3 1761 06929019 5

ORDBOK

ÖVER

SVENSKA SPRÅKET

UTGIVEN AV

SVENSKA AKADEMIEN

[Bd 34]

HÄFTE 319—323

STAT—STOCKNA

PAPER PARTS

I DISTRIBUTION.

AB GLEERUPSKA UNIVERSITETSBOKHANDELN
LUND

ORDBOK

ÖVER

SVENSKA SPRÅKET

UTGIVEN AV

SVENSKA AKADEMIEN

TRETTIONDE BANDET

SPÅR—STOCKNA

LUND
AB GLEERUPSKA UNIVERSITETSBOKHANDELN
I DISTRIBUTION

LIBRARY
OCT
12
UNIVERSITY OF TORONTO

BERLINGS, ARLÖV 1989

STAT, sbst.$^{1-2}$, se **stad**, sbst.$^{1-2}$

STAT *sta^{4}t*, sbst.^{3}, förr äv. ESTAT, r. l. m. (*G1R* 1: 258 (**1524**) osv.) ((†) n. *HH* XVIII. 2: 38 (**1688**; *i sg. best., i bet.* **III 3**)); gen. **stats** *sta^{4}ts*, ss. förled i ssgr (**stàts-** DALIN) äv. *stat^{3}s*~ l. (vard.) *stas^{3}*~ (jfr *anm.* sp. 11141); best. **-en** (*OxBr.* 10: 283 (**1625**) osv.) ((†) **-n** AOXENSTIERNA 5: 278 (**1630**)), ss. n. **-et**; pl. **-er**^{32}. (**estat** (**-aa-**) **1655** (: Krijgz-Estaten, *sg. best.*)—**1758** (: Estats-Commissarien, *sg. best.*). **etats-** i ssg **1730** (: Etats-Commissarier, *pl.*); jfr språkprovet **1987** i *anm.* till **STATS-TELEGRAM. staat** (**-th**) **1524—1744. stad-** i avledn. **1619** (: the Stadiske, *pl. best., substantiverat*). **stads-** i ssg **1756** (: Stads Secreteraren, *sg. best.*). **stadt 1685** (: StadtzContoiret, *sg. best.*)—**1812** (: Stadt-Cassan, *sg. best.*). **staet 1655** (: heem Staet). **stas-** i ssg **1714** (: Stas-Försichtighet). **stat** (**-th**) **1524** osv. **statt 1560** (: statt syndell), **1617** (: Statterne, *pl. best.*)—**1880** (: statt-drägter, *pl.*)) [fsv. *stat*, m. l. n. (i bet. **I 1—3, IV 1**); jfr fdan. o. nor. *stat*, mlt. *stat(e), stad*, mht. *stat(e)*, t. *staat* (i ä. t. äv.: *estat, stadt, statt, staet*), mnl. *staet(t)*, nl. *staat*, eng. *state* (i ä. eng. äv.: *sta(a)t, statt, staet*); i germ. spr. lån (över ffr. *estat* (fr. *état*), it. *stato*) av lat. *status* (se **STATUS**) o. samma ord som **STÅT** (men inlånat efter övergången *ā* > *å* i fsv.); i nord. spr. är ordet lånat från (m)lt. o. (mh)t. — Jfr **STATA**, sbst., **STATARE**, sbst.^{1}, **STATERSKA**, **STATLIG**, adj.$^{1-2}$]

Översikt av betydelserna.

I. 1) ngns l. ngras ställning l. belägenhet l. tillstånd l. situation o. d. **2)** ngts ställning l. belägenhet l. tillstånd l. skick l. läge l. situation o. d.; särsk. om samhällstillstånd l. -förhållanden l. -skick. **3)** (ståndsmässigt l. dyrbart l. präktigt l. överdådigt o. d.) sätt att leva l. utöva värdskap; levnadsnivå l. -standard; pompa, ståt, flärd, prål.

II. A. 1) (tjänstefolket i) ngns hushåll l. hem; betjäning l. uppvaktning vid furstehov. **2)** statfolk vid gods l. herrgård; gods osv. ss. arbetsplats för statfolk; statbostäder vid gods osv. **3)** personalen vid en civil l. militär organisation(senhet) l. inrättning o. d.; kår. **B. 4)** politisk församling inom området för nuvarande Nederländerna (o. Belgien); republiken Förenade Nederländerna; nederländarna.

III. 1) tablå l. dyl. åskådliggörande l. angivande hur ngt är l. skall vara inrättat l. organiserat l. skött; förordning l. instruktion reglerande hushållning l. utspisning o. d. **2)** förteckning l. tablå åskådliggörande ngns l. ngts faktiska ekonomiska ställning. **3)** budget. **4)** personalförteckning, lönelista. **5)** avtal, överenskommelse. **6)** tänkt l. fiktiv förteckning l. lista över personer, samt i anv. anslutande sig härtill; ss. senare led i ssgr (**FRIAR(E)-, RYMMAR(E)-, SUP-STAT**).

IV. 1) naturapersedlar l. pengar till kunglig l. furstlig hovstats behov; apanage till icke regerande medlemmar av kunga- l. furstehus; underhåll l. understöd till fattiga l. medellösa l. sjuka; fond. **2)** naturalön; lön; inkomst, bärgning. **3)** föreskriven mängd av livsförnödenheter l. föreskrivet antal tjänstefolk l. personal m. m.; ranson, tilldelning; tidsperiod för ranson l. tilldelning. **4)** i uttr. (se under *draga in* o. *indraga* i uttrycksöversikten nedan) betecknande minskning l. inskränkning av ranson(er) l. tillgångar l. inkomster. **5)** (naturapersedlar utgörande) skatteuppbörd.

V. 1) sammanslutning av människor under en gemensam rättsordning; rike, land; offentlig maktinstitution l. myndighet. Härunder bl. a. speciellare l. pregnant, dels om republik (*f*), dels motsatt: kyrka (*j*). **2)** sammanslutning av människor för bedrivande av vinternotfiske. **3)** i pl. best.: geografi.

Översikt av de i artikeln redovisade uttrycken.

akademisk stat **II 3** *a. aktiv stat* **III 4** c *δ. andlig stat* **II 3** c. *anordning och stat* **III 3** *b. anställa ngn på stat* **III 4** *a γ. anställa ngn över stat* **III 4** *b γ. antaga ngn på värvad stat* **III 4** c *ε*. — *Bacchi stat* **II 1** *d. bestå av värvad stat* **III 4** *c ε. bestå ngt* l. *ngn på stat(en)* **III 3** *e. bestå stat uppå ngn* **IV 2** *a*. — *den* l. *den institutionens* l. dyl. *stat* **III 4** *d β. den skandinaviska staten* **V 1** *d. draga in på staten* **IV 4** *b. draga in sin stat* **II 1** *a*, **IV 4** *b. draga in staten (för ngn)* **IV 4** *a*. — *Englands stat* **V 1** *a. estniska staten* **II 3** *e. extra(ordinarie) stat* **III 3** *d*, **4** c *β*. — *fatta en stat på* l. *över ngt* **III 1** *a. flottornas mekaniska stat* **II 3** *g α. fri stat* **V 1** *g. få ngt till stat* **IV 2** *e. för stat* **I 3** *f β. för stat* l. *staten(s) skull* **I 3** *f γ. föra ngt på ngns stat* **IV 3** *b β. föra stat* **I 3** *b. Förenta staterna* **V 1** c. *förordna ngn på extra(ordinarie) stat* **III 4** c *β. förordna ngn på ordinarie stat* **III 4** c *α. förordna ngn på stat* **III 4** *a γ. försumma ngns stats nytta* **I 1** *b*. — *gammal stat* **III 4** c *γ. giva in sin stat* l. *staten* **III 2** *b. giva upp sin stat* l. *staten* **III 2** *a. gå in på stat* **III 4** *a δ. gå på stat* **IV 2** *d. göra en stat (up)på ngt* **III 3** *i. göra en viss stat på ngns lön* **I 2** *f. göra sig en stat (up)på ngt* **III 3** *i. göra sig stat att* **III 3** *k. göra sig stat och räkning (up)på ngt* **III 1** *b. göra sig stat (up)på (ngt)* **I 3** *d* slutet, **III 3** *i. göra sin stat (up)på ngt* **III 3** *i. göra sin stat viss* **III 3** *l. göra stat (av ngt)* **I 3** *d. göra stat med ngn* **III 5**. *göra stat och räkning (up)på ngt* **III 1** *b. göra stat på (ngt)* **I 3** *d* slutet, **III 3** *i. göra stat till att* **III 3** *j. göra stat uppå ngt* **III 3** *i*. — *ha en flicka* l. *sköka på stat(en)* **III 4** *a ζ. ha stat* **I 2** *e*, **IV 2** *b. ha stat av ngra* **II 1** c. *herrar stater general av de förenade Nederlanden* (l. *i det förenade Nederlands*) l. *herrar staterna* **II 4** slutet. *hålla en flicka* l. *sköka på stat(en)* **III 4** *a ζ. hålla ngn på knapp stat* **IV 3** *a. hålla sin stat* **I 3** c. *hålla stat* **I 3** c. *hålla stat för ngn* **I 3** c slutet. — *i stat* **IV 2** c. *i staten*, se vid *vara, visa. i stor* l. *all sin stat* **I 3** *f ε. indelt stat* **III 4** c *ε. indraga staten* **II 1** *a*, **IV 4** *b. ingiva* l. *inlämna sin stat* l. *staten* **III 2** *b. inrätta staten* **I 2** *b*. — *juridisk stat* **II 3** *b*. — *kaptenlöjtnant på Karlskrona stat* **III 4** *d β. kronans stat* **III 3, 4** *d α. kunglig majestäts tyska stat* **IV 1** *a*. — *lämna in sin stat* l. *staten* **III 2** *b. lärare över stat* **III 4** *b α. lön på extra(ordinarie) stat* **III 4** c *β. lön på ordinarie stat* **III 4** c *α. lön på stat(en)* **III 4** *a α α'*. — *maka stat* **I 3** *d. makter och stater* **V 1** *e. man i staten* **V 1** *i. med pomp och stat* **I 3** *f δ. med stat* **I 3** *f δ. mekanisk stat* **II 3** *g* (*α*). — *nederländska staterna* **II 4**.

Nordamerikas förenta stater V 1 *c*. *Norra amerikanska staterna* V 1 *c*. *ny stat* III 4 *c γ*. — *officer över stat* III 4 *b α*. *ordinarie (ordinär) stat* III 3 *c*, 4 *c α*. — *personell stat* II 3 *d*. *på aktiv stat* III 4 *c δ*. *på gammal stat* III 4 *c γ*. *på ny stat* III 4 *c γ*, IV 3 *b α*. *på stat* I 3 *f β*, IV 2 *d*. *på stat(en)*, se äv. vid *anställa*, *antaga*, *bestå*, *föra*, *förordna*, *gå*, *ha*, *hålla*, *kaptenlöjtnant*, *lön*, *stå*, *tagen*, *tjänst(eman)*, *tjänstgöra*, *uppföra*, *vara*, *översmedsmästare*. — *(resa på friarestat* III 6.) *rikets stat* III 3, 4 *d α*. *riksens stat* I 2 *a*. — *stat i(nom) staten* V 1 *k*. *stat och anordning* III 3 *b*. *stat och esse* l. *tillstånd* l. *varelse* l. *väsende* I 2 *d*. *staten uti krig* III 1 *c*. *Statens arbetsgivarverk*, *entomologiska anstalt* m. fl. V 1 *h*. *stater och kårer* II 3 *f*. *staterna i Nederland* II 4. *stå bland lärde på staten* III 4 *a β*. *stå på stat(en)* III 4 *a β*. *stå på värvad stat* III 4 *c ε*. *Svea rikes stat* III 3 *h*. *Sveriges rikes stat* III 3 *h*, V 1 *a*. *Sveriges tyska stater* V 1 *b* slutet. *sätta stat på* I 3 *e*. — *taga stat* IV 2 *b*. *tagen på stat* III 4 *a ε*. *till stat (och stass)*, *till staten*, *till syn och stat* I 3 *f α*. *tjänst(eman) på extra(ordinarie) stat* III 4 *c β*. *tjänst(eman) på ordinarie stat* III 4 *c α*. *tjänst(eman) på stat(en)* III 4 *a α α'*. *tjänstgöra på extra(ordinarie) stat* III 4 *c β*. *tjänstgöra över stat* III 4 *b β*. – *uppföra ngn på extra(ordinarie) stat* III 4 *c β*. *uppföra ngn på ordinarie stat* III 4 *c α*. *uppgiva sin stat* III 2 *a*. *uppgiva staten* III 2 *a*. *utan stat, order och assignation sig tillägnad* III 3 *g*. *utföra stat* I 3 *b*. *utom stat* III 3 *f*. *utöver staten*, se III 3 *f* o. vid *vara*. — *vara anställd på extra(ordinarie) stat* III 4 *c β*. *vara anställd på ordinarie stat* III 4 *c α*. *vara införd i ordinarie staten* III 4 *c α*. *vara ngns älskarinna på stat* III 4 *a ζ*. *vara på stat(en)* I 3 *f β*, III 4 *a β*, *ζ*. *vara ständig på staten* III 4 *a β*. *vara utöver staten* III 4 *b β*. *visa sin vikt i staten* II 1 *b*. *värvad stat* III 4 *c ε*. — *å aktiv stat* III 4 *c δ*. — *över stat* III 3 *f*. *över stat(en)*, se äv. vid *anställa*, *lärare*, *officer*, *tjänstgöra*. *överse staten på ngt* III 2. *överskjuta stater och anordningar* III 3 *b*. *översmedsmästare på Jernkontorets stat* III 4 *d β*.

I. ställning l. belägenhet l. tillstånd l. skick o. dyl. o. i anv. som närmast ansluter sig härtill.

1) (†) om ngns l. ngras ställning l. belägenhet l. tillstånd l. situation o. d.; särsk. dels om tillstånd l. situation vad hälsa l. livsvillkor l. ekonomi (jfr III 2, 3) o. d. beträffar, dels om samhälls- l. maktställning (äv. närmande sig l. övergående i bet.: ämbete l. rang l. värdighet l. makt); äv. pregnant, dels om god (bättre) levnadsställning, dels om upphöjd l. hög samhälls- resp. maktställning (resp. upphöjt l. högt ämbete l. hög rang l. värdighet). Heer med wij eders hög: then alszmectigiste gudt tiil ith lycksaligit regimente med liiff siel och staath effwinnerlige befale. *G1R* 2: 124 (1525). Så önskar jagh af Gudh alzmechtigh, att .. Velborne Cantzleren *(måtte)* framdeles medh begährligh velmåge och lyckeligh ändatt värff till de sine igen hemkomma och dem vedh godh önskande stat finna. *OxBr.* 9: 21 (1621). *(Riksrådens)* samptlige och synnerlige åhågha skall *(under konungens frånvaro)* förnembligast där på bestå, att alle ständer och undersåther i Rijket .. måge hollas i een roligh staat, uti deras underdånighe hörsamheet och devotion emoot K. M:tt och Rijket. *RP* 1: X (1625). *(Sändebudet skall)* berätta honom *(dvs. kurfursten av Brandenburg)*, huruledes K. M:tt inthett mehr efftertrachter än att sättja honom i en säkrare och bättre stat och .. häreffter mehr och mehr lindra honom både med inquarteringer och contributioner. *HT 1913*, s. 131 *(i handl. fr.* 1631). Landzhöffdingen .. skall .. sigh först och frembst påminna att han står där i Konungens stadh och ställe, den konungzlige Staten i H M:tz frånvahru där oppehåller och .. fördenskulld kallas konungens Ståthållare. *HFinlH17Årh.* 5 (1637). Uthi hwilken ouphielpelig Staat .. denne månge små Fader- och Moder-löse mine Syskon äro råkade. *VDAkt.* 1704, nr 182. "Och har jag icke skaffat dig lön och stat, / Och gjort dig till korpral från gemen soldat?" .. Så talte Konow vredgad till korpral Brask. RUNEBERG 2: 58 (1848). — jfr BISKOPS-STAT. — särsk. *a)* i ordspr. Många munnar, liten mat, är den fattiges stat. GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880). *b)* i uttr. *försumma ngns stats nytta*, negligera det som är till fördel för ngns ställning l. belägenhet. Medh dhem Danziger skall jag, effter E. K. M:tts befalning, agere det discreteste mögeligit, så att dem ingen necessitet imponeres och E. K. M:tts stats nytta icke försumas. AOXENSTIERNA 5: 417 (1630).

2) (†) om ngts ställning l. belägenhet l. tillstånd l. skick l. läge l. situation o. d.; särsk. dels om (i ett rike rådande) samhällstillstånd l. -förhållanden l. -skick, dels om ngts ekonomiska l. finansiella ställning l. situation l. läge, dels liktydigt med: sakernas tillstånd (se SAK, sbst. 6 *a γ*), sakläge; äv. pregnant, om ngts ursprungliga l. oförändrade tillstånd l. skick; äv. närmande sig l. övergående i bet.: grad av storlek, nivå; i vissa språkprov svårt att skilja från V 1 (se *c*; jfr äv. V 2). *(Danska ombud borde, liksom de svenska, förutom kungens också ha ständernas fullmakt)*, särdeles hvar man bäggie rikens stat och omständelige vilkor vill noga och grantt öfverväga. AOXENSTIERNA 2: 87 (1612). *(Bra vore för unga adelsmän)* att besee fremmande landh, lära theres stat, lagh och seder. *RARP* 4: 249 (1626). *(Pappenheim)* Åhr dädhan *(dvs. från Magdeburg)* gongen den 8 huius, och tagett medh sig garnizonen .. affbrentt en deel aff bryggen .. men alltt ded andhra lempnatt i sin stat, enkanligen domen och fortificationen. AOXENSTIERNA 7: 11 (1632). Jagh *(A. Oxenstierna)* haffver sedt fädernesslandett uthi älendigh staat, der uthaff åther Gud haffver dett uthdragitt. *RP* 8: 71 (1640). Blifver ock, att om academien icke får dee godz, som i donationen .. frijkallade äre, fast niuta och behålla .. föllo alltså på sidstone academien och des staat till sin ruin i största ovissheet. *OxBr.* 12: 89 (1641). På Tyska ortren hälst, som vnder Swerige hörde, / Hwar främmand Herskap förr, wår Post igenomförde, / Där har Han *(dvs. J. Schmedeman)*, sedan Han til sin bestellning kom, / .. bytt denne Staten om. BRENNER *Dikt.* 2: 45 (1713). Denna hemställan *(att arméns storlek måtte förbliva oförändrad)* föranledde en Kongl. Resolution af d. 1 Jan. 1650, hvari förklarades, at Armén skulle stadigt förblifva i den stat och form, hvari den .. *(under G. II A:s tid)* var. *KrigVAH* 1835, s. 100. — jfr HEM-, KYRKO-, SKOL-, SPEL-STAT. — särsk.

a) i uttr. *riksens stat*, (det svenska) rikets

(finansiella l. politiska o. d.) tillstånd l. belägenhet; äv. närmande sig l. övergående i bet.: (den svenska) riksbyggnaden (se RIKS-BYGGNAD 2). Heela rijkzens staat hade kunnat skada lijda *(gm Sigismunds anslag)*. GUSTAF II ADOLF 125 (1616). Derföre skole CammerRådet medh högste flijt betrachta och öfwerwäga Riksens Stat och förmögenheet; Så och idkeligen öfwerslå huadh som wil vpgå på Hofwet, Krigzfolket, Skepzflottan, Artolleriet och andre vthgifter. *CivInstr.* 29 (1618). *(Gud har prövat landet gm krig men förskonat det från främmande herravälde)* och fördenskull mehra är att ehrkiänna Gudz barmhertigheet och mildheet, än att Rijkzens Staat til gode läkedomar och styrcke skulle hafwa warit bequämat eller stadgat. STIERNMAN *Riksd.* 890 (1634). I sitt ryktbara bref till Förmyndare-Regeringen, från Frankfurt a. M. d. 13 okt. 1633, "om Riksens Stat", råder Axel Oxenstjerna "att behålla Drottningens Hof-regemente i riket". *KrigVAT* 1846, s. 101.

b) ss. obj. till *inrätta* (i uttr. *inrätta staten*), i fråga om att inrätta l. ordna samhällsförhållandena l. -skicket (ngnstädes så l. så). Kongl. Maij:t .. hafwer .. af medfödd Kongl. mildheet och nåde moot sijne Undersåtare i de ny cederade provincierne Skåne, Halland och Blekinge förordnat dess Troo männ och Commissarier, hwilke .. Staten der så inretta skulle, at Kongl. Maij:ts och Crononess interesse .. befremias motte. *2SkånS* 1: 35 (1658). Såssom Eders Kongl. Maij:t allernådigst hafwer behagat att anförtro oss *(dvs. Skånska kommissionen)* statens inrättande uthj desse provincier, så *(osv.)*. *HTSkån.* 1: 178 *(i handl. fr.* 1658).

c) i anv. där (för nutida språkkänsla) bet. ligger mycket nära l. sammanfaller med bet. V 1. Iagh .. kan af wår eighen Swenske Statz beskrifwelse noghsamt allom gifva at skönia huru kosteligen och wijsligen the Swenske fordom sit Regemente beskickat hafve. GUSTAF II ADOLF 2 (c. 1620). *(G. I)* Swirges stat både i kyrckie och werslige regemente stadgade. DENS. 94 (1622). Nu Herre, tu som i tin Arms kraft, vnderlig *(dvs. på ett underbart sätt)*, / Beskyddat har wårt Land och Stat; Wij bidie tig *(osv.)*. STIERNHIELM *Fägn.* 120 (1643, 1668). *(B. Oxenstierna reste)* till Constantinopel .. på thet att des grundeligare måtte giöra sigh bekant om then turkischa staten. BOLINUS *Dagb.* 95 (c. 1650). Menniskiones innerlige nöye och fridsamheet .. är then, som förmedelst Sämia och Eendrächtigheet .. styrcker, stöder, vppehåller och ewigh bewarar Stater och Republiker *(i bet.:* REPUBLIK 1*)*. STIERNHIELM *Lycks.* Cart. (1650, 1668). Mädan detta *(dvs. förhandlingar om en allians)* i Helssingöör emillan K. M:tz och Engelandz Minister handlas, löper staten af Engelandh uthi een stoor förandring. *RARP* 7: 190 (1660).

d) gm och förbundet med *esse* l. *tillstånd* l. *varelse* l. *väsende* i mer l. mindre pleonastisk förb. (av typen *stat och esse* osv.). Kann .. icke oförmält lahte, att vij nu i en longligh tijdh slett ingen schriffuelse ifrån Preusen bekommitt haffua; åhr oss altså okunnight om des staat och tillståndh. *OxBr.* 3: 135 (1627). När .. Excrementer effter tilbörlighit sätt hafwa sin affgångh, och thet som til styrkia länder, blifwer qwar i Kroppen förwarat; så är wår Lekamen i sin naturlighe stat och esse. PALMCHRON *SundhSp.* 135 (1642). Så länge som werlden står, och Gud unnar Fäderneslandet desz oförwirrade stat och warelse. *HC11H* 14: 19 (1660). Anno 1670 den 16 Junij woro Creditorerna sammankaladhe och dhem Remonstrerat Sterbhussetz Staat och tilståndh. *BouppSthm* 1670, s. 544; jfr III 2. Kan icke Sveriges staat och tillstånd tåla att lefva på Fransoskt maneer och apa efter främmande seder, utan all ofverflodigheet genom stränga förordningar afskaffas. *RARP* 17: 131 (1710).

e) i uttr. *ha stat*, om ämbete, i fråga om att kännetecknas av ursprunglighet l. oföränderlighet. Officia *(dvs. ämbeten)* hvilkes åhåge åligger att sij på ded gemene väsended, haffue anten aff ålder hafft stat i rijkedt, och ähre cum honore conjungerede *(dvs. förbundna med värdighet)* eller och icke. De förre ähre Rijksens Rådh. *OxBr.* 1: 452 (c. 1620).

f) om löneläge l. -nivå; anträffat bl. i uttr. *göra en viss stat på ngns lön*, fastställa ett bestämt läge l. en bestämd nivå för ngns lön. Fans nyttigt att en wiss Staat giordes på klockarens ordinarie Löön, som Uhret stella bör efter kyrkioordningen. *KulturVg.* 3: 119 (1693).

3) [bet.-utveckling ur 1 (, 2)] (utom i vissa trakter l. kretsar numera bl. i vitter stil med ålderdomlig prägel) om ngns sätt att leva l. utöva värdskap (i sitt hem) l. hushålla o. d. (i sht pregnant, om ståndsmässigt l. dyrbart l. präktigt l. överdådigt o. d. sådant sätt); äv. närmande sig l. övergående i bet.: levnadsnivå l. -standard; äv. i utvidgad anv., liktydigt med: prakt l. pompa l. ståt l. flärd l. prål o. d. (i kläder l. utrustning l. ceremoniel o. d.); förr möjl. äv. närmande sig l. övergående i verbal bet.: utvecklande l. upprätthållande av stat (i ovan angiven bet.). Tess mera *(pengar behövs det i det fall)*, at hans nade faar en forstinna, then och nagot behöffuer til sin staat, Oc rikenses skatt ær doch gansz ringa ther til. *GIR* 1: 258 (1524). Christi rike skulle intet bestå i vtwertes stat, pomp, herlighet, pracht och wesende, som jordiske riken föra och med sig hafwa, och menniskior gifwa noga achtning vppå. SWEDBERG *Cat.* 290 (1709). Kanske .. *(prästen)* wet intet af all tin *(dvs. prästhustruns)* stat? SCHERPING *Cober* 2: 213 (1737). Fru Rangsiuk .. Nu återstår bara, at wi tala litet om wår nya Stat och inrättning .. hwarcken jag eller Er dotter *(kan)* wara utan Cammar-Jungfrur. MODÉE *FruR* 12 (1738). Från den dagen måste jag suga mine egne ramar, lefva på egen pung. Inrättade ock staten på en annan fot. WALLENBERG *(SVS)* 93 (1769). Ej ärkebisp Birger, den bålde prelaten, / var på Borgeby hälften så stor uti staten *(som konstnären E. Norlind)*. FJELNER *TypTank.* 35 (1927). Stat .. *(dvs.)* (präktigt) levnadssätt. HARLOCK (1944). — särsk.

a) i ordspråk o. ordspråksliknande talesätt (jfr *b α*). Til en tiock Rumpa wil en wijdh brook. Och til en stoor Stat en rijk inkomst. GRUBB 116 (1665). Staten effter ståndet. *Därs.* 647; jfr: Bonde-fot och Herresko passza icke ihop .. *(dvs.)* Staten efter ståndet. RHODIN *Ordspr.* 7 (1807); jfr äv.: Staten efter ståndet .. *(dvs.)* man ska rätta munnen efter matsäcken. HOLM *Ordspr.* 311 (1964).

b) [jfr motsv. anv. av t. *staat* ss. obj. till *führen*] ss. direkt obj. till *föra* (förr äv. *utföra*), i uttr. med bet.: utveckla l. upprätthålla (sin l. sådan l. sådan) stat; särsk. liktydigt med dels: föra (sådant l. sådant) hus l. ha (sådan l. sådan) hushållning l. representation, dels (pregnant, i uttr. *föra stat*): föra stort l. kostsamt l. överdådigt hus, ha dyrbar hushållning l. representation, leva stort

l. högt l. på stor fot. Rikensens renta ær gansz ringa konungxlig staat med ath föra. *G1R* 1: 253 (1524). En Konung til sitt Regementz uthförande moste ju hafwa stora Inkomster och en rijk Skattkammar, at uthföra sin Stat, at göra nödige påkostnader, at afflöna the Betienta. EKMAN *Stonodzl.* 325 (1680). Mången förer stor Stat, i mening, at dermed göra sig förnäma wänner. DALIN *Arg.* 1: 153 (1733, 1754). Fersen förde furstlig stat. CRUSENSTOLPE *Mor.* 6: 161 (1844). *(J. Trotzig)* hade .. 1637 inrymt sig och sitt till ett 40-tal personer uppgående hushåll i .. Trotzgården .. i vilken han och efter honom hans son förde stat som småkonungar och mottogo furstliga gäster. LYBERG *GPprFalunDal.* 1: 59 (1940). *SAOL* (1986). — särsk. *α)* i ordspr., ordstäv o. ordspråksliknande talesätt. Bonde foot och Junkare Skoo, tiähna intet wäl ihoop .. *(dvs.)* man måste ställa Munnen effter Maatsäcken; Och föra Staten effter ståndet. GRUBB 517 (1665). Dhen i ähra sitter, han måste och dher effter föra sin Stat. *Dars.* 763. ”Staten skall föras” – sa' gumman, band fast hasorne med bast. HOLMSTRÖM *Sa'han* 70 (1876). Staten ska föras, om man också ska fardas på skottkärra .. *(dvs.)* skenet måste upprätthållas, hur fattig man än är. HOLM *Ordspr.* 311 (1964). *β)* i uttr. med bet.: (under stoltserande) utveckla prakt l. ståt l. prunk l. flärd l. prål i klädedräkt l. med smycken l. prydnader o. d.; i sht förr äv. med prep.-adverbial inlett med *med* angivande det varmed prakt osv. utvecklas. Vulcanus .. Stackars mannen måst arbeta, träla, slafwa, / För theras *(dvs. fruarnas)* lystnad skul, tå sku the föra stat. KNÖPPEL *GudRadsl.* B 1 a (1744); jfr övermom. Ingen *(av negerstammarna)* för större stat med desza teckn *(ristade på kroppen)*, än Mokkonerne. De äro ända ifrån bröstet och til midt på magen sirade med konstiga löfwerk. *Oldendorp* 1: 270 (1786). Man går *(i Wien)* till Pratern, / Och till Au-Garten, för att visa sig, / Att föra stat, att gapa och begapas. NICANDER *Hesp.* 213 (1835). Medaljen *(som tsaren givit lotsen)* sparades till att föra stat, när kejsaren eller lotschefen nästa gång kom till Hangö. TOPELIUS *Lasn.* 7: 40 (1891).

c) [fsv. *holla sin* l. *sitt stat*; jfr motsv. anv. av t. *staat* ss. obj. till *halten*] (†) ss. direkt obj. till *hålla*, i uttr. (av typen *hålla stat* l. *sin stat*) med bet.: föra stat (se *b*). Item haffuer waar nadughe herre wel owerwægit, at .. till konungxlig staat hollandis hörer monga penninga. *G1R* 1: 258 (1524). Jagh *(C. Bonde)* moste .. för reputation skull holla min staat, som sigh bör, så framt jagh icke både affection och authoriteet hoos folket mista vill. *OxBr.* 11: 166 (1646). *(För överheten)* är omöjeligit utan skatt, hålla sin Stat, sina tienare och krigshär til landets förswar. GASLANDER *UtlHustafl.* G 4 b (1744). — särsk. i uttr. *hålla stat för ngn*, stå för (utgifterna för) ngns uppehälle. Embetsmän måste gå sina bästa år ogifta, för otillräcklig lön att hålla stat för sin hustru. CHYDENIUS 39 (1778).

d) [jfr lt. o. nl. *staat maken*, t. *staat machen*, liksom d. *göre stads* i motsv. anv.] (numera knappast br.) i uttr. *göra* l. *maka stat*, utveckla ståt l. prakt l. prål l. flärd (i klädedräkt l. i annat avseende); äv.: stoltsera l. briljera l. ”kråma sig” (i sht i anledning av yttre prakt i klädedräkt o. d.); särsk. mer l. mindre hyperboliskt, i fråga om att visa upp sig l. stoltsera i sina helgdagskläder; äv. i förb. med prep.-attribut med huvudord betecknande vad ngn utvecklar ståt osv. l. stoltserar osv. med (numera bl. i fråga om yttre prakt, förr äv. i fråga om handling(ssätt) l. egenskap l. förhållande o. d.); förr särsk. [jfr t. *staat von etwas machen*, göra väsen av ngt; jfr äv. d. *göre stads af noget*, göra väsen av något, lägga stor vikt på ngt] i uttr. *göra stat av ngt*, stoltsera med l. berömma sig av ngt, lägga vikt på ngt, sätta ngt högt; jfr MAKA, v.[1] 2 *b*. *(Tjeremisserna)* äro ett enfaldigt och godt folk, som af intrigier, list och bedrägeri intet veta, fast skiönt de bo iblandh ryssarne, som af sådane laster en synnerlig stat giöra pläga. *HH* XVIII. 4: 41 (1710). Göra ringa stat. SCHULTZE *Ordb.* 4918 (c. 1755). Kejsarn skall ej maka stat, åker alltid simplast af alla. AVHAUSWOLFF (1809) hos BÅÅTH-HOLMBERG *FlickDagb.* 247. Jag skulle ju maka stat på söndagarna i .. *(de kläder)* jag hade. MELANDER *ArbTröj.* 29 (1917). — särsk. [med avs. på prep. *på* jfr III 3 *i*] (†) i uttr. *göra (sig) stat på* (ngt l. att vara det l. det), stoltsera l. yvas l. ”brösta sig” l. skryta över (ngt osv.); äv. i bildl. anv. Litet sens commun har jag alltid gjort stat på, men jag vet af en skrift, jag läst .. att sens commun platt intet duger .. i de saker som tillhöra sann upplysning. THOMANDER *Tank-Löj.* IX (1817). *(Streberandan)* gör sig just stat på att alls icke vara en kotterianda: FEILITZEN *Mariakult* 119 (1874).

e) [sannol. kontaminationsbildning (jfr uttr. *göra stat på ngt* (se *d*) o. *sätta värde* l. *pris på ngt*); jfr äv. sv. dial. *sätta stat på*, värdesätta, värdera] (†) i uttr. *sätta stat på* (att bete sig så l. så), stoltsera med l. sätta högt l. vinnlägga sig om (att osv.). Herrn har nok, fortfor kyrkovärden .. träffat på eller hört talas om sådana där illbattiga fruntimmer, som sätta stor stat på att vara elaka och motbärliga emot manfolk. SÄLLBERG *Långv.* 160 (1894).

f) i vissa uttr.

α) *till stat (och stass)*, förr äv. *till staten*, till (utvecklande av) prakt l. ståt l. prunk l. prål; förr äv. *till syn och stat*, till beseende o. (utvecklande av) prakt osv.; jfr STASS 1. Om .. *(stora hundar)* intet duga til något annat, så tiäna the til Staten. *Weise* 305 (1697). Du *(dvs. den valskotta rashästen)* äst en Solskeens häst af ädel stam och endast till syn och stat upfostrad. TESSIN *Skr.* 85 (1759). *Weise* 1: 216 (1769: til Stat). Allt som skulle vara till stat och stass var fint: stugulänga, sal, vagnshästar, ras-kor, men allting annat var uselt. WRANÉR *Tös.* 18 (1897).

β) *för*, förr äv. *på stat*, för praktens l. pompans l. ståtens l. flärdens skull; förr äv. *vara på stat(en)*, med personligt l. sakligt subj.: vara i överensstämmelse med det ståndsmässiga l. mondäna l. eleganta levnadssättets krav l. praktens l. pompans l. ståtens l. flärdens fordringar. Hon *(dvs. lärdomens musa)* Caffe dricker ej på stat, Men då Hon mycket wakar. SÖDERHJELM *PromotionspoesiÅbo* 101 (*cit. fr.* 1760). Om vintertiden skall man .. icke med en petit maitre bruka tunna sommarkläder .. och blottat hufvud, för att vara på staten. WESTERDAHL *Hals.* 61 (1764). De ädla hästarne nyttjas *(i Italien)* blott att åka och rida med, på stat, som man i Sverige säger. ATTERBOM *Minn.* 396 (1818). En gruflig trängsel rådde i dag uti familjevagnen; allt skulle vara på stat. KNORRING *Ståndsp.* 1: 93 (1838). Mesanen *(på ett votivskepp)* har fått gaffelsegel i stället för latinsegel, bär vidare märssegel

och bramstång utan segel, endast "för stat", som sjömännen bruka säga. *SvKulturb.* 5—6: 72 (1930).

γ) (†) *för statens* l. *staten* l. *stat skull*, för praktens l. pompans l. ståtens l. flärdens skull. LIND 1: 1454 (1749: statens). Kappan måste följa med *(vid bondhustrurnas kyrkbesök)*, mer för staten än nyttan skul. LINNÉ *Sk.* 42 (1751). Det måste så vara för stat skull. WIDEGREN (1788). *(Sv.)* För statens skull, *(t.)* des Pomps, der Pracht, des Gepränges wegen. HEINRICH (1828).

δ) (†) *med (pomp och) stat*, med (utvecklande av) (pompa o.) ståt l. elegans. Min Cousin är fattig, sade hon, och behöfver hjelp; skulle jag vist mig med stat, hade hon väntat mera, än jag vil gifva. CHENON *Heywood* 1: 49 (1772). Han kom åkande .. med mycken stat. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Der nalkas en prest. Sitt pastorat / Han tänker tillträda med pomp och stat. CFDAHLGREN 3: 174 (1820).

ε) (†) *i stor* l. *all sin stat*, med huvudord betecknande person l. sak: i (l. under utvecklande av) stor resp. all sin prakt l. ståt l. elegans. Han kom åkande .. i all sin stat. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). När volanten *(dvs. en kubansk vagn)* är i stor stat, eller ock förspänd för längre resor, har den två hästar (och äfven tre). BREMER *NVerld.* 3: 78 (1854). Den stora hvita frun – Mont Blanc – reste sig på södra stranden i skinande hvita kläder, i stor stat med hela sitt hof af isgestalter, pyramider, vallar och torn under den klarblå himmelen. DENS. *GVerld.* 1: 184 (1860).

g) ss. förled i ssgr, angivande det gm senare leden betecknade (saklig företeelse l. djur) ss. fint l. präktigt l. ståtligt o. dyl. l. ss. det finare l. finaste osv. l. ss. använt l. avsett att användas (enbart) vid högtidliga(re) tillfällen l. i officiella sammanhang (då pompa o. ståt utvecklas) l. ss. förbundet med (större) värdighet l. prestige l. glans o. dyl. l. ss. nyttjat till att stoltsera l. briljera l. glänsa med.

II. A. (tjänstefolket i) ngns hushåll l. hem o. i anv. som närmast ansluter sig härtill.

1) [bet.-utveckling ur **I 3**] om ngns hus(håll) l. hem (med inbegrepp av samtliga däri ingående personer (o. djur)); äv. dels inskränktare, enbart om tjänstefolket i ngns hus(håll) osv., dels om samling personer (inklusive deras djur o. utrustning) som ngn omger sig med l. åtföljs av (särsk. på resa); i sht dels om tjänstefolk l. personal(grupp) i en furstlig l. adlig persons l. annan stormans tjänst, dels om uppvaktning l. svit som en sådan person omger sig med l. åtföljs av; numera bl. (o. nästan bl. ss. senare led i ssgr) om betjäning l. uppvaktning ingående i l. bildande en furstes (l. furstlig persons) hov (se HOV, sbst.[4] **1**). SCHMEDEMAN *Just.* 171 (1617). *(Tyg)* som Cammarförwantenn Jonas Andersson bekom till Staternes arbetz Behoff, såsom ock till een Bordduk i Räckninge Cammarenn. *KlädkamRSthm* 1648 A, s. 18 a. Om måndagen reste man .. från Mugga, som man här för vår stat af 10 personer och 10 hästar ej kunne få längre uppehälle, mycket mindre wägkost att resa med tillbakes åht fiels. LINNÉ *Dal.* 84 (1734). Hon .. tog sig Kammar-Jungfru, Laquajer och inrättade sin egen stat. CHENON *Heywood* 2: 96 (1773). *(Depeschen)* fördes af en säker man härifrån, som aflämnat den til en betjent af H. K. H. Kron-Prinsens stat, hvilken genast burit den in til Ed. Excellence. *HH* XXXII. 1: 137 (1781). En säng, ett rankigt bord, en gryta, två, tre fat, / En lurk om femton år, som sopade hans *(dvs. den fattige prästens)* stuga / .. Se der hans hela stat. LEOPOLD 6: 379 (c. 1800). "Nej!" hejdar sig igen Hans Nåd, / Med tanksätt, eller nycker, bytta: / "Tean *(dvs. staden Teano)* är bäst" – och störtar bråd / Att till Tean i morgon flytta / Familj och stat och husgeråd. WALLIN *(SVS)* 1: 453 (1806). DALIN (1854). — jfr HOV-, HOVJÄGERI-, JAKT-, JÄGARE-, STALL-STAT. — särsk. i vissa numera obrukliga anv.

a) ss. obj. till *indraga* l. *draga in*, i uttr. (av typen *draga in sin stat* l. *indraga staten*) betecknande att ngn minskar l. avskaffar sitt tjänstefolk l. sin personal; jfr DRAGA IN 2 *a β γ'*, INDRAGA 5 *d*. Til at wisa mitt fulla alfwara .. så wil jag .. strax draga in min Stat, både Laqueyer, Cammar-Jungfrur, Bokhållare, och alt annat, som kan wara öfwerflödigt. MODÉE *FruR* 106 (1738). Hushållningen med Trägården sattes .. *(efter G. Bondes död)* uppå en annan fot. Den stora och föga lönande staten indrogs, som till trägårdsskötseln uti min *(C. Bondes)* Sahl. herr Faders tid war förordnad, och bestod af en Trägårdsmästare med 480 D:rs lön och Fyra Trägårdsdrängar. TROLLE-BONDE *Hesselby* 179 (*i handl. fr.* 1764).

b) [sannol. (i ordlekande syfte) med anslutning till **V 1** (jfr särsk. uttr. *man i staten*)] i uttr. *visa sin vikt i staten*, om underordnad medlem av hovstaten, i fråga om att (agera överhetsperson o.) demonstrera sin betydelse l. göra sig viktig. Länsmän och rättare sökte förmana den stojande hopen till tystnad, hofvets lägre betjening underlät ej heller att visa sin vigt i staten med att näpsa de påträngande. TOPELIUS *Fält.* 2: 165 (1856).

c) i det oeg l. bildl. uttr. *ha stat av ngra*, ha uppvaktning av ngra, uppvaktas l. åtföljas av ngra. Kom Ungdom då! som muntra örnar, / Wi *(ansvarslösa hedonister)* swinga osz i Luftens krets. / I wåra lag bör ingen leds, / Wi ha ju Stat af wåra Björnar? STRAND *Tidsfördr.* 2: 39 (1763); jfr BJÖRN 2 *b*.

d) i det bildl. uttr. *Bacchi stat*, om Bacchi (vingudens) följeslagare l. dyrkare l. (allmännare) kretsen av människor utgörande vinets o. den därav betingade livsglädjens dyrkare l. älskare. Du fyllhunder / Hör hwad under / Nysz är händt i Bacchi Stat: / Öhlström fuller som ett fat, / .. Mötte Swijnet / Och skrek hey, go dag Camrat. RUNIUS *(SVS)* 2: 276 (1711).

2) [eg. specialfall av **1** (med anslutning till **IV 2**); delvis dock att uppfatta ss. elliptiskt för: STAT(AR)-FOLK, STAT-BYGGNAD, STATAR-LÄNGA o. d.] (numera bl. i skildring av ä. förh.) i sg. best., om statfolket vid ett gods l. en herrgård o. d.; äv. i utvidgad anv., dels om gods osv. ss. arbetsplats för statfolk, dels om (område med) statbostäder (särsk. statarlänga l. -längor) vid gods osv. Så hade jag .. nickat adjö åt alla lekkamrater från "staten". LINDER *Tid.* 10 (1924; *om förh. på 1870-talet*). "Gamla staten" vid Fyllingarums gods .. Tolv familjer bodde i längan, de flesta i enrumslägenheter. FURULAND *Stat.* 312 (1962; *text till bild*). Sköt du ditt häruppe i staten, så sköter jag Angatorp, så mycket du vet det. SPONG *Kråkn.* 53 (1963; *om förh. på 1800-talet*).

3) [specialfall av l. bet.-utveckling ur 1] om (klassen av) samtliga (fast) anställda personer (av visst bestämt slag) vid en civil (i sht statlig) l. militär organisation(senhet) l. förvaltning(senhet) l. institution l. inrättning l. anläggning, kår (se KÅR, sbst.[3] 2); äv. i utvidgad anv., om ifrågavarande civila (i sht statliga) l. militära organisations(enhet) osv. (i denna anv. äv. med inbegrepp av l. enbart om organisation(senhet)ens osv. lokal(er) l. utrustning o. dyl. l. eventuella djur); numera företrädesvis (i sht i skildring av ä. förh.) ss. senare led i vissa ssgr (o. elliptiskt för sådana); förr äv. dels om (under visst bestämt befäl stående) militärt manskap l. militär trupp(styrka) l. kår (se KÅR, sbst.[3] 2 *b*), dels om (samtliga militärpersoner (på en viss ort o. d.) bildande l. representerande ett visst) truppslag l. regemente o. d. *HSH* 6: 103 (1658; *vid stadsförvaltning*). Befunnit är, huru .. i många år tillbaka tullintraderne *(i Malesund)* intet kunnat förslå till statens aflönande, utan at publicum har måst resten upfylla. *2RA* 1: 589 (1723). EKM:s håf- och stallstat .. samt alle andre publique .. stater .. måge, då någon af dem kommer at giöra någon uphandling, altid lämna den förtienst, som dervid vara kan, åt våra inhemska manufakturvärk. *Dars.* 3: 991 (1734). Kom då mycket godt til .. *(kommissarien vid kavalleriregementet)* sandandes .. får, tusentals wagnar fulla med kalkoner .. Ei allena .. *(generalens)* stat, utan ock de andra officerarne gafs sådant ut och liberalt deltes. *KKD* 3: 91 (c. 1740). Så gick .. en reformation öfwer .. *(livdrabant-)*Corpsn .. så at denne staten hade näppeligen sin lika wid något Hof i hela Europa. NORDBERG *C12* 1. 128 (1740). Til Commendanten aflämnes en beskedelig Under-Officerare af hwarje Stat och Regemente, at han af dem må kunna betiena sig uti bud och ärender. *PH* 4: 2786 (1748). Att detta sjöförsvar *(dvs. finska skärgårdsflottan)* skulle bilda en särskild Stat från rikets öfriga flotta, deruti låg tvifvelsutan ett stort fel. GYLLENGRANAT *SvSjökr.* 2: 141 (1840). De år emellan Riksdagarna, då ändring uti ordinarie staten för någon stat, län eller verk föreföll, utfärdades för detsamma formlig stat. STUART o. RYSTEDT *HbMedelsförv.* 1: 90 (1905); jfr III 3. Till hvarje särskildt departements handläggning höra instruktioner och reglementariska stadganden för de till departementet hörande verk och stater. REUTERSKIÖLD *Grundlag.* 13 (1924). Underofficerarna .. voro *(före 1911)* fördelade på nio olika stater. *SvFlH* 3: 460 (1945). — jfr AKADEMI-, AKTÖRS-, AMIRALITETS-, AMMUNITIONS-, ARTILLERI-, AUDITÖRS-, BALETT-, BANKO-, BARNHUS-, BERGS-, BERGSLAGS-, BESTÄLLNINGS-, BEVÄRINGS-, BIBLIOTEKS-, CIVIL-, DAGLÖNAR-, ECKLESIASTIK-, EKONOMI-, EKONOMIST-, FORSTMÄSTERI-, FORTIFIKATIONS-, FYR-, FÅNGVÅRDS-, FÄLT-, FÄLTLÄKAR-, GENERALITETS-, GUVERNEMENTS-, GYMNASIE-, HANTVERKARE-, HANTVERKERI-, HANTVERKS-, HOVRÄTTS-, INFORMATIONS-, INGENJÖRS-, JUSTITIE-, JÄGAR-, JÄGERI-, JÄRNVÄGS-, KAMERAL-, KANSLI-, KLERESI-, KOMMENDANTS-, KOMPANI-, KONSTRUKTIONS-, KOR-, KRIGS-, KYRKO-, LANDS-, LANT-, LANTMILITIE-, LANTMÄTERI-, LOTS-, LÄKAR-, LÄNS-, LÄRAR-, LÄRO-, MAGASINS-, MASKINIST-, MASKINISTUNDEROFFICERS-, MEDICINAL-, MILIS-, MILITIE-, MILITÄR-, PROFESSORS-, PROVINSIALLÄKAR-, PRÄST-, RESERV-, RUSTKAMMAR-, RUSTMÄSTAR-, RYTTAR-, RÄNTERI-, SALPETERSJUDERI-, SALTSJUDERI-, SCHÄFERI-, SEMINARIE-, SJÖ-, SJÖMANS-, SJÖMILITIE-, SJÖTULLS-, SKEPPAR-, SKEPPS-, SKOGS-, SKOL-, SKOLLÄRAR-, SKRIVAR-, SKVADRONS-, SLOTTS-, SLOTTSBYGGNADS-, SLOTTSBYGGNINGS-, SMIDES-, SMÄLTAR(E)-, SPECIAL-, STALL-, TILLÄGGS-, TIMMERMANS-, TULL-, TYG-, ÄMBETS-, ÄMBETSMANNASTAT m. fl. — särsk. i vissa anv.

a) (numera bl. i skildring av ä. förh.) i uttr. *akademisk stat*, sammanfattande, om samtliga lärare (o. studenter) vid ett universitet; företrädesvis i sg. best. SCHÜCK *VittA* 2: 240 (1688). Från Upsala lät .. *(J. III)* flytta mäst hele Academiske Staten til Stockholm. DALIN *Hist.* III. 2: 139 (1762).

b) (numera bl. i skildring av ä. förh.) i uttr. *juridisk stat*, juridisk ämbetsmannakår, justitiestat (se d. o. 1); företrädesvis i sg. best. The tjenster, hwilcka jag, under tijo runda års tid, troget och flitigt upoffrat innom den juridiska Staten. *VDAkt.* 1783, nr 31.

c) (†) i uttr. *andlig stat*, andligt stånd, prästerskap; företrädesvis i sg. best. *BraheBrevvaxl.* II. 1: 1 (1638). Om ock Arke-Biskopen hade kunnat omskapa hela nationen til helgon, hade Påfwen och andeliga Staten warit ganska litet därmed belåten. LAGERBRING *1Hist.* 2: 180 (1773).

d) i uttr. *personell stat*, se PERSONELL I 1 *b*.

e) (†) i uttr. *estniska staten*, om (personalen inom) den svenska guvernementsstyrelsen i Estland under Sveriges stormaktstid. Een Christeligh Lijk-Predikning .. hållen öffwer Kongligh Maytz. .. Camererare här widh Ehstnische Staten .. Lars Pederson. FORLADIUS *Pederson* (1667; *i titel*).

f) (numera bl. om ä. förh.) i pl., i uttr. *stater och kårer*, (representanter för) civila o. militära stater o. kårer (se KÅR, sbst.[3] 2); särsk. använt för att beteckna totalitet l. kollektiv av statstjänare. I går söndag .. gick .. *(prinsessans)* kyrkogång för sig .. I dag har middagstiden varit gratulation hos .. *(henne)* af alla stater och korpser. AHNFELT *HofvLif* 3: 266 (*i handl. fr.* 1801). Längre upp på parkett *(var platserna avsedda för)* stater och kårer. STRINDBERG *NRik.* 39 (1882). *(Sv.)* stater och kårer *(t.)* die gesamte Beamtenschaft, Zivil- und Militärbeamte. AUERBACH (1913). Till Statsdepartementen hörande stater och kårer. *SvStatskal.* 1939, s. 194.

g) (numera bl. i skildring av ä. förh.) i uttr. *mekanisk stat*. α) statlig kår l. inrättning i Karlskrona vars personal hade till uppgift att utföra mekaniska arbeten vid de (i ä. tid existerande) olika flottornas stationer; särsk. i (det ss. officiell benämning gällande) uttr. *flottornas mekaniska stat*. *KrigVAH* 1824, s. 54 (: Mekaniska Staten). *2NF* 8: 643 (1907: Flottornas mekaniska stat). *SvFlH* 3: 158 (1945: mekaniska staten). β) (år 1779 etablerad o. 1865 på indragning satt) tjänstemannakår l. avdelning vid Jernkontoret omhänderhavande den mekaniska sidan av institutionens verksamhet. BOËTHIUS o. KROMNOW *JernkH* III. 1: 237 (*cit. fr.* 1840).

h) allmännare, om (hierarkisk) klass av personer l. gudar o. d.; ss. senare led i ssgr. — jfr GUDA-, JÄGAR-STAT.

B. politisk församling o. i anv. som närmast

ansluter sig härtill.

4) [(liksom t. *staaten*, pl., eng. *states*, pl.) efter nl. *staaten*, pl., i sin tur efter fr. *états*, pl., stånder; sannol. (med ursprunglig tanke på hög maktställning l. rang l. ståndsmässigt levnadssätt) utgående från I 1, 3, jfr äv. (1,) 3 under A ovan] i pl. best., äv. (numera bl. tillf.) i pl. obest., om politisk församling (se d. o. 2 *a*) l. representation (se d. o. 5 *b*) inom området för nuvarande Nederländerna (o. Belgien); numera nästan bl. om riksförsamling l. -representation (särsk. om (sammanfattningen av representanterna i) nuvarande Nederländernas parlament l. riksdag, o. i denna anv. numera bl. i ssgn GENERAL-STATERNA, förr äv. i uttr. *staterna i Nederland* l. *nederländska staterna*); äv. (numera bl. i skildring av ä. förh. o. i ovannämnda ssg) närmande sig l. övergående i utvidgad anv., om republiken Förenade Nederländerna (1581—1795); i utvidgad anv. förr äv. om nederländarna (l. vissa nederländare representerande staten). GUSTAF II ADOLF 117 (1615: Staterne i Nederland). *(Det)* synes at icke allenest aldeles af Statterne är afslagen al hielp til then tredie termin *(dvs. den tredje betalningsterminen för Älvsborgs lösen)*, vthan och *(osv.)*. DENS. 476 (1617). Gudh gifue, att .. de subcidier fölie moste aff Fransosen, Stater och Venetianer, der staat oppå giordt åhr. *OxBr.* 11: 436 (1631); jfr III 3 *i*. Vthi bådhe Härarna, Staternas och Herz Johans aff Osterrijke, gick Pestilentien i swang. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 197 (1635). Adrianus Metius Hollandsche Staternes Ingenieur, gifuer i sijn Geometria Practica denne *(nämnda)* Genlijkning. STIERNHIELM *Arch.* C 2 a (1644). Staterne af Holland, af Westfrisland &c, *(dvs.)* hvarje af desse provinsers särskilda ständer. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). *(Sv.)* Nederländska staterna •.. *(fr.)* les (etats des) Pays-Bas. SCHULTHESS (1885). Staterna *(i varje provins i Nederländerna)* hafva .. att genomföra lagar och kungliga befallningar inom provinsen. NYSTRÖM *Svedelius* 3: 181 (1888). Vid 1500-talets mitt var staternas *(i de gamla Nederländerna)* antal sjutton. I varje sådan stat var regenten representerad av en ståthållare, som vid sin sida hade en ständerförsamling med beteckningen "stater". *HermodHistGymn.* 18A: 7 (1938); jfr V 1. — särsk. [liksom t. *die herren staaten (general) der vereinigten niederlanden* efter nl. *de heeren staaten (generaal) der vereenigde nederlanden, de heeren staten*] (†) i uttr. *herrar stater general av de förenade Nederlanden* (l. *i det förenade Nederlands*) l. enbart *herrar staterna*, om republiken Förenade Nederländernas ständer(församling); jfr HERRE 5. Konungen i Franckerijke och dhe Herrar Stater General af dhe förenade Nederlanden. *RARP* 4: 91 (1647). Är samme *(freds-)*tractat åter nu reassumerat under Konungens i Franckrijkes, de Venedigers, de Herrars Stater General i det förenade Nederlandz .. mediation, att försökia om något medell till en stadigh och beständigh förlijkning och fredh .. *(mellan Sv.* o. *Polen)* finnas kan. *Därs.* V. 1: 98 (1652). [Från] Engeland *(kommer nyheten)* att de herrar Staternas Ambassadeurer haffua [hållit] enStåteligh oration på latin till perlementet aff [Engeland]. EKEBLAD *Bref* 1: 114 (1652; *rättat efter hskr.*).

III. organisations- l. finansplan samt i anv. som närmast ansluter sig härtill.

1) [bet.-utveckling ur I 1—3] (numera bl. i vissa kretsar, särsk. med ålderdomlig prägel, o. i skildring av ä. förh.) plan (se PLAN, sbst.[1] II 2) l. tablå l. framställning av annat slag åskådliggörande l. angivande hur ngt (i sht med tanke på kostnader) är inrättat l. organiserat l. har skötts l. skall vara inrättat osv. resp. skötas; särsk. om förordning l. instruktion reglerande hushållningen vid ett hov l. i ngns hus l. vid ett sjukhus l. en anstalt l. militärförläggning o. d. (äv. med inbegrepp av förordning osv. reglerande antalet tjänstefolk resp. sjukhus- l. anstaltintagna l. militärpersoner o. d. därstädes); i fråga om nutida förh. bl. om förordning osv. angivande mängd o. slag av förnödenheter (i sht livsmedel) som skall utgå l. utgår (per individ l. gång l. tidsenhet o. d.) till ngn l. ngra; jfr 2, 3 o. IV 3. *KlädkamRSthm* 1628 A, s. 80 a. Lius för Hofbetiente efter Staten. *HovförtärSthm* 1672 A, s. 27. Från grefvinnan Julianas *(De la Gardie)* hushållning i Stockholm: Kåstlängd och Staat huru mitt folck hwar dagh om wekan skohla spijsade blifva och kockinnan till efterrättelse. TEGNÉR *SvBild.* 302 *(i handl. fr.* 1693). Öfwerste Marskalckens Stat på Rättertalet *(dvs. antalet rätter)* föllier herhos folio 38. *HovförtärSthm* 1704 A, s. 42. För hvarje år utfärdas ny stat för fångarnes och fängelsets underhåll. MENTZER *Cellf.* 70 (1878). Öfverstyrelsen *(vid statliga mentalsjukhus)* tillkommer .. att utfärda allmän stat angående beklädnad och sängutredning samt särskilda utspisningsstater. *SFS* 1883, nr 63, s. 5. K. M:t *(har)* fastställt normalportionsstat å kokföda .. vid arméens alla möten och öfningar .. Enligt denna stat skall för hvarje man dagligen beräknas: 650 gr. groft mjukt rågbröd, 165 .. *(g)* färskt oxkött, 60 .. *(g)* salt fläsk. *KrigVAT* 1892, s. 608. Stat .. *(dvs.)* plan för utspisning el. kosthåll. *IllSvOrdb.* (1955). — jfr BEKLÄDNADS-, FÖRTÄRINGS-, KRIGSPORTIONS-, KRIGSRATIONS-, MUNDERINGS-, OMKOSTNADS-, PORTIONS-, RATIONS-, SKJUTS-, STALL-, UTSPISNINGS-STAT. — särsk. i vissa numera obr. anv. *a)* i uttr. *fatta en stat över* l. *på ngt*, göra upp l. fastställa en organisations- o. ekonomiplan över ngt (som avses inrättas ngnstädes); jfr FATTA 6 *a η*. Ed:rs Kongl. Maij:t hafwer .. förordnat, det flere Präster skulle komma och boo i Lappmarkerne, och .. Kongl. CammarCollegium .. fattat der öfwer een wiss Staat, så på huru månge Präster, samt kyrkior och huus till Gudztiensten ther oppe inrättas skole, såsom och hwadh medell der till anslagne åhre. *HFinLappm.* 2: 71 (1676). *b)* ss. direkt obj. till *göra (sig)*, i förb. med prep.-attribut inlett med *(up)på*, i uttr. (av typen *göra (sig) stat och räkning (up)på ngt*) betecknande att ngn gör upp l. upprättar en organisations- o. ekonomiplan över ngt (som avses inrättas ngnstädes) o. gör beräkning av behov l. kapacitet o. d.; äv. [med anslutning till 3 *i*] oeg. l. bildl., liktydigt med: "göra (sig) stat (up)på ngt" (se 3 *i*); jfr RÄKNING 7 *b* (*α*). Tu kant intet giöra tig stat och rekning vppå, at tu kant omwenda tig på tin soteseng. SWEDBERG *SabbRo* 437 (1688, 1710). Det lärer .. blifwa en nödwändighet, at infordra förslager på inkomsterne, som til fattighusen i hela Riket inflyta, hwaraf må kunna göras stat och räkning på antalet af dem, som kunna och böra i så måtto underhållas. *Fennia* XVI. 3: 12 (1756). *c)* om organisationsplan för krigföring l. ett krigsföretag, strategiplan;

anträffat bl. i sg. best., i uttr. *staten uti krig*. RICHARDSON *Krigsv.* 2: 87 (1741). *d)* [jfr FÖRTARINGS-, UTSPISNINGS-STAT] övergående i anv. om matsedel (se d. o. 1); anträffat bl. i bild. Deras *(dvs. Adams o. Evas)* kost på daglig stat / Var en evig grönsallat. LENNGREN *(SVS)* 2: 333 (1798).

2) [eg. specialfall av 1] förteckning l. tablå l. framställning av annat slag åskådliggörande l. redogörande för ngns l. ngts faktiska ekonomiska ställning vid en viss bestämd tidpunkt, o. som icke utgör l. ingår ss. del i l. på annat sätt hänför sig till stat (i bet. 3); äv. [jfr I 1, 2] om ekonomisk ställning enligt sådan förteckning osv. (särsk. i uttr. *överse staten på ngt*, se över l. undersöka den ekonomiska ställningen beträffande ngt); numera bl. (i vissa kretsar, särsk. med ålderdomlig prägel, o. i skildring av ä. förh.) dels om sammanställning av ett konkursbos tillgångar o. skulder, dels om tillgångar o. skulder l. affärsställning enligt sådan sammanställning. *(Skattmästaren)* Begärade Regeringen och Rådet ville öffversee staten på Chronones opbördh, uttgifft och gäldh. *RP* 6: 197 (1636). En privat vill inthet gärna sin stat låtha publicera. *RARP* 9: 98 (1664). När man sin Balantze hafwer slutit .. så kan man klarligen see .. eder rätte Staat aff eder Handel. HORTULANUS *Räckn.* I 7 a (1674). Nyaste Banquerouteurens stat i Amsterdam skickas innelykt. LIDÉN *FörtrBr.* 243 (1775). Firman tog för gifvet att allt var förloradt och lade in om cession med ouppgjord stat. ZILLIACUS *Högk.* 34 (1899). Konkursgäldenärens rörelsefrihet begränsas till hemorten tills han beedigat staten. HERNBERG *Rättsh.* 553 (1922). Stat som ekonomisk term innebär en beräkning av den finansiella ställningen *(bl. a.)* .. för en person (t. ex konkursstat). *BraBöckLex.* (1981). — jfr KONKURS-STAT. — särsk. (numera bl. i skildring av ä. förh. l. i vissa kretsar, särsk. med ålderdomlig prägel) *a)* i uttr. *uppgiva* l. *giva upp staten* l. *sin stat*, (inför kreditorerna l. rätten) lämna uppgift om tillgångarna o. skulderna l. affärsställningen resp. sina tillgångar o. skulder osv. (enligt stat), särsk. liktydigt med: uppgiva boet (vid konkurs); äv. övergående i bet.: (lämna in staten resp. sin stat (se *b*) o.) göra konkurs l. bankrutt; jfr GIVA UPP 4 *a*. *VDAkt.* 1793, nr 22 (: upgifwit sin stat). Ge upp sin stat, *(dvs.)* uppgifva sina skulder och tillgångar, när man söker få afstå sin egendom till kreditorer. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Den bekanta firman Lacroix, Verboeckhaven & Comp. i Bruxelles har nyss i laga ordning gifvit upp staten. *NIllT* 1872, s. 295. Skulle Oskar nödgas uppgifva sin stat, är han entledigad från förmyndarskapet *(för Strindbergs barn)* som Du vet. STRINDBERG *Brev* 9: 156 (1893). Ge upp staten. ÖSTERGREN (1945; *angivet ss. ngt ålderdomligt*). *b)* ss. obj. till *ingiva* l. *inlämna* l. *giva in* l. *lämna in*, i uttr. betecknande att ngn (ss. led i konkursförfarande) inger l. inlämnar staten l. sin l. konkursboets stat till rätten; äv. (i uttr. *ingiva* osv. *staten* l. *sin stat*) övergående i att beteckna: göra konkurs l. bankrutt (förr äv. bildl.: ge upp l. upphöra med sin verksamhet); jfr GIVA IN 1. Winets Gud, den glade starke Hjelten, / .. Han som sådde Rankor öfver fälten, / Han blir *(på grund av förbud mot vinimport)* tvungen, att ge in sin Stat. WADMAN *Saml.* 1: 50 (1830). Jaså herr Trygg, mina affärer äro således slut – jag måste ge in min stat, var det enda .. *(patron)* sade. WETTERBERGH *Penning.* 143 (1847). Att .. "gifva in staten" är ett vanligt uttryck för att göra konkurs, hvilket i allmänhet och lagligen måste börjas med att .. till konkursdomstol ingifva boets stat. ÅSTRAND (1855). Jag vill inte lämna in min stat! Hjälp mig, rädda mig! ELKAN *Hall* 339 (1899). CANNELIN (1921: inlämna).

3) [eg. specialfall av 1] (numera bl. i vissa kretsar, i sht *adm.* o. *mil.*, o. i skildring av ä. förh., särsk. med ålderdomlig prägel) plan (se PLAN, sbst.[1] II 2) upptagande en sammanställning av ngns l. ngts inkomster o. utgifter under en viss framförliggande tidsperiod, avsedd att tjäna vederbörande till ekonomiskt rättesnöre under ifrågavarande period; äv. [jfr I 1, 2] närmande sig l. övergående i anv. om (ngns l. ngts ekonomiska tillstånd l. ställning med hänsyn till) balansen mellan inkomster o. utgifter l. saldot i en sådan plan; budget; i sht om (förslag till) sådan plan gällande dels för stat (i bet. V 1) i dess helhet, riksstat (äv., numera bl. i skildring av ä. förh., kallad *staterna* l. *kronans* l. *rikets stat*), dels för statligt verksamhetsområde l. verk o. d. (efter ikraftträdandet av 1974 års regeringsform i officiellt spr. benämnd: statsbudget resp. (del)budget); äv. inskränktare o. speciellare, om viss del av stat (i ovan angivna betydelser), särsk. dels (numera bl. i skildring av ä. förh.) liktydigt med: personalstat (i bet. av PERSONAL-STAT, sbst.[2]) l. anordningsstat (se slutet), dels om (inkomst(er) l. utgift(er) (anslag) utgörande) post (se POST, sbst.[4] 2) i stat l. sammanfattande, om samtliga inkomst- resp. utgifts- l. anslagsposter i stat, inkomst- resp. utgiftsstat (i dessa användningar numera nästan bl., utom i ssgn INKOMST-STAT, om (post i) utgiftsstat); äv. (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh., företrädesvis ss. senare led i ssgr o. elliptiskt för dessa) dels (jfr 2) om uppställning l. tablå visande de faktiska statsinkomsterna o. statsutgifterna för ett förflutet år i jämförelse med den fastställda staten för detta år (jfr RIKS-STAT 1), dels om huvudtitel i stat (jfr SLOTTS-STAT 2); särsk. i förb. med föregående prep. *på* (stundom äv. *å*) l. *i* (förr äv. *uti*), i uttr. betecknande att ngt är uppfört l. anslaget l. uppförs l. anslås o. d. på l. i stat (i ovan angivna betydelser); stundom äv. mer l. mindre bildl.; i vissa anv. sammanfallande med (o. därmed omöjligt att med full säkerhet skilja från) 4 (varunder språkprov av denna typ redovisas); jfr IV 3 o. STATLIG, adj.[2] 1. *OxBr.* 10: 264 (1622). Behöfwes och nödwändigdt att på Staten nu som tillförenne infördes twenne hem CaPitener i hwart Landzhöffdingedömme *(i Finl.)*. *HSH* 31: 436 (1638). *(Stapelstädernas fordran på tjärkompaniet skall specificeras så)* at Directorerne derefter måge kunna deras stat och facit formera till penningarnes anskaffande och betalande. STIERNMAN *Com.* 3: 49 (1661); möjl. till 2. *RF* 1720, § 31 (: uti Staten). Den Summa, som *(till byggnad av residens)* requireras och skälig pröfwas, blifwer i det följande årets Stat uptagen, och til Landshöfdingens disposition lämnad. *PH* 5: 2933 (1750). 1696 års Stat, ett storvärk nästan liksom Indel-

ningsvärket, var .. *(vid K. XI:s död)* uppgjord. *HSH* 7: 201 (c. 1800). *(Statsutskottet)* må tillkomma att efterse och granska, huruwida de gjorde eller förordnade utbetalningar af Stats-medlen, icke öfwerstigit beloppet af de Hufwud-titlar, hwilka .. blifwit fastställde, och äro grundade på behörigen upprättade Stater. *RO* 1810, § 30. Den kostnaden är anslagen på stat. WESTE *ForslSAOB* (c. 1817). *(Han)* nickade .. som man endast gör det åt ungdomsvännen, som känner ens inre stat: hemligheterna, sorgerna .. hela lifvets debet och kredit. LEVERTIN *Magistr.* 205 (1900). STUART o. RYSTEDT *HbMedelsförv.* 1: 4 (1905: "staterna"; *om riksstat*). Stater började från och med år 1620 att årligen upprättas *(i Sv.)*. *Dars.* 86. Den första egentliga staten *(i Sv.)* är den, som *(G. II A.)* .. antog 27 juni 1625 att gälla till 1 sept. 1626. Den var dock blott en oordnad sammanfattning af specialstaterna. *2NF* 23: 394 (1915). *(Reservofficers-)*Kurser .. anordnas varje år till det antal, som i krigsskolans stat angives. *SFS* 1915, s. 385. Å stat anslagna löner. CANNELIN (1921). Ett .. drag i riksdagens behandling av budgeten .. *(är)* att något enhetligt beslut om budgetens storlek inte fattas. D. v. s. rent formellt fastställas "staterna" vid ett sammanträde sent på våren. WIGFORSS *Riksbudg.* 99 (1927). Den stat, som .. *(G. III)* utfärdade den 20 mars 1786 *(vid Svenska Akademiens instiftande)*, slutade på en summa av 2.500 rdr sp. SCHÜCK (o. WARBURG) *3LittH* 4: 50 (1928). En inblick i en s. k. normal stat för en tidning som Daily Mail gavs i finanstidningen The Economist 1928. BJURMAN *3Statsm.* 98 (1935). Då nämnda stater *(dvs. de 1941 inrättade beredskapsstaterna)* liksom flertalet vanliga utgiftsstater höra in under Statsutskottet, blev dess arbetsbörda utökad .. Fortfarande är det riksdagens utgiftsutskott framför andra. *2SvUppslB* 27: 332 (1953). *Anm.* Se äv. språkprovet 1980 under slutet, o. jfr IV 1 o. språkproven 1751 o. 1961 därstädes. — jfr AKADEMI-, AMIRALITETS-, BARNHUS-, CIVIL-, ECKLESIASTIK-, EKONOMI-, HEM-, INDRAGNINGS-, INKOMST-, JUSTITIE-, KLERESI-, KOMMENDANTS-, KRIGS-, LANDS-, LÄNS-, MEDICINAL-, MILITÄR-, MINISTER-, PENSIONS-, PROVISIONAL-, RIKS-, SALPETERSJUDERI-, SALTSJUDERI-, SCHÄFERI-, SJÖ-, SJÖTULLS-, SLOTTS-, SMIDES-, STALL-, UTGIFTS-STAT m. fl. *Anm.* till ovanstående andraledssgr. Jfr under 4, sp. 11125, redovisade andraledssgr jämte *anm.* därstädes. — särsk. (numera bl. i skildring av ä. förh.) ss. senare led i ssg betecknande viss huvudbeståndsdel av riksstat; dels i ANORDNINGS-STAT o. PERSONAL-STAT, sbst.[2] (sbst.[1], se sp. P 718), se språkprovet 1980 nedan, dels i **personalstat-bok** (ssg till PERSONAL-STAT, sbst.[2]): bok (se BOK, sbst.[2] 1 *b)*) innehållande personalstat(er); jfr *h.* (*CivInstr.* 59 (1655: anordningzstaten, *sg. best.*). Personal Stat Book Pro Anno 1692. (1692; *boktitel*). *(Staterna)* blefvo .. åtminstone från och med den för år 1637 upprättade, skilda uti tvänne hufvudafdelningar, nemligen den speciella eller s. k. personalstaten .. samt den allmänna riks- eller anordningsstaten. STUART o. RYSTEDT *HbMedelsförv.* 1: 5 (1905). Statens eller riksstatens huvudbeståndsdelar var tre: personalstaten, anordningsstaten och generaldispositionen. I personalstaten upptogs verkens och institutionernas medelsbehov med angivande av de särskilda tjänsterna eller utgiftsställena. Anordningsstaterna redovisade de inkomsttitlar från vilka de olika anslagen och behoven skulle täckas. Generaldispositionen var en översikt över riksstaten. Anordningsstaten upphör med år 1746, generaldispositionen med 1792 .. Personalstaten upphörde 1809. *Statskontoret* 13 (1980).) — särsk.

a) (†) över planerad resa uppgjord (organisationsplan o.) budget. En flekfeber skall graszera ther sammastädes *(dvs. i Göteborg)*, hwilken wäll så fahrlig och smittosam åhr som pestilentzien, hwilket wäll kunne wara orsak att drånningen inthet reszer tijt, doch åhr staten reda giord och alting i beredskap, effter man menar, att [the] tiender [åhra] falska. EKEBLAD *Bref* 1: 286 (1653; *rättat efter hskr.*). Derpå blef skickat effter Öfvermarskalken Her Taube, hvilken hade upsatt en stat öfver H. M:tz resa, och läste upp densamma för Rådet. *RP* 16: 400 (1656).

b) (†) i uttr. *stat och anordning* l. *anordning och stat*, om i (anordnings)stat för visst ändamål anslagna (penning)medel jämte anvisning (jfr ANORDNING 3 *b)*) om dessa medels utanordnande (äv. i förb. med attributiv bestämning inledd med *uppå* angivande vad ifrågavarande medel är avsedda för); äv. i utvidgad anv., i uttr. *överskjuta stater och anordningar*, om kronotiondespannmål: överskjuta det belopp som utanordnade budgeterade medel belöper sig till. På thet BergsCollegij betiente, theste bätre må kunna förrätta deras anbefalte tienster, tå wele wij låta förordna them en särdeles wisz Stat och anordning, hwar effter Rijksens bergwärcken skole försorgde warda, så wäl som sielffue Collegij personer och betiente, theras deputerade lön, åhrligen, oförandrat och alt framgent måge weta tilgå. *PrivBergsbr.* 1649, Fullmacht s. A 4 a. *(Befattningshavare i Viborg skriver till kammarkollegiet)* bidiendes, at E:s N:r och Herl:r tektes oss tidigt förmedelst een önskeligh anordningh och Staat opå berörde wår waanliga Löön .. hugna. *HFinSkolvH* 3: 66 (1655). Kongl. Maj:t befaller i Nåder, at Allmogen *(bl. a.)* på Åland .. måge .. Soknetals, efter markegången, få inlösa then Cronotijonde Spannemål, som stater och anordningar öfwerskiuter. *ResolAllmBesvär* 1752, s. A 4 a.

c) i uttr. *ordinarie* (förr äv. *ordinär*) *stat*. *α)* om (riks)stat upptagande ordinarie (dvs. icke extraordinära) inkomster o. utgifter; äv. om riksstat upprättad gm ordinarie (dvs. vid vanlig tid försiggående) statreglering (se d. o.); särsk. om reglerad (se REGLERA II 2 *b)*) riksstat o. i denna anv. företrädesvis i sg. best. *OxBr.* 10: 283 (1625; *i sg. best., om reglerad riksstat*). Jag *(håller)* .. därföre, dedh E. K. M:tt för all ting dedh så bör moderera, att i ordinari staten debet och credit må svara hwart annat och dette medh kriget och extraordinari expenser icke beblandes. AOXENSTIERNA 13: 7 (1635). Efter 8 Tunnor Guld är borta uti ordinaire Staten .. och Kammaren icke wet en fyrck at tillgå, blifwer nu rätta quæstion, hwarest de 8 Tunnor Guld skola tagas. *HC11H* 10: 8 (1672). Ordinarie Staten i Swerige och Finland sampt Skåne Halland och Blekingh An:o 1692. (1692; *anordningsstats titel*). Utan hänsyn till att riksstaten upptog utgifter, som kallades för "extra", blev det tidigt vanligt att beteckna den i dess helhet såsom "ordinarie stat", upprättad genom "ordinarie statsreglering". *SvRiksd.* 12: 242 (1934). *β)* om del av utgiftsstat i budget upptagande ordinarie (se d. o. I 2 *d)*) anslagsposter l. anslag; äv. om ordina-

rie anslagspost(er) l. anslag; motsatt: extra(ordinarie) stat (se *d*). Uppföra på ordinarie stat. CAVALLIN (1876). Öfverföra .. (*ngt*) till ordinarie stat. KLINT (1906). Universiteten ha sin ordinarie stat, vari ingå vissa summor till materiel åt de vetenskapliga institutionerna. Men så finna vi åtskilliga hundratusentals kronor till materiel såsom extra anslag. WIGFORSS *Riksbudg.* 34 (1927). Uppföra ett anslag på ordinarie stat. *SAOB* O 1166 (1950).

d) i uttr. *extra(ordinarie) stat*, om del av utgiftsstat i budget upptagande extraordinarie (se d. o. I 1 *b*) l. extra (se d. o. I 1) anslagsposter l. anslag; äv. om extra(ordinarie) anslagspost(er) l. anslag; motsatt: ordinarie stat (se *c β*). CAVALLIN (1876: extra). (*Sv.*) Extraordinarie stat (*t.*) Extraordinarium. KLINT (1906). De extra stater som .. (*M. G. De la Gardie*) tillskapade hängde länge som en black om universitetets fot och förhindrade ordningens återställande. ANNERSTEDT *UUH* II. 2: 20 (1909).

e) (†) i uttr. *bestå ngt* l. *ngn på stat* l. *staten*, medge l. tillåta uppförande av l. bevilja anslag för (kostnaden för) ngt l. ngn på stat; jfr BESTÅ II 6 *b*. Wij befinne och, att ingen antiquarius, som på staten bestås, hafwer efter Johannes Bureus warit wid handen. *3SAH* XLIII. 1: 112 (*cit. fr.* 1657). För then omväxling som nu skiedt i regeringen (*i Finland*), synes nödvändigheten för hvarjehanda förekommande angelägenheter skull fordra, at en Translator på staten bestås kunde, hvilken vore thet Svänska och ryska språket maktig. *HA* 9: 204 (1743). At endast besöka 2 sjuka i London, är et helt dagsverk (*för svenske pastorn därstädes*): ty vagn bestås icke på Staten. BJÖRNSTÅHL *Resa* 2: 223 (1776). Hans (*dvs. vallpojkens*) Far wil at hans barn sku ock förtjena maten; Ty wil han ej bestå en fårehund på staten. LIVIN *Kyrk.* 7 (1781). Det som bestås på stat. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817).

f) i förb. med föregående prep. (*ut)över* l. *utom*, i uttr. (numera företrädesvis av typen *över* l. *utom stat*) betecknande att utgift l. kostnad (för ngt) icke är uppförd på l. medräknad i (ordinarie) stat (o. därför måste bestridas av medel av annat slag) l. att utgift osv. överskrider i (ordinarie) stat anslagna medel l. att anvisning om visst belopps utbetalande icke gäller l. får gälla o. d. på (ordinarie) stat anslagna medel. Blijr och Statscontoiret förbudet att utöfwer staten något anordna. *CivInstr.* 153 (1720). Niuta sådane Betiente (*utan tidigare tjänst*) deras Löhn utom Staten, af .. öfwerskiutande medel eller Besparingar .. til desz de det följande året, af Stats Anordningarne komma at blifwa aflönte. *Förkl.* 24/11 1724, s. 2. (*Sv.*) Utgift öfver stat .. (*fr.*) Dépense qui n'est pas allouée par le budget, qui dépasse les prévisions du budget. WESTEE (1842). Rudbecks räkenskaper .. grunda sig .. oftast på sjelfva staterna, hvarigenom en mängd anordningar öfver stat ej inräknas. ANNERSTEDT *UUH* 1: 342 (1877). Utom stat hade krigsomkostnaderna dessa år (*1700–1709*) uppgått till öfver 240 tunnor guld. *SvH* 6: 338 (1906).

g) (†) i uttr. *utan stat, order och assignation sig tillägnad*, om belopp: sig tillägnad l. tillskansad utan att vara upptagen i stat o. utan rekvisition (se d. o. 1 *e α*) av l. anvisning (se d. o. 7 *b*) på ifrågavarande belopp (jfr ASSIGNATION *b*, ORDER 5 *c*). Borde Grefwen och Generalen .. de(*n*) af Riksens medel utan Stat, Ordres och Assignation sig tillägnade summa (*till*) den allmänna Riksens cassa återbära och betala. *RStBrCivArend.* 16/10 1723, s. 645 b.

h) (numera bl. i skildring av ä. förh.) i uttr. *Svea* l. *Sveriges rikes stat*, om den (ss. en huvudbeståndsdel i staten ingående) översikt av riksstaten i Sv. som efter 1792 ersatte den dittillsvarande generaldispositionen (se huvudmom. slutet o. där redovisat språkprov 1980). BÅÅTH (o. MUNTHE) *KStatskont.* 66 (1930: "Sveriges Rikes Stat"). Generaldispositionen (*upphörde*) med 1792, men ersätts då av den s k Svea rikes stat, som hade samma funktion. *Statskontoret* 13 (1980).

i) [liksom d. *göre stat på*, t. (*sich*) *auf etwas staat machen, sich staat machen etwas zu tun* (jfr *k*), eng. *make state to (do something*; jfr *k*) sannol. (ytterst) av fr. *faire état de*] (†) ss. direkt obj. till *göra (sig)* (jfr *j—l*), i förb. med prep.-attribut inlett med *(up)på*, i uttr. (av typen *göra (en* l. *sin) stat* l. *göra sig (en) stat (up)på ngt*) betecknande att ngn gör upp l. upprättar en stat (särsk. inkomststat) på det som prep.-attributets huvudord uttrycker; äv. oeg. l. bildl. (o. då äv. dels med prep.-attributets huvudord betecknande person, dels med prep.-attribut bestående av en med *att* inledd inf. l. bisats), särsk. liktydigt med dels: kalkylera l. räkna med (särsk. att det l. det sker l. dyl.), dels: bygga l. satsa på l. sätta sin tillit l. tilltro till l. göra sig förhoppning om (särsk. att det l. det sker l. dyl.); jfr 1 *b*. H. K. M:tt haffuer giort månadtligen sin staat på visse summor. *OxBr.* 3: 122 (1627). Åndoch wij (*dvs. musernas förkämpar*) sielfue icke hafue giort, wår Stat / På Lärdom, Bok, och Panna. / Så måst wij doch bekänna / At then är ingen ähra wärd, som slår ett haat / På them, som sig bekänna / Till Lärdom, Bok och Panna. STIERNHIELM *Parn.* 1: 3 (1651, 1668). Jag har åther samlatt een 1500 riksd: som min Engell kan giöra stat på om hon kiöper oss en sätegårdh. STENBOCK (o. OXENSTIERNA) *Brefv.* 1: 220 (1702). Landzhöfdingen .. gör sig om (*hovkanslers-)*tiensten försäkrat, effter han har budit derföre 4000 Rdr, och han gör stat på, at ingen biuder mehr. BARK *Bref* 2: 34 (1705). Thet endaste (*botemedel mot skörbjugg*) man kan med säkerhet göra någon wisz Stat uppå, är Salivation och Dregel-Curen. LINDESTOLPE *Skörb.* 46 (1721). Utaf 10 man kunde man säkert giöra Stat på 9 Malcontenter (*i Engl.*), som skulle strax stöta til, alenast de hade en Corps reguliere Trouppér. NORDBERG *C12* 2: 615 (1740). Jag låter sent höra af mig; men jag gör altid stat på goda vänners öfverseende. BERZELIUS *Brev* 8: 24 (1809). Vi gjorde oss stat på att få se er hos oss. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Göra sig stat på något. ÖoL (1852). — särsk. bildl., i (med *icke* l. *ingen* l. *intet* l. *näppeligen* l. *föga*) negerade uttr. Een deel aff officererne vackla, och sij om sig, så att vij ingen stat på dem göra kunna. AOXENSTIERNA 14: 31 (1635). På wår Flotta (*står*) näppeligen någon stat .. at göra. MSTENBOCK (1710) hos LOENBOM *Stenbock* 2: 275. (*Några regementen*) hafva gamla kappor efter sidsta kriget, på hvilka doch föga stat är at giöra. *2RA* 3: 596 (1734). Bartholo. Lita ni på mig. Kommer ni i afton, Bazile? Bazile. Gör er ingen stat på det. Intet annat än edert giftermål skal sysselsätta mig hela dagen; gör er ingen stat på mig. BJÖRN *Barb.* 37 (1785). Om jag skal säga sanningen, så gjorde jag mig icke mycken stat på at få igen (*pengarna*). DENS. *LycklHush.*

15 (1786). Gör er intet stat på honom. WIDEGREN (1788). Derpå gör jag mig ingen stat. ÖoL (1852).

j) [jfr *i*] (†) i uttr. *göra stat till att* (göra det l. det), bildl., liktydigt med: "göra stat på att" (se *i*). *(Folket är utarmat)* så att iag intet kan finna att för innevarande åhr någon staat kan giöras till att utdrifva hoos Allmogen hvarken Contributionerne eller dhe ordinarie pålagor. JADLERSTEEN *Brev* 19/7 1711.

k) [jfr *i*] (†) i uttr. *göra sig stat att* (få göra det l. det), bildl., liktydigt med: "göra sig stat på att" (se *i*); äv. (motsv. *i* slutet) i (med *ej*) negerat uttr. Desutom kan jag ej giöra mig stat, at få längre bo här, än til nästa höst. PKALM hos LINNÉ *Bref* I. 8: 77 (1751). Hwart tredje år kan man göra sig stat at få bryta å nyo *(i en för lövtakt avsedd skog)*. BRAUNER *Bosk*. 117 (1756).

l) (†) i uttr. *göra sin stat viss*, bildl.: räkna med något ss. l. hålla någonting för visst l. säkert. Men, k. Bror, när man har quinfolk at lyda, så får man intet altid göra sin stat viss. BARK *Bref* 2: 62 (1705).

4) [utvidgad anv. av 3] (numera bl. i vissa kretsar, i sht *adm*. o. *mil*., o. i skildring av ä. förh., särsk. med ålderdomlig prägel) av statlig myndighet (urspr. i anslutning till upprättandet av personalstat (i bet. av PERSONAL-STAT, sbst.[2], se STAT, sbst.[3] III 3 huvudmom. slutet)) fastställd normerande förteckning över (de fasta) tjänsterna l. befattningarna o. tjänstemännen l. befattningshavarna inom det statliga förvaltningsområdet (l. viss del därav) med angivande av den med varje tjänst l. befattning förbundna (av anslagsmedel i stat (i bet. 3) utgående) lönen (jämte till tjänsten l. befattningen o. löneplaceringen knutna villkor l. bestämmelser); äv. i utvidgad anv., dels allmännare, om förteckning l. lista vari ngns l. ngts (fasta) personal finns förtecknad (med uppgift om löner o. d.), personalförteckning, lönelista, dels (numera bl. i skildring av ä. förh.) om förteckning l. lista över pensionärer o. deras pensioner, pensionslista; särsk. i förb. med föregående prep. *på* (stundom äv. *å*, förr äv. *uppå*) l. *i* (förr äv. *uti*), i uttr. betecknande att tjänst(eman) l. befattning(shavare) l. lön l. pension är uppförd l. uppförs o. d. på l. i stat (i ovan angivna betydelser); i vissa anv. (jfr äv. *anm*. nedan) sammanfallande med (o. därmed omöjligt att med full säkerhet skilja från) 3. Här syntes behöfwas att een Stat för Ridderehuset giordes, der effter så den eene som den andre hade förwänta sin löhn. *RARP* 4: 532 (1650). Öfver .. Tullväsendet hafver man .. fattat *(dvs. upprättat l. uppgjort)* en sådan stat som E:s Kongl. Maj:ts tjenst den nödvändigt fordrar. *HSH* 6: 169 (1658); jfr 3. BOLINUS *Dagb*. 63 (1675: uti staten). *(Förslag föreligger)* Om icke Biskopars och Superintendenters löningar kunne sättias på een viss stat, som alle andre Kongl. betientes. *RARP* 14: 244 (1682); jfr 3. Den sysslan är upptagen i staten till 1000 riksdalers lön. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Han uppgjorde en falsk stat på sitt kompani, och tog solden för de felande. LINDFORS (1824). Innehavare av ordinarie befattning å staten för lantmäterikontoren i länen. *SFS* 1920, s. 903. *SAOL* (1986). — jfr ARVODES-, AVLÖNINGS-, DAGLÖNE-, EXSPEKTANS-, FÄLT-, GENERALITETS-, INDELNINGS-, INTERIMS-, KOMPANI-, LOKAL-, LÖNE-, LÖNINGS-, PERSONAL-, PERSONELL-, PROVINSIALLÄKAR-, RESERV-, SKOL-, SLOTTS-, SLOTTSBYGGNADS-, SMIDES-, SPORTEL-, STALL-STAT. *Anm*. till ovanstående andraledssgr. Vissa av dessa ssgr (se t. ex. PERSONAL-STAT, o. jfr STAT, sbst.[3] III 3 huvudmom. slutet) definieras på ett sätt som (mer l. mindre) entydigt hänför dem till här aktuellt betydelsemom. enbart. Den möjligheten bör dock hållas öppen att de i vissa anv. kan vara att hänföra till STAT, sbst.[3] III 3 (ss. SLOTTS-STAT). — särsk.

a) i förb. med föregående prep. *på*, i uttr. betecknande dels att tjänst l. befattning l. lön är (uppförd på l. i stat o. därmed) (statlig o.) ordinarie l. fast l. säker, dels att person(al) åtnjuter l. kommer i åtnjutande o. d. av sådan tjänst osv. resp. lön.

α) ss. attributiv bestämning. *α')* i uttr. av typen *tjänst(eman)* l. *lön på stat* (i sht förr äv. *staten*), särsk. (o. numera företrädesvis) liktydigt med: ordinarie l. fast tjänst l. lön resp. på ordinarie l. fast tjänst anställd tjänsteman l. befattningshavare. I negden bor en rik Baron / Med jägare på stat, som följer hans person, / Och hundar som hans sällskap göra. GFGYLLENBORG *Vitt*. 2: 202 (1795). Hafva lön på staten. HEINRICH (1814). Det är icke en tjenst på stat, utan blott ett förordnande, ett tillfälligt uppdrag. WESTEE (1842). Då jag .. önskade komma till en verklig tjenst på stat i arméen .. aflade jag min underdåniga tacksamhet och förklarade mig färdig att afgå till Halmstad *(ss. chef för en infanteribataljon)*. JONAUCKHOFF (c. 1845) hos AHNFELT *HofvLif* 2: 53. Tessin vardt .. Kammarherre på stat hos Riks-Enke-Drottningen. CRUSENSTOLPE *Tess*. 1: 147 (1847). Han har lön på stat. CANNELIN (1921). Ämbetsman på stat. *SvHandordb*. (1966). *β')* i utvidgad anv., speciellare, liktydigt med: på aktiv stat (se *c δ*). Jag *(chefen för marinen)* uppkallar marinens personal av alla grader och kategorier, såväl på stat som i reserven, att bispringa mig i enig samverkan för höjandet av marinens effektivitet. *VFl*. 1937, s. 122.

β) (numera bl. i skildring av ä. förh., föga br.) i förb. med *vara* l. *stå*, i uttr. *vara* l. *stå på stat(en)*, om tjänst(eman) l. befattning(shavare) l. lön, särsk. (o. numera företrädesvis) liktydigt med: vara ordinarie l. fast l. säker resp. vara anställd på ordinarie l. fast l. säker tjänst; förr äv. dels i uttr. *vara ständig på staten*, vara permanent uppförd på l. i stat(en), ha ordinarie l. fast tjänst, dels mer l. mindre oeg. l. bildl., i uttr. *stå bland lärde på staten*, betecknande ngn ss. upptagen bland l. tillhörande de lärda (befattningshavarna) i ett land. Man tror at Salomon bland Lärde stått på staten, / Fast än man säkert wet han aldrig läst Donaten. SÖDERHJELM *PromotionspoesiÅbo* 91 (*cit. fr*. 1732). Warandes desse bägge senare extra ordinarier i Kongl. CammarCollegio utan löhn, då jag redan en 10. eller 12. år warit ständig på Staten. *ÅgerupArk*. Brev 9/11 1742. *(Sv.)* Han står på staten, *(lat.)* Ex publico meret. SAHLSTEDT (1773). Den sysslan, den lönen är el. står på stat. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). I händelse den på stat varande, för behofvet i fredstid beräknade personalen skulle befinnas otillräcklig. WESTEE (1842). Han står på stat såsom stallmästare. DALIN (1854). Officerare, som äro

på stat (eller icke). SCHULTHESS (1885). Ytterligare blefvo för de på stat stående officerarna af .. *(flottans mekaniska kår)* lönereglerıngar genomförda såväl 1854 som 1858. *2NF* 8: 643 (1907).

γ) i förb. med *anställa* l. *förordna* o. d., i uttr. av typen *anställa* l. *förordna ngn på stat*, särsk. (o. numera företrädesvis) liktydigt med: anställa ngn på resp. förordna ngn till ordinarie l. fast tjänst. I Venedig funnos på stat anstälda lindansare. KRUHS *UndrV* 655 (1884). *SAOL* (1973: förordna).

δ) i fråga om förh. under indelningsverkets senare skede, då indelta arméns befäl med vederlikar erbjöds övergå från naturalön till lön enl. en speciell stat på vilken innehavare av varje särskild grad uppförts till en viss i pengar bestämd lön, i (det numera obrukliga) uttr. *gå in på stat*, övergå till tjänst mot penninglön enl. sådan stat. Regementskvartermästaren var besluten att lämna staben för en kompanichefs både lugnare och mera inkomstbringande befattning, och regementsadjutanten .. började också framstamma sina tankar att "gå in på stat". AHLGREN *IndelnDag* 47 (1913; *om förh. på 1830-talet*).

ε) (†) i utvidgad anv., i uttr. *tagen på stat*, (tagen l. beräknad) med hänsyn till ordinarie anställningsförhållanden. En Professor njuter .. Ett Tusend Plåtar årligen, fast den som räknar rätt, torde finna ett wackert öfwerskott, allt på Stat taget. HWALSTRÖM *SpecPaid.* 231 (1773).

ζ) (†) oeg. l. bildl., i uttr. *ha* l. *hålla en sköka* l. *flicka på stat(en)*, om man, i fråga om att hålla sig med o. underhålla en älskarinna; äv. om kvinna, dels i uttr. *vara ngns älskarinna på stat*, vara ngns stadigvarande l. fasta älskarinna, dels i uttr. *vara på staten*, vara (underhållen) älskarinna l. frilla (åt ngn). Mången horkarl, som wrenskas åt sin nästas hustru, ock har eij allenast en skiöka på staten, utan flere på Expectancen *(dvs. som han förväntar sig)*. *HdlÅgerupArk.* 1750. Hon är på staten. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Hålla en flicka på stat. DALIN (1854). *(Dramat)* "Högländaren vid hofvet" .. *(skildrar)* en engelsk konung .. som .. försummade regeringsärendena för att jaga efter en ung flicka, men som .. hindrades af en aktris, hvilken var hans älskarinna på stat. HELLBERG *Samtida* 2: 161 (1870).

b) (numera nästan bl. i skildring av ä. förh.) i förb. med föregående prep. *över* (i sht förr äv. *utöver*), i uttr. betecknande att tjänst(eman) l. befattning(shavare) icke är uppförd på l. i (ordinarie) stat (o. därför avlönas på annat sätt; i fråga om ä. förh. äv. betecknande att tjänst(eman) osv. var oavlönad).

α) ss. attributiv bestämning, i uttr. av typen *lärare, officer över stat*, lärare, officer som l. vars tjänst l. befattning icke är upptagen på l. i (ordinarie) stat; i fråga om ä. (i sht militära) förh. särsk. liktydigt med: surnumerär l. övertalig. Officerare öfver Stat. *Hofcal.* 1808, s. 90. I stammen utgöra officerarna af hvarje grad det antal gällande stat upptager jämte det antal öfver stat, hvilket Konungen kan bestämma. *ReglMar.* 1899, 1: 2. Andre amanuens *(vid universitetsbiblioteket i Lund)* var Fredrik Braune (förste amanuens 1875, v. bibliotekarie öfver stat 1885, d:o på stat 1896 ..). *LundagKron.* 2: 521 (1921). Under riksstatens 4: hufvudtitel (landtförsvaret) *(är)* uppfördt ett förslagsanslag till arméns personal öfver stat. Denna personal utgöres af arméns dels öfvertaliga personal, dels ock reserver af befäl och civilmilitär personal. *2NF* 34: 41 (1922). Surnumerär .. *(dvs.)* numera ovanlig beteckning för tjänsteman, särskilt militär befattningshavare, "över stat", d. v. s. tjänstgörande i en grad, inom vilken lön för honom icke är disponibel. *3NF* 18: 820 (1933). Lärare över stat. *SvHandordb.* (1966). — särsk. (numera knappast br.) oeg. l. bildl., i uttr. angivande person ss. varande på undantag l. övertalig l. överflödig. Den gamle snörmakaren *(var)* sedan över ett decennium tillbaka redan en man över stat, knäckt, detroniserad, utan auktoritet, en tomt bullrande röst, som ingen lät skrämma sig av. HELLSTRÖM *Lekh.* 29 (1927).

β) (numera bl. i skildring av ä. förh.) i förb. med *tjänstgöra* o. d., i uttr. av typen *tjänstgöra över stat*, tjänstgöra på tjänst l. befattning som icke var upptagen på l. i (ordinarie) stat; förr äv. i uttr. *vara utöver staten*, vara anställd på tjänst osv. av ovan angivet slag. Utöfver staten varande embetsman. MEURMAN (1847). "Över stat" tjänstgjorde också titulärbibliotekarien Eugène Lewenhaupt. ÖSTERGREN (1945).

γ) (numera bl. i skildring av ä. förh.) i förb. med *anställa* o. d., i uttr. av typen *anställa ngn över stat*, anställa ngn på tjänst l. befattning som icke var upptagen på l. i (ordinarie) stat. Antalet löner för officerare av stammen i varje slags beställning vid flottan bestämmes i gällande stat. Över stat kunna dels anställas underlöjtnanter (fänrikar) i flottan, dels, med bibehållande av innevarande beställning på stat, officerare befordras till högre beställning i flottan eller i marinen. *ReglMar.* 1915, 1: 2.

c) i förb. med adj.-attribut, i vissa anv.

α) i uttr. *ordinarie* (förr äv. *ordinär*) *stat*, om (del av) stat förtecknande ordinarie (se d. o. **I 2** *b*) tjänster, tjänstemän o. löner inom (viss del av) det statliga förvaltningsområdet (motsatt: extra(ordinarie) stat, se *β*); i sht ss. attributiv l. adverbiell bestämning styrd av (i huvudmom. angiven) prep., i uttr. betecknande att tjänst(eman) l. lön är uppförd l. uppförs o. d. på l. i stat av ovan angivet slag, o. i denna anv. äv. (o. numera företrädesvis) övergående i att beteckna att tjänst l. lön är ordinarie (o. därmed stadigvarande l. fast l. säker) l. att ngn är l. blir o. d. ordinarie statstjänsteman; särsk. dels i sådana uttr. som *tjänst(eman)* l. *lön på ordinarie stat*, särsk. (o. numera företrädesvis) liktydigt med: ordinarie tjänst(eman) resp. lön, dels i sådana uttr. som *vara anställd på ordinarie stat* (förr äv. *vara införd i ordinarie staten*), *förordna* l. *uppföra ngn på ordinarie stat*, särsk. (o. numera företrädesvis) liktydigt med: vara ordinarie (tjänsteman) resp. förordna l. göra ngn till ordinarie (tjänsteman). Tienare, som ey hafwa frälse .. äre wyrckelige i Cronones dagelige tienst ock i ordinarie Staten införde, skola niuta frijhet för Skatt och skuld, med mindre de *(osv.)*. SCHMEDEMAN *Just.* 224 (1636). Njuta lön .. på ordinär stat. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Vara anställd på ordinarie stat. AUERBACH (1913). Uppbära lön på ordinarie stat. ÖSTERGREN (1945). Han förordnades,

uppfördes på ordinarie .. stat. *SvHandordb.* (1966).

β) i uttr. *extra(ordinarie) stat,* om (del av) stat förtecknande extraordinarie (se d. o. I 2 *b*, o. jfr EXTRA I 2) tjänster, tjänstemän o. löner inom (viss del av) det statliga förvaltningsområdet (motsatt: ordinarie stat, se *α*); i sht ss. attributiv l. adverbiell bestämning styrd av (i huvudmom. angiven) prep., i uttr. betecknande att tjänst(eman) l. lön är uppförd l. uppförs o. d. på l. i stat av ovan angivet slag, o. i denna anv. äv. (o. numera företrädesvis) övergående i att beteckna att tjänst l. lön är extraordinarie (o. därmed ovaraktig l. tillfällig l. osäker) l. att ngn är l. blir o. d. extraordinarie statstjänsteman; särsk. dels i sådana uttr. som *tjänst(eman)* l. *lön på extra(ordinarie) stat,* särsk. (o. numera företrädesvis) liktydigt med: extra(ordinarie) tjänst(eman) resp. lön, dels i sådana uttr. som *förordna* l. *uppföra ngn* l. *vara anställd* l. *tjänstgöra på extra(ordinarie) stat,* särsk. (o. numera företrädesvis) liktydigt med: förordna l. göra ngn till extra(ordinarie) (tjänsteman) resp. vara l. tjänstgöra ss. extra(ordinarie) (tjänsteman). Njuta lön .. på extra stat. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). 1774 utnämndes .. *(J. C. Tott)* till ryttmästare på extra stat vid Södra skånska regementet till häst. *IllMilRevy* 1898, s. 63. På extra stat anställd ämbetsman. AUERBACH (1913). Tjänstgöra på extraordinarie stat. CANNELIN (1921). Till skoltandläkare på extra stat antogs Margit Gustafsson. *GHT* 23/2 1926, s. 9. Förordnad att som tjänsteman på extra stat vara förste byråingenjör vid sprängämnesinspektionen. ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1937). Han förordnades, uppfördes på extra stat. *SvHandordb.* (1966).

γ) i uttr. *ny* l. *gammal stat,* nyupprättad resp. sedan gammalt l. tidigare gällande stat; särsk. ss. attributiv bestämning styrd av prep. *på,* i uttr. *(på ny* resp. *gammal stat)* betecknande att tjänsteman l. dyl. är uppförd på l. i stat av ovan angivet slag; i uttr. *ny stat* äv. (ss. obj. till *tillträda*) i utvidgad anv., närmande sig l. övergående i bet.: tjänst uppförd på ny stat (i ovan angiven bet.). Vid Landtmäteri statens första inrättning .. förordnades en Landtmätare i hwarje Landsort, som sedermera i anseende til deszas otilräckelighet, med flere på ny stat blifwit försedde under namn af Extraordinarie Landtmätare. *LandtmFörordn.* 17 (1765). StatsContoiret grälade, huru mycket den lönen *(dvs. historiografens)* vore, efter gamla Staten. SCHÖNBERG *Bref* 1: XXVII (1795). *(Emedan)* dessa öfverskotts-räntor *(som uteslutits i budgetförslaget)* hitintills uppburits af indelnings-hafvaren på gammal stat; – har chefen begärt *(osv.). KrigVAT* 1844, s. 163. Den, som tillträder den nya staten, skall vara skyldig underkasta sig .. upphörande av eller minskning i extra inkomster. *SFS* 1915, s. 706.

δ) i uttr. *aktiv stat,* om (del av) stat förtecknande (tjänster o. löner för) den svenska krigsmaktens aktiva personal (dvs. sådan personal som icke tillhör reserven (jfr RESERV-STAT) l. tjänstgör i vissa arvodesbefattningar o. d.); numera företrädesvis i uttr. *på* (stundom äv. *å*) *aktiv stat,* i sht ss. attributiv bestämning till sbst. betecknande dels tjänst, angivande denna ss. uppförd på l. i stat av ovan angivet slag, dels person(al), angivande denne (denna) ss. innehavande sådan(a) tjänst(er) l. ss. tillhörande den aktiva personalen inom krigsmakten. Militär och civilmilitär personal å aktiv stat .. å reservstat. *SFS* 1915, s. 589. Officer eller underofficer, som avgår från beställning på aktiv stat, kan erhålla tillstånd att .. under högst två år kvarstå såsom lönlös i regemente. *Dars.* 1567.

ε) (numera bl. i skildring av ä. förh.) i uttr. *indelt, värvad stat,* om (del av) stat förtecknande (tjänster o. löner för) indelt resp. värvad personal inom den äldre svenska krigsmakten; särsk. dels i uttr. *antaga ngn på värvad stat,* anta ngn till tjänst uppförd på stat av ovan angivet slag, anta ngn till tjänst ss. värvad soldat, dels (numera föga br.) i uttr. *stå på värvad stat,* om regemente: bestå av värvad personal; förr äv. närmande sig l. övergående i utvidgad anv., om värvad personal (anträffat bl. i uttr. *bestå av värvad stat,* om kontingent officerare: bestå av l. utgöras av värvad personal). Reg*(ementet)* står på värvad stat, aldrig havande något visst tillhåll el. viss ort utan kommenderas nu hit, nu dit. CARLQUIST *Herdam.* II. 2: 448 (*cit. fr.* 1721). Capitaine Ramsaij .. *(anhöll)* at de Finska hit komne officerare, som ej bestå af någon värfvad stat, måtte åtniuta samma förmån, som de Svenske vid de här indelte regementerne, och således straxt vid årets slut blifva betalte efter indelt stat. *2RARP* 13: 478 (1743). Först efter konungens hemkomst antogs *(1715)* .. ett större antal officerare på värvad stat. *HT* 1924, s. 251.

d) i förb. med genitivattribut bestämmande stat med hänsyn till giltighetsområde l. omfattning. *α*) (†) i uttr. *kronans* l. *rikets stat,* av statlig myndighet upprättad stat (med riksomspännande giltighet); dels (i förb. med föregående prep. *på* l. *i*) i uttr. angivande att ngn är uppförd l. uppförs o. d. på l. i stat av angivet slag, dels i förb. med föregående prep. *på,* ss. attributiv bestämning till sbst. betecknande lön(tagare) l. pension(är), särsk. (jfr *a*) angivande att lön l. pension är statlig l. fast resp. att löntagare l. pensionär åtnjuter l. kommer i åtnjutande av sådan lön resp. pension. Wår Nådige wilje är, at .. alla the, som ej stått på Cronans stat och giordt wärkelig tienst, utan förwärfwat sig Caracterer .. böra för 1744 och the följande åren til nästa Riksdag, erlägga hälften emot the löntagande *(i skatt). KBref* 4/3 1745, s. 3. Skal jag *(dvs. den husville poeten)* mig til Brandvagt ge? / Men jag en Kappråck får, kan såfva hela dagen / Och sen på Kronans Stat – Må ske! LIDNER *(SVS)* 2: 190 (c. 1784). Flere af Armeens Pensions-Caszas Pensionairer äro mera behöfwande än de på Kronans Stat. *AdP* 1789, s. 812. De uti denna Regerings-Form bestämda nya Embeten, Stats-Ministrarnes .. *(m. fl.)* skola upföras i Rikets Stat. *RF* 1809, § 34. Länsdjurläkare med aflöning på rikets stat. *SFS* 1873, nr 69, s. 10. *β*) (numera bl. i skildring av ä. förh.) i uttr. *den* l. *den institutionens* l. dyl. *stat,* stat gällande för den l. den institutionen o. d.; särsk. i förb. med föregående prep. *på,* ss. attributiv bestämning till sbst. betecknande tjänsteman l. befattningshavare, i uttr. av typen *översmedmästare på Jernkontorets stat,* översmedmästare (uppförd på stat för o. därmed) innehavande fast tjänst vid Jernkontoret, *kapten-*

löjtnant på Karlskrona stat, kaptenlöjtnant (uppförd på stat för o. därmed) innehavande fast tjänst vid Karlskrona örlogsstation. Den 6 maj *(1747)* fick jag min fullmakt som capitain-lieutenant på Carlskrona stat, men K. M:t hade utfärdat ordres, att jag blir tjänstgörande här i Stockholm. TERSMEDEN *Mem.* 3: 262 (c. 1790). Öfver-Smedsmästare på Jern-Contorets Stat. ÅKERMAN *Stångj.* Titelbl. (1839). Den 3 maj 1805 fick .. *(J. G. Oxenstierna)* den efter Murberg på akademiens stat ledigblifna pensionen. WIRSÉN i *2SAH* 61: 164 (1884).

5) [utvidgad anv. av **1**] (†) om specificerat avtal l. specificerad överenskommelse om ngt; anträffat bl. i uttr. *göra stat med ngn,* träffa avtal osv. av angivet slag med ngn. April 9 *(1627)* gjorde jagh statt medh Jakob Tysken at han skulle hafva engesvretarne mot Gotsunda .. at han blijr min engeswachtare och skiuter åt migh. IBUREUS (1627) i *3SAH* 23: 162.

6) [oeg. l. bildl. anv. av **4**] ss. senare led i vissa ssgr (FRIAR(E)-, RYMMAR(E)-, SUP-STAT), om tänkt l. fiktiv förteckning l. lista över personer (utövande verksamhet) av det l. det slaget angivna (angiven) gm förleden; äv. [sannol. med (viss) anslutning till **I 1**, o. under påverkan av STRAT (ss. senare ssgsled, jfr RYMMAR(E)-STRAT)] i utvidgad anv., allmännare, om sådan(a) person(er)s verksamhet l. situation o. d. (i fråga om FRIAR(E)-STAT äv. (i uttr. *resa på friarestat*) övergående i att beteckna ärendet l. syftet med en mans resa till en kvinna).

IV. mängd av livsförnödenheter l. summa pengar varmed ngt bestrids o. i anv. som ansluter sig härtill.

1) [jfr fsv. *konungsens arlige stat* (SÖDERWALL Suppl. (1960)); bet.-utveckling ur **I 3** (, **III 3**)] (numera bl. i skildring av ä. förh.) (ss. anslag(spost) i stat (i bet. **III 3**) upptagna) allmänna medel (i form av livsförnödenheter l. pengar l. bådadera) till bekostande av konungslig l. furstlig persons stat (i bet. **I 3**), övergående i att beteckna dels: konungs l. furstes lön för regentskapet i ett land, dels: underhåll l. understöd åt icke regerande medlem av konunga- l. furstehus, särsk. liktydigt med: apanage; förr äv. allmännare, dels om viss mängd livsförnödenheter l. visst penningbelopp som (vid bestämd tidpunkt l. för viss bestämd tidsperiod) utgick ss. underhåll l. understöd till ngn l. ngra (fattiga l. sjuka personer l. medellösa studerande o. d.), övergående i att beteckna: underhåll l. understöd (av ovan angivet slag), dels om (för ngras underhåll l. understöd upprättad) fond (se FOND, sbst.¹ **II 2**); i ovan angivna användningar äv. inskränktare o. speciellare, om blott naturaunderhåll l. -understöd (o. då motsatt: underhåll l. understöd i pengar); stundom svårt att skilja från **III 3** (i bet.: anslag(spost) i stat). *(Kurfursten)* Hafver .. sielf talat medh migh däromm *(dvs. om ankedrottningens apanage)*, och recommenderat mig Hennes M:ttz stat och välfärdh. AOXENSTIERNA XI. 1: 363 (1634). *(En angolansk drottning)* ward en gång fången medh sine twenne Systrar .. hon wardt tillijka medh sin eena Syster snart igen löszgifwen, men dhen andra .. bleff qwar hoos Portugieserne och läth godhwilligen dööpa sigh, hwarest hon och rijkeligen och medh een prächtigh Staat wardt underhållen. *RelCur.* 118 (1682). *(Stora Kopparberg skall)* deraf *(dvs. av skjutsfärdskopparen)* sedermera hafwa gjort en stat för de wid grufwan varande fattigas underhåll. *Bergv.* 2: 258 (1741). Arf-Furstarne .. måste .. jemwäl ock Printseszorne, låta sig nöja med then Stat och underhåll i Penningar, som med Riksens Råds och Ständers samtycke, them kan tillagdt warda. *KF* 1751, § 5; jfr **III 3**. *(Några fattiga)* åtnjöto hvarje fredag och lördag viss stat af fattigmedlen, näml. 6, 12 eller 24 öre i veckan. HAGSTRÖM *Herdam.* 2: 321 *(i handl. fr.* 1763). Herr Probsten utbegärte .. *(den sinnessjukes)* stat för den framflutna tiden. *VDAkt.* 1782, nr 101. Ett fattighus hålles tillika af Församlingen, hwari fyra de uslaste, tillika med en sköterska, undfå månadtlig stat. *Dars.* 1799, nr 289. Ej är det troligt att ett R*(iks)*R*(åd)* på Rydboholm *(dvs. G. I:s far)* sände dit *(till Uppsala)* en 13-årig gosse, att gå jemte tiggande djeknar och få stat i den offentliga skolan. *BL* 20: 77 (1852). Herremötet framhöll, att enligt deras mening Kung Hans' vederlag *(för att avstå från kronan)* icke skulle behöva gå ut över ridderskapet .. Det skulle endast utgöras av den stat, som han i annat fall såsom svensk konung skulle ha haft att uppbära. *KyrkohÅ* 1939, s. 12; jfr fsv. förlaga: Kongen i Swerige pleger leffue och siith staath holle aff kronone ther skole och wederkennilse tages. *HSH* 20: 209 (1507). *(År 1770)* höjdes vardera av de båda hertigarnas stat i en omfattning, som förmodades skola bli tillräcklig. ÅMARK *SvStatsfin.* 338 (1961); jfr **III 3**. — särsk. (†) i vissa anv. *a)* i uttr. *Kunglig majestäts tyska stat,* om penningmedel som av svenska staten ställdes till konung Fredrik I:s förfogande att användas av denne för personliga behov i sitt tyska hemland. *(Inlämnat till Klädkammaren:)* Silfwer knappar som iag burit i Liverie kläderne hwilka iag fått på Kongl: May:z Tyska Stat *KlädkamRSthm* 1724, s. 212. *b)* i utvidgad anv., om penningbelopp l. fond för underhåll l. inrättande o. d. av ngt. Hwad denne nu regerande Konungen i Franckrike .. för härliga och kostelige Laboratorier vprättat .. hwad för stoor stat han der til haar anlagt, och ännu åhrligen åhrs der til förskiuter, det weta de som der warit. HIÄRNE *Förb.* 3 (1706). Till Laboratorium Mechanicum ähr en Stat ordinerat af 2600 Dal.S.m. åhrligen .. huilken Stat ähr längst för detta till en stor del indragen. POLHEM *Brev* 110 (1713).

2) [jfr **1**] (numera bl. i skildring av ä. förh.) om (mängd av livsförnödenheter utgörande) naturalön (för ngn l. ngra; äv. med inbegrepp av l. om löneförmån(er) i form av bostad l. vedbrand o. d.), särsk. motsatt: penning- l. kontantlön; stundom äv. sammanfattande, om sådan lön jämte viss penninglön; särsk. om lön av ovan angivet slag varmed i Sv. förr (enl. ett från mitten av 1700-talet till 1945 använt avlöningssystem) lantarbetare (företrädesvis manliga sådana) lönades; förr äv. i utvidgad anv., övergående i allmännare bet., dels: lön (se LÖN, sbst.¹ **2**), dels: inkomst, utkomst, bärgning; jfr **4**. Cantzelij betiänte *(hava)* för förledne åhret 56 hwarcken Stat äller Löhn bekommit. SCHÜCK *VittA* 1: 171 *(i handl. fr.* 1657). När Staten för tienstefolket på en gång gifwes ut åt Dejan, at derföre wara answarig, då må hon baka så stort bröd hon wil. DAHLMAN *Reddej.* 161 (1743). Det är rätt godt

att wara dräng .. Är man gift, så har man sin stat och lön, sex tunnor säd, en skäppa malt och 40 R:dr i penningar. ALMQVIST *Grimst.* 12 (1839). Att sälja svafvelstickor / Skaffar blott en mager stat. NYBLOM *NDikt.* 120 (1865). För egen del föregick *(biskop Nordlindh)* .. i försakelse och undanbad sig .. när drottning Ulrika Eleonora .. ville öka staten åt honom. HAGSTRÖM *Herdam.* 1: 132 (1897). En betydande del av höskörden från byalagens hägnade inägor måste bönderna *(vid mitten av 1700-talet)* avstå .. *(bl. a.)* till stat åt båtsmän och åkervaktare. *ActaOel.* 1: 41 (1924). På vinden *(i statarlängan)* hade man haft staten förvarad. LO-JOHANSSON *Soc.* 67 (1958). Anställdes skogvaktaren Johan Bonnevier mot en kontant årslön av endast 20 riksdaler banco, men med en mycket omfattande stat, vilken delvis omvandlades i kontanter, då det tycks ha varit brist på både spannmål, malt och tobak. *Dædalus* 1960, s. 147. Till skillnad från torparna .. fick den nya arbetareklassen i stället för torpet sitt nödtorftiga uppehälle genom en stat, dvs. en mindre kontant ersättning och naturaprodukter från arbetsgivaren. *Rig* 1970, s. 27. — jfr SPANNMÅLS-, SPISNINGS-, VINTER-STAT. särsk. i anv. där stat(persedel) omtalas ss. utgörande (från affär) inköpta varor (inköpt vara). *(Kusken på Årsta)* Hägerström var åt Staden efter sin Stat och vid samma tillfälle hade köpt sig Silfverknäbandsspännen. REENSTIERNA *Årstadagb.* 1: 302 (1803). (jfr: Drängarne *(på Årsta)* köpte sin vinterstat. *Därs.* 183 (1798); jfr äv. under STAT-KÖTT, -SMÖR redovisade språkprov.) — särsk. i vissa uttr.

a) (†) *bestå stat uppå ngn,* förbinda ngns tjänst med (stat)lön; jfr BESTÅ II 6 c *α*. Såsom nw icke allenest Staat bestås oppå Slotzpresten, vthan och är samme tienst förmedelst H:r Israels dödelige frånfall vagant blefwen. *VDAkt.* 1665, nr 363.

b) ha l. *taga stat,* ha resp. ta stat för sitt arbete, ha osv. statlön l. statavlönat arbete. När han gift sig med mormor hade de också tagit stat, blivit statare. LO-JOHANSSON *Soc.* 65 (1958). Där stod torparna, både de, som för dagen "gick hjälpen", och de andra, två drängar, som hade stat, de halvvuxna torparsönerna, som redan mäktade behålla en sup *(osv.)*. SPONG *Kråkn.* 6 (1963).

c) i stat, använt för att beteckna vad som ingick i l. räknades ss. ngns stat (jfr *e*) l. hur stor ngns stat var. *(På grund av tidsbrist är)* Mycket mindre .. den åkern bergad *(i juni)*, som är somligstädes tjenstehjonet i lön, eller såsom i stat, tilldeld. *LBÄ* 32: 62 (1799). Han får 6 tunnor *(spannmål)* i stat. MEURMAN (1847). Rättaren .. erhåller .. under året .. i stat 30 k*(ubik)*f*(o)*t råg. ALDÉN *Medb.* 5: 118 (1886).

d) [jfr uttr. *arbeta* l. *tjäna på daglön* (se DAGLÖN *a*)] *på stat,* (anställd) mot stat(lön), (anställd) ss. statavlönad; äv. [påverkat av uttr. *gå på rote(n)* (se ROTE, sbst.[1] 2 *d α*)] i förb. med *gå* (jfr GÅ I 2 *p α*, *ζ*), i uttr. *gå på stat,* arbeta mot stat(lön), ha statavlönat arbete. På stat få de fullvuxna tjenstehjonen, hvart och ett .. som hushålla för sig sjelfve, af sina Husbönder 3:ne Lispund torrt kött, al annan Sofvel föde oberäknad. *VetAH* 1809, s. 125. *(Emigranterna)* sofvo bland säckar och kistor, / fylda med kläder och mat, / och drömde om bättre tider / än tjäna sin lön på stat. FALLSTRÖM *VDikt.* 1: 81 (1883, 1899). Du *(dvs. Maja)* går på roten, och jag *(dvs. Erk)* går på stat! FRÖDING *Guit.* 36 (1891). Gifta arbetsdrängar på stat – en ny jordarbetargrupp. FURULAND *Statare* 12 (1975).

e) få ngt till stat, få l. uppbära ngt ss. stat; jfr *c*. Som gårdsrättare och gift med Maja fick Johannes torpet Liden till stat, men bodde och åt fortfarande framme på herrgården. *Fatab.* 1929, s. 77.

3) [bet.-utveckling ur III 1, 3 (,4)] om stat (i bet. III 1, 3) med tanke på där föreskriven mängd av livsförnödenheter (för människor l. djur) l. föreskrivet antal av tjänstefolk l. personal l. sjukhus- l. anstaltintagna o. d.; äv. [sannol. under viss påverkan av 1] (o. numera företrädesvis) i utvidgad anv., om föreskriven mängd av livsförnödenheter, i sht sådan utgående per tillfälle l. för viss tidsperiod, liktydigt med: ranson, tilldelning (i sht förr äv. närmande sig l. övergående i anv. om tidsperiod varunder viss föreskriven mängd skall räcka); förr äv. närmande sig l. övergående i anv. om föreskrivet antal av tjänstefolk osv. Effter Såsom Ordinarie Staten uppå TalgLius icke .. begynnes för än den 1 Octob*(e)*r. *HovförtärSthm* 1671 A, s. 93. At *(spannmåls-)*förrådet *(i Narva)* är .. med September månad alt utgångit, dertil är orsaken, at det har warit en lång tid tilbaka mycket folk i Guarnizonerne öfwer Staten och wanligheten. *HC11H* 10: 25 (1677). Jag *(finner)* icke häller .. för min dhel förswarligit den Eene för den andra .. Preferera *(vid intagning på sjukhus)* mindre några öfwer Staaten och förordningen antaga. *VDAkt.* 1704, nr 406. Af Staten afgår 1 Rätt. *HovförtärSthm* 1704 B, s. 599. Talg Lius .. Kongl. kiöken utom ordinarie Staten 112 *(större)* 474 *(mindre)*. *Därs.* 1730, s. 350. Andra den Stat af Waxlius som till dato Håfmästarinnan .. är blifwen tillagd. *Därs.* 1739, s. 198. Hvad utom denna Stat efter Ordres blifver hämtat så Lius som facklor. *Därs.* 1740, s. 2725. Jag *(dvs. den finska arméns underhållsintendent)* har tidigt börjat hushålla med vår knappa proviant, gifvit half stat och trugat på troupperne contant. *BrefKrigFinl.* 42 (1808). Triol *(satte sig)* själf under fjorton dagars tid på den föreslagna fångkosten .. Den stat, som därpå fastställdes, befanns likväl sedermera allt för knapp. DE GEER *Minn.* 1: 86 (1892). Från vitaminsynpunkt var staten *(enl. 1859 års sjöspisordning)* mycket otillfredsställande, beroende på att i staten inte ingick vare sig rötter, grönsaker eller frukt. *SvFlH* 3: 220 (1945); jfr III 1. Festen på stranden var bullersam. – Hur mycket öl, frågade Andrée. Åtta ankare, svarade Celsing. Det går utanför ordinarie staten. SUNDMAN *AndréeLuftf.* 119 (1967). — jfr FODERSTAT. — särsk. *a)* (i sht i vitter stil) i uttr. *hålla ngn på knapp stat,* underhålla ngn med knappa matransoner l. knappt tilltagen kost. *(Den peruanske värdshusvärden)* Señor Jones höll .. *(den svenske lycksökaren)* hårt i arbete och på knapp stat. MÖRNE *Ekv.* 78 (1932); jfr 2. *b)* oeg. l. mer l. mindre bildl.; särsk. ss. huvudord i med *på* inlett prep.-adverbial till *ställa,* i uttr. betecknande att ngt av statsmakterna ges knappa villkor för sin verksamhet o. utveckling. Med sinnet hålla hus och rättat efter Staten/ .. Det gör et nöje långt. DALIN *Vitt.* II. 4: 28 (1739). Den kortsynta sparsamhetspolitik, som hos oss alltid sökt ställa den tekniska undervisningen på den magraste tänkbara stat. CASSEL *SocPol.* 155 (1902). särsk. *α)* [jfr uttr. *på ny räkning, på ny kula*] (†) i uttr. *på ny stat,* på nytt, ånyo. Flickan vände sig tvert bort utan att

löjtnant på Karlskrona stat, kaptenlöjtnant (uppförd på stat för o. därmed) innehavande fast tjänst vid Karlskrona örlogsstation. Den 6 maj *(1747)* fick jag min fullmakt som capitain-lieutenant på Carlskrona stat, men K. M:t hade utfärdat ordres, att jag blir tjänstgörande här i Stockholm. TERSMEDEN *Mem.* 3: 262 (c. 1790). Öfver-Smedsmästare på Jern-Contorets Stat. ÅKERMAN *Stångj.* Titelbl. (1839). Den 3 maj 1805 fick .. *(J. G. Oxenstierna)* den efter Murberg på akademiens stat ledigblifna pensionen. WIRSÉN i *2SAH* 61: 164 (1884).

5) [utvidgad anv. av **1**] (†) om specificerat avtal l. specificerad överenskommelse om ngt; anträffat bl. i uttr. *göra stat med ngn*, träffa avtal osv. av angivet slag med ngn. April 9 *(1627)* gjorde jagh statt medh Jakob Tysken at han skulle hafva engesvretarne mot Gotsunda .. at han blijr min engeswachtare och skiuter åt migh. IBUREUS (1627) i *3SAH* 23: 162.

6) [oeg. l. bildl. anv. av **4**] ss. senare led i vissa ssgr (FRIAR(E)-, RYMMAR(E)-, SUP-STAT), om tänkt l. fiktiv förteckning l. lista över personer (utövande verksamhet) av det l. det slaget angivna (angiven) gm förleden; äv. [sannol. med (viss) anslutning till **I 1**, o. under påverkan av STRÅT (ss. senare ssgsled, jfr RYMMAR(E)-STRÅT)] i utvidgad anv., allmännare, om sådan(a) person(er)s verksamhet l. situation o. d. (i fråga om FRIAR(E)-STAT äv. (i uttr. *resa på friarestat*) övergående i att beteckna ärendet l. syftet med en mans resa till en kvinna).

IV. mängd av livsförnödenheter l. summa pengar varmed ngt bestrids o. i anv. som ansluter sig härtill.

1) [jfr fsv. *konungsens arlige stat* (SÖDERWALL Suppl. (1960)); bet.-utveckling ur **I 3** (, **III 3**)] (numera bl. i skildring av ä. förh.) (ss. anslag(spost) i stat (i bet. **III 3**) upptagna) allmänna medel (i form av livsförnödenheter l. pengar l. bådadera) till bekostande av konungslig l. furstlig persons stat (i bet. **I 3**), övergående i att beteckna dels: konungs l. furstes lön för regentskapet i ett land, dels: underhåll l. understöd åt icke regerande medlem av konunga- l. furstehus, särsk. liktydigt med: apanage; förr äv. allmännare, dels om viss mängd livsförnödenheter l. visst penningbelopp som (vid bestämd tidpunkt l. för viss bestämd tidsperiod) utgick ss. underhåll l. understöd till ngn l. ngra (fattiga l. sjuka personer l. medellösa studerande o. d.), övergående i att beteckna: underhåll l. understöd (av ovan angivet slag), dels om (för ngras underhåll l. understöd upprättad) fond (se FOND, sbst.[1] **II 2**); i ovan angivna användningar äv. inskränktare o. speciellare, om blott naturaunderhåll l. -understöd (o. då motsatt: underhåll l. understöd i pengar); stundom svårt att skilja från **III 3** (i bet.: anslag(spost) i stat). *(Kurfursten)* Hafver .. sielf talat medh migh därومm *(dvs. om änkedrottningens apanage)*, och recommenderat mig Hennes M:ttz stat och välfärdh. AOXENSTIERNA XI. 1: 363 (1634). *(En angolansk drottning)* ward en gång fången medh sine twenne Systrar .. hon wardt tillijka medh sin eena Syster snart igen löszgifwen, men dhen andra .. bleff qwar hoos Portugieserne och läth godhwilligen dööpa sigh, hwarest hon och rijkeligen och medh een prächtigh Staat wardt underhållen. *RelCur.* 118 (1682). *(Stora Kopparberg skall)* deraf *(dvs. av skjutsfardskopparen)* sedermera hafwa gjort en stat för de wid grufwan varande fattigas underhåll. *Bergv.* 2: 258 (1741). Arf-Furstarne .. måste .. jemwäl ock Printseszorne, låta sig nöja med then Stat och underhåll i Penningar, som med Riksens Råds och Ständers samtycke, them kan tillagdt warda. *KF* 1751, § 5; jfr **III 3**. *(Några fattiga)* åtnjöto hvarje fredag och lördag viss stat af fattigmedlen, näml. 6, 12 eller 24 öre i veckan. HAGSTRÖM *Herdam.* 2: 321 (*i handl. fr.* 1763). Herr Probsten utbegjärte .. *(den sinnessjukes)* stat för den framflutna tiden. *VDAkt.* 1782, nr 101. Ett fattighus hålles tillika af Församlingen, hwari fyra de uslaste, tillika med en sköterska, undfå månadtlig stat. *Dars.* 1799, nr 289. Ej är det troligt att ett R*(iks)*R*(åd)* på Rydboholm *(dvs. G. I:s far)* sände dit *(till Uppsala)* en 13-årig gosse, att gå jemte tiggande djeknar och få stat i den offentliga skolan. *BL* 20: 77 (1852). Herremötet framhöll, att enligt deras mening Kung Hans' vederlag *(för att avstå från kronan)* icke skulle behöva gå ut över ridderskapet .. Det skulle endast utgöras av den stat, som han i annat fall såsom svensk konung skulle ha haft att uppbära. *KyrkohÅ* 1939, s. 12; jfr fsv. förlaga: Kongen i Swerige pleger leffue och siith staath holle aff kronone ther skole och wederkennilse tages. *HSH* 20: 209 (1507). *(År 1770)* höjdes vardera av de båda hertigarnas stat i en omfattning, som förmodades skola bli tillräcklig. ÅMARK *SvStatsfin.* 338 (1961); jfr **III 3**. — särsk. (†) i vissa anv. *a)* i uttr. *Kunglig majestäts tyska stat*, om penningmedel som av svenska staten ställdes till konung Fredrik I:s förfogande att användas av denne för personliga behov i sitt tyska hemland. *(Inlämnat till Klädkammaren:)* Silfwer knappar som iag burit i Liverie kläderne hwilka iag fått på Kongl: May:z Tyska Stat. *KlädkamRSthm* 1724, s. 212. *b)* i utvidgad anv., om penningbelopp l. fond för underhåll l. inrättande o. d. av ngt. Hwad denne nu regerande Konungen i Franckrike .. för härliga och kostelige Laboratorier vprättat .. hwad för stoor stat han der til haar anlagt, och ännu åhrligen åhrs der til förskiuter, det weta de som der warit. HIÄRNE *Forb.* 3 (1706). Till Laboratorium Mechanicum ähr en Stat ordinerat af 2600 Dal.S.m. åhrligen .. huilken Stat ähr längst för detta till en stor del indragen. POLHEM *Brev* 110 (1713).

2) [jfr **1**] (numera bl. i skildring av ä. förh.) om (mängd av livsförnödenheter utgörande) naturalön (för ngn l. ngra; äv. med inbegrepp av l. om löneförmån(er) i form av bostad l. vedbrand o. d.), särsk. motsatt: pennings- l. kontantlön; stundom äv. sammanfattande, om sådan lön jämte viss penninglön; särsk. om lön av ovan angivet slag varmed i Sv. förr (enl. ett från mitten av 1700-talet till 1945 använt avlöningssystem) lantarbetare (företrädesvis manliga sådana) lönades; förr äv. i utvidgad anv., övergående i allmännare bet., dels: lön (se LÖN, sbst.[1] **2**), dels: inkomst, utkomst, bärgning; jfr **4**. Cantzelij betiänte *(hava)* för förledne åhret 56 hwarcken Stat äller Löhn bekommit. SCHÜCK *VittA* 1: 171 (*i handl. fr.* 1657). När Staten för tienstefolket på en gång gifwes ut åt Dejan, at derföre wara answarig, då må hon baka så stort bröd hon wil. DAHLMAN *Reddej.* 161 (1743). Det är rätt godt

att wara dräng .. Är man gift, så har man sin stat och lön, sex tunnor säd, en skäppa malt och 40 R:dr i penningar. ALMQVIST *Grimst.* 12 (1839). Att sälja svafvelstickor / Skaffar blott en mager stat. NYBLOM *NDikt.* 120 (1865). För egen del föregick *(biskop Nordlindh)* .. i försakelse och undanbad sig .. när drottning Ulrika Eleonora .. ville öka staten åt honom. HAGSTRÖM *Herdam.* 1: 132 (1897). En betydande del av höskörden från byalagens hägnade inägor måste bönderna *(vid mitten av 1700-talet)* avstå .. *(bl. a.)* till stat åt båtsmän och åkervaktare. *ActaOel.* 1: 41 (1924). På vinden *(i statarlängan)* hade man haft staten förvarad. LO-JOHANSSON *Soc.* 67 (1958). Anställdes skogvaktaren Johan Bonnevier mot en kontant årslön av endast 20 riksdaler banco, men med en mycket omfattande stat, vilken delvis omvandlades i kontanter, då det tycks ha varit brist på både spannmål, malt och tobak. *Dædalus* 1960, s. 147. Till skillnad från torparna .. fick den nya arbetareklassen i stället för torpet sitt nödtorftiga uppehälle genom en stat, dvs. en mindre kontant ersättning och naturaprodukter från arbetsgivaren. *Rig* 1970, s. 27. — jfr SPANNMÅLS-, SPISNINGS-, VINTER-STAT. särsk. i anv. där stat(persedel) omtalas ss. utgörande (från affär) inköpta varor (inköpt vara). *(Kusken på Årsta)* Hägerström var åt Staden efter sin Stat och vid samma tillfälle hade köpt sig Silfverknäbandsspännen. REENSTIERNA *Årstadagb.* 1: 302 (1803). (jfr: Drängarne *(på Årsta)* köpte sin vinterstat. *Därs.* 183 (1798); jfr äv. under STAT-KÖTT, -SMÖR redovisade språkprov.) — särsk. i vissa uttr.

a) (†) *bestå stat uppå ngn,* förbinda ngns tjänst med (stat)lön; jfr BESTÅ II 6 *c* α. Såsom nw icke allenest Staat beståås oppå Slotzpresten, vthan och är samme tienst förmedelst H:r Israels dödelige frånfall vagant blefwen. *VDAkt.* 1665, nr 363.

b) ha l. *taga stat,* ha resp. ta stat för sitt arbete, ha osv. statlön l. statavlönat arbete. När han gift sig med mormor hade de också tagit stat, blivit statare. LO-JOHANSSON *Soc.* 65 (1958). Där stod torparna, både de, som för dagen ”gick hjälpen”, och de andra, två drängar, som hade stat, de halvvuxna torparsönerna, som redan mäktade behålla en sup *(osv.)*. SPONG *Kråkn.* 6 (1963).

c) i stat, använt för att beteckna vad som ingick i l. räknades ss. ngns stat (jfr *e*) l. hur stor ngns stat var. *(På grund av tidsbrist är)* Mycket mindre .. den åkern bergad *(i juni)*, som är somligstädes tjenstehjonet i lön, eller såsom i stat, tilldeld. *LBÄ* 32: 62 (1799). Han får 6 tunnor *(spannmål)* i stat. MEURMAN (1847). Rättaren .. erhåller .. under året .. i stat 30 k*(ubik)*f*(o)*t råg. ALDÉN *Medb.* 5: 118 (1886).

d) [jfr uttr. *arbeta* l. *tjäna på daglön* (se DAGLÖN *a*)] *på stat,* (anställd) mot stat(lön), (anställd) ss. statavlönad; äv. [påverkat av uttr. *gå på rote(n)* (se ROTE, sbst.[1] 2 *d* α)] i förb. med *gå* (jfr GÅ I 2 *p* α, ζ), i uttr. *gå på stat,* arbeta mot stat(lön), ha statavlönat arbete. På stat få de fullvuxna tjenstehjonen, hvart och ett .. som hushålla för sig sjelfve, af sina Husbönder 3:ne Lispund torrt kött, al annan Sofvel föde oberäknad. *VetAH* 1809, s. 125. *(Emigranterna)* sofvo bland säckar och kistor, / fylda med kläder och mat, / och drömde om bättre tider / än tjäna sin lön på stat. FALLSTRÖM *VDikt.* 1: 81 (1883, 1899). Du *(dvs. Maja)* går på roten, och jag *(dvs. Erk)* går på stat! FRÖDING *Guit.* 36 (1891). Gifta arbetsdrängar på stat – en ny jordarbetargrupp. FURULAND *Statare* 12 (1975).

e) få ngt till stat, få l. uppbära ngt ss. stat; jfr *c*. Som gårdsrättare och gift med Maja fick Johannes torpet Liden till stat, men bodde och åt fortfarande framme på herrgården. *Fatab.* 1929, s. 77.

3) [bet.-utveckling ur III 1, 3 (,4)] om stat (i bet. III 1, 3) med tanke på där föreskriven mängd av livsförnödenheter (för människor l. djur) l. föreskrivet antal av tjänstefolk l. personal l. sjukhus- l. anstaltintagna o. d.; äv. [sannol. under viss påverkan av 1] (o. numera företrädesvis) i utvidgad anv., om föreskriven mängd av livsförnödenheter, i sht sådan utgående per tillfälle l. för viss tidsperiod, liktydigt med: ranson, tilldelning (i sht förr äv. närmande sig l. övergående i anv. om tidsperiod varunder viss föreskriven mängd skall räcka); förr äv. närmande sig l. övergående i anv. om föreskrivet antal av tjänstefolk osv. Effter Såsom Ordinarie Staten uppå TalgLius icke .. begynnes för än den 1 Octob*(e)*r. *HovförtärSthm* 1671 A, s. 93. At *(spannmåls-)*förrådet *(i Narva)* är .. med September månad alt utgångit, dertil är orsaken, at det har warit en lång tid tilbaka mycket folk i Guarnizonerne öfwer Staten och wanligheten. *HC11H* 10: 25 (1677). Jag *(finner)* icke häller .. för min dhel förswarligit den Eene för den andra .. Preferera *(vid intagning på sjukhus)* mindre några öfwer Staaten och förordningen antaga. *VDAkt.* 1704, nr 406. Af Staten afgår 1 Rätt. *HovförtärSthm* 1704 B, s. 599. Talg Lius .. Kongl. kiöken utom ordinarie Staten 112 *(större)* 474 *(mindre)*. *Därs.* 1730, s. 350. Andra den Stat af Waxlius som till dato Håfmästarinnan .. är blifwen tillagd. *Därs.* 1739, s. 198. Hvad utom denna Stat efter Ordres blifver hämtat så Lius som facklor. *Därs.* 1740, s. 2725. Jag *(dvs. den finska arméns underhållsintendent)* har tidigt börjat hushålla med vår knappa proviant, gifvit half stat och trugat på troupperne contant. *BrefKrigFinl.* 42 (1808). Triol *(satte sig)* själf under fjorton dagars tid på den föreslagna fångkosten .. Den stat, som därpå fastställdes, befanns likväl sedermera allt för knapp. DE GEER *Minn.* 1: 86 (1892). Från vitaminsynpunkt var staten *(enl. 1859 års sjöspisordning)* mycket otillfredsställande, beroende på att i staten inte ingick vare sig rötter, grönsaker eller frukt. *SvFlH* 3: 220 (1945); jfr III 1. Festen på stranden var bullersam. – Hur mycket öl, frågade Andrée. Åtta ankare, svarade Celsing. Det går utanför ordinarie staten. SUNDMAN *AndréeLuftf.* 119 (1967). — jfr FODER-STAT. — särsk. *a)* (i sht i vitter stil) i uttr. *hålla ngn på knapp stat,* underhålla ngn med knappa matransoner l. knappt tilltagen kost. *(Den peruanske värdshusvärden)* Señor Jones höll .. *(den svenske lycksökaren)* hårt i arbete och på knapp stat. MÖRNE *Ekv.* 78 (1932); jfr 2. *b)* oeg. l. mer l. mindre bildl.; särsk. ss. huvudord i med *på* inlett prep.-adverbial till *ställa,* i uttr. betecknande att ngt av statsmakterna ges knappa villkor för sin verksamhet o. utveckling. Med sinnet hålla hus och rättat efter Staten / .. Det gör et nöje långt. DALIN *Vitt.* II. 4: 28 (1739). Den kortsynta sparsamhetspolitik, som hos oss alltid sökt ställa den tekniska undervisningen på den magraste tänkbara stat. CASSEL *SocPol.* 155 (1902). särsk. α) [jfr uttr. *på ny räkning, på ny kula*] (†) i uttr. *på ny stat,* på nytt, ånyo. Flickan vände sig tvert bort utan att

svara .. ”Prosit junker!” sade han till sig sjelf. ”Afbiten på ny stat! .. Men .. hon misstyckte icke, att jag vågade ett du till henne. ALMQVIST *Går an* 22 (1839). *β*) [jfr uttr. *föra ngt på ngns räkning* l. *konto*] (i vitter stil, numera knappast br.) i uttr. *föra ngt på ngns stat*, liktydigt med: ställa ngt till ngns disposition l. förfogande; anträffat bl. i fråga om humlors utnyttjande osv. av ngt. På det ni *(dvs. humlorna)* ej må flytta, / är varje honungsbytta *(dvs. blomma)* i trädgården förd på er stat. KARLFELDT *Hösth.* 96 (1927).

4) [eg. specialfall av **3**, sannol. med viss anslutning till **1, 2**] i förb. med *draga in* (se DRAGA IN 2 *a β δ'*), förr äv. *indraga* (se INDRAGA 5 *f*). *a)* (numera knappast br.) i uttr. *draga in staten (för ngn)*, minska l. inskränka tilldelningen l. lönen l. underhållet (för ngn); minska osv. tillgångarna l. inkomsterna (för ngn); äv. mer l. mindre bildl. *(T.)* Einem die Besoldung einziehen .. *(sv.)* draga in staten för en. LIND 1: 622 (1749). Marken öde ligger, / Jag *(sparven)* far kring och tigger, / Staten drages in och brö blir knapt. *SvForns.* 3: 115 (*c.* 1755); möjl. till *b*. Dra in staten för en säjs famil. för minska ens tillgångar. WESTE *FörslSAOB* (*c.* 1817). *b)* i uttr. *draga in på staten*, förr äv. ss. direkt obj., i uttr. av typen *draga in sin stat* l. *indraga staten*, minska l. inskränka på det man unnar sig av livsförnödenheter m. m., skära ned sina omkostnader l. utgifter (för livsuppehälle l. sällskapsliv m. m.), förenkla sina levnadsförhållanden, inskränka sig, spara; stundom äv. oeg. l. bildl. (särsk. i uttr. betecknande att ngn har att begränsa sitt krav på utrymme ngnstädes). *(Eng.)* To abridge one's charges .. *(sv.)* draga in sin stat. SERENIUS A 2 a (1734). Sparsam hushollning idkas *(av folket i Medelpad)* .. och indrages staten i hwardags wis, om man föreställer sig, eller redan tagit del i någon collation *(dvs. gästabud)*. *NorrlS* 1—6: 78 (*c.* 1770). *(Sv.)* Indraga staten .. *(fr.)* Diminuer son train .. sa dépense. NORDFORSS (1805). Draga in på staten. LINDFORS (1824). Mina gamla mamseller hade .. måst säga upp sina pensionärer och draga in på staten. Rörelsen bar sig ej, och jag *(hyresgästen)* skulle flytta. SCHOLANDER 2: 284 (1880). Ej blott bergsmännen klaga *(då gruvras intraffat)*. Också handelsmännen måste dra åt svångremmen och dra in på staten. LYBERG *GPprFalunDal.* 1: 80 (1940). *(Syskonen)* delade sängplats .. Lars dikterade .. i sängen genom att sätta ut sin kraftiga bak .. Pappa kom varje kväll och skipade ordning och tillrådde Lars att dra in på staten. HÖIJER *Martin* 59 (1950).

5) [jfr **1, 3**] (†) om (mängd av naturapersedlar utgörande) skatteuppbörd. I November *(1650)* fick .. *(M. G. De la Gardie)* all tullen och staten af hela ön Ösel. FRYXELL *Ber.* 9: 62 (1841).

V. organiserat samfund samt i anv. som närmast ansluter sig härtill.

1) [bet.-utveckling ur **I 2** (*a*); jfr äv. **II 4**] om en för fortbestånd (oberoende av individernas växling) organiserad sammanslutning av människor styrda medelst en speciell samhällsapparat av en egen överhet (regenten l. regeringen) o. levande under en egen (inom sammanslutningen utbildad) överindividuell rättsordning som samtliga medlemmar av kollektivet är underkastade o. som vid behov hävdas med tvångsmakt; äv. om sådant kollektiv med inbegrepp av bestämt avgränsat territorium där det uppehåller sig o. inom vars gränser ifrågavarande rättsordning oinskränkt gäller, o. som bildar en politisk o. folkrättslig enhet med relationer utåt till politiska osv. enheter av samma slag (särsk. liktydigt med: rike l. land); äv. om en organiserad sammanslutning av stater (i sistnämnda bet.) som utåt fungerar o. gäller ss. en politisk osv. enhet; äv. (i sht i sg. best.) inskränktare o. speciellare, dels om det allmänna l. offentliga väsende i en stat (i ovan angivna betydelser) som den däri (o. i dess kommuner l. dyl.) etablerade samhällsapparaten konstituerar (särsk. motsatt: den enskilde l. det enskilda), dels (o. i sht) om den offentliga maktinstitution l. myndighet gentemot statsmedlemmarna som en stat utgör l. det (ss. egendomsinnehavare l. arbetsgivare m. m. fungerande) med statsmedlemmarna jämställda rättssubjekt som inom en stat konstitueras av denna själv o. dess institutioner o. inrättningar (särsk. liktydigt med: kronan), o. i denna anv. särsk. motsatt dels: kommun (se KOMMUN, sbst.[1] **1**), dels: landsting (se d. o. 2); i vissa äldre språkprov svårt l. omöjligt att skilja från **I 2** (se **I 2** *c*); jfr STATLIG, adj.[2] **2**. *Staten och den enskilde, det enskilda. Statens inkomster, utgifter, tillgångar. Slöseri med statens medel. Hushålla med statens pengar. Arbeta för statens bästa. Stå i spetsen för, styra en stat. Envaldigt, demokratiskt styrd stat. Intrada i statens tjänst. Tjäna staten. Från statens sida. På statens bekostnad. För statens räkning. Svenska, danska, franska, engelska staten. Medborgare i en stat. Europas, Asiens stater. Självständiga, suveräna stater. Sovjet och USA är mäktiga stater. Staten (det) är jag* (yttrande tillagt dels konung Ludvig XIV av Frankrike, dels drottning Elisabeth I av Engl.), se HOLM *BevO* (1964). *(En furste* l. *fursten är) statens förste tjänare* (yttrande tillagt konung Fredrik II av Preussen), se HOLM *BevO* 327 (1964). *(Hollandarna föreslogo)* at the medh ett communt concert *(dvs. en allmän överenskommelse)* medh Frankerijke och Engelandh måtte sluta någre conditioner *(dvs. villkor)*, hwarpå freden *(i Roskilde)* emillan desse Nordiske Chronor kunde reduceras och alle tree staters interesse i desse Nordiske quarteren iämwäll förswaras. *RARP* 7: 192 (1660). När Staten styres af Kejsare eller Konung, får han namn af Rike. REGNÉR *Begr.* 94 (1780). Staters Rätt .. innefattar .. 1:o. En Stats Rätt emot andra Stater. 2:o. En Stats Rätt emot enskillda, så vida de icke anses höra till någon Stat. BOËTHIUS *Naturr.* 222 (1799). Om enskilta bolag kunna erbjuda sig att anlägga .. *(järnvägar)* för bättre pris än Staten förmår, så bör deras ombud antagas. *AdP* 1853, 1: 267. Statens makt *(sträcker sig)* äfven öfver det landområde, där statsmedlemmarna (folket) äro bosatta, och den fullt utvecklade staten kännetecknas därför af ursprunglig härskarmakt ej blott över sina medlemmar .. utan ock öfver ett visst landområde. *2NF* (1917). Vi ha .. sett, att genom den politik, som Napoleon förde i Tyskland, de tyska staternas antal väsentligen minskades. I stället för hundratals kommo de att utgöra blott trettioåtta. Därmed var .. ett viktigt steg taget till Tysklands

enande. *HermodHistGymn.* 35 A: 6 (1939). Staten är enligt västerländsk uppfattning till för att ordna individernas samverkan för gemensamma syften och att tjäna dem. *GHT* 1942, nr 281, s. 8. *(Nämndemannens)* arbetsgivare är ofta stat, kommun eller landsting. *SDS* 22/1 1987, s. 2. — jfr ARV-, BARBARESK-, BISKOPS-, BOMULLS-, BUFFERT-, DEL-, DIADOK-, DUODES-, DUSSIN-, DVÄRG-, ENHETS-, ENVÅLDS-, FEDERATIV-, FEODAL-, FRAMTIDS-, FRI-, FÖRBUNDS-, GRANN-, GUDS-, HANDELS-, HEL-, HEM-, INDUSTRI-, INLANDS-, INSULÄR-, KEJSAR-, KLIENT-, KOLONI-, KOLONIAL-, KOMMUNIST-, KONVENTIONS-, KRIGAR-, KRIGS-, KRÄMAR-, KULTUR-, KUST-, KÖPMANS-, LILLEPUTT-, LOKAL-, LYD-, LÄNS-, MANDAT-, MANDATÄR-, MILITÄR-, MINIATYR-, MODER-, MORMON-, MUNK-, NABO-, NATIONAL-, NEGER-, NOMAD-, NORD-, ORDENS-, PARTI-, PARTIKULÄR-, PATRIMONIAL-, POLIS-, POLITI-, PRÄRIE-, PRÄST-, RAJPUT-, RAND-, REBELL-, RIKS-, ROMAR-, ROV-, RÄTTS-, RÖVAR-, SAM-, SANKTIONS-, SATELLIT-, SEGRAR-, SEX-, SIKH-, SILVER-, SJU-, SJÖ-, SJÖRÖVAR-, SKRIVAR-, SKYDDS-, SLAV-, SLAVER-, SLÄKT-, SMÅ-, SOCIALIST-, SOL-, SOLDAT-, SOVJET-, STOR-, SYD-, UNIVERSAL-, VASALL-, Ö-, ÖST-STAT m. fl. — särsk.

a) (†) i sådana uttr. som *Englands* l. *Sveriges rikes stat,* den stat som England resp. Sveriges rike utgör, staten England resp. Sverige. *(Då)* både interesset och reputation af Engelandz staat deruthi *(dvs. i fredsfördraget i Roskilde 1658)* så wijda engagerat, att dem icke anstoodh simpliciter sigh derifrån att retractera, fördenskull hafwa the *(osv.). RARP* 7: 193 (1660). *(Rikskanslern skall tillse,)* att vthi alle förefallande, och Chronan angående ährender och Sysslor .. Kongl. M:tz och Chronans .. Rätt och Rättigheeter .. så wäl in som uthan om Sweriges Rijkes stat, noga och tillbörligen tagas i acht. *CivInstr.* 329 (1661). *Anm.* Jfr äv. språkproven 1622 o. 1660 under I 2 *c.*

b) om ss. en statsbildning uppfattat smårike i Sv. före nationalstatens grundande; förr äv. [jfr motsv. anv. av t. *staaten,* pl.] i utvidgad anv., om land (se d. o. 2 *b*) l. landskap (med viss självstyrelse) l. (allmännare) landsdel l. provins i Sv. l. det forna svenska östersjöväldet (i denna anv. anträffat bl. i pl.). Wi .. hafwe 4 särskiljdta Språk, Finskan, Lappskan, Dalskan äller Götiskan och Swenskan, at förtiga de många Dialecter .. hwilka förmodligen ifrå den stadiga Folk-flyttningen och de månge särskiljde Stater som här fordomdags warit, hafwa sitt ägentligaste ursprung. BRUNKMAN *SvGr.* 33 (1767). Swerige sjelf är en Stat, och desz Stater äro Swea och Göta Riken, Norrland, Finland, Lappland, Pommern, Rügen och Wiszmar. BERGKLINT *Sam.* II. 1: 20 (1802); jfr slutet. När .. dessa smärre Stater sammanföllo under Upsala Konungen .. tillades likväl .. ättlingarne af de gamla Konungaslägterne .. konungsnamn .. oaktadt de ej hade land att råda öfver. NORDSTRÖM *Samh.* 1: 132 (1839). — särsk. [jfr att de svenska besittningarna i Tyskl. var delar av tyska stater] (†) i uttr. *Sveriges tyska stater,* om de Sv. vid westfaliska fredens ingående 1648 tillfallna områdena i Tyskl. (varav Greifswald förblev i svensk besittning till 1815, Wismar formellt till 1903), Sveriges tyska provinser. MÖLLER (1790). HEINRICH (1828).

c) [jfr motsv. anv. i eng.] om var o. en av de stater som ingår i o. tillsammans bildar förbundsstaten USA i Nordamerika; i pl. äv. om nämnda förbundsstat, dels i uttr. *Förenta staterna* l. *Nordamerikas förenta stater* (förr äv. *Norra amerikanska staterna* m. m. (se under FÖRENA 7 *a* slutet)), dels [elliptiskt för uttr. av ovannämnda slag] i pl. best., pregnant. Mauritz River .. är beläget i samma Stat, som Racoon. WALLQUIST *EcclSaml.* 1—4: 373 (1784). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817: Norra Americanska staterne). Vid en cyklonartad storm som dragit fram över de östra staterna ha 13 personer omkommit. *Upsala* 1927, nr 268 A, s. 7. I staterna lägger vi ner mycket arbete på kontroll av hur vår utlandshjälp blir använd. HEDBERG *SvDygd.* 69 (1965).

d) *hist.* om konungariket Sverige–Norge (förr äv. i uttr. *den skandinaviska staten*). *Riksact* 1815, § 4. AGARDH (o. LJUNGBERG) I. 1: 1 (1852: Den Skandinaviska staten).

e) (†) i det pleonastiska uttr. *makter och stater;* jfr MAKT 14. *(Anfall på alla ryska fartyg anbefalles.)* Doch så at ingen fientlighet föröfwas, ej heller någon Prise angripes och tages uti hamnarne, innom Stycke-Skott, af sådane Makter och Stater, som äro i wänskap med .. Sverige. *ReglÖrlSkiepp* 28/7 1741, s. A 3 a.

f) [jfr motsv. anv. av ä. eng. *state*] (†) pregnant, om republik (se d. o. 3); särsk. motsatt: rike (i den förr pregnanta bet.: monarki; se RIKE 2); jfr *g.* Enär det gemena interesset som Riken och Stater .. hwarandra förbinda, rätt Considereras, kan man ock til en god del Frankrike *(som vägrat Sv. bistånd)* ursäkta. *HC11H* 14: 53 (1660). Uppå desse twänne Grund-pelare, Åkerbruk och Schäfferier, beror al den Rikedom, Macht och Styrka, hwaruti England emot andra Riken och Stater i Europa updukar. SERENIUS *EngÅkerm.* Fört. 5 (1727). *(Sv.)* Stat .. *(Lat.)* Status. Respublica. SAHLSTEDT (1773); jfr språkprovet ur samma källa under *g.*

g) i förb. med *fri* (se d. o. 6 *b*); dels [jfr t. *freier staat;* möjl. utgående från *f*] i uttr. *fri stat,* republik (se d. o. 3), dels (o. numera bl.) i ssgn FRI-STAT. KRYGER *PVetA* 1767, s. 17. *(Sv.)* En fri Stat .. *(t. ex.)* Republiken Holland, *(lat.)* Respublica Batavorum. SAHLSTEDT 442 (1773). Man talar ej högt vid Despoters Hof .. I fria Stater, der man handlar om stora ämnen *(ss. individens fri- och rättigheter),* för stora Församlingar .. är det aldeles nödvändigt at tala med hög stämma. KELLGREN *(SVS)* 5: 607 (1792). SCHULTHESS (1885).

h) i gen. sg. best., i en mängd uttr., vart o. ett utgörande en (tidigare) officiell benämning på ngt (inrättning l. verk l. utbildningsanstalt o. d.) som tillhör l. drivs av l. gäller o. d. (tillhörde osv.) den svenska staten; i sådana uttr. som *Statens järnvägar,* förr äv. *järnbanor,* (de) av staten ägda o. trafikerade järnvägar(na) i Sv. (äv., i sht i förkortningen *SJ,* om det statliga företag l. verk som omhänderhar skötseln o. driften av dessa järnvägar); *Statens entomologiska anstalt,* år 1897 upprättad statlig anstalt med uppgift att göra undersökningar rörande för lantbruket skadliga insekters levnadssätt o. livsvillkor samt medlen att förhindra o. hejda deras härjningar (ombildad till en entomologisk avdelning av den år 1907 inrättade Centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet); *Statens*

meteorologiska centralanstalt, Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt, se METEOROLOGISK; *Statens organisationsnämnd,* se ORGANISATIONSNÄMND; *Statens reproduktionsanstalt,* se REPRODUKTIONS-ANSTALT; *Statens vattenfallsverk,* år 1909 bildat statligt verk med huvuduppgift att utnyttja den svenska statsägda vattenkraften o. omhänderha statens kraftverk; *Statens skogsmästarskola,* se SKOGS-MÄSTARE; *Statens arbetsgivarverk,* år 1979 inrättad central myndighet för handläggande av frågor berörande staten ss. arbetsgivare. Talaren har medgifvit billigheten deraf, att de städer, dit Statens jernvägar komma att framgå, kostnadsfritt upplåta mark för .. bangårdar, magaziner och verkstäder. *PrestP* 1856, 6: 112. En centralverkstad för tillverkning af den vid Statens jernbanor nödvändiga materiel. *BondP* 1856, 6: 515. Kongl. Maj:ts nådiga reglemente för statens entomologiska anstalt. *SFS* 1897, nr 7, s. 1. Statens affärsdrivande verk, *(dvs.)* gemensamt namn på Postverket, Telegrafverket, Statens järnvägar, Statens vattenfallsverk, Domänverket och Statens reproduktionsanstalt. *SvUppslB* 25: 1147 (1935). *(Det)* är .. sannolikt att SJ:s behov av universallok i framtiden blir relativt stort. *SvD(A)* 1962, nr 38, s. 5. Instruktion den 7 dec. 1978 .. för statens arbetsgivarverk. *SvStatskal.* 1980, s. 179.

i) i uttr. *man i staten,* om ämbets- l. tjänsteman i statens tjänst; äv. allmännare (stundom raljerande l. ironiskt), om mansperson som (vunnit mognad l. stadga o.) har en fast l. säker ställning i samhället. De blifvit män i Staten / De fordna pojkarne, / Och kifvas nu om maten, / Och slåss om tittlarne. LENNGREN *(SVS)* 2: 362 (1797). Ledsen vid hela *(kvinno-)*könet .. beredde *(han)* sig .. att .. blifva en man i staten och taga del i hvad som der förehafves. KNORRING *Cous.* 3: 35 (1834). Aldrig folk af honom *(dvs. svärmaren)* blifver, / aldrig blir han man i staten. JENSEN *BohmDiktn.* 187 (1894). Alla sju sönerna blevo vuxna och ”män i staten” utom en, som var grosshandlare. *MinnGPrästh.* 5: 32 (1929).

j) [jfr motsv. anv. i t. o. eng.] speciellare l. pregnant, om stat i förhållande till i denna ss. del ingående kyrka (se d. o. 4 *a*); äv. närmande sig l. övergående i anv. om den del av staten som fungerar gm de världsliga organen (motsatt den del därav som fungerar gm kyrkans specifika organ); jfr *k* α. Statens fullkomliga skiljande från kyrkan. *Från Palm* 138 *(i handl. fr.* 1882). Fri kyrka i fri stat. SCHULTHESS (1885); jfr FRI 4, 5. Den katolska skolan intager öfver hufvud icke en afvisande ställning till ett ingripande af staten. SCHAUMAN o. CHRISTIERSON *Gide* 46 (1897). Staten och kyrkan. ÖSTERGREN (1945). Den auktoritära lösningen av spörsmålet om stat och kyrka har icke tillvunnit sig kyrkligt bifall. *Motion i 2 kam.* 1955, nr 48, s. 1.

k) [liksom t. *staat im staate* efter fr. *état dans l'état* (se HOLM *BevO* (1964))] i uttr. *stat i,* äv. (numera bl. tillf.) *inom staten,* oeg. l. bildl., om en i en stat verksam organisation l. institution o. dyl. l. kategori l. grupp av människor (stundom äv. om enskild person) som förhåller sig l. uppträder (mer l. mindre) självständigt gentemot staten (särsk. på ett sätt som hotar dess enhet l. självständighet) l. som är av stor vikt l. betydelse för l. representerar en mäktig maktfaktor inom denna. Till hvilket välstånd kunde icke Europas Folkslag hafva uppbragt sig, om icke Adeln, de Andelige, Borgare-Ståndet och Bonde-Ståndet bildat hvar och en sin Stat i Staten och sökt att undertrycka hvarandra? *LBA* 42—43: 24 (1800). HAGMAN *Grundlag.* 253 *(cit. fr.* 1809: en stat inom staten; *om den av riksdagen tillsatta opinionsnämnden).* Det nya *(med den föreslagna lagen om arbetsavtal)* ligger däri, att staten inordnar fackföreningarna under sin rättshöghet, medan de hittills varit en stat i staten. *NDAVL* 1910, nr 111, s. 2. Gentemot främmande makt framträdde .. *(Bo Jonsson Grip)* – liksom andra länsherrar också kunde göra – ej blott som statens representant, utan som en rent personlig stat i staten. ROSMAN *BjärkSäb.* 1: 180 (1923). Hur mycket .. *(bryggarna och destillatorerna i England)* för närvarande klaga över sitt betryckta läge bilda de dock en liten stat i staten. HELLSTRÖM *RedKav.* 217 (1933). Den mäktiga Tempelherreorden *(i Frankrike),* som *(under 1200-talet)* hade växt ut till en stat i staten med stor ekonomisk makt, krossades. *BraBöckLex.* 8: 249 (1985). — särsk. α) om (katolska) kyrkan (jfr *j*). Gent emot sig hade .. *(G. I)* en mäktig kyrka, nu ej så stark som förr, men farlig nog .. Hans andra uppgift blef nu att nedbryta denna stat i staten. ANNERSTEDT *UUH* 1: 52 (1877). β) i utvidgad anv., om förvaltningsdistrikt (län l. kommun o. d.) med mer l. mindre begränsad självstyrelse inom staten; jfr *b*. *(Med)* Statens förhållande till samfärdsmedlen .. afses äfven de smärre ”staterna i staten”, t. ex. län, kommuner o. dyl. *EkonS* 1: 355 (1893).

l) (numera i sht i vitter stil) bildl., i sht om ngt som liknar l. erinrar om l. tänkes ss. en stat (jfr *k*, 2); särsk. om samhälle (se d. o. 5 *a*) av sociala insekter. Gud är allt i alla, som utgöra helga manna samfund i den fulländade Guds stat. MELIN *Pred.* 2: 13 (1847). Insekternas märkvärdiga stater äro alla att betrakta som utvidgade familjer. RYDBERG *FilosFörel.* 3: 152 (1878). — jfr BI-, SKOL-STAT.

2) [ordet utgör i denna anv. övers. (se språkprovet 1914 nedan) av dels lat. *respublica,* allmän sak, det allmänna, samhälle, (fri)stat (se REPUBLIK), dels lat. *societas,* gemenskap, delaktighet, sällskap, samhälle (se SOCIETET), i uttr. *respublica glacialis,* vinterstat(en) resp. *societas piscatoria,* fiskestat(en), båda använda av GROSENHANE i hans på latin utgivna arbete *RespublGlac.* (1681; *sannol. författad under 1640-talets senare del)* avhandlande det svenska vinternotfisket; eg. specialfall av 1 *l* (möjl. kan dock förf. ha haft STAT, sbst.3 i bet. I 2 i tankarna vid myntandet av begreppet *respublica glacialis*)] (förr) för bedrivande av gemensamt vinternotfiske (krävande stor arbetspersonal) bildad sammanslutning av människor av olika samhällsställning (organiserad på ett om en stat (i bet. 1) erinrande sätt med en ledare benämnd (not)konung o. ”ämbetsmän” av olika slag: skattmästare, not- o. tågdragare, råkarlar, vakhuggare, samt med gemensamma lagar gällande fiskets bedrivande o. en domstol för slitande av tvister om vatturätt m. m.); särsk. liktydigt med: ”notläge” l. notlag; dels i ssgrna FISKE-, VINTER-STAT, dels (tillf.) elliptiskt för sådan ssg. För hela staten är det af stor vikt att .. till konung utses en med fiskevattnen välförtrogen och rättrådig man. FRIESEN

GRosenhane RespublGlac. 197 (1914). (jfr: Endast sällan äro samtliga de män, som sammansluta sig i den här ifrågavarande fiskestaten (Nootläge), män i lika villkor. Ty utom allmoge deltaga äfven adelsmän, militärer och präster. Dars. (Höstisen) är klar och genomskinlig och bekväm för fiskestatens arbetare. Dars. 201.)

3) [bet.-utveckling ur 1 (jfr LAND-KUNSKAP)] (†) i pl. best.: geografi (se d. o. 1). Uti Staterne sträcker sig .. (samernas) kundskap ej särdeles långt, wetandes en del näpligen de Soknars och Församlingars namn, som gränsa näst intil dem. HÖGSTRÖM Lapm. 171 (1747).

Ssgr (*Anm.* Beträffande anv. av formerna stat- o. stats- ss. förleder i ssgr i modernt språkbruk gäller att den förstnämnda formen (uttalad *sta3t*~) nästan uteslutande används i ssgr med förledsbet. I—IV, i vilka fall den senare formen (vanl. uttalad *sta3ts*~, jfr nedan) bl. används i skildring av ä. förh. l. är bl. tillfälligt förekommande l. (o. i sht) mindre l. föga bruklig l. obruklig. I ssgr med förledsbet. V 1 används nästan uteslutande formen stats- (uttalad *sta3ts*~ l. *stat3s*~. äv. (vard.) *stas3*~), medan formen stat- (jfr ovan) är bl. tillfälligt förekommande l. (o. i sht) mindre l. föga bruklig l. obruklig): **A:** (IV 2) STAT-ANSTÄLLD^{-02} l. $^{-20}$, p. adj. (numera bl. i skildring av ä. förh.) anställd (hos ngn) mot lön i form av stat; jfr -anställning. LO-JOHANSSON Soc. 137 (1958; *om lantarbetare, i skildring av ä. förh.*). — (IV 2) -ANSTÄLLNING^{-020}. (numera bl. i skildring av ä. förh.) med stat lönad anställning; jfr -anställd o. -tjänst. TurÅ 1954, s. 160. — -ARBETE^{-020}. (stat- 1648 osv. stats- 1686—1961) 1) (stat-) (†) till I 3 *g*, om arbete varvid sådant (kläder o. d.) förfärdigas som avses användas vid högtidliga(re) tillfällen l. i officiella sammanhang (då pompa o. ståt utvecklas) l. till att stoltsera l. briljera l. glänsa med; anträffat bl. närmande sig l. övergående i konkret anv., om resultat av sådant arbete. KlädkamRSthm 1648 A, s. 86 a. Befalles .. Klädeschrifwaren .. att han widh påfordran tillställer Jonas Andersson till Närwarande Stat Arbetetz behof (*av silke o. kläde*). Dars. C, s. 17 a. 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till III 3: arbete med (uppgörande av) stat(förslag), budgetarbete. RARP 15: 150 (1686). HT 1969, s. 377 (*om förh. 1654*). Jfr C. — (IV 2) -AVLÖNAD^{-020}, p. adj. (numera bl. i skildring av ä. förh.) avlönad med stat. PT 1912, nr 3 A, s. 2 (*i pl., om arbetare*). — (IV 2) -BARN. (förr) barn till statanställd(a) person(er), statarbarn. STRINDBERG Julie XIII (1888). — (III 3) -BEHANDLING. (stat- 1919 osv. stats- 1945—1961) (numera bl. i skildring av ä. förh.) (i politisk församling försiggången) behandling (se d. o. 4) av stat, budgetbehandling. SvD(A) 1919, nr 335 A, s. 3 (*försiggående i stadsfullmäktigeutskott*). — (III 3) -BEREDNING. (stat- 1932 osv. stats- 1799—1961) 1) (numera bl. i skildring av ä. förh.) (i förvaltningsorgan l. politisk församling försiggången) beredning (se d. o. 3 *b*) av stat. SvD(A) 1932, nr 237, s. 3. SAOL (1973). 2) *hist.* beredning (se d. o. 3 *b* slutet) för statreglering; i sht om den beredning av angivet slag som existerade i Sv. under perioden 1796—1809. CivInstr. 215 (1799). CARLSSON (o. ROSÉN) SvH 2: 264 (1961; *om förh. 1796*). — -BILDANDE, -BILDNING, se C. — (III 3) -BOK. (stat- 1656 osv. stats- 1707—1951) (numera bl. i skildring av ä. förh., i sht *hist.*) bok (se bok, sbst.2 1 *b*) innehållande l. i bokform föreliggande stat(er); förr möjl. äv. liktydigt med: (personal)stat. Denne Stat Booken ähr intet den retta. Personalstat. 1656 (*anteckning på framparmens insida*). ConsAcAboP 9: 215 (1707; *upprättad av akademisk myndighet*). Om alla Kronans .. inkomster .. blefwe (*på visst sätt*) införde i LandsBöckerne .. så skulle af dem, samt .. af en wäl inrättad Stats-bok, lätteligen kunna förfärdigas en General- eller Riks-Hufwud-Bok. PH 5: 3580 (1753). Inspectorerne wid Ränteriet åligger, att Universitetets för året af Kamereraren upprättade Statsbok genast granska. SPF 1828, s. 437. I Sverige funnos redan före den första statsregleringen af år 1636 i de s. k. "stat-böckerna" sammanfattningar af för viss tid förslagsvis beräknade inkomst- och utgiftssummor. NF 2: 1292 (1878); äv. i 2NF 4: 512 (1905); jfr: Enligt den ganska allmänt hållna formuleringen i Nordisk familjeboks 1 och 2 uppl. torde innebörden av ordet statbok (om det verkligen skall gälla förhållandena före 1636 ..) närmast avse det material, bestående av stater (t. ex. hovstater), anordningar och "ordningar", som från slutet av 1610-talet och framåt uppgjordes för olika delar av den civila och militära förvaltningen. SAOBArkSakkSvar (1987). Källor: "Summaextrakt" över intäkter i statböcker för respektive år (*dvs. 1653—56 o. 1662*), i statskontorets material i KA: personalstater. Bördor 277 (1979). (jfr: Vissa års personalstater i Generalstatskontoret mellan 1653–1669 (*kallas*) "General Staat Book". SAOBArkSakkSvar (1987).) — (IV 2) -BOSTAD^{-02} l. $^{-20}$. (förr) (vid herrgård o. d. av dennas ägare upplåten o. hållen) tjänstebostad för statanställd person (o. dennes familj). SvD(A) 1915, nr 108, s. 13. — (IV 2) -BYGGNAD. (förr) ss. statbostad nyttjad byggnad; jfr -byggning, -hus 2, -stuga. LAHT 1883, s. 4. — (IV 2) -BYGGNING. (stat- 1889 osv. stats- 1863) (numera bl. i bygdemålsfärgat spr., om ä. förh.) statbyggnad. SCHWARTZ Pos. 260 (1863). Jfr C. — -DIRIGERAD, se C. — (I 3 *g*) -DRÄKT. (numera bl. i vissa kretsar o. i skildring av ä. förh.) (officiell) högtidsdräkt (för man l. kvinna), galadräkt, paraddräkt, civiluniform; jfr stats-dräkt (se C). Till ceremoni- och statt-drägter bibehållas släpen äfven utom hofkretsen. Freja 1880, s. 33. Statdräkten i vilken .. (*Kristina Nilsson*) skulle presenteras vid spanska hovet, var ett mästerverk av skräddarkonst. CARLSSON KNilsson 414 (1921). SAOL (1973). — (IV 2) -DRÄNG. [sv. dial. (Finl.) *statsdräng*] (stat- c. 1770 osv. stats- 1801) (förr) hos godsägare o. dyl. l. bonde på statsystemets villkor anställd (gift) dräng (se d. o. 2), statkarl, statare; jfr -folk, -torpare 1. CASTEGREN Botkyrka 194 (*cit. fr.* c. 1770). Stundom hafva .. de ogifta statdrängarne gemensamt hushåll. EkonS 2: 141 (1895). Rig 1959, s. 62 (*om ä. förh.*). — -FIENTLIG, se C. — (IV 2) -FOLK. (stat- 1835 osv. stats- 1886) (förr) av godsägare o. dyl. l. bonde på statsystemets villkor anställt arbets- l. tjänstefolk (jämte familjemedlemmar); jfr -dräng, -karl o. statar-folk. REENSTIERNA Årstadagb. 1: 168 (1798). Jfr C. — (III 4 (*a*)) -FÄNRIK. jfr (äv. med avs. på bruklighet) -officer. SvD(B) 1944, nr 275, s. 5. — -FÖRSLAG. (stat- 1898 osv. stats- 1688—1961) 1) (†) till I 2, III 1: (förslag (se förslag, sbst.3 1) till)

plan (se **plan**, sbst.[1] II 2) l. utkast över hur ngt (särsk. i politiskt avseende) bör l. skall vara ordnat l. inrättat l. organiserat o. d. BRENNER *Dikt.* 2: 48 (1714). Om min herre *(dvs. en skribent som förespråkat drakonisk behandling av tjänstefolk)* hade roat sig med sitt tjenstefolks piskande, den stunden han skref de för hans inbillning stora statsförslag, så hade min herres skrifsätt icke blifvit vidare än i den församlingen beryktadt. CHYDENIUS 372 (1778). En .. Corps sammandrages på Pohlska Gränsen, och har til ändamål at hindra Ryszland från utförandet af sådana Stats-förslager i Pohlen, hwilka äro stridande emot wår *(dvs. preussarnas)* fördel. *GT* 1788, nr 134, s. 1. 2) (†) till I 2, III 2: redogörelse för ngts faktiskt föreliggande ekonomiska tillstånd (äv. i uttr. *definitivt statsförslag*); jfr **förslag**, sbst.[3] 3. Hwart åhr bör Landz-Bookhållaren formera ett generalt Stats Förslag på alle Kongl. May:tz Rantor i Provincierne .. som sortera under Landz Bokens slut. *LReg.* 454 (1688). *HandlKTheat.* 1 (1833: définitivt). 3) (numera bl. i vissa kretsar, i sht *adm.* o. *mil.*, o. i skildring av ä. förh., särsk. med ålderdomlig prägel) till III 3: (förslag (se **förslag**, sbst.[3] 1) till) stat, budget(förslag); i bet.: budgetförslag förr äv. i uttr. *presumtivt statsförslag*. MSTENBOCK (1712) hos LOENBOM *Stenbock* 3: 67. StatsContoiret bör i tid och innom Octobris månads slut åhrl:n infordra af alla stater, collegier, lähn-, landt- och siö-milice generale stats förslag på det följande åhrets löhn, reqvisition och tillgång. *CivInstr.* 152 (1720). Den namnkunnige 1696 års Stat, som ännu i många delar är orubbad .. öfwerskred dock mycket det Stats-förslag, som uprättades tio år förut. *HistAlm.* 1790, s. 16. *HandlKTheat.* 1 (1833: présumtivt). En mycket viktig befogenhet, som tillkom *(amiralitets)*-kollegiet *(1773)*, var att uppgöra det generella statförslag för örlogsflottan, som skulle gå till Kungl. Maj:t. *SvFlH* 2: 404 (1943). 4) (numera bl. i vissa kretsar, i sht *adm.* o. *mil.*, o. i skildring av ä. förh., särsk. med ålderdomlig prägel) till III 4: förslag till personalstat (vid verk l. dyl.). *KrigVAT* 1849, s. 326. Statförslaget för det nya ämbetsverket upptager bl. a. 1 riksantikvarie, 3 antikvitetsråd *(osv.)*. *Upsala(A)* 21/6 1922, s. 1. — -GRÄNS, se C. — (I 3 *g*) -HATT. (stats- 1838—1856) (numera bl. i skildring av ä. förh.) hatt för tillfälle (fest l. högtid) då man ville vara välklädd l. fin, högtidshatt, galahatt; jfr **-drakt**, **-rock** o. **stats-mössa** (se C). KNORRING *Ståndsp.* 1: 129 (1838). De flesta statshattar äro förfärdigade af oskuret sammet, flammigt atlas, eller perl-taft; för theater och konserter gör M:lle Alexandrine dem för det mesta af krepp. *NJournD* 1856, s. 21. — (I 2) -HISTORIA. (†) om ngts ekonomiska tillstånd l. förhållanden i historisk belysning. Jag *(har)* ansett mig böra nu meddela en utförligare framställning af detta läroverks *(dvs. Academia Carolina i Lund)* byggnads- och stathistoria. BRUNIUS *Metr.* III (1854). — -HUS. (stat- 1882 osv. state- 1590) 1) (†) till I 3 *g*, om (ståtlig) huvudbyggnad på gård. *2SthmTb.* 8: 135 (1590). 2) (förr) till IV 2; jfr **-byggnad**. *PT* 1882, nr 106 A, s. 4. — (IV 2) -HUS-HÅLL[-02] l. [-20]. (förr) av statfolk(et) vid gods l. herrgård o. d. bildat hushåll; särsk. om av ogifta statdrängar bildat (o. av stata förestått) sådant hushåll. SPONG *Kråkn.* 73 (1963; *förestått av stata; om förh. på 1800-talet*). — (IV 2) -HUSTRU. (förr) statkarls hustru, statarhustru. BREMER *NVerld.* 3: 397 (1854). — -HÅLLNING. (stat- 1779 osv. stats- 1797) 1) (stat-) (†) till I 3, om (kostnad för) skötsel o. drift av gård; jfr **stat**, sbst.[3] I 3 *c*. Största delen af desze Landtgods *(dvs. kungsgårdar o. säterier)* skötas med dryg stathållning .. då alt arbete med hot och twång skall förrättas af underliggande Bönder och Torpare .. så blifwer arbetet .. på alla ställen halfgjordt. FISCHERSTRÖM 1: 166 (1779). 2) (stats-) (†) till III 3: iakttagande l. efterkommande av (riks)stat(en), budgetuppföljning; jfr **hållning** 1 *a*. *LBA* 5—6. 107 (1797). 3) (stat-) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till IV 2, om (hushållningssystem bestående i) tjänstefolks (särsk. lantarbetares) hållande med stat (o. penninglön). MÖLLER (1790, 1807). — (I 3 *g*) -HÄST. (stat- 1841 osv. stats- 1788—1798) (numera bl. i vissa kretsar o. i skildring av ä. förh.) (fin l. präktig) häst (särsk.: den finare l. finaste osv. av ngns hästar) använd (avsedd att användas) vid högtidliga(re) tillfällen l. i officiella sammanhang l. till att glänsa l. stoltsera med; särsk. motsatt: arbetshäst, o. i denna anv. närmande sig bet.: lyxhäst. Hennes Maj:t .. steg utaf sin Stats-häst, den hon altid red ensam. *GT* 1788, nr 20, s. 3. Landtmannen bör icke befatta sig med uppfödandet af stathästar .. med mindre han äger rationel hästkännedom. TIDÉN *Bosk.* 4 (1841). — (IV 2) -KARL. (förr) hos godsägare o. dyl. l. bonde på statsystemets villkor anställd (gift) karl (se d. o. 1 *f*), statdräng, statare; jfr **-folk**, **-torpare 1**. FURULAND *Stat.* 373 (*i handl. fr. c.* 1822). Det är betecknande att de flesta debattörerna *(under 1840-talet)* inte ens hrydde sig om att försöka skilja mellan statkarlar (statdrängar) och stattorpare. *Lantarb.* 1956, nr 19, s. 14. Ssg: **statkarls-familj.** (förr) statkarls familj, statarfamilj. OTTELIN *BSorl.* 114 (1904). — -KASSA, -KLOKSKAP, se C. — (I 3 *g*) -KLÄDNING. (stat- 1906. stats- 1847) [jfr t. *staat(s)kleidung*] (†) klänning (se d. o. 2) använd l. avsedd att användas vid (ytterst) högtidliga tillfällen, galaklänning, festklänning. *SthmModeJ* 1847, s. 48. HÖGBERG *Vred.* 3: 277 (1906). Jfr C. — -KONTOR, se C. — (IV 2) -KÖK. (förr) av stathushåll (särsk. sådant som bestod av ogifta statdrängar) disponerat kök; jfr **statar-kök**. FRIDEGÅRD *LHård* 6 (1935). SPONG *Kråkn.* 48 (1963; *disponerat av hushåll bestående av ogifta statdrängar; om förh. på 1800-talet*). — (IV 2 (slutet)) -KÖTT. (förr) jfr **-mjölk**. *(Drängen)* Hagström var .. till fru Maville med något smått och för sig köpte Stat-Kött och strömming. REENSTIERNA *Årstadagb.* 2: 156 (1818). — (IV 2) -LISTA. (förr) lista över den (i persedlar o. mängd specificerade) stat (jämte penningkontanter) som en lantarbetare hade att uppbära (uppbar) i lön under viss städseltid (vanl. ett år); jfr **statar-lista.** *JernkA* 1818, 2: 60. — (IV 2) -LÖN. (förr) lön (till lantarbetare) som utgick i form av stat (o. till viss mindre del i pengar). *SvD(B)* 1944, nr 286, s. 4. — (IV 2) -LÖNE-SYSTEM. (förr) lönesystem för avlöning (av lantarbetare) som innebar att arbetsgivaren avlönade sin arbetstagare med stat (o. till viss mindre del med pengar), lönesystem grundat på statlön; i sg. best. särsk. liktydigt med: statsystemet. Under avtalsåret 1944—1945 skall statlönesystemet avvecklas och övergång till kontantlönesystem

vara genomförd senast den 1 november 1945. *SvLantarbFVerksBer.* 1944, s. 15. — **-LÖS**, se C. — (III 3) **-MEDEL.** (**stat-** 1975 osv. **stats-** 1684—1961) (numera bl. i vissa kretsar o. i skildring av ä. förh., särsk. med ålderdomlig prägel) medel (se **medel**, sbst. 14) varöver förfogas l. som utgår enligt (riks)stat. SCHÜCK *VittA* 2: 118 (*i handl. fr.* 1670). Gentemot Heckscher kan .. *(Cavallie)* hävda, att mobiliseringen *(1700)* skedde .. utan att statmedel anslagna till civila ändamål behövde tas i bruk för att täcka de nya militärutgifterna. *HT* 1975, s. 492. Jfr C. särsk. (numera bl. i skildring av ä. förh.) pregnant, ss. sammanfattande benämning (i rikshuvudbok) på medel tillhörande kassaförlags- o. stat(s)regleringsfonderna (se **stat(s)-reglerings-fond** 2) (samt fonden för reserverade medel). STUART o. RYSTEDT *HbMedelsförv.* 1: 42 (1905). Ssg (till slutet; numera bl. i skildring av ä. förh.): **stat(s)medels-fond.** i pl., sammanfattande, = **stat(s)-reglerings-fond** 3. STUART o. RYSTEDT *HbMedelsförv.* 1: 49 (1905: statsmedelsfonderna). — (IV 2) **-MJÖLK.** (förr) i stat ingående (kvantitet) mjölk. *SvD(A)* 12/5 1916, s. 7. — (IV 2) **-MJÖLKERSKA.** (förr) statanställd mjölkerska. *LD* 1909, nr 71, s. 2. — **-MYNDIGHET**, se C. — (III 4 (*a*)) **-OFFICER** l. (utom i pl. mera tillf.) **-OFFICERARE.** (i inofficiellt spr. i vissa, i sht militära, kretsar samt om ä. förh.) fast anställd ordinarie yrkesofficer, officer på stat (se **stat**, sbst.[3] III 4 *a* α); jfr **-fänrik.** *DN(B)* 1946, nr 240, s. 7. — (IV 2) **-ORDNING.** (förr) ordning (se d. o. 3 *b* β) reglerande tjänstefolks stat. TÖRNE *Landthush.* 1: 131 (1801). — (IV 2) **-PERSEDEL.** (förr) persedel (se d. o. 1) som ingick i statavlönad lantarbetares stat. FURULAND *Stat.* 28 (1962). — **-PERSON**, se C. — (IV 2) **-PIGA.** (förr) statanställd piga (se d. o. 3); jfr **stats-deja.** *EkonS* 2: 141 (1895). — **-POLIS**, se C. — (I 3 *g*) **-PORTRÄTT.** (i sht i vissa kretsar, särsk. *konst.*) om (ståtligt) representationsporträtt; jfr **stats-porträtt** (se C). *Fatab.* 1933, s. 148. — (III 3) **-REGLERING.** (**stat-** 1980 osv. **stats-** 1777—1961, 1987 (: statsregleringsfonden)) (numera bl. i vissa kretsar, särsk. med ålderdomlig prägel, o. i skildring av ä. förh.) om verksamheten l. arbetet l. förrättningen att (beräkna inkomster o. fastställa utgifter i o. därmed) reglera (se d. o. II 2 *b*) riksstat (se d. o. 1); äv. speciellare, om (riksdagsbeslut som innebär) riksdagens fastställande av riksstat; äv. i utvidgad anv., dels om (verksamhets)område l. system o. d. inom ett lands finansförvaltning som statreglering (i ovan angivna betydelser) konstituerar, dels konkret, om (förslag till l. prövad o. fastställd) riksstat; äv. (numera bl. i skildring av ä. förh.) i uttr. *egentlig* l. *ordinarie statreglering* (jfr slutet); nutida officiell benämning: budgetreglering. *CirkBr.* 14/5 1777, s. 1. Statsregleringen är börjad, wåre petitioner har iag i rättan tid uppgifwit. *HH* XXXII. 2: 73 (1784). Von Heynes förslag att förelägga Statsutskottet viss tid att inkomma med statsregleringen. LILJECRONA *RiksdKul.* 74 (1840). Riksdagen går nu sin någorlunda jemna gång .. I dessa veckor bestämmes den så kallade statsregleringen, d. v. s. budgetten. HREUTERDAHL (1844) i *MolbechBrevveksl.* 2: 324. Statsreglering *(dvs.)* Det beslut, hvarigenom rikets ständer bestämma anslagen för rikets behof och anvisa medel till deras betäckande. DALIN (1854). Statsreglering. *(dvs.)* Statsförslag. AHLMAN (1872). *NF* 4: 906 (1881: den egentliga (ordinarie) statsregleringen, *sg. best.*). Den bestämdhet, som begreppet hufvudtitel nu eger i svenska statsregleringen, är ej af lag gifven. *2NF* 11: 1237 (1909). Statsregleringen består huvudsakligen däri, att riksdagen beslutar om anvisande av anslag. *SvRiksd.* 12: 328 (1934). *Anm.* Jfr äv. språkprov under slutet. särsk. (om förh. i Sv. under perioden 1809—1868) i uttr. *extra (ordinarie) statreglering*, oeg., om riksdagens (prövning av o. beslutande om l. (konkretare) beslut om) anordning av extra(ordinarie) anslag på Riksgäldskontorets stat; äv. i utvidgad anv., dels om det (verksamhets)område l. system o. d. inom den svenska finansförvaltningen som extra statreglering (i ovan angiven bet.) konstituerade, dels konkret, om gm denna tillkommet anslag l. tillkommen anslagssumma. Då Stats-Utskottet i afseende på den ordinarie, samt Stats- och Banco-Utskotten i afseende på den Extra Statsregleringen icke uppgifvit andra tillgångar än *(osv.)*. *BtRStP* 1828—30, Saml. 4. 1: 5, s. 410; jfr huvudmom. Denna del *(dvs. andra delen av rikshuvudboken för 1854)* innehåller vidare *(bl. a.)* följande konti: .. Statsregleringens öfverskott och brist .. Extra statsregleringens öfverskott. STUART o. RYSTEDT *HbMedelsförv.* 1: 37 (1905); jfr huvudmom. Vid 1862—1863 årens riksdag väcktes ånyo frågan om extra statsregleringens öfverflyttning från riksgäldskontoret. *Därs.* 117. Riksgäldskontoret .. fick *(1815)* dela den vanliga finansförvaltningen med Statskontoret, i det att Riksgäldskontoret uppbar allmänna bevillningen och några andra statsinkomster mot skyldighet att bestrida utgifter inom extra statsregleringen. *2NF* 23: 370 (1915). De extra ordinarie anslagen .. upptogos *(efter 1809)* ej på hufvudtitlarna och betecknades vid 1828—30 års riksdag, då Riksgäldskontorets behållning medgaf anvisandet af dylika anslag till betydande belopp, såsom extra statsreglering. *Därs.* 26: 1071 (1917). Ssgr (numera bl. i vissa kretsar, särsk. med ålderdomlig prägel, o. i skildring av ä. förh.): **stat(s)reglerings-arbete.** *UrKorrCronholm* 268 (1863). **-fond.** (om ä. förh. i Sv.) 1) om vardera av de båda fonder (se **fond**, sbst.[1] II 2) varpå statliga medel avsedda för bestridande av statsutgifter fastställda gm statreglering samlades, dels (företrädesvis i uttr. *ordinarie stat(s)-regleringsfonden*) om den fond varur medel togs för bestridande av gm (ordinarie) statreglering fastställda utgifter, dels (företrädesvis i uttr. *extra stat(s)regleringsfonden*) om den fond varur medel togs för bestridande av gm extra statreglering (se **stat-reglering** slutet) fastställda utgifter; i ovannämnda uttr. äv. i utvidgad anv., om konto(rubrik) l. fondtitel i rikshuvudbok varunder ifrågavarande fond redovisades; jfr 2. Enligt det genom kungl. brefvet den 15 februari 1855 faststälda formulär för rikshufvudboken, blef redovisning för statsmedlen, bestående dels uti de såsom rörelsekapital åt statsverket anvisade från äldre tider reserverade öfverskottsmedel och dels uti de till statsutgifternas bestridande anslagna tillgångar, meddelade å tre särskilda hufvudkonti, nemligen statsverkets grundfond, ordinarie statsregleringsfonden och extra statsregleringsfonden. STUART o. RYSTEDT *HbMedelsförv.* 1: 38 (1905). *(Det)* förefanns *(fr.*

o. *m. år 1877)* icke vidare anledning till att på särskilda konti i rikshufvudboken afgifva redovisning för ordinarie och extra statsregleringsfonderna. *Dars.* 2) (om förh. 1875—1980, då ifrågavarande fond avskaffades) i sg. best., om den (gm sammanslagning år 1875 av ordinarie o. extra stat(s)regleringsfonderna (se 1) bildade) fond varpå utfallet av statens skattebudget l. (efter 1937) driftbudget (se under **skatte-budget**) samt medel av olika slag (inklusive tillgångar o. skulder) som icke kunde hänföras till någon kapitalfond i rikshuvudboken samlades; äv. i utvidgad anv., om konto(rubrik) l. fondtitel i rikshuvudbok varunder ovan angivna fond redovisades; jfr **3**. Ord. och extra statsregleringsfonderna blefvo .. år 1875 sammanslagna under benämning statsregleringsfonden, och samtidigt upplades ett särskildt konto för fonden för reserverade medel, till hvilken fond nettoöfverskott eller nettobrist i statsregleringen öfverföras. STUART o. RYSTEDT *HbMedelsforv.* 1: 33 (1905); jfr 1. *SOU* 1952. 45: 207 (*om fondtitel i rikshuvudbok*). Statsregleringsfondens behållning motsvarar skillnaden mellan de av huvudförvaltningarna bokförda tillgångar och skulder, som icke kunna hänföras till övriga kapitalfonder. Behållningen uppdelas på budgetutjämningsfonden, reserverade medel och debiterade riksstatsmedel. *Dars.* 224. Statsregleringsfonden .. Kapitalsaldot på fonden fördes till utgående balanskontot under rubriken "kapitalbehållning på nedan nämnda konton" eller i förekommande fall "kapitalskuld på nedan nämnda konton". *SAOBArkSakkSvar* (1987). 3) i utvidgad anv., i pl. sammanfattande, om statsverkets kassa(förlags)fond, fonden för reserverade medel o. stat(s)regleringsfonden (i bet. 2), stat(s)medelsfonder(na). STUART o. RYSTEDT *HbMedelsforv.* 1: 42 (1905: Statsregleringsfonderna, *pl. best.*). **-förslag.** förslag till statreglering; statförslag; budgetförslag. LILJECRONA *RiksdKul.* 48 (1840). Storamiralens egentliga ämbetsutövning bestod (*bl. a.*) i .. granskning av de årliga statsregleringsförslagen. *SvFlH* 3: 132 (1945). **-period.** (ett räkenskapsår inneslutande) tidsperiod för gällande statreglering, budgetperiod; jfr **-reglerings-år.** *SamlFörfArmeen* 5: 269 (1859). **-proposition(en)** (†) (ss. officiell kortform fungerande) benämning på Kungl. Maj:ts (nådiga) proposition angående statsverkets tillstånd o. behov (se **stats-verk 1** *b*), statsverksproposition(en). HELLBERG *Samtida* 12: 110 (1874; *i fråga om förh. 1865*). *RiksdP* 1875, 2 K nr 1, s. 26 (*använt ss. marginalrubrik*). DE GEER *Minn.* 1: 242 (1892). **-år.** jfr **-reglerings-period;** budgetår. OSCAR II *Mem.* 1: 131 (1889). — (I 3 *g*) **-ROCK.** (**stat-** 1983 osv. **stats-** 1686) [jfr t. *staat(s)rock*] (numera bl. i skildring av ä. förh.) rock (se **rock,** sbst.[2] **1**) för tillfälle (fest l. högtid) då man ville vara välklädd l. fin, högtidsrock. ROSENFELDT *Vitt.* 195 (1686). *SAOBArkSakkSvar* (1983). — (I 3 *g*) **-RUM.** (**stat-** 1871 osv. **stats-** 1746—1945) [jfr t. *staatszimmer*] (numera bl. i vissa kretsar o. i skildring av ä. förh.) jfr **rum,** sbst.[3] **9,** o. **-våning;** särsk. liktydigt med: paradrum, praktrum, representationsrum. (*T.*) Paradezimmer .. (*sv.*) statsrumm. DAHNERT 216 (1746). Konung Carl Johan bodde i Stockholms slott tvenne trappor upp .. statrummens fönster lågo åt Norrbro, smårummens inåt borggården. HELLBERG *Samtida* 4: 1 (1871). Långs väggarna i statrummet (*i bondgårdar beskrivna av V. Benedictsson*) står moderna valnötsmöbler. BOOK i *3SAH* LX. 2: 163 (1949). Den nyanordnade residensvåningen .. blev .. iordningställd och statrummen dekorerade med målning i stilformer av blandad rokoko och nyantik. *Rig* 1961, s. 109. — (III 3) **-RÄKNING.** (†) om (siffermässig redogörelse utgörande) stat; jfr **räkning 1** *c*. De Svenske förslagen och statrekninger, som H. K. M:t (*dvs. G. II A.*) let litet för sin död göra på tilkommande års saker, de äre af H. K. M:t sielf underschrefne. *HT 1892*, s. 160 (*i handl. fr.* 1632). — **-SAK, -SEKRETERARE,** se **C.** — (I 3 *g*) **-SELE.** [sv. dial. *statsele*] (numera bl. i vissa trakter l. kretsar o. i skildring av ä. förh.) om fin l. praktfull sele (se **sele,** sbst.[2] **1**) använd (avsedd att användas) vid högtidliga(re) tillfällen l. i officiella sammanhang, finsele, praktsele. *PT* 1791, nr 12, s. 4 (*i pl., motsatt.* Ord(*inära*) Selar). — (I 3 *g*) **-SINDEL.** (†) ett slags extra fin l. praktfull sindal(taft)? (*För smådrängar, kistedrängar m. fl.:*) ttyll vnderdrachtt (*dvs. drakt buren under en annan*) statt syndell 219 alle(*n*). *KladkamRSthm* 1560 G, s. 19 a. Ttil fennikor (*dvs. fanor l. flaggor*) suarth statt syndell. *Dars.* 1561—65 L, s. 118 a. — (IV 2 (slutet)) **-SMÖR.** (förr) jfr **-mjölk.** Fredag. Pappa med (*drängen*) Bergman och (*huspigan*) Cecilia ompackade det köpta smöret som var 6½ £ ℔, men hvaraf tre karlar fick sitt ½ års statsmör och jag (*Årstafrun*) således blott 5 £ ℔ qvar. REENSTIERNA *Årstadagb.* 1: 365 (1807); jfr: Allt bordssmör måste vara av högsta kvalitet, och det kärnades hemma under .. (*Årstafruns*) stränga överinseende. Däremot ansåg hon det billigare och mera praktiskt att köpa matsmör i staden, och samma sort erhöllo även drängarna som del av staten. *Dars.* (1946; *not till ovan anförda språkprov*). — (V 1) **-STAD.** (†) om stad som samtidigt utgör en stat, stadsstat. FRÖDING *Grillf.* 2: 5 (1898; *om medeltida italienska o. antika grekiska förh.*). — (IV 2) **-STUGA.** (förr) jfr **-byggnad.** STRINDBERG *Julie* 26 (1888). — **-SUMMA.** (**stat-** 1873 osv. **stats-** 1717—1850, 1961 (*i referat av handl. fr.* 1772)) **1)** (numera bl. i vissa kretsar o. i skildring av ä. förh., särsk. med ålderdomlig prägel) till **III 3:** (slut)summa i stat. *BrinkmArch.* 1: 220 (1717). *BtRiksdP* 1894, 1. 1: nr 55, s. 3. **2)** (numera bl. i skildring av ä. förh.) till **IV 1:** apanagesumma. ÅMARK *SvStatsfin.* 339 (1961: den årliga statsumman); möjl. till **1.** — (IV 2) **-SYSTEM(ET).** i Sv. förr (till år 1945) existerande löne- l. anställnings- l. tjänstesystem för hos godsägare o. dyl. l. bonde anställd (gift) manlig lantarbetare, som innebar att denne (lydde under legostadgan o.) ss. ersättning för sitt arbete hade boenderätt (tillsammans med sin familj) i av godsägaren osv. tillhandahållen bostad samt stat för sitt (o. familjens) behov (jämte viss penninglön); äv. om system av ovan angivet slag (l. system jämförbart med sådant) i annat land än Sv. (företrädesvis Finl.); jfr **stat-löne-system, statar-system(et).** BJÖRKMAN (1889). Kontantlönesystemet återinföres i stället för det under de tre senaste åren gällande statsystemet (*för lantarbetarna vid Avesta bruk*). *Upsala* 11/6 1931, s. 1. I statsystemets historia är stattorparen ofta att betrakta som en föregångare till statdrängen. FURULAND *Stat.* 30 (1962). Till Finland lånades statsystemet in från

Ostsverige redan omkr. år 1800. *Dars.* 351. — (IV 2) -SAD. (förr) jfr -mjölk. DALIN (1854). — (IV 2) -TJÄNST. (numera bl. i skildring av ä. förh.) jfr -anställning. *MalmöhHushSällskH 1849*, s. 8 (*i handl. fr.* 1847). — (IV 2) -TORP. (förr) till viss lantegendom hörande torp upplåtet (avsett att upplåtas) åt vid lantegendomen i fråga anställd stattorpare. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Stattorp hafva på grund af frånvaron af större jordbruk knappast förekommit i Norrland. HELLSTRÖM *NorrlJordbr.* 153 (1917). — (IV 2) -TORPARE. (stat- 1778 osv. stats- 1772—1807) 1) (förr) vid viss lantegendom anställd (under legostadgan lydande) (gift) manlig lantarbetare som mot rätten att (tillsammans med sin familj) få bebo torp (stattorp) l. backstuga, tillhörigt resp. tillhörig ifrågavarande lantegendom, o. för eget behov få bruka ett (större) stycke jord i dess omgivning, samt mot viss, från huvudgården utgående, stat (jämte en viss penninglön) hade att för egendomsägarens räkning utföra visst bestämt (särsk. i så l. så många dagsverken per tidsenhet räknat) arbete; särsk. motsatt dels: jordtorpare, dels: statdräng l. statkarl, statare (förr äv. (o. i sht) allmännare, dels om statdräng l. statkarl, dels om dagsverkstorpare); stundom äv. i utvidgad anv., om utländsk motsvarighet till stattorpare (i ovan angivna betydelser). På andra sidan Örebro, såsom hos lagman Grevesmöhlen och h. Korsseman är inrättning gjord med statstorpare, som hava visst tunntal spannmål för visst antal dagsverken i veckan. UTTERSTRÖM *JordbrArb.* 1: 799 (*i handl. fr.* 1772). Inom gränsen af hvarje tillämnad större farm (*vid Engeltofta säteri i Skåne*), äro byggde särskildte hus för stat-torpare. *EconA* 1807, dec. s. 31. Arbetare för jordbrukets behof (:) .. jordtorpare, stattorpare, tjenare i husbondens bröd, statfolk, daglönare och backstugusittare m. m. *StatistT* 2: Försl. 15 (1861). Bland sina arbetare räkna .. (*de tyska godsägarna*) icke blott vanligt tjänstefolk utan äfven, liksom godsägarne i Sverige, en stam af stattorpare. TORPSON *Eur.* 1: 261 (1895). *BtRiksdP* 1895, I. 1: nr 22, Bil. s. 3 (*äv. om dagsverkstorpare*). I allmänhet var ordet stattorpare vid den tiden (*dvs. 1800-talets förra hälft*) en ren synonym till orden statdräng – statkarl. FURULAND *Stat.* 30 (1962). Statdrängen stod alltid under legostadgan medan stattorparens ställning tycks ha växlat. DENS. *Statare* 14 (1975). 2) (numera bl. i vitter stil, tillf.) bildl., om person vars situation i ett l. annat avseende liknar l. erinrar om en stattorpares (i bet. 1); anträffat bl. om författare, dels om sådan som tvingas försörja sig med ett borgerligt arbete l. som är tvungen att följa l. (o. med nedsättande bibet.) utan vidare l. gärna följer en förläggares l. överordnads direktiv, dels (i uttr. *litteraturens stattorpare*) om sådan som i sitt författarskap genast använder sig av ("konsumerar") nyförvärvade erfarenheter l. kunskaper (i st. f. att låta dem "ligga till sig" o. fördjupas l. mogna). Lyckligtvis är Poesiens .. lustgård underkastad andra lagar, än de som föreskrifvas af stat-torparnes kritik. ATTERBOM *Minn.* 90 (*i senare bearbetat brev fr.* 1817). Elfrida måste .. arbeta, men med hvad? .. Öfversätta, nej det göres nu på dagsverke af herrar förläggares stattorpare. KNORRING *Skizz.* I. 2: 116 (1841). (*Ur*) ett förtidigt skriftställeri .. utbildas .. (*bl. a.*) litteraturens stattorpare, som genast förbruka, hvad de för dagen lära. FRIES *BotUtfl.* 3: 417 (1847, 1864). (*Hölderlins*) gest är heroisk, Platen har inte mer gest än Stagnelius och andra stattorpare. EKELUND *Brev* 1: 42 (1906). Det är tydligt att Ekelund räknar sig själv till stattorparna, att han tycker sig stå närmast Stagnelius och Platen. WERIN *Ekelund* 1: 132 (1960; *kommentar till* 1906 *ovan*). Avledn. (till -torpare 1): stattorperi, n. (numera bl. ngn gg, i skildring av ä. förh.) om (samhällssystem grundat på) statsystemet. Hvad min motion om Stattorperiet angår .. den är uppgjord i samråd med en .. egendomsherre. GEIJER *Brev* 353 (1840); jfr: Geijer hade avgivit sin motion om stattorperiet 6 mars 1840. JLANDQUIST *Dars.* 471 (1923). — (I 3 *g*) -VAGN. (numera bl. i vissa kretsar o. i skildring av ä. förh.) fin l. praktfull, för personbefordran avsedd, hästdragen vagn använd (avsedd att användas) vid högtidliga(re) tillfällen l. i officiella sammanhang l. till att stoltsera l. pråla med; jfr stats-vagn 1 (se C). TRANÉR *Anakr.* 103 (1831, 1833). Av .. statvagnar hade två inköpts .. till dåvarande kronprins Gustafs och prinsessan Sofia Magdalenas av Danmark biläger den 4 november 1766. CRONQUIST *Ekipage* 62 (1952). — (I 3 *g*) -VÅNING. (stat- 1857 osv. stats- c. 1817—1945) (numera bl. i vissa kretsar o. i skildring av ä. förh.) fint l. dyrbart l. praktfullt inredd våning i ett hus (särsk. om sådan våning avsedd för representation l. fest l. hysande av (ansedda) gäster); särsk. liktydigt med: paradvåning, praktvåning, representationsvåning; jfr -rum. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Den förmögnare allmogens hus och boningsrum (*i Skåne*) äro ofta stora, höga, ljusa och rymliga samt innehålla stundom en särskild, väl inredd och möblerad statsvåning. TORPSON *Norden* 25 (1887). (*Det skulle bli kalas i prostgården:*) I statvåningen stod allt på parad. Från möblerna voro alla öfverdrag aftagna och gångmattorna borta. ENGELKE *Prästg.* 41 (1905). Ingen "statvåning" stod här (*dvs. i Topelius barndomshem*) obebodd och väntade på "främmande", såsom fallet varit i Calamniuska huset. VASENIUS *Top.* 1: 252 (1912). Den övre statsvåningen (*på svenska legationen i London*). *SvD(A)* 4/1 1930, s. 3. — -VALVNING, se C.

B (†): STATE-HUS, se A.

C (i allm. till V 1): STATS-ADVOKAT. 1) [efter nor. *statsadvokat*] om (l. titel för) riksadvokaten (se riks-advokat 1) närmast underställd allmän (i sht vid "lagmansrett" verksam) åklagare i Norge (i Sv. närmast motsvarat av: läns- l. överåklagare, jfr -åklagare 1); jfr 2. *2NF* 19: 1408 (1913). 2) [efter d. *statsadvokat*] om (l. titel för) riksadvokaten (se riks-advokat 1) närmast underställd allmän (i sht vid "landsrett" verksam) åklagare i Danmark (i Sv. närmast motsvarat av: läns- l. överåklagare, jfr -åklagare 1); jfr 1. *2SvUppslB* 24: 87 (1952). 3) [efter eng. *state's attorney, state attorney*] (tillf.) i fråga om förh. i Förenta staterna: jurist (åklagare) representerande staten i en domstol (se d. o. 3). GREBST *Året* 181 (1913). 4) i fråga om planerad men icke förverkligad inrättning i Sv.: myndighet(sperson) med uppgift att bevaka statens ekonomiska intressen i olika sammanhang. *SOU* 1978, 59: 9. — -AFFÄR. 1) affär l. angelägenhet som gäl-

ler stat(en); företrädesvis i pl.; jfr **affär 2**. *CivInstr.* 344 (1661). Frihetstidens präster, främst biskoparna, kastade sig med liv och lust i statsaffärerna. LINDROTH *SvLärdH* 3: 542 (1978). **2)** i pl., om stat(en)s affärer l. ekonomiska ställning; jfr **affär 5**. Italien med dess ruinerade stats- och kommunalaffärer. ADELSKÖLD *Dagsv.* 4: 27 (1901). — -AGRONOM. i fråga om förh. efter den 1 juli 1977: (titel för) föreståndare o. chef för försöksavdelning vid institution vid Sveriges lantbruksuniversitet; i fråga om ä. förh. äv. dels: (titel för) försöks- l. forskningsledare vid lantbrukshögskola l. -universitet i Sv., dels: (titel för) statsanställd teknisk rådgivare inom (vissa sektorer av) lanthushållningen, statskonsulent (se d. o. **1**; jfr **agronom** *a*). *NerAlleh.* 1871, nr 41, s. 3. Statsagronom .. stundom använd benämning på statskonsulenterna i särskilda delar af landthushållningen. *2NF* (1917). *(År)* 1840 anställdes en statens agronom för dylika förrättningar *(dvs. torrläggning o. bevattning av jord o. d.)*, småningom ökades antalet av dessa tjänstemän, vilka 1858 fingo titeln statens lantbruksingenjörer. Statsagronom behölls som titel för statens rådgivare inom andra grenar av lantbruket. *3NF* 12: 729 (1930). Var och en av försöksanstalterna .. *(vid lantbrukshögskolan)* står under ledning av en föreståndare i professors ställning. Närmast under föreståndaren handhavas försöksanstalts uppgifter av statsagronomer. *SFS* 1938, s. 1510. Statsagronom .. *(dvs.)* titel för avd.-föreståndare vid Statens jordbruksförsök, Statens husdjursförsök, Lantbrukshögsk:s avd. för statistik och försöksteknik och Statens trädgårdsförsök. *2SvUppslB* (1953). Försöksavdelningen för norrländsk vaxtodling .. Statsagronom Hagsand, Erik. *KatalSLU* 1979—80, s. 64. — -AKT. **1)** om officiell (o. i ceremoniella l. högtidliga former försiggående) akt (se **akt**, sbst.¹ **I 3**) som har avseende på l. gäller en stat l. staten. *UNT* 25/11 1941, s. 1. **2)** akt (se **akt**, sbst.¹ **II** *a*) redogörande för l. konfirmerande uttalande l. beslut o. d. som gjorts resp. fattats o. d. av statlig myndighet(sperson) l. statligt organ o. d., statsurkund, statshandling (se d. o. **2**). JUNGBERG 474 (1873). — -AKTION. **1)** [efter t. *(haupt- und) staatsaktion*, skådespel där statshändelse(r) framställs, historiskt repertoarstycke, pompöst iscensatt l. omständlig förhandling (om ngt oväsentligt)] (numera bl. i vissa kretsar, i sht *teat.*) om (viktigt) historiskt skeende l. (viktig) historisk händelse l. tilldragelse (tänkt ss. ett skådespel) l. människas l. människors agerande l. insats o. d. (tänkt ss. rollspel resp. resultat därav) i ett sådant skeende osv.; äv. i utvidgad anv.: (viktig) högtidligt l. omständligt debatterad l. dryftad angelägenhet l. fråga; i ovan angivna betydelser stundom äv. i uttr. *huvud- och statsaktion;* jfr **aktion 1** *a*, *c* (,6), o. **huvud 4** *b* *β* *α'*. Denna fråga *(om Göta kanal)* har alltid utgjort en hufvud- och statsaction vid våra Riksdagar. *AB* 1831, nr 84, s. 2. Förslaget att .. *(dottern)* skulle resa till Orleans behandlades i familjkretsen såsom en riktig "hufvud- och statsaktion". CALLERHOLM *Stowe* 187 (1852). Tid är pengar, och det gifves ju en så oändlig massa af glosor, sentenser, fraser, reglor och undantag, åratal och „statsaktioner" att inhemta här i verlden. *NIllT* 1867, s. 194. Edouard de Biefve .. en god målare af statsaktioner. ESTLANDER *KonstH* 212 (1867). Man kunde ha väntat, att med Nordencrantz äfven hans stora statsaktion varit död och begrafven. ODHNER *G3* 1: 106 (1885). Tänker Du nu har läst min sista pjes. Svårigheten bestod i att få fram det intima i menskorna midt under statsaktionerna. Har jag lyckats? STRINDBERG *Brev* 13: 129 (1899). Konstnären, marionettmänniskornas herre, som står bakom banan och äger hela statsaktionens öde i sin hand genom hemliga trådar. ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1915). **2)** (i sht i vitter stil) handling l. åtgärd l. ingripande från stat(en)s sida; jfr **aktion 1** *a*—*c*. Först nu *(dvs. 1654)* .. tog utvandringen till nya Sverige kraftigare fart. Det var resultatet av en medveten statsaktion, för att rädda den kringrända och hotade kolonien åt riket. *Ymer* 1937, s. 266. — -ALLIANS. (numera bl. tillf.) allians mellan stater. BOTIN *Hem.* 2: 10 (1756). — -ANGELAGENHET^{-00102} l. $^{-00200}$. [jfr t. *staatsangelegenheit*] för stat(en) gällande nödvändighet l. behov (jfr **angelägenhet 1** *d*); äv. (o. numera företrädesvis) konkretare (jfr **angelägenhet 2**), dels om ngt som är (l. uppfattas ss.) angeläget för stat(en), dels (allmännare) om ngt som rör l. gäller stat(en) l. stat(en)s intressen l. säkerhet o. d. (särsk. liktydigt med: statssak l. -ärende l. -fråga o. d.); jfr **riks-angelägenhet**. NORDBERG *C12* 1: 765 (1740). Vid den allmänna sammankomst .. som stats- eller krigsangelägenheten föranlåtit, bidrog alt *(osv.)*. *Lyceum* 2: 199 (1811). *(Aran)* är den stora statsangelägenheten, för hvilken dess *(dvs. folkets)* gamle må rådpläga och de unga männer väpna sig. WALLIN *Rel.* 3: 199 (1826, 1831). Konung Carl XI, som .. *(år 1675)* började taga en verksam del i statsangelägenheterna, sysselsatte sig i främsta rummet med utrustandet af flottan. MANKELL *Krigsm.* 288 (1865). I Berlin dömes pastor Niemöller för fortsatt brott mot paragraf 130 i strafflagen rörande behandling av statsangelägenheter i predikningar på ett sätt, som äventyrar samhällsfreden, till 7 månaders fästningsstraff och sammanlagt 2,000 marks böter. *SvDÅb.* 16: 279 (1939). — -ANKLAGELSE^{-0200}. (numera knappast br.) anklagelse för brott mot stat(en) l. dess konstitution. SVEDELIUS *StatsrAnsv.* 154 (1856). — (**III 3**) -ANORDNING. (†) anordning (se d. o. **3** *b*) av i statlig budget anslagna medel. *Förkl.* 24/11 1724, s. 3. *Bergv.* 2: 3 (1786). — -ANSLAG^{-02} l. $^{-20}$. till **III 3:** anslag i stat; äv. (o. i fråga om nutida förh. nästan bl.) till **V 1:** av stat(en)s medel (se **medel**, sbst. **14**) utgående anslag, statligt anslag; jfr **anslag 17**. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Sammandragen .. hänföra sig till förvaltningarnas räkenskaper, och dårvidlag i huvudsak till slutsummorna å inkomsttitlar och statsanslag. BÅÅTH (o. MUNTHE) *KStatskont.* 82 (1930). *IllSvOrdb.* (1955). — -ANSTALT^{-02} l. $^{-20}$. **1)** (numera föga br.) av stat(en) vidtagen anstalt (se d. o. **1**). JARTA 2: 224 (1823). **2)** (numera bl. mera tillf.) stat(en)s anstalt (se d. o. **5**), statlig anstalt. *NordFörsäkrT 1960*, s. 264 (1845). — -ANSTÄLLA^{-020}. jfr **-anställd** o. **-anställning**. Stadsåklagarna böra statsanställas. ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1921). — -ANSTÄLLD^{-02} l. $^{-20}$, p. adj. anställd av stat(en), statligt anställd. HILDEBRAND *Donaumon.* 137 (1915; *om fältpräster*). — -ANSTÄLLNING^{-020}. jfr **-anställd**. ÖSTERGREN (1945). — -APPARAT. sammanfattande, om de organ o. inrättningar varigm en stat (staten) administreras o. statsmyndighet o. regeringsmakt utövas; jfr

-maskineri, -väsen 2, o. samhälls-apparat. *SvD(B)* 1944, nr 46, s. 4. — -ARBETE$^{\text{-}020}$, sbst.[2] (sbst.[1] se A). 1) arbete för vilket stat(en) står som arbetsgivare, statligt arbete. *SFS* 1919, s. 485. WIGFORSS *Minn.* 2: 374 (*i handl. fr.* 1932). 2) arbete som har avseende på l. gäller stat(en) l. stat(en)s bästa o. d. *OoB* 1892, s. 108. Det blir *(att påvisa)* .. det torra, hvardagliga statsarbetets sträfsamma omdaningar *(vid beskrivandet av den engelska revolutionstidens historia)*. STAVENOW *Eng-Rev.* 4 (1895). — -ARKEOLOG. (titel för) ämbetsman i Finl. med åliggande att vårda statens samlingar av fornsaker o. d. (motsvarighet i Sv.: riksantikvarie). SCHYBERGSON *FinlH* 2: 443 (1889). — -ARKIV. arkiv (se d. o. 1, 3) för stat(en), statligt arkiv; i sht om centralt sådant arkiv i ett land (motsvarande Riksarkivet i Sv.); ss. officiell benämning bl. om utländska förh. *SP* 1792, nr 298, s. 1 (*i London*). SCHYBERGSON *FinlH* 1: 62 (1887: finska statsarkivet). Riksarkivet, som .. torde kunna täfla med hvilket annat statsarkiv som hälst i Europa, utgör .. Sveriges central- och hufvudarkiv. *NF* 19: 371 (1895). *Rig* 1950, s. 50 (*i Schwerin*). — -ARKIVARIE. jfr -arkiv o. arkivarie (motsvarighet i Sv.: riksarkivarie); ss. officiell benämning bl. om utländska förh. SCHYBERGSON *FinlH* 2: VI (1889; *vid Statsarkivet i Helsingfors*). — (III 3) -AVFATTNING. (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) uppgörande l. upprättande av (riks)stat; jfr avfatta 2. *CivInstr.* 55 (1652). Vad dessa *(dvs. K. XI l. K. XII l. riksrådet)* beslöto fördes till protokoll för efterrättelse vid statsavfattningen. BÅÅTH (o. MUNTHE) *KStatskont.* 30 (1930). — -AVLÖNAD$^{\text{-}020}$, p. adj. avlönad av stat(en). *ActaOel.* 2: 31 (1924; *om läkare*). — -AVLÖNING$^{\text{-}020}$. jfr -avlönad. *SFS* 1921, s. 1089. — -AVSIKT. (†) 1) till I 1: hänsyn l. skäl (se skäl, sbst.[4] 13, 14) som har avseende på upphöjd samhällsställning l. upphöjt ämbete (jfr avsikt 4); anträffat bl. i pl. *(Sv.)* wimlade *(före reformationen)* af Munkar, Prélater och Dom-Herrar som .. af Stats-afsigter woro förbundne att lefwa ogifte. Utom det, att allmänna Qwins-Personer *(dvs. prostituerade)* ur detta skäl den tiden woro lidne *(av prästerskapet)* .. hade *(osv.)*. BOTIN *Hem.* 2: 102 (1756). 2) [jfr t. *staatsabsicht*] till V 1: en stats (statens) syfte l. ändamål l. uppgift (enl. av den l. den initierat l. omfattat betraktelsesätt); äv. dels: syfte l. ändamål l. skäl (se skäl, sbst.[4] 13, 14) som har avseende på stat(en) l. (pregnant) har det för staten passande l. välägnade l. fördelaktiga l. bästa ss. riktmärke, statsreson, statsskäl, dels övergående i allmännare bet.: politiskt syfte l. ändamål; jfr avsikt 1 (*b*), 3 *c*, *f*. Förfädernas tankesätt, grundade i Odens Gudalära *(dvs. religion)* och Stats-afsigter, gingo i arf ifrån Far till Son. BOTIN *Utk.* 72 (1757). Hwad Stats-afsigter gifwit anledning til detta giftermål *(mellan Magnus Eriksson och Blanka av Namur)* är swårt at säga. LAGERBRING *1Hist.* 3: 276 (1776). Stats-afsigt .. *(dvs.)* Politisk afsigt. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817; *angivet ss. mest brukat i pl., exemplifierat med:* Detta skedde i statsafsigter). AHLMAN (1872). — -BANA. [jfr t. *staatsbahn*] stat(en) tillhörig bana för järnvägstrafik, statlig bana (motsatt: privatbana); i sht förr äv. (i pl. best.) närmande sig l. övergående i utvidgad anv., om det svenska statliga järnvägsföretaget Statens järnvägar. Redan på våren 1855 började arbetet å de första statsbanorna i riket. *TeknEkonBeskrStatJernvB* 18 (1872). Vid statsbanorna (Statens järnvägar). ÖSTERGREN (1945). Ssgr: statsbane-, förr äv. -ban-chef. (-bane-) (numera nästan bl. om ä. l. utländska förh.) *GHT* 1895, nr 222, s. 3 (*om svenska förh.*). *BtRiksdP* 1897, l. 1: nr 27, s. 63 (*om danska förh.*). -linje. (-bane-) jfr linje 9 (slutet). *LfF* 1883, s. 220. -nät. (-bane-) jfr nät, sbst. 3 *c*. *BtRiksdP* 1890, l. 1: nr 44, s. 10. -station. (-ban- 1887. -bane- 1897 osv.) *NordT* 1887, s. 59. -system. (-ban- 1893. -bane- 1883 osv.) system med statsbanor i ett land l. en region o. dyl. l. system som samtliga sådana statsbanor bildar l. utgör. *LfF* 1883, s. 219 (*i Sv.*). *EkonS* 1: 360 (1893; *i Tyskl.*). Den femte stora länken i statsbanesystemet var Norra stambanan från Stockholm mot Norrland. *SvGeogrÅb.* 1956, s. 121. — -BAN-GÅRD. (numera föga br.) bangård för statsbana l. -banor. *TT* 1891, s. 209. — -BANK. [jfr t. *staatsbank*] av stat(en) ägd o. driven centralbank, statlig centralbank (särsk. om Sveriges riksbank); stundom äv. mer l. mindre bildl. RYDQVIST i *2SAH* 12: 502 (1827, 1829; *i bild*). Sveriges Riksbank är en statsbank utan enskilda aktieegare. ROSENBERG *Bankv.* 59 (1878). Statsbankens *(i Finl.)* bokslut för 1927 visar åter en nettovinst av närmare 117 milj. *(mark)*. *NordT* 1928, s. 131. — -BANKRUTT. [jfr t. *staatsbankerott*] bankrutt (se d. o. I) som gäller stat(en), betalningsinställelse från stat(en)s sida, riksbankrutt. *AdP* 1800, 1: 50. En statsbankrutt skakade inom kort Belgien. *Almquist VärldH* 7: 539 (1928). — -BEGRAVNING. begravning som sker (med officiell hedersbevisning) på stat(en)s bekostnad, statlig begravning. *ProtStatsrådsberedn.* 29/9 1961, s. 2. Det finns inga författningsbestämmelser om statsbegravning. *BrevSAOBArk.* Statsrådsberedn. 5/3 1986, s. 1. — -BEGREPP. jfr begrepp 5 *b*. ATTERBOM *Minnest.* 1: 321 (1844). — -BEHANDLING, se A. — -BEHOV. [jfr t. *staatsbedarf*] (numera i sht i fackspr.) till III 3: behov som presentera(t)s i riksstat(en); äv. i utvidgad anv., om i riksstat(en) anslaget belopp för täckande av kostnaden för nämnda behovs tillgodoseende; äv. (o. i fråga om nutida förh. nästan bl.) till V 1, dels om stat(en)s behov av pengar för täckande av kostnader av ovan angivet slag, dels (allmännare) om ngt som stat(en) är i behov av, statligt behov. *(Han)* begär, at få veta 1756 års Statsbehof, hvarefter han vill lämpa Bevillningen. *HSH* 16: 397 (1770). Statsbehof .. *(dvs.)* Statens behof. Behof som är upptagit el. behöfver upptagas i stat. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). En summa af 200,000 Rdr må få användas till bestridande af sådana tillfälliga statsbehof, för hvilka under innevarande Riksdag anslag kunna varda af Rikets ständer beviljade. *Tiden* 1848, nr 54, s. 4. *(Konungen)* eger .. att för riksdagen framlägga de statsbehof, för hvilka han anser att anslag af statsmedel böra beviljas. SVEDELIUS *Statsk.* 1: 126 (1868). Inrättningen af en fast och stadig öfverdomstol var ett verkligt statsbehof. DENS. i *2SAH* 51: 148 (1875). Bedömandet av de behov, som skulle fyllas med bevillningar, ledde *(under frihetstiden)* gärna till ett bedömande av statsbehoven i det hela, så snart det fanns möjlighet att minska behovet av bevillningar. *SvRiksd.* 12: 17 (1934). — -BEKYMMER. bekymmer (se d. o. 2) som ledning av l. omsorg o. d. för stat(en) medför. FAHLCRANTZ *Schiller Fiesko* 19

(1821). — -BELÅNAD, p. adj. belånad hos stat(en), som vilar på statligt (statliga) lån. *DN(A)* 16/11 1963, s. 3 (*om hus*). — (I 2, V 1) -BELÄGENHET. (†) om ett samhälles l. en stats inre (politiska) förhållanden l. tillstånd; jfr belägenhet 2. SILVERSTOLPE i *1SAH* 5: 346 (1795, 1813). — -BELÖNING. av stat(en) erhållen belöning (för ngt). *BtRiksdP* 1909, VIII. 2: nr 1, s. 1. — (III 3) -BEREDNING, se A. — -BESKATTNING. beskattning grundad på skattskyldighet gentemot stat(en), statlig beskattning (motsatt: kommunalbeskattning). *2NF* 25: 756 (1916). Ssg: statsbeskattnings-väsende. väsende l. organisation för statsbeskattning i ett land. *SkattereglKomBet* 4: 66 (1882). — -BESLAG. av stat(en) gjort l. beslutat beslag (av ngt). *SvD(A)* 10/4 1917, s. 7 (*på smörjmedel*). — -BESTYR. bestyr som är förknippat med ledandet l. styrandet av stat(en). BJÖRNSTJERNA *Beskattn.* 252 (1832). — -BESTÄLLD, p. adj. som beställts av stat(en). *UNT* 1/9 1933, s. 1 (*om flygplan*). — -BESTÄLLNING. 1) (†) till I 2, V 1, om aktivitet l. verksamhet l. bestyr l. syssla som har avseende på l. gäller (de inre förhållandena i) samhälle(t) l. stat(en); jfr beställning 4. WIDEKINDI *KrijgH* 430 (1671). BLOCK *Progn.* Dedik. 3 (1708). 2) till V 1; jfr beställning 2 *a*, *b* o. -beställd. *FinBiogrHb* 2151 (1903). — -BESVÄR. (†) besvär (se d. o. I 2 *b*) gentemot stat(en). *NF* 8: 1101 (1884). — -BESÖK. [jfr t. *staatsbesuch*, besök försiggående under pompa o. ståt l. på ett högtidligt l. formellt sätt] till I 3 *g*: högtidligt l. formellt l. officiellt (på ett ceremoniellt sätt l. under utvecklande av pompa o. ståt försiggående) besök (hos ngn l. ngnstädes); äv. (o. numera bl.) till (l. med anslutning till) V 1: officiellt (o. under pompa o. ståt l. i högtidliga former försiggående) besök av ett lands statsöverhuvud o. d. i ett annat land; jfr -visit. (*Eng.*) A set-visit, (*sv.*) stats-besök. SERENIUS 388 (1734). RYDÉN *Pontoppidan* 535 (1766; *om prästs husbesök*). *SvD(B)* 1954, nr 150, s. 8 (*av svenska kungaparet i Engl.*). — -BETJÄNT. [jfr t. *staatsbedienter*] (†) statstjänsteman l. statstjänare (jfr betjänt, sbst. 2); äv. (delvis med anslutning till betjänt, sbst. 1 *b*) med nedsättande bibet. *NAv.* 10/1 1656, nr 1, s. 3. HEIDENSTAM *Brev* 123 (1897; *i pl., nedsättande om adeln*). — -BEVARANDE, p. adj. som strävar efter att bevara stat(en). ESTLANDER *11Årt.* 4: 275 (1927; *om makt*). — -BIDRAG^{-02} l. $^{-20}$. 1) (†) till III 3: för täckande av i (riks)stat uppförda utgifter använt (använda) skattebidrag; äv. till V 1: skattebidrag till stat(en) för täckande av dennas utgifter; äv. närmande sig l. övergående i bet.: skatt l. pålaga till stat(en). (*Hemmanens, näringarnas*) tillsammanslagde Stats-bidrag upgå til 118,430 R:d. 24 Skill., nemligen (*bl. a.*): Bewillning .. Wäghållning .. samt diverse onera och allmänna beswär. *Femårsber.* 1822. SthmL s. 12. Statsbidragen .. äro .. directe tryckande. *Därs.* UppsalaL s. 19. Statsbidrag .. (*dvs.*) Utskyld till staten. DALIN (1854). 2) till V 1: av statsmedel utgående bidrag; stundom äv. allmännare, om statshjälp l. statsunderstöd (särsk. i form av lån till låg l. ingen ränta). *ÅbSvUndH* 32: 32 (1837). Statsbidrag utan ränte- och återbetalningsskyldighet. *SFS* 1920, s. 1253. Till sjukförsäkringen betalas statsbidrag med hälften av kassornas kostnader för grundsjukpenning (*osv.*). ELMÉR *SvSocPolit.* 229 (1964). — -BILDANDE, p. adj. (stat- 1904. stats- 1885 osv.) som bildar l. utvecklar (l. äger förmåga att bilda osv.) stat(en). *TT* 1885, s. 145 (*om livet*). — -BILDNING. (stat- 1900—1945. stats- 1824 osv.) 1) bildning (se d. o. 4) l. bildande av stat; äv. konkret, om resultatet (dvs. den (ny)bildade staten); jfr riks-bildning. RYDQVIST i *2SAH* 12: 396 (1827). *2VittAH* 15: 289 (1832, 1839; *konkret*). Sveriges statsbildning försiggick icke .. i stilla ro. FORSSELL *Stud.* 1: 310 (1875). 2) (†) om (ut)bildning som stat(en) består sina medborgare; jfr bildning 5 *b*. *KrigVAH* 1824, s. 60. — -BOK, se A. — -BOKFÖRING^{-020}. (numera i sht i skildring av ä. förh.) till III 3, om (metod för) bokföring av in- o. utgående medel samt kassamedel enl. (riks)stat; äv. (o. för nutida språkkänsla, utom i vissa fackkretsar, bl.) till V 1, om (metod för) bokföring av stat(en)s medel, statlig bokföring(smetod); i sht om av centralt förvaltningsorgan tillämpad (metod för) sådan bokföring, o. i denna anv. äv. i uttr. *central statsbokföring*; äv. närmande sig l. övergående i konkret anv., dels om (centralt) bokföringsorgan ombesörjande statsbokföring (i ovan angivna betydelser), dels om böcker l. handlingar av annat slag vari statsbokföring föreligger manifesterad; jfr riks-bokföring. *Anm.* Det är i ett enskilt språkprov vanl. svårt l. omöjligt att avgöra om stat, sbst.³ föreligger i bet. III 3 l. V 1. Huvudförvaltningarna måste .. i sina till den centrala statsbokföringen ingående räkenskaper inskränka sig till att (*osv.*). *BetLänRäkensk.* 1917, s. 7. En rationellt ordnad statsbokföring. *SvD(A)* 6/2 1926, s. 9. Det är .. (*C. Tenows*) förtjänst, att statsbokföringen troget anslöts till 1912 års budgetordning. *2NF* 38: 822 (1926). Det må vara nog att framhålla den centrala statsbokföringens .. betydelse. *SvRiksd.* 12: 384 (1934). Det är .. svårt att orientera i statsbokföringen under denna tid (*dvs. 1930-talet*). SOU 1934: 44 utgör emellertid närmast ett litet mönster av klarhet. *HT* 1975, s. 294. *SAOBArkSakkSvar* (1988; *till* III 3; *om ä. förh.*). Ssg: statsbokförings-kommitté(n). (förr) av den svenska regeringen år 1902 tillsatt kommitté med uppgift att se över o. förbättra statsbokföringen o. kassakontrollen i Sv. (sedermera utvecklad till en självständig myndighet inom statlig redovisning o. revision). *SFS* 1917, s. 2114. Statsbokföringskommittén .. Den faktor som utlöste dess tillkomst var avslöjandet av en större förskingringshistoria i statskontoret sommaren 1902. *Statskontoret* 111 (1980). Fr.o.m. 1918 blev statsbokföringskommittén reellt ett ämbetsverk med uppgift att formellt granska insända räkenskaper .. samt att sammanställa rapporter över dessa. *Därs.* 112. Statsbokföringskommittén .. som .. initierade en hel del reformer av den statliga bokföringen .. lär ha varit verksam också efter 1920 (parallellt med det då inrättade riksräkenskapsverket). *SAOBArkSakkSvar* (1988). — (III 3) -BOKSLUT^{-02} l. $^{-20}$. (numera bl. i skildring av ä. förh.) om redovisning av utfallet av riksstat. *FFS* 1899, nr 19, s. 6. — -BOLAG^{-02} l. $^{-20}$. statsägt l. statligt bolag (se bolag, sbst.² 3); ngn gg äv. oeg., om stat(en) själv tänkt l. uppfattad ss. ett bolag. BOSTRÖM 3: 91 (1850; *oeg., om staten*). Statsbolagen i norr. *SvD(A)* 1959, nr 24, s. 4 (*i rubrik*). — -BORGARE, se d. o.

— -BRIST. till III 3: brist l. underskott i (riks)stat, budgetbrist; äv. (o. i fråga om nutida förh. nästan bl.) till (l. med anslutning till) V 1: brist l. underskott i statskassa(n); äv. konkret(are), om belopp vartill brist l. underskott av angivet slag uppgår. *2BorgP* 5: 109 (1734). Om Statzlånens continuerande i anseende til statzbristen 9 1/2 T:r guld årligen, kommer BancoDeputationen at höras. TILAS *Ant.* 2: 66 (1769). I samma mån De la Gardie fick öfverhanden *(i förmyndarregeringen 1660—1672)*, började åter statsbrister och skulder att växa. FRYXELL *Ber.* 14: 208 (1846). Statsbristen *(år 1703)* var redan så stor, att embetsmännens löner innehöllos. RUNDGREN i *3SAH* 2: 118 (1887). Statsfinanserna befinna sig i mycket bekymmersamt läge. Statsbrist behöfde fyllas. BILLING *LevnBisk.* 152 (1909). — -BROTT. (numera mindre br.) brott (se d. o. II) mot stat(en) l. statsledning(en); jfr -förbrytelse. *2RARP* 16: 147 (1747). *3NF* 7: 1191 (1927). — -BROTTSLIG. [delvis till -brott] (numera mindre br.) som begår l. begått brott mot stat(en) l. statsledning(en). *2RARP* 12: 642 (1741; *i pl., substantiverat*). *FoU* 19: 226 (1826). Avledn. (numera föga br.): statsbrottslighet, r. l. f. brottslighet riktad mot stat(en) l. statsledning(en). TEGNÉR *Armfelt* 2: 151 (1884). — -BROTTSLING. [delvis till -brott] (numera mindre br.) person som begår l. begått brott mot stat(en) l. statsledning(en); jfr -förbrytare. *SPF* 1826, s. 116. *Fatab.* 1981, s. 23 *(om förh. 1718)*. — -BRYTARE. (†) person som bryter stat(en)s stabilitet l. säkerhet; anträffat bl. om kupp- l. revolutionsmakare; jfr -brytning. TILAS *Ant.* 1: 42 (1765). — -BRYTNING. (†) om (situation av) politisk oro l. kris l. kamp i stat(en); särsk. liktydigt med: statsvälvning, statskupp; jfr -brytare. MÖLLER (1790). Äfven i den vådligaste statsbrytning qvardröjde .. *(H. G. of Melin)*, tills han med våld afväpnades, på en hög förtroendeplats. VALERIUS 2: 247 (1839). Statsbrytning .. *(dvs.)* Statshwälfning. ÖoL (1852). — -BUD l. -BÅD. (†) 1) [jfr t. *staatsbote*; jfr äv. eng. *(state) messenger* (o. vidare 2)] i stat(en)s l. statsledning(en)s tjänst varande kurir; äv. liktydigt med: envoyé l. ambassadör. Statsboden, som d. 8 och 10 dennes ankommo med Statens Hollands befallning til Regementerne *(i Mastricht)* .. at ofördröjeligen marchera til Provincen .. gjorde så mycken rörelse, at Commendanten .. lät tilsluta Portarna. *GT* 1786, nr 79, s. 2. *(Sv.)* Statsbud .. *(Fr.)* Ambassadeur. Envoyé. NORDFORSS (1805). Sedan twenne Statsbåd hitländt från Porto och Corunna, hölls här .. *(i London)* en stor Conseil. *SP* 1809, nr 43, s. 1. MEURMAN (1847). *(Sv.)* statsbud .. *(eng.)* messenger of state. BJÖRKMAN (1889); möjl. till 2. 2) [efter eng. *(state) messenger, pursuivant*] statstjänsteman (i Engl.) med uppgift att gripa l. häkta personer misstänkta l. efterlysta för brott mot staten l. statsledningen. *(Den för påstådd konspiration arresterade svenske ministern i London utvisas:)* At sluta Comœdien, såsom hon war begynt, hade icke allenast Lieutenanten af Garde Ordres, at sittia hos honom i wagnen, utan ock 2 Stats-bod, at följa til häst, och ei gå från honom, förrän han wore under segel. NORDBERG *C12* 2: 632 (1740). *(Sv.)* statsbud .. *(eng.)* pursuivant of state. BJÖRKMAN (1889). — -BUDGET. budget för stat(en); numera officiell benämning (ersättande: riksbudget l. riksstat). PALMBLAD *Norige* 366 (1846). Regeringen avgiver förslag till statsbudget till riksdagen. *RF* 1974, 9: § 3. *SFS* 1981, s. 905. — -BUDGETÄR. (föga br.) som har med statsbudget(en) att göra. *Upsala(A)* 9/2 1922, s. 1 *(i pl., om förhållanden)*. — -BYGGANDE, n. stat(en)s (upp)byggande. Vid mitten av 1530-talet kan det första skedet av Gustav Vasas statsbyggande sägas vara avslutat. *SvFolket* 3: 23 (1938). — -BYGGANDE, p. adj. som (upp)bygger stat(en). GADOLIN *Ostolp.* 181 (1932; *om folkelement*). — -BYGGARE. person som (upp)bygger stat(en). BOOK *ResTyskl.* 24 (1916). Ssg: statsbyggar-, äv. statsbyggare-verk. statsbyggares verk. *LfF* 1879, s. 22 (: statsbyggarewerk). — -BYGGE. jfr -byggnad 2; abstr. o. konkret. Det statsbygge *(E. Benes)* .. var med om att grundlägga har han sedan fått fullfölja som ledare av den tjeckoslovakiska republikens utrikespolitik. SPÅNGBERG *StMön* 3: 8 (1924). Det moskovitiska riket, vars statsbygge hålls ihop av en hård politisk centralism, som till slut samlar makten hos en person. *MorgT* 1948, nr 311, s. 4. — -BYGGNAD. [jfr t. *staatsgebäude* (i bet. 1, 2)] 1) stat(en)s l. statlig byggnad (för administration l. representation o. d.); särsk. om utställningsbyggnad ägd l. disponerad av viss stat vid en internationell utställning. MÖLLER (1790). *TT* 1876, s. 217 *(om utställningsbyggnad)*. 2) jfr byggnad 4; företrädesvis konkret(are), dels om stat(en)s inre (organisatoriska) uppbyggnad l. konstruktion l. ordning (förr äv. liktydigt med: statsförfattning l. konstitution), dels om stat(en) (tänkt l. uppfattad ss. en byggnad); jfr -bygge, -byggning, sbst.[2] *(Sv.)* Statsbyggnad .. *(Fr.)* Constitution d'un état. NORDFORSS (1805). Snart var det alltförstörande Romerska riket moget till sin egen förstöring: den colossala statsbyggnaden ramlade, och tycktes under sina ruiner begrafva den sista återstoden af fornverldens bildning och samhällsförfattning. *2VittAH* 15: 335 (1832, 1839). Grundvalarna för den Svenska statsbyggnaden. STRINNHOLM i *2SAH* 19: 216 (1838). Denna samhällskris .. kom statsbyggnaden att knaka i sina fogar. AHNLUND i *3SAH* LIV. 1: 17 (1943). — -BYGGNING, sbst.[2] (sbst.[1] se A). (numera föga br.) statsbyggnad (se d. o. 2). STRINDBERG *Brev* 4: 398 (1884). — -BÅD, se -bud. — -BÄRANDE, p. adj. (i vissa, särsk. journalistiska, kretsar) om politiskt parti l. politisk grupp o. d.: som (gm att inneha regeringsmakten) bär upp (se bära upp 5 *b* *γ*) stat(en); äv. om politisk insats o. d.: som är av sådant slag att den bär upp stat(en). Dessa hotfulla tongångar i Quislings senaste tal, som onekligen varsla om en stramare politik från det statsbärande partiets sida. *SvD(B)* 1943, nr 215, s. 5. Till Fryxells och Lagerroths romantiserande av den svenska rådsadelns statsbärande insatser finns ingen motsvarighet hos Lauritz Weibull. *HT* 1965, s. 51. — -BÄVNING. (†) statsvälvning, revolution; anträffat bl. om franska revolutionen 1789. CRUSENSTOLPE *Mor.* 6: 533 (1844). *Dörs.* 537. — -CEREMONI. om (ceremoni påbjuden l. försiggående i samband med) statsakt (se d. o. 1); jfr -ceremoniel. HÖPKEN 2: 735 (1776). På statsceremonien *(vid G. IV A:s trontillträde)* följde allmänna lustbarheter. CRUSENSTOLPE *Mor.* 5: 130 (1843). Själv blev den forna republikanen *(J. David)* Napoleons hovmålare och förevigade hans statsceremonier. TIKKANEN *KonstH* 294 (1925). — -CEREMONIEL l. -CEREMONIELL, n. ceremoniel vid statsakt (se d. o. 1); jfr -ceremo-

ni. *ConvLex.* 5: 315 (1831). — -CEREMONIELL, adj. som består i l. kännetecknas av l. används vid statsceremonier o. d. *SFS* 1973, s. 889 (*i pl., om sammanhang*). — -CHEF. statsöverhuvud. ATTERBOM *LO* 2: 283 (1827). Avledn.: statscheflig, adj. (tillf.) som är statschef(er)s. *GHT* 1900, nr 283 A, s. 2 (*om ställning*). — -COMMISSARIUS, se -kommissarie. — -DAM. [jfr t. *staatsdame* (i bet. 1, 2)] 1) (†) till I 3: gift dam som för (l. vill föra) stort l. kostsamt l. överdådigt hus l. lever (l. vill leva) ståndsmässigt l. förnämt; äv. [sannol. under påverkan av 2 (o. med anslutning till stat, sbst.³ V 1)] = -fru 2. Jag kan ej lida desza sediga Fruar, desza stats-Damer. Jag, som blott känner min orts seder, wet ej hwad jag skal säga til dem. HASSELROTH *Campe* 272 (1794). (*Sv.*) Statsdam .. (*Fr.*) Grande dame. WESTE (1807). Statsdam .. (*dvs.*) Fruntimmer som vill vara förnäm el. föra stat. Det är en statsdam som intet förstår i hushållningen. DENS *FörslSAOB* (c. 1817). DALIN (1854; *med hänv. till* Statsfru). 2) (numera bl. ngn gg, i skildring av ä., företrädesvis utländska, förh.) till II 1, = -fru 1. Stats-Dame .. (*dvs.*) en hof Fröken. BIURMAN *Brefst.* 177 (1729). Den 28 (*aug.*) .. öfwerlämnades (*i Madrid*) framledna .. Drottningens Lik utaf första Stats-Damen Prinseszan af Masserano .. til Öfwer-Håfmästaren Marquis de Monte Allegro. *PT* 1758, nr 81, s. 3. (*Den vid hovet anställda grevinnan Hiärne hade*) ifrån den tiden statsdamer infördes i stället för hoffröknar aldrig af drotningen någon vänlig mine .. at förvänta. GJEHRENSVÄRD *Dagb.* 1: 7 (1776). (*Sv.*) Statsdam .. (*Fr.*) Dame d'honneur .. Fille d'honneur. NORDFORSS (1805). Har det någon grund hvad jag hört att fråga skulle vara om att Frih. (*dvs. M. v. Schwerin*) blefve någon slags StatsDam hos Kronprinsessan? TEGNÉR *Brev* 2: 328 (1823). (*Fr.*) Une dame de palais, (*sv.*) en statsdam. ALMQVIST *FrSpr.* 214 (1838). *Cannelin* (1939; *med hänv. till* statsfru). — (IV 2) -DEJA. (†) statavlönad "ladugårdsdeja"; jfr stat-piga. TOPELIUS *Vint.* I. 1: 306 (1859, 1880). — -DEPARTEMENT. tidigare benämning på departement (se d. o. I a) inom Kungl. Maj:ts kansli o. regeringskansliet i Sv. (o. Norge under unionstiden), numera officiell benämning: departement; jfr -expedition. *SC* 2: 60 (1821; *om förh. i Norge*). För särskilda grenar av rikets styrelse skola finnas statsdepartement till det antal, lägst åtta och högst tio, som bestämmes genom .. lag. *SFS* 1933, s. 768. MOLIN, MÅNSSON o. STRÖMBERG *OffFörvaltn.* 71 (1969: Statsdepartementen; *kapitelrubrik*). Regeringen föreskriver i fråga om instruktionen .. för fideikomissnämnden .. att i 14 § ordet "statsdepartement" skall bytas ut mot "departement". *SFS* 1975, s. 1969. jfr justitie-, utrikes-statsdepartement. — -DEPESCH. (förr) från Kungl. Maj:ts kansli l. från departement l. statligt verk l. statlig myndighet l. kungahuset utgående depesch (se d. o. 3). *GT* 1788, nr 129, s. 2. — (III 3) -DEPUTATION. i Sv. under frihetstiden existerande deputation (se d. o. 2 b) inom sekreta utskottet med uppgift att utreda ärenden samhörande med statregleringen (förr äv. i uttr. *Riksens ständers statsdeputation*, framhävande ovannämnda deputation ss. varande ett riksdagens organ). Ingen StatsDeputation tyckes böra ändra hvad som vid Riksdagar beslutes. *2RARP* 5: 351 (1727). *Bergv.* 2: 525 (1749: Riksens Ständers Statsdeputation). Under frihetstiden togo ständerna hand om statsregleringen, som behandlades i sekreta utskottet och dess statsdeputation. *2NF* 26: 1086 (1917). — -DIRIGERAD, p. adj. (stat- 1942. stats- 1943 osv.) dirigerad l. styrd av stat(en). *TSvLärov.* 1942, s. 248 (*om skola*). — -DIRIGERING. jfr -dirigerad. *SAOL* (1950). — (I 3 g) -DOCKA. (numera knappast br.) om person (i framskjuten ställning) som är svag för prakt l. flärd l. pompa o. ståt i klädedräkt l. levnadssätt o. icke gör stor nytta i livet; äv. [möjl. med viss anslutning till stat, sbst.³ V 1] om statsöverhuvud som (saknar reell makt o.) blott äger maktens yttre attribut att ståta med; jfr docka, sbst.¹ 4 c. Drottningen fortfor: Wåra tre döttrar .. äro lata statsdockor, som ingenting är till lags. De .. wilja här ännu spela prinseszor. *JournLTh.* 1811, s. 990. Konungen (*dvs. Fredrik I*) war, enligt en snillrik Engelsk författares yttrande, blott en statsdocka, den man wid wisza högtidliga tillfällen påklädde, att lysa på thronen. EKELUND *1FädH* II. 2: 72 (1831). Man lemnade .. (*dogen i Venedig*) slutligen så liten sjelfständighet öfrig, att han var endast en statsdocka. *NF* 3: 1321 (1880). — -DOMÄN. domän (se d. o. 1) som utgör statsegendom. *SvT* 1852, nr 25, s. 3. — -DRIFT. drift (se d. o. 15) upprätthållen av stat(en), statlig drift. *2NF* 9: 503 (1908). — -DRIVEN, p. adj. driven av stat(en). *SvD(L)* 19 4 1919, s. 3 (*om inrättning*). — -DRÄKT. [jfr t. *staatsgewand*] till I 3 g, = stat-dräkt (se A); äv. (o. numera företrädesvis, nästan bl. i skildring av ä. förh.) till (l. med anslutning till) V 1: officiell (vid statsakter (se -akt 1) buren) högtidsdräkt (för man l. kvinna), särsk. liktydigt med: statsuniform, civiluniform; jfr -kläder, -klädnad, -klädning, sbst.², -livré 1, -mössa, -peruk. WESTE (1807). Framför honom stod en .. med åtskilliga ordnar beprydd herre, i full statsdrägt. PALMBLAD *Nov.* 1: 152 (1840). *StModeJ* 1854, s. 13 (*för kvinna*). AUERBACH (1913; *dels om gala- l. festdräkt, dels om uniform*). ÖSTERGREN (1945). — -DRÄNG, se A. — -DUMA. [efter ry. *gosudarstvennaja duma* (det förra ordet adjektivbildning till *gosudarstvo*, stat, rike)] (i skildring av ä. ryska förh., tillf.) = riks-duma; jfr statsråd I 1 a. *2NF* 23: 1421 (1916). — -EFFEKTER, pl. [jfr t. *staatseffekten*] (†) statspapper; jfr effekt 6 b slutet. *GT* 1788, nr 47, s. 2. FLIESBERG *Handel.* 97 (1891). — -EGENDOM^-002^, äv. ^-200^. stat(en) tillhörig egendom, statlig egendom. GEIJER I. 6: 76 (1839). — -EKONOM. [jfr t. *staatsökonom*] (numera bl. tillf.) nationalekonom. NORDFORSS (1805). — -EKONOMI. [jfr t. *staatsokonomie*] stat(en)s ekonomi (se d. o. 1, 4); äv. (numera bl. tillf.) om vetenskap l. lära som har en stats (statens) l. stater(na)s hushållning till föremål, nationalekonomi; äv. sammanfattande, om förhållanden l. synpunkter l. åsikter l. yttranden o. d. som har med statsekonomi (i ovan angivna betydelser) att göra. (*Sv.*) Statsöconomie .. (*t.*) die Staatsökonomie, Staatswirthschaft. MÖLLER (1790). Professor i Botaniquen och Stats-Oeconomien (*vid Kristiania universitet*). *SvNorStatscal.* 1816, s. 321. I den tätt packade människomassan i salens nedra del .. hviskas (*under en slottsbal*) också politik och ej så litet statsekonomi. LUNDIN *NSthm* 320 (1888). *EkonS* 1: 82 (1891; *om läran l. vetenskapen; klandrat*). Det (*ar*) dålig statsekonomi att söka anskaffa erforderliga medel till skogsköp genom realisationer .. af kro-

nans jordbruksdomäner. *Motion i 2 kam.* 1911, nr 250, s. 5. — -EKONOMISK. [jfr t. *staatsokonomisch*] som har avseende på l. gäller l. avhandlar o. d. en stats (statens) l. stater(na)s ekonomi (se d. o. I, 4), nationalekonomisk, statsfinansiell; jfr **-ekonom, -ekonomi.** *BtRStP* 1815, 4: 847 (: Stats-Oeconomisk Journal). — -ENHET^{-02} l. $^{-20}$. stat(en)s enhet (se d. o. I 4); äv. konkret(are); enhet som stat(en) utgör l. stater(na) bildar. GEIJER I. 5: 369 (1847). Romarnes ideal var .. utbildningen af staten .. Hellenismen hade deremot åsidosatt utbildningen af en stor sluten statsenhet för utvecklingen af det individuella lifvet. SYDOW *Lübke* 133 (1868). Att rashatet nu synes vika, att den hätska rasnationalismen underordnat sig statsenhetens krav, bevisar icke att rasnationalismen är övervunnen. KEY *KrigFredFramt.* 23 (1914). — -ERKÄND^{-02} l. $^{-20}$, p. adj. erkänd l. godtagen av stat(en). *2NF* 20: 149 (1913; *i pl., om religiösa församlingar*). — -EXPEDITION. *hist.* 1) i fråga om förh. i Sv. 1713—1840: i Kungl. Maj:ts kansli ingående avdelning (gm departementalreformen 1840 omorganiserad till statsdepartement) med uppgift att bereda statsärenden av visst bestämt slag samt (vanl. gm sin chef, med ämbetstitel: statssekreterare, urspr.: ombudsråd) föredra ärendena för Kungl. Maj:t o. sedan vederbörligen expediera fattade beslut; särsk. i uttr. *Kungl. pommerska statsexpeditionen*, den i Kungl. Maj:ts kansli ingående (år 1810 inrättade) statsexpeditionen (där dock icke statssekreterare fanns) för pommerska ärenden (år 1816 ersatt med kolonialdepartementet); jfr **expedition 3.** *HC12H* 3: 108 (1713). Kongl. Pommerska Stats-Expedition. *Hofcal.* 1812, s. 47. Stats-Secreterarne i de fyra Stats-Expeditionerne. *SvNorStatskal.* 1823, s. 197. Den viktigaste nyheten .. *(1773 års kansliordning)* hade att bjuda, var en fjärde statsexp*(edition)*, handels- och finansexp*(editionen)*, vartill 1789 sällade sig en ecklesiastikexp*(edition)*, båda avskaffade 1792. *2SvUppslB* 17: 153 (1950). 2) [utvidgad anv. av 1] i fråga om förh. i Sv. 1840—1876, om (expedition för ett) departement (se d. o. 1 *a*); i ssgn **justitie-statsexpedition.** (jfr: Justitie-statsexpedition kallas justitie-departementet, såsom rådgifvande och förvaltande embetsverk. Dess chef är justitie-statsministern. *SKL* 2: 306 (1848). Åt justitiestatsministern, som då *(dvs. 1840)* övertog chefskapet för *(justitie-)*departementet, inrättades en särskild expedition, justitiestatsexpeditionen. *NF* 7: 1485 (1884).) — -FAKTORI. (numera bl. i skildring av ä. förh.) statsägt faktori (se d. o. 2 *a*). TORPSON *Eur.* 1: 87 (1895). — -FARTYG^{-02} l. $^{-20}$. av stat ägt l. brukat fartyg; jfr **-skepp 2.** *Lang FinlSjör.* 101 (1932). EEK *Folkrätt.* 384 (1968). — -FIENDE. fiende till stat(en). *SvD(A)* 1934, nr 197, s. 5. — -FIENTLIG. (stat- 1905 (: statfientlighet). stats- 1890 osv.) som är fientlig l. riktad mot l. till skada för stat(en). *Statsfientlig verksamhet. PedT* 1890, s. 410 (*om karaktär hos jesuitorden*). Avledn.: **statsfientlighet.** KJELLÉN *Stormakt.* 1: 135 (1905). — -FILOSOF. person som sysslar med (forskning om) staten ur statsfilosofisk synpunkt (i sht om forskare som gjort beaktansvärda insatser inom statsfilosofien); äv. allmännare l. oeg.: person som filosoferar över hur staten bör vara inrättad l. fungera; i allmännare anv. stundom äv.: filosof som intar en särskilt framträdande (officiell l. halvofficiell) ställning i en viss stat; jfr (äv. med avs. på brukligheten) **-filosofi.** JARTA 2: 469 (1828). En af våra förnämste statsfilosofer, prof. Boström. *NDA* 1: 101 (1875). *Almquist VärldH* II. 1: 326 (1931; *om Platon*). Då .. *(den italienske professorn G. Gentile)* muntligen serverade sin i flera skrifter redovisade fascism .. undrade jag hela tiden om han trodde på ett enda ord eller om han bara njöt av att vara *(Mussolini-)*regimens statsfilosof. TINGSTEN *Liv* 2: 250 (1962). — -FILOSOFI. om filosofi (se d. o. 2) som har staten till föremål; i sht speciellare, om filosofisk vetenskapsgren (av vissa uppfattad ss. en del av rättsfilosofien) som framställer o. diskuterar teorier om olika statsbegrepp o. frågor om statens uppkomst, utveckling, olika organ o. uppgifter (varjämte den, därvid närmande sig etiken, befattar sig med frågan om hur staten bör organiseras som självändamål l. för att tjäna statsmedlemmarnas välfärd o. personlighetsutveckling), filosofisk statslära; äv. allmännare l. oeg.: (till ett filosofiskt system utbildad) (doktrinär) lära l. uppfattning l. åsikt om hur staten bör vara inrättad l. fungera; jfr **-filosof** o. **-teori.** Så afskyvärda ting som en statsfilosofi i officiel mening. RYDBERG *Brev* 2: 215 (1877). *(Grotius)* hade genom sitt epokgörande arbete "De jure belli et pacis" omlagt grunderna för stats- och rättsfilosofien. ANNERSTEDT *UUH* II. 2: 316 (1909). *SAOBArkSakkSvar* (1986). — -FILOSOFISK. [till **-filosofi** (o. **filosof**)] jfr (äv. med avs. på brukligheten) **-filosofi.** NYBLÆUS *Forskn.* I. 1: 115 (1873, 1879; *om problem*). Aristoteles' statsfilosofiska tänkande. ASPELIN *TankVäg.* 1: 114 (1958). — -FINANS. [jfr t. *staatsfinanzen*, pl.] i pl.: en stats (statens) finanser; förr äv. i sg.: finanspolitik i en stat. *(A. Nordencrantz)* återstående lefnadsteckning .. ingriper .. i tidens partitvister samt i statsfinancen. *BL* 10: 34 (1844). JUNGBERG 474 (1873; *i pl.*). Penningeförsändelserna från Sverige *(till G. E. Dahlstierna i Pommern upphörde)*. Det blev framförallt fallet sedan Karl XI dött och statsfinanserna råkat i olag under krigen. LAMM i *3SAH* LVI. 2: 30 (1945). — -FINANSIELL. [delvis till **-finans**] som avser l. angår l. hänför sig till en stats (statens) finanser; jfr **-ekonomisk.** *ST* 1892 A, nr 270, s. 2. *(Det socialdemokratiska)* partiet är hårt pressat av det ansträngda statsfinansiella läget. ORTMARK *Maktsp.* 13 (1967). — -FINANSIERAD, p. adj. finansierad av stat(en). *Motorför.* 1955, nr 11, s. 19 (*om valpropaganda*). — -FLAGGA. om flagga ss. symbol för staten i ett land l. rike (o. icke för dettas inbyggare i allmänhet), statlig flagga (motsatt: nationalflagga, handelsflagga); dels om flagga utgörande en stats örlogsflagga, dels om annan flagga (med utseende av en på visst sätt modifierad örlogs- l. nationalflagga) använd (avsedd att användas) ss. statligt emblem vid andra tillfällen än i militära sammanhang; stundom äv. (i mindre övertänkt spr.) allmännare, om riks- l. nationalflagga (med inbegrepp av handelsflagga). *RiksdProp.* 1906, nr 115, s. 14. 7 maj 1897 hade .. stadgats, att *(i Sv.)* vid sidan af örlogsflaggan skulle finnas en annan statsflagga, utan gul tunga, hvilken skulle hissas å sådana statens fartyg och byggnader, som icke borde föra örlogsflagga. *2NF* 8: 526 (1907). *(Den sovjetrys-*

ka tankångaren) förer ej den sovjetryska örlogsflaggan men däremot en slags sovjetrysk statsflagga, bestående av en blå duk med ett kvadratiskt rött fält med hammaren och skäran i det övre inre hörnet. *VFl.* **1930**, s. 134. Enl. lag av 29/5 1918 är Finlands statsflagga en rektangelformig duk med ultramarinblått kors på vit botten, med Finlands vapen anbragt i korsets mitt . Som örlogsflagga föres en tretungad statsflagga .. och som handels- och sjöfartsflagga statsflaggan utan vapen. *2SvUppslB* 9: 659 **(1948)**. Vissa förbundsstater föra särskild riks- el. statsflagga. *Därs.* 906. *(År 1918)* fick Island sin egen flagga erkänd som statsflagga. *Därs.* 14: 726 **(1949)**. En statsflagga har oftast statsvapnet inlagt på nationalflaggan. *BraBöckLex.* 8: 48 **(1985)**. — **-FLYGSKOLA**$^{-020}$. stat(en)s flygskola, statlig flygskola. *DN* 11/12 **1920**, s. 4 — (**III 4** (a β)) **-FOLK**, sbst.² (sbst.¹ se **A**). [med tanke på den nedsättande bibet. möjl. med viss anslutning till **statfolk** (se **A**)] (†) om de (på stat stående) styrande statsämbetsmännen i ett land; anträffat bl. med nedsättande bibet. TÖRNEROS *(SVS)* 4: 172 (c. **1827**). — **-FOND**. fond (se **fond**, sbst.¹ **II 2**) som (för visst ändamål) inrättas l. inrättats av stat(en), statlig fond. *PH* 8: 7219 **(1766)**. — **-FORM**. form för en stat med hänsyn till organisation, styrelseskick o. d.; äv. dels: form l. art l. slag av stat, dels övergående i bet.: statsskick l. samhällsordning o. d.; i sht förr äv. om sammanfattningen av rättsnormer l. lagar som bestämmer statsform (i ovan angivna betydelser), konstitution (se d. o. **3**), regeringsform (se d. o. **2**), statsförfattning. *SP* **1792**, nr 207, s. 2. Då en Statsform är föråldrad och icke mer duger för sin tid, så måste den gå under. THEORELL i *2SAH* 8: 9 **(1816)**. Läran om constitutioner eller, som man vanligen säger, Stats- eller Regerings-former. BIBERG 1: 220 (c. **1820**). Sådan som författningen är, sådan är ock statsformen. FAHLBECK *Förf.* 86 **(1904)**. Tyrannstaten är *(enligt Platon)* den statsform, som avlägsnat sig längst från en förnuftig och riktig författning. ASPELIN *TankVäg.* 1: 92 **(1958)**. — **-FRU**. **1)** till **II 1**, i fråga om drottning(en)s hovstat i ä. tid: officiell benämning på l. titel för uppvaktande gift dam (l. var o. en av de uppvaktande gifta damer) av förnäm (i sht adlig) börd som stod närmast under (över)hovmästarinna i rang (förr äv. liktydigt med dels: överhovmästarinna, dels (jfr **fru 1**): hovfröken); i fråga om nutida förh. i Sv.: officiell benämning på l. titel för den dam (i rang jämställd med general) som är chef för drottningens hovstat; jfr **-dam 2**. Deras Maj:ters Öfwer-Hof-Mästarinnor, Hof-Mästarinnor, Stats-Fruar och Hof-Fröknar blifwa Hennes Kongl. Höghet *(dvs. Hedvig Elisabet Charlotta)* présenterade i Des Cabinet. *PH* 10: 339 **(1774)**. *(Sv.)* Statsfru .. *(Fr.)* Dame d'honneur. .. Fille d'honneur. NORDFORSS **(1805)**. De permanenta tjenstgörande statsfruar ega att hvar sin dag hos hennes maj:t bestrida vaktgöringen, emottaga dess befallning om utresor, gifva hennes maj:t kappan, och hafva de fritt inträde i hennes maj:ts inre rum. AHNFELT *HofvLif* 2: 242 (*i handl. fr.* **1809**). *(L. Hamilton)* var dotter till statsfrun hos drottning Desideria, friherrinnan Eva Charlotta von Knorring. LAGERGREN *Minn.* 1: 93 **(1922)**. Statsfrun är chef för Drottningens hovstat samt fullgör i övrigt de uppgifter Konungen eller Drottningen tilldelar henne. Statsfrun biträder vid statsbesök och annan officiell ceremoni enligt närmare bestämmande. *Hovstadga* **1980**, s. 3. **2)** [sannol. utvidgad anv. av **1** (med anslutning till **stat**, sbst.³ **V 1**)] (†) förnäm (se d. o. **1** b β) gift dam, gift dam av hög rang; särsk. använt ss. hederstitel för hustru till man med högt statsämbete l. för speciellt förtjänt dam; jfr **-dam 1** o. **riks-fru**. Statsfru .. Så kallas i Sverige de fruar, som, i följd af deras mäns värdighet eller medelst Kongl. Maj:ts särskilta för dem sjelfva utfärdade öppna nådiga bref, innehafva de företrädesrättigheter, som af ålder blifvit f. d. herrar rikets råds fruar tillagda. DALIN **(1854)**. Statsfru .. *(dvs.)* fru, som har en hög rang. SUNDÉN **(1891)**. — **-FÅNGE**. [jfr t. *staatsgefangener*] (numera företrädesvis i skildring av ä. förh.) person som fängslats för verkligt l. förment brott mot stat(en) l. statsledning(en), politisk fånge; äv. (numera bl. i skildring av ä. förh.): kronofånge; i sht förr äv. mer l. mindre bildl. De som hålla wakt öfwer Stats-fångarna i Tower'n. SERENIUS Ooo 1 a **(1734)**. Der affecterna regera är förnuftet Stats-fånge och dårskaper Råds-Herrar. *Posten* **1769**, s. 400. Varberg, uti Infanterie-Casserne 5 fängelserum för Stats-fångar, bysatte och dömde til vatn och bröd. SCHULZENHEIM *PVetA* **1799**, Bih. s. 99. Inom Allahabads fästning *(i Indien)* sutto flera statsfångar af högre rang. LIND AF HAGEBY *Minn.* 187 **(1860)**. Trots att det vid Fredrikshov anställts en särskild marketentare .. hade statsfångarna *(1789)* gjort anspråk på att få penningersättning efter matens värde. STAF *PolisvSthm* 157 **(1950)**. — **-FÄNGELSE**. [jfr t. *staatsgefängnis*] av stat(en) uppfört o. underhållet fängelse; förr äv. pregnant: fängelse för statsfångar. *GT* 1788, nr 7, s. 1 (*om Bastiljen i Paris*). Denna fängselhåla var det fordom beryktade statsfängelset Carcer Mamertinus . begagnadt .. till förvaring af de farligaste förbrytare mot Romas majestät. WENNERBERG 1: 275 **(1881)**. *(År)* 1563 fördes hertig Johan jämte sin gemål till Gripsholm, där de sedan fingo vistas ända till 1567 .. För sitt ändamål som statsfängelse var slottet säkerligen väl ägnat både genom sitt läge och sina fasta murar. *SörmlH* 14: 193 **(1949)**. I Sverige är alla fängelser statsfängelser. *IllSvOrdb.* **(1955)**. — **-FÖRBRYTARE**. [jfr **-förbrytelse** o. t. *staatsverbrecher*] person som begår l. begått statsförbrytelse; jfr **-brottsling**. MÖLLER **(1790)**. — **-FÖRBRYTELSE**. [jfr t. *staatsverbrechen*] förbrytelse l. brott mot stat(en) l. statsledning(en); jfr **-brott**. SCHÜTZERCRANTZ *Olyksöden* 64 **(1775)**. — **-FÖRBUND**. förbund (se d. o. **4**) mellan stater; äv. konkret(are): förbund (se d. o. **4** a) av stater (äv. i namn på stat(sbildning) utgörande ett sådant förbund); förr äv. närmande sig l. övergående i bet.: statsfördrag (se d. o. **2**). Vid Statsförbundets ingående sökte man blott säkerhet för sin egendom. HOLMBERGSSON *Sartorius* 91 **(1800)**. Staternas ömsesidiga erkännande af hvarandra såsom souveraina, oberoende Stater .. utgör .. Stats-förbundet eller Stats-fördraget. SNELLMAN *ElCurs* 3: 103 **(1840)**. Låt oss hoppas .. på ett europeiskt statsförbund, gärna om möjligt med en gemensam överstyrelse och ordförande. HEIDENSTAM *Brev* 207 **(1918)**. Schweiz ordnades *(1815)* som ett statsförbund av 19 fria, i sin inre förvaltning oberoende, ständigt neutrala kantoner. *Almquist VärldH* 7: 422 **(1928)**. *2SvUppslB* 2: 833 **(1947:** Australiska statsförbundet**)**. — **-FÖRDRAG**. jfr **fördrag**, sbst.² **5**. **1)** fördrag (dels mellan individer i ett

urspr. statslöst tillstånd, dels mellan klassen av dessa individer o. en härskare(klass)) varigm staten enl. ä. statsvetenskaplig uppfattning tänkes ha uppkommit; jfr **samhälls-fördrag.** HÖIJER 4: 164 (1795). 2) [jfr t. *staatsvertrag*] fördrag som stat ingår med fysisk(a) l. juridisk(a) person(er) inom den egna staten l. (o. numera bl.) med annan (andra) stat(er). NORDFORSS 2: 1518 (1805). Otvifvelaktigt är Lappens .. genom statsfördrag erkända och helgade rätt så god som någon annans. *BtRiksdP* 1871, I. 1: 8, Bil. s. 97. I ett statsfördrag, som undertecknades i Wien den 15 maj 1955, upphävdes ockupationen, och Österrike erhöll full självständighet. *BraBöckLex*. 25: 316 (1982). — **-FÖRETAG**[-002], äv. [-200]. statsägt l. statligt företag (se d. o. 4); äv. i uttr. *Statsföretag AB* l. *AB Statsföretag*, namn på statligt bolag omfattande statsföretag (i ovan angiven bet.). *EkonS* 1: 362 (1893). *Motion i 2 kam.* 1970, nr 423, s. 11 (: Statsföretag AB). *Industria* 1970, nr 7—8, s. 74 (: AB Statsföretag). — **-FÖRFATTNING.** [jfr t. *staatsverfassung*] för stat(en) gällande författning (se d. o. 5). Svea Rikes urgamla Stats-Författning. SCHÖNBERG *Bref* 1: 1 (1777). Finlands statsförfattning. *FinT* 1955, s. 315. Ssg: **statsförfattnings-rätt.** *jur.* = **författnings-rätt** (jfr **stats-rätt**); äv. (numera bl. i skildring av ä. förh.) i uttr. *rationell statsförfattningsrätt*, om den del av författningsrätten som behandlade statsförfattningen från synpunkten att vara ett i människornas natur grundat rättssystem (äv. benämnt: offentlig naturrätt). Sveriges Statsförfattnings-rätt. (1844; *boktitel*). BOSTRÖM *Propæd.* 24 (c. 1865: den rationella Statsförfattningsrätten). Till statsförfattningsrätten räknas förutom grundlagarna även lagar som godkänts i vanlig lagstiftningsordning. HELENIUS *Hidén* o. *Saraviita* 1 (1982). — **-FÖRLAG.** statsägt förlag (se **förlag**, sbst.[2] 6 *c*), statligt förlag. LJUNGLUND *Frest.* 86 (1936; *om sovjetiska förh.*). — **-FÖRMYNDARSKAP**[-0102] l. **-FÖRMYNDERSKAP**[-0102]. förmyndarskap (se d. o. 2) utövat av stat(en). *Framtiden* 1877, s. 359. KJELLÉN *PolitEss.* 2: 19 (1910: statsförmyndarskapet, *sg. best.*). — **-FÖRRÄDARE.** (numera bl. tillf.) person som begår l. begått förräderi mot stat(en), landsförrädare. SCHULTHESS (1885). — **-FÖRRÄDERI.** (numera bl. tillf.) förräderi mot stat(en), landsförräderi. BIBERG 3: 353 (c. 1823). — **-FÖRRÄDISK.** (numera bl. tillf.) som utgör l. innebär förräderi mot stat(en), landsförrädisk. *SvD* 3/4 1923, s. 12 (*i pl., om akter*). — **-FÖRSKRIVNING.** [jfr t. *staatsverschreibung*] (†) = **-obligation;** jfr **förskrivning,** sbst.[2] 2 *a*. MÖLLER (1790). MEURMAN (1847). — **-FÖRSLAG,** se **A.** — **-FÖRVALTNING.** [jfr t. *staatsverwaltung*] stat(en)s förvaltning (se d. o. 1 *b*, 2 *a*—*c*), statlig förvaltning. MÖLLER (1790). I alla sina grenar och funktioner är statsförvaltningen monarkens exclusiva tillhörighet. *SvBL* 2: 380 (1859). Magistrater och öfriga till statsförvaltningen hörande myndigheter i städer och köpingar. *SFS* 1894, nr 66, s. 1. Ungefär 700 tjänstemän arbetar i den centrala statsförvaltningen i Stockholm. ORTMARK *Maktsp.* 93 (1967). — **-FÖRÄNDRING.** (numera föga br.) förändring (med hänsyn till styrelsesätt l. författning o. d.) i stat(en), särsk. liktydigt med: författningsändring; förr äv. närmande sig l. övergående i bet.: statsvälvning l. revolution. *LittT* 1795, s. 34. (*Sv.*) Statsförändring .. (*Fr.*) Révolution politique. NORDFORSS (1805). Den statsförändring (*1809*), som beredde Sverige nya grundlagar. JÄRTA 2: 63 (1826). En statsförändring inträffade (*1680*), som lade envåldsmakten i Konungens hand. SVEDELIUS i *2SAH* 21: 93 (1845). MALMSTRÖM *Hist.* 6: 444 (1877). — **-GAGE.** (numera bl. i skildring av ä. förh.) gage (se **gage,** sbst.[1]) från stat(en), statslön. *2NF* 11: 585 (1909; *till norsk professor*). — **-GAGN.** (tillf.) gagn för stat(en). ÖSTERGREN (1945). — **-GAGNANDE,** p. adj. som gagnar l. är till gagn för stat(en). ANNERSTEDT i *3SAH* 24: 19 (1909; *om färdigheter*). — **-GAGNELIG.** (mera tillf.) som är till gagn för l. gagnar stat(en), statsgagnande. VALERIUS 2: 183 (1848; *om mödor*). Avledn. (tillf.): **statsgagnelighet,** r. l. f. *SvSkog.* 1414 (1928). — **-GARANTERAD,** p. adj. garanterad av stat(en). *2NF* 23: 1484 (1916; *om bolag*). — **-GARANTI.** garanti (se d. o. *b*) lämnad av stat(en), statlig garanti. *NerAlleh.* 1886, nr 171, s. 2. — **-GEODET.** tidigare använd officiell benämning på l. titel för geodet anställd vid dels (i fråga om förh. före 1974) Rikets allmänna kartverks geodetiska byrå (avdelning), dels (i fråga om förh. före 1966) Sjöfartsstyrelsens sjökartebyrå l. (före 1956) Sjökarteverket; jfr **-kartograf, -topograf.** *SFS* 1923, s. 623. Statsgeodet, tjänsteman vid Geodetiska afd. af Rikets allmänna kartverk. *2NF* Suppl. (1926). Vid Rikets allmänna kartverk benämnas de högskoleutbildade eller därmed jämställda tjänstemännen statsgeodeter på verkets geodetiska byrå. *SvYrkeslex.* nr 802 b, s. 1 (1952). Statsgeodet .. (*dvs. bl. a.*) Tjänsteman vid Sjökarteverkets sjökortsavd. F. n. (1953) finnes en statsgeodet. *2SvUppslB* (1953). Ssg (numera bl. i skildring av ä. förh.): **statsgeodets-befattning.** *SvD* 25/11 1921, s. 4 (*vid Rikets allmänna kartverk*). — **-GEOLOG.** (officiell titel för) geolog anställd vid Sveriges geologiska undersökning. *KatalIndUtst-Sthm* 1897, s. 13. Sveriges geologiska undersökning .. Överdirektör och chef .. Statsgeologer. *SvStatskal.* 1939, s. 165. *DN(A)* 4/4 1964, s. 3 (: Förste statsgeolog). — **-GEOTEKNIKER.** [senare leden av **geo-** o. **tekniker.** — Jfr **geoteknisk**] (officiell titel för) geotekniker (dvs. person sysslande med geoteknik, dvs. läran l. vetenskapen om jord- o. berglagrens fysiska egenskaper, i sht hållfasthet, ur byggnadsteknisk synpunkt) anställd vid Statens geotekniska institut. Förste statsgeotekniker. *SvStatskal.* 1946, s. 181. — **-GIFTERMÅL**[-002], äv. [-200]. (numera knappast br.) giftermål som betingas av statsintresse, politiskt (resonemangs)giftermål. *SvMerc.* 1763, s. 173. — **-GODS.** statsägt gods (se d. o. 6), statligt gods. PALMBLAD *Fornk.* 2: 507 (1845). — **-GREPP.** [jfr t. *staatsgriff*] (†) om konstgrepp (se d. o. 1, 2) l. (fyndigt l. listigt l. illfundigt) knep l. (listig l. bakslug) manöver l. taktik l. (slug) list som används av statsman l. politiker l. diplomat, särsk. liktydigt med dels: "statsknep", dels: "statslist"; äv. allmännare l. oeg. l. bildl.: (fyndigt osv.) knep l. (listig osv.) manöver osv. l. (slug) list; äv. i utvidgad anv., övergående i bet.: statskupp l. -välvning; jfr **grepp** 2 *b*, *c*. Ther (*dvs. på en Italienresa*) lärde jag många Statsgrep, hwilke emellan Venedig och Spanien .. förtogs. *Weise* 60 (1697). Sten Sture den äldre .. brukade .. det enfaldiga, men säkra Stats-grepet

at intaga sina Landsmäns sinnen igenom rättrådighet, mildhet .. och andra dygder. CELSIUS *Gl* 1: 8 (1746). De som voro gifte ibland oss, fingo ha mästa sielfsvåldet med flickorna *(på balen)*; men ungkarlarne måste så godt som slå sig til sina förmåner. Dumma stats-grep! liksom ingen erfarenhet kunde finnas, utan inom äkta ståndet! WALLENBERG *(SVS)* 1: 273 (1771). Ulrica Eleonora var endast fyra år gammal, då ett statsgrepp införlifvade envåldsmakten med danska konungadömet. CRUSENSTOLPE *Tess.* 2: 27 (1847). SCHULTHESS (1885). särsk. i uttr. *av statsgrepp*, av politiska l. taktiska skäl. EBERHARDT *AllmH* 1: 36 (1766). — -GRUVA. statsägd l. statlig gruva. *SAOL* (1950). — -GRUV- l. -GRUVE-FÄLT. (gruv- 1910 osv. gruve- 1910 osv.) statsägt l. statligt gruvfält. *SFS* 1910, nr 89, s. 1. — -GRÄNS. (stat- 1905. stats- 1893 osv.) en stats gräns (mot en annan stat), riksgräns. *Finland* 92 (1893). — -GÖROMÅL[-002]. statsman l. statspolitiker åliggande göromål. CRUSENSTOLPE *Mor.* 6: 282 (1844). — -HANDEL. (i sht i fackspr.) av staten bedriven handel (se **handel**, sbst.² 11 *b*) inom ett land l. rike; i fråga om nutida förh. företrädesvis om statsmonopoliserad handel (i sht inom en totalitär stat). JARTA 2: 235 (1823; *om svenska statens spannmålshandel under magasinsinrättningens tid*). *(I Ryssl. är)* statshandeln med brännvinet .. afsedd att utsträckas äfven till apoteksvaror, té och socker. KJELLÉN *Stormakt.* 2: 167 (1905). Ssg: **statshandels-land.** (i fackspr.) land med statsmonopoliserad handel. *SvD* 1/4 1976, s. 2. — -HANDLING. 1) (†) statsangelägenhet, statssak (se d. o. 3); jfr **handling 3.** BIURMAN *Brefst.* 177 (1729). 2) statsakt (se d. o. 2) l. statsurkund; jfr **handling 10.** MÖLLER (1790, 1807). — -HATT, se A. — -HEMLIGHET[-002], äv. [-200]. om hemlighet (se d. o. 3 *b*) vars bevarande är en statsangelägenhet. STIERNMAN *Riksd.* 2578 (1727). — -HERALDIKER. 1) i fråga om förh. före 1983 års omorganisation av Riksarkivets heraldiska sektion o. Statens heraldiska nämnd: (officiell titel för) chef för Riksarkivets heraldiska sektion (med tjänsteuppgifter som bl. a. bestod i att pröva o. avgöra heraldiska frågor o. vara föredragande i Statens heraldiska nämnd); jfr **riks-heraldiker.** *SFS* 1953, s. 961. 2) i fråga om förh. efter 1983 års omorganisation (jfr 1): (officiell titel för) förste arkivarie o. chef för Riksarkivets medeltidssektion när denne utför heraldiska tjänsteåligganden överensstämmande med dem som det ålåg statsheraldiker (i bet. 1) att utföra. Tjänsten som statsheraldiker *(vid Riksarkivet)* dras in medan funktionen och benämningen statsheraldiker föreslås tillagd innehavaren av tjänsten som chef för medeltidssektionen. *PropRiksd.* 1982—83, nr 100, Bil. 10, s. 68; jfr 1. — -HISTORIA. [jfr t. *staatsgeschichte*] (framställning av) en stats l. statens (politiska) historia l. staters (politiska) historia (i förh. till varandra); äv. inskränktare, om (framställning av) viss mindre del av sådan historia. BERCH *Hush.* 18 (1747). Publice hörde jag .. *(professor Bring)* läsa Hollands, Englands, Portugals och Spaniens Stats-historier; allt med applicationer, infall och nöje, som war oförlikneligt. NYRÉN *Charakt.* 103 (1780). Statshistoria .. *(dvs.)* Historia om ett el. flera länders statsförfattningar, politisk historia. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Liksom statshistorien måste betrakta både stat och kyrka, men förnämligast söka afspegla den förra, så har kyrkhistorien samma åliggande, men med hufwudsakligt afseende på den senare. REUTERDAHL *SKH* 1: III (1838). Den politiska historien, statshistorien, måste bilda ryggraden i framställningen och inta den största platsen. Det kan man inte komma ifrån, ty endast den kan ge en fast präglad bild av historiens gång. *HermodsHistGymn.* 1: 1 (1944). — -HISTORIKER. person (vetenskapsman) som sysslar med statshistoria. ÖSTERGREN (1945). — -HISTORISK. adj. till **-historia.** ATTERBOM *Minnest.* 2: 181 (1853; *om vetenskap*). — -HJUL. (numera bl. mera tillf.) bildl., om tänkt hjul uppfattat ss. drivande samhällsmaskineriet i en stat l. den politiska utvecklingen ngnstädes; jfr **samhälls-hjul.** Och du, som denna tid Europens stats-hiul drifver / Med complimenter och med Livres; / Herr Ludvig i Paris! WALLENBERG *(SVS)* 1: 161 (1771). Hvarthän skulle vi komma, om till exempel den styrande lät statshjulet stanna, för att ej krossa någon oförsigtig .. som lagt sig i dess väg? SPARRE *Findl.* 2: 32 (1835). — -HJÄLP. 1) av stat(en) lämnad l. utlovad (ekonomisk) hjälp (till ngn l. ngt); jfr **hjälp 1** *d β*. *EkonS* 2: 166 (1895; *till jordbruksnäringen i Sv.*). 2) *hist.* extraskatt uttagen l. påbjuden för upphjälpande av statsfinanserna; jfr **hjälp 1** *d β* slutet. *AdP* 1789, s. 823. — -HORTONOM -*hor*¹*tonå*⁴*m* l. -*tå*- l. -*tω*-, m.//ig.; best. -en; pl. -er. [senare leden till lat. *hortus*, trädgård (se **hortikultur**), efter mönster av **agronom**] (titel för) föreståndare för försöksavdelning vid institution för trädgårdsväxtodling l. trädgårdsvetenskap vid lantbrukshögskolan i Sv. l. (efter 1977) Sveriges lantbruksuniversitet. T f statshortonom *(N. N.)* .. vid lantbrukshögskolans institution för frukt- och bärodling. *DN(A)* 25/11 1964, s. 17. Statshortonom .. i norrländsk trädgårdsodling *(vid Försöksavdelningen för norrländsk trädgårdsodling i Umeå)*. *KatalSLU* 1979—80, s. 96. — -HUSHÅLLARE[-0200]. person (regent l. statsman) som (särsk. med pregnant bibet.: på ett sparsamt l. förtjänstfullt sätt) sköter l. leder statshushållningen l. statsfinanserna i ett land; jfr **hushållare 3, 4.** NORDFORSS (1805). Bertelsköld inför sin konung *(K. XI)* .. det var riddaren inför statshushållaren; – motsatser, som aldrig kunde förlikas. TOPELIUS *Fält.* 2: 360 (1856). — -HUSHÅLLNING[-020]. [jfr t. *staatswirtschaft*] om (sätt l. system o. d. för) hushållning (se d. o. 2, 4) som har avseende på l. gäller stat(en) l. stat(en)s medel (äv. pregnant, om sparsam l. förtjänstfull sådan hushållning); äv. om den i en stat kollektivt utvecklade verksamheten att bedriva sådan hushållning l. om därav etablerat verksamhetsområde inom staten; stundom äv. (numera i sht skämts. l. raljerande) övergående i bet.: lära l. vetenskap om statshushållning (i ovan angiven bet.), nationalekonomi; jfr **folk-hushållning, riks-hushållning, samhälls-hushållning.** MÖLLER (1790). LINDFORS (1824; *äv. pregnant*). Hvem kan bli fet af statshushållning. Jag är viss på att fröken Clara ej läst statshushållning, – desto bättre hushållerska blir hon. BREMER *Nina* 49 (1835). Utmärkta skriftställare inom statshushållningen bekräfta att *(osv.)*. AHNFELT *KröntRiv.* 2: 229 (1887). Den föreställningen, att .. dessa *(stats-)*skulders stora belopp skulle vara ett bevis för .. dålig stats-

hushållning, var förr allmän. FLIESBERG *Handel.* 73 (1891). *(Sv.)* statshushållning .. *(t.)* Staatswirtschaft .. Volkswirtschaft .. Nationalökonomie. KLINT (1906). *(Sjuttonde seklets)* utveckling rymmer en allt starkare konsolidering av kungamakten, en omvälvning på statshushållningens områden. *TurÅ* 1950, s. 121. Ssg: **statshushållnings-lära.** [jfr t. *staatswirtschaftslehre*] (numera föga br.) lära l. vetenskap om statshushållning, nationalekonomi; särsk. i uttr. *allmän statshushållningslära* (jfr **allmän III** c); jfr **-vetenskap** o. **kameral-vetenskap.** DALIN (1854). *(Sv.)* statshushållningslära .. *(eng.)* political economy. WoH (1904). *SAOB* K 249 (1935: allmän statshushållningslära). — **-HYDROGRAF.** 1) i fråga om förh. före 1945: officiell benämning på l. titel för hydrolog anställd vid Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt (nämnda år, i samband med institutionens omorganisation till Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, ersatt med: statshydrolog). *SFS* 1918, s. 2451. *2SvUppslB* 27: 305 (1953; *om förh. före 1945*). 2) officiell benämning på l. titel för hydrograf anställd vid Sjökarteverket l. (efter 1956) Sjöfartsstyrelsens sjökartebyrå l. (efter 1969) Sjöfartsverkets sjökarteavdelning. *2SvUppslB* (1953). — **-HYDROLOG.** officiell benämning på l. titel för hydrolog anställd vid Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut; jfr **-hydrograf 1.** *SFS* 1945, s. 1127. — **-HÅLLNING,** se **A.** — **-HÄNDELSE.** (numera bl. mera tillf.) om (viktig) händelse (av politisk art) som inträffar i stat l. berör stat(en) l. stater l. staters förhållande till varandra o. d. *PT* 1791, nr 2, s. 4. ÖSTERGREN (1945). — **-HÄST,** se **A.** — **-INGRIPANDE**$^{-0200}$, n. ingripande (i l. mot ngt) från stat(en)s sida. *2NF* 14: 1444 (1911). — **-INKOMST**$^{-02}$ l. $^{-20}$. inkomst för stat(en); ofta i pl.; jfr **-intäkt.** MÖLLER (1790). — **-INKÖP**$^{-02}$ l. $^{-20}$. av stat(en) planerat l. gjort inköp (av ngt). *PT* 1892, nr 32, s. 1. — **-INKÖPT**$^{-02}$ l. $^{-20}$, p. adj. inköpt av stat(en). HILDEBRAND *HbFolkhush.* 8 (1917; *om spannmål*). — **-INLÖSA**$^{-020}$. [sannol. delvis bildat till **-inlösen**] gm statsinlösen förvärva (ngt) åt stat(en); jfr **-inlösning.** *SvD(A)* 28/8 1940, s. 11 (*om skjutvapen*). — **-INLÖSEN.** inlösen (av ngt) till stat(en), statsinlösning. *SvD(A)* 7/12 1915, s. 5 (*av privat järnväg*). — **-INLÖSNING**$^{-020}$. statsinlösen. ÖSTERGREN (1945). — (III 3) **-INRÄTTANDE.** (†) upprättande av budget(förslag); jfr **inrätta,** v.[2] 2, 3 (*a*). *HC11H* 5: 46 (1697). — **-INRÄTTNING**$^{-020}$. 1) om stat(en)s inrättande l. grundande; äv. (o. numera företrädesvis, mera tillf.) konkret(are), om resultatet (den inrättning (i sht med tanke på konstruktion l. organisation o. d.) som stat(en) utgör l. bildar l. den inrättade staten); jfr **-institution 1.** SCHÖNBERG *Bref* 1: 3 (1777; *konkret*). I sig sjelf är statsinrättningen icke något ändamål, utan blott ett medel för att utbilda menniskan. BOLIN *Statsl.* 2: 328 (1871). "Kosmos" betyder i Ionien världen som ordnad helhet, men i Sparta betyder det statsinrättningen. WIFSTRAND *GrKultHFas.* 8 (1950). 2) om inrättning (i stat) varigm stat(en) fungerar l. statlig verksamhet l. verksamhet i stat(en)s regi utvecklas o. d., statlig inrättning; jfr **-institution 2.** WULF *Köppen* 1: 503 (1799). Sveriges Riksbank är .. en statsinrättning sedan 1668. SCHAUMAN o. CHRISTIERSON *Gide* 336 (1898). — **-INSPEKTERAD,** p. adj. som är underkastad statsinspektion. ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1922; *om realskola*). — **-INSPEKTION.** inspektion varigm statlig myndighet håller sig underrättad om ngts tillstånd l. förhållanden o. d. *HandHantv. Hand.* 3: 203 (1934; *av handelsgymnasier*). — **-INSPEKTÖR.** (titel för) person med uppgift att förrätta statsinspektion; jfr **inspektör.** *SFS* 1914, s. 1756 (*för köttkontroll*). särsk. (numera bl. i skildring av ä. förh.) i fråga om elektrisk inspektion; nutida benämning l. titel: överinspektör. *SvStatskal.* 1939, s. 836. — **-INSTITUT.** (numera föga br.) 1) av stat(en) drivet (o. ägt) institut (se d. o. 1), statligt institut. *BetDöfstUnd.* 1878, s. 6 (*för undervisning av dövstumma*). *SAOL* (1950). 2) statsinstitution (se d. o. 2). *Motion i 1 kam.* 1921, nr 151, s. 13 (: statsinstitut för hälsovård). ÖSTERGREN (1945). — **-INSTITUTION.** 1) (i sht i fackspr.) om institution (se d. o. 3) som stat(en) utgör l. bildar (äv. närmande sig l. övergående i bet.: stat); jfr **-inrättning 1.** Machiavelli, som ju var republikan av renaste övertygelse, har aldrig tänkt sig sin statsregim utsträckt till en redan ordnad, starkt befästad statsinstitution. MONTELIN *VLittH* 4: 29 (1933). Gunnar Hazelius var .. ense med Hjärne i fråga om statsinstitutionens betydelse för uppkomsten av en enhetlig kultur. *Rig* 1957, s. 75. 2) institution (se d. o. 3 (*a*)) varigm stat(en) fungerar l. statlig verksamhet l. verksamhet i stat(en)s regi utvecklas o. d. (jfr **-inrättning 2**); äv. allmännare l. oeg. l. bildl. (jfr **institution 3** *b*), om ngt (äv. person l. personligt väsen) som (av tradition l. sedvänja l. gm lag l. förordning) är etablerat l. förankrat l. sanktionerat (etablerad osv.) i staten l. statslivet. SNELLMAN *ElCurs* 3: 101 (1840). *(Kulturkritikern)* bröt .. staven över den bildande konsten, musiken och dikten som statsinstitution i akademierna. Och han ironiserade grymt över vetenskapen som statsinstitution vid universiteten. SIWERTZ *JoDr.* 164 (1928). De *(gamla gudarna)* levde ännu *(på 300-talet i Grekl.)* med ett visst liv i de djupare folkskikten, men de hade förlorat allt grepp om de bildades sinnen och vidmakthöllos huvudsakligen som statsinstitutioner. NYBERG i *3SAH* LXVIII. 1: 17 (1959). — **-INTRESSE.** 1) (†) ränta l. räntefot för utlånat statskapital, obligationsränta; jfr **intresse 1.** ZETTERSTEN *AnmMynt* 27 (1771). 2) [jfr t. *staatsintresse*] intresse (se d. o. 3) som stat(en) har (av l. för l. i ngt o. d.) l. som ngn har för stat(en) l. stat(en)s bästa l. väl o. d. (särsk. motsatt: privatintresse). ISOGÆUS *Segersk.* 202 (*c.* 1700). Mot de kristna visade .. *(Trajanus)* sig hård, men hvad som förmådde honom att förfölja dem, var icke religiös ofördragsamhet utan hans starka statsintresse. BOETHIUS *HistLäsn.* 1: 333 (1895). *PedT* 1897, s. 19 (*motsatt: privatintresse*). Platons rättslära .. hade sina rötter i det grekiska samhällslivet och i ett allmänt åskådningssätt, enligt vilket allt .. måste underordna sig statsintresset. HELLSTRÖM i *3SAH* LVIII. 2: 385 (1947). — **-INTÄKT**$^{-02}$, äv. $^{-20}$. (i sht i fackspr.) jfr **-inkomst** o. **intäkt 3;** företrädesvis i pl. FORSSELL *Hist.* 1: 166 (1869; *i pl.*). — **-ISBRYTARE**$^{-0200}$. statsägd isbrytare (se d. o. 2). *VFl.* 1924, s. 37. — **-JÄGMÄSTARE**$^{-0200}$. (titel för) i stat(en)s tjänst anställd jägmästare. *Upsala* 13/11 1923, s. 5 (*i fråga om förslag till titulatur*). Examenstiteln är civiljägmästare *(o.)* denna ti-

tel behålles av anställda i bolag och andra enskilda anställningar. Anställda i statens tjänst är statsjägmästare. *SAOBArkSakkSvar* (1983). — -JÄRNVÄG[-02] l. [-20]. statsägd järnväg. FORSSELL *Stud.* 2: 187 (1887). — -KABEL. statsägd kabel (se d. o. 2). *2NF* 28: 739 (1918). — -KALENDER. [jfr t. *staatskalender*] kalender (se **kalender**, sbst.[2] 3) innehållande förteckningar över regenthus, riksdag, regering, myndigheter o. utländska beskickningar samt de ordinarie statstjänstemännen i en stat (särsk. Sv., o. i denna anv. särsk. i uttr. *Sveriges statskalender*, publikationens officiella namn 1813—1815 o. sedan 1877). *DA* 1771, nr 21, s. 3 (: För-Pommerska Stats-Calendern). Sveriges och Norriges statscalender för skottåret 1816. (1816; *titel*). Statskalender .. (*är*) en handbok, som årligen i de flesta stater utges. *2NF* (1917). A. J. v. Henels 'Det anno 1729 florerande Swerige' kan anses som det första försöket till en svensk statskalender. ÖSTERGREN (1945). Sveriges statskalender (1985; *titel*). — -KANSLI. [jfr t. *staatskanzlei*, fr. *chancellerie de l'état*] (numera bl. i skildring av ä. l. utländska förh.) en stats (statens) kansli (se d. o. 1 *a*). *GT* 1788, nr 62, s. 1 (: Hof- och Stats-Cancelliet). *MinnSvNH* 9: 352 (1864: Preussiska statskansliet). *TySvOrdb.* 2232 (1932). — -KAPITAL. kapital (se **kapital**, sbst.[1] 1) ägt av stat(en), statligt kapital. JUNGBERG (1873). — -KAPITALISM. (i fackspr.) av stat(en) utvecklad kapitalism; särsk. (i sht klandrande l. nedsättande) om sådan kapitalism kännetecknad av underlåtenhet från stat(en)s sida att, trots innehav av en stor del av landets realkapital, utnyttja detta till inkomstutjämning l. förbättring av de breda lagrens levnadsvillkor. *2NF* 38: 124 (1925: rysk statskapitalism). (*Man*) har .. att räkna med att Bergslagsbanan går staden ur händerna, uppslukad av den statskapitalism, som är tidens torftiga alternativ till den fria konkurrensens näringsliv. *GHT* 1947, nr 49, s. 12. *2SvUppslB* (1953; *klandrande, om Sovjets ekonomiska system*). — -KAPITALISTISK. jfr **-kapitalism**. *Motion i 2 kam.* 1917, nr 48, s. 9 (*i pl., om åtgärder*). — -KAROSS. [jfr t. *staatskarosse*] (mera tillf.) 1) till (I 3 *g*, V 1, om sjuglasvagn; jfr **-vagn 1**. *UNT* 22/9 1933, s. 1 (*om holländska förh.*). 2) [jfr 1] till V 1, bildl., = **-vagn 2**. LINDQVIST *Rim* 3: 275 (1919: Finlands statskaross). — -KARTOGRAF. i fråga om förh. före 1974: officiell benämning på l. titel för kartograf anställd vid Rikets allmänna kartverk (nämnda år omorganiserat till Statens lantmäteriverk). *SFS* 1923, s. 229. — -KASSA. (**stat- 1812. stats- 1766** osv.) [jfr t. *staatskasse*] stat(en)s kassa (se **kassa**, sbst.[1] 3). *PH* 8: 7219 (1766). — -KLOK. [jfr t. *staatsklug*] om regent l. statsman o. d.: som är klok l. förfaren l. omdömesgill o. d. i statssaker l. (stats)politiska ting, politiskt klok osv. (förr äv. närmande sig l. övergående i bet.: "statsslug"); äv. allmännare, om person: som äger (l. tror sig äga) god l. stor insikt i (stats)politik, o. i denna anv. numera företrädesvis substantiverat (särsk. liktydigt med: politisk förståsigpåare o. d.); i substantiverad anv. äv. närmande sig l. övergående i bet.: statsman l. (stats)politiker; äv. (numera föga br.) i superl., i det ss. adv. nyttjade uttr. *det statsklokaste*, på sätt som representerar högsta statsklokhet (anträffat bl. i numera obr. oeg. l. bildl. anv., liktydigt med: på slugast l. finurligast l. klokast möjliga sätt); äv. i överförd anv., om ngt sakligt: som kännetecknas l. präglas av l. vittnar om egenskapen att vara statsklok (i ovan angivna betydelser) l. som är en sådan persons (sådana personers) som äger denna egenskap (förr äv. om klubblokal: där politiker l. politiska förståsigpåare samlas (o. diskuterar), politisk); jfr **-klokhet**, **-klokskap** o. **-vis**. Jag hade största möda (fast jag smög mig det Stats-klokaste jag kunde) at slippa genom trängslen af famntagande Kiortlar, styfwa Råckar, hwitswåfwande Peruquer och armfäste Hattar. DALIN *Arg.* 1: nr 21, s. 2 (1733; *2 uppl. 1754:* det tystaste). De Stats-kloke må förställa sig huru de wilja, så uträknar man dock deras afsikter. DENS. *Vitt.* 5: 423 (c. 1753). Huru väl skulle denna fogel (*dvs. den ss. dum, skränig o. osnygg beskrivna sulan*) icke passa til skylt öfver ingången til våra små stats-kloka öl-klubbar? WALLENBERG (*SVS*) 211 (1771). Lämnom politiken åt de statskloke! ENVALLSSON *Frunt.* 54 (1793). Statsekonomerna dela sig i sekter .. Men dessa statskloke, tvistande om nationalrikedomens natur och orsaker, undersöka ej orsaken, hvarför en nation må sträfva att blifva rik på jordiska ting. JÄRTA 2: 208 (1823). Till och med den statskloke och framsynte Gustaf II Adolf gav, då det gällde att beivra överträdelser av konungens jakträtt på Öland, knappast sin barske fader efter i stränghet. *ActaOel.* 1: 16 (1924). Det visade sig, att .. (*regentens*) humana handlingssätt också var statsklokt. GRIMBERG *VärldH* 6: 188 (1935). — -KLOKHET[-02] l. [-20]. [jfr t. *staatsklugheit;* delvis till **-klok**] egenskapen (hos regent l. statsman o. d.) att vara statsklok, klokhet i statssaker, (stats)politisk klokhet (förr äv. närmande sig l. övergående dels i bet.: statskonst, dels i bet.: politik, möjl. äv.: "statsslughet"); förr äv. i oeg. l. bildl. anv., om (beräknande l. slug) klokhet l. försiktighet hos ngn; jfr **-klokskap**, **-vett**, **-visdom**, **-vishet**. DALIN *Arg.* 1: 273 (1733, 1754). Denna skymf (*dvs. brorsdotterns tredska*) hade så förtretat den äregiriga Systren, at hon förlorade all sin Stats-klokhet. EKELUND *Fielding* 649 (1765; *eng. orig.:* prudence). Jag gissade, at näktergalen varit vår läromästare i Musiken, räfven i Statsklokheten, myran i Hushållskonsten och tigren i Krigs-kundskapen. WALLENBERG (*SVS*) 301 (1771). (*Sv.*) Statsklokhet .. (*eng.*) Politicks. WIDEGREN (1788). Statsklokhet .. (*dvs. bl. a.*) statskonst. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). (*A. Armfelt*) vexte med förhållandena, och med åren lärde man sig allt mera att uppskatta hans stora statsklokhet och hans redliga fosterlandssinne. SCHAUMAN *6Årt.* 1: 173 (1892). Endast Salazarregimen besitter (*enligt Salazar själv*) tillräcklig statsklokhet för att förstå problemen i Angola, Moçambique och Portugisiska Guinea. *DN(A)* 4/5 1964, s. 2. — -KLOKSKAP[-02] l. [-20]. (**stat- 1915. stats- 1880** osv.) (numera i sht i vitter stil) ironiskt l. nedsättande: klokskap (se d. o. 1 *b*) i statssaker, politisk klokskap. *ASScF* 11: Minnestal 1: 24 (1880). — (I 3 *g*, V 1) -KLÄDD, p. adj. (†) klädd i statsdräkt, galaklädd. MÖLLER (1790). DALIN (1853; *angivet ss. föga br.*). BJÖRKMAN (1889). — (I 3 *g*, V 1) -KLÄDER, pl. [jfr t. *staatskleid(er)*] (†) = **stats-dräkt**. *KlädkamRSthm* 1772, s. 762. REUTERDAHL *SKH* 1: 272 (1838; *för konung Olof Haraldsson*). — (I 3 *g*, V 1) -KLÄDNAD. (†) = **stats-**

dräkt; jfr klädnad 3. *Fréville Söderh.* 2: 148 (1776; *buren av nyzeeländsk befälhavare*). *(De)* likna antika statuer i fransysk statsklädnad och spetsmanchetter. PALMBLAD *Fornk.* 1: VIII (1843). — (I 3 *g*, V 1) **-KLADNING.** sbst.[2] (sbst.[1] se A). [jfr t. *staatskleidung*] (†) = **stats-dräkt; jfr klädning,** sbst.[1] **1.** MÖLLER (1790). *(Den persiske ädlingen till sin son:)* Skynda dig, kasta på dig din statsklädning och följ mig *(till schahen)* utan ett ögonblicks uppehåll! PALMBLAD *Nov.* 2: 64 (1841). BJÖRKMAN (1889). — **-KNEP.** (numera föga br.) om i statssammanhang (av politiker l. diplomat) nyttjat knep (för att uppnå visst syfte); förr äv. allmännare, dels: politiskt l. diplomatiskt knep l. politisk osv. fint l. manöver l. intrig o. d. (äv. i utvidgad anv.: statskupp), dels oeg. l. bildl., liktydigt med: fint l. manöver l. intrig o. d.; jfr **-grepp, -list.** *(Ryska kejsarinnan)* skulle förklarat det hon ansåge alla svenska krigstillrustningarna icke åsyfta någon fejd, men snarare vara ett statsknep. EKMAN *Dagb.* 7 (1788). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817; *äv. oeg. l. bildl., angivet ss. familjärt*). Tessin *(d. y.)* .. har aldrig lånat sig till statsknep och hofränker. CRUSENSTOLPE *Tess.* 1: 268 (1847). *(Sv.)* statsknep, *(fr.)* coup d'État; vanl. *(fr.)* intrigue politique ell. de cabinet. SCHULTHESS (1885). *(Sv.)* statsknep .. *(eng.)* trick (ell. stratagem) of state; state-trick; political stratagem (ell. trick). BJÖRKMAN (1889). — (III 3) **-KOMMISSARIE,** förr äv. **-COMMISSARIUS. 1)** i fråga om förh. före 1680: tjänsteman vid Kammarkollegiet med uppgift att reglera riksstaten; i fråga om förh. 1680—1965: överordnad ämbetsman vid Statskontoret, särsk. (efter 1720): benämning på l. titel för var o. en av de (urspr. två, sedermera fem) byråchefer som under en gemensam chef (urspr. benämnd president, efter 1876 generaldirektör) bildade Statskontorets styrelse. BAÅTH (o. MUNTHE) *KStatskont.* 13 (*cit. fr.* 1679: stats commissarius). Herr RikzSkattmestaren och StaatsCommissarien skohla .. alleena swara Kongl. Maij:t sielf och ingen annan. *CivInstr.* 125 (1680). Uti Stats-Contoiret blifwer en Président och the wanlige Stats-Commissarier. *RF* 1772, § 24. Statskontorets styrelse utgöres af en generaldirektör .. och tre statskommissarier. *SFS* 1876, nr 48, s. 3. Skilsmässan *(dvs. Statskontorets)* från .. *(Kammarkollegiet)* 1680 *(inskränkte sig)* till att statskommissarien – också denne hade först funnits som en kollegiets tjänsteman för statens reglerande – blev en särskild tjänsteman för Statskontoret allena. *2SvUppslB* 27: 307 (1953). *(Statskontoret)* fick åtminstone från 1655 en statskommissarie som chef. *Statskontoret* 12 (1980). **2)** [utvidgad anv. av **1**] (titel för) chef för den kamerala förvaltningen i den svenska besittningen Bremen-Verden i slutet av 1600- o. början av 1700-talet. BROBERGEN 208 (1705, 1708). *SvAdÄttartavl.* 3: 402 (1927). — **-KOMMISSION. 1)** *hist.* till **III 3:** kommission (se d. o. 5) för statreglering; i sht om sådan kommission under frihetstiden som hade att uppgöra förslag till (o. fastställa) kommande års riksstat; ofta i sg. best. *CivInstr.* 152 (1720). Såsom medlem af finanskonseljen och statskommissionen hade .. *(U. Scheffer)* haft rikligt tillfälle att lära känna de stora och trängande *(penning-)*behofven. ODHNER i *3SAH* 6: 122 (1891). Efter 1772 års revolution övertogs statsregleringen åter af regeringen, men utarbetandet af riksstaten uppdrogs fortfarande vanligtvis åt en särskild kommission under växlande benämningar .. *(bl. a.)* statskommissionen. *2NF* (1917). **2)** (i sht i fackspr.) till **V 1:** av stat(en) tillsatt kommission (se d. o. 5) för handhavande av viss uppgift, statlig kommission. *2NF* 26: 1053 (1917). — **-KOMMUNAL.** (i sht i fackspr.) statlig o. kommunal. *UNT* 9 11 1932, s. 5 (*om reservarbete*). — **-KONST,** se d. o. — **-KONSULENT. 1)** [jfr d. *statskonsulent*] (titel för) av stat(en) anställd o. avlönad, i Sv. under Lantbruksstyrelsen lydande (o. till 1 juli 1962 existerande), rådgivare o. vägledare inom (vissa sektorer av) lanthushållningen (äv. benämnd: statsagronom). *SFS* 1903, nr 105, s. 1 (*i svinskötsel*). *LAHT* 1910, s. 413 (*i fröodling o. vallkultur*). *2NF* 19: 962 (1913; *i växtodling; i Danmark*). *2SvUppslB* (1953). **2)** [utvidgad anv. av **1**] i fråga om förh. i Sv. fr. o. m. 1967: (titel för) ämnesspecialist inom Sveriges lantbruksuniversitet med uppgift att informera (lärare, rådgivare, myndigheter, organisationer m. m.) om forskningsresultat beträffande jordbruk, trädgård, skog o. landskapsarkitektur. Statskonsulent *(i växtnäring)*. *KatalSLU* 1977—78, s. 28. Statskonsulent .. med ämnesområde ogräsfrågor i jordbruket. *Agrifack* 1983, nr 9 a, s. 4. — **-KONTOR.** (stat- 1842. stats- 1680 (: StaatsContoiret) osv.) **1)** [möjl. kortform för **generalstats-kontor(et),** ursprunglig benämning på ifrågavarande kontor (jfr *Statskontoret* 12 (1980))] till **III 3:** kontor (se d. o. 7) i Kammarkollegiet i Sv. med huvuduppgift att uppgöra riksstaten; äv. (numera nästan bl. i sg. best.) om det år 1680 (gm utbrytning av ovannämnda kontor ur Kammarkollegiet) upprättade o. sedan dess existerande, i Sthm belägna (under finansdepartementet, numera (sedan 1983) civildepartementet, sorterande) ämbetsverk vars huvuduppgifter urspr. bestod i att utarbeta riksstaten o. utanordna medel i överensstämmelse med denna samt förvalta statsmedlen, men som nu (o. i denna anv. av ordet nästan bl. till **V 1**) väsentligen fungerar ss. central förvaltningsmyndighet för rationalisering, administrativ utveckling o. automatisk databehandling (dvs. behandling av insamlade uppgifter om personer l. djur l. förhållanden o. d.) med uppgift att bl. a. verka för att statlig verksamhet bedrivs under god hushållning med tillgängliga resurser; äv. med särskild tanke på l. om lokalen (lokalerna) för nämnda kontor resp. ämbetsverk l. myndighet; i ovannämnda betydelser äv. (numera bl. i skildring av ä. förh.) i vissa uttr., dels *Kunglig majestäts och riksens (höglovliga) statskontor*, dels *Kungliga statskontoret*. *CivInstr.* 124 (1680). Wax Liuuss .. Att lÿsa Hans Maÿ:tt i Staatz Contoiret. *HovförtärSthm* 1689 A, s. 516. *Rüdling* 321 (1731: Kongl. Maj:ts och Riksens Högl*(ofliga)* Stats-Contoir). En skön thorsdagsmorgon i julii månad strömmade mycket folk förbi Riddarholmskyrkan i Stockholm och skyndade utför backen emellan Kammarrätten och Statskontoret. ALMQVIST *Går an* 13 (1839). Statskontoret, hvars ämbetsverksamhet till en början handhades af en under Kammarkollegium hörande afdelning, erhöll 1680 sin första instruktion och fick, då ny instruktion 1720 utfärdades, sin egen president. *2NF* (1917). Statskontoret .. *(är)* ett under finansdepartementet lydande äm-

betsverk med uppgift att såsom central myndighet redovisa för statens inkomster och utgifter. I dess uppgifter ingår även förvaltning av vissa statens fonder. *SvAffärslex.* (1948). *2SvUppslB* 9: 718 (1948: det svenska Statskontoret). Civilförsvarsstyrelsen framhåller i sitt remissvar på statskontorets utredning om dimensioneringen av länsstyrelsernas civilförsvarssektioner att *(osv.)*. *DN(A)* 3/11 1963, s. 4. *BonnierLex.* (1966: Kungl. Statskontoret). De tre senaste seklerna sönderfaller för statskontorets del i tre huvudperioder. Under den första perioden, 1680—1920, var statskontoret det ledande ämbetsverket inom finansförvaltningen .. Under nästa huvudperiod, 1920—1960, fick statskontoret av de tunga funktionerna på finansförvaltningens område endast behålla vissa uppgifter inom medelsförvaltningen. Däremot ökade statskontorets roll som remissinstans .. Från 1960 försvann den sista resten av 1680 års uppgifter. *Statskontoret* 9 (1980). särsk. [med anspelning på knapphet l. medellöshet i den av statskontoret förvaltade statskassan] (†) bildl. o. mer l. mindre skämts., i uttr. betecknande att ngt är uttömt l. tomt l. innehållslöst. I mitt hufvuds förråder är det i närvarande conjunctur "Statskontoret" – ja! – fantasien sitter nästan renonce i alla färger. TÖRNEROS *(SVS)* 1: 292 (1825). Det är som statskontoret (om något som är tomt). GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880). 2) om motsvarighet utomlands till statskontor (i bet. 1) l. om (skattkammare för) statskassa; numera bl. (vanl. i sg. best. o. i uttr. *Finlands statskontor*) om det i Finl. år 1875 inrättade centrala ämbetsverk vars nutida uppgift består i att handha statens finans- o. personaladministrationsfrågor, o. vilket bl. a. åligger att ha hand om åtgärderna i anslutning till statens upplåning, sköta statsskulden, övervaka den statliga kassarörelsen, sköta statens centralbokföring o. uppgörandet av bokslutet, bevilja o. utbetala av statsmedel utgående pensioner o. olycksfallsersättningar samt handha ordnandet av statens företagshälsovård (dvs. hälsovård bedriven ss. utvidgat arbetarskydd på företagens arbetsplatser). Det är endast en Magt, och en ibland de minsta i Europa *(namligen Malta)*, som drar en årlig summa penningar ur Sultan Mohammeds Stats-Contoir. AGRELL *Maroco* 1: 63 (1789, 1796). Finlands statskontor. *FinlStatskal.* 1925, s. 117. Vi ha .. att konstatera, att antalet ersättningstagare på Porkalaområdet enligt statskontorets senaste uppgifter utgör 2,250. *FinT* 1955, s. 373. — -KONTROLL. av stat(en) utövad kontroll (av l. över ngt). *TT* 1871, s. 403 *(av ångpannor)*. — -KONTROLLERA. (tillf.) jfr -kontrollerad. ÖSTERGREN (1945). — -KONTROLLERAD, p. adj. kontrollerad av stat(en). *SvD(A)* 4/2 1926, s. 6 *(om smörblandning)*. — -KREDIT. 1) (penningförsträckning l. -upplåning grundad på) kredit (se **kredit**, sbst.[1] 2 *d*) som stat(en) åtnjuter av annan stat l. andra stater l. av penninginstitut l. privatperson(er) ss. kreditgivare (förr äv. om förtroende berättigande till sådan kredit resp. på denna grundad penningförsträckning osv.); äv. närmande sig l. övergående i konkret bet., om penningbelopp utgörande resultat av försträckning l. upplåning av ovan angivet slag, särsk. liktydigt med: statslån (se d. o. 1). *SvTyHlex.* (1851). I Sverige är stats-krediten en okänd sak. AGARDH (o. LJUNGBERG) 1. 2: 211 (1853). Statskrediten var .. *(år 1673)* sådan, att en beskickning till Ryssland ej kunde afgå, i brist af penningar. BESKOW i *2SAH* 30: 147 (1857). Den i senare tider så mycket anlitade statskrediten var då *(i början av 1700-talet)* ännu okänd eller åtminstone mycket trångt begränsad. Hvem skulle dessutom hafva velat låna åt ett land *(dvs. Sv.)*, hvars undergång tycktes så nära förestående? OSCAR II V. 2: 63 (1861, 1892). Danmark förnyar statskredit på 60 milj. kronor. ÖSTERGREN *(cit. fr.* 1938). 2) (penningförsträckning l. -upplåning grundad på) kredit (se **kredit**, sbst.[1] 2 *d*) som ngn l. ngt åtnjuter av stat(en) ss. kreditgivare. Förslag om produktionsföreningar med statskredit. HÖGLUND *Branting* 1: 65 (1928). Ssg: **statskredit-system.** (numera bl. tillf.) till -**kredit 1**: på statskredit vilande system för statsupplåning o. handel med statspapper (se d. o. 3). Afkastningen af den genom Stats-Credit-systèmet på färre händer samlade massan af rikdom, användes ej för någon .. consumtion under arbete, och stadnar till vasendtelig del vid Luxens föremål. WIRSÉN *PVetA* 1821, s. 44. Staten skulle .. *(genom att utge obligationer)* slippa kasta räntorna i utländningens fickor och genom det inhemska Statskredit-systemet blifva iståndsatt att lemna förskotter till .. produktionsföretag. *Motion i 2 kam.* 1867, nr 70, s. 21. — -KROPP. [jfr t. *staatskörper*] (numera i sht i vitter stil) jfr **riks-kropp**. *VetAH* 1764, s. 94. *(Rysslands)* statskropp var ännu et barn i sin linda, som först i våra dar växt til det jätte-spöke, som förfärar verlden. TEGNÉR *FilosEstetSkr.* 152 (1801). Fejden med Valdemar Atterdag och den vendiska hansan var .. *(år 1344)* förd till lyckligt slut. Ett bestående resultat syntes vara Skånelandskapens definitiva sammanfogande med den svenska statskroppen. *HT* 1947, s. 36. — -KUNNIG. 1) (†) i stat(en) känd l. bekant l. ryktbar (jfr **kunnig I 2** o. **riks-kunnig**); anträffat bl. i avledn. **statskunnighet. 2)** (numera knappast br.) kunnig l. insiktsfull i statssaker l. (stats)politiska ting (förr äv. dels: kunnig l. insatt i statskunskap (i inskränkt mening) l. statslära, dels närmande sig l. övergående i bet.: statsklok l. statsslug); äv. substantiverat, om i statssaker osv. kunnig l. insiktsfull person (förr äv. dels om i statskunskap osv. kunnig l. insatt person, särsk. liktydigt med: statslärd, dels om politiker); jfr **kunnig II 2.** ISOGÆUS *Segersk.* 140 (c. 1700; *i pl., substantiverat*). Statskunnige och Skriftlärde! Det hör Er till att styra Verlden. *LBA* 32: 3 (1799). *(Sv.)* Statskunnig .. *(fr.)* Statistique. Politique. NORDFORSS (1805). Vetandets grundlighet och vidd i förening med framställningens klarhet, redighet och ändamålsenliga måtta utmärkte de uppsatser, som .. lemnades *(till Vetenskapsakademien)* af matematiker, mekaniker, naturforskare, läkare, ekonomer och statskunniga. JÄRTA 2: 104 (1839). Grefve Axel Lewenhaupt, en hederman, tapper och fast, men inte just statskunnig. REUTERDAHL *Mem.* 272 (1860). *(J. N. Madvig)* var filosof och stats- och rättskunnig, men allt kom den klassiska filologien till godo. CAVALLIN (o. LYSANDER) 57 (1887). Avledn. (†): **statskunnighet**, r. l. f. **1)** till -**kunnig 1:** egenskapen l. förhållandet att vara känd l. bekant l. ryktbar i stat(en). Jag tvekar ej att sätta bland de mest utmärkta drag af Grefve Hermanssons lycka, att den skådeplats, der han uppställdes, var densamma, der Gyllenborgars ljusare

statskunnighet lyste för allmänhetens beundran. LEHNBERG i *1SAH* 3: 108 (1790). 2) till -kunnig 2, = -kunskap. CAVALLIN (1876). — -KUNSKAP[-02], äv. [-20]. [jfr t. *staatskunde*] kunskap l. kännedom om l. insikt i (förhållandena l. livet i samtid l. gången tid i) en stat l. staten; äv. (o. numera nästan bl., i ökande utsträckning dock ersatt med: statsvetenskap): läroämne l. vetenskaplig disciplin (med under olika tider o. under påverkan av skilda uppfattningar l. teorier växlande målsättning) vars föremål är dels statens l. en stats l. stater(na)s författning(ar) o. politiska system (särsk. om den vetenskapliga disciplinen uppfattad ss. inriktad på att med utgångspunkt i ett lands författning söka fastställa dennas typologi o. historiska utveckling), dels politiska idéer; i fråga om ä. förh. äv. (äv. i uttr. *deskriptiv statskunskap* l. *statskunskap i inskränkt mening*) liktydigt med: statistik (i den urspr. bet. av samhällsvetenskap med uppgift att insamla o. (rent deskriptivt l. numeriskt i tabellform) beskriva fakta om en stats (statens) aktuellt förhandenvarande tillstånd ur alla aspekter, t. ex. i hänseende till topografi, befolkning, författning, näringsliv); äv. i utvidgad anv., konkret(are), om ngns l. ngras (i muntlig l. skriftlig form ådagalagda) uppfattning om l. beskrivning av statskunskap (i ovan angivna betydelser), särsk. om (läro)bok om l. i ämnet; i utvidgad anv. förr äv. om (redogörelse (i skriftlig form) för) statskunskapliga l. historiska fakta l. bådadera gällande en viss bestämd stat, särsk. om (lärobok i) en stats historia (se d. o. II 1); jfr -kunnighet 2, -lära, -rätt(slära); jfr äv. statisk, adj.[1] 1. MÖLLER 1158 (1745). På Boklådan finnes: Swea Rikes Stats-Kunskap, af Lagerbring. *GT* 1788, nr 56, s. 4. Hwad är Stats-Kunskap? Kännedom af en Stats Styrka och Swaghet i anseende till desz naturliga Förmåner .. Öfwerhet .. Regeringssätt och Lagar .. Religion .. Handel och Slögder .. Krigsmakt .. Inkomster .. Folkets antal och Seder .. m. m. BERGKLINT *Sam.* 2: 14 (1802). Har man alfvare med att rikta sin menniskokännedom och statskunskap, så bör man blanda sig med personer af allehanda stånd. RADEMINE *Knigge* 2: 189 (1804). Handbok i Rysslands Englands Frankrikes och Tysklands statskunskap. NYSTRÖM *Svedelius* (1887; *boktitel*). Hildebrands stärkelseblå statskunskap. ASPLUND *Stud.* 20 (1912). Deskriptiv statskunskap (vetenskapen om "statsmärkvärdigheter") började som självständig vetenskap idkas vid tyska universitet från slutet af 1600-talet .. och kallades ända in på 1800-talet statistik. *2NF* (1917). *Dars.* (: statskunskap i inskränkt mening). Jag hade .. på våren slarvat ihop en filosofie kandidatexamen i .. *(bl. a.)* statskunskap. HELLSTRÖM *Malmros* 167 (1931). Statskunskapen vill med utgångspunkt från statslivets historiskt och rättsligt givna förutsättningar under hänsynstagande till .. faktorer av olika slag – politiska, sociala, ekonomiska och ideologiska .. utforska och klarlägga statsskickets faktiska gestaltning ("den levande författningen"). ÖSTERGREN (1945). Statsrätten utgör kärnan av statskunskapen och ger denna dess fasta ryggrad, men sin särart får statskunskapen genom vad den har att ge därutöver. *2SvUppslB* (1953). Äldre statskunskap (statsvetenskap) var mera fixerad vid staten än nyare, som arbetar med politik i bredare mening. *SAOBArkSakkSvar* (1987). särsk. i uttr. *komparativ statskunskap*, statskunskap med inriktning på jämförelse mellan vissa i skilda länder återkommande positivrättsliga institutioner (t. ex. en- l. tvåkammarsystem, ministär, referendum). *SvUppslB* 25: 1187 (1935). Avledn. (i vissa kretsar): statskunskapare, m. (ig. (ngt vard.) person som sysslar med (forskar i) statskunskap, statsvetenskapsman; numera i ökande utsträckning ersatt med: statsvetare. STRÖM *UngdStrid* 408 (1940). *HT* 1976, s. 470. statskunskaplig, adj. som avser l. rör l. gäller l. kännetecknar (området för) statskunskapen l. som är statskunskapens (äv. ss. adv.); numera vanl. ersatt med: statsvetenskaplig. CAEHRENSVÄRD *Brev* 1: 250 (c. 1795; *ss. adv.*). *SvJuristT* 1963, s. 388 (*i pl., om forskningar*). — -KUPP. kupp (se kupp, sbst.[3] 1 (*b*)) riktad mot (viss del av) den bestående l. hävdvunna ordningen i stat(en); numera nästan bl. om kupp vari ngn med (militärt) våld tillväller sig den politiska makten i stat(en). *LBA* 39—41: 4 (1800). Han *(hade)* .. haft ett ganska märkligt samtal med Landtmarskalken rörande Hartmansdorffs statskupp att kassera Borgare- och Bondeståndens voteringspropositioner för Förstärkta Statsutskottet. LILJECRONA *RiksdKul.* 249 (1840). Statskupp i Panama. *UNT* 10/10 1941, s. 1. — -KYRKA. [jfr t. *staatskirche*] kyrka (se d. o. 4) som (har officiell status i ett land o.) är mer l. mindre intimt förenad med (o. därmed i motsvarande grad, i sht vad gäller rättsordning, tjänstetillsättning o. ekonomi, beroende av) stat(en); äv. med förklenande l. nedsättande bibet.: statskontrollerad kyrka; äv. konkret: statsägd o. av statskyrka (i ovan angiven bet.) nyttjad kyrka (se d. o. 1); särsk. motsatt: frikyrka; jfr folkkyrka. *Tillhöra statskyrkan. Lämna statskyrkan. Svenska statskyrkan.* *TheolQ* 1829, 3: 4. *Sthm* 1: 656 (1897; *konkret*). Behandlingen av Eisenachresolutionen .. hade .. visat, att svenska kyrkan icke är en statskyrka utan en folkkyrka. *AB(A)* 1931, nr 86, s. 4. *Motion i 2 kam.* 1955, nr 48, s. 1 (*motsatt: frikyrka*). En statskyrka skapar hos kyrkan ett beroende av staten som inte är bra. *SDS* 23/2 1987, s. 8. Ssg (i fackspr.): statskyrko-döme. av statskyrka etablerad kyrkomakt i ett land; jfr döme 3. *2NF* 26: 1097 (1917). — -KYRKLIG. [delvis till -kyrka] som tillhör l. har avseende på l. rör l. används l. omhuldas av statskyrka(n) l. som är statskyrka(n)s l. som verkställs enligt statskyrka(n)s ceremoniel o. d. *NerAlleh.* 1871, nr 41, s. 2 (*om vigsel*). LUNDIN *NSthm* 206 (1888; *om predikant*). ÖSTERGREN (1946; *om begravning*). Avledn.: statskyrklighet, r. l. f. om (manifestation av) egenskapen att vara statskyrklig. FORSSELL *Stud.* 1: 108 (1875). — -LABORATORIUM. statsägt laboratorium, statligt laboratorium. *Hygiea* 1897, 1: 150. — -LEDARE. (mera tillf.) stat(en)s politiske ledare (se d. o. 1). *Almquist VarldH* 6: 460 (1929; *om Fredrik II av Preussen*). — -LEDNING. stat(en)s politiska ledning (se ledning, sbst.[2] 1 (slutet)); särsk. konkret. WIESELGREN *Bild.* 249 (1883, 1889; *konkret*). — -LEVERANS. leverans (se d. o. 2) till stat(en). ENGSTRÖM *LbSvFolk.* 126 (1938). — -LEVERANTÖR. leverantör till stat(en). ÖSTERGREN (1946). — (III 3) -LIGGARE. liggare (se d.

o. 7) över utgiftsanslag i statsbudgeten, som (det urspr. ålåg Statskontoret, senare Riksrevisionsverket, att årligen befordra till trycket, men som numera) utges av Allmänna förlaget, varvid varje enskilt departement ansvarar för sitt avsnitt o. varje departements del utkommer som ett separat häfte; numera nästan bl. (med anslutning) till **stat,** sbst.[3] V 1. *BtRiksdP* 1873, l. 1: nr 1, Bil. 6, s. 66. Civilförvaltningen har att årligen i samråd med övriga centrala förvaltningsmyndigheter inom krigsmakten och med riksrevisionsverket utarbeta .. manuskript till statsliggarens fjärde huvudtitel. *SFS* 1965, s. 1955. Allmänna Förlaget har sedan länge givit ut Statsliggaren .. Manuskripten lämnas i form av heloriginal från alla departementen utom från Utbildningsdepartementet som lämnar det i form av diskett *(dvs. skiva med magnetiskt lagrad information)*. *SAOBArkSakkSvar* (1988). — **-LIST.** [jfr t. *staatslist*] (numera föga br.) om i statssammanhang (av politiker l. diplomat) ådagalagd l. nyttjad list (för att uppnå visst syfte); förr äv. allmännare: politisk l. diplomatisk list(ighet) l. slughet l. intrig (äv. i utvidgad anv., övergående i bet.: statskupp); jfr **-grepp, -knep.** NORDBERG *C12* 1: 153 (1740). *(T. S.)* Gracchi undergång war besluten. Senaten brukade den finaste Statslist, at dela menighetens förtroende mellan honom och Drusus sit Kreatur. EBERHARDT *AllmH* 2: 124 (1768). *(Sv.)* Statslist .. *(Fr.)* Coup de politique. Coup d'état. NORDFORSS (1805). *(Beskyllningar mot G. III i Argus:)* att hans kärlek för vitterheten varit tillgjord, och alla hans inrättningar till hennes förmån blott verkningar af en beräknad statslist. BRINKMAN (o. ADLERSPARRE) *Brevväxl.* 26 (1829). *(Sv.)* Statslist .. *(fin.)* walta- l. waltio-wiekkaus l. -juoni. AHLMAN (1872). — **-LIV.** [jfr t. *staatsleben*] om i stat(en) utvecklat samhällsliv i dess olika former (stundom äv. pregnant, om den speciella formen därav ägnad politiken l. det allmänna, särsk. liktydigt med: politiskt resp. offentligt liv); äv. oeg. l. bildl. (jfr **stat,** sbst.[3] V 1 *l*), om i (statsliknande) djursamhälle utvecklad form av djurliv; jfr **liv** I 3. *BrinkmArch.* 1: 289 (1818). Det finnes inom djurvärlden icke blott familjelif, utan äfven statslif. RYDBERG *FilosFörel.* 3: 152 (1878). Man hade .. *(1718)* ej öga för andra faror än dem som hotade från konungamaktens sida, och derigenom hade man råkat i den motsatta ytterligheten att nästan alldeles undantränga konungen ur statslifvet. ODHNER *G3* 1: 152 (1885). *(Aristoteles)* slutade som en empirisk socialforskare, inriktad på studiet av statslivets olika former. ASPELIN *TankVag.* 1: 114 (1958). — **-LIVRÉ,** förr äv. **-LIVERI. 1)** [jfr t. *staatsliverei*] till I 3 *g*: livré (av speciellare l. praktfullt slag) använt l. avsett att användas vid högtidliga tillfällen l. i officiella sammanhang; äv. (o. numera företrädesvis, nästan bl. i skildring av ä. förh.) till (l. med anslutning till) V 1: statligt tjänstelivré, statsuniform, civiluniform; jfr **-dräkt.** *HC11H* 6: 45 (c. 1713; *buret av kunglig lakej*). I äldre tider bestods åt varje page ett livré; från 1728 fick han tvenne, ett "rikare statslivré och ett annat att dagligen brukas". *Rig 1935*, s. 190 (*cit. fr.* 1728). Herrar Riksens Råds Stats-Livréer. *FörordnYppigh.* 26/6 1766, s. A 4 b. Klingspor *(befalldes)* att skicka en af sitt folk i statslivré till ryska generalen *(för att underhandla om fångutväxling)*. TROLLE-WACHTMEISTER *Ant.* 1: 114 (1808). Statsliveri .. *(dvs.)* Liveri för högtidliga tillfällen. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). *(Han)* förde mig till en statsvagn med kusk och betjänt i statslivré. EKSTRAND *JordRunt* 2: 206 (1944). jfr **page-statslivré. 2)** [bet.-utveckling ur 1 med anslutning till (l. ssg med) **livré** 5] (†) koll., om tjänstepersonal klädd i statslivré (i bet. 1). Sedan *(komma)* des *(dvs. ambassadörens)* talrika Stats-livrée, som gingo 2 och 2. *Björnståhl Resa* 5: 35 (1783). — **-LOTTERI.** [jfr t. *staatslotterie*] av stat(en) anordnat lotteri. *GT* 1787, nr 33, s. 1. Ssg: **statslotteri-obligation.** *hist.* om var o. en av de statsobligationer som ss. vinster ingick i av hattarna under frihetstiden inrättat statslotteri. TILAS *Ant.* 2: 87 (1769). — **-LYCEUM.** (numera bl. om ä. l. utländska förh.) av stat(en) ägt o. drivet lyceum. *LarovKomBet.* 1884—85, 2: Bil. B, s. 266 (*om italienska förh.*). RAMSAY *VagvFinl.* 319 (1895; *om finländska förh.*). — **-LÅN. 1)** av stat(en) upptaget penninglån; i sht förr äv. i uttr. *så l. så mycket statslån*, så l. så mycket i l. utgörande statslån. *(1777—87)* hade .. *(franska parlamentet)* inregistrerat öfver 1200 millioner Statslån. HÖIJER 4: 220 (1796). *SFS* 1915, s. 37. **2)** av stat(en) lämnat penninglån, statligt lån. LINDE *Kam.* 169 (1867). — **-LÄRA.** [jfr t. *staatslehre*] (numera företrädesvis i Finl. o. i skildring av ä. l. utländska förh.) lära l. vetenskap(sgren) som har staten (dess väsen, grundval m. m.) o. statslivet till sitt föremål, särsk. liktydigt med: statskunskap (i inskränkt mening) l. statsvetenskap; särsk. i vissa uttr., dels [jfr t. *allgemeine staatslehre*] *allmän statslära*, statslära med inriktning på att klargöra allmänna begrepp (t. ex. stat, statsorgan, suveränitet) inom ämnesområdet, dels [jfr t. *besondere staatslehre*] *speciell statslära*, statslära med inriktning på beskrivning av (o. jämförelse mellan) statliga institutioner, särsk. liktydigt med: komparativ statskunskap (se d. o. slutet); äv. dels speciellare: filosofisk disciplin (av vissa uppfattad ss. en del av rättsfilosofien) som har staten till sitt föremål (äv. i uttr. *filosofisk statslära*), statsfilosofi, dels allmännare: (doktrinär) lära l. grundsats l. uppfattning l. åsikt om l. gällande för l. i en stat (staten); äv. konkret, om skriftlig framställning (särsk. (läro)bok) om l. i (ngns) statslära (i ovan angivna betydelser); jfr **-vetenskap, -rätt** samt **samhälls-lära** o. **politik,** sbst. 1. *(En konung behöver)* hwarijehanda estatzläror och maximer. *KKD* 12: 432 (1712). De Påfviskes .. fördömliga Statslära, at ingen tro, ed och förbindelse gälde emot Kättare. SCHÖNBERG *Bref* 1: 283 (c. 1778). *(Sv.)* Statslära .. *(fr.)* politique, statistique, politique philosophique. ÖoL (1852). Statsvetenskaperna .. *(dvs.)* statslära, folkrätt, politik, nationalekonomi, statistik, finansvetenskap och förvaltningslära. *EkonS* 1: 83 (1891). Modern statslära. *StatsvT* 1900, s. 295 (*boktitel*). *2NF* (1917: "filosofisk statslära"). Statskunskapen blir väsentligen ett instrument för den doktrin, med vilken diktaturen rättfärdigas, och alltså med nödvändighet en statslära. *VetenskIDag* 195 (1940). *(Kunskapsfordringar för betyget med beröm godkänd i statskunskap: i)* Allmän statslära och jämförande statskunskap *(läses bl. a.)*: Boëthius, Om statslivet. *StudiehandbFilosFakultLund* 157 (1943). Med sina rötter i Boströms statslära har Wirsén i själva verket aldrig försonat

sig med tvåkammarsystemet. BJÖRCK *HeidenstSek.* 225 (1946). *2SvUppslB* (1953: allmän .. speciell statslära). Helsingfors universitet .. *(Lärare:)* Statsv*(etenskapliga)* fak*(ulteten)* .. Heiskanen, Ilkka Juhani .. Allm. statslära. *FinStatskal.* 1986, s. 232. särsk. *a)* ingående i (officiell) benämning på l. titel för lärare i statslära vid läroanstalt (särsk. universitet). Professoren i Moralen och Statsläran, höglärde och vidtberömde Magister Johan Peter Sleincour. LEOPOLD 6: 174 (1786). Kungl. Krigsskolan .. Officerskursens lärare .. förste lärare i stats- o. samhällslära. *SvStatskal.* 1939, s. 379. *b)* (†) i uttr. *historisk statslära,* gren av statsläran (statskunskapen) beskrivande statens o. statslivets företeelser under skilda historiska perioder. *(Sv.)* Den historiska statsläran; *(t.)* die Staatskunde, Statistik. MÖLLER (1790). HEINRICH (1828). — -LÄRARE. [jfr t. *staatslehrer*] (†) lärare i statslära l. statskunskap; äv. närmande sig l. övergående i utvidgad anv., dels om statsvetenskapsman l. statslärd, dels (allmännare) om person med stora insikter i hur en stat bör styras, "politiker" (jfr **politik**, sbst. 1), statsman. MÖLLER (1790). Med hjelp af de beräkningar, som .. *(statistiken)* lemnar öfver hvarje folks tillstånd och som den uppställer i åskådliga tabeller, tror statsmannen inom sitt kabinett och statsläraren vid sitt skrifbord sig hafva hela jordklotet framför sig. JARTA 2: 211 (1823). I nyare tider hafva Rätts- och Stats-lärare låtit sjelfva Staten uppkomma genom ett contract, och således gjort honom till en product af menskligt godfinnande. BOSTRÖM *Lag* 69 (1845). *(I Sv. saknas)* märkligt nog, enär Sveriges författningshistoria är bland de innehållsrikaste som finnas, en statslärare (politiker i aristotelisk mening) af betydelse. *StatsvT* 1900, s. 250. — -LÄRD, p. adj. (numera i sht ngt ålderdomligt) lärd i statsvetenskap l. inom statsvetenskapernas område, som har (stor) statsvetenskaplig lärdom; ofta substantiverat, om statslärd person; stundom äv. med ironisk l. nedsättande bibet.; jfr **-lärdom.** ATTERBOM *LÖ* 1: 11 (1854; *substantiverat, med ironisk bibet.*). *SvD(A)* 1930, nr 342, s. 10 (*om professor R. Kjellén*). — -LÄRDOM. (†) lärdom i statsvetenskap l. inom statsvetenskapernas område, statsvetenskaplig lärdom; jfr **-lärd.** BRASK *Pufendorf Hist.* 220 (1680). — -LÄROVERK^{-002}. (numera bl. i skildring av ä. förh.) av stat(en) ägt o. drivet läroverk, statligt läroverk (motsatt: privatläroverk). NYSTRÖM *Svedelius* 1: 185 (1887). — -LÖN. om lön i den under **lön,** sbst.[1] 2 (*b*) redovisade bet. 1) (†) till III 4: lön efter stat(en). *LMil.* 1: 546 (1685). *BtRiksdP* 1902, 8Hufvudtit. s. 38. 2) till V 1: lön från stat(en). *SvJuristT* 1949, s. 655. — -LÖS. (stat- 1868—1912. stats- 1924 osv.) om person: som icke äger medborgarskap i någon stat; äv. om folk l. samhälle l. land l. naturtillstånd o. d.: som icke organiserats till en stat l. i stater, som är i avsaknad av (en organisation i) stater. BOLIN *Statsl.* 1: 11 (1868; *i pl., om folk*). Det antogs *(på 1600- o. 1700-talen)*, att människorna ursprungligen lefvat i ett statlöst naturtillstånd och att staten bildats genom fördrag mellan individerna. *2NF* 17: 1385 (1912). Antarktis är obebott och därigenom också statslöst. NUMELIN *PolGeogr.* 32 (1927). Ingen av oss .. kan .. fatta vad det är att ryckas upp ur sin rot, vara statslös, vara jude i Tyskland. NERMAN *MännVärd.* 17 (1940, 1946). Avledn.: **statslöshet.** *SAOL* (1950). — -MAKT. [jfr t. *staatsmacht*] makt (se d. o. 11) som är förbunden med stat(en) o. som dennas företrädare utövar (äger att utöva) gentemot statsmedlemmarna; makt l. herravälde l. bestämmanderätt i stat(en); äv. konkret(are), dels om makt (se d. o. 12 (*a*)) i stat(en), dels om stat(en) själv; särsk. i vissa uttr., dels *första, andra statsmakten,* om den verkställande (av statschefen l. regeringen l. bådadera utövade) makten resp. den lagstiftande (av folkrepresentationen utövade) makten i en stat (äv. övergående i att beteckna: statschefen l. regeringen l. bådadera resp. folkrepresentationen), dels [jfr i denna anv. eng. *estate,* (riks)stånd, oeg. äv.: statsmakt] (o. numera företrädesvis, särsk. mer l. mindre skämts.) *tredje statsmakten* (jfr *a*), oeg. l. bildl., om tidningspressens makt i en stat (äv. övergående i att beteckna: tidningspressen); äv. i pl. best., om utövarna av den verkställande o. lagstiftande (o. dömande) makten i stat(en), särsk. använt ss. beteckning för staten o. statsmyndigheterna. *SC* 1: 100 (1820). Geijers Literatur-Blad har väckt din uppmärksamhet och i synnerhet hans yttrande, att periodiska pressen är tredje "statsmakten". *ÖgCorr.* 24/9 1838, s. 4; jfr: I den nyare *(konstitutionen)* .. har denna *(fria)* diskussion .. fått en ny, tredje, mäktig organ – pressen. GEIJER I. 8: 267 (1838). Statens Institutioner äro verkliga, lefvande och verkande, Statsmagter, uti hvilka Staten har sin tillvaro, och hvilka äro uttryck af den hos Statsborgarne lefvande National-andan. SNELLMAN *ElCurs* 3: 100 (1840). Konungen och riksdagen kallas: statsmakterna. ALDÉN *Medb.* 1: 9 (1884). J. J. Ekman .. yttrade, att .. det nu vore frågan om den andra statsmaktens bifall. DE GEER *Minn.* 2: 6 (1892). Författningen är .. den rättsordning, enligt hvilken statsviljan bildas och statsmakten i första hand utöfvas. FAHLBECK *Förf.* 86 (1904). Montesquieus maktfördelningslära rör sig .. med tre "makter", den lagstiftande, den verkställande och den dömande. Dessa "makters" bärare .. böra dock endast uppfattas som olika organ för utövandet av statsmakten. *3NF* (1933). Första statsmakten (konungen) och andra statsmakten (riksdagen) äro benämningar, som nu ha blivit mer sällsynta. ÖSTERGREN (1946). Statsmakt är enl. modern statslära staten själv, när den gentemot sina medl. framträder som befallande. Den är en och odelbar. *2SvUppslB* (1953). särsk. i utvidgad anv. *a)* (numera bl. ngn gg, i skildring av ä. förh.) i förb. med *tredje,* om medelklassens konservativa majoritet i Sv. vid 1800-talets mitt; anträffat bl. i medelbar sådan förb. Ett tredje, icke blott parti, utan en verklig statsmakt .. denna medelklassens konservativa majoritet växer med hvarje dag. GEIJER I. 5: 377 (1847). *b)* [jfr MONTESQUIEUS maktfördelningslära med dess tre "makter" i staten: den lagstiftande, verkställande o. dömande; jfr äv. eng. *the fourth estate,* om tidningspressen] (numera bl. tillf., företrädesvis i skildring av eng. förh.) i förb. med *fjärde* (särsk. i uttr. *fjärde statsmakten*), särsk. mer l. mindre skämts., om tidningspressen i en stat (i sht Engl.), den tredje statsmakten (se huvudmom.). *NF* (1891: den fjerde statsmakten). Med anledning af tidningspressens stora betydelse i vår tid har också den kallats en statsmakt ("den

fjärde”). 2NF (1917). *(Eng.)* The fourth estate .. *(sv.)* den fjärde (i Sverige tredje) statsmakten. *EngSvOrdb*. 240 (1956; *angivet ss. skämts.*). — -MAN, se d. o. — -MASKIN. (numera bl. tillf.) bildl. 1) [jfr t. *staatsmachine*] om stat(en) l. statligt organ o. d. (uppfattad resp. uppfattat ss. en maskin), statsmaskineri; jfr maskin 2 *a δ*. Ganska ofta äro .. *(tyska lantständerna)* blott hinder i statsmaschinen. HÖIJER 4: 406 (1797). När en statsmaskin går varmt eller klickar på något sätt, behöfs det pengar för att smörja lagren. JANSON *CostaN* 1: 23 (1910). 2) om maskinmässigt fungerande statstjänsteman. PALMBLAD *Nov*. 1: 151 (1840). — -MASKINERI. bildl., om stat(en) l. statligt organ o. d. (uppfattad resp. uppfattat ss. ett maskineri); jfr maskineri 2 *a* samt -maskin 1 o. -apparat. *AB* 1840, nr 304, s. 3. *(L. Nordström)* framhåller .. *(i Fyrskeppet)* hur beundransvärt pålitligt det svenska statsmaskineriet är, ej minst tack vare de underordnades plikttrohet. HEDÉN 5: 123 (1923). Det egyptiska skatteväsendet sköttes genom ett statsmaskineri, som fungerade med osviklig säkerhet. GRIMBERG *VärldH* 3: 253 (1928). — -MEDBORGARE^{-0200}. medborgare (se d. o. 4) i stat(en), statsborgare. BOLIN *Statsl*. 2: 200 (1871). — -MEDBORGARSKAP^{-0102}, äv. $^{-0200}$, förr äv. -MEDBORGARESKAP. [jfr -medborgare] medborgarskap i stat(en), statsborgarskap. BOLIN *Statsl*. 2: 203 (1871: -medborgareskap). — -MEDEL, sbst.[2] (sbst.[1] se A). 1) (†) medel (se medel, sbst. 13) varmed (stats)politisk(a) avsikt(er) främjas. Augustus nyttjade .. Spectaclerna och i synnerhet dansen såsom et Statsmedel at utplåna minnet af den förlorade friheten. KELLGREN *(SVS)* 4: 94 (1779). 2) [jfr t. *staatsmittel*] stat(en)s medel (se medel, sbst. 14), statliga medel. *HC11H* 9: 44 (1697). — -MEDICIN. (numera bl. i skildring av ä. förh.; se dock slutet) om (lära l. läroämne behandlande) medicinen (se medicin 1) i dess förhållande till staten (dennas lagar, förordningar o. d.), statslivet o. statsmedborgarna (deras fysiska o. psykiska hälsa), socialmedicin; särsk. i uttr. *rätts- och statsmedicin*, om tidigare kombinerat läroämne (vid universitet) omfattande rättsmedicin o. socialmedicin. *TLäk*. 1832, s. 4. Studerande, som vill avlägga medicine licentiatexamen, skall efter avlagd medicine kandidatexamen .. hava blivit .. vitsordad .. i rätts- och statsmedicin. *SFS* 1921, s. 270. Docenten i rätts- och statsmedicin vid Lunds universitet Hjalmar Sjövall. *UNT* 8/3 1945, s. 3. särsk. i uttr. *veterinär statsmedicin*, del av statsmedicinen fallande inom det veterinärvetenskapliga området; utom i skildring av ä. förh. numera bl. (fullt br.) om författningskunskap ss. läro- o. examensämne för veterinärexamen, veterinär författningskunskap. Veterinärexamen skall avläggas i *(bl. a.)* följande examensämnen: a) speciell patologisk anatomi .. i) veterinär statsmedicin .. *(omfattande)* tjänsteåligganden. *SFS* 1924, s. 539. *SAOBArkSakkSvar* (1985; *om veterinär författningskunskap*). — -MEDICINSK. [jfr -medicin] (numera bl. i skildring av ä. förh.) som tillhörde l. gällde l. hade avseende på o. d. statsmedicin(en); särsk. i uttr. *Statsmedicinska anstalten*, om en till år 1918 existerande (under medicinalstyrelsen ställd) institution med uppgift att gå medicinalförvaltningen till handa med vetenskapliga undersökningar o. utöva egen vetenskaplig forskning inom det statsmedicinska området (nämnda år omorganiserad o. uppgående i dels statens bakteriologiska laboratorium, dels statens rättskemiska laboratorium, dels statens farmaceutiska laboratorium). WoJ (1891). Föreståndarna för statsmedicinska anstaltens särskilda avdelningar. *SFS* 1916, s. 1441. — -MEDLEM^{-02} l. $^{-20}$. medlem av stat(en), statsmedborgare. THOMANDER (1832) i *3SAH* LXXXI. 2: 340. — -MEJERIST. (i Finl., förr) statsanställd undervisare o. rådgivare i mejerihantering. *Finland* 141 (1893). — -METEOROLOG. officiell benämning på l. titel för meteorolog anställd vid Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut l. (före 1945) Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt. *SFS* 1918, s. 2451 (*vid Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt*). *SvYrkeslex*. nr 871 b, s. 3 (1956). *SvStatskal*. 1980, s. 153 (: Förste statsmeteorolog). — -MINISTER, se d. o. — -MINISTERIUM. [jfr t. *staatsministerium*] (numera bl. om ä. utländska förh.) av ministrar (med chefskap över var sin avdelning (särsk. departement) av statsförvaltningen) bestående högsta styrelseorgan (regering) i en stat. *AB* 1865, nr 31, s. 4 (*om tyska förh.*). — -MONOPOL. [jfr t. *staatsmonopol*] stat(en) tillkommande monopol (se d. o. 1) l. (allmännare) ensamrätt (till ngt); äv. i utvidgad anv., dels om ngt som stat(en) har monopol på l. ensamrätt till, dels närmande sig l. övergående i anv. om företag o. d. som tillverkar l. försäljer l. utövar verksamhet med ngt som stat(en) har monopol på l. ensamrätt till. *Statsmonopol på ngt*. Ett växande stats-monopol i fråga om *(det vid USA:s fängelser utförda)* arbetet. GEIJER I. 6: 150 (1839). Så snart .. *(företaget)* började inbringa något, gjorde .. *(diktatorn)* det till statsmonopol och körde anläggarna hufvudstupa ur landet. JANSON *CostaN* 1: 99 (1910). Tobaken är statsmonopol där nere *(i Spanien)*, och cigarrerna äro därefter. LEWENHAUPT *Pyren*. 302 (1914). — -MONOPOLISERA, -ing. [till -monopol] göra (ngt) till föremål för ett statsmonopol. *SvD(B)* 1947, nr 52, s. 4. — -MORAL. jfr moral 1 o. samhälls-moral. Sokrates' lefnad och död var en seger, som den personliga moralen och fromheten vunno öfver den tidens och det samhällets statsreligion och statsmoral. RYDBERG *FilosFörel*. 4: 115 (1878). — (I 3 *g*) -MUNDERING. (numera bl. ngn gg, i skildring av ä. förh.) om (indelt) soldats bättre mundering, livmundering; motsatt: släpmundering. STIERNSTOLPE *Arndt* 2: 73 (1807). SPAK *Unif*. 67 (1890; *om förh. på 1830-talet*). — -MYNDIGHET^{-002}, äv. $^{-200}$. (stat- 1873. stats- 1852 osv.) stat(en) tillkommande l. av stat(en) utövad myndighet; äv. konkret(are), om statsorgan utövande sådan myndighet; i konkret anv. stundom äv. närmande sig l. övergående i anv. om tjänsteman representerande sådan myndighet resp. sådant organ; jfr -ämbete 1, 2. Den Indiska *(storken)*, hwilken statsmyndigheterna förbjudit att döda, blir mycket näswis .. och stöter till folk med näbben, när de gå på gatan. HOLMSTRÖM *Ström NatLb*. 2: 148 (1852). *(Som)* organ för att öfvervaka skyddbestämmelsernas genomförande .. *(har)* man .. skapat speciella statsmyndigheter – fabriksinspektörer, yrkesinspektörer, yrkesråd – som .. äfven fungera som rådgifvande organ åt regering och förvalt-

ningsmyndigheter. *EkonS* 2: 592 (1902). Statsmyndigheten utövades hos de *(germanska)* stammar, som ej hade konungar, av folkförsamlingen eller tinget. GRIMBERG *VärldH* 4: 281 (1930). — (I 3 *g*, V 1) -MÖSSA. [jfr t. *staatsmütze*] (†) mössa (se d. o. 1 *a*) buren (i officiella sammanhang l. vid högtidliga tillfällen) ss. tecken på ngns värdighet l. tjänsteställning i stat(en); jfr -dräkt. En karl, hwilken Naturen til en Bacularium *(dvs. tuktomästare)* vti A. B. C. Skolan deputerat hafwer, må blifwa så politisk *(dvs. diplomatisk l. klok)* som han wil, så titta äntå Riset och Kieppen, lika som twå åszne öhron vnder hans Statz-Mysza fram. *Weise* 268 (1697). *(Den engelske tronföljaren är vid födelsen myndig.)* Först när han blir några år äldre utnämnes han til prins af Wales och grefve af Chester, får då en "statsmössa" på hufvudet och hertigkrona, en liten staf af guld och en ring. *AB* 1841, nr 270, s. 1. — -NYHET[-02] l. [-20]. (numera knappast br.) nyhet l. underrättelse som har med det politiska livet i stat(en) att göra, politisk nyhet; jfr -tidning 1. TOPELIUS *Planet.* 2: 71 (1889). *(Gjörwells månadsskrift Den svenska Merkurius)* meddelade uppsatser i historia, filosofi .., lärda nyheter, recensioner samt "statsnyheter". *2NF* 9: 1238 (1908). — -NYTTA. om (ngns l. ngts) nytta för stat(en). BENZELSTIERNA *Cens.* 130 (1740). — -OBLIGATION. [jfr t. *staatsobligation*] av stat(en) utfärdad obligation (se d. o. 4). *AdP* 1789, s. 848. — -OMSORG[-02], äv. [-20]. jfr omsorg 1 *b*. HILDÉN *Michajlovič När* 280 (1933). — -ORD. (†) ord (se ord, sbst.[2] 4) tillhörande statslivets område. SERENIUS A 2 a (1734). — -ORDEN. av (regerande furste l. regering(schef) i) stat(en) inrättad orden (se d. o. 4); äv.: (värdighet betecknad gm den) orden (se d. o. 5) som åtföljer ngns utnämning till medlem av statsorden (i ovan angiven bet.). Medan hela den lagliga regentmakten var uppdragen åt kron-prinsen, lät man den tjenstledige konungen stifta en ny statsorden, eller rättare: såsom statsorden erkänna frimureriets högsta grad, åt hvilken han gaf sitt namn, kallande henne "Carl XIII:s orden". CRUSENSTOLPE *Mor.* 6: 602 (1844). S. k. stats- el. förtjänstordnar. *2SvUppslB* 21: 1143 (1951). — -ORDNING. [jfr t. *staatsordnung*] för stat(en) gällande (politisk l. samhällelig) ordning (se d. o. 3 *d*); äv. närmande sig l. övergående i bet.: (tillstånd av) ordning (se d. o. 8 *c*) i stat(en). De romerska påfwarne .. förmå *(de svenska konungarna)* att gifwa christlig kyrkordning plats inom swensk statsordning. REUTERDAHL *SKH* II. 1: 209 (1843). All statsordning vilar på respekt för lag och myndighet. ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1913). — -ORGAN. organ (se d. o. 4 *b*) för stat(en). ATTERBOM *Minnest.* 2: 397 (1826). — -ORGANISATION. organisation (se d. o. 2) av stat(en); äv. (o. i sht) konkretare, om den organisation som stat(en) utgör, o. i denna anv. närmande sig l. övergående i bet.: stat(sbildning); jfr -väsen 2. JARTA 2: 305 (1824). Vi följa .. försöken att *(på 1650-talet)* finna en möjlig statsorganisation för England på republikansk grund. STAVENOW *EngRev.* 150 (1895). Sammanlagt kunna år 1925 urskiljas vid pass 91 statsorganisationer på vår jord. *HandInd.* 308 (1926). Tyskland var *(1914)* den starka statsorganisationens land. WIGFORSS *Minn.* 2: 115 (1951). — -ORGANISM. [jfr t. *staatsorganismus*] om stat(en) tänkt l. uppfattad ss. en organism; jfr organism 3 *a*. *3Saml.* 5: 89 (*cit. fr.* 1822). — -ORTOGRAFI. (numera bl. mera tillf.) officiell ortografi i stat. TEGNÉR *SvRättstavn.* 4 (1887). — -PAPPER. [jfr t. *staatspapier* (i bet. 2, 3)] 1) (numera bl. i skildring av ä. förh.) papper (se d. o. 1) av visst slags god kvalitet varpå en stats (statens) officiella handlingar l. dokument skrevs; i sht koll. l. ss. ämnesnamn. *SFS* 1900, nr 106, s. 2 (*koll. l. ss. ämnesnamn*). 2) (numera bl. mera tillf.) statsakt (se d. o. 2) l. statsurkund (jfr papper 2); i sht i pl. l. koll. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). 3) värdepapper med stat(en) ss. gäldenär; jfr papper 2 *d*. *GT* 1788, nr 21, s. 1. 4) (†) = -tidning 2; jfr papper 2 *e* o. riks-papper. Det egenteliga Statspapperet, Post Tidningen. *VexiöBl.* 1810, nr 4, s. 1. Ssgr (till -papper 3): statspappers-agiotage. *bankv.* agiotage i statspapper. ÅSTRAND 1: 10 (1855). -handel. *bankv.* handel med statspapper. ÅSTRAND 2: 293 (1855). — -PAPPERSMYNT[-002]. (i fackspr., särsk. *bankv.*) av stat(en) utgivet pappersmynt. *EkonT* 1915, s. 421. — -PAPPERSPENGAR[-0020], pl. (i fackspr., särsk. *bankv.*) av stat(en) utgivna papperspengar (se d. o. 2). *EkonT* 1900, s. 423. — -PENSION. pension (se d. o. 3) utgående efter avgång ur statstjänst, statlig pension (särsk. motsatt: privat pension); äv. (o. i fråga om nutida förh. i Sv. företrädesvis): pension som staten av en l. annan anledning utbetalar till person som icke är pensionsberättigad enligt något tjänstepensionsreglemente (i sht om sådan pension tilldelad ngn ss. uttryck för erkännande av förtjänstfull verksamhet l. gärning till gagn för den svenska staten o. svenskt stats- l. samhällsliv, honnörspension); i fråga om ä. förh. äv.: av stat(en) utdelad pension (se d. o. 2). SPARRE *Stand.* 41 (1847; *om förh. i Sv. 1660*). Kaptenen vid kongl. flottan A. G. Ericsons efterlemnade enka .. *(har)* anhållit att .. Kongl: Maj:t måtte bereda sökanden och hennes barn någon statspension. *BtRiksdP* 1881. 9Hufvudtit. Bil. 3, s. 6. Fru Nordenflycht var blott författare samt fick 1752 av ständerna ett litterärt årsanslag av 600 daler – den första och länge den enda litterära statspensionen i vårt land. SCHÜCK (o. WARBURG) *Huvuddr.* 2: 2 (1917). Av tjänstepension .. anses två tredjedelar utgöra statspension och en tredjedel avgiftspension. *SFS* 1920, s. 610. Beviljades till förstamajblommans initiativtagare, fru Beda Hallberg, en årlig statspension av 3 000 kr. *NFMånKr.* 1938, s. 617. *SAOBArkSakkSvar* (1987; *motsatt:* privat pension). — -PERSON. [jfr t. *staatsperson*] (stat- 1636. stats- 1631—1714) (†) 1) till II 3, om var o. en av de tjänstemän l. befattningshavare som ingår i o. bildar personalen vid en statlig (civil l. militär) förvaltning. *OxBr.* 9: 198 (1633). *(Sekreteraren)* skall .. gióra sin högste flijtt .. brukandes theruthjnnan sig till bijstånd .. Prowiantmestere, Boockhollere och alla andra StatPersoner som ther wid armeen blifua. *HSH* 38: 291 (1636). *(Kamrerarens i Livland försök att köpa donationsgods)* är deste betenkligare, effter han är een statzperson. *RP* 8: 301 (1640). 2) till V 1: person i stat(en)s tjänst; äv. speciellare: statsman (se d. o.). AOXENSTIERNA 6: 490 (1631). *(Kardinal Richelieu var)* en aff the klookeste Stats-Personer, som någon tijdh lefwat hafwa. BRASK *Pufendorf Hist.* 238 (1680). BRENNER *Dikt.* 2: 48 (1714; *speciellare*). — -PERUK. [jfr t.

staatsperucke] (†) till I 3 *g:* peruk för tillfälle (fest l. högtid) då man vill vara fin l. pråla l. lysa; äv. (med anslutning) till V 1: av (högre) statstjänsteman använd peruk, ämbetsperuk. Bättre wore, at tu komme tit *(dvs. till nattvarden)* vti ringa kläder, än med en stor stats-peruqve. SCHERPING *Cober* 1: 339 (1734). Väl voro klubban i lärarenes lådor och rektors statsperuk, den han nästan aldrig anlade utan i vredesmod, auktoriteter, som kunde komma bloden att stelna, då de visade sig. RUNEBERG *(SVS)* 7: 39 (1834). Denna nordens sol *(dvs. Adolf Fredrik)* .. satt .. i en soffa, klädd i en .. morgonperuk, som var till omfånget betydligt mindre och lättare, än den tunga och vidsträckta statsperuken. TOPELIUS *Fält.* 4: 598 (1864). — -PLOMBERA, -ing. *lant.* förse (emballerad utsädesvara) med statlig frökontrollanstalts plomberingsbevis samt plomb (se d. o. 1); i sht ss. vbalsbst. *-ing;* jfr **plombera 2.** *SFS* 1924, s. 681 (: statsplombering). 1924/1925 statsplomberades omkring 15 000 ton utsädesvaror. SONESSON *BondB* 427 (1955). — -POLIS. (stat- 1963 (: statpolisavdelningar, *pl.*). stats- 1921 osv.) [jfr dan. o. nor. *statspoliti*, t. *staatspolizei*] av stat(en) direkt administrerad o. avlönad polis (se **polis**, sbst.[1] 2) med huvuduppgift att i vissa situationer bistå lokala polisstyrkor, särsk. om sådan i Sv. 1933—1965 existerande rörlig polis som i första hand var avsedd att användas på landsbygden vid tillfällen då behov av större polisstyrka än som lokalt fanns tillgänglig uppstod, o. i andra hand hade vissa uppgifter som säkerhetspolis; äv. (numera bl. i skildring av ä. förh.): till värnande om en stats (statens) säkerhet anställd polis (se **polis**, sbst.[1] 2), säkerhetspolis (stundom äv. speciellare, om ledningen för ett lands l. dyl. säkerhetspolis med tanke på organisationen i dess helhet), särsk. [efter t. *geheime staatspolizei* (förkortat: *gestapo*)] i uttr. *hemliga statspolisen*, om den hemliga säkerhetspolisen i Tyskl. under nazisttiden (upplöst 1945); äv. (motsv. **polis**, sbst.[1] 3) om enskild polisman ingående i polis av ovan angivna slag. Tiepolos sammansvärjning (1310), som åsyftade en demokratisk författningsreform *(i Venedig)*, ledde till inrättandet af Tiomannarådet, som .. från 1335 *(var)* ständigt bestående och utgjorde statspolisen. *2NF* 31: 1129 (1921). Den av socialministern .. igångsatta utredningen av frågan om inrättande av en särskild statspolis. *SvD(A)* 1931, nr 350, s. 3. Konungen *(må)* förordna, att ett bestämt antal av stadens polispersonal .. skall användas för tjänstgöring såsom statspolis vid upprätthållande av allmän ordning och säkerhet utom staden. *SFS* 1932, s. 949. Spaningarna efter dynamitarden .. ha på tisdagsförmiddagen omhändertagits av statspolisen i Götehorg. *DN(A)* 1933, nr 332, s. 10. Utom koncentrationslägren finnas *(i Tyskl.)* hemliga statspolisens särskilda arrester .. de s. k. gestapo-källrarna. SPÅNGBERG *BanbrHövd.* 334 (1939). En statspolis i overall vinkade in .. *(bilisten)* mot vägkanten. WASTBERG *Vattensl.* 17 (1968). jfr **ordnings-statspolis.** Ssgr: **statspolis-avdelning.** om var o. en av de (till de större städerna förlagda) avdelningar vari statspolisen i Sv. var (skulle vara) uppdelad. *SFS* 1932, s. 945. *SvD(A)* 12/3 1963, s. 3. **-intendent(en).** om l. titel för föreståndaren för statspolisavdelningen i Sthm (tillika chef för statspolisen i Sv.). *SFS* 1932, s. 1089 *(i instruktion för statspolisintendent).* POPPIUS o. JANSSON *Journ.* 29 (1959). **-patrull.** patrull ur statspolisen. *DN(B)* 1960, nr 23, s. 24. — -POLITIKER. (mera tillf.) om politiker verkande (l. med tanke på av denne utförd verksamhet l. livsgärning) inom området för staten o. det allmänna statslivet, allmänpolitiker; särsk. motsatt: kyrkopolitiker; jfr **-politisk 2.** BILLING i *3SAH* 15: 41 (1900; *om arkebiskop Sundberg*). — -POLITISK. [jfr t. *staatspolitisch*] 1) (†) om person: som sysslar med säkerhetspolitik i stats (statens) tjänst; jfr **politisk 1** *e* samt **-polis** o. **politi 1.** *(Republiken Venedig)* förordnar .. sina Sänningebod til the angräntzande Nåboor: at the tillika, såsom Staatz-Politiske wandringzmän, skola vthfiskia sådana Herrskapers macht och styrckio. ISOGÆUS *Segersk.* 755 (c. 1700). 2) som rör l. gäller l. har avs. på o. d. politik inom området för staten o. det allmänna statslivet, allmänpolitisk; särsk. motsatt: kyrkopolitisk; jfr **-politiker.** I statspolitiska och statsekonomiska frågor. WARBURG *Richert* 2: 236 *(i handl. fr.* 1845). *(Arkebiskop Sundbergs)* stora statspolitiska merit är att vid öfvergången till det nya riksdagsskicket hafva utbildat en god tradition i andra kammarens arbetssätt. *LundagKron.* 2: 12 (1921). — -PORTRÄTT. till I 3 *g*, = **stat-porträtt** (se A); äv. (o. numera företrädesvis, i vissa kretsar) till (l. med anslutning till) V 1, om officiellt porträtt av statsmaktens företrädare i ett land. Omkring .. *(regenten)* hängde väggarna fulla av stela statsporträtt. SIWERTZ *Abess.* 152 (1926). Ett statsporträtt med alla maktens insignier .. skulle ges i present åt kungen av Siam. DENS. *ResK* 155 (1929). — -POST. [jfr t. *staatspost*] (mera tillf.) av stat(en) organiserad (inrättning för) postbefordran; jfr **post**, sbst.[3] 5. *2UB* 10: 5 (1906). — -POSTVERK[-02] l. [-20]. (tillf.) av stat(en) inrättat o. drivet postverk (se d. o. 2). *EkonS* 1: 358 (1893). — -POSTVÄSEN[-020]. (tillf.) av stat(en) inrättat o. drivet postväsen (se d. o. 1). FLODSTRÖM *SvFolk* 248 (1918). — -PRINCIP. princip (se d. o. 3) varpå stat(en) grundar (l. bör grunda) sig l. som gäller (l. bör gälla) för stat(en). *AdP* 1789, 2: 805. — -PRIS. 1) av stat(en) åsatt l. betalat pris (på resp. för ngt); jfr **pris**, sbst.[3] I 1. *MinnSvNH* XII. 2: XXIV (1836). 2) [jfr t. *staatspreis*] av stat(en) uppsatt pris (i viss tävling l. konkurrens o. d.); jfr **pris**, sbst.[3] **III 1.** LUNDIN *NSthm* 723 (1890; *i häst kapplöpning*). *SFS* 1922, s. 711 *(vid tjurpremiering).* — -PROPOSITION(EN). (†) (ss. kortform fungerande) benämning på Kungl. Maj:ts (nådiga) proposition angående statsverkets tillstånd och behov (se **-verk 1** *b*), statsverksproposition(en). DALMAN *Ant.* 5: 13 (1876; *om förh.* 1847—48). — (I 3 *g*, V 1) -PRÅNG. (†) om pråll. överdriven prakt l. ståt i levnadssätt l. (statlig) hushållning (jfr **prång**, sbst.[3] 1); anträffat bl. i fråga om konung Karl XII. NORDBERG *C12* 2: 462 (1740). — -RAISON, se -reson. — -REFERENDARIE. (förr) om l. titel för den näst högste befattningshavaren vid det kejserliga statskansliet i Wien; jfr **referendarie.** *SP* 1792, nr 157, s. 2. — -REGEL l. -REGLA. [jfr t. *staatsregel*] (†) regel l. grundsats l. maxim att följa l. bygga på i statssaker l. i politiken (äv. i uttr. *politisk statsregel*). Påwens StatsReglor. BRASK *Pufendorf Hist.* 427 (1680). LAGERSTRÖM *PolKannstöp.* 50 (1729: De Politiska

Stats-Reglor; *boktitel*). DALIN (1854). — -REGI, jfr regi 3 *a*; nästan bl. i uttr. *i statsregi*, betecknande att ngt omhänderhas l. leds o. d. av stat(en); i statlig regi. Torvfabrik i statsregi? ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1939). — -REGLA, se -regel. — -REGLEMENTERING. av stat(en) genomförd reglementering (av ngt). *EkonS* 2: 349 (1898). — -REGLERA, -ing. (i fackspr., särsk. *handel.*) gm statlig åtgärd l. bestämmelse o. d. reglera (ngt); ofta ss. vbalsbst. *-ing;* jfr **reglera 2** (*f*). Statsreglering af kraftfoderprisen. *SD(A)* 1916, nr 277, s. 9. Handeln med glas statsregleras. *SvD(A)* 18/7 1943, s. 10. — -REGLERING, se **A.** — -RELIGION. [jfr t. *staatsreligion*] om den i en stat officiellt antagna l. gällande l. påbjudna (o. ss. den enda sanna o. rätta uppfattade) religionen (som en statsmedlem måste tillhöra för att komma i åtnjutande av fullständiga medborgerliga rättigheter i staten i fråga); särsk. om religion(sform) företrädd av statskyrka. GASILVERSTOLPE *Statsförf.* 42 (1809). HAGMAN *Grundlag.* 8 (1902; *i Sv. företrädd av statskyrka*). Någon statsreligion finns icke (*i Japan*); full trosfrihet är rådande. LILLIEHÖÖK *Nohara JapAns.* 201 (1936). — -RESON l. -RAISON ~*räsω²n* l. ~*räsoŋ²*, l. med mer l. mindre genuint fr. uttal, l. (o. numera företrädesvis) -RÄSON ~*räsω²n* l. ~*re*-, l. med mer l. mindre genuint t. uttal. (-raison 1672—1931. -reson 1851—1930. -räson 1895 osv.) [liksom d. *statsræson* sannol. närmast av t. *staatsräson* (ä. t. äv. *staatsraison*), ytterst av fr. *raison d'état*] *hist.* o. *statsvet.* (av statsöverhuvud l. statsledning hävdat) (tvingande) skäl att handla på visst (i sht mot gällande rätt l. rättsuppfattning stridande) sätt av hänsyn till statens säkerhet l. intresse l. bästa, statsskäl; äv. (o. numera bl. i sg., företrädesvis obest.) övergående i att beteckna: på statsskäl (se ovan) grundad uppfattning l. doktrin om politiskt handlande; jfr **reson 1, -avsikt 2** o. **krigs-reson.** *1BorgP* 105 (1672: statsraisoner, *pl.*). Såsom en äkta "statsräsonens" doktrinär räknade Patkul endast med maktfaktorer. HJARNE *K12* 143 (1902). Statsraisonen fordrade i Rom på 200-talet att de kristne skulle utrotas och i Spanien på 1500-talet att judar .. skulle avlivas. *OoB* 1928, s. 396. (*Förhållandet att zigenarna inte fördrevs av Filip II har förklarats med*) att den spanska monarkien leddes av statsräson. *SvD(B)* 1955, nr 31, s. 8. Statsräsonen, monarkens vilja, motväges ej längre av en universell kyrka. *SträngnHist.* 684 (1959). Det finns .. i västdemokratin situationer där statsräson avgör. LUNDQUIST *ByrEtik* 171 (1988). — -REVISION. **1)** (numera bl. i skildring av ä. förh., se dock nedan) till **III 3:** av den svenska riksdagen gm därtill valda revisorer (se **-revisor 1**) verkställd revision (se d. o. **I 6**) av (efterlevnaden inom den statliga förvaltningen av) ett föregående års riksstat, i sht om den revision av detta l. (i utvidgad anv.) annat slag vidrörande statsverkets o. därjämte banko- o. riksgäldsverkens tillstånd, styrelse o. förvaltning som introducerades gm 1810 års riksdagsordning (i dessa ovannämnda användningar äv. övergående i konkretare bet.: under viss bestämd tidsperiod försiggående revisionsförrättning); äv. (numera bl. tillf., i inofficiellt spr.) om den av riksdagen på ovan angivet sätt verkställda granskning l. kontroll av den statliga verksamhetens ändamålsenlighet o. lönsamhet som under utvecklingens gång efterträtt den ovannämnda (kameralt betonade) revisionen; nutida inofficiell synonym: riksdagsrevision; numera nästan bl. (med anslutning) till **V 1.** *BtRStP* 1828—30, Saml. 4. I. 5: 243. CRUSENSTOLPE *Mor.* 6: 382 (1844: under stats-revisionen 1827). Statsrevision .. (*dvs.*) Granskning af statsverkets, bankens och riksgäldskontorets tillstånd, styrelse och förvaltning. DALIN (1854). Vid Statsrevisionerne .. skall efterses och granskas, om utgifterne instämma med författningarne och den Stat, Rikets Ständer upprättat samt huruvida de Kongl. Maj:ts .. beslut, hvarpå utbetalningarne sig grunda, äro med behörig kontrasignation försedda. *StatistT* 1: 245 (1861). Vid revisorernas första sammanträde .. föres ordet .. af den af revisorerna, som bevistat de flesta statsrevisioner. *BtRiksdP* 1885, I. 1: nr 21, s. 9. (*Sv.*) Statsrevision (*T.*) Budgetkontrolle des Reichtags. KLINT (1906). Urspr. omfattade varje statsrevision två års räkenskaper. Årlig blev revisionen genom beslut vid 1856—58 års riksdag. *3NF* (1933). (*Före 1810*) hade .. en genom riksdagen utövad statsrevision förekommit icke blott i kraft av 1723 års RO § 13 utan också på gr. av ett ständernas fullmäktige i Riksbanken och Riksgäldskontoret 1800 lämnat tillstånd att årl. granska föregående års riksstat och däröver upprätta en berättelse till Statsutskottet. *2SvUppslB* 24: 129 (1952). **2)** (utom i skildring av ä. förh. numera bl. i inofficiellt spr.) sammanfattande (o. nästan bl. i sg. best.), dels om riksdagens (numera till ett antal av tolv uppgående) revisorer som verkställde (verkställer) statsrevision (i bet. **1**), dels om det riksdagens kontrollorgan l. den statliga myndighet som nämnda revisorer o. deras kansli med där anställd personal konstituerar (nutida inofficiell synonym: Riksdagsrevisionen); officiell benämning: Riksdagens revisorer; jfr **revision II 3.** Stats-Revisionens Pleni-Protocoller. (1827; *titel*). Om den svenska statsrevisionens sammansättning och verksamhetsformer under tiden 1809—1866. HAGMAN (1897; *boktitel*). Sitt stora slag slog .. (*G. Rosén*) som ordförande i statsrevisionen 1922—25. SPANGBERG *BanbrHövd.* 243 (1939). Revisorerna har .. (*i sitt remissyttrande bl. a. följande*) synpunkter på frågan om revisorsinstitutionens benämning (*i 1974 års regeringsform:*) .. Den långa och något otympliga benämningen "riksdagens revisorer och deras kansli" skulle .. då (*dvs. om benämningen "statsrevisorer" infördes i författningstexten*) kunna ersättas av det enda ordet "statsrevisionen". *RiksdProp.* 1973: nr 90, Bil. 2, s. 278; jfr *anm.* nedan. Riksdagens revisorer, i dagligt tal statsrevisionen, är 12 valda riksdagsledamöter. *BraBöckLex.* 19: 268 (1979). *Anm.* till språkprovet 1973 ovan. Till revisorernas remissyttrande togs ingen hänsyn av grundlagberedningen (i såväl *RF* som *RO* 1974 saknas det aktuella ordet; jfr *anm.* under **-revisor 1**). — -REVISOR. **1)** (utom i skildring av ä. förh. numera bl. i inofficiellt spr.) till **III 3**, om var o. en av de av den svenska riksdagen valda (numera till ett antal av tolv uppgående) revisorer (se **revisor 3** *a*) ingående ss. ledamöter i kontrollorganet Riksdagens (förr äv. Rikets ständers) revisorer, äv.

(o. numera bl. i inofficiellt spr.) benämnt: Statsrevisionen (se **-revision 2**); numera nästan bl. (med anslutning) till **V 1**; officiell benämning: Riksdagens revisor (nutida inofficiell synonym: riksdagsrevisor). *AnderssonBrevvaxl.* 2: 194 (1855). Till 1866 voro statsrevisorerna 24 (6 av varje stånd). *3NF* 18. 383 (1933). Revisorerna har .. *(i sitt remissyttrande bl. a. följande)* synpunkter på frågan om revisorsinstitutionens benämning *(i 1974 års regeringsform:)* .. Med hänsyn .. *(till bl. a. risken för förväxling)* synes riksdagens revisorer i fortsättningen böra kallas statsrevisorerna, en benämning som har gammal hävd och därtill ger ett bättre uttryck för verksamhetens syfte och karaktär. *RiksdProp.* 1973, nr 90, Bil. 2, s. 278; jfr *anm.* nedan. *(Till Riksdagens verk)* hör .. *(bl. a.)* Riksdagens revisorer (statsrevisorerna). *BraBöckLex.* 19: 268 (1979). *SvOrdb.* (1986). *Anm.* till språkprovet 1973 ovan. Till revisorernas remissyttrande togs ingen hänsyn av grundlagberedningen (i såväl *RF* som *RO* 1974 saknas det aktuella ordet; jfr *anm.* under **-revision 2**). **2)** [jfr dan. o. nor. *statsrevisor*] till **V 1**, i fråga om utländska förh.: revisor (se d. o. **3**) med uppgift att granska en stats (statens) ekonomiska förvaltning. I Finland tillsättas vid varje lagtima riksdag 5 statsrevisorer. I Norge utses likaledes årl. 5 revisorer. I Danmark väljas 4 statsrevisorer. *3NF* 18: 383 (1933). *SAOBArkSakkSvar* (1986; *i fråga om förh. dels i Danmark, dels i USA*). — **-REVOLUTION.** [jfr t. *staatsrevolution*] (numera knappast br.) om revolution (se d. o. **3**) i en stat l. (revolutionsartad) statsvälvning l. statskupp. *PT* 1791, nr 40, s. 1. DALIN (1854). — **-ROCK**, se **A.** — **-RODER.** [jfr t. *staatsruder*; jfr äv. **-skepp 3**] bildl., om statsledning; jfr **roder**, sbst.[3] **2** *d* α. *GT* 1788, nr 80, s. 2. — **-RUM**, se **A.** — **-RÅD**, se d. o. — **-RÄNTELÅN**$^{-002}$. (i fackspr., särsk. *ekon.*) av stat(en) upptaget räntelån. *SFS* 1915, s. 37. — **-RÄSON**, se **-reson.** — **-RÄTT.** [jfr t. *staatsrecht*] *jur.* om sammanfattningen av (l. läroämne l. vetenskaplig disciplin vars föremål är) de offentligrättsliga regler som gäller för de högsta statsorganens (i sht regeringens o. riksdagens) sammansättning, verksamhet o. maktbefogenheter gentemot statsmedlemmarna (inneslutande bl. a. reglerna om statsmedborgarskapet o. statsterritoriet); i sht förr äv. dels allmännare, om offentlig rätt (se **offentlig 3** *b*; förr äv. i uttr. *allmän statsrätt*), o. i denna anv. äv. i de numera obrukliga uttr. *inre, yttre statsrätt*, statsrätt (i ovan angiven bet.) resp. folkrätt (jfr nedan), dels inskränktare, om statsförfattningsrätt (äv. i uttr. *statsrätt i inskränkt mening*); förr äv. i utvidgad anv., dels om folkrätt, dels övergående i att beteckna: statsförfattning l. grundlag (med tanke på egenskapen att bestämma statsrättens (i ovan angivna betydelser) innehåll); jfr **-kunskap, -lära** o. **-rättslig.** Rådet hade .. i detta svar *(till Sigismund)* låtit inflyta .. grundsatser, som med Rikets då varande Stats-Rätt efter Lag icke instämde. SCHÖNBERG *Bref* 1: 303 (1777). HÖIJER 4: 152 (1795: den allmänna Statsrätten). *(Sv.)* Statsrätt .. *(Fr.)* Droit public .. *(Lat.)* Jus publicum. NORDFORSS (1805). Läran om en Stats inre författning är, såsom vetenskap, Inre Stats-Rätt, ehuru äfven sjelfva denna författning, såsom Bestämningar af det inom Staten Rätta, kan få namn af Inre Statsrätt. SNELLMAN *ElCurs* 3: 100 (1840). *Därs.* 103 (: Yttre Stats-Rätt). *(Europas nationalstater)* erkände en gemensam stats-rätt eller folk-rätt. AGARDH (o. LJUNGBERG) I. 2: 305 (1853). Statsrätten är den gren af den offentliga rätten .. som bestämmer de statliga förhållandena inom helstater eller sammansatta stater, under det att denna rätts andra gren (folkrätten ..) bestämmer rättsförhållandena mellan suveräna stater. *2NF* (1917). *Därs.* (: statsrätt i inskränkt mening). Statsrätt .. *(dvs.)* vanl. den del av den offentliga rätten, som omfattar statens författning och statsmaktens organisation, statsförfattningsrätt .. understundom i vidsträcktare mening liktydigt med offentlig rätt. *BonnierKL* (1927). Kärnan i statsrätten blir .. författningsrätten. *3NF* (1933). Statsrätten utgör kärnan av statskunskapen. *2SvUppslB* 27: 308 (1953). Statsrättens område bestämmes .. också i viss mån av grundlagarnas innehåll. Till följd härav räknas tryckfrihetsrätten i dess helhet till statsrätten, trots att många hithörande regler är av straffrättslig, processrättslig eller förvaltningsrättslig innebörd. STRÖMBERG *OffRätt.* 9 (1973). särsk. (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) pregnant, om statsrättslära. *2NF* (1917). Ssg (förr): **statsrätts-lära.** (ss. dels hjälpvetenskap i statskunskapen, dels självständig juridisk disciplin fungerande) lära l. vetenskap om de statsrättsliga förhållandenas natur enligt positiv lag. *2NF* 26: 1106 (1917). — **-RÄTTSLIG**, förr äv. **-RÄTTLIG.** (**-rättlig** 1822—1900. **-rättslig** 1845 osv.) [jfr t. *staatsrechtlich*] *jur.* adj. till **-rätt**, o. med motsv. bruklighet; särsk. om studier: som bedrivs i statsrätt; äv. ss. adv. GEIJER I. 4: 133 (1822: 1 statsrättlig hänsigt). Om Sverige och Danmark förenat sig uti den fordran att tull skulle erläggas till dem båda *(vid passerande av Öresund)*, så hade svårligen de öfrige handlande nationerne kunnat statsrättligt förvägra de båda Nordiska magterne denna afgift. AGARDH (o. LJUNGBERG) II. 2: 202 (1856). CARLSON *Hist.* 3: 123 (1874; *om det svenska riksrådets ställning*). ÖSTERGREN (1946; *om universitetsstudier*). (CARLSSON o.) ROSÉN *SvH* 1: 465 (1962; *om argumentering*). — **-SAK.** (**stat-** 1636—1641. **stats-** 1641 osv.) **1)** (†) till **III 1**: sak l. ärende l. angelägenhet som rör l. gäller (utformning l. fastställande o. d. av) stat (för ngn l. ngt). *RP* 8: 772 (1641). *Därs.* 773. **2)** (†) till **V 1**: rättegångsmål angående brott mot stat(en); jfr **sak**, sbst. **1.** WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). **3)** [jfr t. *staatssache*] (numera i sht med ngt ålderdomlig prägel) till **V 1**: sak l. ärende l. angelägenhet (i sht av politisk natur) som rör l. gäller en stat (staten), statsangelägenhet o. d.; ofta i pl., o. i denna anv. stundom äv. närmande sig utvidgad bet.: politik (se **politik**, sbst. **2**); jfr **sak**, sbst. **6** *e*. *RP* 6: 256 (1636). De Fruntimmer, som äro berömmde för sin tapperhet, sin insigt i Statssaker och sin lärdom, försumma gemenligen sit Köns skyldigheter. *SvFatburen* 3: 137 (1768). I Florenz var .. konsten icke några få personers sak, den var en hela folkets sak, var en statssak. LJUNGGREN *Resa* 5 (1871). Detta är en statssak, här måste du hålla tand för tunga. ÖSTERGREN (1946). — **-SAMHÖRIG**$^{-020}$. (i fackspr.) samhörig med stat(en); jfr **-sammanhörig.** ÖSTERGREN (1946). — **-SAMHÖRIGHET**$^{-0102}$ l. $^{-0200}$. (i fackspr.) om förhållandet l. egenskapen l. känslan att vara statssamhörig; jfr **-sammanhörighet.** *För-*

svarsfrågan 110 (1913). — -SAMMANHÖRIG^{-0020}. (mera tillf.) statssamhörig. ÖSTERGREN (1946). — -SAMMANHÖRIGHET^{-00102} l. $^{-00200}$. (mera tillf.) statssamhörighet. GADOLIN *Ostalp.* 123 (1932). — -SAMVETE^{-020}. i fråga om ä. teologisk uppfattning, om samvete (se d. o. 4) tänkt ss. föreliggande hos stat(en) o. yppande sig hos statsmedlemmarna. *Bibelv.* 1859, s. 99. — -SEKRETARIAT, förr äv. -SEKTERIAT. (-sekr- *c.* 1730 osv. -sekt- 1836) jfr **sekretariat 1, 2** o. **-sekreterare.** *a)* (numera bl. i skildring av ä. förh., föga br.) i fråga om svenska förh., motsv. **-sekreterare** *a*. Den andra anmarkningen *(från ett utskott i riksdagen 1726—27)* angick StatsSecretariatets besättande, efter Baron Düben. *HSH* 34: 256 (*c.* 1730). Det var under Quidings statssekteriat, som Rådgifvarnes i kommandomål inflytande växte till en kolossal höjd. CRUSENSTOLPE *1720* 213 (1836). De trenne statssekretariaterna för det inre, finanserna och kyrkoärender sammanslogos *(vid förmyndarregeringens bildande 1792). MinnSvNH* 3: 26 (1853). Konkurrensen mellan riksrådsinstitutet och statssekretariatet har .. spelat en viktig roll i vår historia. *2NF* 26: 1106 (1917). särsk. i fråga om förh. fr. o. m. 1917 (numera bl. ngn gg, i fråga om det äldsta skedet), motsv. **-sekreterare** *a* slutet, o. nästan bl. **sekretariat 1,** liktydigt med: statssekreterarebefattning l. -tjänst l. -ämbete. *2NF* 26: 1108 (1917). *b)* (numera i sht i skildring av ä. förh.) i fråga om utländska förh., motsv. **-sekreterare** *b*. *SvMerc.* 2: 579 (1757; *i Frankrike*). Såsom son till Chalid blef .. *(Jahjâ)* .. ståthållare öfver Azerbedjan eller Armenien .. för att sedermera få statssekretariatet sig anförtrodt. LINDBERG *Hârûn* 49 (1900). En dag .. var jag kallad till v. Daehn uppe på statssekretariatet i och för ett hans byggnadsföretag. AHRENBERG *Männ.* 5: 179 (1910). Med kuria i vidsträcktare mening förstås den påfliga hofstaten. Dit hör bl. a. statssekretariatet, medelpunkten för den påfliga diplomatien. *2NF* 23: 782 (1915). I denna sektion *(dvs. "Estado" i Archivo Histórico Nacional i Madrid)* erhålles .. material om bl. a. spanska successionskriget i statssekretariatets brevväxling med olika myndigheter. *HT* 1952, s. 291. — -SEKRETERARE, förr äv. -SEKTERARE. (stat- 1719—1738. stats- 1661 osv. -sekr- 1661 osv. -sekt- 1836) *Anm.* I nedanstående källa uppträder ordet (i bet. *a*) i den nylat. formen **secretarius status.** *RF* 1634, § 12. [jfr t. *staatssekretär,* eng. *secretary of state,* fr. *secrétaire d'état*] (titel för) statlig ämbetsman innehavande viss högre sekreterartjänst l. därur utvecklat politiskt ämbete. *a)* i fråga om svenska förh.; särsk. dels: (titel för) vardera av de båda sekreterare av högre rang inom Kungl. Maj:ts kansli som gm 1634 års regeringsform gjordes till bisittare i Kanslikollegiet o. gm 1661 års kansliordning erhöll tjänsteställning ss. biträden åt kansliråden med ursprunglig uppgift att bereda (den ene huvudsakligen inrikes, den andre utrikes) ärenden för föredragning inför konungen o. riksrådet o. att ombesörja ärendenas expedierande, o. som 1697 uppflyttades i det kungl. rådet (med titeln: statsråd), dels (i fråga om förh. 1713—1840): (titel för) chef (under en kortare period: närmaste man under chef) för statsexpedition; jfr **-sekretariat** *a*. *CivInstr.* 340 (1661; *om bisittare i Kanslikollegiet*). Krigs-kansliDepartementet *(i en tänkt krigsadministration)* förestås af StatsSekreteraren. *KrigVAH* 1808, s. 40. Enligt den nya kansliordningen af den 23 oktober *(1809)* öfvertog hofkansleren den chefsbefattning, som förut tillkommit statssekreteraren för utrikesexpeditionen. FORSSELL i *3SAH* 3: 100 (1888). År 1790 tillsattes en "statssekreterare för sjöärendena", samtidigt generaladjutant, en myndighet .. som intog nära nog samma ställning som vår tids sjöminister. *TSjöv.* 1904, s. 12. Statssekreterarna fingo *(enligt 1713 års kansliordning)* nöja sig med att biträda de ombudsråd, som .. insattes som chefer för de 5 statsexpeditionerna och i denna egenskap föredrogo ärendena inför konungen. *2SvUppslB* 27: 323 (1953). särsk. i fråga om förh. fr. o. m. 1917: (titel för) närmaste medhjälpare o. politisk medarbetare till departementschef, den högste ämbetsmannen i ett departement; jfr **-sekretariat** *a* slutet. *SFS* 1917, s. 2166. Tidigare var statssekreterarna partipolitiskt obundna, men numera är det vanligt att de utses politiskt och att byten sker vid regeringsskifte. *BraBöckLex.* (1981). *b)* (titel för) utländsk statssekreterare; i fråga om nutida förh. ofta liktydigt med: minister (se d. o. 3 *a*), särsk. (i USA): utrikesminister; jfr **-sekretariat** *b*. *OSPT* 1686, nr 32, s. 7 (*i Portugal*). *SPF* 1826, s. 86 (*i Finl.*). *2SvUppslB* (1953; *i USA*). *(N. N.)* statssekreterare i försvarsministeriet och blivande försvarsminister *(i Moçambique)*. JANNES *Möten* 24 (1976). jfr **kardinalstatssekreterare.** Ssgr: **statssekreterare-** l. **statssekreterar-befattning.** befattning ss. statssekreterare; särsk. till **-sekreterare** *a* slutet. *SvD(A)* 18/10 1917, s. 6. **-beställning.** (†) anställning l. befattning ss. statssekreterare, statssekreterares syssla l. tjänst l. ämbete; särsk. till **-sekreterare** *a*; jfr **beställning 1** *a β* o. **-sekreterare-befattning, -syssla, -tjänst, -ämbete.** *BondP* 1723, 1: 235. TROLLE-WACHTMEISTER *Ant.* 2: 67 (1815). **-lön.** jfr **lön,** sbst.¹ 2 *b;* särsk. till **-sekreterare** *a*. *KansliH* 1: 151 (1935; *om förh. 1706*). **-syssla.** statssekreterares syssla; särsk. till **-sekreterare** *a*. DAHLBERG *Lefn.* 116 (*c.* 1755). **-tid.** tid(speriod) varunder ngn är (varit) statssekreterare; särsk. till **-sekreterare** *a*. SCHÜCK i *3SAH* LII. 2: 278 (1941; *om förh. c. 1780*). **-tjänst.** statssekreterares tjänst; särsk. till **-sekreterare** *a* slutet. ÖSTERGREN (1946). **-ämbete.** statssekreterares ämbete; särsk. till **-sekreterare** *a*. *KrigVAH* 1810, s. 242. — -SEKTERIAT, se **-sekretariat.** — -SERVITUT. (i fackspr., särsk. *jur.*) om (på t. ex. en traktat grundad) rätt (se **rätt,** sbst.² 4) som en stat äger utnyttja på en annan stats territorium för visst ändamål; jfr **servitut 5** slutet. *NF* (1891). *2NF* 19: 850 (1913; *gällande neutral zon mellan Sv. o. Norge*). — -SIGILL. en stats (statens) officiella sigill med riksvapen (i Sv.: stora l. lilla riksvapnet). *SP* 1792, nr 199, s. 4 (*om franska förh.*). Statssigill används fortfarande, dock i begränsad omfattning, företrädesvis av UD i samband med traktater av skilda slag. *SAOBArkSakkSvar* (1983). — -SJUK. (numera bl. tillf.) bildl., om stat l. statsorgan o. d.: sjuk (se d. o. 7); äv. i n. sg. best. substantiverat, om statssjukdom. SERENIUS (1741). ALMQVIST *VSkr.* 5: 94 (1820; *i n. sg. best. substantiverat*). — -SJUKA. (numera bl. tillf.) bildl., = **-sjukdom.** ROMAN *Holbg* 160 (1746). — -SJUKDOM^{-02}, äv. $^{-20}$. (numera bl. tillf.) bildl.: sjukdom

(se d. o. 4) hos stat (staten). NORDBERG *C12* 1: 461 (1740). — -SKAPELSE. (i sht i vitter stil) jfr **skapelse** 3 *a*, *b*; i sht konkret(are). STEFFEN *Krig* 2: 8 (1915). — -SKATT. skatt (se d. o. 3) till stat(en), statlig skatt. *BtRiksdP* 1901. I. 1: nr 3, s. 83 (*om norska förh.*). — -SKEPP. 1) (†) till **I 3** *g:* (vid tillfälle då pomp o. ståt utvecklas använt) praktskepp. *Schouten Siam* 14 (1675; *konungs*). **2)** (numera bl. mera tillf.) till **V 1:** av stat ägt l. brukat skepp; jfr **-fartyg** o. **3.** BOETHIUS *HistLasn.* 1: 212 (1895). PAULSON *Aristoph.* 1: 23 (1901). **3)** [jfr t. *staatsschiff;* jfr äv. liknandet (se PLATON *Stat.* 6: 488 o. jfr LINDSKOG *SkrPlaton* 3: 237 (1922)) av staten vid ett skepp vars kapten saknar förmåga att hålla rätt kurs o. upprätthålla disciplin ombord] till **V 1,** bildl., om stat tänkt ss. ett skepp (med statsöverhuvud l. regering(schef) ss. rorsman); jfr **-roder.** *BondP* 1771, s. 269 (*om Sv.*). *ÅbSvUndH* 24: 75 (1815; *om Sv. under K. XIII*). Det är en lycka för världen, att det amerikanska statsskeppet förts av en man med så säkert öga och så fast hand som Wilson. SPÅNGBERG *StMän* 1: 230 (1917). — -SKICK. om det styrelseskick l. den organisation(sform) som kännetecknar en stat, statsform; äv. liktydigt med: statsförfattning; jfr **skick,** sbst.[1] **1** *a δ.* LILJECRONA *RiksdKul.* 94 (1840). Sveriges statsskick. *SOU* 1963. 16 (*titel på författningsutredningens slutbetänkande*). — -SKOG. statsägd skog. *JernkA* 1851, s. 202. — -SKOLA. [jfr t. *staatsschule*] (numera bl. tillf.) skola som ägs o. drivs av stat(en), statlig skola (motsatt: privatskola). *Verd.* 1886, s. 242 (*om danska förh.*). — -SKULD. [jfr t. *staatsschuld*] skuld (se **skuld,** sbst. **I 2**) vari stat(en) häftar. *RP* 13: 48 (1649). — -SKULDBOK[-02] l. [-20]. (i sht i fackspr.) hos riksgäldskontoret (sedan 1909) förd liggare över innehavare av statsobligationer som där deponerat sina obligationer; särsk. i uttr. *inskriva och deponera* (statsobligationer) *hos statsskuldboken,* (låta) inskriva (statsobligationer) i statsskuldboken o. därmed deponera (dem) hos riksgäldskontoret; jfr **skuld-bok 1.** *BtRiksdP* 1907, IV. 1: nr 57, s. 7. F. o. m. 1959 kan endast underåriga och omyndiga inskriva och deponera statens premieobligationer hos statsskuldboken. Övriga statsobligationer kan däremot inskrivas och deponeras av alla medborgare. *SAOBArkSakkSvar* (1983). — -SKYDD. skydd som stat(en) ger. ÖSTERGREN (1946). — -SKYDDAD, p. adj. som åtnjuter statsskydd. GISLÉN *UppgSolL* 205 (1933; *om skog*). — -SKÄL. skäl (se **skäl,** sbst.[4] **13, 14**) som har avseende på stat(en), i sht: (av statsöverhuvud l. statsledning hävdat) (tvingande) skäl att handla på visst (i sht mot gällande rätt l. rättsuppfattning stridande) sätt av hänsyn till statens säkerhet l. intresse l. bästa; numera företrädesvis (*hist.* o. *statsvet.*) i uttr. *av* (förr äv. *efter*) *statsskäl,* på grund av l. utifrån l. med utgångspunkt i skäl av angivet slag; jfr **-reson.** BOTIN *Hem.* 1: 198 (1755: Efter). Englands moraliska statsskäl för krigsförklaringen mot Tyskland. STEFFEN *Krig* 2: 305 (1915). En tid då furstar av statsskäl bortsåg från den konventionella moralen .. för att genomdriva sina önskningar. LUNDQUIST *ByrEtik* 170 (1988). — -SLAV. (numera företrädesvis i skildring av ä., i sht antika, förh.) statsägd slav (se **slav,** sbst.[2] **1**). *NF* 2: 1212 (1878; *om antika förh.*). — -SLUG. (†) om regent l. statsman o. d.: som är slug (se **slug,** adj. **1**) i statssaker l. (stats)politiska ting (äv. (jfr **slug,** adj. **2**) liktydigt med: statsklok l. -vis); äv. i överförd anv., om ngt sakligt: som kännetecknas l. präglas av l. vittnar om egenskapen att vara "statsslug" (i ovan angivna betydelser) l. som är en sådan persons (sådana personers) som äger denna egenskap; jfr **-slughet.** *SvMerc.* 1: 157 (1755; *om Karl den store*). At denne Nordiske förening (*dvs. Kalmarunionen*) var et stort och statsslugt verk, får icke nekas. SCHÖNBERG *Bref* 1: 161 (1777). *Dens.* 3: 343 (1778; *om undersåte jämförd med Görtz*). EKELUND *NAllmH* II. 1: 20 (1838; *om minister*). — -SLUGHET. [delvis till **-slug**] (†) egenskapen (hos regent l. statsman o. d.) att vara "statsslug", slughet i statssaker, (stats)politisk slughet; äv. dels närmande sig l. övergående i bet.: statsklokhet (äv.: statskonst, politik), dels i utvidgad anv., allmännare: (diplomatiskt beräknande) slughet. CELSIUS *Gl* 1: Föret. 4 (1746; *hos Axel Oxenstierna*). Det Stockholmiska Blodbadet .. skulle wara et mästerstycke af wåra Andeliga och Wärldsliga Tyranners Gustaf Trolles och Christierns blodiga Statsslughet. BOTIN *Hem.* 2: 99 (1756). *GbgMag.* 1759, s. 30 (*allmännare*). Icke mer hota oss (*frimurare*) förföljelsens stridsrop .. eller statsslughetens ränker. VALERIUS 2: 273 (1841). — (**I 3** *g*) -SNÄRT. (†) av kusk ståtligt l. överdådigt utförd pisksnärt. RUNEBERG (*SVS*) 7: 98 (1836). — -SOCIAL. [sannol. medveten ombildning av **-socialistisk** gm senare ledets anslutning till **social;** jfr äv. ifrågavarande rörelses (se **-socialism 2**) förankring i socialpolitiken] (föga br., företrädesvis i skildring av ä. förh.) = **-socialistisk 2.** HENRIKSSON *Tyskl.* 181 (1901; *om professor A. Wagner*). (*Den norske biskopen Gleditsch*) har sjelf förklarat, att han arbetar för nationell kristendom med vid horisont, liberal grundriktning med statssocial färg. *2NF* 35: 1309 (1923). — -SOCIALISM. **1)** [jfr t. *staatssozialismus,* eng. *state socialism*] (i fackspr.) form av (politisk verksamhet grundad på) socialism l. socialistisk doktrin l. åskådning l. uppfattning hävdande att staten skall förvalta l. överta produktionsmedlen o. kontrollera l. styra produktionen i ett land (särsk. motsatt dels: kommunalsocialism, dels: kollektiv socialism); äv. om modifierad (begränsad) form av (politisk verksamhet grundad på) sådan socialism osv.; stundom äv. med nedsättande bibet. *SvH* 3: 285 (1903). Allteftersom allmänegendomen tänkes öfverförd på staten, kommunerna eller frivilliga sammanslutningar af producenterna och konsumenterna, skiljer man mellan statssocialism, kommunalsocialism och kollektiv l. federativ socialism (kollektivism). *2NF* 26: 188 (1917). På icke-socialistiskt håll erkännes nu allmänt, att en begränsad statssocialism är berättigad och nyttig, och en sådan har också blifvit genomförd. *Dens.* 1115. Grubbel över Wilson och över bristen på en arbetarrörelse, en vag förmodan att USA sakta var på väg mot någon form av statssocialism – det var huvudsakligen detta Hellström skrev om. *BonnierLM* 1954, s. 631. Statssocialism .. tillämpas i de kommunistiskt styrda länderna men i viss mån också i flera länder med ett i huvudsak kapitalistiskt system. *BraBöckLex.* (1981). Den radikale anarkisten Benjamin Tuc-

ker tecknade 1888 en skräckbild av ett framtida samhälle baserat på vad han kallade "statssocialismen", som skulle göra slut på individens oavhängighet och ansvarskänsla. *BraBöckVärldsH* 12: 115 (1986). 2) [sannol. (åtminstone delvis) oeg. anv. av 1; jfr dock rörelsens osv. förankring i socialpolitiken] (numera föga br., företrädesvis i skildring av ä. förh.) om (rörelse (se d. o. 8) l. politisk verksamhet grundad på) lära l. åskådning l. uppfattning hävdande, utan att vara socialistisk, nödvändigheten av statsingrepp (i form av reformatoriska social- l. skattepolitiska åtgärder) för att minska l. eliminera samhällsmotsättningarna o. -klyftorna; särsk. om katedersocialismen. *(Danska)* Regeringen har .. framlagt ett förslag om upprättande af .. *(ett ålderdomshem)* som .. innebar en djärf tillämpning af statssocialismen, för så vidt det utan åtskilnad till person stälde statskassan till den enskildes förfogande. FORSSELL *Stud.* 2: 1 (1884, 1888). Jag *(dvs. den tyske socialdemokraten Vollmar)* är .. af den åsikten, att socialdemokratin intet skäl har att med särskild ifver bekämpa statssocialismens tankar i och för sig. Tvärtom eftersträfvas af oss en mängd åtgärder för gradvis vägbaning till en bättre samhällsorganisation. *SocDem.* 27/7 1892, s. 1. Ur den 1873 stiftade "Verein für sozialpolitik", till hvilken *(A.)* Wagner varit initiativtagare, utträdde han 1877 .. emedan denna förenings flertal .. alltför mycket offrade åt lärda utläggningar, där han kräfde handlingskraftig statssocialism. *2NF* 31: 300 (1920). *BonnierLex.* (1966). 3) [efter fin. *valtiososialismi*] *hist.* i Finl. på 1920-talet existerande (från finländaren M. RUUTU (född 1887) utgående o. med dåtidens högerradikala strömningar i Europa nära besläktad) politisk lära l. rörelse som med utgångspunkt i uppfattningen om staten som ett slags totalitärt väsen strävade efter att förena nationella o. socialistiska åskådningar i Finl. (o. därvid fick betydelse för den nationella finska studentrörelsens ideologi). *HT* 1975, s. 111. — -SOCIALIST. [till -socialism; jfr eng. *state socialist* (i bet. 1)] anhängare av statssocialism. 1) (mera tillf.) motsv. -socialism 1. *SAOBArkSakkSvar* (1986). 2) (numera föga br.) motsv. -socialism 2; särsk. liktydigt med: katedersocialist. *EkonS* 1: 128 (1891; *i pl., om katedersocialister; benämningen klandrad ss. vilseledande*). *(A.)* Wagner *(blev)* .. en ganska långt avancerad statssocialist. *2NF* 31: 300 (1920). — -SOCIALISTISK. [jfr eng. *state-socialistic*] adj. till -socialism o. -socialist. 1) motsv. -socialism 1, -socialist 1; särsk.: som är av den natur l. det slag som är kännetecknande l. utmärkande för statssocialism(en) l. statssocialister(na), som l. vars politik är statssocialister(na)s, som består av l. utgörs av statssocialister. ANDERSSON *Austr.* 214 (1915). *Motion i 2 kam.* 1917, nr 48, s. 7 (*i pl., om åtgärder*). *SvD(B)* 1945, nr 202, s. 5 (*om regering*). 2) (föga br.) motsv. -socialism 2, -socialist 2; anträffat bl. i bet.: som representerar "statssocialism(en)" l. är "statssocialist"; jfr -social. *(Nationalekonomen)* Ad. Wagner .. blef katedersocialisternas statssocialistiska flygelman. *2NF* 19: 515 (1913). — -SPRÅK. 1) (numera bl. mera tillf.) språk (se d. o. 4) som i en två- l. flerspråkig stat (har högsta status o. därför) nyttjas i lagstiftning, rättskipning o. förvaltning, officiellt språk; i sht förr äv. allmännare, liktydigt med: riksspråk. *(Normanderna)* gjorde sin Norrmanniska Fransyska till Englands hof- och stats-språk. GEIJER I. 1: 206 (1845). Svenska är icke blott Sverges språk, utan är även i Finnland stats- och litteraturspråk. LUNDELL IX (1893). NOREEN *VS* 1: 26 (1903; *om riksspråk; klandrat*). *(Krav om)* estniskt "statsspråk". *SDS* 13/9 1988, s. 13. 2) (†) av statsmän o. diplomater vid internationella kontakter nyttjat språk (se d. o. 4), diplomatspråk. Latinet var den tidens *(dvs. stormaktstidens)* stats- och hofmannaspråk, liksom sedan franskan. *Verd.* 1884, s. 146. — -STIPENDIAT. person uppbärande statsstipendium. *GHT* 1895, nr 252, s. 3. — -STIPENDIUM. från stat(en) utgående stipendium (för studier o. d.), statligt stipendium. STRINDBERG *NRik.* 87 (1882). — -STRECK. [jfr t. *staatsstreich*] (numera knappast br.) statskupp. MÖLLER (1790). *SAOL* (1950). — -STYRD, p. adj. styrd av staten. *SvD(B)* 1944, nr 73, s. 4 (*om planekonomi*). — -STÖD. (ekonomiskt) stöd som stat(en) ger. *UNT* 18/3 1943, s. 5. — -STÖDD, p. adj. som (ekonomiskt) stöds av stat(en), som får statsstöd. ÖSTERGREN (1946; *om industriföretag*). — -SUBVENTION. subvention från stat(en), statsstöd. *HandtvLBl.* 1905, s. 2. — -SUBVENTIONERA. ge statssubvention(er) till (ngn l. ngt); i sht i p. pf. o. ss. vbalsbst. *-ing.* KÅHRE *DiktPamfl.* 78 (1939; *i p. pf., om poeter*). ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1939; *ss. vbalsbst.*). — -SUMMA, se A. — -SYSSLA. statsman l. statspolitiker åliggande syssla l. göromål. *CivInstr.* 336 (1661). — -SYSTEM. 1) [jfr t. *staatssystem*] (numera bl. mera tillf.) i stat(en) rådande (politiskt) system; förr äv.: system för (närmande sig: teori om) hur en stat (staten) skall skötas ekonomiskt. Man har bragt detta vigtiga ämnet *(dvs. näringarna)* til et ordenteligt Stats-Systeme, man har gjort det til en af de vigtigaste vetenskaper, at uphjälpa och .. sammanbinda alla möjeliga Näringar. SCHÖNBERG *PVetA* 1772, s. 10. Ju självständigare en sådan läroanstalt *(dvs. vid det existerande linjeutbudet ej bundet läroverk)* ville ställa sig i förhållande till statssystemet, dess mindre finge den stå i beroende af lärjungeantalet. *PedT* 1906, s. 50. 2) system av stater. *GT* 1788, nr 1, s. 2. — -TANKE. tanke som berör stat(en) l. statsbegreppet; särsk. dels om tanke l. avsikt l. plan att upprätta en (enhets)stat l. att stärka l. bibehålla l. återupprätta en statsbildning, dels om tanke l. föreställning l. idé om hur en stat skall vara inrättad l. fungera (särsk. om tanken osv. att det för staten nyttiga l. bästa skall vara vägledande för de politiska avgörandena i ett land); i sht i sg. best. LUNDSTRÖM *LPGothus* 3: 5 (1898). *Almquist VärldH* II. 2: 221 (1931: Den romerska statstanken). Finlands hela nyaste historia genomlöpes av den svenska statstankens kamp mot den österländska. *IdrBl.* 1935, nr 80, s. 12. Med ojämförlig energi och klarhet förfäktades denna tanke *(dvs. om generalstrejk ss. metod i kampen mot kapitalismen)* .. av Briand, som ett årtionde senare i egenskap av konseljpresident framträdde som statstankens försvarare mot de strejkande arbetarna. TINGSTEN *Idékrit.* 133 (1938, 1941). — -TEATER. 1) (numera bl. om ä. l. utländska förh.) av stat(en) ägd o. driven teater, statlig teater (motsatt dels: privatteater, dels: stadsteater). *(Sv. har)* statsteatrar utan en första rangs estetiker

och dramaturg. STRINDBERG *Brev* 8: 36 (1890). Galaföreställningar till förmån för Röda Korset ägde rum på statsteatrarna *(i Moskva 1914)*. CLAËSON *Lockhart PolAgent* 104 (1933). Statliga teaterskolor finnas i de flesta kulturländer, ant. fristående el. i förening med statligt konservatorium el. statsteater. *2SvUppslB* 28: 1121 (1954). 2) (numera bl. tillf.) bildl., om statsväsen (se d. o. 2) tänkt ss. teater(scen) där statsmän o. politiker spelar sina roller. Det lugnaste vore helt säkert för .. *(statsrådet Silfverstolpe)* att draga sig från statstheatern, der han, sin personliga älskvärdhet oaktadt, icke spelat någon lycklig roll. *SthmFig.* 1845, s. 163. — -TELEGRAM. telegram (rörande statsangelägehet) från statsöverhuvud l. statsmyndighet; äv. om telegram utgörande svar på sådant telegram; förr äv. i uttr. *militärt statstelegram* (förkortat: MS), telegram från l. till militär l. civilmilitär befälhavare l. myndighet rörande militära förh. *NordT* 1885, s. 353. *SFS* 1909, nr 52, s. 2 *(äv. om svarstelegram)*. *Dars.* 1916, s. 69 (: militärt statstelegram). *Anm.* Ss. påskrift (tjänsteanmärkning) på statstelegram användes förr den elliptiska formen stats (i fackspråklig anv. skriven med versaler: STATS; jfr språkprovet 1987 nedan). DÖSS o. LANNGE 577 (1908: Stats). STATS har slopats och ersatts med den internationella tjänsteanmärkningen ETAT. *SAOBArk-SakkSvar* (1987). — -TEORI. teoretiserande l. (konkretare) teori om staten (dennas natur l. väsen l. tillkomst o. d.); äv.: vetenskaplig lära l. åsikt o. d. som innebär l. utgör resultat av sådant teoretiserande l. som bygger på teori(er) av angivet slag (särsk. liktydigt med: statsfilosofi). JÄRTA (1824) i *3SAH* XXXIX. 2: 81 *(konkretare)*. *(Kjellén)* Bygger upp sin statsteori från antropogeografiska grundvalar. WIGFORSS *Minn.* 1: 356 *(i handl. fr.* 1908). Kritiska vetenskapsmän ha funnit konstruktiva system av denna art *(dvs. statsläror grundade på metafysiska föreställningar)* orimliga, vare sig det gällt statsteori, rättsfilosofi eller etik. *VetenskIDag* 196 (1940). Statsfilosofi eller statsteori. *BraBöckLex.* 21: 298 (1979). — -TERRITORIUM. (i fackspr.) en stats totala (gm folkrättsligt l. folkrättsliga avtal fastställda) territorium; stundom äv. inskränktare: en stat tillhörigt landområde. HEDIN *Tal* 2: 51 (1899; *inskränktare*). *Rig* 1950, s. 118. — -TIDNING. 1) (†) = -nyhet; anträffat bl. i pl. *HH* XXXII. 1: 39 (1776). 2) [jfr t. *staatszeitung*] av stat(en) ägd o. driven tidning (i sht om sådan tidning fungerande ss. officiellt språkrör för statsmakten). *SC* 1: 1031 (1821: Neapelska statstidningen). Lika ofta skola *(i Italien)* rapporter om bankernas ställning offentliggöras i statstidningen. *EkonS* 1: 339 (1893). Att begära en utredning om Post- och Inrikes Tidningars upphörande och ersättande med en statstidning ansåge riksdagen .. varken nödigt eller lämpligt. SCHÜCK *SAHist.* 7: 636 *(cit. fr.* 1910); jfr 3. 3) [eg. specialfall l. oeg. anv. av 2] om (den av Svenska Akademien l. privatperson utgivna) Post- och inrikes tidningar ss. planerat officiellt, efter förverkligandet dock bl. ss. officiöst gällande, organ för den svenska regeringen under en period på 1800-talet (inledd 1834 med kanslirådet P. A. Wallmark ss. tidningens utgivare); i sht dels i uttr. *Sveriges statstidning eller post- och inrikes tidningar*, officiellt namn på ifrågavarande organ 1834—1844, dels elliptiskt härför, enbart i uttr. *Sveriges statstidning*, dels i formen *Statstidningen*. Sedan uti Sveriges StatsTidning eller Stockholms Post och Inrikes Tidningar under N° 78. för den 4de sistl[ne] April, finnes införd en annonce *(osv.)*. *ArvskifteVäxjö* 1835, Bil. Excellenserna .. kunna .. vara bra att ha ibland *(i Svenska Akademien)*, helst i den prekära ställning hvari Akad. nu befinner sig genom Arrendet för Stats-Tidningen. TEGNÉR *Brev* 8: 212 (1838). Enligt kontrakt af 23 sept. 1834 fick akademien .. öfverlåta begagnandet af sitt privilegium på den, som af hofkanslern antogs att, i fortsättning af Post- och Inrikes Tidningar utge en Svensk Stats-Tidning. *2NF* 22: 25 (1915). Äfven kronprins Oskar lär ha haft del i tillkomsten af Statstidningen. *Dars.* *2SvUppslB* 23: 180 (1952: Sveriges statstidning el. post- och inrikestidningar). — -TILLHÖRIGHET^{-0102} l. $^{-0201}$. tillhörighet till en viss stat; stundom äv. konkret, om ngt som tillhör en viss stat. *VFl.* 1915, s. 3 *(konkret)*. ÖSTERGREN *Ant.* *(cit. fr.* 1944). — -TJÄNARE. tjänare åt stat(en); numera bl. (utom i vitter l. raljerande stil) liktydigt med: statstjänsteman. HEDIN *Rev.* 166 (1879). *(Elever utan studieanlag kommer att antingen lämna skolan efter kort tid)* eller ock, om de lyckas kämpa sig igenom läroverket, derefter utgå i lifvet som klena statstjenare. *LärovKomBet.* 1884—85, 1: Reserv. s. 74. *Järnvägsminn.* 77 (1952). — -TJÄNST. [jfr t. *staatsdienst*] tjänst hos stat(en), statlig tjänst; jfr -ämbete 1. BOLIN *Statsl.* 2: 241 (1871). Ssg: statstjänste-nämnd(en). av representanter för arbetstagarsidan o. staten sammansatt nämnd som skall avgöra om arbetskonflikt inom området för vissa statstjänster är att betrakta ss. samhällsfarlig l. icke. *UNT* 1965, nr 266, s. 18. — -TJÄNSTEMAN^{-002}, äv. $^{-200}$. hos stat(en) anställd tjänsteman, statlig tjänsteman; jfr -tjänare, -ämbetsman. *Finland* 98 (1893). — -TOPOGRAF^{-002}, äv. $^{-200}$. i fråga om förh. före 1974: officiell benämning på l. titel för topograf anställd vid Rikets allmänna kartverk (nämnda år omorganiserat till Statens lantmäteriverk). *SAOL* (1923). — -TORPARE, se A. — -UNDERSTÖD^{-002}, äv. $^{-200}$. understöd av stat(en); företrädesvis om ekonomiskt sådant understöd. *NerAlleh.* 1871, nr 53, s. 2 *(ekonomiskt)*. — -UNDERSTÖDD^{-002}, äv. $^{-200}$, p. adj. som understöds av stat(en), som får statsunderstöd; företrädesvis i fråga om ekonomiskt understöd(jande). Så blefvo snart offren för detta statsunderstödda nedrackningssystäm *(i tysk press)* "omöjliga". *KarlstT* 1895, nr 1702, s. 2. ZILLIACUS *JapSt.* 59 (1896; *i fråga om ekonomiskt understöd*). — -UNDERVISNING^{-0020}. av stat(en) administrerad o. bekostad undervisning. STRINDBERG *Brev* 2: 292 (1881). — (I 3 *g*) -UNIFORM. (†) uniform använd vid högtidliga tillfällen, stor uniform, galauniform, paraduniform, högtidsdräkt; jfr stat-dräkt. *DA* 1771, nr 111, s. 2. *PoetK* 1820, 1: 10 *(om danska förh.)*. — -UNIVERSITET. (numera bl. mera tillf., i sht om utländska förh.) av stat(en) ägt o. drivet universitet, statligt universitet. SVEDELIUS *Statsk.* 4: 258 (1869; *om nederländska förh.*). Löneturs-beräkning för docenter vid statsuniversiteten samt Stockholms och Göteborgs högskolor. *SFS* 1935, s. 994. — -UPPLÅNING^{-020}. av stat(en) gjord upplåning. *SvRiksd.* 13: 160 (1934). — -URKUND^{-02} l.

-20. jfr -akt 2. CRUSENSTOLPE Mor. 4: 267 (1841). — -UTGIFT-02 l. -20. till III 3: å (riks)stat anslagen utgift; äv. (o. i fråga om nutida förh. nästan. bl.) till V 1: utgift för stat(en); ofta i pl. *DA* 1771, nr 254, s. 2 (*till* V 1; *i pl., om engelska förh.*). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817; *dels till* III 3, *dels till* V 1). WIGFORSS *Minn.* 2: 13 (1951; *till* V 1, *i pl.*). — (III 3) -UTSKOTT-02 l. -20. om det (av de svenska riksständerna tillsatta) utskott inför vilket konungen enligt (§ 50 i) 1772 års regeringsform (där aktuellt ord dock icke förekommer) skulle framlägga sin riksstat o. uppvisa statsverkets tillstånd; äv. (äv. i uttr. *riksdagens statsutskott*) om det gm 1809 års regeringsform o. 1810 års riksdagsordning tillkomna (till o. med 1970 bestående) ständiga utskott av den svenska riksdagen som ss. sin väsentliga uppgift hade huvuddelen av statregleringen (se stat-reglering) om hand; ofta i sg. best. *SvRStBesl* 1772, s. 13 (*i sg. best.*). Sådane wid hwarje Riksdag nödige Utskott äro .. Et Stats-Utskott, at utreda och för Riksens Ständer upgifwa Stats-Werkets och Riksgälds-Werkets tilstånd, förwaltning och behof. *RF* 1809, § 53. GRANFELT *Samh.* 1: 122 (1937: riksdagens statsutskott). Statsutskottet (SU) .. Dess uppgifter har numera övertagits av Finansutskottet. *BraBöckLex.* (1981). Första riksdagen enligt 1772 års RF avhölls 1778–79. Då valdes det första statsutskottet i vår historia. *SAOBArkSakkSvar* (1984). Ssgr: statsutskotts-ledamot. *AnderssonBrevväxl.* 2: 168 (1854). -ordförande. LILJECRONA *RiksdKul.* 145 (1917). -ärende. SPÅNGBERG *StMän* 2: 205 (1921). — -VAGN. [jfr t. *staatswagen* (i bet. 1, 2)] 1) till I 3 *g*, = stat-vagn (se A); äv. (o. numera bl.) till (l. med anslutning till) V 1: vid statsakter (se -akt 1) l. högtidligheter inom kunglig l. furstlig familj l. av hög statstjänsteman nyttjad prakt- l. galavagn (i fråga om nutida förh. i sht om sjuglasvagn); äv. bildl. (jfr 2); jfr -kaross 1. LIND (1749). Min nya vagn förbättrades till statsvagn, så att den kostade mig till slut nära 1,000 dr. silfverm. TERSMEDEN *Mem.* 5: 43 (c. 1790). Herr Adamson. Hvad är det för en grann Statsvagn, som rullar så förgylld derframme vid Hofrättstrappan. Herr Bredberg .. det är Hans Excellens Riksdrotsets. ALMQVIST *DrJ* 201 (1834). Ur sin statsvagn qvällens måne kastar / För sjelfva tiggarn kröningssilfver neder. CVASTRANDBERG 1: 51 (1845). I hela det väldiga Tokio skall man knappast upptäcka andra hästekipage än kejsarens statsvagnar. NYBLOM *Österut* 72 (1908). Statsvagn .. (*dvs.*) sjuglasvagnen. *IllSvOrdb.* (1955). 2) [jfr 1] (i sht i vitter stil) till V 1, bildl., om stat tänkt ss. en vagn (med statsöverhuvud l. regering(schef) ss. kusk); särsk. i uttr. *fyrhjulig statsvagn*, dels om Sverige under fyrståndsrepresentationens tid, dels om Sverige—Norge under unionstiden; jfr -kaross 2. Om vår fyrhjuliga statsvagn går tungt och trögt fram, så har den åtminstone, den fördelen, att alla hjulen hänga tillsammans. PALMBLAD *Norige* 362 (1846). Folkledaren sjelf .. står upprätt i statsvagnen och håller tömmarne. DALSJÖ *Platon* 2: 404 (1872). *SöndN* 1891, nr 3, s. 1 (*om Sv. under fyrståndsrepresentationens tid*). *IllSvOrdb.* (1955). — -VERK. 1) (numera bl. om ä. förh., se dock sista definitionsledet) till (I 2,) III 3, om verksamheten l. arbetet att fastställa (ekonomisk ställning o.) stat (särsk. riksstat (se d. o. 1)) för ett land l. en provins o. d.; äv. i utvidgad anv. (jfr -väsen(de) 1), om (stat, särsk. riksstat, ådagaläggande) ett lands osv. ekonomiska ställning; äv. (o. i denna anv. numera bl. i sg. best.) till V 1, dels om den del av den svenska statens finansväsen som (gm Statskontoret) omhänderhade förvaltningen av statsmedel fallande under Kungl. Maj:t (se majestät 2 *c*; motsatt dels: riksgäldsverket, dels: bankoverket), dels allmännare, om en stats osv. (särsk. svenska statens) finansförvaltning l. finansväsen (äv. närmande sig l. övergående i bet.: statsfinanser l. statskassa); äv. (o. i fråga om nutida förh. nästan bl.) liktydigt med: staten l. det allmänna. *RARP* 9: 97 (1664). Det (*har*) Osz welat åligga, at wi skulle efterse huru det wore med innewarande års medel beskaffat, på thet man .. sedan så mycket bättre måtte kunna finna, huru Stats-werket skulle stå at angripas. *HC11H* 10: 5 (1668). Iagh har i föllie af dhet project till Statsvärket, som rådet skickat hit (*till Stralsund*), formerat staten för i åhr på sådant sätt, som migh tycktes bäst. CARL XII *Bref* 140 (1715). Hos Hans Kongl. Maj:t är .. i Nådigt öfwerwägande kommit, huru Kronan måtte kunna undgå then dryga och för Stats-wärket känbara utgift, hwarmed then til fångars förplägning, öfwer then thertil anslagne summa, hit tils åhrligen blifwit beswärad. *SweaHofrBr.* 3/11 1750, s. 1. Jakobinerna säga, att .. (*Lagerheim*) är .. en af våra största kammarkarlar och tillika en komplett kännare af hela vårt rikes statsverk, stark sifferkarl och en ganska säker kalkylatör. AHNFELT *HofvLif* 3: 27 (*i handl. fr.* 1796). (*Sv.*) Statswerk .. (*Fr.*) Les finances d'un état. NORDFORSS (1805). Statsverk .. (*dvs.*) En stats inkomster el. tillgångar, statskassa. Statsverket är på god fot. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). I slutet av 1677 synes Karl XI ha tänkt sig, att statsverket borde skiljas från (*ränte-*)kammarens övriga göromål och anförtros åt därtill särskilt förordnade personer. BÅÅTH (o. MUNTHE) *KStatskont.* 18 (1930). Statsverkets inkomster av totalisatormedlen. *UNT* 8/11 1938, s. 2. Statsverket .. (*dvs.*) den del av Statens finansförvaltning, som sköts av K. m:t. *2SvUppslB* (1953). I stort sett upprätthölls under hela det behandlade tidsskedet (*dvs. 1719—1809*) en sträng åtskillnad mellan det svensk-finska statsverket samt det pommerska och det wismarska. ÅMARK *SvStatsfin.* 568 (1961). särsk. *a)* (†) i uttr. *rikets drätsel och statsverk*, rikets finansförvaltning o. ekonomiska ställning; äv. att uppfatta ss. pleonastiskt, liktydigt med: rikets finansförvaltning l. -väsen; jfr drätsel 4. Såsom then uti Rikets Drätsel och Stats-wärk sig yppade oreda, samt hela Riket tryckande brist .. föranlåtit Kongl. Maj:t i Nåder at Riksdagen påskynda, så hafwe (*osv.*). *SvRStBesl.* 1766, mom. 2. *b)* (i fråga om förh. i Sv. fr. o. m. 1809 till den nya regeringsformens ikraftträdande 1974) i uttr. *Kungl.* (förr äv. *Kongl.*) *Maj:ts proposition* (före 1919: *(allmänna) nådiga proposition*) *angående statsverkets tillstånd och behov* (ursprungligen med annorlunda formulering, se språkprovet 1809 nedan) o. i varianter härav (t. ex. *Kungl. Maj:ts (nådiga) proposition om statsverkets tillstånd och behov* l. *(den nådiga) propositionen angående* l. *om statsverkets (tillstånd och) behov* l. *proposition(en) om statsverket*), vid lagtima riksdags öppnande av Kungl.

Maj:t (regeringen) framlagd proposition (se d. o. 3) innehållande redogörelser för statsverkets o. (i full utsträckning sannol. först från början av 1880-talet) riksgäldsverkets tillstånd o. medelsbehov under stundande budgetår jämte förslag till dessa behovs täckande; äv. inskränktare, med särskild tanke på l. enbart om i denna proposition ingående förslag till statsbudget under budgetåret; vanl. benämnd: statsverksproposition (förr äv.: statsproposition l. statsregleringsproposition); motsvarighet enl. 1974 års regeringsform: budgetproposition. Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition Til Riksens Ständers StatsUtskott Om Stats-Werkets tilstånd. Inkomster, Utgifter, Skulder och Fordringar samt hwad til des upräthållande erfordras. *RStProp.* **1809.** 2: 1. Kongl. Maj:ts Allmänna Nådiga proposition till Riksens Ständer angående Statswerkets tillstånd och behof. Gifwen Örebro Slott den 26 Julii 1810. *BtRStP* **1810.** 1: 3. PALMÆR 38 (**1849:** propositionen om statsverkets tillstånd och behof). STENHAMMAR *Riksd.* 3: 327 (**1850:** Propositionen om Stats-verkets behof). *NF* 15: 412 (**1891:** K. M:ts proposition angående statsverkets tillstånd och behof). Regeringen afgaf *(1865)* sin proposition om statsverket, däruti den extra ordinarie statsregleringen var beräknad endast för ett år. DE GEER *Minn.* 2: 1 (**1892**). *SFS* **1937**, s. 1514 (: propositionen angående statsverkets tillstånd och behov). *c)* (†) i utvidgad anv., om (arbete med uppgörande av) stat för ett universitet; äv. om ett universitets finansförvaltning l. -väsen. Wårt stats wärk går nog långsamt, några gånger har det warit i consistorio, och är nu alt färdigt til renskrifning, sedan räntemästaren .. lämnat sit sluteliga yttrande. LAGERBRING *Skr.* 129 (**1769**). Föga någon torde med Hallström kunna jemföras i fullständig och grundlig kännedom af Universitetets statsverk och ekonomiska förhållanden. JJNERVANDER 1: 101 (**1845**). **2)** till V 1: statligt verk (i sht om affärsdrivande l. producerande sådant verk); numera bl. i pl., o. i denna anv. företrädesvis i namn på vissa råd (se **råd**, sbst.³ **22**), dels i uttr. *Statsverkens arbetsstudieråd*, (år 1959 instiftat o. fortfarande existerande) partssammansatt råd med uppgift att verka för underlättande av rationalisering vid statens affärsdrivande verk, dels i uttr. *Statsverkens yrkesråd*, (under perioden 1960—81 existerande) råd med uppgift att befrämja vidareutbildningen (typ: lärlingsutbildning) av arbetare anställda vid statens affärsdrivande verk. Efter godkänd examen har den examinerade *(tyske blivande gruvingenjören)* .. att .. *(bl. a.)* använda 9 månader i statens bergverk .. 9 månader till studier vid privatverk och andra statsverk. *TT* **1898**, K. s. 62. Statsverkens yrkesråd. *SvStatskal.* **1980**, s. 181. Statsverkens arbetsstudieråd. *Dårs.* **1982**, s. 197. Ssg (till **-verk 1**): **statsverks-proposition(en)**. (i fråga om förh. i Sv. fr. o m. 1809 till den nya regeringsformens ikraftträdande 1974) elliptiskt (o. utgörande officiell kortform) för uttr. *Kungl. Maj:ts (nådiga) proposition angående statsverkets tillstånd och behov* l. variant härav (se **stats-verk 1** *b*); motsvarighet enl. 1974 års regeringsform: budgetproposition. *PrestP* **1865—66**, 1: 73. — **-VETARE.** (i sht ngt vard.) person som studerar l. forskar i statsvetenskap l. tagit akademiskt betyg l. avlagt akademisk examen i ett statsvetenskapligt ämne l. statsvetenskapliga ämnen, statsvetenskapare; i sht liktydigt med: statsvetenskapsman. Av de 47 inskrivna studenterna under den första terminen *(1919)* .. blevo *(sju)* statsvetare. NORDSTRÖM *ÅboAkad.* 89 (**1945**). Docent Arne Wåhlstrand .., statsvetare med unionsupplösningen som forskningsområde. *DN(A)* **1959**, nr 91, s. 26. — **-VETENSKAP**$^{-002}$, äv. $^{-200}$. [jfr t. *staatswissenschaft*] om kunskaper l. vetande l. vetenskap om förhållandena l. livet (vid en viss förhandenvarande tidpunkt) i en stat (staten), särsk. liktydigt med: deskriptiv statskunskap (statistik); äv. om vetande om (övergående i pregnant anv., om färdighet i) hur en stat (staten) politiskt skall ledas l. styras (särsk. liktydigt med: statskonst); äv. (o. numera bl.) inskränktare: vetenskap l. vetenskaplig forskningsverksamhet (äv.: läroämne) vars föremål är staten o. statslivet, särsk. liktydigt med dels: kameralvetenskap, dels: statslära l. -rätt; i fråga om nutida förh. bl. dels liktydigt med (o. numera i ökande utsträckning ersättande): statskunskap, dels (numera mindre br.) sammanfattande (i sg. l. pl.), om (på olika sätt sammanställda l. grupperade) vetenskaper vars föremål är staten o. statslivet, liktydigt med (o. numera vanl. ersatt av): samhällsvetenskap(er); jfr **-vetenskapare.** Hushållningskonsten låter dela sig i twenne hufwuddelar, i Furstars och privat Personers Oeconomie. Hos Furstlige Personer kallas hon Cameral eller Stats wetenskap. CELSIUS *Alm.* **1729**, s. A 3 b. Hwilka äro de Wetenskaper, som handla om Menniskans Pligter? *(Svar:)* Natur-Rätten, Stats-Klokheten eller Stats-Vetenskapen, och Sedo-Läran. REGNÉR *Begr.* 223 (**1780**). *(Sv.)* Statswettenskap .. *(Fr.)* Politique. Science du droit politique. NORDFORSS (**1805**). Statsvetenskap .. *(dvs.)* Vetenskapen om länders statsförfattningar, hushållning, politiska förhållanden. WESTE *FörslSAOB* (*c.* **1817**). Den undervisning i statsvetenskapen, som K. Carl IX yrkade och K. Gustaf II Adolph införde vid de af honom anlagda gymnasier. *Frey* **1850**, s. 394. Statsvetenskapen i ordets vidsträcktaste bemärkelse är ett helt af kunskaper, som erhålla sin enhet genom deras afseende på en eller flere i sinneverlden förverkligade stater. BOSTRÖM *Propæd.* 20 (*c.* **1865**). Andra .. hafva *(i st. f. inrättande av en universitetsfakultet)* förordat endast anställande af ett visst antal lärare i rätts- och statsvetenskaperna. *Motion i 2 kam.* **1876**, nr 104, s. 5. Statsvetenskap .. *(dvs.)* vetenskap, hvilken omfattar allt, som rör statslifvet. SUNDÉN (**1891**). Tysk statsvetenskap har även under de sista generationerna i främsta rummet varit statsrättsvetenskap. *NordT* **1928**, s. 438. Statsvetenskap, *(dvs.)* sammanfattande benämning på en rad vetenskaper, som stå i ett närmare el. fjärmare samband med statslivet. *2SvUppslB* (**1953**). Statsvetenskap är det vetenskapliga studiet av politik. Ämnet kallas ibland också politikvetenskap, den politiska vetenskapen eller politologi. VALLINDER i *SamhVetStudH* 124 (**1984**). Ssg: **statsvetenskaps-man**, m./ig. (manlig l. kvinnlig) vetenskapsman ägnande sig åt statsvetenskap; jfr **-vetare, -vetenskapare.** SPANGBERG *StMan* 3: 59 (**1924**; *om man*). — **-VETENSKAPARE**$^{-00200}$. [till **-vetenskap**] = **-vetare.** *NDA* 21/9 **1933**, s. 4. TINGSTEN *Liv* 1: 170 (**1961**). — **-VETENSKAPLIG**$^{-0020}$. adj.

till -vetenskap. *Anm.* Ordet nyttjas äv. ss. adj. till **-kunskap** (jfr **-kunskaplig**). De tidigare epokernas minnesvärda alster af statsvetenskaplig natur. BOLIN *Statsl.* 2: 316 **(1871)**. Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala. ÖSTERGREN **(1946)**. Statsvetenskaplig examen .. *(dvs.)* svensk akademisk examen som infördes 1935 och 1958 ersattes av filosofisk respektive juridisk samhällsvetenskaplig examen. *BraBöckLex.* **(1981)**. — **-VETT.** (†) vett l. förnuft i statssaker, statsklokhet. NORDENFLYCHT *(SVS)* 1: 285 **(1742)**. THORILD *(SVS)* 4: 41 **(1794)**. — **-VIKTIG.** viktig för stat(en). HALLSTRÖM *G3* 28 **(1918**; *om ting*). — **-VINGLARE.** (†) person (politiker) som hänger sig åt "statsvingleri", särsk. liktydigt med: (stats)politisk intrigmakare. MOLLER **(1790)**. HEINRICH **(1814)**. — **-VINGLERI.** (†) (handling(ar) l. åtgärd(er) o. d. utgörande resultat av) flyktighet l. ombytlighet l. opålitlighet i ngns l. ngras (stats)politiska agerande; instabilitet l. föränderlighet l. obeständighet i en stats l. staters politik l. politiska system; (stats)politiskt intrigmakeri; (stats)politisk(a) intrig(er); jfr **-vinglare.** *(Sv.)* Statswingleri .. *(Fr.)* Intrigue politique. Inconstance de système politique. NORDFORSS **(1805)**. Det var mindre de Ryska vapnen, än det Europeiska statsvingleriet .. *(H. G. Porthan)* fruktade. FRANZÉN *Minnest.* 3: 415 **(1839)**. *(Sv.)* Statswingleri .. *(t.)* politische Intriguen, Ränke .. *(fr.)* intrigues politiques .. inconstance du système politique .. *(eng.)* state-shifts. ÖoL **(1852)**. — **-VIS.** (numera bl. tillf., i sht i vitter stil) om person: som är vis l. klok l. insiktsfull i saker o. ting l. frågor som rör en stat (staten) l. stater, i sht dess resp. deras politiska system l. ledande l. styrande, särsk. liktydigt med: statsvetenskapligt l. (stats)politiskt vis, (ytterst) statsklok; stundom äv. med nedsättande bibet.: som tror l. menar sig vara på ovan angivet sätt vis (utan att vara det); ofta substantiverat, särsk. närmande sig l. övergående i bet.: statsvetenskaplig l. (stats)politisk expert l. förståsigpåare (äv. med nedsättande bibet. (jfr ovan)); äv. i överförd anv., om ngt sakligt: som kännetecknas l. präglas av l. vittnar om egenskapen att vara statsvis (i ovan angivna betydelser) l. som är en statsvis persons l. statsvisa personers; jfr **-visdom, -vishet.** BRINKMAN (o. ADLERSPARRE) *Brevväxl.* 132 **(1830**; *i pl., nedsättande, om politiska förståsigpåare*). Dödsstraffets rättmätighet har .. blifvit bestridd af flera rättslärde samt statsvise. OSCAR I *Straff* 5 **(1840)**. CRUSENSTOLPE *Mor.* 6: 550 **(1844**; *i överförd anv., om politisk plan*). *(Leonora Christina Ulfeldt)* är .. en statsvis, som upptänker dammar mot tidens flod och offrar sig för sin älsklingidé. *BL* 19: 63 **(1851)**. Säkerligen inságo de mera statsvise bland abbasiderna, att .. de utan barmekiderna *(dvs. en inflytelserik persisk släkt)* icke kunde upprätthålla sin usurperade tron. LINDBERG *Hârûn* 48 **(1900)**. — **-VISDOM**$^{-02}$ l. $^{-20}$. (numera bl. tillf., i sht i vitter stil) = **-vishet**; jfr **-vis.** Vi ungdomar på trettiotalet voro .. i Upsala katedralskola på intet vis generade hvarken af kronologi eller statsvisdom. *Verd.* **1886**, s. 216. *(Den japanske statsmannen Shotoku Taishi)* var en from och lärd buddist, men tillika bevandrad i kinesisk statsvisdom. *2NF* 12: 1448 **(1910)**. Samhällsnyttan – "utilismen" – blev högsta statsvisdom och därav präglades den frihetstida kulturen. LINDROTH *SvLärdH* 3: 92 **(1978)**. — **-VISHET**$^{-02}$ l. $^{-20}$. [delvis till **-vis**] (numera bl. tillf., i sht i vitter stil) vishet l. klokhet l. insiktsfullhet i saker o. ting l. frågor som rör en stat (staten) l. stater, i sht dess resp. deras politiska system l. ledande l. styrande, särsk. liktydigt med: statsvetenskaplig l. (stats)politisk vishet, (yppersta) statsklokhet; stundom äv. närmande sig l. övergående i bet.: (på statsvishet (i ovan angiven bet.) grundad) statskonst, förr äv.: (av ngn utvecklad) politik (se **politik**, sbst. **3**); jfr **-vis, -visdom.** Huar ok En mäd migh rätt säya kan, / At uti hans Lijfstidh, knapt Wärden klökre fan / I Staats Wijszheet. LUCIDOR *(SVS)* 245 **(1672)**. *(G. III:s)* Statsvishet blef .. fattig på verkligen stora politiska Ideer. *Phosph.* **1811**, s. 39. Tripple-alliancen .. är med skäl räknad .. såsom ett sällsynt verk af den ädlaste statsvishet. FRANZÉN *Minnest.* 1: 352 **(1820)**. Verka för de fattiga klassernas upplyftande i allt afseende! . Det är icke allenast en christens pligt, det är äfven högsta statsvishet! BREMER *GVerld.* 1: 147 **(1860)**. — **-VISIT.** [jfr t. *staatsvisite*] till **I 3** *g* l. (o. numera bl.) till (l. med anslutning till) **V 1**, = **-besök.** Där detta *(dvs. ett sjukbesök hos svenska ambassadrisen)* hade warit en statsvisite, så hafwer den Fransöska Ambassadricen begätt en stor faute, i det hon hafwer lätit den Spanska taga företrädet för sig twå gånger. *HC11H* 2: 60 **(1678)**. Statsvisit .. *(dvs.)* Visit som sker med stat för ceremoni. Göra, emottaga statsvisiter. WESTE *FörslSAOB* (*c.* **1817**). Drottning Elizabeths statsvisit 1956. *SvD(A)* **1959**, nr 122, s. 3. — **-VÅNING,** se **A.** — **-VÄLVNING.** (**stat- 1869. stats-** *c.* **1778** osv.) (numera företrädesvis i skildring av ä. förh.) politisk (oftast oblodig) omvälvning l. omstörtning i en stat, särsk. liktydigt med: statskupp (i sht förr äv.: revolution (se d. o. **3**)); äv. med särskild tanke på l. enbart om tillstånd av oro l. uppror o. d. som sådan omvälvning osv. för med sig l. tid varunder detta tillstånd varar; jfr **-revolution, -streck.** SCHÖNBERG *Bref* 3: 14 **(1778)**. Jag var .. under brinnande statshvälfning minister i England. BRINKMAN **(1827)** hos WRANGEL *BrinkmTegn.* 213. Mussolinis statshvälfning. *2NF* 38: 277 **(1926)**. *(J. M.)* Sprengtporten gjorde upp en plan .. *(enligt vilken)* statsvälvningen *(1772)* skulle börja på Sveaborg. CARLSSON (o. ROSÉN) *SvH* 2: 195 **(1961)**. — **-VÄRV.** (numera i sht i vitter stil) värv i stat(en)s tjänst, offentligt l. allmänt värv; jfr **-göromål, -syssla.** BURMAN i *1SAH* 4: 133 **(1791, 1809)**. — **-VÄSEN(DE).** **1)** (-väsende) (†) till (**I 2,**) **III 3,** sammanfattande, om de (i riksstat fastställda) förhandenvarande ekonomiska förhållandena i ett land; äv. i utvidgad anv., närmande sig l. övergående i bet.: riksstat (se d. o. **1**); särsk. dels i uttr. *inrikes* l. *utrikes statsväsende,* om ekonomiska förhållanden l. riksstat gällande det egna landet (Sv.) resp. dettas utrikes besittningar, dels i uttr. *det ordinarie statsväsendet,* de ordinarie (se d. o. **2** *d*) ekonomiska förhållandena, (de ekonomiska förhållandena enligt) den ordinarie riksstaten; jfr **-verk 1.** Uppå hwad swag fot Sweriges inrikes Stats wäsende berodde .. lärer så mycket onödigare wara widlyftigt at anföra, som större Delen af Ständer och undersåtare, som ännu lefwa, lära allt sådant ännu hafwa i friskt minne. *HC11H* 9: 32 **(1668)**. Berättelse, som .. Nio Kongl. Råd .

hafwa öfwer Stats-wäsendet upsatt och til Kongl. Maj:t öfwergifwit. *Dars.* 33. Villiandes Kongl. Maij:tt .. vidh dhenne Ständernes sammankomst .. gifva dhem samptelige en omständelig underrettelse .. Om för tijdhen varande så inn- som uthrijkes staatsväsendet jempte hvadh extra ordinarie vijd oförmodelige påkommande händelser kan vara af nöden. *RARP* 15: 149 (1686). *Dars.* 155 (: det ordinarie statsväsendet). Såsom nu Kongl. Maj:t har wal begynt at upråtta sitt inrikes Stats wäsende och Hushåll, så har ej eller Kongl. Maj:t welat släppa werket, förr än det til någon widare riktighet skulle komma. *HC11H* 9: 129 (1697); jfr **hushåll 2. 2)** [jfr t. *staatswesen*] till **V 1,** om den (komplexa) organisation (se d. o. 2) som en stat (staten) utgör o. varigm denna fungerar o. manifesterar sig; äv. inskränktare, sammanfattande om de organ (se **organ 4** *b*) o. inrättningar (med inbegrepp av personal) varigm en stat (staten) administreras o. statsmyndighet o. regeringsmakt utövas, statsapparat (stundom äv. speciellare, om blott den civila o. världsliga (politiska) samhällsapparaten); i sht förr äv. närmande sig l. övergående dels i bet.: statsskick l. statsform, dels i utvidgad konkret bet.: stat l. statsbildning l. statssystem. Den som skal wara skickelig ledamot uti secrete utskottet, bör hafwa .. kundskap uti historien och statswäsendet. *2BorgP* 5: 21 (1734). (*I landet Cocklecu*) förrätta qwinnorna alla wigtiga beställningar i Kyrko-saker, Stats-wäsendet och wid Armeen. ROMAN *Holbg* 117 (1746). Det väldiga statsväsende (*dvs. USA*), hvilket eljest i Schweiz helst finner sin spegelbild. *TT* 1872, s. 253. De konstituerande institutionerna uti detta (*schweiziska*) statsväsen äro förbundsrådet, förbundsförsamlingen i dess två afdelningar, ständerrådet och nationalrådet, samt folket. FAHLBECK *Forf.* 225 (1904). Firandet av Brasiliens hundraårs jubileum såsom oberoende statsväsen. *SvD* 16/12 1921, s. 3. (*Författaren*) behandlar olika statsväsen från olika kontinenter under olika tider i fullkomligt osystematisk följd. NUMELIN *PolGeogr.* 12 (1927). Den på 1200-talet författade isländska Egilssagan .. innehåller ingenting som tyder på att lapparna hade något statsväsen på den tiden. *TurÅ* 1937, s. 229. I modärnt statsväsen med dess starka böjelse för demokrati. ÖSTERGREN (1946). — **-ÅKLAGARE**$^{-0200}$. **1)** i fråga om förh. i Sv.: åklagare omedelbart underställd riksåklagaren. *a)* i fråga om förh. före åklagarväsendets omorganisation 1/7 1985 (jfr *b*); särsk. vid tiden för angivna organisationsförändring, dels: var o. en av länsåklagarna (dvs. cheferna för länens åklagarmyndigheter), dels: var o. en av överåklagarna i Sthm, Gbg o. Malmö, dels: var o. en av länsåklagarna för speciella mål (tjänstgörande vid en till Sthm lokaliserad åklagarmyndighet för speciella mål; jfr *b*); särsk. motsatt: distriktsåklagare (som var underordnad åklagare av ovan angivet slag o. fullgjorde åklagaruppgifter i ett åklagardistrikt inom en länsåklagarmyndighets område). Allmän åklagare vare vid underrätt statsåklagare eller distriktsåklagare. *SFS* 1947, s. 1620. Statsåklagare äro landsfogdarna och förste stadsfiskalerna. *Dars.* 1948, s. 719. Statsåklagare äro länsåklagarna och överåklagarna. *Dars.* 1964, s. 744. Länsåklagare fullgör åklagaruppgiften i mål, där denna uppgift är särskilt krävande eller av annat skäl bör fullgöras av statsåklagare. *Dars.* 1974, s. 1879. *b)* i fråga om förh. i samband med planeringen av åklagarväsendets omorganisation o. efter den nya organisationens ikraftträdande 1/7 1985, inom var o. en av de vid omorganisationen nyinrättade åklagarregionerna i riket l. (den från tiden före 1/7 1985 bevarade, till Sthm lokaliserade) åklagarmyndigheten för speciella mål (jfr *a*): åklagare av i huvudmom. angivet slag med åklagaruppgifter inom en hel region resp. hela riket (äv. med inbegrepp av åklagare som fungerar ss. chef för ifrågavarande myndighet, o. ss. sådan innehar tjänstebenämningen l. titeln: överåklagare), o. i denna anv. särsk. motsatt: distriktsåklagare (som är underordnad åklagare av ovannämnt slag o. fullgör åklagaruppgifter i ett åklagardistrikt l. inom en åklagarregion); äv. dels inskränktare: (tjänstebenämning l. titel för) statsåklagare (i ovan angiven bet.) som icke är chef inom en åklagarregion l. åklagarmyndigheten för speciella mål (motsatt: överåklagare), dels (använt bl. i samband med förarbetena till ifrågavarande omorganisation) pregnant: överåklagare (motsatt: överåklagaren underordnad statsåklagare, benämnd: biträdande statsåklagare). (*Regionerna*) bör (*enligt utredningen*) vara så stora att de ger underlag för en statsåklagare och en biträdande statsåklagare. *RiksdProp.* 1982—83: 158, s. 18. Statsåklagare har tjänstebenämningarna överåklagare eller statsåklagare. *SFS* 1985, s. 1160. Överåklagaren är chef för regionåklagarmyndigheten. Vid regionåklagarmyndigheten finns vidare statsåklagare .. och distriktsåklagare. *Dars.* 1162. Nu åtalas (*skattefifflaren*) .. av statsåklagare (*N. N.*) .. i Malmö. *SvD* 11/3 1987, s. 9. **2)** i fråga om förh. i Finl., dels före 1933 års domstolsreform: överåklagare vid lagmansrätt, dels under perioden 1933—1944: speciell åklagare (vid allmän underrätt l. hovrätt) med tjänsteåliggande att utföra åtal för vissa (av justitiekanslern i ett allmänt beslut angivna) större l. svårutredbara brott (fr. o. m. 1944 övertogs statsåklagarens uppgifter av dels justitiekanslern, dels polisinspektörerna (motsvarande stats- l. överåklagarna i Sv.)). *FörslReformRätteg.* 1: 105 (1901). *FFS* 1933, s. 248. — **-ÅSKÅDNING**$^{-020}$. åskådning l. uppfattning som har avseende på en stats (statens) natur (se d. o. 2) l. väsen. *SvD* 1899, nr 92, s. 1. — **-ÄGD,** p. adj. ägd av stat(en). *VFl.* 1927, s. 7 (om *flotta*). — **-ÄLDSTE,** m. (numera bl. i skildring av ä. förh.) = **riks-äldste.** *Form* 1935, s. 20. *BonnierLex.* (1966; om *ä. förh.*). — **-ÄMBETE**$^{-020}$. **1)** [jfr t. *staatsamt*] (numera i sht i upphöjd l. vitter stil, särsk. i skildring av ä. förh.) ämbete i stat(en), statligt ämbete; numera i sht om hög befattning (se d. o. 2 *d*) inom området för den politiska l. administrativa ledningen i en stat (staten); jfr **-ämbetsman** o. **-tjänst.** BRASK *Pufendorf Hist.* Föret. 2 a (1680). (*Sv.*) Statsembete (*Fr.*) Ministériat. Ministère. Robe. NORDFORSS (1805). Vidare finnas i stora .. handelsfirmor vissa platser, vid hvilka erhållas lika stora löner som vid höga statsämbeten, medan ett vida större antal platser aflönas som vid lägre statstjänster. *EkonS* 2: 425 (1899). Cromwell fordrade, att holländarna skulle förbinda sig att för all framtid utesluta

det oraniska huset från statsämbeten. *Almquist VärldH* 5: 169 (1933). Kvinnans tillträde till statsämbeten. ÖSTERGREN (1946). "Ett heligt statsämbete" kallas prästens uppgift. *BonnierLM* 1954, s. 740. 2) (numera föga br.) statsämbetsverk; statsmyndighet. *(Sv.)* Statsämbete .. *(eng.)* government (public) office. *WoH* (1904). Inom alla de nordiska länderna gör sig nu en allmän strävan gällande att koncentrera naturskyddsrörelsen inom ett statsämbetsverk eller ett statsämbete. *SvNat.* 1925, s. 125. Ssg (till -ämbete 1; †): **statsämbets-beställning.** om sysslan l. värvet att inneha ett statsämbete. *SAOB* B 1732 (1906). — **-AMBETS-MAN.** (numera i sht i upphöjd l. vitter stil, särsk. i skildring av ä. förh.) ämbetsman i stat(en); i sht om högre befattningshavare vid statligt ämbetsverk (förr äv. om innehavare av högt statsämbete (se d. o. 1), t. ex. minister l. statschef); i fråga om nutida förh. liktydigt med: statstjänsteman. En Öfwerhets Person, eller eljest hög Minister (Stats-Ämbetsman). *Weise* 1: 191 (1769). BOLIN *Statsl.* 2: 370 (1871; *om statschef*). Statsämbetsmän på väg till sina verk. ÖSTERGREN (1946). — **-ÄMBETSVERK**$^{-002}$, äv. $^{-200}$. ämbetsverk inom statsförvaltning, statligt ämbetsverk. *SvNat.* 1925, s. 125. — **-ÄNDAMÅL**$^{-002}$, äv. $^{-200}$. [jfr t. *staatszweck*] 1) (numera föga br.) till **III 3:** i (riks)stat angivet ändamål (med visst penninganslag), ändamål som anslagspost i (riks)stat representerar. Sedermera har Bankovinsten, nästan vid hvarje riksdag, blifvit till större eller mindre del disponerad till statsändamål. (AGARDH o.) LJUNGBERG I. 3: 96 (1853). 2) (numera i sht i fackspr.) till **V 1.** *a)* ändamål l. syfte som stat(en) har (med ngt) l. (pregnantare) som tjänar l. gagnar l. är gynnsamt l. positivt för stat(en); särsk. liktydigt med: statligt ändamål. Tanken att bilda ett nationalmuseum *(tillhör)* samma år, som Akademien erhöll en efter sina statsändamål lämpad stat. *2VittAH* XXXI. 2: 31 (1886). Detta hufvudaflopp *(för en mossodling)* har .. alltid äfven den uppgiften att förminska frostländigheten och bör af dessa skäl alltid bekostas af staten, då nämnda uppgift är ett rent statsändamål. *MosskT* 1889, s. 375. Koncession af egentliga samfärdsföretag .. böra .. *(bl. a.)* innehålla .. förpliktelser att på billiga villkor tjäna vissa statsändamål (t. ex. fortskaffa post och militär). *EkonS* 1: 358 (1893). I konventionen *(rörande fartygs fri- och rättigheter finns)* .. undantag .. för krigsfartyg och andra fartyg .. som brukas uteslutande för statsändamål. *SFS* 1941, s. 1795. *b)* ändamål l. syfte som stat(en) har (i sig själv), ändamål osv. med stat(en). *2VittAH* 15: 316 (1832, 1839). Brott *(betyder)* i allmänhet .. en rättskränkning eller en handling, som indicerar en för statsändamålet farlig vilja. NYBLÆUS *Straffr.* 5 (1852). — **-ÄRENDE.** 1) (†) diplomatiskt ärende l. uppdrag å en stats (statens) vägnar; särsk. i uttr. *i statsärender,* i samband med ärenden av ovan angivet slag, i diplomatiska sammanhang. *(Sv.)* Statsärende .. *(Fr.)* Ambassade. NORDFORSS (1805). *(A. Oxenstierna)* kunde aldrig tåla det wid den tiden småningom uppkommande bruket att i statsärender hällre nyttja Fransyskan än det gamla Romarespråket. FRYXELL *Ber.* 6: 121 (1833). 2) ärende l. angelägenhet l. fråga l. sak som rör stat(en). *CivInstr.* 332 (1661). Tyngd av statsärenden. ÖSTERGREN (1946). — **-ÖVERHUVUD**$^{-0020}$. [jfr t. *staatsoberhaupt*] en stats (statens) överhuvud, statschef. BOLIN *Statsl.* 1: 334 (1870).

Avledn.: **STATA,** v., **-ande.** [sv. dial. *stata*] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat, l. i vitter stil med ålderdomlig prägel) till **I 3:** föra stort l. kostsamt l. överdådigt hus l. ha dyrbar hushållning l. representation l. leva stort l. högt l. på stor fot, föra (stor) stat (se **stat,** sbst.[3] **I 3** *b*); äv. övergående i bet.: pråla l. lysa l. glänsa l. stoltsera l. briljera (med ngt). *VDAkt.* 1795, nr 468. Det sista jag har att rättfärdiga mig för, är detta charlataneri .. *(bl. a.)* detta statande med ord, när begrepp felas. CAAGARDH (1832) hos BERZELIUS *Brev* 10: 99. Nu begripen J, hvarföre denna slägt är så rik, och kan stata så mycket. PALMBLAD *Nov.* 1: 68 (1840). Om någonsin *(fabriksarbetar-)*hustruns hemliga tankar *(om vackra kläder)* vågade sig fram i ord, sade mannen: Hvad tänker du på, tror du jag vill skämmas för dig, då du kommer statande grannare än frun *(till företagsledaren)*. WETTERBERGH *Penning.* 537 (1847). Just de bästa furstar minst ha statat. CWASTRANDBERG 5: 143 (1862). *SAOL* (1973; *angivet ss. ålderdomligt*). — **STATARE,** sbst.[1], se d. o. — **STATISK,** adj.[1] (**-esk** 1616 (: Stateske, *pl.*). **-isch** 1628 (: Statische, *pl.*). **-isk** 1627 (: Statiske, *pl.*)—1820) [jfr t. *staatisch*] (†) **1)** till **I 2, V 1:** som avser l. gäller l. rör (samhällstillståndet l. -förhållandena l. -skicket l. den ekonomiska l. finansiella ställningen l. situationen o. d. i) en stat (staten); äv. närmande sig l. övergående i speciellare bet., dels (anträffat bl. om kännedom): grundad på statistik (i den under **stats-kunskap** angivna urspr. bet.), dels: samhällelig (se d. o. **II 3**), social(politisk). Med förbättrade grunder i den allmänna Hushållningen, och en fullkomligare statisk kännedom af Landet, skulle utan tvifvel en gemensam välmåga .. kunna vinnas. *LBA* 5—6: 86 (1797). Statsmännen Tit. Liljecrants och Lagerheim, hvilke i alla verkliga statiska högmål städse til hufvudgrunden *(med v. Schulzenheims Bref om Rikets Penningeverk)* öfverensstämde. SCHULZ V. SCHULZENHEIM *ÅmVetA* 1816, s. 30. Ämnet *(dvs. brottslingars behandling)* behandlas i hela denna afhandling, endast statiskt, d. ä. politiskt. ALMQVIST *VSkr.* 5: 93 (1820). Omsorgen att inrätta en statisk (politisk) sjukvård har alltså fullt ut så stora anspråk för sig, som någonsin den af en kroppslig. *Dars.* 96. **2)** till **II 4:** kommande från l. representerande o. d. Generalstaterna; äv. substantiverat, om soldater l. trupper från Generalstaterna. *RA* I. 2: 547 (1616; *om fredsunderhandlare*). *Sigfridi* F 7 a (1619: the Stadiske, *pl. best., substantiverat*). WIDEKINDI *KrijgH* 788 (1671; *om diplomatiska sändebud*). — **STATLIG,** adj.$^{1-2}$, se d. o.

-STAT *sta²t,* substantivisk ssgsled, m. /ig. (i bet. **1**) l. (o. numera bl.) r. l. m. (i bet. **2—3**); best. **-en**; pl. **-er.** [jfr t., eng. o. fr. *-stat;* sannol. av gr. *-στάτης* (i *παραστάτης,* den bredvidstående, hjälpare, *ὑδροστάτης,* vattenpass, vattenvåg), varav sannol. äv. nylat. *-stata* (i *heliostata,* heliostat), till det svaga avljudsstadiet av *ἵστημι,* stannar, står, ställer m. m. (se **STA**); i bet. **3** sannol. i viss utsträckning påverkat av gr. *στατός,* ställd, stående (se **STA,** adj.)] **1)** om person som (står bredvid o.) stöder l. hjälper ngn, "biståndare"; i ssgn PARA-STAT. **2)** om ngt som i jämviktsläge håller sig svävande i

luften; i ssgn AERO-STAT. 3) apparat l. anordning för att hålla ngt stationärt l. konstant l. reglera ngt på visst sätt; i ssgrna HELIO-, KLINO-, MULTO-, PYRO-, REO-, SIDERO-, TERMO-STAT m. fl.

STATA *sta^{3}ta^{2}*, f.: best. **-an**; pl. **-or**. [till stammen i **STAT**, sbst.[3] l. **STATARE**, sbst.[1]] (i skildring av ä. förh.) motsv. **STAT**, sbst.[3] **IV 2**, **STATARE**, sbst.[1] **2**: piga som förestod stathushåll bestående av ogifta statdrängar. *Statarminn.* 35 (**1947**: "stata"). Förrådet var .. *(husmamsellens)* avskilda doman sedan flera år, och ingen annan brukade vara närvarande, när hon lämnade ut .. *(bl. a.)* mjöl, gryn och salt till "statan", som förestod stathushållet. SPONG *Krakn.* 73 (**1963**). *Dars.* 203.

STATA, v., se **stat**, sbst.[3] *avledn.*

STATARE *sta^{3}tare^{2}*, sbst.[1], m.; best. **-en**, äv. (i sht vard.) **-n**; pl. =. [sv. dial. o. sv. slang *statare* (i bet. **2** resp. **1** (*SoS* **1914**, s. 92 (*i förteckning över matrosslang*)); avledn. av **STAT**, sbst.[3] — Jfr **STATA**, sbst., **STATERSKA**] **1)** (numera bl. om ä. militära förh., slangartat l. vard.) motsv. **STAT**, sbst.[3] **III 4**: på stat varande militär befälsperson; företrädesvis om officer, liktydigt med: fast anställd officer. Statare .. *(dvs.)* officerare på stat. ÖSTERGREN *Ant.* (*cit. fr.* **1926**). *(Det stora antalet officers- o. reservofficersaspiranter)* tyder på trivsel i tjänsten och intresse för arbetet, om man betänker, att det på Karlberg endast finns 20 platser att slåss om för de blivande "statarna". *SvD(A)* **1932**, nr 219, s. 6. Två statare och tre reservare utgjorde bataljonens officersreserv. *SAOBArkSakkSvar* (**1983**). **2)** (förr) motsv. **STAT**, sbst.[3] **IV 2**: manlig lantarbetare vars lön helt l. delvis utgick i form av stat, särsk. liktydigt med: statdräng l. -karl l. -torpare; i sht om (vanl. för hel- l. halvår) lagstadd gift sådan lantarbetare med eget hushåll o. disponerande bostad i hus tillhörigt husbonden (i denna anv. särsk. motsatt: stattorpare); i pl. äv. med inbegrepp av statares hustru l. familj, särsk. liktydigt med: statfolk (se d. o. **2**); jfr **STATA**, sbst., **STATERSKA**. *FolkRöst* 7/9 **1850**, s. 2 (: så kallade "statare"). Blotta ordet jul utesluter ju hvarje tanke .. på detta brödbekymmer, som annars ligger i bakhåll för den fattige stataren. BENEDICTSSON *Ber.* 161 (**1884**). Statare ("statdrängar", "statkarlar", "stattorpare") äro i regeln lagstadda för hel- eller halfår, med skyldighet att hvarje arbetsdag göra tjänst. *EkonS* 2: 142 (**1895**). Sedan 1800-talets början ha på detta sätt *(dvs. med naturaprodukter)* aflönade arbetare, statare l. statfolk, kommit att utgöra allt större del af de fasta tjänarna vid dylika gårdar *(dvs. bruks- och herrgårdar)*. *2NF* 26: 1036 (**1917**). Jag vet ingenting som är så fort framme vid vägen som maskrosor och statares barn. JONSSON *SkånSomr.* 79 (**1935**). I oktober 1944 .. beslöts .. statsystemets avskaffande som anställnings- och löneform inom det svenska jordbruket .. Den 1 november 1945 .. *(skall)* samtliga ännu kvarvarande statare .. erhålla kontant lön som andra lantarbetare. *SocÅb.* **1945**, s. 208. Vanligen ålåg det statares hustru att mot viss lön utföra mjölkning. ÖSTERGREN (**1946**). Statarna, som .. *(till skillnad från stattorparna)* var i vanlig ordning stådslade, brukade erhålla husrum, stat och årslön. "Staten" bestod mestadels av bränsle, spannmål, mjölk och potatis. CARLSSON (o. ROSÉN) *SvH* 2: 81 (**1961**). jfr SLÅTT-STATARE.

Ssgr (förr; till **2**): STATAR-, äv. STATARE-BARN. barn av statarklassen; statares barn; jfr **-dotter**, **-son**. NORDLINDH *Chans.* 78 (**1907**). — -BOSTAD^{-02} l. $^{-20}$. statares bostad; jfr **-byggnad**. *EkonS* 2: 146 (**1895**). — -BYGGNAD. vid herrgård o. d.: byggnad vari statarbostad (statarbostäder) var inrymd(a); jfr **-hus**, **-länga**, **-stuga**. *EkonS* 2: 146 (**1895**). — -DOTTER. statares dotter; jfr **-flicka**. KRUSENSTJERNA *Pahlen* 3: 31 (**1931**). — -ELÄNDE^{-020}. om (samhällsproblem vållat av) statares eländiga liv l. levnadsförhållanden. ÖSTERGREN (**1946**). Något statarelände fanns aldrig här oppe *(i Malmberget)*. *TurÅ* **1957**, s. 161. — -FAMILJ. jfr **familj 2**. *EkonS* 2: 146 (**1895**). — -FLICKA. flicka av statarklassen; statardotter; jfr **-jänta**. LO-JOHANSSON *Stat.* 1: 171 (**1936**). — -FOLK. tjänstefolk som utgjordes av statare, statfolk; äv. om gift par som var statare; jfr **folk 3 *h*** resp. **6**. Lilla krögarmadam. Som är kommen av statarfolk. BERGMAN *Mark.* 123 (**1919**). Det var *(torparen)* Anders i Bräckan .. samt statarfolket Anders och Malin. *MinnGPrästh.* 6: 220 (**1930**). — -FRU. statarhustru. MARTINSON *Rägv.* 186 (**1935**). — -HUS. jfr **-byggnad**. *TLev.* **1905**, nr 14, s. 1. — -HUSTRU. statares hustru; jfr **-fru**. *GHT* **1897**, nr 48 A, s. 2. — -JÄNTA. statarflicka. LO-JOHANSSON *Kungsg.* 43 (**1935**). — -KLASS. jfr **klass 2**. Statarklassen i Sverige. LO-JOHANSSON (**1939**; *boktitel*). — -KÖK. statares l. statarfamiljs kök; jfr **stat-kök**. LO-JOHANSSON *Stat.* 1: 56 (**1936**). — -LISTA. (mera tillf.) om statlista. LO-JOHANSSON *Stat.* 1: 264 (**1936**). — -LITTERATUR. litteratur om statare. *NDA* 1/12 **1936**, s. 6. — -LÄNGA. jfr **länga**, sbst. **1 *a***, o. **-byggnad**. LO-JOHANSSON *Stat.* 1: 25 (**1936**). — -PAR. jfr **par**, sbst.[1] **1 *a* *α***, o. **-folk**. LO-JOHANSSON *Kungsg.* 445 (**1935**). — -POJKE. pojke av statarklassen; statarson. ENGSTRÖM *Åfv.* 27 (**1908**). — -SKOLA(N). *litt.-vet.* sammanfattande benämning på de av trettiotalets arbetardiktare som utgått från statarnas grupp o. själva upplevt denna grupps arbets- o. levnadsförhållanden, vilka de sedan på ett engagerat sätt skildrat i sin produktion; jfr **skola**, sbst.[2] **7**. Med de allra senaste åren har utan tvekan en ny realism införts i den svenska litteraturen .. Denna art av realism skall här, med upptagande av en ny term, kallas "statarskolan" i den svenska litteraturen, ehuru den egentligen icke framträtt i sammanslutning som någon skola. LO-JOHANSSON i *BonnierLM* **1938**, s. 476. — -SON. statares son; jfr **-pojke**. LO-JOHANSSON *Stat.* 1: 258 (**1936**). — -STUGA. jfr **-byggnad**. AHRENBERG *Männ.* 1: 7 (**1904**). — -SYSTEM(ET). om (det i Sv. till år 1945 existerande) systemet att (vid större jordbruk) hålla statare ss. arbetskraft; jfr **stat-löne-system**, **stat-system(et)**. *EkonS* 2: 145 (**1895**). — -VÄSEN(DET) l. -VÄSENDE(T). om det i samhället gestaltade o. fungerande statarsystemet; jfr **stat-system(et)**. FURULAND *Stat.* 49 (**1962**).

STATARE, sbst.[2], se **ståtare**.

STATARISK *stata^{4}risk*, adj.; adv. **-T**. [jfr dan. o. nor. *statarisk*, t. *statarisch* (alla i bet. **2**), ä. eng. *statary* (i bet. **1**); av lat. *statarius*, (fast) stående, stadig, lugn, avledn. av p. pf.-stammen av *stare* (se **STÅ**)] **1)** (†) orubblig l. oföränderlig l. stel, statisk; anträffat bl. om konst. Den grekiska konsten blev .. icke statarisk såsom hos Egypterna. *SvLittFT* **1835**, sp. 397. **2)** (†) om undervisningsmetod: som innebär klassläsning; mot-

satt: ambulatorisk (se d. o. *b*). Jemförelse anställes mellan den ambulatoriska och hvad man kunde kalla, den statariska methoden, med tillerkandt företräde åt den sednare inom skolans lägre klasser. *Frey* 1844, s. 190. **3)** (numera knappast br.) om läsning l. föredrag (av litterära verk) o. d.: som sker (i ett långsamt l. lugnt tempo) under (ingående) analys l. (utförlig) kommentar l. fördjupning i enskildheter o. d.; äv. om metod o. d.: som förespråkar läsning osv. av angivet slag; motsatt: kursorisk. BROOCMAN *TyUnd.* 1: 114 (1807; *ss. adv.*). Föredraget .. *(på gymnasium)* måste vara statariskt. *BetUnd.* 1828, s. 65. Med statarisk läsning menar jag den, för hvilken efter förutgången öfverläsning i hemmet lexvis timme efter timme å lärorummet inför läraren redogöres. *PedT* 1865, s. 73. Tänk om .. *(eleven)* i stället *(för att skriva en hemuppsats)* hade fått Nadeschda utan bok *(till uppsatsämne)* på skolan, sedan dikten blifvit statariskt genomgången under lektionerna. *Dårs.* 1896, s. 363. Gesner kallar den *(metoden)* den statariska. BERGQVIST o. KJEDERQVIST *Ziegler* 248 (1899). LoW (1911).

STATER, se **statär.**

STATERA *state⁴ra*, v. **-ade.** vbalsbst. **-ANDE, -ING.** [sannol. av t. *statieren*, till *statist*, statist (se STATIST, sbst.²)] (i sht i fackspr.) uppträda l. tjänstgöra ss. statist (vid filminspelning l. vid teaterföreställning o. d.); äv. i uttr. *statera som ngn;* äv. oeg. l. bildl. LUNDQUIST *Konstn.* 98 (1890). De *(som av folkhumorn döpts till ledighetskommittén l. friherrarna)* ha nu knappast något annat att göra än att flanera på gatorna eller statera som "brohängare" på Norrbro. *SvD(L)* 24/4 1910, s. 6. Sonetternas skötesynd i vårt rimfattiga språk, de staterande fyllnadsraderna som ej föra tanken framåt. HALLSTRÖM i *3SAH* 24: 259 (1910). Då gick han till teatern och bad att få statera. MYRBERG *NDård.* 29 (1924). Tusen staterade i Widerbergs Ådalsfilm. *ÖgCorr.* 17/6 1968, s. 24 (*i rubrik*).

STATERSKA *sta³terska²*, f.; best. **-an**; pl. **-or.** [till stammen i STAT, sbst.³ l. STATARE, sbst.¹] (i skildring av ä. förh., mera tillf.) motsv. STAT, sbst.³ IV 2, STATARE, sbst.¹ **2:** stat(ar)hustru. Utan att klaga stiger staterskan upp klockan fyra på morgonen. ROSIO *Revolt* 1: 104 (1904).

STATESK, se **statisk**, adj.¹ — STATHÅLLARE, se **ståthållare.**

STATIE *sta⁴tsie*, förr äv. STASIE, r. l. f.; best. **-en.** (**stasie 1622. statie (-tiæ) 1625** osv. **statije 1622. statsie (-atz-) 1625** (: statzie-sofvel)**—1796)** [sannol. av mlt. *statie, stacie*, av lat. *statio*, stående, uppehåll(splats), vaktpost, kvarter, station (se STATION); med avs. på uppkomsten av bet. se STATION II 27] *hist.* om en i Livl. o. Ingermanl. under 1600-talet av svenskarna uttagen kontribution (se d. o. **1, 2**) i form av spannmål l. hästar l. boskap o. d.; jfr STATION II **26.** Fäldtherren och Cantzeleren, skole och i denne höst .. regulere statijen, så och förordna den till huar orts förlagde ryttere och knechtar. *OxBr.* 1: 198 (1622). Bevilljades att effter Gubernatoren Anders Erichsson åhr förordnat till Krigs-Commissarium i Lijfflandh, att Cammarrådh honom fördenskuldh höö och haffra på sex hästar aff statien åhrligen bekomma låter. *RP* 5: 125 (1635). LILJEDAHL *SvFörvaltnLivl.* 28 (1933; *om förh. c. 1629*). — jfr OXE-STATIE.

Ssgr (förr): STATIE-PERSEDEL. persedel (se. d. o. **3**) utgörande (del av) statie. GUSTAV II ADOLF 504 (1625). — -SOVEL. kött l. fläsk (l. kött- l. fläskdjur) utgörande statie. *(Sändebudet)* förspår .. sigh, huru mycket af statzie-sofvel han .. senda skal. *OxBr.* 1: 294 (1625).

STATIK *stati⁴k*, r. l. f.; best. **-en**; pl. (numera föga br., om olika slag) **-er** (DALIN (1854)). (**statik (-c)** *c.* **1717** (: hydrostaticens, *best. gen.*) osv. **statique 1742** (: Hydrostatiquen, *best.*)**—1775** (: Statiquen, *best.*)) [jfr t. *statik*, eng. *statics* (pl. av ä. eng. *static*), fr. *statique*, av nylat. *statica*, av. gr. *στατική*, av *στατική* (underförstått *τέχνη*, konst), f. sg. av *στατικός*, som åstadkommer stillastående, som väger (se STATISK, adj.²)] *mek.* om den del av mekaniken (se MEKANIK 2) som handlar om fasta kroppars jämvikt under påverkan av krafter, lära om fasta kroppars vikt (se d. o. **2**); äv. bildl.; förr äv. dels: läran om fasta kroppars jämvikt, dels: läran om vägning, vägningskonst; jfr DYNAMIK I, KINETIK *a.* JJBJÖRNSTAHL (1771) i *1Saml.* 3: 357. Statiquen eller kunskapen om Vigters förhållande. FALKENBERG *PVetA* 1775, s. 13. Statik .. *(dvs.)* Läran om fasta kroppars jemnvigt. DALIN (1854). I arkitektexamen ingå följande obligatoriska läroämnen: matematik, statik .. grafostatik och hållfasthetslära *(osv.)*. *SFS* 1921, s. 1353. Använd statikens gyllene regel för att uppställa jämviktsvillkoret för en decimalvåg. BERGHOLM *Fys.* 1: 47 (1922). *(P. Valéry)* är en utprägladt intellektuell skald, som i sin poesi sökt försinnliga det abstrakta tankandets statik och dynamik, den metafysiska spekulationens högspänning. *2NF* 38: 1156 (1926). BERGHOLM *Fys.* 5: 7 (1957). — jfr AERO-, BYGGNADS-, GEO-, GRAFO-, HYDRO-STATIK. — särsk. (numera bl. mera tillf.) i utvidgad anv., om lära om jämvikt (se d. o. 2 *b*) mellan olika (motverkande) förhållanden l. krafter o. d. (t. ex. mellan (den odlade) växtlighetens upptagande av näringsämnen ur jorden o. tillförseln av näringsämnen l. gödning). Wäxternas statik. NORDFORSS (1805). *(J. Gay-Lussac)* har .. sökt bevisa att cohesion icke vid dubbla dekompositioner spelar den roll, som Berthollet i dess kemiska statik tillagt den. BERZELIUS *ÅrsbVetA* 1840, s. 39. Läran om huru växtnäringsförrådet i jorden minskas genom olika skördar och huru det kan ersättas kallas jordbrukets statik eller jämviktslära. *EkonS* 2: 99 (1895). Antikens konstnärliga strävanden kunna i få ord beskrivas som sökandet efter fullkomlig statik. *SvTMusF* 1927, s. 54. BERGSTRAND *SvLäkS* 310 (1958). jfr ELEKTRO-, SKOGS-, VÄXT-STATIK.

Avledn. (i fackspr.): STATIKER, m. ig. person som (yrkesmässigt) ägnar sig åt statiken. *SvD(A)* 1960, nr 174, s. 2 (*i annons*). *DN* 1976, nr 298, s. 47 (*i annons*).

STATION *staʃω⁴n*, äv. *-atʃ-*, r. l. m. l. f.; best. **-en**, i best. anv. vard. äv. utan slutart.; pl. **-er.** (**stacion-** i ssg **1628** (: stacionsordningen, *best.*). **station (-j-) 1566** osv.) [jfr t., eng. o. fr. *station;* av lat. *statio* (gen. *-ōnis*), stående, uppehåll(splats), kvarter, station, utvidgning av den i-stam som föreligger i lat. *statim*, på stående fot, genast (se STAD, sbst.¹). — Jfr STASIE, STATIE, STATIONELL, STATIONERA, STATIONÄR, adj., STATIONÄRER]

I. stillastående; stannande.

1) (†) om en från jorden synlig planets sken-

bara stillastående, då den skenbart övergår från direkt till retrograd rörelse l. omvänt; jfr II 2. FORSIUS *Phys.* 108 (1611). Den noghet hvarmed .. *(egyptierna)* kunde göra reda för Mercurii och Veneris retrogradationer och stationer. MELANDERHJELM *PVetA* 1790, s. 9. *LittT* 1796, s. 303.

2) (†) i uttr. *göra en station*, stanna upp, bli stående. När .. *(kungen)* kom midt för majorskan, gjorde han .. en station. KNORRING *Skizz.* II. 2: 186 (1845).

II. om plats (se PLATS, sbst.[1] 2) l. punkt l. område där ngn l. ngt står l. befinner l. uppehåller sig (under kortare l. längre tid) o. i anv. som ansluter sig härtill; äv. övergående till att beteckna plats l. område l. räjong o. d. som utgör förläggningsort resp. verksamhetsområde för ngn (se särsk. 3) l. ngt (i sht en anstalt l. institution l. anläggning) l. som ingår i en serie l. ett komplex av samordnade l. samverkande platser osv., i sht sådana platser för successivt på varandra följande moment i ett arbete l. för uppehåll i t. ex. resa l. vid ombyte o. d. (se särsk. 18) o. i anv. som ansluter sig härtill; ofta om l. med tanke (väsentligen) på själva anstalten osv.

1) i allmän anv.; jfr 17 *d*. Station .. *(dvs.)* Ställe, där någon wistas. SAHLSTEDT (1769). Skeppen kryssade på en viss station, *(dvs.)* i en viss trakt eller sträcka. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817); jfr *c*, 6. Theatern i Linköping *(var)* så stor att .. *(aktören)* omöjligt kunde vänja sig af med att hissna då han kom ifrån fonden och skulle ner till rampen, der, enligt den gamla goda vanan, stationen skulle vara. HEDBERG *4År* 146 (1858). Kongl. Lotsstyrelsen låter .. meddela, att fyrskeppet Utgrunden .. kommer att .. intagas från sin station den 20 innevarande månad. *PT* 1882, nr 2, s. 1. En missionär, som icke förstår sig åtminstone något på hantverk, plantageodling och sjukvård, är en olycka för sin station. LAGERFELT *Schweitzer Urskog* 154 (1921). *NFManKr.* 1939, s. 538 *(om livräddningsstation)*. Konstapeln förde tjuven till stationen. *SvHandordb.* (1966). — jfr ANKOMST-, APOTEKS-, AVGÅNGS-, AVSÄNDNINGS-, BESTÄMMELSE-, BEVAKNINGS-, BRAND-, CENTRAL-, ELD-, EMOTTAGNINGS-, FYR-, FÖRSÖKS-, HINGST-, HUVUD-, INLÄMNINGS-, KONTROLL-, LIVRÄDDNINGS-, LOTS-, LUFTBEVAKNINGS-, MASKIN-, MEJERI-, MELLAN-, MISSIONS-, MOTTAGNINGS-, POLIS-, POST-, PUMP-, RAKET-, RENHÅLLNINGS-, RYMD-, RÄDDNINGS-, RÖDAKORS-, SAFT-, SAMLINGS-, SANITETS-, SATELLIT-, SEMIN-, SERVICE-, SJÖRÄDDNINGS-, SKOGS-, SKUMNINGS-, SLUM-, SNABBTANKS-, SOP-, TULL-, TURIST-, UNDER-, UT-, VALFÅNGAR-STATION m. fl. — särsk. (†)

a) i uttr. *ha sin station* (på en plats l. hos ngn o. d.), ha sin vistelseort l. ha sin plats l. befinna sig l. hålla till (på en plats o. d.). När han vistas på landet, plär han ha sin station hos mig. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Sista brefvet *(från sonen hade)* alltid sin station i kjortelsäcken. CARLÉN *Rosen* 311 (1842). Framgångsrik var .. den verksamhet, som *(biskopen)* .. utöfvade öfverallt, där han hade sin station. HAGSTRÖM *Herdam.* 2: 148 (1898); möjl. att hänföra till 24.

b) i uttr. *(in)taga station, taga sin station*, fatta posto (se POSTO, sbst.[2] 2 *a*) l. ta plats. Jag *(hade)* med guvernören tagit vår station, där konungen skulle passera. TERSMEDEN *Mem.* 1: 186 (c. 1790). TROLLE *Duvall* 1: 219 (1875: intaga). K*(isele)*ff och jag skyndade fram till passen på andra sidan. Jag fick mig anvisad bästa platsen och *(han)* .. tog station en hundra steg derifrån. LINDHOLM *Sibbo* 1: 125 (1890).

c) i uttr. *på station*, på stället, inom ett begränsat område. Sällan är .. kölvattnet obevakadt af någon loverande Haj, hvilken, lik en på station kryssande kapare, med korrta slag uppmärksamt och tyst beseglar farvattnet. GOSSELMAN *Col.* 1: 10 (1828).

2) (†) motsv. I 1, om läge som planet synes inta l. om plats som planet synes befinna sig på vid sitt skenbara stillastående; äv. oeg., i fråga om solens olika lägen på himlavalvet. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Med station eller stillastånd betecknar man sjelfva det läge, i hvilket planeten förändrar riktningen af sin rörelse, eller i hvilket han synes orörlig. LINDHAGEN *Astr.* 472 (1861). *AntT* XX. 5: 27 (1919; oeg.).

3) om plats som ngn har ss. (bostad o.) den fasta utgångspunkten för sin yrkesverksamhet (o. där han har sin fasta utrustning l. mottagning o. dyl.) l. om område l. trakt som ngn har ss. räjong för yrkesverksamhet; numera nästan bl. om sådan plats (l. sådant område) för distriktsveterinär. Bo inom sin station, *(dvs.)* i den trakt där man har sin tjenst. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817); jfr 1. *SPF* 5: 279 (1828; *om lantmätares räjonger*). Provinsialläkare, som har sin station inom samhälle å landsbygden, för hvilket *(osv.)*. BAGGE *Förf.* 42 (1896). För resa till och från förrättningsstället, där detta är beläget på mer än två kilometers avstånd från veterinärens station, är veterinär berättigad att .. erhålla gottgörelse. *SFS* 1915, s. 40. En provinsialläkares station. *IllSvOrdb.* (1955). — jfr BOSTADS-, KONSULS-, LÄKAR-, PROVINSIALLÄKAR-, SAMLINGS-STATION.

4) [efter motsv. anv. av australisk eng. *station*] (om förh. i Australien) om gård (ranch l. farm) där kreatursskötsel (särsk. fårskötsel) bedrives, kreaturs- l. fårfarm. HULTMAN *Vild.* 74 (1907). Fåren uppfödas *(i Australien)* i allmänhet på vidsträckta betesmarker ("stationer"), som *(osv.)*. RÖNNHOLM *EkonGeogr.* 256 (1907).

5) (numera bl. *bergv.* o. *lantmät.*) om plats l. punkt l. om var o. en av de successiva platser l. punkter där instrument l. observatör befinner sig vid mätning l. observationer o. dyl. l. om (geometrisk) punkt som utgör utgångspunkt vid mätning o. d. RÅLAMB 1: 87 (1690; *i fråga om lantmäteri*). Styrmannen *(måste)* .. påminna sig, enär han seglar Långs landet, at han esomoftast peijlar något Landtmärke, på det icke mörkt wäder må betaga honom den förmohnen af Landtkiänning, som ofta i största hastighet hända kan; och i sådant fall har han ingen wiss station at fästa sitt bestick efter. *Sjöregl.* 1741, 3: A 4 a. Station är, vid landtmätning el. vid astronomiska observationer, det ställe där instrumentet står. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Välj tvenne ställen (stationer) i D och E, och syfta såsom förut ifrån D till spetsen A och till punkten C. ALMQVIST *Geom.* 94 (1833). LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 670 (1955; *i fråga om gruvmätning i ä. tid*).

6) (numera föga br.) om plats l. område anvisat örlogsfartyg ss. dess post vid sjöslag o. d.; jfr 1 (*c*). L. PAULINUS GOTHUS *MonTurb.* 331 (1629). De Skepp, som hafva ordres att intaga stationerne tvers ifrån

fiendens Två-däckare och Holkar. *KrigVAH* 1822, s. 188; jfr 1 *b*.

7) (numera bl. tillf.) om plats där militärt förband är förlagt (se FÖRLÄGGA, v.² 1 *a*), förläggning (se d. o. 1 *a* slutet); äv. om förläggningsort för enskild officer; äv. om trakt l. område vari sådan förläggning(sort) befinner sig; äv. abstraktare, närmande sig bet.: stationering, förläggning (se d. o. 1 *a*). *PT* 1758, nr 34, s. 2. Å de ställen, hwarest Lif-Gardet kommer at ligga i garnison och ingen ständig Commendant finnes .. blifwer altid Chefen af Gardet Commendant under Regementets derwarande station. *PH* 12: 192 (1781). Han är litet förlägen: han har rest från sin station; Kungen hade gifvit honom uttryckliga order att ännu i åtta dar stanna vid regementet. REMMER *Riv.* 42 (1827). Resor, hvartill officerare commenderas inom sin station. WESTEE (1842). Då regementet kommenderas utom sin station, förblifver regements-skrifvaren i hemorten. *TjReglArm.* 1858, 1: 85. *Dårs.* 1889, s. 137. — jfr HUVUD-, MILITÄR-STATION.

8) *sjömil.* om plats (med hamn o. tillhörande byggnader o. förråd o. d.) där (avdelning av) örlogsflottan är förlagd, örlogsstation, örlogsbas. BRASK *Pufendorf Hist.* 427 (1680). När Fartyget återkommer til dess Station Raporterar Fartygs Chefen genast til Escadre Chefen. *ReglArméenFl.* 1788, s. 18. Flottans stationer i Brest och Toulon. WESTEE (1842). Med Station förstås en flottans militärdepôt och ett flottans varf gemensamt förlagda å samma ort. *ReglFl.* 1875, 2: 1. Den egentliga flottan har två stationer, en i Karlskrona och en i Stockholm. TINGSTEN o. HASSELROT 38 (1902). *SvHandordb.* (1966). — jfr FLOTT-, HUVUD-, KRYSSNINGS-, SJÖ-, SKJUT-, ÖRLOGS-STATION m. fl. — särsk. (numera bl. tillf.) i utvidgad anv., om tilläggs- l. förtöjningsplats för civila fartyg. RAMSAY *VägvFinl.* 30 (1895).

9) (förr) = KRONO-ARBETS-STATION. *SFS* 1846, nr 26, s. 4. *FångvStyrBer.* 1887. — jfr ARBETS-, KRONO-ARBETS-STATION.

10) om institution l. anläggning för utsändning av radio- l. teveprogram, radio- resp. tevestation. *SvD(L)* 1926, nr 28, s. 2. Ett tryck på någon av de tio stationsknapparna och *(radio-)*stationen tonar in klart och störningsfritt. *UNT* 21/10 1938, s. 13. — jfr KORTVÅGS-, RADIO-, RELÄ-, RESERV-, RUNDRADIO-, SÄNDAR-, TEVE-STATION m. fl.

11) om (plats för) anläggning för signalsändningar (särsk. om telefon- l. telegrafstation). EDELCRANTZ *Telegr.* 83 (1796; *om telegrafstation*). Telegrafträden .. ledes på stolpar från station till station. *UB* 2: 420 (1873). Ett med trådlös station utrustat fartyg. HÄGG *PraktNav* 85 (1920). Vid fastställandet av namn å ny centraltelefon- eller telegrafstation eller förändring av namn å redan befintlig dylik station bör samråd ske *(osv.)*. *SFS* 1920, s. 1523. Vårdkasarna ha bildat stationer i ett stort optiskt telegrafsystem som omspänt land och rike. *SagSed* 1937, s. 67. Då läget det medger, bör station *(för signaltjänst)* upprättas inomhus, varigenom stationstjänsten underlättas. *ArtillRegl.* 1940, 2: 44. — jfr DEL-, FARTYGS-, FÄLTTELEGRAF-, GNIST-, KABEL-, RADIO-, RADIOTELEGRAF-, RANGERINGS-, RELÄ-, RIKS-, SAMLINGS-, SAMTALS-, SATELLIT-, SEKUNDÄR-, SEMAFOR-, SÄNDAR-, TELEFON-, TELEGRAF-, VÄXEL-, ÄND-, ÖVERDRAGNINGS-STATION m. fl.

12) om plats för l. anläggning bestående av utrustning för generering l. omformning l. vidarebefordran av elektrisk ström; i sht ss. senare led i ssgr l. elliptiskt för sådana. *SFS* 1920, s. 1149. — jfr BELYSNINGS-, GENERATOR-, KRAFT-, MASKIN-, RELÄ-, RESERV-, SEKUNDÄR-, STOLP-, TRANSFORMATOR-STATION m. fl.

13) (†) relä (se d. o. 4). HENNERBERG (o. NORLIND) 1: 69 (1912).

14) (i sht i fackspr.) om plats som utgör (fast) förläggningsort (för personal, vetenskaplig utrustning o. d.) för vetenskapliga observationer l. undersökningar o. som ingår i ett nät l. komplex av sådana platser osv. spridda över ett område (i sht föregånget av adj. betecknande slag av verksamhet). De vid hafskusten liggande meteorologiska stationerna. RUBENSON *Meteor.* 55 (1880). Utländska biologiska stationer. *SFS* 1915, s. 1700. Kemisk station .. har till huvudsaklig uppgift: att på begäran verkställa undersökning (analys) av handelsvara och andra ämnen, vilka äro av betydelse för jordbruk och övriga näringar. *Dårs.* 1926, s. 1075. 103 fullständiga oceanografiska stationer. *SvGeogrÅb.* 1931, s. 241. Kristinebergs zoologiska station. *SvStatskal.* 1939, s. 851. — jfr DRAK-, FRÖKONTROLL-, FÖRSÖKS-, HAVS-, LAND-, NEDERBÖRDS-, PILOTBALLONG-, POLAR-, REGISTRERINGS-, RINGMÄRKNINGS-, SKOGS-, SKRAP-, SLÅTT-STATION m. fl.

15) [efter motsv. anv. i mlt. o. t.] om var o. en av platserna där Jesus stannade på sin Golgatavandring; vanl. (i fråga om förh. i katolska länder) om vart o. ett av de ställen på en korsväg (se d. o. 2) där de förbivandrande troende stannar för att förrätta andakt; ss. förled i ssgr äv. dels om plats för gudstjänst hållen i viss ordning (jfr STATIONS-BASILIKA, -GUDSTJÄNST 2, -KYRKA), dels om var o. en av två gånger i veckan hållna fastor (jfr STATIONS-DAG); äv. bildl.; förr äv. i utvidgad anv., om (högtidlig) begravningsprocession (med liktal o. d.). LPETRI *Kyrkiost.* 67 b (1566; *i utvidgad anv.*). Vid vägen emellan staden och badet hade den medlidande Kyrkostaten varit omtänkt att inrätta de vanligen till passions-historien hörande sju stationer med lika så många uppresta kors af sten. AGRELL *Maroco* 2: 51 (1796, 1807). *(Målningarna)* framställa rasterna – "stationerna", som det heter – på Jesu gång från Pilatus' hus till Golgata. RYDBERG *RomD* 145 (1877). De tolf stationerna till det Golgata, som väntar mig där långt borta vid vallfärdens slutpunkt. *Strindberg Inf.* 136 (1897). Utan att stanna gingo vi förbi alla .. Korsvägens stationer. LAGERGREN *Minn.* 5: 193 (1926). *IllSvOrdb.* (1955). — jfr KORSVÄGS-STATION.

16) (†) om fermat. En båge med punkt inuti öfver en not, beteknar Station eller Kadans: en hvilopunkt, ett uthåll i Melodien. MECKLIN *BegTonk.* 22 (1802). MANKELL *Lb.* 82 (1835; *om tecknet*). DALIN (1854).

17) om var o. en av hållplatserna (utgörande viloställe l. plats för av- o. påstigning av passagerare l. för ombyte av dragare l. fordon l. personal o. d.) för en resa l. en kommunikations- l. trafiklinje, anhalt; utom i *a* o. *b* i sht i fråga om ä. tiders skjutsväsen o. d.; förr äv. om var o. en

av delsträckorna på resa l. trafiklinje, skjutshåll (se d. o. 5) o. d. Tienliga Forwagnar måga inrättas .. på 2:ne särskilta wägar .. på hwilka tjenliga Stationer eller Håll .. skola utses. *PH* 6: 3653 (1755). Det är 14 mil emellan Wiborg och St. Pettersburg, hvaraf den sista station går igenom ett olandigt karr ända intill staden. AVHAUSWOLFF (1808) hos BAATH-HOLMBERG *FlickDagb.* 108. Hände det någon gång, att vi under de långa stationerna *(på färden)* öfverföllos af regn och oväder, så uppgjordes vid stranden en stockeld. CASTRÉN *Res.* 1: 9 (1852). *SöndN* 1862, nr 20, s. 4 *(om droskstation)*. Det började i Köpenhamn på Skandinavien—Amerikalinjens kontor nere vid hamnen. Där var första stationen på resan över havet. NORDSTRÖM *Amer.* 7 (1923). Man inrättade *(i Inkariket)* fasta stationer, mellan vilka kurirerna löpte. GRIMBERG *VärldH* 8: 226 (1938). — jfr ANKOMST-, AVGÅNGS-, BESTÄMMELSE-, CENTRAL-, DILIGENS-, DROSK-, ETAPP-, FLYG-, GODS-, HUVUD-, HÅLL-, ILASTNINGS-, KARAVAN-, KOL-, POST-, PÅSTIGNINGS-, RAST-, RESE-, RESERV-, SAMLINGS-, SKJUTS-, SKJUTSOMBYTES-, SLUT-, TULL-, UTGÅNGS-, AND-STATION m. fl. — särsk.

a) om hållplats hörande till järnvägslinje, järnvägsstation; äv. om liknande hållplats för bussar, spårvagnar o. d.; äv. i fråga om sluss: plats där fartyg kan passera varandra. *Gå till station(en) och möta en bekant. Vi stiger av vid nästa station.* *ReglSJMachinEld* 1857, s. 20. Stationens utsträckning efter längden .. bör allraminst vara sådan, att tvenne bantåg kunna inom stationen passera förbi hvarandra. *TeknEkonBeskrStatJernvB* 213 (1872). KONOW (1887; *i fråga om slussar o. kanaler*). *(Fagerås)* var en stor station .. som förmedlade trafiken på hela Fryksdalen under de tider av året, då trafiken på Frykensjöarna var stängd. *Järnvägsminn.* 35 (1952). *IllSvOrdb.* (1955; *äv. om busstation*). LO-JOHANSSON *Förf.* 8 (1957). — jfr ANHALTS-, BAN-, EMOTTAGNINGS-, GENOMGÅNGS-, JÄRNVÄGS-, MÖTES-, NATT-, OMNIBUS-, PERSON-, RANGERINGS-, SÄCK-, TUNNELBANE-, VATTEN-STATION m. fl.

b) (förr) om vart o. ett av de ställen där ombyte av fångvaktare skedde vid fångtransport. *AdP* 1800, 1: 315. *SFS* 1865, nr 77, s. 5. — jfr GEVALDIGER-STATION.

c) (om förh. i Asien) i utvidgad anv., om vägsträcka av c. 20 mil. GYNTHER *ConvHlex.* (1848).

d) [delvis äv. att hänföra till 1] i överförd l. mer l. mindre bildl. anv.; särsk. dels om var o. en av ett antal platser som ngn l. ngt befinner sig på l. kommer till (under sin tillvaro), dels: stadium (se STADIUM, sbst.[3] 2) l. nivå (se d. o. 3). Alla språng förbi naturens stationer, vid förädlingen af ett folk, ett samfund, en stad, ansåg han äfventyrliga. NORDIN i *2SAH* 3: 46 (1801). K u n g e n s l i f m e d i c u s .. Man må det bästa hoppas. Än är sjukan .. Inom sin första, lindriga station. ATTERBOM *LÖ* 1: 29 (1824); jfr 1. *(Luther)* har mognat under den strid, som han tände. Det är som en brons-staty, gjuten i eld. Man märker hos honom flera stationer, i hvilka han är sig mer och mindre olik. GEIJER I. 1: 295 (1845). Hade christendomens läror warit bestämda att på begreppets .. wåg uppfattas, så hade otwifwelaktigt Frälsaren wändt sig till Judiska nationens lärde, men de ansågo sig stå på en wida högre station, och kunde trotsigt säga *(osv.)*. *SKN* 1845, s. 54; jfr 1. Språkljuden i talet äro vissa stationer, mellan hvilka man antager vägen hafva sin naturliga riktning efter terrängens beskaffenhet, hvadan man nöjer sig med att utmärka stationerna. *Landsm.* III. 1: 25 (1881). *(Vissa trä-)*bilder beteckna de nio stationerna på shamanens väg till den högsta himlaboningen. *PopEtnolSkr.* 7: 120 (1912). RUIN *SjunknH* 233 (1956).

18) (förr) om vart o. ett av de ställen där en ambulerande skola gav undervisning. *Normalpl.* 1878, s. 35. *ÅbSvUndH* 13: 47 (1897). — jfr SKOL-STATION.

19) (i sht i fackspr.) om var o. en av ett i en serie ordnat antal platser som ligger l. besöks i ordningsföljd varvid ett l. flera moment av ett (arbets- l. övnings)program utgörande en helhet utföres vid var o. en plats. *Gymnastikövningens olika moment utfördes vid sju olika stationer.* *TNCPubl.* 49: 29 (1971; *i fråga om arbete i fabrik o. d.*). Undervisningen kan bedrivas stationsvis där filmstudiet utgör en station bland många. *Skolvärld.* 1972, nr 10, s. 21. — jfr ETAPP-, SKJUT-STATION.

20) (†) om mindre, topografiskt område utgörande en enhet gm sammanfattningen av de ekologiska faktorer som utgör förutsättningen för växtlighetens karaktär l. sammansättning inom området, ståndort. De Växter, som äro tillräckligt kände, blifva här *(dvs. i en viss flora)* endast uppnämnde, med uppgifter om deras stationer och om deras särskilda localer. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* 1832, s. 112. Läran om vexternes stationer finner man redigast framställd i Schouws Vextgeografi. FRIES *BotUtfl.* 1: 324 (1843). *(Efter)* en skildring af landets allmänna naturbeskaffenhet, öfvergår förf. till en framställning af vegetationen på de serskilda stationerna eller såsom han kallar dem "ståndorterna". *BotN* 1871, s. 188. *Därs.* 1901, s. 231.

21) *sjöt.* om var o. en av platserna för de avdelningar vari besättning (l. passagerare) indelas vid arbete l. övningar; särsk. i fråga om indelning av besättningen (vakterna) på örlogsfartyg; äv. övergående till att beteckna avdelningen. De Midshipmän, som göra vakt, erhålla olika stationer på qvarteret. En får uppsigten på hytten; en annan på backen. PLATEN *Glascock* 1: 55 (1836). Hela besättningen är församlad på däck samt har intagit sina stationer. TROLLE *Sjöoff.* 2: 117 (1870). Ombord förekommande kommandoord .. äro bl a följande .. "Båda vakterna stationer!" Däcksfolket av båda vakterna (samtliga kvarter) ställer upp sig på däck stationsvis på anbefallda platser. *UFlottMansk.* 1945, s. 136. Manskapet som skulle riva de återstående delarna av norra ballonghusväggen intog sina stationer, som det heter på sjömansspråk. SUNDMAN *AndréeLuftf.* 125 (1967).

22) (i fackspr.) på restaurang o. d.: grupp av bord som betjänas av e n servitör l. servitris. Jag *(dvs. hotelluppasserskan)* måste vara på min station klockan fem. HELLSTRÖM *Malmros* 338 (1931). Varje vaktmästare – med en station på tre bord vardera – måste så att säga vara en vinkännare i miniatyr. KNAUST *Krog.* 42 (1942). *GbgP* 30/7 1983, Bil. s. 3.

23) [jfr 17] (numera föga br.) om (plats utgörande) avdelning l. del l. avsnitt av ett helt. Följande Method at stämma Claveret är den simplaste.

Man delar det i 12 Stationer: 1) c och c stämmes som ren Octav, 2) g til c som quint *(osv.)*. VOGLER *HarmKänn.* 31 (1794). Den förste vetenskapsman, som klart utsade att .. muskelrörelser av olika slag motsvaras av skilda "stationer" i hjärnbarken, var .. Swedenborg. SÖDERSTRÖM *LäkKvacksalv.* 150 (1926).

24) (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) om plats (se PLATS, sbst.[1] 7 *b*) l. befattning l. tjänst l. ämbete o. d.; äv. med tanken fäst dels vid (hög) social ställning l. status, dels vid den placering i en ort som denna plats osv. innebär; företrädesvis i fråga om prästtjänst; jfr POST, sbst.[2] **5.** ANNERSTEDT *UUH* Bih. 2: 220 (*i handl. fr.* **1681**). Om folket varit obotfärdigt .. så borde .. *(prästen)* så mycket mindre sin station öfvergifva. *VDAkt. 1737*, nr 1 (**1735**). Sigfrid *(Porthan)* får välja, at antingen förblifva Conrector i Helsingforss, eller söka Rectoratet i Lovisa, som til lönen är like med hans nuvarande station. PORTHAN *BrSamt.* 1: 47 (**1782**). Adjunkt Dahlström .. erhåller väl snart en annan Station förmodl. Tingsås. *VLBibl.* Brev 11/8 **1834**. Han har en god station i Norrland. SUNDÉN (**1891**). — särsk. abstraktare, närmande sig l. övergående i bet.: placering l. stationering; äv. i uttr. *med station i* (den l. den orten), med placering i (den l. den orten), med (den l. den orten) ss. station; förr äv. dels i uttr. *ha stationen* (på en plats), vara placerad l. stationerad (på en plats), dels allmännare: situation (se d. o. 2). KELLGREN *(SVS)* 6: 87 (**1779**; *allmännare*). Sedermera *(har jag dvs. en präst)* flutit, snart sagt, som watn omkring stenarna och haft stationen på mångfaldiga större och smärre, sämre och bättre ställen i stiftet. *VDAkt.* **1796**, nr 310. Under min Station *(som biträde åt kyrkoherden)* i Notebäck, biträdde jag ock Comministeren i Herråkra. *Därs.* **1800**, nr 61. Spolander, som 1687 blivit komminister i Anundsjö med station i Åsele, hade 1692 förflyttats till Bygdeå. *NorrlS* 14: 12 (**1934**).

25) (†) om förhållandet att ngn tillfälligt bor o. äter hos ngn, inackordering (se d. o. 1) l. kost o. logi. Hans Churförstl. Durchl. hafwer låtit gifwa .. *(ett ryskt sändebud)* igenom sitt Landh på alla Ortar frij Station. *NAv.* 13/3 **1656**, s. 2. Att Hr Lagerqvist ej vill hålla till godo Station i huset, ehuru hon förmenar sig gåt honom i möjeligste måttan till handa, både med kosthåll och upvachtning. *VDAkt.* **1751**, nr 488. Wid allmän Sockne Stämma Annan dag Pingest sökte iag wäl få station hos någon behållen Bonde i Socknen för Herr Frondell. *Därs.* **1783**, nr 301.

26) [jfr **7**; sannol. efter motsv. anv. av t. *station* l. av lat. *statio*, kvarter för soldater; möjl. dock försvenskning av STATIE] (†) i fråga om förh. i Preussen på 1600-talet, om (kvarter o.) förplägnad för soldater; äv. om kontribution (se d. o. **1, 2**) för sådant ändamål, statie. *OxBr.* 6: 7 (**1626**; *om kontribution*). At opbringa station så myckit till folkets uppehelle behöfues. AOXENSTIERNA 4: 408 (**1629**). Lychtades landtdagen utj Riga, på hwilken lijfländska adelen hade bewilliat .. 50 rjkzdal:r til fri station för armeën. SPEGEL *Dagb.* 108 (**1680**).

Ssgr: **A** (†): STATION-STUGA, se **B.**

B: (**II 15**) STATIONS-ALTARE. (om förh. i katolska länder) om altare vid korsvägsstation. FAHLCRANTZ 4: 151 (**1865**). — (**II**) -ANLÄGGNING^{-020}. jfr **anläggning III 1** *a*; särsk. till **II 17** *a*. *TT* **1898**, Allm. s. 257. — -APPARAT. apparat (se d. o. **3** *a*) placerad l. avsedd att placeras på station. **1)** (om ä. förh.) till **II 11.** *SFS* **1900**, nr 34, s. 3. **2)** (†) till **II 17** *a*. Vexelsystemets stationsapparat. *PT* **1896**, nr 108, s. 2. — (**II**) -ASSISTENT. särsk. *flygv.* till **II 17:** assistent vid civil flygstation. *SvD(A)* 21/6 **1967**, s. 26. — (**II**) -AVDELNING^{-020}. särsk. (*flygv.*) till **II 17:** avdelning (se d. o. **3** *g* *α*) för stationstjänst vid (numera bl. civil) flygstation. *SoldUndFlygv.* **1944**, s. 46. — (**II**) -AVSTÅND^{-02} l. $^{-20}$. om avståndet mellan två angränsande stationer; särsk. [jfr t. *stationsabstand*] (i sht i fackspr.) till **II 11, 17** (i sht **17** *a*); jfr **-håll.** *BtRiksdP* **1890**, 6Hufvudtit. s. 51 (*i fråga om järnväg*). *TT* **1899**, Byggn. s. 36 (*i fråga om blockstationer*). *2UB* 9: 291 (**1905**; *i fråga om tunnelbana*). — (**II**) -BAROMETER. särsk. (*meteor.*) till **II 14:** barometer placerad l. avsedd att placeras på meteorologisk station. *JernkA* **1839**, s. 376. — (**II 15**) -BASILIKA. (om förh. i katolska länder) basilika (se **basilika**, sbst.[1] **2**) använd vid stationsgudstjänst (se d. o. **2**). HELLERSTRÖM *Liturg.* 89 (**1932**). — (**II**) -BATALJON. *flygmil.* bataljon med uppgift att utföra l. samordna stationstjänst (se d. o. **1**). *SAOBArkSakkSvar* (**1983**). — (**II**) -BEFÄL. befäl vid station. **1)** abstr., motsv. **befäl 3** *b*; särsk. till **II 8.** WIESELGREN *Samt.* 66 (**1871**, **1880**). **2)** konkret, motsv. **befäl 4**; särsk. *a)* (föga br.) till **II 8.** *IllSvOrdb.* (**1955**). *b)* till **II 17**; i sht (*järnv.*) till **II 17** *a*. *ReglTjSJ* **1858**, s. 67. *IllSvOrdb.* (**1955**; *äv. vid flygstation*). — (**II**) -BEFÄLHAVARE^{-00200}. (i sht i fackspr.) befälhavare för l. vid station; jfr **-befäl 2;** särsk. **1)** till **II 1.** AHLSTRÖM *Eldsl.* 387 (**1879**; *vid brandstation*). **2)** i sht *sjömil.* till **II 8:** (från 1824 o. med vissa avbrott till 1937 officiell titel i Sv. för) befälhavare för örlogsbas, örlogsbaschef. *IFörwSjöAr.* 2/11 **1824**, s. 4. LIND AF HAGEBY *Minn.* 6 (**1860**; *om förh. i Engl.*). *SvFlH* 2: 450 (**1943**; *om ä. förh.*). **3)** till **II 17**; särsk. (numera föga br.) till **II 17** *a*. LJUNGGREN *Resa* 229 (**1871**; *vid järnvägsstation*). Ssgr (i sht i fackspr.): **stationsbefälhavar-**, äv. **stationsbefälhavare-befattning.** jfr **befattning 2** *d*; särsk. (i sht *sjömil.*) till **-befälhavare 2.** *SvFlH* 3: 144 (**1945**). **-ämbete.** särsk. (i sht *sjömil.*) till **-befälhavare 1.** *BtRiksdP* **1903**, 5Hufvudtit. s. 19. — (**II 17** *a*) -BETJÄNING. (numera föga br.) koll.: stationspersonal (se d. o. **3**); jfr **betjäning 3** (*b*). *BtRiksdP* **1870**, I. 1: nr 1, Bil. 5 a, s. 15. *NerAlleh.* **1871**, nr 17, s. 3. — (**II 17** *a*) -BETJÄNT. (numera föga br.) om person tillhörande stationspersonal; jfr **betjänt**, sbst. **2** *b*. *BtRiksdP* **1874**, I. 1: nr 1, Bil. 5 b, s. 107. *Därs.* **1901**, *6Hufvudtit.* s. 191. — (**II 11**) -BIL. *mil.* bil för transport av personal l. utrustning för signalstation; jfr **-släpvagn.** *SignTrpInstr.* **1945**, 1: 29. — -BILD. [jfr t. *stationsbild* (i bet. **1**)] **1)** (om förh. i katolska länder) till **II 15:** bild (se **bild**, sbst.[1] **1**) placerad l. avsedd att placeras vid korsvägsstation. *Fornv.* **1938**, s. 246. **2)** (mera tillf.) till **II 17** *a*, om den bild (se **bild**, sbst.[1] **2** *b*) som en järnvägsstation erbjuder. *SvGeogrÅb.* **1949**, s. 281. — (**II**) -BITRÄDE^{-020}. biträde (se d. o. **5**) vid station; särsk. (om ä. förh.) till **II 11:** biträde vid telestation. *BtRiksdP* **1897**, I. 1: nr 27, s. 79. Ssg: **stationsbiträdestjänst.** tjänst l. befattning ss. stationsbiträde. *PT*

1907, nr 242 A, s. 4 (*vid telegrafverket*). — (II 17 *a*) -BLOCK. (förr) = **infarts-block**. *TT* 1899, Byggn. s. 36. — (II 17 *a*) -BLOCK-APPARAT. (förr) = **infarts-block**; jfr **-block**. *SJ* 2: 493 (1906). — (II 17 *a*) -BLOCKERING. (numera bl. i skildring av ä. förh.) blockering (se **blockera 4** *a*) av järnvägsstation; äv. konkret, om stationsblockverk. *SDS* 1900, nr 465, s. 2. *2NF* (1917; *konkret*). — (II 17 *a*) -BLOCKVERK^{-02} l. $^{-20}$. (förr) jfr **block-verk 3** o. **-block**. *TT* 1897, Allm. s. 236. — (II 1) -BOJ. [jfr eng. *station spar-buoy*] (förr) stationsprick (se d. o. 1). *SohlmanSjolex* 809 (1955). — (II) -BOKHÅLLARE^{-0200}. särsk. (numera bl. om ä. förh.) till II 17 *a*: bokhållare (se d. o. 1 *a*) vid järnvägsstation. WoJ (1891). — (II 1, 3) -BREV. (numera bl. tillf.) intyg om placering vid viss station. *SFS* 1827, s. 1211. — (II 17 *a*) -BY. jfr **-ort 3**. *VNyland* 29/7 1981, s. 7. — (II) -BYGGNAD. byggnad (se d. o. 2) av station (i ssgn **-byggnads-tjänst**); vanl. konkret: byggnad (se d. o. 3) inrymmande (del av) station; särsk. dels till II 11 (i ssgn **stationsbyggnads-tjänst**), dels till II 17, i sht till II 17 *a*. *TT* 1899, Allm. s. 83 (*i fråga om järnvägsstation*). *2UB* 9: 285 (1905; *i fråga om Londons tunnelbanor*). Planet taxirullade upp mot stationsbyggnaden på Kastrup. WAHLÖÖ *Uppdr.* 24 (1963). Ssg: **stationsbyggnads-tjänst**. *mil.* tjänst l. verksamhet för upprättande av militär signalstation. *SoldISign.* 1945, s. 22. — (II 17 *a*) -BYGGNING. (numera bl. i bygdemålsfärgat spr.) stationsbyggnad. *ReglTjSJ* 1858, s. 23. *TT* 1899, Allm. s. 83. — (II) -CHEF. chef (se d. o. I, särsk. I 1 *b*, 2) för station; särsk. 1) (förr) till II 1: chef för hingststation. *VexioBl.* 1837, nr 21, s. 3. 2) (i fackspr.) till II 1: chef för station inom AB Svensk bilprovning (för årlig bilkontroll). *DN(A)* 1963, nr 343, s. 28. 3) (numera bl. om ä. förh.) till II 8: chef för örlogsbas, örlogsbaschef; jfr **-befälhavare 1**. *SjöreglOrlFl.* 1785, 1: 5. 4) (förr) till II 9: chef för kronoarbetsstation. *SFS* 1887, nr 21, s. 3. 5) *mil.* till II 11: chef för signalstation. WILSKMAN *Släktb.* 1: 108 (1912). 6) till II 17; särsk. dels (*flygv.*): chef för civil flygstation, platschef, dels (*järnv.*) till II 17 *a*: chef för järnvägsstation. HEDIN *Pol* 1: 27 (1911; *för järnvägsstation*). *SvD* 8/3 1973, s. 26 (*för flygstation*). Ssg: **stationschefs-expedition**. jfr **expedition 3**; särsk. (numera bl. i skildring av ä. förh.) till **-chef 3**. *KrigVAT* 1833, nr 11, s. 19. — (II 15) -DAG. [jfr eng. *station-day*; efter mlat. *dies stationum*, pl., "vaktdagar"] (om förh. i katolska länder o. ä. förh. i Sv.) i pl., om de två veckodagar (onsdag o. fredag) som är anslagna till faste- l. gudstjänstdagar till åminnelse av att Jesus förråddes på en onsdag o. korsfästes på en fredag. HELLERSTRÖM *Liturg.* 57 (1932). — (II 11) -DISCIPLIN. (†) inövning l. inskolning på signalstation; jfr **disciplin 1** slutet. *KrigVAH* 1836, s. 77. — (II) -DISTANS. [jfr t. *stationsdistanz*] (numera föga br.) stationsavstånd; särsk. till II 17 *a*. *TT* 1880, s. 127. — (II 11) -FEL. särsk. (*tele.*): fel (se d. o. I 2) på l. vid telestation. NYSTRÖM *Telegr.* 189 (1869). — (II 21) -FURIR. (numera bl. om ä. förh.) furir (se d. o. 3) utgörande befäl vid station ombord. *UFlottMansk.* 1945, s. 132. — (II) -FÖLJD. särsk. (om ä. förh.) till II 17 *a*: stationsordning (se d. o. 1). *TT* 1899, Allm. s. 91. — (II 21) -FÖRDELNING. *sjömil.* fördelning (se **fördela 3** *a*) på stationer; äv. konkret, om förteckning över sådan fördelning. *KrigVAT* 1835, s. 173. PLATEN *Glascock* 1: 14 (1836; *konkret*). — (II) -FÖRESTÅNDARE^{-00200}. föreståndare för station; särsk. 1) till II 1. AUERBACH (1913; *äv. vid poststation*). Vid återkomsten till missionsfältet .. inträder pastor A. Berglund som stationsföreståndare vid (*osv.*). *UNT* 14/10 1931, s. 5. 2) (om ä. förh.) till II 11. *SFS* 1902, nr 90, s. 9. 3) (i sht i fackspr.) till II 14. LYTTKENS *Frök.* 27 (1879; *vid station för frökontroll*). 4) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till II 17 (särsk. 17 *a*). *HforsD* 1875, nr 133, s. 4 (*för järnvägsstation*). *SFS* 1924, s. 643 (*för skjutsstation*). — (II) -FÖRESTÅNDARINNA$^{-001020}$. [jfr **-föreståndare**] jfr **-föreståndare**; särsk. (om ä. förh.) till II 11. *TT* 1897, M. s. 118. — (II) -FÖRESTÅNDERSKA^{-00200}. [jfr **-föreståndare**] jfr **-föreståndare**; särsk. (om ä. förh.) till II 11, 17 *a*. LUNDIN *NSthm* 452 (1889; *för telefonstation*). SPONG *Lewis Dagg* 197 (1936; *för järnvägsstation*). — (II) -FÖRMAN^{-02} l. $^{-20}$. förman (se **förman**, sbst.[1] 4) för l. vid station; särsk. 1) (om ä. förh.) till II 11. *SFS* 1907, nr 134, s. 13. 2) till II 12. *DN(A)* 16/9 1964, s. 19. 3) *järnv.* till II 17 *a*. *BtRiksdP* 1870, I. 1: nr 9, s. 2. — (II 1) -GASMÄTARE^{-0200}. [jfr t. *stationsgasmesser*] (förr) = **-mätare**. *2NF* 17: 104 (1912). *IngHb.* Allm. s. 588 (1956). — -GRUPP. 1) (numera föga br.) till II 11: grupp (se **grupp**, sbst.[1] 2) av stationer som tillsammans bildar ett trafikområde, knutgruppsområde. FLODSTRÖM *Sthmstar.* 19 (1894). *OrdbFjärrförb.* 171 (1940). 2) (förr) till II 17 *a*; vid rangerbangård: spårgrupp där finsortering av godsvagnar ägde rum. *TurÅ* 1956, s. 200. — -GUDSTJÄNST^{-02} l. $^{-20}$. 1) (förr) till II 8: gudstjänst för personal vid örlogsstation. *SvFlH* 3: 537 (1945). 2) (om förh. i katolska länder) till II 15; om var o. en av ett antal i viss ordning i olika kyrkor (på helgon- l. martyrdagar o. d.) hållen gudstjänst. HELLERSTRÖM *Liturg.* 89 (1932). — -HALL. vänthall på station. 1) till II 17. *SDS* 11/10 1957, s. 3 (*på flygstation*). 2) till II 17 *a*. DAHLIN *Canada* 19 (1929). — (II 17 *a*) -HOTELL. (för järnvägsresande avsett) hotell i l. vid (o. hörande till) järnvägsstation. JOHANSSON *Dagb.* 2: 113 (1882). — (II) -HUS. hus utgörande (del av) l. inrymmande station; särsk. till II 17 *a*: hus utgörande (del av) l. inrymmande järnvägsstation. THOMÉE *IllSv.* 87 (1866). *DN(A)* 22/7 1964, s. 28. — -HÅLL. jfr **håll**, sbst.[1] V 4. 1) (förr) till II 17, om posthåll (se d. o. 1). HECKSCHER *SvEkonH* 1: 544 (1936; *i fråga om postbefordran till fots under 1600-talet*). 2) *järnv.* till II 17 *a*, om sträckan mellan två järnvägsstationer (jfr **-avstånd**). SÖDERBLOM *Zont.* 19 (1896). De foro tåget ett stationshåll. MARTINSON *Nässl.* 291 (1935). — (II 17) -HÅLLNING. (om ä. förh.) hållande (se **hålla**, v.[1] 26) av skjutsstation. *SFS* 1911, nr 63, s. 2. — (II 17) -HÄST. (förr) hållhäst, skjutshäst. STIERNSTOLPE *Arndt* 1: 3 (1807). — -INGENJÖR. 1) (förr) till II 1: ingenjör med uppgift att vara chef vid arbetsstation (se d. o. 2). *TeknEkonBeskrStatJernvB* 115 (1872). 2) (förr) till II 8: vid örlogsvarv tjänstgörande mariningenjör med uppgift att leda byggnadsverksamheten vid varvets o. basens byggnader. *SFS* 1905, nr 63, s. 17. — (II) -INREDNING^{-020}.

särsk. (*mil.* o. *tele.*) till **II 11:** inredning (se **inreda** I *a*) av station; särsk. konkret: inredning (se **inreda** I *a* slutet) i l. för signalstation (särsk. telegrafstation). *BtRiksdP* 1902, 6Hufvudtit. Bil. 1, s. 64 (*konkret*). *SignTrpInstr.* 1945, 1: 37. — (II 17 *a*) **-INSPEKTOR.** *järnv.* (avdelnings)chef för större järnvägsstation; förr äv.: föreståndare för större järnvägsstation av högre klass (se d. o. 5 *a*), stins; jfr **-mästare 4.** *ReglSJMachinEld.* 1857, s. 5. Stationsinspektoren stod på perrongen med sin röda flagga. LAGERLÖF *Holg.* 2: 316 (1907). *DN(A)* 17/12 1964, s. 19. Ssgr: **stationsinspektors-expedition.** (om ä. förh.) jfr **expedition 3.** AUERBACH Tillägg (1918). **-förening.** jfr **förening 7** *c*. ÖSTERGREN (1946). — (II) **-INSTRUKTION.** särsk. (*tele.*) till **II 11:** instruktion (se d. o. 3 *b β*) rörande tjänsten vid telestation. *SFS* 1838, nr 52, s. 13. — (II) **-INSTRUMENT.** särsk. (i fackspr.) till **II 14:** instrument (se d. o. 1 *a*) för användning vid station (t. ex. för meteorologiska mätningar). CARELL o. EDELSTAM 6 (1916). — (II 10) **-INSTÄLLNING**$^{-020}$. om inställning (se d. o. 3 *a*) av manöverinstrument på radio- l. tevemottagare för att få den inställd på (våglängd för) önskad station. ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1938). Ssg: **stationsinställnings-ratt.** jfr **ratt,** sbst.[1] **3,** o. **stations-ratt.** MALMBERG *Fonet.* 23 (1949). — (II 8) **-INTENDENT.** (förr) intendent (se d. o. *g*) vid örlogsstation. *PT* 1904, nr 21, s. 3. — (II 11) **-JUSTERARE.** (numera föga br.) reparatör på telestation. *BtRiksdP* 1904, I. 1: nr 69, s. 15. — (II 11) **-KABEL.** *tele.* kabel (se d. o. 2) för bruk inom station. *VocTélInt.* 35 (1931). — (II 15) **-KAPELL.** (om förh. i katolska länder) vid station: kapell (se **kapell,** sbst.[1] 1) för förrättande av andakt vid korsvägsvandring. (CAVALLIN *o.*) LYSANDER 132 (1864). — (II 17 *a*) **-KARL.** (numera bl. i icke officiellt spr.) man som förrättar grövre o. enklare sysslor vid järnvägsstation; jfr **-biträde.** *ReglTjSJ* 1858, s. 113. Ssgr (numera bl. i skildring av ä. förh.): **stationskarls-aspirant.** jfr **aspirant** *a*. *1NJA* 1918, s. 334. **-förman.** jfr **förman,** sbst.[1] **5.** BJÖRKMAN (1889). **-kår.** jfr **kår,** sbst.[3] **2.** *GHT* 1896, nr 66, s. 3. **-tjänst.** tjänst l. befattning ss. stationskarl. *TT* 1880, s. 35. — (II) **-KARTA.** om karta (se **karta,** sbst.[2] V) utvisande den geografiska fördelningen av ett antal stationer; särsk. till **II 14.** *Globen* 1944, s. 7 (*i fråga om vetenskaplig observationsplats*). — (II) **-KASSÖR.** kassör vid l. för station; särsk. (förr) till **II 17** *a*. *BtRiksdP* 1870, I. 1: nr 1, Bil. 5 a, s. 15. Ssg (förr): **stationskassörs-tjänst.** tjänst l. befattning ss. stationskassör. *BtRiksdP* 1897, I. 1: nr 27, s. 80 (*vid järnväg*). — (II) **-KLOCKA.** särsk. till **II 17** *a*: klocka (se **klocka,** sbst. 3) på station(shus) l. vid station; jfr **-ur 2.** HALLSTRÖM *NNov.* 15 (1912). — (II 10) **-KNAPP.** på radiomottagare (l. tevemottagare): knapp (se **knapp,** sbst. 4 *a β*) för inkoppling av önskad sändarstation; jfr **-ratt.** *UNT* 21/10 1938, s. 13. — **-KOMMENDANT.** 1) (†) till **II 7:** kommendant (se d. o. 3) i förläggningsort. *SFS* 1914, s. 1115. *Dars.* 1916, s. 795. 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till **II 17** *a*: för tjänstgöring ss. befäl vid järnvägsstation (vid t. ex. i- o. urlastning av trupper) avdelad befälhavare; jfr **kommendant 2** slutet o. **-officer.** *SFS* 1884, nr 38, s. 8. — (II) **-KOMPANI.** *flygmil.* kompani (se d. o. 4) med uppgift att utföra stationstjänst (se d. o. 1). *SAOBArkSakkSvar* (1983). — (II 1) **-KONSULENT.** särsk.: konsulent för (ett antal) servicestationer. *DN(A)* 13/9 1963, s. 24. — (II) **-KONTOR.** kontor (se d. o. 6) utgörande administrativt centrum för station (l. dess chef); särsk. (numera bl. om ä. förh.) till **II 8.** *SFS* 1923, s. 863. — (II 21) **-KORPRAL.** (förr) korpral utgörande förman vid station ombord. *UFlott.* 1: 6 (1882). — (II 8) **-KRIGSRÄTT**$^{-02}$ l. $^{-20}$. (enl. 1858?—1947 gällande bestämmelser) vid örlogsstation befintlig krigsrätt (se d. o. 4). *SFS* 1868, nr 60, s. 70. — (II 7) **-KVITTENS.** (†) kvittens på lön för tjänstgöring vid station. *BoupptSthm* 1678, s. 680 a (: Stations Qwittansier, *pl.; efter ryttmästare*). — (II 15) **-KYRKA.** [jfr t. *stationskirche*] (om förh. i katolska länder) jfr **-kapell.** STENBERG *KyrkSkrud* 288 (1950). — (II 17 *a*) **-LAPP.** (förr) på järnvägsförsändelse: lapp angivande godsets karaktär o. d. *LD* 1903, nr 296, s. 2. — (II) **-LEDARE.** särsk. 1) till **II 1;** särsk.: ledare för missionsstation. LAGERFELT *Schweitzer Urskog* 154 (1921). 2) till **II 17:** ledare för flygstation. *SvYrkeslex.* 2: 231 (1973). — (II 5) **-LINJE.** [jfr eng. *station-line*] (numera bl. i skildring av ä. förh.) linje (se d. o. 1 c) mellan två mätstationer. RÅLAMB 1: 104 (1690). — (II) **-LOKAL.** lokal (se **lokal,** sbst.[1] **3** *a*) inrymmande (del av) station; särsk. 1) till **II 11.** *EkonT* 1915, s. 50 (*inrymmande telefonstation*). 2) till **II 18** *a*. *AB* 1865, nr 31, s. 2. — (II) **-MANSKAP**$^{-02}$ l. $^{-20}$. manskap (se d. o. III 2) vid station; särsk. 1) till **II 1.** AHLSTRÖM *Eldsl.* 385 (1879; *vid brandstation*). 2) *mil.* till **II 11:** manskap vid signalstation. *SignTrpInstr.* 1945, 1: 22. 3) till **II 17.** *SoldUndFlygv.* 1944, s. 47 (*vid flygstation*). — (II) **-MATERIEL.** materiel (se d. o. 1) för l. vid en station l. stationer; särsk. (*mil.*) till **II 11:** materiel (se d. o. 1 *a*) för signalstation(er). *IllMilRevy* 1898, s. 3. — (II 4) **-MODELL.** i fråga om bilar: modell (se d. o. 1 *c*) kännetecknande för stationsvagn (se d. o. 1). *Motorför.* 1955, nr 11, s. 33. — (II) **-MYNDIGHET**$^{-002}$, äv. $^{-200}$. myndighet (se d. o. 5) som har överinseendet över en station; särsk. (numera bl. om ä. förh.) till **II 8.** *BtRiksdP* 1892, 5Hufvudtit. s. 34. — **-MÄRKE.** 1) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till **II 1, 3:** märke (se **märke,** sbst.[1] 2) angivande tillhörighet till viss station (stationering). *SFS* 1899, nr 83, s. 8 (*på fiskefartyg*). 2) (förr) till **II 17** *a*: distanspåle (se d. o. 2). *TLev.* 1892, nr 18, s. 2. — **-MÄSTARE.** 1) till **II 1;** förr använd benämning på föreståndare vid postexpedition (se d. o. 5). *SFS* 1920, s. 603. *SvYrkeslex.* 2: 251 (1973). 2) (förr) till **II 11:** tjänsteman ansvarig för driften vid telegrafstation. *BtRiksdP* 1902, 6Hufvudtit. s. 171. 3) (i fackspr.) till **II 12;** vid statens vattenfallsverk: arbetsledande tjänsteman ansvarig för driften vid kraft- l. transformatorstation. *PT* 1913, nr 303, s. 3. 4) (om ä. förh.) till **II 17** *a*: föreståndare för (mindre) järnvägsstation av lägre klass (se d. o. 5 *a*); förr äv. allmännare: stationschef (se d. o. 6). KJELLVARD *BevingHjul.* 1: 84 (*i handl. fr.* 1856; *allmännare*). Stationsinspektoren vid Nässjö löjtnant Bergström samt stationsmästaren vid Sandsjö hr Knockenhauer. *AB* 1865, nr 31, s. 3. Ssgr: **stationsmästar-,** äv. **stationsmästare-befattning.** jfr **befattning**

2 *d*; särsk. 1) (förr) till -mastare 2. *BtRiksdP* 1902. 6Hufvudtit. s. 171. 2) (förr) till -mästare 4. *SFS* 1919, s. 107. -kurs. jfr kurs 7. särsk. (förr) till -mastare 1. *2NF* 37: 1129 (1925). -station. station med stationsmästare ss. föreståndare; särsk. (förr) till -mästare 4. *SJ* 4: 579 (1906). -tjänst. jfr -mästar-befattning; särsk. (förr) till -mästare 1. *SFS* 1920, s. 1509. — (II 1) -MÄTARE. [jfr eng. *station meter*] (förr) vid gasverk: mätare (bestående av en cylinder med däri anbragt roterande trumma med skovlar) varmed producerad gasmängd mättes, innan den lagrades i gasklocka; jfr -gasmätare. *NF* 5: 913 (1882). — (II) -NAMN. namn på station; särsk. till II 17 *a*. NORDENSVAN (o. KRUSENSTJERNA) 2: 205 (1880). — (II) -NÄT. bildl.: nät (se nät, sbst. 3) av stationer; särsk. 1) till II 10. *SvD(A)* 1960, nr 261, s. 4 (*av tevestationer*). 2) (i fackspr.) till II 14; i sht (*meteor.*) i fråga om meteorologiska stationer. *BtRiksdP* 1900, I. 1, nr 74, s. 4. — (II 26) -OBS. (†) om ä. förh. i Ingermanl.: obs (se obs, sbst.[1] 1) använd ss. beräkningsgrund vid fastställande av storleken av kontribution. *LMil.* 2: 460 (1691). — (II 17 *a*) -OFFICER. *mil.* officer som (i samarbete med järnvägspersonal) vid militär transport svarar för den militära ordningen vid järnvägsstation (vid i- l. urlastning l. utspisning); jfr -kommendant 3. *SFS* 1911, nr 110, s. 6. — -OMRÅDE^{-020}. jfr område 2. 1) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till II 8, förr äv. till 7: område inom vilket förläggning låg l. som utgjorde stations bevakningsområde. *IllMilRevy* 1898, s. 34 (*om bevakningsområden*). *Otter Officer* 65 (1930; *om garnisonsort*). Alla inom .. flottans stationsområde boende personer. *SFS* 1936, s. 932. 2) *tele.* till II 11: område inom vilket alla teleledningar ansluts till en o. samma station. *VocTélInt.* 8 (1931). 3) till II 17 *a*: område inom vilket järnvägsstation är belägen (särsk.: område utgörande bangård, bangårdsområde). Stationsområdena med sina spårutgreningar, byggnader och öfriga anläggningar. *TeknEkonBeskrStatJernvB* 5 (1872). — (II 8) -ORDER. *sjömil.* av stationschef (se d. o. 3) utsänd dagorder. *SFS* 1892, nr 32, s. 4. — -ORDNING. 1) till II: ordning (se d. o. 1) mellan stationer l. i fråga om l. med tanke på station(er); särsk. till II 17 *a*. *2NF* 22: 1002 (1915). 2) (†) (om förh. i Preussen på 1600-talet) till II 26: ordning (se d. o. 3 *b*) l. förordning angående kontribution. *OxBr.* 6: 29 (1628). — (II) -ORT. ort (se ort, sbst.[1] II 1—3) dit l. där ngn är förlagd l. ngt (en institution l. anstalt o. d.) är förlagt, förläggningsort l. tjänsteort o. d.; jfr stationerings-ort; särsk. 1) till II (1 o.) 3. *SPF* 1821, s. 30 (*för konsul*). HJELT *Medicinalv.* 2: 126 (1892; *i fråga om provinsiallakare*). Holmens östra, mot Merikoski vända del är stationsort för de fiskare, som här utöfva laxfångst i den stora och gifvande Raattipatan. RAMSAY *VägvFinl.* 321 (1895). *SFS* 1920, s. 2800 (*i fråga om distriktslantmätare*). *Därs.* 1945, s. 80 (*för automobil*). särsk. i fråga om poststation. Om .. (*avsändaren*) icke vistas inom stationsorten, sändes detta meddelande (*om telegrams obeställbarhet*) per post. *SFS* 1909, nr 52, s. 17. *SvPostv.* 29 (1924; *för postdirektor*). 2) *mil., sjömil.* till II 7 (o. 8); jfr förläggnings-ort 1, garnisons-ort. *PH* 15: 108 (1791). *SFS* 1915, s. 621. 3) till II 17 *a*: ort med järnvägsstation. ENGSTRÖM o.

CARLSON *HlednTrafik.* 13 (1917). — (II 17 (*a*)) -PARKERING. parkering (se parkera 4) vid l. nära (järnvägs)station. *Expressen* 9/1 1958, s. 6. — (II 17 *a*) -PAVILJONG. (numera mindre br.) mindre o. enklare stationsbyggnad. *PT* 1904, nr 82 A, s. 4 (*på Norraryds järnvägsstation*). *VFl.* 1908, s. 35 (*vid Trelleborgs färjeläge*). — (II 17 *a*) -PERRONG. stationsplattform; jfr perrong 2. CANNELIN (1912). SIWERTZ *Träd.* 106 (1957). — (II) -PERSONAL. personal (se personal, sbst.[1] II 2) vid station; särsk. 1) till II 1 (, 7); särsk. (*flygv.*) om personal vid flygstation. Stationspersonalen klargör och utrustar flygplanen före flygning. *SoldUndFlygv.* 1944, s. 122. 2) *tele.* till II 11. *SFS* 1905, nr 86, s. 2 (*vid telestation*). 3) *järnv.* till II 17 *a*. *BtRiksdP* 1897, I. 1: nr 27, s. 129. — (II) -PLACERING. placering (se placera *f*) vid en station ss. tjänstgöringsort; särsk. (numera bl. om ä. förh.) till II 8. Kapten Odhners tidigare anbef(*allda*) landkommendering och stationsplacering upphävas. *SvD* 21/9 1934, s. 4. Ssg (numera bl. om ä. förh.): stationsplacerings-rulla. jfr rulla, sbst.[1] 1 *b*. *SFS* 1920, s. 154. — -PLAN. 1) till II, särsk. II 17 *a*: plan (se plan, sbst.[1] II 1) för station. ADELSKÖLD *Dagsv.* 2: 423 (1900; *i fråga om järnvägsstation*). 2) till II 17 (företrädesvis II 17 *a*): plan (se plan, sbst.[1] I 1) på l. vid l. framför station (i sht järnvägsstation). *TeknEkonBeskrStatJernvB* 213 (1872). — -PLATS. om plats (se plats, sbst.[1] 2) där station är placerad l. är avsedd att placeras; jfr -ort o. stationerings-ort. 1) till II 1. *FFS* 1921, nr 253, s. 701 (*för lotsfartyg*). 2) (numera föga br.) till II 5. *TT* 1871, s. 332 (*för lantmätares distansmätare*). 3) (numera föga br.) till II 7, 8: stationeringsort. *BtRiksdP* 1899, I. 1: nr 61, s. 4 (*för skärgårdsartilleri*). 4) *mil.* till II 11: plats för signalstation. *ArtillRegl.* 1940, 2: 44. 5) till II 17 *a*. *SFS* 1857, nr 34, s. 4. — (II 17) -PLATTA. *flygv.* = platta, sbst.[2] 1 *e*. JERSILD *CalvVärld.* 60 (1965). — (II 17 *a*) -PLATTFORM^{-02} l. $^{-20}$. *järnv.* = plattform 1 *d*; jfr -perrong. *2UB* 9: 248 (1905). — (II 17) -PLUTON. (förr *mil.*) pluton med uppgift att utföra stationstjänst (se d. o. 1). *SoldUndFlygv.* 1944, s. 46. — -PRICK. 1) (förr) till II 1: prick (se prick, sbst.[1] II) med uppgift att markera fyrskeppsstation, då fyrskeppet måst lämna denna; jfr -boj. *SohlmanSjölex.* (1955). 2) (tillf.) till II 17 *a*, om järnvägsstation på långt avstånd, uppfattad ss. en prick (se prick, sbst.[1] I 5). WASSING *GropSkog.* 359 (1965). — -PUNKT. om punkt (se d. o. 7) utgörande (plats för) station. 1) (†) till I 1, II 2: stationär punkt. MELANDERHJELM *Astr.* 2: 307 (1795). *VerdS* 16: 20 (1889). 2) till II 1. EKSTRÖM *FyrbSherlH* 170 (1932). 3) [jfr t. *stationspunkt*] *lantmät.* till II 5: uppställningsplats för mätinstrument. RÅLAMB 1: 89 (1690). 4) (†) till II 17 *b*, om gevaldigerstation. *FFS* 1926, nr 218, s. 562. — (II 5) -PÅLE. (i sht förr) påle markerande station. *TT* 1871, s. 331. — (II 17 *a*) -RANGERING. (förr) rangering (se rangera 6) av järnvägsvagnar efter de stationer som utgjorde deras bestämmelseorter; äv. övergående till att beteckna del av bangård där sådan rangering skedde. *TT* 1899, Byggn. s. 13. Utdragsspåret (*är*) här naturligen .. riktadt mot söder och stationsrangeringen ligger åt norr. *Därs.* Allm. s. 91. — (II 10) -RATT. jfr ratt, sbst.[1] 3, o. -knapp. *TSvLärov.* 1954, s. 687. — (II

17 *a*) -RELATION. *järnv.* förbindelse (se d. o. 1 *c*) mellan stationer, stationsförbindelse. *2NF* 36: 858 (1924). — (II 17 *a*) -RÖRELSE. (numera föga br.) rörelse (se d. o. 1 *e β β'*) som lokomotiv (ånglok l. motorlok l. elektriskt lok) utför å stations bangård (l. i anslutning till densamma vid rangering av vagnar), växlingsrörelse. *ReglSJ-MachinEld.* 1857, s. 10. — (II 17 *a*) -SAMHÄLLE^{-020}. samhälle (se d. o. 4) med järnvägsstation; i sht om samhälle uppkommet kring l. dominerat av järnvägsstation. Halsbergs stationssamhälle. *AB* 3/12 1889, s. 2. Ssgr: **stationssamhälles- l. stationssamhälls-kultur.** jfr **kultur 8.** *Fatab.* 1934, s. 212. **-stil.** särsk.: byggnadsstil utmärkande för stationssamhällen. *SvSlöjdFT* 1915, s. 1. — (II 17 *a*) -SEDEL. (numera föga br.) om det exemplar av bevis om inskrivning av resgods, som kvarstannar på stationen, stam; jfr **resgods-bevis, -sedel.** ENGSTRÖM o. CARLSON *HlednTrafik.* 46 (1917). — -SIGNAL. jfr **signal 3.** 1) i sht *sjöt.* o. *mil.* till II 11: signal utgörande beteckning för signalstation. *SFS* 1922, s. 1392. Stationssignal är en av bokstäver bildad signal. *SoldISign.* 1945, s. 23. 2) (numera föga br.) till II 17 *a*: signal given av tågförare vid infart på stationsområde, infartssignal; äv. konkret: signalapparat med klar- o. stoppsignaler, placerad vid stationsområdes gräns. *AB* 1865, nr 31, s. 3. Semaforen ställdes på stationsplattformen och motsvarade .. våra dagars stationssignal. *2UB* 9: 248 (1905). — (II 10) -SKALA. på radiomottagare: skala angivande namn l. våglängder för de olika radiostationer som kan tas in. *Radiolex.* 657 (1952). — (II 1) -SKEPP. [efter eng. *station-ship*] (om ä. förh.) om engelskt patrullfartyg stationerat på bestämt område; jfr **stationär-skepp.** *GHT* 1895, nr 249, s. 2. — -SKOLA. 1) till II 1: skola i l. vid missionsstation. *DagbrKongo* 255 (1911). 2) (förr) till II 8: skola (för sjömän o. underbefäl) förlagd till örlogsstation. *BtRiksdP* 1875, I. 1: nr 19, s. 37. — (II 17 *a*) -SKRIVARE. (numera bl. i icke officiellt spr.) skrivbiträde l. dyl. (jfr **skrivare 2** *a*) vid järnvägsstation. BJÖRKMAN (1889). *BonnierSvOrdb.* (1980). — (II 17 *a*) -SKRIVERSKA. [jfr **-skrivare**] (numera bl. i skildring av ä. förh.) kvinnlig stationsskrivare. FRÖDING *ESkr.* 2: 28 (1891). — -SKYLT. jfr **skylt,** sbst. **I 3.** 1) *mil.* till II 11: skylt angivande läge för signalstation. *SignTrp-Instr.* 1945, 1: 24. 2) till II 17 *a*: skylt med stationsnamn (l. beteckning för station). *UNT* 4/3 1932, s. 6. — (II 11) -SLÄPVAGN^{-02} l. $^{-20}$. *mil.* jfr **-bil.** *SignTrpInstr.* 1945. 1: 29. — (II 5) -SNÖRE. (förr) mätsnöre gående mellan två stationer (utmärkande stationslinje). *JernkA* 1825, 2: 13 (*i fråga om gruvmätning*). — (II 17 *a*) -SOCKEN. (om ä. förh.) socken inrymmande järnvägsstation. *SJ* 1: 371 (1906). — (II 26) -SPANNMÅL. (†) (om förh. i Preussen på 1600-talet) spannmål använd l. avsedd ss. kontribution. AOXENSTIERNA 6: 354 (1631). — (II 17 *a*) -SPÅR. järnvägsspår på bangård (inom stationsområde). *TT* 1877, s. 185. — (II 12) -SPÄNNING. (numera föga br.) klämspänning, polspänning; nätspänning. Stationsspänningen var 113 volt mellan den neutrala skenan och hvardera af + och − skenorna. *TT* 1894, M. s. 52. *SthmBelysn.* 123 (1903; *i ackumulatorbatteri vid elverk 1892*). — (II 17 *a*) -SPÄRR. *järnv.* plattformsspärr. *PT* 1908, nr 197 A, s. 2. — (II 17 *a*) -STAD. jfr **-samhälle.** *AB(B)* 23/6 1902, s. 3. — (II 17 *a*) -STRÄCKA. *järnv.* om bansträckan mellan två bevakade stationers gränser. *Fennia* XII. 1: 55 (1896). — (II 17) -STUGA. (**station-** 1848. **stations-** 1909 osv.) (i sht om ä. förh.) jfr **-hus.** CASTRÉN *Res.* 2: 387 (1848; *om skjutsstation*). *TLev.* 1909, nr 51, s. 2 (*vid järnväg*). — (II) -STÄLLE. ställe utgörande l. inrymmande station; särsk. 1) (numera föga br.) till II 5, = **station II 5.** *SvLantmät.* 1: 192 (*i handl. fr.* 1725). 2) (om ä. förh.) till II 17: ställe utgörande droskstation o. d. Stations ställen för charer och åkare kiärror. *HH* XXXII. 2: 49 (1784). — (II 19) -SYSTEM. (i fackspr.) utbildningssystem varvid utbildningen äger rum vid olika stationer. *HbHemvärn.* 1: 30 (1950). — -TAVLA. 1) (om förh. i katolska länder) till II 15: tavla med stationsbild (se d. o. 1). STENBERG *KyrkSkrud* 273 (1950). 2) *järnv.* till II 17 *a*: på stationshus placerad tavla angivande avståndet från längdmätningens utgångspunkt. ENGSTRÖM o. CARLSON *HlednTrafik.* 17 (1917). — (II 16) -TECKEN. (†) tecken för fermat, fermat. ENVALLSSON (1802). WESTE *Försl-SAOB* (c. 1817). — (II 5) -TECKNING. (†) markering av mätstation på karta. *JernkA* 1825, 2: 25 (*i fråga om gruvmätning*). — (II) -TJÄNST. tjänst(göring) vid station (jfr **-tjänstgöring**); särsk. 1) till II 1; särsk. dels om tjänst vid flygstation, dels (*järnv.*) om tjänst vid järnvägsstation (motsatt: åkande tjänst; i fråga om ä. förh. äv. om tjänst vid lokomotivstation). *ReglSJMachinEld.* 1857, s. 11. Bastjänsten (*vid flygbas*) omfattar: stationstjänst, trafikledning .. signaltjänst m. m. *SoldUndFlygv.* 1944, s. 121. 2) till II 8: tjänst vid station; numera bl. om tjänst i land (vid station), landkommendering. WRANGEL *SvFlBok* 257 (1898). Den (*varnpliktig*), som är tilldelad marinen i sjötjänst, stationstjänst eller allmän tjänst (*osv.*). *SFS* 1920, s. 2016. 3) *järnv.* till II 17 (särsk. II 17 *a*). *ReglSJBränsle* 1865, s. 2 (*i fråga om lokomotiv*). På söndagen före (*julafton*) hade jag stationstjänst som "stins" igen. KALL *KlKrylbo* 122 (1939). — (II) -TJÄNSTEMAN^{-102}, äv. $^{-200}$. tjänsteman med stationstjänst; särsk. 1) (numera mindre br.) till II 11. *BtRiksdP* 1871, I. 1: nr 1, Bil. 6, s. 27. *Därs.* 1902. 6Hufvudtit. Bil. 1, s. 79. 2) *järnv.* till II 17 *a*. *BtRiksdP* 1874, I. 1: nr 40, s. 1. *Därs.* 1888, 6Hufvudtit. s. 59. — (II) -TJÄNSTGÖRING^{-020}. tjänstgöring vid station (jfr **-tjänst**); särsk. 1) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till II 8. *TSjöv.* 1901, s. 260. 2) till II 11; särsk. (*tele.*) i fråga om telestation. *BtRiksdP* 1894. 7Hufvudtit. Bil. 1, s. 7. — (II 5) -TRIANGEL. (numera bl. i skildring av ä. förh.) triangel bildad av tre stationslinjer. *JernkA* 1825, 2: 35. — (II 11) -TRÅD. *mil.* o. *tele.* ledningstråd för signaltjänst, telefonering l. telegrafering. *TLev.* 1907, nr 10, s. 1 (*för telegrafverket*). *SmnställnKrigsmat.* 1: 66 (1941; *för signaltjänst*). — (II 17 *a*) -TUNNEL. *järnv.* om den utvidgade del av tunnelbana vari en tunnelbanestation är belägen (l. är avsedd att placeras). *2UB* 9: 286 (1905; *om förh. i London*). — (II) -TYP. typ av (l. förekommande vid) station; särsk. 1) till II 1. NASSTRÖM *SvFunkt.* 120 (1930; *om typ av bensinstation*). 2) (i sht i fackspr.) till II 14. Instrument av stations-

typen. CARELL o. EDELSTAM 15 (1931). — (II 17) -UPPEHALL^{-002}, äv. $^{-200}$. uppehåll vid station; särsk. (järnv.) till II 17 a. TT 1880, s. 127. — -UR. ur utvisande den gällande tiden på 1. för en 1. flera stationer. 1) (numera bl. mil.) till II 11. NYSTRÖM Telegr. 50 (1869; på telegrafstation). Då rätt tid meddelas, kontrolleras eget stationsur. SoldISign. 1945, s. 84. 2) till II 17 a; jfr -klocka. ReglTjSJ 1858, s. 76. — (II) -UTRUSTNING^{-020}. särsk. tele. till II 11: utrustning på 1. för telestation. VocTélInt. 32 (1938). — -VAGN. 1) [av amer. eng. stationwagon] (numera mindre br.) till II 4, om (större) bil med personbilschassi o. karosseri för kombinerad person- o. lastbefordran (med fällbart baksäte o. slät, vertikal, helt öppningsbar bakdel), herrgårdsvagn, kombibil, "kombi". Motor 1947, nr 22, s. 18. En Volvo PV 444 stationsvagn. DN(B) 1953, nr 168, s. 1. BonnierSvOrdb. (1980). 2) (förr) till II 11: fordon för utrustning för fälttelegrafstation (signalstation). NORDENSVAN (o. KRUSENSTJERNA) 2: 10 (1880). 3) [jfr t. stationswagen] (numera bl. i skildring av ä. förh.) till II 17 a: godsvagn med gods för bl. en station; förr äv. om godsvagn vilkens gods är sorterat för att avlämnas vid olika stationer. ReglTjSJ 1858, s. 25. ENGSTRÖM o. CARLSON HlednTrafik. 47 (1917). Ssgr: stationsvagns-karosseri. till -vagn 1. SFS 1955, s. 31. -lista. (numera bl. i skildring av ä. förh.) till -vagn 3; om lista över gods i stationsvagn(ar). ReglTjSJ 1858, s. 79. — -VAKT. 1) sjöt. till II 1, i kustsjöfart: vakttjänstgöring varvid vakttidens längd bestäms av gångtiden mellan stationerna. LANG FinlSjör. 368 (1932). 2) (om utländska förh.) till II 17 a: stationstjänsteman med vaktuppgifter. ZILLIACUS JapSt. 81 (1896). — (II 5) -VINKEL. (numera föga br.) vinkel tagen från en mätstation varvid avståndet mellan stationslinjernas ytterpunkter icke behöver anges. JernkA 1825, 2: 99. Därs. 1839, s. 359. — (II 19, 21) -VIS. [jfr t. stationsweise] station för station 1. station efter station; förr äv.: med intervaller. (Sv.) Stationswis .. (lat.) intervallis; per intervalla. LINDFORS (1824). UFlottMansk. 1945, s. 136 (i fråga om vakterna på örlogsfartyg). Undervisningen kan bedrivas stationsvis där filmstudiet utgör en station bland många. Skolvärld. 1972, nr 10, s. 21. — (II 17 a) -VÄG. väg som leder till 1. från 1. som passerar järnvägsstation. ROOS Strejk. 73 (1892). — (II 11) -VÄLJARE. (föga br.) apparat som vid telefonering med hjälp av signalsystem väljer ut sökt station, riktningsväljare. VocTélInt. 83 (1931). OrdbFjärrförb. 112 (1940). — (II 17 a) -VÄNTSAL^{-02} 1. $^{-20}$. MARTINSON VägUt 34 (1936). — (II 14) -VÄRDE. (i sht i fackspr.) värde erhållet vid undersökning på en station. Globen 1925, s. 18 (i fråga om nederbörd). — (II 11) -VÄSKA. (i sht förr) mil. väska innehållande utrustning för signalstation. SmnstallnKrigsmat. 1: 66 (1941).

STATIONELL, adj. (äv. -nel) [jfr eng. stational, fr. stationnal; av lat. stationalis, stationär o. d., till statio, stående, station (se STATION)] (†) motsv. STATION II 1: stationär (se d. o. I 5); äv. motsv. STATION II 20, om olikhet hos växt: som beror på ståndort (jfr STATIONÄR I 4). BotN 1840, s. 85 (om olikheter hos växter). Ett mindre parti stationella Jernsängar, passande för kaserner och privata, säljes till billigt pris. SD 1894, nr 27, s. 7.

STATIONERA stat[1]ʃωne[4]ra 1. staʃ[1]-, v. -ade. vbalsbst. -ANDE, -ING. [jfr t. stationieren, fr. stationner, om åkdon: hålla stilla, äv.: vara placerad; till STATION] (med prägel av fackspr.) 1) motsv. STATION II 1 (o. 3, 5—7): placera (ngn 1. ngt) på en station 1. på olika stationer (äv. allmännare: på en plats o. d.), ge (ngn 1. ngt) en station 1. olika stationer (på en plats o. d.) ss. verksamhetsort(er) 1. utgångspunkt(er) för verksamhet o. d., förlägga (se FÖRLÄGGA, v.[2] 1); äv. med avs. på djur; företrädesvis i p. pf. (i sht i predikativ anv.) o. i pass.; jfr 2. Jag (går) vanligen ut på galeriet utanför Hr Schmitz matsal, der jag med min pipa sätter mig i den der stationerade gungstolen. CJLALMQVIST (1853) i OoB 1904, s. 19. Den ene af agronomerne stationeras i Tawastehus och den andre i Nyslott stad. SPF 1858, s. 251. KrigVAH 1888, s. 218 (med avs. på krigsfartyg). BtRiksdP 1892, 1. 1: nr 50, s. 6 (i pass., om hingstar). En afdelning tzeckiskt infanteri, som ännu är stationerad här på obestämd tid. LIDFORSS Fragm. 192 (1897, 1904). En tullfiskalstjänst med stationering för innehafvaren tills vidare i Haparanda (är för ansökan ledig). PT 1904, nr 245 A, s. 1. Så for han ner till Egypten där han senast varit stationerad (ss. diplomat). OLZON Földes FiskKattG 111 (1936). Arbetet(R) 9/4 1984, s. 12. jfr UT-STATIONERA. särsk. (mera tillf.) ss. vbalsbst. -ing, dels konkretare, med tanke på den plats 1. det läge vari ngn placera(t)s, placering, dels konkret: stationsort. Nästan på dagen för två år sedan .. afgick (bärgningsångaren) "Hermes" från Stockholm till sin stationering i Medelhafvet. SD(L) 1902, nr 484, s. 3. Jag hoppades nästa år få en bättre stationering. ÖSTERGREN (1946). 2) (numera bl. mera tillf.) refl.: placera sig 1. slå sig ned (på en plats o. d.); äv. utan platsadverbial: bli bofast, bli stationär (se STATIONÄR, adj. I 2). Herr Professoren kan tänka i hvad oro man här (dvs. i Åbo) var, då fienden (dvs. ryssarna) stationerade sig vid Hangö udd. PORTHAN BrSamt. 1: 153 (1788). Ju mera .. (nomaden) stationerar sig, dess mera hyfsas han. LÆSTADIUS 2Journ. 479 (1833). BonnierLM 1978, s. 166 (om högtryck). 3) (numera bl. tillf.) intr.; motsv. STATION II 1, 1 a, b, 3, 5: vara placerad 1. stationerad (se 1) (på en plats o. d.) 1. (allmännare) varaktigt befinna sig 1. hålla till (på en plats o. d.). TT 1871, s. 330. Hela Paris sprang eller stationerade i trapporna (på det hotell där president Krüger bodde). AB 1900, nr 279, s. 2.

Särsk. förb.: STATIONERA UT[1010 4]. till 1: placera ut (ngn 1. ngt) på en station 1. på olika stationer (på en plats 1. olika platser o. d.). ÖSTERGREN (1946). jfr **utstationera**.

Ssgr (till 1): STATIONERINGS-LAND. jfr **land** 3 o. -ort. AST 1978. Huvudbest. s. 161 (i fråga om tjänsteman, stationerad utomlands). — -ORT. ort för stationering 1. där ngn är stationerad 1. ngt är stationerat, stationsort. Ingeniörer (vid telegrafverket) med bestämd stationeringsort. BtRiksdP 1902, 6Hufvudtit. s. 156. WALLQUIST LappmDokt. 8 (1936; för läkare). 3MeddRArk. 1957, s. 102 (1958; för arkiv). — -PRINCIP. princip (se d. o. 4) för 1. utgående från stationering(en). TSvLärov. 1941, s. 358.

STATIONÄR, m.; anträffat bl. i pl. -er. [substantivering av STATIONÄR, adj.] (†) i pl.: personer som motsätter sig l. fruktar förändringar (i skriftspråket); jfr STATIONÄR, adj. I 2. PIPON *SprGr.* 65 (1872).

STATIONÄR *stat¹ʃωnä⁴r* l. *staʃ¹-*, adj. **-are** (ÖSTERGREN (1946); gradf. dock föga br.). adv. **-T.** (förr äv. **-atj-**, **-onnair**) [jfr t. *stationär;* av fr. *stationnaire;* liksom eng. *stationary* av lat. *stationarius*, tillhörande en (militär) station, till *statio*, stillastående, station (se STATION). — Jfr STATIONÄR, sbst., STATIONÄRER]

I. motsv. STATION (I o.) **II:** som tillhör l. stadigvarande befinner sig på l. är knuten till l. avser en station; vanl. (utan klar anknytning till STATION): som stadigvarande kvarstannar på en (given) plats o. d., som håller sig stilla, stillastående o. d.

1) *astron.* motsv. STATION (**I 1** o.) **II 2,** i fråga om planets skenbara rörelse på himlen, om planet: som (skenbart) står stilla, stillastående; ngn gg äv. i utvidgad l. överförd anv., dels om förmodad stjärna, dels om plats på himlen, där en planet befinner sig under sitt skenbara stillastående. Då en öfre planet går til opposition skal han .. under någon tid stå stilla, eller vara .. stationär. MELANDERHJELM *Astr.* 2: 305 (1795). *(Stjärnan)* syntes lika som stationär, intil medlet af April. *LittT* **1796**, s. 302. En liten till asteroidernas klass hörande planet, som lemnade sitt apparent stationära ställe. SELANDER *ÅrsbVetA* **1837—41**, s. 53. Vid vissa tidpunkter, med mellantider som för olika planeter äro olika, avstannar .. rörelsen och planeten blir vad man kallar stationär. BERGSTRAND *Astr.* 228 (1925). Stationär punkt kallas inom astronomin ett läge där en planet på grund av projektionseffekten ser ut att stå stilla bland stjärnorna. *BraBöckLex.* (1979).

2) om person: som varaktigt kvarstannar på sin (givna) plats l. inom sitt (givna) område, som icke (gärna) flyttar l. reser omkring, (som håller sig) stilla o. d.; ofta motsatt: ambulerande l. kringresande o. d.; äv. (om befolkning o. d.; jfr **5**, **II 1** *a*): bofast; jfr STATION **II 1** *a*. Utom wandrande predikanter *(finns hos metodisterna)* äfwen stationära. (RYDBERG o.) TEGNÉR *Engelhardt* 3: 499 (1837). Jemte mig stodo några andra .. rynkande ögonbrynen. Detta slags rynkande hos de s. k. stationära, d. v. s. de icke dansande, skall betyda en viss öfverlägsenhet. BLANCHE *Tafl.* 2: 85 (1845). *(Vissa lappar)* blefvo stationära. De öfriga lapparna flyttade emellertid som förr. SAMZELIUS *SkogFjäll.* 167 (1905). Själv tyckes .. *(antikvitetsarkivets chef)* icke ha lämnat Stockholm, och även hans assessorer .. voro stationära i huvudstaden. SCHÜCK *VittA* 4: 397 (1935). Befolkningen *(i Sundsvallsdistriktet)* har på ett helt annat sätt än under sågverksperioden blivit stationär. *TurÅ* **1939**, s. 157. MOBERG *DinStund* 7 (1963). — särsk. *a)* med (vanl. svag) närmare anslutning till STATION **II,** om person: vars verksamhet (stadigvarande) är förlagd till en station; äv. om ngns tjänstgöring: som stadigvarande äger rum på viss plats. Kustbevakningen i Stockholms skärgård bestrides för närvarande – frånsedt den uppsigt, som vid inloppsstationerna utöfvas af dervarande stationära bevakning – genom patrullering med tre tulljakter. *SD(L)* **1902**, nr 530, s. 2; jfr STATION **II 1, 3.** För en del tjänstemannagrupper, t. ex. vissa reparatörer, förekommer icke alls någon stationär tjänstgöring på tjänsterum el. dyl. *SFS* **1952**, s. 1526; jfr STATION **II 1.** *b)* (numera föga br.) i oeg. anv., om person av visst slag i fiktionslitteratur av viss art: som ständigt finns med, stående. Hur utmärkt skulle hon dock icke passat som en af *(Tusen och en natts)* .. stationära hjältinnor, liksom Harun är en af dess stående sagoheroer! LINDBERG *Härûn* 15 (1900).

3) *zool.* om djur: som varaktigt kvarstannar på (l. regelbundet återkommer till) sin (en gång intagna) plats l. varaktigt kvarstannar inom resp. återkommer till sitt (en gång intagna) område, som icke flyttar omkring l. ambulerar; motsatt: rörlig l. migratorisk; äv. i överförd anv., om ngt sakligt (jfr **5**): som tillhör l. kännetecknar ett sådant djur l. sådana djur. I sjöarna finnas flera arter gäss och änder stationära under somrarna. DÜBEN *Lappl.* 28 (1873). Dessa apor äro mycket stationära, så att man natt efter natt hör dem från samma träd. SJÖSTEDT *Storv.* 344 (1911). Det finns .. ren, som lever ett stationärt liv både vid Stora Björnsjön och på de arktiska öarna. SÖDERHJELM *Ingstad Pälsjäg.* 134 (1932). *Fatab.* **1964**, s. 249 (om *alfåglar*).

4) *bot.* om växt (jfr **5**): som varaktigt bibehåller sin växtlokal; motsatt: tillfällig l. sporadisk; jfr STATION **II 20.** Vid alla sådane jemförelser *(dvs. mellan olika vegetationstyper)* är .. nödigt hufvudsakligen afsöndra stationära och perenna vexter, och utesluta sporadiske och annuella. FRIES *BotUtfl.* 1: 197 (1843). E*(riophorum)* aquatile kan .. sägas vara både stationär och vandrande. *BotN* **1902**, s. 151. *Därs.* **1935**, s. 244 (om *växter i Jämtl.*).

5) (i sht i fackspr.) om ngt (vanl. mer l. mindre konkret; jfr dock *b*) sakligt (jfr **1**, **2** *a*, **3**, **4**): som varaktigt kvarstannar på sin (givna l. en gång intagna) plats, som icke flyttar omkring l. flyttar sig l. flyttas o. d., stillastående (motsatt: rörlig o. d.); i sht om maskin l. teknisk anordning o. d.: som är avsedd att varaktigt stå fast anbragt på e n plats, som icke (kan l. skall l. får) flyttas, fast placerad (motsatt: flyttbar l. mobil o. d.). H. Domkapitlet anser Ambulatorisk Skola vida bättre, än Stationär. *VDAkt.* **1839**, nr 507. Å en stationär estrad syntes herrar prisdomare. *TIdr.* **1887**, s. 41. En tyngd upphängd i en lång, fritt nedhängande spiralfjäder skulle vara i viss mån stationär i förhållande till alla olika rörelser, som kunna förekomma i jordskorpan. *2NF* 24: 1488 (1916). *HufvudkatalSonesson* **1920**, 1: 176 (om *hyvelmaskin*). Det är rörelsen *(i en havsvåg)*, som skrider framåt, medan vattnet självt lämnas kvar och faktiskt är absolut stationärt. MICHANEK o. KRUSENSTIERNA *Beebe Fiske* 141 (1939). *SkånD(B)* **1958**, nr 55, s. 12 (om *tröska*). — särsk. *a)* med närmare (vanl. svag) anslutning till STATION **II** (särsk. **II 1**); jfr *b*. Kuststation benämnes hvarje på fasta landet eller ombord å stationärt fartyg .. inrättad gnisttelegrafstation, som *(osv.)*. *SFS* **1908**, nr 20, s. 2. ÖSTERGREN (1946; om *motorlivbåtar*). *b)* i utvidgad l. överförd anv., med abstrakt(are) huvudord: som utgör l. tillhör l. avser ngt som stadigvarande l. för en längre tid förblir stillastående; särsk. om ändamål l. verksamhet o. d.: som tillhör l. hänför sig till l.

kännetecknar ngt stationärt (en stationär maskin o. d.); äv. motsv. *a*. PASCH *ÅrsbVetA* 1837, s. 8 (*om punkt l. temperatur på termometerskala*). Enfasmotorn har stor användning äfven för stationära ändamål. *2NF* 7: 533 (1907). Utställningar av både stationär och ambulerande art. *ÖgCorr*. 29/10 1941, s. 9. *TNCPubl*. 47: 33 (1971; *om rengöring utförd med fast monterat redskap*). särsk. (numera föga br.) om blick (se BLICK, sbst.[1] 3): orörlig l. stel. MONTGOMERY-SILFVERSTOLPE *Mem*. 4: 209 (1839).

II. i allmännare anv. av I: som icke förändras, stillastående, oföränderlig, statisk (se STATISK, adj.[2] 2) o. d.; som vill bibehålla det bestående (t. ex. det bestående samhället) o. d.

1) om ngt sakligt (t. ex. ngts tillstånd l. om samhälle l. ngts bana): som står kvar på sin (en gång givna) ståndpunkt, som icke förändras med tiden, stillastående l. oföränderlig l. stabil l. stagnerad; ofta med bibet. av att oföränderligheten icke är önskvärd; äv.: bestående, icke tillfällig l. sporadisk; äv. i överförd l. bildl. anv. *MinnSvNH* XII. 1: 86 (1829; *om samhällstillstånd*). Då qvicksilfverpelaren i thermometern blifvit stationär, aflästes dess höjd med en på afstånd uppställd tub. EDLUND *ÅrsbVetA* 1850, s. 83. Det finnes ingenting stationärt i dikten, intet utmålande, ingen beskrivning, allt är handling och rörelse. BÖÖK *Tegnér* 119 (1917). Överhuvud råder stor ovisshet beträffande gränsen mellan stationär och tillfällig förekomst (*hos synantropfloran*). ALMQUIST *DalFl*. 67 (1949); jfr I 4. Elektronen, som kretsar runt kärnan i en väteatom, kan beskriva olika "stationära banor" runt kärnan. BERGHOLM *Fys*. 4: 99 (1957). Den enda lösningen, om man ser ett par generationer framåt eller längre, är att genomföra omställningen till ett stationärt samhälle. *GHT* 1971, nr 301, s. 5. — särsk. *a*) *statist*. om stabil (se d. o. 2) befolkning: vilkens naturliga folkökning är noll. *EkonS* 2: 6 (1894). Hans (*dvs. författarens*) reformförslag förutsätter ett samhälle med stationär befolkning. LIDFORSS *SocJourn*. 100 (1907). HOFSTEN *Demogr*. 93 (1969). *b*) *med*. i fråga om patients sjukdomstillstånd l. om sjukdom o. d.: som icke förändras (till det bättre l. det sämre); äv. i utvidgad anv., om förändring: som fortskrider likformigt. *VetAH* 1814, s. 254 (*om sjukdomstillstånd*). Arbetsmyopien hos en del af de närsynta blir stationär på lägre grader. *LärovKomBet*. 1884—85, III. 1: 210. *2NF* 30: 755 (1920; *om defekter på tandyta*). De stationära eller progressiva förändringarna i (*hållnings- o. rörelseorganen*). HAGLUND *HållnRörOrg*. 1: 8 (1924). JERSILD *50Fräls*. 134 (1984; *om sjukdomstillstånd*). *c*) *astron*. i utvidgad anv., om spektrallinjer i dubbelstjärnas spektrum (alstrade av interstellär gas): som icke förändras med tiden. *2SvUppslB* 20: 1040 (1951). *d*) [efter eng. *steady state*] *astron*. i uttr. (*det*) *stationära tillståndet*, enl. en år 1948 av astronomerna Bondi, T. Gold o. F. Hoyle framlagd (numera vanl. avvisad) kosmologisk teori: tillstånd av oföränderlig genomsnittlig densitet i rymden (varvid de bortrusande galaxernas massa ersätts av spontant nyskapad materia). Det stationära tillståndets teori. EDBERG *Lovell UnivUppk*. 98 (1960). Detta nya begrepp om ett stationära tillståndets universum leder .. till kravet att nya galaxer bildas hela tiden. FURENLID *Hoyle Galax*. 69 (1966).

2) (numera mindre br.) som i åsikter l. tänkesätt l. vanor o. d. kännetecknas av oföränderlighet, som icke ändrar åsikter osv.; vanl.: som håller fast vid l. kämpar för det bestående l. hävdvunna, som är rädd för l. (genomgående) motsätter sig l. är motståndare till förändringar (o. därigm verkar för stagnation), (ärke)konservativ (se KONSERVATIV 1); äv. i substantivisk anv. (jfr KONSERVATIV 1 slutet); äv. i överförd anv., om åsikt l. om ngts anda l. om skrift o. d.; förr äv. i fråga om politiska ställningstaganden (i fråga om samhällsskick o. d.). (*Turkiets*) stationnaira anda har bleknat för civilisationens framsteg. *DA* 1825, nr 226, s. 1. HJÄRTA (1830) i *3SAH* XL. 2: 150 (*substantiverat*). Den historiska åsigten (*angående lagförändringar*) beskylles för att vara stationär, eller endast påyrka ett stillastående. SCHLYTER *JurAfh*. 1: 176 (1836). *Frey* 1846, s. 535 (*om skrift*). Man finner så väl af Schlyters juridiska skrifter, som af hans anföranden i lagberedningarna, att han .. icke kan beskyllas att vara stationär eller fientligt gensträfvig mot all förändring i rättsväsendet. WISÉN i *3SAH* 4: 335 (1889). Det stationära adels- och prästpartiet var (*i den nya riksdagen 1867*) skingrat. HELLSTRÖM *Därs*. LVIII. 2: 161 (1947). I väsen och vanor var .. (*Hj. Söderberg*) stationär. BERGMAN *Därs*. LXI. 2: 211 (1950).

Ssg: STATIONÄR-SKEPP. (om ä. förh.) till I 5 (*a*): stationsskepp. HEDIN *Bagdad* 406 (1917).

Avledn.: STATIONÄRITET[10104], r. l. f. [jfr fr. *stationnarité*, eng. *stationarity*] (i fackspr., mera tillf.) till I, II, om förhållandet att vara stationär. Åsikterna om planktonflorans relativa stationäritet. SERNANDER *SkandVeget*. 50 (1901).

STATIONÄRER, m.; anträffat bl. i pl. =. [sannol. av ä. t. *stationierer*; av mlat. *stationarius*, bokhandlare med fast butik, substantivering av lat. *stationarius*, hörande till en (militär) station, till *statio*, stillastående, station, i mlat. äv.: butik (se STATION o. jfr STATIONÄR, sbst. o. adj.); jfr äv. eng. *stationer*, bokhandlare, av mlat. *stationarius* (se ovan)] (†) om kringvandrande munk som sålde avlatsbrev, religiösa skrifter o. d. Huadh skadha och forderff the säckia munkar och stationerer göra j landet medh theres falska aflatz och brödhra breff the föra. OPETRI 1: 220 (1527).

STATIONÄRITET, se **stationär**, adj. *avledn*. — STATIQUE, se **statik**. — STATISK, adj.[1], se **stat**, sbst.[3] *avledn*.

STATISK *sta⁴tisk*, adj.[2]; adv. -T. [jfr t. *statisch*, eng. *static*, *statical*, fr. *statique*; av nylat. *staticus*, av gr. *στατικός*, som åstadkommer stillastående, som väger, avledn. av *στατός*, stående, ställd (se STA(D), adj.). — Jfr STATIK]

1) (i fackspr., i sht *mek*.) som tillhör l. avser statiken l. kännetecknas l. bestämmes av dess lagar o. d., jämvikts-; äv. dels inskränktare: som tillhör l. avser (läran om) fasta kroppars jämvikt, dels allmännare: som tillhör l. avser (läran om) vägning l. hävstänger o. d. Statisk, (*dvs*.) hwad som tillhör häftyg och wågbalkar. PFEIFFER 333 (1837). Statisk, (*dvs*.) som har afseende på fasta kroppars jemnvigt. ANDERSSON 388 (1857). Öfverkroppen (*hos statyn "Venus från Milo" har*) genom sin vridning åt

höger åstadkommit en statiskt riktig och estetiskt tilltalande jämvigt i det hela. RYDBERG *RomD* 107 (1877). Inom luftseglingen representerar ballongen den statiska principen lättare än luften. *2NF* 16: 1280 (1912). Fartygets styvhetsmoment .. utgör ett mått på dess statiska stabilitet eller förmåga att återintaga upprätt läge. NILSSON *Skeppsb.* 49 (1932). Einsteins världsrymd är visserligen ofantligt stor, men den är ändlig och den är i jämvikt eller, som fackmannen säger, statisk. PETTERSSON *AtomExplUniv.* 138 (1941). *TNCPubl.* 53: 98 (1973). — jfr A-, AERO-, HYDRO-, ISO-STATISK. — särsk.

a) (i fackspr.) om organ l. sinne o. d. hos människa l. djur: som tjänar att upprätthålla (medvetandet om) balans l. jämvikt (se d. o. 3). Muskelsensationerna spela en mycket ringa roll äfven vid det s. k. statiska sinnets yttringar. SCHÉELE *Själsl.* 162 (1895). De statiska sinnesorganen hava en stor utbredning och förekomma, i sina huvuddrag lika byggda, hos en mängd ryggradslösa djur och alla ryggradsdjur. WALLENGREN (o. HENNIG) 5: 125 (1916). Jämviktsorgan (statiska organ), *(dvs.)* sinnesorgan med vilka djur förnimma den egna kroppens läge. *SvFiskelex.* 256 (1955). Statiska organ. *BraBöckLex.* (1979).

b) i uttr. *statiskt bestämt system*, system vars på en konstruktion (t. ex. en balk på två stöd) verkande yttre krafter direkt kan bestämmas medelst jämviktsekvationer, *statiskt obestämt system*, system vars på en konstruktion (t. ex. en balk på flera än två stöd) verkande yttre krafter icke enbart kan bestämmas medelst jämviktsekvationer; äv. i sådana uttr. som *statiskt bestämd* l. *obestämd bjälke* l. *konstruktion*, bjälke osv. utgörande ett sådant system. Hvad .. den vertikala bjälken beträffar, så är den statiskt bestämd. *TT* 1901, V. s. 82. *Därs.* (: statiskt obestämda; *om konstruktioner*). Isostatisk, adj, även statiskt bestämd .. (om t. ex. struktur:) där spänningstillståndet kan bestämmas ur enbart jämviktsvillkor. *TNCPubl.* 68: 70 (1977).

c) (i fackspr.) om byggnadskonstruktion l. teknisk anordning o. d.: som grundar sig på l. är utförd i enlighet med statikens lagar o. d.; äv. i överförd anv. (jfr *e*), om hänseende l. beräkning o. d. I statiskt hänseende. SYDOW *Lübke* 279 (1868). Denna statiskt omotiverade anhopning av överstarka former ger ett beklämmande intryck. STRÖMBOM *EgyptK* 198 (1928). FROSTERUS *Jord.* 126 (1930; *om arkitektur*). De statiska beräkningarna till takkonstruktionen äro i viss mån egenartade. *TT* 1940, V. s. 119. *BonnierLex.* (1966; *om värmeväxlare*).

d) i förb. *statiskt moment*, om produkten av en hävstångsarm o. den därpå verkande kraften, vridmoment. *VetAH* 1818, s. 174. Är nu jordmagnetismens horizontala komposant 5,65, så vill det säga, att denna kraft skulle sträfva vrida en mot magnetiska meridian vinkelrät magnetstång och i hvilken enheten af fri magnetism vore utvecklad, lika med statiska momentet af 5,65 grammer, verkande på en häfstångsarm af 1 centimeter. FOCK *1Fys.* 536 (1861). *BraBöckLex.* (1979).

e) i utvidgad (jfr 2) l. överförd (jfr c) l. bildl. anv. (äv. motsv. STATIK slutet). I själva verket måste det ha varit en oerhörd nyhet, när man första gången planlade sonatformens välgenomtänkta statiska byggnad. *SvTMusF* 1927, s. 55. Den strama, cylindriska formen *(på glasurnan)*, som en tempelpelare, och färgsammanställningen .. i ganska skrikande, hårda färger gör ett icke särskilt estetiskt men kraftigt intryck, och framför allt statiskt. *Kulturen* 1953, s. 21. — jfr SKOGS-STATISK.

2) (i sht i fackspr.) i utvidgad anv. av 1 (jfr 1 *e*): som kännetecknas av l. innebär l. bygger på l. visar l. avser o. d. att (i olika riktningar verkande krafter är i jämvikt så att) ett tillstånd av vila råder, som är i vila, stillastående l. orörlig l. oföränderlig l. stabil l. stagnerad o. d.; motsatt: dynamisk; äv. bildl.; jfr STATIONÄR, adj. II. *En statisk samhällsuppfattning. Kartan ger en statisk bild av befolkningsförhållandena. Det politiska läget förblev länge statiskt.* Den kristna skolastiken och andra former af en statisk idealism. SÖDERBLOM *StundVäxl.* 1: 75 (1909). Det kan gå år i en människas liv, då tiden tyckes henne stå stilla .. Men så – plötsligt – börjar det röra sig i den tunga, statiska massan. HELLSTRÖM *Malmros* 322 (1931). ERIKSSON *ÖmhHung.* 60 (1948; *om ansiktsuttryck*). Det medeltida bondesamhället är stabilt. Det lever i en statisk tillvaro. *HallHist.* 1: 494 (1954). En dylik *(förmögenhets-)*balans utgör en statisk balans, som skall visa förmögenhetsställningen vid en viss tidpunkt. *2SvUppslB* 31: 927 (1955). Statisk last .. *(dvs.)* last som orsakar ringa eller ingen acceleration i en konstruktion. *TNCPubl.* 58: 116 (1975). — särsk.

a) fys. om elektricitet l. elektrisk laddning o. d.: som (är bunden till en isolerad kropp o. sålunda) befinner sig i vila l. i stationär jämvikt; äv. om induktion o. d.: åstadkommen gm sådan elektricitet; motsatt: dynamisk (se d. o. *b*). De båda sins emellan fullkomligt olika klasserna af fenomener, som härflyta från statisk och från dynamisk elektricitet. BERZELIUS *ÅrsbVetA* 1839, s. 133. Några försök öfver induktion i lufttomt rum hafva bekräftat hvad man förut vetat rörande statisk induktion. SILJESTRÖM *Därs.* 1843—44, s. 164. Siemens kom .. snart på den tanken, att det kunde vara den statiska laddningen *(hos underjordiska telegrafledningar)*, som .. gjorde svårigheter. *TT* 1900, M. s. 5. När man spolar om en film, blir denna laddad med statisk elektricitet. FÖRBERG *SäljFilm* 243 (1946). Statiska brantheten hos ett rör kännetecknar den styrverkan på anodströmmen, som rörets styrgaller har, då anodspänningen hålles konstant. *Radiolex.* 678 (1952). — särsk. i utvidgad anv., om voltmeter l. mikrofon o. d.: som grundar sig på elektrostatiska kraftverkningar. Högtensionsvoltmätare .. äro nästan alltid statiska. *TT* 1899, M. s. 47. Med ledning av sina erfarenheter med en förstärkare till den statiska mikrofonen byggde .. *(ingenjör Rahbek)* en *(astronomisk)* förstärkare. STRÖMGREN *AstrMin.* 2: 50 (1927). De statiska voltmetrarna äro eg. ett slags elektrometrar, avsedda för direkt mätning av höga spänningar. *2SvUppslB* 8: 359 (1948). — jfr ELEKTRO-STATISK.

b) (i fackspr.) i speciellare anv., om teknisk anordning: som saknar rörliga delar. *OrdbFjärrförb.* 40 (1940; *om strömriktare*). *Elteknik* 1974, nr 7—8, s. 65 (*om strömställare*).

c) med. om (verksamhet o. d. hos) kroppsorgan o. d.: som befinner sig i l. kännetecknas av vila l. ett (i något avseende) oföränderligt (spännings- l. belastnings)tillstånd. Upprepade förkortningar (under vissa beting) möda mera än en muskeldels

lika långvariga "statiska" verksamhet. HJLING (1882) hos LGBRANTING 1: XV. De fleste anse .. *(skolios)* uteslutande bero på mekaniska, statiska orsaker, såsom felaktig hållning *(osv.)*. *LarovKomBet*. 1884—85 III. 1: 85. Ljusbrytningsförmågan hos ett öga .. kallar man ögats refraktion. Man skiljer mellan den statiska refraktionen, då ögat är i full hvila och den dynamiska, då ackommodationen är i verksamhet. *Därs*. 194. Ataxi förekommer vanligen uti de nedre lemmarna vid stående och gående samt kallas då statisk ataxi. WRETLIND *Läk*. 9—10: 145 (1902). *(Vid ledplastik)* måste indikationsställningen ännu hållas mycket sträng, särskilt i fråga om de nedre extremiteterna på vilka stora statiska anspråk alltjämt komma att ställas. *LbKir*. 1. 544 (1920). Liksom andra s. k. statiska eller funktionella deformiteter kunna vissa lindriga fall af kobenthet under .. tillväxten självkorrigera sig ("växa bort"). *2NF* 36: 1079 (1924). Statiskt arbete .. *(dvs.)* det arbete som en muskel uträttar under en kontraktion .. där muskelns längd förblir oförändrad. LINDSKOG o. ZETTERBERG (1981).

Avledn. (till **1**, **2**; tillf.): STATISKHET, r. l. f. om egenskapen att vara statisk; särsk. till **2**. *Idun* 1950, nr 46, s. 37.

STATIST, sbst.[1], m.; best. **-en**; pl. **-er**. [liksom ä. d. *statist* av t. *statist*, motsv. ä. eng. *statist*, ä. fr. *statiste*, span. o. port. *estadista*; sannol. av it. *statista*, till *stato*, tillstånd, stat m. m., av lat. *status*, ställning, status (se STATUS); i de germ. spr. är bet. sannol. delvis påverkad av STAT, sbst.[3] — Jfr STATISTIK, STATISTIKER, STATISTISK] (†) person som (ss. yrke) ägnar sig åt politik l. statens angelägenheter, politiker l. statsman; äv. med bibet. av slughet l. listighet l. falskhet (äv. i utvidgad anv., om spion); äv. med nedsättande innebörd: politikus, politisk kannstöpare o. d.; äv.: person som är kunnig i l. ägnar sig åt l. skriver om statsvetenskap l. politiska l. statsrättsliga frågor o. d., statslärd l. politisk skribent o. d.; äv.: statistiker. *(Antagonistens baktalande inlaga)*, dhen han såsom en ignorant uthi .. *(juridiska termer)*, och en arm Statist nämbner Replicam *(dvs. replik)*. *VDAkt*. 1678, nr 330. ISOGÆUS *Segersk*. 221 (c. 1700; *om spion*). Den stora Statisten i Frankerijke, Cardinalen Richeliu. DRYSELIUS *KyrckiohNT* 688 (1708). *(I ruinerna av en stad kan på nytt)* upwäxa en florerande Commerce .. hwar af åtskillige tiders conjuncturer icke allenast gifwit mångfaldiga exempel, utan ock månge lärde Statister största upmärksamhet förorsakat. CEDERBOURG *BeskrGbg* 183 (1739). Än Räfwen är statist och kan intriguer spela. BROWALLIUS *Holbg* 18 (1744). H. G*(ebauer)* är Justit. Råd och första Juris Prof. i Göttingen, en af Tysklands största Häfdateknare och Statister. *SvMerc*. V. 4: III (1760). Statist .. *(dvs.)* Författare el. en som är hemma i statskunskapen. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). JARTA 2: 312 (1824; *om statistiker*). WESTEE (1842).

Ssg (†): STATIST-GREPP. [av t. *statistengriff*] (finurligt l. listigt l. lömskt) sätt l. medel l. tillvägagångssätt använt av l. utmärkande för en politiker l. statsman; jfr **grepp 2** *b*, *c*. LIND (1749).

Avledn.: STATISTERI, sbst.[1], n. [av t. *statisterei*] (†) om (finurligt l. lömskt bedriven) politisk verksamhet. LIND (1749).

STATIST *statis⁴t*, sbst.[2], m.//ig.; best. **-en**; pl. **-er**. [liksom d., nor. o. eng. *statist* av t. *statist*, till lat. *status*, ställning, status (se STATUS). — Jfr STATERA] (i fackspr.) i fråga om teater l. film: person (skådespelare) med uppgift att spela en stum biroll l. vara staffagefigur o. d. (t. ex. i masscener); jfr FIGURANT **2**, KOMPARS. PFEIFFER (1837; *på teater*). Numera kallades han helt enkelt att vara statist i den ena operan efter den andra. STRINDBERG *TjqvS* 2: 142 (1886). I stället för att få roller fick Grip roa sig med att vara statist, att i kostympjäser framställa unga, vackra riddare, som skulle se prydliga ut, men icke hade ett ord att säga. HELLANDER *Teaterorig*. 126 (1900). FÖRBERG *SäljFilm* 91 (1946; *i fråga om film*). — särsk. oeg. l. mer l. mindre bildl., om person som befinner sig ngnstädes ss. mer l. mindre passiv deltagare (gm att vara tyst l. obemärkt o. d.) l. som spelar en underordnad l. obetydlig roll i något sammanhang. Statister på den politiska skådebanan. ODHNER *G3* 1: 87 (1885). *(Gudomen)* Skade har .. en plats i den åt oss bevarade västnordiska mytvärlden, och det icke blott som statist. *AntT* XX. 4: 28 (1919). *BonnierLM* 1954, s. 664 (*om personer i litterär skildring*).

Ssgr (i fackspr.): STATIST-CHEF. (i sht förr) om chef för statisterna vid en teater o. d. *DN* 10/9 1892, s. 2. — -FIGUR. figur (se d. o. 4) som spelar enbart en statistroll; särsk. oeg. l. bildl. (motsv. **statist**, sbst.[2] slutet). *(I)* dikten Hymiskvida är Tyr en ren statistfigur. *Landsm*. 1911, s. 541. — -FLICKA. flicka som är statist. CASTRÉN *Schildt* 272 (1927). — -FÖRARE. (†) om anförare för en grupp statister. JOSEPHSON *Teaterregie* 92 (1892). — -KÅR. kår (se **kår**, sbst.[3] 2) av statister. WoJ (1891). — -LOGE. jfr **loge**, sbst.[2] **2** *b*. STRINDBERG *Skark*. 53 (1888). — -PERSONAL. jfr **personal**, adj. o. sbst.[1] **II 2**. JOSEPHSON *Teaterregie* 18 (1892). — -PLATS. jfr **plats**, sbst.[1] **7** *b*. HELLANDER *Teat*. 78 (1898). — -REPETITION. repetition (se d. o. 5) för l. med statister. BROWALLIUS *Plats* 86 (1936). — -ROLL. [jfr t. *statistenrolle*] roll (se **roll**, sbst.[1] **2**) ss. l. för statist; äv. oeg. l. bildl. (motsv. **statist**, sbst.[2] slutet). STRINDBERG *Brev* 6: 338 (1887). *HT* 1953, s. 299 (*oeg.*). — -VÄG. särsk. i uttr. *gå statistvägen*, börja sin teater- l. filmkarriär gm att uppträda ss. statist. *DN* 10/9 1892, s. 2.

Avledn. (tillf.): STATISTERA, v. uppträda ss. statist, statera; särsk. oeg.: spela en passiv roll. BERGMAN *Chef*. 195 (1924). — STATISTERI[0104], sbst.[2], n. [jfr d. *statisteri*] (numera bl. tillf.) särsk. med nedsättande bibet., om sådant skådespeleri som utmärkes av att många statister är med l. dominerar scenen o. d. *GHT* 1897, nr 14, s. 1.

STATISTERI, se **statist**, sbst.[1–2] *avledn*. — STATISTICUS, se **statistiker** *anm*.

STATISTIK *stat¹isti⁴k*, r. l. m. l. f.; best. **-en**; pl. **-er**. (förr äv. **-ique**) [liksom eng. *statistics* (pl. av ä. eng. *statistic*), fr. *statistique* av t. *statistik*, av nylat. *statisticus*, sannol. till t. *statist* l. it. *statista*, båda med bet.: statsman, politiker (se STATIST, sbst.[1]). — Jfr STATISTISK] vetenskap l. ämne som behandlar (i sht politiska, sociala o. ekonomiska) rådande förhållanden inom en stat l. stater (med hjälp av siffror i tabeller o. d.), närmande sig l. övergående i bet.: modern statskunskap; numera bl.: vetenskap l. ämne som behandlar (metoder för) insamling, klassificering o. analys av numeriska (se NUME-

RISK 2) material (oftast ordnade i tabeller l. diagram o. d.) rörande förhållanden angående populationer (se POPULATION 5), i sht sociala populationer, o. som lägger dessa material till grund för sannolikhetsberäkningar; äv. sammanfattande, om de numeriska material som på så sätt åstadkommits (i denna anv. äv. i pl.); äv. allmännare, i fråga om mera vardagliga (be)räkningar. *Vetenskaplig, praktisk statistik. Statlig, kommunal, medicinsk, militär statistik. Professor i statistik. Uppgöra* (l. *föra*) *statistik över dödligheten (födelsetalen* o. d.*) i riket. Statistiken visar att snatterierna ökat. Sveriges officiella statistik* (förkortat *SOS*), sedan 1911 använd sammanfattande beteckning för huvuddelen av de gm svenska statens försorg utgivna statistiska publikationerna. Mathematiken och Geographien (hvartil ock hörde Statistiken) *(hade)* hvar sina tvänne *(lärare)*. *LittT* **1796**, s. 121. Statistiken är en vetenskap som afhandlar Staters läge, Produkter, Invånare, Näringar och Styrelse, med afseende på dessas beskaffenhet, tillstånd, inbördes förhållande och inflytelse på Samhällets väl. *LAA* **1813**, s. 192. Stockholms damer, hvilka enligt Sveriges officiella statistik utgöra ett antal af 93,559 *(osv.)*. STRINDBERG *NRik.* 112 **(1882)**. *(De)* hvilka från sin köpta bänkplats i kyrkan .. hålla statistik öfver sina vänners och bekantas kyrksamhet för att med stöd af de omutliga siffrorna exakt bedöma *(osv.)*. MELANDER *Läger* 229 **(1887)**. Postverkets statistik över jul- och nyårsförsändelser. NILSSON *FestdVard.* 125 **(1925)**. De stora livförsäkringsbolagens statistiker. *SvUppslB* 9: 293 **(1932)**. Sökande *(till en tjänst ss. statistiker)* bör ha avlagt akademisk examen med betyg i statistik. *DN(A)* 5/10 **1964**, s. 30. — jfr **ARBETS-, BANK-, BEFOLKNINGS-, BIBLIOTEKS-, BROTTMÅLS-, DÖDLIGHETS-, FABRIKS-, FINANS-, FOLKMÄNGDS-, FYLLERI-, HANDELS-, KRIMINAL-, LANTBRUKS-, LÖNE-, NÄRINGS-, OLYCKSFALLS-, POST-, PRIS-, PRODUKTIONS-, RÄTTS-, SAMHÄLLS-, SEDLIGHETS-, SJUK-, SJUKHUS-, SJÄLVMORDS-, SJÖFARTS-, SKADE-, SKOGS-, SKOL-, SKÖRDE-, SOCIAL-, SPARBANKS-, SPRÅK-, UNDERVISNINGS-, VÄRLDS-, YRKES-, ÅLDERS-, ÅRS-STATISTIK** m. fl. — särsk. i uttr. som (mer l. mindre skämts.) uttrycker (starka) tvivel på statistikens tillförlitlighet; särsk. [efter eng. *(there are three kinds of lies:) lies, damned lies, and statistics;* det är ovisst vem som urspr. myntat uttr.] i uttr. *lögn, förbannad lögn och statistik.* Alldenstund den s. k. statistiken numera likt en brännvinsadvokat, bevisar allt hvad de lärde vilja den skall bevisa, är det *(osv.)*. *NDAVL* **1910**, nr 26, s. 3. Överdrifter kan vara sannare än någon statistik. *BonnierLM* **1954**, s. 109. HOLM *BevO* 207 **(1960:** lögn, förbannad lögn och statistik).

Ssgr: STATISTIK-ARBETE^{-020}. jfr **arbete 5** *d.* *TSvLärov.* **1950**, s. 333. — -AVDELNING^{-020}. inom företag o. d.: avdelning (se d. o. **3** *d*) med uppgift att syssla med statistikarbete. *DN(A)* 8/6 **1964**, s. 33. Ssg: **statistikavdelnings-folk.** jfr **folk 3** *h.* LO-JOHANSSON *Soc.* 11 **(1958)**. — -BOK. bok innehållande l. rörande statistik. MARTINSON *Kvinn.* 50 **(1933)**. — -BYRÅ. jfr **byrå 3** o. **-avdelning.** *UNT* 11/7 **1936**, s. 4. — -CHEF. chef för statistikavdelning o. d. *IdrBl.* **1935**, nr 75 B, s. 7. — -DETALJ. jfr **detalj 5** o. **-avdelning.** *SvD* 25/4 **1972**, s. 22. — -FÖRA. föra (se d. o. **16**) statistik över (ngt l. ngra). Brandorsakerna statistikföras fr. o. m. nästa år. *SvD* 7/10 **1921**, s. 6. Sandhamnslotsarna, sjutton till antalet, år (1949) statistikförda för lotsning av 1 819 fartyg. *SvD(B)* **1951**, nr 319, s. 9. — -FÖRANDE, p. adj. som för (se **föra 16**) statistik. *TurÅ* **1976**, s. 287 *(om ornitologer)*. — -FÖRARE. statistikförande person. *PT* **1908**, nr 152 A, s. 3. — -FÖRING. förande (se **föra 16**) av statistik. ÖSTERGREN **(1946)**. — -GRUPP. om saker l. djur l. personer som i statistik utgör e n grupp, statistisk grupp. LIND *Lönediff.* 78 **(1961)**. — -INSAMLANDE^{-0200}, p. adj. som insamlar uppgifter för statistik. HÖÖK *OffentlSekt.* 104 **(1962)**. — -INSAMLING^{-020}. insamling av uppgifter för statistik. HASSLÖF *SvVästkustf.* 24 **(1949)**. — -KONTOR. kontor (se d. o. **6**) med uppgift att föra statistik. KYRKLUND *Sol.* 29 **(1951)**. — -KONTORIST. kontorist med uppgift att föra l. arbeta med statistik. *SvD* 17/3 **1971**, s. 19. — -KORT. kort (se **kort**, sbst. **1**) med l. för statistikuppgifter. *SkogsvT* **1908**, 2: 403. — -MASKIN. (om ä. förh.) maskin för bearbetning o. uppordnande av statistiska uppgifter. *RTKatal.* **1927**, s. 1286. — -MATERIAL. statistiskt material. LO-JOHANSSON *Kungsg.* 457 **(1935)**. — -PERIOD. om period under vilken statistik skall föras. DÖSS o. LANNGE **(1908)**. — -PRODUCERANDE, p. adj. som producerar (för) statistik. *SFS* **1954**, s. 198 *(om statliga verk)*. — -PRODUKTION. produktion av statistik (gm statistikföring). *SvGeogrÅb.* **1955**, s. 236. — -PROFESSOR. professor i ämnet statistik. *SvD(A)* 1/11 **1963**, s. 36 *(rubrik)*. — -PROFESSUR. professur i ämnet statistik. *SAOL* **(1950)**. — -TABELL. tabell bestående av statistikuppgifter. *TSvLärov.* **1949**, s. 90. — -UPPGIFT^{-02} l. $^{-20}$. uppgift i form av l. ingående i statistik, statistisk uppgift. *EkonT* **1954**, s. 168. — -UTGIVANDE^{-0200}, p. adj. som utger statistik; jfr **-producerande.** *EkonT* **1929**, s. 207 *(om ämbetsverk)*. — -VÄSEN(DE). sammanfattande, om alla de verksamheter o. institutioner som producerar statistik (inom ett land). ÖSTERGREN **(1946)**. — -ÅR. jfr **-period.** SONESSON *BondB* 208 **(1955)**.

STATISTIKER *statis*^{4}*tiker,* äv. ^{0302}, m.//ig.; best. **-n**; pl. =. *Anm.* Stundom användes den nylat. formen **statisticus** (pl. **-ici**). *HSH* 7: 198 (c. 1750). De matematiske statistici. FAHLBECK *Ad.* 1: 347 **(1898)**. *EkonT* **1929**, s. 204 (: statistici, *pl.*). [jfr t. *statistiker*; sannol. av nylat. *statisticus,* till t. *statist* l. it. *statista,* statsman l. politiker (se STATIST, sbst.[1]); jfr äv. eng. *statistician,* fr. *statisticien.* — Jfr STATISTISK] person som ägnar sig åt statistik (dels i praktiskt syfte gm att införskaffa, bearbeta o. sammanställa statistikuppgifter, dels i teoretiskt syfte); förr äv.: person som ägnar sig åt studier av l. författarskap rörande politisk verksamhet l. vetenskap l. modern statskunskap. Några Statistiker fröjdade sig öfwerljudt åt den starka populationen i himmelen. *Polyfem* III. 50: 3 **(1811)**. REUTERDAHL *InlTheol.* 122 **(1837;** *allmännare)*. Vår statistiker i rättskrifning, J. A. Lundell, har landskapsvis delat svenska folket i e-talande och ä-talande. *Verd.* **1892**, s. 89. Med statistiker mena vi här en person, som är utbildad i matematisk statistikteori, men inte en som samlar data, ritar tabeller eller kurvor. *TT* **1942**, Allm. s. 368. *NordYrkesklassif.* 59 **(1978)**. — jfr **PRIS-, SOCIAL-STATISTIKER** m. fl.

Ssgr: STATISTIKER-HÅLL. i uttr. *från statistikerhåll*, från statistikernas håll (se håll, sbst.[1] VII 1 *c β*). *SvFinlStälln.* 66 (1914). — -MÖTE. jfr möte 5. ÖSTERGREN (1946).

STATISTIQUE, se statistik.

STATISTISK *statis⁴tisk*, adj.; adv. -T. [jfr t. *statistisch*, eng. *statistic(al)*, fr. *statistique*; till STATIST, sbst.[1], STATISTIK (o. STATISTIKER)] som utgör l. tillhör l. avser l. behandlar l. grundar sig på statistik(en); förr äv.: som tillhör l. avser l. karakteriserar en politiker l. statsman l. politikerna l. statsmännen l. som tillhör osv. l. sysslar med politik(en) l. statskunskap(en) l. staten (o. grundar sig på siffror l. tabeller o. d.). *Statistiska beräkningar, uppgifter, data. Statistisk undersökning, översikt. Statistiska diagram. Statistiskt material, urval, genomsnitt. Statistiska metoder. Statistisk signifikans. I statistiskt hänseende. Statistiskt sett är det osannolikt. Statistisk hypotesprövning (test). Statistisk mekanik. Statistisk avdelning, byrå, kontor. Statistiska centralbyrån*, svenskt centralt ämbetsverk (underställt finansdepartementet), som 1858 ersatte det 1756 inrättade Tabellverket o. som har överinseendet över Sv:s officiella statistik. WRANGEL *Frihetst.* 81 (*cit. fr.* 1723). (*För att bli en god hovman l. minister bör du*) beflita dig om et Statistiskt ansikte, öpna intet ofta munnen, på det man må hålla dig för et Orakel. DALIN *Arg.* 1: 269 (1733, 1754). SCHERPING *Cober* 2: 103 (1737; *om klokhet, visad av t. ex. Richelieu*). I wårt Fädernesland hafwa wi .. kommit till en fast, trygg och bestående statistisk författning. *SvLitTidn.* 1820, s. 257. Hvarje rent statistiskt arbete eller dokument .. förlorar sitt ursprungliga värde .. sedan de förhållanden det skildrar äro förbi. *Frey* 1849, s. 259. Statistisk karta öfver de förnämsta grufvor i mellersta Sverige. *JernkA* 1898, pl. XIV (*rubrik*). *SFS* 1920, s. 1510 (*om tabla*). *SvStatskal.* 1939, s. 169 (*om amanuenser*). Ett statistiskt dokumenterat konstaterande av bristande lämplighet. KYRKLUND *Sol* 30 (1951). *SvGeogrÅb.* 1964, s. 7 (*om undersökning*). — jfr ARBETS-, BEFOLKNINGS-, NÄRINGS-, PRIS-, RÄTTS-, SJÖFARTS-, SKOGS-, SKOL-, VARU-, VÄXT-STATISTISK m. fl. — särsk. i uttr. *(Kungliga) Statistiska tabellkommissionen*, om en åren 1886—1948 verksam kommission, som var rådgivande organ åt Statistiska centralbyrån; äv. ss. benämning på den kommission som 1756—1858 hade överinseendet över Tabellverket. Nådig proposition angående inrättande af ett nytt statistiskt embetsverk .. med benämning af Statistiska Tabellkommissionen. *SFS* 1858, nr 71, s. 2. Instruktion för Kongl. Statistiska Tabellkommissionen. *Därs.* 1886, nr 77, s. 1. Tabellverket, vars siffermaterial 1756—1858 bearbetades av Statistiska tabellkommissionen. CARLSSON (o. ROSÉN) *SvH* 2: 33 (1961).

STATIV *stati⁴v*, n. (*VetAH* 1739, s. 50, osv.) ((†) m. NORDFORSS (1805)); best. -et; pl. = (DALIN (1854) osv.), äv. (numera mindre br.) -er (MÖLLER (1790), ÖSTERGREN (1946)). (förr äv. -if, -iw) [jfr t. *stativ*; till lat. *stativus*, som står fast, till sup.-stammen av *stare*, stå (se STÅ, v.)] (vanl. flyttbar) ställning varpå l. vari ngt (i sht instrument) placeras för att ge det stabilitet (o. samtidigt inställbarhet i olika lägen o. d.); ställ; oftast om sådan ställning med en platta l. flera (ofta tre) ben utgörande underrede o. (en l. flera ståndare) uppbärande en fästanordning. *Jordgloben är upphängd i ett stativ av mässing.* Et statik eller trefot. *VetAH* 1739, s. 50 (*felaktigt för statif*). Stativet eller (*lantmäteri-*)taflans fot .. består af två delar. ALREIK *Landtm.* 47 (1843). O fotograf, hör hit, ställ opp på afstånd ditt stativ / Och gif mig åter denna bild utaf familjelif! SANDER (o. FLODMAN) 64 (1871). Underarmen fixeras (*vid muskelundersökning*) på ett stativ genom tvänne stadiga skrufbandager. *PedT* 1897, s. 423. Sedan satte han (*biljard-*)köen tillbaka i stativet. LINDQVIST *Stud.* 45 (1906). JOHNSON *Se* 9 (1936; *uppbärande projektionsapparat i biograflokal*). (*Bryggapparaten för kaffe*) består av en glaspumpa fäst vid stativ. *StKokb.* 545 (1940). *Kulturen* 1952, s. 16 (*uppbärande bordsskivan på tebord*). *TNCPubl.* 69: 110 (1978). — jfr ATELJÉ-, BORD-, KAMERA-, MOTOR-, PEJL-, PRESS-, RAKET-, RIKT-, ROR-, SAX-, STOL-, TAK-, TREFOTS-, TRÄ-STATIV m. fl. — särsk. i utvidgad anv., om ram uppbärande ngt; i ssgrna VELOCIPED-STATIV o. STATIV-TÄLT.

Ssgr: A: STATIV-ARBETARE⁻⁰²⁰⁰. (numera bl. tillf.) arbetare som yrkesmässigt tillverkar stativ. RUNEMARCK *VagvSthm* 146 (1790). — -ARM. jfr arm, sbst. III 4. *LAHT* 1912, s. 111. — -AXEL. på stativ fäst axel (se axel, sbst.[1] I 2). *Dædalus* 1942, s. 28 (*i annons*). — -BEN. jfr ben, sbst.[1] II 2 *b*. *JernkA* 1872, s. 262 (*uppbärande markscheiderbord*). ROOSVAL *Schmidt* 10 (1896; *på kamerastativ*). — -BORD. bord (se bord, sbst.[1] 5, 5 *d*) med stativ. *VetAH* 1774, s. 19 (*om ritbord för perspektivritning*). — -FODRAL. *BelysnInstrInf.* 1919, s. 37. — -FOT. jfr fot 4 *b* o. -ben. *SFS* 1861, nr 78, s. 3. — -GÄNGA. gänga (se gänga, sbst. 2) för l. i stativ. ENGLUND *EngSvFotogrLex.* 101 (1955; *i kamera*). — -HUVUD. om den (översta, löstagbara) del av ett stativ vid vilken benen (l. andra uppbärande delar) fästas l. är fästa (o. varpå det fästes som uppbäres av stativet); jfr huvud 6. *JernkA* 1839, s. 224. — -HÅL. jfr -gänga. ENGLUND *EngSvFotogrLex.* 101 (1955). — -KAMERA. kamera med l. för stativ; jfr res-kamera. *KatalIndUtstSthm* 1897, s. 17. Stativkamera (*dvs.*) kamera med stativ. *IllSvOrdb.* (1955). — -KIKARE. (stativ- 1923 osv. stative- 1825) kikare för l. med stativ. *DA* 1825, nr 26, s. 3. — -KÄPP. käpp utgörande (stativ l.) stativben. *JernkA* 1839, s. 231. — -MANGEL. mangel (se mangel, sbst.[3] 1) för l. med stativ. ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1918). — -RAD. *tele.* på telestation: rad av paneler uppbärande teleteknisk utrustning. *VocTélInt.* 33 (1931). — -SKRUV. jfr skruv, sbst.[1] ROOSVAL *Schmidt* 19 (1896; *i kamerastativ*). — -STATION. (†) station (se d. o. II 5) för stativ för mätinstrument, mätstation. *JernkA* 1839, s. 338. — -STÅNDARE. ståndare på l. till stativ. *SFS* 1861, nr 78, s. 3. — -TAPP. (rörlig) tapp utgående från stativhuvud. *JernkA* 1839, s. 269. — -TÄLT. till slutet: tält som vilar på en ram av metallskenor o. d. (utan hjälp av linor). *Barometern* 1965, nr 140, s. 5 (*annons*). — -VÅG. *farm.* apoteksvåg vars vågbalk l. balans (se d. o. II 1 *a*) vilar med sin mittpunkt på en med eggformad stödjepunkt försedd del som vilar på ett stativ. *SundhetscollBer.* 1856, s. 220.

B (†): STATIVE-KIKARE, se A.

STATLIG, adj.[1] -are; adv. -EN (*HB* 2: 297 (1596)).

(stadt- 1561—1596. stat- 1549. -lich 1568. -lig(h) 1549—1596. -ligit, n. sg. 1561—1572) [jfr dan. o. nor. *statelig* (ä. d. äv. *statlig*); av mlt. *statlīk, stātlīk* l. ä. t. *sta(d)tlich, staatlich* (t. *stattlich*), avledn. av STAT, sbst.[3] (i bet. I 3); i bet. 2 sannol. utvidgad anv. av 1 (jfr bet.-utvecklingen av PRÄKTIG 4), möjl. dock etymologiskt identiskt med STATLIG, adj.[3] — Jfr STATLIG, adj.[2], STATLIG] (†) 1) motsv. STAT, sbst.[3] I 3: ståtlig l. storslagen l. magnifik l. praktfull l. präktig. Ett stadtligit och ett Kongh*(ligi)*t hwsz. *HH* XXXIII. 1: 201 (1561). Offuenn for forbemelde fiskerriet ligger store ssiöer, ssom er stadtlich ål wdthij. *BtFinlH* 4. 360 (1568). Både takett och golffwett *(i drottningens gemak)* bliffwer anseendtligit och stadtligit. *HB* 1: 190 (1572). Cröningen i Danmark ehr stadtligen afgongen ther haffue wared tiugu Furster. *Dars.* 2: 297 (1596). 2) riklig l. ordentlig l. ansenlig l. betydande l. stor. *G1R* 20: 297 (1549; *om penningsumma*). Haffuer Jag megh befraget .. och förnummit att .. *(guldskedaren)* för sine kunster fast en stadtlig Summe penger begärer. *HH* XXXIII. 1: 113 (1561). Wii *(J. III)* haffue försörgdt Stocholms stadh med stadtligere priuilegier och rättigheeter .. änn som någen tiidh tillförenne vdi wåre förfädhers .. tiidh. *PrivSvStad.* 3: 238 (1573).

STATLIG *sta*[3]*tlig*[2], adj.[2], stundom äv. STATSLIG *sta*[3]*tslig*[2], adj.; n. o. adv. -T. (stat- 1868 osv. stats- 1871—1971) [jfr dan. o. nor. *statslig, statlig*, t. *staatlich*; avledn. av STAT, sbst.[3] (i bet. III 3, V 1). — Jfr STATLIG, adj.[1]] 1) (numera bl. i vissa kretsar, tillf.) motsv. STAT, sbst.[3] III 3: som har avseende på l. gäller (riks)budget, budget-. WIDEGREN *Frekv.* 1: 218 (1935). 2) motsv. STAT, sbst.[3] V 1: som rör l. står i samband med l. hänför sig till l. kännetecknar en stat l. staten l. en stats l. statens organisation l. verksamhet l. ordning o. dyl. l. som försiggår l. råder i l. gäller för en stat l. staten l. som är en stats l. statens l. som ägs l. drivs l. ombesörjs l. lämnas l. ges o. d. av en stat l. staten l. som representerar l. grundar sig på l. bygger på staten l. statsprincipen o. d., stats- (särsk. motsatt dels: kommunal-, dels: landstings-); stundom äv. närmande sig bet.: världslig (motsatt: kyrklig). jfr HALV-, INOM-, MELLAN-, ÖVER-STATLIG. *Statlig och kommunal skatt samt landstingsskatt.* BOLIN *Statsl.* 1: 113 (1868; *om ordning*). Finlands ställning och särskilda statliga organisation *(år 1811)* .. tycktes fordra upprättandet af egna trupper. SCHYBERGSON *FinlH* 2: 401 (1889). Bondeklassens uppehållande *(i Tyskl.)* blef .. *(på 1500- o. 1600-talen)* ett statligt intresse, som hade till följd förbud emot .. indragning af skattskyldig bondejord till sambruk med den skattefria herrgården. *LAHT* 1900, s. 19. Rådhus och andra statsliga samlings- och ämbetslokaler. HAHR *ArkitH* 49 (1902). Frankrike blev *(på 1600-talet)* det centralisationens förlovade land .. där statlig och kyrklig auktoritet vördades. SYLWAN (o. *Bing*) 1: 294 (1910). Bland karaktärsdrag, som tilläggas de keltiska folken .. må framhållas: stortalighet, fåfänga och oförmåga af statslig sammanslutning. VISING *Span.* 65 (1911). Veterinärstyrelsen har i en skrivelse till jordbruksdepartementet lagt fram förslag till kungörelse om statlig kontroll av charkuterifabriker. *DN(A)* 19/1 1964, s. 17. Statliga organ går *(dvs. vänder sig)* till statliga lagar, läser lagarnas text och studerar förhistorien till lagstiftningen. *SDS* 30/8 1977, s. 6. särsk. i uttr. *statlig begravning*, begravning på stat(en)s bekostnad (o. med officiell hedersbevisning), statsbegravning. Nelson skulle få statlig begravning. RENNER *Forester Atropos* 29 (1954).

Avledn. (till 2): STATLIGHET, r. l. f. (mera tillf.) om egenskapen l. förhållandet att vara statlig; stundom äv. om (det för ett folk l. en nation kännetecknande) förhållandet att konstituera en (egen l. självständig) stat l. om livsformen att leva i en sådan; i sht förr äv. konkretare, närmande sig l. övergående i bet.: (egen l. självständig) statsmakt. *(Den ryske generalguvernoren greve Heiden)* visade *(till en början)* alls icke vår statlighet och dens främsta representant, lantdagen, några fula miner. *FinT* 1923, 2: 178. Trots sin ofrihet hade *(den finlandska)* nationen hittills levat ett liv i halv statlighet under en inre självstyrelses högtidligt stadfästa former. MÖRNE *Liv* 259 (1925). Man får hoppas, att Aftontidningens läsare .. *(som av Strindberg uppmanats att studera hebreiska)* inte krånglade med universitetens förmodligen genom sin statlighet fördärvade grammatikors språkhumbug. LAURIN *Minn.* 4: 113 (1932).

STATLIG, adj.[3]; anträffat bl. i komp. -are. (stadtligere) [av mlt. *statlīk* l. ä. t. *sta(d)tlich, stattlich*, passande, säker, trygg, ordentlig, eftertrycklig, duktig m. m., sannol. avledn. av det sbst. som föreligger i mht. *state*, passande ställe l. tidpunkt, gynnsamt tillfälle, läge, hjälp (se STADA, sbst.[1]). — Jfr STATLIG, adj.[1], STÅTLIG] (†) ss. adv., i komp.: på ett säkrare l. tryggare l. eftertryckligare l. duktigare sätt. Ath wij dhå *(dvs. om Kristian II anfaller Sv.)* .. eder, edre hustruer, barn, godz och ägedeler, teste bettre och stadtligere frijda, beskydda och beskerma kwnne. *G1R* 12: 255 (1539).

STATLIGHET, se statlig, adj.[2] *avledn.*

STATO- *sta*[1]*tω-* l. *stat*[1]*ω-* l. *sta*[1]*to-* osv. [jfr t., eng. o. fr. *stato-*; av gr. *σтατο-*, ssgsform till *σтατός*, stående, placerad (se STA(D), adj.)] ss. förled i ssgr betecknande ngt som anger hur ngn l. ngt står (i höjdled l. i vinkel mot jordytans plan o. d.) l. betecknande ngt som gör att ngt består.

Ssgr [med motsvarigheter i t., eng. o. fr.]: STATO-BLAST ~*blas*[4]*t*, r.; best. -en; pl. -er. [senare leden är gr. *βλαστός*, grodd] (i fackspr.) hos mossdjur som lever i sötvatten: groddknopp som efter sommarens slut bildas i moderorganismen o. efter dess död utvecklar ett nytt djur. THORELL *Zool.* 2: 324 (1865). — -CYST. *zool.* hos kräftdjur, insekter, maskar m. fl. ryggradslösa djur: jämviktsorgan bestående av en blåsformig bildning; jfr cysta 2. *2NF* 23: 434 (1915). — -LIT ~*li*[4]*t*, r.; best. -en; pl. -er. [senare leden av gr. *λίθος*, sten (jfr LITO-)] (i fackspr.) (sinnes)organ för balanssinne som består av en liten ansamling av mineralhaltig massa inuti det statiska organet (t. ex. örat) o. som med sina rörelser påverkar (sinnes)cellerna, otolit; jfr hörsel-sten. *2NF* 19: 759 (1913). LINDSKOG o. ZETTERBERG (1975). Ssgr (i fackspr.): statolit-organ. (sinnes)organ bestående av statolit. *2NF* 25: 631 (1916). -stärkelse. i ä. teori beteckning på stärkelse(korn) som i vissa delar av växterna antogs fungera ss. statolitorgan; jfr -teori. *2SvUppslB* 25: 1224 (1953). -teori. i sg. best., om en förr omfattad teori angående statolitstärkelse. *2SvUppslB* 25: 1224 (1953). — -ME-

TER. 1) (förr) apparat för mätning av graden av glosögon (se glos-öga slutet). WERNSTEDT (1943). 2) (i fackspr.) apparat för höjdmätning, bestående av en sluten vätskemanometer. *TT* 1939, Allm. s. 377. — -SKOP. (förr) i luftfartyg: apparat för höjdmätning; jfr -meter 2 o. vario-meter. *Ekbohrn* (1936). *Globen* 1943, s. 13. Ssgr: statoskop-kamera. (förr) kamera för registrering av statoskopets höjdvärden. *Globen* 1943, s. 27. -uppgift. uppgift (om höjdvärde) erhållen från statoskop. *Ymer* 1948, s. 149.

STATOR, sbst.[1], m.; anträffat bl. i pl. -er. [av lat. *stator*, grundare, upprätthållare (särsk. ss. epitet för Jupiter), vbalsbst. till *sistere*, få att stanna, grunda, upprätta (p. pf. *status*, sup. *statum*; se STA, v.)] (†) om person som lanserar en viss vetenskaplig åsikt. Man bör ej göra de första Statorer i antiphlogistiska theorien orätt. *JournSvL* 1799, s. 44.

STATOR *sta⁴tor* l. *-ωr*, sbst.[2], r. l. m.; best. -n; pl. statorer *statω⁴rer*. [jfr t., eng. o. fr. *stator*; till lat. *stare*, stå (se STA, v., o. STATOR, sbst.[1])] 1) *tekn.* om den stillastående delen i elektrisk motor l. generator; motsatt: rotor (se d. o. *a*). *(I Westinghouses generator är rotorn)* anbragt inuti den orörliga delen "statorn", som omsluter induktorn och innehåller elektromagneterna. DAHLANDER *Elektr.* Suppl. 195 (1900). ELFVING *Starkstr.* 85 (1909; *i asynkron motor*). *TT* 1940, Elektr. s. 37 (*i vattenturbindriven generator*). Statorn *(till växelströmsmotorn)* har i huvudsak samma konstruktion som statorn i en växelströmsgenerator. BERGHOLM *Fys.* 3: 103 (1955). 2) (förr) om den fasta spolen (se SPOLE, sbst.[3] 4) i en variometer; motsatt: rotor (se d. o. *b*). ERIX (1923). *Radiolex.* (1952). 3) *tekn.* i bils automatiska växellåda: mellan pumphjul o. turbin inkopplat hjul för omlänkning av vätskeflödet, statorhjul, ledskovelhjul. *AlltBil.* 83 (1976).

Ssgr (*tekn.* o. *el.-tekn.*): (1) STATOR-BLECK. bleck (se bleck, sbst.[3] 2) i l. för stator. *SvInköpsreg.* 1937, s. 244. — (1, 2) -FÄLT. elektriskt fält (se d. o. 9) i stator. ELFVING *Starkstr.* 86 (1909). — (3) -HJUL. = stator 3. *Motorför.* 1955, nr 2, s. 11. — (1) -HUS. statorstomme. *SEN* R 8105: 9 (1956). — (1) -KÄRNA. kärna (se kärna, sbst.[1] 2 *g ε*) i l. för stator. *HufvudkatalSonesson* 1920, 2: 191. — (1, 2) -LINDNING. konkret: lindning (se linda, v. 1 *c*) i l. för stator. *2NF* 7: 248 (1907). — (1) -STOMME. stomme i l. för stator; jfr -hus. *VaruhbTulltaxa* 2: 600 (1932). — (1, 2) -STRÖM. elektrisk ström för åstadkommande av statorfält. *Karleboser.* (1948).

STATS, se stass, sbst., stats-telegram *anm.*

STATSBORGARE *sta³ts~bor²jare* l. *stat³s~*. m.//ig.; best. -en, äv. -n; pl. = (*LBÅ* 11—13: 81 (1798) osv.). [jfr dan. o. nor. *statsborger*, t. *staatsbürger*; av STAT, sbst.[3] (i bet. V 1), o. BORGARE, sbst.[1] — Jfr STATSBORGARSKAP, STATSBORGERLIG] (numera bl. mera tillf., i sht i skildring av ä. förh.) person med (folkrättsligt giltigt) medborgarskap i en viss stat (där vederbörande lever o. har sin näring), statsmedborgare, medborgare (se d. o. 4); stundom äv. (numera bl. i skildring av ä. förh.) pregnant(are), om person av ovan angivet slag med fullt medborgarskap (innebärande rätt l. skyldighet att delta i statens politiska liv); jfr BORGARE, sbst.[1] 3, STATSBORGARSKAP. Vilkoren för en rättmätig statsförfattning .. bestå *(bl. a.)* i .. allas jämnlikhet såsom statsborgare. HÖIJER 4: 189 (1796). Statsborgare .. *(dvs.)* Hvarje samhällsmedlem, som har rättighet att deltaga i de allmänna angelägenheterna. DALIN (1854). Hos .. *(den klassiska forntidens folk)* var man alltför mycket statsborgare för att rätt hafva tid att sysselsätta sig med familjen. WISÉN *Tal* 13 (1881). De "utlänningar", som inskrivas i *(jägar-)*bataljonen bliva icke tyska statsborgare, och Tyskland ikläder sig intet ansvar för deras invaliditet eller död. ESTLANDER *11Årt.* 4: 190 (1927). Den enskilde har *(enligt H. Hjärne)* att under ansvar fullgöra sina skyldigheter som statsborgare – röstning är snarare en plikt än en förmån. BJÖRCK *HeidenstSek.* 67 (1946). *SAOL* (1973). — särsk. i vissa numera obrukliga uttr. *a)* [jfr t. *aktivbürger*, fr. *citoyen actif*] *aktiv statsborgare*, statsborgare med politiska rättigheter i staten; jfr AKTIV 1 *i* o. STATSBORGERLIGHET. Bönderne, Odalmännen, de i Samhällets offenteliga angelägenheter röstägande männen .. eller för att begagna ett modernt uttryck, de activa Statsborgarene .. sågo med högsta missnöje Olof .. Skotkonungs .. egenvilliga förfarande. NORDSTRÖM *Samh.* 1: 52 (1839). *(Bonden)* var *(i äldsta tider)* den egentligen aktive statsborgaren. (AGARDH o.) LJUNGBERG III. 2: 132 (1857). *b) omedelbar statsborgare*, statsborgare i kraft av att uppfylla vissa personliga, icke till släktskap relaterade, kriterier; jfr OMEDELBAR 1. Tacitus .. berättar, att den germaniske ynglingen, i och med detsamma han förklarades "varaktig" (krigsduglig), ej längre räknades blott såsom en släktmedlem utan blef omedelbar statsborgare. BOETHIUS *HistLäsn.* 2: 7 (1898).

Ssg (numera föga br.): STATSBORGAR-, äv. STATSBORGARE-RÄTT. sammanfattande, om de rättigheter (o. förpliktelser) som tillkommer (resp. åligger) en statsborgare i en viss stat, medborgarrätt; äv. närmande sig l. övergående i bet.: (stats)medborgarskap. I det ena landet, der styrelsen icke hushållar med anstalter att försäkra framtida slägtens sjelfständighet, välstånd och förädling, betalar .. *(statsborgaren)* dyrare än i ett annat sin statsborgarerätt. JÄRTA 2: 219 (1823). Absolutismen kände lika litet, som medeltiden, en allmän statsborgarrätt. *Frey* 1848, s. 277. Hvad .. angår de politiskt rättsliga *(adliga)* privilegierna, så innebära dessa .. *(bl. a.)* vissa friheter och skyldigheter i afseende å statsborgarrätten. *2NF* 1: 155 (1903).

STATSBORGARSKAP *sta³tsborjar~ska²p* l. *stat³s-*, äv. (numera knappast br.) STATSBORGARESKAP *sta³tsborjare~ska²p* l. *stat³s-*, l. STATSBORGERSKAP *sta³tsborjer~ska²p* l. *stat³s-*, n.; best. -et; pl. =. (-borgar- 1911 osv. -borgare- 1894—1916. -borger- 1935) [jfr d. *statsborgerskab*, t. *staatsbürgerschaft*; avledn. av STATSBORGARE (delvis dock uppfattat (o. bildat) ss. ssg av STAT, sbst.[3] (i bet. V 1), o. BORGARSKAP, sbst.[1]); med avs. på formerna -borgare-, -borger- jfr MEDBORGARSKAP] (numera bl. mera tillf., i sht i skildring av ä. förh.) om den relation av (folkrättsligt giltig) tillhörighet (samhörighet) som föreligger mellan en statsborgare i en viss stat o. (de övriga statsborgarna i) denna stat, särsk. liktydigt med: medlemskap (bland statsborgarna) i en viss stat; äv. i utvidgad anv., närmande sig l. övergående i bet.: nationalitet (se d. o. 1); medborgarskap.

(Jag) anser .. emigrant icke böra ega ovilkorlig rätt att genom någon sin ensidiga åtgärd bevara det svenska statsborgareskapet utöfver den första tioårsperiod, som förslaget uppstält såsom regel. *BtRiksdP* **1894**, I. 1: nr 8, s. 11. I förteckningen öfver immigranter skall för hvarje från utlandet inflyttad person hans nationalitet (statsborgarskap) antecknas. *SFS* **1911**, Bih. nr 57, s. 6. Denna *(statsborgarens)* rättsliga samhörighet *(med övriga statsborgare)* har två sidor, en yttre, folkrättslig, och en inre, statsrättslig. Den förra betecknas som statsborgarskap l. nationalitet, den senare som medborgarskap l. medborgarrätt i inskränkt bemärkelse. *2NF* 17: 1380 **(1912)**. Enligt 1734 års lag *(torde)* icke statsborgarskapet utan hemvistet .. ha bestämt egenskapen af inlänning eller utlänning. KALLENBERG *CivPr.* 1: 340 **(1918)**. Med ordet svensk kunna vi ibland avse statsborgerskapet, ibland härstamningen, ibland sinnelaget. Många äro svenskar blott i en av dessa betydelser, andra i alla tre. BECKMAN *VardLog.* 28 **(1935)**. En lättillgänglig, ej för vidlyftig hand- och uppslagsbok i frågor rörande svenskt statsborgarskap *(har utkommit)*. *SvJuristT* **1937**, s. 235. *BraBöckLex.* **(1979)**. — särsk. i uttr. *allmänt statsborgarskap*, (på undersåtsförhållande till statsöverhuvudet grundat) statsborgarskap tillkommande varje enskild medborgare i en enhetsstat; jfr ALLMÄN **I 2**. Vid nya tidens början *(hade)* i allmänhet länsstaten ersatts af den nationella enhetsstaten, som sammanhölls af ett allmänt statsborgarskap (undersåtsförhållande) i stället för af privaträttsliga länsförbindelser. *2NF* 17: 201 **(1912)**.

STATSBORGERLIG *sta³ts-bor²jerlig* l. *stat³s~*, adj.; adv. **-T.** (**-borgerlig 1812** osv. **-borglig 1841—1859**) [jfr dan. o. nor. *statsborgerlig*, t. *staatsbürgerlich;* avledn. av STATSBORGARE (delvis dock uppfattat (o. bildat) ss. ssg av STAT, sbst.³ (i bet. **V 1**), o. BORGERLIG); med avs. på formerna **-borgerlig, -borglig** jfr MEDBORGERLIG] (numera bl. mera tillf., i sht i skildring av ä. förh.) på olika sätt relaterande det gm huvudordet uttryckta till en (sann) statsborgare(s) l. (sanna) statsborgare(s) l. (de sanna) statsborgarna(s) (i en viss bestämd stat l. i allmänhet); särsk.: som har avseende på l. angår l. rör l. gäller l. tillkommer o. dyl. l. som (är av det slag l. den natur o. d. som) kännetecknar l. utmärker o. dyl. l. som vänder sig l. appellerar till o. dyl l. som anstår l. höves l. lämpar sig l. passar sig för o. d. en (sann) statsborgare osv. l. som är en (sann) statsborgares osv. l. som utgår från l. hänför sig till (de sanna) statsborgarnas krets l. dyl.; medborgerlig; förr möjl. äv. närmande sig l. övergående i pejorativ bet.: kälk- l. spetsborgerlig. Mig .. hafva .. *(de romantiska dikterna)* vida mer förbättrat, än alla modernitetens statsborgerliga, barnuppfostrande, husmoderliga, psychologiska och teleologiska roman-amfibier tillsammantagna. *Phosph.* **1812**, s. 116. Hvad .. den *(svenska)* statsborgerliga national-karakteren beträffar. ATTERBOM *Minn.* 1: 132 **(1817)**. *(Den gudomliga lagen hade)* blifvit förvandlad till en stel bokstaf, eller ett statsborgerligt tvångsmedel. WALLIN *1Pred.* 2: 349 (c. **1830**). Det småstads-borgerliga politiserande, som, af en usel dagblads-läsning närdt och ständigt mera förpöbladt, nu icke tillåter något enda af nationens högsta interessen komma till tals, – skall det lemna rum för ett stats-borgerligt, som förstår hvad Bildning, hvad Konst, hvad Vetenskap, hvad Religion betyda. ATTERBOM *PhilH* 304 **(1835)**. De statsborgerliga skyldigheter, tjenster och förpligtelser, hvartill kyrkans föreståndare för de till dem *(under medeltiden)* förlänade regalier .. voro förbundna. STRINNHOLM *Hist.* 3: 748 **(1848)**. I den romerske gentlemannens bildningskrets ingingo icke blott de så att säga statsborgerliga disciplinerna *(dvs. de fria konsterna (se* FRI **3** *a α))* och filosofi, utan .. äfven medicin, åtminstone såsom en gren af naturkunnigheten. ODENIUS *2Celsus* 14 **(1906)**. Tiden ropar efter större statsborgerlig bildning. *NDA* 16/3 **1921**, s. 4. Statsborgerlig uppfostran. *SvD(A)* 26/3 **1929**, s. 4. — särsk. *a)* [efter nor. *statsborgerlig stemmerett*] (enstaka, i skildring av norska förh.) i uttr. *statsborgerlig rösträtt*, statsborgarna tillkommande politisk rösträtt. *NordT* **1929**, s. 438. *b)* (numera bl. tillf.) ss. adv.: ur statsborgerlig synpunkt; i egenskap av l. ss. statsborgare. För *(L. F.)* Rääf var det en sak af allra högsta betydenhet, både personligt och statsborgerligt, att tillhöra den gamla, besuttna adeln. WIESELGREN *Samt.* 71 **(1872, 1880)**.

Avledn.: STATSBORGERLIGHET, r. l. f. (numera föga br.) om (manifestation av l. uttryck för) statsborgerligt varande l. egenskapen l. förhållandet o. d. att vara statsborgerlig; anträffat bl. (†) i uttr. *aktiv statsborgerlighet*, "statsborgerlighet" (i ovan angiven bet.) som är "aktiva statsborgares" (se **statsborgare** *a*) l. som är kännetecknande för sådana, "statsborgerlighet" som innebär politiska rättigheters åtnjutande. Hvarje *(fransk medborgare)* .. var *(under Napoleons tid)* förpligtad till vapentjenst. Det var det första och blef det enda vilkoret för all aktiv statsborgerlighet. GEIJER I. 5: 380 **(1847)**.

STATSBORGERSKAP, se **statsborgarskap**. — STATSBORGLIG, se **statsborgerlig**. — STATSIE, se **statie**.

STATSKONST *sta³ts-kon²st* l. *stat³s~* l. (vard.) *stas³~*, r. l. f.; best. **-en**; pl. **-er.** (förr av. skrivet dels **-kånst**, dels med bindestreck mellan leden) [jfr dan. o. nor. *statskunst*, t. *staatskunst;* av STAT, sbst.³ (i bet. **V 1**), o. KONST] konst (se d. o. **3** *e*) som består i att politiskt leda l. styra en stat o. utveckla l. forma dennas inre o. yttre förhållanden, (stats)politisk konst (stundom äv. övergående i allmännare bet.: (riks)politik; förr äv. (jfr KONST **2**) liktydigt med: statslärdom l. statsvetenskap); äv. inskränktare o. konkretare, om statskonst (i ovan angiven bet.) sådan den manifesterar sig l. kommer till uttryck hos en statsman l. politiker l. regering o. dyl. l. hos en statsvetenskapsman o. d. (i denna anv. äv. pregnant, om ngns färdighet l. skicklighet i att utöva denna konst, närmande sig bet.: statsklokhet); i inskränktare o. konkretare anv. i sht förr äv. om politiskt tillvägagångssätt l. politisk metod l. taktik l. manöver l. fint (förr äv. oeg. l. bildl., liktydigt med: (metodiskt l. taktiskt) tillvägagångssätt, metod, taktik, knep); jfr STATSMANNA-KONST. DALIN *Arg.* 2: 145 **(1734, 1754**; *inskränktare o. konkretare*). Den fremande Regeringen *(i Sv. under unionstiden)* skulle en gång slutas med grufveliga våldsamheter, och Christierns tyranniske lynne gjorde dem odrägeligare, än en Regent med mera statskonst skulle vågat. SCHÖNBERG *Bref* 1: 179

(1777). I Konung Carl IX tid, skal Bonde-Ståndet oordenteligen hafva kommit til Riksmöten, så många som behagat, så at deras mängd skulle hafva tagit liudet af de andra Stånden .. Det *(ar)* nog vitterligt, at denne Konung nytjat en sådan Statskonst. *Dars.* 205 (1778). *(Sv.)* Statskonst .. *(T.)* Staatswissenschaft. DAHNERT (1784). Så billig som vis är den statskonst i det Lärda, at först uppgifva .. et arbetes merit; och sedan .. strängt granska felen. THORILD *(SVS)* 3: 28 (1791). *(Rebelledaren)* hade .. skaffat sig rykte för att hafva stor talent för statskonster i allmänhet; han var i det afseendet ett slags taskspelare, som kunde äta brinnande blår utan att svälja ned en gnista. LUNDGREN *MålAnt.* 2: 205 (1872). Det var .. på statskonstens fält, som .. *(Vilhelm III)* vann sina vackraste framgångar. PALLIN *NTidH* 98 (1878). Det gamla bortglömda ordstävet, att redlighet är den bästa statskonsten. ÖSTERGREN (1945). — särsk. (numera föga br.) i utvidgad anv., konkret: lärobok i statskonst; jfr STATSKONST-LÄRA. FANT *TalSASlotscap.* 1789, s. 16.

Ssg: STATSKONST-LÄRA. (föga br.) lära (se lära, sbst. 2) i l. om statskonst(en), särsk. om hur denna bör vara beskaffad; jfr **politik 1, statskonst** slutet. *2NF* 21: 1243 (1914). *Dars.* 26: 1088 (1917).

Avledn. (numera föga br.): STATSKONSTLIG, adj. som har avs. på l. gäller statskonst(en) l. som tillhör l. faller inom statskonstens område (äv. allmännare: (stats)politisk); äv.: som kännetecknar l. utmärker l. hör ihop med statskonst (anträffat bl. oeg. l. bildl., om ngns fintlighet: taktisk l. förslagen l. fiffig). *(Drängen)* Carlsson hade .. ett styft stycke arbete och dessutom icke ringa statskonstlig fintlighet att utveckla för att tränga igenom *(dvs. lyckas förverkliga sina planer)*. STRINDBERG *Hems.* 52 (1887). ÖSTERGREN 1: 896 (1917).

STATSLIG, se **statlig**, adj.[2]

STATSMAN *sta³ts-man²* l. *stat³s-* l. (vard.) *stas³-* äv. [4-1] (ståtsman WESTE, enl. RYDQVIST (*SSL* 4: 216 (1868)) har ordet "nästan allestädes (utom här och der i Upland)" akut ton på första stavelsen), förr äv. **ESTATSMAN**, m.; ig.: best. **-mannen**; pl. **-män** *-män²* resp. [1] (SPEGEL *GW* 229 (1685) osv.) (†) **-männer** WESTE *FörslSAOB* (c. 1817)). (**estats-** 1688, 1710. **stat-** 1881. **stats-** (**-ds-**, **-dz-**, **-tz-**) 1685 osv.) [jfr d. *statsmand* (i sht förr äv. skrivet *stads-*), nor. *statsmann*, t. *staatsmann* (ordet återgår i germ. spr. på fr. *homme d'état*); av **STAT**, sbst.[3] (i bet. **V 1**), o. **MAN**, sbst.[2]] **1)** person (i sht man) som (ingår i ett kollektiv av personer som) innehar den (högsta) politiska ledningen av en stat; ofta pregnantare, om sådan person som (gm sina politiska egenskaper, särsk. förmågan att höja sig över (småskuren) parti- l. lokalpolitik) förstår att politiskt leda l. forma en stat o. därvid ger prov på god l. stor statskonst (i denna anv. särsk. motsatt: (parti)politiker l. (parti)taktiker); stundom äv. allmännare, liktydigt med: politiker. SPEGEL *GW* 229 (1685). Ödmiuke tienare, Herrar Stats-Män, nog hade jag lust at säja Er något; men jag wil lämna Er i ro, at arbeta för Rikets bästa. DALIN *Arg.* 2: 186 (1734, 1754). 3:e delen av "Minnena" visar .. att *(G.)* Wennerberg även som åldring höll sig uppe på statsmannens högre plan, aldrig sjönk ned på politikerns lägre. ALMQUIST *Wennerbg* 211 (1917). I .. *(Goremykins)* kabinett satt Peter Stolypin, slug som Plehwe, brutal som Bobrikov, och därtill, vad ingendera av desse varit, en statsman. ESTLANDER *11Årt.* 3: 436 (1923). Vi äga mer eller mindre lyckade politiker, men inga statsmän. SEGERSTEDT *Hand.* 20 (1923, 1926). Att .. *(Richelieu)* är en stor statsman betvivlar ingen, allraminst hans fiender. JOHNSON *DromRosEld* 156 (1949). Statsmannen har *(enligt Platon)* att avväga olika intressen mot varandra och förverkliga ett tillstånd av social harmoni. ASPELIN *TankVäg.* 1: 97 (1958). Det var *(vid konstitutionsutskottets förhör med statsministern)* partitaktikern, inte statsmannen, som uttalade sig. *SDS* 1/4 1987, s. 2. **2)** (numera bl. i vitter stil l. i vissa, särsk. journalistiska, kretsar) oeg. l. bildl., om ledande person i samhället som (på ett statsmannalikt sätt) utövar ett klokt o. kunnigt ledarskap i allmännyttans tjänst. *(Grundaren av Svenska kullagerfabriken S. Wingquist)* har vanan som många bland de äldre statsmännen i svenskt näringsliv att oförskräckt släppa till sin personliga mening om dagens väsentliga frågor. *SvD(B)* 1946, nr 335, s. 3.

Ssgr (till 1): **A** (numera bl. tillf.): STATSMAN-LIK, se **B**.

B: STATSMANNA-BANA. jfr **bana**, sbst.[1] I *g γ*. LING i *2SAH* 16: 18 (1835). — -BEGÅVNING. jfr **begåvning 2** (slutet). BOËTHIUS *HistLäsn.* 1: 224 (1895). *SvH* 8: 21 (1904; *i pl., konkret, om personer*). — -BLICK. (**statsmanna-** 1834 osv. **statsmans-** 1840) en statsmans blick; nästan bl. bildl. (jfr **blick**, sbst.[1] **3** *b α*), särsk. liktydigt med: statspolitisk skarpblick. (BRINKMAN o.) ADLERSPARRE *Brevväxl.* 261 (1834). — -EGENSKAP[-102], äv. [-200]. egenskap (se d. o. **3**) som tillkommer l. kännetecknar en statsman. LEIJONHUFVUD *Minnesant.* 251 (1840). — -FÖRMÅGA. jfr **förmåga**, sbst. **3** *a*, **4**. *Frey* 1846, s. 35. *2NF* 7: 590 (1907; *konkret, om person*). — -GÄRNING. (i sht i högre stil) jfr **gärning 2.** *2NF* 4: 1342 (1905). — -KARAKTÄR. jfr **karaktär 3** *a*. AHNFELT *KrontRiv.* 2: 294 (1887). — -KLOKHET[-02] l. [-20]. en statsmans klokhet, klokhet (av det slag) som finns hos l. kännetecknar l. präglar en statsman; äv. konkret(are), om (sakkunskap representerad av) person(er) som besitter l. anser sig besitta sådan klokhet. Min oförmåga, att försvara sanning, rättvisa .. och fordringarne ifrån Statsmanna-klokheten, har i dag .. blifvit ådagalagd. *AdP* 1828—30, 47: 164. BOLIN *Statsl.* 1: 315 (1870; *hos Karl den vise*). Aktstycket *(dvs. Spensers förslag år 1596 att anordna klappjakt på irländarna)* väckte uppmärksamhet vid hovet och ansågs vittna om oväntad statsmannaklokhet hos den blide skalden. ENCKELL *KlagVindÖ* 21 (1937). — -KONST. av statsman (statsmän) utövad konst (se d. o. **3** *e*), statskonst, (stats)politisk konst; äv. inskränktare o. konkretare, om statsmannakonst (i ovan angiven bet.) sådan den manifesterar sig l. kommer till uttryck hos en statsman l. politiker (äv. pregnant, om ngns färdighet l. skicklighet i att utöva denna konst, övergående i bet.: statsmannaskicklighet l. dyl.); i konkretare anv. äv. om enskild manifestation av statsmannakonst (i ovan angivna betydelser). Jag *(dvs. den ärelystne statsmannen)* är ej tillfredsställd; jag ser män med penningar utöfva en magt, som jag icke genom statsmannakonster kan vinna. *Locke ÖsterlFrukt* 18 (1876). I Bismarck ser världshistorien statsmannakons-

ten förkroppsligad. KJELLÉN *NatSaml.* 110 (1898, 1906). Kodifikationsfrågan *(gällande Finlands lagar)* leddes i senaten av Brunou, Mechelin och Montgomery. I det förslag de framställde igenkänner man Brunous fina statsmannakonst. ESTLANDER *11Årt.* 2: 274 (1921). Det var ju utlandet som gjorde Tredje Riket och dess Führer "salongsfähiga". Pakterna med Hitler, lovsångerna om hans statsmannakonst, uppvaktningarna på hans födelsedagar .. nonaggressionspakter o. s. v. *PedT* 1951, s. 150. — -LEVNAD. (numera bl. i vitter l. högre stil) statsmannaliv; jfr levnad 2. *1VittAH* 2: 128 (1776). — -LIK, adj. (statsman- 1874. statsmanna- 1914 osv.) lik en statsman(s) l. statsmän(s). *Samtiden* 1874, s. 463 (*om tankar*). — -LIV. särsk.: en statsmans (statsmäns) liv (se d. o. I 2, 3); jfr -levnad. BESKOW i *2SAH* 26: 130 (1851). — -MÄSSIG. jfr -mässig 1 o. statsmanlig. TAMM *AvlAndAdj.* 44 (1899). — -ORDKRÅNGEL^{-020}. (numera bl. tillf.) om statsmäns l. politikers (användande av) tillkrånglade (o. svårbegripliga) ord l. uttryck(s)sätt). BRUNKMAN *SvGr.* 48 (1767). — -SKICKLIGHET^{-102}, äv. $^{-200}$. jfr skicklighet 3 *a α*, 4 *a*. OSCAR II *Mem.* 3: 25 (1863). — -SNILLE. 1) jfr snille 1. BOLIN *Statsl.* 1: 315 (1870). 2) jfr snille 4. BESKOW i *2SAH* 30: 83 (1857). — -TANKE. nästan bl. pregnant: statsmannamässig tanke. ALMQUIST *Wennerbg* 211 (1917). — -VÄRV. (numera i sht i vitter stil) LEIJONHUFVUD *Minnesant.* 251 (1840).

C (numera bl. mera tillf.): STATSMANS-AFFEKTATION. (†) av (person som menar sig vara) statsman anlagda (överdrivna l. tillgjorda) later l. manér. ATTERBOM *Minn.* 551 (1819; *hos F. von Schlegel*). — -BLICK, se B. — -TAL. av statsman hållet (statsmannamässigt) tal. *MorgT* 1948, nr 264, s. 3.

Avledn. (till 1): STATSMANLIG, adj. (numera bl. i vitter l. högre stil) som tillkommer l. anstår l. kännetecknar en statsman l. statsmän l. som är en statsmans l. statsmäns, statsmannamässig. *Samtiden* 1872, s. 175. *Dars.* 1874, s. 75 (*om transaktion*). — STATSMANNASKAP, förr äv. STATSMANSKAP, n. (-man- 1819—1892. -manna- 1880 osv.) (numera i sht i vitter l. högre stil) om ngns varande (en god l. framstående l. sann) statsman; äv. om egenskapen l. förmågan l. insikten i att vara l. agera ss. (det anstår) en statsman l. statsmän (i sht om god l. framstående sådan förmåga osv., o. i denna anv. äv. närmande sig bet.: statskonst); äv. konkretare, om manifestation(er) av statsmannaskap (i ovan angivna betydelser). Fr. Schlegel är .. omgifven af sin fetma och sitt inbillade statsmanskap liksom af en ogenomtränglig mur. ATTERBOM *Minn.* 551 (1819). Hvilken växtlighet af statsmanskap *(i Florens under republikens tid)*! KRÆMER *Sydafr.* 95 (1853). Sådana egenskaper *(dvs. mod o. självständighet)* böra tagas vara på, ty de lägga grunden till statsmannaskap, de giva en stigande ränta allt som åren gå och erfarenheten vinnes. OSCAR II *Mem.* 1: 49 (1880). Att rusta upp gamla slagskepp och satsa på nya kärnvapenmissiler *(osv.)* är sannerligen inte statsmannaskap. *Arbetet(R)* 20/8 1984, s. 2.

STATSMINISTER *sta³ts~minis²ter* l. *stat³s~* l. (vard.) *stas³~*, m.//ig.; best. -tern (*HH* XXXII. 1: 254 (1794) osv.) ((†) -teren MÖLLER 1: 127 (1755). -tren *PT* 1758, nr 3, s. 2); pl. -trar (HÖPKEN 1: 182 (1753) osv.) ((†) -trer SCHONBERG *Bref* 2: 322 (1778), *HT 1918*, s. 246 (1786)). (-minister 1708 osv. -ministre 1786; förr äv. skrivet med bindestreck mellan leden) [jfr t. *staatsminister*, fr. *ministre d'état*, span. *ministro de estado;* av STAT, sbst.³ (i bet. V 1), o. MINISTER]

1) om l. titel för var o. en av de ministrar (se MINISTER 3 *a*) som bildar en rådgivande församling vid ett statsöverhuvuds sida l. en statlig regering; äv. pregnant, om l. titel för den förnämste l. var o. en av de förnämsta av dessa ministrar; dels (i sht *hist.*) om ä. utomnordiska förh. (särsk. i vissa av Tysklands forna självständiga stater, särsk. konungariket Preussen), dels (fullt br.) om nordiska förh. (redovisade under 2; jfr dock *b*); jfr MINISTER-PRESIDENT, PREMIÄR-MINISTER. Hwad skulle thet wal innebära om en Stats-minister, som sitter wid styret, blefwe af .. *(astrologiska)* griller intagen? BLOCK *Progn.* 35 (1708). Den *(spanska konseljen)* plägar bestå af 4 til 6 Statsministrar. EBERHARDT *AllmH* 3: 354 (1776). *(De spanska konungarnas)* Statsministrar Lerma, Olivares och de Haro anteknas, som Efterdömen af oförståndigaste Styresmän. BERGKLINT *MSam.* 2: 338 (1792). Det är han, som öfversätter den s. 92 af bilagde Tidning recenserade skrift af Hr Stats-Ministern Grefve von Hertzberg i Berlin. *HH* XXXII. 1: 254 (1794). *(Sv.)* Statsminister .. Hos Storsultan. *(Fr.)* Vizir. NORDFORSS (1805). *2NF* 22: 210 (1915; *i Preussen*). *Därs.* 37: 1154 (1925; *om ministerpresident i Preussen*). — särsk. i vissa numera obrukliga anv. *a)* i vissa länder: utanför kabinettet (se KABINETT 8 *b*) stående minister för en inre förvaltningsgren (motsatt: kabinettsminister). DALIN (1854). *b)* i utvidgad l. oeg. anv., allmännare, dels om en regents specielle l. förtrogne politiska rådgivare l. medhjälpare, dels om statsman (se d. o. 1); i dessa anv. äv. i fråga om nordiska förh. (jfr 2). Stats-ministrar: en Axel Oxenstierna, en Richelieu, en Colbert. HÖPKEN 1: 182 (1753). *(Profeten Daniel)* är et förträffeligt mönster på en stor Stats-Minister och Hofman. ALMQUIST *InlHelSkr.* 613 (1775). *(C. E.)* Lewenhaupt .. utropades för stor general och statsminister. Beklagligen var han intetdera. FERSEN *HistSkr.* 1: 77 (c. 1790). *(M. G. De la Gardies rättsinnighet och fosterlandskänsla)* behöfva icke bestridas, ej heller hans verkliga kunskap och fyndighet, för att neka honom ett rum ibland stora statsministrar. FRANZÉN *Minnest.* 2: 161 (1823).

2) [specialfall av 1] om statsminister (i bet. 1) i ett nordiskt land (jfr 1 *b*); med avs. på *a β*, *b γ*, *c β*, *d*, *e* jfr KONSELJ-PRESIDENT, MINISTER-PRESIDENT, PREMIÄR-MINISTER.

a) i fråga om förh. i Danmark. *α)* [jfr d. *(gehejme)statsminister*] *hist.* om l. titel för ledamot av (det 1772—1866 existerande, konungen med råd tillhandagående) geheimestatsrådet. Konungen af Danmark *(har)* .. utnämnt *(till förhandlare)* .. Grefwe Anders Peter til Bernstorff .. Hans Kongl. Danska Maj:ts Kamarherre, Stats-Minister och Minister för de Utländske ärender. *Convention* 27/3 1794, s. A 2 b. *β)* [jfr d. (efter sv. l. nor. (jfr *b γ* resp. *c β*) upptaget) *statsminister;* jfr äv. *α*] i fråga om förh. fr. o. m. 1915 (då författning om ändrad titulatur antogs) l. 1918 (då författningen officiellt trädde i kraft): (titel för) förste minister i det danska statsrådet (se

STATSRÅD I 2) o. tillika regeringschef (dessförinnan (fr. o. m. 1855) benämnd: konseljpresident). *3NF* 5: 464 (1926). 1982 avgick Anker Jørgensens regering, då den inte kunde få majoritet för sin föreslagna ekonomiska politik. I stället kom en borgerlig fyrpartiregering med .. Poul Schlüter som statsminister. *BraBöckLex.* 5: 196 (1984).

b) i fråga om förh. i Sv. *α)* (tillf.) *hist.* i fråga om förh. före 1809, om medlem av kungligt råd l. riksråd; förr äv. om medlem av förmyndarregering. Det bör räknas .. *(K. XI:s)* Stats Ministrer .. mera, än Konungen sjelf til last, at nästan alla behof til et krig saknades, då man beslöt att börja det *(år 1675).* SCHÖNBERG *Bref* 2: 322 (1778). Denne brist *(i samverkan inom rådet)* kunde .. afhielpas derigenom, at Eders Kongl. Maj:t hade .. visse statsministrer, hvilka .. samfält utgorde Eders Kongl. Maj:ts conseil. *HT 1918,* 1: 246 *(i handl. fr. 1786).* *β)* [jfr *α*] *hist.* i fråga om förh. i samband med o. efter tillkomsten av 1809 års regeringsform fram till 1876 (jfr dock slutet): (titel för) vardera av de två (enl. det icke antagna håkansonska förslaget: (titel för) var o. en av de fem) ledamöter av statsrådet (se STATSRÅD I 2) som hade att bekläda rikets högsta värdigheter, nämligen (motsatt: statsråd (se d. o. II 2 *b*)) dels den ledamot som hade justitieärendena om hand (efter 1840: var chef för justitiedepartementet), dels den ledamot (särsk. i uttr. *statsminister för utrikes ärendena*) som hade utrikesärendena om hand (efter 1840: var chef för utrikesdepartementet). Ledamöterna af detta statsråd skola *(enligt det håkansonska förslaget)* vara tolf, på det sätt att fem beklåda statsministersämbeten, nämligen en justitieminister, som alltid är ordförande och ledamot i Högsta domstolen, en statsminister för utrikes ärenderne, en för arméens ärender, en för sjöväsendet samt en för inrikes civile ärenderne. De innehafva rikets högsta värdigheter. *HT 1910,* s. 114 *(i handl. fr. 1809).* Statsrådet skall bestå af .. en justitiestatsminister .. en statsminister för utrikes ärenderne; sex statsråd .. samt hofkansleren. *RF* 1809, § 5. Bland dep.-cheferna märktes *(vid departementalreformen 1840)* de båda statsministrarna som chefer för resp. Justitie- och Utrikesdep. *2SvUppslB* 27: 318 (1953). jfr JUSTITIE-, UTRIKES-STATSMINISTER. särsk.: titel som den sittande statsministern för utrikes ärendena bibehöll efter grundlagsändringen 1876 till sin avgång 1880. Hans Exc. Oscar Magnus Björnstjerna, Statsminister. *SvStatskal.* 1877, s. 34. *2NF* 3: 600 (1904). *γ)* i fråga om förh. efter 1876: (titel för) den främste ledamoten av det (till ministär l. regering konsoliderade) svenska statsrådet (fr. o. m. 1975 officiellt benämnt: regeringen) o. tillika dettas (dennas) chef (vilken sistnämnda funktion först gm 1974 års regeringsform fick en statsrättslig grundval efter att dessförinnan sedan lång tid tillbaka vilat på praxis). Statsrådet skall bestå af tio ledamöter, bland hvilka Konungen utnämne en att vara statsminister och statsrådets främste ledamot. *RF 1809,* § 5 (1876); jfr: Nu är Herr Justitie-statsministern otvifvelaktigt den, som anses vara den främste af Regeringens ledamöter och bland dem intager en principal ställning. *RiksdP* 1868, 2 K 3: 471. Statsministern bär jämte utrikesministern och riksmarskalken titeln excellens. OSTERGREN (1946). Regeringen består av statsministern och övriga statsråd .. Statsministern tillsätter övriga statsråd. *RF* 1974, 6: § 1. särsk. (numera knappast br.) i uttr. *designerad statsminister,* vid regeringsbildning: föreslagen statsminister; jfr DESIGNERA 3 *b.* Ytterst bero .. *(ministärskiftena)* på skiftning av partiförhållanden i riksdagen. I regel tillgår härvid så, att konungen åt ledaren för det segrande partiet, den designerade statsministern, lämnar i uppdrag att bilda regering. *2SvUppslB* 27: 320 (1953).

c) [jfr nor. (efter sv. (jfr *b γ*) upptaget) *statsminister*] i fråga om förh. i Norge efter lösgörandet från Danmark gm freden i Kiel 1814. *α)* *hist.* i fråga om förh. under unionen med Sv.: (titel för) den främste ledamoten av det (till ministär l. regering konsoliderade) norska statsrådet vilken det ålåg att under unionskonungens vistelse i Sv. vara stationerad i Sthm tillsammans med två andra statsråd o. där bilda den norska statsrådsavdelningen (efter 1873: (titel för) ordföranden (tillika chefen) för denna avdelning); äv. (efter 1873 fram till unionsupplösningen 1905): (titel för) den främste ledamoten av (tillika ledaren l. chefen för) den i Kristiania hemmavarande (dvs. i Sthm icke stationerade) delen av det norska statsrådet (utgörande den norska regeringen); jfr STATSRÅD I 2 *a γ.* Den Norrske och den Svenske Stats-Ministern .. skola draga lott, om hvilkendera .. *(i det sammansatta statsrådet)* skall föra ordet. *BihRStP* 1815, 2: 491. Kongl. Regeringen i Norrige .. Stats-Minister .. *(S.)* Löwenskjold .. Stats-Råd .. *(O.)* Borch de Schoube .. Ledamot af Stats-Rådets Afdelning i Stockholm. *SvNorrigCal* 1841, s. 412. Kongl. Regeringen i Norge. Stats-Minister .. *(F.)* Stang .. Kongl. Norska Statsråds-Afdelningen i Stockholm. Stats-Minister .. *(O. R.)* Kierulf. *SvNorStatskal.* 1874, s. 627. Jag *(ansattes)* på det ifrigaste af norske statsministern Sibbern med böner, att jag skulle utverka, att konung Karl .. icke skulle låta kalla sig den femtonde. DE GEER *Minn.* 1: 187 (1892). *(Efter 1873)* minskades statsrådsafdelningens *(i Sthm)* betydelse så till vida, som statsministern i Kristiania blef hela norska regeringens ledare och chef, medan statsministern i Stockholm endast blef statsrådsafdelningens ordf. *2NF* 26: 1105 (1917). Riksrätten .. tvang den av kungen stödda konservativa regeringen att avgå *(1884),* varefter Sverdrup blev statsminister i Norges första venstreregering. *BraBöckLex.* 22: 151 (1981). *β)* i fråga om förh. efter unionsupplösningen 1905: (titel för) förste minister i det norska statsrådet (se STATSRÅD I 2) o. tillika regeringschef. Är konungen tillfälligtvis frånvarande från hufvudstaden, kan han öfverlämna rikets inre styrelse till statsministern och minst fem af statsrådets andra medlemmar, som då utgöra Norges regering och föra den i konungens namn, å hans vägnar och efter hans instruktion. *2NF* 19: 1405 (1913). Då Odvar Nordli avgick som statsminister i februari 1981 efterträddes han av Harlem Brundtland. *BraBöckLex.* 4: 21 (1983).

d) [finlandssv. *statsminister;* jfr fin. *pääministeri,* ordagrant: huvudminister] i fråga om förh. i Finl. fr. o. m. 1918 (då ifrågavarande titel förordnades införd) l. 1919 (då Finlands nya konstitution trädde i kraft): (titel för) förste minister i det finska statsrådet (se STATSRÅD I 2) o. tillika rege-

ringschef. Härmed stadgas .. att Senatens viceordförande och ledamöter hädanefter skola kallas statsminister och ministrar. *FFS* **1918**, nr 161, s. 1. Den högsta verkställande makten är uppdragen åt republikens president. Jämte honom skall för statens allmänna styrelse finnas ett statsråd, bestående av en statsminister och nödigt antal ministrar. *Därs.* **1919**, nr 94, s. 1. *(K. Sorsa)* ledde .. som statsminister koalitionsministären 1972—75. *BraBöckLex.* 21: 192 **(1979)**.

e) i fråga om förh. på Island efter uppsägandet av unionen med Danmark 1944: (titel för) förste minister i det isländska statsrådet (se **STATSRÅD I 2**) o. tillika regeringschef. Kabinettssammanträden under ledning av *(den isländske)* statsministern. ANDRÉN *NordStatsk.* 114 **(1963)**. De ordinarie valen 1983 ledde till regeringsskifte, som resulterade i bildandet av en koalitionsregering mellan Självständighetspartiet och Framstegspartiet, med Framstegspartiets ledare Steingrímur Hermansson som statsminister. *BraBöckLex.* 12: 43 **(1986)**.

3) i utvidgad anv. av **2**, om (ungefärlig) motsvarighet till statsminister (i bet. (2 *a β*,) 2 *b γ* (,*c β*, *d*, *e*)) i ett utomnordiskt land. At *(den preussiska)* ämbetsförvaltningen gav Stein enhet genom införande av en verklig statsminister, som skulle äga övervara de övriga ministrarnas föredragning. *Almquist VarldH* 7: 314 **(1928)**. Hände det inte några år tidigare att en japansk kejsare dog, och att en hans troman .. en fältmarskalk eller statsminister .. begick harakiri för att följa sin härskare och vän till den andra världen? LINDSTRÖM *Leksaksb.* 99 **(1931)**.

Ssgr (till **1—3**; i fråga om nutida förh. till 2 *a β*, *b γ*, *c β*, *d*, *e* (,**3**)): **A: STATSMINISTER-BEFATTNING.** jfr **befattning 2** *d* o. **-post, -ämbete**; särsk. (*hist.*) till **2** *b β*. OSCAR II *Mem.* 1: 186 **(1889)**. — **-HOTELL.** särsk. (numera bl. ngn gg i skildring av förh. under unionen mellan Sv. o. Norge) motsv. **hotell 1**: statsministers residens l. ämbetshus. **1)** till **2** *b β*. *BtRiksdP* **1875**, I. 1: nr 41, s. 16. **2)** till **2** *c α;* särsk. i uttr. *det norska statsministerhotellet.* OSCAR II *Mem.* 2: 171 **(1890)**. Hedin var .. ofta gäst i det norska statsministerhotellet på Blasieholmen, särskilt under Otto Blehrs och J. Lövlands tid. HELLSTRÖM i *3SAH* LVIII. 2: 414 **(1947)**. — **-KANDIDAT.** kandidat (se d. o. **1**) till statsministerpost(en); särsk. till **2** *b γ*. HAMILTON *Dagb.* 1: 333 **(1916)**. — **-MANTEL.** (**-ministers- 1874**) (numera bl. i skildring av ä. förh., föga br.) i en statsministers ämbetsdräkt ingående mantel; anträffat bl. till **2** *b β*. SCHLEGEL o. KLINGSPOR *Herald.* 79 **(1874)**. — **-NIVÅ.** särsk. till **2** *a β*, *b γ*, *c β*, *d*, *e*, **3**, om den nivå i mellanstatligt umgänge som föreligger när statsministrar(na) i de nordiska länderna l. (ngn l. ngra av) dessa o. en l. flera av deras motsvarigheter i andra länder träffas för politiska samtal l. överläggningar o. d. *SvD(A)* **1961**, nr 43, s. 11. — **-PERIOD.** (**-ministers- 1892**) period varunder ngn innehar (innehaft) statsministerämbete(t); särsk. till **2** *b β*. DE GEER *Minn.* 2: 82 **(1892)**. — **-POST.** jfr **post**, sbst.^{2} **5**, o. **-befattning, -ämbete**; särsk. till **2** *b β*. OSCAR II *Mem.* 1: 154 **(1889)**. — **-SKIFTE.** jfr **skifte 5**; särsk. till **2** *b β*. ANDERSSON *SvH* 486 **(1943;** *i skildring av ä. förh.*). — **-TID.** (**-minister- 1898** osv. **-ministers- 1892**) tid varunder ngn innehar (innehaft) statsministerämbete(t); särsk. till **2** *b β*. DE GEER *Minn.* 2: 109 **(1892)**. — **-VÄRDIGHET**$^{-102}$, äv. $^{-200}$. (**-minister- 1943** osv. **-ministers- 1805—1892**) om (värdighet som tillkommer) ämbetet att vara statsminister. NORDFORSS **(1805)**. — **-ÄMBETE**$^{-020}$. (**-minister- 1889** osv. **-ministers- 1805—1892**) statsministers ämbete; jfr **-befattning, -post**. särsk. *a) hist.* till **2** *b β*. NORDFORSS **(1805)**. Statsministersembetet inrättades 1809, och är på visst sätt en lemning af de gamla riksembetena. *SKL* **(1850)**. *b)* till **2** *b γ*. Staaffs utövning av statsministerämbetet. *2NJA* **1914**, s. 516.

B (numera bl. tillf.): **STATSMINISTERS-MANTEL, -PERIOD, -TID, -VÄRDIGHET, -ÄMBETE**, se **A**.

Avledn. (till **1—3**; i fråga om nutida förh. till 2 *a β*, *b γ*, *c β*, *d*, *e* (, **3**)): **STATSMINISTERI**, n. (tillf.) om (manifestation av) verksamheten l. sysselsättningen att utöva statsministerämbete(t); särsk. till **2** *b γ*. *SvD(A)* 20/6 **1968**, s. 4. — **STATSMINISTERIELL**, adj. (numera föga br.) = **statsministerlig.** (BRINKMAN o.) ADLERSPARRE *Brevväxl.* 169 **(1831;** *om obarmhärtighet*). — **STATSMINISTERLIG**, adj. (tillf.) som är l. överensstämmer med l. liknar en statsministers l. statsministrars o. dyl. l. som stammar från l. utförs av l. tillhör l. anstår en statsminister l. statsministrar (jfr **statsministeriell**); särsk. till **2** *b γ*. *GHT* 25/2 **1926**, s. 7 (*om minnestal*). — **STATSMINISTERSKAP**, n. om (innehavande l. utövande av) statsministerämbete(t) l. -värdighet(en); äv. om chefskap l. politisk ledning som ngn i egenskap av statsminister utövar; äv. med särskild tanke på tid för innehav av sådant ämbete osv. resp. sådant chefskap osv.; särsk. dels till **2** *b γ*, dels (*hist.*) till **2** *c α*. Kildal .. f. d. statsråd under Johan Sverdrups statsministerskap. OSCAR II *Mem.* 2: 309 **(1894)**. Vi togo åter upp det gamla tvisteämnet om Lindmans eventuella statsministerskap, men vi kommo ej längre än vanligt. HAMILTON *Dagb.* 1: 144 **(1914)**. Under Bramstorps korta statsministerskap. ÖSTERGREN **(1946)**. — **STATSMINISTRANDE**, n. (tillf.) om verksamheten att välja o. utse statsminister(kandidat); särsk. till **2** *b γ*. *SvD* 9/4 **1976**, s. 2.

STATSRÅD *sta^{3}ts~rå^{2}d* l. *stat^{3}s~* l. (vard.) *stas^{3}~*, äv. (numera bl. i vissa trakter) $^{4-1}$ (sta´tsråd WESTE; enl. LoW **(1911)** uttalas ordet i ledig stil äv.^{40}), i bet. **I** n., i bet. **II** (jfr *anm.* nedan) n.//ig. (i ä. tid enbart m.); best. -et; pl. (ss. n., i bet. **I** o. **II**) = (*2RARP* I. 1: 171 **(1719;** *i bet.* **II 2** *a β*), WESTE **(1807;** *i bet.* **I 1** l. **2)** osv.) ((†) ss. m. l. n., i bet. **II -er** MOLLER **(1790, 1807)**, *SnoilskyVänn.* 1: 208 **(1875)**). *Anm.* I nutiden manifesteras ig. dels i adjektiviskt böjda ord i predikativ anv., dels i räkneordet o. obest. artikeln *en* (numera bl. åtföljt av *av*), dels (o. numera i sht) i pronomina (jfr i detta sammanhang *anm.* **2:o** under **RÅD**, sbst.^{3}, sp. R 3495). Ex.: En af StatsRåden. STENHAMMAR *Riksd.* 3: 30 **(1844)**. På frågan: Är statsrådet hemma? svarar ingen: Nej, det är utgånget. Det måste heta: Han är utgången. EHTEGNÉR i *3SAH* 6: 238 **(1891)**. Man säger alltid ett statsråd .. men åtminstone oftast Statsrådet är sjuk, han har förkylt sig. BECKMAN *SvSpr.* 28 **(1904)**. Statsrådet *(U. Lindström)* .. hon. LINDSTRÖM *IReg.* 35 (*i dagsboksant. fr.* **1954**). (förr äv.: *(Wi)* vocere, kalle och förordne Eder att wara Wår Stats-Råd. *KBrev* 31/12 **1697**, s. 1. Til Muscow *(reser)* en (se **EN**,

räkn. VI 2 *a* *α*) Statzråd Grundt. BARK *Bref* 2: 93 (1705); jfr II 3 *a*. Verklige statsrådet. STRINDBERG *NRik.* 74 (1882); jfr II 3 *c*.) (förr äv. dels statz-, dels särskrivet l. med bindestreck mellan leden) [jfr dan. o. nor. *statsråd* (sg. best. *-et*, (om person) *-en*, pl. = resp. *-er*), nl. *rat van state*, t. *staatsrat*, eng. *council of state* (ordet återgår i germ. spr. på fr. *conseil d'état*; jfr äv. port. *conselho de estado*); ssg av STAT, sbst.[3] (i bet. V 1), o. RÅD, sbst.[3]]

I. rådgivande församling vid statsöverhuvuds sida, samt i anv. anslutande sig härtill.

1) (alltefter land l. tid på olika sätt organiserat o. med olika befogenheter utrustat) råd (se RÅD, sbst.[3] 22) med uppgift att biträda statsöverhuvudet vid dennes (dennas) regeringsutövning l. att tillsammans med statsöverhuvudet bilda ifrågavarande lands l. dyl. regering (stundom äv. inskränktare, om politisk avdelning l. dyl. av sådant råd); äv. om församling (se d. o. 2 *a*) med uppgift att vara en sakkunniginstitution vid statsöverhuvudets l. regeringens sida (dit ärenden, särsk. viktigare lagförslag, hänvisas för utlåtande) l. att fungera ss. organ för statsmakten, särsk. ss. högsta statliga myndighet l. domstol för vissa frågors l. måls avgörande; särsk. dels (numera bl. i skildring av ä. förh., tillf.) om riksråd (se d. o. 1) l. kungligt råd, dels om det i Frankrike sedan år 1800 existerande (på olika sätt under tidernas lopp modifierade) råd som på samma gång utgör en högsta domstol i förvaltningsrättsliga besvärsmål o. en myndighet med uppgift att granska och avge utlåtanden om till den hänvisade lagförslag (ungefärlig motsvarighet i Sv.: regeringsrätt resp. lagråd); jfr 2. BRASK *Pufendorf Hist.* 258 (1680; *om förh. i Nederländerna 1559*). Alla Ministeriela ärender *(i Portugal)*, så wal som en hop wigtigare Inrikes mål, och alla Civil- och Militaire-Befordringar gå igenom Stats-Rådet. EBERHARDT *AllmH* 4: 171 (1781). Efter detta franska mönster *(dvs. conseil d'état, jfr språkprovet 1911 nedan)* finnes ett från ministerrådet särskildt statsråd i många stater, t. ex. i Nederländerna, Portugal, Preussen och Bajern. *NF* (1891). Würtembergs "geheimerath" är ett mellanting mellan ett ministerråd och ett statsråd efter franskt mönster samt liknar alltså närmast de skandinaviska landens statsråd. *Därs.*; jfr 2. *(Fr.)* Conseil d'état .. *(sv.)* statsråd .. blef under Henrik III:s regering *(1017—1056)* namn på den politiska afdelningen af konungens råd (conseil du roi). *2NF* 5: 657 (1906). Statsrådet är en egendomlig institution i det franska statslifvet, en blandning af förvaltningsmyndighet, kompetensdomstol och högsta domstol. *PT* 1911, nr 89 A, s. 2. Utom ministerierna finnas *(i Preussen)* några mera fristående centrala institutioner, nämligen *(bl. a.)* .. statsrådet .. det har nu blott rådgifvande rätt i frågor, som regeringen dit remitterar. *2NF* 22: 210 (1915). Privy council .. är Englands officiella statsråd .. Sedan Vilhelm III (1689—1702) utbildade sig efter hand ur Privy council The cabinet, som nu är Englands verkliga, ehuru ej officiellt erkända statsråd. *Därs.* 306. Så mycket var det bevänt med de vackra löften, varmed .. *(Jacob II)* vid tronskiftet duperade sitt statsråd och sitt folk. *Grimberg VärldH* 10: 344 (1941). — särsk. *a)* [ytterst efter ry. *gosudarstvennyj sovet*] (tillf.) första kammaren (se KAMMARE, sbst.[2] 11) i den ryska folkrepresentation som existerade 1906—1917, riksråd; jfr STATS-DUMA. Brott begångna af statsrådets eller statsdumans ledamöter. *2NF* 23: 1421 (1916). *b)* av folkrepresentationen (folkkammaren) i Tyska demokratiska republiken utsett statsorgan vars huvuduppgifter består i att dels representera staten folkrättsligt (det ratificerar o. säger upp statsfördrag o. andra folkrättsliga avtal), dels bistå de regionala o. lokala folkrepresentationerna i deras verksamhet, dels värna om rättsordningens upprätthållande o. fulländande. *Detta är DDR* 84 (1978). *c)* [sannol. efter organets eng. benämning *state council*] om det näst nationalförsamlingen högsta statsorganet i Etiopien som har beslutande makt när nationalförsamlingen icke är samlad. *SDS* 16/5 1988, s. 16.

2) [eg. specialfall av l. bet.-utveckling ur 1] i fråga om nordiska förh., dels: råd (se RÅD, sbst.[3] 22) med uppgift att fungera ss. rådgivande organ vid statsöverhuvuds sida (o. under dennes (dennas) ledning), dels i utvidgad anv., om (råd av ovan angivet slag (gm partiväsendets o. parlamentarismens utveckling) konsoliderat till) ministär (se d. o. 4) l. regering (se d. o. 2); i ovannämnda användningar i sht med särskild tanke på l. om ifrågavarande församling ss. samlad (på viss plats) till överläggning o. ämbetsutövning (i sådant fall stundom svårt att skilja från slutet); särsk. i fråga om svenska förh., o. i denna anv. nästan bl. dels om det råd som (ss. ersättning för det år 1789 avskaffade riksrådet) infördes gm 1809 års regeringsform, dels om detta under 1900-talet till ministär l. regering utvecklade råd, övergående i bet.: ministär osv. (i 1974 års regeringsform o. därmed i nutida officiellt spr. ersatt av: regering(en)). *RF* 1809, § 4. Det svenska statsrådet, som först i 1809 års regeringsform erhöll denna benämning efter att förut hafva kallats riksråd eller råd, bestod intill 1840 af två statsministrar, en hofkansler och sex statsråd jämte en eller flere statssekreterare. *NF* (1891); jfr II 2 *b* *α*. Varje medlem av *(det norska)* statsrådet är i regel chef för ett .. departement. *3NF* 14: 1195 (1931). Konungen *(i Sv.)* har .. i alla frågor ensam rätt (och skyldighet) att besluta, sedan han hört sitt statsråd. Vid besluts fattande skola minst fyra statsråd (tre utom den föredragande) närvara. I mål av synnerlig vikt och omfattning skola statsrådets samtliga ledamöter vara närvarande. *HermodSvStatsk.* 3: 9 (1944); jfr II 2 *b* *α*. Det *(i Danmark)* genom 1849 års grundlag upprättade statsrådet ansågs som en fortsättning av Gehejmestatsrådet. *2SvUppslB* 11: 404 (1949); jfr *b*. Presidenten *(på Island)* utnämner ministrarna och bestämmer deras såväl antal som ämbetsplikter. Tillsammans utgöra de statsrådet, som sammanträder under presidentens ordförandeskap. *Därs.* 14: 731. *(Ärenden)* som förekomma i danska eller norska statsråd. HERLITZ *NordOffRätt* III. 1: 207 (1963); jfr slutet. Statsrådets *(i Sv.)* ledamöter hava förtroendesysslor, varifrån Konungen må dem entlediga, när han prövar rikets tjänst det fordra. Konungen fatte sådana beslut i statsrådet. *SFS* 1965, s. 331; jfr slutet. — särsk. [jfr motsv. anv. i dan. o. nor.] övergående i anv. om sammankomst l. möte med statsråd l. del därav; i fråga om Sv. (numera bl. om förh.

före 1975), dels om konselj (se d. o. 2), dels om sammanträde med tillförordnad regering (i denna anv. motsatt: konselj); jfr *a*. TROLLE-WACHTMEISTER *Ant.* 1: 200 (1809; *om konselj*). H. M:t *(dvs. O. I)* höll visserligen ännu på vanliga tider statsråd, men mer och mer passiv, och vid ett sådant tillfälle sjönk han under svåra frysningar tillhopa i stolen. HELLBERG *Samtida* 8: 206 (1872). I statsråd handläggas och afgöras nästan alla regeringsärenden *(i Norge)*. *2NF* 19: 1405 (1913). Eftersom kronprinsen*(-regenten)* hade rest till Jämtland .. var det endast statsråd på torsdag. Konselj blir det däremot på tisdagen. *GHT* 31/3 1934, s. 17. — särsk.

a) i vissa uttr. (härvid äv. i den i huvudmom. slutet redovisade överförda bet.); om svenska förh. numera bl. i fråga om tiden före 1975. *α*) *konungen* (äv. *kunglig majestät) i*, i sht förr äv. *uti statsrådet*, stundom äv. *statsråd*, konungen (utövande regeringsmakten) i kretsen av l. möte med statsrådet; äv. (gm parlamentarismens utveckling) övergående i att beteckna: kunglig majestät (se MAJESTÄT 2 *c*), regeringen (se REGERING 2). Till föredragning hos konungen uti statsrådet skola ärenderne .. beredas af den föredragande statssekreteraren .. samt åtta skicklige och owäldige män. *RF* 1809, § 10. REUTERSKIOLD *Grundlag.* 7 (1924: Kongl. Maj:t i statsrådet). Departementen hava .. icke .. någon beslutanderätt i egentlig mening utan förbereda endast ärendena till föredragning inför Konungen i statsrådet. *Handlnd.* 990 (1927). Saken skall avgöras av konungen i statsrådet. ÖSTERGREN (1946). Enligt *(den norska)* grundlagen skall "Sager af Vigtighed" avgöras av kungen i statsråd. BACK *NorgeStyr.* 21 (1951). *β*) *utomordentligt statsråd*, statsråd sammankallat för avgörande av ärenden rörande krig o. fred. *RF* 1809, § 13. Ärenden, som röra krig och fred, skola avgöras i ett "utomordentligt statsråd", då konungens alla rådgivare skola var för sig till protokollet avgiva sina yttranden. *HermodSvStatsk.* 3: 14 (1944). *γ*) (om förh. under svensk-norska unionen 1814—1905) *svenskt* l. *norskt statsråd*, av svenskar bestående (o. i Sv., vanl. i Sthm, sammanträdande) statsråd resp. av norrmän bestående (o. i Norge, vanl. i Kristiania, sammanträdande) statsråd som den svenske unionskonungen hade att höra före beslut i regeringsärenden rörande Sv. resp. Norge; *svensktnorskt* l. *norskt-svenskt* l. *svenskt och norskt* osv. *statsråd* (äv. benämnt *sammansatt (svensktnorskt* osv.) *statsråd*), svenskt resp. norskt statsråd (se ovan) förstärkt med tre medlemmar ur det norska resp. svenska statsrådet som unionskonungen hade att höra före beslut i regeringsärende rörande både Sv. o. Norge (äv. om sådant statsråd fungerande ss. interimsregering under konungs minderårighet). Då inför Konungen i det Norrska Stats-Rådet, enär och ehwar det är samladt, ämnen förehafwas, som angå båda Riken, skola Trenne Ledamöter af det Swenska Stats-Rådet der äfwen hafwa Säte och Stämma. *Riksact* 1815, § 5. Det sammansatta Stats-Rådet (Interims-Regeringen) skall hafwa sitt säte i Stockholm. *Därs.* § 7. *SFS* 1836, nr 20, s. 2 (: sammansatt Swenskt och Norrskt Stats-Råd). NYSTRÖM *Svedelius* 1: 114 (1887: sammansatt svenskt-norskt statsråd). I det sammansatta statsrådet föredragas de diplomatiska ärendena af den svenske utrikesministern, hvaremot öfriga ärenden i svenskt-norskt statsråd af vederbörande svenske departementschef och i norskt-svenskt statsråd af vederbörande norsk statsrådsledamot. *NF* 15: 419 (1891). *(Kungen)* hade .. afgjort ståthållarsaken i norskt statsråd. DE GEER *Minn.* 1: 200 (1892). Det svenska statsrådet *(hade)* i afseende å det fattade beslutet ej annat att yttra, än att det däruti såg ett förnyadt prof af Kongl. Maj:ts nådiga benägenhet att gå svenska folkets önskningar till mötes. *Dars.* ÖSTERGREN (1946).

b) (om ä. danska förh.) om det under 1600-talet upprättade o. till 1770 existerande kungliga rådet (på danska benämnt: geheimekonseilet); äv. om dettas ersättare (på danska benämnt: geheimestatsrådet) under 1700-talet. Ett verkligt statsråd, Gehejmekonseilet, inrättades 1670. *2SvUppslB* 6: 1047 (1948). Då kronprins Fredrik 1784 myndigförklarades och statsrådet sammankommit för att avlägga honom sin ed, uppläste prinsen ett dokument, enl. vilket statsrådets samtliga medl. avskedades. *Därs.* 1050.

II. medlem av rådgivande församling vid statsöverhuvuds sida, samt i anv. anslutande sig härtill.

1) (numera bl. tillf.) (titel för) medlem av statsråd (i bet. I 1); jfr 2. von Weissenfeldt, Statzrådh. *RARP* 16: 160 (1693); jfr: von Weissenfels .. f. 1649 .. i Pommern .. minister hos det furstliga holstein-gottorpska huset 1689 .. statsråd i hertigdömena Bremen och Verden samt resident i westfaliska kretsen och staden Bremen 1690. *SvAdAttart.* 8: 730 (1934). *(T.)* Ein Staats-Rath .. *(sv.)* en ledamot uti stats-collegio, stats-råd. LIND 1: 1454 (1749). Conseil d'état *(i Frankrike)* .. består af justitieministern såsom president, 32 ordinarie "statsråd" .. 19 extraordinarie "statsråd" *(m. fl.)*. *2NF* 5: 658 (1906).

2) [eg. specialfall av l. bet.-utveckling ur 1] i fråga om svenska o. (efter 1814 äv.) norska förh.: (titel för) medlem av statsråd (i bet. I 2).

a) (numera föga br.) *hist.* om l. titel för medlem av riksråd (se d. o. 1) l. kungligt råd i Sv.; anträffat bl. med säkerhet i *α*, *β*. *(Sv.)* Stats-Råd .. *(Lat.)* Consiliarius status. SAHLSTEDT (1773); äv. att hänföra till 1 (jfr *Dårs.* 445: *(Sv.)* RiksRåd .. *(Lat.)* Senator Regni). — särsk. *α*) om l. titel för vardera av de båda statssekreterare som 1697 utnämndes till kungliga råd (o. därjämte fick behålla sina gamla ämbeten o. löner). Vocation till StatsSecreteraren och Cantzlij-Rådet Carl Piper at wara Kongl. StatsRåd. *KBrev* 31/12 1697, s. 1. *(C. Piper)* bort ett statsråd bli. RISELL *Vitt.* 462 (1720). Med iver ägnade sig Karl XII åt regeringsärendena, vilka han avgjorde efter föredragning av de redan av fadern högt skattade statssekreterarna Piper och Polus, av Karl *(år 1697)* utnämnda till "statsråd". *2SvUppslB* 15: 840 (1950). *β*) [jfr *α*] tilltänkt titel för riksråd som (enligt ett 1719 framlagt men icke antaget förslag) skulle övervaka att kansliets expeditioner överensstämde med de i rådet fattade besluten o. gm kontrasignation bekräfta detta. Emedan de Deputerade af alla Stånden fallit på den mening, at 2 Rijks-Råd skulle tillika vara Stats-Secreterare, så haar man samptelige Ridderskapets och Adelens mognare ompröfvande .. velat underställa .. Om icke de 2 Rijks-Råden måge kallas Stats-Råd, som tillförne här i Rijket varit brukeligit. *2RARP* I. 1: 171 (1719).

b) i fråga om förh. i Sv. efter 1809. *α)* (förr) om l. titel för sådan medlem av det gm 1809 års regeringsform införda statsrådet (se I 2) som icke var statsminister (se d. o. 2 *b β*) l. hovkansler; äv. (i fråga om förh. efter departementalreformen 1840 o. statsministerämbetets (se STATSMINISTER-ÄMBETE *b*) inrättande 1876) om l. titel för medlem av statsrådet som icke var utrikes- l. statsminister (vilka båda bar titeln: excellens); äv. med inbegrepp av dessa sistnämnda, allmännare, om var o. en av statsrådets medlemmar. *RF* 1809, § 5. Den Nya Regeringsformen *(enligt det hakansonska forslaget)* var i det mästa mig til nöjes .. Fem Stats-Ministrar: Sju Stats Råder. *HT 1953*, s. 59 (1809). I en statsrådsheredning .. hade Statsråderne velat göra en mening .. grannare .. än den var. LILJECRONA *RiksdKul.* 32 (1840). Statsministrarna innehafve rikets högsta värdighet, och statsråden den närmaste därintill. *RF* 1809, § 34 (1840). Konungens Statsråd .. *(bestående av:)* Statsminister .. Minister för utrikes ärendena .. Statsråd. *SvStatskal.* 1939, s. 75; jfr I 2. I statsrådets sammansättning skedde en viktig förändring år 1876, då justitiestatsminister- och utrikesstatsministerämbetena avskaffades. I stället stadgades, att ett av statsråden skulle vara statsminister och statsrådets främsta ledamot. *HermodSvStatsk.* 2: 15 (1942); jfr I 2. *β)* i fråga om förh. efter ikraftträdandet av 1974 års regeringsform: (titel för) medlem av regeringen. *RF* 1974, 6: § 1. Statsråden får automatiskt 25 proc mer än chefstjänstemännen *(i lön)*. Statsministern får 35 proc mer. *SDS* 17 1 1987, s. 6.

c) [jfr nor. (av sv. påverkat) *statsråd*] i fråga om förh. i Norge efter 1814. *α)* i fråga om förh. under unionstiden 1814—1905: (titel för) medlem av det norska statsrådet (se I 2 *a γ*); äv. speciellare: (titel för) medlem av det norska statsrådet som icke var statsminister (se d. o. 2 *c α*). *BihRStP* 1815, 2: 488 (: den Norrske Stats-Ministern och de Norrska Stats-Råderna). Den ena *(avdelningen av det norska statsrådet)* .. består af 1 statsminister och 2 statsråd .. den andra, som utgöres af 1 statsminister och de öfriga (minst 5) statsråden, stannar i Kristiania och kallas Den kongl. norske regjering. *NF* 11: 1361 (1887). Statsrådet Collett ställdes under åtal inför riksrätten *(1827)*, men frikändes. *Dars.* 1399. Riksrätten, i vilken vänstern hade övervikt, dömde 1884 statsråden till avsättning och böter på gr. av deras råd till konungen *(dvs. O. II)*. *2SvUppslB* 21: 309 (1951). *β)* i fråga om förh. efter unionsupplösningen 1905: (titel för) medlem av statsrådet (se I 2) l. regeringen. Statsråd eger rätt att deltaga i stortingets förhandlingar, men ej i besluten. *2NF* 19: 1405 (1913). Av statsråden *(i Gerhardsens år 1945 bildade regering)* hade 8 förut icke suttit i vare sig regering el. storting. *2SvUppslB* 21: 324 (1951).

3) i utvidgad anv. av 1, ss. rang- l. hederstitel. *a)* [efter d. *etatsråd* (jfr *c*)] (numera bl. om ä. danska förh.) rang- l. hederstitel som gav sin innehavare rang av tredje rangklassen. Åtskillige Danske Ministrer blifva vid främmande hoff aflöste. Til Engeland går en CammarJunkare von Stöcken. Til Muscow en Statzråd Grundt. BARK *Bref* 2: 93 (1705); jfr *anm.* sp. 11258. *b)* [efter ry. *statskij sovetnik*] rang l. hederstitel som i Ryssl. (1722—1917) o. i Finl. under den ryska tiden gav sin innehavare rang av femte rangklassen; dels om ä. (ryska l. finska) förh., dels (i Finl., fullt br.) om nutida förh., ss. hederstitel (tilldelad högt förtjänt person). Titulärråd .. *(dvs.)* sammanfattande benämning på åtskilliga rangtitlar (utan därmed förenadt ämbete) särskildt i Finland och Ryssland, såsom kommerseråd, "statsråd", kollegieråd. *2NF* 29: 154 (1919). *SAOBArkSakkSvar* (1983; *om ä. ryska förh.*). Statsråd .. *(dvs.)* av republikens president utdelad hederstitel, är (jämte bergsrådstiteln) belagd med den högsta stämpelskatten av alla honorära titlar. *UppslVFinl.* (1985). *c)* [liksom d. *virkelig etatsråd* (jfr *a*) sannol. efter t. *wirklicher staatsrat* l. ry. *dejstvitel'-nyj statskij sovetnik*] (numera bl. om ä., i sht ryska l. finska, förh.) i uttr. *verkligt* (förr äv. *verklig*) *statsråd*, rang- l. hederstitel som i Ryssl. (1722—1917) o. i Finl. under den ryska tiden gav sin innehavare rang av fjärde rangklassen (äv. om rang- l. hederstitel i annat land än de ovannämnda); äv. om innehavare av sådan titel. *(S. Triewald)* belöntes år 1738 med fullmagt af wärkelig Stats-Råd *(i Holstein)*. DALIN *Vitt.* I. 3: 152 (1743). Ryska Stanislaiorden, som han fick i utbyte mot den Vasaorden, hans hustru kunde skaffa den ryske brännvinsbrännaren och verklige statsrådet under dess vistelse i Stockholm. STRINDBERG *NRik.* 74 (1882). *(Lenins far)* var som man vet folkskolinspektör i Simbirskguvernementet och blev som sådan småningom "verkligt statsråd". ÖSTERGREN (*cit. fr. c.* 1920). Ramsay, August, Verkligt statsråd. *FinlStatskal.* 1925, s. 114. Rysslands främste .. teolog, verkliga statsrådet N. Glubokowskij. ÖSTERGREN (1946).

4) i utvidgad anv. av 2, om utomnordisk (medlem av konselj l. regering l. ministerium o. d. uppfattad ss.) (ungefärlig) motsvarighet till statsråd (i bet. II 2 *b* (, *c*)). *(Sv.)* Statsråd .. *(T.)* Staatsminister *(i Nordtyska förbundet)*. AUERBACH (1913). *(Sv.)* Statsråd .. *(T.)* Staatssekretär *(i Tyska riket)*. DENS. *(Sv.)* Statsråd .. *(eng.)* secretary of state *(i Engl.)*. HARLOCK (1944).

Ssgr: (I 2) STATSRÅDS-AVDELNING[-020]. i fråga om förh. under norsk-svenska unionen 1814—1905: avdelning (se d. o. 3 *d*) av svenskt resp. norskt statsråd. *a)* i Sv. (Sthm) stationerad avdelning av det norska statsrådet, som den svenska unionskonungen hade att rådgöra med i norska angelägenheter; i sht i uttr. *(den) norska statsrådsavdelningen (i Stockholm)* l. enbart (o. pregnant) *statsrådsavdelningen i Stockholm*. OSCAR II *Mem.* 2: 9 (1881: norska statsrådsavdelningen). SVANBERG *RedLefn.* 185 (1882: statsrådsafdelningen i Stockholm). *2NF* 27: 1487 (1918: den norska statsrådsafdelningen i Stockholm). Konstruktionen av den .. norska regeringen *(på 1890-talet)* med en huvudkonselj i Christiania och en särskild statsrådsavdelning under den ene statsministern i Stockholm förutsatte en livlig brevväxling. *HT* 1949, s. 288. *b)* avdelning av det svenska statsrådet som åtföljde (hade att åtfölja) den svenske unionskonungen vid dennes besök i Norge. Konungen .. åtföljes *(i fält l. under resor till Norge o. vissa svenska orter)* af en svensk statsrådsafdelning, bestående af minst fyra ledamöter. HAGMAN *Grundlag.* 103 (1902). — (I 2, II 2 *b*) -BEREDNING(EN). i fråga om svenska förh. 1) (förr) (för 1809 års

författning okänd, fr. o. m. 1816 t. o. m. 1974 existerande) informell sammankomst med statsrådet (l. blott ett par l. några av medlemmarna därav) för dryftande av o. ställningstagande till regeringsärenden (under de första åren blott civila ärenden) före dessas föredragande inför konungen (motsvarighet efter 1974: sammankomst av statsråd (i bet. II 2 *b* *β*) för överläggningar före regeringssammanträde, allmän beredning); äv. i utvidgad anv., om den praxis l. institution (se d. o. 3 (*b*)) inom svenskt statsliv som konstituerats gm dessa sammankomster; i utvidgad anv. äv. konkret, dels om kollektiv av statsråd samlat (l. med tanke på dess samling) till statsrådsberedning (i ovan angiven bet.), dels om lokal(er) för hållande av sådan beredning (i denna anv. stundom svårt att skilja från **2**); jfr **beredning 3** *b* (slutet). Min skrivelse .. *(har)* i anseende till Audiens, konferenser och StatsRådsBeredning blivit lika ofta avbruten och påskyndad. AGMÖRNER (**1816**) i *StatsvT 1929*, s. 467. I går och i förrgår var statsrådsberedningen tillsammans för öfverflödslagen. TROLLE-WACHTMEISTER *Ant.* 2: 89 (**1817**). I en statsrådsberedning .. hade Statsråderne velat göra en mening .. grannare .. än den var. LILJECRONA *RiksdKul.* 32 (**1840**). Statsrådsberedningen *(kan)* anses som ett slags förberedande ministerråd. HAGMAN *Grundlag.* 18 (**1902**). Ljuset i statsrådsberedningen släckes. *DN(A)* **1957**, nr 293, s. 1; äv. att hänföra till **2**. Man fortsatte omedelbart statsrådsberedningen, som var klar vid 13-tiden. ENQUIST *Legionär.* 189 (**1968**; *om förh. 1945*). **2)** [utvidgad anv. av **1**] avdelning inom regeringskansliet med uppgift att biträda statsministern o. (före deras avskaffande) de konsultativa statsråden, statsministerns kansli (i senaste tid organiserad (organiserat) i två avdelningar varav den ena är politisk o. utgör statsministerns kansli, den andra är juridisk o. utgör en rättsavdelning för samordning); äv. övergående i anv. dels om den vid statsrådsberedningen (i ovan angiven bet.) anställda personalen (l. viss del därav), dels (jfr **1** o. språkprovet **1957** därstädes) om (statsberedningens lokaler med) regeringens sammanträdesrum. *BtRiksdP* **1960**, 1: Bil. 4, s. 1. Statsrådsberedningens uppgift är att biträda statsministern och statsråden utan departement. *SFS* **1965**, s. 723. Statsrådsberedningen är liksom tidigare *(dvs. under den gamla författningens senare tid)* statsministerns kansli. HOLMBERG o. STJERNQUIST *VårNFörf.* 116 (**1977**). Regeringskansliet *(:)* .. Statsrådsberedningen: *(personal)* .. Statssekreterare .. Rättschef .. Departementsråd .. Kanslіråd .. Sakkunniga. *SvStatskal.* **1980**, s. 47. Statsrådsberedningen .. Ordet används också om .. regeringens sammanträdesrum. *BraBöckLex.* 21: 300 (**1981**). Jag *(dvs. riksåklagaren)* har med emfas hävdat, gentemot statsrådsberedningen, att det var ett oundgängligt krav från åklagarsidan *(i jakten på statsminister Palmes mördare)* att *(osv.)*. *SDS* 18/3 **1987**, s. 6. Det var år 1912 som statsministern fick sin första sekreterare och 1956 började man bygga upp en organisation, då anställde man en byråchef för lagärenden .. Statsrådsberedningens tillblivelse som organisation omkring statsministern kan .. dateras till mitten av *(19)*50-talet. *PMStatsrådsberedn.* 18/5 **1987**, s. 2. — (**II 2** *b*) -**BÄNK**. i plenisal i svenskt riksdagshus: bänk avsedd att användas av statsråd som närvarar vid riksdagssession; äv. sammanfattande, om samtliga sådana bänkar i ifrågavarande plenisal; regeringsbänk. RYDBERG *Brev* 2: 142 (**1875**). Jag kom med tiden till insikt därom; att åtskilliga i "bråd skillnad" yttrade ord från de svenska riksdagssalarnas statsrådsbänk vållade mig större förlägenhet än något annat. OSCAR II *Mem.* 2: 12 (**1881**). För statsrådets ledamöter finnas *(vid riksdagen)* särskilda platser ("statsrådsbänken"). ALDÉN *Medb.* 1: 44 (**1884**). Statsrådsbänkarna tomma i spiondebattens slutskede. *SvD(A)* 31/10 **1963**, s. 15. — (**II 2** *b* *α*) -**DEPARTEMENT**. (†) (av ett statsråd förestått) departement (se d. o. **1** *a*). *SKL* 1: 313 (**1847**). — (**II 2** *b* *α*) -**ED**. i fråga om förh. i Sv. före 1958: statsråds ämbetsed; jfr **ed**, sbst.[1] **1**, **råds-ed** *a* o. **-försäkran**. *Motion i 2 kam.* **1917**, nr 297, s. 1. — (**II 2** *b* *α*) -**FÖRSÄKRAN**. från 1958 t. o. m. 1974 existerande, den tidigare statsrådseden ersättande, försäkran (se d. o. **1**). *SFS* **1958**, s. 1127. — (**I 2** slutet) -**PROTOKOLL**. vid statsråd fört protokoll (se d. o. **2**); särsk. i fråga om förh. i Sv. fr. o. m. 1809 t. o. m. 1974: vid konselj (se d. o. **2**) fört, av konungen underskrivet o. av föredragande statsråd kontrasignerat, protokoll över de vid konseljen fattade besluten (motsvarighet fr. o. m. 1975: regeringsprotokoll). LILJECRONA *RiksdKul.* 42 (**1840**). Statsrådsprotokoll föras enl. gällande grundlag i Sverige, Norge och Finland och, utan att grundlagen fordrar det, även i Danmark. *SvUppslB* (**1935**). — (**II 2** *b* *α*) -**REMISS**. i fråga om förh. i Sv. före 1975: av statsråd (departementschef) beslutad remiss i regeringsärende (motsatt: i statsråd (se d. o. **I 2** slutet) beslutad remiss, utgörande dels: kungaremiss, dels: slottsremiss). Vanligast är .. att departementschefen själv beslutar remissen, som då är antingen "kungaremiss" eller "statsrådsremiss". MALMGREN *Förf.* 1: 109 (**1929**). — (**II 2** *b* *α* (, *β*)) -**STOL**. [jfr **-taburett**] (numera mindre br.) bildl., om statsrådsämbete; jfr **president-stol**. OSCAR II *Mem.* 1: 198 (**1891**). — (**II 2** *b* *α* (, *β*)) -**TABURETT**. [jfr att statsråden i Sv. ända fram till Karl XV:s regering satt på taburetter (dvs. låga stolar utan arm- l. ryggstöd) vid konseljerna] bildl., om statsrådsämbete; jfr **-stol** o. **taburett**. LILJECRONA *RiksdKul.* 78 (**1840**). — (**II 2** *b*, *c*) -**TID**. tid ss. statsråd. REUTERDAHL *Mem.* 331 (**1860**; *om förh. i Sv.*). — -**TJÄNST**. **1)** *hist.* till **II 2** *a* *α*, om vardera av de båda tjänster ss. statsråd som Karl XII inrättade (för de båda dittillsvarande statssekreterarnas räkning) år 1697. *UUKonsP* 22: 141 (**1698**). **2)** till **II 2** *b*, *c*: tjänst(göring) ss. statsråd. OSCAR II *Mem.* 1: 198 (**1891**; *om förh. i Sv.*). — (**II 2** *b*, *c*) -**AMBETE**$^{-020}$. om ämbetet att vara statsråd; jfr **-stol**, **-taburett**. MOBERG *Gr.* 159 (**1815**).

Avledn.: **STATSRÅDINNA**, f. till **II 2** *b*, *c*: statsråds hustru l. änka. MOBERG *Gr.* 186 (**1815**). — **STATSRÅDLIG** l. **STATSRÅDSLIG**, adj. (numera företrädesvis i vissa, särsk. journalistiska, kretsar) till **I 2**, **II 2** *b*, *c*: som har avseende på l. hänför sig till l. gäller l. som beror på l. kommer sig av o. d. (medlemskap i) statsrådet l. (ställning ss.) statsråd l. som har med (utövandet av) statsrådsämbetet att göra; ss. adv. stundom äv. likty-

digt med: av (en medlem l. medlemmar(na) av) statsrådet. Har .. *(Adlerbeth)* gagnat nya skolan en hårsmån? Har han gjort oss den ringaste hjelp, hvarken genom sitt literära namn eller sin statsrådliga auktoritet? PALMBLAD (1814) hos LJUNGGREN *SVH* 4: 524. Ruskigt känns det för lite var, när Långholmsdirektörernas "baksmällor" blir statsrådligt kommenterade i konfidentiella rundskrivelser. *Idun* 1948, nr 10, s. 2. Statsrådet Palmes första blåsväder *(har)* inte .. sin orsak i en statsrådslig åtgärd utan .. i denna .. *(studiesociala)* utredning. *AB* 11/10 1963, s. 5. — STATSRÅDSKAP, äv. STATSRÅDSSKAP, n. (-rådskap 1926 osv. -rådsskap 1902—1946) till II 2 *b*, c; jfr -skap 1. BILLING *AntRiksd.* 224 (1902; *i fråga om sv. förh.*). — STATSRÅDSLIG, se statsrådlig. — STATSRÅDSSKAP, se statsrådskap.

STATT, se stad, sbst.[1], stadd, p. adj., stat, sbst.[3] — STATTFÄSTELSE, se stadfästelse. — STATTHOLDERE, se ståthållare.

STATT UPP OCH GACK *stat up*[1] *ok* l. o *gak*[4], sbst. (förr äv. stat up; ss. förled i ssgr äv. sammanskrivet) [jfr ä. d. *stå op og gå*, om klockgentiana; lt. *stah up un gah weg*, t. *steh auf und geh weg*, benämning på olika växter med snabbt läkande verkan; uttr. syftar på *Matt.* 9: 5—6] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat, o. *farm.*) om var o. en av växterna Chimaphila umbellata (Lin.) Barton, ryl, o. Hypericum perforatum Lin., äkta johannesört (vilka i sht förr användes ss. medicinalväxter o. ansågs ha snabbt läkande verkan). *SvMerc.* 2: 586 (1757). Det ännu brukliga namnet Statt upp och gack är en kvarlefva från drogens *(dvs. drogen Johannesörts)* storhetstid: de sjuka blefvo friska, stego upp och gingo. LINDGREN *Läkem.* 134 (1920).

Ssgr (i vissa trakter, bygdemålsfärgat, o. *farm.*): STATT UPP OCH GACK-LINIMENT. oeg., om ett liniment berett av natrontvål i sprit, kamfer, rosmarinolja, tymol o. ammoniak, opodeldok. LINDGREN *Läkem.* (1902). I mors husapotek funnos alla möjliga torkade läkedomsörter och helande salvor, både apostlasalva och stattuppochgacklinjement. CARLSSON *Dagsv.* 30 (1927). — -ÖRT. om äkta johannesört (ss. drog). LINDGREN *Läkem.* 134 (1902).

STATTUR, se statur. — STATU, se staty.

STATUA, r. l. f. [av lat. *statua*, staty, pelare, till *status*, ställning (se STATUS). — Jfr STATUARIE, STATUARISK, STATY] (†) staty. Ständerne i Langedok hafwa sammanskutit en Summa aff 180000 fl. til en Statua aff Konungens Beläte. *OSPT* 1686, nr 51, s. 7. Wore ock icke obilligt .. at uprätta en statua honom *(dvs. Goertz)* til ewärdelig skam. *2PrastP* 1: 38 (1719).

STATUAR, pl., se staty.

STATUARIE, m.; anträffat bl. i best. -en. *Anm.* I nedanstående språkprov användes den lat. formen statuarius. *(Michelangelo)* war den största architect och statuarius. *SvBrlt.* 1: 22 (c. 1700). [jfr ä. eng. *statuary*; av lat. *statuarius*, till *statua*, staty (se STATUA)] (†) person som tillverkar statyer, bildhuggare; skulptör. *BtÅboH* I. 11—12: 63 (1684).

STATUARISK *stat*[1]*ua*[4]*risk*, adj.[1]; adv. -T. [av t. *statuarisch*, liksom eng. *statuary*, fr. *statuaire* av lat. *statuarius*, avledn. av *statua*, staty (se STATUA)] som tillhör l. avser l. liknar l. påminner om en staty l. statyer l. bildhuggarkonsten l. en skulptur l. skulpturer o. d., statyliknande l. skulptural o. d.; jfr STATUAR. Det Grekiskt-Hedniska måleriet, hvars charakter var statuarisk. ATTERBOM *Minn.* 364 (1818). Klassicisternas marmorkalla, statuariska formskönhet. TIKKANEN *Konsth.* 328 (1925). Löjtnant Jodl hade efter tillrättavisningen blivit stående statuariskt orörlig. STIERNSTEDT *Attentat* 12 (1942). Ester Classon var en statuarisk dam av svårbestämd ålder. LUNDQUIST *SannMCL.* 159 (1965).

STATUARISK *stat*[1]*ua*[4]*risk*, adj.[2] [jfr motsv. anv. av t. *statuarisch*; ombildning av STATUTARISK (gm anslutning till STATUARISK, adj.[1])] (numera föga br.) statutarisk. Den statuariska lagen (statute law), som grundar sig på parlamentsbeslut. *SvT* 1852, nr 164, s. 1 (*om förh. i Engl.*). DALIN (1871).

STATUARIUS, se statuarie *anm.* — STATUE, se staty.

STATUERA *stat*[1]*ue*[4]*ra*, v. -ade (*RA* 2: 54 (1562) osv.) ((†) pr. sg. akt. -er AOXENSTIERNA 7: 496 (1632); pr. sg. pass. -es *BrinkmArch.* 1: 23 (1625), *RP* 2: 200 (1632)). vbalsbst. -ANDE, -ING. (-era 1560 osv. -tera 1617) [jfr t. *statuieren*; av lat. *statuere*, ställa, fastställa, bestämma, anse, till *status*, stillastående ställning, status (se STATUS); formen -tera torde bero på anslutning till STATUT. — Jfr INSTITUERA, KONSTITUERA, PROSTITUERA, RESTITUERA, STATOR, sbst.[1], STATUT]

1) (numera föga br.) besluta (se d. o. III 1, 2) l. bestämma (se BESTÄMMA, v.[1] 4 *a*, c, 7, 7 *b*) l. fastställa l. stadga (ngt) o. d.; äv. utan obj.; äv. i sådana uttr. som *statuera* (så l. så l. ngt) *om* l. *i* l. *över ngt* o. d., besluta osv. (så l. så l. ngt) beträffande ngt. Huru theras Mayestäter ther om statuere, ordinere och skicke teckes, ther medh .. skole *(vi)* oss aldeeles lata nöija. TEGEL *Gl* 2: 384 (*i handl. fr.* 1560). *(Jag)* nödhgas .. att differerat några dagar, så länge jagh rätteligen kan dijudicera och statuera, huru saken ähr medh beståndh att angrijpa. AOXENSTIERNA 5: 704 (1630). *HSH* 29: 238 (1634: ther uthinnan). Huru alla the goda ordningar, som af H. K. M:stet vijsligen ähre statuerade, best kunde i värket stellas och practiceras. *OxBr.* 11: 167 (1646). *SvFlH* 1: 341 (1670: öfwer). Hade jag ej bracht insecterne i ordning, statuerat genera, utgifwit Fauna, så hade både detta och mera tordt ännu legat i ett tiokt mörker öde. LINNÉ *Bref* I. 2: 158 (1750). Priset *(på en skrift)* har jag här statuerat till 32 sk. b:ko, på eget bevåg. THOMANDER *TankLöj.* 150 (1826). Då skall här statueras tillvaron af manhatande tribader, som nu af den fäkunniga hopen tillskrifves en oren fantasi. STRINDBERG *Brev* 6: 236 (1887). *SvOrdb.* (1986). — särsk. (†) i uttr. *statuera för ngt*, fastställa ss. skäl för ngt. Och kunde han der hooss inthet statuera för fredzbrott. *RP* 2: 155 (1632).

2) (†) gm vederbörligt beslut l. stadgande inrätta (institution). Wår och Riksens statuerade .. Bergsämbete. *Bergv.* 1: 92 (1637). Först skola .. *(finnarna)* få hela bibeln på finska, och sedan skall här statueras en academia, annars blir aldrig folk af dem *(säger Per Brahe d. y.)*. TOPELIUS *Planet.* 1: 71 (1889).

3) (†) gm vederbörligt beslut utnämna (ngn till ngt). *VRP* 1697, s. 326.

4) (numera föga br.) framföra (ngt) ss. sin mening, påstå l. hävda (ngt); äv.: ponera l. förutsätta (ngt); förr äv.: föreslå l. tala för (ngt). GUSTAF II ADOLF 529 (1629). Hwadh som Eder mening wed-

kommer så kan Jagh then eij gilla att i statuera bellum offensivum *(dvs. offensivkrig)* i Preusen. *Dars.* 530. Zeno och Aristippus hafwa fuller statuerat, at werlden består af Atomis, af idel Sole-grann. SCHERPING *Cober* 2: 419 (1737). De .. Chemister, som lefde innan physiquen blef uphielpt, statuerade tre slags eld. WALLERIUS *Tank.* 15 (1776). Jag säger ej att så är; men statuerar att så wore: att flere Millioner af den redan gjorde Gälden ofördröjligen böra betalas. *AdP* 1789, 2: 657. Hafva vi väl .. statuerat all theoris absoluta subordination under hvad man kallar praktiska ändamål? GEIJER I. 1: 183 (1845). *NDA* 1907, nr 279, s. 6.

5) [liksom t. *ein exempel statuieren* efter lat. *exemplum statuere in aliquem* l. *aliquo*] i fråga om straff utdömt i avsikt att verka varnande l. avskräckande: fatta vederbörligt beslut om, gm vederbörligt beslut utmäta l. utdöma; i uttr. *statuera (ett) (varnande) exempel*; äv. i anv. med *exempel* utelämnat l. representerat av pron. (se *b δ*) l. ordet *straff* (se *b β*). Hwar och en hoppas, at om exempel nu statueras, de illa sinnade skola bringas til lydnad igen. *SP* 1792, nr 49, s. 2. Konungen ville statuera ett exempel och Lagerheim skulle bort. BESKOW (1852) i *3SAH* LXX. 3: 17. En dag, då Irène visat näsvishet, ville Marie statuera ett exempel och beslöt att inte tilltala henne på två dagar. RINGERTZ *Curie Mor* 302 (1937). *Västerb.* 1938, s. 19 (: varnande). FORSSELL *Gal.* 70 (1964). — särsk. *a)* (numera mindre br.) i uttr. *statuera exempel på ngn*, bestraffa ngn för att därmed statuera exempel, döma ngn med ett avskräckande straff; i sht förr äv. i sådana uttr. som *statuera ett strängt* l. *hårt exempel på ngn.* PETREIUS *Beskr.* 2: 88 (1614). *(Emot dem i Nederländerna som avfallit från den romerska läran lät Karl V)* vthgå skarpa Placater, som ock vppå några statuera stränge Exempel. BRASK *Pufendorf Hist.* 257 (1680). *OSPT* 1687, nr 32, s. 6 (: hårdt). Det heter .. at Hans Maj:t märker, det Han til slut lärer blifwa nödsakad, emot sin böjelse, statuera på en Lurendrägare et exempel. *GT* 1788, nr 42, s. 1. Som furste måste han statuera exempel på den, som så öppet kränkte hans egna lagbud. GRIMBERG *VärldH* 4: 342 (1930). HARLOCK (1944). *b)* i utvidgad anv. *α)* [jfr *a*] (föga br.) i uttr. *statuera exempel på ngt* (jfr *ε*), gm varnande exempel visa ngt *VFl.* 1938, s. 142. *β)* (†) i uttr. *statuera ett straff på ngn, = a.* Regeringen kommer förmodligen att låta ett stort straff till varnagel statueras på en så grof missgerningsman *(som stulit ett drottningsmycke).* ALMQVIST *DrJ* 403 (1834). *γ)* (†) i uttr. *statuera ett exempel emot ngn, = a. HSH* 9: 155 (c. 1750). *δ)* (†) med pron. ersättande *exempel* ss. obj. l. med utelämnat sådant obj. o. konsekutiv sats angivande resultat av straffet. Så på dett att sådane som sigh .. emot wårt Förbudh försee måge derföre tilbörligen plichta, och på dem Statueres hwadh i så motto af Oss giordtt och belefwadt är. *BrinkmArch.* 1: 23 (1625). Dhe skole på H:s K: M:tz wegner Androm till Exempel, Statuere på den förste som sig så Comporterandes worde, så att hufwudet skulle om Morgonen liggia bakom hans hufwudh. *RARP* 3: 201 (1642). *ε)* (numera mindre br.) i uttr. *statuera exempel på ngt* (jfr *α*), utdöma ett varnande straff för ngt l. på grund av ngt; äv.: under hänvisning till ngt l. på grund av ngt utdöma l. tilldela ett varnande straff. K. M:t resolveradhe dherpå, att exempel måste statueras på sådhan mootvilligheet. *RP* 18: 37 (1658). Det *(var)* endast och allenast .. för att en gång statuera ett exempel på ministeransvarighet här i landet, som Stierneld blef antastad. LILJECRONA *RiksdKul.* 178 (1840). ZETTERSTRÖM *VärldHj.* 181 (1942). *ζ)* i uttr. *statuera exempel med ngt*, gm sin behandling av ngt framställa det ss. ett varnande exempel (se d. o. 3). ATTERBOM (1833) i *3SAH* LV. 2: 20. *η)* (numera föga br.) i uttr. *statuera exempel att ngn (icke) gjort ngt*, tydligt visa att ngn (icke) gjort ngt. Jag har nu statuerat exempel att min hustru icke gift sig till min fria vilja som hemgift från min sida. TAVASTSTJERNA *Bröl.* 7 (1893).

STATUESK *stat¹ues⁴k*, adj. [av eng. *statuesque*; till *statue*, staty (se STATY)] (mindre br.) statyliknande l. skulptural o. d., statuarisk (se STATUARISK, adj.¹). Hon hade gripit alla med sin grekiska statueska skönhet. *OoB* 1931, s. 183.

STATUR *statu⁴r*, r. l. f. l. m.; best. -en; pl. -er. (statur (-att-, -uur) 1614 osv. statyr (-ür) 1659—1842) [jfr t. *statur*, eng. *stature* (av ffr. *estature, stature*, varav äv. fr. *stature*); av lat. *statura*, till sup.-stammen av *stare*, stå (se STATUS); formen statyr av fr. *stature* (se ovan)]

1) (i sht i vitter stil) om det sätt varpå en persons (l. ett djurs) kropp är byggd: växt l. skapnad (se d. o. 1 *a*) l. (kropps)byggnad; i sht med tanke på kroppens längd l. reslighet l. (upprätta l. raka) hållning o. d.; äv.: kroppshållning; äv. övergående i konkret anv. (jfr 2), närmande sig bet.: kropp. *(I 1Sam. omtalas)* Hurudana .. *(Saul)* hafwer warit til sin kropz Statuur och anseende. RUDBECKIUS *KonReg.* 67 (1614). *(Janitscharerna)* woro frishe, unga karlar, stora till sin statur. *KKD* 3: 224 (1711). *(Infödingen)* Teinah var .. vida öfver vanlig statur och stadig i proportion. LANDELL *Bligh* 92 (1795). Med djerf statur / han *(dvs. mannen)* kommer hurtig och till hälften spjufver. HEIDENSTAM *Vallf.* 28 (1888). Här i mäktiga staturer / har ett sturskt soldatblod svallat. SILFVERSTOLPE *Efteråt* 9 (1932). Jag har ju alltid varit en liten fnatt. Staturen menar jag. AURELL *Samtal* 62 (1969). — särsk. *a)* (numera föga br.) i utvidgad anv., i fråga om föremåls byggnad (yttre kännetecken i fråga om former o. storlek). *(Atens medeltida kyrkor)* äro dvergar till statur och rätt originella i bygnadsstyl och prydnader. BREMER *GVerld.* 6: 207 (1862). *b)* bildl.; särsk. med tanke på andlig skapnad (psykiska egenskaper) hos en individ l. ett folk. KELLGREN *(SVS)* 5: 578 (1792). Varför började jag med Strix? Därför att jag ville forma Svenska folket efter min egen statur! ENGSTRÖM *Adel* 183 (1923). *(Poeten L. Fredin)* har nu skakat av sig 40-talsruggigheten och återkomsten med "Vindbrygga" visar säkert hans rätta statur. *BonnierLM* 1954, s. 484.

2) (†) konkret (jfr 1): skulptural framställning av person i stående helfigur, staty. *HovförtärSthm* 1659, Verif. 61. Konung Gustavs Statur af träd, med liflige färgor, och klädebonad efter den tidsens bruk .. *(är)* upstäld i norra gafwelhörnet *(i Ornässtugan).* HÜLPHERS *Dal.* 486 (1762).

STATUS *sta³tus²* l. ⁴⁰, r. l. m. (*UUKonsP* 1: 17 (1627) osv.), l. n. (numera nästan bl. i *d*, ENGSTRÖM *Lif* 39 (1907) osv.); best. -en resp. -et, i best. anv. äv. utan slutart.; pl. =. *Anm.* Ofta användes [jfr motsv. uttr. i t.,

eng. o. fr.] det lat. uttr. **status quo**, äv. **status quo ante** [eg. ellips av uttr. *status quo ante erat*, tillståndet som det var förut], om det förut (l. för tillfället) rådande l. aktuella tillståndet l. läget l. den förut (l. för tillfället) rådande osv. situationen (ngnstädes l. för ngn l. ngt). Sålunda befann jag mig åter den utsatta dagen uti ett audience-avvaktande Status quo. FAVPLATEN (1823) hos SÖDERHJELM *Prof.* 301. Wisserligen war Fransyska Hertig Regenten mycket angelägen om Hannoverska husets upprätthållande; men *(han var)* .. endast i andra rummet .. interesserad för fortfarandet af status quo. *SKN* 1841, s. 235. Skall jag följa utvecklingen, eller skall jag fasthålla vid status quo? KAMPE *Konfl.* 42 (1908). *2SvUppslB* (1953; *av.*: ante). Arbetsgivaresidan hade *(vid avtalsförhandlingarna)* för sin del som utgångsbud status quo. *SvD(A)* 1962, nr 79, s. 4. Härtill förekommer äv. dels ssgr (En rad status quo-antaganden. *TSvLarov.* 1954, s. 188. Status-quo-folk. *TIdr.* 1902, julnr s. 35 *(om anhängare av status quo)*. Status-quo-politik. *HT* 1950, s. 210), dels avledn. **status quo-are**, person som håller på status quo (*SDS* 23/9 1982, s. 2), **statusquoism**, om åskådning som håller på status quo (OPSTURZEN-BECKER (1855) hos SYLWAN *SturzenB* 78). [jfr t. o. eng. *status*; av lat. *status*, stillastående, ställning, tillstånd, läge, avledn. av *stare*, stå (se STÅ, v.). — Jfr STAT, sbst.³, STATIST, sbst.¹⁻², STATIV, STATOR, sbst.², STATUERA, STATUR] om tillstånd l. läge l. situation l. förhållande (till ngn l. ngt) som ngn l. ngt befinner sig i; särsk. om intellektuell nivå l. om kunskapsnivå; utom i fackspr. numera i sht i *a*. *UUKonsP* 1: 17 (1627). Jag tror nära på, att, då människorna kommit till det status, att de icke ens med kikare på siktena kunna upptäcka hvarandra, de tröttna på modern krigföring. ENGSTRÖM *Lif* 39 (1907). Vid en uppskattning av *(mistel-)*beståndet ansågo vi, att parasiten nog repat sig till bortåt 50 % av 1939 års status. *SvNat.* 1945, s. 32. En direkt jämförelse mellan antalet rätta svar å den ena sidan och de uteblivna eller oriktiga å den andra säger dock icke allt om en elevs status. *PedT* 1948, s. 106. Inom datatekniken talar man om status bl. a. för olika datorenheter; de kan t. ex. vara lediga för uppdrag, upptagna, felaktiga, reserverade. *BraBockLex.* (1979). — särsk.

a) om social (se SOCIAL 4 *c*) ställning l. socialt anseende (som ngn l. ngt har l. åtnjuter); ofta pregnant, om god l. hög social ställning l. gott l. högt socialt anseende (i sht ss. förled i ssgr); äv. konkret, om ngt som ger l. anses ge hög social status (jfr STATUS-PRYL). *Läkare åtnjuter hög social status.* Läkarens kall räknades *(på 1800-talet)* ännu ej som ett yrke, vilket eo ipso *(dvs. i sig självt)* gav utövaren en gentlemans status. HELLSTRÖM *RedKav.* 96 (1933). Sina roller lär sig individen på grundval av sina status, de han har och de han väntas få. *KyrkohÅ* 1959, s. 310. Inte är det mycket status man har råd med, men man kan ju alltid säga att man inte tittar på tv. *SvD(A)* 7/4 1968, s. 18. Att komma ut från ett ställe där inträdeskort eller motivering skänker inträde, medan de flesta får stanna utanför, ger status. OLSSON *Dublin* 75 (1968).

b) (i sht i fackspr.) om ngns l. ngts rättsliga l. juridiska ställning l. situation; förr äv. om sammanfattningen av fullvärdiga medborgerliga rättigheter. En från träldomen frilöst ursprungl. friboren person synes till och med hafva återfått sin fulla Status, ty han löstes i "lagh manna". NORDSTRÖM *Samh.* 1: 100 (1839). Utarbeta en omfattande internationell konvention för definierandet av utlänningars status. *SvTidskr.* 1931, s. 2. Vid en enskild överläggning i landstinget i dag dryftades den av tinget nu väckta frågan om Ålands status. *SDS* 1945, nr 249, s. 3. *(Organisationen)* Greenpeace har även status som FN-observatör. *Vi* 1984, nr 17, s. 11.

c) handel. om (redogörelse för) ngns l. ngts ekonomiska ställning (förhållandet mellan hans resp. dess tillgångar o. skulder). Efter din önskan har jag nu .. uppgjort en status, som visserligen icke är för vacker, men som dock är ärlig. Mitt enskilda bokslut för 1878 visade ungefär samma siffror. JOHANSSON *Dagb.* 2: 10 (1879). Nu känner du hela Status, och nu vet du att jag begagnar pengarne till produktiva ändamål. STRINDBERG *Brev* 7: 80 (1888). *IllSvOrdb.* (1955).

d) med. om ngns aktuella medicinska tillstånd (i fråga om hälsa l. sjukdom); äv. (vard.) om läkares undersökning av patients tillstånd. THOLANDER *Ordl.* (1872). Den lilla flicka som föddes i Stralsund .. hörde förvisso till dem som genom sin ankomst till världen kan tänkas ha irriterat en ömtålig psykosomatisk status hos sina dagars orsak. HOLMBERG *Leopold* 1: 195 (1953). Dessutom gör läkaren ett sk status på patienten, varvid ett särskilt statusformulär används. Av detta framgår patientens tillstånd. *Expressen* 17/4 1965, s. 13. LINDSKOG o. ZETTERBERG (1981).

e) språkv. (av språkforskaren A. Noreen († 1925) använd) benämning på förhållandet mellan en "huvudglosa" o. dess "biglosa"; äv. i sådana uttr. som *inre, yttre status*, om sådant förhållande uppfattat i tanken resp. avseende rum o. tid; äv. om betydelseelement (semem) i avledn. betecknande ställning l. förhållande l. egenskaper o. d. *Essiv status*, se ESSIV 2. NOREEN *GrIndeln.* 9 (1898). Med status menar jag det speciella betydelseförhållande, hvari en biglosa kan stå till sin hufvudglosa. DENS. *VS* 5: 178 (1906). Naturligtvis äro status till antalet oändliga liksom självfva lifvets förhållanden. *Därs.* 190. Yttre status .. inre status. *Därs.* Denna status *('latinets studium')* kan även uttryckas på annat sätt t. e. latinstudiet, studiet av latin, latinska studier. ÖSTERGREN (1946). SÖDERBERGH *SvOrdbildn.* 98 (1967; *om betydelseelement i avledn.*). SJÖGREN *TermSpråkv.* 57 (1979).

Ssgr (i allm. till *a*): *(e)* STATUS-AVLEDNING⁻⁰²⁰. *språkv.* avledning (se d. o. II *a*) innehållande betydelseelementet status. SÖDERBERGH *SvOrdbildn.* 99 (1967). — -BARRIÄR. bildl.: barriär (se d. o. 3) i fråga om status. Den sociala statusbarriären mellan tjänstemän och arbetare. *DN(A)* 31/5 1965, s. 2. — *(b)* -DOM. *jur.* dom (se **dom**, sbst.¹ 2 *a*) som fastställer ngns rättsliga status. *SvJuristT* 1944, s. 726. — -DYRKAN. dyrkan av hög status (ss. det mest eftersträvansvärda). I en tid av krass materialism, standardjäkt och statusdyrkan. *SvD(A)* 24/2 1968, s. 5. — *(d)* -FORMULÄR. *med.* formulär (se d. o. 1, 2) varigm patients status anges. *Expressen* 17/4 1965, s. 13. — -FRÅGA. fråga (se **fråga**, sbst. 3) om l. angående (social l. rättslig o. d.) status; särsk. till *a, b*. *Att äga dyrbara möbler eller konstföremål är för en del människor enbart en statusfråga.* *2NF* 20: 716

(1914). I detta fall torde den principala talan ha angått statusfrågan (förklaras för äkta barn). KALLENBERG *CivPr.* 1: 369 **(1918).** — **-JAKT.** (ngt vard.) jakt (se **jakt**, sbst.[1] 4) efter hög status. *DN* 5/2 **1967**, Söndagsbil. s. 4. *BonnierLM* **1970**, s. 343. — **-JAKT.** jfr **-jakt.** *SvD* 7/1 **1969**, s. 10. — **-KLÄDER**, pl. kläder som ger l. anses ge hög status. *SvD(A)* 20/4 **1968**, s. 12. — **-MÖBEL.** jfr **-soffa.** *Fatab.* **1967**, s. 133. — **-OBJEKT.** jfr **objekt 3** o. **-soffa.** *Kulturen* **1971**. s. 42. — **-PROBLEM.** jfr **problem 2** o. **-fråga.** *DN(A)* 3/1 **1965**, s. 19. — (*b*) **-PROCESS.** *jur.* process (se **process**, sbst.[1] 4) angående ngns (familjerättsliga) status. KALLENBERG *CivPr.* 1: 369 **(1918).** — **-PRYL.** (vard.) jfr **pryl**, sbst.[2] **4,** o. **-soffa.** Statusprylar, såsom sommarstuga, bil och teve. *DN* 26/10 **1970**, s. 5. — **-SKALA.** skala (se **skala**, sbst. **3** *b*) i fråga om status. Det finns statusskalor för mods, för ämbetsmannaeliten, för politiskt verksamt folk och för framgångsrika affärsmän. *DN* 5/2 **1967**, Söndagsbil. s. 4. — (*a*, *b*) **-SKILLNAD.** skillnad (se d. o. **16**) i fråga om status; särsk. till *a*. *SvD(A)* 21/11 **1965**, s. 17. — **-SOFFA.** soffa som åt ägaren ger l. anses ge hög social status; jfr **-möbel, -objekt, -pryl.** *DN* 5/2 **1967**, Söndagsbil. s. 4. — **-SYMBOL.** om ngt som symboliserar l. anses symbolisera hög status. HÖÖK *OffentlSekt.* 373 **(1962).** Barnen har blivit statussymboler i det nya samhället. Det är fint att ha barn. *SvD(A)* 7/10 **1964**, s. 18. Den förnämsta statussymbolen är numera att vara upptagen, åtminstone sex månader framåt. FAGERBERG *VitmålHj.* 42 **(1966).** — (*b*) **-TALAN.** *jur.* talan angående rättslig status. KALLENBERG *CivPr.* 1: 371 **(1918).** — **-TÄNKANDE,** n. tänkande kännetecknat l. uppfyllt av tankar på (vad som ger) hög status. *SvD(A)* 2/12 **1964**, s. 5. — **-TÄNKANDE,** p. adj. kännetecknad l. full av statustänkande (se **-tänkande,** sbst.). *SvD* 17/8 **1969**, s. 5 (*om karriärister*). — **-VÄRDE.** om det värde som ngt tillmätes på grund av sin status. *SvD* 15/2 **1969**, s. 4. — **-VÄRDERING.** om värdering grundad på statustänkande. *EkonT* **1954**, s. 157. — **-YRKE.** yrke med hög status. *SvD* 14/8 **1970**, s. 9.

STATUT *statu⁴t*, r. l. m. (SVART *G1* 143 **(1561)** osv.) l. n. (numera föga br., NORDSTRÖM *Samh.* 2: 811 **(1840)**, ÖSTERGREN **(1946)**); best. **-en** resp. **-et**; pl. **-er** (äv. att hänföra till genus n., STIERNMAN *Riksd.* 8 **(1523**: Statuer; *felaktigt för* statuter) osv.), ss. n. = (LUNDELL **(1893)**, *2NF* 21: 116 **(1914)**), äv. (föga br.) **-er** (se ovan). (förr äv. **-uut, -wt**) [jfr mht. *statut* (t. *statut*), n., fr. *statut*, m. (varav eng. *statute*); av senlat. *statutum*, dekret, beslut, statut, substantiverat n. sg. av *statutus*, uppställd, statuerad, p. pf. till *statuere*, uppställa, statuera (se **STATUERA**)]

1) bestämmelse (se d. o. 1 *a β*) l. förskrift l. stadga (se **STADGA**, sbst.[2] **1, 1** *a*).

a) i individuell anv., om enskilt stadgande l. enskild punkt i samling av bestämmelser osv. (i pl. särsk. sammanfattande, om samlingen osv.); äv. i sg., sammanfattande, om samling av bestämmelser osv.; i fråga om moderna förh. i Sv. numera nästan bl. om bestämmelse(r) osv. l., i sht, samling av bestämmelser osv. som ligger till grund för o. reglerar en sammanslutnings l. en institutions (förr särsk. ett universitets) o. d. verksamhet (fastställd(a) av myndighet l. medlemmar o. d., vanl. vid dess stiftande); företrädesvis o. numera nästan bl. i pl. (*Föreståndare vid Uppsala akademi*) skole .. hafua macht till att göra nyttige Statuter och Ordningar, effter huilka Academiens Personer sigh .. rätta skole. THYSELIUS *HdlLärov.* 2: 38 **(1625).** Den lag, (*en filosof*) .. yrkar .. är icke .. en viss akt, konvention och statut. THORILD **(1792)** enl. LJUNGGREN *SVH* 1: 553; jfr c. En widsträckt credit är emot Banquens Statuter stridande. *AdP* **1800**, 1: 663. Jag vet inte, hur statuterna (*för fängelset*) ställer sig till saken. MALMBERG *Åke* 115 **(1924).** Franska akademiens statuter. SCHÜCK *SAHist.* 7: 349 **(1939).** Fackföreningarnas stadgar och statuter. *SvFolket* 10: 200 **(1939).** *KyrkohÅ* **1958**, s. 127 (*i pl.; för Evangeliska Fosterlandsstiftelsen*). jfr (skämts.): Hon satte upp ett noggrant detaljerat reglemente för sitt framtida umgänge med honom .. De långrandiga statuterna blev givetvis snart brutna, och den förtroliga vänskapen återställd. BOOK i *3SAH* LX. 2: 278 **(1949).** — jfr **SKRÅ-STATUT** o. **ORDENS-, UNIVERSITETS-STATUTER.**

b) (numera bl. i skildring av ä. l. utländska förh.) av central (statlig l. kyrklig l. regional o. d.) myndighet utfärdad stadga (se **STADGA**, sbst.[2] **1** *a*); ofta om sådan bestämmelse som icke utgör lag, förordning (se d. o. 3) o. d.; äv. om fördrag mellan stater. At Sweriges Rijkes Inbyggiares Statuer och Friheter, motte bliffua förswarade. STIERNMAN *Riksd.* 8 **(1523).** Cæsar hafwer giort några Statuter .. ibland hwilke åhr Agraria om Åkerbruck och Landgodz. SCHRODERUS *Sleid.* 60 **(1610).** I Cantzliet skole tracteras och författas alle Statuter, Landzstadgar, Ordningar, som anten angå Rijket i gemeen eller Landskap. *RF* **1634**, § 12. Om en kommun (*i Preussen*) vill upprätta en högre skola, måste den anskaffa lokal och dotation samt .. hafva upprättat statut för skolan. *LärovKomBet.* **1884—85**, 2: Bil. B, s. 98. Statuten för det blivande "europeiska parlamentet" i Strassbourg. *SDS* 5/5 **1949**, s. 3. *KyrkohÅ* **1959**, s. 257 (*i pl., om synodalstatuter fr. 1300-talet*). — jfr **FAMILJE-, PERSONAL-STATUT** o. **RÄTTEGÅNGS-, SYNODAL-STATUTER** m. fl.

c) [av eng. *statute*] (om ä. förh. i Engl.) om lagstadgande fastställt o. dokumentärt avfattat av lagstiftande församling; i fråga om ä. förh. äv. om lag l. förordning utfärdad av en suverän l. en lagstiftande myndighet. Herr Fox gaf .. (*i parlamentet*) tilkänna, at han .. ärnade .. framställa en fråga, om icke alla Lagar på Straff för Religionsmeningar böra ur Engelska Statuterne .. utstrykas. *SP* **1792**, nr 80, s. 3. Den gamla på statut hvilande allmänna lagen "common law" skulle revideras och kodificeras. STAVENOW *EngRev.* 154 **(1895).** *2NF* 21: 116 **(1914).**

2) (†) konkret, om avtalad avgift i form av en prestation (tjänst l. vara); jfr **STADGA**, sbst.[2] **3** *a*. En Fougde .. vpbär til sin Herres Behoff aff någhra förpachtade Godz och Hemman, hwilka åhrlighen en Statut eller Stadga, effter Contractet affläggia moste. HORTULANUS *Rekn.* A 6 b **(1638).**

Ssgr (till 1 *a*): **STATUT-BESTÄMMELSE.** bestämmelse (se d. o. 1 *a β*) som har formen av en statut. — **-ENLIG.** enlig (se d. o. 4) med statuterna; äv. ss. adv.; jfr **-mässig.** PAULSON *Minnestal* 71 **(1898, 1899**; *ss. adv.*). — **-FÖRSLAG.** förslag (se **förslag**, sbst.[3] 1) till statuter. BOSTRÖM 3: 455 **(1853**; *till universitetsstatuter*). — **-FÖRÄNDRING.** förändring i l.

av statuter(na), statutändring. HERNBERG *Rättsh.* 372 (1922; *av statuter för bolag*). — -MÄSSIG. som har formen av statuter; som är i enlighet med gällande statuter, statutenlig; ofta ss. adv. JUNGBERG (1873). Att föredraget ej varit statutmässigt med hänsyn till ort och ämne. *SvD* 27/10 1924, s. 3. *NaturvForsknRådRed.* 1946—47, s. 10 (ss. *adv.*). — -SAMLING. samling (se **samla** 1 *h δ α'*) av statuter. REUTERDAHL *Mem.* 193 (1858; *av synodalstatuter*). — -STRIDIG. som strider mot statuterna; jfr -**vidrig**. *SvD* 18/11 1913, s. 10. — -TEORI. [jfr nylat. *statuta*, pl., om de italienska städernas partikulärstadganden] *rättshist.* om ä. teori (som ligger till grund för modern privatinternationell rätt o.) som urspr. avsåg att reglera tillämpningen av de olika italienska städernas partikulärstadganden. *2NF* (1917). — -VIDRIG. statutstridig. LAURÉN *Minn.* 58 (1877; *i fråga om förh. vid högskola*). — -ÄNDRING. jfr -**förändring**. ÖSTERGREN (1946).

Avledn. (till 1): STATUTARISK[1040], adj. [jfr t. *statutarisch;* jfr äv. eng. *statutary*, fr. *statutarie*. — Jfr **statuarisk**, adj.[2]] (numera bl. i skildring av ä. förh.) som utgörs av l. grundar sig på l. tillhör l. avser en statut l. statuter(na); i sht till 1 *a*. Christendomen såsom en moralisk – men genom statutariska tilsatser verksammare gjord religion. *LittT* 1795, s. 459. Statsintressenas statutariska föreskrifter. RYDBERG *FilosFörel.* 4: 57 (1878). *2NF* 26: 1120 (1917; *om religion*).

STATUÄR, adj. [av fr. *statuaire*, avledn. av *statue*, staty (se STATY)] (†) som liknar l. påminner om en staty l. statyer, statyliknande, statuarisk (se STATUARISK, adj.[1]). Mera heroisk i skapnad och i hwarje rörelse .. war *(den mimiska konstnärinnan)* Lady Hamilton större i statuära, äfwensom i sinnligt retande och skakande representationer. *JournLTh.* 1812, nr 251, s. 3.

STATY *staty*[4], r. l. m. l. f.; best. -**n** (*SAOL* (1900) osv.), äv. -**en** (*BrinkmArch.* 1: 152 (1712: Statuen), ÖSTERGREN (1946; *angivet* ss. *regionalt*)); pl. -**er** (STIERNHIELM *Lycks.* 1 (1650, 1668: Statuer) osv.) ((†) -**ar** *AntecknSaml.* 296 (1654)). (**statu** 1838. **statuar**, pl. 1654. **statue** 1664—1875. **statuer**, pl. 1650—1836. **staty** 1758 osv. **statüe** 1780) [av fr. *statue;* jfr d., t. o. eng. *statue* (i eng. av.: statur o. d.); av lat. *statua* (se STATUA); bet. 2 uppkommen under påverkan av STATUR (i formen statyr). — Jfr STATYETT]

1) om fristående, vanl. på sockel stående l. vilande vanl. figural skulptur (se d. o. 2 *b*) med figuren (l. figurerna) vanl. föreställande en människa (l. människor) l. människoliknande gestalt(er) (stående l. liggande l. sittande l. till häst o. d.) l. en djurliknande varelse (l. varelser) i helfigur o. i vanl. förstorad skala; numera utan tanke på om figuren är stående osv. (jfr *a*); särsk. i uttr. *ngn står staty* (jfr *b*) l. *sitter staty*, betecknande att en staty är rest över ngn i stående resp. sittande ställning; jfr BILD-STOD, STOD. *Statyer i marmor, brons. Avtäcka en staty. Resa en staty över ngn.* STIERNHIELM *Lycks.* 1 (1650, 1668). Vid sidorne prydes Templet .. af en myckenhet Statuer och Buster i Gips. LINNERHIELM *1Br.* 91 (1795, 1797). En statue i nära naturlig storlek, föreställande en Nymf. *SvLitTidn.* 1820, sp. 469. På stora torget i Bukarest står .. en staty, föreställande drottningen, som räcker en sårad soldat en dryck vatten. *Idun* 1888, s. 159. Fidias' staty af Athena. HAHR *ArkitH* 68 (1902). Gustav II Adolf grundade många städer bl. a. Sundsvall där han står staty. *SvD* 1971, nr 169, s. 10. Mitt emot Teatern invid Klarälven *(i Karlstad)* sitter Selma Lagerlöf staty. *TurÅ* 1985, s. 136. — jfr APOLLO-, BRONS-, FOT-, GUDA-, IDEAL-, KOLOSSAL-, KONUNGA-, MADONNA-, MARMOR-, METALL-, NAKET-, NISCH-, PORTAL-, PORTRÄTT-, ROLAND-, RYTTAR-, SANDSTENS-, SFINX-STATY m. fl. — särsk. *a)* i vissa numera obr. uttr. *α*) *staty till fots* l. *fot*, staty föreställande en person till fots; jfr FOTSTATY. NORDFORSS (1805: fots). ÖoL (1852: fot). *β*) *staty till häst*, staty föreställande en person till häst, ryttarstaty. NORDFORSS (1805). ÖoL (1852). *γ*) *sittande staty*, staty föreställande en sittande person. KLINT (1906). *b)* i jämförelser o. i mer l. mindre bildl. anv., särsk. ss. beteckning för att ngn är orörlig l. stel l. tyst l. (majestätiskt) värdig l. känslokall o. d.; särsk. i uttr. *stå staty* (jfr huvudmomentet), äv. (tillf.) *vara staty*, stå resp. vara orörlig osv. som en staty. Jag skulle som en Statue stå mitt på golfwet helt orörlig. *VDAkt.* 1792, nr 475. PFEIFFER (1837; *om känslokall person*). Patienten *(som lider av katalepsi)* tyckes förvandlad till en af egen kraft orörlig staty af vax. KRUHS *UndrV* 598 (1884). Hon stod där skinande blå på snäcksanden och var staty i solskenet. SIWERTZ *Sel.* 2: 113 (1920). Utkiken gav till ett rop – stod några ögonblick stel som en staty på backen .. så slungade han sig .. mot lejdaren. HOLMSTRÖM *Benj.* 238 (1932). Man ville att skådespelaren skulle kunna något annat än stå staty och skandera alexandriner. BERGMAN i *3SAH* LV. 1: 105 (1944). särsk. (†) övergående i adjektivisk anv.: kall l. okänslig som en staty, statylik. Då jag fullkomligt återkom till sansning, famnade mig den unga mannen flera gånger med militärisk häftighet. "Känner du då ej igen mig?" utropade han, trött att se mig så statue till själ och kropp. BREMER *TecknHvard.* 1: 155 (1828).

2) (†) kropp l. hållning l. dyl., statur. HELLBERG *Samtida* 1: 109 (1870). Utrustad med sällsynt kroppslig skönhet, både till staty och anletsdrag. *Därs.* 5: 20 (1871).

3) [jfr motsv. anv. i lat.] (†) pelare (för anslående av kungl. förordningar). STIERNMAN *Com.* 3: 200 (1664).

Ssgr (till 1): STATY-ARTAD, p. adj. jfr **arta**, v. V 3. Så passiv, så död, så statyartat frånvarande. CEDERCREUTZ *ÖdGunga* 135 (1922). — -AVTÄCKNING[-020]. jfr **avtäcka** 1 *a γ*. WIESELGREN *Bild.* 282 (1885, 1889). — -BAS. jfr -**fot**, -**sockel** o. **piedestal** 1 *b*. *3NF* 2: 396 (1924). — -BESTÅND. jfr **bestånd** 11 c. SCHÜCK *Rom* 2: 253 (1914). — -BILDHUGGARE[-0200]. jfr **bildhuggare** I. *SthmStCal.* 1770, s. 58. jfr **hov-statybildhuggare**. — -BILDHUGGARINNA. [jfr -**bildhuggare**] (tillf.) kvinnlig statybildhuggare. *Vem är det?* 1927, s. 589. — -BRONS. (i sht i ä. fackspr.) brons (se d. o. 1) med låg tennhalt som används till gjutning av statyer. Statybronz till monumenter, byster, prydnader består af koppar, tenn, bly och zink. LIEDBECK *KemTekn.* 316 (1864). — -FOT. jfr **fot** 4 *b*, -**bas**, -**sockel** o. **piedestal** 1 *b*. (numera knappast br.) NORDFORSS (1805). LINDFORS (1824). — -GALLERI. särsk.: statyprytt galleri (se **galleri**, sbst.[1] 1). HAHR *ArkitH* 251 (1902). — -GJU-

TARE. bronsgjutare. *NF* 8: 873 (1884). Ssg (föga br.): **statygjutar-firma.** *2NF* 18: 374 (1912). — **-GJUTERI.** (industriell) anläggning (l. verkstad) för gjutning av statyer. *TT* 1871, s. 81. — **-GJUTNING.** jfr **gjuta,** v. **2.** NORDFORSS (1805). Statygjutningen, äfven kallad konst- och malmgjutning, sker efter konstnärligt utförda modeller. *UB* 4: 211 (1873). — **-GRUPP.** *konst.* om fristående statyer som bildar l. utgör en grupp; i sht förr äv. om en grupp figurer som bildar l. utgör en staty; jfr **grupp,** sbst.[1] **1** *a.* På Akropolis i Athen hade konung Attalos till minne af sin stora seger öfver barbarerna låtit uppställa fyra statygrupper. UPMARK *Lübke* 806 (1872). Skogssnufvor, statygrupp af Axel Ebbe. *2NF* 25: 1078 (1917). Hur de båda statyerna *(Harmodios* o. *Aristogeiton)* voro sammanställda till en grupp, därom kunna vi ej få någon säker uppfattning .. Tiden var ännu ej mogen för komponerandet av fria statygrupper. KJELLBERG *GrekRomK* 94 (1932; *i fråga om bronser från 400-talet f. Kr.*). — **-HUVUD.** *Globen* **1943,** s. 66. — **-HÄST.** FUNCH o. WETTERGREN *Hawaii* 136 (1934). — **-INVIGNING**[-020]. PLATEN *Ensam* 171 **(1939).** — **-KABINETT.** jfr **kabinett I 2.** PALMSTEDT *Res.* 111 (c. **1780).** — **-KOMPOSITION.** *konst.* jfr **komposition 6.** Hellenismen behärskade suveränt reglerna för statykompositioner i alla tänkbara ställningar. KJELLBERG *GrekRomK* 247 (1932). — **-KONST.** om bildhuggeri ss. konstart, bildhuggarkonst; jfr **konst 4, skulptur 1.** SIRÉN *DaVinci* 48 (1911). — **-LIK,** adj. BREMER *FamH* 1: 123 (1831; *ss. adv.*). — **-LIKNANDE,** p. adj. som erinrar om l. liknar en staty(s). Hela *(boxnings-)*matchen igenom bevarade Jess Willard sin statyliknande ställning. *Swing* **1923,** nr 17, s. 5. Den smärta statyliknande figuren, förgylld av brasans sken. DAHL *Forbes Kvinn.* 85 (1935). — **-MARMOR.** (i sht i ä. fackspr.) om vit, vacker marmor som är lämplig för bildhuggeri, bildhuggarmarmor. NORDFORSS (1805). — **-MUSEUM.** museum för statyer. BREMER *GVerld.* 2: 277 (1860). — **-MÄSSIG,** adj. jfr **-mässig 1.** NORDFORSS (1805). — **-NISCH.** jfr **nisch 1.** BJÖRKMAN (1889). HAHR *ArkitTid.* 4: 30 (1928). — **-PORTAL.** jfr **portal 1.** *SvSlöjdFT* **1906,** nr 3, s. 23. — **-PRYDD,** p. adj. prydd med staty(er). HILDEBRAND *FörhistF* 60 (1873; *om torg*). — **-SCHEMA.** schema (se d. o. **2**) för skapande av ett skulpturalt konstverk. STRÖMBOM *EgyptK* 161 (1928). — **-SKULPTUR.** jfr **skulptur 1.** BERGH *Konst* 107 (1894, 1908). — **-SMYCKAD,** p. adj. jfr **-prydd.** HAHR *ArkitH* 439 (1902). — **-SOCKEL.** jfr **sockel,** sbst.[1] **1.** *Polonica* 34 (1917). — **-STEL.** stel som en staty. *SvD(B)* **1925,** nr 85, s. 3 (*ss. adv.*). — **-STIL.** särsk. om stil karakteriserande viss riktning l. skola (se **skola,** sbst.[2] **7**) inom bildhuggarkonsten. En del av de i Caracallas termer uppställda kopiorna efter äldre grekiska original ge oss .. en inblick i tidens statystil. KJELLBERG *GrekRomK* 313 (1932).

Avledn.: **STATYARISK,** adj. (tillf.) statyliknande, skulptural, statuarisk. PAULI *Paris* 129 (1912, 1915).

STATYETT *stat¹yät⁴*, r. l. m. l. f.; best. **-en;** pl. **-er.** (statu- 1841—1903. staty- 1852 osv.) [jfr d., t., o. eng. *statuette;* av fr. *statuette,* diminutivbildning till *statue* (se **STATY**)] staty som betydligt understiger den naturliga storleken hos det avbildade föremålet, liten staty l. bildstod. En genre af de fria konsterna, som på den sednare tiden mycket börjat bearbetas i Frankrike, är den så kallade statuetten, eller miniatur-skulpturen. *AB* **1841,** nr 23, s. 3. Domeplatsen *(i Messina)* var planterad med vackra träd och pryddes av Montorsolis fontän med allegoriska flodgudar och kvinnliga statyetter, som uppburo själva fontänens snäcka. LAGERGREN *Minn.* 5: 77 (1926). Han var mig en gåta — av samma slag som det stela leendet hos en arkaisk statyett. SIWERTZ *Pagoden* 210 (1954). — jfr **BRONS-, PARIAN-, PORSLINS-, PORTRÄTT-STATYETT** m. fl.

Ssgr: **STATYETT-GRUPP.** grupp av fristående statyetter; i sht förr äv. om statyett föreställande flera figurer. På en kavalett stod i röd pastelina den lilla statyettgruppen "Faun och nymf" i det närmaste färdig. LAURIN *Minn.* 2: 356 (1930). — **-HUVUD.** MOHN *Afghan.* 159 (1930). — **-LAMPA.** lampa vars behållare o. fot är formad som en statyett. ÖSTERGREN (1946). — **-PORSLIN.** porslin använt till statyetter. STRÅLE *RörstrH* XXVII (1879).

STATYR, se **statur.** — **STATZIE-,** se **statie.**

STATÄR *statæ⁴r* l. *-tä⁴r* l. **STATER** *state⁴r*, r. l. m.; best. **-en;** pl. **-er.** (stater 1711 osv. statär 1931 osv.) [jfr d., t., eng. o. lat. *stater;* av gr. *στατήρ*, till det svaga avljudsstadiet av *ἵστημι* stannar, ställer, väger, står m. m. (se **STÅ,** v.)] (om forngrekiska förh.) om en vid vägning av ädla metaller använd vikt(enhet) med (ett för olika orter, tider o. metaller) varierande viktvärde; i synnerhet, i utvidgad anv., om mynt innehållande viss vikt av den ifrågavarande metallen (särsk. om sådant mynt av guld). GEZELIUS *Bibelv. Mat.* 17: 27 (1711). Stater wägde *(i Israel på Jesu tid)* et lod silfwer, och gälde en half Riksdaler, eller en daler silfwermynt. BÆLTER *JesuH* 5: 269 **(1759).** Stater .. betecknade urspr. en för handelsändamål genom vägning bestämd kvantitet af ädel metall (guld, silfver eller elektron), sedermera äfven ett myntstycke. *2NF* **(1917).** Medan statären bibehölls som enhet för guldmyntet, framträdde .. som enheter för silvermyntet drachme och obol (= 1/6 drachme). *3NF* 14: 524 (1931). De av de makedoniska konungarna Filip och Alexander den store slagna statärerna (= 20 attiska silverdrachmer) blevo världsmynt. *Därs.* (1933). Någon bestämd vikt betecknar statär icke utan växlar efter de olika vikt- och myntsystemen. *2SvUppslB* (1953). I praktiken avses .. med statär huvudsakl. guldmynt. *Därs.*

STAUROLIT *stau͡roli⁴t*, r.; best. **-en;** pl. **-er.** (förr äv. **-lith**) [jfr t. o. eng. *staurolith;* till gr. *σταυρός*, kors, påle (se **STÖR,** käpp o. d.), o. *λίθος*, sten (jfr **LITO-**)] *miner.* (i form av rombiska, prismatiska kristaller, ofta kristalliserande i form av korstvillingar o. förekommande i) brunt till svart mineral ($2Al_2SiO_5.Fe(OH)_2$) som uppträder i metamorfa lerskiffrar, glimmerskiffer o. gnejs; jfr **KORS-STEN,** sbst.[1], **STAUROTID.** *FKM* 4: 96 (1815). Fylliter, glimmerskiffrar, hvilka ofta innehålla staurolit, andalusit och granat i rikliga mängder. *AtlFinl.* 3: 11 (1899). *TurÅ* **1985,** s. 45.

Ssgr (föga br.): **STAUROLIT-GLIMMERSKIFFER.** glimmerskiffer som innehåller staurolit. RAMSAY *GeolGr.* 74 (1909). *Därs.* 94 (1912). — **-KORS.** om staurolit i form av korstvillingar. *Fennia* 36: 369 (1915). — **-SKIFFER.** jfr **-glimmerskiffer.** *Fennia* 36: 369 (1915).

STAUROTID, r. l. m. l. f.; best. **-en.** [jfr eng. *staurotide;* till gr. *σταυρωτός*, korsformad, till *σταυρός*, kors (se STAUROLIT)] (†) = STAUROLIT. BERZELIUS *Blåsr.* 204 (1820). Staurotiden från . . (*Sankt Gotthard*) var rödbrun och genomskinlig, blef i glödgning svart och ogenomskinlig. DENS. *ÅrsbVetA* 1846, s. 268.

STAV, sbst.[1], se **stab.**

STAV *sta^{4}v*, sbst.[2], r. l. m. (*Jes.* 28: 27 (*Bib.* 1541) osv.), äv. (i bet. 6 *a*, mindre br.) n. (DE GEER *SvNatRiked.* 1: 50 (1946: tunnstavet, *sg. best.*); se äv. *anm.* 1:o); best. **-en**, ss. n. **-et**; pl. **-ar** (*G1R* 4: 133 (1527: staffua), (*VaruhusR* 1541 osv.) l. (numera nästan bl. i bet. 6 *a*) **stäver** *stä^{4}ver* (förr äv. **steffuer, stäffuer, stäfver** o. d., *TbLödose* 28 (1587) osv.), äv. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) **staver** *sta^{4}ver* (i bygdemålsfärgat spr. äv. att hänföra till sg. STAVER (se äv. *anm.* 1:o vid d. o.)) (*TbLödose* 28 (1587), *UrkFinlO* I. 1: 57 (c. 1597: Stafwe), MUNCH *FsvFnoSpr.* 114 (1849: hufwudstafwerna, *pl. best.*), *Landsm.* B 2: 25 (1908: gärdesgårdsstaverna, *pl. best.*) osv.) *Anm.* 1:o Ordet uppträder ngn gg (i bet. 6 *a*) i förening med pluralt räkneord l. ord betecknande antal l. mängd i anv. som kan uppfattas ss. pl. (till ett n. sg. med individuell anv.). ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1917: 900,000 dritelstav), DENS. (*cit. fr.* 1918: 143 buntar lådstav). 2:o I ä. tid kunde ordet alternativt få en pluralform på -rar. Då det emellertid ej med visshet går att avgöra i varje enskilt fall, när en pluralform **stavrar** går tillbaka på en singular form **stav**, behandlas pluralformen -rar i artikeln STAVER. Jfr äv. *anm.* 2:o under d. o. (**staaf** (**-aaff**) **1526—1706** (: födostaaff). **stav** (**-af(f)** m. m.) **1525** (: staffwen, *sg. best.*) osv.) [runsv. *stafR*, fsv. *staver*, käpp, råmärke, bokstav o. d.; jfr fd. *staf* (d. *stav*), fvn. *stafr*, nor. dial. *stav;* av ett urnord. *stabaR*, anträffat i *staba*, ack. pl., motsv. fsax. *staf*, mlt. *staf*, mnl. *staf* (nl. *staf*), ffris. *stef*, fht. *stab* (t. *stab*), alla med bet.: stav, feng. *stæf* (eng. *staff*), stav, stab; jfr got. *stabim*, dat. pl., elementer (översättning av gr. *στοιχεῖα*, språkljud, bokstäver, element, elementer); till den rot som bl. a. föreligger i lett. *stabs*, pelare, fht. *staben* (t. dial. *staben*), vara styv. — Jfr BOKSTAV, sbst.[2], STAB, STAVA, sbst. (se STÄVA, mjölkstäva), STAVA, v.[2], STAVER, STAVLA, STÄV, stav, fartygsstäv, omkväde, STÄVA, mjölkstäva]

A.

1) om jämförelsevis smalt, långsträckt o. jämntjockt, i regel mer l. mindre cylindriskt (stundom äv. skivformigt l. fyrkantigt o. d. (se särsk. *c*)) föremål av trä (l. annat material, t. ex. järn), tillskuret l. bearbetat l. avpassat för olika praktiska ändamål (stundom äv. använt ss. (primitivt) vapen l. tillhygge o. d.); ofta liktydigt med: käpp l. (smal) stång l. stake; jfr STAVER 1 *b*, 3. *VarRerV* 49 (1538). Årter slåår man vth medh en staff, och kummin medh itt spöödh. *Jes.* 28: 27 (*Bib.* 1541). Om Barnen synda . . straffar man medh Rijset. Men när Tienare synda . . tager man staffen åth them. RUDBECKIUS *KonReg.* 370 (1618). Till att ersätta kårtheten var längs under fjölen (*på en plog*) fastspikad en staf el(*ler*) stake om 2 alnars längd, med samma vridning som fjöln ungeferl(*igen*). BARCHÆUS *LandthHall.* 29 (1773). (*Spjutet*) utbyttes . . mot en lång stav, vilken, i likhet med spjutet, alltid greps från sidan och vid gåendet fördes upprätt. ALM *BlVap.* 134 (1932). *Arv* 1946, s. 173. — jfr AL-, BAMBU-, BJÖRK-, BLOSS-, EK-, ELFENBENS-, FURU-, GLAS-, GULD-, HOV-, HAST-, JAKOBS-, JÄRN-, KOPPAR-, LIK-, LJUS-, MAGNET-, MANDEL-, MARKERINGS-, METALL-, MÄSSINGS-, PIGG-, PIK-, PORSLINS-, PROCESSIONS-, PROV-, PUMP-, PÅKÖRAR-, RASSEL-, RUND-, RÖD-, RÖNN-, RÖR-, SILVER-, SLAND-, SNÖ-, SPJUT-, STÅL-, TRÄ-, ÄMNES-STAV m. fl. — särsk.

a) i uttr. *rida stav*, se RIDA, v. 5 *a*.

b) (numera i sht i vitter l. högre stil) om (längre) käpp l. stång osv. (vanl. med rund form o. upptill böjd till en krok l. dyl. o. huvudsakligen) använd ss. stöd vid vandring, vandringsstav, l. ss. medel att pådriva (l. infånga) får, herdestav (se d. o. 1); jfr STAVER 3. *Mat.* 10: 10 (*NT* 1526; *äv. i NT* 1981). Then som longt bort förresa wil, honom tiena . . en Staff, eller Staka, ther på han må stödia sigh. SCHRODERUS *Comenius* 481 (1639). Fäherden lade stafwen på axlarna, och tog till språngs thet mesta han orkade. VERELIUS *Herv.* 90 (1672). Han hade staf i handen och lutad sågs han gå, / men högre än de andra den gamle var ändå. TEGNÉR (*TegnS*) 4: 110 (1820). Fjäll-lappen medför vid sina vandringar nästan alltid en 6—8 fot lång, 1½ tum tjock staf af björk . . dels för springet i bergen, dels för öfvervadandet af de tallösa bäckar, som möta på hans väg. DÜBEN *Lappl.* 89 (1873). *IllSvOrdb.* (1955). — jfr ALP-, BERG-, KROK-, KRUM-, RING-, STÖD-, STÖDJE-STAV m. fl. — särsk. *α*) i ordspråk o. ordspråksliknande talesätt. Staffuen kommer stodmären til gångs. *SvOrds.* C 2 b (1604). Soon drömmer om Draaff, och Käringen om sin Staaff. GRUBB 564 (1665). Ärligheten är en säker staf att luta sig vid. GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880); jfr *ζ*. *β*) (i bibeln o. bibelpåverkat spr.) om stav med övernaturlig l. undergörande kraft l. verkan; i synnerhet i anv. o. uttr. hänförande sig till Aron (se ARON, sbst.[1]) o. Moses; särsk. i uttr. *Arons stav*, om Arons stav som enl. *4Mos.* 17: 8 grönskade (till tecken på att Herren utvalt honom till prästadömet), *Moses'* (i sht förr äv. *Mose*) *stav*, om Moses' undergörande stav varmed enligt *4Mos.* 20: 11 Moses framkallade vatten ur en klippa; äv. bildl. (jfr *ζ*); jfr STAVER 3. Aarons staaff vpsluckte theras (*dvs. de egyptiska trollkarlarnas*) staffrar. *2Mos.* 7: 12 (*Bib.* 1541; *äv. i Bib.* 1917). Aaron giorde såsom Herren them budhit hadhe, och hooff vp staffuen och slogh j watnet som j elffuenne war, för Pharao och hans tienare, och alt watnet j elffuenne wardt wendt j blodh. *Därs.* 20 (*Därs.; äv. i Bib.* 1917). Om morghonen tå Mose gick in vthi witnes byrdzens tabernakel, fan han Aarons staaff . . grönskas. *4Mos.* 17: 8 (*Därs.; äv. i Bib.* 1917). Mose hooff vp sina hand, och sloogh på helleberghit medh sin staaff twå gångor. Tå gick ther vth mykit watn, så at menigheten fick dricka och theras booscap. *Därs.* 20: 11 (*Därs.; äv. i Bib.* 1917). Thet hårda hellebergs hierta må af Mose staf så bultas, så twingas och så kroszas, at ther kommer båtrings tårar vt. SWEDBERG *Dav.* § 67 (1713). Undret, det skedde icke, / och staven stod aldrig i blom. GRIPENBERG *SistRond.* 51 (1941). jfr ARONS-, MAKT-, MOSES-STAV. *γ*) [jfr *Sak.* 11: 7 ff.] eg. om herdestav ss. redskap för att driva (på) l. leda hjorden; bildl. (jfr *ζ*), i fråga om människor, särsk. om (medel för) påverkan (gm hårdhet l. bestraffning l. mildhet o. d.); jfr STAVER 3 slutet. Iagh toogh then ena staffuen, Lust, och brööt honom sönder. *Sak.* 11: 10 (*Bib.* 1541). Iagh brööt

sönder then andra min staff, Wee. *Dars.* 14. (*M. Arenchil hade*) sökt at Börje Rijmans salighet befrämja så med den söta som hårda stafwen, hwarefter denne gifwit sin revers på bättring. CAVALLIN *Herdam.* 2: 206 (*i handl. fr. c.* 1685). För en Del hjelper hvarken Stafven Lust eller Stafven We. De fortfara likafullt en Del med sitt Bränvinsbruk och en Del med sitt fördömda Lönnkrögeri. *KyrkohÅ 1927*, s. 233 (1842). Så blev jag en herde för slaktfåren, de arma fåren. Och jag tog mig två stavar, den ena kallade jag Ljuvlig ro, den andra kallade jag Endräkt; och jag vaktade så fåren. *Sak.* 11: 7 (*Bib.* 1917). *δ*) [jfr liknande anv. i t.] (förr) om vit stav buren ss. tecken på underkastelse, onåd, ödmjukhet, fattigdom o. d. STIERNHIELM (*SVS*) III. 1: 157 (1653). De .. som wedersakade (*dvs. vägrade*) at taga tienst hos Hertigen, lät Han til spott och wanheder gifwa hwita stafwar i händerne, och sedan dermed, förutan några andre wärjor, fara hem til Pålen igen. WERWING *Hist.* 1: 458 (c. 1690). *ε*) om staven ss. tiggarens l. pilgrimens l. munkens attribut. Welwilioge fatige bröder, the wandra altijdh, tala medh ingen, äre gråclädde, och bära en crucifix på theres staaff. OPETRI 1: 480 (1528). Hon hade gått medh enn staff ij monge årr och tigdt sigh thill föda. *UpplDomb.* 2: 9 (1578). Han tog hatt och stav och drog på pilgrimsfärd och fick sin grav långt borta. HEIDENSTAM *Svensk.* 1: 138 (1908). Vit faller snön, över rikmans boning, / Vit över tiggarens stav. KNAPE *Tank.* 28 (1927). jfr BETTLAR-, BETTLE-, PILGRIMS-, TIGGAR-STAV. särsk. (numera föga br.) mer l. mindre metonymiskt l. bildl. (jfr *ζ*), i uttr. för att beteckna att ngn går omkring o. tigger l. vallfärdar l. drar på pilgrimsfärd; särsk. i sådana uttr. som *gå med staven* l. *med säck och stav* l. *med stav och påse*, l. *med käpp och stav*, gå omkring o. tigga, *taga staven*, dra på pilgrimsfärd, äv.: börja tigga. *VDAkt.* 1659, nr 288 (: medh kiäp och staaff). *Dars.* 1712, nr 122 (: med Säck och Staf). Vij .. hafva intet haft en Styfver af vår ränta öfver, sedan vij betalt Contribution, utan mången måst gåt med stafven. *2RARP* I. 2: 49 (1720). Pavo, Pavo, olycksfödde gubbe! / Tagom stafven; Gud har oss förskjutit; / Svårt är tigga, men att svälta, värre. RUNEBERG (*SVS*) 1: 117 (1830). Kringvandrande tiggare kallades .. i de gamla lagarne Stafkarl, en man som gick omkring med staf och påse. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 120 (1840). Nu ställde sig magister Petrus framför pilgrimerna .. många tjänare, renlefnadsmän och riddare, hvilka alla samma morgon tagit stafven. HEIDENSTAM *Birg.* 82 (1901). Om jag måste gripa till armodets staf och slitna kappa. LAMBERG *Wilde DeProf.* 28 (1905). CARLSSON *MinB* 124 (1912). *ζ*) i mer l. mindre bildl. anv. (jfr *α*, *β*, *γ*, *ε* slutet, 2 *f*, 7); särsk. om ngn l. ngt som är till stöd l. hjälp l. tröst (i sht i uttr. där människan l. människorna (l. det judiska folket) tillhör l. utgör en hjord o. Gud l. Kristus är herden). Tu (*Gud*) est när mich, tijn staaff och käpp trösta mich. *Psalt.* 23: 4 (*öv.* 1536). Hans (*dvs. Jakobs*) yngsta son och ålderdoms staaf Ioseph blef af hans äldsta söner bortstulen, och sålder in vthi Egypten. PHRYGIUS *MOlai* A 8 a (1608). Gode wänner äro stafwar, wid hwilka man kan hålla sig. SCHERPING *Cober* 2: 253 (1737). Plikten skulle bli hans starka och trofasta staf. FAHLCRANTZ *Kyrkoh.* 247 (1907). Den gamles råd är den unges stav. *SvHandordb.* (1966). jfr STÖD-, STÖDJE-, ALDERDOMS-STAV. särsk. *α'*) [efter t. *seinen stab weiter setzen*] (†) i uttr. *fortsätta sin stav vidare*, fortsätta sin vandring. *Weise* 62 (1697). *β'*) i uttr. *lägga ned sin stav*, för att beteckna att ngns liv är till ända. För dig (*Jesus*) jag lägger neder / Min borda och min staf, / Och sista bönen beder, / Förrän jag somnar af. *Ps.* 1819, 477: 2. SKARSTEDT *Pennfakt.* 91 (*i handl. fr.* 1882). *γ'*) i uttr. *Jakobs stav* (jfr *c ϑ* slutet), se JAKOB 1 *b α*; jfr JAKOBS-STAV 3. Jägaren (Orion) med dess fyra stjärnor i fyrkant och dess tre midt i. Dessa tre kalla vi Hebreer Jakobs staf. STRINDBERG *HMin.* 1: 18 (1905). *δ'*) (†) i uttr. *få staven*, få smaka käppen, anträffat bl. bildl.: få ta "stöten" l. "smällen". Oss twiffler jnthet när the (*dvs. bundsförvanterna*) haffua sprungit szaa faa wij staffwenn. *G1R* 10: 276 (1535). *ε'*) om redskap l. medel varmed ngn bereder sig utkomst; i ssgn FÖDO-STAV.

c) om (i regel mindre) käpp osv. använd ss. redskap l. instrument l. dyl. l. ingående som del i redskap l. maskin l. apparat l. konstruktion l. om kortare, runt l. fyrkantigt stycke av ngt med teknisk användning o. d. (ofta i l. elliptiskt för ssg med förled som anger l. antyder användningen); stundom (särsk. i vissa ssgr) liktydigt med: pinne l. spröt o. d. Een staff aff lackarbete. KARLSON *EBraheHem* 85 (*i handling fr. c.* 1672). (*Lat.*) Stimulus .. (*sv.*) En Staf med skarp Udd uppå, ther med man fordom Oxar dref för Plogen. FLORINUS *Voc.* 126 (1695). Han fästade .. på framänden af en vagn en rätlinig skärapparat, som bestod af två öfver hvarandra liggande, med knifvar försedda stafvar, af hvilka den ena var fast och den andra rörlig. *TT* 1874, s. 137. Under skirandet, som räcker omkring 3 timmar, omröres talgen då och då sakta med en staf, snarlik stöten i en kerna. GROTENFELT *Mejerih.* 152 (1886). Stavar av elfenben eller metall, som (*vid transplantation*) insatts som ersättning för ett förlorat stycke av en benpipa. NYSTROM *Kir.* 1: 131 (1926). En (*atom-*)reaktor kan byggas så, att uranet i form av inkapslade stavar, bränsleelement, placeras med noga beräknade mellanrum inom moderatorsubstansen. *Dædalus* 1960, s. 77. — jfr DIRIGENT-, DRIV-, GEHÖR-, NÅL-, PLOG-, REGISTER-, RIT-, ROST-, RULL-, RÖKELSE-, TAKT-STAV m. fl. — särsk. *α*) om kärnstav. HLILLJEBJÖRN *Hagk.* 2: 83 (1867). *Landsm.* 1911, s. 497. *β*) om stav l. visare på solur. ERICSSON *Ur.* 330 (1897). TALLQVIST *UrH* 23 (1939). jfr SKUGG-STAV. *γ*) om spröt l. spjäla i l. till solfjäder l. korg o. d. WESTE (1807; *i en korg*). Stället (*till solfjädern*) är gjort av elfenben med genombrutna och målade stavar. *SvRokoko* 42 (1924). jfr SOLFJÄDER-STAV. *δ*) om trollstav l. trollspö o. d. Trollkararna i Ägypten wände sina Stafwar i Ormar. RUDBECK *Atl.* 3: 44 (1698). Det (*finns*) trollkonster där staven är det viktigaste hjälpmedlet. BERGLUND *Permin Trolleri* 16 (1969). jfr GAN-, MAKT-, SEJD-, SPÅ-, SPÅMANS-, TROLL-STAV m. fl. *ε*) om linstav. *Fatab.* 1930, s. 165. *ζ*) om smal stav l. stång i vävstol; särsk. om rittstav. *SLorS* 12: 18 (1896). Själfva ritten eller väfskeden utgöres af ett galler af plattvalsade stål- eller mässingstrådar bundna mellan två par trälister. Gallerstafvarna kallas rittänder, stafvar eller rör. *2UB* 8: 286 (1900). Vid handvävning (*av varpsammet*) använder man vanligen i stället för järnstavar något rundade stavar av trä, upptill försedda med en långsgående ränna. *HantvB* I. 8. 2: 130 (1940). *η*) (†) om

kolstav, elektrod. *UB* 2: 377 (1873). *ϑ*) graderad (l. ograderad) stav använd ss. (l. ingående ss. del i) måttsverktyg l. mätinstrument l. räkneinstrument. Langdernes Staf blir således updragen (*dvs. mätt*): Stig upföre Stafwen med ett quarters Diameter .. så långt du wilt (*osv.*). RALAMB 1: 42 (1690). Gymnasii Cassan (*nödgades*) bestå ett antal stafwer med jernskodda fötter att nedsätta i jorden till winklars och afstånds utmarkande. ÖDMANN *Hagk.* 98 (c. 1805). Det enklaste sättet att gå till väga (*vid indirekt höjdmätning*) är höjdmätning medelst stafvar. KINMAN *Guttenberg* 14 (1890). I sitt enklaste utförande består strykmåttet av en kloss, anslaget, och en genom klossen löpande, rund eller fyrkantig, skjutbar stav, regeln, vilken kan skruvas fast i anslaget i önskat läge. *Varulex.* Byggn. 2: 83 (1955). jfr JAKOBS-, KORS-, LANTMÄTAR-, MÅL-, MÄTT-, MÄT-, PROBER-, RÄKNE-STAV. särsk. (†) i uttr. *Jakobs stav* (jfr *b ζ γ'*), = JAKOBS-STAV 2; anträffat bl. bildl., om Guds ord (använda ss. ett slags gradstock (se d. o. *b*)). Lätom os med Jacobs staf, Guds heliga Ord, noga och granneligen mäta wåra synders storlek. SPEGEL *Pass.* 180 (c. 1680). *ι*) (†) ss. smides- l. bergverksterm: stång av metall (särsk.: stångjärn). Jtt(*e*)m 26. Januarij kom hem Från ham(*m*)arssmidien 12. staffuar till yxar vtslagna wogho – 16 lisspu(*n*)dt 13 m(*a*)rch. *VaruhusR* 1541. HOLMKVIST *BergslHyttspr.* 91 (*i handl. fr.* 1545). *κ*) (†) i bandkniv: om blad med halvrund, urholkad egg. Om man (*i bandkniven*) insätter ett blad med halfrundt urhålkad egg (en staf), så kunna äfven kullriga staflister beskäras eller afskafvas. ENEBERG *Karmarsch* 1: 111 (1858). *λ*) (mera tillf.) om cylinderformad, mindre käpp l. stång innehållande läkemedelssubstanser i angiven koncentration l. mängd, avsedd att införas o. sönderfalla i sårkanaler l. rörformiga håligheter i kroppen (t. ex. urinröret). *2NF* 2: 600 (1904).

d) om skivformigt l. svärdformigt stycke av ngt (stundom bräda o. dyl.) l. käpp o. d. varpå ngt ristats l. skrivits; särsk. om sådant stycke l. sådan käpp med inristade runor, runstav (se d. o. I 1, 2). SCHÜCK *VittA* 4. 593 (*i handl. fr.* 1741). — jfr KALENDER-, PRIM-, RIM-, RÄKNE-, SKATTE-, SKRIFT-STAV.

B. i vissa specialanv. l. utvidgade anv. av 1.

2) om (i regel utsirad l. på annat sätt prydd) stav (i bet. 1) symboliserande viss värdighet l. visst ämbete l. makt l. myndighet o. d.; ofta i l. elliptiskt för ssg med förled som anger l. antyder användningen; jfr STAVER 4. *KOF* 1: 344 (1575; *om biskopsstav*). Mercurius med sin Wing-hielm, och med Ormar bewicklade Staf. STIERNHIELM *Virt.* C 1 b (1650, 1668). Staf eller spira, som betjenter i Retterne bruka. SERENIUS (1741). FERSEN *HistSkr.* 1: 50 (c. 1790; *om lantmarskalksstav*). En rikt silverprydd ceremonimästare stötte en stav mot golvet och utropade: – Monsieur le Président de la République! BERG *Lie Minn.* 96 (1929). Mycket vanlig har staven varit såsom igenkänningstecken för statstjänstemän av olika grader och såsom spira för ålderman och åltgesäll i de gamla hantverksämbetena. *Kulturen* 1940, s. 18. Den äldsta svenska rätten kände icke skriftlig form. Rättshandlingar utfördes i form av muntliga förklaringar, ofta i förening med vissa åtbörder såsom hållande på en stav, handslag o. s. v. *Fornv.* 1942, s. 343. — jfr ABBOTS-, AMIRALS-, ANFÖRAR-, AUGUR-, BEFALLNINGS-, BEFÄLHAVAR-, BEFÄLS-, BISKOPS-, BJÄLLER-, EXEKUTIONS-, FÄLTMARSKALKS-, GEVALDIGER-, HERDE-, HERRSKAPS-, HÄROLDS-, HÄRSKAR-, KOMMANDO-, KOMMENDER-, KOMMENDÖR-, KRUM-, LANTMARSKALKS-, MARSKALKS-, NARR-, ORM-, PANT-, PATRIARK-, PATRIARKAL-, PEDELL-, REGEMENTS-, REGEMENTSVABELS-, REGERINGS-, RIKS-, RIKSHÄROLDS-, RIKSMARSKALKS-, SORG-, ÄMBETS-, ÖVERSTEMARSKALKS-STAV m. fl. — särsk.

a) (förr) till prästs ämbetsskrud hörande stav. Then Prästerlighe Stafwen eller Kryckian. SCHRODERUS *Os.* 1: 42 (1635; *lat. orig.*: virgam pastoralem). *Därs.* 2: 440.

b) om kommandostav. SCHMEDEMAN *Just.* 557 (1668). Särskilda tjenstetecken skola bäras till de olika uniformsdrägterna .. nämligen: staf af chefen för landtförsvarsdepartementet, fältmarskalkar och kommendanter under all tjensteutöfning. *TjReglArm.* 1889, s. 56.

c) knoppförsedd stav med vilken regementstrumslagare l. tamburmajor gör tecken, när musikkåren skall börja o. sluta spela o. d. *TjReglArm.* 1858, 2: 181. Regementstrumslagare för stav och bär axelskärp. *2SvUppslB* 23: 1018 (1952).

d) i uttr. *Backi stav*, se BACKUS *a*. DALIN *FrSvLex.* 2: 528 (1843). — jfr BACKI-, TYRSUS-STAV.

e) (numera föga br.) i uttr. *Merkurii stav*, merkuriistav, kaducé. BJÖRKEGREN 315 (1784). BJÖRKMAN (1889).

f) mer l. mindre bildl. (jfr 1 *b ζ*, 7).

α) (†) övergående till att vara en beteckning för viss värdighet l. (person innehavande) visst ämbete l. makt l. myndighet; särsk. dels i sådana uttr. som *föra* l. *ha staven*, betecknande att ngn innehar viss värdighet osv., dels i uttr. *spela krigshärens stav i ngns händer*, gm intriger o. d. få ngn utnämnd till befälhavare för armén. Sij Ewigheten står och trampar Staaff och Thron, / Hon går på Alt, en Slaaff och Rådande-Person / Är vnder hennes Foot. WEXIONIUS *Sinn.* 3: B 4 a (1684). (*Eng.*) To let the Staff go out of one's Hand, (*sv.*) gie stafwen (mackten) ur händerna på sig. SERENIUS (1734; *under* staff). Tiomannaväldet (Decemviri), som efter ateniensiska lagar skulle regera (*i Rom*), förde stafven väl det första året. CHYDENIUS 11 (1765). Han skall, om ej till Fältherrns staf, / Dock vackert högt i grader växa. LEOPOLD 2: 356 (1801, 1815). Öfver Commendants Expeditionen för Stockholms Garnizon. Chef, Öfver-Commendanten, som har Stafven. *SvNorStatscal.* 1819, s. 104. (*Baron Nordin*) utförde Wirséns plan att aflägsna Björnstierna och spelade krigshärens staf i Brahes händer. CRUSENSTOLPE *CJ* III. 1: 283 (1846).

β) [efter t. *den stab über einen brechen*, fördöma ngn (urspr. om domare: efter ngns dödsdom bryta sin ämbetsstav över den dömdes huvud (till tecken på att dennes livsgärning är slut o. bödeln kan ta vid))] i uttr. *bryta staven över ngn* l. *ngt* o. d. samt i vissa ombildningar härav.

α') (†) i uttr. *bryta staven över ngn*, döma ngn till döden; äv.: ge ngn ett hårt straff l. hård dom; fördöma ngn. (*Sv.*) Bryta stafwen öfwer någon .. (*lat.*) capitis quem damnare. LINDFORS (1824). Hon, som min enda fröjd i lifvet var, / Hon ligger bäddad i den kalla

grafven! / O, öde! grymt du öfver mig bröt stafven! BRAUN *Carol.* 75 (1844). De .. / .. kände, att tacksamhet, heder och dygd / med rätt öfver dem brutit stafven. SCHOLANDER I. 1: 68 (1868).

β') i uttr. *bryta staven över ngt*, med sakligt subj.: innebära l. medföra ngts undergång l. upphörande o. dyl. l. innebära ett dråpslag mot ngt, döma ngt till undergång. Upptäckandet af nya läkekroppar har brutit stafven öfver *(många förr använda läkemedel)*. *Hygiea* 1839, s. 293. Om Turkarne förlora .. *(Kalafat)*, så är stafwen bruten öfwer deras militäriska makt. *ÖgCorr.* 1854, nr 8, s. 2. Ett missväxtår bröt stafven öfver deras ekonomi. *Idun* 1888, s. 210. Efter .. *(1800-talets)* mitt bröt industrialismen staven över denna gamla hemindustri *(dvs. tillverkningen av schwarzwalderur)*. *Kulturen* 1954, s. 157.

γ') i uttr. *bryta staven över ngn* (förr äv. *ngns huvud*) l. *ngt* (jfr *β'*), (skarpt) fördöma ngn l. ngt l. fälla en hård dom över ngn l. ngt l. uttala sin förkastelsedom över ngn l. ngt; äv.: utdöma l. underkänna ngn l. ngt. *FoU* 20: 374 (1786: hufvud). Man *(får)* icke bryta stafwen öfwer ett Språk, emedan det .. icke har ett lika välljudande ord, som ett annat. *SvLitTidn.* 1818, sp. 356. Qvinnan får aldrig vara svärmisk eller exalterad, ty då bryter verlden för alltid stafven öfver henne. JOLIN *Barnhusb.* 163 (1849). Hwilken rättighet hafwe wäl wi, som sjelfwe äro syndare, att bryta stafwen öfwer våra likar? EMANUELSSON *1PredHögm.* 1: 293 (1865). Ingen menniska kunde .. tro den beskedlige, folkskygge och fridsamme gamle Bergvall agera mellanlöpare i något som helst ärende; utan stafven bröts öfver Almqvist i allmänna opinionen. HELLBERG *Samtida* 1: 146 (1870). Stafven *(är)* redan på förhand bruten öfver förslagen *(i statsverkspropositionen)*, så fort man fått se kostnadsberäkningarnes slutsiffror. *Samtiden* 1870—71, s. 59. Franzén .. bröt sjelf stafven öfver sitt första försök *(dvs. till dikten Det nya Eden)*. WIRSÉN i *3SAH* 2: 200 (1887). FÅHRÆUS *LäkH* 3: 36 (1950).

δ') (†) utan efterföljande prep.-bestämning; anträffat bl. i pass., i fråga om att Mose lag upphävs o. dess makt bryts gm Kristi död. Han *(dvs. Kristus)* måste döden dö, therpå blir stafwen bruten, / Och så Capitletz dom til werdzlig domstol skuten. BRENNER *Pijn.* 51 (1727).

3) käpp l. stång o. d. använd ss. redskap i gymnastik l. sport o. d. — jfr JÄRN-STAV.

a) (numera nästan bl. om ä. l. utländska förh.) rund käpp av trä l. järn o. d. (i regel av c. 1 meters längd), avsedd att användas vid utförande av fristående gymnastiska armrörelser (i syfte att förstärka deras verkan). Med en rund svarfvad käpp om en meters längd, som hålles i båda händerna, yttersidorna nedåt, kunna några stärkande rörelser *(i gymnastik)* göras. Sådana äro *(bl. a.)*: Staf upp! .. Staf fram! .. Staf böj! .. Staf ned! HUBENDICK *FlickLek.* 36 (1879). Bland nödiga gymnastikredskap märkas .. plintar och bockar samt en del annan lös redskap, såsom stafvar o. dyl. BERGQVIST *UndPlanRealsk.* 180 (1906). Medan staven en tid varit på avskrivning, har den numera kommit till mångsidigt bruk i den nyare österrikiska skolgymnastiken. *2SvUppslB* (1953).

b) (knappast br.) om bollträ. CANNELIN (1904, 1939).

c) stav som skidåkare håller i handen (l. händerna) o. med vars hjälp han stakar sig fram l. håller balansen o. d., skidstav (se d. o.); äv. (om ä. förh.) om broddad stav använd vid färd på rännskor (särsk. i ssgn RÄNNSKO-STAV). *(Skridfinnarna)* löpa på ett slagz trää, som thee Skijde kalla .. hwilket ähr slätt vnder och något bredt, framman till krokot som en boga, vnder fötterna bundet, stodiandes sigh wed en staf. TEMPEUS *Messenius* 116 (1612). Stafven bör i allmänhet vid skidlöpning användas så litet som möjligt, och bör hvar och en, som önskar blifva god skidlöpare, öfva sig både att ränna utför backar och gå på jemn mark utan staf. *TIdr.* 1883, s. 32. Till varje par skidor höra två stavar, lika långa .. och av samma vikt. *SkidlopnIArmén* 1917, s. 19. Man fick styra rätt med .. staven för att icke handlöst rulla utför. *PåSkid.* 1928, s. 87. — jfr LAPP-, RÄNN-STAV.

d) stång avsedd att göra språng l. hopp med; numera i sht om en vid idrottsgrenen stavhopp använd (av trä l. bamburör l. metall l., o. numera företrädesvis, av konstfibermaterial (glasfiber) bestående) rund o. böjlig stång av varierande längd o. diameter; jfr HOPP-, SPRING-, SPRÅNG-STAV. *(Bundna)* Språng .. ske .. med stöd på sidokamrater, voltigehäst, staf. LING *Regl.* 96 (1836). Staven *(i stavhopp)* måste vara så lätt som möjligt och får på inga villkor svikta. *Idrottsbok.* 114 (1914). Tävlande *(i stavhopp)* får använda sin egen stav om den godkänts av tävlingsledningen. *IPCStSportlex.* 23 (1975). Staven *(i stavhopp)* är som regel 4,5–4,9 m lång. *BraBöckLex.* 21: 302 (1979).

e) [sannol. delvis utlöst ur ssgn STAV-HOPP] i utvidgad anv.: om stavhopp ss. idrottsgren. I stav och på 200 meter äro inga uttagna *(till olympiaden)*. *IdrBl.* 1924, nr 73, s. 3. Hoppa stav. *SvHandordb.* (1966). Vinna i stav. *Därs.*

4) (numera nästan bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stör l. påle l. stång o. d. av ett avhugget o. barkat ungt träd; särsk. om en i marken lodrätt nedsatt stör i gärdsgård, gärdsgårdsstör; äv. koll.; jfr STAVER 1. *(Lat.)* Stipes *(sv.)* staff eller påle som settes j iordena. *VarRerV* 56 (1538). *(De)* skola .. upsättian *(dvs. säden)* på stafwar til des de få afskurit. *KulturbVg.* 3: 183 (1707). LINNÉ *Dal.* 10 (1734; *koll.*). Hos torp*(aren)* Simon Larsson fans nytt trinne och stafwar, som Magnus Larsson kj*(ä)*ndes som han förleden sommar har fört opp till en gärsgårds för bätrande. *EtnolKällskr.* 2: 9 (1801). De flätade gärdesgårdarna bestå av i jorden nedslagna pålar eller störar av diverse trädslag. Dessa kallas i det följande stavar. *Rig* 1925, s. 81. — jfr AL-, EN-, FURU-, GÄRDSGÅRDS-, RI(E)-, RUND-STAV m. fl. — särsk. (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) om råmärke (se d. o. 1) i form av en påle l. stör l. stång, gränspåle; ofta i (tautologisk) förb. med *rå* (se RÅ, sbst.[3] 1) l. *rö* (se RÖ, sbst.[1]) l. *rör* (se RÖR, sbst.[4] *a*) l. *sten*, i uttr. som anger gränser för en gårds o. d. ägor; jfr STAVER 1 *a*. In öffuer dalssenghena saa langdt som raan och staffwen tiilsægher. *G1R* 2: 216 (1525). *Därs.* 4: 133 (1527: staffua oc rör). Vnder staden *(Hudiksvall)* skall lyde och ligge Hwdwiksby medh alle the ägor ther vnder lydhe sampt alle andre ägor vthi fiskewatn och vttmark, som tillförende vnder staden effterlathet är .. hwilke och framdeles medh staf

och röo skole aflagdhe och ifrå andre agor åttskildhe blifwe. *PrivSvStäd.* 4: 286 (1602). Ahr således Synen begynt, först ginge Nempde*(n)* til Rijsinges kierr, Huilchitt kierr de dömpnde halfparten till Osby, Seden der ifrån och till Stafuen, Biörnehuarfz åkrar, Och gårdestoden, emillan Norremoszan och hagan. *RisingeRegnaSkedviDomb.* 18/4 1605. Urfjäll kan kallas den jord, som uti en annan Bolby, annat Härad, en annan Sockn eller på någon allmän mark är belägen, men medelst offgammal häfd en Bolby eller et Hemman utom des Rå och Rör oklandrat tilkommer, den der antingen med staf och sten, eller urminnes .. gjärdslegård, dike eller rehn, och under et hemmans Ränta begripen och häfdad warder. *LandtmFörordn.* 34 (1765). jfr: Gränsmärken finnas .. dels uti stora sjöar och strömmar .. och dels uti stora skogar, där ägorna äro med stav och sten fördelade. *SvLantmat.* 1: 160 (1928; *om förh. 1670*). jfr HORN-, RÅ-STAV. särsk. *a)* (†) med tanke väsentligen på det område som begränsas av vissa gränsmärken; anträffat bl. i vissa (i synnerhet tautologiska) uttr. *α) under stav och rå*, inom gränserna (för ngns ägor). Een part försvara mehr under staff och råå, ähn som medh rätta bör. *RP* 7: 138 (1638). *β) inom* och *utom stör och stav*, inom och utom (ngts) gränser l. "hank o. stör". Bostället, som .. är med hus och bygnad, samt inom och utom stör och staf. *VDAkt. 1769*, nr 275 (1768). *b)* (†) mer l. mindre bildl.: gränsmärke l. (ngts) yttersta gräns l. slutpunkt o. d.; anträffat bl. i uttr. *utsätta stav och rå för ngt*, uppdraga l. utstaka gräns(er) för ngt, *sticka upp i stav och rå mot ngn*, för att beteckna att ngn markerar gräns gentemot ngn l. avskiljer sig från ngn. Hvad förmätenhet at tiltro sig at utsätta staf och rå, utpeka en punkt – et non plus ultra, för medlefvandes och oföddas kunskaper, skicklighet och industri? *2VittAH* 5: 205 (1790, 1796). Du Stiftets Biskop blifva må / bland dess Representanter / att sticka upp i Staf och Rå / mot ståndets dilettanter. ENGSTRÖM *Milst.* 199 (*i handl. fr.* 1833).

5) i vägg o. d.: stående stolpe l. planka l. stång l. stake o. d.; i sht (om ä. förh.) om var o. en av plankorna i stavbyggnad; äv. koll., särsk.: resvirke (i l. utgörande stavbyggnad); jfr STAVER 2. En *(huse-)*syn från Koksmåla korpralsgård i Misterhult i Småland .. där det påtalas, att ladugården icke har timrade båsbalkar utan av "stavar och vedjor". *SvKulturb.* 5—6: 136 (*cit. fr.* 1763). *(Gotiken)* låt hela murytan mellan två stöd ersättas af ett enda fönster, som genom stafvar (Poster) af sten delades i vertikal riktning. UPMARK *Lubke* 415 (1871); jfr 8. Stommen *(i en norsk stavkyrka)* består af en ram af bottensyllar med i dem intappade grofva, lodräta stolpar – stafvar, häraf kyrkornas namn. *NF* 15: 335 (1891). De cylindriska västsvenska dopfuntarna ha mycket utpräglat brunnskarsform, Böjafunten .. verkar sammansatt av en rad invid varandra ställda stavar eller plankor. *Fatab.* 1930, s. 147. De första kyrkorna i Norden voro stavkyrkor: enkla byggnader av omsorgsfullt huggna stockar, "stavar", resta mot ett underlag av en kraftig syllram eller helt enkelt ställda i en uppgrävd ränna i marken. *TurÅ* 1942, s. 39. *IllSvOrdb.* (1955; *av. koll.*). — jfr VÄGG-STAV.

6) om rektangulärt trästycke med viss anv. *a)* om vart o. ett av de trästycken som ingår i l. är avsett att ingå i sidorna (l. bottnen) i tunnor o. andra slags kärl av trä, lagg (se LAGG, sbst.[1] 3), kim; äv. om lådbräda; ofta koll., särsk.: uppsågat timmer avsett för framställning av stäver; jfr STAVER 5, STAVER. Byrge Gunnersson .. lååth .. bära några steffuer aff en balie på rådstuffuen. *TbLödöse* 28 (1587). En järn-cirkel, hwari tunnbindaren samlar stafwarna, när han wil gjöra en tunna. MÖLLER 1: 172 (1755). De smala trästycken, af hvilka laggkärl sammansättas, kallas kimmar eller stäfver och utskäras vanligen af klufvet virke, som bör vara fullkomligt friskt och qvistfritt. *ArbB* 244 (1887). Af affallet från timret tillverkas många sorters list och staf. *PT* 1898, nr 146, s. 3. Bolaget byggde en lådfabrik, så de skulle ha väldigt med stav till lådor. *Sågverksminn.* 145 (1948). Förbrukning av bokvirke till stäver i silltunnor, salttunnor och öl- och brännvinskaggar mångdubblades .. *(på Västkusten o. utmed Öresund)* under de stora sillfiskeperioderna. SELANDER *LevLandsk.* 348 (1955). — jfr ANKAR-, BJÖRK-, BOK-, BOTTEN-, DRITTEL-, EK-, EN-, FURU-, LAGG-, OXHUVUD-, PIP-, RUNMARKES-, SIDO-, SILL-, SILLTUNN(E)-, SPRUND-, TUNN-STAV m. fl.

b) (i fackspr.) rektangulärt, ej särskilt brett trästycke som hopfoga(t)s till ngt (l. infoga(t)s i ngt); särsk. om vart o. ett av de med fjäder (se d. o. II 3) o. not (se NOT, sbst.[4]) försedda, massiva trästyckena (av ek l. bok l. teak o. d.) som lagda bredvid varandra i rut- l. kilmönster ingår i l. är avsedda att ingå i ett parkettgolv, parkettstav. *TT* 1877, s. 6 (*i stavparkett*). Lamellträ består i princip av ett inre skikt sammansatt av hoplimmade stavar eller lameller, bildande stora plattor på ömse sidor beklädda med tunnare fanerskikt. *HantvB* I. 2: 58 (1934). Parkettgolv, bestående av korta, med fjäder och not försedda stavar, av ek, bok el. teak o. s. v., vilka läggas i mönster på ett s.k. blindgolv av vanliga bräder och spikas. *2SvUppslB* 11: 931 (1949). — jfr PARKETT-STAV.

c) om tunt, i nedre ändan avtunnat, mindre trästycke (i sht av ek) använt ss. täckningsmaterial (särsk. för tak) o. d.; vanl. i pl. l. koll. sg. Av staven, spånen, som väggarna *(i den nedrivna kyrkan)* voro täckta med, gjordes hvarjehanda kärl. *TurÅ* 1907, s. 268.

7) i utvidgad l. bildl. anv. av 1, särsk. 1 *c* (jfr 1 *b ζ*, 2 *f*), om ngt som till formen liknar en stav i bet. 1 (särsk. 1 *c*). Ehrenberg har .. beskrifvit flera fällningars utseende under mikroskopet och visat, att de afskilja sig i ett tillstånd af obestämd form, såsom .. ringar, stafvar o. d. BERZELIUS *ÅrsbVetA* 1840, s. 3. Kalkstommen är .. *(hos kalksvamparna)* sammansatt af idel små vackra kalkfigurer, som sedda under mikroskopet visa för det mesta treströliga, någon gång fyrstråliga stjernor och för öfrigt nålar eller stafvar af allehanda slag. KRUHS *UndrV* 139 (1884). En vapenbild med nio fält, innehållande *(bl. a.)* .. två korslagda stafvar med en ros i hvar vinkel. *AntT* IX. 1: 51 (1887). Luktorganen *(hos insekterna)* utgöras av små fina stavar eller käglor, vanligen nedsänkta i små gropar eller hålor, som stå i förbindelse med nervtrådar. TRÄGÅRDH *Skogsins.* 15 (1914). *(På ortolansparvens ägg)* finnas ofta bland ytfläckarna dels mycket korta och smala streck eller "stavar" .. dels också mera komplicerade och större kroklinjer. ROSENIUS *SvFågl.* 1: 368 (1920). *(Galalitmassan)* pressas till en sträng, som sedan på olika sätt formas till plattor, stavar

etc. BOLIN *KemVerkst.* 132 (1942). — jfr SMAK-STAV. — särsk. *a)* om växt(släkte) med rak, styv stjälk. *α)* om prydnadsväxten Liatris spicata Willd., som har violetta, i långa ax samlade blommor; i ssgn ROSEN-STAV. *β)* (†) om växtsläktet Pedicularis Lin., spirsläktet; äv. om växt tillhörande detta släkte (ss. senare led i ssgrna KUNGS-, KARR-, LAPP-, LUDD-, SKOGS-STAV). LILJEBLAD *Fl.* 231 (1792; *ss. släktnamn*). DALIN (1854). jfr: Staf .. benämnes af Liljeblad slägtet Frier. FRIES *Ordb.* (c. 1870). *b) anat.* om stavformig, ljuskänslig sinnescell i ögats näthinna; i sht i pl. *Hygiea* 1863, s. 154. *BraBockLex.* 25: 274 (1981). jfr SINNES-STAV. *c)* (†) i uttr. *Cortis stavar,* Cortis pelare (se PELARE 2 *e*). I snäckan *(i örat)* .. är det små staflika bildningar, kallade Corti's stafvar. LOVÉN *Huxley* 157 (1871). SCHULTHESS (1885). *d)* (i fackspr.) om stavformig, sporbildande bakterie; särsk. om sjukdomsalstrande bakterie, bacill. Den organism, som åstadkommer smörsyrejäsningen, utgöres af små, rörliga, långsträckta stafvar (bakterier). *UB* 5: 142 (1873). Pestbacillen .. är en kort, orörlig stav. *2SvUppslB* 2: 1154 (1947). Resistensutvecklingen – genom att bakterierna vant sig vid att klara sig mot antibiotika – är särskilt markant bland stafylokocker och gramnegativa stavar. *SvD* 1972, nr 329, s. 9. jfr BACILL-, MJÄLTBRANDS-STAV. *e) textil.* stavliknande stygn l. figur o. d. ingående i prydnadssöm; äv. i utvidgad anv., om sådan söm; äv. dels om bård l. rand o. d. utgörande l. ingående i mönster i tyg l. vävnad o. d., dels om stavliknande knypplad figur. *DamBok* 117 (1879; *vid broderi på filet*). De små stafvarne mellan mönsterfigurerna *(i aliansbroderiet)* sys .. på maskin med kedjestygn. HAGDAHL *DBäst.* 184 (1885). På de flesta äldre skånska spetsar .. förekommer en rytmisk indelning genom snedlagda stavar, i Skåne kallade skack. *SkånSpets.* 9 (1947). HENSCHEN *SvVävn.* 37 (1949; *utgörande mönster*). Åtdragen kastsöm kallas ofta stav. SVENNÅS *Petersen SömSt.* 40 (1966). *f)* (†) om taktstreck på notplan. BJÖRKMAN (1889). *g)* (†) på notplan: grovt, horisontalt streck utmärkande helnots- l. halvnotspaus. ENVALLSSON 27 (1802). *Därs.* 248.

8) *byggn.* o. *konst.* list(verk); i sht om list(verk) med rund profil på byggnad l. pelare l. möbel o. d.; särsk. dels om ornamentlist som i genomskärning har formen av en halvcirkel (l. del av cirkel), rundstav (se d. o. 2), dels om rund, skruvformig l. likt ett grovt vridet rep utformad prydnadslist (med snedräfflor), repstav; förr äv. om fyllning i räfflorna på en kolonn eller pilaster (ett stycke uppifrån basen). KÖNIG *Mec.* 82 (1752). Bord af ahl .. med ahlfris och Staf. *HusgKamRSthm* 1769, s. 453. Stafvar i refflade pelare, *(dvs.)* runda upphöjningar som till en del uppfylla refflorna. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Staf eller rundstaf är en framstående list, hvars genomskärning bildar en qvarthalf- eller treqvartscirkel. BRUNIUS *SkK* 700 (1850). Kanten listas med en platt och staf. *AHB* 116: 19 (1883). *(Portalerna)* vidga .. sig inifrån och utåt, ha å sidorna stafvar eller halfkolonner, sammanbundna af spetsbågar. HAHR *ArkitH* 247 (1902). Väggfälten *(i rummen i de små herrgårdarna från 1700-talet)* omgifvas vanligen af ett sirligt ramverk, en staf eller dyl. virad med blad- och blomsterrankor. *Uppl.* 1: 647 (1905). Stav .. *(dvs.)* listverk med rund profil. *IllSvOrdb.* (1955). *BonnierLex.* (1966). — jfr BLAD-, FASETT-, FJÄRDEDELS-, HALV-, HEL-, KVART-, PÄRL-, REP-, RUND-, RYGG-, ÄGG-STAV m. fl.

9) [eg. specialanv. av 7; jfr likn. anv. i d.] (lodrätt) streck l. stapel o. d. på skrivtecken; bokstav l. runbokstav l. språkljud l. stavelse l. ord o. d.

a) språkv. på skrivtecken, särsk. runbokstav: lodrätt streck l. lodrät stapel varifrån de streck (kännestreck) utgår som ger skrivtecknet dess karakteristiska utseende, huvudstav (se d. o. 2); äv. om streck som utgår från det lodräta strecket osv. i runbokstav o. som karakteriserar runan (särsk. i ssgn BI-STAV); jfr STAVER 6. I en .. handskrift har .. *(J. Bureus)* antecknat: "de röde stafvarna *(på en runsten)* syntes utan på först gula, men rifne voro de röde med skönste ferger". *Fornv.* *1931*, s. 259 (c. 1595). Runorna .. bestå aff ett rätt strek ofwan ifrån och nideråth, som kallas staf, efter thet är likt en kapp. VERELIUS *Run.* 19 (1675). Sedan .. *(M. Celsius)* 1675 bröt skalet, och uttog kärnan, wisandes thenna skriften *(dvs. hälsingerunorna)* wara så gammul som godan; allenast then bekante Stafwen tilsattes. BROMAN *Glys.* 2: 267 (c. 1730). z *(i fragmentet av äldre västgötalagen)* har alltid en vågrätt tvärstreck, som skär den diagonala stafvens midt. *SkrHVSamfU* IX. 3: 12 (1904). Den raka lodräta linjen, som är gemensam för de flesta af .. *(den yngre runradens)* runor, kallas staf, stundom hufvudstaf, de linjer, hvarigenom runorna skiljas från hvarandra, kallades af Liljegren kännestreck, nu oftast bistafvar. *2NF* 23: 1214 (1916). Typerna *(för a och l i Codex Argenteus)* skiljas därpå att vänstra staven i a är vertikal. FRIESEN (o. GRAPE) *CodArg.* 88 (1928). Stav .. *(dvs.)* streck i del av runa. *IllSvOrdb.* (1955). — jfr RUN-STAV.

b) (utom i *ε* ålderdomligt) bokstav (se BOKSTAV, sbst.[2] 1), särsk. om runbokstav, runa (se RUNA, sbst.[1] 2); äv. om språkljud l. ljudförbindelse o. d. (se särsk. *α*—*ε*); jfr STAVER 6. Mem som är främsta Stawen vthi .. *(det hebreiska ordet)* Maveth mercker Dödhen. BUREUS *NordlL* 1 (1644). Stafwen Ijs och des påbygde Runor. RUDBECK *Atl.* 1: 857 (1679). Nie Stafwar Namnet bär. RUNIUS *(SVS)* 2: 195 (1707). En bokstaf kallades en Runa .. och desse de gamle Göters eller Seveboers stafvar hafva från början warit de samme som Grækernes. DALIN *Hist.* 1: 232 (1747). Somlige föra ut den der blåsningen H helt tunt, at den föga höres framför en annan staf. WETTERSTEN *Forssa* 7 (c. 1750). Äldre runradens stavar. *NarSuttoBänk* 134 (1941). Både Sven och jag kunde .. tyda de runstavar som Osmundus skar för vår övnings skull, och även Asbjörn hade hjälpligen lärt sig stavarnas namn. LINDSTRÖM *Österhus* 134 (1952). — jfr ANDE-, BEGYNNELSE-, BLÅSE-, GULD-, LJUD-, LAPP-, ORD-, RUN-, RÖST-, SKRIFT-, SKRIV-STAV m. fl. — särsk.

α) i uttr. *medljudande stav,* se MEDLJUDANDE 2 slutet; jfr *β*.

β) (†) om konsonant; jfr *α*. Bokstäferna äro dels Ljud (vocales) a, e, i, o, u, y; dels Stafar (consonantes) b, c, d *(osv.)*. LJUNGBERG *SvSpr.* 1 (1756). När ft och fs stå i böjelse, är f en len staf. *Därs.* 15; jfr LEN, adj. 1 *a* slutet. jfr: *(I sina)* mindre lyckade försök att försvenska den grammatikaliska terminologien .. kallar *(C. F. Ljungberg)* .. t. ex. .. konsonanter stafvar. HAGSTRÖM *Herdam.* 1: 241 (1897).

γ) (†) i uttr. *enfald stav*, om bokstaven v (i motsats till w som uppkommit gm dubblering av det enkla v). BUREUS *Abcb.* 2 (1611). *Därs.* (1612).

δ) (†) om ljud- l. bokstavsförbindelse. Stawar-*(ne)* gh dh th och ch. BUREUS *Runarafst* 228 (1602).

ε) (i fackspr.) om allittererande ljud l. ljudförbindelse (l. bokstav); särsk. ss. förled i ssgr o. ss. efterled i ssgrna ALLITTERATIONS-, BI-, HUVUD-STAV. En stavelse, som uppbär en stav, skall alltid ha taktslag, men varje ord med taktslag behöver inte ha stav. DOZETTERHOLM (c. 1935) hos ÖSTERGREN Stav .. *(dvs.)* bokstav el. ljud som allittererar med annan bokstav osv. *IllSvOrdb.* (1955).

c) (†) stavelse; särsk. dels ss. förled i ssgrna STAV-BYGGNAD, -DELNING, -FÖRDELNING, -MÄTT, -SKILLNAD, sbst.[1], -SÄTTA, -SÄTTNING, -TAL, -TECKEN, -ÄNDELSE, dels i avledn. -STAVIG, -STAVING, -STAVLIG.

C. i vissa (eg.) elliptiska anv.

10) [elliptiskt för STAV-RUM] (†) stavrum (se d. o. 1); jfr STAVER 7. I Dalernne låfua de .. att giöre ut 4 stiger kol eller 4 stafuer vedh. *OxBr.* 11: 24 (1616). I Rättvik erlade finnarne .. *(år 1694)* sad *(i skatt)*, utom tvänne torpare på Dalstugan, hvilka tillsammans betalade 4 1/2 stigar kol, 3 stafvar rostved och 2 årliga hästar. NORDMANN *FinnMellSv.* 39 (1888).

11) hyvel avsedd för hyvling av runda stavar l. lister. *a)* [eg. elliptiskt för STAV-HYVEL] (†) stavhyvel. En Hyfwel bänck med .. *(tvenne)* skrufwar Sex .. *(stycken)* stafwar Fyra Hålkjälar *BoupptVäxjo* 1781 *(efter snickare)*. Staf .. *(dvs.)* Ett slags listhyfvel. DALIN (1854). *b)* om platt- o. stavhyvel; i ssgn PLATT-STAV.

12) [efter eng. *stake;* mormonerna liknar sin kyrka vid ett tält vars tältstänger symboliserar olika stift o. d. (jfr *Isaiah* 33: 20 (*The English Bible* 1611))] i Jesu Kristi kyrka av sista dagars heliga (mormonkyrkan): organisatorisk enhet bestående av ett antal församlingar inom ett begränsat geografiskt område (närmast motsv. stift i Svenska kyrkan). *Nordstj.* 1877, s. 293. Stavens organisation. WENNERLUND *StForundV* 172 (1964).

Ssgr (*Anm.* Vissa av de nedan anförda ssgr som förs till bet. 9 kan äv. hänföras till STAVA, v.[2]): A: (1 (*c*)) STAV-ANTENN. (i fackspr.) radioantenn som utgörs av en lång (hopfällbar) metallstav. *RadioteknOrdl.* (1944). — (1—8) -ARTAD, p. adj. jfr arta, v. V 3. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* 1849, s. 258 *(om stärkelsekorn)*. — (7 *d*) -BAKTERIE. (numera bl. mera tillf.) stavformig bakterie, stav. *NF* 14: 650 (1890). Stavbakterier med utpräglad, rak längdaxel och skruvbakterier med spiralvriden längdaxel. PETTERSSON *Bakt.* 10 (1926). — (7) -BATTERI. stavformigt batteri (se d. o. 5 *a* α). *KatalÅhlénHolm* 95: 175 (1928). — (3 *c*) -BROMSA, -ning. *sport.* vid skidåkning (särsk. utför en backe o. d.): bromsa med hjälp av stavarna. *IdrBl.* 1935, nr 26, s. 4. — (3 *c*) -BROTT. jfr brott I 1. *PåSkid.* 1919, s. 52. — (2 *f* β γ′) -BRYTNING. (†) om kritik. *LdVBl.* 1840, nr 50, Bih. s. 1. — (6 *a*) -BRÄDA. (i sht förr) i pl., om (tunnare) bräder avsedda för framställning av stäver. *HufvudkatalSonesson* 1920, 2: 27. — (1 *c* ϑ) -BULT. (i fackspr.) jfr bult, sbst.[1] 11. FORSBERG o. GUSTAFSSON *VerktMek.* 112 (1953; *i stavmått*). — (5) -BYGGE. *byggn.* jfr bygge 2 o. -byggnad 1. Stavbygget bevarar .. ett säkerligen icke ringa arv från romerska byggnadsvanor. *Rig* 1949, s. 153. — -BYGGNAD. 1) *byggn.* till 5: byggnad (se d. o. 3) i stavkonstruktion; byggnadsform med l. byggnadskonst som använder sig av stavkonstruktion (l., i utvidgad anv., liknande konstruktion). *NIllT* 1896, s. 374 *(om byggnad)*. Tidsskeden, som ligga efter de perioder, när stavbyggnaden blomstrade som arkitektur. *Fatab.* 1930, s. 144. Ibland har termen stavbyggnad använts i en mycket vidsträckt betydelse, så att t. ex. även ramverksbyggnader med påspikade lodrätta ytterelement inbegripits. *Fornv.* 1968, s. 229. 2) (†) till 9 *c*, om stavelses byggnad l. struktur o. d.; stundom närmande sig bet.: stavsätt l. stavning. En vokal kan utgöra en stafvelse ensam, såsom i å-stunda, o-trogen; kan sluta en stafvelse af en enda enkel consonant, såsom bestå, bero, eller kan följas i samma stafvelse af en enda enkel consonant, såsom i sår, ljud, sak, m. fl. Se der redan tre särskilta slag af stafbyggnad. LEOPOLD i *2SAH* 1: 27 (1801). *(Det)* kunde ifrågakomma, att uppoffra det ena s och t framför l, hvilket senare gerna gör stafbyggnaden lättare, och sålunda skrifva tasla, vasla .. hutla. RYDQVIST *SSL* 4: 388 (1870). Ssgr: stavbyggnads-art. (†) till -byggnad 2: sort l. slag av stavelsebyggnad. LEOPOLD i *2SAH* 1: 27 (1801). -grund. (†) till -byggnad 2: av stavelsebyggnad bestämd grund (l. princip) för (rätt)stavning; jfr -byggnads-princip. LEOPOLD i *2SAH* 1: 27 (1801); jfr TULLBERG *SvRättskr.* 102 (1862). -konst. till -byggnad 1, om konsten att bygga stavbyggnader. Som helhet må .. denna enda som levande byggnad bevarade nordiska 1000-tals stavkyrka *(dvs. Urnes kyrka i Norge)* framstå som vittnesbörd om den dåtida för både Sverige, Norge och Danmark gemensamma stavbyggnadskonsten. ROOSVAL *RomK* 356 (1930). -princip. (†) till -byggnad 2: av stavelsebyggnad bestämd princip (se d. o. 3) för (rätt)stavning; jfr -byggnads-grund. LEOPOLD i *2SAH* 1: 29 (1801); jfr TEGNÉR *SvRättstavn.* 11 (1887). — (6 *a*) -BYTTA. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) bytta (se d. o. 1) hopfogad av stäver; jfr stavra-bytta. *BouppTVäxjö* 1783. — (6 *a*) -BÄNK. (i sht förr) arbetsbänk (l. bockliknande anordning) använd av tunnbindare för tillskärning av stäver l. elliptiskt för: stavsågsbänk. *(Sv.)* stafbänk .. *(fr.)* âne. SCHULTHESS (1885). *PT* 1907, nr 106 A, s. 4 *(om stavsågsbänk)*. — -BÄRANDE, p. adj. 1) till 1, 2; jfr -bärare. I Sverige introducerades bruket med stavbärande marskalkar vid Johan III:s bisättning 1592. *Rig* 1959, s. 33. 2) (mera tillf.) till 9 *b* ε, om stavelse o. d.: som uppbär en stav. ZETTERHOLM *Atlam.* 31 (1934). — (1, 2) -BÄRARE. [jfr t. *stabträger*] person som bär en stav; särsk. till 2: person som går (l. rider l. springer) först i en procession o. d. bärande en stav; jfr spir-bärare, prestav 5. LIND (1749; *under* stab-träger). särsk. *a)* i sg. best., om Mercurius vars speciella attribut är häroldsstaven. ANDERSSON *Antol.* 267 (1909). *b)* (numera bl. tillf.) allmännare, om person som bär en stav ss. tecken på att han innehar viss värdighet l. visst ämbete o. d. Arvid Posse .. nämnes såsom den blifvande staf-bäraren *(dvs. lantmarskalk)*. BESKOW (1833) i *3SAH* XL. 2: 187. — (7 *b*) -CELL. *anat.* stavformig cell i ögats näthinna. BROMAN *Männ.* 2: 126 (1925). — (7) -DEKOR. dekor i form av en stav l.

stavar, stavformig dekor. *Kulturen* 1954, s. 106. — (9 *c*) -DELNING. (†) stavelsedelning; jfr **-fördelning, -skillnad,** sbst.[1], o. **skriv-delning.** ROSENSTEIN i *2SAH* 1: Föret. 59 (1801). MEURMAN (1847). — (7) -DIAGRAM. (i fackspr.) stapeldiagram. *SvUppslB* 11: 679 (1932). — (1—3) -FATTNING. fattning (se d. o. 3) av stav; särsk. till 3 *c*, *d*. DYHLÉN *SkidlöpnGr.* 72 (1919; *i fråga om skidåkning*). *SvD* 1972, nr 230, s. 23 (*i fråga om stavhopp*). — (7) -FICKLAMPA[-020]. stavformig ficklampa; jfr **-lampa.** LUNDQUIST *SannMCl.* 203 (1965). — (3 *e*) -FINAL. i sht *sport.* jfr **final II** *b*. *IdrBl.* 1924, nr 85, s. 2. — (6 *a*) -FOGMASKIN. (i sht förr) för hyvling av kanterna på stäver avsedd maskin, fogmaskin. *HufvudkatalSonesson* 1920, 2: 119. *SvIndLex.* 1: 461 (1948). — -FORM, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11309). **1)** till **1—6, 8:** form (se d. o. **I 1**) som kännetecknar l. liknar l. påminner om en stavs; i sht i uttr. *i* (äv. *av*) *stavform.* Juvelarmband .. i platina, brett och kantat med saphirer i stavform. *SvD(A)* 1927, nr 81, s. 10. I de bevarade resterna av våra stavkyrkor tyda många detaljer på att det är den ålderdomliga palissadväggens hörnstavar, som övergår till hörnstolpe av stav- och slutligen plankform. *Rig* 1949, s. 156. **2)** (i fackspr.) till 7 *d*: form (se d. o. **I 9**) av stav. "Bakterier" har numera blifvit samlingsbegreppet för alla .. (*till bakterier hörande*) protofyter, och stafformerna bland dem, bacillerna, benämnas sporbildande eller icke-sporbildande. SUNDBERG *Mikroorg.* 39 (1895). — (1—8) -FORMAD, p. adj. formad som l. lik en stav, stavformig. Tärningarna äro av ben, kubiska eller stavformade och märkta med punkter och ringar. NÄSSTRÖM *FornDSv.* 1: 82 (1941). — (1—8) -FORMIG. som har formen av l. till formen liknar en stav; äv. i överförd anv., om ngts utseende o. d. LOVÉN *ÅrsbVetA* 1843—44, s. 162 (*om kroppar i öga hos mollusk*). SUNDBERG *Mikroorg.* 9 (1895; *om bakterier*). Han slog innehållet, en samling vita, stavformiga gryn, i ett dricksglas. WENDT *IndDos.* 19 (1922). I .. (*det s. k. elektronmikroskopet*) har det äggviteämne, som förorsakar mosaiksjukan, visat sig ha ett stavformigt utseende. BOLIN *KemVerkst.* 44 (1942). Avledn.: **stavformighet,** r. l. f. ÖSTERGREN (1946). — (8) -FRÄS. (i sht förr) = **-fräs-maskin.** *HufvudkatalSonesson* 1920, 3: 228. — (8) -FRÄS-MASKIN. (i sht förr) fräsmaskin för tillverkning av rundstav l. smärre list; jfr **-fräs.** *SvIndLex.* 1: 542 (1948). — (3 *c*) -FÄSTE. vid skidåkning: fäste (se d. o. 4) för skidstav. *IdrBl.* 1925, nr 25, s. 2. — (9 *c*) -FÖRDELNING. (†) = **-delning.** RYDQVIST *SSL* 4: 543 (1870). — (1—3) -FÖRING, förr äv. -FÖRNING. förande l. hanterande l. manövrerande av stav(ar); särsk. (*sport.*) till 3 *c*, om förande av skidstavar vid skidåkning; särsk. i uttr. *samtidig,* i sht förr äv. *samsidig stavföring,* om stavisättning som görs med båda armarna samtidigt utan l. i förening med frånskjut med benen, stakning. WRETLIND *Läk.* 3: 125 (1895; *i fråga om gymnastik*). Ett lugnt och sansadt, men på samma gång vägvinnande glid med ypperlig hållning och stafföring. *NordIdrL* 1900, s. 141. DYHLÉN *SkidlöpUtb.* 36 (1926: samtidig). *SvUppslB* 24: 1182 (1935: samsidig). — (1—8) -FÖRSEDD, p. adj. *Rig* 1959, s. 34 (*om marskalkar i furstlig begravningsprocession*). — (1 *b* (*ε*)) -GUBBE. (†) tiggare; jfr **-karl.** BJÖRNER *Vols.* 111 (1737). — (3 *a*) -GYMNASTIK. (numera nästan bl. om ä. l. utländska förh.) gymnastik med stav. LING (1882) hos LGBRANTING 3: VIII. — (4 slutet) -GÅNG. (†) = **ragång,** sbst.[2] **2.** *GullbgDomb.* 14/6 1652. — (4) -GÅRD. (numera bl. i skildring av ä. förh.) om stångsel l. staket l. gärdsgård o. d. bestående av stavar; äv. om den av stängslet osv. inhägnade platsen. *2VittAH* 14: 43 (1828, 1838). Medan Gutarne ännu voro hedningar och dyrkade Valhall's gudar, åt hvilka de offrade i heliga lundar, på högar och inom stafgårdar. BERGMAN *GotlGeogr.* 54 (1870). *SvFolkH* 1. 1: 264 (1914; *om inhägnad plats*). — (4) -GÄRDE. (i vissa trakter) stavgärdsgård. (*Skogen*) med sina granspiror och furukronor och sina fallfärdiga stafgärden. ROSENIUS *Himmelstr.* 81 (1903). — (4) -GÄRDSGÅRD. (i vissa trakter) hägnad av snedställt virke o. band mellan parvis ställda störar, skidgård, gärdsgård. ROSENIUS *SvFågl.* 1: 66 (1914). — (1 *c*) -HASPEL. (i sht i skildring av ä. förh.) på skördemaskin o. d.: haspel (se **haspel,** sbst.[1] 4) med stavar l. pinnar som från sidan skjuts in under säden (o. därför äv. kan användas i liggsäd). *LAHT* 1933, s. 201. — (1, 3 *d*) -HOPP. hopp (över ngt) med hjälp av hävkraften hos en stav; i sht (*sport.*) till 3 *d*, om sådant hopp över ribba, varvid staven placeras i en i marken nedgrävd låda av trä l. metall o. d. lodrätt under stavhoppsribban o. den hoppande svingar sig över med fötterna före; äv. (i utvidgad anv.) ss. (tävlings)gren i friidrott; i sht förr äv. i uttr. *stavhopp på längd,* i fråga om längdhopp medelst stav; jfr **-språng.** Stafhopp, verldsmästerskap: 1:a J. K. Baxter, Amerika, 3, 30 mtr. *NordIdrL* 1900, s. 275. Stafhopp .. anses i det moderna idrottslifvet härstamma från Frankrike, där äfven stafhopp på längd förekommer. *2NF* (1917). Pyramus och Thisbe skiljas inte längre av någon mur, och finns det någon, så klarar han den med ett stavhopp. Och hon med. ZETTERSTRÖM *TjusPanopt.* 211 (1937). Ssgr (i sht *sport.*): **stavhopps-bana.** jfr **bana,** sbst.[1] **3.** *IdrBl.* 1924, nr 62, s. 7. **-final.** jfr **final II** *b*. *SvD(B)* 1924, nr 187, s. 9. **-mästare.** *IdrBl.* 1935, nr 65, s. 2. **-rekord.** *IdrBl.* 1935, nr 102, s. 1. **-resultat.** *IdrBl.* 1924, nr 76, s. 6. **-ribba.** ribba som anbringas på stolparna i en stavhoppsställning. *SvD* 1972, nr 144, s. 18. **-ställning.** En stavhoppsställning av enkla störar. TEGNÉR *Stadion* 268 (1923, 1938). **-tävlan.** (mera tillf.) stavhoppstävling. *IdrBl.* 1924, nr 43, s. 8. **-tävling.** tävling i stavhopp (varvid de(n) tävlande med hjälp av en böjlig, i regel 4,5—4,9 m lång, stav svingar sig över stavhoppsribban som höjs efter varje klarad omgång). *AllSport* 1965, nr 12, s. 79. — (1, 3 *d*) -HOPPARE. i sht *sport.* till 3 *d*; jfr **hoppare 1** o. **-hopp.** *SvD(A)* 1917, nr 215, s. 10. Ssg: **stavhoppar-ämne.** person som har anlag o. förutsättningar för att bli en god stavhoppare. *IdrBl.* 1935, nr 57, s. 6. — (1, 3 *c*) -HUGG. särsk. *sport.* till 3 *c*: (kraftigt) stavtag vid dubbelstakning. *SD(L)* 1902, nr 76, s. 5. — (4, 6 *a*) -HUGGARE. (förr) = **staver-huggare.** *DN* 1899, nr 10420 A, s. 3. — (5) -HUS. *byggn.* jfr **-byggnad 1.** *Fornv.* 1942, s. 329. — (1 *c* ϑ) -HYLSA. (i fackspr.) jfr **hylsa 1.** FORSBERG o. GUSTAFSSON *VerktMek.* 112 (1953; *i stavmått*). — (8) -HYVEL. *snick.* hyvel (med konkavt järn o. konkav sula) för hyvling av runda stavar; särsk. i uttr. *platt- och stavhyvel,* äv. *stav- och platthyvel,* se

platt-hyvel; jfr **stav**, sbst.[2] **11.** *BoupptRasbo* **1769.** STÅL *Byggn.* 1: 152 (1834: Staf- och Platt-hyfvel). *Varulex.* Byggn. 2: 60 (1955). — (6 *a*) **-HYVEL-MASKIN.** (föga br.) hyvelmaskin för hyvling av stäver. *HufvudkatalSonesson* **1920**, 2: 120. *SvIndLex.* 1: 462 (1948). — (1 *c ι*) **-ISER.** [jfr t. *stabeisen*] (†) stångjärn; jfr **-järn 1.** Opbyggia en vatnhammar til att vdreckia (*dvs. utsmida*) plåtar och staffiser. *G1R* 5: 103 (1528). — (3 *c*, *d*) **-ISATTNING**[-020]. i sht *sport.* isättning av stav i marken vid skidåkning l. stavhopp. *IdrBl.* **1935**, nr 85, s. 12. LIND *Vinterutrustn.* 130 (1976; *vid skidåkning*). — (6 *a*) **-JUSTERSAG**[-020] l. [-200]. (i sht förr) såg avsedd för justering av stäver. *HufvudkatalSonesson* **1920**, 2: 121. — **-JÄRN.** [jfr t. *stabeisen*] **1)** (†) till **1** *c ι*: stångjärn; jfr **-iser.** Vpbördh Paa StaffJernn. *VaruhusR* **1539**, s. 6 a. Måns Månson ager svara thill .. bly, rullebly, koper, utslaghenn koper, elgzhudor, staffjarnn, åszmunde järnn. ALMQUIST *CivLokalförv.* 3: 150 (*i handl. fr.* 1540). Staffiernn 264 st(*ycke*)r woge – 16 skipundh 14 (*lispund*). *VaruhusR* **1542.** Hwar hann förnöden haffwer må hann .. årligenn köpe widt the hammersmidier her j Rijkit, någre skippundt Staffiern till sitt eigit behoff. *G1R* 16: 167 (1544). jfr: Stångjärnssmidet vid en särskild hyttetyp, hamrar, torde gå tillbaka till Sturetiden, då ”stavjärn” börjar omtalas i de litterära källorna, men någon större betydelse torde det inte ha fått förrän under Gustav Vasa. *SvFolket* 2: 352 (1938). **2)** *snick.* till **6** *a*: eggverktyg avsett för bearbetning av stäver o. d. AUERBACH (1913). — (6 *a*) **-KANTVERK**[-02] l. [-20]. (i sht förr) kantverk (klyvsåg) för kantning (se **kanta 2**) av stäver. *HufvudkatalSonesson* **1920**, 2: 22. *HbSkogstekn.* 490 (1922). — (6 *a*) **-KAPARE.** (förr) person som (yrkesmässigt) kapade stäver till viss bestämd längd. *Sågverksminn.* 43 (1948). — (1 *b* (*ε*)) **-KARL.** (**stav-** 1555 osv. **stava-** 1686—1865) [fsv. *stafkarl*] (numera bl. arkaiserande) eg.: man som stödjer sig på en stav; (kringvandrande) tiggare l. fattighjon; jfr **stackare**, sbst.[2], o. **-man.** Ingen tienare eller tienarinna är så ringa, ingen så arm staffkarl, at han jw til thetta Barnet (*dvs. Jesus*) komma kan. LPETRI *1Post.* L 5 b (1555). LINDSTRÖM *LeendGud.* 268 (1951; *arkaiserande*). Ssgr: **stavkarls-kung.** (†) Diger nesa det är, en Stafkarls Kunger at heta. NICANDER *KonStyr.* 11 (1760). **-lik.** adj. (numera bl. arkaiserande) LUCIDOR (*SVS*) 122 (1669). **-munk.** (†) tiggarmunk. LPETRI *2Post.* 193 a (1555). — **-KASTNING. 1)** (om forngermanska förh.) till **1** *d*, i fråga om kastande av trästav(ar) med inristade tecken på en duk, varefter hövdingen l. familjefadern tolkade stavens (stavarnas) tecken. Huruvida man i stav- eller lottkastningen har att söka något samband med runkonsten, i det att de inristade tecknen skulle varit latinska skrivtecken, må lämnas oavgjordt. *SvLittH* 1: 19 (1917). **2)** (i sht förr) *sport.* till **3** *a*: kastning av stav (under gymnastik). WILLEBRAND o. RANCKEN 156 (1885). — (6 *a*) **-KLYV.** [senare leden till **klyva**, v.[2]] (förr) vid sågverk: avdelning med apparat l. maskin för klyvning av stäver. *Sågverksminn.* 43 (1948). — (6 *a*) **-KLYVARE.** (förr) person som (yrkesmässigt) klöv träämne till stäver. NORDENCRANTZ *Arc.* 283 (1730). — (6 *a*) **-KNIV.** (i sht förr) kniv försedd med två handtag o. använd vid tillskärande av stäver. ENEBERG *Karmarsch* 1: 110 (1858). Tunnbindarens förnämsta verktyg äro skarvyxa, stav-, band- och krumkniv. *HbSkogstekn.* 883 (1922). — (5) **-KOJA.** (förr) jfr **-byggnad 1** o. **-hus.** *2UB* 1: 6 (1897). — (5) **-KONSTRUKTION.** *byggn.* (primitiv) byggnadskonstruktion kännetecknad av väggar uppbyggda av i varandra falsade l. spontade (l. i jorden direkt neddrivna l. på syllar vilande) stavar (mellan stolpar); äv. om sådan (l. liknande) konstruktion av l. hos andra byggda inrättningar av trä med väggar l. vägglika partier; särsk. i uttr. *i*, äv. *av stavkonstruktion.* HILDEBRAND *Medelt.* 1: 143 (1880). I Sverige funnos byggnader både af resvirke (stafkonstruktion) och liggande timmer. WRANGEL *ByggnH* 19 (1904). I Norge, där träkyrkorna under medeltiden nästan utan undantag voro af stafkonstruktion, utbildades småningom en egenartad stafkyrkoarkitektur. *2NF* 26: 931 (1917). Brunn i stavkonstruktion från Selja, Mora. *Fatab.* **1930**, s. 142. I Hedared möter man .. Sveriges enda *i* stavkonstruktion fullständigt bevarade byggnad. *2SvKulturb.* 5—6: 131 (1936). — (1 c) **-KOPPAR.** (förr) om koppar (se d. o. **1**) som smälts i form av stavar. Så snart Skeppet var til hälften utlastadt, började med inlastande af Stafkoppar uti brädlådor. THUNBERG *Resa* 3: 27 (1791). — (1 (c) o. 2) **-KORS.** (i fackspr.) kors fäst vid en stav; särsk. om sådant kors som bäres i täten av en kyrklig procession, processionskors; äv. om bild av sådant kors (avsedd som dekoration o. d.). GARDELL *Gravmonum.* 1: 128 (1937). Stavkorset samt vid sidan därav växt- och djurornamentik praglar utstyrseln på våra gravminnen från den äldre medeltiden. *Rig* **1940**, s. 59. *Broby-Johansen Konstordb.* (1968; *om processionskors*). — (3 c) **-KRINGLA.** trissa på skidstav. *IdrBl.* **1935**, nr 25, s. 5. — (6 *a*) **-KRÖS-MASKIN.** (i sht förr) krösmaskin. *SvIndLex.* 1: 463 (1948). — (8) **-KUTTER.** (i sht förr) kutter (se **kutter**, sbst.[1]) på hyvelmaskin för framställning av stavlist. *TT* **1897**, Allm. s. 199 — (5) **-KYRKA.** [jfr nor. *stavkirke*] *byggn.* (nordisk medeltida) kyrka i stavkonstruktion. *LfF* **1854**, s. 221. I Norge äro flera stavkyrkor bevarade, medan i Sverige endast en finns kvar (Hedareds kapell i Västergötland). HELLERSTRÖM *Liturg.* 23 (1932). Ssgr: **stavkyrko-arkitektur.** *2NF* 26: 931 (1917). **-hall.** *Fornv.* **1923**, s. 105. **-konstruktion.** *Fatab.* **1915**, s. 87. **-stil.** *TT* **1895**, Byggn. s. 57. **-takstol.** *Fornv.* **1910**, s. 197. **-virke.** *Fatab.* **1930**, s. 144. — (5) **-KYRKO-BYGGNAD.** kyrkobyggnad i stavkonstruktion l. kyrkobyggnad som är en stavkyrka. *Rig* **1956**, s. 112. Ssg: **stavkyrkobyggnadskonst.** *Fornv.* **1910**, s. 197. — (1 c *α*) **-KÄRNA.** (i sht förr) (hög o. smal, cylinderformig) kärna (se **kärna**, sbst.[2] **1**), vari grädden bearbetas gm upprepade stötningar med en stav. *SmSkrLandth.* 9: 29 (1868). THORSÉN *UpplTorp.* 39 (1949). — (7) **-KÄRNIG.** som har en stavformig kärna; särsk. (*med.*) om vit blodkropp. *SvLäkT* **1935**, s. 910. — (1 (c)) **-LADDNING.** (i fackspr.) rörladdning. *TNCPubl.* 73: 135 (1979). — (7) **-LAMPA.** (mindre,) stavformig (i regel cylinderformad) ficklampa. *SoldatInf.* **1944**, s. 150. — (4 slutet) **-LED.** (†) eg.: led (se **led**, sbst.[2] **1** *b*) som utmärkes av i marken nedsatta stavar; rågång (se **rågång**, sbst.[2] **2**). *UpplDomb.* 4: 9 (1638). *JB* 12: 1 (*Lag* 1734). — (4 slutet) **-LEDARE.** (†) mellan ett par råmärken utsatt stav som utvisar gränslinjens riktning; jfr **ledare 3.** *AktsamlKungsådreinst.* 234

(1699). — (1—8) -LIK, adj. BRUNIUS *Metr.* 81 (1836). — (1—8) -LIKNANDE, p. adj. RETZIUS *FinKran.* 143 (1878; *om redskap*). — (8) -LIST. (i sht i skildring av ä. förh.) rundstav. SANDBERG *GHusH* 23 (1897). — (1—8) -LÄNGD. jfr längd 1. *TT* 1899, Byggn. s. 157. — (9 *a*) -LÖS. (i fackspr.) om runtecken: som saknar stav; särsk. om hälsingeruna; äv. om runskrift: som kännetecknas av stavlösa runtecken. Såsom i fornåldern werkligen i bruk warande skriftecken, finna wi Staflösa Runor först blott i Helsingland, der de utgöra hela inskrifter, hwarföre de ock fått namn af Helsing-Runor. LILJEGREN *Runl.* 36 (1832). *(M. Celsius)* namn är förbundet med de s. k. hälsingerunorna, en radikalt förenklad, stavlös kortskrift. LINDROTH *SvLardH* 2: 326 (1975). — (7) -MAGNET. (i fackspr.) stavformig magnet. KRUHS *UndrV* 588 (1884). — (1 *b* (*ε*)) -MAN. (numera bl. arkaiserande) jfr -karl. AFZELIUS *Sag.* 1: 135 (1839). De dramatiska omkastningarna i ödet hade Fröding själv upplevat. Han hade själv känt sig som en stavman, tiggande brödet. OLSSON *Fröding* 349 (1950). — (6 *a*) -MASKIN. (i sht förr) maskin för tillverkning av stäver. *HufvudkatalSonesson* 1920, 2: 119. — (9 *b*) -MYND. (†) om sammansatt runtecken; jfr mynd 2. LILJEGREN *Runl.* 35 (1832). — -MÅTT. 1) (i fackspr.) till 1 *c ϑ*, om mätinstrument. *a)* för längdmätning avsett redskap bestående av en (förr i tum o. linjer, numera äv. enl. metersystemet) graderad smal skiva av trä (l. stål l. plast) l. av flera gm leder förenade sådana skivor, måttstock (se d. o. 1); jfr tum-stock. De enklaste mätdonen för längdmätning och utan krav på noggrannhet är måttstocken (stavmått, "tumstock"). *Focus* 10: 403 (1969). *b)* vid inställning av verktyg, stoppklackar i maskiner o. d. använt mätinstrument bestående av en sats måttbrickor, stavhylsor o. stavbultar varpå brickorna trädes varefter stavbulten låses fast i stavhylsan. FORSBERG o. GUSTAFSSON *VerktMek.* 112 (1953). 2) (†) till 9 *c*: stavelsers kvantitet (se d. o. 2 *a*); jfr mått, sbst.⁴ 5, o. stavelse-mått 1. KELLGREN *UnderrSvOrdab.* 33 (1787). Vi äga i Svenskan en oändelig hop ord som lika till Stafmåttet, likväl uttalas olika, såsom: Dagen och Magen, Försvinna och Furstinna. *Dars.* BESKOW *PVetA* 1856, s. 29. 3) (†) till 9 *c*: bestämt l. fast antal stavelser i versmått, ofta övergående i bet.: meter, versmått; jfr stavelse-mått 2. Den Alexandrinska vers-arten .. har et visst staf-mått, bestående i feminina verser af 13, i maskulina af 12 stafvelser. LENNGREN *(SVS)* 2: 443 (1801). *(Sv.)* Stafmått .. *(t.)* das Sylbenmasz, das Metrum in Versen. MÖLLER (1807). SCHULTHESS (1885). Ssg (†): stavmåtts-tecken. till -mått 2: tecken markerande stavelsens kvantitet, kvantitetstecken. KELLGREN *UnderrSvOrdab.* 34 (1787). — (3) -MÄRKE. särsk. till 3 *c*: märke åstadkommet av skidstav. MUNSTERHJELM *ForlUppdr.* 117 (1934). — (9 *b*) -NAMN. (stava- 1675) (ålderdomligt) runbokstavs namn. VERELIUS *Run.* 11 (1675). — (5. 6 *b*) -NÅT. (i fackspr.) särsk. till 5; jfr not, sbst.⁴ *Rig* 1949, s. 160. — (9 *b*) -ORDNING. (†) 1) bokstavsordning (se d. o. 1). VERELIUS 241 (1681). 2) = bokstavs-ordning 2. LEOPOLD (c. 1807) i *2SAH* 17: 97. — (7) -ORNAMENT. *konst.* stavformigt ornament. *MeddSlöjdF* 1898, 1: 17 (*på omfora*). — (6 *b*) -PARKETT. (i fackspr.) jfr parkett 4. *TT* 1877, s. 6. *HantvB* I. 2: 343 (1934). Ssgr: stavparkett-golv. *TT* 1895, Byggn. s. 81. -mönster. *SvD(A)* 1921, nr 325 A, s. 1. — (1) -PIK. pik (se pik, sbst.¹ I 1) på pikstav. *TurÅ* 1948, s. 364. — (5) -PLANKA. (i fackspr.) planka som ingår i l. är avsedd att ingå i stavbyggnads vägg. EKHOFF *SvStavKyrk.* 344 (1916). — (6 *b*) -PLATTA. (i fackspr.) platta (se platta, sbst.² 1) av hoplimmade lameller l. stavar, lamellträ. *HantvB* I. 2: 194 (1934). — (12) -PRESIDENT. [jfr eng. *stake president*] i Jesu Kristi kyrka av sista dagars heliga (mormonkyrkan): högste ledare för en "stav" (närmast motsv. biskop i Svenska kyrkan). *Nordstj.* 1877, s. 343. — (8) -PROFIL. (i fackspr.) jfr profil 2 *e α*. Stavprofiler uthyvlas med simshyvel och efterrundas med fil. *HantvB* I. 2: 192 (1934). — (8) -PRYDD, p. adj. BRUNIUS *Resa 1838* 291 (1839; *om skiljebögar*). — -RAD. (stav- 1664 osv. stave- 1775) 1) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till 4: rad av gärdsgårdsstörar. GADD *Landtsk.* 2: 5 (1775). 2) (†) till 9 *b*: förteckning i bokstavsföljd. Staf-Rad eller A. B. C. Lengd. VERELIUS *Gothr.* Notae I 1 b (1664). SWEDBERG *Schibb.* 111 (1716). — (9 *b*) -RADAD, p. adj. (†) förtecknad i bokstavsföljd. STIERNMAN *PVetA* 1758, s. 80 (*om kungolängd*). — (3 *c*) -RIDANDE, n. ifråga om att under skidåkning utför en backe o. d. sätta sig grensle över stavarna (sätta stavarna mellan benen) för att med stavspetsarna bromsa farten. *PåSkid.* 1928, s. 342. — (9 *b ε*) -RIM. 1) *metr.* allitteration. *AntT* 5: 171 (1878). 2) (†) slutrim; jfr stavelse-rim. *Ekbohrn* (1936). — (9 *b ε*) -RIMMA. *metr.* allitterera; särsk. i p. pf. i adjektivisk anv.: som har l. är försedd med stavrim, allittererande (särsk. om vers). *AntT* 5: 168 (1878; *i p. pf., om vers*). — (9 *b ε*) -RIMMANDE, p. adj. jfr -rimma. CELANDER *NordJul* 1: 53 (1928). — (1 (*c ϑ*)) -RUM. [fsv. *stafrum*] (stav- 1530 osv. stave- 1548—1554) 1) (förr) vid mätning av ved (särsk. för gruvdrift o. kolning) använt mått av efter tid o. ort växlande storlek, varvid en stav användes ss. mätstång l. famnstake; särsk.: famn (se d. o. II 4 *a*) innehållande 2,36 kubikmeter (6 × 6 fot med vedlängd om 2 ½ fot), skogsfamn, trealnarsfamn l. 5,65 kubikmeter (6 × 6 fot med vedlängd om 6 fot), kubikfamn; så stor mängd ved som går på en sådan famn; äv. (o. urspr.) om (mått på) i skogen upplagd sådan famn (med ett kvarters övermått på höjden o. bredden (o. längden) l. två kvarters övermått enbart på bredden); jfr klafter 2, staklödja, stavrums-ved 2. Itt helt staffrwm weedh skall wara .. *(3 ½)* alen breeth och sammalunda högtt. *G1R* 7: 139 (1530). En fullkommen arbetskarl kan hugga tre til fyra stafrum om dagen. *Bergv.* 3: 18 (1757). Jag har .. tagit mig före, at .. uplägga all veden uti Staf-rum, efter allmänna bruket så inrättadt, at hvarje staf-rum håller 3½ alnars lång ved, samt 3 alnar i högd och bredd *(dvs. 6,59 m³)*. *VetAH* 1758, s. 204. Stafrum betyder allmänt en upstaplad vedhop uti cubisk form, tätt sammanlagd, eller utan tvärträd, en famn eller 3 alnar hög samt lika bred och lång *(dvs. 5,65 m³)*. RINMAN (1789). Enligt 1627 års ordinans för Kopparberget skulle .. *(stavrumsmåttet)* mäta 3 × 3 × 1 ¼ alnar *(dvs. 2,36 m³)*; men redan året därefter .. utfärdades en ny förordning, enligt vilken stavrummet gruvved sattes till 3 ½ × 3 ½ × 1 alnar *(dvs. 2,56 m³)*. LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 266 (1955). särsk. (†) ss. geni-

tivattribut till sbst. som betecknar föremålet vars mått skall anges: stavrum. Efftersom en gång är resolverat om staffrumsveden, att almogen skole giffva sex mark penninger, eller och en staffrums ved till bruket framföra, derföre må och der vidh bliffva. *RP* 3: 154 (1633). *Bergv.* 1: 98 (1637). **2)** (†) stavrumsved, långved (se d. o. 1). *UUKonsP* 2: 30 (1637). Huru mycket Kol och Stafrum åtgår för hwart slags tilwarkning på Skeppundet *(vid hyttor o. smältverk o. d.)*. *VetAH* **1741**, s. 19. *Teknikern 1905*, s. 233 (**1767**). *Dars.* 286 (**1769**). Ssgr (i allm. till **-rum 1**; förr): **stavrums-**, äv. **stavrum-avgift.** *Bergv.* 2: 219 (**1741**). **-hop.** jfr **hop**, sbst.[3] **I 1.** WALLNER *ArtCarb.* 23 (**1741**). **-hygge.** till **-rum 2**, = **stavrums-veds-hygge.** BERCH *Hush.* 181 (**1747**: stafrums och wedhygge). **-karl.** *2RA* 2: 482 (**1727**). **-körsel.** *RA* II. 2: 323 (**1617**). **-mått.** om måttet stavrum, stavrum ss. mått. Stavrumsmåttet förändrades under 1600-talet något. LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 266 (**1955**). **-tal.** antal stavrum (särsk. om sådant antal stavrum lämpligt för kolning). *Bergv.* 2: 549 (**1750**). RINMAN 2: 674 (**1789**). **-ved. 1)** (huggen) ved upplagd (l. avsedd att huggas o. uppläggas) o. mätt i stavrum; särsk. om i Bergslagen o. vissa andra bruksdistrikt (ss. skatt erlagd) sådan ved avsedd att användas ss. bränsle vid brytning i gruva; jfr **stav-ved 1.** *HB* 1: 221 (**1579**). Borgerskapet i Jöneköping hafwe .. begeret, at them måtte frijt blifwe efflerlatit till at bruke thet jernbruck, som ther widh .. Jönköping liggiendes är, såsom och obehindret hugge der opå skogen så mykin stafrums widh, som the nödtorffteligen behofwe kunne. *PrivSvStad.* 4: 217 (**1599**). *(Bönderna)* skola .. wara plicktige, i stallet för Kohlen at hugga och in natura til Silfwer-warcket *(i Sala)* framföra Stafrums-wed. *PH* 1: 599 (**1724**). *(I Ore, Mora, Orsa o. Älvdalen)* utgjorde stavrumsved till gruvan *(dvs. Stora Kopparberget)* den viktigaste skattepersedeln. *Rig* **1933**, s. 11. **2)** (†) i uttr. *en stavrumsved*, ett stavrum; jfr **stav-rum 1** slutet. *PrivBergsbr.* **1649**. 7: mom. 11. **-veds-hygge.** jfr **hygge**, sbst.[2] **1**, o. **-rums-hygge.** *Bergv.* 1: 400 (**1690**). — (**4** slutet) **-RÅ.** (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) jfr **rå**, sbst.[3] **1.** TROLLE-BONDE *Hesselby* 310 (*i handl. fr.* **1659**). — (**1**) **-RÖR.** (numera bl. i skildring av ä. förh.) rör (se **rör**, sbst.[4] *a*) av "stavstenar". TROLLE-BONDE *Hesselby* 311 (*i handl. fr.* **1659**). — (**7** *b*) **-SEENDE**, n. (i fackspr.) seende medelst de i näthinnan befintliga stavarna (sinnescellerna) som percipierar ljuset. ÖHRVALL *Sinnesvill.* 2: 28 (**1921**). — (**1**) **-SILL.** [jfr d. *stavsild*, lt. *staffhering*. — Jfr **staksill**] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) fisken Alosa fallax Lacép., staksill; jfr **stamsill.** ÅSTRÖM *VertebrDj.* 28 (**1859**). SMITT *SkandFisk.* 989 (**1895**; *i Laholmsbukten*). — (**5**) **-SILO.** silo av trä i stavkonstruktion. *MeddJordbrTeknF* 73: 38 (**1941**). — (**9** *c*) **-SKILLNAD**, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11309). (†) = **-delning.** ENBERG *SvSpr.* 13 (**1836**). — (**6** *a*) **-SKÄRERI.** (numera föga br.) anläggning l. fabrik(savdelning) för tillskärning av stäver. *TurHb.* 1: 63 (**1894**). — (**6** *a*) **-SKÄRNING.** (i sht förr) *PT* **1904**, nr 118 A, s. 4. — (**1** (*c*)) **-SLUNGA.** [fsv. *stafsliunga*] (förr) slunga (se **slunga**, sbst. **2** *d*) fäst vid en stav (varmed sten o. d. slungades mot fienden); jfr **skaft-slunga.** SVART *G1* 23 (**1561**). Käpp- eller stafslungan .. förekom ännu på 1500-talet i de europeiska härarna för kastande af granater och glödande kulor. *2UB* 6: 328 (**1904**). — (**1—8**) **-SPETS.** spets på stav; särsk. till **3** *c*. *SkidlöpnIArmén* **1917**, s. 51 (*på skidstav*). — (**1**) **-SPJUT.** (förr) om lång stav försedd med spjutspets. WESTERLUND *NybyggLappl.* 183 (**1937**). — (**1, 3** *d*) **-SPRÅNG.** [jfr t. *stabsprung*] språng (över bäck l. dyl.) med hjälp av stav. MALM *Roberts Arund.* 262 (**1939**). särsk. (numera föga br.) *sport.* = **-hopp**; äv. i uttr. *stavsprång på l. i höjd*, i fråga om stavhopp över ribba, *stavsprång på längd*, i fråga om längdhopp medelst stav. *TIdr.* **1881**. s. 34. *NordIdrL* **1902**, s. 266 (: i höjd). *Dars.* (: på längd). *Dars.* **1903**. s. 305 (: på höjd). *SAOL* (**1950**). — (**6** *c*) **-SPÅN.** (i sht förr) särsk. koll., om tunna, kluvna l. sågade, i nedre ändan avtunnade, mindre trästycken (i sht av ek) använda ss. täckningsmaterial (särsk. för tak), varvid trästyckena uppläggs så att de täcker varandra fjällartat; jfr **hyvel-spån.** *2NF* 26: 838 (**1917**). — (**1**) **-STEN.** [jfr sv. dial. *stavsten*, bautasten] (numera bl. i skildring av ä. förh.) stående (jämförelsevis hög) rågångssten i "stavrör". BJÖRKMAN *Skogssk.* 300 (**1868**). — (**3** *e*) **-STJÄRNA.** *sport.* om framstående stavhoppare. *SvD* **1972**, nr 174, s. 16. — (**1**) **-SVÄRD.** [fsv. *stafsvardh*; jfr fd. *stavsværd*, spjut med lång spets, mlt. *stafswert*, dolk, jaktspjut, mnl. *stafswert*, dolk, fht. *stapaswert*, kastspjut, mht. *stapswert*, dolk, värjkäpp, feng. *stæfsweord*, meng. *staffsword*, värjkäpp] (förr) om ett slags (jakt)spjut (med svärdliknande blad?). *(Lat.)* Venabulum .. *(sv.)* swijn spett staff swardh. *VarRerV* 35 (**1538**). — (**6** *a*) **-SÅG.** (i sht förr) (maskindriven) såg för sågning av stäver; förr äv. om avdelning inom sågverk, där sådan sågning bedrevs; jfr **staver-såg.** *MosskT* **1887**, s. 182. År 1898 fick jag arbete på stavsågen på Hovids sågverk, beläget strax intill Eriksdal. *Sågverksminn.* 86 (**1948**). Ssg (i sht förr): **stav-sågs-bänk.** *BoupptVäxjö* **1895.** — (**6** *a*) **-SÅGNING.** (i sht förr) framställning av stäver gm sågning. *SvSkog.* 1008 (**1928**). Ssg (i sht förr): **stavsågnings-maskin.** maskindriven stavsåg. *TT* **1885**. s. 80. — **-SÄTTA. 1)** (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) *lantmät.* till **4** slutet: utstaka (gräns l. rågång o. d.). RAAM *Åkerm.* 87 (**1670**). **2)** (†) till **9** *b, c:* stava (ord o. d.). BROMANN *Stavs.* 7 (**1748**; *i p. pf., om ord*). — (**4** slutet, **9** *b, c*) **-SÄTTNING.** särsk. (†) till **9** *b, c:* rättstavning, ortografi; riktigt sätt att stava l. skriva. BROMANN *Stavs.* 12 (**1748**). Om tofs kommen af toupet, eller toupet av tofs wet man icke, dock mena somliga, at man efter ursprunget bör skrifwa tops och icke tofs, hwilket hörer till det man kallar Stafsättningen eller Skrifriktigheten i wårt Modersmål. SAHLSTEDT *SagTupp.* 21 (**1758**). Han *(hade)* i de till tryckning bestämda Handlingarne funnit .. mycken och skiljaktig ostadighet i stafsättningen. *2VittAH* 11: 40 (*i handl. fr.* **1779**). MURBERG i *1SAH* 2: 21 (**1787, 1802**). jfr (med anslutning till **stav**, sbst.[2], i bet. **1**): Där bredewid war en annan wärkstad *(för arbetet på reformation av språket)*, där man war i fullt arbete, at tillwärka en hop käppar eller stafwar, dem man reste up rad-tals, hwilket kallades Stafsättning och brukades sedan till inslag i orda-wäfwen. SAHLSTEDT *TuppSag.* 7 (**1758**). — (**3** *c*) **-TAG.** jfr **-hugg.** *TurÅ* **1912**, s. 256 (*i fråga om skidåkning*). — (**9** *c*) **-TAL.** (†) stavelseantal. *(Versen)* bör äga sitt ljud, sin takt, sin hwila, sitt staftal, sina tidmått och tjenliga rimslut. BERGKLINT *Vitt.*

143 (1761). SCHULTHESS (1885). — -TECKEN. 1) (numera bl. tillf.) till 1 *c*: tecken som regementstrumslagare l. tamburmajor gör med sin stav, då musikkåren skall börja o. sluta att spela o. d. *TjReglArm.* 1858, 2: 181. 2) (†) till 9 *b*: bokstavstecken, bokstav. LEOPOLD i *2SAH* 1: 215 (1801). 3) (†) till 9 *b*, *c*: (förkortnings)tecken för ett ord l. en stavelse, bestående av en l. några av ordets osv. bokstäver; jfr **sigel**, sbst.² SCHULTHESS (1885). — (9 *b*) -TECKNING. (†) beteckning medelst bokstäver, stavning, skrivning. LEOPOLD (1805) i *2SAH* 17: 7. — (5) -TEKNIK. (i fackspr.) teknik som används vid uppförande av byggnad o. d. i stavkonstruktion. *Fatab.* 1930, s. 143. — (1 c) -TENN. (†) om tenn i stav- l. stångform. Klåckgiutaren sjelf tillagdt: 2 schep:dh 8 ꝟ .. staft teen *(sannol. felaktigt för* staff teen*)*. *BtÅboH* I. 1: 127 (1633). *HovförtärSthm* 1643, s. 539. — (2, 3, 5, 6, 8) -TILLVERKNING^{-020}. särsk. till 6 *a*. Vårt inhemska bok- och ekvirke är icke lämpligt för stavtillverkning. *HbSkogstekn.* 883 (1922). — -TIMMER. (föga br.) 1) till 5, om planka i stavbyggnad. EKHOFF *SvStavkyrk.* 342 (1916). 2) till 6 *a*: timmer avsett för tillverkning av stäver i laggkärl o. d.; jfr **stavenholt**. FLENSBURG *Advokaten* 373 (1901). — (3 c) -TRISSA. trissa på skidstav; jfr **-kringla**. MUNSTERHJELM *Järvl.* 216 (1925). — (6 *a*) -VAGNARE. (förr) i sågverk: person som (yrkesmässigt) lastade o. transporterade stäver på vagnar. *PT* 1917, nr 221 A, s. 3. — -VED. (†) 1) [sannol. utlöst ur ssgn **stavrums-ved**] till 1: stavrumsved (se d. o. 1). *G1R* 18: 861 (1547). 2) [jfr t. *stabholz*] till 6 *a*: virke avsett för tillverkning av stäver. Staf-wed til tunnor. LIND (1749; *under* taubholtz). SYNNERBERG (1815). — -VERK. 1) (i fackspr.) till 5: stavkonstruktion l. väggdel o. d. som arrangerats i enlighet med denna konstruktion; särsk. i uttr. *i stavverk*, i stavkonstruktion. *Fatab.* 1912, s. 237 (: i). Man får ett levande intryck av den stora roll som skiftes- och stavverket av ek spelade i äldre tid *(i Danmark)*. *Rig* 1953, s. 41. 2) (i sht i skildring av ä. förh.) till 6 *a*: i sågverk: stavsåg med klinga, arbetsbord l. dyl.; äv. sammanfattande, om samtliga sågmaskiner (ss. stav-, klyv-, kant-, kap-, justersågar) avsedda för sågning av stäver; äv. om hus l. lokal o. d. där sådan sågning bedrivs. *TurHb.* 1: 63 (1894). Förädlingen af det gröfre affallet till staf, laths o. d. sker i särskilda mindre verk, som äro belägna i såghusets bottenvåning och få namn af stafverk, lathsverk o. s. v. EKMAN *SkogstHb.* 181 (1908). De vanligaste av .. *(småvirkesmaskinerna vid sågverken)* äro klyvsågen .. mindre kantverk samt kap- eller justersågar av olika slag. Dessa maskiner bilda tillsammans det s. k. stavverket, som ofta är inrymt i en särskild del av sågen eller i egen byggnad. *SvSkog.* 956 (1928). 3) (numera mindre br.) till 8, sammanfattande, om ornamental utsmyckning i form av stavar på byggnad, i fönster o. d. (särsk. under en viss tid l. hos ett visst folk o. d.), ornamentik av stavar. BRUNIUS *Metr.* 501 (1854). Terrakottaorneringen griper in .. i fönstrens omfattning och stavverk. HAHR *NordeurRenässArkit.* 126 (1927). *IllSvOrdb.* (1964). Ssg (till -verk 1; i fackspr.): **stavverks-konstruktion.** HAHR *ArkitH* 219 (1902). — (5) -VÄGG. (mindre br.) vägg som består av lodrätt ställda stavar, vägg i stavbyggnad. EKHOFF *SvStavkyrk.* 341 (1916). *Fornv.* 1942, s. 338. — (1—9) -ÄNDA l. -ÄNDE. (yttersta) ända(n) av en stav; särsk. dels till 3 c, dels till 9. *AntT* X. 1: 327 (1890; *på runor*). HULPHERS *Ångermanl.* 191 (1900; *på skidstav*). — (9 *b*, c) -ÄNDELSE. (†) ordslut l. slutstavelse. Tio ord af lika stafändelse: Hof, lof, skof *(osv.)*. LEOPOLD i *2SAH* 1: 136 (1801). Ord af olika stafändelser: honom, konung, honung. SVEDBOM *SvSpr.* 10 (1824). ALMQVIST *SvSpr.* 30 (1832). — (3) -ÖVNING, sbst.¹ (sbst.² se sp. 11310). övning med stav; särsk. (numera nästan bl. om ä. l. utländska förh.) till 3 *a*. LGBRANTING 3: 232 (*c.* 1860).

B (†): (9 *b*, c) STAVA-BAND. (†) abbreviatur, förkortningstecken. BUREUS *Runaräfst* 206 (1602). — -KARL, se A. — (9 *b*, c) -LYMN? [jfr med avs. på bildningen **orda-lymn**] (†) accent. JBUREUS (*c.* 1635) hos LINDROTH *Bureus* 106. — -NAMN, se A.

C (†): (4 slutet) STAVE-JORD. jordstycke som är försett med råmärken (i form av störar). JOHANSSON *Noraskog* 3: 167 (*i handl. fr.* 1545). — -RAD, -RUM, se A.

D [till **stäver**, pl.] (i sht i fackspr.): (6 *a*) STÄVER-HUGGNING. *SkogsvT* 1909, Fackupps. s. 372. *SvNat.* 1915, s. 104. — (6 *a*) -STAPEL. *Tiden* 1848, nr 266, s. 4. — (6 *a*) -TILLVERKNING^{-020}. *SvNat.* 1936, s. 63. — (6 *a*) -ÄMNE. WoJ (1891).

Avledn.: STAVA, v.¹ [jfr nyisl. *stafa*, inväva med ränder, nor. dial. *stava*, stödja (sig) på en stav, infälla stäver i laggkärl, vara randig. — Jfr **stavad**] 1) (mera tillf.) till 1 (c): förse (ngt) med en stav l. käpp o. d., sätta fast (ngt) på en stav osv.; särsk. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. Hon låg på knä under sitt stavade paraply och skrapade vresigt sina betor. MARTINSON *VägUt* 185 (1936). 2) till 1: lägga upp stavrum i skogen medelst en stav som famnstake; anträffat bl. i den särsk. förb. **stava upp.** 3) (mera tillf.) till 3 *c*: förflytta sig (fram l. framåt o. d.) på skidor med hjälp av skidstavarna så, att stavisättning görs med båda armarna samtidigt (utan l. i förening med frånskjut med benen), staka; äv. refl., i uttr. *stava sig* (fram l. framåt o. d.). När han med små metodiska knyckar stavade framåt i Nilas spår. SIWERTZ *Ställv.* 77 (1921). Medan jag stavade mig fram genom skogen, skrämde jag upp en spillkråka. TIGERSTEDT *Örn.* 13 (1935). Särsk. förb.: **stava upp**, äv. **opp.** (förr) till 2: lägga upp (stavrumsved) i skogen medelst en stav som famnstake. *UpplDomb.* 9: 92 (1736). — -STAVA, adj. oböjl. till 9 *a*, om runtecken i förhållande till ett l. flera andra runtecken: som har gemensam huvudstav (se d. o. 2); äv. till 9 *b*, om rungrupp: som är en binderuna; i ssgn **sam-stava.** — -STAVELIG, se **-stavlig.** — -STAVIG, adj. [jfr d. *-stavet*, ävensom t. *-silbig*] i ssgr; till 9 *c*: som har (så l. så många) stavelser l. (så l. så beskaffad) stavelse; i ssgrna **elva-, en-, fjorton-, fler-, få-, kort-, lik-, lång-, mång-, nio-, olik-, sex-, sju-, tre-stavig** m. fl.; jfr **-stavlig.** — -STAVING, r. l. m. till 9 c, i ssg betecknande ord l. versrad o. d. med ett visst, av förleden angivet antal stavelser; i ssgrna **elva-, en-, fler-, sju-, tolv-, åtta-staving** m. fl. — -STAVLIG l. -STAVELIG, adj. (-stav- 1696 (: enstaflige, *pl.*)—1748 (: flerstavlige, *pl.*). -stave- 1651 (: flerestafwelige, *pl.*)—1766 (: enstafweliga, *pl.*)) till 9 c, = -stavig; i

ssgrna en-stavelig, fler-, mång-stavlig.

STAV, sbst.³, r. l. m. (äv. **staf**) [sannol. ombildn. av fvn. *stafn*, (se STAM, sbst.²) med anslutning till STAV, sbst.² (o. STAV); jfr äv. fd. *staffn* (d. *stavn*), dets.] (†) på fartyg: för; särsk. i uttr. *lägga* l. *gå över stav*, vända genom vind, göra slag, gå över stag. Om Pingessdagen thet sigh hegaff, | The Swenske skip ladhe off(*we*)r staaff, | Till Borenholm the thå komme. HUND *E14* 42 (1605). Stav .. (*dvs.*) Stamm på skep. SCHULTZE *Ordb*. 4974 (c. 1755). En Dansk Fregatt kom upstickandes under Wittmund, och satte sin kosa gerad på Dornbusch; men gick sedan öfwer staf, och seglade et långt stycke in åt Banken. LOENBOM *Stenbock* 3: 139 (1760).

Ssgr (†): STAV-BO. [jfr fvn. *stafnbúi*, d. *stavnbo(er)*] = stam-bo, sbst.¹; jfr -gömmare o. stam-gömmare 1. GYLLENGRANAT *SvSjokr*. 1. 15 (1840). — -GÖMMARE. [jfr d. *stavngemmer*] = stam-bo, sbst.¹; jfr stam-gömmare 1. GYLLENGRANAT *SvSjokr*. 1: 15 (1840). WRANGEL *SvFlBok* 33 (1897).

STAV *sta⁴v*, adv. l. adj. oböjl. [jfr sv. dial. *stå stav*, stå stilla, ävensom *stå i stav*, dets., sannol. ombildning (med anslutning till STAV, sbst.²) av likbetydande *stå sta* (se STA(D), adj.), *stå i stad* (se STAD, sbst.¹ 1)] (tillf.) i uttr. *stå stav*, stå stilla *o*. orörlig. Vilhelm Kirsewetter stannade .. framför alla dörrar. Han stod stav framför dem. Han stannade och väntade. Vare sig de gingo utåt eller inåt, så skulle sonen skynda att öppna för sin far. HEDBERG *Stopp* 286 (1939).

STAVA, sbst., se stava, mjölkstava. — STAVA, v.¹, se stav, sbst.² *avledn*.

STAVA *sta³va²*, v.² -ade. vbalsbst. -ANDE, -ELSE (se d. o.), -ERI (se *avledn*.), -NING (se d. o.); -ARE, -ERSKA (se *avledn*.). (förr äv. -aa-, -f-, -fv-, -ffw- m. m.) [fsv. *stava*, stava, förestava; jfr fd. *staffwe* (d. *stave*), fvn. *stafa*, båda: stava, förestava, nor. dial. *stava*, stava, mlt. *staven*, ffris. *staven*, mht. *staben*, feng. *stafian*, alla: förestava; jfr äv. mlt. *bökstaven*, bokstavera; avledn. av STAV, sbst.² (jfr STAVA, v.¹). — Jfr STAVERA]

1) bilda (ett ord, namn *o*. d.) gm att i följd skriva l. nämna de bokstäver varav ordet osv. består, särsk. med tanke på ortografi l. skriftform; ofta liktydigt med dels: skriva (SKRIVA, v. 2 *j*), dels: bokstavera (se d. o. 2); äv. dels abs., särsk.: i skrift använda ortografin korrekt, skriva ortografiskt korrekt, dels i uttr. *stava till ett ord* l. *namn* o. d., bilda ett ord osv. gm att i följd skriva l. nämna de bokstäver varav ordet osv. består, särsk. med tanke på ortografi l. skriftform; äv. i utvidgad anv., skämtsamt l. ironiskt, med avs. på artikel: plita ihop; äv. bildl., särsk. i sådana uttr. som *inte kunna stava ordet* l. *till ordet hänsyn o*. d., inte känna till innebörden av ordet hänsyn osv., inte visa hänsyn osv.; jfr STAVERA 2. *Han kan inte stava. Hur stavas ordet? Hur stavar man till ordet? Vill ni vara vänlig och stava namnet*. BUREUS *Abcb*. 3 (1612). Artikeln stafwas helt alfwarsamt, icke mer til Frimurares, än andra Läsares tjenst, som äro midt i dödligheten tankelöse om deras egen. *GbgMag*. 1759. s. 60. Stafva .. (*dvs.*) Bokstafvera. SUNDÉN (1891). När han sände oss .. (*de kemiska kontrollanalyserna*), fäste jag mig vid hans sätt att stava. HENNING *HbgMinn*. 2: 35 (1953). Hänsyn .. är ett ord .. (*de nya makthavarna*) inte kan stava. FAGERBERG *VitmålHj*. 206 (1966). Det (*fanns*) många som stavade kärleken med stort K, och som hade ett utpräglat svärmisk-romantisk syn på allt som hörde ihop med den. GUSTAF-JANSON *Oskuld*. 88 (1968). — jfr FEL-, NY-, PIG-, SAMMAN-STAVA *o*. RÄTT-, SKOL-STAVAD samt SPRÅK-STAVNING. — särsk. i skrift använda ortografin (så l. så); skriva (ett ord, sitt namn o. d. så l. så); teckna (ett språkljud så l. så); äv. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.; jfr STAVERA 2. *Han stavar Nilsson med ett s. Han stavar acceptera med ks. Stava illa, rätt, väl, fel*. BUREUS *Runarafst* 228 (1602). kk skrifes och stafas vigare med ck. LJUNGBERG *SvSpr*. 16 (1756). Man stafvar orden rock och lock, jemte åtskilliga andra af samma slag, ömsevis med å och o. LEOPOLD i *2SAH* 1: 31 (1801). Ett ord stafvadt på ovanligt sätt. SCHÜCK o. LUNDAHL *Lb*. 1: 31 (1901). England har som bekant det mest konservativt stavade språket i Europa. ÖSTERGREN (1946).

2) [eg. specialanv. av 1] i fråga om sammanskrivande av bokstäver till en grafisk enhet (särsk. ord; se SAMMAN-STAVA); äv. (o. numera bl.) i ssg l. särsk. förb. med bet.: avstava, stavelsedela (se AV-STAVA o. STAVA AV); förr äv. ss. enkelt ord utan förbindelse med *av*: avstava, stavelsedela, äv. i uttr. *stava en konsonant till sin närmaste vokal* o. d., vid avstavning föra en konsonant till sin närmaste vokal osv. Rättare stavas Svensk-er än Sven-sker. BUREUS *Abcb*. 2 (1612). Det är klart att man borde stafva tryckt-e, lärd-es, trött-ad, lunk-ade. LEOPOLD i *2SAH* 1: 74 (1801). En konsonant mellan två vokaler stafvas till den sednare vokalen. FRYXELL *SvSpr*. 4 (1824). När två konsonanter stå mellan tvenne vokaler, så stafvas hvardera konsonanten till sin närmaste vokal. BJURSTEN *SvSpr*. 2: 5 (1865).

3) i fråga om att i samband med läsövning o. d. uppbygga l. upplösa ett ords ljud- l. skriftform gm att lägga ihop l. binda samman ljudelementen l. bokstäverna till stavelser o. stavelserna till ord resp. analysera ordet i stavelser o. stavelserna i deras fonetiska l. grafiska beståndsdelar; särsk. (förr): i följd nämna de bokstäver som ingår i en stavelse, därefter uttala stavelsen o., sedan ett ords stavelser så genomgåtts, slutligen hela ordet, bokstavera (se d. o. 1); ofta liktydigt med: på ovan angivet sätt (försöka) läsa; äv. allmännare: läsa (stavelse för stavelse o. ord för ord långsamt *o*.) med besvär l. möda o. d. (se särsk. *b*, *c*); äv. dels med obj. (se *d*), dels refl. (se *e*); jfr STAVERA 1. *Stava och lägga ihop* (jfr *f*), se LÄGGA IHOP 3 *b* slutet. SCHRODERUS *Dict*. 253 (c. 1635). Barn bör först lära stava, sedan läsa. SCHULTZE *Ordb*. 4978 (c. 1755). Den som will läsa wettenskaper, måste först lära bokstäfwer, så stafwa, sedan hoplägga, derpå lära gloser och fraser, änteligen begriper han texten. LINNÉ *Bref* I. 2: 271 (1765). Han kan ännu ej läsa utan att stafva. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Hon .. (*hade*) ifrån sin spädaste ålder sutit på sin lilla pall .. framför Lisas knän, och stafwat .. i Psalmboken. ALMQVIST *Grimst*. 6 (1839). Ja satt ve spisen å stavade i katekesen. GÖTH *KnektBond*. 20 (1924). Pappa pekade på texten under bilden, och Martin stavade tyst för sig själv. HÖIJER *Solv*. 33 (1954). — särsk.

a) i uttr. *stava med ngn*, öva ngn i stavning.

En visa .. om en scholmästare, som stafvar med scholbarn. KNORRING *Ståndsp.* 2: 141 (1838). TOPELIUS *Läsn.* 7: 10 (1891).

b) (†) i uttr. *stava med ngt*, i fråga om att långsamt o. med besvär lägga ihop de olika bokstäverna i en text till stavelser o. stavelserna till ord. Christen .. hwilken, sedan han något dermed *(dvs. en inskrift)* stafwat hade, läste *(osv.)*. LAGERSTRÖM *Bunyan* 1: 161 (1727).

c) i uttr. *stava på ngt*, stavande l. bokstav för bokstav o. stavelse för stavelse (o. ord för ord försöka) läsa l. tyda ngt; långsamt l. med besvär l. möda (försöka) läsa l. tyda l. förstå ngt; äv. bildl. (jfr *f*), särsk.: (gm att lägga det ena till det andra försöka) bilda sig ett begrepp l. en uppfattning om ngt l. förstå ngt; grubbla på ngt. När en wid Femton åhr begynt / At stawa på de gamla Mynt. BRENNER *Dikt.* 2: 71 (1719). Alla små fåglar, de stafva tillsamman / På kärlekens bön, på onämneligt ord. ATTERBOM *FB* 139 (1839). På dödens gåta man förgäfves stafvar. SEHLSTEDT 2: 150 (1854, 1862). Åke tänkte .. bara på a-b-c-boken, och han längtade efter att få komma in i värmen och sätta sig i ett hörn och börja stava på de brokiga tecknen. MALMBERG *Åke* 52 (1924). Bara bokstäverna har en helig historia att stava på och begrunda. BOYE *Ast.* 154 (1931).

d) med obj. — jfr EFTER-, FRAM-, FÖRE-, HOP-, SAMMAN-STAVA. α) vid (övning i) läsning: lägga ihop bokstäver till stavelser o. stavelser till (ord). Vid Stafningen är nödigt att Scholmästaren gifver Barnet Ord att stafva utantill. *ÅbSvUndH* 8: 88 *(i handl. fr.* 1813). Stafva ett ord, till ett ord. SUNDÉN (1891). β) (numera bl. ngn gg i vitter stil) med avs. på skrift l. text o. d.: långsamt (o. eftersinnande) l. med svårighet l. möda läsa. I Tyskland hwart ett Barn ännu hans *(dvs. G. II A:s)* Loford stafwar / Med Wördnads-fullan Munn på sin Faars Stugu-Wägg. DAHLSTIERNA *(SVS)* 63 (1698). Der satt en nunna, småtäck nog, / Och stafvade sitt Pater-noster. VALERIUS 2: 121 (1811). Mång källare fanns i Jerusalems stad, / Der Mästare stafvade Tidningars blad. SJÖBERG *(SVS)* 1: 318 (1824). Sven Johan, som .. kunde stava skrivet, bestyrkte de andras misstankar. MÅNSSON *Rättf.* 1: 82 (1916). Han stafvar de mosslupna namnen *(på gravstenarna)*, / han stannar ibland och ler. TUFVESSON *Alm.* 36 (1917). Ofta dröjer min blick vid gårdens solur, / stavar den skrift, som kransar stenens skiva. NORDLING *BergBuda* 28 (1921). *KyrkohÅ* 1926, s. 31. jfr GENOM-STAVA. särsk. (†) i uttr. *stava stenvårdarna*, läsa långsamt (o. eftersinnande) på stenvårdarna. Han har stannat ett par timmar vid Stensberga kyrka och stafvat stenvårdarna, under hvilka de döda herrarna Silfverståhl hvila. LIDMAN *TGSilfverst.* 313 (1910).

e) refl. α) i uttr. *stava sig fram* (äv. utgörande särsk. förb. med huvudtrycket på *fram*), bokstav för bokstav o. stavelse för stavelse (o. ord för ord) l. långsamt l. med besvär l. möda ta sig fram i l. genomgå en text o. d.; äv. med bestämning inledd av prep. (särsk. *i* l. *genom* l. *på*); äv. bildl. (jfr *f*). Han .. började långsamt stafva sig fram, emedan han var en dålig läsare. STIERNSTOLPE *DQ* 2: 414 (1818). *(Vetenskapens väg till kunskap om "anden i naturen")* hade .. att stafva sig fram genom alla betingelserna, alla mellanbestämningarna och det gör långa omvägar. *TeolT* 1869, s. 135. I mer än en vecka voro fader och son upptagna af att stafva sig fram genom brefven. HEIDENSTAM *Alienus* 3: 87 (1892). Han .. stavade sig fram utefter raderna. DENS. *Svensk.* 2: 31 (1910). I ett såghus stod en klunga arbetare vid den öppna dörren och stavade sig fram i cirkuläret. KOCH *Timmerd.* 193 (1913). Karl Oskar stavade sig fram på anslagets engelska, han förstod det mesta. MOBERG *SistBr.* 15 (1959). β) i uttr. *stava sig till ngt*, gm att stava förvärva sig l. uppnå ngt o. d.; äv. bildl. (jfr *f*): gm att lägga det ena till det andra lista ut l. gissa sig till ngt o. d. Man stafvar sig icke, hvarken efter den ena eller andra metoden, till förstånd. JÄRTA 2: 483 (1828). Vördnad för det Brandtska namnet hade nejdens invånare redan från barndomen stafvat sig till på de gamla och nya grafstenar, hvilka togo stor plats på Torsby kyrkogård. GEIJERSTAM *KBrandt* 133 (1904). HARLOCK (1944).

f) mer l. mindre bildl. (jfr *c*, *e*). *Stava och lägga ihop* (jfr huvudmom.), se LÄGGA IHOP 3 *b* slutet. I thenna werldenne äre wij .. omyndige, ofulkomlighe och staffuande Scholebarn. PHRYGIUS *HimLif.* 113 (1615). Ack! mitt hjerta sielf stafwar .. *(meningarna)* för min hand. EKELUND *Fielding* 144 (1765). Stafva, som .. hvar dödlig vet at man gör med alt som säges i ovisshet och bäfvan. THORILD *(SVS)* 3: 54 (1791). — särsk. (†) framsäga (ngt). Vi viljom i vårt bröst Titt liufva Namn begrafva, / Och nordens sista Folck skal Thet med vördnad stafva. OKOLMODIN (1742) i *3SAH* 15: 337. Hwart och ett Barn stafwar hans Namn med beröm. MÖRK *Ad.* 1: 68 (1743). Förlåten .. Mine Bröder! at den oförmögnaste ibland Eder .. i dag önskar stafwa några Ord til denna lyckliga Dagens Åminnelse. *TalFörenSäkerhAct.* A 2 a (1790). Så .. hafwa wi nu talat om himmelriket eller stammat och stafwat några ord om himmelriket. RUDIN *2Evigh.* 2: 250 (1887, 1888).

4) (långsamt o.) eftertryckligt (stundom l. delvis stavelse för stavelse) läsa l. (fram)säga (ngt); äv. bildl.; utom i *a—c* numera nästan bl. med anslutning till 3. Jag wil ei mer så tyst på yttra barcken skafwa; / Jag wil med fulla ord min mening tydligt stafwa. KOLMODIN *QvSp.* 1: 144 (1732). Satir! kom fram och stafva afbön! CIHALLMAN 158 (1776). — särsk. ss. beteckning för att ngn säger före ngt som eftersäges l. att ngn eftersäger ngt o. i anv. som närmast utgår härifrån.

a) ss. beteckning för att ngn (fram)säger l. läser (upp) ngt som ngn säger efter. α) i de särsk. förb. STAVA FÖR, FÖRE o. ssgn FÖRE-STAVA. β) (numera föga br.) i uttr. *stava ngt för ngn*, förestava ngn ngt. *UpplDomb.* 8: 33 (1586). Hr Stiern-Crona hemstälte Ridderskapet ock Adelen, hvilken som skall stafva Eden för Kongl. Maij:t vid Cröningen. *2RARP* I. 2: 150 (1720). Sedan de lagt sina finger på Swärdet, sworo de den Ed som Konungen för dem sjelf stafwade. CELSIUS *G1* 2: 182 (1753). *SvTyHlex.* (1872). γ) (†) utan förb. med *före* l. *för*: förestava (ed); äv. utan obj.: förestava eden l. ederna l. (för eftersägning) framsäga l. läsa upp eden (ederna). *2SthmTb.* 8: 27 (1589). Oloff Swerckelson vplass och staffuede, och alle swore ther effter, hwar för sigh medh sin egen röst, och låffuede medh vprechte hender, wele trolige hålle samma eedh *(dvs. trohetseden till konung Sigismund)*. *3SthmTb.*

1: 203 (1594). RikzCantzleren stafwade Eeden, then alle till häst sittiande stafwade efter. *RARP* 4: 435 (1650). HAGBERG *Shaksp.* 1: 308 (1847). jfr SJÄLV-STAVAD.

b) (†) närmande sig l. övergående i bet.: diktera (vad ngn skall skriva). *(Rådman)* Laman låter .. följande till protocoll stafwa Ehuruwäl iag *(osv.)*. *VRP* 18/6 1729.

c) ss. beteckning för att ngn säger efter l. upprepar (ed l. ngt annat som förestava(t)s), i den särsk. förb. STAVA EFTER o. ssgn EFTER-STAVA; i sht förr äv. utan förbindelse med *efter*, med avs. på ed: upprepa l. eftersäga l. framsäga (på samma sätt som den förestava(t)s). En stackars Bonde legde mig, / Til sin Soldat forleden. / Men si! De sad' det skickar sig, / Ei at jag stafwar eden. / Jag war för ung. HAMMARBERG *Herdinn.* 54 (1741). Du tar ditt barn igen: det skall ej länge ligga / För dina fötter qvar, förlåtelsen att tigga, / Och, slafviskt stafvande det formulär du ger, / Utlofva, under gråt, att "så ej göra mer"! WALLIN *(SVS)* 1: 197 (1805). Likt uggleved du bleka bloss såg skina, / och våra gäster, liken, tycktes grina / förnöjde, då du stafvade din ed, / och deras läppar liksom svuro med. ARNELL *Moore LR* 1: 29 (1829).

5) [bildl. anv. av 4 *a*, *b*] bestämma l. diktera l. fastställa l. påbjuda l. föreskriva (ngt), förestava; äv.: förkunna, profetiskt meddela; äv. i uttr. *stava ngt för* l. *mot* l. *över ngn* l. *ngt* l. *stava ngn ngt*, bestämma osv. ngt för ngn, ge instruktion(er) för ngt; äv. med saksubj., särsk.: bestämma (ngt) l. diktera l. styra l. leda (ngns tankar l. beslut o. d.), förestava; numera bl. ss. senare led i ssgn FÖRE-STAVA. Din willia är min lagh den du wil för migh stafwa. SKOGEKÄR BÄRGBO *Wen.* 98 (c. 1650, 1680). Ridderhuusets .. Directorer och Föreståndare hafwe nådigst behagat att förordna migh till .. Fiscal, och .. stafvat mig min bestälning uthi en undfången Instruction. *RARP* V. 2: 351 (1653). Den Högstas lag och våre samveten stafva för oss vår plickt. *2RARP* 11: 82 (1739). Ära och trohet stafvade Hans *(dvs. C. Ekeblads)* tankar, styrde Hans steg. STOCKENSTRÖM *ÅmVetA* 1773, s. 18. Hvem är, som, irrande kring rysligt störda grafvar, / Besvärjelsernas bud mot mörkrets andar stafvar. JGOXENSTIERNA 1: 104 (1805). Hvem är den älskade Profeten, som stafvar lyckliga förebud öfver landet? KULLBERG i *2SAH* 9: 219 (1820). Vrånghet stafvade lagens domar. TOPELIUS *Fält.* 2: 133 (1856). — särsk. (†) med saksubj.: bjuda l. ingiva (ngn att göra ngt), förestava. *(Hans)* sunda begrep stafwade honom rättwisa domar, så ofta hans Bya-män äskade hans utslag. TESSIN *Bref* 1: 120 (1752). BERGKLINT *Vitt.* 41 (1772).

Särsk. förb.: STAVA AV$^{10\,4}$, äv. UTAV^{04}. till 2. BERNDTSON (1880). Undvik att stava av ordet! *SvHandordb.* (1966). jfr avstava. — STAVA EFTER$^{10\,32}$, äv. ^{40}. till 3 *d*, 4 *c*: stavelse för stavelse säga l. läsa efter l. upprepa (ngt som förestava(t)s); äv. utan obj. RikzCantzleren stafwade Eeden, then alle till häst sittiande stafwade efter. *RARP* 4: 435 (1650). Om ni stafvar före så skall jag stafva efter. BJÖRKMAN (1889). Barnen stavade efter sin lärare. *SvHandordb.* (1966). jfr efterstava. — STAVA FRAM$^{10\,4}$. till 1, 3, 4: stavelse för stavelse l. (allmännare) eftertryckligt säga l. uppläsa l. skriva (ngt); långsamt l. med svårighet l. möda o. d. säga osv. (ngt). Somblige *(präster)* hafva möda nog at stafva fram en liten skrefven Lijk- eller annan Sedel. *HSH* 1: 175 (1697). Med ömhet detta barn hörs stafva fram mit namn. CREUTZ *Vitt.* 6 (1761). När ynglingen stafvat fram en stämningsbild ur sin Vergilius. *Verd.* 1888, s. 149. "Det är min tall," stafvade han fram med ett yxhugg för hvarje. STRINDBERG *Fagerv.* 22 (1902). jfr framstava. särsk. *a)* refl., i uttr. *stava sig fram*, se stava, v.^{2} 3 *e α*. *b)* (†) bildl.: långsamt (men säkert) frambringa (ngt). Kanonen högt med grofva knallar / Skall stafva fram kring svenska vallar / Det mod, som lifvar svenska bröst. LANNERSTIERNA *Vitt.* 20 (1789). — STAVA FÖR$^{10\,4}$. (numera knappast br.) till 3 *d*, 4 *a α*: förestava (ngt l. ngn ngt); äv. allmännare: diktera (ngt) för (ngn); äv. utan direkt obj.; jfr stava före. *HT 1894*, s. 270 (c. 1543; *med avs. på ed*). SCHRODERUS *Os.* III. 1: 70 (1635; *utan direkt obj.*). Han fördes ner till Dommarenas bord, hvaräst en af dem stafvade för honom .. eden. FERRNER *ResEur.* 159 (1759). Dido. Den versen har Ascanius icke skrifvit. Ascanius. Jo, jag har skrifvit den; det känner pappa, / Som sjelf har stafvat för mig, ord för ord. FAHLCRANTZ 7: 106 (c. 1835, 1866). *TySvOrdb.* 2642 (1932); möjl. icke särsk. förb. — STAVA FÖRE$^{10\,32}$. (numera knappast br.) till 3 *d*, 4 *a α*: stavelse för stavelse l. (allmännare) eftertryckligt säga l. diktera (ngt); äv.: förestava (ngt); äv. med indirekt obj.; äv. oeg. l. bildl.; jfr stava för. Hustrv dorothea .. wille icke bekenna .. gudtmwndtz hustrv för szina .. dotther, thet hoon sagde siig holla wilia meedt szin eedh Ee hwru höögt han staffwas henne före. *G1R* 2: 93 (1525). *(I)* schole .. staffwe them före thenn hårdeste eedh, som I kunne. *PrivSvStad.* 3: 381 (1579). Det äro .. *(tidningarna)*, som stafwat före, som .. underwisa det beskedliga folket hwad de skola tänka, göra och låta. *SvLittFT* 1838, sp. 637. Om ni stafvar före så skall jag stafva efter. BJÖRKMAN (1889). *TySvOrdb.* 2642 (1932). jfr förestava. — STAVA GENOM, se stava igenom. — STAVA HOP, se stava ihop. — STAVA IGENOM$^{10\,040}$, äv. GENOM^{40} l. ^{32}. till 3 *d*: stavande l. stavelse för stavelse l. långsamt l. mödosamt l. (allmännare) eftertryckligt genomgå (ngt); äv. refl., i uttr. *stava sig (i)genom ngt*, förr äv. *stava sig ngt igenom*, stavande l. stavelse för stavelse (o. ord för ord) l. långsamt l. mödosamt genomgå (ngt). Nu måste K*(äre)* Bror använda 1/2 dag för at stafva igenom detta ganska illa skrefna bref. *VLBibl.* Brev 8/9 1808. Han .. stafvar sig brefvet igenom. THOMANDER *TankLöj.* 29 (c. 1825). De mindre övade *(skolbarnen)* stappla ock stamma, ock därför måste de stava igenom de svårare orden. *Landsm.* 1907, s. 99. Så snart han .. lärt att stava sig genom en bok, ville han bara läsa och läsa. SIWERTZ *JoDr.* 18 (1928). Han stavade sig igenom skrivelsen. *SvHandordb.* (1966). jfr genomstava. — STAVA IHOP$^{10\,04}$, äv. HOP^{4}. till 3 *d*: lägga ihop bokstäver till stavelser o. stavelser till (ord); äv. oeg. l. bildl., särsk.: (av skilda iakttagelser, stundom med viss möda) dra sina slutsatser angående (ngt) l. komma fram till (ngt). Stafwa ihoop orden. SPEGEL 470 (1712). *(Stora måns)* genialitet lär dem att för behofvet stafva ihop de brutna orden i naturens sibyllinska blad. TÖRNEROS *(SVS)* 4: 185 (c. 1830). *(Man)* stafvade .. ihop den gissningen, att *(osv.)*. FRYXELL *Ber.* 10: 13 (1842). Vad jag har stavat ihop är, att vi skulle få extra betalt för granskogen på skogsskif-

tet, som vi sålde till avverkning åt bolaget. HÖGBERG *Utböl.* 2: 25 (1912). jfr **hopstava.** — STAVA ISAR. (†) till **2:** avstava (ord). BJURSTEN *SvSpr.* 2: 5 (1865). — STAVA SAMMAN[10 32], äv. TILLSAMMAN(S)[040], av. [032]. (numera föga br.) **1)** till **3** *d*, = **stava ihop;** särsk. oeg. l. bildl., särsk. dels (ss. anföringsverb): eftersinnande tänka, förr äv. i uttr. *stava ngt tillsammans*, (av skilda iakttagelser l. orsaker) dra sina slutsatser om ngt. FAHLCRANTZ *Lessing Gal.* 99 (1821). "Förlidne söndagsnatt?" stafvade hon tillsammans i sina tankar. "Hvar var jag då?" ALMQVIST *Går an* 158 (1839). **2)** till **1:** stavelse för stavelse l. långsamt (o. eftersinnande) l. med möda l. besvär skriva ned l. pränta (ngt); äv. oeg. l. bildl. Friherrinnan satt .. och stafvade tillsamman liktalet öfver salig öfverst-löjtnanten. CARLÉN *Repr.* 486 (1839). När Lönnrot, trettio år gammal, begynte att stafva tillsamman Kalevalas fragmenter. TOPELIUS 23: 118 (1876). jfr **sammanstava.** — STAVA UT[10 4]. (numera bl. till.f.) särsk. till **3:** lista ut (ngt) l. sluta sig till (ngt) gm att stava; äv. bildl. ELDH *Myrth.* 37 (1722, 1725). Man stavade ut, att stenen var rest av en fader över hans två söner. *Landsm.* 1911, s. 614. — STAVA UTAV, se **stava av.**

Ssgr: **A: (1)** STAV-BRUK. (†) rättstavningsbruk; jfr **stavnings-bruk.** RYDQVIST *SSL* 4: 522 (1870). — (1) -FEL. fel (se **fel I 3** *c*) mot gällande rättstavningsregler, ortografiskt fel; äv. bildl.; jfr **stava-villa, stavnings-fel.** Brefvet hvimlar af staffel! HEDBERG *Sardou* 116 (1866). *(Anatole France)* är full av milt överseende med olika former av onaturliga laster – han kallar dem skämtsamt för stavfel. BÖÖK *4Sekl.* 170 (1925, 1928). — (1) -FORM, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11293). stavningsform. ASUNDQVIST i *3SAH* LXXXIII. 2: 139 (1975). — (1) -FRÅGA. stavningsfråga. *2NF* 27: 1064 (1918). — (1) -GRUND. (†) stavningsgrund. ROSENSTEIN i *2SAH* 1: Föret. 4 (1801). — (1) -KONST. stavningskonst. *VerdS* 42: 18 (1892). — (1, 3) -KUNNIG. HULTIN *Minn.* 11 (1872). — (1) -LÄRA. (numera föga br.) = **stavningslära.** LEOPOLD i *2SAH* 1: 71 (1801). LJUNGGREN *SAHist.* 1: 202 (1886). — (1, 3) -METOD. metod att inlära konsten att stava; särsk. (förr) till **3,** i sg. best., om läsmetod enl. vilken (skol)barnen i följd nämnde de bokstäver som ingick i en stavelse, därefter uttalade stavelsen o., sedan ett ords stavelser så genomgåtts, slutligen hela ordet; jfr **stavnings-metod.** *2NF* 16: 858 (1911). Stavningsmetod (stavmetod) kallas den i vårt land fram till 1900-talet allmänt utbredda läsmetod som gick ut på att "stava o. lägga ihop". *PsykPedUppslB* 2167 (1946). — (1) -REGEL. (†) stavningsregel. WESTERBERG *Lefv.* 1 (1734). LEOPOLD i *2SAH* 1: 79 (1801). — (1) -RIKTIGHET. (†) riktigt sätt att stava, rättstavning. COLUMBUS *Ordesk.* 94 (1678; *uppl. 1963*). — (1) -SKILLNAD, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11299). (†) skillnad i fråga om stavning, skillnad i stavningssätt. Hvad sjelfva hufvudfrågan åter beträffar, eller om regeln för stafskillnaden emellan de enkla och dubbla ljuden, så är den bland våra författare ännu i detta ögonblick likaså oafgjord, som den någonsin varit. LEOPOLD i *2SAH* 1: 44 (1801). — (1) -SYSTEM. (numera föga br.) stavningssystem. RYDQVIST *SSL* 4: 457 (1870). — (1, 3) -SÄTT. (**stav-** 1766 osv. **stave-** 1678—1771) sätt att stava ngt; särsk. till **1:** skrivsätt (se d. o. 2), rättskrivning, rättstavning, ortografi; jfr **stavnings-sätt 1.** COLUMBUS *Ordesk.* 3 (1678; *uppl. 1963*). *(Ordboksarbetet)* gaf .. *(Svenska Akademien)* ständiga tillfällen till öfverläggningar om stafsättet. ROSENSTEIN i *2SAH* 1: Föret. 2 (1801). Man förfor med ganska stor vårdslöshet i afseende på återgifvandet af handskrifternas stafsätt. WISÉN i *3SAH* 4: 236 (1889). Enligt gammalt stavsätt skilde man på part. perf. (ett) färgadt (glas) och sup. (jag har) färgat (kappan svart). ÖSTERGREN (1946). — (3) -TABELL. (förr) i skolan vid den första läsundervisningen använd tabell med ord uppdelade med bindestreck i stavelser; jfr **stavelse-, stavnings-tabell.** SVENSSON *Vexelund.* 18 (1823). Hvarje staftabell bör a) stafvas innantill, b) läsas rent innantill, och c) stafvas utantill. DAHM *Skolm.* 65 (1846). — (1—3) -ÖVNING, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11302). särsk. konkret(are); särsk. till **1:** rättstavningsövning; jfr **stavnings-övning.** STRINDBERG *AmerHum.* 2: 44 (1879).

B (†): (1) STAVA-VILLA. (**stava-** 1664. **stave-** 1679—1710) (†) stavfel. VERELIUS *Gothr.* Notae L 1 b (1664). SWEDBERG *SabbRo* Förmäle § 16 (1710).

C (†): STAVE-SATT, se **A.** — -VILLA, se **B.**

Avledn.: STAVARE, m. [jfr d. *staver*] **1)** till **1,** om person med hänsyn till hans förmåga l. sätt att stava; särsk. (i sht som senare led i ssgr) om person som stavar l. önskar stava så l. så. BENGTSSON *Silv.* 194 (1931). Det är mycket troligt .. att Shakespeare inte var någon särskilt noggrann stavare. *Korrespondens* 1951, s. 160. *GbgP* 19/3 1981, s. 2. jfr **gammal-, ny-, pig-, reform-, rätt-stavare. 2)** till **3,** om person som stavar; särsk. (förr) om elev i stavareklass, nybörjare i stavning (o. läsning). "Nå vänta, nu tror jag att jag har det", sade stafvaren. STRINDBERG *AmerHum.* 2: 44 (1879). Mina egna minnen från .. *(Tådene)* skola .. gå från 1831, då jag vid 4 $^1/_2$ års ålder inskrevs som stavare. *ÅbSvUndH* 8: 14 (*i handl. fr. c.* 1890). I Lunds stift voro i början av 1860-talet lärjungarna delade på tre underavdelningar: stavare, de som sysslade med minimifordringarna och de som hunnit däröver. *SvFolket* 10: 92 (1939). Ssg: **stavare-klass.** (förr) till **stavare 2:** klass där eleverna höll på att lära sig de första grunderna i stavning (o. läsning). *NF* 2: 903 (1877). — STAVERI[104], n. (numera föga br.) till **1:** stavsätt, rättstavning, ortografi. *Vinterbl.* 1853, s. 234. — STAVERSKA, f. särsk. till **1:** kvinna som stavar så l. så; ss. senare led i ssgn **ny-staverska.**

STAVA-, se äv. **stavar.** — -STAVA, adj., se **stav,** sbst.[2] *avledn.*

STAVAD, p. adj. (**-fv-, -fw-**) [av fvn. *stafaðr,* randig, sammansatt av olikfärgade ränder l. kanter (nor. dial. *stava(d),* randig, om hästman: som har annan färg i mitten än på sidorna); eg. p. pf. av det verb som föreligger i nor. dial. *stava,* infälla stäver i laggkärl, nyisl. *stafa,* inväva med ränder (se STAVA, v.[1])] (†) olikfärgad l. randig o. d. *(De)* satte .. nider et fagert talt, som war stafwat eller stofferad med ömsa färgor. BJÖRNER *Thor* 29 (1737). *(Sv.)* Ett stafvadt segel .. *(t.)* ein Segel von verschiedenen Farben. MÖLLER (1807).

STAVAR (numera bl. ss. ssgsförled STAVAR- *sta*[3]*var-* l. STAVA- *sta*[3]*va-*), r. l. m. (**staffar** (**-ffw-**) 1652—1662 (: staffwars hugg). **stava-** 1928 osv. **stavar-**

1920) [sv. dial. *stavar*, (stam av) lång o. smal (senvuxen) gran (l. tall) l. skog (l. virke) av sådana träd; jfr nor. dial. *stavar*, lågt, ensligt, förkrympt träd, särsk. gran; etymologiskt identiskt med STAVER] **1)** (†) stav l. stör l. käpp o. d. Iagh *(kan)* icke förtiga för min k*(iare)* b*(ror)* hureledes en 14 eller 15 drukna bonner med hwarsin god Staffar *(möjl. felaktigt för* Staffver*)* migh wnder sigh hade i östergiöthland på wägen. EKEBLAD *BrClEkeblad* 47 (1652). **2)** ss. förled i ssgr betecknande liten l. medelstor gran med ytterst smal, stavformig stam l. skog med sådana granar.

Ssgr: **A** (till 2; *skogsv.*): STAVA-GRAN. (stava- 1928 osv. stavar- 1920) i "stavaskog" uppvuxen, liten l. medelstor gran med ytterst smal, stavformig stam; stundom närmande sig bet.: bestånd (se d. o. 11 *a*) av sådana granar. ROSENIUS *SvFågl.* 1: 399 (1920). I en röjningsprovyta med mycket tätsluten s. k. stavagran och stark råhumusbildning *(undersöktes)* marktemperaturen. *SvSkog.* 112 (1928). I extremfallet "stavagran" (mycket stamrika granbestånd, där hundraåriga träd kanske ej är mer än 6 m höga och 5 cm i diameter) blir .. mycket av snön hängande i trädkronorna och marken blir dåligt isolerad mot vinterkylan. *ForsknFramst.* 1970, nr 2, s. 7. Ssgr (*skogsv.*): **stavagrans-** l. **stavagran-bestånd.** jfr **bestånd 11** *a*. *SvVäxtföradl.* 2: 469 (1951). **-skog.** jfr **stava-skog.** *SvD(A)* 1929, nr 334, s. 17. — -SKOG. ytterst stamrik, långsamväxande (särsk. i Norrl. förekommande) skog av lågvuxen gran (l. tall) med ytterst smal, stavformig stam; stundom äv. allmännare, om skog med mycket glesa o. oväxtliga bestånd. *SvD(A)* 1929, nr 313, s. 13. Skogar med mycket glesa och oväxtliga bestånd eller s. k. stavaskogar. *BtRiksdP* 1930, 1: nr 267, s. 32. Vi har våra s. k. stavaskogar i Norrland, bestående av täta, förkrympta bestånd. DE GEER *SvNatRiked.* 2: 222 (1950). Ssg (*skogsv.*): **stavaskogs-bestånd.** jfr **bestånd 11** *a*. *SvD(A)* 1929, nr 349, s. 9.

B (i vissa trakter, bygdemålsfärgat): STAVAR-GRAN, se **A**.

C (†): (1) STAVARS-HUGG. slag av l. med stör l. käpp o. d.; jfr **hugg**, sbst.[2] **7.** Gifue gud han blefue accommoderat nu så, som iag wille, så skulle han få try staffwars hugg i huar gård, till thesz han lärde ödmiuka sig. *VDAkt.* 1662, nr 17.

STAVARE, se **stava**, v.[2] *avledn.* — -STAVELIG, se **stav**, sbst.[2] *avledn.*

STAVELSE *sta³velse²*, r. l. m. l. f.; best. **-en**; pl. **-er.** (förr äv. **-ffu-**, **-f(f)w-**, **-fv-**) [jfr d. *stavelse;* avledn. av STAVA, v.[2]]

1) om var o. en av de exspiratoriska enheter l. sonoritetsenheter l. rytmiska enheter vari ett ord låter sig indelas i talet (o. avskiljas medelst bindestreck i skrift) l. som ensam kan bilda ett ord o. som innehåller en vokal (l. diftong) l. vokaliserbar konsonant ensam l. i förening med (annan) konsonant l. (andra) konsonanter; i språkvetenskaplig framställning (ss. omstritt begrepp) med olika mera speciella definitioner, särsk. dels om ljudmassa befintlig mellan två intensitetsminima (tryckminima), äv. kallad *exspiratorisk stavelse*, dels om ljudmassa befintlig mellan två sonoritetsminima, dels (*metr.*) om var o. en av de minsta rytmiska enheter varav en versfot består l. är uppbyggd; ss. senare led i ssgr stundom liktydigt med: prefix l. suffix l. ändelse. *Tryckstark (betonad), trycksvag (obetonad) stavelse. Öppen stavelse slutar på vokal, sluten stavelse på konsonant. Kort stavelse* (se KORT, adj. 2 *d*), *lång stavelse* (se LÅNG 7 *g*). *Uppdela ett ord i stavelser. Ordet har tonvikten på sista stavelsen. Efter antalet rimmande stavelser skiljer man på manliga, kvinnliga och löpande rim.* BUREUS *Runarafst* 83 (1602). Medhan dh, gh, th, ch, böria aldrigh någhot Svenskt ord eller stavelse, Ty är rättare fadh-er, än fa-dher. DENS. *Abcb.* 2 (1612). Ett vokalljud, ensamt eller i förening med ett eller flera konsonantljud, såsom en ljudenhet, kallas stafvelse. SCHILLER *SvSpr.* 4 (1859). En stafvelse kan bildas antingen kring en enda vokal, hvilket i svenskt bildadt språk är det vanliga, eller med två (eller tre) vokaler till samman: diftonger, som i landsmålen äro mycket vanliga. *Landsm.* 1: 83 (1879). Lexan halp, – efter den dagen kunde markisinnan scenen med hertigen af Maine utan att stappla på en stafvelse. HEDBERG *SvSkådesp.* 29 (1884). NOREEN *VS* 1: 364 (1905: exspiratorisk). Länge menade man, att ett ord innehöll lika många stavelser, som det hade vokaler. MALMBERG *Fonet.* 136 (1949). Stavelsen skulle .. enligt .. *(O. Jespersens)* teori kunna definieras som avståndet mellan två sonoritetsminima. *Dars.* 137. De parvis rimmade verserna *(i Erikskrönikan)* har .. var och en i regel fyra markerade höjningar och ett tämligen obestämt men inte alltför stort antal obetonade stavelser. ANDERSSON i *3SAH* LXVI. 2: 11 (1956). — jfr ACCENT-, ALLITTERATIONS-, ANLJUDS-, ARSIS-, AVLEDNINGS-, BI-, BILDNINGS-, BIND-, DERIVATIONS-, EFTER-, FORTIS-, FÖR-, FÖRE-, GRUND-, HUVUD-, HÄRLEDNINGS-, IKTUS-, INFORTIS-, LALL-, LEVIS-, LEVISSIMUS-, LJUD-, MEDEL-, MELLAN-, RADIKAL-, REDUPLIKATIONS-, RIM-, ROT-, SKRIV-, SLUT-, SOLMISATIONS-, SONORITETS-, STAM-, TRYCK-, ÄND-STAVELSE m. fl. — särsk. *a)* med särskild tanke på att en stavelse är den minsta enheten i tal (o. skrift); särsk. i nekande o. därmed jämförliga satser; i synnerhet bildl. (jfr *b*), särsk.: ord (se ORD, sbst.[2] 1 *j γ*) l. ljud (se LJUD, sbst.[1] 2 *g*) l. dugg l. dyft; jfr STAVNING **4.** Vi .. begrepo ej en stafvelse om det fina i politiken. WETTERBERGH *Sign.* 220 (1843). Ambassadsekreteraren .. förklarade, att det .. icke kunde komma i fråga att underteckna traktaten, om däri för någon makt infördes en enda stafvelse, som skilde den från de öfriga makternas traktater. FORSSELL i *3SAH* 3: 371 (1888). Jag har aldrig hört en stavelse om det. WAHLENBERG *Ruck OffFästmö* 114 (1916). Jag lyssnade spänt, för att inte gå miste om en stavelse. MOBERG *DinStund* 150 (1963). *b)* oeg. l. bildl. (jfr *a*); särsk. i pl., om tomt prat, munväder. Om *(företaget)* lyckas er, skall hertigen icke allenast tala derom utan ock belöna er ända till sista stafwelsen af er förtjenst. HAGBERG *Shaksp.* 10: 78 (1850). För Luther *(var)* talet om viljefrihet ett sådant nonsens, att han betecknade det såsom ett "prassel med stavelser" (strepitus syllabarum). KINBERG *KrimProbl.* 56 (1930).

2) (†) stavning, rättskrivning; äv. dels.: avstavning, dels allmännare: skrift. BUREUS *Abcb.* 2 (1612; *om avstavning*). Bookstäfwerna, som wore på Tafflor (iagh menar medh Wax öfwerdragne) intryckte, theszlijkes Stafwelsen och Nampnen, kunde .. *(den blin-*

de), sedan the wore honom några resor föreläsne, begrijpa medh Fingren, behålla och effternämpna. SCHRODERUS *Os.* 1: 411 (1635). Stafvelsen på ordet Phthisis (Phtisis!) visar att R*(ecensenten)* ännu torde behöfva studera något mera på blotta namnen. WESTRING *Svar* 2: 11 (1808).

3) (†) läsning enl. stavmetoden. Pastor beklagade den släta underwisning, som Föräldrarna lämna sine barn så uti tydelig och riktig stafwelse som redig innanläsning. *KulturbVg.* 1: 129 (1756).

4) (†) om enstavigt ord. Död är en faselig stafwelse. DALIN *Arg.* 2: 353 (1734, 1754).

5) *datalog.* om en del av en teckensträng l. ett ord som kan betraktas ss. en enhet. KARLQVIST *ADBOrdb.* 29 (1973). *TNCPubl.* 82: 114 (1984).

Ssgr (i allm. till 1; i sht *språkv.*): STAVELSE-ACCENT. 1) motsv. **accent 1** *a* o. **3.** EGNELL *Irving Språkl.* 19 (1834). *3NF* 1: 80 (1923). 2) motsv. **accent 4.** *2NF* 6: 1500 (1907). — -ALFABET. alfabet, i vilket varje tecken betecknar en stavelse (ej bokstav). *NF* 1: 420 (1875). — -ANALYS. *SFS* 1962, s. 1326. — -ANTAL^{-02} l. $^{-20}$. jfr **-tal** o. **stav-tal.** HAMMARSKOLD *SvVitt.* 1: 149 (1818). — -AVDELARE. (numera knappast br.) om tecken i skrift som avskiljer stavelser från varandra. PETTERSSON *HebrGr.* 49 (1829). — -BETONING. jfr **betoning I 1** *a* o. **-accent 1.** *PedT* 1897, s. 34. — -BIHANG. (†) om partikel (se d. o. 3) som fogas till (sista stavelsen av) ett ord, affix (se d. o. *b*). DAHL *GrLat.* 110 (1796). — -BILDANDE, p. adj. om språkljud (särsk. vissa konsonanter): som bildar l. kan bilda stavelse l. stavelsekärna; sonantisk. PETTERSSON *HebrGr.* 286 (1829; *om vokal i hebreiska språket*). De tonande r, l, n, kunna .. ibland uppträda såsom huvudljud i en stavelse (eller "stavelsebildande", "sonantiska"), när deras närmaste grannar äro mindre sonora ljud. DANELL *SvLjudl.* 37 (1911). — -BILDARE. (numera bl. tillf.) stavelsebildande ljud, sonant. *NF* 9: 456 (1885; *om bokstaven l*). — -BORTFALL^{-02} l. $^{-20}$. BERGROTH *FinlSv.* 47 (1916). — -DELNING. i fråga om ord, särsk.: (sätt för) uppdelning i stavelser i skrift, avstavning; jfr **-fördelning, stav-delning, -fördelning** o. **skriv-delning.** LEOPOLD i *2SAH* 1: 80 (1801). Stavelsedelningen ta-la kan .. sägas vara fonetiskt berättigad. DANELL *SvLjudl.* 38 (1911). — -DRYGHET. (†) stavelsekvantitet. *FörsökSvSpr.* 133 (1847). — (2) -FEL. (†) stavfel. *Polyfem* I. 37: 3 (1810). — (1 *b*) -FÅNGARE. [jfr t. *silbenfänger*] (†) eg.: person som är intresserad av att utreda betydelsen av stavelser (o. ord) utan aktgivande på den egentliga meningen l. på sammanhanget; ordklyvare. DALIN *Arg.* 1: 112 (1733, 1754). — -FÖRDELNING. jfr **-delning.** MOBERG *Hjelpr.* 58 (1796). — -FÖRLÄNGNING. Stafvelseförlängning och vokalkvalitet. HESSELMAN *StafvFörl.* (1902; *boktitel*). — -GRÄNS. gräns mellan stavelser i tal l. skrift; jfr **-skillnad.** BRATE *VmLL* 73 (1887). — -GÅTA. om charad. DELEEN *Meidinger* 451 (1825). — -INITIAL. jfr **initial,** sbst. **1;** vanl. i pl. Det torde .. vara ovedersägligt att dessa tre initialer *(dvs. C L N)* passa väl på Christian Linnings namn, då 1700-talets sed att för tillnamnet bruka stavelseinitialer är mycket allmän. *Fatab.* 1931, s. 66. — -INLEDANDE^{-0200}, p. adj. om språkljud: som inleder l. står först i en stavelse. *Globen* 1945, s. 23. — -INTENSITET. jfr **intensitet 2** *a* slutet. NOREEN *VS* 2: 220 (1908). — -KEDJA. rad l. serie av stavelser. HERRLIN *Minnet* 297 (1909). — -KVANTITET. jfr **kvantitet 2.** AURÉN *Ljudl.* 63 (1869). Den latinska medeltidspoesien har, som bekant, av gammalt med hänsyn till formen indelats i metrisk, med versen byggd på stavelsekvantiteten, och rytmisk, med versen byggd på ordaccenten såsom grundprincip. *AntT* XXI. 6: 27 (1924). — -KÄRNA. om det ljud (vanl. en vokal) inom en stavelse, till vilket dennas övriga ljud ansluter sig. WULFF *Värsb.* 10 (1896). — -LJUD. (numera bl. mera tillf.) ljud i stavelse, språkljud; jfr **ljud,** sbst.[1] **2** *d.* Fransyskan har i synnerhet tvenne stafvelse-ljud, hvilka troligen skola medföra någon större villrådighet i skrifningen .. Dessa äro de på ng och på y, till ex. amant .. clavessin, blessure, parure. LEOPOLD i *2SAH* 1: 239 (1801). — -LÄNGD. jfr **längd 5** *b* o. **-kvantitet.** BERGKLINT *MSam.* 1: 239 (1781). — (2) -LÄRA. (†) stavningslära. MÖLLER (1807). — -LÄSA. (†) stava (se **stava,** v.[2] **3**). THORELIUS *SvSpr.* 37 (1867). — -LÄTE. (†) om stavelses ton l. tonhöjd. LIND (1749; *under* silben-thon). — -MEMORERING. HERRLIN *Minnet* 315 (1909). — -MÅTT. 1) (numera knappast br.) stavelsekvantitet; jfr **mått,** sbst.[4] **5,** o. **stav-mått 2.** Med stafwelsemått eller qvantitet menar man den längre eller kortare tid, som anwändes för att uttala en stafwelse. OLDE *FrSpr.* 23 (1843). *Cannelin* (1939). 2) (†) om bestämt l. fast antal stavelser i versmåttet, ofta övergående i bet.: meter, versmått, stundom äv.: metriskt system l. arrangemang; äv.: versfot; jfr **stav-mått 3.** Stafwelse-måtten eller afmätningarna må .. begynnas och lyktas med hela och odelta ord, eller ej, som giör intet till saken, allenast accenterna efter berörde mått treffa in på sina rätta ställen. HOF *Underr.* 105 (1766). BERGKLINT *MSam.* 1: 240 (1781; *om metriskt system*). Fråga *(är)* väckt, om .. Komedi'n till poemer / Bör hänföras med skäl, då hvarken i ord eller handling / Röjes en högre anda och kraft, och stafvelsemåttet / Endast skiljer dess språk från prosan. ADLERBETH *HorSat.* 16 (1814). ÖoL (1852). — -RIM. (numera knappast br.) slutrim (se d. o. 2); jfr **stav-rim 2, änd-rim.** Utom alliterationen anwändes äfwen, och mycket ofta, i Forn-Nordiska poesien werkliga rim eller stafwelserim. MUNCH *FsvFnoSpr.* 112 (1849). *Ekbohrn* (1936). — -RÄKNANDE, p. adj. *metr.* som ej bygger på kvantitet l. accent utan på ett bestämt stavelseantal; särsk. om vers. *Syllabisk* l. *stavelseräknande vers har tidigare förekommit i svenskan.* WULFF *Värsb.* 34 (1896). Eufemiavisorna är avfattade på knittelvers .. vilken .. är betydligt ojämnare och oskönare än den eleganta, stavelseräknande franska versen. *IllSvLittH* 1: 60 (1955). — -RÄKNARE. (tillf.) med förklenande innebörd: person som skriver stavelseräknande vers. WULFF *Petrarcab.* 322 (1905). — -RÄKNING. särsk. *metr.* jfr **-räknande.** WULFF *Värsb.* 1 (1896). Stavelseräkningen upptogs .. från de romanska folkens poesi. WRANGEL *Dikten* 149 (1912). — -SKILLNAD. (†) stavelsegräns. LUNDELL *Rättstafn.* 12 (1886). — -SKRIFT. *språkv.* skrift(system) vari varje tecken l. figur betecknar en ljudförbindelse, vanl. en stavelse, syllabisk skrift; motsatt: bild-, bokstavsskrift. NORRMANN *Eschenbg* 1: 12 (1817). Den sumeriska skriften övertogs av akkaderna, som utvecklade den till en ren stavelseskrift, där tecknen (kilskrift) inte längre bestod av hela ord utan av helt betydelsetomma stavelser. *Bra-*

BöckLex. 21: 78 (1979). — -SLUT. om den del av en stavelse som utgör dess slut. LEOPOLD i *2SAH* 1: 136 (1801). — -SLUTANDE, p. adj. TULLBERG *SvRättskr.* 205 (1862; *om n i franska ord*). — -TABELL. (förr) jfr stav-tabell o. stavnings-tabell. GRENANDER *Niemeyer* 120 (1805). *SFS* 1838, nr 52, s. 14 (*för telegrafist*). — -TAL. (numera föga br.) stavelseantal. *UVTF* 26: 29 (1880). WULFF *Värsb.* 34 (1896). — -TECKEN. 1) (skriv)-tecken som betecknar en stavelse. BJÖRKMAN (1889). 2) (†) bindestreck (se d. o. 2 *b*). *SvMerc.* 1764, s. 138. SVEDBOM *SvSpr.* 41 (1824). — -TILLÄGG^{-02} l. $^{-20}$. tillägg av stavelse (till ordstam o. d.). *Suomi* 1845, s. 418. — -TILLÄGGNING. (†) = -tillägg. ALMQVIST *GrSpr.* 94 (1837). — -TRYCK. stavelses tryckaccent; jfr -vikt. FWULFF i *ForhNordFilologmøde* 1892, s. 169. — -TYP. typ av stavelse. *VSocLdÅb.* 1949, s. 94. — -UDDLJUD^{-02} l. $^{-20}$. uddljud i stavelse. ASUNDQVIST i *3SAH* LXXXIII. 2: 145 (1975). — -VIKT. (†) = -tryck. ENVALLSSON 300 (1802). VALERIUS (1842) i *3SAH* LVI. 3: 94. — -VIS, adv. i stavelser; stavelse för stavelse, (med) en stavelse i sänder; jfr stavnings-vis. Få kunna läsa .. reent, richtigt oc Stafwelsewijsz, the fem Christendomsens Hufwudstycken. EMPORAGRIUS *Cat.* A 2 b (1669). MOBERG *Gr.* 24 (1815). — -VÄLJNING. (†) val av stavelse. KLING *Spect.* T 2 a (1735).

STAVENHOLT, n. (stafuenhollt) [ssg med HOLT, sbst.[1]; förra leden är STAV, sbst.[2]; jfr t. *stabholz, stavholz;* formen *staven-* beror sannol. på inflytande från t. (jfr *eichenholz,* ekvirke, *tannenholz,* granvirke, *tonnenstäbe,* tunnstäver)] (†) virkesstycke avsett att användas för tillverkning av stäver i laggkärl o. d.; jfr STAV-TIMMER. *OxBr.* 11: 725 (1637).

STAVER *sta⁴ver,* r. l. m.; best. -ern (*Rothof* 95 (1762) osv.) ((†) -eren BRAHE *Oec.* 206 (c. 1583; *uppl. 1971*), *VetAH* 1789, s. 57); pl. -vrar (*Mat.* 26: 47 (*NT* 1526) osv.), äv. = (se STAV, sbst.[2], o. *anm.* 1:o nedan) ((†) -vra *SkaraStiftJordeb.* 26 (1540), BERONIUS *Reb.* F 3 a (1674); -vrer *VocLib.* avd. 27 (c. 1580: gongestaffrer); pl. best. stavren (GADD *Landtsk.* 2: 17 (1775: stafren))); förr äv. STAVRE?, r. l. m., l. STAVRA?, r. l. m. l. f. *Anm.* 1:o Ordet *staver* uppträder ngn gg efter räkneord l. ord betecknande antal l. mängd i anv. ss. koll. l. i anv. som kan uppfattas ss. pl. (jfr motsv. anv. av STAV, sbst.[2] (se d. o. *anm.* 1:o), o. SPIK, sbst.[1] (se d. o. *anm.* 2:o)). *GullbgDomb.* 14/6 1641 (: Tree hundrade stafwer). 30 Lass trinne, och stafuer dher till. *Dørs.* 13/9 1650. GADD *Landtsk.* 2: 17 (1775: hwart annat par stafwer). 2:o I ä. tid kunde *staver* alternativt få en pluralform på -ar. Då det emellertid ej med visshet går att avgöra i varje enskilt fall, när en pluralform stavar går tillbaka på en singular form staver, behandlas pluralformen -ar i artikeln STAV. Jfr äv. *anm.* 2:o under STAV, sbst.[2] (staffra 1568 (*efter prep.*). staf(f)ra, pl. 1540—1674. staffrer, pl. c. 1580 (: gongestaffrer). staffuuor 1590. stafre- i ssg 1775 (: stafreparen, *pl. best.*). stafvur (-fwr) 1660—1746 (: stafvurparen, *pl. best.*). staver (-f-, -ff-, -ffu-, -ffw- m. m.) 1528 (: gårdzstaffuer). osv. stavra- (-f-) i ssgr 1686 (: stafrapar)—1896 (: stavrabinda). stavrar (-f-, -ff-, -ffw-), pl. 1526 osv.) [fsv. *stavur, staver,* sv. dial. *staver, stavar, stavur, stavre;* jfr d. *staver,* nor. dial. *stavar,* stubbe, eng. dial. *staver;* avledn. av STAV, sbst.[2], l. till roten i d. o. — Jfr STAVAR]

1) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) = STAV, sbst.[2] 4; äv. koll., särsk. i förb. med GÄRDSEL (se d. o. 2 *b*), SKID (se SKID, sbst.[1] *a*), STÖR. *SkaraStiftJordeb.* 26 (1540). Then Stafwer som står öfwer Sommaren til at torkas, är warachtigare til at gärda och hägna medh, än then som nyligen och seent huggen är. IERICI *Colerus* 1: 13 (c. 1645). Af den mindre Skogen i kiärr och måszar, hwaräst den allenast til giärdsle och stafwer eller stör .. kan blifwa nyttig, må .. (*hygge*) tillåtas för de skogslösa. *PH* 2: 1437 (1739). Giärdesgården omkring Trollkiätten .. skulle .. giöras af ski och stafer. *KulturbVg.* 1: 171 (1777). Hvarje stafver består gemenligen af en ung Gran, huggen i sin bästa växt, hvars topp och grenar, ej komma til nytta. *VetAH* 1789, s. 72. För att .. hägna en sträcka af en mil åtgå, endast till stafver eller stör .. 20,000 stammar. (AGARDH o.) LJUNGBERG 4. 125 (1863). Fann han en sträcka där (*gärdsgårds-*)stängslet ruttnat omkull, började han fälla trolor och hugga staver. OLIV *Röst.* 38 (1929). — jfr GÄRDSGÅRDS-, RITE-STAVER m. fl. — särsk. *a*) (numera bl. om ä. förh.) = STAV, sbst.[2] 4 slutet. Det är .. nödigt at man granneligen informerar sig om, icke allenast Sätesgårdzens och Torpens Ägor, Gräntzor, Rå, Rör och Stafrar, utan ock öfwer Frälsehemmanens tillika. SALANDER *Gärdzf.* 130 (1727). särsk. (†) med tanke väsentligen på det område som begränsas av vissa gränsmärken; anträffat bl. i uttr. *utom staver,* utom (ngts) gränser. Hans Booställe Hytte .. är itt afgiärt hemman, som inga ägor hafwer uthom stafwer. *VDAkt.* 1694, nr 431. *b*) om "staver" använd ss. (primitivt) vapen l. tillhygge o. d. Så som till en röffuare ären j vthgångne medh swärdh och staffrar til ath gripa mich. *Mark.* 14. 48 (*NT* 1526; *NT 1981:* påkar). Han slog Erik Gislesson i huffud med en staffwer ppå theres egid eng. *BtFinlH* 2: 19 (1538). Gaddandes en hop sig tilsammans med Yxor och Stafrar bewäpnade. SCHMEDEMAN *Just.* 1339 (1693). Bönderne gingo mangrannt ut med stänger och stafrar. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Vi önske de unge tu ha sin gång, / Att de må slås med stafver och stång. *SvForns.* 3: 191 (1842).

2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) om stående stolpe l. stock l. planka o. d. i byggnadskonstruktion; särsk. om sådan stolpe osv. i lervägg o. d. som man beströk med lera; äv. koll. (*Lapparna*) bo i tiäll av Walmar .. eller stundom i runda trä-kojor af stafver, som möts åt up i spetsen. DALIN *Hist.* 2: 480 (1750). Det ler, som .. (*månnen*) framburo, packades af qwinnorne mellan och kring stafrarne, tills wäggen war fullbordad. LOVÉN *Folkl.* 138 (1847). En byggnadskommitté .. beslöt, att från varje helt förmedlat hemman skulle .. lämnas till bygget två par timmerstockar 14 alnar långa jämte fyra stavrar till dobbar. *ÅbSvUndH* 61: C 11 (1940). Stugan var på sex håll stöttad, stödd med staver på det sjunde. COLLINDER *Kalev.* 183 (1948).

3) (†) = STAV, sbst.[2] 1; särsk. dels (motsv. STAV, sbst.[2] 1 *b*) om vandringsstav l. herdestav, dels (motsv. STAV, sbst.[2] 1 *b* β o. 1 *c* δ) om stav med övernaturlig l. undergörande kraft l. verkan o. d. *4Mos.* 21: 18 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* stavar). Pelegrimars och theras staffrars .. wiyelse. LPETRI *Kyrkiost.* 69 a (1566). Trollkarlarna giorde af sina stafrar Ormar. RUDBECK *Atl.* 4: 47 (1702). Kopparen .. är .. guten uti qvarters långa och fingers tjocka stafrar. THUN-

BERG *Resa* 3: 60 (1791). Vid Konungens ankomst till Alingsås .. sattes Schäffrar med hvita stafrar till vakt utanför hans rum. *BL* 1: 153 (1835). SCHILLER *SvSpr.* 80 (1859). — jfr HERDE-, JÄRN-, RÖR-STAVER m. fl. — särsk. (†) = STAV, sbst.[2] 1 *b* γ. Iagh .. toogh twå staffwrar til migh, Then ena kalladhe iagh Lust, Then andra kalladhe iagh Wee, och wachtadhe fåren. *Sak.* 11: 7 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* stavar).

4) [eg. specialanv. av 3] (†) = STAV, sbst.[2] 2. Mose taladhe medh Israels barn, och alle theras Förstar fingo honom tolff staffwrar. *4Mos.* 17: 6 (*Bib.* 1541). *(Backanterna)* höllo Stafrar med Jordref omwefwade uti sine händer. EHRENADLER *Tel.* 140 (1723). Biskoparne .. kiöpte sig af Påfwar fullmachter, kåpor, Stafrar, hattar. BROMAN *Glys.* 2: 89 (*c.* 1730). — jfr SILVER-STAVER.

5) (†) = STAV, sbst.[2] 6 *a*. LIND (1749). Gårdens ägare nytjar alla sågade stafrar till tunnor för egna sillsalterier. BARCHÆUS *LandthHall.* 64 (1773). NEMNICH *Waarenlex.* 107 (1797). — jfr TUNN-STAVER.

6) (†) på runbokstav: huvudstav (se d. o. 2) (jfr STAV, sbst.[2] 9 *a*); äv. (motsv. STAV, sbst.[2] 9 *b*) om bokstav (se BOKSTAV, sbst.[2] 1), särsk. om runbokstav. BUREUS *Runaräfst* 84 (1602). Runstenars ock Stafrars uttålkande. TIÄLLMANN *Gr.* 18 (1696). Såsom Bokstäfernas utstickare ock giutare, till Boktryckarenas lindrigare arbete, hopfogat någre Grekiske stafrar. *Dårs.* 133. I Helsinge-runorne felas stafrarne eller bokstäfvernes vertikala streck. AGARDH (o. LJUNGBERG) I. 1: 74 (1852). — särsk. i uttr. *självljudande staver,* om vokal. BUREUS *Runaräfst* 86 (1602).

7) (†) stavrum (se d. o. 1); jfr STAV, sbst.[2] 10. The tre Stafrar wed Almogen i Westeråås vthgöre skole til Salebergett. *G1R* 19: 346 (1548). *3SthmTb.* 6: 136 (1606).

Ssgr: A: (1) STAVER-BAND. (†) gärdsgårdshank. KALM *VgBah.* 10 (1746). GADD *Landtsk.* 2: 13 (1775). — (1) -HOT. (†) = -par; jfr hot, sbst.[2] 30 par Stafuerhot. *NVedboDomb.* Vårt. 1629. — (1, 5) -HUGGARE. (förr) person som (yrkesmässigt) högg virke avsett att användas till staver; jfr stav-huggare. *SkogsvT* 1904, s. 172. — -HYGGE. (staver- 1652—1904. stavra- 1729) 1) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 1; jfr hygge 1. Serdeles som marken nu på några åhr blifwit så uthhuggen, att ingen skoug mehr öfrig är till nödigt giärdzlefång och stafrahygge. *VRP* 5/2 1729. 2) (förr) till 5. *SkogsvT* 1904, s. 172. 3) (†) område där staverhygge (i bet. 1, 2) bedrivits l. är avsett att bedrivas. *GullbgDomb.* 1/10 1652. — (1) -LÄNGD. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) jfr längd 1. *TSkogshush.* 1875, s. 126. — (1) -PAR. (staver- 1746—1903. stavra- 1686. stavre- 1775) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om de i marken parvis nedsatta störarna i en gärdsgård (förenade med hank); jfr -hot. *NVedboDomb.* Höstt. 1686. SUNDÉN *AllmogelVg.* 34 (1903). — (5) -SÅG. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) (maskindriven) såg för sågning av stäver; jfr stav-såg. *PT* 1917, nr 224, s. 4. — (1) -ÄNDA l. -ÄNDE. (stavers- 1599—1614) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) (yttersta) ända(n) av en staver; den del av en gärdsgårdsstör, som sticker upp ovan gärdsgården. *LösingDomb.* 22/2 1599. *HammarkDomb.* 11/5 1614.

B (†): STAVERS-ÄNDA, se A.

C (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat): (1) STAVRA-BINDA. med hank parvis förena gärdsgårdsstörar i gärdsgård. *Landsm.* XI. 9: 7 (1896). — (5) -BYTTA. (†) = stav-bytta. *BoupptVäxjö* 1776 (: stafra bötter, *pl.*). — -HYGGE, -PAR, se A.

D (†): STAVRE-PAR, se A. — (1) -TJUV. person som stjäl l. stulit en l. flera gärdsgårdsstörar; anträffat bl. ss. nedsättande l. skymfligt tillmäle till kvinna. *NVedboDomb.* Sommart. 1714, § 33.

Avledn.: STAVRA, v. [fsv. *stafra,* sv. dial. *stavra;* jfr d. *stavre,* alla: sätta gärdsgårdsstörar i jorden (innan man börjar gärda)] (†) till 1: omge l. inhägna (ngt) med gärdsgårdsstörar. *VDAkt.* 1674, nr 131. All Lag synes wilja gifwa Rå och Rör, där de äro til, witzord emot häfd, den icke är omtiäldrad, gärdad, stenad och stafrad, som Lag biuder. ARNELL *Stadsl.* 395 (1730).

STAVERA, v. -ade. vbalsbst. -ING. (-f-, -fv-, -fw-) [sv. dial. *stavera* (Finl.); sannol. eg. kortform för BOKSTAVERA l. ombildning av STAVA, v.[2], under påverkan av BOKSTAVERA] (†) 1) bokstavera (se d. o. 1), stava (se STAVA, v.[2] 3). Herr Probsten förehölt så wähl klåckaren som Andra i församblingen .. att låtha barnen först lähra wähl känna alla bokstäfwerna, förr än dhe bjuda til att lähra dem stafweringen. *KyrkohÅ 1934,* s. 270 (1720). Lärdomen, som drifvits vid .. *(Borgå)* Schola, har intill .. år 1758 .. ej gått utom räkna, skrifva, stafvera, läsa rent och Catechesen. *ÅbSvUndH* 32: 9 (*i handl. fr.* 1760). 2) bokstavera (se d. o. 2), stava (se STAVA, v.[2] 1 (slutet)). Sunhede illa staferat Sundhede eller Sunddedhe. WETTERSTEN *Forssa* 9 (*c.* 1750). *Dårs.*

STAVERI, STAVERSKA, se stava, v.[2] *avledn.* — -STAVIG, -STAVING, se stav, sbst.[2] *avledn.*

STAVLA, v.; anträffat bl. ss. vbalsbst. -ING. (stafling) [sannol. (så vitt felskrivning ej föreligger) ombildning (möjl. med anslutning till STAV, sbst.[2]) av sv. dial. *stuvla, stövla,* kvista, topphugga, avledn. av *stuva, styva,* avhugga, beskära, avledn. av STUV, tygrest] (†) kvista, hamla (se HAMLA, v.[1] 3). Såsom ett medel att bevara de vackra och lummiga träden på Lundagården hade rektor .. föranstaltat om deras käppning eller stafling, hvilket icke behagade de studerande, i synnerhet som i och för förvarandet af de nedhuggne grenarne, Lundagården hölls läst om aftnar och nätter. *2SkånS* 7—9: 24 (*c.* 1850).

STAVLET, se stafflett. — -STAVLIG, se stav, sbst.[2] *avledn.* — STAVN, sbst.[1−2], se stam, sbst.[2], stamn, sbst.[4]

STAVNING sta³vniŋ², r. l. m. l. f.; best. -en; pl. -ar. (förr äv. -f-) [jfr d. *stavning;* vbalsbst. till STAVA, v.[2]]

1) motsv. STAVA, v.[2] 1, 3; särsk. till 3, om handlingen l. verksamheten att stava; bokstavering (se d. o. 1); stundom närmande sig bet.: hackande l. stammande o. d. (vid läsning). *VDAkt.* 1724, nr 223. Stafningen och sammanläggningen, t, a, c, k, säger takk. HOF *Skrifs.* 108 (1753). Utanskriften *(på brevet)* .. som Fanjunkaren efter lång stafning olyckligtwis råkade att upprepa jemte adressen, försatte Bonden i en feberlik oro. *JournLTh.* 1813, nr 64, s. 1. Läsa rent, utan stafning. WESTE *FörslSAOB* (*c.* 1817). All stafning bör ske med lagom hög röst, och jemn, men icke släpig takt. DAHM *Skolm.* 65 (1846). AUERBACH (1913).

2) motsv. STAVA, v.[2] 1 (slutet), = STAV-SÄTT; jfr BOKSTAVERING 2. VERELIUS 241 (1681). Stafningens enlighet med ljudet. LEOPOLD i *2SAH* 1: 188 (1801). Fruntimmersnamn, såsom Charlotte, Emelie, Louise, Marie,

Sophie, där ännu den konstiga stafningen röjer den utländska börden. SCHÜCK o. LUNDAHL *Lb.* 1: 13 (1901). Texten *(i boken)* har ändrats till modern stavning. *Rig* 1949, s. 96. Den yttre *(språk-)*drakten, stavningen, är *(hos det isländska språket)* än i dag i stort sett densamma som på Snorres tid. WESSÉN i *3SAH* LXIII 1: 14 (1952). — jfr ANALOGI-, GAMMAL-, NY-, PIG-, RIKS-, RÄTT-, SKOL-STAVNING m. fl.

3) (numera föga br.) motsv. STAVA, v.[2] 2: avstavning; särsk. i ssgrna STAVNINGS-LAG, -SÄTT. Det är bekant, att Scaliger förmente, att man efter uttalet borde stafwa: ig-nis, pis-cis *(osv.)*. HOF *Anm.* 72 (1760).

4) (†) stavelse; anträffat bl. dels bildl. i nekande sats: ord (se ORD, sbst.[2] 1 *j γ*) l. ljud (se LJUD, sbst.[1] 2 *g*) l. dugg l. dyft o. d. (jfr STAVELSE 1 *a*), dels i ssgn STAVNINGS-VIS. Vi talt om väder och om vind. / På minnets språk ej ens en stafning. / En tår far omärkt längs min kind. / Det är en första klass' begrafning. *Vinterg.* 1894, s. 139.

Ssgr (i allm. till 2): A (†): STAVNING-SÄTT, se B.

B: (1) STAVNINGS-BLAD. (förr) jfr -tabell. SVENSSON *BellLanc.* 14 (1819). — -BROSCHYR. broschyr innehållande regler för (l. synpunkter på) rättstavning. *HägkLivsintr.* 19: 137 (1938). — -BRUK. (numera föga br.) rättstavningsbruk; jfr stav-bruk. ROSENSTEIN i *2SAH* 1: Föret. 34 (1801). SCHULZENHEIM *SvSprSkrifs.* 4 (1807). — -FEJD. rättstavningsfejd; jfr -gräl, -strid. WARBURG *Rydbg* 2: 189 (1900). — -FEL. (numera knappast br.) stavfel. *SvTyHlex.* (1851). *Cannelin* (1939). — -FORM. ortografisk form, stavning; jfr stav-form, sbst.[2] SELLING *SvHerrg.* 303 (1937; *av ortnamn*). — -FRÅGA. fråga (se fråga, sbst. 3) som gäller l. har avseende på (ett språks) rättstavning, rättstavningsfråga, ortografisk fråga; jfr stav-fråga. LEOPOLD (c. 1807) i *2SAH* 17: 156. — -FÄRDIGHET^{-002}, äv. $^{-200}$. färdighet i rättstavning. *LD* 1958, nr 15, s. 7. — -FÖRSLAG. rättstavningsförslag. Leopolds stavningsförslag har blivit grundlaggande för de franska lånordens behandling i svensk skrift. *PedT* 1950, s. 16. — -FÖRÄNDRING. LEOPOLD i *2SAH* 1: 221 (1801). — -GRUND. jfr grund, sbst.[1] III 1 *d*, 5, o. -princip samt stavbyggnads-grund, stav-grund. KELLGREN *(SVS)* 5: 460 (1790). — -GRÄL. jfr gräl, sbst.[2] I 2, o. -fejd, -strid. *Samtiden* 1871, s. 623. — (1) -KLASS. (förr) i skola med växelundervisning: klass (se d. o. 4) med undervisning (främst) i stavning. HAGSTEDT *Vexelund.* 16 (1821). — -KONSERVATIV. *PedT* 1950, s. 19. — -KONST. om konsten att stava; jfr stav-konst. Fenicierna .. uppfunno .. stafningskonsten. KULLBERG *Portf.* 232 (1850). — -KURS. jfr kurs 7, 8. DAHM *Skolm.* 64 (1846). — -LAG. (†) 1) till 2: stavsätt; stavningsregel; jfr lag, sbst.[3] 6. *3SAH* LXXXIX. 2: 139 (1800). *SvTidskr.* 1874, s. 136. 2) till 3: regel för avstavning, sätt att avstava. *(Sv.)* Stafningslag .. *(t.)* die Regeln, wie die Sylben abzutheilen sind. MÖLLER (1807). — -LISTA. *pedag.* för skolbruk utarbetad lista över (språkets vanligaste) ord som skolbarn vid den första läsundervisningen i första hand bör lära sig stava till; i sht i pl. HASSLER-GÖRANSSON *PrimOrdf.* 10 (1938). — -LÄRA. 1) till 2: rättstavningslära, rättskrivningslära; jfr stav-lära. PFEIFF *Fynd* 40 (1803). 2) (numera föga br.) till 3: lära om (regler-

na för) avstavning. HOF *Anm.* 59 (1760). — (1, 2) -METOD. särsk. till 1: stavmetod. BERGQVIST o. KJEDERQVIST *Ziegler* 176 (1898). Stavningsmetod (stavmetod) kallas den i vårt land fram till 1900-talet allmänt utbredda läsmetod som gick ut på att "stava o. lägga ihop". *PsykPedUppslB* 2167 (1946). — -NORM. rättstavningsnorm. Kungl. Maj:t har .. anbefallt, att den i år utkomna nionde upplagan av ordlistan .. skall tjäna såsom stavningsnorm. *TSvLärov.* 1950, s. 457. — -PRINCIP. rättstavningsprincip; jfr princip 3. LEOPOLD i *2SAH* 1: 9 (1801). — -PROJEKT. SEGERSTEDT *Rosenstein* 510 (1981). — (1, 2) -PROV. prov i stavning; särsk. till 2. Curmanprovet har uppdelats i läsprov, muntliga och skriftliga stavningsprov. *PedT* 1958, s. 172. — -PÅBUD^{-02} l. $^{-20}$. jfr -ukas. ÖSTERGREN (1946). — -REFORM. rättstavningsreform, rättskrivningsreform. *Verd.* 1887, s. 3. Regeringens stafningsreform af 1906 och Svenska akademiens accepterande af densamma 1916. *2NF* 27: 1060 (1918). — -REFORMATOR. *PedT* 1892, s. 25. — -REGEL. rättstavningsregel; jfr regel, sbst.[1] II 1 *b η*, o. stav-regel. ROSENSTEIN i *2SAH* 1: Föret. 48 (1801). — (1) -SIGNALERING. (†) signalering (se signalera 4) av en text l. ett meddelande gm bokstavering (se d. o. 2). *VFl.* 1911, s. 121. *2NF* 25: 437 (1916). — -STRID. jfr -fejd, -gräl; ofta i sg. best. RYDBERG (1875) hos WARBURG *Rydbg* 2: 189. — -SVÅRIGHET^{-102}, äv. $^{-200}$. i sht i pl. HASSLER-GÖRANSSON *PrimOrdf.* 7 (1930). — -SYSTEM. system för rättstavning, ortografiskt system; jfr stav-system. *PedT* 1950, s. 10. — -SÄTT. (stavning- 1756. stavnings- 1758 osv.) 1) till 1, 2: stavsätt. LJUNGBERG *SvSpr.* 18 (1756). Det i nådiga cirkuläret den 7 april 1906 för de allmänna läroverken med flera läroanstalter föreskrifna stafningssättet. *SFS* 1912, s. 863. 2) (numera bl. tillf.) till 3: sätt att avstava. HOF *Anm.* 57 (1760). — (1, 2) -TABELL. (förr) = stav-tabell; jfr stavelse-tabell. SVENSSON *Vexelund.* 7 (1823). — -TECKEN. (†) skrivtecken. LEOPOLD i *2SAH* 1: 118 (1801). — -TVIST. jfr -fejd. LEOPOLD i *2SAH* 1: 25 (1801). — -UKAS. särsk. om rättstavningscirkuläret av 7/4 1906. *2NF* 34: 549 (1922). — -UNDERVISNING^{-0020}. *VerdS* 42: 45 (1892). — -UPPGIFT^{-02} l. $^{-20}$. rättstavningsuppgift. *TSvLärov.* 1952, s. 458. — -VARIANT. *2Saml.* 35: 182 (1914). — (4) -VIS. (†) stavelsevis. DALIN *FrSvLex.* 2: 506 (1843). SCHULTHESS (1885). — -ÄNDRING. *SFS* 1911, Bih. nr 6, s. 96. — (1, 2) -ÖVNING. jfr stav-övning, sbst.[2] *SvFlicksk.* 45 (1888).

STAVNSBUNDEN *stav³ns~bun²den*, p. adj. -det; -dne, -dna. [efter d. *stavnsbunden;* av d. *stavn* (se STAMN, sbst.[4]) o. *bunden* (se BUNDEN)] (om l. med anspelning på ä. danska förh.) om manlig person l. manligt arbetsfolk av bondeklassen i Danmark: bunden (enl. lagen om "vornedskab" o. "stavnsbånd") att (under viss del av sin levnad) bo kvar på sin hemgård l. i sin hemtrakt med skyldighet att påta sig arrendeskap under ett storgods av hemgården l. annan ledigbliven fästegård (o. fullgöra soldattjänst i den milis som landets godsägare enl. lag var förpliktade att skaffa manskap till); äv. i uttr. *stavnsbunden vid gården.* Hvilken skillnad från den icke aflägsna tid då skyldigheten att bära vapen till landets försvar hörde med till den vid gården stavnsbundne bondens skymfliga träl-

dom! HEDIN *Tal* 2: 35 (1900). Holbergs "Jeppe paa Bierget" ger en tidstrogen bild av den stavnsbundne danske bonden. GRIMBERG *SvH* 472 (1908).

STAVRA, sbst., se **staver**. — STAVRA, v., se **staver** *avledn.* — STAVRE, se **staver**.

STAYER *stäj^{4}er* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, i bet. **1** m. l. r., i bet. **2** m. (ig.; best. **-ern**; pl. **-ers** (*IdrBl.* 1935, nr 74, s. 11 osv.), äv. **-rar** l. =. [liksom d. *stayer*, t. *steher*, fr. *stayer* av eng. *stayer*, av *stay*, hålla ut, ytterst till lat. *stare*, se STÅ, v.] *sport.* **1)** kapplöpningshäst med stor uthållighet på längre sträckor; motsatt: sprinter. *TIdr.* 1886, s. 20. *BraBockLex.* (1979). **2)** om uthållig person, särsk. om långdistanscyklist l. deltagare i uthållighetslopp på cykel; i sht ss. förled i ssgr. *(Cyklisten bor)* ha funnit, om han är en "sprinter" eller "stayer", d. v. s. om han är en ryttare för korta lopp med spurter eller en för långa lopp med en jemn, god fart, der det gäller att genom farten uttrötta medtäflarne. *TIdr.* 1895, s. 497. *NFSportlex.* (1946).

Ssgr (*sport.*): (1) STAYER-DISTANS. tävlingsdistans för stayer. Man talar i trav om sprinterdistans för löpning 1600 till 1800 m .. om långdistans (stayerdistans) för lopp utöver 2600 m. *Sporten* 1: 531 (1966). — (1, 2) -EGENSKAP^{-002}, äv. $^{-200}$. *TurÅ* 1956, s. 91. — (2) -FINAL. final i stayerlopp. *Swing* 1923, nr 40, s. 17. — (2) -LOPP. i cykelsport, om form av banlopp där varje cyklist har en motorcyklist som pacemaker (för minskandet av luftmotståndet). *Swing* 1923, nr 39, s. 2. — (1) -LÖPNING. i galoppsport: slätlopp (se d. o. 1) omfattande 2 400—4 000 m (i utlandet äv. längre distanser). *2SvUppslB* (1953). — (2) -MÄSTERSKAP^{-002}, äv. $^{-200}$. *IdrBl.* 1935, nr 74, s. 11. — (2) -RYTTARE. jfr **-åkare**. *IdrBl.* 1935, nr 74, s. 11. — (2) -VÄRLDSMÄSTARE^{-0200}. *IdrBl.* 1935, nr 7, s. 7. — (2) -ÅKARE. *Swing* 1923, nr 39, s. 2.

STE-, se äv. **styv-**, **stä-**.

STEAPSIN *ste^{1}apsi^{4}n*, n.; best. **-et**. [jfr t. o. eng. *steapsin*, fr. *stéapsine*, av gr. *στεα-*, ssgsform till *στέαρ*, fast fett, talg (se STEARIN), o. -PSIN i PEPSIN] (numera mindre br.) i bukspottkörteln producerat, fettspjälkande enzym. *2NF* 17: 1260 (1912). Det fettlösande steapsinet. THUNBERG *Livsförrättn.* 164 (1924). LINDSKOG o. ZETTERBERG (1975).

STEARAT *ste^{1}ara^{4}t*, n.; best. **-et**; pl. (om olika slag) = (BOLIN *OrgKem.* 89 (1925) osv.) l. **-er** (*ÅrsbVetA* osv.). [jfr t. *stearat*, eng. *stearate*, fr. *stéarate*; till gr. *στέαρ*, fast fett, talg (se STEARIN), medelst den i kemiska benämningar vanliga ändelsen **-at**] *kem.* om vart o. ett av stearinsyrans salter. BERZELIUS *ÅrsbVetA* 1824, s. 243. *GummiteknRåvaruhb.* 89 (1952).

STEARIN *ste^{1}ari^{4}n*, n. (ÅKERMAN *KemTechn.* 2: 84 (1832) osv.) l. r. l. m. (BERNDTSON (1880) osv.); best. **-et** resp. **-en**. [jfr t. *stearin*, n., ä. t. *stearine*, f.; liksom eng. *stearin* av fr. *stéarine*, till gr. *στέαρ*, fast fett, talg, till den rot som äv. föreligger i find. *styấyatē*, stelnar, blir hård, samt i STEN o. STIRRA, medelst den i kemiska benamningar vanliga ändelsen **-in**; ordet tidigast använt c. 1815 av den franske kemisten M. E. CHEVREUL († 1889). — Jfr STEAPSIN, STEARAT, STEAROPTEN, STEATIT, STEATOM, STEATOPYGI] *kem.* om stearinsyrans glycerid; utom i kemiskt fackspr. vanl. allmännare, om en ur fasta fetter (t. ex. talg) framställd blandning av stearinsyra o. palmitinsyra (i sht använd för framställning av stearinljus). BERZELIUS *ÅrsbVetA* 1821, s. 149. Fettet afsätter sig i bindvafvens celler .. och består väsendtligen af två särskilda ämnen, olein och stearin, af hvilka det förra är flytande och det sednare fast vid vanlig temperatur. THORELL *Zool.* 1: 134 (1860). Man spelar på flygeln i societeten / och fönstren stå öppna mot hafvet; / i draget står fladdret från gult stearin. WOHLIN *Od.* 42 (1904). Pressar man kokosfettet genom säckväf får man oleinet och stearinet åtskiljda. JÖNSSON *Gagnv.* 22 (1910). Röd stearin på en duk skrapas av, varefter den röda fläcken lägges i en tallrik med eter. HOLM *AlltFlack.* 34 (1946). — jfr SOLAR-STEARIN.

Ssgr: STEARIN-BECK. [jfr t. *stearinpech*, eng. *stearin pitch*] (i fackspr.) beckliknande biprodukt erhållen vid stearinljusfabrikation (använd ss. impregnerings- o. isoleringsmaterial). *TT* 1897, Allm. s. 284. — -BELYSNING. belysning (se d. o. 2) med stearinljus. *SFS* 1917, s. 1101. — -BEREDNING. jfr **-tillverkning**. HOLMBERG *Artill.* 2: 129 (1882). — -FABRIK. fabrik för framställning av stearin l. (vanl.) stearinljus (jfr **-ljus-fabrik**). *SFS* 1874, nr 68, s. 10. *SthmBelysn.* 10 (1903). — -FLÄCK. jfr **fläck**, sbst.[1] 1 *a*. LANGLET *Husm.* 623 (1884). — -KAKA. jfr **kaka**, sbst. **5**. *UB* 5: 280 (1874). — -LIK. jfr **lik**, adj. **1**. *NatLiv* 1: 183 (1927; om *sekret*). — -LJUS. ljus (se **ljus**, sbst. 4 *c*) av stearin (en blandning av stearinsyra o. palmitinsyra); äv. bildl. PASCH *ÅrsbVetA* 1830, s. 108. Så tände jag fyra stora stearinljus framför min Madonna och tillbad. STRINDBERG *TjqvS* 4: 14 (1875). Vi skröto med att ha en uppgående stjärna bland de jämnstrukna stearinljusen vid *(officers-)*mässen. LINDQVIST *Dagsl.* 1: 31 (1898). Jag tog fram ett stearinljus och tände det. SUNDMAN *AndréeLuftf.* 313 (1967). Ssgr: **stearinljus-belysning.** jfr **belysning 2**. *SJ* 3: 214 (1906). **-fabrik.** fabrik för stearinljustillverkning. NYBLÆUS *Pharm.* 222 (1846). **-fabrikation.** jfr **-ljus-tillverkning**. LINDAHL *SvMill.* 3: 126 (1898). **-lykta.** (i sht förr) lykta (se **lykta**, sbst.[2] 1) för stearinljus ss. ljuskälla. *SJ* 3: 164 (1906). **-tillverkning.** LIEDBECK *KemTekn.* 821 (1868). — -LJUS-STUMP. ljusstump utgörande rest av stearinljus. HEDIN *ErövrTibet* 135 (1934). — -LYKTLJUS^{-02} l. $^{-20}$. (i sht förr) lyktljus av stearin. *SamlFörfArméen* 5: 628 (1856). — -MASSA. (i fackspr.) massa (se **massa**, sbst.[2] 1 *a*) av stearin (i sht för stearinljustillverkning). *UB* 5: 284 (1874). — -OLJA. (numera föga br.) olein (erhållet ss. flytande biprodukt vid stearinljustillverkning). LANGLET *Husm.* 634 (1884). *2UB* 7: 507 (1903). — -RIK. rik (se **rik**, adj. 4 *a δ*) på stearin. Fårtalg är i regel stearinrikare och fastare än nöttalg. *2NF* 28: 334 (1918). — -SALVA. (i fackspr.) salva innehållande stearin. *VaruhbTulltaxa* 1: 186 (1931). — -STUMP. stearinljusstump. LAGERCRANTZ *KolmKarp.* 68 (1935). — -SYRA. [jfr t. *stearinsäure*] *kem.* till serien fettsyror hörande, högmolekylär, enbasisk syra ($C_{17}H_{35}COOH$), som förekommer i naturen ss. glycerinester i de flesta fasta fettämnen (o. som utgör en av huvudbeståndsdelarna för tillverkning av stearin till stearinljus). ALMROTH *Kem.* 267 (1834). De viktigaste fettsyrorna äro stearinsyra, palmitinsyra och oljesyra. BOLIN *VFoda* 46 (1933). jfr **ricin-stearin-syra**. Ssgr: **stearinsyre-**, av. **stearinsyra-**

etyl-ester. (-syra- 1953) *kem.* etylalkoholens ester med stearinsyra, etylstearat. *VaruhbTulltaxa* 3: 295 (1953). -fabrikation. *TTekn.* 1860, s. 37. -ljus. (numera föga br.) stearinljus. ALMSTRÖM *Handelsv.* 425 (1845). -produktion. jfr produktion 3 *a* (, *b*). ÅSTRAND 2: 294 (1855). — -SYRAD, p. adj. [till -syra] (numera föga br.) om salt (se salt, sbst. 3): som är ett stearat. ALMSTRÖM *KemTekn.* 2: 57 (1845). — -TILLVERKNING[-020]. tillverkning av stearin (för stearinljustillverkning). FOCK *1Fys.* 181 (1853). — -TVÅL. (föga br.) om stearinsyrans salt med natrium (framställt gm förtvålning av stearinsyra med soda). KJELLIN (1927). *Ekbohrn* (1936).

STEAROPTEN *stear*[1]*opte*[4]*n* l. [1004], n.; best. -et; pl. (om olika slag) -er (BLOMSTRAND *OrgKemi* 248 (1877), *KommentSvFarm.* 153 (1902)). [av gr. *στέαρ*, fast fett, talg (se STEARIN), o. *πτηνός*, bevingad (med tanke på flyktigheten); jfr äv. t. *stearopten*, eng. *stearoptene*, fr. *stéaroptène*, alla av sv. *stearopten*; termen tidigast använd 1827 av J. J. BERZELIUS († 1848; se hänv. nedan)] i ä. kemi sammanfattande benämning på de fasta kolväten som ingår i flyktiga oljor o. som vid avkylning utkristalliseras ur dessa. BERZELIUS *Kemi* 4: 382 (1827). Citronoljans stearopten (citropten) har .. *(G. J. Mulder)* undersökt. DENS *ÅrsbVetA* 1840, s. 333. *KommentSvFarm.* 153 (1902; *betecknat ss. en övergiven benämning*). KJELLIN 807 (1927).

STEATIT *ste*[1]*ati*[4]*t*, r. l. m.; best. -en. [jfr t. *steatit*, eng. *steatite*, fr. *stéatite*; av lat. *steatitis*, sannol. av ett icke anträffat gr. *στεατίτης* (underförstått *λίθος*, sten), som liknar fast fett, till *στέαρ* (gen. *στέατος*), fast fett, talg (se STEARIN)] *miner.* om en tät varietet av talk (bl. a. använd ss. elektriskt motståndsmaterial, till gasbrännare o. skräddarkrita), späcksten; äv. om konstgjort keramiskt material med liknande struktur o. egenskaper. REGNÉR *Begr.* 285 (1803). Den täta talken eller steatiten användes huvudsakligen till gasbrännare. FROSTERUS *Min.* 47 (1917). En urna av steatit. ENGSTRÖM *Bouppt.* 115 (1930). Utmärkande för steatit är dess höga mekaniska hållfasthet. *IngHb.* 5: 409 (1948).

Ssgr: STEATIT-HORN. (förr) dryckeshorn av steatit. *Almquist VärldH* 1: 555 (1927). — -PÄRLA. *Globen* 1943, s. 65. — -RELIEF. i steatit utförd relief. *Fornv.* 1971, s. 157.

STEATOM *ste*[1]*atå*[4]*m*, r. l. m. (DALIN (1871) osv.) l. n. (*TLak.* 1833, s. 231, osv.); best. -en resp. -et; pl. -er resp. =. *Anm.* I medicinskt fackspr. användes ofta den gr.-lat. formen steatoma. SUNDBERG (1926). LINDSKOG o. ZETTERBERG (1981). [jfr t. *steatom(a)*, eng. *steatoma*, *steatom(e)*, fr. *stéatôme*; av lat. *steatoma*, av gr. *στεάτωμα*, till *στεατοῦσθαι*, bli till fast fett, till *στέαρ* (gen. *στεατός*), fast fett, talg (se STEARIN)] *med.* fettsvulst; jfr ATEROM 1, LIPOM, SPÄCK-, TALG-SVULST. Ofta liknar .. *(körtelsvullnaden)* ett steatom och synes då vara i ett tillstånd af uplösning. *TLak.* 1833, s. 231. LINDSKOG o. ZETTERBERG (1975).

STEATOPYG *steat*[1]*opy*[4]*g*, äv. [1004], äv. -*a*[1]*t*-, äv. -*ωp*-, adj. [jfr fr. *stéatopyge*; till STEATOPYGI] (i fackspr.) som kännetecknas av steatopygi. *3NF* 8: 1068 (1928; *om kvinnobilder från ä. stenålder*). *(Hottentotterna är)* steatopyga, det vill säga de har en oformligt stor bakdel. HOLMBERG *Farson Bak.* 30 (1941). Steatopyga studentskor i gula panamashorts. DELBLANC *Nattresa* 153 (1967). — **STEATOPYGI** -*pygi*[4], r. l. m. l. f.; best. -n l. -en. [jfr t. *steatopygie*, eng. *steatopygia*, *steatopygy*, fr. *stéatopygie*; förleden är gr. *στέαρ* (gen. *στεατός*), fast fett, talg (se STEARIN); senare leden till gr. *πυγή*, bakdel, säte. — Jfr STEATOPYG] (i fackspr.) abnormt stegrad fettbildning i sätesregionen (i sht förekommande hos bushmän o. hottentotter, företrädesvis hos kvinnor). *NF* 19: 1001 (1896). LINDSKOG o. ZETTERBERG (1975). *Avledn.:* STEATOPYGISK[01040] l. [10040], adj. [jfr eng. *steatopygic*] (i fackspr.) som tillhör l. kännetecknas av l. avser steatopygi(n). En fet, oändligt värdig kvinna med steatopygisk läggning. ENGSTRÖM *KaapAfr.* 248 (1937).

STEBBLETTER, pl., se stövlett. — STECCADE, se stukat. — STECHADS-, se steckas. — STECHJÄRN, se stekjärn, sbst.[2] — STECK, se stek, sbst.[1, 3] — STECK-, se äv. steka, v.[1], stick, sbst.[1], sticka, v.[2–3, 5] — STECKA, se sticka, sbst.[1], sticka, v.[1]

STECKAS, r. l. f. (FRANCKENIUS *Spec.* E 3 b (1638), *Dars.* D 4 a (1659)) l. n. (*ApotT* 1698, s. 28, *Dars.* 1739, s. 30). (stechads- (-dz-) i ssg 1698 (: Stechadz blomster)—1739 (: Stechadsblomster). stechas 1578—1739. stickas- i ssg 1642 (: Stickas Ört). stächas 1757. stökas- i ssg 1749 (: stökas-blomster)) [jfr ä. t. *stechaden-*, *stechader-* (i ssgn *stechaden-*, *stechaderkraut*), *stechas-*, *stichas-*, *stoechas-* (i ssgn *stechas-*, *stichas-*, o. *stoechaskraut*), eng. *stoechas*, *stechas*, *stichas*, *stechados*, *stichados* m. m., *stickadove*, *stickadoor*; av lat. *stoechas* (gen. *-adis*), av gr. *στοιχάς* (gen. *-άδος*); enl. PLINIUS d. ä. († 79) hade växten sitt namn emedan den importerats från Hyères-öarna (gr. *Στοιχάδες*) öster om Toulon i s. Frankrike] (†) (den i Medelhavsländerna hemmahörande) växten Lavandula stoechas Lin. (som förr hade medicinell användning); äv. ss. drog; äv. i uttr. *arabisk* l. *gul steckas*. Rosmarin blomer och Stechas aff hwario ij lodh. BOLAVI 143 b (1578). *(Lat.)* Stæchas Arabica. *(Sv.)* Arabisk Stechas. FRANCKENIUS *Spec.* E 3 b (1638). *(Lat.)* Flores Stæchadis citrinæ *(sv.)* Gult Stechas *(t.)* Gelb Katzenpfötlein. *ApotT* 1698, s. 28. Gult Stechas. *Dars.* 1739, s. 30. SERENIUS Kkkk 3 a (1757).

Ssgr (†): STECKAS-BLOMSTER. blomma från växten Lavandula stoechas Lin.; äv. i uttr. *arabiska steckasblomster*. BOLAVI 120 b (1578). *ApotT* 1698, s. 28 (: Arabiske). LIND 1: 1465 (1749). — -ÖRT. [jfr ä. t. *stechadenkraut*, *stechaskraut*, *stichaskraut* m. m.] om växten Lavandula stoechas Lin. ss. drog. MÅNSSON *Åderlåt.* 64 (1642).

STECKBOTTEN, r. l. m.; best. -bottnen; pl. -bottnar (WESTE). [ssg med BOTTEN; av ett icke anträffat t. *steckboden*, av *stecken*, sticka in, sitta fast o. d. (se STICKA, v.[4]), o. *boden* (se BOTTEN), l. av sv. dial. *steckbotten*, av *stecka*, dial.-form av STICKA, v.[4], o. BOTTEN] (†) om god l. bra ankargrund, god hållbotten. DALMAN 2 (1765). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817).

STECKEL, se stekel, sbst.[1], stickel. — STECKELBÄR, se stickelbär. — STECKERHUS, se stekarhus. — STECKFLUSS, se stickfluss. — STECKJÄRN, se stekjärn, sbst.[2] — STECKLING, se stickling, sbst.[3] — STECKNA, se stickna, v. — STECKOT, se stäckig.

STECKPALM *stek*[3]*-pal*[2]*m*, r. l. m.; best. -en; pl. -er. (stech- 1775. steck- 1640 osv.) [av t. *stechpalme*, av *stechen*, sticka (se STICKA, v.[1]), o. *palme*, palm (se

PALM, sbst.[1]); benämningens förled syftar på de spetsiga o. törniga bladen, efterleden syftar på att grenar av trädet i Alperna burits i st. f. palmblad i palmsöndagens katolska processioner] (numera föga br.) trädet Ilex aquifolium Lin., kristtorn, järnek; äv. om trä från detta trädslag (använt ss. faner); jfr STICK-PALM. *Linc.* (1640; *under* aquifolia). Steckpalm, *(dvs.)* et slags ek. SERENIUS Liii 4 b (1757). Det i svenska fanerhandeln mest förekommande palmslaget rubriceras steckpalm. *HantvB* I. 2: 31 (1934). Ett praktfullt prov på kontinentens konstnärliga möbelhantverk, vars alster letade sig väg även till burgnare kretsar i vårt land, är detta *(i Nationalmuseum i Sthm förvarade)* kabinettskåp av ek med inläggningar i färgad lönn, buxbom, jakaranda och steckpalm. *SvFolket* 3: 245 (1938).

STECKRA, se **stäkra**. — STECKUT, se **stäckig**. — STED, se **stad**, sbst.[1–2] — STEDE, se **stad**, sbst.[1] — STEDFÄSTELSE, se **stadfästelse**. — STEDGE, se **stadga**, sbst.[2] — STE(E)DT, se **stad**, sbst.[1] — STEENGLITZER, pl., se **steglits**.

STEEPLARE *sti³plare²*, m. [försvenskning av STEEPLER] (numera föga br.) = STEEPLER; särsk. om person som ägnar sig åt l. tävlar i hinderlöpning, hinderlöpare. Vår solide unge orienterare och steeplare Frans-Harry Ekman. *KronprinsessBFinlRödK* 128 (1940).

STEEPLE *sti⁴pel* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, r.; best. **steeplen**. [elliptiskt för: steeplechase] *sport.* steeplechase. Steeplen vanns av Marianka med ½ längd framför Cafard. *STSD(A)* 1933, nr 274 A, s. 13.

Ssgr (*sport.*): STEEPLE-BANA. steeplechasebana. *IdrBl.* 1924, nr 77, s. 4. — -FINAL. (föga br.) steeplechasefinal; särsk. om final i hinderlöpning för herrar. *IdrBl.* 1924, nr 85, s. 2. *Därs.* nr 90, s. 4.

STEEPLECHASARE *sti³pel~tʃej²sare*, r. l. m.; best. **-en**; pl. =. [försvenskning av *steeplechaser*] (numera föga br.) steeplechasehäst. Den bekante steeplechasaren Jesuit, på hvilken grefve Götzen firat så många triumfer, sköts 29 år gammal. WRANGEL *HbHästv.* 658 (1885). *SvD* 1898, nr 138, s. 2.

STEEPLECHASE *sti⁴peltʃej¹s* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-er** (WIEDESHEIM-PAUL *Turf.* 20 (1927) osv.), äv. **-es** (*THästv.* 1868—69, s. 4). (förr äv. **-chace**) [av eng. *steeplechase*, av *steeple*, kyrktorn, avledn. av den rot som föreligger i STOP o. (med avljud) i STUPA, o. *chase*, jakt, förföljande, till *chase*, jaga, förfölja, av ffr. *chacier*, varav äv. fr. *chasser* (se CHASSERA); urspr. användes ss. mål ett avlägset kyrktorn, varvid alla mellanliggande hinder skulle passeras. — Jfr STEEPLE, STEEPLECHASARE, STEEPLER] *sport.* hinderlöpning med naturliga l. (numera vanl.) konstgjorda hinder; numera bl. i fråga om hästkapplöpning, förr äv., dels om hinderlöpning till fots för herrar, dels om skridskolöpning över hinder l. tävling med isjakt över hinder. Kappridning öfver hinder (Steeple chase). *PT* 1850, nr 183, s. 1. *TIdr.* 1895, s. 76 (*på skridsko*). Man blinkar inte .. för en råk .. tar ett skutt öfver rämnan och hamnar välbehållen på andra iskanten. De skickligaste ha ibland med berådt mod roat sig med en .. steeple-chase med isjakt. CARLSSON *HelaSthm* 129 (1911). Försöksheat i steeplechase 3,000 meter och 1,500-meterslöpning. *SDS* 1928, nr 51, s. 10. *NFSportlex.* (1946; *av. om hinderlöpning till fots*).

Ssgr (*sport.*): STEEPLECHASE-BANA. hästkapplöpningsbana för steeplechase. *TIdr.* 1895, s. 9. — -FINAL. (†) final (se d. o. II *b*) i tävling i hinderlöpning för herrar. *SvD(B)* 1924, nr 186, s. 10. — -HÄST. häst använd l. avsedd för steeplechase. WRANGEL *HbHästv.* 1042 (1886). *TIdr.* 1895, s. 9. — -JOCKEJ. (numera bl. tillf.) jockej som rider l. brukar rida steeplechase. *THästv.* 1868—69, s. 107. — -LOPP. lopp (se d. o. 1 *b*) bestående av steeplechase. *IdrBl.* 1935, nr 100, s. 4. — -RIDNING. WIEDESHEIM-PAUL *Turf.* 9 (1927). — -RYTTARE. ryttare som deltar l. brukar delta i steeplechase. *THästv.* 1868—69, s. 36. — -SADEL. (numera bl. tillf.) sadel för steeplechase. WRANGEL *HbHästv.* 252 (1885).

STEEPLECHASER *sti⁴peltʃej¹ser* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, m. l. r.; best. **-n**; pl. **-s**. [av eng. *steeplechaser*, avledn. av STEEPLECHASE. — Jfr STEEPLECHASARE] (numera föga br.) steeplechasehäst. *THästv.* 1868—69, s. 55. *TIdr.* 1895, s. 163. *Ekbohrn* (1936).

STEEPLER *sti⁴pler* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, om person m., om häst r. l. m.; best. **-n**; pl. =. [bildat till STEEPLECHASE efter mönster av eng. vbalsbst. på *-er* (t. ex. *jumper*, hoppare). — Jfr STEEPLARE] *sport.* steeplechasehäst; förr äv. om man som ägnar sig åt l. tävlar i hinderlöpning, hinderlöpare. *TIdr.* 1895, s. 9. Man hade hoppats på en svensk seger för Eriksson i steeple-chase, men därav blev intet, då svensken visade sig oduglig som "steepler". *IdrBl.* 1924, nr 98, s. 6. *2SvUppslB* (1953; *om häst*).

STEF-, se **styv-**. — STEFAN-, se **stefans-**.

STEFANIT *stef¹ani⁴t* l. *ste¹f-*, r. l. m.; best. **-en**. (äv. **steph-**) [jfr eng. *stephanite*; av t. *stephanit*, till namnet på den österrikiske ärkehertigen STEPHAN († 1867); namnet tidigast använt 1845 av den österrikiske mineralogen W. K. von HAIDINGER († 1871)] *miner.* av silver (c. 68 %), antimon o. svavel bestående silvermalm. REBAU *NatH* 3: 46 (1879). *BraBöckLex.* 21: 319 (1979).

STEFANS- *ste³fans~*, äv. STEFANUS- *stefa³nus~*, äv. *ste³f-* l. STEFAN- *ste³fan~*. (**stefan- (-eph-)** 1889—1904. **stefans- (-eph-)** 1762 (: Stephansfrö) osv. **stefanus- (-eph-)** 1894 (: Stefanus-dagen, *sg. best.*) osv. **steffans-** 1797 (: Steffansfrö)) [jfr t. *Stephan*, eng. *Stephen*; av lat. *Stefanus*, av. gr. *Στέφανος*, manligt personnamn] ss. förled i ssgr, syftande på en i *Apg.* 6—7 nämnd person (se STAFFAN) l. på den ungerske konungen Stefan I [ung. István I] l. den helige (c. 975—1038); jfr STAFFAN.

Ssgr: **A:** STEFAN-STEN, se **B**.

B: STEFANS-FRÖ. [namnet är en folketymologisk ombildning av lat. *staphisagria*, ytterst till gr. *σταφίς*, staffansfrö] (†) = **staffans-frö**; jfr **-korn**. BRUNO *Gumm.* 179 (1762). BERZELIUS *Kemi* 5: 860 (1828). — -KORN. [jfr t. *stefanskorn*] (föga br.) = **staffans-frö**. KJELLIN (1927). *Ekbohrn* (1936). — -KRONA. (om ä. förh.) i sg. best., om den ungerska kungakronan, som omkr. år 1000 e. Kr. skall ha skänkts av en påve till Stefan I. *NF* 15: 445 (1891). *BonnierLex.* (1966). — -LEGEND. legend om bibelns Stefan. *FoF* 1927, s. 7. — -ORDEN. [jfr t. *stefansorden*; efter ung. *a szent István*

rend] (om ä. förh.) om en år 1764 inrättad österrikisk–ungersk orden; äv. i uttr. *S:t Stefansorden*. *NF* (1891). *2SvUppslB* 21: 1148 (1952: S:t Stefansorden). — -STEN. (stefan- 1889—1904. stefans- 1927) [jfr t. *stefansstein*; namnet syftar på den i bibeln omtalade martyren Stefans blod] (numera föga br.) om ett slags kalcedon med blodröda fläckar på vit botten. EKENBERG (o. LANDIN) 195 (1889). KJELLIN (1927). — -SYN. i sg., om den syn den helige Stefanus enl. *Apg*. 7: 55 hade; jfr -vision. Stefanussynen i svensk diktning. *SoS* 1918, s. 201. — -VISION. = -syn. *SoS* 1918, s. 207. — -ÖRT. [fsv. *stefansyrt*, odört; jfr t. *stefanskraut*, Delphinium staphisagria Lin.] (†) = staffans-ort; äv. om häxört. NORDFORSS (1805). OoL (1852; *om häxört*).

C: STEFANUS-DAG. i sg., i sht i sg. best., om staffansdagen. FEHR *Und*. 80 (1894). jfr: Sancti Stephani dagh. *NT* 1526, s. 387.

STEFF-, se styv-. — STEFFANS-, se stefans-. — STEFFBOGLER, pl., se stigbygel. — STEFFUER, pl., se stav, sbst.[2] — STEFLER, pl., se stövel.

STEG *ste⁴g*, sbst.[1], förr äv. STIG, sbst.[1], n. (*1Tim*. 3. 13 (*NT* 1526: framstegh) osv.) ((†) m. *HFinlO* 411 (1730)); best. -et; pl. = (ss. m. -ar, *HFinlO* 411 (1730)). (steg (-ee-, -gh) 1526 (: framstegh), 1536 osv. stig 1721 (*rimmande med* sig)—1793 (*rimmande med* sig)) [fsv. *stigh*; jfr nor. *steg*, fvn. *stig* (nor. dial. *stig*); vbalsbst. till det svaga avljudsstadiet av STIGA, gå, höja sig o. d.; formen stig torde bero på anslutning till STIGA, gå osv. — Jfr NIPPETRIPPESTEG, STEGA, v., STIG, sbst.[8]]

1) om rörelsen då en fot förflyttas från en stödjepunkt till nästa vid gående l. springande o. d.; i fråga om enstaka steg med inbegrepp av andra fotens (l. de övriga fötternas) efterföljande rörelse till utgångsställningen. *Gå med små, korta, avmätta steg. Snabba, raska steg. Långsamma, släpande steg. Ta långa steg. Ta trappan i tre steg. De första, stapplande stegen. Gå tre steg framåt. Trotta, tunga, värdiga steg. Lätta, spänstiga, beslutsamma steg. Hurtiga, försiktiga steg. Stanna och lyssna vid* (l. *för*) *varje steg. Hålla steg*, gå i takt. *Ta ut (öka) stegen* (l. *sina steg*). *Stanna (hejda sig) mitt i steget. Vila på stegen* (l. *steget*). *Sakta stegen* (l. *sina steg*). *Ställa, styra stegen* (l. *sina steg*) *till (mot) en plats*. SCHRODERUS *Lex*. 24 (1637). Grollen .. gick så agad, stackars kreatur, som en moderlös Flicka: icke en otidig krumning en gång, icke et wårdslöst steg. DALIN *Vitt*. II. 6: 109 (1740). Han gick ett hvarf i salen / Med jättelånga steg. RUNEBERG 2: 103 (1848). (*Lejonet*) gick af och an i sin bur med nervöst trampande steg. HALLSTRÖM *Than*. 33 (1900). Med långa, vinnande steg bör mitten av (*400-meters-*)loppet löpas. *Idrottsbok*. 87 (1914). (*Hon*) tog .. ett par korta steg åt sidan. EVANDER *Harl*. 12 (1975). — jfr AV-, BAK-, BORT-, FEL-, FOT-, FÖR-, GÅNG-, HOPP-, IN-, JÄTTE-, KARL-, KATT-, KORS-, KULLER-, MARSCH-, MISS-, SATS-, SID-, SJU-MILA-, SJÖMANS-, SKRITT-, SNED-, SNUBBEL-, STORM-, STÄLLNINGS-, UTFALLS-STEG m. fl. — särsk.

a) i ordspr. Endast första steget kostar på, säger ordstäfvet. WIESELGREN *Bild*. 153 (1889). Första steget är alltid svarast. AUERBACH (1913).

b) *dans*. om danssteg; i pl. i sht förr äv. övergående i bet.: dans, särsk. i uttr. *göra steg*, dansa (i enlighet med reglerna). Dansar utan smak, fastän han ganska noga inrättar sina steg. *Riccoboni Catesby* 17 (1761). Hvad är det väl för en dansmästare? / Är han till ön förskrifven, för att lära / Prinsessans tärnor nya steg? ATTERBOM *LÖ* 1: 168 (1824). Hon fann sig road af att dansa mot en, som kunde göra steg, som man kallade dansen då. WINGÅRD *Minn*. 2: 43 (1846). Min syster och jag .. lärde oss den graciosa menuetten samt stegen och turerna i de franska kadrillerna. AHNFELT *HofvLif* 1: 128 (1880). Plötsligt får de in takten, deras steg blir som ett (*i dansen*). MOBERG *Sedebetyg* 314 (1935). — jfr BLEKINGS-, DAL-, DANS-, FRYKSDALS-, FÅRÖ-, GIGG-, GLID-, GOTLANDS-, JÖSSEHARADS-, KADRILJ-, MENUETT-, POLKA-, SCHOTTIS-, SITT-, SJÖMANS-, SLAP-, SPRING-, VALS-STEG m. fl.

c) i vissa uttr.

α) *steg för steg*, betecknande att ngn (l. djur) går l. rör sig med ett steg i taget l. stegvis (se d. o. I 1) l. (i utvidgad l. bildl. anv.) att ngn går l. att ngt sker i avmätt takt l. långsamt l. så småningom; jfr 5 *b γ*, c. LIND 1: 262 (1738). På återtåg var Sandels stadd, och Ryssen trängde på, / Man drog sig undan steg för steg längs stranden af en å. RUNEBERG 2: 52 (1846). Nyss den myndigvordna drottning (*dvs. Kristina*) / Förts högtidligt öfver torgen / Steg för steg på hvita gångarn / Till den gamla Vasa-borgen. SNOILSKY 2: 20 (1881). (*Polisstyrkan*) var hårt ansatt av massan, som steg för steg trängde på. HELLSTRÖM *Malmros* 56 (1931).

β) (†) *göra ett falskt steg*, göra ett felsteg (se d. o. 1). (*Från berget*) gick han nu neder, ock steg mycket warsamt, likwäl giorde han et eller tu falska steg, afsides af wägen. LAGERSTRÖM *Bunyan* 1: 81 (1727). ÖoL (1852).

γ) *hålla jämna steg (med ngn* l. *ngt)*, (vid gående l. springande) ta lika långa o. raska steg l. hålla samma fart (som ngn l. ngt), gå l. springa med samma fart (som ngn l. ngt); jfr 5 *b ε*. Knappt hade jag .. sett vagnsdörrarna slås igen efter Vanåsarne, förrän .. jag .. följde dem i kölvattnet, så länge min skjutshäst kunde hålla jämna steg med deras spann. DE GEER *Minn*. 1: 96 (1847, 1892). Hon .. började gå raskare. Han höll jemna steg vid sidan om henne. BENEDICTSSON *Peng*. 69 (1885). Hålla jämna steg med ngn. *SvHandordb*. (1966).

δ) (†) *vända om på sina steg*, vända om (o. gå åt motsatt håll). STRINDBERG *RodaR* 32 (1879).

d) med tanken enbart l. väsentligen fäst vid det ljud som uppstår vid fotens isättande mot underlaget. *Klampande, tassande, smygande steg*. Prassel af steg höres. MEURMAN (1847). Våra steg ekade på den stensatta gården. GRANLUND *Carlé Främl*. 43 (1915). Han (*stod*) alldeles still och lyssnade efter bortdöende steg. HEDBERG *DockDans*. 31 (1955).

e) övergående till att beteckna sätt att gå, gång (se d. o. I 1 *d*); i sht i fråga om häst (jfr GÅNG I 3 *b*); äv. i fråga om sätt att löpa. Ett lätt steg är (*hos en häst*) på en gång inbegrepp af både fullkomligt tramp och spjern, deraf fart följer. EHRENGRANAT *Ridsk*. I. 1: 7 (1836). Hans steg var tungt, hans hjässa grå / och kinden blek och tärd också. HOLMES *Dikt*. 97 (1896). En välformad häst med god rygg och kraftigt steg. *TLandtm*. 1900, s. 301. Jag hade (*ss. löpare*) ett snabbt steg och ovanligt god lungkapacitet. EVANDER *Lundin* 42 (1970).

f) om speciellare enskild förflyttning av fot.

α) (numera föga br.) om var o. en av de fotförflyttningar som göres vid trestegshopp. Kom alltid ihåg att (*i trestegshopp*) hvarje "steg" skall vara ett hopp och icke ett steg, som det missvisande nog benämnes. HJERTBERG *HbIdr*. 2: 43 (1911). Nybörjaren har alltid svårt att få någon längd på detta steg (*dvs. det andra i trestegshopp*). *Idrottsbok*. 109 (1914). *β*) (föga br.) om varje glidning som sker vid fotens framförande l. om varje gång kroppens tyngd överflyttas från ena till andra foten gm den andra fotens framflyttning vid skidlöpning l. skridskoåkning. Ludvika-flickorna gledo fram (*på skidorna*) med långa vinnande steg och god stavföring. *PåSkid*. 1918, s. 134. Vad kallas ett "steg" på skridskon? *LandsmFrågel*. 24: 22 (1930). jfr UNDER-, ÖVER-STEG. *γ*) (numera föga br.) om ena fotens förflyttning o. sättande på ngns fot, tramp(ning). Elfvadrottningen log ett löje / Och rörde snabbt med ett steg min fot. WIRSÉN *Dikt*. 125 (1876).

2) i konkret anv. (jfr **3**, **7**, **8**, **9**), om ngt varpå man stiger (i sht när man stiger upp l. ned) o. i härur utvecklade anv.

a) om var o. en av de tvärgående pinnarna i en stege l. lejdare o. d., stegpinne (se STEG-PINNE, sbst.[2] **1**); jfr *b*. *VarRerV* 24 (1538). Han ihoopslogh stegarna och giorde nogra steegh ther uthi. *VDR* 1684, s. 439. Går man på en stege, så får man börja med de nedersta stegen. THOMASSON *GOrdspr*. 5 (1874). SMITH (1918; *på lejdare*). — jfr FALLREPS-, LEJDAR-, PINN-STEG. — särsk. i överförd anv., om delstrecken på en i skrift framställd skala. BERGHOLM *Fys*. 4: 139 (1925). Schemat (*över de elektromagnetiska vågorna*) har form av en stege, på vilken varje steg betecknar en oktav. *Dårs*. 103 (1957).

b) om var o. en av de avsatser varpå man stiger i en trappa, trappsteg; äv. om var o. en av de inhuggna avsatserna i en berg- l. isvägg o. dyl. l. i en stock o. d. vilken tjänar att stiga upp l. ned på; jfr *a*. Ifrå botnen .. (*på altaret*) til första steghet äro twå alnar til högden. *Hes*. 43: 14 (*Bib*. 1541; *Bib. 1917*: avsatsen). Han .. upslog een lijsta på nedersta torntrappan och giorde 2 nya steeg der uthi. *VDR* 1679, s. 350. Jag ramlade häromdagen, då jag war fuller, utföre 4 eller 5 trappor, utan at jag felade om något steg. LINDAHL *L'avoc. sav*. 16 (1757). *2VittAH* 21: 361 (1857; *på stock använd ss. stege*). Jag högg små steg i isen (*på glaciären*) med min hacka, tillräckliga för fotfäste. *TurÅ* 1897, s. 151. *Sågverksminn*. 10 (1948). — jfr BLOCK-, CEMENT-, GÅNG-, PLAN-, SNUBBEL-, SATT-, TRAPP-STEG. — särsk. *herald*. i överförd anv., om var o. en av avsatserna i en trappstegsformad skura (se SKURA, sbst.[4] **2**) på vapensköld. SCHLEGEL o. KLINGSPOR *Herald*. 39 (1874).

c) om avsats l. bräde (l. en kombination av flera avsatser osv.) varpå man stiger då man går upp i l. på l. ned från ngt, i sht ett fordon, fotsteg (se d. o. **2**); äv. om utrymme under sådan anordning. *Stiernflycht HuushAnn*. Specif. 2/9 1668. LINNÉ *Dal*. 323 (1735; *på postvagn*). Mamsell Sara höll .. på att ordna plats för en stor korg i steget till Valentins resschäs. SNELLMAN *Gift*. 2—3: 136 (1842). Förbjudet att stå på steget under färd. *SvHandordb*. (1966). — jfr BAK-, FOT-, VAGNS-STEG.

d) på trampmaskin: platta l. bräda o. d. som medelst trampning ger maskinen dess rörelse. DALIN (1854). AHLMAN (1872).

e) *hippol*. på stigbygel: tvärstycke på vilket foten stöder; äv. (*sport*.) om den del av en skida varpå man står. SCHULTHESS (1885). LIND *Vinterutrustn*. 68 (1976).

f) (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) klivstätta. ÖoL (1852).

g) (tillf.) på spade: nedtill anbringat tvärstycke avsett att trampa på vid grävning o. d. *Fornv*. 1945, s. 74.

h) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) med närmare anslutning till **1**, om ben l. fot på stol l. bock (se BOCK, sbst.[1] **II**) o. d. *EtnolKällskr*. 2: 172 (1814; *på bockar*). *4GbgVSH* V—VI. 4: 60 (1903; *på spinnrock*). En åkomma i ögonlocken, det s. k. stolsteget, som troddes komma däraf att den sjuke suttit på en stol på det satt, att endast ett af stolens steg berört golfvet. *Fatab*. 1913, s. 52. HELLQUIST *EtymOrdb*. 1082 (1938).

i) [jfr *h*] (föga br.) om stor passare av trä, använd för avpassning av bottnarna till laggkärl. ARWIDSSON *Strömm*. 67 (1913; *från Hälsingl*.). — jfr TUNN-STEG.

3) om fotavtryck uppkommet vid steg (i bet. **1**), fotspår; äv. bildl. (jfr **5**). Träd tu i Hennes Steg förr'n Glaset lychtar rinna, / Och skiams ey lära Dygd af en Gudfruchtig Qwinna. RUNIUS (*SVS*) 1: 243 (1712). Fåfängt kallar jag förflutna år tilbaka, / Den tid af Lyrans ljud jag lärt at nöjet smaka; / Mitt minne til den tid försent mig återför / I öfvergifna steg, och blott min saknad gör. GYLLENBORG *Skald*. 46 (1798). Steg synas i snön. MEURMAN (1847). Vatten svullnar upp i myrens steg. LINDEGREN *Svit*. 54 (1947). — jfr BLAND-, KORS-STEG. — särsk. (numera föga br.) i uttr. *(gå) steg i steg*, (gå) i varandras fotspår. Bakre ledets karlar marschera med bibehållet afstånd, rättade i rotar och led, steg i steg efter föregående. *ExFältartill*. 1885. 1: 43. Gå steg i steg ni foglar små, / Nu skola vi i striden gå! JOSEPHSON *GRos*. 137 (1896).

4) övergående i anv. ss. måttsord, om längden av ett (normalt) steg (i bet. **1**); i sht i pl. *Han bor bara några steg härifrån*. (*Lat*.) Gressus (*sv*.) stegh, halff tridie footz längd. *VarRerV* 46 (1538). (*Dom*)-kiörckian (*i Magdeburg*) hon är 427 stegh långh. BOLINUS *Dagb*. 47 (1670). Han skulle inte kunna skjuta en hare på tio steg, fast han satt för honom. STRIDSBERG *Friman* 9 (1798). Ett geometriskt steg håller fem fot. WESTE *Forsl-SAOB* (c. 1817). Dottern fortsatte sitt skridande. Modern följde efter på ett stegs avstånd. LO-JOHANSSON *Förf*. 22 (1957). — jfr JAKT-, KARL-STEG.

5) i mer l. mindre bildl. anv. av **1** (o. **2** *a*, *b*; se särsk. *c* o. jfr **3**); särsk. om ngt som utgör l. avses l. tänkes utgöra ett av flera led l. moment i en utveckling l. ett händelseförlopp l. skeende; ofta (i sht i bibeln o. i religiöst spr.) om vart o. ett av en persons olika göranden o. låtanden (se GÖRA, v.[1] **V** *g* slutet) tänkta ss. led i ett livsförlopp; äv. med tanke på den sträcka som tillryggalägges med ett steg (jfr **4**); i fråga om persons handling utom i *a* bl. om ngt som utgör led i ett naturligt l. oavsiktligt skeende. *Tiden går med raska steg. Från det sublima till det löjliga är*

endast ett steg o. d. [efter fr. *du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas*, yttrat av NAPOLEON I vid återtåget från Ryssl. 1812] *Steget är långt från Ptolemaios till Einstein. Detta beslut var ett steg i rätt riktning.* Ostadig äre hennes *(dvs. skokans)* stegh, at hon icke weet hwart hon går. *SalOrdspr.* 5: 6 (*öv.* 1536; *Bib. 1917:* hennes stigar äro villostigar). I Sommar eller Winter Stadbragde, så gör .. *(solen)* i medellinien så små steeg at hon i 14 dagar, synnes nestan gå up i samma rum. RUDBECK *Atl.* 2: 161 (1689). Riket, i en odräglig fremmande gäld, var på yttersta steget til sin undergång *(vid G. I:s trontillträde)*. *2VittAH* 1: 246 (1786, 1789). Innan vi gå vidare i denna berättelse, måste vi först taga ett steg af vid pass fyra månader tillbaka. TOPELIUS *Fält.* 2: 175 (1856). Tegnérs .. vers kan icke taga ett steg utan hjälp af en metafor. SÖDERHJELM *Runebg* 1: 451 (1904). Från konststycke till konst är steget ofta bara ett tuppfjät. RUIN *SjunknH* 33 (1956). — jfr AV-, BAK-, BORT-, FEL-, FRAM-, FÖR-, IN-, SID-, SNED-, STORM-, TRAPP-, VILLO-, ÅTER-STEG m. fl. — särsk.

a) betecknande avsiktlig l. planerad l. medveten mänsklig åtgärd l. handling l. avsiktligt osv. företagande l. åtgörande (tänkt ss. l.) utgörande ett led l. moment i en kedja av åtgärder osv. l. *i* ett förlopp l. skeende o. d.; *i* sht *i* uttr. *ta* (äv. *vidta*, förr äv. *göra* l. *bega*) *ett så* l. *så beskaffat steg. Ta ett viktigt, avgörande, djärvt, farligt, förhastat, förtvivlat steg. Jag har noga övervägt detta steg.* Nu kommer ther til at utmätning öfwer then sakfältes Egendom gå måste, tå äge Wåre Befallningzhafwande then efter Lag förrätta, achtandes the steg, som ther föreskrefne finnas. SCHMEDEMAN *Just.* 595 (1669). *PH* 6: 3914 (1756: widtaga). BJÖRNSTÅHL *Resa* 1: 418 (1772: begå). Han har försäkrat mig, at han hädanefter aldrig gör ett steg utan den solennellaste auctorisation och påskrift på alla documenter. GJEHRENSVÄRD *Dagb.* 1: 294 (1779). Vill man mig bedraga, / Så har jag ögon till att se / Hvad steg man hemligt ärnar taga. LEOPOLD 1: 439 (1814). Då .. intet offensivt steg från Sigismunds sida förmärktes .. beslöt Gustaf Adolf *(i juni 1598)* gå faran till mötes. MANKELL *Krigsm.* 1: 50 (1865). Nästa steg var att möblera om i våningen, närmast i sovrummet. SIWERTZ *Trad.* 46 (1957). JERSILD *50Frals.* 121 (1984). — jfr FÖRSIKTIGHETS-, HJÄLPE-, SÄKERHETS-, VARSAMHETS-STEG. — särsk.

α) i pl., *i* (det tautologiska) uttr. *mått och steg*, förr äv. *steg och mått*, om åtgärder vidtagna i ngt syfte; jfr MÅTT, sbst.[4] 11. *VRP* 4/9 1736 (: steg och mått). *(Man är)* i Finland .. betänkt på långt wisare och ändamålsenligare mått och steg äfwen för de lägre klassernas moraliska och intellectuella bildning, än wi i allmänhet göra osz ett begrepp om. *SKN* 1844, s. 245. MALMQVIST *BerTräskmark.* 1: 340 (1976). — jfr MÅTT-STEG.

β) (numera mindre br.) *i* uttr. *icke veta* (l. *vara oviss*) *vad steg man skall taga*, inte veta vad man skall göra. WIDEGREN (1788: vet). MÖLLER (1790: oviss). *Cannelin* (1939: vet).

γ) (numera mindre br.) *i* uttr. *ta* (förr äv. *göra*) *steg till ngt* l. *till att göra ngt*, vidta åtgärd(er) för att åstadkomma ngt resp. för att göra ngt. Riksens Ständer anföra .. omständeligen hwad steg och utwägar hit tils blifwit tagne til thet excessive öfwersmidets hämmande. *Bergv.* 1: 775 (1734). WESTE (1807: till at). Han har .. icke gjort minsta steg till någon bekantskap med mig. KNORRING *Cous.* 2: 29 (1834).

b) i vissa uttr.

α) [jfr *a*] *(det) första steget*, äv. *de första stegen* l. *ngns första steg* o. d., betecknande det första ledet l. momentet (resp. de första leden osv.) i en (tänkt) serie av händelser l. skeenden; *i* sht *i* uttr. *ta* (förr äv. *göra*) *första* (äv. *det första*) *steget* osv., betecknande att ngn utför det som utgör (l. tänkes utgöra) det första ledet osv. i en sådan serie, äv. i uttr. *(det) första steget till ngt*, om ngt som utgör det första ledet osv. för att uppnå ngt, särsk. i uttr. *ta* (förr äv. *göra*) *första steget till ngt. Ta de första stegen på den lärda banan. Det var hon som tog det första steget till försoning.* Thetta är thet första steghet til salighetena, at wij see Gudz wilia. LPETRI *2Post.* 267 b (1555). Allenast hon giör the första stegen til förlikning, så wil jag se til, hwad jag på min sida kan giöra. WADENSTJERNA *Cavall.* 93 (1747). KOLMODIN *Liv.* 1: 339 (1831: gjort det första). Med mitt tillbakadragna lynne har jag svårt att göra första steget till nya bekantskaper. RYDBERG *Brev* 1: 24 (1866). Vinner jag någon framgång skall jag alltid tacksamt erkänna, att Frans Hedberg var den som ledde mina första steg. STRINDBERG *Brev* 1: 49 (1870). Man kan säga, att Wöhlers syntes var det första steget i den riktningen *(dvs. att syntetiskt framställa organiska föreningar)*. BOLIN *KemVerkst.* 56 (1942).

β) *med stora steg*, betecknande att ngn gör ngt l. att ngt sker o. d. *i* hög fart l. snabbt; äv. *i stora steg*, i stora drag, grovt (se GROV 7), i grovt skisserad utformning. Terminen skrider med stora steg till sitt slut. *MoB* 7: 20 (1801). Emedlertid nalkades *(prins)* Bohemond *(med sin här av korsfarare)* med stora steg *(den bysantinske kejsaren)* Alexis's hufvudstad. JWALLIN i *2SAH* 7: 201 (1815). All denna rena, välkomna snö, den töade nu bort med stora steg. KNORRING *Torp.* 2: 232 (1843). *(I Hälsingelagen finns)* en i stora steg gjord utstakning af Sveriges gräns mot Norge. SCHLYTER *JurAfh.* 2: 91 (1879). HARLOCK (1944: med).

γ) [jfr **1** *c α*] *steg för steg*, förr äv. *steg (i)från* (jfr *c*) l. *efter steg*, betecknande att ngt göres l. sker med ett steg l. en åtgärd l. handling *o.* d. i taget l. gradvis l. så småningom (o. *i* långsam takt), stegvis (se d. o. **I 2**). *(Sv. har anledning)* at misstäncka hos Ryssland någon hemlig afsickt och politique at steg från steg leda riket under et oöfvervinneligit förmynderskap. HÖPKEN 2: 42 (1746). SCHULTZE *Ordb.* 5008 (*c.* 1755: äfter). *PH* 6: 4844 (1758: ifrån). Om et envist motstånd är at förvänta *(vid anfall mot ett land)*, bör eröfringen ske steg för steg. LEFRÉN *Förel.* 3: 251 (1817). Får eleven steg för steg övervinna svårigheterna, stärkes mod och vilja till försök på nya och ännu mera krävande uppgifter. BERGGREN *Träslöjd* 15 (1945). *Anm.* till **5** *b γ*. Till uttr. *steg för steg* bildas äv. ssgr. Kissingers "steg-för-steg-politik" i Mellanöstern kommer att fortsätta. *SvD* 4/6 1975, s. 6; jfr **5** *c*. De praktiska övningarna är uppbyggda enligt steg-för stegprincipen. *Skolvärld.* 1972, nr 13, s. 5; jfr **5** *c*. Steg-för-stegsystem. *VocTélInt.* 108 (1938); jfr **5** *j*. Sunda förnuftet, försiktigheten, femörespolitiken, steg-för-stegtaktiken. STRÖM *UngdStrid.* 371 (1940); jfr **5** *c*. Steg-för-stegvälja-

re. *VocTélInt.* 97 (1938); jfr 5 *j*.

δ) *taga steget ut* l. *taga ut steget*, i sht *taga steget fullt ut*, betecknande att ngt påbörjat l. inlett fullföljes l. fortsättes så långt det går l. kan anses lämpligt o. d. *SKN* 1841. s. 310 (: taga steget ut). *(På riksdagen 1650)* tog Christina steget fullt ut och föreslog Carl Gustaf till thronföljare med arfsrätt. CARLSON *Hist.* 1: 19 (1855). CEDERSCHIÖLD *Skriftspr.* 14 (1897: tog .. ut steget). *SvHandordb.* (1966: fullt).

ε) [jfr 1 *c γ*] *hålla jämna steg*, i sht *hålla* (i sht förr äv. *ta* l. *vandra* l. *följa*) *jämna steg med ngn* l. *ngt*, ngn gg äv. *hålla steg med ngt*, betecknande att (ngn l.) ngt följer med ngn l. ngt i hans resp. dess takt l. följer ngn l. ngt i hans resp. dess utvecklingstakt o. d.; ngn gg äv. *hålla jämna steg mellan ngra*, balansera (se d. o. 4 *d δ*) mellan ngra. Laster och odygder *(synes ha)* stigit samt jämna steg tagit med uplysningen. *SynodA* 1: 637 (1797). *Freja* 1836, nr 2, s. 4 (: hålla steg med). KNORRING *Torp.* 2: 146 (1843: vandra). WIKNER *Mater.* 35 (1870: följa). *(Påven Pius IX)* började vidtaga åtskilliga frisinnade reformer. Men .. man *(blev)* missnöjd, när han icke ville hålla jemna steg med det liberala partiet. LJUNGGREN *Resa* 91 (1871). SVEDELIUS i *2SAH* 51: 138 (1875: mellan). Så irriterar det mig att se dagarna gå eller rättare sagt skena iväg utan att mina studier hålla jämna steg. CASTRÉN *Schildt* 100 (1927). Taktiken *(vid sjökrigföring)* hade ej hållit jämna steg med fartygskonstruktionerna. *SvFl.* 1942, s. 49.

ζ) (†) *gå* (äv. *avancera*) *steg om steg*, gå (resp. avancera) jämsides, hålla jämna steg (se *ε*). Konungens och Biskopens, Kronans och Kyrkans rättigheter gingo steg om steg med hvarandra. BOTIN *Utk.* 553 (1764). NORDIN *Bet.* XXXVIII (1785: avancerar). Hvem märker ej ibland på lifvets väg, / Hur steg om steg / En mäktig ande vid vår sida går. RIDDERSTAD *SDikt.* 1: 332 (1855).

η) (†) i uttr. *sträcka sitt steg*, om soldat: gå fram (i striden) med långa (o. modiga) steg. Du som vid Martis fältbasun / I blodig skjorta sträckt ditt steg. BELLMAN *(BellmS)* 2: 49 (c. 1770, 1791).

ϑ) (†) *steget är taget*, tärningen är kastad; jfr RUBICON. CAVALLIN 1: 699 (1871). BJÖRKMAN (1889).

c) om avancemang l. befordran från en nivå (se d. o. 3) l. grad (se GRAD, sbst.[1] 4) på en rangskala; vanl. motsv. 2 *a*, *b*, konkretare, om var o. en av nivåerna l. graderna l. "trappstegen" l. "pinnhålen" på en rangskala; äv. om vart o. ett av stadierna (se STADIUM, sbst.[3] 2) l. var o. en av nivåerna i en utvecklingsgång l. om var o. en av delarna i en följd l. serie; förr äv. i uttr. *steg från steg* (jfr *b γ*), i uttr. betecknande att ngn gradvis förflyttas på en rangskala. *(Sjunde bönen i Fader vår kallas)* Then öfwersta Spolen eller stegh i Jacobs stega. EMPORAGRIUS *Cat.* P 1 a (1669). *(Skyterna)* aktade intet prål: deras ypperste åstundade ej högre steg, än deras öfrige landsmän, om icke i dygd. DALIN *Hist.* 1: 27 (1747). Med detta Seculi början trädde .. *(J. Rosenstolpe)* i rikets tjenst och desz Swea Hof-Rätt, hwarest han steg från steg uppnåt Vice Presidents syszlan, som skedde 1743. *SvMerc.* IV. 2: 230 (1758). Vattensamlingar bildades *(då Jordens yta fått en fast skorpa)* och i dessa lifvades sådane, på lägsta stegen stående Organisationer, som voro passande för då varande tillstånd. HISINGER *Ant.* 7: 126 (1840). Stå ett steg högre på samhallsskalan. ÖSTERGREN (1946). — jfr BEFORDRINGS-, UPP-, UTVECKLINGS-, VÄRDIGHETS-, ÅTVARNINGS-, ÄRE-STEG o. FLER-STEGS-AVGIFT. — särsk. (†) i fråga om att i rang gå före l. stå över ngn, försteg (se d. o. 3); äv. i uttr. *taga steget av ngn*, i rang få l. ha försteg framför ngn. Och at jag då i följe af min ålder må i befordringen behålla mitt steg framför .. Magister Pet. Colljander. *VDAkt.* 1735, nr 29. ADLERBETH *Ant.* 1: 39 (c. 1792: taga). jfr HEDERS-STEG.

d) (†) betecknande förhållandet att ngn är den som i en ordningsföljd kommer i fråga för ngt, tur, i uttr. *i steg*, i tur, äv. i uttr. *vara i steg att göra ngt*, stå i tur att göra ngt, *hava steg till ngt*, stå i tur till l. för ngt. *PH* 6: 4116 (1756). Sedan någon af .. *(överkammarherrarna)* erhållit Nådig Befordran til Hof-Marskalk på Stat, är han då i steg at söka Landshöfdinge-Embete. *PH* 9: 415 (1770). *MoB* 5: 188 (1784: hafva).

e) (†) liktydigt med: framsteg (se d. o. 3); äv. i uttr. *taga steg fram*, göra framsteg. *VDP* 10/6 1761, § 1 *(i fråga om studier)*. Romerska Hofwet drog .. til sig sådana, som i den tidens lärdom gjort något utmarkt steg. EBERHARDT *AllmH* 4: 199 (1781). Det skall roa mig *(dvs. J. J. Tengström)* att se, huru det lyckas Dig *(dvs. J. V. Snellman)* i *(tidningen)* Saima taga steg fram. *FoU* 20: 141 (1844). — jfr HEDERS-STEG.

f) (†) grad (se GRAD, sbst.[1] 2, 3), särsk. = GRAD, sbst.[1] 3 *a β*; äv. konkret (jfr 2), på skala: streck markerande grad. *(Proberkonsten)* igenomtränger och vthransakar Metallerne .. therigenom at vthspana theres .. wärde, huar i sit slagh, effter stegen i fijnheten och wigten. STIERNHIELM *Arch.* A 4 a (1644). Watnet mäter Kropparna, och mäles sielfft af Stegen på glaset. *Därs.* B 1 b. Om man thesse Stegh af materiernes beblandningh kan märckia, så skal man wel snart kunna weta mynthetz werde. RISINGH *KiöpH* 48 (1669). — jfr CIRKEL-STEG.

g) (†) om en liten mängd l. grad av ngt, dugg (se d. o. 3) l. skvatt o. d.; äv. i uttr. *det minsta steget*, adverbiellt: det allra minsta, ett enda dugg. Gudarna, under hwars befallning ödet står, wille .. med ett wakande öga märcka alt, at ei Ödet, och lyckan måtte fehla det minsta steget, och derigenom förderfwa hela wärcket. MÖRK *Ad.* 2: 446 (1744). Jag will swälta ihjel om jag röfwar ett enda steg widare. HAGBERG *Shaksp.* 3: 149 (1848; *eng. orig.:* I'll starve, ere I'll rob a foot further).

h) *mus.* om förflyttningen från en tonhöjdsplats på en tonskala till en intilliggande; äv. dels konkretare (jfr 4), om tonhöjdsplatsen, dels konkret (jfr 2), i notskrift, om linje l. om mellanrum mellan linjer, som markerar sådan (förflyttning mellan) tonhöjdsplatser. Stundom kallas intervallerna äfven Steg. MANKELL *Lb.* 18 (1835). Fortskridandet från ett af skalans intervall till ett annat bredvid liggande hafva vi kallat för Steg. *Därs.* 45. De större stegen (som innesluta en semiton) kallas hela toner .. De smärre stegen få namn af halfva toner. *Därs.* 46. A är det sjette steget på den normala durskalan (C dur). *NF* 1: 1 (1875). Toner som noteras på samma steg (d. v. s. samma linie eller mellanrum) äro primer. MOLLER *LbMus.* 20

(1880). Undantagsvis *(kan)* sextackordet till treklangen på sjunde steget följa i riktning nedåt efter sextackordet till treklangen på första steget. BERG *Jadassohn* 49 (1901). — jfr MELODI-, SEKUND-, TON-STEG.

i) [jfr 4] (i fackspr.) om skillnaden l. avståndet mellan två färgvalörer, intervall (se d. o. 1) i fråga om färg. *HantvB* I. 1: 316 (1934). — jfr SCHATTERINGS-STEG.

j) (i fackspr.) om vart o. ett av ett antal moment ingående i en serie utgörande en kemisk l. teknisk process. SMITH *OrgKemi* 115 (1938). *(Alunskiffern)* nedkrossas i ett antal steg och sorteras i för de olika ugnstyperna *(i aljeverket)* lämpliga kornklasser. DE GEER *SvNatRiked*. 2: 291 (1950). Flerstegsblekning. *(dvs.)* kontinuerlig blekning *(av pappersmassa)* med flera på varandra följande blekningsprocesser, steg. *TNCPubl.* 29: 30 (1958). — jfr SLUT-STEG. — särsk. om var o. en av de (numera vanl. tre) omgångar i vilka avloppsvatten renas i ett vattenreningsverk (gm resp. sedimentär, biologisk o. kemisk rening). Spillvattnen från framställningen av antibiotika .. är i allmänhet starkt sura .. Trots detta kan spillvattnen renas biologiskt i två steg. *TT* 1962, s. 766. Låggradig (mekanisk) rening Höggradig (biologisk) rening "Tredje steget" (närsaltreduktion) Utfällning av närsalter och sedimentering. *SvD* 5/11 1968, s. 1 *(i annons)*. Den svenska vattenreningsteknikens senaste "steg" .. det fjärde, eller filtreringssteget. *DN* 22/10 1974, s. 18.

k) spelt. om varje enskild förflyttning av en pjäs från en (markerad) plats till nästa tillåtna i schack l. annat sällskapsspel med pjäser som skall förflyttas enl. regler (jfr DRAG I 9); äv. om avståndet mellan två intilliggande pjäsplatser (jfr 5 *n*). *Nu flyttade du ett steg för mycket.* Första gången .. *(bonden i schack)* röres ifrån sit ställe, har han frihet at gå 2:ne steg, eller öfver en ruta, och stanna på den andra. KÖNIGSTEDT *Schacksp.* 17 (1771). *(Spelbrickan flyttas)* så många steg (pilar), som summan af ögonen på de kastade tärningarna utvisar. NORMAN *GossLek.* 179 (1878). Kungen går .. *(i schackspel)* endast ett steg. WILSON *Spelb.* 13 (1888).

l) om förflyttning l. rörelse av annan kroppsdel än fot; äv. övergående till att beteckna det avstånd förflyttningen omfattar (jfr 4, 5 *n* o. INTERVALL 1). På pulsen tager han *(dvs. läkaren)*, och sirligt efter takt | I små afbrutna steg ett tankspridt hufvud sänker | .. han gissar och han tänker. BELLMAN *Gell.* 78 (1793).

m) tekn. om var o. en av de enskilda förflyttningarna av en maskindel vid en intermittent rörelse i en maskin; särsk. (*tele.*) om var o. en av de förflyttningar som uppstår i en automatisk telefonväxel då siffror slås på en nummerskiva. *VocTélInt.* 81 (1931). *OrdbFjärrförb.* 89 (1940). — jfr PILGRIMS-STEG.

n) om delsträcka l. delavstånd mellan (tänkta) punkter l. linjer o. d. *Somnadsb.* 275 (1915). Forssträckan uppdelas av tvenne lugnvatten i tre steg. *Ymer* 1916, s. 229. Brant kypert .. *(kan man åstadkomma)* genom att först vid var tredje väftträd flytta bindepunkterna ett steg åt sidan. *Varulex.* Bekladn. 76 (1945). DAHL o. WALLMARK *MatTeknHb.* 152 (1949).

6) i abstr. anv., i fråga om förflyttning i vertikal led, om förhållandet att ngt stiger l. höjer sig, uppstigande l. uppgång o. d.; i ssgn UPP-STEG.

7) [jfr 6] (i vissa trakter o. i fackspr.) om förhållandet att fisk l. sälar stiger upp till grundare vatten längre in mot land (i ssgn IN-STEG); äv. konkret, om stim av (vandrande) fisk l. flock av sälar (som stiger upp från djupare till grundare vatten o. längre in mot land); jfr STEGE 3. Söder ut från bådarna drar ett helt steg av säl, 30—40 stycken i rad, ringlande efter varandra. BARTHEL *Harstena* 83 (1933). — jfr IN-STEG.

8) [jfr 6, 7] konkret; om upphöjning bildad gm ansvällning; i ssgrna STOL-, STOR-STEG.

9) i konkret anv. av 5, om ngt som ingår i l. verkar vid olika moment i ett skeende o. d.

a) el.-tekn. = pådrags-steg. *SAOB* R 861 (1957; *under* reglerings-steg). — jfr PÅDRAGS-, REGLERINGS-STEG.

b) sjöt. i ångturbin i fartyg, om var o. en av ett antal delar (var o. en i princip bestående av en stator o. en rotor) genom vilka ångan får passera. *VFl* 1929, s. 98.

c) (i fackspr.) i anläggning för separation av isotoper av uranbränsle, om var o. en av de delar som samtidigt arbetar på material med samma sammansättning av isotoper. *TNCPubl.* 55: 176 (1975; *i utvidgad anv.*).

d) (i fackspr.) i fråga om rymdfarkoster, om var o. en av de (vanl. tre) huvuddelar (innehållande en l. flera raketmotorer för farkostens acceleration) vilka, sedan bränslet förbrukats, avskiljs från den övriga farkosten. Det första steget *(i en trestegsraket)* .. drivs med flytande syre och en blandning av alkohol och lättbensin. *DN(B)* 1957, nr 334, s. 10. *TNCPubl.* 53: 99 (1973). — jfr RAKET-, SLUT-STEG.

e) (numera föga br.) om ett slags schablon l. mall (se d. o. 1 *a*) använd av krukmakare efter grovdrejningen för att ge kärlet dess mera exakta yttre l. inre form. *ArbB* 227 (1887). *Ymer* 1933, s. 246.

Ssgr: (7) STEG-ABBORRE^{-020}. (i vissa trakter o. i fackspr.) jfr -fisk. *SvFiskelex.* 545 (1955). — -ANTAL^{-02} l. $^{-20}$. antal steg. 1) till 1. *IdrlMar.* 1935, s. 81. 2) till 2; särsk. till 2 *b*. ROTHSTEIN *Byggn.* 568 (1859). 3) till 5, i fråga om stegord: antal steg. *DN(A)* 28/8 1927, s. 6. — (2 *b*) -AVSATS^{-02} l. $^{-20}$. *byggn.* avsats (se d. o. 1 *a*) utgörande (underlag för) trappsteg. BILDMARK *Entrepr.* 84 (1921). — (6) -BACKE. (†) stigning l. sluttning. Bärg .. *(med)* steghbackar. SYLVIUS *Curtius* 608 (1682). — (1, 2 *e*) -BOTTEN, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11343). (†) = steg, sbst.[1] 2 *e*. EHRENGRANAT *Ridsk.* II. 1: 40 (1836). — (5 *j*, *m*) -BROMS. *tekn.* broms (se broms, sbst.[2] 2) som påverkas i flera steg. *BonnierLex.* (1966). — (7) -FISK. (i vissa trakter o. i fackspr.) fisk ingående i l. utgörande steg; jfr -abborre, -gädda, -ål. *SvFiskelex.* (1955). — (2 *b*) -FRAMKANT^{-02} l. $^{-20}$. (i sht i fackspr.) BILDMARK *Entrepr.* 84 (1921). — (1) -FÖLJD. följd (se d. o. 4 *e*) av steg (särsk. till 1 *b*); äv. bildl. (jfr steg, sbst.[1] 5). Uppteckande av dansrörelser och stegföljder. *SvD(B)* 16/9 1928, Söndagsbil. s. 6. Nästa stegföljd blir tropikernas läggande under kultur. FROSTERUS *Jord.* 25 (1930).

— (2 *b*) -GJUTARE. (förr) arbetare som göt trappsteg. *LD* 1911, nr 157, s. 2. — (7) -GADDA. (i vissa trakter o. i fackspr.) jfr -fisk. *SvFiskelex.* 545 (1955). — (5 *b γ*, *m*) -HAKE, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11346). hake (se hake, sbst.[2] 1) som rör sig l. skall röra sig stegvis; särsk. (förr) om hake som överförde rörelse till steghjul (se steghjul, sbst.[2] 2) i visartelegraf. *NF* 4: 377 (1881; *i visartelegraf*). *VocTelInt.* 77 (1931). — (1) -HASTIGHET^{-002}, äv. $^{-200}$. om den hastighet varmed steg följer på varandra vid gång l. löpning. Små sprinters bruka få upp en fenomenal steghastighet. *Idrottsbok.* 83 (1914). — (1, 2 *d*) -HJUL, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11351). (numera bl. tillf.) om tramphjul vilkets steg sitter utanpå hjulringen l. mellan två hjulringar. *JernkA 1829*, s. 255 (1832). — (5 *j*, *m*) -HÄRDNING. (i fackspr.) härdning som försiggår i steg, etapphärdning. *IngHb.* 6: 614 (1954). Ssg (i fackspr.): steghärdnings-ugn. *SvIndLex* 1: 562 (1948). — -HÖJD, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11341). höjd av l. på steg. 1) till 1. *IdrBl.* 1935, nr 90, s. 5. 2) till 2 *b*. *GHT* 1897, nr 36 A, s. 3. — (2 *e*) -JÄRN, sbst.[1] (sbst.[2–3] se sp. 11347, 11352). (†) stigbygel. LEOPOLD 2: 228 (1810, 1815). — (2 *b*) -KEDJA. (i fackspr.) på l. till rulltrappa: ändlös kedja som förbinder trappstegen med varandra, stegkätting. *SvLokaltrafik* 1956, s. 246. — (2 *b*) -KOLV. *tekn.* trappstegsformad kolv (se d. o. I 4), differentialkolv. NERÉN (1930). — (5 *j*, *m*) -KOPPLARE. *el.-tekn.* omkopplare för stegvis (se d. o. I 2) skeende reglering av regleringsmotstånd. *FFS* 1930, s. 452. — (2 *b*) -KÄTTING. (i fackspr.) jfr -kedja. *SvTeknFHb.* 37: 16 (1933). — (1) -LJUD. ljud av steg; särsk. (i fackspr.): ljud av steg inomhus, hörbart i angränsande rum. *SvByggkatal.* 1955, s. 309. *TNCPubl.* 58: 116 (1975). — (1, 2 *b*) -LUCKA. (i sht förr) stiglucka; jfr -port. *BtÅboH* I. 1: 104 (c. 1627). En stegluka eller liten port uti en stads-port. LIND (1749; *under* einlasz). Vendels kyrka omgärdas av en hög mur med ovanligt präktiga s. k. stegluckor, vilka med sina stentrappor och inredda rum väcka ett intryck av kapell. *Rig* 1923, s. 18. särsk. (†) i utvidgad anv., om liten port vid sidan av vindbrygga l. stor inkörsport. MÖLLER (1790). SCHULTHESS (1885). Ssg (förr): steglucks-port. port i steglucka. *VetAH* 1749, s. 119. — -LÄNGD, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11347). 1) till 1: längd (se d. o. 1) av ett steg; äv. övergående i anv. ss. måttsord (jfr steg, sbst.[1] 4). Högra benet framflyttas en steglängd. HALLIN *Hels.* 1: 236 (1885). Steglängden vid vanlig marsch är 2 ½ fotlängder. BALCK *Idr.* 3: 134 (1888). Svagast bland häckfinalisterna .. är sydafrikanen Atkinson, som löper piggt .. men tydligen besitter alltför stor naturlig steglängd. *IdrBl.* 1924, nr 84, s. 4. Språngmarsch utföres .. med en hastighet av omkring 165 steg i minuten och en steglängd av omkring 90 cm. *TrängRegl.* 1940, s. 40. 2) i sht *jäg.* till 4, om avståndet mellan två omedelbart på varandra följande fotspår; jfr -vidd. KNÖPPEL *SvRidd.* 115 (1912). *Jakten* 220 (1951). 3) i oeg. l. överförd anv. av 1 (motsv. steg, sbst.[1] 5 *n*). *TNCPubl.* 82: 114 (1984). Ssg (till -längd 1): steglängds-växling. i sht *sport.* växling mellan olika steglängder. *IdrIMar.* 1935, s. 58. — (5 *j*, *m*) -LÖS. i sht *tekn.* om reglering av ngt l. om apparat för sådan reglering o. d.: som sker resp. fungerar utan steg, kontinuerlig. Ugnar för dentaländamål .. förses med .. regulator för steglös reglering av temperaturen. *SvTandlakT* 1950, 5: VI. Steglös automatväxel. *VästerbK* 1965, nr 128, s. 17. Slagborrmaskin .. Med steglös varvtalsreglering. *Land* 1984, nr 7, s. 59. Avledn.: steglöshet, r. l. f. i sht *tekn.* *SAOL* (1973). — (5 *j*, *m*) -MATA, v.[1] (v.[2] se sp. 11347), -ning. *tekn.* med avs. på maskin(del) l. verktyg o. d.: mata (se mata, v. 5) stegvis. *TT* 1965, s. 506. — (5 *j*, *m*) -MATARE. [jfr -mata] *tekn.* apparat för stegmatning. *TT* 1973, nr 20, s. 77. — (4) -MATT, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11341). (i fackspr.) måttverktyg med steg l. (o. numera bl.) meter ss. måttsenhet; äv. om mått (se mått, sbst.[4] 3 *b*) angivet i steg. *KrigVAT* 1847, s. 225. *SkjutlArtGrk* 1974, 3: 70 (*om måttverktyg*). — (1) -MÄTARE. stegräknare (se d. o. 2); äv. oeg. l. bildl., om kroppsorgan som anger slaghastigheten hos hjärtat. BJÖRKEGREN 2114 (1786). JACOBÆUS *Hjärt-BlodSj.* 30 (1935; *om sinusknut*). — (1, 4) -MÄTNING. mätning med steg. *QLm.* 1: 26 (1833). — (5 *j*, *m*) -OMSTÄLLNING^{-020}. omställning (av maskindel o. d.) som sker stegvis (se d. o. I 2). *Varulex.* Byggn. 2: 156 (1955; *i fråga om rörtång*). — (5 *b γ*) -ORD. i fråga om tävling med ord ss. material: ord som steg för steg (med en bokstav i taget) skall ändras till ett bestämt annat ord (t. ex. Anna till Lisa), varvid det ord som varje gång bildas måste vara ett verkligt ord; äv. om sådan tävling. *DN(A)* 24/7 1927, s. 5 (*om tävlingen*). *Därs.* 28/8 1927, s. 6. Ssg: stegords-tävling. *DN(A)* 28/8 1927, s. 6. — (2 *b*) -PLANKA. planka använd l. avsedd ss. trappsteg. HEIDENSTAM *Svensk.* 1: 111 (1908). — (5 *n*) -PLANTERING. (förr) staffelplantering. BJÖRKMAN *Skogssk.* 192 (1868). — (1, 2 *b*) -PORT. (i sht förr) stiglucka; jfr stig-port. *NorrbHembSkr.* 1: 53 (1928). — (5 *j*, *m*) -PRESS. (i sht förr) press (se press, sbst.[1] 2) vars presshuvud har flera bredvid varandra sittande verktyg för stegvis (se d. o. I 2) skeende pressning. *HbVerkstTekn.* 2: 168 (1944). *SvIndLex.* 1: 209 (1948). — (9 *d*) -RAKET. (i fackspr.) rymdraket med flera steg. *HördeNi* 1952, s. 835. — (5 *j*, *m*) -REGLERING. (i fackspr.) stegvis (se d. o. I 2) skeende reglering (av transformatorspänning o. d.). *IngHb.* 3: 651 (1949). — (9 *a*) -RELÄ. *tele.* selektorrelä, selektor. *VocTelInt.* 69 (1931). *SEN* 42 01: 55 (1954). — (1) -RÄKNARE. [jfr t. *schrittzähler* (i bet. 2)] 1) (i sht i skildring av ä. förh.) person med uppgift att räkna stegantal vid gång (marsch). *Athena* 65 (1917; *om a. förh.*). 2) (i fackspr.) apparat för räkning av stegantal (bestående av en pendel som gör ett utslag vid varje steg o. därvid påverkar ett räkneverk), stegmätare, pedometer; jfr -ur. SCHULTHESS (1885). *Dædalus* 1962, s. 163. — (1) -RÄKNING. räkning av stegantal. *Globen* 1931, s. 59. — (2 *b*) -STOCK. (i sht förr) stock försedd med inhuggna steg o. tjänande ss. trappa. LINDSTRÖM *Österhus* 65 (1952). — (5 *j*, *m*) -SVETS. *metall.* stegsvetsning. *SvTeknOrdb.* 256 (1946). Ssg (*metall.*): stegsvets-maskin. maskin för stegsvetsning. *SvetsteknHb.* 1: 22 (1947). — (5 *j*, *m*) -SVETSNING. *metall.* svetsning varvid stegmatning används. *HbVerkstTekn.* 3: 262 (1944). — (7) -SÄL. (i vissa trakter) säl som brukar uppträda i steg. WETTERHOFF *Skog* 2: 47 (1887). Stegsjälen .. räknas som en verklig vikare. *FoFl.* 1921, s. 258.

2SvKulturb. 1: 251 (1934; *om vikare o. gräsal*). — (4) -TABELL. (numera föga br.) *lantmät.* tabell innehållande uppgifter om antal steg ss. måttsenhet. NORDENSVAN o. KRUSENSTJERNA 2: 131 (1880). *LbTopogr.* 24 (1907). — (1, 2 *c*) -TRADA. (†) på vagn: fotsteg (se d. o. 2). LIND 1: 1556 (1749). — (1) -UR. (numera knappast br.) om urliknande stegräknare (se d. o. 2). BJÖRKEGREN 2114 (1786). *Cannelin* (1939). — (5 *j*, *m*) -VALSNING. *metall.* valsning som försiggår i steg, stegvis (se d. o. I 2) skeende valsning. *HbVerkstTekn.* 2: 63 (1944). — (5 *j*, *m*) -VALSVERK^{-02} l. $^{-20}$. *metall.* valsverk för stegvalsning. *SvIndLex.* 1: 500 (1948). — (4) -VIDD. (numera föga br.) steglängd (se d. o. 2). HEMBERG *Jagtb-Daggdj.* 23 (1897). *Dars.* 33. — (1) -VIS. I. adv. 1) i steg, steg för steg (se steg, sbst.[1] 1 *c α*), med ett steg i sänder. EKBLAD 149 (1764). Processionen framskred endast stegvis, långsamt, värdigt. ÖSTERGREN (1946). 2) i mer l. mindre bildl. anv. av 1 (jfr steg, sbst.[1] 5): med ett led l. moment i taget, i steg, steg för steg (se steg, sbst.[1] 5 *b γ*), i intervaller, gradvis; så småningom; ofta med tanken riktad på en (uppåtstigande) rörelse i vertikal led l. på social stratifiering (jfr steg, sbst.[1] 5 *c*, 6) o. d. Wal wetandes, at allt i Naturen måste gå i naturlig ordning, och at wårt förstånd, som Hr. Hume säger, steg-wis winner sin höjd. BRUNKMAN *SvGr.* 64 (1767). Gustaf och Salomon (*Cronhielm*) kunde .. stegvis upphöjas till rikets förnämsta embeten. JÄRTA 2: 123 (1846). En tonföljd, som stegvis fortskrider uppåt eller nedåt, kallas skala. MOLLER *LbMus.* 15 (1880). En bred floddal .. åt väster höjande sig stegvis i talrika breda terrasser. ANDERSSON *Drak.* 380 (1926). Bebyggelsens ökade utbredning och stegvis förändrade karaktär återspeglar .. en tätorts tillväxt. *Ymer* 1955, s. 270. II. adj. i attributiv anv.: som sker l. åstadkommes stegvis (i bet. I 2). Den stegvisa vridningen af hakhjulen (*i en borrmaskin*). *JernkA* 1874, s. 215. Det stegvisa upptäckandet av människans föregångare i Kinas jord. *SvGeogrÅb.* 1961, s. 161. — (5 *j*, *m*) -VÄXELLÅDA^{-0020}. (numera mindre br.) i automobil: växellåda där övergången mellan olika växlar sker stegvis (se d. o. I 2), manuell växellåda; motsatt: automatväxellåda. *AutB* 415 (1947). — (7) -ÅL. (i vissa trakter o. i fackspr.) jfr -fisk. CEDERSTRÖM *Fiskodl.* 262 (1857). — (6) -ÖRT. [växten är mycket reslig] (†) växten Chamaenerion angustifolium (Lin.) Scop., mjölkört, mjölke. FRIES *Gronl.* 28 (1872; *betecknat ss. använt "af allmogen"*). *MosskT* 1888, s. 360 (*från Smål.*). — (1) -ÖVERGÅNG^{-002}, äv. $^{-200}$. övergång från steg till steg. *IdrBl.* 1924, nr 31, s. 2.

STEG *ste*^{4}*g*, sbst.[2], n.; best. -et; pl. =. [jfr ä. d. *steg* (d. *steg*), nor. *steg*; i bet. I o. 2 sannol. av lt. *steg*, av mlt. *stech*, n., gångstig, smal väg, spång, etymologiskt identiskt med STEG, sbst.[1], o. nära besläktat med nl. *steg*, m., fht. *steg*, *stec*, m., gångstig, spång (mht. *stec*, m., gångstig, spång, steg, t. *steg*, m., gångstig, spång, steg); i bet. 3—8 av t. *steg* (se ovan); genus n. i bet. 3—8 torde bero på inflytande från STEG, sbst.[1] — Jfr BUNDSTEG]

1) (†) (gm upptrampning bildad) smal gångväg (i terräng), stig. (*Grekernas befälhavare*) twingade sitt krijgsfolck, at the igenom ojämpne och fahrlige wägar och steegh skulle löpa vp för (*det av fienden besatta*) berget. SCHRODERUS *JMCr.* 376 (1620). *Cellarius* 22 (1729). — jfr FA-STEG.

2) (†) spång (se d. o. 1). Enär hon .. til een liten bäck kom, then hon intet öfwerspringa kunde, och intet steeg warit tilstädes, hafwer hon (*osv.*). *NAv.* 21/5 1657, nr 1, s. 4.

3) om tvärstycke som förenar l. sammanhåller flera vinkelrätt gående delar i en konstruktion; i fråga om moderna förh. numera bl. i *a*—*c*; utom i *a*—*c* numera i sht i vissa trakter. Stegen af miarden, som woro afklädde. *NVedboDomb.* Sommart. 1745, § 123. (*Gummibandet*) fastsys kring steget på det ena spännet. *Freja* 1874, s. 86. — särsk.

a) *hippol.* om var o. en av de två flata sidodelar som sammanhåller fram- o. bakbommen på en sadelbom (se d. o. 2). EHRENGRANAT *Ridsk.* II. 1: 33 (1836).

b) *snick.* om det mittersta, med sågbladet o. spännsnöret parallella trästycke i en strängsåg (spännsåg) vilket sammanhåller o. är rörligt infäst i de vinkelrätt mot detta gående stycken i vilkas ändar sågbladet o. spännsnöret är fästa, bom (se BOM, sbst.[1] 2 *g*). ENEBERG *Karmarsch* 1: 100 (1858). *Handtv.* 91 (1874). jfr *TNCPubl.* 43: 206 (1969).

c) (i fackspr.) i fråga om papperstillverkning, om var o. en av de tvärgående lister mellan kyparnas långsidor som avser att ge stadga åt kypens träram; äv. om var o. en av de två brädor som låg över kypen, den ena längs med o. den andra på tvären. AMBROSIANI *DokumPprsbr.* 383 (1923).

4) [jfr 3] *boktr.* i form (se d. o. II 6): utfyllnad l. blindmaterial bestående av tvärs över formen gående stycken av bly l. annan metall l. konstharts o. d. (förr äv. av trä) med uppgift att utfylla större utrymme mellan textgrupper l. kolumner l. tryckark o. d.; förr äv. om linje (se d. o. I *a* ζ) tryckt med sådan typ. HOLMBERG 2: 614 (1795). Steg .. (*dvs.*) En sort styl hvarmed man trycker linjer; äfv. Därmed tryckt linje. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). När Arket är utsatt .. slår Sättaren det tillhöriga formatet öfwer detsamma, sedan han förut har först rätt noga undersökt, om alla dertillhörande stegen äro rigtigt beskaffade. *Täubel Boktr.* 1: 137 (1823). *Thon* o. *Kirsch* 53 (1856; *om nedre marginal i bok*). Den större materielen kallas steg och användes för att utfylla större tomrum. ELGE *BoktrK* 9 (1915). *GrafUppslB* (1951). — jfr BIND-, HAL-, KAPITAL-, KIL-, RULL-, SKRUV-, SKAR-, SLUT-, SNITT-, TRA-, AND-STEG m. fl.

5) *bokb.* på partiband (se d. o. 1): mellanrum mellan lösrygg o. kanten på den pappskiva som bildar ena sidan av bandet; i ssgn HEL-STEG äv. om mellanrum mellan frampärm o. bakpärm. *GrafUppslB* (1951). *Dars.* 766 (: helsteg).

6) *mus.* stall (se STALL, sbst.[3] 1, 1 slutet). *VaruförtTulltaxa* 1: 472 (1912). *VaruHbTulltaxa* 1: 380 (1952). jfr: Diskant- resp basstegen (*i piano*). *2SohlmanMusiklex.* 5: 59 (1979).

7) om avsats (se d. o. 1 *a*) l. om avsatsliknande l. insvängd del av ngt, fläns l. dyl. *JernkA* 1898, s. 243 (*på formflaskor*). Kakelugnskakel har en tjocklek av c:a 1 cm och är vanligen glaserat på yttersidan av det s. k. bladet. Kring bladets innersida finnas flänsar, s. k. steg.

HantvB I. 4: 209 (1936). — särsk.

a) (†) avsats utgörande skyttebank (se d. o. 2). *VocLib.* avd. 30 (c. 1580). STÅHLSVERD 43 (1755).

b) sjöt. på vardera sidan i botten av sjöflygplan o. vissa båtar: tvärskepps gående avsats l. inåtbuktning som bildar en mera horisontell yta på vilken båten för att minska vattenmotståndet avses glida mot vattenytan. ÖSTLUND *BokBåtar* 142 (1924). *SvUppslB* 9: 855 (1932; *på sjöflygplan*). V-bottenbåt försedd med steg, vilken tack vare stegen besitter högre fart än en liknande båt utan steg. *TT* 1941, Skeppsb. s. 90.

c) (†) om den smala mittdel av en räl som förenar rälhuvud o. rälfot, rälsliv, liv (se d. o. II 5 *b* ε); äv. om den smala mittdelen hos I-formad balk. För tillverkning af jernvägsskenor användes i allmänhet det samsta tackjernet, dock olika för foten, midtelstycket (steget) och öfre delen. *JernkA* 1860, s. 181. *(Konstruktörer o. ingenjörer bör)* vid toppflensar, bestående af steg och vinklar, låta steget med några mm. öfverskjuta vinklarne. *TT* 1895, Byggn. s. 109. *Därs.* 1898, Allm. s. 47.

8) kil (se KIL, sbst.[2] II 3 *b*); i ssgn STEG-LAPP.

Ssgr: (7 *b*) STEG-BÅT. (i sht förr) snabbgående motorbåt (glidbåt) med steg; äv. i utvidgad anv., om glidbåt med flera tvärgående bärande plan under skrovet, hydroplan (se d. o. 1), hydrofoil-båt, bärplansbåt. NERÉN (1928). *TT* 1941, Skeppsb. s. 90 (*om motortorpedbåtar*). Stegbåt, *(dvs.)* motorbåt som planar på tvärgående bärande band i båtens botten. *BonnierLex.* (1966). RYDHOLM (1967). — (4) -HYLLA. *boktr.* i sätteri l. tryckeri: hylla (se hylla, sbst. 1) för l. med steg. *NordBoktrK* 1911, s. 127. — (6) -HÖJD, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11337). *mus.* jfr höjd 2. *SohlmanMusiklex.* 5: 59 (1979). — (8) -LAPP. (numera mindre br.) lapp (se lapp, sbst.[3] 1 *a*) använd l. avsedd ss. kil (i sht på l. till skjorta). WIDEGREN (1788; *på skjorta*). Benkläder av kulört bomull med infällda steglappar. *KatalNK* 1925, Vår. s. 10. *Varulex.* Beklädn. 243 (1945; *på skjortor*). — (7 *b*) -LIST. *sjöt.* på stegbåt: längsgående list (se list, sbst.[2] 3) fungerande liksom ett steg. RYDHOLM (1967). — (5) -MÅTT, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11338). *bokb.* Stegmått, *(dvs.)* hjälpmedel vid tillverkning av lösa pärmar bestående av en tjock papp- eller metallstrimla som lägges på överdragsmaterialet för att markera exakt avstånd mellan pärmarna med plats för lösryggen. *GrafUppslB* (1951). — (6) -PINNE, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11347). (†) på ä. luta: pinne tjänstgörande ss. stall. LIND 1: 290 (1749). — (4) -PUNKTUR. (förr) *boktr.* på steg placerad punktur (se d. o. 3). NORDIN *Boktr.* 247 (1881). — (6) -STIFT. *mus.* på piano: stift varmed strängarna fästs vid steg. *VaruförtTulltaxa* 1: 473 (1912).

STEG *ste*[4]*g*, sbst.[3], n.; best. -et; pl. =. [sv. dial. (Norrl.) *steg*, n., (Gotl.) *staig*, m.; sannol. av ä. t., t. dial. *steige, steig*, av lt. *stieg*, n., *stige*, f. (se STIG, sbst.[4])] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om antal av omkr. 20 hällor (se HÄLLA, sbst.[3]), linknippe, linkärve; jfr STIG, sbst.[4] Joen Pädhersson i Anu, hade stulit ifrån sin granne Johan Pädersson, 34. steegh Lijn. *ÅngermDombRenov.* 1642, fol. 67. *SvSlöjdFT 1905*, s. 21 (c. 1865). — jfr LIN-STEG.

STEG, sbst.[4-5], se stege, stig, sbst.[5] — STEGA, sbst.[1-2], se stege, stia, sbst.[1]

STEGA *ste*[3]*ga*[2], v. -ade. vbalsbst. -ANDE, -NING; -ARE (se *avledn.*). [sv. dial. *stega*; till STEG, sbst.[1]]

1) motsv. STEG, sbst.[1] 1, 4: mäta (sträcka l. avstånd l. yta o. d.) med (långa o. jämna) räknade steg; äv. med obj. betecknande steg; äv. utan obj.; ss. vbalsbst. *-ning* ofta konkretare, om sättet l. metoden att mäta på sådant sätt. Der icke bönder leggiass under ladugårderne, som kunde drijfva arbetet medh stegning, dijkningh etc., lere dhe komma Chronan till ingen nytta. *RP* 16: 105 (1655). Då man stegar 25 Steg af en alns längd längs efter, får man då just ett Geometriskt Kappeland. *VexioBl.* 1818, nr 37, Bil. 1, s. 3. Enligt Linné *(som intresserade sig för landhöjningen)* var afståndet *(mellan vattenbrynet o. Stavsten, där K. XII gick i land 1715,)* 357 3/4 aln; nu utgjorde det 120 steg. Min reskamrat stegade det med långa pojkfötter. *SD(L)* 1897, nr 58, s. 3. *(Större utrymme behövdes.)* Goldman muttrade och stegade och mätte och grundade i det stora varuhusets halvdunkel. SIWERTZ *Varuh.* 53 (1926). Jag stegade golvet och räknade ut ytan. SALJE *LivStrand.* 82 (1967). — jfr UPP-STEGA.

2) i allmännare l. utvidgad anv. av 1, betecknande att ngn går på ett sådant sätt att man observerar de enskilda stegen l. går med markering av varje steg (gm att stegen är långa l. fasta l. avmätta l. försiktiga l. målmedvetna o. dyl. l. att foten lyftes högt o. d.); vanl.: gå med långa o. markerade steg; jfr KLIVA, v.[1] 3. Anders stegade i väg och myste belåtet öfver att å nyo vara ute på jagtstig. *TIdr.* 1897, julnr s. 46. Där stegade Adrian *(i demonstrationståget)* och kunde naturligtvis inte hålla takten. OSSIANNILSSON *Barb.* 389 (1908). Han *(dvs. badmästaren)* städar och bockar och handdukar plockar och stegar ibland öfver utsträckta ben. NYCANDER *Mar.* 40 (1910). Han stegade karskt framåt. LINDQVIST *Locke Balt.* 296 (1920). *(Gästerna)* stegade uppför trappan. HENNING *HbgMinn.* 1: 172 (1950). — jfr IN-STEGA. — särsk. (numera bl. mera tillf.) med bestämning betecknande steglängden: ta (så l. så långa) steg (äv. i uttr. *stega längre*, ta längre steg). *(Älgtjuren)* sparade större och stegade längre än någon af de andra älgarna. HEMBERG *Jaktsk.* 106 (1896). Den äldre *(ra-)*bocken stegar från 120 till 140 cm. DENS. *JagtbDaggdj.* 177 (1897).

3) (föga br.) motsv. STEG, sbst.[1] 2 *i*: mäta ut o. markera med "steg". ARWIDSSON *Strömm.* 67 (1913; *från Hälsingl.*).

4) *el.-tekn.* motsv. STEG, sbst.[1] 5 *j, m*, i fråga om stegrelä: koppla stegvis (se d. o. I 2); ss. vbalsbst. *-ning* äv. om förhållandet att koppla stegvis. *SEN* 43: 12 (1947: stegning).

5) motsv. STEG, sbst.[1] 5, särsk. 5 *k–m*: stegvis (se d. o. I 2) förflytta sig (i en riktning, särsk. uppåt l. nedåt); äv. refl. I sicksack med mycket långa slag stegade vi uppåt *(på skidorna)*. *TurÅ* 1937, s. 210. Sekreterarens penna behövde inte långsamt stega sig nedåt namnlistan, hela *(elev-)*kullen .. kunde behandlas i klump. SPONG *Sjövinkel* 99 (1949). *TNCPubl.* 82: 114 (1984).

Särsk. förb.: STEGA AV[10 4]. till 2: stegande bege sig av. ENGSTRÖM *Kryss* 143 (1912). — STEGA FRAM[10 4]. till 2; jfr fram 5; äv. tr., med obj. be-

tecknande steg o. d.; äv. bildl. (jfr **stega**, v. 5). HEDIN *Transhim.* 1: 82 (1909). Efter som åren gingo, visst inte genomlopp man, utan snarare stegade man fram inom sin nation de olika stadierna, som ledde upp till senioratet och platsen som nationsdeputerad i Akad*(emiska)* föreningen. *LundagKron.* 1: 148 (1918). Då målet uppropades stegade käranden fram till domarebordet. *SvD(A)* 1931, nr 250, s. 8. Den beräknade telefonavgiften omsättes till en impulsserie, som efter samtalets slut sändes till den påringande abonnentens räkneverk, vilken härvid stegar fram ett antal steg proportionellt mot samtalsavgiften. *TT* 1944, s. 921. — STEGA IN$^{10\ 4}$. till 2; jfr **in** 1 *a*; äv. bildl. Vi stegade in på Vega .. Inne i matsalen hägrade smörgåsbordet. ENGSTRÖM *1Bok* 50 (1905). Jag tyckte ett tag det var hemskt, när funktionalismen stegade in i Stockholm. *GHT* 1934, nr 56, s. 10. jfr **instega**. — STEGA NED$^{10\ 4}$, äv. NER^{4}. till 2; jfr **ned** 1. CEDERSCHIÖLD *Väntan* 180 (1915). — STEGA OMKRING$^{10\ 04}$. till 2; jfr **kring**, prep. o. adv. II 5 *b*. SIWERTZ *Varuh.* 35 (1926). — STEGA OPP, se **stega upp**. — STEGA PÅ$^{10\ 4}$. till 2: fortsätta att stega, kliva på (se **kliva på** 3). KLINT (1906). JOHNSON *Se* 192 (1936). — STEGA UPP$^{10\ 4}$, äv. OPP^{4}. 1) till 1: med stegning uppmäta (sträcka l. yta o. d.); äv. i utvidgad anv.: medelst steg (över en yta) beskriva formen av (ngt). RIDDERSTAD *Samv.* 1: 261 (1851; *med avs. på längd av våning*). Arkitekten .. stegade upp en trapez på flossamattan. STRINDBERG *GötR* 5 (1904). Doktor Borgs brorson, arkitekten Kurt Borg, stegar upp det gamla krypinet. LAMM i *3SAH* LIII. 2: 231 (1942). jfr **uppstega**. 2) till 2: stegande bege sig upp (till en plats o. d.); äv. utan bestämning angivande målet. Med en packe på ryggen stegade Suän upp på brohufvudet. HEDIN *Transhim.* 3. 510 (1912). Han skulle ha rektorsvarning för professor Thore Fries och stegade upp i frack. *UNT* 3/6 1919, s. 4. — STEGA UT$^{10\ 4}$. 1) till 1: mäta ut (sträcka l. yta o. d.) med stegning; äv. bildl. WINGÅRD *Minn.* 3: 103 (1846; *med avs. på distans*). *VL* 1904, nr 258, s. 5 (*bildl.*). Han stegade ut jordgubbslandet. *SvHandordb.* (1966). 2) till 2: stegande komma l. gå l. bege sig ut. ENGSTRÖM *Kryss* 159 (1912).

Ssgr: A: (3) STEG-BOTTEN, sbst.^{2} (sbst.^{1} se sp. 11336). (föga br.) om överbotten i laggkärl (som uttogs gm "stegning"); äv. om varje botten i laggkärl. ARWIDSSON *Stromm.* 67 (1913; *från Hälsingl.*).

B: (1) STEGNINGS-OPERATION. (numera bl. tillf.) jfr **operation** 4. SCHEUTZ *Ritk.* 50 (1832).

Avledn.: STEGARE, m. till 1: person med uppgift att utföra stegning. *KrigVAT* 1893, s. 74.

STEGANOGRAFI *stegan¹ografi⁴* l. *-a¹n-* l. $^{10-}$ l. *-nω-*, r. l. f.; best. **-en**, äv. **-n**. (äv. **-aphi**) [jfr t. *steganographie*, eng. *steganography*, fr. *steganographie*, av nylat. *steganographia*, av gr. *στεγανός*, fördold, till *στέγω*, döljer, besläktat med TAK o. TÄCKA, o. *-γραφία* (se -GRAFI)] (numera föga br.) hemlig skrift, lönnskrift, chifferskrift. JIHRE (1776) hos TROIL *Isl.* 296. AHLMAN (1872).

Avledn.: STEGANOGRAFISK^{-40}, adj. [jfr eng. *steganographical*, fr. *stéganographique*] (numera föga br.) som tillhör l. avser hemlig skrift l. lönnskrift l. chifferskrift. *(Stenbock)* afsände och fick bref i käppar, käpp-knappar och andra swarfwade saker, i confiturer, bakelser, krydder, snus och på flera dylika nog konstiga Steganographiska wis. LOENBOM *Stenbock* 4: 335 (1765). DALIN (1871).

STEGARE, se **stega**, v. *avledn.* — STEGBYGEL, se **stigbygel**.

STEGE *ste³ge²*, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar** (OPETRI *Kr.* 285 (c. 1540) osv.) ((†) **-er**, äv. att hänföra till sg. **stega**, HOLMKVIST *BergslGruvspr.* 73 (*cit. fr.* 1590), SKYTTE *Und.* B 7 b (1604)); äv. (numera bl. i vissa trakter i Finl.) STEGA, sbst.^{1}, r. l. f. l. m.; best. **-an**; pl. **-or** (SCHRODERUS *Liv.* 589 (1626: Stormsteghorna), (*Bergroth* o.) PETTERSSON *Högsv.* 95 (1958; *från Finl.*)), förr äv. **-er** (se ovan). (**steg** c. 1690 (*i vers*). **steg-** (**-ee-**, **-gh-**) 1524 osv. **stig-** 1694. **stäg-** (**-gh-**) 1594—1637. **-a** 1524 (*efter prep.*), 1615 (*ss. subj. predikatsfyllnad*), c. 1635 (*ss. uppslagsord*)—1924 (*från Dalarna*), 1958 (*från Finl.*). **-e** (**-ie**) 1538 osv.) [fsv. *stighi*; jfr fd. *styæ*, *stey* (d. *stige*), nor. *stige*, fvn. *stigi*, till STIGA, gå, höja sig o. d.]

1) anordning att stiga upp l. ned på, vanl. bestående av två ståndare mellan vilka på jämna avstånd är fästa tvärgående pinnar l. slåar (se SLÅ, sbst.^{2} 1) att stiga på (äv. bestående av t. ex. en stock med vidfästa tvärträn); äv. om sådan anordning där ståndarna är ersatta av rep, repstege, l. om stock o. d. där pinnarna är ersatta av uthuggna steg. *Stiga upp på en stege. Gå nedför stegen. Resa en stege mot väggen.* OPETRI *Tb.* 42 (1524; *om galgstege*). Skole Postbönderne på alle orter .. låta göra små steghar öffuer alle Gärdzgårdar, ther Postknechterne öfwer måste. STIERNMAN *Com.* 2: 47 (1636). Dubbla Stegar .. med .. Gångjärn. *HusgKamRSthm* 1723, s. 320. Allt var i ordning ren till den grymma, den blodiga stormen, | Grafven med vasar fyld och de hotande stegarne reste. STAGNELIUS *(SVS)* 3: 80 (1817). SVFRIESEN *Inbj.* 1891, s. 33 (*får användning i gymnastik*). En ny mekanisk stege (*för eldsläckning*). *SDS* 1901, nr 77, s. 3. (*Butiksägarens*) blick var som sirap, medan han vig och graciös som en apa klättrade i stegarna och tog ned den ena tygpacken efter den andra för att visa. HELLSTRÖM *Malmros* 101 (1931). SIWERTZ *Tråd.* 29 (1957). — jfr BRAND-, GALG-, GARN-, HIMLA-, HANG-, KOJ-, KRAN-, PINN-, REP-, RULL-, RÄDDNINGS-, SKARV-, SKEPPS-, SKJUT-, STORM-, TAK-, TRAPP-, TÄCK-, UNIVERSAL-, VANT-STEGE m. fl. — särsk.

a) i ordspr. Ju högre äpplet, dess högre stegen. TOPELIUS *Vint.* II. 1: 94 (1850, 1881). Man nyttjar först stegen, och sedan sparkar man ikull honom. GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880); jfr: När man har kommit upp på hjällen (höskullen), sparkar man undan stegen .. (*dvs.*) när man har nått sitt mål, överger man dem som har hjälpt en dit. HOLM *Ordspr.* 311 (1964).

b) om längd av stege ss. mått. Tornet är ganscha högt, och wäl fem steeghar förån som man hinner klockorne. *GullbgDomb.* 2/6 1659.

c) i uttr. *dra sig upp i stegen*, om lek. Dra sig upp i stegen (*är en lek från Härjed.*) Man ställer sig under en stege, gör en ögla på ett rep och kastar den fria änden över en pinne högt upp i stegen. Öglan lägges nu om nacken. Fattande i den fria änden av repet drar man sig upp till pinnen och firar sig sedan ner igen. TILLHAGEN (o. DENCKER) *SvFalklek.* 1: 73 (1949). jfr *LandsmFrågel.* 28: 28 (1930).

d) i uttr. *Jakobs stege*, se **JAKOB** 1 *a α* o. jfr **JAKOBS-STEGE** 1 *a*; jfr: *(Kristus är)* then rätte Jacobs

stegan .. Och alla the som icke stiga thenne stegan the *(osv.)*. ESCHILLI *AZinth* D 1 b (1631). *(Sjunde bönen i Fader vår kallas)* Then ofwersta Spolen eller stegh i Jacobs stega. EMPORAGRIUS *Cat.* P 1 a (1669).

e) i mer l. mindre bildl. anv. Jagh *(dvs. Kristus)* är then eenda Steghan åt Himmelen. PHRYGIUS *HimLif.* 141 (1615); jfr *d*. Hvilken stege af underverk! LANTINGSHAUSEN *Young* 1: 95 (1787). "Vi hafva en stege af förebedjare från jorden och ända till den högsta himmelen!" har jag hört katholiker säga. BREMER *GVerld.* 2: 167 (1860); jfr *d*. Komma högre på lyckans stege. *SDS* 1901, nr 26, s. 3. Jag har klättrat på önskningens stege. FERLIN *DöddansV* 14 (1930). — särsk.

α) (†) = KLIMAX 1. SJÖBERG *(SVS)* 2: 105 (1825).

β) = SKALA, sbst. 3 *b*; särsk. i uttr. *den sociala stegen*. Du blir justitieråd, sanna mina ord ... Åh nej, så högt på stegen kommer han nog ej; dertill är han för mycket rabulist. SUNDBLAD *LandStrand* 44 (1891). En fri människa, som ständigt strävar ett pinnhål högre upp på arbetsfördelningens stege. JENSEN *Carlé Amer.* 56 (1920). I Venedig fick .. *(Pietro Aretino)* snart de förbindelser, som han behövde för att klättra vidare på den sociala stegen. GRIMBERG *VärldH* 7: 334 (1936). — jfr RANG-, SAMHÄLLS-, ÄRE-STEGE.

γ) om grafisk framställning l. tabellartad förteckning som liknar l. påminner om en stege l. om serie av element i viss ordning, t. ex. tidsordning l. över- o. underordning (jfr SKALA, sbst. 3); förr äv. = SKALA, sbst. 1; jfr 2. Effter stycket som inlades *(i det med vatten fyllda kärlet)* .. vth-tränger en deel af watnet; så blifuer samma deel i *(de anslutna)* glas-rören quar-ståendes, och vthwijser opå Listen eller Stegan .. huru stoor rymd, insänckte Skrof, effter sijn wigt tager. STIERNHIELM *Arch.* B 4 a (1644). I något övergivet, ruckligt badhus *(i skärgården)* .. står kanske alltjämt inristad en stege av streck *(betecknande ngns längd)* och bredvid varje streck ett årtal: Erik 1896, 1897, 1898. SELANDER *MarkMänn.* 31 (1937). Ordföranden, rådman Falck, hade låtit sätta upp den häktades *(brotts)*-register på s. k. stege, vilket betydligt underlättar arbetet. *GbgP* 11/12 1943, s. 17. Grundämnenas stege från nummer 1 väte och uppemot nummer 92 uran. *Dædalus* 1960, s. 51. — jfr GRAD-, ÅLDERS-STEGE.

2) i utvidgad anv. av 1, om (teknisk) anordning l. ställning o. dyl. l. om figur som liknar en stege (i bet. 1; jfr 1 *e γ*); numera i sht i *a*. TRIEWALD *Eldmachin* 11 (1734). *VetAH* 1783, s. 242 *(om figuren på sjöstjärnor)*. Stege kallas äfven en kökshylla el. ställning som något liknar en stege, och hvarpå man sätter tallrikar och fat. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). De båda stegarna, som sammanbinda *(spinn-)*stolens sidodelar, böra äfwen wara fast åtskrufwade, så att inget mellanrum gifwes. CARLSTRÖM *Spinnm.* 3 (1832). Mjärdens lyftram kallas stega. *MeddLantbrStyr.* 1924, 6: 43. jfr: Den steglösa stegen består av två linor, fästade kring skorstenen och vid ett par betongblock på trottoaren. *SvD(A)* 15/11 1963, s. 17. — jfr KULLER-, MJÖLK-, MUN-, RISSEL-, RULL-, SIL-, SLIPSTENS-, TALLRIKS-STEGE. — särsk.

a) *lant.* häck (se HÄCK, sbst.[3] *c*), vagnsstege; äv. dels om stegliknande botten till par av timmerkälkar o. d., dels om foderhäck; äv. dels = HÄCK, sbst.[3] *d* (i ssgn HÖ-STEGE); dels = HÄCK, sbst.[3] *a*. Man tager Stegarna aff en Höökerra. RISINGH *LandB* 28 (1671). Får-huset war delt liksom i 3 rum medelst twänne par häckar eller stegar. LINNÉ *Sk.* 371 (1751). Vanliga skogskälkar bestående af fram- och bakkälke förenade genom s. k. stege. *LD* 1906, nr 66, s. 3. Höskrindorna utgöras af fyra stegar, anbragta på en botten. *LB* 4: 464 (1907). — jfr GRIND-, HÖ-, KRUBBO-, SID-, SKRIND-, VAGNS-, VED-STEGE m. fl.

b) (förr) vid byggande av masugnspipa använd, stegliknande mall (se d. o. 1 *a*), vridbar kring den ena, raka ståndaren, vars nedre ända var fäst i marken, medan den andra ändan var fasonerad efter pipans avsedda form. Mäst brukas j Swerige att muhra maasungs Pijporne effter stegen och 8 kantige. *BlBergshV* 18: 60 (1687). jfr HOLMKVIST *Bergsl-Hyttspr.* (1945).

c) [jfr motsv. anv. av eng. *ladder*, stege] (numera föga br.) om fel i vävt l. stickat material, bestående i stegliknande reva, uppkommen gm att en l. flera maskor l. trådar löpt upp (se LÖPA UPP 6). NYRÉN *KlädFabr.* 156 (1783). Bevare mig för intensiva personer med slarvigt hår och stege på strumpan. *Idun* 1949, nr 2, s. 11.

d) om tramphjul; i ssgn KRAN-STEGE; jfr STEG, sbst.[1] 2 *d*.

3) [anv. sannol. uppkommen gm ombildning av STEG, sbst.[1] 7] *fisk.* om laxstim (i form av en kil l. spetsig vinkel) som stiger upp från djupare till grundare vatten o. längre in mot land; jfr DUN, sbst.[2] Laxens upstigande ifrån hafvet sker, såsom alle förfarne fiskare berätta, i stegar eller duner, som formera två sidor af en triangel. *VetAH* 1751, s. 104; jfr NILSSON *Fauna* 4: 383 (1853; *från Norrl.*).

Ssgr (i allm. till 1): A: (2) STEG-BAND. i l. till persienn, om vart o. ett av de dubbla, med tvärgående band ss. stöd för spjälorna försedda persiennbanden. *SvByggkatal.* 1955, s. 910. — -BIL. *brandv.* brandbil med l. för brandstegar; numera i sht om sådan bil med fast monterad, maskindriven stege; jfr -vagn 1. *2NF* 34: Suppl. 795 (1923). — (1, 2) -BOM. (förr) stegliknande bom (se bom, sbst.[1] 2 *a ε*) bestående av parvis med tvärträn hopfästa stockar. *HbSkogstekn.* 314 (1922). *Dars.* 397. — -BRO. *bergv.* ss. underlag för gruvstege avsedd bro (se d. o. 3). WETTERDAL *Grufbr.* 283 (1878). — (2) -BRYGGA. (förr) *mil.* för (tillfällig) övergång av vattendrag l. grävd grav o. d. avsedd l. använd brygga (se brygga, sbst.[1] 2) vars underlag består av en stegliknande anordning; jfr -plan. NORDENSVAN o. KRUSENSTJERNA 2: 338 (1880). — -DANS. [jfr ä. d. *stigedans*] (†) oeg., om ekvilibristiska konster utförda på en (fristående) stege. *GT* 1788, nr 94, s. 4. Hr Magito exequerar stegdans. *SP* 1809, nr 4, s. 4. — -FORMAD, p. adj. (steg- 1896 osv. stege- 1931 osv.) som har formen av en stege, stegformig. KEY-ÅBERG *TextNorrk.* 18 (1896; *om traram*). — -FORMIG. jfr -formad. WIKFORSS 2: 59 (1804). — -GÅNG. (numera bl. i skildring av ä. förh.) stegväg. *BergscollReg.* 28/11 1764, s. 15 d. I regel synas stegarna i en större steggång ha sammanbundits med järnlänkar. LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 546 (1955). — -GÅNGARE. (förr) vid utläggning av telegraftråd: arbetare med uppgift att från stege lägga tråden runt stolparnas isolatorer. NYSTRÖM *Telegr.* 85 (1869). — -HAKE, sbst.[2]

(sbst.[1] se sp. 11337). (i fackspr.) hake för fästande av stege; äv. om hake använd ss. stegpinne (se d. o. 1). *TT* 1875, s. 31. Stegvägen *(i en gruva)* utgöres av i timret inslagna steghakar. *JernkA* 1917, s. 348. — -JÄRN, sbst.[2] (sbst.[1, 3] se sp. 11337, 11352). (förr) i stockstege: järn som höll ståndarna samman. RINMAN 1: 482 (1788). — (1, 2) -KISTA. (numera föga br.) under medeltiden använd likkista vars botten bestod av en stegformad konstruktion. *LD* 1909, nr 170, s. 2. EKHOFF *StClem.* 192 (1912). — -KOLV. (†) stegpinne (se d. o. 1); jfr **kolv I 9.** SCHULTZE *Ordb.* 2154 (c. 1755). — -KONSTRUKTION. särsk. motsv. **konstruktion 1** *b*, konkret, om slag av stege. AHLSTRÖM *Eldsl.* 339 (1879). — (2 *a*) -KORG. (i sht förr) vagnskorg med stegar ss. underrede l. sidostycken (o. bak- o. framstycken); jfr **skrinda,** sbst. **2.** *KrigVAH* 1828, s. 155. Bultkärror med låga hjul under stegkorgen. WINGÅRD *Minn.* 12: 105 (1850). — (2 *a*) -KÄRRA. (steg- 1669 osv. stege- 1673—1685 (: Stege kiäre Juhl)) (i sht förr) jfr **-vagn 2.** *BouppiSthm* 1669, s. 1418. Stadsåkarna *(i Sthm)* använde *(på 1600-talet)* långkärror för tunnegods, medan malmåkarna endast fingo bruka stegkärror. *HT* 1954, s. 436. Ssg (i sht förr): **stegkärre-hjul.** *BouppiSthm* 1685, s. 1259 b. — -LIK. som liknar en stege(s), stegliknande. RINMAN 2: 799 (1789). — -LIKNANDE, p. adj. (steg- 1918 osv. stege- 1924 osv.) som liknar en stege(s), steglik. *Rig* 1918, s. 207. — -LÄNGD, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11337). längd av stege; äv. dels övergående i anv. ss. måttsord, dels konkret, om del av hopsatt l. för hopsättning avsedd stege (jfr **längd 6**). RINMAN 1. 482 (1788). Skarfstegar, som hopsättas af flera steglängder. *2NF* 3: 1497 (1905). — -MAKARE. (i sht förr) person som (yrkesmässigt) tillverkar stegar. *TurÅ* 1937, s. 322. — (2) -MATA, v.[2] (v.[1] se sp. 11338), **-ning.** *bergv.* med avs. på bergborrmaskin: mata med hjälp av en stegliknande ställning (borrstege). *SvD(A)* 1962, nr 132, s. 14 (: stegmatning). *BergsprangnTekn.* 60 (1964: stegmatning). — -MUS. (numera bl. tillf.) mus (se d. o. 2 *d*) lagd om rep i repstege. RÅLAMB 10: 52 (1691). — -ORM. (†) den på Java o. Celebes förekommande tvärbandade snoken Natrix vittata Lin. LINNÉ *MusReg.* 26 (1754); jfr ELONNBERG (1913) hos *Linné FörelDjurr.* 436. — -PINNE, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11341). **1)** till **1**, om var o. en av de tvärgående pinnarna l. slåarna på l. till stege (jfr **steg,** sbst.[1] **2** *a*); äv. om var o. en av ett antal pinnar o. d. inslagna i vägg l. stolpe o. dyl. o. använda ss. stege; jfr **-kolv, -spjäla, -spole, -trä 1, -träd 1.** LIND 1: 1096 (1749). Lejdare förfärdigas af smackra linor; två och två bilda tillsammans hvardera sidstycket, i det de bentslas ihop med öppningar för stegpinnarne. BALCK *Idr.* 3: 287 (1888). *(Man kunde)* på de i skoningen insatta stegpinnarna .. kliva ned *(i brunnen)*. *Fornv.* 1923, s. 116. En stolpe med stegpinnar på ena balken *(i logen)* är klivstock upp till skullen. *EtnolKallskr.* 3: 43 (1946). särsk. *a)* [jfr sv. dial. *ta stegpinnar*, "gå stegpinne"] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) i uttr. *gå stegpinne*, gå armgång på stegpinnarna uppför en stege. ASPENSTRÖM *Bäck.* 38 (1958). *b)* bildl.; särsk. motsv. **stege 1** *e* β, γ. *(Städningen i ett stort engelskt hus)* är fördelad efter rang, så att de på den nedersta stegpinnen stående ha det gröfre arbetet. VALLENTIN *London* 178 (1912). Kanterna av denna enorma spiraltrappa i molekylär skala består av grupper av ortofosfat och desoxyribos .. Stegpinnarna eller trappstegen däremot, d. v. s. (kväve-)baserna, växlar uppenbarligen slumpmässigt. *HurLivStyrs* 96 (1978). **2)** till **2** *a*; jfr **-spjäla.** CNATTINGIUS (1878, 1894). **3)** (förr) till **2** *b*. RINMAN 2: 117 (1789). — -PLAN. (förr) *mil.* jfr **plan,** sbst.[1] **I 4,** o. **-brygga.** NORDENSVAN o. KRUSENSTJERNA 2: 313 (1880). Ssg: **stegplans-** l. **stegplan-spång.** (förr) *mil.* av stegplan förfärdigad spång. HEDIN *KrRyssl.* 482 (1915). — (2 *b*) -RESARE. (steg- 1685 osv. stege- 1685) (numera bl. i skildring av ä. förh.) om sådan masmästare l. byggmästare som kunde konsten att från grunden bygga en masugn, masugnsbyggmästare. JOHANSSON *Noraskog* 3: 269 *(i handl. fr.* 1685). *JernkA* 1904, s. 37. Ssgr (numera bl. i skildring av ä. förh.): **stegresar-,** äv. **stegresare-befattning.** jfr **befattning 2** *d*. *NoraskogArk.* 4: 371 (1903). **-brev.** fullmakt för stegresare; jfr **brev 2.** *JernkA* 1819, s. 186. **-dräng.** jfr **dräng 2.** *NoraskogArk.* 4: 329 *(i handl. fr.* 1757). **-konst.** om konsten (se **konst 3** *e*) att bygga masugnar. *NoraskogArk.* 4: 375 *(i handl. fr.* 1778). **-lärling.** *NoraskogArk.* 4: 375 *(i handl. fr.* 1778). **-syssla.** jfr **-resar-befattning.** *NoraskogArk.* 5: 385 *(i handl. fr.* 1731). **-vetenskap.** (†) stegresarkonst. *NoraskogArk.* 4: 374 *(i handl. fr.* 1778). **-ämne.** (†) om person som har goda förutsättningar att (efter utbildning) bli stegresare. *NoraskogArk.* 4: 374 *(i handl. fr.* 1778). — -SCHAKT. (förr) schakt (se **schakt,** sbst.[3] **1**) för förbindelse medelst en stege l. stegar mellan olika plan i en gruva, schakt för stegväg. *JernkA* 1896, s. 161. *3UB* 4: 292 (1928). — -SKALM. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om ståndare i l. till stege. LIND 1: 1096 (1749). *SvTyHlex.* (1872). — (2 *a*) -SLÄDE. (i sht förr) jfr **-vagn 2.** *PåSkid.* 1901, s. 91 *(från Lappl.)*. — (1, 2 *a*, *b*) -SPJÄLA. stegpinne; utom i vissa trakter särsk. (i sht *lant.*) till **2** *a* (jfr **-pinne 2**). CNATTINGIUS (1878, 1894; *i vagnsstege*). — (1, 2 *a*, *b*) -SPOLE. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stegpinne; i sht till **1** (jfr **-pinne 1**). LIND 1: 63 (1749). STRÖM *Skogsh.* 154 (1846). — (1, 2) -SPÅR. (förr) spårvägsspår bestående av lätt flyttbara, stegformade element. *JernkA* 1876, s. 222 *(för torvtransport)*. — -STYGN. [efter fr. *point d'échelle*] (†) om stjälkstygn som samman med flera bildar en stegliknande figur. *NJournD* 1860, s. 119. — (1, 2) -STÄLLNING. [jfr t. *leitergerüst*, eng. *ladder scaffold*] stegformad ställning; särsk. (*byggn.*) byggnadsställning bestående av enkla, med kryss förbundna stegar på vilkas stegpinnar brädor att gå på placeras. *TT* 1903, Ark. s. 81. — -SÖM. [efter fr. *point d'échelle*] (†) söm sydd med stjälkstygn ("stegstygn"). *NJournD* 1854, s. 5. *Dars.* s. 16. — -TRAPPA. (numera bl. mera tillf.) enklare trappa i form av l. liknande en stege. *LfF* 1861, s. 247. *Fatab.* 1932, s. 91. — -TRÄ. (steg- 1664 osv. stege- 1707—1844) **1)** till **1:** trä avsett l. använt ss. material till stege l. utgörande del av stege; särsk. dels om ståndare till l. i stege, dels om stegpinne (se d. o. **1**). Steghträä och spolar der till hugga 3 af Lambersöarne, och göra steghan färdigh. MURENIUS *AV* 544 (1664). Den ena stäcken är igenombårad och försedd med pinnar och stegträn .. för arbetarnes upklifwande til triszan. *VetAH* 1740, s. 232. Vid en och annan njalla

finner man .. en modernare stege med påspikade stegtran. *Fatab.* 1936, s. 139. 2) (†) till 1, om kort trappstege använd vid uppstigning på häst. LIND 1: 1556 (1749); möjl. dock att hänföra till **steg**, sbst.[1] 2. 3) (numera bl. tillf.) till 2, om trä(stycke) utgörande ståndare till stegliknande ställning. *VetAH* 1756, s. 206 (*i ett slags stubbrytare*). 4) till 2 *a*, = **-pinne** 2. CNATTINGIUS (1878, 1894). — **-TRAD.** (†) 1) till 1: stegpinne (se d. o. 1); äv. om ståndare i l. till stege. RINMAN 1: 482 (1788; *om ståndare*). *JernkA* 1885, s. 78 (*i pl., om stegpinnar*). 2) till 2 *b*, om den raka, kraftigare ståndare kring vilken stegen vreds. RINMAN 2: 117 (1789). — **-VAGN.** (steg- 1749 osv. stege- 1678) 1) (i sht förr) till 1: brandvagn med l. för transport av brandstegar; jfr **-bil.** *SD(L)* 1900, nr 548, s. 3. 2) (i sht förr) till 2 *a*: vagn (vanl. arbetsvagn) med stegkorg; skrinda (se **skrinda**, sbst. 3); jfr **-kärra, -släde.** *Fatab 1913*, s. 40 (1678). — **-VAG.** *bergv.* anordning för upp- o. nedstigning i gruvschakt, bestående av en stege l. (vanl.) sammankopplade stegar; äv. dels om sådan ”väg” bestående av flera i berg l. virke fästa stegpinnar (se **-pinne** 1), dels om underlaget för sådan anordning; jfr **-gång.** (*Det är*) nödigt at stegarne äro förswarlige, i möjeligaste måttan fästas och ställas ned så mycket sluttande, som utrymmet medgifwer .. och stegwägen betäckt med klufwit werke. *Bergv.* 3: 167 (1762). Stegvägen (*i en gruva*) utgöres av i timret inslagna steghakar. *JernkA* 1917, s. 348. *TurÅ* 1972, s. 61. Ssgr (numera bl. mera tillf.): **stegvägs-hål.** hål där stegväg mynnar ut. *JernkA* 1917, s. 349. **-schakt.** schakt med l. för stegväg. *JernkA* 1874, s. 191. — **-ÄNDA** l. **-ÄNDE.** *Fatab. 1912*, s. 49 (1760).

B: **STEGE-BEN.** (numera föga br.) om ståndare på l. till stege. *VDAkt.* 1736, nr 539. — **-FORMAD, -KÄRRA, -LIKNANDE,** se A. — **-MES.** (i fackspr.) stegformad mes (se **mes,** sbst.[3] 3). *Ymer* 1935, s. 225. — **-RESARE,** se A. — **-RYGG.** (i fackspr.) på vissa stolar: stegformad rygg. *ICAKurir.* 1983, nr 46, s. 17. — **-TRA,** se A. — **-TYP.** typ (av ngt) som kännetecknas av l. liknar en stege. ERIXON *Mobl.* 2: XXVIII (1926). — **-VAGN,** se A.

STEGEBÖGLAR, pl., se **stigbygel.**

STEGEL *ste³gel²*, sbst.[1], r. l. m.; best. **-eln** (*Kulturen* 1959, s. 24, osv.) ((†) **-len** FLORMAN *Anat.* 1: 259 (1823: hornsteglens, *gen.*), DENS. *Hushållsdj.* 223 (1834)); pl. **steglar.** [fsv. *stikil*, hornspets, pigg, sv. dial. *stegel*, kvicke i horn; etymologiskt identiskt med **STICKEL,** (horn)spets; jfr d. *stejle*, den inre, med pannbenet sammanvuxna benkärnan i horn, fvn. *stikill*, hornspets (nor. dial. *stikel*, pigg, torn), mlt. *stekel*, stickel (se **STEKEL**), fht. *stihhil* (t. *Stichel*, stickel; se **STICKEL,** gravyrredskap)] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) kvicke (se **KVICKE,** sbst.[2] *b*); äv.: hornnabb. En Qvicka .. Slue eller Stegel (Cerisma) af en Uroxe. *VetAH* 1802, s. 279. Steglar af gumsar. *TVeterLandth.* 1877, s. 143. Först uppvärmdes hornet över en eld eller kokades, så att ”stegeln”, innanmätet, föll ut (*innan skedmakarna började med sitt arbete*). *Kulturen* 1959, s. 24.

STEGEL *ste³gel²*, äv. ⁴⁰ (ste'gel WESTE, stég'l DALIN), sbst.[2], n. (OPETRI *Kr.* 193 (c. 1540) osv.), äv. (numera bl. i bet. 1) r. l. m. (SCHULTZE *Ordb.* 4979 (c. 1755; *i bet.* 4), FOGELQVIST *ResRot* 154 (1926; *i bet.* 1) osv.); pl. =, ss. r. l. m. **-glar** ((†) pl. best. **-glana** *KFÅb. 1912*, s. 335 (1700)). (**stegel** (-eeg-, -gh-, -(e)ell, -egl) c. 1540 osv. **stejel-** i ssg 1907 (: stejelplatsen, *sg. best.; i bet.* 3). **stigel** 1670. **stägel** (-æg-, -ell) 1524—1730) [fsv. *staghl* (i bet. 4), sv. dial. *stejla, stejle* (i bet. 3); jfr fd. *stey(g)le, stegle* (ä. d. *steile, stegle*, d. *stejle*, d. dial. *stejl* (i bet. 2)), nor. *steile* (i bet. 4); till ett ord motsv. fvn. *stagl*, stegel (i bet. 4), till **STAG** (o. sannol. med en urspr. bet.: stake, påle, käpp); stamvokalen beror sannol. på inflytande från fsv. *stäghla* (se **STEGLA,** v.[1]). — Jfr **STEGLA,** sbst., **STEGLA,** v.[1], **STELA,** sbst.[1], **STALE**]

1) (tillf.) ringarm. Man såg .. (*ringarens*) muntra skjortärmar svänga upp och ned med stegeln och repet. FOGELQVIST *ResRot* 154 (1926). *Därs.* 156.

2) om ett slags fast fiskedon för gäddfångst; i ssgn **GÄDD-STEGEL.**

3) *fisk.* ställning för torkning av fisknät, bestående av störar nedslagna i marken o. upptill försedda med tvärgående pinnar, varpå näten hängs; jfr **STELA,** sbst.[1] 1. SCHRÖDER *Fiske* 10 (1900).

4) (förr) av ett hjul (horisontalt) uppsatt överst på en påle bestående ställning, använd vid verkställande av ett slags med tortyr förenat dödsstraff, varvid brottslingen (vanl. efter rådbråkning) fästes (gm lemmarnas inflätande i hjulekrarna) i hjulet o. fick dö där l. varvid efter rådbråkning o. kroppens delning var o. en av delarna uppsattes på var sin sådan ställning; äv. i (det mer l. mindre tautologiska) uttr. *stegel och hjul.* Drottningen ropte utöfver sin gård: / ”Walleboger skall kläda de steglena sju!” *SvForns.* 2: 178. Han skulle haffwa kommet wpa iiij stægel. OPETRI *Tb.* 38 (1524). Han bleeff satt på itt stegel för Westeråårs. DENS. *Kr.* 193 (c. 1540). (*Den domde*) blef medh yxen afrettettt ock här på banen satter opå fyro stegell. *BtÅboH* I. 4: 27 (1627). Giör man wåld å them, som skiepsbrott lidit, och dödar någon; warde råbråkad, och sedan lagd å stegel och hiul. *MB* 21: 3 (*Lag* 1734). Wi Carl Johan .. (*har*) i Nåder beslutat, att den i lagen utsatta skärpning af dödsstraff, medelst högra handens afhuggande samt den döda kroppens styckning och utsättande på stegel .. afskaffas. *SFS* 1841, nr 21, s. 1. (*De medicinska svindlarna i ä. tid*) slutade icke sällan sina dagar på stegel och hjul. FÅHRÆUS *LakH* 2: 34 (1946). *Anm.* till 4. Ordet har stundom (p. g. a. uttr. *stegel och hjul*) uppfattats ss. syftande enbart på pålen. Stegling bestod i kroppens styckande efter döden och stumparnes uppsattande på stakar (stegel). STRINDBERG *SvFolk.* 1: 323 (1882). SUNDÉN (1891). — särsk. *a*) övergående i bet.: straff bestående i (rådbråkning o.) placering på stegel, stegling; särsk. i uttr. *döma ngn till* (förr äv. *på* l. *under*) *stegel* l. *till stegel och hjul.* OPETRI *Kr.* 121 (c. 1540: dömde til stegel). Bleff så offtabemelte Her Peder Synnanweder effter Sweriges bescriffna lagh dömd till en forrädere till stegell och hiwll. SVART *G1* 114 (1561). (*För brodermord m. fl. brott*) wardt han dömdh till fyre stegell. *HH* XIII. 1: 44 (1562). *SörmlH* 16: 48 (1598: på). Dräpes någon med förgiörning och truldom, eller elliest mördas, tå straffes Mannen som sådant giör, til Stegel, och Kohnan til Eld. SCHMEDEMAN *Just.* 816 (1683). SCHRÖDERHEIM *PVetA* 1787, s. 18 (: under). Stegel och hjul och sen galgen, det vore mildaste straffet för dom (*som först bosatt sig på en viss olandig plats*). ROSENDAHL

Lojag. 115 (1956). *b)* (†) i bedyranden. *HH* XIII. 1: 104 (1563). The swarade sigh .. wilia wilkohra Halsen vnder Swerdet och Kroppen på Stegel och Hiuul. GIRS *G1* 115 (c. 1630). *2RARP* 15: 595 (1747). *c)* bildl.; särsk. [jfr *anm.* till **4** ovan] om ngt som tänkes ss. ett hjul. I varje själ står innelyckt ett stegel, / som rullar, rullar genom år och dar. *Julstamn.* 1926, s. 3.

Ssgr: **A:** (4) STEGEL-BACKE. (**stegel- 1563** osv. **stegle- 1588**) (förr) backe (se **backe**, sbst.^{3} **1**) med ett l. flera uppresta stegel. *2SthmTb.* 3: 234 (1563). — (4) -HJUL. (förr) (hjul hörande till) stegel. *Västerb.* 1936, s. 66. — -PLATS. plats med l. för ett l. flera stegel. **1)** *fisk.* till **3**. LUNDH *Strand.* 59 (1907). **2)** (förr) till **4**; jfr **-rum**. NORDSTRÖM *Luleakult.* 243 (1925). — (4) -RUM. (†) stegelplats (se d. o. **2**). FORSIUS *Phys.* 117 (1611). — (4) -SÄTTANDE, n. (numera föga br.) stegling (se **stegla**, v.^{1} **1**). ARNELL *Stadsl.* 46 (i *handl. fr.* 1727).

B (†. *Anm.* Möjl. är ordet i denna form ssg till **stegla**, sbst.): STEGLE-BACKE, se **A**.

STEGELBÖGLOR, pl., se **stighygel**. — STEGERHUS, se **stekarhus**. — STEGERS, se **sters**.

STEGHJUL *ste^{3}g-jul^{2}l*, sbst.^{2} (sbst.^{1} se sp. 11337), förr äv. STIGHJUL, n.; best. **-et**; pl. =. (**steg- (-gh-) 1750** osv. **stig- 1753—1845** (: Stighjuls Maschin). — Se för övr. HJUL) [jfr dan. o. nor. *stighjul;* (med försvenskning av senare leden) av t. *steig(e)rad*, ssg med *rad*, hjul; förra leden är ssgsform till *steigen*, stiga (se STIGA, gå, röra sig uppåt o. d.); formen **stig-** beror på anslutning till STIGA, gå osv. — Jfr STEGKLOVE]

1) *urmak.* i mekaniskt ur med pendel (se d. o. **1** *a*) l. oro (se d. o. **3**): kugghjul som vid varje svängning av oro l. pendel via dess ankare (se ANKARE, sbst.^{2} **II 3**) l. gånghake framvrider en kugge o. sålunda driver löpverket (tidvisarsystemet), gånghjul. *HusgKamRSthm* 1750, s. 573. Under det att steghjulet går ikring ett hvarf, gör pendeln duhbelt så många svängningar, som hjulet har tänder. ALMROTH *Karmarsch* 658 (1839). Strömslutningen *(i ett visst elektriskt ur)* sker genom ett å steghjulet anbringadt stift, som en gång hvarje hvarf kommer i beröring med en kontaktfjäder. *TT* 1899, Allm. s. 281. *Kulturen* 1954, s. 36.

2) (i fackspr.) i utvidgad anv. av **1**, om (kugg)hjul som rör sig stegvis (se d. o. **I 2**) o. överför en rörelse liknande den hos ett steghjul (i bet. **1**); i sht om sådant hjul hörande till ett visarverk. RINMAN 2: 779 (1789; *i uppfordringsspel*). Magnetmotstånden kunna inrättas för elektrisk avståndsmanövrering medelst motor med skruvväxel eller medelst ett steghjul, påverkat av solenoider, d. v. s. elektromagneter med rörliga järnkärnor. TRANEUS *Elektr.* 46 (1922).

Ssgr (till **1**; *urmak.*): **A** (numera föga br.): STEGHJUL-AXEL, se **B**.

B: STEGHJULS-AXEL. (**-hjul- 1842**) axel (se **axel**, sbst.^{1} **I 2**) på l. för steghjul, gånghjulsaxel. PASCH *ÅrsbVetA* 1842, s. 8. — -BOM. steghjulsaxel, gånghjulsaxel. *TT* 1899, Allm. s. 281. — -BRYGGA. jfr **brygga**, sbst.^{1} **5** *b*, **stegklove**. BERGQVIST o. HELLBERG *Horrmann* 7 (1881). — -DRIV. på steghjulets axel monterat mindre kugghjul som står i ingrepp med sekundhjulet i urets löpverk, gånghjulsdriv. *HusgKamRSthm* 1756—57, s. 491. BERGQVIST o. HELLBERG *Horrmann* 39 (1881). — -FIL. fil för filning av steghjul, gånghjulsfil. NORDFORSS (1805). ALMROTH *Karmarsch* 314 (1839). — -KLO. klo (se **klo**, sbst.^{1} **3** *f* slutet) på steghjul, gånghjulsklo; jfr **stegklove**. *HusgKamRSthm* 1769, s. 473. — -KUGGE. *Kulturen* 1954, s. 36. — -TAND. jfr **-kugge**. *VetAH* 1762, s. 231. — -TÅNG. tång använd vid arbete med steghjul, gånghjulstång. ALMROTH *Karmarsch* 256 (1838).

STEGJÄRN *ste^{3}g-jæ^{2}rn*, sbst.^{3} (sbst.$^{1-2}$ se sp. 11337, 11347), äv. STIGJÄRN *sti^{3}g-*, sbst.^{1} (sbst.^{2} se STIGA, v.^{3} *ssgr*), n.; best. **-et**; pl. =. (**steg- 1908** osv. **stig- 1896—1929**) [ssg med JÄRN; efter t. *steigeisen*; förra leden är ssgsform till *steigen*, stiga (se STIGA, gå, röra sig uppåt o. d.); formen **stig-** beror på anslutning till STIGA, gå osv., l. är ssgsform till d. o.] (i fackspr.) järnbeslag bestående av en platta med (vanl. 8—10) långa piggar (ev. med några framåtriktade), avsett att fästas under skodon för användning på skare l. is vid fjällvandring l. vid bergsbestigning. *TurA* 1896, s. 166. *(Kebnekaisejökeln)* är mycket farlig att bestiga, hvarför man aldrig bör bestiga den utan att hafva försett sig med stegjärn samt den för dylika turer nödvändiga linan. *Dars.* 1908, s. 315. Högbergningen *(i Alperna)* är ofta mycket mödosam, ja, livsfarlig. Ofta måste slåtterkarlen vara försedd med stegjärn och säkerhetsrep. *Ymer* 1941, s. 196. *TurA* 1951, s. 319.

STEGKLOVE *ste^{3}g-kla^{2}ve*, äv. *-klo^{2}ve*, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar**. [av STEG- i STEGHJUL, sbst.^{2}, o. KLOVE] (numera föga br.) klove (se d. o. **2** *e α*) vari ena tapphålet till steghjulet (se STEGHJUL, sbst.^{2}) l. gånghjulet är anbragt, gånghjulsbrygga; jfr STEGHJULS-BRYGGA, -KLO. *VetAH* 1762, s. 233. BJÖRKMAN (1889).

STEGLA, f.; anträffat bl. i sg. best. **-an**. (**stäglan**, sg. best.) [jfr sv. dial. *stejla*, d. *stejle*; till STEGEL, sbst.^{2}] (†) stegel (se STEGEL, sbst.^{2} **4**). Judde Hane bleff stäglagdt, och tå han fick see stäglan och såg huad död han schulle lida, bleff han död i reddoga förähn hans been bleffue bråckade. BRAHE *Kr.* 50 (c. 1585).

Ssg, se **stegel**, sbst.^{2} *ssgr* **B**.

STEGLA *ste^{2}gla^{2}*, v.^{1} **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**, **-ING**. (**stegl- (-ghl-) 1523** osv. **stigl- 1670**. **stägl- (-æg-) 1524—1740**) [fsv. *staghla*; jfr fd. *stæilæ* (a. d. *steyle*, d. *stejle*), nor. *steile*, fvn. *stegla*; till (ett ord motsv.) fvn. *stagl*, stegel (se STEGEL, sbst.^{2})]

1) (förr) med avs. på dödsdömd (o. avrättad) förbrytare l. sådan förbrytares lemmar: placera på stegel (se STEGEL, sbst.^{2} **4**); äv. med inbegrepp av föregående avrättning l. stympning l. rådbråkning l. delning av kroppen (jfr RADBRÅKA **1**); äv. bildl.; ss. vbalsbst. *-ing* äv. konkretare, om straffet att steglas. *G1R* 1: 48 (1523). Hemlighe mördare, och Kyrcketiwfwar beenbrytas (steglas). SCHRODERUS *Comenius* 669 (1639). Den afrättade och steglade mördaren Rasmussons bruntorkade hufvud och trasiga qvarlefvor, hvilka, uppsatta på höga stolpar och hängande öfver gamla hjul, ännu sutto qvar på Härskogs afrättningsplats. NORLIN *JagtmAfv.* 4 (1888). Så är med längtans bål och orons stegling / min bittra ungdom ändtligt genomliden. SIWERTZ *ULönn.* 81 (1906). *(J. J. Anckarström)* avrättades .. genom halshuggning och stegling, sedan han först slitit spö och mist högra handen. CARLSSON (o. ROSÉN) *SvH* 2: 255 (1961). — särsk. (tillf., skämts.) ss. en allmän beteckning för att bli

strängt straffad. ”Man får spotta och fisa och stjäla papper i denna lokalen, men rör man något på konservatorns arbetsbord, så blir man rådbråkad och steglad”. Så lydde den upplysning Josua gav mig. NEANDER *70År* 184 (*cit. fr. c.* 1869).

2) [sannol. med tanke på att steglets hjul liknar ett stunget O] (†) i p. pf. i adjektivisk anv., om runtecken: stungen. Däd steglade O giör Runaren sned, / uti dad ordet Söstur. BUREUS *Runa* B 1 b (1644).

Särsk. förb.: STEGLA UPP[10 4]. (om ä. förh., numera bl. tillf.) sätta upp (ngn l. ngns lemmar l. huvud o. d.) på stegel (se **stegel**, sbst.[2] 4), stegla. HAMARINUS *Wolff* B 2 a (1649).

STEGLA, v.[2] **-ade. (stegl- 1636 (: vpsteglat)—1705. stägl- 1663)** [sv. dial. *stegla*; sannol. eg. etymologiskt identiskt med STEGLA, v.[3], men liksom detta v. påverkat till bet. av STEGRA, v.[1]] (†) stegra (se STEGRA, v.[1]). **1)** = STEGRA, v.[1] **I 1.** *VDAkt.* 1665, nr 285 (*med avs. på ”skattebol”*). jfr UPP-STEGLA. **2)** = STEGRA, v.[1] **I 2.** Klagadhe det .. *(kyrkoherden i Skatelöv)* alt för högt will stegla PrästeRentorna begärar för Brudawijgning 6 m*(arke)*r S*(ilfwer)*m*(yn)*t och ett Skiortelarufft *(dvs. skjortlarft)*. *VDP* 1680, s. 204. jfr UPP-STEGLA. **3)** = STEGRA, v.[1] **I 3.** Dock kunde icke samma werdering, tå husesynen höls, fast än, den steglades i det högsta .. stiga högre än till 364 d*(ale)*r. 30 öra 16 p*(ennin)*g*(a)*r. *VDAkt.* 1705, nr 312. **4)** = STEGRA, v.[1] **I 4.** *VDAkt.* 1677, nr 218 (*med avs. på lön*). **5)** = STEGRA, v.[1] **I 5 *a*.** *VDAkt.* 1663, nr 417 (*med avs. på straff*).

STEGLA, v.[3] **-ade.** vbalsbst. -ANDE, -ING (MÖLLER (1790), HEINRICH (1814)). [sv. dial. *stegla (sig)*, *stegra sig*, gå med stora steg, stapla upp o. d.; till svagstadiet av STIGA, v.[3] (jfr STEG, sbst.[1], STEGA, v., STEGE), men påverkat till bet. av STEGRA, v.[1]] (†) refl., om häst: stegra sig (se STEGRA, v.[2] 1); äv. intr.: stegra (se STEGRA, v.[2] 1). SCHRODERUS *Comenius* Reg. (1639). *(Hästen)* steglade sig med hans maj:t *(dvs. K. X G.)*. KURCK *Lefn.* 98 (1705). THORILD *(SVS)* 4: 179 (1795: stegling). Hans häst steglade och kastade honom till marken. AFZELIUS *Sag.* X. 1: 165 (1864).

STEGLITS *ste⁴glits* l. *steglit⁴s*, äv. *ste³g~lit²s*, m. l. r.; best. **-en**; pl. **-er** (förr möjl. äv. att hänföra till sg. -litsa, ASTEROPHERUS 34 (1609; *uppl. 1909*) osv.) ((†) **-ar** FRANZÉN *Skald.* 1: 50 (1824), *VLitt.* 2: 293 (1902; *sannol. felaktigt för* **-or**)); l. STEGLITSA *ste³g~lit²sa* l. *steglit⁴sa* (stèglíttsa DALIN), förr äv. STEGLISA (stèglisa WESTE), f. l. r.; best. **-an**; pl. **-or** (WIVALLIUS *Dikt.* 104 (*c.* 1642) osv.) ((†) **-er**, se ovan). **(steeglijser, pl. 1619. steenglitzer, pl. 1671 (*sannol. felaktigt för* steeglitzer). stegelis- i ssg 1746 (: Stegelis-Hanen). steglijsan, sg. best. 1671. steglijsse *c.* 1580. steglis 1609 (: stegliser, *pl.*)—1759. steglisa *c.* 1642 (: Steglisor, *pl.*)—1854. steglissa 1847. steglisser, pl. *c.* 1645. steglits (-tz) 1538 osv. steglitsa (-tz-) 1640 osv. stegliza 1741. stieglitsor, pl. 1737. stiglijsa *c.* 1635. stiglisa 1623—*c.* 1817. stiglissa (-sz-) *c.* 1645—1734. stiglits (-tz) 1579—1905. stiglitsa (-tz-) *c* 1640—1875. stigliza 1741. stijglisa (-lijsa) *c.* 1635—1637)** [fsv. *steklissa*, ss. tillnamn; av (m)lt. *stég(e)liss(e)*, *stēg(e)litze*, m., motsv. mht. *stigeliz*, *stiglitz*, *stiglitze* (t. *stieglitz*), m., från slav. spr. (jfr tjeck. *stehlec*, pol. *szcygiel*, slov. *scegljec*), av ljudhärmande urspr.; jfr äv. ä. d. *stillitz(e)*, *stiglitz*, *stigelids* (d. *stillids*), nor. *stillits*, av lt. *stellits* (av (m)lt. *stég(e)liss(e)* osv., se ovan); formerna med stig- av t. *stieglitz* (se ovan)] *zool.* finkfågeln Carduelis carduelis Lin. (på grund av sin sång o. sina färger stundom hållen ss. burfågel). *VarRerV* 54 (1538). Låt qwittra, låt tittra, / Steglisor små. / Hoos granna Swanska Sädsärlor. WIVALLIUS *Dikt.* 104 (*c.* 1642). Öfver honom i trädens grenar sjöngo steglitsa och bofink. BACKMAN *Reuter Lifv.* 1: 4 (1870). Många .. fåglar ha fått namn efter sitt läte, sitt kvitter eller sina locktoner. Så har steglitsen kallats efter sin lockton stiglit. KOCK *SpråkFörändr.* 36 (1896). Som burfågel var steglitsan eftersökt. HALLNER *Skrivb.* 7 (1927). *DjurVärld* 10: 543 (1963).

Ssgr (*zool.*): STEGLITS-BASTARD. jfr **bastard**, sbst.[1] **2 *c*.** *AHB* 48: 16 (1871). — -BO. jfr **bo**, sbst.[1] **8.** *SAOL* (1900). ROSENIUS *SvFågl.* 2: 59 (1921). — -HANE l. -HANNE. jfr **hane**, sbst.[1] **2, hanne 1.** AKEN *Reseap.* 302 (1746). — -HONA. MOBERG *Gr.* 187 (1815). — -SISKA. [steglitsen är en siska] (†) steglits. ÖoL (1852). — -SLÄKTE(T). (föga br.) släktet Carduelis Briss., sisksläkte(t). *SvUppslB* (1935). — -UNGE. DALIN *FrSvLex.* 1: 527 (1842). HILLMAN *SpNov.* 46 (1896). — -ÄGG. *SAOL* (1900). ROSENIUS *SvFågl.* 2: 54 (1921).

STEGLÄDER, se **stigläder.**

STEGORT; anträffat bl. i sg. best. **-en. (steeg- CLETSCHER)** [av ä. t. *steigort*, av *steigen*, stiga, gå, röra sig uppåt o. d., o. ORT, sbst.[1]] (†) stigort. CLETSCHER *RelStKopparbg* 20 (1696).

STEGRA *ste³gra²*, v.[1] **-ade.** vbalsbst. -AN (se *avledn.*), -ANDE, -ING; -ARE (se *avledn.*). **(stegr- (-eeg-) 1600 osv. steigr- 1645. stigr- 1657. stägr- 1566—1723)** [sannol. av mlt. *stēgeren*, höja priset på (vara), höja sig, l. t. *steigern*, höja priset på (vara) o. d., öka, motsv. ä. nl. *steigeren*, till fht., mht. *steigen*, kausativum till *stigen* resp. *steigen* (se STIGA, gå, höja sig o. d.); formen **stig-** beror sannol. på anslutning till STIGA, gå, röra sig uppåt o. d. — Jfr STEGRA, v.[2]]

I. tr.

1) (†) med avs. på (handels)vara: öka l. höja priset (se PRIS, sbst.[3] **I 1**) på, fördyra; äv. med avs. på arbete (l. ngt annat som behandlas ss. en handelsvara); äv. i pass. närmande sig deponentiell anv.: stiga i pris; äv. med adverbiell bestämning angivande hur mycket priset höjes; äv. utan obj. (jfr **II**); äv. ss. vbalsbst. *-ing*, liktydigt med: prishöjning, prisstegring. STIERNMAN *Com.* 1: 192 (1566). Handwärckare och Embethzfolck blifwa nu så oskiäligen dyra, i dett dhe sitt arbethe stägra. *RARP* V. 2: 293 (1655). Alt *(som måste köpas)* stegrades på det högsta. NORDBERG *C12* 2: 361 (*i handl. fr.* 1713). Man kan taga ifrån en annan på mångahanda sätt .. äfwen så när den ene Borgaren .. stegrar sina waror för högt. BORG *Luther* 2: 657 (1753). Riksens Höglofl. Ständer hafwa tagit alla möyeliga mått mot böckers stegrande af Boktryckare, auctorer och förläggare. SCHÜCK *SvFörlBokhH* 2: 62 (*i handl. fr.* 1758). En olaga stegring och egenwillig otilbörlig dyrhet på Handtwerkeri-waror. *Förordn.* 30/4 1762, s. 3. Han ropade på åtskilligt vid auktionen, men blott för att stegra. WESTE *FörslSAOB* (*c.* 1817). Så ha våra bryggare stegrat sitt öl. SEHLSTEDT 3: 50 (1867). *(Jordbrukarna)* ledo af spanmålens vanpris under alla andra varors stegring. MALMSTRÖM *Hist.* 5: 26 (1877). — jfr FÖR-, UPP-STEGRA o. O-STEGRAD samt VARU-STEGRING. — särsk. *a)* i uttr. *stegrande som ngn stegrar på*

vara, prishöjning som ngn genomför på vara. *RARP* 1: 114 (1629). *b)* i utvidgad anv., med obj. betecknande mynt(sort): evalvera (se d. o. 1); äv. refl.: stiga (i värde); äv. (i ssgn NED-STEGRA) i utvidgad anv., i fråga om att devalvera. Wexelmyntetz stegrande. *RA* II. 2: 312 (1617). Rijkzdaleren är emot åthskillige mandater obilligt stegrat worden. *RARP* 4: 243 (1649). STIERNMAN 3: 344 (1665; *refl.*). Det straff, som förra Förordningar emot Waxelens stegring utsätta. *PH* 8: 7109 (1766).

2) med avs. på skatt l. tull l. annan pålaga l. avgift för ngt (t. ex. hyra): höja (se d. o. 6), öka; äv. utan obj. Sedan tull och besväringer opå köpmandz godz .. stegrede och förhögdhe äre. AOXENSTIERNA 2: 101 (1612). *RARP* 6: 104 (1657; *utan obj.*). Hwilke människor äro de skadeligaste för Staten? .. Alla de, af hwilka Finantzerne stegras och undersåtarena betryckas. *Weise* 2. 83 (1771). Stegra hyran för ngn. AUERBACH (1913). Stegrade skatter. *SvHandordb.* (1966). — jfr HYRES-, JORD-, RÄNTE-, SKATTE-STEGRING.

3) med avs. på pris (se PRIS, sbst.[3] I 1): höja (se d. o. 6), öka; äv. med avs. på prisnivå l. prisnotering o. d.; äv. utan obj.; förr äv. refl., om pris: stiga. Bonden hafwer .. stegrat köpet *(av kol i Bergslagen)* efter theras *(dvs. böndernas)* egen wilja. *Bergv.* 1: 124 (1646). *(Sv.)* kan och bör stegra priset på sit torrstens järn och koppar. POLHEM *Bet.* 1: 2 (1721). Kongl. Maj:ts Nådige Warning, Til Samtelige thes trogne Undersåtare, som handla med Miöl och Spannemål, emot en obillig stegring i Priset på samma Waror. Gifwen .. then 11 Junii 1746. (1746; *titel*). *Posten* 1769, s. 726 (*utan obj.*). Emellertid har mjölpriset stegrat sig till den grad, att man i sjelfva Jenisejsk för det närvarande betalar 7 Rub. 50 kop. pudet. CASTRÉN *Res.* 2: 272 (1847). *SvT* 1852, nr 16, s. 3 (*i p. pf., om prisnoteringar*). Den skriande bristen på varor och den stegrade prisnivån *(i Finl.)*. *Form* 1948, s. 1. Det stegrade tackjärnspriset. *Rig* 1950, s. 72. — jfr UPP-, ÖVER-STEGRA o. O-STEGRAD samt PRIS-STEGRANDE ävensom KURS-, PRIS-STEGRING.

4) med avs. på ngt som utgör ett ekonomiskt värde (räknat i pengar) l. en summa, t. ex. lön l. kostnad l. inkomst l. belopp: höja (summan av); äv. med adverbiell bestämning angivande hur högt värdet sättes. *Ersättning för stegrade levnadskostnader.* Samma renta (hvilken jagh väl hade förmodet åhn en gångh så högt att stägre). *OxBr.* 3: 37 (1622). Spinnare- och andre arbetslöners oskäliga stegring. *Förordn.* 30/4 1762, s. 2. Jöns *(kom)* att tjenstgöra uti kostallet i prestgården .. der hans lön stegrades till en dubbel uppsats af kläder, och åttatio daler silfwermynt. LOWÉN *Folkl.* 98 (1847). Länder, där man icke genom höga agrariska skyddstullar stegrat de större jordegarnes inkomster. *EkonS* 1: 392 (1893). Den nederländska banken hade den 25 juli 1914 en sedelcirkulation på 310 milj. floriner. Redan den 8 augusti var detta belopp stegradt till 461 milj. flor*(iner)*. CASSEL *Dyrtid* 66 (1917). Skogarnas stegrade värden. *Ymer* 1950, s. 101. — jfr UPP-STEGRA o. O-STEGRAD samt SKÖRDE-STEGRANDE ävensom IMPORT-, JORDVÄRDE-, LÖNE-, VÄRDE-STEGRING.

5) i allmännare l. mer l. mindre bildl. anv. av 1—4: göra (ngt) större l. högre (se HÖG, adj. 15), öka storleken l. omfattningen l. intensiteten l. styrkan o. d. hos (ngt), öka, höja (se d. o. 6); skärpa (se SKÄRPA, v.[1] 11); i sht med obj. betecknande känslor l. egenskaper; ofta i p. pf.; äv. i pass. närmande sig deponentiell anv. (se *f*) l. refl. (se *g*); äv. utan obj. *Stegra sina anspråk. Stegrad njuravsöndring. Hans smutsighet stegrade intrycket av hans förfall. Belysningen gav stegrad glans åt salens prakt. Möta en stegring av efterfrågan. Med stegrad livskänsla. Ett till fullt raseri stegrat missnöje. Under en allt mer stegrad spänning åsågs loppet.* *CupVen.* B 2 b (1669). Att så ljuft, som brådt, / Krydda bägarns saft, / Att i dubbelt mått / Stegra nöjets kraft, / Nalkas qvällen med sin afskeds-lag. ATTERBOM *SDikt.* 1: 45 (1837). Tala vackert! Bota sök ej ondt med ondt, / Att ej förderfvets börda stegra vidare! SPONGBERG *Soph.* 29 (1866). *(Minna Canth)* stegrar ofta sin medkänsla till sentimentalitet *(i sina noveller)*, och hon saknar artistisk smak. LINDBERG *FinNov.* 19 (1894). MJÖBERG *StilStud.* 142 (1911; *utan obj.*). Växtförädlingens förmåga att stegra skördarna och öka odlingssäkerheten. *SvGeogrÅb.* 1945, s. 80. Med eftertrycklig stegring säger .. *(C. A. Agardh)* i en av sina hyllningsartiklar till kvinnokönet: "Kvinnan är .. en förädling, en förfining, en sublimering av mannen". OLSSON *Fröding* 38 (1950). HEDBERG *DockDans.* 136 (1955; *i p. pf., om svårigheter*). — jfr FEBER-, GRAD-, KÄNSLO-, MINNES-, SKÖRDE-, TEMPERATUR-, TRYCK-STEGRING. — särsk.

a) med avs. på straff l. straffskala: skärpa (se SKÄRPA, v.[1] 9); äv. med avs. på uppställt villkor l. fordran o. d.: skärpa (se SKÄRPA, v.[1] 9 *a*); äv. med avs. på kurs o. d.: skärpa fordringarna i l. för. *(Adeln)* hemstelle samma Puncter .. *(om fredsvillkoren med Tyskl.)* Rikzens Regeringh och Rådh till att stägra eller lindra effter tidernas tillstånd. *RARP* 2: 209 (1636). Lärokurserna .. *(ha)* i vissa ämnen blifvit något stegrade. *BerRevElLärov.* 1843, s. 15. Skyhögt stegrar du straffet blott. SPONGBERG *Soph.* 17 (1866). *(Kant)* stegrade sitt yrkande, att människan ej borde göra afseende på en handlings följder för hennes lycksalighet ända därhän, att *(osv.)*. NYBLÆUS *Forskn.* I. 2: 132 (1875). *(Fangelsekommendanten)* skulle icke våga säga .. *(fångarna)*, att fordringarna *(på dagsverke)* blifvit stegrade. DE GEER *Minn.* 1: 140 (1892). CANNELIN (1921; *med avs. på straffskala*).

b) (†) i uttr. *stegra sitt sinne*, få ökat självförtroende l. bli högmodig l. självsäker. TRUDEEN *Vitt.* 285 (1691).

c) (mera tillf.) pregnant: i sin inbillning öka l. förstora (ngt). Almquist var .. i mångt och mycket en fantasiens martyr, som stegrade sina motgångar till måttlösa proportioner. *3Saml.* 5: 111 (1924).

d) föra l. bringa (ngt) upp på en högre (moralisk l. intellektuell l. konstnärlig o. d.) nivå, höja (se d. o. 2 *a γ δ'*). Försöken / At höra utan skräck mit ödes Morde-Skri, / Och stegren Eder dygd mot lyckans raseri. KNÖPPEL *Reg.* 58 (1741). Den obundna berättelsen var äfven hos våra ättfäder stegrad till konst. RYDQVIST i *2SAH* 12: 312 (1827). Ett verk *(dvs. "Lady Chatterley's lover" av D. H. Lawrence)*, som i sexuallivets på samma gång fördjupande och stegring såg källan till ett rikare andligt liv. HELLSTRÖM *RedKav.* 10 (1933).

e) [jfr motsv. anv. av t. *steigern*] (numera föga br.) komparera (se KOMPARERA, v.[1] 2); särsk. ss.

vbalsbst. *-ande* o. *-ing*: komparation (se KOMPARATION, sbst.[1] 2); äv. med avs. på språkljud: låta l. få att undergå förändring gm l. vid komparation (i sht i pass. l. p. pf.). *Trendelenburg GrSpr.* 105 (1801: Stegring). I det hela taget råder, i afseende på enskilda ords stegrande på det ena eller andra viset, en vacker endrägt mellan *(isländska o. fornsvenska)*. RYDQVIST *SSL* 2: 434 (1860). Vid Ny-T*(yska)* ferner, fernst, förtjenar öfvervägas, huru vida deras n, som jemväl ingår i positiven, står för stegradt m. *Därs.* 451. Om stegring av adjektiv och adverb. CEDERSCHIÖLD *Framtidssv.* 158 (1917). — jfr GRAD-STEGRING.

f) i pass. närmande sig deponentiell anv.: stiga, höjas, öka(s); äv. motsv. *d*. *Hans ovilja stegrades till hat*. SCHMEDEMAN *Just.* 296 (1653; *om bötessumma*). När ändtligen i November 1724 den högtidliga förlofningen mellan hertigen *(dvs. K. XII:s systerson Karl Fredrik av Holstein-Gottorp)* och czarens dotter *(Anna)* gått i fullbordan, stegrades det Holsteinska partiets förhoppningar *(i Sv.)* till det yttersta. MALMSTRÖM *Hist.* 1: 267 (1855). Min nyfikenhet stegrades. LAGERGREN *Minn.* 5: 30 (1926). Ämnesomsättningen stegras i fjäll- och havsklimat. BOLIN *VFöda* 159 (1933). En iver, som stegrades till hånförelse. RICHTER *GeogrH* 133 (1959). — särsk. i fråga om ljud l. ton(fall): öka i ljudstyrka l. tydlighet, bli starkare l. kraftigare l. distinktare. I den mån .. *(Geijer vid sina föreläsningar över Människans historia)* fattades af sitt ämne, eldades blicken, och tonen stegrades så, att den i vissa ögonblick fick en genomträngande kraft. NYBLÆUS *Forskn.* 2: 286 (1881). Febrilt och infernaliskt stegras bruset, / det tornar upp sig – sjunker sedan. EDFELT *Slagf.* 107 (1952).

g) refl.: stiga l. växa l. höja sig l. öka(s); äv. motsv. *d, f* slutet. I privatpalatset stegrar sig boningshuset till idealitet. LJUNGGREN *Est.* 2: 276 (1860). Den högsta produkt, hvartill hans *(dvs. F. M. Franzéns)* poetiska kraft någonsin stegrade sig. CYGNÆUS 4: 384 (1872). Från timme till timme stegrade sig .. *(jägarens)* beundran och åstundan att kalla en .. *(viss jakt-)*hund sin egen. KNÖPPEL *SvRidd.* 191 (1912). Det hela stegrade sig till ett inferno av pulserande soulmusik, skrik *(osv.)*. LUNDELL *Jack* 34 (1976).

h) (föga br.) i p. pf. i n. sg., ss. adv., förstärkande: mycket, allt mer o. d. Dagliga tillgången *(av livsförnödenheter)* .. sådes till stegrat uppskörtande priser. HÖGBERG *JesuBr.* 2: 160 (1915).

i) ss. vbalsbst. *-ing* i utvidgad anv. *α) språkv.* om klimax (se d. o. 1). ENBERG *SvSpr.* 388 (1836). Intrycket kan förstärkas även genom en gradvis fortgående stegring, s. k. klimax. WELLANDER *RiktSv.* 85 (1939). *β)* konkretare, om var o. en av färgnyanserna i regnbågens spektrum. Hur strålande belåtna voro ej gubbarna, när de fingo måla sina skutor riktigt granna i alla regnbågens stegringar. HEIDENSTAM *Skog.* 86 (1904).

II. (†) intr. 1) motsv. **I 1**, om vara: stiga i pris. Menandes .. att kopparen skulle stegra om man prolongerade interesset ännu på 6 månaders tijdh. *RP* 3: 290 (1633). 2) om byggnad: resa sig (högt upp); i den särsk. förb. STEGRA UPP.

Särsk. förb.: STEGRA UPP[10 4], äv. OPP[4]. jfr **uppstegra**. 1) (†) till **I 1**: höja priset på (vara). SEHLSTEDT *Utk.* 29 (1857). 2) till **I 2**, = **stegra**, v.[1] **I 2**. KLINT (1906; *med avs. på hyra*). 3) till **I 3**, = **stegra**, v.[1] **I 3**. CHYDENIUS 144 (1765; *med avs. på priskurs*). *(Hökarboden har lagts i aska.)* Då skall man se, att priset opp / Skall stegras, i ett enda hopp, / Tre skillingar på marken. ALMQVIST *Hect.* 17 (1814). 4) (†) till **II 2**, om byggnad: resa sig l. höja sig o. d. Lät förstar sina slott högst stägra opp i väder. TRUDEEN *Vitt.* 259 (1687).

Ssgr: (I 5 *e*) STEGRINGS-ADVERB. (numera föga br.) adverb använt för komparation. De enkla *(franska)* stegringsadverben plus och moins. LIDFORSS *FrSpr.* 206 (1867). —(I 5 *e*) -BAR. (numera föga br.) om ord: som kan kompareras. NORDVALL *Modersm.* 58 (1863). — (I 5 *e*) -FORM. (numera föga br.) komparationsform, gradform. NORDVALL *Modersm.* 55 (1863). ÖSTERGREN (1946; *betecknat ss. sallsynt*). — (I 5) -FÖLJD. följd (se d. o. 4 *b, c*) kännetecknad av stegring (t. ex. av svårighetsgraden). *LbTopogr.* 103 (1907). — (I 5 *e*) -GRAD. (numera föga br.) komparationsgrad; förr äv. i sg. best., speciellare, om den positiva (se **positiv**, adj. 2) gradformen av adj. o. adv. CAVALLIN (1876). NOREEN *VS* 5: 486 (1909; *speciellare*). — (I 5) -HASTIGHET[-002], av. [-200]. *EkonT* 1939, s. 46. — (I 2—5) -PERIOD. period (se d. o. 2, 3) kännetecknad av stegring; särsk. till **I 3**. Tre utpräglade stegringsperioder *(på börsen)* i New York i år. *SvD(A)* 16/10 1938, s. 23. — (I 2—5) -PROCENT. procent varmed stegring sker. *EkonT* **1915**, s. 320 (*i fråga om sedelutgivning*). DE GEER *SvNatRiked.* 1: 164 (1946; *i fråga om konsumtion av elkraft*). — (I 2—5) -TAKT. takt l. fart vari stegring sker; i sht till **I 5**. *EkonT* **1945**, s. 164 (*i fråga om nationalinkomst*). Stegringstakten i elförbrukningen. *Därs.* **1960**, s. 96. — (I 2—5) -TENDENS. CASSEL *Dyrtid* 82 (1917; *i fråga om sedelcirkulation*).

Avledn.: STEGRAN, sbst.[1], r. l. f. till **I 2—5**: stegring; särsk. till **I 5**, om höjning av fordringar i något avseende. *Verd.* **1889**, s. 117. — STEGRARE, m.//ig. särsk. (numera bl. tillf.) till **I 1, 3**: person som stegrar l. brukar stegra l. är benägen för att stegra priser (på varor). SERENIUS Ff 1 b (1734). De böcker, för hvilka intet värde är utsatt, önskar jag erhålla till hvad pris de gå *(på auktionen)*, hvilket likväl ingen stegrare bör få veta. *VLBibl.* Brev 8/3 1822. LoW (1889).

STEGRA *ste³gra²*, v.[2] -ade; äv. (i bet. 3 *a*) STEGRAS *ste³gras²*, v. dep. -ades. vbalsbst. -AN (se *avledn.*), -ANDE, -ING. [sannol. av mlt. *sik steigeren*, stegra sig, uppresa sig, motsv. nl. *steigeren* (i bet. 1); etymologiskt identiskt med STEGRA, v.[1] — Jfr STEGLA, v.[3]]

1) refl., i sht förr äv. intr., om häst: (självsvåldigt l. okynnigt l. otyglat) resa sig på bakbenen; ngn gg äv. om tjur; jfr STEGLA, v.[3] SWEDBERG *Ordab.* (1722; *refl.*). Han ledde modigt fram / En ilsken tjur som stegrade sig vildt / Och stångade med hornen. COLLAN *Dikt.* 13 (1864). WRANGEL *HbHästv.* 188 (1885: stegring). Tag bläsen som stegrar i spiltan och slår. HEIDENSTAM *Dikt.* 208 (1895). Hästen blev skrämd av spårvagnen, stegrade sig, gick över och *(osv.)*. HENNING *HbgMinn.* 2: 52 (1953). En ryttare på stegrande häst. *Kulturen* **1972**, s. 7. — särsk. (numera bl. tillf.) i utvidgad anv., om person: häftigt resa sig upprätt (o. slå upp armarna). En kula träffade honom i pannan .. Mäenpää stegrade sig som om han försökt falla uppåt. *FemFinFörf.* 44 (1974).

2) (numera föga br.) tr., om ryttare l. tygel o. d.: få (häst) att stegra sig. Tvenne tyglar stegra också hästen. EHRENGRANAT *Ridsk.* II. 1: 31 (1829, 1836).

3) i oeg. l. överförd anv. av 1, om föremål (i sht om fordon o. d.): resa sig med främre änden upp i luften; äv. ss. dep. (se *a*). Man har .. sökt att på olika sätt motarbeta lavettens stråfvan att stegra sig. *KrigVAH* 1897, s. 168. *(Flyg-)*maskinen stegrar sig .. ena vingen är skadad. ÅNGSTRÖM *KrigLuft.* 82 (1915). Vänstra handen kan fatta bakom mynningen med tumgreppet bakåt för att motverka kulsprutepistolens stegring *(vid eldskur)*. *HbHemvärn.* 1: 157 (1950). *JordbrFörenBl(C)* 1960, nr 15, s. 16 *(om traktor)*. — särsk. *a)* (mera tillf.) ss. dep.: stegra sig (se 1). Ser du Karlavagnen stegras, sträcka fimmelstången norrut, / aktersätet emot söder. COLLINDER *Kalev.* 177 (1948). *b)* i utvidgad anv. om vind: stiga l. höja sig (i luften). Oceanens vindar tvingas till stegring genom Sierra Nevadas .. kedja. *SvdsvGeogrSÅb.* 1925, s. 41.

4) i mer l. mindre bildl. anv. av 1, företrädesvis med tanke på att sinnet mer l. mindre instinktivt uppreser sig mot ngt, refl., om person: upprört l. i protest uppresa sig l. göra motstånd l. upprört protestera l. sätta sig på tvären (jfr 1 slutet); ofta med bestämning inledd av prep. *mot* l. *(in)för*; äv. om ngt sakligt (mer l. mindre personifierat), särsk. om ngns sinne l. känsla o. d.; äv. intr. Där finnes särdeles sinnen i werlden .. istadige sinnen som resa sig å ända och stegra sig för sanningen. LAGERSTRÖM *Moliere Gir.* 30 (1731). *(Vårt modersmål)* är till och med benäget att stegra sig mot ottave rime. BEMALMSTRÖM 7: 197 (1856). Då *(dvs. vid en vindby)* stegrade sig böljan vred / Och vräkte sig på stup / Samt ryckte slupen med sig ned / Uti det gröna djup. CVASTRANDBERG 1: 314 (1862). Den stegrande skutan / stannar som tveksam högst på *(en vågkam)*. ENGSTRÖM *Lif* 133 (1903, 1907). Jag förstår tillfullo dem, som stegra sig inför det kemiska kriget. *SvD(A)* 1929, nr 84, s. 12. ZILLIACUS *Aischylos Prom.* 101 (1931; *i bild*). Anmärker man för mycket *(vid korrekturläsning)*, stegrar sättarna sig, då de anser att vissa rättelser är obehövliga. *Typografminn.* 167 (1952). Den lilla bergslagsstaden stegrade sej som en cirkushäst över tältaffärer och torgstånd och gav alla möjliga dialekter och låten ifrån sej *(under höstmarknaden)*. *TurÅ* 1954, s. 186.

Ssgr: (3) STEGRINGS-MOMENT. (föga br.) i fråga om flygplan: moment (se d. o. 1) av stegring. SÖDERBERG *PrFlygl.* 1: 25 (1935). — (1) -OVANA^{-020}. ovana att stegra sig. *KrigVAT* 1839, s. 291. — (3) -RÖRELSE. (föga br.) i fråga om flygplan. SÖDERBERG *PrFlygl.* 2: 26 (1939). — (3) -SKYDD. (i fackspr.) skydd (se d. o. 2 *b* slutet) mot stegring (hos fordon). *JordbrFörenBl(C)* 1958, nr 17, s. 11 *(för traktor)*.

Avledn.: STEGRAN, sbst.[2], r. l. f. (i vitter stil, mera tillf.) till 1: stegring. BREDBERG *BortBerg.* 54 (1916).

STEGRAHUS, se **stekarhus**. — STEGRAN, sbst.[1-2], se **stegra**, v.[1-2] *avledn.* — STEGRARE, se **stegra**, v.[1] *avledn.* — STEGRAS, se **stegra**, v.[2] — STEGREM, se **stigrem**. — STEIGRA, se **stegra**, v.[1]

STEINBRASS, m. l. r. [sannol. av t. (dial.) *steinbrachsen*, av *stein*, sten (se STEN, sbst.) o. *brachsen*, braxen (se BRAXEN); jfr ä. d. *stenbrasen*, nl. *steenbraasem*] (†) fisken Abramis brama Lin., braxen. BBERGIUS *PVetA* 1780. 2: 183.

STEJ, se **stå**. — STEJA, se **ståa**, v. — STEJEL-, se **stegel**, sbst.[2] — STEJS, se **sters**.

STEK *ste⁴k*, sbst.[1], r. l. m. l. f.; best. -en; pl. -ar (SCHRODERUS *Waldt* 62 (1616) osv.) ((†) -er *KryddRSthm* 1589, s. 18, *HovfortarSthm* 1682, s. 696). (**steck** (-ch) 1555—1735 (: Steck spett). **steeck** 1559—1639. **steek** 1541—1738 (: Steekspett). **stek** 1529 (: Stekespit) osv. **stekiar**, pl. 1616. **stekie-** i ssgr 1607 (: stekie foot)—1678 (: stekiewendare). **stekier**, pl. 1589. **-stick** 1557 (: lamba stick)) [fsv. *stek*, f.; jfr fd. *stegh* (d. *steg*), nor. *stek*, fvn. *steik* (nor. dial. *steik*), alla f.; till stammen i (sannol. avledn. av) STEKA, v.[1]; jfr äv. eng. *steak*, från nord. spr. — Jfr BIFFSTEK] (utskuret) stycke kött som skall stekas l. stekes l. är stekt; äv. om helt, avlivat mindre djur (äv. fågel, förr äv. fisk) som skall stekas osv. (numera i sht ss. senare led i ssgr); äv. dels ss. ämnesnamn, dels ss. maträtt. *Fet, kall, mager, mör, saftig, seg, torr stek. En skiva stek. Bryna en stek. Skära för av steken. Vi skall ha stek till middag. Jes.* 44: 16 (*Bib.* 1541). Den andra Anrättningen Steekerna .. kalchoner .. Tiadrar .. Harar .. Hons .. Gåås .. Sydenschwantzar. *HovfortarSthm* 1664, s. 31. Sitt ner, Mon Cher Ami, Hvad vill du ha, befall, / Jag har kottletter, fisk och stek fast hon är kall. *SthmNöj.* 3 a (1769). Stekarne äro af två slag: af kött och af fisk. De förra bestå af höns eller vildt; de senare af fisk af något utsökt slag. HAGDAHL *Kok.* 56 (1879). Pålägget utgöres ofta av .. rester från skafferiet såsom stek, fisk, sallad. *StKokb.* 113 (1940). Det blir broiler i stället för stek, margarin i stället för smör *(på grund av höjda matpriser)*. *DN(A)* 11/11 1964, s. 1. — jfr AND-, BJÖRN-, BOG-, FÅR-, GRIS-, GRYT-, GÅS-, HAR-, HJORT-, HÖNS-, JUL-, KALV-, KILLING-, KYCKLING-, LAMM-, LÅR-, NJUR-, NÖT-, OX-, PLOCK-, REV-, REVBENS-, ROT-, RULL-, RUMP-, RABOCKS-, SLOTTS-, SMÅ-, SPETT-, SUR-, SVIN-, TJÄDER-, UGNS-, ÄLG-STEK m. fl. — särsk.

a) i ordspr. o. ordspråksliknande uttr. Thet är en arm steek som inthet dryper aff. *SvOrds.* C 3 a (1604). Kattan som sleker spadet, måste man intet förtroo steken. HIÄRNE *2Hskr.* 194 (*c.* 1715). Annan mans stek är alltid fet. GRANLUND *Ordspr.* (*c.* 1880).

b) (†) i uttr. *fransyska steken*, om fransyskan (se FRANSYSKA 3). WIDEGREN 896 (1788).

c) (†) i uttr. *engelska steken*, om rostbiff. MÖLLER (1790, 1807). NORDFORSS (1805).

d) i uttr. *nappa stek*, se NAPPA, v. 1 *d*; förr äv. i uttr. *nappa en stek* l. *nappas om stek*, oeg. l. bildl. Med tig hon *(dvs. lattjan)* Lust hafwer att nappa en Steek, / Att swulten tu blifwer, Tom, Mager och bleek. TÖRNEWALL E 1 a (1694). Han *(dvs. Simson)* tänckte: kommer jag först i ehrt swågerlag, / Wi få wäl nappas sehn om stek en annan dag. KOLMODIN *QvSp.* 1: 284 (1732).

e) i oeg. l. mer l. mindre bildl. anv. (jfr *d*); särsk. i uttr. *vända på steken*, se ngt från motsatt håll l. synpunkt o. d. *VadstATb.* 44 (1580). *(J. III:s liturgi)* ähr een steek som illa luctar. *KyrkohÅ 1902*, MoA. s. 39 (*c.* 1595). *(Judarna äro handelsmännens måklare)* och kan så intet annars vara, än att något måste flyta dem till af steken, de så flytta händer emellan. ENEMAN *Resa* 1: 47 (1711). Hvad är orsaken till folksam-

lingen här? – frågade han .. Det är ett beslag och det är en fet stek som tulln fått i dag. BLANCHE *Valn.* 544 (1847). Jag har läst att yrkesmördare oftast ska vara mindre blodtörstiga än amatörer. .. Om vi vänder på steken och tar en typisk amatör *(osv.)*. SJÖWALL o. WAHLÖÖ *Brandb.* 183 (1969). — särsk. *α*) om djur (l. människa) som jagas l. sökes ss. villebråd l. föda. En gång skämtade han leende om huru han skulle bedraga maskarna, hvilka i honom väntade sig en fet stek, och fingo bara ben och skinn. KLILLJEBJÖRN *Hågk.* 48 (1838); jfr *ε β'*. De tilltänkta stekarna *(dvs. får o. hästar, som en björn lurade på)* var inlästa. EDSTRÖM *Mossgrönt* 1: 81 (1950). *β*) (†) i uttr. *laga till en stek för ngn* l. *ärna ngn en stek*, göra upp räkningen med ngn (se RÄKNING 1 *c β α'*), ämna ge ngn betalt för gammal ost. LIND 1: 451 (1749: laga til). DENS. (: ärnar). *γ*) (numera mindre br.) i uttr. *dansa* l. *sitta för stek*, betecknande att ngn (ss. en formell skyldighet l. i enlighet med konvenansens krav) utför ngt för att erhålla fördelar o. d.; jfr STEK-DANS. KNORRING *Skizz.* I. 1: 45 (1841: sitta). OXENSTIERNA *Kad.* 63 (1843: dansa). *δ*) [jfr t. *der braten riechen* l. *merken*] (†) i uttr. *lukta* l. *marka steken*, ana oråd (se d. o. I 5 *a*), ana ugglor i mossen (beträffande ngt). *Weise* 141 (1697: märckte; *äv. i uppl.* 1769; *t. orig.*: merckte den Braten). Jag hade luktat steken. EURÉN *Kotzebue Orth.* 3: 51 (1794; *t. orig.*: ich hatte den Braten gerochen). *ε*) (numera bl. tillf.) om person; utom i *α'* särsk. om död person (lik). Iag skulle wäl sjelf, såsom i förra tijder, Eder Gode Herrar alt wijsa *(vid dissektion)*: men såsom min maga begynner nu åldras, så fördrager han intet mera så friska stekar. RUDBECK *Bref* 149 (1677). särsk. *α'*) om person som eftertraktas l. åtrås l. begäres av person(er) av motsatt kön. *CupVen.* A 5 a (1669). Det *(dvs. en ung flicka)* är ej stek för sådan gammal Turk. ENVALLSSON *Tunbind.* 10 (1781). *β'*) (i sht i vitter stil) om fallen kämpe l. soldat (tänkt) ss. föda för korp l. örn l. varg o. d. *(Kämpen kvad:)* Then stora örnen / Warder iag till steek. VERELIUS *Herv.* 72 (1672; *fvn. orig.*: þeim gief eg Erni / Efstum brader); jfr *α*. "Halt", skrek han, "gossar, tagen stöd af träden / Och mejen skocken, som man mejar säden; / Skarpt korn, kall sigtning! Här får korpen stek." RUNEBERG 5: 52 (1860). *ζ*) ss. nedsättande personbeteckning; ss. senare led i ssgn HAMMEL-STEK.

Ssgr (*Anm.* Vissa av nedan anförda ssgr kan äv. hänföras till **steka**, v.[1] **I 1**; jfr äv. **steka**, v.[1] *ssgr*): **A:** STEK-BEN. ben (se **ben**, sbst.[1] **I 1** *a*) i l. från stek. LANGLET *Husm.* 179 (1883). — (*e γ*) -DANS. (numera föga br.) skyldighetsdans. *KaptPuff* 1864, nr 14, s. 4. SÖDERSTRÖM *Upps.* 92 (1937; *om förh. på 1880-talet*). — -DOFT. jfr **doft II 3** o. **-lukt.** TORNBLOM *Livsöd.* 178 (1915). — -DOPP. (i vissa trakter, i sht förr) dopp (se **dopp**, sbst.[3] **1**) erhållet gm stekning l. från stek. *Uppl.* 2: 365 (1908). — -FAT. (stek- 1709 osv. steke- 1579) fat (se d. o. **3**, **3** *d*) för l. med stek. *VadstÅTb.* 22 (1579). — -FETT. fett erhållet av stek l. erhållet l. använt vid stekning; jfr **-flott.** *Oec.* 13 (1730). NILSSON *HistFärs* 25 (1940). — -FLOTT. (stek- 1730 osv. steke- c. 1710) jfr **flott**, sbst.[2], o. **-fett.** VALLERIA *Hush.* 33 (c. 1710). Ssg: **stekflotts-lukt.** jfr **lukt 2.** EDLUND *Chandler Syst.* 269 (1950). — -FLOTTIG. [jfr **-flott**] belagd med stekflott. BERGMAN *Mark.* 51 (1919; *om lappar*). — -GAFFEL. gaffel att (vid uppskärning fasthålla o.) servera (l. under stekning hantera) stek med. *BouppSthm 1685*, s. 145 b (1684). — -GUBBE. (†) middagsgäst som satt vid värdinnas högra sida (o. bl. a. hjälpte till att skära för stek?). Till slut föreslås af värdinnans högra granne, en af "stekgubbarne", de som ha förtroendet att sitta på denna hedersplats, en skål för värdfolket. LUNDIN *NSthm* 328 (1888). — -KAMMARE. (stek- 1697—1736. steke- 1697) (förr) kammare (se **kammare**, sbst.[2] **2** *c*, *e*) för förvaring av stek l. där stekning sker. *HovförtärSthm* 1697 A, s. 2537 b. *Dærs.* 1736, s. 2827. Ssg: **stekkammar-**, äv. **stekkammare-dörr.** (förr) *HovförtärSthm* 1722 A, s. 1042. — -KNIV. (speciell) kniv för uppskärning av stek. HALLSTÉN o. LILIUS (1896). — -KUPA. (numera bl. i skildring av ä. förh.) kupa (se **kupa**, sbst. **9** *a*) för stek. STRÅLE *RörstrH* Bil. 18 (1879). — -LUFT. (†) steklukt; jfr **luft**, sbst.[2] **9.** LUCIDOR *(SVS)* 431 (1674). — -LUKT. [fsv. *steklukt*] lukt från stek l. ngt stekt l. uppkommen vid stekning; äv. oeg., om liknande lukt; jfr **-doft** o. **-os.** SCHERPING *Cober* 2: 203 (1737). MOBERG *Sedebetyg* 69 (1935; *oeg.*). — -LÅT. (förr) vid bröllop: låt (se **låt**, sbst.[3] **II 5**) spelad då steken bars in. *Landsm.* XVIII. 7: 17 (1910). *SohlmanMusiklex.* (1952). — -OS. jfr **os**, sbst.[2] **1**, o. **-lukt.** *VetAH* 1743, s. 9. Det läckra stekoset trängde ut genom dörren. DELBLANC *Prästk.* 151 (1963). — -OSANDE, p. adj. som osar av stek l. stekning. ÖSTERGREN (1946; *om kökskammare*). — -RIM. (förr) rim (se **rim**, sbst.[2] **1**) som framsades under måltiden, då stek serverades; jfr **gröt-rim, lever-rim.** NORLIND *AllmogL* 603 (1912). — -SKIVA. skiva (se **skiva**, sbst.[2] **1**) av stek. HÖGSTEDT *KokB* 293 (1920). — -SKÅP. **1**) (numera knappast br.) skåp (se **skåp**, sbst.[1] **1**) för förvaring av stek l. stekt mat. *HovförtärSthm* 1705 A, s. 1490. CANNELIN (1921). **2**) *kok.* stor skåpliknande elektrisk ugn (för storkök). *UNT* 14/1 1939, s. 9. — -SPAD. (stek- 1913 osv. steke- 1664) spad från stek l. erhållet vid stekning. *Salé* 16 (1664). — -SÅS. till stek serverad (avredd) sås; äv. om stekspad l. sky (se **sky**, sbst.[3]) erhållen vid stekning. WARG 254 (1755). LANGLET *Husm.* 366 (1884; *om stekspad l. sky*). *IllSvOrdb.* (1955; *äv. om sky*). — -VÄNDARE. (stek- 1603 osv. steke- 1539—1686) **1**) om person som (i sht förr äv. yrkesmässigt) vänder stek på stekspett. *KlädkamRSthm* 1654, s. 315. Jacques Stekvändare, min son, sade min godemästare. SÖDERBERG *France DrottnGåsf.* 67 (1899). *SvFolket* 9: 408 (1939; *i skildring av förh. c. 1830*). särsk. (†) bildl. Then kocklere, huilcken man kaller M. Hemmerlin, *(blir)* vti hans egen kocklespeell medh rette en stekewändere nämbd. *KyrkohÅ 1909*, MoA. s. 63 (1539). Sij jag finner en bok här ibland, som jag tycker om at läsa uti .. Den Politiska Stekwändaren. LAGERSTRÖM *PolKannstöp.* 49 (1729). *BL* 17: 291 (1849; *oeg.*). **2**) (i sht förr) med (en axel utgörande) stekspett försedd apparat varmed stek (automatiskt) vänds (särsk. om sådan apparat driven med lod); äv. inskränktare, om stekspett. *BouppSthm* 8/4 1603. BELLMAN *(BellmS)* 10: 60 (1787; *om stekspett*). Ett slags stekvändare .. som drifves endast af den uppåt skorstenen stigande luftströmmen. *Hygiea* 1842, s. 600. särsk. bildl. I sanning icke ny *(sol)*, utan alltjemt den gamla uppskurade messingstaflan på tidens graflampa, den förrostade him-

melska stekvändaren som ideligen drejas omkring på det att vi alla måtte bli genomstekta. TEGNÉR *Brev* 4: 11 (1826). TORNEROS (*SVS*) 2: 83 (1827; *om jordaxeln*). 3) [jfr 2] (†) skämts., om dåligt l. klumpigt (fick)ur; jfr **rova**, sbst. 1 *f β*. *VDAkt.* 1794, s. 29. Han har en stekvändare, som han dageligen tummar. WESTE *ForstSAOB* (c. 1817). Ssgr: **stekvändar-**, äv. **stekvändare-lina.** till **-vändare 2**; jfr **lina**, sbst.¹ SERENIUS Dd 3 a (1734). **-lod.** till **-vändare 2**; jfr **lod**, sbst.⁴ 9. NORDFORSS (1805). **-pojke.** till **-vändare 1, 2**; jfr **pojke 1** *b*. ARNELL *Smith Hilt* 1: 174 (1829). — **-VANDEL.** (†) stekvändare (se d. o. 2). *BouppiSthm 1668*, s. 51 (1667).

B (i vissa trakter, bygdemålsfärgat): **STEKE-DUK.** (†) duk (se d. o. 2) använd till (förvaring l. avtorkning av) stek. *HovförtärSthm* 1683, s. 1244. — **-FAT, -FLOTT, -KAMMARE**, se **A.** — **-SEJARE.** (†) med lod driven automatisk stekvändare?; jfr **sejare**, sbst.¹ *d*. Stekespett medh foot . 1 st. Stekeseger . 1 st. *BouppiSthm* 25/4 1646. — **-SPAD, -VÄNDARE**, se **A.**

STEK *ste⁴k*, sbst.², n.; best. -et; pl. =. [vbalsbst. till **STEKA**, v.¹] om stekande hetta l. värme, i sht solhetta (jfr **STEKA**, v.¹ I 2 c); i sht i ssgn **SOL-STEK**; jfr äv. **SOL-STEKA**, sbst. Solen gassar, och i steket / när syreners doft mig stark. NYCANDER *Fast* 47 (1904). ERDTMAN *Sav* 28 (1927).

STEK *ste⁴k*, sbst.³, n.; best. **-et**; pl. = (**steck 1798—1828. steg 1905** (: pålsteg). **stek 1765** osv. **stäck 1741** (: Pålstäck)**—1798**) [av nl. *steek*, m. l. f. l. n., av mnl. *steke*, m., motsv. mlt. *steke*, m. (lt. *stek*), ffris. *steke*, m. (fris. *steek*); nära besläktat med **STAK, STICK**, sbst.¹] *sjöt.* knut (se **KNUT**, sbst.¹ 1) som fäster en tross till ett föremål l. två trossar till varandra o. åstadkommes gm att en tamp läggs i en ögla l. öglor (ofta runt ett föremål för fastgöring) o. sticks genom öglan, vanl. också runt fasta parten av tåget; i sht om dylik knut som icke åtsamsas vid påfrestning l. i vilken tågvirkets kardeler icke slagits upp; jfr **KNOP**, sbst.¹ 1, o. **STICK**, sbst.¹ **II 10.** *Lägga l. slå ett stek. Syssla med knopar och stek.* Stek äro knytningar eller omläggningar af tåg. DALMAN (1765). Stek, som slås på vant. UGGLA *Skeppsb.* SvEngLex. (1856). Stek är det sammanbindningssätt, som användes, då ändan af ett tåg skall fastgöras vid något föremål (rundhult, pållare m. m.) eller vid ett annat tåg med afsikt att lätt och hastigt kunna losstagas ("stickas af"). ÖHRVALL *Knut.* 15 (1908). Man .. lägger ett stek. *VFt.* 1931, s. 193. När sjömannen talar om stek (inom handelsflottan ofta "stick"), avser han därmed sådana läggningar med tåget, vilka kunna utföras med detta i odelat skick. HÄGG *Flagga* 61 (1937); jfr **STICK**, sbst.¹ **II 10.** RYDHOLM (1967). — jfr **ANKAR-, GÅRDINGS-, HALV-, KABEL-, KORT-, KRÅNG-, LIV-, MUL-, MARL-, MARLSPIKS-, NACK-, NYCK-, PÅL-, RÅNN-, SKOT-, SLIR-, SMACK-, TIMMER-, TRUMPET-, VANT-STEK** m. fl.

Ssg: **STEK-BULT.** [liksom d. *stekbolt* av nl. *steekbout* l. lt. *stekbolten*] (†) stickbult (se d. o. 2). BJÖRKMAN (1889). WoJ (1891).

STEK, sbst.⁴, se **stäk.** — **STEK-**, se äv. **stick**, sbst.¹, **sticka**, v.¹

STEKA *ste³ka²*, v.¹ **-er, -te, -t** (imper. sg. **stek** OMARTINI *Lak.* 33 (c. **1600**) osv. **steka** *Salé* 10 (**1664**)). vbalsbst. **-ANDE, -ERI** (se *avledn.*), **-NING**; **-ARE, -ERSKA**, se *avledn.*; jfr **STEK**, sbst.² (**steck- (-ch-) 1555** (: steckt, *p. pf.*)**—1765** (: Steck pannor, *pl.*). **steeck- 1541** (: steeckt, *p. pf.*)**—1652** (: osteeckt, *p. pf.*). **steek- 1526—1743** (: Steekpapper). **stek- 1528** osv. **stäck-** c. **1600—1687. -a** (**-e**) c. **1540** osv. **-ia** (**-ja**) **1538—1703**) [fsv. *stekia*; motsv. fd. *steghe* (d. *stege*), nor. *steke*, fvn. *steika* l. *steikja* (nor dial. *steikja*); sannol. urspr.: göra fast (på spett) o. besläktat med **STICKA**, v.¹ — Jfr **STEK**, sbst.¹]

I. tr. (o. i absolut anv.)

1) i fråga om matlagning med avs. på råämne för matlagning l. maträtt: tillreda gm upphettning utan tillsats av l. med bl. litet vätska (motsatt: koka, se **KOKA**, v.² **I 1**), ofta med tillsats av fett (så att de yttre cellerna tillsluts o. torkar o. den naturliga inre vätskan kokar); äv.: grädda (se *d γ*) l. bryna l. halstra; äv. med predikatsfyllnad betecknande resultatet; äv. utan obj.; äv. i pass. närmande sig deponentiell anv.: steka (se II); äv. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.; jfr **BRYNA**, v.² **1, HALSTRA, ROSTA**, v.² 1 *a*. *Steka i panna, i ugn, på spett, vid öppen eld. Steka i smör, i olja. Steka ngt vid sakta eld. Steka biff, fisk, korv, ägg, lök. Stekt fläsk, höns. Stekt strömming. Stekt lök, potatis. Stekta äpplen.* Itt stycke steekt fisck. *Luk.* 24: 42 (*NT* 1526). (*Kocken säger:*) Om Dagen plägar iagh siuda och steka, / Och om Natten medh Jungfrun leka. *Bedtegr.* 9 (**1647**). Man skal pläcka .. (*kycklingarna*) .. och låte them .. steekias. *Salé* 32 (**1664**). Iu hårdkoktare och stektare mat sampt mustigt och hårdkokat öhl, iu längre kan man der af vara mätt. POLHEM *ESkr.* 3: 237 (c. **1715**). Kalflåret späckas och stekes; under stekningen påöses ett halft stop grädda. SJÖBERG *Singstock* 239 (**1832**). När man steker eller bakar, får det en del positiva och negativa effekter. *SDS* 12/9 **1980**, s. 23. — jfr **BRUN-, FÄRDIG-, FÖR-, GENOM-, GLÖD-, HALV-, HEL-, IN-, RÅ-, SMÅ-, UGNS-, UPP-, UT-, ÅNG-STEKA** o. **BLÅ-, HÅRD-, LÄTT-, MJUK-, NY-, O-, PANN-, SMÖR-, SPETT-STEKT** samt **RÅ-, SMÖR-STEKNING.** — särsk.

a) i ordspr.; särsk. i sådana ordspr. som *det flyger stekta sparvar* (i sht förr äv. *duvor* l. *starar*) *i munnen på ngn* o. härur härledda uttr., betecknande att ngt erhålles gratis o. d. Iach moste lenge troo förra än mich flygha någhra stekta duwor j munnen om iach icke arbetar. OPETRI 2: 281 (**1528**). Sitt stilla och troo på Jesum Christ, / Så får tu steeckta Staarar wist. BRASCK *Apg.* K 3 b (**1648**). Är jag född, så vil jag lefva / Och må väl på bästa vis, / Som en Adam med sin Eva / Uti Paradis; / Stekta Sparfvar uti munnen få (*osv.*). BELLMAN (*BellmS*) 2: 41 (c. **1765, 1791**). När tiggaren får ost – säger ordspråket – så begär han den stekt. CRUSENSTOLPE *Mor.* 2: 26 (**1840**). Stekta sparvar flyger ingen i munnen. *SvHandordb.* (**1966**).

b) (i sht förr) i benämningar på lekar.

α) i uttr. *stekta harar, gödda svin* (l. *stekta harar och (väl) gödda svin*) l. *stek harar, skålla svin*, ringlek, varvid en deltagare fattar i en annan och dansar om med honom under de övrigas sång. Här Sjungs stekta Harar och wäl Jödda Swin. *NJuhtVijs.* 8 (**1772**). LIVIN *Kyrk.* 110 (**1781**: stek). Stekta harar, gödda svin är en allmänt känd folklek. *SKL* (**1850**).

β) i uttr. *steka fisk* l. *mört*, lek varvid två deltagare stirrar varandra i ögonen, tills den ena ger upp gm att blinka l. skratta. *FoU* 15: 73 (**1902**: mört). *NordKult.* 24: 21 (**1933**: fisk).

γ) i uttr. *steka sill*. Steka sill (.) De lekande sitter mitt emot varann på en fristående långbänk. De har benen i kors. Den ene säger: – Rätt som jag steker min sill, så vänder jag dem om! I detsamma ger han kamraten en "sving i skallen", som det gäller för denne att parera, om han vill undvika att daska i golvet. TILLHAGEN (o. DENCKER) *SvFolklek*. 1: 138 (**1949**; *från Skåne*).

c) (†) i p. pf. i n. sg. i substantivisk anv., om stekt mat. Thenn, som många retter hafva vill, både stekt och sudet, så betale effter som retterne äro till. *RA* I. 2: 461 (**1573**). SCHULTZE *Ordb*. 4981 (c. **1755**).

d) i vissa utvidgade l. bildl. anv. *α)* (numera mindre br.) bränna (ngn) till döds (i eld l. placerad på halster l. dyl.) (äv. i uttr. *steka ngn till döds*); äv. med predikatsfyllnad betecknande resultatet. *Jer*. 29: 22 (*Bib*. **1541**; *Bib*. **1917**: steka i eld). Laurentius bleff stekt ihiäl på itt Halster. PRYTZ *Gyllenstiärna* C 1 b (**1651**). Det straff, som uti Phœnicien äi stadgat öfwer dem som begå de största Miszgiärningar, hwilcket är at blifwa steeckt wid en långsam eld. EHRENADLER *Tel*. 306 (**1723**). *SvH* 4: 120 (**1904**: stektes till döds; *om förh. 1572*). *β)* (†) locka (hår) gm uppvärmning. *LandtmBrNatKläd*. 6 (**1773**). *γ)* (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) grädda (plättar l. bröd o. d., i ugn o. d.). Nu steka de plättar. TOPELIUS *Läsn*. 5: 111 (**1880**). *δ)* (ngn gg, om ä. förh.) i fråga om torr upphettning av sill för utvinning av sillolja. (HANESON o.) RENCKE *Bohusfisk*. 309 (**1923**).

e) mer l. mindre bildl. (jfr *b*, *d β*); i sht motsv. *d α*, i fråga om andlig tortyr; ofta i mer l. mindre hyperboliska uttr.; jfr HALSTRA slutet. *Jag steker dig levande, om du inte gör som jag vill*. Jag (*dvs. Nebukadnessar*) promt vill drömmen veta, om än jag nödgas steka / Mitt halfva kungarike, att gudarna beveka. BRAUN *Calle* 79 (**1843**). Nå? Vidare! Du steker mig på halster! BENZON *Alarcon* 253 (**1899**). Hon stekte honom (*dvs. sin otrogne make*) i hans eget flott genom att väcka hans svartsjuka. BJÖRKMAN *Chaucer* 179 (**1906**). — särsk.

α) i uttr. *steka (ngn) vid sakta eld* (l. *låga* o. d.). WESTE (**1807**). En Brorson .. / Som bryr mig, dag från dag, med dårsprång utan slut, / Och steker mig, den fan, alltjemt vid sakta låga. LEOPOLD 1: 281 (**1808**, **1814**). Dåliga tentander höll han längst, det var så roligt att steka dem vid sakta eld och få dem att säga allt större och större dumheter. ÖSTERGREN (**1946**).

β) (†) i uttr. *sitta bak (kakel)ugnen och steka päron (och äpplen)* o. d., betecknande att ngn sitter hemma o. har det skönt o. inte uträttar ngt. Sittia bak ugnen i miugg, steka päron och äple. / Så må de giöra som ey hafva mod och märg uti benen. LINDSCHÖLD *Vitt*. 113 (**1669**). *KKD* 7: 66 (**1704**: kakelongnen).

γ) i p. pf., i uttr. betecknande att ngt är färdigt (se FÄRDIG 5) l. klart (se KLAR 12 *a*); numera i sht i uttr. *nu är det kokta fläsket stekt*, äv. *nu är fläsket stekt* o. d., betecknande att ngt, i sht ngt icke önskvärt, sker l. har skett l. är på vippen att ske l. hotar att ske o. d., nu är det färdigt (se FÄRDIG 5 *f*), "nu är det klippt". Stundom gömmer man (*i en gömlek*) .. en dagg i en häck och uppfordrar genom ropet: "haren är stekt!" till sökande. NORMAN *GossLek*. 25 (**1878**). Nu skulle .. (*arbetsbasen*) dyka upp, då vore nog det kokta fläsket stekt, menade min kamrat. SCHULZE *Emigr*. 243 (**1930**). Nu är fläsket stekt. HOLM *Ordspr*. 92 (**1964**).

δ) i uttr. *det är så varmt att man kan steka sill på väggarna*, betecknande att det är mycket varmt ngnstädes. Till (*Samuel*) Ödmanns egenheter hörde, att han ville hafva en sådan värmegrad i sitt rum, att man kunde, enligt talesättet, steka sill på väggarna. BVBESKOW *Lefn*. 24 (**1857**). *HågkLivsintr*. 8: 105 (**1927**; *angivet ss. yttrat på 1880-talet*).

2) i bildl. l. (eg.) hyperbolisk anv. av **1**; om solsken l. solhetta l. (hetta från) eld o. d.: (intensivt l. på ett sätt som för tanken till stekning i bet. **1**) upphetta l. (upp)värma l. bestråla l. bryna (ngn l. ngt); utsätta l. exponera (ngn l. ngt) för (intensivt) solsken l. (intensiv) solhetta osv.; äv. dels refl., om person (l. djur) (se *b*), dels övergående i intr. bet. (se c). lagh hade så när glömbt att låta eder wetha att hans N[åde] spänszen intet den stekta i ansiktet åhr här ankomin. EKEBLAD *BrClEkeblad* 77 (**1652**). Kinden steks af solen. VALERIUS 2: 2 (**1809**). Hon har gått ute i solskenet och blifvit stekt, (*dvs.*) blifvit solbränd. WESTE *FörslSAOB* (c. **1817**). (*Jag*) sitter i min nya stol .. och låter solen steka mig. ENGSTRÖM *Brevbok* 256 (**1936**). Solen stekte dem bruna. *SvHandordb*. (**1966**). — jfr BRUN-, SOL-STEKA o. SOL-STEKT. — särsk.

a) i pass., utan utsatt agent: (intensivt) upphettas l. värmas (av solsken l. hetta o. d.). Solen baddade starkt, och han klagade sig, at han stektes och kokades i Solen. BJÖRNSTÅHL *Resa* 3: 139 (**1778**). Arbetaren, som med hjernan döfvad af maskinernas surr, med bröstet angripet af den våta ångan, stektes i fabrikseldarnes lågor. LEVERTIN *Konfl*. 94 (**1885**). Ljungen hade stekts ihjäl, ty ljungen låg mot solen. MOLIN *SSkr*. 499 (c. **1890**). Jag (*vill*) stekas i solen på en vit sandstrand. CLÆSSON *Sann*. 147 (**1970**). *FemFinFörf*. 30 (**1974**).

b) refl.: utsätta l. exponera sig för (stark l. intensiv) sol l. hetta l. värme; solbränna sig; äv. med reflexivt syftande obj. betecknande kroppsdel (l. kropp). *Steka sig vid* l. *framför* (äv. *för*) *brasan*. Bonden tohl ej, at hans son står och steker sig för elden. LINNÉ *Diet*. 1: 71 (c. **1750**). Crocodilerne gå ofta i land att sofva. De älska att steka sig i solbaddet. ÖDMANN *StrSaml*. 3: 10 (**1788**). Inte behöfver du ända steka dig så fasligt för bara spenatkoket. Den kokar nog utan att du står der öfver elden. WETTERBERGH *SamhKärna* 1: 12 (**1857**). Finnkäringen (*satt*) .. och stekte sitt bruntorra mumieansikte (*i spishettan*). JOHANSSON *RödaHuv*. 1: 109 (**1917**). En hund, som legat .. och stekt sig framför brasan. HELLSTRÖM *Malmros* 31 (**1931**). (*Han*) satte sig med ryggen mot säterstugans sydvägg och stekte sig i solen. DENS *MorgSkälm* 111 (**1952**).

c) om l. i fråga om sol l. solhetta (l. annan hetta), utan obj., närmande sig l. övergående i intr. anv. (jfr II): avge l. utstråla (intensiv) hetta l. värme; intensivt gassa; äv. opers. Så the Wäpen (*dvs. solstrålarna*) steeka / At sielfwe Trollen må wäl rädas med them leeka. SPEGEL *GW* 155 (**1685**). Klar låg himlen öfver viken, / solen stekte hett. FRÖDING *Guit*. 16 (**1891**). CEDERSCHIÖLD *Ordlek*. 72 (**1910**; *opers*.). I det lugnaste hörnet, där värmen låg och stekte mellan däckshusen, sutto damerna tillbakalutade i fällstolarna. NYBLOM *Golfstr*. 121 (**1911**). — särsk. i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.; äv. ss. adv. (särsk. i

uttr. *stekande het* l. *varm* l. *hett* osv.). SERENIUS Ccc 2 a (1734). Hela åmbare kallt watten gjöts *(i bostun)* på den uppglödgade ugnen, som gaf en stekande imma. ÖDMANN *Hogk.* 21 (1801). De gingo för slör med saxade segel och i stekande sol. NYBLOM *Minn.* 1: 206 (1904). Droskan rullar fram genom Havanas stekande gator. NYBLOM *Golfstr.* 80 (1911). Bygden låg där i stekande solsken. HÖGDAHL *Fleuron Kottung.* 67 (1920). På skolplanen var det stekande hett. SPONG *Sjövinkel* 267 (1949).

II. intr. (jfr **I 2** *c*) om födoämne o. d.: under upphettning till viss temperatur utan tillsats av l. med bl. litet vätska, ofta med tillsats av fett, undergå processen att yttre celler tillsluts o. torkar o. att den naturliga inre vätskan kokar, stekas (se **I**) (motsatt: koka; se KOKA, v.[2] **II 1**). *Potatisen steker färdigt på eftervärmen.* BJÖRKMAN (1889). Torfven knistrade hett och brann; .. och i askan potatisen stekte. HANSSON *NVis.* 34 (1907). Oset från stekande pannkakor. KNOPPEL *SvRidd.* 178 (1912). Vatten kokar i .. *(en s. k. radarugn)* på 12 sekunder. 1/2 kyckling steker mör på 4 minuter. *SvDamtidn.* 1949, nr 10, s. 4.

Särsk. förb.: STEKA IGENOM[10 040] l. [032], äv. GENOM[40] l. [32]. till **I 1**: genomsteka (ngt). NORDFORSS (1805). jfr **genomsteka.** — STEKA IN[10 4]. **I. 1)** till **I 1**: gm stekning åstadkomma att (spad o. d.) tränger in (i det som steks). Spadet måste stekas in. KLINT (1906). jfr **insteka. 2)** till **I 1**, med avs. på stekkärl av järn: gm stekning med fett o. d. göra lämpad för matlagning (gm att fettet förenar sig med ytskiktet). *Hemvårdsl.* 62 (1942). **3)** till **I 2**, om solsken o. d.: gm värmestrålning få (fett o. d.) att intränga (i ngt). I Finland bestryker man .. *(skidorna)* med fiskolja, som .. får stekas in af solhettan. *Balck Idr.* 3: 22 (1888). **II.** till **II**: tränga in under det att köttet osv. steker. *Oljan steker in i köttet.* — STEKA OM[10 4]. till **I 1**; jfr **om**, prep. o. adv. **III 7.** HOLMBERG 2: 607 (1795). — STEKA OPP, se **steka upp.** — STEKA PÅ[10 4]. till **I 2**; i uttr. *solen steker på*, solen gassar (fortsätter att gassa) stekhett. CARLSON *2Skolgeogr.* 45 (1887). — STEKA UPP[10 4], äv. OPP[4]. till **I 1**: gm stekning (hastigt) upphetta, värma upp l. färdigställa l. tillaga (ngt); ofta med avs. på förut tillagat födoämne; äv. i oeg. l. överförd anv. (jfr **steka** v.[1] **I 2**), dels i fråga om att hetta upp ngn l. ngt vid brasa l. dyl. (särsk. refl., i uttr. *steka upp sig*), dels i fråga om att ngn bränns upp av eld (vid eldsvåda o. d.). SAHLSTEDT (1773). Mutter är röd i ansigtet som en brandflagga .. – Är jag det! .. jag måtte ha stekt opp mej vid elden. BLANCHE *Völn.* 126 (1847). RAMSAY *Bornoar* 7: 301 (1906; *vid eldsvåda*). Hon stekte upp lite potatis och några överblivna köttskivor. *SvHandordb.* (1966). jfr **uppsteka.**

Ssgr (i allm. till **I 1.** *Anm.* Se äv. **stek**, sbst.[1] *ssgr*): **A:** STEK-ABBORRE[-020]. jfr **-fisk.** BERGMAN *LFrkSöd.* 90 (1909). — -BIFF. för stekning avsedd (l. stekt) biff (se d. o. 1 *a* o. jfr **pann-biff**) av väsentligen malet kött o. sojaprotein; jfr **-bulle, -burgare.** *SvD* 6/3 1969, s. 20. — -BLECKFODER. (†) foder (se **foder**, sbst.[4]) av bleck (se **bleck**, sbst.[3] **1**), att steka äpplen o. d. i. *Bouppt Sthm* 1679, s. 84 b. — -BOCK. (stek- 1679 osv. steke- 1685—1762) (i sht förr) bock (se **bock**, sbst.[1] **II**) för (stekning med) stekspett. *HovförtarSthm* 1679, s. 510. — -BORD. *kok.* stor, bordliknande stekpanna (för storkök). *TT* 1940, Allm. s. 129 (*i sjukhuskök*). — -BULLE. jfr **hulle 2** o. **-biff** samt **kött-bulle.** *OgCorr.* 31/3 1969, s. 11. — -BURGARE -bur[2]jare, r.; best. -en; pl. =. [senare leden är utlöst ur **hamburgare**, invånare i Hamburg, maträtt bestående av stekt l. halstrad biff (ofta serverad i ett runt, kluvet, vitt bröd), i den senare anv. av motsv. anv. av amerik. eng. *hamburger*, elliptiskt för *homburger steak*] stekt l. halstrad l. för stekning l. halstring avsedd biff (se d. o. 1 *a*) av väsentligen malet kött (varav mindre än 80 % nötkött) o. sojaprotein; jfr **-biff, -bulle.** *DN(A)* 1963, nr 281, s. 13. — -FISK. [fsv. *stekefisker*, stekt fisk] fisk lämplig att steka; äv.: stekt fisk. *HovförtärSthm* 1/4 1636. D. LUNDH *EvLustg.* 17 (1928). — -FLUNDRA. jfr **-fisk**; äv. (i vissa trakter, mera tillf.) ss. beteckning på (den för stekning lämpliga) fisken Pleuronectes limanda Lin.; jfr **flundra 1.** CEDERSTRÖM *Fiskodl.* 262 (1857). LILLJEBORG *Fisk.* 2: 395 (1886; *om P. limanda*). — -FLÄSK. fläsk för stekning; äv.: stekt fläsk. *HovförtörSthm* 1643, s. 578. — -FORM. form (se d. o. **II 1**) för stekning i ugn. *SvD(A)* 20/12 1920, s. 4. — -FOT. (stek- 1675 osv. steke- 1595—1607) (numera bl. om ä. förh.) fot (se d. o. 4 *b*) till stekspett. *GripshR* 1595, s. 161. — -GALLER. galler (se **galler**, sbst.[2] **2**) för stekning. *SvD(A)* 19/12 1965, s. 13. — -GRAV. (i sht i fackspr.) grav (se **grav**, sbst.[1] **1**) för stekning; jfr **-grop** o. **kok-grav.** *2NF* 17: 176 (1912; *på militär lägerplats*). — -GRIS. jfr **-fisk**; ngn gg äv. oeg., om person som svedes. AGRELL *Moroco* 2: 258 (1799, 1807). THOMANDER 3: 352 (1826; *oeg.*). — -GROP. (i sht i fackspr.) jfr **-grav.** *UpplFmT* 28: 344 (1912; *om forntida förh.*). — -GRYTA. (stek- 1693 osv. steke- 1736—1847) gryta för stekning. *BouppRasbo* 1693. — -GADDA. jfr **-fisk.** *GullbgDomb.* 19/5 1618. — -HALSTER. (stek- 1679 osv. steke- 1637—1689) halster (se **halster**, sbst.[2] **1**) för stekning; äv. dels motsv. **halster**, sbst.[2] **1** slutet, om tortyrredskap, dels bildl. *BtAboH* I. 9: 245 (1637). RUDBECK *Atl.* 2: 630 (1689; *om tortyrredskap*). HÖGBERG *Vred.* 2: 9 (1906; *bildl.*). — (**I 1, 2**) -HET. [fsv. *stekheter*] om födoämne: som har stektemperatur (o. således är mycket het); äv. allmännare: stekande (se **steka**, v.[1] **I 2** *c* slutet) het, brännande het, mycket het. NORDFORSS (1805). NYBLOM *Bild.* 172 (1864). Storgatan .. stekhet och dammhvit i junisolskenet. SIWERTZ *Mölarp.* 13 (1911). TRENTER *LysLandn.* 8 (1946; *om augustidag*). — (**I 1, 2**) -HETTA. hetta uppkommen vid l. liknande den som uppstår vid stekning; äv. allmännare: stekande l. brännande l. mycket stark hetta; äv. bildl. (särsk. motsv. **hetta**, sbst. **4**, särsk. **4** *b*). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). FORSS *TropTromp* 187 (1936). Hans annars så muntra svordomar fick ibland en viss stekhetta. SIWERTZ *Förtr.* 99 (1945). — -HUS. (stek- 1675 osv. steke- 1653—1843) [fsv. *stekahus* (i bet. **1**)] **1)** (om ä. förh.) hus för stekning; jfr **stekarhus 1.** *GävleTb.* 154 (1653). Adelsmännen *(vid Nyköpings gästobud 1317)* insöp med välbehag dofterna från stekhuset ute på gården, där spädgrisarna bryntes på roterande järnspett. *Se* 1959, nr 19, s. 29. **2)** (förr) om hölje l. huv l. dyl. (med tillhörande spett), varunder stekning skedde; jfr **hus 9** o. **-skärm.** *BouppSthm* 3/10 1673. 1 Steekhuuss af bleck

med spett. *Därs.* 1675, s. 1396 a. 3) [jfr 1 o. eng. *steak house*] restaurang för servering av stekt (o. grillad) mat, i sht kött; jfr stekarhus 2. *SvD(A)* 9/11 1962, s. 12. *Därs.* 20/2 1973, s. 12. — (I 1, 1 *d γ*) -HALL. (i sht om ä. förh.) häll (se häll, sbst.[2] 1, 3) (lämplig) att upphetta i l. vid eld för stekning l. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) för gräddning av bröd. *RedNordM* 1928, s. 16. jfr: Ingen dimma stiger upp ur norrskogarna, den röken från trollens stekhällar brukar annars säkert synas emot regn. KOCH *GudVV* 1: 12 (1916). — -HÖNA. jfr -fisk. *SvD(A)* 1929, nr 187, s. 6. — -HÖNS. jfr -fisk o. kok-höns. *SvD(A)* 1/11 1923, s. 7. — -JÄRN, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11374) (stek- 1683 osv. steke- 1671) (numera i sht i vissa trakter) stekpanna av järn; jfr järn 5 *b δ*. *BouppţSthm 1680*, s. 4 b (1671). — -KAROTT. (numera bl. mera tillf.) karott (se karott, sbst.[3]) för stekning l. för förvaring l. servering av stek. *BouppţVäxjö* 1900. *Form* 1939, s. 69 (*för stekning o. servering*). — -KLAMP. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) gjuten stekpanna utan fötter; jfr klamp, sbst.[1] 4, o. -gryta. *BouppţVäxjö* 1886. — -KOCK. (numera bl. tillf.) kock (se kock, sbst.[1] 1) med uppgift att steka; jfr -mästare. *DA* 1771, nr 115, s. 1. — -KORV. korv avsedd för stekning; förr äv.: stekt korv. *Weise* 380 (1697). DALIN (1854; *om stekt korv*). — -KARL. jfr -gryta, -panna 1. BUCHT *Norrl-Skogsl.* 2: 23 (1913). — -KÖK. (stek- 1708 osv. steke- 1642) kök där endast stekning sker. *HovförtärSthm* 1642, s. 582. — -KÖTT. [delvis ssg med stek, sbst.[1]] kött lämpligt att steka l. kött (lämpligt) till stek. LIND 1: 451 (1749). — -LAX. jfr -fisk. *SD* 8/4 1914, s. 12. — -LÖK. *kok*. lök (se d. o. 3) som är l. lök (se d. o. 1) vars jordstam är lämplig att steka l. brukar stekas (särsk. om madeiralök); stundom äv.: stekt lök. *HbTrädg.* 2: 58 (1872; *om madeiralök*). CANNELIN (1921; *om stekt lök*). *VarulexLivsm.* 105 (1942). — -MÅTT. (tillf.) mått (se mått, sbst.[4] 3 *b*) l. storlek lämplig för stekning. VIKSTEN *SkeppStyrm.* 84 (1937). — -MÄSTARE. (stek- 1777 osv. steke- 1599) (numera bl. mera tillf.) om person som har ansvaret för den avdelning inom ett större (restaurang)kök l. köket i större hus (slott o. d.) där stekning av hela djur l. större stekar försiggår; i sht förr äv.: köksmästare (se d. o. 1, 2). *KlädkamRSthm* 1599 A, s. 47 a. BJÖRKMAN (1889; *äv. om köksmästare*). — -NÅL. (stek- 1718 osv. steke- 1750—1755) till stek l. vid stekning använd nål; särsk. (i sht förr) dels: nål att fästa stek vid stekspett med (l. vända stek på), dels: nål att sticka i stek (l. bakverk o. d.) för att prova hur långt stekning (l. bakning o. d.) framskridit; jfr -spila, -sticka. *HovförtärSthm* 1718 C, s. 164. Steknål .. (*dvs.*) Lång jernnål, hvarmed stek vändes på spettet. DALIN (1854). Haren (*som skall stekas*) uppstickes ej på spettet, utan fästes dervid med steknålar och bindes med fint segelgarn. LANGLET *Husm.* 299 (1883). *Escoffier* 2: 264 (1928). — -OST. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) 1) till I 1: ost som bryns l. är avsedd att brynas. *Hälsingerun.* 1975, s. 132. 2) till I 1 *d γ*: i ugn gräddad maträtt, väsentligen bestående av uppvispade ägg o. surmjölk l. med löpe l. dyl. tillsatt sötmjölk; jfr ost, sbst.[1] 3. BERGMAN *GotlSkildr.* 244 (1882). — -PANNA. (stek- 1639 osv. steke- 1538—1744) [fsv. *stekepanna*] 1) panna (se panna, sbst.[1] 1) vari man steker; i sht förr äv. om under köttet vid spettstekning placerad långpanna (för uppsamling av droppande sky o. fett). *VarRerV* 25 (1538). Han .. stod uti kiöket brede wid Spisen, til at giora en Sauce uti Stekepannan som stod under Spettet wid Elden. LAGERSTRÖM *Bunyan* 3: 111 (1744). Kaffet .. köptes .. rått, och mor rostade det på en stekpanna i spisen. WIGFORSS *Minn.* 1: 43 (1950). jfr mässings-stekpanna. särsk. [efter eng. *to jump of the frying-pan into the fire*] (numera bl. mera tillf.) i uttr. *springa ur stekpannan i elden*, komma ur askan i elden (se aska, sbst. 1 *f ζ*). *AJourn.* 1815, nr 297, s. 3. 2) [musslan har stundom använts ss. stekpanna (i bet. 1)] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om kammussla. *SvRike* I. 1: 172 (1899). Ssg: stekpanne-het. till -panna 1; jfr het, adj. 1. *DN(B)* 1958, nr 118, s. 14. — -PAPPER. (i sht förr) papper avsett l. använt ss. omslag vid stekning. *HovförtärSthm* 1713, s. 1481. — (I 1, 1 *d γ*) -PLÅT. plåt (se plåt, sbst.[1] 2 *f*) för stekning l. bakning; äv.: (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stekpanna (se d. o. 1). *BouppţVäxjö* 1815. Gjutna stekplåtar. *Därs.* 1886. MOBERG *Nybygg.* 26 (1956). Ssg: stekplåts-varm. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) som har samma temperatur som en stekplåt. LIEBERATH *FriluftP* 148 (1921). — -POJKE. (steke- 1600) (förr) pojke behjälplig vid stekning; jfr pojke 1 *b*. *HovförtärSthm* 1600, s. 106. — -POTATIS. potatis avsedd att stekas; äv.: stekt potatis. Knaperbrun stekpotatis. SCHOLANDER *VisLut.* 48 (1933). — (I 1 *d γ*) -PUDDING. (†) om ugnsbakad pudding. SERENIUS Xx 1 a (1734). — -PUNKT. jfr -temperatur, kok-punkt. TÖRNEROS (*SVS*) 2: 73 (1827). — -ROVA. (om ä. förh.) jfr -svamp. *HovförtärSthm* 1734, s. 2025. — -SIDA. (stek- 1687 osv. steke- 1638—1643) 1) till I 1: sida (se d. o. 11) av spishärden (jfr härd, sbst.[1] 2), använd vid stekning; äv. om personalavdelning (jfr sida 11) i kök, sysselsatt med stekning. *HovförtärSthm* 1638, s. 666. På H:K:M: Födelse dagh (*fick*) Een kååk (*dvs. kock*) som hafwer warit på Stekesidan 7 (*daler*) 16 (*öre*) .. S(*ilfwer*) M(*ynt*) Een dito på fiske sidan (*lika mycket*). *Därs.* 1643, s. 561. 2) (†) till I 2; om den sida av kopparen i garugn som vette mot elden. *BlBergshV* 18: 127, 128 (1687). — -SIK. jfr -fisk. *Fatab.* 1940, s. 65. — -SILL. [fsv. *stekesild*, stekt sill] jfr -fisk. *HovförtärSthm* 1629, s. 234. *UNT* 10/2 1933, s. 2. — -SKED. (stek- 1762 osv. steke- 1595) (i sht om ä. förh.) sked (se sked, sbst.[1] 3) använd vid stekning för ösning av det som steks med steksky l. smält smör o. dyl. l. vid uppläggning o. servering av stek. *GripshR* 1595, s. 161. *HdlVLBibl.* fol. 136 (1796). — -SKORPA. skorpa (se d. o. 1 *b*) bildad vid stekning. BOLIN *LevLivKem.* 187 (1931). — -SKÄRM. (stek- 1805—1852. steke- 1673) (i sht förr) böjd, mot hetta skyddande skärm av bleck, i vilken stekspettet fastsätts o. vari den droppande stekskyn samlas upp; jfr -hus 2. *BouppţSthm 1680*, s. 78 a (1673). ÖoL (1852). — -SLEV. (stek- 1694 osv. steke- 1744) (i sht om ä. förh.) slev (se slev, sbst.[1] 1) använd vid stekning för begjutning av det som steks med steksky l. smält smör o. d. *BouppţSthm* 25/5 1694. — -SPADE. spade (se d. o. 2) för hantering av födoämne vid stekning. *BouppţVäxjö* 1849. — -SPETT. (stek- 1556 osv. steke- 1529—1805) [fsv. *stekespit*] 1) spett (se

spett, sbst.² I *a* *α*) varpå kött stekes. *GripshInvent.* 13/1 1529. JOHNSON *DrömRosEld* 231 (1949). jfr hjulstekspett. 2) i mer l. mindre bildl. anv.; särsk. *a)* (numera bl. tillf., skämts.) om stickvapen (särsk. värja); äv. om (mager) person. Förestål sig .. en Europeisk Språtthök, med pudradt och krusadt hår, .. med manchetter och alle etcetera, och dertil et stekspet vid låret. BJÖRNSTÅHL *Resa* 3: 65 (1778). HAGBERG *Shaksp.* 3: 169 (1848; *om person; eng. orig.*. standing tuck). *b)* (†) om manslem. *2Saml.* 13: 80 (*i handl. fr. c.* 1690). *c)* [efter motsv. anv. av lat. *obelus*, av gr. *ὀβελός*, eg.: spett] (†) av ett vågrätt streck bestående kritiskt tecken använt i gamla manuskript för att markera t. ex. korrupt textställe. *Fornv.* 1931, s. 39. Ssgr (till -spett 1; i sht förr): stekspetts-, av. stekspett-bock. jfr bock, sbst.¹ II. LIND 1: 1442 (1749). -dyna. jfr dyna, sbst.¹ 4. SERENIUS H 2 a (1734). -fot. jfr fot 4 b. MEYERSON *VapArboga* 232 (*i handl. fr.* 1575). -harka. (†) = spett-harka. LIND 1: 1442 (1749). -vind l. -vinda. (anordning med) vevstake för kringvridning av stekspett. *TullbSthm* 30/7 1571. — -SPILA. (†) trästicka l. metallten använd till att fästa stek o. d. vid stekspett; jfr spila, sbst. *a*, o. -nål. *HovförtarSthm* 1735, s. 2779. *Dars.* 1738, s. 2932. — -SPILARE. (†) = -spila; jfr spilare 2. *HovförtarSthm* 1703 A, s. 2184. — -SPIS. spis (se spis, sbst.³ 1) för stekning. *HovförtarSthm* 1708 C, s. 624. 3 st: Eldbockar som brukas i Stek spisen .. 3 st. större Dito i kockspisen. *Dars.* 1735, s. 2779. ÖSTERGREN (1946). — -SPJÄLL. (i Finl., numera knappast br.) plåt (se plåt, sbst.¹ 2 *f*) för stekning; jfr spjäll, sbst.² 3. HALLSTÉN o. LILIUS (1896). *Cannelin* (1939). — -STICKA. jfr -nål. *BouppVäxjö* 1829. — -STRÖMMING. jfr -fisk. *SvRike* 1: 1: 247 (1899). — -SVAMP. svamp lämplig att steka; äv.: stekt svamp. CORTIN *SvampHb.* 63 (1951). — -TEMPERATUR. (i sht i fackspr.) temperatur l. värmegrad (jfr grad, sbst.¹ 3 *a β*) vid stekning l. som möjliggör l. är lämpad för stekning. BOLIN *LevLivKem.* 187 (1931). *SvD(A)* 1962, nr 149, s. 7. — -TERMOMETER. termometer för mätning av födoämnes inre värmegrad vid stekning. *SvD(A)* 31/8 1966, s. 14. — (I 1, II) -TID. om den tid det tar att steka ngt l. den tid ngt behöver steka; jfr steknings-tid. *StKokb.* 302 (1940). — -UGN. ugn för stekning. Spijs medh een liten steekugn. *VDAkt.* 1675, nr 225. Syneprot. 1 Steekungh till 2 spett. *BouppSthm* 1685, s. 413 b. Ssgr: stekugnsgavel. jfr gavel, sbst.¹ 3 *b*. *TTekn.* 1861, 1: 187. -lucka. jfr lucka, sbst.² 1. *TTekn.* 1861, 1: 187. — -VAN. van att steka. *ST* 28/3 1914, s. D 4. — (I 1, 2) -VARM. jfr -het. *SvTyHlex.* (1872). Trähusen .. badade i midsommarsolens mest stekvarma ljus. SÖDERBERG *Forvill.* 72 (1895). — (I 1, 2) -VÄRME. jfr -temperatur. RYDBERG *Vap.* 309 (1891). — -VÄSENDE. (†) om köttröra vari stek ingår. VALLERIA *Hush.* 25 (*c.* 1710). — -YTA. jfr -skorpa. ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1928). — -ÅNGA. ånga uppkommen vid stekning. FOGELSTRÖM *Somm.* 21 (1951). — -ÄPPLE. äpple lämpligt att steka; stekt äpple. SERENIUS Hh 1 a (1734).

B (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat): STEKE-BOCK, -FOT, -GRYTA, -HALSTER, -HUS, -JÄRN, -KOK, -MÄSTARE, -NÅL, -PANNA, -POJKE, -SIDA, -SKED, -SKÄRM, -SLEV, -SPETT, se A.

C: STEKNINGS-TID. stektid. RANDEL *KällKök* 212 (1928).

Avledn: STEKARE, sbst.¹, i bet. I m.//(ig.), i bet. 2 r. l. m.; i pl. best. äv. (numera bl. i Finl., föga br.) -arena. [fsv. *stekare*; jfr fd. *stegher(e)*, *stægher(e)* (d. *steger*), fvn. *steikari* (nor. dial. *steikjar*)] till I 1. 1) (i sht i skildring av ä. förh.) person som (yrkesmässigt) sysslar med stekning. När steekarena tratta, så warder kolen feet. *SvOrds.* B 7 a (1604). Konungens Fogdar hade sina Stallare och Stekare och 40 betjenter i sin kost. *2VittAH* 11: 132 (1817, 1822). *Upsala* 30/4 1925, s. 7. 2) (numera bl. tillf.) om stekpanna; i ssgn sill-stekare. Ssgr (till stekare 1): stekar- l. stekare-bod. (numera bl. i skildring av ä. förh.) jfr bod, sbst.¹ 1, 3. ALVING *France Gåsf.* 33 (1928). -hus, se d. o. — STEKELIG, adj. (†) till I 1: som går att steka. LIND 1: 452 (1749). SCHULTZE *Ordb.* 4981 (*c.* 1755). — STEKERI[104], n. [jfr d. *stegeri*] (numera bl. tillf.) till I 1: stekande, stekning; särsk. konkret: (industriell) anläggning för stekning. NORDFORSS (1805). *VL* 1908, nr 72, s. 2. — STEKERSKA, f. [jfr stekare] (numera knappast br.) till I 1: kvinnlig stekare. NORDFORSS (1805). Stekerskor och koksor till bolagskällare få platser. *SD* 1892, nr 332, s. 8. *YrkesförtArbFörmedl.* 54 (1952). — STEKIG, adj. (ngt vard.) till I 2 *c*; om tidsperiod o. d.: stekhet, stekande het. De va på trettitalet, en av de stekigaste somrarna vi hade. *DN(A)* 21/7 1965, s. 8. jfr sol-stekig.

STEKA, v.², ³, se sticka, v.⁴, staka.

STEKAMETZ, r. l. m. (stekamets 1636—1850. stekemätz 1682. ståkametz 1589) [fsv. *stekamets*; jfr fd. *stekemæzs* m. m.; av mlt. *stēkemes(se)t*, n., motsv. mnl. *steecmes*, *stekemes*, ävensom mht. *stechmezzer*; förleden av mlt. *steken*, mnl. *steken*, fht. *stehhan* (mht. *stechen*) i dess specialiserade bet.: tornera (se STAKA, v., tornera); senare leden av det sbst. som föreligger i mlt. *me(t)s(e)t*, mnl. *me(t)s*, fht. *mezziras*, av *mezzirahs*, där inljudande *r* utvecklats dissimilatoriskt mellan *zz* o. utljudande *s* (jfr sidoformen *mezzisahs* o. feng. *meteseax*, fsax. *mezas*; mht. *mezzer*); av fsax. *mat*, *meti*, fht. *maz*, feng. *mete* (se MAT, sbst.²), o. fsax. o. mlt. *saks*, ffris. *sax*, fht. *sahs*, feng. *seax*, (kort) svärd (se SAX, sbst.¹); dvs. eg.: matsvärd l. (kort) svärd för att skära mat; jfr TAHLDÉN i *GbgHÅ* LVI. 3: 222 ff. (1950). — Jfr STICKAMETZ] (†) stickvapen i form av lång dolkliknande kniv (urspr. använd vid tornering); jfr STICKAMETZ. Huilken Broder medh Ståkametz går i Stufuune tå wppenbara dricker ähr, bötte Sex öre. *Skråordn.* 266 (1589). Stadsfogden .. frågade hvarför han stod inför rätta "med Punnier eller Stekametz". *BtÅboH* I. 8: 67 (1636). *SKL* (1850; *om ä. förh.*).

STEKARE, se steka, v.¹ *avledn.*, stickare, sbst.¹

STEKARHUS *ste³kar~hu²s* l. STEKAREHUS *ste³kare~*, n.; best. -et; pl. =. (stecker- 1607. steer- 1666. steger- (-egh-) 1524—1916. stegra- 1604. stekar- 1887 osv. stekare- *c.* 1609 osv. steker- 1521—*c.* 1755. ster- 1549—1660. stiger- 1522. stär- 1762. stör- 1744—1769. — se för övr. HUS) [fsv. *stekara hus*, köksbyggnad, kök; jfr fd. *stegerhus*, *stekæræ hws*, fvn. *steikarahús* (nor. dial *størhus*); ssg av STEKARE, sbst.¹, o. HUS. — Jfr STERS] 1) (numera i sht i fråga om förh. under medeltiden) om hus för stekning (l. matlagning överhuvudtaget), kök l. eldhus; förr äv.: brygghus; jfr STERS. B(ir)gitta pa stekerhusit. *SthmSkotteb.* 3: 164 (1521; *bet. oviss*). Stegerhus .. m(ed) panna och all

tilbehörilse. *2SthmTb.* 2: 37 (1549). Staren stånder i stegerhws / Och redher sin härra maat. *2SkonLustWijs.* 4 (1633). En killing och några vaktlar lågo färdiga vid spetten i stekarhuset *(på Horatius' lantgård).* STRINDBERG *HMin.* 1: 187 (1905). 2) stekhus (se d. o. 3). I den fristående flygeln *(på Norsjö gästgivargård)*, ett sannskyldigt stekarehus, dukades borden. BOOK *ResSv.* 202 (1924); jfr 1. Det lilla stekarhuset, där köksmästarn .. vrider ankan på ugnens spett. FOGELQVIST *Minn.* 96 (1930). Orleif gick på ett stekarehus och åt en bit med skepparen. EDQVIST *MånnÖ* 225 (1971).

Ssgr (till 1; numera bl. i skildring av ä. förh.): STEKARHUS-BRÄDA. bräda (se bräde 1) i l. till stekarhus. MURENIUS *AV* 452 (1660). — -GUBBE. [fsv. *stekarahus-gubbe*] i stekarhus arbetande gubbe (se d. o. II 2 *b*). *VadstKlUppbB* 132 (1568). — -KVINNA. [fsv. *stekarahus qvinna*] i stekarhus arbetande kvinna. HILDEBRAND *Medelt.* 3: 1020 (1903; *i skildring av ä. förh.*). — -LÖN. (†) betalning för användande av stekarhus; jfr lön, sbst.^{1} 2 *a*. *Skråordn.* 323 (1546). *2SthmTb.* 1: 176 (1546). — -SPIS. spis i stekarhus. *HFinLappm.* 3: 294 (1671). — -SYSTER. [fsv. *stekarahus systir*] i stekarhus vid kloster arbetande klostersyster. *VadstKlUppbB* 55 (1549). — -TOMT. tomt till stekarhus. *2SthmTb.* 1: 242 (1547). — -VED. [fsv. *stekarahus vidher*] ved till stekarhus. *VadstKlUppbB* 73 (1553). — -VÄRN. (†) stängsel l. hägnad vid l. till stekarhus? Itt stocke loss för steger hus vernenn. *BtFinlH* 3: 239 (1549; *i inventarium för Nynäs gård i Nousis i Finl.*).

STEKBUTTEL, r. l. m. (steekbuttell) [av t. *stechbeutel*, ombildning av lt. *stekbetel*, av *stek-*, ssgsform till *steken*, sticka (se STAKA, v.) *o. betel*, motsv. t. *beitel*, båda med bet.: stämjärn] (†) om ett slags stämjärn; jfr LOCK-BETEL. KARLSON *StåtVard.* 592 (*i handl. fr. c.* 1717; *rättat efter hskr.*).

STEKEL *ste^{3}kel^{2}*, sbst.^{1}, m. l. r.; best. -keln; pl. -klar. (steckel 1780—c. 1817. stekel 1748 osv.) [sv. dial. (Smål.) *stekel*, dialektal form av STICKEL; ordet tidigast använt i denna bet. av LINNÉ] *entomol.* individ l. art av insektsordningen Hymenoptera (som bl. a. kännetecknas av en ofta till en spets utdragen bakkropp (hos många arter med äggläggningsröret hos honorna ombildat till en stickande gadd)); i pl. äv. om ordningen. LINNÉ *SystNat.* 64 (1748; *i pl., om ordningen*). Steklar (Hymenoptera) ha i munnen fria bitande käftar. Merendels fyra hinnvingar, med få, men långsgående och ofta greniga ådror; – deraf namnet ådervingar (hymenoptera). DAHLBOM *Insekt.* XXXII (1837). Bin, getingar, humlor, myror äro steklar. SUNDÉN (1891). *FoFl.* 1941, s. 65. SELANDER *LevLandsk.* 57 (1955). — jfr AS-, BALG-, BLAD-, BYGGAR-, DOLK-, DROMEDAR-, EKÄPPLE-, GADD-, GALL-, GALLÄPPLE-, GRAV-, GRÄV-, GULD-, HALLON-, HORN-, KLUBB-, PARASIT-, PLANK-, RAPS-, ROSEN-, ROV-, SAND-, SILVERMUN-, SPINNAR-, SPRÖT-, SVAMP-, SÅG-, SÖMNTORN-, TALL-, VÅG-, VÄXT-, ÄPPLE-STEKEL m. fl.

Ssgr (i allm. *entomol.*): STEKEL-ART. art (se d. o. 8 *a α*) l. slag av stekel. GEETE *o.* GRINNDAL 43 (1923). — -ARTAD, p. adj. som liknar en stekel (l. stekelsläktet). *DjurVärld* 3: 456 (1963). — -BLOMMA. *bot.* växt vars blomma befruktas gm korspollinering av steklar (bin o. d.), insektsblomma, blomma. *FoFl.* 1922, s. 65. — -BO. bo (se bo, sbst.^{1} 8) för o. byggt av steklar. *SvDjurv.* 325 (1903). — -BOCK. *entomol.* skalbaggen Necydalis major Lin. (som liknar en stekel på grund av sina långa, bockhornsliknande antenner); jfr bock, sbst.^{1} I 1 *f*. *2NF* 17: 148 (1912). — -FAMILJ. jfr familj 4. *3NF* 1: 1087 (1923). — -FAUNA. jfr fauna 1. ÖSTERGREN (1946). — -FJÄRIL. (numera föga br.) fjäril tillhörande den om vissa steklar påminnande familjen Sesiidae, glasvingefjäril. *2NF* 27: 1346 (1918). — -FLUGA. fluga tillhörande (den om getingar l. rovsteklar påminnande) familjen Conopidae (som lever parasitiskt på larver av getingar o. bin). *VetAH* 1808, s. 305. — -HANE l. -HANNE. *NaturvForsknRådÅb.* 1948—49, s. 120 (: stekelhannar, *pl.*). — -HONA. THOMSON *Insect.* XIII (1862). — -KOLONI. jfr koloni 6 *a*. *FoFl.* 1947, s. 189. — -KÄNNARE. jfr kännare 2. ÖMAN *Ungd.* 300 (1889). — -LARV. jfr larv, sbst.^{2} ZETTERSTEDT *SvLappm.* 1: 28 (1822). — -MODER. jfr moder 1 *h*. *VerdS* 176: 16 (1911). — -PUPPA. jfr puppa, sbst.^{2} 2. *SkogsvT* 1909, Fackupps. s. 108. — -SAMHÄLLE$^{\circ 020}$. jfr samhälle 5. REUTER *LägrDjSjälsl.* I. 2: 25 (1886). — -SAX. (i fackspr.) sax (se sax, sbst.^{1} II 2 *c δ*) för fångst av steklar. SAMZELIUS *Björnsk.* 137 (1921). — -SLÄKTE. jfr släkte, sbst.^{2} 4 *a*. SUNDEVALL *Zool.* 140 (1864). — -UNGE. unge av stekel. STRINDBERG *TrOtr.* 2: 79 (1890; *i bild*). — -ÄGG. ADLERZ *PompSpheg.* 36 (1903).

Avledn.: (†) STEKLING, m. l. r. stekel. LEVERTIN *Eschricht* 1: 86 (1858).

STEKEL, sbst.^{2}, se stickel. — STEKELBÄR, se stickelbär. — STEKELIG, se steka, v.^{1} *avledn.* — STEKEMATZ, se stekametz.

STEKEPENNING l. STÄKPENNING, r. l. m. (stekepening 1532. stäkpenningh 1562) [av mlt. *stek(e)penninge*, pl., av *steken*, sticka, besticka (se STICKA, v.^{1}), *o. penninge*, pl. av *penning*, penning (se PENNING). — Jfr STICK-PENNING] (†) koll.: pengar avsedda l. använda för bestickning (se BESTICKA, v.^{2}), mutor; jfr STICK-PENNING 2. *GIR* 8: 142 (1532). *HH* XIII. 1: 62 (1562).

STEKERI, STEKERSKA, STEKIA, se steka, v.^{1} med *avledn.* — STEKIE-, se stek, sbst.^{1} — STEKIG, se steka, v.^{1} *avledn.* — STEKIL, se stickel. — STEKITT-, se stycke. — STEKJÄRN, sbst.^{1}, se steka, v.^{1} *ssgr.*

STEKJÄRN *ste^{3}k~jæ^{2}rn*, sbst.^{2}, n.; best. -et; pl. =. (stech- 1703. steck- 1734. stek- 1788 osv. stäke- 1540. — Se för övr. JÄRN) [efter t. *stecheisen*, av *stechen*, sticka (se STICKA, v.^{1}), *o. eisen*, järn (se JÄRN)] (förr) spett varmed man genomstack den propp som mellan utslagen tilltäppte utslagshålet, utslagsspett; jfr STICK-JÄRN 3, STICKEL 5. HOLMKVIST *BerglHyttspr.* 91 (*i handl. fr.* 1540). LINNÉ *Dal.* 400 (1734). Stickjärnet (stekjärnet), en ung. 2 1/2 alnar lång, spetsig järnstång med platt huvud. LINDROTH *Gruvbrytn.* 2: 36 (1955).

STEKLING, se stekel, sbst.^{1} *avledn.* — STEKOG, se stäckig. — STEKRA, se stäkra. — STEL, sbst., se stele.

STEL *ste^{4}l*, adj.^{1}, förr äv. STÄL l. STJEL l. STJÄL, adj. -are. adv. -T. (schöl 1895. skiäl c. 1730. steel (-ehl) c. 1635—1763. stel 1640 osv. stert, n. sg. 1681. stiäl 1642—1731. stjel 1749. stäl 1748) [fsv. *stirder, styrdher*. sv. dial. *stel, s(t)jel, s(t)jal, stål, sjöl*; motsv. ä. d. *stir*, ovillig, fvn. *stirðr* (nor. dial. *styrd, stord, stöl* (med tjockt

l), *stor*, *steer*, *st(j)eel* (med tjockt *l*), *s(t)jur*); liksom fvn. *stord*, ungskog l. sly l. stängel l. gräs, dentalutvidgning av den rot som föreligger i gr. *στερεός*, stel, fast, hård (se STEREO-), o. STARRA; med avs. på utvecklingen **-rd** till **-l** jfr **FJOL**, adv., **GARD**, shst.[1], **SKOL**, sbst.[1], **SVAL** m. fl.; med avseende på de sekundära diftongformerna hos ordet i sv. dial. jfr KOCK *SvLjudh.* 1: 187 (**1906**) o. HESSELMAN *i o. y* 208, 217 (**1910**). — Jfr **STEL**, adj.[2]]

1) om vätska l. i flytande form (gm upphettning o. smältning) försatt fast ämne, i samband med avsvalning l. avkylning l. torkning l. koagulering: som befinner sig i ett tillstånd mellan flytande o. fast form, särsk.: som är (ytterst) tjock- l. trögflytande l. mer l. mindre fast l. hård (om vätska äv. utan tanke på temperaturnedsättning); äv. om fast massa l. kropp: som (särsk. på grund av att i massan osv. ursprungligen befintlig vätska tätnat l. frusit l. avdunstat o. d.) är (mer l. mindre) osmidig l. oböjlig l. orörlig l. svår l. omöjlig att anpassa (efter ngn l. ngt) l. plastiskt forma o. d. (om fast kropp särsk. liktydigt med: styv); stundom äv. närmande sig l. övergående dels i bet.: hård (se d. o. **1**), dels (numera bl. i vitter stil) i bet.: (stel (i ovan angiven bet.) l. hård o.) kall. *En stel massa. Den här leran är alldeles för stel att arbeta med. En värmekabel är tämligen stel. Blodet på golvet var redan stelt.* SCHRODERUS *Dict.* 164 (c. **1635**). När thet (*dvs. den sjudna honungen*) är stiält blifwet, så gnugga thet emillan Fingerne. PALMCHRON *SundhSp.* 296 (**1642**). När det så länge kokat som föreskrifwit är, slås (*buljongen*) .. uti et Porcellains fat at blifwa stehl. WARG 8 (**1755**). När flottet kallnar och hlifwer stelt. SAHLSTEDT (**1773**). Alla tåg och linor på skeppet voro stela af frost. WESTE *FörslSAOB* (c. **1817**). Blef ej tårn, som föll så het från kinden, / Stel igenom stoftet till den kalla, / Tysta slumrarn ledd! RUNEBERG (*SVS*) 2: 98 (**1827**). Den gudasande (*dvs. kungasonen som räddats ur havet*) vårdas af sin moder der (*dvs. i kojan*), / Att snart, sen stela saltet från hans lemmar tvätts, / I kraft och fägring träda vapensmyckad fram. *Dars.* 6: 225 (**1863**). (*När mannen, som fallit i en vak, gick till sitt hem*) fröso de våta kläderna och blefvo stela som horn. *VL* 25/2 **1901**, s. 2. — särsk.

a) (numera bl. ngn gg, i vitter stil) om vatten, liktydigt med: frusen till is l. snö(kristaller). Rijmfrost är en frussin Dagg: Dropijs är en steelan Droppa. SCHRODERUS *Comenius* 53 (**1639**; *i texten:* ein gefrorner (gestandener) Wassertropff). När himmlens steela dropp som sölf på marken faller, / Blijr (*osv.*). HOLMSTRÖM *Vitt.* 195 (c. **1700**). Til Brandsö Sverges Här, på hafvets stela våg, / Ur syn af fasta land har sträkt et börjadt Tåg. GYLLENBORG *Balt* 29 (**1785**). I purpurfjäril larfven sig förbyter, / Och stela vågen mellan säfven flyter. STAGNELIUS (*SVS*) 2: 309 (**1821**). Vidare nämnes (*hos Plinius d. ä.*) ön Skandia .. och Nerigon .. samt längst upp vid det "stela hafvet" Thule. HOLMBERG *Nordb.* 78 (**1852**; *lat. orig.:* mare concretum).

b) (†) om tårta o. d., antingen med tanke på att glasyren blivit l. gjorts stel l. att kakan genom hård gräddning fått en skorpa o. blivit knaprig. Sicken Tårta, bränd och stel, / Strödd med socker och canel, / Med bruneller, / Carameller, / Och Ansjovis til en del. BELLMAN (*BellmS*) 1: 166 (c. **1773**, **1790**).

c) om jord(en) l. mark o. dyl. l. viss del därav, i fråga om att vara frusen (o. kall) o. stel l. hård, mer l. mindre liktydigt med: hårdfrusen; äv. i mer l. mindre bildl. anv. En deel aff jorden bran så heet aff torcka, en deel åter war heel steel aff ohörlig kiöld. RUDBECK *Atl.* 2: 155 (**1689**). Tvenne (*zoner*) svänga sig längst från denna (*dvs. den heta zonen*) till höger och venster, / Stele af dunkel is och af skurars mörker betäckte. ADLERBETH *Buc.* 61 (**1807**). Du (*dvs. G. III*) sådde snillets frö, och fostrade till lif, / I Nordens stela mark, dess Söderländska planta – / Som blef ett skuggrikt träd, och snart en lagerlund, / Ur hvilkens helga frid ett tempel stod i dagen. WALLIN (*SVS*) 1: 323 (**1808**). Markerna ligga frostigt stela. ÖSTERGREN (**1946**).

d) om (den i samband med jordens avsvalnande bildade) jordskorpan l. viss yttre zon därav, i fråga om att vara stel l. fast l. hård (i motsats till jordens flytande inre). SÖRLIN *JoL* 14 (**1925**; *om yttre zon*). När landisen smälte bort .. började (*landet*) stiga. På grund av att jordskorpan är så pass stel skedde det dock inte genast, utan först så småningom. SELANDER *LevLandsk.* 43 (**1955**).

e) om (föremål, i sht klädesplagg av) tyg l. plast o. d. (jfr **8** *d*), i fråga om att (till kvaliteten l. på grund av viss behandling o. d. vara tät l. fast l. hård o. därför) sakna mjukt l. smidigt fall l. inte alls l. blott i ringa mån vara följsam l. formbar (särsk. efter kropp l. kroppsdel); stundom äv. enbart med tanke på tätheten osv. (särsk. liktydigt med: hård); om klädesplagg (särsk. skjorta) äv. i fråga om att ha viss stadga l. vara osmidig till följd av i plagget ansamlad (o. intorkad) svett l. smuts; äv. i fråga om avbildning av dylikt tyg osv. resp. dylikt föremål. *Plastregnkappor kan vara mycket stela och obehagliga att ha på sig.* *KladkamRSthm* **1667**, s. 414. Du Bonde och Kåhlare, du .. Hammarsmed, Helgedagen instundar, .. ach! hur fägen och glad är du, at du får afskölja dit sot, söhl, sura och salta arbetsswett, bortkasta din stela skiorta .. och sedan sitta munter, snygger och glad med de andra. WESTBECK *Lohman* 46 (**1759**). Vid mannens venstra sida (*på gravstenen*) är en qvinna afbildad i stel drägt med korslagda händer. *2VittAH* 21: 210 (**1853**, **1857**); jfr **8** *d*. Alla .. kanter .. böra vikas smalt och kantas med ett sidenband, emedan det stela kamgarnstyget lätt rispar sig. *Freja* **1874**, s. 126. *Varulex.* Beklädn. 135 (**1945**; *om tyg*).

f) (numera knappast br.) *metall.* om (föremål av) metall (i sht järn): som (gm att ha en tät struktur l. vara blandad med ngt) bjuder (mer l. mindre) kraftigt motstånd mot plastisk (om)formning (utsmidning l. böjning o. d.); särsk. i förb. med prep.-adverbial inlett med *emot*, betecknande den slags plastiska (om)formning (l. det medel varigm den åstadkommes) som föremålet resp. metallen i fråga gör motstånd mot. (*Brännstålet*) War nu, som förut, nog starkt och stelt emot böjning. RINMAN *JärnH* 197 (**1782**). Styft och Starkt Järn .. Kallas af Smederne Seghårdt Järn och är Stelt, utan att wara Stålblandadt. *Dārs.* 339. Det skadar .. för ingen del, om .. (*stångjärn av hård beskaffenhet*) vid syningen befinnes stelt emot hammaren. ÅKERMAN *Stångj.* 151 (**1839**).

Man finner .. att W och + (de båda varmblästersmidda profven) varit markeligt stelare, ojemnare och mindre sträckbara än V och O, som tillverkats med kall blaster i härden. *JernkA* 1845, 2: 173.

g) (nu bl. mera tillf.) om konstnärligt material l. ämne, i fråga om att (på grund av sin beskaffenhet) vara svår att forma (o. ge konstnärligt liv). I sanning har *(stenmastaren Adam)* Krafft här, i värdig täflan med sin vän Vischer *(som arbetade i metall)*, tillvägabragt nastan mer än det möjliga för att ur sitt stelare, ovilligare ämne *(dvs. sandsten)* utbilda samma .. poetiska lif. ATTERBOM *Minn.* 233 (1817).

h) om växt(del): som är (rak l. spretande o.) mer l. mindre oböjlig l. orörlig l. osmidig (särsk. inför vindens påverkan); äv. i överförd anv., om utseende hos sådan växt(del). Se här den Askréiska Sångarens pipa, / .. med hvilken han fordom förmådde / Stela orner från fjällarnes rygg nedflytta i dälden! ADLERBETH *Buc.* 33 (1807; *lat. orig.*: rigidas). Man *(har)* swårt at gissa .. om .. *(Virgilius)* haft afseende blott på låga smidiga Buskar, i jämförelse med de höga, branta och stela Cypreszer. RETZIUS *FlVirg.* 108 (1809); jfr 8. *(I trädgården)* funnos nu *(dvs. under vintern)* inga löf och inga fåglar – blott svartgråa, nakna, tysta och stela qvistar på träd och buskar. ALMQVIST *AMay* 24 (1838). Omvandt äggrunda, fint taggsågade blad .. bilda *(berberis-)*buskens tämligen stela löfverk. *NF* 2: 251 (1877). Genom de vanligen uppåtriktade, styfva grenarna och den mörka, tunga grönskan får .. *(cypressen)* ett egendomligt, stelt och dystert utseende. *2NF* 5: 963 (1906); jfr 8. Hundratals dyrbara damhattar liknade en rabatt av mångfärgade praktblommor på höga och stela stänglar. SIWERTZ *Varuh.* 12 (1926).

i) (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) i överförd anv., om härdgång: vid vilken tackjärnet (till följd av trög smältning) förhåller sig stelt (o. därmed osmidigt) längre än vanligt (o. därför ss. resultat ger ett ojämnt o. slaggigt järn), rågående; jfr *k*. Den hvita, tjockflytande härdslaggen .. åtföljer ett alltför hårdsatt tackjern och gifver med en "stel" och besvärlig härdgång anledning till ett öfverhöfvan mjukt och slaggfullt jern. *JernkA* 1869, s. 279.

j) (i vitter stil) i överförd anv., om vinter l. vinterkyla o. d., med tanke på den därav föranledda (frusenheten o.) stelheten i naturen (jfr *a*, c); äv. om vintertid härskande dvala o. d., betecknande denna ss. förbunden med orörlighet l. passivitet. ADLERBETH *HorOd.* 13 (1817; *om vinter*). Stela vinterfrosten slutit / Åarnes flyktiga våg i bojor. *Dårs.* 19. Glömska af de långa vintrars tvång / Och deras stumma mörker, stela dvala. BÖRJESSON *E14* 27 (1846).

k) (i fackspr., särsk. *fys.* o. *kem.*) i utvidgad anv., om ämne: som befinner sig i ett (osmält o.) fast tillstånd. Då kalit var + 20° varmt, höll det sig stelt .. Höll jag det vid + 40°, så var det i en grötig fluss .. Davy's kalimetall smälte redan vid + 10°; jag borde således då hafva fått den flytande. BERZELIUS *Brev* 9: 26 (1808).

l) om djur- l. människokropp l. kroppsdel, i vissa anv.; jfr 2, 3.

α) om (del av) människas l. djurs döda kropp: vars kroppsvävnader, speciellt muskler, stelnat o. fixerats i visst läge (på grund av kemiska processer efter dödens inträdande) o. därför inte (utan tillgripande av våld) går att böja l. röra; stundom äv. om levande varelse (i sht människa) med tanke på dennas efter dödens inträdande stela (i ovan angiven bet.) kropp; äv. [jfr motsv. anv. i sv. dial.] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat, l. i vitter stil) övergående i bet.: död (se DÖD, adj. 1); äv. bildl.; förr äv. oeg., om djur: som befinner sig i (dödslik) dvala (se DVALA, sbst. 4), "död". Den stela Swalan som i Floden haft sin graf, / I Luftens öpna widd nu swäfwar till och af. FRESE *VerldslD* 173 (1726). Hon bad *(sina barn)* .. at de wille komma ihog desze deras på dödssängen liggande Moders ord, när hon låge kall och stehl i grafwen. LAGERSTRÖM *Bunyan* 3: 207 (1744). *(Sv.)* Den döde har blifwit stel, *(lat.)* Riguit defunctus. SAHLSTEDT (1773). Ha' dom supe' ihjäl sej? – Å' dom schöl (döda) bägge? MOLIN *SSkr.* 110 (1895). *(Till avskrädesplatsen)* kördes .. hela hästkroppar .. Nu lågo de .. med fyra långa stela ben sträckta uppåt. HALLSTRÖM *Händ.* 30 (1927). Den rätta snön som låg kompakt i diket / var den som dränkte i en måttlös väta / en död provins och kom det stela liket / att upplöst svälla. GULLBERG *Terzin.* 10 (1958; *bildl.*). jfr DÖDS-, LIK-STEL. — särsk. i vissa uttr. *α')* [jfr uttr. *(den) bleka döden*] (numera bl. i vitter l. högre stil) *(den) stela döden*, i överförd anv., om döden (som gör kropp stel); särsk. personifierat. Utöfver alt sin arm den stela döden sträcker. *LBÄ* 7—8: 14 (1797). *β')* [jfr uttr. *död för ngt* (se DÖD, adj. 7 *e* o. STEL, adj.[1] 7)] (numera bl. i vitter stil, föga br.) *stel för ngt*, övergående i oeg. l. bildl. bet.: (död o.) fullständigt oemottaglig l. okänslig för ngt (kroppslig l. själslig smärta o. d.). O son, din moders bittra sorg, Eurysakes, / O att den tröst jag ägde, att du vräktes nu / Ett lik på hafvets böljor, eller multnade / För lifvets plågor stel på någon okänd strand! RUNEBERG *(SVS)* 6: 134 (1863).

β) i fråga om förfrysning l. nedkylning till stelhet (se särsk. ssgn STEL-FRYSA *a*). *Han hade ingen känsel i örat och det kändes stelt och hårt när han tog i det.*

γ) (tillf.) i fråga om diktad förvandling av person till livlöst föremål. *(Apollo om Daphnes förvandling till lagerträd:)* Hon lykta nu sin Bön mäd dät hon lykta andas, / Däss Silkes-lena kråpp, blef steler mer än mer. *LejonkDr.* 156 (1688).

m) [möjl. eg. specialanv. av STEL, adj.[2]] (†) i utvidgad anv., om knytnäve: hård. Då Wilhem .. såg sin Tuktomästarinna i en sådan klämma, emellan de bägge Morerne, at han aldeles intet behöfde frukta för hennes stela knytnäfvar, så *(osv.)*. EURÉN *Kotzebue Orth.* 3: 24 (1794).

n) i oeg. l. mer l. mindre bildl. anv. (jfr *c*, *l α β'*, *m*); i sht med starkare l. svagare bibet. av 8. Död låg Naturen för mit öga, / Djupt låg hon för min känsla död – / Kom så en flägt ifrån det höga, / Och ljus och lif i verlden böd. / Och ljuset kom, och lifvet tändes, / En själ i stela massan flöt; / Alt tog et anletsdrag som kändes, / En röst som til mit hjerta bröt. KELLGREN *(SVS)* 2: 303 (1790); jfr *δ*.

α) i fråga om språk: som blott med (stor) svårighet l. inte alls (l. inte i någon större utsträckning) låter forma sig (för uttryckande av

abstrakta l. subtila l. nya begrepp) o. som saknar smidighet l. behag; äv. närmande sig l. övergående i bet.: tung(flytande), klumpig, otymplig; jfr 8 *h*. Ett så stelt och torftigt språk *(som fornsvenskan)* var naturligtvis föga skickligt att uttrycka alla de nya, mest öfversinnliga begrepp, som Christendomen införde i Norden. BROOCMAN *SvSpr.* 81 (1810). *(I Voltaires tragedier är)* dialogen stel af de hopade sofismerna. *Polyfem* V. 10: 1 (1812). Författaren har .. icke förmått ge en levande bild av varken den tropiska naturen eller dess mänskliga invånare, beroende på den oftast stela, otympliga eller helt felaktiga språkformen. *NordT* 1932, s. 308.

β) i fråga om visuellt intryck. — särsk. *α')* om (detalj o. d. i) målning l. teckning l. plastisk bild l. skrifttecken o. d. (jfr 8 *f*), i fråga om att sakna mjukhet i linjer l. färger l. mjuka kontraster l. smidiga l. förmedlande övergångar l. nyansrikedom, hård (se d. o. 3 *a γ*) (äv. närmande sig l. övergående i allmännare bet.: klumpig, otymplig, ograciös); äv. i överförd anv., om målares l. tecknares l. bildhuggares o. dyl. l. skrivares o. d. maner l. sätt att forma l. dana l. om målares pensel (se d. o. I *b*) o. dyl. l. drag o. d. (hos målare osv. l. i målning osv.): som tar sig uttryck i l. frambringar o. d. stela (i ovan angiven bet.) (detaljer o. d. i) målningar osv.; jfr 8 *f*. *(Konstnärens)* smutsiga och grönaktiga kolorit, förenad med hans stela, förwirrade teckning och hans osmakliga gruppering, tjenar förträffligen att framställa ett helt och hållet miszlyckadt helt. *Polyfem* IV. 4: 1 (1811). Den teckningen är altför stel. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). *(Betraffande skrivstil)* har man gått en medelväg emellan den Engelska stilen, som anses för obestämd, och den Fransyska, som anses för mycket stel. *BerRevEILärov.* 1832, s. 35. *(Sv.)* Denna målare har ett stelt manér. *(t.)* dieser Maler hat eine harte Manier; *(fr.)* ce peintre a le pinceau dur; *(eng.)* this painter has a stiff, rough way of painting, of drawing. OoL (1852). De båda fruntimren betraktade bokens .. *(nytillskrivna)* innehåll – stora, stela bokstäfver, präntade liksom med udden af ett svärd. TOPELIUS *Fält.* 3: 284 (1858). I hans smidiga pänsel har ett stelt drag insmugit sig. *GHT* 1896, nr 108 B, s. 1; jfr 8 *f*. *β')* i fråga om ngts sträckning l. sätt att vara placerat o. d.: (linje)rak l. symmetrisk på ett monotont l. petigt sätt o. d.; jfr 8 *e*. De stelt uppradade husen stå utmed de raka breda gatorna som soldater i led. SVENSÉN *Jord.* 363 (1886); jfr 8 *e*. I trädgården doftar det av kryddväxter och gammaldags blommor, planterade i stela rader. SANDSTRÖM *NatArb.* 1: 70 (1908); jfr 8 *e*. Klänningens tjocka brokad föll i stela veck ända ned till fötterna. ÖSTERGREN (1946).

γ) *mus.* om musikinstrument: vars konstruktion inte gör det möjligt att spela så skiftningsrikt som man önskar; jfr 8. En Rubinstein .. kan äfven i ett så stelt instrument som pianot väcka en hel verld af vexlande känslor. LUNDELL *Rättstafn.* 4 (1886). Större krav på skiftningar *(i spelet uppstå under 1600-talet)*. Darför utträngdes bland blåsarna de i tonen mera stela instrumenten med dubbelt rörblad med undantag för oboe, som förlänas ett älskligare, behagligare uttryck, och fagott. JEANSON (o. RABE) 1: 196 (1927).

δ) ss. uttryck för att ngn l. ngt saknar andligt l. själsligt liv l. känsla: (invärtes) förstelnad l. "död" o. d.; jfr 3 *d*, 8. Jag börjar tro .. att ett ädelmodigt Sinne upphör aldrig att vara det, och att den som med år och lycka blir stel och likgiltig, har i grunden aldrig haft annat än ett trähjerta. LEOPOLD *(SVS)* II. 4: 113 (1808). *(Thure Jonsson till sin son:)* Jag trodde .. / .. att Christina skulle / uppelda i sin famn ditt stela bröst. LING *Riksd.* 69 (1817). Männerna följde jag ut med det sista som kunde förpantas *(dvs. vid utmotningen)*, / Stel i min håg som tallen, då yxorna döna vid roten. RUNEBERG *(SVS)* 3: 84 (1832). Jag *(dvs. hustrun)* låg vaken, och allt som jag tänkte öfver detta, som varit, blef jag mer och mer stel i hjärtat emot dig *(dvs. mannen)*. GEIJERSTAM *KampKärlek* 316 (1896). Han var stel invärtes och stel i ansiktet och gick bredbent och tung fram mellan granarna i sin egen skog. BROWALLIUS *SyndSkruke* 180 (1937); jfr 3.

2) [specialfall av 1] om led l. muskel l. sena l. lem o. dyl. l. kropp hos levande varelse l. levande varelse med tanke på led l. muskel osv.: som saknar normal l. tillräcklig rörlighet l. böjlighet l. mjukhet l. smidighet o. d.; om levande varelse äv.: som rör sig l. förflyttar sig på ett sätt som saknar mjukhet l. smidighet l. behag (äv. övergående i bet.: ovig, klumpig); äv. oeg. l. mer l. mindre bildl. (se *b*, *h—j*). *Trumslagaren blir stel i armen. Ha stela ben, leder. Man kan inte spela piano bra med stela fingrar. Han är en stel löpare. Hennes fetma har gjort henne för stel att böja sig ned och knyta skobanden.* Och kommer han *(dvs. lantmannen)* om Qwällen hem, / Helt trött och stehler i hwar lem, / Är *(osv.)*. *ÖB* 5 (c. 1712). Alla rå hästar äro stela. EHRENGRANAT *Ridsk.* 1: Förord III (1836). Jocke Stam löper stelt i motvinden *(vid Dagbladsstafetten)*. *IdrBl.* 1924, nr 61, s. 6. Ett yttre kännetecken att muskeln uträttar ett arbete är, att den tjocknar och sammandrar sig samt blir stel och hård. BOLIN *VFöda* 160 (1933). Rolland skriver .., att den som på fastande mage har hört göken, blir stel i lederna och har svårt för att arbeta. *Arv* 1953, s. 14. — jfr LED-, NACK-, RES-STEL. — särsk.

a) i fråga om att vara l. bli (kall o.) stel (o. mer l. mindre okänslig) till följd av köld (jfr *b*); särsk. om person, i uttr. som *vara* l. *bli stel i händerna* l. *fötterna* l. *fingrarna* l. *kroppen (av köld)*, särsk. (i fråga om händer l. fingrar) liktydigt med: vara resp. bli valhänt (av köld), vara osv. klumsig (se d. o. 1); stundom äv. (numera bl. i vitter stil) om djur, i fråga om att på grund av låg kroppstemperatur vara (stel i kroppen o.) trög l. långsam (i rörelser o. d.). *Trots filtskorna blev han stel om fötterna i den stränga kylan. Pojken var utan vantar och så stel om händerna av köld att han knappt kände av dem. Den kalla vinden gjorde honom stel i kroppen.* Senor och leder voro af köld så stela att jag ibland måste gå på knäna tills att de blefvo mjuka. HIMUNCK (1712) hos OSCAR II V. 3: 36. Det berättes, at när Höken i kalt wäder blifwer stel, så at han sig ej sielf wärma kan, han då skall taga sig en Sparf under Wingen, af hwilkens wärma han qwicknar. FRESE *Sedel.* 62 (1726). När vi bombarderat hvarandra *(med snöbollar)*, tills vi blifvit stela i fingrarne, tågade vi vidare. ÖDMAN *VårD* 2: 123 (1888). Vi var stela av köld. OLSSON *3Hap.* 123 (1967).

b) om kroppsorgan, för att beteckna nedsatt

funktion, i sht om (person l. djur med tanke på) tunga l. talorgan; särsk. om tunga, dels (numera bl. i vitter l. högre stil) i uttr. betecknande att ngn inte kan l. har svårt att tala på grund av (särsk. till följd av sjukdom l. skada o. d. (jfr *c*) inträdd) osmidighet l. orörlighet i tungan l. (oeg. l. bildl.) att ngn har svårt att muntligt uttrycka sig l. inte vill l. kan förmås att uttala sig i en viss fråga o. d., dels (numera bl. i skildring av ä. uppfattning) i uttr. betecknande att ett djur inte kan avge sitt karaktäristiska läte på grund av att tungan är stel av köld (jfr *a*). *Sjukdomen började med att han blev stel i tungan.* *(Lots hustru:)* Min tunga war nu *(dvs. efter förvandlingen till saltstod)* steel. *Kolmodin QvSp.* 1: 31 (*c.* **1710, 1732**); jfr **1.** *(Jesus)* som de stela tungor böjer / Och *(osv.)*. FRESE *AndelD* 53 (**1726**). Orsaken *(till att göken upphör att gala)* är af hans tungo, som .. så skiäl och styf warder af kölden at han intet gucka kan. BROMAN *Glys.* 3: 274 (*c.* **1730**). J andeliga saker är tin tunga stel, och låder wid tin gom. SCHERPING *Cober* 1: 378 (**1734**). *BetDöfstUnd.* **1878**, s. 16 (*om talorgan*). — jfr NJUR-STEL.

c) i fråga om att vara l. bli stel på grund av ålderdom l. skada l. sjukdom (jfr *b, e, j*); äv. i överförd anv. (jfr *i*), om dylik persons l. dylikt djurs gång o. d. *Pojken blev stel omkring munnen efter olyckan. Han, som förr rörde sig så spänstigt, har fått en stel gång på äldre dar.* SERENIUS Fff 4 a (**1734**; *av ålderdom*). En raggig hund med långsamma steg, likasom stela av ålder, kom gående ur skogen. RYDBERG *Sing.* 63 (**1857, 1865**). Den giktbrutne *(operasångaren)* Battistini, som .. släpade sina stela ben på Europas scener. MARTIN *Sett* 101 (**1933**). Gubben stånkar och grinar illa .. Det känns minnsann i ryggen och i de stela och giktbrutna armarna och benen innan man kommit igång. THORSÉN *UpplTorp.* 16 (**1949**). Ett diskbråck .. hade gjort honom stel som en pinne. KARNSTEDT *Slamf.* 221 (**1977**).

d) [jfr d. *steil* i motsv. anv. samt STEL, adj.[2]] *veter.* o. *hippol.* om kotben hos häst l. nötkreatur: som (på grund av att böjsenorna förkortats o. saknar förmåga att tänjas ut) står i större vinkel mot marken än normalt (varigm benet inte alls l. blott i ringa mån ger efter l. fjädrar vid nedtrampning, vilket som resultat ger en hård o. stötande rörelse), rak (se RAK, adj. **2**), motsatt: vek l. genomtrampande (förr äv.: blöt (se BLOT, adj. **1** *f α*)). Bildar kotan från sidan sedd en mindre vinkel mot marken kallas den sänkt eller mjuk, står den åter mera rakt benämnes den stel eller rak. *LB* V. 2: 169 (**1909**). Krokhas .. uppstår, då skankbenet är långt i förh. till korset, så att hasspetsen vid lodrät ställt skenben når bakom den lodräta linjen från sittbensknölen, och i sht om samtidigt kotan är stel. *2SvUppslB* 12: 1165 (**1949**).

e) gm *och* förbundet med föregående l. (o. i sht) efterföljande *styv* i (mer l. mindre) pleonastisk förb. Med sina händer ref .. *(Fredag)* hans *(dvs. sin faders)* armar och ben, hwilka hade blifwit styfwa och stela af banden. *DeFoë RobCr.* 101 (**1752**). Stel och styv av ålder och värk. ÖSTERGREN (**1946**); jfr *c*.

f) (numera föga br.) om arm, i fråga om motståndskraft mot yttre påverkan: spänd l. hård o. styv; jfr **3.** O öde, hvem kan böja af din stela arm, / När du vill krossa? RUNEBERG *(SVS)* 6: 226 (**1863**); jfr **7.**

g) om rörelse, med viss bibet. av **6**; äv. i fråga om karusellhästars rörelse. *(Suset i sena julitrad)* saktar in som en karusells / stelt gungande hästar. LINDEGREN *Vint.* 70 (**1954**); jfr **6, 8.**

h) (numera bl. i vitter stil) i överförd anv., om persons växt l. kroppsbyggnad o. d., i fråga om att sakna smidighet l. rörlighet. Midt på golfvet *(står)* en ung person af rak och något stel växt, längre än man för hans ålder skulle vänta, men för smal .. för att kunna sägas hafva en vacker kroppsbildning. ALMQVIST *DrJ* 400 (**1834**).

i) i överförd anv., om kroppsrörelse o. d. (särsk. gång l. bugning) l. kroppshållning l. sätt att utföra kroppsrörelse l. hålla kropp (jfr *c*, **8** *c*): som (är av det slag som) kännetecknar en stel varelse l. kropp l. kroppsdel o. dyl. l. som är en stel varelses osv. (särsk. om rörelse: som försiggår på ett osmidigt l. ospänstigt l. ovigt o. klumpigt sätt). *Han gjorde en stel rörelse med den skadade armen.* WESTE *FörslSAOB* (*c.* **1817**; *om persons gång*). *(Sv.)* Stel hållning *(lat.)* cervix rigida. CAVALLIN (**1876**). Hans stela löpsätt gjorde att han snart övergav alla tankar på medeldistansen. *IdrBl.* **1924**, nr 89, s. 3. Magnus reste sig och bockade. I stela bugningar med rak överkropp tackade han för hyllningarna. Han bockade i tre olika väderstreck. HESSLIND *Sista* 134 (**1974**); jfr **8** *c*.

j) oeg. l. bildl., i fråga om hjärna l. tänkesätt o. d.: som saknar (normal l. tillräcklig) rörlighet l. fungerar långsamt, orörlig, trög; äv. om person, i fråga om att kännetecknas av andlig orörlighet l. stagnation; i sht i fråga om att förhålla sig på angivet sätt i samband med åldrande l. ålderdom (jfr *c*). *(Jag)* lämnar saken åt unga och friska hiärnor sädan min dertill blifvit nu mera något steel. POLHEM *ESkr.* 1: 53 (*c.* **1745**). Har du ännu kommit till något system i moralen, så att du kan börja med litet profpraktik, innan du blir för stel! FAHLCRANTZ 2: 33 (**1864**).

3) om kropp l. kroppsdel (i sht ögon l. ansikte) l. ngt kroppsligt (särsk. blick l. ansiktsdrag) l. person (l. djur) (se dock *d*) med tanke på kropp osv.: som (särsk. på grund av stark sinnesrörelse, i sht skräck o. d.) förhåller sig (spänd o.) orörlig l. stilla (fixerad i en viss ställning l. ett visst läge o. d.); äv. oeg. l. mer l. mindre bildl., i sht i uttr. betecknande att ngn (på grund av stark sinnesrörelse) är paralyserad i sitt inre (o. därför inte är i stånd att handla l. tänka rationellt l. överhuvudtaget); om person (l. djur) särsk. i förb. med prep.-adverbial inlett med *i*, angivande kroppen l. den kroppsdel osv. som hos vederbörande förhåller sig stel (i ovan angiven bet.). *Stel av skräck, av fasa* o. d. *Epileptikern fick ett anfall och blev stel i hela kroppen.* Wårt Skepp thet kom i wrak; .. / .. Wij wordo stum och steel: Wij fälte hand och mod. STIERNHIELM *Jub.* 56 (**1644, 1668**). Någre *(galler)* stodo stele, och tänkte hvarken på kamp eller flykt. KOLMODIN *Liv.* 3: 316 (**1832**). Krampsjuka .. består uti en Krampagtig styfhet uti en enda lem eller uti flere kroppens delar så att de blifwa stela och

kunna icke röras. FLORMAN *Hushållsdj.* 73 (1834); jfr 1 *l*. En äldre herre med allvarligt, nästan stelt ansigte. BLANCHE *Bild.* 2: 109 (1864). Sondottern, stolts Ulrika, / Står stel liksom en stod. SNOILSKY 2: 62 (1881). I rodnad brandröd som cinober, / hon *(dvs. sibyllan)* såg med stela ögonglober / bland österns flammor dagen gry. LEVERTIN *NDikt.* 33 (1894). Tystnaden stirrar med stela ögon ut över land och vatten. FRIDEGÅRD *SvartLut.* 20 (1931). MALMBERG *StyckVäg* 59 (1950). — jfr MARMOR-, PINN-, SKRÄCK-STEL.

a) i fråga om att på grund av värdighet l. stolthet l. förnämhet l. högtidlighet o. d. (medvetet l. omedvetet) förhålla sig (ytterst) rak (o. spänd) o. (mer l. mindre) orörlig; särsk. i fråga om sådan hållning hos ryttare till häst. *(Sv.)* Stel till häst, *(fr.)* Etre guindé. SCHULTHESS *Tigerhielm* 38 (1880). Hans lilla kropp var .. alldeles stel af värdighet. LAGERLÖF *Berl.* 2: 31 (1891). Han *(dvs. den vanligen krokige gubben)* gick som en gammal korpral, stel och medveten om hållningen. JOHNSON *Nu* 91 (1934); jfr 8.

b) ss. adv. till *se, stirra* m. fl., betecknande att seendet resp. stirrandet osv. försiggår med ögonen (spänt o.) orörligt l. oavlåtligt fixerade i en viss riktning l. vid ngn l. ngt. *Han såg stelt framför sig.* *(Förstugan)* der .. *(den olyckligt föräldskade)* så ofta stod och stelt stirrade på snöflingorna. CARLÉN *Skuggsp.* 1: 297 (1861, 1865). De väntade att Gammelgäddan skulle svara .. Men hon stirrade stelt rakt fram, sköt fram underkäken och teg. FORSSLUND *Djur* 175 (1900). Ögonen stirrade stelt, och ansiktet hade ett minspel som erinrade om gråtfärdighetens. HEDBERG *VackrTand.* 225 (1943).

c) (i sht i vitter stil) i överförd anv., om stark sinnesrörelse (i sht skräck o. d.): som gör (ngn) stel. Alla passagerarna komma upp på däck och se med stel förfäran på kusten *(där polarforskarna skola landsättas)*. ERIKSSON *Ritter KvPol.* 18 (1939).

d) (numera i sht i vitter stil) hyperboliskt l. bildl., om hjärta l. blod l. barm o. dyl. l. tankar l. mandom o. d., i uttr. betecknande själsliga förmögenheters (känslolivets l. tankeverksamhetens o. d.) avstannande l. förlamande l. paralyserande till följd av stark sinnesrörelse (i sht skräck); äv. allmännare, ss. beteckning för att ngn grips av (stark) skräck l. sorg o. d.; jfr 1 *n δ*. Tå han *(dvs. Nabal)* höra fick, hur David honom hotat; / .. Så blef hans hierta, likt en sten, i honom steelt. KOLMODIN *QvSp.* 1: 399 (1732). Det *(dvs. havet)* kastar sina böljor grufligt, / Gör mångens blod och mandom stel. NORDENFLYCHT *(SVS)* 1: 190 (1743). Jag gråter än et barn, som af en mordisk arm / Slets, färgadt med mit blod, ifrån min stela barm. KELLGREN *(SVS)* 3: 356 (1792). Dock bäfvar jag och känner, hur min blod blir stel / Vid tanken blott att se *(osv.)*. RUNEBERG *(SVS)* 6: 136 (1863). Han drog sig bort baklänges *(från gudens skräckfulla närhet)* med händerna stelt framför sig och tankarna stela. *Vinterg.* 1894, s. 42; jfr huvudmom. Krok sprang med hjärtat stelt av skräck. TISELIUS *Larsson LivNödtorft* 386 (1934).

4) om led l. lem l. hals o. d., i fråga om att (särsk. på grund av sjukdom l. skada l. därav föranlett operativt ingrepp) vara (mer l. mindre) orörligt l. oföränderligt fixerad (i en viss, särsk. sträckt l. rak form l. ställning l. i ett visst läge o. d.); äv. (i förb. med prep.-adverbial inlett med *i*) om person, med tanke på sådan led osv.; särsk. om lem, liktydigt med: rak (se RAK, adj. 1 *b*); jfr 2. *Han har en stel knäled. Hunden var stel i vänstra frambenet. Hon fick ett stelt ben efter en misslyckad operation.* Här i Staden föddes nu rätt många Gåsungar, som hade så krokote och stiäle halsar bak åt ryggen at the intet kunde ligga rätta på buken. BROMAN *Glys.* 1: 434 (1731). När Volanerii hand af en väl förtjenad kirager / Blifvit förlamad och stel, så *(osv.)*. ADLERBETH *HorSat.* 84 (1814). Gamla *(soldaten)* Flinta .., han som var över sjuttifem år och hade stelt ben ända sen sista finnkriget. LARSSON I BY *GGodTid.* 30 (1941).

5) om t. ex. regel, system, åskådning: som bl. i ringa grad l. under stort motstånd ändrar sig l. anpassar sig l. går att ändra l. anpassa l. rucka på efter skiftande villkor l. förutsättningar o. d.; osmidig, stelbent (se STEL-BENT 3); förr äv.: sträng o. d. (se c); jfr 6 *b*. Thet som är stelt och giordt effter Regel eller Rättesnöre. *Linc.* L 2 a (1640). En stel dygd skall alltid förtjena, aldrig vinna sin tids bifall. GYLDENSTOLPE i *1SAH* 3: 34 (1789, 1802). Samfundsordningen är för stel att böja sig efter hvarje enskilt behof. WALLIN *1Pred.* 1: 378 (c. 1830). Varmvattensystemet är .. ett mycket stelt system. *TT* 1887, s. 136. Organisationsförslaget *(har)* visat sig onödigt stelt och i vissa delar omöjligt att genomföra. *Dårs.* 1927, Allm. s. 171. I de stora politiska processerna arbetade den smidiga diplomatin vid sidan av den stelare juridiska proceduren. *HT* 1955, s. 242. — särsk.

a) om lag l. lagbud o. d.: som inte l. bl. i begränsad utsträckning medger ändringar l. jämkningar l. liberala(re) tolkningar o. d.; äv. (om naturlag o. d.): som gäller med orubblig l. oeftergivlig konsekvens; äv. om en lagens bokstav (se BOKSTAV, sbst.[2] 3), betecknande denna ss. oryggligt konsekvent (särsk. i förh. till ifrågavarande lags andemening). En död gräns *(för livet)* vore likaväl den visaste lags stela bokstaf, som en tyranns arbitrium *(dvs. godtycke)*. BIBERG 1: 139 (c. 1814). Innan ett folk fästade i stela lagbud sina rättsbegrepp, rörde de sig i lefvande sinnen och viljor. JARTA 1: 206 (1832). Det är wigtigt att weta, att det gifwes en Gud .. som icke skapat werlden och gått sin wäg, gifwande henne till pris åt stela och oföränderliga naturlagar. MELIN *Pred.* 1: 11 (1844).

b) om konvenans l. sällskapsliv o. d.: som bl. i ringa utsträckning l. inte alls tillåter avvikelser l. modifikationer (från resp. av en viss konvention l. norm o. d.). Han .. skall genom sitt verksamma föredöme inverka .. reformerande på vårt stela sällskapslif. STRINDBERG *NRik.* 113 (1882); jfr 8 *k*. Han *(gav)* luft åt sina känslor på ett sätt som ej stämde med den vanliga stela konvenansens fordringar. ANNERSTEDT *Rudbeck Bref* XCIII (1899); jfr 8 *k*.

c) liktydigt med: oeftergivlig l. sträng o. d.

α) (†) om nödvändighet: oeftergivlig, hård, bister. Vedermödan och olyckan äro ej den stela nödvändighetens jordfrukter. WALLIN *1Pred.* 1: 176 (c. 1830).

β) om allvar: sträng, äv. (o. numera bl.) med bibegrepp av 3: opåverkbar (o. sträng). *(Sv.)* stelt allwar *(lat.)* adducta, tristis severitas. CAVALLIN (1876). Hos somliga af delinkventerna voro kvalen tydligt teckna-

de i de förvridna anletsdragen, medan andra bibehöllo det stela allvaret hos fatalisten, som gjort upp räkningen med lifvet. *3Saml.* 5: 191 (*i handl. fr.* 1889).

6) [utvecklat ur **1** o. **5**] (i sht i fackspr.) utan bibet. av defekt: oböjlig; oföränderlig, orörlig o. d.; jfr **2** *h*.

a) i fråga om oföränderlighet l. fixering av fysisk kropp l. mekanisk anordning. — särsk. *α)* (i fackspr., särsk. *fys.*) om kropp (se KROPP, sbst.[1] **5**) l. material l. yta l. fysikaliskt system: vars delars avstånd vid påverkan inte förändrar sig (o. vars form o. storlek därmed också förblir (praktiskt taget) oförändrade); i sht förr äv.: oböjlig, styv, äv. med bibet. av **8** *e*. Stel .. *(är en kropp)* hvarest delarne icke skufvas genom en ringa kraft ur deras sammanhang. MARKLIN *Illiger* 92 (**1818**). Ett intellektuelt, men aldrig ett psykiskt intresse kan väl en .. sammanställning af stela stöttor och sträfvor, plattor och nitar *(till en ändamålsenlig bro)* hos oss uppväcka. *TT* **1878**, s. 173. Kropparna A och B anses .. vara stela, d. ä. oföränderliga till såväl form som storlek. *JernkA* **1900**, s. 141. *TMatFysKemi* **1922—23**, s. 26 (*om yta*). En atom bildar med sin kärna och sina yttre elektroner ett stelt system med en radie av 10^{-8} cm. STROMGREN *AstrMin.* 2: 133 (**1927**). *(Fr.)* hauban .. rigide *(t.)* Rundeisenanker .. *(eng.)* rigid stay .. *(sv.)* stelt stag. *OrdbFjärrförb.* 69 (**1940**). En kropp är stel, om de inbördes avstånden mellan dess olika delar (masselement) alltid förbli oförändrade. *IngHb.* 1: 42 (**1953**). Stelt material .. *(dvs.)* hypotetiskt material som inte deformeras under inverkan av last. *TNCPubl.* 68: 132 (**1977**). *β)* (i fackspr., särsk. *byggn.* o. *tekn.*) som är förenad l. fixerad i fast l. orubbligt läge; äv. om knut(punkt) o. d.: vars (av fasta kroppar bestående) delar är orubbligt l. oföränderligt förenade l. fixerade i förhållande till varandra; äv. ss. adv., i förb. med *förbinda* l. *förena* l. *fästa* o. d., i uttr. betecknande att en fast kropp förbinds l. förenas med resp. fästs vid annan sådan kropp (andra sådana kroppar) på ett sätt som innebär att kropparna i fråga orubbligt l. oföränderligt fixeras (i ett visst läge) i förh. till varandra. För styrandet *(av fordonet)* finnes en tistel eller skalmar, hvilka äro stelt förenade med framvagnens underrede. *NF* 5: 30 (**1881**). Här *(må)* omnämnas, .. att åtskilliga körförsök med en 12 cm. ammunitionsvagn och med, till fordon af "stelt" system, förändrade packvagnar egt rum *(inom det svenska artilleriet)*. *KrigVAH* **1883**, s. 188. *TT* **1901**, V. s. 83 (*om knutpunkter i fackverkskonstruktion*). Då *(eld-)*vapnets alla delar äro stelt förbundna med hvarandra .. blir hela vapnet rekylerande. *2NF* 22: 1315 (**1915**). Vid en fysisk pendel A fästes stelt en kropp B av godtycklig form. EKMAN *Mek.* 436 (**1919**). *α')* (i sht *sport.*) om skidbindning för utförsåkning: som håller skidpjäxa o. fot i ett visst bestämt, fastlåst läge på skida. Stela *(skid-)*bindningar .. begagnas huvudsakligen i alpterräng, där absolut styrförmåga och följsamhet är ett nödvändigt villkor för skidors användning. DYHLEN *SkidlöpnGr.* 36 (**1919**). *β')* (förr) *flygv.* i fråga om luftskepp: vars form är helt l. delvis fixerad gm en fast konstruktion av styvt material (motsatt: mjuk); dels (äv. i ssgn HEL-STEL): som har sin form helt fixerad gm en fast fackverkskonstruktion, helstyv, dels (i ssgn HALV-STEL): som har sin form delvis fixerad gm en fast köl l. (för passagerare l. last avsedd) gondol (under den strömlinjeformade (mjuka) ballong som ger luftskeppet dess bärkraft); äv. i överförd anv., om system för konstruktion av luftskepp (motsats: mjuk), dels (äv. i ssgn HEL-STEL): som bygger på principerna för det (hel)stela luftskeppet, dels (i ssgn HALV-STEL): som bygger på principerna för det halvstela luftskeppet. Med avseende på luftskeppens konstruktion indelar man dem i tre system: det mjuka, halvstela och stela. ÅNGSTRÖM *BallLuftsk.* 19 (**1918**). *(Den tyske meteorologen)* Hergesell medverkade .., som grefve v. Zeppelins medhjälpare, vid konstruktionen af de tyska "stela" luftskeppen. *2NF* 36: 369 (**1924**). Stelt luftskepp har sin form fixerad av en fackverkskonstruktion, bestående av tvärgående spant och längsgående ramstycken. *2SvUppslB* 18: 745 (**1950**). jfr: Halvstelt luftskepp. *Dars.* jfr äv.: Helstela systemet. *Dars.*

b) i fråga om arrangemang l. indelning o. d.: fixerad, fix; absolut; jfr **5**. I den fria naturen fins intet, som antyder en stel gräns. RUNEBERG *ESkr.* 1: 241 (c. **1837**). Samma ande, som i konstprodukterna *(i Hellas)* skapade dessa mot så väl afmätta .. proportioner och uppdrog dessa visserligen aldrig stela, men dock så oändligt klart bestämda gränslinier, hvilka alla tider beundrat; samma ande gjorde *(osv.)*. WIKNER *Platon* 16 (**1867**). *(Huvudkaraktären hos den s. k. "järnvägsstilen")* bildas af dessa stränga och stela detaljer, som obevekligt följa gifna dimensioner utan att göra ens den minsta eftergift för att tilltala eller behaga. *TT* **1871**, s. 26; jfr **8** *e*, *f*. De besvärande nackdelarna hos tidigare använda "stela" trafiksignalsystem med fast inställda körtider ha lett till konstruktionen av "elektromatiksystemet", vilket är utfört på sådant sätt att trafiken reglerar sig själv. *DN(A)* **1933**, nr 300, s. 13. — särsk. (†) om motsats: absolut. Äfven om man antager, att hos Schleiermacher människans medvetande om Gud och hennes medvetande om verlden icke stode såsom stela motsatser mot hvarandra, utan inginge i hvarandra, .. så *(osv.)*. NYBLÆUS *Forskn.* III. 1: 205 (**1886**).

c) (numera föga br.) *psykol.* om uppmärksamhet, i fråga om att vara ofritt bunden vid det som den en gång (starkt) koncentrerats på, rigid; motsatt: rörlig, spänstig, elastisk. *(Uppmärksamheten)* kan vara stel, ofritt bunden vid det en gång fixerade föremålet; eller rörlig, spänstig, elastisk i övergången från det ena till det andra. LARSSON *Kunsk.* 39 (**1909**).

7) [specialfall av l. bet.-utveckling ur **3**] (numera föga br.) om person l. sinne l. lynne o. d.: som inte (i nämnvärd utsträckning) ändrar sig l. anpassar sig l. fogar sig l. låter sig påverkas l. ger med sig o. d., omedgörlig, motsträvig, motspänstig, rigid; förr äv. (om person) övergående dels i bet.: ståndaktig, principfast, dels i bet.: envis, halsstarrig, tjurskallig, trilsk, dels i bet.: ostyrig, olydig. Then fierde art *(av kvinna)* then är af Jorden .. / .. Hon stehler är som ståck. RUNIUS *(SVS)* 1: 228 (**1712**). Jag tackar Dig min Gud, at Du mig sändt tilhanda / Den mig hugswalad giör, Din wärde Helge Anda, / Som till Din kännedom mitt stela Sinne dra'r. FRESE *AndelD* 2 (**1726**). Stel .. *(dvs.)* Ostyrig, olydig. SCHULTZE *Ordb.* 4982 (c. **1755**). Stjerneld .. *(var)* en dristig, steler, activer, vältalande och beläster man. *HSH* 7: 222 (c. **1800**). Så stel var ingen af naturen, / Som ej, – med

öra för kulturen, – / Från dårskapens, från lastens blygd, / Skall fly, med vaknande besinning. WALLIN *(SVS)* 1: 449 (1806). *(Kammarjungfrun Dorine:)* Här skall försökas allt *(för att förena de älskande trots Orgons planer)*. Om herr Orgon blir stel, / Så ha ni här Dorine ... och hon är genomdrifven. REMMER *Tart.* 42 (1820). Wallinder är i vissa fall så styf och stel som en häst. Man får honom icke dit han ej sjelf vill gå. CARLÉN *Prof.* 350 (1840); jfr 2 *e*. JÄRTA 2: 151 (1846; *om K. XII:s sinne*). — särsk. *a)* (†) om anhängare (till ngn l. ngt): som oavsett sakskäl l. argument orubbligt förblir vid sitt anhängarskap (äv. närmande sig bet.: sannskyldig, fullständig, absolut). I Politiken var .. *(Samuel Johnson)* en så stel anhängare af et enda partie, at han nästan med upsåt tyckes hafva tilslutit sina ögon för sanningen. *LBA* 14—15: 60 (1798). *b)* (†) i förb. med åtföljande bestämning (särsk. utgörande prep.-adverbial inlett med *i*), i uttr. betecknande att ngn bl. med (stor) svårighet l. inte alls ändrar l. förmår ändra sig beträffande det som anges i ifrågavarande bestämning. Vi äre kalla i vår gudsdyrkan, tröga i vår kärlek, stela i våra onda vanor och inrotade i fördomar. WALLIN *1Pred.* 3: 117 (c. 1830).

8) [bet.-utveckling ur 2—5] om person l. sak: blottad på liv (o. rörelse) l. livfullhet l. värme l. hjärtlighet l. personligt engagemang l. naturlighet l. spontanitet o. d. (särsk. liktydigt med dels: kylig, dels: konstlad, tillgjord, tvungen); särsk. (om person): som (till följd av att vara spänd l. hämmad l. nervös o. d.) uppträder (mer l. mindre) onaturligt l. tvunget l. besvärat (i hållning l. åtbörder l. tal o. d.); äv. pregnantare (om person l. sak): som (på ett kyligt l. högtidligt l. förnämt sätt) håller resp. uttrycker distans (till andra människor) l. är resp. uttrycker egenskapen l. självställståndet att vara (högtidligt l. kyligt l. förnämt) korrekt l. formell l. reserverad l. återhållsam l. sluten o. d. (särsk. liktydigt med: avmätt, stram, tillknäppt); äv. i överförd anv., särsk. om sätt o. dyl. l. intryck o. d.: som en stel (i ovan angiven bet.) person l. sak har resp. som (är av det slag som) en stel person osv. gör; äv. (i jämförelse l. bildl.) om djur l. växt, i fråga om att i ett l. annat avseende likna l. erinra om en stel person. *Barnen hade svårt att trivas i det stela hemmet. En stel komplimang. Den debuterande sångaren var mycket stel på scenen. Hon blir alltid så stel i större sällskap. Hans framträdande i TV gjorde ett stelt intryck.* Råka andra synas glada, / Bli hans *(dvs. den falskes)* ögon stel och sur, / Men i deras tårar bada, / Woro dem *(dvs. för den falskes ögon)* en kostlig Cur. RUNIUS *(SVS)* 2: 259 (c. 1700); jfr 3. *(Scotts)* älskarinnor ha för mycket af den stela sedesamhet, .. som tillhör fruntimren i den Engelska sällskapskretsen. RYDQVIST i *2SAH* 12: 496 (1827). Jag skulle .. kunna uppräkna många flickor .. som hållit sig stela på gouvernantsplatsen, för att icke bortblandas med tjenstfolket, och härigenom blott gjort sig .. obehagliga för sitt herrskap. ALMQVIST *AmH* 1: 50 (1840). Var det högmod? Kanske icke; i hans *(dvs. generalens)* min, hans skick, i allt / Låg ett drag af lugn tillika, fast förnämt och stelt och kallt. RUNEBERG 5: 11 (1860); jfr *a*. Då de blefvo ensamma, var Lina först något stel. STRINDBERG *Hems.* 113 (1887). Den eljest stele konungen *(dvs. G. IV A.)* lade oförställt i dagen varmt mänskliga känslor *(vid sin sons födelse)*. NYBERG i *3SAH* LXII. 2: 168 (1951). — jfr ÄMBETSMANNA-STEL. — särsk.

a) om min l. leende o. d., särsk. liktydigt med: konstlad, tvungen, krystad; äv. ss. adv. SUNDÉN (1891; *om min*). Den stackars damen var så förvånad, att hon endast förmådde småle stelt och mumla *(osv.)*. KREY-LANGE *Melba Liv* 127 (1927). Hennes leende hade blivit stelt och även hennes händer skälvde när hon räckte fram ölkrusen. FRIDEGÅRD *Offerrök* 240 (1949).

b) om blick o. d., särsk. liktydigt med: kylig, tom, uttryckslös, återhållsam, avmätt, reserverad, avvisande; äv. ss. adv. *Domaren såg stelt på den anklagade.* När han gratulerades af Hård *(för lyckligt undergången tentamen)* såg han med en stel blick förbi honom. TAVASTSTJERNA *Inföd.* 21 (1887); jfr 3 (*b*).

c) om kroppsrörelse o. d. (särsk. gång l. bugning) l. kroppshållning o. d.; särsk. liktydigt med: tvungen, konstlad, tillgjord, avmätt o. d.; jfr 2 *i*. NORDFORSS (1805; *om gång*). Först efter slutet på den glada frukosten närmade sig Otto till Jenny, som han förut blott mycket ceremoniöst helsat på afstånd med en stel bugning. HEDENSTIERNA *FruW* 42 (1890); jfr 2 *i*.

d) om föremål (i sht klädesplagg) av tyg l. plast o. dyl., i fråga om att dels sakna livfullt l. naturligt fall l. livfull form l. färg l. utsmyckning, dels vara (opersonligt l. strängt l. högtidligt) korrekt l. stilenlig l. konventionell o. d.; äv. i fråga om avbildning av stelt (i ovan angiven bet.) dylikt föremål osv.; jfr 1 *e*, *n* *β*. *Tavlan föreställde ett antal herrar iförda stela frackar, samlade framför ett blommande äppelträd.* HELLSTRÖM *RedKav.* 15 (1933; *om redingot, i jämförelse*). Hamnplan, den annars så livliga, bråkiga, bullrande, där i dag bara fäder i snygga, stela kostymer promenerar sina små barn till kyrkklockornas dån genom vårsolen. SJÖGREN *TaStjärn.* 41 (1957).

e) om (del av) möbel l. byggnad o. dyl. l. rad av möbler osv. l. möblering l. heminredning o. d., i fråga om att sakna liv(fullhet) l. fantasi l. känsla l. personlig prägel o. d.; särsk.: som är (strängt l. förnämt) återhållsam l. korrekt (i linjer l. former l. färger m. m.); äv. i opers. uttr. betecknande möblering l. inredning o. d. ngnstädes ss. stel (i ovan angiven bet.); äv. i överförd anv., om stil l. sort o. d. som manifesterar sig i möbler osv. av ovan angivet slag; äv. ss. adv. (till BYGGA, MÖBLERA, (UPP)RADA, (UPP)STÄLLA m. fl.); jfr 1 *n* *β* *β'*. *Man förvånar sig över att hon med sin goda smak har möblerat sitt hem så stelt. Möblerna stod stelt radade i vardagsrummet.* Där var så kyligt och stelt i den stora våningen med all den hopade prakten. LUNDEGÅRD *Prom.* 1: 54 (1893). Möblerna stela och glesa, ett bord vid vänstra dörren. HALLSTRÖM *G3* 135 (1918). *(Souschefen kände)* små förstuckna köldrysningar och vissa ryck av en otrevlig tomhetsfrossa där uppe i direktionsrummets stela empire. SIWERTZ *Varuh.* 61 (1926). Här *(dvs. i Amsterdam)* blicka fortfarande från de stela empirehusen solida amsterdamsborgare ned på de olivfärgade kanalerna. *UNT* 4/5 1933, s. 6. En senkarolinsk stol av den stela och högryggade sort, som tillverkades i vårt land under förra delen av 1700-

tålet efter engelsk-holländska förebilder. *Kulturen* 1948, s. 20. — jfr FORM-STEL. — särsk. (i vitter stil, tillf.) i överförd anv., om tystnad: livlös l. dyl. I *(sjuk)*-rummets stela tystnad hörde hon sina tankar. HALLSTRÖM *VilsnF* 131 (1894).

f) om (detalj o. d. i) teckning l. målning l. plastisk bild l. skrift o. d., i fråga om att sakna liv (o. rörelse) l. uttrycksfullhet l. naturlighet l. ledighet o. dyl. l. göra ett (högtidligt) kallt l. opersonligt intryck; jfr 1 *n β α'*. *Träd och växter gör ett levande intryck på hennes målningar, men människor och djur är stela.* Ingen ting får .. *(i en tavla)* wara stelt och twungit, utan fritt, lifacktigt och behagligt. BERGKLINT *MSam.* 1: 204 (1781). Stela figurer, draperier i en målning. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). — jfr FORM-STEL.

g) om färg l. färgkombination o. d., i fråga om att (sakna livfull l. livlig l. varm nyans resp. kolorit o.) göra ett stelt intryck; jfr 1 *n β α'*. Mot de tyska och preussiska fanornas stela färger bilda sachsarnas grönhvita och bayrarnas blågula dukar en lifvande kontrast. LIDFORSS *Fragm.* 125 (1895, 1904).

h) om språk l. språklig manifestation, i fråga om att (sakna liv l. värme l. hjärtlighet l. personligt engagemang o. dyl. o.) göra ett stelt intryck; särsk. liktydigt med dels: "livlös", "död", dels: präglad av distans l. (högtidlig l. kylig l. förnäm) formalism o. återhållsamhet o. d.; jfr 1 *n α*. Väl ägde .. *(C. A. Hagberg)* sjelf en alltför vitter natur för att kunna stadna vid stela ordformler, men derföre gaf han dem lif, han gaf åt den skarpaste språkforskning en vitter karakter. SVEDELIUS i *2SAH* 39: 52 (1864); jfr 1 *n α*. I sådana skrifvelser, som kunna räknas till normalprosan, äfvensom i stelare samtal mellan mindre bekanta, består vokativen nästan blott af titeln, med eller utan tillnamnet tillagdt. CEDERSCHIÖLD *Skriftspr.* 119 (1897). Brefvet föreföll mig .. något .. stelt och skrufvadt, och var inte undertecknadt. ADELSKÖLD *Dagsv.* 1: 128 (1899). Vjer (= svenskans vi) finns visserligen kvar *(i isländskan)*, men användes bara i stelare språk. *OoB* 1936, s. 308.

i) om tystnad i fråga om att manifestera egenskapen l. själstillståndet (hos ngn l. ngra) att vara stel; särsk. liktydigt med: tvungen, besvärad; jfr *e* slutet. *Det härskade en stel tystnad vid middagsbordet.*

j) (numera bl. i vitter stil) om handslag (se HAND-SLAG, sbst.[1] 1): blottad på hjärtlighet l. personligt engagemang l. spontanitet o. d. Ett fullt och varmt handtag, tar – mitt hjerta, ett knappt eller lamt, eller stelt aflägsnar det. BREMER *Dagb.* 35 (1843).

k) om konvenans l. sällskapsliv l. umgängesform o. d., i fråga om att sakna hjärtlighet l. naturlighet l. ledighet; särsk. liktydigt med: tvungen, konstlad; äv. dels om (middags)bjudning l. fest l. samkväm o. d., dels om stad o. d.: där umgänget l. sällskapslivet försiggår under stela (i ovan angiven bet.) former; äv. i opers. uttr. betecknande att umgänge l. sällskapsliv försiggår under stela (i ovan angiven bet.) former; jfr 5 *b*. *Sällskapslivet i de akademiska kretsarna var ofta tämligen stelt.* Om .. *(en främling)* kommer *(till Gbg)* från .. hufvudstaden, med dess lifliga befolkning, så har han genast med stilla undran observerat, hur stelt det tyckes vara på gator och promenader. *NordRevy* 1895, s. 285. Det var bara engelska gäster på det lilla hotellet, där var så stelt som endast engelsmän kunna göra det. WESTER *Hambro IrlStröv t.* 48 (1921). De stela middagarna hade alltid ett för dem *(dvs. pagerna vid K. XV:s hov)* angenämt efterspel. SELANDER *C15Dag.* 16 (1927). Stockholm är en stel stad, som inte kan tävla med Köpenhamn. *SvD(B)* 1927, nr 191, s. 4. Stela och tråkiga bjudningar. *SvHandordb.* (1966).

l) i uttr. *det är* l. *känns* l. *faller sig* o. d. *så stelt* (att göra det l. det), det är resp. känns l. faller sig osv. så onaturligt l. (högtidligt) formellt l. krystat l. konstlat l. tvunget o. d. (att göra det l. det). *Det känns ibland lite stelt att säga "Ni" nu för tiden.* Det faller sig så stelt att säga fröken. HALLSTRÖM *Händ.* 145 (1927).

9) (†) karg l. arm; blottad på (ngt).

a) [sannol. utgående från en bet.: frusen o. livlös (jfr 1 *j*)] om land: karg l. arm. Wårt steela Land. LILLIENSTEDT *Christus* B 1 a (1694).

b) [jfr 1 *n*, 1 *n δ*] om världen: blottad l. tom (på ngt). Stel ligger jorden än på slöjder och talanger. ATTERBOM *SDikt.* 2: 119 (1812, 1838).

Ssgr: (6 *a β*) STEL-BAND-AGGREGAT. (i fackspr.) bandaggregat (dvs. anordning för att uppbära de band som bär upp o. förflyttar ett fordon) med band som är ledbara endast i ett plan (: styvband). *TNCPubl.* 43: 228 (1969). — (6 *a β*) -BAND-TRAKTOR. (i fackspr.) bandtraktor med band som är ledbara bl. i ett plan (: styvband). *TNCPubl.* 43: 227 (1969). — -BENT, p. adj. 1) till 2: som har stela ben (l. ett stelt ben), som är stel i benen (l. stel i ett ben); äv. (tillf.) oeg., i fråga om annan kroppsdel: stel. SERENIUS (1741; *om häst*). TÖRNEROS *(SVS)* 2: 104 (1826; *om fingrar*). SCHRÖDER *2Bruksb.* 235 (1903: gammal och stelbent). Stelbent och morrande går *(hunden)* .. stridslystet emot vilken fiende som helst. FITINGHOFF *Murre* 121 (1926). Han höll sig rak och elegant och stelbent som en sannskyldig officer. KRUSENSTJERNA *Fatt.* 1: 423 (1935); jfr stel, adj.[1] 3 *a*. 2) till 4: som har stelt ben, rakbent, styvbent. *Han var stelbent efter en misslyckad knäoperation.* Tjänarna *(i prästgården)* voro fem, tre pigor, vilka stannade på sina platser 13, 14 och 15 år, samt en dräng och så ryktaren, stelbent och enögd, men trogen som guld. *MinnGPrästh.* 1: 63 (1924); möjl. till stel, adj.[1] 2 *c*. 3) [bildl. anv. av 1] stel (se stel, adj.[1] 5, 8); särsk.: som (gm stark bundenhet vid handlingsmönster l. konvention l. riktlinjer l. maner o. d.) präglas av l. vittnar om oförmåga att tillräckligt anpassa sig efter l. svara till en föränderlig l. komplicerad l. mångfacetterad l. subtil verklighet o. d., osmidig, stel (se stel, adj.[1] 5); stereotyp, mekanisk. Stelbent gymnasistmoral och seminaristisk formfulländning. FRÖDING *Eftersk.* 1: 3 (1910). Ett stelbent juristeri, som är upprörande för rättskänslan. *Upsala(A)* 5/2 1927, s. 1. Hr De Geer önskade .. i största möjliga utsträckning utbyta vår stelbenta, osmidiga och inkompetenta importreglering mot tullförhöjningar. *GHT* 1947, nr 262, s. 8. *Skolvärld.* 1965, s. 532 *(om bestämmelser)*. särsk. *a)* i fråga om språk, musik, konst o. d.: stel (se stel, adj.[1] 1 *n*, särsk. 1 *n α*, *β*, samt 8, 8 *f—h*). HALL-

STRÖM *Skepn.* 215 (1910; *om alexandriner*). *SoS* 1911, s. 82 (*i fråga om bokspråk*). Stämföringen (*i en stråkkvartett av J. M. Kraus*) visar en viss stelbent basföring, med trumtoner och sönderságade helnoter. *SvTMusF* 1924, s. 60. (*Skriftspråket*) behöver inte bli dött och stelbent, därför att dess särprägel behålles och vårdas. *STSD* 1934, nr 87, s. 6. *Kulturen* 1954, s. 105 (*om målarkonst*). *b*) (mera tillf.) om värdighet: stel (se **stel**, adj.[1] **8**). Innehållet i Times ledande artiklar har försvunnit, kvar står endast den stelbenta värdigheten. SEGERSTEDT *Hand.* 206 (1922, 1926). Avledn.: **stelbenthet**, r. l. f. egenskapen att vara stelbent. **1**) till **-bent 1**. WINGÅRD *Minn.* 7: 96 (1848; *om stelbenthet som följd av gikt*). **2**) till **-bent 3** (*a*). LAMM *StrindbgDram.* 1: 120 (1924). ÖSTERGREN (1946; *hos versmått*). *GHT* 1947, nr 273, s. 18 (*hos kristidsbyråkrati*). — (**3** *b*) **-BLIGA**, v. (numera bl. tillf.) bliga oavvänt o. oavbrutet. OSSIANNILSSON *Hav.* 212 (1910). — (**2**) **-BOCK**, r. l. m. (numera bl. tillf.) om stel person; jfr **bock**, sbst.[1] **11** *a*. WESTER *UngPol.* 153 (1901). — (**3**) **-DROPPE**, r. l. m. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat, om ä. förh.) i pl.: dekokt använd tillsammans med besvärjelseformel för att göra ngn orörlig. EWIGSTRÖM i *Landsm.* VIII. 3: 319 (c. 1900). — (**2**) **-FINGRAD**, p. adj. med stela fingrar; äv. i överförd anv.: som utför(t)s med stela fingrar o. därför klumpigt o. oskickligt; äv. (tillf.) i bildl. anv. om ngt i skrift: stelbent (se d. o. **3** *a*). BJÖRKMAN (1889). Jag tänker, att det är någon utklädd polisdräng, som de satt där (*att spela herdeflöjt*) för att han med sitt stelfingrade tremolo skall påminna mig om gamla tider. HEIDENSTAM *Dag* 198 (1905, 1909). GIEROW i *3SAH* LXXXI. 2: 23 (1973). — (**3** *b*) **-FIXERA**. (numera bl. tillf.): fixera (se **fixera**, v.[1] **1** *c*) (ngn) med orörlig l. stel blick. ÖBERG *Makt.* 1: 37 (1906). — (**2** *d*) **-FOT**, r. l. m. (numera föga br.) *veter.* o. *hippol.* hästfot där kotbenet på grund av att böjsenorna förkortats står i det närmaste lodrätt, i samma linje som skenbenet, styltfot; äv. i överförd anv., om ställningen o. (sjukdoms)tillståndet. BENDZ *Hofbesl.* 67 (1866). På en stelfot står kotbenet i det närmaste lodrätt. WRANGEL *HbHästv.* 861 (1886). — (**2**) **-FOTAD**, p. adj. särsk. (tillf.) bildl.: stelbent (se d. o. **3**). Meningarna (*i brevet*) haltade lika tomma och stelfotade (*som vid tidigare genomläsning*). HEIDENSTAM *Alienus* 1: 170 (1892). — **-FRUSEN**, p. adj. **1**) till **1**: frusen stel, hårdfrusen; äv. till **1** *l* *β* (jfr **2**). (*Lat.*) rigidus frigore. (*Sv.*) stelfrusen. JUSLENIUS 388 (1745). *LBÄ* 16—17: 98 (1798; *om matsack*). Då .. (*förfrusna*) förekomma alldeles stelfrusna är .. föga hopp om deras wederfående. LOVÉN *Anv.* 85 (1838). TOPELIUS *Fält.* 2: 232 (1856; *om mark*). Liket är så stelfruset att man kan begagna det i stället för skakeln (*som blivit stulen*). *BonnierLM* 1954, s. 745. **2**) till **2**, **2** *a*: stel av köld. Stelfrusen om händerna. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). **3**) oeg. l. bildl.; särsk.: stel (se **stel**, adj.[1] **8**) o. kylig o. d. Aldrig var hon .. ovänlig eller stelfrusen i sitt sätt mot honom. CARLÉN *Bull.* 3: 10 (1847). LUNDEGÅRD *Stormf.* 123 (1893; *om sinne*). (*Leopardis moder var*) icke vad vi kalla bigott eller pietistisk – hon var alltför stelfrusen till att vara något sådant. WULFF *Leopardi* 24 (1913). Ett blekt, stelfruset leende. ÖSTERGREN (1946). Avledn.: **stelfrusenhet**, r. l. f. egenskapen l. förhållandet att vara stelfrusen. ÖSTERGREN (1946). — (**1**) **-FRYSA**, **-ning**. (numera bl. i vitter stil l. i fackspr.) frysa stel l. hård, hårdfrysa; äv. tr. ABELIN *Frukt* 47 (1902; *om växt*). Låter man två äggvitelösningar .. stelfrysa i en köldblandning, så (*osv.*). LIDFORSS *VäxtSkyddsm.* 49 (1909). Frosten hade stelfrusit jorden. SCHILDT *Houmark Väg.* 170 (1919). särsk. *a*) till **1** *l* *β*; särsk. i fråga om djur: gm köld försänkas i dvala (se **dvala**, sbst. **4**); äv. (om person) hyperboliskt. Vägglusen kan stelfrysa i köld utan att dö. *NF* 1: 72 (1875). I sista ögonblicket före stelfrysandet räddade han sig inom porten. SIWERTZ *JoDr.* 6 (1928). *b*) i oeg. l. mer l. mindre bildl. anv. (jfr **stel**, adj.[1] **1** *n* *δ*). *PT* 1906, nr 164, s. 3 (*om religiöst o. politiskt frisinne*); jfr **stel**, adj.[1] **5**. (*Kungen*) höll sig rak .. (*trots motgångar*) – till det yttre – men retirade och tankar, ny retirade och nya tankar, det blev till ett slags stelfrysning, och där är han nu. HALLSTRÖM *K11* 50 (1918). Denna sista koralbok .. kommer låvorden att stelfrysa på vår tunga. NODERMANN o. WULFF *FörsamlK-Sångb.* 118 (1922). Med ett av sina vanliga pessimistiska inkast hade hon .. lyckats stelfrysa hela det nyss så glada bordssällskapet. ÖSTERGREN (1946); jfr **stel**, adj.[1] **8**. *Därs.* (*om inspiration*). — **-KRAMP**, se d. o. — (**6** *a* *α*) **-KROPPS-RÖRELSE**, r. l. f. (i fackspr., särsk. *fys.*) summan av translation (dvs. parallellförflyttning av kropp utan att denna deformeras) o. rotation (dvs. vridning av kropp runt axel utan att kroppen deformeras). *TNCPubl.* 68: 132 (1977). — (**6** *a* *β*) **-KÄFTAD**, p. adj. (†) enl. ä. indelningssystem, i pl., i uttr. *stelkäftade fiskar*, om grupp korallfiskar med överkäksben som är fast o. orörligt förbundna med varandra. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 3: 106 (1852). — (**1—3**) **-MYNT**, p. adj. stel i l. kring munnen l. som har stel mun. SPONG *Tavl.* 253 (1946). — (**2, 4**) **-NACKAD**, p. adj. som har stel nacke l. som är stel i nacken; särsk. till **4** (äv. bildl., om lyftkran). De (*offer*) som krävts från tidernas början .. och som miljoner stelnackade och fiskögda, marscherande .. skräckgestalter snart skulle kräva. FRIDEGÅRD *LHårdVid.* 211 (1951). Lyftkranar böjde sig stelnackat mot kajen. *Vi* 1951, nr 7, s. 5. — (**2, 4**) **-RYGGAD**, p. adj. som har stel rygg l. som är stel i ryggen; särsk. dels oeg., om länstol, liktydigt med: som har rak rygg, dels bildl.: styvsint, halsstarrig. LAMM *StrindbgDram.* 1: 45 (1924; *om trots*). (*Master Olof hade*) förändrats från den stelryggade idealist i Brands stil, som han var i utkasten, till att bli en hetssporre, som (*osv.*). *Därs.* 124. SWENSSON *Willén* 192 (1937; *om länstolar*). — (**7**) **-SINNAD**, p. adj. (†) som har ett styvt l. omedgörligt l. hårt sinnelag, styv- l. hårdsinnad. SCHULTZE *Ordb.* 4115 (c. 1755). — (**7**) **-SINNE**, n. (†) styvt l. hårt o. omedgörligt sinnelag. Stelsinnet, som tredskar. WALLIN (*SVS*) 1: 196 (1805). *ÅbSvUndH* 60: 218 (1814). — (**7**) **-SINT**, p. adj. (†) = **-sinnad**. SCHULTZE *Ordb.* 4115 (c. 1755). — (**2** *c*) **-SJUKA**, r. l. f. [sjukdomen medför stelhet i o. kring munnen] (numera föga br.) = **muskardin**, sbst.[2] *2NF* 25: 516 (1916). *Ekbohrn* (1936). — (**3**) **-SLAGEN**, p. adj. (numera mindre br.) stel på grund av att man plötsligt gripits av viss känsla l. dyl.; särsk. i överförd anv., om motvilja. *Stelslagen av fasa.* BENEDICTSSON *Eftersk.* 120 (1886). — (**1**) **-SOPPA**, r. l. f. (†) gelé. *Oec.* 203 (1730). — (**3**) **-SOT**, r. l. f. (†) om katalepsi. Stelsot (Katalepsi), hvilken sjukdom skulle

utmärkas därigenom, att lemmarna hos den sjuka förblifva i den ställning, man gifver dem. WRETLIND *Lak.* 9—10: 97 (1901). — (2 *g*) **-VINGAD**, p. adj. (i vitter stil) som har l. sker med stela vingar. Strandpiparna skreko oroligt under sin stelvingade flykt efter stenstranderna. SUNDSTRÖM *Ljug.* 45 (1934). — **-VULEN**, p. adj. (mindre br.) som har drag l. karaktär av stelhet; särsk. till 8 *h*, i avledn. Avledn.: **stelvulenhet**, r. l. f. Bundenheten vid språkliga och stilistiska regler .. vållade en viss stelvulenhet *(vid uppsatsskrivning)*. *SkrModLärF* 20: 93 (1922). — (3, 8 *b*) **-ÖGD**, p. adj. som har l. blickar med stela ögon. HOLMSTRÖM *Vitt.* 208 (*c.* 1700; *om person*). I matsalen ruvar, uppstoppad, stelögd och duven, / den siste roslagsuven. MALM *Tomt.* 28 (1932).

Avledn.: **STELA**, v.^{1} (†) till 1: göra stel; äv. bildl. (jfr **stel**, adj.^{1} 1 *n*, 1 *n δ*). BELLMAN *(BellmS)* 2: 44 (*c.* 1778, 1791). Nöden med isig hand stelade snillets drift. *LBA* 14—15: 3 (1798). jfr **för-stela**. — **STELHET**, r. l. f. om egenskapen l. tillståndet att vara stel. *(Sv.)* Steelheet. *(Ty.)* Erstarrung. *(Lat.)* Rigor. SCHRODERUS *Dict.* 149 (*c.* 1635). SCHULTZE *Ordb.* 4982 (*c.* 1755). **1)** till 1. DAHNERT (1784). *(Fibrerna i lädret, vilka fixerats i viss riktning vid torkningen,)* måste .. genom bearbetning åter bringas ur denna stelhet till ett tillstånd af större elasticitet och smidighet. *SvLädSkoind.* 1910, s. 36. *a)* (numera knappast br.) till 1 *f*. *JernkA* 1845, 2: 174 (*om järn*). *b)* till 1 *l α*. ÖSTERGREN (1946). jfr **döds-**, **lik-stelhet**. *c)* till 1 *n β α'*. WESTE *FörslSAOB* (*c.* 1817; *om teckning*). Stelheten i trädens förgrening och de vanligen deformerade kronorna understryka existensvillkorens knapphet *(i fjällbjörkskogen)*. *SvSkog.* 260 (1928). **2)** till 2. SCHRODERUS *Comenius* 294 (1639). Underkäken *(bör, då man sjunger, vara)* utan stelhet, i annat fall förlorar rösten sin mjukhet och böjlighet. BEYER *Sång.* 29 (1887). När han ryckte på axlarna kom vänstra skuldran lite efter och dragen visade på denna sida en lätt stelhet. SIWERTZ *Pagoden* 175 (1954). jfr **led-**, **muskel-**, **nack-**, **njur-**, **pupill-stelhet**. särsk. *a)* (numera bl. tillf.) om en form av muskeldegeneration hos lamm. Stelhet hos Lamm .. yppar sig genom en styf, spänd gång, hårdnad och spänning i musklerna. LUNDBERG *HusdjSj.* 449 (1868). *b)* *hippol.* till 2 *i*. Med stelhet bör man förstå antingen motstånd för en böjande tygel, eller obenägenhet för sann böjning. EHRENGRANAT *Ridsk.* I. 1: 40 (1836). **3)** till 5: egenskapen att vara stel; osmidighet, stelbenthet. Genom misskännandet af det individuellas rätt att göra sig gällande på det etiska området uppkommer en viss stelhet och styfhet i Kants sedelära. NYBLÆUS *Forskn.* I. 2: 93 (1875). *EkonT* 1945, s. 367 (: anpassningssvårigheter ("stelheten") i näringslivet). **4)** (numera bl. i vitter stil) till 7. Den Cyniska stelhet, som ej vårdar att rätta en förutfattad mening. WALLIN i *2SAH* 6: 15 (1811). Skaparen af det ryska väldet – konung Carl XII:s like i utomordentlig kraft och viljans oböjliga stelhet, men *(osv.)*. JÄRTA 2: 137 (1846). **5)** till 8, äv. 8 *h*. Detta fel *(dvs. att översättaren påverkas av originalspråkets vändningar)* röjer sig icke endast i några få uttryck, utan i en nästan allmänt rådande stelhet i stilen. *JournSvL* 1797, s. 74. Stelhet i åtbörder, i omgänge. WESTE *FörslSAOB* (*c.* 1817). Stoltheten gaf hennes drag en stelhet som afskrämde hvarje tillbedjare. STRINDBERG *Giftas* 2: 87 (1886). De frikyrkliga predikanterna befriade sig från den ofta tunga, ibland livlösa kyrkliga stelheten, men deras frihet befriade dem ibland från allt slags stil. WIFSTRAND *AndlTal.* 61 (1943). Ssgr: **stelhets-grad**. grad av stelhet; särsk. till **stelhet 1**. ÖSTERGREN (1946). **-känsla**. till **stelhet 2, 5**: känsla l. förnimmelse av stelhet; särsk. till **stelhet 2**. LGBRANTING Ill. 2: 133 (1859). — **STELNA**, v., se d. o.

STEL *ste^{4}l*, adj.^{2} **-are**. adv. **-T**. (stel (steel, stehl) 1685—1946. stiel *c.* 1652 (: stiellt, *adv.*). stial 1658, 1668 (: stiält, *adv.*)) [sannol. med anslutning till STEL, adj.^{1} (ytterst) av lt. l. mlt. *steil* (av fsax. *stehil*) l. t. *steil* (av mht. *steigel*, av fht. *steigal*), motsv. mnl. *steil* (nl. *steil*), samtliga: brant, skrovlig, otillgänglig, äv. om person: rank, trotsig, stolt, högfärdig, knarrig o. d.; avledn. av STIGA, v.^{3}; jfr (ä.) d. *steil*, brant, trotsig, bitter, absolut (om motsatser o. d., av mlt. *steil* (se ovan))] (numera bl. i vitter stil, mindre br.) starkt stigande l. sluttande l. lodrätt stigande l. stupande, brant; som har brant sida l. branta sidor; kal o. brant; äv. (jfr STEL, adj.^{1}): (kal o.) sträv l. skrovlig; äv. ss. adv. Resiga Berg, Stela Klinter, Klipporna bratte. SPEGEL *GW* 20 (1685). Stela berget i dess kala höjd. THORILD *(SVS)* 1: 182 (*c.* 1790). *(Sv.)* Stela klippor, *(fr.)* d'âpres rochers. WESTE (1807). Lotsholmen, en stel, granbevuxen klippa ute i hafvet. RUNEBERG *(SVS)* 7: 7 (1832). Stel .. *(dvs.)* Kal och brant. DALIN (1854). En för sina stela och djerft formade klippspetsar bekant klint, kallad Hallevara. HOLMSTRÖM *Skån.* 7 (1865). Ett stelt uppstigande berg. RYDBERG 9: 343 (1894). Vilka härskrin ha icke dessa stela klippväggar återkastat när striden stod som hetast. SCHOULTZ *Ut* 12 (1931). ÖSTERGREN (1946). — särsk.

a) i uttr. som *lodrätt stel*, lodrätt stupande. STURZEN-BECKER 6: 157 (1868; *om hällar*).

b) (numera knappast br.) om mur: lodrätt stigande l. stupande, lodrät; äv. om bergvägg o. d., i uttr. *stel som en mur* l. *vägg*, lodrätt stigande l. stupande som en mur l. vägg. En trängsel Långsten kallad, hvarest en ganska lång sträckning af höga berg, stela som en vägg, voro på den ena sidan. *HA* 7: 108 (*c.* 1720). När man wid siösidan will beskåda detta berget *(dvs. Omberg)*, börjar man wid det senare bråttet, farandes längst wid kusten derest man nästan uppå hela den norra sidan befinner bärget stiga up uthur siön så steelt som en mur. TISELIUS *Vätter* 1: 23 (1723). De kala, stela murarne. HAHR *ArkitH* 202 (1902).

c) om väg l. stig: som stiger brant l. går brant nedåt, brant; äv. ss. adv.; särsk. bildl., i fråga om levnad. Min väg .. / Bär alt opföre stiält. STIERNHIELM *Herc.* 311 (*c.* 1652, 1668). På så stela Wägar *(dvs. upp mot himlavalvet)* / Haar han *(dvs. Pegasus)* wäl snafwat tjdt. SPEGEL *GW* 86 (1685). Han uppå Lancelots och Tristans stela stig / Rätt ärofullt gått fram. STIERNSTOLPE *Wieland Ob.* 18 (1816; *t. orig.*: rauher Bahn). Du måste lämna hästen här, du kommer icke upp. Vägen är stel och stenig. SCHOULTZ *Ut* 8 (1931).

STEL-, se äv. **ställa**, v.

STELA *ste^{2}la^{3}*, sbst.^{1}, f.; best. **-an**; pl. **-or**. (stel- i ssg 1955 (: Stelgång). stela 1907 (: stelor, *pl.*)—1946. stele- i ssg 1925, 1935 (: stelebackarna, *pl. best.*). stäle- i ssg 1617 (: Stälefiske)) [sv. dial. (Skåne) *stela*; jfr ä. d. *stele*; biform till sv. dial. *stejla* resp. *stejle* (se STEGEL, sbst.^{2})] **1)** (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stång l. stör i stegel (se **STEGEL**, sbst.^{2} 3); jfr **GISTA**, sbst. 2. ÖSTERLING *ÅrVis.* 101 (1907). Till slut lyser eftermiddagssolen

.. över strandängarnas skog av stelor och över Håkulls ljungfält. BOOK *ResSv.* 14 (1924). ÖSTERGREN (1946). 2) (†) stake som nedslås för att utgöra fäste för fiskryssjor l. dyl.; i ssgn STELE-FISKE; jfr STEGEL, sbst.[2] 2.

Ssgr (i vissa trakter, bygdemålsfärgat): A: (1) STEL-GÅNG. Stelgång, benämning på en rad i marken nedslagna pålar, mellan vilka fiskeredskap upphänges för torkning. *SvFiskelex.* (1955).

B: (1) STELE-BACKE. om stegelplats (se d. o. 1). JÖNSSON *SkånSomr.* 14 (1925, 1935). — (2) -FISKE. (†) fiske (se d. o. 5) förankrat i stela (l. stelor). WIDEKINDI *G2A* 392 (*i handl. fr.* 1617).

STELA, sbst.[2], se stele. — STELA, v.[1–2], se stel, adj.[1] *avledn.*, stjäla.

STELAR- *stela³r-*. [jfr eng. *stelor* (i *stelor theory* (se STELARTEORI)); till STELE] ss. förled i ssgr: som har avseende på stele (se STELE 2) l. steler, stele-; jfr STELARTEORI.

Ssgr (*bot.*; föga br.): STELAR-BYGGNAD. byggnad (se d. o. 5 c) hos stele(r). *VäxtLiv* 4: 640 (1938). — -STRUKTUR. [jfr eng. *stelar structure*] struktur hos stele(r). *VäxtLiv* 4: 497 (1938). — -TYP. steletyp. *VäxtLiv* 4: 638 (1938).

STELCKIE-, se stjälk.

STELE *ste³le²*, r. l. m.; best. -en; pl. -er (i ä. spr.-prov möjl. äv. till sg. stel, *AntT* VI. 3: 112 (1882) osv.) l. -ar (*HT* 1977, s. 76, osv.); äv. (numera föga br.) STELA *ste³la²*, sbst.[2], r. l. f.; best. -an; pl. -or; förr äv. STEL, r. l. m.; pl. -er ? (se ovan). (stel 1890 (: grafstel). stela 1873—1933. stele 1891 osv. steler, pl. 1882 osv.) [jfr t., eng. *stele*, fr. *stèle*, lat. *stela*; av gr. *στήλη*; jfr fsax., fht. *stollo*, stöd, ställning o. d.; till den rot som föreligger i gr. *στέλλω*, ställer i ordning m. m., o. STALL, sbst.[2]]

1) i sht. *arkeol.* (i det antika Grekl. o. vissa andra forntida kulturer förekommande) rest (ornamentalt utsmyckad) stenplatta l. fristående stenpelare l. kolonn med inskrift l. bildframställning (l. bådadera), som utgjorde gravvård l. minnessten o. d. *UB* 1: 219 (1873). Chammurapis lag .. är inmejslad på en över 2 m hög stele av svart diorit. *3NF* 4: 876 (1925). I dörrfönstret (*på skendorren i de fornegyptiska gravarna*) fanns den egentliga gravstenen, stelen, med den hädangångnes bild. STRÖMBOM *EgyptK* 78 (1928). Den (*dvs. krokusen*) fanns i gräset kring en attisk stele. ÖSTERLING *TonHav.* 132 (1933). Mayanernas skriftlärde hade stor benägenhet att inhugga sina forskningsresultat i sten, på templen eller på för detta ändamål avsedda stenpelare, steler. *Ymer* 1939, s. 18. Far reste en stele på hennes (*dvs. mors*) gravplats och offrade ofta där. LAGERKVIST *Sibyll.* 113 (1956). *OoB* 1963, s. 42. — jfr GRAV-, SEGER-STELE.

2) [ordet tidigast anv. i denna bet. av den franske botanisten PH. VAN TIEGHEM († 1914), steleteorins grundare] *bot.* sammanfattande om ledningsvävnaden (o. vissa jämsides därmed utvecklade partier) hos växt, i sht om ett inre, väl avgränsat cylindriskt parti i stammen hos ormbunksväxt o. kärlväxt, vilket består av en yttre sildel o. en inre veddel (o. som förgrenar sig till blad o. sidoskott), centralcylinder. *2NF* 29: 25 (1919). Kärlskelettet är .. icke alltid cylinderformigt, och numera användes för detsamma vanligen benämningen stele, varmed i allmänhet förstås summan av kärlsträngar i stammen. *VäxtLiv* 4: 496 (1938). *2SvUppslB* 17: 1039 (1950). jfr: Den bland fröväxterna vanligaste stelartypen, eustelen, .. uppbygges av bladspårsträngarna. *VäxtLiv* 4: 638 (1938).

Ssgr: A (numera föga br.): STELA-BEKRÖNING, -KRÖN, se B.

B: (1) STELE-BEKRÖNING. (stela- 1893) i sht *arkeol.* jfr -krön. ADLER *Meyer* 188 (1893). — (1) -KRÖN. (stela- 1893) i sht *arkeol.* krön (se d. o. 3) på stele. ADLER *Meyer* 188 (1893). — (2) -TEORI(N). *bot.* (numera bl. tillf.) (av botanister lanserad) teori som innebär att l. bygger på uppfattningen att de olika steletyperna utvecklats ur en kompakt, central stele (protostele); jfr stelärteori. *2SvUppslB* (1953). — (1, 2) -TYP. typ av stele; särsk. (*bot.*) till 2. *VäxtLiv* 4: 546 (1938).

STELE-, se äv. stela, sbst.[1]

STELEN, adj. stelne (DALIN *Hist.* III. 1: 667 (1761)), stelna (BELLMAN (*BellmS*) 9: 80 (1777)); stelnare (VERELIUS *Gothr.* 202 (1664)). [sv. dial. *stelen*; till STEL, adj.[1], efter mönster av sådana ord som FRUSEN, DUVEN, VALEN, l. analogisk (retrograd) bildning till STELNA efter mönster av sådana ordpar som MOGEN: MOGNA, RUTTEN: RUTTNA, VALEN: VALNA] (†) 1) = STEL, adj.[1] 1 *l α*. Michelessi! du som hvilar, / Tag af Jordens Barn din del! / Jämt din lyra och ditt spel / Klingar ömt mot dödens pilar / Och ger lif ditt stelna blod. BELLMAN (*BellmS*) 9: 80 (1777). 2) = STEL, adj.[1] 2 *a*. RÅLAMB *Reso* 88 (1658, 1679). De Danske råkade på hans hak-skytter, som af köld woro stelne, och slogo dem ihiel. DALIN *Hist.* III. 1: 667 (1761). 3) = STEL, adj.[1] 2 c. (*Den sårade Thore sade:*) iag (*är*) nu nogot stelnare ann förr. VERELIUS *Gothr.* 202 (1664).

STELENBARS l. STÅLENBARS l. STÅLENBARS l. STÅLENBART, m.? (stelen- 1561—71. stellen- 1562. stålens- 1561—71. -bars 1562—1563. -bartz 1561—71. — äv. särskrivet (o. möjl. icke ssg): stelens bars 1562, stellenn bars(s) 1563. ståhlen bardt 1561. stålen bars 1562) [sannol. av ett icke anträffat (m)lt. *stēlenbarse, stōlenborse* l. *stēlen barse* osv. resp. *stalenbart*; förleden av *stēlen, stōlen*, av stål, motsv. mnl. *stālijn* (nl. *stolen*), ffris. *stēlen*, fht. *stelin* (t. *stahlen*), feng. *stȳlen* (eng. *steelen*), avledn. av STÅL; senare leden av *borse* (se HÄSTE-BARS) resp. *bort*, av mht. *bart* (se BART)] (†) hästharnesk helt av stål l. av läder med fjäll l. plåtar l. ringar av stål. *ArklıR 1560*, avd. 1 (1561—71). Stellenn barss föredzed med röda silkis fransar vnder medh rödtt samett - 1 str. *Därs. 1561*, avd. 3 (1563).

STELHET, se stel, adj.[1] *avledn.*

STELKRAMP *ste³l-kram²p*, r. l. m.; best. -en. [av STEL, adj.[1], o. KRAMP, sbst.[1]] ihållande kramp som gör en människas l. ett djurs kropp l. kroppsdel stel (se STEL, adj.[1] 3). FLORMAN *Hushållsdj.* 73 (1834). Vi se här en qvinna, som .. till följe af så kallad förkylning, angreps af ett "skott" mellan axlarna med derpå följande stelkramp och mundlåsa i ryggens, halsens, nackens .. och underlifvets muskler. *Hygiea* 1841, s. 400. Musklerna blifva (*under det epileptiska anfallet*) säte för en häftig kramp, i början vanligen stelkramp ("tonisk kramp"), under hvilken armar och ben sträckas ut, tummarna vanligen böjas in i handen och kroppen blir stel och hård som ett bräde. *NF* 4: 987 (1881). Gnistsprutande ögon, våldsamma färgskiftningar, skälvningar,

gråtskurar, stelkramp – dylika paroxysmer höra till ordningen i .. *(Malla Silfverstolpes)* värld. JOHANSON *SpeglL* 101 (1912, 1926). När Norrman nästan var uppgiven av trötthet och hade fullkomlig stelkramp i svansen, var han till sist inom drygt *(skott-)*håll. SPARRE *Storskog* 146 (1915). — särsk.

a) om akut sårinfektionssjukdom i nervsystemet, vilken vanligen först yttrar sig i stelhet o. kramp i kroppsmuskulaturen med käkläsa, vilken sedan sprider sig till övriga delar av ansiktsmuskulaturen o. medför stelhet o. krampanfall i större delen av kroppsmuskulaturen o. ibland leder till kvävning, tetanus. COLLIN *Ordl.* (1847). Stelkramp är en sedan forntiden väl känd sjukdom. Orsaken till densamma blev emellertid uppdagad först på 1880-talet. PETTERSSON *Bakt.* 174 (1926).

b) i bildl. anv.: andlig förlamning, krampaktig stelhet o. oböjlighet i sinnet. De fördömde .. / .. Re'n betagna af förtviflans stelkramp / Hopplöst stirra ned mot helvetsgapen. WENNERBERG 1: 132 (1881). Karl XI visste hur hatad han var, men genom en förståndets inskränkning och en stelkramp i viljan rådde han icke att fatta orsaken. STRINDBERG *NSvÖ* 2: 137 (1906). Den ene efter den andre reste sig .. och vittnade med ett slags högtidlig stelkramp om Espens storhet. SIWERTZ *JoDr.* 316 (1928).

Ssgr (i allm. till *a*): STELKRAMPS-, äv. STELKRAMP-ANFALL^{-02} l. $^{-20}$. anfall (se anfall, sbst.[1] 3 *a*) av stelkramp. DUSE *Pingv.* 14 (1905). ÖSTERGREN (1946). — -ARTAD, p. adj. som påminner om stelkramp. EKBOHRN 1: 547 (1878). — -BACILL. stelkrampsbakterie; jfr bacill II. *LfF* 1910, s. 206. — -BAKTERIE. bakterien Clostridium tetani (som ger upphov till stelkramp). ALMQUIST *Häls.* 804 (1897). — -DRABBAD, p. adj. *DN(A)* 1964, nr 51, s. 12. — -FALL. jfr fall XII 4 *f.* CEDERSCHIÖLD *Väntan* 168 (1915). — -GIFT. (mera tillf.) stelkrampstoxin. *LAHT* 1903, s. 393. — -INFEKTION. NYSTRÖM *Kir.* 1: 179 (1926). — -LIK, adj. som är lik stelkramp. VIRÉN *Skizz.* 51 (1890). — -SERUM. serum (se d. o. *a*) mot stelkramp. *SvD(A)* 14/11 1915, s. 7. — -SPOR. spor av stelkrampsbacill. PETTERSSON *Bakt.* 176 (1926). — -SPRUTA. WÄSTBERG *Vattensl.* 58 (1968). — -STAV. (numera knappast br.) stavformig stelkrampsbacill. ALMQUIST *Häls.* 420 (1896). — -TOXIN. från döda stelkrampsbakterier frigjort gift (toxin) som sprider sig längs nervbanorna o. med blodet till ryggmärgen o. framkallar de för stelkramp typiska symptomen; jfr -gift. *LfF* 1910, s. 207. — -VACCIN. *DN(A)* 4/7 1964, s. 14.

Avledn. (till *b*): STELKRAMPIG, adj. (numera bl. tillf.) som är krampaktigt stel o. oböjlig i sitt sinne. STRINDBERG *Brev* 7: 263 (1889).

STELL, se still, ställ. — STELLA, se stilla, adj., ställa, v.

STELLAGE *stela*⁴*f* l. *stäl-*, sbst.[1], äv. (numera föga br.) STÄLLAGE *stäla*⁴*f* l. STALLAGE *stala*⁴*f*, n. (*HusgKamRSthm* 1724—26, s. 688, osv.) ((†) r. l. f. RUDBECK *Bref* 241 (1685), TERSMEDEN *Mem.* 5: 95 (c. 1790)); best. -et (ss. r. l. f. -en); pl. = (STRINDBERG *NSvÖ* 1: 111 (1906) osv.) l. -er (*HusgKamRSthm* 1700, s. 122 osv.). (stallagie 1700. stellage 1710, 1724 osv. stellagie 1748 (: Stellagier, *pl.*). stellasie 1685 (: stellasien, *sg. best.*)—1705 (: Stellasier, *pl.*). ställage (-ache, -asch, -asje) 1804 (: ställache)—1978 (: ställage)) [jfr d. *stillads, stella(d)s* (ä. d. äv. *stillage*); sannol. av lt. *stellaasch, stillaasch, steilaasch*, f. o. n.; jfr t. *stellage;* av mnl. *stellagie, stellage, stallage*, tribun, ställning, stativ (nl. *stellage*), sannol. av ffr. *estalage* (fr. *étalage*), ställning (varpå varor ställs ut), stånd (varav äv. eng. *stallage*), avledn. av *estal*, ställning (varpå varor ställs ut), sannol. av en flfrank. motsvarighet till mnl. *stal*, ställning m. m. (se STALL, sbst.[2]). — Jfr STELLAGE, sbst.[2]] (i fackspr.) ställning (som uppbär ngt l. varpå föremål placeras l. ngn står); byggnadsställning l. omgång byggnadsställningar; ställ; stativ. RUDBECK *Bref* 241 (1685; *om byggnadsställning*). Emellan Muurarne *(på försvarsverken)* giordes af Bräder Stellasier för Musqveterarne at stå på. *KKD* 12: 330 (1705). Någre dagar *(efter Rigas kapitulation)* .. har feltmarscalk Schermettoff låtit huldiga czaren i Riga af adelen och borgerskapet, hvartill på torget var en hög stellage bygt med rödt kläde öfvertäckt. LKAGG (1710) i *HH* 24: 167. En slipsten med wind af järn samt ställache och wattenhof. *VLArk.* G I 1, Invent. 1804. De sköna taflor, jag här *(dvs. hos landskapsmålaren Fahlcrantz)* såg, paraderande på sina stellager utefter väggarna. BERGMAN *VSmSkr.* 53 (1825). Det är kungshuset med tornet. – Såå? – Men där bakom synas stellage ... – Det blir nya bykyrkan åt Sankt Nikolaus. STRINDBERG *NSvÖ* 1: 111 (1906). *DN* 3/10 1978, s. 3. — särsk. *a)* (†) till kakelugn: fotställning. Göra 4. st. kackelugnsfötter eller Stellager. *VGR* 1804, Verif. s. 444. *b)* (numera föga br.) i växthus: bordliknande ställ, vanl. i trappstegsform. *(Orangeri-)*huset *(bör)* wara delt uti Stellager, then ena lågare then andra något högre. LUNDBERG *Trädg.* 168 (1754). Då kölden börjar infinna sig på hösten, inflyttas stammarne af sorter som tillhöra kalljord, antingen under stellaget i en kall växthusafdelning, i en källare eller annat frostfritt rum. *HbTrädg.* 1: 60 (1872). I växthus .. användas stellage, vilka i allmänhet placeras så, att växterna komma så nära ljuset som möjligt. *Sonesson HbTrädg.* 909 (1919). *2SvUppslB* (1953). jfr TRÄ-STELLAGE. *c)* (†) i överförd anv., om blomsterarrangemang på stativ l. ställning. Herrarna *(hade)* öfver stora ingången på tältet gjort en stellage af en stor blomsterkrans med krona, uti hvars oval *(fanns)* ett stort G. af alla sorter blomster. TERSMEDEN *Mem.* 5: 95 (c. 1790).

STELLAGE *stela*⁴*f* l. *stäl-*, sbst.[2], n.; best. -et; pl. =. [av t. *stellage*, till *stellen*, ställa, fastställa m. m. (möjl. under anslutning till *stellage*, ställning (se STELLAGE, sbst.[1]))] (numera föga br.) *bankv.* om typ av terminsaffär vid vilken köparen vid den avtalade terminens utgång kan välja mellan att överta en viss kvantitet värdepapper till fastställd kurs l. själv leverera samma kvantitet till en viss lägre kurs o. köparen erlägger en premie till säljaren, i regel 25 % av skillnaden mellan de två kurserna, vid likvidens uppgörande; äv. om kvantitet sådant värdepapper. FLIESBERG *HbKöpm.* I. 2: 371 (1899). Köparen av ett stellage är berättigad att på förfallodagen antingen sälja till en viss lägre kurs eller köpa till en viss högre kurs samt förbinder sig att göra ettdera. *HandInd.* 496 (1926). Den invecklade typ av affär som kallas stellage. *DN* 31/8 1969, s. 17.

Ssg: STELLAGE-AFFÄR. [t. *stellagegeschäft*] (nu-

mera föga br.) *bankv.* = stellage, sbst.[2] *HandInd.* 496 (1926). *SvBanklex.* (1942).

STELLAGIE, se stellage, sbst.[1]

STELLAR *stela⁴r*, adj.; adv. (mera tillf.) -T. [jfr t., eng. *stellar*, av lat. *stellaris* (jfr STELLAR), avledn. av *stella*, stjärna, dimin.-bildn. till det ord som föreligger i gr. *ἀστήρ*, sanskr. *star-* (se STJÄRNA, sbst.[1]). — Jfr STELLARATOR, STELLARISK] *astron.* = STELLAR; numera i sht ss. förled i ssgr. *Ekbohrn* (1936). Med obeväpnat öga får man alls ingen illusion varken av stellara individualiteter eller *(osv.)* MARTINSON *Midsomm.* 109 (1938). En "ung" stjärna, som befinner sig i början av den stellara utvecklingen. PETTERSSON *AtomExplUniv.* 118 (1941). *TNCPubl.* 53: 99 (1973).

Ssgr (*astron.*): STELLAR-ASTRONOMI. [jfr t. *stellarastronomie*, eng. *stellar astronomy*] om den gren av astronomin som omfattar utforskande av stjärnornas allmänna egenskaper (avstånd, rörelse, ljusstyrka o. d.). *NF* 1. 1251 (1876). — -ASTRONOMISK. jfr -astronomi. *Upsala(A)* 25/9 1919, s. 4. — -FOTOGRAFI. [jfr eng. *stellar photography*] (fotograferingsteknik som ägnas l. möjliggör) fotografering av stjärnorna; jfr stjärn-fotografi 1. *BtRiksdP* 1900, 8Hufvudtit. s. 341. — -STATISTIK. [jfr t. *stellarstatistik*] matematisk statistik använd inom stellarastronomin; jfr stjärn-statistik. *SvUppslB* (1935). LUNDMARK *Världsallt.* 122 (1941).

STELLARATOR *stel¹ara³tor²*, äv. ¹⁰⁴⁰, r.; best. -n; pl. -er *-ratω⁴rer.* [liksom t. o. fr. *stellarator* av eng. *stellarator*, till *stellar* (se STELLAR) efter mönster av sådana ord som *elevator* (se ELEVATOR), *separator* (se SEPARATOR)] *fys.* (i USA 1952 konstruerad) apparat för undersökning av möjligheten att alstra energi gm att frigöra kärnenergi gm fusion (efter mönster av energialstringen i stjärnornas inre). *ST* 3/4 1957, s. 10. *BonnierLex.* (1966). Stellarator *(dvs.)* En Maskin där principen för magnetisk inneslutning av plasma av torustyp används. *EFNRapport* 14: 226 (1985).

STELLARISK *stela⁴risk*, adj.; adv. (mera tillf.) -T. [avledn. av STELLAR] i sht *astron.* = STELLAR; äv. mer l. mindre oeg. l. bildl.: stjärnlik. *Ekbohrn* (1904). Som Indras dotter är Inga Tidblad bra nära idealisk .. med en bevarad air av självfallet, mjukt behag och stellarisk oåtkomlighet. *Vi* 1947, nr 7, s. 28.

STELLASIE, se stellage, sbst.[1] — STELLENBARS, se stelenbars.

STELLION, r. l. m.; pl. -er (*Rebau NatH* 1: 519 (1879)); l. STELLIO, r. l. m.; best. -n (*3Mos.* 11: 30 (*Bib.* 1541; *möjl. till sg.* stellion)). (stellio 1611. stellion 1541—1879) [liksom eng. o. fr. *stellio*, *stellion* av lat. *stellio* (gen. *-ōnis*), ödla med glänsande stjärnlika prickar på ryggen, geckoödla; avledn. av *stella* (se STELLAR)] (†) 1) om geckoödla med stjärnlika prickar på ryggen. Igelkotten, Molken, ödhlan, Stellion, Mulwadhen, the ära idher oreen ibland alt thet som kryper. *3Mos.* 11: 30 (*Bib.* 1541; LUTHER: der Blindschleich, *Vulg.*: stellio, *gr.*: *ἀσκαλαβώτης*). Stellio är .. språklott öfuer kråppen lijka som medh stiernor besprängdt. FORSIUS *Phys.* 270 (1611). 2) [ödlorna har allmän likhet med geckoödlan] om ödla tillhörande en i ä. systematik uppställd grupp (innehållande bl. a. Agama stellio Lin., taggstjärtsagam, hardun) bestående av agamer som (mestadels) vistas på marken o. (liksom geckoödlan) har en kort tjock kropp delvis täckt av fjäll, "jordagam", "taggödla". Jordagamerne, Ilumivagae, äfven kallade Stellioner eller taggödlor, lefva på öppen mark, isynnerhet i steniga och sandrika trakter. *Rebau NatH* 1. 519 (1879).

STELLIT *steli⁴t*, r. l. m.; best. -en; pl. (i bet. 1; †) -er (WALLERIUS *SystMin.* 2: 451 (1775)). [jfr t., eng., fr. *stellite*, till lat. *stella* (se STELLAR)]

1) (†) petrifikat av sjöstjärna. WALLERIUS *SystMin.* 2: 451 (1775). *Ekbohrn* (1904).

2) (†) zeolitart med glänsande vita, nållika kristaller, pectolit. Tabellarisk uppställning af 32 nya mineraliers analys .. Stellit .. $\left.\begin{matrix}M\\f\end{matrix}\right\}S^2 + 4CS^2 + AS + 2Aq.$ BERZELIUS *ÅrsbVetA* 1837, s. 190 Tab. Beck har kallat det *(dvs. en zeolitart som består av vita glänsande nållikande kristaller)* Stellit, i den förmodan att det skulle vara det mineral som Thomson beskrifvit under detta namn .. men detta håller 6 p. c. mindre kiseljord, mindre kalk, 5 p. c. lerjord och dubbelt så mycket vatten. DENS. *Dars.* 1844, s. 214.

3) [benämningen föranledd av att stellit en gång polerad alltid ger ifrån sig en vacker strålande glans] *metall.* (bl. a. till skärverktyg använd) gjutbar hårdmetallegering (vari ingår kobolt, krom, volfram m. m.). En legering, benämnd stellit .. Den patenterade legeringen består huvudsakligen av kobolt och krom, men innehåller ej järn. *JernkA* 1917, Bih. s. 91. *Verkstad.* 1957, nr 1, s. 28.

Ssg: (3) STELLIT-LEGERING. = stellit 3. *SvUppslB* (1935). *SvTeknOrdb.* 256 (1946).

STELLÄR *stelæ⁴r* l. *-ä⁴r*, adj.; adv. (mera tillf.) -T. [av fr. *stellaire*, av lat. *stellaris* (se STELLAR)] *astron.* som hör till l. rör en stjärna l. stjärnor, stjärn-; jfr STELLAR. *ÖfversVetAFörh.* 1902, s. 135. Curtis anser .. att vi i nebulosorna ha att se i viss mån extraordinära fall i den stellära utvecklingen. BERGSTRAND *Astr.* 712 (1925). *SvD(B)* 1954, nr 107, s. 11.

STELNA *ste³lna²*, v. -ade. vbalsbst. -ANDE, -ING. (steel- *c.* 1635—1723. stel- 1640 osv. stell- 1699 (: förstellnar, *pr. sg.*). stirdn- 1611—*c.* 1613 (: sammanstirdnar, *pr. sg.*). stirn- 1611 (: sammanstirnande, *vbalsbst.*). stjel- 1749. stäl- 1671—1697) [fsv. *stirdhna*, sv. dial. *stelna*, *stirna*, *stjelna*, *stjälna*; motsv. fvn. *stirðna* (nor. dial. *styrdna*, *styrna*, *stølne* o. d.); avledn. av STEL, adj.[1]]

I. intr.: bli stel o. d.; ofta i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: som stelnat (i sht förr äv. i uttr. *bli stelnad*, stelna, bli stel). — jfr FÖR-, TILL-STELNA.

1) motsv. STEL, adj.[1] 1: bli fast l. stel; bli till en l. bilda en fast l. stel massa l. en skorpa o. d. (äv. i uttr. *stelna till ngt*); koagulera; ofta i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. *Slaggen tappas ur masugnen och stelnar. Fernissan, limmet, geléet stelnar. Stelnad lava. Kakan ställs att stelna. Cementen börjar stelna.* FORSIUS *Phys.* 129 (1611). Ijstret steelnar icke lijka så hårt som talgen: Ty thet är smultare. SCHRODERUS *Comenius* 422 (1639). Förwäll .. det öfriga kiöttet allenast så mycket at det blifwer stelnat. WARG 97 (1755). När jorden efterhand började swalna, så stelnade den först utanpå, och fick der en skorpa af berg eller sten. BERLIN *Lsb.* 263 (1852). *(Blodet)* stelnar *(utanför kroppen)* .. till ett gelé. *NF* 2: 693 (1877). Pennan mot

papperet raspar, / och orden bli stelnat bläck, / som handla om vindsus i aspar, / om sländor vid porlande bäck. GULLBERG *FramStad* 75 (1927). Flickan Maria skrapade upp ostslammet ur koppen och knep in skeden mellan läpparna. Nu hade grumset med det goda sockret i hunnit stelna i botten. ARONSON *FjärdeVäg*. 74 (1950). — jfr AV-, HALV-, SAMMAN-STELNA. — särsk.

a) i fråga om isbildning; särsk. (numera i sht i vitter stil) liktydigt med: frysa till is l. frysa (till), äv. i uttr. *stelna till is;* jfr STEL, adj.[1] 1 *a*. BLOCK *MotalaStr*. 58 (1708). Drifvan knarrar under skon, / Vädret vildt från Norden ryter; / Strömmen stelnar under bron, / Vandrarns näsa flyter. LENNGREN (*SVS*) 2: 307 (1793). Till slut kommer natten, och backarna stelnade stå, / och isiga vindar kring furorna suckande gå. FGRAFSTRÖM *Dikt*. 148 (c. 1875). Han har .. förtalt om landet Thule norr om Britannien, nära ett stelnat hav. ANDERSSON *SvH* 21 (1943). Fjällbäcken som i den skarpa kölden stelnat till is, stelnat i sitt lopp. ÖSTERGREN (1946).

b) (i sht i vitter stil) i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv., om natur l. landskap l. växtlighet (under vintern): kall o. frostig l. frusen (o. försänkt i dvala); äv. i överförd anv., dels om vinter, dels om folkslag: som bor i ett frostigt l. kallt land l. dyl.; jfr *a* o. 2 samt STEL, adj.[1] 1 *j*. Men si thet samma (*dvs. som med fågel Fenix*) skeer ju Åår från Åår med Jorden / När hon om Wintertjd är död och steelnad worden. SPEGEL *GW* 133 (1685); jfr STEL, adj.[1] 1 *c*. Ingen mask får sitt lif ther icke warmen giör rörelsen, som sker om sommar och wåhr: om winteren är sådant dödt och stelnadt. SWEDENBORG *RebNat*. 3: 307 (1718). Hwem räds Parterna? hwem stelnade Scyter? ADLERBETH *HorOd*. 149 (1817; *lat. orig*.: gelidum Scythen); jfr 3 *a*. Tundran med .. sin frodiga sommarvegetation och sin torra och stelnade vinter bredde sig nu över Skåne. ANDERSSON *SkånH* 1: 13 (1947).

c) om död kropp, motsv. STEL, adj.[1] 1 *l* *α;* jfr 5 *a*. (*Sv.*) Stelna .. (*t.*) kalt und steif werden, wie eine Leiche. MÖLLER (1790). Liket är stelnadt. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). *Cannelin* (1939).

d) i p. pf. i överförd adjektivisk anv., om tillstånd; liktydigt med: hårdnad l. frusen. Jorden befinner sig alltjämt till sin ojämförligt största del i ett icke stelnat tillstånd. ELANDER *JordLiv* 5 (1921).

2) i bildl. anv. av 1 (jfr STEL, adj.[1] 1 *n*). Jord öpna den stelnade famn / Åt Cora, åt Cora, är ämnad! EURÉN *Kotzebue Cora* 86 (1794). Orientens yta af en stelnad ålder (*kan*) i sjelfva verket dölja en bevarad ungdom. GEIJER I. 5: 206 (1819). En makt jag känner, vida öfver min, / .. Jag ofta velat nämna den; men blott / Vid tanken på det namnet, re'n mitt hår / Står upp, och orden stelna på min tunga. ATTERBOM *LÖ* 2: 67 (1827). Om icke min hetta satte lif i eder köld, så skulle alltsammans stelna och stanna af. FRYXELL *Ber*. 6: 134 (1833). F l a v i u s. .. Med mulen blick .. / .. och kylig nickning, / De fingo tungan i min mun att stelna. T i m o n. .. Ej deras blod kan rinna, det har stelnat. HAGBERG *Shaksp*. 7: 42 (1849); jfr STEL, adj.[1] 2 *b*. Hon ser i ljuflig dröm / stelnad, kristallren, tidens ström. RYDBERG *Dikt*. 2: 21 (1891). Kring öppnade munnar låg stelnadt ett skri. HALLSTRÖM *Purpur* 168 (1895). Jag hör som ett stelnadt rop af fasa, hvari jag igenkänner Marys röst. GEIJERSTAM *Medus*. 295 (1895). Det stelnade ett drag af hårdhet kring de smala, sammanbitna nästan hvita läpparna. HEIDENSTAM *Karol*. 1: 95 (1897); jfr 4. Västerut stelnade branta sandvågor, den ena bakom den andra. JANSON *Logn*. 289 (1912). Härlighet som överhöljs av jorden, vilar i mörkret, en stelnad våg av dans och lust. LUNDKVIST *Spegel* 13 (1953). Det var en av dessa gigantiska bayerska ölhallar med skurade långbord och med en luft stelnad i korv- och ölos. *DN(A)* 1958, nr 31, s. 3. — särsk.

a) i fråga om synintryck; särsk. om pose l. gest l. språng o. d.: bli fixerad l. fryst i en synbild l. dyl.; äv. i p. pf. i adjektivisk anv. Giftställningarna tecknade sig mot den djupblå rymden som underliga magermän som stelnat till orörlighet i de mäst bisarra och hotfulla åtbörder. *UNT* 2/1 1924, s. 4. Kapplöpningsbanans leksakshästar står / i stelnat språng, och över vit narciss / står segelbåtarna med fällda rår / i pappersvågens blånande kuliss. LAGERCRANTZ *EndSomm*. 52 (1937). Den ena (*riktningen inom porträttkonsten*) .. arbetar med en ceremoniös och högtidlig stil, där figuren uppträder i en stelnad pose. *Kulturen* 1945, s. 8. När jag bar hem dig över vita gator / blev allt så tyst, slogs alla bromsar till. / De röda bussarna kröp in i sina skal. / Polisens händer stelnade i luften. ASPENSTRÖM *Skrik*. 16 (1946).

b) bli känslokall; fastna i visst maner l. viss form o. d. (jfr *d*).

α) förlora sin mänskliga värme l. livlighet l. spontanitet l. sitt andliga l. själsliga liv o. d.; bli känslokall l. stel (se STEL, adj.[1] 1 *n* *δ*); äv. (utan klar avgränsning från *β*) i uttr. *stelna i ngt,* förlora sin mänskliga värme osv. o. bli till ngt l. låta sig präglas av ngt. (*Predikanten*) hafwer upwäckt thet sofwande samwetet, och upwärmt thet eljest stelnade hiertat. SPEGEL *Pass*. 108 (c. 1680). (*Man ger ogärna upp inrotade vanor.*) Så stelnar lynnet, under et slaviskt tvång af bibragta meningar. *LBÅ* 5—6: 26 (1797). Hans känsla visade sig lika mycket stelnad som hans blick. GUMÆLIUS *Bonde* 9 (1828). Harm i hans anlet låg, / Nyss kämpande, nu den stelnat till lugn. RUNEBERG (*SVS*) 3: 293 (1844). Hvad är en i engelsk styfhet stelnad amerikanare jämförd med en .. (*finsk*) bondson. AFSOLDAN (c. 1850) hos AHO *Soldan* 206. Efter hand försvann själva behovet av ånger (*över dråpet på Teit*), .. (*Olav Audunsson*) stelnade i sin förhärdelse. BÖÖK *4Sekl*. 238 (1928). Äldre kvinnor med feta ansikten som stelnat i kyliga veck. LUNDKVIST *FlodHav*. 127 (1934). — särsk.

α') om ögon l. blick o. d.: förlora sin livlighet o. rörlighet o. öppenhet; jfr 3 *c*, 4 *b* o. 5 *a* *α*. Hennes blick var inte längre ung, den hade stelnat, mörknat. Nu visste hon sin plats i världen. ERIKSSON *ÖmhHung*. 106 (1948).

β') (i sht i vitter stil) om leende l. löje o. d.: bli krampaktig o. spänd o. inte förmedla glädje l. lycka o. d. Perdikkas' löje stelnade ej en minut. HALLSTRÖM *Brilj*. 208 (1896). Hennes rodnad mörknade och leendet stelnade. Hon slog plötsligt händerna för ansiktet och skyndade bort mot sin dörr. SIWERTZ *Pagoden* 118 (1954).

β) i uttr. *stelna i* l. *till ngt,* (förlora sin flexibilitet l. förmåga till förnyelse l. sin egenskap l. förmåga att anpassa sig l. (jfr *α*) sin livlighet o.) fastna i ngt (dvs. visst maner l. viss form l. vana

o. d.); äv. utan förb. med prep.-uttr.: (förlora sin flexibilitet osv. o.) fastna i visst l. vissa maner l. i slentrian o. d. Förgäfves flöto Mexikos guldådror genom den stelnade statskroppen. GEIJER I. 1: 111 (1818). STURZEN-BECKER *SvSkonl.* 163 (1845: i ett .. manér). Ej i formen / Af en stelnad lagens bokstaf, / Ej i trånga dogmers hölje. WIKNER *Vitt.* 213 (1861); jfr STEL, adj.[1] 5 *a*. Kyrkan sjelf stelnade i ett system af döda former. DENS. *Lifsfr.* 2: 10 (1871). Det hade jag nu *(dvs. gm harhistorierna)* fått klart, att haren stelnat i den oförståndiga vanan att springa i en krets. STRINDBERG *Blomst.* 52 (1888). Barbusse var en fin gammal herre, en grånad veteran i striden för mänskliga ideal, kanske något stelnad i rollen som sådan. STIERNSTEDT *Ryskt* 143 (1935). Vid den tid det här gäller *(dvs. 1770-talet)* verkade .. *(filosofen C. Wolffs tankar)* stelnade, skolastiska. HOLMBERG *Leopold* 1: 73 (1953). — särsk. om språk l. framställning, särsk.: bli stereotyp l. dyl.; äv. i fråga om att ett språk upphör att förändras o. (ss. enbart lärt språk) stannar i en viss grammatisk form o. d.; jfr *d*. *(Vältaligheten)* skulle falla från sin höjd, såsom fri konst, och nedsjunka till samma enformighet och afdöda tillstånd, som t. ex. embetsspråket, hvilket är alldeles stelnadt. RYDQVIST i *2SAH* 12: 435 (1827). *(Med avseende på språkläran må det)* vara ett företräde att Latin är ett dödt språk, att således språkformationen satt sig och är fast och stelnad för alltid. TEGNÉR *(WB)* 6: 190 (1828). Den .. stelnade framställning, som de för naturens studium rent främmande filosoferne lemnat af sina systemer. AGARDH *Bot.* 1: 82 (1830).

c) [delvis möjl. utgående från 5] om tankar, själsliv, stark känsla, sång o. d.: avta l. tyna av l. dö bort l. förintas; äv.: lägga sig l. "frysa (till is)" l. dyl. Hem han gick med sorgset sinne, / Glädjen stelnat i hans bröst. GUMÆLIUS *Engelbr.* 52 (1858). Blott jag vore riktigt säker på att all förnimmelses lif är stelnadt inom dem *(dvs. stenarna)* – jag har ibland mina tvifvel derom .. tänk om de kunna känna. MUNTHE *Nap.* 95 (1885). Inom henne hade tankar och stämningar liksom stelnat. KRUSENSTJERNA *Fatt.* 3: 379 (1937). När trädet slumpat bort sin gula schal / förfaller svampen hastigt i sin skog / där stumma granar skyla frusen dal. / Då stelna drillarna som trasten slog. MARTINSON *GrasThule* 16 (1958).

d) betecknande att ngt förlorat karaktären av beståndsdel av ett levande system o. d., i sht närmande sig bet.: bli fixerad; i sht i p. pf. i adjektivisk anv.; särsk. om böjningsform hos ord l. språklig konstruktion l. språkligt uttryck o. d. (jfr *b* *β* slutet). SCHILLER *SvSpr.* 95 (1855; *om suffixvokal*). Är epithetet väl valdt, stelnar det snart nog till ett namn i detta ords vanliga mening. RYDBERG *Myt.* 2: 442 (1889). Till .. *(kronans)* ordinarie inkomster höra i främsta rummet den s. k. ordinarie räntan, tionden och mantalspenningarna eller de senast under 1600-talet stelnade skatterna. HILDEBRAND *Statsförf.* 644 (1896). *AntT* XX. 7: 47 (1919: stelnade prepositionsuttryck). Stelnade bildliga uttryck. *(Elfstrand o.)* GABRIELSON 61 (1945).

3) motsv. STEL, adj.[1] 2: bli stel. *Trumslagaren stelnar i armen.* För lathet stelnar hon, kan knapt sin leder röra, / Man måst med hugg och slag til arbet henne köra. RUNIUS *(SVS)* 1: 230 (1712). Då älgen åter skall hjelpa sig med flygten, äro hans fötter och senor *(som skadats av skaren)* så stelnade, att han omögligt kan slippa undan *(vargen)*. NORDHOLM *Djurf.* 30 (1749). Fingrarne stelna. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Mänskor .. Ni tro eder lefva – / .. Sällsamma väsen .. små dvärgar ock dockor; / platta ock insjunkna bröst, midjor som stelnat ock snörts. FORSSLUND *Arb.* 56 (1902). — jfr HALV-STELNA samt STOCK-STELNAD-STYVER. — särsk.

a) motsv. STEL, adj.[1] 2 *a*. Mången *(som klättrade i de snötäckta Alperna)* tänckte, han wore snart vppe, så stälnade Händren på honom, at han wältrade neder igen. *Weise* 64 (1697). Kroppen stelnar af köld. SAHLSTEDT (1773). *(Jungfrun kommer in med ved:)* Herrskapet ska väl inte stelna till is heller! ULLMAN *FlickAra* 211 (1909); jfr 1 *a*. *(Stenbalustraden)* kom faktiskt hans händer att stelna. SIWERTZ *Sel.* 2: 106 (1920).

b) motsv. STEL, adj.[1] 2 *c*. *När man blir gammal kan lederna stelna.* Fingrarna stelnade stå. FRESE *VerldslD* N1 (1715, 1726). Hans kropp, som mäst til hälften stelnad var, / Hans hufvuds darrande och andetrutna svar, / .. Mer än all tale-konst på hjertat borde vinna. BELLMAN *Gell.* 41 (1793). Hon låg i sängen i lillkammarn tills hon blev liten i kroppen som ett barn, hon stelnade fast i alla leder. KOCH *Timmerd.* 45 (1913).

c) motsv. STEL, adj.[1] 2 *b*; i sht i p. pf. i adjektivisk anv., om blint öga; jfr 2 *b* *α* *α'*, 4 *b* o. 5 *a* *α*. Men sångaren lyfte mot himmelens prakt / sitt stelnade, glanslösa öga, / betagen af sångens gudomliga makt. JENSEN *FjStig* 120 (1893).

4) motsv. STEL, adj.[1] 3: bli stel. *Stelna av fasa.* Öfwer thesza orden *(dvs. en döendes nödrop)* stelnade jag såsom en sten. HUMBLA *Landcr.* 532 (1740). Månne ej hönsen af blotta förskräckelsen, utan någon annan tjusnings kraft, kunnat så väl stelna för räfven, som rapphönan för hunden och lärkan för falken. *JournSvL* 1799, s. 50. Stelnad af fasa stod jag ännu qvar på valplatsen. PALMBLAD *Nov.* 3: 25 (1817, 1841). Må hvar och en af Eder försöka att säga efter de orden: "jag hafver öfvervunnit verlden" .. och jag tror, att tungan vid detta försök skall stelna i hans mun. WIKNER *Pred.* 8 (1866). Dominikanern .. Se så orolig han blir ... och nu stelnar han som en istapp ... så der! Nu skall han skrika snart. STRINDBERG *Dam.* 208 (1898). Han stelnade inför de första svarta ilarna, som sedan skulle bli en världsstorm. SIWERTZ *Fribilj.* 243 (1943). — särsk.

a) (i vitter stil, mera tillf.) i uttr. *stelna i givakt*, inta den stela ställning som givakt innebär. Pietro återtog skyndsamt sin plats och stelnade genast i stramt gif akt. JANSON *Lögn.* 285 (1912). Sergeanten stelnade i givakt. CEDERSCHIÖLD *UppNedvV* 122 (1919).

b) om ögon l. blick l. (annan del av) ansikte l. ansiktsdrag; äv. i sådana uttr. som *stelna i skräck* l. *i allvar* o. d.; jfr 2 *b* *α* *α'*, 3 *c* o. 5 *a* *α*. Nu sågo hennes stelnade ögon den Man som hon älskade i likklädnad. EURÉN *Kotzebue Orth.* 1: 27 (1793). För ögonblicket hade den förtviflan, i hvilken dragen stelnat .. gett ansigtet ett uttryck, som om det varit hugget i marmor. HEDENSTIERNA *Fideik.* 4 (1895). *(Den livdömde började tala)* men i detsamma var det som om hans blick stelnat mot någonting bakom mig. ZILLIACUS *Hågk.* 155 (1899). Ann-Charlottes drag stelnade i allvar. SIWERTZ *JoDr.* 267 (1928). Ögonen stelnade, den rosiga hyn vitnad, tänderna gräver i läppen. A. P. Rosell låter överväldiga sig av fruktan. MOBERG *Rosell* 256 (1932). Mary Monroe stirrade

på dörren med stora, svarta ögon, och hennes ansikte var stelnat i skräck. LJUNGMAN *Eberhart Hus.* 16 (1936). I månskenet syntes hans *(dvs. den berusade drängens)* ögon rödflammiga och stelnade. MOBERG *Utvandr.* 73 (1949).

c) hyperboliskt l. oeg. l. bildl., motsv. STEL, adj.[1] 3 *d*. Jag kiände denne gången intet den räddhåga som .. kommer blodet i ådrorna at steelna. EHRENADLER *Tel.* 56 (1723). Af vädrens krig, naturen skälfver, / .. Hvar står, bland oss, med stelnad blod, / Och Styrman, utan mod, / Sitt roder kastar. LEOPOLD 1: 447 (1814). Kors! är det du Gunnar! – utropade modern glad. – Vet du, jag blef så dann *(när det knackade så sent)*, att hvar blodsdroppa stelnade i mina gamla ådror. KNORRING *Torp.* 1: 38 (1843). Min ande försmäktar i mig, / mitt hjärta är stelnat i mitt bröst. *Psalt.* 143: 4 (*Bib.* 1917). *SvHandordb.* (1966). — särsk. (†) i uttr. *känna stelning i sitt blod*, betecknande att ngn känner blodet stelna av skräck l. upprördhet o. d. Jag kände stelning i mitt blod / Blott för min dyra börda. STIERNSTOLPE *Blumauer* 1: 47 (1813).

5) i fråga om orörlighet l. stelhet som döden medför; äv.: dö; jfr AV-STELNA.

a) (numera bl. i vitter stil) om person l. kroppsdel: få l. ha den orörlighet l. stelhet som döden medför, bli orörlig l. stel av döden l. bli orörlig l. stel o. avlida; äv. om puls: upphöra att slå, stanna. LUCIDOR *(SVS)* 151 (1671). Modig Alexander allena så segrar i werlden, / Stelnar i wigare glantz, hwars ungdom trotzade Solen. *Runius (SVS)* 2: 9 (1699, 1724). Det har stelnat, detta hjerta, så ömt för vänner, så öppet för dygd, så lågande för allt, som är ädelt och högt i menskligheten. STENHAMMAR 260 (1798). Äfven den rörligaste tunga stelnar af dödens kyla. WALLIN *1Pred.* 2: 120 (c. 1830). Förr'n döden nådde hans unga barm, / Förr'n pulsen stelnat, som slog så varm. RUNEBERG 5: 90 (1860). Ännu efter fyrahundra år såg man i ansigtet *(på det förtorkade liket)* den hängdes stelnade dödsryckning. LJUNGGREN *Resa* 128 (1871); jfr 2 *a*. Stelna i döden. ÖSTERGREN (1946). — särsk.

α) om blick; jfr 2 *b α α'*, 3 *c* o. 4 *b*. Blicken stelnar, andetagen saktas. FLEMING i *2SAH* 2: 231 (1799). Han ler med stelnad blick igen – / Knappt andas hörbart. BÖRJESSON *E14Son* 166 (1847).

β) i överförd anv., om leende; jfr 1 *c* o. 2 *b α β'*. LUNDEGÅRD *Prins.* 29 (1889). Leendet hade ännu i döden stelnat på hans *(dvs. K. XII:s)* mun. HEIDENSTAM *Svensk.* 2: 244 (1910).

b) (†) dö, avlida, självdö; äv.: dö av köld, frysa ihjäl. Är bäst, om man .. är så när, at man straxt, och innan et .. Brådstört Får kommer at stelna, sticker knifwen i halsen på det, så at man må kunna nyttia kiöttet. ALSTRÖMER *Får.* 51 (1727). Ändteligen somnar han *(dvs. Sokrates)* af, och stelnar under en angenäm betraktelse om sin odödelighet. *Hoffman Förnöjs.* 13 (1752). Under flygten öfwer is eller sniö .. blifwa *(bina)* nedslagne, stelna och aldeles förloras. KOCH *Biskiöts.* 4 (1753); jfr 3 *a*.

II. (numera bl. i vitter stil) tr.: få l. komma (ngt l. ngn) att stelna; jfr FÖR-STELNA.

1) motsv. I 1, särsk. 1 *a*, *b*. Vintern .. stelnade alla vatnen, kärr och strömar. HÖPKEN 1: 226 (1745). *(Brännvinet)* stelnar och löpnar spotten i munnen. WESTERDAHL *Häls.* 239 (1768). Kölden stelnar vikarne. SPARRE *Frisegl.* 1: 3 (1832).

2) i mer l. mindre oeg. l. bildl. anv. av 1. Från krön till fot *(av byggnaden)* hade blizzardens pustar stelnat värme, vind, ljus och lif under en isgobeläng. BERGER *Bendel* 11 (1910). — särsk.

a) motsv. I 2 *b α*. Under dhet grymma nordanwädret, der den stränga kiölden synnes stelna all kiärlek. RUDBECK *Atl.* 2: 235 (1689). Sextio vintrars frost har stelnat det fordom .. lågande hjertat. *PoetK* 1817, 2: 2. Så satt herr Ola och härskade stum öfver trakten. / Stelnande värre än köld breddes fruktan för makten. HALLSTRÖM *Skogsl.* 149 (1904). RANDEL *Myrrha* 169 (1917). — särsk. i p. pr. i adjektivisk anv. En iskall, stelnande förtviflan sänkte sig öfver mig. LUNDEGÅRD *Stormf.* 122 (1893). Han förstod inte att .. *(klockans slag)* för modern mätte timmar, dagar och år av stelnande grämelse. SIWERTZ *Tråd.* 25 (1957).

b) motsv. I 2 *b β*. Ålderdomen med dess segnande makt, dess förslöande stelnande inverkan är någonting nästan fruktansvärdt. FBREMER (1842) i *BremerBild* 74; jfr STEL, adj.[1] 2 *j*. Hade akademien ensidigt fasthållit vid den herskande smakuppfattningen, skulle hon utan tvifvel verkat stelnande och förlamande på literaturen. LJUNGGREN *SVH* 3: 61 (1878). Intressant .. som författare .. med en stil, vars liv och kvickhet åren icke .. stelnat till en grimaserande mask. SYLWAN *SturzenB* 5 (1919). Jag är .. fylld av ångesten inför det stelnande ödet. HELLSTRÖM *Malmros* 86 (1931).

c) motsv. I 2 *c*. Att af någon som ej delar sorgen få veta en stor förlust, liksom stelnar sorgen till att börja med. MONTGOMERY-SILFVERSTOLPE *Mem.* 4: 133 (1828).

3) motsv. I 3 *a*. Kölden stelnade oss: så kalla vindarne voro. CFDAHLGREN 3: 171 (1820). Vinterkylan stelnar våra lemmar; innan våren kommer svälta vi ihjäl. SPARRE *Sjökad.* 739 (1850). Den starka kylan stelnade våra lemmar, och regnet förvandlade stigen till outhärdlig modd. RUHE *Hurley Vild.* 143 (1928).

4) motsv. I 4. Min syster? – .. tör jag nämna / det kära ordet? – nej! det stelnar / min läpp, och ordet dör på tungan. LING *Agne* 102 (1812). — särsk. hyperboliskt, motsv. I 4 *c*. Vid sin port han stupar, / Fasan sig fördjupar, / Stelnar blodets elf. / Spöket honom hemtar, / Skrattar när han flämtar – / Det är döden sjelf. JOSEPHSON *GRos.* 139 (1896).

Särsk. förb.: STELNA AV[10 4]. jfr avstelna. (numera i sht i vitter stil) 1) till I 1 *c*, 3 *a*, 5 *a*, *b*: stelna; bli stel av köld o. domna av; förr äv.: dö. *(Den tiden är förbi, då)* en hwar Helsingebonde fick .. föra stora, goda laszen utaf skogen, upwarmandes .. hela then politiska kropen så at en hwar lem .. kunde lefwande wara .. utan at .. stelna af och frysa ihiäl. BROMAN *Glys.* 3: 79 (c. 1730). Den döde har stelnat af. SAHLSTEDT (1773). DÄHNERT (1784). 2) [till stelna I 2 *b β* l. bildl. anv. av 1] stelna, stagnera. Gentemot den düsseldorfska riktningen, som genom sin isolering alltmer stelnade af i död konventionalism, framhäfde Höckert *(osv.)*. *SvH* 10: 275 (1909). — STELNA BORT[10 4]. 1) till I 2 *b α*, *β* (o. 5 *a*); i fråga om andligt liv l. mänsklig värme o. d.: stelna o. andligen dö l. förlora sitt liv l. sin värme; förr äv. om person i fysiskt avseende: tyna bort (av sorg); äv. i fråga om mjukt o. följsamt tyg: få ett stelt fall (o. förlora sin följsamhet l. luftighet). *(Om Niobe berättas)* at hon af

sorg aldeles stelnade bart. LUNDBERG PAULSON *Erasmus* 165 (1728). Säg Cloe! vill du vanskap skjöta / Af fri, af öm, af egen drift? / Så vill dig än et hjerta möta, / Som stelnat bort af plågors gift. NORDENFLYCHT (*SVS*) 2: 405 (1759). Religion, konst och vetenskap stelna bort (*i Tyskland*) och visa blott företeelser af en orolig sträfvan och missbelåtenhet; något som hos folket ger sig form af likgiltighet och själfironi. RTENGSTRÖM (1847) i *FoU* 17: 74. WESTERMARCK *Ulr*. 162 (1900; *om tyg*). Mången beklagade, att .. (*Runeberg*) skulle stelna bort i småstadslifvet. SODERHJELM *Runebg* 2: 4 (1906). 2) till I 5 *b*: stelna av köld o. frysa ihjäl. Sin sista vers uppstämde de (*dvs. trupperna från östra Finl.*) vid jultiden 1718, då de på fjällarna emellan Sverige och Norge .. stelnade bort i gräslig vinterköld till minnes- och råmärken. CYGNÆUS 2: 40 (1858). Ej vill han stelna bort i polens snö, / Nej, heldre stupa, värmd af stridens flamma. RUNEBERG 5: 113 (1860). — **STELNA IHOP**[10 04], äv. **HOP**[4] l. (ålderdomligt) **TILLHOPA**[040], äv. [032]. 1) till I 1: stelna o. förenas (med ngt); i sht förr äv. liktydigt med: stelna. Man lägger .. (*smöret*) vthi en Kettil, och låter thet .. smelta, til thesz at all Miölken har satt sigh åth bottnen, och thet klara blifwer ståendes ofwan vppå, hwilket sedan hällas vthaff .. låtandes thet .. kalna och steelna tilhoopa igen. *Salé* 93 (1664). (*Glaciärens yta var betäckt med*) jord och lera, som af laviner blifvit ditförd och sedan stelnat ihop med ismassan. WALLIN *Bref* 193 (1849). 2) (numera föga br.) till I 3 *a*, i mer l. mindre bildl. anv.: stelna. Den (*dvs. vägen till dödsriket*) är för kall och vinterlik. / Der frysa benen straxt och stelna hop till is. THOMANDER 3: 426 (1826). 3) [bildl. anv. av 1] (tillf.) i uttr. *stelna ihop till ngt*, stelna o. (tillsammans) bilda ngt; jfr I 2. Då tyckte han att den andres skrattande ansikte förminskades, dragen förvredos .. tills alltsamman stelnade ihop till en grinande faun. ESSÉN *Bluff*. 74 (1908). — **STELNA IN**[10 4]. (i vitter stil) 1) till I 2: stelna (o. inga i ngt). Äfven vintern är skön; ty se hur ljuset i vattnet / Stelnar in, och beströr fälten med liljor ur skyn. FRANZÉN *Skald*. 1: 332 (1824). 2) till I 2 *b β*, i uttr. *stelna in i ngt*, stelnande låta sig präglas av ngt. (*Den nygifta varietéflickan*) hade gudskelof icke stelnat in i prudentlig och bornerad anständighet ännu. TAVASTSTJERNA *Infod*. 166 (1887); jfr **stel**, adj.[1] 8 *k*. 3) till I 5 *a*, särsk. bildl.: tyna bort l. dö. Något måste göras .. om ej mitt land skall stelna in i undergången lika visst, som nu Sparta ligger dödt i tidens djup. HALLSTRÖM *G3* 20 (1918). — **STELNA TILL**[10 4]. jfr **tillstelna**. I. intr. till I: övergå i tillståndet att vara stel, stelna, bli stel. 1) till I 1. Ett grumligt Haf har lupit in (*emellan bergen*) .. och lagt ther utaf sig, nu til ett hwarf af sand, nu til ett af ler och kalck, som stelnadt til i Limsten. SWEDENBORG *RebNat*. 1: 8 (1719). Allt stelnar till, fryser ihop i den kalla luften. KOCH *Arb*. 6 (1912). *IllSvOrdb*. (1955). 2) i bildl. anv. av 1 (motsv. **stelna** I 2 (*b β*)). Hon stelnade mer och mer till (*efter ett häftigt känsloutbrott*), hon blef återigen den skygga, slutna varelse jag sett (*förut*). ROOS *Ber*. 208 (1884); jfr **stel**, adj.[1] 8. Man började .. smått prisa de svenska folkhögskolorna, och följden håraf hade ju lätt kunnat blifva den, att dessa stelnat till i ganska svaga och outvecklade former. *Verd*. 1887, s. 77. Man lefde uteslutande på klassiska traditioner, men härigenom stelnade formerna (*inom ornamentiken*) till allt mer och mer. *AntT* XI. 1: 77 (1890). Det hela höll på att stelna till i svensk bjudningsstråkighet, då (*osv.*). ZETTERSTRÖM *25År* 142 (1931). Times finner i dag god grund till förhoppningar att den ryska offensiven denna vinter i motsats till förra året icke kommer att stelna till efter januari. *GHT* 1942, nr 297, s. 8. Upprepningen signalerar att det mitt i ett levande sammanhang gömmer sig något som inte lever, som stelnat till på något vis. RUIN *SjunknH* 68 (1956). 3) till I 3. Hästen utsattes .. för ny smärta, då ryttaren åter sitter upp, om hästen under tiden hunnit stelna till i ryggmusklerna. *Balck Idr*. 1: 241 (1886). Att .. (*cyklisten*) kom på efterkälken i inspurten berodde uteslutande på att ena benet stelnade till efter (*kullkörningen*). *ST*(*A*) 17/6 1928, s. 19. Han är gammal och börjar stelna till. *SvHandordb*. (1966). 4) till I 4. Carlsson stelnade till och blef uppmärksam. STRINDBERG *Hems*. 68 (1887). (*Den skadade flickans*) ansikte, som låg uppåtvändt, stelnade till på ett besynnerligt sätt. Hon är död, tänkte Gertrud. LAGERLÖF *Jerus*. 2: 88 (1902); jfr 5 o. **stelna** I 5 *a*. Kungen stelnar först till; så brister han i skratt som för att släta över. FORSSELL *Gal*. 36 (1964). 5) [jfr 4 o. **stelna** I 5 *a*] (mera tillf.) om person l. djur: få den stelhet l. orörlighet som följer med döden l. döendet, bli stel l. orörlig (o. dö). (*Flygfiskarna*) blefvo liggande (*på båten*) flämtande ett par minuter, så stelnade de till medan ögonen trängde ut från deras hufvuden. NYBLOM *FantH* 35 (1910). Man smuttar ju inte gärna på födelsedagschampagnen när jubilaren stelnat till för gott under natten. BALDERSON *Harps*. 60 (1969). II. (mera tillf.) tr. till II 2: stelna; särsk. bildl. Lindenskold .. (*Att kungen teg därför att han inte tänkte på ngt särskilt*) stelnade inte till luften för en annan. Men nu! Det är som om det vore majestätsförbrytelse, att det rör sig inne i något huvud! HALLSTRÖM *K11* 45 (1918). — **STELNA TILLHOPA**, se **stelna ihop**.

Ssgr (i allm. till I 1): **STELNINGS-FORM**. (i fackspr.) jfr **form** I 2. *Uppl*. 1: 13 (1901). — **-FÖRLOPP**. (i sht i fackspr.) jfr **förlopp**, sbst.[2] 2. *JernkA* 1930, s. 132. — **-GRAD**. (i sht i fackspr.) jfr **grad**, sbst.[1] 2. *Frey* 1846, s. 128. *SvTandläkT* 1932, nr 4, s. 111. — **-INTERVALL**. (i fackspr.) intervall mellan en högre o. en lägre temperatur under vilket stelning sker; jfr **intervall** 3. *JernkA* 1905, s. 57. *TNCPubl*. 30: 27 (1958). — **-KRYMPNING**. *tekn*. krympning (se **krympa**, v. 1) inträdande då ett material övergår från flytande till fast tillstånd. *TNCPubl*. 30: 85 (1958). — **-MOMENT**. moment (se d. o. 2) då stelning sker. RINMAN 1: 635 (1788; *i fråga om järnsmälta som lämnar masugn*). — **-PROCESS**. 1) till I 1; jfr **process**, sbst.[1] 5. *Ymer* 1921, s. 261. DE GEER *SvNatRiked*. 1: 296 (1946). 2) till I 2, särsk. 2 *b β*; jfr **process**, sbst.[1] 5. HELLSTRÖM i *3SAH* LVIII. 2: 154 (1947). — **-PRODUKT**. (i sht i fackspr.) produkt av stelningsprocess (se d. o. 1); särsk. i fråga om bergarter; jfr **produkt** 3. RAMSAY *GeolGr*. 1: 135 (1912). HADDING *Geol*. 9 (1954). — **-PUNKT**. (i fackspr.) (för olika ämnen varierande) temperaturpunkt vid vilken stelning inträder; jfr **-temperatur** o. **frys-**, **smält-punkt**. PASCH *ÅrsbVetA* 1840, s. 185. *TMatFysKemi* 1920—21, s. 219. *TNCPubl*. 30: 27 (1958). — **-SKORPA**. (i fackspr.) om skorpa av stelnad materia; särsk. om det yttre hölje av olika bergarter som omger jordens (l. annan planets) mantel o. utgör jordskorpan; jfr **skorpa**, sbst.

1 *e*. NATHORST *JordH* 545 (1891). — -SPRICKA. (i fackspr.) spricka uppkommen vid stelning. *SvGeogrÅb*. 1937, s. 126 (*om spricka i diabas*). *JernkA* 1960, s. 109 (*om spricka i gjutgods*). — -TEMPERATUR. den temperatur varvid stelning sker; jfr -**punkt** o. **frys-, smält-punkt.** FOCK *1Fys*. 454 (1854). *TNCPubl*. 38: 151 (1967). — -TID. tid som åtgår för att ngt ska stelna. *TT* 1896, Allm. s. 217. *SvTandläkT* 1950, 1—2: VI. — -ÖGONBLICK. ögonblick i vilket stelning sker, stelningsmoment. BERZELIUS *Blåsr*. 142 (1820). FOCK *1Fys*. 453 (1854; *om is*).

Avledn.: STELNAD, r. l. m. (numera föga br.) till **I 1**: förhållandet att ha stelnat l. vara stelnad, stelnat tillstånd; äv.: stelnande; särsk. dels till **I 1** *a*, dels motsv. **I 1** *b*. Den ytterste jordenes deel i nor, så oc i söder, måste Solenes bortgång och jordenes stelnad undergå. RUDBECK *Atl*. 2: 136 (1689). Vesta (*dvs. jorden*), som slöjeklädd låg dokad af isogan stelnad. *Bröll-Besv*. 9 (1706; *uppl. 1970; saknas i andra hskr.*). (Ett) tredje slag (*av svulstvätska*), hvilket synes vara et medium imellan de til stelnad fallna eller så kallade liquida coagulabilia och inflammabilia eller de som låta sig uphettas til inflammation. MARTIN *Bensj*. 354 (1782). Växten råkar under vintern i en art af stelnad, hvilken .. alldeles hindrar dess lifsfunctioner. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* 1829, s. 85. Ännu gick Vättern öppen, i vresig revolt mot stelnaden hävde den sig i ett. SPONG *HistVätt*. 52 (1968). — jfr **lik-stelnad.**

STELNING, se **ställning**. — **STELZ**, se **streltz.**

STELÄRTEORI *stelæ*^{3}*r~teori*^{2} l. *-ä*^{3}*r~*, r. l. m. l. f.; best. **-n** l. **-en**. [jfr t. *stelärtheorie*, eng. *stelar theory*; förleden till **STELE** (jfr **STELAR-**), senare leden av **TEORI**] (numera föga br.) *bot*. = **STELE-TEORI**. Från (*den franske botanisten P.*) Tieghem härrör stelar-teorien ("stele" är hans benämning på centralcylindern). *2NF* 29: 25 (1919).

STEM, se **stäm**. — **STEMBNA**, se **stämma**, sbst. o. v. — **STEMBNING**, se **stämning.**

STEMMA *stäm*^{3}*a*^{2} l. *stem*^{3}*a*^{2}, l. ^{40}, n.; best. **-at**; pl. = l. (med gr.-lat. böjn.-ändelse) **-ata** (*Ekbohrn* (1936)) l. **-n**. [liksom t. *stemma*, n., eng. *stemma*, fr. *stemme*, m., av lat. *stemma*, n., girland l. krans som bars på huvudet o. dyl. l. (i sht) hängdes på bild av förfader l. bilder av förfäder o. varmed dessa bilder förbands, stamtavla, stamträd, av gr. *στέμμα*, n. (gen. *στέμματος*), avledn. av *στέφω*, tätt omsluter, omger, sannolikt till den rot som föreligger i **STAV**, sbst.^{2}, o. **STAVJA**]

1) [av nylat. *stemma* i motsv. anv. (först anträffad hos LINNÉ *SystNat*. 1: 533 (1767); ocellernas funktion ss. ögon var då icke känd varför de kunde beskrivas ss. ett slags huvudprydnader)] (föga br.) = **OCELL 1** *a*. *2NF* 38: 502 (1926).

2) *språkv*. schematisk bild (i form av ett stamträd l. dyl.) som anger den historiska relationen mellan icke överensstämmande handskrifter till en källa; jfr **STAM-TRÄD II 5.** Ett stemma eller ett ättartal måste .. upprättas, hvaruti icke blott handskrifternas inbördes släktskap utan öfver hufvud deras relativa värde angifves. WISÉN i *3SAH* 4: 241 (1889). Denna (*dvs. översikten av handskriftstraditionen*) framställes grafiskt i ett genealogiskt träd, ett stemma. *KyrkohÅ* 1959, s. 176.

STEMNA, STEMPNA, se **stämma**, sbst. o. v.

STEN *ste*^{4}*n*, r. l. m.; best. **-en**, vard (utom i södra Sv.) äv.=; pl. **-ar** (*Mark*. 5: 5 (*NT* 1526) osv.), äv. (efter räkneord o. d., numera bl. i fackspr.) = (*TullbSthm* 1536, s. 78 b, osv.) (($\dagger$) **-er** OPETRI *Tb*. 21 (1524), *VRP* 1649, s. 406 (: tomptstenerna, *pl. best*.); **-or** KIELLBERG *Konstn-Handtv*. Juv. 1 (1753)). (**stehen** 1561—1570 (: rennestehenen, *sg. best*.). **stein** 1568 (: kalchstein)—1668 (: grundstein). **sten** (**sth-, -een, -eenn, -ehn**) 1521 (: steenhus(*e*)t) osv. **stenn** (**sth-**) 1535 (: koffrestenn)—1687 (: Hållands Stenn). **stennd** 1593 (: rennestennd). **stin-** i ssgr 1640 (: Stinkle)—1840 (: Stinkarl). **-stoner**, pl. 1536 (: kasterdynies stoner; *sannol. felaktigt för* -stener)) [runsv. *stæinn*, fsv. *sten*; motsv. fd. *steen* (d. *sten*), fvn. *steinn* (nor. dial. *stein*), got. *stains*, ffris., fsax., mlt. *stēn*, mnl. *steen* (nl. *steen*), fht. *stein* (t. *stein*), feng. *stān* (eng. *stone*); liksom kyrkslav. *stěna*, ry. *stená*, vägg, mur, **n**-utvidgning till den rot som bl. a. föreligger i sanskr. *styā́yate*, stelnar, blir hård, *stīmá-*, trögflytande, avest. *stā(y)-*, hög, massa, möjl. äv. i **STIM**, sbst.^{1}, **STINN**; formen med **i** sannol. beroende på dialektal särutveckling i ssgr framför **k**; jfr formerna med **i** av **STENKAKA**, ävensom av **STENKA**, v., o. **ENKA**, adj. (jfr etymologisk parentes under **STENKAKA** beträffande formen **stin(n)kaka**). — Jfr **FEM-STENAD, FÖRSTENA, SKORSTEN, STENA, STENKA**, v.]

1) löst l. ur jorden uppstickande stycke av bergart som utgör fast naturprodukt (t. ex. granit o. gnejs); äv. dels koll.: stenar (se ovan), särsk. (i fackspr.): stycken (l. korn) med medeldiameter på 20–200 mm (motsatt: grus), dels ss. ämnesnamn; äv. i speciellare anv.: bergart l. mineral (se *e*); i sg. best. äv. liktydigt med: berggrunden, berget; äv. i utvidgad anv. (se *f*), om (stycke av) kemisk bildning som liknar sten (i ovan angivna bet.). *Hon fick en sten i skon. Hon snavade på en sten. De klättrade upp på en stor sten. Åkern var full av sten. Stenen går i dagen i Bohuslän. Hela tiden stötte de på sten vid brunnsborrningen*. OPETRI *Tb*. 7 (1524). Iach sägher idher, ath gudh är mektogh vpwäckia aff thenne stenanar Abrahe söner. *Mat*. 3: 9 (*NT* 1526). Han .. stoodh vp j grymheet, ändoch han fast blödde, och såren honom ondt giorde, och lopp genom folcket bortt åt, och steegh vppå en högh steen. *2Mack*. 14: 45 (*Bib*. 1541; *Apokr. 1986*: klippa). Källor och lefwande Watn, fördeelt vti månge små Bäckiar / Ruska så sachtliga fram, genom blanke små glittrande steenar. STIERNHIELM *Herc*. 267 (c. 1652, 1668). Somliga med sträckta ben / Sofva godt och snarka ren, / Hvila hufvud mot en sten / På en blomstermatta. BELLMAN (*BellmS*) 1: 158 (c. 1771, 1790). För att .. befria åkern från sten, var .. en utgift af 2 R:dr för tunnlandet erforderlig. *QLm*. 1: 45 (1833). Ingen jord, ingen växtlighet .. bara nakna stenen. BAHR *Stockh*. 1 (1841). Man indelar bergarts- resp. mineralkornen i (*s. k. vattensediment*) .. efter storleken i följande grupper: Medeldiameter: .. 200–20 mm: sten (*osv*.). *SvSkog*. 29 (1928). FERLIN *KulörtLykt*. 29 (1944). — jfr **BOTTEN-, BROTT-, BULLER-, BUMMEL-, FASETT-, FIGUR-, FLYTT-, GLACIÄR-, GRUND-, HAND-, HUNGER-, HÅL-, HÄLL-, JORD-, JÄTTE-, JÖKEL-, KLAPPER-, KLOV-, KLYV-, KNAPER-, KNATTER-, KRAFT-, KRAPPEL-, KULLER-, KULTER-, KÖRTEL-, LUFT-, LÖNN-, LÖP-, LÖPAR-, MALM-, MAR-, MEN-, METEOR-, MÅN-, NATUR-, ORM-, OVAL-, PLATT-, RAS-, ROCK-, RUCKE-, RUGGE-, RUND-, RUNK-, RYMD-, RÖJNINGS-, SANDKORNS-,**

SINGEL-, SJÖ-, SKALLER-, SMATTER-, SMÅ-, SNACK-, STOR-STEN m. fl. — särsk.

a) i ordspr., ordstäv o. ordspråksliknande talesätt; jfr *d*. *Droppen urholkar stenen. På rullande sten växer ingen mossa.* Then een groop gör han skal falla ther vthi, och then en steen welter vppå honom warder han kommande. *SalOrdspr.* 26: 27 (*öv.* 1536). Then stenen bliffuer fulle wåth, som alle spotta på. *SvOrds.* C 3 b (1604). *(Prästen skall vid bikten)* pröfwa syndarens anfechtningh och krafter, och wachta sigh, at han genom för mycket missgerningens skierpande icke lägger steen på börda. *KOF* II. 2: 63 (c. 1655). Hårt emot hårt sa kiäringen beet i steen. CELSIUS *Ordspr.* 12: 116 (1714). Han flyter, som wattnet ikring stenar .. *(dvs.)* har ingen fast bo-pål. RHODIN *Ordspr.* 73 (1807).

b) i förb. med *stock(ar)*, om oländig mark o. d., i sht i uttr. *över stock(ar)* o. *sten(ar)*, se STOCK, sbst.[1] 1 *c α*.

c) om sten som hindrar framfart l. mot vilken man stöter foten; i sht bildl. (jfr *d*); i sht i uttr. *stöta sin fot emot* l. *på sten* l. *stöta sig (up)på en sten* l. *stenar* o. d., hindras av l. skada sin fot l. sig på sten(ar); i sht bildl.: hindras l. stötas bort av l. reta sig på ngt som utgör grund till motsättning l. konflikt l. källa till irritation o. d. The skola förwara tigh, och tagha tigh på theres hender, ath tw icke stöter thin foot emoot stenen. *Luk.* 4: 11 (*NT* 1526). Han är worden till en huffuudhsteen j hörnet, och till en steen ther man stöter sigh vppå, och til en förargilse clippo, them som stöta sigh på oordhet. *1Petr.* 2: 8 (*Därs.*; *NT 1981*: stenblock). The skola bära tich på sina hender, at tu icke scal stöta tin foot på steene. *Psalt.* 91: 12 (*öv.* 1536). Gack icke then weghen ther tu på falla må, eller ther tu tich på stenanar stöta må. *Syr.* 32 ("33"): 20 (*Därs.*; *äv. i Apokr.* 1986). Konungen fant, at Vesteråsrecessen war den stenen, uppå hwilken menigheten sig stötte. CELSIUS *G1* 2: 35 (1753). Der ligga två stenar på historieskrifvarens väg, den ena är förståndets svaghet, som ej begriper historien, den andra är arbetets otillräcklighet att lära känna historien. SVEDELIUS *SmSkr.* 1: 44 (1856, 1872). Mänskorna hafva .. en instinktiv fasa för andras välgång, de tycker att det är orättvist af ödet att gynna en, och därför söka de återställa jämvikten genom att rulla stenar på vägen. STRINDBERG *Drömsp.* 238 (1902). — jfr ANSTÖTS-, STÖTE-STEN.

d) i jämförelser l. oeg. l. mer l. mindre bildl.; jfr *a*, *c*. En laat menniskia är lijka som en steen then j treckenom ligger. *Syr.* 22: 1 (*öv.* 1536). Der låg han, död som en sten. WIGSTRÖM *Folkd.* 2: 364 (1881). Han gick till botten som en sten. STRINDBERG *Hems.* 109 (1887). Skaffa dig pengar! Annars blir du som jag, – en misslyckad existens, en stackare, en parasit, en sten, som alla anse sig kunna spotta på! HEDBERG *Guld* 137 (1903); jfr det under *a* anförda språkprovet från 1604. — särsk.

α) (i Finl.) i uttr. *gå åt* o. d. *som (smör) på heta stenar*, gå åt osv. i rasande fart l. med en gång; jfr SMÖR 2 *d β*. Gå åt som på heta stenar. CANNELIN (1904). *Ergo* 1931, s. 294 (: som smör). Hans varor *(bl. a. smör)* gingo åt som på heta stenar. ALLARDT *Ottesfolk.* 129 (1940).

β) i uttr. *känna varje sten i det* l. *det området* o. d., fullständigt o. i varje enskildhet känna till det l. det området osv. Fiskare .. som kände hvarje sten i sjön. RUNEBERG *(SVS)* 7: 17 (1833).

γ) (i bibeln) i uttr. *om den* l. *den teg då skulle stenarna ropa*, bildl., i fråga om ngt som är berättigat o. angeläget l. nödvändigt l. av yttersta vikt att framföra l. ge uttryck åt. Iach sägher idher, ath om the tijgdhe thå skulle stenana ropa. *Luk.* 19: 40 (*NT* 1526).

δ) med tanke på stenens hårdhet; äv. i fråga om själslig hårdhet l. okänslighet. Hans hierta är hardt såsom steen. *Job* 41: 15 (*Bib.* 1541). Han begynte låta / Så at en steen moste gråta. PRYTZ *G1* E 4 b (1621). Mitt hierta är icke af Sten och Stål, mer än någon annans. LAGERSTRÖM *Molière Tart.* 53 (1730). Ni stockar, stenar, mer än känslolösa! / Ni hårda hjertan, grymma män af Rom! HAGBERG *Shaksp.* 12: 5 (1851). Kakan blev hård som sten. *SvHandordb.* (1966). — särsk. *α')* i uttr. *frysa till*, förr äv. *i sten*, bli alldeles stelfrusen l. nedkyld. Jag wille gerna, min Fröken .. at I ej satte Eder i fara at frysa til sten, derigenom at wi resa längre i natt. EKELUND *Fielding* 275 (1765). Frysa i sten. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). *β')* i uttr. *reta en sten*, se RETA, v.[1] I 6 *a β*.

ε) i fråga om ngt som trycker l. tynger ngn; jfr BERG 1 *g δ*. De flesta gräto, men Viveka hade en propp i halsen och en sten över bröstet och kunde inte gråta. KRUSENSTJERNA *Fatt.* 3: 434 (1937). Ni har lyft en stor sten från mitt bröst. HAMMAR *Wodehouse FermExp.* 60 (1942).

ζ) i uttr. *hugga yxan i stenen* l. (numera företrädesvis, ngt vard.) *hugga*, äv. (numera bl. i vissa trakter) *bita i sten* (jfr BITA I 4 *p μ*), hugga o. d. fel; ta miste; misslyckas l. komma till korta; jfr HUGGA, v.[1] 1 *k ε*. Jag will giärna hiälpa Prof. Dimberg, men det är som jag skulle hugga yxan i stenen. HERMELIN *BrBarck* 57 (1703). Den gången tror jag nådig baron bet i sten .. smaklig måltid! BLANCHE *Våln.* 232 (1847). Jag undrar, om någon kan säga, att han som talare .. någonsin har huggit i sten eller misslyckats. *LundagKron.* 2: 14 (1921). Norrbottens 16-åriga flickor bet i sten ordentligt under helgens IBM-cup i Älvros, Härjedalen. *PiteåT* 2/6 1966, Bil. s. 2.

η) (†) i uttr. *vara så arg* o. d. *att man kan bita sten*, mer l. mindre hyperboliskt: vara våldsamt l. ytterligt arg. TEGNÉR *Brev* 5: 253 (1829).

ϑ) (†) *slå näsan i sten* l. *sin näsa i stenen*, (riskera att) utsättas för l. draga på sig mothugg l. obehagliga konsekvenser o. d. Den ansvarige Utgifvaren af Argus behöfde .. icke, hvad man kallar slå sin näsa i stenen, för att underrätta allmänheten om det hittills fördolda och äfventyrligaste af Skeppshandeln. *ObjGästen* 1829, nr 31, s. 2. Carl Johans ökade bevågenhet .. var ett drag af ädelmod att hålla ryggen fri på den, som för honom slog näsan i sten. CRUSENSTOLPE *CJ* 2: 157 (1845).

ι) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) i förb. med *het*, i uttr. som anger att stenen är mer l. mindre obehaglig l. besvärande för ngn att uppehålla sig på; i sht bildl., särsk. i uttr. *stå på (den) heta stenen* (jfr 2 *i* slutet), om brud l. brudpar: inför allmänhetens blickar stå på brudsten. Han sitter lijksom på heeta stenar. CELSIUS *Ordspr.* 1: 207 (1708). Stå på heta stenen (brudgumma). GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880). Ställa någon på heta stenen

(d. v. s. i förlägenhet). *Dars.* Femti hela och runda år se'n Inga och jag sto' på den heta stenen och gifte oss! SALLBERG *Sockenk.* 194 (1899). *Fatab.* 1922, s. 20. — jfr BRUD-STEN. — särsk. (*folklor.*) i benämning på pantleken *stå på het(a) sten(ar)*, i vilken den deltagare som blivit ägare till en pant ställer sig mitt på golvet o. yttrar t. ex.: "Jag står på heta stenar; käre, kom och hjälp mig häna!", varefter någon annan deltagare träder fram o. leder panthavaren till sin plats. *SvForns.* 3: 402 (1842).

κ) (i sht i vissa trakter) i sådana uttr. som *påstå* l. *förneka ngt i sten*, med största energi l. envishet l. allvar l. anspråk på att bli tagen på allvar påstå resp. förneka ngt. SNELLMAN *Gift.* 2—3: 19 (1842: yrkat). Vallam Bangungee förnekade .. i sten att han haft någonting att skaffa med skjutandet. ZILLIACUS *Hågk.* 147 (1899). Alle man nekte i sten för brännvinsköpet. HÖGBERG *Fåg.* 65 (1912). Jag bevisar, att .. *(judarna)* inte har några svansar, och hon påstår i sten att de har. DAHL *Leskov Präst.* 119 (1949).

λ) [jfr t. *stein und bein klagen*] med adverbiell anv. (jfr 11), i uttr. *klaga sten och ben*, klaga starkt l. högljutt l. eftertryckligt o. d. Jag undrar inte alls på att de klagade sten och ben när vi efter dagens arbete samlades kring det sjunde klassens hotellets enda bord. PALM *FarvälTropik.* 81 (1944).

e) i speciellare anv.: bergart l. mineral l. malm; äv. om stycke av viss bergart osv.; i sht ss. senare led i ssgr betecknande viss bergart osv.; ss. enkelt ord förr äv. i pl. Steenar äre Mineraler, som sammanlöpa aff en torr Jordesk Exhalation, som medh någhon fuchtigh kleemachtigheet sammanbundin warder igenom wärmens wärckande och kölden coagulation, och then infödde mineraliske kraften. FORSIUS *Min.* 82 (c. 1613). Förr har varit så, att man hafver mäst läthit giordt kopparen går där uthe *(dvs. i utlandet)*, och vij hafve snart sagt fördt stenen dith uth. *RP* 9: 187 (1642). Naturkunnogheten *(delas)* i trenne delar; uti Mineralogie Kunskapen om Stenar, Botanique Kunskapen om Wäxter, ock Zoologie Kunskapen om Diur, Foglar, Fiskar, Matskar, etc. *VetAH* 1740, s. 411. Herr Forster anmärkte, att stenarne *(på Madeira)* buro märke efter en förbränning, den han anser för en Vulcanisk werkan. *Cook 2Resa* 4 (1783). I jorden fanns *(enl. P. Gassendi på 1600-talet)* .. ett semen lapidificum, hvarigenom stenar frambragtes. EHRENHEIM *Phys.* 1: 132 (1822). HEIMER *Kaukas.* 1: 18 (1907). — jfr ALABASTER-, ALUN-, AMASON-, APATIT-, ARSENIK-, ATLAS-, AVANTURIN-, BECK-, BIL-, BLOD-, BLÅ-, BOCK-, BRUN-, BRYN-, BRÄNN-, DAG-, DROPP-, DRYP-, EPIDOT-, FILT-, FLINT-, FLOTT-, FLUSS-, GIPS-, GNUGG-, GORR-, GRANAT-, GRANIT-, GRYT-, GRÅ-, GUR-, HONUNGS-, HORN-, IRIS-, IS-, JASPIS-, JÄRN-, KALK-, KOL-, KRIT-, KULE-, LABRADOR-, LAVA-, LER-, LIM-, LYS-, MARMOR-, MOCKA-, MYR-, NJUR-, NÅL-, OLIVIN-, OR-, PANTER-, PIP-, PORFYR-, PROBER-, PÄRL-, REV-, ROT-, RÖD-, SALPETER-, SALT-, SAND-, SEG-, SERPENTIN-, SIDO-, SILVER-, SKIFFER-, SKIV-, SKORP-, SKUR-, SKÄR-, SLIP-, SOL-, SPEGEL-, TÄLJ-, ÖLANDS-STEN m. fl. — särsk. (†) i uttr. *taga sten om sten med ngn*, i fråga om malmbrytning, om gruvföretag: bryta malm liggande intill malm som bryts av annat företag (jfr OM, prep. o. adv. I A 4 *c*). Leekebergs grufwelag .. hwilcka taga steen om steen med Carlskouga grufwelag. JOHANSSON *Noraskog* 3: 127 (*i handl. fr.* 1684).

f) i utvidgad anv.: (stycke av) stenliknande kemisk förening l. (organisk l. oorganisk) bildning i naturen l. mellan- l. avfallsprodukt vid metallsmältning o. d.; utom ss. senare led i ssgr numera bl. i skildring av ä. förh., i uttr. *blå stenen*, om kopparvitriol (jfr BLÅSTEN 3, GALISENSTEN 2). Fältskiärarne mente med blå stenen bortstryka *(K. XII:s uppsvällda varsår)*, men enär H. M. det såg vara förgiäfves, tog han af dem saxen och klipte sielf bort de starkt upsvälde lepsen *(dvs. sårkanterna)*. *HC12H* 1: 37 (1734). — jfr BLY-, BLÅ-, BARN-, FRAT-, HELVETES-, KITTEL-, KONCENTRATIONS-, KORALL-, LASUR-, ORT-, PANN-, PUDER-, REV-, SALT-, SILVER-, SINDER-, SKÄR-, SLAGG-, VIN-STEN m. fl.

2) för speciellt ändamål använd l. avsedd naturlig l. konstgjord sten (i bet. 1) l. stenliknande produkt (särsk. om tillhuggen l. på annat sätt tillformad platta l. skiva l. häll o. d. av natursten l. konststen, i sht om sådan platta osv. av natursten l. tegel o. d. för byggnadsverk o. d.); äv. koll. o. ss. ämnesnamn (särsk. om krossten o. d. i teknisk anv.); i ssg förr äv. i utvidgad anv. (jfr 6), om en av sammanfogade stenar bestående enhet (se *c*); särsk. i uttr. *huggen* l. *ohuggen*, äv. *tuktad* l. *otuktad sten*, sten som gm huggande o. d. bearbetats o. därigm bringats till viss form resp. sten som icke bearbetats osv. *SthmSkotteb.* 3: 243 (1524; *koll.*). Then stenen som bygninges mennenar bort kastadhe, han är bliffuen en huffwudhsteen j hörnet. *Mat.* 21: 42 (*NT* 1526). Tu .. skalt scriffua på stenanar *(till altaret)* all .. laghsens ord clarligha och liusligha. *5Mos.* 27: 8 (*Bib.* 1541). Itt altare aff hela stenar ther intet jern på kommet war. *Jos.* 8: 31 (*Därs.*). Til Trapsteg tages huggen Sten der densamma står at bekomma. *PH* 6: 3832 (1755). En man, som knackade sten mot en upprest tunnas bottenkant, omgifven af tuktade stenar, stenflishögar och sprängda klippdelar. ARSENIUS *Västk.* 73 (1905). Det förnämsta räddningsmedlet för Förenta staternas skogar och järnmalmer ligger .. i ett ökadt bruk af naturlig och konstgjord sten. *Ymer* 1911, s. 46. *5Mos.* 27: 6 (*Bib.* 1917: ohuggna stenar). Grova murar av otuktad sten. SIWERTZ *Sel.* 1: 47 (1920). Teglet kördes .. *(under perioden 1860—1920)* på enbetskärror på vilka man lastade 150–175 sten. HESSELMAN *HusbyggSthm* 56 (1941). Under denna sten ligger .. min far. WASSING *Dödgr.* 17 (1958). — jfr ALN-, ALTAR-, ANFANGS-, BESPARINGS-, BETÄCKNINGS-, BILD-, BIND-, BLOCK-, BLÄND-, BYGGNADS-, BÅL-, DAMM-, DOM-, DOP-, DYN-, FOG-, FOT-, FYLLNADS-, FALL-, FÖRBANDS-, FÖRSTU-, GESIMS-, GOLV-, GOM-, GÅNG-, HALV-, HEL-, HJÄRT-, HUGG-, HUVUD-, HÅRD-, HÖRN-, KARM-, KIND-, KLINKER-, KNOT-, KNUT-, KNYT-, KRAG-, KROSS-, KVADER-, LER-, LIST-, MUNK-, MUR-, NYCKEL-, ORNAMENT-, PANEL-, PELAR-, PLAN-, POLYGONAL-, PORT-, PROBER-, PROFIL-, RAD-, RAK-, RAND-, RUSTIK-, RYGG-, RÄNN-, RÖST-, SALT-, SIDO-, SKOL-, SKVAL-, SLUT-, SMYG-, SOCKEL-, SOT-, SPAR-, TEGEL-, TRAPP-, TRÖSKEL-, UTTÖMNINGS-, VALV-, ÄRIL-STEN m. fl. — särsk.

a) i vissa uttr. *α*) *(än står) stenen i grönan dal*, i omkväde i folkvisa, vilket har ansetts hänsyfta på en vid gränsen mellan Jämtl. o. Norge

stående, ristad sten vars upprättstående tillägges betydelse. När Swänske Män taga vtländske seder, | Kyrkior och Kloster rijfwas neder, | Än ståår steenen j grönan daal. TEMPEUS *Messenius* 118 (1612). När min Herre en gång quitterar wettenskaperne och werlden, då ramlar wist stenen i grönan dahl. LINNÉ *Bref* I. 2: 364 (1776). *β*) *giva ngn stenar i stället för bröd* o. d., se BRÖD 1 *f*.

b) om byggnadssten l. mursten i vissa anv.; särsk. i emfatiska uttr. *α*) angivande att byggnadsverk rivs l. raseras resp. rivits l. raserats mer l. mindre fullständigt o. i sina minsta beståndsdelar o. d., särsk. *icke lämna*, förr äv. *låta sten på sten* l. *riva (ned) sten från sten* resp. *icke vara* l. *finnas sten på sten*. Sannerligha sägher iach idher, ath här skal ey latas en sten på then andra som icke bliffuer nedherbruten. *Mat.* 24: 2 (*NT* 1526). De .. sade, att der de icke sluppe in medh gode, wille de ryffwe steen från steen. *2SthmTb.* 8: 41 (1589). Hela Limingo slätt var en öcken, der icke sten på sten var öfrig af menniskors boningar. TOPELIUS *Fält.* 4: 99 (1864). Det finns icke sten på sten av (*den nedbrända lantgården*). BENEDICTSSON *Dagb.* 1: 23 (1888). Sanningen är en tyrann som inte lämnar sten på sten i det hus vi bygger åt vårt liv och våra tankar. SIWERTZ *Pagoden* 20 (1954). *β*) (†) *ingen* l. *icke en sten*, i fråga om (fast) egendom: icke något alls, ingenting. Han kom m(ed) them till arfz i fasth och the icke till en sten m(ed) honum. *2SthmTb.* 5: 269 (1577). Man måste intet bekymbra sigh om Nürnberg, dher man ingen Steen åger. GRUBB 340 (1665). *γ*) [elliptiskt för l. utlöst ur förleden i sådana ssgr som STEN-HUS] närmande sig adjektivisk anv.: av sten. Huset tuært offu(er) gatuna halft sten och halfft trææ. OPETRI *Tb.* 132 (1526).

c) (†) trappa av sten; anträffat bl. ss. senare led i ssgrna VIND-, VINDEL-STEN.

d) om sten ingående i l. avsedd för gatas l. gångbanas beläggning. BJÖRKEGREN 2734 (1786). Under 60-talet hade den mondäna promenadplatsen i Stockholm varit Norrbro, vars trottoarer voro de enda, som voro helt belagda med tuktad sten. LEWENHAUPT *Sjuttiot.* 183 (1937). — jfr ASFALT-, BORDYR-, BRO-, FALT-, GAT-, GULD-, GANG-, KANT-STEN m. fl.

e) om sten använd för att utmärka punkt på marken ss. markering av gräns, avstånd, läge o. d.; särsk. i förb. med *stav*, se STAV, sbst.[2] 4 slutet. *Jos.* 15:6 (*Bib.* 1541). När wägarne .. äro rödde och lagade, skola dhe ock .. måtas med Snören, så at alla Mijhlar blifwa lijka långe .. och wid hwar Mijhl opsättas wisse Stenar och Kännemärcken, den resande Mannen til rättelse. SCHMEDEMAN *Just.* 371 (1664). Rå och rör byar emellan skola läggas med fem stenar, fyra utan, och en hjertesten mitt uti. *JB* 12: 1 (*Lag* 1734). *EkonS* 1: 344 (1893). — jfr EN-, FÅR-, FALT-, GRÄNS-, HJÄRT-, HÖRN-, LED-, MIL-, MÅL-, MÄRKES-, REN-, RÅ-, RÅGÅNGS-, RÅMÄRKES-, RÖR-, SKILJE-STEN m. fl.

f) om sten försedd med ristning o. dyl. l. anbragt ss. (del av) fristående minnesmärke o. d. Ther som rwnostenar stå, ther haffua och warit begraffningar, och på samma stener finnes intit annat scriffuit vtan theres nampn som ther begraffne äre, och theres som stenen vpsatte. OPETRI *Kr.* 82 (c. 1540). Den stora stenen på Röks kyrkogård i Östergötland, hvars runinskrift .. är den längsta i världen. SCHÜCK o. LUNDAHL *Lb.* 1: 8 (1901). — jfr BAUTA-, BILD-, DRAK-, GRAV-, GRIFT-, INSKRIFTS-, LIK-, MINNES-, MUNK-, RESE-, RUN-STEN m. fl.

g) *hist.* *α*) i uttr. *Mora sten*, äv. sammanskrivet, om den stora sten, belägen på Mora äng i Lagga socken nära Uppsala o. omgiven av 12 mindre stenar, vid vilken svearna förr valde konung; äv. i utvidgad anv., ss. namn på den på Mora äng förr belägna tingsplatsen. (*Under konung Inges tid*) Bleeff .. (til ewentyrs) beslutat, at alla konungar skulle hyllas widh Morasteen. OPETRI *Kr.* 22 (c. 1540); möjl. med ssgsuttal. The uthgamble monumenta, More sten, ther kongerne plägede kåres. *RA* I. 3: 385 (1594). Icke långt ifrån Vbsala är en stoor steen på een slätt, then ther aff ålder vthaff Sweriges Inbyggiare, är Morasteen kallat worden, och rundt om kring honom äre tolf andre stenar något smärre. TEMPEUS *Messenius* 57 (1612); möjl. med ssgsuttal. Mora sten, en tingsplats på Mora äng. *BonnierLex.* 10: 101 (1965). *β*) i pl., i uttr. *Mora stenar*, äv. sammanskrivet, om de med bild l. inskription försedda stenar som under senmedeltiden nedlades vid Mora sten (se *α*) ss. bevis på förrättat konungaval; äv. med inbegrepp av Mora sten; äv. i utvidgad anv., om (tings)platsen (se *α*). En mil från Uppsala ligga Mora Stenar på Kungsängen, stället för de fordna Svenska konungavalen. THOMÉE *IllSv.* 113 (1866). Platsen för sveakonungarnas val, Morastenar. *Rig* 1925, s. 117. *BonnierLex.* 10: 101 (1965).

h) (numera bl. i skildring av ä. förh.) om sten ss. föremål för dyrkan l. vördnad o. d., stenbeläte; äv. om sten i annan kultisk anv.; särsk. i allittererande förb. med *stock* (jfr 1 *b*); jfr STOCK, sbst.[1] 1 *c γ*. *SalWijsh.* 14: 21 (öv. 1536). (*Hos hedningarna*) skalt tu tiena affgudhom, som menniskio handawerck äro, stock och steen, huilke huarken see, eller höra, eller äta, eller luchta. *5Mos.* 4: 28 (*Bib.* 1541). Wij wetom holla oss stadigt til Gudh .. och icke til nogra stumma beläten, som äre giorde af silfuer, stockar och stenar. *KOF* II. 1: 434 (1659). *IllRelII* 160 (1924). — jfr BLOT-, DISAR-, HARG-, OFFER-, SEJT-STEN.

i) om sten som kastas l. används ss. projektil; kula l. projektil av sten; äv. bildl. (jfr 6); särsk. i uttr. *kasta första stenen (på ngn)*, se KASTA, v. I 1 *l*. *Joh.* 8: 7 (*NT* 1526). Dauid toogh sina hand j skräppona, och fattadhe ther vth en steen, och slungadhe och råkadhe Philisteen j hans panno, så at stenen gick in j pannona. *1Sam.* 17: 49 (*Bib.* 1541). Fältartilleriet .. bestående af ungefär tjugu Kärrebössor, med pulver och stenar. *1VittAH* 1: 136 (1755). Jag är väl den sista, som bör kasta sten på den arma, oförnuftiga Emilie. KNORRING *Cous.* 2: 103 (1834). Hör ni pojkar, ni får inte kasta sten på varann! ÖSTERGREN (1946). Man skall inte kasta sten när man sitter i glashus. *SvHandordb.* (1966). — jfr BÖSSE-, KAST-, SKJUV-, SKOVE-, SKVÄTT-, SLUNG-, SMÖRGÅS-STEN. — särsk. [jfr det ä. bruket att värma vattnet med upphettade stenar] i det ä. folkliga talesättet *Petter* (l. *Peter* l. *Petrus* o. d.) *katt* (se PETTER 7 *a*) o. d. *kastar heta sten* l. *den heta stenen* (l. *en varm sten* o. d.) *i sjön* l. *vattnet*, ss. uttryck för tanken att vårsolen börjar smälta isarna äv. underifrån den ss. första vårdag angivna 22 februari (kallad *Petter katt* osv.); äv. i

liknande uttr. i fråga om annan vårdag. The gambla hafwa fordom begynt thenna Wåren på St. Päders Dag *(dvs. den 22 februari)*, effter Ordspråket: S. Päder kastar Steen i Watnet. IERICI *Colerus* 1: 41 (c. 1645). Om Matthiæ Dag *(dvs. den 24 februari)* säijes en warm Steen kastas i watnet, så at stenarne efter then dagen skola förtära Jsen rundt om sig. *Bondepract.* 58 (1733). 22:dra *(februari)* .. Peter Katt kastar första heta sten i sjön. *AntT* VII. 2: 38 (1883). Petrus Cathedralis, Petrus Katt, Petter Katt, Per i stolen (d. 22 febr.) utmärker sig därför, att efter den fräter isen lika mycket under som ofvan. Enligt sägnen har dagen fått denna egenskap därigenom, att Petrus denna dag kastade en varm sten i sjön. NORLIND *AllmogL* 482 (1912). SVENSSON *BondÅr* 112 (1945).

j) rättshist. vid exekverande av vissa slag av ådömda straff (i sht för begånget hor): sten som hängdes i kedja l. rep (om halsen) på delinkventen; i sht i pl.; särsk. i uttr. *bära stadens stenar,* se STAD, sbst.[2] 1 *c γ*. Hoorkarlar .. *(nodgades vid skampålen i Skänninge bära)* stenar med hiärnkädior på halsen hängde. TEMPEUS *Messenius* 126 (1612). — jfr SKAM-, SKAND-STEN.

Anm. till *j*. I nedanstående belägg förekommer sannol. förb. *sten och band* i bet.: (skamstraff (se d. o. slutet) bestående i att) sten (l. stenar) bars i ett band runt halsen. I Lule .. straffas *(skolbarnen)* medh sten och band och rijs. BUREUS *Suml.* 25 (c. 1600).

k) om litografisk sten (se LITOGRAFISK slutet). *SkandFisk.* Titelbl. (1836). Konsten att trycka från sten uppfanns år 1797 av Alois Senefelder. *NordBoktrK* 1914, s. 325. *SFS* 1941, s. 187. — jfr FÄRG-, HALVARKS-, HELARKS-, KONTUR-, LITOGRAF-STEN.

l) om (platta l. skiva av) sten använd ss. redskap o. d., i sht för polering l. rivning l. skrapning l. krossning; i sht ss. senare led i ssgr. Sten, färgsten, (att rifva färg på). *BokbOrdl.* (1899; *äv. om skärpsten o. slagsten*). — jfr GLATT-, GNID-, KNACK-, KROSS-, RAK-, RIT-, SKAV-, SKRAP-, SKÄRP-, SLAG-, SPRÄNG-STEN m. fl.

m) [specialfall av *l*] om kvarnsten; ngn gg äv. närmande sig anv. ss. mått på kvarns storlek l. förmåga att mala (o. därmed sammanhängande ekonomiska värde). Restada qvarn udij Nysätra sochnn med 2 par stenar. ALMQUIST *CivLokalförv.* 3: 213 (*i handl. fr.* 1558). Värderingen *(av kvarnen)* är skedd endast på the par stenar, som Cronan tillhörde. *2RARP* 17: 306 (1747). En hytta med såg och kvarn, stor tre par stenar. KOCH *GudVV* 1: 52 (1916). — jfr BOTTEN-, KVARN-, LIGGAR-, LÖP-, LÖPAR-, MÖLLE-, NORK-, RAFFINÖR-, RED-, SIKT-, SKAL-STEN m. fl.

n) [specialfall av *l*] om brynsten l. slipsten; i sht ss. senare led i ssgr. Bryne sampt Heenar, sådana Steenar föras frå Daala: | Hoo Ståål wil hwessa, köpe sig thessa, blifwa the fala. ARVIDI 166 (1651). *PT* 1907, nr 106 A, s. 4. — jfr BRYN-, LIE-, OLJE-, RAKKNIVS-, REV-, RUTSCH-, SKJUT-, SLIP-, SMÄRGEL-, VATTEN-STEN.

o) [specialfall av *l*] (†) = RÖR-STEN, sbst.[1] 1. Stenar till .. rör – 52 st:r. *ArkliR* 1561, avd. 2. 6 par nÿe rhör, som inge stener wore vpå. *2SthmTb.* 4: 617 (1575).

p) [specialfall av *l;* jfr motsv. anv. i t.] i vissa sällskapsspel l. lekar: sten använd ss. lekredskap l. pjäs l. bricka. Steen eller Bricka ther medh man spelar i Brädespel. *Linc.* (1640; *under* calculus). En bricka eller sten i skjakt-spel. LIND (1749; *under* roch). Rund sten i biljard. NORDFORSS (1805). DALIN *FrSvLex.* 2: 218 (1843). — jfr SCHACK-STEN. — särsk. (i vissa trakter) ss. benämning på lek, i uttr. *spela sten, spela pjärr* (se PJÄRR) o. i ssgn PJAX-STEN. *(Vi)* gjorde tallbössor, safvade björkar och spelade sten. ENGSTRÖM *2Bok* 44 (1909). Spela sten. TILLHAGEN o. DENCKER *SvFolklek.* 1: 257 (1949). *PiteåT* 24/5 1986, s. 9.

q) sport. i curling: med handtag försedd sten (curlingsten) utgörande tävlingsredskapet; i förb. med tal l. siffra äv. ss. enhet i poängberäkning. Curling .. ett skotskt idrottsspel med stora rundade stenar på glatt isbana. *2NF* 5: 973 (1906). Curling spelas på isen med runda stenar, försedda med järnhandtag, och uppgiften är att från en viss kastgräns slunga iväg dessa stenar så, att de glida utefter isen och hamna inom 7 ringar med en fots mellanrum, alltså 14 fots diameter. *Dars.* 13: 1227 (1910). Hela laget från Djursholms CK sopar för fullt för att få in en sten i VM-turneringen i Winnipeg. *Idrottsboken* 1979, s. 133.

r) om Tors hammare l. (oeg.) om åskvigg; i ssgrna BLIXT-, DUNDER-STEN.

s) ss. ämnesnamn betecknande (det vanl. av keramiskt gods, förr äv. av täljsten o. d. bestående) materialet i l. till husgeråd l. nytto- l. prydnadsföremål; särsk. (*keram.*) om materialet i tätsintrat, ogenomskinligt, i regel mörkfärgat gods, som bränts vid 1300–1450° Celsius (stengods); numera bl. ss. förled i ssg. Watu krukor aff steen. *Joh.* 2: 6 (*NT* 1526; *NT 1981:* stenkärl). SUNDÉN (1891). — jfr GRYT-STEN.

3) [specialanv. av 1 o. 2] (i fackspr., i sht *guldsm.*) sten (i bet. 1 o. 2) av mer l. mindre ädel l. dyrbar l. sällsynt bergart; i sht om slipad o. (för estetiskt l. praktiskt ändamål) infattad l. anbragt sådan sten; äv. om annan sten, använd ss. prydnad; äv. bildl. *Ädla och oädla stenar. Infattade och oinfattade stenar. Slipade och oslipade stenar.* OPETRI *Tb.* 21 (1524). Konsteligha vthskära och insettia stenar. *2Mos.* 31: 5 (*Bib.* 1541). Solen .. tilreeder medh Firmamentets Kraffter .. alle Metaller i hårde Bärg, såsom ock ädle Steenar i Klippor. RISINGH *LandB* 81 (1671). Een Persianisk Trääskåhl, fattat i gulldh, allehanda ächta Steenar på Örat. KARLSON *EBraheHem* 72 (*i handl. fr.* c. 1672). Den bästa Sten i Cronan satt | Det enda äckta Smycke | En Lysand' Sol af Konglig Dygd. FRESE *VerldslD* 34 (1715, 1726). Qwinfolk .. äga Frihet, at til salu hålla följande Waror, och inrikes tilwerkade Slögder: nemligen .. Hals- och Armband, Örhängen, och Knappar af oäkta Pärlor och Stenar, Sy- och Knappnålar, med mera sådant. *PH* 4: 2895 (1749). Kompassskifvan har i midten en hylsa, försedd med en hård sten (safir, rubin e. d.), hvilken hvilar på en stålspets, som står rätt upp från kompass-skålens botten. WRANGEL *SvFlBok* 444 (1898). HEDBERG *ÖppnFågelb.* 25 (1967). — jfr AGAT-, DIAMANT-, DICK-, DJÄVULS-, ELEMENT-, FIRMAMENT-, GLITTER-, GRANAT-, HJÄRT-, KARNEOL-, KASTERDYNIES-, MÄRKES-, ONYX-, PORTRÄTT-, RING-, ROSETT-, RUBIN-, SAFIR-, SIGILL-, SMYCKE-, SOL-, STASS-, ÄDEL-STEN m. fl. — särsk. *urmak.* om rubin i ur; särsk. i sådana uttr. som *17 stenars ur,* ur försett med sammanlagt 17 rubiner i ankare (se ANKA-

RE, sbst.[2] II 3) o. ss. lager. 17 stenars Schweizerur. *GbgP* 1943, nr 285, s. 24. jfr HAV-STEN.

4) om (sten l. stenstycke med) fossil; ss. senare led i ssgrna HAGEL-, JUDE-, LILJE-, LO-, LODJURS-, MODELL-, NEJLIK-, OLIV-, PADD-, SKRUV-, SKÖLP-STEN.

5) om ett i äldre tiders alkemistiska teorier antaget, mineralliknande ämne innehållande principen för allt skapat i dess renhet o. fullkomlighet o. med vars hjälp det bl. a. vore möjligt att av oädla ("omogna" l. "sjuka") metaller o. äv. av silver framställa guld o. bota sjukdomar; äv. i bildl. anv. (jfr 6), i sht om (kunskapen om detta ämne, uppfattad ss.) avgörande l. slutgiltig kunskap l. insikt i fråga om de högsta sammanhangen l. de yttersta tingen o. d.; särsk. i uttr. *de vises sten*, förr äv. *de lärdas* l. *filosofernas sten* l. *den filosofiska stenen* l. *kemisk sten* (se KEMISK *a*). Robertus, Biskop i Lincoln .. hafwer skrifwit .. ganska monge Böker, såsom och om then Philosophiske Steenen. SCHRODERUS *Os.* 2: 719 (1635). Den konstiga de Lardas steen, hwar med man kan giöra guld. RUDBECK *Atl.* 1: 666 (1679). Den Tinctur, som brukas *(till transmutation)*, är ej någon flytande materia, utan solid eller pulfveraktig, och kallas Lapis Philosophorum, den Philosophiska Stenen. WALLERIUS *ChemPhys.* 1: 224 (1759). Filosofernas sten. NORDFORSS (1805). Han *(har)* hört först Fichte, sedan Schelling och nu Hegel utropas såsom den filosofiska stenens slutliga upptäckare. FRANZÉN *Minnest.* 3: 400 (1839). *(Aristoteles')* mystiska femte element *(fick)* namnet "de vises sten", och den, som upptäckte denna, skulle med dess hjälp kunna göra hart när allt vad han önskade, ej blott guld och andra ädla metaller utan t. o. m. en levande varelse, en homunkulus. BOLIN *KemVerkst.* 21 (1942). *SAOBArkSakkSvar* (1986).

6) i vissa speciellare utvidgade l. (urspr.) bildl. anv. av I.

a) bot. hos frukt: av yttre, mjukt o. saftigt skikt omsluten inre, vanl. stenhård bildning bestående av ett inre skikt av fruktväggen jämte av detta omslutet frö l. omslutna frön, fruktsten; äv.: i fruktkött förekommande sten- l. grusliknande förhårdnad; äv. allmännare, om frukt l. frö som kan ätas, är torr(t) o. har torrt, hårt skal; jfr KÄRNA, sbst.[1] I *b*. När man spädhe och vnge trädh behändigt upfläcker, och wthtager kärnen af them, så att blåtta ythan blifuer quarr, och sedhan, efter trädgårdz kånst medh flijtt igen förbinder och förplastrar them, bära the skön frucht wthan stenar, såsom kirssbär, Plumon, och krijkon etc. FORSIUS *Phys.* 198 (1611). The vptorckade *(vindruvorna)* äre antingen medh Steenar, och blifwa kallade Rusin; eller vthan, och kallas Corinther. PALMCHRON *SundhSp.* 63 (1642). Sten, *(dvs.)* Grusiga hårdheter i vissa sorter päron, som däraf kallas Stenpäron. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Mandlar äro stenarne i mandelträdets frukter. BERLIN *Lrb.* 68 (1852). Den som äter körsbär med de stora, får stenarna i synen på sig. GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880). — jfr BERBERIS-, FRUKT-, KÖRSBÄRS-, PERSIKO-, PLOMMON-, RUSSIN-, VINDRUVE-STEN.

b) i sht *biol.* inkapslad, organisk, mer l. mindre hård, stenliknande bildning, i sht hos djur l. människa; särsk. (i sht *med.* o. *veter.*): onormal l. sjuklig, stenliknande ansamling av salter l. organiska slaggpartiklar (i sht i gallblåsa, njure o. urinblåsa); äv.: sjukligt tillstånd orsakat av sådan ansamling osv. *VarRerV* 15 (1538). Aborer och Girssar, the hafua bådhe stenar i hofuudet. FORSIUS *Phys.* 158 (1611). Han hade haft sten i tungan, som af sig sielf brutit sig ut. *VetAP* 1: 39 (1739). Lassaigne har analyserat en sten ur prostata, som fans innehålla 84.5 *(procent)* phosphorsyrad kalk, 0.5 kolsyrad kalk och 15 af ett organiskt ämne, analogt med coagulerad ägghvite. BERZELIUS *ÅrsbVetA* 1829, s. 268. Sten i blåsan är en icke så ovanlig sjukdom. WRETLIND *Läk.* 8: 74 (1900). SVARTZ *MatsmältnSj.* 237 (1932). — jfr AP-, BEZOAR-, BLÅS-, CYSTIN-, DJUR-, FOSFAT-, GALL-, GROD-, HJORT-, HAST-, HÖRSEL-, KAPUN-, KARP-, KRAFT-, KRÖT-, LUNG-, MJÖLK-, MULLBÄRS-, NJUR-, NÄS-, ORM-, OXALAT-, PIGGSVINS-, PROSTATA-, PÄRL-, RÅK-, SALIV-, SLEM-, SNÄCK-, SPOTT-, TAND-, URIN-, ÖRON-STEN m. fl. — särsk. (föga br.) i det bildl. uttr. *reta sten på ngn*, reta ngn till ursinne, reta gallfeber på ngn. Visst är det sant, att den gamla ryska byråkratin kunde reta sten på folk – men vad var det mot den nya! KARLGREN *BolsjevRyssl.* 33 (1925).

c) testikel; i sht i pl. Hafwer .. qwinnan then bristen, att hon icke hafwer lust till sin man .. må hon .. låta tagha stenarna ifrån en hiort, bock eller tiur och siuda eller steekia them, sedhan tagha them in .. thett gijfuer henne lusta till sijn man. OMARTINI *Läk.* 34 (c. 1600). *(Gällaren)* kan svära vid sina egna stenar att han ingenting har med deras *(dvs. snapphanarnas* o. *svenskarnas)* strider att göra. LUNDKVIST *Snapph.* 186 (1968). — jfr BALL-, BI-, PUNG-STEN. — särsk. [jfr span. *tener cojónes*] (mera tillf.) i det bildl. uttr. *ha stenar i pungen*, äga mod, ha kurage, vara modig. Om vi hade stenar i pungen, skulle han *(dvs. edilen)* skratta lagom. Men folket här *(dvs. i Rom)* de äro modiga därhemma och fega utomhus. *VLitt.* 1: 512 (1902).

d) (pupill i) öga; numera bl. ss. senare led i ssgn ÖGON-STEN. Ögat inuti rödt med en swart sten. LINNÉ *Öl.* 88 (1745). Himlen Dig beskydde wäl, / Såsom Stenen i sitt öga! OKOLMODIN (1746) i *3SAH* 15: 340. Ögonens stenar voro nästan klotrunde men den vänstra var aldeles hoptorkad til en skorpa. *VetAH* 1747, s. 286. — jfr ÖGON-STEN.

7) [eg. specialfall av 6] (†) om laxunge. Sten, *(dvs.)* laxunge. CEDERSTRÖM *Fiskodl.* 263 (1857).

8) [jfr 2] *byggn.* om mått motsv. längd l. bredd hos tegelsten. Vthen för kårswerckett skall mures en steen tiöckt, så att inth*(et)* trä sÿnes. *2SthmTb.* 5: 252 (1577). *(Gruvan skulle)* fodras uthan till medh tegell, 3 stenar tjock. *RP* 6: 225 (1636). Stenhus, hwilkas murar så swage upbyggas, at första wåningen icke äger mer än en och en half sten, och den andra består allenast af en stens mur. *PH* 6: 4640 (1757). Bjelk- eller taklaget omkring skorstenspipan *(skall)* afvexlas, så att mellan densamma och närmaste trävirke på alla sidor lemnas ett rum af minst en half sten, som genom utskjutning vid skorstenens uppmurning fylles med tät mur. *ByggnOrdnNorrkpg* 1890, s. 14. — jfr HALV-, HEL-STEN.

9) [jfr motsv. anv. i dan. o. t.] (numera bl. ngn gg, i skildring av ä. förh.) ss. viktenhet av varierande storlek, vanl. motsv. 20–24 skålpund. *(En halv)* sten pep*(er)* står betaledh xij *(mark)*. *TullbSthm* 1535, s.

33 b. Ij Steen rokelsse. *Därs.* 1539, s. 21 a. Sucker karnari 18 Topp*(ar)* vogo 3 stenar 8 *(skålpund)*. *2VittAH* 8: 113 *(i handl. fr.* 1546). Ull-Licenten *(skall)* wid utförszlen i de Pommerske Städerne, intet högre .. tagas än 2 .. *(skilling)* för hwar sten. STIERNMAN *Com.* 4: 1030 (1688). *(Linet)* från Brandeburg, kostar från 3 til 5 Riks-Dal*(er)* lätt Mynt per Sten. BENNET *Lin.* C 1 b (1738). *(Sv.)* Sten. *(fr.)* Poids de 22 livres pesant. NORDFORSS (1805). Judarna *(i Polen)* .. betala för en sten ull (52 marker) 6 à 10 Rhenska Gyllen, och föra den till Schlesien. *JournLTh.* 1810, s. 835; jfr JANSSON (1950).

10) [sannol. utlöst ur ssgn STEN-MÖNSTER] (†) benämning på mönster vid vävning av dräll. Sten, med krans och *(slät list)*. EKENMARK *Dräll.* 42 (1828).

11) ss. förled i ssgr (se -DÖD, -DÖV, -KUL, -RIK m. fl.) med förstärkande, adverbiell anv. (jfr 1 *d* λ): helt, alldeles, fullständigt, totalt l. oerhört, kolossalt; äv. i ordförb. som kan uppfattas ss. emfatiskt uttalad ssg. *HH* XIII. 1: 131 (1564). Ingen hjelp – pupillen borta, / Pojken blir sten blind Ers Nåd. LENNGREN *(SVS)* 2: 201 (1797). *(Han)* stod sten still. STIERNSTEDT *Attentat* 195 (1942). Dödskass .. Sten kass. RÅDSTRÖM *PressRadio* 51 (1962).

Ssgr (i allm. till 1): A: STEN-ABBORRE^{-020}. om abborre som (uppehåller sig o.) leker vid stengrund o. på djupt vatten. Sten-aborre *(fanns vid ön Ascension)*. OSBECK *Resa* 296 (1752, 1757). — (2) -ALN. (†) i fråga om huggen sten, = aln 2 *a*. LINNÉ *Sk.* 143 (1751). — -ALTARE l. (numera nästan bl. i högre stil) -ALTAR. altare av sten. *2Mos.* 20: 25 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* altare av stenar). — -ALUN. (†) om alunskiffer. Destilera Stenalun til watn. *Hildebrand MagNat.* 250 (1650). — -ALV. (numera föga br.) 1) om (markstycke med ytligt l. i dagen liggande) lager av sten (t. ex. kalksten); jfr alv, sbst.[1] 1, o. -vesa. *Åhstrand Öl.* 80 (1768). 2) sten l. stengrus o. d. (som ingår i l. utgör del av ytligt jordlager); jfr alv, sbst.[1] 2. IERICI *Colerus* 2: 140 (c. 1645). — -ALVAR^{-02} l. $^{-20}$. (numera bl. mera tillf.) = alvar. Alvar, såm, stenalvar. AXEHIELM (c. 1630; *under* alvar). — -AMIRAL. (†) kägelsnäckan Conus lithoglyphus Meusch. NEMNICH *Naturg.* 1: 1186 (1793). — (1 *e*) -ANALYS. analys av stycke av bergart l. mineral o. d. BERZELIUS *Kemi* 1: 474 (1808). — -ANHOPNING^{-020}. anhopning av stenar. *SkogsvT* 1909, Fackupps. s. 63. — -ANLETE^{-020}. stenansikte; särsk. 1) = -ansikte 1. BREMER *NVerld.* 1: 239 (1853). 2) = -ansikte 2. SNOILSKY 3: 171 (1883). — -ANSIKTE^{-020}. 1) till 1; bildl., om ansiktsliknande klipp- l. bergformation. BREMER *NVerld.* 1: 239 (1853). 2) till 2: ansikte skulpterat i sten, ansikte av sten. RYDBERG *Varia* 237 (1894). 3) till 2, om ansikte som (gm sitt stela l. hårda l. uttryckslösa l. livlösa l. slutna l. ogenomträngliga utseende) erinrar om l. tänkes bestå av sten, ansikte av sten; äv. oeg., i metonymisk anv. STRINDBERG *AmerHum.* 2: 97 (1879). *BraBöckLex.* 13: 75 (1978; *om Buster Keaton*). — (2) -ANTIKVITET. om fornsak av sten; i sht i pl. *2VittAH* 13: 233 (1830; *i pl.*). — -ANTILOP. (†) gems; jfr -get 1. HARTMAN *Naturk.* 179 (1836). *KonvLex.* (1864). — (2) -APPARELL. (†) (svagt l. långsamt sluttande) uppfart av sten; jfr apparelj II. *KrigVAT* 1840, s. 245. — (1, 2) -ARBETARE^{-0200}. person som yrkesmässigt utför stenbrytning l. stenbearbetning; jfr -brotts-arbetare, -huggare 2, 3, -läggare. BJÖRKMAN (1889). — -ARBETE^{-020}. 1) till 1—3: arbete bestående i brytning l. bearbetning av sten; äv. konkret, om resultat av sådant arbete; jfr arbete 5 *b*, 9, 11 (*b*). CARLBERG *SthmArchitCont.* F 3 a (1740; *konkret*). STURTZENBECHER (1805). 2) till 3 slutet, om (resultat av) urmakeriarbete bestående i (förberedelser för) anbringande av stenar i ur; jfr arbete 5 *b*, 9, 11 (*b*). ERICSSON *Ur.* 278 (1911). — (2) -ARKITEKTUR. arkitektur (se d. o. 1, 2) i sten. *TT* 1895, Byggn. s. 57. *Fatab.* 1959, s. 187. — -ART. [jfr t. *steinart*] särsk. 1) (numera bl. i högre stil) till 1: beskaffenhet l. natur hos sten; jfr art 3. NORDENFLYCHT *QT* 1746—47, s. 7. 2) (numera bl. tillf.) till 1 *e*: bergart l. art av mineral. HIÄRNE *Berghl.* 452 (1687). HARLOCK (1944; *om mineral*). 3) (†) till 2 *s*, om keramiskt gods. BÆCKSTROM *Rorstr.* 45 (*cit. fr.* c. 1750). 4) till 3, om art av ädelsten l. prydnadssten. För allehanda Fossilier af Sten-arter bestående, både ädlare och til Slipning tiänlige, såsom Porphyr, Jaspis och Agater, med flere dylike, *(medgives såsom utmål)* et Fält af 50 famnar i längd och bredd. *PH* 3: 1770 (1741); jfr 2. — -ARTAD, p. adj. jfr arta, v. V 3. 1) till 1; äv i överförd anv., om karaktär l. prägel o. d. RINMAN *JärnH* 550 (1782). *VetAH* 1787, s. 104. 2) till 1, 6. *a) bot.* till 1, 6 *a*, om frukt o. d. ÖSTERGREN (1946; *om frukt*). *b) med.* till 1, 6 *b*, om konkrement. Stenartade bildningar *(dvs.)* i urinblåsan. ÖSTERGREN (1946). — -ARTIG. [jfr t. *steinartig*] (†) *Oldendorp* 1: 139 (1786). 1) till 1, = -artad 1. WALLERIUS *Min.* 5 (1747). 2) till 1, 6 *b*, = -artad 2 *b*. RINMAN 1: 204 (1788). — (1, 6 *a*, *b*) -AVEL. (†) koll., konkret: (små) stenbildningar (ss. främmande inslag i annan sten o. d.) l. stenlika bildningar (särsk. fruktsten l. njursten o. d.); jfr avel 4 *b* α. WALLERIUS *Min.* 410 (1747). Calculi, Sten-afwel .. äro .. kroppar af en ifrån andra Naturalier *(dvs. än sten)* skiljacktig sammansättning, ursprung och lynne. BRANDER *NatH* 127 (1785). HEINRICH (1828). — (2) -AVVISARE^{-0200}. (numera mindre br.) jfr avvisare *a*. PALMSTEDT *Res.* 51 (1778). — -BACKE. 1) jfr backe 1. *CivInstr.* 258 (1636). 2) jfr backe 4. SWEDBERG *Schibb.* 218 (1716). — -BAD. (numera bl. i skildring av ä. förh.) beteckning för ett i ä. folkmedicin använt tillvägagångssätt för diagnostisering o. botande av sjukdomar, bestående i nedsänkning av glödgade stenar i vatten o. uttolkande av dessas sätt att därvid fräsa. *BonnierLex.* (1966). — (2) -BALK. jfr balk 1 *a*. EICHHORN *KonstH* 10 (1881). — -BALLAST, se -barlast. — (2) -BALUSTRAD. jfr balustrad. *TT* 1874, s. 245. — -BAND. 1) *geol.* till 1: gm tjälning uppkommen markformation bestående i band (se band, sbst.[1] 34) av stenar. *Ymer* 1934, s. 305. 2) till 2, på nät l. not: vart o. ett av de med jämna mellanrum vid en stenteln fästa band l. linor vid vilka sänkena är fastknutna. *GripshR* 1555. 3) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 2 *m*: band (se band, sbst.[1] 15) på kvarnsten. AUERBACH (1913). — -BANK. bank av sten. 1) till 1; jfr bank, sbst.[1] I 1. MONTAN *Segl.* 81 (1787). 2) till 1; jfr bank, sbst.[1] I 4. *FoFl.* 1912, s. 4. 3) till 1, 2; jfr bank, sbst.[1] I 2. *FoFl.* 1946, s. 87. särsk. i fråga om vägbyggnad o. d. (jfr bank, sbst.[1] I 2 *c*). *Fornv.* 1914, s. 204. — (2) -BANKETT. (numera bl. i skild-

ring av ä. förh.) jfr **bankett 2** *a*. *TT* **1898**, Byggn. s. 139. — (**2**) -BARLAST l. -BALLAST. barlast av sten. **1**) *sjöt.* jfr **barlast 1.** UGGLA *Skeppsb.* SvFrSjölex. (**1856**). **2**) *tekn.* jfr **barlast 4.** *TT* **1899**, Byggn. s. 135. — (**6** *b*) -BARN. *med.* = **-foster.** WERNSTEDT (**1943**). — (**2**) -BARRIÄR. jfr **barriär 2.** HELLSTRÖM *Malmros* 225 (**1931**). — (**2**) -BEARBETNING^{-0020}. jfr **bearbetning 2** *a*. *BtRiksdP* **1899**, 8Huvudtit. s. 78. Ssgr: **stenbearbetnings-maskin.** *TT* **1877**, s. 230. **-verktyg.** *HufvudkatalSonesson* **1920**, 2: 180. — -BECK. [jfr t. *steinpech*] (†) gagat. NORDFORSS (**1805**). ÖoL (**1852**). — (**2**) -BEKLÄDA. [jfr **-beklädd** o. **-beklädning**] bekläda med sten. CARLBERG *SthmArchitCont.* B 2 b (**1740**). — (**2**) -BEKLÄDD, p. adj. beklädd med sten. ADELSKÖLD *Dagsv.* 3: 162 (**1900**). — (**2**) -BEKLÄDNAD. (numera mindre br.) abstr. o. konkret: beklädnad med sten; jfr **-beklädning, -beläggning.** Stenbeklädnad .. utföres efter samma grunder som torfsättning. ZETHELIUS *Faltarb.* 32 (**1892**). Polerad stenbeklädnad. BOETHIUS *HistLäsn.* 1: 3 (**1895**). *TeknVet.* VoV. 2: 295 (**1928**). — (**1, 2**) -BEKLÄDNING. (numera mindre br.) jfr **-beklädnad.** *Fréville Söderh.* 1. 196 (**1776**). — -BELAGD, p. adj. **1**) (numera bl. tillf.) till **1,** om mark: stenbunden. *VDAkt* **1830**, nr 460. **2**) till **2:** belagd med sten. *En stenbelagd gård.* *SvTyHlex* (**1872**). — (**2**) -BELAGGA. [jfr **-belagd**] belägga med sten. *JernkA* **1832**, Bih. s. 112. — (**2**) -BELÄGGNING. abstr. o. konkret: beläggning med sten. *SvTeknUppslB* 3: 156 (**1944**). — (**2**) -BELÄTE^{-020}. beläte av sten. **1**) jfr **beläte 1** *a*. WILLMAN *Resa* 229 (**1667**). särsk. motsv. **beläte 1** *a α*. JENSEN *SvMinn* 25 (**1910**; *i pl., om bl. a. helgonbilder*). **2**) (numera bl. vard. o. skämts.) jfr **beläte 5** *b*. RYDÉN *Pontoppidan* 89 (**1766**). Avledn.: **stenbelätsaktig,** adj. AGRELL *Sthm* 51 (**1892**). — -BEN. [jfr t. *steinbein*, nylat. *os petrosum*] (†) om klippben. HOORN *Jordg.* 2: 90 (**1723**). NORDFORSS (**1805**). — -BERG. [fsv. *stenbiargh*, i bet. **1**] **1**) berg (se d. o. **1**) av sten (motsatt: sandberg l. dyl.) l. med stenen bar; förr möjl. äv. liktydigt med: klippa. *VgFmT* I. 6–7: 27 (*i handl. fr.* **1619**). Ett brant stenberg, som bär namnet Valhall. STRINNHOLM *Hist.* 2: 674 (**1836**). **2**) (†) om berg där kalksten bröts. *Ahstrand Öl.* 84 (**1768**). — (**1** *e*) -BESKRIVARE. (†) petrolog; jfr **-kännare.** HOLMBERG 2: 33 (**1795**). ÖoL 608 (**1852**). — (**1** *e*) -BESKRIVNING. (†) petrologisk beskrivning; jfr **-kännedom.** HOLMBERG 2: 33 (**1795**). MEURMAN (**1847**). — (**2**) -BETONG. (förr) betong armerad med stora, rengjorda stenar. BUSCH *Fästn.* 47 (**1880**). Ssg: **stenbetong-kaj.** *TT* **1902**, V. s. 20. — -BICKA. [senare leden är möjligen **bycka** (fisken kan tänkas bita likt en hund); jfr **-bit,** sbst.[2] **3**] fisken Cobitis taenia Lin., nissöga; jfr **-bit,** sbst.[2] **3, -bitare 1, -knok, -lake** *b*. FISCHERSTRÖM *Mal.* 187 (**1785**). — -BILD. **1**) till **2:** bild (se **bild,** sbst.[1] **1**) av sten. HAGBERG *Shaksp.* 6: 41 (**1849**). **2**) till **1, 4:** (bild (se **bild,** sbst.[1] **1**) av ngt i) fossil. DALMAN *ÅrsbVetA* **1823**, s. 371. — -BILDNING. bildning (se d. o. **3**) av sten; äv. konkret, om resultatet. **1**) till **1.** *JernkA* **1828**, Bih. s. 19. CANNELIN (**1921**; *äv. konkret*). **2**) till **1** *f*. *JernkA* **1828**, 1: 283 (*om bildning av skärsten*). **3**) (†) till **4:** fossilbildning. *Svea* 1: 77 (**1818**). **4**) till **6.** *a*) till **6** *a*. *Sonesson HbTrädg.* 946 (**1926**). *VäxtLiv* 4: 270 (**1938**; *i fråga om fruktstenar*). *b*) *med.* o. *veter.* till **6** *b*; jfr **-sjukdom.** Stenbildning och cancer i njurarne. *TLäk.* **1834**, s. 504. *2NF* 19: 1095 (**1913**; *konkret, om njursten*). — -BIT, sbst.[1] jfr **bit 2.** AXEHIELM (*c.* **1630**; *under* bita). — -BIT, sbst.[2] [jfr fsv. *stenbiter*, ett slags fisk; jfr äv. fd. *stenbid(de)* (i bet. **1** o. **5**), t. *steinbeisz* (i bet. **3**); senare ssgsleden är **-bit** (fisken i bet. **1** suger sig fast vid stenar på botten; i bet. **2—6** har fiskarna sannol. sekundärt förknippats med namnet, emedan de håller till l. står stilla intill sten(ar) på botten; senare leden har då i efterhand kunnat uppfattas ss. identisk med **bit**] *zool.* **1**) fisken Cyclopterus lumpus Lin., sjurygg; äv. ss. maträtt; äv. om familjen Cyclopteridae; numera företrädesvis (i sht i fackspr. o. i vissa trakter) om hane av sjurygg; jfr **kvabb-so.** FORSIUS *Phys.* 157 (**1611**). Qwabb-sugga och Stenbit, kallas .. (*i Malmö*) en och samma fisk, med den åtskilnad, at den större gemenligen kallas Qwabb-sugga, men den mindre Stenbit; och är denna fisken den samma, som på andra ställen kallas Sjuryggfisk eller Cyclopterus. LINNÉ *Sk.* 188 (**1751**). Stenbit. (Cyclopterus.) Slägte af taggfeniga fiskar. *KonvLex.* (**1864**). *StKokb.* 286 (**1940**; *ss. maträtt*). *BonnierLex.* (**1966**; *om hane*). **2**) (i sht i vissa trakter) fisken Salmo trutta Lin., laxöring; numera företrädesvis om öring förekommande i vattendrag l. insjöar, bäcköring, insjööring; jfr **-öring.** ALROT *Gestr.* 2: 38 (**1722**). Svenska namn för .. (*laxöringen*) äro (*bl. a.*) .. stenbit, stenöring. STUXBERG *Fisk.* 545 (**1895**). **3**) (†) fisk av familjen Cobitidae (grönlingar); särsk. om fisken Cobitis taenia Lin., nissöga. SCHRODERUS *Comenius* 166 (**1639**). (*Sv.*) Stenbit .. (*t.*) Schmerl. DAHNERT (**1784**). STUXBERG *Fisk.* 531 (**1895**; *om nissöga*). **4**) (numera bl. i vissa trakter) stensimpa (se d. o. **1**); förr äv. om bergsimpa. CEDERSTRÖM *Fiskodl.* 262 (**1857**). STUXBERG *Fisk.* 257 (**1894**; *om bergsimpa*). *SvFiskelex.* (**1955**; *om stensimpa*). **5**) (numera bl. i vissa trakter) om elritsa. *KonvLex.* (**1864**). **6**) fisk tillhörande släktet Anarrhichas Lin., havskattfisk (särsk. dels om A. lupus Lin., vanliga havskatten, dels i uttr. *blå stenbiten*, om A. latifrons Steenstr., blå havskatten); jfr **-bitare 2.** (*Sv.*) Stenbit .. (*fr.*) Loup marin. NORDFORSS (**1805**). Blå Stenbiten. LILLJEBORG *Fisk.* 1: 546 (**1884**). — -BITARE. [jfr t. *steinbeisser* (i bet. **1**); sannol. ombildning av **-bit,** sbst.[2]; med avs. på ordbildningen jfr **aspare**] (†) **1**) om fisken Cobitis taenia Lin., nissöga; i pl. äv. om underfamilj av fiskar innefattande bl. a. C. taenia; jfr **-bit,** sbst.[2] **3.** SCHULTZE *Fisk.* 86 (**1778**). LILLJEBORG *Fisk.* 1: 717 (**1884**; *i pl., om underfamilj*). **2**) om fisken Anarrhichas lupus Lin., vanliga havskatten; jfr **-bit,** sbst.[2] **6.** SÖDMANN (**1787**) hos BBERGIUS *PVetA 1780*, s. 287. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 3: 92 bis (**1852**). — (**2**) -BJÄLKE. jfr **bjälke,** sbst.[1] **1.** PALMBLAD *Fornk.* 2: 261 (**1844**). — -BJÖRK. [jfr nor. *steinbjørk*, björk med hård o. saftlös ved] (numera föga br.) björk av underarten Betula verrucosa Ehrh., vårtbjörk, masurbjörk. SYNNERBERG (**1815**). LINDMAN *LbBot.* 78 (**1904**). — (**1, 2**) -BJÖRN. **1**) (i sht i fackspr.) jfr **björn 4** o. **-transportör.** KÖNIG *Mec.* 107 (**1752**). **2**) (i fackspr.) om griptång för användning vid lyft av oregelbundet formade stenar. *HufvudkatalSonesson* **1920**, 3: 284. — -BLAD. **1**) *bot.* till **1:** växt tillhörande det från Sydafrika härstammande släktet Lithops N. E. Brown (i sht om L. pseudotruncatella (A. Berg.) N. E. Brown). HYLANDER *PrydnV* 56 (**1948**; *om L. pseudotruncatella*). EKBRANT *VVRumsväxt.*

230 (1955). 2) till 2, om blad hörande till eggverktyg från stenåldern. NILSSON *Ur.* I. 1: 8 (1838). — **-BLANDAD**, p. adj. blandad med sten. 1) till 1; i sht om jord. *Linné Stenr.* 21 (*c.* 1747; *om mjol*). 2) till 2. JUHLIN-DANNFELT 35 (1886; *om grus till betonggjutning*). — **-BLANDNING.** särsk. (†) till 1 *e*, mer l. mindre konkret, om i naturen förekommande blandning av bergarter l. mineral. KALM *Resa* 3: 427 (1761). RINMAN 2: 362 (1789). — (2 *i*) **-BLIDA.** (förr) blida (se **blida**, sbst.^{2}) för slungande av stenar. *KrigVAT* 1847, s. 84. — (1, 11) **-BLIND.** [fsv. *stenblinder*] helt l. fullständigt blind; äv. bildl.; stundom äv. substantiverat; äv. i utvidgad anv.: som kännetecknar l. erinrar om person(s) som är blind osv. LPETRI *1Post.* a 7 a (1555; *bildl.*). Ett stenblindt ödes nycker. VALERIUS 2: 195 (1848). Stenblind envishet. *GHT* 1896, nr 169, s. 1. Det var som att plötsligt bli stenblind. BRUNIUS *Chesterton ManTorsd.* 42 (1908). En stenblind går inte i klent väder över fjället. ROSENDAHL *Lojög.* 91 (1956). Avledn.: **stenblindhet,** r. l. f. egenskapen l. förhållandet att vara stenblind; äv. bildl. *HdlCollMed.* 9/9 1684. AFZELIUS *Minn.* 70 (c. 1870; *bildl.*). — **-BLOCK.** block av sten. 1) till 1. HISINGER *Ant.* 1: 49 (1819). 2) till 2. *a)* till 2 *b*. CARLBERG *SthmArchitCont.* F 3 b (1740). *b)* till 2 *i*. ADLERBETH *Ov.* 201 (1818; *om projektil*). — **-BLOM.** (†) om växten Centaurea cyanus Lin., blåklint. DYBECK *Runo* 1845, s. 75. — **-BLOMMA.** [jfr t. *steinblume* (i bet. 2)] 1) (†) till 1, om algen Trentepohlia iolithus (Lin.) Wallr., violstensalg. RINMAN 2: 806 (1789). 2) till 2: krabba (se **krabba,** sbst.^{1} 4 *b*). UPMARK *Lübke* 416 (1871). — (2 *s*) **-BLOMPOTTA.** (numera bl. tillf., ngt vard.) blomkruka av stengods, förr äv. av annat keramiskt gods. KARLSON *EBraheHem* 76 (*i handl. fr. c.* 1672). — **-BOCK.** [fsv. *stenbukker* (i bet. 2) o. *stenbukko-* i ssgn *stenbukko horn,* horn av stenbock (i bet. 1); jfr mlt. *stēnbuk*] 1) *zool.* vildget tillhörande det i bergstrakter i Europa o. Asien levande släktet Capra Lin.; i pl. äv. om släktet; i sht förr äv. speciellare: (handjur av) alpstenbock. *5Mos.* 14: 5 (*Bib.* 1541). Steenbocken och Steengeten klijfwa (klängia) sigh vp in på branta klippor. SCHRODERUS *Comenius* 200 (1639). Stenbocken, Capra ibex L., mycket större än en getbock (*osv.*). *Rebau NatH* 1: 308 (1879). Nära besläktade (*med alpstenbocken*) .. äro de stenbockar, som bebo andra bergländer (Kaukasus, Pyrenéerna). *2NF* 9: 1091 (1908). *BonnierLex.* (1966; *i pl., om släktet*). jfr **alp-stenbock.** 2) [jfr motsv. anv. i mlt., fht., t., ävensom av lat. *capricornus* o. gr. *αἰγοκερεύς*] *astron.* i sg. best., ss. benämning dels på den tionde i ordningen bland djurkretsens stjärnbilder, dels på det efter denna stjärnbild uppkallade tecknet i djurkretsen; i sg. obest. äv. om person vars födelsetid i astrologiskt hänseende anses samhörig med tecknet l. stjärnbilden. *VorRerV* 52 (1538). Te 12 Signa Zodiaci hafua Astronomj kallett wäduren .. stenbocken .. och fisken. *Luth Astr.* 43 (1584). Sydliga stjärnbilder: .. Capricornus, Stenbocken. BERGSTRAND *Astr.* 39 (1925). *SvOrdb.* (1986; *i sg. obest., om person*). särsk. *a)* i uttr. *(ut)i stenbocken,* vid den tid då solen står i stenbockens tecken. SCHWARTZ *Alm.* 1656, s. 27. *b)* i uttr. *Stenbockens vändkrets,* förr äv. *vändcirkel,* den sydliga av jordens båda vändkretsar. BJÖRKEGREN 2733 (1786: wändcirkel). NORDFORSS (1805). 3) (†) om en i Västindien förekommande tordyvel. LINNÉ *MusReg.* 82 (1754). Ssgr (till **-bock** 1): **stenbocks-fot.** bildl., om vig fot. BROGREN *Yngl.* 104 (1901). **-fall.** LAGERLÖF *HomOd.* 166 (1908). **-kid.** *SAOB* K 916 (1935). **-killing.** ÖSTERGREN (1946). — (2) **-BOD.** [fsv. *stenbodh*] jfr **bod,** sbst.^{1} 2, 3, o. **-byggnad 2.** *SthmSkotteb.* 3: 228 (1524). — (2) **-BODA.** (†) = **-bod.** PORTHAN *BrCalonius* 438 (1797). — **-BOK,** sbst.^{1}, l. **-BÖK.** [jfr t. *steinbuche;* avenboken har mycket hård ved] (numera föga br.) avenbok; förr äv. dels om bok (se **bok,** sbst.^{1} 1) med särskilt hård ved (särsk. rödbok), dels om järnek. *(T.)* stein-buche, *(sv.)* stenbök, hårdt träd. LIND 1: 284 (1738). MÖLLER (1790; *om bok*). *(Sv.)* Stenbok .. *(fr.)* Yeuse. NORDFORSS (1805). TORÉN *Rebou o. Hochstetter* 43 (1851; *om avenbok*). — **-BOK,** sbst.^{2} [fsv. *stenobok* (i bet. 2)] 1) (numera bl. tillf.) till 2, bildl., om stenbyggnader med inskrifter av hieroglyfer o. tecken. BESKOW *Res.* 57 (1861). 2) (förr) till 1 *e*, 3: (medeltida) bok innehållande läran om (ädel)stenar o. deras (medicinska) egenskaper. JBUREUS (1627) i *2Soml.* 4: 108. — (2) **-BOKARE.** (numera bl. i skildring av ä. förh.) om bokstämpel i bokverk (se **bokverk,** sbst.^{2}) för bokning av sten. KAHLMETER *LerArt.* 14 (1743). — (2) **-BORD.** bord (med skiva) av sten; jfr **marmorbord.** *OxBr.* 11: 784 (1640). jfr **nyrnbergar-stenbord.** — (2) **-BORD-BLAD.** (†) bordsskiva av sten l. hörande till stenbord. *BoupptSthm* 1689, s. 909 a. — (2) **-BORG.** jfr **borg,** sbst.^{1} 1, o. **-byggnad 2.** *RonnsoknAntikv.* II. 1: 137 (1682). — (1, 2) **-BORR,** sbst.^{1} (i sht i fackspr.) borr för borrning i sten; förr äv. om borr för trepanering, trepan; jfr **-borrare 2** o. **berg-borr, mejsel-borr.** *BoupptVäxjö* 1784. *(Sv.)* Stenborr .. *(fr.)* trépan. BERNDTSON (1880). — **-BORR,** sbst.^{2} [senare leden till **borra,** v., l. möjl. bildl. anv. av **-borr,** sbst.^{1}] 1) (†) musslan Pholas candida Lin., vanlig borrmussla (som kan borra hål i kalksten m. m.); jfr **-borrare 1** *b*, **-borr-mussla.** SCHEUTZ *NotH* 218 (1843). BJÖRKMAN (1889). 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) om borrmusslan Saxicava arctica Lin. (som kan borra hål i kalksten); i pl. i ä. systematik äv. ss. sammanfattande benämning på familj av borrmusslor. *1Brehm* Ill. 2: 331 (1876; *om familj*). *Rebou NatH* 1: 721 (1879). — **-BORRARE.** [djuren borrar l. har trotts borra hål i kalksten] 1) till 1, ss. benämning på vissa havsdjur. *a)* [masken bygger rör] (†) ledmask tillhörande familjen Terebellidae (särsk. Lanice conchilega (Pall.) Malmgr.); jfr **-gnagare.** RETZIUS *Djurr.* 105 (1772). ÖoL (1852). *b)* (numera knappast br.) = **-borr,** sbst.^{2} 1. DALIN (1854). *TySvOrdb.* 2258 (1932). 2) [jfr t. *steinbohrer*] (†) till 1, 2: stenborr (se **-borr,** sbst.^{1}). MÖLLER (1790). DALIN (1854). 3) till 1, 2: person som borrar i sten; särsk. om person som yrkesmässigt utför borrning i stenbrott. NORDFORSS (1805). *YrkesförtArbFörmedl.* 10 (1952; *om arbetare i stenbrott*). — **-BORR-MUSSLA**$^{-020}$. (numera knappast br.) = **-borr,** sbst.^{2} 1. BERNDTSON (1880). *TySvOrdb.* 2258 (1932). — **-BORRNING.** 1) till 1, 2: borrning i sten. FEILITZEN *Tjenare* 2: 71 (1891). 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 6 *b*: operation bestående i att sten i patients urinblåsa o. d. gm borrning pulvriseras (o. därmed på naturlig väg försvinner ur patientens kropp). COLLIN

Ordl. (1847). BESKOW (1855) i *3SAH* XXXVIII. 2: 295. — -BOTTEN. 1) till 1, i hav, sjöar o. d.: botten (se d. o. I 3) av sten l. stenig botten. MÅNSSON *Siob.* 46 (1644). 2) till 1, om stenig botten (se d. o. II 2 *a*). *HollHist.* 1: 627 (*i handl. fr.* 1727). 3) till 2, om botten (se d. o. II 1 *b*) av sten. LAGERGREN *Minn.* 9: 211 (1888, 1930). 4) (förr) till 2 *s*, i korg: botten (se d. o. I 1) av sten l. keramiskt gods. *BoupptSthm* 1679, s. 1082 a. *Därs.* 1685, s. 419 b. — -BOTTNIG. [jfr -botten] som har stenig botten l. botten av sten. 1) jfr botten I 3. BLOMBERG *BlVulk.* 93 (1924; *om ölv*). 2) jfr botten II 2 *a*, *b*. *SPF* 1848, s. 211 (*om mark*). — (6 *b*) -BRAND. [fruktämnena blir av sjukdomen hårda] (†) hos vete uppträdande sjukdom förorsakad av svampen Tilletia caries Lk; äv. om svampen; jfr brand, sbst.[1] I 4 *d*. ARESCHOUG *Duben* 513 (1870; *om svampen*). *NF* 16: 1563 (1892; *om sjukdomen*). — (2) -BRICKA. jfr bricka, sbst.[3] 1 *a*. LIND (1749; *under* schiesz-tafel). — (2) -BRO. [fsv. *stenbro*] bro av sten. 1) motsv. bro 1. *CivInstr.* 268 (1643). 2) (numera bl. i södra Sv., bygdemålsfärgat) motsv. bro 2; jfr -gata 1. *Linc.* (1640; *under* lithostrotos). LARSSON *Vandr.* 55 (1909). 3) motsv. bro 3; jfr -brygga 2. Sama dag wpböd Kall Jonsson, borgare i Suderciöping, En lykia wed stenn bronn *HammarkDomb.* 6/2 1614; möjl. till 1. JBUREUS (c. 1645) i *3SAH* 23: 252. 4) (†) motsv. bro 4, vid strand: lastbrygga l. kaj l. skeppsbro av sten. OSBECK *Resa* 117 (1751, 1757). ÖoL (1852). Ssgr: stenbro-byggare. till -bro (1 l.) 3. *ÅgerupArk.* Brev 14/11 1759. -läggare. (i södra Sv., bygdemålsfärgat) till -bro 2: stensättare. *LAHT 1897*, s. 77 (c. 1760). -valv. till -bro 3. HAZELIUS *Bef.* 239 (1836). — -BROTT. [fsv. *stenbrut*] 1) (föga br.) till 1, om stens benägenhet att spricka l. klyvas efter bestämt mönster. ERIKSON *HbSmågotst.* 19 (1928). 2) till 1, 2: ställe (bergsskreva l. dyl.) som karakteriseras av (lösbrutna l. tvärt avbrutna l. i dagen gående o.) för stenbrytning ägnade klippartier l. av sten bestående markformationer l. (o. numera bl.) ställe där man bryter (l. har brutit) i naturen förekommande sten l. bergart l. mineral, gruva; äv. om anläggning (innefattande byggnader, maskiner o. d.) för brytning av sten på sådant ställe; äv. om för sig bestående fastighet omfattande sådant ställe resp. sådan anläggning; stundom äv. bildl.; jfr -huggeri 2, -industri. Tu wilt och szå försporie tig att late vpsökie någre sköne stenbrutt ther när widt honden. *G1R* 16: 628 (1544). *ReglGothCan.* 1833, s. 4 (*om fastighet*). *EkonS* 2: 239 (1895; *äv. i fråga om bergart o. mineral*). Allmogen .. hade i ruinen haft ett lönande stenbrott. SCHILLER *DrMargNyck.* 74 (1930). *ActaOel.* 5: 36 (1933; *om anläggning*). Stenbrotten slutar att gapa som nakna sår när vittringen hinner verka ocb växttäcket sluter sig. SELANDER *LevLandsk.* 193 (1955). 3) (numera bl. tillf.) till 2: stenbrytning (se d. o. 2); jfr brott I 1 *b*. STIERNMAN *Com.* 2: 268 (1640). 4) (numera bl. ngn gg, ålderdomligt) till 1, 2: lösbrutet stycke av sten; jfr brott I 4 (*a*). *MoB* 2: 211 (1801). COLLINDER *Kalev.* 34 (1948). 5) (†) till 2, om brytning av stenkol; jfr brott I 1 *b*. STIERNMAN *Com.* 3: 939 (1672). Ssgr (till -brott 2): stenbrotts- l. stenbrott-arbetare. jfr stenindustri-arbetare. *EkonS* 2: 40 (1894). -arbete. *JernkA* 1871, s. 21. -sten. (†) = benbrotts-sten. LINNÉ *SystNot.* 189 (1748). *Därs.* 189 (1768). — (2) -BRUK. (†) 1) om stenbrytning (se d. o. 2); jfr bruk 7 *a*. *Åhstrand Öl.* 82 (1768). 2) om stenbrott (se d. o. 2) l. gruva. *Linc.* (1640; *under* latomiæ). *VDAkt* 1699, nr 570. — (2, 3) -BRUNN. jfr brunn 1. MURÆUS *Arndt* 4: 87 (1648). Hos vår allmoge äro cylindriska stenbrunnar i kallmur icke okända i något landskap. *Fatab.* 1930, s. 179. — -BRUTEN. p. adj. *lant.* om odlingsbar mark: gm brytning (se bryta 10) befriad från sten. *2BorgP* 7: 150 (1741). — (2) -BRYGGA. 1) brygga (se brygga, sbst.[1] 1) av sten. MÅNSSON *Siöb.* 54 (1644). 2) (numera nästan bl. i vissa trakter) stenbro (se d. o. 3). HASSELQUIST *Resa* 41 (1750). — -BRYT. [växten växer i bergsspringor o. stenklyftor] (†) ormbunken Asplenium trichomanes Lin., svartbräken; jfr bergspring. FISCHERSTRÖM 1: 246 (1779). FRIES *Ordb.* (c. 1870). — -BRYTA. [jfr -bruten] *lant.* med avs. på odlingsbar mark: gm brytning (se bryta 10) befria från sten; äv. utan obj.; äv. bildl. CRÆLIUS *TunaL* 324 (1774). *SvBL* 1: 5 (1835; *bildl.*). Jonas började att .. dika och stenbryta. GÖTH *SmeFredrKJ* 52 (1936). — (2) -BRYTANDE. (numera bl. mera tillf.) stenbrytning (se d. o. 2). *SthmSIII* 2: 29 (*i handl. fr.* 1695). — -BRYTARE. 1) (numera företrädesvis i skildring av ä. förh.) till 1: person som bryter (se bryta 10) sten; äv. i utvidgad anv., om redskap avsett ss. hjälpmedel vid sådan brytning. *Linc.* (1640; *under* exemptor). HAGSTRÖM *Herdam.* 1: 419 (1897; *om person*). *SvInkopsreg.* 1937, s. 244 (*om redskap*). 2) till 2: person som (i sht yrkesmässigt) utför stenbrytning; jfr -industri-arbetare. *Linc.* (1640; *under* lapidarius). — -BRYTNING. 1) *lant.* till 1: brytning (se bryta 10) av sten ur mark; äv. i individuell anv., om enskild omgång av sådan brytning. *PT* 1758, nr 42, s. 3. Förskaffande af .. sådane säkra Mechaniska påfund, som mångfaldigt lätta förefallande arbeten vid stenbrytningar. *LBA* 39–41: 62 (*i handl. fr.* 1793). 2) till 2: brytning (se bryta 9) av sten; jfr brott I 1 *b*. *G1R* 26: 618 (1556). — (1, 6 *b*) -BRÅKE. (†) växten Saxifraga granulata Lin., knölbräcka, mandelblomma; jfr brake. GADD *Landtsk.* 2: 206 (1775). — -BRÅTE. (numera bl. ngt vard.) jfr bråte, sbst.[2] 5, o. -anhopning. 1) till 1. HÜLPHERS *Dal.* 147 (1762). 2) till 2. HÖGBERG *JesuBr.* 2: 246 (1915; *om brunnen katedral*). — (1, 6 *b*) -BRÄCK. [jfr mlt. *stēnbreke*, t. *steinbrech*; med avs. på senare leden, se -bräck (B 4445); jfr äv. -bräcka] (†) 1) = -bräcka 1 (*a–d*); särsk. (motsv. -bräcka 1 *a* o. *b*) i uttr. *vit stenbräck*, om växten Saxifraga granulata Lin., knölbräcka, mandelblomma, l. Lithospermum officinale Lin., stenfrö. Saxifraga .. (*dvs.*) steenbreck. *VorRerV* 58 (1538). Huijt Stenbräck. FORSIUS *Phys.* 204 (1611). jfr mur-stenbräck. 2) = -bräcka 2. BOLAVI 76 a (1578). PALMCHRON *SundhSp.* 298 (1642). Ssgr, se -bräcka. — (1, 6 *b*) -BRÄCKA. [fsv. *stenbrökko*; jfr ä. d. *steenbræk(k)* (d. *stenbræk*), mlt. *stēnbrēke*, fht. *steinpreha* (t. *steinbrech*), eng. *stonebreak*, fr. *casse-pierre(s)*; efter lat. *saxifragus*, i antiken dels (hos Plinius d. ä.) betecknande växtart med egenskapen att sönderdela o. driva ut njursten m. m., dels (hos den betydligt äldre författaren Sezenus Sammonicus d. y.) betecknande växt med egenskapen att åstadkomma sprickor i berg, av *saxum*, klippa, sten, o. *frangere*, krossa, bryta sönder; med avs. på bildningssättet jfr jord-rök 2. — Jfr bräcka, sbst.[2] I 3] 1) benämning

på var o. en av ett flertal växter tillhörande släktena Saxifraga Lin., Chrysosplenium Lin., Lithospermum Lin., Filipendula Mill., Pimpinella Lin., förr äv. Asplenium Lin. m. fl., av vilka vissa (t. ex. arter av Pimpinella) har använts ss. medel att driva ut njursten o. dyl., o. vissa (t. ex. arterna av Saxifraga) växer i bergsskrevor l. springor i klipphällar o. d.; förr äv. övergående i bet.: växt som kunde användas ss. stendrivande medel; jfr **-bräck 1**, **-bräken**. *Linc.* (1640; *under* saxifragum). STRINDBERG *Sag.* 197 (1903). jfr **mur-stenbräcka**; jfr: Pimpinella, Brystört, Backört .. är een rätt Stenbräcka, ty man brukar henne huru man wil anten Roten eller Frööt .. så är hon altid nyttig til at bryta Stenen i Menniskian både i Niuren och i Länderne. IERICI *Colerus* 1: 202 (*c.* 1645). särsk. *a)* växt av släktet Saxifraga Lin. (i sht S. granulata Lin., knölbräcka, mandelblomma); ss. förled i ssgr i ä. systematik dels om släktet, dels om familjen Saxifragaceae; äv. om den till samma familj hörande växten Chrysosplenium alternifolium Lin., gullpudra; numera bl. (mera tillf.) om S. granulata; jfr **-bråke**, **-bräck 1** o. **berg-bräcka**. *VetAH* 1741, s. 84. *2NF* 24: 887 (1916; *om S. granulata*). HOLZHAUSEN *Vårblmr* 86 (1924; *om S. apiculata*). jfr **häll-stenbräcka**. särsk. (†) dels i uttr. *vit* l. *vanlig stenbräcka* (jfr *b*), om S. granulata (som har vita kronblad), dels i uttr. *gyllen(e)* l. *lilla gyllene stenbräcka*, om C. alternifolium, gullpudra. Hwijt Stenbräckia, Flengräs. FRANCKENIUS *Spec.* E 2 b (1638). Gyllen Steenbräckia. *Därs.* D 3 a (1659). Lilla gyldene Stenbräckia. BROMELIUS *Chl.* 103 (1694). Vanlig Stenbräcka. NYMAN *HbBot.* 317 (1858). *b)* (†) växt av släktet Lithospermum Lin.; särsk. i uttr. *vit stenbräcka* (jfr *a* slutet), *stor stenbräcka* (jfr *d*), *stenbräcka den stora* l. *större*, om L. officinale Lin., stenfrö (som har gulvit krona o. vita frukter); äv. i uttr. *lilla stenbräcka* (jfr *e*), möjl. om L. arvense Lin., sminkrot (som är lägre än L. officinale). Hwit Stenbreckia. *2LinkBiblH* 4: 76 (c. 1550). Stoor Steenbräckia. FRANCKENIUS *Spec.* C 3 a (1659). Stenbräckia den större. BROMELIUS *Chl.* 58 (1694). Lilla Stenbräckia. *Därs.* Stenfrö. Stenbräckia, Pärlegräs. LINNÉ *Ungd.* 1: 292 (1731). Stenbräcka den stora. SERENIUS Iiii 4 b (1757). jfr **skogs-stenbräcka**. *c)* [jfr t. *rotsteinbrech*] (†) växt av släktet Filipendula Mill. (särsk. F. vulgaris Moench, brudbröd, vars birötter ofta har knöllika förtjockningar); särsk. i uttr. *röd stenbräcka*. Rödh Steenbreckia. FRANCKENIUS *Spec.* C 1 b (1638). NYMAN *VäxtNatH* 2: 54 (1868). jfr **röd-**, **vatten-stenbräcka**. *d)* (†) i vissa uttr. *α) stor stenbräcka* (jfr *b*), dels om växten Pimpinella major (Lin.) Huds., stor bockrot, dels om växten Physalis alkekengi Lin., judekörs. FRANCKENIUS *Spec.* A 2 b (1638; *om Ph. alkekengi*). SERENIUS Iiii 3 a (1757; *om P. major*). *β) stenbräcka den mindre*, om Pimpinella saxifraga Lin., bockrot. Stenbreckia den mindre. BROMELIUS *Chl.* 83 (1694). *e)* (†) i uttr. *lilla stenbräcka* (jfr *b*), om dels ormbunken Asplenium trichomanes Lin., svartbräken, dels nejlikväxten Herniaria glabra Lin., knytling; jfr **-bräken** *b*. FRANCKENIUS *Spec.* A 2 b (1638; *om A. trichomanes*). PALMBERG *Ört.* 416 (1684). *f)* (†) i uttr. *tvåkluven stenbräcka*, om ormbunken Asplenium septentrionale (Lin.) Hoffm. (vars blad är delade i några få upprätta flikar). BROMELIUS *Chl.* 3 (1694). *g)* (†) = **-klöver 2**. *Linc.* (1640; *under* seselis). 2) i farmaceutisk anv. *a)* (numera mindre br.) rotstock o. rot av växten Pimpinella saxifraga Lin., bockrot (särsk. om drog därav); förr äv. i uttr. *vit stenbräcka*, om rotstock osv. av Saxifraga granulata Lin., knölbräcka (l. möjl. Lithospermum officinale Lin., stenfrö). jfr **-bräck 2**. LINDH *Huuszapot.* 193 (1675). Hwijt Steenbräckia. *ApotT* 1698, s. 28. GENTZ *Lindgren* 214 (1933). *b)* (†) i uttr. *röd stenbräcka*, (rotstock o. rot av) ormbunken Asplenium trichomanes Lin., svartbräken. Rödh Steenbrecka .. hielper the siuka Swijn. IERICI *Colerus* 2: 220 (*c.* 1645). Ssgr (*Anm.* Nedanstående ssgr kan äv. uppfattas ss. sammansatta med **-bräck**): **stenbräcks-** l. **stenbräck-** l. **stenbräcke-art.** till **-bräcka 1** *a*, om art av släktet Saxifraga Lin. *3NF* 1: 647 (1923). **-familj.** till **-bräcka 1** *a*, om familjen Saxifragaceae. *2NF* (1917). **-frö.** (†) till **-bräcka 1** *b*, om frö av Lithospermum officinale Lin. BOLAVI 76 a (1578). BRUNO *Gumm.* 72 (1762). **-rot.** (†) till **-bräcka 1** (*a*, *c* o. *d*), om rot av växt av släktena Saxifraga Lin., Filipendula Mill., o. Pimpinella Lin., o. möjl. fler; särsk. i uttr. *röd stenbräcksrot*, om rot av Filipendula vulgaris Moench, brudbröd. BOLAVI 75 b (1578). Röd Stenbräckie-Rot. *ApotT* 1739, s. 61. **-släkte.** till **-bräcka 1** *a*, om släktet Saxifraga Lin. *ArkBot.* II. 1: 48 (1904). *2SvUppslB* (1953). **-vatten.** (numera bl. i skildring av ä. förh.) till **-bräcka 2** *a*, om destillat av blandning av pulvriserad stenbräcka o. vatten. FORSIUS *Min.* 166 (c. 1613). ROBERG *Beynon* 172 (1727). **-växt.** till **-bräcka 1** *a*, i pl., om familjen Saxifragaceae. *ArkBot.* II. 1: 48 (1904). — (1, 6 *b*) **-BRÄCKARE.** (**-ere**) (†) i uttr. *lilla stenbräckare*, = **mjält-gräs.** FRANCKENIUS *Spec.* A 4 a (1659). — **-BRÄCKEN**, se **-bräken.** — (6 *b*) **-BRÄCKNING.** särsk. (†) = **-krossning 2.** BERZELIUS (o. PALMSTEDT) *Brevväxl.* 2: 440 (1838). — **-BRÄKEN**, förr äv. **-BRÄCKEN.** [växterna förekommer på berg l. klippig l. stenig mark] benämning på var o. en av ett flertal ormbunkar, särsk. tillhörande släktena Polypodium Lin., Asplenium Lin., Ceterach Gars. o. Cystopteris Bernh.; numera bl. (*bot.*) dels om Cystopteris fragilis (Lin.) Bernh., dels ss. förled i ssgn **stenbräken-släkte(t)**, om släktet Cystopteris Bernh.; jfr **-bräcka 1.** MÅNSSON *Ört.* 103 (1628). HYLANDER *NordKärlv.* 1: 29 (1953; *om C. fragilis*). särsk. *a)* (†) om Polypodium vulgare Lin., stensöta. MÅNSSON *Ört.* 340 (1628). KLINT (1906). *b)* (†) om Asplenium trichomanes Lin., svartbräken; särsk. i uttr. *små* l. *lilla stenbräken;* jfr **-bräcka 1** *e*. Små eller Lille Steenbräken. FRANCKENIUS *Spec.* E 1 a (1638). Lilla stenbräken. LIND (1749; *under* wiederthon). *c)* (†) om Ceterach officinarum DC., mjältbräken; särsk. i uttr. *stor stenbräken*. Stor Steenbräken. FRANCKENIUS *Spec.* A 4 a (1638). MÅNSSON *Åderlät.* 151 (1642). Ssg (föga br.): **stenbräken-släkte(t).** *bot.* om släktet Cystopteris Bernh. *ArkBot.* II. 1: 92 (1904). — **-BRÄNNING.** 1) (förr) till **1**: bränning (se **bränna**, v. **I 3** *f*) av sten för att göra den skör l. få den att spricka. *VGR* 1801—02. 2) till **2**: bränning (se **bränna**, v. **I 3** *b*) av sten för att bearbeta o. utvinna l.

framställa ngt ur denna. *a)* om bränning i kalcineringsugn. *FoU* 25: 128 (*c.* 1786). *b)* i fråga om framställning av kalksandsten (se d. o. 2); i ssgn **stenbrännings-vagn.** Ssg (till **-bränning** 2 *b*): **stenbrännings-vagn.** *HufvudkatalSonesson* 1920, 7: 32. — **-BRÄSMA.** (†) växten Arabis petraea Lin., strandtrav. LILJEBLAD *Fl.* 245 (1792). ÖoL (1852). — **-BRÖLLOP.** [jfr **diamant-, guld-, järn-, silver-bröllop;** möjl. eg. i motsättning till **järn-bröllop** med skämtsam anslutning till ordparet **järn-ålder: sten-ålder**] festlighet varmed 70-årsdagen av två äkta makars bröllop firas. *SDS* 1891, nr 326, s. 3. — (2) **-BRÖSTVÄRN**$^{-02}$ l. $^{-20}$. bröstvärn av sten. 1) jfr **bröstvärn 2.** HAZELIUS *Bef.* 372 (1836). 2) jfr **bröstvärn 3.** PALMSTEDT *Res.* 51 (1778). — (1, 2) **-BRÖTEL** *~brø*^{2}*tel*, r. l. m.; best. **-teln;** pl. **-tlar.** [sv. dial. *stenbrotel;* senare leden sannol. diminutivbildning till **bröt**] (i sht i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stenanhopning, stenröse. *Åhstrand Ol.* 100 (1768). — **-BUMLING.** SANDBERG *MrWeman* 9 (1918). — **-BUMMEL.** LINDQVIST *Herr.* 42 (1917). — **-BUNDEN,** p. adj. 1) [jfr **ler-, sand-bunden** o. **binda,** v. **19** *c*] om mark, område o. d.: som (helt l. delvis) utgöres av l. är täckt med sten; äv. i överförd anv., om beskaffenhet hos mark o. d.: som kännetecknar stenbunden mark osv. *2RARP* 12: 100 (1741). Markens stenbundna beskaffenhet. WIDMARK *Helsingl.* 2: 7 (1849). 2) (numera bl. tillf.) om föremål: fastbunden vid sten. FISCHERSTRÖM 3: 116 (1783). Avledn.: **stenbundenhet,** r. l. f. till **-bunden 1:** förhållandet l. egenskapen att vara stenbunden. PALMBLAD *LbGeogr.* 119 (1842). — **-BUNDIG.** [jfr **-bunden**] (†) om mark: stenbunden. HÜLPHERS *Norrl.* 4: 278 (1779). — **-BUNKE.** 1) (†) till 1, om ormbunken Asplenium ruta-muraria Lin., murruta. *VetAH* 1741, s. 88. 2) till 2 *s;* jfr **bunke** 5 o. **-sak 2.** *HovförtarSthm* 1686, s. 246. — (2 *s*) **-BURK.** 1) burk av stengods, förr äv. av annat keramiskt gods; jfr **-sak 2.** KARLSON *EBraheHem* 152 (*i handl. fr.* 1672). 2) (numera bl. i vissa trakter) blomkruka av sten l. stengods; jfr **burk 1** *a.* CARLÉN *TatS* 1: 120 (1866). — **-BUTTA.** [jfr t. *steinbutt;* fisken förekommer på stenig botten] (numera bl. i vissa trakter) fisken Scophthalmus maximus Lin., piggvar; jfr **-flundra, -potta,** sbst.^{2} ÖoL (1852). — **-BYGD.** (numera bl. tillf.) om bygd (se d. o. **I 2**) kännetecknad av stenig mark, stenig bygd. *FörarbSvLag* 7: 296 (1692). — (2) **-BYGGD,** p. adj. byggd av sten. PALMSTEDT *Res.* 101 (*c.* 1780). — (2) **-BYGGNAD.** 1) (utom ss. förled i ssg numera föga br.) byggande l. utförande av byggnadsarbete i sten l. tegel; förr äv. övergående i bet.: stenbyggnadskonst (se d. o. 1). BERCH *Hush.* 123 (1747). Stenarne i den nedra delen (*av en mur i Jerusalem*) äro af ofantliga proportioner och af en ännu synbar sorgfällig slipning och sammanfogning, olika med nyare tiders stenbyggnad och synnerligen med den Saracenska. BREMER *GVerld.* 3: 100 (1861). 2) byggnad l. byggnadsverk av sten l. tegel; jfr **-bod, -byggning 2, -båk, -fastighet, -gård 3, -hus 2, -kaj, -kloster, -kur,** sbst.^{1}, **-kyrka, -kåk,** sbst.^{2}, **-källare, -kölna, -pir, -ruckel, -skans, -skåre, -slott, -sluss, -stall, -tempel, -torn, -trappa, -valv** o. **-villa.** ARNELL *Stadsl.* 420 (1730). Ssg: **stenbyggnads-konst.** (fullt br.) till **-byggnad 1. 1)** om konsten (se **konst** 3) att bygga med sten ss. material. Egypternas trä- och lerbyggnadskonst har .. i de flesta fall för stenbyggnadskonsten varit utgångspunkten. HAHR *ArkitH* 6 (1902); jfr **2.** *Rig* 1932, s. 73. **2)** om verksamheten att bygga med sten ss. material utövad l. sedd ss. skön konst (se d. o. 4). *2NF* 20: 30 (1913). — (2) **-BYGGNING.** 1) (†) byggande l. utförande av byggnadsarbete med sten ss. material; jfr **-byggnad 1.** *PrivSvStad.* 3: 577 (1586). 2) (numera bl. mera tillf.) = **-byggnad 2.** (*I*) skole .. vara förplichtade att förbättra staden medh sköne sten eller korss värckz byggningar medh taaktegel öfuerteckte. *PrivSvStad.* 3: 655 (1589); jfr 1. ÖSTERGREN (1946). — **-BYSSA,** se **-bössa.** — (2) **-BÅK.** *sjöt.* jfr **båk 1** o. **-byggnad 2.** MÅNSSON *Siöb.* 56 (1644). — (1, 2) **-BÄR.** [fsv. *stenbar;* jfr mlt. *stênbôre*] jfr **bår,** sbst.^{1} **1,** o. **-transportör.** *BouppISthm* 1689, s. 843 a. — **-BÄDD.** bädd av sten. HEINRICH (1814). 1) till **1;** jfr **bädd 4.** LING *As.* 185 (1833; *i pl., om flodbäddar*). 2) till **1;** jfr **bädd 6** *a.* BERGMAN *Jordkl.* 1: 260 (1773; *om jordlager*). 3) i sht *arkeol.* till **1, 2;** jfr **bädd 6.** *Fornv.* 1923, s. 119 (*om lager bestående av sten*). 4) (numera föga br.) till **1, 2:** hög av sten l. malm; jfr **bädd 7.** WIKFORSS (1804; *under* steinbett). 5) (i sht i fackspr.) till **2;** jfr **bädd 5.** WESTE *ForslSAOB* (*c.* 1817; *om underlag*). 6) till **2;** jfr **bädd 1;** i mer l. mindre bildl. anv. *2NF* 30: 706 (1920; *om liks viloplats*). — **-BÄNK.** 1) (i fackspr.) till **1** *e:* (tjockt) horisontellt lager (av avvikande beskaffenhet) av l. i bergart; jfr **bänk I 6** *a.* *HdlCollMed.* 20/7 1734. *SamarbetskursLimh.* 2: 5 (1974). 2) [sv. dial. *stenbänk*] (†) till **1, 2:** ss. underlag att anbringas på vagn vid transport av sten o. d. avsedd anordning bestående av två med varandra gm grova pinnar förbundna stänger l. stockar. *BouppiVäxjö* 1895. 3) till **2:** bänk (se d. o. **II**) av sten. *SvTyHlex.* (1851). — **-BÄR.** 1) [växten växer på stenig mark] *bot.* till **1:** växt av släktet Rubus Lin. (särsk. R. saxatilis Lin.); äv. om växtens frukt; jfr **-hallon, -kalvlort** o. **jungfru-bär 1.** TILLANDZ C 4 a (1683). Allehanda sköna bär och frugter, såsom .. Stenbär. RUDBECK *Samolad* 8 (1701). 2) [växtens frukt liknar stenbär (i bet. 1)] (†) till **1:** växten Crataegus laevigata (Poir.) DC., rundhagtorn; i ssgn **stenbärs-träd** äv. om C. monogyna Jacq., trubbhagtorn. RUDBECK *HortBot.* 84 (1685). BROMELIUS *Chl.* 78 (1694). 3) (†) till **1,** = **benved 1** (särsk. i pl., i uttr. *svenska stenbär*). RUDBECK *HortBot.* 84 (1685: Swensk stenbär). LINDESTOLPE *FlWiksb.* 27 (1716). 4) (numera mindre br.) till **6** *a:* stenfrukt (se d. o. 1). Stenbäret (drupa). ARESCHOUG *LbBot.* 322 (1863). *BonnierLex.* (1966). 5) (†) till **1, 6** *a,* om (frukt av) gräset Coix lacryma-jobi Lin., Jobs tårar (som odlas ss. sädesslag bl. a. i Indien). SERENIUS liii 4 b (1757). Ssgr (†): **stenbärs-** l. **stenbär-buske.** till **-bär 1.** FISCHERSTRÖM *Mal.* 276 (1785). MEURMAN (1847). **-träd.** till **-bär 2.** FRANCKENIUS *Spec.* F 3 a (1638). LINDESTOLPE *FlWiksb.* 27 (1716). — **-BÖK,** se **-bok,** sbst.^{1} — **-BÖSSA,** äv. (numera bl. i skildring av ä. förh.) **-BYSSA.** [fsv. *stenbyssa*] 1) (i fråga om ä., i sht medeltida förh.) till **2** *i:* bössa (se d. o. 2 *a*) avsedd för skjutning med stenkulor (se **-kula,** sbst.^{1} 2); jfr **skärbräcka.** *G1R* 1: 176 (1523). 2) (numera nästan bl. i skildring av ä. förh.) till **2** *s:* förvaringskärl av sten l. keramiskt gods. KARLSON *EBraheHem* 136 (*i handl. fr. c.* 1672). Ssgr (till **-bössa 1;** numera bl. i skildring av ä. förh.): **sten-**

böss- l. **stenbösse-kammare,** äv. **-kammar.** kammarstycke (se **kammar-stycke,** sbst.[1] 1 *a α*) till stenbössa. HEDBERG *Artill.* 457 (*i handl. fr.* 1542). **-krut.** jfr **berg-krut.** *ArkliR* 1539, avd 3. **-lod.** (numera bl. ngn gg, i skildring av ä. förh.) om projektil till stenbössa; jfr **sten-lod.** HEDBERG *Artill.* 479 (*i handl. fr.* 1549). **-låda.** (†) lavettage till stenbössa; jfr **låda,** sbst.[1] 2 *a.* Stenbysse Ladur – 5 Falcknete Ladur – 2 Falcknete hiull – 10 par. *ArkliR* 1555, avd. 6. *Därs. 1565,* avd. 17 (1566). — **-CELL.** 1) (mera tillf.) till 2, om cell (se d. o. 1 c) byggd av sten. SPÅNGBERG *BanbrHövd.* 335 (1939). 2) *bot.* till 6 *a:* sklereid. *UpsLäkF* 1870—71, s. 79. — (2) **-CIRKEL.** stenring (se d. o. 3). *RannsaknAntikv.* II. 1: 7 (1683). *Fornv.* 1924, s. 31. — **-DADEL.** *zool.* mussla tillhörande (det i Medelhavet förekommande) släktet Lithodomus Cuv. *1Brehm* III. 2: 328 (1876; *om L. lithophagus Lin.*). *Ekbohrn* (1936; *äv. om släktet*). — (2) **-DAGER.** (i fackspr.) i stenbyggnad: dager (se d. o. 8 slutet). *SAOB* D 113 (1906). — (2) **-DAMM,** sbst.[1] [jfr t. *steindamm*] 1) damm (se **damm,** sbst.[1] I 1) av sten. KÖNIG *Mec.* 129 (1752). 2) (†) av sten (o. grus) byggd väg; jfr **damm,** sbst.[1] I 2. NORDFORSS (1805). *Svea* 1: 27 (1818). 3) damm (se **damm,** sbst.[1] II) med väggar l. botten av sten. BJÖRKMAN (1889). — (1, 1 *e*) **-DAMM,** sbst.[2] damm (se **damm,** sbst.[2] 2 c) bestående av partiklar av sten. *VetAH* 1741, s. 18. Ssg: **stendamms-** l. **stendamm-lunga.** *med.* sjukdom orsakad av inandat stendamm; i sht liktydigt med: silikos; jfr **stenhuggar-lunga, sten-lunga** o. **pneumo-konios.** *SvLäkT 1935,* s. 369 (1930). — **-DATT.** i sg. best., ss. benämning på springleken tafatt, i vilken den som står på en jordfast sten är fredad; jfr **datt,** sbst.[1], o. **-get 2, -kacken, -lacken, -sur.** TILLHAGEN o. DENCKER *SvFolklek.* 1: 188 (1949). — (2 *s*) **-DESTILLERRETORT.** retort av stengods, förr äv. av annat keramiskt gods. *HdlCollMed.* 4/8 1735. — (2) **-DIKE.** (i sht förr) (täck)dike med vattenledande trumma l. dyl. av sten l. bottenfyllnad av sten; jfr **-grav 2.** BARCHÆUS *LandthHall.* 17 (1773). — **-DJUR.** (†) 1) till 1, i pl., = **-planta.** *Oldendorp* 1: 139 (1786). MODEER *PVetA* 1788, s. 3. 2) till 1, 4, om fossilt djur. NORDFORSS (1805). — **-DOCKA.** 1) (numera bl. tillf.) till 2 *d:* docka (se **docka,** sbst.[1] 5) för nedstötning av gatsten o. d., jungfru; jfr **-jungfru.** WETTERDAL *Grufbr.* 174 (1878). 2) (numera bl. tillf.) till 2 *s;* jfr **docka,** sbst.[1] 2 *a,* o. **-sak 2.** *TullbSthm* 13/6 1582. 3) (i sht i fackspr.) till 2: docka (se **docka,** sbst.[1] 6 *a*) av sten. *TT* 1895, Byggn. s. 55. — (1, 1 *e*) **-DOFT.** (†) om damm l. stoft l. pulver av sten, stendamm. *VetAH* 1762, s. 7. GADD *Landtsk.* 1: 105 (1773). — **-DOSA.** 1) (†) till 2: dös (se d. o. c). LINNÉ *Sk.* 218 (1751). 2) till 2 *s;* jfr **dosa 1** o. **-sak 2.** WIKFORSS (1804; *under* steinbüchse). — (2) **-DOSERING.** (i fackspr.) av sten bestående dosering. *TT* 1902, V. s. 21. — (1, 2) **-DRAGARE.** [jfr t. *steinträger*] (†) 1) om person som bär stenblock. BÖTTIGER i *2SAH* 50: 335 (1874). 2) om stendrög. *BouppSthm* 1675, s. 1193 b. — (6 *b*) **-DRIVA.** [växten har ansetts kunna driva ut njursten o. d.] (†) växten Solidago virgaurea Lin., gullris. RUDBECK *HortBot.* 118 (1685). LINDESTOLPE *FlWiksb.* 40 (1716). — (6 *b*) **-DRIVANDE,** p. adj. om läkemedel: som kan (l. är ägnad att) driva ut sten i njure o. d. *ApotT* 1698, s.

78 — (1, 2) **-DRÖG.** jfr **drög,** sbst.[1] 1, o. **-dragare 2, -transportör.** *SthmSkotteb.* 1548, s. 111. — (11) **-DUM.** (numera bl. ngt vard.) mycket l. utomordentligt l. oerhört dum, stupid. *Polyfem* V. 38: 2 (1812). — (1, 2) **-DUN.** (†) mer l. mindre bildl., om (massa av) fina fibrer av sten; jfr **dun,** sbst.[1] 2 *b.* KIELLBERG *KonstnHandtv.* Skrädd. 8 (1753; *om asbest*). — (2 *s*) **-DURKSLAG**$^{-02}$ l. $^{-20}$. (förr) jfr **durkslag 4** o. **-sak 2.** *BouppSthm* 1671, s. 1074. — (2 *h*) **-DYRKAN.** jfr **dyrkan II 1.** *Fornv.* 1921, s. 203. — **-DYSSJA,** se **-dös.** — **-DADRA.** [växten växer på klippig l. stenig mark] *bot.* växten Alyssum saxatile Lin., praktstenört. LAURENT-TÄCKHOLM o. STENLID *BlomstLex.* 24 (1946). — (1, 11) **-DÖ.** [jfr **-död,** adj.] (numera bl. mera tillf.) dö helt o. hållet o. ögonblickligen, dö tvärt l. på fläcken. *VDAkt.* 1680, nr 281. *DN* 18/6 1984, s. 4. — (1, 11) **-DÖD,** r. l. m. [jfr **-död,** adj] (numera bl. mera tillf.) om tillståndet att vara stendöd. TÖRNEROS *(SVS)* 4: 84 (1826). — (1, 11) **-DÖD,** adj. [fsv. *stendöþer;* jfr motsv. anv. i t. o. eng.] 1) död som en sten, helt o. hållet (o. tvärt l. ögonblickligt) död; äv. mer l. mindre bildl. När hann kom till Kåkebrinckenn, då stalp hann framstupa stendödh. *3SthmTb.* 5: 376 (1604). Till att börja med är han död för mig; stendöd. Och så gör jag honom arflös, förstår herrskapet. Arflös! MICHAELSON *Ungk.* 209 (1892). Den stendöda liknöjdheten. HEMMER *ManSamv.* 260 (1931). 2) motsv. **död,** adj. **9:** helt död. Plugga något så stendött som Hedvig Charlotta Nordenflycht. HARRIE *LegBengtsson* 136 (1971). särsk. i fråga om språk: utdöd. NORDENSTRENG *EurMänRas.* 147 (1917; *om galliskan i Frankrike*). 3) motsv. **död,** adj. **10:** helt ur funktion. KOCH *AntHav.* 200 (1918; *om värmeledning*). — (2) **-DÖRR.** [fsv. *stendyr*] dörr av sten. 1) jfr **dörr 1.** *PoetK* 1813, s. 22. 2) jfr **dörr 2.** BREMER *GVerld.* 3: 118 (1861). — (2) **-DÖS,** förr äv. **-DYSSJA.** dös av sten. *a)* (i vitter stil, arkaiserande) motsv. **dös,** sbst.[1] *b,* om gravkummel. ALVING *IslSag.* 1: 81 (1935). *b) arkeol.* = **dös,** sbst.[1] c; förr äv. i utvidgad anv., innefattande gånggrift; jfr **-grav 3** o. **megalit-grav.** SCHÜCK *VittA* 7: 367 (*i handl. fr.* 1814). *VittAMB* 1873, s. 51 (*äv. om gånggrift*). — (1, 11) **-DÖV.** [jfr motsv. anv. i t. o. eng.] som helt o. hållet saknar hörsel, fullkomligt döv; äv. bildl.; jfr **stock-döv.** *Gubben var stendöv. Omutligt stendöv för alla böner.* SCHULTZE *Ordb.* 4984 (c. 1755). Nöden trängde på, omutlig, stendöf. STRINDBERG *TjqvS* 3: 60 (1887). Avledn.: **stendövhet,** r. l. f. förhållandet l. egenskapen att vara stendöv. HELLSTRÖM *Storm* 276 (1935). — **-EK.** [jfr t. *steineiche*] 1) (det i medelhavsländerna hemmahörande) trädet Ilex aquifolium Lin., kristtorn, järnek; förr äv. om träd av släktet Quercus Lin., särsk. Q. petraea (Matt.) Liebl., bergek. SCHRODERUS *Dict.* 86 (c. 1635). Sten-Ek .. har det märkwärdiga, at den i Södra Europa och Norra Afrika som äro desz hemwist, icke släpper löfwen om wintern, och fäller dem först, när nya framkomma, är således beständigt grön. RETZIUS *FlVirg.* 58 (1809). TORÉN *Rebau o. Hochstetter* 42 (1851; *om Q. petraea*). EDFELT *Slagf.* 69 (1952). 2) trä l. virke av stenek (se 1) l. av träd av släktet Qercus Lin. ADLERBETH *Buc.* 99 (1807). — (2) **-ENA.** [noten förankras vid land med en sten] (i vissa trakter (Norrb.)) ringnot (se d. o. 2) med landfäste; jfr **ena,** sbst.[2] EKMAN *NorrlJakt* 302 (1910). — (2)

-EXPORT. jfr **export 2.** *IllSv.* 275 (1873). — -FALK. [jfr t. *steinfalk;* fågeln häckar ofta i bergstrakter] *zool.* fågeln Falco columbarius Lin.; jfr **berg-falk.** HOLMBERG 1: 837 (1795). — -FALL. jfr **fall I 1.** särsk. *a)* om stenfall orsakande olycksfall. *TNCPubl.* 73: 158 (1979). *b)* (numera föga br.) om stjärnfall, meteorfall. BERZELIUS *Brev* 11: 27 (1819). KRUHS *UndrV* 4 (1884). — (2) -FAMN. (numera bl. *hist.*) famn (bruten (o. tillhuggen)) sten; särsk. i pl., om levererad persedel (se d. o. 3). *HFinlKamF* 1: 49 (1542). *HFinlH* 3: 280 (1555). — -FARSTU, se -förstuga. — (2) -FASON. slag l. typ av (konstlöst) utförande av ram (se **ram,** sbst.[1] 2) på vilken list saknas (l. inarbetats l. urtagits i själva ramen); äv. i utvidgad l. mer l. mindre bildl. anv.; numera bl. (*snick.*) i fråga om dörr o. d. med ramverk av grovt, gm tappning hopfogat virke o. fyllning av tunt, hoplimmat trä o. vars ramstycken icke är profilerade. *GT* 1788, nr 70, s. 4 (*i fråga om skospanne*). ROTHSTEIN *Byggn.* 505 (1859; *i fråga om dörrar*). — (2) -FASTIGHET^{-002}, äv. $^{-200}$. jfr **-byggnad 2.** *ÖgCorr.* 1941, nr 257, s. 15. — -FAT. [fsv. *stenfat*] 1) (†) till **1** *e*: fat (se d. o. 2) för hopsamling o. transport av bruten (små)malm, malmfat, kimfat. *DalHandl.* 1610, 13: 6 b; jfr LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 91 (1955). 2) till **2** *s;* jfr **fat 3** o. **-sak 2.** *BeenhammarInvent.* 1553. Ett stenfat med mjölk HÖGLUND *Skogsinsp.* 10 (1906). jfr **hollands-stenfat.** Ssgr: **stenfats-makare.** till **-fat 1.** LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 91 (*cit. fr.* 1608). **-skrälle.** till **-fat 2;** jfr **skrälle,** sbst.[1] **1.** *SödertäljeDomb.* 1: 3 (1639). — -FATTIG. fattig (se d. o. 2) på sten. GRIMBERG *VärldH* 1: 394 (1926; *om Babylonien*). Avledn.: **stenfattigdom,** r. l. f. förhållandet l. egenskapen att vara stenfattig. HAHR *ArkitTid.* 4: 123 (1928). — (6 *b*) -FEBER. (numera bl. i skildring av ä. förh.) (feber förorsakad av) stensjukdom. LINNÉ *GenMorb.* 9 (1763). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). — -FINK. *zool.* stensparv. *DN(B)* 1958, nr 123, s. 13. — -FISK. LIND (1749; *under* Stein-Fisch). 1) *zool.* till **1:** skorpenfisken Synanceia verrucosa Bloch (vars hud saknar fjäll o. därigm erinrar om sten). *DjurVärld* 6: 523 (1962). 2) (†) till **4,** om fossil fisk. BERGMAN *Jordkl.* 1: 311 (1773). ÖoL (1852). — -FISKE. *tekn.* stentäkt gm upptagning av sten från sjö- l. havsbotten, vanl. bedriven med hjälp av fartyg. *SFS* 1899, Bih. nr 50, s. 1. — -FISKNING. *tekn.* stenfiske. *TT* 1881, s. 40. — -FJÄLL. (i fackspr.) fjäll vars yta mer l. mindre fullständigt täckes l. består av sten; motsatt: gräs-, is- o. moss-fjäll. *VetAH* 1771, s. 183. — (2 *s*) -FLASKA. (i sht förr) flaska av stengods, förr äv. av annat keramiskt gods. *BeenhammarInvent.* 1553. — (1, 2) -FLATA. flat yta av sten; ngn gg närmande sig bet.: stenplatta. RANDEL *KällKök* 50 (1928). Belagd med breda stenflator. BLOMBERG *Stad.* 123 (1931). — (1 *f*) -FLIK. (†) om skiljevägg av kalk hos mussla. LINNÉ *Vg.* 199 (1747). — -FLINTA. 1) (†) till **1, 1** *d δ*, koll. (l. ss. ämnesnamn): flintsten; jfr **flinta 1.** *BrollBesv.* 452 (c. 1660; *uppl.* 1970). 2) (förr) till **2,** på flintlåsgevär: flintsten; jfr **flinta 2** *a*. HLILLJEBJÖRN *Hågk.* 1: 102 (1865). SPAK *Handskjutvap.* 47 (1890). — (1, 2) -FLISA l. (numera bl. i bet. 2) -FLIS. i fråga om sten. 1) (numera mindre br.) = **flisa,** sbst. **3.** *SthmSlH* 1: 148 (1576). Spisväggarna samt kåpan äro murade av tegel med stenflisor emellan, emedan det fordom var ont om tegel. *2SvKulturb.* 7–8: 118 (1937). 2) = **flisa,** sbst. **6.** HÖPKEN 1: 233 (1745). *HantvB* I. 3. 1: 310 (1935). — (1 *e*) -FLO. (†) horisontellt liggande lag l. skikt l. flöts av sedimentär bergart. BERGMAN *Jordkl.* 95 (1766). ÖoL (1852). — -FLUNDRA. [fisken förekommer delvis på stenig botten] *zool.* (numera bl. i vissa trakter) fisken Scophthalmus maximus Lin., piggvar; äv. ss. maträtt; jfr **-butta.** WIKFORSS (1804; *under* steinkarrusche). SJÖBERG *Singstock* 184 (1832; *ss. maträtt*). — (1, 2) -FOLK. [jfr **-ålder 2**] (†) stenåldersfolk. HOLMBERG *Bohusl.* 1: VII (1842). SCHULTHESS (1885). — -FORM l. (numera bl. i bet. **4** o. i denna bet. enbart) -FORMA. 1) till **1:** stens form (se d. o. **I 1**) l. form av sten. Kalken, i stenform eller pulveriserad. *QLm.* 1: 61 (1833). 2) (i sht i fackspr.) till **1, 2:** form (se d. o. **I 9**) av sten. *2VittAH* 14: 17 (1828, 1838; *i pl., om typer av sten*). 3) till **2** *s;* jfr **form II 1** o. **-sak 2.** *ArkliR* 1562, avd. 14. *BoupptSthm* 1685, s. 1054 b, Bil. (*efter sockerbagare*). 4) *metall.* till **2,** i smältugn l. ässja: forma (se **form III**) av sten; jfr **ler-forma.** *BlBergshV* 18: 65 (*i handl. fr.* 1687). — (6 *b*) -FOSTER. *med., veter.* i livmodern kvarliggande, dött o. skrumpnat foster, vars vätskor sugits upp av moderns kropp, litopedion; jfr **-barn.** JUHLIN-DANNFELT 103 (1886). — (2) -FOT; best. -en; pl. -fötter (*Iduna* 8: 131 (1820) osv.), äv. (i bet. **2,** i sht **2** *a* slutet) -fotar (FISCHERSTRÖM *Dagb.* 89 (1773) osv.). 1) (tillf.) fot (se d. o. 1) av sten. ÖSTERGREN (1946; *på lejon av marmor*). 2) fot av sten. *a)* jfr **fot 4** *b*; äv. bildl. RUDBECK *Atl.* 3: 14 (1698; *om piedestal*). särsk. *byggn.* jfr **fot 4** *b α*. *PrivSvStäd.* 4: 555 (1609; *om husgrund*). *Hembygden(Hfors)* 1913, s. 39 (*om nederdel på klädesplagg*). *b)* jfr **fot 4** c. NORDFORSS (1805). särsk. (†) motsv. **fot 4** c *α*, om stenskoning på det nedersta närmast vattnet befintliga partiet av åbrink o. d. FISCHERSTRÖM 4: 142 (1792). 3) (i sht i vissa trakter (Finl.), bygdemålsfärgat) om (bostads)utrymme inrett i den i höjd med stenfoten (i bet. **2** *a* slutet) befintliga delen av ett hus (l. resterna därav), källar- l. bottenvåning. WALLIN *Bref* 147 (1847). *Hufvudstadsbl.* 21/1 1988, s. 8. — -FRAGMENT. fragment av sten. 1) till **1.** ROTHSTEIN *Byggn.* 61 (1856). 2) till **2.** *2NF* 25: 907 (1917; *av byggsten*). 3) till **6** *b*. MEYERSON *SerafimInstr.* 124 (1952; *av blåssten*). — -FRI. 1) till **1:** som i högre l. lägre grad icke är fylld l. täckt av l. bemängd med sten, fri från sten; äv. bildl. CHYDENIUS *StenBockUpodl.* 16 (1752). Din framtida bana (*tecknar sig*) ljus och stenfri. HEDBERG *Drömtydn.* 196 (1952). 2) till **6** *a*: som saknar l. icke innehåller sten. ENEROTH *Pom.* 1: 148 (1864; *om fruktkött*). Avledn.: **stenfrihet,** r. l. f. till **-fri 1:** förhållandet l. egenskapen att vara stenfri. *PropRiksd.* 1894, nr 46, s. 34 (*i fråga om mark*). — (6 *a*) -FRUKT. [jfr t. *steinfrucht*] *bot.* 1) frukt (se **frukt,** sbst.[1] (2 o.) 3) vars fruktvägg består av ett yttre mjukt o. saftigt skikt omgivande en med hård vägg försedd sten (i bet. **6** *a*) (l. flera sådana, var o. en) omslutande ett frö; äv. dels om sådan frukt ingående i sammansatt frukt, dels i uttr. *sammansatt stenfrukt,* sammanfattande, om den sammansatta frukten; stundom äv. bildl.; jfr **-bär 4.** Stenfruckter: Kiörsbär, Plomon, Persiker, Apricoser, Mandlar, Walnötter, Haszelnötter, Dadlar, Oliver. *VetAH* 1740, s. 417.

Sjelfva Stenfruckten afskalad des köttiga yta, i naturlig storlek. *Därs.* **1790**, s. 225. *Verd.* **1884**, s. 271 (*bildl.*). Sammansatta stenfrukter består av talrika små stenfrukter (hallon). *BonnierLex.* 5: 601 (**1963**). **2)** (†) växt bärande stenfrukt (i bet. 1), stenfruktväxt. ROSENHANE *Oec.* 96 (**1662**). *2UB* 4: 222 (**1899**). Ssgr (i allm. till **-frukt 1**): **stenfrukt-** l. **stenfrukts-bärande**, p. adj. *bot.* som bär stenfrukt. ADLERBETH *Buc.* 72 (**1807**). AGARDH (o. LJUNGBERG) III. 1: 274 (**1857**). **-kvist.** (†) till **-frukt 2**, om kvist av stenfruktträd. RÅLAMB 14: 34 (**1690**). **-kärna.** *SvPomolFÅ* **1905**, s. 41. **-mögel.** *bot.* om svampsjukdom orsakad av svampen Monilia laxa (Ehrenb.) Sacc. & Vogler, som angriper frukten hos ett flertal stenfruktträd. *BotN* **1903**, s. 127. **-släkte(t).** om släktet Prunus Lin. (omfattande växter vars frukt är en saftig, oftast enfröig stenfrukt). *PrisförtAlnarpTrädg.* **1892**, s. 38. **-stekel.** (†) = **-frukt-sågstekel.** *Rebau NatH* 1: 625 (**1879**). **-sågstekel.** (†) bladstekeln Hoplocampa minuta Chr., plommonstekel. *Rebau NatH* 1: 625 (**1879**). **-träd.** träd l. buske som bär stenfrukt, stenfruktväxt; numera bl. (*bot.*), sammanfattande, om körsbärsträd o. plommonträd. Stenfrukt-träd tolde gemenligen mindre *(av sträng köld)*, än de som bära kärnfrukt. *VetAH* **1761**, s. 141. *BonnierLex.* (**1966**). **-vecklare.** (†) till **-frukt 1, 2**: vecklarfjärilen Hedya pruniana Hübn. (vars larver företrädesvis håller till på stenfruktträd), plommonvecklare. *Uppl.* 1: 155 (**1901**). TULLGREN *Skadeins.* 80 (**1906**). **-växt.** sammanfattande beteckning för underfamiljen Prunoideae (ofta urskild som egen familj Amygdalaceae l. Drupaceae) av familjen rosväxter. Fam. Drupaceæ. Stenfruktväxter. *NormFört.* 22 (**1894**). — **-FRUSEN**, p. adj. [eg.: frusen till stenhårdhet] (numera mindre br.) frusen till hårt tillstånd, hårdfrusen, bottenfrusen; äv. mer l. mindre oeg., om person: starkt nedkyld, stel av köld, förfrusen; äv. bildl. KALFF *HPedersson* D 4 a (**1644**: *bildl.*). Där är en så genomträngande köld, att man blir alldeles stenfrusen. WESTE *FörslSAOB* (*c.* **1817**). ANDERSSON *Kolarhist.* 24 (**1914**; *om mark*). — **-FRYSA, -ning.** [jfr **-frusen**] (numera bl. mera tillf.) bli stenfrusen. WESTE (**1807**). — **-FRÄTSLAV.** (†) laven Lecidea lapicida (Ach.) Ach. (som växer (o. förr ansågs fräta) på sten), molav. ACHARIUS *Lich.* 61 (**1798**). — (**6** *b*) **-FRÖ.** [jfr motsv. anv. i t.] **1)** [växten har använts ss. stendrivande medel] (växt tillhörande) släktet Lithospermum Lin.; särsk. o. numera bl. (*bot.*): växten L. officinale Lin.; jfr **-bräcka 1** *b*, **-fylla, -gräs 1, -hirs, -korn 3.** LINNÉ *AdonisStenbr.* 14 (**1732**; *om L. officinale*). FRIES *Ordb.* (c. **1870**; *om släktet*). BOLIN *Åkergräs.* 114 (**1926**; *om L. arvense*). **2)** (numera bl. i skildring av ä. förh.) frö av växt tillhörande släktet Lithospermum Lin. BOLAVI 75 b (**1578**). NEMNICH *Waarenlex.* 107 (**1797**). *Anm.* Uppgiften i *EconA* **1808**, sept. s. 125, att ordet skulle avse växten Spergula arvensis Lin., är sannolikt felaktig. Ssgr (till **-frö 1**): **stenfrö-gräs.** (†) = **-frö 1**; särsk. i uttr. *stenfrögräs det mindre*, om Lithospermum arvense Lin., sminkrot; jfr **sten-gräs 1.** FRANCKENIUS *Spec.* D 1 a (**1638**). Stenfrögräs thet mindre. LINDESTOLPE *FlWiksb.* 22 (**1716**). SERENIUS Iiii 4 b (**1757**; *om L. officinale*). **-leta** l. **-lätta.** (†) = **-frö 1**; jfr **leta**, sbst., o. **lätta**, sbst.[1] LILJEBLAD *Fl.* 80 (**1792**). JÖNSSON *Gagnv.* 207 (**1910**). **-släkte(t).** (mera tillf.) släktet Lithospermum Lin. *ArkBot.* II. 1: 24 (**1904**). — **-FULL.** (numera bl. tillf.) om mark o. d.: stenbunden, stenig. STOBÆUS *HoppFrijd* C 2 a (**1711**). — (**2**) **-FUNT.** funt av sten. *KulturbVg.* 2: 179 (**1764**). — (**6** *b*) **-FYLLA.** (†) växten Lithospermum officinale Lin., stenfrö. *2LinkBiblH* 4: 76 (*c.* **1550**). — **-FYLLD**, p. adj. fylld av sten. **1)** till **1.** FISCHERSTRÖM 1: 282 (**1779**; *om kulle*). **2)** till **2.** *HbSkogstekn.* 332 (**1922**; *om dammarmar*). — **-FYLLNING. 1)** till **2**: fyllning (se d. o. **1, 1** *a*) utförd med sten; äv. konkret: fyllning bestående av sten. *HC11H* 11: 161 (**1697**; *konkret*). *VetAH* **1811**, s. 88. **2)** (†) till **4**: stenkärna (se d. o. 3). WALLERIUS *Min.* 389 (**1747**). HISINGER *Ant.* 5: 117 (**1831**). — **-FÄLT.** [jfr t. *steinfeld*] stenigt fält (se d. o. **1**) l. fält (se d. o. **5**) av sten. *Frey* **1850**, s. 160 (*om stenig svedja*). — **-FÄRG**, förr äv. **-FÄRGA. 1)** stens (naturliga) färg (se färg, sbst.[1] 1). ADLERBETH *Ov.* 288 (**1818**). **2)** färg (se färg, sbst.[1] 2) av stenliknande (rödgul, gulgrå o. d.) kulör, (beredd av krita l. sandsten m. m.); färg osv. (av stenliknande osv. kulör) beredd av krita osv.; förr äv. om råmaterial till sådan färg. Stenferga, *(dvs.)* Itt slagz rödh krijta, eller brun root, ther aff man gör ferga, som är emellan röt och golt. *Linc.* (**1640**; *under* cicerculum). En grågrön stenfärg erhålles af $7\frac{1}{2}$ delar släckt kalk *(osv.)*. *TT* **1871**, s. 351. Den .. beredda stenfärgen kan .. gifvas hvilken nyans som helst, genom tillsats af en annan färg. *AHB* 83: 86 (**1873**). — **-FÖRANDE**, p. adj. **1)** till **1**, om vattendrag: som på sin botten o. d. har småsten, klappersten o. dyl. o. bringar denna i rörelse; förr äv. liktydigt med: mineralhaltig. RINMAN 2: 674 (**1789**; *om mineralhaltigt vattendrag*). Rörande räfflorna på granitbergen finnas som bekant nu 3 skilda theorier: Sefströms stenförande flod, Agassiz' glaciera bildning och v. Buchs slipning under skufningen af öfverliggande granitskal. BERZELIUS *Brev* 14: 223 (**1844**). **2)** (numera bl. i skildring av ä. förh.) till **6** *b*, om kroppshålighet: som innehåller sten. *LbKir.* 3: 129 (**1922**). — (**1, 2**) **-FÖRARE.** [fsv. *stenförare;* jfr mlt. *stênvörer*] (†) arbetare som yrkesmässigt forslar (lass av) sten (från stenbrott, tegelbruk l. dyl.). BROMAN *Glys.* 2: 163 (*c.* **1730**). — **-FÖRHÅRDAD.** (†) bildl., om sinnelag: förhårdad till stenhårdhet. TRUDEEN *Vitt.* 277 (**1679**). — (**1, 2**) **-FÖRNING.** (†) stenförsel. *G1R* 18: 820 (**1547**). — (**1, 2**) **-FÖRSEL.** (numera bl. mera tillf.) om forsling av sten (från stenbrott, tegelbruk l. dyl.). GRANANDER *SidSkaraDomk.* 24 (*i handl. fr.* **1598**). STIERNMAN *Com.* 2: 296 (**1640**). — (**2**) **-FÖRSTUGA**$^{\cdot020}$, äv. **-FARSTU.** förstuga byggd i sten l. tegel. DE GEER *Minn.* 1: 16 (**1892**). — (**1, 2**) **-FÖRSÄNKNING.** *sjömil.* jfr **försänkning 1**; särsk. konkret: försänkning bestående av sten. BUSCH *Fästn.* 87 (**1880**). — (**1, 4**) **-FÖRVANDLAD**, p. adj. (numera föga br.) förvandlad till sten, förstenad, fossil (se **fossil**, adj. 2). LINNÉ *Bref* I. 3: 276 (**1760**). BERLIN *Lrb.* 110 (**1876**). — **-FÖRVANDLING. 1)** till **1**: förvandling av ngt till sten. GYLLENBORG *Bält* 22 (**1785**). **2)** till **4**: (†) fossil (se **fossil**, sbst. 2); jfr **-vandla** c. BERGMAN *GotlSkildr.* 283 (**1882**). — (**1, 2**) **-FÖRÄDLING.** (i sht i fackspr.) förädling (se **förädla** *d*) av sten. *TT* **1887**, s. 45. — (**2**) **-GALGE.** (†) bildl., om forntida, galgliknande byggnadsverk av sten. NILSSON *Ur.* 2: 166 (**1865**). — **-GALLA**, förr äv. **-GALLE.**

[jfr t. *steingalle;* skadan kan uppkomma gm att stenar fastnar mellan sulan och skon] *veter.* om ett hos häst förekommande, smärtsamt hovlidande bestående i gulaktig l. mörkfärgad, galliknande blodutgjutning i läderhuden i hovens bakre del (o. därmed förbunden svullnad l. inflammation) förorsakad av tryck l. kontusion. IERICI *Colerus* 2: 337 (c. 1645). JUHLIN-DANNFELT (1886). — (1, 11) -GAMMAL. [jfr t. *steinalt*] urgammal. SCHRODERUS *Comenius* 234 (1639). — -GATA. [fsv. *stengata*] 1) till 2 *d*: stenlagd gata (se d. o. 2); förr äv.: stenbeläggning (på öppen plats o. dyl. l. utgörande öppen plats osv.); äv. bildl. *(Sv.)* stengattu, *(lat.)* lithostrotum. SCHRODERUS *Comenius* e 1 b (1639). Wij befinne ibland annat, som til .. Städers prydnad och nytto tienar, intet wara det ringaste, at ther i äre goda och wallagde Stengatur. STIERNMAN *Com.* 2: 583 (1649). *MosskT* 1892, s. 13 (*bildl.*). särsk. (†) i uttr. *(sitta* l. *bo) på stengatan* l. *på en stengata*, (bo) i staden (o. utan jordegendom), motsatt: (bo) på landet; äv.: (leva) i fattigdom l. utan försörjning. Thet är tunkt at sittia på steengatan. *OxBr.* 12: 219 (1623). Min fattighe hustro och små barn .. hwilka effter min snart tilstundande dödelighe afgång moste här sittia på en baar stengatw och icke haffwa itt korn att inbekomma. *KyrkohÅ 1901*, s. 219 (1633). *(Jag)* beder .. att jag måtte af fisco *(dvs. kronan)* åhrligen huusshyra athniutha, elliest blif*(ve)*r det uthe medh migh här på steengatan. *VDAkt.* 1679, nr 299. *(Sv.)* bo på stengatan: *(fr.)* demeurer dans une ville. SCHULTHESS (1885). 2) (numera mindre br.) till 2, om stenlagd gång l. passage; jfr **gata 3.** SCHÜCK *VittA* 4. 434 (*i handl. fr.* 1741; *i gravhog*). BARCHÆUS *LandtHall.* 79 (1773). — (2) -GAVEL. (numera i sht i fackspr.) gavel av sten. 1) motsv. **gavel**, sbst.[1] 1 (numera bl. övergående i bet. 2); särsk (*herald.*) bildl., i sg., förr äv. pl.: dubbel, trappstensformad skura (se **skura**, sbst.[4] 2). SCHLEGEL o. KLINGSPOR *Herald.* 39 (1874). *Dars.* 40 (*i pl.*). DAHLBY *SvHeraldUppslB* 30 (1964). 2) motsv. **gavel**, sbst.[1] **2.** *PrivFrihetsbrJonk.* 49 (1586). — (2) -GEN, äv. (numera bl. i skildring av ä. förh.) -GENA. (i vissa trakter) på vad l. not: från stenteln utgående gen (se **gen**, sbst.[1]). (HANESON o.) RENCKE *Bohusfisk.* 103 (1923). — -GET. [fsv. *stenget*, jfr fvn. *steingeit* o. mht. *steingeiz* (t. *steingeiss*); djuret förekommer i klippig bergsterräng] 1) *zool.* gems; i ä. uppfattning dels ofta förblandat med l. icke särhållet från: stenbock, dels uppfattat ss.: hondjur av (gems l.) stenbock; äv. bildl. *Hoppa* l. *vara vig som en stenget.* The högha berg äre the steengeters tilflluct, oc steenklufternar the kunilers. *Psalt.* 104: 18 (*öv.* 1536; *Bib. 1917:* Stenbockarna). *(Eng.)* Goat .. A wild she-goat, *(sv.)* sten-giet. SERENIUS (1734; *under* goat). *(Sv.)* Sten-get, *(t.)* die Gemse, Gemsin. LIND (1738). HAGBERG *Shaksp.* 4: 96 (1848; *bildl., ss. skymfligt tillmale*). 2) (i vissa trakter) = **-datt.** TILLHAGEN o. DENCKER *SvFolklek.* 1: 188 (1949; *från Hälsingl.* o. *Värml.*). Ssgr (till -get 1): **stengets-** l. **stengetjakt.** ATTERBOM *Minn.* 320 (1818). **-kula.** (†) om bezoar hos l. från gems. SYNNERBERG 2: 192 (1815). — -GILLE. (numera bl. om ä. förh.) gille (se d. o. 2) anordnat i samband med (o. ss. vederlag för) utfört arbete med stenröjning o. d. *SamlRönLandtbr.* 1: 227 (1775). TILLHAGEN o. DENCKER *SvFolklek.* 1: 18 (1949). — (2) -GLACI, äv. (numera föga br.) -GLACIS, förr äv. -GLACIN. *byggn.* glaci (se d. o. 2 *a*) av sten. *EconA* 1808, apr. s. 16. — (1 *e*) -GLAS. (†) (gul l. vit)glänsande glimmer; jfr **kråk-guld.** FORSIUS *Min.* 151 (c. 1613). Ssg (†): **stenglas-pulver.** (ss. läkemedel i ä. tid använd) pulveriserad, glänsande glimmer. IERICI *Colerus* 2: 347 (c. 1645). — -GLUNGA. (†) laven Aspicilia cinerea (Lin.) Koerb. m. fl. (som förekommer på stenar). FISCHERSTRÖM 4: 94 (1792). — -GNAGARE. (†) = **-borrare 1** *a*. HOLMBERG 2: 33 (1795). BJÖRKMAN (1889). — (2) -GODS. [jfr t. *steingut*] gods av sten l. stenliknande material; numera företrädesvis (i sht i fackspr.) till **2** *s*: gods (se d. o. 3) av mycket hårt (vid en temperatur av 1 300–1 450° Celsius) bränd, tätsintrad (i regel mörkfärgad) lera (dels ss. ämnesnamn, dels koll., om föremål av sådant material); stundom äv. närmande sig bet.: slag l. typ av sådant gods; jfr **-porslin 1.** Stengods .. *(dvs.)* kärl och varor af sten, i synnerhet krukmakar-arbete. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Det i trakten av Shanghai tillverkade bruna stengodset. MUNTHE *OstasK* 58 (1925). Krukor av porslin eller glaserat stengods. *StKokb.* 584 (1940). Saltglaserat stengods av Edgar Böckman. *Form* 1949, s. 27. — (2) -GOLV. [fsv. *stengolf*] golv bestående av (plattor o. d. av) natursten, tegel o. d. *2Kon.* 16: 17 (*Bib.* 1541). — (2) -GRANAT. (förr) granat (se **granat**, sbst.[3]) med laddning av sten. *Posten* 1769, s. 502. — (2) -GRAV. 1) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om håla l. brott varur sten hämta(t)s l. brytes (brutits); jfr **grav**, sbst.[1] **1**, o. **-grop 2.** LOENBOM *Stenbock* 2: 256 (1758). 2) stendike; jfr **grav**, sbst.[1] **2.** *Alm(Sthm)* 1807, s. 47. JOHANSSON *Noraskog* 2: 21 (1881). 3) i sht *arkeol.* forntida grav (se **grav**, sbst.[1] 3) byggd (o. täckt) av sten; äv.: grav av huggna stenblock, stenkista; förr äv. liktydigt med: stenåldersgrav; äv. oeg. l. bildl.; jfr **-dös** *b* o. **gång-grift, häll-kista, megalit-grav.** *(Fvn.)* Steinþro .. *(lat.)* Sepulchrum lapideum, *(sv.)* Vt huggen stengraf. VERELIUS 243 (1681). NILSSON *Ur.* 2: 73 (1862; *i pl., om bronsåldersgravar*). Grafvarnas likhet består deri, att stengrafvarna merendels och bronsgrafvarna alltid äro i form af paralellogrammer. *Dars.* 1: 210 (1866). Fornverldens jättelika ödlor .. som upptagna ur sina stengrafvar väcka vår förvåning. *TeolT* 1869, s. 149. — (2 *k*) -GRAVERING. särsk. jfr **-gravyr 1.** *2UB* 10: 310 (1907). — (2) -GRAVVÅRD^{-02} l. $^{-20}$. gravsten (se d. o. 2). PALMSTEDT *Res.* 23 (1778). — (2) -GRAVYR. 1) gravyr (se d. o. 1) som utföres i sten; särsk. (i fackspr.) till **2** *k*: gravyr som utföres på en litografisk sten av hårdaste slag; på sådant sätt framställt graverat arbete. DALIN *FrSvLex.* 2: 77 (1843). *(Kartans)* samtliga konturer och namn äro framställda i svarttryck från stengravyr. *KrigVAH* 1897, s. 249. 2) (konstnärlig) bild framställd gm avtryck på papper l. dyl. av stengravyr (i bet. 1). *SvFlH* 3: 241 (1945). — (2, 2 *k*) -GRAVÖR. (i sht i fackspr.) jfr **-huggare 4.** DALIN *FrSvLex.* 2: 77 (1843). *SvYrkeslex.* nr 225, s. 1 (1954). — (2) -GRIFFEL. (förr) griffel av sten. *BouppptSthm* 1673, s. 306 a, Bil. — (2) -GRIFT. [fsv. *stengript*] (numera föga br.) jfr **grift**, sbst.[1] **1**, o. **-grav 3.** *PoetK* 1819, 2: 86. HILDEBRAND *FörhistF* 359 (1875). Ssg (numera föga br.): **stengrifts-rör.** stenröse innehållande stengrav (se d. o. 3). SJÖBORG *Nomenkl.* 6 (1815). — -GROP. 1) till

1: grop (se d. o. 1) som (delvis) är stenfylld l. stenklädd. Svin och hund kött stekes i uphettade stengropar. BERGMAN *Jordkl.* 1: 147 (1773). SELANDER *LevLandsk.* 79 (1955; *om gropar med stenblock efter tjälskjutning*). 2) (numera i sht i vissa trakter) till 2: (större) grop (se d. o. 1) l. schakt där man bryter sten; jfr **-grav 1.** LIND (1738; *under* stein-grube). — (1, 2) -GROTTA. jfr **grotta**, sbst.[2] **1.** GADD *Landtsk.* 3: 543 (1777). särsk. (†) = **häll-kista**; jfr **-stuga 2.** SCHÜCK *VittA* 7: 366 (*i handl. fr.* 1814). *VittAH* 14: 24 (1838). — -GROÖRT. (†) växten Sanicula europaea Lin., sårläka; jfr **skade-läka.** FRANCKENIUS *Spec.* D 4 a (1659). — -GRUND, sbst.[1] 1) till 1, i sjö, vattendrag o. d.: stenig botten; jfr **grund**, sbst.[1] **I 1** *b*. ENHOLM *Anm.* 1: 13 (1753). 2) (i fackspr., i sht *geol.*) till 1: stenig grund (se **grund**, sbst.[1] **I 2**). TESSIN *Bref* 2: 285 (1755). 3) till 1: stenig grund (se **grund**, sbst.[1] **II 1**). HOLM *NSv.* 39 (1702). 4) i sht *byggn.* till 2: grund (se **grund**, sbst.[1] **III 1**) av sten. DYBECK *Runa 1848*, s. 23 (1673). — -GRUND, sbst.[2] stenigt l. klippigt grund (se **grund**, sbst.[3]). MÅNSSON *Siöb.* 11 (1644). — -GRUS. 1) (numera bl. mera tillf.) till 1: med sten mer l. mindre starkt uppblandat grus (se d. o. 1); förr äv. i individuell anv.: stenkorn, stenskärva; jfr **singel**, sbst.[1] Hwasse Steengruus. SCHRODERUS *Os.* 1: 623 (1635). *VDAkt.* 1690, nr 296. 2) (†) till 2: gm krossning av sten (l. tegel) åstadkommet grus (se d. o. 1 *d*); jfr **kross-grus 2** o. **singel**, sbst.[1] RINMAN 1: 283 (1788). *SDS* 1896, nr 320, s. 4. 3) (†) till 2, koll., = **grus 2**; äv. i pl.: av sten l. tegel l. dyl. bestående rester, ruiner. *Linc.* (1640; *under* rudetum). Man .. torde *(icke)* gå närmare än på een halff Mijhl när til dhesze Steengruser *(efter Babels torn)*, för dhen myckenheet förgifftiga Drakar och grymma Leyon och Tigrar som sigh dherinne vppehålla. *RelCur.* 327 (1682). BERNDTSON (1880; *koll.*). 4) *med.* till 6 *b*: njurgrus; jfr **grus 3.** *VetAH* 1791, s. 310. SCHULTHESS (1885). — (2) -GRUVA. [jfr mlt. *stēngruve*] (†) stenbrott (se d. o. 2). HELSINGIUS (1587). SCHULTHESS (1885). — -GRY. 1) (†) till 1, koll.: stenkorn (se d. o. 2). GADD *Landtsk.* 1: 105 (1773). 2) (mindre br.) till 1 *e*: gry (se **gry**, sbst.[1] **2**) hos stenart; jfr **-korn 1.** *TNCPubl.* 29: 21 (1958). — -GRYN. (†) 1) till 1: stenkorn (se d. o. 1, 2). WALLERIUS *Min.* 34 (1747). DENS. *Tank.* 64 (1776). 2) till 6 *a*, hos frukt: hård, grynliknande bildning. ENEROTH *Pom.* 2: 192 (1866). — (6 *a*) -GRYNIG. [jfr **-gryn 2**] (†) om frukt: som innehåller hårda, grynliknande bildningar. ENEROTH *Pom.* 2: 173 (1866). ABELIN *MTr.* 114 (1902). Avledn. (†): **stengrynighet**, r. l. f. egenskapen att vara stengrynig. ENEROTH *Pom.* 2: 208 (1866). — -GRYT, förr äv. -GRYTE. 1) (numera föga br.) koll.: lösa stenar, rullsten; mark som till övervägande del består av lösa stenar; äv. om avgränsat stycke av sådan mark l. stenrös; äv. bildl.; jfr **gryt 1.** Så eenträget hade han .. jagat effter Diuret, at han hade aff sigh kastat alla kläderna .. och hade buskarna och steengrytet många städes rispat Huden aff hans läggiar och Foteblad. VERELIUS *Gothr.* 3 (1664). DALIN *Arg.* 1: 266 (1733, 1754; *bildl.*). Med undantag af sådana ställen, som utgöras af stengryt och stenmo .. har hvarje annan jordfläck i häradet .. varit bruten. RAAF *Ydre* 1: 13 (1856). Några små stengryt. *Fennia* XLV. 4: 6 (1924). 2) i sht *jäg.* i l. under stenröse l. mellan l. under stenar: gryt (se d. o. 2). *SvKennelklT* 1903, s. 31. — (2 *s*) -GRYTA. (i sht förr) jfr **gryta** o. **-sak 2.** *BoupptSthm* 3/7 1686. — -GRYTE, se **-gryt.** — -GRÅ. 1) som har den färg (se **färg**, sbst.[1] **1**) som föreligger hos grå sten (skiffer). *JournD* 1857, s. 159. 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) i n. sg. obest., substantiverat: skiffergrått (se **skiffergrå 2**). EKENBERG o. LANDIN 779 (1894). — (6 *b*) -GRÄS. [växten har i bet. 1 använts o. i bet. 2 sannolikt använts ss. stendrivande medel] 1) (†) = **-frö 1.** FRANCKENIUS *Spec.* D 1 a (1638). TILLANDZ C 5 b (1683). 2) (†) i uttr. *lilla stengräs*, om växten Ranunculus ficaria Lin., svalört. *(Eng.)* Celandine .. Small Celandine or Pile-wort, *(sv.)* lilla swal-ört, lilla sked-ört, lilla sten-gräs, Ranunculus Ficaria. SERENIUS Iiii 3 a (1757). 3) (†) växten Achillea millefolium Lin., rölleka. ROTHOF 405 (1762). RETZIUS *FlOec.* 11 (1806). 4) (numera bl. mera tillf.) ss. läkemedel använt pulver l. dyl. berett av växten Achillea millefolium Lin., rölleka. LINDGREN *Läkem.* (1902). KROOK *Handköpsben.* 136 (1951). — (2) -GRÄVARE. (†) stenhuggare (se d. o. 2). SERENIUS (1734; *under* quarry). SCHULTZE *Ordb.* 4984 (c. 1755). — (2 *h*) -GUD. [fsv. *stengudh*] gudabild av sten; jfr **sejte.** *Dan.* 5: 23 (*Bib.* 1541). — (1, 4) -GYCKEL. (numera knappast br.) i sten förekommande l. av sten(ar) bestående naturlig bildning av säreget l. fantastiskt utseende; jfr **gyckel 1** *a* o. **fossil**, sbst. **2.** WALLERIUS *Min.* 398 (1747). FISCHERSTRÖM 1: 247 (1779; *om fossil*). KLINTBERG *Gotl.* 3 (1909). — -GYTTRING. särsk. 1) (numera föga br.) till 1 *f*, abstr. o. konkret: gm utfällning av fasta partiklar ur vatten uppkommande l. uppkommen avsättning av (hårdnande) sediment, (hårdnande) sedimentering. WALLERIUS *Min.* 327 (1747). Stengyttringar, såsom droppsten, myrmalm o. s. v. FRIES *LinnéSkr.* 2: 202 (1906). 2) till 6, abstr. o. konkret: sammangyttring av stenliknande bildningar. *a)* (numera bl. tillf.) till 6 *a*. SCHULTHESS (1885). BJÖRKMAN (1889). *b)* (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 6 *b*. ACREL *Chir.* 147 (1775). — -GÅNG. 1) (†) till 1 *e*: av mineral l. bergart bestående gång (se d. o. III 2). BERGSTRAND *Geol.* 58 (1859). 2) till 2: stenlagd gång (se d. o. III 1 *a*). *KulturbVg.* 3: 49 (1729). 3) till 2: gång (se d. o. III 1 *c*) med golv o. d. av sten l. tegel. ATTERBOM *Minn.* 193 (1817). — (2) -GÅRD. [fsv. *stengardher*] 1) (numera nästan bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) gärdsgård l. mur av sten, stengärdsgård. *VgFmT* II. 2–3: 90 (1528). *SvKulturb.* 1–2: 69 (1929). 2) stenlagd gård (se **gård**, sbst.[1] **5**). KLINT (1906). 3) jfr **gård**, sbst.[1] **6** *a* o. **-byggnad 2.** *2SthmTb.* 4: 589 (1575). — -GÄRDE. 1) [eg. bildl. anv. av **-gärde 3**] till 1: av klappersten l. rullsten bestående vall l. jordlager; numera företrädesvis (i fackspr.): stenmal (se d. o. 1 slutet). *VetAH* 1775, s. 140. *SvNat.* 1921, s. 29 (*om stenmal*). 2) till 1: stenig inhägnad mark; numera bl.: stenigt gärde (se **gärde 3**). MÖLLER (1790). ÖSTERGREN (1946; *om stenigt gärde*). 3) till 2: stengärdsgård; jfr **gärde 1.** *2RARP* 15: 455 (1747). — -GÄRDESGÅRD, se **-gärdsgård.** — (2) -GÄRDSEL l. -GÄRDSLE. (numera i sht i södra Sv.) stengärdsgård. FEILITZEN *Tjenare* 2: 8 (1891). — (2) -GÄRDSGÅRD[-20], äv. [-02], äv. -GÄRDESGÅRD[-002], äv. [-200]. gärdsgård bestående av uppstaplade o. mer

l. mindre noga till varandra inpassade stenar l. stenblock; jfr **-gård 1, -gärde 3, -gärdsel, -hag, -hage, -hägnad,** sbst., **-mur** slutet. SCHRODERUS *Dict.* 38 (c. 1635). — **-GÄRDSLE**, se **-gärdsel**. — **-GÄRS.** (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) = **berg-simpa.** *ÖfversVetAForh.* 1876, nr 3, s. 129. — **-GÖLP** $\sim$*jöl*²*p* l. **-JULP** $\sim$*jul*²*p* l. **-JULPA** $\sim$*jul*²*pa* (**-gölp** 1827 osv. **-gölpe-** i ssg 1625 osv. **-julp** 1877 osv. **-julpa** 1866 osv.) [sv. dial. *stengölp, -julp, -julpa;* jfr d. *stengylp* (jfr d. dial. *-gjælber, -gælper, -jælpa*), nor. dial. *steinjupp, -jubb;* senare leden är möjl. ombildning av den stam som föreligger i DOLP (jfr fvn. *steindelfr*, nor. dial. *steindelp, -dolp, -dupp*) o. DALPA, varvid namnet skulle syfta på fågelns sätt att, sittande på en sten, guppande l. bugande föra bakkroppen upp och ned] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) = **-skvätta 1.** LEIJONFLYCHT (1827). *1Brehm* 2: 97 (1875). Ssg (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat): **stengölpe-unge.** *NVedboDomb.* Höstt. 1625. — **-GÖLPARE** $\sim$*jöl*²*pare*, r. l. m. [senare leden är möjligen en utvidgning av **-gölp** i en icke anträffad bet.: elritsa (jfr sv. dial. (Gotl.) *steingylp*, id, ort)] (i vissa trakter) fisken Phoxinus phoxinus Lin., elritsa. *SvFiskelex.* (1955). — (1, 1 *e*) **-GÖRANDE,** p. adj. särsk. (†) om kraft o. d.: som konsoliderar mjukt sediment till bergart (diagenes). HIARNE *2Anl.* 78 (1702). HEINRICH (1828). — **-HACKA. 1)** till **1, 2:** hacka (se **hacka,** sbst.[1] 1 *a, b*) för loss- l. upptagning l. bearbetning av sten; jfr **-huggar-hacka.** *VaruhusR* 1539, s. 71 a. **2)** *arkeol.* till **2:** hacka med blad av sten (i sht med tanken riktad på bladet); jfr **-redskap 1.** COOK *3Resa* 323 (1787). *RedStHMus.* 1916, s. 24. — (2) **-HAG.** (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stengärdsgård; jfr **hag 1.** *VgFmT* I. 6–7: 37 (1755). — (2) **-HAGE.** (numera bl. i vissa trakter, särsk. Norrl.) (in)hägnad av sten, stengärdsgård. WETTERSTEN *Forssa* 31 (c. 1750). — **-HAGEL.** [fsv. *stenhaghl*] **1)** (†) till **1, 1** *f*: (nederbörd l. skur av) hagelstenar. Herren . . sloogh them nedher medh itt swårt och mechtight steenhaghel. LPETRI *Sir.* 46: 5 (1561). J heela siw daghar . . regnadhe Steen hagel. PPGOTHUS *Und.* X 7 a (1590). **2)** (numera föga br.) till **2** *i*: omgång l. skur av ss. projektiler kastade stenar. *Fréville Söderh.* 2: 52 (1776). **3)** (förr) till **2** *i*, till haubits i ä. tid: laddning bestående av (flätad korg innehållande) med beck l. kitt begjutna (mindre) stenar, spikhuvuden o. d., stenkorg (se d. o. 2); jfr **hagel,** sbst.[2] 3. JAKOBSSON *ArtillK12Tid.* 227 (1943). — (1, 2) **-HAKE.** (förr) hake (se **hake,** sbst.[2] 1) l. krok för lyftning l. vinschning av sten. *ArkliR* 1555, avd. 6. — **-HALL,** sbst.[1] [fsv. *stenhal*] **1)** (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till **1, 2,** = **hall,** sbst.[1] 1, 2. OSBECK *Lah.* 125 (1796). NILSSON *Fauna* II. 1: 254 (1835). **2)** till **2,** = **hall,** sbst.[1] 3. *RannsaknAntikv.* II. 1: 241 (1672). — (2) **-HALL,** sbst.[2] i sht *konstvet.* hall (se **hall,** sbst.[2] 3) byggd i sten. BOBERG *IllRes.* 211 (1935; *hörande till tempel*). — **-HALLON.** (numera mindre br.) växten Rubus saxatilis Lin., stenbär; frukten av denna växt. LILJEBLAD *Fl.* 202 (1798). ÖSTERGREN (1946; *om frukten*). Ssgr (numera mindre br.): **stenhallon-buske.** GOSSELMAN *BlekFl.* 89 (1865). **-ört.** NYMAN *VaxtNatH* 2: 64 (1868). — **-HAMMAR.** (†) = **hammare,** sbst.[1] 2. STIERNHIELM *EvUlf.* Gloss. 131 (1670). — (2) **-HAMMARE. 1)** hammare (se **hammare,** sbst.[2] 1) för bearbetning av sten. MÖLLER (1790). **2)** *arkeol.* hammare (se **hammare,** sbst.[2] 1) med pen av sten. WALLERIUS *Min.* 405 (1747). — **-HANDEL.** jfr **handel,** sbst.[2] 11 *b*. **1)** till **2:** handel med bruten (o. huggen) sten. STIERNMAN *Com.* 2: 266 (1640). **2)** (mera tillf.) till **3:** handel med ädla stenar. APPELBERG *Michajlovič Storf.* 106 (1934). — **-HANDLARE. 1)** till **2:** person som driver stenhandel (se d. o. 1). LIND (1749; *under* stein-händler). **2)** (numera bl. tillf.) till **3:** person som driver handel med ädla stenar. *VetAH* 1766, s. 90. — **-HAR.** (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stenig l. av sten bestående har (se **har,** sbst.[1]). *AktsamlKungsådreinst.* 129 (1681). — **-HARG,** förr äv. **-HORG. 1)** (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till **1, 2:** samling av på marken liggande stenar, stenkummel, stenröse; jfr **-härje.** ATTERBOM *LÖ* 2: 399 (1827). **2)** (arkaiserande) till **2:** (av stenkummel uppbyggt l. bestående) offeraltare av sten; jfr **harg.** HEIDENSTAM *Svensk.* 1: 197 (1908). — **-HINNA.** *bot.* rödalgen Hildenbrandia prototypus Nardo (som bildar skorpor på klippor o. stenar), havshildenbrandia. KROK o. ALMQUIST *Fl.* 2: 93 (1947). — **-HIRS.** (†) växten Lithospermum officinale Lin., stenfrö. *Linc.* (1640; *under* ægonychon). SERENIUS Iiii 4 b (1757). — (2) **-HJUL.** hjul av sten. LINNÉ *Vg.* 127 (1747). — **-HJÄRTA.** [fsv. *stenhiarta*] **1)** till **1, 1** *d δ*, bildl.: gentemot medmänniskors behov l. bekymmer l. sorger l. lidanden o. d. likgiltigt l. känslolöst l. skoningslöst l. grymt sinnelag, hjärta av sten, stenhårt l. förstenat hjärta; stundom äv. om hjärta som verkligen föreställes vara av sten; äv. metonymiskt, om person; stundom äv. i överförd anv., om egenskap l. förmåga hos ngt sakligt att bjuda obevekligt hinder l. motstånd. *Hes.* 11: 19 (*Bib.* 1541; *äv. i Bib.* 1917). The . . haffua itt sådant steenhierta, at the icke allena intet ynka sigh öffuer theres nästa, vthan ock glädias åt hans olycko. PERICI *Musæus* 5: 134 a (1582). Så hade satan . . förhärdat honom (*dvs. Judas*), at han hade lika som et steen-hierta, och et koppar-änne. SPEGEL *Pass.* 95 (c. 1680). Murarnas stenhjerta rörs ej så lätt! / Det trotsade både machiner och snille. BRAUN *Dikt.* 2: 161 (1838). HAGBERG *Shaksp.* 9: 175 (1850; *om person*). **2)** [musslan är hjärtformad] (†) till **1:** hjärtmusslan Cardium lithocardium Lin. (*T.*) Steinherz . . (*sv.*) stenhjerta, . . (*dvs.*) musla af hjerta-slägte, Cardium Lythocardium. MÖLLER 2: 994 (1785). DELEEN (1836; *under* stein). **3)** till **3:** hjärtformat smycke av slipad sten. *BouppdtVäxjö* 1869. — **-HJÄRTAD,** p. adj. [jfr **-hjärta**] (numera mindre br.) som till sinnelaget är ytterligt hård, ytterligt hårdhjärtad l. styvsint, som har ett hjärta av sten. HELSINGIUS Ff 6 a (1587). HAGBERG *Shaksp.* 11: 93 (1851). — **-HJÄRTIG.** (†) = **-hjärtad.** PHRYGIUS *Föret.* 39 (1620). — (2) **-HO.** ho (se **ho,** sbst.[1] 1) av sten; äv. bildl. *VadstATb.* 28 (1579). MARTINSON *Kap* 72 (1933; *bildl.*). — **-HOLME.** stenig l. klippig holme (se d. o. 2). BROMAN *Glys.* 3: 566 (c. 1740). — **-HOLSTER,** se **-hölster, -HOLSTRIG,** se **-hölstrig.** — (1, 2) **-HOP.** [fsv. *stenahoper*] **1)** hop l. hög av sten. *Jes.* 5: 2 (*Bib.* 1541). **2)** oeg. l. bildl., dels: ruinhög, dels liktydigt med: anhopning av stenbyggnader. Hedningar haffua . . giordt Jerusalem til en steenhoop.

Psalt. 79: 1 (öv. 1536; *äv. i Bib.* 1917). Du fremling, som här *(dvs. i London)* vilse går, / I denna stenhop, höljd af töcken. FRANZÉN *Skald.* 2: 328 (1796, 1828). — **-HORG**, se **-harg.** — **-HUGGA.** 1) *skogsv.* till **1:** (oavsiktligt) hugga (yxa o. d.) i sten o. därigm förstöra skärpan l. skada eggen. *Han råkade stenhugga yxan två gånger.* 2) [jfr uttr. *hugga i sten*] till 1 *d* ζ, skämts. o. ordlekande: taga miste, "hugga i sten". "Nu stenhögg du!" – sa' Smör-Per. SCHULTZ *Ordstaf* 31 (c. 1865). — **-HUGGARE.** [fsv. *stenhuggare*] J .. *(stenhuset)* haffde fordom setet philip-p*(us)* stenhugge*(re)*. OPETRI *Tb.* 42 (1524). 1) (†) till 1 *d* ζ, skämts., om person som "hugger i sten". *SöndN* 1863, nr 31, s. 3. *Dars.* 1866, nr 31, s. 4. 2) till **1, 2:** arbetare (som bryter loss sten) i stenbrott, stenbrottsarbetare; jfr **-arbetare, -industri-arbetare.** *VarRerV* 14 (1538). *G1R* 25: 179 (1555). 3) till **2:** hantverkare som (gm huggande l. filande l. polerande o. d.) bearbetar l. formar sten; äv. i överförd anv., om maskin som bearbetar osv. sten; jfr **-arbetare, -industri-arbetare.** *SthmSkotteb.* 3: 193 (1521). En godh steenhuggare som kan hugga byssosteen til. *G1R* 8: 66 (1532). *TT* 1877, s. 231 (*om maskin*). jfr **slotts-stenhuggare.** 4) till **2:** hantverkare l. konstnär som utför konstnärlig bearbetning l. formning av sten; jfr **-gravör** o. **bildhuggare.** 1588 erhöll "Mårten Petters stenhugger" 9 daler för "rosmentet i Slotzkyrckan". *SthmSlH* 1: 193 (*cit. fr.* 1588). jfr **slotts-stenhuggare.** Ssgr (i allm. till **-huggare 2—4**): **stenhuggar-**, äv. **-huggare-arbete.** jfr **sten-arbete 1.** *HB* 2: 221 (1588). LIND (1749; *under* einlegen; *konkret*). **-bod.** jfr **bod,** sbst.[1] **1, 2.** *BoupptSthm* 1686, s. 454 a. **-borr.** jfr **borr,** sbst.[1] **1.** LIND (1749; *under* stein-meissel). **-gesäll.** till **-huggare 3** o. **4;** jfr **gesäll 2.** *BoupptSthm* 1670, s. 1438. **-gesällskap.** (i sht förr) till **-huggare 3** o. **4;** jfr **gesällskap 2.** *MeddNordM* 1901, s. 294. **-hacka.** jfr **sten-hacka 1.** RINMAN 2: 459 (1789). **-hantverk.** till **-huggare 3** o. **4;** jfr **hantverk 1.** *GenM-Rulla* 8/10 1711. **-järn.** jfr **järn 5** *b* o. **sten-mejsel 2.** *TullbSthm* 9/5 1571. **-klubba.** jfr **klubba,** sbst. **1.** LIND (1749; *under* knüpffel). **-konst.** till **-huggare 3** o. **4;** jfr **konst 3** *e* o. **4;** äv. (numera bl. skämts.) om bildhuggarkonst. SERENIUS (1734; *under* mistery). LUNDGREN *MålAnt.* 3: 168 (1873; *om bildhuggarkonst*). **-lunga.** *med.* = **stendamms-lunga.** WERNSTEDT (1935). **-lärling.** till **-huggare 3** o. **4;** jfr **lärling 1.** *SvLitTidn.* 1814, Bih. sp. 38. **-märke.** till **-huggare 3** o. **4:** stenhuggares märke (se **märke,** sbst.[1] **2** *b*). BRUNIUS *SkK* 31 (1850). **-mästare.** till **-huggare 3** o. **4;** jfr **mästare 10.** *TT* 1880, s. 149. **-slev.** (†) till **-huggare 3** o. **4:** murslev; (slevliknande) skavjärn för stenbearbetning. *(Sv.)* Stenhuggarslef .. *(fr.)* Truelle. Ripe. NORDFORSS (1805). **-slägga.** ÖSTERGREN (1946). **-stuga.** (numera bl. tillf.) *VaruhusR* 1541. **-verkstad.** till **-huggare 3** o. **4.** CARLBERG *SthmArchitCont.* F 3 b (1740). **-ålderman.** (förr) till **-huggare 3** o. **4:** ålderman för stenhuggarnas skrå (se **skrå,** sbst.[2] **2** *a*). *BouppSthm* 1677, s. 25 a. **-ämbete.** (förr) till **-huggare 3** o. **4:** stenhuggares skrå (se **skrå,** sbst.[2] **2** *a*). *MeddNordM 1898*, s. 84 (1726). — (2) **-HUGGERI**[1004] l. [0104], äv. [3-002]. [jfr **-huggare**] 1) verksamheten att (gm huggande) bryta l. bearbeta l. forma sten (i sht yrkesmässigt bedriven sådan verksamhet), stenhuggning (se d. o. 2), stenhuggares (se **-huggare** 2—4), förr äv. bildhuggares verksamhet; stenhuggares osv. yrke l. hantverk; konsten att bedriva verksamhet ss. stenhuggare osv.; äv. konkret, om resultat l. alster av sådan verksamhet; jfr **-brott 3, -brytning 2, -huggning 2.** Stenhuggeriet skal blifwa et Embete med Laga Ordning och Skrå omfattadt. STIERNMAN *Com.* 2: 269 (1640). Stenhuggeriet, siöfogelfänget och hafs-fisket, tyckes .. fordra sine egne särskilte idkare. GADD *Landtsk.* 1: 154 (1773). Vår stora och vidtberömda artist uti stenhuggeri, professor Sergel. TERSMEDEN *Mem.* 5: 210 (c. 1790). Stenhuggeri .. *(dvs.)* Gröfre stenarters bearbetning till byggnadsbehof, vaser, kokkärl, bildstoder, m. m. DALIN (1854). Tessin *(d. y.)* satte kraftiga språng på kornischer och listverk för att skydda sin mur; de bekläddes med stenhuggeri. JOSEPHSON *Tessin* 2: 47 (1931). 2) plats l. verkstad o. d. för bedrivande av stenhuggeri (i bet. 1); förr äv. om bildhuggares ateljé. FERRNER *ResEur.* 267 (1760). NORDFORSS (1805; *om bildhuggares ateljé*). Ssgr: **stenhuggeri-arbetare.** till **-huggeri 1** o. **2.** *SvT* 1852, nr 20, s. 3. **-arbete.** till **-huggeri 1,** abstr. o. konkret. EICHHORN *Stud.* 1: 131 (1869). Stenhuggeriarbeten, oslipade, ohyflade. *SFS* 1906, nr 48, s. 34. **-etablissemang.** till **-huggeri 1.** *SydsvD* 1870, nr 1, s. 4. **-firma.** till **-huggeri 1.** *GHT* 1895, nr 232 B, s. 4. **-rörelse.** till **-huggeri 1.** *BtRiksdP* 1890, Saml. 1. I. 2: nr 40, s. 3. — (2) **-HUGGJÄRN**[-02] l. [-20]. stenmejsel (se d. o. 2). *LandtmFörordn.* 10 (1696). — **-HUGGNING.** 1) till **1:** handlingen att stenhugga (se **-hugga 1**) l. förhållandet att ha stenhuggit yxa o. d. *Alm(Ld)* 1781, s. 40. 2) till **2:** stenhuggeri (se d. o. 1), stenhuggares (se d. o. 2—4), förr äv. bildhuggares verksamhet; stenhuggares osv. yrke l. hantverk; äv. närmande sig bet.: sätt att utföra stenhuggning (i ovan angiven bet.), utförande; i sht förr äv. konkret, om resultat l. alster av sådan verksamhet. CARLBERG *SthmArchitCont.* F 3 a (1740). Stenhuggaren Stenhammar, som ifrån det han warit 16 årig, hållit sig wid stenhuggningen, sågs ännu wid 82 året i god vigeur. LINNÉ *Vg.* 35 (1747). De gamlas stenhuggningar, målningar och mynt. BÆLTER *JesuH* 6: 476 (1760). Främlingen stannar .. *(vid bildverket)* .. blott för att öfverväga om stenhuggningen svarar mot mästarens rykte. ATTERBOM *Minn.* 221 (1817). 3) (†) till **2,** om ställe där (brytning o.) huggning av sten utförs, stenbrott; jfr **-huggeri 2.** WOLLIMHAUS *Ind.* (1652). LAGERBRING *Hist-Lit.* 302 (1748). Ssgr (till **-huggning 2**): **stenhuggnings-maskin.** *JournManuf.* 3: 176 (1833). **-teckning.** (†) om linje l. markering efter vilken tillhuggning av sten göres. NORDFORSS (1805). — **-HUMLA.** [insekten lägger sitt bo i stenhögar o. d.] *entomol.* humlan Bombus lapidarius Lin. LINNÉ *Fauna* nr 1015 (1746). — **-HUS.** [fsv. *stenhus*] 1) (†) till **1** *f*, hos skaldjur o. d.: skal (se **skal,** sbst.[1] **1** *a*). *(Vissa)* Skalkräk lefva särskildt, at befästa sig innom egna stenhus. LINNÉ *Mus-Reg.* V (1754). *VetAH* 1759, s. 142 (*hos mussla*). 2) till **2:** hus av sten, tegel l. dyl., stenbyggnad; äv. med inbegrepp av tomt på vilken huset står, fastighet; förr äv. i fråga om allmänna utskylder, om fastighet i stad ss. kameral enhet. *SthmSkotteb.* 3: 170 (1521). Vij haffve .. uplatid honum och hans efftterkommende erffvinger till evärdelige äghe ett stenhuss med thet gårdzrum ther under tilförende varit haffver.

G1R 24: 42 (1553). Åhrligen *(skall)* utgiffves aff alle stenhusz i Stocholms stadh .. aff hvart hundrede march värde enn halff march ortiger. *Dars.* 27: 87 (1557). Huset .. war et stenhus af tegel. SAHLSTEDT *TuppSag.* 23 (1759). jfr **hörn-stenhus.** särsk. *a)* i fråga om ä. förh., om huvudbyggnad hörande till slott, säteri o. d. *G1R* 26: 175 (1556). *b)* i vissa mer l. mindre bildl. anv. *α)* i ordspr. Han haar en heet Maga, han smälter Steenhws .. *(dvs.)* Han är en slösare. GRUBB 300 (1665). *β)* (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) betecknande ngt som uppfattas ss. ett hinder omöjligt att rubba l. flytta; förr äv. hyperboliskt, i det negerade uttr. *det är intet stenhus*, dels om ngt som inte anses tyngre än att det går att rubba, dels, bildl., om förlust: den är mindre betydande, den är överkomlig. Det är intet stenhus. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). HÖGBERG *Jim* 69 (1909). Ssgr (till -**hus** 2): **stenhus-byggande,** n. SELLING *SvHerrg.* 99 (1937). **-byggnad.** CRONSTEDT *PVetA* 1741, s. 6. 1) (numera föga br.) i fråga om stenhus: byggande, byggnadsarbete, byggnadsverksamhet. *PH* 6: 4547 (1757). *LBA* 19–20: 127 (1799). 2) (numera bl. mera tillf.) stenbyggnad (se d. o. 2). *PT* 1758, nr 50, s. 4. **-byggning.** (numera föga br.) = **-byggnad 1.** *Fatab.* 1933, s. 77 *(i handl. fr.* 1632). **-grund.** jfr **grund,** sbst.[1] III 1. SCHÜCK *VittA* 1: 226 *(i handl. fr.* 1670). **-rum.** (numera bl. i skildring av ä. förh.) rum i stenhus. *IT* 1791, nr 64, s. 3. **-vägg.** [fsv. *stenhusväg*] jfr **sten-vägg 2.** BESKOW *Bruksherrg.* 69 *(i handl. fr.* 1742). — (2) -HUV. (†) om gravsten, liknande lock på likkista; jfr **huv,** sbst.[1] **1.** SCHÜCK *VittA* 2: 399 *(i handl. fr.* 1681). — (2) -HUVUD. jfr **huvud 1.** MÖLLER 1: 205 (1755). — -HYLSTER, se **-holster.** — (2) -HYVEL. [jfr **-hyvelmaskin**] hyvel(maskin) för stenbearbetning. *SFS* 1893, nr 101, s. 3. — (2) -HYVELMASKIN[-0002]. jfr **-hyvel.** *TT* 1877, s. 231. — (2) -HYVLARE. jfr **hyvlare 1** o. **-industri-arbetare.** *YrkesförtArbFörmedl.* 54 (1936). — -HÅL. 1) (†) till 1, = **-håla;** jfr **hål,** sbst. **2.** RUDBECK *Atl.* 2: 330 (1689). 2) (mera tillf.) till 2, om rököppning i skorsten o. d. FOGELSTRÖM *DrömStad.* 255 (1960). 3) *urmak.* till 3 slutet, i urverk: ss. fäste för sten borrat hål. BERGQVIST o. HELLBERG *Horrmann* 50 (1881). — -HÅLA. [fsv. *stenhula*] i stenig l. klippig mark befintlig håla (se d. o. 2). EKMAN *NorrlJakt* 64 (1910). — -HÅRD. [fsv. *stenhardher*] hård som sten. 1) i eg. anv., motsv. **hård 1;** äv. i utvidgad anv., om beskaffenhet o. d.: kännetecknande för ngt som är stenhårt. *Linc.* (1640; *under* lapidesco). Stenhård konsistens. *LAHT* 1912, s. 93. 2) bildl. *a)* motsv. **hård 2;** särsk. *α)* motsv. **hård 2** *d*, om framställningssätt o. d. AGARDH *Bot.* 1: 82 (1830). *β)* motsv. **hård 2** *e*. SPEGEL *Pass.* 102 (c. 1680; *om syndare*). Stenhård ståndaktighet. *Posten* 1768, s. 316. *b)* motsv. **hård 4.** STIERNSTOLPE *Wieland Ob.* 35 (1816). *c)* (numera bl. ngt vard.) till 1, 11, motsv. **hård 7, 9.** TIGERSCHIÖLD *Dikt.* 1: 67 (1888; *om moda*). Jag .. sof hela natten så stenhårdt, att *(osv.)*. JENSEN *SerbMonten.* 192 (1891). Stenhård rekordsatsning. *SvD* 21/7 1974, s. 17. *d)* motsv. **hård 8** *a*; äv. om persons hjärta o. d. LPETRI *Sir.* E 3 b (1561; *om hjärta*). HAGBERG *Shaksp.* 5: 168 (1848). — -HÅRDAD, p. adj. [jfr **-hård**] (†) bragt l. härdad till stens hårdhet; jfr **-härda 1.** WALLERIUS *Min.* 332 (1747). — -HÅRDHET[-02] l. [-20]. [delvis till **-hård**| 1) egenskapen l. förhållandet att vara stenhård (se d. o. 1). *VetAH* 1740, s. 205 *(hos ett slags kalk)*. 2) egenskapen l. förhållandet att vara stenhård (se d. o. 2, särsk. 2 *a*). NORDBERG *C12* 2: 25 (1740; *hos person*). 3) (i fackspr.) i fråga om bearbetning: stens (grad av) hårdhet. *TNCPubl.* 29: 21 (1958). — -HÅRDNA. [delvis till **-hård**] (†) om lera, murbruk o. d.: stelna o. därvid bli hård som sten. LUND *SvarVetA* 27 (1766). GUNDBERG *Tegel* 1 (1860). — -HÅRDNAD. (†) förhållandet att vara l. ha blivit l. bli hård som sten. TILAS *PVetA* 1742, s. 6. *JournManuf.* 1: 32 (1825). — -HÅRDNING. (†) konkret: (av ett flertal olika, sammangyttrade jord- l. bergarter bestående) massa som hårdnat till sten l. stenliknande beskaffenhet l. formation därav; äv. om sådan formation av säregen form l. säreget utseende. TILAS *PVetA* 1742, s. 24. *SvLitTidn.* 1820, sp. 19 *(i pl., om stalaktiter)*. — (2) -HÄGNAD, r. l. m. l. f. jfr **hägnad 1** *b* o. **-gärdsgård.** KALM *Resa* 3: 496 (1761). — (2) -HÄGNAD, p. adj. försedd med l. kantad av stengärdsgård(ar). *VetAH* 1757, s. 294 *(om väg)*. — -HÄLL. [fsv. *stenhal*] 1) till 1, = **häll,** sbst.[2] 1; jfr **-hälla 1.** LIND (1738; *under* stein-klippe). 2) till 2 *b*: häll (se **häll,** sbst.[2] 3) av sten; jfr **-hälla 2.** VERELIUS *Gothr.* 275 (1664). — -HÄLLA, förr äv. -HÄLLE. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) 1) till 1, = **häll,** sbst.[2] **1;** jfr **-häll 1.** LIND (1749; *under* stein-klippe). 2) till 2, = **häll,** sbst.[2] **3;** jfr **-häll 2.** SCHERPING *Cober* 2: 384 (1737). — (2) -HÄRD. jfr **härd,** sbst.[1] **2.** *PoetK* 1814, 2: 136. — -HÄRDA, v. **-ning.** 1) (†) till 1, 1 *e*: göra hård som sten l. berg; i pass. äv. närmande sig deponentiell anv.; särsk. ss. vbalsbst. *-ning*, konkret(are), i ä. vetenskaplig systematik, ss. sammanfattande beteckning för vissa uppställda typer av fossil o. sediment (jfr **-avel, -gyckel, -gyttring 1** o. **-vandla** *c*); jfr **härda 1.** LINNÉ *FörelDjurr.* 181 (1751). Stenhärdningar, hwarmed förstås Stengyttringar, Sten-wandlingar, Sten-gyckel och Sten-afwel. TESSIN *Bref* 2: 286 (1755). Huru Naturen i sitt okonstlade tilstånd, sten-härdar desse jordarter *(dvs. kalk och lera)*, det bör först granskas, förrän man genom konst kan eftergöra det. *VetAH* 1770, s. 190. *(Förstening sker bl. a.)* Då af en del Insecter och deras Larver samt Zoophyter med det mucilagineusa och Gelatineusa ämnet de hysa, jord och sandkorn ihophäftas och stenhärdas. *Därs.* 1787, s. 99. LINDFORS (1824; *ss. vbalsbst.*). 2) (i fackspr.) till 2: (gm bränning, behandling med kemikalier o. d.) göra hård som sten; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkret, om resultat av sådan verksamhet. Hvad artificiele stenhärdningar af Lera angår, så äro Urner i Ätte-backar de äldsta här i Norden. *VetAH* 1770, s. 196. Kalken blifver .. det förnämsta grundämne för .. Cement eller murbruk, allenast man finner någon tilsats, som befordrar snällare sten-härdning och torkning *(än sand)*. *Därs.* 1773, s. 98. En af svafvel-syra stenhärdad lera. *Därs.* 1802, s. 106. — (2) -HÄRDNINGSMEDEL[-0020]. (numera mindre br.) i fråga om (ömtålig) yta av kalksten, sandsten o. d.: medel (se **medel,** sbst. **13** *b β*) för härdning (se **härda 1** *d*) av sten. *2NF* (1917). *Ekbohrn* (1936). — -HÄRJE l. -HÖRJE, r. l. m.; pl. **-ar** *(VDAkt.* 1744, nr 294). (**-härjar,** pl. 1744. **-hörje** 1689) [jfr sv. dial. *stenhärje;* senare leden avledn. av **harg;** jfr **-hörje** (se sp. H 2383)]

(†) = -**harg 1.** *VDAkt.* 1689, nr 588. *Därs.* 1744, nr 294. — (1, 2) -HÄVARE. (i sht förr) med hävarm o. vinsch försedd mekanisk anordning för uppbrytning l. flyttning av stenar l. stenblock; jfr **hävare 2.** GADD *Landtsk.* 2: 43 (1775). — -HÖG. [fsv. *stena högher*] 1) till 1; jfr **hög**, sbst.[1] 2. *CivInstr.* 273 (1688). 2) till 2; jfr **hög**, sbst.[1] 2. FORSIUS *Phys.* 247 (1611). — -HÖLSTER, äv. -HOLSTER, -HYLSTER. (numera bl. i Finl., i vissa trakter, bygdemålsfärgat) = **hölster**, sbst.[1] 4. *VetAH* 1758, s. 111 (: stenholster, *pl.*). — -HÖLSTRIG, äv. -HOLSTRIG. [jfr -**hölster**] (numera bl. i Finl., i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om mark l. jordlager: som till övervägande del består av sten; särsk.: som till 3/4 består av sten; jfr -**bunden 1.** GADD *Landtsk.* 2: 132 (1775: stenhålstrig). *(Om mark bör nyttjas uttrycken)* Stenbunden då ½:ten och Stenhöllstrig då ¾:delen af .. *(jordlagret)* består af sten. *SPF* 1840, s. 28. GROTENFELT *JordbrMet.* 193 (1899). — -HÖNA. [fågeln förekommer i bergstrakter] *zool.* fasanfågeln Alectoris graeca Meisner; äv. om A. petrosa petrosa Gmel. *1Brehm* 2: 380 (1875). *FoFl.* 1910, s. 229 (*om A. petrosa petrosa*). — -HÖNSSLÄKTE(T)$^{-020}$. [jfr -**höna**] *zool.* fågelsläktet Alectoris Kaup (av underfamiljen fasanfåglar). *NF* (1891). — -HÖRJE, se -**härje**. — -HÖVER ~*hø²ver*, m. (*NorrlS* 1—6: 96 (1798)) l. n. (*ArkNorrlHembygdsf.* 1921, s. 42); pl. (ss. m.) -**hövrar** (*NorrlS* 1–6: 96 (1798)). [sv. dial. *stenhöver* (med dunkelt ö-ljud), senare leden möjl. bildad till l. på annat sätt besläktad med det ord som föreligger i nor. dial. *hov*, n., liten hög, sannol. etymologiskt identiskt med **hov**, sbst.[3]] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stenhölster. *NorrlS* 1–6: 96 (1798). — (2) -INDUSTRI. industri (se d. o. 3) som utför brytning o. bearbetning av sten l. bergart l. mineral (i sht för hus- l. vägbyggnad); jfr -**brott 2**, -**bruk 2**, -**huggeri 2.** *TT* 1871, s. 75. Ssgr: **stenindustri-arbetare.** arbetare i stenindustri; jfr **stenbrotts-arbetare**, **sten-brytare 2**, -**huggare 2, 3**, -**hyvlare.** *YrkesförtArbFörmedl.* 13 (1936). -**geologi.** geologi med uppgift att klarlägga förutsättningarna för industriellt utnyttjande av bergarter. *SFS* 1921, s. 2203. — (2) -INDUSTRIELL. [jfr -**industri**] som rör l. hänför sig till l. utgår från stenindustri, stenindustris, stenindustri-; som utgörs av l. består l. ingår i stenindustri; äv. ss. adv.: vad gäller l. rör stenindustri. För stenindustrielt ändamål. *TT* 1897, Allm. s. 37. Stenindustriella företag. *2NF* 16: 1388 (1912). Stenindustriellt sett. *SvIndustri* 244 (1935). — -INKÖP^{-02} l. $^{-20}$. jfr **inköp 1.** 1) till 2. Steninköp. ÖSTERGREN (1946). 2) till 3. JAHNSSON *GuldsmBer.* 40 (1941). Ssg (till -**inköp 1**): **steninköps-kommitté.** Statens steninköpskommitté. *UNT* 1/4 1932, s. 3. — (2) -INLÄGGNING. mosaik. WRANGEL *Konststil.* 12 (1897). — (2) -INSKRIFT^{-02} l. $^{-20}$. jfr **inskrift 1.** ATTERBOM *Minn.* 443 (1818). Ssg: **steninskrifts-läsare.** CSAVE (1852) i *MolbechBrevveksl.* 3: 110. — -INSTRUMENT. 1) (†) till 2: (från stenåldern härrörande) redskap av sten; jfr **instrument 1.** *Iduna* 6: 63 (1816). NILSSON *Ur.* I. 1: 3 (1838). 2) (†) till 2, 3, om instrument (se d. o. 1 *b*) för tandfyllning med spets l. blad av sten. LENHARDTSON *Tandl.* 133 (1897). 3) *kir.* till 6 *b*: instrument (se d. o. 1 *b*) för borttagande av njursten o. d.; jfr -**tång**, sbst.[1] 2. MEYERSON *SerafimInstr.* 88 (*i handl. fr.* 1756).

Därs. 16 (1952). — -IS. (i fackspr.) i arktiska delar av Asien o. Nordamerika förekommande kompakt landis innehållande lager l. skikt av slam o. täckt av grus l. sand l. torv. *AB* 1898, nr 275 A, s. 3. — -JORD. (numera bl. tillf.) jord kännetecknad av starkt inslag av sten, stenig jord. SCHULTZE *Ordb.* 2085 (c. 1755). — -JULP, -JULPA, se -**gölp.** — (2 *d*) -JUNGFRU. jfr **jungfru 8 c** o. -**docka 1**, -**stamp.** FRÖDING *Eftersk.* 2: 29 (1893, 1910). — (2) -JÄRN. (numera föga br.) järn (se d. o. 5 *b*) för brytning l. bearbetning av sten; jfr -**knoster.** Steenjernn. HOLMKVIST *Gruvspr.* 74 (*i handl. fr.* 1539). LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 36 (1955). — -JÄTTE. i bildl. l. överförd anv., om ngt jättelikt bestående av sten. 1) (numera bl. mera tillf.) till 1: rauk (se **rauk**, sbst.[2]). LINNÉ *Gothl.* 218 (1745). 2) (tillf.) till 2, om stor stad med hus o. gator av sten. *TurÅ* 1952, s. 300. — -JÄTTER. (i sht i Smål. l. i fråga om småländska förh.) = **jätter.** CRÆLIUS *TunaL* 277 (1774). — (1 *e*) -KABINETT. jfr **kabinett I 2** o. -**samling 1** slutet. *MennanderBr.* 2: 104 (1765). — -KACKEN, sg. best. *folklor.* = -**datt.** TILLHAGEN o. DENCKER *SvFolklek.* 1: 188 (1949; *från Värml.*). — (2 *b*) -KAJ. jfr **kaj 1** o. -**byggnad 2.** PALMBLAD *Palæst.* 299 (1823). — -KAKA, se d. o. — (2) -KAKELUGN. (†) kakelugn. LINNÉ *Sk.* 386 (1751). — (2 *f*) -KALENDARIUM. (förr) = -**kalender.** BJÖRNSTÅHL *Resa* 1: 384 (1772). — (2 *f*) -KALENDER. (förr) i sten inristad kalender (se **kalender**, sbst.[2] 1). NILSSON *FestdVard.* 205 (1925). — -KALK. osläckt kalk (se **kalk**, sbst.[2] 2). SERENIUS *EngÅkerm.* 170 (1727). *FinSvStorordb.* 247 (1968). — -KALL. 1) till 1: kall som sten l. kall av sten; äv. bildl. Stenkalla blickar. SÄTHERBERG *Dikt.* 1: 225 (1854, 1862). En stenkall förstuga. OLSSON *3Hap.* 170 (1967). 2) (ngt vard.) till 1, 11, om sakkunskap: ytterst (kylig o.) behärskad. *RöstRadioTV* 1961, nr 29, s. 47. — (2 *s*) -KALLSKÅL. [elliptiskt för -**kallskålsskål**] (†) = -**kallskålsskål.** *BoupptSthm* 20/2 1655. — (2 *s*) -KALLSKÅLSSKÅL. för servering av kallskål avsedd skål av stengods, förr äv. av sten l. av annat keramiskt gods. *BoupptSthm* 1689, s. 1050 b. — (1, 2) -KALM. [sv. dial. *stenkalm*] stenröse; numera bl. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat): gravröse; jfr **kalm**, sbst.[1] *NVexjöBl.* 25/8 1848, s. 2. *2SvUppslB* 24: 1215 (1952; *om gravröse*). — -KALVLORT. (†) i överförd anv., i pl., = -**bär 1.** RUDBECK *HortBot.* 102 (1685). — (2) -KAMMARE. 1) *arkeol.* om (det med väggar, golv o. tak i sten byggda) gravrummet i megalitgrav; jfr **kammare**, sbst.[2] 4. *2VittAH* 30: 5 (1885). 2) kammare (se **kammare**, sbst.[2] 2 *a* o. c) uppförd av sten l. tegel l. dyl. GYLLENIUS *Diar.* 181 (c. 1670; *om boningsrum*). Ssgr (till -**kammare 1**; *arkeol.*): **stenkammar-grav.** med stenkammare försedd grav utgörande dös (se **dös**, sbst.[1] c) l. gånggrift l. hällkista, megalitgrav; i sht i pl. ALMGREN *Fornl.* 18 (1904). -**kultur.** *SvGeogrÅb.* 1949, s. 311. — -KANAL. 1) (i fackspr.) till 2: av sten byggd kanal (se d. o. 1). *KommentSvFarm.* 1131 (1905). 2) (i sht i fackspr.) till 2: stenlagd kanal (se d. o. 2). HEDIN *GmKhor.* 59 (1892). 3) *zool.* till 6 *b*, hos tagghuding: (ofta förkalkad) kanal (se d. o. 1 *a*) förbindande vattenkärlsystemets ringkanal med kroppsytan genom en med fina hål genomborrad platta (madreporplatta). LOVÉN *ÅrsbVetA* 1840—42, s. 288. — (2 *s*) -KANNA.

(sten- 1673 osv. stena- 1550) kanna av stengods, förr äv. av annat keramiskt gods. *GripshR* 1550. — (2 *i*) -KANONAD. (förr) om kanonad (se d. o. 1) varvid projektiler av sten avlossas. TILAS *Ant.* 1: 59 (1765). — -KANT. 1) till 1, 2: kant på sten. *IllSvOrdb.* (1955). 2) till 2: kant bestående av sten. WRANGEL *Barnd.* 292 (1924). — (2) -KANTAD, p. adj. försedd med kant l. kantad av sten(ar). GRIPENBERG *Powell SällsHemv.* 138 (1930). — (2) -KAR. [fsv. *stenkar*] 1) (i sht i fackspr.) stenkista. *a)* motsv. **-kista 2** *a*; jfr **kar,** sbst.[1] 3 *a*. *NoraskogArk.* 4: 74 (*i handl. fr.* 1677; *om dammkista*). *b) fisk.* motsv. **-kista 2** *b*; jfr **kar,** sbst.[1] 3 *b*. *NorrlS* 10: 81 (1640). 2) kärl l. ho l. tråg o. d. av sten, tegel l. dyl.; jfr **kar,** sbst.[1] 1. *2Mos.* 7: 19 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* stenkärl). 3) kar (se **kar,** sbst.[1] 2) av sten, tegel, cement l. dyl. Murade Stenkar. ALSTRÖMER *PVetA* 1770, s. 39. 4) (numera bl. i skildring av ä. förh.) i kvarnverk: av sten, tegel l. dyl. uppförd överbyggnad som omger kvarnstenarna; jfr **kar,** sbst.[1] 3 *d*. NORDSTRÖM o. DAHLANDER *ÖrebroSl.* 45 (*cit. fr.* 1586). AUERBACH (1913). 5) brunnskar av sten, cement l. dyl.; jfr **kar,** sbst.[1] 4 *b*. BRUNIUS *SkK* 61 (1850). 6) (†) av sten, tegel l. dyl. uppförd (stenkistliknande) anordning för inramning l. förankring av ngt; jfr **kar,** sbst.[1] 4 *a*. *VRP* 1639, s. 789 (*om öppning i gårdsgård*). TIDÉN *BeskrWen.* 29/4 1769 (*ss. sjömärke*). — -KASSE, sbst.[1], l. -KASSA. (†) om kasse (se **kasse,** sbst.[3] 1 slutet) med sten(ar) i. På andra Bröllopsdagen, när ungdomen börja fiasa och fiålla med the så nämda Stenkaszar. BROMAN *Glys.* 1: 848 (1746). *Dars.* 3: 847 (1747). — -KASSE, sbst.[2] (†) berghös, bergknalle (se d. o. 2); jfr **kasse,** sbst.[4] 1. SCHULTZE *Ordb.* 4984 (*c* 1755). — -KAST. (sten- 1526 osv. stens- 1639—1749) [fsv. *stenkast*] 1) [delvis möjl. överförd anv. av 2] till 1, 2 *i*: konkret, om sten(ar) som (av explosion l. naturkraft) kasta(t)s. *a)* (†) om flyttblock; jfr **-kastning 2, geschibe** o. **jätte-kast 1.** GADD *Landtsk.* 2: 246 (1775). *VetAH* 1795, s. 168. *b)* (i fackspr.) sammanfattande, om stenar som vid sprängning kastas onormalt mycket längre än övrigt lossprängt berg. *TNCPubl.* 73: 158 (1979). 2) till 2 *i*, motsv. **kast,** sbst.[4] **I 1:** stenkastning (se d. o. 3); förr äv. konkret: sten som kasta(t)s. *BtÅboH* I. 8: 84 (1636). Katten .. träffades rätt hårdt af ett stenkast. WALLENGREN *EnHvarProf.* 11 (1894). särsk. (i fråga om ä. förh.) motsv. **kast,** sbst.[4] **I 1** *a β*, om slungande av sten medelst kastmaskin o. d.; jfr **-kastning 3** slutet. *KKD* 11: 137 (1710). 3) [jfr 2] ss. måttsord, betecknande en sträcka motsv. så långt en ordinärt utrustad person orkar kasta en sten (vanl. uppfattat ss. varierande mellan 30 o. 75 m); äv. förbleknat l. bildl.; jfr **käpp-kast** o. **pil-kast 2.** *Luk.* 22: 41 (*NT* 1526). Ett stenkast bred och några stenkast lång. *SvBotT* 1925, s. 440. Han satte aldrig sin fot i kyrkan fast han bodde bara ett stenkast därifrån. NILSSON *HistFars* 196 (1940). Ett stenkast från de vuxnas värld härskade drömmens och sagans magiska rike. OLSSON *Fröding* 109 (1950). *2SvUpplB* (1953). Ssgr: **sten-kast-håll.** till **-kast 2,** = **sten-kast 3.** KULLBERG *Ariosto* 1: 46 (1865). **-maskin.** (förr) till **-kast 2** slutet. *2VittAH* 20: 95 (1849, 1852). **-mörsare.** (förr) till **-kast 2** slutet; jfr **mörsare 2.** *KrigVAH* 1827, s. 163. — (2 *i*) -KASTA. [jfr **-kastning**] (numera bl. mera tillf.) kasta sten på (ngt l. ngn); äv. utan obj.; förr äv. med bestämning styrd av prep. *på*, betecknande det resp. den som utsätts för stenkastningen; äv. bildl. *AnderssonBrevvaxl.* 2: 70 (1848: på). Dåre stenkastar slottet i Kristiania. *Upsala* 1913, nr 202, s. 6. TÖRNBLOM *Svartb.* 89 (1914; *utan obj.*). VALLGREN *Guldrand.* 91 (1920; *bildl.*). — (2 *i*) -KASTANDE, n. stenkastning; särsk. (förr) motsv. **kasta,** v. **I 1** *d*: slungande av sten medelst kastmaskin o. d. BRAHE *Oec.* 14 (*c.* 1580; *uppl. 1971*). En mörsare sprang .. af det stadiga steenkastandet wij giorde. *KKD* 1: 76 (*c.* 1710). — (2 *i*) -KASTANDE, p. adj. motsv. **kasta,** v. **I 1:** som kastar sten. *UNT* 2/11 1938, s. 1. särsk. (förr) motsv. **kasta,** v. **I 1** *d*, om kastmaskin o. d. HOLMBERG *Artill.* 3: 173 (1883). — (2, 2 *i*) -KASTARE. 1) motsv. **kasta,** v. **I 1:** person som kastar sten. NORDFORSS (1805). 2) (förr) kastmaskin (se d. o. 1 *a* o. *b*); jfr **-bössa 1, ballist, katapult 1, onager 3** o. **skorpion 4** *d*. *1VittAH* 1: 165 (1755). 3) (förr) byggnadsarbetare med uppgift att vid grundläggningsarbeten uppkasta sten till grundvalar o. d.; jfr **kasta,** v. **II 3.** *PT* 1900, nr 148, s. 3. — -KASTNING. 1) (†) till 1, motsv. **kasta,** v. **I 3,** hos vulkan: utspyende av stenar. BERGMAN *Jordkl.* 331 (1766). *MoB* 5: 131 (1784). 2) [delvis möjl. överförd anv. av 3] (†) till 1, 2 *i*, motsv. **kasta,** v. **I 1,** konkret: flyttblock; anträffat bl. i pl.; jfr **-kast 1** *a*, **geschibe** o. **jätte-kast 1.** WALLERIUS *Min.* 41 (1747). *QLm.* 3: 47 (1833). 3) till 2 *i*: kastning (se d. o. 1) av sten(ar); företrädesvis om kastning (se d. o. 1 *a*) av projektil(er); äv. bildl.; jfr **-kast 2.** DALIN *Hist.* III. 1: 124 (1761). STRINDBERG *Brev* 1: 27 (1870; *bildl.*). Stenkastningen över liket (*i förhistoriskt gravskick*) synes ha varit ett av medlen att hämma .. fruktan (*för gengångare*). *SvFolket* 1: 71 (1938). särsk. (förr) motsv. **kasta,** v. **I 1** *d*: slungande av sten medelst kastmaskin o. d.; jfr **-kast 2** slutet. TÖRNGREN *Artill.* 3: 2 (1795). 4) (föga br.) till 2, motsv. **kasta,** v. **II 3,** konkret: av lösa obearbetade stenar l. stenblock bestående uppkastad fyllning i vall, vågbrytare l. dyl. *VagVattenbK 1851–1901* 147 (1904). Ssgr: **sten-kastnings-maskin.** (förr) till **-kastning 3** slutet, = **sten-kastare 2.** FRYXELL *Ber.* 2: 89 (1826). **-tåg.** till **-kastning 3.** *SvH* IX. 2: 31 (1908; *om folkhop*). — (2) -KAVLE l. -KAVEL, förr äv. -KAVLA. (i sht förr) kavle l. vals l. mangelstock av sten. 1 stoor Steenkafwell. *BouppSthm* 1675, s. 1157 a (*i uppräkning av husgeråd*). Wälförfahrne Mästare och folk, som medh Wäfwerij, Blekerij, swart Färgerij, och stoore Steenkaflor omgås kunna. STIERNMAN *Com.* 2: 771 (1654). ÖDMANN *StrSaml.* 6: 13 (1794; *använd av araberna ss. malningsredskap*). — -KEDJA. 1) (†) till 1, 2: kedja (se **kedja,** sbst. 1) för lyftning av sten medelst kran? Sågelenkior 12 Kranbulthar 13 Stenkedia 1. *GripshR* 1595, s. 158. 2) till 2, motsv. **kedja,** sbst. 3 *b*: avsiktligt anbragt obruten rad av stenar liggande på marken. *2VittAH* 14: 14 (1828, 1838). — -KID. (†) om kid (se d. o. 2) av stenbock l. gems. FRANZÉN *Skald.* 1: 197 (1810). — -KIL. 1) till 1, 2: kil (se **kil,** sbst.[2] **II 1**) för bearbetning av sten. *KlassFörrådsart.* 48 (1883). 2) (i sht i fackspr.) till 1, 2: kil (se **kil,** sbst.[2] **II 2**) av sten l. för användning i sten. *TT* 1894, Byggn. s. 22. 3) *arkeol.* till 2: från stenåldern härrörande kil (se **kil,** sbst.[2] **II 1** *b*) l. yxa av flintsten; jfr **-yxa.**

SCHÜCK *VittA* 8: 336 (*i handl. fr.* 1827). *SörmlH* 1: 17 (1889). 4) (†) till 4, om (kilformad) tagg av fossil sjöborre. WALLERIUS *Min.* 383 (1747). HEINRICH (1828). — -KILLE l. -KILLA. (†) kid av stenbock l. gems; anträffat bl. i ssgn **stenkille-foder**, om foder av skinn av sådant kid; jfr **-kid.** *BouppSthm* 1673, s. 1309 a. — (1 *e, f*) -KIS. (numera föga br.) om sådan starkt svavelhaltig svavelkis (pyrit) som vid smältning ger god skärsten (se **skärsten**, sbst.[3] 1). RINMAN 1: 972 (1788). — (2) -KISTA. [fsv. *stenkista;* jfr t. *steinkiste*] 1) kista (se d. o. 2) av sten; jfr **sarkofag 1.** *RP* 4: 168 (1634). särsk. *arkeol.* i utvidgad anv., om forntida grav av stenhällar; jfr **-grav 3.** *Åhstrand Öl.* 158 (1768). 2) (i sht i fackspr.) kista (se d. o. 4) fylld med sten. *GIR* 9: 2 (1534). RINMAN 1: 358 (1788). särsk. *a)* motsv. **kista 4** c, om fundament till bro- l. kajbyggnad o. d.; jfr **-kar 1, -väsel** o. **pålkista.** *GIR* 14: 16 (1542). *b) fisk.* i fråga om förbättrande av fiskeplats, om stenfylld kista som sättes ut i sjö l. vattendrag för åstadkommande av lugnvatten l. ss. stöd för fiskenät; jfr **-kar 1** *b*, **-väsel.** *GIR* 17: 135 (1545). EKMAN *NorrlJakt* 385 (1910). 3) (numera bl. i skildring av ä. förh., vard.) av sten l. tegel uppförd fängelsebyggnad. *ArbogaRDombP* 1623, s. 325. — (2) -KITT. [jfr t. *steinkitt*] *byggn.* för sammanfogning av ytor av sten, glas, porslin o. d. avsett kitt av varierande sammansättning; numera bl. (i sht i fackspr.): kitt med bindemedel av vattenglas försatt med krita l. cement; jfr **-lim** o. **mastix 1.** *SvMerc.* IV. 4: 81 (1759). — (2 *s*) -KITTEL. [fsv. *stenkätil*] (i sht förr) jfr **kittel 1** o. **-sak 2.** VERELIUS 243 (1681). — -KLAMMER. 1) (numera nästan bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till 1: område l. plats täckt av stenar l. stenblock o. d., stenröse; förr äv. närmande sig bet.: markyta täckt av l. jordlager bestående av stenar osv. Steenklamber. *NVedboDomb.* Sommart. 1682. Hon wäxer helst i stenklamer och på berg. LINNÉ *Örtabok* 73 (1725). PARLING *Motorsåg.* 96 (1950). 2) (numera bl. i fackspr.) till 1, 2: klammer (se **klammer**, sbst.[1] 1) för användning på l. fastsättning i sten. NORDFORSS (1805). *Rig* 1931, s. 2. Avledn. (till **-klammer 1;** numera föga br.): **stenklamrig.** kännetecknad av förekomst av stenklammer. Stenklamrigt läge. *HbSkogstekn.* 641 (1922). — -KLAPPER. (numera i sht dels ngt vard., dels i fackspr.) klapper (se **klapper**, sbst.[1] 2). *RannsaknAntikv.* I. 1: 293 (1674). — -KLE. [jfr t. *steinklee;* senare leden är t. *klee*, klöver (fht. *klēo*), sidoform till den stam som föreligger i **klöver**, sbst.[1]] (†) = **-klöver 2.** *Linc.* (1640; *under* melilotus). BROOCMAN *Hush.* 4: 14 (1736). — -KLIMP. (numera bl. tillf.) om (mindre) klump l. stycke av sten. POLHEM *ESkr.* 3: 290 (c. 1725; *om solen*). *MoB* 5: 131 (1784). — -KLINT. jfr **klint**, sbst.[1] **II 1.** *VDAkt.* 1696, nr 603. — -KLIPPA. (**sten-** 1550 osv. **stena-** 1681) [fsv. *stenklippa*] jfr **klippa**, sbst. **1.** *GIR* 21: 234 (1550). särsk. (†) i det mer l. mindre bildl. uttr. *på stenklippan*, på ett ofruktbart ställe. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). — (2) -KLOSTER, förr äv. -KLÖSTER. jfr **-byggnad 2.** PALMQUIST *ObsRyszl.* 6 (1674). — -KLOT. klot (se **klot**, sbst.[1] 2) av sten. 1) till 1. *Fennia* 36: 348 (1915). 2) till 2. *Linc.* (1640; *under* discobolus). särsk. *arkeol.* från (gravar från sen brons- l.) tidig järnålder härrörande, ofta rikt ornerad, klotliknande sten. TEGNÉR (*WB*) 9: 140 (1841). — -KLUMP. klump (se d. o. 1) av sten. ATTERBOM *LÖ* 1: 184 (1824). BREMER *GVerld.* 6: 235 (1862; *om solen*). — -KLYFTA, äv. -KLYFT. 1) (numera bl. mera tillf.) bergsklyfta (se **berg-klyfta 2**). *Psalt.* 104: 18 (*öv.* 1536; *Bib. 1917:* klyftorna). 2) (†) klippa l. klippblock; jfr **klyfta**, sbst.[1] 8 *d.* LING *As.* 150 (1833). 3) (**-klyft**) (lager l. parti o. d. av) fast berggrund (fasta berget), i motsats till i jorden löst liggande block l. starkt söndersprängt o. vittrat s. k. rösberg; numera bl. i uttr. *fast stenklyft*, om fast klyft (se **klyfta**, sbst.[1] 9). Fast stenklyft. *VetAH* 1740, s. 230. RINMAN 1: 47 (1788). — (2) -KLYVARE. (förr) stenarbetare med uppgift att klyva (granit)sten. *HB* 2: 86 (1572). BÖTTIGER *Drottnh.* 14 (1889). — (2) -KLYVNING. (i fackspr.) verksamheten att klyva sten (l. tegelsten). *HSH* 35: 361 (1659). *JernkA* 1828, 2: 112. Ssg (i fackspr.): **stenklyvnings-maskin.** *Hufvudkatal-Sonesson* 1920, 2: 187. — (2) -KLÄDD, p. adj. om mark l. väggyta o. d.: belagd med skoning (se **sko**, v. 2 *g*) av sten l. tegelsten; jfr **-lagd.** NYBLOM i *3SAH* 5: 162 (1890; *om uppfart*). — (2) -KLÄDER, pl. [jfr lat. *vestimenta sepulchri*] (†) om gravtäcken? Inuentarium på Sölffuer och Meszekläder wti Vastena kloster anno 1595 .. Sten-kläder 3 st. *VadstKlUppbB* 154 (1595); jfr BRANTING *TextilSkrud* 154 (1920). — (2) -KLÄDSEL. på markyta o. d.: beläggning l. skoning (se **sko**, v. 2 *g*) med sten l. tegelsten. *2NF* 6: 601 (1906). — -KLÄMMA. [sv. dial. *stenklämma;* beträffande efterleden jfr **klämma**, sbst. **1**] (i vissa trakter) trångt l. smalt, av sten l. berg omgivet l. avgränsat utrymme, bergsklyfta; (på trångt l. smalt ställe liggande) stenigt markstycke l. stenanhopning; äv. oeg. l. mer l. mindre bildl. Draken uppehåller sig i stenklämmor och hålskärf, på vilda .. ställen i närheten af kärr och sjöar. HYLTÉN-CAVALLIUS *DrakLindorm.* 7 (1884). Det värkte i rygg och arm när små magra, darrande händer lyfte träharfvens kant öfver stenklämmorna. HEDENSTIERNA *Jönsson* 202 (1894). Inte kommer nån och tar våra gårdar .. Tror du nån vill ha våra stenklämmor? SALJE *Låg.* 290 (1971). — -KLÖSTER, se **-kloster.** — -KLÖVER, förr äv. -KLÖVAR. [växterna förekommer på stenig mark] 1) (†) ss. namn på vissa växter tillhörande släktet Trifolium Lin. *a)* växten T. alpestre Lin., alpklöver. RETZIUS *FlOec.* 726 (1806). NATHORST *SvVäxtn.* 43 (1905). *b)* växten T. aureum Poll., gullklöver. LILJA *SvFoderV* 138 (1867). 2) (numera mindre br.) växt av släktet Melilotus Hill (särsk. om M. officinalis (Lin.) Poll.), (äkta) sötväppling, melob; äv. ss. drog; jfr **-bräcka 1** *g*, **-kle, -väppling 2.** ROBERG *Beynon* 196 (1697: Steenklöfwar; *möjl. felaktigt för* -klöfwer; *ss. drog*). ÖoL (1852; *om M. officinalis*). KROOK *Handköpsben.* 136 (1951). — (2, 2 *d*) -KNACKARE. (mans)person som (yrkesmässigt) utför stenknackning; jfr **-huggare 2.** *Vinterg.* 1894, s. 213. — (2, 2 *d*) -KNACKNING. verksamheten att gm knackning (se **knacka 2**) bearbeta l. forma sten (i sht gatsten). AUERBACH (1913). — (2 *d*) -KNAGGEL. om knagglig vägbeläggning av (kuller)sten. EKLUNDH *Folk* 26 (1918). — -KNALLE. jfr **knalle**, sbst.[2] **2.** SCHOLANDER 3: 228 (1881). — -KNAPP. 1) till 1, 2, motsv. **knapp**, sbst. **1** (o. med därtill svarande bruklighet): knopp l. knapp av sten;

förr äv. om bildning i naturen: litet klot o. d. av sten. *HB* 1: 223 (1579; *på tinnar*). RINMAN 2: 241 (1789; *om paddsten*). *2NF* 20: 438 (1913; *på klubba o. d.*). 2) till 2 *s*: knapp (se **knapp**, sbst. 2) av sten l. stengods, förr möjl. äv. av annat keramiskt gods. *BoupptVäxjö* 1775. — **-KNART.** (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) liten (ynklig) sten. CARLSSON *AlvTimm.* 133 (1949). — (2) **-KNIV.** [fsv. *stenkniver*] i sht *arkeol.* kniv (med blad) av sten; jfr **-redskap 1.** *Jos.* 5: 2 (*Bib.* 1541; *äv. i Bib.* 1917). — **-KNOK** l. **-KNUK.** [senare leden av sv. dial. *knok*, knoge, fotknöl; jfr sv. dial. *knoka*, benknota, knöl, utväxt på träd (se **knoka**, sbst.); fisken kan ha liknats vid en utväxt på den sten den suger sig fast i; formen **knuk** är möjl. en felaktig uppsnyggning av en dialektal form] (†) = **-bit**, sbst.[2] 3. WIKFORSS (1804; *under* steinheisser). HEINRICH (1828). — (2) **-KNOSTER.** (förr) jfr **knoster** o. **-järn, -slägga.** *VetAH* 1740, s. 210. — (1, 2) **-KNOT.** (i sht i vissa trakter) = **knot**, sbst.[4] *TT* 1896, Byggn. s. 88. — **-KNOTA.** (tillf.) 1) till 1, 2: (ojämnt) stycke av söndersprängd l. sönderslagen sten; jfr **knot**, sbst.[4] EKHOFF *StClem.* 81 (1912). 2) till 2, bildl., om från markytan upp- l. utstående (del av) gatsten l. kullersten; jfr **knota**, sbst. 2. MOBERG *Sedebetyg* 69 (1935). — **-KNUK**, se **-knok.** — (6 *a*) **-KNACK**, äv. **-KNÄCKA.** (**-knack** 1751 osv. **-knäcka** 1936 osv.) [fågeln knäcker körsbärskärnor o. d. med sin starka näbb] *zool.* finkfågeln Coccothraustes coccothraustes Lin. LINNÉ *Sk.* 332 (1751). Ssgr (*zool.*): **stenknäck-bo.** ROSENIUS *SvFågl.* 2: 108 (1922). **-släkte(t).** fågelsläktet Coccothraustes Briss. NILSSON *Fauna* II. 1: 548 (1858). — **-KNAPPA** *knap²a* r. l. f.; best. **-an**; pl. **-or.** [senare leden av sv. dial. *knappa*, liten brant backe; sannol. antingen avledn. av **knapp**, sbst., l. ombildning av **knippa**, sbst.[2], under påverkan av **knäppa**, v.[2] (i bet. 2 (*b*)); jfr sv. dial. *knapp*, svulst på hästben, nor. dial. *kneppa*, spatt, vid sidan om nor. dial. *knippa*, dets. (samhörigt med **knipa**, v.)] (i sht i vissa trakter, bygdemålsfärgat) liten backe med berg i dagen. Han hittade honom på den lilla stenknappen där det brukade växa kattfot om sommaren. Han hade sjunkit ner på den flata hällen och vilade på armbågen. EKMAN *Haxring.* 95 (1974). — **-KOBB.** [sälen kan i vattnet erinra om en uppskjutande rund sten l. liten kobbe] (numera föga br.) bildl.: sälen Phoca vitulina Lin., knubbsäl. SCHULTHESS (1885). AUERBACH (1913). — (1 *e*) **-KOL.** [fsv. *stenkol*; av mlt. *stēnkolen(e)*, pl.; ämnet är stenliknande] svart, mer l. mindre sprött kol (se **kol**, sbst.[1] 2) bestående av rent kol (se **kol**, sbst.[1] 3), kolväten o. obrännbara mineralämnen o. vid låg halt av sådana mineralämnen äv. utgörande högvärdigt bränsle; äv. om enskilt stycke av sådant kol; i fackspr. numera bl.: kol (i ovan angiven bet.) till högst 40% bestående av minerogent material; i sht i pl. o. ss. ämnesnamn; äv. mer l. mindre bildl.; jfr **antracit, brunkol.** HELSINGIUS Ff 6 a (1587). Guld, Silfwer .. och Stenkål. *PH* 1: 359 (1723). Mineralkolens grupp .. omfattar de fyra arterna torf, brunkol, stenkol och antracit. SVENONIUS *Stenr.* 128 (1887). *Ekbohrn* (1936; *bildl.*). jfr **aloe-, gas-, smides-stenkol.** särsk. *a)* i pl., i vissa uttr. *α*) *feta* l. *magra kol*, kol som har resp. icke har hög halt av bituminösa ämnen l. som vid gas- l. kokstillverkning ger resp. icke ger mycket tjära ss. biprodukt m. m. Feta stenkol. KLINT (1906). *SvTeknUppslB* 1: 234 (1937; *äv.*: magra). *β*) (numera föga br.) *kolade stenkol*, om koks (se **kox 2**). *JernkA* 1818, 2: 103. TAMM *PVetA* 1835, s. 2. *b)* i användning ss. material i prydnads- l. bruksföremål: gagat; jfr **jet.** *PH* 6: 4372 (1756). Ssgr: **stenkols-** l. **stenkol-aska.** jfr **aska 1.** KALM *Resa* 1: 440 (1753). **-atmosfär.** jfr **atmosfär 4.** SNOILSKY 1: 138 (1871, 1874). **-bassäng.** jfr **bassäng 2.** *TT* 1874, s. 250. **-beck.** gm destillation av stenkolsolja l. stenkolstjära erhållet beck. ÅKERMAN *KemTechn.* 2: 251 (1832). **-bensin.** (numera föga br.) = **bensol.** *SFS* 1893, Bih. nr 101, s. 35. KROOK *Handköpsben.* 136 (1951). **-bensol.** (numera föga br.) av stenkol framställt kolbundet väte, bensol, bensen. *SAOB* B 1184 (1903). **-bergverk.** jfr **bergverk 1.** *OxBr.* 11: 355 (1646). **-bildande**, p. adj. om växter o. d.: som bildar stenkol. *JernkA* 1910, s. 210. **-bildning.** jfr **bildning 4** *a*, *b*; abstr. o. konkret. SNILSSON (1823) hos BERZELIUS *Brev* 14: 19 (*konkret*). BERZELIUS *Kemi* 5: 1158 (1828; *abstr.*). **-block.** jfr **block 5.** *JernkA* 1879, s. 215. **-blåsning.** jfr **blåsa**, v.[2] **14.** *JernkA* 1875, s. 404 (*i masugn*). **-bolag.** Kropps stenkolsbolag. STRINDBERG *NRik.* 3 (1882). **-brasa.** jfr **brasa**, sbst.[1] **1.** LENNGREN (*SVS*) 2: 431 (1795). **-brikett.** *SDS* 1899, nr 568, 2. **-brikettering.** verksamheten att brikettera stenkol. *PT* 1908, nr 103 A, s. 3. **-brosch.** till **-kol** *b*: gagatbrosch. BJÖRKMAN (1889). **-brott. 1)** (†) stenkolsbrytning (ss. verksamhet på viss ort); jfr **brott I 1** *b*. De med ofortruten möda i gång brakte Skånske Stenkolsbrotten. *VetAH* 1740, s. 225; jfr **2.** *2RARP* 12: 601 (1741). **2)** motsv. **brott I 6.** *VetAH* 1740, s. 385 (*om kolgruva*). **-bruk.** jfr **bruk 9.** MUELLER *MinnesblHöganäs* 6 (*i handl. fr.* 1664). **-brytning.** brytning av stenkol; äv. konkret, om vad som brytes (på viss tid o. d.). RINMAN 2: 17 (1789). *JernkA* 1877, s. 142 (*konkret*). **-bäcken.** *geol.* stenkolsförande bäcken (se d. o. 4). SCHULTHESS (1885). **-bädd.** (numera nästan bl. i fackspr.) lager l. bädd (se d. o. 6) av stenkol. *JernkA* 1870, s. 217. särsk. *geol.* jfr **bädd 6** *a* o. **-kolsflöts.** *VetAH* 1739, s. 103. **-damm.** jfr **damm**, sbst.[2] **2.** *SvMerc.* 1: 603 (1756). **-dis.** (tillf.) om dis orsakat av rök från ångfartyg eldade med stenkol. *TurÅ* 1912, s. 234. **-distrikt.** område där fyndigheter av stenkol finns l. bryts. LINDSTRÖM *Lyell* 68 (1857). **-doft.** (†) om damm l. stoft l. pulver av stenkol. GADD *Landtsk.* 3: 49 (1777). **-eld.** jfr **eld 5.** RINMAN 2: 1194 (1789). **-eldad**, p. adj. om panna o. d.: eldad med stenkol. FURUSKOG *VLand* 287 (1943). **-eldning.** eldning (se **elda 5**) med stenkol. *JernkA* 1828, 1: 388. **-eldstad.** eldstad för stenkolseldning. SERENIUS (1734; *under* fend). **-fartyg.** om fartyg lastat med l. avsett för frakt av stenkol. *SvMerc.* 6: 770 (1761). **-fetma.** (†) om (konsistens hos) stenkol (med tanken särskilt riktad på dess organiska beståndsdelar); jfr **fetma**, sbst. **5** *b* *α*. RINMAN 1: 339 (1788). **-flake.** (†) flat o. jämn skiva av stenkol (i stenkolsgruva). FERRNER *ResEur.* 246 (1760). **-flamma.** jfr **-kols-eld.** RINMAN *JärnH* 333 (1782). **-flo.** (†) stenkolsflöts. *VetAH* 1739, s. 101. HEINRICH (1828). **-flöts.** *bergv.* flöts (se **flöts**, sbst.[2] **1**) huvudsakligen bestående av stenkol. MUELLER *MinnesblHöganäs* 9 (*i handl. fr.* 1738). **-formation.** konkret: formation (se d. o. 2) av stenkol. *a)* jfr **formation 2** *a* *α*. WIK-

STROM *ÅrsbVetA* 1822, s. 399. *b)* (numera mindre br.) i sg. best.: karbonsystemet; jfr **formation 2** *a β*. BERZELIUS *Brev* 14: 9 (1819; *om geologisk tidsperiod*). *SvGeogrÅb.* 1943, s. 19. **-fyndighet.** jfr **-kols-fält.** *SFS* 1873, nr 3, s. 27. **-fyr.** (förr) stenkolseldad fyr (se **fyr,** sbst.[1] 7). *ReglLotsv.* 1799, s. D 3 a. **-fyring.** (förr) fyring (se **fyra,** v.[1] 5) medelst stenkolsfyr. *KrigVAH* 1845, s. 47. **-fyrning.** (†) = **-kols-fyring.** *VetAH* 1793, s. 115. **-fält.** gruvfält innehållande stenkol. MUELLER *MinnesblHöganäs* 14 (*i handl. fr.* 1788). **-förande,** p. adj. om geologisk bildning o. d.: som (huvudsakligen) innehåller stenkol. *VetAH* 1820, s. 120. **-gas.** gm torrdestillation ur stenkol framställd gas (se **gas,** sbst.[1] 3 *a*). *VexiöBl.* 1817, nr 13, s. 3. **-gasverk.** [jfr **-kolsgas**] i sht *tekn.* jfr **gas-värk.** *NDA* 1867, nr 274, s. 1. **-generator.** (†) generator för alstring av stenkolsgas. *JernkA* 1874, s. 298. *Därs.* 1883, s. 50. **-gruva.** jfr **gruva,** sbst.[3] HIÄRNE *Berghl.* 442 (1687). **-grävare.** (numera föga br.) om arbetare i stenkolsgruva. WIKFORSS (1804; *under* steinkohlengräber). ÖoL (1852). **-knapp.** till **-kol** *b*: knapp av gagat. *DA* 1771, nr 91, s. 3. **-lager.** lager av stenkol. 1) jfr **lager,** sbst.[3] 1, o. **-kols-flöts.** *Dædalus 1950*, s. 58 (1746). 2) jfr **lager,** sbst.[3] 2. AUERBACH (1913; *om upplag*). **-låga.** (numera bl. tillf.) om låga från brinnande (l. glödande) stenkol. RINMAN 2: 1071 (1789). **-masugn.** *JernkA* 1868, s. 150. **-mätare.** (förr) (edsvuren) tjänsteman anställd av stad för officiell mätning av stenkol, då sådan begärdes av köpare l. säljare. *IT* 1791, nr 34, s. 4. **-olja.** (numera bl. mera tillf.) mer l. mindre tjockflytande, svart, oljig vätska utvunnen gm torrdestillation av stenkol, stenkolstjära; äv. om sådan vätska utgörande biprodukt vid torrdestillation av stenkolstjära. WALLERIUS *ChemPhys.* II. 1–2: 241 (1765). (EKENBERG o.) LANDIN (1894; *ss. biprodukt*). särsk. *a)* (†) i uttr. *rektificerad* resp. *tung stenkolsolja*, om renad stenkolsolja (fotogen) resp. om kreosotolja utvunnen ur stenkol. Tung Stenkolsolja. JUHLIN-DANNFELT (1886). Rektificerad stenkolsolja. *SFS* 1891, nr 64, s. 34. *b)* (mindre br.) = **-kols-tjära** slutet. LINDGREN *Läkem.* (1902). KROOK *Handköpsben.* 136 (1951). **-os.** *SAOB* O 1405 (1951). **-period(en).** (den) geologisk(a) period under vilken de till karbonsystemet hörande lagren av stenkol bildades, karbonperiod(en). HOLMSTRÖM *Geol.* 74 (1877). **-pärla.** till **-kol** *b*: pärla av gagat. *SthmModeJ* 1855, s. 46. **-rök.** WALLERIUS *Min.* 198 (1747). **-sandsten.** (numera föga br.) sandsten förekommande tillsammans med stenkol. *Svea* 1: 86 (1824). *JernkA* 1825, 1: 238. *Därs.* 1827, Bih. s. 21. **-sork.** (numera föga br.) i fråga om stenkol: sork (se **sork,** sbst.[3] 2). *JernkA* 1875, s. 280. *Därs.* 1880, s. 58. **-stybb** l. **-stybbe.** i fråga om stenkol: kolstybb. *NoraskogArk.* 6: 11 (1768). **-svart.** *SthmFig.* 1847, s. 43. ÖSTERGREN (1946). **-svärta.** (†) kolhaltig lerskiffer av jämförelsevis låg hårdhetsgrad. *SvGeolU* 6: 448 (*cit. fr. c.* 1737). *Svea* 1: 85 (1824). **-system(et).** = **karbon-systemet.** NATHORST *JordH* 57 (1888). **-terräng.** (numera mindre br.) om stenkolsfält. BERZELIUS *Brev* 14: 9 (1819). *JernkA* 1828, Bih. s. 10. **-tid(en).** = **-kols-period(en).** HAMMARGREN *Jordkl.* 45 (1854). **-tjära.** (numera bl. mera tillf.) vid torrdestillation av stenkol ss. biprodukt erhållen tjockflytande, svart, oljig vätska med karakteristisk lukt; jfr **-kols-olja.** *DA* 1825, nr 9, s. 2. ALMSTRÖM *KemTekn.* 2: 328 (1845). särsk. *farm.* i utvidgad anv.: gm förädling l. raffinering (torrdestillation) av stenkolstjära (i den i huvudmom. angivna bet.) utvunnen vätska för antiseptisk användning (pyroleum lithanthracis); jfr **-kols-olja** *b*. LINDGREN *Läkem.* (1891). **-tjärad,** p. adj. (mera tillf.) bestruken med stenkolstjära. *2UB* 9: 594 (1906; *om fartyg*). **-vandling.** (†) gm inkolning bildat fossil (se **fossil,** sbst. 2); jfr **sten-förvandling 2.** RETZIUS *Min.* 369 (1795). **-varietet.** ÖSTERGREN (1946). **-varv.** (†) = **-kols-lager 1.** RINMAN 1: 511 (1788). *JernkA* 1827, Bih. s. 107. **-verk.** 1) (numera bl. i skildring av ä. förh.) stenkolsgruva. *VetAH* 1740, s. 225. 2) industriell anläggning för framställning av elektricitet med hjälp av stenkol, kolkraftverk. *SvGeogrÅb.* 1943, s. 116. **-ådra.** (numera mindre br.) = **-kols-flöts.** MUELLER *MinnesblHöganäs* 5 (*cit. fr.* 1664). GUMMERUS *Zilliacus* 73 (1933). **-öga.** om öga med svart iris; i sht i pl. LUNDGREN *MalAnt.* 3: 172 (1873). — (6 *b*) **-KOLIK.** jfr **kolik 1** o. **-sjukdom.** KSTOBÆUS (1732) hos FURST *Stobæus* 51. — (2) **-KOLOSS.** koloss av sten. 1) jfr **koloss 1;** äv. bildl., om sten av avsevärd höjd. *Iduna* 9: 86 (1822). Smala eller tunna stenar .. öfver 14 fots höjd (*kallas*) Stencolosser. *2VittAH* 14:10 (1828, 1838). 2) motsv. **koloss 2** *a*, om jättelikt l. gigantiskt byggnadsverk. *TurÅ* 1941, s. 274 (*om Varbergs fästning*). — **-KOLV.** 1) (†) till **1, 4,** om ortoceratit; jfr **kolv I 7** *d*. LINNÉ *Vg.* 41 (1747). SANDSTRÖM *NatArb.* 1: 174 (1908). 2) (förr) till **2** *s*: kolv (se d. o. **I 7** *a*) av stengods, förr äv. av annat keramiskt gods. HIÄRNE *Förb.* 49 (1706). *DA* 1771, nr 10, s. 3. — **-KOPPA.** [utslagen kännetecknas av hårda, sten- l. vårtliknande bildningar] (utom i *b*, *c* numera bl. i skildring av ä. förh.) i pl.: benämning på (utslag vid) sjukdom hos människa l. husdjur, vid vilken hårda, vårtliknande pustler uppstår. MÖLLER (1790). särsk. *a)* (utslag vid) svinkoppor, möjl. äv.: (utslag vid) vattenkoppor. ROSENSTEIN *BarnSj.* 102 (1771). COLLIN *Husläk.* 1: 128 (1858). *b)* (fullt br.) *veter.* (utslag vid) fårkoppor. *SFS* 1863, nr 32, s. 20. *c)* (fullt br.) *veter.* (utslag vid) vårtkoppor. LUNDBERG *HusdjSj.* 115 (1868). — (1, 4) **-KORALL.** *zool.* koralldjur tillhörande art (ingående i grupperna Madreporaria l. Rugosa) av vars skelett korall (se **korall,** sbst.[1] 1) bildas; äv. i pl., sammanfattande, om grupperna; förr äv. om fossilt koralldjur; jfr **korall,** sbst.[1] **3.** I Skåne *och* på Gotland, hwaräst allahanda skiöna stenswampar, Sten-Coraller och Coral-stens wexter i stor ymnighet utur jorden upgräfwes. BROMELL *Berg.* 45 (1730). Stenkorallernes .. region med dess Brachiopoder. LOVÉN *ÅrsbVetA* 1843—44, s. 92. *2SvUppslB* (1953; *i pl., om grupperna*). — **-KORG.** 1) (i sht i fackspr.) till **1, 2,** på motordrivet fordon: korg (se d. o. **2** *e*) för transport av sten. *SFS* 1954, s. 1330. 2) (förr) till **2** *i*: flätad korg innehållande stenhagel (se d. o. 3). JAKOBSSON *ArtillK12Tid.* 46 (1943). — **-KORN.** 1) (†) till **1** *e*: korn (se d. o. **6** *f α*) av visst mineral l. viss bergart; jfr **-gry 2.** WALLERIUS *Min.* 97 (1747). HISINGER *Ant.* 4: 145 (1828). 2) (i fackspr.) till **1, 2:** korn (se d. o. 6) av sten. *TT* 1903, V. s. 13. 3) (†) till **6** *b*: växten Lithospermum officinale Lin., stenfrö. *2LinkBiblH* 4: 76

(*c.* 1550). — (2) -KORS. [fsv. *stenkors*] kors av sten. 1) jfr **kors I 2** (*f*). *På graven stod ett stenkors.* *RP* 5: 12 (1635). 2) jfr **kors I 4**. LÖFGREN *TenngjH* I. 2: 247 (*i handl. fr.* 1702). — (2) -KORSVERKSHUS. (†) korsvirkeshus i vilket ramverkets mellanrum är fyllt med murverk av sten l. tegel. *PH* 6: 4636 (1757). *Dărs.* 6: 4761 (1758). — (2) -KORSVIRKE. (numera föga br.) korsvirke i vilket ramverkets mellanrum är fyllt med murverk av sten l. tegel. *SFS* 1896, Bih. nr 104, s. 4. *PT* 1910, nr 177 A, s. 4. — (2) -KRABB l. -KRABBE. (numera bl. i vissa trakter, starkt bygdemålsfärgat) med sänksten försett redskap för förankring av nät; jfr **krabba**, sbst.[2] *VetAH* 1757, s. 193. — -KRABBA. 1) (numera bl. tillf.) kräftdjur tillhörande vissa arter av släktet Lithodes Latr., trollkrabbor; i sht i pl., sammanfattande, om nämnda arter; förr möjl. äv. om kräftdjur tillhörande släktet Galathea Fabr., trollhumrar (t. ex. G. strigosa Lin.). På en klippa i Hafwet träffade jag en liten mångfärgad Krabba med en slät, grön och rödstrimig sköld, hwars fötter omwäxlade med rödt, hwitt, gult och grönt, således af förträffligt utseende. Den fick namn af Stenkrabban. *Oldendorp* 1: 125 (1786; *möjl. om G. strigosa*). (*Sv.*) Stenkrabba . . (*lat.*) Lithodes. AUERBACH (1913). *2SvUppslB* (1953; *i pl., om arter av släktet Lithodes*). 2) (†) om fisken Cottus scorpius Lin., rötsimpa. MÖLLER (1807). — -KRABBE, se **-krabb**. — (1, 2) -KRAN. kran för lyftning av sten(ar). *SkeppsgR* 1546. — (6 *b*) -KRANKHET. (numera bl. ålderdomligt) = **-sjukdom**. AKEN *Reseap.* 74 (1746). — -KRAPPEL. (†) = **krappel**; anträffat bl. i ssgn **stenkrappel-jord**, = **krappel-jord**. *SockenbeskrHäls.* 325 (1790). — -KRASJE, se **-krasse**. — -KRASSA, sbst.[1] [senare leden är möjl. **krassa**, sbst.[2] (se **krats**, sbst.[1]); fisken förekommer på klippig botten o. den kan till formen, framifrån sedd, möjl. erinra om en krats] (†) fisken Gobius pictus Malm (som förekommer från Nordfrankrike till Trondheimsfjorden), bergstubb? (*Sv.*) Stenkrasza (*fr.*) Goujon. NORDFORSS (1805). — -KRASSE, förr äv. -KRASSA, sbst.[2], l. -KRASJE. (-ie 1784) [växterna förekommer på stenig mark l. stenhällar] 1) (numera bl. mera tillf.) = **-krassing**. HOFFBERG *Växtr.* 159 (1784). KROK o. ALMQUIST *Fl.* 1: 105 (1903). 2) (†) om växten Sisymbrium supinum Lin., kalkkrassing. FRIES *BotUtfl.* 3: 210 (1864). KROK o. ALMQUIST *Fl.* 1: 97 (1901). 3) (numera mindre br.) växt av släktet Aethionema R. Br., klippört. SVENSSON *Kulturv.* 184 (1893). *VåraKulturvN* 273 (1977). 4) (bl. mera tillf.) växten Lobularia maritima (Lin.) Desv., strandkrassing. HYLANDER *PrydnV* 101 (1948). *VåraKulturvN* 273 (1977). — -KRASSING. [växten förekommer på stenig mark l. stenhällar] *bot.* växten Hornungia petraea (Lin.) Rchb.; jfr **-krasse 1**. KROK o. ALMQUIST *Fl.* 1: 141 (1956). — (2) -KRETS. i sht *arkeol.* (fornminne utgörande) krets (se **krets**, sbst.[1] 8 *b*) av (upprättstående) stenar l. stenblock ordnade med jämna mellanrum, ofta anbragt kring forntida gravställe; jfr **domar-ring**. *Åhstrand Öl.* 162 (1768). En stenkrets af 8–10 meters diameter, bestående af lika många stenar som det fanns gårdar i byn. ALMGREN *Fornl.* 52 (1904). — -KROPP. 1) (mera tillf.) till **1, 2**, om kropp (se **kropp**, sbst.[1] 5) av sten. HAMMENHÖG *Torken* 301 (1951). 2) (†) till **4**, om fossil. MÖRK *AmVetA* 1752, s. 9. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* 1833, s. 224. — -KROSS. 1) (i fackspr.) till **2**: kross (se **kross**, sbst.[1] 2) för krossning av sten l. malm; jfr **-tuggare**. *JernkA* 1869, s. 169. 2) (ngt vard.) *kir.* till **6** *b*: apparat för stenkrossning (se d. o. 2). *SDS* 1987, nr 315, s. 39. — -KROSSARE. 1) (i fackspr.) till **2**: arbetare med uppgift att krossa sten l. malm; äv.: stenkross (se d. o. 1). *JernkA* 1861, s. 129 (*om stenkross*). BERGSTEDT *Clément PolEkon.* 181 (1868; *om person*). 2) *kir.* till **6** *b*: instrument för utförande av stenkrossning (se d. o. 2); förr äv. om kirurg som hanterade sådant instrument, urulog. SVALIN *Ordl.* (1847; *äv. om person*). MEYERSON *SerafimInstr.* 112 (1952; *om instrument*). — (2) -KROSSERI[1004] l. [0104], äv. [3-002]. särsk. (numera föga br.): (lokal inrymmande) stenkross (se d. o. 1). *PT* 1892, nr 303 A, s. 2. — -KROSSNING. 1) till **2**: krossning av sten l. malm (medelst stenkross o. d.). *LAHT* 1913, s. 653. 2) *kir.* till **6** *b*: med hjälp av ett i urinblåsan genom urinröret infört instrument (stenkrossare) utförd sönderdelning l. krossning av blåssten. *Hygiea* 1839, s. 149. *ÅrsbSabbatsbSjukh.* 1889, s. 55. Ssgr: **stenkrossnings-instrument**. *kir.* till **-krossning 2**; jfr **instrument 1** *b*. MEYERSON *SerafimInstr.* 112 (*cit. fr.* 1836). **-maskin**. till **-krossning 1**; jfr **maskin 1** o. **stenkross 1**. *AB* 1869, nr 73, s. 1. — (2 *s*) -KRUKA. [fsv. *stenkruka*] jfr **kruka**, sbst.[2] **1**, o. **-sak 2**. *Joh.* 2: 6 (*Bib.* 1541; *NT 1981*: stenkärl). — (2 *s*) -KRUS. krus av stengods, förr äv. annat keramiskt gods. *TullbSthm* 1539, s. 14 b. 1) jfr **krus**, sbst.[3] **1**. För någhra åhr sedan 40 eller 50, sägs at en skulle hafva funnit uti enne grift ett Steenkrus medh tenlock fullt medh godt brunt Öhl. BUREUS *Suml.* 294 a (*c.* 1600; *hskr.*); möjl. till **2**. SCHRODERUS *Os.* 2: 472 (1635). 2) jfr **krus**, sbst.[3] **2**. IERICI *Colerus* 1. 219 (*c.* 1645). — -KRUSA. (†) växten Asplenium trichomanes Lin., svartbräken; jfr **berg-spring** o. **jungfru-hår 2**. RUDBECK *HortBot.* 112 (1685). *VetAH* 1741, s. 87. — -KRYPARE. [djuret söker skydd av stenar] *zool.* enkelfoting tillhörande överfamiljen Lithobiomorpha; särsk. i pl., sammanfattande, om överfamiljen. *DjurVärld* 2: 265 (1961; *äv. i pl.*). — -KRÄFTA. 1) [jfr t. *steinkrebs*; djuret förekommer på stenig botten] (numera föga br.) till **1**: kräftan Astacus astacus Lin., flodkräfta. SCHULTZE *Ordb.* 2405 (*c.* 1755). *2NF* 15: 147 (1911). 2) (†) till **4**, om fossilt kräftdjur. LINNÉ *SystNat.* 197 (1748). — (2 *f*) -KRÖNIKA. (numera föga br.) i sten inristad runtext innehållande bl. a. i tidsföljd meddelade uppgifter om timade händelser; i sht i pl.; äv. oeg. l. bildl. SCHÜCK *VittA* 4: 63 (*i handl. fr.* 1696; *i pl.*). *2VittAH* 2: 113 (1787, 1791; *om text på skådepenning*). — (2) -KUB. jfr **kub 1**. *Fennia* 1. 4: 12 (1889). — (11) -KUL. (vard.) oerhört l. kolossalt kul (se **kul**, adj.). *Livet är stenkul.* *Nyord* (*cit. fr.* 1959). — -KULA, sbst.[1] kula av sten. 1) till **1, 2**; jfr **kula**, sbst.[3] **1** (*b*). *JernkA* 1885, s. 314. *Land* 1988, nr 36, s. 9 (*i pl., om spelkulor*). särsk. (numera föga br.) om biljardklot. NORDFORSS (1805). 2) (förr) till **2** *i*; jfr **kula**, sbst.[3] **2**. *PT* 1758, nr 95, s. 1. 3) (†) till **4**, om kulformigt fossil. GGUSTAFSON i *AntT* VIII. 4: 5 (1891). — -KULA, sbst.[2] [fsv. *stenkula*] (numera föga br.) kula (se **kula**, sbst.[4] 1) i stenig mark l. berg. *JernkA 1898*, s. 369 (1624). NILSSON *Ur.* 1: Inl. V (1843). — (2) -KUMMEL, äv. -KUMLE,

förr äv. -KUMLA. 1) kummel (se **kummel**, sbst.[3] 2). SCHÜCK *VittA* 1: 257 (*i handl. fr.* 1666). *RisebergaB* 3 (1931). 2) i sht *sjöt.* märke l. kummel (se **kummel**, sbst.[3] 3) av sten. MÅNSSON *Siöb.* 15 (1644). — **-KUMMIN.** [jfr t. *steinkümmel*] (†) växten Seseli libanotis (Lin.) Koch, säfferot. NORDFORSS (1805). ÖoL (1852). — (2) **-KUR**, sbst.[1] jfr **kur**, sbst.[2], o. **-byggnad 2.** LINNÉ *Gothl.* 85 (1745). — (6 *b*) **-KUR**, sbst.[2] (numera bl. i skildring av ä. förh.) kur (se **kur**, sbst.[3] 1) mot stensjukdom. *HdlCollMed.* 16/5 1681. SCHULTHESS (1885). — **-KUSE.** = **-datt.** TILLHAGEN o. DENCKER *SvFolklek.* 1: 188 (1949; *från Västergötl.*). — (2) **-KVADER.** (i sht i fackspr.) = **kvader.** *TT* 1901, K. s. 135. — (6 *b*) **-KVARKA.** (†) elakartad kvarka kännetecknad av bildning av hårda knutor l. förhårdning av körtlar o. d. utan åtföljande ömhet (o. uppfattad ss. förstadium till rots); äv. liktydigt med: rots. ORRELIUS *Diurr.* 35: 5 (1750). *SFS* 1863, nr 32, s. 20 (*om rots*). — **-KVARN.** SCHULTZE *Ordb.* 4984 (c. 1755). 1) *arkeol.* till 2: (avlång) kvarn (se d. o. 1) av sten. *Fornv.* 1912, s. 2. 2) (i sht i fackspr.) till 2 *m*: kvarn (se d. o. 1) försedd med kvarnstenar; motsatt: valskvarn. *UB* 5: 32 (1873). 3) (förr) till 2, 2 *m*: (med kvarnstenar försedd) kvarn (se d. o. 2) för malning av (ämne utvunnet ur) mineral l. malm. WALLERIUS *Min.* 443 (1747). — **-KVITTA.** [jfr sv. dial. *stenkvittra*, avslagen mindre del av en sten; möjl. samhörigt med **kvitt**, sbst., *o.* eg. med bet.: en mycket liten l. minsta tänkbara sten] (†) liten (spetsig l. vass) sten; anträffat bl. i pl. *Linc.* (1640; *under* scrupeus). — (2) **-KYRKA.** jfr **kyrka 1** o. **-byggnad 2.** *Stenkyrkor och stavkyrkor. G1R* 25: 63 (1555). Ssgr: **stenkyrkobyggande**, n. jfr **bygga 9.** *Fornv.* 1947, s. 188. **-byggning.** särsk. (numera föga br.) abstr.: byggande av stenkyrka. HALL *KultInt.* 54 (*i handl. fr.* 1633). — (2) **-KÅK**, sbst.[1] (förr) kåk (se **kåk**, sbst.[1]) av sten. *LoF* 1873, s. 98. — (2) **-KÅK**, sbst.[2] (ngt vard., skämts.) jfr **kåk**, sbst.[2] 2, o. **-byggnad 2.** *PT* 1901, nr 107 A, s. 3. — (2, 2 *s*) **-KÄGLA.** (numera bl. mera tillf.) kägla (se **kägla**, sbst. 3) av sten l. stengods, förr äv. av annat keramiskt gods; äv. om "stenavvisare". LUNDIN *StockhMinn.* 1: 53 (1904; *om "stenavvisare"*). *Alm(Sthm)* 1841, s. 45. — (2) **-KÄLLARE.** [fsv. *stenkällare*] jfr **källare 1** o. **-byggnad 2.** *G1R* 24: 92 (1553). — (1 *e*) **-KÄNNARE.** (numera föga br.) petrolog; jfr **-beskrivare.** WALLERIUS *Min.* 273 (1747). SCHULTHESS (1885). — (1 *e*) **-KÄNNEDOM**[-002], äv. [-200]. (numera föga br.) kunskap l. kännedom om bergarter. ÖoL (1852). — **-KÄNNING.** 1) (†) till 1 *e*, = **-kännedom.** *VetAH* 1766, s. 46. HEINRICH (1828). 2) till 6 *b*: känning (se d. o. 8 *a*) av sten; jfr **-sjukdom.** ATTERBOM (1852) i *3SAH* XXXVIII. 2: 156. — (2) **-KÄNSA.** (i sht på västkusten) känsa i vilken sänke av sten är fäst. EKSTRÖM *AfhFiska* 24 (1845). — (2 *s*) **-KÄRL.** jfr **kärl 1** o. **-sak 2.** KARLSON *StåtVard.* 594 (*cit. fr.* 1611). särsk. (†) i allmännare anv., betecknande det material av vilket ett kärl består. *BoupptSthm* 1677, s. 1483 a. Soppskål af stenkärl. *Därs.* 1824. — **-KÄRNA.** 1) (i fackspr.) till 1, 2: borrkärna av sten; jfr **kärna**, sbst.[1] 2 *g* *β*. *TT* 1877, s. 159. 2) till 2: kärna (se **kärna**, sbst.[1] 2) av sten. *Fornv.* 1932, s. 8 (*i grav*). särsk. motsv. **kärna**, sbst.[1] 2 *j*. *Fornv.* 1933, s. 266 (*om kastal*). 3) *paleont.* till 4: fossil bildat gm sekundär utfyllnad av den fossiliserade organismens inre (o. utgörande avtryck av dess insida); jfr **-fyllning 2.** *Åhstrand Öl.* 20 (1768). *VäxtLiv* 4: 524 (1938). 4) till 6. *a)* (numera mindre br.) till 6 *a*, i fråga om stenfrukt: kärna (se **karna**, sbst.[1] 1 *b*). NORDFORSS (1805). *HandHantv.* Hand. 7: 129 (1939). *b)* (†) till 6 *b*, om embryo till sten. *VetAH* 1791, s. 310. — (1, 2) **-KÄRRA.** jfr **kärra 1** o. **-transportör.** *BoupptSthm* 1675, s. 1686 a. — (2) **-KÄTTA** ~*jät*[2]*a*, r. l. f.; best. **-an**; pl. **-or.** [senare leden av t. *kette*, kedja (se **kedja**, sbst.), l. möjl. till sv. dial. *kätta*, slå kätting om (sten) (se **kättare**)] (i fackspr.) till lyftkran använd inom stenindustrin: lyftredskap bestående av en slinga med två krokar. *SAOBArkSakkSvar* (1988). — (2) **-KÄTTARE** ~*jät*[2]*are*, m.; best. **-en**, äv. **-n**; pl. =. [ssg med vbalsbst. till sv. dial. *kätta*, slå kätting om (sten), sannol. av t. *ketten*, fastkedja o. d. (se **kedja**, v.), l. möjl. bildat till **-kätta**] (i fackspr.) stenarbetare som betjänar en stenkätta. *SD* 1899, nr 205, s. 2. Ordinarie timpenning skall i nedannämnda yrken utgå .. Grundläggeriarbetare: stenkättare och bergbrytare 46 öre, stampslagare, skolare 47 öre, postbas 56 öre. *VL* 1908, nr 152, s. 5. *YrkesförtArbFörmedl.* 54 (1952; *i registret, ss. sorterande under kategorierna "Bergsprängare och stenarbetare" och "Stenbrottsarbetare" men utan motsvarighet under dessa rubriker*). — (2) **-KÖK.** (förr) kökshus av sten. *HusgKamRSthm* 1651, Konc. s. 16. — **-KÖL.** (i vissa trakter, numera föga br.) av berg l. sten bestående l. bergig l. stenig "köl" (se d. o. 2 c). LAURELL *BeskrChart.* 17/4 1771. — (2) **-KÖLNA.** (förr) jfr **kölna**, sbst. 1, o. **-byggnad 2.** *2SthmTb.* 5: 214 (1577). — (1, 2) **-KÖRING.** (†) = **-körning.** *G1R* 11: 278 (1537). *TbLödose* 383 (1596). — (1, 2) **-KÖRNING.** jfr **köra**, v. 9, o. **-transport.** *G1R* 19: 107 (1548). — **-KÖRSBÄRSTRÄ.** (†) = **berg-körsbärsträd.** *Linc.* (1640; *under* chamæcerasus). — (1, 2) **-KÖRSEL** l. **-KÖRSLA**, möjl. äv. **-KÖRSLE.** jfr **körsel 2, körsla 2** o. **-transport.** För stenkiörslan skull. *OxBr.* 11: 47 (1624). Engebergningen, Tegell och Steen körtzler till murningh. *RARP* 4: 284 (1649). HELMFRID *Holmen.* 103 (1954: stenkörslorna, *pl. best.*). Ssg: **stenkörsle-pengar**, pl. (förr) sannol. om offentlig utskyld som trätt i stället för tidigare gällande skyldighet att prestera dagsverken i form av stenkörslor; jfr **byggnings-penningar.** Af Bevillningarne belopp sig för .. *(Sunnerbo)* härad .. Stenkörslepengar, 90 d. 6 öre. HALLENBERG *Hist.* 1: 353 (1790). — (1, 1 *e*) **-KÖTT.** (†) = **berg-kött.** NORDFORSS (1805). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). — (2) **-LABYRINT.** labyrint av sten. *a)* motsv. **labyrint** 2 *a*. EKELUND *TyUts.* 73 (1904, 1913; *om Venedig*). *b)* motsv. **labyrint** 2 c. *TurÅ* 1905, s. 162 (*om s. k. trojeborg*). — **-LACKEN** ~*lak*[2]*en*, sg. best. [senare leden möjl. till **lacka**, v.[3]] (i vissa trakter) = **-datt.** TILLHAGEN o. DENCKER *SvFolklek.* 1: 188 (1949). — **-LAG.** 1) (numera föga br.) till 1 *e*: (tunt) bergartslager; jfr **lag**, sbst.[3] 4 c *α*. PALMSTEDT *Res.* 81 (1779). (CAVALLIN o.) LYSANDER 318 (1876). 2) till 2: lag (se **lag**, sbst.[3] 4 *c*) av sten. SERENIUS (1734; *under* pave; *om stenläggning*). — (2) **-LAGD**, p. adj. [delvis till **-lägga**] försedd med täcke l. skoning l. beläggning av sten l. tegel o. d.; i sht dels om gata l. väg o. d.: försedd med stenläggning, stensatt, dels om (golv i) byggnad l. del därav: försedd med golvyta av stenplattor l. te-

gel; äv. substantiverat; jfr **-kladd.** *VarRerV* 36 (1538). I Gärdet ähro och Jordhögar som ähro Steenlagda. *RannsaknAntikv.* 1. 1: 17 (1667). Cammaren näst in till dhen Steenlagde. KARLSON *EBraheHem* 119 (*i handl. fr. c.* 1672). En Sten lagd Brun. *VDAkt.* 1747, Syneprot. F III 7. Gården, el Patio, stenlagd med marmor. KRÆMER *Span.* 33 (1860). STRINDBERG *TjqvS* 1: 230 (1886; *om golv*). *Kulturen* 1949, s. 134 (*om gångvag*). jfr **o-stenlagd.** — **-LAGER.** 1) till 1, 1 *e*: lager (se **lager**, sbst.[3] 1 *a*) av sten, förr äv. av viss bergart. RINMAN 1: 118 (1788). 2) till 2: lager (se **lager**, sbst.[3] 1) av sten l. tegel. DALIN *FrSvLex.* 1: 75 (1842; *i mur*). 3) till 2: lager (se **lager**, sbst.[3] 4) av sten. *Dædalus* 1934, s. 23 (*i vattenhjulsaxel; om förh. på 1600-talet*). 4) till 6 *a*: lager (se **lager**, sbst.[3] 1) av sten. LUNDSTRÖM *Warming* 247 (1882; *i fruktvägg*). — **-LAKE.** *zool.* benämning på fisk av lakeliknande utseende o. (uppfattad ss.) förekommande på stenig botten; i ä. systematik uppfattad ss. speciell art (motsatt: lerlake); ofta sannol. liktydigt med: fisken Lota lota Lin., lake; numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat, dels: fisk av familjen Zoarcidae (tånglakefiskar), dels: fisken Cottus gobio Lin., stensimpa. Skinfiskar äre Stenlakar, norssar, Grundlingar Siwryggiar, Nålar &c. FORSIUS *Phys.* 158 (1611). Lakar äro .. twänne slag: Leer-lakar .. och Steen-lakar. TISELIUS *Vätter* 1: 107 (1723). Bjurbäcken var full av fisk, ehuru det blott fanns två sorter, gädda och stenlake, den sistnämnda också kallad ålkusa. MOBERG *Rask.* 217 (1927). *SvFiskelex.* (1955; *om tånglakefisken Zoarces viviparus o. C. gobio*). särsk. (†) *a*) fisken Nemacheilus barbatulus Lin., grönling. OoL (1852). *b*) fisken Cobitis taenia Lin., nissöga. LILLJEBORG *Fisk.* 3: 346 (1890). STUXBERG *Fisk.* 531 (1895). *c*) fisk av familjen Gasterosteidae, spiggar. BJÖRKMAN (1889). — (1, 2) **-LASS.** [fsv. *stenalas*] jfr **lass**, sbst.[2] 1. MENNANDER *AngÖsterb.* 43 (1751). — (1, 2) **-LAST.** jfr **last**, sbst.[2] 1. STIERNMAN *Com.* 2: 101 (1637). — **-LAV.** på sten växande lav. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). särsk. (†) lav av släktet Parmelia Ach. (särsk. P. saxatilis (Lin.) Ach.), färglav. *VetAH* 1791, s. 298. ACHARIUS *Lich.* 43 (1798). — **-LEJON.** 1) till 2: lejon (se d. o. 1 *b*) hugget i sten. CARLSTEDT *Her.* 3: 185 (1833). 2) (numera bl. mera tillf.) till 2 *s*, om figur föreställande lejon, gjord av sten l. stengods, förr äv. av annat keramiskt gods. *OxBr.* 11: 708 (1637). — **-LEK.** 1) till 1, i sg. best., ss. benämning på en av flickor lekt lek i vilken en av flickorna lägger sig ned hopkrupen o. föreställer en sten medan de övriga taga varandra i händerna o. dansa i ring runt omkring den liggande tills denna oväntat reser sig o. söker vidröra någon, vilken därigm blir ny sten. HUBENDICK *FlickLek.* 18 (1879). 2) till 2, om lek som leks med tillhjälp av sten(ar). *SD(L)* 1896, nr 473 B, s. 9 (*bl. a. om varpa*). — **-LERA**, äv. (i sht i yrkesbetonat spr.) **-LER.** HEINRICH (1828). 1) (†) till 1, 1 *e*, om lera som vid kontakt med luftens syre efterhand blir stenhård. WALLERIUS *Min.* 21 (1747). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). 2) (†) till 1, 1 *e*: stenhaltig lera; märgel. *(Lat.)* Marga .. *(sv.)* Stenler. LINNÉ *SystNat.* 185 (1748). *(Sv).* stenlera, *(fr.)* argile [de gravier]. SCHULTHESS (1885). 3) (†) till 1, 1 *e*, om steatit, späcksten. BRANDER *NatH* 136 (1785). 4) (numera knappast br.) till 2 *s*: lera för framställning av keramiskt gods, krukmakarlera. *BoupptVäxjö* 1815. *Cannelin* (1939). — **-LET.** [sv. dial. *stenlet*, m.] (†) i sg. best., om laven Parmelia saxatilis (Lin.) Ach., färglav; jfr **-mossa** 1 *b*. PARTEDI (1729) hos LÖNNBERG *Artedi* 41. — (6 *b*) **-LEVERGRÄS.** (†) = **-leverört.** FRANCKENIUS *Spec.* C 1 a (1638). TILLANDZ B 6 a (1683). — (6 *b*) **-LEVERMOSSA.** (†) = **-leverört.** LINDESTOLPE *FlWiksb.* 21 (1716). LIND (1749; *under* brunnen-leber-kraut). — (6 *b*) **-LEVERÖRT.** [laven användes förr i folkmedicinen bl. a. ss. medel mot stensjukdom] (†) laven Lobaria pulmonaria (Lin.) Hoffm., lunglav; jfr **-levergräs, -levermossa, -mossa** 1 *a*, **stene-lunggräs** o. **lever-mossa.** Steenleffuerört. *Linc.* (1640; *under* lichen). FRANCKENIUS *Spec.* B 4 a (1659). jfr: Bredbladat Wattu Sten Lefwerört, eller Lefwermåsa. BROMELIUS *Chl.* 56 (1694). — (6 *b*) **-LIDANDE.** jfr **lidande** 1 slutet o. **-sjukdom.** MANKELL *Fältsl.* 395 (1858). — **-LIK.** lik (en) sten(s) l. stenar(s). MÖLLER (1790). — (2) **-LIKKISTA**[-020]. jfr **sarkofag** 1. LILJEGREN *Runl.* 123 (1832). — **-LIKNANDE**, p. adj. som liknar l. erinrar om sten(s) l. stenar(s), stenlik. GELLERSTEDT i *3SAH* 16: 21 (1901). — (4) **-LILJA.** (†) enkrinit, fossil krinoidé. BERGMAN *Jordkl.* 1: 283 (1773). WoJ (1891). — (2) **-LIM.** [jfr t. *steinleim*] jfr **lim**, sbst.[2] 1, o. **-kitt.** *Linc.* (1640; *under* lithocolla). — (1, 1 *e*) **-LIN.** [jfr t. *steinflachs*] (†) om viss trådig asbestvarietet; jfr **-larft** o. **berg-lin.** LIND (1749; *under* steinflachs). OoL (1852). — **-LIND.** [jfr t. *steinlinde*; trädet växer på stenig l. bergig mark] ss. namn på vissa träd. *a*) (†) Tilia cordata Mill., skogslind. LIND (1749; *under* stein-linde); möjl. till *b*. *(Sv.)* Stenlind .. *(lat.)* Tilia cordata. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). HEINRICH (1828); möjl. till *b*. *b*) *bot.* dels Phillyrea latifolia Lin., dels Ph. angustifolia Lin. (som båda förekommer i medelhavsområdet). SYNNERBERG (1815). SIMMONS *Jönsson* 635 (1935; *om Ph. latifolia*). LINNELL *Polunin o. Huxley* 130 (1976; *om Ph. angustifolia*). — (2 *i*) **-LINJE.** *vapenhist.* kaliberlinje angivande den till projektil av sten av viss given vikt svarande kalibern (hos artilleripjäs) o. omvänt; i sht i sg. best. TÖRNGREN *Artill.* 1: 41 (1794). — (2) **-LIST.** jfr **list**, sbst.[2] 3 *b*. *TT* 1898, Byggn. s. 91. — (2) **-LISTA.** (†) = **-list.** *Rudling* Suppl. 98 (1740). — (2 *i*) **-LOD.** [fsv. *stenlodh*] (numera bl. i skildring av ä. förh.) *vapenhist.* om projektil av sten; jfr **lod**, sbst.[4] 2. HEDBERG *Artill.* 457 (*i handl. fr.* 1542). — (1, 2) **-LODJA.** (numera bl. tillf.) lodja för transport av sten. HALLENBERG *Hist.* 5: 393 (1796). — (2) **-LOSSARE.** (mans)person som (yrkesmässigt) lossar (se **lossa**, v.[1] I 7) sten. *GHT* 1896, nr 159, s. 3. — (1 *e*) **-LOSSNA.** (†) = **lossna**, sbst. 1. *VetAH* 1771, s. 76. RINMAN 2: 808 (1789). — **-LOSSNING.** 1) till 1: förhållandet l. händelsen att stycke av sten lossnar från omgivande massa av sten, berg o. d.; jfr **lossa**, v.[1] II 2, o. **lossna**, v. I 2. SWEDENBORG *RebNat.* 1: 14 (1719). 2) till 2: lossning (se **lossa**, v.[1] I 7) av sten. MARTINSON *OsynlÅlsk.* 153 (1943). — (1, 2) **-LUNGA.** *med.* = **-damms-lunga**; i pl. äv. om lungor drabbade av sådan sjukdom. *TT* 1872, s. 10. WRETLIND *Läk.* 7: 21 (1899; *i pl.*). — **-LUPEN**, p. adj. 1) till 1: som (har en yta som) har stelnat l. sammangyttrats till stenliknande konsistens; jfr **löpa**, v.[1] VIII 2. *G1R* 16:

486 (1544: steenclapne bottnen, *sg. best.; felaktigt för* steenelupne bottnen). WESTE (1807). *SFS* 1922, s. 308 (*om cement*). särsk. (numera knappast br.) om krut: som efter att ha blivit fuktigt har klumpat sig (o. blivit omöjligt att åter sönderdela i korn); äv. i utvidgad anv., om patron: vars tändsats innehåller stenlupet krut. *PH* 15: 529 (1793; *om krut*). *KrigVAH* 1833, s. 15 (*om patron*). *Cannelin* (1939; *om krut*). 2) (†) till 4, om växt: som blivit fossiliserad. SCHÜCK *VittA* 5: 523 (*i handl. fr.* 1769). — (1, 2) -LAS. (numera bl. i skildring av ä. förh.) anordning l. redskap för lyftning av stenblock o. d. STÅL *Byggn.* 1: 175 (1834). CANNELIN (1921). — (1, 1 *e*) -LÄDER. (†) = **berg-läder.** NORDFORSS (1805). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). — (2) -LÄGGA. [fsv. *stenläggia*] förse (ngt) med täcke l. skoning l. beläggning av sten l. tegel o. d.; i sht med avs. dels på gata l. väg o. d.: förse med stenläggning, dels på (golv i) byggnad l. del därav: förse med golvyta av stenplattor l. tegel; äv. utan obj.; jfr **-sätta.** *SthmSlH* 1: 84 (*i handl. fr.* 1543). Steenlades widh funten och annorstädes i kyrckian medh tegel. *BtÅboH* I. 11–12: 16 (1656). Konung Olåf lät .. stenläggia gålfwen. PERINGSKIÖLD *Hkr.* 2: 188 (1697). Alla stenbroar böra stenläggas med gatsten. KÖNIG *Mec.* 137 (1752). Med propaganda och standardisering .. stenlägges vägen till helvetet på jorden. FROSTERUS *Jord.* 23 (1930). — (2) -LÄGGARE. [fsv. *stenläggiare*] (mans)person som yrkesmässigt utför stenläggning (se d. o. 1) (förr äv. både stenbrytning (se d. o. 2) o. stenläggning (o. väglagning) o. d.); förr äv. liktydigt med: murare l. hantverkare som vid murning insätter stenar i muren; jfr **-sättare 1.** *HovförtärSthm* 1619—20 A, s. 121. Steenläggare brutto steen, fylte och lagade. *VDAkt.* 1689, nr 587. *(Sv.)* Stenläggare .. (vid murning) *(fr.)* Poseur. WESTE (1807). särsk. (förr) i sg. best., på pisksnurra, om den ring som nedifrån räknat är den tredje. NORMAN *GossLek.* 151 (1878). *Kulturen* 1959, s. 126. Ssgr: **stenläggar-,** äv. **stenläggare-hammare.** jfr **hammare,** sbst.[2] **1.** DALIN *FrSvLex.* 2: 109 (1843). **-klubba.** = **-läggar-stamp.** LIND (1749; *under* pflaster-schlägel). **-lag.** jfr **lag,** sbst.[3] **14** *c*. ÖSTERGREN (1946). **-lön.** SERENIUS (1734; *under* pave). **-ramm.** (†) = **-läggar-stamp.** ÖoL (1852). **-stamp.** stenläggares jungfru (se d. o. 8 *c*). LIND (1738; *under* pflaster-stössel). **-stötel.** (numera bl. i skildring av ä. förh.) = **-läggar-stamp.** LIND (1749; *under* stämpfel). — -LÄGGNING. [fsv. *stenlägning*] 1) till 2: läggning (se **lägga,** v. **I 7**) av sten l. tegel o. d. ss. täcke l. skoning l. beläggning på ngt, i sht dels gata l. väg o. d., stensättning, dels golv i byggnad l. del därav, plattläggning. *HovförtärSthm* 1619—20 A, s. 19 (*på Sthms slott*). 2) till 2, i konkret anv. av 1: täcke l. skoning l. beläggning av sten l. tegel o. d.; i sht om beläggning dels på gata l. väg o. d., stensättning, dels på golv, stengolv. Stenläggning på Gålfwena uti Kiellarna. *HovförtärSthm* 1731, s. 2019; möjl. till 1. *PH* 2: 1280 (1736). HEDBERG *StorkSev.* 34 (1957). särsk. *arkeol.* från förhistorisk tid härrörande formation av lagda l. i marken nedsjunkna stenar. SCHÜCK *VittA* 4: 439 (*i handl. fr.* 1744). *NordKult.* 1: 59 (1936). 3) (†) till 3, konkret, om besättning av ädelstenar. THOMANDER 1: 635 (1862). Ssg (till **-läggning 1**): **stenläggnings-arbete.** ÖSTERGREN (1946). — (2) -LÄNK l. -LÄNKA. (†) om (länkliknande) stensträng (se d. o. 2). FERNOW *Värmel.* 883 (1779). — (1 *e*) -LÄRA. (†) om lära(n) om bergarter, petrologi; jfr **-beskrivning.** HOLMBERG 2: 33 (1795). SCHULTHESS (1885). — (1 *e*) -LÄRARE. (†) om person som (forskar o.) undervisar i "stenlära", (undervisande) petrolog. *VetAH* 1793, s. 245. — (1, 1 *e*, 2) -LÄRFT. (numera bl. i skildring av ä. förh.) om asbestvävnad; jfr **-lin.** LIND (1749; *under* aszbest-leinwand). — -LÖK. (†) växten Sedum album Lin. (som ofta växer vid berghällar), vit fetknopp; äv. i uttr. *vit stenlök;* jfr **hälle-lök.** Hwijt stenlöök. RUDBECK *HortBot.* 104 (1685). LINDESTOLPE *Skörb.* 47 (1721; *ss. medel mot skörbjugg*). PARTEDI (1729) hos LÖNNBERG *Artedi* 48. — -LÖPA. [jfr **-lupen** o. **-löpning**] (†) bli stenlupen. ULLENIUS *Ro* § 42 (1730). MEURMAN (1847). särsk. om krut: bli stenlupen. *PH* 5: 3449 (1752). *Cannelin* (1939). — -LÖPNING. (†) förhållandet l. skeendet att bli stenlupen; jfr **-löpa.** WESTE (1807). SCHULTHESS (1885). särsk. i fråga om krut. *KrigVAT* 1837, s. 15. FRIES *Krutl.* 155 (1869). — -LÖS. som saknar sten. *BlBergshV* 18: 97 (*i handl. fr.* 1687; *om kol*). — -MAL. (utom i fackspr. numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) 1) = **mal,** sbst.[3] **1.** VERELIUS 172 (1681). särsk. (i fackspr.) i (tidigare) strandlinje som spolats kal: av moränblock l. klappersten l. rullsten bestående terrass l. vågformigt fält; jfr **-gärde 1, -åker 2.** *SvUppslB* (1935). 2) = **mal,** sbst.[3] **2.** BROMAN *Glys.* 3: 598 (c. 1740). — -MALING. [senare leden avledn. av **mal,** sbst.[3]] (†) mal (se **mal,** sbst.[3] **1**). HÜLPHERS *Norrl.* 4: 322 (1779). — -MALÖRT^{-02} l. $^{-20}$. [växten förekommer på alvar] *bot.* växten Artemisia rupestris Lin. KROK o. ALMQUIST *Fl.* 1: 36 (1903). — (2) -MANGEL. mangel (se **mangel,** sbst.[3] **1**) försedd med fram- o. återgående tyngd bestående av (låda l. kista fylld av) sten. *BoupptSthm* 1669, s. 1137. — (1, 1 *e*) -MARG. (†) märgel; jfr **marg,** sbst.[2] LINNÉ *Gothl.* 294 (1745). — -MARK. stenig mark. HEINRICH (1814). — -MASK, sbst.[1] (†) 1) till 1, = **-borrare 1** *a*. MÖLLER 1: 913 (1745). 2) till 4, om fossil mask (se **mask,** sbst.[1]). NORDFORSS (1805). — (2) -MASK, sbst.[2] särsk. (tillf.) bildl., om ansiktsuttryck erinrande om mask (se **mask,** sbst.[2] **1**) av sten; jfr **mask,** sbst.[2] **3.** RENNER *Berge o. Lanier* 84 (1930). — -MASSA. massa av sten. 1) till 1, om naturlig massa (se **massa,** sbst.[2] **1** *a*, *b*). WALLERIUS *Tank.* 108 (1776). 2) till 1; jfr **massa,** sbst.[2] **3.** BERGMAN *Jordkl.* 96 (1766; *om berg*). 3) till 1, 2, om använd l. bearbetad massa (se **massa,** sbst.[2] **1** *a*, *b*). RINMAN 1: 600 (1788). 4) till 2, om massa (se **massa,** sbst.[2] **3**) av använt l. bearbetat material. CRUSENSTOLPE *Mor.* 2: 128 (1840; *om Gripsholms slott*). 5) till 2 *i*, om massa (se **massa,** sbst.[2] **4**) av använda l. bearbetade föremål av sten. *SP* 1809, nr 18, s. 4 (*i pl., om projektiler*). — (2) -MASUGN^{-02} l. $^{-20}$. (förr) av sten (o. järn) uppförd masugn; motsatt: mulltimrad masugn. *BlBergshV* 18: 58 (*i handl. fr.* 1687). — -MATERIA. jfr **materia 1** *b*. WULF *Köppen* 1: 210 (1799). — (2) -MATERIAL. jfr **material 1.** *KarlJohStil.* 7 (1924). — (2) -MEJSEL. 1) *arkeol.* (för bearbetning av sten o. d. avsedd) mejsel av (flint)sten. NILSSON *Ur.* I. 1: 4 (1838). 2) mejsel för bearbetning av sten l. stenliknande material; jfr **-huggar-järn, -huggjärn.**

JernkA 1878, s. 201. — (3, 4) -MELON. (†) om en ss. fossil uppfattad blodfärgad, melonliknande (agat)sten. LINNÉ *SystNat.* 3: 179 (1768). NORDFORSS (1805). — -MESPEL, se -mispel. — -METEORIT. *geol.* o. *miner.* av silikatmineral huvudsakligen bestående meteorit; motsatt: järnmeteorit. *LfF* 1871, 1: 333. — -MINTA, se -mynta. — -MISPEL, äv. -MESPEL. [växten trivs på bergig l. stenig mark] *bot.* växt av släktet Cotoneaster Med. LAURELL *Träd* 14 (1891). — -MJÄLA l. -MJÄLE, förr möjl. äv. -MJÄL. (numera bl. i vissa trakter, tillf.) finkornig (mjölfin) sand l. mojord mer l. mindre starkt uppblandad med sten; jfr **mjäla**, sbst.[1] Stenmiälen. BROMAN *Glys.* 3: 665 (c. 1740). — (1, 2) -MJÖL. (mjölliknande) pulvriserad sten, stenpulver, stenstoft; särsk. (i fackspr.) om makadam med kornstorlek understigande 2 mm. LINNÉ *Dal.* 26 (1734). *TNCPubl.* 46: 25 (1971). Avledn.: **stenmjölig.** (tillf.) mjölig av stenmjöl. SIWERTZ *Låg.* 119 (1932; *om lokalitet*). — -MO. (numera bl. i vissa trakter) stenig mo; särsk. motsv. **mo**, sbst. **2.** PALMSTEDT *Res.* 11 (1778). WIDMARK *Helsingl.* 1: 17 (1860). — (1, 2) -MODD. (†) damm l. stoft utgörande avfall vid stenhuggning. LIND (1749; *under* pick-stein). — (2) -MONUMENT. monument av sten. 1) (numera föga br.) jfr **monument 1** (särsk. mer l. mindre liktydigt med: fornminne l. fornsak av sten). *Iduna* 5: 57 (1814; *bl. o. om spjut*). *(Danska runor förekommer)* så wäl å stenmonumenter och andra fornsaker, som ock i böcker. LILJEGREN *Runl.* 21 (1832); jfr **2. 2)** jfr **monument 2.** *Fornv.* 1942, s. 132 (*i pl., om stenkretsar*). — (2 s) -MORTEL, förr äv. -MORTARE. [fsv. *stenmortare*] jfr **mortel 1.** FORSIUS *Min.* 75 (c. 1613). — (2) -MOSAIK. jfr **mosaik,** sbst. PALMBERG *Hels.* 889 (1889). — -MOSSA. (sten- 1638 osv. stena- 1778) **1)** i sht *bot.* till **1:** på sten växande mossa l. (numera föga br.) lav; äv. (*bot.*) i speciellare anv., om viss art (l. vissa arter) av sådan mossa osv.; numera nästan bl. i pl., sammanfattande, om (arterna tillhörande) familjen Andreaeaceae, sotmossor; jfr **berg-mossa.** LINDESTOLPE *FlWiksb.* 21 (1716). PARTEDI (1729) hos LÖNNBERG *Artedi* 41. Orthotrichum rupestre .. är en stenmossa och bör såsom sådan anses fylogenetiskt äldre än tradmossorna. *BotN* 1925, s. 342. *2SvUppslB* 26: 1053 (1953; *i pl., om familjen*). särsk. (†) *a)* laven Lobaria pulmonaria (Lin.) Hoffm., lunglav; jfr **-leverört.** FRANCKENIUS *Spec.* C 1 a (1638). JUSLENIUS 208 (1745). *b)* (numera knappast br.) laven Parmelia saxatilis Lin., färglav; äv. dels om (färgnyans hos) färg beredd av denna växt, dels om växten ss. färgämne. LINNÉ *Fl.* nr 1075 (1755). *KulturbVg.* 1: 162 (1778; *om färg*). SYNNERBERG (1815; *om färgämne*). *Connelin* (1939). **2)** (†) till **1,** om växt på sten i havet. LIND (1749; *under* meer-mosz). TÖRNER *UtkNaturk.* 53 (1758). **3)** (†) till **4,** om fossiliserad mossa. NYSTRÖM (1794). NORDFORSS (1805). Ssgr: **stenmossa-** l. **stenmosse-brun.** särsk. till **-mossa 1** *b*, i n. sg. substantiverat. **1)** brun färg åstadkommen med färglav. *TurA* 1919, s. 86. **2)** färg (se **färg,** sbst.[1] **2)** beredd av färglav. *TurA* 1959, s. 168. **-färg.** till **-mossa 1, 1** *b*: färg beredd av stenmossa. LINDESTOLPE *Färg.* 50 (1720). — (2) -MUR. [fsv. *stenmur*] mur (se **mur,** sbst.[1] **1)** av sten l. tegel; äv. bildl. *Neh.* 4: 3 (*Bib.* 1541). STRINDBERG *Giftas* 2: 66 (1886; *bildl.*). särsk. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stengärdsgård. RISINGH *LandB* 10 (1671). — (2) -MURAD, p. adj. [delvis till **-mur**] murad av sten l. tegel l. bestående av l. försedd med mur(ar) av sten l. tegel. En .. stenmurad graf. NILSSON *Ur.* 1: 57 (1866). — -MURKLA. *bot.* svamp av släktet Gyromitra Fr. (särsk. G. esculenta (Pers. ex Fr.) Fr.); i pl. äv. om släktet. *Oec.* 225 (1730). FRIES *SystBot.* 361 (1897; *om G. esculenta*). *BonnierLex.* 10: 211 (1966; *i pl., om släktet*). — -MUSEUM. **1)** [förleden möjl. delvis utlöst ur ssgn **sten-skulptur**] (numera bl. i skildring av ä. förh.) till **2:** museum innehållande samling av (sten)skulpturer; ss. vardaglig benämning på skulptursamlingen i dåvarande Kungliga museum, numera Nationalmuseum. PALMÆR 120 (1835). **2)** (numera bl. tillf.) till **1** *e*, om geologiskt museum. STRINDBERG *Brev* 7: 347 (1889). — -MUSSLA. **1)** (†) till **1:** mussla av familjen Pholadidae; särsk. Pholas candida Lin., vanlig borrmussla; jfr **-borr,** sbst.[2] **1.** RETZIUS *Djurr.* 107 (1772). Stenmussla .. (*dvs.*) Skalmask af slägtet Pholas. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). BJÖRKMAN (1889). **2)** (tillf.) till **2,** om musselformad fontän av sten. SIWERTZ *JoDr.* 241 (1928). **3)** (†) till **4:** petrifikat av mussla, förstenad mussla. NORDFORSS (1805). ÖoL (1852). — -MYNTA, förr äv. -MINTA. växt med aromatisk lukt l. smak (särsk. växt av släktet Satureja Lin.); särsk. (o. numera bl., mindre br.) om S. montana Lin. *2LinkBiblH* 4: 75 (c. 1550). Kattemynta, Steenmynta. *Linc.* (1640; *under* calamintha). HYLANDER *PrydnV* 66 (1948; *om S. montana*). — -MYRA. (†) om myran Formica fusca Lin., svartmyra (som bl. a. håller till under stenar). DALMAN *ÅrsbVetA* 1821, s. 241. *Connelin* (1939). — -MÅ. (föga br.) = **-mābär.** LYTTKENS *Nomnl.* 21 (1907). DENS. *Växtn.* 865 (1911). — -MÅBÄR. (numera föga br.) växten Ribes saxatilis Pall. LAURELL *Träd* 10 (1891). — (2) -MÅKARE. (i fackspr.) jfr **-redskap 2.** *JernkA* 1833, s. 665. — -MÅRA. *bot.* växten Galium saxatile Lin. (som växer på stenig mark). GOSSELMAN *BlekFl.* 27 (1865). — -MÅRD. **1)** *zool.* (det i s. o. mellersta Europa levande) mårddjuret Martes foina Erxl. (som ofta bor i stenrös l. under stenblock o. d.). LINNÉ *Dal.* 135 (1734). **2)** skinn l. pälsverk av stenmård (i bet. **1**); numera bl. i sg. ss. ämnesnamn l. med koll. bet. *BouppiSthm* 20/3 1685. *Därs.* (*ss. ämnesnamn*). Ssgr (till **-mård 2**): **stenmårds-** l. **stenmård-,** förr äv. **stenmårde-foder.** jfr **foder,** sbst.[2] **4.** *BouppiSthm* 1668, s. 235. **-mössa.** *BouppiSthm* 1673, s. 1308 a. **-rumpa.** särsk. (numera bl. mera tillf., ngt vard.) om skinnet från en stenmårds svans. *BouppiSthm* 1673, s. 1306 b. — -MÄNGD, r. l. f. mängd (se **mängd,** sbst.[2] **1)** av sten. **1)** till **1.** *LB* 1: 78 (1899). **2)** till **2.** Avverkad stenmängd. *SFS* 1918, s. 3083. — (1, 2) -MÄNGD, p. adj. (numera mindre br.) som har en inblandning av sten, vari sten är inblandad; särsk. (förr) om bröd: uppblandad med sten l. stenmjöl. ADLERBETH *HorSat.* 24 (1814). — (1, 1 *e*) -MÄRG. (numera föga br.) ss. körtlar (se **körtel 3**) i sandsten förekommande märgel; jfr **märg,** sbst. **4.** BROMELL *Berg.* 2 (1730). *Ekbohrn* (1936). — (1, 1 *e*) -MÄRGEL. **1)** (numera föga br.) märgel som vid kontakt med luft helt l. delvis hårdnar till sten; jfr **-lera 2, -märg.** WALLERI-

US *Min.* 25 (1747). Man skiljer mellan sten-, skiffer-, mussel- och åkermergel. *MosskT* 1890, s. 70. 2) (†) i märgelsten anträffad gul järnockra. WALLERIUS *Min.* 265 (1747). — -MÄRKE. [fsv. *stenmarki*] märke av sten. 1) till 2 *e*; jfr märke, sbst.[1] 1 *a*. *VDAkt.* 1703, nr 414 (*om råmarke*). 2) till 2 *f*; jfr märke, sbst.[1] 5. LILJEGREN *Runl.* 95 (1832; *om runsten*). — (2) -MÄSTARE. [runsv. *stenmæstari*] mästare (se d. o. 5) i konsten att forma l. bearbeta l. använda sten ss. material för byggande l. åstadkommande av bruksföremål l. alster av konst l. konsthantverk; företrädesvis (*konstvet.*) om ä. tids, i sht medeltida (konst)-hantverkare l. byggmästare l. arkitekt. *2VittAH* 26: 331 (1868, 1869). I landskapet verkade en rad stora stenmästare som funthuggare, skulptörer och kyrkobyggare. STENBERG *KyrkSkrud.* 61 (1950). — -MÖNSTER. [jfr t. *steinmuster* (i bet. 1)] 1) (numera bl. tillf.) till 1, 2, 10: mönster (se mönster, sbst.[3] 5) liknande l. erinrande om figuration hos sten l. av stenar; jfr -verks-mönster. *BoupptSthm* 25/5 1694. 2) (mera tillf.) till 2, i fråga om byggnadsverksamhet, om mönster (se mönster, sbst.[3] 1 *a*) som en ä. tids stenbyggnadskonst kan utgöra. NÄSSTRÖM *SvFunkt.* 65 (1930). 3) till 2, om mönster (se mönster, sbst.[3] 5) hos (stenar i) stenläggning l. stenbyggnader o. d. *Brodskij HistBer.* 89 (1984). — -MÖRJA. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat, o. i fackspr.) stenblandad mörja (se mörja, sbst. 1). HIARNE *2Anl.* 305 (1706). — (2 *i*) -MÖRSARE. (förr) mörsare (se d. o. 2) för kastning av projektiler av sten. TÖRNGREN *Artill.* 2: 147 (1795). AUERBACH (1913). Ssg (förr): stenmörsar-, äv. stenmörsare-batteri. TÖRNGREN *Artill.* 2: 141 (1795). — -NARV. *bot.* växten Sagina saginoides (Lin.) H. Karst. NYMAN *FanerogFl.* 112 (1873). — -NAVARE. (†) om jordborr. BROMAN *Glys.* 3: 28 (*c.* 1730). — -NEJLIKA. [jfr t. *steinnelke*] (numera föga br.) om växt tillhörande familjen Caryophyllaceae, nejlikväxt; i pl. äv. om familjen. NORDFORSS (1805; *i pl.*). *PT* 1909, nr 93 A, s. 3. — -NYPON. (†) (frukt av) växten Rosa dumalis Bechst., Boul., nyponros. NYMAN *VäxtNatH* 2: 88 (1868). NATHORST *SvVäxtn.* 47 (1905). — -NÅL. 1) till 3: prydnadsnål besatt med (ädel)sten(ar). *BoupptVäxjö* 1798. 2) (†) till 4, om fossil, nålformig tagg av sjöborre (echinoid); jfr nål 2 o. -vandla *c*. LINNÉ *SystNat.* 196 (1748). — -NÄSSLA. (†) växten Stachys sylvatica Lin., stinksyska (som växer invid klippor o. stensamlingar). *NorrlS* 1–6: 116 (1802). — -NÄT. 1) (förr) vid säljakt i ä. tid: fångstnät som anbragts runt imiterad sten på vilken säl skulle lockas att skjuta upp. *Norrl.* 4: 55 (*cit. fr.* 1559). 2) *geol.* nätliknande polygonmark, strukturmark; jfr -rand 1, -ring 1 slutet. *2NF* 30: 309 (1920). — -NÖT. 1) (numera bl. tillf.) om sten med yta färgad till utseende av en nöt, nöt av sten. FRYXELL *Ber.* 6: 315 (1833). 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) nöt av elfenbenspalm, elfenbensnöt, bennöt; äv. allmännare, om stenhård nöt (med motsv. användning) av vissa andra palmer; ss. ämnesnamn äv. om nötens frövita. I handeln förekomma .. under namn af Sten-nötter frukterna af Möss-Palmen .. ifrån Guiana. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* 1843—44, s. 117. *LfF* 31: 138 (1865; *i pl., om elfenbensnötter*). Skoknappar av stennöt med metallögla, som fästs så, att den framträder även på knappens översida. *VaruhbTulltaxa* 1: 573 (1931). SIMMONS *Jönsson* 613 (1935; *av. i allmännare anv.*). 3) (†) om kantig (stenliknande) nöt, valnöt. NORDFORSS (1805). Ssgr (till -nöt 2; numera bl. i skildring av ä. förh.): stennöts- l. stennöt-knapp. knapp av stennöt. *Freja* 1880, s. 62. -palm. om var o. en av palmerna Phytelephas macrocarpa R. & P. o. Ph. microcarpa R. & P., elfenbenspalm; i uttr. *polynesisk stennötspalm* äv. dels om palmen Coelococcus salomoniensis Warb., dels om palmen C. caroliniensis Dingl. JONSSON *Gagnv.* 48 (1910). Polynesiska stennötspalmen. *Därs.* 49. — -OL $\sim\omega^2 l$, äv. (numera företrädesvis i vissa trakter, bygdemålsfärgat) -OR $\sim\omega^2 r$ l. [14], r. l. m. l. f.; best. -en; pl. -ar (*NorrlS* 1—6: 111 (1802) osv.), äv. = (ROSENDAHL *Lojäg.* 62 (1956)). (-ol 1802 osv. -or 1742 osv.) [sv. dial. *stenor, stenol;* senare leden etymologiskt identisk med fvn. *urð*, nor. dial. *urd, ur,* äv. *or* (se ur, nedrasad sten o. d.)] (i sht i vissa trakter, bygdemålsfärgat) 1) (-ol) till 1: (område utgörande) anhopning av stenblock l. stenar o. d.; jfr -ur, sbst.[1] *NorrlS* 1—6: 111 (1802). 2) (-or) till 2: (av kullersten l. småsten bestående) stenläggning. *ÅgerupArk.* Brev 4/11 1742. — (1 *e*) -OLJA. (numera bl. i skildring av ä. förh.) petroleum, bergolja; jfr peterolja. SCHRODERUS *Comenius* 104 (1639). ROSENDAHL *Farm.* 473 (1897). särsk. för medicinsk anv. avsedd mineralolja; förr äv. i sådana uttr. som *röd* l. *vit stenolja*, röd osv. mineralolja resp. flytande paraffin. Röd Steenollia. *ApotT* 1698, s. 54. Hwit Sten-Olja. *Därs.* 1739, s. 54. KROOK *Handköpsben.* 137 (1951). Ssg (†): stenolje-källa. oljekälla. *AB* 1865, nr 258, s. 3. — (6 *b*) -OPERATION. *kir.* operation (se d. o. 5) för borttagande av sten, litotomi; jfr -krossning 2, -snitt 3. *VetAH* 1766, s. 159. — (6 *b*) -OPERATÖR. (numera bl. i skildring av ä. förh.) person (kirurg) som utför stenoperation(er), urolog; jfr -skärare 2, -snidare 3. NORDFORSS (1805). — -OR, se -OL. — -ORMBUNKE. (†) om ormbunke förekommande i bergstrakter. BROMAN *Glys.* 3: 777 (1724). — -ORMETVÅNG. (†) ormbunken Asplenium septentrionale (Lin.) Hoffm. (som växer i bergskrevor o. d.), gaffelbräken; jfr orm-tvång 2 o. hälle-spring. FRANCKENIUS *Spec.* C 1 b (1638). SERENIUS Iiii 4 a (1757). — (2) -ORNAMENT. 1) (†) i fråga om föremål av sten, = ornament 1 *a*. *UpplFmT* 4: 12 (1875). (EKENBERG o.) LANDIN (1894). 2) på byggnad: ornament (se d. o. 2). WRANGEL *TessPal.* 2 (1912). — (2) -ORNAMENTIK. ornamentik (se d. o. 1) med sten ss. material; äv. konkret, sammanfattande, om ornamental utsmyckning utförd i l. på sten. *Uppl.* 1: 604 (1905; *konkret*). *Därs.* 2: 247 (1906). — -ORT. (numera föga br.) genom ofyndigt berg driven ort (se ort, sbst.[1] I 5). TSTAWFORD hos RUUTH *PVetA* 1813, s. 24. *SvGeolU* 6: 147 (1915). — (2) -OVAL. om oval stensättning. LINNÉ *Sk.* 279 (1751). — (2) -PACKNING. 1) (i fackspr.) packning (se d. o. 3) av jordlager (för att göra det stabilt o. användbart ss. grund o. d.) gm nedslående av småsten, skärv o. d. (med hjälp av stamp l. dyl.); äv. konkret, om vad som sålunda sammanpackats. ROTHSTEIN *Byggn.* 364 (1859). *Fornv.* 1956, s. 137 (*konkret*). 2) (i sht i fackspr.) packning (se d. o. 4 slutet) av (små)-

sten. NILSSON *ArkeolUppt.* 276 (1933). — -PANNA. 1) *tekn.* till 2: panna (se **panna**, sbst.[1] 3 *d*) av sten. RINMAN 2: 670 (1789). NILSSON *BombiNick* 204 (1946). 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 2 *s*: panna (se **panna**, sbst.[1] 1) av stengods, förr äv. annat keramiskt gods. *Kockeb.* B 4 b (1650). KLINT 653 (1906). — (1 *e*, 2) -PAPP. [jfr t. *steinpappe* o. fr. *carton pierre* (i bet. 2)] 1) (numera bl. i skildring av ä. förh.) pappliknande produkt framställd l. åstadkommen gm tillsats till papp l. pappersmassa av ämne(n) l. produkt(er) ur mineralriket o. av animaliska fibrer; särsk. om en för taktäckning avsedd, gm impregnering (o. bestrykning) med stenkolstjära l. asfalt framställd, mer l. mindre vattensäker sådan papp, takpapp. *JernkA* 1832, Bih. s. 129. Stenpapper och stenpapp förfärdigas af vanlig asbest, tillsammans med pappersmassa. ALMSTRÖM *KemTekn.* 1: 545 (1844). *TTekn.* 1860, 1. 358. 2) av pappersmassa l. liknande material med tillsats av cement, lera, krita, lim o. d. framställd, pappliknande produkt för anv. ss. råmaterial för formgivning gm gjutning l. pressning, papier-maché. ÅSTRAND (1855). *VaruhbTulltaxa* 1: 252 (1931). — (1 *e*, 2) -PAPPER. (numera bl. i skildring av ä. förh.) 1) pappers- l. pappliknande produkt framställd l. åstadkommen gm tillsats till papper l. pappersmassa av ämne(n) l. produkt(er) ur mineral- l. djurriket; särsk. om en gm tillsats av asbest framställd, mer l. mindre brand- o. vattenhärdig, för taktäckning m. m. avsedd produkt; jfr **-papp 1.** FAXE *IVetA* 1787, s. 16. 2) = **-papp 2.** *MaterG-Förem.* 229 (1983). Ssg (till **-papper 1**; numera bl. i skildring av ä. förh.): **stenpappers-bruk.** bruk (se d. o. 9) för framställning av stenpapper. FAXE *BrevSAOBArk.* 7/1 1789. — (2 *m*) -PAR. jfr **par**, sbst.[1] 1 *d*. BONSDORFF *Kam.* 289 (1833). — (6 *a*) -PARENKYM. *bot.* (till fruktsten hörande) stenhårt parenkym (se d. o. 2). *BotN* 1871, s. 67. — -PARTI. 1) (numera bl. mera tillf.) till 1: av sten bestående l. stenigt parti av markytan, visst landområde l. dyl. *JernkA* 1828, Bih. s. 7. 2) till 2: av sten avgränsad o. ofta i högre l. mindre grad uppbyggd (del av) trädgård, i vilken blommor, buskar o. d. är planterade; jfr **klipp-trädgård.** *HbTrädg.* 6: 14 (1876). — (6 *b*) -PASSION. (numera nästan bl. i skildring av ä. förh.) lidande orsakat av l. anfall av stensjukdom (i sht i urinvägarna); (plågsam) stensjukdom; jfr **passion 3.** Kyrkioherden Herr Petter Borup i Tulstorf uti Schåne des Son af särdeles swår Sten passion curerat. KEY *Inbj. 1892*, s. 75 (c. 1730). *(Lantmarskalken)* förmälte at som K. Maj:t i natt varit opasslig af stenpassion .. så voro *(osv.)*. *2RARP* 11: 508 (1739). Jag war på mitt åttonde år, då .. *(min fader)* i en swår sten-passion afsomnade d. 13 Junii 1719. HALLMAN *Blacksta* 82 (1748). *SAOL* (1973; *angivet ss. ålderdomligt*). — -PELARE. pelare av sten (l. tegel). 1) till 1. LANDELL *Bligh* 139 (1795; *om bildning i naturen*). 2) i sht *byggn.* till 2. *SthmSlH* 1: 157 (*cit. fr.* 1578). särsk. till 2 *f*. *UB* 1: 180 (1873; *om minnesmärke*). — -PENNING. [jfr t. *steingeld* (i bet. 1) o. -*pfennig* (i bet. 2)] 1) (förr) till 2, i pl.: fastighet åvilande offentlig avgift l. gentemot annan fastighet gällande onus som trätt i stället för tidigare l. eljest gällande skyldighet att leverera viss myckenhet byggnadssten l. tegel till bygge o. d. *UpplDomb.* 7: 69 (1553). *HFinlKamF* 2: 124 (c. 1575). 2) (†) till 4: nummulit; i sht i pl.; jfr **penning-sten.** BRANDER *NatH* 150 (1785). MÖLLER (1807). — -PEPPAR. (†) växt av släktet Sedum Lin., sannol. S. acre Lin., gul fetknopp; äv. använd (i torkat tillstånd) ss. läkemedel (för djur); jfr **murpeppar.** Muur eller Steenpeppar, Muserompa. *Linc.* (1640; *under* aizoon). Tag rödh Steen-Peppar, stött det sönder och gif Hästen in medh sööt Miölck. RÅLAMB 13: 132 (1690). — -PERSILJA. (†) sannol. om växten Peucedanum oreoselinum (Lin.) Moench., backsilja. *(Eng.)* Hill-parsley, *(sv.)* sten-persilia. SERENIUS (1734; *under* parsley); jfr: *(Eng.)* Hill- or mountain-Parsley, *(sv.)* mossa-rot, finsk ingefära, *(lat.)* Selinum, Oreoselinum. DENS. Kkkk 2 a (1757). — (2 *p*) -PICK. (†) i uttr. *slå stenpick*, ss. benämning på lek vid vilken den ene deltagaren gm att kasta stenar sökte träffa o. stöta omkull en av den andre deltagaren uppställd stapel bestående av fyra stenar; jfr **pick**, sbst.[3] ODMANN *Hågk.* 83 (c. 1805). KARLSON *OrebroSkolH* 3: XXXVII (1875; *om förh. på 1600-talet*). — (2) -PICKA. [fsv. *stenpikka*; jfr mlt. *stēnbicke*] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) mindre (hammarliknande) picka (se **picka**, sbst.[1] 1) för tillhuggning av sten l. tegelsten, stenhacka l. tegelhammare. *ArkliR* 1562, avd. 14. *2VittAH* 4: 337 (1795). — (2) -PICKARE. (numera nästan bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stenhuggare; anträffat bl. i ssgn **stenpickare-snäcka**, om trädgårdssnäckan Helicigona (Chilotrema) lapicida Lin. (som förekommer bl. a. i stenbrott). *FoFl.* 1912, s. 191. — -PIGG. pigg (se **pigg**, sbst. 1) av sten. HIÄRNE *2Anl.* 253 (1706; *i pl., om stalaktiter*). — (6 *b*) -PILLER. (numera bl. i skildring av ä. förh.) piller mot stensjukdom. DARELLI *Sockenapot.* 103 (1760). — -PIMPERNELLA. (†) växten Pimpinella saxifraga Lin., bockrot (som växer på stenig l. klippig mark). BROMELIUS *Chl.* 83 (1694). LINDESTOLPE *FlWiksb.* 28 (1716). — (1, 2) -PINK l. -PINKA. (förr) för fraktande av (bruten) sten avsedd pink (se **pink**, sbst.[1]). Båttzmän opå Stenpinckann. *KladkamRSthm* 1561 B, s. 22 b. — -PIPA. 1) (†) till 1: rör l. pipa (se **pipa**, sbst.[1] 3, 11) av sten; särsk. till 1 *f*, om skeppsmasks kalkgång. LINNÉ *MusReg.* 96 (1754). 2) (i sht förr) till 2: pipa (se **pipa**, sbst.[1] 1) av sten. *Ymer* 1921, s. 118 (*i pl., om visselpipor*). 3) (†) till 2 *(s)*: pipa (se **pipa**, sbst.[1] 4) av sten, möjl. äv. av keramik. HOLM *NSv.* 161 (1702). — (2 *b*) -PIR. (i sht i fackspr.) jfr **pir** 1 o. **-byggnad 2.** *TT* 1900, Allm. s. 121. — (2) -PLAN. plan (se **plan**, sbst.[1] I 1, 4) av sten l. stenlagd plan; särsk. 1) (numera mindre br.) från forntiden härrörande, mer l. mindre horisontell stenläggning, ofta av kullersten. *2VittAH* 14: 22 (1828, 1838). *StEkholm* 102 (1934). 2) (numera föga br.) stenlagt parti av golv närmast eldstad, avsett ss. skydd mot brand gm nedfallande gnistor l. glöd; jfr **plan**, sbst.[1] I 4 *d*. AMBROSIANI *DokumPprsbr.* 58 (*i handl. fr.* 1830). *ByggnOrdnNorrkpg* 1890, s. 16. — -PLANTA. [jfr t. *steinpflanze*] (†) i ä. systematik, i pl., om klass av havsdjur vilka bygger (stenhårda) rev (t. ex. koralldjur); jfr **-djur**, **-växt 1.** *Oldendorp* 1: 139 (1786). *VetAH* 1793, s. 251. — (2) -PLATTA. jfr **platta**, sbst.[2] 1.

AHB 12: 65 (1865). — -PLOG. (†) på lokomotivs framsida monterad, plogliknande anordning avsedd att ta upp stötar vid ev. kollision med mindre föremål o. d. WoL 257 (1885). — (6 *b*) -PLAGA. plåga l. smärta orsakad av stensjukdom (i sht i pl.); äv., i sg. l. pl.: stensjukdom (i sht med särskild tanke på smärtorna). Skier .. (*en sammandragning i*) niurarna eller blåsan, och de innehålla någon sten, så upretas Stenplågan. ROSENSTEIN *Comp.* 219 (1738). En .. stark dosis opium .. för att döfwa sten-plågorna. *JournLTh.* 1813, nr 18, s. 3. Gikt och stenplågor .. till sina symtomer så olika sjukdomsformer, äro troligen producter af .. samma organiska process. *VetAH* 1820, s. 35. *IllSvOrdb.* (1955). — -POLEJA. (†) växten Satureja vulgaris (Lin.) Fritsch, bergmynta. FRANCKENIUS *Spec.* B 2 b (1659). BROMELIUS *Chl.* 20 (1694). — (2) -POLLARE. pollare av sten. 1) *sjöt.* jfr **pollare 1.** LINDSTRÖM *Landk.* 151 (1941). 2) (i sht i fackspr.) jfr **pollare 2.** *GTH* 1895, nr 262 A, s. 3. — (2 *s*) -PORSLIN. 1) fin fajans (se d. o. 1), flintporslin; förr möjl. äv. om hårt l. äkta porslin; jfr **-gods.** Sten-Porcellaine är det tyngsta och dyrbaresta (*i Kina*). OSBECK *Resa* 149 (1751, 1757). BÆCKSTRÖM *Rörstr.* 78 (1930; *om fin fajans*). 2) koll.: föremål l. arbete(n) av stenporslin (i bet. 1); jfr **-gods.** *PH* 9: 221 (1770). — (2) -PORTAL. jfr **portal 1.** BOYE *Ast.* 153 (1931). — (2 *s*) -POTTA, sbst.[1] (numera bl. bygdemålsfärgat l. vard.) jfr **potta,** sbst. **1,** o. **-sak 2.** RISINGH *LandB* 36 (1671). särsk. (förr) om kokkärl. *VetAH* 1747, s. 176. — -POTTA. sbst.[2] [sv. dial. *stenpotta, stenbotta; o*mbildning av **-butta** under anslutning till **-potta,** sbst.[1]] (†) flatfisken Scophthalmus maximus Lin., piggvar. CEDERSTRÖM *Fiskodl.* 262 (1857). MALM *Fauna* 510 (1877). — -PRISA. (†) växten Veronica fruticans Jacq., klippveronika (som växer på stenig l. klippig mark). NYMAN *VäxtNatH* 1: 167 (1867). — (1 *e*) -PROV. 1) (†) kunskapsgren som arbetar med utförande av kemisk analys av berg- l. jordarter; jfr **prov 1.** RINMAN 2: 823 (1789). 2) *geol.* prov (se d. o. 5) på bergart. STRINDBERG *Brev* 6: 124 (1886). 3) till 2 *b*: prov (se d. o. 5) på kvalitet l. beskaffenhet hos byggnadssten. *Rig* 1946, s. 63. — (1, 2) -PRÅM. jfr **pråm 1** o. **-transportör.** *SkeppsgR* 1544; jfr **slottsstenpråm.** — -PULVER. 1) till 1: (naturligt förekommande) pulver (se d. o. 1) av sten. Sand är ej annat, än et fint sten-pulfwer. *HushBibl.* 1755, s. 11. 2) till 2: pulver (se d. o. 1) erhållet av sten l. berg. WHISINGER (1805) hos BERZELIUS *Brev* 8: 12. 3) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 6 *b*: ss. stendrivande medel avsett pulver (se d. o. 2). MÖLLER 2: 996 (1785). BÆCKSTRÖM *Rörstr.* 17 (1930; *om förh. 1727*). — -PYRAMID. 1) (numera bl. tillf.) till 1, om sten med formen av en pyramid (se d. o. 1, 2). *2VittAH* 14: 10 (1828, 1838). 2) till 2: pyramid (se d. o. 1). LUGN *Egypt.* 2: 130 (1924). 3) till 2: pyramid (se d. o. 3 *a*) av sten. LANGLET *Ung.* 65 (1934). — (6 *a*) -PÄRON. [fsv. *stenpärun*; frukten innehåller ofta stenliknande bildningar] (numera mindre br.) päron vars kött innehåller stenliknande förhårdnader, stenigt päron; dels om vildpäron, dels om en sämre sorts odlat päron; äv. om trädet; äv. bildl. *Månsson Träág.* 23 (1643). RETZIUS *FlOec.* 566 (1806; *om trädet*). Stenpäron .. (*dvs.*) Stenigt päron. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). TÖRNEROS (*SVS*) 3: 240 (1838; *bildl.*). Stenpäron .. (*dvs.*) frukten af det vilda Paronträdet, äfvensom en sämre sort odlade Päron. Vilda Päron. FRIES *Ordb.* 119 (c. 1870). ÖSTERGREN (1946). — -RABB. (i vissa trakter) stenig rabb (se **rabb,** sbst.[2]). DAHLLÖF *Storstygg.* 58 (1911). — -RAD. rad (se **rad,** sbst.[1] 1) av (upplagda) stenar. 1) till 2. Then trafwe / ey snafwe / wid hwar steenraad / som öfwer Skogen wil hinna. WIVALLIUS *Dikt.* 103 (c. 1643). särsk. *a*) (i sht förr) till 2 *d*, om rad av gatsten o. d. WESTE (1807). *b*) till 2 *f*: rad av stenar utgörande (del av) minnesmärke; särsk. (*arkeol.*) i fråga om fornminne. *RannsaknAntikv.* 1. 1: 7 (1667). Megalitiska monument äro .. menhiren, cromlechen, triliten och stenraderna. *2NF* 17: 1466 (1912). 2) till 3, om rad av ädelstenar. *SalWijsh.* 18: 24 (öv. 1536; *Apokr. 1986*: graverade på fyra rader av ädelstenar). — -RAGEL. (†) om vacklande l. ostadigt stenblock; jfr **ragel 2.** DALIN *Hist.* 2: Föret. 14 (1750). — -RAM. 1) (†) till 1, 2: ram (se **ram,** sbst.[1] 3) för lyftning av sten; jfr **ramm,** sbst.[5] **1.** *ArkliR* 1567, avd. 25. 2) till 2: ram (se **ram,** sbst.[1] 2 *f*) av sten. *Fornv.* 1938, s. 299. särsk. *arkeol.* gravinramning av sten. NILSSON *Ur.* 1. 6: 18 (1843). — -RAMMEL. jfr **rammel,** sbst.[2] 1) till 1; äv. i utvidgad anv.: mark uppfylld l. bestående av stenrammel, stenig mark. *VexiöBl.* 1815, nr 13, Bih. s. 3. WULFF *GrönlDagb.* 299 (1917). 2) (tillf.) till 2. ALMGREN *Fornl.* 31 (1904). — -RAND. 1) (numera mindre br.) till 1; jfr **rand 1** *c* (o. 2 *b*) o. **-nät 2;** i sht i pl. *VetAH* 1769, s. 182. *2SvUppslB* 24: 798 (1952). 2) (numera bl. tillf.) till 2 *f*: randliknande formation l. anläggning bestående av stenar o. utgörande del av fornminne. *Iduna* 10: 293 (1824). — -RAS. i fråga om sten. 1) abstr., = **ras,** sbst.[3] **I 1.** *NF* 17: 244 (1892). 2) konkret, = **ras,** sbst.[3] **I 2** *b*. JGOXENSTIERNA *Dagb.* 119 (1770). — (2) -REDSKAP[-02] l. [-20]. 1) (i sht i fackspr.) (forntida) redskap av sten (särsk. om sådant redskap härrörande från stenåldern); jfr **-hacka 2, -kil 3, -kniv, -verktyg 1, -vält, -yxa.** *2VittAH* 13: 260 (1830). (CARLSSON o.) ROSÉN *SvH* 1: 17 (1962). 2) *tekn.* redskap för bearbetning av sten l. berg l. malm; jfr **-måkare, -verktyg 2.** *JernkA* 1874, s. 371. — -REGION. jfr **region 1** o. **-mark.** WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* 1835, s. 120. — -REGN. 1) till 1: gm naturkatastrof o. d. uppkommet regn (se d. o. 2) av stenar. WALLERIUS *Hydrol.* 8 (1748). särsk. *a*) om meteoritregn. *EconA* 1808, febr. s. 105. *b*) (tillf.) i resultativ, bildl. l. överförd anv., om tätt liggande mängd av stenar över markområde. STRINDBERG (o. SJÖGREN) *SvNat.* 48 (1901). 2) till 2 *i*, mer l. mindre bildl.: (stört)skur av kastade l. avlossade projektiler av sten. *AnderssonBrevväxl.* 1: 79 (1838). — (2) -RESA, r. l. f. [jfr sv. dial. (Finl.) *stainraiso*, delabialiserad form av **sten-rösa** (se **-röse**)] (†) = **-röse** *c*. *Fennia* XVI. 3: 29 (1761). — (2) -RESNING. (†) av (uppresta) stenar bestående (grund till) byggnadsverk l. anläggning; särsk. till 2 *f*, i fråga om fornminne: stensättning (se d. o. 4); jfr **resning,** sbst.[2] **3.** *2VittAH* 14: 11 (1828, 1838). AFZELIUS *Sag.* 1: 49 (1839; *om stensättning*). BERGMAN *GotlVisby* 20 (1858). — (2 *s*) -RETORT. retort av stengods, förr äv. av annat keramiskt gods. *HdlCollMed.* 17/1 1728. NYBLÆUS *Pharm.* 161 (1846). — -REV. rev (se **rev,** sbst.[5]) helt l. delvis bestående l. täckt av sten. MÅNSSON *Stöb.*

11 (1644). — -REVA. [fsv. *stenriva*] (numera föga br.) klipp- l. bergsskreva. *Oldendorp* 1: 87 (1786). — -REVEL. 1) till 1; jfr **revel II 1** o. **-rev.** *NVedboDomb.* Sommart. 1708, § 80. *Posten* 1769, s. 891. 2) till 1; jfr **revel II 2** o. **-rev.** *AktsamlKungsådreinst.* 139 (1681; *i å*). 3) *arkeol.* till 2; jfr **revel II 3** o. **-sträng 2.** HOLMBERG *Bohusl.* 3: 33 (1845). — -RIK. 1) till 1, om mark, ort o. d.: rik (se **rik,** adj. 4 *a* (δ)) på sten. LIND 1: 1471 (1749). 2) till 11: oerhört l. kolossalt rik (se **rik,** adj. 3); jfr **stinnrik.** LAGERSTRÖM *Molière Gir.* 25 (1731). — -RIKE(T). 1) (ngt vard. o. skämts.) till 1, 2, om den del av Bohusl. där stenhuggeri företrädesvis bedrivs l. har bedrivits. *GbgMP* 9/5 1931, s. 1. 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 1 *e*: den oorganiska naturen, mineralriket (motsatt: djur- o. växtrikena). *VetAH* 1740, s. 411. — -RIKEDOM^{-002}, äv. $^{-200}$ jfr **-rik 1.** NATHORST *LandtbrSk.* 13 (1896). — -RING. 1) till 1: ring (se **ring,** sbst.[1] 7) av sten. BREMER *GVerld.* 6: 17 (1862). särsk. *geol.* jfr **-nät 2.** *Ymer* 1934, s. 305. 2) till 2: ring (se **ring,** sbst.[1] 2) av sten l. stenar. *2SvKulturb.* 3–4: 96 (1935; *i eldstad*). särsk. (förr, *folklor.*) ringformig anordning av stenar i skurverk. LINNÉ *Öl.* 52 (1745). 3) *arkeol.* till 2: fornminne bestående av ring (se **ring,** sbst.[1] 2, 5) av stenar. *RannsaknAntikv.* II. 1: 5 (1667). 4) till 3: fingerring besatt med ädelsten(ar) l. prydnadssten(ar). *RP* 9: 361 (1642). *VästerbK* 1927, nr 147, s. 1. — (2) -RISTA. [jfr **-ristad** o. **-ristning**] göra stenristning. MOLLER (1790). — (2) -RISTAD, p. adj. jfr **-ristning.** *PT* 1892, nr 17, s. 3. — (2) -RISTARE. person som (yrkesmässigt) utför stenristning. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). — (2) -RISTNING. ristning (se **rista,** v.[2] 2) i sten; särsk. i konkret anv., motsv. **rista,** v.[2] 2 *d*; jfr **-skrivning.** SCHÜCK *VittA* 5: 485 (*i handl. fr.* 1765; *konkret*). *2VittAH* 26: 331 (1869). — (2) -RITNING. särsk. (†) konkret(are): inristning i sten; jfr **-ristning.** PERINGSKIÖLD *MonUpl.* 181 (1710). — (4) -ROM. (†) om fossil rom (se **rom,** sbst.[1] 1). LINNÉ *Gothl.* 266 (1745). — (1 *e*) -ROT. (†) om sådan svart lerskiffer som täckte stenkolsflötsen vid Boserups stenkolsverk. RINMAN 2: 824 (1789). — (2) -RUCKEL. (numera bl. ngt vard.) jfr **ruckel,** sbst.[1] **1,** o. **-byggnad 2.** HOLMBERG *Bohusl.* 3: 292 (1845). — -RUDA. [fisken är en på grund av (möjl. på stenbotten) ogynnsamma näringsförh. förkrympt varietet] (numera föga br.) varieteten dammruda (se d. o.) av fisken Cyprinus carassius Lin., sjöruda; äv. övergående i anv. ss. maträtt. Stenrudor. Tillredas såsom rudorna. SJÖBERG *Singstock* 178 (1832). *Rebau NatH* 1: 559 (1879). — (2) -RUNDEL. rundel (se d. o. 1 *a*) av sten(ar). ÖSTERLING *Mann.* 36 (1910). — (2) -RUTA, sbst.[1] (†) ormbunksväxten Asplenium ruta-muraria Lin. (som förekommer på kalkmurar), murruta; jfr **ruta,** sbst.[1] **2.** FRANCKENIUS *Spec.* A 2 b (1638). HEINRICH (1828). — (2) -RUTA, sbst.[2] jfr **ruta,** sbst.[2] **1** *c*, o. **-platta.** HEIDENSTAM *End.* 286 (1889). — (2) -RÅ. (numera föga br.) rå (se **rå,** sbst.[3] 1) bestående av sten(ar), råmärke av sten. *BtFinlH* 3: 285 (1553). *ForarbSvLag* 7: 202 (1695). — (2) -RÄCKE l. -RÄCK. jfr **räcke 6.** NORDENSVAN *SvK* 669 (1892). — (1 *e*) -RÄKNING. *geol.* räkning (se d. o. 4) av envar av de i en viss, given volym ingående bergarterna o. beräkning av dessas procentuella andel av helheten. *Fennia* 7: 14 (1889). *Dars.* IV. 5: 13 (1891). — (2) -RÄNNA. ränna (se **ränna,** sbst.[1] 1) av sten. *BouppISthm* 1687, s. 1146 b, Bil. — -RÄV. 1) (†) till 1, om skinn av räven Alopex lagopus Lin., fjällräv, polarräv. BARCKHUSEN *Cotossichin* 98 (1669). 2) (numera bl. i vissa trakter) till 1, 2; jfr **räv,** sbst.[1] **1** *f α γ'*, o. **-transportör.** *KlassFörrådsart.* 52 (1883). — (1, 2) -RÖJA, r. l. f. (i sht i vissa trakter) markparti (i skog) som röjts från sten; jfr **röja,** sbst.[3] **1.** BRUMMER 8 (1789). — (1, 2) -RÖJA, v. [jfr **-röjd** o. **-röjning**] med avs. på åker o. d.: röja (se **röja,** v.[3] 1 *a*) från sten. *TurÅ* 1968, s. 174. — (1, 2) -RÖJANDE, n. jfr **-röjning.** STIERNSTOLPE *Arndt* 1: 136 (1807). — (1, 2) -RÖJARE. person som röjer bort sten. *Arbetet* 12/2 1959, s. 21. — (1, 2) -RÖJD, p. adj. röjd (se **röja,** v.[3] 1 *a*) från sten. RAAF *Ydre* 1: 18 (1856). — (1, 2) -RÖJNING. röjning (se **röja,** v.[3] 1 *b*) av sten (från åker, äng o. d.). BARCHÆUS *LandthHall.* 69 (1773). — -RÖLLEKA. *bot.* växten Achillea tomentosa Lin. (som ofta odlas i stenpartier). HYLANDER *PrydnV* 29 (1948). — -RÖR, sbst.[1] 1) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 2: för ledande av vatten avsedd ränna o. d. med botten (o. sidor) av sten l. tegel o. d.; jfr **rör,** sbst.[3] **7.** *VDAkt.* 1727, Syneprot. F III 7. WoH (1904; *om täckdike*). AUERBACH (1913). 2) (numera föga br.) till 2, 2 *s*: rör (se **rör,** sbst.[3] 3) av sten l. keramiskt gods. LINDFORS (1824). AUERBACH (1913). — (1, 2) -RÖR, sbst.[2] [fsv. *stenror*] (utom i vissa trakter numera nästan bl. i *b*) (naturligt l. av hopsamlade stenar bestående) stenröse; jfr **rör,** sbst.[4] *SalOrdspr.* 26: 8 (öv. 1536). MOBERG *Rid* 139 (1941). särsk. *a*) (numera föga br.) motsv. **rör,** sbst.[4] *a*, om gränsmärke, råsten. *ForarbSvLag* 7: 131 (1695). *(Sv.)* stenrör, *(fr.)* borne [de pierre]. SCHULTHESS (1885). *b*) (fullt br.) *arkeol.* motsv. **rör,** sbst.[4] *b*, om minnesmärke. SVEDENFORS *Gränsb.* 1: 24 (*i handl. fr.* 1667). — -RÖS, -RÖSA, se **-röse.** — (1, 2) -RÖSAD, p. adj. [jfr **-röse**] särsk. (†) till 1, om kulle o. d.: betäckt med stenröse. *VetAH* 1757, s. 265. HEINRICH (1828). — (1, 2) -RÖSE l. -RÖS, äv. (*numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat*) -RÖSA. [fsv. *stenrose*] = **röse,** sbst.[1] **1**; jfr **-kalm, -rör,** sbst.[2], **-rössja.** *3SthmTb.* 7: 175 (1612). särsk. *a*) *arkeol.* = **röse,** sbst.[1] **1** *a*; jfr **-kummel 1.** *RannsaknAntikv.* I. 1: 153 (1667). *b*) (numera föga br.) = **röse,** sbst.[1] **1** *b α*. OPETRI *Tb.* 139 (1526). *Minnesskr1734Lag* 2: 336 (1934). *c*) = **röse,** sbst.[1] **1** *c*; jfr **-resa.** ROSENHANE *Oec.* 55 (1662). *d*) oeg. l. mer l. mindre bildl.; i sht förr om stenhus i stad. CAEHRENSVÄRD *Brev* 1: 146 (1788). LUNDH *Ljungh.* 67 (1905; *om hus*). — (1, 2) -RÖSIG. [jfr **-röse**] (†) = **-rösad.** Stenrösigt land. FERRNER *ResEur.* 193 (1760). HEINRICH (1828). — -RÖSNING. (†) 1) skeendet att berg(art) vid vittring o. sönderfall bildar anhopning(ar) av lösa stenar; jfr **rösa,** v. **1.** *VetAH* 1760, s. 22. 2) konkret: stenröse(n); särsk.: gm vittring o. sönderfall av berg(art) bildad anhopning av lösa stenar, naturligt stenröse. *VetAH* 1757, s. 234 (*om naturlig samling av lös sten*). *(Sv.)* Stenrösning .. *(t.)* ein Haufen gesetzte Steine. DÄHNERT (1784). *(Sv.)* Stenrösning. *(T.)* Steinhäufung, Aufhäufung der Steine. HEINRICH (1828). — (1, 2) -RÖSSJA. (†) = **-röse;** jfr **rössja,** sbst.[3] *1Mos.* 31: 48 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* röse). MÖRK *Ad.* 1: 150 (1743; *i pl., om stenhögar utgörande ruiner*). JO-

HANSSON *Dagb.* 3: 165 (1893). särsk. *a)* gravröse. *RannsaknAntikv.* I. 1: 6 (1667). HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 1: 148 (1863). *b)* = röse, sbst.[1] 1 *d*. *VDAkt.* 1686, nr 103. — -SAK. 1) till 2; särsk. *arkeol.*: av sten tillverkad l. framställd sak (ss. redskap l. verktyg) härrörande från stenåldern; jfr -ho. *2VittAH* 13: 249 (1830). 2) (numera i sht ngt vard.) till 2 *s*: sak (se sak, sbst. 11, 12) av sten (ss. täljsten) l. stengods (förr äv. av annat keramiskt gods); jfr -hunke 2, -burk 1, -bössa 2, -docka 2, -dosa 2, -durkslag, -fat 2, -flaska, -form 3, -gryta, -kanna, -kittel, -kruka, -krus, -kärl, -potta, sbst.[1], -salser, -saltfat, -saltkar, -skål 2, -skärva 2, -smörbytta, -tallrik o. -vattenkanna. *HusgKamRSthm* 1752—53, s. 1219. — (2) -SAL. (företrädesvis i skildring av ä. förh.) sal (se sal, sbst.[2] 2 *a*) med stenlagt golv. *HovförtärSthm* 1699 A, s. 1691. Salen *(i 1600-talets herrgård)* brukar vanligen bära namnet Stensalen. *SvKulturb.* 7—8: 232 (1931). — -SALPETER. (†) om kalksalpeter. *SvMerc.* IV. 3: 294 (1759). — (2 *s*) -SALSER. (numera nästan bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) jfr salser o. -sak 2. *TullbSthm* 1/10 1583. — (1 *e*) -SALT. i sht *mineral.* bergsalt, halit; äv.: ur bergsalt utvunnet koksalt ss. speceri- l. apoteksvara. BOLAVI 4 a (1578). *Varulex.* Livsm. 387 (1942). — (2 *s*) -SALTFAT[-02] l. [-20]. jfr salt-fat o. -sak 2. *BoupptSthm* 7/6 1664. — (2 *s*) -SALTKAR[-02] l. [-20]. jfr salt-kar 1 o. -sak 2. KARLSON *StåtVard.* 609 (*cit. fr.* 1668). — (1, 1 *e*) -SAMLARE. samlare av stenar; särsk. (numera bl. mera tillf.) till 1 *e*, om företrädare för mineralogin, mineralog. LINNÉ *MusReg.* 53 (1754). — (1, 1 *e*) -SAMLERSKA. jfr -samlare. BREMER *Grann.* 2: 156 (1837). — -SAMLING. samling av stenar. 1) till 1; jfr samla 1 *h δ*; jfr -anhopning. *VetAH* 1769, s. 181. särsk. till 1 *e*; jfr samla 1 *h*; jfr mineralie-samling. LINNÉ *SvArb.* 1: 1 (1740). 2) till 2; jfr samla 1 *h δ*. *Iduna* 2: 25 (1811; *om ruin*). — (2) -SARKOFAG. sarkofag av sten; jfr -likkista. BOËTHIUS *HistLäsn.* 1: 10 (1895). — (2) -SAX. (i sht i fackspr.) jfr sax, sbst.[1] II 2 *a γ*. *JernkA* 1823, s. 310. — -SCHERSMIN. *bot.* den från Nordamerika härstammande, till familjen Saxifragaceae hörande kulturväxten Jamesia americana Torr. & G. SVENSSON *Kulturv.* 303 (1893). TÖRJE *Växtfört.* 1: 59 (1938). — (2) -SEJTE. FELLMAN *AntLappm.* 2: 156 (c. 1840). — -SIK. (†) om slag av (i vatten med stenig botten levande) sik. TISELIUS *Vätter* 1: 106 (1723). *Cannelin* (1939). — -SIL. (†) karpfisken Phoxinus phoxinus Lin., elritsa (som trivs på stenig botten); jfr sil, sbst.[1] STUXBERG *Fisk.* 493 (1895). — (1 *e*, 2) -SILKE. (†) om asbest. ORRELIUS 16 (1797). — -SILL. (†) om sill l. silliknande fisk som förekommer på stenig botten? Flatbuk en lijten fisk ock Sten-Sill månd här simma. ŒDMAN *Bahusl.* 40 (1746). — -SIMPA. 1) *zool.* simpan Cottus gobio Lin. (som håller till på sten- o. grusbotten); förr äv. om simpa tillhörande undersläktet Myoxocephalus Tiles; jfr -bit, sbst.[2] 4, -sugare 2, -sut. ALROT *Gestr.* 2: 38 (1722). LINNÉ *MusReg.* 70 (1754; *om simpa av undersläktet M.*). 2) (†) fisken Zoarces viviparus Lin., tånglake; jfr simpa 3, -lake. *BokvGP* 137 (1726). — -SIPPA. (numera mindre br.) växten Anemone silvestris Lin., tovsippa (som förekommer på stenig mark). NYMAN *VäxtNatH* 1: 275 (1867). Stensippa; torra, steniga och soliga lundbackar. NEUMAN o. AHLFVENGREN *Fl.* 491 (1901). Stensippa(,) se tovsippa. HYLANDER *VåraKulturvN* 273 (1977). — -SJUKA. 1) *bot.* till 6 *a*: hos päron förekommande missbildning bestående i att sten uppträder i fruktköttet. LINDFORS *SjOdlVäxt.* 44 (1927). 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 6 *b*; jfr -sjukdom. *Linc.* (1640). ACREL *Chir.* 376 (1775). — (6 *b*) -SJUKDOM[-02] l. [-20]. av stenbildning (se -bildning 4 *b*) orsakad l. i stenbildning bestående sjukdom, lithiasis; i sht i pl., om olika slag av sådan sjukdom; jfr -feber, -kolik, -krankhet, -känning 2, -lidande, -passion, -plåga, -sjuka 2, -sot. BERZELIUS *Kemi* 6: 467 (1830). Stensjukdomar *(dvs.)* lidanden l. sjukdomar orsakade av stenar (konkrement) som bildas i något organ. LINDSKOG o. ZETTERBERG (1981). — (2) -SKANS. (i sht förr) jfr skans, sbst.[1] 1, o. -byggnad 2. *OxBr.* 11: 295 (1645). — (2, 2 *f*) -SKEPP. 1) bildl.: (tänkt) skepp av sten. Venedig .. är et stenskepp lagt för ankar. BJÖRNSTÅHL *Resa* 1: 439 (1772). 2) *arkeol.* skeppssättning. *2VittAH* 14: 142 (1828, 1838). — (2) -SKIFT. (sten- 1778 osv. stens- 1823) skift (se skift, sbst.[1] 5 *a*) bestående av murstenar o. d. PALMSTEDT *Res.* 26 (1778). *GHT* 1895, nr 261, s. 2. — -SKIKT. 1) till 1: skikt (se d. o. 3 *a*) av sten. *JernkA* 1832, Bih. s. 92. 2) *bot.* till 1, hos frukt: stenhårt skikt av parenkym, sklerocarpium. *VäxtLiv* 4: 256 (1938). 3) (numera bl. tillf.) till 2, = -skift. UPMARK *Lübke* 86 (1871). — (2) -SKILDERI. (numera bl. ålderdomligt, nästan bl. i skildring av ä. förh.) skilderi (se d. o. 1) utfört i sten. *AntT* 2: 120 (1869). *Fornv.* 1934, s. 28. — -SKILJNING. (†) klyft (se klyfta, sbst.[1] 7). *VetAH* 1771, s. 77. HEINRICH (1828). — -SKILLNAD. (†) = -skiljning. RINMAN 1: 112 (1788). MÖLLER (1807). — -SKIVA. skiva av sten. 1) till 1; jfr skiva, sbst.[2] 1 *a*. *Åhstrand Öl.* 8 (1768). 2) till 2; jfr skiva, sbst.[2] 1. HOLMBERG *Bohusl.* 3: 292 (1845; *utgörande del av fornminne*). särsk. motsv. skiva, sbst.[2] 1 *d*. Sten skifwa till att rifwa färgor på. *ÅgerupArk.* Bouppt. 1743. 3) till 2; jfr skiva, sbst.[2] 2. *OrdnLilleTull.* 1638, s. B 4 b (*om bordsskiva*). — (2 *i*) -SKJUTNING. (förr) skjutning (se skjuta, v.[1] I 2 *b*) med projektil(er) av sten. LIND 1: 284 (1738). — (2) -SKO, v. jfr -skodd. HEDBERG *Artill.* 265 (1975). — (2) -SKODD, p. adj. försedd med skoning av sten. HAHR *NordeurRenassArkit.* 292 (1927; *om jordvall*). särsk. motsv. sko, v. 2 *e*, med avs. på (med på) släde: skodd med skena av sten. BJÖRNSTÅHL *Resa* 3: 149 (1778). — (2) -SKONING. jfr sko, v. 2 *g*, o. -skodd. *SDS* 1894, nr 316, s. 3. — (1 *e*) -SKORPA. skorpa (se skorpa, sbst. 1) av sten; äv. mer l. mindre bildl. BROMELL *Berg.* 45 (1730). *Linné FörelDjurr.* 289 (1752; *äv. i bild, om skaldjurs skal*). — (1, 1 *d*) -SKORPNAD. särsk. (numera föga br.) om skorpa av stenliknande ämne. *VetAH* 1787, s. 105 (*hos musselskal*). — (1, 2 *i*) -SKOTT. (skada orsakad av) händelsen att sten gm trycket mot vägbana från framrullande bilhjul o. d. slungas upp från denna o. träffar ngt (i sht vindruta); jfr skott, sbst.[2] 2 *b α ζ'*. *Motorför.* 1955, nr 12, s. 39. — -SKRABBA. [fisken förekommer på stenig botten] (†) fisken Cottus scorpius Lin., ulk, rötsimpa; jfr skrabba, sbst.[2] 1. SÖDMANN hos BBERGIUS *PVetA* 1780, 2: 218. — -SKRAMMEL. (numera nästan bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) jfr -anhopning o. skrammel 4. FRIES

Grönl. 25 (1872). — (2 *d*) -SKRAPARE. [jfr d. *stensliber* o. t. *pflasterschleifer, pflasterstreicher*] (†) gatstrykare. Här om aftonen bleeff en liten adelsman heeter bukå .. i hiäl stukin på gatun aff de steenskrapare. EKEBLAD *BrClEkeblad* 169 (1654). — -SKRAVEL. jfr **-anhopning** o. **skravel 3** *c*. LÆSTADIUS *2Journ*. 215 (1833). — -SKRAVLIG, adj. [jfr **-skravel**] som är mer l. mindre täckt av l. som kännetecknas av stenskravel. *GbgP* 14/10 1984, s. 33. — -SKRED. jfr **skred**, sbst. **2** *b*. NORDENSKJOLD *Polarv*. 149 (1907). — (2) -SKRIFT. skrift (se **skrift**, sbst.[1] **2**) i sten (särsk. konkret, om inskription l. inristning); äv.: (typ av) skrift karakteristisk för användning på sten, stenstil (se d. o. 2); äv. bildl. PERINGSKIOLD *MonUpl*. 1 (1710; *i pl., om ristningar*). (*Sv.*) Stenskrift .. (*fr.*) style .. lapidaire. BERNDTSON (1880). VICTORIN *Ornung*. 61 (1932; *bildl.*). — (2) -SKRIN. jfr **skrin** *b*, *c*. *VetAH* 1766, s. 268. — (2) -SKRIVNING. (numera bl. tillf.) jfr **-skrift** o. **-ristning**. TIÄLLMANN *Gr* 21 (1696). — (2) -SKRIVTAVLA[-020]. skrivtavla av sten, skiffertavla; jfr **griffeltavla**. *OxBr*. 11: 747 (1640). — (1, 2) -SKROV. (†) = **-beläte 1**?; jfr **skrov 8** *c*. På quinfolkssijda (*i en kyrka*) står ett stoor steen skråff. MURENIUS *AV* 22 (1637). — -SKROVEL. om massa l. anhopning av skrovliga stenar; jfr **skrovel 1**. POLHEM *ESkr*. 3: 163 (c. 1715). — -SKROVLIG, adj. [jfr **-skrovel**] som är mer l. mindre täckt av l. som kännetecknas av stenskrovel; jfr **-skravlig**. *TurÅ* 1951, s. 294. — -SKRUV. [jfr t. *steinschraube*] 1) (förr) till 2: vid gjutning av mässing använd, med järnskruvar (se **skruv**, sbst.[1] *d* α) försedd anordning varmed den av sten bestående gjutformens delar pressas samman. RINMAN 2: 824 (1789). 2) (numera bl. tillf.) till 4, om skruvliknande fossil. BRANDER *NatH* 150 (1785). — -SKRACKA. 1) (†) fågeln Cinclus cinclus Lin., strömstare (vilken gärna sitter på en sten ute i en fors). SCHRODERUS *Dict*. 29 (c. 1635). 2) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) fågeln Mergus serrator Lin. (som häckar på stenig mark), småskrake; jfr **skräcka**, sbst.[2] *VetAH* 1785, s. 312. HORTLING *Fågelnamn* 154 (1944). — (2) -SKULPTUR. skulptur i sten. 1) jfr **skulptur 1**. UPMARK *Lubke* 179 (1871; *om bildhuggarkonst*). 2) konkret. *a*) jfr **skulptur 2** *a*. FLODSTROM *SvFolk* 316 (1918; *koll., om skulpturarbeten*). *b*) jfr **skulptur 2** *b*. BACKMAN *Dickens Pickw*. 1: 460 (1871; *i pl., om enskilda skulpturverk*). — (2) -SKULPTOR. skulptör som ägnar sig åt stenskulptur (se **-skulptur 1**). *Rig* 1919, s. 122. — (2) -SKURA, -ning. 1) (förr) med avs. på yta av trä o. d.: skura (se **skura**, v.[3] **3** *c*) med hjälp av sandsten(ar). NYLANDER *Hemnia* 150 (1909). 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) ss. vbalsbst. **-ning**: fästande av puts vid murverk gm gnidning medelst tegelsten l. dyl. *HantvB* 1. 4: 253 (1936). — (2) -SKURANDE, n. skurande (se **skura**, v.[3] **3**) av (skrovlig l. ojämn) sten. KALM *VgBah*. 29 (1746). — -SKVAL. (i vissa trakter) i fråga om vatten med stenig botten, = **skval 1** slutet. *TIdr*. 1883, s. 147. — -SKVÄTTA. [fågeln häckar gärna under stenblock o. sitter ofta på stenar] 1) *zool*. fågeln Oenanthe oenanthe Lin., skvätta; äv. allmännare, om fågel tillhörande skvättsläktet. Man hörer hela natten .. Röstierten, Stensqwettan, Lärckian och månge andre Foglar siunga. RUDBECK *Atl*. 2: 112 (1689). Sqwätta, en steen-sqwätta, (*dvs.*) .. Lat. rubecula saxatilis. SPEGEL 476 (1712). Någon (*ringmärkt*) svensk stenskvätta, Oenanthe oenanthe, ha vi ej lyckats återfå, men (*osv.*). LÖNNBERG *SvFåglFlyttn*. 73 (1935). (*På Ölands södra udde*) uppehöll sig en egendomlig stenskvätta. Den frapperade genom sin, särskilt för vintertiden påfallande bleka färg och .. därigenom, att den alldeles saknade stenskvättans vita stjärtteckning. *FoFl*. 1941, s. 281. jfr **rod-stenskvätta. 2**) bildl., om person, i uttr. *rytande stenskvätta*, se **ryta**, v.[2] **1** *c* β. Ssgr (till **-skvätta 1**): **stenskvätts-** l. **stenskvätt-** l. **stenskvätte-bo**. NILSSON *Fauna* 3: 47 (1842). **-släkte**. (numera bl. om ä. förh.) = **skvätt-släkte**. *3NF* (1933). **-unge**. NILSSON *Fauna* 1: 406 (1847). — (2) -SKÅL. 1) (förr) i forngrav: skål huggen i sten. *AntT* XIII. 1: 98 (1896). 2) till 2 *s*; jfr **skål**, sbst.[2] **1**, o. **-sak 2**. *BeenhammarInvent*. 1553. MURENIUS *AV* 319 (1656). — (2) -SKÅRE. *jäg*. jfr **skåre**, sbst.[2], o. **-byggnad 2**. *NF* 5: 888 (1882). — -SKÄFTE. (†) koralldjuret Isis anastatica Lin. RETZIUS *Djurr*. 113 (1772). BJÖRKMAN (1889). — -SKÄGG. (†) den till underordningen Nudibranchiata, nakensnäckor, hörande snäckan Duvaucelia (Tritonia) hombergi Cuv. (som har en skrovlig, med vårtor försedd rygg vars kanter bär utskott). RETZIUS *Djurr*. 105 (1772). BJÖRKMAN (1889). — -SKÄR. 1) (†) = **skär**, sbst.[4] **1** *a*, *b*. LINNÉ *Dal*. 50 (1734). *Femårsber*. 1822, KopparbL s. 4. 2) (numera bl. mera tillf.) skär (se **skär**, sbst.[4] **2**) med naken sten, skär; förr äv. om i vatten utskjutande klippa l. klipprev o. d. (jfr **skär**, sbst.[4] **1** *a*). *Fréville Soderh*. 2: 116 (1776). Ett ställe, der ett stenskär stiger ut från landet till midten af elfsgrenen. ZETTERSTEDT *SvLappm*. 1: 165 (1822). I sjön Tjurken (*har man*) ofta sett, huru "Sjörå̊t tvättar byk" eller "breder ut sina kläder" på stenskären och öarne. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär*. 1: 248 (1864). *TurÅ* 1958, s. 253. — (6 *b*) -SKÄRA, -ing. (numera bl. i skildring av ä. förh.) gm skärande (se **skära**, v.[2] **1** *j*) uttaga sten(ar) ur urinblåsa o. d.; i sht ss. vbalsbst. **-ing** o. ss. sådant äv. konkretare; jfr **-skärning 3**. ACREL *Sår* 211 (1745). Taxa för Chirurgi .. Stenskäringar Ifrån 6 .. Til 33 (*riksdaler*). *PH* 11: 265 (1777). — -SKÄRARE. (numera bl. i skildring av ä. förh.) 1) till 2, 3; jfr **-snidare 2**. NORRMAN *Eschenbg* 1. 140 (1817). 2) till 6 *b*; jfr **skära**, v.[2] **1** *j*, o. **-operatör**, **-snidare 3**. *G1R* 26: 237 (1556). Ssg (till **-skärare 1**; i sht förr): **stenskärar-** l. **stenskärare-konst**. jfr **konst 3**; jfr **glyptik**. TEGNÉR *Filos-EstetSkr*. 334 (1808). — -SKÄRNING. (numera bl. i skildring av ä. förh.) 1) till 2; jfr **-sniderì 1**. WIDEGREN (1788). 2) till 3; jfr **-snideri 2**. WoH (1904). 3) till 6 *b*, abstr. o. konkret(are); jfr **-skära** o. **-operation**. ACREL *Sår* 213 (1745). *Frey* 1843, s. 502. — -SKÄRV. 1) till 1; jfr **skärv**, sbst.[3] **2** *a*. DYBECK *Runa 1845*, s. 105 (1693). 2) till 1, 2: skärv (se **skärv**, sbst.[3] **1**) av sten. HELSINGIUS (1587). — -SKÄRVA. 1) till 1, 2: skärva (se **skärva**, sbst.[1] **1**) av sten. SCHRODERUS *Dict*. 29 (c. 1635). Och finnas på desza (*sand-*)moar, och hälst i de grymmaste stenskärfwor, den största Furuskogen. DAHLMAN *Humleg*. 42 (1748). 2) (†) till 2 *s*: kärl av sten l. keramiskt gods; jfr **skärva**, sbst.[1] **2**. EKBLAD 402 (1764). — -SKÄRVIG. [jfr **-skärv** o. **-skärva**] (i sht i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om mark, väg o. d.: täckt av l. bemängd l. översållad med sten-

skärv l. stenskärvor. *VDAkt.* 1736, F III 7 (*om strand*). — (2) -SKARVNING. (i sht i fackspr.) skärvning (se **skärva**, v. 1 *a*) av sten. *Upsala(A)* 17/1 1928, s. 1. — -SLAG, sbst.[1] [fsv. *stenslagh* (i bet. 2); jfr t. *steinschlag* (i bet. 3)] 1) till 1: slag (se **slag**, sbst.[1] 3) åstadkommet av (lossnad o. fallande) sten. *TurA* 1936, s. 366. 2) till 2 (*i*): slag (se **slag**, sbst.[1] 1) utdelat med sten; jfr **stens-hugg**. *UUKonsP* 11: 221 (1675). 3) (i fackspr.) till 2, koll. l. ss. ämnesnamn: krossad sten, stenflis, makadam; jfr **slag**, sbst.[1] 31 *g*. *2UB* 9: 96 (1905). — (2, 3) -SLAG, sbst.[2] slag (se **slag**, sbst.[2] 1 *h*) av sten. BUREUS *Suml.* 44 (c. 1600). — (2 *i*) -SLANGA. (förr) slanga (se **slanga**, sbst.[3]) för kastning l. skjutning av projektiler av sten. WESTE (1807). — (2) -SLIPAD, p. adj. (numera bl. i skildring av ä. förh.) med hjälp av slipsten slipad (se **slipa**, v.[2] 2). DAHLGREN *LDeGeer* 149 (*cit. fr.* 1646). — -SLIPARE. (mans)person som (yrkesmässigt) utför stenslipning. 1) till 2; jfr **-slipning 1**. BROMELL *Berg.* 64 (1730). 2) till 3; jfr **-slipning 2**. SERENIUS Hh 1 b (1734). — -SLIPERI^{-002} l. ^{1004} l. ^{0104}. 1) till 2, = **-slipning 1**; äv. bildl. LINNÉ *Vg.* 21 (1747). Om kvällarna mitt stensliperi i prosa. NERMAN *Service Bluffm.* 124 (1925). 2) till 2: verkstad l. anläggning för stenslipning (se d. o. 1). SWEDENBORG *RebNat.* 1: 32 (c. 1720). 3) till 3, = **-slipning 2**. DALIN (1854). 4) till 3: verkstad l. anläggning för slipning av ädelstenar, prydnadsstenar o. d. CAEHRENSVÄRD *Brev* 2: 48 (1795). DALIN (1854). — -SLIPNING. 1) till 2: slipning (se **slipa**, v.[2] 2) av sten(ar); stundom äv. konkret(are). LINNÉ *Vg.* 34 (1747). Stenslipningen var norra Ölands enda industri. HAMMAR *Minn.* 1: 28 (1937). 2) till 3: slipning (se **slipa**, v.[2] 2 *d*) av ädelstenar, prydnadsstenar o. d. SAHLSTEDT (1773). — (2) -SLOTT. jfr **slott**, sbst.[1], o. **-byggnad 2**. WIDEKINDI *KrijgH* 369 (1671). — (2 *i*) -SLUNGA. 1) jfr **slunga**, sbst. 2 *d*. SYLVIUS *Curtius* 343 (1682). 2) (förr) jfr **slunga**, sbst. 2 *e*. VERELIUS 242 (1681). — (2 *i*) -SLUNGANDE, n. slungande (se **slunga**, v. 2 *a*) av sten. AGRELL *Maroco* 1: 340 (1790, 1796). — (2 *i*) -SLUNGARE. 1) (mans)person som slungar (se **slunga**, v. 2 *a*) sten. NORDFORSS (1805). 2) om redskap o. d. för slungande av sten. *a*) (numera föga br.) = **-slunga 1**. *KrigVAT* 1846, s. 129. *b*) (förr) = **-slunga 2**. ALMQUIST *VärldH* II. 2: 140 (1931). — (2 *i*) -SLUNGNING. jfr **-slungande**. BERGMAN *GotlSkildr.* 214 (1882). — (2) -SLUSS. jfr **sluss** 1 (*a*) o. **-byggnad 2**. *OxBr.* 11: 96 (1640). — (1, 2) -SLÄDE. (i fackspr.) jfr **släde 1** o. **-transportör**. *UrFinlH* 387 (1731). — (2) -SLÄGGA. slägga för bearbetning l. krossning av sten; jfr **-knoster**. *VGR* 1802. Verif. s. 314. — (1, 3) -SLÄKTE. (†) (slag av) mineral. *FKM* 1: 85 (1806). — (1, 2) -SLÄP. 1) jfr **släp 1, 2** o. **-transport**. CHYDENIUS *StenBackUpodl.* 37 (1752). 2) jfr **släp** (6 o.) 7 o. **-transportör**. *SkånD(B)* 1958, nr 47, s. 13. — (1, 2) -SLÄPA. jfr **släpa**, sbst. 1, o. **-transportör**. *Bouppt Sthm* 1672, s. 165 b. — (1, 2) -SLÄPARE. (numera bl. i skildring av ä. förh.) (mans)person som (yrkesmässigt) utför stensläpning. KÖNIG *Mec.* 108 (1752). — (1, 2) -SLÄPNING. framforsling av sten medelst släpning (se **släpa**, v.[1] I 1, 1 *c*). *NerAlleh.* 1871, nr 17, s. 4. — -SMOL ~*smω*^{2}*l*, n.; best. -et; pl. =. [sv. dial. (Härjed.) *smol*, etymologiskt identiskt med **smul**, sbst., o. **smål**, sbst.] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stenig, vanligen skoglös o. höglänt (särsk. nära kalfjället liggande) slätmark. *ArkNorrlHembygdsf.* 1921, s. 82 (1737). — -SMACKA ~*smäk*^{2}*a*, f. l. r.; best. -an; förr äv. -SMACK, m. l. r. (-smäck 1877. -smäcka 1920 osv.) [senare leden sannol. (ytterst) ljudhärmande; jfr **smäck**, interj.] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) = **-skvätta 1**. MALM *Fauna* 164 (1877). *FoFl.* 1920, s. 107. — (1 *e*) -SMÄLTNING. (numera bl. i skildring av ä. förh.) smältning av malm; särsk. om råsmältning. RINMAN 2: 455 (1789). — (6 *b*) -SMÄRTA. [jfr t. *steinschmerzen*, pl.] jfr **smärta**, sbst. 1, o. **-sjukdom**. DAHNERT 316 (1746). — (1 *e*) -SMÖR. [jfr t. *steinbutter*] (numera bl. i skildring av ä. förh.) om gulaktig, fet l. smörig lerart, stundom förekommande i alunskiffer l. sandsten; jfr **berg-smör** o. **gur**. RINMAN 2: 826 (1789). *2NF* 35: 1260 (1923). — (2 *s*) -SMÖRBYTTA^{-020}. jfr **smörbytta 1** o. **-sak 2**. *SAOB* S 7865 (1980). — (2) -SNIDAD, p. adj. uthuggen i sten. *AntT* 2: 128 (1862, 1869). — -SNIDARE. [jfr mlt. *stēnsnīder*] 1) till 2: (mans)person som (yrkesmässigt) utför (konstmässig l. konstnärlig) bearbetning av sten; jfr **-huggare 3, 4, skulptör** o. **snida**, v.[1] 2 *a*, *b*. *GIR* 22: 458 (1551). 2) (i sht i skildring av ä. förh.) till 3: stenslipare (se d. o. 2); jfr **gravör** o. **snida**, v.[1] 1 *b*, 2 *a*, *b*. Mactsköllen på brystet .. kunsteliga wirkadan med edla stenar, ther the tolff Israels slecter nampn vti graffuen, och j gulde genom steensmijdhare fattade woro. *Syr.* 45: 11 (*öv.* 1536; *felaktigt för* steensnijdhare; *Bib.* 1541: steensnijdhare; *Apokr.* 1921: i infattning av guld, ett verk av stensnidarkonst). *2Mos.* 28: 11 (*Bib.* 1541). 3) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 6 *b*: stenoperatör; jfr **snida**, v.[1] 1. *GIR* 25: 560 (1555). *SErikÅb.* 1968, s. 77 (*om förh. på 1600-talet*). Ssgr (numera bl. i skildring av ä. förh.): **stensnidar-** l. **stensnidare-konst**. till **-snidare 2**; jfr **konst 3**. *2Mos.* 28: 36 (*Bib.* 1541). -märke. till **-snidare 1**; jfr **märke**, sbst.[1] 2 *b*. BERGMAN *GotlVisby* 12 (1858). — -SNIDERI$^{3-002}$ l. ^{1004} l. ^{0104}. [jfr t. *steinschneiderei*] (numera bl. i skildring av ä. förh.) 1) till 2: stensnidares (se **-snidare 1**) konst l. verksamhet; äv. konkret(are); jfr **-skärning 1**. *ÖgCorr.* 1854, nr 78, s. 3. De skönaste stensniderier. CEICHHORN hos SYDOW *Lübke* 660 (1871). 2) till 3: stensnidares (se **-snidare 2**) konst l. verksamhet, glyptik; äv. konkret(are), om inrättning för sådan konsts bedrivande; jfr **-skärning 2, -snidning, -snitt 2**. Såsom .. Eric Balck hafwer .. sigh vnderdånigst angifwit, wela .. inrätta ett sådant Stensnideri och vtarbetande, at (*osv.*). STIERNMAN *Com.* 3: 26 (1661). SEITZ *ÅSvGlas* 22 (1936). 3) till 6 *b*; jfr **-snitt 3**. *Ekbohrn* (1936). — (3) -SNIDERSKA. (†) stensnidares (se **-snidare 2**) hustru l. kvinna (änka) som driver stensnidares rörelse. JBUREUS (1624) i *2Saml.* 4: 84. — (3) -SNIDNING. (numera föga br.) stensnidares (se **-snidare 2**) verksamhet l. konst, stensnideri (se **-snideri 2**), glyptik. RINMAN 2: 827 (1789). FLINTBERG *Lagf.* 6: 153 (1807). — -SNITT. [jfr t. *steinschnitt* (i bet. 1 o. 3)] 1) (†) till 2: konsten l. verksamheten att (utan mellanform) hugga sten till passande form o. storlek; äv. konkret(are) om exempel på sådan konst osv. STÅL *Byggn.* 1: 233 (1834). (*Altaret*) måste, att dömma af stensnitt och murbruk, blifvit af van Duren ombygdt. BRUNIUS *Metr.* 21 (1854). 2) till 3, = **-snideri**

2. *NF* (1891). *Kulturen* 1953, s. 84. 3) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 6 *b*: stenoperation i urinblåsa l. urinrör varvid stenen uttages hel; jfr -**snideri 3.** *(Läkares)* bemödande att bringa Stensnitten till fullkomlighet. *TLäk*. 1833, s. 483. MEYERSON *SerafimInstr*. 63 (1952). — -SNOK. *zool*. snoken Coluber najadum Eichw. (som förekommer i steniga trakter). *DjurVärld* 7: 542 (1962). — -SNULTRA. *zool*. läppfisken Ctenolabrus rupestris Lin. (som trivs på klippig botten); ss. förled i ssg äv. om (fisk av) släktet Ctenolabrus Cuv. & Val.; jfr **berg-snultra.** *SkandFisk*. 45 (1837). *SvFiskelex*. 525 (1955). Ssg (*zool*.): **stensnultre-släkte(t).** fisksläktet Ctenolabrus Cuv. & Val. *2SvUppslB* (1953). — -SNAR. (numera bl. tillf.) jfr **snår,** sbst.[1] *a*. TUNELD *Geogr*. 15 (1741). — -SNÄCKA. (numera föga br.) snäcka tillhörande familjen Helicidae, trädgårdssnäcka. *RelCur*. 111 (1682). DALIN (1854). — -SOPP. [den tjocka, gråaktiga foten kan hos unga exemplar se stenlik ut] *bot*. rörsvamp av släktet Boletus Fr., rörsopp; särsk. om B. edulis Bull., karljohanssvamp; jfr -**svamp 1.** ROMELL *Lindblad* 78 (1901; *om B. edulis*). RYMAN o. HOLMÅSEN *Svampar* 223 (1984). — -SORT. sort (se d. o. 3) av sten. 1) till 1 *e*. NILSSON *Ur*. 1. 1: 80 (1843). 2) till 2, 2 *s*. *Sthm* 2: 272 (1897; *om typ av gatsten*). särsk. konkret(are), närmande sig bet.: föremål av sten l. stengods, förr äv. annat keramiskt gods, stensak (se d. o. 2). Uti huset N:o 66 wid Kyrkogatan .. emottagas söndriga Porcellainer, Christaller, samt allehanda Stensorter, at båras och ihopsinkas. *GT* 1788, nr 119, s. 4. 3) till 3. *2VittAH* 2: 374 (1787, 1791; *i fråga om material för prydnader*). — (6 *b*) -SOT. (numera föga br.) = -**sjukdom.** WADMAN *Saml*. 2: 65 (1835). — (6 *b*) -SPARRIS. (-**spargiss**) [förleden kan möjl. anspela på att växten i ä. tid använts ss. stendrivande medel] (numera bl. i skildring av ä. förh.) vildväxande form av sparris. FRANCKENIUS *Spec*. A 4 a (1659). — -SPARV. [fågeln lever i steniga o. klippiga trakter] *zool*. fågeln Petronia petronia Lin., stenfink. *1Brehm* 2: 24 (1875). — (2) -SPEL. spel med sten(ar). JOHANSSON *HomOd*. 1: 107 (1841, 1844). särsk. (i vissa trakter) liktydigt med: pjärr. NORMAN *GossLek*. 84 (1878). — -SPIGG. (numera föga br.) fisken Gasterosteus aculeatus Lin. (som ofta reder sitt näste mellan stenar), storspigg. JUSLENIUS 163 (1745). DENS. 301. — -SPRICKA. spricka l. (liten) klyfta i stenblock l. berghäll. ROSENIUS *SvFågl*. 5: 82 (1936). — -SPRINGA. (numera bl. mera tillf.) jfr -**spricka.** *Linné Stenr*. 45 (c. 1747). — (1, 2) -SPRÄNGANDE, n. jfr -**sprängning.** MENNANDER *AngOsterb*. 42 (1751). — (1, 2) -SPRÄNGARE. (mans)person som (yrkesmässigt) utför stensprängning; jfr **berg-sprängare.** GARNEY *Masmäst*. 73 (1791). — (1, 2) -SPRÄNGNING. sprängning av sten (i sht om sådan verksamhet i stenbrott, gruvbrytning o. d.); förr äv. sammanfattande, om verksamheten i stenbrott; jfr **berg-sprängning 1.** LINNE *Sk*. 387 (1751). *(Sv.)* Stensprängning .. *(fr.)* exploitation d'une carrière. WESTEE (1842). — -SPÅDOM. [jfr eng. *lithomancy*] (†) spådom utförd med hjälp av tecken erhållna från stenar. SERENIUS Kk 3 b (1757). — (3) -SPÄNNE. (numera föga br.) spänne besatt med ädel- l. prydnadssten(ar). MÖLLER 2: 996 (1785). DALIN (1854). — (2) -STAD. område (i stad) väsentligen bestående l. kännetecknad av sammanhängande bebyggelse av sten- l. tegelhus. *Ymer* 1919, s. 313. — (1, 1 *e*) -STADGNAD. (-**staggnad**) (†) i fråga om grad av "stadgnad" till stenhård fasthet. *VetAH* 1746, s. 24. — (2) -STALL. jfr -**byggnad 2.** *GripshR* 1601, s. 70. — -STALP. (numera i sht i vissa trakter) stalp (se d. o. 4) väsentligen bestående av sten. ANDERSSON o. BIRGER 264 (1912). — (2 *d*) -STAMP. för stenläggning avsedd stamp (se **stamp,** sbst.[1] 1); jfr -**jungfru.** HAHNSSON (1899). — (2) -STAPEL. jfr **stapel 9.** *2NF* 19: 167 (1913). — (2) -STATY. jfr -**koloss 1.** BESKOW *Res*. 60 (1861). — (2 *s*) -STEKPANNA[020]. (förr) = -**panna 2.** *Kockeb*. B 4 b (1650). — (2) -STIL. 1) = **lapidar-stil 1;** äv.: boktryckarstil bestående av uteslutande versaler; äv. bildl.; särsk. (*boktr*.): smal grotesk (se **grotesk,** sbst. 2); jfr **block-stil.** DALIN (1854). BJÖRLING *Klangf*. 3 (1880; *bildl*.). Stenstil, *(dvs.)* smal grotesk. *GrafUppslB* (1951). 2) = **lapidar-stil 2.** En .. Grafskrift på Stenstyl öfwer en Hjelte. *SvMerc*. 3: 1383 (1758). 3) (i sht i fackspr.) inskrift l. dikt utförd i stenstil (i bet. 1 resp. 2); äv. mer l. mindre bildl. Bland Poeters värda skara / Som en skald, båd quick och lärd / Skall du *(dvs. Runius)* rätt välkommen vara / För din vackra eftegärd, / För din äre-Trappa höga, / Stenstyl, Skaldebref med mer, / Där man aldrig infall tröga, / Länta ord och tanckar ser. NORDENFLYCHT *(SVS)* 3: 112 (1756); möjl. till -**stil 2.** *SvMerc*. 3: 1385 (1758). JGRICHERT (1837) hos WARBURG *Richert* 1: 361 (*bildl*.). *Samtiden* 1873, s. 327 (*i pl., om inskrifter*). 4) i fråga om jämförelse med (viss individuell) stil som kännetecknar stenbyggnader l. stenarkitektur: stil (hos möbler l. annan inredning) som liknar l. erinrar om l. åsyftar att likna l. erinra om sådan stil. *FinMus*. 1907, s. 76 (*i fråga om altare*). Ssgr (i allm. till -**stil 1** o. **2**): **stenstils-artad,** p. adj. jfr **arta,** v. V 3. *Vinterbl*. 1853, s. 62. -**författare.** till -**stil 3:** författare av stenstil(ar). *JmtFmT* 4: 12 (1906). -**karaktär.** jfr **karaktär 3** c. PALMBLAD *Fornk*. 1: 92 (1843; *hos latinet*). -**skribent.** till -**stil 3;** jfr -**stilsförfattare.** SAHLSTEDT *CritSaml*. 507 (1765). Avledn. (till -**stil 2** (l. 3)): **stenstilsaktig.** som l. vars stil liknar l. erinrar om stenstil. BLANCK *NordRenass*. 288 (1911; *om kapitel*). — (11) -STILL, adv. (mera tillf., ngt vard.) NORDSTRÖM *Byn* 229 (1930). — (11) -STILLA, adj. o. adv. (numera bl. mera tillf.) alldeles l. helt l. fullkomligt stilla, blickstilla. I. ss. adj. DIKTONIUS *JKub*. 147 (1932). II. ss. adv. SJÖBERG *Irving BrMust*. 14 (1827). — -STOD. [fsv. *stenstudh*] jfr -**koloss 1.** 1) till 1. AGARDH (o. LJUNGBERG) I. 2: 206 (1853; *i pl., om raukar*). 2) till 2; jfr -**staty.** TEMPEUS *Messenius* 110 (1612; *i pl., om föremål för dyrkan*). — (1, 1 *e*) -STOFT. av sand l. sten bestående stoft. WALLERIUS *Åkerbr*. 185 (1761). — (2) -STOLPE. [fsv. *stenstolpe*] jfr -**pelare 2.** *PT* 1895, nr 146(B), s. 1. — (2 *s*) -STOP. jfr -**kärl.** *VästeråsDArk*. 1600, FII. — (2 *j*) -STRAFF, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11500). (förr) om straff bestående i att brottslingen tvingades bära en l. flera kring halsen hängda stenar (särsk. *stadens stenar*, se **stad,** sbst.[2] 1 c γ). *Rig* 1934, s. 125. — -STRAND. [fsv. *stenstrand*] av (små)sten mer l. mindre täckt l. bestående strand, stenig l. klippig strand. MÅNSSON *Siob*. 41 (1644). — (2) -STROFF. (numera föga br.) om var o. en av de i sköts (se **sköt,** sbst.[2]) undre

hörn befintliga öglor (stroffar) i vilka stenar fästes ss. sänken. ARWIDSSON *Strömm.* 10 (1913). *Därs.* 23. — -STRANG. sträng l. rad av stenar. 1) till 1. Desse stensträngar eller stenrader .. (*förmodas*) vara flods-lemningar, och med Svall-Is .. hit drefne och strandkastade. *VetAH* 1757, s. 294. 2) *arkeol.* till 2, om en från gammal, ofta förhistorisk tid härrörande sträng av stenar utgörande rest antingen av (underlag till) väg l. gata o. dyl. l. av (underlag till) markering av gräns l. skiljelinje mellan markytor med skilda funktioner (ss. hägnad l. gärdsgård); särsk. om sträng bestående av block- l. klumpstenar lagda 2–4 i bredd (ofta utgörande förbindande länk mellan hustomtningar o. gravsättningar); jfr **-länk**, **-revel 3**, **-vast** o. **jätte-stig.** *UpplFmT* 6: 365 (1912). (*En fornminnesgrupp är*) stensträngarna. Dessa utgöras av långa linjer av klump- och blockstenar .. till halvannan m:s bredd .. och med större eller mindre mellanrum mellan stenarna. *THembygdsv.* 1929, s. 48. *HT* 1969, s. 102. — (2) -STUGA, äv. (utom i vissa trakter, bygdemålsfärgat, numera bl. ngn gg i vitter stil) -STUVA. [fsv. *stenstuva*] *folklor.* 1) av sten uppförd stuga; i fråga om ä. förh. äv.: av sten uppförd huvudbyggnad l. mangårdsbyggnad (i motsats till kringliggande, till gård hörande uthus l. bodar av trä o. d.); äv. med tanken särskilt riktad på de inre utrymmena i en sådan byggnad osv., numera företrädesvis (*folklor.*): enkel o. primitiv, i marken delvis nedsänkt sådan stuga, jordstuga; jfr **jord-kula**, sbst.[2] *b*. *VadstKlUppbB* 89 (1557). Attil gå i Stenstuffuan in, / Kalla hijt wår Hoffmästerin. MESSENIUS *Disa* 21 (1611). *TurÅ* 1971, s. 40. 2) (†) om hällkista l. (stor) gånggrift; jfr **-grotta** slutet. SCHÜCK *VittA* 7: 366 (*i handl. fr.* 1814). Hällkistorna benämnas vanligen "stenstugor". MONTELIUS *SvFornt.* 133 (1874). Den skånska allmogen kallar hvarje stenkammargraf dös eller dyss, och det är endast de allra största gånggrifterna, som benämnas jätte- eller stenstugor. SCHNITTGER *FörhistFlintgr.* 101 (1910). Ssgr (till -stuga 1; numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat): **stenstugu-ugn.** *VadstKlUppbB* 64 (1552). **-ved.** *VadstKlUppbB* 77 (1554). — -STUPA. (†) växten Lactuca muralis Lin.; äv. allmännare: (växt av) släktet Lactuca Lin. (vars arter bl. a. växer vid foten av bergsbranter). LILJEBLAD *Fl.* 273 (1792). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). — -STUVA, se **-stuga.** — -STYCKE. 1) till 1: (lossnat) stycke av sten. SCHRODERUS *Dict.* 62 (c. 1635). 2) till 2: (lossbrutet l. löst) för speciellt ändamål använt l. avsett stycke av sten. MÖLLER 1: 185 (1745). 3) (förr) *mil.* jfr **-slanga;** jfr **nickhake.** LIND (1749). — (2) -STÅNDARE. jfr **-pelare 2.** *BtVLand* 5: 88 (1764; *i spis*). — (2) -STÖT. (numera bl. mera tillf.) mortelstöt av sten. KALM *Resa* 3: 4 (1761). — (2) -STÖTEL. (numera bl. mera tillf.) jfr **-stöt.** FORSIUS *Min.* 75 (c. 1613). — -STÖTNING. 1) till 2 *d*: handlingen l. verksamheten att (med hjälp av redskap, maskin o. d.) stöta ned gatsten o. d. i marken för att göra stenläggningen stadig o. jämn; ss. förled i ssgr. 2) *sport.* till 2 *i*: en (i sht i Centraleuropa förekommande) gren av kast (se **kast**, sbst.[4] I 1 *b*) där en sten (på numera c. 15 kg) stötes med ena handen från axeln. *TIdr.* 1883, s. 172. *BonnierLex.* (1966). Ssgr (till -stötning 1): **sten-stötnings-docka.** jfr **docka**, sbst.[1] 5. *OgCorr.* 28/5 1965, s. 12. **-maskin.** jfr **maskin 1** o. **-stötnings-docka.** *Vagmaskinl.* 335 (1945). — -SUGA. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) = **-sugare 2.** *SvFiskelex.* (1955). — -SUGARE. 1) (†) fisk tillhörande ordningen Petromyzontida, nejonögon (vilka kan suga sig fast vid stenar); särsk. om fisken Lampetra planeri Bloch, bäcknejonöga. BROMAN *Glys.* 3: 664 (c. 1740). AUERBACH (1913; *om L. planeri*). 2) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) fisken Cottus gobio Lin., stensimpa (som ofta håller till under stenar). LINNÉ *Vg.* 232 (1747). *SkandFisk.* 35 (1837). 3) (†) karpfisken Gobio gobio Lin. (som på dagen vilar orörlig på sand- l. stenbotten), sandkrypare. CEDERSTRÖM *Fiskodl.* 263 (1857). STUXBERG *Fisk.* 488 (1895). 4) (†) smörbulten Gobius minutus Gmel. (som kan suga sig fast vid stenar o. d. med buken), sandstubb. CEDERSTRÖM *Fiskodl.* 263 (1857). Ssg (till -sugare 1): **stensugar-fisk.** (†) i pl., om ordningen Petromyzontida, nejonögon. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 3: 91 (1852). — (1, 2) -SUGGA. (i fackspr.) stensläde; jfr **-transportör.** CRÆLIUS *TunaL* 334 (1774). *BoupptVäxjö* 1847. — (1 *e*, 2) -SUMP. (numera bl. i skildring av ä. förh.) vid bokverk (se **bok-verk**, sbst.[2] *a*, *b*): såll vari det grövsta godset fastnar. RINMAN 2: 827 (1789). — -SUR. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) = **-datt.** TILLHAGEN o. (DENCKER) *SvFolklek.* 1: 188 (1949; *från Ångermanl.*). — -SUT. [jfr sv. dial. *stensut*, liten fisk; snorgärs; gös] fisken Cottus gobio Lin., stensimpa. *SkandFisk.* 35 (1837). — -SUTARE. om abborrfisken Acerina cernua Lin., gärs. *SvFiskelex.* (1955). — -SVALA. 1) (numera föga br.) svalan Ptyonoprogne rupestris Scop., klippsvala. *VetAH* 1798, s. 272. *2NF* (1917). 2) [fågeln häckade förr i klippig terräng] *zool.* svalan Petrochelidon pyrrhonota Vieill. *DjurVärld* 10: 241 (1963). — -SVAMP. 1) (numera bl. i Finl.) till 1, = **-sopp.** ARRHENIUS *Matsv.* 130 (1874). 2) till 1, 4, i pl., sammanfattande, om (levande l. fossila) organismer sannol. tillhörande stammen Porifera, svampdjur, l. Spongiaria, spongier, utan närmare avgränsning; numera bl. (mera tillf.) om svampdjur tillhörande ordningen Tetraxonida, kiselsvampar. BROMELL *Berg.* 45 (1730). *2NF* 27: 820 (1918; *i pl., om kiselsvampar*). — (2) -SVARV. (numera bl. i skildring av ä. förh.) för svarvning i sten avsedd svarv. *BouppfVäxjö* 1816. Ssg (förr): **stensvarv-bänk.** till stensvarv hörande bänk (se d. o. IV o. V). LÖFGREN *TenngjH* 1. 2: 247 (*i handl. fr.* 1702). — -SVARVNING. 1) (†) till 1, konkret, om jättegryta (se d. o. 1). BERGMAN *Jordkl.* 341 (1766). *Därs.* 2: 229 (1774). 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 2: svarvning av sten. *VetAH* 1742, s. 201. — -SYRA. 1) (†) till 1 *e*, = **mineral-syra 2.** RINMAN *JärnH* 230 (1782). 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 6 *b*, om oxalsyra (vilken utgör beståndsdel i blåsstenar o. d.). GADOLIN *InlChem.* 132 (1798). *NorrlS* 1–6: 103 (1798). — -SÅDD, r. l. m. 1) (numera bl. i högre stil) till 1; bildl. l. i mytologisk föreställning: sådd av sten; särsk. konkret: utsådd sten. Den hopplösa kärleken .. som .. hvart den blickar, ser endast öde fält, mellan hvilkas stensådd den trånga lefnadsstigen slingrar sin .. bana. SNELLMAN *Gift.*

1: 23 (1842). Deukalions och Pyrrhas stensådd. TEGNÉR *SprMakt* 21 (1880). 2) (numera mindre br.) *bot.* till 6 *a*: sådd av fruktsten(ar). *SvVäxtföräld.* 2: 92 (1951). — (2) -SÅDD, p. adj. bildl., om åker o. d.: beströdd l. översållad med stenar. LAGERLÖF *Lank.* 212 (1894). — (1, 2) -SÅG. för sågning av sten l. tegel avsedd såg. MÖLLER 1: 95 (1745). *TT* 1892, s. 243. — -SÅGA. av misstag såga i sten. RYD *Timmerskog.* 20 (1980). — (1, 2) -SÅGARE. (mans)person som (yrkesmässigt) utför stensågning. LIND 1: 1471 (1749). — (1, 2) -SÅGERI [1004] l. [0104], äv. [3-002]. [jfr -sågare] stensågning; numera bl. konkret: verkstad l. anläggning för stensågning. *1NJA* 1940, s. 651. Ssg: sten-sågeri-aktiebolag. *GHT* 1897, nr 57 B, s. 1. — (1, 2) -SÅGNING. sågning av sten. RINMAN 2: 738 (1789). — (2) -SÄNKE. *JmtFmT* 3: 108 (1904). — (2) -SÄTE. (numera bl. mera tillf.) jfr -bank 3. OSBECK *Resa* 36 (1751, 1757). — (2) -SÄTTA. med avs. på gata l. väg o. d., förr äv. (golv i) byggnad l. del därav: stenlägga; äv. med avs. på dike l. slänt l. brunn o. d.: förse med stenskoning; i sht i p. pf., i mer l. mindre adjektivisk anv. *Linc.* Bbbb 5 b (1640; *i p. pf., om väg*). Alle Rännilar, som genom privatorum Tomter löpa, måste Husägarne wid mackt hålla, samt antingen stensättia, eller med Träplanckor fodra, så at wattnet hafwer sitt fria lopp. *PH* 2: 1279 (1736). LINNÉ *Sk.* 28 (1751; *i p. pf., om ladugård*). När ska brunnen stensättas? WAGNER *Sval.* 294 (1929). Ssg (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat): stensätte-sten. för stenläggning avsedd sten. *LdVBl.* 1831, nr 28, Bih. s. 4. *Dars.* 1846, nr 40, s. 4. — -SÄTTARE. 1) till 2 *d*: (mans)person som (yrkesmässigt) utför stensättning, förr sannol. äv. (i fråga om golv o. d.) stenläggning. *TbLödöse* 168 (1590; *ss. tillnamn*). 2) (†) till 3: (mans)person som (yrkesmässigt) utför infattning av ädel- l. prydnadsstenar, juvelerare. BJÖRKMAN (1889). Ssgr (till -sättare 1): stensättar- l. stensättare-docka. jfr sten-docka 1. *SvIndKal.* 1948, TillverknReg. s. 63. -hammare. BJÖRKEGREN 1138 (1784). -jungfru. = sten-jungfru; äv. bildl. ÖSTERGREN (1946). ARNÉR *Finnas* 11 (1961; *bildl.*). -klubba. *BouppfVäxjö* 1884. -yxa. *BouppfVäxjö* 1751. — (2) -SÄTTERI [1004] l. [0104], äv. [3-002]. (mera tillf.) om företag som ombesörjer stensättning. *UNT* 9/6 1943, s. 14. — -SÄTTNING. 1) (numera föga br.) till 1: gm naturens krafter åstadkommen ansamling l. skiktbildning av stenar. PORTHAN 5: 374 (1797). särsk. (†) till 1 *e*: avsättning av mineraliska salter utlösta ur vatten, avlagring l. sedimentering av mineral. STIERNSTOLPE *Ballenstedt* 2: 20 (1820). 2) till 2 *d*: handlingen l. verksamheten att stensätta; förr äv. liktydigt med: stenläggning (se d. o. 1). *Linc.* Cccc 1 b (1640). 3) till 2 *d*, konkret: beläggning av sten (på gata, väg, gårdsplan o. d.); förr äv. liktydigt med: stenläggning (se d. o. 2). Gruset, som under stensättningen kommer at brukas, måste wara hel groft och stadigt, doch utan mycken stenblandning, som uppå jämn Plan til en half alns fylning fordras. *PH* 2: 1280 (1736); möjl. till -sättning 2. PALMSTEDT *Res.* 124 (1780). särsk. (†) på mur: parti l. varv av tegelstenar. *TÅbo* 1771, s. 172. 4) *arkeol.* till 2 *f*: fornminne utgörande (, vanl. rund l. oval), oftast på gravfält förekommande formation bestående av någorlunda likformig(a), mer l. mindre gles(a) rad(er) l. krets(ar) l. geometriskt formade ytor av (liggande l. på högkant resta) stenar l. stenblock; äv.: kring foten av gravhög anordnad cirkelformad stenskoning; förr äv. om stenkammare i forngrav; jfr -resning, -skepp 2, domar-ring, skepps-sättning. HULPHERS *Dal.* 553 (1762). Af så kallade Stensättningar har jag räknat ett antal af emellan 2– och 300 .. De fleste äro cirkelformiga, med en stor sten i medelpunkten. *Iduna* 7: 206 (1817). Vid undersökning af de yngre kummel-rören .. har man .. inom en kistformig stensättning funnit lerkrukor, med aska efter brända lik, samt redskap och vapen icke blott af sten, utan ock af brons. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 1: 41 (1863). (*Bland ättehögar märks*) i Gillberga angshage en med stensättning kring foten. *UpplFmT* 2: 219 (1882). 5) (†) till 3: infattning av ädel- l. prydnadssten(ar); abstr. o. konkret. BJÖRKMAN (1889). 6) (numera föga br.) till 6 *a*: utveckling av fruktsten i stenfrukt. LUNDSTRÖM *Trädg.* 231 (1852). *HbTrädg.* 4: 47 (1874). — -SÖTA. [fsv. *stensöta*] 1) *bot.* till 1: växten Polypodium vulgare Lin. (som växer på berg o. stenar); förr äv. i uttr. *virginisk stensöta*, sannol. om P. virginianum Lin.; jfr -ört 2 *d*. *VarRerV* 57 (1538). Wirginisk stensöta. RUDBECK *HortBot.* 92 (1685). 2) (numera bl. tillf.) till 1: rot av stensöta (i bet. 1), i sht använd i l. ss. farmaceutiskt medel (mot förstoppning, hosta m. m.). LEMNIUS *Pest.* 22 (1572; *uppl. 1917; ss. laxermedel*). 3) (†) till 6 *b*: växten Lithospermum arvense Lin., sminkrot; jfr -frö 1. BROMAN *Glys.* 3: 782 (1724). Ssgr (i allm. till -söta 1): stensöts- l. stensöte-, äv. stensöt-, förr äv. stensöta-blad. ROSENDAHL *SkogÅbor* 118 (1932). -extrakt. (förr) till -söta 2. BERLIN *Farm.* 2: 373 (1851). KROOK *Handköpsben.* 137 (1951). -rot. (numera bl. tillf.) = -söta 2. LEMNIUS *Pest.* 22 (1572; *uppl. 1917*). WASSING *GropSkog.* 43 (1965). -släkte(t). *bot.* växtsläktet Polypodium Lin. *ArkBot.* II. 1: 91 (1904). -te. (numera föga br.) till -söta 2: te berett av stensötsrot. HAARTMAN *Sjukd.* 92 (1759). — (2) -TAG. 1) (numera bl. tillf.) tagande l. hämtande av sten, stentäkt. *UpplFmT* 7: 231 (1916). 2) ställe l. plats där sten tages (tagits), stentäkt. *BtRiksdP* 1901, 1. 3: nr 44, s. 3. — (2) -TAK. (sten- 1577 osv. stene- 1654) tak av sten, förr äv. av tegel l. stuck. *SthmSlH* 1: 123 (*i handl. fr.* 1577; *om stucktak*). UPMARK *Lübke* 20 (1871; *om egyptiskt tempeltak*). — (2 *i*) -TAL. (förr) om vikt, räknad i antal måttsenheter, hos projektil av sten, avsedd för mörsare. GRUNDELL *AnlArtill.* 2: 27 (c. 1695. — -TALL. (numera föga br.) i uttr. *italiensk stentall*, trädet Pinus pinea Lin., pinje; *rysk stentall*, trädet Pinus cembra Lin., cembratall; anträffat bl. ss. förled i ssgr betecknande frön l. nötter av (ngt av) dessa träd. Ssgr (numera föga br.): stentall-frö. särsk. i pl., i uttr. *italienska stentallfrön;* jfr pinjol 1. JÖNSSON *Gagnv.* 139 (1910). -nöt. i uttr. *rysk stentallnöt* (särsk. i sg. best. i totalitetsbet.). JÖNSSON *Gagnv.* 139 (1910). — (2 *s*) -TALLRIK. tallrik av stengods, förr äv. av annat keramiskt gods. *OxBr.* 11: 724 (1637). — -TAVLA. [fsv. *stentafla*] 1) (mera tillf.) till 1; ngt oeg. l. bildl., om hällristning. *Fornv.* 1924, s. 281. 2) (i sht förr) till 2: flat skiva l. platta tillverkad av sten. *BouppfSthm* 1675, s. 284 a.

särsk. *a)* om tavla avsedd att skriva på l. rista in skrifttecken på; äv. bildl. OPETRI 1: 15 (1526). *(Herren)* förkunnadhe .. the tiyo ord, och screff them på twå steentafflor. *5Mos.* 4: 13 (*Bib.* 1541). HAMMARGREN *Jordkl.* 56 (1854; *bildl.*). jfr **räknings-stentavla.** *b)* om tavla att (gm gravering o. d.) utföra konstverk på. KARLSON *StatVard.* 428 (*cit. fr. c.* 1650). *c)* (förr) om tavla utgörande infälld del av bordsskiva. *BoupptVäxjö* 1725. *Dens.* 1775. **3)** [eg. bildl. anv. av **-tavla 2** *a*; växternas blad har rut- l. tavelliknande mönster] *bot.* i uttr. *Mose(s) stentavlor*, ss. sammanfattande namn på växterna Maranta bicolor Ker-Gawl. o. M. leuconeura Morren. LAURENT-TÄCKHOLM o. STENLID *BlomstLex.* 287 (1947). — (2) **-TELN** l. **-TELNA.** *fisk.* på nät: undre kantrep vid vilket sänkena (av sten) är fästa; jfr **-band 2** o. **flarn-teln.** WETTERSTEN *Forssa* 100 (*c.* 1750). — (2) **-TEMPEL.** jfr **-byggnad 2.** RUDBECKIUS *Luther Cat.* 154 (1667). — **-TID.** (†) i sg. best.: stenåldern. **1)** till **1,** motsv. **-ålder 1.** RUDBECK *Atl.* 3: 132 (1698). **2)** till **1, 2,** motsv. **-ålder 2.** HILDEBRAND *FörhistF* 374 (1875). — (2) **-TIMPEL.** (förr) på ä. masugn: slaggtimpel av sten. RINMAN 2: 1005 (1789). — (6 *b*) **-TINKTUR.** (numera bl. i skildring av ä. förh.) ss. stendrivande medel avsedd tinktur mot njursten. *ApotT* 1739, s. 84. — (2) **-TORN.** [fsv. *stentorn*] jfr **-byggnad 2.** BUREUS *Suml.* 426, Bil. (*c.* 1600; *hskr.*). — (1 *e*) **-TORV.** (†) om torvliknande lera indränkt med naturlig asfalt l. bergolja. RINMAN 2: 1017 (1789). — (1, 2) **-TRANSPORT.** transport av sten; jfr **-köring, -körning, -körsel, -släp 1.** STÅL *Byggn.* 1: 159 (1834). — (1, 2) **-TRANSPORTÖR.** redskap l. fordon l. anordning för stentransport; jfr **-björn 1, -bår, -dragare 2, -drög, -kärra, -pråm, -räv 2, -släde, -släp 2, -sugga, -vagn, -åka.** *MeddSvVäginst.* 1: 10 (1925). — (2) **-TRAPPA.** [fsv. *stentroppo*] jfr **-byggnad 2.** *3SthmTb.* 2: 385 (1599). — **-TRAST.** *zool.* fågeln Monticola saxatilis Lin. (som bl. a. förekommer i Sydeuropas o. Centralasiens bergstrakter); jfr **berg-trast 1.** *1Brehm* 2: 98 (1875). Ssg (*zool.*): **stentrast-släkte(t).** trastsläktet Monticola Boie. *NF* (1891). — (2) **-TRUMMA.** (numera bl. i skildring av ä. förh.) trumma av sten o. d., kulvert. TROLLE-BONDE *Hesselby* 158 (*i handl. fr.* 1756). — (2 *k*) **-TRYCK.** [jfr t. *steindruck*] **1)** (numera bl. i skildring av ä. förh.) = **litografi 1.** *KonstNyhMag.* 2: 30 (1820). särsk. *a)* i uttr. *i stentryck*, i litografiskt tryck. *KonstNyhMag.* 2: 46 (1820). *b)* i uttr. *kinesiskt stentryck*, om litografiskt tryck med hjälp av graverad sten. *GrafUppslB* (1951). **2)** (†) litografisk anstalt; jfr **litografi 2** o. **-tryckeri 2.** *DA* 1824, nr 16, s. 4. **3)** (numera bl. i skildring av ä. förh.) = **litografi 3.** *Iduna* 10: 293 (1824). BERZELIUS *Brev* 14: 69 (1831). Ssgr (till **-tryck 1;** numera bl. i skildring av ä. förh.): **stentrycks-** l. **stentryck-fernissa.** för litografiskt stentryck avsedd (ren linolje)fernissa. *JournManuf.* 3: 375 (1833). **-färg.** för litografiskt stentryck avsedd (, på ren linoljefernissa uppbyggd, pigmentrik) färg. *SFS* 1874, nr 82, s. 6. **-press.** litografisk (snäll)press. *KrigVAH* 1844, s. 116. **-svärta.** jfr **-trycks-färg.** *JournManuf.* 3: 224 (1833). **-tusch.** jfr **-trycks-färg.** *JournManuf.* 3: 375 (1833). — (2 *k*) **-TRYCKA, -ning.** (numera bl. i skildring av ä. förh.) med stentryck trycka (ngt). ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1831). LEIJONHUFVUD *Minnesant.* 99 (1836). — (2 *k*) **-TRYCKARE.** [jfr t. *steindrucker*] (numera bl. i skildring av ä. förh.) litograf. *MolbechBrevveksl.* 2: 4 (1825). Ssg (numera bl. i skildring av ä. förh.): **stentryckar-konst.** jfr **konst 3** *e*. DALIN *FrSvLex.* 2: 77 (1843). — (2 *k*) **-TRYCKERI** [1004] l. [0104], äv. [3-002]. [jfr t. *steindruckerei*] **1)** stentryckarkonst, stentryck (se d. o. 1); särsk. ss. förled i ssgr. *KonstNyhMag.* 2: 30 (1820). **2)** (numera bl. i skildring av ä. förh.) verkstad l. anstalt för stentryck, litografisk anstalt. SJÖBERG (*SVS*) 2: 188 (1824). Ssg: **stentryckeri-rörelse.** till **-tryckeri 1;** jfr **rörelse 7** *b*. *FFS* 1919, nr 1, s. 2. — (11) **-TUFF.** [senare leden av eng. *tough*, seg, hård m. m. (se ta, fägata)] (ngt vard.) om person: (fysiskt o.) psykiskt ytterst uthållig o. hård l. orädd o. motståndskraftig mot hårda o. långvariga påfrestningar; äv. i överförd anv., om ngt sakligt, dels: ytterst hård o. krävande, dels i fråga om utseende, kläder o. d.: som liknar l. erinrar om l. skulle kunna vara stentuff persons; äv. i mer eller mindre förbleknad anv. *SvD(A)* 1962, nr 48, s. 3. *TurÅ* 1966, s. 89 (*om skeppare*). *ÖgCorr.* 5/7 1967, s. 11 (*om byxor*). *SvD* 27/2 1970, s. 14 (*om program i TV*). En stentuff förhandlare. *DN* 4/9 1977, s. 26. — (2) **-TUGGARE.** (i fackspr.) jfr **-kross 1.** *JernkA* 1872, s. 269. — (11) **-TUNG.** tung som (en) sten; äv. bildl. WARNMARK *Sinnew.* 5 (1687; *bildl., om synd*). ROSENDAHL *Lojäg.* 9 (1956). — **-TUNGA.** tungliknande stenformation. **1)** (mera tillf.) till **1.** *Vi* 1951, nr 20, s. 6. **2)** (numera föga br.) till **4,** om fossil; jfr **-vandla** *c*. WALLERIUS *Min.* 406 (1747). *2NF* (1917). — (2 *s*) **-TUPP.** (†) lergök. RUNEBERG (*SVS*) 7: 8 (1832). *FoU* 15: 74 (1902). — (2) **-TVÄTTAD,** p. adj. [efter amer. eng. *stonewashed*] i fråga om behandling av plagg, vävnad o. d. för att gm slitage åstadkomma ett utseende som kännetecknar ett begagnat plagg: tvättad tillsammans med småsten. *SvD* 10/12 1982, s. 19. — (2 *s*) **-TYG.** (†) husgeråd o. d. av sten l. keramiskt gods. KARLSON *StatVord.* 609 (*cit. fr.* 1667). *KunstHaandv.* 34 (*i handl. fr.* 1783). — **-TYNGD,** r. l. f. tyngd av sten. **1)** (mera tillf.) till **1.** *TurÅ* 1957, s. 71. **2)** till **2.** MUNSTERHJELM *3PojkSpetsb.* 60 (1931). — (2) **-TYNGD,** p. adj. tyngd av sten(ar). SPARRE *SkeppJub.* 6 (1917; *om ålryssjor*). — (2 *d*) **-TÅ,** n. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat; tillf.) i by: stenlagd (fä)gata. HÖGBERG *Storf.* 224 (1915). — **-TÅGOR,** pl. (†) **1)** om växten Linnaea borealis Lin. (som har lång, krypande stängel), linnea. BROMAN *Glys.* 3: 782 (1724). **2)** = **-hallon?** Stentågor, Hedera saxatilis. BROMAN *Glys.* 3: 787 (1724). — **-TÅNG,** sbst.[1] **1)** (numera föga br.) till **2:** tång att gripa om o. hålla l. lyfta sten(ar) med; jfr **-sax.** LIND (1749; *under* stein-fang). BJÖRKMAN (1889). **2)** *kir.* till **6** *b*; jfr **-instrument 3.** ACREL *Chir.* 218 (1759). — **-TÅNG,** sbst.[2] (†) alg av släktet Fucus Lin. (vilken växer bl. a. på stenar o. klippor i havet); anträffad bl. koll. l. ss. ämnesnamn. LINNÉ *Sk.* 211 (1751). — **-TÄCKT,** p. adj. täckt av sten. **1)** till **1.** *VLitt.* 1: 56 (1875; *om grotta*). **2)** till **2.** UPMARK *Lübke* 19 (1871; *om tempelgång*). — (2) **-TÄKT.** tagande l. hämtande av sten (stundom närmande sig bet.: rätt till sådant tagande osv.); äv. konkret, om ställe (l. fastighet) där sten tages (tagits), stentag (se d. o. 2). Om sand-, sten- och torftägt å allmänna skogar. *SFS* 1894, nr

17, s. 24. *Fornv.* 1938, s. 4 (*konkret*). — -UDDE. stenig l. klippig udde. BROMAN *Glys.* 3: 584 (*c.* 1740). — -UGGLA. (†) fågel tillhörande familjen Strigidae. *VarRerV* 55 (1538). OoL (1852). särsk. *a)* i sg. best., i uttr. *större*, resp. *lilla* l. *minsta stenugglan*, om Aegolius funereus Lin. (Ae. tengmalmi Gmel.), pärluggla resp. Glaucidium passerinum Lin., sparvuggla. Större Stenuglan. ORUDBECK D Y (*c.* 1700) i *3ASScUps.* VIII. 7: 13. Lilla eller minsta Stenuglan. *Därs. b)* om ugglan Athene noctua Scop., Minervas uggla. *1Brehm* 2: 341 (1875). *Rebau NatH* 1: 378 (1879). — -UGN. 1) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 1 *e*: kalcinerugn för bränning av kisel vid glastillverkning. SCHULTZE *PVetA* 1762, s. 17. 2) till 2: av sten murad ugn. ZETTERSTEDT *SvLappm.* 1: 166 (1822). — (1 *e*, 2) -ULL. [efter eng. *rockwool*] *byggn.* isoleringsmaterial (för i sht värmeisolering,) bestående av (mattor l. skivor av) långa, fina fibrer framställda av smält kalksten, diabas o. d., mineralull; jfr **slagg-ull.** ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1938). Ssgr: **stenulls-** l. **stenull-fabrik.** ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1942). **-matta.** *SvTeknUppslB* 2: 929 (1939). — -UR, sbst.[1] (i sht i fackspr.) (stycke mark l. stycke l. område av fjäll o. d. täckt l. bestående av) anhopning av sten(skärvor) l. stenblock (ofta utgörande längs bergssida l. vid foten av klippbrant liggande, nedrasat, vittrande berg); jfr **-ol 2.** Man har .. högst besvärliga stenurar (moräner) att passera (*för att nå Helagsfjällets topp*). *TurÅ* 1895, s. 66. (*Till nutidens rätt olikartade geologiska bildningar*) hör i första rummet stenuren på bergens öfre delar. *Ymer* 1901, s. 191. ÖSTERGREN (1946; *om anhopning av sten(skärvor)*). Under lämmelfattiga år finner man lämlar särskilt i stenur och blockmark. *FoFl.* 1947, s. 132. — -UR, sbst.[2] (†) om kringyrande splitter l. stenflis härrörande från nedrasande berg. *VetAH* 1768, s. 329. MÖLLER (1807). — (1, 6 *b*) -USLING. särsk. (†) till 6 *b*, om person lidande av stensjukdom. TESSIN *Bref* 1: 171 (1752). — -UV. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) ugglan Bubo bubo Lin., berguv; jfr **-uggla.** STRÖM *SvFogl.* 20 (1839). HORTLING *Fågelnamn* 100 (1944). Ssg (tillf.): **stenuvs-konsert.** WADMAN 1: 98 (*c.* 1835). — (1, 2) -VAD. av stenar bestående vad (över vattendrag, träsk o. d.). SVART *G1* 36 (1561). — (1, 2) -VAGN. med låga hjul försedd vagn för transport l. bortforsling av sten; jfr **-transportör** o. **-åka.** SCHRODERUS *Comenius* 456 (1639). — -VALL, sbst.[1] 1) till 1: långsträckt, naturlig, av sten bestående l. stenig upphöjning; jfr **morän-vall.** SWEDENBORG *RebNat.* 1: 22 (1719). 2) (†) till 1, vid kolfyndighet: långsträckt, mer l. mindre platt, av hård(a) bergart(er) bestående formation, som skär av (o. överlagrar) kolflöts; jfr **besvär IV, -vagg 1.** *VetAH* 1739, s. 101. DELEEN (1836; *under* steinwall). 3) till 2: vall l. mur av sten l. tegel; stengärdsgård. BERCH *Hush.* 164 (1747; *i pl., om hagnader*). *GbgAB* 1907, nr 41, s. 2 (*om tegelmur*). — -VALL, sbst.[2] (numera mindre br.) gräsbärande, (mager o.) stenig (ängs)mark. *CivInstr.* 274 (1688). — (2) -VALV. jfr **-byggnad 2.** *RannsaknAntikv.* I. 1: 255 (1685). — (1, 4) -VANDLA, **-ing.** (numera föga br.) förvandla (ngt, äv. ngn) till sten l. ngt som liknar l. erinrar om sten; äv. i pass. närmande sig deponentiell anv.: förvandlas till sten osv.; äv. bildl.; jfr **förstena.** WALLERIUS *Min.* 397 (1747). Oljan (*i målarfärgen tycks*) hindra de inflytelser af luften som stenvandla kalken. *EconA* 1807, sept. s. 47. DÜBEN *Lappl.* 257 (1873). särsk. *a)* förvandla (ngt, äv. ngn) till fossil, fossilisera, petrifiera; jfr *b*–*c*. BERNDTSON *PVetA* 1797, s. 12. *2NF* 8: 965 (1907). *b)* i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.; förr äv. i anv. motsv. *a*, liktydigt med: fossil (se **fossil,** adj. **2**). Stenvandlade Trän. WALLERIUS *Min.* 334 (1747). ADLERBETH *Ov.* 70 (1818). *c)* ss. vbalsbst. *-ing*, konkret(are), om resultat av stenvandling; förr äv. i anv. motsv. *a*, liktydigt med: fossil (se **fossil,** sbst. **2**), petrifikat (se d. o. **2**); jfr **-förvandling 2, -nål 2** o. **-tunga 2.** WALLERIUS *Min.* 332 (1747; *om fossil*). RYDQVIST i *2SAH* 12: 468 (1827; *bildl.*). *2NF* 19: 781 (1913). Ssgr: **stenvandlings-process.** jfr **process,** sbst.[1] **5.** KLINTBERG *Gotl.* 6 (1909). **-tillstånd.** BERGMAN *Jordkl.* 123 (1766). *Dars.* 1: 266 (1773). — (2) -VAPEN. vapen av sten; i sht om sådant vapen härrörande från stenåldern. COOK *3Resa* 306 (1787). LIDFORSS *SocJourn.* 11 (1907; *om stenåldersvapen*). — (2 (*e*)) -VARDE. jfr **-röse.** NORDENSKIÖLD *Vega* 1: 320 (1880). — -VARV. 1) (†) till 1 *e*: lager l. skikt av bergart l. mineral l. malm. Flijsor och steenhwarf. HIARNE *2Anl.* 333 (1706). RINMAN 1: 512 (1788). 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 2: skikt l. skift l. lager av (tegel)stenar. *Frévill le Söderh.* 2: 283 (1776). FRIDEGÅRD *Offerrök* 92 (1949). särsk. (förr) till 2 *i*, om varv av stenar i projektil till stenmörsare. ISANDER *Artill.* 3: 339 (1827). — (2) -VAST. (i sht i vissa trakter, *arkeol.*) jfr **-sträng 2.** *GotlLT* 1853, nr 11, s. 1. — (2 *s*) -VATTENKANNA[-0020]. jfr **-sak 2.** KARLSON *EBraheHem* 115 (*i handl. fr. c.* 1672). — (1, 6 *a*) -VEJKSEL, äv. -WEICHSEL. [jfr t. *steinweichsel;* växten förekommer på stenig mark o. dess fruktsten är mycket stor i förhållande till frukten] (numera föga br.) (den i Syd- o. Mellaneuropa hemmahörande) rosväxten Prunus Mahaleb Lin., vejksel. *HbTrädg.* 3: 8 (1872). TÖRJE *Växtfört.* 1: 85 (1938). — (2) -VERK. av sten, tegel l. dyl. bestående, murat l. på annat sätt sammanfogat byggnads- l. inredningsarbete; jfr **mur-verk 1.** *HSH* 26: 238 (1633). Ssgr: **stenverks-** l. **stenverk-mästare.** jfr **mästare 5** o. **6.** *Linc.* Aaa 2 b (1640). **-mönster.** mönster (se **mönster,** sbst.[3] **5**) hämtat från l. inspirerat av stenverk; jfr **sten-mönster 1.** *BoupptRArk.* 1693. — (2) -VERKTYG[-02] l. [-20]. 1) i sht *arkeol.* jfr **-redskap 1.** NILSSON *Ur.* I. 1: 3 (1838). 2) jfr **-redskap 2.** *Malmbgt* 1894, nr 39, s. 2. — -VERONIKA. (†) växten Veronica fruticans Jacq., klippveronika. *VetAH* 1814, s. 92. *Liljeblad Fl.* 11 (1816). — -VESA. (†) sten- l. sandblandad alv (se **alv,** sbst.[1] **1**), mo l. mjäla; jfr **-alv 1** o. **röd-mo.** CRONSTEDT *Min.* 84 (1758). HEINRICH (1828). — -VIGG, äv. -VIGGE. vigg av sten. 1) (numera bl. arkaiserande) till 1. *NVedboDomb.* Sommart. 1775, § 18. HEIDENSTAM *Folkung.* 1: 23 (1905; *i pl., om stenflisor*). 2) (förr) till 2: kilformigt stenredskap (för klyvning av ved o. d.). *ÅgerupArk.* Bouppt. 1766. särsk. (numera föga br.) om blad till stenyxa härrörande från stenåldern. *Iduna* 6: 65 (1816). HILDEBRAND *FörhistF* 78 (1873). — (2) -VIKT. särsk. 1) om sten anbragt ss. tyngd i ngt. WRANGEL *Konststil.* 11 (1897). 2) (förr) om redskap l. anordning för lyf-

tande av tunga föremål, vilkens väsentliga del utgjordes av en hävstång försedd med viktlod av sten? Tröskmachinen .. tufweplogen och stenwigten äro de machiner, som församlingen (*i Algutstorp*) åstundar. *KulturbVg.* 3: 189 (1774). 3) (†) till 2 *i*, i uttr. *det* l. *det antalet pundig stenvikt*, om en ss. projektil avsedd sten av det l. det antalet punds vikt. GRUNDELL *AnlArtill.* 2: 11 (c. 1695). — (2) -**VILLA.** jfr -**byggnad 2.** STRINDBERG *Brev* 14: 202 (1902). — (2) -**VIND.** [jfr t. *steinwinde*] (numera bl. i skildring av ä. förh.) i hytta (se **hytta**, sbst. 2): vindspel (bestående av horisontell stock med lina) för vertikal förflyttning av gjutstenar (se **gjut-sten 1**). *HSH* 35: 361 (1659). HEINRICH (1814). — -**VRED** l. -**VRETT.** (†) starkt ömmande l. smärtande bulnad l. svulst på fots undersida. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 1: 289 (1864). särsk. (-**vrett**) hos häst. MÖLLER (1790). HEINRICH (1828). — (2) -**VÅNING.** (numera bl. i skildring av ä. förh.) jfr -**byggnad 2.** *SUFinlH* 2: 351 (1607). — (2) -**VÅRD.** (minnes)märke av sten. *1Mos.* 35: 14 (*Bib.* 1541). särsk.: minnesvård över avliden person; numera företrädesvis om gammal l. forntida minnesvård. SJÖBORG *Nomenkl.* VII (1815; *i pl., om runstenar*). — -**VÅRTA.** [jfr t. *steinwarze* (i bet. 1)] 1) (†) till 1, om alg av släktet Nostoc Ag. (t. ex. N. commune Vauch., skyfallsalg)? Stenwårter funnes på de Stenar, som lågo under Watnet uti Strömmen. LINNÉ *Gothl.* 181 (1745). Tremella, Skyfall, Limswamp, Stenwårta. Föredning knapt märkelig i et slemacktigt wäsende. BRANDER *NatH* 113 (1785). Stenvårta .. (*dvs.*) Vattenalgen Tremella verrucosa. DALIN (1854). 2) (†) till 4, om vårtliknande (del av) skal av fossil ekinit. WALLERIUS *Min.* 384 (1747). RINMAN 2: 834 (1789). — (2 *d*) -**VÄG.** [fsv. *stenvägher*] (numera bl. mera tillf.) stenlagd väg. BOLINUS *Dagb.* 21 (1667). — -**VÄGG.** [fsv. *stenvägg*] 1) till 1 (*e*): vägg av sten, bergvägg; förr möjl. äv. = -**vall**, sbst.[1] **2**; jfr -**varv 1.** MÖLLER 2: 997 (1785). (*Sv.*) Stenvägg .. (*t.*) (Bergv.) Steinkamm. HEINRICH (1814). 2) till 2: vägg av sten l. tegel; jfr **husvägg.** MENNANDER *ÅngÖsterb.* 46 (1751). — (2) -**VÄLT.** jfr -**redskap 1;** jfr -**vältra.** KALM *Resa* 1: 15 (1753). — (1, 2) -**VÄLTARE.** särsk. (numera bl. i skildring av ä. förh.) om (mans)person som utförde (tillfälligt) arbete med att välta stenar. *RP* 9: 56 (1642). — (2) -**VÄLTRA.** (†) = -**vält.** *Mollet Lustg.* E 4 a (1651). — -**VÄPPLING.** (†) 1) växten Laserpitium latifolium Lin., spenört. *Linc.* Zzz 2 a (1640). 2) = -**klöver 2.** ROBERG *Beynon* 184 (1697). *Därs.* 172 (1727). — (2) -**VÄRA.** (†) av sten uppförd fiskebyggnad för laxfångst. Södra Åbygge Byemäns laxkar, bägge så nära in på hwar andra, at allenast sju alnar äro emellan, men grindarne och stenwaran gå nästan tilhopa, och intaga halfwa åhn. *AktsamlKungsådreinst.* 274 (1748; *felaktigt för* stenwäran). Grindarne med stenwäran. *Därs.* 279. — (6 *b*) -**VÄRK.** (numera föga br.) jfr -**plåga;** anträffat bl. i pl., om (anfall av) smärtor härrörande från stensjukdom. ACREL *Chir.* 220 (1759). *Därs.* 360 (1775). — (1, 2) -**VÄSEL.** (†) om en (ss. fördämning fungerande) av sten (o. stockar l. pålar) bestående, på ett vattendrags botten anbragt anordning; jfr -**kista 2** *a*, *b*. Nedanföre uti sjelfwa strömfallet ifrån norra landet, derest den nu warande stenwäseln och innan före bygde Sqwalte qwarnen nu finnes. *AktsamlKungsådreinst.* 372 (1773). — -**VÄTSKA.** särsk. (†) till 1 *e*, om kiselsyra. *SvMerc.* 6: 298 (1760). — -**VÄV.** (†) 1) mossdjur av släktet Flustra Lin. (som bildar grå l. gråbruna kolonier); särsk.: djuret F. securifrons Pall. RETZIUS *Djurr.* 114 (1772). MÖLLER (1790; *om F. securifrons*). DALIN (1854). 2) till 1 *e*, om ett slags trådig asbest; jfr **berg-lin.** RINMAN 1: 147 (1788). — -**VÄXT.** 1) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 1, 4, om (revbyggande) havsväxt l. (växtliknande) havsdjur som utvecklar (stenliknande) kalkskelett; havsväxt osv. med växtplats på ytan av sten; fossil växt; jfr -**korall**, -**planta** o. **litofyt.** FORSIUS *Min.* 157 (c. 1613). Man har .. orsak at tro, det Coraller och andre Stenvaxter (Lithophyta) äro Polypers bo och byggnad. *VetAH* 1746, s. 199. Stenväxter kallas växtlika stenar. RINMAN (1789). BJÖRKMAN (1889). 2) (numera bl. tillf.) till 6 *b*, konkret, om stenbildning (se d. o. 4 *b*). BROMELL *Berg.* 50 (1730). — (2) -**YXA.** i sht *arkeol.* jfr -**redskap 1;** äv. bildl. WALLERIUS *Min.* 405 (1747). VENNBERG *Synf.* 46 (1954; *bildl.*). — (1, 2) -**ÅKA.** (†) stenvagn. KLINGENSTJERNA *ÅmVetA* 1753, s. 32. *LfF* 1835, 1: 95. — -**ÅKER.** 1) stenig åker; äv. bildl. AURELL *NBer.* 61 (1949). HARTMAN *NattLys.* 157 (1951; *bildl.*). 2) = -**mal 1** slutet. NATHORST *JordH* 1026 (1894). — (1, 2) -**ÅL.** (†) stenig l. stenklädd djupränna (i vattendrag o. d.)? Är qvarnägaren vorden befriad från deltagande uti någon ström rånsning vidare än i anseende till den vid östra dammen befintelige stenåhl. *AktsamlKungsådreinst.* 459 (1796). — -**ÅLDER.** (**sten-** 1698 osv. **stene-** 1698) 1) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 1; ss. en i anslutning till antikens myt om de fyra tidsåldrarna (guld-, silver-, koppar- o. järnålder) av O. Rudbeck skapad beteckning för tidsålder, vilken skulle ha närmast efterträtt silveråldern o. kännetecknats av att dess människor skapats av stenar. RUDBECK *Atl.* 3: 132 (1698). 2) [efter d. *stenalder*, först använt av L. S. VEDEL SIMONSEN 1813] till 1, 2, i fråga om utvecklingsskeden i mänsklig kultur: tidsålder kännetecknad av att sten dominerade ss. råmaterial till vapen, redskap o. d.; särsk. (*arkeol.*) i sg. best.: den förhistoriska (i olika områden under varierande skeden inträffade) tidsperiod vid vars början av människan förfärdigade redskap av bl. a. sten först kunnat påvisas (i Afrika för c. 2 miljoner år sedan) o. vid vars slut äv. metall l. legering därav (koppar, brons, järn (se **koppar-ålder 2**, **brons-ålder**, **järnålder 2**)) i stor utsträckning användes för redskap, vapen o. smycken; äv. bildl. *Iduna* 9: 305 (1822). Den s. k. stenåldern går igenom hela bronsåldern och sträcker sig långt fram i jernåldern. NILSSON *Ur.* 2: 44 (1862). Den tid, då vapnen och verktygen hufvudsakligen gjordes af sten, har blifvit kallad stenåldern. *LbFolksk.* 330 (1892). Ehuru tillhörande resebeskrifningarnas stenålder .. (*röjer en viss reseskildring från 1675*) dock öfverallt den vakne och noggranne iakttagaren. QUENNERSTEDT *StrSkr.* 1: 47 (1919). SELANDER *Pegas.* 182 (1931, 1950). särsk. *a*) i uttr. *äldre*, resp. *yngre stenåldern*, om den tidigare del av stenåldern som kännetecknas av att stenredskap i allm. ej slipades samt av avsaknad av åkerbruk, paleolitikum o. mesolitikum, resp. den senare

del osv. som kännetecknas av slipade redskap samt åkerbruk, neolitikum. Den yngre stenåldern. SCHULTHESS (1885). Den äldre stenåldern. *Flodström SvFolk* 15 (1918). *b)* (skämts., ngt vard.) ss. förled i ssgr, i förbleknad, hyperbolisk anv., liktydigt med: (skrattretande) gammal o. föråldrad l. omodern l. urmodig. Ssgr (till **-ålder 2;** *arkeol.*): **stenalders-** l. **stenålder-bebyggelse.** bebyggelse härrörande från stenåldern. SAHLSTRÖM *VgStenald.* 5 (1915). **-boplats.** jfr **-ålders-bebyggelse.** ALMGREN *Fornl.* 6 (1904). **-folk.** *IllSvH* 1: 15 (1875). **-fynd.** *VittAMB* 1875, s. 9. **-grav.** Danska stenåldersgrafvar. *IllSvH* 1: 72 (1875). **-keramik.** LITHBERG *GotlStenald.* 75 (1914). **-kranium.** *VittAMB* 1874, s. 187. **-kultur.** *AntT* 4: 3 (1872). **-man.** RYDBERG *DSkön.* 52 (1889). **-människa.** människa från stenåldern; ngn gg äv. i utvidgad anv., om nutida människa med hänsyftning på att den mänskliga organismen i allt väsentligt icke förändrats sedan stenåldern. QUENNERSTEDT *Torfm.* 19 (1896). *Vi* 1970, nr 33–34, s. 9 (*om nutida människa*). **-stadium.** BOLIN *VFöda* 24 (1933). **-sätt.** *Rig* 1960, s. 122. särsk. (skämts., ngt vard.) till **-ålder 2 *b*.** *DN* 22/4 1984, s. 30 (*om arbetssätt*). **-vapen.** jfr **sten-vapen.** *SvD* 27/3 1920, s. 5. **-verktyg.** jfr **sten-verktyg 1.** *Ymer* 1934, s. 208. — (**1, 2**) **-ALDERS,** adj.; i predikativ anv. [utlöst ur sådana ssgr som **stenålders-liknande** l. **-artad** l. elliptisk bildning till avledn. **stenåldersaktig**] om organism o. d.: utvecklad under stenåldern (o. sedan dess i allt väsentligt oförändrad); äv. (skämts., ngt vard.) i förbleknad, hyperbolisk anv., liktydigt med: (skrattretande) gammal o. föråldrad l. omodern, urmodig. NORDSTRÖM *Byn* 138 (1930). Skyll .. (*när du är stressad*) på din organism som är stenålders. *Vi* 1970, nr 33–34, s. 8. *SvD* 12/12 1970, s. 10 (*förbleknat*). — (**1, 4**) **-ÅNGA.** (†) enl. ä. föreställning: (med fint stendamm bemängd) ånga, som tänktes kunna åstadkomma fossilisering o. bildning av mineral. HIÄRNE *2Anl.* 79 (1702). Spat och Qvartz växa af Hafsvatnet i bergens sprickor, när sten-ångor tilkomma. FERRNER *PVetA* 1765, s. 24. *VetAH* 1796, s. 72. — **-ÅS,** förr äv. **-ÅSE.** av (rull)sten bestående l. stenig ås; jfr **berg-ås.** *HammarkDomb.* 10/6 1607. Nära vid inloppet af samma dam, ligger en Sten-åse, hvaraf vid Härads Synen stenar kunde märkas. *AktsamlKungsådreinst.* 417 (1788). — **-ÄGG.** **1)** till **1,** om äggliknande sten; ss. senare led i ssgn **alabaster-stenägg** (*HovförtarSthm* 1644, s. 498). **2)** (†) till **4:** oolitkorn, ooid. WALLERIUS *Min.* 331 (1747). — (**1, 1 *e***) **-ÄMNE.** ämne varav sten l. bergart består l. bildas. *VetAH* 1740, s. 198. — **-ÄPPLE.** **1)** (†) till **1,** om äppelfrukt med stenhård, inre vägg (ss. hos hagtorn). LINDMAN *NordFl.* 3: 216 (1903). **2)** (†) till **4,** om klotformig cystoidé (se cystidé) (särsk. av släktet Echinosphaerites). *SAOB* C 301 (1905). — **-ÖKEN.** stenig öken l. ökenartad mark; äv. bildl. (se särsk. slutet). PALMBLAD *LbGeogr.* 51 (1835). Partiet (*måste*) kasta loss från den parlamentariska stenöknen. SPÅNGBERG *BanbrHövd.* 180 (1939). särsk. nedsättande l. skämts., om stad l. stadsmiljö (med tanke på dess sterila o. artificiella karaktär, o. med ordlekande anspelning på en stads stenhus, stenlagda gator m. m.). STRINDBERG *Giftas* 1: 214 (1884). — **-ÖR.** *Anm.* Hos vissa ä. lexikografer, bl. a. SWEDBERG *Schibb.* 197 (1716), LIND (1738, 1749), anförs sg. best. **stenörn** felaktigt ss. sg. obest. **1)** (i sht i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stenblandad jord. SERENIUS *EngÅkerm.* 24 (1727). Laga en väg med stenör. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). **2)** (långsträckt) mark(stycke) täckt av småsten o. (grovt) grus; stenröse; numera företrädesvis i fackspr., liktydigt med: (stycke) moränmark; äv. i överförd anv.; jfr **-ur,** sbst.[1] Sompt (*av utsädet*) föll på stenöören ther thet hadhe icke mykin iordh. *Mat.* 13: 5 (*NT* 1526; *Bib. 1917:* stengrund; *NT 1981:* de steniga ställena). (*Sv.*) stenöör (*lat.*) saxorum cumulus. SCHRODERUS *Comenius* Reg. (1639). Lärdomssådden, som tillfälligtvis råkat falla på stenören. *UNT* 21/9 1916, s. 5. Fjälltoppen och dess branta sluttningar utgöras af väldiga, nästan vegetationslösa stenör af löst liggande kantiga stenar och smärre block. *2NF* 26: 406 (1917). **3)** vid strandkant l. i vatten löpande stenig revel l. bank l. rygg. MÅNSSON *Siöb.* 24 (1644). BROMAN *Glys.* 3: 597 (c. 1740). Avledn.: **stenörig.** (numera bl. tillf.) till **-ör 1:** bestående av l. utgörande stenör. IERICI *Colerus* 1: 305 (c. 1645). — **-ÖRING.** [fisken leker på grus- l. stenbotten] (i sht i vissa trakter) fisken Salmo trutta Lin., laxöring; företrädesvis om laxöring förekommande i vattendrag l. insjöar, bäcköring, insjööring; jfr **-bit,** sbst.[2] **2.** NILSSON *Fauna* 4: 416 (1853). — **-ÖRN.** [jfr t. *steinadler*] (†) örnen Aquila chrysaëtos Lin. (som ofta förekommer i bergstrakter), kungsörn. LIND (1749). ÖoL (1852). — (**2**) **-ÖRNGOTT.** (numera bl. tillf.) om underlag av sten för sovandes huvud. MESSENIUS *Sign.* 4 (1612). — **-ÖRT.** (**sten-** 1638 osv. **stens-** 1767) **1)** (†) om växt som växer på stenar, klippor o. d. *VetAH* 1765, s. 110. **2)** [eg. specialanv. av **1**] († utom i *b–e*) ss. beteckning för vissa växter. Stenört, Millefolium med gul och röd blomster o. s. w. alla thesze wäxter skiöta intet om mycken ansning. BROOCMAN *Hush.* 4: 31 (1736). *a)* (†) växt tillhörande släktet Ononis Lin.; jfr **puk-torne.** FRANCKENIUS *Spec.* A 3 a (1638). SERENIUS Kkkk 2 b (1757). *b)* (numera bl. i skildring av ä. förh.) växten Senecio vulgaris Lin., korsört; äv. dels om korsört använd ss. svinfoder, dels om (krossade växtdelar av) korsört, (använda resp.) använd ss. farmaceutiskt preparat. LINNÉ *Fl.* nr 690 (1745). *VetAH* 1776, s. 233 (*ss. svinfoder*). HOFFBERG *Växtr.* 189 (1784; *ss. farmaceutiskt preparat*). BOLIN *Åkerogräs.* 107 (1926; *från Uppl.*). *c)* (numera bl. i skildring av ä. förh.) växten Sedum acre Lin., gul fetknopp; äv. om pressad saft från l. dekokt av gul fetknopp, för användning ss. farmaceutiskt preparat. LINNÉ *Sk.* 240 (1751). LILJEBLAD *Fl.* 157 (1792; *från Skåne, i farmaceutisk anv.*). BJÖRKMAN (1889). *d)* (numera bl. i skildring av ä. förh.) växten Polypodium vulgare Lin., stensöta; anträffat bl. i farmaceutisk anv. *VetAH* 1767, s. 290. *e)* *bot.* om växter tillhörande släktet Alyssum Lin. *α)* i vissa uttr. *α')* *liten stenört,* om A. montanum Lin. HYLANDER *PrydnV* 30 (1948). *β')* *revig stenört,* om A. repens Baumg. HYLANDER *PrydnV* 30 (1948). *γ')* *tornig stenört,* om Ptilotrichum spinosum (Lin.) Boiss. SÖDERBERG *TrädgBlom.* 381 (1946). *β)* (numera föga br.) om A. alyssoides Lin., grådådra. *HbTrädg.* 6: 19 (1876). LAURENT-TÄCKHOLM o. STENLID *BlomstLex.* 24 (1946). *f)* (†) algen Corallina officinalis Lin. *VetAH* 1741, s.

88.

B (†): STENA-KANNA, -KLIPPA, se A. — (1, 2) -KRAFT. om den hårda motståndskraften hos sten (i jämförelse med mänsklig kraft). LPETRI *Job* 6: 12 (1563). — -MOSSA, se A.

C (†): STENE-LUNGGRÄS. laven Lobaria pulmonaria (Lin.) Hoffm., lunglav. RUDBECK *HortBot.* 94 (1685). — -TAK, -ÅLDER, se A.

D (†): (2 *i*) STENS-HUGG. [fsv. *stenshug*] (brott bestående i) hugg l. slag l. kast med sten; jfr sten-slag, sbst.[1] 2. *ArbogaTb.* 3: 338 (1523). REENHIELM *OTryggw.* 253 (1691). — -KAST, -SKIFT, -ÖRT, se A.

Avledn.: STENAKTIG. 1) (†) till 1: bemängd med l. mer l. mindre uppfylld l. bestående l. kännetecknad av sten, stenig. PALMCHRON *SundhSp.* 22 (1642). Denna skarpa och stenaktiga jordmånnen. BRELIN *Resa* 79 (1758). Luleå Elf .. består af både stenacktig sandig och leracktig botten. HÜLPHERS *Norrl.* V. 1: 149 (1789). 2) till 1 (*e*): som liknar l. erinrar om sten l. berg l. mineral l. malm o. d. Twenne tingh som iagh weth, blifwer vthaff .. *(hajar)* brukat till Medicin, Leffren och Hiernan, som är een steenachtig Materia. WILLMAN *Resa* 192 (1667); möjl. till 3. Een steenachtig skorpa. HIÄRNE *2Anl.* 77 (1702). 1 Gramm stenagtig vinsten lemnade åt vatten 0,01 gr spottämne. *FKM* 3: 41 (1810). 3) till 1, 6 *a*, *b*: bemängd med l. mer l. mindre uppfylld l. bestående av stenliknande bildningar. Benaktige och stenaktige Starrar i ögonen. RÖNNOW *PVetA* 1774, s. 35. LINDFORS (1824; *om frukt*). Avledn.: stenaktighet, r. l. f. 1) (†) till stenaktig 1: egenskapen l. förhållandet att vara stenig, stenighet; äv. konkret, liktydigt med: stenämne l. sten. Genom Smeltungen skillies rätta skära metallen ifrån sin Steen-, berg- eller Jordaktighet förmedelst Eldens krafft. HIARNE *Berghl.* 454 (1687). En .. owig man, måste mellan sina socknar för wägens stenacktighet och sankhet skul befahra sig om sit lif. GNYKIÖRK (1719) hos CAVALLIN *Herdam.* 4: 187. EKBLAD 341 (1764). 2) till stenaktig 2: egenskapen l. förhållandet att vara stenaktig. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). — STENIG, förr äv. STENOG o. STENOT. (-ig(h) 1587 osv. -ingh 1589. -og(h) 1541—c. 1755. -ot(t) c. 1635—1639. -ug 1698. -ut 1698) [fsv. *stenogher*] jfr småstenig. 1) till 1, 2: som (huvudsakligen l. till stor del) består av l. som är uppblandad med sten; som (huvudsakligen osv.) är täckt l. uppfylld av sten; sten-; äv. i utvidgad l. överförd l. mer l. mindre bildl. anv. (se *b*, *c*); jfr stenaktig 1. *Stenig mark, åker. Steniga stränder, vägar.* The skola ledha henne *(dvs. en kviga)* in på en stenoghan daal .. och ther j dalen hugga henne halsen aff. *5Mos.* 21: 4 (*Bib.* 1541). *(Vägen)* är fuller gjord till vagnsväg, men är mycket backot och stenig. *HSH* 6: 91 (1658). Den steniga alfven. ADLERBETH *Buc.* 78 (1807). Tvänne block sig väldigt lyfta, / bildande en hålig klyfta, / som af stenig hvalfbro skärmas. JENSEN *BöhmDiktn.* 55 (1894). Bottnen utgöres af hård, stenig lera. *TT* 1898, Byggn. s. 138. särsk. *a)* [sannol. efter t. *Das steinige Arabien*, oeg. översättning, ytterst av lat. *Arabia petraea*, Petreiska Arabien (jfr fr. *l'Arabie pétrée*), namn på den romerska provins, som upprättades av Trajanus 106 e. Kr., omfattande bl. a. nabatéernas (i hellenistisk tid i bl. a. nuv. Jordanien upprättade) rike; till Petra (arab. Al-Batrā'; jfr hebr. Sela), namn på huvudstaden i nämnda provins, av gr. πέτρα, klippa (se petro-); staden – en under antiken viktig karavanstation – ligger i en av höga klippor omgiven dal; (det i *Linc.* använda uttr. *Arabia petrosa* torde vara en sen latinisering möjl. av det t. uttr. *Das steinige Arabien*] (numera bl. i skildring av ä. förh.) i uttr. *steniga Arabien*, om det landområde i norra delen av Sinaihalvön med angränsande del av nordvästra Arabien, vilket i forntiden utgjorde den romerska provinsen Arabia Petraea; äv. bildl. *(Lat.)* Arabia petrosa. *(sv.)* Stenige Arabien. *Linc.* (1640; *under* arabia); jfr den etymologiska parentesen. Sedan for iag all den steniga Arabien igenom. JHADORPH (1683) hos SCHÜCK *VittA* 2: 410 (*bildl.*, *om resa i Uppl.*). Det steniga, eller rättare Petræiska Arabien, så kalladt af staden Petra. ÖDMANN *StrSaml.* 4: 79 (1789). KLINT (1906). *b)* i överförd anv., om art av jord o. dyl. l. utseende l. beskaffenhet hos ngt. JOHANSSON *Noraskog* 3: 246 (*i handl. fr.* 1684; *om art av jord*). *JernkA* 1862, 1: 478 (*om utseende hos slagg*). *c)* mer l. mindre bildl. Gack icke på meensamma wäghar, at tu icke stöter tigh ther stenogt är. LPETRI *Sir.* 32: 20 (1561). MURÆUS *Arndt* 1: 353 (1647; *om vägen till himlen*). Dygdenes stenige foot-spor. STIERNHIELM *Herc.* 308 (c. 1652, 1668). 2) till 1, 2, 6 *a*, *b*: som (huvudsakligen l. till stor del) består av l. är uppblandad med l. innehåller ngt som liknar l. erinrar om sten (i bet. 1), stenlik, stenaktig. *a)* till 1, 2. FORSIUS *Min.* 25 (c. 1613; *om alun*). Slaggen såg basisk ut med kristallinisk till stenig, gulgrön kärna. *JernkA* 1886, s. 167. Glaset .. kan .. bli .. "stenigt", då små osmälta partiklar förefinnas. *2UB* 7: 243 (1903). *b)* till 6. *α)* till 6 *a*, om frukt l. fruktkött. Om Pärunen blifwa steniga. RÅLAMB 14: 50 (1690). *β)* till 6 *b*. *EngSvOrdb.* 145 (1873). Avledn.: stenighet, r. l. f. egenskapen l. förhållandet att vara stenig, stenig beskaffenhet. 1) till stenig 1; äv. konkretare; stundom äv. bildl. *Svea* 1: 76 (1818). Reselivets stötar och stenigheter. BERGMAN i *3SAH* 51: 213 (1940). 2) till stenig 2, särsk. 2 *b β*. BJÖRKMAN (1889).

STENA ste^3na^2, v. -ade (*Mat.* 21: 35 (*NT* 1526) osv.) ((†) ipf. -te *Jos.* 7: 25 (*Bib.* 1541), SWEDBERG *SabbRo* 309 (1689, 1710)). vbalsbst. -ANDE, -ING, -ELSE (†, LIND 1: 1470 (1749)); -ARE, se *avledn.* (äv. -ee-) [fsv. *stena*, ipf. *-de*, *-te*, p. pf. *stenaþer*, *stender*; jfr fht. *steinōn*, mht. o. ä. t. *steinen*, mlt. *stēnen*, feng. *stænan* (eng. *stone*); avledn. av STEN. — Jfr FÖRSTENA]

1) med avs. på person: i avsikt att skada l. döda kasta sten på; företrädesvis (i sht om ä. förh.) pregnant: gm stenkastning döda l. avrätta; äv. (i sht i vissa trakter) med avs. på fisk l. mindre djur (särsk. ekorre): kasta sten på o. döda l. bedöva; i sht förr äv. allmännare, med avs. på person (l. djur) l. (se *b*) sak: kasta sten på. *Mat.* 21: 35 (*NT* 1526; *äv. i NT* 1981). The bodadhe Jsebel och sadhe, Naboth är stenat och dödh. *1Kon.* 21: 14 (*Bib.* 1541). För försmedelsen, blef han dömbd effter Gudz lagh till att stenas och Refereras till den högloflige konungzlige hofrättens gunstige Resolution. *ÅngermDomb.* 18/7 1642, fol. 198. Effter Acad*(emiae)* Wachtmest*(aren)* icke fick fred kom han ut, då Studenterna begynt stena honom och wachtkarlarne. *ConsAcAboP* 6: 384 (1688). Strax war deras *(dvs. folkets i staden Lystra)* håg från

hwit förwänd til swart, | Ty Paulus utaf dem i harmen stenad wardt. KOLMODIN *QvSp.* 2: 494 (1750). Kasten voro på förhand dömda av tvivlet i hans hand, det hela var lönlöst som att stena spigg i öppna sjön. NILSSON *HistFars* 136 (1940). MOBERG *BerLevn.* 87 (1968). — jfr NED-STENA. — särsk.

a) (numera bl. mera tillf.) i uttr. *stena ihjäl ngn* (förr äv. *ngn ihjäl*) l. *stena ngn till döds* (förr äv. *till död*), gm stenande döda ngn. OPETRI 3: 153 (1530). Hela menigheten *(förde)* honom vth för läghret, och stenadhe honom j hiäl. *4Mos.* 15: 36 (*Bib.* 1541). *5Mos.* 22: 21 (*Dars.*: til dödz). FORSIUS *Fosz* 97 (1621: til dödh). Efter här vid Tjursgrafva ligga stenar på alla sidor, så skulle synas, at då folket kastat sig ned *(för att taga sig av dagn)*, de andre då stenat ihjäl dem. KALM *VgBah.* 294 (1746). — jfr IHJÄL-STENA.

b) (numera i sht i vissa trakter) med sakligt obj., särsk. (fönsterrutor i) byggnad: kasta sten på (ngt). Östman beskyllar honom att han kastade steen på honom, och sedan stenade hanss huus. *VDP* 1671, s. 367. *GHT* 1938, nr 194, s. 3 *(med avs. på fönsterrutor)*.

c) ss. vbalsbst. *-ande* o. *-ing;* äv. konkretare, närmande sig bet.: gm stenande åstadkommet resultat. Steening. *Linc.* (1640; *under* lapidatio). Stenande. JUSLENIUS 163 (1745). Ett dåd, stening vart! RISBERG *Aisch.* 37 (1890).

d) mer l. mindre bildl. HEIDENSTAM *Vallf.* 124 (1888). Om man skulle skriva några råd i levnadsvishet .. då tror jag man gott kan tillråda att låta spotta på sig .. Jag tror att det många gånger är den enda metoden att undgå att bli stenad. HEDBERG *Blomb.* 91 (1953).

2) förse (ngt) med (skoning l. beläggning l. hölje o. d. av) sten(ar); gm att förse med (skoning osv. av) sten(ar) fästa (ngt) l. hålla (ngt) nedtryckt; förr äv.: (ss. tyngd l. hinder o. d.) anbringa sten(ar) på (ngt); ss. vbalsbst. *-ing* förr äv. konkret, liktydigt med: stenläggning (se d. o. 2). *(Twå personer botfälldes)* för the hadhe stenet och igen tepth almogh vegh. *BtFinlH* 2: 59 (1548). Alla gator *(i Nykarleby)* äro med stackar twärs förelagde i stället för stening, såsom en broo. LINNÉ *Skr.* 5: 203 (1732). Knappt fins af er en graf med stenad mossa kront. JGOXENSTIERNA 1: 94 (1805). Vid nedsättningen hvässas icke stolparne, utan brännas endast eller tjäras till 75 cm. höjd och stenas fast i de upptagna hålorna. ABELIN *MTr.* 29 (1902). Sedan tältet två gånger blåst ned, fingo vi det till sist uppsatt och omsorgsfullt stenat. *TurÅ* 1925, s. 265. — jfr IGEN-, NED-STENA. — särsk. (mera tillf.) med obj. betecknande vadställe o. d.: förse med klivsten(ar) (se KLIV-STEN 2). ROSENDAHL *Lojag.* 265 (1956).

3) [jfr 2] förse (åker l. äng o. d.) med gärdsgård l. gränsmarkering av sten; utom i skildring av ä. förh., numera bl. ss. senare led i ssgn IN-STENA. När Vrfield är så gärdad eller stakad och stenad, som Lag biuder, då är hon gild och god. ARNELL *Stadsl.* 393 (1730).

4) [jfr 2] *fisk.* med avs. på (underkant på) garn o. d.: förse med sänken av sten; äv. abs.; äv. i utvidgad anv., i fråga om den motsatta handlingen (i den särsk. förb. STENA AV). BROMAN *Glys.* 3: 643 (c. 1740). Mera sällan stenas *(säl-)*nätets underkant mycket lindrigt, men belastningen får aldrig vara starkare, än att nätet snor omkring själen och snärjer in honom. EKMAN *NorrlJakt* 252 (1910). Man stenar lätt *(vid användning av vanliga skötar ss. drivgarn)*, endera på så sätt att man ej använder alla hallband eller också särskilt små stenar. ARWIDSSON *Strömm.* 45 (1913). Hon steg upp och åt en tallrik grönkål och satte sig så att stena garn. *MMor* 2: 134 (1947). — jfr PÅ-STENA; jfr: Ostenad not, sköte, ryssja. MURBERG *FörslSAOB* (c. 1791). — särsk. i uttr. *stenat rep*, om stenteln. MÖLLER (1790).

Särsk. förb.: STENA AV[10 4]. *fisk.* till 4: lösgöra sänkstenar från (nät o. d.). CEDERSTRÖM *Minn.* 224 (1913). *IllSvOrdb.* (1955). — STENA IGEN[10 04]. till 2: med sten fylla igen l. proppa till (öppning l. hålighet o. d.). *Skogvakt.* 1894, s. 280. jfr igenstena. — STENA NED[10 4] l. NER[4]. jfr nedstena. 1) (numera föga br.) till 1, med avs. på person: kasta sten på o. träffa l. fälla l. döda. LIND (1749). MÖLLER (1807). 2) (numera bl. mera tillf.) till 2, med avs. på sak, stundom äv. person: gm att fästa stenar vid bringa att sjunka o. förbli nedsänkt (i vatten, dy o. d.). Pavva *(ville)* se till att stena ned ett par kaggar saltfisk .. för att lätta båten. BERG *Sjöf.* 201 (1910). ROSENDAHL *Lojag.* 47 (1956; *med avs. på person*). — STENA PÅ[10 4]. *fisk.* till 4: fästa sänkstenar på (garn o. d.), stena. SPARRE *Alfåg.* 20 (1916). *UNT* 2/1 1924, s. 4. jfr påstena. — STENA SÖNDER[10 40]. (numera bl. mera tillf.) till 1 *b*: gm stenkastning slå sönder (fönster). *HSH* 1: 253 (c. 1750).

Ssgr (till 1): A: STEN-STRAFF, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11484). (numera bl. tillf.) om straff bestående i att bli stenad. KOLMODIN *QvSp.* 2: 281 (1750).

B: STENINGS-DÖD. död åstadkommen gm stenande. ALEXANDERSON *Sept.* 15 (1868).

Avledn.: STENARE, m./ig. (numera bl. i vitter stil) till 1: (mans)person som stenar l. har stenat l. skall stena. *Linc.* (1640; *under* lapidator). Stenen bränner än i stenarns hand, | som knappast skyr att mot ett lik den slunga. PROCOPÉ *Stjärn.* 76 (1913).

STENAKTIG, se sten *avledn.* — STENARE, se stena *avledn.*

STENBORGARE *ste³n~bor²jare*, r. l. m.; best. -en, äv. -n; pl. =. [avledn. av namnet STENBORG (se språkprovet 1869 nedan); jfr med avs. på bildningen FAHNEHJELMARE, ZEPPELINARE m. fl.] (förr) benämning på ett glas av ett slags likörliknande spritdryck med tillsats av socker, pomeransskal, anis o. fänkål; äv. om spritdrycken. Må andra taga en half stenborgare, en biffstek med potates, en kotlett med egg, och ett halft qvarter mallaga: hellre hör jag då svalornas qvitter om sommaren. CEDERBORGH *OT* 2: 13 (1810). Den af skådespelaren och sångaren Stenborg componerade och .. af .. destillatorn, numera källarmästaren Brandström så magnifikt brygda "Stenborgaren". *SöndN* 1869, s. 20. Hade han repetition och ett par friakter på sig, slet han några blad ur sin roll och gick ned på *(Opera)*-källaren för att vid en stenborgare studera. HELLANDER *Teat.* 61 (1898). JAHNSSON *GuldsmBer.* 26 (1941).

Ssgr (förr): STENBORGARE-LIKÖR. = -sprit. LEUFVENMARK *Vin.* 1: 158 (1869). — -SPRIT. om spritdrycken stenborgare. LEUFVENMARK *Vin.* 1: 90 (1869).

STENCIL *stensi⁴l* (Ste'ncil *2NF*), r. l. m.; best. -en; pl. -er. [liksom nor. *stensil* av eng. *stencil*, genombruten schablon för att anbringa mönster l. inskription l. text

på ngt gm schablonens bestrykande med färg, monster osv. åstadkommet på sådant sätt, till eng. *stencil*, stencilera (se STENCILERA)] matris för stencilering bestående av ett papper försett med en för färg ogenomtränglig hinna (av paraffin o. d.) varpå texten som skall mångfaldigas skrivs med skrivmaskin utan färgband; äv. om var o. en av de kopior med text från sådan matris som framställts medelst stencilering, stencilkopia. *(Ngt föreligger* o. d.*) i stencil*, (ngt föreligger osv.) mångfaldigat gm stencilering (ss. stencilkopior). *Dra stenciler*, på stencileringsapparat framställa kopior från stencil(er). Dupliceringen försiggår .. i en särskild apparat, i hvilken stencilen insättes på en vals. *2NF* (1917). AK-skolornas elever ha startat utgivandet av en egen tidning, "AK-eleven", vars första nummer nu föreligger i stencil. *SvD(A)* 1934, nr 204, s. 3. *(Modellbåts)-*avdelningen *(har)* låtit utföra stenciler av Kippings proportionsregler, en oundgänglig handledning för dem som vilja bygga skalenliga fartygsmodeller. *SvFl.* 1939, s. 99. *(Fråge-)*listor i maskinskrift eller stencil. *Fatab.* 1947, s. 164. Från och med i höst har Hässelbygårdsskolan fått ett skrivbiträde som skriver och drar ut alla stenciler som lärarna behöver. *Skolvärld.* 1965, s. 1340. *SvD* 1983, nr 100, s. 2.

Ssgr: STENCIL-APPARAT. dupliceringsapparat för stenciler, stencileringsapparat; jfr -**skrivare**. *Upsala* 1/7 1931, s. 3. — -FÄRG. färg för stenciler l. stencilering; jfr -**pasta**. HOLM *AlltFläck.* 34 (1946). — -HÄFTE. stencilerat häfte. *BonnierLM* 1954, s. 386. — -KOPIA. kopia framställd från stencil; stencil. *2NF* 38: 1110 (1926). — -PAPPER. [jfr eng. *stencil-paper*] papper utgörande stencil l. för stencilkopia, stencil. *TLev.* 9/12 1913, s. 1. — -PASTA. [jfr eng. *stencil-paste*] jfr -**färg**. WIDERBERG *Drak.* 178 (1959). — -SKRIFT. konkret: på stencil medelst skrivmaskin applicerad skrift (se **skrift**, sbst.[1] 2) l. text. *3NF* 17: 1187 (1932). — -SKRIVARE. särsk. (mera tillf.) om skrivmaskin användbar l. lämplig för stencilskrivning. *SvD(A)* 15/6 1939, s. 1 (*annons*). — -SKRIVNING. utskrivning av stencil på skrivmaskin. *TSvLärov.* 1947, s. 6. — -TIDNING. stencilerad tidning. *DN* 9/2 1975, s. 18. — -TRYCK. (numera mindre br.) tryckförfarande bestående av l. påminnande om stencilering; äv. konkret, om stencilerad skrift. Silk-screen-trycket .. är ett slags stenciltryck. *HantvB* I. 7: 449 (1939). *DN* 1983, nr 277, s. 18 (*konkret*). — -TRYCKT, p. adj. mångfaldigad gm stencilering. ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1939). — -UPPLAGA^{-020}. stencilerad upplaga. *TSvLärov.* 1954, s. 761.

STENCILERA *sten*^{1}*sile*^{4}*ra*, i Sveal. äv. -*e*^{3}*ra*^{2}, v. -**ade**. vbalsbst. -ANDE, -ING. (förr äv. -**cill-**) [liksom nor. *stensilere* av eng. *stencil* (ä. eng. äv. *stansel, stencel*), dekorera med ljusa färger l. stycken av ädelmetall, åstadkomma mönster l. inskription l. text på ngt medelst genombruten, färgbestruken schablon, stencilera, av ffr. *estanceler, estenceler*, gnistra (fr. *étinceler*), till ffr. *estencele* (fr. *étincelle*), gnista, av ett icke anträffat vulgärlat. *stincilla*, metates av lat. *scintilla*, gnista (jfr SCINTILLO-). — Jfr STENCIL] mångfaldiga (text) gm att på stencil med skrivmaskin utskriva texten utan färgband (så att skrivmaskinstyperna genombryter hinnan o. gör hål i stencilen så att färg från dupliceringsmaskinens färgvals ger text åt papperen vid dupliceringen) o. därefter dra stencilen (stencilerna) i dupliceringsmaskin (så att texten överförs till kopiepapperet); i sht i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv., om skrift l. meddelande o. d.: framställd l. mångfaldigad på sådant sätt; i p. pf. äv. oeg., om person: vars alster mångfaldigats gm stencilering. De dagliga tidningarna *(på Island)* utkomma maskinskrivna och stencilerade. *SvD(A)* 10/1 1923, s. 3. Större delen av föredragen hade på förhand stencilerats och distribuerats till kongressdeltagarna. *Fatab.* 1952, s. 185. De stencilerade ungdomarna i *(bokförlaget)* Metamorfos. *BonnierLM* 1954, s. 385. Skrifter som har mångfaldigats genom stencilering. *PropRiksd.* 1975—76, nr 204, s. 1.

Ssgr: STENCILERINGS-APPARAT. stencilapparat. *GHT* 1946, nr 173, s. 7. — -FÖRFARANDE, n. ÖSTERGREN (1946). — -MASKIN. (mera tillf.) stencileringsapparat. WAHLÖÖ *Uppdr.* 151 (1963). — -PAPPER. papper för stencilkopia, stencilpapper. *TNCPubl.* 66: 225 (1977).

STENCKA, se **stännika**. — -STEND, se **stånd**. — STENDEKA, se **stännika**. — STENDEL(L)-, se **ständel-**.

STENDELSK, adj. (**sten-** 1563. **stend-** 1554—1687. **stenn-** 1566. **ständ-** c. 1568. **-elsk** 1563. — ss. n. sg. substantiverat **-els** 1687. **-elsch** 1557. **-elsk** 1554—1613. **-elst** 1560—1573. **-ilsk** 1554—1581) [jfr ä. d. *stendelsk* (i bet. 1); efter en icke anträffad lt. (l. t.) motsvarighet, bildad till STENDAL, namn på stad i Altmark i nuv. Östtyskl.; den substantiverade formen **-elsk**, **-ilsk** är eg. n. sg. utan **-t** i anslutning till motsvarigheten i lt. l. t. (jfr BRABANTSK, GÖRLISK m. fl.)] (†) 1) som kommer från l. är tillverkad i staden Stendal; anträffat bl. om tyg. Lemper lakenn .. 52 st:r Dubbeltt kemler .. 28 st:r Stenelsk lakenn .. 9 st:r Neresth lakenn .. 19 st:r. *BtFinlH* 4: 206 (1563). 2) i n. sg. substantiverat, om ett slags kläde (av ett slag) som tillverkades i l. kom från staden Stendal. Fyretie stycker stendilsk, styckett för tiugu och sex mark. *G1R* 24: 400 (1554). Att Kläda Dörar med vthi Kong*(elig)*e Ma*(jestä)*ttz Cammar på Callmar Slåtth Gröntt Stendilsk 7 1/2 aln*(a)*r. *KladkamRSthm* 1560 A, s. 48 a. 1 stycke Stendels eller Fyrlod. STIERNMAN *Com.* 4: 864 (1687).

STENDS, se **stans**, adv. — STENEKA, se **stännika**. — STENELSK, se **stendelsk**. — STENGLITS, se **steglits**.

STENI *steni*^{4}, r. l. f. (förr äv. **sthen-**) [liksom t. *sthenie*, fr. *sthénie* av eng. *sthenia*, av nylat. *sthenia*, till gr. *σθένος*, styrka, kraft, av ovisst urspr.; ordet tidigast använt 1788 av den engelske läkaren J. BROWN († 1788). — Jfr ASTENI, HYPERSTENI] (enl. J. Browns medicinska teorier) om sjukdomstillstånd som beror på överretning (o. kännetecknas av hög l. stegrad livsverksamhet i ett l. flera avseenden); motsatt: asteni; numera nästan bl. i avledn. STENISK. ANDERSSON (1845). En lämplig medelgrad av .. *(irritabilitet)* utmärker hälsan; avvikelser åt det ena eller andra hållet, ökad retbarhet (steni) eller minskad retbarhet (asteni), betyder sjukdom *(enl. J. Brown)*. TIGERSTEDT *MedUtv.* 2: 84 (1923). LINDSKOG o. ZETTERBERG (1981).

Avledn.: STENISERA, v. (†) höja retbarheten l. livsverksamheten hos (ngn l. ngt). DALIN 711 (1871). THOLANDER *Ordl.* (1872). — STENISK^{40}, adj. [liksom t. *sthenisch*, fr. *sthénique* av eng. *sthenic*, av nylat.

sthenicus; ordet tidigast använt 1788 av den engelske läkaren J. BROWN († 1788)] i sht *med.* som kännetecknas av (stark retning l. retbarhet l.) stor kraft l. stark livsverksamhet o. d., kraftfull; motsatt: a-stenisk. *(Vid behandling av vattensot)* fordras .. urskilning på Steniskt eller Astheniskt tilstånd. *VetAH* **1800**, s. 296. Näsblod, i stheniska febrar (hos unga, blodfulla personer, qwinnor med hämmad rening o.s.w.) förebådas af öronsusning *(osv.)*. HARTMAN *Huslak.* 96 (**1828**). Sthenisk lunginflammation *(hos djur)*. *SFS* **1863**, nr 32, s. 20. Sinnessjukdom .. *(är)* antingen sthenisk (phantasiens öfvervigt — egentlig galenskap) eller asthenisk (förståndets svaghet — fånighet). RIBBING *Anthr.* 30 (**1879**). LINDSKOG o. ZETTERBERG (**1981**).

STENIG, se **sten** *avledn.* — STENIKA, se **stännika**. — STENINGH, se **sten** *avledn.* — STENISERA, STENISK, se **steni** *avledn.* — STENKA, sbst., se **stännika**.

STENKA *steŋ^{3}ka^2* l. *stäŋ^3-*, v., l. STINKA *stiŋ^{3}ka^2*, v.[1] **-ade**. vbalsbst. -ANDE. (**stenk-** *c.* **1645—1706**. **stink-** (**-ck**) **1749** osv. **stanck-** *c.* **1645**) [sv. dial. *stenka*, *stinka*; jfr det etymologiskt identiska fsv. *stenka*, *stena*; avledn. av STEN; med avseende på ordbildningen jfr IDKA] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) i samband med sådd l. plöjning o. d.: med hacka l. spade l. räfsa l. kvast o. d. från sten(häll)ar i åker o. d. nedföra utspridd säd l. mull o. d.; äv.: med räfsa o. d. föra in utspridd mull o. d. från åkerren; äv. med avs. på åker o. d. i l. kring vilken man sålunda förde ned resp. in säd, mull o. d. I andan på thenna Månad *(dvs. mars)* stenka tina Engiar, hwad om Hösten tilförende träckat är, thet sönderslå rätt smått, för sedan Dufweoch Hönseträck, och bred thenna Godslan wäl tunn vth, så får tu nogh Hoo. IERICI *Colerus* 1: 49 (*c.* **1645**). Låt stäncka, och vpgrafwa så många stora Stenar som på åkeren finnas, och föra them affsijdes bort, ther Grund eller Lonstenar liggia. *Dars.* 87. Stenkade omkring twänne åkrar. *NVedboDomb.* Vårt. **1706**. Den så kallade stinckning, som sker på det sättet: med en qwast sopas mullen omkring hela Åkren ned och äfwen af jordfaste stenarne och rören in i Åkren, och thet, sedan all harfningen gådt för sig. *SmålHembygdsb.* 4: 28 (**1749**). Under det hon stinkade (skottade åkerrenar) på gårdens gärde ned mot sjön, blef *(hon)* belägrad af ett upstigande Sjörå eller Necken. RAAF *Ydre* 1: 42 (**1856**). Den som fjärjade eller drog upp linjerna, efter vilka såningsmannen öste ur sin skäppa, fick .. sopa alla stenar och stenoren, vägar och renar, på vilka utsädet fallit till ingen nytta. Han fick stinka i sitt anletes svett och rota med spaden i grund jord efter berghällar. SUNESON *GGrund* 65 (**1926**).

STENKAKA *ste^{3}n~ka^{2}ka*, äv. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) STINNKAKA *stin^3~ka^{2}ka*; best. **-an**; pl. **-or**. (**sten- 1636** osv. **stin- 1739** (: stinkake jern)—**1940**. **stinn- 1837** osv.) [sv. dial. *stenkaka*, *stingkaka* o. d. (Smål., Blek.); av STEN o. KAKA, sbst.; formerna med **i** i förleden sannol. beroende på särutveckling framför **k** (samt anslutning till STINN)]

1) (i sht i vissa trakter, bygdemålsfärgat) (i ä. tid på stenhäll o. d.) bakad (, oftast tunn) pannkaka l. plätt (se PLATT, sbst.[2] IV) vanligen gjord på jästsmet (med varierande ingredienser); i sht i pl.; jfr KAKA, sbst. **2** *c*. *HovförtärSthm* 10/6 **1636** C, D. Bakelser af Ägg, Smör eller Miölck, såsom Pasteyer, Pann- och Steenkakor. HIARNE *Suurbr.* 61 (**1679**). Bröd kan tilredas af åtskillige wäxter, men som the mäste äro rötter .. bör thet utan gäsning gräddas på järn, såsom Norrlänningarnes Tunnbröd eller Söderlänningarnes Stenkakor. LINNÉ *Bref* I. 1: 5 (**1757**). Gräddad på en flat sten-häll, som sättes öfver elden, brukas hon *(dvs. en platt brödkaka)* än i dag såsom sten-kaka. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 2: 130 (**1868**). Förr voro .. "stenkakor" mycket vanliga, en sorts plättar av jäst, kornmjöl, socker ock ägg, vilka fått stå ock jäsa ungefär en timme. *Landsm.* **1911**, s. 527. *(På tisdagen i dymmelveckan)* bjöds man på stinnkakor, tillagade av råriven potatis och ursprungligen gräddade på spisens stenar. *HylténCavFÅb.* **1934**, s. 117. *ModSt-Kokb.* 142 (**1983**).

2) (vard.) grammofonskiva i (lätt krossbart) material av ä. slag o. avsedd för avspelning med hastigheten 78 varv/minut. *RöstRadioTV* **1962**, nr 37, s. 48. Stenkakor — 78-varvs grammofonskivor — är "camp". *SvD(A)* **1967**, nr 153, s. 12.

Ssgr (i allmänhet till **1**, i sht i vissa trakter, bygdemålsfärgat): **A:** STENKAK-DEG, se **C**.

B: STENKAKE-DEG, -JÄRN, -PLÅT, -SPADE, -TISDAG, -TRAVE, se **C**.

C: STENKAKS-DEG. (**-kak- 1730**. **-kake- 1736**) *Oec.* 208 (**1730**). — -JÄRN. (**-kake- 1672—1882**. **-kaks- 1871** osv.) jfr **järn 5** *b δ* o. **-plåt**. *VDAkt. 1676*, nr 105 (**1672**). — -PLÅT. (**-kake- 1736—1805**. **-kaks- 1900** osv.) jfr **plåt**, sbst.[1] **2** *f*. *BoupptVäxjö* **1736**. — -SPADE. (**-kake-**) spade (se d. o. **2**) för användning vid bakning av stenkakor. *BoupptVäxjö* **1795**. — -TISDAG. (**-kake-**) = **fettisdag 1, 2**. NILSSON *FolklFest.* 283 (**1915**). — (**2**) -TRAVE. (**-kake-**) (vard.) *RöstRadioTV* **1970**, nr 35, s. 47.

STENN, STENND, se **sten**. — STENNELSK, se **stendelsk**.

STENO- *sten^{1}o-* l. *-n^{1}ω-* l. *ste^{1}n-* osv. [jfr t. o. eng. *steno-*, fr. *sténo-*; ssgsform till gr. *στενός*, smal, trång, tunn, av ovisst urspr. — Jfr STENOS] ss. förled i ssgr betecknande ngt som är smalt l. trångt l. sammanträngt (i rum l. tid).

Ssgr: STENO-CARDI(A), se **-kardi** med *anm.* — -GRAF[10 4]. [jfr t. *stenograph*, fr. *sténographe*; sannol. efter eng. *stenographer*] person som (yrkesmässigt) stenograferar; jfr **-graf I 3**. Bladets stenograph har med utmärkt skicklighet uppfattat mig. LILJECRONA *Riksd-Kul.* 88 (**1840**; *cit. fr. ett brev av Greve G. Löwenhielm*). ALDÉN *Medb.* 1: 55 (**1884**; *vid riksdagen*). Sveriges förste stenograf var Johan Swan, adlad Svanhielm, som i England lärt sig Sheltons system och 1671–88 fört stenografiska anteckningar vid riksrådets sammanträden. *3NF* 18: 446 (**1933**). Skansen söker sekreterare (god stenograf och maskinskriverska). *DN(A)* 27/11 **1964**, s. 37. jfr **riksdags-stenograf**. Ssgr: **stenograf-block**. stenogramblock. BLOMBERG *Pass.* 10 (**1934**). **-byrå**. (i sht förr) företag som (tillfälligt) uthyr stenografer till företag o. d.; jfr **byrå 3**. *RTKatal.* **1906**, s. 383. **-institut**. (förr) institut för utbildning av stenografer. *RTKatal.* **1896**, s. 26. **-kansli**. (förr) kansli (se d. o. **1** *b*) för riksdagsstenografer. RAMSAY *VägvFinl.* 17 (**1895**). *SD(L)* **1904**, nr 353, s. 3 (*vid finska lantdagen*). **-kurs**. kurs (se d. o. **7**) för stenografer; jfr **stenografi-kurs**. ÖSTERGREN (**1946**). **-lärare**. jfr **stenografi-lärare**. *Sleipner* **1892**, nr 3, s. 3. **-manuskript**. stenografiskt manuskript. *2UB* 10: 152 (**1906**). **-maskin**. stenograferingsmaskin. *2UB* 10: 150 (**1906**). *2SvUppslB* (**1953**).

-penna. (förr) *Sleipner* 1892, nr 3, s. 4. -prov. prov (se d. o. 1 c) för stenograf(er). JOHANSSON *Dagb.* 2: 193 (1886; *för anställande av riksdagsstenografer*). -skrift. stenografisk skrift; jfr stenogram-skrift. *2UB* 10: 143 (1906). *Dars.* 152. -tidning. tidning för stenografer; jfr stenografi-tidning. *SvD* 10/4 1938, s. 7. — -GRAFERA[10040], i Sveal. av. [-32], förr äv. -GRAFIERA. (-era 1885 osv. -iera 1885) [jfr t. *stenographieren*, fr. *sténographier*; jfr äv. eng. *stenograph*] nedteckna l. utföra (ngt) medelst stenografi; äv. utan obj.: skriva stenografiskt. *NordT* 1885, s. 295. Jag ber herrar journalister stenografera mina ord. *AB* 1890, nr 51, s. 4. Det stenograferade bladet, som låg på bordet. ALVING *Dam-Klubb.* 341 (1931). Till vår exportavdelning söker vi en dam i 20–25-åråldern som kan stenografera på engelska. *DN(A)* 8/9 1964, s. 36. Särsk. förb.: stenografera ned l. ner. nedskriva (ngt) i stenografi. *UrDNHist.* 3: 292 (1954). Ssgr: stenograferings-maskin. (i Sv. i praktiken föga använd) skrivmaskinsliknande apparat för stenografering, stenografmaskin, stenografimaskin. *2UB* 10: 150 (1906). -van. van vid stenografering. ÖSTERGREN (1946). — -GRAFI[1004] l. [0104]. [liksom t. *stenographie*. fr. *sténographie* av eng. *stenography*] om verksamheten l. konsten att l. om system l. sätt att medelst speciella skrivtecken o. förkortningar (som går snabbare att skriva än bokstäver) nedskriva språkliga meddelanden med stor hastighet (t. ex. efter diktamen l. samtidigt som ngn talar); ngn gg äv. allmännare, om symboliskt skriftsystem som bygger på förkortning; äv. oeg. l. bildl.; jfr -grafi 1 o. snabb-skrift, snäll-skrift, takygrafi. *JournManuf.* 2: 37 (1826). Inom kemien finnes .. ett slags stenografi, vissa symboler, som äro lätta att minnas, enär de utgöra begynnelsebokstafven af det namn, de beteckna. *Balck Idr.* Suppl. 260 (1888). Den demotiska skriften hos egypterna är till sitt väsen på sätt och vis ingenting annat än en stenografi. *Verd.* 1890, s. 141. *GHT* 1898, nr 242 B, s. 1 (*bildl., i fråga om målning*). Hon har en kvällskurs i stenografi. WAGNER *Norrt.* 155 (1908). *SFS* 1965, s. 131. Ssgr: stenografi-block. stenogramblock. WAHLÖÖ *Uppdr.* 181 (1963). -elev. elev hos stenografilärare. STRINDBERG *Brev* 1: 147 (1873). -kansli. (förr) stenografkansli. *FinlStatskal.* 1925, s. 32. -kurs. kurs (se d. o. 7) i stenografi, stenografkurs. NETTERSTRÖM *Ravn TrixRekl.* 88 (1938). -lärare. *Sleipner* 1892, nr 3, s. 3. -maskin. stenograferingsmaskin. *DN(B)* 1958, nr 260, s. 6. -system. system för stenografi, stenografiskt system. Ett nyuppfunnet stenografisystem. *Sleipner* 1892, nr 3, s. 3. Gabelsbergers, Arends', Melins stenografisystem. *IllSvOrdb.* (1955). -tidning. jfr stenograf-tidning. ÖSTERGREN (1946). — -GRAFIERA, se -grafera. — -GRAFISK[1040]. [liksom t. *stenographisch*, fr. *sténographique* sannol. av eng. *stenographic*] som tillhör l. avser l. behandlar stenografi(n) l. är avfattad i stenografi l. skriven med stenografitecken; äv. oeg., betecknande att ngt är avfattat på ett osammanhängande l. av korta satser bestående språk o. d. Mr Pickwick var tillräckligt bekant med främlingens stenografiska system för att af denna korta och osammanhängande upplysning kunna sluta sig till att *(osv.)*. BACKMAN *Dickens Pickw.* 1: 108 (1871; *eng. orig.*: system of stenography). Ett stenografiskt referat från den stora skolkonferensen i Berlin d. 4–17 Dec. 1890. *PedT* 1891, s. 201. En värdefull samling stenografisk litteratur. *Dahl BibliotHb.* 2: 250 (1931). — -GRAFIST[1004] l. [0104]. [jfr ä. eng. *stenographist*] (tillf.) stenograf. ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1921). — -GRAM[104]. [jfr t. *stenogramm*] skriftlig uppteckning utförd med stenografitecken, stenografisk uppteckning. Af dessa *(dvs. F. Cygnæus')* tal blefvo några efter stenogram utförligare refererade i pressen. CYGNÆUS 5: 318 (1887). Nu måste jag in till chefen .. Jag ska ta ett stenogram. HERTZMAN-ERICSON *Hand* 89 (1943). Ssgr: stenogram-avskrift. avskrift (se d. o. 2 *a*) av stenogram. ÖSTENSON *Räikkönen Svinhufv.* 137 (1929). -block. block (se d. o. 6 *a* slutet) för nedteckning av stenogram (med härför avpassad linjering o. med speciellt papper), stenografblock, stenografiblock. MARCUS-FALL *Baum MännHot.* 163 (1930). -häfte. jfr -block. CRONSTEDT *Körmendi Av.* 13 (1936). -skrift. särsk. oeg. l. bildl.: korthugget (o. ordfattigt) skriftspråk. Seriernas stenogramskrift tycks vara en eftergift åt jäktet. *PedT* 1950, s. 66. -upptagning. abstr. o. konkret: upptagning (av tal) medelst stenogram. ÖSTERGREN (1946). — -HALIN *-hali[4]n*, adj. [jfr t. *stenohalin*, eng. *stenohaline*, fr. *sténohalin*; senare leden av gr. *ἅλινος*, bestående av salt, till *ἅλς*, salt (se salt, sbst.)] *zool.* om (form av) havsdjur: som har svag motståndskraft mot växlingar i havets salthalt; motsatt: euryhalin. *Uppl.* 1: 122 (1901). — -KARDI *-kardi[4]*, r. l. f.; best. -n l. -en. (stundom -cardi) *Anm.* 1 medicinskt fackspr. användes äv. den nylat. formen stenocardia. SUNDBERG (1926). [jfr t. *stenokardie*, eng. *stenocardia*, fr. *sténocardie*; senare leden av gr. *καρδία*, hjärta (se hjärta)] *med.* hjärtkramp, "angina pectoris". DALIN (1871). LINDSKOG o. ZETTERBERG (1981). — -KARDISK *-kar[4]disk*, adj. [jfr eng. *stenocardiac*; till -kardi] *med.* adj. till -kardi. *2NF* 19: 1066 (1913). — -PEISK *-pe[4]isk*, adj. (-peisk 1863 osv. -päisk 1923) [jfr t. *stenopäisch*, eng. *stenopeic*, fr. *sténopéique*; senare leden till gr. *ὀπή*, öppning, hål] *oftalm.* om glasögon: som i en ogenomskinlig skiva har en liten springa avsedd att förbättra (djup)seendet; äv. om hål l. springa i sådana glasögon l. i apparat för synkontroll o. d. *MedArch.* I. 2: 145 (1863). *(Platar)* med stenopäiska hål och springor. *Löwegren Oftalm.* 23 (1923). — -TERM[104]. [jfr t. *stenotherm*, eng. *stenothermal*, fr. *sténotherme*] *biol.* om växt l. djur: som fordrar en (tämligen) konstant temperatur, känslig för temperaturväxlingar; motsatt: euryterm. *Uppl.* 1: 122 (1901; *om former av havsdjur*). *SvFiskelex.* (1955). — -TOP[104]. [jfr t. *stenotop*, eng. *stenotope*, fr. *sténotope*] *biol.* om (art av) djur l. växt: som har ringa tolerans mot olika miljöfaktorer (o. följaktligen liten utbredning); motsatt: eurytop. *Ymer* 1935, s. 344 (*om former av mollusker*).

STENOG, se sten *avledn.*

STENOS *stenå[4]s*, r. l. m.; best. -en; pl. -er. *Anm.* 1 medicinskt fackspr. användes ofta den gr.-lat. formen stenosis. THOLANDER *Ordl.* (1872). LINDSKOG o. ZETTERBERG (1981). [liksom t. *stenose*, eng. *stenosis*, fr. *sténose* av nylat. *stenosis*, av gr. *στένωσις*, förträngning, till *στενόω*, gör trång, sammandrar, till *στενός*, trång (se STENO-)] *med.* om förträngning i kanal l. öppning i kroppsorgan. Stenoser i tarmkanalen. *Hygiea* 1858, s. 772. Förträngning af luftrören (stenos). WRETLIND *Läk.* 7:

74 (1899). En förträngning, stenos, av klaffapparaten *(i hjartat)*. NYSTRÖM *Kir*. 2: 87 (1929). LINDSKOG o. ZETTERBERG (1981).

Ssgr (med.): STENOS-FORM. jfr form I 9. *Lowegren Oftalm*. 163 (1923). — -LJUD. ljud som uppstår när ngt (luft l. vätska) passerar en förträngning. PETERSSON *FysUnders*. 139 (1908). — -SYMTOM. *LbKir*. 3: 142 (1922).

Avledn. (med.): STENOSERA[1040], v. -ing. [jfr eng. *stenosed*, p. pf.] åstadkomma stenos hos l. i (ngt); i sht dels i p. pr. l. p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: som åstadkommer stenos resp.: som har stenos, dels ss. vbalsbst. -ing (äv. konkret, om stenos). En de små bronkerna stenoserande katarr. PETERSSON *FysUnders*. 183 (1908). *(Efter operation vid sinusit i kilbenshålan fordras)* noggrannt och långvarigt öfvervakande, då eljest stenosering af ostiet ofta förekommer. *LbKir*. 2: 182 (1922). Bolus och grot passera .. *(matstrupen)* utan hinder. Ingen utbuktning eller stenosering. *SvLäkT* 1935, s. 845. BERGSTRAND *SvLäkS* 494 (*cit. fr*. 1939; *i p. pf., om bronk*).

STENOT, se sten *avledn*. — STENS, se stans, adv. — STENTA, se stinta, sbst.[1]

STENTOR- *stän*[1]*tor-* l. *sten*[1]*-* l. *-tωr-* l. *stän*[3]*-tor-* osv. l. STENTORS- *stän*[3]*tors-* osv. [liksom t., eng. o. fr. *stentor(-)* till gr. Στέντωρ, enl. HOMEROS *Iliaden* 5: 785 namn på en av deltagarna i belägringen av Troja, vilken hade en ytterst stark stämma] ss. förled i ssgr betecknande (ngt som kännetecknar) apparat med starkt ljud l. betecknande starkt ljudande stämma o. d.

Ssgr: A: STENTOR-FON[104]. *orgelb*. i orgel, om ett slags labial högtrycksstämma. HENNERBERG (o. NORLIND) 1: 133 (1912). *SohlmanMusiklex*. 2: 1244 (1950). — -GAMBA[1040] l. [30-20]. *orgelb*. i orgel: starkt ljudande gamba (se d. o. 2). *SohlmanMusiklex*. 2: 1244 (1950). — -STÄMMA, se B.

B (*Anm*. Ssgrna -röst o. -stämma uttalas stundom felaktigt som om förleden vore en ssg av sten o. namnet Tor): STENTORS-KRAFT[30-2]. kraft (se d. o. 2) som utmärker stämma l. röst. TORNEROS *(SVS)* 1: 380 (1826). — -RÖST[30-2]. [jfr eng. *stentorian-voice*, fr. *voix de stentor*] om mycket kraftig röst (se röst, sbst.[3] 1), stentorsstämma; äv. bildl. De misstag som jag gjort lär han *(dvs. en recensent)* visst ej förtiga. / Må endast Momus, klandrets Gud, / ej åt hans Stentors-röst ge blott bestraffnings-ljud! WETTERSTEDT *Sthm* 1: 57 (1823). "Karin! Karin!" ropade han nu med stentors-röst. ALMQVIST *AMay* 55 (1838). — -STÄMMA[30-20]. (stentor- 1825—1896. stentors- 1837 osv.) [jfr t. *stentorstimme*, eng. *stentorian voice*] om mycket kraftig stämma, stentorsröst. "Halt!" skrek Lawton med en Stentorstämma. *Cooper Spion*. 1: 87 (1825). LANDQUIST *Minns* 155 (1949). — -TON[30-2]. (numera föga br.) i fråga om sång: stentorsstämma. BACKSTRÖM *Hed*. 55 (1875).

Avledn.: STENTORISK *stentå*[4]*risk*, äv. *-tω*[4]*r-*, adj. [jfr t. *stentorisch*, eng. *stentorian, stentorious*, fr. *stentoré*] som utgörs av l. liknar l. påminner om l. kännetecknas av en stentorsröst; särsk. om röst. Den första sommarn riktade Kant till v. Hippel en energisk skrivelse rörande den "stentoriska andakt som övades av hycklarna i fängelset". LANDTMAN *Kant* 37 (*cit. fr*. 1784). ENVALLSSON *Slått*. 6 (1787; *om röst*).

STENUG, STENUT, se sten *avledn*.

STEPP *step*[4] l. *stäp*[4], sbst.[1], l. STEP *step*[4] l. *stäp*[4], r.; best. steppen; pl. (mera tillf.) steppar (ULLMAN *SångSyn* 66 (1924)), äv. (föga br.) steps (DÖÖS *Asfaltbl*. 51 (1930)). (step 1927 osv. stepp 1950 osv. steppar, pl. 1924 osv.) [liksom d., t. o. fr. *step* av eng. *step* (av feng. *stæpe, stepe*), steg, till *step*, ta steg, gå (se STEPPA)] i sht *dans*. om steg; utom i ssgn SIDESTEP bl. (*dans*.) om danssteg; i sht i utvidgad anv., om var o. en av ett antal under början av 1900-talet från USA införda danser med olika danssteg; företrädesvis om ett slags varietédans, utförd till jazzrytm o. kännetecknad av klapprande slag med skosulorna mot golvet; äv. om melodi l. musik till sådan dans. Hon visslar de moderna "stepparna", så hon kan väcka lik. ULLMAN *SångSyn* 66 (1924). Step .. ingår i namnet på danserna two-step och one-step (populärt kallade "step"). *BonnierKL* (1927). Små fötter med smidig grace / senaste steps lancera. DÖÖS *Asfaltbl*. 51 (1930). De .. greps av steppens rytmiskt sugande melodi. FOGELSTRÖM *Minns* 216 (1964). — jfr ONE-STEP, TWO-STEP.

Ssgr (*Anm*. Nedan anförda ssgr kan äv. hänföras till steppa): STEPP-DANS. dans utgörande stepp, stepp. KRÆMER *ResOst*. 23 (1913). — -DANSA. dansa stepp(dans), steppa. PALMQVIST *Oceaner* 25 (1942). — -DANSARE. [jfr eng. *step-dancer*] person som (yrkesmässigt) dansar stepp(dans) l. ägnar sig åt stepp(dans), steppdansör. CEDERSCHIÖLD *Vantan* 133 (1915). De äkta Cuban-negrerna Los 4 Day Wills Fenomenala steppdansare .. och saxofonister. *UNT* 18/4 1936, s. 2 (*annons*). *SvD* 17/8 1972, s. 9. — -DANSÖR. steppdansare. *UNT* 3/12 1934, s. 9. — -NUMMER. nummer (se d. o. 7 *b*) bestående av stepp(dans). *UNT* 20/11 1935, s. 2 (*annons*). — -RYTM. jfr rytm 1 *a α*, *b*. *SvD(A)* 5/3 1917, s. 6. — -SKO. (med tå- o. klackjärn försedd) sko avsedd för stepp(dans). *SAOL* (1950). — -STEG. danssteg i stepp(dans). ÖSTERGREN (1946). — -SULA. skosula för l. på steppsko. *UNT* 1935, nr 273, s. 3. — -TÄVLING. danstävling i stepp(dans). *UNT* 30/3 1938, s. 2 (*annons*).

STEPP, sbst.[2], se stäpp.

STEPPA *step*[3]*a*[2] l. *stäp*[3]*a*[2], v. -ade. vbalsbst. -ANDE, -NING; -ARE (se *avledn*.). [sv. slang *stäppa* (UHRSTRÖM *Sthmska* 105 (1911; *i bet*. 2)); liksom dan. o. nor. *steppe*, t. *steppen* av eng. *step*, ta steg, gå, av feng. *stæppan, stepan*, besläktat med STAPPLA. — Jfr STEPP, sbst.[1], STEPPER]

1) (utom i slutet bl. ngt vard.) ta (ett l. flera) steg, gå; i sht: gå med markerade steg (i sht med långa steg l. med högt lyfta knän), kliva; äv. tr., med obj. betecknande steg; äv. dels: gå på luffen (se LUFF 2), dels (om fågel): gå med lätta o. snabba steg, trippa, dels oeg., om föremål: röra sig hoppande; stundom svårt att skilja från 2. Vi steppade uppför de tusen trapporna i samma hus som polisstationen. *Strix* 1904, nr 1, s. 2. VIKSTEN *Idyll* 81 (1927; *om ärlor*). Den lätta, tomma båten hoppar och steppar som en kork på vågkammarna. KJELLGREN *SpanOd*. 206 (1932); jfr 2. *(Boxaren)* Svenne höll sig på defensiven, stod och steppade på den fläck, där *(osv.)*. ASKLUND *Fanfar* 395 (1934). Glad som få .. steppar jag över land-

gången — förutsatt att jag ligger vid kaj och det finns någon landgång. *På vakt* **1940**, nr 16, s. 28. Stick i väg, vet jag *(sade luffaren)*, nu när det blir sommar! Ut och steppa, bli glada lodisar! LUNDKVIST *Vindingev.* 220 **(1956)**. *VeckoJ* **1973**, nr 13, s. 2 *(tr.)*. — särsk. *hippol.* om häst: (i trav) gå med högt lyfta knän. *TIdr.* **1882**, s. 165 *(i p. pr., om gång)*.

2) *dans.* dansa stepp (se STEPP, sbst.[1]); äv. med obj. betecknande dansen; äv. om djur l. om ngt sakligt som rör sig likt en steppande person (jfr **1**). Steppa kunna de *(dvs. några engelska matroser)*, fast de äro betydligt stagade. KRÆMER *ResÖst.* 23 **(1913)**. Lär Eder steppa ett flott amerikanskt stepnummer till jul och överraska Edra vänner och bekanta. *UNT* 20/11 **1935**, s. 2 *(annons)*. Hon slamrar; fingrarna steppar över tangentbordet *(på additionsmaskinen)* och veven slänger. JONSSON *SomBruk.* 126 **(1939)**. HELLSTRÖM *Kärlek* 249 **(1942**; *i p. pr., om steg)*. Ett lätt moln glider för solen, hönsen kacklar på storgården, den stubbsvansade kattan steppar på grusgången .. O, du ljuvliga sommar! AHLQVIST *Gotlann.* 33 **(1945)**; möjl. till **1**. En poet, NF *(dvs. N. Ferlin)*, kom in *(på restaurangen)*. Han var lång, mager, allvarlig och han började genast steppa mellan borden. LO-JOHANSSON *Förf.* 54 **(1957)**.

Särsk. förb.: STEPPA EFTER$^{10\ 32}$, äv. ^{40}. (ngt vard.) till **1**: (steppande) gå l. komma l. följa efter; särsk. bildl. Engelsmän super ju inte heller kristligt och när befälet anger takten, steppar folket efter. ENGSTRÖM *Adel* 25 **(1923)**. — STEPPA FRAM$^{10\ 4}$. (ngt vard.) till **1**: (steppande) gå l. kliva fram. Jag och Dompan steppade fram och krama kardan på honom. *Strix* **1901**, nr 49, s. 4. Allra grannast voro tamburmajorerna, där de steppade fram i ett slags charlestontakt. *OoB* **1931**, s. 153; jfr **steppa 2**. — STEPPA FÖRBI$^{10\ 04}$. (ngt vard.) till **1**: gå l. kliva förbi (ngt). *KonsumBl.(A)* **1931**, nr 13, s. 9. — STEPPA OMKRING$^{10\ 04}$. **1)** (ngt vard.) till **1**: gå l. kliva omkring. LAURIN *Minn.* 2: 397 **(1930)**. **2)** *dans.* till **2**: röra sig runt under steppande. *SvD(A)* 29/12 **1915**, s. 6. — STEPPA UPP$^{10\ 4}$, äv. OPP^{4}. (ngt vard.) till **1**: gå l. kliva upp. Frasse steppade upp till föreståndaren *(för räddningshemmet)*. KOCH *GudVV* 2: 204 **(1916)**.

Ssgr, se **stepp**, sbst.[1] *ssgr*.

Avledn.: STEPPARE, om person m.//ig., om djur m. l. r. [efter eng. *stepper* (jfr **STEPPER**)] **1)** (om ä. förh., vard.) till **1**, om arbetsskygg (o. relativt välklädd) yngre luffare (som delvis livnärde sig på småstölder). "Stepparen" — en alldeles ny luffartyp. *LD* **1926**, nr 120, s. 5. FRIDEGÅRD *Kvarnb.* 96 **(1944)**. **2)** *hippol.* till **1** slutet: häst som steppar, stepper. WRANGEL *HbHästv.* 709 **(1886)**. **3)** *dans.* till **2**: steppdansare, steppdansör. UHRSTRÖM *Sthmska* 105 **(1911)**. Ssg: **steppar-**, äv. **steppare-gång**. *med.* till **steppare 2**, i fråga om sjukdomstillstånd: gång utmärkande för l. påminnande om en steppare(s), tuppgång. WERNSTEDT **(1943)**. LINDSKOG o. ZETTERBERG **(1981)**.

STEPPER *step^{4}er* l. *stäp^{4}er*, m. l. r.; best. **-n**; pl. **-s**. [av eng. *stepper*, till *step*, gå, steppa (se **STEPPA**)] *hippol.* häst som steppar (se **STEPPA 1** slutet), steppare (se d. o. **2**). *TIdr.* **1887**, s. 7. *2SvUppslB* **(1953)**.

STER-, se **stärb-**.

STERA, v. **-ade**. [fsv. *stira* (med kort l. lång stamvokal), sv. dial. *stera*; jfr fvn. *stira* (l. *stíra*), lt. *stiren* (med kort l. lång stamvokal); nära samhörigt med STIRRA; jfr äv. STERRA] (†) stirra stelt o. häpet; äv.: urinera så att det sprutar. lagh migh .. en tummel *(dvs. tumlare, bägare)* togh | At Tore sterade hwar han stog. BERONIUS *Reb.* F 3 b **(1674**; *i fråga om att urinera)*. SCHULTZE *Ordb.* 4973 *(c.* **1755)**.

STERCKELIGH, se **starkliga**.

STEREID *ster^{1}ei^{4}d* l. *ste^{1}r-*, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-er**. [medelst den i biologiska termer vanliga ändelsen **-id** till gr. *στερεός*, styv, hård m. m. (se **STEREO-**)] (numera mindre br.) *bot.* sklereid, stencell. Crambe maritima .. Kärlknippena *(i fruktväggen)* förbindas med hvarandra genom tjockväggiga, starkt förvedade stereider. SERNANDER *SkandVeget.* 165 **(1901)**. *VäxtLiv* 5: 277 **(1940)**.

Ssgr (numera mindre br.; *bot.*): STEREID-CELL. cell utgörande stereid, stereid. *BotN* **1886**, s. 160. — -MANTEL. jfr **mantel 2** *c*. SERNANDER *SkandVeget.* 219 **(1901)**. — -VÄGG. cellvägg hos stereid. SERNANDER *SkandVeget.* 311 **(1901)**. — -VÄVNAD. cellvävnad av stereidceller. SERNANDER *SkandVeget.* 310 **(1901)**.

STEREO *ste^{4}reo* l. *-reω*, r.; best. **-n**; pl. **-r**. [jfr t. o. eng. *stereo*] elliptiskt för sådana ssgr som STEREO-ANLÄGGNING, -FONI, -SÄNDNING, -TEKNIK. Så har vi alltså fått uppleva det första officiella försöket med stereo från radio. *SvD(A)* **1958**, nr 272, s. 15. Stereo, *(dvs.)* stereofoni (radio, grammofon) "tredimensionellt ljud". "ljud med rymdverkan" (genom dubbla mikrofoner och högtalare). *NarVarHur* **1965**, s. 132. *Expressen* 15/11 **1969**, s. 17 *(om stereofoniskt ljud)*. *AB* 27/8 **1970**, s. 18 *(om stereoanläggning)*.

STEREO- *ste^{1}reo-* l. *ster^{1}-*, l. *-reω-*, i ssgr med inhemsk l. ss. svensk uppfattad efterled *ste^{3}reo~* l. *-reω~*. [jfr t. o. eng. *stereo-*, fr. *stéréo*, ssgsform till gr. *στερεός*, styv, stel, hård, fast, solid, till den rot som äv. föreligger i STARRA. — Jfr STEREID, STEREO, STERIGMA, STERIN, STERISK, STEROL, STERROMETALL] ss. förled i ssgr betecknande ngt som är l. fungerar tredimensionellt l. har rumslig l. plastisk (se d. o. 3) verkan o. d. (ofta ungefär liktydigt med: rymd- l. djup-); äv. ss. förled i ssgr betecknande ngt som har solid l. fast l. oföränderlig form o. d. (se -TOMI, -TROPISM resp. -TYP, sbst. o. adj. m. fl.).

Ssgr [i allm. med motsvarigheter l. förebilder i t., eng. o. fr.]: STEREO-ANLÄGGNING$^{300-020}$. anläggning (se d. o. **III 1** *a α*) för stereofonisk återgivning av musik (o. tal), vanl. bestående av en kombination av radio, skivspelare o. bandspelare. *DN(A)* 6/12 **1964**, s. 16. — -BAND$^{300-2}$. plastband för l. med stereofonisk inspelning. *SvD(A)* **1958**, nr 272, s. 15. — -BANDSPELARE$^{300-0200}$. apparat för in- o. uppspelning av stereoband. *SvD(A)* 22/11 **1968**, s. 11. — -BEARBETNING$^{300-1020}$. i sht *kartogr.* bearbetning (av bildmaterial, vanl. flygbilder) i stereoinstrument. *Globen* **1942**, s. 45. *Fornv.* **1961**, s. 317. — -BETRAKTNING$^{300-020}$. stereoskopisk betraktning, stereoskopiskt seende. *Globen* **1943**, s. 27. — -BILD$^{300-2}$. (i fackspr.) stereobildpar; äv. om var o. en av de två bilderna i stereobildpar. MALMBERG *David* 182 **(1925)**. Stereobildpar, stereopar, dvs två stereobilder som

höra ihop. ENGLUND *EngSvFotogrLex.* 92 (1955). — **-BILDPAR**$^{300-02}$ l. $^{-20}$. (i fackspr.) i fråga om stereofotografering: stereoskopisk dubbelbild (se **bild**, sbst.[1] **1** *c α*) av samma motiv, tredimensionell bild, djupbild; jfr **-bild**. *Globen* 1942, s. 24. — **-BÄNK**$^{300-2}$. bänk (se d. o. **IV**) för placering av stereoanläggning. *DN* 31/5 1978, s. 38. — **-DIAPOSITIV**$^{300-10102}$. *fotogr.* stereoskopiskt diapositiv. *Globen* 1942, s. 65. — **-EFFEKT**$^{300-02}$. stereofonisk l. stereoskopisk effekt (se d. o. **3** *a*); jfr **-verkan**. *SvGeogrÅb.* 1938, s. 48 (*i fråga om stereobilder*). (Det gör) att spela vanliga skivor på en stereogrammofon, utan stereoeffekt förstås, men i alla fall. *LD* 1959, nr 292, s. 15. — **-FILM**$^{300-2}$. (numera föga br.) *fotogr.* stereoskopiskt framställd film (se d. o. **1**, **2**). *3NF* (1937). — **-FONI**^{10004}. (i fackspr.) (sätt l. metod för) ljudåtergivning med djupverkan l. rymdverkan l. plastisk verkan (så att ljuden på ett naturligt sätt tycks komma från olika delar av rummet). *2SvUppslB* (1953). Stereofoni — det nyaste ljudet. *LD* 1958, nr 225, s. 14. — **-FONISK** *ster*^{1}*eo~få*^{4}*nisk* osv., adj.; adv. **-T**. [senare leden till **-foni**; med avs. på senare leden jfr t. *-phonisch*, eng. *-phonic*, fr. *-phonique*] adj. till **-foni**; äv. ss. adv. Ljudfilmen blir stereofonisk. *SvD(A)* 24/5 1939, s. 19. Det stereofoniska eller tredimensionella ljudet. *Därs.* 1958, nr 276, s. 9. Den första stereofoniska radiogrammofonen demonstrerades på måndagen i Stockholm. *DN(B)* 1958, nr 217, s. 9. *SvD(A)* 1961, nr 78, s. 15 (*ss. adv.*). Stereofoniska högtalareffekter. EKELÖF *LaggPat.* 160 (1969). — **-FOTOGRAFERING**$^{300-01020}$. fotografering gm tagande av stereobildpar. PETTERSSON *Oceanogr.* 154 (1939). — **-FOTOGRAFI**$^{300-1002}$ l. $^{-0102}$. stereofotografering (jfr **fotografi 1**); äv. konkret: fotografi (se d. o. **2**) taget vid stereofotografering. MALMBERG *David* 180 (1925). *SvGeogrÅb.* 1949, s. 112 (*i pl., konkret*). — **-FOTOGRAMMETRI**$^{300-10102}$ l. ^{10010004}. (i fackspr.) fotogrammetri med användning av stereofotografering. *NDA* 13/4 1919, s. 7. — **-FOTOGRAMMETRISK**$^{300-10020}$ l. ^{10010040}. (i fackspr.) adj. till **-fotogrammetri**. Den stereofotogrammetriska metoden. *NDA* 13/4 1919, s. 7. *SFS* 1978, s. 1527 (*om instrument*). — **-FÄRDIG**$^{300-20}$. om skivspelare l. radioapparat o. d.: färdig för l. utrustad med apparatur för stereofonisk ljudåtergivning. *Expressen* 1959, nr 284, s. 39 (*om skivspelare*). — **-FÖRBEREDD**$^{300-102}$, p. adj. om skivspelare l. radioapparat o. d.: förberedd för stereofonisk ljudåtergivning. *Expressen* 1959, nr 284, s. 39 (*om skivspelare*). — **-GENOMLYSNING**$^{300-1020}$. (i fackspr.) röntgenstereoskopi. *TNCPubl.* 15: 214 (1951). — **-GRAFI**^{10004}. (i fackspr.) metod l. konst att i planet perspektiviskt framställa en solid (tredimensionell) kropp; äv. om bild (fotografi o. d.) framställd medelst sådan metod, stereogram. WIKFORSS 2: 676 (1804). BJÖRKMAN (1889; *äv. om bild*). — **-GRAFISK**^{10040}. (i fackspr.) adj. till **-grafi**. Den Stereographiska Projection. *VetAH* 1796, s. 192. Den stora översiktskartan i stereografisk ekvatorialprojektion. RICHTER *GeogrH* 103 (1959). — **-GRAM**^{1004}. (i fackspr.) stereografiskt diagram (se d. o. **1** *c*); äv. om stereobildpar. *KatalIndUtstSthm* 1897, s. 13. *Globen* 1943, s. 27 (*om stereobildpar*). *SvGeogrÅb.* 1970, s. 207. — **-GRAMMOFON**$^{300-102}$. grammofon som producerar l. kan producera stereofoniskt ljud. *LD* 1959, nr 292, s. 15. — **-HÖGTALARE**$^{300-0200}$. jfr **-grammofon**. *SAOL* (1973). Ssg: **stereohögtalar-system**. system (med två högtalare) för ljudåtergivning medelst stereohögtalare; äv. konkret, om högtalarna. Stereohögtalarsystem av utomordentligt enkel uppbyggnad. *Expressen* 1959, nr 284, s. 26. — **-INSPELNING**$^{300-020}$. inspelning (se **inspela 8**) med stereofoniskt system; oftast konkret, om grammofonskivan l. inspelningen på (plast)band. *LD* 1959, nr 292, s. 15 (*i pl., konkret*). — **-INSTRUMENT**$^{300-102}$. *kartogr.* instrument (se d. o. **1** *a*) för att utgående från stereobildpar (vanl. flygbilder) utföra mätningar för kartering. Autograf. Benämning på vissa stereoinstrument. *Globen* 1943, s. 16. Stereooperatörer ... Arbetsuppgifter: Mätningsarbeten i stereoinstrument av olika slag. *SvD(A)* 11/11 1968, s. 19. — **-ISOMER**^{100104} l. $^{300-102}$. *kem.* **I.** sbst. isomer som bl. gm den rumsliga anordningen av sina atomer skiljer sig från andra atomer. *KemT* 1899, s. 14. Stereoisomerer har samma (plana) strukturformel, men skiljer sig åt genom att atomerna är olika arrangerade i rymden. *KemiGymn.* 2: 237 (1967). **II.** adj. om kemisk förening l. form o. d.: som i sina molekyler har atomerna ordnade rumsligt på annat sätt än en annan l. andra föreningar osv. WIDMAN *OrgKemi* 48 (1895). Xylos är stereoisomer med arabinos. *2NF* 21: 434 (1914). Både pentiter och hexiter existera i flera (stereoisomera) former. SMITH *OrgKemi* 63 (1938). — **-ISOMERI**^{1000104} l. $^{301-0102}$. *kem.* om förhållandet att kemiska föreningar l. former o. d. är stereoisomera. WIDMAN *OrgKemi* 48 (1895). *KemiGymn.* 2: 198 (1967). — **-KAMERA**$^{300-200}$. (i fackspr.) kamera (oftast bestående av två kameror med parallella kameraaxlar) för stereofotografering. MALMBERG *David* 182 (1925). *Globen* 1943, s. 22. — **-KARTERING**$^{300-020}$. *kartogr.* kartering (se **kartera 3**) medelst stereoskopisk metod (stereomätning o. stereobearbetning). *Globen* 1945, s. 5. *BonnierLex.* 5: 335 (1963; *i bildkommentar*). — **-KEMI**$^{300-02}$ l. ^{10004}. *kem.* gren av kemien som behandlar atomers o. atomgruppers rymdgeometriska anordning inom molekylerna, rymdkemi. *KemT* 1899, s. 31. — **-KEMISK**^{10040} l. $^{300-20}$. *kem.* adj. till **-kemi**. Genom sina stereokemiska arbeten framstår Werner såsom grundläggaren af den oorganiska stereokemien. *PT* 1913, nr 289, s. 3. — **-KEMISM**$^{300-02}$. (numera knappast br.) stereokemi. BACKMAN *MännRas.* 359 (1935). — **-KOMPARATOR**$^{300-1020}$. i sht *kartogr.* inom fotogrammetrien: komparator (se d. o. **1**) för stereoskopisk mätning av koordinerade bildpar (bildkoordinater l. stereobildpar). KLINT (1906). *TNCPubl.* 71: 379 (1978). — **-KROMATISK**^{100040}. (i fackspr.) adj. till **-kromi** (jfr **-kromisk**); äv. ss. adv. ESTLANDER *KonstH* 327 (1867; *ss. adv.*). *Ekbohrn* (1904; *om målning*). — **-KROMI**^{10004}. (**-chromi (-ie)** 1863—1871. **-kromi (-ie)** 1859 osv.) [liksom eng. *stereochromy*, fr. *stéréochromie* av t. *stereochromie*; med avs. på senare leden se **lito-kromi**] (i fackspr.) om en av den tyske kemisten J. N. von Fuchs († 1856) uppfunnen (i sht på kalkputs använd) metod för (vägg)målning med silikatfärg innehållande vattenglas. *TTekn.* 1859, 2: 87. *TNCPubl.* 38: 151 (1967). — **-KROMISK**^{10040}. (i fackspr.) adj. till **-kromi**; jfr **-kromatisk**. *TT* 1871, s. 349 (*om bilder*). —

-LJUD[300-2]. stereofoniskt ljud. *DN(B)* 1958, nr 281, s. 1. — -METER[10040] l. [01040]. (i sht förr) apparat för mätning av den fasta volymen hos (pulverformiga l. porösa) kroppar, volumenometer; i ssgn **stereometer-kamera** äv. allmännare, om mätapparat. FOCK *1Fys.* 189 (1859). Ssg: **stereometer-kamera** (förr) inom stereofotogrammetrin använd stereokamera för närbildsfotografering inom avstånden 1–100 m. *SvUppslB* (1935), *2SvUppslB* (1953). — -METOD[300-02]. (i fackspr.) särsk.: stereoskopisk metod. Stereometoder i markbildmätningen. *SvGeogrÅb.* 1933, s. 145. — -METRI[10004]. *Anm.* Förr användes av. den lat. formen **stereometria**. RALAMB 1: 23 (1690). *mat.* rymdgeometri. RALAMB 1: 24 (1690). — -METRISK[10040]. *Anm.* Förr användes äv. ss. adv. den lat. formen stereometrice. *CivInstr.* 274 (1688). *mat.* adj. till **-metri**; äv. ss. adv.; jfr **rymd-geometrisk.** POLHEM *Bet.* 1: 14 (1721; *om uträkning*). RYDBERG *DSkön.* 112 (1889; *ss. adv.*). Trigonometriska och stereometriska problem. *SvLantmät.* 1: 101 (1928). — -MIKROMETER[300-1020] l. [1001040]. i sht *kartogr.* av två mot varandra medelst mikrometerskruv förskjutbara glasplattor med mätmärken bestående apparat för utförande av mätningar, då man betraktar stereobilder i spegelstereoskop. *2NF* (1926). — -MODELL[300-02]. (i fackspr., i sht *kartogr.*) stereoskopiskt utförd skalmodell (se **skal-modell,** sbst.[2]). *Globen* 1943, s. 24. — -MÄTNING[300-20]. i sht *kartogr.* stereoskopisk mätning. *SvGeogrÅb.* 1938, s. 50. — -OPERATÖR[300-1002]. i sht *kartogr.* person som yrkesmässigt mäter l. karterar medelst stereoinstrument. *DN(B)* 1958, nr 332, s. 17 (*annons*). — -PAKET[300-02]. i fråga om försäljning: stereoanläggning (vanl. bestående av förstärkare, skivspelare o. två högtalare). *SvD* 17/12 1974, s. 14. — -PAR[300-2]. (i fackspr.) stereobildpar. *Globen* 1943, s. 27. — -PROJEKTION[300-102]. i sht *kartogr.* stereoskopisk projektion (se d. o. 4). *3NF* (1937). Ssg (i sht *kartogr.*): **stereoprojektions-apparat.** *Globen* 1945, s. 58. — -RADIO[300-200]. radioapparat för stereofonisk ljudåtergivning (jfr **radio 2**); äv. om verksamhet för utsändning av stereofoniskt ljud över rundradio (jfr **radio 1**). En hög bokhylla med .. ett fack avdelat för en imponerande stereoradio. LUNDQUIST *SannMCl.* 24 (1965). *SvD(A)* 22/6 1967, s. 5 (*om verksamheten*). — -SEENDE[300-200], n. stereoskopiskt seende, rymdseende, plastiskt seende (se **plastisk 3**). Genom att bilderna (*vid bildmätning*) togos så att de motsvarade vårt stereoseende erhöllos ytterligare fördelar. *SvGeogrÅb.* 1933, s. 145. — -SKIVA[300-20]. grammofonskiva inspelad med o. avsedd för avspelning med stereofoniskt ljud. *DN(B)* 1958, nr 281, s. 6. — -SKIVSPELARE[300-0200]. skivspelare för avspelning av stereoskivor. *SvD(A)* 29/10 1966, s. 11. — -SKOP[1004]. [liksom t. *stereoskop*, fr. *stéréoscope* av eng. *stereoscope*] apparat med två objektiv (ett för vardera ögat) för betraktande av stereobildpar; äv. bildl. WREDE *ÅrsbVetA* 1840, s. 26. FOCK *1Fys.* 333 (1854). Jag har i mina två kapitel lyckats få en stor synpunkt på våra politiska förhållanden inställda i Europeiska stereoskop. STRINDBERG *Brev* 5: 154 (1885). jfr **spegel-stereoskop.** Ssgr: **stereoskop-bild.** bild (se **bild,** sbst.[1] 1 *c*, särsk. *c α*) avsedd att betraktas i stereoskop. De fotografiska stereoskopbilderna. *UB* 2: 295 (1873). I hemmet visades stereoskopbilder från Paris. STRINDBERG *TjqvS* 1: 99 (1886). **-dagerrotypi.** jfr **dagerrotypi 2** o. **-bild.** *Dædalus* 1951, s. 28. **-fotografi.** jfr **fotografi 2** o. **-bild**; i sht förr äv. abstr., motsv. **fotografi 1.** WoJ (1891). För stereoskopfotografi erfordras .. två goda objektiv .. af lika brännvidd. ROOSVAL *Schmidt* 98 (1896). DENS. *Vogel PraktFotogr.* 72 (1901). **-kamera.** stereokamera, stereoskopisk kamera. NYBLÆUS *Fotogr.* 38 (1874). **-vy.** vy framställd på stereoskopbild l. stereoskopfotografi, stereoskopisk vy. BREMER *Brev* 4: 178 (1862). — -SKOPI[10004]. (i fackspr.) om förhållandet l. metoden l. förmågan att se l. att framställa ngt tredimensionellt (äv. med avståndsbedömning, icke bl. i planet) l. plastiskt (se **plastisk 3**) l. med rymduppfattning (vilket förhållande osv. grundas på att vart o. ett av ögonen i ett ögonpar ser från något olika vinkel, med olika parallax), stereoskopiskt seende; äv. om läran om detta seende; förr äv. konkret, om stereoskopfotografi. (*Bland de reproducerande konsterna*) ha daguerrotypien, fotografien och stereoskopien nått nya och glänsande .. resultat. UPMARK *Lübke* 803 (1872). I stället för de gamla (*pornografiannonserna*), som blott rörde sig kring vykort o. d., omtalas nu alla möjliga format och urval af många tusen, stereoskopier, albums med ända till 800 nummer o.s.v. THYRÉN *Sedl.* 27 (1915). *2SvUppslB* (1953; *om läran*). jfr **röntgen-stereoskopi.** — -SKOPISK[10040]. (i fackspr.) som tillhör l. beror på l. utnyttjar l. sammanhänger med l. avser stereoskopi(n); rymd- l. tredimensionell l. plastisk (se d. o. 3); äv. ss. adv.; äv. bildl. *Stereoskopiskt seende*, tredimensionellt l. plastiskt (se **plastisk 3**) seende, rymdseende, stereoseende. EDLUND *ÅrsbVetA* 1851, s. 63 (*om bilder*). Ni partimän äro som enögda kattor. Några se bara med vänstra ögat, andra bara med högra, och därför kan ni aldrig se stereoskopiskt, utan ni ser allting platt och ensidigt! STRINDBERG *Fagerv.* 127 (1902). *HandInd.* 896 (1927; *om kamera*). (*En bilförare har*) svårt att bedöma avstånd (*i mörker*), beroende på att det stereoskopiska seendet är försämrat. AGVALD *Körtekn.* 83 (1957). särsk. (tillf.) i överförd anv., i fråga om förhållandet att människan får olika ljudförnimmelser i högra o. vänstra örat. HUSÉN *Psyk.* 47 (1954; *om hörande*). — -SÄNDNING[300-20]. särsk.: stereofonisk radioutsändning. *SvD(A)* 1966, nr 168, s. 8. — -TAKSI, se -taxi. — -TAKTISK[10040]. *med.* adj. till **-taxi.** *SvD(A)* 1961, nr 32, s. 10 (*om hjärnoperationer*). Ett tredimensionellt s. k. stereotaktiskt instrument. *SvD* 1979, nr 115, s. 1. — -TAXI[10004], äv. -TAKSI [-04]. *Anm.* I medicinskt fackspr. användes äv. den gr.-lat. formen **stereotaxia.** LINDSKOG o. ZETTERBERG (1975). *med.* inom neurokirurgin: (metod för) tredimensionell lokalisering av strukturer i hjärnan. LINDSKOG o. ZETTERBERG (1975). — -TEKNIK[300-02]. teknik varigm tredimensionell verkan åstadkommes; särsk.: stereofonisk teknik. *SvD* 1970, nr 85, s. 21. LINDSKOG o. ZETTERBERG (1981). — -TEVE. teveapparat med stereoljud l. tredimensionell bild. *SvD* 1982, nr 302, s. 21. *SDS* 1983, nr 173, s. 13. — -TILLSATS[300-02] l. [-20]. särsk. konkret: tillsats till radiomottagare för mottagning av stereosändningar. *BonnierLex.* 13: 514 (1966; *i bildkommentar*). — -TOMI[10004]. (numera

föga br.) läran om solida kroppars delning (gm skärning l. huggning l. sågning o. d.). PFEIFFER (1837). *Cannelin* (1939). — -TOMISK[10040]. (numera föga br.) adj. till -tomi. BJÖRKMAN (1889). — -TRIANGULERING[300-01020]. (mindre br.) rymdtriangulering. *Ymer* 1948, s. 149. — -TROPISK[10040]. (i fackspr.) adj. till -tropism. Flera metoder att fånga insekter grunda sig på att dessa äro positivt stereotropiska. *FoFl.* 1913, s. 86. — -TROPISM[10004]. (i fackspr.) om benägenhet hos levande individer att reagera mot beröring; äv. (*med.*) om mani hos sinnessjuka att klänga sig till fasta kroppar l. pressa samman sina lemmar. *FoFl.* 1913, s. 83 (*hos insekter*). LINDSKOG o. ZETTERBERG (1975). — -TYP[1004], r. l. m. [liksom eng. o. t. *stereotype* av fr. *stéréotype*, till *stéréotype*, stereotyp (se -typ, adj.). — Jfr -typisera, -typisk] **1)** i sht *boktr.* stereotypplåt, stereotyp(i)platta; äv.: stereotypavdelning. Stereotyp, (dvs.) tryckform med stående eller fasta stylar. PFEIFFER (1837). Det händer .. ofta, att annonsören tillhandahåller kliché eller stereotyp av hela annonsen. *TT* 1943, Allm. s. 96. I stereotypen (*på DN*) arbetade högst 4–5 man. *UrDNHist.* 1: 110 (1952). jfr rund-stereotyp. **2)** bildl., om ngn l. ngt som är stereotyp l. stereotypt (se -typ, adj.); särsk. dels om person som stelnat i l. framträder ss. en viss människotyp l. stående figur (utan individuella särdrag), dels om stående ord l. fras l. kliché (se d. o. 2 *b*) o. d. (*Riksdagens talman för prästståndet*) äro politiska Stereotyper: blott af årtalet märker man att det är en ny upplaga. TEGNÉR *Brev* 2: 96 (1819). Vissa nyheter stå såsom stereotyper och finnas uppslagna på hvarenda knut i verlden. BÖTTIGER 6: 234 (1836). Arbetande med raffineradt genomtänkta verkningsmedel, till hvilka utnyttjande af patologiska fenomen och stilens många tautologier och stereotyper höra, åstadkom (*E. A. Poe*) .. förebildliga verk. *2NF* 21: 1122 (1914). Några .. adjektiv (*i G. P. Creutz' dikter*), i synnerhet klar och ljuvlig, upprepas så ofta att de nästan bli stereotyper. CASTRÉN *Creutz* 181 (1917). I denna sällsamma opera (*dvs. "Tolvskillingsoperan"*) finns .. verkliga människor — just det som .. saknas i så mycket av Brechts följande produktion där man möter idel typer, stereotyper. *SvD(A)* 1960, nr 253, s. 15. Ssgr (i allm. till -typ, sbst. **1**, o. i sådana ssgr *boktr. Anm.* Ssgrna -leende o. -stil kan äv. hänföras till -typ, adj.): stereotyp-avdelning. på tidning o. d.: avdelning för stereotypering. *SvD* 14/10 1933, s. 15. -avtryck. stereotyperat avtryck (se d. o. II 2); äv. bildl. (jfr -typ, sbst. 2). SCHULTHESS (1885). *Verd.* 1889, s. 23 (*bildl.*). -biträde. biträde i stereotypavdelning; jfr -typi-biträde. ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1919). -form. stereotypplåt. *TTekn.* 1859, 1: 245. -fras. (numera bl. mera tillf.) till -typ, adj. (o. sbst. 2): fras (se fras, sbst.[1] 1) utgörande en stereotyp. *SvLittFT* 1835, s. 207. -gjutare. person som yrkesmässigt sysslar med stereotypgjutning; jfr -typ-makare, stereotypör. BJÖRKMAN (1889). -gjuteri. gjuteri (se d. o. 3) för stereotypgjutning. *UB* 1: 602 (1873). -gjutning. gjutning (se gjuta, v. 2) av stereotypplåt(ar). BJÖRKMAN (1889). -leende, sbst. (numera bl. mera tillf.) till -typ, adj. (o. sbst. 2): stereotypt leende. BLANCHE *Bild.* 4: 227 (1863, 1865). -makare. (förr) stereotypör. SCHULTHESS (1885). -maner. (numera bl. mera tillf.) till -typ, sbst. 2: stereotypt maner (se maner, sbst.[1] 5). *SvLittFT* 1837, s. 101. -matris. matris för stereotypering. POPPIUS o. JANSSON *Journ.* 107 (1959). -platta. för tryckningen vid stereotypi använd platta varpå avtryck göres från matrisen, stereotypiplatta. FAHLGRÉN *Boktr.* 131 (1853). -plåt. (numera föga br.) stereotypplatta. ÅKERMAN *KemTechn.* 1: 236 (1832). *SvIndustri* 332 (1935). -skiva. (†) stereotypplatta. GYNTHER *ConvHlex.* (1848; *under* stereotypera). -stil. (numera föga br.) **1)** till -typ, adj. (o. sbst. 1): stereotypplatta. GYNTHER *ConvHlex.* (1848). **2)** till -typ, sbst. 2, bildl.: stereotypfras. VASENIUS *Top.* 3: 191 (*i handl. fr.* 1845). -textplatta. (numera föga br.) stereotypplatta. *NordBoktrK* 1911, s. 287. -tryck. tryck(förfarande) varvid stereotyp(er) används, stereotypi. Ett prof på stereotyp-tryck från 1553. RYDQVIST *Resa* 232 (1838). -upplaga. stereotyperad upplaga. *SC* 1: 334 (1820). Redan gamle Oblomow och hans farfar hade hört samma sagor, hvilka liksom i stereotypupplaga fortplantas af mödrar och ammor. LUNDQUIST *Gontscharow Obl.* 116 (1887). — -TYP[1004], adj. [liksom t. *stereotyp*, eng. *stereotype* av fr. *stéréotype*, av fast l. oföränderlig typ, hörande till l. utförd medelst stereotypi, stereotyp. — Jfr -typ, sbst., -typera, -typi, -typisk] fixerad l. ständigt upprepad i oförändrad form (från tid till tid l. plats till plats l. situation till situation l. person till person o. d.), oföränderlig, alltid l. allestädes likadan o. d.; vanl. med bibet. av slentrian l. upprepning o. d., övergående i bet.: slentrianmässig l. enformig l. enahanda o. d.; ofta om språklig fras o. d., särsk. liktydigt med: stående; äv. ss. adv. BRINKMAN (o. ADLERSPARRE) *Brevväxl.* 28 (1829; *om beröm*). Fullmakters och protokollers stereotypa språk. *PedT* 1890, s. 276. (*Tidningsnotiser kännetecknas ofta av*) vissa stereotypa uttryck, t. ex.: "Den sjukes tillstånd inger f. n. inga farhågor". CEDERSCHIÖLD *Skriftspr.* 319 (1897). I fråga om Karl XII nöjer man sig ännu med den gängse traditionen och med de stereotypa omdömen, som utbildat sig efter hans fall. HJÄRNE *K12* IV (1902). Löjtnanten svarade stereotypt: — Ja, kapten! KJELLGREN *Smar.* 318 (1939). *BonnierLM* 1954, s. 603 (*om blomstervas i restaurangvagn*). Ett efemärt vulgärspråk, en stereotyp slang, som utgör många människors snart sagt enda sätt att uttrycka sig på. LUNDKVIST i *3SAH* LXXIX. 1: 13 (1971). Ssgr, se -typ, sbst. *ssgr.* — -TYPERA[100040] (-typèra DALIN), v. -ing. [jfr t. *stereotypieren*; av fr. *stéréotyper*, till *stéréotype*, stereotyp (se -typ, adj.); jfr äv. eng. *stereotype*, av fr. *stéréotyper* (se ovan). — Jfr -typör] **1)** i sht *boktr.* framställa (en stereotyp l. stereotyper; se -typ, sbst. 1) l. framställa (stilsats l. text o. d.) medelst en stereotyp l. stereotyper l. medelst stereotypi; ofta dels i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv., dels ss. vbalsbst. *-ing;* äv. utan obj. GYNTHER *ConvHlex.* (1848). *UB* 1: 588 (1873; *ss. vbalsbst. -ing*). Tysk-svensk ordbok af Otto Hoppe. Stereotyperad upplaga. HOPPE Titelbl. (1886). Man (*kan*) mångfaldiga (*de för träsnitt avsedda*) stockarna antingen genom stereotypering, d.v.s. afformning i stilmassa, eller genom kopparfällning på galvanisk väg. *2UB* 10: 257 (1907). *TT* 1943, Allm. s. 55 (*utan obj.*). (*De två upplagorna av B. Sjöbergs Fridas bok från 1922*) måste vara tryckta från samma sats, antingen nu denna bevarats stående eller stereotyperats. JOHANSSON *Fors.* 132 (1943). **2)** i överförd l. bildl. anv. (av

1), dels: bringa (ngt) att bestå (för lång tid) i sin givna form, dels: göra (ngn l. ngt) stereotyp l. stereotypt (se -typ, adj.); i sht förr äv. refl.: bli stereotyp. Hvarje europé som reser i Orienten förundrar sig öfver den grad hvari en för öfrigt ganska framskriden civilisation hårdnat och, så att säga, stereotyperat sig. *Samtiden* 1874, s. 203. Åh, jag har ju min gamla Stafva jag, — svarade bokhandlaren, som stereotyperat en mängd svar på en mängd frågor. STRINDBERG *Giftas* 1: 158 (1884). I de flesta mera framskridna fall av dementia præcox finnes en utpräglad benägenhet för en vanemässig stereotypering av tillvaron. WIGERT *PsykSj.* 2: 84 (1925). Skådespelaren har stereotyperat sitt spel. *IllSvOrdb.* (1955). särsk. i p. pf. (i sht i mer l. mindre adjektivisk anv.): (gjord) stereotyp. Amerika har genom *(publiceringen av)* skaldebarnen Davidsons historia vederlagt den stereotyperade beskyllningen om prosaiskhet och brist på deltagande för lifvets högre och ideela intressen. *Frey* 1844, s. 102. Det vackra uttalet hos .. *(aktören O. U. Torsslow)* antog jemväl efter ett tiotal af år något sökt och stereotyperadt. ARFWIDSSON *TeatFord.* 17 (c. 1858). Man uttryckte .. *(kärleken)* i de ärfda, stereotyperade formerna. VISING *TrubDiktn.* 62 (1904). Ssgr (till -typera 1; i sht *boktr.*): **stereotyperings-arbete.** jfr **arbete 5.** BJÖRKMAN (1889). **-föreståndare.** (förr) föreståndare för stereotypavdelning. *SvT* 1852, nr 152, s. 3. **-förfarande.** ÖSTERGREN (1946). **-maskin.** *SFS* 1893, nr 101, s. 2. **-metod.** PASCH *ÅrsbVetA* 1833, s. 58. **-sätt.** PASCH *ÅrsbVetA* 1833, s. 58. — **-TYPI**^{10004}. [liksom t. *stereotypie*, eng. *stereotypy* av fr. *stéréotypie*, till *stéréotype* (se -typ, adj.). — Jfr **-typisera, -typisk**] **1)** i sht *boktr.* om verksamheten l. metoden att (i sht vid rotations- o. plantryck) göra avtryck av trycksats(er) l. kliché(er) o. d. på en matris l. matriser o. härvid gm gjutning framställa en plåt (stereotypplåt) l. plåtar för tryckning (ofta tryckning i flera omgångar), stereotypering; äv. med inbegrepp av l. om själva tryckningen med sådan(a) plåt(ar); äv. konkret: avdelning (inom tryckeri l. tidning) som sysslar med sådan verksamhet. *ConvLex.* 4: 72 (1826). Stereotypien (uppfunnen i Skottland 1729) infördes år 1832 i Sverige, intill 1839 dock endast för sedeltryck. (AGARDH o.) LJUNGBERG 4: 447 (1863). SUNDÉN (1891; *äv. om tryckningen*). *TT* 1943, Allm. s. 58 (*om avdelning vid tidning*). *(Sätterifaktorn)* var en skicklig yrkesman, men hade inte tid och förmåga att övervaka det hela, sedan .. sätteri, tryckeri och stereotypi nått en så stor omfattning. *UrDNHist.* 2: 321 (1953). jfr **pappers-, rotations-, rund-stereotypi. 2)** om förhållandet l. egenskapen att vara stereotyp (se -typ, adj.) l. om stereotypt l. stående l. oföränderligt beteendemönster l. sätt att handla; enformighet l. slentrian o. d.; äv. konkret(are), om stereotyp handling l. fras o. d. Verdi-sångens till stereotypi utpräglade frasering. WETTERHOFF *DiktBild.* 173 (1875). Han hade kommit loss .. från ett sätt att skicka sig som kanske hade börjat hota med stereotypi. HOLMBERG *Leopold* 1: 189 (1953). Hur uppkommer de politiska stereotypierna, varför accepteras de så okritiskt? *DN(A)* 4/1 1963, s. 2. **3)** [jfr **2**] *med.* o. *psykol.* (vid sinnessjukdom, i sht vid katatoni, förekommande) stereotypt (se -typ, adj.) uppträdande (i form av stereotypa rörelser l. fraser l. vanor o. d.); äv. konkret(are), om rörelse l. fras osv. SVENSON *Sinnessj.* 122 (1907). Ofta ser man idioterna .. upprepa samma rörelser (stereotypier). WIGERT *PsykSj.* 1: 86 (1924). Också dårarna har sina regler och stereotypier, som den kloke inte ser. GYLLENSTEN *Juv.* 57 (1965). LINDSKOG o. ZETTERBERG (1981). jfr **rörelse-, ställnings-stereotypi.** Ssgr (till -typi 1; *boktr.*): **stereotypi-biträde.** stereotypbiträde. *Upsala(A)* 22/7 1919, s. 1. **-förfarande.** NOHRSTRÖM *StrövtBock.* 181 (1935). **-metod.** *NordBoktrK* 1905, s. 214. **-platta.** stereotypplatta. *2UB* 10: 230 (1907). — **-TYPISERA**^{1001040}, v., **-ing.** [till -typ, sbst., o. -typi] stereotypera. **1)** (†) motsv. **-typera 1;** anträffat bl. i ssgn **stereotypiserings-konst. 2)** motsv. **-typera 2.** *(Skolan kan)* ej stereotypiseras vid en och samma organisation. *TLär.* 1847—48, s. 71. De stereotypiserade mönster för konfliktavledande beteende som man finner hos djuren. *BonnierLM* 1970, s. 323. Ssg (till -typisera 1; †): **stereotypiserings-konst.** om konsten (se **konst 3** *e*) att stereotypera. FAHLGRÉN *Boktr.* 131 (1853). — **-TYPISK**^{10040}, adj. [jfr t. *stereotypisch*, eng. *stereotypic*; till -typ, sbst. o. adj., o. -typi] **1)** (numera föga br.) *boktr.* tryckt med stereotyp (se -typ, sbst. 1) l. stereotypplatta (l. -plattor); äv. i fråga om annat förfarande med liknande effekt. Chineserna trycka än i dag sina böcker så som de gjort för 1000 år tillbaka, det vill säga, ej med rörliga stilar, utan hela boken utskuren i trädtaflor, sida för sida, — ett slags stereotypiskt trädtryck. GEIJER I. 1: 251 (1845). Stereotypisk, *(dvs.)* tryckt med stående stil. DALIN (1871). SUNDÉN (1891; *om upplaga*). **2)** (numera bl. mera tillf.) stereotyp (se -typ, adj.). Så visa sig .. personer och seder i en stereotypisk hvila på de ställen, der de ännu icke trädt i beröring med statens och samhällslifvets större hvälfningar. RUNEBERG *ESkr.* 1: 306 (1832). *Samtiden* 1873, s. 657 (*om språklig fras*). *SvHandordb.* (1966; *betecknat ss. "mindre vanl."*). Avledn. (till -typisk 2; mera tillf.): **stereotypiskhet,** r. l. f. om egenskapen att vara stereotyp. ÖSTERGREN (1946). — **-TYPÖR**^{10004}. [liksom t. *stereotypeur* av fr. *stéréotypeur*, till *stéréotyper*, stereotypera (se -typera); jfr äv. eng. *stereotyper*] *boktr.* fackarbetare som sysslar med stereotypi (t. ex. med framställning av stereotyper); jfr **-typ-gjutare, -typ-makare.** SCHULTHESS (1885). *UrDNHist.* 1: 110 (1952). — **-UPPTAGNING**$^{300-020}$. **1)** *fotogr.* stereofotografisk upptagning. ENGLUND *EngSvFotogrLex.* 49 (1955). **2)** (i sht i fackspr.) stereofonisk upptagning (av musik l. tal o. d.). *SvD(A)* 1961, nr 78, s. 15. — **-VERKAN**$^{300-20}$. (i sht i fackspr.) stereofonisk l. stereoskopisk rymdverkan. *Globen* 1943, s. 28. ENGLUND *EngSvFotogrLex.* 92 (1955).

STERHUS, se **stekarhus.**

STERIGMA *sterig*^{4}*ma*, n.; best. -mat; pl. -mer (SUNDBERG (1926) osv.) l. **-mata**^{0400} (*Ekbohrn* (1936) osv.). [liksom t. *sterigmen*, pl., eng. *sterigma*, fr. *stérigme* av nylat. *sterigma*, av gr. *στήριγμα*, stötta, stöd, till *στηρίζω*, stöder, sannol. besläktat med *στερεός*, styv, stel m. m. (se STEREO-)] *bot.* hos basidiesvamp: flaskformigt organ som avsnör spor; hos lav: hyf som avsnör fortplantningscell (konidie); numera bl. om var o. en av de tapp- l. sylformiga organ som vid sporbildning utvecklas på basidien o. från vilka de mogna sporerna frigörs. SUNDBERG (1926; *hos mögelsvamp*). Hos Aspergillus bilda de kolvlikt an-

svällda konidiebärarna rader av konidier, som utstråla åt alla håll och utgå från flaskformiga bärarceller eller sterigmer. *VäxtLiv* 2: 550 (1934). URSING *SvVäxt.* Krypt. 210 (1949; *hos svamp*).

Ssg (*bot.*): STERIGMA-UTSKOTT^{-02} l. $^{-20}$. *Växt Liv* 2: 592 (1934; *hos basidiesvamp*).

STERIL *steri⁴l*, adj. **-are**; n. o. adv. -T (*RARP* 4: 29 (1645) osv.) ((†) n. = *ÅbSvUndH* 33: 61 (1620)). (**-il** 1620 osv. **-ile** 1747) [liksom d., nor. o. t. *steril* av fr. *stérile*, liksom eng. *sterile* av lat. *sterilis*, besläktat med sanskr. *stari-*, gallko, gr. *στεῖρα*, ofruktbar ko l. kvinna, got. *stairo*, f., ofruktbar. — Jfr STERILISERA, STERILITET]

1) om land l. mark l. jord(mån) o. d.: som icke (l. endast i ringa mån) bär l. kan bära avkastning, som ger ingen l. mycket liten skörd, ofruktbar (se d. o. 1); karg l. mager o. d.; äv. i utvidgad anv., om torka o. d.: som gör jord l. landområde o. d. steril(t) (i ovan angiven bet.). *Helt steril sand. Steril öken. RARP* 4: 29 (1645; *om Norge*). (*Bergsfralsejorden*) är af sterile ör och sandmark uptagen. *Bergv.* 2: 253 (1741). Ett tort och sterilt Boställe. *VDAkt* 1781, nr 561. Under hafre ensam gödes ej, om ej jordmon är dess mera steril. *NorrlS* 1: 116 (1802). Det .. mindre bördiga och på flere trakter sterila Jönköpings län. *AB* 1845, nr 178, s. 3. Steniga Arabiens sterila torka. CARLSSON *MinB* 15 (1912). Död, steril mark som kallas alv. *DN(A)* 1964, nr 108, s. 18. — särsk. (i fackspr.) om (vatten i) sjö o. d. (med tanke på dess halt av näring för växter o. fisk): som är näringsfattig (resp. har näringsfattigt vatten) o. har obetydligt växt- o. djurliv. Hafsens djup är mäst sterilt, och betäckt med sand och Coraller, utan mycken fisk, kråk eller wäxter. LINNÉ *Sk.* 87 (1751). *SvFiskelex.* (1955; *om vatten*).

2) *bot.* som icke (l. i bl. ringa grad) bär l. kan bära frö l. pollen l. som icke utvecklar l. kan utveckla frukt l. andra fortplantningskroppar, ofruktsam (se d. o. 3); motsatt: fertil; förr äv. allmännare: som icke får tillfälle att bära frö osv. När blommorne stå uti qwafda rum eller tilslutne orangerier, blifwa de sterile, så wida som luften ej kan föra miolet til pistillerne. CELSIUS *Alm.* 1745, s. 8. Sterila och fertila strån (*hos Juncusarter*). *BotN* 1868, s. 16. Vanligen äro sterila och fertila blad (*hos ormbunksväxter*) sinsemellan lika. FRIES *SystBot.* 243 (1897). *UtsädT* 1907, s. 74 (*om blommor hos råg*). Flera av arterna (*röksvampar*) ha steril fot. CORTIN *SvampHb.* 210 (1937). ÖSTERGREN (1946; *om hybrider*). — jfr SEMI-, SJÄLV-STERIL.

3) om människa l. djur (i sht kvinna resp. hona): som icke kan få avkomma, ofruktsam (se d. o. 4); äv. i överförd anv., om äktenskap o. d.: barnlös; äv. allmännare, om sexuella förbindelser o. d.: som icke leder till någon avkomma. Är rackelhönan steril, eller kan hon, parad med tjäder, orre eller rackelhane, frambringa fertil afföda? *TJäg.* 1833, s. 415. De sterila (*renkorna*) fälla sina horn under vintern. DÜBEN *Lappl.* 62 (1873). Det finnes mycken osedlighet, som icke kommer till synes i siffrorna för oäkta barn, närmast hela den s. k. sterila osedligheten. THYRÉN *Sedl.* 13 (1915). I en trakt där inaveln gjort kvinnor och män sterila var barnsängen en helig plats. MARTINSON *Kvinn.* 190 (1933). Ett sterilt äktenskap. *SvHandordb.* (1966).

4) i sht *med.* o. *farm.* fri från levande mikroorganismer; äv. i utvidgad anv.: som kännetecknas av frihet från sådana organismer. *TT* 1894, K. s. 5 (*om vatten*). Sedan läkarna fått på sig sterila rockar och mössor samt en skyddslapp av gas eller annat tyg framför munnen, är allting klart för operationernas början. NYSTRÖM *Kir.* 1: 17 (1926). Ni håller kokande vatten över .. (*tandborsten*), så att den skall bli steril. HOLM *AlltFläck.* 66 (1946). FÅHRÆUS *LäkH* 3: 294 (1950; *om operationsteknik*). (*Karl-*)preparaten (*torkades*) i sterila dukar och undersöktes bakteriologiskt. BERGSTRAND *SvLäkS* 454 (1958).

5) i mer l. mindre bildl. anv. av 1—3; i sht: som icke bär frukt (se FRUKT, sbst.[1] 5 *c β*) l. som icke leder till resultat l. gör åsyftad nytta l. verkan, fruktlös l. resultatlös l. ofruktbar (se d. o. 5); ofta dels: som icke producerar l. avkastar något (l. som producerar osv. mycket litet), improduktiv, dels: som saknar liv (se d. o. I 9 *b*), livlös (se d. o. 6); äv. dels (slentrianmässig l. osjälvständig o.) tom l. andefattig, dels: som saknar utveckling l. icke gör framsteg, stillastående l. stelnad o. d. *Steril polemik. Sterilt grubbel. En steril likformighet. Gruppsamhörigheten kan vara fruktbringande eller steril. Sterilt formade tankegångar. Hänge sig åt steril sorg. De råkade in i sterila diskussioner. Sterila fraser. HC11H* 2: 26 (1664; *om krig*). Bruks-Patronen .. sätter lif och rörelse i gång i många sterila skogsbygder. *AdP* 1789, 2: 840. Frihetstidens första årtionde var .. i litterärt afseende tämligen sterilt. STAVENOW *Frihetst.* 177 (1898). Staden Genève är .. inte mycket att hurra för. Hotellkaserner byggda och radade utan ett spår af smak längs de inbjudande stränderna. Också de äldre kvarteren ovanligt sterila. MATTSSON *Resebr.* 110 (1915). (*Den konstnärliga*) Stilens renodling av de inhemska motiven (*under Mellersta Rikets tid*) närmade sig det sterila stadium, som även en stor konst sällan förmår övervinna av egen kraft. STRÖMBOM *EgyptK* 125 (1928). Det var inalles inte mindre än åtta stycken, som i sterila ordalag .. lovprisat martyrerna. SWENSSON *Willén* 69 (1937). GYLLENSTEN *Grott.* 80 (1973). — särsk.

a) om person l. om ngns själ o. d. THORILD (*SVS*) 2: 27 (1784; *om själ*). TERSMEDEN *Mem.* 1: 10 (c. 1790; *om informator*). LJUNGGREN *SVH* 1: 274 (1873). (*Förläggaren*) fick två häften (*av Svenska Öden*), och så kom processen. Jag blef steril. STRINDBERG *Brev* 6: 73 (1886). Gustaf (*IV*) Adolf var en steril natur. *SvH* 8: 216 (1905). En steril människa utan entusiasm för sin uppgift. *SvHandordb.* (1966).

b) (†) om yrkesgrupp l. samhällsklass: ur nationalekonomisk synpunkt improduktiv (se d. o. 2). JÄRTA 2: 324 (1824).

c) (†) i uttr. *steril på ngt*, som icke kan l. förmår frambringa ngt, improduktiv i fråga om ngt; *steril för ngt*, oemottaglig för ngt, opåverkbar i fråga om ngt. Landedh är blifwett Steril och ofruchtsampt på nyttigt Folck. *ÅbSvUndH* 33: 61 (1620). För öfrigt är .. (*Engl.*) ett sterilt land på musik. GEIJER *Brev* 40 (1809). Mosaismen var steril för den bildande konsten. BOLIN *Statsl.* 1: 214 (1869).

Ssgr (till 4): STERIL-AVDELNING^{-020}. *farm.* o. *med.* på sjukhus, apotek o. d.: avdelning (se d. o.

3 *d*) med uppgift att syssla med sterilisering l. sterilt material o. d.; jfr -central. *DN(A)* 6/10 1964, s. 35. — -BEHANDLA, v. -ing. behandla (ngt) medelst sterilisering, sterilisera; särsk. ss. vbalsbst. *-ing*: sterilisering. ÖSTERGREN (1946). — -CENTRAL, r. l. m. *med.* på sjukhus: central sterilavdelning. *SvD* 9/8 1973, s. 3. — -FILTER. (i fackspr.) filter för sterilisering. *FaluKurir.* 11/1 1969, s. 11. — -FILTRERA, v. -ing. (i fackspr.) filtrera (ngt) genom sterilfilter; sterilisera (ngt) gm filtrering. *SvIndustri* 433 (1935; *i p. pf., om äppelsaft*). Ölet sterilfiltreras, tappas och distribueras över hela landet. *Expressen* 1964, nr 28, s. 27. *Fass* 1978, s. 159 (: sterilfiltrering). — -GAS. (förr) steril gas (se gas, sbst.[2]). *LbKir.* 1: 494 (1920). — -GRÄDDE. (i sht i fackspr.) steriliserad grädde, steril grädde; jfr -mjölk. *UNT* 1/9 1939, s. 1. — -KOMPRESS. steril kompress, steriliserad kompress. ÖSTERGREN (1946). — -KONSERV. (gm kokning under tryck fabriksmässigt framställd o.) steriliserad konserv (se d. o. 2), helkonserv. *SvFiskelex.* (1955). — -LAMPA. (i sht förr) lampa för sterilisering medelst bestrålning med ultraviolett ljus, steriliseringslampa. *UNT* 10/9 1941, s. 4. — -MJÖLK. (i fackspr.) steriliserad mjölk, steril mjölk; jfr -grädde. *BonnierLex.* (1966). — -RUM. *farm.* rum (se rum, sbst.[3] 9) med steril luft (för framställning av sterila läkemedel). *SvD(A)* 1957, nr 327, s. 23 (*i apotek*). — -SKÅP. *farm.* skåp med steril luft (för tillverkning l. förvaring av sterila läkemedel o. d.). *SvD(A)* 1959, nr 161, s. 11. — -TVÄTTA. v., -ning. i sht *med.* med avs. på händer o. d.: gm tvättning (med steriliserande vätska) göra steril. SÖDERSTRÖM *LäkKvacksalv.* 146 (1926). WALLQUIST *LappmDokt.* 212 (1936; *i p. pf., om händer*). Den steriltvättning, varmed en modern kirurg bereder sig till operationen. NÄSSTRÖM *FornDSv.* 1: 204 (1941).

Avledn.: STERILHET, r. l. f. (mera tillf.) om förhållandet l. egenskapen att vara steril, sterilitet. ÖSTERGREN (1946).

STERILISATION *ster¹ilisaſω⁴n*, äv. *-atſ-*, r. l. f.; best. -en; pl. -er. [jfr t. *sterilisation*, eng. *sterilisation*, fr. *stérilisation*; till STERILISERA] (i sht i fackspr.) sterilisering. 1) motsv. STERILISERA 2. Ett radikalt förslag .. om möjlighet att oskadliggöra sedlighetsförbrytare genom sterilisation. *DN(A)* 22/1 1922, s. 1. LINDSKOG o. ZETTERBERG (1981). jfr RÖNTGEN-STERILISATION. 2) motsv. STERILISERA 3. *KrigVAH* 1894, s. 54 (*i fråga om förbandsartiklar*). WIRGIN *Häls.* 3: 385 (1933).

Ssgr (i allm. till 2; i sht i fackspr.): STERILISATIONS-APPARAT. steriliseringsapparat. *Hygiea* 1892, 2: 58. *SFS* 1934, s. 1082 (*för slakteri*). — -APPARATUR. [med avs. på senare leden se röntgen-apparatur] jfr steriliserings-apparat. *TrangRegl.* 1940, s. 485. — -AVDELNING⁻⁰²⁰. steriliseringsavdelning. *Trång-Regl.* 1940, s. 441 (*vid sjukhuskompani*). — -BIL. *mil.* bil för l. med sterilisationsapparatur; jfr -vagn. *KrigVAH* 1921, s. 138. — -CENTRAL. steriliseringscentral. *SvD(A)* 22/3 1966, s. 24 (*på sjukhus*). — (1) -FRÅGA. (i sht förr) steriliseringsfråga; i sht i sg. best. Sterilisationsfrågan. Några social-medicinska och etiska synpunkter. ESSEN-MÖLLER *SterilFråg.* Titelbl. (1922). — -UGN. steriliseringsugn. SVENSON *Sinnessj.* 63 (1907). — -VAGN. *mil.* jfr -bil. *KrigVAH* 1921, s. 137. (*Fält-*)Sjukhuset har sterilisationsvagn. *SvD(A)* 1958, nr 268, s. 11.

STERILISATOR *ster¹ilisa³tor²*, r. l. m.; best. -n; pl. -er *ster¹ilisatω⁴rer* l. ⁰¹⁰⁰⁴⁰. [jfr t. *sterilisator*, eng. *sterilizator*; till STERILISERA] (i fackspr.) steriliseringsapparat; äv. i utvidgad anv., om ämne som tjänar till sterilisering. *DN* 14/5 1895, s. 1 (*för sterilisering av bl. a. mjölk*). När renarna under höstens .. renskiljningar sammanpackas i skiljningshagarna är snön en välkommen sterilisator för sjukdomsgroddar av olika slag. *SvGeogrÅb.* 1944, s. 34. *TNCPubl.* 47: 99 (1971; *för sterilisering av vört vid ölproduktion*). — jfr TORR-, TURBIN-, ÅNG-STERILISATOR.

Ssgr (i fackspr.): STERILISATOR-INSATS. (numera bl. i skildring av ä. förh.) jfr insats 2 *b*. *KatalRGrave* 59 (c. 1938). — -TABLETT. (förr) tablett innehållande steriliserande ämne o. avsedd för upplösning i steriliseringsvätska. *KatalDentalAB* 1961, s. 313.

STERILISATÖR *ster¹ilisatö⁴r* l. *-œr*, m. ig.; best. -en; pl. -er. [av fr. *stérilisateur*, till *stériliser* (se STERILISERA)] (i sht i skildring av ä. förh.) person med uppgift att utföra sterilisering (se STERILISERA 3). *TrångRegl.* 1940, s. 481.

STERILISERA *ster¹ilise⁴ra*, v. -ade. vbalsbst. -ANDE, -ING; -ARE (se *avledn.*). [jfr t. *sterilisieren*, eng. *sterilize*, fr. *stériliser*; till STERIL. — Jfr STERILISATOR, STERILISATÖR, STERISOL] (i sht i fackspr.) med avs. på person l. djur l. sak: göra steril.

1) motsv. STERIL 1, med avs. på jordyta l. mark o. d. *Svea* 1: 92 (1824). Bränning hade här och hvar steriliserat fläckar (*på mossarna*). *MosskT* 1893, s. 171. Det var beklämmande att se, hur mycken skogsmark, som elden steriliserat. DE GEER *Bergsl.* 158 (1951).

2) motsv. STERIL 3, med avs. på person: göra steril l. ofruktsam (i sht gm borttagande av del av sädesledare hos man l. borttagande av (del av) äggledare l. del av livmodern hos kvinna l. gm stängning av passagen genom äggledaren); äv. om l. med inbegrepp av tanke på kastrering. Steriliseringen av sinnessjuka. LIDFORSS *Dagsb.* 88 (1911). (*En*) officer .. förklarade sig ha sett bevis på att tyskarna i de eröfrade provinserna systematiskt steriliserat kvinnorna med droger, för att befria sig från framtida årsklasser af rekryter. BÖÖK *ResFrankr.* 112 (1916). Syfilis och andra steriliserande sjukdomar. ANCKER *Haslund Zaj.* 330 (1934). *SvD* 25/8 1940, s. 3 (: steriliseringar, *konkret*). Ärenden angående medicinalstyrelsens tillstånd till kastrering, sterilisering (*osv.*). *SFS* 1959, s. 183. Kvinnor ansöker själva om att sterilisera sig. *BarnNord.* 93 (1979).

3) motsv. STERIL 4; i sht i fråga om att befria ngt från levande mikroorganismer, t. ex. medelst upphettning; äv. med avs. på bakterieflora o. d.; äv. utan obj.; jfr DESINFICIERA. *Helsov.* 1886, s. 123 (: sterilisering). *LB* 3: 68 (1902; *utan obj.*). (*Första förbandet*) innehåller en steriliserad linneduk .. avsedd att läggas över det färska såret. SÖDERSTRÖM *LäkKvacksalv.* 148 (1926). *StKokb.* 323 (1940; *med avs. på bakterier*). Det väsentliga var att hålla de varbildande mikroorganismerna borta från såret genom att sterilisera händer, instrument och förband. FÅHRÆUS *LäkH* 3: 293 (1950). Steriliserad mjölk eller grädde. *SFS* 1951, s. 2071. *TNCPubl.*

62: 118 (1977). — jfr O-STERILISERAD o. TORR-, VATTEN-, ÅNG-STERILISERING.

4) motsv. STERIL 5; i sht: göra ofruktbar (se d. o. 5). Den steriliserande enformighet, som så väsentligt förlamar utvecklingen af vår gosskola. *Verd.* 1885, s. 81. Den anglonormandiska litteraturen, som var så rik under 1200-talet, började under detta århundrades sista hälft att steriliseras inom alla sina grenar. BJÖRKMAN *Chaucer* 21 (1906). En steriliserad rättrådighet hade från alla håll omgivit honom. LINDQVIST *Herr.* 224 (1917). *SvD(B)* 1944, nr 227, s. 6. — särsk. *polit.* (i inflationshämmande syfte) gm restriktioner, i sht i aktieutdelningen o. gm spärrning av vinst på spärrkonto o. d., förhindra utnyttjandet av (köpkraftsöverskott vid inflation, i sht vinst i företag). *SvBanklex.* (1942). Penningöverflödet måste steriliseras. *SvD(B)* 1947, nr 287, s. 12. *(I syfte att bevara penningvärdet)* har konsumtionsskatterna genomförts, i detta syfte steriliseras bolagsvinster och i detta syfte har byggnadsregleringen tillgripits. *MorgT(A)* 1948, nr 250, s. 9. Steriliserade skogsvinster till semesterby i Italien. *DN(B)* 1958, nr 19, s. 8. — jfr VINST-STERILISERING.

Särsk. förb. (till 3): STERILISERA OM$^{10010\,4}$ l. $^{01010\,4}$. på nytt sterilisera; särsk. (*kok.*) med avs. på konserv(burk) o. d. *StKokb.* 616 (1940).

Ssgr (i allm. till 3): STERILISERINGS-APPARAT. jfr **apparat 3 *a*.** *KatalIndUtstSthm* 1897, s. 22. *StKokb.* 596 (1940; *om konserveringsapparat*). — -AVDELNING^{-020}. på sjukhus o. d.: avdelning (se d. o. 3 *d*) för sterilisering. *SvD(A)* 1961, nr 36, s. 7. — -CENTRAL. på sjukhus o. d.: central steriliseringsavdelning. *SvD* 18/11 1971, s. 25. — -FRÅGA. fråga (se **fråga**, sbst. **3**) rörande sterilisering. 1) till 2; i sht (i fråga om ä. förh.) i sg. best.: frågan rörande sterilisering av mentalt l. socialt rubbade personer. SJÖVALL o. HÖJER 25 (1929). Rådgivning i steriliseringsfrågor. *SvLäkT* 1935, s. 883. 2) till 3. *LAHT* 1896, s. 213. — (2—4) -IDÉ. idé rörande sterilisering; särsk. till 2 (särsk. i sg. best., om idén att minska antalet mentala o. sociala rubbningar gm sterilisering av bärarna av sådana anlag). HOFSTEN *Arftl.* 2: 366 (1931). — -KARL. jfr **karl 1.** ÖSTERGREN (1946). — (2) -LAG, sbst.^{1} lag (se **lag**, sbst.^{1} **1**) angående sterilisering. HOFSTEN *Arftl.* 2: 367 (1931; *om förh. i Danmark*). — -LAG, sbst.^{2} *kok.* lag (se **lag**, sbst.^{2} **1**) för användning vid konservering medelst sterilisering. *StKokb.* 622 (1940). — (2) -LAGSTIFTNING^{-020}. jfr **-lag**, sbst.^{1} *TSvLarov.* 1942, s. 412. — -LAMPA. (i sht förr) sterillampa. *UNT* 30/9 1939, s. 11 (*i sjukhus*). — -MEDEL. jfr **medel**, sbst. **13.** *LAHT* 1897, s. 289. — (2, 3) -METOD. jfr **metod 1**; särsk. till 3. *LAHT* 1897, s. 291. — (2) -OPERATION. jfr **operation 5.** *SAOL* (1950). — -RUM. jfr **rum**, sbst.^{3} **9**, o. **-avdelning.** *Upsala(A)* 14/6 1924, s. 5 (*på sjukhus*). — -SKÅL. jfr **skål**, sbst.^{2} **1**, o. **-kärl.** *HufvudkatalSonesson* 1920, 5: 151. — -STÄLL. (i sht förr) ställ för l. med steriliseringsmedel, steriliseringskärl o. d. ÖSTERGREN (1946). — -TEMPERATUR. temperatur vid vilken sterilisering sker. *Sonesson HbTrädg.* 577 (1919). — -TID. tid som sterilisering tar. *Sonesson HbTrädg.* 577 (1919). — -UGN. SVENSON *Sinnessj.* 63 (1907). — -VÄTSKA. *Fass* 1978, s. 124.

Avledn.: STERILISERARE, m./ig. särsk. till 3: person som (yrkesmässigt) steriliserar. *NordYrkesklassif.* 160 (1962). — STERILISERBAR, adj. (mera tillf.) till 3: som går att sterilisera. *SvTandläkT* 1950, s. 432.

STERILITET *ster^{1}ilite^{4}t* l. ^{0104}, r. l. f.; best. -**en**. [jfr t. *sterilität*, eng. *sterility*, fr. *stérilité*; av lat. *sterilitas* (gen. *-tātis*), till *sterilis*, steril (se STERIL)] om egenskapen l. förhållandet att vara steril.

1) motsv. STERIL 1: ofruktbarhet (se d. o. 1). De stora Ljunghedarna kunna aldrig uppodlas, för deras sterilitet. BARCHÆUS *LandthHall.* 97 (1773). Traktens ökenartade sterilitet. *SvHandordb.* (1966).

2) i sht *bot.* motsv. STERIL 2: ofruktbarhet (se d. o. 2, 3). AGARDH *LinnéArt.* 85 (1885). Bland frukträden äro de vanligaste typerna av sterilitet två: dels pollensterilitet, dels korsnings- och självsterilitet. *NFMånKr.* 1938, s. 167. På båda kornsorterna (*dvs. tvårads- o. sexradskorn*) inträffar sterilitet i axen efter vissa besprutningar. *LAT* 1954, s. 248. — jfr SEMI-STERILITET.

3) *med.* motsv. STERIL 3: ofruktsamhet (se d. o. 4). Med afseende å den nära sympathien emellan brösten och lifmodren, föreslår *(en läkare)* .. att vid sterilitet .. qvinnan skall .. ligga med ett spädt barn vid bröstet. *Hygiea* 1844, s. 429. SMITT *SkandFisk.* 838 (1895; *hos laxar*). Det finns .. olika former av ärftlig sterilitet. *SvFolket* 13: 175 (1940). *NJA* 1945, s. 392 (*hos man*).

4) i sht *med.* motsv. STERIL 4: frihet (se d. o. 10) från levande mikroorganismer. *TT* 1903, V, s. 2 (*hos vatten*). Ingen fullt effektiv .. metod finnes för desinfektion av händerna .. En viss bakteriefattigdom kan man ernå men icke full sterilitet av handen. *LbKir.* 1: 488 (1920). Normal läkning förutsätter hundraprocentig sterilitet. *SvHandordb.* (1966).

5) (i sht i vitter stil) motsv. STERIL 5; ofta: ofruktbarhet (se d. o. 1 *a*, 5) l. improduktivitet (i andligt avseende) o. d. *Andlig, litterär sterilitet.* *(Man har)* ansett mitt sinnes hufvudegenskap vara torrhet, sterilitet, ande- och poesifattigdom. REUTERDAHL *Mem.* 48 (1856). Steriliteten inom den hegelska skolan är bekant. BOLIN *Statsl.* 2: 316 (1871). Till sjöss är de demokratiska umgångesformerna absolut okända. — Manskap och midskeppsmän är två skilda världar .. Det leder till utarmning och sterilitet. KJELLGREN *Smar.* 104 (1939). EDFELT i *3SAH* LXXVII. 1: 25 (1969).

Ssgr: (2) STERILITETS-BARRIÄR. bildl.: barriär (se d. o. 3) som åstadkommer sterilitet. *SvFolket* 12: 156 (1940). — (3) -BEHANDLING. medicinsk behandling avseende att åstadkomma l. bota sterilitet. *SFS* 1914, s. 629. — (2, 3) -FAKTOR. (i fackspr.) faktor (se d. o. II 2) som orsakar sterilitet; särsk. (*bot.*) till 2. *VäxtLiv* 3: 647 (1936). — (2) -GRUPP. *bot.* inom en art: växtgrupp vars individer ss. bärare av anlagskombination(er) är sinsemellan sterila (men fertila i förhållande till andra grupper inom arten). *VäxtLiv* 3: 648 (1936). — (2, 3) -ORSAK^{-02} l. $^{-20}$. orsak till sterilitet; särsk. (*med.* o. *veter.*) till 3. *LAT* 1954, s. 423. BERGSTRAND *SvLäkS* 323 (1958). — (2, 3) -UNDERSÖKNING^{-0020}. undersökning med uppgift att utröna ev. sterilitet l. orsaker till sådan o. d. ÖSTERGREN (1946).

STERIN *steri^{4}n*, r.; best. -**en**; pl. -**er**. [jfr t. *sterin*; medelst den i kemiska benämningar vanliga ändelsen -**in** till gr. *στερεός*, styv, stel m. m. (se STEREO-)] (numera

mindre br.) sterol. *2NF* (1917). Steriner förekomma allmänt både i djurriket (zoosteriner) och i växtriket (fytosteriner). SMITH *OrgKemi* 256 (1938). *SAOL* (1973).

Ssgr (numera mindre br.): STERIN-DERIVAT. jfr **derivat**, sbst. **2.** *VetensklDag* 346 (1940). — -NATUR. natur (se d. o. 2) utmärkande för sterol. *Vetenskl-Dag* 316 (1940).

STERISK *ste⁴risk*, adj.; adv. -T. [jfr t. *sterisch*, eng. *steric*, fr. *stérique;* till gr. *στερεός*, stel, styv m. m. (se STEREO-)] *kem.* som tillhör l. avser atomernas rymdstruktur inom molekylen; rymd-. *KemT* 1912, s. 95. Steriskt enhetliga makromolekyler. *SvD(A)* 6/11 1963, s. 22. *DN* 14/11 1968, s. 5.

STERISKNIV, r. l. m.; anträffat bl. i pl. **-knivar.** (Steris kniff*(ue)*r, pl.) [ssg med KNIV; förra leden är gen. sg. av ä. t. *ster*, namn på ett slags vapen] (†) om ett slags kniv (av icke närmare känt slag). *TullbSthm* 22/7 1549.

STERISOL *ster¹iså⁴l* l. *ste¹r-*, r. l. m.; best. -en; pl. **-er.** [av eng. *sterisol*, kontraktion av *sterilizing solution*, steriliserande lösning (se STERILISERA o. SOLUTION)] i sht *farm.* o. *handel.* varumärke utgörande benämning på olika desinfektionsmedel (t. ex. utgörande derivat av underklorsyrlighetens amid o. med den kemiska formeln NH_2Cl), kloramin; numera särsk. om ett slags flytande desinficerande tvållösning. Hr G. Retzius lemnade ett meddelande om de nya antibakteritiska desinfektions- och läkemedlen holzin, holzinol och sterisol. *FörhLäkS* 1896, s. 197. Äggkläckningsmaskinen bör rengöras efter varje kläckning och helst desinficeras med t. ex. sterisol eller kloramin. TRASKMAN *Fjad.* 79 (1948). *SAOBArkSakkSvar* (1984; *om tvållösning*).

Ssg (i sht *farm.* o. *handel.*): STERISOL-LÖSNING. jfr **lösning**, sbst.² **4.** BOLIN *VFöda* 402 (1934).

STERKORAGETISK, adj. [till lat. *stercorare*, gödsla, till *stercus* (gen. *-coris*), gödsel (jfr STERKORAL), sannol. besläktat med TRÄCK; ordet är sannol. bildat medelst ett ur sådana ord som APOLOGETISK, EXEGETISK utlöst suffix **-getisk**] (†) om maskin: som har till uppgift att ta undan orenlighet från gatorna (anträffat bl. i bild); äv. bildl., om tidning. *JournLTh.* 1809, nr 75, s. 3. Den fordom namnkunniga sterkoragetiska Jurnalen *(dvs. tidskriften Journal för litteraturen och theatern). Polyfem* V. 21: 2 (1812).

STERKORAL *stær¹kora⁴l*, äv. *-kω-*, adj.; adv. -T. [jfr t. *sterkoral*, eng. o. fr. *stercoral;* avledn. av lat. *stercus* (gen. *stercoris*), gödsel (se STERKORAGETISK)] *med.* som utgör l. tillhör l. innehåller l. liknar exkrementer; exkrement-, avförings-. *(Avföringarna)* äro i början stercorala, men blifva sedan mucösa. *TLäk.* 1834, s. 60. SUNDBERG (1926; *om kråkningar*). LINDSKOG o. ZETTERBERG (1981).

Ssgr (*med.*): STERKORAL-ABSCESS. jfr **-fistel.** *Hygiea* 1861, s. 206. — -DIARRÉ. diarré uppkommen gm i tarmkanalen stagnerande exkrementer. SUNDBERG (1926). — -FISTEL. fistel (se **fistel**, sbst.¹ **1**) uppkommen gm att hål bildats i ändtarmsvägg. MESTERTON *Bråckl.* 15 (1857). — -KOLIK. kolik uppkommen gm ansamling av exkrementer i tarmkanalen. COLLIN *Ordl.* (1847). — -SÅR. på grovtarmen: sår uppkommet gm att exkrementer kvarstannat. SUNDBERG (1926).

STERLETT *sterlät⁴*, m. l. r.; best. -en; pl. **-er.** (**ster-** 1669 osv. **star-** 1731—1797. **stör-** 1762. **-let** 1669—1912. **-lett** 1731 osv.) [jfr t. *sterlet;* liksom eng. o. fr. *sterlet* av ry. *stérljad*, sannol. av t. *storling*, liten stör, dim. av *stor*, stör (se STÖR, fisken Acipenser sturio Lin.); formen **stör-** beror möjl. på anslutning till STÖR, fisken Acipenser sturio Lin.] *zool.* (den i Sibiriens floder, Kaspiska o. Svarta haven samt deras floder förekommande) fisken Acipenser ruthenus Lin. (fångad för sitt välsmakande kött o. den rom varav kaviar framställes). Sterleter insaltade j Tunnor, hwilcken är hwijt fisk och intet så grof som Stöör eller Bieluga. BARCKHUSEN *Cotossichin* 84 (1669). Af hit *(dvs. till storsläktet)* hörande arter är Sterletten .. den minsta, smakligaste, dyraste och sällsyntaste. PALMBLAD *HbGeogr.* 1: 54 (1826). Sterletten .. fiskas årligen *(i Volga)* i omkr. 32 mill. exemplar. *Ymer* 1928, s. 412. *DjurVärld* 5: 412 (1961).

Ssgr: STERLETT-FISKE. HEDIN *Pol.* 1: 465 (1911). — -FÅNGST. ÖSTERGREN (1946). — -KÖTT. jfr **kött 6.** MEURMAN (1847). — -ROM. jfr **rom**, sbst.¹ **1.** *IllSvOrdb.* (1955). — -SLAG. (numera bl. tillf.) om fiskslaget sterlett. *PVetA* 1780, 2: 186. — -SOPPA. på sterlett(er) tillagad soppa. *Gogol DodSjäl.* 60 (1895).

STERLING *stö⁴rliŋ* l. *stæ⁴rliŋ* ((†) **stär·ling** DALIN), r. l. m.; pl. (i bet. **1**) **-ar** (OPETRI *Kr.* 43 (c. 1540) osv.) ((†) **-s** WESTE (1807; *i bet.* **2**)). (**sterling** c. 1540 (*i bet.* **1**) osv. **stärling** 1753) [liksom mht. *sterlinc, stærlinc* (t. *sterling*), ffr. *esterlin* (fr. *sterling*), mlat. *sterlingus* sannol. av meng. *sterling* (eng. *sterling*), sannol. avledn. av feng. *steorra* (eng. *star*), stjärna (se STAR), emedan tidiga normandiska mynt ofta bar en bild av en stjärna]

1) (numera bl. i skildring av ä. förh., i sht i Engl., o. arkeol.) om silvermyntet penny. Engilsk mynt war .. *(i Sv. fordomdags)* och mykit gäfft och gengse, och finnes offta i gammul breff ock register talas om itt mynt som kallades Sterlingar. OPETRI *Kr.* 43 (c. 1540). *(I Sv.)* minskade importen av engelska sterlingar kraftigt ca 1320. *Fornv.* 1959, s. 125.

2) i sht *handel.* o. *bankv.* (om förh. i Engl. o. dess forna kolonier) närmande sig l. övergående i adjektivisk anv. o. placerat efter (förr äv. före) beteckning på (i sht engelsk) myntenhet, i sht o. numera bl. i uttr. *pund sterling* (se PUND I 5 *b α*), urspr. betecknande att myntet hade den (goda) halt (o. det stabila värde) som ansågs känneteckna den medeltida pennyn, senare o. numera bl. betecknande att den officiella engelska myntenheten avses; numera bl. oböjl., förr äv. [efter ä. eng. *pound sterlings*] i pl., i uttr. *pund sterlings.* Vthi Ångelandh Opburidt aff Willem Sanderson .. Sterling .. 40 Pundh. *KlädkamRSthm* 1612 D, s. 44 a. Föråhrade the mig 30. pund Sterling, thet är 840. Dal. Kopparmynt til resepenningar för mig och min Familia til Swerige. SWEDBERG *Amer.* 12 (1732). 3 .. *(pund)* och 2 skillingar Stärling göra et .. *(pund)* vigt Standart Silfver. SCHEFFER *PVetA* 1753, s. 15. Hundrade pund sterlings inkomst. WESTE (1807). Med söndagsposten hade han fått protesterade vexlar till ett belopp .. af 6.000 L. sterling. LILJECRONA *RiksdKul.* 240 (1840). Pund sterling. *SAOL* (1973).

Ssgr: **A** (i allm. till **2** o. i sådana ssgr i sht *handel.* o. *bankv.*, om ä. förh.): STERLING-BLOCK. i sg. best., sammanfattande, om de stater som

åren 1931—39 övergav guldmyntfoten o. anknöt sina valutor till sterlingkursen, sterlinggruppen; sterlingområdet. *SvD* 3/2 1935, s. 15. — **-GRUPP.** i sg. best.: sterlingblocket. CASSEL *TeorSocEkon.* 492 (1934). — **-KURS.** kurs (se d. o. 6) på pund sterling, pundkurs. Stigande sterlingkurs på tisdagen. ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1926). — (1, 2) **-MYNT.** (sterling- 1943 *osv.* sterlings- 1847) (om ä. förh.) mynt utgörande sterling l. sterlingvaluta. *Frey* 1847, s. 458. *Fornv.* 1943, s. 178. — **-OMRÅDE**[-020]. [efter eng. *sterling area*] i sg. best., sammanfattande, om de länder som har sterlingvaluta; om förh. på 1930-talet äv.: sterlingblocket. *MorgT* 1948, nr 251, s. 11. *2SvUppslB* (1953; *om sterlingblocket*). Premiärminister Harold Wilson meddelade .. att Rhodesia uteslutits ur sterlingområdet. *SvD(A)* 12/11 1965, s. 3. — **-PUND.** (sterling- 1948. sterlings- 1853) (numera föga br.) pund sterling. År 1557 stod det gamla Sterlings-pundet i förhållande till ett Pund i dåvarande mynt såsom 1 till 27,4. (AGARDH o.) LJUNGBERG I. 3: 23 (1853). *Ymer* 1948, s. 270. — **-REFLEKTOR.** (förr) reflektor med reflekterande skikt av sterlingsilver. *KatalInstallAsea* 1931, s. 248. — (1, 2) **-SILVER.** (sterling- 1954 *osv.* sterlings- 1753) silver av den (höga) halt som pennyn under medeltiden ansågs ha; numera bl.: silver innehållande 925/1000 rent silver (motsatt: arbetssilver l. verksilver). SCHEFFER i *PVetA* 1753, s. 4. 1 uns Sterlings Silfwer af 11 1/10 uns fint, är i Engelskt Silfwer-Mynt utslagit til 5 skl. 2 p. Sterling. ZETTERSTEN *AnmMynt.* 81 (1771); möjl. icke ssg. Konfektskål i sterlingsilver. *SvD* 27/2 1972, s. 14. *Anm.* I fackspr. särskrivs stundom ordet [efter eng. *sterling silver*]. Handsmidda smycken i sterling silver. *Form* 1952, Ann. s. 79. — **-SILVERFOT.** (†) om den viktenhet i fint silver vartill sterlingvalutan var bunden vid silvermyntfot; jfr **silver-fot 3.** *PVetA* 1753, Anmärkn. s. 5. — **-VALUTA.** valuta vars huvudmynt är pund sterling. CASSEL *Dyrtid* 135 (1917). — **-VÄXEL.** (numera föga br.) växel (skuldförbindelse) utställd i sterlingvaluta. *HandInd.* 49 (1926). CASSEL *TeorSocEkon.* 486 (1934).

B (numera bl. tillf.): **STERLINGS-MYNT**, se A. — (1, 2) **-PRÄGEL.** prägel (se **prägel**, sbst.[2] 1) på l. utmärkande för sterlingmynt. HILDEBRAND *Medelt.* 1: 898 (1894). — **-PUND, -SILVER**, se A. — (1, 2) **-STYCKE.** sterlingmynt. *VLitt.* 2: 129 (1902).

STERNA, v. (steerna 1712. sterna 1734) [fsv. *stirna*, sv. dial. *sterna*, *stärna* m. m.; av fsv. *stirdhna*, stelna, styvna, till fsv. *stirdher*, stel (se **STEL**, adj.[1])] (†) stirra (se **STIRRA**, v[1] 2). SPEGEL 56 (1712; *från Smål.*). SERENIUS Ggg 1 a (1734).

STERNAL *sterna⁴l*, adj. [jfr t., eng. o. fr. *sternal*; av nylat. *sternalis*, till nylat. *sternum* (se **STERNUM**)] (i fackspr., i sht *med.* o. *veter.*) som tillhör l. avser bröstbenet (se **bröst-ben 2**) l. bröstregionen. THOLANDER *Ordt.* (1872). BERGSTRAND *SvLäkS* 492 (1958).

Ssgr (i fackspr., i sht *med.* o. *veter.*): **STERNAL-DEL.** om sådan del av ngt som tillhör l. ligger nära bröstbenet. *TVeterLandth.* 1882, s. 233 (*av revben*). — **-FISSUR.** jfr **fissur 2.** *Hygiea* 1857, s. 330. — **-LEDGÅNG**[-02] l. [-20]. *zool.* o. *veter.* hos fågel: ledgång (se d. o. 2) i bröstben. *TVeterLandth.* 1882, s. 236 (*hos höna*). — **-PUNKTERA.** utföra sternalpunktion på (ngt); jfr **punktera**, v.[1] 5. *SvLäkT* 1935, s. 1689. — **-PUNKTION.** punktion av bröstbensmärgen (för mikroskopisk benmärgsundersökning). *SvLäkT* 1945, s. 697. — **-REVBEN**[-02] l. [-20]. *zool.* o. *veter.* hos fågel: revben i vars främre (mot bröstbenet liggande) ände finns ett förbenat broskstycke. THORELL *Zool.* 1: 228 (1860).

STERNGALEJA, r. l. f.; anträffat bl. i pl. **-jer.** [senare leden är **GALEJA**; förra leden av ovisst urspr.] (†) om ett slags galär (se d. o. 1 *a*). 9:de (*september*) blef ryska fäldtskiähren för sin wackra handel (*dvs. ett giftmordsförsök*) dömt till keijsarens stern-galejer på een wiss tijd. *KKD* 5: 149 (1710).

STERNUM *stæ⁴rnum* l. *stä⁴-*, n.; pl. = l. **-na.** [jfr t., eng. o. fr. *sternum*; av nylat. *sternum*, av gr. *στέρνον*, bröst, till den rot (med bet.: utbreda) som äv. föreligger i **STRAND.** — Jfr **STERNAL**] (i fackspr., i sht *med.* o. *veter.*) bröstben (se d. o. 2) l. bröstregion. Uti London Clay har Owen erhållit ett sternum af en fogel, som (*osv.*). SUNDEVALL *ÅrsbVetA* 1840—42, s. 312. TRAGÅRDH *Skogsins.* 7 (1914; *i fråga om insekter*). *LbKir.* 1: 443 (1920; *i fråga om personer*). *FoFt.* 1930, s. 238 (*från tamhöns*).

Ssgr (i fackspr., i sht *med.*): **STERNUM-FRAKTUR.** fraktur (se d. o. 1) på bröstben(et), bröstbensfraktur. *SvLäkT* 1935, s. 147. — **-SKADA.** jfr **skada**, sbst. 1 *b*. *SvLäkT* 1935, s. 148.

STEROID *ster¹ωi⁴d* l. *ste¹r-*, äv. *ster¹o-* osv., r.; best. **-en**; pl. **-er.** [jfr t. *steroide*, eng. *steroid*, fr. *stéroïde*; till **STEROL** medelst den i kemiska benämningar vanliga ändelsen **-id**] (i fackspr., i sht *med.*) om vart o. ett av en grupp ämnen med en polycyklisk struktur som utgör l. liknar den hos sterolerna (innefattande bl. a. steroler, vitamin D, gallsyrorna samt vissa hormoner o. glykosider); särsk. i uttr. *anabola* (äv. *anaboliska*) *steroider*, steroider som tillförs gm näringen o. som gm förbränningen av enkla substanser i kroppen bygger upp mera sammansatta, varigm en snabbare muskeluppbyggnad än den normala åstadkommes. *NordMed.* 1946, s. 207. Den upplösning av plasmaceller, som kan iakttagas i lymfatisk vävnad vid behandling med steroider. BERGSTRAND *SvLäkS* 312 (1958). (*Man har undersökt*) effekten av behandling av osteopeni med vissa hormoner, s. k. anabola steroider. *SvD(A)* 14/2 1964, s. 10. Kolesterol tillhör en grupp föreningar kallade steroider. *Därs.* 16/10, s. 21. Brittiska vetenskapsmän har lyckats finna en metod som avslöjar förekomsten av muskelbildande eller anaboliska steroider hos idrottsmän. *Därs.* 1/11 1973, s. 20. *Idrottsboken* 1979, s. 31 (: de anabola steroiderna).

Ssgr (i fackspr., i sht *med.*): **STEROID-BEHANDLING.** medicinsk behandling med steroid(er). BERGSTRAND *SvLäkS* 398 (*cit. fr.* 1956). — **-HORMON.** hormon tillhörande steroiderna. *NaturvForsknRådÅb.* 1949—50, s. 27. — **-PREPARAT.** preparat innehållande steroid(er). *Fass* 1978, s. 229. — **-TERAPI.** terapi bestående av l. innefattande steroidbehandling. BERGSTRAND *SvLäkS* 379 (1958).

STEROL *sterå⁴l*, r.; best. **-en**; pl. **-er.** [jfr eng. *sterol*, fr. *stérole*; till gr. *στερεός*, styv, stel m. m. (se **STEREO-**), medelst den i kemiska benämningar vanliga ändelsen **-ol.** — Jfr **STEROID**] *biol.* o. *kem.* om vart o. ett av en grupp i växt- o. djurfetter förekomman-

de, till steroiderna hörande ämnen som kännetecknas av en hydroxylgrupp vid kolatom 3 o. en kedja av 8–10 kolatomer vid kolatom 17 i molekylen; jfr STERIN. *SvUppslB* (1935). Både estrarna och åtminstone vissa av sterolerna kunna bringas i verklig vattenlösning och den i människoorganismen kvantitativt mest betydelsefulla, kolesterol (resp. dess estrar), finnes i verklig lösning i blodplasman (särskilt estrarna). HAMMARSTEN *BiokemSnapsh.* 82 (1937).

STERRA, v. -ade. (sterr- *c.* 1755—1788. stärr- 1712—*c.* 1755) [sv. dial. *sterra*, darra, stirra, dialektal biform till STIRRA l. möjl. (delvis) till STERA] (†) (stå stilla o.) stirra; äv.: spärra ut (särsk. i ssgn UT-STERRA). Stirra .. *(l.)* stärra .. *(dvs.)* see stindt ut och stå lika som orörlig. SPEGEL 488 (1712). WIDEGREN (1788; *med hänv. till* stirra). — jfr UT-STERRA.

STERROMETALL *stær³o~metal²*, äv. *stær³ω~*, r. l. m.; best. -en. [jfr t. *sterrometall*, eng. *sterrometal*; ssg med METALL; förra leden är *sterro-*, ssgsform till gr. *στερρός*, styv, stel, hård, fast, nära samhörigt med *στερεός*, styv, hård, solid m. m. (se STEREO-)] (förr) legering utgörande ett slags mässing o. bestående av 55–60% koppar, c. 40% zink o. c. 2% järn; jfr DELTA-METALL. *UB* 4: 221 (1873). Sterrometall är en legering, som har liknande sammansättning som deltametall .. men är något hårdare. Den användes företrädesvis till tapplager o. d. KJELLIN (1927). *2SvUppslB* (1953).

STERS *stær⁴s* l. **STÖRES** *stö⁴res* l. **STÖRS** *stœr⁴s*, n.; best. -et; pl. =. (stegers *c.* 1575 (: Stegers vngne(n)) osv. stejs 1948. sters *c.* 1755 osv. sterse (-sse) 1753—*c.* 1755. stess 1952. stäris 1908 osv. stärris 1913 osv. störes *c.* 1895 osv. störris 1910 osv. störrös 1929—1941. störs 1918 osv. störös 1913) [sv. dial. *stegers, sters, stajrs, stär(r)is, stärs, störes, störs* m. m.; jfr fd. *steg(h)ers, steggers, stægers, steers-* (i ssg) (ä. d. *stegers*, d. dial. *stejers, sters, stæs(e)* m. m.); av STEKARHUS. — Jfr STÖRELSE, sbst.²] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) enklare hus l. byggnad (uthus, äv. del av hus) för matlagning (l. bryggning l. bakning l. rökning o. d.), kök l. eldhus l. kokhus o. d. (stundom äv. använt ss. sovhus o. d.); i sht om sådant hus på fäbodvall; jfr STEKARHUS 1. Han badh honom in til Stegerset gå / .. Ther skurade han Grytor och twättade Faat / Och halp flux til at reeda Maat. *BrodRuus* A 2 b (1645). HOF *Skrifs.* 164 (1753; *om brygghus*). Något dylikt som vitrer såg jag icke, då jag kom, vilse i fjällen, öfver fäbodvallen till hennes störes. MOLIN *SSkr.* 139 (*c.* 1895). Störriset *(på gamla fäbodställen)* är byggt på alldeles samma sätt som de hus, våra förfäder bodde i under hednatiden. SANDSTRÖM *NatArb.* 2: 15 (1910). I störset, där bopigan hade sin bostad *(under fäbodvistelsen)*, fanns ej något golf. *Fatab.* 1918, s. 107 (*om fäbodliv i Medelpad; i skildring från 1880-talet*). Bror mins uggleögda hustru / kom med litet kål från stejset, slikt som hunden slickat salt av. COLLINDER *Kalev.* 187 (1948). *Kulturen* 1980, s. 192.

Ssgr (i vissa trakter, bygdemålsfärgat): STERS-DÖRR. *Norrl.* 14: 41 (1926; *vid fäbod*). — -GOLV. De hemlighetsfullas barn, som gråta under störesgolfvet. MOLIN *SSkr.* 136 (*c.* 1895). — -HUS. sters. BERGMAN *VSmSkr.* 273 (*c.* 1825). — -UGN. *InventBerg c.* 1575.

STERT, se **stark, stel,** adj.¹, **stjärt.**

STERTORÖS *stær¹torø⁴s*, äv. *-tωr-*, adj.; adv. -T. [liksom t. *stertorös* av fr. *stertoreux* (f. *-euse*), till nylat. *stertor*, snarkning, till lat. *stertere*, snarka, av ovisst urspr.] *med.* om andning: snarkande l. rosslande; äv. ss. adv. *(Patienten hade)* blifvit utan medvetande och börjat andas stertoröst. *UpsLakF* 1867—68, s. 102. LINDSKOG o. ZETTERBERG (1975).

STERTSOCKER, n. (steert-) [av ä. t. *stertzucker*, ssg med *zucker*, socker; förleden är ombildning av ä. t. *ster-*, ssgsform till t. *stören*, röra om m. m. (se STÖRA); sockret omrördes vid framställningen] (†) om ett slags pannsocker. *ApotT* 1698, s. 68.

-STES, se **städes.** — STESLE, STESLO-, se **städsel.** — STESS, se **sters.** — STETINISK, STETINSK, se **stettinsk.**

STETO- *stet¹o-* l. *ste¹to-*, l. *-ω-*. (förr äv. stetho-, stheto-) [jfr t. o. eng. *stetho-*, fr. *stétho-*; ssgsform till gr. *στῆθος*, bröst, av ovisst urspr.] i ssgr betecknande ngt som tillhör l. har avseende på l. (i sht) används för undersökning av bröstet.

Ssgr: STETO-SKOP. [liksom t. *stethoskop*, eng. *stethoscope* av fr. *stéthoscope*; ordet tidigast använt 1819 av uppfinnaren, den franske läkaren R. TH. H. LAENNEC († 1826). — Jfr -skopist] *med.* (urspr. ss. en hörlur format) instrument för medelbar auskultation (se d. o. 2), utformat ss. ett nedtill (senare upptill) trattformigt rör, numera vanl. bestående av två slangar med gemensam tratt i nedre änden o. försett med membran l. dyl. nedtill för ljudförstärkning samt hålförsedda öronknoppar upptill, slangstetoskop; äv. bildl. *TLäk.* 1832, s. 100. Jag *(dvs. en garnisonsläkare fortsatte)* mitt studium *(av bröstsjuka patienter)* med stethoskopet, hvilket instrument jag .. inbillade mig vara nödvändigt för ljudfenomenens uppfattning. *Hygiea* 1839, s. 65. Nordens vise! I, som lärt att vända / Stetoskopet mot naturens bröst. CGSTRANDBERG 123 (1863). Med .. stetoskopet kan läkaren tydligt uppfatta fostrets hjärtslag. ESSEN-MÖLLER *KvinnlUnderl.* 68 (1932). JERSILD *BabH* 56 (1978). Ssgr (*med.*): steto-skop-kanal. (numera föga br.) jfr **kanal 1.** PETERSSON *FysUnders.* 167 (1908). -undersökning. PETERSSON *FysUnders.* 167 (1908). — -SKOPERA, v. -ing. [jfr eng. *stethoscope*; till -skop] (numera mindre br.) *med.* undersöka (ngn l. ngt) med stetoskop; äv. utan obj.; jfr huvudart. -skopera, v.² *Frey* 1849, s. 551. LARSSON *Borring Uppr.* 32 (1930; *utan obj.*). — -SKOPI. [jfr eng. *stethoscopy*, fr. *stéthoscopie*; till -skop. — Jfr -skopist] (numera mindre br.) om handlingen l. metoden att undersöka medelst stetoskop l. om läran om denna metod; undersökning l. auskultation (se d. o. 2) medelst stetoskop. *Hygiea* 1844, s. 89. *(I Paris)* inhemtade *(jag)* litet Stethoscopi af min vän Gund. Möller. HEINRICIUS *Ilmoni* 177 (1912). *SvLäkT* 1935, s. 156. — -SKOPISK, adj. [jfr eng. *stethoscopic*, fr. *stéthoscopique*] (numera mindre br.) adj. till -skop o. -skopi; särsk. om medicinsk undersökning: utförd medelst stetoskop; äv. ss. adv. *TLäk.* 1834, s. 459 (*om undersökning*). Den stetoskopiska formen för lungornas undersökning. PETERSSON *FysUnders.* 165 (1908). *SvLäkT* 1935, s. 313 (*ss. adv.*). — -SKOPIST *-skopis⁴t*, m.; best. -en; pl. -er. [jfr eng. *stethoscopist*; till -skop o. -skopi] (numera mindre br.) läkare som använder l. (i sht) är skicklig i användningen av stetoskopi. *Hygiea* 1856, s. 500. BJÖRKMAN (1889).

STETTINER, sbst. [jfr ä. t. *stettiner*, äpple (av ett slag som härstammar) från Stettin; elliptiskt för **STETTINER-KLÄDE**] (†) om stettinerkläde l. om äpple (av ett slag som härstammar) från Stettin. Klädesvävare: .. 1 smitt stettiner kulört (*betalas*) med 12 skill(*ing*). KJELLBERG *Ull* 471 (*i handl. fr.* **1806**). ENEROTH *Pom.* 2: 124 (**1866**; *om stettineräpple*).

STETTINER- *steti³ner~* l. med mer l. mindre genuint tyskt uttal, ssgsförled. [av t. *stettiner-*, ssgsform till **STETTIN**, det tyska namnet på staden **SZCZECIN** i det nuv. Polen. — Jfr **STETTINER, STETTINSK, STETTINSLÄRFT**] som bor i l. härrör från l. tillhör l. avser staden Stettin (Szczecin).

Ssgr: **STETTINER-BRÖD.** (förr) om ett urspr. från Stettin kommande slags bröd l. om ett slags bröd tillverkat av mjöl importerat från Stettin. Hon (*hade*) glömt köpa lilla Emmas smörbröd, Eurydikes kryddskorpor och sitt eget stettinerbröd uppe i Järvamagasinet. LIDMAN *HusFrokn.* 35 (**1918**). *Fatab.* **1965**, s. 147 (*om förh. i Sthm c. 1900*). — **-KLÄDE.** (förr) om ett slags (icke närmare känt) från Stettin utfört l. i Stettin tillverkat kläde (se d. o. **I 1**) l. om kläde av sådan typ. Stettiner kläde brukas af allmogen til drängkappor. NYRÉN *KlädFabr.* 8 (**1783**). — **-ÖL.** (numera nästan bl. i skildring av ä. förh.) i Stettin tillverkat öl (l. öl av sådan typ). PASCH *ÅrsbVetA* **1837**, s. 104.

STETTINSK *steti⁴nsk*, adj., adv. **-T.** (**stetinisk 1636. stetinsk 1633—1704. stettinesk 1548. stettinsch 1631. stettinsk 1630 osv. stuttinz 1620. stättinisk 1543**) [av mlt. l. lt. *stettinsch* l. t. *stettinisch*, till **STETTIN** (se **STETTINER-**)] som bor i l. tillhör l. härstammar l. kommer från l. tillverka(t)s i l. avser staden Stettin (Szczecin); förr äv. i pl. substantiverat: invånare i Stettin. Stattinisk miodt. *TullbSthm* 10/4 **1543**. Gabrell Jachopson j Mastrandh .. hadhe handlatt medh en stuttinz man, benemdh Bernndt Euerdt. *TbLödöse* 561 (**1620**). Dhe Stetinske och Strålsundiske vexlerne. AOXENSTIERNA 8: 72 (**1633**). Item til de stetiniskes betalning tiugotusend rd:r. *HH* 29: 352 (**1636**). 3 .. (*tunnor*) Stetinska Äplen. *HovförtärSthm* **1704** B, s. 504.

STETTINSLÄRFT, n. l. m. l. f. (**-lerefft**) [av **STETTINS-**, ssgsform till **STETTIN** (se **STETTINER-**), o. **LÄRFT**] (†) lärft tillverkat i l. utfört från Stettin (Szczecin). *KlädkamRSthm* **1561—65** C, s. 49 a.

STEUEYER, se **styver.**

STEWARD *stjω⁴ard* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, l. **STEWART** *stjω⁴art* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal; äv. (numera föga br.) **STUART** *stu⁴art* l. **STUERT** *stu⁴ert*, båda äv. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, l. **STUVERT** *stu⁴vert*, m.; ig.; best. **-en**, i best. anv. äv. utan slutart. (ENGSTRÖM *KaapAfr.* 217 (**1937**: stuert), *SeglBjorkoBrigg* 71 (**1939**: stuvert), BESKOW *FlyktPortug.* 13 (**1934**: Stewart)); pl. **-ar** (KLINT (**1906**) osv.) l. **-er** (ANDERSSON *Kipling 7Hav* 29 (**1918**) osv.) l. **-s** (*TIdr.* **1887**, s. 113 osv.). (**steward 1760** osv. **stewart 1924** osv. **stuart 1927—1936. stuert 1909—1966. stuvert 1911—1947**) [liksom t. o. fr. *steward* av eng. *steward* (i. ä. eng. äv. *stuard, stewarte* m. m.), av feng. *stīweard, stigweard*, eg.: husvaktare, av *stig*, n., l. *stiga*, m., inhägnad l. hus (för svin) l. hall o. d. (se **STIA**, sbst.[1]), o. *weard* (eng. *ward*), vaktare, till *weardan*, vårda (se **VÅRDA** o. jfr **LORD**). — Jfr **STEWARDESS**]

1) (om ä. förh. i Engl.) tjänsteman med uppgift att ha överinseendet över hushållet vid större gods l. i förmögen familj, (gods)förvaltare l. (gods)inspektor l. intendent l. hovmästare l. fogde o. d.; äv. i utvidgad anv., om var o. en av de högsta funktionärerna i jockeyklubb. Grefven hade .. ridet ut före middagen och var ej ännu återkommen, emedlertid följde oss hans steward omkring att bese husets avenuer, trägårdar och Park. FERRNER *ResEur.* 295 (**1760**). *TIdr.* **1887**, s. 113 (*i jockeyklubb*).

2) *sjöt.* på fartyg: tjänsteman (ekonomiföreståndare) som (under befälhavares ledning) handhar budgetering, inköp, proviantförråd, renhållning m. m. (förr äv. allmännare, om uppassare på båt); äv. (*flygv.*) i utvidgad anv., om tjänsteman på trafikflygplan med uppgift att förbereda servering. Wår Steward .. hade jämn trafique med Öl, Porter, Bröd och Ost .. till Passagerarne. *Dædalus 1948*, s. 75 (**1813**). Besättningen på en (*holländsk koff*) .. utgöres nästan alltid av en familj. Fadern skeppare, modern stuart. MÖRNE *Hamn* 111 (**1927**). Stewart grinar, försvinner i pentryt, kommer strax ut igen, och (*osv.*). BESKOW *FlyktPortug.* 13 (**1934**). Stuertarna hade börjat morgonvaskningen av golvet. JONSSON *Konvoj* 15 (**1947**). Omkring en kvart före (*flygplanets*) avgångstid tar flygvärdinnan, pursern och stewarden .. emot passagerarna. *SvYrkeslex.* nr 598, s. 1 (**1957**).

Ssgr: **A** (till **2**; *sjöt.*): **STEWARD-BITRÄDE**[-020]. jfr **biträde 5.** SKARSTEDT *Pennfäkt.* 199 (**1897**). — **-FÖRENING.** (**steward- 1919** osv. **stewards- 1934** osv.) förening (se d. o. **7 c**) av l. för stewardar; särsk. i sg. best., i uttr. *Svenska stewardsföreningen*, om en år 1916 bildad, c. 1970 upplöst (till Sveriges fartygsbefälsförening ansluten) facklig organisation för intendenturtjänstemän i handelsflottan. Nya stewardföreningen. *SvD(A)* 14/10 **1919**, s. 6. *BonnierLex.* (**1966**: Svenska). — **-KÅR.** jfr **kår,** sbst.[3] **2.** HAMMAR *Wodehouse NärOg.* 329 (**1941**). — **-MÖTE.** jfr **möte 5.** Ett allmänt stewartmöte. *DN(A)* 25/1 **1919**, s. 1.

B: **STEWARDS-FÖRENING,** se **A.** — (**1**) **-KOMMITTÉ.** (förr) inom Nordiska jockeyklubben: kommitté bestående av stewardar. *2NF* 19: 1299 (**1913**). — (**2**) **-TACKEL.** *fisk.* tackel bestående av 3—4 små krokar fästa vid tafsen med 1,5—2 cm:s mellanrum. HAMMARSTRÖM *Sportfiske* 205 (**1925**).

STEWARDESS *stjω⁴ardess* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, f.; best. **-en**; pl. **-ar** (*GbgP* **1954**, nr 47, s. 10, osv.) l. **-er** (*GbgP* **1956**, nr 151, s. 2, osv.). [av eng. *stewardess*, avledn. av **STEWARD**] (numera bl. mera tillf.) kvinnlig steward (se d. o. **2**); äv. om motsv. befattningshavare på tåg. *SvD* 2/9 **1945**, s. 14 (*om flygvärdinna*). Svenska stewardesser på svenska båtar. *GbgP* **1956**, nr 151, s. 2. Den .. danska stewardessen ombord på SAS-planet "Jon Viking". *SDS* **1957**, nr 297, s. 22. *SvD(A)* **1965**, nr 266, s. 32 (*på tåg*).

STEWART, se **steward.**

STEVEDOR *ste⁴vedor¹* l. *-ωr¹* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, m.; best. **-en**; pl. **-er** (*SvD(L)* **1916**, nr 69, s. 1). [av eng. *stevedor*, av sp. *estivador*, avledn. av *estivar*, stuva (skeppslast), av lat. *stipare*, pressa samman, till den rot som äv. föreligger i **STYV**] (numera nästan bl. om engelska förh.) stuvarbas; äv. allmännare, om stuvare (i ssgn **STEVE-**

DOR-FÖRMAN). *SvD(L)* 1916, nr 69, s. 1 (*annons*).

Ssg: STEVEDOR-FÖRMAN^{-02} l. $^{-20}$. (numera föga br.) stuvarbas. HORNBORG *Antip.* 26 (1915). *Dårs.* 31.

STEYERSK *stäj⁴ersk* l. med mer l. mindre genuint tyskt uttal, adj. [till STEYR, namn på stad i Österrike] som (bor i l.) härstammar l. kommer från l. tillverka(t)s i l. är utmärkande för Steyr. *JernkA* 1919, 2: 85 (*om stål*).

STEYRISK *stäj⁴risk*, adj. [av t. *stei(e)risch*, till STEIERMARK, namn på delstat i sydöstra Österrike] som (bor i l.) härstammar l. kommer från l. tillverka(t)s i l. tillhör l. avser l. är utmärkande för Steiermark, steiermarksk. Den steyriska alpkedjan. BÖTTIGER 6: 185 (1835). De steyriska ugnarne för träkol. *JernkA* 1868, s. 191. Steyriska grafiten. *Dårs.* 1890, s. 120.

STI-, se äv. stj-.

STIA *sti³a²*, sbst.[1], förr äv. STIGA, sbst.[2], r. l. f.; best. **-an;** pl. **-or;** förr äv. STIG, sbst.[2], r. l. m.; best. **-en;** pl. **-ar** (IERICI *Colerus* 2: 225 (c. 1645)). (**stega 1737** (: Swin stega). **stia (stja) 1608** *osv.* **stig (-ijg) 1551—1847. stiga** *c.* **1645** (: Swijnastigor, *pl.*)**—1881. stija 1578—1790. stya 1527. styg 1633** (: gödestyg). **styia** c. **1635—1637**) [fsv. *stia*; sv. dial. *sti, stia, steg, stig, stiga;* jfr fd. *sti(g)* (d. *sti*), nor. *sti*, fvn. *stía, stí*, n. (i ssgn *svínstí*), nor. dial. *sti*, n., mlt. *stege*, mnl. *stie*, fht. *stīga* (mht. *stie, stīge*, t. dial. *-steige*, i ssgn *huhnersteige*, t. dial. *štia, steye* m. m.), feng. *stigu*, f., *stig*, n., *stī* (i ssgn *stī-fearh*, svin i stia; eng. *sty*), alla med bet.: avbalkning l. rum för småkreatur, i sht svin; av omtvistat urspr. — Jfr STEWARD] inhägnad l. avbalkning l. (i sht) rum l. (litet) hus för småkreatur; vanl. (o. numera bl.) om sådan avbalkning osv. för svin (äv. för gäss); förr äv. om inhägnad för ren. *(I Kalmar fanns)* Paa Slaatet xxix swyn och vj i styan. *G1R* 4: 37 (1527). *(Fvn.)* Stia .. *(lat.)* Caula, stabulum, *(sv.)* Stia, Fähus. VERELIUS 243 (1681). Kalfwen han ur stijan foor. MORÆUS *Schonæus* 456 (c. 1685). Hönsen på stigan. STAGNELL *JHjernlös* 31 (1756). *VetAH* 1759, s. 298 (*om inhägnad för ren*). Svinstallets inre delas i stior. HALLENBORG *HusdjSköts.* 44 (1889). En gris sörplar i sin ho i stian vid stuggaveln. MOBERG *Rid* 32 (1941). — jfr GRIS-, GÅS-, GÖD-, HÖNS-, KAPUN-, REN-, SVIN-STIA. — särsk.

a) (numera föga br.) i uttr. betecknande att svin (l. gås) placeras l. hålles instängt (instängd) i sådan avbalkning för gödning; i sht dels i uttr. *sätta* (svin l. gås) *på stia(n)*, dels i uttr. *stå på stia(n)*, om svin l. gås. *VadstÄTb.* 419 (1608). Swin giödas på stiga. DAHLMAN *Reddej.* 132 (1743). FLORMAN *Abildgaard* 134 (1792: stå på stig; *om svin*). Hålla på stia. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Sätta gäsz på stia. ÖoL (1852). Torparen satte de fyra och tjugu feta svinen på stiga. BERGSTRÖM *Grundtvig Folks.* 172 (1879). ÖSTERGREN (1946).

b) [sv. dial. (Gotl.) *stia*] (på Gotl.) om inhägnad där fåren samlas. En så kallad "Stie", en inhägnad mot berget för att der samla fåren. BERGMAN *GotlSkildr.* 306 (1882). *LbFolksk.* 168 (1890).

c) i utvidgad anv. *α)* (numera bl. tillf.) om grävlingsgryt. KARLFELDT *FridVis.* 98 (1898). *β)* (tillf.) om svinen i en stia. *(Mannen)* nedsänkte ett ... träämbar *(i brunnen)* med hjälp av ett vindspel vars osmorda vev tjöt som en stia utsvultna svin när han vevade ner och upp. MARTINSON *VägKlockrike* 294 (1948).

d) oeg. l. bildl.; företrädesvis ss. nedsättande benämning på persons bostad l. tillhåll (med tanke på att där är l. anses vara orent l. med tanke på personens karaktär). LIVIN *Kyrk.* 82 (1781). Jag öfverger min stija, / Med min skallmeija stolt på Saltängs-torget går. BELLMAN *SkrNS* 2: 188 (1790). Lars Gustaf kom i går, temligen utsvulten så att han väl måste sättas in på stigan. TEGNÉR *Brev* 9: 156 (1839); jfr *a*. I den blodbestänkta galtens stiga / Min unga Georg insatt är i fängsel; / Om jag gör uppror springer gossens hufwud. HAGBERG *Shaksp.* 5: 275 (1848). — jfr MUNKE-STIA.

Ssg: **A:** STI-VÄGG. (**sti- 1894** *osv.* **stie- 1946**) DAHLGREN *SmStug.* 145 (1894).

B: STIE-VÄGG, se **A.**

Avledn.: STIA, v. med avs. på svin: göda upp i stia; i ssgn upp-stia.

STIA *sti³a²*, sbst.[2], r. l. f.; best. **-an;** pl. **-or.** [sv. dial. *stia, stya*, hög (i sht av timmer); sannol. (urspårning) av sv. dial. *stoda, stödja* m. m., av ovisst ursprung (se CÅNEMAN i *Landsm.* 1985, s. 56ff.)] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om hög av ngt (i sht timmer); i ssgn TIMMER-STIA.

STIA, v., se **stia**, sbst.[1] *avledn.* — STIBBLETT, se **stövlett.**

STIBIN *stibi⁴n*, n.; best. **-et.** [jfr t. *stibin*, eng. *stibine;* av fr. *stibine;* medelst den i kemiska namn vanliga ändelsen **-in** till fr. *stibié*, antimonglans, av lat. *stibium*, antimonglans, till gr. *στίβι*, biform till *στιμί*, antimonglans, av egypt. *stm*, antimonglans; ordet tidigast använt 1832 av den franske kemisten FR. S. BEUDANT († 1852). — Jfr STIBLIT, STIBNIT] *kem.* kemisk förening av antimon o. väte, antimontrihydrid (H_3Sb). *NF* 1: 854 (1876). *2SvUppslB* 27: 490 (1953).

STIBLETT, se **stövlett.**

STIBLIT *stibli⁴t*, r. l. m.; best. **-en.** [jfr eng. *o.* fr. *stiblite;* av t. *stiblith*, avledn. av *stibium*, antimonglans (se STIBIN); ordet tidigast använt 1846 av den tyske mineralogen J. R. BLUM († 1883)] *miner.* antimonmineral med den kemiska sammansättningen $Sb_2O_4 \cdot H_2O$. BERZELIUS *ÅrsbVetA* 1847, s. 190. *2SvUppslB* 1: 1187 (1946).

STIBNIT *stibni⁴t*, r. l. m.; best. **-en.** [jfr t. *stibnit;* av eng. *stibnite*, till STIBIN medelst den i namn på mineral vanliga ändelsen **-it;** ordet tidigast använt 1854 av den amerikanske mineralogen J. D. DANA († 1895)] *miner.* antimonglans, spetsglans. *Rebau NatH* 3: 42 (1879). *BonnierLex.* (1966).

STICHISK, se **stikisk.** — STICHO-, se **stiko-.**

STICK *stik⁴*, sbst.[1], n. (*UpplDomb.* 8: 140 (1586) *osv.*) ((†) r. l. m. *VinkällRSthm* 1566, s. 17 a (*i bet.* **II** 8), *SPF* 1813, s. 19 (*i bet.* **II** 18)); best. **-et;** pl. = (ss. r. l. m. **-ar,** *NTIdr.* 1899, julnr s. 5). *Anm.* I nedanstående källa förekommer uttr. *gå med i sticke* [liksom ä. d. *i stikke* av t. *im stiche*], följa (*o.* bistå) ngn i hans svårigheter *o.* d. FRESE *VerldslD* 13 (1715, 1726). (**steck-** i ssgr **1589** (: Steckört)**—***c.* **1870** (: Steckgräs). **stek-** i ssg **1762** (: Stekgräs)**—1937** (: stekgräset, *sg. best.*). **stich 1566** (: Krydde stich, Semsk stich). **stick (-ckh, -kk) 1586** *osv.* **stijck 1624. stik 1627** (: stiked, *sg. best.*)**—1757** (: trästik)) [liksom d. *stik*, nor. *stikk* väsentligen av t. *stich*, av mht. *stich*,

av fht. *stih*, motsv. fsax. *stiki*, mlt. *stek(e)* (lt. *stek*), feng. *stice* (eng. *stitch*), got. *stiks*, punkt; nära besläktat med STICKA, sbst.[1]; ordet har anslutits till *o.* uppfatta(t)s ss. vbalsbst. till STICKA, v.[1] — Jfr STEK, sbst.[3], STICK, sbst.[2], STAK, fiskebyggnad]

Översikt av betydelserna.

I. abstrakt(are), om handlingen att sticka l. om styng o. d.

1) om enskild akt av stickande med spetsigt föremål (nål l. vapen l. tagg o. d.). Härunder bl. a. i fråga om slakt (*a*). 2) om enskilt tillfälle då insekt o. d. sticker, styng, sting. 3) *metall.* om enskild passage av gods mellan valsar i valsverk. 4) *kortsp.* om förhållandet att vara i tur att sticka. 5) *sätta* (handelsvara) *i stick.* 6) om handlingen att låta sig bestickas. 7) i bildl. anv. av 1 o. 2; särsk. i fråga om psykisk l. fysisk smärta. Härunder om stickord l. gliring o. d.

II. konkret(are).

A. om ngt som åstadkommits gm stick (i bet. I 1, 2). 1) om märke l. hål l. skåra o. d. (äv. ss. längdmått). Härunder bl. a. om skomått angivande skolästs längd l. vidd (*a*). 2) om stycke av slaktad gris. 3) om grävd väg l. fåra l. hål i mila o. d. 4) om beskickning av ugn som vid silversmältning uttogs vid utstickning. 5) gravyr o. d. 6) om ngt som stickes in ngnstädes. 7) om spricka l. rämna o. d. 8) om skåp l. hylla o. d. 9) *brygg.* om skikt i våt mälta. 10) *sjöt.* om knop bildad gm att en ända stickes runt egen part o. d. 11) om avvikelse åt sidan. 12) om stickande solhetta. 13) om stickande känsla l. smärta o. d. 14) hos vin l. brännvin: fel gm bakterieangrepp. 15) *kortsp.* omgång kort som kortspelare tar hem gm att övertrumfa medspelare. Härunder bl. a. uttr. *sista stick, (det) sista sticket* (*a*).

B. om bestämd liten kvantitet l. grad l. intensitet l. halt o. d. 16) om liten kvantitet smör. 17) i uttr. *stick i ngns öga, stick på öga.* 18) om färgnyans l. färgton o. d. 19) om halt. 20) *byggn.* valvform som utgör del av en cirkelbåge.

III. i vissa bildl. uttr.

1) *hålla stick* o. d. 2) *a) lämna ngn i sticket* o. d. *b) lämna ngt i sticket* o. d. 3) *a) sätta ngn i sticket* o. d. *b) sätta ngt i sticket.* 4) *ställa sig i sticket* o. d. 5) *låta ngn* l. *ngt i sticket.* 6) *bli (kvar)* l. *stanna i sticket.* 7) *vara i sticket (för ngt).* 8) *sitta* l. *stå i stick(et).* 9) *löpa i sticket.* 10) *komma i sticket.* 11) *ha ngn i sticket.* 12) *våga ngt i sticket.*

I. om handlingen att sticka l. om enskild akt av stickande (se STICKA, v.[1] **I 1, 2, 3, 5, 7, 9**) o. i härur utvecklade abstrakt(are) anv. SCHRODERUS *Dict.* 83 (c. 1635). Itt litit stick. *Linc.* (1640; *under* puncticuncula).

1) om enskild akt av stickande (se STICKA, v.[1] **I 2, 3, 7**) med en nål l. en sprutspets l. ett vapen (t. ex. spjut l. kniv) l. en tagg o. d.; förr äv. (se *b*) abstraktare (i icke individuell anv.): stickande; jfr STING, sbst.[1] **1**, STÖT. *Märkena efter sticken med sprutan syntes över hela armen.* (Jon) hadhe .. en kniff i handen m(edh) huilken han hadhe stuckit .. Hillebrand ett stick tilförenne. *UpplDomb.* 8: 140 (1586). Gaff honum .. några stik med wärian, så att han ligger i stor fahra till att undkåmma. EKEBLAD *Bref* 2: 371 (1663). I dag hade sporrarne blifvit spända på klacken, och för deras stickar visade (*kapplöpningshästen*) Santa Rosa, att .. bagaget, 86 kilo, icke betydde mycket, då hon blef visad med allvar att hon måste segra. *NTIdr.* **1899**, julnr s. 5. (*Enkelbeckasinerna*) körde .. sina långa näbbar snett nedåt-framåt i mådden, mycket hastigt, stick på stick. ROSENIUS *SvFågl.* 4: 163 (1933). Ett stick av en nål. *SvHandordb.* (1966). — jfr BLIND-, DOLK-, HJÄRT-, IN-, KNAPPNÅLS-, KNIV-, NACK-, NÅL-, TÖRN-, VÄRJ-, YMP-STICK m. fl. — särsk. *a)* (i sht i fackspr.) om handlingen att vid slakt sticka (se STICKA, v.[1] **I 2** *b*) ett djur. Genom det sätt, hvarpå sticket (*vid renslakt*) gjorts och hålet till täppts, har (*osv.*). DÜBEN *Lappl.* 134 (1873). En lämplig slidknif till ögonblickligt stick i nackfästet å den infångade fisken. *TurÅ* **1895**, s. 104. *b)* (†) i uttr. *på stick*, med (användande av) stick; särsk. dels i uttr. *slåss på stick*, utväxla stötar i fäktning, dels i uttr. *gå på stick med ngn*, utväxla stötar med stickvapen med ngn. WOLLIMHAUS *Syll.* V 8 a (1649). MOLLER 1: 625 (1745: slås). Gå med fianden på stikk. SCHULTZE *Ordb.* 5018 (c. 1755). *c)* om enskild gång då grävredskap stickes ned i jord o. d. (se STICKA, v.[1] **I 2** *g*). *TT* 1874, s. 182 (*i fråga om torvupptagning*). *Dars.* **1942**, Allm. s. 170 (*i fråga om torvupptagning*). jfr GENOM-STICK. *d)* motsv. STICKA, v.[1] **I 2** *h*, om enskild gång då utstickning sker; i ssgn UT-STICK. *e)* motsv. STICKA, v.[1] **I 2** *k*, om handlingen att stöta upp villebråd; i ssgn PÅ-STICK.

2) om enskilt tillfälle då djur sticker (se STICKA, v.[1] **I 5**) ngn, styng, sting (se STING, sbst.[1] **2**); förr äv. om ormbett. Förgifftiga Creaturs Beet eller Stick. IERICI *Colerus* 1: 195 (c. 1645). Sällan kan then vndwika ett stick i sin hähl, som wil förtrampa hufwudet på en orm. SCHERPING *Cober* 2: 456 (1737). Få ett stick av ett bi. *SvHandordb.* (1966). — jfr BI-, GETING-, INSEKT-, MYGG-STICK.

3) *metall.* om varje enskild passage l. genomgång av gods mellan ett par valsar i valsverk; jfr STICKA, v.[1] **I 9.** *JernkA* **1890**, s. 48. Utvalsning av tenarna i ett grovvalsverk. Tenarna matas in från höger och efter ett antal upprepade genomgångar eller "stick" har de blivit långa och tunna band. *SErikÅb.* **1969**, s. 187.

4) om förhållandet att vara i tur att sticka (se STICKA, v.[1] **I 22**); i ssgn EFTER-STICK.

5) [jfr motsv. anv. av ä. t. *etwas am stich setzen*] (†) motsv. STICKA, v.[1] **I 23**, i uttr. *sätta* (handelsvara) *i stick*, höja försäljningspriset på (handelsvara) utöver det vanliga priset. PALMQUIST *Räkn.* 226 (1750).

6) motsv. STICKA, v.[1] **I 24**, om handlingen att låta sig bestickas (till ekonomiskt bedrägeri); i ssgn UNDER-STICK.

7) i bildl. anv. av 1 o. 2, motsv. STICKA, v.[1] **I 2** *m*, **21**; utom i slutet särsk. om psykisk smärta, påminnande om den man känner vid ett stick (i bet. **1, 2**), sting, styng; äv. med inbegrepp av (upplevelse av) fysisk smärta (jfr **II 13**); äv. i icke individuell anv.: stickande. När Hiertat undfår dijne (*dvs. kärlekens*) stick, / Med flijt ock ifwer thed arbetar, / At föllia foort ditt råd ock skick. COLUMBUS *OdæSv.* 25 (1674). Jesus (*gav med sina ord*) Pilato ett stick vti hier-

tat. SAHLSTEDT *Hoffart* Bih. 22 (1720). Mitt hjärtas röda låga / med allt sitt stick och gnag och bränn. FORSBERG *Sord.* 25 (1917). Hon *(hade)* gått som i en dvala, allt djupare in i en illusions dvala, där hon uppfattat nötningen och sticken från yttervärlden som något . ovidkommande. HEERBERGER *Dag* 43 (1939). Känna ett stick i hjärtat [av sorg, svartsjuka e. d.]. *SvHandordb.* (1966). — jfr SAMVETS-STICK. — särsk. motsv. STICKA, v.[1] I 21 *b*, om retsam(t) l. (lätt) sårande l. giftig(t) l. försmädlig(t) anmärkning l. uttalande, stickord (se d. o. 3) l. gliring l. pik o. d.; i sht förr äv. [jfr t. *sticke die nicht bluten*] i uttr. *stick som icke blöda.* TEGEL *GI* 2: 116 (1622). Kommo til honom *(dvs. en skenhelig man)* någre werldzlige Personer, vndfick han them antingen medh spotske Stick, eller them aff Öfwermodh förachtade. SCHRODERUS *Os.* 2: 641 (1635). Stikk som ikke blöda. SCHULTZE *Ordb.* 5018 (c. 1755). Han begagnade varje tillfälle, som erbjöd sig, att giva .. *(sina motståndare)* ett giftigt stick, antingen med ett ord eller bara med ett ögonkast. MALMBERG *Åke* 119 (1924); jfr huvudmom. EKMAN *Dödsklock.* 163 (1963). jfr SMÅ-STICK.

II. i konkret(are) anv.

A. om ngt som åstadkommits medelst ett stick (i bet. **I 1, 2**) l. stickande (se STICKA, v.[1] **I**, särsk. **I 1—4, 9**).

1) om märke l. hål åstadkommet medelst ett stick (i bet. **I 1, 2**) l., i utvidgad anv., utgörande en skåra l. ett pennstreck o. d.; äv. dels ss. längdmått, betecknande avståndet mellan två sådana märken, dels om den del (l. grupp) av ngt som befinner sig mellan två sådana (tänkta) märken. Kooträck sönderslagen uthi Ettikia och lagd warm uppå Sticket, uthdrager Wärken *(efter bistick)*. IERICI *Colerus* 2: 115 (c. 1645). Stikk .. *(dvs.)* Utskärning, grafning. SCHULTZE *Ordb.* 5018 (c. 1755). *(Vissa polynesier)* bruka .. låta picka sig i skinnet. Desza stick som .. äro af mörkblå färg, göra under armhålen fläckar, så breda som en hand. *Fréville Söderh.* 1: 307 (1776). Råen indelas från midten till nocken i 4 delar, hvilka benämnas 1:a, 2:a, 3:e sticken och nocken. PLATEN *Glascock* 1: 200 (1836). Valsen .. *(på hastighetsmätaren)* har upptill och nedtill på 6 mms afstånd, motsvarande 3 minuter, taggar, som lämna stick i *(diagram-)*remsans kanter. LUNDBERG *Lok.* 275 (1902). *(Lerkärl, ornerat)* med mer eller mindre kilformiga stick. *AntT* XV. 3: 138 (1906). — jfr KNAPPNÅLS-, NÅL-, RACKAR-, SÖM-STICK. — särsk. *a) skom.* om längdmått (eg. angivande avståndet mellan två intill varandra liggande punkter, där sylen sticks in) angivande skolästs längd l. vidd; numera bl. om sådant längdmått på 6,6 mm., stickmått (se STICK-MÅTT, sbst.[1] 2). JAFVERT *Skomod* 119 (*cit. fr.* 1636). En manssko på 13 stick motsvarade .. *(enl. en dansk skomakartaxa från 1605)* en läst på omkring 46 stickmått efter nuvarande mått. *Skoarb.* 1929, nr 4, s. 9. I vårt land äro de franska stickmåtten, 1 stick = 6,6 mm., de gängse för bestämmande av lästens och därmed skons längd. *Form* 1934, s. 158. JAFVERT *Skomod* 118 (1938). *b)* om det gm ett stick (i bet. **I 1**) bildade hålet. I stickkultur i gelatin karakteriseras växtsättet *(hos mjölksyrebakterier)* derigenom, att uti hela sticket bildas små kolonier, som ej smälta gelatinen och ej heller breda ut sig på ytan. *LAHT* 1900, s. 297. I stick i gelatin växer mjältbrandsbacillen både på ytan och efter sticket. PETTERSSON *Bakt.* 170 (1926). *c)* koll., om grupp av stift l. piggar; i ssgn PLATT-STICK.

2) (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om det stycke av en stucken gris (l. annat slaktat djur) där sticket (se **I 1** *a*) vid slakten gjorts. LEVANDER *DalBondek.* 1: 320 (1943). — särsk. i utvidgad anv., om riktpunkt l. mål vid skytte; i ssgn STICK-SKOTT.

3) motsv. **I 1** *c*, STICKA, v.[1] **I 2** *g*, om grävd väg l. fåra l. om hål i mila o. d.; i ssgrna GENOM-, KULL-, RÖK-STICK.

4) (†) om hela den beskickning av en ugn som vid silversmältning uttogs vid en utstickning (se STICKA, v.[1] **I 2** *h*, o. jfr **I 1** *d*). RINMAN 2: 623 (1789). *Därs.* 624.

5) (i fackspr.) motsv. STICKA, v.[1] **I 4**: gravyr (se d. o. 2); i sht dels ss. senare led i ssgr, dels elliptiskt för sådana; äv. abstraktare (jfr **I**), om den konstart som sysslar med framställning av gravyrer. De målningar, hvilka .. *(Holbein)* utförde i Hansans hus i London, och som vi känna blott genom några stick och en skiss i Louvren. UPMARK *Lübke* 716 (1872). TALLBERG *Etsn.* 28 (1912; *om trästick*). Gravering, gravyr, stick, är den svåraste och mödosammaste av de grafiska konsterna. EHRSTRÖM *Konsthantv.* 118 (1924). SCHÜCK *VittA* 4: 405 (1935; *om kopparstick*). HDANIELSON hos LIDÉN *FörtrBr.* 23 (1961). — jfr BLANK-, KARTONG-, KOPPAR-, KRIT-, METALL-, PORTRÄTT-, SAMMETS-, SKRAP-, STEN-, STÅL-, TRÄ-STICK m. fl.

6) motsv. STICKA, v.[1] **I 9**, om ngt som stickes in någonstädes; utom ss. senare led i ssgr särsk. (*mus.*) om ett i (till jazz- l. populärmusik hörande) musikstycke instucket avsnitt av avvikande karaktär. Första chorus *(i melodin "Du är den enda")* bör spelas lugnt legato med undantag av mellanspelet eller det s. k. "sticket", som skall utföras mera marcato (markerat). *Orkesterjourn.* 1935, nr 9, s. 2. Syms .. är en mollblues med "stick", en nuförtiden allt vanligare harmonisk uppläggning. *Estrad* 1962, nr 9, s. 11. Stick .. är en vanlig sv*(ensk)* benämning för B-delen i en komp*(osition)* med period-schemat A-A-B-A inom jazz-, pop- och populärmusik. *SohlmanMusiklex.* 5: 468 (1979). — jfr IN-, MELLAN-, PÅ-STICK.

7) [efter motsv. anv. av t. *stich*] motsv. STICKA, v.[1] **I (2 o.) 9**, om spricka l. rämna o. d.; utom i ssgr i sht (i fackspr.) om (ofta dold) fin spricka l. klyfta av begränsad utsträckning i berg l. sten. *TT* 1900, K. s. 24 *(i diabas)*. Sten har, om den är homogen och fri från stick och släppor, hög tryckhållfasthet. *Stenhandb.* 20 (1957). LUNDEGÅRDH *Nyttosten* 13 (1971). — jfr GENOM-STICK.

8) [eg.: plats där man sticker in saker] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) motsv. STICKA, v.[1] **I 9**, om skåp l. hylla o. d. för förvaring av ngt. Krydde stich — enn. *VinkallRSthm* 1566, s. 17 a. *(Vissa verktyg)* ha sin plats i det för hela värkstaden gemensamma sticket, vanligen ett öppet väggskåp med ett i värkstaden centralt läge. *Landsm.* XVIII. 1: 5 (1912). — jfr KRYDDE-STICK.

9) [jfr motsv. uttr. i t., eng. o. fr.] *brygg.* motsv. STICKA, v.[1] **I (2 o.) 9**, om skikt i våt mälta; särsk. i uttr. *på tre stick,* i uttr. betecknande att våt mälta i tre skikt kastas så att det översta o.

understa skiktet byter plats. *TNCPubl.* 47: 58 (1971).

10) *sjöt.* motsv. STICKA, v.[1] I 9 o, om knut l. knop bildad gm att en ända stickes runt egen part l. stickes genom en av denna bildad ögla; jfr STEK, sbst.[3] JUNGBERG (1873). Mikko tog tampen av en smäcker ända, han hadde i båten, å gav sej ner igen å slog ett stick om bakskrävlingarna på skalen å sen lyfte vi opp'en å bogsera'n te lands. SPARRE *SkeppLärk.* 51 (1918). *(Gubben)* skar ett hål i sälens underkäke och drog därigenom tampen av den lösgjorda manillalinan samt slog ett stick över nosen varefter *(osv.)*. DENS *MorElg* 85 (1918). Sjömän säga alltid stick ej stek. SVENSSON *HbSjömansarb.* 28 (1941). — jfr PAL-STICK. — särsk. i utvidgad anv., om guldsmedsarbete bestående av ringar instuckna i varandra; i ssgn PANSAR-STICK.

11) motsv. STICKA, v.[1] I 10 *i*, om avvikelse åt sidan o. d.; i ssgn AV-STICK.

12) motsv. STICKA, v.[1] I 18 *a*, om stickande hetta alstrad av solsken; i ssgn SOL-STICK.

13) om stickande (se STICKA, v.[1] I 18 *c*) känsla l. smärta i kroppen (jfr I 7), sting (se STING, sbst.[1] 4), styng; äv. om sjukdom(stillstånd) kännetecknad (kännetecknat) av sådan smärta. Och fölier ther på *(vid hypokondri)* itt stadigt Knipande i Magen, mycket Spottande och Upstijgande, Stick i båda Sijddorna, men mäst i wänstra. LINDH *Huuszapot.* 140 (1675). Ryggarna värka med stick mellan skuldrorna och hugg i veka livet. KOCH *Arb.* 8 (1912). — jfr HJÄRT-, SIDO-STICK. — särsk. (†) i uttr. *stick och bränna*, om lungsäcksinflammation (pleurit); jfr STICKA, v.[1] I 18. KALM *Resa* 2: 461 (1756).

14) (i fackspr.) om ett hos vin l. brännvin (gm bakterieangrepp) uppkommet fel som yttrar sig gm stickande (se STICKA, v.[1] I 19) lukt. ÅKERMAN *KemTechn.* 2: 493 (1832; *hos brännvin*). Mjölk med honung .. *(användes)* till rhenska viner, som hafva stick (kännas syrliga). LEUFVENMARK *Vin.* 1: 119 (1869). Bland sjukdomar, som göra vinet osäljbart, är det så kallade "sticket", då vinets alkoholhalt börjat öfvergå till ättiksyra, den svåraste. *UB* 5: 178 (1874).

15) *kortsp.* om den omgång kort som vinnaren efter varje utspel tar hem gm att sticka (se STICKA, v.[1] I 22) l. övertrumfa övriga kort i omgången. *Ta (hem)*, äv. *få (hem*, förr äv. *göra) ett stick.* SERENIUS Ll1 1 a (1734). Hade han .. spelt uth sina Kungar, så skulle han säkert hafva giordt et stick til. *BeskrLombreSp.* 14 (1745). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817; *äv.*: få hem). Han tog hem första sticket och mälde genast trumf. JANSON *On* 33 (1908). Jag har topp i denna färg, så att jag kan hjälpa i en sans med minst två stick i färgen. LUNDGREN *Koppel AuktBr.* 22 (1923). WERNER o. SANDGREN *Kortox.* 175 (1949). — jfr AV-, EFTER-, RUTER-, UNDER-, ÖVER-STICK. — särsk. *a)* i uttr. *sista stick* l. *(det) sista sticket*, om den sista spelomgång då spelarna spelar ut var sitt kort (innan nytt spel börjar); i uttr. *sista stick* äv. om ett slags kortspel varvid den vinner som tar hem det sista av sticken; femkort; jfr *b*. Få dät sista stikket. SCHULTZE *Ordb.* 5019 (c. 1755). Sista sticket gäller. WENSELL *Ordspr.* 67 (1863). Drängarne spelade tolfva och "sista stick". WRANÉR *HolgerSkrädd.* 99 (1885). Ulf hade sista stick och får alltihop. HEDBERG *DockDans.* 239 (1955). *b)* mer l. mindre bildl.; äv. motsv. *a*. *(Den rike mannen som kommit till helvetet hade)* en gång .. sin skantz genom dödhen illa wåghat oc tappat therföre moste han ther widh ewigt bliffua, oc hade intet mera stick. PERICI *Musæus* 2: 270 a (1582). Med en oblandad och aldrig couperad vördnad har jag å egna och samtliga härvarande spelares .. vägnar, äran framhärda igenom lifvet till dödens sista stick. ESCHRÖDERHEIM (1788) i *MoB* 6: 185. Kräftor till husbehov kunde vi ta gubben förutan. Han kände vår ljumhet och spelade ut ett kort som måste ta stick. NILSSON *HistFars* 97 (1940).

B. [med tanke på det momentana i ett stick (i bet. I 1, 2) l. det obetydliga såret efter stick med nål l. gadd l. ngt som utstickes ur en större kvantitet o. d.] om bestämd liten kvantitet l. om liten grad l. intensitet l. halt o. dyl. i ngt l. om del av ngt.

16) [efter motsv. anv. av t. *stich*] (om förh. i tysktalande länder) om med smörkniv avstucken liten, bestämd kvantitet smör (för en brödskiva l. en person o. d.). BECKMAN *Främl.* 49 (1885).

17) [jfr liknande uttr. i dan. o. t. dial.; jfr GHOLM (1959) hos HORN *Beskr.* 119] (†) i uttr. *stick i ngns öga* l. *stick på öga*, i jämförande uttr. betecknande en mycket liten mängd. Hon *(dvs. styvmodern)* har aldrig gefwit mig något så stort til linklär som stik i mit öga. HORN *Beskr.* 42 (c. 1657). G u n i l d. Har du någon svart sidenlapp? S u s a n n a. Nej inte så stor bit, som stick på öga. CHALLMAN 321 (1778).

18) (i sht i fackspr.) om den (ss. en minsta urskiljbara kvantitet tänkta) grad l. intensitet l. styrka varmed en färgnyans avviker från näraliggande nyanser av en färg, nyans l. anstrykning l. (färg)ton o. d.; i sht i uttr. *stick i* (förr äv. *av) gult* l. *rött* o. d., nyans l. anstrykning av gult osv. Koboltmalm .. är nästan af stålfärg med liten stick af rödt. *SPF* 1813, s. 19. För blåsrör blir det *(dvs. ett visst mineral)* perlgrått med ett stick i gult. BERZELIUS *Årsb-VetA* 1838, s. 224. Våra nu vanliga svarta illustrationsfärger .. ha ett stick i blått eller violett. *NordBoktrK* 1904, s. 387. ENGLUND *EngSvFotogrLex.* 22 (1955).

19) [jfr mlt. *stek(e)*, prov uttaget ur silversmälta för att utröna halt] (†) om halt (se HALT, sbst.[1] 1); äv. i uttr. *stick och korn* l. *stick och håll*, skrot och korn. STIERNHIELM *Fateb.* Föret. 4 a (1643: stick och korn). En Prober-Mästare skall kunna göra sijn giszning till Inskörd af Fijnsilfuer i Quarterings-prof, effter Stick och Håld i fijn. DENS. *Arch.* D 1 b (1644). SPEGEL 433 (1712).

20) (i sht förr) *byggn.* om valvform som utgör en del av en cirkelbåge, mindre än en halvcirkel (o. som liknar ett flackt tunnvalv); äv. dels i uttr. *slå valv på stick*, uppföra valv i form av en del av en cirkelbåge, dels i uttr. *mura med stick*, mura ett sådant valv. Stöder kupan sig upptill mot en murkrans, så muras kupan antingen med längs efter gående skikt .. eller ock öfver hörn med stick. ROTHSTEIN *Byggn.* 422 (1859). När valven *(till kyrkokoret)* slutligen slogos lät man sticket bli så brant att en av takstolens snedsträvor måste kapas, för att valvet skulle få rum. *Fornv.* 1934, s. 141. När valvet slås på stick kan det muras på fri hand utan valvstomme. *HantvB* I. 4: 180 (1936).

III. [urspr. med tanke på att hålla stånd l. lämna

ngn l. ngt åt sitt öde o. d. i strid med stickvapen] i vissa bildl. uttr. (jfr I 7) utgående från I 1 (jfr STICKA, v.[1] I 3).

1) [efter t. *stich halten*] *hålla stick* (förr äv. *sticket*), om person l. land o. d.: hålla stånd l. stå fast l. vara att lita på o. d.; äv. (o. numera bl.) om ngt sakligt, i sht om förutsägelse l. uträkning l. förväntning l. argument l. teori o. d.: visa sig uppfylla ställda krav l. förväntningar, bestå provet (se PROV 1 *f* γ) l. hålla måttet (se MÅTT, sbst.[4] 3 *a* β) l. visa sig riktig l. (visa sig) stämma o. d., hålla streck. *(G. II A. fruktade att polackerna)* inthet stick holla länger än dem lägligit faller. *RP* 1: 35 (1626). Jagh ville väl önske, dett Juten motte holla stick. *OxBr.* 3: 211 (1631). Ordspråket håller ej altid stick. *Posten* 1769, s. 624. Att börja smått och sedan varligt hasta, är kusk-filosofi, som håller stick. STURZEN-BECKER 6: 60 (1868). Hålla stick, *(dvs.)* bestå profvet, besannas, slå in. SUNDÉN (1891). Vid närmare granskning håller beräkningen inte stick. ÖSTERGREN (1946). *SvHandordb.* (1966).

2) [efter t. *einen* l. *etwas im stiche lassen*]

a) lämna (förr äv. *leva* l. *kvarlämna*) *ngn i sticket* (förr äv. *i stick*), (i krig l. strid) lämna l. överge ngn (i fara l. nöd l. svårigheter) l. lämna ngn åt sitt öde (utan försvar l. hjälp o. d.), blottställa ngn; äv. med avs. på krigsförband o. d.; i vitter stil äv. metaforiskt, särsk. om händer. *SUFinlH* 1: 363 (1602: lefue). Haver .. *(anfallet)* dem inted betre lykas, en att de till en trij elder fyra hundra man hava lemnad ij stiked. *OxBr.* 6: 13 (1627). *(Ett krigståg mot Nordafrika misslyckades)* så at Keysaren *(dvs. Karl V)* nästan halfwa armeén i sticket qwarlembnandes åth Spanien måste gifwa sigh tilbaka. BRASK *Pufendorf Hist.* 58 (1680). DAHNERT (1784: lämna i stick). Det är .. en skitkarl som kan lemna Dig i sticket när som helst. STRINDBERG *Brev* 1: 181 (1875). Här vilar våra döda. / .. Så många kära händer / har lämnat oss i sticket. LAGERCRANTZ *EndSomm.* 23 (1937). Jonas Frid är en av våra vänner, en mänska som tillhör vår krets, och vi får inte lämna honom i sticket. JOHNSON *GrKrilon* 258 (1941). — särsk. i utvidgad anv., om person l. (vanl.) om ngt sakligt, liktydigt med: inte vara till någon hjälp l. nytta för ngn; jfr *b* slutet. Det var .. *(i fråga om skillnaden mellan privata o. monumentala byggnader)* som den antika arkitekturen lemnade byggmästarne i sticket och öppet förklarade sin otillräcklighet för den kyrkliga byggnadskonsten. SYDOW *Lübke* 539 (1869). Hur mycket nöje vi än ha av Huxleys spirituella arabesker, i ett hänseende, och det väsentliga, lämnar han oss avgjort i sticket: han *(osv.)*. MALMBERG *Värd.* 253 (1937). Vi tycker det är väldigt konstigt att skolan lämnar oss så mycket i sticket när det gäller samlevnadsfrågor. *DN* 17/5 1970, s. 7.

b) lämna (förr äv. *leva* l. *släppa*) *ngt i sticket* (förr äv. *i stick*), (i krig l. strid) lämna ngt (i sht en ort) oförsvarat l. utan hjälp (i fara l. nöd), (fly l. bege sig bort o.) lämna ngt åt sitt öde l. efter sig (o. därigm gå miste om l. förlora det), överge l. ge upp ngt l. låta ngt gå förlorat o. d. *(Fartygen återvände till Sthm)* föregiffuandes sigh inthe haffue kunnet inkomme uthi Pillou .. för denn myckna is, som der varitt haffuer, effter som de och deres bästa ankartogh i sticket lefft haffue. *OxBr.* 3: 170 (1628). Sleppandes Swärige allena i sticket. *RARP* 8: 176 (1660). Den, som gaf mig denna blessuren, fick betalat dyrt nog, för han måste lämna lifwet i sticket igen. MODÉE *Dar.* 55 (1741). I skogen de *(dvs. fienderna)* .. efter mig lupo .. / Der lemnade kappan jag i stick. BÖRJESSON *E14* 128 (1846). Vetenskapen lämnades i sticket för politiken. SPANGBERG *StMän* 1: 12 (1917). *(President L. Johnson har sagt)* att USA ämnar stå vid sitt ord och inte har en tanke på att lämna Sydöstasien i sticket. *DN(A)* 27/6 1964, s. 2. — särsk. (numera mindre br.) med sakligt subj., betecknande att ngt inte är ngt till någon hjälp l. nytta; jfr *a* slutet. FAHLBECK *Ad.* 1: 7 (1898).

3) [jfr ä. t. *in (den) stich setzen*] *sätta ngn* l. *ngt i sticket* (äv. *stick*).

a) sätta ngn i sticket, lämna ngn i sticket (se 2 *a*); äv.: försätta ngn i en farlig l. brydsam situation, sätta ngn i klistret (se KLISTER, sbst.[1] *b* β). Jag sätter i sticket min kusin, som är oskyldig. GUSTAF III 3: 309 (1788). Vidgående mindre behagliga efterräkning har kommit *(efter arvskiftet)*; det lärer icke vara annat än betala den, ty vännen Ramstedt kann naturligtvis icke sättas i sticket. *HH* XXXVI. 3: 160 (1867). Han hade inte skämts att sätta henne i sticket för att själv kunna undkomma. JÖNSSON *Eko* 87 (1930). — särsk. α) (numera bl. tillf.) refl., i uttr. *sätta sig i sticket,* försätta sig i en brydsam l. farlig situation (för att rädda ngn l. ngt). Min Herre kallar honom trätgirig: det är sant at han talat på oordningar och ofta satt sig i sticket för Medborgare. *Posten* 1769, s. 842. ADELSKÖLD *Dagsv.* 3: 247 (1900). β) (†) i uttr. *sätta ngn i samma stick som* (förut), försätta ngn i samma situation som (förut). TÖRNEROS *Bref* 1: 72 (1825).

b) sätta ngt i sticket (äv. *i stick*), lämna ngt i sticket (se 2 *b*); äv.: sätta ngt på spel (se SPEL, sbst.[1] 7 *i* α), riskera ngt. Blood, wälfärd, egor, ja käreste Lifwet / Rinner, och går sin koosz, förfars och sättias i sticket. *2Saml.* 35: 215 (*i handl. fr.* 1662). Påskedagen vorde vij af fursten Witznoviskijs partie attacquerade middags tijden oförmodeligen, män som vij eij vore såvande, finge de fötter och måtte sätta 2:ne stycken i stickett och 2 par puqver, jemväll öfver 100 man döda. STENBOCK (o. OXENSTIERNA) *Brefv.* 1: 204 (1702). Jag ej krupit i skiul för skott, för pilar och eldar, / Men satt lifvet i stick och skydt ej döden i möte. NICANDER *VirgÆn.* 61 (1751). Han sätter sitt goda i sticket. IHRE (1769).

4) (†) *ställa sig i sticket,* utsätta sig för fara l. risk, ta risker, sätta sin egen säkerhet på spel (se SPEL, sbst.[1] 7 *i* α) o. d.; äv. i uttr. *ställa sitt liv i sticket,* riskera sitt eget liv, sätta livet på spel. *(Björn-)*Honan ställer sit lif i sticket för sina ungar. BROMAN *Glys.* 3: 238 (c. 1730). Brahe .. *(tvekade inte)* att ställa sig i sticket, för att tjena sin *(kunglige)* beskyddare. CRUSENSTOLPE *CJ* III. 2: 145 (1846).

5) [efter t. *einen* l. *etwas im stich lassen*] (†) *låta ngn* l. *ngt i sticket* l. *i stick,* lämna ngn l. ngt i sticket (se 2 *a*, *b*). *(Några kompanier under svenskt befäl)* höllo medh the Poler qwarter, och rymde til them, och läto sin Fäldtherre vthi stick. PETREIUS *Beskr.* 2: 259 (1614). *RP* 5: 88 (1635: låta honom i sticket). *(Ar kvinnan som övergivit sitt barn)* af Korpeart, at hon sitt egit kött och blod i sticket låter, så *(osv.)*. HUMBLA *Landcr.* 64 (1740).

6) [jfr t. *im stich bleiben*] (†) *bli (kvar)* l. *stanna i sticket*, om person l. ngt sakligt: gå förlorad l. mistas; om person äv. dels: förlora livet, dö, dels: råka i svårigheter l. i bryderi, råka illa ut, "råka i klistret". Ther .. *(i vissa fall purgering* o. *åderlåtning)* ey blifwa brukade, så moste Fostret, ja offta Modhren sielff och i sticket blifwa. PALMCHRON *SundhSp.* 355 (1642). *BrinkmArch.* 1: 129 (1656: quare). Det säijes .. Att hela *(det ryska)* artolleriet har blifvit i sticket *(vid Grodno)*. BARK *Bref* 2: 121 (1706). Man har allmänt *(i Amerika)* en så pass djup insikt i de flesta grenar af vetenskaperna, att man utan tvekan begagnar termerna och icke stannar i sticket, då en krångligare sådan möter. AHO *Soldan* 207 (*i handl. fr.* 1850). AUERBACH (1913: stanna).

7) [jfr ä. t. *im stich sein*] (†) *vara i sticket*, stå i skottgluggen, ta emot anfall(en); äv. *vara i sticket för ngt*, dels: stå i skottgluggen för ngt, dels: vara i knipa för ngt. När Flyglarna are i Sticket för Batterierna, emoot hwilka de intet kunna, så warda .. *(förut nämnda)* Bröstwärn snart kullkastade. RALAMB 8: 106 (1691). Efter .. *(staden Damietta)* låg så vid ändan af Ægypten, har han alltid måst vara först i sticket och taga emot fiendens anfall. ENEMAN *Resa* 2: 88 (1712). Mitt rum är uppsagdt se'n i går, | Jag är i sticket för dess hyra. SATHERBERG *Dikt.* 2: 161 (1846, 1863).

8) [jfr t. *einen im stich sitzen* l. *stehen lassen*, lämna ngn i sticket] (numera bl. i Finl.) *sitta* l. *stå i sticket* (förr äv. *stå i stick*), vara l. stå utan (vederbörligt) bistånd l. försvar, (ensam) få bära ansvaret l. stå till svars l. stå i skottgluggen l. betala fiolerna l. vara l. sitta i knipa(n) o. d. (för ngt); äv.: stå på spel, riskera att mistas; äv. i uttr. *låta ngn sitta i sticket*, lämna ngn i sticket (se **2** *a*). Effter vij befara, dett Frankerijke reda ståår uthi een tractat och låther oss sittia uthi stickett. *RP* 7: 555 (1639). *(Fienden kunde)* i Behmen inthet .. bestå; han behölt allena Praga besatt, och the andra orter stodo i sticket. *Dars.* 8: 434 (1641). *(Judarna)* stå i sticket för Turkarnes plågor och öfverwåld. ENEMAN *Resa* 2: 241 (1712). När dyra kongars lijf för folcket står i stick. RISELL *Vitt.* 451 (1720). *(Den förut relaterade)* Historien har .. lupit kring hela sta'n, hvarför jag efter vanligheten fått sitta i sticket. CFDAHLGREN (1824) hos THOMANDER *TankLöj.* 115. HIRVENSALO o. HEDLUND (1963: stå i sticket). — särsk. (†) *stå i sticket till ngt*, löpa risk att erhålla ngt. Ju längre tid .. *(hammarsmeden)* ligger och sofwer, eller är fåfäng, ju mera öfwerjärn får han och såleds större förtjänst, om han är lat än flitig; men järnet måste däremot stå i sticket til sämre godhet. POLHEM *Test.* 11 (c. 1745).

9) (†) *löpa i sticket*, gå förlorat, mistas. LOENBOM *Stenbock* 2: 276 (*i handl. fr.* 1710). *VDAkt.* 1722, nr 331.

10) (†) *komma i sticket*, råka illa ut, komma i knipa. *ConsAcAboP* 6: 182 (1687). *Verd.* 1892, s. 230.

11) (†) *ha ngn i sticket*, ha ngn fast, ha ngn i sitt våld. *VDAkt.* 1665, nr 423. HESSELIUS *Zatetta* 32 (1740).

12) (†) *våga ngt i sticket*, sätta ngt på spel (se SPEL, sbst.[1] **7** *i α*), vedervåga ngt. Vi slås om jord, den vi hafva nog af, men våga det i sticket som är oumbärligast *(nämt. inbyggare)*. CHYDENIUS 3 (1765).

Ssgr (i allm. till **I 1**. *Anm.* De flesta av de nedan anförda ssgrna kan äv. hänföras till **sticka**, v.[1]; jfr **sticka**, v.[1] *ssgr*): STICK-ABSCESS. (numera föga br.) abscess uppkommen gm ett stick. SUNDBERG *Mikroorg.* 363 (1897). — (**II 6**) -BIT. (i fackspr.) i tidning: textstycke utgörande l. ingående i liten, under en ledare (se d. o. **13**) placerad ledartitel (ledarstick). OLJELUND *GrRidd.* 64 (1926). — -BLAD, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11605). [efter t. *stichblatt*] **1)** (†) på värja o. d.: parerplåt, stickplåt. LIND 1: 285 (1738). AUERBACH (1913). **2)** (†) bildl.: skydd l. räddningsplanka l. förevändning l. svepskäl l. undanflykt o. d. AOXENSTIERNA 13: 310 (1635). Afwunds- Åregirughets- och Oenighets-Andan har .. et stickblad i näfwen, och hindrar sällskapet från nyttigare arbete. DALIN *Arg.* 2: 384 (1734, 1754). *(Sv.)* Jag måste alltid tjena er till stickblad. *(Fr.)* Il faut que je sois toujours votre plastron. NORDFORSS (1805); jfr **plastron 1, 2**. Hafva ngt till stickblad MEURMAN (1847). — (**II 13**) -BLOMMA. (†) växten Gentianella campestris (Lin.) Börner, som förr användes ss. medel mot stick i sidan, fältgentiana; jfr **-gräs** o. **stickel-, sting-, styng-blomma.** *Liljeblad Fl.* 146 (1816; *från Bohusl.*). AHLMAN (1872). — (**II 20**) -BAGE, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11623). [jfr t. *stichbogen*] (i sht förr) *byggn.* valvbåge vars tvärsnitt bildar ett cirkelsegment (mindre än en halvcirkel), segmentbåge; jfr **-valv**. Ehuru .. *(baroc-kens)* byggnadsart använder både rund-, spets- och stickbågar .. så uppenharar sig likväl deri en karakteriserande hållning. *2VittAH* 21: 219 (1853, 1857). Ssgr (i sht om ä. förh.; *byggn.*): **stickbågs-**, äv. **stickbåg-form.** jfr **form I 1.** Dörrens övre del har stickbågsform. ÖSTERGREN (1946). **-formad,** p. adj. som har (överdel av) stickbågsform. ÖSTERGREN (1946). **-formig.** (-båg- 1920) stickbågsformad. *2NF* 30: 857 (1920; *om genomskärning hos valv*). **-fönster.** fönster med stickbåge. *Fornv.* 1946, s. 328. — (**II 20**) -BÅGIG. [till **-båge**] (i sht om ä. förh.) *byggn.* stickbågsformad. BRUNIUS *SkK* 243 (1850). — (**I 2**) -FAST. *biodl.* motståndskraftig mot l. okänslig för (bi)stick; jfr **fast**, adj.[1] **2** *a*. DAHM *Biet* 91 (1878; *om person*). — -FRI, adj.[1] (adj.[2] se sp. 11607). **1)** [jfr t. *stichfrei*] (†) till **I 1**, om skyddsvapen: sticksäker (se d. o. **1**); äv. om person: skyddad l. i säkerhet för stick. Elgzhuden är hug- och stickfrij. SCHRODERUS *Comenius* 193 (1639). Stickfri .. *(dvs.)* I säkerhet för stickvapen. DALIN (1854). särsk. bildl. (jfr **stick**, sbst.[1] **I 7**): som icke lider l. lidit förlust, skyddad l. i säkerhet o. d. Alla andra förlorade, men jag blef den gången stickfri. WESTE *FörstSAOB* (c. 1817). DALIN (1854). **2)** (i fackspr.) till **II 7**: fri från stick. *2UB* 7: 23 (1903). — (**II 5**) -FÖRLAGA[-020]. (i fackspr.) förlaga (se d. o. **1** *b*) för stick l. bestående av stick. *Rig* 1943, s. 56. *Kulturen* 1967, s. 103. — (**II 13**) -FÖRNIMMELSE. *2NF* 26: 75 (1917). — (**II 13**) -GRÄS, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11607). [växterna har använts mot värk] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om var o. en av växterna Gentianella amarella (Lin.) Börner, ängsgentiana, o. G. campestris (Lin.) Börner, fältgentiana (jfr **-blomma**); äv. om halvgräset Carex chodorrhiza Ehrh., strängstarr. *(Sv.)* Steckgräs *(lat.)* Gentianella. LINNÉ *Vg.* 234 (1747). RETZIUS *FlOec.* 283 (1806; *om fältgentiana*). Växter, vilka användas mot styvhet och värk, såsom

stekgräset, (giktgräset), Carex chodorrhiza Ehrh. GENTZ *Lindgren* 267 (1937). — (III 1) -HALTIG. [efter t. *stichhaltig*] (numera föga br.) som håller stick; jfr -hallig. Intet enda af .. *(bevisen för en av C. Wolff framlagd filosofisk grundlag)* var tvingande eller stickhaltigt. LEVERTIN *Wellander* 42 (1896). *(Peterson-Berger ss. poet)* omskrifver hvarje tanke, hvarje vändning i en bildrik perifras med många alliterationer och tror sig så gifva stickhaltig poesi. DENS. 24: 78 (1898). — -HJÄLM. [jfr t. *stechhelm*] hjälm (i sht för tornering) som endast hade hål för ögon (o. mun) samt framtill slutade i en kam (för att stick med lans o. d. skulle slinta av), sluten (torner)hjälm; i skildring av nutida förh. bl. (*herald.*) om (stiliserat) heraldiskt tecken föreställande sådan hjälm. UGGLA *Herald.* 113 (1746). *1VittAH* 1: 150 (1755; *om hjälm*). HELLSTRÖM *Herald.* 93 (1941). — (III 1) -HÄLLIG. [efter t. *stichhaltig*] (föga br.) som håller stick; jfr -haltig. ANDRÆ *Söderblom* 220 (1931; *om bevis*). — (II 15) -HÖG. *kortsp.* hög av stick. LINDSKOG *Spelb.* 239 (1847). — (II 20) -KAPPA. [jfr t. *stichkappe*] *byggn.* stickkupa. Det inre *(av Nicolaikyrkan i Moskva)* har ett lågt tunnhvalf med stick-kappor. SYDOW *Lübke* 244 (1868). — (II 20) -KUPA. *byggn.* från (valvformat) tak utgående kupa (se kupa, sbst. 10 *b*), stickkappa. UPMARK *Lübke* 564 (1872). Taket är hvälfdt med stick-kupor på sidorna. *TT* 1894, Byggn. s. 101. Stickvalvet förekommer ofta i samband med andra valvformer, exempelvis vid upptagning av fönster, då det brukar kallas stickkupa. *HantvB* I. 4: 180 (1936). — -MÅTT, sbst.¹ (sbst.² se sp. 11610). [jfr t. *stichmass*] 1) (i fackspr.) till II 1: stavformigt, (fast l.) justerbart måttverktyg varmed man tar (grövre,) invändiga mått o. som ger det sökta måttet mellan måttverktygets ändytor; äv. om det medelst sådant verktyg erhållna måttet (se mått, sbst.⁴ 1 *a*). *Sappörregl.* 1880, s. 11. Vid mätningar har man att skilja på stickmått, hvarvid måttet jämt innehålles emellan måttstockens ändytor, och sträckmått, hvarvid det afläses emellan delstreck å graderingen. *2NF* 19: 227 (1913). Stickmåttet består av två mätkolvar, den ena inskjuten i den andra samt ett skaft, i vilket sitter en låsskruv, med vars hjälp den ställbara mätkolven kan fastlåsas. *SvTeknUppslB* 1: 623 (1937). FORSBERG o. GUSTAFSSON *VerktMek.* 110 (1953). 2) *skom.* till II 1 *a*: längdmått med en längd av 6,6 mm (äv. i uttr. *franskt stickmått*) använt för mätning av lästens längd l. vidd, stick. *SvSkoT* 1927, s. 108. En mansskο på 13 stick motsvarade .. *(enl. en dansk skomakartaxa från 1605)* en läst på omkring 46 stickmått efter nuvarande mått. *Skoarb.* 1929, nr 4, s. 9. *(Storlekarna på ytterskor av gummi)* anges vanligen i franska stickmått. *Varulex.* Beklädn. 417 (1945). — (I 1) -MÄRKE. jfr märke, sbst.¹ 7. STENBERG *Rapport* 15 (1969). — (II 1) -MÖNSTER, sbst.¹ (sbst.² se sp. 11625). (numera bl. tillf.) mönster (se mönster, sbst.³ 5) bildat av små stick l. punkter l. hål. *LärovKomBet.* 1884—85, III. 1: 274. — (I 1, II 13) -PLÅSTER. [jfr t. *stichpflaster*] (i sht förr) plåster mot sticksår l. mot "stick". BOLAVI 189 a (1578). DENS. 191 a. — -PLÅT. (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) parerplåt; jfr -blad 1. SEITZ *SvärdVarj.* 131 (*i handl. fr.* 1639; *på svärd*). MEYERSON *VapArboga* 93 (1939; *till tornerlans*). — -REAKTION. *med.* reaktion (se d. o. 5 *a*) på stick. *LbInternMed.* 1: 866 (1917). *SvLäkT* 1935, s. 166. — (II 2 slutet) -SKOTT. [efter t. *stichschuss*, skott riktat mot djurs stick, nådaskott; sista *o.* avgörande skott i tävlingsskytte med båge l. armborst] (†) sista o. avgörande skott i tävlingsskytte med båge l. armborst. *Fatab.* 1939, s. 148 (c. 1594). — -SNÅL. (mera tillf.) 1) till I 7 slutet: snål på stickord. SCHÖNBECK *Prelat.* 154 (c. 1890). 2) (numera föga br.) till II 15: ivrig att ta hem stick. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). — -SÄKER. 1) (numera föga br.) till I 1, om skydd: som motstår stick med stickvapen; jfr -fri 1. *KrigVAT* 1839, s. 101 (*om harnesk*). 2) (numera föga br.) till II 15, om spelkort: som säkert kan ta hem ett stick. WILSON *Spelb.* 366 (1888; *i fråga om vist*). — (II 20) -VALV. (i sht förr) *byggn.* valv vars tvärsnitt bildar ett cirkelsegment (mindre än en halvcirkel); jfr -båge. STÅL *Byggn.* 1: 267 (1834). — -VIS. [jfr t. *stichweise*] (numera bl. mera tillf.) stick för stick, med ett stick i taget; äv. bildl.: punktvis (se d. o. I 4) l. stickprovsvis. SCHULTZE *Ordb.* 5024 (c. 1755). Stickvis insatt kontroll. *KyrkohÅ* 1959, s. 161. — (II 13) -VURTS. [av t. *stichwurz* l. *stickwurz*] (†) = -ört. IERICI *Colerus* 2: 39 (c. 1645: Slickwurtz, *felaktigt för* Stickwurtz). — (II 13) -ÖRT. [jfr ä. t. *stichwurz, stickwurz;* örten har ansetts kunna användas ss. medel mot stick] (†) ss. drog använd ört tillhörande släktet Bryonia Lin., sannol. om arten Bryonia alba Lin., hundrova; äv. [jfr ä. t. *schwarze stichwurz;* hundrovan har svarta bär] i uttr. *svart stickört*. BERCHELT *PestOrs.* F 5 a (1589). *Linc.* F 3 b (1640: Swart). Ssg (†): stickört-rot. ss. drog använd rot av hundrova. BERCHELT *PestOrs.* D 2 b (1589).

Avledn.: STICKIG, adj.¹ till II 1: försedd med stick, full av stick, stungen; särsk. i ssgn MASKSTICKIG.

STICK *stick*⁴, sbst.², n.; best. -et; pl. =. [jfr d. *stik*, nor. *stikk*, t. *stich*, eng. *stitch*; sannol. (väsentligen) vbalsbst. till STICKA, v.², delvis möjl. dock efter motsv. anv. av t. *stich* (se ovan) o. i så fall delvis etymologiskt identiskt med STICK, sbst.¹] (i sht i fackspr.) motsv. STICKA, v.² 1, om varje enskild gång synål med tråd vid sömnad o. d. drages genom tyg o. d., styng; äv. konkretare, om det åstadkomna hålet (med däri fäst tråd) l. om den åstadkomna sömmen; jfr STING, sbst.¹ 7. *SvForns.* 1: 129 (*i fråga om sömnad*). Mången lop häller igenom elden, än at han skulle låta sy sig et stick vppå Kroppen. *Weise* 230 (1697; *uppl. 1769:* sting; *t. orig.:* Stich). Sy ett stick. Styng är i denna bemärkelse brukligare. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). *HantvB* I. 2: 317 (1934; *i fråga om tapetserararbete*). Sömnad sker på det sättet, att man med vänster hand håller arbetet och med den högra gör stick i tyget med den trådförsedda nålen. Darigenom uppstå styng. FRÖBERG *Skrädd.* 65 (1941). — särsk. *a) skom.* i fråga om skomakeriarbete. Skor, (för Skeppsgoszar) .. sydde på dubbel pump, med spannremmar i sticket. *SFS* 1847, nr 32, s. 32. Sticka upp .. l. sätta upp .. sticken. *SvSkoT* 1927, s. 107. Avdela, forma avlappssticken i randen med uppstickare l. sticktrilla, motsvarande arbete i skofabrikerna kallas forma och polera sticken. *Därs.* Sandalsydda och med vita stick. *KatalÅhlénHolm* 97: 249 (1929). *b) bokb.* i fråga om sammansyning av ark l. blad vid häftning l. inbindning av böcker. *UB* 6: 515

(1875; *konkret*). Vid häftning få arken så och så många stick. *BokbOrdl.* (1899).

Ssgr (till *a*; *skom.*): STICK-AVSKÄRARE[-0200]. (i sht förr) jfr -hyvel. *SvSkoT* 1931, s. 351. *PrislCF-NordströmSthm* 1939, s. 58. — -FORMARE. 1) i skofabrik: arbetare med uppgift att med stickformare (i bet. 2) forma (markera) de synliga sticken. *YrkesförtArbFormedl.* 54 (1952). 2) redskap varmed sticken i syningen på sulrand på sko markeras medelst skårformiga fördjupningar; jfr -trilla. *SAOBArk-SakkSvar* (1984). — -FORMNINGSMASKIN[-0002]. i skofabrik: maskin för formning (markering) av stick. *SvSkoT* 1927, s. 108. — -HOLT, sbst.[1] (sbst.[2-3] se sp. 11607, 11624). (förr) liten kloss använd för att med hammare inböja sulan vid kanten för att dölja sticken. REGNÉR *FrSvOrdb.* 2: 255 (1780). — -HYVEL, sbst.[1] (sbst.[2-3] se sp. 11554, 11607). (i sht förr) hyvel använd att skära bort sticken med vid borttagande av gammal sula; jfr -avskärare. *SvSkoT* 1931, s. 351. — -POLERINGSMASKIN[-01002]. *SvSkoT* 1927, s. 108. — -TRILLA. skaftförsedd tandad trissa använd för att uppdela o. polera sticken på skos rand, sticktrissa; jfr -formare 2. *SvSkoT* 1927, s. 108. — -TRISSA. sticktrilla. *TLev.* 1909, nr 50, s. 2. — -TRÅD. (numera föga br.) tråd (becktråd o. d.) använd till stick. *TLev.* 1909, nr 6, s. 2. *PrislCFNordströmSthm* 1939, s. 20. — -URPLOCKARE[-0200]. (i sht förr) verktyg använt att ta bort gamla stick med. *SvSkoT* 1931, s. 351. Ssg: stickurplockar-tång. (i sht förr) tång använd ss. stickurplockare. *SvSkoT* 1931, s. 352. *PrislCFNordströmSthm* 1939, s. 50.

STICK, sbst.[3], se stycke.

STICK *stick*[4], adv.[1] [liksom d. *stik* (i sht i uttr. *stik i stævn*, stick i stäv), nor. *stikk* av lt. *stik* i sådana uttr. som *stik öst*, (vinden kommer o. d.) rakt österifrån, *stik up*, rakt upp (ss. en stake), av det sbst. som föreligger i mlt. *stikke*, spetsig käpp, påle (se STICKA, sbst.[1])]

1) *sjöt.* i uttr. *stick i stäv* (äv. skrivet stick-i-stäv), ngn gg äv. *stick och stäv*, förr äv. *stick i näsan*, betecknande att vinden (l. ett mötande fartyg o. d.) kommer rakt mot stäven l. rakt emot färdriktningen l. rakt förifrån; ngn gg äv. i uttr. *stick emot*, i fråga om vind l. ström i vatten, betecknande att den kommer rakt emot en. En stick i stäf varande motvind. ROSWALL *Skeppsm.* 2: 188 (1804). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817: stick i näsan). Wädret låg stick i stäf, och brottades med fartygets arbetande skoflar. TÖRNEROS *(SVS)* 2: 38 (1826). Vinden blåste både stick och stäf och eländigt lamt. NORLIN *JagtmÅfv.* 144 (1888). Hastigt omskifte, liksom .. då en stormby kommer stick-i-stäf mot ett fartyg, som seglar med förlig bris. *Landsm.* V. 6: 107 (1891). Vi hade vind och ström stick emot. HALLSTRÖM *Bruun VanZant.* 236 (1921). Vinden, som varit gynnsam hela dagen, skrotade motsols och kom nu nästan stick i stäv. JÄGERSKIÖLD *Upplevt* 497 (1943). RYDHOLM (1967).

2) i allmännare l. bildl. anv. av 1, i fråga om ngns handlande l. åsikter o. d., i uttr. betecknande att ngt är l. går o. d. rakt motsatt mot ngt l. är l. går rakt emot ngt; företrädesvis i uttr. *(gå* l. *vara* l. *handla* o. d.*) stick i stäv mot* (stundom *med*) *ngt;* stundom i uttr. *vara i stick* och *stäv mot ngt* l. *ske stick* och *stäv mot ngt.* För mig vill det synas som .. *(K. F. Gärtners m. fl. forskares)* åsigter .. *(om hybridiseringen hos växterna)* ginge stick i stäf mot den Darwinska uppgiften AGARDH *LinnéArt.* 85 (1885). FRÖDING *Eftersk.* 2: 47 (1890, 1910: vara i stick och stäf mot). SCHÜCK *VLittH* 1: 370 (1899: voro .. stick i stäf med). Stå nu .. dessa båda parters uppgifter stick i stäf mot hvarandra, så är det godt att *(osv.)*. *EkonS* 2: 539 (1901). SIWERTZ *Sel.* 2: 42 (1920: handlade). BERGMAN *LBrenn.* 186 (1928: sker). *(Ett skådespel)* där skådespelarna uttalade icke blott sina repliker utan även sina tankar, som ofta gick stick i stäv med de förra. HENNING *HbgMinn.* 1: 363 (1950). LUNDKVIST i *3SAH* LXXIX. 1: 12 (1971: går stick i stäv mot). — särsk. *a)* (numera föga br.) *ngt är stick i stäv för ngn*, ngt hos ngn talar bestämt emot l. är bestämt negativt. Enobarbus. Jag vill följa ännu / Antonii sjuka lycka, fast förståndet / Är stick i stäf för mig. THOMANDER *Shakespeare AntCleop.* 141 (1825). HAGBERG *Shaksp.* 12: 211 (1851). *b)* i uttr. (vara l. segla o. d.) *stick emot* l. *motsatt* ngt, (vara osv.) rakt emot l. rakt motsatt ngt. *(B. v. Beskow kunde)* med kärlek .. omfatta och uppmuntra äfven sådant, som tycktes segla stick emot hans egen kosa. *SvLitTidskr.* 1868, s. 504. Som Ni sett af mina i Politiken tryckta manuskript äro de idéer jag drifver .. stick motsatta Morgenbladets. STRINDBERG *Brev* 5: 217 (1885). Förhållandet är .. stick motsatt. LINDSTRÖM *Landk.* 72 (1941). *c)* (mera tillf.) *meningarna går stick i stäv om ngt*, meningarna är rakt motsatta om ngt. *SvD(A)* 1932, nr 187, s. 6.

Ssg (till 2): STICK-VÄGS, adv. (tillf.) (gående) rakt emot (ngt). *OgCorr.* 28/12 1965, s. 6.

STICK *stik*[4], adv.[2] [sv. dial. *stick;* utbrutet ur ssgr med STICK- l. (möjl.) utvecklat ur STICK, adv.[1] 2; jfr med avs. på bildning SPILLER, adv., SPLITTER, adv., m. fl.] (i sht i vissa trakter, ngt vard.) ss. förstärkningsord till adj.: fullständigt l. totalt l. alldeles. BERGMAN *Exper.* 137 (1918: stick ensam). Inte har det väl varit särskilt roligt för henne att sitta stick solo framför en TV medan han har varit borta halva nätterna. LANGE *StadSov.* 129 (1970).

STICK- *stik*[3]~, ssgsled[1]. [sv. dial. *stick-* (Finl.); (väsentligen) analogiskt bildat till STICKANDE (se STICKANDE III) efter mönster av sådana par av ord o. uttr. som BECKANDE MÖRK: BECKMÖRK, SPRITTANDE NY: SPRITTNY, möjl. äv. delvis utbrutet ur ssgr som STICKMAGER, -TORR (se STICKA, sbst.[1] *ssgr* o. jfr SHAST i *MeijerbArk.* 16: 60 ff. (1980)); i ssgrna -MÖRK, -MÖRKER delvis möjl. efter t. *steckfinster* (äv. *stick-*), *steckfinsternis* (äv. *stick-*), beckmörk resp. beckmörker, sannol. ombildning av *stockfinster* (eg.: mörk som ett fängelse), beckmörk, med anslutning till *stecken*, sticka (se STICKA, sbst.[1]). — Jfr STICK, adv.[2]]

Ssgr: STICK-GRÖN. (mera tillf.) stickande (se stickande III) grön. På stickgröna fjärden. SAMZELIUS *Björnsk.* 104 (1921). — -GUL. (mera tillf.) stickande (se stickande III) gul. En krans stickgula eterneller. SAMZELIUS *SkogFjäll.* 33 (1905). — -MÖRK. [sv. dial. (Finl.) *stickmörk*] (i Finl.) beckmörk, kolmörk; i sht predikativt (i sht i n. sg.); äv. bildl. Stickmörkt omkring mig. AFSOLDAN (1840) hos AHO *Soldan* 36. Efter träsket kom det en äng, och deröfver smög sig vägen in i stickmörka granskogen. TAVASTSTJERNA *Aho Folkl.* 45 (1886). Lifvet är tungt, pinsamt, stickmörkt. *Pakkala Elsa*

116 (1895). (BERGROTH o.) PETTERSSON *Högsv.* 95 (1958). — -MÖRKER. [sv. dial. (Finl.) *stickmörker*] (i Finl.) beckmörker, kolmörker; äv. särskrivet. TOPELIUS *Vint.* II. 2: 219 (1882). HULDÉN *Hus* 5 (1979). — -ROD. (mera tillf.) stickande (se **stickande III**) röd. Stickröd i ansiktet. DAHLGREN *SmStug.* 107 (1894). — -SALT. [sv. dial. *sticksalt;* sannol. delvis analogiskt efter **-gul, -mörk** m. fl., delvis till **sticka**, v.[1] **I 19**] (i vissa trakter, ngt vard.) mycket l. väldigt salt, hårdsaltad. Sticksalt, torrt kött. AHRENBERG *Infall* 80 (1908). — -SUR. (numera bl. i vissa trakter) om mjölk o. d.: mycket sur. THOLANDER *Ordl.* (1872). *TurÅ* 1904, s. 153.

STICK- *stik*[3]~, ssgsled[2]. [av t. *stick-*, ssgsform till *sticken*, kväva (se STICKFLUSS)] ss. förled i ssgr betecknande ngt som kväver l. förorsakar andnöd o. d.

Ssgr: STICK-GAS. [av t. *stickgas*] (†) kväve; anträffat bl. i uttr. *oxiderad stickgas*, kväveoxid. *VetHLAk.* V. 3: 13 (1798). *Därs.* 28. — -HOSTA, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11607). [efter t. *stickhusten*] (numera knappast br.) med andnöd förenad hosta l. hosta som förorsakar kvävningsanfall. MÖLLER (1790). Mannen hade midt i natten genom sin stickhosta häftigt förskräckt mig. ATTERBOM *Minn.* 579 (1819). Stickhosta .. *(dvs.)* Qväfvande hosta. DALIN (1854). *Cannelin* (1939). — -LUFT, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11609). [av ä. t. *stickluft*] (†) kväve. SÖNNERBERG *Loder* 282 (1799).

STICKA *stik*[3]*a*[2], sbst.[1], r. l. f., om person (se 4) äv. f.//ig.; best. **-an**; pl. **-or** (OPETRI 1: 12 (1526: penninga stikkor) osv.) ((†) **-ar** *BoupptSthm* 1675, s. 787 b (: blyertz stickar), MÖLLER 1: 470 (1755: trädstickar); **-er** *ArkliR* 1549, avd. 2 (: Trumme stijcker), *Landsm.* VIII. 3: 319 (c. 1900; *från Uppl.*)). (**steck-** 1745 (: strumpe-stecka)—c. 1900 (*från Uppl.*). **stecke-** i ssg 1676 (: steckebloss). **stick-** (**-kk-**) 1526 osv. **stijcker**, pl. 1549 (: Trumme stijcker). **stik-** 1610 (: Selastikor)—1889. **styck-** 1582 (: på een stycko)—1756 (: stycketapeter, *pl.*). **-a** (**-e**) 1526 (: stickona, *sg. best., ss. obj.*), 1550 (: stickenn, *sg. best.*) osv. **-ia** 1659) [fsv. *stikka;* jfr fd. *stikkæ* (d. *stikke*), nor. *stikke*, fvn. *stikka* (nor. dial. *stikka*); jfr mlt. *sticke*, m., spetsig käpp, påle o. d. (lt. *sticken*), fht. *stecko* (mht. *stecke*, t. *stecken*), feng. *sticca*, m. (eng. *stick*), alla med bet.: käpp, pinne o. d.; jfr äv. (kortstavigt) östsv. dial. *stika, stiku*, stolpe, stör, fvn. *stika* (nor. dial. *stika*), käpp, stake, stör; liksom fsax. *stiki, stick* (se STICK, sbst.[1]), mlt. *stikken*, sticka, fästa, brodera (se STICKA, v.[2]), o. eng. *stick*, sticka, vara instucken o. d. (se STICKA, v.[5]), i avljudsförh. till STEKA, v.[1]; till den rot som bl. a. föreligger i gr. *στίγμα* (se STIGMA), lat. *instigare*, egga, sporra, sanskr. *téjali*, är skarp. — Jfr HOMMESTEK, INSTINKT, SKRUV-STYCKE, SLAPSTICK, STICK, adv.[1], STICK-, ssgsled[1], STICKA, sbst.[2–4], -STICKA, STICKA, v.[6], STICKEL, STICKS, sbst.[2]]

1) (naturligt l. förfärdigat,) litet, långsmalt trästycke (ofta spetsigt i ena l. båda ändarna), pinne l. speta l. flisa o. d.; äv. om (oregelbundet) sådant trästycke uppkommet gm splittring, splitter l. splittra l. spillra; äv. dels om större, långsmalt sådant trästycke, käpp l. stav l. stake l. stör l. stång o. d., dels om tunt, förhållandevis brett trästycke (i sht uppkommet gm hyvling l. täljning), spån (se särsk. *a η*); förr äv. om grövre (o. längre) långsmalt trä, stång o. d. (se särsk. *a ι*). Tagh .. en käpp eller sticko, och merk ther medh huru högt watnet är vthi krukon. BOLAVI 137 b (1578). Tå Konung Oluff i Swerige råkade vthi Tankarna at tälja en Kåpp vppå en Söndagh, och man honom ther om päminte, låt han sammanhämta .. the små Stickerna .. och befalte them vpbrännas. SCHRODERUS *Os.* 2: 619 (1635). Wid alla tråtsningar, bör man akta sig at intet stickor lemnas ibland fylningen. KÖNIG *Mec.* 95 (1752). Lägga en liten sticka under bordsfoten, så att bordet står jemt. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Rishögar, spån, stickor o. dyl. böra ovilkorligen undanrödjas från gårdarna *(med tanke på eldfaran).* AHLSTRÖM *Eldsl.* 89 (1879). Man kan även pröva brödet med en sticka. *StKokb.* 13 (1940). Minuterna kröp som löss på en tjärad sticka. HEDBERG *VKind.* 343 (1954). — jfr ASK-, ELD-, PEK-, POLER-, RET-, TRA-STICKA m. fl. — särsk.

a) om (vanl. tillformat,) långsmalt trästycke avsett l. använt för visst, mera speciellt ändamål; utom i *α—ι* särsk. om graderad l. ss. måttstock använd sticka. *TSkogshush.* 1881, s. 157 *(använd ss. måttstock).* Sticka, graderad. Denna användes av limmaren för att bestämma den mängd av olika ämnen, som skulle tillsättas limmet, "han tar vissa tum lim och vissa tum vatten". AMBROSIANI *DokumPprsbr.* 383 (1923). *StSyHandarbB* 241 (1972; *hörande till vävstol*). — jfr ALN-, BAK-, DREJ-, GILLER-, KNAPP-, KRUT-, LIM-, LJUS-, LÅNG-, METER-, MÅTT-, MÄT-, NÄT-, OK-, PUTS-, PÅVE-, PÄRT-, RAKET-, REM-, REVETERINGS-, RIKT-, ROCK-, RULL-, RÄKNE-, RÖR-, SEL-, SKUR-, SKÅL-, SLIP-, STEK-, TAND-, TRUM-STICKA m. fl. — särsk.

α) i uttr. *dra sticka*, betecknande en lek, varvid de två deltagarna drar i var sin ände av en sticka som hålles blott mellan ena handens lång- o. pekfingrar. TILLHAGEN (o. DENCKER) *SvFolklek.* 1: 124 (1949). jfr *LandsmArkFrågel.* 28: 10 (1930).

β) (i sht förr) om litet trästycke använt att sätta i änden på stoppad korv. *Mont-Louis FrSpr.* 287 (1739). — jfr KORV-STICKA.

γ) (i sht förr) långsmalt trästycke, bestruket med lim l. dyl. vari inströtts sand l. dyl. o. använt ss. bryne, brynsticka, stryksticka. Pekefingret .. *(bär)* merke efter, huru illa jag med stickan kunde stryka min lia, när jag skar hela nagelen twärigenom. RHYZELIUS *Ant.* 11 (c. 1750). *JernkA* 1848, s. 270. — jfr BRYN-, LIE-, SLIP-, SMÄRGEL-, STRYK-STICKA.

δ) om trästycke använt för antändning, eldning l. belysningsändamål. — jfr RÖKELSE-, TÖRE-STICKA. — särsk.

α') om (naturligt l. framställt, i sht späntat) litet trästycke använt att tända upp eld i l. ss. bränsle; i sht i pl.; äv. bildl. *Spänta (spinga, klyva) stickor att tända upp med.* OMARTINI *Lak.* 48 (c. 1600). Stickor äro och weed. CELSIUS *Ordspr.* 11: 739 (c. 1710). Som den första elden *(under kitteln)* vanligen bestått blott af några torra stickor, som hastigt nedbrunnit, så *(osv.).* *QLm* 3: 34 (1833). ALLARDT *Byber.* 4: 154 (1908; *bildl.*). Hur blåste ej .. Henrietta Anna på stickorna i den stora spiseln, där de förlorade sig i härdens svarta svalg. LAGERGREN *Minn.* 7: 64 (1928). *SvHandordb.* (1966). — jfr BRAND-, VED-STICKA.

β') om ett i ena änden med tändsats försett, fabriksmässigt framställt, litet, långsmalt trästycke, använt för antändning, stryksticka l. (o. i fråga om förh. fr. o. m. slutet av 1800-talet bl.)

om tändsticka; numera nästan bl. elliptiskt för: tändsticka; äv. om träämne för tändsticka. *(Flickan var)* sysselsatt med tändningen af en vaxstapel .. Just när Amanda steg in .. sprakade svaflet på stickan. ALMQVIST *DrJ* 52 (1834). *(Munken)* min cigarrett med egna stickor tände, / Ifrigt strukna mot en skalle *(dvs. dödskalle)*. WENNERBERG 1: 189 (1881). *2SvUppslB* 30: 275 (1954; *om träämne*). FOGELSTRÖM *BorgTr.* 230 (1957). — jfr DOPP-, FOSFOR-, PARAFFIN-, REP-, SOL-, STORM-, STRYK-, SVAVEL-, TAND-STICKA m. fl.

γ') (förr) ss. ljuskälla avsett l. använt, långsmalt, vanl. späntat, trästycke (oftast av kådrik furu), som antändes i ena änden (o. hölls i l. instacks i ngt med den andra änden), torrvedssticka l. lyssticka l. stickbloss l. pärta (se d. o. 2) o. d. Caroljnen föll neder på golfwet .. tå tände orgenistens son up En sticka och lete up dheras Carolijn. *VDAkt.* 1702, nr 80. Stickor eller pärtor kallas tunna, jemnbreda eller et par tums breda flangor klufne utaf Furu, hwilka Finnar och Smålänningar bruka i stället för ljus. LINNÉ *Vg.* 38 (1747). KLINT (1906). — jfr BLOSS-, LYS-, TORRVEDS-, UGNS-STICKA m. fl.

ε) (förr) om karvsticka l. karvstock; äv. om budkavle; jfr *ζ*. Therföre wilia the *(som synda på Guds nåd)* offta godz borga, och läta på een stycko vpskera ena redeliga summo, och på sidstone alt en gång Gudhi affbidia. PERICI *Musæus* 2: 321 b (1582). HALL *KultInt.* 88 (*i handl. fr.* 1639; *om budkavle*). *Västerb.* 1929, s. 61 (*om förh. i Lappl. under medeltiden*). — jfr BUD-, KARV-, SKOL-, SKÅR-, VALL-STICKA m. fl.

ζ) om flat, avlång träbit försedd med påskrift angivande ngts namn l. art l. tillhörighet o. d.; märkesticka; utom ss. senare led i ssgr i sht (numera nästan bl. i fråga om ä. förh.) på segelfartyg: märkesticka för tackling med uppgift om fartygets namn o. tackelpersedels namn o. antal; i fråga om ä. förh. stundom svårt att skilja från *ε*. Hvad som .. *(vid laxfisket)* hvart år hafver fåtts, kan fiskaren intet minnas, efter hans Stickor, deruppå han sina lefvereringar skrifvit hafver, äro förkomne. *SUFinlH* 5: 297 (1618); möjl. till *ε*. Vid Fartygets aftakling efterser .. *(skepparen)* noga, det alt Tågvärket .. med sine behörige stickor förses. *ReglArméenFl.* 1788, s. 45. Löpande godset utskäres derefter *(dvs. efter seglens fränslående)*, rundskjutes, fångas och bestickas; på stickorna skrifves på ena sidan fartygets, och på den andra, ändans namn. FRICK o. TROLLE 230 (1872). *Gruddbo* 576 (1938; *om kassticka*). — jfr FRO-, KASS-, KVARN-, MÄRKE-, NAMN-, NUMMER-, PLANT-, REV-, RUN-, RÄKENSKAPS-, SKULD-STICKA m. fl.

η) (i sht i vissa trakter) om takspån l. taksticka. Lagat den gambla stora Fyrungen med nya stickor och ny dörr med gångiärn för. *HovförtärSthm* 1735, s. 2472; möjl. till huvudmom. Några hundrade Kjerfwar Stickor till Taks täckande. *VexiöBl.* 1813, nr 25, s. 4. Af husen äro kvarnen och sågen .. täckta med stickor. *PT* 1904, nr 117 A, s. 4. — jfr TAK-STICKA.

ϑ) (†) om pekpinne (jfr PEK-STICKA 1, särsk. 1 *a*); anträffat bl. i bildl. anv. *(Kristus)* vil icke wij skola bruka för mong fåänyttogh oordh j wåra böner, likerwijs som wij skulle sätia wor hemmelska fadher stickona j händer. OPETRI 1: 51 (1526). LUCIDOR *(SVS)* 34 (c. 1670). — jfr BOK-STICKA.

ι) [av mlt. *sticke*, upprätt påle, skampåle] (†) om skampåle; i det bildl. uttr. *bindas vid stickan*, bindas vid brottet, ställas vid skampålen. *3SthmTb.* 2: 331 (1599). Studenten moste vara första roten *(till onda rykten i Närke)* till dess någon annan bindes vidh stickan. *RP* 3: 152 (1633).

b) om litet o. spetsigt trästycke (vanl. uppkommet gm splittring ur större träbit) som tränger in i hud l. kött hos människa l. djur; jfr SPETA, sbst. 1, SPÅKA, sbst. En Åsna hadhe trampat en torn eller sticka vp j fothen på sigh. BALCK *Es.* 165 (1603). Hon fick en sticka i fingret, rätt in under pekfingersnageln. ZETTERSTRÖM *VärldHj.* 37 (1942).

c) (†) om liten partikel som fastnat i ögat o. hindrar seendet; anträffat bl. bildl. Alle begå vi fel; hvar och en har stickor i synen. NICANDER *GSann.* 65 (1766). — särsk. (†) i uttr. *vara ngn en sticka i ögat*, vara ngn en nagel i ögat (se NAGEL, sbst.[1] 4). AOXENSTIERNA 2: 277 (1616).

d) i jämförelse; äv. motsv. *a δ γ'*. *(Fr.)* Il est sec, comme une allumette, *(sv.)* Han är torr som en sticka. *Mont-Louis FrSpr.* 291 (1739); jfr *a δ γ'*. Ach! innan kort skall man få se / Din lekamen så torr som stickan. LENNGREN *(SVS)* 2: 234 (1799). Det var en liten argbigga, tunn och mager som en sticka. JENSEN *Montgomery* 50 (1909). Orkanen kom, och träden knäcktes som stickor. ÖSTERGREN (1946).

e) i allittererande uttr.; i sht i förbindelse med *strå*; äv. motsv. *f*. Staden brendes platt op tå, / Ther lefdes hwarken sticke eller strå. HUND *E14* 161 (1605). Ståltz Gunnel Slogh på Strengarna med fingrarn*(a)* små, / dher dansade Sticker, dher dansade strå. *Visb.* 3: 367 (c. 1700). *(Det)* blåste en storm, så att stickor och stenar röko. RÖNNBERG *Brovakt.* 193 (1909). Bofinkar och ärlor sprungo beskäftiga omkring, dragande på stickor och strån till sin bosättning. ÖSTERGREN (1946).

f) allmännare, övergående till att beteckna ngt mycket litet l. obetydligt l. värdelöst; särsk. i nekande uttr. betecknande att inget finns l. lämnas ngnstädes l. hos ngn o. dyl. l. i uttr. betecknande att ngt omfattar vartenda dugg ngnstädes o. d.; äv. motsv. *a δ α'*. Bran up alt samans til minste stikkan. BUREUS *Suml.* 47 (c. 1600). *(Det)* kom en så otrolig myckenhet snö .. På 14 dagar kunde ej en sticka ved framskaffas ur skogarna. TERSMEDEN *Mem.* 4: 190 (c. 1790). Hvad bryr jag mig om Flickor, / Och om jag får en korg, / Jag aktar dem som stickor, / Det gör mig ingen sorg. *Sommarprom.* 1793, s. 178. *(Poemet)* innehåller icke en sticka theologi. TOPELIUS *Fält.* 5: 97 (1867). *(Det fanns)* inte en sticka torrt trä och jag blev tvungen att hämta bränslet i skogsbrynet en dagsresa söderut. SÖDERHJELM *Ingstad Pälsjäg.* 236 (1932).

g) i vissa bildl. uttr. *α*) [uttr. syftar på användningen av limsticka vid fågelfångst] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) *ngt är på stickan*, ngt är på färde (se FÄRD 2 *a α*). Och denna brådska! Vad var det nu på stickan? Var Efraim sjuk? PARLING *NodLust.* 308 (1953). *β*) (numera föga br.) *icke lägga sticka i kors för ngt*, inte lägga två strån i kors för ngt. LÆSTADIUS *2Journ.* 383 (1833). *γ*) (numera föga br.) i utvidgad anv., med utelämnad negation, i uttr. *få stickor*, få ingenting, inte få något alls; jfr *η*. Mig är tiden alt för trång / At beskrifwa hela Paskan, / ..

Hur wi for til skog; | Hur wi Noten drog, | Och fick Stickor. RUNIUS (*SVS*) 2: 114 (1712). På frågan: "Fick du någonting?" — kunde man få höra svaret: "Stickor fick jag" = jag fick rakt ingenting. *NysvSt.* 1924, s. 208 (*om förh. på 1890-talet i Savolaks i Finl.*). δ) (†) *icke vara en stickas ved mäktig*, icke ha den minsta makt l. förmåga. *OxBr.* 5: 143 (1620). ε) *icke gå av för stickor*, inte gå av för hackor (se HACKA, sbst.[3] 3). TOPELIUS *Läsn.* 7: 208 (1891). ÖSTERGREN (1946). ζ) (†) *sätta ngn stickan för dörren*, hindra ngn; jfr DÖRR 3 *a* δ. Thet the skulle sattie oss stickenn så för dörenn, att vij icke måge föryttre vårt, effter som skääl är och gongen i landet, ther see vij them icke gode före. *G1R* 21: 78 (1550). η) [jfr γ] (†) *stickor heller*, betecknande att ngt icke förhåller sig så som sagts, (så) katten heller, (så) tusan heller. TOPELIUS *Vint.* II. 1: 385 (1856, 1881). (*Tar resan flera timmar?*) A, stickor heller! | Det går väl af med en, ifall det gäller. RUNEBERG (*SVS*) 6: 36 (1862). TOPELIUS *Planet.* 2: 160 (1889).

2) ((vanl.) av metall tillverkat) föremål som påminner om l. liknar l. har formen av en sticka (i bet. 1); i sht i *b*. — jfr GRAV-, HJUL-, MÄSSING-, NÅT-, PEK-, POLER-STICKA m. fl. — särsk.

a) (vard. l. skämts.) om värja l. sabel. HAGBERG *Shaksp.* 8: 25 (1849; *om värja*). *NysvSt.* 1943, s. 125 (*om sabel; ss. yrkesslang inom poliskåren*).

b) om vart o. ett av två l. flera långsmala, jämntjocka, likt stickor (i bet. 1) formade verktyg med rundade ändar o. runt snitt, numera vanl. av metall (äv. av plast o. d.), använda för att av garn bilda maskor vid stickning (se STICKA, v.[2] 5). IHRE 2: 769 (1769). Till stickning brukar man lika långa stickor af stål (de så kallade strumpstickorna), trä eller elfenben. HUBENDICK *FlickLek.* 256 (1879). Hvar gång hon hunnit slut på en sida i strumpfotens qvadrat och fick en sticka ledig, påtade hon sig med den i hufvudet. HEDENSTIERNA *FruW* 6 (1890). Vid strumpstickning använder man fem stickor, vid stickning av jumprar o. d. två. ÖSTERGREN (1946). HAMMARLUND *SamtJord.* 9 (1971). — jfr BAK-, STRUMP-, STÅL-STICKA m. fl.

3) (vard.) om spinkigt l. smalt ben. (*Mannen har*) spindelben. Det är djerft att han törs gå på de stickorna. CRUSENSTOLPE *Mor.* 2: 335 (1840). Flickan hade riktiga stickor till ben. LUNDH *Bleik* 29 (1911).

4) om (djur l. om) person som (gm att vara spinkig l. smal o. d.) påminner om en sticka (i bet. 1); äv. allmännare, ss. mer l. mindre nedsättande personbeteckning (i ssgn RET-STICKA). *En sådan liten sticka!*

Ssgr: A: (1 *a* δ β′) STICK-ASK. tändsticksask. WoJ (1891). HALLSTRÖM *El.* 304 (1906). — (1, 1 *a* δ) -BACKE. (stick- 1796 osv. sticke- 1775—1936) (i sht i vissa trakter) 1) om markområde som utgör vedbacke o. är täckt av stickor uppkomna vid vedhuggningen. Näszlan wäxer bäst i torra jordarter och myllor af rutnade vegetabilier, i sticke-backar och dylik emot solen belägen mark. GADD *Landtsk.* 2: 193 (1775). KARLFELDT *NisseT* 37 (1936). 2) om det på en stickbacke (i bet. 1) l. på stickbackar befintliga (förmultnade l. i förmultning stadda) l. därifrån hämtade materialet (stickorna l. mullen). Uti sur och ej rutten sticke-backe, dit allehanda afskräden blifvit samlade, torde Flugor insticka sina ägg. *VetAH* 1777, s. 39. LEWERÉN *Biskots.* 21 (1900). Ssg: stickebacka-bligare. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till -backe 1: person som står på stickbacken o. bligar; särsk. ss. okvädinsord. BONDESON *Markn.* 14 (1881). — (1 *a* δ γ′) -BLOSS. (stick- 1738 osv. sticke- 1656—1916 (*om förh. vid 1800-talets början*)) (i sht förr) av sticka bestående bloss (se d. o. 1). *VRP* 1656, s. 1022 (: sticke blåset). Wintertiden då mörkt är, brukas här (*i västra Dalarna*) på resor stick-blosz af långa torra spåntade pärtor eller stickor. HULPHERS *Dal.* 321 (1762). (*Det är*) folksed i Wärend, att, efter mörkningen, nästan allt arbete förrättas vid skenet af brasan eller af tända stickebloss. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 1: 297 (1864). De kunde vid denna årstid äta aftonvard utan att tända stickbloss. MOBERG *Rid* 26 (1941; *om förh. på 1600-talet*). — (1 *a* δ γ′) -BRAND. (i sht förr) om förkolnad del av stickbloss o. d. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 1: 192 (1863). — (1 *a*) -BUNT. jfr bunt, sbst. II 5; särsk. till 1 *a* δ β′. ÖSTERGREN (1946). — (1 *a* δ β′) -DOSA. (numera föga br.) tändsticksask. TOPELIUS 24: 325 (1862). SATHERBERG *Lefn.* 55 (1896). — (1 *a* δ α′) -DYNGA. (stick- 1727—1807. sticke- 1737—1752) (numera bl. tillf.) jfr -gödsel. ALSTRÖMER *Får.* 65 (1727). — (2 *b*) -ETUI. etui för en l. flera omgångar stickor (strumpstickor l. dyl.). *Bouppt Växjö* 1886. — (1 *a* δ β′) -FANÉR. (i fackspr.) i tändsticksfabrik: fanér för framställning av tändsticksämnen. *TT* 1897. Allm. s. 369. — (1 *a* δ α′) -GÖDSEL. (numera bl. tillf.) gödsel erhållen ur l. bestående av stickmull; jfr -dynga. NORDFORSS (1805). Stick-gödsel har varit särdeles förmonlig för potates. *EconA* 1807, apr. s. 94. — (1 *a* δ β′) -HACK. (i fackspr.) i tändsticksfabrik: maskin för sönderdelning av stickfaneret till träfärdiga stickor, hack (se hack, sbst.[3]). *2SvUppslB* 30: 275 (1954). — (1 *a* δ β′) -HACKMASKIN[-002]. (i fackspr.) stickhack; jfr -maskin. *SvSkog.* 1222 (1928). — (1 *a* δ β′) -HACKNING. (i fackspr.) i tändsticksfabrik: sönderdelning av stickfaner till träfärdiga stickor. *Förbundet* 1914, nr 4—5, s. 8. — (1 *a* δ) -HJÄLLE. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat, i sht förr) hjälle (se d. o. 1) för l. med stickor. *Budk(Brage)* 1923, s. 82 (: stickgällan, *sg. best.; från Sjundeå*). — (1 *a* δ β′) -HOLK. (förr) (svarvad) träholk för förvaring av strykstickor; jfr holk, sbst.[1] 1. (*Ett par*) Stickholkar. *Bouppt Växjö* 1854. — (1 *a* η) -HYVEL, sbst.[2] (sbst.[1, 3] se sp. 11547, 11607). (stick- 1887 osv. sticke- 1983 (*om ä. förh.*)) spånhyvel (se d. o. 2). *MosskT* 1887, s. 182. Den samfällda stickhyveln, som drevs med vattenkraft. *EtnolKallskr.* 3: 185 (1946). — -HÅLLARE, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11607). jfr hållare 3. 1) (förr) till 1 *a* δ γ′: hållare för stickbloss; jfr -stake o. pärthållare. GRIMBERG *SvFolk.* 2: 466 (*cit. fr. c.* 1835). AMBROSIANI *NordMEld.* 5 (1911). 2) till 2 *b*: hållare för (strump)stickor. *LdVBl.* 1834, nr 47, s. 4. — (1 *a* δ α′) -JORD. jfr -mull. Stickjord hålles för vara bäst på mager vinterrågsjord. OSBECK *Lah.* 26 (1796). — (1 *a* δ α′) -KAST. (sticke- 1774) om stickbacke (se d. o. 2). CRÆLIUS *TunaL* 320 (1774). — (1) -KNIPPA. jfr knippa, sbst.[1] 1; särsk. till 1 *a* δ β′. LO-JOHANSSON *StädAnsikt.* 115 (1930). — (1 *a*) -KOFFERT. (stick- 1886—1913. sticke- 1900) (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) spånkoffert. *Bouppt Växjö* 1886. *Dars.* 1913. — (1 *a*) -KORG, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11624). (stick- 1892 osv. sticke-

1796—1856) spånkorg. (*En*) gammal sticke-korg med en grepe. *BoupptVäxjö* 1796; möjl. att hänföra till -korg, sbst.² RAAF *Ydre* 1: 63 (1856). — (1 *a* δ γ') -KÄRING. (stick- 1918. sticke- 1838—1930) (förr) stickstake; jfr käring 5 c o. -hållare 1. KNORRING *Ståndsp.* 1: 142 (1838). FOGELQVIST *Minn.* 15 (1930). — (1) -LACK. [jfr t. *sticklack*] (†) stocklack. OSBECK *Resa* 165 (1751, 1757). — (1 *a* δ γ') -LJUS. stickbloss. *NorrlS* 1—6: 118 (1802). — (1 *a* δ β') -LÅDA. (numera föga br.) tändsticksask. VALLGREN *MatGubb.* 105 (1917). — (1 *a*) -LÄGGNING. (i sht förr) i skolans lägre klasser: motorisk o. intellektuell övning bestående i utläggning av trästickor i figurer l. mönster o. d. *2NF* 25: 1499 (1917). *PsykPedUppslB* 742 (1944). — (1) -MAGER. mager som en sticka; jfr sticka, sbst.¹ 1 *d*. TESSIN *Bref* 1: 171 (1752; *om person*). — (1 *a* δ β') -MASKIN, sbst.¹ (sbst.²⁻³ se sp. 11609, 11624). (numera föga br.) stickhackmaskin. *2UB* 8: 73 (1900). — (1 *a* δ α') -MULL. mull (se mull, sbst.² 2) bestående av l. erhållen ur stickbacke (se d. o. 2); i sht om sådan mull använd ss. jordförbättringsmedel; jfr -gödsel, -jord, -mylla. *VetAH* 1749, s. 176. — (1 *a* δ α') -MYLLA. jfr -mull. PJBERGIUS *PVetA* 1780, s. 115. — (1 *a* δ α') -RYSS. (sticke- 1926) ryss (se ryss, sbst.⁵) för transport av stickbacke (se d. o. 2) l. stickjord o. d. De äldre buro gödsel i stora stickeryssar. SUNESON *GGrund* 66 (1926). — (1 *a*) -RÄKNING, sbst.¹ (sbst.² se sp. 11613). *mat.* räkning med räknesticka. DAHL o. WALLMARK *MatTeknHb.* 150 (1949). — (2 *b*) -SKIDA. (numera bl. tillf.) jfr skida, sbst.² 1, o. -etui, -slida. *NJournD* 1858, s. 164. — (1 *a*) -SKÄPPA. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) jfr -koffert. *Hemslöjdsutst-Sthm* 1880, s. 200. — (1 *a*) -SLAGNING. *mat.* stickräkning. DAHL o. WALLMARK *MatTeknHb.* 147 (1949). — (2 *b*) -SLIDA. (†) = sli, sbst.⁴ *BoupptVäxjö* 1798 (: sticksliar, *pl.*). *NJournD* 1855, s. 30. — (1) -SMAL. smal som en sticka; jfr sticka, sbst.¹ 1 *d*. KUYLENSTIERNA-WENSTER *9Kamr.* 117 (1920; *i pl., om persons ben*). En liten sticksmal medelålders kvinna. FOGELSTRÖM *DrömStad* 38 (1960). — (1) -SORTERING. (förr) i pappersmassefabrik: avdelning där stickor i pappersmassan togs bort, massarening. KOCH *Timmerd.* 306 (1913). — (1 *a*) -SPEL, sbst.¹ (sbst.² se sp. 11614). sällskapsspel bestående av l. spelat med ett antal långa stickor som utslås i en hög o. skall samlas upp en o. en utan att de övriga rubbas, skrapnos. HIRN *Barnlek* 5 (1916). (*Nordiska museet har förvärvat*) ett stort antal stickspel — som borgerliga leksaker kända under namnet "skrapnos". *Fatab.* 1945, s. 184. — (1 *a* η) -SPÅN. *byggn.* takspån bestående av ett jämntjockt tunt och brett spån (se spån, sbst.¹ 2 *a*; i sht förr företrädesvis använt ss. taktäckning för uthus); motsatt: stavspån; jfr pärta 1. *VexiöBl.* 1810, nr 20, s. 1. — (1 *a* δ γ') -STAKE. (stick- 1909 (*om ä. förh.*) osv. sticke- 1902 (*om ä. förh.*)) (förr) om ett slags ljusstake försedd med (svängbar l. i höjdled flyttbar) klyka l. dyl. för fastsättning av stickbloss; jfr -hållare 1, -käring o. pärt-hållare. NILSSON *HallMus.* 70 (1902). — (1 *a* δ γ') -STAPEL. (förr) stickstake? *BouppltVäxjö* 1893. — (1 *a*) -SÄTTA. (†) med avs. på lägenhet (se d. o. 9): utmärka gränserna för o. äganderätten till medelst i marken nedsatta stickor (revstickor). *SundsvP* 1886, nr 60, s. 2. — (1 *a* η) -TAK. (stick- 1816 osv. sticke- 1820—1983 (*om ä. förh.*)) *byggn.* med takspån (i sht stickspån), täckt tak, spåntak. AMBROSIANI *DokumPprsbr.* 277 (*i handl. fr.* 1816). Svinhus af timmer, brädfodradt, rödmåladt under sticktak. *PT* 1896, nr 147, s. 1. *Västerb.* 1937, s. 75 (*på herrgård*). — (1 *a*) -TAPET. (stick- *c.* 1750—1847. sticke- 1747—1762) (†) på innervägg: väggbeklädnad av flätade tunna (o. breda) stickor l. spån. LINNÉ *Vg.* 38 (1747). DYBECK *Runa* 1847, s. 28. — (1 *a* δ β') -TORK. (i fackspr.) i tändsticksfabrik: anordning för torkning av de impregnerade stickämnena. *2SvUppslB* 30: 275 (1954). — (1 *a* δ β') -TORKNING. (i fackspr.) i tändsticksfabrik: torkning av impregnerade stickämnen i sticktork. *Forbundet* 1914, nr 4—5, s. 8. — (1) -TORR. (i sht i vissa trakter) torr som en sticka, närmande sig l. övergående i bet.: mycket l. väldigt torr; äv. bildl.; jfr stick-, ssgsled¹, stickande III. Moster (*svarade*) med sin vanliga sticktorra ton. ROOS *Verle* 300 (1889). Han var alldeles torr i halsen och munnen, läpparna var sticktorra och som dammiga. HÖIJER *Martin* 216 (1950). — (1 *a* δ β') -TRUST. tändstickstrust. *UNT* 7/1 1933, s. 5. — (1 *a* η) -TÄCKT, p. adj. om hus: täckt med takstickor, som har sticktak. *KarlstT* 1895, nr 1714, s. 3 (*om uthus*). — (1 *a* δ α') -VED. NORLIND *AllmogL* 177 (1912). — (1 *a*) -ÄMNE. ämne till sticka; i sht (i fackspr.) till 1 *a* δ β': ämne till tändsticka; splint. *TT* 1895, M. s. 6. Fanéren skäras i hackmaskiner till stickämnen, "splint", som eventuelt "impregneras". *Dars.* 1896, K. s. 17.

B (†): (1) STICKA-GÄRDSGÅRD. gärdsgård vars liggande delar består av slanor (se slana, sbst. 3); motsatt: risgärdsgård. RAAF *Ydre* 3: 398 (*i handl. fr.* 1594).

C (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat): STICKE-BACKE, -BLOSS, se A. — (1 *a* δ γ') -DALLA. (förr) dalla för lyssticka. KARLIN *KultM* 12 (1888; *om förh. i Skåne*). — -DYNGA, -HYVEL, -KAST, -KOFFERT, -KORG, -KÄRING, -RYSS, -STAKE, se A. — (1 *a*) -STUBB. (numera bl. i skildring av ä. förh.) enl. ä. folktro: kort sticka bränd i båda ändar o. använd ss. mjölkhare; jfr -trä. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 1: 450 (*i handl. fr.* 1618). SUNDBLAD *GBruk* 190 (1881). — -TAK, -TAPET, se A. — (1 *a*) -TRÄ. (i skildring av ä. förh.) = -stubb. (*Häxan till djävulen*:) Vill du gifva mig gårdar och byar i län / .. Vill du göra mig trollhar'n af sticketrän. HALLSTRÖM *Skogsl.* 82 (1904).

Avledn.: STICKIG, adj.² 1) till 1: full av stickor; i sht om (material av) grovbearbetat trä: full av (utstående, fastsittande) stickor; äv. bildl. De vanliga hyflade trägolfven .. (*bliva*) snart stickiga. *IdunHjälpr.* 1901, s. 19. Orättvisan är den sträfva och stickiga ved, som måste staplas upp, där eld skall brinna. HEIDENSTAM *Folkung.* 1: 187 (1905). HEDBERG *VKind.* 103 (1954; *om golv*). 2) till 1, 3, om ben: som liknar en sticka (se sticka, sbst.¹ 1), som är en sticka (se sticka, sbst.¹ 3), mycket spinkig l. smal. CARLSSON *Hel* 69 (1953).

STICKA, sbst.², r. l. f. [utbrutet ur LIBSTICKA l. etymologiskt identiskt med STICKA, sbst.¹, o. anslutet till senare leden av LIBSTICKA] (†) av E. FRIES († 1878) använd beteckning på växt tillhörande ettdera av släktena Levisticum Hill (libsticka) l. Ligusticum Lin. l. Pleurospermum Hoffm. l. Silaum

Mill. FRIES *BotUtfl.* 3: 223 (1864). Sticka .. namn på arter af släktena Levisticum, Ligusticum och Silaus. *2NF* 38: 513 (1926). — jfr SLÖKE-, STRAND-, ÄNGS-STICKA.

STICKA, sbst.[3]; anträffat bl. i pl. **-or.** [möjl. av (en lt. motsvarighet till) mlt. *sticke*, visst antal fiskar (uppträdda på en pinne), etymologiskt identiskt med t. *stecken*, käpp, pinne (se STICKA, sbst.[1])] (†) bunt? l. knippe? l. packe? 60 stickor Äckror grofwa och granna(.) 52 stickor dito. *BoupptSthm* 1688, s. 52 b; jfr ECKROR, sbst. pl.

STICKA *stik³a²*, sbst.[4] [sannol. av t. *stich* (se STICK, sbst.[1]) i uttr. *einen stich haben*, vara lite förryckt, med anslutning till STICKA, sbst.[1]] (i Finl., numera föga br.) i uttr. *ha sig en sticka* (äv. *ha en sticka*), vara (lindrigt) berusad, vara pirum o. d., *få sig en sticka*, bli (lindrigt) berusad, bli pirum. Tillstå, min käre Holming, att både ni och major Winterloo hade en försvarlig sticka, när ni sågo syner i gröna kammarn. TOPELIUS *Vint.* I. 1: 238 (1859, 1880). AHLMAN (1865: ha sig). "Har gubben ren en sticka eller spelar han teater för oss?" — hviskade någon i sällskapet. *Lybeck Majgr.* 222 (1911). BERGROTH *FinlSv.* 273 (1917; *äv.*: få sig).

STICKA *stik³a²*, v.[1] **-er** *stik⁴er* (pass. **-es**³² l. **sticks** *stik⁴s*), **stack** *stak⁴* (**stucko** *stuk³ω²*), **stuckit** *stuk³it²*, **stucken** *stuk³en²*; l. STICKAS *stik³as²*, v. dep. (se III), **-es** l. **sticks, stacks, stuckos, stuckits.** *Anm.* Det är (i sht i ä. språkprov) ofta omöjligt att avgöra om ipf. sg. **stack** är att hänföra hit l. till STINGA, v. (se äv. *anm.* sp. 11839). Alla osäkra fall har förts hit. (pr. sg. akt. **stickar** SCHRODERUS *Comenius* 771 (1639: vthstickar), *Cellarius* 175 (1729); **sticker** *Joh.* 20: 25 (*NT* 1526) osv. — pr. sg. pass. o. dep. **stickas** *Öfvers-HortVännGbgFörh.* 1887, s. 70 (: afstickas), WRANGEL *SvFlBok* 226 (1898: påstickas); **stickes** PERICI *Musæus* 1: 133 b (1582) osv.; **sticks** LINNÉ *Skr.* 5: 178 (1732: neder) osv. — ipf. sg. akt. **stack (-ach, -ak)** *JönkTb.* 112 (1525) osv.; **steckte** SYLVIUS *Curtius* 103 (1682). — ipf. sg. pass. o. dep. **stacks (-aks, -ax)** *VinkällRSthm* 1581 (: affstackz) osv.; **stichtes** WIDEKINDI *KrijgH* 208 (1671: instichtes). — ipf. pl. akt. **stickade** TEITT *Klag.* 212 (1555: stickade .. ifrå); **stucke** SVART *G1* 41 (1561: stucke tilhope), *KKD* 12: 317 (1705: stucke uth); **stucko** BALCK *Es.* 172 (1603) osv.; **stuko** *OSPT* 1687, nr 44, s. 5 (: upstuko). — ipf. pl. pass. o. dep. **stuckos** NORDBERG *C12* 1: 865 (1740: stuckos af) osv. — sup. **stickiet** *RA* II. 2: 23 (1617: stickiet sigh in); **stickit** HALL *KultInt.* 101 (*i handl. fr.* 1641: stickit sigh in); **sticht** *BL* 11: 82 (*i handl. fr.* 1690: utsticht); **stickt** ROLAND *Minn.* 18 (*c.* 1748: förstickt sig); **stuchit** *VadstÅTb.* 121 (1587); **stucket (stuche, -kk-, -edt, -ett)** *VinkällRSthm* 1581 (: affstuckett), FERNOW *Värmel.* 248 (1773); **stuckit (-kk-, -idt, -itt)** *UpplDomb.* 8: 140 (1586) osv.; **stukit (-et)** *VadstÅTb.* 404 (1608), *HFinlÖ* 429 (1730: stukit .. ner); **stycket** *SUFinlH* 2: 352 (1607: förstycket sig); **ståket** LAGERBERG *Dagb.* 57 (1711: utståket). — p. pf. **stickad (stik-, -at(t), -ed)** *VRP* 1659, s. 1184 (: utstickatt, *r. l. f. sg.*), *BouppSthm* 1674, s. 193 b (: opstikadhe, *pl.*); **sticken** (1784: solsticken); **stijckken** *3SthmTb.* 13: 490 (1623); **stucken (-in)** AAANGERMANNUS *FörsprKyrkiost.* C 4 b (1587: instucket, *n. sg.*) osv.; **stuckit (-itt)**, n. sg. *2SthmTb.* 7: 366 (1587: vthstuckitt), BERZELIUS *Brev* 13: 30 (1823); **stukin** EKEBLAD *Bref* 1: 231 (1653: ihiälstukin); **stukna (-e)**, pl. MESSENIUS *Sign.* 25 (1612), *VDAkt.* 1781, nr 642 (: instukne)). vbalsbst. **-ANDE, -ERI** (se *avledn.*), **-NING**; **-ARE** (se STICKARE, sbst.[1]). (**steck-** 1560—1841 (: Steckbetlar). **stek-** i ssg 1789 (: Stekhål). **stich-** 1641 (: afsticha, *inf.*)—1690 (: utsticht, *sup.*). **stick- (-kk-)** 1526 osv. **stüch-** 1578. **stijck-** 1559 (: Stijcke suer)—*c.* 1695 (: Stijck-Lijna). **stik-** 1526—*c.* 1850 (: stikstygn). **stÿck-** *c.* 1600. **stäck-** i ssgr 1543 (: stäckturkossz; *rättat efter hskr.*), 1676 (: Stockholet, *felaktigt för* Stäckholet)—1881 (: stackholz). **stäk-** *c.* 1555 (: vpstäkere)—1749. **stäkä-** i ssg 1576 (: stäkä iern). **-a** 1541 osv. **-as**, dep. 1582 (: stickes, *pr. sg.*) osv. **-ia** 1621 (: vthstickia)—1685. **-ias**, dep. *c.* 1580—1639) [liksom dan. o. nor. *stikke* nybildning till STINGA, utgående från ipf. (o. imper.) sg. med assimilation **nk>kk;** delvis i bet. **I 9—11, 13—17** dock av (m)lt. l. (mh)t. *stikken, sticken*, sticka (i bet. **I 9**), fästa, brodera o. d. (se STICKA, v.[2]), o. av (m)lt. l. (mh)t. *stekken* (av fht. *stecchan*), av ett germ. *stakjan*, kausativum till det starka v. som föreligger i fsax. *stekan*, mlt. *steken*, fht. *stehhan*, (mh)t. *stechen*, rotbesläktat med STAKE, l. möjl. urspr. av ett germ. starkt v. *stikan* (jfr STICKA, sbst.[1]), med anslutning till ombildningen av STINGA; formerna med **-e-** o. **-ä-** direkt lån från västgerm. spr. (se ovan). — Jfr ETIKETT, STECKPALM, STEKBUTTEL, STEKEPENNING, STEKJÄRN, sbst.[2], STICK, sbst.[1], STICKA, sbst.[1], STICKA, v.[2–6], STICKAMETZ, STICKANDE, -STICKEL, STICKEN, STICKERA, STICKFLUSS, STICKLA, v.[2], STICKLING, sbst.[3–4], STICKS, sbst.[1], STUCKENHET]

Översikt av betydelserna.

I. tr. o. intr.

1) spetsa (ngt på ngt) o. d. **2)** föra l. trycka ett spetsigt föremål mot l. in i ngt (o. på så sätt göra hål) o. d. Härunder bl. a. i fråga om (starr)-operation o. d. (*a*); i fråga om att slakta djur (*b*); ta upp (växt) gm stickande (*f*); öppna uttagningshål i smältugn o. få (metall) att rinna ut (*h*). **3)** i fråga om att sticka med stickvapen. Härunder bl. a. *sticka ihjäl ngn* o. d. (*a*); ss. vbalsbst. *-ande*, om tornering (*c*). **4)** i fråga om att rista med stickel o. d.: gravera o. d. **5)** om insekt med gadd (äv. om orm): föra in gadden i (ngn) o. d. **6)** om tagg l. torn o. d.: tränga in i (ngn l. kroppsdel). **7)** om spetsigt föremål i allmänhet: tränga in i (ngn l. ngt). **8)** för hand införa skärande verktyg i trä för utskärning o. d. **9)** i fråga om att föra in ngt i l. genom ngt (i sht en öppning) o. d. Härunder bl. a. med avs. på lök l. frö o. d. som föres ned i jorden (*d*); med *näsa* ss. obj. (*g*); med *fot* ss. obj. (*i*); (i Finl.) i uttr. *sticka ngt hos sig* (*j*); i vissa eg. o. bildl. uttr., t. ex. *sticka svärdet i skidan, huvudet i sanden* o. d. (*k*); *sjöt.* fästa lina o. d. gm att lägga den om ngt o. d. (*o*); oeg. l. bildl. Härunder bl. a. *sticka under stol med ngt* o. d. (*q*). **10)** föra fram (ngt) så att det får en framskjuten ställning o. d.; äv. intr.: komma till synes o. d. Härunder bl. a. om häst: skjuta fram huvudet o. d. (*d*). **11)** *sticka i den l. den färgen* o. d. **12)** *sjöt.* med avs. på tåg o. d.: låta löpa ut utan att släppa. **13)** om fartyg: gå, ligga (så l. så djupt) o. d. **14)** i fråga om att räcka l. ge ngn ngt o. d. **15)** gömma (ngn) o. d. **16)** med adverbiell bestämning: (hastigt l. plötsligt) ge sig iväg (från l. till en plats) o. d. Härunder bl. a. *sticka till sjöss* (*c*). **17)** utan bestämning: (hastigt l. plötsligt) ge sig iväg o. d. **18)** i fråga om att känna en förnimmelse som om ngn l. ngt skulle sticka (i bet. **2, 5—7**)

en. Härunder: om solen (*a*); opers., i uttr. *det sticker i sidan* o. d. (*b*); i p. pr., om värk o. d. (*c*); ss. vbalsbst. *-ning*, konkretare (*d*). **19)** i fråga om smak- l. luktförnimmelser. **20)** i fråga om synförnimmelser. Härunder bl. a. uttr. *ngt sticker ngn i ögonen* o. d. **21)** bildl. anv. av **18—20. 22)** *kortsp.* spela ut kort med högre valör än (förut utslaget kort), övertrumfa o. d. **23)** åsätta (så l. så högt) pris på (vara vid försäljning). **24)** besticka.

II. refl.

1) motsv. **I 2. 2)** motsv. **I 2** (, **6, 7**), om person: oavsiktligt komma emot spetsigt föremål som intränger i kroppen o. d. **3)** motsv. **I 3:** (döda sig gm att) stöta stickvapen i l. genom sig o. d. **4)** motsv. **I 9,** i uttr. *sticka sig i vägen* o. d. **5)** motsv. **I 10:** skjuta fram l. ut o. d. **6)** motsv. **I 15, 16** *e*, i uttr. *sticka sig ur vägen* o. d. **7)** motsv. **I 15—16:** (snabbt l. i hemlighet l. för att gömma sig o. d.) bege sig iväg (till en plats o. d.); äv.: gömma sig; numera bl. i Finl.: (snabbt l. för en kort stund) bege sig iväg osv.

III. dep.

1) motsv. **I 2, 3:** sticka. **2)** motsv. **I 5,** om insekt o. d.: sticka. **3)** motsv. **I 6,** om spetsig (del av) växt: sticka m. m. **4)** motsv. **I 7,** om spetsigt föremål i allmänhet: sticka.

I. tr. o. intr.

1) föra l. trycka l. skjuta l. stöta in (ngt på ngt spetsigt, i sht spett o. d.); spetsa (ngt); jfr **2** *c*. Sticka fast på spett at stekas. BJÖRKEGREN 293 (1784). Med snabba och säkra grepp vände och vredo .. (*indianerna*) på köttet, som stuckits på spett, tills den delikata brunstekta färgen kom fram. SÖDERHJELM *Ingstad Palsjäg.* 155 (1932). Sticka en sillbit på gaffeln. *IllSvOrdb.* (1955). — jfr AN-STICKA.

2) med personsubj.: föra l. trycka l. stöta ett mer l. mindre spetsigt l. långsmalt l. med spetsar försett föremål (mot l.) in i (ngn l. ngt); på sådant sätt genomborra (ngn) l. åstadkomma ett l. flera hål i (ngt), ge (ngn l. ngt) ett l. flera stick (se STICK, sbst.[1] **I 1**; äv. i uttr. *sticka ngn* l. *ngt med ngt*); äv. dels med obj. betecknande det spetsiga föremålet osv.: föra osv. (ett spetsigt osv. föremål in i l. genom ngn l. ngt), dels med obj. betecknande åstadkommet hål l. märke o. d.; äv. om ngt sakligt uppfattat ss. agerande; äv. dels med obj. ersatt av prep.-uttr., dels utan obj.; äv. i vissa speciellare l. utvidgade (resultativa) anv. (se *a—i, k, l*); jfr STINGA **I 1.** *Sticka ngn med en nål. Sticka hål i* l. *på papperet med en kniv. Vi stack fullt med hål i apelsinen. Man drev på oxarna genom att sticka dem med pikar.* Wäxtediwr .. dragha sigh samman när man sticker eller hårdt tagher på them .. Sådanne äre Muslor, Ostrer (*osv.*). FORSIUS *Phys.* 159 (1611). (*Tjurfäktningen kom inte till stånd*) emedan våra .. tjurar, i trots af alla piccadorernes stickningar, stötar och granater, icke kunde bringas ur sin philosophiska köld. PALMBLAD *Nov.* 1: 43 (1840); jfr **3.** Efter 7 dygn bör (*stilton-*)osten vara torr .. Det är .. vanligt att nu sticka eller pricka osten. *LB* 3: 601 (1906). Stack nu gaffeln i en stor köttbulle och började rundäta den. ÖSTERGREN (1946). — jfr AN-, BORT-, EFTER-, GENOM-, IN-, NAGEL-, NED-, SMÅ-, SÖM-, SÖNDER-, UPP-, UT-STICKA m. fl. o. NÅL-STICKNING samt NÅL-STUCKEN. — särsk.

a) i fråga om operativa ingrepp (ngn gg äv. uppsåtligt skadande) med kniv l. nål l. annat spetsigt l. vasst instrument; i fackspr. numera bl. i fråga om numera obrukliga sätt för starroperation, i sådana uttr. som *sticka starren, sticka ngn för starr(en)*, se STARR, sbst.[2] *b*. *Jag skulle kunna sticka ögonen ur dig!* (jfr *m δ*). Prophossen skulle sticka strax .. (*bredvid ärret på ryggen*) til at försökia om .. (*kvinnan*) kunde tåla dhet han stucke nålen så diupt inn dher, som opå sielfwe ärret. *BtFinlH* 2: 362 (1671). Intet bör .. (*bölden*) stickas, förr än han är wäl mogen. LINDESTOLPE *Pest.* 59 (1711). De ryckningar, som förorsakas, när en nerve stickes, bli alt starkare och starkare. ROSENSTEIN *Comp.* 202 (1738). Skall (*mannen*) .. till sin glädje se, Att ni af rädsla har en åder låtit sticka? CIHALLMAN 287 (1778). Sticka hål på en böld. ÖSTERGREN (1946). — jfr UNDER-STICKA o. STARR-STICKNING.

b) (i sht i fackspr.) i fråga om att med kniv l. annat spetsigt l. vasst verktyg l. vapen gm stickande döda djur; i sht i fråga om att vid slakt l. vid jakt avliva djur gm att på sådant sätt tömma det på blod (särsk. gm att avskära halspulsådern); äv. i utvidgad anv., i fråga om att fånga (o. döda) fisk l. säl o. d. med ljuster o. d.; äv. med bestämning angivande resultatet. *En kalv skall stickas i halsen.* (*Eleasar*) kom sigh vnder Elephanten, och stack honom, så at Elephanten om kull föll på honom. *1Mack.* 6: 46 (*Bib.* 1541; *Apokr. 1921:* gav .. en stöt). (*Lagmannen borde*) skaffa lösz och orenlighet ifrån sin kropp .. synnerligen torr snor ifrån ärmar och bröst och af skälar i skären, dem han hade mycken lust hwarje år simmande sticka med ljuster. *UrkFinlÖ* II. 1: 146 (1647). Det hade varit ute med Konungen, om icke Zamaleski .. hade kommit och stuckit ihjäl vilddjuret som redan hölt på att gifva Konungen sin bane. KEXÉL 2: 36 (1781). Gris, som skall stekas, bör ej vara yngre än 5—6 veckor och bör stickas och urtagas dagen innan den skall användas. LANGLET *Husm.* 287 (1883). (*Mannen ljustrade*) där vattnet var grundare och fisken därför lätt att sticka. BERG *Sjöf.* 85 (1910). Kungen skrek som en stucken gris. WIDDING *Major.* 141 (1969).

c) i fråga om att gm att införa ett spetsigt föremål i ngt fästa det spetsiga föremålet l. det vari det införes; särsk. i uttr. *sticka fast ngt;* jfr **9.** *Hon stack häftstiftet i väggen.* Man .. sticker fast een Knapnåål (*i pappskivan*). RÅLAMB 4: 111 (1690). (*Tjuren hade*) en blå och hvit bandros, stucken fast med en hvass jernkrok på ena bogen. LUNDGREN *MålAnt.* 1: 171 (1870). (*Vallflickan*) byggde åt sig en liten stuga vid stenen, gjorde ett plank, en grind, ett fähus, stack fyra pinnar under hvar tallkott och fick sju riktigt feta kor. TOPELIUS *Läsn.* 8: 9 (1896). (*Kvinnan fick*) papegojfjädrar, som hon .. stack fast i nackluvan sin. HÖGBERG *Storf.* 198 (1915).

d) *sömn.* i p. pf. i adjektivisk anv., om knypplingsmönster: åstadkommet medelst stickning med nål i en kring knyppeldynans trärulle fäst pappersremsa. *SvSlöjdFT* **1909**, s. 32.

e) (numera bl. tillf.) i uttr. *sticka i maten*, peta i maten (se PETA, v. **1** *b*). Sitta och sticka i

maten. BJÖRKEGREN 1: 1139 (1784). Pappa tyckte om all sorts mat, tänk så skönt för honom! Därför såg han inte gärna, att någon stack i maten. LIDFORSS STRÖMGREN *Förgångn.* 71 (1925).

f) med avs. på växt (i sht dels sparris, dels ogräs): föra ned ett spetsigt, skärande verktyg (t. ex. en tistelstickare) i jorden o. därmed ta upp (för att erhålla skotten l. för att ta upp roten); jfr *g*. *Sticka maskrosor i gräsmattan*. Fjerde året begynner man at skära eller sticka Sparrisen. RETZIUS *FlOec.* 81 (1806). *(Sparrisskotten)* stickas eller afskäras, medan de ännu befinna sig i jordytan och således äro oberörda af solljuset. JÖNSSON *Gagnv.* 147 (1910). Vem stack nu tistlarna .. och vem höll efter vitroten? LINDQVIST *Herr.* 205 (1917).

g) [jfr *f*] i fråga om att (gräva gm att) sticka ett redskap (spade o. d.) i jorden (o. sålunda avskära ett stycke); i sht i fråga om att på sådant sätt ta upp torv i torvmosse; äv. *(metall.)* allmännare, i fråga om att avskära ngt med skärande verktyg. EKBLAD 124 (1764). De ifrågavarande göten utvalsades till band, ur hvilka sträckprofven stuckos direkt. *JernkA* 1902, s. 328. *(Torven)* stickes och skäres för hand i tegelformade stycken, vilka utläggas på fältet till torkning (sticktorv, skärtorv). *SvIndustri* 236 (1935). — jfr AV-, OM-STICKA. — särsk. [efter t. *butter stechen*] (†) i utvidgad anv., i uttr. *sticka smör*, ta prov på smör med smörborr. LIND 1: 1465 (1749: stäka).

h) (förr) med avs. på smält metall i smältugn: bringa att rinna ut gm att med ett spetsigt verktyg (stickjärn) öppna ugnens igensatta uttagningshål (stickhålet), utsticka l. sticka ut (metall), göra utslag. LINDROTH *Gruvbrytn.* 2: 357 (1955).

i) (numera bl. i skildring av ä. förh.) med avs. på sprund på vintunna: gm att ta ut tappen ur öppna; äv. oeg., med avs. på kärl med vätska l. vätskeartat innehåll: öppna avtappningshål i o. tömma. Hör, hur Bacchus tunnan bandar, | .. Tack för hvarje sprund du stack. BELLMAN 5: 32 (c. 1755). *(Sedan de konformade sirapsfyllda formarna)* blifvit stälda på borden, "stickas" de, d. v. s. hålet i spetsen öppnas, och sirapen får afrinna genom öppningen ned i den underliggande rännan. *UB* 5: 68 (1873).

j) [jfr sv. slang *sticka pinaler*, tatuera mönster] (numera föga br.) ss. vbalsbst. *-ning* i konkret anv., om tatueringsnål bestående av ett trästycke med däri fastsatt nål l. fastsatta nålar; jfr STINGA I 1 *c*. Uppgaf Lundgren .. att den stickning, hvari endast en nål fans, begagnades *(av tatuerare)* för att åstadkomma enstaka punkter, som skulle föreställa knappar i kläder och dylikt. *AB 1895*, nr 18, s. 3 (1893). *Därs.* *(i pl.)*.

k) i utvidgad anv. (jfr *l*), betecknande att ngn plötsligt o. häftigt tar i l. "sätter i" o. gör ngt (i de särsk. förb. STICKA I, TILL); äv. [möjl. att uppfatta ss. kortform av STICKA UPP I 2 *g*] (numera föga br.) med avs. på jagat villebråd, om jakthund: få upp (se FÅ UPP 7), resa (se RESA, v.[2] I 2), stöta upp. Då han tittade bortåt över flon, såg han en hel skock älgar gå över från det håll i en sänka, där "Trogen" stuckit haren. KNÖPPEL *VitDöd.* 137 (1922). — jfr PÅ-STICKA.

l) (†) i utvidgad anv. (jfr *k*): (med hjälp av kompass) bestämma sträckningen av o. på karta o. d. (gm att göra stick l. märken i papper o. d. med nål l., i utvidgad anv., med penna o. d.) markera ägogräns o. d.? Bör .. *(lantmätaren)* förstå kompassen och dess nytta, väl veta med honom varsamt umgås samt med magneten sticka, spetsa och laga. *SvLantmät.* 1: 94 *(i handl. fr.* 1694).

m) mer l. mindre bildl. (äv. med saksubj.). Itt .. Exempel, ther vthi wij see må, huru synden .. altijdh sticker, gnaghar och bijther, in j dödhen. PPGOTHUS *Und.* P 1 b (1590). Ther så wore, at någon werldzligh ahra hade stuckit Apostlarna i sijdan, eller theras hierta på något sätt intagit, hwarföre låtha the tå icke hedra och dyrcka sigh sielfwa? SYLVIUS *Mornay* 579 (1674). Nog förstår jag att den saken hade fått liggat och möglats, om ej M*(in)* H*(erre)* stucket wederbörande i sidan och wäkt på dem. LINNÉ *Bref* I. 2: 270 (1764). I den tafla .. *(Georg Brandes i sina litteraturhistoriska föreläsningar)* upprullar för sina åhörare sticker han blott då och då ett hål, hvarigenom man ser de danska förhållandena. *Samtiden* 1873, s. 472. Hans passivitet har gynnats av att hans far bekostat hans studieår. Han har icke stuckits av brödbekymmer. *SvLitt-Tidskr.* 1971, nr 2, s. 8. — särsk.

α) [jfr motsv. anv. i d.] (i vissa trakter) allmännare, i bollspel: bränna (ngn; se BRÄNNA, v. I 6); äv. i p. pf.: bränd, träffad; äv. i fråga om stenkastning. Att bränna eller sticka är *(i långboll)* att kasta bollen efter en motspelare så att denne träffas deraf utan att bollen först berört marken. BALCK *Idr.* 1: 92 (1886). Ramma dom! Stick dom bara! skrek Abble. Och Ola kastade sten i rågen men såg oss ju inte. NILSSON *HistFärs* 136 (1940). HENNING *HbgMinn.* 1: 36 (1950).

β) (numera i sht i vissa trakter) i imper., med personobj., ss. hetsande tillrop till hund(ar) l., i utvidgad anv., person(er): buss på! (se BUSS, adv. 2), ge på pälsen!, ge på tafsen! o. d. Instruktionen .. *(till tidningsredaktoren)* innefattades i två ord: "stick'en!" och "tout beau!" STRINDBERG *NRik.* 150 (1882). *(Två narrar är bundna vid var sin hundkoja)* Peter visar tänderna åt Hans och morrar. Hans rusar med kedjan och morrar åt Peter. Judit. Stick'en! DENS. *Bjälb.* 41 (1909).

γ) [jfr motsv. anv. i d.] (numera föga br.) i uttr. *sticka fart i ngt*, sätta fart i ngt, få fart på ngt. Fick jag en kväll vara .. *(mormors)* kavaljer *(på operan)*, stack jag fart i timmarna genom att stämma in mig i miljön och .. leka Gustav III:s mord. HEIDENSTAM *Kastanj.* 91 (c. 1930).

δ) motsv. *a*; särsk. dels med avs. på ont öga: förstöra kraften hos l. dyl., dels (numera föga br.) i uttr. *sticka ögonen ur ngn*, förvända synen hos ngn, lura ngn (så att han inte kan se verkligheten). Är det inte nog med att han satt stararne i min vingård, med sitt onda öga. Han har ett ondt öga, men det ska vi snart sticka! Jag kan också göra konster. STRINDBERG *HögreR* 55 (1899). Det gick .. *(att koka kaffe utan husbondens vetskap)*, ty det är inte så svårt, som man tror, att sticka ögonen ur en karl. BENGTS *Vargt.* 128 (1915). — särsk. i uttr. *sticka (ögat ur) skomakaren* o. d. (äv. *sticka bocken*, i vissa trakter av Finl., bygdemålsfärgat, äv. *sticka ögat ur julbissen*), se SKOMAKARE 1 c *β*; jfr STICKA UT I 1 *a*.

NordKult. 24: 27 (1933: julbisen; *från Finl.*). *Dars.* (: bocken).

ε) hippol. i p. pr. i adjektivisk anv., om hästs trav l. gång l. steg: kännetecknad av ringa böjning i lederna (o. av korta steg), spänd l. stötig l. stum, stickig. I allmänhet är trafvet fullkomligt eller ofullkomligt, stickande eller smidigt. EHRENGRANAT *Ridsk.* I. 1: 57 (1836). BERGMAN *Hofbesl.* 1 (1905; *om hästs gång*). Fång är .. en hastigt påkommande sjukdom, som yttrar sig i stela rörelser med avkortade, "stickande" steg, beroende på häftig inflammation med stark ömhet i hovarna. SONESSON *BondB* 674 (1955).

ζ) ss. förled i ssgr betecknande ngt som ger signal l. incitament till replik l. yttrande (i ssgrna -FRÅGA, -ORD, -REPLIK).

3) [specialanv. av 2] medelst (tryck l.) stöt föra ett vapen (stick- l. stötvapen) in i (ngn) o. därigm åstadkomma kroppsskada l. sår (äv. med obj. betecknande kroppsdel), ge (ngn) ett l. flera stick (se STICK, sbst.[1] I); stundom ung. liktydigt med: genomborra; äv. med särskild tanke på att döden följer: sticka ned, sticka ihjäl (se *a*); utom i *a* o. i den särsk. förb. *sticka ned* numera företrädesvis dels med obj. betecknande vapnet, i uttr. *sticka ngt i* l. *genom ngn*, dels med personobj. åtföljt av prep.-uttr. inlett av prep. *med* vilkets huvudord anger vapnet l. åtföljt av prep.-uttr. inlett av prep. *i* l. *genom* angivande kroppsdel som erhåller sticket; äv. om vapen betraktat ss. agerande; äv. dels med obj. betecknande sticket o. indirekt personobj., dels utan obj.; jfr STINGA I 1. *Han stack kniven i bröstet på honom (i hans rygg).* Biörn Jensson .. *(fick böta en)* march swenske for han stak Swen Brems gönom armen. *JonkTb.* 112 (1525). *(Den anklagade hade)* en kniff i handen m*(edh)* huilken han hadhe stuckit för:ne Hillebrand ett stick tilförenne. *Uppl-Domb.* 8: 140 (1586). *(Soldaten har haft)* krakel med sin corporall och haver stukett honom ijgenom armen. *OxBr.* 6: 20 (1627). Jag krafsa, rista, sarga, stack / Hwar Hand, som rörde mig. LUCIDOR *(SVS)* 438 (1674). Värjan har ikke kunnat stikka af sig siälv. SCHULTZE *Ordb.* 5016 (c. 1755). Hit med pengarne, och jag skall sticka honom .. Dö ska' han! *VLitt.* 3: 458 (1902). Sticka värjan genom livet på ngn. ÖSTERGREN (1946). — jfr GENOM-, HJÄRT-, KNIV-, NED-STICKA. — särsk.

a) med personobj. o. bestämning angivande resultat, i sht angivande att döden följer (särsk. i uttr. *sticka ihjäl ngn*, förr äv. *sticka ngn ihjäl*); äv. med sakobj. betecknande resultat. Wåre skeppare .. huilkenn en aff de håffmän död stack i sin eijen Skuta. *UrkFinlO* I. 3: 144 (c. 1596). BOTVIDI *Brudpr.* 15 (1619, 1634: stack henne ihiäl). Iag vart igenom hufvudet stucken 2:e stora håhl med bajonetten. *HH* XVIII. 3: 62 (1721). Stikka en til döds. SCHULTZE *Ordb.* 5016 (c. 1755). Ej .. ser man *(numera i tragedier)* någon prins sticka ihjel sin fars hofmarskalk igenom tapeten. LEOPOLD 5: 69 (1801). HARLOCK (1944: sticka ihjäl). — jfr IHJÄL-STICKA.

b) (numera föga br.) i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv., om sår: erhållet gm stickande, som är sticksår. Stuckna och skutna Såår. RÅLAMB 13: 199 (1690). Såren indelas .. efter beskaffenheten och det wåld, som dem framkallat, i skurna, stuckna, kroszade, bitna, rifna och skott-sår. LUNDBERG *HusdjSj.* 507 (1868).

c) [efter motsv. anv. av t. *stechen*] (numera bl. om ä. l. utländska förh.) ss. vbalsbst. *-ande*, om tornering; äv. i uttr. *stickande och bräckande*, om tornering; äv. ss. senare led i ssgn RING-STICKNING; jfr STAKA. Ther hades .. mångehanda slags Ridderspeel för hender, ther the Swenske och Danske mantes til stickande och bräckjande. SCHRODERUS *JMCr.* 560 (1620). *SvMerc.* 1763, s. 752.

d) mil. i p. pr., om vapen: använd l. avsedd ss. stickvapen. I februari 1497 hölls rådsmöte i Stockholm, och rådets medlemmar kommo dit med "sin makt och harnesk, med laddade bössor, stickande spets och itända luntor". ALM *VapnH* 48 (1927). Stickande och huggande vapen. ÖSTERGREN (1946). EDFELT *Slagf.* 73 (1952; *om bajonetter*).

e) i uttr. betecknande att ngn söker nå l. komma åt ngn l. kroppsdel hos ngn medelst stickande med vapen; särsk. i uttr. *sticka efter ngn.* Lasse Olson kom så när, att han stack effter Erchebispen medh sitt glaffuen. SVART *Gl* 37 (1561). Stikka en åt bröstet. SCHULTZE *Ordb.* 5016 (c. 1755). Mannen, som skulle vakta, störtade .. fram och stack ett spjut efter Sigtrygg. LÖNNBERG *Sigtr.* 157 (1892). *(Prins Erik)* Sticker efter Göran *(Persson)*, som viker undan. STRINDBERG *GVasa* 94 (1899). I blindo sticka efter ngn med sin dolk. ÖSTERGREN (1946).

f) (†) i imper., i det substantiviska uttr. *stick där in*, om kniv. *Visb.* 2: 226 (c. 1600). *Dars.* 227.

g) i utvidgad anv., i fråga om att föra osv. ett ss. vapen l. tillhygge o. d. använt icke spetsigt föremål mot l. in i (ngn l. kroppsdel hos ngn). Domdes Iöns .. ffför såremål han stack Eric Persson i Gesterby en tand aff munnen hans. *BtFinlH* 2: 48 (1546). Hundratals käppar och paraplyer haglade öfver honom *(dvs. A. v. Fersen)* med slag och stickningar. *MoB* 1: 27 (1824). Sticka ngn med fingret i ögat. *Cannelin* (1939).

h) bildl. Han stack honom i hjertat. WIDEGREN (1788). Det var att sticka honom en knif i hjertat. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). HELLBERG *Samtida* 9: 127 (*cit. fr.* 1859; *utan obj.*). Du sticker kniven i mej, Anders Petter! MOBERG *Rosell* 43 (1932). — särsk. *α)* i uttr. *varken hugget eller stucket* o. d.; se HUGGA, v.[1] 1 *k η. β)* i uttr. *hugget som stucket* o. d., se HUGGA, v.[1] 1 *k ϑ.* Ett swar som hwarcken war hugget eller stucket .. och som kom mig före snarare som en ursächt .. än något swar ther iag uppå byggia kunde. ALLEWENHAUPT (c. 1715) i *HH* XXXIV. 2: 264.

4) [jfr 2] (i sht i fackspr.) med spetsigt l. vasst verktyg (särsk. stickel, i sht gravstickel) inrista linjer (utgörande bilder l. ornament l. bokstäver) o. d. i metall l. sten l. trä o. d., gravera; i sht i fråga om koppargravyr; vanl. med obj. betecknande dels metallen osv. l. det därav bestående föremålet, dels den åstadkomna bilden osv.; jfr STINGA I 4. *(Universitetskanslern)* gif:r facultati Philosophicæ tillståndh att hafwa sitt eghit sigillum, och låtha sticka der på globum, circel och book. *ConsAcAboP* 1: 559 (1653). *BoupptSthm 1668*, s. 43 (1667; *i p. pf., om bagare*). *(Signetringarna)* woro wid början enfallige ock släte, merendels stukne med Initial-Bokstäfwerne af egarens namn. BROMAN *Glys.* 1: 32 (c. 1730). Silfverbelastade bord der prunka och, stuckne af konstnärn, / Fädernas värf i gull.

ADLERBETH *Æn.* 22 (1804). Utrymmet mellan de båda namnen *(på en kasspinne)* upptages av en svagt ristad och stucken ornamentering av tvärställda fält. *Gruddbo* 576 (1938). *SvHandordb.* (1966). — jfr AV-, EFTER-, IN-, PÅ-, TILL-, UPP-, UT-, ÖVER-STICKA o. KOPPAR-, NOT-, PITSCHER-STICKNING samt KOPPAR-STUCKEN. — särsk. *boktr.* i fråga om gravering för mångfaldigande i tryck av bild l. notskrift o. d. (jfr GRAVERA, v.[1] slutet); vanl. med obj. betecknande från sådan metall osv. avtryckt bokblad l. bok o. dyl. l. (koppar)plåt o. d. Kopparstickaren Sigissmundus Vogel .. inlefwererede .. ett bladh, stuckit i koppar, som skulle komma främst i den finske biblien. *KamKollP* 3: 302 (1642). Sedan hafwer iag låtit lära 5 à 6 stycken formsnijdare att sticka i koppar. RUDBECK *Bref* 368 (1698). *2RARP* 9: 116 (1738; *i p. pf., om karta*). CALSTRÖMER (1762) hos LINNÉ *Bref* I. 3: 56 (*i p. pf., om kopparplåtar*). Det i koppar och träd stuckne Not-tryck. HÜLPHERS *Mus.* 153 (1773). *(Utgivaren har)* dedicerat .. *(boken)* till sin fru, som i gravur paraderar framför titelbladet i nunnedrägt, tecknad och stucken såsom Heloisa. ATTERBOM *Minn.* 568 (1819). *(Salongsbilder)* som oftast stuckos i koppar efter Lafrensens målningar. LAURIN *Konsth.* 538 (1900). *(Laveringar)* stuckna i koppar, i Swedenborgs De cupro 1734. LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 645 (1955).

5) [jfr **2**] om insekter med gadd (se GADD, sbst.[1] **1** *a*) l. med spetsig mundel (snabel): införa l. trycka l. stöta in gadden osv. i (ngn l. kroppsdel hos ngn) o. därvid spruta in ett gift som irriterar; förr äv. om orm l. om annat djur med bitande mundelar: bita (se d. o. **4** *b*) l. hugga (se HUGGA, v.[1] **10**); äv. om insekts gadd osv. (l. stjärt med tanke på dess gadd): införas i (ngn l. kroppsdel hos ngn, vanl. med tanke på följande stickande smärta o. d.); äv. med obj. ersatt av prep.-uttr.; äv. med obj. betecknande det åstadkomna hålet utbildat med prep.-uttr. inlett av prep. *på* angivande var hålet åstadkoms; äv. utan obj.; jfr STINGA **I 5**. *Kon kesade iväg som stucken av en broms. Bli stucken av en geting. När biet sticker, förlorar det sin gadd.* Thå Paulus bar til hopa en hoop medh rijss .. crööp en eterfull orm vth .. och stak hans hand. *Apg.* 28: 3 (*NT* 1526; *Bib. 1917: högg sig fast vid*). När fäät blifwer stuckit af Bromsen, så springer thet vp i högt. SCHRODERUS *Comenius* 221 (1639). *(I Italien)* äro små Cicadæ, som krypa up uti *(ask)*-träden, och sticka hohl på bladen, genom hwilka hohl sedan faller en kåda. Denna kallas manna och finnes här på apothequen. LINNÉ *Diet.* 2: 154 (*c.* 1750). *(Somliga myror)* ha en stickande gadd och en skarp, frätande wätska till sitt förswar. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 4: 9 (1852). Flugorna sticka en vaken. STRINDBERG *Fagerv.* 86 (1902). Den som kunde hitta på något som hindrade myggen från att sticka blev en förmögen man (om det inte vore för skatterna). HOLM *AlltFläck.* 59 (1946). — jfr BI-, BROMS-, MYGG-, ORM-, VURM-STUCKEN. — särsk. *a)* i utvidgad anv., i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: äten l. skadad av larver o. d.; i ssgrna MAL-, MASK-STUCKEN; jfr STINGA **I 5** *a γ*. *b)* mer l. mindre bildl.; förr äv. i uttr. *sticka ngns liv*, gm att sticka gadden i ngn beröva honom livet (anträffat bl. bildl., om person); jfr STINGA **I 5** *b*. Såsom honom *(dvs. Jesus)* synnerligen the Pharisaiske ormar och huggormar medh theras förgifftiga tungor, bådhe i lijffuet och i dödhen jämmerligen stucket. BULLERNÆSIUS *Logn.* 437 (1619). *(Hamlets faders vålnad:)* Den orm som stack din hulde faders lif / Bär nu hans krona. HAGBERG *Shaksp.* 1: 303 (1847). In i ynglingen från landbacken kröp rädslan *(ute på havet)* och stack och bet honom som myror i mängd. MOBERG *Utvandr.* 325 (1949); jfr **2** *m*.

6) [jfr **2**] om spetsig del av växt (tagg l. torn o. d.): tryckas mot l. tränga in i (ngn l. kroppsdel hos ngn) o. orsaka smärta l. obehag; äv. om växt med tanke på dess stickande del(ar); äv. dels med obj. ersatt av prep.-uttr., dels utan obj.; förr äv. om nässla: bränna (se BRÄNNA, v. **I 5** *h δ*); jfr **7** o. STINGA **I 6**. SCHRODERUS *Modersch.* H 8 b (1642; *om tistel*). Skal törn' och tistlars tagg tin lilje händer sticka? *Kolmodin QvSp.* 1: 6 (*c.* 1710, 1732). Afven bora spetsarne på *(malt-)*kornet, om det är tillräckligt stöpt, icke mera sticka. *QLm.* 2: 57 (1833). MEURMAN (1847; *om nässlor*). Är spetsen styf och mer eller mindre stickande, så sägas bladen vara uddspetsiga, borstspetsiga, stickande, uddiga. FORSSELL *InlBot.* 138 (1888). Alla rosenbuskar blomma, / där i går blott törnet stack. LAGERCRANTZ *EndSomm.* 15 (1937). — särsk. mer l. mindre bildl. *(Påvens legat)* Mala Spina then onda törnen som stack uthi konungens *(dvs. Sigismunds)* foot, kom konungen mycket till att halta från sin lofwen. GUSTAF II ADOLF 81 (*c.* 1620). Säll ock mehr än som Säll, then Afunnds-törn ey sticker. LUCIDOR *(SVS)* 332 (1673). Bakom en sådan dikt *(som "Gott julamot")* ligger säkert en här av minnen och däribland också sådana som stuckit med en tagg av det för evigt försvunna. OLSSON *Fröding* 84 (1950).

7) [jfr **2, 3, 6**] om spetsigt l. vasst föremål (l. massa l. yta med vassa ojämnheter o. d.): trycka l. tryckas mot l. in i (ngn l. kroppsdel hos ngn); vanl. med tanke på den smärta l. irritation som därvid framkallas (jfr **6, 18**); ofta om klädesplagg som gm sin ytstruktur (t. ex. ojämn l. med utstående partiklar försedd yta) vid beröring irriterar huden; äv. dels med subjektsväxling, om kyss (med tanke på att mannens skägg sticker), dels utan obj.; jfr STINGA **I 7**. *Säkerhetsnålen i tröjan stack mig i axeln. Den här tröjan sticker genom skjortan.* ACREL *Sår* 75 (1745). Ung är brudgummen än, blott aderton år eller nitton; / kyssen sticker ej än, blott guldfjun pryder hans läppar. LAGERLÖF *Theokr.* 93 (1884). Halmen stack honom, när han tog åt huvudet. HEIDENSTAM *Svensk.* 1: 198 (1908). *(Den helige Antonius)* bar en stickande tagelskjorta närmast kroppen, åt aldrig kött och badade aldrig. GRIMBERG *VärldH* 5: 173 (1931).

8) [jfr **2**] *snick.* för hand införa ett skärande verktyg (i sht stämjärn) i trä för att utskära enklare former (äv. i uttr. *sticka skarpt*); äv. *(tekn.)* i speciellare anv., i fråga om att med maskinhyvel framställa axiella spår (kilspår l. hålkäl o. d.) l. urtagning i arbetsstycke medelst en vertikal rörelse. Indrifvandet *(av hugg- o. stämjärn)* i träet åstadkommes på tveggehanda sätt, nemligen antingen blott genom handens tryckning (sticka), eller genom slående med en stor klubba .. (stämma). ENEBERG *Karmarsch* 1: 112 (1858). *Landsm.* XVIII. 1: 10 (1912: skarpt). Ett stål för stickning av laxspår. HALLSTRÖM *Verkt.* 46 (1923). Stickhyvel, verktygsmaskin, som är särskilt inrättad för hyvling ("stickning") av axiella

spår inuti en urborrning. *2SvUppslB* 27: 492 (1953). Sticka, (*dvs.*) för hand utskära (enklare former) i trä med hjälp av stickjärn. *TNCPubl.* 23: 73 (1954). *Dars.* 78: 168 (1985). — jfr AV-STICKA, FAS-STICKNING.

9) i allmännare l. specialiserad anv. av **2**, i sht **2** *c*, utan tanke på om obj. är spetsigt l. långsmalt l. icke, i fråga om att föra l. skjuta ngt in i l. in l. ut l. upp l. ned genom ngt o. dyl. l. placera ngt i ngt l. på en plats (i sht en härför avsedd l. avpassad plats, t. ex. ett (färdigt) hål l. en öppning), stundom bl. genom luften (jfr **10**); stoppa (ngt i l. på en plats o. d.); i sht i uttr. *sticka ngt i* l. *under* (se särsk. *h*, *m*) *ngt;* i sht förr äv. med personobj.; jfr STINGA **I 8**; ofta (i sht i *d*, *i*, *l*, *n*) utan klar avgränsning från **2** *c*, **10**. *Sticka händerna i fickorna. Sticka handen i vattnet. Sticka armarna i rockärmarna. Sticka fingret i munnen. Han stack nyckeln i nyckelhålet. Sticka handen innanför kragen. Hon stack paketet under de andra sakerna i korgen. Hon stack sin hand i min. Sticka tråden på nålen (genom nålsögat).* (*Mose*) stack henne (*dvs. handen*) j sin barm, och tå han drogh henne vth, sij, tå war hon spittelsk som en snio. *2Mos.* 4: 6 (*Bib.* 1541). Konan (*skall*) stickas i stadsens fångellsze *BtHforsH* 3: 197 (1643); jfr *m*. Publication, angående en .. tilärnad Mordbrand på Sodermalm .. hwarest eldfängige och redan i brand tände Materier funnits stuckne under en knut af en Trä-byggnad *PH* 3: 2378 (1747). En Sättare-Lärling måste man .. gifwa anwisning att, wid radernas utslutande, icke sticka de ännu derwid erforderliga spatierne på ett ställe, utan, så mycket möjligt är, indela dem på behörigt och lika sätt. *Täubel Boktr.* 1: 85 (1823). I brist på något att sticka i munnen, mättar man sig i inbillningen. BERGSTEDT *Samh.* 19 (1902). (*Hon*) stack en cigarrett mellan sina hårdsminkade läppar. GUSTAF-JANSON *OvOnd.* 78 (1957). — jfr IN-, NED-, PA-, UNDER-, UPP-STICKA. — särsk.

a) ordspr. Saa att mann ickie sticker foothen Länger ähn som Skinfellen Räcker. BRAHE *Oec.* 56 (c. 1620; *uppl.* 1971). Ingen sticker så annars Barn i barmen, at icke footen sitter vthe .. (*dvs.*) Ingen wårdar så wäl ens annars, som sitt egit. GRUBB 388 (1665). Narren skal man intet sticka finger i munnen. DENS. 565. Stick aldrig dina händer imellan andras tänder. STIERNSTOLPE *DQ* 4: 90 (1819).

b) i fråga om att placera l. träda ngt ringformigt på ngt utstående (l. långsträckt) föremål. Si här min hiertans Wän, är Ringen den jag fick / Til Wänskaps Prof af dig: du den på Fingret stick. HESSELIUS *Zaletta* 76 (1740). Stick Valdthornet på din arm. BELLMAN (*BellmS*) 1: 10 (c. 1771, 1790). Sticka en segelring på rån. NORDFORSS (1805). Sticka en ring på fingret. AUERBACH (1913).

c) med avs. på arm l. hand: skjuta in (under ngns arm, dvs. i den vinkel som bildas av den lätt krökta armen). (*Hon*) stack sin arm under hennes och drog henne med sig. *Pakkala Elsa* 59 (1895). Hon kom .. fram till sin man och stack sin hand under hans arm. KRUSENSTJERNA *Pahlen* 1: 13 (1930). Han stack sin arm under hennes. EDQVIST *Musik* 43 (1946).

d) [jfr **2** *c*] med avs. på frö l. lök l. rotfrukt o. d. som vid sådd resp. sättning föres l. sättes l. tryckes ned i jorden. Turckska Bönor .. måste stickas några Dagar effter Ny i Jorden, så blåmmas de alt fort. RÅLAMB 14: 68 (1690). (*Man bör vid ek-* o. *hassel-*)plantering sticka Ekenötter ock Hassel-Nötter 2. eller 3. af hwart slag uti den goda jorden, som är lagder omkring de ny planterade Trän. ROSENSTEN *Skog.* 3 (1737). — särsk. *trädg.* med avs. på stickling (se STICKLING, sbst.[3]); i sht ss. vbalsbst. *-ning*. Stickning kallas då man om våren afskär en gren och nedsätter den i jorden. AGARDH *Bot.* 1: 274 (1830). Människan (*har*) uppfunnit konstlade sätt att verkställa förökningen på. Dessa äro i hufvudsak förädling, afläggning och stickning. Den första metoden användes mest för täppans träd, de senare för dess buskar. ABELIN *MTr.* 52 (1902). Snabbväxande sorter såsom fläder, pil, poppel, liguster och vinbär kunna även få kvarstå på platsen, tills de äro salufärdiga, om de vid stickningen erhållit tillräckligt utrymme. *Sonesson HbTrädg.* 204 (1919). (*Sticklingarna*) skäras av omedelbart efter blomningen och stickas i torvmullblandad sand i fat, som (*osv.*). HOLZHAUSEN *Vårblmr* 31 (1924).

e) (†) med avs. på födoämne (lök l. kött o. d.), i uttr. *sticka ngt med ngt*, späcka (se SPÄCKA, v.[1] **1**) ngt med ngt; äv. i p. pf., om lök: späckad (med kryddor). Man skal (*till soppkoket*) taga Löök, stickan medh Neglikor, Persillia och Timian, och binda tilsamman. *Salé* 13 (1664). När .. (*rapphonsen*) äre förwällade, skal man sticka them medh Flesk. *Dars.* 31. Koka .. (*kalhuvudena*) i en kruka i litet watn och nog smör, med salt, peppar och en stucken lök. EGERIN *Kokb.* 34 (1733).

f) (numera bl. tillf.) i uttr. *sticka fingret i ögat*, betecknande att man för fingret till ögat för att torka bort tårar. *Posten* 1769, s. 535.

g) (vard.) med *näsa* (äv. *nos*) ss. obj.; i uttr. betecknande att ngn (l. ett djur) placerar sig med (huvudet o.) näsan (resp. nosen) ngnstädes l. med (huvudet o.) näsan osv. pekande ngnstädes hän, i sådana uttr. som *sticka näsan* l. *sin näsa i ngt;* ofta närmande sig **16**, **17**, metaforiskt, i uttr. betecknande att ngn beger sig ngnstädes l. i en riktning (jfr *i*); särsk. i uttr. *sticka näsan utom* l. *utanför dörren*, (våga) bege sig ut (det allra minsta); äv. i uttr. betecknande att ngn förbjudes l. är förbjuden att komma ngnstädes; äv. bildl. (jfr *q*), särsk. i uttr. betecknande att ngn (obehörigen) lägger sig i l. blandar sig i ngt l. "lägger sin näsa i blöt" o. d. *Det var så kallt att man inte vågade sticka näsan utom (utanför) dörren. Hon ska då sticka sin näsa i allt!* Som en Soo wender sigh i Träcken, sticker och sölar Näsan ther vthi. RUDBECKIUS *Luther Cat.* 113 (1667). Gubbarna satt sig at dricka, / Klappa på bäljen och hicka, / Näsan i glasena sticka, / Sjunga hvar om sin flicka. BELLMAN (*BellmS*) 1: 46 (c. 1780, 1790). Knappt hunna öfver gränsen på en hed full af vindfällen .. började hunden sticka nosen i vind och dra styft i kopplet. *Jag.* 1897, 2: 155. Stick inte näsan hem till mej! Gör'et inte! ENGSTRÖM *Lif* 92 (1907). Hela området (*kring krutbruket i Torsebro*) var avstängt och bevakat, vi fingo aldrig sticka vår näsa dit. BOOK *ResSv.* 50 (1924). Jag sticker näsan i pälskragen. STENBERG *Rapport* 30 (1969).

h) (vard.) i uttr. *sticka ngt under ngns näsa*, *sticka ngn ngt under* (förr äv. *i*) *näsan*, förr äv. *sticka ngn i näsan med ngt*, demonstrativt visa fram ngt för ngn gm att hålla det nära hans

ansikte (näsa); vanl. bildl. (jfr *q*), i fråga om tal l. skrift: på ett demonstrativt l. hänsynslöst sätt framföra ngt till ngn l. förelägga l. förehålla l. förevisa ngn ngt o. d., kasta l. slunga ngn ngt i ansiktet (se KASTA, v. I 1 *l* *γ*) o. d. Öfverallt .. sticker man mig en dum judehistoria i näsan, i hvilken jag är lika oskyldig som det barn, som föddes i går. BACKMAN *Reuter Bræsig* 1 (1872). Nu kan du sticka *(tryckeriföreståndare)* Nyholm i näsan med att hans skrytsamma tablå *(över upplagornas storlek)* ej var exakt! STRINDBERG *Brev* 4: 263 (1884). BERGMAN *HNådT* 215 (1910: sticka mig det där under näsan). Under hans *(dvs. den missanpassades)* näsa / fåfängt du sticke / Lagen att läsa: / han läser den icke. GULLBERG *Terzin.* 68 (1958).

i) [äv. att hänföra till 10] (vard.) med *fot* (äv. *skank*) ss. obj., i metaforiska uttr. betecknande att ngn beger sig ngnstädes (hän); jfr *g*. Om jag sticker foten utom dörren, skulle .. *(Bore)* bita näsan utaf mig. KELLGREN *(SVS)* 6: 19 (1773). *(Till sjön var jag)* förbjuden att gå, eller, som det i strängare form hette, "sticka min fot". ÖMAN *Ungd.* 16 (1889). Ja råder dej te å inte sticka dit dina skånkar en gång te. GOTH *Rall.* 139 (1932).

j) (numera bl. i Finl., föga br.) i uttr. *sticka ngt hos sig,* stoppa ngt på sig (dvs. i sin ficka l. i sina fickor o. d.); äv. bildl. (jfr *q*): finna sig i (skymf). *(Mannen slapp betala)* och stack Gulblänkaren åter hos sig. *Weise* 105 (1697). *(Vi)* Stucke hos osz några skorpor eller Biscuit *(före utfärden)*. HUMBLA *Landcr.* 415 (1740). Sticka en skymf hos sig. MÖLLER 1: 133 (1755). Sticka hos sig, *(dvs.)* stoppa i fickan, i barmen. DALIN (1854). BERGROTH *FinlSv.* 227 (1917).

k) i vissa eg. o. bildl. (jfr *q*) använda uttr. *α*) *sticka svärdet* (äv. *sitt svärd* l. *värjan* o. d.) *i skidan* l. *slidan* (äv. *i sin skida,* förr äv. *i slida*), dels eg.: placera in svärdet osv. i dess skida osv., dels bildl. (jfr *q*): sluta strida l. kämpa l. slåss o. d. (i denna anv. förr äv. i uttr. *sticka värjan avsides*). Stick titt swerdh j skidhona. *Joh.* 18: 11 *(NT* 1526). Vnger Swen strÿker sin brune brand / och sticker honom i slÿd*(a)*. *Visb.* 2: 295 (c. 1680). KULLIN *EngGr.* 30 (1744: sin skida). RHYZELIUS *Ant.* 22 (c. 1750: stack studente-wärjan afsides). Sticka wärjan i slidan. SAHLSTEDT (1773). Efter tretti års förbidan / Fick i Münster verlden fred. / Douglas stack sitt svärd i skidan, / Och så gjorde Lilje med. SNOILSKY 2: 35 (1881). Han sticker kniven i slidan. JOHNSON *Har* 106 (1935). *β*) *sticka sitt huvud i ett lejons mun* o. dyl. l. *i snaran,* dels eg., dels bildl.: av egen fri vilja l. gm egen förskyllan utsätta sig för livsfara l. stor fara o. d. (i denna anv. äv. i uttr. *sticka huvudet i fiendens gap,* betecknande att man utsätter sig för stor fara gm att gå nära fienden o. d.). Ni sticker ert hufvud i ett lejons mun. EKELUND *Scott Wav.* 2: 110 (1824). Om ni ej antager er vår sak, så äro vi förlorade. Vi kunna då, så godt först som sist, sticka hufvudet i snaran! NORDENSTRÖM *Gogolj Rev.* 156 (1908). I själva porten skulle vi ropa vårt stridsrop och på trots sticka huvudet i fiendens gap. NILSSON *HistFärs* 138 (1940). *SvHandordb.* (1966). *γ*) *sticka huvudet i sanden* l. *i busken,* om struts: (i tro att på så sätt bli osedd) stoppa sitt eget huvud ned i sanden l. in i en buske; ofta bildl., om person: blunda för verkligheten, vägra se sanningen i vitögat o. d. Klandras kunna med rätta universiteterna, derast de draga sig undan, och likasom strutsen sticka hufwudet i sanden för att ej se hwad de ej wilja se. *SKN* 1841, s. 3. Må vi ej som strutsen sticka huvudet i busken! *UNT* 13/5 1931, s. 7. *δ*) *sticka svansen mellan benen,* se SVANS. *ε*) [möjl. eg. i fråga om säckpipa, betecknande att man stoppar in säckpipan i förvaringssäcken o. slutar spela] (numera mindre br.) bildl., i uttr. *sticka pipan* (äv. *sin pipa*) *i säcken,* inte ta sig l. sluta upp att ta sig ton, inte "sticka upp" l. sluta "sticka upp", inte vara l. sluta upp att vara stursk l. kaxig l. självsäker o. d.; jfr STINGA I 8 *b* *α*. Fordom, tå icke så monge Calwinister woro, stucko the *(dvs. kalvinisterna)* Pijpan i Säcken, och kommo itt allmenneligit Möte icke ens ihogh. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 185 (1635). Nu åstu så munnwijgh, / Ney, stick Pipan i säcken stat och tijgh, / Hålt nu igen din store flabb och trwt, / Min Præceptor körer Ehr in och vth. CHRONANDER *Bel.* C 3 a (1649). GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880: sin pipa). AUERBACH (1913).

l) [sannol. med tanke på nedstickande av tältpålar o. d.; jfr 2 *c*] (†) i uttr. *sticka läger,* slå läger (se LÄGER 7 *a*). Samma afton stacks läger på stranden. TOPELIUS *Fält.* 3: 46 (1858).

m) (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) med avs. på soldat l. förband, i uttr. *sticka ngn under* (l. *bland*) *ngra* l. *under* (visst förband), placera in ngn bland ngra resp. i (visst förband); äv. ss. senare led i ssgn SAMMAN-STICKA. Resolverades att Bengt Björns folck .. skall stickas under Drummens regemente. *RP* 5: 48 (1635). Adelen utlofwa fördubble Rosstiänsten, doch så .. att de .. icke blifwe under andre Ryttare stukne. *RARP* 6: 264 (1656). Åtta bland er *(upproriska arbetare)* skola stickas bland knekthopen och skickas till Polen. TOPELIUS *Fält.* 2: 32 (1856). *(Dragon-)*Regementet *(från Savolax)* upplöstes .. och manskapet stacks *(enl. en förordning 1686)* under kavalleriet. *MeddRiksheraldÄmb.* 10: 320 (1945).

n) [äv. att hänföra till 10] (tillf.) i uttr. *sticka till väders ett skott,* om växt: skicka upp l. skjuta upp ett skott i luften. *PT* 1907, nr 238 A, s. 3.

o) i sht o. numera bl. *sjöt.* i fråga om att fästa en lina l. ett snöre l. ett tåg o. d. gm att lägga den l. det om ngt (o. fästa den l. det med en knut l. knop o. d.) l. i fråga om att införa en lina osv. i ngt (o. fästa den medelst knut osv.), i sådana uttr. som *sticka ngt om* l. *i* l. *på ngt;* jfr STICKA IHOP 4, STICKA PÅ I 6. Kan .. *(barnmorskan, då barnet ligger fel,)* ey komma för Trängsel skul til Foten, måste hon loszna Snaran *(på fingret)* och sticka Åndan aff Bandet om Barnets Knä. HOORN *Jordg.* 1: 235 (1697). Man måste sticka Boyreepet som är på stoora Ankaret uti Ringen af Warp-Ankaret .. och när alla Seglen opgijgade, måste stickas bij öfwer den Bogen som Ankret falla skal. ROSENFELDT *Tourville* 67 (1698). Til at bärga något Redskap, plägar man sticka een Cabbel på Masten *(som fallit överbord)* och fyrat achter uth, til Wädret sachtar af. *Dars.* 99. Lod-linan .. på hwilkens ena ända är et öga, på det lodet på linan i hastighet kan stickas. HAUSWOLFF *Nav.* 150 (1756). Sticka Tåget i Ankarringen. RÖDING 1: 115 (1794). — jfr AN-, AV-, I-, PÅ-, SAMMAN-STICKA. — särsk. i utvidgad anv., betecknande att ngt (rev l. dyl.) lösgöres gm att knut l. knop

o. d. knytes upp; dels i uttr. *sticka ngt ur ngt*, dels i särsk. förb. *(Eng.)* To unbend the Cable, *(sv.)* sticka toget utur ankaret. SERENIUS Qqq 3 a (1734). *(Sv.)* Sticka et ref ur stor märs seglet, *(eng.)* To let out a reef of the main-top-sail. WIDEGREN 896 (1788).

p) (mera tillf.) allmännare: placera l. lägga, i uttr. *sticka ett par strån i kors för ngn* l. *ngt*, bry sig alls om ngn l. ngt, lägga två strån i kors för ngn l. ngt; äv. i uttr. *icke sticka två strån i kors*, se KORS I 9 *a* *β*. Jag undrar, om han *(dvs. prosten)* under adjunktstiden någonsin stuckit ett par strån i kors för något kvinnfolk. BENGTS *Vargt.* 85 (1915).

q) oeg. l. bildl. (jfr *g*, *h*, *j*, *k*). Spottar tu migh tijn råttne Gäck, / Tagh til godha, stick i tijn säck *(sager en kvinna till en man, i det hon ger honom ett slag o. sticker honom med en kapp)*. MESSENIUS *Disa* 16 (1611). Man får intet stå fåfäng, och sticka Händerna i barmen, om man wil få födhan. GRUBB 325 (1665). Stick inte näbben under vingen, min dufva! *PoetK* 1822, s. 252. Sticka handen i ett getingbo. AUERBACH (1913). — jfr SAMMAN-STICKA. — särsk.

α) (†) i uttr. *sticka ngt* l. *handen i sin egen barm*, pröva sig själv, gå till sig själv o. se efter om ngt inte är tillämpbart på en själv l. gäller en själv o. d.; jfr STICKA IN I 2 *f* *α*. Då sadhe Bärenndt att hann *(dvs. den åtalade)* skulle sticke det vthi synn egenn barm som hann hadhe skält honom före. *3SthmTb.* 2: 361 (1599). *(De självbelåtna)* weet iagh intet helsosammare Rådh gifwa, än at the sticka Handen i sin egen Barm, känna och erfara, om the ock icke hafwa Kött och Blodh at dragas medh. RUDBECKIUS *Luther Cat.* 259 (1667).

β) (†) i uttr. *sticka ngt i barm*, gömma ngt i sitt sinne, glömma l. förkväva ngt. Jagh seer .. listiga funder, / Som the Lyhiska öffuerlagdt / Hadhe i Mallmöön genom pacht / Medh the Danska, een sådan harm / Sticker iagh ey gerna i barm. PRYTZ *G1* F 4 a (1621).

γ) [jfr t. *einen in den sack stecken*] (†) i uttr. *sticka ngn i säcken*, ta loven av ngn, överflygla l. överträffa ngn; jfr STINGA I 8 *b* *β*. See tigh wäl före medh hwem thu handlar / Ty then wänen som mher förmå, han sticker then andra j sacken. BALCK *Es.* 67 (1603). GRUBB 141 (1665).

δ) (†) med avs. på penningmedel l. kapital l. egendom o. d.: placera (se PLACERA, v.[1] *e*, särsk. *e* *β*). *(Många hemman i Nylands skärgård har blivit öde)* i dhet bönderne, stickandes alle sine medell i faarkoster, öfuergiffua åkerbruket och låta hemmanen förfalla. *BtHforsH* 3: 46 (1660). *(Jag, dvs. C. Feif,)* har stuckit et tämmeligit capital uti et huus ved Skepzbron. *BrinkmArch.* 1: 144 (1712). I synnerhet har Osz *(dvs. Adolf Fredrik)* förekommit, huru åtskillige personer blifwit lockade at sticka sina penningar uti ansenliga inrättningar på äggjernssmide. *Bergv.* 2: 682 (1756). Ockerlagarnas missbruk *(hos romarna)* stucko så stora egendomar uti vissas händer, att *(osv.)*. CHYDENIUS 93 (1765). KRYGER *3Svar* 19 (1782). — jfr UT-STICKA.

ε) (ngt vard.) i uttr. *sticka under stol* (äv. *stolen*) *med ngt*, äv. *sticka ngt under stol(en)*, undvika att tala öppet om ngt, försöka dölja l. undanhålla l. hemlighålla ngt; förr äv. dels i uttr. *sticka (ngt) under (en) stol med ngn*, undvika att omtala ngt för ngn, (försöka) hemlighålla l. dölja ngt för ngn, dels i uttr. *sticka under (någon) stol*, vara hemlighetsfull, bedriva hemlighetsmakeri; jfr STINGA I 8 *b* *γ*. Wij *(dvs. hertig Karl)* wele icke sticke under någon stool, uthan rundt uth hafwe e. k. M. *(dvs. Sigismund)* .. i tijdh warnedt, att *(osv.)*. *RA* I. 4: 191 (1597). Iag will icke stickat vnder en stol medh tigh. *SvOrds.* B 3 b (1604). Kiäre hwi sticker tu vnder stol ..? säg osz thet klarliga hwad tu menar. SWEDBERG *SabbRo* 279 (1701, 1710). Jag kommer til Ehr, som en alfwarsam Præceptor, hwilken täncker .. ingen ting för liufliga ögne-kast skull sticka under stolen. DALIN *Arg.* I: nr 3, s. A 2 a (1732). Nu går det ej längre an att sticka under stol med sanningen. *HH* XXV. 2: 89 (1810). Afsikten stack han inte heller under stol. HÖGBERG *Jim* 100 (1909). För ögonblicket sticker kineserna inte under stolen med att de har haft och har stora svårigheter *(på handelns område)*. *DN(A)* 5/11 1963, s. 21.

ζ) (†) i uttr. *stickas i vidlyftighet*, råka i (ekonomisk) svårighet l. svår belägenhet; jfr II 4. *RARP* 3: 271 (1642).

10) föra l. skjuta l. sträcka fram (ngt) så att det får en framskjuten ställning, sticka fram l. sticka ut (ngt); äv. intr.: komma fram l. komma till synes (genom en öppning l. liksom genom en sådan), skjuta fram, sticka fram; äv. i uttr. *sticka i dagen*, gå l. komma i dagen, komma till synes; jfr 9 o. STINGA I 9. Enär en födhes hijt, man Hufwud förvth sticker. PALMCHRON *SundhSp.* 362 (1642). Ther ära Grundh vnder Brasilien, som liggia på 18. Grader widh pasz, Söder om Streket eller Linien, stickandes öfwer 60. eller 70. Mijl ifrån Landet på höger Handen. WILLMAN *Resa* 193 (1667). Nu syntes taken på ladugården och öfver den samma stack kyrkans torn. STRINDBERG *SvÖ* 1: 201 (1882). Tufvorna stucko ur det svarta vattnet som små barngrafvar och gungade när han hoppade på dem, för att snappa ett hjortron. DENS *Skark.* 63 (1888). De obetydliga, stundom i dagen stickande stenkolsflötserna i Hälsingborgstrakten. *Ymer* 1915, s. 196. Elden stack genom fönstret. CANNELIN (1921). — jfr FRAM-, UPP-, UT-STICKA. — särsk.

a) (†) i uttr. *sticka fingren (åt ngn)*, peka finger (åt ngn; se FINGER 1 *c* *γ* *β'*). *(De obotfärdiga)* lee åt Predicanternar, som them sanningena säiya, sticka fingren åt them. PPGOTHUS *Und.* E 1 b (1590). *(De kristna)* åth hwilke then ogudhachtighe hopen, gaper medh munnen, recker tungona och sticker fingren. LLAURENTII *Nyåhrspr.* E 1 a (1618).

b) i sht *sjöt.* med avs. på båt, i uttr. *sticka i sjön* o. d., betecknande att man sjösätter båt l. (numera vanl.) ger sig ut med den på sjön för kortare tur o. d.; jfr 16 *c*. Galèrerna, af hvilka man hade 50 färdiga att sticka i sjön. MALMSTRÖM *Hist.* 3: 339 (1870). Det fanns en tid, då vårt nordiska folk .. bjöd trots bland de främmande, på hvad jord det satte sin fot, i hvad haf det stack sin farkost. WEIBULL *LundLundag.* 276 (1899). Utan svenska kronans tillstånd fick intet krigsskepp från Ostpreussens hamnar stickas i sjön. *Odhner LbFädH* 2: 85 (1906). Tidigt på våren innan ännu någon snipa stuckits i sjön. ÖSTERGREN (1946).

c) i sht *sjöt.* i uttr. *sticka stäven* (förr äv. *sitt stäv*) *mot ngt* o. d., betecknande att fartyg ger sig iväg i en riktning o. d.; jfr 16 *c*. Vi se .. huru den

snabbseglande Freja .. vid Lofön sticker sitt stäf mot norden. ALMQVIST *AmH* 2: 188 (1840). Tror någon, att svenska flottan förr i tiden skulle hafva varit i stånd att lösa .. *(en enda uppgift, om)* den nödgats söka sin trygghet innanför skären, utan att någonsin våga sticka stäfvarna utanför de yttersta kobbarna! HEDIN *1Varn.* 59 (1912).

d) hippol. om häst: (ss. en felaktighet) skjuta fram huvudet (så att huvudet o. halsen får en relativt horisontal ställning) l. sätta näsan i vädret; ofta dels i uttr. *sticka med huvudet* l. *näsan* l. *nosen*, dels om hästs huvud l. nos: inta sådan ställning. När hufwudet ej är stält rätt, utan hästen förer nosen fram åt, såsom de Turkiska hästar, säges hästen sticka med hufwudet. FLORMAN *HästKänned.* 68 (1794). Hästen säges sticka, då han bär näsan högt. EHRENGRANAT *HästRör.* 41 (1818). JUHLIN-DANNFELT 80 (1886; *i p. pr., om huvud*). *TIdr.* 1896, julnr s. 15 (*i p. pr., om näsor*). *LmUppslB* 437 (1923: sticker med nosen). — särsk. i uttr. *sticka mot hand(en)*, gm att sticka med huvudet gå emot handen (se HAND 3 *g*). *KrigVAH* 1833, s. 262. Sticka mot hand säges, då hästen bär näsan högt. EHRENGRANAT *Ridsk.* 1. 1: 42 (1836).

e) (vard.) i uttr. *komma stickande(s)*, snabbt l. förstulet o. oombett l. i onödan komma fram; vanl. i uttr. *komma stickande(s) med ngt*, på sådant sätt komma fram med ngt l. komma fram o. överräcka l. framföra ngt (dvs. yttrande l. förslag o. d.). Visserligen kommer en och annan stickandes med ett förbättrings förslag, men *(osv.)*. LIVIJN 2: 246 (1834). Fru Falk undrade hvad ondt hon gjort den menniskan, som nu också skulle komma stickande. STRINDBERG *RödaR* 165 (1879). Man kan ju alltid komma stickande med .. anmärkningen, att hänförelse är något oförnuftigt. *UngKraft.* 1907, s. 58. När hon kommer stickande med pengar, då blir det genast lite obehagligare *(än då hon kommer med matvaror)*. SÖDERSTRÖM *Högkv.* 41 (1968). — jfr EFTER-STICKA.

f) (i fackspr.) om växt(lighet): komma till synes l. komma upp (genom jordytan), sticka upp (se STICKA UPP I 5 *a*, 6 *a*). Jorden ångar och glänser, och gräset börjar sticka. .. Våren är kommen. HEÜMAN *EkSyn.* 94 (1913). Med den här takten kommer väl snart den nya potatisen? — Det är inte omöjligt, sade experten. Hon sticker redan så vackert. *GHT* 1943, nr 96, s. 10.

g) (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) i fråga om i- l. urlastning av hö o. d.: sticka (i bet. I 2) högaffel i hö o. räcka upp det (på lass l. loge o. d.), sticka upp (se STICKA UPP I 5 *b*). *ÅgerupArk.* Gårdsräkn. 1740. Han slider ju för två .. Sätt den till å lägga ett stengärde, eller sticka på lass eller vad som helst. LARSSON *Hemmab.* 115 (1916).

h) glas. i utvidgad anv. (jfr *i*), i p. pf. i adjektivisk anv., om flaskbotten: tryckt uppåt (in mot flaskan, så att den blivit konkav). HERMELIN *Glas* 9 (1966).

i) i utvidgad anv. (jfr *h*), betecknande att ngt går ut från l. bildar en förgrening av l. har förbindelse med ngt som utgör en större l. överordnad l. längre enhet (huvudenhet) o. d.; utom i slutet dels i särsk. förb., dels ss. förled i ssgr: bi- l. sido- o. d.; jfr 17 slutet o. STICK, sbst.[1] II 11. — särsk. (*bergv.*) ss. vbalsbst. *-ning* i konkretare anv. Stickning .. *(dvs.)* riktning av konturhål vid tunnelsprängning utanför teoretiskt tvärsnitt för erhållande av borrningsutrymme för nästa salva. *TNCPubl.* 73: 158 (1979).

11) (numera mindre br.) om färg, i uttr. *sticka i* (i sht förr äv. *åt*, förr äv. *av*) *den l. den färgen*, skifta (se SKIFTA, v.[1] 13 c *α*) i den l. den färgen, stöta i den l. den färgen; äv. ss. vbalsbst. *-ning* i konkretare anv., särsk. i uttr. *stickning åt den l. den färgen*, skiftning (se SKIFTA, v.[1] 13 *e*) i den l. den färgen. Med sådan höger Färg hon *(dvs. solen)* skimrar an wår sky; / Att luftens skära blå med slika strålar prunkar / Som sticker af Rubin och påckar mot Carfunclar. *SmDiktLejonk.* 100 (1691). *UtsädT* 1898, s. 137 (: åt). *(Ögonens)* mattgråa färg fick en stickning åt grönt, så himla arg blev gubben i tvärhasten. HÖGBERG *Baggböl.* 1: 190 (1911). En solbränna som stack i svart. *SvHandordb.* (1966).

12) [jfr 9 o] i sht *sjöt.* med avs. på tåg l. tross l. kätting o. d. (i sht ankartåg o. d.): långsamt fira (på) l. låta löpa ut (utan att släppa det l. den) så att en bukt bildas; äv. med avs. på halsar l. skot; äv. dels i uttr. *sticka på en tross* osv., dels utan obj. Stick bucht. *SkepCommSkepzb.* 1689. *(Styrmannen)* måste .. wäl se sig före, at han ei ankrar mitt uti inloppen .. ei heller uti Trängsel, utan lemnar wähl rum at sticka Tåg, drifwa och gå til segels igen. *Siöregl.* 1741, 3: A 2 a. Törngren fälde Ankar på sådant djup, at Ankartåget måste stickas med så många troszar de hade om Bord. *TörngrenMål.* 94 (1801). FRICK o. TROLLE 217 (1872; *utan obj.*). Oaktadt allt vårt anhalande och stickande på skot, gjorde .. *(segelbåten som tappat rodret)* de äfventyrligaste slingerbultar. *TIdr.* 1887, s. 70. Vid firandet av taljan kan man lämpligen lägga några bukter av dess halande part runt ett träd, en grindstolpe eller dylikt och därefter "sticka" eller giva efter *(vid fällande av flaggstång)*. HÄGG *Flagga* 31 (1937). Ankaret fälles, när fartyget kommit så långt upp i lovart om de övriga fartygen, som motsvarar stucken kättinglängd. WEINBERG *Sjömansk.* 268 (1954). Stick så vackert på trossen. *SvHandordb.* (1966). — jfr FRÅN-, NED-, UPP-, UT-STICKA. — särsk. *a)* i uttr. *sticka på tamp*, låta nästan hela tåget l. kättingen o. d. löpa ut, så att endast tampen kvarblir (för fastgöring). KONOW (1887). RYDHOLM (1967). *b)* (numera föga br.) bildl., i uttr. *sticka tåg*, ge upp l. ge sig l. falla till föga. Jag hade väl lust att se, om icke den der vindätande skonerten skulle sticka tåg, i fall han låg samma cours. GOSSELMAN *SNAmer.* 2: 22 (1833). *(Med en god ordning ombord får man)* en duglig, pålitlig .. besättnings hela tillgifvenhet, och, tro mig, så undergifna och aktningsfulla vänner de än äro, skola de icke sticka tåg i nödens stund. OXENSTIERNA *Vanderdecken* 73 (1865).

13) *sjöt.* i fråga om fartygs djupgående (se DJUP-GÅENDE, sbst. *b*), med adverbiell bestämning betecknande graden av djupgående: gå l. ligga (så l. så) djupt; äv. om mast: vara (så l. så) hög, höja sig (så l. så mycket över däck). När här inte finnes ett enda fartyg, som icke sticker djupare *(än sex fot)*, så *(osv.)*. LILLIECRONA *Toll* 1: 282 (*i handl. fr.* 1788). 42000-tonnaren "Oklahoma" .. sticker 37 fot djupt. *DN(A)* 28/4 1966, s. 40. Stormasten kan sägas sticka så eller så mycket. RYDHOLM (1967).

14) [jfr 9, 10 (*e*)] i fråga om att (ofta snabbt l. förstulet) räcka ngn ngt l. ge ngn ngt l. överlämna ngt åt ngn (eg. gm att lämna det i hans hand l. händer); i sht i sådana uttr. som *sticka ngn ngt i handen* l. *händerna* (i sht förr äv. *händer*), *sticka ngt i handen* (äv. *hand*) *på ngn;* äv. i (det äv. med huvudtrycket på *åt* uttalade) uttr. *sticka ngt åt ngn;* jfr **24** o. STINGA **I 10.** Någre klippinge som han stach honum i hender. *G1R* 11: 166 **(1536).** Penggar *(böra)* stickas åht dhe rätsinnige. CARL XII *Bref* 296 **(1703).** ENEMAN *Resa* 2: 165 **(1712:** i hand .. på). *(Preses)* Sin kronta stänka åt mig sticker. BELLMAN *(BellmS)* 2: 43 (c. **1778, 1791).** Sedeln, som han stack i Lenas hand. KNORRING *Torp.* 1: 118 **(1843).** Den ene *(av vännerna)* stack honom ett bläckhorn i handen. HEIDENSTAM *Karol.* 2: 179 **(1898).** Mutor både från Ryssland och .. Frankrike stuckos hit och dit *(under frihetstiden).* DENS. *Svensk.* 2: 272 **(1910);** jfr **24.** Sticka en slant i näven på ngn. HARLOCK **(1944).** — jfr FRAM-, TILL-STICKA.

15) föra (ngn l. ngt) undan (till ett gömställe) så att han resp. det döljes l. gömmes l. kommer ur vägen o. d.; undansticka (ngn l. ngt); numera vanl. i uttr. *sticka ngn* l. *ngt ur* (förr äv. *av*) *vägen*, gömma ngn l. ngt, undanhålla l. undansticka ngn l. ngt (förr äv. dels i fråga om att gm oaktsamhet o. d. komma ngt att försvinna, dels i fråga om att underlåta att framföra en befallning: undertrycka); jfr STINGA **I 11.** *(Man måste på grund av olaga handel)* strax .. arrestere skip och godz, så att dee Jngalunda måge segla der ifrån eller .. nägett aff gotsett sticke aff wägen. *SUFinlH* 5: 135 **(1616).** Huilken som understår sigh H. K. Mts befalning försume och af wagen stike den skall *(osv.).* JAKOBSSON *BevBeklädn.* 389 *(i handl. fr.* **1625).** Denna bref-frihet *(i ämbetssaker)* måste ingen miszbruka eller miszbruka låta, så at någors enskylte bref vthan betalning sändas med Påsten, eller at något privat-bref der vnder stickes. ARNELL *Stadsl.* 70 **(1730).** När fångar ifrån fienden tagne äro, skal hwarken Officerare eller gemen understå sig dem at dölja eller af wägen sticka. *PH* 6: 3749 **(1755).** *(Kaptenen bör tillse)* at ingen kost, dricka eller Vattn vårdslöst förstöres och oaktsamt må förspillas, eller genom föragt stickas utur vägen eller öfver bord kastas. HAMMAR *FartygOstIndComp.* 77 *(i handl. fr.* **1766).** Kan ej utmätningen genast företagas .. och är fara att godset under tiden stickes ur vägen; låte *(osv.). SFS* **1920,** s. 1009. — jfr BORT-, FÖR-, UND-, UNDAN-, UNDER-STICKA.

16) (ngt vard.) med adverbiell bestämning, i uttr. betecknande att ngn (hastigt l. plötsligt) ger sig av l. i väg l. bort från den plats där han befinner sig l. till en plats o. d.; jfr STINGA **I 11.**

a) i uttr. *sticka i väg*, äv. *sticka sin väg* l. *kos* (förr äv. *sin kos av vägen*); särsk. imperativiskt, ss. en (ofta hotfull) uppmaning till ngn att ge sig i väg. Tätt är best. tu stiich*(er)* tijnn kooss wff wegenn. *VadstÅTb.* 15 **(1578).** Han sadhe åt the andre stick och ränn dinn koos. *3SthmTb.* 6: 195 **(1606).** Hunden stack i väg i snön. *FrSkog.* 162 **(1892).** *(Hon)* stack iväg med sin värdinnas bisampäls. *DN(A)* **1931,** nr 262, s. 1. Laholmarna slutade icke festen då *(de kungliga)* gästernas bil stack i väg mot Sofiero. *Dárs.* **1933,** nr 210, s. 16. Vi stack vår väg. GUSTAF-JANSON *DödlKär* 300 **(1953).**

b) i uttr. *sticka dit* (äv. *hit*), (hastigt l. plötsligt) bege sig dit (resp. hit); vanl. imperativiskt, i (ofta hotfull) uppmaning att inte bege sig dit osv. (äv. allmännare, ss. uppmaning att inte "lägga sig i" ngt); jfr *a. Jag behöver ingen hjälp, så du sticker inte dit, förstår du.* Stick intet dit. WESTE **(1807).** Du kunde af sjelfva Majoren få litet på ryggtaflan. — Jag råder honom inte att sticka dit — svarade Herman. KNORRING *Ståndsp.* 1: 77 **(1838).** Sticker han hit en gång till, kör jag ut'en. SEHLSTEDT 2: 27 **(1862).** Du skulle kanske .. kunna ta reda på hur det lönar sig för en nyutexaminerad ingenjör att sticka dit *(dvs. till Sydamerika).* HEDBERG *Dan* 225 **(1948).**

c) i uttr. *sticka till sjöss* (l. *havs*) l. *i sjön*, om båt l. fartyg l. flotta (l. befälhavare l. besättning o. d.): (hastigt l. plötsligt) bege sig till sjöss för längre tids yrkesverksamhet (jfr **10** *b*); äv. om person, dels: (på l. med båt l. fartyg l. flotta) bege sig till sjöss, dels oeg., betecknande att ngn blir sjöman l. tar hyra på båt; äv. i uttr. *sticka i land*, bege sig i land (äv. med bibet. av att förflyttningen innebär smitning; jfr *d, e,* **17**); äv. bildl.; jfr **10** *b. När jag blir sjutton år, ska jag sticka till sjöss. SjöreglÖrlFl.* **1785,** § 651. Samma morgon .. hade *(fartyget)* "Alabama" .. stuckit i sjön. *VL* **1894,** nr 197, s. 4. ESSÉN *Fob* 115 **(1919:** till sjöss; *bildl.*). Vid frukosten pratades det litet om .. *(sjömannen)*, som hade stuckit i land *(dvs. rymt från båten).* BERG *Grieg Skepp.* 43 **(1925).** *(En del f. d. rallare)* stack till sjöss, där de blev ett slags sjörallare. JOHNSON *Se* 87 **(1936).** På sensommaren 1618 stack Gustav Adolf till havs från Kalmar med fyra av sina bästa örlogsskepp. AHNLUND *AOxenstierna* 232 **(1940).** *Ymer* **1951,** s. 82 (: till sjöss; *om salfångarfartyg*).

d) (†) i uttr. *sticka undan tjänsten*, olovligt undanhålla sig från militärtjänsten, smita från tjänsten; jfr **II 7.** *OxBr.* 1: 97 **(1616);** möjl. särsk. förb.

e) (†) i uttr. *sticka utur vägen*, (i hemlighet o. ohederligt) bege sig bort (för att hålla sig undan), smita (se SMITA, v.[2] **I 2**); jfr **II 6.** *VDAkt.* **1715,** nr 17.

f) med adverbiell bestämning (med undantag av de under *a—e* nämnda fallen) betecknande vart l. i vilken riktning l. på vilken väg l. varifrån ngn ger sig av o. d.; äv. i uttr. *sticka inom*, hastigt l. kortvarigt komma inom dörren, titta inom. *Ska vi sticka på bio i kväll?* Om aftonen stucko wi derifrån. ROLAND *Minn.* 38 (c. **1748).** Jag .. sticker pr apostlahästar, men med vägvisare, upp mot Ytterhogdal. SAXON *Härjed.* 73 **(1894).** MOLIN *FrÅdal* 312 **(1896:** stack inom). Nyårsdagen 1902 stack fartyget söderut från Kap Horn. HEDIN *Pol* 2: 471 **(1911).** Han visslade ett tag, så stack han som en stenget över berget. FRIDEEN *LindstrSkärk.* 40 **(1922).** Och så drack Flinta i botten och stack på dörren. LARSSON I BY *GGodTid.* 46 **(1941).** OLZON *Rawlings Hjortk.* 182 **(1943:** sticker .. hemifrån). Jag råkar ha andra upplysningar, sa jag. — Såå? fräste han .. Stick åt helvete med dom då. EDLUND *Chandler Syst.* 23 **(1950).** *DN(A)* 11/1 **1965,** s. 16 (: stack .. till stan). — särsk. (föga br.) oeg., om färd, i uttr. *sticka vidare*, gå vidare, fortsätta. Färden stack vidare in på den 15-mila landsvägsgrenen åt nordväst. HÖGBERG *Baggböl.*

1: 56 (1911).

17) [sv. slang *sticka* (*Landsm.* *1924*, s. 74 (1874; *i studentslang från Uppsala*))] (vard.) (hastigt l. plötsligt) ge sig iväg l. ge sig av l. bege sig bort; äv. med tanke på att ngn avlägsnar sig olovligt l. i pliktförsummelse o. d.: smita (se SMITA, v.[2] I 2); äv. övergående i bet.: rymma (se RYMMA, v. I 6 *a*); äv. i fråga om (start vid) rush (se RUSH, sbst.[2] 1 *b*) i fotbollsspel o. d. (*Sv.*) Sticka .. (*dvs.*) (löpa bort) (*t.*) schnell weglaufen. *SvTyHlex.* (1851). Och värre blir .. (*Västerås anfallskvintett i bandy*), bara dribblingsfenomenet Hille Johansson lär sig att sticka snabbare och mera rätt på. *IdrBl.* 1924, nr 12, s. 6. Det var herr Juel Jan, som gick med sin karamellåda på ryggen. Å ja, Jonsson förstod. Juel Jan hade stuckit för att slippa betala julkosten. HEDENVIND-ERIKSSON *Hjul.* 71 (1928). Jag tycker inte du ska det. Det är inget för dej. — Äh, stick, sa jag och började gå igen. *Vi* 1950, nr 11, s. 24. Fem minuter, och ni har mig här igen, sade han och stack. AHLIN *Markn.* 133 (1957). *DN* 22/12 1968, Söndagsbil. s. 2. — särsk. i utvidgad anv. i fråga om att vid förflyttning avvika från sin huvudriktning l. föregående riktning; dels i särsk. förb., dels ss. förled i ssgr, dels i avledn. STICKARE (se STICKARE, sbst.[1]); jfr 10 *i*.

18) betecknande att ngn upplever l. tycker sig känna en förnimmelse identisk med l. liknande den som uppstår då man stickes (i bet. 2, 5—7); företrädesvis i *a—c;* utom i *a—d* dels med subj. betecknande det (särsk. dels sjukdom, dels ngt som slår emot kroppen) som åstadkommer känslan l. betecknande den kroppsdel dit känslan är lokaliserad, dels ss. vbalsbst. *-ande*; jfr STINGA I 12. Thesze Swulster (*i ljumskarna*) äre ganska ledsame, ömma mycket, wärka och sticka. LINDESTOLPE *Frans.* 78 (1713). Ett odrägligt kittlande och stickande i luftrörs-hufvudet. *TLäk.* 1833, s. 313. "Ve, så hennes tänder värka!" / Klart, — det flussen var som stack! BRAUN *Dikt.* 1: 27 (1837). Ögon, som ännu stucko och brände av allt det obarmhärtiga ljuset över arenans gula sand. SIWERTZ *Sel.* 2: 56 (1920). Augustisommaren stod stickande het över markerna. BEIJER *BritaGrossh.* 5 (1940). De första (*snö-*)flingorna sticker vasst i kinden. LO-JOHANSSON *AstrHus* 57 (1966). — särsk.

a) om solen: lysa brännande starkt l. hett (äv. i uttr. *sticka på ngn* l. *ngt*); äv. tr.: lysa brännande starkt på (ngn l. ngt; äv. i uttr. *sticka ngn på huvudet* l. *i ansiktet* o. d.); äv. om solsken l. ljusstråle o. dyl. l. om ngts glans o. d.; stundom äv. (delvis) med tanke på synförnimmelse (jfr 20); ofta i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv. (jfr *c*; äv. ss. adv.); jfr STINGA I 12 slutet. *Solen lyste stickande hett. Solen sticker mig i ögonen. Solens strålar stack mig i ansiktet. Det stickande skenet från karbidlampan.* Solen stack Jona vppå hoffuudhet, så at han wanmechtigh wardt. *Jona* 4: 8 (*Bib.* 1541). Matkar och Ormar wäxa gerna .. (*i färgödsel*), helst om Solen får dageligen sticka therpå. RISINGH *LandB* 20 (1671). Solen skiner ock det sticker, / Gud bevare våra flicker. *Landsm.* V. 5: 79 (1886). Huru stickande röda bli ej aftonsolens strålar, då de bryta fram under ett mörkt hotande ovädersmoln! NYBLOM i *3SAH* 8: 281 (1894). (*Korpelarnas*) matta röda (*i en tegelkyrka*) bilda med korbänkarnas mörka träfärg en tröskel för den flammande guldglansen (*i altarskåpet*), som dock icke sticker eller bländar. *UtställnAKyrklKStrangnas 1910*, 1: 136 (1913). Det är icke utan skäl man säger, att "solen sticker starkast mellan molnen". *KalSvFolkskV* 1944, s. 82. — särsk. mer l. mindre bildl. Vthi thenna werlden stijcker bedröffuelsens sool henne (*dvs. människan*) ganska fast, så at hon lutar, falnar, torkas och wisnar. PJANGERMANNUS *ATrolle* E 1 a (1620). (*Somliga*) tåla (*icke*) Hr Sieuves beröm, och kunna icke med sina svaga ögon uthärda så stickande strålar som framlysa af hans arbetsamhet, insigter och uptäkter. BJORNSTAHL *Resa* 1: 166 (1770). All wisdom liknar solens klara skifwa, / Den sticker med sin stråle forskarns blick. HAGBERG *Shaksp.* 6: 162 (1849).

b) opers., i sådana uttr. som *det sticker i sidan* l. *ögonen* l. *benen (på ngn)* o. d., i sht förr äv. *det sticker ngn i sidan* osv., förr äv. *ngn sticker i sidan. Det sticker i fingrarna när de sover. Det sticker som nålar i benen på mig.* Migh sticker i Sijdan, kom och kän. DALIUS *Valet.* A 4 a (1681). Det sticker mig i ögonen, i sidan. SAHLSTEDT (1773). Det stack som sylar och småspik i alla mina leder. ALMQVIST *AMay* 66 (1838). Hon satt kvar med papperen, ända tills siffrorna flöto ihop i ett grått töcken och det stack som nålar i ögonen. SIWERTZ *Sel.* 2: 199 (1920). Hon tar genvägen över en åker och det sticker i fötterna. JOHNSON *Här* 157 (1935). Det värkte och stack i kroppen efter en vecka i tvättstugorna. EKMAN *Springkäll.* 6 (1976).

c) i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv. (jfr *a*), om värk l. smärta o. d.; äv. om vind (jfr STICKANDE I, III) l. dimma l. hetta o. d.; äv. ss. adv. *Jag kände en stickande hetta i kroppen.* En stickande Hufwudwärck. TRANÆUS *Medewij* 2 (1690). Hastigt påkomna starka skärande eller stickande plågor i .. buken. LOVÉN *Anv.* 26 (1838). Det bultade så stickande hett i alla ådror. BENEDICTSSON *Folkl.* 40 (1887). I höjderna ovanom oss är luften alltjämt lika tjock, lika fylld av en luggig och stickande dimma som förr. BOBERG *FjällmF* 98 (1930). Ibland fick man arbeta timvis till väders (*på fullriggaren*). Att med iskalla fingrar lossa beslagsband .. med regnet skvalande, den kalla vinden stickande i ansiktet, var icke något lätt jobb. *VFl.* 1934, s. 135. Känna en stickande smärta i hjärttrakten. *SvHandordb.* (1966).

d) ss. vbalsbst. *-ning* i konkretare anv., om stickande smärta l. känsla (se *c*); äv. bildl. *Jag känner stickningar i halsen av en kommande förkylning.* Stickningarne i knäen hafwa gådt bort. LINNÉ *Bref* I. 4: 221 (1753). När hans hand kom nära Thildas, for .. en fräsande gnista derutur; båda kände en svidande stickning och ryckte sina händer tillbaka. PALMSTJERNA *Snapph.* 1: 111 (1831). Huru kan den lyda Gud och med tålamod fördraga hvad som händer, hvilken retas vid hvarje stickning af vällust eller smärta? THOMANDER 2: 88 (1831). Man nalkades bråddjup, riktigt hissnande, som framkallade stickningar i nerverna och för hvilka man ömsesidigt varnade hvarandra. ARSENIUS *Västk.* 78 (1905). (*Han*) klagade .. över stickningar och smärtor i knävecken och ett stycke nedåt vadmusklerna. LINDGREN *Brannvinsfursten* 146 (1979).

19) i fråga om smak- l. (vanl.) luktförnimmelse(r), om smak l. lukt l. ngt som framkallar smak- l. luktförnimmelse(r): reta (se RETA, v.[1] I 2) så att i smak- resp. luktorganen uppstår en för-

nimmelse påminnande om den som uppstår då man stickes (i bet. 2, 5—7); utom i *a* vanl. med obj. ersatt av prep.-uttr., i sådana uttr. som *sticka (ngn) på tungan* (jfr 21 *e*) resp. *i näsan*; äv. i fråga om hörselförnimmelse(r) (äv. i uttr. *sticka i öronen*); äv. utan obj.; jfr STINGA I 13. *Den fräna smaken stack mig på tungan.* När denna blommornas parningstid är, kan man ej utan fägnad se, med huru många slags färgor de *(dvs. blommorna)* förlusta våra ögon, och med hvad angenäm lukt de sticka i vår näsa. BIBERG *Linné Oec.* 34 (1750). Hur han drack, / Ölet stack. BELLMAN *(BellmS)* 2: 63 (1782, 1791). Kålen sticker mig så godt i näsan. TOPELIUS *Läsn.* 1: 55 (1865). Prat, skratt och skrik sticka i öronen. LUNDIN *Alp.* 240 (1883). *3Saml.* 30: 5 (*i handl. fr.* 1892; *om roster*). I förstugan stack en skarp lukt under näsan. HEIDENSTAM *Svensk.* 2: 117 (1910). Röklukten sticker skarpt i näsan. HOLMSEN *KanarSolv.* 36 (1964). — särsk.

a) i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.; äv. ss. adv. LINDESTOLPE *Matk.* 52 (1714; *om attika*). Smaken af köttet *(hos svamparten Boletus piperatus)* är stickande som Peppar och är således misstänkt. *VetAH* 1810, s. 9. En stickande sur, alldeles odrägelig lukt. NNORDENSKIÖLD (1831) hos BERZELIUS *Brev* 11: 132. Här vill jag sätta mig under de stackars förkväfda träden, där de pinas i det gråa stickande dammstoftet. EKELUND *InCand.* 55 (1905). GYLLENSTEN *Grott.* 253 (1973; *om lukt*).

b) (†) i p. pf. i adjektivisk anv., om vin: som gm bildning av större mängd (mjölk- l.) ättiksyra o. d. fått en stickande smak, som har stick (se STICK, sbst.[1] II 14). TÖRNBLOM *Dammet* 32 (1872).

c) mer l. mindre bildl. CFDAHLGREN 2: 117 (1841). Det här *(dvs. kriget)* var ingenting nytt eller märkvärdigt. Inte för den som läst världshistorien, där blodlukten stack i näsan på varje sida. MOBERG *Sedebetyg* 332 (1935).

20) i fråga om synförnimmelse(r): reta (se RETA, v.[1] I 2) så att i ögonen uppstår en förnimmelse påminnande om den som uppstår då man stickes (i bet. 2, 5—7); om färg l. ljus o. d.; vanl. i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv. (äv. ss. adv. o. i denna anv. stundom närmande sig bet. av ett förstärkningsord: mycket l. väldigt l. oerhört o. d.; jfr STICKANDE I, III); äv. bildl.; jfr 18 *a*. Sjelfva .. *(Israel Hwassers)* uttryckssätt har gemenligen en stickande färg; ty han älskade att, som man säger, "breda på". CVASTRANDBERG 1: 352 (1862). Vimlet der nere på strandvägen och de stickande bjärta färgerna i damernas toaletter skaffade honom hufvudvärk. LUNDQUIST *Profil.* 2: 211 (1886). Från en ring av hopsläpade stenar fladdrade elden med små stickande lågor upp i den ljusa natten. LO-JOHANSSON *Hist.* 203 (1928). Karbidlampornas stickande sken. THERMÆNIUS *Baum Skepp.* 79 (1942). — jfr AV-STICKA. — särsk. i uttr. *ngt sticker ngn i ögonen* l. *i ögonen på ngn*, äv. *i ngns ögon* (förr äv. *ögsten*), *ngt* l. *ngn sticker ngn i ögat* l. *i ögat på ngn*, *ngt sticker i ögonen* (äv. *i ögat*, förr äv. *i synom*), betecknande att (starkt) ljus l. gräll färg o. d. smärtar l. (starkt) irriterar ngns ögon; vanl. bildl.; betecknande att ngt l. ngn synes (ngn) iögonenfallande l. framträdande o. (starkt) tilldrar sig ens uppmärksamhet (ofta med tanken fäst vid att ngt, t. ex. gm yttre glans, uppväcker ens åtrå l. avund l. ovilja o. d.), falla i ögonen (på ngn o. d.; se FALLA X 6 *a*), vara påfallande l. iögonenfallande (för ngn) o. d. *Grannens nya bil stack honom så i ögonen att han själv måste köpa en ny. Granna uniformer, som riktigt sticker i ögonen (på en).* Mången sticker hans nästas huus, hustru, folck, åker etc. i öghorne, stemplar ther effter. OMARTINI *QuatConc.* C 1 b (1603). *(Staden Gbg)* sticker Juthen i ögat. *2VittAH* 3: 322 (*cit. fr.* 1611). SCOLUMBUS *Vitt.* 128 (1669: synom). KOLMODIN *QvSp.* 2: 540 (1750: ögsten). Nymphens Kjortel, knappad i vidd, / Ej vådligt mer i ögat stack. BELLMAN *(BellmS)* 1: 267 (1790). *(En baron kan)* i betalning litet fela; / Tills, trött vid kreditorers gnäll, / .. Han lyckats att i ögat sticka / På någon borgare-mamsell. LEOPOLD 2: 357 (1801, 1815). Der *(bars)* in ljus i mängd, tyckte jag, så der blef full och i ögonen stickande eklärering. QUENNERSTEDT *Smål.* 75 (1891). Det är mindre likheterna — ehuru sådana icke saknas — än de inbördes skiljaktigheterna, som sticka i ögonen *(vid en jämförelse av två skrifter om K. X G:s första danska krig)*. *HT* 1960, s. 259.

21) i mer l. mindre bildl. anv. av 18—20 (utom i *c* i sht av 18), i fråga om att åstadkomma en själsrörelse av plågsam l. smärtande l. olustbetonad art hos ngn l. i fråga om att driva på ngn l. i fråga om att ngn l. ngt gör ngn ont l. sårar ngn (i hans självkänsla) l. väcker irritation l. upprördhet o. d.; ofta: reta (se RETA, v.[1] I 6) l. uppröra l. förarga o. d.; jfr 2 *m* o. STINGA I 14. *Samvetet har nog stuckit honom. Det som stack var att han blivit förbigången.* Den som har en gång hint *(dvs. hunnit)* i denna sälla hagen *(där lyckan bor)*, / Kan intet stickas af föracktets skarpa nål. NORDENFLYCHT *(SVS)* 1: 64 (1744). Det stack .. *(G. III:s)* fåfänga, att Ehrensvärd var vittne till den kunglige smekungens *(dvs. A. F. Muncks)* dumhet. CRUSENSTOLPE *Mor.* 2: 97 (1840). — särsk.

a) i sådana (opers.) uttr. som *ngt sticker ngn i hjärtat* (äv. *själen*), *det sticker i (hjärtat på) ngn* o. d.; äv. motsv. *b*. En Jude .. offradhe affgudhomen .. Thet sågh Matathias, och thet stack honom j hiertat, och hans nijt om Laghen brann. *1Mack.* 2: 24 (*Bib.* 1541). WIDEGREN (1788: själen). Det sticker i hjertat på honom *(då man nämner den sedan länge försvunne brodern)*, men han säger ingenting, fastän han ännu lider. WETTERBERGH *Penning.* 122 (1847). Grubblet sticker i hans trötta hjärna. HALLSTRÖM *Brilj.* 167 (1896). Det stack i mig, att Scholander talat i så vanvördiga ordalag om gamla Sverige. AHRENBERG *Männ.* 2: 250 (1907). *(Mannen)* svarade ingenting på dessa ord, men vad han hört stack honom i hjärtat. AGRELL *SlavMyt.* 30 (1929); jfr *b*.

b) i fråga om att (lätt) reta l. irritera l. förtreta l. såra ngn (l. känsla o. d. hos ngn), i sht med ord (i tal l. skrift); med subj. betecknande person l. tunga l. ord l. yttrande o. d.; äv. dels i sådana uttr. som *det sticker ngn att höra ngt* o. d., dels ss. anföringsverb: säga i retsam l. sårande ton o. d.; äv. utan obj.; jfr *a* o. STINGA I 14 *a*. *Han kände en stickning i hjärtat vid hennes ord. Förebråelsen (kritiken, svaret) stack honom.* Et redeligt sinne kan det sticka och bekymra, at höra sitt rykte sönderslitas. DALIN *Vitt.* II. 6: 57 (1736). Jag väja

må det ord, / Som villar eller sticker, / Och fly, som själamord, / Allt baktal och allt smicker. WALLIN *FörslPs.* 205 (1816); jfr *Ps.* 1937, 412: 3. Dessa sista hårda ord stucko gossen genom själen. WETTERBERGH *Penning.* 293 (1847). Elak tunga sticker värre än ett sylspett. GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880). Byter man med dig *(Ragvald)*, förlorar man alltid, stack Torkil. STRINDBERG *NSvÖ* 1: 60 (1906). Lyten, det har du i hundra, / lust att mig reta och sticka. SJÖBERG *Kris.* 145 (1926). Hon vet att det sticker mig, då hon börjar tala om att jag gubbar till. STIERNSTEDT *Bank.* 11 (1947). — särsk.

α) [jfr t. *auf einen stechen*] (†) i uttr. *sticka på* l. *åt ngn*, på ett retande l. irriterande l. sårande sätt (hålla på att) kritisera l. förtala ngn o. d., (oupphörligt) hacka l. hugga på ngn. Thet är een Försmädelse, at Calvinus förwijtar the Lutheraner (ty vppå them sticker han) lijka såsom the *(osv.)*. SCHRODERUS *Os.* III. 1: 366 (1635; *lat. orig.*: hos enim pungit). *(Det är rätt o. billigt)* at Läraren wackert tiger på prädikstolen med tadlande af eller stickande på Regeringens gjöromål. *SvMerc.* 3: 222 (1757). Man kan nog förstå att de, som fått en så fin uppfostran, som mamsellerna Smith, ska' ta' illa vid sig, när man sticker litet åt de förnäma. JOLIN *MSmith* 10 (1847).

β) (†) i uttr. *sticka ngn på bolden*, pika l. reta l. såra ngn; jfr BOLDE. *(Vissa ord är i en dansk återgivning av ett förslag till traktat mellan Sv. o. Danmark)* medh flijt vtheslutne, til ewentyrs therföre, the stucke them Danske på Boldan. *SwarDaManif.* 1644, s. F 4 a. GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880).

γ) i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv. (jfr *c* slutet, *f*), ofta ungefär liktydigt med: retsamt elak l. spydig l. giftig; äv. ss. adv. *Ett kärvt och stickande svar. Ett stickande skämt. En stickande anmärkning. Hennes röst blev stickande.* Stickande försmädelse ord. *Linc.* B 2 a (1640). En Voltaires smak och stickande penna. *1VittAH* 4: 419 (1783). Skildringen är utförd med en mycket stickande udd. SVEDELIUS i *2SAH* 40: 559 (1865). Du tycks ha repat dig fort, säger han litet stickande. HEMMER *ManSamv.* 140 (1931). Hjalmar Söderbergs kåserikvickhet är okynnig, graciös och spirituell, retsam men inte förgiftad, stickande men inte sargande. BERGMAN i *3SAH* LXI. 2: 100 (1950).

δ) (†) ss. vbalsbst. *-ande* om förhållandet att vara uppbragt l. förargad l. retad av ngt, upprördhet l. förargelse l. ilska o. d. *(Det är beklagligt)* att en del *(av de svaga eleverna)* af harm och stickande, när de ej få följa sina .. *(kamrater till gymnasiet)*, gifva sig ensidigt utur scholan. SCHOTTE *NyköpElLärovH* 2: 22 (*cit. fr.* 1739).

c) [jfr 20] i fråga om att betrakta ngn med intensiv o. skarp l. vass l. genomträngande blick (o. hos den betraktade åstadkomma en känsla av olust); med subj. betecknande person l. öga l. blick (ngn gg äv. ngt blick uttrycker); jfr STINGA I 14 *b*. Ondt sticker blickarnas hätskhet ur lunden. FRÖDING *Stänk* 38 (1896). Restauratrisen hostade skarpt, och uppasserskan stack dem med en blick, men de visste ej af det, där de sökte bottnen af hvarandras ögon. HALLSTRÖM *Than.* 98 (1900). Jaså, han har vari ute mä tattare också, sade hon och knep ihop munnen och stack blickarna i honom. JOHNSON *Slutsp.* 134 (1937). Hon skulle aldrig sticka med ögonen och i nästa minut börja gråta. SJÖMAN *Lekt.* 30 (1948). Den unge kämpens ögon började sticka ont. FRIDEGÅRD *Offerrok* 112 (1949). — särsk. i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv. (jfr *b γ*, *f*), om öga l. blick; äv. om glans l. nyans i ögon o. d.; äv. ss. adv. NYRÉN *Charakt.* 14 (*c.* 1765; *om ögon hos person*). Då han .. undvek att svara, betraktade hon honom stickande skarpt. HEIDENSTAM *Alienus* 1: 178 (1892). SÖDERLUND *FamBarr.* 1: 156 (1905; *om ögon hos apa*). Doktor Vånermans stickande blick bakom glasögonen under den höga kala pannan. *NärSuttoBänk* 13 (1941). En karl med blå apkäke och stickande svarta ögon. SIWERTZ *Tråd.* 33 (1957).

d) (†) om kärlekslusta l. högfärd l. annan ss. negativ betraktad känsla: anfäkta l. ansätta l. "sätta åt" (ngn); äv. i uttr. *skalken sticker ngn*, se SKALK, sbst.[1] 2 *d γ*; äv. om sjukdom: ansätta l. anfäkta (ngn); jfr STINGA I 14 *c*. På ändalychtenne tå skalken och kätian, sticker .. *(furstarnas hästar)*, läggia the sin Herra nedher på wallen. BALCK *Es.* 240 (1603). Sijnes thett aldra likmätigaste att den fluszen, iagh änu inthet quit åhr, aff elaka materier tillhopasatt åhr, hwilka haffua bleffuit förhindrade att ha deras wanliga Cours, iagh haar Gud skee loff så wida bättre att iagh fåår gå hwart iagh will men stiker dätt migh ibland. EKEBLAD *BrClEkeblad* 81 (1652). Kan hända at affwunden sticker tigh. SYLVIUS *Mornay* 192 (1674). Då kärleks lustan .. stack .. *(Herodes)*, blef Mariamne eftersänd. KLING *Spect.* Uu 4 a (1735). Ärans törst / Begynte sticka honom nu. CVASTRANDBERG 5: 54 (1862). — särsk. i uttr. *ngt sticker ngn i huvudet*, betecknande att ngn ansättes av lust att förvärva ngt l. att ngt plågar l. anfäktar ngn o. d.; jfr huvudmom. Vti thet at en Adelsmans och Students anseende mig tå förtiden i hufwudet stack, så förde jag mig ock helt alfwarsamt vp. HUMBLA *Landcr.* 31 (1740). LINDFORS (1824).

e) (numera föga br.) utöva en stimulerande effekt på (ngt), reta (se RETA, v.[1] I 7) l. egga; äv. utan obj., särsk. i uttr. *sticka på tungan* (jfr 19), reta smaksinnet. Et Snille som öfwerhopas i sin yra, antager falska lysnor för rätta ljus: håller sig endast wid det som sticker och förlustar. SAHLSTEDT *CritSaml.* 63 (1759). Sticka Eder nyfikenhet. RUDENSCHÖLD *PVetA* 1772, s. 10. Wi lefve i kryddälskande tider, för hvilka det som sticker på tungan gäller mer än det som föder. TÖRNEROS *(SVS)* 4: 215 (c. 1830). I *(operan)* "Svarta dominon" antydes redan det manér, som under kompositörens *(dvs. D. F. E. Aubers)* sista period blef förherskande, nämligen böjelsen för raffinerade effekter och stickande dansrytmer. *NF* 1: 1310 (1876).

f) i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv. (jfr *b γ*, *c* slutet); äv. ss. adv. Nu, såsom then effterhängiande och stickande nöden är qwickare och snällare än som alla konster i Werlden, så *(osv.)*. SYLVIUS *Curtius* 288 (1682). Denna Oligarchy *(som är rådande i Bristol)* är i synnerhet stickande, för Stadsens egna inwånare. *SvSaml.* 3—6: 331 (*i handl. fr.* 1762). *(K. X G:s korta o. framgångsrika fälttåg mot Polen 1655)* väckte .. förvåning, beundran jemnte stickande afund mot Karl Gustaf. FRYXELL *Ber.* 11: 132 (1843). En stickande liten ångerkänsla. ARONSON *SlumpMyndl.* 216 (1922). Han ler, fortfarande samma fräcka, stickande småleende. ÖSTLUND *Cheyney BeskPill.* 80 (1959).

g) i pass., närmande sig deponentiell anv.:

vredgas, bli arg, bli förtretad; numera bl. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.; om person: sårad l. retad l. förorättad o. d.; oftast motsv. *b*; jfr BITEN, STICKEN I 2, STUCKENHET. BRAHE *Oec.* 36 (c. 1580; *uppl. 1971*). När tu fåår, hwadh tu bedhes, så tacka: Om thet af rättmätigh, (rätfärdigh) orsak förwägrat warder, så sticks icke, eller morra. SCHRODERUS *Comenius* 875 (1639). Ofwersten, stucken af Lars Siggesons framgång, syntes .. willa göra sin högsta flit. CELSIUS *Gl* 1: 169 (1746). Stuckna af fasa *(då Tre kronor stortade samman vid slottsbranden 1697)* begynte barn och kvinnor att snyfta och springa HEIDENSTAM *Karol.* 1: 26 (1897). Majken .. Jo jo, åren tynger .. Farfar stucken. Tynger? Vad vet hon om det, lilla snärta? BERGMAN *Patr.* 83 (1928). Han talade vänligt, men han hade i själva verket blivit en smula stucken av att bliva bjuden först samma morgon. FACHT *Wodehouse SamTidn.* 153 (1935). Tror du att farbror Danjel ljuger? Hon lät stucken. MOBERG *Utvandr.* 272 (1949). — jfr SNAR-STICKAS o. LÄTT-, SNAR-STUCKEN.

22) [efter motsv. anv. av mlt. *stēken* l. t. *stechen*; utgående från 3 *c*] *kortsp.* spela ut ett kort som (i spelet) har högre valör än (förut utspelat kort som utgör det dittills högsta), sticka över, trumfa, övertrumfa (o. sålunda ta hem stick); av. i uttr. *sticka det l. det kortet med det l. det kortet;* äv. om kort: ha högre valör än (förut utspelat kort) o. sålunda övertrumfa det; äv. utan obj.; äv. bildl. Sticka med trumph. SERENIUS Lll 2 a (1734). Olle du en trumf behofver. / Pelle akta dej! / Olle stå ej der å nicka; / Kan du intet sticka? BELLMAN *(BellmS)* 2: 66 (1773, 1791). Låt hvaren sitt spel få spela, / Blanda, sticka, ge och ta. VALERIUS 2: 68 (1809). Sticka kungen med esset. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Inbilske unge man, som ville spela knekt med mäster Coctier. Nu sticker jag kungen för dig, pass och bet! STRINDBERG *HMin* 2: 194 (1905). Trumfesset sticker alla andra kort. *SvHandordb.* (1966). — jfr AV-, UT-, ÖVER-STICKA.

23) [fsv. *stikka*; jfr sv. slang (månsing) *sticka pris*, köpa hö (*NysvSt.* 1929, s. 214); av mlt. *stēken* l. t. *stechen*, båda: byta vara mot vara, idka byteshandel; sannol. utvecklat ur 22 med tanke på att vid varuutbyte kontrahenterna söker övertrumfa varandra vid prissättning av den egna varan] (†) med avs. på vara vid försäljning: åsätta (så l. så högt) pris, sälja för (så l. så högt) pris, trissa upp priset på. Emedan A wunnit 10 procent, år det et tecken at A stuckit sin wara 10 procent högre än B. PALMQUIST *Rakn.* 230 (1750).

24) [jfr motsv. anv. av ä. t. *stechen*; anv. möjl. delvis utgående från bet.: driva på med spetsigt verktyg (se 2), delvis från 14] besticka (se BESTICKA, v.[2]); i ssgn STICK-PENNING.

II. refl.

1) (mera tillf.) motsv. I 2: sticka spetsigt föremål in i sin egen kropp; särsk. i fråga om att injicera ngt. Jag somnar så gott, när korparna kraxa. — Och när du får sticka dig efter behag, tänkte Jonas, som .. sett den unge mannens armar nakna. BERGMAN *Kerrm.* 95 (1927).

2) motsv. I 2 (, 6, 7) om person: oavsiktligt (av en olyckshändelse) komma emot spetsigt föremål som sticker (i bet. I 6 l. 7), oavsiktligt (råka) trycka l. stöta in spetsigt föremål (särsk. tagg l. torn på växt) l. redskap i sin egen kropp; särsk. dels i uttr. *sticka sig i* (kroppsdel), på sådant sätt få in spetsigt föremål osv. i (kroppsdel), dels följt av prep.-uttr. inlett av prep. *på* l. *med* betecknande det som sticker resp. redskapet; jfr STINGA II 1. *Hon stack sig på rosornas taggar. Sticka sig med en nål. Jag har stuckit mig i fingret.* Hwast törne och tistel, ther aff man sticker sigh. PERICI *Musæus* 1: 239 a (1582). Han hade .. stukket sig i Långfingret wedh Naglen med en Knijff. KEMPE *Graanen* 96 (1675). Som han ej sedt nålen, sticker han sig i et finger, så at bloden kommer ut. PILGREN *FigBroll.* 119 (1785). En gång hade hon varit så nära att fånga .. *(en abborre i vattnet)* med handen, att hon stack sig på hans ryggfena. SÖDERBERG *AllvLek.* 8 (1912). En sträv, blåsvart skäggstubb som man kunde sticka sig på. ÖSTERGREN (1946).

3) motsv. I 3: (begå självmord gm att) stöta ett stickvapen i l. genom sin egen kropp; numera nästan bl. dels i uttr. *sticka ihjäl sig* (förr äv. *sticka sig ihjäl*), dels i uttr. *sticka sig i hjärtat* l. *magen* o. d.; äv. i uttr. *sticka sig väg* o. d., gm att sticka (i bet. I 3) bana sig väg; äv. bildl.; jfr STINGA II 2. SCHRODERUS *Waldt* 12 (1616: stack sigh sielff ihiäl). Wetst tu intet exempel på sådana menniskior, som hafwa stuckit ihiäl sig, dränckt och hängt vp sig? SCHERPING *Cober* 2: 2 (1737). Han stack sig i magen. WIDEGREN (1788). *(Soldaterna)* sköto och hoggo och stucko sig väg upp igenom förskansningarne. SCHOLANDER 3: 228 (1881). Hon hade kanske ett finkänsligt sinne, men stack sig själf i hjärtat med en kanske såsom plikt inpräntad hushållsprincip. FRÖDING *Eftersk.* 2: 226 (1910).

4) (†) motsv. I 9, bildl., dels i uttr. *sticka sig i vägen*, ställa l. placera sig (hindrande) i vägen, dels i uttr. *sticka sig uti vidlyftighet*, försätta sig i svårigheter l. i en besvärlig situation (jfr I 9 *q* ζ), dels i uttr. *sticka sig under ngn*, ställa sig under ngn, underordna sig ngn. *UrkFinlO* I. 2: 42 (1597: i wegen). *RP* 4: 177 (1634: vidlyfftigheet). Efter .. *(Birger Jarls)* död, stack *(folkunga-)*partiet sig under Konungens Bror, Magnus Ladulås. BOTIN *Utk.* 293 (1761). Allt gick bra, tills ni er stack i vägen. SCHOLANDER 2: 196 (1867).

5) (†) motsv. I 10: skjuta fram l. ut l. sticka fram l. ut; äv. om gröda, i uttr. *sticka sig i ax*, gå i ax (se AX, sbst.[1] 1 *a*); jfr STINGA II 3. De hwassa taggar *(på rosor)* kallas torne .. stickandes sig utom bladen och stiälkarna. RUDBECK *Atl.* 1: 392 (1679). HIARNE *Orth.* 123 (1717: i ax). Der sticker sig emot Syd-Syd-Vest ifrån fasta landet, til sexton Norska milars längd, en rad af större och mindre öar. *VetAH* 1750, s. 171. — jfr UT-STICKA.

6) (†) motsv. I 15, 16 *e*, i uttr. *sticka sig (ut)ur* l. *(ut)av vägen* (äv. *utur väg*), (bege sig ur vägen o.) gömma sig l. hålla sig dold; äv. i uttr. *sticka sig av landet*, bege sig ur landet; jfr 7 o. STINGA II 4. Nähr han för .. sijne misgerninger skuldh icke långer fördristede sigh att bliffve her i riikett, stack han sigh heemligen utaff landett. *G1R* 27: 174 (1557). *(Han)* hafuer .. inthet waritt opå Togett medh emott Rikzens Fiender, vthan stuckitt sigh af wägen och blefwet heme. *SUFinlH* 1: 186 (1601). *3SthmTb.* 4: 206 (1602: vtaf). *KyrkohÅ 1909,* MoA s. 114 (1606: vthur wägen).

CupVen. A 7 a (1669: vthur wågh). Om jag kommer med min huggpamp .. så skulle jag skrämma hela Scholan med ett rop, så att dhe alle skulle sticka sig utur wagen bak om deras beläter och pelarer. RUDBECK *Atl.* 4: 137 (1702). Då *(dvs. på yttersta domens dag)* går det intet an, at sig ur wägen sticka. KOLMODIN *QvSp.* 2: 285 (1750).

7) motsv. **I 15—16:** (i sht snabbt o. förstulet l. i hemlighet l. smygande l. i avsikt att hålla sig undan l. gömma sig) bege sig iväg l. ge sig av (till en plats l. via en väg o. d.); äv.: gömma sig l. hålla sig dold l. undanhålla sig o. d.; numera nästan bl. (i Finl.): (snabbt l. för en kort stund) bege sig l. ge sig iväg (till l. från en plats o. d.); jfr STINGA **II 4.** Staffan Henricson .. stack sigh *(från Dalarna)* om Hwseby Clöster och till Törsåker i Gestrijkeland. SVART *G1* 157 (1561). En part Ofrelsses man sticka sigh här och där i Landzänderne och niuta Frelsses Frihett. *RARP* 3: 125 (1640). Nu wil thet synas, som Auctor vnderstundom vpsåteligen förändrar några personers namn, at thesto bättre sticka sig bak om them. HUMBLA *Landcr.* Föret. 5 (1740). *Nutid* 1898, s. 21 (: stack sig hem på en stund). Han hade stuckit sig hit *(dvs. till Hfors)* på ett ryck. *Hufvudstadsbl(A)* 1943, nr 334, s. 5. Sticka sig fram och tillbaka *(dvs.)* titta in som hastigast. STENMARK *FinlSv.* (1975). — jfr BORT-, UND-STICKA. — särsk. (†) *a)* i uttr. *sticka sig sin kos,* (i hemlighet) ge sig iväg l. bege sig sin kos. *G1R* 28: 57 (1558). EKEBLAD *Bref* 2: 337 (1662). *b)* i uttr. *sticka sig ibland ngra,* bege sig in (o. gömma sig) ibland ngra; jfr STINGA **II 4** *a.* *(Kvinnor)* som klädde sigh i Manskládher, stack sigh iblandh Krijgsfolket och uthi alla Skärmytzler war then förste och sijdste. SPETRI *ElisJdr* B 2 b (1642). BÆLTER *JesuH* 6: 288 (1760). *c)* i uttr. *sticka sig i leken,* ge sig in i leken (se LEK, sbst. **3**).TRUDEEN *Vitt.* 159 (1696). *d)* i uttr. *sticka sig i kvav,* dyka ned (under vattnet); jfr STINGA **II 4** *b.* VERELIUS *Gothr.* 159 (1664).

III. dep.

1) motsv. **I 2, 3:** (ha benägenhet l. vana att) sticka (med spetsigt föremål); äv. i fråga om att i strid sticka med stickvapen (förr äv. dels i uttr. *stickas med (vapen),* dels med indirekt personobj. o. obj. betecknande sår); äv. recipr.: sticka varandra; jfr STINGA **III 1.** Sachffelthis Monnss skreddare, för han stax P*(er)* Toressonn i sidha huullstingh. *TbLödöse* 349 (1595). Wärja, som man både kan stickas och huggas med. VERELIUS 112 (1681). Så stuckos de med dolk utanför kyrkan medan allt folket såg på. EDGREN *ESkr.* 1: 212 (1892). Hon har ju nålar i klädningslifvet. Det är en sån der som sticks! STRINDBERG *HögreR* 185 (1899). Stickas med en nål. *IllSvOrdb.* (1955). — särsk. mer l. mindre bildl. SWEDBERG *Schibb.* e 1 b (1716). Fru Alidas pikar till mig stickas väl, men ej värre, än att man tycker sig känna en liten angenäm kittling. WENNERBERG *Bref* 1: 276 (1850). Hvar fördom, som jag kom att vidröra, rullade sig samman likt en igelkott och stacks. HEIDENSTAM *Tank.* 122 (1899). *(Publicisten G. F. Lundström)* som i spalterna slogs och stacks och kunde låta så vred, var i det enskilda lifvet en synnerligen älskvärd och förbindlig gammal herre. *NDAVL* 1910, nr 118, s. 4.

2) motsv. **I 5,** om insekt: (ha för vana att) sticka l. utdela stick; äv. om annat djur med spetsig kroppsdel; förr äv. om orm: (ha för vana att) hugga l. bita; äv. mer l. mindre bildl.; jfr STINGA **III 2.** LINNÉ *Öl.* 41 (1745). Ett slags rockor finnas .. som ha en tagg bort i rumpan hwarmed de stickas och gjöra dödeligit sår. DENS. *Diet.* 2: 206 (c. 1750). Hwad hycklad godhet! Huru fint den ormen / Kan kittla då hon sticks! HAGBERG *Shaksp.* 6: 7 (1849). Myggen stacks ohyggligt. *TurA* 1906, s. 302. *(Republiken)* Maragay är .. föga olik en bikupa i skördetiden .. Det är rätt argsinta bin och de stickas utan hänsyn till personer. ESSÉN *KessGen.* 66 (1915). De där insekterna brukar stickas. *SvHandordb.* (1966).

3) motsv. **I 6,** om spetsig (del av) växt; äv. (om nässla): brännas; jfr STINGA **III 3.** Hwar man fåås wedh Tistelen, så sticks han. GRUBB 353 (1665). Lilla *(ene-)*kvist, låt bli att stickas! WULFF *Rytm.* 81 (1910, 1915). Sticks du, din busktusan, sa kolingen, ramla i törnrosbusken. ÖSTERGREN (1946). Våren blommar, sippan knoppas, nässlan stickes, svampen gror. *SDS* 25/1 1975, s. 17.

4) motsv. **I 7,** (om spetsigt l. vasst föremål l.) om mängd av spetsiga l. vassa föremål l. om föremål (i sht klädesplagg) med ojämn l. med vassa partiklar försedd ytstruktur o. d.: sticka; äv. opers. Akta er, det sticks. MEURMAN (1847). *(Farmors stickade)* strumpor stuckos så otäckt, att jag blev alldeles röd på benen. CARLSSON *Dagsv.* 112 (1927). När hon .. skulle klä sig, kom mamma med den vita jumpern som mormor hade stickat åt Lotta. "Inte den", sa Lotta. "Den killar och sticks". LINDGREN *LottaBrakm.* 7 (1961).

Särsk. förb.: STICKA AN[10 4]. jfr **ansticka. 1)** *brygg.* till **I 2** *i,* med avs. på ölfat l. vintunna o. d.: öppna gm att sätta in en kran för tömning. DÄHNERT 312 (1746; *med avs. på fat*). STURZEN-BECKER 4: 71 (1862; *med avs. på vinfat*). *TNCPubl.* 47: 112 (1971; *med avs. på ölfat*). **2)** (†) till **I 18** *a,* om solen: sticka på (ngn). SWEDENBORG *RebNat.* 3: 315 (1718). NORDBERG *C12* 1: 34 (1740). **3)** (†) till **I 21** *b:* i ord angripa (ngn med ngt). Han stikker dig an darmed. SCHULTZE *Ordb.* 5043 (c. 1755). — STICKA AV[10 4], äv. UTAV[04]. [jfr t. *abstechen*] jfr **avsticka,** v.[1] **1)** (numera bl. *lantmät.*) till **I 2, 2** *l:* gm stick(ande) med nål l. annat spetsigt instrument (l., i utvidgad anv., med penna l. dyl.) utmärka sträckningen l. konturerna av l. gränserna för (ngt); äv. utan obj.; äv. med avs. på mönster för sömnad o. d.; i sht förr äv. med avs. på karta: rita (se **rita,** v.[2] **I 5**); jfr **avsticka,** v.[1] **I 5, 6.** *(Sv.)* Sticka af et .. spetsmönster, *(t.)* ein .. Spitzmodell abstechen. LIND (1749). Blif vid din bågsöm, dina band, / Stick af dit mönster emot rutan. LENNGREN *(SVS)* 2: 213 (1798). Sticka af en karta. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Sedan solen tagits och uträknandet af latitud och longitud .. var gjordt, "stack man utaf" i kortet, och kursen blef, om nödigt, korrigerad. *AB(L)* 1902, nr 38, s. 7. På ett papper sticka av ett mönster med hjälp av en nål. ÖSTERGREN 214 (1915). *DN(A)* 1930, nr 76, s. 1 *(med avs. på järnvägslinje på karta)*. särsk. (†) i utvidgad anv., = **avsticka,** v.[1] **I 4** *a.* *(G. II A.)* talar nu .. derom, att sticka aff strömen och föra honom till Nacka. *OxBr.* 3: 46 (1623). Skantzen raserades, och watngrafwarna stuckos af. NORDBERG *C12* 1: 865 (1740). **2)** till **I 2** *f:* gm stickande avskära l. ta upp (rot på ogräs o. d.); äv. med avs. på trädgårdsgång: med spade l. dyl. jämnskära kanten l. kanterna (mot

gräsmatta o. d.) på; jfr **avsticka**, v.[1] **I 1** *a*. Sticka av maskrosrötterna. ÖSTERGREN 214 (**1915**). Sticka av el. avsticka trädgårdsgångar. *SvHandordb*. (**1966**). **3**) till **I 2** *g*: medelst vertikala stick med spade avskära (torv). *Landsm*. VIII 2: 19 (**1891**). **4**) (†) till **I 2** *i*, med avs. på vin: avsticka (se **avsticka**, v.[1] **I 3** *a*). *VinkallRSthm* 1581. **5**) (†) till **I 3** *c*; i fråga om tornering: gm stöt med lans få (motståndare) att falla av hästen. TEGEL *GI* 1: 290 (**1622**; *om förh. i Sv. 1531*); jfr *SvBL* 1: 85 (**1858**). **6**) (numera föga br.) till **I 4**: framställa bild av (ngn l. ngt) gm gravering (koppar- l. stålstick); äv. i uttr. *låta sticka av sig*, låta sin bild graveras. Han har låtit sticka af sig. SAHLSTEDT (**1773**). Sticka af ens hufvud. WIDEGREN (**1788**). HEINRICH (**1828**). **7**) *snick*. o. *metall*. till **I 8**: medelst stickning ta bort (ngt), skära av. *(Sv.)* Sticka av *(t.)* Abstechen *(eng.)* Cut off *(fr.)* Tronçonner. BILLMAN *OrdlVerkt*. (**1941**). **8**) *sjöt*. till **I 9** o, med avs. på stek l. knop: lossgöra; äv. med avs. på (signal)flagga fastgjord vid flagglina: lossgöra; äv. utan obj. EKELÖF *Ordl*. (**1898**). *VFl*. 1926, s. 53 (*i fråga om lossgörande av signalflagga från flagglina; utan obj.*). *NFSportlex*. (**1946**). **9**) (vard.) till **I 16, 17**, om person l. djur l. båt o. d.: snabbt l. plötsligt ge sig av l. iväg; ngn gg äv. refl., i uttr. *sticka sig av*; äv. med tanken särskilt riktad på dels att förflyttningen innebär en smitning, dels på att en förflyttnings riktning ändras, närmande sig bet.: vika av; numera i sht utbildat med bestämning. Som en pil stack Gustaf af. ZEIPEL *Set*. 3—4: 210 (**1847**). Så fort jag rörde en lem (*när en hare kom skuttande mot mig*), stack djuret af åt sidan. STRINDBERG *Blomst*. 56 (**1888**). Då jag inte kunde resa hem utan att få åtminstone litet Nordsjöluft i lungorna, stack jag mig af (*från centrala Amsterdam*) mot väster per spårväg. MATTSSON *Resebr*. 99 (**1906**). Emellertid hade de inte länge varit gifta, förrän Rosa plötsligt stack av. LINDQVIST *Herr*. 268 (**1917**). (*Polismän*) vaktade vid varenda flyghamn .. för att hugga rymlingen, i samma sekund som han tänkte sticka av. ERICSSON *Kreuger* 365 (**1936**). (*Bagaren öppnade kaféet*) samtidigt som bilen med hans på morgonen gräddade bröd stack utav på sin tredje resa. HÖIJER *30Silverp*. 217 (**1949**). särsk. (föga br.) i överförd l. bildl. anv., i fråga om tal: övergå (till annat ämne). HÖGBERG *Baggböl*. 1: 78 (**1911**). DENS. *Utbol*. 2: 112 (**1912**). **10**) till **I 20**, = **avsticka**, v.[1] **II 2**; i sht i uttr. *sticka av (e)mot* l. *(i)från*, förr äv. *med ngn* l. *ngt*, avsticka mot l. från ngn l. ngt, bryta av l. kontrastera mot ngn l. ngt; dels i eg. anv., i fråga om synintryck (särsk. i fråga om färg), dels i överförd l. bildl. anv. COLUMBUS *Ordesk*. 78 (**1678**; *uppl. 1963*). Hufvudbonaden sticker mycket af med el. mot den öfriga klädseln. HEINRICH (**1814**). Just nu läste jag ditt (*dvs. B. Lidforss'*) bref i D. N. Det sticker ju af mot det blygråa bladets texter. STRINDBERG *Brev* 10: 8 (**1894**). Daraf kommer .. (*slåttbons*) önskan att taga stadens tillfälliga mod, att han icke vill sticka af, icke väcka uppseende. *SDS* **1909**, nr 324, s. 11. Utlåtandet, som stack betydligt av från den vanliga riksdagsprosan, väckte anstöt på riddarhuset. *IllSvLittH* 3: 299 (**1956**). särsk. *a*) i ordspr. o. ordspråksliknande uttr. Då sticker af, som Flugor uti Kål (*när en ungkarl fjäsar för flickor*). WARNMARK *Epigr*. I 3 a (**1688**). Hvad färgen angår så kan du (*dvs. B. v. Beskow*) göra .. (*prosten*) grön (*dvs. ge honom Vasaorden*). Det sticker af på koftan som potatiskål på svartmylla. TEGNÉR *Brev* 8: 40 (**1836**). *b*) (†) i uttr. *rött sticker av i svart*, rött sticker av mot svart. SAHLSTEDT (**1773**). HEINRICH (**1828**). *c*) (i Finl.) i uttr. *sticka av ur ngt*, sticka av mot ngt l. vara lätt urskiljbar i ngt. AHRENBERG *An*. 221 (**1891**). **11**) *kortsp*. till **I 22**, om kortspelare l. spelkort: sticka över (tidigare utspelat l. utspelade kort). STRAND *Tidsfördr*. 1: 45 (**1763**). Själv stack han av grannens första kort och började toppa en svitfärg. CARLSSON *AlvTimm*. 111 (**1949**). **12**) [utgående från **5** l. **11**] (†) överträffa l. besegra l. övertrumfa l. övervinna (ngn) l. vara (ngn) överlägsen l. slå (ngn) ur brädet o. d. Han stack af honom i chortspel. LIND (**1749**). En gammal Doctor .. hade blifwit kär åt en Flicka, och wille gerna wara ensam hos hänna, at ej någon annan Borgare-Son måtte sticka honom af. *Weise* 1: 89 (**1769**). DAHNERT (**1784**). — **STICKA EFTER**[10 32], äv. [40]. **1**) (numera bl. tillf.) till **I 4**, med avs. på (koppar- l. stål)stick: göra efter l. efterbilda gm stickning. NORDFORSS (**1805**). jfr **efterstickа**. **2**) *sjöt*. till **I 12**, med avs. på tåg l. hals o. d.: låta löpa ut, fira, sticka l. sticka på (se **sticka**, v.[1] **I 12**). ROSENFELDT *Tourville* 59 (**1698**; *i pass., om tåg*). När nu Halsana stickas op, måste det .. skee tåuglig, och brassas stoor Råån til Lofwart, och alt som Smijtan stickes effter, måste och gijgas på Loof skiöthörnet. *Dars*. 79. WESTE *FörslSAOB* (c. **1817**). **3**) (vard.) till **I 16, 17**: ge sig efter (ngn; se **giva sig efter 2**); äv. utan obj. JOLIN *MSmith* 127 (**1847**; *utan obj.*). Annebergs hundar skällde och stack efter dem (*när de åkte iväg*). WIDDING *Major*. 232 (**1969**). — **STICKA EMELLAN**[10 032], äv. **MELLAN**[32]. till **I 9, 10**: placera l. inskjuta (ngt) så att det kommer emellan; äv. intr.: mellankomma; i sht i uttr. *sticka emellan med ngt*, inskjuta ngt, låta ngt komma emellan (ss. ett avbrott l. ett intrång o. d.). Bergsmannen må hafwa tilfälle sielf at lösa .. (*böndernas varor*) utur första handen för lindrigste priset, förutan .. emellan stickande skackeri (*från köpmäns sida*). *Bergv*. 1: 477 (**1695**). En af (*ren-*)kalfvarna (*snubblade*) i vändningen. Stack ett bakben emellan i en skrefva och bröt sig. BERG *Sjöf*. 153 (**1910**). På stallbacken singlade man slant eller slog kronvägg, och när andan föll på, stack man emellan med ett parti käglor. TILLHAGEN (o. DENCKER) *SvFolklek*. 1: 21 (**1949**). jfr **mellansticka**. särsk. *a*) i fråga om tal: inskjuta (ngt); äv. ss. anföringsverb. Hvarför är du ute om nätterna då? stack en ungkarl emellan. STRINDBERG *Giftas* 2: 200 (**1886**). Förlåt, herr kommendör, får jag sticka emellan med en liten begäran? JERSILD *50Fräls*. 86 (**1984**). *b*) (tillf.) lämna l. betala (ngt) ss. mellanskillnad (vid affärsuppgörelse). Godt pris .. (*på hasten*), men har du en krake att sticka emellan, så blir jag inte svår på uppgälden. HÖGBERG *Vred*. 2: 250 (**1906**). *c*) refl.; äv. om person: mellankomma, komma emellan (ss. ett hinder l. besvär o. d.). Ytterby Sockn sticker sig emellan (*Kareby socken o. Kungälv*) med en liten udde. ŒDMAN *Bahusl*. 149 (**1746**). (*Antikvitetsarkivet skall ha*) fyra personer, secreteraren, assessoren och tvenne amanuenser, hvilka .. böra succedera hvarandra och ingen fremmande tillåtas at sticka sig emellan. SCHÜCK *VittA* 5: 268 (*i handl. fr.* **1767**). *DN(A)* **1933**, nr 287, s. 1 (*om personer*). *d*) (†) i det bildl. uttr. *sticka mellan finger*, lägga

fingrarna emellan (se **finger 1** *e*). TENGBERG *Helsingborg* 8 (1869). — STICKA EMOT[10 04]. (numera bl. tillf.) 1) till **I 2**: svara stickande på stickord l. dyl. EKBLAD 301 (1764). 2) (†) refl., till **II 7**, om person: gå emot (ngn), gå i strid mot (ngn). Om så är att .. *(de upproriska österbottningarna)* drage om Närppis, Så willie wij heden sticke Osz them emoot ther wij kunde göre theres förrädelige företagande någhon affbreck. *UrkFinlÖ* I. 2: 2 (1596). — STICKA FRAM[10 4]. jfr **framsticka**. **I.** tr. o. intr. 1) till **I 9, 10**: föra l. skjuta fram (ngt, i sht genom en öppning l. ur l. genom ngt som skyler l. döljer o. d.), framsticka (se **framsticka I 1**); oftast intr.: komma fram, komma till synes, framsticka (se **framsticka II 1**; i sht ur en öppning l. ur ngt som skyler l. döljer); äv.: skjuta ut (se **skjuta ut 7**), sträcka sig fram; äv. i uttr. *sticka fram med ngt*, framsticka ngt. *Sticka fram näsan ur gluggen. Båten stack fram bakom udden. Solen sticker fram genom molnen. Näsduken stack fram ur bröstfickan. Den nakna berggrunden sticker fram här och där.* Sticka, skiuta fram som horn, tänder. SERENIUS Rr 2 b (1734). Hufwudet *(hos hästen kan vara)* .. illa stält wid halsen, så at hästen .. sticker näsan för rakt fram, likasom i wädret. BURE *Häst.* 10 (1802). Snön låg fläckvis qvar på stränderna, men grönskan stack här och hvar fram i bergsskrefvorna. STRINDBERG *SvÖ* 1: 159 (1882). En triangel, som med två af sina vinklar sticker fram mot hörnen af ett par öppna platser. *TT* 1896, Byggn. s. 125. Hennes ena fot stack fram igen under morgonrockens gula, medfarna siden. GUSTAF-JANSON *ÖvOnd.* 54 (1957). särsk. *a)* ss. anföringsverb: inskjuta. MOBERG *Rosell* 179 (1932). *b)* mer l. mindre bildl. (jfr **II** *b*); särsk. i uttr. *sticka fram hakan*, sticka ut hakan (se **sticka ut I 7** *c*). *Visb.* 3: 170 (1651). Hetsige Febrer .. begynna sticka fram hufwudet. LINDESTOLPE *Skörb.* 11 (1721). Barbarismer i ord och konstruktion sticka fram under den påtagna klassiska kappan. GEIJER I. 1: 195 (1845). Fröken Lisas leende ville vara oskyldigt, men hur det var stack gäckeriet fram. ESSÉN *Fob* 49 (1919). Det gick inte att komma stickande fram med några .. gräddbutikshistorier nu inte. MARTINSON *VägUt* 204 (1936). *(Hennes)* orädda sätt att sticka fram hakan. *SDS* 17/5 1987, s. 37. 2) till **I 14**: räcka l. sträcka fram (ngt) med handen l. händerna; äv.: räcka l. sträcka fram (hand l. finger); äv. i uttr. *sticka fram med ngt*, sticka fram ngt (i ovan angiven bet.); äv. bildl. *CupVen.* A 8 b (1669; *bildl.*). *(Tiggaren)* Böjde djupt sitt gråa hufvud och stack fram sin slitna hatt. RUNEBERG 5: 18 (1860). Hon stack fram en liten hand, som doldes af en hög gulgrå svensk handske. HEIDENSTAM *End.* 12 (1889). DENS. *Svensk.* 2: 134 (1910: med). DAHLBÄCK *Åb.* 228 (1914; *med* finger *ss. obj.*). 3) till **I 16**: (snabbt l. plötsligt) komma fram l. gå fram (till ngn o. d.). SJÖGREN *TaStjärn.* 102 (1957). **II.** (†) refl.; till **II 5**, motsv. **I 1**: komma fram l. till synes l. visa sig l. dyka upp (i sht ur en öppning l. ur ngt som skyler l. döljer l. ur obemärkthet o. d.); jfr **stinga sig fram.** *Weise* 219 (1697). Så snart desza små *(rönn-)*plantor stuckit sig fram, måste man *(osv.)*. TROZELIUS *Rosensten* 53 (1752). Ur gluggen af en sotig hydda, / Ett snöhvitt hufvud stack sig fram. FRANZÉN *Skald.* 3: 142 (1829). särsk. *a)* i uttr. *sticka sig fram och tillbaka*, göra en kort visit, titta in. NUMERS *Dram.* 1: 28 (1892). *b)* mer l. mindre bildl.; jfr **I 1** *b*. PALMCHRON *SundhSp.* 381 (1642). Han såg intriger ilsket sticka sig fram. ENERVANDER (1892) hos CYGNÆUS 11: 124. — STICKA FRÅN, se **sticka ifrån**. — STICKA FÖRBI[10 04]. (ngt vard.) till **I 16** *f*: hastigt skynda förbi (ngn l. en plats o. d.). HEMBERG *ObanStig.* 84 (1896). Skeppen stucko förbi Orkneyöarna. HEDIN *Pol.* 2: 488 (1911). — STICKA FÖR SIG[10 4 0]. (förr) till **I 10**, i fråga om repslageri, om spinnare, med avs. på handa (se **handa**, sbst.[1]): ta till sig l. gripa fatt i (o. göra färdig för spinning). *2NF* 22: 1437 (1915). — STICKA GENOM, se **sticka igenom**. — STICKA I[10 4], äv. UTI[04]. 1) i sht *jäg.* till **I 2** *k*, om hund: sätta i med hetsigt l. livligt skall (då färskt slag blivit funnet) o. börja driva; äv. i utvidgad anv., dels om drev (se d. o. 1 *d*): börja, sätta i gång, dels om sångare: sätta i gång att sjunga. Hundarna stucko i, jakten gick uppåt fjelldalen och slutligen utom hörhåll. *SvKennelklT* 1895, s. 167. Nu, nu sticker drefvet i. HEMBERG *NJagtsk.* 236 (1897). LEWENHAUPT *Reddy* 194 (1907; *om sångerska*). 2) till **I 9**: föra in ngt i ngt, stoppa in ngt i ngt. Näbben stickes uti. JUSLENIUS 398 (1745). jfr **isticka**. — STICKA IFRÅN[10 04], äv. FRÅN[4]. 1) (†) till **I 2** *g*: gm utdikning avleda (vatten). Förmodar jagh, att .. *(saltkällan)* skall bliffua ymnigh och rijk, när det friska vatnet bliffver ifrån stuckit. *OxBr.* 11: 407 (1642). 2) (†) till **I 2** *l*; i uttr. *sticka ngt ngn ifrån*, gm felaktig utmärkning av ägogräns(er) avhända ngn ngt. *(Av prästen mutade bönder)* stickade effter hans budh meste p*(ar)*ten aff wår skog, oss ifrå, och undh*(e)*r p*(re)*steboledh. TEITT *Klag.* 212 (1555); möjl. att hänföra till **sticka**, v.[6] **2.** 3) *sjöt.* till **I 12**. *a)* i abs. anv.: sticka tåg, sticka på tåg. Vi måste sticka ifrån än här, än där, hifva in på en tross och slacka på en annan. *Antarctic* 2: 422 (1904). *b)* refl., i uttr. *sticka (i)från sig ngt* l. *ngt (i)från sig*, med avs. på (ankar)tåg l. (ankar)kätting l. ankare: (i nödsituation) låta löpa ut helt o. lämna kvar, låta gå ifrån sig. Han stack ifrån sig tåget. WIDEGREN (1788). Funchals redd är .. öppen för alla vindar .. och det stora djupet gör det svårt att rida ut någon storm, hvarför fartyg gerna ligga klara att sticka från sig kettingen och gå till sjös. SKOGMAN *Eug.* 1: 20 (1854). OXENSTIERNA *Vanderdecken* 58 (1865; *med avs. på ankare*). HÄGG *LotsFyrm.* 336 (1930: sticka kätting och ankare ifrån sig). *SohlmanSjölex.* (1955: ifrån sig). jfr **frånsticka.** 4) (†) till **I 14**, refl., i uttr. *sticka ifrån sig ngt*, lämna l. räcka ngt ifrån sig. SWEDBERG *Lefw.* 524 (1729). 5) (vard.) till **I 16**: (plötsligt l. förstucket) bege sig iväg l. ge sig av från (ngn l. ngt). *Rallarminn.* 184 (1949; *med avs. på skulder*). Den renhjärtade fiskarsonen Bengt har stuckit ifrån sitt goda hem för att han blivit orättvist behandlad. *DN(A)* 1965, nr 333, s. 7. 6) (†) till **II 7**, refl., i uttr. *sticka sig ifrån ngn* l. *ngt*, = 5; förr äv. i uttr. *sticka sig ifrån ngt utur vägen*, undkomma ngt. Der någon af .. *(de utländska arbetarna)*, för åhn deres tijdh och stadge tienst åhr förlupen, will sigh ifrån .. *(arbetsgivarna)* sticke .. då skall han strax sigh af landet begifua. *HH* 29: 135 (1627). SYLVIUS *Mornay* 217 (1674: vthur wägen). — STICKA IGENOM[10 040] l. [032], äv. GENOM[40] l. [32]. **I.** tr. o. intr. 1) till **I 2, 9**: genomsticka (ngt; se **genomsticka 1, 2**); äv.: genomsticka (ngt med ngt); äv.:

stickande föra (ngt) igenom (ngt). WOLLIMHAUS *Ind.* (1652). Han stack igenom nålen. KLINT (1906). Sticka igenom papperet med en nål. AUERBACH (1913). jfr **genomsticka.** 2) (†) till **I 2** *g*: gm grävning o. d. göra en fördjupning genom (ngt), genomsticka (se d. o. 3). RALAMB 8: 116 (1691). NORDBERG *C12* 2: 243 (1740). jfr **genomsticka.** 3) till **I 3:** (med stickvapen) genomborra (ngn l. ngt); äv. i sådana uttr. som *sticka ngt genom ngn* l. *ngt*, genomborra ngn l. ngt med ngt; äv. bildl.; jfr **stinga igenom 1.** En aff krigsmennena stack genom hans sijdho medh itt spiwt. *Joh.* 19: 34 (*NT* 1526; *Bib. 1541*: stack vp). Clyper stack Konung Sigurd med ett Swärd twert igenom, hwilket blef hans död. PERINGSKIÖLD *Hkr.* 1: 186 (1697). Sticka igenom bröstet. MÖLLER (1790). WETTERBERGH *Penning.* 329 (1847; *bildl.*). Sticka värjan igenom ngn. MEURMAN (1847). SCHULTHESS (1885). jfr **genomsticka.** 4) till **I 9, 10:** stickande komma igenom; särsk. refl. (jfr **II**), i uttr. *sticka sig igenom.* Madrassernas öfvertåg var så dåligt och glest, "att halmen snart måste sticka sig igenom". HJELT *Medicinalv.* 3: 303 (*cit. fr.* 1808). 5) till **I 10,** intr., bildl.: lysa igenom (se **lysa igenom 3**), komma fram l. till synes (genom ngt som skymmer); jfr **sticka fram I 1.** Anders Lamm .. (*hade*) förvärfvat sig en viss frihet och ett litet ledigare språk; kort, torpar-extractionen stack mindre igenom. PALMBLAD *Nov.* 4: 164 (1851). LARSSON *Varldskris.* 215 (1920). 6) (numera mindre br.) till **I 16, 17:** ge sig (av) igenom (en plats l. storm o. d.), passera igenom; äv. utan obj. WESTE (1807). Han gick icke vilse, förirrade sig icke, men han orkade icke sticka genom stormen, som kylde hans blod, tills det blef is. MOLIN *SSkr.* 412 (1895). *GbgP* 17/1 1986, s. 31. **II.** refl. (jfr **I 4**). 1) (†) till **II 3:** begå självmord gm att (med stickvapen) genomborra sig. LPETRI *Kr.* 17 (1559). CHENON *Heywood* 2—3: 201 (1773). 2) till **II 7,** om person: (i hemlighet l. förstulet) ta sig l. ge sig av igenom (ngt, t. ex. en trakt); äv. dels om vatten: ta sig igenom (ngt), dels utan obj.: ta sig igenom. *PrivSvStad.* 4: 369 (1605; *utan obj.*). Stäk betyder et sund, der watnet sticker sig igenom. DALIN *Hist.* 1: 3 (1747). (*Mannen*) stucko sig igenom Blekingen .. in i Kunga Harad i Småland. CELSIUS *G1* 2: 279 (1753). *TurÅ* 1912, s. 210. — **STICKA IHOP**[10 04], förr äv. **TILLHOPA. 1)** (numera bl. tillf.) till **I 2:** fästa ihop (ngt, med knappnål l. dyl.) gm att sticka in knappnålen osv. i det som hopfästes. TOPELIUS *Sommarsjö* 1: 134 (1897). 2) (†) till **I 3:** drabba samman i dust (se **dust,** sbst.[2] **1**). SVART *G1* 41 (1561). 3) (†) till **I 9,** refl., i uttr. *sticka sig ihop med ngt,* förena sig med ngt (till e t t). Himmelens ferg .. sticker sig ihop med morgonrådnans yttersta strålar. RUDBECK *Atl.* 2: 423 (1689). 4) *sjöt.* till **I 9** *o*: fästa ihop (två tåg l. ändar o. d.) med stek l. knop. RAMSTEN 26 (1866). *SohlmanSjölex.* (1955). 5) till **I 10,** om personer l. djur: föra ihop (huvudena); jfr **stinga tillhopa.** HEMBERG *ObanStig.* 62 (1896). — **STICKA IN**[10 4]. jfr **insticka,** v.[1] **I.** tr. o. intr. 1) till **I 2, 3:** med spetsigt verktyg o. d. föra l. trycka l. stöta in (ngt i ngt o. d.); föra osv. (spetsigt verktyg osv.) in (i ngn l. ngt osv.); äv. intr., särsk. om ngt spetsigt: tränga l. gå in (i ngt); äv. bildl.; förr äv. i uttr. *sticka in med sin värja,* sticka sin värja in (genom ngt). Riddaren märckte någorlunda hwar Halsen på Draken war swagast, där stack han in medh sin Wäria. *RelCur.* 68 (1682). PETERSSON *FysUnders.* 336 (1908; *intr., om sprutspets*). En gång såg jag en (*tatuerad*) kvinna, som .. hade stuckit in två svarta linjer från öronöppningen till mungipan. KAUDERN *Mad.* 123 (1913). Dagsverken — ordet stack in i männen som en spjutspets. MOBERG *Rid* 19 (1941). 2) till **I 9:** föra l. skjuta l. placera in (ngt i l. genom ngt o. d.); stoppa in; i sht med obj. betecknande ngt långsmalt l. spetsigt som föres in i en öppning l. ett trångt l. avpassat utrymme o. d.; äv. abs.; jfr **stinga in 1.** (*Jesus sade*) til Thomam .. Räk hijt thina hand, och stick henne in j mina sijdho. *Joh.* 20: 27 (*NT* 1526). Effter dett vore quarter, så skulle han stika pistolen in ij hölstered. *OxBr.* 6: 47 (1629); jfr *c.* Städerskan kom in för att bädda och på samma gång öfverlemna ett bref, som brefbäraren nyss stuckit in. STRINDBERG *RodaR* 230 (1879). Farmor sticker in huvudet (*i dörröppningen*). BERGMAN *Patr.* 44 (1928). Sticka in ett par gröna kvistar i blombuketten. *SvHandordb.* (1966). särsk. *a)* (numera föga br.) i speciellare anv.: i hemlighet l. i lönn l. förstulet föra in (ngt). Efter myckit ondt Mynt föres och stickes her in i Rijket. STIERNMAN *Com.* 1: 475 (1603). BROMAN *Glys.* 3: 843 (1747). *b)* motsv. **sticka,** v.[1] **I 9** *g, i,* i uttr. *sticka in sin näsa* l. *fot* (i ngt o. d.), mer l. mindre metaforiskt, betecknande att ngn (med list l. obemärkt) tar l. lyckas ta sig in (i ngt osv.). ENEMAN *Resa* 2: 126 (1712). Der fins ett rum, dit ingen / Får sticka in sin fot. THOMANDER 3: 108 (1826). (*Kokspigan rakade kalla honom 'tjarsudd'.*) Och detta smekord slungades honom sedan i synen hvar gång han vågade sticka sin näsa in genom köksdörren. ADELSKÖLD *Dagsv.* 3: 118 (1900). *c)* i fråga om att skjuta l. placera in svärd l. värja l. kniv o. d. i dess slida; äv. bildl. De få, som öfwer blefwo (*av turkarna efter handgemanget*), stucko sina sabres in och gofwo sig. *KFÅb. 1913,* s. 288 (c. 1730). Stack in pliten för alltid, sedan det blef fred och min ryttmästare befordrades. SPARRE *Stand.* 552 (1847). Stick in ditt svärd. Icke är du rädd för en kvinna! MELIN *VikSaga* 34 (1910). *d)* oeg., med avs. på soldat: placera in (i förband o. d.); äv. allmännare, i fråga om att placera in ngn i civil tjänst vid vakans o. d.; jfr **sticka,** v.[1] **I 9** *m.* CAVALLIN *Herdam.* 2: 287 (*cit. fr.* 1700; *allmännare*). (*G. O. Douglas som 1717 blev landshövding i det av Ryssl. besatta Åbo län*) stack in en mängd finnar i de ryska leden. *NF* 3: 1411 (1880). Jag hoppas ingen fått intrycket, att jag stuckits in i alla de stora kommittéer som sattes till efter kriget. WIGFORSS *Minn.* 2: 156 (1951). *e)* (numera föga br.) i uttr. *sticka in rev,* ta in rev (se **rev,** sbst.[8] *a*). ÖoL (1852). *f)* mer l. mindre bildl.; äv. i pass. med intr. bet.: komma in; förr äv. om samvete: ingiva (ngn ngt). *OxBr.* 12: 523 (1621; *om samvete*). Haat, Afwund, hämd .. begynna stickas inn, / I stadh för Frögd och lust, i titt Gemöth och Sinn. PALMCHRON *SundhSp.* 203 (1642). Hösten 1932 såg jag Kurt Jooss .. på Casino de Paris. Man hade stuckit in hans nummer mitt i all den glittrande och skimrande revystäten. RUIN *Gyckl.* 93 (1934). särsk. *α)* (†) motsv. **sticka,** v.[1] **I 9** *q α,* i uttr. *sticka handen in i sin (egen) barm,* = **sticka,** v.[1] **I 9** *q α.* CAVALLIN (1876). *β)* (†) i uttr. *låta sticka ngn in i väskan,* sätta ngn i klistret l. i bryderi; jfr **sticka,** v.[1] **I 9** *q γ.* Evrylas ..

narrade emedlertid Målaren, som altid tyckte illa wara, det man lät sticka honom in i wäskan. *Weise* 1: 131 (1769; *t. orig.*: dasz man ihn in der Patsche stecken lasse; *uppl. 1697*: at man skulle låta sittia honom i Soppan). *γ)* (numera bl. tillf.) motsv. **sticka**, v.[1] **I 9** *q δ*: placera in (kapital o. d., i företag o. d.). Gubben lofwade mig en ansenlig Summa penningar, at sticka in uti wår bolags handel. SAFSTRÖM *Banquer*. H 4 b (1753). Medel, som ni stuckit in i min rörelse. WETTERBERGH *Penning*. 144 (1847). *GHT* 1936, nr 52, s. 3. *δ)* i fråga om tal: inskjuta (ord. l. yttrande o. d.); äv. ss. anföringsverb. Mats räckte fadern saltet, men råkade spilla på duken. — Hushålla med gudslånet, stack Per in, saltet är svåra dyrt. STRINDBERG *SvÖ* 2: 167 (1883). Sticka in en försåtlig fråga. *SvHandordb*. (1966). **3)** till **I 10**, intr., betecknande att ngt kommer in (i ngt); äv. om ngt långsträckt: skjuta in l. sträcka sig in (i ngt); äv. bildl. Man dansar icke alltid på rosor såsom landshöfding, synnerligen då extra näsor sticka in uti ens åtgerder. WINGÅRD *Minn*. 12: 115 (1850; *bildl.*); jfr **sticka**, v.[1] **I 9** *g*. En smal .. sträcka, tillhörande Ryssland, som sticker såsom en kil in emellan Sverige och Norrige. AGARDH (o. LJUNGBERG) I. 1: 3 (1852). Då stack ett huvud .. in genom dörrn och försvann åter med ett ursäktande grin vid anblicken av Stellan. SIWERTZ *Sel*. 1: 164 (1920). särsk. om solsken l. om ljus l. dager o. d.: lysa in (i sht genom en öppning), titta in. ENEMAN *Resa* 2: 276 (1712; *om dager*). På vårsidan, då solen sticker in i rummet. WETTERBERGH *Sign*. 18 (1843). Knappt hanarne golo, knappt dagens ljus / stack in genom fönstren i svalar och hus, / då stodo vid spiltorna lustiga drängar. KARLFELDT *FridLustg*. 108 (1901). **4)** (vard.) till **I 16, 17**: (snabbt l. plötsligt) bege sig in (i sht i ett rum l. till ngn o. d.). När man med sin rensel på ryggen .. har lemnat den skånska slätten bakom sig .. och sticker in i det lugna, leende Blekinge. SÄTHERBERG *Blom*. 1: 75 (1841). Vi hade .. knappt stuckit in i denna ränna förr än vinden kastade alldeles emot. SKOGMAN *Eug*. 2: 170 (1855). *(Murarna i Paris)* sticka .. in på krogen så ofta tillfälle gifves. *GHT* 1898, nr 245 C, s. 1. *(Öns flickor kråmade sig för)* pojkarna på tulljakten, som stack in ett par gånger i veckan. HELLSTRÖM *Storm* 57 (1935). SIWERTZ *Tråd*. 12 (1957). **II.** refl. (jfr **sticka**, v.[1] **II**); i uttr. *sticka sig in*, förr äv. *sticka in sig*. **1)** (mera tillf.) om orms gadd: sticka (se **sticka**, v.[1] **I 5**) o. sålunda ta sig in (i ngt). *(Han)* ser en gadd, som skall sticka sig in i hans strupe. MOBERG *Rosell* 144 (1932). **2)** (†) motsv. **I 2** (jfr **sticka**, v.[1] **II 4**): slinka in l. ta sig in (o. erhålla ledig vakans), sticka sig emellan. Nu kan .. *(Celsius)* så mycket snarare göra sig hopp om någon profession, som utan tvifvel mehr än en blifver ledig, så framt icke Thun sticker sig in. BARK *Bref* 1: 29 (1703). *2RARP* 5: 103 (1727). **3)** = **I 3, 4** (jfr **sticka**, v.[1] **II 7**); äv. (numera nästan bl. i Finl.): gå in (i ngt l. till ngn o. d.) för ett kort besök, titta in; i sht förr äv. i fråga om att smygande l. förstulet ta sig in l. nästla sig in (i l. på en plats l. bland ngra o. d.) l. krypa intill ngn; jfr **stinga in 3**. Sedann stack *(den förföljde o. till livet hotade)* Nane sigh inn i folckehopenn, och meente att hann således skulle komma vndann. *3SthmTb*. 5: 56 (1603). Här *(i Gbg)* begijnner nu allerhand iszen aldeles gå bårt och skepen stika seig in, som så länge ha loffueradt här wtan för hamnen. EKEBLAD *Bref* 2: 50 (1658). Skrymtarena, som någon tid hafwa stuckit sig in, och falskeliga skylt sig med namn och sken af rätta Christna. BORG *Luther* 2: 599 (1753). REUTER *NSang*. 92 (1888: stack in sig i en butik). Mest är det svenskar som sticker sig in på *(turistbyrån i Lovisa)*. *Borgåbl*. 1977, nr 147, s. 1. särsk. mer l. mindre bildl.; i sht: nästla sig in (särsk. i uttr. *sticka sig in med ngra*, nästla sig in bland ngra); äv. i uttr. *sticka sig in på ngt*, ge sig in på ngt. Andre rätta sigh fögha effter *(prästernas)* förmaning .. *(om enkel kladedräkt)*, när the see höghferden sticker sigh in hoos them sielfwe. *RA* II. 1: 135 (1612). *(Då holländaren)* bleff medh thesse Inwånarena *(på Moluckerna)* bekant, stack han sigh in medh them, och fick Loff att byggia sigh ett fast Huusz. KIOPING *Resa* 122 (1667). Det finns sannerligen ingenting som .. *(Don Quijote)* inte sticker sig in på och lägger sitt ord till. LIDFORSS *DQ* 2: 244 (1892). Under Johans regering klagades öfver att skattebönderna stucko sig in under frälset för att komma i åtnjutande af dess förmåner. HILDEBRAND *Statsförf*. 355 (1896). — **STICKA MED**[10 4]. (numera bl. vard.) till **I 16, 17**; betecknande att ngn följer med ngn som sticker (iväg); förr äv. i uttr. *sticka med under det l. det talet*, räknas in i det l. det antalet. *LMil*. 1: 179 (1682). WASSING *GropSkog*. 11 (1965). — **STICKA MELLAN**, se **sticka emellan**. — **STICKA NED**[10 4] l. **NER**[4], äv. (ålderdomligt) **NEDER**[40]. **I.** tr. o. intr. **1)** till **I 2**: sticka (ngt) i riktning nedåt (i l. genom ngt); särsk. utan obj.; äv.: sticka till (ngt) så det faller ned. DALIN 2: 139 (1853). Vid märkning med korsstyng räknar man trådarna och vet sålunda, hvar man skall sticka ned. *Schallenfeld Met*. 76 (1886). jfr **nedsticka**. **2)** (numera bl. mera tillf.) till **I 2** *b*: gm stickande döda (djur), sticka; särsk. i fråga om slakt. LINNÉ *Skr*. 5: 178 (1732; *i pass., om ren*). På Lissabons redd hade tre stycken får stuckits ner och styckats upp för fartygets räkning. KJELLGREN *Smar*. 47 (1939). jfr **nedsticka**. **3)** till **I 3**: sticka (ngn) så att han faller död ned, sticka ihjäl, sticka till döds. CARL IX *Cal*. 67 (1589). *UNT* 1943, nr 46, s. 5. jfr **nedsticka**. **4)** till **I 9**: skjuta l. föra l. trycka ned (ngt i ngt o. d.), stoppa ned. WARG 647 (1755). Basen sticker ner handen i sin djupa bakficka och tar upp en plunta. JOHNSON *Nu* 163 (1934). jfr **nedsticka**. **5)** till **I 10**, intr.: skjuta l. sträcka sig l. gå ned. Roten sticker rätt ned i jorden. WESTE (1807). En fin kapillär, som sticker ner i vätskan. SMITH *OrgKemi* 5 (1938). **6)** till **I 10** (o. **14**): sträcka l. räcka ned (ngt) med händerna. *HbSkogstekn*. 495 (1922). **7)** (vard.) till **I 16**: (snabbt l. plötsligt) bege sig ned (till en plats o. d.). Sticker ned *(med båt)* utefter Östersjökusten. *TurÅ* 1946, s. 314. Kanske att jag gör som han säger och sticker ner till Stockholm. DELBLANC *Gunn*. 68 (1978). **8)** (numera bl. tillf.) till **I 18** *a*, om ljusstrimma o. d.: lysa starkt ned (på ngt o. d.); särsk. i bild. ATTERBOM *FB* 111 (c. 1855). **II.** (†) refl., motsv. **I 7**, i uttr. *sticka sig ned*, röra sig ned, bege sig ned; äv. om solen: gå ned. RUDBECK *Atl*. 2: 230 (1689; *om solen*). *VetAH* 1780, s. 8. — **STICKA OM**[10 4]. (vard.) till **I 16, 22**, bildl.: gå om l. gå förbi l. överträffa (ngn, i ngt avseende). Det fanns ingen dräng i hela grannhället, som stack om honom i arbete. SÄLLBERG *Långv*. 160 (1894). — **STICKA OPP**, se **sticka upp**. — **STICKA PÅ**[10 4]. **I.** tr. o. intr. **1)** till **I 1**: fästa

(ngt) på (ngt spetsigt); särsk. utan obj. LEOPOLD 6: 380 (c. 1800; *utan obj.*). HERMELIN *Glas* (1966; *utan obj.*). jfr **pästicka. 2)** (numera bl. tillf.) till **I 2:** med ngt spetsigt driva på (djur). COLUMBUS *MålRoo* 56 (c. 1678). jfr **pästicka. 3)** (numera mindre br.) *jäg.* till **I 2** *k*, om jakthund: få färsk vittring av (villebråd) o. därvid häftigt ge skall, få upp; äv. om jakthunds skall: ange att hunden fått sådan vittring; äv. med obj. betecknande det spår som ger hund sådan vittring; ofta utan obj. *TIdr.* 1882, s. 19. SCHRÖDER *MinnSkog.* 67 (1888; *om skall*). Så, rätt som vi gingo och klefvo i en sankmosse, hörde vi hundarne sticka på, häftigt och ilsket. SAMZELIUS *SkogJägarl.* 25 (1894). *TIdr.* 1897, julnr s. 20 (*med avs. på spår*). MÖLLERSVÄRD *UpplJaktst.* 27 (1917). jfr **pästicka. 4)** (i Finl.) till **I 9:** stoppa på (ngn ngt), placera (ngt) i ficka l. klädedräkt hos (ngn). BERGROTH *FinlSv.* 227 (1917). **5)** (†) till **I 9,** med avs. på pengar ss. insats i spel: satsa, sätta, skjuta till. CEDERBORGH *OT* 1: 40 (1810). **6)** *sjöt.* till **I 9** *o*, med avs. på tåg o. d.: (med knop l. stek o. d.) fästa på l. fast (vid l. på ngt, t. ex. ett annat tåg); äv. utan obj. DALMAN (1765). Vi hade stuckit på en längre släpare på .. (*kutterns jolle*) för sjöarnes skull. *TIdr.* 1895, s. 415. Sticka på (*dvs.*) att "knyta fast" en lina i ett föremål. RYDHOLM (1967). jfr **pästicka.** särsk.: fästa (flagga) på flagglina. *VFl.* 1926, s. 53. *Dårs.* 1930, s. 76. **7)** till **I 18** *a*, om solen (solskenet) l. om dager o. d.: lysa starkt l. brännande; äv. i utvidgad anv., om kyla: öka l. bli starkare o. d. SCHOLANDER I. 1: 42 (c. 1865; *om dager*). Allt som höstnattens kyla stack på, vaknade (*osv.*). HÖGBERG *Vred* 2: 220 (1906). Vi marscherade tyst och taktfast för att avverka det värsta innan solen stack på för hett. BLOMBERG *Landsv.* 177 (1927). **II.** (numera bl. i Finl.) refl., motsv. **I 4,** i uttr. *sticka på sig ngt*, stoppa på sig ngt (i sin ficka l. sina fickor o. d.). Skrifvaren stack pänningarna på sig. AHRENBERG *StRätt* 14 (1899). BERGROTH *FinlSv.* 227 (1917). — **STICKA SAMMAN**[10 32] l. [40] l. **TILLSAMMAN(S)**[040], äv. [032]. till **I 10,** med pluralt obj.: föra tillsammans, sticka ihop (se **sticka ihop 5**). Feltherrn (*må*) sticka det verfvade rytterijt tillsammen under ett compagnie. *OxBr.* 1: 203 (1622). Ljuslockiga flickor stucko sina hufvuden samman. LAGERLÖF *Berl.* 1: 78 (1891). — **STICKA STA(D)**[10 4]. **1)** (†) till **I 10:** sticka fram (ngt; se **sticka fram I 1**). LUCIDOR (*SVS*) 450 (1674). **2)** (vard.) till **I 16:** sticka åstad; särsk. i negerade uttr. betecknande att ngn inte ger sig till att göra ngt (äv. i uttr. *inte sticka sta med ngt*). Stack inte sta mä lirk och prut. ALVING *2Visb.* 88 (1915). Den som ingenting har skall inte sticka sta. WESTER *Reymont Bond.* 3: 305 (1924). ÖSTERGREN (1946). — **STICKA SÖNDER**[10 40]. jfr **söndersticka.** gm att sticka förstöra l. skada (ngn l. ngt). **1)** till **I 2;** äv. bildl. Stikka huden sönder med taggar. SCHULTZE *Ordb.* 5048 (c. 1755). Ej må Ungkarl gifwa en Flicka knif eller knapnålar: ty de sticka sönder kärleken. FERNOW *Värmel.* 254 (1773). **2)** till **I 5.** Bina stucko sönder hennes ansikte, hals och armar. AUERBACH (1913). — **STICKA TILL**[10 4]. jfr **tillsticka. I.** tr. o. intr. **1)** till **I 2, 3:** (snabbt l. momentant) sticka (ngn l. ngt) l. ge (ngn l. ngt) ett stick; äv. bildl.; jfr **stinga till 1.** Vill du en dotter mörda, så märk: då "löper" du länge / Fram och tillbaka, i tal, — mättar, men sticker ej till. ATTERBOM *Lyr.* 2: 39 (1838). Det klarnade i skymningen, och sen stack kylan till igen. MARTINSON *OsynlAlsk.* 100 (1943). **2)** (numera föga br.) till **I 2** *k*, i uttr. *sticka till och göra ngt*, ungefär liktydigt med: ge sig till att göra ngt. Sant eller osant, så ska herrn .. inte sticka till och måla ut hederligt folk och trogna embetsmän. WETTERBERGH *Genrem.* 289 (1842). **3)** till **I 5:** (snabbt l. momentant) sticka (ngn); jfr **stinga till 2.** CEDERSCHIÖLD o. OLANDER *Vink.* 69 (1901). **4)** till **I 14:** snabbt (o. förstulet l. i hemlighet) räcka l. ge (ngn ngt) med handen l. händerna. Stikka något til en. SCHULTZE *Ordb.* 5049 (c. 1755). Rätt som det var, kom hon ut från koket och stack till honom en godbit. LAGERLÖF *Jerus.* 1: 165 (1901). Han lånte böcker av folk, han kände, de stack till honom rövarromaner. JOHNSON *Hår* 137 (1935). Inte en enda gång såg han, att .. (*bröderna*) stack till mor så mycket som en krona. SALJE *Låg* 74 (1971). **5)** till **I 18:** åstadkomma en (plötslig o. kortvarig) stickande känsla; nästan bl. opers. Vid minsta rörelse sticker och skär det til (*i foten*), at stundom små ryckningar däruti upkomma. *VetAH* 1762, s. 5. Gjorde det ondt? frågade tandläkaren. — Åhnej, inte vidare; det bara stack till litet grand. *GHT* 1895, nr 267, s. 3. (*Rånaren*) sköt ett skott i ren panik, det stack till som av en eldnål i Lidéns högra axel. SIWERTZ *Trad.* 33 (1957). särsk. motsv. **sticka,** v.[1] **I 18** *a*, om solen. Då solen sticker till före ett regn. RENDAHL *Brehm* 21: 385 (1931). **6)** till **I 19:** åstadkomma l. ge ifrån sig en (plötslig o. kortvarig) stickande känsla; i sht opers.: ge sig till känna en sådan känsla. När man river eld på en gammal svavelsticka .. känner man hur det sticker till i näsan. KOCH *Timmerd.* 259 (1913). Ibland sticker det till ett litet pip. ROSENIUS *SvFågl.* 2: 345 (1924). **7)** till **I 20:** (snabbt o. kortvarigt) lysa till. Det var ett litet irrande ljus som stack till mellan träden. En eld, en lägereld! JOHANSSON *Röda-Huv.* 1. 182 (1917). **8)** till **I 21,** särsk. **I 21** *a*, *b*, om person: säga ngt sårande l. irriterande; vanl. intr., om oro l. saknad l. ord o. d.: snabbt o. plötsligt dyka upp likt ett stick med spetsigt verktyg l. vapen; äv. om ngns blick: bli skarp o. d.; i sht opers.; äv. med subjektsväxling, betecknande att hjärta o. d. erfar en sådan känsla. BECKMAN *Amer.* 1: 140 (1883: Det sticker till). Anne-Maries hjerta stack till pinsamt af bestörtningen, hon kämpade med gråten. HALLSTRÖM *GHist.* 52 (1895). En liten, liten ilning af oro stack till långt inne i honom. ÖBERG *Makt.* 1: 27 (1906). Rätt som det var, stack en saknad till tvärsigenom raseriet. BOYE *Ast.* 124 (1931). Ordet stack till i alla. MOBERG *Rosell* 94 (1932). Hon sitter och pratar så rart och vänligt och så rätt som det är sticker hon till. HEERBERGER *NVard.* 314 (1936). Det kostar halsen! Fogdens blick stack till. MOBERG *Rid* 120 (1941). Det stack till i samvetet. Ja, jag kände mig som en mördare. SIWERTZ *Förtr.* 121 (1945). **II.** refl. **1)** (numera mindre br.) motsv. **I 4,** i uttr. *sticka ngt till sig* l. *sticka till sig ngt*, stoppa ngt på sig (gömma det i ficka l. klädedräkt o. d.); äv.: ta till sig (ngt), förse sig med (ngt). (*Riksrådet*) skulle gömma dokumentet .. Han stack det till sig, och (*osv.*). RYDBERG *Frib.* 41 (1877). (*Vi*) hunno blott sticka till oss en bit kött på en gaffel och höllo i hastigheten på att taga gaffeln med. ÖDMAN *UngdM* 2: 224 (1881). **2)** (i vissa trakter,

bygdemålsfärgat) motsv. **I 4,** i uttr. *sticka sig till att göra ngt,* i hemlighet l. förstulet ta sig för att göra ngt. FRÖDING *ESkr.* 2: 56 (1892). — **STICKA TILLBAKA**[10 040], äv. [032]. **1)** till **I 14:** räcka tillbaka (ngt), ge tillbaka (ngt). HÖGBERG *Vred.* 3: 424 (1906). **2)** (mera tillf.) särsk. till **I 21** *c*: återgälda stickande blick. SIWERTZ *JoDr.* 380 (1928). — **STICKA TILLHOPA,** se **sticka ihop.** — **STICKA TILLSAMMAN(S),** se **sticka samman.** — **STICKA UNDAN**[10 32], äv. [40]. jfr **undansticka. I.** tr. o. intr. **1)** till **I 15:** föra (ngn l. ngt) undan l. ur vägen för att gömma honom l. det, undansticka l. gömma l. dölja (ngn l. ngt); äv.: hålla (ngn) tillbaka, hindra (ngn) från att synas l. bli uppmärksammad o. d.; äv. utan obj.; jfr **stinga undan 1.** Ty haffue the .. *(i kansliet)* stucke alle the breff unnan, som ifrån Vestergöttlandh komne ähre. *OxBr.* 3: 5 (1612). *ConsAcAboP* 2: 207 (1660; *utan obj.*). Sticka undan något i en vrå. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Till att börja med, måste jag sticka undan dig i parken, tills jag hinner förbereda din introduction. PALMBLAD *Nov.* 4: 151 (1851). Sverge tål ej talanger. Hvar ha de stuckit undan .. Schöldström, Nachmann *(osv.).* STRINDBERG *Brev* 5: 18 (1885). JERSILD *50Fråls.* 148 (1984). särsk. (numera mindre br.) *a)* i uttr. *sticka undan med ngt,* undanhålla l. undertrycka ngt; sticka under stol med ngt. Ingen känner så, som den som skall dö, behovet av att vara sann, att icke sticka undan med något. BENEDICTSSON 7: 249 (1888). Skuorka visste, att han ansågs som en märkelig man bland lapparna, och som alla sådana stack han inte undan med hvad han uträttat och dög till. BERG *Sjöf.* 82 (1910). *b)* i uttr. *sticka ngt undan ngn,* dölja ngt för ngn, undanhålla ngn ngt. The hade för sed, at annorlunda mäta ut än in; och många äfwentyr at sticka godset undan Tullen. BROMAN *Glys.* 3: 843 (1747). **2)** (vard.) till **I 15:** ge sig av för att gömma sig l. hålla sig undan, gömma sig; jfr **stinga undan 2.** *(Karlen)* stack undan i skogen bakom. DIDRING *Malm* 2: 203 (1915). Vi fick en halvtimma på oss att fira båtarna och sticka undan. HOLMSTRÖM *Benj.* 234 (1932). *(Solen)* stack undan bakom husgaveln. EVANDER *Härl.* 77 (1975). **II.** refl., motsv. **I 2** (jfr **sticka,** v.[1] **II 6**): (bege sig undan l. ur vägen o.) gömma sig l. smita undan; jfr **stinga undan 2.** *(Han)* stack sigh vndan för honom. *2Mack.* 14: 30 (*Bib.* 1541; *Apokr. 1921:* höll sig undan). *(G. II A.)* hadhe uthi denne sin beswärlige regementstiidh intet stucket sigh unden *(i fråga om arbete o. strid). RA* II. 2: 46 (1617). Fast Solen .. sticker sigh för dhem *(dvs. nordborna)* undan, och är under Horizonten stadigt, så *(osv.).* RUDBECK *Atl.* 2: 162 (1689). Giäddan sticker sig wigt undan. BROMAN *Glys.* 3: 591 (c. 1740). Gustaf stack sig .. hastigt och osedd undan bakom dörren. FRYXELL *Ber.* 3: 15 (1828). *(Mannen)* kilade .. åstad som en rädd råtta och stack sig undan i en tvärgata. BERGMAN *Mark.* 292 (1919). GUSTAF-JANSON *Kiv.* 323 (1971). särsk. *a)* i fråga om att hålla sig undan från militärtjänst; äv. tr.: hålla sig undan från (militärtjänst); äv. i uttr. *sticka sig undan från krigstjänst* o. d. Så snart .. *(landstrykare)* warda skrefne *(dvs. utskrivna till krigstjänst)* sticka the sigh vndan. GUSTAF II ADOLF 37 (c. 1620). *(En viss person skall)* giffwa acht vppå att Ingen sticker sig undan H. K. M:tz och Cronones tienst. *HSH* 9: 78 (1629). Unga karlar som stuckit sig undan från svensk krigstjänst. LUNDKVIST *Snapph.* 88 (1968). *b)* (†) i uttr. *sticka sig undan till att göra ngt,* hålla sig undan för att göra ngt; undvika att göra ngt; äv. motsv. *a.* SCHRODERUS *Os.* 2: 120 (1635: sticka sigh vndan til at swara). Theszutan stucko Soldaterne sig undan til at plundra. RICHARDSON *Krigsv.* 3: 147 (1749). *c)* (†) i uttr. *sticka sig undan sanningen,* (söka) undvika sanningen. RUDBECK *Bref* 117 (1675). — **STICKA UNDER.** jfr **understicka.** (†) **1)** till **I 15:** gömma l. dölja l. undanhålla (ngt); äv. om författare, med avs. på tryckt bok: indraga (se d. o. **I 5** *c*). *LReg.* 124 (1618). Serdeles skall Biskopen förmahna Prasterskapedt at rättrådheligen vmgå der medh *(dvs. med skatten)* och icke med willie sticke något vnder, medh någon. *Därs.* 132 (1620). Bispen *(i Västerås J. J. Rudbeckius)* haffver tillbudet sigh, att han vill sticka *(den misshagliga)* booken under. *RP* 6: 450 (1636). **2)** [jfr **1**] i uttr. *sticka under med ngn,* i hemlighet o. i bedrägligt syfte underhandla med ngn. *(Någon hövitsman)* sticker til efwentyrs vnder med sina knechter för mutor och girighet skuld. GUSTAF II ADOLF 43 (c. 1620). **3)** [jfr **I, 2**] refl., i uttr. *sticka under sig ngt,* i hemlighet lägga sig till med ngt, tillskansa sig ngt. *ForumNav.* 9: 116 (*i handl. fr.* 1628). — **STICKA UPP**[10 4], äv. **OPP**[4]. jfr **uppsticka. I.** tr. o. intr. **1)** till **I 1:** fästa upp (ngt på ngt spetsigt). CEDERSCHIÖLD *Artist.* 1 (1915). **2)** till **I 2:** med spetsigt verktyg göra hål på l. i (ngt); äv.: fästa upp (ngt) gm att sticka in det (i ngt); äv. bildl.; jfr **stinga upp.** ENEBERG *Karmarsch* 2: 679 (1862: sticka upp nålarne .. i bref). särsk. *a)* (om ä. förh.) med avs. på bindsula: göra hål i (för bindsömmen); äv. med obj. betecknande de åstadkomna sticken l. den åstadkomna sömmen. *SvSkoT* 1927, nr 7, s. 107 (*äv. med obj. betecknande stick*). När sömmen var färdig och skon eller galoschen putsades ut, stacks sömmen upp med rysspumsoppstickaren. *Rig* 1934, s. 99. *b)* (om ä. förh.) med avs. på mila: göra draghål i (se **drag-hål,** sbst.[1] 1); äv. med obj. betecknande draghål. WALLNER *ArtCarb.* 13 (1741). Drag åt förbränningen *(i milan)* får man genom att med spakar sticka upp draghål rundtomkring. *TurÅ* 1912, s. 180. *c)* till **I 2** *g*: gm stickning med spade o. d. ta upp (ngt). EKBLAD 125 (1764). *LfF* 1913, s. 165 (*med avs. på sticktorv*). *d)* (numera föga br.) till **I 2** *i*, med avs. på vin- l. öltunna o. d.: slå l. göra hål i (för avtappning l. isättning av kran), öppna sprundet på; förr äv. med avs. på (vin)butelj: öppna; äv. med obj. betecknande det åstadkomna sprundet. SERENIUS E 2 b (1734). BELLMAN *(BellmS)* 1: 185 (c. 1775, 1790; *med avs. på butelj*). Stick upp på stund / Ett fraggande sprund. *Därs.* 11: 90 (1791). Jag har stuckit upp tio oxhufven Rhenskt och sex åmar Franskt, så här blir nog vilda lifvet, var säker på det. STRINDBERG *Folkung.* 11 (1899). Vid björkdungen bryntes hela oxar på spett, och ölfatet stacks upp, så att de hungriga och törstiga fingo styrka sig. HEIDENSTAM *Svensk.* 1: 199 (1908). Sticka upp ett vinfat. *Cannelin* (1939). *e)* i sht *sömn.* medelst spetsigt verktyg åstadkomma l. fästa märken på (ngt). Sticka upp ett mönster. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). *NFSportlex.* (1946). *f)* (numera föga br.) med avs. på klädesplagg: (medelst instuckna nålar) fästa upp. Sticka upp sin klädning. MEURMAN (1847). WoH (1904). *g)* (föga br.) till **I 2** *k*, om hund:

skrämma upp (villebråd) ur dess lega, stöta upp, få upp, resa. *IllSvOrdb.* (1955). Hunden stack upp en hare. *SvHandordb.* (1966). 3) *boktr.* till I 4, med avs. på graverad (o. nött) kopparplåt: fördjupa l. förbättra de graverade linjerna på, retuschera (se d. o. 1 *a* α). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). 4) [jfr eng. *stick up*] *sjöt.* till I 9 *o*, med avs. på skot l. hals till (under)segel: fira av o. lösgöra. Stick up fockhalsen. *SkepCommSkepzb.* 1689. Låt dem .. sticka upp store hals, så få vi bättre vind i focken. GOSSELMAN *SNAmer.* 2: 30 (1833). *SohlmanSjölex.* (1955). 5) till I 10: räcka l. sträcka upp (ngt) l. höja (ngt) i luften; äv. bildl. *Domkyrkan stack upp sin mäktiga spira.* När hon ward begraffwen så haffwer hon stucket upp bara handen genom stenen. BOLINUS *Dagb.* 28 (1667). *(Uttrarna)* sticka nosen up utur watnet och hämta frisk luft. ORRELIUS *Diurr.* 11: 3 (1750). Sticka upp en flagg, *(dvs.)* hissa en flagg. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Förtroligheten *(vill)* sticka sin näsa upp. FEILITZEN *Real.* 2: 16 (1878, 1885). I mossjorden låg elden kvar och pyrde .. och krävde vakt natt och dag, ty bäst det var kunde den sticka upp sin glödröda tunga. MOBERG *Sedebetyg* 334 (1935). särsk. *a)* till I 10 *f*, om växt, med avs. på växtdel som visar sig ovan jord. HEDIN *GmAs.* 2: 264 (1898). Under de skuggande grenarna *(i de norrländska granskogarna)* sticker linnéan upp sina skära blomklockor. SANDSTRÖM *NatArb.* 2: 33 (1910). *b)* (i vissa trakter) till I 10 *g*, i fråga om att räcka upp hö l. sädeskärvar på vagn l. höskulle o. d.; äv. utan obj. Twenne som stukkit up höö. *AgerupArk.* Gårdsräkn. 1740. SALJE *Låg.* 200 (1971; *utan obj.*). *c)* med *huvud* ss. obj.; ofta oeg. l. mer l. mindre bildl., i sht i uttr. *sticka upp huvudet*, visa sig, framträda, komma till synes; äv.: få en framskjuten ställning, få vikt o. betydelse. *Sälen stack upp sitt huvud ur vattnet.* SAHLSTEDT *Hoffart.* Bih. 31 (1720). Wid slutet af .. *(lesbiernas)* wälde *(i den grekiska arkipelagen)*, begynte de Phocier .. at sticka hufwudet up. NORDENCRANTZ *Arc.* 11 (1730). Tiden, när Öland först stuckit hufwudet up utur watnet. *Åhstrand Öl.* 3 (1768). Den till en tid undanträngda inre oppositionen begynte åter *(mot slutet av år 1510)* sticka upp huvudet. *SvRiksd.* 1: 179 (1931). TROTZIG *Sjukd.* 126 (1972). *d)* (förr) i vaskverk: upplägga (bokat gods) på plan härd (för vaskning). RINMAN 2: 835 (1789). *e)* (†) med avs. på pengar: lägga upp (se lägga upp 2 *a*). AOXENSTIERNA 6: 68 (1631). 6) till I 10, intr.: komma upp l. höja sig l. resa sig (över jordytan); komma till synes l. visa sig l. framträda (ur obemärkthet l. genom en öppning l. ur ngt som skyler l. döljer o. d.); äv. bildl. (jfr 7). *Kobben stack nätt och jämnt upp över vattnet. Vid backens krön såg vi stadens torn sticka upp.* JUSLENIUS 386 (1745). Det stack .. upp en liten fin rodnad på hans kinder. TAVASTSTJERNA *Inföd.* 254 (1887). Längs stranden såsom hvita ränder / små hus och gårdar sticka opp. JENSEN *BohmDiktn.* 50 (1894). Ur buskarna .. stack en kanonmynning upp. JOHNSON *Slutsp.* 123 (1937). Hetsen *(i journalistyrket)* ska tämjas till stimulans. För resten är det bara i undantagsfall som den sticker upp. POPPIUS o. JANSSON *Journ.* 53 (1959). särsk. *a)* till I 10 *f*, om växtlighet (gräs o. d.), betecknande att den kommer till synes ovan jordytan. SERENIUS *EngÅkerm.* 264 (1727; *om gräs*). Uppfostran ligger bakom oss som ogräsets frö, hvilket kan hvila öfver i jorden ett år eller två, men det väntar bara tjenlig häfd, så sticker det upp igen. STRINDBERG *SvO* 2: 371 (1883). I vägkanten sticka blåa små blommor upp. NYBLOM *Österut* 86 (1908). *GHT* 1943, nr 96, s. 10 *(om potatis)*. *b) sjöt.* om storm l. blåst o. d.: hastigt l. plötsligt uppkomma l. börja blåsa. Si ther sticker vp en wäderiling. SWEDBERG *Cat.* 779 (1709). En häftig storm stack upp, som sönderbröt och uppref hela *(brygg-)*anläggningen. CARLSTEDT *Her.* 3: 44 (1833). HEDIN *Transhim.* 1: 134 (1909). *c)* om långsträckt naturformation: sträcka sig l. räcka l. nå (så l. så långt) upp. Innersta delen af Torne träsk, som sticker upp mot nordvest intill riksgränsen. *IllSv.* 2: 230 (1886). *d)* om solen: komma till synes (vid horisonten); gå upp; äv. om dagsljus o. d. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Då dagen stack opp öfver skogen, och himlen skiftade i purpur, och *(osv.)*. WETTERBERGH *Penning.* 517 (1847). LAGERLÖF *Holg.* 2: 119 (1907). 7) [sv. slang *sticka upp* (LANGENFELT *OffJarg.* 285 (1947))] (vard.) i bildl. anv. av 6 (jfr 6): (försöka) göra sig gällande l. hävda sig; vanl.: uppträda självsäkert l. självmedvetet l. kaxigt l. trotsande, ta sig ton, vara uppkäftig; jfr II 3. Fascisterna hade börjat sticka upp här i Sverige med anledning av Mussolinis lyckade marsch till Rom. MARTINSON *MotDikt.* 297 (1950). Lage Tedenby gav inte .. någon annan en chans att sticka upp i soliga Sleipnerterrängen på Skansen, utan skubbade i stor stil hem sin tredje seger i det anrika loppet. *DN(A)* 6/4 1964, s. 24. En av trossbilförarna .. kom drällande först tio över tio .. Stack upp dessutom när jag frågade var han varit. CEDELL *Manov.* 60 (1965). 8) (numera bl. vard.) till I 16, om person: (snabbt l. plötsligt) bege sig upp (till ngn o. d.); äv.: komma l. dyka upp (bredvid ngn o. d.); i sht förr äv. dels om fågel: flyga upp, dels om ngt sakligt: höja sig l. stiga upp (i luften). NILSSON *Fauna* II. 2. 2: 153 (1834; *om fågel*). Det var .. *(svearnas)* tro, att ju högre röken stack i luften upp, desto herrligare vore han i himlen, som bålbränningen egde. SAVE *Yngl.* 10 (1854). Nu stack hon upp bredvid honom på landsvägskanten och han gick sida vid sida med henne. MÅNSSON *Rättf.* 1: 113 (1916). Efter det här sammanträdet tänker jag sticka upp till Lee Sam. ÖSTLUND *Cheyney BeskPill.* 13 (1959). särsk. *sjöt.* i uttr. *sticka upp i vinden*, äv. *emot vinden*, förr äv. *sticka upp i vind* l. *emot vädret* l. *för vinden* l. enbart *sticka upp*, om fartyg (l. person som styr l. är ombord på fartyg): i sin kurs närma sig vindriktningen, gå upp mot vinden, gira upp i vinden, lovera. SERENIUS Rrr 3 b (1734: i winden). *VetAH* 1747, s. 230 (: för vinden; *om person*). *(Jag)* befalte .. honom, wid roret stående, att sticka upp i wind så högt, som någonsin skie kunde. ROLAND *Minn.* 67 (c. 1748). Stucko båda Flottorna up emot hwarandra ute i Sjön hela den dagen, til at winna lowen. LOENBOM *Stenbock* 3: 126 (1760). SAHLSTEDT (1773: emot wädret). Vinden var nordlig och skeppet stack upp förbi skären. MELLIN *Nov.* 1: 248 (1846, 1865). AUERBACH (1913: emot vinden). *Cannelin* (1939: i vinden). 9) (†) till I 23: höja priset på (vara). *(Bonderna må)* icke bliffwe förorsakede, att rope och skrije, thet man sticker them Smöret fördyrtt vp. *G1R* 17: 432 (1545). Blifver Cronan af medh den kopparen, som in deposito i Holland ligger .. skall thedh vara Cronan profiterlig .. ty .. då skall deres koppar där uthe sticka op

Cronans koppar hår inne. *RP* 4: 180 (1634). **II.** refl. **1)** (†) till **II 3**, i uttr. *sticka sig buken upp*, stöta stickvapen i buken på sig, skära upp buken på sig. THUNBERG *Resa* 1: 106 (1788). **2)** (†) motsv. **I 5**, = **I 6**; äv. om sekt: uppkomma, börja uppträda. Stiernan .. stack sigh vp invnder skyn. KOLMODINUS *Gen.* D 2 a (1659). Ibland sticka sig up hwijta kulor på kroppen här och ther. LINDESTOLPE *Skörb.* 9 (1721). Sekterna sticka sig upp, missnöjet har grott öfver bygden. WIRSÉN *Vint.* 238 (1890). särsk. *a)* = **I 6** *a*. Telningar som sticka sig upp *(i ängen)*. ROSENHANE *Oec.* 88 (1662). Löf- och barrträd stå här *(i hagen)* blandade, huller om buller, hvar de kunna sticka sig upp ur stenhögarna. STRINDBERG *Blomst.* 57 (1888). *b)* (†) = **I 6** *b*. *(Under seglatsen)* stak sigh vp itt ijlinga wädher emoot them som kallas nordoost. *Apg.* 27: 14 (*NT* 1526; *Bib. 1917:* kom .. farande). BJÖRNER *HalfdBr.* 9 (1737). *c)* (†) = **I 6** *d*. *LykkoPris* A 2 a (1689). *HFinlO* 414 (1730). **3)** (numera föga br.) = **I 7**. STRINDBERG *TjqvS* 1: 58 (1886). Med sin öfverlägsna förmåga att gifva repliker .. fann han ett nöje uti att stuka till folk, som ville på något sätt sticka sig upp. *LundagKron.* 2: 474 (1921). **4)** (numera föga br.) motsv. **I 8** slutet, i uttr. *sticka sig upp i vinden* l. *emot vädret*, = **I 8** slutet. SPEGEL *GW* 96 (1685). Nu wil iag at wi sticka osz upp emot wädret, säger leifer, så at wi kunna nå til them *(på skäret)*. PERINGSKIÖLD *Hkr.* 1: 333 (1697). — **STICKA UR**[10 4]. (numera mindre br.) till **I 9** o: lossgöra (rev) ur (segel). TROLLE *Duvall* 1: 360 (1875). Det "mojnade", sjön började lägga sig något, refven stuckos ur märsseglen. *SD(L)* 1896, nr 501, s. 5. — **STICKA UT**[10 4]. **I.** tr. o. intr. **1)** till **I 2**: gm stickande ta ut l. bort (ngt) l. göra märken i (ngt) l. åstadkomma (ngt) o. d.; utom i *b—f* särsk. med avs. på öga: ta ut l. sticka hål i med spetsigt verktyg (o. sålunda göra ngn blind), i sht i uttr. *sticka ut ögonen på ngn*, på sådant sätt behandla ngns ögon (förr äv. bildl.: lura l. bedra ngn); jfr **stinga ut**. Han hade låtit .. sticka både hans ögon vth. PETREIUS *Beskr.* 2: 79 (1614). *(En blind föräldrakärlek)* giör, at Barnen sticka ögonen vt på tig, så at tu icke ser theras laster. SCHERPING *Cober* 2: 152 (1737). Konung Oidipus stack själv ut sina ögon. *SvHandordb.* (1966). jfr **utsticka**. särsk. *a)* i uttr. *sticka ut ögat* l. *ögonen på skomakaren*, se **skomakare 1** *c β* o. jfr **sticka**, v.[1] **I 2** *m δ* slutet. *b)* (i fackspr.) gm att med spetsigt verktyg göra märken framställa (ngt) l. utmärka (delar av) sträckningen av l. gränserna för (ngt; t. ex. på karta l. ritning); äv. i fråga om att utstaka sträckningen av l. gränserna för (ngt) i terräng; äv. med obj. betecknande föremål varpå dessa märken görs; förr särsk. med avs. på läger (se d. o. 7). *(En)* fierdedels circel .. den man kan låta sticka ut på ett meszing. RÅLAMB 4: 106 (1690). *VetAH* 1743, s. 200 (*med avs. på måttstockar*). *(Eng.)* Map .. *(sv.)* Afteckna, sticka ut (på sjökort o. d.). DELEEN 2: 8 (1807). Sticka ut en allee. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Att utrita eller sticka ut alla sparrarnes längder. ROTHSTEIN *Byggn.* 473 (1859). *TT* 1872, s. 131 (*med avs. på mönster*). AUERBACH (1913; *med avs. på läger*). *c)* bag. ta ut kakor l. dyl. ur (deg); ur deg l. massa ta ut (kakor l. karameller o. d.). VALLERIA *Hush.* 11 (c. 1710). *(Efter kokningen)* slås karamellerna upp, stickas ut, refflas, lossas och brytas i sär. GRAFSTRÖM *Kond.* 52 (1892). *d)* (†) till **I 2** *g*: med stickspade l. dyl. gräva ut (grav o. d.); äv. med avs. på vattendrag: dika ut l. gm dikning leda åt annat håll. Sticka (grafwa) ut en å. LIND (1749). *BL* 1: 44 (*cit. fr.* 1764; *med avs. på gropar*). *e)* (om ä. förh.) till **I 2** *h*, = **sticka**, v.[1] **I 2** *h*; äv. utan obj. Effter siu timars förlåpp *(får man)* sticka vth blyet. HIARNE *RelSala* 39 (1716). RINMAN 2: 835 (1789; *utan obj.*). LINDROTH *Gruvbrytn.* 2: 72 (1955). *f)* i uttr. *sticka ut månen*, lek varvid en person med förbundna ögon med utsträckt finger skall försöka träffa en på väggen ritad måne. *SvForns.* 3: 412 (1842). **2)** (numera föga br.) till **I 4**, = **sticka**, v.[1] **I 4**. *ConsAcAboP* 6: 42 (1685; *med avs. på sigill*). Sticka ut eller illuminera en Land-Charta. ROMAN *Holbg* 171 (1746). Sticka ut en figur i koppar. WIDEGREN (1788). SCHULTHESS (1885). jfr **utsticka**. **3)** *snick.* till **I 8**: skära ut (ngt) för hand. *SvMerc.* 1761, s. 50. **4)** till **I 9**, i fråga om att skjuta ut ngt genom en öppning o. d.; särsk. med avs. på kroppsdel (särsk. huvud); äv. i uttr. *icke sticka ut näsan*, betecknande att man icke går ut överhuvudtaget. *(När svenskarna)* kommo medh Stormstegarne anMarcherande Blåste de *(i staden Poznan)* i Trumpeta och stucke uth en wijt fahna. *KKD* 12: 317 (1705). Hela dagen spatserade jag uti rummen, men fick .. ej sticka näsan ut. TOPELIUS *Dagb.* 1: 114 (1833). Rullgardinen *(drogs)* upp och Rutger stack ut huvudet. GUSTAF-JANSON *ÖvOnd.* 85 (1957). jfr **utsticka**. särsk. (†) i ordspr. *icke sticka foten längre ut än ryan räcker*, se **rya**, sbst.[4] **1** *a*. **5)** *sjöt.* till **I 9** *o*, med avs. på rev (se **rev**, sbst.[8]): frigöra (o. därigm öka segelytan); jfr **rev**, sbst.[8] *c*. MEURMAN (1847). **6)** till **I 9, 10**, intr.: skjuta ut l. fram l. stå ut (i sht ur en öppning l. ngt som skyler), komma till synes l. visa sig, sticka fram (se **sticka fram I 1**); äv. bildl. *Tårna stack ut genom de trasiga strumporna.* SERENIUS C 4 a (1734). Ur hans ficka stack ut en stor nyckel. CARLSON i *2SAH* 48: 51 (1872). BLANCK *GeijerGötDiktn.* 275 (1918; *bildl.*). jfr **utsticka**. särsk. om (långsträckt) naturformation: sträcka sig l. skjuta ut (i ngt l. så l. så långt o. d.). MONTAN *Segl.* 74 (1787). Mellan Sturefors och kyrkan *(i Vist)* sticker en liten udde ut i ån. *MinnGPrästh.* 3: 69 (1926). Berghällen, som stack ut i havet. HESSLIND *Sista* 87 (1974). **7)** till **I 10**: skjuta l. föra ut (ngt) så att det kommer längre fram, sticka fram, skjuta fram, skicka fram. Fogelfångaren pipar liufligt tå han sticker vt lim-stången. SCHERPING *Cober* 1: 186 (1734). Där sticker landet ut täta uddar *(i sjön)*. BERG *Sjöf.* 201 (1910). särsk. *a)* (†) liktydigt med: skicka l. sända ut (ngt). LING *Gylfe* 36 (1812). DENS. *As.* 144 (1833). *b)* (†) i hemlighet l. illegalt föra ut (handelsvara). *PrivSvStäd.* 4: 385 (1605). *c)* (vard.) i det bildl. uttr. *sticka ut hakan* (ngn gg äv. *näsan*), i fråga om att väcka stark uppmärksamhet gm markant handling l. uttalande (varigm man äv. ger hugg på sig), göra ett (markant) utspel o. d.; jfr **sticka fram I 1** *b*. Jag är distriktsläkare, därför vågar jag sticka ut hakan mot läkarförbundet. *SDS* 26/4 1984, s. 10. *SvD* 23/11 1986, 3: 8 (: näsan). **8)** *sjöt.* till **I 12**, med avs. på (ankar)tåg l. kabel l. (ankar)kätting l. skot o. d.: släcka l. fira l. ge ut på l. låta löpa ut (äv. i uttr. *sticka ut på tåg* osv.); äv.: sticka ifrån sig

(se **sticka ifrån 3** *b*). ROSENFELDT *Tourville* 87 (1698; *med avs. på skot*). MONTAN *Segl.* 31 (1787: på .. tåget). *(En rysk eskader lade sig)* midtför slottet, derifrån några köpmansfartyg hastigt måste hala undan, sedan de stuckit ut tåg och kettingar, ty att lätta ankar tillät icke tiden. MELLIN *Nov.* 3: 565 (1840, 1867). Vi passerade en båt som fått krångel med motorn. Bogsering begärdes, och vi stack ut en tross. *UNT* 1943, nr 177, s. 8. RYDHOLM (1967). jfr **utsticka. 9)** till **I 16.** *a) sjöt.* till **I 16** *c*, om båt l. flotta l. om person som styr l. färdas med båt osv.: (från strand l. hamn o. d.) bege sig ut (till sjöss o. d.), ge sig av l. i väg; om person äv.: gå till sjöss, bli sjöman. Stikka ut från landet i siön. SCHULTZE *Ordb.* 5050 (c. 1755). Första gången flottan djerft stack ut, .. kom en storm *(osv.)*. STURZEN-BECKER 4: 62 (1862). Ehuru jag först efter långa parlamenteringar kunde få en båt .. *(i stormvädret)* fick jag dock en skärgårdskarl att sticka ut. RYDBERG *Brev* 1: 45 (1866). FRÖDING *NDikt.* 9 (1894; *i bild*). Trots ögonskenlig livsfara stack man ut med storbåten. SIWERTZ *Varuh.* 32 (1926). En dag, när det här kriget är slut, sticker man väl ut igen. JOHNSON *Se* 114 (1936). HESSLIND *Sista* 170 (1974). *b)* (numera bl. vard.) (i sht snabbt l. plötsligt) bege sig ut l. komma ut (ur l. från l. till en plats o. d.). GREIFF *Jagt* 49 (1821; *om räv i gryt*). Då preussarne stucko ut ur skogsbrynet, utvecklade sig 2 bataljonen af 5. *(badensiska)* regementet mot dem. NORDENSVAN *Marnfältt.* 160 (1894). *(En bil)* stack ut från en biväg. ROGBERG *Två* 158 (1929). När jag ringde på klockan i kontoret, stack grabbarna ut bakvägen. ÖSTLUND *Cheyney BeskPill.* 21 (1959). **10)** (†) till **I 22,** om kort: sticka över (förut utspelat kort), övertrumfa; äv. om person: ta hem stick från (ngn); anträffat bl. bildl. Anfäkta dig, din gamla, skrumpna lufwer! Dock stack jag ut dig med den högsta trumfen. HAGBERG *Shaksp.* 7: 169 (1849). MICHAELSON *Ungk.* 159 (1892). **11)** [delvis utgående från **10,** delvis direkt från **sticka,** v.[1] **I 3** *c*] (numera föga br.) överträffa l. överglänsa l. ta loven av l. utkonkurrera l. besegra (ngn l. ngt); särsk. speciellare: undantränga (ngn) i ngns gunst, slå (ngn) ur brädet (se **bräde 5** *d*). *Weise* 119 (1697; *speciellare*). Om man sätter det på den foten, at Stockholms skieppare skola få taga fracht, när de villja gifva bättre kiöp, så sticka Stockholms-skiepparne ut upstädernes. *2RARP* 5: 103 (1727). *(Greven)* är en af de värsta *(bland adelsman)* .. Ja, det tycker magistern bara för det grefven sticker ut honom hos mamsell Marie. DE GEER *Lillie* 79 (1880). Du låter inte sticka ut dig *(vid kappkörningen)*. HALLSTRÖM *NNov.* 195 (1912; *yttrat till häst*). Sticka ut en rival. AUERBACH (1913). särsk. (†) om tyg l. om person, med tanke på dess resp. hans yttre (färg o. d.): förta verkan av (ngn l. ngt), utkonkurrera (ngn l. ngt). Det är med vissa menniskor som med vissa tyger. Hvar för sig kunna de vara bra, men komma de tillsammans, så sticka de ut hvarandra, och förlora ömsesidigt till färgen. BREMER *Grann.* 1: 277 (1837). **12)** (numera föga br.) med närmare anslutning till **1,** i fråga om nål l. eggjärn o. d.: besegra l. göra slut på (ngt) gm sin egenskap att sticka. WETTERSTEDT *ConvOrdb.* 90 (1822). Det ä' Lördag, och den dagen sticker inte ut vanskapen. JOLIN *Mjölnarfr.* 65 (1865). Trolofvade personer böra aldrig skänka hvarandra knifvar, saxar, nålar eller något slags eggjern, ty de skära eller sticka ut kärleken. WIGSTRÖM *Folkd.* 1: 125 (1880). **II.** refl., i uttr. *sticka sig ut.* **1)** (†) motsv. **I 4,** = **I 4;** äv. bildl. Nw löper een ret linea mit igenom Jordenes kärna, stickandes sigh vth igenom tuå Iordennes sidor. *Luth Astr.* 4 (1584). Först stack sig ut genom den .. smala dörröppningen en mycket mager, hvit hand. ALMQVIST *JK* 79 (1835). jfr **utsticka. 2)** (numera bl. i Finl.) motsv. **I 9** *b*: (snabbt l. plötsligt) bege sig ut. *HT 1910,* s. 41 (1667). Förrän han sjelf gick till hvila, stack sig Panu .. ut på gården för att höra och se, om skyddsandarna hade någonting ovanligt för sig. ZILLIACUS *Aho Panu* 159 (1898). — **STICKA UTAV,** se **sticka av.** — **STICKA UTI,** se **sticka i.** — **STICKA UTÖVER,** se **sticka över.** — **STICKA ÅSTAD**[10 04]. (vard.) till **I 16:** sticka i väg (se **sticka,** v.[1] **I 16** *a*); äv. dels i uttr. *sticka åstad och göra ngt,* ge sig till att göra ngt, dels i imperativisk nekande kontext, i (hotfull) uppmaning att låta bli ngt o. d. (jfr **sticka,** v.[1] **I 16** *b*). Alltid ska du sticka åstad å förstöra ens fattiga glädje! JANSON *On* 68 (1908). *(Sv.)* Sticka åstad .. *(eng.)* get off; *(sv.)* du sticker inte åstad! *(eng.)* don't you try! HARLOCK (1944). — **STICKA ÅT**[10 4]. (ngt vard.) **1)** till **I 14,** i uttr. *sticka åt ngn ngt,* snabbt l. förstulet räcka ngn ngt l. ge ngn ngt (i sht i handen l. händerna), sticka till ngn ngt. *VästeråsDP* 7/2 1599. *(Du)* ska .. få se att .. *(bryggmästaren)* sticker åt dig en flaska lemonad. WASSING *Slott.* 53 (1960). **2)** (föga br.) till **I 21,** bildl.: gå åt (se **gå åt 2**) l. ansätta l. sätta åt (ngn). Ilsken kunde han ju vara, och det visste ju ingen, vad som kunde sticka åt honom. GÖTH *Bergb.* 51 (1929). — **STICKA ÖVER**[10 40], äv. **UTÖVER**[040]. **I.** tr. o. intr. **1)** (mindre br.) till **I 10:** gå ut l. räcka l. sträcka sig över (ngt som utgör en gräns); äv. bildl.: vara överflödig l. onödig. Skald, kunde du säga .. *(dina sorger)*, så att icke ett ord stack utöfver. STRINDBERG *Drömsp.* 271 (1902). De med linjer kringbyggda initialerna äro .. *(felplacerade)* då linjebyggnaden sticker öfver första textraden. *NordBoktrK* 1907, s. 32. **2)** (mera tillf.) till **I 14:** (förstulet) överlämna l. överräcka (ngt till ngn). SALJE *Låg.* 166 (1971). **3)** (vard.) till **I 16:** (snabbt l. plötsligt) bege sig över (en plats l. till en plats); äv. utan obj. l. bestämning angivande sträckan l. målet; äv.: komma l. bege sig över för l. på en kort visit. Då sticker vi väl öfver till körkan å tar ut lysning i morron dag, föreslog Andersson. JANSON *On* 172 (1908). *(Jag)* fäller körriktningsvisaren och avvaktar lämpligt tillfälle att sticka över *(dvs. över gatan)*. *ST* 1934, nr 75, s. 16. Om jag skulle sticka över och få en kopp kaffe hos grannas. ÖSTERGREN (1946). **4)** *kortsp.* till **I 22,** = **sticka,** v.[1] **I 22.** Så framt icke någon spelare sticker öfver, och tager sticket til sig. PALMSTIERNA *Reversy* 18 (1749). Han stack öfver med damen. BACKMAN *Reuter Lifv.* 2: 8 (1870). WERNER o. SANDGREN *Kortox.* 30 (1949; *med avs. på motståndares kort*). jfr **översticka.** särsk. mer l. mindre bildl.; äv.: överglänsa l. övertrumfa (ngn l. ngt), ta loven av (ngn l. ngt). BACKMAN *Reuter Lifv.* 2: 147 (1870). Barnuppfostran ä' just min starka sida .. Det ä' inte värdt någon kommer å försöker sticka öfver mej i den branschen. Då blir han bums bet. JANSON *Gast.* 149 (1902). Ibsen förblir Norges stora tillgång i det litterära spelet, och det märkvärdiga är att han sticker över, hur än trumfen växlar. *DN* 21/6 1967, s. 5. **II.** (numera bl. i Finl., ngt vard.) motsv.

I 3, refl., i uttr. *sticka sig över* (en plats l. till en plats), bege sig över (en plats osv.); äv. utan adverbial: komma över för en kort visit; förr äv. med särskild tanke på segling: segla (ngn) i sank, segla över (ngn). SVART *Gl* 48 (1561: stack .. sigh öffuer till). Sedan iag såg mig ingen undflycht, hölt iag fördevind; så giorde och Ryssen, tills vij kom när en Klippa, den iag stack mig öfver. *HFinlO* 435 (1730). *FoU* 15: 224 (*i handl. fr.* 1785; *i fråga om att segla över ngn*). Du kan väl sticka dig över och ta en nubbe vetja. *Borgåbl.* 1978, nr 1, s. 4.

Ssgr (*Anm.* De flesta av de under A o. C anförda ssgrna kan äv. hänföras till stick, sbst.[1]; jfr äv. stick, sbst.[1] *ssgr*): A: STICK-APPARAT. apparat att sticka med. AUERBACH (1913). 1) till I 5, om gadd hos insekt. THOMSON *Insect.* 310 (1862). 2) *tekn.* till I 8, i fräsmaskin: apparat för stickning av spår o. d. *HbVerkstTekn.* 2: 399 (1944). — (I 6) -ARALIA. *bot.* taggig prydnadsväxt tillhörande släktet Acanthopanax (Dec. & Planch.) Miq. LAURENT-TÄCKHOLM o. STENLID *BlomstLex.* 8 (1946). — (I 3) -BAJONETT. (numera bl. i skildring av ä. förh.) ss. stickvapen avsedd l. använd bajonett. *Eldhandv-Skjutsk.* 2: 29 (1877). Fältjägarstudsaren har sabelbajonett, infanteristudsaren stickbajonett. ALM *VapnH* 103 (1927). — (I 9) -BALK. *sjöt.* klenare balk (använd att sticka emellan med ss. extra stöd o. d.). BLOMGREN *LbSjömansk.* 44 (1923). RYDHOLM (1967). — (I 10 *i*) -BANA. [jfr t. *stichbahn*] (mera tillf.) om sidobana l. bibana. PAULSSON *SvStad* 2: 595 (1950). — (I 8) -BETEL. [jfr lt. *stekbetel*] (i sht förr) huggjärn för stickning. 1. Hoftång 1. Stickbyter. *BoupptSthm* 1673, s. 94 a (*sannol. felaktigt för* -beitel; *efter snickare*). Stöckel o. *Hertel* 31 (1858). — (I 9) -BJÄLKE. [jfr t. *stichbalken*] (förr) bjälke som förband två bjälkar o. var intappad i båda l. den ena av dessa; jfr -balk. FISCHERSTRÖM 2: 14 (1780). — (I 22) -BLAD, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11544). (†) = stickare, sbst.[1] III 6. SCHULTZE *Ordb.* 5022 (c. 1755). — (I 9) -BOK, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11623). [efter t. *stechbuch*] (förr) orakelbok i vilken man stack in en nål l. dyl. på måfå mellan bladen, varvid svaret på ens fråga skulle ges på den funna sidan. LIND 1: 283 (1738). MOLLER 1: 183 (1745). — -BOLL. 1) (numera föga br.) till I 2 *m α*; om ett slags brännboll. TILLHAGEN (o. DENCKER) *SvFolklek.* 1: 242 (1949; *om förh. i Skåne på 1890-talet*). 2) (numera föga br.) till I 17, i bandy: stickare (se stickare, sbst.[1] III 5 *b*). *IdrBl.* 1935, nr 25, s. 9. — (I 2) -BORR. [jfr t. *stichbohrer;* med tanke på borrets centrumspets som stickes i materialet] (numera mindre br.) centrumborr; äv. om liten borr utan borrsväng för borrande av små hål. WIKFORSS 2: 680 (1804). Puchner *(har)* konstruerat en stickborr, med ett nästan cylindriskt, uppåt svagt sig vidgande ax, som neddrifves i jorden. *LAHT* 1911, s. 272. *IllSvOrdb.* (1955; *om liten borr*). *SAOL* (1973). — (I 5) -BORST. [jfr t. *stechborste*] *entomol.* hos stickande insekt: borst (se borst, sbst.[1] 1 *b*) varmed insekten sticker. BOHEMAN *ÅrsbVetA* 1853—54, s. 2. Myggorna plåga oss med sitt af tungan och käkarne bildade stickborst. KRUHS *UndrV* 664 (1884). *TurÅ* 1953, s. 207. — (I 9? l. 14?) -BREV. [efter t. *steckbrief*; möjl. med tanke på att brevet hölls hemligt för den som skulle fängslas] (†) ämbetsskrivelse innehållande order om ngns fängslande. *GHT* 1895, nr 272, s. 2. — (I 2 *h*) -BRÖST. (stick- 1734. sticke- 1734) (†) i suluugn: bröst (se d. o. 5 *a*) varur utstickning göres. LINNÉ *Ungd.* 2: 214 (1734). *Dars.* 215. — -BULT. [jfr t. *steckbolzen*] 1) (föga br.) till I 9: bult (se bult, sbst.[1] 11) som stickes in genom hål i de föremål som den sammanbinder. *TT* 1901, K. s. 93. 2) [efter t. *stechbolzen*, av lt. *stekbolten* l. nl. *steekbout* (se stek-bult)] *sjöt.* till I 9 *o*: kort, smäckert tåg som vid revning stickes genom revlöddrans kaus o. fastgöres vid rå l. bom; äv. om ett för samma ändamål använt, vid bom fastgjort gaffelformat ändstycke med skruvbult; jfr bult, sbst.[1] 10, o. stek-bult. DSJÖBOHM *Sjöm.* 68 (1787). Innan matrosen vid lovarts nock hunnit passa stickbulten genom reflöddran, började de andra redan brumma vid buken. BERGDAHL *Antip.* 63 (1906). RYDHOLM (1967). — (I 9) -BÄCKEN. (stick- c. 1755 osv. sticke- 1751) [jfr t. *steckbecken*] *med.* med breda kanter o. handtag försett lågt bäcken som stickes in under en sängliggande sjuk för förrättande av naturbehov; jfr -potta. *ÅgerupArk.* Bouppt. 1751. EKMAN *Anglah.* 105 (1979; *i skildring av förh. c. 1938*). — (I 9 *o*) -BÄNDSEL. (†) bändsel. Stickbänslar för Ankartåget. RÖDING *SD* 90 (1798). — (I 2) -CIRKEL. [jfr t. *steckzirkel*] (i sht i fackspr.) cirkel (se d. o. II 1) l. passare vars skänklar har stålspetsar l. vars ena skänkel har stålspets; jfr -passare o. rät-, spets-cirkel. *JernkA* 1833, s. 505. FORSBERG o. GUSTAFSSON *VerktMek.* 154 (1953). — (I 2 *h*) -DEGEL. (förr) utanför suluugn beläget utrymme för den smälta metall som utstacks ur ugnen; jfr degel, sbst.[1] 2. *JernkA* 1887. s. 363. — (I 3) -DEGEN. [jfr t. *stechdegen*] (†) om ett slags ss. stickvapen använd värja; jfr degen 1 o. -värja. *3SthmTb.* 10: 248 (1618: stickdäjein). *HH* 20: 345 (c. 1640). — (I 10 *i*) -DIKE. i sht *lant.* (kortare) dike vars ena ände slutar blint o. vars andra ände ansluter till ett större dike. *SkogsvT* 1903, s. 30. — (I 5) -DJUR. stickande djur. WALDENSTRÖM *Österl.* 310 (1896; *om loppor*). — (I 2 *b*) -DON. (sticke- 1960) (i sht i vissa trakter) don (se don, sbst.[1] 3) för stickning. SANDGREN *Förklar.* 156 (1960). — (I 9) -DONA. (förr) dona bestående av en kvist vars ändar stacks in i hål i en trädstam. HAHR *HbJäg.* 206 (1865). — (I 8) -DORN. (förr) för stickmaskin (se d. o. 3) avsett mindre stickstål. *PriskatalSonesson* 1895, s. 68. — (I 9) -ETIKETT. (numera bl. mera tillf.) etikett (se d. o. I) som stickes in. Sticketikett till krukväxter. *HbTrädg.* 1: 86 (1872). — -FAT. (förr) 1) till I 2 *g*: fat för transport av stucken torv. *LAHT* 1889, s. 310 (*om förh. i Tyskl.*). 2) till I 2 *i*: vinfat som kunde stickas. *BoupptSthm* 1676, s. 881 a. *GbgMag.* 1761, s. 79. — (I 9) -FIL. (numera knappast br.) nålfil. BJÖRKMAN (1889). *Cannelin* (1939). — (I 10) -FLAMMA. [jfr t. *stichflamme*] (i fackspr., i sht *brandv.*) jfr -låga. Stickflamma från en söndrig glödkropp. *SDS* 1895, nr 229, s. 2. *(När glaset skall sprängas)* ställes det på en skifva, som roterar framför en stickflamma. *2UB* 7: 253 (1903). Orangefärgade stickflammor började slå fram vid dörren till farstun *(i det brinnande huset)*. SJÖWALL o. WAHLÖÖ *Brandb.* 24 (1969). — (I 5) -FLUGA. [jfr t. *stechfliege*] *entomol.* stickande fluga tillhörande underfamiljen Stomoxydinae; i sht om flugan

Stomoxys calcitrans (Lin.), stallfluga; äv. i utvidgad anv., om annan stickande insekt; jfr **sting-fluga.** Far wäl, stick-fluga! *(sade myran till biet).* TESSIN *Bref* 2: 144 (1754). HANSTRÖM *MännParasit.* 163 (1933; *om stallflugan).* Både hannar och honor av stickflugorna suger blod *DjurVärld* 3: 438 (1963). — (I 22) -FRI, adj.[2] (adj.[1] se sp. 11544). om spelkort: som man icke kan sticka, som man icke kan övertrumfa; numera bl. om person: som icke kan ta (fler) stick. WESTE (1807). *SAOBArkSakkSvar* (1984). — -FRÅGA. (mera tillf.) till I 2 *m* ζ, om fråga som inskjutes i ett pågående samtal (för att ge uppslag till fortsatt diskussion; jfr **-ord 1**). ESSEN *Fob* 62 (1919). *ICAKurir.* 1985, nr 20, s. 13. — (I 5) -GADD. gadd att sticka med; jfr **-organ.** HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 4: 136 (1852; *hos viss getinghona).* — (I 10 *i*) -GATA. (mera tillf.) återvändsgata; jfr **-dike, -väg.** *SvD(A)* 1961, nr 38, s. 5. — (I 3) -GEVÄR. (†) stickvapen. RICHARDSON *Krigsv.* 2: 20 (1741). — (I 21 *b*) -GLOSA. (**stick-** 1635. **sticke-** 1651) (numera bl. tillf.) stickande glosa; jfr **-ord 3.** SCHRODERUS *Os.* III. 1: 50 (1635). — (I 9) -GLUGG. (förr) vid sidan av bakugn belägen öppning vari lysstickor instacks o. fick brinna under gräddningen (för att man skulle se hur gräddningen framskred l. för att hålla ugnsvärmen uppe). WARG 680 (1755). FISCHERSTRÖM 1: 302 (1779). jfr *LandsmFrågel.* 16: 5 (1929). — (I 6) -GRAN. *bot.* o. *trädg.* prydnadsträdet Picea pungens Engelm. (som har stickande barr). *Lustgården* 1944—45, s. 289. — (I 6) -GRAS, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11544). [gräset är styvt o. dess ändar sticker] (†) gräset Calamagrostis stricta (Timm) Koeler, madrör. SMEDS *Malaxb.* 174 (*cit. fr.* c. 1770). — (I 2) -GULSOT[-02] l. [-20]. (vard.) gulsot (se d. o. 1) beroende på infektion erhållen vid inokulation medelst insprutning, inokulationshepatit. *SvD(A)* 2/12 1966, s. 12. — (I 9) -HOLT, sbst.[2] (sbst.[1, 3] se sp. 11547, 11624). (förr) om ett slags av urmakare använd hållare vari fil l. dyl. stacks in. BERGQVIST o. HELLBERG *Horrmann* 24 (1881: stäckholz). — (I 18) -HOSTA, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11549) av stickningar i halsen förorsakad hosta, rethosta l. dyl. WASSING *Dodgr.* 210 (1958). — (I 8) -HYVEL, sbst.[3] (sbst.[1, 2] se sp. 11547, 11554). *tekn.* hyvel för stickning, kilspårmaskin; jfr **-hyvelmaskin.** *SvUppslB* (1935). *2SvUppslB* (1953). — (I 8) -HYVELMASKIN[-1002]. *tekn.* stickhyvel. *3NF* 10: 232 (1929). — (I 8) -HYVLING. [jfr **-hyvel**] *tekn.* stickning (se **sticka,** v.[1] **I 8**). *HufvudkatalSonesson* 1920, 3: 128. — -HÅL. 1) till **I 2**: hål åstadkommet gm stickande l. stick; särsk. till **I 2 *b*.** HÖRLÉN *GSed.* 123 (1914; *på slaktad gris*). 2) (förr) till **I 2 *h*,** vid smältugn: hål varigenom det smälta godset utstacks, sticköppning (se d. o. 2). HOLMKVIST *BergslHyttspr.* 91 (*cit. fr.* 1676: Stockholet, *felaktigt för* Stäckholet). LINDROTH *Gruvbrytn.* 2: 25 (1955; *vid suluugn*). 3) till **I 5**: hål åstadkommet gm insektsstyng o. dyl. (förr äv. gm ormbett). *2NF* 12: 720 (1909). Huggormsbettet med dess 2 till 4 små stickhål. *Dars.* 20: 924 (1914). Ssgr (till **-hål 2**; förr): **stickhåls-mur.** jfr **mur,** sbst.[1] **1.** LINDROTH *Gruvbrytn.* 2: 25 (1955). **-pelare.** om den sida av en suluugn där stickhålet var beläget; jfr **pelare 2 *a*.** LINNÉ *Ungd.* 2: 225 (1734). RINMAN (1789). — (I 8) -HÅLLARE, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11554). *tekn.* hållare för stickstål. *HufvudkatalSonesson* 1920, 1: 113. — (I 2 *h*) -HÄRD. [jfr t. *stichherd*] (förr) vid smältugn: framför härden l. bredvid förhärden (se **för-härd 2**) liggande grop vari den smälta metallen utstacks från förhärden, sticksump; jfr **bihärd.** HOLMKVIST *BergslHyttspr.* 92 (*cit. fr.* 1698). LINDROTH *Gruvbrytn.* 2: 67 (1955). — (I 2, 9) -HÄVARE. [jfr t. *stechheber*] (†) stickhävert. TRIEWALD *Förel.* 2. 180 (1729, 1736). — (I 2, 9) -HÄVERT. [jfr t. *stechheber*] (i fackspr.) pipett (som vid användningen stickes ned i den vätska som skall uppsugas); jfr **-hävare.** *UB* 2: 110 (1873). — -JÄRN. [jfr t. *stecheisen, sticheisen*] 1) (förr) till **I 2**: redskap med rörformad, skärande kant för utskärning av oblater; förr äv. om ett slags redskap för utsirning av bakverk. SERENIUS Dd 3 a (1734). *TTekn.* 1859, 1: 140. 2) (numera bl. mera tillf.) till **I 2 *g***: redskap för grävning av täckdiken, slunga l. stickspade l. dyl. *AlnarpInvB* 22 (1892). 3) (förr) till **I 2 *h*,** = **-spett.** *InventKopparbg* 1576. 4) (*snick.*) till **I 8**: järn för stickning; dels om (mindre) stämjärn (med bågformad egg), dels (numera mindre br.) om hyveljärn till stickhyvel (se **-hyvel**). *JernkA* 1861, s. 141 (*till stickhyvel*). LO-JOHANSSON *Kungsg.* 111 (1935). — -KANAL. 1) (i fackspr.) till **I 2, 2 *a***: kanal (se d. o. **1, 1 *a***) bildad gm stickning; särsk. (förr, *bakter.*) om sådan kanal bildad vid åstadkommande av stickkultur medelst nål. *ASScF* 18: 300 (1891; *i stickkultur*). *LbKir.* 1: 467 (1920; *åstadkommen vid lokalbedövning*). 2) [av t. *stichkanal*] till **I 10 *i***: (kortare) kanal (se d. o. **2 *a***) som förbinder två kanaler l. utgör utlöpare till annan kanal o. slutar blint. AUERBACH Tillägg (1918). — (I 2) -KLÄMMA, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11624). (förr) om ett slags tång varmed synålar o. d. stacks fast i nålbrev. ENEBERG *Karmarsch* 2: 679 (1862). — (I 2 *b*) -KNIV. [jfr t. *stechmesser, stichmesser*] (i fackspr.) kniv för stickning av djur vid slakt; jfr **slakt-kniv.** LIND 1: 75 (1749). NILSSON *HistFars* 33 (1940). — (I 9) -KOJ. i sht *sjöt.* i sht i segelbåt: (trång) koj (se d. o. 2) i vilken man kommer ned gm att sticka in fötterna först. HULT *Denk Segelsportlex.* (1977). ALFVÉN *Glädjen* 12 (1979). — (I 9) -KONTAKT. [jfr t. *steckkontakt*] *el.-tekn.* i ena änden av elektrisk sladd (vars andra ände är ansluten till en, vanl. flyttbar, elektrisk apparat): fästanordning med vanl. två, stundom tre, stift för instickning i vägguttag o. d. (jfr **-propp**); förr äv. dels om vägguttag osv., dels sammanfattande om anslutningsdonet o. vägguttaget osv.; äv. i utvidgad anv., om ngt som påminner om sådan anordning; jfr **kontakt 1 *e β*.** *TT* 1903, Allm. s. 305. Tillbehör *(till kompressorn)* Strömbrytare .. 10 m. kabel med stickkontakt och en väggkontakt. *HufvudkatalSonesson* 1920, 1: 534. *Radiolyssn.* 1927, nr 38, s. 8 (*om vägguttag*). En elektrisk kastrull, vars stickkontakt fick avlösa glödlampans, togs genast i bruk. DAHL *Forbes Kvinn.* 70 (1935). Varför har grisarna stickkontakt i näsan? *SvD(A)* 12/11 1940, s. 8. — (I 2) -KORS. [jfr t. *steckkreuz*] *herald.* nedtill spetsigt heraldiskt kors. SCHLEGEL o. KLINGSPOR *Herald.* 64 (1874). — (I 22) -KORT. [jfr t. *stichkarte*] *kortsp.* kort som man sticker l. kan sticka med. WERNER o. SANDGREN *Kortox.* 51 (1949). — (I 2) -KULTUR. [jfr t. *stichkultur*] (förr) = **insticks-kultur.** *ASScF* 18: 300 (1891). — (I 9)

-LAKAN. [jfr d. *stiklagen*] (†) hopvikt lakan, inskjutet under patients sätesparti för att skydda mot orenlighet. BRAUN *Läk.* 255 (1870); jfr THOLANDER (1872). — (I 2 *b*) -LAPP. (†) om den del av grishals där grisen sticks vid slakt; jfr lapp, sbst.³ 3 *b*. *Zetterstrand Kokb.* 59 (1863). — (I 6) -LAV. [varieteten är styvare än huvudformen] (†) varietet av laven Cladonia rangiformis Hoffm., falsk renlav. ACHARIUS *Lich.* 202 (1798). *VetAH* 1804, s. 33 (: Shik-laf, *felaktigt för* stik-laf). — (I 9) -LEDARE. (tillf.) kortare ledare (se d. o. 13) placerad under den egentliga ledaren, ledarstick. *TSvLärov.* 1945, s. 314. — (I 10 *i*) -LEDNING. (i fackspr.) konkret: från huvudledning (se d. o. 2), ofta mer l. mindre vinkelrätt, utgående kortare ledning (se ledning, sbst.² 2 *a*, *b*); ofta om sådan ledning som slutar blint. *LfF* 1912, s. 182 (*hörande till åskledning*). — (I 9 o) -LIN. [jfr nl. *steeklijn*, t. *sticklien*] (†) sticklina (se d. o. 2). RÖDING 2: 728 (1796). *Därs.* (1798). — -LINA. 1) (†) till I 2: till rosenkrans (se d. o. 3 *b*) kopplad dressyrlina för jakthund. HAHR *HbJäg.* 49 (1865). BERGSTRÖM *HbJagtv.* 141 (1872). 2) [jfr t. *steckleine*] *sjöt.* till I 9 *o*: smäcker lina (särsk. sexgarnslina) använd till bändsling, stickbultar m. m. (förr äv. för uppstickning av lodlinor o. d.); jfr -lin. GRUNDELL *Anl-Artill.* 1: 10 (c. 1695). (*Utstakning av normala profiler till en fältskans*) göres .. med en s. k. profillina, en sticklina, på hvilken profilens horisontalmått .. äro utmärkta medelst insplitsade olika färgade klädeslappar. NORDENSVAN o. KRUSENSTJERNA 2: 268 (1880). SVENSSON *HbSjömansarb.* 15 (1941). — (I 9) -LINJE. (†) linje (se d. o. 1 *a* ζ) som hade till uppgift att förlänga anfangsbokstav o. d. *ASScF* VIII. 2: 214 (*i handl. fr.* 1756). — (I 6) -LOSTA. *bot.* gräset Bromus rigidus Roth (som har styva vippgrenar). WEIMARCK *SkånFl.* 136 (1963). — (I 16) -LUFT, sbst.² (sbst.¹ se sp. 11549). *orgelb.* luft som på grund av fel i blindregister, pipstock l. kancell strömmar över till annan pipa än den avsedda; jfr -väder. HENNERBERG (o. NORLIND) 1: 23 (1912). — (I 5) -LYSTEN. om insekt o. d.: som har stark benägenhet att sticka; särsk. om bi; äv. bildl. HOLM *Biodl.* 220 (1916). ÖSTERGREN (1946; *äv. bildl.*). Avledn.: sticklystenhet, r. l. f. särsk. bildl.; jfr -lystnad. *GHT* 23/6 1920, s. 3. — (I 5) -LYSTNAD. lust att sticka; jfr sticklystenhet. *LAHT* 1918, s. 534 (*i fråga om bin*). — (I 10) -LÅGA. (i fackspr., i sht *brandv.*) lång, smal o. spetsig flamma (som skjuter upp i luften), uppkommen gm förstärkt lufttillförsel (syretillförsel), stickflamma. *JernkA* 1885, s. 3. En sticklåga hade antänt oljan (*från pannrummets oljeaggregat*) varpå det automatiska brandlarmet utlösts. *LD* 1959, nr 68, s. 3. — (I 9) -LÅS. (numera föga br.) utvändigt lås (för port, grind o. d.) bestående av en regel som skjuts in i ett hål. *VexjöBl.* 13/5 1836, s. 4. BJÖRKMAN (1889). — (I 9 *d*) -LÖK. [jfr t. *steckzwiebel*] i sht *trädg.* lök av mindre storlek, frånsorterad vid skörd o. avsedd att utplanteras (nedstickas i marken) på våren, sättlök; ofta koll. LUNDSTRÖM *Trädg.* 1: 74 (1831). STENMARK *FinlSv.* (1975). — -MASKIN, sbst.² (sbst.¹·³ se sp. 11555, 11624). 1) (förr) till I 2: maskin för stickning av hål i kardläder för fästande av nockar (se nock, sbst. 3). KJELLBERG *Ull* 525 (1943). 2) (i fackspr.) till I 2 *g*: maskin för upptagning av sticktorv. *JernkA* 1875, s. 193. 3) *tekn.* till I 8: maskin för stickning, kilspårmaskin; jfr -hyvel. ENEBERG *Karmarsch* 2: 394 (1861). *SvTeknUppslB* 1: 608 (1937). — (I 8) -MATNING. *tekn.* matning (se mata, v. 5) i vertikal led (som i en stickmaskin). *TT* 1898, M. s. 24. — (I 5) -MUN. (numera bl. mera tillf.) hos insekt o. d.: stickande mun(del); förr äv. i speciellare anv., om kräftdjur tillhörande släktet Poecilostoma Dahlb., vilket kännetecknas av att vissa av dess arter har vissa mundelar ombildade till stickorgan (i pl. äv. om släktet). THORELL *Zool.* 2: 414 (1865; *i pl., om släktet P.*). HOLMSTRÖM *Naturl.* 1: 138 (1888). — (I 10) -MUSSLA. [jfr t. *steckmuschel*] (†) mussla tillhörande släktet Pinna Lin., som kännetecknas av att musslan sitter nedgrävd i havsbottnen med ena änden stickande upp. *Rebau NatH* 1: 718 (1879). — (I 5) -MYGG. (numera föga br.) koll.: stickmyggor; äv. i individuell anv.: stickmygga. De vanliga Stickmyggen (Culex). SUNDEVALL *Zool.* 110 (1835). Moskiter, som utgöra vissa tropiktrakters svåraste obehag, äro ej annat än vår vanliga stickmygg. SCHEUTZ *NatH* 191 (1843). LUNDELL (1893). — (I 5) -MYGGA. [jfr t. *stechmucke*] *entomol.* mygga tillhörande familjen Culicidae (vars honor med sin sugsnabel sticker o. suger blod ur människor o. djur); särsk. om (hona av) den i Sv. vanliga arten Culex pipiens Lin. (äv. kallad *vanlig*, i sht förr äv. *allmän stickmygga*); i pl. äv. om familjen l. om släktet Culex Lin. I Lappmarken, der flera arter af Stickmyggornas slägte förekomma i oerhörd mängd. BOHEMAN *ÅrsbVetA* 1847—48, s. 47. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 4: 15 (1852: allmänna). Ringlade stickmyggan (Culex annulatus). *1Brehm* III. 2: 112 (1876). Den .. af stickmyggor och sandloppor tyranniserade halfön Florida. *LbFolksk.* 933 (1899). Vår fruktade stickmygga. SEFVE *UtvLär.* 101 (1926). HANSTRÖM *MännParasit.* 162 (1933: vanliga). (*På Kullaberg*) funno vi .. den sällsynta stickmyggan Ochlerotatus leucomelas. *FoFl.* 1953, s. 209. *DjurVärld* 3: 391 (1963; *i pl., om familjen*). Ssgr (*entomol.*): stickmygge- l. stickmyggs-artad, p. adj. särsk. i uttr. *stickmyggsartade myggor*, myggor tillhörande l. utgörande överfamiljen Culicoidea. *DjurVärld* 3: 390 (1963). -släkte. släkte tillhörande stickmyggorna; särsk. i sg. best., om släktet Culex Lin. DAHLBOM *Insekt.* 327 (1837). — (I 6) -MYRTEN. [växten har stickande blad] *bot.* o. *trädg.* myrtentörne; jfr mus-törne, stickel-gräs 1. BESKOW *Bruksherrg.* 310 (*i handl. fr.* 1792). — (I 8) -MÅN. *tekn.* för stickning beräknad l. behövlig mån (se mån, sbst.¹ 11). *HbVerkstTekn.* 1: 154 (1944). — (I 7, 10) -MÅRD. (†) mårdskinn med kvarsittande stickelhår; jfr -räv, -sobel. *KlädkamRSthm* 1554 M, s. 11 b. *Därs.* 14 a — (I 2 *h*) -MÅTT, sbst.² (sbst.¹ se sp. 11545). (numera bl. mera tillf.) mått (se mått, sbst.⁴ 1) taget ss. stickprov (se -prov 2). *TT* 1896. Byggn. s. 130. — (I 9) -NAGEL. (†) pinne l. bult o. d. avsedd l. använd att sticka in i ngt. STÅL *Byggn.* 1: 162 (1834). — (I 2, 4) -NÅL, sbst.¹ (sbst.² se sp. 11625). (i fackspr.) nål att sticka med. LIND (1749). — (I 2) -NÄT. [jfr t. *stecknetz*] (förr) om lågt, tredubbelt jaktnät för fångst av skogsfågel o. d., vertikalt fäst medelst i jorden nedstuckna käppar; äv. om ett

på sådant sätt fäst fisknät. BRUMMER 58 (1789). Vi satte ut ett sticknät i sicksack mellan stränderna och fångade därigenom 14 större och mindre laxöringar. SAMZELIUS *SkogFjall.* 119 (1905). NORLIND *AllmogL* 34 (1912). — **-ORD.** (**stick-** 1635 osv. **sticks-** 1629) [jfr t. *stichwort*] **1)** [sannol. efter t. *stichwort*] *teat.* till **I 2** *m* ζ, om det sista ordet i en replik ss. signal till annan skådespelare att falla in l. replikera o. d.; jfr **-replik 1.** *Figaro* 21/3 1914, s. 7. GULLBERG *Terzin.* 74 (1958). **2)** [efter t. *stichwort*, sannol. eg.: utstucket ord] till **I 4(?)**: ord (se **ord**, sbst.[2] 4) utgörande rubrik för artikel i lexikaliskt ordnat skriftligt arbete (uppslagsverk l. dyl.), uppslagsord; äv. (i fackspr.) i fråga om bibliotekskatalog: ur titeln på en bok l. ett bokverk taget ord (se **ord**, sbst.[2] 4) l. kort uttryck utgörande uppslagsord i en stickordskatalog; jfr **slag-ord 3.** På de sju ark text, som finnas i det första häftet *(av SAOB)*, upptagas ej mindre än 908 "stickord", d. v. s. uppslagsord (så väl enkla ord som sammansättningar). HJELMQVIST *SAOB* 22 (1894). *Fatab.* 1927, s. 193 (*i handordbok över tysk folktro*). Ibland kompletteras ämnesorden med s. k. stickord, d. v. s. särskilt markanta ord i titeln. *NordHbBiblKunsk.* 3: 445 (1960). **3)** till **I 21** *b*: stickande ord l. uttryck l. uttalande, spydighet l. retsam elakhet l. gliring l. sarkasm l. pik o. d. Speglosor och Sticksord. SCHRODERUS *Hoflefw.* 138 (1629). Hos oss .. upprör man himmel och jord för ett litet epigramatiskt stickord mot de Styrande. TEGNÉR *Brev* 3: 168 (1824). *(Mannen)* gjorde af ynglingen narr med försmädliga stickord. LAGERLÖF *HomOd.* 19 (1908). FRIDEGÅRD *Somm.* 138 (1954). Ssgr (till **-ord 2**; i fackspr.): **stickords-form.** jfr **form I 3** *b*. HJELMQVIST *Lexikogr.* 91 (1896). **-förteckning.** jfr **-ordskatalog.** Svensk stickordsförteckning. (1914; *titel*). **-katalog.** katalog (se d. o. 1, 2) över stickord. ÖSTERGREN (1946). **-register.** jfr **-ords-katalog.** *NordTBB* 1944, s. 133. — (**I 21** *b*) **-ORDIG.** [till **-ord**] (numera bl. mera tillf.) som kännetecknas av (benägenhet att använda) stickord (se d. o. 3). LIND 1: 281 (1738). Man kunde vara stickordig byarna emellan. SELIN *GUtskarsslakt.* 145 (1937). — (**I 5**) **-ORGAN.** *entomol.* hos insekt: organ (se d. o. 2) använt att sticka med; jfr **-gadd.** THOMSON *Insect.* 309 (1862; *hos stickmygga*). — (**I 2**) **-ORNAMENT.** (i fackspr.) ornament (se d. o. 2) åstadkommet med stickredskap. *AntT* XV. 3: 138 (1906). — (**I 2**) **-ORNAMENTIK.** (i fackspr.) jfr **ornamentik 1** o. **-ornament.** *AntT* XIX. 1: 26 (1911). — (**I 7**) **-PALM.** [efter t. *steckpalm*] (†) = **steckpalm.** SERENIUS Cc 4 b (1734, 1757). — (**I 2**) **-PASSARE.** (i fackspr.) stickcirkel (med anordning för låsning o. fininställning). *DA* 1824, nr 7, s. 3. — (**I 16, 17**) **-PASSNING.** (föga br.) i fråga om fotboll: stickare (se **stickare**, sbst.[1] **III 5** *b*). *SportIdrNyh.* 1924, nr 24, s. 6. — **-PENNING.** (**stick-** 1618—1939. **sticke-** 1615—1909) (†) **1)** till **I 14**: penning l. mindre summa pengar som i smyg sticks l. stuckits till ngn ss. fickpengar; äv. dels med tanken väsentligen fäst vid summans litenhet l. otillräcklighet: spottstyver l. struntsumma (som sticks till ngn i smyg), dels liktydigt med: sportler; jfr **-styver.** Om jag ei igenom extraordinarie stickpenningar skulle söka til at bringa min inkomst högre, än min Lön är, skulle det knapt räcka til för mig året om. *SvNitet* 1738, nr 7, s. G 2 b. Stickpenningar (som mödrar gifwa barnen hemligen). LIND (1749). Jag gör ej det arbetet för en sådan stickpenning. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Stickpenning .. *(dvs.)* hemligt givna penningar .. klen belöning. *Cannelin* (1939). **2)** [jfr mlt. *stekgelt*, *stēk(e)penninge*, pl., ä. t. *stichpfennig*] till **I 24**: penning (l., i pl.: pengar) given (givna) ss. muta (resp. mutor); äv. oeg.: muta l. mutor (som icke består av pengar); jfr **stekepenning.** *(Somliga fogdar)* tage af .. *(tjuvskyttarna)* Stickepeninger och late dem så blifue .. ostraffede. *SUFinlII* 5: 5 (1615). *(Den åtalade)* tillfrågades om Jochim Time hade .. fått 2 rd:r och eet par skor till stickpeningar aff honom förgångne åhr. *BtÅboH* I. 13: 169 (1638). Fattigdomen tvingade dem *(dvs. skogvaktarna)* ofta att emot en ringa stickpenning se igenom fingren med Allmogen. *2RARP* 16: 105 (1747). SCHULTHESS (1885). — **-PILLER.** (numera knappast br.) **1)** [jfr mlt. *stekpil* (lt. *stekpille*), ä. t. *stechpille*] (numera knappast br.) till **I 9**: stolpiller; förr äv. om piller att sticka in i näsan vid snuva. LINDH *Huuszapot.* 49 (1675). *(Vid förstoppning)* kan man föra in uti ändtarmen en och annan stickpill danad af hwit-twål. FLORMAN *Hushållsdj.* 212 (1834). *Cannelin* (1939). **2)** till **I 21** *b*, bildl., om stickord (se d. o. 3) som ngn tvingas finna sig i ("svälja"); jfr **piller 1** slutet. SERENIUS (1741). NYBLOM *Minn.* 1: 125 (1904). — (**I 9**) **-POTTA.** (numera bl. tillf. o. vard.) stickbäcken. *BoupptSthm* 1680, s. 335 a. SCHULTZE *Ordb.* 5019 (c. 1755). — (**I 9**) **-PROPP.** *el.-tekn.* stickkontakt. *KatalInstallAsea* 1931, s. 116. — **-PROV,** sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11625). [liksom d. *stikprøve* (i bet. **2**) av t. *stichprobe* (i bet. **1, 2**)] **1)** (förr) till **I 2** *h*, om prov (se d. o. 5) taget ur stickhärd för att utröna smältans metallhalt, utstickningsprov. RINMAN (1789). HEINRICH (1814). **2)** [utgående från **1**] i sht *statist.* om prov (se d. o. 5) l. urval av enheter, valt (enl. statistisk urvalsmetod) ur en större population o. utgörande material för statistisk undersökning avseende hela populationen, sampel; i icke fackmässigt spr. ofta allmännare, om slumpvis uttaget l. företaget prov på ngt. FAHLBECK *Ad.* 1: 499 (1898). *Motion i 2 kam.* 1966, nr 395, s. 4 (*allmännare*). Ssgr (till **-prov 2**; i sht *statist.*): **stickprovs-artad,** p. adj. jfr **arta V 3.** *TSvLärov.* 1947, s. 7. **-kontroll.** kontroll (se d. o. 2) med hjälp av stickprov. *HandInd.* 819 (1927). **-kontrollant.** kontrollant med uppgift att företa stickprovskontroll(er). *SvYrkeslex.* nr 208, s. 1 (1956). **-kontrollera.** kontrollera (ngt) med hjälp av stickprovskontroll(er). *TT* 1967, s. 167. **-material.** material framskaffat medelst stickprov. *TSvLärov.* 1952, s. 576. **-metod.** metod varvid stickprov tas, samplingsmetod. *SvD(A)* 1/12 1923, s. 3. **-mässig.** jfr **-mässig 1** (se sp. M 2016); äv. ss. adv. *SvGeogrÅb.* 1946, s. 196. *TT* 1963, s. 745 (*ss. adv.*). **-mätning.** jfr **mätning 1, 2.** *TNCPubl.* 43: 357 (1969). **-undersökning.** undersökning utförd med hjälp av stickprov, sampelundersökning, sampling. *SFS* 1922, s. 798 (*i pl.*). KARLQVIST *ADBOrdb.* 37 (1973). **-vis.** med hjälp av stickprov. *HandInd.* 812 (1927). *Motion i 2 kam.* 1966, nr 395, s. 3. — **-PRÖVAD,** p. adj. [till **-prov**] (tillf.) gm stickprov prövad. *ST* 9/10 1955, s. 6 (*om erfarenhet*). — (**I 2**) **-PUNKT. 1)** (numera föga br.) på människas l. djurs kropp: punkt som förmedlar stickförnimmelse. Hudförnimmelserna. Olika nerver för köld, värme

och tryck. "Stickpunkter". LARSSON *Psyk.* 3 (1910). LARSSON o. NYMAN *Psyk.* 160 (1938). 2) (mera tillf.) (rätt l. lämplig) punkt att föra l. stöta in stickverktyg i. FRIDEGÅRD *Här* 14 (1942). — (I 1) -PÄRLA. (†) pärla med hål, avsedd l. använd att stickas på en tråd för dekorativt ändamål. *NJournD* 1860, s. 23. — (I 2—4, 5, 6, 8, 10) -REDSKAP[-02] l. [-20]. redskap att sticka med; särsk. till I 2, 5, 6. Ett .. planstycke *(utgörande stenåldersfynd)*, som troligen varit afsedt till stickredskap (spjutspets?). *AntT* XVII. 3: 64 (1904). Det afbrutna håret *(hos brännässlan)* bildar ett stickredskap af samma snedt afskurna form, som vissa ormars gifttänder. LINDMAN *NordFl.* 3: 278 (1904). *Form* 1954, s. 47. — -REPLIK. 1) *teat.* till I 2 *m* ζ, = replik 3 *a* (jfr -ord 1); äv. i utvidgad anv., dels (föga br.) om replik (se d. o. 3) gjord avsides (se d. o. 1 *b* γ), avsidesreplik, dels om replik (se d. o. 2) som ger l. är avsedd att ge incitament till fortsatt samtal o. d. *SvD(A)* 1929, nr 117, s. 12. Hedvig Lyckström var inte ointresserad av ämnet och inte okunnig heller. Hon gav åt sina stickrepliker ett intryck av kunskap. HEDBERG *Blomb.* 326 (1953). Stickreplik (teat.) *(dvs.)* stickord; avsidesreplik. *OrdFörOrd* (1960). 2) (mera tillf.) till I 21 *b*: stickande replik, stickord (se d. o. 3). *BannierSvOrdb.* (1980). — (I 6) -ROS. (†) om en form av växten Rosa canina Lin. (som har raka taggar). *SvBat.* nr 475 (1814). *Liljeblad Fl.* 269 (1816). — (I 9 *d*) -ROVA. [jfr t. *steckrübe*; växten planterades förr ut gm nedstickning efter uppdragning ur frön] (†) (om olika varieteter av) växten Brassica napus Lin., raps (särsk. om kålrot); jfr spillrova, stickel-rova. *(Lat.)* Napus. *(Sv.)* Stickroffwa, Långroffwa. FRANCKENIUS *Spec.* D 2 b (1638). Brassica, Stick-rofwa .. Wore wäl om hon blefwe sådd til Oljeslageri af fröen. ASPELIN *Fl.* 39 (1749). Stick-Rofwer, Gothlands Rofwor. Brassica Napus. JÖRLIN *Köksg.* 8 (1784). BJÖRKMAN (1889; *om kålrot*). Ssg (†): stickrove-frö. frö från raps (för medicinskt bruk). *ApotT* 1698, s. 71. *Därs.* 1739, s. 67. jfr GENTZ *Lindgren* 186 (1931). — (I 9 *d*) -ROV-LAND. (†) land (se d. o. 1 *a* α) för odling av raps. NORDFORSS (1805). — (I 23) -RÄKNING, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11555). (†) räkning (se d. o. 5) vid byte av vara mot vara. PALMQUIST *Räkn.* 224 (1750). — (I 7, 10) -RÄV. (†) rävskinn med kvarsittande stickelhår; jfr -mård, -sobel. *SkinnkamRSthm* 1560 B, s. 44. *Därs.* 1569 D, s. 4. — -RÖR. 1) (†) till I 5; hos stickdjur: rörformigt stickorgan. THORELL *Zool.* 2: 371 (1865). SJÖSTEDT *Västafr.* 354 (1904). 2) (i sht i fackspr.) till I 10 *i*: rör (se rör, sbst.[3] 3) utgörande sidorör till l. förgrening av rörformig huvudledning. *HantvB* I. 2: 144 (1934). — (I 2 *f*) -SALLAD. [jfr t. *stechsalat*; salladen togs förr upp genom stickning] (numera föga br.) salladen Lactuca sativa Lin., trädgårdssallad. JÖNSSON *Gagnv.* 145 (1910). — (I 2) -SENSATION. jfr sensation 1 *a*. *LbInternMed.* 2: 5 (1916). — (I 9) -SIKTE. (numera föga br.) ramsikte. KÄLLSTRÖM *Jagt* 103 (1850). DALIN (1854). — (I 2, 3, 5, 6) -SKADA. skada tillfogad gm stickande l. stick; särsk. till I 2 *a*, 3, 5. Stick- och skottskador i buken. SVARTZ *MatsmältnSj.* 187 (1932). Spindeldjur som genom sina stick- och sugskador orsakar missfärgning och saftförlust hos bladverket. SONESSON *BöndB* 375 (1955). — (I 21 *b*) -SKRIFT. (numera bl. tillf.) konkret: skrift som avser att sticka ngn, stickande skrift, pamflett o. d. NORDENFLYCHT *(SVS)* 3: 120 (1756). — (I 8) -SKÄRARE. (numera föga br.) såg för utskärning av dekorationer (se dekoration 1 c slutet), dekorationssåg. *SvIndLex.* 1: 438 (1948). — (I 18) -SMÄLL. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om pisksmäll l. piskrapp som framkallar stickande smärta; äv. bildl.: stickande (se sticka, v.[1] I 21 *b*) smäll l. slag som ngn tilldelas gm stickande yttrande l. svar o. d. Med skolpiskan förfares *(vid träning av ridhästar)* på tvenne vis: antingen med slängen släpande och anbragta sticksmällar på låret, eller någon gång et sveprapp. *KrigVAH* 1833, s. 263. *(På studenternas diskussionsaftnar)* sökte man från alla håll elda .. *(en viss talares)* oppositionslust med rent personliga glåpord och sticksmällar. *LundagKron.* 1: 280 (1918). — (I 2 *h*) -SMÄLTNING. (förr) Sticksmältning kallas et sådant smältningssatt på silfvermalmer, då det smälta godset samlas uti härden, som är under ugnspipan, eller uti ugnen, och utstickes därifrån uti en sump, hvaruti *(osv.)*. RINMAN (1789). — (I 7, 10) -SOBEL. (†) sobelskinn med kvarsittande stickelhår; jfr -mård, -räv. *SkinnkamRSthm* 1561 C, s. 29 (: stick Sablar, *pl.*). *Därs.* 1569 D, s. 4. — (I 2 *g*) -SPADE. (i sht i fackspr.) spade för grävning medelst stickning; i sht dels: (med vinkeljärn på sidorna försedd) mycket vass spade för upptagning av sticktorv, dels: långsmal, med kupigt blad försedd spade för täckdikning (i sht för det nedersta spadtaget; jfr slunga, sbst. 2 *a*). JUHLIN-DANNFELT 372 (1886; *för täckdikning*). *HallHist.* 1: 621 (1954; *om förh. på 1630-talet; sannol. använd för torvupptagning*). — (I 17) -SPEL, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11555). (numera föga br.) i fråga om fotboll: spel (se spel, sbst.[1] 7) kännetecknat av stickare (se stickare, sbst.[1] III 5 *b*). *IdrBl.* 1935, nr 63, s. 12. — (I 2) -SPETS. särsk. (i fackspr.) om spets på l. till stickcirkel (stickpassare). *HufvudkatalSonesson* 1920, 3: 191. — (I 2 *h*) -SPETT. (stick- 1847—1885. sticke- 1734) (förr) spett för utstickning i smältugn; jfr -järn 3, stickel 5. LINNÉ *Dal.* 388 (1734). — (I 7) -SPIGG. [fiskens ryggfena är delvis ombildad till grova taggar] *fisk.* fisk tillhörande familjen Gasterosteidae, spigg; jfr sticks, sbst.[1] BROMAN *Glys.* 3: 632 (c. 1740). — (I 3) -SPJUT. spjut att sticka med; motsatt: kastspjut. SUNDSTRÖM *Hjält.* 16 (1931). — (I 10 *i*) -SPÅR. *järnv.* kortare järnvägsspår utgående från spår på järnvägsstation o. utgörande återvändsspår (använt för lastning, vid växling o. d.); ngn gg äv. om sidobana l. bibana (jfr -bana). *TjReglSJ* 1877, s. 74. I sockerbetsdistrikten *(i Tyskl.)* är det .. vanligt, att flyttbara stickspår under betkampanjen få från banan dragas ut på fälten. *TT* 1903, V. s. 37. *Därs.* 1940, Allm. s. 26 *(om sidobana)*. På stickspåren stod hundratals godsvagnar. OLSSON *3Hap.* 10 (1967). särsk. *a) sport.* i utvidgad anv.: vid orienteringstävling o. d. upplagt l. gm upptrampning åstadkommet, blint slutande spår i terräng. *IdrBl.* 1925, nr 26, s. 5. *(De deltagare i orienteringstävlingen)* som startat tidigare hade trampat upp väl markerade "stickspår" genom terrängen. *SvD* 10/7 1973, s. 16. *b)* bildl., om tankespår l. tankebana som utgör avvikelse l. utvikning från ämnet (o. som icke leder vidare). SAMUELSSON *HALaravUpps.* 689 (1952). Samtalet hade kommit in

på ett stickspår. SALJE *LivStrand.* 18 (1967). Ssgr (*järnv.*): stickspårs-bana. (mera tillf.) stickspår. NUMELIN *PolGeogr.* 114 (1927). -växel. växel för inkoppling på l. från stickspår. *SvD(A)* 27/2 1917, s. 3. — (I 10 *i*) -STOL. *byggn.* takstol avväxlad (se avväxla IV) mot hörnsparre l. språngstol. ROTHSTEIN *Byggn.* 472 (1859). Ssg: stickstol-sparre. (†) stickstol. ROTHSTEIN *Byggn.* 473 (1859). — (I 3) -STYGN, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11625). (numera föga br.) om vapenstick. *FoU* 21: 358 (c. 1850). — (I 14) -STYVER. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om obetydlig summa l. liten slant som tillstickes ngn, struntsumma, spottstyver; jfr -penning 1. Annales de Chimie betalar mig 36 franc arket. Det är ändå en stickstyfver. BERZELIUS *Brev* 9: 50 (1811). Här har du dig en liten stickstyfwer, min gosse lilla. HAGBERG *Shaksp.* 7: 45 (1849). — (I 8) -STÅL. [jfr t. *stechstahl*] (smalt) stål för stickning; dels (*snick.*) om svarvstål med smal egg o. snett utåt uppgående kanter, dels (*tekn.*) om stål till stickmaskin. Swerfwerie Wärktyg . . (*ett*) Steckståhl . . (*ett*) Hornståhl. *BouppiVäxjo* 1784. Stickstålets benägenhet till infjädring ökar vid större spånvinkel. *HbVerkstTekn.* 2: 310 (1944; *för stickmaskin*). — (I 8) -STÅNG. (förr) på stickmaskin: stång för infästning av stickstål. *PriskatalSonesson* 1895, s. 68. — (I 2, 3, 5—7) -STÄLLE. ställe där ngn l. ngt stickes l. skall l. bör stickas l. blivit stucken (stucket); särsk. dels till I 2 *b*, dels till I 5. *2NF* 12: 720 (1909; *efter bistick*). Hoven rengöres och med hovkniv borttages hornet kring stickstället (*efter spiktramp*). *Hästen* 170 (1938). (*Slaktaren*) trevade litet efter stickstället på oxens hals. MOBERG *Nybygg.* 166 (1956). — (I 2 *h*) -SUMP. (förr) = -hård. *BlBergshV* 18. 115 (*i handl. fr.* 1687). LINDROTH *Gruvbrytn.* 2: 205 (1955; *om förh. på 1770-talet*). — (I 2 *b*) -SUP. (stick- 1852 osv. stickan- 1915) (i sht förr) sup given åt slaktare (l. hans biträde) vid stickning. *GotlLT* 1852, nr 52, s. 3. BENGTS *Vargt.* 12 (1915). — (I 8) -SVARVNING. *snick.* svarvning medelst stickning (med stickstål). *2UB* 6: 527 (1904). — -SVÄRD. (stick- 1554 (: Sticksuerdz klingenn) osv. sticke- *e.* 1560—1890 (*om ä. förh.*)) [efter t. *stechschwert* (i bet. 1 o. 2)] 1) (förr) till I 3: ss. stickvapen avsett svärd med smal o. spetsig klinga; jfr sting-svärd. *ArkliR* 1555, avd. 4. Då fick (*dvs. drog*) Nils vt sitt sticksuerd, och stack igenom Knutt. *VRP* 1648, s. 272. Såväl termen sticksvärd som det allmänna begreppet svärd har (*på K. IX:s tid*) bevisligen även gällt värjor. *Fornv.* 1945, s. 312. 2) *sjöt.* till I 9: djupt o. smalt centerbord (svärd) som dras upp (stickes in) i centerbordslådan. RYDHOLM (1967). Ssgr (till -svärd 1; förr): sticksvärds-fäste. jfr fäste 7 c. *PrivSvStad.* 4: 415 (1607). -klinga. jfr klinga, sbst.[1] 1. *ArkliR* 1554, avd. 4. — (I 2) -SYL. [jfr t. *stechpfrieme*] *skom.* syl för stickning av hål i läder för söm; särsk. om rak syl använd att göra hål med vid hopsyning av omlottlagda läderstycken (motsatt: spannsyl); äv. bildl. *Rig 1934*, s. 103 (c. 1847). ”Stickningen” tillgick på det sätt, att till en början en finare beckträd träddes in genom ett hål, åstadkommet genom att en finare sticksyl stuckits in genom båda ofvanlädren. FORSSELL *Handskom.* 52 (1920). Han uthärdade inte längre köldens sticksylar och nyptänger. MOBERG *Invandr.* 487 (1952). — (I 9 *d*) -SÅDD. (om ä. förh.) frösådd av ollon för hand varvid hål sticks i marken med en käpp o. endast ett l. ett fåtal frön sticks ned i varje sätthål. BJÖRKMAN *Skogssk.* 139 (1868). — (I 9) -SÅG. (stick- 1571 osv. sticke- 1573—1698) [jfr mlt. *stiekesäge*, t. *stichsäge*] (i sht i fackspr.) handsåg med handtag i ena änden o. med avsmalnande blad l. smalt blad som går ut i en spets (i sht använd för att såga utifrån ett borrat hål i arbetsstycke); jfr stinge-såg. *TullbSthm* 8/5 1571. Een Circel Såg til at såga et runt hål med eller Sticksåg. RÅLAMB 10: 45 (1691). Borra hål med en så grov spiralborr, att sticksågens smala ände går in. RYEGÅRD *Slöjd.* 68 (1957). särsk. *a*) *snick.* om sticksåg med tänder äv. på ryggen; jfr panel-såg. DALIN (1854). En liten sticksåg, som man med den ena kanten kunde skära trä med och med den andra järn. GOTH *TraskoP* 257 (1938). *b*) (förr) om kirurgisk såg. *KatalStille* 1926, s. 31. Ssg: sticksågs-skaft. (i sht i fackspr.) handtag till l. på sticksåg. ENEBERG *Karmarsch* 1: 105 (1858). — (I 9) -SÅG-BLAD. (i sht i fackspr.) sågblad till l. på sticksåg. *MedelprisPersedlar* InstrUppb. 19 (1896). — (I 2, 3, 5, 6) -SÅR. [jfr t. *stichwunde*] sår tillfogat gm stickning; i sht till I 3: sår tillfogat med stickvapen. HAARTMAN *SeiagrMorb.* 461 (1781). I fält vanligast förekommande yttre skador äro skottsår, huggsår och sticksår. NORDENSVAN (o. KRUSENSTJERNA) 2: 356 (1880). Enkla sticksår, förorsakade af nålar eller dylikt, lemna knappast spår efter sig å hornhinnan. LÖWEGREN *Ögonsj.* 164 (1891). *FoFl.* 1909, s. 252 (*på planta, tillfogat av insekt*). — (I 2) -TATUERING. tatuering medelst stickning med nål; jfr sticka, v.[1] I 2 *j*. *Fatab.* 1928, s. 98. — (I 5) -TON. *biodl.* om det vinande ljud ett bi avger, då det ämnar sticka. DAHM *Biet* 36 (1878). — (I 2 *g*) -TORV. (stick- 1781 osv. sticke- 1781) (i fackspr.) om (bränn)torv i tegelformade stycken upptagen gm stickning (medelst stickspade l. stickmaskin). *VetAH* 1781, s. 257. DE GEER *SvNatRiked.* 2: 305 (1950). — (I 9) -TURKOS. (†) i fingerring: infattad turkos. *HH* 1: 17 (1543: stäckturkossz; *rättat efter hskr.*). — (I 2 *h*) -UGN. [efter t. *stichofen*] (om ä. förh. i tysktalande länder) ugn utan stickhärd, vid vilken det smälta godset sticks ut ur förhärden. RINMAN (1789). — -VAL. [jfr -prov 2] *polit.* 1) (mera tillf.) till I 2 *h*: lokalt val (uppfattat ss. ett stickprov på väljaropinionen). *SDS* 1895, nr 105, s. 2. 2) [efter t. *stichwahl*] till I 22, i fråga om majoritetsval: val utgörande en andra o. avgörande valomgång (när vid första valomgången ingen kandidat erhållit majoritet). *BonnierLex.* (1966). — -VAPEN. [jfr t. *stechwaffe*, *stichwaffe*] 1) till I 3: blankt vapen för stickande (t. ex. dolk, värja). Hugg- och stick-wapn. *LMil.* 2: Föret. 3 a (1764). *3NF* 2: 724 (1924; *om bajonett*). 2) (numera bl. tillf.) i bildl. anv. av 1, om stickorgan (jfr sticka, v.[1] I 5). KRUHS *UndrV* 664 (1884). — (I 2, 3, 5, 8) -VERKTYG^{-02} l. $^{-20}$. verktyg att sticka med; särsk. 1) till I 5: stickorgan. HOLMSTRÖM *Strom NatLb.* 4: 15 (1852). 2) *snick.* o. *tekn.* till I 8. *HantvB* I. 2: 116 (1934). — (I 6) -VETE. (†) strandväxten Agropyron junceum Beauv. (som har stickande (uddvassa) blad), strandkvickrot. *Liljeblad Fl.* 77 (1816). — (I 16) -VÄDER. (†) stickluft. DRAKE *Töpfer* 287 (1850). HENNERBERG (o. NORLIND) 1: 23 (1912). — (I 10 *i*) -VÄG. väg som

utgör en utlöpare från l. biväg till en annan väg (o. vanl. slutar blint); särsk. (*skogsv.*) om sådan skogsväg som utgör uppsamlingsväg för timmer o. d. *DN(A)* 1957, nr 223, s. 24. Virket har av huggaren upplagts efter stickvägar. NELLBECK *Skogsv.* 49, Pl. (1961). *TNCPubl.* 43: 162 (1969). Ssgr (*skogsv.*): **stickvägs-huggning.** särsk.: skogshuggning varvid man använder sig av stickvägar. *Skogsag.* 1960, s. 317. **-system.** om det system för skogsavverkning som stickvägshuggning innebär. *Skogsag.* 1960, s. 319. — (I 3) **-VÄRJA.** [jfr t. *stechdegen, stichdegen*] värja utgörande stickvapen; motsatt: huggvärja; äv. allmännare: stickvapen; jfr **-degen, sting-värja.** *3SthmTb.* 1: 185 (1593). Stikwärjor, såsom Spes, Pijk, Lagbard. VERELIUS 282 (1681). TOPELIUS *Fält.* 4: 164 (1864). — (I 18) **-VÄRK.** stickande värk; värk förenad med stickningar. SCHULTZE *Ordb.* 5019 (c. 1755). WIDE *MedGymn.* 289 (1896). — (I 9) **-YMP.** *trädg.* ympning varvid ympkvisten instickes mellan barken o. stammen vid ympstället. *SvVäxtförädl.* 2: 599 (1951). — (I 8) **-YXA.** [jfr t. *stichaxt*] *snick.* regelyxa. *BoupptSthm 1670*, s. 65 (1669; *efter holländsk kvarnbyggare*). Stick-yxa .. för att göra hål. WoJ (1891). — (I 21 c) **-ÖGA.** stickande öga; särsk. i pl. BERGMAN *Skepp.* 256 (1915). — (I 21 c) **-ÖGD,** p. adj. som har stickande ögon; äv. ss. adv. Stickögda italienska kvinnor. BERG *ArizCharlP* 19 (1927). Han granskade .. (*byggnaderna*) sticksögt. ROSENDAHL *Lojäg.* 86 (1956). — **-ÖPPNING.** 1) (mera tillf.) till I 2, 3; i människas l. djurs kropp: öppning utgörande sticksår. LÖWEGREN *Hippokr.* 2: 78 (1910). 2) (förr) till I 2 *h*, i smältugn o. d.: öppning varigm metall utstacks, stickhål (se d. o. 2). *TTekn.* 1861, s. 5 (*i apparat för framställning av förbränningsgaser*). Blyet samlas i ugnens fördjupning, hvarifrån det aftappas genom en sticköppning. ROSENBERG *OorgKemi* 435 (1888).

B [jfr samka *ssgr* B] (i Finl.): **STICKAN-SUP,** se A.

C (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat): **STICKE-BRÖST, -BÄCKEN,** se A. — (I 6) **-BÄR.** [jfr mlt. *stikbēre* (lt. *stickbeere*), t. *stechbeere, stichbeere*; namnet syftar på buskens taggar] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) krusbär; utom i ssgn **stickebärs-buske** särsk. motsv. **krusbär 2,** om busken; jfr **stickelbär.** Omhwärfwes qwarteren (*vari trädgården indelats*) med .. (*bl. a.*) Kruusbähr, Stickebähr och andre Buskar. RISINGH *LandB* 35 (1671; *möjl. om annan bärbuske*). *ASFFlF* XL. 4: 28 (1915; *från Åland*). Ssg (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat): **stickebärs-buske.** MOLLET *Lustg.* D 1 a (1651). — **-DON,** se A. — (I 9) **-DÖRR.** (†) slussdörr för vertikal förflyttning?, slussdörr instucken i vertikala falsar? (*Kanalen vid Lilla Edet*) är brändh gönom klippan, och med trÿ pahr stecke eller spitzdörar .. förseeddh. *HSH* 35: 410 (1673; *rättat efter hskr.*). — **-GLOSA,** se A. — (I 7) **-ISER.** (†) rivjärn. Små sticke Jser — 1 dussin. *TullbSthm* 26/8 1583; jfr: Små reff jernn — 1 duss(:)n. *Därs.* (*i annan hskr.*). — **-PENNING,** se A. — (I 24) **-SEDEL.** (†) kvitto på summa utgörande mutor (bestickning); jfr **sedel 1** *e α*. *RP* 11: 14 (1645). — **-SPETT, -SVÄRD, -SÅG, -TORV,** se A.

D: (III 2) **STICKS-FÄ.** (i sht i vissa trakter) om stickande insekt. AHLIN *Kvinna* 52 (1955). — **-ORD,** se A.

Avledn.: **STICKARE,** sbst.¹, se d. o. — **STICKERI**¹⁰⁴, sbst.¹, n. särsk. till I 4; nästan bl. i ssgrna **KOPPAR-, NOT-STICKERI.** ÖSTERGREN (1946). — **STICKIG,** adj.³ [jfr ä. t. *stickig, stichicht*] som sticker, vass, stickande; äv. ss. adv. 1) till I 2, 5, 6, 18—20; i sht till 6, om växter med taggar o. d.; äv. i överförd anv. SCHULTZE *Ordb.* 5023 (c. 1755). Ett straft, stickigt gräs. BREMER *GVerld.* 4: 145 (1861). Hur är det möjligt / att av en man / blott minnas den stickiga stubben? LINDORM *VDikt.* 151 (1925). Kristian låg vaken .. Det stickiga riset tvingade honom att ofta byta ställning. LO-JOHANSSON *Gen.* 37 (1947). Envisa flugor förföljer henne när hon sitter på cykeln, stickigt närgångna, ritar sin harva av cirklar och åttor omkring henne. LUNDKVIST *Hagerskog* 9 (1959). Lägger mig under en gran, torrt stickigt halvmörker. ALFVÉN *Glädjen* 8 (1979). Stickig rök. *SvOrdb.* (1986). 2) *hippol.* till I 2 *m ε*, om hästs sätt att röra sig: stickande (se **sticka,** v.¹ I 2 *m ε*). *TIdr.* 1895, s. 376. 3) till I 7; särsk. om klädesplagg. Stickiga grova strumpor. FOGELQVIST *ResRot* 130 (1926). 4) till I 11: som skiftar i den l. den färgen; i ssgn **röd-stickig.** 5) till I 19, = I 19 *a*. Däven dasslukt, stickig av kattpink, låg över bakgårdarna med deras spjäldörrar. LO-JOHANSSON *Stockh.* 56 (1954). Se till att .. (*rabarbern*) inte är för gammal. Då är den stickig och besk. WÄSTBERG *Kung.* 437 (1955). 6) till I 21 *b*: stickande (se **sticka,** v.¹ I 21 *b*), retsam; äv.: retlig, snarstucken (jfr **sticken I 1**). KLINT (1906). Ett tungt humör, / ett stickigt à la gårdsgårdsstör. LEVIN *Knopp.* 41 (1908). Mary .. hade mer än en gång varit stickig mot mig. FRIDNER *Ensam* 103 (1929). Mina volontärår, då jag tjänstgjorde under en mycket hetlevrad, kolerisk och stickig redaktionschef. *ÖgCorr.* 13/3 1969, s. 12. 7) till I 21 *c*, om öga (äv. om blick): stickande. NORDSTRÖM *Sönd.* 135 (1910; *om ögon*). Nästan alla fåglar har en stickig, irrande blick. *DN(A)* 3/3 1965, s. 8. Avledn.: **stickighet,** sbst.¹, r. l. f. till **stickig,** adj.³ 1—7; särsk. motsv. **stickig,** adj.³ 6 (särsk. konkretare, om retsamt yttrande o. d.) o. 7. Herr Vasander svarade sällan på sin hustrus stickigheter. SJÖBERG *Kvart.* 566 (1924). De rödkantade bruna ögonens stickighet. HEDBERG *Häx.* 263 (1950). — **STICKLIG,** adj.¹ [jfr t. *stichlich, stichelich*] (numera i sht i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stickig (se **stickig,** adj.³); särsk. 1) = **stickig,** adj.³ 1. CASTRÉN *StormaktstDiktn.* 96 (*i handl. fr.* 1669; *om skägg*). Stickligt hagtorn och höstsvarta nypon på taggiga grenar. SANDGREN *Förklar.* 144 (1960). 2) retlig, snarstucken; jfr **sticken I 1, stickig,** adj.³ 6, **stinglig.** AGRELL *Sthm* 192 (1892). — **STICKSAM,** adj. (mera tillf.) till I 21 *b*, om person: retlig l. snarstucken l. lättirriterad; äv. om ngt sakligt: som retar l. irriterar, retfull. GREBST *1År* 134 (1912; *om person*). BEIJER *BritaGrossh.* 130 (1940).

STICKA *stik³a²*, v.² **-ade,** äv. (i vissa trakter) **-er, stack** *stak⁴* (**stucko** *stuk³ω²*), **stuckit** *stuk³it²*, **stucken** *stuk³en²* (pr. sg. **-ar** CAEHRENSVÄRD *Brev* 2: 122 (1796). — ipf. **stack** ATTERBOM *SDikt.* 2: 80 (1812, 1838), ANDERSSON *SvBall.* 29 (1917). **-ade** *SvForns.* 1: 129, SCHULTZE *Ordb.* 5017 (c. 1755) osv. — sup. **stickat** RYDBERG *Vigg* 20 (1875) osv. **stuckit** RUNEBERG (*SVS*) 9: 140 (1848). — p. pf. **-a** *VadaKlnvent.* 1628 (: pärlestickka, *sg.*), *Visb.* 3: 365 (c. 1700: Silkesticka, *pl.*). **-ad** (-adh, -ed(h))

TullbSthm 1536, s. 87 b, osv. **-at (-att)**, m. l. f. sg OPETRI 2: 211 (1528: *parlostickat*), SPEGEL *GW* 176 (1685: Perlestikkat). **-at**, pl. *Hes.* 16: 10 (*Bib.* 1541), LPETRI *ChrPina* h 3 a (1572: guldstickat). **-et (-ett)**, m. l. f. sg. *Skråordn.* 318 (1546: besticket), *BtÅboH* 1. 4: 37 (1628: bestickett). **-et**, pl. *BtFinlH* 4: 193 (1563). **-ta**, pl. LUCIDOR (*SVS*) 32 (c. 1670). **stucken** *HdlÅgerupArk.* 1724 (: bestuckne, *pl.*), *NorrlS* 1—6: 103 (1798: hemstuckna, *pl.*). — n. sg. **-at** *VarRerV* 19 (1538) osv. **-et** *HH* 2: 37 (1553: öffwerstickett), *FortHertJohLosegend.* 1563, s. 104 (: bisticket)). vbalsbst. **-ANDE, -ERI** (se *avledn.*), **-NAD** (†, *VexioBl.* 1824, nr 16, s. 4 (: Strumpsticknad)), **-NING; -ARE** (se STICKARE, sbst.^{2}), **-ERSKA** (se *avledn.*). (**steck-** i ssgr 1555 (: stecke selcke)—c. 1640 (: Perlesteckatt, *p. pf. sg.*). **stich-** i ssgr 1615 (: Perlestiche kledningh)—1657 (: pärlesticherskan, *sg. best.*). **stichk-** 1545 (: stichka .. ihop). **stick-** (**-ckk-**, **-kk-**) 1536 osv. **stiichk-** 1552. **stijck-** 1536—1614. **stik-** 1724—1769. **styck-** 1541—1671 (: Gyllenstyckiade, *p. pf. pl.*). **-a** 1541 osv. **-ia** 1667 (: perlestickia, *inf.*)—1671 (: Gyllenstyckiade, *p. pf. pl.*)) [fsv. *stikka* (i bet. **1**); liksom fd. *stikka* (d. *stikke*), nor. *stikke* (i bet. **1, 2**); i bet. **1—3** av mlt. *sticken* (lt. *sticken*), sticka (in ngt i ngt o. d.), fästa (jfr STICKA, v.^{1}), brodera, sy o. d., iordningställa pilar o. d., samt i uttr. *in brant sticken* (se STICKA, v.^{3}), motsv. mnl. *sticken* (nl. *stikken*), mht. *sticken* (t. *sticken*), meng. *stic(c)hen* (eng. *stitch*), etymologiskt identiskt med mlt. *sticken*, föra in, sticka (se STICKA, v.^{1}); i bet. **4—5** ombildning av mlt. *strikken* l. t. *stricken* (med anslutning till STICKA, v.^{1}). — Jfr STICK, sbst.^{2}, STICKELSKO]

1) gm att upprepade gånger sticka (se STICKA, v.^{1} I 2) en synål med tråd genom två (l. flera) över l. mot varandra lagda stycken av vävnad l. läder o. d. åstadkomma en söm l. fästa ihop styckena, sy; vanl. tr., med obj. betecknande det som sys ihop (särsk. i uttr. *sticka fast ngt* o. i de särsk. förb. STICKA IGEN, IHOP, TILL); äv. med obj. betecknande söm; ss. vbalsbst. *-ning* äv. i konkret anv., om den åstadkomna sömmen; utom i *a* o. *b* numera bl. (i fackspr.) i fråga om handskfabrikation. (*Sv.*) Sticka. (*lat.*) Fibulis connectere, texere. SCHENBERG (1739). Då jag i dag var utrest med Gref Barck att göra en promenade, hade Mimi varit uppe uti min kammare ock sytt ihop alt hvad som kunde med nål stickas. Örngått, täcken, lakan utgjorde ett enda stycke; mina kläder voro hopsatta, fickor armar tillsydda ock ända till ett par Caleconer hopsnörpta. JGOXENSTIERNA *Dagb.* 152 (1771). Det på venstra sidan framtill (*på skjortan*) knapparne betäckande vecket öfverslås från venster till höger och stickas fast. *NJournD* 1858, s. 139. (*Om seglens halsar*) äro mycket sträckta och törnade, och .. förstärkningslappen skörad, eller dess stickning uppgången, har yachtens föregående egare gjort densamma till snabbseglare helt och hållet efter sitt eget hufvud. OXENSTIERNA *Vanderdecken* 20 (1865). — jfr BE-, FAST-, OM-, SAMMAN-, TILL-, UNDER-STICKA. — särsk. (fullt br.) *a*) *skom.* i fråga om skotillverkning: (för hand l. med maskin) göra mindre sömmar l. mindre syningar (sy fast lappar o. d.); äv. tr.: på sådant sätt sy fast (ngt); jfr NÅTLA. De finaste beckträdarna användes vid "stickning", det minst grofva arbete af det som numera kallas "nåtling". FORSSELL *Handskom.* 34 (1920). Sticka .. (*dvs.*) Sy för hand med sticksyl och sticktråd, sticka stövelkappor, sticka lappar. *SvSkoT* 1927, nr 7, s. 107. *b*) *bokbind.* i fråga om att sy samman lösa blad till lägg (för häftning till bok); särsk. ss. vbalsbst. *-ning* i konkretare anv., om denna arbetsmetod. *GrafUppslB* (1951).

2) *sömn.* o. *textil.* i speciellare anv. av **1**: med korsvis lagda sömmar sy ihop två på varandra lagda tygstycken med en mellanliggande stoppning till (ngt); i sht med avs. på täcke; stundom närmande sig **3**, med tanke på att de sydda sömmarna ges l. avses ge en prydande effekt; ss. vbalsbst. *-ning* äv. i konkret anv., om de resulterande sömmarna. Öfwerklädt och Stickat ett Stoppat Sängtäcke. *HusgKamRSthm* 1711, s. 204. Till desse 5 madrassers söm och stickning Colleur tråd .. regarn .. Segelgarn. *Dars.* 1724—26, s. 1163. Gerda och Evy hade ordnat i rummen, sytt handdukshållare och spjellsnören, stickat täcken. HEDENSTIERNA *FruW* 16 (1890). Bottenytans röda sidentaft är (*på tacket*) dekorerad med mönstrad stickning mot en tunn vaddering. *Fredr1Tid* 31 (1924); jfr **3**. Stopparna (*för förstoring av provdockan*) förses med stickningar kors och tvärs, som hindra att vadden knölar ihop sig. *MärthaskolHb.* 16 (1941). ÖSTERGREN (1946; *med avs. på täcken*). — jfr KONST-STICKA o. O-STICKAD samt TACK-STICKNING.

3) i sht *sömn.* o. *textil.* förse (textilt material l. (föremål av) läder o. d.) med sydda prydande mönster (se MÖNSTER, sbst.^{3} **5**) l. figurer (se FIGUR **5**), ofta i avvikande färg l. (dyrbart) material, brodera; äv. dels med obj. betecknande materialet varmed mönstret osv. åstadkommes, dels med obj. ersatt av prep.-uttr. inlett av prep. *på*; i skildring av ä. förh. äv. i fråga om att fastsy pärlor ss. prydnad på textilt material osv.; äv. utan obj.; i fråga om moderna förh. numera bl. i speciellare anv., i fråga om sömnad för hand med för- l. efterstygn l. stickssöm l. med maskin medelst stickstygn (skyttelsöm), vanl. för att förse fåll l. linning l. kant o. d. med en markerad söm. Sven Färling han rider till jungfruns gård, / Som stickade på silket det hvita. *SvForns.* 1: 129. (*1 1/2*) dusin stijckade skijorter. *TullbSthm* 1536, s. 87 b. (*Det skall*) i dageligit bruk wara här med förbudit at bruka .. Silfwer och Gull på Hattband eller stickat på Gehäng eller Handskar. SCHMEDEMAN *Just.* 242 (1644). EHRENADLER *Tel.* 104 (1723; *utan obj.*; *fr. orig.*: faire des desseins de broderie). Surtout med dubbla slag och stickade sömmar på lif och ärmar. *MagKonst* 1832, s. 8. LUNDGREN *MålAnt.* 1: 200 (1870; *i p. pf.*, *om läderdamasker*). Någon gång .. (*brukar man vid segelsömnad*) sy slätsömmarne 1",5 breda och sticka dem i midten; detta anses göra sömmen starkare. FRICK o. TROLLE 78 (1872). Damerna stickade och broderade sina stubbar och dräkter .. under äldre perioder. *Fatab.* 1942, s. 195. — jfr AV-, BLOMSTER-, FAST-, IN-, KONST-, MÖNSTER-, PÅ-, UPP-, UT-STICKA m. fl. o. GULD-, PÄRL-, RUT-, SILKES-, SILVER-, UT-, ÖVER-STICKAD m. fl. samt BLOMSTER-, GULD-, PRYDNADS-, PÄRL-, ROS-, SILKES-, SILVER-STICKNING m. fl. ävensom PÄRL-STUCKEN. — särsk.

a) med obj. betecknande det åstadkomna mönstret osv. Gångaren grå, röd Sadell uppå, med Stickade Roser. *BröllBesv.* 99 (*c.* 1660; *uppl.* 1970). Har min far aldrig sett, hvad hon med stora guldbokstäfver stickat på sin sypung? ALTÉN *EBokst.* 30 (1797). (*En*) fana, der på

ena sidan lyckan och på den andra kejserliga örnen woro stickade. FRYXELL *Ber.* 6: 459 (1833). BRATE *Edda* 194 (1913).

b) i uttr. *sticka (ngt) med ngt*, brodera (ngt) med ngt, med prep.-uttr. vilkets huvudord betecknar dels materialet, dels det åstadkomna mönstret. Then helga kiortelen med gulde, golt silke, och skarlakan stickadan. *Syr* 45: 11 (öv. 1536). En lijten kostelighatt, som är stickat medh the aldraskönaste tall perlor, och dyrbaraste stenar. PETREIUS *Beskr.* 3: 2 (1615). I den senare kejsartiden buro både män och kvinnor kläder, stickade med blommor och hvarjehanda andra figurer. RYDBERG *KultFörel.* 3: 179 (1886). Sticka med guld(tråd). *IllSvOrdb.* (1955).

c) ss. vbalsbst. *-ning* (övergående) i konkret anv., om det åstadkomna resultatet, broderi (se d. o. 1 *b*); i fråga om moderna förh. bl. inskränktare, om enklare prydnadssöm på fåll l. linning l. krage o. d., sydd med efterstygn l. sticksöm; äv. om teknik l. art av sömnad varigm sådant arbete åstadkommes. BRAHE *Oec.* 73 (c. 1580; *uppl.* *1971*). Till H:Mtz kiortle och snörelif .. (*utlämnades bl. a.*) Silcke till sticknningh – 25 lodh Silckes Bindikor. *KladkamRSthm* 1609 A, s. 28 b. (*På Kreta bär man kläder*) af fin ull och skiön färg, men släta och utan stickning. EHRENADLER *Tel.* 170 (1723). Ficklocken och ärmarne (*på jackan*) prydas af stickningar. *Idun* 1890, ModeT nr 3, s. 3. (*Skor*) Av prima lack, vit stickning å bakkappan. *KatalOscaria* 1927, s. 37. Holkärmsblus .. med bröstficka och svarta stickningar. *FeminaMånMag.* 1983, nr 3, s. 34.

d) bildl.; äv. motsv. *b.* Då (*dvs. när solen skiner*) grönska gräs, då stickas blomstrens purpurduk. TEGNÉR (*TegnS*) 4: 140 (1822). När Maj och Flora ses härnäst / På jordens blomstermatta sticka, / Då firar jag min bröllopsfest / Med min gitarr och med min flicka. SEHLSTEDT 1: 31 (1844, 1861). Rhen, svällande i grönvattrade våder, stickade med solglitter. RYDBERG 9: 341 (1894).

4) gm att korsformigt knyta trådar samman med knutar på jämna avstånd framställa (nät), knyta (se KNYTA, v. 5 *e*); numera bl. ss. förled i ssgn STICK-BAND. MÖLLER (1790). LINDFORS (1824).

5) *sömn.* o. *textil.* av garn framställa (vävnad) gm att för hand med hjälp av (två l. flera) stickor (se STICKA, sbst.^{1} 2 *b*) sammanbinda rader av maskor, vilka griper in i varandra; äv. med obj. betecknande maska; äv. utan obj.; ofta i p. pf. (särsk. i mer l. mindre adjektivisk anv.; se särsk. c, *d*); äv. i fråga om framställning av sådan l. liknande vävnad (trikå) på maskinell väg. *Sticka aviga, räta maskor. Sticka vantar, en tröja, en jumper, en yllemössa. Stickade ullstrumpor. Barnmössa stickad av bomull. En glest stickad halsduk.* Hon har intet annat lärdt .. än .. sticka och flicka strumpor. DALIN *Arg.* 1: 263 (1733, 1754). Hallänskan sir ut som fan men altid står hon och stickar. CAEHRENSVÄRD *Brev* 2: 122 (1796). (*Folkskolans flickor*) undervisas i linnesöm, stickning, lagning, korsstygnssöm och tillklippning af kläder. *LAHT* 1886, s. 346. Under (*benämningen*) trikåvaror eller stickade varor är .. att föreslå sådana, som i motsats till vanliga vävnader äro framställda med hjälp av endast ett trådsystem. KJELLIN 1106 (1927). Att sticka ger kvinnorna något att tänka på medan de prata. *Upsala(A)* 30/3 1942, s. 5. Stickade klädesplagg. *Kulturen* 1974, s. 153. — jfr FAST-, HAND-, I-, IN-, MASKIN-, MÖNSTER-, PÅ-, RÄT-, SAMMAN-, SLÄT-, TILL-, TRIKÅ-, VID-STICKA m. fl. o. HEM-, PATENT-, RESÅR-, RUT-, RÄT-, SLÄT-STICKAD m. fl. samt AVIG-, JUMPER-, PATENT-, RESÅR-, RUT-, RÄT-, STRUMP-, TRIKÅ-STICKNING m. fl. — särsk.

a) med avs. på garn, i uttr. *sticka till ngt*, av (garn) framställa ngt gm att sticka. (*Ullen*) skulle klippas av fåren, kardas, spinnas, färgas, vävas och en del stickas till strumpor. *VästmFmÅ* 12: 10 (1922). *Järnvägsmann.* 15 (1952).

b) med obj. ersatt av prep.-uttr. inlett av prep. *på* (se PÅ I 56 *d*). Jag stickade på min strumpa. BREMER *TecknHvard.* 2: 195 (1830). NORDSTRÖM-BONNIER *UpplKvSp.* 122 (1941).

c) i p. pf. i överförd l. utvidgad, mer l. mindre adjektivisk anv. *α)* om mod (se MOD, sbst.^{3} 2): kännetecknad av användning av stickade kläder. *SvSlöjdFT* 1929, s. 32. *β)* (†) i utvidgad anv., om vävnad: framställd medelst en teknik påminnande om l. delvis identisk med den vid stickning använda. ANDERSSON *Väfn.* 1 (1880).

d) i p. pf. i n. sg. i substantivisk anv.: stickade klädespersedlar. Stickat i alla storlekar köptes. *VeckoJ* 1957, nr 2, s. 13.

e) ss. vbalsbst. *-ning*, dels konkretare, om sätt att sticka, dels (o. vanl.) konkret, om det gm stickning framställda arbetet l. (i sht) om föremål (klädespersedel) som håller på att framställas gm stickning. *Rät stickning, avig stickning.* Den stickningen är för tät, för gles. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). ”Jag har min virkning med mig” ”Och jag min stickning”. CARLÉN *Köpm.* 1: 290 (1860). Stickningen sker som bekant med 1 tråd och två stickor, vid rund stickning .. med 4–5 stickor. *TextBildv.* 92 (1925). På bordet vid soffan låg en kanariegul stickning. SIWERTZ *Pagoden* 87 (1954). Var skulle man finna en sådan överskottsproduktion av stickning om inte i Laholm. *Fatab.* 1957, s. 93.

Särsk. förb. (i allm. *sömn.* o. *textil.*): STICKA AV$^{10\ 4}$. jfr **avsticka**. till 5. 1) med avs. på strumpsticka o. d.: ta av maskorna från. *SAOB* A 577 (1895; *i anm.*). 2) gm stickning förbruka allt garn på (strumpsticka o. d.). DELEEN 20 (1836). 3) med avs. på mönster: i stickning följa l. efterbilda. *SAOB* A 577 (1895; *i anm.*). — STICKA I$^{10\ 4}$, förr äv. UTI. till 5, med avs. på stickat plagg, i sht (del av) strumpa: ersätta förbrukad l. trasig del på gm att sticka vid en ny. LANGLET *Husm.* 889 (1884: uti; *med avs. på strumphäl*). HIERTA-RETZIUS *ArbStug.* 42 (1897; *med avs. på strumpor*). jfr **isticka**. — STICKA IGEN. (†) till 1: gm att sy laga (hål). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). — STICKA IHOP$^{10\ 4}$, förr äv. TILLHOPA. 1) (†) till 1: sy ihop (ngt). Till att sticka Clede Jhop medh Segelgarn — 7 bundh. *SkeppsgR* 1541. *Dars.* (: tilhopa). Hwad gagn kan en Man ha af sådana wåp, som icke kunna sticka i hop ett håhl, eller koka ett ägg? SCHERPING *Cober* 2: 152 (1737). WoH (1904). 2) till 5: gm stickning fästa ihop l. ta ihop (maskor); äv. med obj. betecknande matta o. d.: gm stickning (l. hopfästning av stickade lappar) framställa. BREMER *Hem.* 1: 51 (1839; *med avs. på matta*). LUNDIN *KvSlöjd* 30 (1892). — STICKA IN$^{10\ 4}$. till 5: vid stick-

ning åstadkomma o. i det åstadkomna arbetet införa (mönster o. d.); äv. refl., i uttr. *sticka sig in i ngt*, under stickning ge sig in i l. komma in i (ngt); äv. bildl. "I den mattan" – sade hon .. "har jag stickat in många tårar." BREMER *Hem.* 1: 51 (1839). Madam Nüssler hade stickat sig in i djupa tankar. BACKMAN *Reuter Lifv.* 2: 53 (1870). Sticka in ett trevligt mönster på tröjan. *SvHandardb.* (1966). — STICKA OM[10 4]. till 5: göra om stickningen av (ngt). BJÖRKMAN (1889). — STICKA OPP, se sticka upp. — STICKA PÅ[10 4]. till 3, 5, dels: skynda på med att sticka, dels: sticka vid (ngt), dels: gm stickning fästa (ngt på ngt). *Sticka på fickor på kappan.* BJÖRKMAN (1889). jfr påsticka. — STICKA TILL[10 4]. 1) (†) till 1: sy ihop (plagg). SCHULTZE *Ordb.* 5049 (c. 1755). 2) till 5: sticka vid (ngt). Man stickar till *(strump-)*fötter. *Schallenfeld Met.* 102 (1886). Sticka till ett stycke på ärmen. *SvHandardb.* (1966). jfr tillsticka. — STICKA TILLBAKA[040], äv. [032]. till 5: vid stickning gå baklänges i stickat varv gm att upplösa maska l. maskor. *Schallenfeld Met.* 15 (1886). — STICKA TILLHOPA, se sticka ihop. — STICKA UPP[10 4], äv. OPP[4]. till 5; särsk.: förbruka (garn) till stickning. BJÖRKMAN (1889). — STICKA UT[10 4]. (numera föga br.) till 3: (med prydande mönster l. material) brodera ut (tyg l. klädesplagg); äv. utan obj. *(Sv.)* Sticka ut i tyg. *(Fr.)* Broder. NORDFORSS (1805). Betrakta .. *(lappkvinnan)*; hur hon med purpur bara / Och silfver stickat ut sin renskinns samojed. FRANZÉN *Skald.* 4: 24 (1810, 1832). DALIN 2: 645 (1855). — STICKA UTI, se sticka i. — STICKA VID[10 4]. till 5: förlänga l. laga (strumpa) gm att sticka fast ny del (i sht häl l. fot); äv. med obj. betecknande den faststickade nya delen. *(Modern)* satt och stickade vid ett par ullstrumpor. KNORRING *Axel* 1: 208 (1836). KLINT (1906; *med avs. på strumpfot*). jfr vidsticka.

Ssgr (i allm. *sömn.* o. *textil. Anm.* Vissa av de nedan anförda ssgrna kan äv. hänföras till **sticka**, sbst.[1] (i bet. 2 *b*)): A: (3, 5) STICK-ALSTER. alster (se **alster**, sbst.[2] 2 *b*) åstadkommet medelst stickning; särsk. till 5. AMINOFF *StPtbg* 3 (1909). — (2—5) -ARBETE[020]. abstr. o. konkret, motsv. **arbete** 5 resp. 10, 11; numera i sht till 5. *(Sv.)* Stickarbete .. *(t.)* Netzarbeit. MÖLLER (1790). DENS. (*konkret; om broderi*). Stickarbete .. *(dvs.)* Stickadt arbete. Äfv. Göromålet att sticka täcken, strumpor o. d. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Stålstickorna begagnas vid strumpstickning och finare stickarbeten. HUBENDICK *FlickLek.* 256 (1879). WRANGEL *Barnd.* 82 (1924). — (4) -BAND. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) i fråga om knytning av fisknät: snöre som spiralformigt träs genom de yttersta nätmaskorna, knyts till en ögla o. hängs på nättjuga. *Fatab.* 1914, s. 161. — (3, 5) -BESKRIVNING. om beskrivning (se d. o. 3) av hur ngt skall stickas; särsk. till 5. *MarthaskolHb.* 122 (1941). — (3, 5) -BOK, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11605). bok innehållande stickbeskrivningar l. stickmönster. *Snällp.* 1848, nr 9, s. 3. — (3) -BRODERI. (förr) broderi erhållet gm stickning; äv. om teknik för sådant broderi. *RedNordM* 1926, s. 40. Dräkt- och textilsamlingen har tillökats med bl. a. ett täcke i stickbroderi. *Därs.* 1927, s. 33. — (2, 3) -BÅGE, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11544). (stick- 1749 osv. sticke- 1772 osv.) båge (se **båge**, sbst.[1] 5 *c*) för uppspänning av textilt material som skall stickas; jfr **broder-**, **sy-**, **täck-båge**. LIND (1749). *Freja* 1873, s. 59. — (5) -ELEV. (förr) elev (se d. o. 2) som erhöll praktisk undervisning i stickning. ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1939). — (5) -FODRAL. jfr -korg. HUBENDICK *FlickLek.* 257 (1879). — (1) -FOT. (numera föga br.) på symaskin: pressarfot. *Somnadsb.* 369 (1915). — (5) -FÅTÖLJ. fåtölj (utan karmar) avsedd att användas l. använd vid stickning. *Form* 1950, s. 111. — (5) -GARN, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11643). garn för stickning. *NJournD* 1859, s. 6. Ssg: stickgarns-nystan. *Hembygden(Hfors)* 1916, s. 39. — (3) -GARNITYR. stickat garnityr (se d. o. 1 *a*). *NJournD* 1861, s. 180. — (3) -GULD. [av t. *stickgold*] (†) om guldtråd för stickning. NORDFORSS (1805). *SvTyIIlex.* (1872). — (5) -GÅRD. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat, o. *kulturhist.*) stickning; jfr **gård**, sbst.[1] 1. SCHULTZE *Ordb.* 1578 (c. 1755: stikk-gål). *Rig* 1942, s. 42. Ssgr (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat, o. *kulturhist.*): stickgårds-krage. stickad krage. ODSTEDT *FalkdrDal.* 301 (1953). -tröja. tröja med stickgårdsärm. *KatalIndUtstSthm* 1897, s. 51. *Fatab.* 1930, s. 103 (: stickjälströjan, *sg. best.*). -ärm. stickad ärm. ODSTEDT *FalkdrDal.* 414 (1953). — (1) -HANDSKE. (i fackspr.) handske sydd med sticksöm (se d. o. 1). *Fårbundet* 1907, nr 11, s. 5. — (1 *a*) -HOLT, sbst.[3] (sbst.[1—2] se sp. 11547, 11607). *skom.* spannblock. *Rig 1934*, s. 102 (c. 1847). — (5) -HOSOR, pl. (stick- 1579 (: Stick hosur). sticka- 1618. sticke- 1596 (: sticke husser)) (†) stickade hosor. *TullbSthm* 9/5 1579. *GullbgDamb.* 19/5 1618. — (3) -KANT. (numera föga br.) på klädesplagg: stickad kant (se **kant**, sbst. 4), med stickningar försedd kant. *Freja* 1873, s. 130. — -KJOL l. (i bet. 2; i sht i vissa trakter, bygdemålsfärgat) -KJORTEL. 1) (†) till 3: kjol sydd med stickstygn (se d. o. 1). *Somnadsb.* 134 (1915). 2) till 5: stickad kjol (l. kjol under stickning). 1 Stickkjortel. *BoupptVäxjö* 1877. — (1 *a*) -KLÄMMA, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11608). (förr) klämma (se **klämma**, sbst. 3) för fasthållande av sko o. d. vid stickning. *Rig 1934*, s. 103 (c. 1847). — (1 *a*) -KLÄMMARE. (förr) = -klämma. *TLev.* 1908, nr 27, s. 2. — (5) -KOFTA. (stick- 1915 osv. sticke- 1940 osv.) jfr kofta 4 o. -strumpa. *PT* 1915, nr 21 A, s. 4. — (5) -KORG, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11554) (stick- 1858 osv. sticke- 1781 osv.) korg för förvaring av l. med (material l. redskap för) stickning. *BoupptVäxjö* 1781. — (5) -KUNNIG. kunnig (se d. o. II 2) i stickning. *SvD(A)* 5/6 1940, s. 8. — (5) -LUMP. (i sht förr) stickyllelump. *Malmbgt* 1894, nr 26, s. 1. — (5) -LUVA. stickad luva. DELBLANC *Gunn.* 48 (1978). — (5) -LÖN. lön för stickning. LIND (1749). — -MASKIN, sbst.[3] (sbst.[1—2] se sp. 11555, 11609). 1) till 1, i fråga om handskfabrikation: maskin för sticksöm (se d. o. 1). *2UB* 8: 406 (1900). 2) [jfr t. *strickmaschine*] till 5: maskin för (hem)stickning av strumpor o. d.; äv. om maskin för fabriksmässig framställning av trikåvaror. *TTekn.* 1861, 2: 200. Vid framställning av väfttrikå på stickmaskiner formas maskorna enligt samma princip som vid handstickning. *Varulex.* Beklädn. 80 (1945). Ssgr (till -maskin 2): stickmaskins-fabrik. (förr) fabrik för framställning av stickmaskiner. *RTKatal.* 1925, IV. 1: 1246. -industri. (förr) *UNT* 11/11

1931, s. 12. -nål. jfr nål 1 e. SFS 1919, s. 1060. -sammansättare. (-maskin-) (förr) vid stickmaskinsfabrik: arbetare med uppgift att sammansätta stickmaskiner. PT 1915, nr 255, s. 3. — (5) -MUDD. jfr mudd, sbst.⁴ 3, o. -strumpa. HEIDENSTAM Tank. 106 (1899). — (5) -MÄSTARE. 1) (i skildring av ä. förh.) förman i stickfabrik; jfr mästare 1. SvD(A) 1930, nr 36, s. 20. 2) (i skildring av ä. förh.) person som undervisade i stickning; jfr mästare 3. BERGQVIST o. KJEDERQVIST Ziegler 181 (1898). — (3, 5) -MÖNSTER, sbst.² (sbst.¹ se sp. 11545). mönster (se mönster, sbst.³ 1 a) för stickning. SthmModeJ 1852, s. 96. — (5) -MÖSSA. jfr -strumpa. Bouppt Sthm 1671, s. 596. — (3—5) -NÅL, sbst.² (sbst.¹ se sp. 11610). (numera föga br.) nål för stickning; strumpsticka. (T.) Strick-Nadel .. (sv.) stick-nål eller nät-nål. LIND 1: 1496 (1749). (Sv.) Sticknål .. (Fr.) Aiguille à broder. NORDFORSS (1805). (Sv.) sticknål, (eng.) stitching-needle. WoH (1904). — (3) -PERGAMENT. (förr) pergament använt av guld- l. silverbroderare ss. underlag för guld- l. silvertrådarna. DALIN (1854). — (3, 5) -PROV, sbst.² (sbst.¹ se sp. 11612). (numera bl. tillf.) prov (se d. o. 5) på stickning; särsk. till 5. Iduna 1864, s. 3. — (3, 5) -PÅSE. jfr -korg. NJaurnD 1859, s. 6. — -RAD. stickad söm. 1) skom. till 1 a. KatalOscaria 1927, s. 14 (på sko). 2) (†) till 3. Freja 1873, s. 1. — (2, 3) -RAM. (numera bl. tillf.) stickbåge. LOVÉN ÅrsbVetA 1845—49, s. 476. — (2, 3) -RING. (numera bl. tillf.) om ringformig stickbåge. LdVBl. 1834, nr 47, s. 4. — (5) -ROCK. (i sht förr) stickad rock (se rock, sbst.² 1). CARLÉN Köpm. 2: 350 (1860). — (5) -RULLE. (-rull) (†) rulle (se rulle, sbst.³ 1 a) för stickgarn? (En) Stickrull af Ebenholtz. BouppiVäxjö 1807. — (5) -SAK. (numera bl. mera tillf.) om stickat (klädes)plagg (l. (klädes)plagg under stickning); i sht i pl. BJÖRKMAN (1889; i pl.). LD 1959, nr 290, s. 9 (i pl.). — -SILKE. (stick- 1557 osv. sticke- 1554—1582) (förr) silke för stickning. 1) till 3; jfr broder-silke. KlädkamRSthm 1554 H, s. 3 a. Till stickning på .. (kungens) hatt .. (har utlämnats) Suart stickesilcke 9 1/2 lodh. Därs. 1565 C, s. 29 b. Sy- och Sticksilcke till knapphåhl. VDR 1700, s. 1045. TurÅ 1950, s. 100 (om förh. på 1600-talet). 2) till 5. WESTE (1807). SCHULTHESS (1885). — (3) -SILVER. (förr) silvertråd för stickning. NORDFORSS (1805). — (3, 5) -SKOLA. 1) (förr) skola (se skola, sbst.² 2) för undervisning i stickning. LIND 1: 1496 (1749). HEINRICH (1828). 2) lärobok i stickning; jfr skola, sbst.² 5. Stickskolan. (1954; boktitel). — (5) -SOCKA l. -SOCK. jfr -strumpa. LO-JOHANSSON Stat. 2: 65 (1937). — (5) -STOPP. (numera föga br.) på strumpa: stopp som ser ut att vara stickad. Schallenfeld Met. 74 (1886). LANGLET Husm. 938 (1892). — (5) -STRUMPA. (stick- 1658 osv. sticke- 1595 osv.) stickad strumpa l. strumpa under stickning. 3SthmTb. 1: 296 (1595). Verd. 1887, s. 167 (under stickning). SVENSSON SkånFolkdr. 228 (1935). jfr ull-stickstrumpa. — -STYGN, sbst.² (sbst.¹ se sp. 11615) l. -STYNG. 1) till 3: stygn använt vid stickning; särsk. dels om efterstygn (särsk. om efterstygn sytt på snedden över stramalj), dels (o. numera i sht) speciellare, om stygn utfört av skyttelsymaskin (särsk. i uttr. *dubbelt stickstygn*, dubbelstygn). Kragen .. sys dels med hvitt, dels med kulört .. garn; hvarvid recommenderas att sy alla blommorna hvita, men de med punkter antydda stickstyngen, med kulört garn. NJaurnD 1860, s. 30. DamBok 3 (1879; sytt på snedden). (Läraren:) Hvad kallas efterstyngen, då de användas på fållar? .. (Lärjungen:) Stickstyng eller stickning. Schallenfeld Met. 51 (1886). 2SvUppslB 28: 627 (1953: dubbla). BonnierLex. (1966; om stygn utfört av skyttelsymaskin). 2) (numera föga br.) till 5, oeg., om vart o. ett av de olika sätt på vilka en maska framställes vid stickning. HAGDAHL Fråga 395 (1883). Ssgr (till -stygn 1): stickstygns-broderi. (förr) broderi utfört med stickstygn (efterstygn). Freja 1881, s. 189. -söm. (numera föga br.) konkret: söm utförd med stickstygn (efterstygn). SFS 1919, s. 2707. — (2) -SÄNGTACKE⁻⁰²⁰. jfr -täcke. BauppiVaxjö 1815. — (2—5) -SÄTT. sätt att sticka. MarthaskolHb. 188 (1941). Varulex. Beklädn. 82 (1945; i fråga om framställning av trikå i maskin). — -SÖM. 1) till 1—3, om handlingen att sticka l. utföra stickningar; äv. konkretare, om sätt att utföra (l. om slag av) sådant arbete; i sht konkret, om resultat av sådant arbete, dels om söm (rad av stygn) framställd gm sådan verksamhet, dels om det under sömnad varande l. gm sådan sömnad framställda arbetet; numera i sht dels till 2, 3, i fråga om (prydnads)sömnad utförd (på sybåge o. med små (för)stygn) på dubbelt tyg (med ev. stoppning emellan), dels i speciellare anv., till 1, i fråga om handskfabrikation: söm varvid två läderstycken lagda något om lott sammansys. (Skräddaren) skar åtskilliga slags kläder; giorde stick- och stråk-söm. BROMAN Glys. 3: 834 (1747). MÖLLER (1790; abstr.). Och ej i någon Redikyl / nu tråd och sticksöm gömdes (då helgen ringdes in). VexiöBl. 1818, nr 6, s. 2. De två slags sticksöm, som förekomma vid hvita broderier. NJournD 1854, s. 16. ENGSTRÖM Schallenfeld 38 (1865; om efterstygn). De brokiga borderna och sticksömmarne, hvilka pryda skjortor, kragar, tröjor (osv.). TT 1872, s. 106. De tre lagren (dvs. täckets över- o. undertyg samt vadden) sys .. ihop med sticksöm i långa sömmar, ofta i mönster. 3NF 19: 959 (1933). Sticksöm (varvid skinnen läggs om lott) användes mest till smidiga, tunna damhandskar. Varulex. Beklädn. 395 (1945). Quilting (dvs.) Täckstickning, vaddstickning eller sticksöm, på svenska, är en rolig och användbar teknik som inte bara kan användas till lapptäcken. ICAKurir. 1979, nr 40, s. 26. 2) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till 5, om handlingen att sticka; i sht konkret, om det under stickning varande l. gm stickning framställda arbetet. SERENIUS (1741). PH 3: 2093 (1743; konkret, koll.). Stickningen har på gutarnas ö kallats sticksöm eller krokning. Fatab. 1926, s. 55. Ssgr (till -söm 1): sticksöms-, äv. sticksöm-broderi. särsk. konkret. Fatab. 1954, s. 227. -sal. sal för utförande av sticksöm. SkomFackT 1889, nr 3, s. 4 (om förh. i skofabrik i Sachsen). — (5) -TEKNIK. vid stickning använd teknik. StHandarbB 134 (1965). — (5) -TIDNING. jfr -bok. SvD(A) 12/9 1948, s. 6. — (3) -TRÄNS. (†) träns vars inslag innehåller istickad guld- l. silver- l. silketråd. DALIN (1854). — (5) -TRÖJA. (stick- 1682 osv. sticke- 1679 osv.) stickad (l. under stickning varande) tröja (i sht ylletröja). BouppiSthm 1679, s. 786 a. jfr ull-sticktröja. Ssg: sticktröjs-, äv. sticktröj-ärm. BERGMAN GotlSkildr. 247 (1882). — -TYG.

(stick- 1807 osv. sticke- 1752 osv.) 1) (†) till 1, 2, om sammansytt dubbelt tyg l. om dubbelvävnad; jfr 2. Under-vest (Séducteur) af brokigt sticktyg (filet). *KonstNyhMag.* 4: 24 (1821); möjl. till 2. *SFS* 1826, s. 526. Sticktyg eller så kallad Quilting. EKENMARK *Lb.* 67 (1847). Piquévāfnader eller sticktyg. ANDERSSON *Vafn.* 78 (1880). 2) (†) till 3, om ett med stickningar försett tyg l. ett på sybåge (med sticksöm) stickat (dubbelt) tyg l. ett tyg som ser ut att vara stickat l. om stickad träns o. d.; jfr 1. WESTE *ForslSAOB* (c. 1817). Sex qvarter sticktyg till christningsmantel. STRÖMBORG *Runebg* IV. 1: 286 (*i handl. fr.* 1838); jfr 1. HAGBERG *Shaksp.* 8: 345 (1849; *om trans l. dyl.*). 3) (numera bl. ålderdomligt l. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till 5, konkret, dels: stickarbete, stickning, dels: utensilier (material o. redskap) för stickning; förr äv. om (på maskin) stickat tyg, trikå (särsk. ss. förled i ssgr). RICHARDSON *Hall.* 225 (1752). WESTE (1807; *om stickning*). Taska för Sticktyg. Strumpa och nystan lägges deri och stickorna inskjutas i de derå anbringade fodraler. *NJournD* 1854, s. 70. Qvinnorna i södra Halland ses sällan utan sticktyget. (AGARDH o.) LJUNGBERG 4: 214 (1863). WoH (1904; *äv. om trikå*). Mormor hade med sig sitt sticktyg med de stora brunpolerade trästickorna. BÖÖK *Storsk.* 30 (1940). Ssgr (till -tyg 1—3; †): sticktygs-byxa. i pl., om byxor av trikå l. om stickade byxor. *BoupptVäxjö* 1811. -etui. etui för material o. redskap för stickning. *NJournD* 1855, s. 30. -strumpa. om trikåstrumpa l. stickad strumpa. STIERNSTOLPE *DQ* 3: 206 (1818). -täcke. täcke av sticktyg; jfr stick-täcke. *DA* 1824, nr 234, Bih. s. 1. -vara. trikåvara. DALIN (1854). -väst. om trikåväst l. stickad väst; jfr stick-väst. *2Saml.* 36: 10 (*i handl. fr.* 1791). 2 Gulrandiga Sticktygs vestar. *BouppVäxjö* 1808. — (2) -TÄCKE. stickat täcke (av två lager tyg med mellanliggande stoppning), stoppat täcke. *SundhetscollBer.* 1855, s. 157. Sticktäcken af siden och ylle. *IndUtstMalmo* 1896, s. 70. — (5) -ULL. ull till stickgarn. WoJ (1891). — (5) -ULLGARN^{-02} l. $^{-20}$. jfr -garn. *Freja* 1874, s. 3. — (5) -VANTE. jfr -strumpa. TEGEL *E14* 266 (1612). — (5) -VARA. stickad vara; i sht i pl. THULIN *Heinesen Gryn.* 362 (1935; *i pl.*). — (5) -VÄSKA. jfr -korg. BERG *Handarb.* 191 (1874). — (2, 5) -VÄST. (stick- 1808 osv. sticke- 1968 osv.) om stickad väst (l. om trikåväst); jfr -tygs-väst. (*Tva*) Gulrandiga Sticktygs vestar .. (*twå*) Hvita Stickvestar. *BouppVäxjö* 1808. COLLINDER *SvOrdhjälp* 108 (1968; *om slipover*). — (5) -YLLE. (i sht om ä. förh.) lump bestående av kasserat ylle (i sht av upprepat ylle från kasserade plagg o. d.); äv. om sådan lump erhållen (l. bestående) av kasserade ylletrikåvaror (i sht använd för framställning av konstull). *SundSvP* 1886, nr 124, s. 4. Stickylle kallas uppraspade strump- och trikåvaror. *3NF* 11: 1147 (1929). Ssgr: stickylle-duk. halsduk framställd av stickylle. PETRI *Ouchterlony* 167 (1924). -lump. *SDS* 1895, nr 559, s. 3.

B (†): STICKA-HOSOR, se A.

C (numera bl. i bygdemålsfärgat spr.): STICKE-BÅGE, -HOSOR, se A. — (3) -KLÄDNING. broderad l. stickad klädnad; i ssgn pärle-stickeklänning. — -KOFTA, -KORG, -SILKE, -STRUMPA, se A. — (3) -TRÅD. tråd för brodering; i ssgn pärle-sticketråd. — -TRÖJA, -TYG, -VÄST, se A.

D: (5) STICKNINGS-ARBETE^{-020}. arbete (se d. o. 5 *b*) med stickning; äv. konkret, motsv. arbete (10 o.) 11; jfr stick-arbete. Det är angelägit att tidigt wänja dina döttrar wid sticknings arbete. WÅHLIN *LbLandth.* 81 (1804). De välgjorda stickningsarbetena. *Form* 1950, s. 198. — (5) -KORG. stickkorg. *HemslöjdsutstSthm* 1880, s. 52. — (5) -LÖN. sticklön. *Schulzenheim PVetA 1799*, Bih. s. 272 (1798). — (5) -MASKIN. [jfr eng. *knitting machine*] stickmaskin (se stick-maskin, sbst.³ 2). *TT* 1871, s. 155. jfr strump-stickningsmaskin. — (5) -MÖNSTER. stickmönster; särsk. bildl. Nu sjunker solen under brämet av molnkalottens ulliga sticknings-mönster. FROSTERUS *Jord.* 101 (1930). — (5) -PROV. prov (se d. o. 2 *d*) på skicklighet i stickning. *RedNordM* 1920, s. 22. — (5) -SATT. sticksätt. *Varulex* Beklädn. 220 (1945; *i fråga om trikåvävnad*). — (5) -ÖVNING. övning i stickning. *SFS* 1919, s. 2707.

Avledn. (i allm. *sömn.* o. *textil.*): STICKARE, sbst.², se d. o. — STICKERI^{104}, sbst.², n. 1) (numera bl. mera tillf.) till 3, om handlingen l. verksamheten att sticka l. utföra stickningar på tyg (l. läder o. d.); äv. konkret, dels om resultatet (broderiet l. stickningen), dels om tyget osv. med den anbragta prydnadssömmen, stickad vävnad. SYNNERBERG (1815; *i pl., konkret*). PALMBLAD *Palæst.* 163 (1823; *abstr.*). Kristina hade låtit efter ny och egen uppfinning göra sig en drägt af silfverduk med prydnader och stickerier af guld. FRYXELL *Ber.* 10: 341 (1842). Underbara japanska stickerier i afnyanseradt brokiga färger tjena som fönster- och dörrförhängen. *SDS* 1904, nr 296, s. 3. RUNDT *Od.* 31 (1912; *bildl.*). jfr blomster-, guld-, pärl-, siden-, silkes-stickeri. 2) till 5, abstr.: stickning; numera i sht konkret, om lokal l. företag för trikåstickning. *PH* 2: 1543 (1739). Små stickerier och sömnadsfabriker ha byggts här och var i bygden (*i Älvsborgs län*). *SvGeogrÅb.* 1927, s. 114. jfr redgarnsstrumpe-, trikå-stickeri. Ssgr: stickeri-arbete. till stickeri, sbst.² 1, 2, abstr. o. konkret, motsv. arbete 5, 11; särsk. till 1, konkret. ÅSTRAND (1855). -fabrik. särsk. (förr) till stickeri, sbst.² 1: fabrik för utförande av stickeriarbeten. SYNNERBERG 2: 102 (1815). — STICKERSKA, f. [delvis till stickare, sbst.²] kvinna som (yrkesmässigt) stickar. 1) till 2, 3; utom i ssgn täck-stickerska i sht till 3. MÖLLER (1790). HARLOCK (1944). jfr blomster-, guld-, pärl-, silkes-, täck-stickerska. 2) till 5. SCHULTZE *Ordb.* 5022 (c. 1755). *Fatab.* 1957, s. 96 (*i fråga om stickning för hand*). jfr maskin-, sjal-, strump-stickerska.

STICKA *stik³a²*, v.³ -er, stack *stak⁴* (stucko *stuk³ω²*), stuckit *stuk³it²*, stucken *stuk³en²* (pr. sg. -er MURÆUS *Arndt* 2: 448 (1648) osv. — imper. 2 pers. pl. sticker *2Sam.* 14: 30 (*Bib.* 1541). — ipf. sg. o. pl. -ade OPETRI *Tb.* 264 (1529), SCHRODERUS *Os.* 1: 505 (1635); sg. (o. pl.) stack SVART *G1* 54 (1561) osv.; pl. stucko (-e-) SVART *G1* 28 (1561) osv. — sup. -at *G1R* 7: 50 (1530), SCHRODERUS *Os.* 1: 603 (1635); stuckit (stukit) SCHRODERUS *Liv.* 366 (1626) osv. — p. pf. -at SCHRODERUS *Os.* 1: 227 (1635: påstickat, *r. l. m. l. f.*); stucken SVART *G1* 29 (1561) osv.). vbalsbst. -ANDE, -NING (i ssgn PÅ-STICKNING, numera föga br., SCHULTZE *Ordb.* 5048 (c. 1755), *SvFolket* 5: 205 (1939)); -ARE, se -STICKARE. (steck- 1557 (: anstecke). stich- c. 1585. stick- 1529 osv. stijck- 1545. stik- 1629 (: anstika, *inf.*)) [fsv. *stikka* (i bet. 1 o. i uttr.

stikka eld(en)a); liksom dan. o. nor. stikke (i uttr. stikke ild på l. stikke i brand) av mlt. sticken, antända (äv. i uttr. in brant sticken), etymologiskt identiskt med sticken, sticka (in ngt i ngt o. d.), sy, brodera o. d. (se STICKA, v.2); jfr av. t. stecken (i bet. 1 o. i uttr. in brand stecken), etymologiskt identiskt med stecken, sticka (in ngt i ngt) o. d. (se STICKA, v.1). — Jfr ANSTICKA, STIGMA]

1) (†) med avs. på pil: insticka o. fastsätta spets på. *(Fogdar o. befallningsmän i Finl.)* schule giöre late Ett tusendh spettzer och ther till vdder, Tesligiste att lathe slå och stijcke Twå eller Tre tunnor pijll. *GIR* 17: 93 (1545).

2) i fråga om att i syfte att förstöra l. skada ngt antända l. tända på det l. sätta det i brand (eg.: gm att sticka in ngt, t. ex. en brandfackla); äv. med personobj. (se *a*); äv. i fråga om att göra upp eld l. tända upp (i *e* o. i särsk. förb.); dels i vissa uttr., dels i särsk. förb. o. ss. senare led i ssgrna AN-, PÅ-STICKA. *(Sv.)* Sticka, *(lat.)* Succendere, ignem injicere. SCHENBERG (1739, 1747). — särsk.

a) sticka eld (förr äv. *elden*) *på ngt*, antända l. tända på l. sätta eld på ngt, sätta ngt i brand; förr äv. med personobj., betecknande att ngn brännes inne?; äv. bildl. *(En bonde)* røffuade jtt swærd och ena gryto aff gården *(hos grannen)* och stickade såå elden på gård*(en)* och brende vp twå stughur. OPETRI *Tb.* 264 (1529). Jtem war och sagt för Peer Månsons hustru, at han skulle hafue vndsagt henne, at wille sticke Eeldh på henne eller drapa henne. *LösingDomb.* 22/3 1599. Hon hyste innom sig en qvick skalck, som kunde roa sig med at sticka elden på hvar hiertans krut. TILAS *CurrVitæ* 253 (1756). GRIMBERG *SvFolk.* 1: 45 (1913; *med avs. på ved på bål*). En luffare hade stuckit eld på ladugården. *SvHandordb.* (1966).

b) (numera bl. tillf.) *sticka eld* (förr äv. *elden*) *i ngt*, = *a;* äv. bildl., särsk. motsv. ELD 3 *b*, i fråga om att uppväcka kärlek o. d. Ingen må sticka Eld i sin wed på något rum, förr än *(osv.)*. *Bergv.* 1: 46 (1621). Men skulle någon hårdsint flicka, / .. I häfftig eld ens sinne sticka, / .. Så *(osv.)*. TRUDEEN *Vitt.* 207 (c. 1690). Sticka eld i krut, i spånor. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817).

c) sticka ngt i brand, = *a* (jfr BRAND, sbst.1 I 1 *a*); äv. bildl., särsk. motsv. BRAND, sbst.1 I 1 *d* α, β, 2 *b*. *OxBr.* 6: 8 (1626; *med avs. på skepp*). Hot .. hade här *(i Norge inför erkännandet av K. XIII som konung)* förderfvat vår sak och stuckit laglöshetens fackla i brand. *MinnSvNH* Bih. 3: 342 (1814). *(Venus)* anförtror sin hämd *(på Psyche)* åt den kograde sonen, befallande honom att sticka medtäflarinnans hjerta i brand för den lägsta, sämsta, uslaste dödlige. VALERIUS 2: 197 (1848). Hvad båtar att Europa skaror sände / Af krigare, att Asien stacks i brand? KULLBERG *Tasso* 1: 9 (1860). *Fornv.* 1945, s. 172 (*med avs. på slott*).

d) (numera föga br.) *sticka ngt i låga*, = *a;* särsk. bildl. (särsk. motsv. LÅGA, sbst.1 2 *e*). Denne lille guden *(dvs. Amor)*, i det han lekte med Nympherne, hade stukit hela Öön i låga. EHRENADLER *Tel.* 256 (1723).

e) (i sht i fackspr.) *sticka fyr*, se FYR, sbst.1 1 *a* β; äv. i uttr. *sticka fyr på ngt*, = *a*. Allt har tydligen varit klart för att ögonblickligen "sticka fyr" under pannorna. WRANGEL *SvFlBok* 384 (1898). Trågarn börjar tidigt på morron med att sticka fyr på långveden i ugnen

även kallad spisen samt under kvalmpannan. *Brod* 1972, nr 10, s. 12.

Särsk. förb.: STICKA AN. [jfr mlt. *ansticken*, t. *anstecken*] (†) till 2: antända l. tända på l. tända (ngt); äv.: sätta (ngt) i brand, sticka eld på (ngt) l. sticka (ngt) i brand; äv. med obj. betecknande eld: åstadkomma, få att flamma upp; äv. med saksubj.; äv. intr.: antändas; äv. bildl. AOXENSTIERNA 5: 667 (1630; *bildl., med obj. betecknande eld, i fråga om att anstifta uppror*). *(De danska trupperna på Amager)* retirerade seig strax åt staden *(dvs. Kopenhomn)*, och stucko an twå bijar som ligga näst därinunder. EKEBLAD *Bref* 2: 86 (1658). *(Matrosen)* stack sin pipa an. ROSENFELDT *Vitt.* 220 (c. 1690). Som en hiort när solens heta / Sticker an hans torra blod, / Månde skria, längta, leta / Effter kalla källors flod. LYBECKER 102 (c. 1715). Jag kallar ett inbillnings infall en blix som sticker an af en enda rapport emellan den saken som man ser eller hör och en sak som man förut sedt och hört. LEOPOLD *(SVS)* II. 1: 177 (1784). — STICKA PÅ10 4. (om. ä. förh.) till 2, med avs. på roste (se roste, sbst.2 1) l. tillmakning (l. bränsle i sådan): tända på, antända. NAUCLERUS *MagnFod.* 54 (1702). Som det just nu var Lördag, voro .. flere Tillmakningar färdige att påtändas eller stickas på, som det här *(i Falun)* heter. LINNERHIELM *IBr.* 23 (1787, 1797). LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 85 (1955; *med avs. på ved*). jfr påsticka.

Avledn.: -STICKARE, se d. o.

STICKA *stik3a2*, v.4 -er, stack *stak4*, stuckit *stuk3it2*. *Anm.* Enstaka förekommer uttr. *vad under steken ligger*, vad som ligger förborgat under [sannol. efter ett icke anträffat motsv. uttr. i t. med *stecken*, inf.] *HB* 2: 304 (1597). ((†) pr. sg. -ar RUDBECK *Bref* 102 (1675)). vbalsbst. -ANDE (†, AOXENSTIERNA *Bref* 1—3: 37 (1642)). (stek- 1538—1585. stich- 1677. stick- (-ikk-) 1624 osv. stijck- 1648. stik- 1692. -a 1629 osv. -ia 1634) [av t. *stecken* (urspr. med svag, senare under inflytande av *stechen*, med stark böjning), av mht. *stecken*, av fht. *stecchōn*, till *stechan*, sticka (se STICKA, v.1); den urspr. bet. är: sitta faststucken l. instucken o. d. — Jfr BESTICKA, v.3, STICKFLUSS]

1) finnas l. ligga l. befinna sig o. d.; i sht i fråga om ngt abstr.; företrädesvis dels i uttr. *sticka i ngt* (jfr *a, d*), finnas osv. i ngt (äv. med tanke på att ngn l. ngt sitter fast i en viss belägenhet l. situation), särsk. i uttr. betecknande att ngn l. ngt befinner sig i svårigheter l. häftar i skuld l. att ngt ligger latent l. dolt hos ngn o. d. (äv. i uttr. *ngt sticker hos* l. *under ngn*), dels i uttr. *sticka under ngt* (äv. *bakom ngn*), finnas osv. under ngt (resp. bakom ngn), vanl. med tanke på att subj. är mer l. mindre dolt l. latent, övergående i bet.: ligga fördold l. dölja sig under ngt (resp. bakom ngn); numera nästan bl. med mer l. mindre klar anslutning till STICKA, v.1, i uttr. *ngt sticker djupt* o. d.: ngt går (se GA VIII 14) djupt (se DJUP, adj. 6); förr äv. om person: gömma sig, hålla sig dold. *SynodA* 2: 19 (1585; *om person*). Hwad den Swenske Öfwersten stack i sinnet, eller hwad han mente, wet man icke. TEGEL *E14* 249 (1612). *OxBr.* 3: 454 (1633: uthi 1200 rdrs giäld). Thet *(är)* icke .. wätskan *(i gödseln)* som göder, uthan dän sälltan som där i sticker. ROSENHANE *Oec.* 57 (1662). EKMAN *Sionödzl.* 45

(1680: vthi Owetenheet och Mörcker). Then fördömeliga högferd, som sticker hos mongen. SWEDBERG *SabbRo* 970 (1690, 1712). *VDAkt* 1692, nr 381 (: uthi stoor fattighdom). *Weise* 36 (1697: wiszte hwad vnder mig stack; *uppl. 1769:* wiszte hwad jag dugde til; *t. orig.*: wuste was hinter mir war). Konsistorium, hvilket nogsamt märkte där under *(dvs. bakom prostens avskedande av kantorn)* sticka ett privat hat. *NoraskogArk.* 5: 325 (*i handl. fr.* 1729). Det sticker något, och icke så litet ändå, af en fanatiker i honom. *NordT* 1885, s. 76. *OoB* 1893, s. 135 (: bakom). Inte något prat av någon sort .. Men se fröken var högfärdig, däri stack det. WÆRN-BUGGE *Herrsk.* 123 (1926). Fenomenet *(dvs. närmandet mellan vänstern o. näringslivet i Sv. under första världskriget)* stack djupare än till aktuell politik och rent kristidsmissnöje. *HT* 1969, s. 402. — särsk. (†) i vissa uttr. *a) sticka i ngt* (jfr huvudmom. o. *d*), om ekonomiska medel: finnas l. ligga l. bestå i l. vara placerade i ngt; äv.: vara förenad med (utgifter). Betrachtandes att alla hans medell sticka i H. K. M:tz hender. *RP* 2: 33 (1630). Egendommen som mehrendels Sticker vthi en lithen gårdh, och der hoss några Lösörer. *AvvttrSthm* 20 10 1659. Vi hafve .. ondt för at lägga oss til Bibliotheker, och at hålla Journaler. Der uti sticka stora penningar ROSENSTEIN *PVetA* 1746, s. 45. *b)* i uttr. *råka i stickande*, gå i stå, råka in i ett stillastående, råka in i dödvatten. AOXENSTIERNA *Bref* 1—3: 37 (1642). *c)* i uttr. *låta saken sticka*, låta saken vara l. bero (som den är). AOXENSTIERNA *Bref* 4: 392 (1647). *d)* i uttr. *sticka i ngt* (jfr huvudmom. o. *a*), förbli l. stanna kvar i ngt. Vij moste sticka i kriget, till dess Hollenderne förklara sigh. *RP* 10: 662 (1644). *e)* [jfr t. *stecken bleiben*] i uttr. *sticka och bliva ngt*, förbli ngt? Stick och blif Mors Måg *(möjl. felaktigt för Påg)*. CELSIUS *Ordspr.* 1: 404 (1708). *f)* i uttr. *sticka under ngn*, vara (militärt) underordnad ngn. AOXENSTIERNA XI. 1: 121 (1634). *g)* [jfr motsv. uttr. med *stecken* i t.] i uttr. *sticka i en så l. så beskaffad hud*, uppträda i l. dölja sig under en så l. så beskaffad skepnad. CARL XII *Bref* 292 (1703). *h)* i uttr. *vad där sticker om ngra*, vad som försiggår (i det fördolda) hos ngra. Jtem ath han .. altiid haffuer szine budh och kundskaper j Stederne, och lather grannelige forkundskape, huad ther steker om the Lubske. *G1R* 12: 32 (1538).

2) [sannol. ombildning med anslutning till STICKA, v.[1] II 7] (†) refl.: dölja sig; äv. dels i uttr. *det sticker sig besvär ngnstädes*, det finns (dolda) besvär ngnstädes, dels i uttr. *sticka sig uti ngt*, befinna sig i ngt. Den necessiteten vij stickia ås uthi både för mangell upå proviant, sosom och efter linien uthaf communication ickie kan försekras. *OxBr.* 8: 158 (1634). Om balancens refusion för dem som affträda *(från tjänst)* har H. Hgrefl. Excell. waret nock dubieux, hwad uthwägh man dher i skall upfinna, effter det sticker sig beswär på både sijdor. *UUKonsP* 11: 207 (1675); möjl. till STICKA, v.[1] II 7. Dätta Råd, säger iag, skall ey falla tig swårt at effterfölja, om du besinner dän ringhet och skam sig sticker uti däsza wälluster, genom hwilka kätjan pläger osz förföra. HERMELIN *DuFour* C 7 b (1683).

STICKA *stik³a²*, v.[5], -er, stack *stak⁴*, stuckit *stuk³it²*, stucken *stuk³en²*. (steck- 1787 (: steckagtig). stick- 1727 osv.) [av eng. *stick*, sticka, sitta fast, stå fast o. d. (se STICKA, v.[1])] (numera bl. i svensk-amerikanskt spr.) i uttr. *sticka till ngt*, hålla fast vid ngt, visa sig lojal mot ngt; förr äv. dels i uttr. *sticka fast*, låda vid, sitta fast l. klibba vid, dels refl., i uttr. *sticka sig till ngt*, klibba fast vid l. fästa sig vid ngt. Honungs-daggen .. sticker sig så hårdt och tätt til hwar och en planta eller wäxt den kommer at falla uppå, at des innersta delar derigenom twungne och förkränkte warda. SERENIUS *EngÅkerm.* 187 (1727). *(Eng.)* Cleaving .. *(sv.)* som sticker fast, håller sig til. DENS. G 4 a (1734). Han sticker till föreningen i alla fall. *NysvSt.* 1935, s. 30.

Ssg (†): STICK-GRUND. dyig l. klibbig havsbotten. MONTAN *Segl.* 9 (1787). *Därs.* 30.

Avledn.: STICKAKTIG. [sannol. efter eng. *sticky*] (†) som låder l. klibbar vid. MONTAN *Segl.* 20 (1787; *om havsbotten*). — STICKIG, adj.[4] som låder vid l. klibbar; i avledn. stickighet. Avledn.: stickighet, sbst.[2], r. l. f. [efter motsv. anv. av eng. *stickiness*] (numera föga br.) i fråga om deg: egenskapen att låda vid l. klibba. Degen arbetas så länge med spaden, att den mister sin "stickighet". ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1917).

STICKA *stik³a²*, v.[6] -ade. vbalsbst. -ANDE, -NING. (stick- 1744 osv. stäck- 1561) [fsv. *stikaper*, p. adj., utmärkt gm nedsatta pålar, sv. dial. *stika* (kortstavigt), märka ut med ruskor o. d., spänna ut (hud) o. fästa med stickor, sätta stöd för växter; jfr fvn. *stika*, äv. *stikka*, avstänga med pålar; avledn. av det ord som föreligger i sv. dial. *stika, stiku*, vägruska, stång att hänga nät på, sticka, sträva, *stikka*, vägruska, fvn. *stika, stikka* (se STICKA, sbst.[1]); stacka representerar en dialektal utveckling av den kortstaviga formen] 1) sätta upp stänger l. pålar o. d.; i den särsk. förb. STICKA IGEN. 2) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) utmärka (vinterväg, i sht över sjö) med stakar l. pålar l. ruskor o. d.; i sht förr äv. i fråga om att på sådant sätt utmärka gräns för tegar l. tomter o. d. (i ssgrna AV-, o. UT-STICKA samt i den särsk. förb. STICKA AV; jfr STICKA, v.[1] I 2 *l*, STICKA IFRÅN 2). HELLANT *Alm.* 1744, s. 24. Åboerna i Långviken äro skyldiga att sticka, d. ä. med utstaknings-buskar utmärka, vägen efter Stobodfjerden. LÆSTADIUS *1Journ.* 75 (1831). Nedanför gården var det en sjö, och över den var vägen stickad. *Norrl.* 6: 18 (1907). Körvägen *(till myrängarna)* skulle "stickas" både uppåt och nedåt, ungefär en mil åt vardera hållet. WESTERLUND *NybyggLappl.* 104 (1937).

Särsk. förb.: STICKA AV. (†) till **2:** utmärka gräns för (militärläger l. gata l. damm) med stakar l. pålar l. ruskor o. d. (äv. i uttr. *sticka av ngt med ngt*); jfr avsticka, v.[1] I 5. *SUFinlH* 2: 368 (1608; *med avs. på gator*). Deserteurer som .. kommet uhr staden *(Riga)* hafwa sedt ut som spöken, att Ryssarna måst stucket af ett appart läger för dhem, och gifwet dhem småningom äta och dricka. *KKD* 5: 141 (1710). *(Man)* mäter ut Dammen så stor, som man honom hafwa wil, och med nedslagna pålar sticker honom af. SCHULTZE *Fisk.* 213 (1778). ÖoL (1852; *med avs. på läger*); jfr avsticka, v.[1] I 5 *a*. — STICKA IGEN. (†) till **1:** stänga till (dörr) gm att sätta upp en stång l. stänger mot den. SVART *G1* 48 (1561). — STICKA UPP. (†) till **2,** i det bildl. uttr. *sticka upp i stav och rå*, se STAV, sbst.[2] 4 *b*.

Ssgr (till **2**; i vissa trakter, bygdemålsfär-

gat): A: STICK-BUSKE. (stick- 1867 osv. sticke- 1943) buske använd för stickning, stickningsbuske. *Västerb. 1933*, s. 110 (1867).

B: STICKE-BUSKE, se A.

C: STICKNINGS-BUSKE. stickbuske. BERGFORS *PörtFolk* 67 (1933). *Dors.* 220.

-STICKA, r. l. f. [sv. dial. *-sticko*, ombildning (med anslutning till STICKA, sbst.[1]) av sv. dial. *-ticko* (i ssgn *blindticko*, blindbock; se BLIND-TECKA)] ss. senare led i ssgn BLIND-STICKA.

STICKAKTIG, se sticka, v.[5] *avledn.*

STICKAMETZ, n. [av mlt. *stêkemes(se)t*, lång, dolkliknande kniv (se STEKAMETZ), med anslutning till STICKA, v.[1]] (†) = STEKAMETZ. Stickametz, *(dvs.)* en liten, smal, och mycket uddhwasz warja, at sticka med. *LMil.* 2: Föret. 10 a (1764).

STICKANDE *stik³ande²*, p. adj.; adv. =.

I. [fsv. *stikkonde;* jfr äv. fsv. *stikkasto storm* (ack. sg.), stickande storm (sannol. felaktigt för *stikkonsto*, superl. av *stikkonde*), sv. dial. (Finl.) *stickande;* jfr ä. d. *stieckind* (i uttr. *stieckind storum*); sannol. av mlt. *stikende* (i uttr. *stikende storm*), p. pr. av *sticken*, sticka (se STICKA, v.[1]), l. ombildning (med anslutning till *sticken*) av ett verb motsv. ä. nl. *stinkende* (i uttr. *stinkende storm;* se STINKA, v.[2] **I 4**); möjl. är dock anv. (delvis) utvecklad ur STICKA, v.[1] **I 18**] *sjöt.* i uttr. *stickande storm*, mycket stark l. häftig l. rasande storm (företrädesvis till sjöss o. ofta i samband med slagregn l. snöyra o. d.); äv. om blåst l. snöyra o. d. (i denna anv. svårt att skilja från STICKA, v.[1] **I 18**); jfr **III.** WALLIUS *2Likpr.* 2 (1628). *(I början ov ougusti kom)* så mycket rägn, högt Siöwatn och stickande nordost storm, at ganska månge fartyg omkommo. BROMAN *Glys.* 1: 420 (1728). Då nu stora Kravelen satte upp alla sina segel i den stickande stormen, så upphann han snart *(det fientligo skeppet).* FRYXELL *Ber.* 3: 160 (1828). *(Besöttningen pö en isbåt måste)* hela timmarna ro mot en stickande blåst. *UB* 7: 245 (1874). QUENNERSTEDT *Torneö* 2: 331 (1903; *om snöyra*). JENNINGS *Solstr.* 57 (1919; *om motvind*).

II. [liksom d. *på den(ne) stikkende stund* sannol. ombildning (med anslutning till STICKA, v.[1]) av lt. *tor stikken stund, op stikkenstunt, op stick un stünn* o. d., sammanställning med lt. *stick*, stick, punkt (se STICK, sbst.[1])] (†) i uttr. *på stickande stund(en)*, på ögonblicket, ögonblickligen, omedelbart. CAVALLIN *Herdam.* 4: 86 (*cit. fr.* 1704: stund).

III. [sannol. eg. p. pr. av STICKA, v.[1] (i bet. **I 20**)] (numera i sht i vissa trakter) ss. adj. o. adv., i sådana uttr. som *stickande mörk, stickande mörker*, alldeles l. fullständigt mörk resp. fullständigt l. absolut mörker; äv. dels i uttr. *i stickande språng* l. *sken*, i fullt språng l. sken, dels i uttr. *på stickande fyren*, i full galopp, i sporrsträck, i full fart (jfr FYR, sbst.[5]). En qwäll, då stickande mörkt war. ROLAND *Minn.* 99 (*c.* 1748). KELLGREN *(SVS)* 6: 255 (1789: i stickande mörkret). Ratsch! som vinden var jag lös – och undan derifrån *(dvs. från galgen)* i stickande språng. NICANDER 2: 660 (1834). BERNDTSON (1880: fyren). Förstadsstationerna .. ligga insvepta .. i en stickande tjock dimma. SIÖSTEEN *ModBelg.* 230 (1906); möjl. till STICKA, v.[1] **I 18 c.** *(Tjuvskyttens)* medhjälpare, som väntade vid åkdonet, körde bort i stickande sken och lämnade kamraten åt hans öde, när han fick höra röster ifrån skogen. MÖLLERSVÄRD *VerklSkog* 98 (1924).

STICKARE *stik³are²*, sbst.[1], om person m. (ig.), om djur m. l. r., om sak r. l. m.; best. -en, äv. -n; pl. =; förr äv. STICKER, sbst.[1], m. (stek- *c.* 1600. stich- 1620 (: koppersticher). stick- (-kk-) 1579 (: vthstickare) osv. stäck- 1607 (: opstäckere)—1828 (: Oststackare). stak- *c.* 1555 (: vpstäkere)—1785 (: ost-stäkare). stok- 1667 (: Smörstöker; *möjl. feloktigt för* -stäker). -are (-ere) *c.* 1555 (: vpstäkere) osv. -er 1582 (: knäffuelsticker)—1673 (: Smör Stäcker)) [vbalsbst. till STICKA, v.[1]; jfr dan. o. nor. *stikker*, mlt. *stêker*, tornerkämpe (lt. *stêker*, redskap att sticka med), mht. *stecher* (t. *stecher*), t. *stecker;* ä-formen av (m)lt. *steker* (o. t. *stecher*). — Jfr STICKERT]

I. om person.

1) motsv. STICKA, v.[1] **I (1,) 2, 3:** person som sticker; utom ss. senare led i ssgr särsk. motsv. STICKA, v.[1] **I 2** *b:* person som (yrkesmässigt) sticker djur, slaktare l. dyl. LIND (1749). Dessutom finnas i byn 2 liesmeder .. 1 plåtslagare, 1 vafskedmakare, 1 stickare, 1 garfvare. *GHT* 1898, nr 245 C, s. 1. — jfr MASK-, STARR-STICKARE. *Anm.* till STICKARE, sbst.[1] **1.** Det är ovisst vad -sticker i ordet knäffuelsticker (se KNALING *anm.*) betyder. — särsk. (numera föga br.) motsv. STICKA, v.[1] **I 2** *m α*, i bollspel: person som sticker (bränner) motspelare. *(Lagledaren)* utposterar .. två à tre män som äro goda stickare, snabba och vakna, mellan båda målen. BALCK *Idr.* 1: 104 (1886).

2) (numera nästan bl. i skildring av ä. förh.) motsv. STICKA, v.[1] **I 4:** gravör. FORSIUS *Phys.* 106 (1611). Prof. Œder och några flera arbeta med målare och stickare på en flora Danica. PFORSSKAL (1760) hos LINNÉ *Bref* I. 6: 127. *(Man har svårt att förstå)* att stickarne i alla tider med ett sådant föraktande högmod kunnat se ned på hvarje etsare. TALLBERG *Etsn.* 9 (1912). *IllSvOrdb.* (1955). — jfr KOPPAR-, NOT-, ORNAMENT-, PITSCHAFT-, PLÅT-, SIGILL-, SILVER-, TRÄ-, UT-STICKARE m. fl.

3) (i fackspr.) motsv. STICKA, v.[1] **I 8:** person som utför stickning (med stickhyvel). *YrkesförtArbFörmedl.* 11 (1936). Fräsare – Hyvlare – Stickare erhålla anställning. *DN(B)* 1958, nr 37, s. 19. *NordYrkesklassif.* 132 (1962).

4) motsv. STICKA, v.[1] **I 9**, om person som sticker in ngt ngnstädes o. d.; i ssgn PÅ-STICKARE.

5) (tillf.) motsv. STICKA, v.[1] **I 21** *b*, om person som (gärna l. ofta) irriterar l. retar o. d. med ord. HAGBERG *Shaksp.* 7: 161 (1849).

6) (numera bl. tillf.) motsv. STICKA, v.[1] **I 22:** person som sticker l. stuckit (tar hem l. tagit hem stick). *BeskrLombreSp.* 20 (1745). *HbiblSöllsk.* 1: 359 (1839). — jfr EFTER-STICKARE.

II. om djur.

1) motsv. STICKA, v.[1] **I 2** *g:* djur som gräver gångar o. d.; i ssgn GRAV-STICKARE.

2) motsv. STICKA, v.[1] **I 2** *k;* i ssgn PÅ-STICKARE.

3) (mera tillf.) motsv. STICKA, v.[1] **I 5:** djur som sticker l. brukar sticka. Alla slåss vi mot tse-tseflugorna, de farliga stickarna. DAHLIN *SvartL* 281 (1934). — jfr BLIND-, HUD-, KÖTT-STICKARE.

III. om ngt sakligt.

1) motsv. STICKA, v.[1] **I 2:** redskap att sticka med; särsk. motsv. STICKA, v.[1] **I 2** *f:* redskap att sticka ogräs l. sparris o. d. med; förr äv. motsv.

STICKA, v.¹ I 2 *g* slutet, om ost- l. smörborr. LIND (1749: Ståkare, *om smörborr*). *IllSvOrdb.* (1955). — jfr AN-, BREV-, FÖR-, OGRÄS-, PANSAR-, PROV-, SMÖR-, UPP-STICKARE o. OST-, SMÖR-STACKARE.

2) (†) motsv. STICKA, v.¹ I 3: dolk. BUREUS *Suml.* 43 (*c.* 1600). *Linc.* (1640; *under* pugio). — jfr UPP-STICKARE.

3) motsv. STICKA, v.¹ I 9, om ngt som sticker l. stickes in ngnstädes; i ssgrna BI-, IN-STICKARE.

4) motsv. STICKA, v.¹ I 16 *f;* om kort visit o. d.; i ssgn IN-STICKARE.

5) motsv. STICKA, v.¹ I 10 *i*, 17 slutet. *a)* om handlingen att vika av från den väg l. riktning i vilken man färdas l. om förhållandet att en väg viker av från sin riktning, avstickare (se d. o. II *b*). Vi kommer .. från Matagalpa .. vi tog en stickare dit för att titta på en gammal guldgruva. FORSS *Mañan.* 201 (1937). Knappt hade hon svängt av på andra sidan banan, som här gör en stickare tvärs genom stan, så *(osv.)*. HÖIJER *30Silverp.* 194 (1949). jfr AV-STICKARE. *b) sport.* i bollspel som utgör lagspel: passning (se PASSA, v.¹ IV 1) att sticka på, öppnande passning. Thunell gav *(under bandymatchen)* Hille en bra stickare .. varpå Manne åkte genom ute på Reuters kant. *IdrBl.* 1924, nr 12, s. 7. Kilström fick en härlig stickare av v. y. att springa på. *Därs.* nr 74, s. 10 (*i fråga om fotbollsspel*). 2–0 låg .. Jingblad bakom efter en fräck stickare från Peter Henriksson. *GbgP* 6/10 1986, s. 32. jfr SMÅ-STICKARE.

6) (numera föga br.) motsv. STICKA, v.¹ I 22, om det kort varmed man sticker l. tar hem stick; jfr TRUMF-KORT. SCHULTZE *Ordb.* 5022 (*c.* 1755).

Ssgr: (I 2) STICKAR-, äv. STICKARE-KONST, sbst.¹ (sbst.² se sp. 11636). (numera nästan bl. i skildring av ä. förh.) gravyrkonst. SWEDENBORG *RebNat.* 1: 214 (1711). ROMDAHL *NordeurBildK* 107 (1926). — (I) -LÖN, sbst.¹ (sbst.² se sp. 11636). (numera bl. tillf.) lön åt stickare; särsk. dels: lön åt person som sticker djur vid slakt, slaktarlön o. d., dels till I 2: lön åt gravör. LIND 1: 1465 (1749). WESTE *FörslSAOB* (*c.* 1817).

STICKARE *stik³are²*, sbst.², om person m. (ig.), om sak r. l. m.; best. **-en**, äv. **-n**; pl. =; pl. best. **-arna** (WESTE *FörslSAOB* (*c.* 1817) osv.), äv. (i Finl., numera föga br.) **-arena** (*BtÅboH* I. 7: Diar. 59 (*c.* 1650: perlestijkarena)); förr äv. STICKER, sbst.², m.; best. **-en**; pl. = (*KlädkamRSthm* 1560 E, s. 9 a (: perlesticker)). (**steck-** 1729 (: pärlesteckare). **stich-** 1686 (: Perlestichare arbetet). **stick-** (**-kk-**) 1521 (: p*(er)*lestick*(er)*e), 1538 osv. **stig-** 1647 (: pärlestigaren, *sg. best.*). **stijch-** 1564 (: perlestijchere). **stijck-** 1532 (: Perlestijckere)—1556 (: perlestijckere). **stijk-** *c.* 1650 (: perlestijkarena, *pl. best.*). **-are** (**-ere**) 1521 (: p*(er)*lestick*(er)*e), 1524 (: perle stickare) osv. **-er** 1521 (: p*(er)*lestick*(er)*)—1591 (: perlesticker)) [fsv. *-stikkare, -stikker* (i ssgn *pärlostikkare (-stikker)*, pärlstickare); jfr dan. o. nor. *stikker*, mlt. *sticker*, damastvävare, t. *sticker*, damastvävare, brodör m. m.; till STICKA, v.²; möjl. delvis av mlt. l. t. *sticker* (se ovan)]

I. om person.

1) (numera bl. i skildring av ä. förh.) motsv. STICKA, v.² 3: person som broderar (l. väver mönstrat l. med figurer prytt tyg); brodör. *(Lat.)* Phrygio *(sv.)* stickare. *VarRerV* 14 (1538). Stickaren *(hade)* till uppgift att med fin sömnad pryda af andre handverkare förfärdigade föremål, remtyg, skor eller kläder. HILDEBRAND *Medelt.* 1: 586 (1884). *IllSvOrdb.* (1955). — jfr BLOMSTER-, GULD-, PÄRL-, SIDEN-, SILKES-STICKARE.

2) motsv. STICKA, v.² 5: person som (yrkesmässigt) stickar; i fråga om moderna förh. numera i sht (*textil.-tekn.*) om person som yrkesmässigt sköter stickmaskin(er). LIND (1749; *äv. om strumpstickare*). *SvYrkeslex.* nr 413, s. 1 (1952; *om trikåstickare*). *NordYrkesklassif.* 113 (1962). — jfr STRUMP-, TRIKÅ-STICKARE.

II. om ngt sakligt; motsv. STICKA, v.² 5: apparat med vilken stickning utföres, stickmaskin (se STICK-MASKIN, sbst.³ 2). *ICAKurir.* 1987, nr 12, s. 30.

Ssgr: (I 1, 2) STICKAR-, äv. STICKARE-ARBETE⁻⁰²⁰. abstr. o. konkret: arbete (se d. o. 5, 11) utfört av stickare; särsk. till I 1. MÖLLER 1: 246 (1755). — (I 1, 2) -KONST, sbst.² (sbst.¹ se sp. 11635). om stickares konst (se d. o. 3 *e*); särsk. till I 1. MÖLLER 1: 246 (1755). — -LÖN, sbst.² (sbst.¹ se sp. 11635). lön åt stickare. 1) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till I 1. MÖLLER (1790). SCHULTHESS (1885). 2) till I 2. *BoupptRasbo* 1708. — (I 1) -AMBETE⁻⁰²⁰. (förr) om stickarnas skrå. HILDEBRAND *Medelt.* 1: 586 (1884).

-STICKARE, m. [se PIL-STICKARE; avledn. av STICKA, v.³] motsv. STICKA, v.³ 1: person som försåg pilskaft med spetsar o. styrfjädrar; i ssgn PIL-STICKARE.

STICKAS, se sticka, v.¹ — STICKAS-, se steckas. — STICKE, se stycke.

STICKEL *stik³el²* l. *stik⁴el*, r. l. m.; best. **-eln** (STRAND *NeliSuec.* 51 (1753) osv.) ((†) **-elen** *InventMunktorp* 1575, BJÖRNER *Thorst.* 18 (1737)); pl. **-cklar** (HOLMKVIST *BergslHyttspr.* 91 (*cit. fr.* 1546) osv.) ((†) **-ckler** 1546—1680 JOHANSSON *Noraskog* 2: 143, *Därs.* 408; **-cklor** *UrKorrCronholm* 308 (1862)). (**steckel** (**-ell**) 1546—*c.* 1870 (: Steckelgräs). **stekel** 1550 (: forma steklar, *pl.*)—1851 (: Stekel-orchis). **stekil** 1789—1791. **stickel** (**-ch-**, **-kk-**, **-ell**) 1541 (: graffstickel) osv. **stickill** 1553 (: Forme stickill). **stijgel** 1620. **stikel** 1538 (: graffstikel)—1899 (: stiklar, *pl.*). **stäckel** (**-ch-**) 1546 (: stäckler, *pl.*)—1833 (: Stäckel-Jern). **stäckill** 1602. **stäkel** (**-ell**) 1539 (: Stäkell jernn)—*c.* 1755. **stäkil** 1682 (: stäkilstång)—1791. **stäkla** *c.* 1613 (: Isztäkla). **stöckel** 1789 (*sannol. felaktigt för* stäckel)) [fsv. *stikil*, (horn)spets, spets, tagg, sv. dial. *stickel, stikäl, steckel, stekel, stäkil* m. m., hornspets, kvicke i horn, (is)tapp, pigg, utslagsspett o. d.; jfr fvn. *stikill*, hornspets (nor. dial. *stikel*, pigg, torn o. d.), mlt. *stēkel*, tistel (lt. *stekel, steckel, stickel*), fht. *stihhil* (mht., t. *stichel*), tistel, spets, tagg, påle, stickel, feng. *sticel*, tagg, torn, got. *stikls*, bägare (dryckeshorn); till den germ. stam som föreligger bl. a. i STICKA, sbst.¹; i bet. 4 *a*, *b*, 5 av t. *stichel* (se ovan). — Jfr BOLTSTICKEL, GRAVSTICKEL, STEKEL, sbst.¹, STICKEL-, -STICKEL, STICKELBÄR, STICKLA, sbst.¹⁻², STICKLA, v.¹, STICKLIG, adj.², STICKLING, sbst.²]

1) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) (stickande,) spetsigt, långsmalt föremål, tagg l. gadd l. pigg o. d. SCHULTZE *Ordb.* 5023 (*c.* 1755). — jfr IS-STICKEL o. HÖG-STICKEL samt IS-

STACKLA.

2) [jfr 1; med tanke på tistelns taggar resp. de grovt tandade bladen hos vägvårdan] (†) dels ss. beteckning på växtsläktet Carlina Lin., dels om växten Cichorium intybus Lin., vägvårda, cikoria. DAHLMAN *Humleg.* 95 (1748; *om vägvårda*). LYTTKENS *Växtn.* 81 (1904; *om släktet C.*).

3) (†) = HORN-STIKEL. I stikelen *(på dryckeshornet)* hängde .. en stor gullring. VERELIUS *Gothr.* 204 (1664; *fvn. orig.*: i stikli). *(Algarnas)* ålder tror man sig kunna uträkna efter sticklarna (spetsarna) på hornen. *TJäg.* 1834, s. 600. Högt ditt mjöd nu sjuder: / det i hornets stickel ljuder. LING *Tirf.* 1: 18 (1836).

4) om olika spetsiga långsmala instrument använda för att skriva l. inrista linjer l. skava l. skära spånor ur hårda material (metall l. trä l. ben o. d.); utom i *a—c* anträffat bl. dels om penna, dels om griffel (se d. o. 1) l. stilus; numera bl. i *a—c*; jfr PUNS, sbst.[3] 2. *KamKollP* 1: 195 (1620: stijgel; *om penna*). En nåål eller stickel ther man skriffuer medh på en tafla. *Linc.* Kk 6 a (1640). HEINRICH (1828). — särsk.

a) (i fackspr.) gravstickel; äv. dels om liknande instrument för bearbetning av trä l. ben, dels bildl. KAHLMETER *LerArt.* 16 (1743). Träsnidaren kringskär .. med en fin trekantig stickel hvarje ritad linie. *UB* 1: 609 (1873). Vid fönstret stod ett bord med en kopparstickares attiralj, och med stickeln drog han upp några linjer. STRINDBERG *HMin.* 2: 290 (1905). Den skrift, som ödena med stickel grava. ÖSTERLING *Idyll.* 104 (1917). De otaliga alstren av *(xylografen)* Anderssons stickel. *DN(B)* 1933, nr 346, s. 11. En typ av sticklar (d. v. s. korta flintredskap med en vass, kort egg för bearbetning av trä eller ben) med en utarbetad egg. *HallHist.* 1: 4 (1954). *ÖgCorr.* 1969, nr 46, s. 10. — jfr BOLT-, FLACK-, RUND-, TON-, TRÄSNITTS-STICKEL m. fl.

b) (förr) svarvstål med fyrkantigt snitt (liknande en stickel i bet. *a*); äv. om liknande verktyg använt av urmakare. SCHRÖDERSTIERNA *BerJärnStålMetallfabr.* 2: 66 (1760; *för urmakare*). Mången urmakare begagnar sig af en lämplig stickel för att försigtigt borttaga något af den inre kanten på boetten *(om den sluter för hårt till)*. BERGQVIST o. HELLBERG *Horrmann* 4 (1881). *TT* 1899, M. s. 7. — jfr METALL-STICKEL.

c) i utvidgad anv., om ett likt en stickel (i bet. *a*) format redskap för stickande (se STICKA, v.[1] I 2 *f*) av ogräs o. d., stickare (se STICKARE, sbst.[1] III 1); särsk. i ssgn OGRÄS-STICKEL.

5) (numera bl. i skildring av ä. förh.) långt, kraftigt spett, använt ss. utslagsspett vid masugn; jfr STICK-SPETT. HOLMKVIST *BergslHyttspr.* 91 (*cit. fr.* 1546). Stekil eller Brottspett, är et lättare spett, ungefär af 5 alnars längd och 3 lispunds vigt. RINMAN 2: 780 (1789).

6) (†) Stäkil (Stöckel) kallas också vid vattukonster och pumpverk en ihålig trä-cylinder, med 2 starka järnband omslagen, som sitter på ändan af kålfröret, och hvaruti Sugröret, eller Kilen, har sin inspetsning, Vindfång, eller Pumphjerta, och hvartil går en öpning, eller et Sprund, genom Stäkiln. RINMAN 2: 894 (1789).

Ssgr: A: (1) STICKEL-BUSKE. (stickel- c. 1755—1915. stickels- 1793) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) = **stickelbärs-buske.** SCHULTZE *Ordb.* 5023 (c. 1755). *ASFFlF* XL. 4: 28 (1915; *från Åland*). — -BÄR, se d. o. — (4 *b*) -BÄRARE. (förr) på stickelfräs o. d.: apparatdel som uppbär stickeln, fräshållare. ERICSSON *Ur.* 152 (1897). — (4 *b*) -FRÄS. (numera föga br.) fräsmaskin vars skärverktyg består av en stickel, hjulfräs, tandfräs. ERICSSON *Ur.* 101 (1897). — (1) -FRÖ. *bot.* (den till piggfrösläktet hörande) örten Lappula deflexa (Wahlbg) Garcke. *Krok* o. *Almquist Fl.* 1: 74 (1935). — (4 *a*) -FÖRARE. *boktr.* på reliefkopieringsmaskin: släde på vilken stickel är fäst. *UB* 1: 680 (1873). — (4 *a*) -FÖRING. (i fackspr.) om handlingen att l. sätt att föra (se d. o. 12) stickel vid stickling. Stickelföringen *(i E. Skills träsnitt)* är distinkt med klara, rena linier. *AB* 18/11 1889, s. 2. ERICSSON *Ur.* 227 (1897). — (4 *a*) -GRAVYR. (numera bl. mera tillf.) gravyr utförd med stickel. TALLBERG *Etsn.* 8 (1912). — (1) -GRÅ. (numera bl. tillf.) grå av inblandade stickelhår. En stickelgrå lapphund. *Dagen* 7/9 1898, s. 4. — (4 *b*) -HUS. (numera föga br.) på l. till supportsvarv: (på släden placerad) hållare för svarvstål. *UB* 6: 314 (1874). WoJ (1891). — (1) -HÅR. [jfr mlt. *stēkelhār*, t. *stichelhaar*] (i fackspr.) hos vissa däggdjur: rakt, styvt, sprött hår; i sht om sådant hår av avvikande färg (i sht ljust) som förekommer instrött i pälsens bottenull (i sht sådan av mörkare färg); i fråga om skimmel om de ljusa hår som bildar hästens vita fläckar; äv. (*zool.*) om de långa, utstående håren hos spinnarfjärilars larver. Fötternas sidor och öfre delar äro *(hos skogsmården)* beklädda med en tilltryckt, framåtriktad fäll af bruna, glänsande stickelhår, som täcka en ljusare, tät och mjuk bottenull. *BihVetAH* XXIII. 4: nr 4, s. 8 (1897). Rävens svans tycks .. praktiskt taget sakna stickelhår. *FoFl.* 1949, s. 264. *NordTextilteknTerm.* 82 (1974). *SAOBArkSakkSvar* (1986; *hos spinnarfjärilars larver*). särsk. (mera tillf.) i utvidgad anv. *a)* hos människa: styvt l. borstigt huvudhår. ÖBERG *Kont.* 61 (1909). *b) hund.* om hund med mörk bottenfärg o. häri insprängda mörkare hår. *SAOBArkSakkSvar* (1984). Ssgr: **stickelhårs-effekt.** *textil.-tekn.* effekt åstadkommen i textilt material gm att kvarlämnat stickelhår i ylle har dålig förmåga att uppta färg. *Varulex.* Beklädn. 26 (1945). **-ända.** SAMZELIUS *Björnsk.* 42 (1905, 1921). — (1) -HÅRIG. [jfr mlt. *stēkelhārt*, t. *stichelhaarig*; till -**hår**] (i fackspr.) om djur: kännetecknad av stickelhår, som har stickelhår; i sht om häst; äv. dels om ull: inblandad med stickelhår, dels om färg på päls l. hårrem hos djur: kännetecknad av inblandat stickelhår. Hästen Stickelhårigh bleek Fux. *GenMRulla* 1687, s. 79. För en resande är bortkommen en stor Hund .. stickelhårig til färgen. *DA* 1793, nr 143, s. 4. *SD(L)* 1897, nr 441, s. 4 (*om nötkreatur*). SAHLIN *SkånFärg.* 210 (1928; *om ull*). *SoldlHäst.* 1942, s. 10 (*om färg på hästs hårrem*). Avledn.: **stickelhårighet,** r. l. f. (i fackspr.) *LAHT* 1914, s. 610. — (5) -JÄRN. (om ä. förh.) järnspets fastsatt i änden på stickel; äv.: stickel. HOLMKVIST *BergslHyttspr.* 91 (*cit. fr.* 1539; *om stickel*). RINMAN 1: 689 (1788). — (1) -ORKIS. (†) växten Gymnadenia conopsea (Lin.) R. Br. (förr räknad till släktet Orchis Lin., o. som kännetecknas av blommor med långa sporrar), brudsporre. LILJEBLAD *Fl.* 212 (1792: Steckel-Orchis). TORÉN *Rebau o.*

Hochstetter 142 (1851: Stekel-orchis). — (5) -RING. (om ä. förh.) metallring som håller samman stickeljärnets övre del o. fäster det vid stickelskaftet. RINMAN 1: 206 (1788). — (5) -SKAFT. (om ä. förh.) skaft l. stång på stickel. RINMAN 1: 689 (1788). — (5) -STÅNG. (om ä. förh.) jfr -skaft. *NoraskogArk.* 4: 144 (*i handl. fr.* 1682). — (1) -SVIN. (†) piggsvin. THUNBERG *Resa* 2: 211 (1789). — (1) -TORN. [växten har taggiga blad] (†) järnek (se d. o. 1). IERICI *Colerus* 2: 379 (*c.* 1645). — (1) -ÄPPLE. [jfr t. *stechapfel*] (†) växten Datura stramonium Lin., spikklubba. Stickel äplen med dubbel hwijt blomma. RUDBECK *HortBot.* 108 (1685). Stickel äplen med brun blomma. *Dars.*

B (†): STICKELS-BUSKE, se A.

C (†): (1) STICKLE-GRÄS. [förleden syftar sannol. på de styva, svärdliknande bladen] myrlilja. *SvBot.* nr 489 (1815).

STICKEL-. [sannol. ombildning av STICK- (i STICK-BLOMMA, -GRÄS, -ROVA) med anslutning till STICKEL; jfr äv. t. *steckel-* (i *steckelrübe*, stickrova), ombildning av *steck-* i *steckrübe*, stickrova] ss. förled i ssgr betecknande växter som sticker (se STICKA, v.[1] I 6) l. som planteras ut gm nedstickning (jfr STICKA, v.[1] I 9 *d*).

Ssgr (†): STICKEL-BLOMMA. = **stick-blomma.** KALM *VgBah.* 202 (1746). LYTTKENS *Ogräs* 41 (1885; *från Bohusl.*). — -GRÄS. **1)** = **stick-myrten;** jfr **mus-törne.** RUDBECK *HortBot.* 102 (1685). LINNÉ *Ungd.* I: 310 (1731). **2)** = **stick-blomma.** FRIES *Ordb.* 119 (*c.* 1870). — -ROVA. [av ä. t. *steckelrübe, stickelrübe*] hundrova; jfr **stick-rova.** BERCHELT *PestOrs.* II 2 b (1589).

-STICKEL, r. l. m.; best. **-n**; pl. **-sticklar.** [ombildning av t. *-stecker* (i ssgn *vorstecker*, förstickel), till *stecken*, sticka (se STICKA, v.[1]), möjl. med anslutning till STICKEL] om föremål avsett att instickas framför ngt; i ssgn FÖR-STICKEL.

STICKELBÄR *stik³el-bæ²r* l. *-bä²r*, n.; best. **-et**; pl. =. (**steckel- (-kk)** 1664—1755. **stekel-** 1654. **stickel- (-kk-)** 1638 osv. **stikel-** 1915 (*från Åland*). **stäckel-** 1642. **stäkel-** 1642. **-heer** 1915. **-bär (-ää-)** 1638 osv.) [sv. dial. *steckel(s)bär, stickel(s)bär;* liksom dan. o. nor. *stikkelsbær* av lt. *stickelber*, motsv. ä. t. *stichelbeere*, av *stickel*, spets, tagg, stickel (se STICKEL), o. *bere*, bär (se BÄR, sbst.[1]); namnet syftar på buskens taggar] (i Sydsv. o. i Finl., numera bl. bygdemålsfärgat) krusbär (se d. o. **1, 2**). FRANCKENIUS *Spec.* F 4 a (1638). 4 K(*annor*) Stickelbär a 8 ör(*e*). *HovförtärSthm* 1640 A, s. 482. Stickelbär eller Krusbär wäxte helt wilde, och des Buskar mycket store emellan Kyrkan och Prästegården. LINNÉ *Öl.* 55 (1745). Din fina hy så hvit som grädda är, / din mun, en amorsbåge af koraller, / ditt öga som ett gullstänkt stickelbär. JOSEPHSON *SvRos.* 5 (1888). *ANF* 60: 46 (1946; *betecknat ss. sydsvenskt, "men icke vanligt bland bildade"*). Endast finnar finska krusbär har? Icke, ity att krusbär heter stickelbär på finlandssvenska. *AlltMat* 1981, nr 8, s. 58. — särsk. oeg. l. bildl., särsk. dels om stickande epigram o. d., dels ss. beteckning för en mycket liten kvantitet av ngt, uns l. skvatt o. d. Skall jag säga något för henne, mitt beskedliga stickelbär? ALMQVIST *Amor.* 225 (1822, 1839). TEGNÉR i *3SAH* XLVI. 2: 275 (1835; *om epigram*). Jag var icke så mycket som ett stickelbär klokare, än Malla Södergren. TOPELIUS *Vint.* I. 2: 246 (1862, 1880).

Ssgr (i Sydsv. o. i Finl., numera bl. bygdemålsfärgat): STICKELBÄRS-BLAD. blad på l. från krusbärsbuske. HOLMSTRÖM *Strom NatLb.* 4: 47 (1852). — -BUSKE. krusbärsbuske; jfr **stickel-buske.** FRESE *Sedel.* 68 (1726). Sigfrid och jag satt .. bakom stickelbärsbuskarna. MOBERG *DinStund* 86 (1963). — -FJÄRIL. (†) krusbärsmätare; jfr **-mätare.** HOLMSTRÖM *Strom NatLb.* 4: 47 (1852). — -GÅNG. gång (se d. o. **III 1** *a*) vid rad av l. mellan rader av krusbärsbuskar. SIWERTZ *Mälarp.* 61 (1911). — -HÄCK. krusbärshäck. LUNDBERG *Trag.* 220 (1754). — -KAKA. krusbärskaka. WARG 506 (1755). — -LÖV. löv på l. från krusbärsbuske. HAARTMAN *Sjukd.* 242 (1759). — -MAL. (†) krusbärsmott. HOLMSTRÖM *Strom NatLb.* 4: 12 (1852). — -MOS. mos tillagat av krusbär, krusbärsmos. WARG 496 (1755). — -MÄTARE. (numera knappast br.) krusbärsmätare. DAHLBOM *Insekt.* 201 (1837). Större stickelbärsmätaren, äfven känd under namnet Harlekin, Zerene grossulariata L., .. med gulaktig kropp och stora, svarta fläckar på bröst och bakkropp. *Rebau NatH* 1: 620 (1879). *Cannelin* (1939). — -PASTEJ. (†) pastej med fyllning av krusbär. BROOCMAN *Hush.* 6: 7 (1736). — -RIBS. (†) krusbärsbuske; jfr **-buske.** LILJEBLAD *Fl.* 93 (1792). LAURELL *BeskrVäxt.* 47 (1883). — -SAFT. krusbärssaft. *Alm(Ld)* 1796, s. 39. — -SOPPA. soppa tillagad på krusbär. WARG Bih. 11 (1765). — -SORT. sort av krusbär l. krusbärsbuske, krusbärssort. *HbTrädg.* 4: 98 (1874). — -SÅGARE. (†) om stora krusbärsstekeln. DAHLBLOM *Insekt.* 300 (1837). *HbTrädg.* 3. 106 (1872). — -SÅS. sås kokad på krusbär. (*Till brynt oxtunga*) brukas stickelbärs sauce med corinter uti. WARG 71 (1755). — -TÅRTA. tårta med fyllning av l. dekorerad med krusbär. *Oec.* 42 (1730). — -VATTEN. (†) ss. läskedryck använd dekokt på krusbär, socker, vinsten o. vin. WARG 631 (1755). — -VIN. krusbärsvin. STIERNSTOLPE *Arndt* 2: 85 (1807). — -ÄTNING. ALMQVIST *Hind.* 35 (1833).

STICKELSKO *stik³el-skω²*, r. l. m.; best. **-n**; pl. **-r.** [sannol. av ett icke anträffat t. *stichelschuh*, av *sticheln*, sticka, brodera, iterativbildning till *stichen*, sticka, brodera (se STICKA, v.[2]), o. *schuh*, sko (se SKO, sbst.)] (i skildring av ä. förh.) med stickningar (se STICKA, v.[2] 3 c) rikligt försedd sko. HAGG *Fotbeklädn.* 63 (1873). Under 1700-talet uppkom i Frankrike de s. k. patins, hvilka i Tyskland och troligen äfven i Sverige kallades stickelskor. FORSSELL *Handskom.* 7 (1920).

STICKEN *stik³en²*, adj. **-cket; -ckne, -ckna; -cknare.** adv. -CKET. (**sticken (-ikk-, -enn)** 1536 osv. **stickin (-inn)** 1607—1661. **stikne,** pl. **1746**) [fsv. *stikkin*, sv. dial. *sticken;* motsv. ä. d. *stijckin* (d. *stikken*), nor. *stikken*, fvn. *stikkinn*, benägen att ge stickord; till STICKA, v.[1]; med avs. på avledn.-ändelsen jfr FIKEN, KELEN, TRÄGEN m. fl. (jfr LINDROTH *Adj.* 37 (1906)). — Jfr STICKNA, sbst. o. v.] (numera nästan bl. i vissa trakter, vard.)

I. som lätt blir stucken, benägen att bli stucken, lättstött; stucken l. förargad o. d.

1) som lätt blir förargad l. uppretad l. arg l. stucken (se STICKA, v.[1] **I 21** *g*), snarstucken l. lättstött l. lättirriterad o. d.; äv. om djur l., metonymiskt, om ngns galla l. huvud o. d. Kijffua icke med enom sticknom, och gack icke allena med honom j markenne. *Syr.* 8: 16 (*öv.* 1536). Petrus .. stencker honom (*dvs. texten i 1Petr. 2: 21—25*) mitt ibland the ständer,

såsom itt kosteligit lenande kölewatn, emoot all sticken och otoligh hoffuud. PERICI *Musæus* 5: 30 b (1582). Een Menniskia född vthi Leyonet, är Cholerisk, hetzig och torr, manligh och aff stadigt Mod, sticken, men snart bortglömd. *Schwartz Alm.* **1656**, s. 17. Idken winner, och icke sticken. GRUBB 378 (**1665**). Denne skammen eij min stickne galla tåhl. DÜBEN *Boileau Skald.* 44 (**1721**). *(Frejas kattor)* så kärliga woro. / Dock stundom rätt stickna Gudinnan dem fann. LING *Gylfe* 164 (**1814**). Han påbördade sig, att han var "sticken" och "snar till trata". DIXELIUS-BRETTNER *PrastdSon* 113 (**1921**). MAGNUSSON *SprKalmar* 107 (**1978**). — jfr BRAD-, SMÅ-, SNAR-STICKEN m. fl.

2) stucken (se STICKA, v.[1] I 21 *g*), uppretad l. förargad l. sårad l. stött l. (i fråga om starkare affekt) arg l. vred l. ilsken o. d.; äv. i överförd anv., om ngns ton (vid tal) o. d.; jfr BITEN. Då *(dvs. när de som misstänktes för att ha tagit hans värja, visade sig vara danskar)* wartt Joenn ändå mere stickenn och sadhe I jutar, I ähre intett annatt änn enn hoop medh skälmer. *3SthmTb.* 6: 76 (**1605**). L e o n o r a (med en sticken ton) Jag förebrår eder ingen ting. KNÖPPEL *Ön* 45 (**1748**). Pyrrhus blir sticken, blir het, blir arg, blir sluteligen aldeles rasande. NORDFORSS *Theaterdir.* 36 (**1799**). Jag är med honom *(dvs. J. v. Liebig)* i brefvexling och ger honom täta och alfvarsamma admonitioner, hvaraf jag nog finner at han emellanåt gripes och blir sticken, men det blir emellanåt väl igen. BERZELIUS *Brev* 13: 265 (**1841**). *Cannelin* (**1939**). — jfr SMÅ-STICKEN. — särsk. *a)* i uttr. *(bli) sticken på ngn* l. *över ngt,* (bli) förargad l. arg o. d. på ngn l. över ngt. Swän .. wille int*(et)* at Nils schulle låna honom huarkenn p*(e)*n*(inge)*r eller wäria, der vthaf Peter bleff stickinn på honom. *3SthmTb.* 6: 200 (**1607**). *(Kejsar Alexander I)*, som visade sig sticken öfver arméens återgång från Åland, nekade *(osv.)*. TROLLE-WACHTMEISTER *Ant.* 1: 193 (**1809**). Bli sticken över ngt. *Cannelin* (**1939**). *b)* [jfr II 2] i uttr. *(bli) sticken som ett bi,* (bli) arg som ett bi. DALIN *Vitt.* II. 4: 229 (c. **1750**). LEOPOLD 2: 408 (**1795, 1815**). *c)* (†) oeg. l. bildl., om storm l. om plats där stormar o. d. brukar förekomma: rasande (se d. o. 1) resp.: som utmärkes av rasande vindar. De falska watuhwirffwlar / Och stickna wäderijling, / Som skepet i ett ögnbleck / Kringhwelffwa och kullstörta. HIARNE *(SvNatL)* 197 (**1665**). Öfwermåtton diupa hohl, dem .. *(sagesmannen)* kallar wreda eller stickna wäderhohl. DENS. *2Anl.* 205 (**1706**). *(Jag gör)* Liksom en Styrman giör som stickna stormen skrämer. / Så snart jagh landet seer strax därpå setter ann. DÜBEN *Boileau Sat.* 5 (**1722**).

II. benägen för att sticka.

1) (numera bl. tillf.) om person: benägen för att sticka (se STICKA, v.[1] I 21 *b*), som gärna l. ofta retas (gm att ge stickord o. d.), retsam (se d. o. 3 *b*) l. "förarglig" (se d. o. 4) o. d. HAGBERG *Shaksp.* 7: 161 (**1849**).

2) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om bi l. annan insekt: benägen för att sticka (se STICKA, v.[1] I 5), som gärna l. ofta sticks (se STICKA, v.[1] III 2). Ett sticket Bij aktar föga om sitt lif, som förloras då det sticker. LINNÆUS *Bijskjøts.* 24 (**1768**). *(Bi-)*svärmen *(är)* spakast och minst sticken, när han nyss satt sig. DAHM *Biet* 85 (**1878**).

III. (†) om järnmalm: som icke tål starkare uppsättning (utan att järnet blir för hårt), rödskör. Malmen *(är)* lijtet brecht och sticken. JOHANSSON *Noraskog* 3: 250 (*i handl. fr.* **1684**). Sticken malm kallas af en del masmästare den järnmalm, som är något rödbräckt och ej tål mera stark upsättning förr än järnet däraf blir hårdt, eller för mycket satt. RINMAN (**1789**).

Ssgr (numera nästan bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat): (I 1) STICKEN-BIRRA. [sv. dial. *stickenbirra* l. *-berra*] om snarstucken l. ondsint kvinna l. flicka. Birra, eller sticken Birra .. saies om dem såm onda åhre. AXEHIELM (c. **1630**; *under* birra). — (II 2) -BIRRE ? l. -BIRR ?, m.; anträffat bl. i pl. -ar. [sv. dial. *stickenbirre, -berr, -berrer,* ilsken l. snarstucken man (se **birra**)] (†) om bålgeting. Reeta vp stickenbirrar. *Linc.* (**1640**; *under* crabro). — (I 1) -PELLE. om snarstucken person (man); jfr **pelle**, sbst.[1] 1 c, o. -per. HJELMQVIST *Förnamn* 280 (**1903**). — (I 1) -PER. = -pelle. LUNDEGÅRD *Prins.* 23 (**1889**).

Avledn.: STICKENHET, r. l. f. (numera nästan bl. i vissa trakter, vard.) till I 1, 2, dels om egenskapen att vara snarstucken, lättstötthet l. snarstuckenhet o. d., dels: förargelse (se d. o. 3 *a*) l. förtrytelse l. harm l. vrede l. ilska o. d. TIDERUS *GrLat.* 144 (**1626**; *ss. övers. av lat. indignatio*). Den stickenhet, som åhren fölia plär. TRUDEEN *Vitt.* 287 (**1691**). Grefven .. letar öfver alt efter den nålen som han af stickenhet kastat bort sedan han stuckit sig på densamma. PILGREN *FigBröll.* 120 (**1785**). Lynnet i södern fann .. *(C. A. Ehrensvärd)*, olikt den nordiska stickenheten, ej retas af små orättvisor i seder. FRANZÉN *Minnest.* 3: 159 (**1833**). Gravallius befanns snart vara full av stickenhet och grillfängerier, oförmögen att förlika sig med sin jordiska lott. DELBLANC *Åminne* 23 (**1970**).

STICKER, se **stickare**, sbst.[1–2]

STICKERA, v. (**stikeras**, *pass.*) [till STICKA, v.[1], sannol. efter mönster av ordparet PIKA: PIKERA] (†) i pass. övergående i deponentiell anv.: bli stucken (se STICKA, v.[1] I 21 *g*). Jag har skrifvitt min mor till om Spannarp .. om vij aldeles intett taga henne till rååds torde hon stikeras och min Engell hafva förtret af henne. STENBOCK (o. OXENSTIERNA) *Brefv.* 1: 217 (**1702**).

STICKERI, se **sticka**, v.[1–2] *avledn.* — STICKERSKA, se **sticka**, v.[2] *avledn.*

STICKERT *stik⁴ert*, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar**. [liksom d. dial. *stickert* ombildning av ä. nl. *steker* (av mnl. *steker*) l. t. *stecher* (av mht. *stechære, sticher*), stickare (se STICKARE, sbst.[1]), med sekundärt -t av samma slag som i BUFFERT, DAGGERT, HAVERT, SKONERT m. fl.] *vap.* kort, dolkliknande stickvapen; i Sv. numera bl. använd till paraduniform (högtidsdräkt) av officerare vid flygvapnet. *JernkA* **1817**, s. 207. Lifvet var icke sådant som skolynglingen drömt när han med afund såg sjökadettens koketta jacka och stickert. STRINDBERG *Giftas* 2: 69 (**1886**). *(Före år 1846)* torde sjökadetterna i stor utsträckning på egen bekostnad skaffat sig stickertar .. till .. uniformen. EKSTRAND *Karlbg* 200 (**1937**). *SvVapSSkr.* **1953**, s. 40.

Ssg: STICKERT-HUGG. (mera tillf.) jfr **hugg**, sbst.[1] 1. SÖDERHJELM *Uppror.* 51 (**1918**).

STICKESKATT, m.; anträffat bl. i best. **-en**. [ssg med SKATT; förledens bet. är oviss] (†) om ett slags i Smål. förr uttagen skatt av okänd karaktär. Tal-tes om stickeskatten, som i Smålandh åhr brukeligh; för-

undrade Regeringen sigh öffver samma skatt. Skattmästaren berättade den skatten vara een vijteskatt, men finnes intet uthi Chronones jordeböcker. *RP* 5: 311 (1635).

STICKFLUSS, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar** (WESTE *FörslSAOB* (c. 1817)) l. **-er** (SUNDÉN (1891), LoW (1911)). (**steck-** 1739. **stick-** (**stikk-**) 1733—1932. **stik-** 1687) [av t. *steckfluss* l. *stickfluss*, av *stecken*, stanna upp, gå i stå (se STICKA, v.[4]) resp. *sticken*, kvävas, intensivbildning till roten i fht. *stechhan*, sticka (se STICKA, v.[1]), o. *fluss*, flytning, stockning av vätska o. d. (se FLUSS, sbst.[1]); anv. torde ytterst syfta på blodstockning o. kvävning p. g. a. sticksår (i halsen; jfr STICKA, v.[1] I 3). — Jfr STICK-, ssgsled[2]] (†) i fråga om person, om häftigt påkommande sjukdom l. sjukdom medförande snabb medvetslöshet l. död; i sht om sådan sjukdom med akuta andningsbesvär l. kvävning ss. symptom (o. som beror l. anses bero på blodstockning o. d.); slag (se SLAG, sbst.[1] 7). *OSPT* 1687, nr 15, s. 7. I synnerhet är .. *(aronsrot)* god för bröstet, när det är fullt med slem, hwaraf hosta, andetäppa och steckflus ofta kommer. NRVROSENSTEIN hos HIORTER *Alm.* 1739, s. 28. Sjukdomar mäst gångbare *(i Grundsunda i Ångermanl.)* äro: Slag eller stickflusz, Hosta *(osv.)*. HULPHERS *Norrl.* 4: 268 (1779). Stickflusz består i ett hastigt och owandt anfall af mödosam, roszlande och pipande andedrägt med stor ångest och oro. LOVÉN *Anv.* 81 (1838). Stickfluss .. en genom qväfning vanligtvis hastigt dödande sjukdom, bestående i onaturlig blodstockning till lungorna. COLLIN *Ordl.* (1847). *TySvOrdb.* 2270 (1932).

STICKGARN *stik³~ga²rn*, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11624), n.; best. **-et**; pl. = [ombildning (möjl. med anslutning till STICKA, v.[1] l. v.[4]) av t. *strickgarn*, av *strick*, ögla, snara, jaktnät för fångst av djur (se STRECK, klädstreck o. d.) o. *garn*, garn (se GARN)] (numera bl. i skildring av ä. förh.) jaktnät för fångst av (små)djur, garn (se d. o. 2). FISCHERSTRÖM *Mål.* 166 (1785). *(Fasanen)* skjutes på lek med tillhjelp af hönshund och fångas i stickgarn. *UB* 3: 488 (1873).

STICKIA, se **sticka**, sbst.[1], **sticka**, v.[1. 2. 4]. — STICKIAS, se **sticka**, v.[1] — STICKIG, se **stick**, sbst.[1] *avledn.*, **sticka**, sbst.[1] *avledn.*, **sticka**, v.[1. 5] *avledn.* — STICKIN(N), se **sticken**. — STICKISK, se **stikisk**.

STICKLA *stik³la²*, sbst.[1], r. l. f.; best. **-an**; pl. **-or**; l. STÄCKLA, r. l. f.; anträffat bl. i pl. **-or**. (**stick-** (**stik-**) 1749—1900. **stäck-** 1774) [till STICKEL] **1)** (numera föga br.) om horntagg hos älg; äv. om hornspets utgörande begynnelsen till horn; jfr HORN-STIKEL, STICKEL 3. NORDHOLM *Djurf.* 23 (1749; *om hornspets*). *(Älgtjuren)* bar krona med fem stiklor på det ena och sex på det andra hornet. *BihVetAH* XXV. 4: nr 4, s. 10 (1900). **2)** [jfr sv. dial. (Gotl.) *stikel, stikeltaun*, gles gärdsgård] (†) till torkning av löv till kreatursfoder använd hässja l. hässjeliknande anordning. Detta löf *(avsett för fåren)* sättes .. uti stackar, håszjor eller stäcklor, att om wintren hemföras. CRÆLIUS *TunaL* 300 (1774).

STICKLA *stik³la²*, sbst.[2], r. l. f. [till STICKEL (i ssgn STICKEL-TORN)] (föga br.) ss. släktnamn på växtsläktet Ilex Lin. LYTTKENS *Växtn.* 590, 592 (1908). — jfr BLAD-STICKLA.

Ssg (föga br.): STICKLE-VÄXT. växt tillhörande släktet Ilex Lin. LYTTKENS *Växtn.* 590 (1908).

STICKLA *stik³la²*, v.[1] **-ade**. vbalsbst. **-ANDE**, **-ING**. [till STICKEL] (i fackspr.) bearbeta (metall l. sten l. glas l. trä o. d.) med stickel (för att inrista figurer l. streck o. d.); äv. med obj. betecknande den gm ristningen åstadkomna figuren o. dyl. l. det borttagna spånet o. d. *Fatab.* 1936, s. 84 (*om förh. 1805*). Stickling, *(dvs.)* bearbetning av en tryckplåt med stickel. *GrafUppslB* (1951).

Särsk. förb. (i fackspr.): STICKLA BORT[10 4]. gm stickling avlägsna (ngt). *NordBoktrK* 1913, s. 154. *SvD(B)* 1954, nr 79, s. 10. — STICKLA UT[10 4]. gm stickling utarbeta (ngt). ESSÉN *Doll.* 255 (1917).

Ssg (i fackspr.): STICKEL-BOCK. bock (se bock, sbst.[1] II) använd ss. underlag för arbetsstycke vid stickling. *GrafUppslB* (1951).

STICKLA, v.[2] **-ade**. (förr äv. **stik-**) [liksom d. *stikle* av t. *sticheln*, iterativbildning till *stechen*, sticka (se STICKA, v.[1]). — Jfr STICKLING, sbst.[4]] (†) pika l. vara spydig mot (ngn) l. ge (ngn) en l. flera gliringar l. stickord o. d.; äv.: reta l. uppegga l. stimulera (ngns uppmärksamhet). Mánn' icke rätta skrif-friheten består i att ventilera pro et contra i en sak; men ej att stickla och ballottera Rikets Embetsman? *HSH* 15: 329 (1760). Då til sluteligit afgiörande det eftertänkeliga ämne förekommer, som så länge stikladt publiquens uppmärksamhet och derigenom beklageligen upeldat mångas sinnen, så *(osv.)*. *2RARP* 20: 522 (1761).

STICKLIG, adj.[1], se **sticka**, v.[1] *avledn.*

STICKLIG, adj.[2] [av ä. t. *stickelig*, till *stickel*, påle o. d. (se STICKEL)] (†) om berg: som höjer sig i spetsar, spetsig. Hälle-flinta, Porphyr-arter af alle slag och dylike hårde Hällestens-arter gifva höge, sticklige och brante, men kårtsträckte Fjell och Bargs-högder. *VetAH* 1757, s. 227. RINMAN 1: 114 (1788).

STICKLING, sbst.[1], se **stickla**, v.[1]

STICKLING, sbst.[2], m. l. r.; best. **-en**; pl. **-ar** (WESTE (1807), WoJ (1891)). (**stichl-** 1779. **stickl-** 1795—1891) [jfr nor. *stikling*, mlt. *stēkelinc, steckelinc, stickelinc* (lt. *stickling*), nl. *stekeling*, mht. *stickelinc* (t. *stichling*), meng. *stikeling;* till STICKEL; namnet syftar på fiskens ryggtaggar] (†) spiggen Gasterosteus aculeatus Lin., storspigg. FISCHERSTRÖM 1: 417 (1779). WoJ (1891).

STICKLING *stik³liŋ²*, sbst.[3], om person m.//ig., om sak r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar**. (**steck-** 1852 (: stecklingsgörandet)—1910. **stick-** 1830 osv.) [liksom dan. o. nor. *stikling* av t. *steckling*, avledn. av *stecken*, sticka (se STICKA, v.[1])] (i sht i fackspr.) växtdel (i sht stamdel l. kvist, äv. blad l. del av rot) avskuren o. avsedd att stickas ned (se STICKA, v.[1] I 9 *d*) i jord l. vatten o. d. för att bilda rötter o. utvecklas till en ny planta; äv. oeg., om ung planta utplanterad sent på hösten; jfr SNITTLING, SÄTT-KVIST. AGARDH *Bot.* 1: 274 (1830). *(Krusbärs- o. vinbärsbuskar)* kunna .. förökas medelst sticklingar .. Man afskär ett årsskott just vid en led, klyfver det i den afskurna ändan, och sätter ett rågkorn deri, hvarefter qvisten nedsättes i lös och lucker, väl tillredd jord. LANGLET *Husm.* 768 (1884). Vid rotfruktsfröodling använder man sig av två olika metoder, nämligen dels odling på övervintrande s. k. sticklingar, dels odling på stora rötter. *LAHT* 1917, s. 124. *2NF* 26: 1330 (1917; *oeg.*). Föreståndarinnan för Runebergshemmet *(i Borgå)* skänker mig ett par sticklingar av Runebergs pelargonier som minne. LUNDGREN *VintMån.* 131 (1933). *LAHT* 1955, s. 61 (*i fråga om förökning av*

trad). *TNCPubl.* 71: 62 (1978). — jfr KNOPP-, ROSEN-, ROT-, SKOTT-, SOMMAR-, VINTER-, VÅR-STICKLING. — särsk. mer l. mindre bildl.; särsk. om ngt som utgör en "avläggare" (se d. o. II 1 *b*) av ngt l. en följdföreteelse till ngt l. den spirande begynnelsen till ngt o. d. Wi hafwa förnuft för att afkyla .. våra tygellösa begärelser; och af dem tror jag att det, som ni kallar kärlek, är en stickling, en afläggare. HAGBERG *Shaksp.* 10: 296 (1850). Jag *(dvs. Kristus)* skall plantera en ljuflig örtagård med dygdens sticklingar. QUENNERSTEDT *StrSkr.* 2: 323 (1885, 1919). Seglingens idrottsliga stickling, tävlingsjakten, har i sin nyaste Bermudaskrud rönt inverkan från fågelvingen. FROSTERUS *Jord.* 143 (1930). särsk. om person; särsk. dels om avkomling av en släkt o. d., dels om ung person med tanke på omognad l. oerfarenhet o. d. *(Kanske kunde man)* få se en .. Bourbon, prins Henrik, hertigen af Sevilla; i spetsen för den spanska republiken! Denna stickling af den ädla stammen har *(osv.)*. *SDS* 1886, nr 472, s. 2. Övergesällen höll *(vid gesällutnämningen)* inledningstalet eller "predikan" till "sticklingen" (spenamn för den unge), vilken började med orden: "Med gunst! Träd lyckligt in!" FRÖBERG *Skrädd.* 199 (1941).

Ssgr: A (numera bl. mera tillf.): STICKLING-FAT, -PLANTA, se B.

B (i sht i fackspr.): STICKLINGS-BÄNK. bänk (se d. o. I 3 *a*) för uppdragning av sticklingar. *LAHT* 1890, s. 108. — -FAT. (stickling- 1872. sticklings- 1877 osv.) jfr **fat 3** o. **-kruka.** *HbTrädg.* 1: 28 (1872). ABELIN *TrInomh.* 62 (1904). — -FRÖ-ODLING. fröodling för erhållande av frö från sticklingar. *LAHT* 1917, s. 125. — -FÖRSÖK. jfr **försök 1 *b*.** *SvVäxtförädl.* 2: 621 (1951). — -FÖRÖKA, -ning. föröka (växt) medelst sticklingar. *LAHT* 1931, s. 835 (: sticklingsförökning). *Därs.* 1933, s. 975 (*i p. pf., om plantor*). Vilja vi sticklingsföröka äldre tallar, måste vi gå via ymparna. *SvVäxtförädl.* 2: 658 (1951). — -GÖRANDE, n. (numera föga br.) om framställning av en stickling l. sticklingar, sticklingsodling l. dyl. *BL* 19: 172 (1852). — -JORD. jord för uppdragning av sticklingar. *Sonesson HbTradg.* 1071 (1919). — -KRUKA. kruka för uppdragning av stickling(ar). ABELIN *TrInomh.* 112 (1904). — -KULTUR. kultur (se d. o. 2) av sticklingar; sticklingsodling. JÖNSSON *Gagnv.* 27 (1910). Sticklingskultur å friland. *SD* 1918, nr 80 B, s. 4. — -LÅDA. jfr **låda**, sbst.[1] **1**, o. **-kruka.** LIND o. LILJEWALL *Köksv.* 77 (1908). — -METOD. metod för uppdragning av plantor medelst sticklingar; äv. oeg.: metod för förökning gm utsättning av unga plantor sent på hösten. *2NF* 26: 1331 (1917; *oeg.*). — -ODLING. odling (se d. o. 2) med sticklingar; jfr **-kultur.** *LAHT* 1917, s. 125. — -PLANTA. (stickling- 1901—1923. sticklings- 1876 osv.) planta erhållen av stickling. De yngre frö- och sticklingsplantorna *(av stockrosor)* böra antingen öfvervintras i krukor eller jordslås i en kall drifbänk. *HbTrädg.* 6: 13 (1876). *LAHT* 1917. s. 607.

STICKLING, sbst.[4], r. l. m.; anträffat bl. i best. **-en.** [möjl. av en icke anträffad motsv. anv. av t. *sticheln*, sticka smått l. gång på gång (se STICKLA, v.[2]) l. felaktigt för **stickning** (se STICKA, v.[1] **I 2 *h***) i icke anträffad konkret bet.] (†) konkret, om beskickning (se d. o. 2 *b β*). Till remedium opå en marck värck, thett är, när dett så stundom råkade fela uthi beskickningen eller sticklingen, gifves honom på marckestyckerna en ort uthi fin och en ort uthi värck. *SthmPriv.* 207 (1635).

STICKNA, r. l. f.; best. -an. [till STICKEN] (†) vrede, ilska; jfr STICKENHET, STICKNELSE. *KOF* II. 2: 109 (c. 1655). LIND (1749).

STICKNA *stik³na²*, v. -ade; o. STICKNAS *stik³na²s*, v. dep. -ades, vbalsbst. -ANDE, -ELSE (se *avledn.*), -ING. (steckn- 1668. stickn- (-kkn-) 1620 osv. stikn- c. 1644—1766) [fsv. *stikna*, sv. dial. *stickna;* till STICKEN] (vard., i sht i vissa trakter)

I. intr. o. tr. **1)** intr.: bli förtretad l. förtörnad l. stucken l. (i fråga om starkare affekt) bli vred l. arg l. ilsken, bli sticken; ofta i uttr. *stickna över* (äv. *vid*) *ngt* l. *på ngn* l. *ngt*, bli förtretad osv. över ngt resp. på ngn l. ngt; ngn gg äv. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: stucken, sticken. ALAURENTII *Ciegler* 128 (1620). Dhen som långsampt stiknar, han blijr i gemeen länge bitter och onder. GRUBB 714 (1665). Als-ingen, hoppes jagh, wil omildt på migh stickna. SPEGEL *GW* 256 (1705). *(Hon är i sitt oförnuft)* så stolt och tyckmyken, at hon stiknar öfwer then minsta warning. RYDELIUS *Forn. Föret.* § 20 (1718, 1737). *(G. Ill)* har sagt mig, att han ofta sticknat på dina *(dvs. N. v. Rosensteins)* bref och funnit dig öfverflödigt predika fred, då han önskar den själf. SCHRÖDERHEIM *Skr.* 279 (1788). Höres ingenting *(från kvarn o. loge om natten)*, så tros vättarne vara sticknade, så att de icke vilja hjelpa till. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 1: 270 (1864). *SAOL* (1986). **2)** (mera tillf.) intr., i uttr. *stickna vid ngt* (jfr 1), bli led vid ngt, tröttna på ngt. HASSELGREN *GottlFågl.* 50 (1907); jfr *FoFl.* 129 (1907). **3)** (numera föga br.) tr.; göra (ngn) förtretad l. arg l. stucken l. sticken; äv.: bli led l. trött på (ngt); jfr **1**, **2**. *(Tvättbjörnen)* omgicks .. med bekante barn och hundar förtroligen, liggandes på ryggen, tilstädiandes, at de honom undertiden nog luggade, utan at stickna leken. *VetAH* 1747, s. 284. Ock Grimborg sticknade dessa *(jungfruns avvisande)* ord, / sprang upp i sängen med stöflarna på. *Landsm.* VII. 7: 9 (1892).

II. dep. **1)** = **I 1.** MURENIUS *AV* 113 (c. 1644). Sticknas intet öfwer tin Nathan. SWEDBERG *Dav.* § 46 (1713). Jag älskade ei så mycket min Informator, at jag just tyckte illa om Bostells närgångna utlåtelser; och, långt ifrån, at sticknas på den sednare, fördubblades mitt hat emot den förra. SÅFSTRÖM *Banquer.* Ff 4 a (1754). Om ni hölle så mycket af mig, som jag af er, så sticknades ni icke öfver mina predikningar. *BL* 18: 236 (*cit. fr.* 1759). HEMMER *Morgongåv.* 90 (1934). jfr SNAR-STICKNAS. särsk. (†) i uttr. *sticknas åt ngt*, bli sticken över ngt, stickna över ngt (se **I 1**). EKBLAD 87 (1764). **2)** (†) i uttr. *sticknas vid maten*, visa missnöje över den mat man får gm att (trots hunger) vägra äta den, vara missnöjd med maten; jfr **3.** FERNANDER *Theatr.* 156 (1695). **3)** (†) i uttr. *sticknas maten*, = **2;** äv. bildl.: bli led l. trött på ngt. SAHLSTEDT (1773). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817; *av. bildl.*). **4)** (†) bli förskräckt l. rädd, darra av förskräckelse. *(Gudinnan Iris)* sticknades, när hon såg uti hwad fara den unge Telemach war. EHRENADLER *Tel.* 653 (1723; *fr. orig.:* Elle frémit).

Särsk. förb. (vard., i sht i vissa trakter): STICKNA TILL[10] [4]. till **I 1:** (hastigt l. plötsligt) bli förtretad l. arg. LUNDELL (1893). SALJE *DessBröd.* 232

(1964).
Avledn. (†): STICKNELSE, r. l. f. stickenhet; jfr **stickna**, sbst. EKBLAD 87 (1764).

STICKS *stik⁴s*, sbst.[1], m. l. r.; best. **-en.** (**sticks 1955. stix 1955**) [sv. dial. *sticks;* substantivering av pr. sg. av STICKAS, v. dep. (se STICKA, v.[1]); benämningen syftar på fiskens ryggtaggar] *fisk.* koll., om spigg; jfr **stickspigg.** *SvFiskelex.* (1955).

STICKS *stik⁴s*, sbst.[2], pl.; best. **-en.** [av eng. *sticks*, pl. av *stick*, sticka (se STICKA, sbst.[1])] (numera bl. i skildring av ä. förh.) sågade l. huggna fyrkantiga ämnen av trä. Maskinen är speciellt konstruerad för att ur fyrkantigt sågade bitar af löfträ, ("sticks") tillverka trådrullar eller s. k. bobiner. *HufvudkatalSonesson* 1920, 2: 89. *SvSkog.* 1278 (1928; *framställda gm klyvning med yxa*). Sticks. *(dvs.)* Fyrkantiga ämnen av trä. *SvIndLex.* 1: 552 (1948).

STICKSAM, se **sticka**, v.[1] *avledn.*

STICKSEL, n. [jfr sv. dial. (Uppl.) *sticksel*, enkel gärdsgård; sannol. ombildning av sv. dial. (Gotl.) *stikel*, gles, enkel gärdsgård, etymologiskt identiskt med STICKEL, med anslutning till GÄRDSEL] (†) om slana använd att lägga mellan stavarna i gärdsgård; äv. om gärdsgård. *(Fsv.)* Stikilstör .. *(sv.)* Stiksäl, sned stör som brukas i hägnan. VERELIUS 244 (1681). Stiksell eller Gärdesgård *ByordnMal.* 292 (1827).

STIDZ, se **stådse.** — -STIDZ, se **-stådes.** — STIEL, se **stel**, adj.[2] — STIELK, se **stjälk, sälg.** — STIERKELSE, se **stärkelse.** — STIF, se **styv.** — STIF-, se äv. **styv-.** — STIFBÖGLAR, pl., se **stigbygel.** — STIFF, se **styv.** — STIFF-, se äv. **styv-.**

STIFFIG *stif³ig²*, adj. **-are.** adv. **-T.** [sv. slang *stiffig*, stilig, elegant, trevlig; möjl. ombildning av STILIG under påverkan av något l. några ord som slutar på *-ffig* (jfr RAFFIG, PIFFIG, MAFFIG)] (starkt vard.) stilig, elegant, trevlig; äv.: präktig, maffig. Hurru Kalle, sir'u på dom där stiffiga genterna, 'ru. *SondN* 1897, nr 25, s. 4. Det finns ett stiffigt abborrtag alldeles vid de här stockarna. LINDQVIST *Herr.* 80 (1917).

STIFFVER, se **styver.** — STIFLETTER, pl., se **stövlett.** — STIFNA, se **styvna.**

STIFT *stif⁴t*, sbst.[1], n. (*RR* 21/6 **1608** osv.), äv. (numera mindre br.) r. l. m. (*BoupptSthm* **1676**, s. 1438 a, Bil., *KatalSkomatMonopolOrebro* **1945**, s. 13 (*om skostift*)); best. **-et** resp. **-en;** pl. = (*KlädkamRSthm* **1560** F, s. 3 a, osv.) ((†) **-ar** LINNÉ *Gothl.* 283 (**1745**: Stiftarne, *pl. best.*), *BoupptVäxjö* **1821**; **-er**, äv. att hänföra till sg. **stifte**, *HH* 1: 18 (**1543**), ERICSSON *Ur.* 18 (**1897**)); förr äv. STIFTE, sbst.[1], r. l. m. l. f. (*HH* 1: 18 (**1543**), *BoupptSthm 1675*, s. 4 a (**1672**)) l. n. (*HH* 2: 39 (**1553**: stiffte, *pl.; möjl. felaktigt för* stifter), *TullbSthm* 27/12 **1576**, *ArvskifteSthm* **1678**, s. 1096 b); pl. **-en** (*TullbSthm* 27/12 **1576**) l. **-er** (se ovan) l. (ss. n.) = (*HH* 2: 39 (**1553**), *G1R* 25: 301 (**1555**: guldstiffte)); förr äv. STIFTA, r. l. f. (*3SthmTb.* 10: 19 (**1618**: guldstijfta), *BoupptSthm* 20/1 **1659** (: gullstijffta)); pl. **-or** (*G1R* 25: 349 (**1555**), LINNÉ *Öl.* 18 (**1745**; *i bet.* 5 *a*)). (**steffter**, pl. **1673** (: blyertz stefft*(e)*r). **stift** (**-fft**) **1676** osv. **stifta 1555—1745. stifte** (**-fft-**) **1553—1678. stifter** (**-fft(h)-**, **-fftt-**), pl. **1548—1955. stijfft 1630** (: guldh Stijfft)**—1683. stijft-** i ssg **1749** (: Stijfthakar). **stijfta** (**-fft-**) **1555—1738. stijfte** (**-fft-**) **1573** (: Sijlff*(uer)* stijffte)**—1678** (: Gulldstijften, *pl.*). **stijfter** (**-fft(h)-**), pl. **1543—1732** (: Nåhl stijffter). **stijftet**, sg. best. **1608. styffte 1543. styft** (**-fft**) **1740—1769. styfter** (**-fft-**), pl. **1543—1798. stäfftt 1560. stöffta 1558. stöfter** (**-ffth-**), pl. **1584** (: Kopper Stöffther)**—1589**) [jfr d. *stift*, r. (ä. d. äv. n.), ä. d. äv. *stifte;* av mlt. *stift*, m., åtm. delvis sannol., i motsats till den säkert genuina formen *sticht*, (liksom mnl. *stift*, f., *stifte*, f., nl. *stift*, *steft*, m.) av mht. *stift* (t. *stift*, t. dial. äv. *stift*, f., *stifte*, m. l. f.), av fht. *steft*, sannol. till den variant av roten i STYV som föreligger i lt. *stipel*, *stiper*, gruvstötta, fries. *stipe*, påle, mlt. *stip*, *stippe*, punkt, prick, o. *stippen*, punktera, sticka]

A. tunn metallten.

1) jämförelsevis kort o. smal (spetsig) metallten som slås l. trycks in i l. genom ngt, särsk. om dylik metallten som har ett smalt o. långt huvud l. saknar huvud o. spikas (l. trycks) in för att fästa ihop ngt l. fästa ngt vid ngt (list, fönsterruta, skosula m. m.); äv. om kort osv. metallten o. därmed förenat stort, platt l. svagt rundat huvud, i sht använd för fastsättning av ngt tunt l. poröst vid ett underlag l. (för sådan fastsättning o.) ss. prydnad (jfr 2); äv. om kraftigare, spetsig metallten (l. spik) l. spetsigt järn som slås in i ngt (numera nästan bl. i ssgn MURSTIFT); jfr NUBB **1**, SMÅ-SPIK, SPIK, sbst.[1] **1.** *(Smeden fick för 11 lispund järn, som)* han vpsmidde till stifter, fenster jern, skuldror .. 2 daler. *BtÅboH* I. 1: 81 (*c.* 1615). 156 st. små swarta stijffter eller Hästenaglar. *KlädkamRSthm* 1716 B, s. 21. Ibland .. *(olägenheter med en ny sorts cymbaltangenter)* räknar Auctor deras fara at spricka i limningarna, den han likväl tror kunna förekommas med styfter eller på något annat sätt. *VetAH* 1757, s. 39. Stift. De äro dels af jern, dels af messing och begagnas så väl i sulan som i klacken. De till det först nämnda behofvet brukliga, äro kortare, de till det sednare, längre. *Rig 1934*, s. 103 (*c.* 1847). Stift .. (till nådning). ÖoL (1852). Man *(ser)* t. ex. de enskilda delarne af fig. 6 – ett ornament, som .. härrör från yngre tid .. fasthållna genom band .. eller genom spikhufvudliknande stift. WRANGEL *Konststil.* 6 (1897). En grafkulle vid Sylten innehöll ett järnsvärd med hängrem, beslagen med små försilfrade stift. *AntT* XVIII. 1: 64 (1905). *HufvudkatalSonesson* 1920, 3: 170 (*om formstift*). Under barocken är ytterboetten *(på fickur)* – stundom av förgylld koppar – klädd med läder eller skinn, fastnitat med i mönster ställda förgyllda stift. *Kulturen* 1954, s. 106. *(Stiftapparaten)* är ett litet .. verktyg, som används till att slå in stift, nubb och småspik. *Varulex.* Byggn. 2: 118 (1955). RYEGÅRD *Slöjd.* 97 (1957). — jfr CENTRUM-, FORM-, GULD-, HÄFT-, JÄRN-, KARD-, KLACK-, KLACKJÄRNS-, KOPPAR-, METALL-, MUR-, MASSINGS-, MÖBEL-, NÅL-, PARIS-, PLATT-, RAPPORT-, RIBB-, ROSETT-, RULLGARDINS-, SADELMAKAR-, SILVER-, SKIFFER-, SKO-, STÅL-, TRÅD-STIFT m. fl.

a) om stift i l. till passare, avsett att fästa passarens ena ben vid ritpapper o. d. En Stång-Cirkel, med hwasza Stifter, medelst hwilken 4. quarter til en aln kunna aldrasäkrast efter Scalan utsättias. *PH* 2: 1267 (1736). En zirkel med lösa stiftar, som brukas wid ritningar. MÖLLER 2: 690 (1785).

b) om stift varmed konstgjord tand, stifttand, fästs i tandroten; jfr **4.** Konstgjorda tänder på gom, stift, brygga. *SD* 1928, nr 79, s. 2. Stiftet *(i en stifttand)* göres vanl. av guld, platinairidium, rostfritt stål el. någon metallegering. *SvUppslB* 26: 94 (1935). — jfr

GULD-STIFT.

c) (förr) om metallten på pärla l. smaragd o. d. för pärlans osv. fastsättande på kläder l. sadlar l. remtyg o. dyl. l. på krona l. diadem o. dyl. l. i mur o. d. ss. del av ornament; utan klar avgränsning från 2; numera fullt br. om metallten(ar) i knapp; jfr **2**. 2 Lodh och 3 quintin perlor medh stiffter. *BouppSthm 1670*, s. 6 (**1668**). 2 stora Smaragder med tuenne Stifter, som nu finnas *(på förbygeln)*. CEDERSTRÖM o. MALMBORG *ÅLivrustk*. 20 (*i handl. fr*. **1671**). Giort en Stifft i en perla gull och arbetsslöhn – 2. *BoupptSthm* **1676**, s. 1438 a, Bil. Söndagen den 29 dennes borttappades .. en Guld-Kråsnål, rund till fason, med en trekant, och i sjelfwa trekanten en hårlåck med ett glas öfwer, samt sjelfwa styften afbruten. *DA* **1808**, nr 125, s. 8. Guld och Silfwer .. 1. Söndrig Bröstnål med 2:ne stiftar *(väger)* 5/8 Duc. *BouppVäxjö* **1821**. S. k. stift av mässingstråd, även med huvud av järn, för fästande av knappar i skodon tulltaxeras såsom arbeten .. av mässing. *VaruhbTulltaxa* 1: 451 (**1931**). *(På nitbara knappar i arbetskläder)* brännlackeras stiften, som äro tillverkade av järn. *Varulex*. Beklädn. 198 (**1945**).

B. föremål försett med stift l. som liknar ett stift.

2) [jfr **1** *c*] (förr) mindre prydnad l. smycke (platta av ädelmetall l. infattad ädelsten l. pärla o. d.) med fästande metallten(ar) (vilken resp. vilka stacks genom tyg l. läder l. dyl. o. böjdes kraftigt); äv. om stiftförsedd pärla l. dyl. ss. del av ornament i byggnadsdetalj o. d.; jfr **1** *c* o. DOPP, sbst.[2] **3**, NÅL **1**. Runde små gyllene styffter af Samme slagh 43 st:en woge tilhopa .. 3 ½ lott 1 quintin. *HH* 1: 18 (**1543**); möjl. till **1** l. **4** *c*. *(I kapellet)* var hans *(dvs. S:t Holmgers)* beläte .. medh vridhit gulband och stijfte framan på hofudhet. BUREUS *Suml*. 54 (*c*. **1600**). Ett Guldh Hattebåndh medh 4 Demanttee Stiffter vthj hwart Stijffte 13 demanter. *HusgKamRSthm* **1630**, s. 115 a. 1 liten Ross eller Stifft. *BoupptSthm* **1676**, s. 545 a. Guldh och Jouweler .. 1 paar Stiften medh Pärlor. *ArvskifteSthm* **1678**, s. 1096 b. Åhn finnes een deel Silfwer som hafwer suttat på *(G. II A:s kröningssadel)* .., som är uti Plåtar, Öhrnar och andra Stijffter, hwilcka ähre Sönder och affalne af Dito Sadel. CEDERSTRÖM o. MALMBORG *ÅLivrustk*. 5 (*i handl. fr*. **1683**); jfr **1** *c*. Stift tager jag .. för rörliga prydnader, at flyttas ifrån den ena Klädningen på den andra. *1Saml*. 4: 418 (**1774**). Så widt med stift menas steninfattningar finnes 41 st: sådane. CEDERSTRÖM o. MALMBORG *ÅLivrustk*. 20 (*i handl. fr*. **1855**). För .. *(den romanska ornamentiken)* karaktäristiskt är det kraftiga, strängt stiliserade bladverket, å hvilket bladnerverna ofta äro besatta med små perlor eller stift. HAHR *ArkitH* 184 (**1902**). — jfr GULD-, PÄRLE-, RUBINE-STIFT o. SILVER-STIFT (Förgylte sölf:stiffter, infattde medh perlor, och allehanda slags små Edle stenar. CEDERSTRÖM o. MALMBORG *ÅLivrustk*. 79 (*i handl. fr*. **1655**)).

3) [jfr **2**] *konst*. o. *byggn*. om (avlång fyrkantig) mosaikbit av bränd o. glaserad lera o. d., försedd med en spets som trycks in i putsen. Blott för underordnade ändamål, särskildt för en praktfullare utsmyckning af golfven, kom .. i en senare tid mosaikmåleriet, som sammansatte sina bilder af små, olika färgade stift. UPMARK *Lübke* 165 (**1871**). Murarna *(i ett assyriskt byggnadsverk)* äro utförda i tegel och klädda med mosaikstift af det redan nämda fajanslika teglet, hvilka stift med sina spetsar äro intryckta i asfaltputsen. *UB* 1: 210 (**1873**). — jfr GLAS-, GULD-, MOSAIK-, SILVER-STIFT (Byzantinsk eller monumental mosaik förfärdigas mest i Venedig och utom de kulörta emaljstiften användas dertill både silfver och guldstift. HAGDAHL *DBäst*. 104 (**1885**)).

4) om föremål som i mer l. mindre grad liknar ett stift (i bet. **1**; jfr **2**, **3**); särsk. dels om liten tunn nålliknande metallten, ofta ss. del av finmekanisk apparatur l. ss. indikator l. visare l. del av (mät)instrument o. d., dels om cylinderformig l. stavformig (liten) tapp l. tappliknande del av låsmekanism l. urverk o. dyl. l. av annan (finmekanisk) apparatur; äv. om nålliknande l. cylinderformad sprint. *ArvskifteSthm* **1678**, s. 1096 b. Til *(gevärs-)*låsets rengiörande får ey annat brukas, än watn och fin sand .. sedan all sanden är uttagen, ur hwart stifft och skruf-hål, som går genom låsbläcket .. ihopsättes låset. *PH* 3: 2155 (**1744**). *Därs*. 6: 4084 (**1756**; *om tapp l. pigg i sölja*). Invention och modell på .. en Mangel, som stannar eller går när man trampar på en styft i golfwet. POLHEM *Test*. 127 (**1761**). WESTE *FörslSAOB* (*c*. **1817**; *om sprint i gångjärn*). *Därs*. (*om stav på solvisare*). Till Trictrac fordras 3 spelpenningar för att markera, och 2 stift för att sticka uti de hål, man vinner. LUNDEQUIST *KonstSpel*. 1: 100 (**1832**). Endast en smal stift af *(sabel)*-klingan uppgick i fästet. WINGÅRD *Minn*. 4: 46 (**1847**). *(Spanjolettstången i fönstret)* är både upptill och nedtill försedd med en krok, som vid stångens vridning griper omkring ett uppe och nerevid i fönsterkarmen insatt stift. ROTHSTEIN *Byggn*. 502 (**1859**). Stiftet, afsedt att uppbära kompassrosen, skall hafva en fin, hård stålspets, hvilken dock ej bör vara ytterligt skarp utan något afrundad. HÄGG *PraktNav*. 17 (**1900**). Hanen slår ned stiftet i knallhattens tändsats, och denna exploderar. ALM *VapnH* 122 (**1927**). LUNDWALL *Ur* 38 (**1955**; *i urverk*). — jfr ANSLAGS-, ANTÄNDNINGS-, AVTRYCKAR-, CENTRER-, CENTRUM-, HÄV-, JÄRN-, METALL-, NÅL-, REGEL-, RUCK-, RUCKAR-, SCHARNER-, SKRUV-, SLAG-, STEG-, STOPP-, SVARV-, TÄND-STIFT m. fl. — särsk. *a)* (numera föga br.) om tunga på våg. SAHLSTEDT (**1773**). Från midten af balancen *(på en våg)* och vinkelrätt mot densamma utgår uppåt eller nedåt ett stift t, den såkallade tungan, som på en graderad båge angifver då balancen står horizontalt eller i annat fall dess lutningsvinkel mot horizontallinien. FOCK *1Fys*. 51 (**1853**). DALIN (**1854**). *b)* *el.-tekn*. om nålformig l. cylinderformig kontaktdel (tapp l. propp (se d. o. **1** *f*)) avsedd att anslutas till rörformig kontaktdel för överföring av elektrisk kraft l. elektriska impulser. *VocTélInt*. 34 (**1931**). ENGLUND *EngSvFotogrLex*. 71 (**1955**). jfr SNÖR-STIFT. *c)* stiftliknande hylsa l. rör (av metall) ss. avslutning på rem l. snöre l. band l. kedja i dräkt för att underlätta genomföring i snörhål o. som prydnad, näbb, snörnål; särsk. (o. numera bl.) om stift i skoband; jfr SNÖR-NÅL. *Livrustk*. *1940—42*, s. 54 (**1541**). Item än en hop gyllene styffter opträdde på en silkisträdh, Woge .. 1 lott 1 ½ quintin. *HH* 1: 18 (**1543**); möjl. till **2**. Til at skilja sig från Jarlarna, hafwa Konungarne förmodeligen utsirat sina Lad med stifter och perlor på ändarna. LAGERBRING *1Hist*. 1: 363 (**1769**); möjl. till **2**. Stift .. på kängsnören o. d. (för att kunna sticka igenom hålen). BJÖRKMAN (**1889**).

jfr GULD-, SNÖR-STIFT. *d)* (†) om förkrympt stiftformig visdomstand. Äro små stifter öfwerwuxne öpnar man tandkjöttet med en krokig knif, för at komma åt dem. MEYERSON *SerafimInstr.* 46 (*i hondl. fr.* 1761). *e)* om roterande tappar för omröring o. blandning l. slipning. Denna maskin (*dvs. en sandblandningsmaskin*) arbetar enligt samma princip .. men stiften äro här placerade vertikalt. *HufvudkatalSonesson* 1920, 1: 582. jfr SLIP-STIFT. *f)* om tändstift i explosionsmotor. Tändstiftet består i huvudsak av två elektroder .. som äro isolerade från varandra genom den s. k. isolatorn .. Man skiljer mellan icke isärtagbara tändstift .. och isärtagbara stift. *AutB* 273 (1947). Det hade kommit olja på stiften. *SvHandordb.* (1966). jfr TÄND-STIFT.

C. vissa specialfall av 4.

5) om olika stiftliknande skriv- l. ritredskap av metall l. mer l. mindre mjuka o. formbara material ss. griffel l. bly l. blyerts l. krita o. d.; äv. dels om smala nålvassa metallstift för gravering o. d. (se *a*), dels om grammofonstift (se *c*). Gubben ser för rolig ut, / Med filtmössa och surtout, / Penslar, Stifter, / Blandas hvar minut. BELLMAN (*BellmS*) 1: 223 (c 1780, 1790). Helgad af den eld, som kring Apollo blänker, / Dess (*dvs. sångmöns*) armar sträckes ut med en belagrad stift, / Och detta guda-sken upplyser hennes skrift. *Dars.* 7: 115 (1789). (*Sv.*) Stift .. (*t.*) Griffel. HEINRICH (1814). Jag honom har i dag på långt håll sett / Med bok och stift, han skref. OSCAR II 2: 11 (1861, 1887). (*Den litografiska*) Kritan är tillskuren i stänger eller "stift". *2UB* 10: 314 (1907). Hur långt jag går från mängden och apart, / skrev från begynnelsen ett klumpigt stift / födelseortens namn på mitt porträtt. GULLBERG *Terzin.* 89 (1958). Grimm tog fram stift och plånbok för att notera. DELBLANC *Gunn.* 177 (1978). — jfr BLY-, BLYERTS-, BRÄNN-, FÄRG-, KOL-, KRIT-, LINJER-, NOT-, PASTELL-, PENN-, RIT-, RÄKNE-, RÖDKRITS-, SKIFFER-, SKRIV-, STÅL-STIFT.

a) långsmalt (nålvasst) ristnings- l. gravyrredskap av metall; äv. om plant stålblad på skaft, särsk. i ssgn DRAG-STIFT; äv. i oeg. l. mer l. mindre bildl. anv. (*Sv.*) Stift, (*lat.*) Instrumentum tenue, cujus usus in arte sculptoria vel pictoria. SAHLSTEDT (1773); jfr huvudmom. BELLMAN (*BellmS*) 11: 195 (1793; *om ritstift*). (*Den litografiska*) Stenen är nu färdig att emottaga teckningen, hvilken, efter dess beskaffenhet, utföres antingen med stift eller radernål. PASCH *Årsb-VetA* 1828, s. 58. Hällristningarne .. innefatta den fosterländska konstens första barndomsförsök med stift och mejsel. HOLMBERG *Nordb.* 319 (1854). Det enkaustiska måleriet .. bestod deri, att vaxfärger bearbetades med torra stift och derpå inbrändes i den omsorgsfullt beredda ytan. UPMARK *Lübke* 165 (1871). Jag sargas af tusen tankar / med uddigt stift, / som rundt kring i natten doppas / i smärtornas gift. HANSSON *Nott.* 17 (1885). Artisten stoppar endast en ny plåt och ett enda hårt stift i fickan och vandrar ut på motivjakt. SERNER *KonstkABC* 142 (1945). — jfr DRAG-, LINJER-, NOT-, RADER-, SILVER-, STÅL-STIFT.

b) om stiftliknande skrivare kopplad till registreringsapparatur. Nedtryckes denna tangent (*i en morsetelegraf*) blott ett ögonblick, så gör stiftet o på andra station blott en punkt i pappersremsan; vid något längre nedtryckning åstadkommes deremot ett streck. FOCK *1Fys.* 620 (1855). Det rör sig .. om att överföra ett mycket ömtåligt spår, sådant som det man erhåller med hjälp av lätta stift som beröra sotade ytor. *Dædalus* 1942, s. 78. — jfr REGISTRERINGS-, SKRIV-STIFT.

c) om grammofonstift. Vid grammofonen satt Sten och betraktade tillsynes djupt upptagen stiftets gungande glid över den snurrande plattan. BLOMBERG *Flod-Stig.* 21 (1933). En grammofon med ett avbrutet stift spelade en fem år gammal jazz. DAHL *Forbes Kvinn.* 262 (1935). — jfr GRAMMOFON-, NATT-, SAFIR-STIFT.

d) i oeg. l. överförd anv., om rörformig hållare för skriv- l. ritstift. Stift kallas äfv. ett Rör med en .. i ändan insatt liten stång. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Grifflarna böra ock hafwa så kalladt stift med skaft. OLDBERG *Pedag.* 69 (1843). De .. erhållna blyertsstrimlorne infattas .. som bekant är, uti stift af lösare trädslag för att hindra deras sönderbrytning. ALMSTRÖM *KemTekn.* 1: 189 (1844). — jfr BLYERTS-, PENN-, RIT-, SKRIV-STIFT.

e) i oeg. anv. ss. symbol för sättet l. om förmågan att skriva l. författa l. teckna o. d.; jfr PENNA 3 *a*. Omvänd ofta din stift, om du vill bli värdig att läsas! ADLERBETH *HorSat.* 40 (1814). Om stundom saknats "udd", / aldrig modernt sudd / gaf oss ditt stift. LINDQVIST *Rim* 3: 114 (1919).

6) stiftliknande skaft l. utskott hos växt l. djur.

a) bot. hos pistill (se d. o. 2): smalt stiftliknande skaft som förbinder märket med fruktämnet; förr äv. i fråga om basidbärande svampar (Basidomycetes), om utskott från basidier varifrån sporerna avsnörs, sterigm. Stiftet (Stylus Pistilli) är trådlikt, något tiockare ock längre än ståndarne, purpurfärgadt. *VetAH* 1742, s. 96. Basidbärande svampar .. hos hvilka sporernas modercelluler, här kallade basidier .., i toppen utskjuta vanligen fyra .. tubformiga förlängningar, stift (styli). ARESCHOUG *LbBot.* 402 (1863). Stiftet uppbär märket och utgår i allmänhet från fruktämnets spets, endast undantagsvis från sidan eller basen däraf. SKÅRMAN *Forssell* 206 (1898). *SvHondordb.* (1966). — jfr MAJS-STIFT.

b) (†) om stiftliknande utskott på insektskropp, svängkolv, halter. (*Broms-*)Slägtets kännemärke är, at de hafva tvänne vingar, under hvilka äro tvänne styfter, like små spikar med hufvuden, och som äro til en del betäkte med små tunna skal-like delar. *VetAH* 1760, s. 282. Det slägtet af Insecter som fått namn af Brömsar, har twänne wingar. Under desza äro 2 styfter, lika små spikar med hufwuden. FISCHERSTRÖM 3: 141 (1783). — jfr BALANS-STIFT.

7) om liten (spetsig) stång l. stav av formbar massa (utgörande smink l. läkemedel o. d.). Baciller .. (*dvs.*) Till smala, cylindriska stänger formade läkemedel, äfven kallade stänger, stafvar, stift eller bougier. *2NF* 2: 600 (1904). LINDSKOG o. ZETTERBERG 532 (1981). — jfr LAPIS-, LÄPP-, MENTOL-, MIGRÄN-, SALV-, SMINK-STIFT.

8) (förr) om järnstång klädd med hästgödsel o. lera, kring vilken kanonpipa göts, kärnstång. *ArkliR* 1557, avd. 1. Sedhen skall thu lathe när stijchet (*dvs. galippan*) giutes att thett fram i munnen löper fram öfver stijftet efter thett engelske maneret så att stijftet icke synes som på thette skeer. *RR* 21/6 1608. Stift, eller Kärnstång, kallas vid canongjuterier en rund järnstång,

som betäckes med en blandning af hästgödning och lera, samt, efter stark torkning, nedsättes uti canonformens Gallipa, at formera canonens kullopp. RINMAN 2: 838 (1789). JAKOBSSON *ArtillK12Tid.* 156 (1943).

9) (numera bl. tillf.) *boktr.* om låg typ avsedd att fylla ut mellanrummet mellan bokstäver o. ord; jfr SPATIUM 2 slutet. Boktryckiare giuta utaf Spitzglasz och Wismut bokstäfwer och stifter til Tryckerien. BROMELL *Berg.* 57 (1730). Skulle någon bättre art af Spitzglas här framdeles så wist hittas, som man i Färila .. hafwer en god art af Wismuth .. så blefwe Res Literaira Sveciæ wårt Helsingland fast mycket skyldig, emedan man då härifrån finge egenteliga ämnet til Stifter och Bokstäfwer uti Tryckerierna. LENÆUS *Delsbo* 36 (1736, 1764). *(En viss ändring i en tabell)* har den wärkeliga nyttan, at .. någre 1000 mindre stifter behöfwas och tiden sålunda winnes för Boktryckaren. *Fennia* XVI. 2: 98 (1748).

Ssgr: **A:** (4 *b*) **STIFT-ANSLUTEN**$^{-020}$, p. adj. *el.-tekn.* ansluten (till elektriskt nät) via stift. *Form* 1949, Omsl. s. 108. — (4) **-ANTANDARE**$^{-0200}$. (förr) stiftantändningsgevär. SPARRE *MasJ* 85 (1922). — (4) **-ANTÄNDNING**$^{-020}$. (stift- 1887 osv. stifts- 1881) (förr) antändning av krut i stiftantändningspatron gm stift i patronbottnen på vilket tändstiftet slår. *TIdr.* 1881, s. 56. Ssgr: **stiftantändnings-gevär.** (förr) gevär försett med stiftantändning. ALM *VapnH* 191 (1927). **-patron.** (förr) patron som utlöses gm stiftantändning. *Balck Idr.* 2: 162 (1887). — (1) **-APPARAT.** apparat för att slå in stift (l. nubb l. småspik). *Varulex.* Byggn. 2: 118 (1955). — (6 *a*) **-BAS.** *bot.* bas av l. på stift. *VäxtLiv* 3: 317 (1936). — (1) **-BORR.** (stift- 1774 osv. stifts- 1774) (numera bl. i skildring av ä. förh.) (metall)borr för förborrning av hål för stift i gevär (för sammanfogning av stock med pipa). *PH* 10: 298 (1774). *(Sv.)* Stiftborr .. *(t.)* ein Stiftbohrer, Metallbohrer mit einem geraden zugespitzten Stifte. MÖLLER (1790). Å .. *(vissa)* Gevär hade Soldaten, i stället för stiftborr, nyttjat en spik eller annat otjenligt jern att utskjuta stifterna. *KrigVAH* 1811—15, s. 158. CANNELIN (1921). — (4) **-BÖSSA.** (förr) stiftantändningsgevär. ALM *VapnH* 193 (1927). — (1 *a*) **-CIRKEL.** (numera föga br.) cirkel (se d. o. **II 1**) försedd med stift. *Fatab. 1915,* s. 78 (cit. fr. 1773). *JernkA* 1833, s. 505. — (4) **-CYLINDER.** (förr) stiftbesatt cylinder (i torvrivmaskin) l. cylinder med stiftbesatta slagor (i tröskverk). *MosskT* 1889, s. 101. *MeddJordbrTeknF* 65: 51 (1940). — (6 *a*) **-DYNA.** (i ä. botanisk terminologi) dyna (se **dyna**, sbst.[1] **2**) hos växtfamiljen Umbelliferæ, vilken i sin medelpunkt hyser växtens stift. HARTMAN *Fl.* LIII (1832). — (1) **-FABRIKATION.** (stifts- 1897) fabrikation av stift. *EkonS* 2: 300 (1897). — **-FIL.** om olika anslagsfilar. **1)** (förr) *skom.* till **1**, om stor fil för avslipning o. jämnslipning av (skopartier med) stift. *TLev.* 1907, nr 6, s. 1. **2)** *tekn.* till **4**, om precisionsfil för tillslipning av stift. *HufvudkatalSonesson* 1920, 3: 72. — (1, 4) **-FORMIG.** som har formen av ett stift (i sht av en liten spets l. tapp l. stång). WoL 1407 (1889). — (6 *a*) **-FOT.** (numera föga br.) *bot.* stiftdyna. HARTMAN *Fl.* LIII (1832). ROSENDAHL *Farm.* 241 (1895). — (4) **-FÖRGYLLNING.** *bokb.* förgyllning av bokband utförd med bladguld o. metallstift. *GrafUppslB* (1951). — (1) **-FORSÄNKARE.** *skom.* om verktyg använt till att försänka l. slå ner stift o. spik. *SvSkoT* 1931, s. 352. — (6 *a*) **-GREN.** (numera föga br.) *bot.* om var och en av förgreningarna av ett upptill delat stift, gren av stift, stylodium. *BotN* 1902, s. 2. WEIMARCK *SkanFl.* 67 (1963). — (4) **-GANG.** *urmak.* gång (se d. o. **III 5**) med stift på gånghjulet (se d. o. **2**). SCHWEDER *HbUrmak.* 3 (1874). *2UB* 6: 473 (1904). — (1) **-HAKE.** (†) om hakformigt järn (som slås in i trä). 100 st: Stijfthakar med skrufwar fast skrufade til up hänga fläsk sidor uppå. *HovförtarSthm* 1749, s. 2962. — (1) **-HAMMARE.** (i fackspr.) om liten hammare med långsmalt huvud, främst använd till ispikning av stift, glasmästarhammare. *SvTyHlex.* (1851). — **-HUVUD.** huvud (se d. o. **6 *a***) på stift. **1)** till **1.** *TT* 1899, Allm. s. 239. **2)** *bot.* till **6 *a***. *ActaHortBerg.* II 1: 18 (1897). — (6 *a*) **-HÅR.** *bot.* hår på stift. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* 1839—42, s. 302. — (1) **-HÄFTAD,** p. adj. (förr) *bokb.* häftad (se **häfta**, v. **I 6 *b***) med klammer (se **klammer**, sbst.[1] **1 *c***). *ThulinAntikvVNyh.* 67: 2243 (1933). — (1) **-HÄFTNING.** (förr) *bokb.* häftning (se d. o. **3**) med klammer (se **klammer**, sbst.[1] **1 *c***). *SAOL* (1950). — **-KANAL.** (stift- 1936 osv. stifts- 1863) **1)** till **1 *b*:** kanal (se d. o. **1**) för stift i stifttand. *SvTandlakT* 1950, s. 247. **2)** *bot.* till **6 *a*:** kanal (se d. o. **1 *b***) i stift (genom vilken pollenslangarna tränger ner). ARESCHOUG *LbBot.* 294 (1863). — (4) **-KLOVE.** *urmak.* klove av stål för fastspänning av stift (till urverk) l. tråd o. d. ALMROTH *Karmarsch* 255 (1838). FORSBERG o. GUSTAFSSON *VerktMek.* 58 (1953). jfr **oro-stiftklove.** — (1) **-KNIV.** (förr) *skom.* verktyg varmed stift bryts l. knackas loss vid skolagning; dels om gammal utsliten skomakarkniv, dels om knivliknande specialredskap. *SvSkoT* 1931, s. 351. — (1) **-LAPP.** *skom.* med stift förstärkt yttersta klacklapp (av starkt sulläder). *SvSkoT* 1927, s. 139. Ssg: **stiftlapp-spikare.** (förr) skofabriksarbetare o. skomakare som spikar på stiftlappar. *YrkesförtArbFörmedl.* 54 (1952). — (8) **-LER.** (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) om blandning av lera o. hästspillning med vilken stift kläddes. JAKOBSSON *ArtillK12Tid.* 149 (1943). — (1) **-MASKIN. 1)** (förr) maskin för tillverkning av stift. *UB* 6: 172 (1874). **2)** (i sht förr) *skom.* maskin för islagning av stift. *SvSkoT* 1927, s. 139. — (1) **-NITNING.** (i fackspr.) nitning (se **nita**, v.[2] **1**) av stift; ngn gg om rörnitning. BERGMAN *HbJärn* 3: 91 (1926). — (4) **-PATRON.** (förr) stiftantändningspatron. *VL* 25/11 1895, s. 2. — (5) **-PENNA.** särsk.: penna som innehåller blyertsstift som trycks l. skruvas fram. *UNT* 17/9 1937, s. 4. — (4 *b*) **-PLINT.** (föga br.) plint (se **plint**, sbst.[1] **7**) för inkoppling av stift. *RadioteknOrdl.* 27 (1944). — (4 *b*) **-PROPP.** *tekn.* stiftförsedd propp (se d. o. **1 *f***). *RadioteknOrdl.* 27 (1944). — (1 *b*) **-RETENTION.** *odont.* retention av stift i stifttand. *SvTandläkT* 1950, s. 252. — (4) **-SKO.** (förr) stiftförsedd sko (se **sko**, sbst. **2 *l***) på tröskverk. *MeddJordbrTeknF* 65: 51 (1940). — (4) **-SLAGA.** (förr) stiftförsedd slaga (se **slaga**, sbst.[1] **2 *a***). *MeddJordbrTeknF* 65: 51 (1940). — (6 *a*) **-SVAMP.** (stift- 1816 osv. stifts- 1854) *bot.* slemsvampen Stemonites fusca Roth (som har skaftade sporgömmen, i början

sammanhängande, senare lossnande från varandra). *Liljeblad Fl.* 676 (1816). — (1 *b*) -TAND. odont. konstgjord tand som med stift fästs i den ersatta tandens kvarsittande, dödade rot. *AHB* 57: 106 (1871). — (1) -TRÅD. särsk. om metalltråd (förberedd) för tillverkning av fönsterstift l. stift för skofabrikation (gm att tråden försvagats på lämpliga avstånd för att lättare kunna brytas av). *VaruhbTulltaxa* 1: 408 (1931). — (4) -TRÖSKA. (förr) stifttröskverk. *Kulturen* 1950, s. 195. — (4) -TRÖSKVERK[-02] l. [-20]. (stift- 1884 osv. stifts- 1897) (förr) tröskverk med stiftbesatt cylinder l. trumma o. mantel. *LAHT* 1884, s. 15. — (4) -TÄNDNING. 1) stiftantändning (med hjälp av slagstift). *UB* 4: 649 (1873). 2) (föga br.) om antändning med tändstift av bränsleblandningen i en förgasarmotor o. d. *Hälsingerun.* 1975, s. 17. — (4) -VALS. (förr) stiftbesatt vals. 1) stiftcylinder. *LAHT* 1884, s. 15. 2) på äldre typ av speldosa l. positiv o. d.: stiftbesatt vals (som gm att rotera bringar stiften att samverka med fjädrande metalltungor o. så frambringar toner). *2NF* 18: 1 (1912). — (4) -VERK. (förr) stifttröskverk. *LAHT* 1884, s. 15.

B (†): (8) STIFTE-KROK. stift (som slås in i trä) med böjd synlig del; jfr krok 1 *b*. 4 st. Järn stiffter, 2 st. Stiffte krokar. *Rig 1932*, s. 4 (1642). — (8) -STÅNG. järnstång kring vilken muskötpipa hamrades, kärnstång. MEYERSON *Laderkanon.* 43 (*i handl. fr.* 1627; *till musköter*). *Därs.* 66 (*i handl. fr.* 1629).

C (numera mindre br.): STIFTS-ANTÄNDNING, -BORR, -FABRIKATION, -KANAL, -SVAMP, -TRÖSKVERK, se A.

Avledn.: STIFTA, v.[1], se d. o. — -STIFTAD, p. adj. [delvis utan klar avgränsning från stifta, v.[1]] ss. senare led i ssgr: försedd med (så l. så beskaffat l. beskaffade) stift; särsk. i ssgrna järn-stiftad (BLANCHE *Bild.* 3: 138 (1864)), mässings-stiftad (KJELLIN *Troili* 2: 236 (1917)).

STIFT *stif⁴t*, sbst.[2], n.; best. -et; pl. = (*G1R* 13: 29 (1540) osv.) ((†) -er, sannol. äv. att hänföra till sg. stifte, SIGFRIDI A 3 b (1619), SJÖGREN *Test.* 1806, s. 3); förr äv. STIFTE, sbst.[2], n.; pl. -er? (se ovan). (stift (-ij-, -fft) 1540 (: Biskops Stifft) osv. stifte (-fft-) *c.* 1655—1749. stiften (-fft-), pl. best. 1597 osv. stiftet (-fft-), sg. best. 1614 osv. styft 1799) [jfr fd. *støffth*, ä. d. *stift* (d. *stift*, n. o. r.); av mlt. *stift*, *stifte*, m. (lt. *stift*); jfr mnl. *stift*, n. (ä. nl. *stift*, n.), mht. *stift*, m., f., n., *stifte*, f. (t. *stift*, m., n.); till det verb som föreligger i mlt. *stiften*, instifta (se STIFTA, v.[2]). — Jfr STIKT]

1) om ä. (i sht tysk) doterad andlig stiftelse med ett (präst)kollegium l. samfund o. med tillhörande byggnad(er) o. egendom l. domäner (stundom äv. inbegripande förvaltat område); kloster (ss. sådan stiftelse); äv. (utan klar avgränsning från 3) om kapitel lett av biskop l. ärkebiskop (o. därunder lydande l. förvaltat område); äv. om profan (sekulariserad) stiftelse l. institution av liknande art (se särsk. *b*); utom i *b* numera nästan bl. med anslutning till motsv. anv. av ordet i tyskan l. med anslutning till 3 (se särsk. *c*, *d*); jfr STIKT 1. Här bredhe widh .. monde stå / The lärde Herrar, som wore ifrå / Academier, Scholer och Stiffter, / Them kunnogh war mång bedriffter. SIGFRIDI A 3 b (1619). *(Kungen av Portugal)* Dionysii Dygder, och enkannerligen hans Rättrådigheet, Giffmildheet och Sannferdigheet weeta the Portugiser myckit til at beröma och omtala; efter som han ock Rijket medh månge Byggningar och Stiffter hafwer beprydt, hwar ibland ock så är Academien vthi Coimbra. BRASK *Pufendorf Hist.* 91 (1680). Konungarna sökte theras *(dvs. de andligos)* Stiffter ifrån alle tungor at befrija, och at försäkra the Andelige om een frij besittning aff thet, som the them skiänckt hade. *Därs.* 407. *(Fr.)* Chapitre .. *(sv.)* personerne som höra til et stift. MÖLLER 1: 284 (1745). Alla kloster, stift och capeller *(i Engl.)* blefwo (1536) indragna till kronan. EKELUND *NAllmH* 1: 94 (1833). *(Det finns)* äfven qvinliga stift, dels andliga, till sin organisation öfverensstämmande med klostren, dels fria verldsliga, hvilkas medlemmar endast aflägga löfte om kyskhet och lydnad mot sina öfverordnade samt hafva rättighet att hvarest de behaga lefva af och använda de inkomster, som tillkomma dem från stiftet. *NF* 15: 539 (1891); jfr *b*. Men du har mycket än att verka / som abbedissa för ditt stift. WIRSÉN *Fur.* 105 (1896). Reformrörelserna för strängare observans i klosterlivet hördes *(i slutet av medeltiden)* ej mera av, stiften hade blivit rika, munkarna bekväma. SYLWAN (o. *Bing*) 1: 112 (1910). — jfr DOM-, HÖG-, NUNNE-, ÄRKE-STIFT o. KOLLEGIAT-STIFT (De äldsta stiftelser af denna art äro klostren, efter hvilkas mönster bildades kapitlen .. vid kollegiatstiftskyrkor, s. k. kollegiatstift. *NF* 15: 539 (1891)). — särsk.

a) [jfr t. *hoher* l. *hohes stift*] (†) i uttr. *högt stift*, ärkebiskopssäte l. av ärkebiskop lett domkapitel, högstift. Så är .. probabelt at the Städerne i synnerheet vthi hwilka the höge Stiffter äro, förmedelst sådane *(kejserliga)* privilegier ifrån Biskoparnas Wälde äro slijtne wordne, the ther vthan thesz Keysaren fullwuxne woro. BRASK *Pufendorf Hist.* 323 (1680).

b) doterad inrättning innebärande möjlighet till ståndsmässig fri bostad l. pension för ogift adlig kvinna l. ogift ofrälse kvinna av hög samhällsklass (o. med syfte att främja de inneboendes andliga utveckling); ursprungligare om sekulariserat nunnekloster o. d.; utom mera tillf. numera bl. ss. senare led i ssgrna FRÖKEN-, JUNGFRU-STIFT o. förled i ssgrna STIFTS-FRÖKEN, -JUNGFRU. Det lärer aldeles intet vara det Högl*(ofliga)* R*(idderskapet)* o. A*(deln)* okunnigt, hvad .. omvårdnad detta Ståndet på åtskilliga ställen utomlandz å daga lagdt, så väl om deras man- som qvinnokiöns .. undervijsning .., igenom Academiers anläggande för de förra, och så kallade stifts eller Lutterska clösters fundation för de sednare. *2RARP* 8: 580 (1734). I andra länder finnas .. anstalter till förmildring af ogifta qvinnors belägenhet, hufvudsakligen i katholska länderne medelst nunneklostren, hvilka till en del blifvit qwar .. äfven sedan protestantismen blifvit införd .. De som finnas i Tyskland kallas Fria verldsliga Damstift, och kanonissorne uti dessa stift kallas stiftsdamer, eller stiftsfröknar. AGARDH (o. LJUNGBERG) II. 1: 294 (1854). För att komma i åtnjutande av .. *(pension från Vadstena adliga jungfrustift)* skall den adliga fröken inskrivas i stiftets matrikel och erlägga 100 kr. i inskrivningsavgift. *3NF* 19: 1262 (1933). — jfr FRÖKEN-, JUNGFRU-STIFT.

c) om abbotsdöme (i huvudsakligen territoriell bemärkelse); i sht i ssgn ABBOTS-STIFT.

d) i uttr. *riksomedelbart stift* o. ssgn RIKSSTIFT; äv. dels om abbotsdöme (jfr *c*), dels inbegripande biskopsdöme (jfr 3). I Tyskland bestodo en hel mängd stift ss. riksomedelbara ända till 1803. *BonnierKL* 10: 1572 (1927).

e) (†) allmännare: gudomlig l. andlig inrättning l. dyl. Thens högstes Tempel, och hans Stifter. / Och alt huad Guds- och heligt är, / Af allman wyrdas när och fiär, / Förökt med offr, och milde gifter. STIERNHIELM *Parn.* 3: 10 (1651, 1668).

2) (†) prebende (till domherre) l. kanonikat. *(Sv.)* Stift .. *(fr.)* Chanoinie. NORDFORSS (1805). *(Svenskarna)* voro gemenligen sådane, som .. besökte Universitet och PåfveStolen, i afsigt att framdeles vinna Stift och högre embeten vid Domkyrkorna. NORDIN i *2SAH* 4: 125 (1806, 1809). — jfr DOMHERRE-STIFT.

3) (institution som omhänderhar) område för (domkapitels o.) biskops (l. superintendents) ämbetsförvaltning, biskopsdöme; jfr 1 (*c*, *d*); jfr STIKT 2. SCHÜCK *VittA* 2: 154 (*i handl. fr.* 1612). Försummar något Stift, Probsterie eller Stad at ställa Fullmächtige *(till riksdagen)*; skal den wara förfallen til det wite, som Ståndet pröfwar skiäligt at utsätta. *RO* 1723, § 7. Stift. Biskopsstiften i Sverige äro 12. Äldst ibland dem är Skara, hvartill grunden lades 1015, dernäst Wexiö, som grundlades 1030, så Lunds 1065. *SKL* (1850). JOHNSON *DrömRosEld* 93 (1949; *i Frankrike*). — jfr BISKOPS-, FÄDERNE-, FÖDELSE-, GÖTA-, HÖG-, METROPOLIT-, ÄRKE-STIFT. — särsk.

a) (numera bl. i vissa trakter) i uttr. *komma ut på stiftet*, börja tjänstgöra som präst (i ett stift). Han vet nog, att det är godt att ha en vän i viken, då han kommer ut på stiftet en gång. SUNDBLAD *LandStrand* 30 (1891). Några år senare avlade han prästexamen och kom ut på stiftet. *HågkLivsintr.* 13: 47 (1932).

b) [jfr motsv. bildningar till RIKE] med adverbiellt -es l. -s i ssgr med bet.: inom l. utom ett (visst) stift; se INOM-, UTAN-, UTOM-STIFTS o. INSTIFTES.

Ssgr (i allm. till 3): A: STIFT-BILDNING, -BRODER, -CHEF, -DELNING, -DIREKTION, -FRÖKEN, -INDELNING, -KONSTITUTION, -KYRKA, -SKOLA, -STAD, -STYRELSE, -STÄMMA, -SYNOD, -TIDNING, -VIS, -ÖVERHUVUD, se C.

B (†): STIFTE-BREV, se C. — -TALS. i stift, i varje stift för sig, stiftvis. *RARP* 9: 72 (1664).

C: STIFTS-ADJUNKT. om präst av domkapitlet förordnad att direkt under biskopen ägna sig åt speciella kyrkliga uppgifter på stiftsplanet, t. ex. ungdomsvård l. sjömansvård l. utbildningsfrågor o. d.; jfr **adjunkt 2.** *SFS* 1924, s. 445. — -ADJUNKTUR. tjänst ss. stiftsadjunkt. *UNT* 24/3 1932, s. 4. — -AMANUENS. amanuens (se d. o. 2) vid domkapitel. BRILIOTH *SvKyrkKunsk.* 343 (1933). — -ARBETE. särsk. om arbete för ett stift i stiftsråd o. andra överordnade organ. *KyrkohÅ* 1961, s. 319. — -BAND. (om ä. förh.) 1) till 1 *b*: tecken på stiftsjungfruvärdighet i form av ordensband. Förleden torsdag .. blefwo hos Hennes Kongl. Höghet följande StiftsFröknar präsenterade och med Stiftsbandet begåfwade, neml. *(osv.)*. *PT* 1747, nr 56, s. 1. 2) till 3, om förhållandet att präst (med vissa undantag) saknade rätt att söka tjänst i annat stift än (o. därigm var bunden till tjänstgöring i) det stift i vilket han prästvigts; jfr **indigenats-rätt** *b*. *RiksdP* 1901, 1 K nr 9, s. 45. — -BARN. invånare i stift (i förhållande till biskop); jfr **barn I 4, 6.** AGARDH *BlSkr.* 1: 315 (1836). SÖDERBERG 10: 360 (1918, 1921). — -BIBLIOTEK. (förr) om till stift o. stiftsskola (se d. o. 1, 2) knutet (vetenskapligt) bibliotek utgörande grunden för de nuvarande landsbiblioteken (av vilka vissa ännu kallas *stifts- och läroverksbibliotek* l. *stifts- och landsbibliotek*). SCHÜCK *VittA* 6: 336 (*i handl. fr.* 1788). — (1, 3) -BILDNING. (stift- 1899. stifts- 1933 osv.) särsk. till 3. HILDEBRAND *Medelt.* 3: 86 (1899). — -BISKOP. biskop över ett stift (särsk., förr, motsatt: ordensbiskop). JPGOTHUS *NMansson* A 1 a (1639). — -BLAD. (mindre) tidning l. cirkulär rörande stiftsangelägenheter; numera i sht om publikation ("blad") utgiven (utgivet) av (mera tillfällig) särskild redaktion (motsatt: stiftstidning). HJÄRNE *DagDrabbn.* 206 (*i handl. fr.* 1805). — -BO, m.//ig. invånare i ett stift (särsk. i förhållande till stiftets biskop). BRING *WarmhBibl.* 179 (1941). — -BOK. 1) (†) bok avsedd för l. innehållande (av ett stifts prästerskap o. ämbetsmän förda) anteckningar om stiftsangelägenheter; äv. om räkenskapsbok, inventarieförteckning o. d. för stift; jfr **kyrkobok 1.** *PH* 6: 4521 (1757). 2) årsbok för stift. Lunds stiftsbok. (1958; *boktitel*). — -BREV. (stifte- 1738—1749. stifts- 1938) 1) (om ä. förh.) till 1 *b*, om brev (se d. o. 2) på att ngn tillhör l. är upptagen i jungfrustift. Tio .. inskrivna fröknar .. fingo mottaga stiftsbrev och ordenstecken *(vid Vadstena adliga jungfrustift 1747)*. *Rig* 1938, s. 136. 2) (†) till 3: cirkulerande skrivelse l. cirkulär rörande stiftsangelägenheter; jfr **brev 1.** LIND 1: 182 (1738). — -BRODER. (stift- 1897. stifts- 1705—1951) (numera bl. mera tillf.) prästkollega inom samma stift. *VDR* 1705, Verif. 441. OLSSON *Herdam.* 1: 94 (1951). — -BRÖD. (†) om tjänst inom stiftet; jfr **bröd 5.** *VDAkt.* 1761, nr 234. — -BÅT. om båt tillhörig stift med skärgårdsförsamlingar (använd för att nå orter i stiftets skärgård). *RöstRadio* 1946, nr 32, s. 23 (*i titel på radioprogram*). — -CHEF. (stift- 1938. stifts- 1891 osv.) chef för stift; stiftsbiskop, biskop. *PedT* 1891, s. 5. Skillnaden mellan biskop och superintendent *(försvagades)* i många stycken .. Båda voro erkända stiftschefer. ASKMARK *SvPrästutb.* 130 (1943). — (1 *b*) -DAM. [jfr t. *stiftsdame*] (†) stiftsjungfru l. stiftsfru; jfr **dam**, sbst.¹ **I 1** *d* o. ev. **5.** HEINRICH (1814). *SvTyHlex.* (1872). — -DELNING. (stift- 1898 (: stiftdelningsfrågan). stifts- 1893 osv.) delning av stift. *BtRiksdP* 1893, I. 1: nr 47, s. 10. — -DIREKTION. (stift- 1747. stifts- 1746 osv.) (om ä. förh.) direktion (se d. o. 4) för stift l. stiftelse. 1) till 1 *b*, om direktionen för Vadstena adliga jungfrustift. *2RARP* 15: 261 (1746). 2) till 3: direktion för stift (i vilken biskopen o. stiftsamtmannen ingick). *BtRiksdP* 1897, 8Hufvudtit. s. 244. — -DIVISION. (förr) division (se d. o. 6 *d*). *SynodA* 1: 647 (1797). — (1 *b*) -DRÄKT. (förr) dräkt buren av stiftsfröken l. stiftsjungfru; särsk. om förr påbjuden dräkt för inskrivna i Vadstena adliga jungfrustift. *PT* 1758, nr 41, s. 4. — -EGENDOM. egendom (se d. o. I 2) tillhörig stift. STRINNHOLM *Hist.* 3: 642 (1848). — (1 *b*) -FRU. [jfr t. *stiftsfrau*] (om ä. utländska förh.,

numera mindre br.) stiftsfröken l. stiftsjungfru; föreståndare för jungfrustift (l. sekulariserat nunnekloster för adliga ogifta kvinnor), abbedissa. (Sv.) Stiftsfru .. (fr.) Chanoinesse, Dame. NORDFORSS (1805). Hur tidens väfstol stilla står, / Omärkligt silfvertrådar tvinnas / Ändock i stiftsfruns mörka hår. SNOILSKY 4: 24 (1887). WoH (1904). — (1 b) -FRÖKEN. [jfr t. stift(s)fräulein] (stift- 1756—1799. stifts- 1746 osv.) stiftsjungfru l. kvinnlig medlem av jungfrustift (l. sekulariserat nunnekloster för adliga ogifta kvinnor). 2RARP 15: 262 (1746). (Sv.) Stiftsfröken .. (t.) ein Stiftsfräulein, Klosterfräulein. MÖLLER (1790). (I Tyskland finnas) Fria verldsliga Damstift, och kanonissorne uti dessa stift kallas stiftsdamer, eller stiftsfröknar. AGARDH (o. LJUNGBERG) II. 1: 294 (1854). CARLSSON 4711 28 (1921). Ssg: stiftsfröken-, äv. stiftsfrökens-pension. pension utbetalad till stiftsfröken. HEDENSTIERNA Svenssons 63 (1903). — -FULLMÄKTIG⁻⁰²⁰. fullmäktig (se d. o. II) för stift; särsk. (förr) om ett stifts representant i prästeståndet (se prästestånd 3). Så anmodade Directionen Herrar Stifts Fullmägtige och närwarande Cassans respective Herrar delägare, att rådpläga öfwer detta ömma ämnet. VDAkt. 1781, nr 556. OLSSON Herdam. 3: 70 (1948). — -FÖRSAMLING. jfr församling 3 a slutet. Kyrkol. 21: 2 (1686). — -FÖRVALTARE. till 3: förvaltare av ett biskopsstifts l. domkapitels ekonomi (l. allmännare, om den som handhar ett biskopsstift); äv. (numera föga br.) till 1: förvaltare av ett stift. (Sv.) Stiftsförwaltare .. (fr.) Administrateur. NORDFORSS (1805). (Sv.) Stiftsförwaltare .. (lat.) collegii canonici, episcopalis, curator, procurator, quæstor. LINDFORS (1824). Rösterna (vid ärkebiskopsvalet 1531) föllo på fyra män, nemligen 14 röster på Laurentius Andreæ, 4 på biskop Magnus i Strengnäs, 3 på decanen och stiftsförwaltaren i Upsala Johannes, och .. öfwer 100, på Laurentius Petri, .. Olai Petri broder. REUTERDAHL SKH 4: 418 (1866). Ordinarius (biskopen eller om man vill säga stiftsförvaltaren i Strengnäs). SVEDELIUS i 2SAH 51: 340 (1875). — -FÖRVALTNING. till (1 o.) 3: förvaltning av ett biskopsstifts l. domkapitels ekonomi l. (allmännare) förvaltning av ett biskopsstift; äv. (numera föga br.) till 1: förvaltning av ett stift. (Sv.) Stiftsförwaltning .. (fr.) Administration. NORDFORSS (1805). — (1) -GODS. [jfr t. stiftsgüter, pl.] (†) fast egendom l. domäner l. prebenden tillhöriga ett stift. LIND 1: 1479 (1749). ÖoL (1852). — -GRÄNS. REUTERDAHL SKH II. 2: 302 (1850). — -GÅRD. gård (se gård, sbst.¹ 6) l. byggnad ägd av stift (o. använd för olika verksamheter inom stiftet). SDS 1945, nr 353, s. 16. — -HELGON. om (icke kanoniserat) helgon som dyrkades (speciellt) i ett visst stift, stiftets (speciella) helgon. IllSvLittH 1: 142 (1955). Efter att ha bestigit biskopsstolen visade han veneration för de båda stiftshelgonen Botvid och Eskil. SträngnHist. 461 (1959). — -HERDE. (i religiöst språk o. i vitter stil) herde (se d. o. 2 b) för ett stift, biskop. WIRSÉN i 3SAH 2: 872 (1887). — -HERRE, sbst.¹ (sbst.² se sp. 11679). 1) [jfr t. stift(s)herr] (†) till 1: medlem av (kollegiatkapitel l.) domkapitel, domherre. (Sv.) Stiftsherre .. som har alla inkomsterna för sig sjelf. (Fr.) Chanoine plénéprébendé. NORDFORSS (1805). ÖoL (1852). 2) (tillf.) till 3: stiftschef, biskop. Dagen 7/2 1898, s. 3 (om biskop). DN(A) 8/5 1966, s. 7. — -HISTORIA. särsk. motsv. historia II 1. REUTERDAHL SKH II. 1: 224 (1843). — -HUS. [t. stift(s)haus] särsk. (i sht om ä. förh.) 1) till 1: slott l. borg l. annan (större) byggnad tillhörig o. använd av stift; särsk. till 1 b: byggnad tillhörig o. använd av jungfrustift. Hennes Högst-Saliga Kongl. Maj: t (har) .. af Nådig ömhet om Adelens wälfärd och ungdomens goda upfostring, redan år 1738, til Stiftshus skänkt Wadstena slott. PH 3: 2494 (1747). 2) (†) till 3: slott l. borg o. d. tillhörig (biskops)stiftets administration. Hvadh elliest H. F. N:s cantzler och secreterere om vohningerne i stifftshusen begäre, i sådane små saker kan Salvius them och andra nogsampt gratificera. AOXENSTIERNA 8: 137 (1633). — -INDELNING⁻⁰²⁰. (stift- 1896. stifts- 1817 osv.) indelning (se d. o. 1) i stift; i sht konkretare, om indelningssystemet. 2VittAH 11: 139 (1817, 1822). — -INRÄTTNING⁻⁰²⁰. (numera mindre br.) om stiftsband l. indigenatsrätt; jfr inrättning, sbst.² 1 b. Stifts-inrättningen är .. i anseende till scholesysslor ej aldeles uphäfwen .. då det heter, at dessa skola besättas hälst af stiftets barn. NORDIN Bet. XLII (1785). — -INSPEKTOR. (om ä. förh.) ämbetsman i stift med uppgift att hålla uppsikt över kyrkornas gods o. inkomster m. m. BANÉR GenGuvBer. 132 (i handl. fr. 1668). — -INSPEKTÖR. (om ä. förh.) av regeringen på resp. stiftsledningens förslag tillsatt folkskoleinspektör med stift l. del av stift som arbetsområde. NDA 23/11 1867, s. 4. — (1 b) -JUNGFRU. ogift dotter till adelsman (i utlandet ngn gg äv. ofrälse) inskriven i jungfrustift; äv. bildl., om ung flicka l. äldre dam med utseende o. uppträdande påminnande om stiftsjungfrus (supponerade) utseende o. uppträdande; jfr jungfru 1. SUNDELIUS NorrkopMinne 615 (1798). Flickorna voro tyvärr inga stiftsjungfrur. De levde rackare varenda natt och höllo oss vakna. Ansikten 138 (1932). Ålder, sa du! Du är ju genomskinlig som en gammal stiftsjungfru, gosse! Och alldeles vit i manen! SIWERTZ Pagoden 73 (1954). Avledn.: stiftsjungfru-aktig, adj. lik en stiftsjungfru l. som en stiftsjungfru. PALM FarvalTropik. 102 (1944). — -JÄGMÄSTARE. jägmästare anställd hos stiftsnämnd för vård o. förvaltning av de ecklesiastika skogarna. SFS 1932, s. 907. — -KALENDARIUM. (i sht i fråga om romersk-katolska förh.) kalendarium (se d. o. 1 a) utformat o. gällande inom ett stift. Fatab. 1932, s. 130. De medeltida stiftskalendarierna. TrycktOrd M 2 b (1941). — -KAMRERARE. om jurist anställd hos domkapitel med uppgift att vara redogörare för domkapitlets o., i förekommande fall, stiftsnämndens medelförvaltning; 1964 ersatt av: byrådirektör. SFS 1946, s. 1363. — -KANIK. (numera föga br.) om medlem av kollegiatstift (kollegiatkapitel); jfr kanik. DN 19/3 1899, s. 4. — -KANSLER. [jfr t. stiftskanzler] (om ä. utländska förh.) ämbetsman som under stiftets biskop handlade civila ärenden i ett stift. SERENIUS F 3 b (1734). Hofcal. 1791, s. 73. HEINRICH (1814). — -KANSLI. kansli (se d. o. 1) för stiftsadministration. BtRiksdP 1902, 8Hufvudtit. s. 49. — (1) -KAPITEL. (†) domkapitel (l. kollegiatkapitel). Assessores i Erchiebiskopens Dom Capitel wid Ubsala blifwa the fyra Theol. Professores: uthi the andra Stifftz Capitlen, Kyrchioheerden wid Dom Kyrkian, och twenne Lectores Theologiae i Gymnasio. KOF II.

2: 262 (*c*. 1655). *(Fr.)* Chapître .. *(sv.)* Stifts-capitel. MÖLLER 1: 284 (1745). *(Sv.)* Stiftskapitel .. *(fr.)* Chapitre. NORDFORSS (1805). — **-KAPLAN.** 1) (förr) präst anställd inom ett stift för att tjänstgöra som vikarie på tillfälliga vakanser inom stiftet l. där stiftschefen f. ö. anser behov av extra prästtjänstgöring föreligga. *2NF* 13: 870 (1910). 2) = **-adjunkt.** *SDS* 31/10 1986, s. 42. — **-KLERUS.** (numera mindre br.) *teol.* stiftsprästerskap. REUTERDAHL *SKH* II. 2: 415 (1850). — (1 *b*) **-KLÄNNING.** (†) stiftsdräkt (för inskriven i Vadstena adliga jungfrustift); jfr **klänning 1.** *Rig 1938*, s. 136 (1747). — **-KOLLEKT.** kollekt upptagen i stiftets kyrkor till förmån för verksamhet inom stiftet. *SvD(A)* 1931, nr 96, s. 5. — **-KONSISTORIUM.** (numera bl. tillf.) konsistorium (se d. o. 1 *a*) för ett stift, domkapitel. *BtRiksdP* 1894, I. 1: nr 30, s. 3. — **-KONSTITUTION.** (stift- 1908. stifts- 1893 osv.) (om ä. förh.) *kyrkohist.* stiftsstadgar; jfr **konstitution 2** *b* slutet. LUNDSTRÖM *LPGothus* 1—2: 168 (1893). — **-KONSULENT.** konsulent anställd för frivilliga kyrkliga verksamheter på stiftsnivå (barn- och ungdomsverksamhet, diakoniverksamhet o. d.). *LD* 1958, nr 42, s. 3. — **-KONVENT.** sammankomst av ett stifts präster l. kyrkliga organisationer (numera i sht om kyrkobrödernas sammankomster); församling vid l. med sådana sammankomster. Allmänt stiftskonvent hölls den 29 dennes i Linköping. *SD* 31/8 1900, s. 4. Sistlidne lördag sammanträdde Kyrkobröderna, Svenska kyrkans lekmannaförbund till sitt första generalkonvent. .. *(Församlingarnas kyrkobrödrakårer)* bilda alla inom hvarje stift tillsammans ett stiftskonvent. *NDA(B)* 9/3 1921, s. 3. Kyrkobrödernas stiftskonvent sammanträdde i söndags till årsmöte i Upsala. *UNT* 2/6 1937, s. 4. — (1 *b*) **-KORS.** (stjärnliknande) ordenskors (i form av fyrarmat malteserkors med kluvna armar) med band buret av kvinna tillhörig Vadstena adliga jungfrustift. *2NF* 31: 260 (1920). — **-KYRKA.** (stift- 1640. stifts- 1635 osv.) 1) (numera bl. mera tillf.) till 1: kyrka till kollegiat l. kloster (l. annat stift). SCHRODERUS *Os.* 2: 207 (1635). Gernrode var urspr. ett riksfurstligt nunnekloster (stiftadt 960). Den ännu bestående stiftskyrkan är ett märkligt minne af medeltidens byggnadskonst. *2NF* 9: 1056 (1908). 2) till 3: huvudkyrkan i stift, domkyrka; äv. abstr., om stiftets kyrka ss. organisation l. om juridisk person, utrustad med förmögenhet o. underkastad olika slag av utgifter. *Linc.* I 1 b (1640). CEDERLÖF *FinlPrästEkon.* 316 (1934). — **-LEDNING.** särsk. konkret (jfr **ledning,** sbst.[2] 1 slutet). *HågkLivsintr.* 15: 327 (*cit. fr. c.* 1925). — **-LÄROVERK**[-002], äv. [-200]. (numera bl. i skildring av ä. förh.) läroverk i stiftsstad; jfr **katedral-skola.** *BtRiksdP* 1877, I. 1: nr 1, Bil. 7, s. 48. — **-MATRIKEL.** 1) (föga br.) till 1 *b*: förteckning över medlemmar i jungfrustift. *PH* 3: 2496 (1747). 2) till 3: förteckning över prästerskapet inom ett stift o. samling av (aktuella) uppgifter över stiftets pastorat, ytvidd, folkmängd, prästlön m. m. WALLQUIST *EcclSaml.* 1—4: 105 (1788). — **-MENIGHET**[-002], äv. [-200]. (ålderdomligt) om samtliga invånare i ett stift (jfr **menighet 1**) l. (*kam.* o. *jur.*) om stift som administrativ l. liknande enhet: stiftssamfund (jfr **menighet 2**). REUTERDAHL *SKH* III. 2: 59 (1863). — **-METROPOL.** metropol (med katedral l. domkyrka) i stift, stiftsstad. *UpplFmT* 36: 263 (1921). *HT* 1952, s. 241. — **-MUSEUM.** om museum för kyrkoinventarier o. d., vilket är gemensamt för ett stift o. har stiftet som huvudman. *NDA(A)* 22/2 1932, s. 3. — **-MÄSSIG.** [jfr t. *stiftsmässig*] (†) till 1: som gm börd o. anor har rätt att intagas i ett stift. Finnas .. underrättelser om sådana lagar, som stadga, hwilka skola få tillåtas til Turnerspel och hwilka åter skola därifrån uteslutas? Är en, som kan bewisa sin Tournermäsziga Adel, ock darigenom Stiftsmäszig? Eller twärtom kan en Stiftsmäszig ock därföre låtas til et Tournerspel? *SvMerc.* 2: 503 (1757). WESTE *FörslSAOB* (*c*. 1817). — **-MÖTE.** om sammankomst av l. för (representanter för) personer som svarar för kyrklig l. annan verksamhet inom ett stift. 1) i fråga om kyrklig verksamhet. *a*) (förr) prästmöte för ett stift. REUTERDAHL *SKH* II. 1: 228 (1843). *b*) (i regel vartannat år hållen, av biskop ledd) sammankomst mellan präster o. lekmannaombud i ett stift; äv. om den institution sådana möten representerar. *AllmKyrkomP* 1903, s. 40. *c*) (mera tillf.) i annan anv. Lunds stifts kyrkomusikerförening har ordinarie stiftsmöte på måndag. *LD* 1958, nr 131, s. 3. 2) i fråga om icke kyrklig verksamhet. *Verd.* 1890, s. 241 (*om stiftsvis hållna lärarmöten i Finl.*). — **-NOTARIE.** (om ä. förh.) vid domkapitelsexpedition: tjänsteman med juristutbildning med uppgift att direkt under stiftssekreteraren under eget ansvar bereda o. föredraga ärenden m. m. *SFS* 1928, s. 729. — **-NYHET.** nyhet (se d. o. 2 *c*) från stift; i sht i pl. *SynodA* 1: 533 (1778). — **-NÄMND.** om nämnd som handlägger viss fråga l. verksamhet l. vissa frågor osv. i ett stift; sedan 1932 i sht om en ss. organ för överinseende över o. vård av ecklesiastik egendom, i sht boställsjord, inom varje stift tillsatt nämnd. Insamlingen bedrefs stiftsvis genom s. k. stiftsnämnder och leddes av ett förvaltningsutskott. *2NF* 37: 1251 (1925). *UNT* 9/6 1932, s. 5. — **-OMBUD**[-02] l. [-20]. ombud för ett stift; äv.: person befullmäktigad att representera (statlig) myndighet l. inrättning ute i ett stift. REUTERDAHL *SKH* III. 2: 174 (1863). *SFS* 1892, nr 62, s. 34. — **-ORDNING.** 1) inbördes ordning (se d. o. 1) mellan stift (i matriklar o. d.); särsk. om inbördes ordning mellan de svenska stiften. REUTERDAHL *SKH* III. 2: 1 (1863). Eftersom studentnationerna rekryterades från hemstiften, följde de även stiftsordningen. *VäxjöStiftHembKal.* 1968, s. 7. 2) (om ä. förh.) ordning (se d. o. 3 *b*) gällande stift; särsk. stiftsstadgar. R*(everen)*dj pastores skole rätta sigh effter, som uthj Stifftzordningen uthj d*(en)* 1 och Andre punct .. förmäles. *VDP* 1664, s. 603. Venerabilis et Humanissimus D*(omi)*nus Georgios Osængius, pastor in Anderstadh skall gifwa sijne Comministris .. een full Cappelans löhn effter Stifftz ordningen. *VDAkt.* 1671, nr 17. — (1, 3) **-ORGANISATION.** särsk. till 3 (i sht konkretare); jfr **organisation 2, 3.** BRILIOTH *SvKyrkKunsk.* 312 (1933). *Rig* 1936, s. 73. — **-PLAN.** jfr **plan,** sbst.[1] 10 *a*. Bland de olika organen på stiftsplan kan nämnas *(osv.)*. BROOMÉ *Kat.* 282 (1975). — **-PROST.** 1) om var o. en av prostarna i ett stift. *KyrkohÅ 1916*, s. 127 (1766). 2) i Norge o. Danmark, om prost i ett stift (vanligen knuten till stiftskyrkan),

vilken vid biskopens frånvaro utövar biskopsämbetet. Stifts-Prosten Olof Tideman är utnämd til Biskop öfwer Bergens Stift i Norrige. *PT* 1758, nr 7, s. 2. — (1 *b*) -PROSTINNA. (†) föreståndarinna för ett jungfrustift; jfr **prostinna 1.** MELLIN *Nov.* 2: 206 (1849, 1867). — (1, 3) -PRÄST. om var o. en av prästerna i ett stift; i sht förr äv.: präst i ett kollegiat l. domkapitel l. föreståndare för ett kollegiatkapitel. *(T.)* Stiftspredıger .. *(sv.)* Stifts-Präst. MÖLLER 2: 1009 (1785). *(Sv.)* Stiftsprest .. *(fr.)* Curé. Ministre d'une église collégiale .. Prévôt d'un chapitre. Prieur d'église collégiale. NORDFORSS (1805). Den 25 september 1716, utnämndes *(D. Nordlindh)* .., utan stiftspresternas hörande, till superintendent i Karlstad. HAGSTRÖM *Herdam.* 1: 131 (1897). — -PRÄSTERSKAP^{-002}, äv. $^{-200}$. LUNDSTRÖM *LPGothus* 1—2: 123 (1893). — (1, 3) -PRÄST-MÖTE. prästmöte i stift(et) l. möte för stiftspräster(na). *KOF* II. 2: 291 (*c.* 1655). — -REGLERING. reglering av stiftens (organisation o.) avgränsning mot varandra i ett land (l. en landsdel o. d.), reglering av stiftsindelning (o. stiftsorganisation). REUTERDAHL *SKH* 1: 301 (1838). — -RING. delförening omfattande ett stift; jfr **ring,** sbst.¹ **4** *g α α'*. *ÖgCorr.* 6/3 1967, s. 13. — -RÅD. organ som består av präster o. lekmän under ordförandeskap av biskopen o. som förbereder stiftsmöte l. stiftsting o. verkställer dess beslut (samt, i vissa stift, leder det frivilliga kyrkliga arbetet); jfr **råd,** sbst.³ **22.** HÖGBERG *Vred.* 2: 243 (1906). Stiftsråd, ett av präster och lekmän sammansatt centralorgan för det frivilliga kyrkliga arbetet i ett stift. *BonnierLex.* (1966). — -RÄKENSKAP^{-002}, äv. $^{-200}$. jfr **räkenskap 1** *b*. JOHANSSON *Noraskog* 3: 3 (1884). — -RÄKNING. (†) stiftsräkenskap. JOHANSSON *Noraskog* 2: 82 (1881). — -RÄTTIGHET^{-002}, äv. $^{-200}$. (förr) om rättighet till tjänst inom visst stift på grund av indigenatsrätten. NORDIN *Bet.* XLII (1785). — -SEKRETERARE. vid domkapitel anställd domarkompetent jurist som är chef för domkapitelsexpedition; jfr **-notarie.** *BtRiksdP* 1893, l. 1: nr 21, s. 2. K. m: t. *(har)* .. föreskrivit att redan utnämd konsistorienotarie utan vidare övergår till att vara stiftssekreterare. *UNT* 23/7 1928, s. 4. Ssgr: **stiftssekreterar-** l. **stiftssekreterare-befattning.** (i sht förr) särsk.: befattning ss. konsistorienotarie. *BtRiksdP* 1893, l. 1: nr 21, s. 3. **-tjänst.** (i sht förr) särsk.: tjänst ss. konsistorienotarie. *BtRiksdP* 1893, I. 1: nr 21, s. 3. — -SKOGVAKTARE^{-0200}. skogvaktare anställd hos stiftsnämnd (med stiftsjägmästare ss. chef). *SFS* 1939, s. 63. — -SKOLA. (stift- 1837—1887. stifts- 1832 osv.) 1) (om förh. under medeltiden) till **1:** skola (för prästutbildning) upprättad av kollegiatkapitel, skola vid kollegiatstift. BERGQVIST o. KJEDERQVIST *Ziegler* 13 (1898). *PsykPedUppslB* 2168 (1946). 2) (förr) till (1 o.) 3: katedralskola. SAMUELSSON *HALarovUpps.* 7 (*i handl. fr.* 1837). 3) (numera bl. tillf.) om var o. en av skolorna i ett stift. *BerRevElLärov.* 1832, s. 64. — -STAD. (stift- 1935 osv. stifts- 1753 osv.) stad som är säte för ett stifts biskop o. domkapitel. KALM *Resa* 1: 120 (1753). — -STADGA. jfr **stadga,** sbst.² **1;** särsk. (om ä. förh.) i pl., om samling av stadgar l. föreskrifter utfärdade för de särskilda stiften, stiftskonstitution. De märkligaste .. stiftsstadgarna från 1600-talets förra hälft äro: *(bl. a.)* .. Constitutiones quaedam ecclesiasticae för Strängnäs af Paulinus Gothus 1624. *KyrkohÅ* 1911, s. 11. — -STATUT. (numera bl. i skildring av ä. förh.) jfr **statut 1** *a;* särsk. i pl.: stiftsstadgar. *2NF* 23: 1101 (1916). — (1 *b*) -STJÄRNA. (tillf.) stiftskors. AVHAUSWOLFF (1808) hos BAATH-HOLMBERG *FlickDagb.* 180. — -STOL. (mera tillf.) biskopsstol (se d. o. **2** *b*). HAGSTRÖM *Herdam.* 1: 24 (1897). — -STYRELSE. (stift- 1831—1894. stifts- 1852 osv.) 1) (den av biskop o. domkapitel utövade) ämbetssysslan att styra l. leda ett stift, stiftsledning. *SvT* 1852, nr 23, s. 3. särsk. (tillf.) pregnant, liktydigt med: stiftsstyrelse värd sitt namn l. dyl. *(Prosten Bråkenhjelm)* är den första Opposition som försökt sig mot mig i Stiftet. I dessa revolutionära tider kan jag ej låta sådant passera ostraffadt. Frågan är den om här skall finnas en Stiftstyrelse, eller om den skall vara lemnad på discretion åt sitt underlydande Presterskap. TEGNÉR *Brev* 6: 119 (1831). 2) konkret: (av biskop o. domkapitel bestående) styrelse l. ledning för ett stift, stiftsledning. *SydsvD* 1870, nr 1, s. 2. — -STYRESMAN^{-002}, äv. $^{-200}$. (numera mindre br.) stiftschef, biskop. CAVALLIN *Herdam.* 1: 240 (1854). NOHRSTRÖM *StrövtBöck.* 209 (1935). — -STÄMMA. (stift- 1964. stifts- 1847 osv.) 1) (förr) stämma i stift för behandling av inom stiftet förekommande angelägenheter. Att resa till Stifts-Stämman orkar jag icke. Icke heller är jag der behöflig. *VDAkt.* 14/6 1847. *(Presterna)* samlades ändå *(trots biskopens obenägenhet att sammankalla dem)*, när de ville, till s. k. "stiftsstämmor", midt för biskopens näsa. AHNFELT *StudM* 1: 285 (1857). Ett nytt reglemente för "Enke- och pupillkassan" har vid "Stifts-stämma" *(i Växjö stift)* af prester och skollärare den 20 Maj detta år antagits. *BerASvLärM* 1869, s. 93. 2) (om nutida förh.) sammankomst bestående av särskilt utsedda ombud från stiftets församlingar o. kommuner (präster o. lekmän), som utgör det beslutande organet vid stiftsmöte. Stiftsmötet i Östersund afslutades i går afton med stiftsstämma, därvid 51 kommuner voro representerade af lekmannaombud. *PT* 1914, nr 138, s. 2. — -SUPERINTENDENT. (om ä. förh.) om den högsta kyrkliga ämbetsmannen i vissa stift. WULF *Köppen* 2: XXXI (1799). — -SYNOD. (stift- 1926. stifts- 1837 osv.) synod för ett stifts präster, biskopssynod, prästmöte; äv. (numera bl. tillf.) om stiftsmöte (särsk. om stiftsmöte i Linköpings stift); jfr **diecesan-synod.** (RYDBERG o.) TEGNÉR *Engelhardt* 3: 89 (1837; *om utländska förh.*). En stiftssynod har hållits i Linköping, varvid bl. a. beslöts att bilda Linköpings stiftsråd, bestående av .. tre präster och fyra lekmän jämte biskopen som självskriven ordf. *UNT* 14/11 1930, s. 5. — -TABELL. statistisk tabell gällande (ett) stift. *VetAH* 1780, s. 246. — -TIDNING. (stift- 1897. stifts- 1788 osv.) 1) (†) stiftsnyhet. Stifts-Tidningar. *GT* 1788, nr 46, s. 3 (*rubrik*). 2) periodisk publikation inom stift innehållande stiftsnyheter. WALLQUIST *EcclSaml.* 1—4: 105 (1788). — -TING. beslutande organ (av präster o. lekmän) för församlingarnas gemensamma kyrkliga arbete i ett stift. *UNT* 13/11 1948, s. 4 (*föreslaget för Växjö stift*). *LD* 1959, nr 135, s. 2. *SvD* 13/6 1974, s. 11 (*i Sthms stift*). — -TJÄNARE. (numera bl. i högre stil) inom stift anställd tjänsteman. *(Adler Salvius skall)* förmå H. F. N. till at .. låta

sine beampter sampt stifftstiänere, på H. F. N. dödzfall, obligera sigh Sveriges chrona. AOXENSTIERNA 8: 137 (1633). — -UNGDOMSTING^{-002}. om sammankomst i kyrklig regi för ungdomen i ett stift. *SvD(A)* 1958, nr 287, s. 10. — (1, 3) -VAPEN. heraldiskt vapenemblem för biskopsämbete l. domkyrka o. stift. *BonnierLex.* (1966). — -VIS. (stift- 1914—1935. stifts- 1790 osv.) (i) varje stift för sig l. stift för stift. *PH* 14: 620 (1790). *BL* 7: 309 (1841). — -ÖVERHUVUD^{-0020}. (stift- 1905. stifts- 1959) (mera tillf.) stiftschef. *SvH* 2: Pl. 2, s. 4 (1905).

Avledn.: STIFTISK, adj. [t. *stiftisch*] (†) till 3; eg.: som har avseende på stift; anträffat bl. i speciellare anv.: som har avseende på l. härstammar från de stift (i huvudsak Dorpat o. Riga) som utgjorde svenska Livland. *(I kröningsprocessionen:)* Ett par Herpukor och 8 Trumpettare, så Stifftiske Adellens som GeneralGovernementz dersammastedes. *RARP* 4: 516 (1650). Majoren af Stiftiska Adelsfahnan Otto Johan von Rosen. NORDBERG *C12* 1: 309 (1740).

STIFTA, sbst., se **stift**, sbst.^{1}

STIFTA *stif^{3}ta^{2}*, v.^{1} -ade. vbalsbst. -ANDE, -NING; -ARE (se *avledn.*). (äv. -fft-) [jfr d. *stifte*, mlt. *stiften*, nl. *stiften*, t. *stiften, steften;* avledn. av STIFT, sbst.^{1} — Jfr BESTIFTA] **1)** motsv. STIFT, sbst.^{1} **1**: fästa l. hopfästa (ngt) med inslagna stift (l. små spikar o. d.); äv. i uttr. *stifta fast ngt;* äv. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. (jfr -STIFTAD; se STIFT, sbst.^{1} *avledn.*); äv. abs., särsk.: (hop)fästa med stift l. slå in stift (o. därigm (hop)fästa ngt). *Stifta fönsterglas,* slå in stift runt fönsterglas för att hålla detta på plats. *Stifta (fast) ett papper på ritbrädet. Stiftade golv* (i sht *byggn.*), golv i vilka bräderna är fastsatta med järnstift. *Stiftade skoklackar,* skoklackar beslagna med skostift l. skospik (med stora runda huvuden). Sammansättningen af särskilta pjeser till ett garnitur sker genom stiftning, skrufning, hophakning med ringar o. s. v. ALMROTH *Karmarsch* 607 (1839). Jag finner det vara stor misshushållning uti att stifta sulorna, emedan det förstör ränderna och gör .. en halfsulning omöjlig. BLANCHE *Bild.* 2: 227 (1864). Kanten *(av lådret på trätofflor)* stiftas fast med märlor över en järntråd som löper längs hela kanten av botten. *SvSkog.* 1297 (1928). Den stiftade bakplåten av järn når med en 8 cm lång tunga upp över kolvhälen *(på målskjutningsbössan). Livrustk.* 1943—45, s. 162. Jag hjälpte till med att klä kistan inuti med vadderat siden och att stifta det kring kanten med små spikar. ÖSTERGREN (1946). Listerna stiftas fast. Slå stiften snett in i kanten på dörramen. RYEGÅRD *Slöjd.* 97 (1957). **2)** (†) motsv. STIFT, sbst.^{1} **1** *c:* fästa (mindre prydnad l. smycke) med dess metallten(ar) l. stift, anbringa (mindre prydnad osv.) med hjälp av dess fästande metallten(ar) osv. *(Om välgjort men gammalt smide, silver* o. *guld)* kommo i ens sinnerijks konstnärs mästerlige hand, som weet och förstår huru, och hwar hwart bör sättias, skickas och stifftas; twijkar iagh intet man ju skulle komma en rijk och prydhlig skrudh til wägha igen. STIERNHIELM *Fateb.* Föret. 4 a (1643).

Särsk. förb. (till 1): STIFTA IHOP$^{10\ 04}$, äv. HOP^{4}. sammanfoga l. fästa ihop (ngt) med inslagna stift. THOLANDER *Ordl.* (1872). Uti fabriken stiftas lådorna ihop. *SvD* 1899, nr 294, s. 4. — STIFTA OPP, se **stifta upp**. — STIFTA SAMMAN$^{10\ 32}$ l. ^{40} l. TILLSAMMANS^{040}, äv. ^{032}. jfr **stifta ihop**. Berlepsch *(uppfann)* ramarne *(till en bikupa)* .., hvilka helst böra tappas ihop, men äfven kunna stiftas samman. DAHM *Biet* 140 (1878). Hvarje hjul *(i ett pendelur insattes)* särskildt och bottnarne stiftas väl tillsammans. ERICSSON *Ur.* 79 (1897). — STIFTA UPP$^{10\ 4}$, äv. OPP^{4}. sätta upp (ngt) med hjälp av stift. Sagoslott i parti och minut från Vidablickskolan i Norrköping stiftar fru Mona Underdal upp på utställningen i Sveriges radios depeschkontor. *SvD(A)* 1959, nr 32, s. 14.

Ssg (till 1): STIFTNINGS-MASKIN. maskin som slår l. trycker in stift; särsk. (*skom.*) om maskin med vilken sulor o. klackar stiftas fast. Patent sökes för anordning vid stiftningsmaskiner. *SvLädSkoind.* 1910, s. 143.

Avledn.: STIFTARE, sbst.^{1}, m//ig. till 1; särsk. (förr): arbetare som stiftade ihop cigarrlådor. *SAOBArkSakkSvar* (1986).

STIFTA *stif^{3}ta^{2}*, v.^{2} -ade. ((†) pr. sg. -er *G1R* 26: 757 (1556), *ÖB* 29 (1712). sup. stifft ACHRELIUS *Dan.* E 1 b (c. 1690); -it (-idt) *OxBr.* 5: 19 (1612; *sannol. hypersvecism för* -et, *försvagad form av* -at). p. pf. stifft *FörarbSvLag* 1: 341 (1691)). vbalsbst. -AN (numera nästan bl. i ssgn AN-STIFTAN, *RP* 3: 76 (1633: anstifftan), WESTHIUS *Vitt.* 25 (1676), *LD* 1958, nr 93, s. 1 (: anstiftan) osv.), -ANDE, -ELSE (se d. o.), -ING (†, *G1R* 26: 468 (1556), *OxBr.* 5: 23 (1613: anstifftingh)), -NING (utom ss. senare led i ssg numera föga br., *G1R* 27: 232 (1557: stifftningh), SCHMEDEMAN *Just.* 1581 (1700: Lagstiftning) osv.); -ARE, -ARINNA, -ERSKA, se *avledn.* (stift- (-fft(h)-) 1544 (: anstiffthet, *p. pf.*) osv. stijfft- 1543 (: anstijfftes, *pr. pl. pass.*)—1619. styfft- 1626) [fsv. *stifta*, fd. *stifte* (d. *stifte*); av mlt., lt. *stiften*; flfrank. *stiftōn*, grunda, bygga, nl. *stiften* (urspr. östlig form), ffris. *stifta*, fht. *stiften* (t. *stiften*); möjl. med en grundbet.: sätta upp (resvirke till) stomme till byggnad, till den rot som föreligger i lat. *stīpes*, påle o. i STYV. — Jfr STIFT, sbst.^{2}, STIFTSHERRE, sbst.^{2}, o. STIKTA]

1) grunda, inrätta; fastställa o. d.; jfr STIKTA **1**. — jfr AN-, IN-, NY-STIFTA.

a) med konstituerande l. fastställande (o. reglerande) ord l. (tänkta resp. tänkt) konsekrerande ord l. handling inrätta (se INRÄTTA, v.^{2} **1**) l. grunda (ngt), instifta; i sht förr äv. allmännare: inrätta (ngt), grunda (ngt); jfr STIKTA **1** *a*. *RA* II. 2: 296 (1617). Nu wele wij widare beskoda thesz *(dvs. nattvardens)* Krafft och nytta, för hwilken skul thetta Sacramentet är förnämbst insatt och stifftat. RUDBECKIUS *Luther Cat.* 241 (1667). Ja heela Swärgie dig *(dvs. Halmstad)* een ewig Järnstod stiffte; / Där på de Ord sko stå i Åhrens Hwila lång: / Ty jag den Första war, som Carl med Lagrar krönte. DAHLSTIERNA *(SVS)* 93 (1698); jfr *α*. *(År 1710)* Blef här på Clastorps gård en Riddar-Orden stifta. RUNIUS *(SVS)* 2: 81 (1710). KELLGREN *(SVS)* 4: 286 (1782; *med avs. på vitterhetsakademier*). At vinna säkerhet för sit lif, och säkerhet för sin egendom, var första grunden til Samhällens stiftande. *Därs.* 381 (1784). Portugisernas och Spaniorernas stiftning af det Europeiska kolonial-systemet. GEIJER I. 7: 56 (1819). Det var .. egentligen på continenten som Oisian föranledde en stor litterär rörelse och stiftade skola, om jag så får uttrycka mig.

ARFWIDSSON *Ossian* 1: 3 (1842). PALMBLAD *Fornk.* 1: 55 (1843; *med avs. på nybyggen*). Det stipendium vid Uppsala universitet, som .. *(J. J. Björnståhl)* i sitt testamente stiftade, är .. ämnat åt *(osv.)*. NYBERG i *3SAH* LXII. 2: 12 (1951); jfr 3. — jfr SKOL-STIFTANDE. — särsk. *α)* (om ä. förh.) anslå egendom till o. inrätta (själamässa l. själaaltare o. d.); jfr 3 o. STIKTA 1 *a α*. Riddaren Jacob Johansson *(har)* år 1340 stiftat apostelen Jacobs och jungfru Catharinas altare. CORYLANDER *LundDomk.* 37 (1756). Utom den förmögenhet Dom-Kyrkan egt i Catholska tiden af hitskänkte gårdar til præbender och Själamäszors stiftning .. må nämnas *(osv.)*. HÜLPHERS *SvStäd.* 2: 41 (1783). Även de rikaste borgare *(i 1400-talets Nederländerna)* .. nöjde sig med de illusoriskt sanna bilder av dem själva och deras familjer, som målarna framställde på flyglarna av de altartavlor, vilka de stiftade för sina sockenkyrkor eller kapell. ROMDAHL *NordeurBildK* 4 (1926). På denna grund *(dvs. läran om skärselden)* uppbyggdes hela systemet med stiftade mässor för avlidnas själagagn. *SvKyrkH* 2: 711 (1941). jfr MASSO-STIFTNING. *β)* (†) refl.: hålla stiftande (se *γ*) sammanträde l. stiftas. I Upsala *(hade)* stiftat sig ett sällskap under namn af "Vitterhetens Vänner". STURZEN-BECKER *SvSkonl.* 38 (1845). *γ)* i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.: konstituerande; särsk. dels om ledamot l. medlem av sällskap o. d., dels om sammanträde; jfr 3 *a*. *Hålla stiftande sammanträde. Av de stiftande ledamöterna i sällskapet återstår inte många.* *δ)* (†) ss. verbalsbst. *-ning* i konkret(are) anv.: inrättning, institution; jfr STIKTA I *a β*. En Underrättelse om Rural-Capitlet i Käjserl. fria Riksstaden Friedberg, en stiftning af mycken ålder, men som .. kommit ur bruk. *SvMerc.* 1764, s. 549. Eder stiftning *(dvs. Svenska Akademien)* har kallat mig dit *(dvs. till vitterhetens bana)*. STENHAMMAR 259 (1798). Som .. *(Knutsgillena)* voro i half slägtskap med Kloster och andra sådana stiftningar, stodo de äfven med dem i ett slags broderlig förening. STIERNSTOLPE *Arndt* 4: 157 (1808). Ibland Sveriges mäst bildade Läkare hafva de fläste förskaffat sig tillfälle .. att se främmande länders stiftningar och hospitaler. HEDIN *ÅmVetA* 1809, s. 27. Att tjena i denna högsta stiftning *(dvs. kyrkan)* i dödligheten är, fåfängan till trotts, ärorikt. WINGÅRD 2: 164 (1819). jfr SKRÅ-STIFTNING.

b) (utforma o.) fastställa l. överenskomma om (ngt); sluta l. ingå (ngt) o. d.; jfr STIKTA 1 *b*. *α)* (numera i sht i högre stil) med avs. på äktenskap, avtal, förbund o. d. (om kontrahenterna osv.): ingå; sluta; upprätta; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkretare, om resultatet; jfr 4 *b* o. STIKTA 1 *b α*. *G1R* 26: 468 (1556; fredzens stifftingh). Och vele vij icke .. något märckeligit eller dråpeligit oss företaga, som är medh fremmande herrer eller potentater til at [be]skicka om vänskap, stifftningh, förbundh eller i andre vichtigare eller ringare saaker .. med mindre sådant skeer medh hans Kon. Maij:tz vilia. *Dars.* 27: 232 (1557). *HC11H* 14: 71 (1660; *med avs. på stillestånd*). Nya Giftermål stiftas alla år i lika ordning. *VetAH* 1754, s. 245. Framledne KyrkoHerden L. P. Viding *(har)* till förmån för Hedv. El.æ Schola stiftat ett testamente stort 750. RD:r B:co hvaraf årliga intresset användes till inköp af böcker för de fattiga barnen samt till Præmier. *ÅbSvUndH* 58: 418 (1824). Solbyggarna *(dvs. invånarna på Sollerön)* .. räknade gårdens storlek efter antalet kreatur, som där kunde födas. Detta spåras ännu i traditionen dels i sedvänjorna vid stiftandet av hjonelag, dels *(osv.)*. *Gruddbo* 80 (1938). *β)* i allmännare anv. av *α*, i uttr. betecknande att två (l. flera) personer blir vänner l. kommer på förtrolig fot med varandra o. d.; särsk. (o. utom i högre stil, mindre br., numera bl.) i uttr. *stifta bekantskap*, bli bekant(a), inleda bekantskap; jfr STIKTA I *b β*. H. M:tt och *(kurfursten)* .. drucke broderskap och stifftade all godh förtroligheet. *SthmMag.* 1781, s. 324 (1631; *rättat efter hskr.*). Aldenstund .. den nu regerande Konungen *(i England)* .. lät emot Kongl. Maj:ts då uti Ängeland warande betjänte, märka sig wara benägen til at .. stifta et närmare förtroende med Swerige; ty *(osv.)*. *HC11H* 14: 85 (1664). Flerårig förbindelse med denne verkeligen lärde man har oss emellan stiftat vänskap. *HH* XXXII. 1: 216 (1786). Här helsades på gamla bekantskaper och här stiftades nya. LJUNGGREN *Ber.* 55 (1886, 1892). STRÖMHOLM *Fält.* 188 (1977).

c) med avs. på lag l. stadga l. förordning o. d.: utforma o. fastställa l. ge giltighet; utfärda; äv. (*jur.*) i inskränktare anv. (med avs. på lag): fastställa; jfr STIKTA 1 *c*. Wichtige ährenden infalla som behöfwe gode rådhslagh och ett moget betänckiande, der oppå resolutionerne .. kunne fattas, och gode ordninger i Rijkedt stifftes *(av ständerna)*. *RARP* 2: 214 (1636). Hon såg et lyckligt Folk i tysta dälder bo, / Och stifta sjelf sin Lag, sitt arbet och sin ro. DALIN *Vitt.* II. 5: 36 (1742, 1755). Swea Rikes oryggeliga Grundlag är .. At ingen annan Magt må äga Lag stifta eller förändra, än Riksens Lagligen församlade Ständer. *PH* 8: 7429 (1766). De Skriftlärde .. hade tillvällat sig magt att stifta nya stadgar. AGARDH *ThSkr.* 1: 26 (1842, 1855). Först genom föreningen af dessa 3:e momenter *(dvs. lagens sanktionerande, promulgerande, necessiterande)* blir en lag i Staten förvandlad ifrån blott möjlig till verklig, d. v. s. fastställd eller stiftad. BOSTRÖM *Lag* 45 (1845). FÅHRÆUS *LäkH* 1: 235 (1944; *med avs. på klosterregler*). Att kyrkan också i fortsättningen på allt sätt kommer att värna den i vetot givna rätten att verksamt deltaga i stiftande av kyrkolag, torde stå utom allt tvivel. *KyrkohÅ* 1961, s. 152. — jfr LAG-STIFTA o. GRUNDLAGS-, LAG-, RÄTT-STIFTNING, GRUNDLAGS-STIFTANDE. — särsk. *α)* *jur.* i fråga om att upprätta l. grunda ett rättsförhållande. En utfästelse att stifta resp. bringa till upphörande en sakrätt har .. näppeligen den verkan, att den, som iklädt sig förpliktelsen, kan åläggas att fullgöra densamma. KALLENBERG *CivPr.* 1: 465 (1918). *(Gäldenären)* kan oaktadt konkursen stifta ny gäld. *Dars.* 552 (1922). En självständig sakrätt i ett tillbehör kan regelmässigt ej stiftas på annat sätt än genom tillbehörets skiljande från sambandet med fastigheten. UNDÉN *SvSakr.* 2: 44 (1936). *β)* i allmännare l. bildl. anv.; särsk. dels med avs. på Guds lag (se LAG, sbst.[1] 4) l. på språkregel l. "lagar" för språket l. smaken o. d. samt för allmänt uppträdande, moral o. d.; jfr STIKTA 1 *c* slutet. Hwart folkslag wil stifta lagar för smaken. SAHLSTEDT *CritSaml.* 71 (1759). *(Den som skall utforma en lag för svenska språket måste akta sig)* för undantag, så mycket möjligt är, wid Reglornas stiftning, emedan Språket därigenom warder swårt och beswärligt. BRUNKMAN *SvGr.* 74 (1767). Ve den dåren som vågar gifva dem *(dvs.*

snillets krafter) en Lag / Snillets första rörelse gäckar hans stiftning. THORILD *(SVS)* 2: 71 (1784). Ewige! ditt wälde / Ej ljus och mörker skiftat; / Den lag, för osz du stiftat, / Förwandlar icke dig. *Ps.* 1819, 406: 1; jfr *Ps.* 1937, 2: 1. Kvinnan stiftar seder. HOLMBERG *Folkhogsk.* 68 (1883).

2) (†) stadga; bestämma o. d.

a) (i lag l. dekret o. d.) stadga l. bestämma l. (på)bjuda (ngt); äv. i uttr. *stifta att* (osv.); jfr STIKTA 2 *a*. Medh then marknedt, som widh Askersundh åhrligen stå pläger, effter then Wadzstena stadh och thess inbyggere allene till gode är bleffwen först stifftet och stadget, så *(osv.)*. *PrivSvStäd.* 3: 619 (1587). Här *(är)* Gudz Budh och Befallningh, på hwilket Döpelsen sigh grundar .. och alt hwad som Gudh stifftar och befaller, måtte ju wara lofligit, nyttigt och icke en ringa ting. RUDBECKIUS *Luther Cat.* 209 (1667); möjl. till 1 *a*. Sedan Anno C. 240 regerade Ingo den 1. som war Halvers Son, han stifftade at Vpsala skulle städze wara Hufwudstaden och högsta Gudadyrckanet. SPOLE *Alm.* 1685, s. 23. *(N. Gyldenstolpe i lagkommissionen):* Mig synes, att man moste .. säga först, hwad en by är, och huru den bör wara constituerat, nembl. med råå och röör, kunnandes iag .. eij see, huru de orden § 1 kunna her införas, förre än föruthgår, hwad stifft är förre och sedan. *FörarbSvLag* 1: 341 (1691). Man *(hade)* icke väntat sig ett så strängt bud emot den ringaste skogsåverkan, som konungens befallningshafvande i ofvannämnda kungörelsen stiftat. JGRICHERT (1805) hos WARBURG *Richert* 1: 12.

b) allmännare: bestämma (ngt); äv. med avs. på gräns (se d. o. 2): bestämma, sätta; jfr 4; jfr STIKTA 2 *b*. Himmel, uti hwilkens Råd / Wåre Wärk och Anslag stiftas. FRESE *VerldslD* 44 (1716, 1726). Huru fås en sanskyldig ägendoms rät? .. Efter .. then förra ägarens Stiftande, antingen han skänker thet til något, hwilket sker .. them emellan som lefwa; eller ock .. igenom Testamente, som gäller .. efter ägarens död. LALLERSTEDT *Dygdel.* 93 (1746); jfr 3. Emellan dag och natt hon *(dvs. Höstens gudinna)* stiftar / En tydlig gräns, och tidens lopp / Med sken af deras faklor skiftar. GFGYLLENBORG *Vitt.* 1: 218 (1786, 1795).

c) [sannol. utvecklat ur *a*] styra o. ordna; jfr STIKTA 2 *a*. Humblegård lägg vthaff Ny, Pijgan lät klifffta, / Annat hwad manglar i By laga sampt stifffta / Vppå thet bästa Maneer, Bönder the bruka, / Sedan medh glädie tu seer Borden stå duka. ARVIDI 162 (1651).

3) (numera föga br.) (i l. ss. stiftelsefond) anslå l. donera (ngt till ngn l. ngt); äv. närmande sig bet.: utlova (offer); jfr 1 *a* *α* o. STIKTA 3. *G1R* 19: 277 (1548). Sådenne godz äre udaf våre förfädher udi then acht och mening stifftede och gifne till kyrkier och kloster, att prester .. skulle ther hafve theres uppehålle udaf. *RA* I. 2: 105 (1564). *(G. II A.)* stiftade .. then store donation til Academiens underhåll och Professorernas belöning. SPEGEL *Kyrkioh.* 2: 162 (1707). Offer jag äfven vill stifta åt Dig, grönmantlade Hertha! STAGNELIUS *(SVS)* 3: 78 (1817). Jag *(kan)* icke häller underlåta att framställa och på en ren dryck presentera dig den hederliga välkomman, till alla rättskaffens mästares och gesällers välgång, som densamma stiftat, upptänkt och inrättat hava. AMBROSIANI *SvSkraamb.* 152 (*i handl. fr.* 1827). Efter mönster från andra länder sökte man .. intressera förmögna och konstälskande män att hvar för sig eller flera tillsammans "stifta" ett .. fönster *(med glasmålningar)*. *TT* 1897, Byggn. s. 24. Kyrkoherden underlät väl sällan att stifta en *(fönster-)*ruta med sitt namn och en biblisk målning i sin kyrka. *Rig* 1931, s. 162. År 1293 gav .. ärkebiskop Johannes närmare föreskrifter om anniversarieböckernas förande i Lund .. Ingen fick .. införas, som ej stiftat någon gåva till kyrkan; därigenom blev anniversarieinstitutionens vidare utveckling knuten till utvecklingen av testamentsrätten. *KyrkohÅ* 1939, s. 117. — särsk.

a) i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.: som (till l. ss. stiftelsefond) anslår medel till (lärt) sällskap o. därigm grundar l. möjliggör grundande härav; numera bl. övergående i I *a* *γ*. Kapitenen Erik Nordforss .. Var en ibland stiftande Ledamöterne af Svenska KrigsmannaSällskapet. *KrigVAH* 1808, s. 221. Det *(dvs. tanken på årligen återkommande möten för fornforskare)* är en tanke, som .. hedrar de arkeologiska kongressernas "stiftande medlemmar". *AntT* 4: 1 (1872). Snart hade en mängd personer lofvat blifva stiftande medlemmar i det Finsk-ugriska sällskapet. *Finland* 203 (1893). *(I Samfundet för Nordiska museets främjande)* hvars styrelse utgöres af museets nämnd, kan enhvar .. som önskar verka för samfundets ändamål, blifva ledamot. De af ledamöterna utgående afgifter, olika för "stiftande" och "bidragande" ledamöter, användas på föreskrifvet sätt för museets ändamål. *Sthm* 1: 431 (1897). Stiftande ledamot .. erlägger en inträdesavgift av minst 2.000 kronor samt under vartdera av de 8 efter valet närmast följande åren en avgift av 1.000 kronor. *VSocLdÅb.* 1985, s. 180.

b) (†) ss. vbalsbst. *-ning* i konkret(are) anv., särsk. om egendom som anslagits l. donerats; äv. (jfr 1 *a* *δ*): stiftelse (se d. o. 5), donation. Then, som är af stor förmögenhet, och äger inga barn, han kan, efter min insigt, swårliga in för Gud förswara, om han icke gör ansenliga testamenten och stiftningar åt the fattiga. RÖNIGK *Fresenius* 349 (1753). Academien *(lät)* sig föreläsas de inkomne Öfversättningar af Ciceros 4 Tal emot Catilina, hvilket ämne för den obundna stilen i anledning af en okänd Gifvares Stiftning för andra gången var upgifvit. *SAD* 1: 346 (1789). Det bör komma i betraktande, at Biskop Juusten .. icke nämner något om en sådan af B. Johannes Petri gjord stiftning *(näml. till ett nunnekloster i Åbo 1370)*. PORTHAN 5: 360 (1796). Sedan .. *(kyrkan)* hunnit utverka sig en mängd frivilliga gåfvor, Donationer och stiftningar emot utbyte af Guds nåd, syndernas förlåtelse .. och mycket verksamma förböner; sedan *(osv.)*. *LBA* 19—20: 68 (1799). Den 14 augusti .. skall årligen tre unga flickor och tre gossar beströ grafstenen med blommor och får då genom Stehpaneos stiftning nya kläder. MONTGOMERY-SILFVERSTOLPE *Mem.* 3: 185 (1825).

4) (gm påverkan av andra) åstadkomma (ngt), vålla (ngt) o. d.; jfr STIKTA 4. — jfr AN-STIFTA, AN-STIFTAN o. AN-STIFTNING.

a) med avs. på ngt (ur den berördes synpunkt) negativt: anstifta (se d. o. 2), i sht förr äv. (allmännare): vålla l. åstadkomma (äv. med sakligt subj.); äv. utan obj. (se *β*); jfr STIKTA 4 *a*. *Att stifta uppror och oenighet.* *G1R* 26: 757 (1556: stiffter .. lögn). Blefwo .. meer och meer Misztanckarna vthi Lägret hoos Krigzfolcket förökte, hwilka .. igenom fåfängia Lyften ibland sigh stifftade Partier. WIDEKINDI *KrijgH* 152 (1671); jfr 5. Som skuggo sig i Sool til kroppen

sammansälla, / Så plägar Af-und sig til Dygd ok Ähra ställa; / Der hon i fölgd med Sorg plär stifta mulit lynn'. SCOLUMBUS *Vitt.* 89 (*c.* 1678). *OSPT* 1687, nr 47, s. 1 (*med avs. på uppror*). O Krig, O onde Krig all Arbarhets förgifft, / O Frijd, du offta har hland sådaste Wänner stifft! FERNANDER *Theatr.* 456 (1695). Det var .. denna Liturgien, som stiftade så många oredor här i Riket. SCHÖNBERG *Bref* 1: 272 (1778). Formår .. (*universitetets vaktbetjäning*) icke, wid af Studerande stiftadt owäsende, återställa lugn och gripa de brottslige, äger Rector att af Commendanten i Staden, påkalla militairisk handräkning. *SPF* 1828, s. 394. Är det icke faseligt, att .. (*bönderna*) med vett och vilja skall stifta oro och förspilla sin välgång? MOBERG *Rid* 72 (1941). Gud hade skapat alla människor till sig, och han hade stiftat en särskild fiendskap mellan Eva och ormen. HARTMAN *NattLys.* 69 (1951); jfr 1. — jfr BRAND-STIFTNING, ORO-STIFTANDE. — särsk. *α*) (numera föga br.) med avs. på ränker: smida. Här smijdes stoor förslag, mång dolska ränker stifftas. TRUDEEN *Vitt.* 169 (1702). JGOXENSTIERNA 1: 164 (1805). *β*) (†) utan obj.: smida ränker l. anstifta komplott(er) l. stämpla; äv. i uttr. *stifta till ngt*, (bedriva verksamhet för att) anstifta ngt. At H. F. N. ingen .. vthi sitt Rådh och tienst tager och bruker, som til någen oeenigheet emellan thet Konunglige och Furstelige Stånd stiffte och anrätte wil. *AffhBesl.* 19/3 1600, s. D 3 a. I skolen ej, så sant er himlen hjelpe, / På eder landsflykt famna warmt hwarandra, / .. Ej heller mötas efter råd och aftal / Att stifta, stämpla, göra ondt mot osz. HAGBERG *Shaksp.* 3: 21 (1848; *möjl. med obj.*).

b) med avs. på ngt (ur den berördes synpunkt) icke (utsagt) negativt: åstadkomma, skapa (se d. o. 2); äv. (o. numera nästan bl.) med kvardröjande vag bibet. av 1 (jfr 1 *b α*): åstadkomma att (fred, förbund l. äktenskap o. d.) slutes resp. ingås; förmedla; jfr *c*; jfr STIKTA 4 *b*. (*Grevarna av Ostfriesland borde begära*) att en gifftermåelshandel emillen them (*dvs. fröken Cecilia o. greve Johan*) måtte stiffthet bliffve. *G1R* 29: 710 (1560). Myckit gott en godh Tungo stiffter, / En ond Tungo många förgiffter. FORSIUS *Fosz* 196 (1621). Han (*dvs. kärleken*) stiftar glädje, frid och hugnad. NORDENFLYCHT (*SVS*) 1: 433 (1747). (*Haga skyddsgudinna om G. III:*) Här skref han begges (*dvs. kungamaktens och folkets*) Lag, och gick ur dessa lunder / Att stifta Sverges väl och sin odödlighet. JGOXENSTIERNA 1: 258 (1805). Men hur kunde du, sade han, stifta detta äktenskap, om du, ja, du antydde nyss? WÄGNER *Silt* 301 (1924). Trots att allvarliga bemödanden gjordes att stifta fred mellan de krigförande furstarna, så kunde i alla fall intet resultat uppnås. *KyrkohÅ* 1933, s. 24. Den kyrka, som skall vinna, / Är den som stiftar frid. *Ps.* 1937, 165: 4. — jfr FREDS-STIFTA. — särsk. *α*) i uttr. *stifta att* (osv.), åstadkomma att (osv.). (*En djävul*) skräpte ther aff, at han hade så wijdt stifftat, thet Biskopen Andreas begynte alleredha wänligen skämta medh Nunnan. SCHRODERUS *Os.* 2: 151 (1635); jfr *a*. *β*) med indir. refl. obj.: skaffa l. bereda l. skapa sig (ngt). I all then skrymtan, som wår werld sig illklokt stiftar, / Är ei behof, at man för hwarje man sig skriftar. *Kolmodin QvSp.* 1: 160 (*c.* 1710, 1732); jfr *a*. (*Målaren*) Pasch .. stiftar sig beröm, uti tak, öfwer dörrar, och uppå wäggar af nya Kongl. Slottet. TESSIN *Bref* 1: 90 (1751). LEOPOLD (*SVS*) II. 1: 152 (1783; *om eftermäle*).

c) (numera mindre br.) i uttr. *stifta familj*, bilda familj; jfr *b* o. 1 *a*, *b*. Jag fick lust att stifta familj och sätta bo. TAVASTSTJERNA *Marin* 10 (1890). Jag (*såg*) .. okunniga emigranter .. förgiftas af hlyhvitt (*på fabriken*) för att dö ungefär när de hunnit stifta familj. *NärBorj* 207 (1902). *SvHandordb.* (1966).

5) i fråga om (o. med speciell tanke på) tillblivande från intet: skapa o. d.; jfr 4.

a) (numera bl. i vissa trakter) med avs. på ngt icke levande (abstr. l. konkret): skapa, åstadkomma; (an)ordna, (tillreda); förr äv. utan obj. (se slutet); äv. ss. vbalsbst. *-ning* i konkretare anv.: skapelse; särsk. (o. numera bl., i högre stil, mindre br.) med bibet. av 1; utan klar avgränsning från 4; jfr STIKTA 5. O hiartans liufwa ord, såm så din läppar röra! / O wackkra Tankar, ij såm stiffta sådant tal! *LejonkDr.* 218 (1688). Hwad högre Sysla, om du (*dvs. kvinnokönet*) den rätt öfwa wil, / Än stifta deras dygd, som sku regera Länder? NORDENFLYCHT (*SVS*) 2: 125 (1750); jfr 1 *a*. THORILD (*SVS*) 2: 29 (1784: Guds heliga Stiftning). (*Naturen*) är af Våren prydd, af Sommarn kungligt klädd, / Än bär hon Höstens frugt, och än sit läger stiftar / i Vintrens djupa hädd. GFGYLLENBORG *Vitt.* 1: 173 (1786, 1795). Än himlens höga ljus dig lik en Newton kröna; / Du stiftar deras lopp med dragningskraftens lag. *Dars.* 175; jfr 4. Theatren öpnad blef .. / Der döda väckas op, der rum och tider skiftas / Och ömsom Borgarns hus och Hjeltens läger stiftas. GYLLENBORG *Skald.* 48 (1798). (*Vanskapen*) har sin grund i själarnas ömsesidiga oumharlighet, i deras af Gud stiftade öfverensstämmelse. WALLIN *Rel.* 3: 149 (1827, 1831). Begreppet "funktionella analfabeter" fick stiftas för att beteckna de elever som efter avslutad grundskola ändå inte kunde läsa och skriva. *GbgP* 13/7 1985, s. 2. — särsk. (†) utan obj., i uttr. *stifta om ngt*, vidta åtgärder för att skaffa sig ngt, sörja för ngt. Hwi skulle Menniskian sigh icke wilia giffta / Om sitt förgängli' Nampns åminnelse at stiffta? LUCIDOR (*SVS*) 80 (1668).

b) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) ge (ngt) liv; särsk. i pass. (om fiskyngel): få liv, bli till. Af denna observation (*dvs. att små vitlingar bruka hålla sig under maneter och följa deras rörelser*) draga fördomsfulla fiskare den falska slutsats, att Hvitlingen "stiftas" i Maneterna, och att dessa "uppamma" honom medan han är liten. *SkandFisk.* 84 (1838). Förr trodde fiskaren och några hafwa ännu den högst orimliga tron att Sillen icke födes af rom utan stiftas i wattnet. EKSTRÖM *AfhFiska* 10 (1845). *Vikarvet* 1922, s. 35.

6) [jfr 4 *a*] (†) (gm påverkan, ss. led i att anstifta ngt) förmå (ngn till att göra ngt); jfr särsk. STIKTA 4 *a α* o. AN-STIFTA 3. (*Den danska drottningen*) war af sin Son stiftad til at försäkra och förhala Konung Eric med list. TEGEL *E14* 119 (1612). — jfr AN-STIFTA.

Särsk. förb.: STIFTA AN, (†) till 4. *a*) till 4 *a*: anstifta (ngt) (se **anstifta** 2 *a*). Tändes Haatet (*hos en melankolisk människa*) vp, thet snart ey släckias kan, / Emoot sin Fiend han, Practiker stifftar ann. PALMCHRON *SundhSp.* 394 (1642). I .. / Som secter stiften an. FRESE *Pass.* 27 (1728). Den ofärd som jag hemligt stiftat an, / Den wältar jag på andras skuldror tungt. HAGBERG *Shaksp.* 5: 167 (1848). *b*) till 4 *b*: tänka ut l. finna på (ngt); jfr **anstifta** 2 *b*. En swassat Tunga ey thet döfwa

spök *(dvs. döden)* står moot; / Ehwad man stifftar an, ther är ey någhon Boot. PALMCHRON *SundhSp.* 167 (1642). *c)* till 4 *b:* bereda (ngn ngt). Godh Wind wäl vppå Siön tigh gott tilfogha kan, / Men i titt Hws han tigh fast bättre stifftar ann. PALMCHRON *SundhSp.* 14 (1642). — STIFTA IHOP. (†) till 4 *b:* åstadkomma att (äktenskap) ingås. Furstinnan Katrina i Friesland sade: att djefwulen slitit många skor, innan han mägtat stifta ihop detta äktenskap. FRYXELL *Ber.* 4: 56 (1830). — STIFTA IN. (†) till 1: införa o. befästa l. stadfästa (ngt). *(Två rådsmedlemmar)* mente, man skulle sättia någon *(till vicepresident i Dorpats hovrätt)*, som kunde där stifta in den Svenske lagen. *RP* 9: 411 (1642). — STIFTA OM[10 4]. till 1 *c*, särsk. *c β:* stifta (ngt) på nytt o. i ändrad form. Morallagarna, som man tänker stifta om .., äro *(osv.)*. QUENNERSTEDT *Tal* 1902, s. 19.

Ssgr: (1 *a*) STIFTNINGS-BREV. (numera föga br.) stiftelsebrev, instiftelsebrev; äv. till 1 *a α*. CORYLANDER *LundDomk.* 54 (1756). *SvTyHlex.* (1872). — (1, 3) -TID. (numera mindre br.) tid då ngt (in)stiftats; särsk. till 1 *a*. *2VittAH* 2: 221 (1787, 1791). — (1, 3) -ÅR. (numera mindre br.) år då ngt (in)stiftats; särsk. till 1 *a:* stiftelseår. MÖLLER (1790). AUERBACH (1913).

Avledn.: STIFTARE, sbst.², m.//(ig.) [jfr d. stifter (ä. d. *stiftere*), mlt. *stifter*, nl. *stifter*, mht., t. *stifter*] 1) till 1: person (l. institution o. d.) som (in)stiftat l. (in)stiftar ngt; ofta i uttr. *ngts stiftare* l. *stiftare av ngt* l. ss. senare led i ssg. *a)* till 1 *a;* i sht förr äv. allmännare: grundare; upphovsman. *Linc.* Kkk 6 b (1640). *(Josefos)* håller Nabrodes eller Nimrod wara Stifftarn för Staden Babel och dhes Torn. *RelCur.* 322 (1682). Academien i Upsala war aldeles förfallen: K. Gustaf upprättade henne å nyo .. så at han billigt kan anses för hennes andre Stiftare. DALIN *Hist.* III. 1: 339 (1761). Erik Benzelius .. Stiftare af Vettenskaps-Societeten i Upsala 1712. BROOCMAN *SvSpr.* 97 (1810). Den äldre Linné, Naturalhistoriens stiftare. *VetAH* 1815, s. 82. Jesu Nattward är ett dyrbart insegel på Guds nådiga löfte om wåra synders förlåtelse .. Tager och äter, säger den helige Stiftaren, detta är min lekamen *(osv.)*. HAGBERG *Pred.* 2: 105 (1815). *NF* 2: 348 (1877; *av en släktgren*). Aktiebolag bildas av en eller flera stiftare. *SFS* 1975, s. 2514. jfr med-, ordens-, religions-, samfunds-, samhälls-, sekt-, skol-stiftare m. fl. särsk. till 1 *a α*. Sedan århundraden brinner intet ljus mer i den vid en arm på .. *(den schreyerska gravvårdens)* midt fästade tornformiga jernlyktan, längese'n har man glömt stiftaren *(dvs. adelsmannen Sebald Schreyer)* och hans fränder. ATTERBOM *Minn.* 221 (1817). Prebendena få antas till större delen ha varit bundna vid sidokor i domkyrkan, där prebendaterna läste själamässor för stiftarnas själar. *SvKyrkH* 2: 615 (1941). Om än texterna voro desamma, var det en ofantlig skillnad mellan den pompösa pontifikalmässan .. och den mässa, som den ensamme prästen läste för stiftarens själagagn, vid ett sidoaltare, utan varje musikalisk utrustning, på sin höjd assisterad av en korgosse. *Dårs.* 708. *b)* till 1 *c;* särsk.: person (l. statsmakt o. d.) som stiftar l. stiftat lag(ar); äv. (se slutet) till 1 *c β*. Om, hvad i synnerhet angår våra Svenska lagar, de äga den ofullkomlighet, at sjelfva deras Stiftare förklarat en god Domare vara bättre än lag, följakteligen *(osv.)*. KELLGREN *(SVS)* 5: 12 (1785). Birger Jarl var förste stiftaren af edsöreslagarne. SVEDELIUS i *2SAH* 41: 235 (1866). jfr grundlags-, lag-, skollag(s)-stiftare m. fl. särsk. (numera i sht i högre stil, mera tillf.) till 1 *c β;* särsk. dels om person som uppställer (l. formulerar) språkregler, dels om Gud i förhållande till Guds lag. Gud .. är Lagsens stifftare och Herre. EMPORAGRIUS *Cat.* D 6 a (1669). BRUNKMAN *SvGr.* 89 (1767; *om skrivregel*). jfr sede-stiftare. 2) (numera föga br.) till 3: person som (i l. ss. stiftelsefond) donerat l. testamenterat ngt; äv.: stiftande ledamot (se stifta, v.² 3 *a*). Det är öfverraskande att finna Montaigne som stiftare af kyrkoskänker, men konsekvens var aldrig hans starka sida. BILDT *Ital.* 218 (1896). Den, som *(till en stiftelse)* gifvit medlen, stiftaren, får själf bestämma, huru de skola förvaltas och huru det med stiftelsen afsedda ändamålet skall uppnås. BJÖRLING *CivR* 33 (1906). Sällskapets ledamöter äro dels årligt betalande, dels stiftare (stiftande ledamöter) och slutligen hedersledamöter. ÖSTERGREN (1946). 3) till 4. *a)* till 4 *a:* person som anstiftat l. anstiftar l. stiftat l. stiftar ngt; i sht förr äv. allmännare: person som vållar l. åstadkommer ngt; förr äv. i uttr. *stiftare till ngt*, anstiftare l. vållare av ngt. Silo Pedius, .. som til thetta krijghet war en Stifftare. SCHRODERUS *Liv.* 933 (1626). Gustaf Trolle, hwilken i sin tid warit stiftare til all den oro, som Norden i trettio år utstått. CELSIUS *G1* 2: 133 (1753). Han är stiftare til skälmstykket. SCHULTZE *Ordb.* 5002 (c. 1755). En ogudaktig neger / Den första stiftaren till dessa qwal. HAGBERG *Shaksp.* 8: 103 (1849). *IllSvOrdb.* (1955). jfr brand-, olycks-, oro-, orolighets-, upprors-stiftare m. fl. *b)* till 4 *b:* person som åstadkommer l. åstadkommit ngt; särsk. (o. numera nästan bl.): person som stiftar l. stiftat fred l. äktenskap o. d. Mildaste Landsens Far ! Du fridsens stiftare dyra! NORDENFLYCHT *(SVS)* 2: 27 (1746). Stiftare .. af ett giftermål. LINDFORS (1824). Den 10 anlände Bombelles, stolt och öfverlycklig i känslan af att vara fredens egentlige stiftare. FORSSELL i *3SAH* 3: 299 (1888). En farlig och illistig stiftare av omaka äktenskap. WIESELGREN *Paris Kim.* 14 (1923). jfr freds-stiftare. 4) [specialanv. av 3 *b* l. till stifta, v.² 5] person som skapar l. ger upphov till ngt; särsk. i ssgn språk-stiftare; särsk. (o. numera bl. i högre stil, mindre br.) om Gud ss. upphov till ngt. Gudh den aldrehögste som är fridsens och eenigheetennes stifftare och Herre. STIERNMAN *Riksd.* 672 (1612). Gud, som allena är enighetens Gud och stiftaren af all fredsamhet. *2RARP* 14: 376 (1743). Ssgr: stiftar- l. stiftare-bild. särsk. (i sht *konsthist.*) till stiftare 1 *a* slutet, 2: bild l. porträtt av person som instiftat själaaltare o. dyl. l. gjort donation(er) till kyrkan. *2NF* 21: 1437 (1915; *på altartavla*). *Fornv.* 1954, s. 145 (*om bild av stiftaren av ett kloster*). -brev. till stiftare 2: stiftelsebrev. *SvD(A)* 3/12 1940, s. 7. -figur. (i sht *konsthist.*) till stiftare 1 *a* slutet, 2; jfr -bild. ROMDAHL *NordeurBildK* 130 (1926; *på altartavla*). -ombud. (i fackspr., i sht *jur.*) till stiftare 1 *a;* i fråga om aktiebolag: ombud med fullmakt att förhandla å stiftares vägnar. *SFS* 1944, s. 1481. -porträtt. särsk. (i sht *konsthist.*) till stiftare 1 *a* slutet, 2: porträtt av stiftare, stiftarbild. SIRÉN *DaVinci* 201 (1911). -ruta. (i sht *konsthist.*) till stiftare 1 *a* slutet: målad glasruta med donators porträtt, vapen-

sköld l. insignier ingående i donation av glasmålning. *Rig* 1931, s. 156. **-staty.** särsk. (i sht *konsthist.*) till **stiftare 1** *a* slutet, **2;** jfr **-bild.** *Fornv.* 1952, s. 86 (*i domen i Naumburg*). **-urkund.** (numera föga br.) till **stiftare 1** *a:* stiftelseurkund (se d. o. 1); jfr **-brev.** HERNBERG *Rattsh.* 330 (1922; *i fråga om aktiebolag*). — **STIFTARINNA,** f. [jfr d. *stifterinde*, mht., t. *stifterin*] 1) (numera bl. i vitter stil) till **1:** kvinnlig stiftare, stifterska. *a)* till **1** *a;* i sht förr äv. allmännare: kvinna som inrättat l. grundat ngt. *(Birgittiner-ordens)* Stiftarinna, den namnkunniga Brigitta. BOTIN *Utk.* 308 (1761). Redan Margaretha .. Calmare-unionens stiftarinna .. ingaf sin frände och efterträdare .. Eric XIII, samma grundsats, som *(osv.)*. STRINNHOLM *Vas.* 1: 13 (1819). Elisabeth *(Oxenstierna var)* .. stiftarinna af Oxenstiernska stipendiet vid Upsala acad. *BL* 10: 319 (1844); jfr **stifta,** v.[2] **3.** *(Vitterhetsakademien)* hade efter sin stiftarinnas död "fallit i en dvala". LJUNGGREN *SAHist.* 1: 10 (1886). Efter stiftarinnan benämndes .. *(det dominikanska systrakonventet)* stundom S:ta Ingrids kloster. *SvKyrkH* 2: 559 (1941). Skänninge nunnekloster *(invigdes)* .. i samband med dominikanernas till samma stad förlagda provinsialkapitel, som konung Magnus — stiftarinnan S:t Ingrids kusin — hedrade med sin närvaro. *HT* 1952, s. 438. jfr **sekt-stiftarinna.** *b)* till **1** *c;* särsk. i ssgn **lag-stiftarinna. 2)** till **4** *a, b:* kvinna (l. flicka) som stiftat fred o. d.; i sht förr äv. dels: anstifterska, dels (allmännare): kvinna (l. flicka) som åstadkommit l. vållat ngt; förr äv. i uttr. *stiftarinna till ngt;* jfr **anstiftarinna.** Stiftarinna. Stifterska. SCHULTZE *Ordb.* 5003 (c. 1755). *(Fr.)* Artisanne .. *(sv.)* Stiftarinna til något. MÖLLER 118 (1755). Jag stal några kyssar .. Du vaknade, Phillis! Hvem kan neka dig vara en stiftarinna i stjäla, då du sofvande förstår fånga en vaken tjuf? THORILD *(Hans.)* 1: 264 (1778). jfr **freds-stiftarinna.** — **STIFTERSKA,** f. [jfr d. *stifterske*. — Jfr **stikterska** (se **stikta** *avledn.*)] 1) till **1.** *a)* till **1** *a:* kvinnlig (in)stiftare, stiftarinna, instifterska; i sht förr äv. allmännare: kvinna som inrättat l. grundat ngt. *(Den första abbedissan i Vadstena kloster, den heliga Birgittas dotterdotter, blev avsatt.)* Hennes oordenteligheter måtte warit ganska stora, då en så nära förbindelse med den heliga Stifterskan intet kunde skydda henne. LAGERBRING *1Hist.* 3: 851 (1776). Den enväldiga Drottningen och enväldets stifterska i Danmark, Sophia Amalia. CRUSENSTOLPE *Tess.* 1: 124 (1847). REUTERDAHL *SKH* III. 2: 233 (1863; *av klosterorden*). Sektens stifterska. *SvD(A)* 7/1 1926, s. 3. jfr **sekt-stifterska.** särsk. oeg., skämts. Nitisk stifterska av tejuntor på vilka man åt korv och analyserade Gripenbergs kärleksdikter. *14BästStudNov.* 154 (1929). *b)* till **1** *c,* särsk. *c β:* kvinna som stiftar l. stiftat lag(ar), stiftarinna (av lag l. lagar). Hwarför synden 1 emot Ceres, de heliga Lagars Stifterska? *SP* 1792, nr 103, s. 3. jfr **lag-stifterska. 2)** till **4** *a, b:* kvinna (l. flicka) som anstiftat ngt, anstifterska; äv. kvinna (l. flicka) som stiftat fred o. dyl. l. (allmännare) åstadkommit l. vållat ngt; numera nästan bl. ss. senare led i ssgr. *(Lat.)* Fictrix. *(sv.)* stiffterska. *Cellarius* 66 (1699). *(Sv.)* Stifterska .. *(fr.)* médiatrice. WESTE (1807). jfr **freds-, olycks-, oro-stifterska.**

-STIFTAD, se **stift,** sbst.[1] *avledn.* — **STIFTARE,** se **stifta,** v.[1 2] *avledn.* — **STIFTARINNA,** se **stifta,** v.[2] *avledn.* — **STIFTE,** se **stift,** sbst.[1–2]

STIFTELSE *stif³telse²*, r. l. f. (m. WESTE (1807), DENS. *FörslSAOB* (c. 1817)); best. **-en;** pl. **-er.** (förr äv. **stifft-**) [jfr d. *stiftelse;* vbalsbst. till **STIFTA,** v.[2] — Jfr **ANSTIFTELSE, INSTIFTELSE** (se **INSTIFTA** *avledn.*)]

A. abstr. (se dock **1** *a* slutet o. **2**).

1) motsv. **STIFTA,** v.[2] **1.**

a) motsv. **STIFTA,** v.[2] **1** *a:* (in)stiftande; i sht förr äv. allmännare: inrättande l. grundande. SCHULTZE *Ordb.* 5003 (c. 1755). Att leda till stadga i denna vigtiga del af Språkläran, utgaf .. Svenska Akademien (1801), femton år efter dess stiftelse, sin Afhandling om Svenska Stafsättet. BROOCMAN *SvSpr.* 104 (1810). Hans *(dvs. Jesu)* afsked från dem han ömmast älskade på jorden beseglades med stiftelsen af den heliga måltid, som ännu i dag, i alla trogna hjertan, upplifwar hans minne och uppenbarar hans närwarelse. HAGBERG *Pred.* 2: 100 (1815). Ödet .. ville hafva sig tillskrifvet .. stiftelsen af ett välde, näst Gudarnes makt det största. KOLMODIN *Liv.* 1: 18 (1831). Ännu så sent som 1694 fick Halle univ. vid sin stiftelse rätt att hålla egen källare. ANNERSTEDT *UUH* II. 2: 12 (1909). Äktenskapet vilar icke på en mänsklig känsla, utan på en gudomlig stiftelse, genom vilken två människor förenas i ett trohetsförhållande. GIERTZ *Kyrkofr.* 163 (1939); jfr *b* o. **4.** — jfr **KLOSTER-, RELIGIONS-STIFTELSE.** — särsk. (tillf.) om stiftelsedokument. Med all tacksamhet *(mottages av utgivaren)* .. alt som Swenska Kyrkan och allmänna Underwisningen angår, såsom Konunga-Bref, Donationer, Stiftelser af Gymnasier och Scholar, Biskopars och andre wälförtjente Pråstmans lefwernes-beskrifningar *(osv.)*. WALLQUIST *EcclSaml.* 1—4: 4 (1788).

b) (numera mindre br.) motsv. **STIFTA,** v.[1] **1** *b:* stiftande, slutande, ingående. Acktenskaps stiftelse. MÖLLER 23 (1745, 1755). — jfr **FREDS-STIFTELSE.**

c) (†) motsv. **STIFTA,** v.[2] **1** *c:* fastställande (av lag o. d.), stadfästande. SCHRODERUS *Dict.* 56 (c. 1635).

2) motsv. **STIFTA,** v.[2] **3:** anslående l. donerande av egendom l. medel till stiftelse (i bet. **5**) l. fond (utan klar avgränsning från **5**); särsk. konkret(are), med särskild tanke på l. om anslagen l. donerad egendom osv. Det lönte bättre mödan, at winna de inländska Herrars bewågenhet, som med rika stiftelser kunde hugna Kyrkan, än at *(osv.)*. LAGERBRING *1Hist.* 2: 426 (1773). Man .. inrättade sådane föreningar, som ock vanligen benämndes collegia canonicorum och af Furstar och andra för Kyrkans interessen nitiske män med rika dotationer (stiftelser) af jord och räntor begåfvades. NORDSTRÖM *Samh.* 1: 232 (1839). Då *(Lunds katedralskola)* .. var ett tillbehör till och verktyg för kyrkans frälsande verksamhet, blev den .. föremål för mångfaldiga fromma gåvor och stiftelser i form av penningar, arrendeinkomster, tomtören, böcker m.m. till förmån för dess lärare och fattiga lärjungar. *MinnSvLarov.* 1: 2 (1926). *(De likgiltigas)* tro eller otro tog sig icke uttryck i stiftelser eller avlatsköp, visioner och bekännelser, kättarskrifter eller hädelser. ANDRÆ *Herdabr.* 130 (1937).

3) (†) motsv. **STIFTA,** v.[2] **4** *a:* anstiftan, anstiftande, anstiftelse. The margfåldige förräderije, som Papisterne hafwa anrättat uti Engeland med uprors stiftelse. *RA* II. 2: 107 (1617).

B. konkretare; jfr **1** *a* slutet, **2.**

4) (numera föga br.) ngt (in)stiftat (se STIFTA, v.[2] 1 *a* (o. *b*)) l. inrättat; (instiftad) inrättning l. institution (av allmän l. samhällelig art); äv. dels närmande sig bet.: bruk l. sed(vänja), dels (motsv. STIFTA, v.[2] 4 *b*): skapelse, inrättning. Ju mera storskiften få framgång, desto snarare gör Bonden något nyttigt wid sin jord, endast desse Economie-förrättningar ej .. wäcka misznöje med .. den största och basta stiftelsen i Swerige til Landtbrukets uphjelpande. WALLQUIST *EcclSaml.* 1—4: 148 (1788). Klingenstjerna *(valde)* .. Experimental-Fysiken till ämne för sina enskilta Föreläsningar; uti hvilka han kunde sammanföra det läckraste af Matematikens sanningar, använda till upptäckande af Naturens förbehållsamma stiftelser. NORDIN i *1SAH* 5: 262 (1794); jfr STIFTA, v.[2] 5. Främst af allt, som gör det folkets heder, / Behaga mig dess stiftelser och seder. LEOPOLD 2: 290 (1812, 1815). Konungavärdigheten, den skönaste bland Gudomliga och menskliga stiftelser, skulle nalkas sitt slut. KOLMODIN *Liv.* 1: 168 (1831). Samhället .. är en Guds stiftelse. AGARDH *BlSkr.* 1: 50 (c. 1855). Såsom en evärdlig stiftelse skolen I fira den *(dvs. påskhögtiden)*, släkte efter släkte. *2Mos.* 12: 14 (*Bib.* 1917). — jfr RELIGIONS-, SAMHÄLLS-STIFTELSE. — särsk. motsv. STIFTA, v.[2] 1 *a* *α*. En sakristia, en stiftelse af Cosimo de Medicis fader. HAHR *ArkitH* 325 (1902).

5) [jfr 2] ss. självständig förmögenhet förvaltad egendom anslagen att fortvarande tjäna ett bestämt (i regel socialt l. allmännyttigt) ändamål; särsk. i sådana uttr. som *självständig stiftelse*, stiftelse förvaltad av särskild styrelse, och *osjälvständig* l. *fiduciarisk stiftelse*, stiftelse förvaltad av förut bestående rättssubjekt som gm sina organ handhar stiftelsens angelägenheter; jfr 2 o. FOND, sbst.[1] II 2. *Fromma* l. *milda stiftelser* (se FROM 5 *c* resp. MILD 1 *c*). *En stiftelse för främjande av geografiska forskningsresor, av vetenskaplig forskning. Stiftelsen Studentstaden i Uppsala* (bildad 1952). *Bergianska stiftelsen* (för trädgårdsskötselns o. botanikens främjande; bildad 1791). *Stiftelsen Thielska galleriet* (förvaltar de i egendomen Eolskulle på Kungl. Djurgården förvarade konstsamlingarna samt håller dem tillgängliga för allmänheten; bildad 1924). *PH* 15: 389 (1793). Till fromma stiftelser kunna hänföras .. *(ett särskilt)* fattighus för 6 åldriga och sjuka personer, äfwensom det .. korn-magasin, hwarutur 10 fattige hjonelag undfå ½ tunna korn årligen. *Femårsber.* 1822, SthmL s. 48. Många stiftare *(av kyrkor* o. *kloster)* öfwerläto åt Konungen sina stiftelser, att han måtte taga dem i afseende på deras immuniteter under sitt Konungsliga beskydd. RYDBERG (o. TEGNÉR) *Engelhardt* 2: 23 (1835). Uttrycket: vandra emellan helige män, visar ock att klostren och andelige stiftelser af ålder i Sverige, likasom annorstädes i Europa, voro de fattiges tillflyktsorter. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 120 (1840). Äganderätten till ett fideicommiss .. tillhör egentligen och strängt taget sjelfva stiftelsen, såsom en juridisk person. SCHREVELIUS *CivR* 3: 294 (1858). *2NF* 26: 1359 (1917: självständiga). Man kallar en .. *(med vissa villkor förbunden)* rättsbildning fiduciarisk l. osjälfständig stiftelse. *Därs.* 1360. Allt som återstår i mitt bo *(skall)* tillfalla Stockholms högskola och bilda en fristående fond eller stiftelse, vars syfte skall vara att genom anslag till Stats- och rättsvetenskapliga avdelningen vid högskolan vara verksam för avdelningens utveckling. *SvJuristT* 1937, s. 85. Ordet pensionsstiftelse kan även användas såsom allmän benämning å stiftelse .., som bildats för pensionsändamål. *SvBanklex.* 408 (1942). *Rig* 1953, s. 7 (*om Nordiska museet*). — jfr BARMHÄRTIGHETS-, CISTERCIENSER-, KLOSTER-, PENSIONS-, PERSONAL-, PREBENDE-, RELIGIONS-, SJÖMANSHUS-, SLÄKT-, STIPENDIE-STIFTELSE m. fl. samt FOSTERLANDS-, NOBEL-STIFTELSE(N). — särsk. om byggnad(er) tillhörande stiftelse. Stiftelsen var egentligen endast afsedd för fattiga kvinnor. Den hade en stor och en liten sal. *MinnGPrästh.* 1: 81 (1924). Tante Malvina har sett bättre dagar, men nu bor hon i stiftelse. Det lilla rummet och hallen med den vackra gamla Karl-Johansmöbeln i mahogny står så prydligt ordentligt som om ingen ginge där. *SvD(A)* 1933, nr 197, s. 6. Äldst och finast *(i släkten)* var Agnes Cottonns moster, änka efter morbror, nu över åtti år, döv och bosatt på en stiftelse, ett faktum som man hastigt halkade över. STIERNSTEDT *Bank.* 438 (1947).

Ssgr: STIFTELSE-AKT. 1) till 1, 2: akt (se akt, sbst.[1] I 3) varigm ngt (in)stiftas; särsk. till 1. SCHÜCK *SvLitH* 481 (1890). 2) till 1 (o. 2): akt (se akt, sbst.[1] II *a*) upprättad vid ngts stiftande, särsk. vid grundande av stiftelse (se d. o. 5). *2NF* 26: 1359 (1917). — -BREV. jfr brev 2. 1) till 1 *a:* (utfärdad) skriftlig handling varmed ngt instiftas l. stiftandet av ngt bekräftas (o. vari den (in)stiftade inrättningens syfte fastställes); jfr -urkund 1. *SKN* 1845, s. 213; jfr stifta, v.[2] 1 *a* *α*. Universitetet i Köpenhamn, till hvilket Kristian I hade lagt grunden, erhöll af Kristian III ett nytt stiftelsebref (1559). KJELLGREN *DanmH* 85 (1862). *Kulturen* 1954, s. 172 (*för skrå*). 2) (numera mindre br.) i sht *jur.* till 1 *a*, 2 (o. 5), om skriftlig handling som anger, bekräftar o. ger bestämmelser rörande (donation till) stipendium l. stiftelse (i bet. 5); jfr donations-brev. Alla Universitetet gifna stipendier skola i öfwerensstämmelse med derom utfärdade stiftelsebref .. förwaltas och utdelas. *SFS* 1852, nr 20, s. 45. Över studerande *(vid lantbrukshögskolan)*, som innehar stipendium, utövas tillsyn av särskild inspektor, utsedd på sätt därom i stiftelsebrev eller annorledes är stadgat. *Därs.* 1932, s. 1207. — (1) -DAG. dag då ngt stiftades (l. stiftas). HAGBERG *Pred.* 6: 101 (1820). — -FOND. 1) (numera föga br.) till 1 *a:* grundfond. *SFS* 1832, s. 410. 2) till 5: fond avsatt för stiftelses underhåll l. fond utgörande en stiftelse. DALIN *FrSvLex.* 1: 476 (1842). — (5) -FORM. form av stiftelse. BERG *Hazelius* 81 (1933). — (5) -FÖRMÖGENHET[-0200] l. [-0102]. stiftelse tillhörig förmögenhet (i form av olika slag av egendom o. inkomster). *2NF* 26: 1359 (1917). — (2, 5) -GODS. särsk. (numera föga br.): gods donerat till kyrkan l. utgörande en stiftelse till kyrkan. STRINNHOLM *Hist.* 3: 501 (1848). — (1) -HANDLING. (handling utgörande) stiftelseurkund l. stiftelsebrev. *SvAffärslex.* (1948). — (5) -HUS. hus ägt av stiftelse (o. använt för stiftelsens olika aktiviteter o. ändamål). *SD* 17/10 1928, s. 3. — (5) -INSTITUT. *jur.* jfr institut 2 slutet. *2NF* 26: 1361 (1917). — (1, 2) -KUNGÖRELSE[-0200]. särsk. till 1, om kungörelse att aktiebolag stiftats. *SFS* 1944, s. 1478, 1545. — -LAG. 1) till 1: lag (se lag, sbst.[1] 3) skriven vid stiftelsen av en

orden. *KrigVAT* 1833, nr 8, s. 11. 2) till 5: lag (se lag, sbst.[1] 1) som reglerar stiftelsers rättsliga förhållanden. *SakregRiksdP 1931—40* (1942). — (5) -MEDEL, pl. medel (se medel, sbst. 14) tillhöriga stiftelse. *EkonS* 2: 152 (1895). — (5) -REGISTER. (i sht i Finl.) register fört över stiftelser (i justitieministeriet). *FFS* 1930, s. 394. — (5) -SKOG. skog tillhörig stiftelse. DE GEER *SvNatRiked.* 1: 108 (1946). — (5) -STAMMA. sammanträde mellan beslutsfattare i stiftelse för att behandla stiftelsens angelägenheter o. fungerande som stiftelsens beslutande organ. Lundsbergs skola i Värmland hade i lördags sin ordinarie stiftelsestämma på hotell Riche. *SvD(A)* 20/11 1922, s. 12. — -URKUND[-02] l. [-20]. 1) till 1 *a*: urkund varmed ngt instiftats (o. till vissa huvuddrag regleras); särsk. om sådan urkund upprättad vid bildande av aktiebolag; jfr -brev 1. Wi som äro medlemmar af den christliga kyrkan och hafwa desz skriftliga stiftelseurkund hel och ostympad för ögonen, kunna icke *(osv.)*. MELIN *JesuL* 2: 105 (1843). Vitterhets Akademiens stiftelseurkund är gifven den 20 Mars 1753. *2VittAH* 21. 4 (1853, 1857). Den 28/6 *(1918)* undertecknades stiftelseurkund för ett aktiebolag med ändamål att förvärva och förvalta fastighet i Lund för beredande av lämpliga lokaler för det planerade konviktoriet. Urkunden undertecknades av .. *(bl. a.)* universitetets prorektor. *LundagKron.* 3: 304 (1955). 2) till 1 (, 2) o. 5: urkund som anger o. bekräftar inrättandet av (l. donation till) stiftelse, stipendium o. d. (o. anger syftet med l. villkoren för stiftelsen osv.); jfr -brev 2. HERNBERG *Rättsh.* 11 (1922). — (5) -VÄSEN l. -VÄSENDE. sammanfattande, om allt som har med stiftelser o. deras förvaltning o. administration o. organisation att göra. *2NF* 26: 1361 (1917). — (1) -ÅR. år då ngt (in)stiftats (l. (in)stiftas). RUTSTRÖM i *2SAH* 7: 16 (1813). — (5) -ÄGD, p. adj. ägd av stiftelse. *RiksdMot.* 1971, nr 86, s. 19.

STIFTERSKA, se stifta, v.[2] *avledn.* — STIFTISK, se stift, sbst.[2] *avledn.*

STIFTSHERRE, sbst.[2] (sbst.[1] se STIFT, sbst.[2] *ssgr*), m.; anträffat bl. i sg. best. -herrn. [jfr t. *stift(s)herr*, ssg med *stift*, stiftelse, inrättning o. d. (se STIFT, sbst.[2]), l. *stiften* (se STIFTA, v.[2]), o. *herr* (se HERRE)] (†) grundare l. stiftare; jfr STIFTA, v.[2] 1 *a*. Stiftsherrns planer med skolan *(fullföljdes icke)*, hvarför med den ingenting blef utaf. HAGSTRÖM *Herdam.* 2: 33 *(i handl. fr. c.* 1750).

STIFTSHYDDA *stif³ts~hyd³a*, r. l. f.; best. -an. [efter t. *stiftshütte*, av *stift* (se STIFT, sbst.[2]), o. *hütte* (se HYTTA, sbst.)] (numera föga br.) (under israeliternas ökenvandring använt) prakttält för förbundsarken, tabernakel. Tabernakel .. *(dvs.)* Stiftshyddan, som bestod af tre delar: Förhuset, thet Helga, och thet Aldrahelgasta. *Büchner Conc.* 1276 (1754). *(Sv.)* stiftshydda, *(fr.)* tabernacle. SCHULTHESS (1885). Huruvida det i Moseböckerna omtalade "allra heligaste" i den s. k. stiftshyddan (den mosaiska ökentidens centralhelgedom) i verkligheten funnits till eller beror på en idealisering, är föremål för olika mening hos exegeterna. *3NF* 1: 584 (1923).

STIFTUNG, f. [av t. l. mht. *stiftung*, av fht. *stiftunga*, avledn. av *stiften* (se STIFTA, v.[2]); jfr mlt., mnl. *stichtinge*, nl. *stichting*] (†) instiftat förbund, instiftelse; jfr STIFTA, v.[2] 1 *b α*. Katerina Botzsen .. gaff tilkenne huruledis hennes man .. sigh .. icke såsom thet enom rättsinnig och ärligh man hade bortt, vthen emott all christeligh echtenskapz handell och stifftungh, sigh medh lösse quinner beblandett. *HH* XIII. 1: 80 (1563); jfr: *(Hennes man hade)* emot all christeligh echtenskapz handell och stifftungh sigh medt löse qwinner beblandett. *BtFinlH* 4: 113 (1563).

STIG, sbst.[1, 2], se steg, sbst.[1], stia, sbst.[1]

STIG *sti⁴g*, sbst.[3], r. l. m. (*G1R* 17: 84 (1545) osv.) ((†) n. BROMAN *Glys.* 3: 80 (c. 1730: Kohlstig)); best. -en; pl. -ar (THULIN *Mant.* 1: 111 *(i handl. fr.* 1605) osv.) ((†) -er *G1R* 18: 837 (1547), *NoraskogArk.* 5: 152 (1624: storestiger)). (stig (-ij-, -gh) 1547 (: Stiger, *pl.*) osv. stige 1545. styg (-y-, -gh) 1617 (: styger, *pl.*)—1691) [fsv. *stigher;* möjl. etymologiskt identiskt l. nära besläktat med STIG, sbst.[4]] (i skildring av ä. förh.) abstr. o. konkret: kolmått (urspr.) om l. rymmande 24 tunnor (senare äv. om l. rymmande 12 tunnor); äv. dels i uttr. *stor stig*, kolmått om l. rymmande 24 tunnor (jfr STOR-STIG), dels om vagnskorg l. dyl. (av sådan rymd o. för transport av kol); jfr LAST, sbst.[2] 2, RYSS, sbst.[5], SKRINDA, sbst. 5. *G1R* 17: 84 (1545: stige). Een mijla af 35 stora Stigar kåhl. *BlBergshV* 18: 98 (1687). *(Bonderna omkring Hunneberg)* måge utgöra sin skatt i kåhl i stellet för myntecken, och det på lijka sett som i Bergslagerna ähr vanligt nembligen 13 stigar på huart helt hemman. POLHEM *Brev* 138 (1718). 1: Stig, håller 12, Tunnor; som och kallas therföre 1: Läst. BROMAN *Glys.* 3: 85 (c. 1730). RINMAN 2: 838 (1789; *om korg för kol*). Då kolkarlarne foro från Falun, sutto vanligen alla i bakersta stigen ock samspråkade. *Landsm.* 2: XIII (1881). En redig mila ska ge trettio stigar. OLJELUND *Gubb.* 114 (1934). LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 130 (1955; *om ä. förh.*). — jfr KOL-, METER-, SKOGS-, STOR-, TRANSPORT-STIG.

Ssgr (i skildring av ä. förh.): STIG-MÅL-KÄRL[-02] l. [-20]. målkärl rymmande en stig. *JernkA* 1826, s. 333 (: -käril). — -MÅTT. mått (se mått, sbst.[4] 1 *b*) om l. rymmande en stig. *JernkA* 1826, s. 303. — -TAL. antal stigar. *NoraskogArk.* 4: 422 (1793). — -VAGN. vagn med vagnskorg rymmande en stig. SYLWAN *FyrtiotStud.* 163 (1914; *från Uppsala*).

Avledn.: STIGA, v.[1] (numera bl. i skildring av ä. förh., tillf.) lägga l. mäta (kol) i stigar. BROMAN *Glys.* 3: 85 (c. 1730).

STIG *sti⁴g*, sbst.[4], r. l. m.; best. -en; pl. -ar. (stig (-ij-, -gh) 1529 osv. stj 1712) [fsv. *stighe;* liksom ä. d. *stig*, n. o. m. l. f., av mlt. *stīge*, f. o. n. (lt. *stieg*, n., *stige*, f.), av fsax. *stīga*, f., motsv. ffris. *stīge*, f., mnl. *stige*, f.(?) (nl. *stijg*, *stieg*, f. o. n.); av ovisst urspr., möjl. etymologiskt identiskt l. nära besläktat med STIG, sbst.[3] — Jfr STEG, sbst.[3]] (numera bl. i skildring av ä. förh.) i fråga om styckräkning (i sht av fisk): antal av tjugo, tjog; jfr STEG, sbst.[3] Skattafisken löp .. *(17304)* stigher spetfisk. *HH* XI. 1: 42 (1529). Flåcketals Rächning: 1. Skåck är 60. Ett Timber 40. En Stig 20. RÅLAMB *HbAdÖfn.* L 4 b (1690). FALKMAN *Mått* 1: 453 (1884; *i fråga om stycketalsräkningen under medeltiden och framåt*).

STIG *sti⁴g*, sbst.[5], r. l. m.; best. -en; pl. -ar (*Mat.* 3: 3 (*NT* 1526) osv.) ((†) pl. best. -anar *Jes.* 33: 8 (*Bib.* 1541)). (steegar, pl. 1682. steg (-gh) 1626 (: Gijnstegh)—1740 (: fotsteg). stig (-ij-, -gh) 1526 osv. stiige 1541 (: modtstiige). stijgen (-gh-), sg. best. 1536—1696. stj

1680 (: mootstj). stygar, pl. 1668) [fsv. stigher; motsv. fd. *sti*, *stig*, *stigh* (d. *sti*), fvn. *stígr* (nor. dial. *stig*), mlt. *stich*, fht. *stīg* (t. *steig*) (jfr äv. feng. *stīg*, f.), till STIGA, v.[3]; formen med -e- motsvarar sannol. fvn. (kortstavigt) *stigr* (nor. dial. *stig*, *steg*), mlt. *stech* (lt. *steg*, spång), nl. *steg*, fht. *stec* (t. *steg*), i avljudsförh. till fsv. *stīgher* osv. (se ovan)]

1) gm upptrampning i terrängen bildad smal (l. mycket smal) väg (vanl. bl. användbar l. använd för gångtrafik, av människor l. djur); äv. om anlagd smal (l. mycket smal) väg (l. om yttre del av l. ren på bredare väg) för gång- l. cykel- l. ridtrafik (i sht i ssgrna GÅNG-, CYKEL-, RID-STIG); i sht förr äv. om väg i allmänhet (särsk. i uttr. *allmän stig*, allmän väg). *En trång, smal, obanad, slipprig, öde, vindlande stig. Ta stigen genom skogen. Den branta stigen uppför berget.* Job 6: 19 (*Bib.* 1541). Små stigar byarna emellan. *SvLantmät.* 1: 178 (1700). *(En växt)* hwilken wäxer wild i Italien wid åkerwägar och stigar. RETZIUS *FlVirg.* 103 (1809). Medan i trädgårdens stigar / vi här för oss sjelfva förtroligt gå, / tillåt mig, skönaste flicka, / er bryta en blomma eller två! STURZEN-BECKER 5: 29 (1844, 1862). GELLERSTEDT *1Dikt.* 16 (1871: allmän). Hade drifvor fallit *(måste vapensmeden)* .. med skofveln bana stig ned till sjöboden. RYDBERG *Vap.* 80 (1891). Fjärran i ödemarkerna, där blott renen har stig. ERICSON *Fågelkås.* 2: 48 (1907). Hon följde den krokiga stigen ut mot betesmarkerna. TROTZIG *Sjukd.* 167 (1972). — jfr ALP-, BERG-, BLOMSTER-, CYKEL-, DJUR-, FJÄLL-, FÄ-, GEN-, GÅNG-, JÄTTE-, KLÖV-, KLÖVJE-, KO-, KRIGS-, KYRK-, OFFER-, PRÖVO-, PYRSCH-, REN-, RID-, RYTTAR-, SEGER-, SICKSACK-, SIDO-, SJÄLA-, SKOGS-, SLÅTTER-, SPÅNG-, SPÅR-, TVÄR-, VANDRINGS-, VILLO-, VÄG-, ÅSNE-, ÖDE-STIG m. fl. — särsk.

a) i (det ofta mer l. mindre tautologiska) uttr. *vägar och stigar*. *(Tattarna)* wetha alla wägar och stijgar, ther the kunna ledsaga fienden fram. *RA* II. 2: 308 (1617). Närmare 80 personer vägrade att antaga *(supé-)*inbjudningen, så .. samma dag tillställningen skulle ega rum, fick *(man)* skicka ut och nödga folk på vägar och stigar att komma såsom förstärkningsmanskap. *Andersson Brevväxl.* 1: 220 (1857). Känna alla vägar och stigar. ÖSTERGREN (1946).

b) (numera mindre br.) om stig uppkommen i terräng på sådant ställe där villebråd ofta går, växel, viltväxel. *(Gillret)* restes mot ett träd, där villebrådet hade sin "stig". MODIN *GTåsjö* 207 (1916). Då .. *(rådjuren på sin väg till o. från betesplatsen)* alltid hålla sig i rad efter varandra och gärna välja samma vägar genom terrängen, uppstå tilltrampade stigar, s. k. växlar. *SvSkog.* 449 (1928). Stark stig råkas vid Lindtjärnarna. ÖSTERGREN (1946). — jfr UPP-, VÄXEL-STIG.

c) (i vitter stil) i oeg. (se särsk. *α*, *β*) l. mer l. mindre bildl. anv.; i sht förr särsk. liktydigt med: led (se LED, sbst.[2] 1) l. stråt l. väg; i sht i *β*. En ropande röst är j öknenne / redher till herrans wägh / görer hans stighar retta. *Mat.* 3: 3 (*NT* 1526; *Bib.* 1917: stigarna). Iagh är satt til at vnderwijsa Vngdomen the rätte och geene Stijgar til Bokelige Konster. ARVIDI *Fört.* 5 (1651). J, som banen känslans stig / Til de dödeligas hjertan. KELLGREN *(SVS)* 2: 212 (1789). De brustna molnen låta allt emellanåt månens strålar leta sig stigar bland underliga skuggor af torn, gaflar, utsprång och skorstenar. RYDBERG 2: 323 (c. 1875). Mången gång var *(det)* längs de krokigaste stigar man snabbast nådde målet. FORSSMAN *Aftonl.* 10: 24 (1902). En forskare, som vandrar nya och obanade stigar och som ser med egna ögon. *Ymer* 1952, s. 69. *VästerbK* 1982, nr 28, s. 2. — jfr DYGDE-, IRR-, LEVNADS-, PILGRIMS-, PRÖVO-, TANKE-, TIGGAR-, TÖRNE-, ÄRE-STIG m. fl. — särsk.

α) (numera bl. tillf.) övergående till att beteckna riktning l. väg l. kosa (se KOSA, sbst.[2] I 2 *a*, *b*) som ngn befinner sig på l. ger sig in på o. d.; särsk. i sådana uttr. som *visa ngn stigen*, visa ngn vägen, *gå* l. *vända* l. *styra sin stig*, gå sin (påbörjade) väg l. bana (se BANA, sbst.[1] 1 *e*) resp. vända l. styra sin kosa (ngnstädes hän). Tu *(dvs. Gud)* är om kring min stijgh och om kring mitt läghre. *Psalt.* 139: 3 (öv. 1536). Visa enom stigen. SCHULTZE *Ordb.* 5006 (c. 1755). *(Han)* stötte med väldig / Arm .. stormstegen mot suckande muren, / Och, dödsängelen lik, med det flammande svärdet i handen, / Rusade opp på sin vådliga stig. STAGNELIUS *(SVS)* 3: 82 (1817). TÖRNEROS *(SVS)* 2: 219 (1827: geck). Hvart din stig du vänder. SÄTHERBERG *Blom.* 1: 62 (1841). Min vän och jag styrde vår stig mot hemmet. *KalSvFolkskV* 1904, s. 126.

β) (i sht i högre stil) i fråga om levnadssätt ur moralisk l. religiös synpunkt. *Dygdens smala stig. Föra ngn bort från syndens stig.* Herre wisa mich tina wäghar / och läär mich tina stijghar. *Psalt.* 25: 4 (öv. 1536; äv. i *Bib.* 1917). Lät tin Anda migh ledsaga / Altijd på the fromas stigh. *Ps.* 1695, 139: 5. Grofwa syndare omwände til Herrans stigar. BÆLTER *JesuH* 1: 239 (1755). Du har varit inne på skumma och fula stigar där ingen heder är att hämta. SWENSSON *Willén* 176 (1937). *(Markurell)* är den otadlige rättfärdige, som genom sitt exempel och sina handlingar gör andra olyckliga och driver dem in på brottets stigar. *SvLittTidskr.* 1960, s. 5. — särsk. (†) i uttr. *vill* l. *vild stig*, villoväg, (moraliskt) felaktig väg. *Vish.* 5: 7 (*Bib.* 1541). Swermandar och Legoherdar, som förförde then späda Herrans Hiord, och drogo then samma .. in på willan wäg och stijg. *Kyrkol.* 1686, Föret. s. 2 b. Lät nu se, min goda wän, at du öfwergifwer alla wilda stigar, och håller din Hustru i åhra. *Missförståndet* 64 (1740).

γ) i sg. l. pl., om levnadsbana (se d. o. 1) l. levnadslopp l. levnadsstig o. d. (ofta med tanke på att den l. det växlar l. företer ett slingrande lopp o. d.); särsk. i uttr. *livets stig* l. *stigar*. Job 18: 10 (*Bib.* 1541; äv. i *Bib.* 1917). Så är min lefnads stijgh framlijden. AWOLLIMHAUS *Dido* 125 (c. 1669). Blott för din *(dvs. moderns)* låga / Bär jag min plåga, / Vandrar trött min stig. BELLMAN *(BellmS)* 1: 60 (c. 1770, 1790). Ty tron .. är lyktan på lifwets stigar. RUNDGREN *TalPredikst.* 8 (1849). Det var djävulen, världen och hans eget kött, som lågo i förstäck vid hans stig, vaktande på varje felsteg. PALM *Kvinn.* 152 (1919). Livets mödosamma stigar. SIWERTZ *Pagoden* 316 (1954). — jfr JORDE-, MARTER-STIG. — särsk. (†) i uttr. *gå all världsens stig*, gå alla dödligas väg, gå bort, avlida, dö. *PolitVis.* 295 (1647).

δ) [jfr *γ*] om levnadsbana (se d. o. 2) l. yrke l. yrkesverksamhet o. d. Solen har åter gått upp öfver Nordanlanden och lyst oss framåt, icke längre på de blodiga idrotternas stråt, utan på de fredliga värfvens stigar.

RUNDGREN *Minn.* 2: 64 (1883). Den akademiske lärarens trånga och ofta i åratal lönlösa stig. WISÉN i *3SAH* 4: 136 (1889).

2) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om gång (se d. o. III 1 *b*) i kyrka. 3 läcktare .. äro bygde att stå på för studenterna. Sedan stå the mycket nidre i bänckerna uth medh store gången, såmbliga stå på stigen. BOLINUS *Dagb.* 56 (1670). *VDAkt.* 1696, nr 85.

3) (†) om smal spång. MÖLLER (1745).

Ssgr (till 1): A: **STIG-ARTAD**, p. adj. jfr **arta V 3.** MELIN *AndÖstsluttn.* 201 (1931; *om väg*). — **-BANARE.** (föga br.) bildl.: banbrytare, vägröjare. Kvinnor som stigbanare. *OoB* 1919, s. 161. — **-FINNARE.** [liksom t. *pfadfinder* efter eng. *pathfinder;* ordet tidigast använt 1840 (i bet. 1) av den amerikanske förf. J. F. COOPER († 1851) i titeln på en roman (se nedan)] **1)** om person som väl känner o. förmår hitta fram på stigar l. framkomliga leder i terräng (i sht när det gäller att visa bästa o. snabbaste vägen till ett mål i terräng); (god) vägvisare; äv. allmännare, dels om person som rör l. rört sig vida omkring på stigarna i skogar l. annan terräng, erfaren skogsman o. d., dels om upptäcktsresande; äv. i utvidgad anv., om ngt sakligt använt ss. hjälpmedel vid vägvisning; äv. bildl., om banbrytande person (inom t. ex. vetenskap; jfr **-banare**); jfr **-sökare 1.** Stigfinnaren. TÖRNBERG *Cooper* (1893; *boktitel; eng. orig.:* The pathfinder). MELIN *AndÖstsluttn.* 147 (1931; *om vägvisare*). Ligger du, gamle stigfinnare från Kanadas vildmarker, här uppe i Österbotten och soltorkar! SCHULZE *BondSvFinl.* 149 (1935). Vi hade .. ungefär en timmes skogsmarsch bakom oss med Knuts Arvid och en ficklampa främst som stigfinnare. *Fatab.* 1939, s. 23. Själv var .. *(general Baden-Powell)* ju en av alla tiders yppersta stigfinnare och vildmarksmän. *SvScoutförbBibl.* 28: 150 (1939). Bengt Hesselman .. var en stigfinnare inte bara i vetenskapens värld utan också ute i markerna. OLSSON i *3SAH* LXIII. 1. 33 (1952). **2)** [eg. specialanv. av 1] *sport.* om orienterare l. om medlem i scoutavdelning (med tanke på orientering o. friluftsliv); äv.: medlem i den år 1933 bildade stockholmska orienterings- o. skidlöpningsklubben Stigfinnarna (särsk. i pl. best., om klubben); jfr **-sökare 2.** Stigfinnarloppet .. *(dvs.)* Stigfinnarnas krävande nattorientering. *UNT* 18/11 1940, s. 10. Ett par av landets allra bästa stigfinnare har .. fostrats i dessa bygder *(dvs. Jämtl.).* JONSSON *JämtlHärjedH* 566 (1948). **3)** [eg. bildl. anv. av 1] (om förh. i det allierade flygvapnet under andra världskriget) om flygplan (l. om förare av flygplan) med uppgift att lokalisera o. medelst ljusbomber o. d. markera målet för efterföljande bombplan (vid dålig sikt). Flygmarskalk Harris "stigfinnare". *GHT* 1943, nr 275 A, s. 16. Som vanligt uträttade stigfinnarna ett utmärkt arbete, och målområdet hölls oavbrutet markerat av olika slags ljusbomber. *Därs.* 1944, nr 17 A, s. 8. **4)** [jfr **1;** efter amerik. eng. *surveyor*] (tillf.) om amerikansk månsond (se SOND 6) med uppgift att utforska månens yta (o. ge upplysningar för kommande utforskning). *SvD(A)* 1968, nr 63, s. 16. Ssgr: **stigfinnar-** l. **stigfinnare-aktion.** (om förh. i det allierade flygvapnet under andra världskriget) till **-finnare 3;** jfr **aktion 1** *a. GHT* 1944, nr 24, s. 10. **-fint.** (mera tillf., *sport.*) till **-finnare 2;** jfr **fint 3;** i sht i pl. Stigfinnarfinter. En bok om orientering. WIJKMAN (1938; *boktitel*). **-lopp.** *sport.* till **-finnare 2,** i sg. best., om en sedan 1938 av Stigfinnarna arrangerad orienteringstävling. *UNT* 18/11 1940, s. 10. **-plan.** (om förh. i det allierade flygvapnet under andra världskriget) till **-finnare 3;** jfr **plan,** sbst.[1] **6.** *DN* 1944, nr 30, s. 28. **-styrka.** (om förh. i det allierade flygvapnet under andra världskriget) till **-finnare 3:** styrka bestående av stigfinnare. *DN* 1944, nr 30, s. 28. **-övning.** *sport.* till **-finnare 2,** i fråga om scoutverksamhet, om orienteringsövning. *SDS* 1946, nr 186, s. 2. — **-GÅNGARE.** (tillf.) person som tvingas hålla sig gömd i skogarna. ENCKELL *Olivpar.* 112 (1934). — **-HÖG.** (†) invid stig placerad hög av kullerstenar på plats där ngn omkommit. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 2: 425 (1868). — **-KANT.** jfr **kant,** sbst. **4** *b.* Hon gick som förut på stigkanten. DAHLLÖF *Vänersag.* 132 (1912). — **-LIKNANDE,** p. adj. som liknar en stig. LILIUS *FjärrNordv.* 58 (1912). — **-LÖS. 1)** om skog l. terräng(avsnitt) l. om hav o. d.: som saknar stig l. stigar l. kommunikationsleder o. d.; väglös; obanad; äv. ss. adv. RUNEBERG *(SVS)* 3: 317 (1844; *om skog*). Hafvet, som är vidt, stiglöst och utan röst. HIRN *Conrad FredlH* 41 (1903). Stiglöst branta berg. LANDSORT *Rytm.* 39 (1905). *TurÅ* 1949, s. 357 (*om kalfjäll*). särsk. *a)* i överförd anv., om bana (se d. o. 1 *e*) l. väg l. riktning i vilken ngn färdas l. om vägsträcka o. dyl. l. om vandring: som utgöres av l. sker på stiglös väg. Och när skymningen sjönk öfver öde skog / och mörk vardt stiglösa stråten. FREDIN *Dan.* 23 (1889). HÖRNER *ResLop* 107 (1936; *om vandringar*). *(Kungsleden)* sträcker sig från Abisko till Ammarnäs genom 43 lapplandsmil som ingalunda längre är stiglösa. *DN(B)* 1960, nr 43, s. 3. *b)* mer l. mindre bildl. Om ljusets strålväg blott vi trofast följa, / Vi kunna .. midt i stiglös öken vandra rätt. ÖSTERGREN *NDikt.* 59 (1879). Skall äj, med kärlekens och hoppets vingar, / jag hinna er *(dvs. de döda)*, på stiglös led, en dag? WULFF *Rytm.* 48 (1915). **2)** (numera föga br.) i uttr. *irra stiglös,* irra omkring i stiglös (i bet. 1) terräng. RUNEBERG 3: 193 (1830). Avledn. (till **-lös 1**): **stiglöshet,** r. l. f. om egenskapen att vara stiglös; äv. konkret, om stiglöst område; äv. mer l. mindre bildl. I själens vildmark / och blinda stiglöshet. MALMBERG *Flöjt.* 16 (1941). *BonnierLM* 1954, s. 266 (*i pl., konkret*). *TurÅ* 1964, s. 314. — **-MAN.** [av fvn. *stigamaðr* l. d. *stimand* (av fd. *stigh(æ)mand, stimand*)] (om ä., i sht nordiska, förh., numera i sht i vitter stil) (vanl. fredlös) man som höll sig gömd i skogarna o. livnärde sig gm röveri mot (ensamma) vägfarande på (ensliga) stigar (l. vägar); stråtrövare (jfr **skogs-rövare**); ofta i pl. i (det mer l. mindre tautologiska) uttr. *stigmän och* (l. *eller*) *rövare* l. *rövare och stigmän. PoetK* 1813, s. 59. HOLMBERG *Nordb.* 130 (1852: eller). Skatten hade de fått af jarlen, men när de farit till baks öfver Edeskog, hade stigmän fallit öfver dem och dräpt dem alle. BÅÅTH *EgilS* 185 (1883). Arnljot Gelline, en stigman i Jämtland på Olof den heliges tid. *3NF* 2: 144 (1923). HEDIN *Jehol* 24 (1931: rövare och stigmän). Kolmården – den mörka skogen – var ju farlig och fruktad för sina stigmän och rövare. LUNDGREN *SkildStig.* 8 (1939). särsk. i allmännare l. oeg. l. bildl. anv.; särsk.

dels om man som gärna l. ofta vandrar på stigar o. d. i terräng (ss. sport l. för jakt o. d.), skogsman o. d., dels om skogsdjur, dels om nedrig l. usel person, niding l. usling o. d., dels om ngt sakligt som rör sig i vida banor. *(Ur)* ett förtidigt skriftställeri .. utbildas vetenskapernas stigmän, som ur två, tre böcker sammansätta den fjerde. FRIES *BotUtfl.* 3: 417 (**1864**). SAMZELIUS *SkogJägarl.* 6 (**1894**; *om jägare*). Kometerna, dessa rymdens gåtfulla stigmän och luffare. . HEDIN *Pol* 2: 599 (**1911**). Dessa pressens luffare och stigmän. DENS. *3Tal* 30 (**1913**). Björnen, / skogens stigman ifrån fordom. KILIAN *HembStig.* 65 (**1927**). Ssgr (om ä., i sht nordiska, förh., i sht i vitter stil): **stigmans-**, äv. **stigmanna-band.** jfr **band**, sbst.^{2} *a.* AFZELIUS *Sag.* 6: 262 (**1851**). **-följe.** jfr **-mans-band.** *TurÅ* **1959**, s. 210. **-hand.** särsk. bildl. Vi ryckas bort som frusna blad / af stormens stigmanshand. ÖSTERBLOM *DagrDal.* 76 (**1904**). **-hop.** jfr **-mans-band.** AFZELIUS *Sag.* 6: 260 (**1851**). **-hövding.** AFZELIUS *Sag.* 6: 262 (**1851**; *om Nils Dacke*). **-kung.** oeg.: stigmannahövding. ATTERBOM *SDikt.* 2: 148 (**1814**). **-liv.** jfr **liv I 3.** EKSTRÖM *Vandr.* 23 (**1871**). **-stam.** särsk. i uttr. *av stigmannastam*, av det slags människor som stigmän utgör. Våldsmän och tjuvar av stigmannastam. STJERNE *Minnessång.* 15 (**1923**). — **-RÖJARE.** (i sht med vitter l. ålderdomlig prägel) person som röjer upp stigar; äv. bildl., om banbrytare; jfr **röjare 1, 2.** *NFMånKr.* **1938**, s. 317. ÖSTERGREN (**1946**; *äv. bildl.*). — **-RÖVARE.** (numera föga br.) stråtrövare; jfr **-man.** STRINDBERG *SvÖ* 1: 238 (**1882**). — **-STRYKARE.** (mera tillf.) person som stryker omkring i ohederliga ärenden på stigarna i skogen; jfr **-man** o. **land-strykare.** LINDSTRÖM *LeendGud.* 51 (**1951**). — **-SÖKARE. 1)** (tillf.) om upptäcktsresande; jfr **-finnare 1.** David Livingstone. Missionären – Stigsökaren. DAHLBERG (**1933**; *boktitel*). **2)** (i fackspr.) om medlem av viss scoutavdelning (som främst ägnar sig åt friluftsliv med uppövning av förmågan att hitta o. klara sig i terräng); i sht i pl. best., om sådan avdelning; jfr **-finnare 2.** Stigsökarnas patrullorientering (inom scoutrörelsen). *UNT* 19/9 **1942**, s. 8. — **-TRÅNG.** (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) förträngning (se **förträngning**, sbst.^{2} slutet) av stig. BERG *Sjöf.* 195 (**1910**). — **-VAN.** van vid stigar; äv. ss. adv. Terrängen som vi måste passera över var för svår även för våra stigvana djur. FORSS *SnuggsnLäg.* 77 (**1939**). SANDGREN *Förklar.* 148 (**1960**; *ss. adv.*). — **-VÄG.** (av naturen danad) väg i form av en stig. NUMELIN *PolGeogr.* 108 (**1927**).

B (i vissa trakter, bygdemålsfärgat): **STIGA-MÖTE.** plats där stigar mötas l. där väg möter en stig l. stigar. *Ymer* **1943**, s. 225.

Avledn.: STIGA, v.^{2} (i vitter stil, tillf.) med avs. på område över vilket man färdas: förse med stigar l. göra stigar över (särsk. i oeg. l. överförd anv., motsv. **stig**, sbst.^{5} **1** *c*). Han *(dvs. vägens Gud, den tyriske Melkart)* stigar vattnens öknar. BENGTSSON *LegBabel* 81 (**1925**).

STIG *sti^{4}g*, sbst.^{6}, r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar.** [elliptiskt för: stigort] *bergv.* stigort. *JernkA* **1917**, s. 348. Från transport- och upplastningsorten på 200 m nivån har i malmens norra del uppdrivits en stig till genomslag med ovanliggande brytningsområde. *TT* **1945**, s. 886. *JernkA* **1955**, s. 348. — jfr UPPGÅNGS-STIG.

Ssg (*bergv.*): STIG-BOTTEN. botten i stigort. *TurÅ* **1957**, s. 165.

STIG *sti^{4}g*, sbst.^{7}, n. (*VetAH* 1746, s. 248 osv.) ((†) r. l. m. MÖLLER (**1790**)); best. **-et**; pl. =. [av sv. dial. (Skåne) *sti*, steg, dialektal form av STEG, sbst.^{1}] (i Sydsv.) om så stor bredd (vanl. 5—12 alnar) av ett halmtak (äv. spåntak) som vid taktäckning täckes på en gång (utan att tvärstegen, på vilken taktäckaren står, flyttas); äv. i utvidgad anv., om så mycket torvtegel som täcker (ungefär) lika stor takyta. 16 Stig Tack. *SyneprotBara* 23/5 **1710**, s. 1. Det stycke tak, som tillika eller på en gång bindes, kallas Stig. *VetAH* **1746**, s. 248. 10 1/2 stig tak med refwel ock raft. *ÅgerupArk.* Syneprot. **1753.** 1 stig = 2 200 torftegel. *TT* **1896**, Extrah. s. 70. *Rig* **1949**, s. 159.

STIG *sti^{4}g*, sbst.^{8}, n.; best. **-et.** [till STIGA, v.^{3}] (om ä. förh.) i fråga om stenkolsbrytning, i uttr. *på stiget*, betecknande att stenkolets brytning sker i samma riktning som flötsens stigning (se STIGA, v.^{3} **I 5** *f*) har. *SvGeolU* 6: 288 (**1911—15**).

STIG *sti^{4}g*, sbst.^{9} [till STIGA, v.^{3}] (i fackspr.) motsv. STIGA, v.^{3} **I 2** *b*, koll., om stigbara skorstenar. *VSocLdÅb.* **1939**, s. 89. Arbeta stig. *Därs.*

STIG-, se äv. **stege.**

-STIG, m. l. r.; best. **-en.** [till STIGA, v.^{3}; fåglarna uppehåller sig högst upp på vasstrån o. sjunger där] fågel tillhörande släktet Acrocephalus Naum., kärrsångarsläktet; i ssgrna RÖR-STIG (MALM *Fauna* 173 (**1877**)), SÄV-STIG, VASS-STIG.

STIGA, sbst.$^{1-2}$, se **stege, stia**, sbst.^{1} — STIGA, v.$^{1-2}$, se **stig**, sbst.$^{3, 5}$ *avledn.*

STIGA *sti^{3}ga^{2}*, v.^{3} **-er, steg** *ste^{4}g* (**stego** *ste^{3}gω^{2}*), **stigit** *sti^{3}git^{2}*, **stigen** *sti^{3}gen^{2}* (inf. **stiga** *Mat.* 14: 22 (*NT* **1526**: stigha j) osv. **stijge** ASTEROPHERUS 10 (**1609**; *uppl. 1909*). — pr. sg. **stijgar** *VDAkt.* **1686**, nr 247. **stiger** *Upp.* 11: 7 (*NT* **1526**: vpstigher) osv. — imper. pl. **stigen** LUCIDOR (*SVS*) 54 (*c.* **1674**: stigen neder) osv. **stiger** *Upp.* 11: 12 (*NT* **1526**: Stigher .. vp), WULFF *Petrarcab.* 43 (**1905**: stiger upp). — ipf. sg. ind. **steg** *Mat.* 3: 16 (*NT* **1526**: steegh .. vpp) osv. **stägh** *ÖstraHdDomb.* 1: 64 (**1603**). — ipf. pl. ind. **stego** *LinkStiftsbibl.* Brev i 1: 186 (**1525**: landstego) osv. **stigho (stige)** OPETRI 1: 103 (**1526**: stigho .. j fråå), BRAHE *Kr.* 25 (*c.* **1585**: stige .. wp). **stighom** *Apg.* 20: 13 (*NT* **1526**), *Därs.* 21: 2. **stighu** *Upp.* 11: 12 (*NT* **1526**: stighu vp), OPETRI 3: 97 (**1530**: stighu .. fram). — ipf. sg. konj. **stege (-o)** *Jer.* 51: 53 (*Bib.* **1541**: vpsteghe) osv. **stijgde** SCHRODERUS *Waldt* 44 (**1616**). — ipf. pl. konj. **stege** *ReflStormakt.* 76 (**1666**: stege till) osv. **stigie** *TbLödöse* 106 (**1589**: stigie wp). **stijgho** LPETRI *1Post.* Z 7 b (**1555**: stijgho öffuer). — sup. **stegat** *RP* 5: 228 (**1635**), RUDBECK *Bref* 199 (**1684**: stegat up). **stegit (-et(t))** *HH* XIII. 1: 104 (**1563**), LINNÉ *Bref* I. 1: 189 (**1763**). **stigit (-et(t), -idh, -idt, -itt)** *1Kor.* 2: 9 (*NT* **1526**) osv. — p. pf. **stegen (-in)** *Joh.* 6: 22 (*NT* **1526**: vthi steghne, *pl.*), SCHULZ v. SCHULZENHEIM *ÅmVetA* **1816**, s. 8 (: upstegen). **stigen (-in)** *Mark.* 5: 18 (*NT* **1526**: stighen) osv.). vbalsbst. **-ANDE, -ELSE** (†, HELSINGIUS Y 7 a (**1587**: Nedherstijghelse), *Amman* 67 (**1756**: upstigelser, *pl.*)); **-ARE** (se d. o.). (**stig- (-ii-, -ij-, -gh-) 1526** (: stigha, *inf.*) osv. **styg- 1667** (: styger .. upp). **-a (-e) 1526** osv. **-ia 1589**) [fsv. *stigha;* motsv. fd. *stiga, stighæ* (d. *stige*), nor. *stige*, fvn. *stiga* (nor. dial. *stiga*), got. *steigan*, fsax. *stigan* (mlt. *stīgen*, lt. *stiegen*), fht. *stīgan* (mht. *stīgen*, t. *steigen*), feng.

steigan (ä. eng. *sty*); till den rot som äv. föreligger i lat. *vestigium*, fotsteg, spår, gr. *στείχω*, skrider, går, fslav. *stigno*, kommer, lit. *staigýtis*, skynda sig, fir. *tíagu*, går, sanskr. *stighnōti*, stiger (upp). — Jfr BESTIGA, KATASTER, STEG, sbst.[1], STEGE, STEGORT, STEGRA, v.[1-2], STEL, adj.[2], STIG, sbst.[5-8], -STIG, STIGBYGEL, STIGHALTGRAS, STIGLUCKA, STIGLÄDER, STIGORT, STIGREM]

I. intr.

1) gå; i sht o. numera nästan bl. dels i fråga om att gå med på något sätt markerade (t. ex. långa l. höga) steg l. gå steg för steg (i sht försiktigt l. gravitetiskt), dels inskränktare, i fråga om att förflytta sig gm att ta ett l. ett fåtal steg (för att erhålla en liten o. mer l. mindre bestämd lägesförändring, t. ex. in l. ut genom en dörr l. över ett hinder l. från land upp på en båt o. d.); ta ett steg l. några steg, träda l. kliva l. dyl.; numera företrädesvis dels i särsk. förb., dels i förb. med prep. l. adv. l. adverbial. *Stiga åt sidan, ur vägen. Stiga i badet. Stig försiktigt på den lösa plankan! Stig inte med smutsiga stövlar på mattan! Stiga fel. Stig inom dörren!* (äv. *stig inom!*), stig in l. kom in innanför dörren. *Stiga för altaret* (*teol.*), om präst: gå o. ställa sig framför altaret (för altartjänst). *Han steg bakom en skärm för att klä om sig. Stig närmare, så jag kan se på dig. En trana steg med långsamma kliv i mossan.* Jagh will här stiga i denna wrå. ASTEROPHERUS 68 (1609; *uppl. 1909*). Ingen finnes här som wil agera sprätthök, stiger på tå, tager up sin snusdosa med en uphöjd och en nedsänkt axel. *Posten* 1769, s. 940. Fordom sades gånga / å gröna stigar, / .. snabbt och hurtigt / stigande Rig. AFZELIUS *SæmE* 107 (1818). Montmorency steg med varma, hoppfulla ögonkast ifrån tafla till tafla. ALMQVIST *GMim.* 2: 169 (1842). BAATH *GrStig.* 69 (1889: inom). I sitt tal liknade .. *(G. Wennerberg)* sig vid en gammal nordisk hövding, som .. skulle stiga i hög. *HågkLivsintr.* 13: 166 (1932). Hon såg honom stiga försiktigt mellan de sovande. LAGERKVIST *Bar.* 50 (1950). Jag är en fri man, sade han och steg över tröskeln ut i höstleran. TROTZIG *Sjukd.* 34 (1972). — jfr AN-, EFTER-, FRAM-, I-, IN-, MISS-, PÅ-, UR-, UT-, ÖVER-STIGA. — särsk.

a) (†) i uttr. *stiga åt bygden*, ge sig ut i bygden (se BYGD I 2) för att gå omkring o. tigga; jfr *j α* o. BYGD I 2 *a*. *VDBätB* 1646, s. 394.

b) (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) övergående i bet.: promenera l. spatsera; i uttr. *vara ute och stiga*, vara ute o. promenera l. gå. HÜLPHERS *Ångermanl.* 171 (1900). Nämen tjänare Alvar, nästan skrek han och vinkade med sina verktyg. Är det du som är ute och stiger! HÖIJER *30Silverp.* 73 (1949).

c) i uttr. betecknande att ngn landstiger l. går i land (se LAND 6 *c*); numera i sht i uttr. *stiga i land* (förr äv., motsv. *e* resp. *f*, *på landet* l. *till lands*) o. i ssgn LAND-STIGA. The wåro stighne *(ur båten)* vppå landit. *Joh.* 21: 9 (*NT* 1526; *Bib.* 1917: hade stigit i land). Widh Konung Gustaff steegh på Landet, mötte honom Konung Christian medh wänligit vndfång. GIRS *G1* 181 (*c.* 1630). *OSPT* 1687, nr 41, s. 4 (: til landz). Så snart .. som Trollen war stegen på Swänsk botn, felades icke de, hwilka *(osv.)*. CELSIUS *G1* 1: 16 (1746). Kongl. Maj:t företog Sig .. en Erics-Gaturesa til Finland, och steg för första gången på Finsk bottn år 1775 d. 27 Maji. *PH* 11: 543 (1778). Vår nya stora poet *(dvs. H. Martinson)* gick med slängig, vaggande gång .. en sjöman som nyss stigit i land. LO-JOHANSSON *Förf.* 8 (1957).

d) i uttr. betecknande att ngn går ombord på ett fartyg l. en båt o. d.; numera i sht i uttr. *stiga ombord* (äv. *om bord*). Ingen ondh stijge j båthen. *SvOrds.* B 3 b (1604). *(Ulysses)* begaf sig .. med hast til Stranden, hwarest Pheacierne med snällhet stego om bord. EHRENADLER *Tel.* 1003 (1723). Bjuder ens make, ja då är det svårt att stiga på skeppet, / skrofvet luktar så styggt, och himlen går rundt för ens ögon: / men den med älskaren flyr har en säker mage. LAGERLÖF *Juv.* 70 (1893, 1896); möjl. särsk. förb. Stiga ombord. *SvHandordb.* (1966). — jfr OMBORD-STIGEN o. OMBORD-STIGNING. — särsk. (†) motsv. *f*, i uttr. *stiga till skepps* (l. *till båts*). Och när han hadhe skilt folkit j frå sigh, steegh han till skips. *Mat.* 15: 39 (*NT* 1526; *äv. i Bib.* 1917). SCHÜCK *VittA* 2: 389 (1673: til Båtz). 1701 om wåren steg regementet till skiepz wid Stockholmsbryggan och kom till Råwel lyckeligen an. *HH* XVIII. 3: 65 (1738). BORG *Luther* 2: 805 (1753). jfr SKEPP-STIGA.

e) i uttr. *stiga på ngt* (jfr *c*), i vissa anv.

α) betecknande att ngn oavsiktligt trampar på ngt l. sätter foten på ngt (o. halkar l. skadar ngt o. d.); äv. i uttr. *stiga ngn på foten* o. d., trampa ngn på foten osv. *(De)* gingo .. *(från sina skepp)* uppå Öen, och rätt i thet samma steg Konungen, med sin ena fot på något ler, och snafwade. PERINGSKIÖLD *Hkr.* 1: 399 (1697). Han steg .. mig på foten. LIND (1749).

β) i fråga om att ta ett steg på ngt (för att använda detta ss. ett högt underlag l. stöd) när man skall stiga upp l. ned o. d. Hon upptäckte det ena trästycket efter det andra att stiga på. ALMQVIST *DrJ* 123 (1834). Under takluckan stod en väldig låda .. det var bara att fira sig ner i luckhålet, stiga på lådan, och så hoppa ner på vindsgolvet. HÖIJER *Solv.* 178 (1954).

γ) i uttr *stiga på fot* o. d. betecknande att ngn vid gående stödjer sig på l. använder sin fot l. sina fötter (resp. sitt ben l. sina ben); i sht i förb. med negation, i uttr. betecknande att ngn icke kan stödja på foten osv. l. icke kan gå o. d. (på grund av skada o. d.); äv. med subj. betecknande djur. Thenna läkedom .. kommer thet til wägha, at the kunna gå, som tilförenne på fötterna icke haffua stigha kunnet. BOLAVI 84 a (1578). Han var i cur och icke väll förmåtte stiga på sitt been. *OxBr.* 3: 479 (1634). *(En man sam led av benskada)* Kom igenom drickande och badande sig så före, at han först kunde sträckia uth Benet, sedan stiga på Footen, och omsider gåå. TRANÆUS *Medewij* 38 (1690). Jag kan ej stiga på den sjuka foten. WESTE *FörslSAOB* (*c.* 1817). Känn efter om du kan stiga på foten! ÖSTERGREN (1946).

f) i förb. med prep. *till* (jfr *c*, *d* slutet, *j α* slutet); jfr 3 *a*. *α*) (†) i uttr. *stiga till ngn* l. *ngt* (i sht en plats), gå (fram) till ngn l. ngt l., allmännare (jfr *j*), bege sig till ngn l. ngt; äv. dels i uttr. *stiga till arbets*, gå l. bege sig till sitt arbete, dels i uttr. *stiga till sin arvsrätt*, erhålla l. komma i åtnjutande av sin arvsrätt. *(Mannen)* Stegh .. thill henne, och sade: *(osv.)*. *UpplDomb.* 5: 216 (1599). *Gävle-*

Domb. 64 (1633: till sin arfuesrät). *BlBergshV* 19: 228 (1660: arbeetz). Stig i morgon till Hr Rådman Faggot, säg honom att i dag är voteringen underskrifven om Kalmens stipendium. LINNÉ *SvArb.* 1: 182 (1746). Stig til mig i eftermiddag, min Bror, då skal I göra mig et nöje. EKELUND *Fielding* 575 (1765). Hon .. af sorg och klagan matt, | Knapt orkat med sin fot til fenster-posten stiga. BELLMAN *Gell.* 74 (1793). Jöns i Ulsryd blef fångad. Men han flydde ur fångenskapen och steg till skogen, der han förenade sig med Peder Håkansson och med en annan skogsman, vid namn Jöns Spåre. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 2: 369 (1868). *Anm.* till **I 1** *f α*. Möjl. har *till* i ovan anförda uttr. (stundom) uppburit huvudtrycket, och uttr. sålunda utgjort särsk. förb. *β)* (†) i uttr. *stiga till tals med ngn*, gå fram o. tala med ngn. *VRP* 6/6 1739. *γ)* (†) i uttr. *stiga till rygga*, gå l. vika baklänges, backa; rygga tillbaka; jfr RYGG **5** *b*. När .. *(Jesus)* thå sadhe till them *(som ämnade gripa honom i Getsemane)* Iach äreth, stigho the till ryggia och föllo till jordhena. *Joh.* 18: 6 (*NT* 1526; LUTHER: wichen sie zu rücke; *Bib. 1917:* veko de tillbaka). THOMANDER 1: 215 (1842). *δ)* (†) i uttr. *stiga till bords* l. *till bordet*, gå till bords (se BORD, sbst.[1] **6** *b*). RUDBECKIUS *KonReg.* 89 (1614: Bordz). Jag blef anmält just som Herrskapet skulle stiga till Bordet. LEOPOLD *(SVS)* II. 1: 1 (1774). *ε)* (närmande sig l.) övergående i **2**, i uttr. *stiga till häst* (förr äv. *stiga till sin häst*), (gå fram till o.) stiga l. sitta upp på sin häst l. (med pluralt subj.) sina hästar (för att rida; jfr HÄST **1** *b α*); äv. mer l. mindre bildl. (jfr **3**); förr äv. ss. en beteckning för att göra krigstjänst ss. ryttare (jfr HÄST **2** *a*). *Jer.* 46: 4 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* bestigen). Sedhan stijgher jagh til min häst. MESSENIUS *Sign.* 24 (1612). Sigge steg til Häst. DALIN *Vitt.* II. 6: 108 (1740). Folket, så vida det ville och förmådde stiga till häst, blef äfven frälst. GEIJER I. 6: 77 (1839). Allvaret deri *(dvs. i kanondundret)* är liksom berusande och döfvar lättsinnet, på samma gång som det ruskar vår energi vaken och så att säga kommer dristigheten att stiga till häst. LUNDGREN *MålAnt.* 2: 161 (1872). JOHNSON *DrömRosEld* 162 (1949).

g) (†) i uttr. *stiga över en sida*, stiga åt sidan (se SIDA, sbst. **16** *a*); jfr SIDA, sbst. **16** *b*. ASTEROPHERUS 10 (1609; *uppl. 1909*).

h) med innehållsobj., dels med obj. betecknande steg: ta, dels med obj. betecknande spår efter ngns steg: åstadkomma vid gående; äv. bildl. (jfr **3**). Stigher wiss stegh medh idhra fötter. *Ebr.* 12: 13 (*Bib.* 1541; *NT 1526:* görer idhrom fotom retta wäghar). Här *(dvs. i berget)* finnes en gråsten, hwaruti ses et så tydeligt häste-fots fjät, som wore det stigit af en nyskodd häst. HÜLPHERS *Dal.* 144 (1762). *(I Daldans)* stiger *(damen)* ett steg åt sidan och stannar där med händerna i sidorna. *Folkdans.* 69 (1923). — särsk. *α)* (i vissa trakter) med avs. på polska: dansa med kraftigt markerade (taktfasta) steg l. med stampande steg. Man stiger polska så att golvet gungar. TILLHAGEN (o. DENCKER) *SvFolklek.* 1: 31 (1949). *β)* (†) i utvidgad anv., om planet, med obj. betecknande dess bana: gå (se GÅ **I 3** *e*) l. röra sig längs. Intet för än dät 30:de Åhret hinner *(Saturnus)* at stiga sin Kretz till ända. RÅLAMB 4: 104 (1690).

i) (†) i fråga om kyrkklockas rörelse uppåt vid ringning i den. *OfferdalKArk.* N I 1, s. 146 (1729); jfr **4**.

j) (†) i allmännare (jfr *f*) l. utvidgad anv. *α)* bege sig (till l. från en plats o. d.). *(G. I)* loffwade att han aldrig ther effter wille stiga ther vthom *(dvs. utanför Sv:s gränser)* så lenge han leffde. SVART *Gl* 96 (1561). *FrÅdalsb. 1929*, s. 12 (*cit. fr.* 1640). särsk. (†) i uttr. *stiga till vägs* (jfr *f*) l. *sin väg* l. *sin kos*, bege sig iväg, ge sig av. Thermedh stägh han sin wägh och rymde. *ÖstraHdDomb.* 1: 64 (1603). EKEBLAD *BrClEkeblad* 81 (1652: till wägs). *VDAkt.* 1662, nr 260 (: koosz). *β)* i uttr. *stiga på knä*, se KNÄ **I 1** *f α β'*. *γ)* (†) övergående i bet.: placera sig (så l. så), i uttr. *stiga i försåt*, lägga sig i försåt. *ÅngermDomb.* 1648, s. 92. *δ)* (föga br.) i uttr. *stiga i vind*, lova (se LOVA, v.[1]), gå upp i vind. CANNELIN (1904). *ε)* (†) om rötter: utbreda sig. *(Hasselns)* rötter stiga icke widlyftigt uti Ängmark. ROSENSTEN *Skog.* 10 (1737). *ζ)* (†) i uttr. *stiga till sjöss*, ge sig till sjöss (se SJÖ, sbst. **3** *c δ*, särsk. *δ α'*). Alt folcked, som här *(dvs. i Sthm)* skall stijga till siöss. AOXENSTIERNA 2: 188 (1614). *VDAkt.* 1686, nr 241 (*om person som värvats till flottan*). Du wet ju, Michel, at det är nu twå månader sen Herr Jöran och Far min steg til Siös. BODING *Molière Mick.* 6 (1741). LIND (1749; *under* einsetzen).

k) i fråga om stegning (se STEGA, v. **1**); i den särsk. förb. STIGA UT o. ssgn UT-STIGA.

2) i speciellare anv. av **1**: (försiktigt l. långsamt l. med markerade steg) gå från en lägre till en högre nivå, (på sådant sätt) gå uppåt, kliva l. klättra; i förb. med bestämning betecknande nedåtgående rörelse äv.: (på sådant sätt) gå från en högre till en lägre nivå, gå nedåt; äv. bildl.; numera i sht dels i särsk. förb., dels i förb. med prep. l. adv. l. adverbial. *Stiga uppför trappan (stegen, berget, sluttningen). Stiga nedför trappan. Vi steg uppåt längs bergsstigen. Han steg långsamt nedåt i trappan.* Gudz änglar stigho ther på *(dvs. på stegen)*, vp och nidher. *1Mos.* 28: 12 (*Bib.* 1541; *Bib.* 1917: stego). Så hafuer *(han)* steget på een skulle, ther hann sompnadt hafuer. *VadstÅTb.* 164 (1592). En säng stod mitt på Salsgålfwet så hög, at man måste stiga fem trappor vpföre. PERINGSKIÖLD *MonUpl.* 149 (1710). Azouras gick till dörren, der alla under tystnad gåfvo plats, steg utför trapporna och Reuterholm följde efter. ALMQVIST *DrJ* 385 (1834). *(Jag)* hittar en järntrappa som leder neråt. Hur försiktigt jag än stiger i den tycker jag klackarna smäller som hammare. SJÖGREN *TaStjärn.* 77 (1957). — jfr AV-, NED-, OM-, PÅ-, UPP-, ÖVER-STIGA. — särsk. i speciellare anv.

a) (sätta fötterna i golvet (l. underlaget) o.) resa sig l. stiga upp (från bord l. stol o. d.); äv. bildl. (jfr **3**). Ser du hvad bleka gestalter | Stiga från kräsliga bord? ADLERBETH *HorSat.* 50 (1814). *(Hon)* steg från stolen och gaf åt | en annan herre sin arm. TAVASTSTJERNA *NVers* 106 (1885). Venus, stigen ur havet. ÖSTERGREN (1946).

b) (i fackspr.) i fråga om skorstenssotning: gå uppåt inuti skorstenspipa; motsatt: fara (dvs. gå nedåt); särsk. dels i uttr. *stiga i skorstenspipa*, dels i uttr. *stiga durk*, gå hela vägen igenom en skorstenspipa; jfr **III 2** o. STIG, sbst.[9] Numera är det mest femtumspipor, som förekomma, och dem kan man ju

ej stiga i. *SDS* 1933, nr 76, s. 13. Den mellanstore *(sotarpojken)* hade haft all möda att fly röken och ta sig upp, stiga durk, igen. *SotJul* 1961, s. 30. *(Knana)* var värst utsatta, mot knäna hasade *(sotarna)* .. när de "for" och med knäna tog de spjärn när de "steg". *Dars*. 31.

3) i mer l. mindre bildl. anv. av **1** (o. **2**); jfr **1** *f ε, h,* **2** *a;* särsk. dels i fråga om att skjuta l. sticka fram l. ut o. d. (i de särsk. förb. STIGA FRAM, IN, UT), dels i fråga om att till- l. av- l. frånträda ngt (se t. ex. *a, b, g,* o. de särsk. förb. STIGA AV, I, IN, TILL). *1Kor*. 2: 9 (1526). Om .. *(barnen)* stijgha j sijna ogudachtigha Föräldrars Skoo .. så straffar .. *(Gud)* them vthan Barmhertigheet. PPGOTHUS *Und*. N 4 b (1590). Vår nådige furste .. nu ähr stigen och inträdh i sitt 18 åhr. AOXENSTIERNA 1: 610 (1611). När .. *(någon)* skal dö .. och han nu ser sig om, hwart han skal hamna, och hwart ut han .. skal stiga det första steget *(osv.)*. BORG *Luther* 2: 604 (1753); jfr **1** *h*. Man talade mycket dumt om / den ärbara qvinnans sätt / och mycket mera än ljumt om / dem alla, som stigit snedt. TAVASTSTJERNA *Morg*. 123 (1884). Nu säger överbasen sin mening, han blir deras *(dvs. arbetarnas)* kamrat genom det, stiger dem närmare och är en av dem. JOHNSON *Nu* 162 (1934). TUNSTRÖM *Julorat*. 13 (1983). — jfr EFTER-, FRAM-, IN-, PÅ-, TILL-, UNDER-, UPP-, UT-, ÖVER-STIGA o. ÅLDER-STIGEN. — särsk. i vissa numera obrukliga uttr.

a) motsv. **1** *f*, i förb. med prep. *till*. *α) stiga till tjänst hos ngn,* ta tjänst hos ngn; *stiga till regemente och ära,* komma till makt och ära; *stiga till regementet,* komma till makten. *ÅngermDomb*. 1648, s. 76 (: till tienst). De som .. regera *(på Hyperboréernas ö)* stiga son efter son til regemente och ära. RUDBECK *Atl*. 1: 365 (1679). Carolus XI, som .. år 1672. den 18. Decembris steg til regementet. *Rüdling* 101 (1731). *β) stiga till äktenskap,* ingå äktenskap. *VDAkt*. 1655, nr 179. *γ)* tillträda l. överta (ngt); äv.: (i överläggningar l. i fråga om en följd av handlingar) övergå l. skrida vidare till (ngt). *RARP* V. 1: 250 (1654). Konungen i Dannemarck *(ville)* .. strax til sielfwe Tractaten stijga. WIDEKINDI *G2A* 110 (c. 1676). *δ)* med avs. på åsikt: biträda, instämma i. DIJKMAN *AntEccl*. 82 (1678, 1703). *ε)* med avs. på musik: biträda, instämma i, ta del i. Arion, Linus samt Amphion skulle teget / Och eij medh harpan sin til then Musiquen *(dvs. fåglarnas sång i Paradiset)* steget. SPEGEL *OPar*. 16 (1705). *ζ) stiga till rors* l. *till styre,* stiga fram o. ta hand om rodret (se RODER, sbst.³ **2** *d α*). *OxBr*. 5: 3 (1612: till rors). I hast sätts an nytt Rool *(i kungariket Sv.);* strax stijger En til Styre. STIERNHIELM *Jub*. 69 (1644, 1668). *η) stiga till ålder(s),* åldras, bli gammal; jfr **5**. *VDAkt*. 1663, nr 290 (: ålders). Jag nu temligen til ålder stiger och förnimmer dagligen ålderdomens .. swagheter. LGEMZÆUS (1724) hos CAVALLIN *Herdam*. 3: 162. *ϑ)* få l. erhålla (ngt). *(Adelsmännen)* begära en Confirmation på dehres wälfångna privilegier, effter som dhe stiga till en Nij Öfwerhet *(vid G. II A:s död)*. *RARP* 2: 15 (1633). *ι) ngt stiger ngn till gemöte,* ngn erinrar sig ngt. BRENNER *Pijn*. 32 (1727). *κ)* (†) i uttr. *stiga till knekt för ngn* l. *för ett hemman,* bli knekt i ngns ställe l. ss. representant för ett hemman; *stiga till soldat,* bli soldat, låta värva sig, ta värvning ss. soldat. Han steegh i förtijd till knecht för deres hemman. *ÅngermDomb*. 18/7 1642, fol. 198. *HFinlÖ* 340 (1714: soldat).

b) stiga i giftermål l. *äktenskap,* gifta sig, ingå äktenskap. *VDAkt*. 1684, nr 159 (: gifftermåhl). Han steg i Äcktenskap och aflade Barn. RUDBECK *Atl*. 3: 130 (1698).

c) stiga i loven (och löfte) l. *stiga i löfte för ngn* l. *ngt,* gå i borgen (se d. o. **1** *c*) för ngn l. ngt; jfr LOVEN **3**, LÖFTE **3**. M. Håcken var stigen i Lofuen för sin Broders M. Hans sacköre. *VRP* 1636, s. 653. Hafr och dråparens fadher williat stiga i löfte för sin son att han skulle inthet rymma. *Dars*. 1639, s. 786. *Dars*. 1645, s. 120 (: lofuen och löfte).

d) stiga i kaution (för ngn), gå i borgen (för ngn); jfr KAUTION **2** *a*. *VDAkt*. 1697, nr 427.

e) stiga i (löfte och) borgen (för ngn), gå i borgen (för ngn). Wi stegom i borgen för wälbemälte Herr Arelio det åhret. *VDAkt*. 1716, nr 82. *VRP* 27/11 1738 (: löfte och Borgen).

f) stiga i envig, mötas i envig. MÖLLER (1790).

g) stiga i arv, tillträda arv; jfr **1** *f α*. VERELIUS 147 (1681).

h) stiga villt, gå vilse l. komma på avvägar (i moraliskt avseende). LPETRI *Job* 12: 25 (1563).

i) stiga på koturnen, (börja) författa i dramatisk l. högstämd stil; äv. bildl.: dramatiskt överdriva ngt, åstadkomma dramatisk överdrift; jfr KOTURN **2**. FRANZÉN *Minnest*. 1: 240 (1818). *SDS* 1897, nr 48, s. 1 *(bildl.)*.

j) i uttr. *stiga på tronen,* bestiga tronen (se BESTIGA **1** *c γ ε'*); äv. i uttr. *stiga på den heliga stolen,* bli påve. DALIN *Montesquieu* 186 (1755). År 1612 steg Matthias på kejserliga tronen. FRYXELL *Ber*. 6: 187 (1833). TEGNÉR *Armfelt* 1: 131 (1883: stolen).

4) i allmännare anv. av **2**, i fråga om rörelse uppåt som icke sker gm gående l. klivande o. d., om person l. djur l. om ngt sakligt: röra l. förflytta sig uppåt, höja sig (i sht i fråga om att höja sig i luften); äv. i utvidgad anv., i fråga om att ngt med sin översta del når högt l. reser sig högt (över sin omgivning; se särsk. *j*) l. i fråga om att ngt (i mer l. mindre horisontal riktning) kommer l. tränger fram ur ngt (se särsk. *l*) l. skjuter l. buktar ut från ngt l. att ngt har en lutning uppåt (se *c, f*) l. ligger på olika höjdnivå (se *h*). *Röken steg spikrakt mot himlen. Dimman stiger i dalen. Lågorna steg högt från det brinnande huset. Bubblorna stiger till ytan. Saven stiger i träden om våren. Blodet stiger till hjärnan. (Kristus)* stegh til himbla. LPETRI *KO* 2 a (1561, 1571). Så war ordres gifna att så snart 2:ne raketer skulle stiga, skulle attaqven begynnas. *KKD* 3: 11 (c. 1705). Så röres saucen, at intet det feta stiger ofwan uppå. WARG 108 (1755). Hur steg vårt bröst, hur flammade vår blod, / För kämpavärf och oförgängligt minne! ATTERBOM *SDikt*. 1: 192 (1809, 1837). Det är .. jästkulan, som kommer brödet att stiga. HEIDENSTAM *Skog*. 96 (1904). *Kulturen* 1971, s. 154 *(om marknivå)*. — jfr FRAM-, NED-, RAKET-, UPP-, ÖVER-STIGA o. HIMMELS-, NEDÅT-STIGANDE samt BLOD-, SAFT-, SAV-STIGNING. — särsk.

a) om fågel l. flygmaskin o. dyl. l. om ängels flykt o. d.; ngn gg äv. med innehållsobj. (jfr **III**) betecknande arten av den rörelse vari ngt höjer

sig: höja sig i l. med (den l. den rörelsen o. d.). *Ballongen steg långsamt i höjden. Lärkan steg högre och högre mot himlen.* Som Fogel-Kungen Örn när han i Lufften stiger / Ok genom Wingrans Krafft högt öfwer Skyna flyger. LUCIDOR *(SVS)* 317 (1673). Förfäran grep cheruberne; till Gud steg deras flygt. TOPELIUS *Ljungbl.* 56 (1852, 1860). Ett annat aeroplan har gått upp bakom oss. Det stiger samma kretsar *(som det förra)* och försvinner söder ut längs dalen. BERG *Krig.* 53 (1915). Den kritiska fasen under flygningen är stigning och inflygning. *Arbetet(R)* 26/5 1984, s. 9.

b) om vatten l. vattenmassa (i sht hav l. sjö l. flod o. d., med tanke på att dess yta höjes gm ökande mängd). *Havets stigande och fallande,* i fråga om flod o. ebb. *Det stigande tidvattnet.* STIERNHIELM *Arch.* B 1 b (1644). Jagh *(såg)* .. migh .. för Wattnetz stijgning skull, eij kunna een-gångh medh något Infanterie och Cavallerie så långt komma. CGSKYTTE (1704) i *KKD* 11: 223. Sjelfva solståndsdygnet, i och med hvilket Nilens stigning nästan astronomiskt noggrannt tager sin början. RYDBERG *Urpatr.* 27 (1873). De många smältbäckarne och de öfver sina bräddar stigande vattendragen. SERNANDER *SkandVeget.* 58 (1901). Vid Sveriges kuster steg havet *(efter landisens bortsmältande)* i början fortare än landet. SELANDER *LevLandsk.* 43 (1955).

c) i fråga om (anlagd ytas l.) terrängs l. (i sht) vägs lutning l. sluttning uppåt (i den särsk. förb. STIGA NED äv. nedåt); ofta ss. vbalsbst. *-ning,* konkret l. konkretare (jfr *p*), dels om det sluttande terräng- l. vägavsnittet, dels om (måttet på) den nivåskillnad som lutningen osv. uppgår till. *En terrassformigt stigande trädgård. Stigningen i backen är 1:15.* Från Bottniska hafvet stiger landet norrut långsamt och omärkligt. PALMBLAD *Norige* 2 (1846). Skogomsusad i sänkan mellan två ansenliga stigningar låg den lilla småländska järnvägsstationen, som min far förestod. ENGSTRÖM *Blandn.* 123 (1925). Det var .. uppförsbacke, flera meters stigning på de tre milen. JOHNSON *Se* 78 (1936). En långsam stigning förde upp till snökanten *(på berget)* och en smal men ganska tydlig djurstig slingrade sig uppför den och försvann in under snön. LAGERKVIST *Sibyll.* 206 (1956). — jfr BERG-STIGNING.

d) i fråga om en himlakropps skenbara rörelse uppåt på himlavalvet (orsakad av jordens dagliga rotation): gå upp; särsk. om solen; äv. om den solens skenbara rörelse på himlen som orsakas av jordens årliga rörelse kring solen o. dess lutning mot jordbanans plan (särsk. med innehållsobj.; jfr **1** *h*). När åter Solen är .. *(under)* wår och höst i medellinien, så stijger hon wähl större steg. RUDBECK *Atl.* 2: 161 (1689). Följd af orkanerna, steg Orion på fästet. ADLERBETH *Æn.* 19 (1804). När månen steg på himlabågen, / Jag såg bland parkens skuggor dig. CGSTRANDBERG 3 (1874). Solen steg allt högre på himlen. *SvHandordb.* (1966).

e) om kvicksilvret i termometer l. barometer; äv. med subjektsväxling, om termometer l. barometer (med tanke på dess kvicksilverpelare); äv. i överförd l. bildl. anv. (jfr **5**), om temperatur l. feber: bli högre l. gå upp. POLHEM *Brev* 12 (1710; *om barometer*). Faller barometern, så betyder det, att *(storm-)*centret närmar sig; stiger den åter, så betyder det, att centret aflägsnar sig. HILDEBRANDSSON *Meteor.* 28 (1881). Termometern har stigit en grad. AUERBACH (1913). Hela hans ansikte gav mig en vision av kvicksilvrets stigande i en febertermometer. SIWERTZ *Förtr.* 104 (1945). Febern steg .. han kastade sig i bädden. HUSÅHR *Jeriko* 243 (1958). Stigande temperatur. SUNDMAN *AndréeLuftf.* 341 (1967).

f) (numera föga br.) om malmgång l. ort o. d.: slutta uppåt; särsk. dels i p. pr. i adjektivisk anv., om malmgång: sluttande, dels ss. vbalsbst. *-ande* l. *-ning:* sluttning uppåt. *(Kol-)*floarnas, hwarfwens eller beddernes stigande, sänkande och strykande gång i felt. *VetAH* 1739, s. 102. Malmens stigande eller utgående. *TT* 1901, K. s. 85. *Därs.* 1902, s. 100 (*i p. pr., om fältort*). Man var betänkt på att arbeta sig upp mot dess *(dvs. flötsens)* stigande och undan vattnet. *SvGeolU* 6: 74 (1911—15). *(Sv.)* Stigning .. gruvt. *(T.)* Einfallen. AUERBACH Tillägg (1918).

g) metall. i fråga om gjutning, om smält metall: svälla o. höja sin yta; äv. (o. vanl.) i fråga om gjutning varvid den smälta metallen inledes i gjutformen underifrån o. höjer sig uppåt (särsk. dels i p. pr., i uttr. *stigande göt* l. *gjut,* om sådan gjutning, dels i uttr. *i stigande,* betecknande att gjutning sker på sådant sätt). Vid Ställdahls masugn, der gröfre gjutgods verkställes, sker gjutningen genom tackjernets stigning. *JernkA* 1830, s. 44. Stigande göt gjutas vid Hörde. *Därs.* 1871, s. 256. Gjutningen säges .. *(i vissa fall)* ske "i stigande". *UB* 4: 133 (1873). Thomasmetallen är .. orolig och spritsar, men har dessutom äfven en om ock ringa benägenhet för att stiga. *JernkA* 1884, s. 100. Man skiljer på fallande och stigande gjut. *SvTeknUppslB* 2: 217 (1939).

h) konst. i p. pr. i adjektivisk anv., om valv(båge), i sht tunnvalv: vars anfanger ligger på olika höjd, vars ena anfang ligger högre än den andra. *(Valven på en byggnad)* kunna äfven ligga högre vid ena ändan än vid den andra, då de kallas stigande hvalf. *UB* 1: 321 (1873). *(Trappan)* är öppen med stigande, inåt af doriska kolonner uppburna, tunnhvalf öfver stegen och kryssvalf öfver planen. BÖTTIGER *Drottnh.* 33 (1889). Sidoskeppen *(i Strängnäs domkyrka)* .. äro täckta med inåt stigande ribbvalv. CORNELL *Gotik.* 358 (1935).

i) om växt l. växtdel (träd l. ax o. d.): gm sitt växande höja sig, växa o. sålunda höja sig l. bli högre, nå upp (jfr *j*); förr äv. i uttr. *stiga ovanom* (annat trädslag), växa i högre belägen terräng än (annat trädslag) l. ha högre belägen växtgräns än (annat trädslag). PALMCHRON *SundhSp.* 54 (1642). Så fort som .. *(humleplantan)* stijger på Stången binder man effter handen. RÅLAMB 13: 28 (1690). Månn jag förundrad en dag skall återskåda min hembygd, / Skåda på nytt det fattiga tjäll som höljes af torfven, / Och glest stigande ax från åkrar, som voro mitt rike? ADLERBETH *Buc.* 12 (1807). *(Björken)* stiger ofvanom tallen, betecknar trädvegetationens gräns och *(osv.)*. PALMBLAD *Norige* 40 (1846). Barrträden stego i denna skog ur en bördigare jordmån. RYDBERG *Vap.* 4 (1891). *(Jag drömde)* om hvete, som själfsådt ur jorden stiger. FRÖDING *Stänk* 102 (1896).

j) om (kontur o. d. av) byggnad l. berg l. träd o. d. (som höjer sig över sin omgivning): resa sig (se RESA, v.[2] **I 8** *b*), höja sig (se HÖJA **1** *b* *β*),

sträcka sig (i höjden). Klippan stiger småningom up i högden. SCHULTZE *Ordb*. 5005 (c. 1755). I åldrig prakt det gråa Templet stiger. STAGNELIUS *(SVS)* 2: 431 (1821). Skyhög furan öfver mig stiger, / i djupet fradgar den stilla älf. GEIJER (1841) hos MARCUS *GeijerL* 372. Skorstenen *(på en liten stuga)* steg bred och tvärsäker öfver torftaket. RYDBERG *Vigg* 3 (1875). Solen har just gått ner bakom *(ön)* Ischias skarpa, stigande profil. SÖDERHJELM *Upps*. 195 (1907).

k) fisk. om fisk: gå upp i högre vattenlager; jfr 5 *j*. MÖLLER (1790). Det må så vara att man med en tunn .. *(kastlina)* på grund av att densamma är mindre synlig i vattnet, bringar flera fiskar att stiga än med en tjockare *(osv.)*. HAMMARSTRÖM *Sportfiske* 64 (1925).

l) om tår(ar) l. om svett(droppar): komma l. tränga fram; i sht i uttr. *tårar(na) stiger ngn i ögonen;* äv. i opers. uttr. Tårarne stego henne i ögnen. LAGERSTRÖM *Bunyan* 1: 66 (1727). *(Magister)* Stjernkors hade rodnat af blygsel, när han .. hörde Orre predika, men när han hörde Lysander, stego svettperlorna på hans panna. TOPELIUS *Vint*. I. 2: 116 (1867, 1880). Det steg brännande tårar i de uttröttade ögonen. LEVERTIN *Magistr*. 173 (1900). Tårarna steg den lilla flickan i ögonen. *SvHandordb*. (1966).

m) i uttr. betecknande att rodnad utbreder sig (uppåt) i ngns ansikte l. på ngns kinder; med subj. betecknande rodnaden l. det tillströmmande blodet l. den röda färgen; förr äv. med subjektsväxling, om kind. Hennes kinder stego i dunkel purpur. ALMQVIST *Parj*. 19 (1817). Det unga blod / i kinden stiger, / han lågar och suckar alltjemnt och tiger. TEGNÉR *(WB)* 5: 28 (1825). Allt som Herman läste, steg rodnaden på hans kind. KNORRING *Ståndsp*. 3: 48 (1838). *(Färgen)* steg .. på kinderna, och ögonen mörknade. LAGERLÖF *ChLöw*. 46 (1925).

n) snick. i p. pr. i adjektivisk anv., om regel i visst slags utdragsbord: som är kilformad så att den dolda, icke utdragna skivan vid utdragningen höjer sig till den övre, synliga skivans nivå. *HantvB* I. 2: 220 (1934). *Därs*. 222.

o) (†) i p. pr. i adjektivisk anv., om skott från artilleripjäs: som befinner sig i den uppåtgående delen av sin bana. STÅHLSVERD 50 (1755).

p) fisk. i utvidgad anv., om fisk, i uttr. *stiga på* (fiskedon), gå in i (fiskedon). FISCHERSTRÖM 3: 129 (1783).

q) ss. vbalsbst. *-ning* i konkret(are) anv. (jfr *b, c*); särsk. dels. [möjl. utgående från *c*] *(textil.)* konkretare, om diagonallinjernas lutning i kypert l. satäng i förhållande till inslaget, dels (mera tillf.) konkret, om ngt som höjer sig över l. buktar ut från sin omgivning, kulle l. utbuktning o. d. Mellan röda sidenhängen sticker ett litet hufvud fram, munnen ler .. bar är halsen till bröstens stigningar. STRINDBERG *Giftas* 1: 73 (1884). *NordTextilteknTerm*. 83 (1974).

5) i oeg. l. mer l. mindre bildl. anv. av 4 (jfr 4 *e*); vanl. med tanke på uppåtriktad l. uppåtgående, stundom äv. på nedåtgående rörelse; särsk. dels: höja sig, gå l. röra sig uppåt, dels: förkovras l. göra framsteg l. gå framåt o. d., dels o. i sht: öka l. ökas l. stegras l. (till)växa l. tillta (i styrka l. intensitet l. makt o. d.), dels: gå (se d. o. VIII 9) l. fortskrida l. fortsätta (så l. så långt l. djupt o. d.); i sht förr äv.: uppstå l. uppkomma (om känsla l. idé o. d.). *Dofterna steg mot oss från marken. Vi väntade med stigande oro (nervositet, ångest). Antalet deltagare steg från fem till tio. Den stigande nöden framtvingade radikala åtgärder. Pojkens tilltagsenhet (mod, djärvhet) steg. Intresset för rymdfart har stigit. Utgifterna bara stiger och stiger. En våldsam stigning av studentantalet. Stiga i antal. Hans vrede steg till ursinne. Ångan, trycket stiger.* Ångest och sorgh / j mitt hierta stijgha. *TobCom*. C 4 a (1550). Wij kunna .. betyga, att studierne äre wijd denne academien nu högre stigne, än de någonsin för detta waret hafwa. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 2: 181 (i *handl. fr*. 1675). Har icke konsten wackert stigit i wårt Fädernesland. HWAHLSTRÖM *SpecPaid*. 94 (1773). Hwart och ett särskilt land har sin horizont öfwer hwilken en morgonsol stiger och under hwilken en aftonsol sjunker. *SKN* 1843, s. 60. Jag såg Genesareth den lilla, djupt bäddade sjön vid hvars stränder Frälsaren genomlefde den stigande perioden af sitt jordiska lif. BREMER *Brev* 4: 108 (1859). Nachspielet blir långvarigt .. än frestar man att få rusets vingar att bära, än blir det en stigning: det kommer in sillrätter och brännvin och öl. MOBERG *Rosell* 381 (1932). Jag lyssnade länge och med stigande förvåning. DELBLANC *Gunn*. 8 (1978). — jfr NED-, TILL-, UNDER-, UPP-, ÖVER-STIGA o. HIMMELS-, NEDÅT-STIGANDE. — särsk.

a) i ordspr. Then högt will stiga faller offta nedh. *Visb*. 1: 417 (c. 1621). När moodet stijger, så siunker Lyckan. GRUBB 593 (1665). Den, som stiger högt, faller lätt. ÖoL (1852); jfr: "Konsten stiger" – sa' gumman, hoppade öfver halmstrået. HOLMSTRÖM *Sa' han* 52 (1876).

b) i uttr. *vara i (sitt) stigande,* i sht förr äv. *gå i stigande,* vara stadd i stigande, (hålla på att) stiga; äv. motsv. *c*. Cursen är i stigande. WIDEGREN (1788); jfr *c*. Då nu alt urnordiskt är i sitt stigande, påminner jag mig ett fullt nordiskt ordstäfve. SÖDMANN (1820) i *2Saml*. 4: 170. Antalet *(promovendi)* ehuru varierande gick i det hela i stigande. ANNERSTEDT *UUH* II. 2: 139 (1909). Jag trodde känslan för ansvar var i stigande inom studentkåren? JERSILD *BabH* 76 (1978).

c) om pris (äv. om värde) på vara l. tjänst: öka l. tillta l. gå upp l. bli högre (se HÖG, adj. 12); äv. dels om kurs (se d. o. 6) l. om mynt: öka l. tillta i värde (äv. i uttr. *stiga i värde,* förr äv. *i värdet*), dels om vara (äv. om värdepapper o. d.): gå upp l. öka i pris, bli dyrare (ofta i uttr. *stiga i pris,* förr äv. *i priset*); i p. pr. äv. om tendens på aktiemarknad o. d.: som kännetecknas av stigande priser; i p. pr. i sht förr äv. om räkning: vars summa ökar l. blir högre; jfr *b*. Så vora *(dvs. voro)* och thesse inlendske varur för thetta svage myntet skuldh så högt stegne, at ingen förmåtte them köpe. *HT 1910*, s. 279 (1592). SERENIUS (1741; *om räkning*). NICANDER *GSann*. 30 (1766; *om mynt:* i värdet). *Posten* 1769, s. 420 (*om varor:* stiga i priset). En slafs wärde stiger och faller i mån af köpares och säljares sammanstötande antal. ÖDMANN *MPark* 25 (1800). Warorna stego i wärde. EKELUND *1FädH* II. 2: 102 (1831). Är vexeln dyrare eller billigare än det metalliska myntet, så säges att kursen stiger eller faller. AGARDH (o. LJUNGBERG) II. 1: 108 (1854). *(Mississippikompaniets)* aktier stego till 20 gånger

det ursprungliga priset. MALMSTRÖM *Hist.* 1: 151 (1855). Erfarenheten *(visar)* obestridligt, att varor tämligen regelbundet stiga eller falla i pris, när produktionskostnaderna af någon anledning ökats eller minskats. *EkonS* 1: 20 (1891). SNELLMAN o. OSTERMAN (1903; *om tendens*). Fotogenen har stigit. WÄGNER *Norrt.* 67 (1908). Pundet stiger. ÖSTERGREN (1946). Priserna kan .. väntas stiga i höjden. *DN(A)* 22/12 1964, s. 6. — särsk. bildl.; särsk. i uttr. *ngns aktier stiger,* ngns anseende stiger, ngn stiger i anseende; ngn får större makt o. d. Hans aktier börja att stiga. MEURMAN (1847). Genom kung Oscar II:s och hans drottnings besök i Konstantinopel .. hade Sverige och svenskarna stigit i kurs. ADELSKÖLD *Dagsv.* 4: 138 (1901). HARLOCK (1944).

d) [delvis sannol. utvecklat ur **2**; jfr **3**] i fråga om höjande i (socialt) anseende l. i rang (se d. o. 3, 4) o. dyl. l. i fråga om befordran l. uppflyttning (ngn gg äv. nedflyttning) till högre (resp. lägre) befattning l. (militär) grad o. d. *Stiga i anseende, i rang. Hans anseende stiger stadigt. Han steg till (rangen av) hovrättsråd. Stiga i graderna. Stiga i ngns aktning. Stiga allt högre på rangskalan.* Fremlingen som när tigh är skal stigha offuer tigh, och altijdh bliffua öffuerst, Men tu skalt stigha nedher och altijdh liggia vnder. *5Mos.* 28: 43 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* höja sig). The Romerske Påfwars Anseende war tå *(c. 400 e. Kr.)* allareda högt stijgit. SCHRODERUS *Os.* 1: 652 (1635). Grefve Biron, den af sit stigande och fall namnkunnige favoriten *(vid det ryska hovet),* förde vår Cantzli-Junkare til Hofs, at upvakta Kejsarinnan. *1VittAH* 3: 269 (1780). Han .. stiger alt lägre och lägre i anseende. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Problemet om socialt stigande eller fallande, om högre eller lägre, bättre eller sämre .. har varit och skall bli af bestående intresse. STRINDBERG *Julie* VI (1888). Hvarför skulle just jag få stiga, när så många andra hållas nere af ödet? ÖBERG *Makt.* 2: 43 (1906). Neråt kunde en person gå till arbetarna, det blev de bara smickrade av, men en av arbetarna fick inte stiga uppåt. LO-JOHANSSON *Förf.* 105 (1957).

e) i fråga om ljud, om tal l. sång l. fågelkvitter l. musik l. buller o. d.: höja sig l. ljuda mot skyn l. upp mot ngn o. d.; äv.: öka l. ökas l. tillta (i styrka l. intensitet l. tonhöjd; se särsk. *α*, *γ*) l. bli högre (se HÖG, adj. 7 *a*); äv. i överförd anv., om uttrycksfullhet o. d.; äv. om musikinstrument l. kör l. röst o. d. (förr äv. om väsen): låta höra sitt ljud (resp. sin röst) l. öka styrkan l. intensiteten hos sitt ljud. *Fågelsången stiger mot skyn. Jublet steg mot kungen på balkongen. Larmet steg från gatan. En djup suck steg ur hennes marterade bröst.* Chören stiger med fulla vågor liksom mot himlen. GEIJER I. 8: 378 (1805). När i sång hon *(dvs. minnets trollmö)* stiger / Min gyllne harpa, mäktigt kjusas då. STAGNELIUS *(SVS)* 3: 23 (1814). *(Han)* Spelar .. med en expression som till en otroligt fin nuancering förmår sjunka och stiga i crescendo och decrescendo. TOPELIUS *Dagb.* 3: 194 (1837). Så blir surrandet *(från flygmaskinen)* på en gång starkare. Det stiger i tonen. BERG *Krig.* 50 (1915). Konversationen steg i festlig förväntan inför mellanaktens reklaminslag. FAGERBERG *Svärdf.* 9 (1963). — särsk. *α*) *språkv.* i fråga om musikalisk accent, om ton o. d. i tal: bli högre (se HÖG, adj. 7 *a*), öka i svängningstal; i p. pr. i adjektivisk anv. äv. om cirkumflex (se d. o. I 1 *b*), sammansatt av hög (se HÖG, adj. 7 *a*) gravis (se GRAV, adj.[2] II 2) o. akut. Det stigande tonhållet inträffar i enstafviga ord, i hvilka tonen dröjer vid den dubbelt uttalade konsonanten, t. e. att, man, som. TULLBERG *SvSpr.* 2: 7 (1836). Vid strupliufvudets sänkning faller tonen och blir djupare och tvertom vid dess höjning stiger tonen och blir högre. *Suomi* 1845, s. 298. Ligger den exspiratoriska hufvudaksenten *(i Fårömålet)* på penultima, så har denna .. i tvåstafviga ord stigande cirkumflex, då .. *(riksspråket)* har s. k. grav betoning. *Landsm.* 1: 361 (1879). Frågesatsen kännetecknas: .. Så godt som alltid genom stigande ton. BECKMAN *SvSpr.* 201 (1904). DANELL *SvLjudl.* 45 (1911; *i fråga om musikalisk accent, om ton*). *β*) *språkv.* i p. pr. i adjektivisk anv., om diftong: vars andra komponent är mera betonad än den första (jfr DIFTONG *a*); äv. om triftong, i uttr. *stigande-fallande,* vars andra komponent är mera betonad än den första o. tredje. I franskan fins endast stigande diftonger. *Verd.* 1888, s. 62. En triftong, hvars mellersta vokal är stafvelsens fortis, kallas stigande-fallande. NOREEN *VS* 2: 58 (1907). *SvHandordb.* (1966). *γ*) *metr.* i fråga om exspiratorisk accent, i p. pr. i adjektivisk anv., dels om versfot: vars sista stavelse uppbär det exspiratoriska huvudtrycket, som (börjar med thesis o.) slutar med arsis (se d. o. 1), dels om metrisk rytm l. taktart o. d.: som kännetecknas av sådana versfötter. LIDFORSS *TyGr.* 251 (1868; *om rytm i versfötter*). Fallande versfot är en sådan, som slutar med en kort stafvelse .. en stigande versfot deremot slutar med en lång stafvelse. LÖFGREN *TySpr.* 202 (1885). Stigande kallas taktrörelsen, om tesis går före arsis. WULFF *Värsb.* 20 (1896). *NysvSt.* 1933, s. 111. särsk. (numera föga br.) om rytm i följd av ord: som kännetecknas av att sista ordet uppbär det exspiratoriska huvudtrycket. KRÆMER *EnstafvOrd* 81 (1882). *δ*) i fråga om musik l. sång; om ton l. tonföljd l. om stämma: bli högre (se HÖG, adj. 7 *a*), erhålla högre svängningstal, öka i svängningstal; äv. om not betecknande ton: beteckna högre ton; i sht förr äv. om sångare: höja (se d. o. 3 *a*) tonen; äv. dels med innehållsobj. (betecknande tonsteg o. d.), dels bildl. När ibland twå Noter den ena en Tertz stiger, och *(osv.).* LONDÉE *Kellner* 10 (1739). Om följden *(dvs. den kromatiska skalan)* börjar vid de djupare tonerna och fortgår till de högre, heter den stigande. MANKELL *Lb.* 47 (1835). *2VittAH* 22: 205 (1861; *om sångare*). Qvinten stiger eller faller ett tonsteg. FRÖBERG *Harm.* 104 (1878). En viktig regel *(för polyfoniens utveckling under medeltiden)* blir .. föreskriften, att om huvudstämman steg, så skulle den andra falla och tvärtom. JEANSON (o. RABE) 1: 40 (1927). Jag vill forma min stigande treklang a-e-i / till en wagnerskt oändlig melodi. GULLBERG *Terzin.* 65 (1958; *bildl.*).

f) (i vitter stil) om morgon l. dag l. skymning l. natt: infalla l. komma fram med sitt ökande ljus resp. mörker. En stigande skymning breder sig öfver rummet. ATTERBOM *LÖ* 1: 328 (1824). I dok inhöljer den stigande natten / Templet, som nyss en liknelse var af skapelsens stjernsal. DENS. *Lyr.* 3: 183 (1829). Det var en stigande morgon, ej sjunkande natt som nu. LAGERLÖF *Länk.* 281 (1894). Morgonen stiger över landets huvudstad. MOBERG *Sedebetyg* 8 (1935).

g) (†) om helg: infalla (se d. o. 15) l. komma (då l. då). SCHRODERUS *Comenius* 779 (1639).

h) i uttr. *vinet* (l. *spriten* o. d.) *stiger åt* (i sht förr äv. *i*) *huvudet* l. *stiger ngn åt* (i sht förr äv. *i*) *huvudet* l. *stiger åt* (i sht förr äv. *i*) *huvudet på ngn*, ngn gg äv. *stiger till huvudet*, betecknande att ngn blir mer l. mindre berusad l. yr i huvudet l. påverkad av vin- l. spritförtäring; jfr *i*. PALMCHRON *SundhSp.* 125 (1642: stijgher .. i Hufwudet, *om vin*). Winet stiger i hufwudet på mig. LIND 2: 868 (1749). Whisky, som Roger lofprisar, derför att allt däraf genast stiger åt hufvudet och intet förderfvar magen. EDHOLM *SvunnD* 182 (1851). WRETLIND *Läk.* 4: 29 (1896: till). Vinet har stigit mig i hufvudet. *VLitt.* 1: 509 (1902). Vinet steg honom åt huvudet. LAGERKVIST *Bar.* 29 (1950). jfr: *(Trollen)* sörplade hafsvatten i sig för att dricka ut oceanen. Vattnet steg dem i hufvudet. TOPELIUS *Läsn.* 7: 110 (1891).

i) [jfr *h*] i uttr. *ngt stiger ngn åt huvudet*, betecknande att ngt bringar ngn ur mental balans, vanl. att ngn grips av övermod gm beröm l. framgång o. d. Arbetarnes ädelmod hade bokstafligen stigit honom åt hufvudet. ROOS *Strejk.* 57 (1892). Det ser ut, som hade den virak, man utstrött, stigit honom *(dvs. Heidenstam)* åt hufvudet. WIRSÉN *Krit.* 261 (1897, 1901). Dåligt åt magen hade han också, sa man. Måste väl äta piller och styggtyg, förstås, så att han fick magsyra. Och så steg det i sin tur åt huvut. SJÖDIN *StHjart.* 176 (1911). Framgången har stigit honom åt huvudet. AUERBACH (1913). Fastän hon ej från början .. varit rädd, steg stämningen i skogen henne åt huvudet, så att hon verkligen blev skrämd. KRUSENSTJERNA *Pahlen* 1: 166 (1930). Berömmelsen har stigit honom åt huvudet. *SvHandordb.* (1966).

j) [utgående från 4 *k*] *fisk.* om fisk: gå upp mot land l. gå uppströms (uppför flod o. d.); i ssgn UTSTIGA äv. i utvidgad anv.: gå ut från land. Skulle ock Wi förnimma, det Sillen stego till andre Orter och Wåre Provincier, så *(osv.)*. STIERNMAN *Com.* 3: 387 (1666). Berörde Banck *(utanför Ölands kust)* tros wara hinderlig för Sillens stigande under landet, derigenom, at hon uppå den samma håller sin lek. *Åhstrand Öl.* 59 (1768). Innan sjöarna ännu uppbrutit om våren, börjar Gäddan stiga närmare stränderna. *SkandFisk.* 52 (1837). Öppningarne på mjärdarne riktas naturligtvis nedåt älfven, då afsikten är att fånga stigande lax. *Uppl.* 2: 152 (1903). HAMMARSTRÖM *Sportfiske* 112 (1925). *GbgP* 6/9 1987, s. 39.

k) *mat.* i p. pr. i adjektivisk anv., om progression (se d. o. 3) l. serie (se d. o. *a*): kännetecknad av att varje term är större än den närmast föregående; motsatt: fallande (se FALLA III 5). BJÖRLING *Alg.* 2: 109 (1861; *om progression*). Äro *(den geometriska)* seriens alla termer positiva, är serien stigande för kvoten >1 och fallande för kvoten <1. DAHL o. WALLMARK *MatTeknHb.* 70 (1949).

l) (†) pregnant. *α)* öka i intensitet l. styrka. Är mycket *(i ett tal)* att beundra, så må Talaren .. dela det och låta desza delar komma i täta och stigande slag. ÖDMANN *AnvPred.* 91 (1807). *β)* (†) i fråga om färg, betecknande att den ökar i intensitet l. färgstyrka; i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv. äv. om schattering (se SCHATTERA I 2 slutet): som ökar kontrasten mellan ljusare o. mörkare nyanser. Ju högre .. *(den upphettade kopparplåtens)* färgor stiga ju renare och bättre är kopparen. POLHEM *Bet.* 1: 9 (1721). *(Monstret)* utföres med påläggning eller plattsöm samt uti stigande schattering. *NJournD* 1861, s. 78. *γ)* om klädedräkt: tillta i yppighet l. elegans o. d. HÜLPHERS *Norrl.* V. 1: 157 (1789).

m) (†) i uttr. *stiga utföre in till ngt*, minska till ngt. HIÄRNE *Suurbr.* 46 (1679).

n) [efter fvn. *stíga yfir hǫfuð einhverjum*] (†) i uttr. *stiga över huvudet på ngn*, bli ngns överman, vinna över ngn, ta loven av ngn. PERINGSKIÖLD *Hkr.* 1: 464 (1697).

o) i mer l. mindre förbleknad bet., i fråga om belopp l. antal (av ngt), övergående i bet.: (vid sammanräkning l. hopsummering) belöpa sig till l. uppgå till (så l. så stort belopp l. antal); vanl. (o. numera bl., föga br.) i förb. *stiga till*, förr äv. *på* (så l. så stort belopp osv.); förr äv. i uttr. *stiga högt*, vara av stor omfattning, *stiga* (så l. så mycket) *högre*, vara av (så l. så mycket) större omfattning l. uppgå till (så l. så mycket) större belopp o. d. Kyrkietiyenden, stigher sannerligh til en stoor Penninga summa öffuer hela Sweriges Rijke. TEMPEUS *Messenius* 22 (1612). Den ottonde orsak, att rosstienisten icke så högt stigher som fordomdagz .. ähr denne, att *(osv.)*. *RA* II. 2: 299 (1617). Vthgifften stegh tiugu Tunnor Guld högre än then Konungslige Inkomsten. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 95 (1635). *VDP* 1681, s. 288 (: på). Dessa *(franciskaner-)*Munkarnes .. härbergen öfver hela det Turkiska riket .. kunna stiga till några och tjugu ställen. ENEMAN *Resa* 2: 219 (1712). Denne kostnad på kol, skrot och afbränning .. stiger ofta tillika med arbetslöner, högre, än sjelfwa Järnet är wärdt. POLHEM *Test.* 2Föret. 11 (c. 1745). Bokhållaren meddelade, att de resterande lönerna för 1672 stego till 22,000 dal. kopparmynt. ANNERSTEDT *Rudbeck Bref* LIX (1899). CANNELIN (1921: till). — särsk. (†) i uttr. *stiga till så l. så många år* l. *en så l. så hög ålder*, ha en ålder av så l. så många år resp. vara så l. så gammal. De älsta högar af Mannekullarna stego til 3700 och 3500 åhr. RUDBECK *Atl.* 1: 460 (1679). När man aldrig så litet wil kasta ögonen på Swenska Historien, finner man, at den stiger til en ganska hög ålder. LAGERBRING *1Hist.* 1: 1 (1769). (†) i uttr. *vad och huru ngt stiger*, till hur stor omfattning ngt uppgår. Discurrerades om rustjensten, hvadh och huru hoon stiger i Sverighe och Finlandh. *RP* 7: 239 (1638).

p) (†) i p. pr., om en med snäckhjul driven linkorg: vars snäckhjul har (en så l. så beskaffad) stigning (i bet. *r*). *JernkA* 1823, s. 263.

q) (numera bl. tillf.) ss. vbalsbst. *-ning* (jfr *r*, *s*): stegring (se STEGRA, v.¹ I 5 *j*). Det är *(i dikten Fänrik Stål)* en oerhörd stigning från strofen, där .. *(studenten)* sitter och bläddrar i bladen .. till de två följande härliga stroferna. SÖDERHJELM *Runebg* 2: 349 (1906).

r) (i fackspr.) ss. vbalsbst. *-ning* (jfr *q*, *s*), konkretare, om avståndet mellan motsvarande punkter hos två skruvlinjer l. gängor l. varv i axelns plan; äv. om avståndet mellan spets o. bas hos en kugge; äv. om stigningsvinkel; i ssgn RÄFFEL-STIGNING äv. om egenskapen att vrida sig skruvformigt. *JernkA* 1822, s. 130 *(i fråga om*

kugghjul). Linan *(på handvinden)*, som bör vara 1 1/4 tum i diam. måste vara lindad om axeln 6 à 8 hvarf och då dess längd är 3 alnar samt linans stigning 5/4 tum i hvarfvet, kan en lina af 58 alnars längd derpå uppvindas. STRÖM *MinnB* 23 (c. 1865). Ofta anger man som värde på propellerns stigning stigningen på den region av bladet, där dragkraften är störst, ungefär 5/8 av radien från axeln räknat. THULIN o. MALMER *Flygm*. 72 (1916). Skärningen af en snäckgänga med 1" stigning. *HufvudkatalSonesson* 1920, 1: 5. Dessa brotchar .. äro försedda med vänsterspiralspår i 30° stigning. *Därs*. 3: 36. *TNCPubl*. 30: 94 (1958). — jfr GÄNG-, SPINDEL-STIGNING.

s) (numera föga br.) i utvidgad anv., i fråga om förskjutning i sidled, ss. vbalsbst. *-ning* (jfr *q*, *r*), i väv: regelbunden förskjutning i sidled av bindeställena mellan trådarna i vävens två trådsystem, skridning (se SKRIDA 3 *c*). *2SvKulturb*. 5—6: 248 (1936; *efter handl. fr. 1800-talets början*).

II. refl.

1) motsv. **I 1, 4**; i ssgn MISS-STIGA.

2) (†) motsv. **I 5** o, i uttr. *stiga sig till* l. *stiga sig* (så l. så mycket), belöpa sig l. uppgå till (så l. så mycket); äv. i uttr. *huru stort ngt sig stiger*, hur stort beloppet är. 94 åhrs SpanneMåhls stijger sig 74 dh:r s:mt för högt. *VDAkt*. 1695, nr 754. Som iagh här än intet vet, huru stort dhet *(dvs. beloppet)* sigh stiger .. kan iagh *(osv.)*. CARL XII *Bref* 333 (1704). Hans egen omkostnad med arbetsLön Stiger sig till 800.RDr. CAEHRENSVÄRD *Brev* 2: 400 (1800).

III. tr. (jfr **I 4** *a*).

1) (†) motsv. **I 2**; med avs. på mur l. berg o. d.: bestiga (se d. o. 1 *a*, *b*); äv. med avs. på trappa: gå i, gå uppför (äv. bildl., i uttr. *stiga trapporna* ss. en beteckning för inställsamhet l. kryperi). The skola löpa såsom Hieltar, och stijgha muranar såsom krijgsmän. *Joel* 2: 7 (*Bib*. 1541; *Bib. 1917:* bestiga). Jag vördar och, om tillåtes at tillägga, älskar Ed*(ers)* Excellence lika högt och beständigt, fast jag icke stiger trapporne och säger granlåter. *HH* XXXII. 1: 191 (1784). Jag kan gå skäligen långa vägar och stiga mina tre trappor, utan någon särdeles möda. *MoB* 2: 191 (1800). Vi .. började nu stiga det redan ifrån början tämligen branta berget. WALLIN *Bref* 201 (1849). — jfr UPP-STIGA o. BERG-STIGNING.

2) (i fackspr.) motsv. **I 2** *b*, om sotare, med avs. på skorsten(spipa): invändigt gå uppför l. stiga uppför; motsatt: fara. ROTHSTEIN *Byggn*. 444 (1859). *SkorstensfejMäst*. 1937, nr 4, s. 8 (*med avs. på skorstensvalv*). I morron har vi .. tre fabriksskorstenar att stiga. *SotJul* 1949, s. 19. Kurpisen – *(dvs. sotar-)*mössan .. var sydd som en påse så att man kunde dra ner den för ögonen och skydda sig mot sotet när man steg eller for skorstenspiporna. *Därs*. 1961, s. 30.

3) (†) motsv. **I 2**, om hingst, med avs. på sto: bestiga (se d. o. 1 *d* α), betäcka. Hästen den största lejer Skåningen att stiga sina märrar. LINNÉ *Diet*. 1: 31 (c. 1750).

Särsk. förb.: STIGA AN. (†) till **I 3**, om sjukdom: angripa (se d. o. 8), gå till angrepp. L. PAULINUS GOTHUS *Pest*. 90 a (1623). jfr **anstiga**. — STIGA AV[10 4], äv. UTAV[04]. till **I 1, 2:** gm att ta ett (l. ett fåtal) steg lämna l. gå bort l. (i sht) ned från (ngt; i sht i fråga om att på så sätt lämna fordon l. gå ned från häst); äv. abs.; förr äv. liktydigt med: stiga åt sidan. När Petrus .. steegh vthaff skepit begynte han gå på watnet, ath han skulle komma till Jesum. *Mat*. 14: 29 (*NT* 1526; *Bib. 1917:* steg .. ut ur). Varghan *(o.)* älgharna gå efter hvar annan när djup snjö är och när then främste är tröt så stijgher han åf och går efterst. BUREUS *Suml*. 66 (c. 1600). Håll . *(hästen)* något stilla, klappa och stig af honom. UNGERN-STERNBERG *Bourgelat* 24 (1752). TEGNÉR *(WB)* 5: 128 (1820: steg .. af; *i fråga om häst*). Du åker tåg och frågar konduktören hur du skall byta och när du skall stiga av. WASSING *Dödgr*. 36 (1958). jfr **avstiga**. särsk. bildl.; äv. dels i uttr. *stiga av vägen*, göra ett (moraliskt) felsteg; ta fel, ta miste, dels i uttr. *stiga av tronen*, abdikera; förr särsk. dels abs.: avgå från tjänst, avgå, äv.: avstå från sin (ägande)rätt, dels med avs. på vakt(hållning): i pliktförgätenhet lämna l. gå ifrån. Dee haffua stiigitt wtaff siin wacht. *VadstÅTb*. 247 (1597). LEUCHOWIUS *Zader* 137 (1620: vthaff wäghen). *Bergv*. 1: 301 (1681; *i fråga om att avstå från sin (ägande)rätt*). Enär året är förbi, skola the förrige *(fullmäktige i roten)* stiga af, och andra nya förordnas i stället. *Därs*. 369 (1687). MÖRK *Ad*. 2: 90 (1744: Thronen). — STIGA EFTER[10 32], äv. [40]. (numera bl. tillf.) till **I 1. 1)** stigande komma efter, gå efter (se **gå efter 1**). ALMQVIST *Törnr*. 1: 150 (1839). jfr **efterstiga. 2)** gå efter (ngn l. ngt; se **gå efter 2**), gå o. hämta (ngn l. ngt). *RP* 13: 110 (1649). — STIGA EMELLAN[10 032]. **1)** (numera bl. tillf.) till **I 1**, med avs. på obj. betecknande två stridande parter: gå emellan (se **gå emellan 2**); vanl. abs. Sacktmodig *(hade)* endast stigit emellan och förmant Tobias intet slå bonden. *VRP* 6/12 1736. Stiga emellan .. tvenne som slåss. MEURMAN (1847). **2)** till **I 4:** stiga o. sålunda komma emellan (olika föremål). Moln stigha emellan then himmelska Solen Christum, och wår öghon. PERICI *Musæus* 2: 54 a (1582). — STIGA EMOT. (†) till **I 1:** gå fram emot ngn. VERELIUS *Gothr*. 4 (1664). — STIGA FRAM[10 4]. till **I 1:** gm att ta ett (l. ett fåtal) steg gå fram (till ngn l. framför ngn l. ngra l. för att komma till synes o. d.), träda fram; äv. med innehållsobj. betecknande steg. *Stig fram och sitt! Han steg fram till fönstret*. När han kom j hwset stigho the blinde fram till honom. *Mat*. 9: 28 (*NT* 1526; *Bib. 1917:* trädde .. fram). Påfogeln *(kom)* stigandes fram för alla andra. BALCK *Es*. 176 (1603). *(Ni)* Stijger med högre Foten ett godt Steeg fram, bocker Eder .. och nederlägger rätt Musqueten. *ExInf*. 1693, s. 28. Hon ber dem inte stiga fram för att sitta. WASSING *Dödgr*. 436 (1958). jfr **framstiga**. särsk. i oeg. l. bildl. anv. *a)* om person; särsk. dels i uttr. *stiga längre fram*, gå (se d. o. **VIII 9**) längre, dels i uttr. *stiga fram i ngns ställe*, bli ngns ställföreträdare, dels pregnant: göra sig känd l. bemärkt, framträda (se d. o. 2); förr äv. om nation: avancera, tränga fram. *HB* 2: 335 (1598: äre stegne lenger framm). Jesus blef icke trugad .. at stiga fram i syndares ställe. NOHRBORG 99 (c. 1765). Turken .. började stiga alt längre fram i Europa, ja ända til Wien, som belägrades 1529 af Soliman II. BERGKLINT *MSam*. 2: 325 (1792). Under tunga sorgedagar steg *(Linné)* .. fram, Naturens tolk, / Bragte stolthet, ljus och glädje till ett armt och pröfvadt folk. SNOILSKY 1: 300 (1878). Över huvud är den unga litteraturens företrädare inbitna specialister. De

stiger fram med brådmoget färdig egenart som *(osv.)*. JOHANSON *Stärbh.* 81 (1918, 1946). *b)* om ngt sakligt; särsk.: komma fram, framträda (se d. o. 3), visa sig. ALMQVIST *TreFr.* 2: 89 (1842). Är en gerning gjord, så händer att följder, som ej beräknades ifrån början, stiga fram i sin tid med magten af ett öde, som ej den starkaste mägtar bryta. SVEDELIUS i *2SAH* 46: 155 (1870). Ett bord med läckra rätter stiger fram *(då flickan blåser i bockens öra)*. *FinlSvFolkd.* I A 1: 209 (1917). Ur *(poetiska)* .. stämningar hade Visioner och harmonier och andra dikter i Melodier i skymning stigit fram. WERIN *Ekelund* 1: 164 (1960). särsk. *α)* (numera föga br.) skjuta fram (se **skjuta fram 5**) l. sticka ut. Men huru långdt för:de Lechter skal stige fram i Kyrkian .. dett må du sielf pasze. *HB* 2: 223 (1588). Balkongen stiger fram. *IllSvOrdb.* (1955). *β)* framträda (se d. o. 4), bli (mera) synlig, komma (mera) till synes; särsk. om figur o. d. på tavla. Kiännen I intet igen detta bärget som stiger fram, seen dock denna klippa som höijer sig up såsom et torn. EHRENADLER *Tel.* 356 (1723). Skuggan gör at figuren stiger bättre fram. WESTE (1807). Solen låter fläckarna på en drägt, ansigtets skrynkor och hårets blekhet stiga fram. BERGSTRÖM *LittNat.* 154 (1889). Färgerna stiger bättre fram i dagsljus. *IllSvOrdb.* (1955). — STIGA FRÅN, se **stiga ifrån**. — STIGA I$^{10\ 4}$, äv. UTI^{04}. till **I 1**, med avs. på skepp l. vagn l. sadel o. d.: stiga in l. ned l. upp i; äv. bildl. (särsk. med avs. på tjänst: tillträda). *Stiga i badet.* Och thå han steegh j skepet följde hans läryungar honom. *Mat.* 8: 23 (*NT* 1526; *äv. i Bib.* 1917). Medan wi wente på maten, stiger jag vti theras läsekamar. SWEDBERG *Lefw.* 128 (*cit. fr.* 1686). Eurylas steg åter vti sit Förwaltare-Embete. *Weise* 419 (1697). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817: sadeln). LILJECRONA *Riksd-Kul.* 115 (1840: stiga i den båten; *bildl.*). "Stig i slädan, jag skall köra er hem!" sade jag. BLANCHE *Bild.* 3: 163 (1864). Han kunde äta en timme i sträck och lika lång tid tog det för honom att stiga i kläderna om morgnarna. SCHULZE *Emigr.* 177 (1930). jfr **istiga**. — STIGA IFRÅN$^{10\ 04}$, äv. FRÅN^{4}. särsk. (†) **1)** till **I 1**: gå ifrån (ngn l. en plats); äv. dels med avs. på häst: stiga av, dels utan obj. OPETRI 1: 103 (1526; *utan obj.*). *Dars.* (*med personobj.*). *GävleDomb.* 130 (1635; *med avs. på plats*). LAGERSTRÖM *Bunyan* 3: 55 (1744; *med avs. på häst*). **2)** oeg. l. bildl. med avs. på förpliktelse l. tjänst l. ekonomisk förmån o. d.: avlägsna sig från (ngt), frångå (se d. o. **2**, särsk. **2** *b α*, *β*) l. avvika l. avstå från o. d. *2SthmTb.* 5: 248 (1577). Han .. skall stiga ifrå sin arfsrätt och lefva den nästa arfvingen. *RA* I. 3: 282 (1594). *(Prästen)* Bekenner ock sin dårskap, i thet han steegh ifrå sin .. *(tjänst)* så obetenkt. *OxBr.* 12: 278 (1644). Her Fältherren sadhe honom giordt illa, at han hade stegat ifrån hufvudsaken och begynt calumniera Rätten. *RP* 12: 146 (1647). — STIGA IHOP, äv. TILLHOPA. (†) till **I 1, 3**, om församling (se d. o. **2** *a*): sammanträda (se **samman-träda**, v.^{2} **I 1** *b*); jfr **stiga tillsammans**. *3SthmTb.* 5: 136 (1603). HEINRICH (1814). — STIGA IN$^{10\ 4}$. **1)** till **I 1**: (gm att ta ett l. ett fåtal steg) gå in (i l. på ngt, i sht i en byggnad l. ett rum o. d.); i sht i fråga om att gå l. komma in genom en dörröppning i ett boningshus l. boningsrum (särsk. i imper., ss. en uppmaning till en l. flera utanför stående att komma in). *Var så god och stig in! Han steg in genom dörren.* Huilken icke gåår j genom dörena j fårahwset vtan stijgher annarstadz in / han är en tiwff och en röffware. *Joh.* 10: 1 (*NT* 1526). Kyrå och Lappu boerne göre .. *(sina grannar)* stoor intrångh .. på deres ägor, i det de stijge in om deras Råå och Röör. *SUFinlH* 5: 239 (1617). *(Adjunkten)* steg nu in i det nya Vernanäs's trädgård. ALMQVIST *Kap.* 6 (1838). Vi stiga in på Novilla och få oss ett glas glödgadt vin. AHRENBERG *Männ.* 5: 139 (1910). Nå, ska du inte be mig stiga in, sade han. SIWERTZ *Pagoden* 22 (1954). jfr **instiga**. särsk. *a)* (†) i uttr. *stiga in i* (l. *uti*) l. *på ett skepp*, gå ombord på ett skepp. *Mark.* 4: 1 (*NT* 1526: vthi; *Bib. 1917:* steg .. i). *G1R* 8: 110 (1532: på). SVART *G1* 61 (1561: i). EHRENADLER *Tel.* 480 (1723: uti). *b) sport.* i fråga om boxning l. fäktning o. d.: ta ett (l. ett fåtal) steg mot motståndaren (så att man kommer inpå honom). Stijg geswindt med din wänstra fot, det nehrmast till hans *(dvs. motståndarens)* högre på honom in, och gack med din Klinga utan till hans udd. PORATH *Pal.* 1: M 1 b (1693). HOLMBERG *Boxas* 49 (1921). *c)* oeg. l. mer l. mindre bildl. (jfr **stiga**, v.^{3} **I 3, 5**). PREUTZ *Kempis* 339 (1675). Hwar wällust stiger in, ther går förnuftet vth. SPEGEL *ÅPar.* 26 (1711). Ryszland stiger nu *(dvs. på 1500-talet)* in i Europa. BERGKLINT *MSam.* 2: 335 (1792). Åter var denna berusande doft där som steg rätt in i henne och gjorde henne lycksalig. KRUSENSTJERNA *Fatt.* 2: 185 (1936). särsk. *α)* (†) skjuta in (se **skjuta in 8**). *(Halvmånarna)* stijga in i Flyglarna aff Bastionerna. RÅLAMB 8: 141 (1691). Flere wackra Öar och Holmar, hwarifrån åtskillige Sund och Wikar stiga in i Socknen. HÜLPHERS *Norrl.* V. 1: 175 (1789). *β)* (†) i uttr. *stiga in på* (ett visst stadium av utveckling), inträda i (ett visst stadium). THORILD *(SVS)* 2: 78 (1784). *γ)* (†) motsv. **stiga**, v.^{3} **I 3** *a α*; i uttr. *stiga in i samma regemente igen*, återinträda ss. regent; jfr **regemente 1** *a*. *HH* XIII. 1: 104 (1563). **2)** (†) till **I 4**, om växtsaft l. sav: stiga upp (i en växt l. växter). *Mollet Lustg.* C 2 a (1651). RÅLAMB 14: 33 (1690). särsk. (†) bildl., om förslag, i uttr. *stiga in på* (så l. så stor summa), belöpa sig till en kostnad av (så l. så stor summa); jfr **stiga**, v.^{3} **I 5** o. RUDBECK *Bref* 260 (1685). — STIGA NED$^{10\ 4}$ l. NER^{4}, äv. (ålderdomligt) NEDER^{40}. jfr **nedstiga**. **1)** (i sht i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till **I 1**, refl., i uttr. *stiga ned sig*, gå ned sig (se **gå ned 1** *a*), trampa ned sig. *(Jag)* Steg ned mig i en pusz. DALIN *Arg.* 2: 339 (1734, 1754). **2)** till **I 2**: gå ned (t. ex. utför en trappa l. ett berg o. d.); i sht: gm att ta ett (l. ett fåtal) steg gå l. kliva ned (från ngt l. i l. på ngt o. d.); äv. med obj. betecknande det man stiger utför. *Hon steg ner från stegen.* Est tw gudz son stijgh nidh aff korset. *Mat.* 27: 40 (*NT* 1526; *äv. i Bib.* 1917). Öfver bergen stiger tåget *(av krigsmän)*, stiger ned mot yppig dal. RYDBERG *Dikt.* 1: 32 (1876, 1882). Stiga en trappa ned. WoH (1904). En och annan stiger ner på kajen *(från båtdäcket)*. SJÖGREN *TaStjärn.* 51 (1957). särsk. i fråga om att stiga av häst; förr särsk. i uttr. *stiga ned av en häst*. *HFinlÖ* 442 (1717). Stiga ned af hästen. SAHLSTEDT (1773). OSCAR II I. 2: 14 (1859, 1886). **3)** till **I 4**: sjunka l. sänka sig ned l. gå ned(åt) l. röra sig l. falla l. skjuta ned o. d.; äv. om svett l. flod o. d.: rinna ned. En kall svett steg ned utför hårfästet. ALMQVIST *Pal.* 18 (1838). Ballongen steg ned (till marken). SCHULTHESS (1885). *Landsm.*

XVIII. 10: 48 (1901; *i fråga om dykning*). Vägen stiger brant ned. AUERBACH (1913). Liksom Frascativillorna skulle det tessinska slottet *(i Sthm)* från sin höjd i lugn rytm stiga ned mot naturomgivningen. JOSEPHSON *Tessin* 2: 93 (1931). 4) i oeg. l. mer l. mindre bildl. anv. av 1 (jfr **stiga,** v.³ **I 3, 5**). Darra Krop och Leder / Rees up mit Håår, min Tankar stigen neder / Til Afgrundz Diup. LUCIDOR *(SVS)* 54 (1674). Blott i drömmar Olympen / Stiger till dödliga ned. STAGNELIUS *(SVS)* 1: 354 (c. 1815). SIWERTZ *JoDr.* 56 (1928). särsk. *a)* i fråga om att sjunka (se d. o. 8 *f*) i (socialt) anseende l. i rang l. värdighet l. betygsenhet o. dyl. l. att deklasseras o. dyl. l. att sänka sig ned till ngt (socialt) lägre; äv. i fråga om att gå från huvudsaker till bisaker l. från väsentligheter till detaljer o. d.; jfr **stiga,** v.³ **I 5** *d*. *(Celsius)* måste blifva läromästare för andra, stiga neder ifrån sin högd. HÖPKEN 1: 219 (1745). Jag kan ej .. stiga ned till en så smutsig befattning. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Det är ej hans *(dvs. K. A. Ehrensvärds)* sak att stiga ned till sitt ämnes detaljer eller närmare utföra sina tankar. NYBLÆUS *Forskn.* I. 1: 303 (1873, 1879). Jean. Stig inte ner, fröken, hör mitt råd! Det är ingen som tror att ni godvilligt stiger ner; folket kommer alltid säga att ni faller ner! STRINDBERG *Julie* 20 (1888). RUIN *Gyckl.* 105 (1934). särsk. (numera föga br.) i uttr. *stiga ned till ngt* l. *stiga ned att göra ngt,* ungefär liktydigt med: nedlåta sig till ngt l. att göra ngt (se **ned-låta 3** *a, b*); äv. ironiskt. Nog kan väl sjelfva Öfverheten / Ibland til nöjen stiga ner, / Men ända ner til Vitterheten! .. / Det går för långt som hvar man ser. KELLGREN *(SVS)* 2: 186 (c. 1783). *Därs.* 5: 77 (1787: att). Hvem vågar säga eller endast tänka / Om Fru Christina, om Sten Stures enka, / Att til en sådan lögn hon stigit ned? FRANZÉN *Skald.* 3: 134 (1829). MEURMAN (1847). *b)* i uttr. *stiga ned från* (förr äv. *av*) *tronen* o. d., abdikera; jfr **stiga,** v.³ **I 3** *j*. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817: af). BÖÖK *ResSv.* 3 (1924). *c)* (i sht i vitter stil) i uttr. *stiga ned i graven* o. d., betecknande att ngn l. ngt dör (jfr **grav,** sbst.¹ **3** *f α α'*). GEIJER *Skald.* 4 (1811, 1835: Steg .. i grafvens sköte neder). Före fyllda 66 år steg han ner i grafven. PAULSON *Minnestal* 82 (1899). *d)* (†) om mynt: sjunka i värde (se **sjunka 8** *e α*); om vara: sjunka i pris; jfr **stiga,** v.³ **I 5** *c*. Som rijkzdaleren stiger up eller nedher, så skall *(osv.)*. *UUKonsP* 1: 89 (1629). Spannemåhlen haffver stigitt nider, sedan förste taxan gjordes. *RP* 6: 594 (1636). *e)* (†) i uttr. *stiga ned i sig själv,* ungefär liktydigt med: gå till sig själv (se gå **VIII 8** *a* slutet). Så diupt som .. *(människan)* stijger nedh i sigh sielff och sigh ringa achtar, så högt stijger hon vp i Gudi. PREUTZ *Kempis* 364 (1675). Om man ville stiga ned i sig sjelf, skulle man finna sig ha begått samma fel. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). *f)* (†) i uttr. *stiga ned av en ätt,* härstamma från en ätt; jfr **stiga,** v.³ **I 5**. Glöm ej den Guda-Ätt hvaraf du stiger ner. RISTELL *Mer.* 53 (1774). — **STIGA OPP,** se **stiga upp.** — **STIGA PÅ**$^{10\ 4}$, äv. **UPPÅ**^{04}. 1) till **I 1**: fortsätta att stiga med (långa steg o.) hög fart, kliva på l. gå på. ROMAN *Holbg* 120 (1746). Han slöt tala och man började i stället stiga på dess raskare. ALMQVIST *Mål.* 85 (1840). HARLOCK (1944). 2) till **I 1**: stiga in (se **stiga in 1**). Jaså, min kära madam, är det här som Juriskandidaten bor? Nå, då stiger jag på, jag är som barn i huset, jag. JOLIN *Smädeskr.* 9 (1863). FOGELSTRÖM *Minns* 251 (1964). 3) till **I** (1 o.) **2**: stiga upp (se **stiga upp 1**) på l. in i (ngt); i sht med avs. på fordon (tåg o. d.) l. häst l. skepp (jfr **stiga,** v.³ **I 1** *d*); med avs. på skidor liktydigt med: (ställa sig på o.) sätta l. spänna på sig; äv. dels utan obj., dels bildl. *Mannen steg på i Södertälje.* Konungen Rehabeam steegh medh hast på en wagn. *1Kon.* 12: 18 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* måste .. stiga upp i). *(Jarlarna)* drogo .. samman en Krigs Här, stiga sedan på sina Skep, segla söder til Limafiorden. PERINGSKIÖLD *Hkr.* 1: 36 (1697; *fisl. orig.:* oc laupa a skip). Man såg Krok-Erik stiga på skidorna. FRISENDAHL *Björn.* 30 (1921). *(Stigbygeln)* användes då det gällde att stiga på och av hästen. *Kulturen* 1948, s. 93. *HT* 1971, s. 81 (*bildl.*). jfr **påstiga.** 4) (i fackspr.) till **I 2** *b*: fortsätta att stiga. *SotJul* 1949, s. 18. 5) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om vissa handjur: bestiga (hondjur; se **bestiga 1** *d α*); jfr **stiga,** v.³ **III 3**. NORDFORSS (1805). jfr: Stiga på kon (om tjuren). *LandsmFrågel.* 29: 8 (1930). — **STIGA TILL**$^{10\ 4}$. 1) (†) till **I 1**: stiga fram, ta ett l. ett fåtal steg fram(åt); äv. med obj.: stiga nära intill l. inpå (ngt). När han sågh att wagnen med Aarcken wille stiälpa, stegh han till och tog emot Arcken. RUDBECKIUS *KonReg.* 220 (1615). Du kant och wäl i string', något stijga till hans *(dvs. fäktningsmotståndarens)* Kropp, när du wilt der på voltera. PORATH *Pal.* 2: H 1 a (1693). Reiseffendi .. steg till och kyste Kaimakams råck. *KKD* 5: 255 (1711). DÄHNERT (1784). 2) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) i utvidgad anv. av **1**: tillträda l. överta (tjänst l. befattning o. d.) l. ta (ngt) i besittning l. bli ägare till (ngt); äv. utan obj. *Bergv.* 1: 58 (1624; *i fråga om att bli ägare till ngt*). *ConsAcAboP* 1: 41 (1641; *med avs. på befattning*). Der han nu straxt finge stiga till Gården. *BouppSthm* 1673, s. 1152 b. *PH* 3: 1768 (1741; *utan obj.*). Stiga till en egendom, till ett rikt arf, en syssla. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Så förstår du, huru bra det blir för dig, som *(gm giftermålet)* får stiga till så mycket. HÖGBERG *Vred.* 1: 164 (1906). 3) *fisk.* till **I 4** *k*, om fisk: gå upp mot ytan, stiga; förr äv. pregnant: stiga i stor mängd, gå till (se **gå till 2**). Effter som iagh förnimmer, så hafuer fiskin icke synnerligh stigidh till i åhr vdj finnemarken. *SUFinlH* 3: 54 (1609). Endast för den händelse att man av någon anledning fått slak lina just då fisken stiger till, bör armen komma med i rörelsen för att hastigare få spänning på linan. HAMMARSTRÖM *Sportfiske* 99 (1925). 4) (†) till **I 5**, om spannmål: ge (god) avkastning, slå till (se **slå till 27**). Rågen, som ehuru tunn, dock steg til. MUNCKTELL *Dagb.* 2: 119 (1817). — **STIGA TILLBAKA**$^{10\ 040}$, äv. ^{032}, äv. (numera bl. i vissa trakter bygdemålsfärgat) **TILLBAKARS**^{040}, förr äv. **TILLBAKAR.** 1) till **I 1**: gm att ta ett l. ett fåtal (långa l. markerade) steg gå tillbaka l. gå bakåt; äv. med innehållsobj. betecknande stegen. Eptir Anders och Boo thet hörde *(dvs. att ngn ropade i Elins gård)* och the wore något fram om, stige the tilbake och taledhe medh hustru Elinn. *VadstÄTb.* 25 (1579). Juden steg förskräckt tillbaka och kastade sig på knä. MELLIN *Nov.* 1: 65 (1838, 1865). Båda *(dvs. kavaljer och dam)* stiga så ett kort steg tillbaka på den högra foten *(i Fjällnäspolska)*. *Folkdans.* 61 (1923). särsk. i oeg. l. mer l. mindre bildl. anv. (jfr **stiga,** v.³ **I 3**); i sht förr äv. i uttr.

stiga tillbaka för ngt, dra sig för ngt (se **draga**, v. **I 8**). SPEGEL *Dagb.* 20 (1680). Man må stiga så långt man hinner tilbaka i ålderdomen, så finner man allestädes klagomål öfver Samtiden och låfsånger öfver det framfarna. LANÆRUS *Försök* 3 (1788). En Man .. känner hvad honom åligger .. och utförer .. det .. utan att stiga tillbaka för svårigheterna. WALLIN *Rel.* 3: 207 (1831). **2)** (†) till **I 5**, dels motsv. **I 5** *c*, om koppar: sjunka i pris, dels motsv. **I 5** *d*, i uttr. *stiga tillbaka utur ätten,* (sjunka i socialt avseende gm att) bli träl. Vi förnimme det kopparen, som var högt stigen tillbakars, nu åter skall vara uppstigen i Hamburg till 85 R:dr. *2VittAH* 23: 87 (1625). VERELIUS 6 (1681: uthur Ätten). — **STIGA TILLHOPA**, se **stiga ihop**. — **STIGA TILLSAMMANS.** (†) till **I 1, 3:** sammanträda (med ngn; se **samman-träda**, v.[2] **I 1** *b*); jfr **stiga ihop**. *CollMedP* 6/5 1691, s. 7. WESTE (1807). — **STIGA UNDAN**[10 32], äv. [40]. till **I 1:** gm att ta ett l. ett fåtal (långa l. markerade) steg gå undan l. gå ur vägen l. åt sidan; äv. bildl. (förr särsk. i uttr. *stiga undan för ngt,* göra undantag för ngt). *ConsAcAboP* 1: 160 (1645). ALMQVIST *Col.* 15 (1835: stiga undan för). Konungen sade då: "Haf godheten att stiga undan, mina herrar, eljest kunde ni sveda skägget på er!" SNELLMAN *Tyskl.* 368 (1842). — **STIGA UNDER**[10 40]. **1)** (numera föga br.) till **I 1:** stiga så att man kommer under (ngn l. ngt). SCHULTHESS (1885). **2)** (†) till **I 5;** om antal o. d.: understiga (ngt), vara mindre än. På den händelsen så många af Deras Excellencer skulle emellan Riksdagarne med döden afgå, att antalet stiger under 16 Råds-personer, så *(osv.)*. *2RARP* 6: 626 (1731). jfr **understiga**. — **STIGA UPP**[10 4], äv. **OPP**[4]. jfr **uppstiga**. **1)** till **I 2,** om person (l. djur som kan gå): stigande bege sig upp (till ngn l. ngt l. i l. på ngt l. uppför ngt l. från l. ur ngt o. d.); äv.: gm att ta ett l. ett fåtal (långa l. markerade) steg gå upp (till ngn osv.). *Stiga upp på ett berg (en stol, ett tak). Stiga upp ur badet. Stiga upp i en vagn.* När Jesus war döpt, steegh han strax vpp aff watnit. *Mat.* 3: 16 (*NT* 1526; *äv. i Bib.* 1917). *KOF* 1: 487 (c. 1618: op i sängena). Jag stiger vp til Hans Majestet på slottet. SWEDBERG *Lefw.* 124 (1729). En fiendtlig skara steg upp för kullen. RYDBERG *Sing.* 53 (1876). Man stiger upp till altaret på en trappa af flera steg. *Schück* o. *Lundahl Lb.* 1: 105 (1901). Det går an att stiga upp och vänta i herrummet. HEDBERG *Räkn.* 25 (1932). särsk. *a)* (†) stiga i land (se **stiga**, v.[3] **I 1** *c*). SVART *Gl* 40 (1561). *(De från Finl. kommande)* ryttarne skole stiga op vidh någon beqvämb orth i Österhaninge. *RP* 10: 589 (1644). DALIN *Hist.* III. 1: 12 (1761). *b)* (i fackspr.) till **I 2** *b*, = **stiga**, v. **I 2** *b*. *SkorstensfejMäst.* 1937, nr 4, s. 8. *c)* (numera föga br.) i utvidgad anv., om förflyttning som icke sker gm gående: bege sig upp (på ngt). Om dagen håller sig Ålen stilla uti watnet och på botnen i dy och gytja; men om natten stiger han merendels up på landet, at söka efter rof och föda af gräs. SCHULTZE *Fisk.* 36 (1778). *d)* (i sht i vitter stil) mer l. mindre bildl.; stundom svårt att skilja från **4.** Statt vp Jerusalem, och stijgh vp j högdena. *Bar.* 5: 5 (*Bib.* 1541; *Apokr. 1921:* ställ dig på höjden). Skulle man icke tycka, at en myckenhet af .. ståndaktiga siälar borde räknas högre, än en enda syndare, som stiger up ifrån sit fall? BÆLTER *JesuH* 5: 467 (1759). Dina *(dvs. hembygdens)* fjäll, bland himlar stigna opp. TEGNÉR *(WB)* 1: 114 (1804); jfr **3** *f*, **4.** NYGREN *Kärlekst.* 1: 134 (1930). **2)** till **I 2,** om person (l. djur): från liggande (se *b*) l. sittande l. hukande ställning o. d. övergå till upprätt l. stående ställning, resa sig (se **resa**, v.[2] **I 1** *a α α′*) l. stå upp; utom i *b* i sht i fråga om att resa sig från sittande ställning. *Stiga upp från* (förr äv. *av*) *stolen. Stiga upp från bordet,* i sht vid avslutad måltid. SVART *Gl* 131 (1561). Buszarne bräcka af Gewäret af sig sjelfwa, sedan de skutet som stådt på knä, stiga jämwäl utan widare commando opp. *ReglSwArmeen* 1710, s. 27. Stig upp af el. från stolen. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Stiga upp från bordet. *SvHandordb.* (1966). särsk. *a)* i fråga om att resa sig ss. ett tecken på vördnad l. respekt l. hövlighet o. d.; särsk. i uttr. *stiga upp för ngn,* av vördnad osv. resa sig för ngn (t. ex. då han kommer in); i sht förr äv. i utvidgad anv., i uttr. *icke stiga upp för ngn* l. *ngt* o. d., betecknande att man föraktar l. ser ner på ngn l. att ngt icke är värt besvär o. d. *SvFrOrdeB* 161 (1703). Det är ingen skam att stiga up för dee gamble. CELSIUS *Ordspr.* 3: 234 (1711). Man säjer famil. om en person el. en ting som man föraktar: Jag vårdar mig ej att stiga upp för honom. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). *(Barnen måste)* alltid stiga upp för de stora. DE GEER *Minn.* 1: 9 (1892). Det får fru Stenia *(dvs. en matskribent i Idun)* ursäkta, att för hennes rätter stiger jag inte ens upp sedan jag väl satt mig! AGRELL *Sthm* 144 (1892). Nu går du där *(i Avignon)* och hälsar de vördiga fäderna .. stiger upp för en, räcker handen åt en. WULFF *Petrarcab.* 43 (1905). *b)* i fråga om att resa sig från liggande ställning; företrädesvis i fråga om (regelbundet) uppgående från bädd o. d. (på morgonen) efter dygnets sovperiod (under natten), gå upp (se **gå upp 1** *a*); äv. i fråga om att efter sängliggande i sjukdom gå upp ur sjuksängen (o. vara frisk). *Stiga upp med solen* (jfr **3** *b*). *Jag stiger alltid upp kl. 6.30. Stiga upp ur* (förr äv. *av*) *sängen.* Dätt slaget .. war genom Guds särdeles försyn att det intet råkade mit på nacken, då iagh aldrigh stegat up. RUDBECK *Bref* 199 (1684). *(Elefanterna)* lägga sig som andra Djur .. samt efter befallning i största hast stiga up igen. ORRELIUS *Diurr.* 28: 7 (1750). SAHLSTEDT (1773: af). Vår Dumbom lade sig en afton / Helt frisk och sund til själ och kropp; / Men steg om morgon stendöd opp. KELLGREN *(SVS)* 2: 329 (1790). Jag tog en narr för bröstet och vände honom kring, / dock steg han opp helt oskadd, förlåt mig det, kung Ring! TEGNÉR *(WB)* 5: 121 (1820). En vacker dag steg Percy upp .. trots att han inte var riktigt feberfri. SIWERTZ *Sel.* 2: 65 (1920). särsk. *α)* i ordspr. Bättre gå till sängs utan aftonvard, än stiga upp med gäld. *SvOrdspråksb.* 10 (1865). Stiga upp så bittida, att f-n ej hunnit få på sig byxorna. GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880). *β)* i uttr. *icke stiga upp på rätta sidan, stiga upp på fel sida* o. d., se **sida**, sbst. **1** *e γ*. *γ)* i uttr. betecknande att en död person kommer till liv (o. reser sig ur sin grav o. d.). WESTE (1807). Då föga hopp är att den salige döda *(dvs. J. O. Wallin)* gör sig mödan att stiga opp sjelf för att deklamera några platta rim *(osv.)*. TEGNÉR (1839) i *3SAH* XLVII. 2: 206. Stiga upp ur graven. HARLOCK (1944). *c)* (†) allmännare, i uttr. *stiga upp av ngt,* ge sig av från ngt, lämna ngt. Så stege wij upp aff communitetet .. när wij hade gåth ther in i 3

åhr. BOLINUS *Dagb.* 45 (1670). *d)* i utvidgad anv. *α)* i fråga om att (resa sig o.) uppträda l. framträda inför en församling l. inför offentligheten (i sht inför en domstol); förr äv. i uttr. *stiga upp ur rätten,* betecknande att medlem av en domstol utgår ur denna. Tå steegh Lysias vppenbart vp, och orsakadhe Konungen. *2Mack.* 13: 26 (*Bib.* 1541; *Apokr. 1921:* trädde .. fram). *TbLödose* 106 (1589: wp wr rethenn). Mårtenn Jönszonn, Lasze Pederszonn .. steghe vp för rättenn, och beklagede sigh. *3SthmTb.* 5: 80 (1603). FWSCHOLANDER (1843) i *3SAH* 13: 137. *β)* (i sht i vitter stil) om ödelagd stad o. d.: resa sig (se **resa,** v.² I 6 *b*), byggas upp; förr äv. om nedslagen växt o. d.: resa sig (se **resa,** v.² I 1 *b ε*). STRIDSBERG *Åkerbr.* 42 (1727; *om säd*). Alexander Magnus .. lät .. *(staden Tyrus)* åter stiga up utur sit grus. BÆLTER *JesuH* 4: 64 (1757). *e)* (i vissa kretsar) bildl.: få semester. *SoS* 1907, s. 182 (*i Svea hovrätt*). **3)** till **I 4:** stiga (se **stiga,** v.³ **I 4**), höja sig; äv. motsv. **stiga,** v.³ **I 4** *a, c. Jag såg raketen stiga upp mot himlen. Dimma stiger upp i dalen. En elak dunst steg upp ur kärret. Saven stiger upp i trädet.* Han stötte och sparn henne emot en kista, så att magen stegh vp för hennes bryst. *3SthmTb.* 1: 2 (1592). De blåsor, som .. stiga upp *(på huden när man bränner sig)*, bestå af tunna skinnet, som uplyftes af blodets tillöpande wattn. ROSENSTEIN *Comp.* 221 (1738). Vägen på Omberg stiger i början hastigt och brant upp. ALMQVIST *JK* 58 (1835). *(Örnen)* steg med stolt flykt upp till skyarna. LAGERLÖF *Holg.* 2: 255 (1907). Lågan steg upp ur skorstenen. *SvHandordb.* (1966). särsk. *a)* motsv. **stiga,** v.³ **I 4** *b,* om vatten(massa) o. d. När som stoor flodh är så styger watnet upp uthur elffwen intill stadzportarna *(i Wittenberg)*. BOLINUS *Dagb.* 22 (1667). TRIEWALD *Konst.* 34 (1734). *b)* motsv. **stiga,** v.³ **I 4,** särsk. **4** *d*; särsk. om himlakropp (i sht om solen l. månen): gå upp (se **gå upp 5**); äv. i oeg. l. överförd anv., om dag l. morgon (med tanke på den uppgående solen). Tu quicke Phosphorus .. Hwar blifwer tu? stijg op; / Stijg op. STIERNHIELM *Fägn.* 7 (1643, 1668). FAHLCRANTZ 1: 14 (1835, 1863; *om morgon*). Då steg hastigt i söder ett moln, blodfärgadt och dunkelt / Steg det på himmelen opp och nalkades närmre och närmre. RUNEBERG *(SVS)* 3: 239 (1841). BREMER *NVerld.* 3: 492 (1854; *om månen*). När solen äntligen steg upp, var den inte gul, utan röd. LAGERLÖF *Holg.* 1: 40 (1906). Daggräset glimmade i klar vattenglans, dagen steg upp. MOBERG *Rid* 59 (1941). *c)* (†) motsv. **stiga,** v.³ **I 4** *f,* om malmgång: slutta uppåt. *HC11H* 12: 16 (1697). RINMAN 1: 738 (1788). *d) metall.* motsv. **stiga,** v.³ **I 4** *g,* i fråga om gjutning, om smält metall. RINMAN *JärnH* 386 (1782). *e)* (†) motsv. **stiga,** v.³ **I 4** *i,* om växt: komma upp (se **komma upp I 2** *b*). Höstsädet har än ej stigit upp. MEURMAN (1847). *f)* motsv. **stiga,** v.³ **I 4** *j,* om (detalj på) byggnad l. berg o. d.; äv. om massa (av t. ex. snö). *NF* 2: 1396 (1878; *om del av byggnad*). *(Västra landborgen på Öland)* stiger än lodrätt upp, än sluttar den mindre brant. *LbFolksk.* 161 (1890). Gick han ut, stego snödrivorna högt upp kring hans tunna blankskinnsstövlar. HEIDENSTAM *Svensk.* 2: 354 (1910). KJELLBERG *GrekRomK* 131 (1932; *om smyckande detalj på byggnad*). *g)* motsv. **stiga,** v.³ **I 4** *l,* om tårar l. svett: komma l. tränga fram. Svettpärlor stego upp på pannan. ALLARDT *Byber.* 1: 67 (1885). *h)* motsv. **stiga,** v.³ **I 4** *m,* om rodnad l. blod. Af harm steg blodet upp på Utfalls kind. OSCAR II I. 1: 21 (1858, 1885). Blygselns rodnad stiger upp i mitt ansikte. AUERBACH (1913). *i)* om sjukdom l. värk o. d.: sprida sig uppåt i kroppen. Gickten hade stigit från benen up i magen på honom. WIDEGREN (1788). Gikten stiger upp. SCHULTHESS (1885). **4)** i oeg. l. mer l. mindre bildl. anv. av 3 (motsv. **stiga,** v.³ **I 5**); ofta dels om vind l. storm, dels om känsla o. d.: uppstå l. uppkomma. The misshelligheeter, som stijga op af the otalige månge religioner som ther *(dvs. i Engl.)* ähre inrijthade. *RARP* 7: 190 (1660). Än har hennes *(dvs. människans)* högmod stigit up til himmelen, at läsa des öde i stiernornes gång: än har *(osv.)*. KELLGREN *(SVS)* 4: 358 (1779). Det urgamla Asien, som sett .. så många mäktiga riken stiga upp, växa till och gå under. SVENSÉN *Jord.* 151 (1885). *MeddLdFörsvFörb.* 1: 10 (1890; *om storm*). TROTZIG *Sjukd.* 245 (1972; *om gråt*). särsk. *a)* (numera föga br.) motsv. **stiga,** v.³ **I 5** *c,* om pris på vara l. om vara: stiga resp. stiga i pris; förr äv. i uttr. *stiga i värde upp mot ngt,* i fråga om konstnärligt värde: vara att jämföra med, gå upp emot. Rogen stiiger vp i thenne landzende yttermere æn han var. *G1R* 3: 417 (1526). ANNERSTEDT *UUH* Bih. 1: 311 (*i handl. fr.* 1632; *om riksdalern*). Kathedral-Kyrkan i Goa stiger i wärde upp mot hwilken annan som helst i de förnämsta Europeiska städer. *SvLitTidn.* 1814, sp. 550. Köttet har nu stigit upp till 16 sk. marken. DALIN (1854). *b)* motsv. **stiga,** v.³ **I 5** *d,* i fråga om (socialt) avancemang l. befordran l. ökning av ngns anseende l. välstånd l. makt o. d.; äv. med innehållsobj. betecknande steg på rangskala o. d.; äv.: bli känd l. bemärkt, stiga fram (se **stiga fram** *a*); äv. i fråga om förkovran l. framsteg (t. ex. i konstnärligt avseende). *RARP* V. 2: 108 (1655). Som Solen seen try gånger fylt sitt Lopp / Steeg Han *(dvs. M. Biörenklou)* som Rijksens Rådh, thet högste Trapsteeg opp. LUCIDOR *(SVS)* 247 (1672). Vi hafve fått se lyckliga Poeter, som stigit upp att jemna sig med de Romerska. BERGKLINT *Vitt.* 133 (1761). Folket .. förargar sig öfver om någon ur dess eget sköte stiger opp. WETTERBERGH *Selln.* 96 (1853). Som medikus var det han *(dvs. O. Rudbeck d. ä.)* först steg opp. SNOILSKY 3: 9 (1883). Stiga upp till de högsta äreställen. AUERBACH (1913). *c)* motsv. **stiga,** v.³ **I 5** *e,* om ljud. Suckar stego djupt ur deras / Oskuldsfulla hjertan upp. OSCAR II I. 2: 152 (1859, 1887). Hedningarnes böner må stiga upp till vår Gud i himmelen. RUNDGREN *Minn.* 2: 224 (1870, 1883). En klar hymn steg upp från *(orgeln)*. KRUSENSTJERNA *Pahlen* 3: 95 (1931). *d)* (†) motsv. **stiga,** v.³ **I 5** *f, g,* om dag på året med tanke på det namn den bär i almanackan: infalla, komma. SKOGEKAR BÄRGBO *Wen.* 30 (c. 1650, 1680). *e)* (†) motsv. **stiga,** v.³ **I 5** *h, i,* i uttr. *ngt stiger ngn upp i huvudet* l. *upp i huvudet på ngn,* dels betecknande att öl gör ngn omtöcknad, dels betecknande att alkohol gör ngn övermodig. Narren *(kan icke)* .. wäl begå sigh wedh en dryck; Vthan giäcken stijger honom strax vp i Hufwudet. GRUBB 314 (1665). Öhlet begynte något då reda stiga up i hufwudet på mig. *UUKonsP* 19: 403 (1690). *f) fisk.* motsv. **stiga,** v.³ **I 5** *j,* om fisk l. säl; äv. i fråga om säls vandring norrut. SCHULTZE *Fisk.* 154 (1778; *om fisk*). *(Både vikaren o. gråsälen)* älska is mer än

allt annat och samla sig därför i Botten*(havet)* från olika håll söderifrån, stiger upp, som det heter. *2SvKulturb.* 1—2: 251 (1934). *g)* med tanke på intellektuell l. andlig nivå: höja sig (se **höja 2** *b δ γ'*). ASPELIN *TankVäg.* 1: 115 (1958). *h)* (numera föga br.) i uttr. betecknande att ngt går l. sträcker sig långt tillbaka i tiden. Våre Grannar, de Danske, begära icke .. at stiga up til urgamla tider med deras Gull-mynt. BERCH *PVetA* 1753, s. 33. Prosaiska Eddans widunderliga sägner och slägtregister, hwilka stiga upp ända till Trojanska kriget. *SKN* 1844, s. 49. WIESELGREN *Bild.* 218 (1874, 1889). *i)* (†) i uttr. *stiga bättre upp i mödan*, vara förenad med större möda (än ngt annat). AKENORIN (1729) hos CAVALLIN *Herdam.* 4: 34. — STIGA UPPÅ, se **stiga på**. — STIGA UR[10 4], förr äv. UTUR. till **I 1, 2:** gm att ta ett l. ett fåtal steg gå ur (ngt, i sht ett fordon); ofta utan obj.; förr äv. bildl., med obj. betecknande gods: frånträda l. avträda. *Var vänlig stig ur bilen!* Strax han steegh vthwr skepet lopp *(osv.)*. *Mark.* 5: 2 (*NT* 1526; *äv. i Bib.* 1917). *RARP* V. 2: 251 (1655; *med avs. på gods*). LUNDKVIST *Vindingev.* 48 (1956; *utan obj.*). jfr **urstiga**. — STIGA UT[10 4]. **1)** till **I 1:** gå ut; särsk.: gm att ta ett l. ett fåtal steg gå ut (i l. ur l. från l. på ngt o. d.). *Stiga ut i vattnet. Stiga ut ur vagnen (bilen).* *VadstATb.* 55 (1582). Jag hafwer sedt denna Faran förut, innan jag steg ut igenom Porten. LAGERSTRÖM *Bunyan* 2: 43 (1727). Vid nästa station steg han ut. HEDENSTIERNA *FruW* 114 (1890). De stiger ut på timmermassan. JOHNSON *Nu* 159 (1934). jfr **utstiga**. särsk. *a)* (†) motsv. **stiga**, v.³ **I 1** *k*: gm stegning (se **stega**, v. **1**) markera sträckningen av (ngt), stega ut. RHYZELIUS *Ant.* 94 (c. 1750). *b)* mer l. mindre bildl. *(Protestantismen)* begynte ibland de lärda och steg med Huss och Luther ut ibland folket. GEIJER I. 1: 273 (1845). Ja, de är saliga, de har äntligen stigit ut ur tiden. DELBLANC *Gunn.* 212 (1978). **2)** i oeg. l. utvidgad anv. av **1**. *a)* (numera föga br.) i boxning: ta ett steg åt sidan (utom räckhåll för motståndarens slag); förr äv. om djur, i uttr. *stiga ut med bakbenen*, ta ett steg bakåt med bakbenen. *VetAH* 1819, s. 229 (: med bakbenen; *om älg*). Då man *(vid boxning)* stiger ut, mot exempelvis höger, *(för att avvärja en rak vänsterstöt)* bör man *(osv.)*. HOLMBERG *Boxas* 55 (1921). *b)* (†) bege sig av l. ge sig iväg (till en plats). *VDAkt.* 1696, nr 372. *c)* (†) om havsvatten vid ebb: falla ut (se **falla ut 2**). KALM *VgBah.* 90 (1746). *d)* (numera föga br.) om ngt sakligt: skjuta ut (se **skjuta ut 7**) l. sticka ut (se **sticka ut I 6**). WIJNBLAD *Tegelbr.* 31 (1761). SÖDERHJELM *Upps.* 194 (1907). — STIGA UTAV, se **stiga av**. — STIGA UTI, se **stiga i**. — STIGA UTUR, se **stiga ur**. — STIGA UTÖVER, se **stiga över**. — STIGA ÅSTAD[10 04]. till **I 1:** stigande gå åstad (se **gå åstad 1, 2**); äv. dels med innehållsobj., dels bildl. SCHRODERUS *Comenius* 883 (1639; *bildl.*). Tänk om jag stigit åstad ett enda steg ifrån dörren. ALMQVIST *Pal.* 30 (1838). — STIGA ÅT SIG[10 4 0]. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stiga åt sidan (för att ge rum åt ngn), maka på sig, maka åt sig; särsk. i imper., i tilltal till husdjur (t. ex. häst l. ko). MURENIUS *AV* 196 (1649). Stig åt dig! sade han *(till kon)* och gick in i båsen. SJÖDIN *StHjärt.* 180 (1911). — STIGA ÖVER[10 40], äv. UTÖVER[040]. jfr **överstiga**. **1)** till **I 1, 2:** gm att ta ett l. ett fåtal (i sht ett högt resp. höga) steg gå över ngt (i sht ett hinder) l. in på l. till ngt o. d.; äv. utan obj.; förr äv. allmännare: bege sig över (ngnstädes). Tridie resann haffue *(ogärningsmännen)* .. komet igenn och stigit öffuer portenn. *VadstATb.* 157 (1592). Dher gården är lägst, dher stijger man giärna öfwer. GRUBB 293 (1665). Then 27 Martii steg .. *(fältherren J. de la Gardie)* öfwer på then Ryska sijdan. WIDEKINDI *KrijgH* 73 (1671). Om eftermiddagen steg Lisa högtidligt öfwer till Stenhugget. ALMQVIST *Grimst.* 7 (1839). LAGERLÖF *Kejs.* 64 (1914). särsk. *sport.* i vissa sporter: med en fot l. båda fötterna stiga på andra sidan den tillåtna gränsen, göra övertramp. *IdrBl.* 1924, nr 50, s. 6. **2)** till **I 4:** höja sig över l. resa sig över l. gå l. nå l. räcka över (ngt); äv. liktydigt med: vara högre än (ngt); äv.: koka över; äv. utan obj. SCHEFFER *ChemFörel.* 128 (c. 1750; *i fråga om överkokning, utan obj.*). Den kullen stiger något öfver de andra. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). *(Det)* faller .. icke wäl i ögat, när begynnelse-Bokstäfwerna *(i en text)* mycket stiga öfwer de första raderna i höjden. *Taubel Boktr.* 2: 18 (1823). **3)** (numera föga br.) i bildl. anv. av **2** (jfr **stiga**, v.³ **I 5**): höja sig över l. överglänsa l. övergå l. överstiga (ngn l. ngt; äv. i fråga om att gå utöver vad som är brukligt l. tillåtet); äv. utan obj.; utom i *a—c* särsk. dels: besegra l. ta loven av (ngn l. ngt), dels i uttr. *stiga över ngns förstånd* l. *krafter*, överstiga ngns förstånd resp. krafter. Hwar wij giffue henne *(dvs. synden)* andarwm, och fordre henne til liffz, tå stijgher hon snart vthöffuer oss jgen, och warder weldigh öffuer oss til dödz. LPETRI *1Post.* d 8 b (1555). Råden stego öfwer gränsorne af deras tillagde myndighet. OELREICH 885 (1756). KELLGREN *(SVS)* 2: 230 (1787; *utan obj.*). Det .. stiger öfver alt hvad man kan föreställa sig. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Det stiger öfver mina krafter. MEURMAN (1847). Det stiger öfwer hans förstånd. ÖoL (1852). särsk. *a)* med avs. på antal l. kvantitet l. summa l. värde: vara större än (ngt), överstiga; äv. utan obj. *(Om)* wij effterfölie Christum .. skal ingen nödh wara, Hwar än icke meer wore j förrådh än fem bröd och ätarenar stijgho öffuer fem twsend. LPETRI *1Post.* Z 7 b (1555). Kongl. Maj:ts undersåtare .. hafwa lidit uti deras seglation och Handel så stor skada af .. kaperier, at den .. skal stiga öfwer 20 Tunnor Guld Riksdaler. *HC11H* 7: 62 (1697). I sielfwe *(krigs)*-actionen har .. *(ryssarnas)* förlust intet steget öf:r 7,000 man. *KKD* 5: 272 (1711). *EkonS* 1: 264 (1893; *med avs. på värde*). *b)* (†) i (social) rang l. värdighet komma l. vara över (ngn) l. överglänsa (ngn). *ConsAcAboP* 6: 61 (1685). ANNERSTEDT *UUH* Bih. 3: 67 (*i handl. fr.* 1703). *c)* (†) överträda l. förbryta sig mot l. bryta mot (utlovad trohet). CHESNECOPHERUS *Skäl* Nn 2 b (1607).

Ssgr: **A:** (**I 2** *b*) STIG-ARBETE[-020]. (i fackspr.) jfr **arbete 5** *b* α. -jobb. *SkorstensfejMäst.* 1937, nr 4, s. 8. — (**I 4** *b*) -BORD. (numera bl. i skildring av ä. förh.) dammlucka (se **damm-lucka**, sbst.¹ **1**). *AktsamlKungsådreinst.* 173 (1685). För en .. *(skvalt-)*kvarn byggdes en damm med reglerbara stigbord. NÄSSTRÖM *FornDSv.* 1: 278 (1941). — (**I 2** *b*) -BRALLOR, pl. [med avs. på senare leden se *sim-brallor*] (i fackspr.) av sotare vid stigning använda byxor. *SotJul* 1961, s. 30. — -BYGEL, se d. o. — (**I 4**) -DUSCH. (numera knap-

past br.) (i medicinskt syfte i ä. tid använd) dusch varvid vattnet sprutade ut underifrån. *Hygiea* 1855, s. 165. CANNELIN (1921). — (I 4 *c*) -FIL. stigningsfält. *SvD(A)* 1962, nr 79, s. 7. — (I 4) -FÖRGASARE. *tekn.* förgasare i vilken blandningen av bränsle o. luft rör sig uppåt. *SvTeknFHb.* 65: 38 (1941). — (I 4) -FÖRMÅGA. (i sht i fackspr.) förmåga (se d. o. 3 *a*) att stiga; i sht till I 4 *a*, i fråga om flygplan; jfr **-kraft, stignings-förmåga.** Kulan eger .. på grund af sin hastighet en viss stigförmåga. *TT* 1895, Allm. s. 179. Jaktplan .. *(dvs.)* flygplan .. med stor fart, stig- o. manöverförmåga. *NorstedtUppslB* 669 (1927). Ett 50 cm tjockt lerlager .. med en långsam kapillär stigförmåga. *LAHT* 1929, s. 448. — (I 4 *g*) -GJUTNING. *metall.* gjutning (se **gjuta,** v. 2) varvid smältan påfylles gjutformarna underifrån genom kanaler i ett stigplan. *NTeknik* 1978, nr 1, s. 16. — (I 4 *g*) -GÖT. *metall.* i gjutform vertikalt placerad kanal för bortledande av gas o. luft; jfr **luft-göt.** *JernkA* 1898, s. 43. Ssg (*metall.*): **stiggöt-pinne.** vid stiggjutning: pinne insatt i gjutsanden före gjutformens instampning för att åstadkomma stiggöt. SMITH *ReglMaskinritn.* 177 (1946). — (I 4) -HASTIGHET^{-002}, äv. $^{-200}$. (i sht i fackspr.) hastighet varmed ngn l. ngt stiger, stigningshastighet; i fråga om flygplan äv.: flyghastighet under stigning. *JernkA* 1889, s. 125 (*i fråga om gaser i ugn*). *SvD(A)* 18/9 1963, s. 19 (*i fråga om flygplan*). *TNCPubl.* 65: 140 (1977). — -HJUL, se **steghjul,** sbst.² — (I 4 *c*) -HUD. *sport.* på l. för skida: stycke pälshud o. d. med håren bakåtvända, placerat l. för placering under skidans mitt o. använd i stigning för att hindra skidan att glida bakåt. ALVING *HemBäst* 175 (1948). — (I 4) -HÖJD. (i sht i fackspr.) om den (högsta) höjd till vilken ngt stiger l. förmår stiga. LUNDELL (1893). Stighöjden (*hos en sug- o. tryckpump*) är begränsad af hållfastheten hos det gods, hvaraf pumpen är förfärdigad. MOLL *Fys.* 1: 46 (1897). Ballongens stighöjd kunde ökas från 500—800 m. till omkr. 1,500 m. *2NF* 33: 268 (1921). En kula kastas lodrätt uppåt med en hastighet av 24,5 m/sek. .. Beräkna stighöjden. BERGHOLM *Fys.* 1: 14 (1953). — (I 2 *b*) -JOBB. (i fackspr.) stigarbete. *SkorstensfejMäst.* 1937, nr 4, s. 8. — (I 2) -JÄRN, sbst.² (sbst.¹ se sp. S 11352). (mera tillf.) järn (se d. o. 5) att stiga på (uppför l. nedför ngt). *TT* 1901, Allm. s. 130. — (I 4) -KRAFT. (i fackspr.) kraft (se d. o. 4) att stiga; äv. bildl.; jfr **-förmåga** o. **stignings-kraft.** FOCK *1Fys.* 170 (1853; *hos luftballong*). *JernkA* 1894, s. 19 (*hos gaser*). *2NF* 8: 671 (1907; *hos flygplan*). Äger du stigkraft, min själ? HEMMER *ÖDunkl.* 10 (1919). — (I 5) -KURVA. (i fackspr.) grafisk kurva (se d. o. 1 *a*) åskådliggörande ngts stigning. Radiumemanationens stigkurva. RAMSTEDT o. GLEDITSCH 85 (1917). — (I 4) -LEDNING. *tekn.* ledning (se **ledning,** sbst.² 2 *a*) vari ngt (t. ex. varmvatten) stiger l. avses stiga. *HufvudkatalSonesson* 1920, 4: 59 (*ingående i värmeledning*). — (I 1) -LEK. *dans.* om ett slags dans med markerade (stampande) steg; jfr **-vals** o. **stiga,** v.³ I 1 *h* α. Gammelvals, Stiglek, Polkett. *RedNordM* 1926, s. 67. — -LUCKA, -LÄDER, se d. o. — (I 4) -LÄGE. (numera föga br.) i fråga om flygplan: flygläge för bästa stigförmåga. SÖDERBERG *PrFlygl.* 1: 80 (1935). — (I 5) -OMRÅDE^{-020}. *meteor.* (på väderlekskarta markerat) område (se d. o. 2) inom vilket lufttrycket under en viss tid (numera vanl. tre timmar) har stigit; jfr **stignings-område.** *2NF* 20: 747 (1914). — -ORT, se d. o. — (I 2 *b*) -PIPA. (i fackspr.) skorstenspipa i vilken man kan stiga. *TT* 1897, Allm. s. 149. — (I 4 *g*) -PLAN. *metall.* om den tunga gjutjärnsplatta på vilken kokillerna står vid stiggjutning (o. vari de därvid använda kanalerna är anbragta). *FörtArbJärnv.* 31 (1946). *NTeknik* 1978, nr 1, s. 16. Ssgr (*metall.*): **stigplans-platta.** stigplan. *NTeknik* 1978, nr 1, s. 16. **-skötare.** *FörtArbJärnv.* 31 (1946). — (I 2) -PLATTA. på stigbygel: platta utgörande den undre del mot vilken foten vilar. *Fornv.* 1941, s. 95. — (I 1) -POLSKA. (i vissa trakter) polska som dansas med markerade (stampande) steg; jfr **-lek, -vals** o. **stiga,** v.³ I 1 *h* α. *FolklDans* 3: 53 (1973). — -PORT. (i sht förr) stiglucka; jfr **steglucka.** CORNELL *NorrlKyrklK* 23 (1918). NÄSSTRÖM *FornDSv.* 1: 153 (1941). — (I 2) -REDSKAP. (†) brandredskap (i sht stegar) använda då man skall stiga upp i brinnande hus o. d. AHLSTRÖM *Eldsl.* 326 (1879). Stigredskapen (*för eldsläckning*) äro af tre slag: hakstegar, ställstegar och fristående stegar. *2UB* 1: 566 (1898). — -REM, se d. o. — (I 4) -RUM. (i fackspr.) i förvaringskärl o. d.: rum (se **rum,** sbst.³ 3) för stigning (av innehållet, en vätska l. dyl.); jfr **stignings-rum.** *SPF* 15: 293 (1855). *TT* 1897, K. s. 1. — (I 4) -RÖR. (i sht i fackspr.) rör (se **rör,** sbst.³ 3) avsett l. använt att låta vätska l. gas o. d. stiga upp i; i sht om sådant rör i pump; ofta motsatt: fallrör (se d. o. 2). *JernkA* 1829, Bih. s. 123 (*i tryckpump*). Fatanstickningskran med stigrör jemte pat. rückslagsventil och förskrufningar. LINDBERG *Svagdr.* Bih. s. 80 (1892). Stigröret på en vanlig termometer. *2NF* 12: 67 (1909). *Norberg600År* 359 (1958). — (I 4, I 4 *f*) -SCHAKT. *bergv.* schakt (se **schakt,** sbst.³ 1), som drivs nedifrån o. uppåt. *JernkA* 1955, s. 348. *BergsprängnTekn.* 9 (1964). Ssg: **stigschakt-stege.** (mera tillf.) vid arbete i stigschakt använd stege. *JernkA* 1955, s. 347. — (III 2) -SKORSTEN^{-02} l. $^{-20}$. (i fackspr.) skorsten som kan l. brukar stigas. *SkorstensfejMäst.* 1937, nr 5, s. 9. — (I 2 *b*) -STEGE. (i fackspr.) vid stigarbete använd stege. *VSocLdÅb.* 1939, s. 91. — (I 1 *e* β, 2) -STEN. (stig- 1907. stigs- 1881) (numera bl. mera tillf.) sten avsedd l. använd att stiga på l. stiga upp på ngt från. MÖLLER *Jordbr.* 67 (1881; *för uppstigning på häst*). Alla (*gatorna i Pompeji*) äro stenlagda och hafva gångbanor på sidorna med stigstenar i gatuhörnen, för att man torrskodd skall komma öfver gatans smuts. *LfF* 1907, s. 180. — (I 1 *e* β, 2) -STOCK. jfr **-sten.** *Fatab.* 1924, s. 146. — (I 2 *b*) -STÅNKA. (i fackspr.) vid stigning använd större sotarkvast på stång l. lina. *VSocLdÅb.* 1939, s. 88. — (I 2 *b*) -SÅR. (i fackspr.) vid stigarbete uppkommet sår (på knä l. armbåge). *SkorstensfejMäst.* 1937, nr 4, s. 8. — (I 4) -TAPP. (numera mindre br.) vid godsets stigning över gjutformen uppkommen tapp (som måste avlägsnas). BERGMAN *HbJärn* 1: 435 (1918). — -TID. särsk. 1) *flygv.* till I 4 *a*: tid för flygplans stigning till viss höjd. *SvTeknUppslB* 3: 562 (1944). 2) *el.-tekn.* till I 5: (oerhört kort) tid som förflyter från att en elektrisk ström induceras tills full strömstyrka uppnåtts. *NTeknik* 1981, nr 49, s. 6. — (I 5 *e* α) -TON. *språkv.* stigande ton.

TRAMPE o. VIBERG *Språkteori* 232 (1972). — (I 4) -TORN. *tekn.* vid vattenkraftsstation: vertikal bassäng placerad i tilloppstub framför turbinen o. avsedd att begränsa tryckökningen i ledningen vid minskning av vattenströmmen (varvid vattnet stiger i bassängen), svalltorn, svallschakt. *KemT* 1912, s. 138. — (I 1) -VALS. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) vals dansad med markerade (stampande) steg; jfr -lek, -polska. *RedNordM* 1926, s. 67. — (I 4 *a*) -VINKEL. *flygv.* vinkel i vilken flygplans stigning sker, äv.: anfallsvinkel för flygplansvinge under stigning. SÖDERBERG *PrFlygl.* 1: 16 (1935). — (I 4 *b*) -VÄTSKA. (i fackspr.) vätska i l. för l. från stigrör. *KemT* 1899, s. 188.

B: (I 5 *r*) STIGNINGS-FEL. *tekn.* fel (se d. o. I 2) i fråga om stigning. *HbVerkstTekn.* 2: 559 (1944). — (I 4 c) -FÄLT. (i fackspr.) i stigning anordnat körfält (dvs. del av körbana, avsedd för en fil av fordon) för långsamgående fordon (varigm omkörning underlättas), stigfil. *SvD* 2/10 1975, *s.* 26. — -FÖRHÅLLANDE. jfr förhållande 3. 1) i sht *järnv.* till I 4 c. *TT* 1883, s. 79. 2) (numera bl. mera tillf.) till I 5 *r*. *TT* 1898, M. s. 52. — (I 4) -FÖRMÅGA. (mera tillf.) stigförmåga; särsk.: till I 4 *a*. Jaktplan med kolossal stigningsförmåga. *UNT* 17/1 1939, s. 5. — (I 4 c) -GEBIT. (i Finl.) särsk.: gebit (se d. o. 2) kännetecknat av landhöjning. *Fennia* XXXIX 5: 300 (1918). — (I 4) -HASTIGHET^{-002}, äv. $^{-200}$. (i sht i fackspr.) stighastighet. Stigningshastigheten hos luft i barometerminima. SIMPSON *VattnAtmosf.* 11 (1925). — (I 5 *r*) -HÖJD. (numera föga br.) om höjd hos stigning (på gänga l. skruv o. d.). *TT* 1879, *s.* 65. — (I 4) -KRAFT. (i fackspr.) stigkraft, stigförmåga. *TSjöv.* 1901, s. 30 (*hos ballong*). — (I 4 c) -MOTSTÅND^{-02} l. $^{-20}$. (i fackspr.) motstånd (se d. o. 2) som stigning åstadkommer för fordon (numera vanl. beräknat ss. produkten av fordonets tyngd o. sinus för stigningsvinkeln). LUNDBERG *Lok.* 26 (1902). — (I 5 *r*) -MÄTARE. *tekn.* mätare (se d. o. 3) för mätning av stigning. HALLSTRÖM *Verkt.* 2: 265 (1923). — (I 5) -OMRÅDE^{-020}. (numera föga br.) stigområde. *LfF* 1907, s. 93. *2NF* 32: 639 (1921). — (I 4) -RUM. (i fackspr.) stigrum. ALMSTRÖM *KemTekn.* I: 45 (1844; *i manometer*). — -VINKEL. 1) (i fackspr.) till I 4, om vinkel vari ngt stiger mot horisontalplanet; särsk. till I 4 c, om vinkel hos stigning. *TT* 1895. Allm. s. 190 (*om vinkel vari vind rör sig*). ANCKER *Haslund Zaj.* 252 (1934; *i fråga om terräng*). 2) *tekn.* till I 5 *r*, om den minsta vinkeln i den rätvinkliga triangel som bildas av stigningen o. omkretsen ss. kateter i en skruvlinje. *TT* 1889, *s.* 234. *2NF* 25: 1216 (1917; *hos skruv*). *SoldUndFlyg.* 1944, s. 209 (*hos propeller*). *TNCPubl.* 78: 18 (1985).

C: (†) STIGS-STEN, se A.

Avledn.: STIGARE, se d. o. — STIGBAR, adj. (i fackspr.) till III 2, om skorstenspipa l. rökkanal o. d.: som går att stiga. *SFS* 1870, nr 27, s. 18 (*om skorstenar*). *2NF* 26: 449 (1917; *om rökkanaler*).

STIGARE *sti³gare²*, i bet. I m., i bet. II r. l. m.; best. -en, äv. -n; pl. =. (stig- 1624 osv. stijg- 1636—c. 1713) [jfr dan. o. nor. *stiger*, mlt. *stiger*, mnl. *stiger* (nl. *steiger*), mht., t. *steiger*; avledn. av STIGA, v.³; i bet. I 3 av t. *steiger* (se ovan)]

I. om person.

1) (numera bl. tillf.) motsv. STIGA, v.³ I 1: person som stiger. SCHULTZE *Ordb.* 5007 (c. 1755). — jfr IN-STIGARE.

2) (†) motsv. STIGA, v.³ I 2 (o. III 1), om person som söker stiga l. stiger uppåt; äv. om brandman med uppgift att gå på brandstege o. d.; äv. bildl., motsv. STIGA, v.³ I 5 *d*. SCHERPING *Cober* 2: 264 (1737; *bildl.*). Den egentliga brandkåren består af stigare och sprutmanskap. AHLSTRÖM *Eldsl.* 390 (1879). — jfr BERG-STIGARE.

3) [eg. specialfall av 2] (numera bl. i skildring av ä. förh.) om (högre l. lägre) gruvförman; äv. bildl. *JernkA 1903*, s. 72 (*cit fr.* 1610). Stigare .. är vid bergverken en sådan förfaren betjent, som har inseende öfver arbetsfolket. RINMAN 2: 838 (1789). Mina skygga sinnens (*ljus*) flämtar matt, / Och alltmer vanskligt leder stigarns steg / Der nere på de .. dunkla djupen / Af .. vetenskapens schakter. BÖRJESSON *E14Son* 5 (1847). En överordnad befattning innehade stigaren .. Han befor och vakade över konsterna och ledde konstkarlarnas och pumpvaktarnas arbete. LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 146 (1955). — jfr BERG-, BOK-VERKS-, GRUV-, KONST-, LAV-, NATT-, SCHAKT-, SKJUT-, UNDER-, ÖVER-STIGARE m. fl.

II. om ngt sakligt; motsv. STIGA, v.³ I 4. 1) (föga br.) om flygplan med tanke på dess stigförmåga. THULIN o. MALMER *Flygm.* 98 (1916). 2) (numera mindre br.) stiggöt. BERGMAN *HbJärn* 1: 179 (1918). 3) (i fackspr.) om ngt som utgör ledning för ngt som stiger l. avses skola stiga uppåt; särsk. (i sht *el.-tekn.*) om stigarledning. *BonnierKL* 7: 341 (1925). *2SvUppslB* (1953). 4) om rotämne l. om stamknopp; i ssgrna NED-, UPP-STIGARE.

Ssgr: (I 2) STIGAR-, äv. STIGARE-AVDELNING. (†) avdelning bestående av brandmän med uppgift att gå på brandstegar o. d. AHLSTRÖM *Eldsl.* 390 (1879). — (II 3) -AVGRENING^{-020}. *el.-tekn.* Stigaravgrening: den del av huvudledningen i en elinstallation, som förbinder huvudsäkringarna med gruppcentralen. *SvTeknOrdb.* (1946). *IngHb.* 3: 495 (1949). — (I 3) -BOK. (förr) stigarjournal. LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 375 (1955). — (II 3) -BOX. *el.-tekn.* till matarledning ansluten box (se box, sbst.¹ 1 *a*) varifrån stigarledningar utgår. *BonnierKL* 7: 341 (1925). — (II 3) -CENTRAL. *el.-tekn.* central anläggning innehållande stigarsäkringar. *SvTeknOrdb.* (1946). — (II 3) -DOSA. *el.-tekn.* dosa (se d. o. 2) för stigarsäkring. *KatalInstallAsea* 1931, *s.* 25. — (I 3) -ELEV. (förr) person som var under utbildning till stigare. *PT* 1900, nr 53 A, s. 4. — (I 3) -GÖROMÅL^{-102}, äv. $^{-200}$. (numera bl. i skildring av ä. förh.) *JernkA* 1824, s. 189. — (II 3) -HÅL. (i fackspr.) i ä. (medeltida) hus: hål genom vilket varmluft avsågs skola passera till ovanför befintligt l. befintliga rum. *Fornv.* 1954, *s.* 241. — (I 3) -JOURNAL. (förr) journal (se d. o. 1 *a*) förd av stigare; jfr -bok. LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 374 (1955; *om förh. på 1700-talet*). — (I 3) -KONTOR. (förr) jfr kontor 5, 6. ATTORPS *Molin* 183 (*i handl. fr.* 1895). — (II 3) -LEDNING. *el.-tekn.* (urspr. från källare upp i övriga våningar i ett hus ledande) elektrisk huvudledning som förenar servisledning med närmaste överströmsskydd (med gruppcen-

tralerna i ett hus), stigare; äv. (i fackspr.) allmännare, om vattenledning o. d. utgörande huvudledning inom en fastighet o. d. (l. om alla de från en vattenmätare utgående stammarna för vattenledningsvatten l. om alla tillförselrören för varmvatten till värmeledning). ELFVING *Starkstr.* 149 (1909). Från .. *(radiomottagaren hos portvakten)* drages en stigareledning, som likt vanliga belysningsledningar grenas till varje våning, varest stickkontakter anordnas på .. lämpliga ställen. *Radiolyssn.* 1927, nr 38, s. 8. För att brandmännen skall få upp vatten till de övre våningarna finns det i trapphusen inbyggda "stigarledningar". På de olika våningsplanen har man sedan uttag där brandmännen kan koppla sina slangar. *SvD(A)* 1962, nr 311, s. 14. — (II 3) -RÖR. i ä. typ av förgasare: rör utgörande en förening av munstycke o. luftintag för extra luft (l. av munstycke o. flottörhus för att ge extra bränsletillskott). NERÉN *BilB* 1 45 (1928). DENS. (1930). — (II 3) -SCHAKT. (i fackspr.) schakt genom vilket vatten får stiga. *DN(B)* 1961, nr 54, s. 6. — (II 3) -SKENA. *el.-tekn.* skena (se **skena**, sbst.^{2} 1) utgörande stöd för stigarledning. *SvD(A)* 1966, nr 309, s. 1. — (II 3) -SÄKRING. *el.-tekn.* huvudsäkring för stigarledning. *BonnierKL* 7: 343 (1925).

Avledn.: STIGERI^{104}, n. (förr) till I 3, i gruva: område över vilket en stigare hade överinseende; förr äv. om alla de inom ett sådant område arbetande. RINMAN 2: 839 (1789). Då sådane arbetsförrättningar förefalla .. der Stigarena med halfwa eller hela Stigeriet biträda *(osv.)*. *Bergv.* 4: 24 (1794). LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 372 (1955; *om förh. på 1700-talet*). Ssg: **stigeri-betjäning.** (förr) om de inom ett stigeri arbetande. *Bergv.* 4: 19 (1794).

STIGBAR, se **stiga**, v.^{3} *avledn.*

STIGBYGEL *sti^{3}g~by^{2}gel*, r. l. m.; best. **-geln** (*KKD* 6: 120 (1708) osv.) ((†) **-gelen** *RP* 8: 127 (1640), HERNQUIST *Hästanat.* 6 (1778); **-glen** RÅLAMB *Resa* 11 (1658), FLORMAN *Anat.* 1: 108 (1823)); pl. **-glar** (*HH* 2: 27 (1548) osv.) ((†) **-gler,** äv. att hänföra till sg. **-bögla,** *TullbSthm* 24/12 1557, *BoupptSthm* 4/2 1668, s. 347); förr äv. **STIGBÖGLA,** r. l. f.; best. **-glan;** pl. **-glor** (STIERNMAN *Com.* 1: 518 (1607), SAHLSTEDT 152 (1757)) l. **-gler** (se ovan). **(steff- 1557. steg- (steeg-, -gh-) 1548—1896. stege- 1637. stegel- 1676** (felaktigt för steg-). **stif- 1797. stig- (-ij-, -gh) 1558** osv. **stij- 1573. -bogeln,** best. **1780. -boglar,** pl. **1548. -bogler,** pl. **1557. -byell 1707. -bygelen,** best. **1695—1778. -byglar,** pl. **1640** osv. **-byglen,** best. **1658—1823. -bygler,** pl. **1668. -byglor,** pl. **1607—1853. -bögelen,** best. **1640. -böghle 1617. -bögla (-gh-) 1638—1710. -böglan,** best. **1654. -böglen,** best. **1769—1788. -bögler,** pl. **1558—1730. -böglor,** pl. **1607—1757. -böjel (-öy-) 1652. -bölar,** pl. **1573. böylor,** pl. **1669)** [liksom ä. d. *sti(g)bøyel* m. m. (d. *stigbøjle*), nor. *stigbøile,* nor. dial. *stigbøygel* efter t. *steigbügel* (motsv. lt. *stibügel,* nl. *stijgbeugel*), av *steigen,* stiga (se **STIGA,** v.^{3}), o. *bügel,* bygel (se **BYGEL**)]

1) *ridk.* om var o. en av de två i stiglädren fästa byglar, som användes ss. stöd för foten vid uppsittning o. ridning; äv. mer l. mindre bildl. Ett par forgylta szmåå Stegboglar. *HH* 2: 27 (1548). SCHRODERUS *Albert.* 3—4: 227 (1638; *bildl.*). När iag sist skref stodo wij rätt färdige till opbrott med den ena foten i stigbygeln. JCEDERHIELM (1708) i *KKD* 6: 120. Hör hästen til de okynnige, upbindes han kortare, och stegböglarne urspännas, så lättas derigenom sadlingen. *KrigVAH* 1833, s. 250. Nykter och full, sofvande och vakande är Tataren alltid säker i stigbögeln. CASTRÉN *Res.* 2: 301 (1847). GIEROW i *3SAH* LXXVII. 2: 75 (1969; *i bild*).

2) (i fackspr.) om föremål (l. om figur) som har samma l. liknande form (o. funktion) som en stigbygel (i bet. 1); utom i slutet särsk. om stigbygelliknande upphängningsanordning för trampa; företrädesvis i den i slutet nämnda anv. PIHLSTRÖM *SkeppAflopn.* 1: 25 (1796; *om tross slagen mellan två vant l. dyl. att kliva på*). *KonstNyhMag.* 3: 26 (1821; *i pl., om upphängningsanordning för trampor i vävstol*). *JournManuf.* 3: 113 (1833; *om polhemsknuten*). *(Vid)* Frivolt baklänges .. står *(B)* i gångstående ställning med böjda knän, händerna bildande "stigbygel" framför kroppen och armbågen stödd mot det framsatta benet. *IdrlMar.* 1935, s. 69. DAHLBY *SvHeraldUppslB* 107 (1964; *ss. heraldiskt tecken*). — särsk. [jfr motsv. anv. i d., nl. o. t.; efter motsv. anv. i nylat. av mlat. *stapes,* stigbygel; jfr äv. motsv. anv. av eng. *stirrup,* fr. *étrier*] *anat.* i örats trumhåla: likt en stigbygel (i bet. 1) format hörselben som med en benplatta är fästat vid ovala fönstret, dit det överför trumhinnans svängningar. ROSENSTEIN *Comp.* 274 (1738). DALMAN *ÅrsbVetA* 1827, s. 81 (*hos vissa djur*). Vibrationerna i yttre hörselgångens luftmassa meddela sig till trumhinnan, samt fortplantas från denna, dels genom luften i trumhålan, dels genom hammaren, städet och stigbygeln. FOCK *1Fys.* 272 (1853). HUSÉN *Psyk.* 46 (1954).

Ssgr: (2 slutet) STIGBYGEL- l. STIGBYGELS-BEN. (**-bygel- 1889** osv. **-bygels- 1889** osv.) *anat.* stigbygel. BJÖRKMAN (1889). — (1) -FJÄDER. *ridk.* fjäder (se d. o. II 1) med uppgift att öppna stigbygel då ryttare (vid kullridning o. d.) kastas ur sadeln. WRANGEL *HbHästv.* 225 (1885). — (1, 2) -FORM. (**-bygel- 1954** osv.) särsk. till 1: form av l. hos stigbygel. *Fornv.* 1954, s. 240. — (1) -FORMIG. (**-bygel- 1833** osv.) som har form av en stigbygel. *JournManuf.* 3: 113 (1833). — (1) -HERRE. (**-bygel- 1908—1913**) [sannol. är namnet givet emedan hovmännen bl. a. hade till uppgift att följa sultanen vid stigbyglarna då han var till häst] (om förh. under det turkiska sultanatets tid) om var o. en av fyra hovmän som stod nära under sultanen. *KKD* 4: XXXIII (1908). *KFÅb.* 1913, s. 319. — (2) -KOPPEL. (†) polhemsknut l. universalkoppling med två l. flera sinsemellan förenade axlar. *JournManuf.* 3: 114 (1833). — (1) -KRAMPA. *ridk.* krampa (se **krampa,** sbst.^{2} 4) som förbinder stigbygel med stigläder, stigläderskrampa. HAMILTON *Ridn.* 28 (1923). — (1) -LYKTA. (förr) lykta (se **lykta,** sbst.^{2} 1) avsedd att fästas på stigbygel. *TIdr.* 1895, julnr, s. 10. — (1) -LÄDER. (**-bygel- 1885**) *ridk.* stigläder. WRANGEL *HbHästv.* 250 (1885). — (1) -LÖS. (**-bygel- 1749**) (numera bl. tillf.) som saknar stigbygel l. stigbyglar. LIND (1749; *under* bügel-los). — (1) -MAKARE. (**-bygel- 1669** osv.) (förr) person (hantverkare) som yrkesmässigt tillverkade stigbyglar. RISINGH *KiöpH* 95 (1669). — (2 slutet) -MUSKEL. (**-bygel- 1905** osv. **-bygels- 1801** osv.) [jfr t. *steigbügelmuskel*] *anat.* om den muskel som reglerar spänningen i stigbygeln. SCHÜTZERCRANTZ *Walter* 85 (1801). — (2

slutet) -PLATTA. (-bygel- 1922 osv.) *anat.* om den benplatta medelst vilken stigbygeln är fäst vid ovala fönstret. *2NF* 34: 172 (1922). — (1) -REM. (-bygel- 1749 osv. -bygels- c. 1817 osv.) [jfr t. *steigbugelriemen*] *ridk.* stigläder; jfr stigrem. LIND 2: 862 (1749). *SoldIHast.* 1942, s. 42. — (1) -SPÄNNE. (-bygel- 1885 osv.) *ridk.* spänne för avpassning av stiglädrets längd. WRANGEL *HbHästv.* 289 (1885).

STIGEL, se stegel, sbst.[2] — STIGERI, se stigare *avledn.*

STIGHALTGRÄS l. STIGHALTSGRÄS l. STIGHÅLTGRÄS, n.; best. -et. (-hålt- 1847—1917. -hältz- (-holtz-) 1908—1936. -hält- 1824) [sv. dial. *stigholtgras* (Västerb.); ssg med GRÄS; förra leden är ssg av STIG, sbst.[5], l. STIGA, v.[3], o. HALT, adj., l. HALTA, sbst., resp. HÄLTA, sbst.; växten användes förr ss. botemedel bl. a. mot hälta; stavningen med -å- o. -o- avser sannol. att återge det bakre a som förekommer i Västerb. bl. a. i ställning före -lt (jfr ROHALTGRÄS)] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) linnea. PONTÉN *Fl.* 43 (1847; *i uppräkning av "gamla namn"*). *(Linnéan)* brukas både utvärtes och såsom dekokt. Med hänsyn härtill har man .. i Vesterbotten benämningarna Rohaltgräs (ɔ: mot halthet i ron) och Stighåltgräs (ɔ: mot haltande gång, stig). NYMAN *VäxtNatH* 1: 93 (1867). *Ekbohrn* (1936).

STIGHJUL, se steghjul, sbst.[2] — STIGHOLTZGRÄS, STIGHÄLT(Z)GRÄS, STIGHÅLTGRÄS, se stighaltgräs. — STIGJÄRN, se stegjärn, sbst.[3], stiga, v.[3] *ssgr.* — STIGLA, se stegla, v.[1] — STIGLIS(S)A, STIGLITS(A), se steglits.

STIGLUCKA *sti³g-luk²a*, r. l. f.; best. -an; pl. -or. (förr äv. stijg-; se för övr. LUCKA, sbst.[2]) [av STIGA, v.[3], o. LUCKA, sbst.[2]] (i sht förr) i kyrkogårdsmur (ngn gg äv. i stadsmur o. d.): (med lucka l. dörr stängd) smal ingång med dess (portala) inramning (o. överbyggnad), port i form av l. med sådan ingång l. porthus med sådan ingång, stigport, steglucka; jfr STIG-PORT. JBUREUS (c. 1645) i *3SAH* 23: 250. Midt imot Lillkyrkian i söder har iämwäl en port eller stiglucka warit, til hwilken man i dag intet mera tekn hafer, än dess grundwal. WETTERSTEN *Forssa* 96 (c. 1750). Fasta stenmurar, b o g å r d s m u r, användes förr och kvarstå ännu i dag med sina öfverhvälfda stigluckor (ingångar) kring kyrkogårdar och privatparker. *2NF* 27: 591 (1918). SANDGREN *Förklar.* 105 (1960).

Ssg (i sht förr): STIGLUCKS-PORT. (port i form av l. med) stiglucka. *TurÅ* 1974, s. 80.

STIGLÄDER *sti³g-lä²der* l. STEGLÄDER *ste³g-*, n.; best. -lädret (SCHÜCK *VittA* 1: 33 (*i handl. fr.* 1617) osv.) ((†) -läderet *VadstATb.* 162 (1592)); pl. =; pl. best. -lädren (WESTE *FörslSAOB* (c. 1817) osv.), äv. (i sht vard.) -läderna (CEDERSTRÖM o. MALMBORG *ÅLivrustk.* 4 (*i handl. fr.* 1654), *RidI* 1897, s. 25). (steg- (-eeg-, -gh) 1523 osv. stig- (-ijg-, -gh-) 1545 osv. stÿg- 1667 (: stÿglädersringar); se för övr. LÄDER) [fsv. *stighlädher;* liksom fd. *stiledher* (d. *stiglæder*) sannol. av mlt. *stichledder, stigeledder* l. mht. *stīcleder* (t. *steigleder*), av *stīgen* (se STIGA, v.[3]), o. *ledder* resp. *leder* (se LÄDER); formen steg- beror på anslutning till STEG, sbst.[1], l. beror på inflytande från t. *steigleder* (se ovan)] *ridk.* (numera vanl. till sin längd inställbar) läderrem l. kombination av läderremmar som förbinder sadel med stigbygel, stigbygelsrem, stigrem; ngn gg äv. om l. med tanke på den i stiglädret fästa stigbygeln. *GIR* 1: 152 (1523). *(Kusken)* gick till Generalens häst att hålla uti steglädret när Generalen skulle sitta upp. PALMSTJERNA *Snapph.* 1: 32 (1831). Stigläderna böra om möjligt afpassas vid sadlingen. *RidI* 1897, s. 25. Valdemar .. svingade sig upp *(på hästen)* .. med foten i stiglädret. HEIDENSTAM *Folkung.* 2: 149 (1907).

Ssgr (*ridk.*): A: STIGLÄDER-KRAMPA, se B. — -KRYSS. (†) stigläderskrampa. CEDERSTRÖM o. MALMBORG *ÅLivrustk.* 10 (*i handl. fr.* 1654). — -REM, -RING, se B.

B: STIGLÄDERS-KRAMPA. (-läder- 1906 osv. -läders- 1836 osv.) på sadelblad: krampa (se krampa, sbst.[2] 4) för fästning av stigläder, stigbygelskrampa. EHRENGRANAT *Ridsk.* II. 1: 40 (1836). *Form* 1934, s. 181. — -REM. (-läder- 1836 osv.) om var o. en av de två remmar som är fäst vid sadeln med stigläderskrampan o. varpå stigbygeln är fäst. EHRENGRANAT *Ridsk.* II. 1: 45 (1836). — -RING. (-läder- 1673 osv. -läders- 1570 osv.) ring (se ring, sbst.[1] 2 *c*) varmed stigläder fästes vid sadel. MEYERSON *VapArboga* 223 (*i handl. fr. omkr.* 1570). *Dars.* 155 (1939). — -SÖLJA. sölja varmed stigläder är fäst vid sadel. EHRENGRANAT *Ridsk.* II. 1: 41 (1836).

STIGMA *stig⁴ma*, äv. [32], n. (BOHEMAN *ÅrsbVetA* 1840—42, s. 8, osv.) ((†) f. BJÖRKMAN (1889)); best. -mat; pl. -man (*SAOL* (1950) osv.), äv. -mata (GYNTHER *ConvHlex.* (1848), *SAOL* (1973)) l. -mer (*2NF* 22: 428 (1915), *BonnierLex.* (1966)) ((†) = ROOSVAL *Vogel Prakt-Fotogr.* 26 (1901); -mater BILDT *Ital.* 154 (1896)) [liksom t. o. eng. *stigma*, fr. *stigmate* av lat. *stigma* (gen. *-matis*), (märke efter) sticksår, brännmärke o. d., av gr. *στίγμα* (gen. *-ματος*), (märke efter) stick, sticksår, till *στίζω*, sticker, till roten i STICKA, v.[1] — Jfr ASTIGMATISM, STIGMATIKAL-, STIGMATISERA, STIGMATO-]

1) om märke (se MÄRKE, sbst.[1] 7) efter stick, sticksår o. d.; nästan bl. i speciellare anv. (i sht *rel.-vet.*), dels om vart o. ett av de sår (i sidan, på händer o. fötter samt i huvudet) som Jesus enl. bibeln erhöll i samband med korsfästelsen, dels (o. vanl.) om motsvarande sår uppkommet gm stigmatisering (se STIGMATISERA 2 *b*); ngn gg äv. om sår tillfogat gm magi o. d. BJÖRKMAN (1889). Ända till sin död .. bar Francesco dessa stigmater, icke blödande sår, men mörka, svullnade fläckar på händer och fötter, motsvarande hålen efter de spikar, som fäste Frälsaren vid korset. BILDT *Ital.* 154 (1896). August Strindberg visade mig en gång ett sår i handen, orsakat av en man som ville hans ofärd .. Strindberg var övertygad om att det var ett verkligt stigma. ENGSTRÖM *12Bok* 175 (1919). Bilden framställer det ögonblick då helgonet *(dvs. Sankt Franciscus)* tar emot stigmata på sina händer och fötter och sin vänstra sida. GRIPENBERG *Gallen-Kallela* 210 (1932). *(Vissa)* egenheter *(utgörande symtom på magsår)* .. har sin närmaste orsak i en sorts små stigmata i ventrikel eller tolvfingertarm. HOLMBERG *Leopold* 1: 192 (1953).

2) om (punktformig) fläck l. om (punktformigt) märke.

a) (föga br.) *bot.* på pistill: märke (se MÄRKE, sbst.[1] 8); äv. hos vissa klorofyllförande organismer: röd- l. brunfärgad punktformig kropp, som sannol. tjänstgör ss. ljusuppfattande organ,

ögonfläck. Märket, *(dvs.)* stigma, stiftets spets .. som antingen är alldeles icke åtskild, eller genom en egen bildning utmärker sig. MARKLIN *Illiger* 396 (1818). Den botaniska betydelsen av stigma utgår från betydelsen ärr, märket på växters pistiller likna i vanliga fall ett sådant. GENTZ *Lindgren* 195 (1931). *SvUppslB* (1935; *äv. om ögonfläck*).

b) entomol. o. *zool.* om vart o. ett av de segmentalt på kroppen anordnade små andningshål som förekommer hos flertalet insekter, spindeldjur m. fl.; äv. om förtjockning på en punkt av vingribba, vingmärke. MARKLIN *Illiger* 283 (1818). Stigmat .. finnes vid främre kanten af framvingarna hos de flesta Libellulae. BOHEMAN *ÅrsbVetA* 1840—42, s. 8. Mynningarna för trakéerna, de s. k. andhålen eller stigmata *(hos selleriflugans larv)*. *LAHT* 1925, s. 164. *TNCPubl.* 43: 89 (1969).

c) (†) om var o. en av de punkter på kanten av en objektivlins, där oklarhet uppstår gm astigmatism. ROOSVAL *Vogel PraktFotogr.* 26 (1901).

3) [delvis bildl. anv. av **1**] dels (*med.*) om synligt yttre tecken på sjukdom (t. ex. lyte) l. om symptom på psykisk sjukdom (t. ex. funktionsrubbning, särsk. i uttr. *hysterisk stigma*), dels om psykisk skada som ngn är märkt (se MÄRKA 4) av, dels [jfr motsv. anv. i eng.] om social vanära l. skam l. socialt förakt som vidlåder l. kännetecknar ngn l. ngt likt ett brännmärke (jfr STIGMATISERA **1** slutet; i sht i uttr. *socialt stigma*), dels (utan tanke på vanära o. d.) om kännetecken l. kännemärke i allmänhet, som utmärker ngn l. ngt. Trots den .. stora möjligheten för snart sagdt obegränsad omväxling af hysteriens symptomer, finnas dock vissa konstanta sådana, som kallas "hysteriska stigmata" (eller märken). WRETLIND *Läk.* 9—10: 58 (1901). Vissa grupper av människor betraktas med en vidskeplig fruktan och tilläggas därför övernaturliga egenskaper. Dessa egenskaper bestå ofta i en del kroppsliga stigmata, som predestinera till lycka eller olycka. *FolklEtnSt.* 3: 215 (1922). Pionjärens *(i Amerika)* rätte arvtagare är .. konstnären. Skaparkraften, banbrytandet är deras gemensamma stigma. BERG *ModAmer.* 95 (1925). Dominerande i den hysteriska sjukdomsbilden äro, jämte den hysteriska karaktären, de hysteriska stigmata, d. v. s. de kroppsliga funktionsrubbningarna .. *(t. ex.)* förlamningar i olika lemmar, rörelsesvårigheter, oövervinnelig aptitförlust *(osv.)*. BRIEM *Stigmat.* 193 (1929). Det var .. ej förenat med "god ton" att söka skilsmässa *(i det viktorianska Engl.)*. Också den förfördelade parten vidlådde ett socialt stigma, som endast många och långa år kunde utplåna. HELLSTRÖM *RedKav.* 189 (1933). Sjöng jag för några, var det väl för dem som var märkta av ödets smärtsamma stigmata. EDFELT *Slagf.* 66 (1952). LINDSKOG o. ZETTERBERG (1981).

Ssgr: A: (2 *b*) STIGMA-PLATTA. *entomol.* o. *zool.* hos insekt o. d.: platta med stigma. TRÄGÅRDH *Skogsins.* 208 (1914). — (1) -SÅR. sår bestående av ett stigma, stigma; jfr **stigmata-sår.** ARNÉR *Finnas* 40 (1961). — (2) -TYPI^{1004} l. $^{01-}$. (förr) *boktr.* metod att framställa ornament l. teckningar gm typografisk sättning av punkter (o. linjer). *Ekbohrn* (1904). *GrafUppslB* (1951). — (2 *b*) -ÖPPNING. *entomol.* o. *zool.* stigma. *FoFl.* 1931, s. 93.

B [av pl. **stigmata**] (till **1**; i sht *rel.-vet.*): STIGMATA-MÄRKE. jfr **märke**, sbst.[1] **7**, o. **-sår.** BRIEM *Stigmat.* 41 (1929). — -SÅR. stigma i form av sår; jfr **stigma-sår.** BRIEM *Stigmat.* 38 (1929).

Avledn.: STIGMATISERA, se d. o. — STIGMATISK^{040}, adj. **1)** [jfr lat. *stigmaticus*, brännmärkt] (†) till **1**, om straff: som lämnar bestående märken (t. ex. gm brännmärkning). BIBERG 3: 397 (*c.* 1823). **2)** [jfr t. *stigmatisch*, eng. *stigmatic;* retrograd bildning utgående från **astigmatisk**] *fotogr.* om optisk avbildning: i vilken den astigmatiska aberrationen har neutraliserats. *2SvUppslB* 21: 1120 (1951).

STIGMATIKAL- *stig*^{1}*matika*^{3}*l*~ l. ^{0103}. [jfr eng. *stigmatical*, stigmatisk; till lat. *stigmaticus*, brännmärkt, till *stigma*, (märke efter) sticksår, brännmärke (se STIGMA)] ss. förled i ssgr betecknande ngt som kännetecknas av ett stigma l. stigman (se STIGMA **2** *b*).

Ssgr (numera föga br.): STIGMATIKAL-FLÄCK. med ett l. flera stigman försedd fläck (se **fläck**, sbst.[1] *b*). BOHEMAN *ÅrsbVetA* 1840—42, s. 103. — -GREN. jfr **gren**, sbst.[1] **3**, o. **-fläck.** DAHLBOM *Insekt.* 264 (1837).

STIGMATISATION *stig*^{1}*matisaʃω*^{4}*n* l. $^{01-}$, äv. *-atʃ-*, r. l. f.; best. -en; pl. -er. [jfr t. o. fr. *stigmatisation*, eng. *stigmatization;* till STIGMATISERA] i sht *rel.-vet.* (om det fullbordade resultatet av) stigmatisering (se STIGMATISERA **2** *b*); äv. i uttr. *yttre, inre stigmatisation*, i form av sår o. d. resp. av icke synliga fel (t. ex. funktionsrubbningar). *Ekbohrn* (1904). Stigmatisation .. består däri att på den stigmatiserade personens kropp öppna sig blödande sår på de ställen, där Kristi kropp genomborrades av korsets spikar. GRIMBERG *SvFolk.* 1: 297 (1913). Stigmatisationer och visioner. BRIEM (1929; *boktitel*). *Därs.* 32 (: inre). Juliana Weisskircher .. kunde uppvisa en full yttre stigmatisation. *Därs.* 41. LINDSKOG o. ZETTERBERG (1975).

Ssgr (i sht *rel.-vet.*): STIGMATISATIONS-FALL. fall (se d. o. XII 4) av stigmatisation. BRIEM *Stigmat.* 29 (1929). — -FENOMEN. stigmatiseringsfenomen. BRIEM *Stigmat.* 145 (1929).

STIGMATISERA *stig*^{1}*matise*^{4}*ra* l. $^{010-}$ l. *-mat*^{1}*-*, v. -ade. vbalsbst. -ANDE, -ING. [jfr t. *stigmatisieren*, eng. *stigmatize*, fr. *stigmatiser;* av mlat. *stigmatizare*, brännmärka, till *stigma* (gen. *-matis*), (märke efter) stick, brännmärke (se STIGMA). — Jfr STIGMATISATION]

1) (utom i slutet †) brännmärka (ngn). PFEIFFER (1837). *Ekbohrn* (1904). — särsk. (fullt br.) bildl.; i sht: ge (socialt) kännetecken l. kännemärke åt (ngn); särsk. med bibegrepp av ngt negativt l. vanärande l. föraktligt som vidlåder ngn; äv. utan obj.; förr äv.: förtala (ngn); jfr STIGMA **3.** Stigmatisera .. *(dvs.)* förtala. PFEIFFER (1837). Ingenting skall störa hennes sömn i en rännsten / ej heller hennes sköte stigmatiserat av en orm. LINDEGREN *Mann.* 33 (1942). Varje tecken på att man tillhör en .. *(avvikande)* minoritet stigmatiserar hela personen. *GHT* 15/2 1972, s. 3. *Därs.* (: stigmatisering). Fördomen mot rackaren — den, näst bödeln, kanske mest stigmatiserade av alla i det svenska bondesamhället. *Rig* 1978, s. 47. *DN* 26/2 1986, s. 30 (*utan obj.*).

2) i sht *rel.-vet.* (försätta i extatiskt l. hyste-

riskt tillstånd o.) framkalla sår hos (ngn) påminnande om l. identiska med de sår Jesus enl. bibeln erhöll i samband med korsfästelsen; nästan bl. dels i pass.: (försättas i sådant tillstånd o.) få sådana sår, dels i p. pf. (se *a*), dels refl.: (försätta sig i sådant tillstånd o.) hos sig framkalla sådana sår, dels ss. vbalsbst. *-ing* (se *b*). Han skulle, om han lefvat under medeltiden, ha stigmatiserat sig. STRINDBERG *TjqvS* 1: 255 (1886). Den helige Franciscus av Assisi stigmatiseras. GRIMBERG *SvFolk.* 1: 296 (1913). — särsk.

a) i p. pf. (vanl. i mer l. mindre adjektivisk anv.), om person: som (i extatiskt l. hysteriskt tillstånd) erhållit sår påminnande om l. identiska med Jesu sår vid korsfästelsen (ofta substantiverat); äv. i överförd anv., om ngt sakligt: som sammanhänger med (föreställningarna om) stigmatisering (se *b*). LJUNGGREN *Resa* 236 (1871). Den medeltida legendvärlden i dess blodbestänkta och stigmatiserade glöd passade hans *(dvs. författaren J. K. Huysmans')* naturs mörka sinnlighet. LEVERTIN *Diktare* 208 (1898). De stigmatiserades antal ökade starkt *(i 1300-talets Europa)*, hysteriska psykoser var vanliga, judeförföljelser och häxprocesser förekom ymnigt. *KyrkohÅ* 1959, s. 342.

b) ss. vbalsbst. *-ing*, om handlingen l. förhållandet att ngn stigmatiserar sig l. stigmatiseras, stigmatisation. LJUNGGREN *Resa* 237 (1871). Medeltidens fromma hade en annan mening om stigmatiseringen än nutiden, som psykologiskt velat förklara den som ett resultat av självsuggestion. *SvFolket* 2: 117 (1938). *(Den helige)* Franciskus' stigmatisering. STENBERG *KyrkSkrud* 323 (1950).

Ssgr (till 2 *b*; i sht *rel.-vet.*): STIGMATISERINGS-FENOMEN. *2NF* 19: 140 (1913). — -UNDER. underverk bestående i stigmatisering; särsk. om person som stigmatiserats. AHLGREN *Veckopr.* 156 (1940).

STIGMATISK, se **stigma** *avledn.*

STIGMATO- *stigmat¹o-* l. ¹⁰⁻ l. (då senare ledens första stavelse är obetonad) ¹⁰¹⁻, l. *-tω-*, ssgsförled. [jfr t. o. fr. *stigmato-*; till gr. *στίγμα* (gen. *-ματος*), (märke efter) stick, sticksår (se STIGMA)] ss. förled i ssgr betecknande ngt som framställer l. mäter ngt medelst punkter l. punktvis l. som hör samman med pistills märke; jfr STIGMA 2 (*a*).

Ssgr: STIGMATO-GRAF⁰¹⁰⁴. (förr) person l. apparat som skriver l. tecknar medelst punkter. DALIN 711 (1871). — -GRAFI⁰¹⁰⁰⁴ l. ¹⁰¹⁰⁴. [jfr fr. *stigmatographie*] (förr) handlingen l. sysselsättningen att skriva l. teckna medelst punkter; äv. konkret, om lärobok i konsten att skriva osv. på sådant sätt. *JournLTh.* 1811, s. 334. DALIN 711 (1871). Avledn.: **stigmatografisk**, adj. (om ä. förh.) som tillhör l. avser stigmatografin (särsk.: skriven l. tecknad med punkter). DALIN 711 (1871). — -METER⁰¹⁰⁴⁰. (förr) instrument för mätning av ögats sfäriska aberration. *VoruhbTulltaxo* 1: 542 (1931).

STIGN, se **sting**, sbst.¹

STIGORT *sti³g-ω²rt*, r. l. m.; best. **-en;** pl. **-er.** [av STIGA, v.³, o. ORT, sbst.¹] *bergv.* ort (se ORT, sbst.¹ I 5) som går vertikalt l. i (en mer l. mindre stark) lutning uppåt från mynningen till brottet, donlägig ort; jfr STEGORT, STIG. sbst.⁶ *JernkA* 1878, s. 436. Malm brytes *(i Nordomeriko)* rundt om stigorten och får rasa ned genom densamma. *TT* 1901, s. 70. Förbindelsen mellan orten och arbetsrummen upprätthålles genom inbyggda stegväggar, vilka antingen upptimras av rundvirke .. eller av orter (stigorter). DE GEER *SvNatRiked.* 1: 238 (1946). *BergsprängnTekn.* 9 (1964).

Ssgr (*bergv.*): A: STIGORT-STROSSPRÄNGNING. Stigort-strossprängning .. *(dvs.)* sprängning av bergrum där först en stigort drivs och därefter resten sprängs genom strossning. *TNCPubl.* 73: 159 (1979). — -SYSTEM, se B.

B: STIGORTS-DRIVARE. ortdrivare som sysslar med stigortsdrivning. *DN* 18/1 1970, s. 3. — -DRIVNING. drivning (se **driva**, v.² 25) av stigort. *SvLäkT* 1935, s. 392. — -HISS. (se **hiss**, sbst.²) för l. i stigort. *JernkA* 1956, s. 266. — -SYSTEM. (-ort- 1961) system av stigorter. *SvD(A)* 1961, nr 74, s. 23. — -TIMMER. (förr) timmer utgörande del av stigorts uppbärande stomme. *JernkA* 1917, s. 348.

STIGRA, se **stegra**, v.¹

STIGREM *sti³g-rem²*, förr äv. STEGREM, r. l. f.; best. **-remmen;** pl. **-remmar.** (steg- 1710—1749. stig- 1814 osv.) [efter t. *steigriemen*, av *steigen*, stiga (se STIGA, v.³) o. *riemen*, rem (se REM, sbst.¹), elliptiskt för: *steigbügelriemen* (se STIGBYGEL-REM)] *ridk.* stigläder; jfr STIGBYGEL-REM. *KlädkamRSthm* 1710 C, s. 323 b. *(Hästen)* war .. så stor, att jag icke på annat sätt kunde komma upp på honom, utan måste sättia foten uti stegremmen. ROLAND *Minn.* 3 (c. 1748). *SDS* 1901, nr 86, s. 4.

STIIFF, se **styv.** — STIILD, se **stöld.** — STIJBÖLAR, pl., se **stigbygel.** — STIJCKAT, se **stukat.** — STIJGEL, se **stickel.** — STIK, se **stick**, sbst.¹ — STIKA, se **sticka**, sbst.¹, **sticka**, v.¹, ², ⁴ — STIKEL, se **stickel.** — STIKFLUSS, se **stickfluss.**

STIKISK *sti⁴kisk*, adj.; adv. **-T.** (stich- 1874. stick- 1900. stik- 1912 osv.) [av t. *stichisch;* jfr eng. *stichic, stichical;* av gr. *στιχικός*, till *στίχος*, rad, versrad (se STIKO-)] *metr.* om (strukturen i) dikt l. drama: som kännetecknas av att versraden, inte strofen, är den högsta rytmiska enheten o. följaktligen inte har strofindelning; motsatt: strofisk. Ett poem kunde *(under antiken)* bestå af samma slags verser oupphörligt, och till ett blott af tankeinnehållet begränsadt antal, upprepade. En sådan komposition kallades stichisk af stichos "versrad". KRÆMER *Metr.* 1: 87 (1874). Orimmad vers av en viss längd, t. ex. blankvers, som användes i sammanhängande perioder (rapsodiskt, stikiskt). WRANGEL *Dikten* 145 (1912). *(Från medeltiden)* finns bevarade dels kortare, strofiska poem, dels längre, stikiska. FEHRMAN *DiktDöd.* 51 (1952).

STIKLA, se **stickla**, sbst.¹ o. v.² — STIKNA, se **stickna**, v.

STIKO- *sti¹kω-* l. *-å-* l. *-o-*. (sticho- 1848 (: stichomanti)—1952 (: stichomytierna, *pl. best.*). stiko- 1818 (: Stikomantien, *best.*)—1936 (: Stikomyti)) [jfr t., eng., fr. *sticho-;* av gr. *στιχο-* sammansättningsform till *στίχος*, till *στείχω* (se STIGA, v.³). — Jfr STIKISK] ss. förled i ssgr: som har avseende på versrader o. d.

Ssgr: STIKO-MANT *-mant⁴*, m.//ig. [till **-manti**] (numera föga br.) utövare av stikomanti. DALIN 711 (1871). — -MANTI *-manti⁴*, r. l. f.; best. **-n** l. **-en.** [jfr t. *stichomantie*, eng. *stichomoncy*, fr. *stichomancie;* med

avs. på senare leden jfr **biblio-**, **kiro-manti**] (numera föga br.) konsten att spå med hjälp av på måfå valda versrader. NORRMANN *Eschenbg* 2: 133 (1818). *2NF* (1917). — **-METRI** ~*metri*[4]. (numera föga br.) metoden att bestämma en skrifts omfång genom att räkna däri ingående verser l. rader. DALIN (1871). *2NF* (1917). — **-MYTI** ~*myti*[4], r. l. f.; best. **-n** l. **-en**; pl. **-ier.** [jfr t. *stichomythie*, eng. *stichomythia*, fr. *stichomythie;* av gr. *στιχομυθία*, replikskifte där varje replik omfattar en (vers)rad (jfr *στιχομυθέω*, hålla på med sådant replikskifte); senare ssgsled till gr. *μῦθος*, tal; (se **myt**)] *litt.-vet.* o. *teat.* (fullt br.) sentensartat replikskifte där varje replik omfattar blott en rad. RISBERG *Aisch.* VII (1890). FEHRMAN *DiktDöd.* 325 (1952).

STIKT, äv. STIKTE, n.; best. **-et;** pl. = (*G1R* 6: 144 (1529), WERWING *Hist.* 1: 158 (c. 1690)) l. **-er** (*G1R* 13: 248 (1541), *VDAkt.* 1749, nr 244). (**stichter** (**-g-**), pl.1541—1749. **stickte**, pl. 1541. **stigstedt** 1549 (*sannol. felaktigt för* stigtedt). **stikt** (**-ij-**, **-c-**, **-ch-**, **-ck-**, **-g-**, **-dt**, **-th**, **-tt**) 1522—1824. **stiktet** (**-ij-**, **-c-**, **-ch-**, **-ed**, **-eth**), sg. best. 1529—1792) [fsv. *stikt*, *styckth*, n., f.?, *stikte*, *stykte*, n., biskopsstift; jfr ä. d. *stigt*, *sticht*, *stict*, n., r.; av mlt. *sticht*, *stichte*, m., motsv. mnl. *sticht*, *stichte* (nl. *sticht*); etymologiskt identiskt med STIFT, sbst.[2] (med avseende på växlingen **STIFT: STIKT** jfr **LUFT: LUKT**). — Jfr STIFTSHERRE, sbst.[2]]

1) (†) = STIFT, sbst.[2] **1;** i ssgn STIKTS-KYRKA.

2) (†) stift (se STIFT, sbst.[2] **3**); förr möjl. äv.: biskopsämbete. Vpsala stickt ok sæthe ær icke minsta parten i Swerigis rike. *G1R* 1: 36 (1522). Torne hadhe .. läghat til Åbo St[ikt]. BUREUS *Suml.* 67 (c. 1600). Vidh förre bispesvahl hafve Konungerne intet frågat Clerum i stiffterne, när de hafve förordnat Biscopar i stichten. *RP* 7: 76 (1637). Här skall knapt finnas någon Capellan i Stichtet, som upwachtar 2 så ample Församblingar som iag. *VDAkt.* 1717, nr 293. Han *(dvs. kung Kristian)* hade utan alt skäl, och af blott bitterhet afsatt ifrån ämbetet Biskopen uti Othense, och wägrade twärt emot Påfwens befalning, at sätta honom uti des sticht tilbaka. CELSIUS *G1* 1: 38 (1746). LINDFORS (1824; *med hänv. till* stift). — jfr BISKOPS-, DOM-STIKT (Påfwen *(begärde)* aff hwart Domsticht twänne Prebender. SCHRODERUS *Os.* 2: 707 (1635)), SKOLSTUGU-STIKT.

Ssgr (†): STIKTS-KYRKA. **1)** till **1,** = **stifts-kyrka 1.** SCHRODERUS *Os.* III. 2: 125 (1635). **2)** till **I, 2:** katedral, domkyrka. SCHRODERUS *Os.* 2: 698 (1635).

STIKTA *stik*[3]*ta*[2], v. **-ade.** ((†) pr. sg. **-er** OPETRI 1: 252 (1527)). vbalsbst. **-AN** (*GllKrön.* 9 ("10"): 22 (*Bib.* 1541: stictan), LIND 1: 183 (1749)), **-ANDE** (RUDBECK *Bref* 19 (1663: instictande), DALIN 1: 777 (1852: Instiktande)), **-ELSE** (se d. o.), **-NING** (OPETRI 1: 437 (1528: stichtningar, *pl.*), DALIN 1: 777 (1852: Instiktning)); **-ARE**, **-ERSKA**, se *avledn.* (**stikt-** (**-ch-**, **-ckt-**, **-ct(h)-**, **-gt-**) 1522—1946 (*angivet ss. mycket ålderdomligt*). **stijkt-** (**-ch-**, **-ck-**) 1582—1629) [fsv. *stichta*, fd. *stigte*, *stikte;* av mlt. *stichten;* jfr flfrank. *stihtan*, grunda, mnl. *stichten*, *stechten* (nl. *stichten*); biform till STIFTA, v.[2]]

1) (numera bl. ngn gg, ålderdomligt l. arkaiserande) = STIFTA, v.[2] **1.** — jfr AN-, IN-STIKTA.

a) = STIFTA, v.[2] **1** *a;* äv. (jfr **3**) i allmännare anv., liktydigt med: viga (ngt åt ngt). The ære mongæ som cronennes lææn wilia haffua the doch al ena for Konungens vppehelle stictande æro epter lagboken. *G1R* 1: 253 (1524); jfr **2** *a*. Edher och andhre flere kan thet fortrytha som icke annars wetha eller wetha wilia en ath biscops embethe schulle wara stictat tiil noghet stoort herredöme. *Därs.* 2: 95 (1525). Thet är icke .. så lätt at stichta itt Compagnie, til hwilket behöfwes itt stort Capital. SCHRODERUS *Urs.* F 1 b (1626). Sophia *(Charlotta av Preussen)* ingen glants af Friedrichs Thron begär; / .. De lärda söker hon: hon sticktar deras gille *(dvs. Vetenskapsakademien i Berlin)*. NORDENFLYCHT *(SVS)* 3: 62 (1761). Hwad är Altarens Sacrament? Det är wår Herres Jesu Christi sanna lekamen och blod .. af Christo sjelf sticktadt. SCHARTAU *Und.* 199 (1804). Men jordens vår och all den vår du diktat / är dig en skugga blott, ett svek, ett skal, / och hvad är klang och doft för den som stiktat / sin pilgrimsvandring åt den höga Gral? KARLFELDT *Hösth.* 18 (1927). — jfr SJÄLV-STIKTAD. — särsk. *α)* = STIFTA, v.[2] **1** *a α*. Sticthe oc fundere .. et Cappel. *G1R* 1: 34 (1522). *(Papisterna)* gjöra stiktningar, rökningar, sjunga, ringa och bränna ljus. BORG *Luther* 2: 473 (1753). *β)* = STIFTA, v.[2] **1** *a δ*. Theras Altare skola nedherbruten, och theras Stichtningar förstörda warda. *Hos.* 10: 2 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* stoder). At doch Gymnasio och Scholan, såsom en publique och gammal Christberömlig Stichtning ther af i ingen måtto någon olägenhet .. må tilflyta. *VDAkt.* 1724, nr 70.

b) = STIFTA, v.[2] **1** *b*. *α)* = STIFTA, v.[2] **1** *b α*. Ändock .. ingen sådan Förbunds förnyelse stiktad och giord war. TEGEL *E14* 39 (1612). Är thetta thet förbund, thet man med Gud har stichtat? *Kolmodin QvSp.* 1: 87 (c. 1710, 1732). *β)* = STIFTA, v.[2] **1** *b β*. Thes *(dvs. Cupidos)* Kolffwar eller Pijlar beteckna, at Kärleken kan äfwen så wäl stichtas ifrån fierran, såsom nähr. SCHRODERUS *Albert.* 1: 114 (1638). Du söker ju med flit, om du med deras *(dvs. diktare som gjort sig ett namn)* hambn, / Än sällskap finge ha' och wänskap kunde stichta. BRENNER *Dikt.* 2: 108 (1704).

c) = STIFTA, v.[2] **1** *c;* äv. ss. vbalsbst. *-ning* i konkretare anv.: bestämmelse, påbud o. d.; jfr STIKTELSE. Emoth wår stichtede ordningh och sätt. *PrivSvStad.* 3: 470 (1583). *(Tribonianus skall)* hafwa warit en girugh man, hwilken för .. gåfwor skull stichtadhe Lagh. SCHRODERUS *Sleid.* 108 (1610). *(Lat.)* Lex agraria. *(Sv.)* En Lagh som war stichtat om åker delning. *Linc.* D 1 a (1640). *(Förmånliga stadgar till handelns befordrande skola)* många Capitalister til osz indraga, helst ther Stadgar och stichtningar så oryggelige holles och icke i någon måtto brytas. RISINGH *KiöpH* 22 (1669). Icke skulle Regeringen .. stickta ny Lag och Ordningar utom Konungens wetskap och wilja. WERWING *Hist.* 1: 232 bis (c. 1690). Land, som androm Lagar stiktat. DALIN *Vitt.* I. 2: 45 (1743). NORDENFLYCHT *(SVS)* 3: 31 (1762). — särsk. = STIFTA, v.[2] **1** *c β*. Konung Olof .. gaf och god Lag åth Folket och goda seder sticktade hann. REENHIELM *OTryggw.* 121 (1691). War lydig mot den Lag, som du dig sielf har stiktat. DALIN *Arg.* 2: 432 (1734, 1754). Odin hade stigtat denna lag. WETTERSTEN *Forssa* 42 (c. 1750). Till sol-gudomlighetens ära stiktades den ännu hos gemene man bibehållna .. sed, att fira julnatten och julmorgonen med antändande af otaliga ljus och furubloss. ATTERBOM *Minnest.* 1: 141 (1847). Bud och lagar av Herren Gud stiktade till människornas rättelse. ÖSTERGREN (1946; *angivet ss. mycket ålderdomligt*).

2) (†) = STIFTA, v.[2] 2.

a) = STIFTA, v.[2] 2 *a;* äv. i uttr. *stikta och laga,* stadga o. fastställa. *(Vi J. III hava)* myndighet .. vdi sådane saker *(dvs. rörande myntet)* stichte och lage, göre och late, såsom Osz sielff synes och osz tyckes Rijksens lägenheet kräffuer. STIERNMAN *Com.* 1: 379 (1591). Thet alleene wara stichtat, som Lagh medhgifwer och Fädherneslandet nyttigt är. CHESNECOPHERUS *Skal* Mm 2 a (*i handl. fr.* 1595). *(Olof Skötkonung)* stichtade .. så at alle effterkommande Swea och Götha konungar skulle allenast Sweriges och icke Götha Konungar kallade blifwa. TEMPEUS *Messenius* 40 (1612). *(Påven Vigilius)* stichtade, at när man messade, skulle man wända Ansichtet i Öster. SCHRODERUS *Os.* 2: 72 (1635). Ordna, sättia och stichta itt straff på någon miszgerning. *Linc.* S 2 b (1640). SPEGEL 486 (1712).

b) = STIFTA, v.[2] 2 *b.* En ting *(fås så)* sanskyldigt wis, af en annan, antingen .. efter Lag, eller .. then förra ägarens stiktande. LALLERSTEDT *Dygdel.* 92 (1746).

3) (†) = STIFTA, v.[2] 3. The godz som wij haffwe stichtadt til prestens vppehälle. *G1R* 6: 323 (1529).

4) (†) = STIFTA, v.[2] 4. — jfr AN-, IN-STIKTA.

a) = STIFTA, v.[2] 4 *a.* SCHRODERUS *Waldt* 15 (1616). *(Inbördeskriget i Frankrike)* gifwer och till kenna hwadh Påwen stichtar emoot them, som med honom .. icke eens äre. GUSTAF II ADOLF 173 (1617). *(Eusebianerna)* stichtade myckin Oroo och Vproor, och stemplade emot the sanskyllige Lärare och Bekennare monge Skalkstycker och Öfwerwåld. SCHRODERUS *Os.* 1: 401 (1635). Sägen ingalunda för sådanna Smickrare, som äre wane at stickta Oenighet, orsakerne til den klagen som I menen kunna hafwa emot *(osv.).* EHRENADLER *Tel.* 468 (1723). Prins! frukta de försåt er ovän går at stikta. KELLGREN *(SVS)* 3: 397 (1792). — särsk. *α)* i uttr. *vara sticktad på ngt,* vara inriktad på l. arrangerad för ngt. *(Vi)* kunne .. nu besinne, at sådane skadelige förehaffuende *(dvs. hemliga stämplingar)* på intet annet förnemligen haffue warit stichtet och anrättet, än til at göre förandring vthi Religionen här i Rijket *(osv.).* STIERNMAN *Riksd.* 472 (1599). *β)* närmande sig 5, i uttr. *stickta ondt i ngn,* (gm påverkan, ss. led i att anstifta ngt) åstadkomma att ngn får ont i sinnet. SAHLSTEDT (1773). *(Sv.)* Stickta ondt i någon, *(eng.)* To prompt one to mischief, To exasperate one's mind, To poison one's mind with ill opinions. WIDEGREN (1788).

b) = STIFTA, v.[2] 4 *b.* Vthi Gudz saker skal ingen mennisklig stictan eller werck någhot gella. *G1Krön.* 9 ("10"): 22 (*Bib.* 1541). *(De hedniska filosoferna)* sågho och befunno vell, att naturen thet lerdhe och tuingade, att man æcktenskap stickta skulle. LPETRI *Œc.* 12 (1559). Gesandten, som ingentingh syntes att försumma, huarutaf nogett gott skulle kunne stichtes, hadhe sielf godh förhopningh om utgongen. AOXENSTIERNA 4: 571 (1629). Hwar Man wänter .., at den Aldrahögste Gudhen beståndigh Wänskap och Enigheet emellan Hans Kongl. Mayst. och Churförstl. Durchleuchtigheet stichta och erhålla wille. *NAv.* 3/1 1656, s. 3. Det liufwa bodskaps-ord, om sticktad himla-frid. KOLMODIN *QvSp.* 2: 314 (1750). Ifrån den Högstas Tron, med nya strålar riktad / Hon *(dvs. vapenlyckan)* Friden kungjort har af Nordens Hjelte stiktad. GYLLENBORG *Bält* 311 (1785).

5) (†) = STIFTA, v.[2] 5 *a.* Wåra fädhers stichtningar, the wij aff vngdom hållet haffua, moste affgå medh skam. *Jer.* 3: 24 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* frukten av våra fäders arbete). *(I dagens evangelietext få)* wij .. höra, huru nyttige och nödhtorfftige Gudz stichtningar äro. PERICI *Musæus* 2: 327 a (1582). Gudh stijktade intet förre i sins werks begynnelse, än sine rettar, aga, och disciplin. BULLERNÆSIUS *Lögn.* d 6 a (1619). Gällandes nu icke mera then grundsatsen, som Plato fordom .. stichtadt, at menighetens wälfärd kommer mycket an på en förståndig Läkare. LINDESTOLPE *Skörb.* 34 (1721). Den Magt, som stiktat så och skära. BELLMAN *(BellmS)* 10: 76 (1787). Han *(dvs. bisvärmen)* går at nya bolag stikta. / Följ honom landtman! at dig rikta / Han blott et skjul af dig begär. GFGYLLENBORG *Vitt.* 1: 201 (1795). — jfr IN-STIKTA.

6) (†) med avs. på person: utse l. inrätta tjänst l. ämbete för l. anställa; jfr INRÄTTA, v.[2] 1 *c.* *(David)* stictade songare wid altaret. *Syr.* 47: 9 (öv. 1536; *Apokr. 1921:* ställde .. upp). Erchebiscop Jerl stichtade först i Vpsala sådana Canekar som ther nw äre. OPETRI *Kr.* 81 (*c.* 1540). J Dauidz och Assaphs tijdh wordo stichtadhe öffuerste Sångare och Loffsånger, och tacksägningar til Gudh. *Neh.* 12: 46 (*Bib.* 1541); jfr 1 *a.* ISOGÆUS *Segersk.* 291 (*c.* 1700). — särsk. med indirekt refl. obj.: anställa (ngn) åt (sig). *(Jerobeam)* stichtadhe sigh Prester. *2Krön.* 11: 15 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* anställde åt sig).

Särsk. förb. (†): STIKTA AN. till 4 *a:* anstifta. Men .. fruchta är .. att Gud sielf lärer sådant *(dvs. oenighet mellan karolinerna)* hämna / Om någon af arghet har sticktat detta an. GMALLIEN (1713) i *KKD* 5: 395. jfr **anstikta.** — STIKTA IN. till 1: instifta l. grunda. Adel stiktades in för Män af prydliga dygder. NICANDER *GSann.* 27 (1766). WIDEGREN (1788). jfr **instikta.**

Ssgr (†): **A:** (3) STIKT-PENNINGAR, pl. [jfr t., lt. *stiftsgeld*] om penningsumma erlagd av varje gesäll vid samkväm i gesällskap. AMBROSIANI *SvSkråamb.* 119 (*i handl. fr.* 1662).

B: (1 *a*) STIKTNINGS-BREV. stiftelsebrev. The HögGrefweliga Stichtnings- och Testamentsbrefwen. *VDAkt.* 1724, nr 70.

Avledn. (†): STIKTARE, m./ig. [jfr mlt. *stichter,* (m)nl. *stichter*] jfr **an-, in-stiktare.** 1) till 1: (in)stiftare. *a)* = **stiftare,** sbst.[2] 1 *a.* Then första delen *(av boken)* haffuer oss mz Kranzens runda form wisat vppå thz H. Echteståndz stichtare. LEUCHOWIUS *Zader* 520 (1620). Så offta Biskoparna biudas aff någen Troghen til at inwija Kyrkior, skole the icke eska vtaff Stichtaren någen Skänk. SCHRODERUS *Os.* 2: 206 (1635). Stichtaren *(av nattvarden)* är Herren Jesus Christus. EMPORAGRIUS *Cat.* R 3 a (1669). The första Christendomsens stichtare och utspridare här i landet. TIÄLLMANN *Gr.* 53 (1696). SCHULTZE *Ordb.* 5002 (*c.* 1755). jfr **påvedoms-stiktare.** *b)* = **stiftare,** sbst.[2] 1 *b.* Nu kommer æquitas och seer Lagsens Stichtare vthi Hiertat. SCHRODERUS *Waldt* 45 (1616). Alt ifrån then dagen, / Tå lagsens stichtare, at fyllest giöra lagen, / En förstling af sit blod til dyr besegling gaf, / Har *(osv.).* BRENNER *Pijn.* 4 (1727). jfr **lagstiktare.** 2) till 4 *a, b:* person som vållat l. åstadkommit ngt; anstiftare; jfr **stiftare,** sbst.[2] 3 *a* o. *b.* Så framt något Vproor worde sigh yppandes ther i Stadhen, så wille .. *(kejsar Julianus)* för slijkt Vproors Stichtare och Banemän sökia Hämn emot Titum och hans vnderhafwande Clärker. SCHRODERUS *Os.* 1: 445 (1635). Sathan then stygge Anden är på sådant Bröllop *(där icke*

Kristus är bjuden) Stichtaren och Skaffaren. DENS. *Albert.* 2: 93 (1638). *Linc.* R 1 a (1640). — STIKTERSKA, f. [jfr mlt. *stichtersche,* mnl. *stichtersse* (nl. *stichtersche*). — Jfr **stifterska** (se **stifta,** v.[2] *avledn.*)] till 4 *a:* anstifterska, stifterska (se d. o. 2). *(T.)* Anstiffterin .. *(sv.)* en äggerska, stikterska. LIND 1: 183 (1749).

STIKTE, se **stikt.**

STIKTELSE, r. l. f. (l. m.); best. **-en;** pl. **-er.** (**stijcht-** 1582. **stikt-** (**-ch-, -ck-**) 1528—c. 1755. **-else** 1582—c. 1755. **-ilse** 1528) [jfr ä. d. *stictelse;* vbalsbst. till STIKTA. — Jfr INSTIKTELSE (se INSTIKTA)] (†) motsv. STIKTA 1, = STIFTELSE 1; äv. konkret(are), = STIFTELSE 4. Prebenders stichtilse. OPETRI 1: 437 (1528). Thetta predikoämbetens stijchtelse, är thet förnemligaste stycke j thetta Euangelio. PERICI *Musæus* 2: 35 b (1582). Effter vi denne stichtelse och stadge *(om furstarnas rättigheter)* medh the förnempste ständers ja och samtycke .. sammen satt hafve .. så *(osv.). RA* 1. 2: 634 (1582). Efter .. *(evangelisterna)* vthi Natwardzens stichtelses historia, allenast om thet af wijnträ kommet är, tala, och *(osv.).* CHESNECOPHERUS *Skäl* F 2 a *(i handl. fr.* 1587). Her Steen nödgade Konung Gustaffz Fadher, at besegla samma Stichtelse *(dvs ett kloster).* TEGEL *Gl* 1: 117 (1622). *(Sv.)* Stiftelse, Stiktelse, .. Inrättning, *(lat.)* Ordinatio, institutio. SCHULTZE *Ordb.* 5003 (c. 1755).

Ssg: STIKTELSE-ORD. (†) instiftelseord. Herrans helige Natwardz stichtelse ord, förwendes til ett offer sätt och forma j Liturgien *(osv.).* CHESNECOPHERUS *Skal* E 1 a *(i handl. fr.* 1587).

STIKTERSKA, se **stikta** *avledn.*

STIL *sti⁴l,* sbst., förr äv. STYL, sbst.[1], r. l. m.; best. **-en** ((†) **-n** AHLBACK *SvFinl.* 40 *(cit. fr.* 1679), ATTERBOM *LÖ* 2: 258 (1827: munkstyln)); pl. **-ar** (RUDBECKIUS *Dagb.* 14 (1624) osv.) ((†) **-er** RUDBECKIUS *Dagb.* 14 (1624), FERRNER *ResEur.* 248 (1760), SCHILLER *DrMargNyck.* 76 (1930: stylusen, *sannol. felaktigt för* styluser)); äv. (numera bl. i bet. **I 1**) STYLUS *sty⁴lus* l. STILUS *sti⁴lus,* r. l. m.; best. **-en;** pl. (numera bl. tillf.) **-ar** (jfr *anm.* nedan). *Anm.* I nutida fackspr. förekommer i bet. **I 1** den lat. pl.-formen **styli.** Förr användes äv. ordet i andra böjningsformer med lat. böjning, o. i denna anv. anträffat dels i bet. **II 1,** dels i bet. **III 1.** Aldenstundh trycket, som hijt öfuer nu i höst ankommet är, förslår ganska ringa, ty man icke öfuer 1/2 ark af ena handa stijlo i sender kan vpläggia, befrågar sigh Rector Magnific*(us),* om *(osv.). ConsAcAboP* 1: 67 (1642). Wij wele begynna vthaff Skrifftennes stylo och sätt til at skrifwa och tahla, och tå finna wij at *(osv.).* SYLVIUS *Mornay* 437 (1674); jfr språkprovet ur samma källa under **III 1** sp. 11735. Styli och vaxtavlor. *Kulturen* **1961,** s. 108 *(rubrik). KulturhistLex.* 15: 705 (**1970:** styli, *pl.*). (**stihl** 1731 (: lagstihl). **stiil 1641. stiill 1587. stijl** (**-ijhl**) **1528—1750. stil 1569** (: håndstil) osv. **stile 1773—1780. stilus 1906** *(i bet.* **I 1**) osv. **styel 1612. styhl 1688—1745. styl 1631—1903. style 1679—1856. stylus 1838** *(i bet.* **I 3**), **1867** *(i bet.* **I 1**) osv. **styyl 1610—1685** (: Jern-Styyl)) [fsv. *sti(i)l;* jfr (ä.) d. *stil,* fvn. *still* (nor. dial. *stil*), t. *stil, styl* (ä. t. äv. *stie(h)l, stihl, -still*), eng. *style* (ä. eng. äv. *stile, still*), ffr. *stil(e), style* (fr. *style*); av mlat. *stil(l)us, stylus,* av lat. *stilus, stylus,* stake, pinne, stängsel, skrivstift, penna, skrivsätt; till den ieur. rot som äv. föreligger i avest. *staēra, taēra,* bergspets, samt i STIMULUS; formerna med *-y-* beror sannol. på inflytande från (sannol. obesläktat) gr. *στῦλος,* pelare, påle, griffel. — Jfr STAJL, STILETT]

I. om långsmalt mer l. mindre spetsigt föremål utgörande redskap(sdel) av visst slag samt i anv. som närmast ansluter sig härtill.

1) (förr; numera bl. **stylus** l. **stilus**) i det antika Rom o. Grekland för inristning av bokstavstecken i vaxtavlor o. d. använt skrivredskap vars främre ände var spetsig o. användes att skriva med, o. vars bakre ände var bred o. platt l. förtjockad o. användes att utplåna det skrivna med, romersk ”griffel” (se d. o. 1); äv. om spetsigt (mejselformigt) redskap varmed hos andra folk under forntiden o. medeltiden skrivtecken (o. bilder) inristades l. skrevs, skriv- l. ritstift; förr äv. övergående i bet.: penna (se d. o. 2), särsk. [jfr motsv. anv. i fsv.] i uttr. *dens l. dens stil och handskrift,* angivande visst dokument ss. skrivet av den l. den (med dennes penna o. handstil); stundom äv. i bild. Är .. *(tidigare nämnda)* breff Doctor vincentii scriffuares stijl och håndscrifft. *GIR* 5: 70 (1528). *(Lat.)* Cælum. *(Sv.)* Stickel, Styyl. *(T.)* der Greiffel. SCHRODERUS *Lex.* 45 (1637). Med samma hand och styl et aftryck är inpreglat / Uti hwar trogen Siäl. HIORTZBERG *YttDom.* 13 (1734). Med christendomen *(hade till Island)* kommit kännedom om det i det öfriga Europa vanliga skrifsättet, att med stylus och bläck rista orden på pergament. HILDEBRAND *Isl.* 147 (1867). Hvad vi .. erfarit, upplefvat och lärt .. under .. ”ton”-åren, det är mejsladt in i vårt medvetande, det är en skrift präntad med stilus på stentaflor. TENOW *Solidar* 2: 192 (1906). Under det man *(i Kina)* hitintills hade ristat i bambuskivor med stylus, fann nu *(osv.).* KARLGREN *OrdMittR* 103 (1918). Diptyk .. kallas en hopfällbar, dubbel skrivtavla av trä eller ädlare material (t. ex. elfenben) och försedd med invändig vaxbeläggning, i vilken man skrev med en metallgriffel, stylus. *BraBöckLex.* 6: 34 (1976). — jfr JÄRN-STIL. — särsk. [efter förebild i tysk l. latinsk l. grekisk bibelövers.] (†) i (det blott i bibeln anträffade) uttr. *med en människas stil* (ss. bestämning till *skriva*), (skriva) med (en människas) stylus l. penna (med möjlig bildlig bibet.: (skriva (med stylus osv.)) på en människas sätt l. på ett för en människa läsligt sätt l. med tydlig stil (i bet. **II 1**)). Tagh tigh itt stoort breff och scriff ther vthi medh een menniskios stijl. *Jes.* 8 (”7”): 1 (*Bib.* **1541;** LUTHER: mit menschen griffel, *Vulg.:* stylo hominis, *gr.:* γραφίδι ἀνθρώπου; *Bib.* **1917:** med tydlig stil).

2) [utvidgad l. oeg. l. bildl. anv. av **1**] (†) om nål l. stift l. stav l. ten l. smal stång o. d. som ingår ss. del i en mekanisk apparat l. anordning o. där tjänar ss. visare l. regleringsarm m. m. (särsk. dels om visare i solur, dels om tunga på våg); jfr STILETT **4.** Sätt en Styl eller Nåhl, medh ett lijtet Håhl upp i ändan perpendicular i samma Cirklars Centro. RALAMB 4: 28 (1690). Styln *(på soluret)* sättes .. så lång som man will. *Därs.* 109. Hela strörännan *(på såningsmaskinen)* hänger ledig under mynningen af skoen på tvänne gångjärn, och har bak om sig en styl, fästad under skoen, som kan vridas af och til at där med höga eller sänka strörännan. *VetAH* **1745,** s. 230. En våg-balk af stål .. hvars styl .. kan på ena sidan fällas ned och läggas parallelt med våg-armen. *Därs.* **1753,** s. 235. LINDFORS (**1824;** *bet.-beskrivning gm hänv. till* stift).

3) (†) om del hos en växt som liknar l. erinrar om en "stil" (i bet. 2); särsk. om den hos vissa arter av levermossläktet Riccia Lin. kvarsittande arkegonhalsen. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* 1838, s. 37 (*om arkegonhals hos mossa av släktet Riccia*). — särsk. *a)* [jfr motsv. anv. av fr. *style*] om (stiftet (se STIFT, sbst.[1] 6 *a*) hos) pistill. Kring blommans styl sex spikar (*dvs. ståndare*), | Som bara på sin topp en dallrand tväre-slå. ORUDBECK D. Y. *Vitt.* 134 (1711). MEURMAN (1847). *b)* = BORST, sbst.[1] 2. Pistillens ämne (*hos den amerikanska busken Petiveria alliacea*) .. är runt, hårigt, försedt med 4 styler. *VetAH* 1744, s. 290. *c)* om den långskaftade rudimentära blomma som finns i småaxet hos blåtåtel. (*Blåtåtel*) hade en liten styhl, emellan begge blommorna, som doch ej slutades med någon knapp såsom melicæ. LINNÉ *Gothl.* 242 (1745).

4) (†) om del hos ett djur som liknar l. erinrar om en "stil" (i bet. 2); dels om äggläggningsrörets (ovipositorns) spetsformade mynning hos hona av apollofjäril, dels antingen om spole (se SPOLE, sbst.[3] 5) enbart l. sammanfattande, om skaft (se SKAFT, sbst.[1] 5 *j γ*) o. spole på en fågelfjäder. (*Stjärt-*)Pennarne (*hos snösparven*) .. äro 12, af hwilka den 1. 2. 3. 10. 11. 12 äro hwite med en liten swart fläck, som en linea wid spetsen, jämte stylen (rachis) af pennan. *VetAH* 1740, s. 370. Des (*dvs. honans av apollofjärilen*) Stiert hade 4 hwassa hårda Klor (*utgörande spetsar av en s. k. sphragis, dvs. bildning hindrande ytterligare kopulation med en befruktad hona*), nästan som Katteklor, hwilka sparrade utifrån hwar andra, mitt emellan dem satt en liten spitzig styl. LINNÉ *Gothl.* 230 (1745).

II. om skrifttecken samt i anv. som närmast ansluter sig härtill.

1) [bet.-utveckling ur I 1] om ngns personliga l. karakteristiska sätt att för hand (med hjälp av stylus l. penna o. d.) producera (i sht: skriva) skrifttecken o. förbinda dessa till en löpande textföljd; äv. om på ovan angivet sätt producerade skrifttecken (producerad textföljd) med tanke på skrifttecknens (textföljdens) utformning l. utseende l. läsbarhet o. d.; i ovannämnda användningar särsk. liktydigt med: hand(stil) l. piktur (se d. o. 3); äv. allmännare (med inbegrepp av medelst skrivmaskin o. dyl. l. viss trycknings- l. fototeknik frambringad skrift), dels om skriftsystem, dels om (i visst land l. i viss krets o. dyl. l. under viss tidsperiod o. d. förekommande l. gällande l. i ett ord l. en textföljd föreliggande) speciell utformning l. manifestation av ett visst skriftsystem; i allmännare anv. förr äv. övergående i bet.: skrift (se SKRIFT, sbst.[1] 6), tryckt bok. *Vacker, ful stil. Stor, liten, grov, fin stil. Tät, gles stil. Läslig, svårläslig, oläslig stil. Bakåtlutad, framåtlutad, rak stil. Förbättra sin stil genom skrivövningar.* Efflerty att ther war insath offuen förre ij quiteringen 20 daler 3 m(*ar*)k och 6 öre, som icke syntes ware samme handschrifft eller stiill, som wnder war schriffuen, wthan war en annan stiill, therföre kunnde wij iche gilla then schrifft, som offuen förre war schriffuen. *TbLödöse* 79 (1587). (*Ryssarna*) bruka särdhelis stijl i dheris schriffter. *OxBr.* 5: 112 (1616). Ej häller (*bör man fästa sig vid*) stora (*bok-*)titlar .. hvarför jag en förbannat artig stil .. fann i Stockholm in physicis, den köpte för 3 hvita runstycken, .. (*värderade dess innehåll efter utsidan*) men när jag inkom i traktaten, var det lapperi. ANNERSTEDT *UUH* II. 2: 228 (*i handl. fr.* 1685). Om fremmande Ordz Styl och skrifning. SALBERG *Gr.* 19 (1696). Min matfader Doctor Brunnerus wille .. at jag skulle leggia mig til en Bibel af gröfre stil, säijande, när tu kommer til åhren moste tu hafwa en för tina ögon skul som skumare warda. SWEDBERG *Lefw.* 36 (1729); jfr 2. Deras (*dvs. kinesernas*) styl går lodrätt ifrån ofvan til nedan, så at den ena bokstafven altid skrifves under den andra. BRELIN *Resa* 49 (1758). Franzén begärde att få se några af brefven och fann genast, att stilen icke var hans systers. WIRSÉN i *3SAH* 2: 244 (1887). Jag hade i folkskolan inlärt en rundad upprättstående stil som passade mig bra. SIWERTZ *Ung* 59 (1949). — jfr AFFÄRS-, ANGLÄS-, BARN-, BOK-, DOCK-, DOM-, FRAKTUR-, FRUNTIMMERS-, HAND-, JÄRN-, KANSLI-, KARL-, KONTORS-, KURSIV-, KÖPMANS-, LAPIDAR-, LATIN-, MUNK-, PIG-, PROTOKOLL-, PROV-, PRÄNT-, RUBRIK-, RUN-, RUND-, RÄKENSKAPS-, SILVER-, SKOL-, SKRIFT-, SKRIV-, SKRIVARE-, SKRIVMASKINS-, SKÖN-, SMÅ-, SPRET-, SPARR-, TRYCK-STIL m. fl. — särsk.

a) i förb. med adjektivisk attributiv bestämning utgörande *gammal*, i framställning betecknande viss stil ss. gammal (o. omodern l. obruklig) i förh. till den gängse stilen; äv. i pregnant anv. (särsk. i uttr. *gammal stil*), om frakturstil (se d. o. 1; jfr c). I tors Åkers socken .. Ehr en book i Sacrestien förvaradh som åhr skriffvin på perman jn folio, medh een gammal stijl then jngen lesa kan. BUREUS *Suml.* 21 (c. 1600). Böcker .. Nov: Testam: gammall Stijhl. *BoupptSthm* 23/2 1659. CARLQUIST *Herdam.* II. 2: 287 (*i handl. fr.* 1728: gammal latinsk styl); jfr språkprovet utfört under *d*. Manuscriptet af 214 sidor regal 4:to är rent skrifwit med wäl präntade Titul Blad, på et och annat ställe med gammal stil rättadt. SLOENBOM (1764) i *HC11H* 2: 6.

b) (†) i förb. med adjektivisk attributiv bestämning utgörande (*äldsta*) *götisk* (jfr c *α*), om runstil. Scythia och Suecia hafwa vthi then äldsta Göthiska styel eendeles medh lijka bokstafwer skriffne warit. TEMPEUS *Messenius* 44 (1612). (*Den svenske historieskrivaren J. Wilde*) besannar at Runskrifningen äller Götiske Stylen .. är ifrån Ymirs tid och wärldens början. BRUNKMAN *SvGr.* 22 (1767).

c) om skriven l. tryckt frakturstil (se d. o. 1; jfr *a*); i förb. med vissa adjektiviska attributiva bestämningar, o. i dessa användningar numera i sht ss. senare led i ssgrna HAND-STIL, SKRIV-STIL, TRYCK-STIL. *α)* i förb. med *gotisk*, äv. (jfr *b*) *götisk* (förr äv. *nyare götisk*). Denna Tyska Styl, eller nyare Göthiska, som vi äfven kalle Svensk. BECKMAN *Skrifk.* 3 (1794); jfr *β*, *γ*. Frakturstil .. eller Götisk stil. THORELIUS *SvSpr.* 4 (1867). (*Boktryckarkonsten*) bibehöll den gotiska stilen längre och renare än handskriften. *2UB* 10: 131 (1906). *β)* i förb. med *tysk* (jfr 2 *a α*). BECKMAN *Skrifk.* 3 (1794); jfr språkprovet utfört under *α* ovan. Det som rigtigt smärtar mig säga är att jag har mycket svårt läsa det som är skrifvet med Tysk style! HATTERBOM (1856) i *MolbechBrevveksl.* 3: 148. Han fann det ansträngande att läsa tysk stil. ÖSTERGREN (1946). *γ)* (numera bl. ngn gg, i skildring av ä. förh.) i förb.

med *svensk* (jfr 2 *a* *β*). BECKMAN *Skrifk.* 3 (1794); jfr språkprovet utfört under *α* ovan. Uti Indiska templen finner man i de uräldsta inskrifterne 8 runor så lika dem våra stenar hysa, att våra svenska och latinska stylar ej så nära öfverensstämma. WIESELGREN *SvSkL* 2: 63 (1834). THORELIUS *SvSpr.* 4 (1867). *Anm.* Beträffande de under c *γ* anförda språkproven jfr äv. språkprovet 1907 under 2 *a* *β*.

d) om den ur den romerska monumentskriften utvecklade skriv- l. tryckstil (i sistnämnda fall benämnd: antikva) som i nutiden är den förhärskande i Västeuropa; i förb. med vissa adjektiviska attributiva bestämningar, o. i dessa användningar numera i sht ss. senare led i ssgrna HAND-STIL, SKRIV-STIL, TRYCK-STIL. *α*) i förb. med *latinsk* (jfr 2 *b*). Bibliothekarien i Vpsala, Herr Ericus Benzelius hafwer .. nyligen låtit vtgå en hop gamla Swenska skriffter med Latinsk stil. SWEDBERG *Schibb.* 34 (1716). På en tavla över klockarestolen stod .. "i gammal latinsk styl med gylne bokstäfwer" namnet "Joannes Petri Terningius" med årtalet 1609. CARLQUIST *Herdam.* II. 2: 287 (*i handl. fr.* 1728); jfr *a*. Bruket af den latinska stylen i skrift och tryck. LEOPOLD i *2SAH* 1: 20 (1801). Den latinska stilens seger *(i Sv.)* sker .. under 1800-talet. SVENSSON *NordPal.* 48 (1974). *Anm.* Beträffande de under *d* anförda språkproven jfr äv. språkprovet 1907 under 2 *b* (utfört under 2 *a* *β*). *β*) i förb. med *romersk*. I tionde och elfte Seclerne begynte Runorne at afläggas .. då Romerske stylen i deras ställe infördes. DALIN *Hist.* 1: 237 (1747). *γ*) (numera bl. tillf.) i förb. med *fransk* (förr äv. *fransysk*), om i Frankrike utvecklad form av latinsk handstil. Hvad skrifföfningarna beträffar, har man *(enl. läraren i kristendom o. välskrivning)* gått en medelväg emellan den Engelska stilen, som anses för obestämd, och den Fransyska, som anses för mycket stel. *BerRevElLarov.* 1832, s. 35. *δ*) (numera bl. tillf.) i förb. med *engelsk*, om i Engl. utvecklad form av latinsk handstil. *BerRevElLärov.* 1832, s. 35; jfr språkprovet utfört under *γ* ovan.

e) (†) i uttr. *yttre stil* (jfr III 4), om ngns handstil l. piktur; motsatt: inre stil (se III 1 *b*). DALIN (1854). Så rik, omvexlande, vårdad, harmonisk, klangfull som den inre stilen var, så vårdslös, hoprafsad, stundom oläslig var den yttre *(hos G. III)*. BESKOW i *2SAH* 32: 117 (1859); jfr III 1 *b*.

2) (numera i sht i fråga om ä. tryckeriteknisk metod) *boktr.* om sort av trycktyper (dvs. i sht av metall tillverkade reliefgjutna stämplar) varmedelst visst slags stil (i bet. 1) åstadkommes gm avtryckning på papper l. dyl.(särsk. liktydigt med: typsort); äv. om (av tryckeri disponerad) uppsättning trycktyper av viss sort; äv. dels om enskild trycktyp, dels koll., om trycktyper (av viss sort). *Tryckeriet är utrustat med såväl grekisk som hebreisk och rysk stil. Berlingska stilgjuteriet i Lund hade 1911 ett ständigt lager av över 150.000 kilo stil.* Mitt Tryckerij medh Press, Stijler och all behör. RUDBECKIUS *Dagb.* 14 (1624). *(Salvius)* har wackrare styler, och trycker accuratare än nogon annor. LINNÉ *Bref* I. 2: 56 (1746). *(Boktryckarna)* slippa med ett, i stället för twänne slags stylar *(om den latinska skriften ensam antages)*. HOF *Skrifs.* 116 (1753). Då snällpressen ej kan gå, så står allt arbetet stilla och sättarna hafva ej stil nog. *AnderssonBrevväxl.* 1: 69 (1849). Skall ett eller flera ord sättas med annan stil, understrykas de *(vid korrekturläsningen)*, och stilsortens namn, på samma sätt understruket, utsättes i marginalen. ELGE *BoktrK* 50 (1915); jfr 1. Ombrytningen i sätteriet *(på Dagens Nyheter)* hade sina besvärligheter när det kommit hem ny stil, vilket hördes på ombrytarnas vredesutbrott när dom råkade svibla ett och annat grepp. *UrDNHist.* 1: 110 (1952). *(Pojkarna på tryckeriet)* skulle sopa .. trägolven och sedan bland soporna krafsa efter de stilar som sättarna under arbetets gång tappat. *Typografminn.* 67 (1952). — jfr AFFISCH-, ANTIKVA-, BLOCK-, BOK-, BOKTRYCKAR-, BOKTRYCKERI-, BOKTRYCKS-, BORGIS-, BRÖD-, BURGEOIS-, CICERO-, DIAMANT-, FET-, FIN-, FRAKTUR-, KANSLI-, KORPUS-, KURSIV-, LATIN-, MAJUSKEL-, MEDIEVAL-, METALL-, MINUSKEL-, MISSAL-, MUNK-, NONPAREIL-, NOT-, PÄRL-, RUBRIK-, RUN-, SCHABLON-, SCHVABACK-, SIFFER-, SILVER-, SKELETT-, TEXT-, TRYCK-, VERSAL-STIL. — särsk.

a) (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) om stil i fraktur; i förb. med vissa adjektiviska attributiva bestämningar. *α*) i förb. med *tysk* (jfr 1 c *β*). Gutna bokstäfwer, som tjena til hwarjehanda skrifters eftertryckning, och fördelas i Latinska och Tyska Stylar. *Orrelius* 390 (1797); jfr *b*. *β*) i förb. med *svensk* (jfr 1 c *γ*). Rector gaff tillkänna, att booktryckaren haar fått een ny swensk stijl, och begärte för den skull sända uth till Lübeck några tunnor rogh i betalningh. *ConsAcAboP* 2: 398 (1662). Sättning av fraktur .. *(Typsorten fraktur)* kallades *(i Sv.)* förr vanligen "svensk stil", till skillnad från antikvastilen, som i dagligt tal då benämndes "latinsk stil". *NordBoktrFBibl.* 2: 86 (1907); jfr *b*, äv. 1 c *γ*.

b) i förb. med adjektivisk attributiv bestämning utgörande *latinsk* (jfr 1 *d* *α*), om stil i antikva. En *(ny låda)* til then Latinske Stijlen om 180. rum. RUDBECKIUS *Dagb.* 14 (1624). *(En fransk boktryckare)* förfärdigade .. en bättre latinsk stil, som något liknar wår nu för tiden brukliga Tertia Antiqua. *Täubel Boktr.* 1: 9 (1823). *NordBoktrFBibl.* 2: 86 (1907); jfr språkprovet utfört under *a* *β*. *Anm.* Beträffande de under *b* anförda språkproven jfr äv. språkprovet 1797 under *a* *α*.

c) (i fackspr.) i utvidgad anv., om (gjuten) bokstavs- l. siffertyp använd i l. avsedd för stämpel. Stilar till brefstämpel reqvireras efter behof från postpersedelförrådet. GEIJER *Postförf.* 147 (1868). Ombyte af stilar i vanliga datumstämplar skall verkställas med tillhjälp af syl eller liknande föremål, som instickes i ett å stämpelns sida befintligt hål och som sålunda icke får anbringas å stilarnas synliga del. DÖSS o. LANNGE 117 (1908). — jfr DATUM-, ÅRS-STIL.

III. om sätt att språkligt uttrycka sig samt i anv. som närmast ansluter sig härtill.

1) [bet.-utveckling ur II 1] om språkligt uttryckssätt i skrift l. (i utvidgad anv.) tal, o. i denna anv. i sht speciellare: för ngn (i sht författare) l. (företrädare för) viss litteraturart l. vetenskaplig skola o. dyl. l. visst yrke l. viss trakt l. visst idiom o. d. eget l. karakteristiskt sätt att omtala ngt l. forma tankar l. tankestoff i ord l. formulera sig l. lägga orden o. d. (i sht med tanke på l. i fråga om konstnärlig utformning);

stundom äv. allmännare, om sätt att språkligt uppträda l. bete sig l. förhålla sig gentemot ngn, o. i denna anv. utan bestämd gräns närmande sig l. övergående i **3** (förr äv. om sätt att, särsk. gm (frånvaro av) argumentation l. framdragande av skäl, framställa l. redogöra för ett ämne i skrift, framställningssätt l. dyl.); äv. dels om helhetsintrycket av de (av ett speciellt urval bland de språkliga uttrycksmöjligheterna o. det förhandenvarande upplevelse- l. tankestoffet betingade) egenheter varmed stil (i ovan angivna betydelser) manifesterar sig i en (skriftlig, äv. muntlig) framställning, dels om art l. slag av stil, stilart, språkart; jfr **5.** *Bunden, obunden stil,* av meter (se METER, sbst.[2] **1**) bunden resp. obunden stil, vers resp. prosa (jfr BUNDEN **2** *c,* OBUNDEN **3** *c γ*). *Folklig, biblisk, vetenskaplig, kåserande stil. Personlig, individuell stil.* *(Elisabet)* förandradhe .. platt sin wanligha stijl, wille icke slätt säya *(till Maria),* War welkommen mijn kära Fränka, vthan vndfår henne såsom een Gudz Modher. PERICI *Musæus* 3: 91 a **(1582);** jfr **3.** Vthi sina Bref til sina wänner kallade .. *(Cicero)* Cæsarem .. en Tyran och en diefwul. Men .. *(när)* Cæsar vptogh monga til gunst och Nådhe igen, wände han sin styyl på en annan hogh, hölt tre Orationer, thervtinan han berömmer och vphöyer Cæsarem j Himmelen. SCHRODERUS *Sleid.* 60 **(1610);** jfr **3.** *(Beträffande konungarnas titlar skall kanslern)* uthi sitt egiet scripto .. föllie vår stijl efter. *OxBr.* 1: 325 **(1626).** *(Gud)* befaller och wil at wij skole troo honom, icke therföre, at han bewijser sitt tahl medh argument och skiäl, vthan therföre, at han thet sagt hafwer .. Hwem är som icke kan see thenne stylen draga fram igenom hela Bibelen? SYLVIUS *Mornay* 438 **(1674);** jfr med samma bet. språkprovet ur samma källa under *anm.* sp. 11729. Svårigheten .. att i den mera vårdade stylen nyttja de främmande ord, hvarmed Svenskan till betydlig mängd blifvit uppfylld, hade *(osv.).* ROSENSTEIN i *2SAH* 1: Föret. 2 **(1801).** *(Den recenserade boken)* utmärker sig genom klarhet, bestämdhet, korthet samt en ägta militärisk styl. *KrigVAH* **1840,** s. 98. De olika språkarter (stilar), vari modersmålet uppdelar sig. CEDERSCHIÖLD *Språk* 1: 9 **(1909).** Jag vill inte förstöra min stil på journalistik. LO-JOHANSSON *Förf.* 6 **(1957).** — jfr AFFARS-, AKROSTIKON-, ANNONS-, AVHANDLINGS-, BALLAD-, BIBEL-, BILD-, BIOGRAFI-, BOK-, BREV-, CELADON-, CHARAD-, DITYRAMB-, DOM-, ELOGE-, EPITAF-, EXPLIKATIONS-, FÖLJETONGS-, GÄPA-, HERDE-, HOV-, HOVRÄTTS-, HYMN-, KAMMAR-, KANSLI-, KOMEDI-, KRÖNIKE-, KURIAL-, KÅSÖR-, KÖPMANS-, LAG-, LAPIDAR-, LÄRO-, MELLAN-, O-, ODE-, ORAKEL-, ORD-, ORDSPRÅKS-, PARENTATIONS-, PARODI-, PASTISCH-, PEDANT-, PEKORAL-, PIG-, PREDIKO-, PROFESSIONS-, PROSA-, PROTOKOLL-, PSALM-, REBUS-, RECEPT-, REFERAT-, REKLAM-, RENÄSSANS-, REPLIK-, REPORTAGE-, REPORTER-, RESONÖRS-, REVOLVER-, RISTNINGS-, ROMAN-, ROMANS-, RUBRIK-, RÄTTEGÅNGS-, SAGO-, SAK-, SAMTALS-, SENTENS-, SIFFER-, SKOL-, SKÄMT-, SLOGAN-, SLÄP-, SMICKER-, SNIRKEL-, SOCIALIST-, SPRÅK-, ÄMBETS-STIL m. fl. — särsk.

a) i uttr. *i* (förr äv. *med*) *sådan l. sådan stil* bestämmande *skriva* l. *författa* o. dyl. l. *trycka* o. d., i fråga om att skriva resp. författa o. dyl. o. därvid ge det skrivna osv. sådan l. sådan stil resp. i fråga om att trycka ngt som getts sådan l. sådan stil. *Dikten är skriven i en glättig stil.* Aldenstund .. *(böckerna)* äre medh en mörk styyl författade, hafwa the *(osv.).* SCHRODERUS *Os.* 1: 142 **(1635).** Allmänheten *(lär)* häpna, at se något tryckt i det ämnet *(dvs. K. XI:s regeringssätt)* med en så sträng styl. SCHÖNBERG *Bref* 1: XVIII **(1778).** Med hvilken styl skrifver man bäst historien? LEOPOLD 5: 4 **(1801).** Man har förebrått Äreminnet öfver Gustaf III, att det skulle vara författadt i en allt för bildrik och poetisk stil. TEGNÉR i *2SAH* 9: 96 **(1819).**

b) (†) i uttr. *inre stil* (jfr **4**), om det (egna l. karakteristiska) sätt varpå en människa uttrycker sig l. hennes inre person l. väsen manifesterar sig i skrift l. tal; motsatt: yttre stil (se **II 1** *e*). Är *(Ni)* förvissad att jag ingenting lärt känna af Er person genom den inre stilen eller sjelfva tonen i Edra bref? PUKERNELL **(1822)** hos MONTGOMERY-SILFVERSTOLPE *Mem.* 3: 209. Visst sätt att i ord uttrycka sina tankar .. Kallas äfv. Inre stil. DALIN **(1854).** BESKOW i *2SAH* 32: 117 **(1859);** jfr språkprovet utfört under **II 1** *e.*

c) övergående i pregnant(are) anv. (jfr *d*), om särpräglad l. äkta l. värdig l. god l. högklassig l. ledande o. d. stil (i ngt skrivet l. talat l. hos författare l. talare); äv. i utvidgad anv., om god stilkänsla; jfr **4.** En filosof .. kan hafva mycket tänkt, mycket skrifvit, mycket erfarit, utan att äga en stil, ett eget, ett segrande skrifsätt. LEHNBERG i *1SAH* 3: 114 **(1790, 1802).** Det har synts mig skamligt at presentera en öfversättning så aldeles utan både mening och styl som till ex. den aldeles sidsta coupletten. LEOPOLD *(SVS)* II. 3: 27 **(1797).** Man kan behandla språket icke allenast rätt, utan äfven med stil. ALMQVIST *SvSpr.* 161 **(1832).** Sen till, att det blir stil på vad I sägen, och kommen ej med matta omskrivningar eller vardagligheter. ANDERSSON *GrDram.* 295 **(1885, 1910);** jfr **4** *c.* *(Olaus Petri)* är den förste svensk, som i egentlig mening kan sägas äga stil, eller – med andra ord – den förste, som åt framställningen förmått att gifva sin egen personlighets prägel. SCHÜCK *SvLitH* 235 **(1886).** Det händer tyvärr jämväl författare, som hafva stil, att skrifva felaktig svenska. *PT* **1898,** nr 281 A, s. 3. I tre år .. har .. *(Selma Lagerlöf)* ej gjort något annat än försökt vinna "stil", så hon skulle kunna värdigt framställa sin barndoms hjältar. WÅGNER *Lagerlöf* 1: 113 **(1942).** Fostran till stil och hållning i språket. NYBERG i *3SAH* LXXVIII. 1: 21 **(1970).**

d) (numera bl. i skildring av ä. förh.) övergående i anv. om norm för vältalighet l. för ett språks korrekta behandling i skrift l. tal i obunden l. bunden form (förr äv. i utvidgad anv., om språk l. språklig form (med tanke på dess manifestation enligt sådan norm)); förr äv. pregnant, dels om norm av ovan angivet slag gällande för latin (äv. närmande sig l. övergående i anv. om latin (med tanke på denna norm)), dels i utvidgad anv., om den (skriftliga) prövning i latin som varje universitetsstuderande i Sv. hade att underkasta sig för att utfå examen (i denna anv. med säkerhet anträffat bl. i uttr. *taga stilen,* genomgå (o. bestå i) sådan prövning); jfr **6.** En wältaliger Man .. öfwar .. Stylen til wältaligheet. SCHRODERUS *Comenius* 751 **(1639).** Sedan önskade Iag gärna at

vinna et lijtet sluth på mijna Studier vid Academien, hvarföre Iag dh. 19 tog Stylen, och dh. 21 examinerades i Philosophia. *VDAkt.* **1689**, nr 1216. Sombliga skrifwa een heel reen Swensk styl fast de kunna alla Språk. RUDBECK *Atl.* 4: 197 (**1702**). *(P. Serlachius)* sammanskref och .. förswarade en wacker disputation, samt lät sig strax derpå i stilen och Theologien behörigen examineras. JUSLENIUS *Serlachius* F 4 b (**1739**). *(Undervisningen i romersk vältalighet* o. *poesi skulle bedrivas gm)* "stilens idkeliga övning" med hjälp av skrivningar och orationer. *LUH* 2: 290 (*cit. fr.* **1750**). Hvad Mad: H[edvig] S[acklén]s Fransöska angår; så har hon gjort och gör .. progresser under sin maitre, Silfvernagel .. och öfvar sig i stilen. KELLGREN *(SVS)* 6: 3 (**1770**); möjl. till II 1 (jfr II 1 *d γ* med språkprovet **1832**). *(Humanisternas)* arbete i den klassiska litteraturens tjänst blir ofta en tom lek med grammatikaliska hårklyfverier eller mer eller mindre lyckade öfningar i latinsk stil. SÖDERHJELM *ItRenass.* 104 (**1907**). För hvar och en bland .. *(de tre huvudslagen)* af vältalighet gåfvos särskilda föreskrifter beträffande ämnets eller innehållets uppfinning .., anordning .., stilen eller den språkliga formen (lexis; lat. elocutio), det utarbetade talets inlärande och bevarande i minnet .. och slutligen utförandet. *2NF* 22: 1493 (**1915**). — särsk. i uttr. *tyska stilen,* den för tyska språkets korrekta behandling i skrift l. tal i obunden l. bunden form gällande normen (förr äv. närmande sig l. övergående i utvidgad anv., om tyska språket (med tanke på sådan norm)); i anv. [efter t. förebild (jfr citaten i anslutning till språkprovet **1795** nedan)] ss. huvudord i prep.-attribut bestämmande *professor* l. *professur* (förr äv. *profession*), o. betecknande undervisningsämne l. ämnesområde (för ifrågavarande professor resp. professur) vid universitetet i Greifswald under svensktidens slutskede (1795—1815). I anseende til Philosophiska Faculteten *(föreslår visitationskommissionen):* at en extraordinarie Profession skulle inrättas för Tyska Stilen, Aesthetiken, Orientaliska och Latinska språken. *PMFörslRecess-GreifswAkad.* **1795**, s. 11; jfr t. förebild, dels: Danächst hielten es Sn Excellenz und die Königl*(iche)* Visitations Commission für die Akademie nützlich, wenn für den teutschen Stiel .. eine eigne Lehr Stelle errichtet würde. *ProtVisitatGreifswAcad.* 20/6 **1795**, s. 8, dels: Ein Professor Extraordinarius, der in einem guten teutschen Styl .. Unterricht giebt. *SammlPommLandesUrk.* Suppl. 3: 601 (**1795**). Hr Mag. Jacob Wallenius, Profess. i Æsthetiken, Tyska Stilen, Latinska och Österl. Språken *(vid universitetet i Greifswald). SvKrigCivCal.* **1808**, s. 130; jfr: Wallenius, Jakob .. e. o. professor i tyska, estetik, latin och österländska språk. *2NF* 31: 485 (**1920**). Vid sidan av den redan i *(visitations-)*kommissionens förslag upptagna professuren i tyska stilen, orientaliska språk, estetiken och latinet inrättades .. genom recessen *(av den 20 december 1795)* en professur i svenska språket och litteraturen. SETH *UnivGreifswald* 411 (**1952**).

2) [utvidgad anv. av **1**] om (för ngn l. (företrädare för) viss konstart l. konstnärlig skola l. uppfattning o. d. eget l. karakteristiskt l. typiskt) sätt att forma l. framställa ngt inom skådespelets (jfr **1**) l. musikens l. den bildande konstens l. konsthantverkets l. trädgårdskonstens o. d. område; äv. dels om helhetsintrycket av de speciella egenheter (i en skådespelares agerande l. ett skådespels uppsättning l. ngt av en musiker l. konstnär l. konsthantverkare o. d. skapat) vari sådant sätt tar sig uttryck, dels om slag l. art l. riktning (se RIKTNING, sbst.[2] **4**, **5**) o. d. som stil (i ovan angivna betydelser) företräder l. representerar (särsk. liktydigt med: stilart, stilriktning); stundom äv. (företrädesvis ss. förled i vissa ssgr) övergående i pregnant(are) anv., om särpräglad l. äkta l. god l. förnäm l. strikt l. ledande o. d. stil; förr äv. i pleonastisk (gm *och* etablerad) förb. med *maner* (se MANER, sbst.[1] 4 *a*); jfr **5**. *Antik, klassisk, modern stil. Jonisk, dorisk, gotisk stil. Gustaviansk stil.* *(Skådespelens)* innehåld är aldeles lika, fast än maneret och stylen derutinnan kan wara mycket olik. ÖSTERLING *Ter.* 1: 7 (**1699**). De som .. handlat om Compositionen hade väl föreskrifvit, at en vid componerande borde i akttaga en viss styl, alt som tilfället fodrade, då den componerade melodien skulle nyttjas. *VetAH* **1748**, s. 165. *(Den upplyste)* vet at Scenen, til åskådarnes förförelse, fordrar i alt, i tankar och styl, .. et starkare, större och ädlare uttryck. KELLGREN *(SVS)* 5: 24 (**1785**). Med eller utan talang, meddelar konstnären alltid åt uttrycken af sin individualitet, d. ä. sina konstproduktioner, så mycken genialitet att de deraf få ett eget, med alla andra existerande konststycken olika skaplynne; och detta är hwad man kallar konstnärens Stil. *Polyfem* III. 3: 3 (**1810**). Man har .. i grafvarne funnit bronsarbeten förfärdigade, uti tveggehanda styl, således tillhörande två folkslag. AGARDH (o. LJUNGBERG) I. 1: 59 (**1852**). Intill 800-talet kan man urskilja fyra stora liturgiska skolor eller stilar i västerlandet. JEANSON (o. RABE) 1: 31 (**1927**). Den myndiga kraft och genomförda stil, som bär upp hela *(teater-)*föreställningen. *SvD(A)* 13/11 **1928**, s. 22. Similistilen är också en stil, likaväl som rokokon eller empiren. HEDBERG *VackrTänd.* 25 (**1943**). — jfr ALLMOGE-, ARABESK-, ARIA-, BAJADÄR-, BAROCK-, BASILIKE-, BESLAGS-, BJÄLK-, BLAND-, BLANDNINGS-, BLOCKHUS-, BOND-, BORG-, BYGGNADS-, CIGARRLÅD-, CISTERCIENSER-, DAL-, DEKORATIONS-, DIREKTOAR-, DYSSELDORF-, EMPIR-. FASAD-, FLAMBOYANT-, FUGA-, HERRGÅRDS-, HOV-, HUVUD-, IMPERIAL-, INTERIÖR-, JESUIT-, JUGEND-, KAMMAR-, KARL-JOHANS-, KARTONG-, KEJSAR-, KERAMIK-, KONST-, KONTUR-, KORAL-, KUBIST-, KYRKO-, LADU-, LANDSKAPS-, LÅD-, MEDALJ-, MEDELTIDS-, METALL-, MOGUL-, MONUMENTAL-, MOSAIK-, MOTETT-, MUSIK-, MÖBEL-, NATIONAL-, NY-, O-, OPERA-, ORATORIE-, ORKESTER-, ORNAMENT-, ORNERINGS-, PAGOD-, PALATS-, PARK-, PASTISCH-, PATAN-, PERPENDIKEL-, PERPENDIKULAR-, PERUK-, PIANO-, PLATERESK-, PORTRATT-, PRUNK-, REFORM-, REGENCE-, REGI-, RELIEF-, RENÄSSANS-, REPETITIONS-, RIFF-, ROCAILLE-, ROKOKO-, RUN-, RUNDBÅGS-, RUNSTENS-, RUSTIK-, RYA-, SAKLIGHETS-, SCHWEIZER-, SILHUETT-, SILVER-, SKOL-, SKULPTUR-, SKÖN-, SLOTTS-, SMIDES-, SPEL-, SPETSBÅGS-, SPETSMÖNSTER-, SPEX-STIL m. fl.

3) [utvidgad anv. av **1**, **2**] om ngns l. ngras (egna l. karakteristiska) sätt att leva l. tänka l. bete sig l. uppträda l. handla o. d., särsk. liktydigt med: maner (se MANER, sbst.[1] **2**); stundom äv. närmande sig l. övergående i bet.: sed l. skick l. kutym; äv. om beteende l. uppträdande l. uttalande l. handling o. dyl. l. (sammanfattande)

beteenden osv. vari ngns l. ngras (egna osv.) sätt att leva osv. yttrar sig; äv. dels om ngts (egna osv.) sätt att framträda l. ge sig till känna l. te sig o. d., dels om form l. (sammanfattande) former vari sådant sätt ger sig till känna, särsk. i fråga om klädedräkt, liktydigt med: fason (se d. o. 2) l. snitt (se d. o. 4 *a*); stundom äv. (företrädesvis ss. förled i vissa ssgr) övergående i pregnant(are) anv., om särpräglad l. äkta l. rätt l. sann o. d. stil (i ovan angivna betydelser), o. i denna anv. utan bestämd gräns närmande sig l. övergående i 4; förr äv. dels i uttr. *efter sedvanlig stil,* på (sed)vanligt sätt, dels gm *och* förbundet med föregående *sätt* i (mer l. mindre) pleonastisk förb.; jfr 5. AOXENSTIERNA 8: 224 (1633: efter sedhvanligh stijl); jfr 1. Så skole Jembwähl Cassa och Proviant Rekningerne *(till bokhållarna)* icke på annat sätt och styl stälte blifwa än medh månadzräckninger. *LReg.* 427 (1662); jfr 1. Winna och tappa, är Kiöpmans styl. GRUBB 856 (1665). Knapt får man en gång göra visite hos en Herre *(i Italien),* förr än man derpå har den äran emottaga hos sig hans drängar, som begära rent ut driks-penningar ..; det är så Landets Styl. BJÖRNSTÅHL *Resa* 1: 293 (1771). De *(dvs. de franska trupperna)* hafwa härmat stilen i er *(dvs. kung Johans)* snabbhet. | Ty knappt är tidning här om deras rustning | Förrän det heter: re'n de äro framme. HAGBERG *Shaksp.* 2: 307 (1847). Hilma .. var glad öfver sina korta ärmar och den enkla stilen i sin toilett. TAVASTSTJERNA *Infod.* 167 (1887). Då Hallänningen sprang *(sedan gubben dragit kniv),* blev det en annan stil på gubben. Stenansiktet kom igen. DAHLBÄCK *Åb.* 102 (1914). Den grekiska kulturen .. fick sin stil av havet. FÅHRÆUS *LakH* 1: 101 (1944). I den nyligen utkomna läroplanen för fackskolan återfinnes ett nytt "ämne" eller moment "personlig stil" där personligt uppträdande, klädsel, hygien m. m. ska behandlas på timmar till förfogande. *Skolvärld.* 1965, s. 928. Nyhavn *(i Köpenhamn)* har fått en ny stil och en ny själ. *SDS* 29/5 1987, s. 18. — jfr BANKO-, HOV-, KART-, KÖPMANS-, LEVNADS-, LIVS-, O-, PERUK-, RIT-, SILHUETT-, SJÖMANS-, SKÅDESPELS-, SLENTRIAN-, SMICKER-, SPEL-STIL. — särsk.

a) (†) i uttr. *vara stil(en) att* (göra det l. det), vara i överensstämmelse med rådande skick l. bruk att (göra det l. det). Ändoch den andre något tempesterade *(dvs. gormade l. "väsnades")* och sadhe sig vela protestera, så hafver Spiring lijkväl remonstrerat honom en okändh mans vexell uthan principalens advis inthet vara styl att acceptera. AOXENSTIERNA 6: 383 (1631). Dätt är nu stylen att alla professores skriwa under brefven til H. K. Majestet. RUDBECK *Bref* 279 (1685).

b) i sht *sport.* om (ngns personliga) stil (särsk. med tanke på det estetiska intrycket) vid utövande av viss idrott l. sport; särsk. om visst specifikt (o. för deltagande i viss tävling stipulerat) sätt att utöva viss idrottsgren, motsatt visst annat sådant specifikt (o. stipulerat) sätt, o. i denna anv. särsk. i fråga om längdlöpning på skidor, dels i uttr. *klassisk stil,* stil kännetecknad av att löparen tar sig fram (på klassiskt (se KLASSISK 2) maner) gm att föra skidorna (mer l. mindre) parallellt vid sidan av varandra i spåret, motsatt: fri stil (se nedan), dels i uttr. *fri stil,* stil kännetecknad av att löparen (på ett fritt, om skridskoåkning erinrande, sätt (stilen benämns äv.: skridskostil l. skridskoåkning) tar sig fram under glidning omsevis på vänster o. höger skida i riktning snett framåt vänster resp. snett framåt höger, motsatt: klassisk stil (se ovan); äv. (företrädesvis ss. förled i vissa ssgr) i pregnant(are) anv. motsv. den i huvudmom. angivna. *NordIdrL* 1902, s. 76 *(vid konståkning på skridskor).* Den mest kända och här i Sverige även mest praktiserade stilen *(i höjdhopp)* går under benämningen "den amerikanska". *Idrottsbok.* 110 (1914). Det är alltid god planmässighet *(vid boxning),* att "pröva ut" motståndaren innan man går till fullt angrepp. På det sättet lär man sig motståndarens stil och förmåga, hans snabbhet, huru långt han når, hans starka och svaga punkter. HOLMBERG *Boxas* 19 (1921). En flott och ren stil vid flugspöets manipulerande *(är)* till stor del beroende på en från början riktig undervisning. HAMMARSTRÖM *Sportfiske* 73 (1925). För stilen *(i backhoppning)* är max.-poängen .. 20. *2SvUppslB* 26: 231 (1953). *(Skidlöparen)* Wassberg hade den exakta tiden 37.51 på 18,2 km i fri stil. *SDS* 18/1 1988, s. 30. Lördagens 30 km i klassisk stil, som inleder *(Skid-)*SM-veckan, är "Toppen". *Dårs.* 19/1, Bil. s. 8. — jfr HOPP-, LÖP-, RULL-, SAX-, SIM-, SITT-, SLUGGER-, SPEL-STIL.

c) [jfr *vara i ngns stil* (se 5 *i γ*)] (ngt vard.) i uttr. *vara ngns stil,* med saksubj., övergående i att beteckna att ngt är i överensstämmelse med ngns sätt att vara l. bete sig l. med ngns uppfattning l. tycke o. smak o. dyl. l. att ngt gillas l. (högt) uppskattas o. d. av ngn. Sådan är deras *(dvs. sicilianarnas)* stil. *DN* 13/2 1986, s. 14. Det är inte hans stil att bli svartsjuk. *SvOrdb.* (1986).

4) [jfr 1 c] av upphöjdhet (över det vardagliga l. vanliga l. triviala o. d.) l. värdighet l. (yttre l. inre) finhet l. fin urskillning l. finess l. god smak (se SMAK, sbst.[1] 4) präglat sätt att bete sig l. framträda o. d.; äv. dels om upphöjdhet osv. präglande ngns l. ngts beteende l. framträdande o. d., dels om läggningen l. egenskapen hos ngn l. ngt att bete sig osv. på angivet sätt; äv. konkretare, om beteende l. framträdandeform o. dyl. l. (sammanfattande) beteenden osv. vari sätt l. läggning osv. av ovan angivet slag yttrar sig; äv. allmännare, om passande l. tillbörligt l. ändamålsenligt o. d. sätt l. skick l. tillstånd l. uppförande l. utseende o. dyl. l. passande osv. prägel l. anda l. karaktär o. d. (särsk. i uttr. *sätta stil på ngn* l. *ngt,* bibringa ngn l. ngt ett passande osv. sätt osv.); äv. oeg. l. bildl.; jfr 5. *Yttre, inre stil* (jfr II 1 *e*, III 1 *b*), stil vad en människas inre (se d. o. 3 *a γ*) resp. yttre beträffar. Till och med i sin konversation röjer hon en viss stil, som man så ofta saknar hos verldsmenniskor. DE GEER *Hjertkl.* 91 (1841). Allt var styl och samklang i denna förening af sällsynta möbler, utvalda gobeliner. *GHT* 1871, nr 137, s. 3. *(Brytningen)* har .. nog gifvit honom mera stil i karaktär och uppträdande. *PT* 1910, nr 23 A, s. 3. Alla *(den rasande kvinnans)* gester och later voro som den durkdrivnaste skådespelerskas. Det var en ren njutning att se denna stil i raseriet, som endast en sydlänning kan uppvisa. BERG *Lie Minn.* 26 (1929). Engelsmannen *(besitter)* i en utomordentlig grad .. en egenskap som tysken i lika utomordent-

lig grad saknar. Och den egenskapen är stil. HELLSTRÖM *RedKav.* 28 (1933). På några få dagar kunna .. *(tattarna)* sätta en viss stil på en gammal hästkrake. ETZLER *Zig.* 167 (1944). Phebe hade hållning och stil. EDQVIST *Eldfl.* 219 (1964). — jfr O-STIL. — särsk. *a)* (numera knappast br.) i uttr. *det är stil* (att göra det l. det), det är uttryck för l. kännetecken på stil (att göra det l. det); äv. närmande sig l. övergående i allmännare bet.: det är fint l. något extra l. tufft o. d. (att göra det l. det). *(Pojken)* tyckte det var stil att ro bort ensam och uträtta ett ärende. GEIJERSTAM *MPojk.* 110 (1896). Några tyckte att det var stil *(att artisten på societetsbalen dansat med diskerskan)*; andra att det var inte så farligt; andra funno det oförlåtligt. STRINDBERG *Fagerv.* 282 (1902). *b)* (i vitter stil) i uttr. *göra stil av ngt,* göra ngt till ngt som kännetecknas av (att äga) stil. Dansken har en förmåga att med små ord säga stora ting; han har gjort stil av sin vardag. ÖSTERLING *SkånUtfl.* 198 (1934). *c)* (i sht ngt vard.) i uttr. *vara* l. *bli stil på* (stundom äv. annan prep., särsk *hos* l. *över*) *ngn* l. *ngt,* med opers. subj., betecknande att ngn l. ngt har resp. får stil i sitt uppträdande l. varande l. i sin verksamhet l. framtoning o. d. (äv. övergående i allmännare bet., betecknande att ngn l. ngt har resp. får ordning o. skick på sig l. ett bra sätt att uppträda l. vara (till) o. d.); stundom äv. elliptiskt för uttr. av ovan angivet slag, särsk. *stil på ngn,* det är stil på ngn. MOLANDER *Vårflod.* 113 (1884: Stil på kvinna!). *(Sv.)* Det är stil hos (på) honom .. *(fr.)* il a du chic; c'est un homme comme il faut. SCHULTHESS (1885). Det blir nog stil på den här förorten med vad det lider. CLAESSON *Sann.* 21 (1970). Det är ingen stil på honom. *SvOrdb.* (1986). Det var stil och värdighet över korvförsäljningen *(när butiksbiträdena var klädda i mörk kavaj o. kravatt). SDS* 1/6 1987, s. 29.

5) om stil i bet. 1—4, i vissa uttr.

a) hög stil. α) [jfr t. *hoher stil;* jfr äv. lat. (ss. retorisk term använt) *stilus sublimus*] om stil i bet. 1 (numera nästan bl. med adj. i absolut komparativ), dels: över det vardagsspråkliga upphöjd stil (särsk. om sådan stil präglad av skriftspråkets l. det litterära l. poetiska l. religiösa språkets ordval o. uttryckssätt), dels allmännare, om (av ämnet betingad) allvarlig l. högtidlig l. upphöjd l. sublim stil (stundom äv. nedsättande, om högtravande l. bombastisk stil); äv. övergående i anv. om ngns skrift- l. talspråk l. ngt språkligt som representerar högre (hög) stil (i ovan angivna betydelser); särsk. i förb. med prep. *i,* i uttr. betecknande att ngn uttrycker sig i l. att ngns språk l. ngt språkligt representerar stil av angivna slag; förr äv. i uttr. *skriva hög stil,* skriva ett språk som representerar stil av angivna slag. *I (vitter l.) högre stil,* bruklighetsuppgift i SAOB. Præp*(ositus)* i Börcklinge .. frågade om .. *(mässandet l. sjungandet av episteln)* skall behöfwas, tå ingen *(nattvards-)*mässa är, ty de enfallige förståå icke den höga stilen och diupsinnigheeten. *SynodA* 1: 152 (1678). Hon skrifver iblandh så högh stijl. CARL XII *Bref* 87 (1707). Jag *(dvs. aposteln Johannes)* har med högre Styl, doch efter Andans-Lag, / Vpskrifwit: Hwad som sker til Jesu Dome-Dag. *Rudling* Suppl. 210 (1740). Författad .. i den höga stylen. WESTE *FörslSAOB* 750 (c. 1817). Tala i den högre stilen. CANNELIN (1921). När .. *(Thomander)* stiger upp i den högre stilen *(i sin predikan)*, bli färgerna starkare och höjden högre än hos Wallin. WIFSTRAND *AndlTal.* 52 (1943). *β)* [jfr *α* o. motsv. anv. av t. *hoher stil*] om stil i bet. 2 (numera nästan bl. med adj. i absolut komparativ) som representerar hög(sta) konstnärlig(a) nivå l. som kännetecknas av att (i fråga om framställningssätt o. ämnes- l. motivval) vara upphöjd över det vardagliga l. vanliga l. triviala o. dyl. l. ha en högtidlig l. allvarlig prägel l. en högre l. djupsinnigare syftning än att blott o. bart åskådliggöra l. beskriva l. underhålla o. d. (o. som därför icke är omedelbart tillgänglig l. lättbegriplig o. d. för gemene man), förr motsatt: "låg stil" (se *d β*); särsk. (ngt vard.) i uttr. *gå i den högre stilen,* om person (särsk. musiker): (vilja l. ha böjelse l. håg för att) utöva sin konst l. färdighet (särsk. musicerande) i den högre stilen (i ovan angiven bet.); jfr *b α.* Just här *(dvs. vid operans slut)* vore vist .. tilfälle at upföra en hel Pantomime Ballet, hvarigenom man ock säkert skulle hopsamla tilräckeligt Spectateurer til en Opera, som är satt i hög styl. KELLGREN *(SVS)* 4: 9 (1779). *(Ynglingen)* fick .. fingra på klarinetten. Han blåste några bitar, som väckte den andres gillande. – Du går i den högre stilen, hör jag. Men bra, förbaskat bra, gosse. ASKLUND *Fanfar* 114 (1934). Gå vi bakåt i tiden till svepasken i Osebergsfyndet, så är dess ornamentik .. ristad och geometrisk och artskild från den djur- och bandornamentik i "hög stil" som vi för övrigt möta å föremål i detta fynd. *Fatab.* 1937, s. 110. *γ)* om stil i bet. 3 [delvis dock att uppfatta ss. utvidgad l. oeg. anv. av *α, β*], i uttr. *hög* l. (o. numera bl.) *högre* l. *högsta stil,* betecknande ngt ss. tillhörande ett högt resp. högre l. högsta stadium l. dyl. l. ss. varande av hög(re) resp. högsta klass l. kvalitet l. ss. försiggående på ett sätt som kännetecknas av sådan klass osv. l. av att vara ytterst elegant l. utmärkt o. d.; stundom äv. [jfr uttr. *högsta mod(e)*] i uttr. *högsta stil,* om ngt som har högsta aktualitet o. värde. En sorglig dag mot midten af September anno 1841 kuskade jag i min fars sällskap af till Örebro för att där börja skolgång i högre stil. ÖMAN *Ungd.* 58 (1889). I Japan blir samlaresinnet hållet mera stramt i tygel, man blir där ytterst fort led på vissa saker, som här gälla för högsta stil. KRÆMER *ResJap.* 23 (1913). På vågarna höll han .. *(under terränglöpningen)* högsta stil. *IdrBl.* 22/4 1924, s. 1. *(Halvbacken)* spelade *(fotbolls-)*matchen igenom i hög stil. *Därs.* 27/6 1924, s. 13. Hollands burväktare van der Meulen har hittills spelat i högsta internationella stil. *SvD(L)* 1924, nr 156, s. 9.

b) stor stil. α) [jfr t. *grosser stil*] om stil i bet. 1, 2 som med hänsyn till den konstnärliga kvaliteten är högklassig l. förträfflig l. ypperlig o. dyl. o. därmed överträffar det mesta inom sin genre; stundom äv. (företrädesvis i fråga om bildande konst) liktydigt med: hög(re) stil (se *a (α,) β*); förr äv. om stil i bet. 2 som med hänsyn till ämnes- l. motivval o. framställningssätt lägger an på det storslagna l. storvulna l. imponerande l. överdrivna o. d.; ofta i förb. med föregående prep. *i,* i uttr. betecknande att ngn skapar l. att

ngt skapas i stil av ovan angivna slag. Många Antiqva Målningar äro intet så i sin grad väl gorda som Raphaels, men de ha en större Styl det är ett bättre ett större Sätt. CAEHRENSVARD *(SVS)* 1: 179 (1782). När iag sir naturen på en alfversam och stark sida eller när iag tecknar det stora och öfverdrifna i Naturen kallas det den stora stylen som till Ex: Den Romerska och Florentinska. *Dars.* 180; jfr språkprovet 1782 under *d β*. I samma mån .. något är högt, af en aldeles ny och ren skönhet, af en stor och harmonisk styl, kan det väl parodieras. THORILD *(SVS)* 3: 33 (1791). Utan detta poetiska förstånd .. har ännu ingen skald componerat i stor stil, särdeles inom den dramatiska skaldearten, som också med skäl kallas den högsta. *SKN* 1841, s. 203. *(I Florens)* målade nu Cimabue, visserligen ofta stelt och på guldgrund, men alltid i stor och ädel stil. BÖTTIGER i *2SAH* 39: 164 (1865). Det visar sig .. att den "stora" stilen undviker alltför grella anföringsverb och föredrar att låta repliken tala ensamt genom sitt innehåll. *SvStil* 157 (1935). *β)* om stil i bet. 3 [delvis dock att uppfatta ss. utvidgad l. oeg. anv. av *α;* gällande stort format l. stora dimensioner möjl. äv. (med anslutning) till II 1; jfr äv. t. *in grossem (einem grossen) stil*], i uttr. *i* (i sht förr äv. *uti*) *stor* (stundom äv. *en stor*) *stil* l. *den stora stilen* (jfr *α*), dels betecknande ngn ss. varande det l. det i (mycket) stor utsträckning l. ss. agerande l. utövande (sin) verksamhet i stor skala l. på ett storslaget l. framträdande l. utomordentligt sätt, dels betecknande ngt ss. ägande (mycket) stora dimensioner l. ss. varande (ytterst) stort anlagt l. omfattande l. storslaget l. präktigt l. ss. försiggående i stor skala l. på ett omfattande sätt o. d. Djuren *(på Snyders tavlor)* äro teknade uti en stor stil. *SP* 1792, nr 38, s. 2. Architecturen med dertill hörande vackra konsterna samt hufvudstadens och Slottens embellissementer *(blev)* hans *(dvs. K. XII:s)* smak; men allt i en stor och jättelik styl, likasom alla hans företag. *HSH* 7: 204 (c. 1800). Markus Salvius Oto, vällustingen i den stora stylen. RYDBERG *RomD* 58 (1877). Tafflar och ekipager voro .. i stor stil. DE GEER *Minn.* 2: 199 (1892). Hieronymus framträder som den enda forskaren i stor stil. SYLWAN (o. *Bing*) 1: 4 (1910). Silversmuggling i stor stil över Narvik. ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1924). *(Fotbolls-)*Målvakten spelade i stor stil. *IdrBl.* 20/6 1924, s. 1. Han *(hade)* smålangat och levt på en prostituerad i avvaktan på att jag skulle komma ut *(ur fängelset)*. Han flyttade genast hem till oss och vi satte igång *(att skaffa pengar till narkotika)* i stor stil. STRÖMSTEDT *MittLiv* 2: 208 (1982).

c) (†) *mindre stil*, om stil i bet. 2 som icke är stor (se *b α*); anträffat bl. i det adverbiellt använda uttr. *i en mindre stil*, betecknande konstverk ss. framställt (i jämförelse med ett annat konstverk) i en (särsk. av (större) moderation l. (större) anspråkslöshet vad utstyrsel l. syftning o. d. beträffar präglad) sådan stil. Personligt angenämare, fastän gjord i en vida mindre styl, var mig en tafla af De Hoogh. ATTERBOM *Minn.* 215 (1817).

d) låg (numera nästan bl. i absolut komparativ), förr äv. *ringa stil*. *α)* om stil i bet. 1 som är låg (se LAG, adj. 11 *c*), motsatt: hög stil (se *a α*); äv. övergående i anv. om ngns skrift- l. talspråk l. ngt språkligt som representerar lägre (låg) stil (i ovan angiven bet.); särsk. (i sht nedsättande) om (stilen i) mindre bildat l. obildat talspråk; jfr RINGA, adj. 4 (*b*). COLUMBUS *Ordesk.* 102 (1678; *uppl. 1963:* ringe). WESTE *FörslSAOB* 750 (c. 1817: låg). Lägre stil: det mindre bildade privata umgangets språk, fordringslöst eller rent af obildadt samtalsspråk. NOREEN *VS* 1: 29 (1903). Högre o. lägre stil. ÖSTERGREN (1946); jfr *a α*. *β)* (†) motsatt: hög stil (i bet. *a β*), om stil i bet. 2 som representerar låg konstnärlig nivå l. som kännetecknas av att (i fråga om ämnes- l. motivval o. framställningssätt) hålla sig till det vardagliga l. vanliga l. triviala o. dyl. o. icke ha någon högtidlig(are) l. allvarlig(are) prägel l. någon högre l. djupsinnigare syftning än att blott o. bart åskådliggöra l. beskriva l. underhålla o. d.; jfr *c*. När iag ser naturen på en låg sida, eller när iag härmar så mycket som möjligt är den Plumpa Naturen så heter det den låga Stylen eller den Flamänska. CAEHRENSVARD *(SVS)* 1: 179 (1782); jfr det andra språkprovet 1782 under *b α*. Hvad olycka, att det går an att måla väl med låg styl, och hvad är icke detta för ett stort hinder i konsterna! GRUBBE *EstetOrdl.* (c. 1845).

e) hålla stilen, om person: upprätthålla l. bibehålla (den egna l. karakteristiska) stilen l. sin (egen osv.) stil (i bet. 3, 4); särsk. (o. ofta) om stil i bet. 4, liktydigt med: upprätthålla osv. sin upphöjdhet (över det vardagliga l. vanliga l. triviala o. d.) l. sin (yttre l. inre) värdighet l. finhet l. sin fina urskillning l. sin finess l. goda smak; äv. övergående i allmännare bet., betecknande att person (särsk. idrottsman) håller sin vanliga (höga) standard l. är sig lik vad prestation(sförmåga) beträffar; motsatt: falla ur l. tappa stilen (se *f*). *(Romaren som begick självmord när förmögenheten smält ihop)* var en man efter hans sinne, en fin karl, som höll stilen. LARSSON I BY *GGodTid.* 159 (1941). Tattarfamiljen åker i väg på vacklande hjul. Stolta sitter de där och håller stilen in i det sista, utan att se sig tillbaka. LUNDKVIST *Vindingev.* 312 (1956). Gamle kämpen Gustav Nylander var den som bäst höll stilen i Kristianstad *(vid fotbollsmatchen)*. *SDS* 1964, nr 215, s. 12.

f) falla ur l. *tappa stilen*, om person (stundom äv. ngt sakligt): (bringas att) förlora l. överge l. avvika från (den egna l. karakteristiska) stilen l. sin (egen osv.) stil (i bet. 3, 4); särsk. (o. ofta) om stil i bet. 4, liktydigt med: (bringas att) förlora osv. sin upphöjdhet (över det vardagliga l. vanliga l. triviala o. d.) l. sin (yttre l. inre) värdighet l. finhet l. sin fina urskillning l. sin finess l. goda smak; äv. övergående i allmännare bet., betecknande att person (särsk. idrottsman) icke håller l. kan hålla sin vanliga (höga) standard (utan faller igenom) l. icke är sig lik vad prestation(sförmåga) beträffar; motsatt: hålla stilen (se *e*). Då man *(vid sprinterlopp)* är uppgiven av ansträngning, vill man så gärna låta huvudet falla bakåt, men gör du det, faller du helt ur stilen. *Idrottsbok.* 83 (1914). Ehuru detta och de tre följande kapitlen säkert faller ur stilen rätt mycket, har jag *(osv.)*. CEDERSCHIÖLD *Manh.* 215 (1916). *(Fotbollsspelaren)* Kaufelt var bra i första halvlek, men tappade alldeles stilen i andra. *IdrBl.* 6/6 1924, s. 2. Hon behövde uppbjuda all sin skicklighet för att inte tappa stilen under samtalet. BEIJER *BritaGrossh.* 345 (1940).

g) i (en) sådan l. sådan stil l. *den l. den stilen* (jfr *a—c, h*), ss. attributiv l. adverbiell bestämning, betecknande att ngn l. ngt (med avseende på det l. det) l. ngns l. ngts sätt att vara l. agera o. d. representerar l. kännetecknas av l. karakteriseras av l. har avseende på l. gäller l. tillhör o. d. (en) sådan l. sådan stil l. den l. den stilen; äv. allmännare, liktydigt med: av (ett) sådant l. sådant slag l. det l. det slaget l. på (ett) sådant l. sådant sätt l. maner l. det l. det sättet osv. *α*) om stil i bet. **1.** Snart hans Verk i episk stil / Skymmer alla Iliader. LENNGREN *(SVS)* 2: 197 **(1797).** Författaren är en mästare i den korta stilen, om också kortheten någon gång går väl långt. STRINDBERG *SvFolk.* 2: 302 **(1882).** O dessa hofmän med fruset smil, / Prelater med ja och amen / Och dessa festtal i öflig stil / Om Gustaf och Vasastammen! SNOILSKY 4: 80 **(1887).** *(I engelskan)* brukas .. ofta, särskilt i mera familjär stil, plurala sjukdomsnamn. *(Elfstrand* o.) GABRIELSON 8 **(1945).** särsk. med adj.-attributet utgörande *gammal* (se d. o. 8), i uttr. *i gammal stil* l. *den gamla stilen* (jfr *γ α'*). Sjökongen Ubbs kampåker, plöjd af hans krigshästar (skepp), en känning i den gamla stylen. *AntT* 5: 170 **(1878).** *β*) om stil i bet. **2.** De *(av Aftonbladet byggda luftslotten)* äro villor i österländsk stil och särdeles beqvämt inredda för dem, som vilja sofva. PALMÆR *Eldbr.* 102 **(1839).** På .. *(notpapperets)* andra sida synes en mödosamt utarbetad motett i sträf och allvarlig stil. WENNERBERG 2: XXXXIX **(1882).** Slottet *(Gripsholm)* har 198 rum, bland hvilka flera äro bibehållna i den ursprungliga stilen. *LbFolksk.* 141 **(1890).** Den ormbitne gripes af giftet och aflider .. medan orkestern spelar hvad för något som helst i den lätta stilen. WALLENGREN *EnHvarProf.* 47 **(1894).** Över en ryttare i antikiserande stil står på en hälsingemålning från omkring 1800: "Jag heter Olof Rut, Jag rider neder alla som kommer in och intet vet hut." *2SvKulturb.* 1—2: 131 **(1934).** En möbel i gustaviansk stil. *SvHandordb.* **(1966).** *γ*) om stil i bet. **3;** särsk. (numera föga br.) i uttr. *i bästa stil*, ss. attributiv bestämning till ngt sakligt konkret, liktydigt med: av bästa slag. Jndelningen af *(husen)* .. är i allmänhet så, at åt gatan äro 3 à 4ra upstädade rum i bästa style. PALMSTEDT *Res.* 7 **(1778).** Det var en däld fullkomligt i Wermländsk styl. ATTERBOM *Minn.* 118 **(1817).** *(Tiberius)* är en af de väldigare skepnaderna i den dystra stylen, som häfderna känna. RYDBERG *RomD* 34 **(1877).** Ett grekiskt storkonungadöme i österländsk stil. SVENSEN *Jord.* 306 **(1886).** Nästa nummer på programmet gick helt i den skämtsamma stilen. *SvD(A)* **1933**, nr 246, s. 22. Det var en underlig distans och självtillräcklighet hos den lilla i engelsk stil välklädda figuren med hans långbyxor och nedvikta, vita krage. SIWERTZ *Tråd.* 92 **(1957).** särsk. *α'*) med adj.-attributet utgörande *gammal* (se d. o. 8), i uttr. *i gammal stil* l. *(den) gamla stilen* (jfr *α* slutet), o. i denna anv. äv. med adj.-attribut utgörande *god*, i uttr. av typen *i gammal god stil*, särsk. liktydigt med: av gammalt gott slag, på gammalt gott sätt l. maner. Den allians, som nu blifvit afslutad, var ett förbund i den gamla Arvid Hornska stilen. SVEDELIUS i *2SAH* 55: 356 **(1878);** jfr *i γ*. Hon .. skulle .. helst se, att alla hus i staden byggdes med snidad förstukvist i gammal god stil. BOYE *Ast.* 33 **(1931);** jfr *β*. *(Konsulinnan)* var .. något av grande dame i gamla stilen. ABENIUS *Drabb.* 12 **(1950).** *β'*) i sht *sport.* i fråga om idrottsmans l. bollspelslags l. tävlingshästs o. d. agerande (i tävling, i sht i slutfasen av en sådan), i uttr. (av typen *i (en) sådan l. sådan stil*, stundom äv. *sin så l. så beskaffade stil*) med adj.-attributet karakteriserande detta agerande. *(Hästen)* Dourak tog ledningen i rask fart, bibehöll den under hela löpningen och segrade i god stil. *TIdr.* 1882, s. 3. Inom kort var han före de andra *(hästarna)* och kom in i briljant stil. *Dărs.* **1894**, julnr s. 7. Hellström löpte sin inspurt *(i löpningen en engelsk mil)* i en glänsande stil. *NordIdrL* **1902**, s. 268. Turkarna började *(fotbollsmatchen)* i bästa stil. *DN(A)* 12/6 **1924**, s. 10. Finalen *(i bandy)* nere på Djurgårdsbrunnsviken blev en stor seger för Uppsala, som i övertygande stil avfärdade Djurgården med 5–1. *IdrBl.* **1924**, nr 26, s. 3. L. började i grann stil med ett kast över 61 meter *(i spjut)*. *Dărs.* nr 78, s. 4. *(Tennisspelaren)* B. spelade denna dag .. i sin bästa stil. ÖSTERGREN **(1946).**

h) i samma stil (som), använt för att beteckna utvecklande l. manifesterande av samma stil (som ngn l. ngt har l. representerar); äv. allmännare, liktydigt med: av samma slag l. på samma sätt (som). *α*) om stil i bet. **1.** Han talar ungefärligen i samma styl som han skrifver. ATTERBOM *Minn.* 125 **(1817).** *β*) om stil i bet. **2.** Hufvudsaken är *(vid val av glasservis)* att tillbringare, karafiner, dricks-, vin-, champagne-, punchglas, etc., alla väljas i samma stil. HAGDAHL *DBäst.* 19 **(1885).** Vahlins present, det nya silfverarmbandet, passade väl till den gråa färgen *(på klänningen)*, isynnerhet som hon hade en filigransbrosch alldeles i samma stil. TAVASTSTJERNA *Inföd.* 164 **(1887).** *(Sv.)* I samma stil som målaren Z. *(t.)* im Stile des Malers Z. AUERBACH **(1913).** *γ*) om stil i bet. **3;** särsk. i uttr. *gå i samma stil*, särsk. dels om personer: vara av samma slag l. likadana (i visst avseende), dels om ngns tankar: löpa på samma sätt l. gå i samma riktning l. åt samma håll. Af detta, och några andra försök i samma stil, drage vi den slutsatsen, att *(osv.)*. BERZELIUS *Kemi* 2: 543 **(1812).** Jag vill dig ingenting ondt, fastän det roar mig att retas med dig. Hvarföre svarar du inte i samma stil? LUNDQUIST *Nepos* 12 **(1875);** jfr *α*. Att ljuga ihop något, var jag inte i stånd till för mitt samvete, och att ingenting göra i samma stil som mina ärade kolleger i den stora pressen, det förbjöd mig aktningen för mig sjelf. HEDENSTIERNA *Kaleid.* 154 **(1884).** Mina tankar .. går ungefär i samma stil *(som den pessimistiska lärarinnans)*. WÄGNER *Norrt.* 96 **(1908).** Har du märkt att de alla *(dvs. privatister från en viss skola)* .. går i samma stil? Inga glänsande prestanda precis, men drivna och drillade på ett centralt minimum. SWENSSON *Willén* 18 **(1937).** Festerna gick alltid i samma stil. *SvOrdb.* **(1986).**

i) i ngns l. *ngts stil*, förr äv. *i stilen (ut)av ngn* l. *ngt*. *α*) i överensstämmelse med den (språkligt konstnärliga) stil (i bet. 1) som är ngns l. ngts l. som kännetecknar ngn l. ngt; äv. (o. i sht) allmännare: av den typ som ngn l. ngt utgör l. representerar l. av det slag som är eget l. karakteristiskt l. kännetecknande för ngn l. ngt. Utdrag af et bref til en vän, skrifvet i Werthers stil. *Lidner (SVS)* 3: 346 **(1793).** *(Berättelsen om ängelns uppenbarelse för Sakarias)* war en prophetisk tafla i gamla

testamentets stil. MELIN *JesuL* 1: 33 (1842); jfr *γ*. Han afklippte .. med ett skämt i Falks egen stil: – Skål, gamla skurk! STRINDBERG *RödaR* 60 (1879); jfr *γ*. En svensk sagoförtäljare i H. C. Andersens stil. TEGNÉR i *3SAH* 6: 285 (1891). Denna konstfulla allusion är alldeles i Stagnelii stil. *StWarburg* 21 (1912). *β*) i överensstämmelse med den (konstnärliga) stil (i bet. 2) som är ngns l. ngts l. som kännetecknar ngn l. ngt; äv. allmännare: av den typ som ngn l. ngt utgör l. representerar l. av det slag som är eget l. karakteristiskt l. kännetecknande för ngn l. ngt. *(Sv.)* Detta är i NN:s styl, *(fr.)* ceci est (peint ..) dans le genre, dans la manière de NN. WESTE (1807). Vid alla Cathedralkyrkor *(i England)* finns en choeur, som sjunger psalmerna, ej på våra melodier, utan merendels i stiln af oratorium. GEIJER *Brev* 81 (1810). Gustaf II Adolf lät *(på Uppsala domkyrka)* uppsätta .. en "takryttare" (mindre spira på korspunkten) .. i 1600-talets stil. *Schück* o. *Lundahl Lb.* 1: 109 (1901). En mörknad tavla i van Dycks stil – den har också tillskrivits hans skola. ÖSTERGREN (1946). *γ*) i överensstämmelse med den stil (i bet. 3) som är ngns l. ngts l. som kännetecknar ngn l. ngt; äv. allmännare: av den typ som ngn l. ngt utgör l. representerar l. av det slag som är eget l. karakteristiskt l. kännetecknande för ngn l. ngt; i allmännare anv. äv. dels i uttr. *(icke) vara i ngns stil*, (icke) vara av det slag l. den typ som ngn gillar l. uppskattar l. värderar (jfr 3 *c*), dels (†) liktydigt med: i stil med (se *j*) ngn l. ngt. Jordens phänomener, som aldrig kunna blifva ädla i Moralens stil, kunna ock aldrig vara oädla. *Skandia* 1: 305 (1833). Det är i hans stil. MEURMAN (1847). Vi lefva har ett högst arkadiskt lif, (dock mer i stilen utaf engelsmän, än af Virgilii sprättiga demoner. STURZEN-BECKER 6: 186 (1868). Det sätt, på hvilket denna djerfva bragd *(dvs. angrepp på ett ryskt batteri)* utfördes, var just i Armfelts något äfventyrliga stil. TEGNÉR *Armfelt* 1: 311 (1883). Trefliga gossar, medgaf Cox och gäspade – men inte riktigt i min stil. JANSON *CostaN* 1: 233 (1910). Ni kan sofva lugnt, señor, försäkrade Jim Cox. Det här är just någonting i min stil. *Dars.* 2: 147. Det berättas mycket märkliga ting, allt i tidens stil, om Hergeirs liv. *OoB* 1930, s. 286.

j) i stil med, om stil i bet. 3, liktydigt med: på sätt som överensstämmer med, i överensstämmelse l. likhet med, på linje med; av samma l. likartat slag som. BJÖRKMAN (1889). Nya velocipedregler i Kristiania i stil med de i Stockholm införda ha i dagarne trädt i kraft därstädes. *GHT* 1895, nr 234, s. 2. Jag uppfattade ögonblickligt det storslagna i tanken *(att bygga Bergslagsbanan)* och uttalade mig i stil med denna uppfattning. ADELSKÖLD *Dagsv.* 3: 254 (1900). Mången forskare tänker sig mellan Andernas sydligaste del och Antarktika en förbindande bergskedjebåge i stil med Antillerna. RAMSAY *GeolGr.* 2: 25 (1913). Man skulle kunna kalla baksidan på denna *(Serabend-)*matta för knottrig i stil med Sennamattan men grövre. STERNER (o. KINCH) *OrientMatt.* 127 (1929). Han var något i stil med Kraka. Fast hans kostym såg ut att vara av spindelväv. MARTINSON *BakSvenskv.* 61 (1944). Han sa något i stil med att han skulle ringa senare. *SvOrdb.* (1986).

k) vara l. *gå i stil*, vara i samklang l. överensstämmelse med den stil (i bet. 1—4) som råder l. gäller l. är aktuell i ifrågavarande fall. Det brutala *(i dikterna)* är i stil och på sin plats där det förekommer. FRÖDING 16: 46 (1894). Man drack ur profanerade tempelkärl till hån för besegrade gudar. Det är också i stil. QUENNERSTEDT *StrSkr.* 2: 238 (1913, 1919). Du får byta gardiner här inne, de här går inte i stil. ÖSTERGREN (1946).

l) i den (l. *den här* l. *den där*) *stilen*, ss. attributiv l. adverbiell bestämning. *α*) om stil i bet. 1, 2, betecknande att något språkligt (litterär produkt o. d.) l. något konstnärligt (konstprodukt o. d.) är uttryck för l. representerar o. d. den l. den stilen l. (allmännare) är av det l. det (språkliga l. konstnärliga) slaget l. den l. den (språkliga osv.) typen (angiven l. antydd resp. angivet osv. i det föregående l. efterföljande); jfr *γ*. *Hon skrev inte dikter i den stilen tidigare. Konstnären hade aldrig förr skapat verk i den här (den där) stilen.* Regeringsformen af år 1634 var i dessas *(dvs. B. Skyttes o. J. E. Terserus)* tycke giord af en Aristocrat och i den stilen, nemligen af Axel Oxenstierna. *HSH* 9: 138 (c. 1740); möjl. att hänföra till *β*. Han tyckte om ord som företag och i den stilen: verksamhet, etablissemang, rörelse. JOHNSON *Slutsp.* 11 (1937). *β*) om stil i bet. 3, betecknande att person l. djur l. ngt sakligt förhåller sig l. agerar l. uppträder o. d. på det l. det sättet l. är av det l. det slaget l. den l. den typen (angivet l. antytt l. karakteriserat o. d. resp. angiven osv. i det föregående l. efterföljande); särsk. liktydigt med: på sådant sätt, sådan; jfr *γ*. *Hennes charm var i den stilen, att alla omedelbart föll för henne.* Under sin ungdom tänkte .. *(E. Benzelius)* sålunda *(dvs. demokratiskt)*, i sin bästa ålder agerade han i den stylen, som äldre och än mera djuptänkt var han varsammare. *HSH* 7: 217 (c. 1800). Ja, inte var det oskuld! Han *(dvs. pojken)* är rätt ofta i den där stilen *(dvs. fräck)*. HEDBERG *Rakn.* 284 (1932). *γ*) [eg. specialfall av *α*, *β*] (i sht ngt vard.) ss. bestämning till ett indefinit pron. (*någonting* l. *något*, *ingenting*, äv. *intet* l. *inget*), i uttr. betecknande att person l. djur l. något sakligt (särsk. något språkligt: ord l. uttryck o. d.) liknar l. (nära) överensstämmer med l. motsvarar (i förb. med negerat pron.: icke liknar osv.) den l. den l. det l. det (angiven l. antydd resp. angivet osv. i det föregående l. efterföljande); särsk. liktydigt med: liknande (se LIKNA 1 *f γ*), åt det (det här resp. det där) hållet (se HÅLL, sbst.[1] VII 1 *c γ*) l. i den (den här resp. den där) riktningen (se RIKTNING, sbst.[2] 4) l. vägen. *(Löjtnanten till sin sergeant:)* Välj ut det sämsta folket .. Till exempel n:r 86 Besel, n:r 19 Gewehr och i den stilen! STRINDBERG *Utop.* 218 (1885). Om jag kunde göra kål på en bror eller två, så blef jag visst markis eller något i den där stilen. CAVALLIN *Kipling Gadsby* 139 (1897). Antagligen hade den förtvivlade flickan sagt någonting i den här stilen: Jag var fullständigt galen. BERGMAN *JoH* 284 (1926). Hade det varit en tjuv eller något i den stilen – ja, då så *(osv.)*. JOHNSSON *Essad Härligh.* 10 (1930). *(Huvudredaktören)* hade .. yttrat något som: – Men ni är då också ena krattor .. som låter kujonera er av en oxdräng från Skåne – ja uttrycket .. *(var)* något i den stilen. *UrDNHist.* 1: 175 (1952). Så hon var inte ond på mig, då? – Nej, tvärtom! – Hon sa ingenting i den stilen? GUSTAF-JANSON *ÖvOnd.* 41

(1957). Känslan av högtidlighet kom .. över honom .. Han tänkte att nånting i den här stilen kändes det bestämt, när man blev frälst. *Dars.* 45.

m) i den stil (som), om stil i bet. 3, liktydigt med: av det slag (som), på det sätt (som). Det *(var)* inte lönt att komma stickande med *(författar-)*honorar i den stil, som förut brukats. SPANGBERG *StMan* 3: 86 (1924).

6) [bet.-utveckling ur 1 *d* (jfr äv. STIL-PROV 4, -SKRIVNING 2, -ÖVNING 2)] (numera i sht i skildring av ä. förh.) (handskrivet l. (i senare tid) maskinskrivet l. tryckt) textstycke på ett främmande språk l. modersmålet som (i övningssyfte l. ss. tentamens- l. examensprov) föreläggs elev vid skola l. studerande vid universitet o. d. för översättning till modersmålet resp. ett främmande språk (i ä. tid i sht i fråga om latin ss. det språk vartill l. varifrån översättning skedde); äv. om elevs osv. (i konkret form föreliggande) översättning av sådant textstycke (förr äv. om uppsats (på modersmålet) över ett förelagt ämne, kria (se d. o. 2, 3)); stundom äv. närmande sig l. övergående i abstrakt(are) anv., om verksamheten l. övning l. prov i att översätta textstycke av ovannämnt slag o. nedskriva det översatta till modersmålet resp. ifrågavarande främmande språk, stilskrivning (se d. o. 2), stilövning (se d. o. 2), stilprov (se d. o. 4), särsk. i sådana uttr. som *skriva latinsk stil*, utföra l. ha övning l. prov i latinsk stilskrivning. *Engelsk* l. *fransk* l. *tysk stil*, stil för översättning från l. till engelska resp. franska l. tyska. *Rätta stilar.* En samling af Åtskilliga Ämnen til Engelska Stilar. SJÖBECK (1799; *boktitel*). Man *(hade)* redan före min tid börjat skrifva Latinska stilar redan i första och andra Classen *(vid Växjö läroverk)*. TEGNÉR *(WB)* 9: 353 (1843). *(Adjunkternas)* tunga arbete, både på lärorummet med öfverfylda klasser och i hemmet med talrika "stilar". *PedBl.* 1876, s. 165. Stil .. äfv. skol*(term)*: uppsats. WoJ (1891). De .. vunna teoretiska kunskaperna *(i latin)* skulle ända ifrån ett stycke in i klass II tillämpas genom jämförelsevis självständig övning i stilskrivning .. Stilarna hade formen av brev, historisk framställning eller saga. *ÅbSvUndH* 1: 34 (1921). Latinsk stil skrevs i fjärde klassen på lärorummet onsdag eller lördag kl. 10–12. *MinnSvLärov.* 1: 75 (1926). *(För betyget berömlig i tyska i filosofisk ämbetsexamen fordras)* Väsentligen felfri stil. *StudiehbFilFakLd* 2 A: 170 (1943). I sjätte nedre fick vi .. börja med skriftliga översättningsarbeten, en stil varje vecka från svenska till latin, varannan vecka från svenska till franska. HENNING *HbgMinn.* 1: 124 (1950). Halva klassen blev underkänd på den tyska stilen. *SvHandordb.* (1966). — jfr LATIN-, MODERSMÅLS-, PROV-, SKOL-, SPRÅK-, STUDENT-STIL.

7) [jfr motsv. anv. i t., eng. o. fr.; efter motsv. anv. av mlat. *stilus;* eg. specialfall av 3] (numera nästan bl. i skildring av ä. förh.) *kronol.* om sätt att räkna tiden l. göra datumangivelse, kalender (se KALENDER, sbst.[2] 2); numera företrädesvis dels i uttr. *gamla, nya stilen* (i sht förr äv. *gammal, ny stil*), om den julianska resp. gregorianska tideräkningen l. kalendern (vilken senare ersatte den förra, i Sv. år 1753), o. i denna anv. särsk. i datumangivelser av typen *23 april (efter) gamla* l. *nya stilen*, 23 april enligt den julianska resp. gregorianska tideräkningen, dels i slutet. Så är .. därpå följt, at först Konungen och Republiquen Pohlen den 23 April efter gamla stylen i Oliva ingick .. en ewig warande frid. *HC11H* 14: 9 (1660). Edhert brefwe af Offen den 4 September ny stijl bekåm iagh i gåår. *HH* XVIII 2: 18 (1686). Nya stylen som altijd är 10 dagar bittidare än wåra Almnacher effter gambla stylen. ROSENFELDT *Nav.* 40 (1693). 1746 den 24 Januari, gamla stylen, föddes Hans Kongl. Höghet prins Gustaf, till alla trogna undersåters största glädje. FERSEN *HistSkr.* 2: 15 (c. 1790). Efter nu omtalte Styl eller Års-räkning blifwer äfwen hos osz året 1800 et Allmänt År. *Alm(Sthm)* 1799, s. 45. I Sverige gjordes början med öfvergång till den Gregorianska kalendern eller den s. k. "nya stilen" redan år 1700, men den blef ej fullt genomförd förrän år 1753. LIDFORSS *Dante* II. 3: 132 (1902). Som regn och blåst – ja, snö – flera gånger lagt sordin på majfesten *(i Uppsala)*, flyttades denna från och med 1851 fram till den 13 maj med motivering, att denna dag enligt gamla stilen var den första maj. *Fatab.* 1945, s. 136. *SvOrdb.* (1986: gamla .. nya stilen). — jfr NY-STIL. *Anm.* I nedan anförda språkprov används de latinska motsvarigheterna till uttr. *gamla* resp. *nya stilen.* De .. underholle tre gemene knechter medh kåst in till den 1 Januarij stylo veteri. *OxBr.* 1: 317 (1626). Dän 8 Maij nu nästkommandes, stijllo novo. *Dars.* 6: 50 (1629). — särsk. i uttr. *svensk stil* l. *(den) svenska stilen*, om den modifierade form av den nya stilen som gällde i Sv. under perioden 1700—1712 (vilket sistnämnda år den gamla stilen återinfördes). Gammal vana att lägga 10 till "svensk" stil, som nu *(dvs. i november 1712)* inte längre fanns, har gjort *(brevets)* datum för ny stil felaktig. *KKD* 9: 291 (1913). Med febr. 1712 afskaffades den svenska stilen och man återgick till den gamla. QUENNERSTEDT *C12* 1: 4 (1916).

IV. [sannol. skämtsam l. ironisk bildning, utvecklad ur III 3 (, 5)] (†) postulerad egentlig bet.: ngt som är l. anses vara i (ngns) stil (i bet. III 5 *i* γ, *k*) l. stilenligt o. d.

1) om tupplur l. (stund av) sömn; i uttr. *sova* l. *ta en god* l. *sin (goda) stil*, sova resp. ta sig en god resp. sin (goda) tupplur. Jag har sofwit en god styl, alt sedan den främmande Mannen kom til Herrn. MODÉE *HåkSmulgr.* 67 (1738). Jag tror du *(dvs. Jupiter)* tar din styl, och låter gå som går. LEOPOLD 2: 345 (1802, 1815). *(På eftermiddagen)* sof jag en god stil. MUNCKTELL *Dagb.* 1: 248 (1816). Sofva sin goda stil. MEURMAN (1847).

2) om (lindrigt) rus (se RUS, sbst.[2] 1) l. (lindrig) fylla; anträffat bl. dels i uttr. *ha* l. *ta en stil* l. *sin (goda) stil*, ha resp. ta sig ett rus l. en fylla resp. sitt (goda) rus l. sin (goda) fylla l. (allmännare) supa sig (skönt) full l. vara (skönt) plägad (se PLÄGA 2 *b* β), dels i uttr. *dricka en god stil*, dricka sig till ett behagligt rus l. dricka sig behagligt full. Dricka en god styl. ULLENIUS *Ro* § 120 (1730). Han har en styl, *(dvs.)* han är plägad. LIND 1: 1509 (1749). Styl (skämtv. för Rus, litet rus) t. e. Ta sin styl. WESTE (1807). Ha sin goda stil. MEURMAN (1847).

Ssgr (i sht i fackspr.): **A:** (I 1, III 1—3 (*b*)) STIL-ANALYS. jfr **analys** *b—d*. CEDERSCHIÖLD *Språk* 2: 7 (1909; *till* III 1). *Fatab.* 1957, s. 120 (*i fråga om guld-*

smedsarbete). — (III 1, 2) -APPARAT. sammanfattande, om de stilmedel som står en arbetande författare l. konstnär till buds (jfr **apparat** 2 *b*); särsk. till III 1. MUNTHE *Nap.* 109 (1885). — (II 2, III 1—3 (*b*)) -ART. [jfr t. *stilart*] jfr **art** 8. DAHNERT (1784; *till* II 2). WRANGEL *Konststil.* 7 (1897; *till* III 2). *IdrB* 4: 3 (1907; *till* III 3 *b*; *i fråga om höjdhopp*). *Rig* 1958, s. 112 (*till* III 1). jfr **prosa-stilart**. — (III 1—3 (*b*)) -BEGREPP. [jfr t. *stilbegriff*] jfr **begrepp** 5 *b*. LEVERTIN *Diktare* 131 (1898; *i fråga om bildande konst*). *SvUppslB* 26: 99 (1935; *till* III 1). — (III 1, 2) -BESTÄMMA. bestämma l. fastställa stil l. stilkaraktär l. stilart hos (ngn l. ngt); äv. i p. pr. i adjektivisk anv.: som bestämmer l. präglar (ngns l. ngts) stil l. stilutveckling. *TT* 1879, s. 45 (*i p. pr.; i fråga om arkitektur*). SANDBLAD *Trulson* 318 (1944; *med avs. på stilleben*). ÖSTERGREN (1946; *till* III 1). — (III 1 (c)—4) -BILDANDE, p. adj. [jfr t. *stilbildend*] som bildar l. introducerar en viss (ledande l. föredömlig) stil; i sht till III 2. *2NF* 11: 1397 (1909; *i fråga om arkitektur*). *IdrBl.* 1935, nr 75 A, s. 10 (*i fråga om idrottsjournalistik*). *Form* 1945, s. 57 (*om inställning till miljö*). Vara stilbildande för den uppväxande generationen. *SvOrdb.* (1986). — (III 1 (c)—4) -BILDARE. jfr **-bildande** o. **bildare** 2 slutet; i sht till III 2. *TurÅ* 1919, s. 52 (*i fråga om arkitektur*). ORTMARK *Maktsp.* 207 (1967; *i fråga om hållning till ngt*). *KvinnLittH* 1: 7 (1981; *i fråga om litteratur*). *DN* 8/10 1982, s. 15 (*till* III 3; *om (typ av) bil*). — (II 1, 2, III 1—3 (*b*)) -BLANDNING. [jfr t. *stilmischung*] blandning l. sammansättning l. förening av stilar. *Taubel Boktr.* 1: 78 (1823; *till* II 2). HAHR *ArkitH* 236 (1902; *i fråga om kyrkoarkitektur*). WRANGEL *Dikten* 52 (1912; *till* III 1). — (III 1) -BLOMMA. [jfr t. *stilblüte*] om (löjeväckande) högtravande l. överdrivet l. överlastat l. pråligt l. bombastiskt l. svulstigt språkligt uttryck(sätt); stundom äv. liktydigt med: stilgroda; jfr **blomma**, sbst. 3 *h* slutet o. **-krokan**. *SDS* 1896, nr 34, s. 3. *IllSvOrdb.* (1955; *äv. liktydigt med: stilgroda*). — (III 6) -BOK. (numera bl. i skildring av ä. förh.) bok att skriva stilar i. RIETZ *SkolvH* 538 (*i handl. fr.* 1720). — (III 3 *b*) -BOXARE. *sport.* boxare som har en (viss) ren l. elegant l. fin (personlig) stil i sin boxning; särsk. motsatt: slugger(boxare). *Swing* 1921, nr 41, s. 9. — (III 3 *b*) -BOXNING. *sport.* jfr **-boxare**; särsk. motsatt: sluggerboxning. *Swing* 1921, nr 20, s. 10. — (III 1 (c)—4) -BROTT. jfr **brott** II o. **-brytning** 1. *SvStil* 58 (1935; *till* III 1). *SDS* 10/11 1986, s. 10 (*till* III 2). — (III 1 (c)—4) -BRYTANDE, p. adj. som bryter l. strider mot stilen (hos ngn l. ngt); särsk till III 1. BLANCK *GeijerGötDiktn.* 381 (1918; *i n. sg., substantiverat*). — (III 1 (c)—4) -BRYTNING. 1) brytning av viss stil (som därmed upphör att föreligga manifesterad (i oförändrat skick)), stilbrott. OTTELIN *OffentlTal.* 1: 31 (1913; *till* III 1). *HantvB* I. 1: 414 (1934; *i fråga om dalmålningar*). 2) brytning av stilar mot varandra; jfr **bryta** 32 *a*. HEIDENSTAM *Dag.* 156 (1909; *till* III 1). SANDBLAD *Trulson* 281 (1944; *till* III 2). — (I 3 *a*) -CELL. (†) om cell i blommas stiftvävnad. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* 1839—42, s. 303. — (II 2) -CYLINDER. *boktr.* i tryckpress av äldre utformning, om cylinder (se d. o. 2) varpå stilformen (se **-form** II) var placerad, formcylinder. *UB* 1: 580 (1873). — (III 1—3) -DRAG. drag (se d. o. 28) som är kännetecknande för l. hänför sig till viss stil. ANDERSSON *Antol.* 194 (1909; *till* III 1). *Kulturen* 1953, s. 116 (*i fråga om glaskonst*). — (III 1—3) -ELEMENT. [jfr t. *stilelement*] jfr **element** 3. NORDENSVAN *KonstH* 231 (1900; *i fråga om arkitektur*). GIEROW i *3SAH* LXXXI. 2: 162 (1973; *till* III 1). — (III 1 (c)—4) -ENLIG. [jfr t. *stilgemäss*] som är enligt l. i överensstämmelse med rådande stil l. gällande stilprinciper o. dyl. l. med god stil; äv. [med utgångspunkt i **stil**, sbst. III 4] närmande sig l. övergående i allmännare bet.: som är i överensstämmelse med vad som anstår l. passar l. är tillbörligt l. vad man väntar sig l. menar att ngn l. ngt skall vara l. förhålla sig l. reagera o. d.; särsk. motsatt: stilvidrig; jfr **enlig** 4 o. **-mässig** 1, **-riktig**. EICHHORN *Stud.* 3: 103 (1881; *i fråga om arkitektur*). (*Man*) fastnar .. i en ordlös beundran för det genomförda, det stilenliga, som öfverallt (*hos människorna i Norditalien*) lyser en till mötes. LIDFORSS *Fragm.* 204 (1898, 1904). (*Den gamla vägen*) är backig och stenig men betydligt stilenligare än den moderna autostradan. BLAGERCRANTZ hos JACOBOWSKY *Gustafsb.* 253 (1958). Avledn.: **stilenlighet**, r. l. f. *MeddSlöjdF* 1884, s. 136 (*till* III 2—4). — (III 1—3 (*b*)) -EPOK. [jfr t. *stilepoche*] epok (se d. o. 3) varunder viss stil gör sig gällande l. är den dominerande; jfr **-fas**, **-period**, **-skede**. ADLER *Meyer* 142 (1892; *i fråga om ornamentik*). *NFMånKr.* 1938, s. 215 (*till* III 1). — (III 1 *d*) -EXAMEN. (†) om den förr i Sv. obligatoriska examen (se d. o. 3) i latin som varje universitetsstuderande hade att underkasta sig. TEGNÉR *Brev* 2: 417 (1823). — (III 1—3 (*b*)) -FAS. om (fas (se **fas**, sbst.[3] 2) av) stilperiod; företrädesvis till III 2; jfr **-epok**, **-skede**. HAHR *ArkitH* 457 (1902; *till* III 2). — -FEL. 1) (numera knappast br.) till II 2, om samling av i oordning l. hopblandat tillstånd råkade boktryckstyper, svibel. AUERBACH (1913). 2) [jfr t. *stilfehler*] till III 1 (c); jfr **fel** I 3 *b*. *AB* 1845, nr 86, s. 3. — (III 1) -FIGUR. *stilist.* figur (se d. o. 9) som tillhör l. manifesterar viss stil, stilistisk figur. KONOW *Hind.* 202 (1927). — -FORM. I. motsv. **form** I. 1) *boktr.* till II 2: stils form (se d. o. I 1); form (se d. o. I 9) av stil. *2UB* 10: 183 (1906). 2) [jfr t. *stilform*] till III 1—3: form (se d. o. I 9) av stil. ESTLANDER *KonstH* 231 (1867; *i fråga om målarkonst*). HEIKEL *Stil.* 22 (1929; *till* III 1). II. *boktr.* till II 2: form (se d. o. II 6), tryckform. ÅKERMAN *KemTechn.* 1: 236 (1832). — (III 1—3) -FORSKARE. jfr **-forskning**; i sht till III 1, liktydigt med: stilistiker; jfr **stilistik-forskare**. *SAOL* (1923; *utan angiven bet.*). STRÖMBOM *EgyptK* 260 (1928; *till* III 2). SMALMSTRÖM i *3SAH* LXXV. 3: 185 (1967; *till* III 1). — (III 1—3) -FORSKNING. forskning om stil; i sht till III 1; jfr **-forskare** o. **stilistik** 2. MJÖBERG *Stilstud.* 8 (1911). — -FULL. [jfr t. *stilvoll*] till III 1 c, 2: som utgör l. representerar god l. stor l. hög konstnärlig stil; äv. (o. i sht) till III 3, 4, allmännare: som genomsyras l. kännetecknas av l. har l. representerar l. är i överensstämmelse med (sann l. äkta l. fin) stil; särsk. motsatt: stillös; jfr **full**, adj. 1 *i*. Ett verk (*av P. Delaroche*), som i stylfull, det är stor och allmängiltig, formbildning, i gruppernas och liniernas sköna sammansättning står efter intet af konsthistoriens storverk. ESTLANDER *KonstH* 158

(1867). Hon var .. erkänd som Upsalas stilfullaste cigarrflicka. LUNDQUIST *Aftonl.* 180 (1891). En rät och slat mockapumps eller en ödlesko i en pikant skärning äro en tjusning för ögat, när de ingå i en i övrigt stilfull damdräkt. JÄFVERT *Skomod* 93 (1938). Brummell levde på sin "stil". Hans effektfulla entréer, hans stilfulla sätt att få upp locket på snusdosan, hans elegans när han lämnade ett rum – allt var berömt. SELLERBERG *KonsumSoc.* 106 (1978). Avledn.: **stilfullhet**, r. l. f. EICHHORN *Stud.* 3: 222 (1881). — (III 1) **-FÄRG.** om färg (se **färg**, sbst.[1] 2 *a γ*) hos stil. *FoU* 17: VII (1903). — (III 1, 2) **-FÖRBISTRING.** förbistring (i form av förvirrande stilblandning l. begreppslig oklarhet o. d.) på ett stilområde; i sht till III 2. *MeddSlöjdF* 1890, s. 14 (*i fråga om bildande konst*). — (II 2) **-FÖRRAD.** *boktr.* på tryckeri: förråd (se **förråd**, sbst.[3] 1) av boktryckstyper. *3SAH* LV. 2: 108 (*cit. fr.* 1840). — (II 1, 2, III 1 (c)—3) **-FÖRSKÄMNING.** förskämning (se d. o. 1) av stil. NILSSON *FestdVard.* 29 (1925; *till* III 2 (, 3)). MONTELIN *VLittH* 4: 129 (1933; *till* III 1). *HantvB* I. 5: 262 (1937; *till* II 1). — (II 1, 2, III 1 (c)—3 (*b*)) **-FÖRSÄMRING.** försämring av stil. HAHR *ArkitH* 130 (1902; *till* III 2). *IdrBl.* 1924, nr 101, s. 2 (*i fråga om simning*). — (II 2) **-GARNITYR.** *boktr.* jfr **garnityr** 2 slutet. *NordBoktrK* 1904, s. 378. — (II 2) **-GJUTARE.** jfr **gjutare** o. **-gjutning.** *ConsAcAboP* 11: 535 (1726). — (II 2) **-GJUTERI.** jfr **gjuteri** 1 o. 3 samt **-gjutning.** WOLLIN *Stilgjut.* 21 (*i handl. fr.* 1740). *Därs.* 23 (*cit. fr.* 1741; *abstr.*). *TT* 1943. Allm. s. 43 (*konkret*). — (II 2) **-GJUTNING.** gjutning av boktryckstyp(er); jfr **-gjutare**, **-gjuteri.** RINMAN *JärnH* 571 (1782). — (II 2) **-GODS.** [jfr t. *schriftgut*] *boktr.* stilmetall. MEURMAN (1847). — (II 2) **-GRAD.** *boktr.* stils grad (se **grad**, sbst.[1] 3 *e*); stundom äv. i utvidgad anv., sammanfattande, om antalet stämplar varmed en stilgrad (i ovan angiven bet.) föreligger representerad. WoJ (1891). *NordBoktrK* 1914, s. 240 (*i utvidgad anv.*). — (III 1) **-GRODA.** om (grovt l. dumt) stilistiskt fel; stundom äv. liktydigt med: stilblomma; jfr **groda** 3. (SCHÜCK o.) WARBURG *2LittH* IV. 1: 445 (1915). *IllSvOrdb.* (1955; *äv. liktydigt med: stilblomma*). — (III 1, 2 (, 3)) **-HISTORIA.** [jfr t. *stilgeschichte*] historia (se d. o. II 1) gällande ngts stilutveckling l. (allmännare) stilutvecklingen inom ett visst stilområde l. i ett visst land o. dyl.; äv. konkret, om skriftlig framställning av stilhistoria (i ovan angiven bet.). HAHR *ArkitH* 262 (1902; *till* III 2). SVANBERG *SvStil* 5 (1936; *till* III 1). *Form* 1946, Ann. s. 11 (*till* III 2; *konkret*). — (III 1, 2 (,3)) **-HISTORIKER.** jfr **historiker** 2 o. **-historia**; särsk. till III 1. *NysvSt.* 1939, s. 2. — (III 1, 2 (, 3)) **-HISTORISK.** jfr **historisk** 2 o. **-historia**; särsk. till III 2. *MeddSlöjdF* 1898, 1: 38. — (III 3 *b*) **-HOPPARE.** *sport.* jfr **hoppare** 1 o. **-boxare.** *IdrBl.* 15/12 1924, s. 3 (*företrädesvis i fråga om höjdhopp*). — (III 1, 2 (, 3)) **-IDEAL.** ideal (se d. o. II 3) i fråga om stil; i sht till III 2. SIRÉN *Pilo* 47 (1902). *PedT* 1958, s. 105 (*till* III 1). — (III 1, 2 (, 3)) **-KARAKTÄR.** om karaktär l. prägel som kännetecknar stilen hos ngn l. ngt l. som är den för en viss stil utmärkande l. egna; äv. [jfr **stil** III 4] pregnant(are), om den karaktär som ngt har l. får gm att tillhöra l. representera o. d. en viss äkta l. ledande l. förnäm o. d. stil; särsk. liktydigt med: stilprägel. *SD(L)* 17/7 1892, s. 1 (*till* III 2). BÖÖK *4Sekl.* 44 (1928; *till* III 1). *Fatab.* 1964, s. 92 (*i fråga om möbelkonst; pregnant*). — (II 2) **-KAST.** 1) [jfr t. *schriftkasten*] *boktr.* jfr **kast**, sbst.[2] 3. EKBLAD 195 (1764). 2) *bokb.* om bokbindares kast (se **kast**, sbst.[2] 4). *Thon* o. *Kirsch* 134 (1856). — (III 2 (, 3, 4)) **-KLÄNNING.** [jfr t. *stilkleid*] (numera knappast br.) fest- l. aftonklänning som (mot rådande tidsmode) anknyter till viss strikt l. förnäm äldre stil; i sht om klänning kännetecknad av slätt åtsittande liv o. lång vid kjol, särsk. liktydigt med: prinsessklänning. *SvD* 3/6 1923, Sondagsbil. s. 6. En dam i svart stilklänning stod som en graciös formel på en axminstermattas plattform och introducerade mig. MARTINSON *Kap* 103 (1933). Kan man tänka sig något stiligare – alltså mera i stil – än denna stilklänning à la 1860 från Vionnet, hon som i många år gjort bara grekiskt-klassiskt inspirerade kläder? Det är bara själva krinolinstommen som fattas för att toaletten skall vara en replik av andra kejsardömets mod. *DN(A)* 1934, nr 269, s. 13. *SAOL* (1986). — **-KONST.** 1) till II 2, om konsten (se **konst** 3 *e*) l. färdigheten att göra (vackra) tryckstilar; äv.: konst (se d. o. 4) vars område är formgivning av trycktyper. ÖSTERGREN (1946). 2) till III 1 (c), 2, om konsten (se **konst** 3 *e*) l. färdigheten att låta sin personliga stil l. en viss (äkta l. god) stil komma till uttryck; äv. speciellare: den konstnärliga stilens konst (se d. o. 4); äv. konkret, om ngt som manifesterar l. kännetecknas av stilkonst (i ovan angiven bet.); i sht till III 1; jfr **stilistik** 1. *AB(L)* 1895, nr 272, s. 2 (*till* III 2). VISING *Rol.* 133 (1898; *speciellare*). NYBERG i *3SAH* LXVIII. 1: 8 (1959; *konkret*). — **-KONSTNÄR.** jfr **-konst.** 1) till II 2. *BonnierLM* 1940, s. 131. 2) till III 1 (*c*), 2; i sht till III 1 (c). EHVTEGNÉR i *2SAH* 58: 34 (1882). — (III 1) **-KROKAN.** (föga br.) om stilblomma (jfr **krokan** 2 *a*). BERG *LittBild.* 1: 85 (1912). — (II 2) **-KÄGEL.** [jfr t. *schriftkegel*] *boktr.* boktryckstyps kägel (se **kägel**, sbst.[1]). *Täubel Boktr.* 1: 167 (1823). — (III 1 (c)—4) **-KÄNSLA.** [jfr t. *stilgefühl*] känsla (se d. o. 8 *b*) l. sinne för vad stil är l. för vad som kännetecknar l. krävs o. d. av en (god) (konstnärlig) stil; jfr **-sinne.** *TT* 1872, s. 107 (*i fråga om skulpturkonst*). LEVERTIN 11: 127 (1906; *till* III 1). *SvD(B)* 1944, nr 209, s. 8 (*till* III 3, 4; *i fråga om sättet att gå klädd*). Det bröt mot hans stilkänsla att svära i kvinnors sällskap. *SvOrdb.* (1986). — (III 1—3) **-LAG**, sbst.[1] [jfr t. *stilgesetz*] lag (se **lag**, sbst.[1] 2 *b*) som gäller för o. reglerar (uppfattningen om) stil; särsk. till III 2. LJUNGGREN *Est.* 2: 251 (1860). — (III 6) **-LAG**, sbst.[2] (numera i sht i skildring av ä. förh.) jfr **lag**, sbst.[3] 14 *d*. *TSvLärov.* 1947, s. 86. — (II 2) **-LÅDA.** *boktr.* o. *bokb.* i tryckeri l. bokbinderi använd (i fack indelad) låda för förvaring av stilar (av större grad); äv. (till II 2 c) allmännare, om (på kontor o. d. använd) låda för förvaring av datumstilar o. d.; jfr **-kast** 1. RUDBECKIUS *MemPubl.* 6 b (1636). DÖSS o. LANNGE 117 (1908; *för förvaring av datumstilar*). KEY *Amatörbokb.* 72 (1916; *i bokbinderi*). *GrafUppslB* (1951; *i tryckeri, för stilar av större grader*). — (III 1, 2) **-LÄRA.** [jfr t. *stillehre*] lära (se **lära**, sbst. 2) vars ämne är stil(ar); särsk. till III 1, liktydigt med: stilistik (se d. o. 2). SUNDÉN o. MODIN *Stil.* 5 (1871). *Form* 1945, s. 78 (*till* III 2). — (III

1 (*c*)—4) -LÖS. [jfr t. *stillos*] som saknar (personlig l. särpräglad) stil; särsk. motsatt: stilfull; jfr lös 17. LYSANDER *RomLittH* 4 (1858; *till* III 1). LUNDEGÅRD *Prom.* 1: 107 (1893; *om stolar*). HALLSTRÖM *Hand* 85 (1927; *till* III 4; *om personers väsen*). Avledn.: stillöshet, r. l. f. *TT* 1871, s. 73 (*i fråga om keramikkonst*). — (II 2) -MATERIEL. materiel (se d. o. 1) i form av stilar. *NordBoktrK* 1904, s. 378. — (II 2) -MATRIS. *boktr.* matris (se d. o. 1) för stilgjutning; jfr -moder. *UB* 1: 539 (1873). — (III 1 (*c*), 2) -MEDEL. [jfr t. *stilmittel*] medel (se medel, sbst. 13) varigm stil bringas till framträdande; i sht till III 1 (*c*). VISING *Rol.* 130 (1898). — (III 1 (*c*)—4) -MEDVETEN[-020]. om person: som är medveten om l. inser innebörden l. betydelsen av l. har utpräglad känsla för (äkta l. god o. d.) (personlig l. konstnärlig) stil; äv. i överförd anv., om ngt sakligt som kännetecknas av att dess skapare l. bebyggare o. d. är l. varit stilmedveten (i ovan angiven bet.); jfr medveten 1 *a*, *b*. WULFF *Petrarcab.* 323 (1905; *om svensk versbyggnad*). MALMBERG *Vard.* 15 (1937; *till* III 4; *om person*). *Kulturen* 1961, s. 79 (*till* III 2; *om konstnär*). *TurÅ* 1963, s. 35 (*till* III 2, 4; *om byar*). — (II 2) -METALL. [jfr t. *schriftmetall*] *boktr.* för stilgjutning o. i sättmaskiner använd metallegering bestående av bly o. antimon (med tillsats av tenn, stundom äv. andra metaller); jfr -gods, -tyg. *VetAH* 1787, s. 133. — (III 2—4) -MILJÖ. miljö präglad av viss (förnäm l. stram l. exklusiv o. d.) stil; äv. allmännare: miljö som ngn l. ngt med hänsyn till stilen tillhör l. passar in i o. d. *SvSlöjdFT* 1924, s. 111. *Fornv.* 1958, s. 234 (*allmännare*). — (II 2) -MODER. [jfr t. *schriftmutter*] (†) stilmatris; jfr moder, sbst. 6 *b*. MENNANDER *PVetA* 1756, s. 4. — -MÄSSIG. 1) [jfr t. *stilmässig*] till III 1 (*c*)—4, = -enlig; jfr -mässig 1. OLEVERTIN (1881) hos SÖDERHJELM *Levertin* 1: 108 (*till* III 2—4; *om vardshus*). 2) till III 1—3: som har avseende på l. rör l. gäller stil l. stilen (hos ngn l. ngt); äv. ss. adv., särsk. liktydigt med: vad stilen (hos ngn l. ngt) beträffar l. när det gäller stil(en) l. i fråga om stil(en). *Fatab.* 1932, s. 284 (*i fråga om möbelkonst; om art*). *DN*(A) 3/5 1961, s. 7 (*i fråga om kläder; ss. adv.*). Avledn.: stilmässighet, r. l. f. TEGNER *SvRättstavn.* 30 (1887; *till* III 1). — (III 2 (, 3, 4)) -MÖBEL. i viss bestämd (förnäm l. värdig) historisk stil (t. ex. renässans l. rokoko l. empir) hållen, från äldre tid stammande (autentisk) l. en äldre förebild imiterande o. i senare tid tillverkad möbel (se d. o. 2). *MeddSlöjdF* 1899, 1: 30. Rummen äro möblerade med bukiga stilmöbler från 1700-talet. *HågkLivsintr.* 11: 89 (1930). *Form* 1944, s. 21 (: den moderna stilmöbeln). Hade en stilig möbel, en stilmöbel och det var väl frugan som ville ha nytt. SELLERBERG *KonsumSoc.* 161 (1978). — -MÖNSTER. 1) till III 1 (*c*)—4: mönster (se mönster, sbst.[3] 1) för (ss. riktig l. god l. föredömlig o. d. gällande) stil; i sht till III 1 (*c*). *PedT* 1890, s. 367. BJÖRCK *HeidenstSek.* 75 (1946; *till* III 2). *HT* 1951, s. 429. 2) [jfr t. *stilmuster*] till III 1 (*c*)—4: mönster (se mönster, sbst.[3] 2 *a*, *b*) i fråga om (god) stil; i sht till III 1 (*c*). *SvStil* 58 (1935). 3) till III 1—3, om den specifika struktur vari l. det specifikt systematiska sätt varpå en viss stils uttrycksliga (o. innehållsliga) element manifesterar sig; jfr mönster, sbst.[3] 5 (*b*). WRANGEL *Konststil.* 6 (1897; *till* III 2). MONTELIN *VLittH* 4: 147 (1933; *till* III 1). — (III 1—4) -NYANS. jfr nyans 2 o. -skiftning. WRANGEL *ByggnH* 39 (1904; *till* III 2). LAMM i *3SAH* 50: 78 (1940; *till* III 1). — (III 1—3) -OMRADE[-020]. jfr område 3. HAHR *ArkitH* 446 (1902; *till* III 2). *IdrBl.* 1924, nr 17, s. 5 (*till* III 3 *b*). — (III 1, 2) -PARODI. parodi på en författares l. kompositörs l. ett litterärt l. musikaliskt verks stil. *2NF* 11: 9 (1909; *till* III 1). MOBERG *TonkHVäst.* 2: 192 (1935; *i fråga om musik*). — (III 1—3 (*b*) (, 4)) -PERIOD. [jfr t. *stilperiode*] jfr period 3; särsk. liktydigt med -skede; i sht till III 2; jfr -epok, -fas. LUNDIN *NSthm* 489 (1889). — (III 1 (*c*), 2) -PRINCIP. för utformning l. uppfattning av konstnärlig stil gällande princip (se d. o. 3); jfr -regel. LJUNGGREN *Est.* 2: 318 (1860; *till* III 2). STRÖMBERG *ModFrLitt.* 136 (1928; *till* III 1). — -PROV. 1) till II 1. *a*) prov (i form av på ett papper l. dyl. nedskrivna ord l. meningar) på (ngns) handstil. SCHULTHESS (1885). *b*) prov på tryckstil; i sht (*boktr.*) om sådant prov i form av (blad l. häfte o. d. innehållande) avbildning av o. förteckning över de typsnitt, typsorter, ornament, linjer m. m. som ett tryckeri l. stilgjuteri o. d. har att erbjuda en kund. *Taubel Boktr.* 1: 172 (1823). *HbVerkstTekn.* 1: 538 (1944; *utgivet av tryckeri*). 2) (†) till II 2, om trycktyp. *DA* 1771, nr 245, s. 3. 3) [jfr t. *stilprobe*] till III 1—3: prov (se d. o. 5) som visar l. ådagalägger l. exemplifierar ngns l. ngts l. viss stil; stundom äv. övergående i allmännare bet.: prov (se d. o. 4), (typ)exempel. DALIN (1854; *till* III 1). STRINDBERG *Brev* 1: 59 (1870; *till* III 3; *allmännare*). *RedNordM* 1927, s. 30 (*till* III 2). 4) dels (numera bl. i skildring av ä. förh.) till III 1 *d*: (skriftligt) prov (se d. o. 1 *b*) för utrönande av elev(er)s l. dyl. insikter (l. för elev(er)s l. dyl. övning) i en (den) ss. korrekt o. föredömlig gällande norm (normen) för ett visst främmande språk (i sht om sådant prov gällande latin, o. i denna anv. särsk. om för studerande vid svenskt universitet förr obligatoriskt examensprov), dels (o. numera företrädesvis, i sht i skildring av ä. förh.) till III 6: prov i stilskrivning (se d. o. 2); äv. närmande sig l. övergående i konkret(are) anv., dels om den tilldragelse som prov av ovan angivna slag utgör (utgjorde) l. det tillfälle då den försiggår (försiggick), dels om den vid sådant prov förelagda uppgiften (översättningsstycket) l. resultatet av en elevs l. dyl. bemödande med sådan uppgift; förr äv. dels om (prov i skrivning av) uppsats på modersmålet, dels övergående i allmännare anv., om skriftligt prov oavsett ämne; jfr -skrivning 2, -övning 2. Lärjungarnes .. aflagda stilprof. *BerRevElLäroV.* 1843, s. 16. Det ömsesidiga brodersnamnet föreslogs och bekräftades .. den dag, då .. (*Atterbom* o. *Palmblad*) tillsamman, vid stora bordet i Consistorii Academici sal, skrefvo sitt latinska stilprof pro exercitio. ATTERBOM *Minnest.* 2: 172 (1853). Hvad .. skulle kunna borttagas är .. stilprofven i andra läroämnen, än i det för hvarje linie .. bestämda hufvudämnet samt i modersmålet. *BtRiksdP* 1873, I. 1: nr 29, Bil. s. 11. Man (*måste*) i de latinska stilprofven vid skolan .. veta, att Cicero .. skrifvit på samma sätt. DE GEER *Minn.* 1: 120 (1892). Vid

höstterminens slut (*1888*) anmälde jag mig till undergående av det föreskrivna latinska stilprofvet .. (*som icke ansågs*) svårare än en vanlig studentstil. *LundagKron.* 3: 36 (1955). — (III 1, 2 (, 3)) -PRÄGEL. prägel (se **prägel**, sbst.[2] 3) som kännetecknar l. utmärker ngns l. ngts l. en viss stil; jfr **-karaktär**. *TT* 1898, Byggn. s. 72 (*till* III 2). HOLM *EpokPros.* 192 (1967; *till* III 1). — (III 1—3) -PÅVERKAN[-020]. särsk. till III 1. *StNordFilol.* XXVII. 1: 7 (1937). — (II 2) -REGAL. *boktr.* regal (se **regal**, sbst.[2] 2) för uppbärande av stilkaster. DALIN (1854). — (III 1—3) -REGEL. jfr **regel**, sbst.[1] II 2, o. **-princip**. LARSSON *Kunsk.* 164 (1909; *till* III 1). *2SvKulturb.* 1—2: 217 (1934; *till* III 2). GIEROW *HjLust* 145 (1944; *till* III 3). — (II 2, III 1—3) -REN. [jfr t. *stilrein*] som har l. företräder l. representerar l. kännetecknas av o. d. ren (se **ren**, adj. 9) l. oblandad l. oförfalskad stil; i sht till III 2. NYBLOM i *3SAH* 5: 150 (1890; *om pilastrar*). BLANCK *NordRenäss.* 398 (1911; *till* III 1; *om apoteos*). ELGE *BoktrK* 107 (1915; *till* II 2; *om typografiskt arbete*). *PåSkid.* 1919, s. 82 (*till* III 3 *b*; *om skidhopp*). WIFSTRAND *AndlTal.* 58 (1943; *till* III 1; *om författare o. talare*). Avledn.: **stilrenhet**, r. l. f. [jfr t. *stilreinheit*] *SvTidskr.* 1871, s. 568 (*till* III 1). — (III 1, 2) -RENSNING. (numera bl. tillf.) renande av stil (från främmande element l. överdrifter o. d.); jfr **rensa I 7, 8**. HEIDENSTAM *Tank.* 216 (1899; *i fråga om arkitektur*). — (III 1—4) -RIKTIG. [jfr t. *stilrichtig*] riktig (se d. o. I 1) med hänsyn till rådande stil l. den l. den stilen l. god stil; äv. närmande sig l. övergående i allmännare bet.: som är i överensstämmelse med vad som anstår l. passar l. är tillbörligt l. vad man väntar sig l. menar att ngn l. ngt skall vara l. förhålla sig l. reagera o. d.; särsk. liktydigt med: stilenlig. KJWARBURG i *2SAH* 59: 219 (1882; *om tragedi*). WULFF *Dante* 63 (1897; *om språkbruk*). *Fatab.* 1937, s. 252 (*om ornament*). *BonnierLM* 1954, s. 815 (*allmännare, ss. adv.*). Avledn.: **stilriktighet**, r. l. f. WULFF *Värsb.* 2 (1896; *till* III 1). — (III 1, 2) -RIKTNING. [jfr t. *stilrichtung*] 1) om den riktning (se **riktning**, sbst.[2] 4) l. inriktning med hänsyn till stil som ngt har; äv. konkretare, om utformning av l. prägel hos ngt hänförande sig till viss sådan (in)riktning. *MeddSlöjdF* 1891, s. 88 (*i fråga om möbelkonst*). ESTLANDER 1: 284 (1902; *till* III 1; *konkretare*). 2) om riktning (se **riktning**, sbst.[2] 5) inom stilkonsten (se **-konst 2**); jfr **-rörelse**. HILDEBRAND *Medelt.* 1: 537 (1884; *till* III 2). *SFS* 1909, nr 28, s. 8 (*till* III 1). — (III 6) -RÄTTNING. (numera i sht i skildring av ä. förh.) rättning (se d. o. 6 *b*) av stil(ar); äv. konkret(are), om rättelse l. ändring utgörande resultat av sådan rättning; i sht förr äv. oeg. l. bildl., om ngns rättning av en annan persons skrivelse(r) o. d. (*Statsrådet*) Genbergs ofta något småaktiga stylrättningar besvärade (*expeditionschefen*) Rosenschöld mycket. REUTERDAHL *Mem* 331 (1860). *Verd.* 1885, s. 164. — (III 1, 2) -RÖRELSE. rörelse (se d. o. 8) inom stilkonstens område; företrädesvis till III 2; jfr **-riktning 2**. *MeddSlöjdF* 1891, s. 6 (*i fråga om möbelkonst*). — (II 2) -SATS. *boktr.* sats (se d. o. 1) av trycktyper. *SKN* 1841, s. 94. — (III 1, 2) -SCHABLON. om ngt som representerar l. företräder en viss stil på ett schablonartat sätt. *SvSlöjdFT* 1915, s. 9 (*i fråga om konsthantverk*).

SvLittTidskr. 1940, s. 15 (*till* III 1). — (III 1 (*c*)—4) -SINNE. jfr **sinne**, sbst.[2] 8 o. **-känsla**; särsk. till III 2. NORDENSVAN *SvK* 650 (1892; *i fråga om bokillustrationer*). — (III 1—3 (*b*) (, 4)) -SKEDE. jfr **skede**, sbst.[2] 4; särsk. liktydigt med: stilperiod; i sht till III 2. *SörmlB* 295 (1918). — (III 1—4) -SKIFTNING. jfr **skifta**, v.[1] 13 *e* β o. **-nyans**. NYBLOM i *2SAH* 61: 18 (1884; *i fråga om arkitektur*). JOHANNISSON i *3SAH* LXV. 1: 36 (1955; *till* III 1). — (III 1—4) -SKILLNAD. skillnad (se d. o. 16) i stil. ALMQVIST *SvSpr.* 199 (1835; *till* III 1). SELLING *SvHerrg.* 168 (1937; *till* III 2). — (III 3, 4) -SKOLA. skola (se **skola**, sbst.[2] 2) för inlärande av personlig stil. *SvD(A)* 1960, nr 258, s. 5 (*anordnad av scoutförbund*). — -SKRIVNING. 1) till II 1, om (övning i) (utövande av) konsten att skriva (läsligt l. vackert) för hand; äv. om sådan konst gjord till ämne för elementarundervisning (i skola); välskrivning; äv. (o. numera bl. i Finl., föga br.): skönskrivning, kalligrafi. *ÅbSvUndH* 68—69: 75 (1800). (*Eleven*) bör .. i Stilskrifning vara åtminstone så långt upparbetad, att han begynnt skrifva efter Förskrift. *Dars.* 58: 72 (1814). Stilskrifning. Första Klassen. Skrifning på griffeltafla .. 1:o med 2 linierade rader (*osv.*). *BerRevElLärov.* 1843, Bil. L, s. 5. Stilskrivning .. (*dvs.*) skönskrivning, kalligrafi. (*Bergroth* o.) PETTERSSON *Högsv.* 95 (1958). 2) dels (numera bl. i skildring av ä. förh.) till III 1 *d*: skrivning (se d. o. 5) för utrönande av elev(er)s l. dyl. insikter (l. för elev(er)s l. dyl. övning) i en (den) ss. korrekt o. föredömlig gällande norm (normen) för ett visst främmande språk, dels (o. numera företrädesvis, i sht i skildring av ä. förh.) till III 6: skrivning av stil(ar); äv. närmande sig l. övergående i konkret(are) anv., dels om den tilldragelse som skrivning av ovan angivna slag utgör (utgjorde) l. tillfälle då den försiggår (försiggick), dels om den vid sådan skrivning förelagda uppgiften (översättningsstycket) l. resultatet av en elevs l. dyl. bemödande med sådan skrivning; äv. (numera knappast br.) om uppsats(skrivning) i modersmålet; jfr **-prov 4**, **-övning 2**. Dispositioner .. til belöning för bästa stil-skrifning i Latinen. WALLQUIST *EcclSaml.* 5—8: 639 (1795). En stilskrifning, som gör till sin hufvuduppgift att inöfva grammatikens regler, förfelar sin uppgift att bibringa en verklig insigt i språket. *PedT* 1879, s. 348. M. hade under skoltiden i svensk stilskrivning .. alltid stått främst eller bland de främsta i sin avdelning. *HagkLivsintr.* 17: 42 (1936). HARLOCK (1944; *med hänv. till:* kria-). — (II 2) -SKÄRARE. [jfr t. *schriftschneider*] *boktr.* person som vid l. i anslutning till stilgjuteri utför stilskärning. FAHLGREN *Boktr.* 115 (1853). — (II 2) -SKÄRNING. *boktr.* yrkesmässig verksamhet bestående i att gravera upphöjda trycktyper på patriser o. gm att inslå dessa i koppar tillverka stilmatriser (om ä. förh. äv. i fråga om att tillverka stilmatriser gm direkt ingravering i koppar), jfr **-skärare**, **-snideri**. *GrafForum* 1948, s. 97. Ssg: **stilskärnings-konst(en)**. *boktr.* om konsten att utföra stilskärning. *Täubel Boktr.* 1: 10 (1823). — (II 2) -SNIDERI. [jfr t. *schriftschneiderei*] (†) konkret: inrättning l. anläggning för stilskärning; äv. abstr.: stilskärning(skonst). Deputationen .. (*har*) hemstält om (*privilegium för*) .. Holmerus .. at ..

idka thet af honom påbegynte stylsnideri och giuteri. *2RARP* 12: 500 (1741). *2BorgP* 7: 501 (1741; *konkret*). Mästarens capacité .. (*adagalägges i*) hwad insigt, smak och färdighet han wisar sig ega i Stilsnideriet. WOLLIN *Stilgjut*. 162 (*i handl. fr.* 1775). — (II 2) -SNITT. [jfr t. *schriftschnitt*] (numera bl. i skildring av ä. förh.) *boktr.* om trycktyps l. (sammanfattande) trycktypers gravyr med tanke på den graverade bokstavens l. siffrans l. skiljetecknets o. d. resp. de graverade bokstävernas osv. speciella form, tjocklek, schattering (se **schattera I 5**) m. m. (särsk. om viss gravyr som är gemensam för o. karakteriserar en (av ett tryckeri hållen) komplett uppsättning trycktyper, representerande ett alfabets samtliga bokstäver med tillhörande siffror, skiljetecken o. d.); äv. i utvidgad anv., sammanfattande, om de karakteristiska drag varmed ett visst stilsnitt (i ovan angiven bet.) framträder l. föreligger i tryck (på papper l. dyl.); typsnitt; jfr **snitt 6.** *Taubel Boktr.* 1: 168 (1823). WOLLIN *Stilgjut*. 127 (1943; *i utvidgad anv.*). De gotiska minuskeltexterna återges (*i M. Åmarks bok Sveriges medeltida kyrkklockor*) med fraktur och 1500-talets versaler med ett dem motsvarande stilsnitt. *Rig* 1962, s. 99. — (II 2) -SORT. om (variant av ett) typsnitt; äv. allmännare: sort l. slag av typografisk stil. *Taubel Boktr.* 1: 9 (1823; *om ett slags antikva*). Om i texten förekomma ord, som skola utmärkas med någon annan stilsort, sättas dessa ord ur de för respektive stilar avsedda kasterna. ELGE *BoktrK* 33 (1915). *Globen* 1924, s. 52 (*om typsnittet schvaback*). KARLQVIST *ADBOrdb.* 90 (1973; *allmännare*). — (III 1—3 (*b*)) -STUDIE. (i bok- l. uppsatsform föreliggande) studie i ngns l. ngts stil. MJÖBERG *Stilstud.* (1911; *i boktiteln; till* III 1). *SErikÅb.* 1922, s. 49 (*i fråga om slottsarkitektur*). — (III 1—3) -STUDIUM. studium ägnat åt ngns l. ngts stil. CEDERSCHIÖLD *Språk* 2: 7 (1909; *till* III 1). *2NF* 32: 237 (1921; *i fråga om arkitektur*). — (III 1 (c)—4) -SÄKER. om person l. (i överförd anv.) ngt sakligt med tanke på person(er): som har l. kännetecknas av l. utmärker sig gm o. d. säker stilkänsla l. -uppfattning; om ngt sakligt äv.: som är förbunden med l. är uttryck för l. präglas av l. vittnar om o. d. säker stilkänsla osv. *SD* 1/1 1893, s. 2 (*om skådespelarkonst*). *Rig* 1931, s. 42 (*i överförd anv., om verkstäder för spegeltillverkning*). MALMBERG i *3SAH* LXVI. 1: 10 (1956; *om litterär realist*). Avledn.: **stilsäkerhet,** r. l. f. MJÖBERG *Stilstud.* 60 (1911; *till* III 1). — (III 1—3) -TRADITION. tradition i fråga om stil. EICHHORN *Stud.* 3: 230 (1881; *till* III 2). ANDERSSON i *3SAH* LXVI. 2: 75 (1956; *till* III 1). — (III 1 (c)—4) -TROGEN. [jfr t. *stiltreu*] trogen stilen hos ngn l. i ngt l. den stil som är den gällande l. rådande l. som är förebildens l. den aktuella l. goda l. sanna stilens l. som anstår l. passar l. är tillbörlig i sammanhanget l. som man väntar l. har att vänta sig o. d. *VLS* 204 (1888; *ss. adv.; i fråga om slottsinredning*). *SD* 1893, nr 115, s. 11 (*om renässansskåp*). SÖDERHJELM *Runebg* 2: 387 (1906; *om dikt*). SIWERTZ *Flan.* 233 (1914; *till* III 3, *om person*). Avledn.: **stiltrogenhet,** r. l. f. *KyrkohÅ* 1935, s. 182 (*i fråga om musik*). — (III 1 (c)—4) -TROHET^{-02}, äv. $^{-20}$. [jfr t. *stiltreue*] stiltrogenhet; jfr **-trogen.** HILDEBRAND *Medelt.* 1: 482 (1884; *i fråga om konstslöjd*). — (II 2) -TYG. [jfr t. *schriftzeug*] *boktr.* stilmetall. ÅSTRAND (1855). — (III 1 (c)—4) -UPPFATTNING^{-020}. uppfattning om vad stil är l. vad som kännetecknar en (god) (konstnärlig) stil l. vad som krävs (av ngn l. ngt) för att vara i enlighet med god (konstnärlig) stil. ADLER *Meyer* 179 (1893; *till* III 2). *SvFolket* 6: 348 (1938; *till* III 1, 2). — (III 1—3) -UTVECKLING^{-020}. [jfr t. *stilentwecklung*] HAHR *ArkitH* 264 (1902; *i fråga om arkitektur*). WERIN *Ekelund* 2: 383 (1961; *till* III 1). — (III 1) -VALÖR. om den speciella kvalitet (l. dennas verbala l. symboliska beskrivning) varmed något språkligt (en litterär l. muntlig framställning l. ett ord l. uttryck l. en böjningsform l. ett uttryckssätt o. d.) upplevs med hänsyn till stilen, stilvärde (se d. o. 1); äv. närmande sig l. övergående i utvidgad anv., om (med viss stilvalör (i ovan angiven bet.) förbunden) stilskiftning l. stilnyans. SÖDERHJELM *Runebg* 2: 166 (1906; *närmande sig l. övergående i utvidgad anv.*). DANELL *SvLjudl.* 58 (1911). — (III 1 (c)—4) -VIDRIG. [jfr t. *stilwidrig*] som strider l. svär mot rådande stil l. gällande stilprinciper o. dyl. l. mot god stil; motsatt: stilenlig. BRUNIUS *Metr.* 389 (1854; *till* III 2, *om beteende*). CEDERSCHIÖLD *Språk* 1: 32 (1909; *om poetiska friheter*). HEDBERG *ÖppnFågelb.* 200 (1967; *ss. adv.*). Avledn. **stilvidrighet,** r. l. f. [jfr t. *stilwidrigkeit*] BRUNIUS *GotlK* 3: 209 (1866; *i fråga om byggnadskonst*). — -VÄRDE. **1)** till **III 1,** om den speciella kvalitet (l. dennas verbala l. symboliska beskrivning) varmed något språkligt (en litterär l. muntlig framställning l. ett ord l. uttryck l. en böjningsform l. ett uttryckssätt o. d.) upplevs med hänsyn till stilen, stilvalör (i sht förr äv. allmännare, övergående i anv. om (ett ords l. uttrycks o. d.) bruklighet); stundom äv. med värderande innebörd, om värdefullt drag l. element i språklig stil. *Från dialekterna har oskattbara stilvärden under tidernas lopp tillförts det svenska skriftspråket.* BECKMAN *SvSpr.* 230 (1904; *ett uttrycks*). Dessa (*dvs. sbst. med realgenus*) uppdelar jag efter brukligheten (stilvärdet). CEDERSCHIÖLD *Verbalabstr.* 95 (1908). Dessa franska (eller latinska) vändningar synas .. haft ett visst stilvärde av upphöjdhet och klartänkt arkitektonik. MJÖBERG *Stilstud.* 236 (1911). Stilvärde och bruklighet. *SvOrdb.* XX (1986). **2)** till **III 2, 3,** om värde l. betydelse l. vikt som stil l. något med hänsyn till sin stil har; äv. konkretare, om värdefullt drag l. element i stil; företrädesvis till **III 2,** i fråga om konststil. HJARNE i *3SAH* 25: 9 (1911; *speciellt i fråga om bildande konst*). (*Norrköpings*) prydliga paradhus kunna i hållning och stilvärde knappast tävla .. med bruksstadens gamla minnesmärken. *TurÅ* 1938, s. 236. Lysande skapare av nya stilvärden som (*arkitekterna*) Ferdinand Boberg och Ragnar Östberg. *Dars.* 1945, s. 55. — -ÖVNING. **1)** (numera föga br.) till **II 1:** övning i att skriva (läsbar l. vacker) handstil, välskrivningsövning. *BerRevElLärov.* 1832, s. 35. ÖSTERGREN (1946). **2)** [jfr t. *stilübung*] dels (numera bl. i skildring av ä. förh.) till **III 1** *d:* övning i syfte att vinna insikter i en (den) ss. korrekt o. förebildlig gällande norm (normen) för vältalighet l. för ett visst främmande språk, dels (o. numera företrädesvis, i sht i skildring av ä. förh.) till **III**

6: övning i stilskrivning (se d. o. 2); äv. närmande sig l. övergående i konkret(are) anv., dels om den tilldragelse som övning av ovan angivna slag utgör (utgjorde) l. det tillfälle då den försiggår (försiggick), dels om övningsstycke vid sådan övning (äv. i pl. sammanfattande, om bok innehållande sådana övningsstycken) l. resultatet av en elevs l. dyl. bemödande med sådant övningsstycke; förr äv. om (övning i att skriva) uppsats på modersmålet; jfr **-prov 4, -skrivning 2.** Emedan stil-öfningar uti ett främmande språk .. äro medel, att bättre lära förstå de skrifter, som blifvit författade på ett sådant språk, böra *(osv.)*. GRENANDER *Niemeyer* 143 **(1805).** *(Till salu)* I Björnståhls Bokhandel: .. Raab, Stilöfningar i Tyska Språket. *DA* **1825**, nr 60, s. 4. Jag hade .. önskat att kunna återställa den fordom brukliga stilöfningen i Grekiskan. TEGNÉR *Brev* 6: 234 **(1832).** RYDQVIST **(1836)** i *3SAH* LIX. 3: 81 *(i fråga om vältalighet, närmande sig konkret bet.).* *(Almqvists)* tunga, släpande, men felfria satsföljder påminna icke sällan .. om stilöfning. LYSANDER *Almqvist* 208 **(1878);** jfr **3.** SCHULTHESS **(1885;** *om uppsats på modersmålet*). ÖSTERGREN **(1946). 3)** [utvidgad anv. av **2**, med anslutning till **stil**, sbst. **III** 1 *c*] om (resultat av) ngns övning i att utveckla en (personlig) litterär l. vitter stil, vitterhetsövning. NYBLOM i *3SAH* 16: 119 **(1901;** *om Fredrika Bremers versskrivning*). **4)** till **III 3** *b*, om idrottsmans övning för att tillägna sig en viss stil l. förbättra den som vederbörande har. *IdrBl.* **1935**, nr 74, s. 10 *(i friidrott).*

B: (I 1) STYLUS-FORMAD, p. adj. formad ss. en stylus. *Form* **1954**, s. 49 *(om skaft på matknivar).*

Avledn.: STILA, v.[1], se d. o. — -STILAD, p. adj. **1)** till **II 1**, = **-stilt**; jfr **fin-, små-stilad. 2)** till **III 1—4:** som har l. kännetecknas av sådan l. sådan stil angiven l. antydd i förleden; jfr **små-, stor-stilad.** — STILIG, adj., se d. o. — STILISK, adj. (†) till **III 1:** stilistisk. WIESELGREN *SvSkL* 2: 372 **(1834;** *om talang*). — STILISM. [jfr fr. *stylisme*] (numera bl. tillf.) till **III 2**, om en konstnärs l. konsthantverkares o. d. hemfallande åt ensidig l. intensiv renodling av en viss bestämd stil(riktning) i sin konstutövning. *MeddSlöjdF* **1894**, s. 20. — -STILT, p. adj. till **II 1:** som har l. kännetecknas av l. är skriven l. tryckt med sådan l. sådan stil angiven l. antydd i förleden; jfr **-stilad 1, stilig I,** samt **fin-, små-, stor-stilt.**

STIL, adv. o. adj., se **still.** — STIL-, se äv. **stilla**, adj. o. adv.

STILA *sti³la²*, v.[1] **-ade.** vbalsbst. -ANDE, -NING; -ARE, se *avledn.* [sv. slang *stila*, stoltsera (med ngt), dansa (flott); avledn. av STIL, sbst. — Jfr STAJLA] **1)** (ngt vard.) motsv. STIL, sbst. **III 2, 3,** med direkt obj. betecknande person l. sak: bibringa l. delge stil av det l. det slaget (angivet l. antytt i adverbiell bestämning); äv. o. företrädesvis (nästan bl. i särsk. förb. l. ss. senare led i ssgn UPP-STILA) pregnant, motsv. STIL, sbst. **III (3,) 4:** bibringa l. delge (bättre) stil. Mitt i ringen *(av badande)* stod fula Brenner grinande och log .. – huvudfiguren i en muntert stilad jättefontän. BERGMAN *LBrenn.* 72 **(1928). 2)** (vard. l. slangfärgat) intr., motsv. STIL, sbst. **III (3,) 4:** (söka) uppträda med stil l. på ett stilfullt l. tillbörligt sätt; äv. övergående dels i bet.: (färdas l. gå omkring o.) stoltsera l. sprätta l. snobba (i nya kläder l. dyl.), dels i bet.: (söka) glänsa l. briljera l. utmärka sig. Stila .. *(dvs.)* sprätta. LoW **(1889).** Stila i uniform. *Dars.* **(1911).** Nu skall jag ut och stila på Strandvägen. *VHem* **1921**, nr 25, s. 21. Vi ville stila för flickorna. Det blev snack om att gå ut igen och slå ner en ny gubbe. *DN* 19/9 **1969**, s. 32. Två saker har jag handgripligen fått lära mig: att inte försöka stila i *(skid)*-backen och att inte åka fortare än att jag tror mig kunna reda ut en situation på krocknivå. *GbgP* 30/1 **1981**, s. 24. Cowboyhatt bär man mot värmen, som kan vara pressande här *(i Arizona)*, inte för att stila. *ICAKurir.* **1983**, nr 12, s. 9. **3)** [möjl. utvecklat ur refl. särsk. förb. (se nedan)] (vard. l. slangfärgat) refl.: (stoltserande l. sprättande) visa upp sig (i nya kläder l. dyl.). Han stod där på gårdsplanen och stilade sig. *SvOrdb.* **(1986).**

Särsk. förb. (till **1**; ngt vard.): STILA OPP, se **stila upp.** — STILA TILL[10 4]. med person- l. sakobj.; äv. med refl. obj., i förb. *stila till sig;* särsk. liktydigt med dels: göra stilfull(are) l. stilren(are), dels allmännare: snygga l. piffa l. snobba l. snofsa till l. (i fråga om att bibringa ngn hyfs l. (allmän) bildning) hyfsa till. NORDENSVAN *SvK* 691 **(1892;** *om målare, med avs. på naturen*). CLARSSON **(1894)** hos NORDENSVAN *Larsson* 2: 46 (: stila till dem, som knoga i brackiga bestyr). FITINGHOFF *Näs.* 206 **(1895;** *refl., om kvinna*). *TurÅ* **1911**, s. 194 *(refl., om ort).* — STILA UPP[10 4], äv. OPP[4]. med person- l. sakobj.; äv. med refl. obj., i förb. *stila upp sig;* särsk. liktydigt med dels: göra stilfull(are) l. stilren(are), dels allmännare: snygga l. piffa l. snobba l. snofsa upp. GEETE *Clemens Huckl.* 253 **(1885;** *med avs. på plan för befriande av negerslav*). *GbgP* **1892**, nr 168 A, s. 1 *(refl., om restaurang).* *SD(L)* **1902**, nr 191, s. 5 *(refl., om manspersoner).* jfr **uppstila.**

Avledn. (till **2**; vard. l. slangfärgat): STILARE, m. person som stilar. CLAESSON *DråpHastMod* 140 **(1966).**

STILA, v.[2], se **stilla**, v.[1] — -STILAD, se **stil**, sbst. *avledn.* — STILARE, se **stila**, v.[1] *avledn.*

STILB *stil⁴b*, r.; best. (tillf.) **-en;** pl. =. *Anm.* Ordet förkortas i teknisk l. vetenskaplig framställning *sb.* [jfr eng. *stilb;* av gr. *στίλβη*, glans, lampa, till *στίλβω*, glänser, blinkar, skimrar, av ovisst urspr. — Jfr STILBIT] *fys.* i sht i ä. fysik använd måttsenhet för en ljuskällas utstrålning av ljus per ytenhet (luminans); i nutida fysik liktydigt med: en candela (enheten för ljusstyrka) per kvadratcentimeter l. 10000 candela per kvadratmeter (vilken sistnämnda måttsstorhet utgör den inom ljusläran numera dominerande enheten för luminans). Enheten för ljustäthet benämnes Stilb (Sb). Härmed menas ljustätheten hos en lysande yta av 1 cm^2, vilken utstrålar ljusstyrkan 1 HK vinkelrätt mot ytan. *Karleboser.* 1: 84 **(1936).** Uttryckes ljusstyrkan i Hefnerljus och ytan i cm^2, fås ljustätheten i stilb. *3NF* 23: 924 **(1937).** 1 sb = 10 000 candela/m^2. *BraBöckLex.* **(1979).** Enheten sb undvikes numera. I stället används cd *(dvs. candela)*/m^2 som enhet för luminans. *SAOBArkSakkSvar* **(1985).**

STILBIT *stilbi⁴t*, r. l. m.; best. **-en;** pl. **-er.** [jfr t. *stilbit*, eng. o. fr. *stilbite*, alla i bet. **1, 2;** bildat (av fransmannen R. J. HAÜY **1796**) till gr. *στίλβη*, glans (se STILB)

med den i namn på mineraliska o. kemiska ämnen vanliga ändelsen -it] *geol.* 1) ett till zeoliterna (dvs. grupp av mineral som kemiskt sett utgör vattenhaltiga salter av olika kiselsyror) hörande mineral som kristalliserar rombiskt o. bildar till knippen förenade pärlemorglänsande, pelarformiga kristaller, desmin (förr äv. benämnt: strålzeolit). Då Stilbiten från längre tid sedan redan varit undersökt af Herrar Meyer och Vauquelin .. återstod i synnerhet att finna, huruvida icke någon halt af alkali, den tid desse analyser gjordes, kunde vara öfversedd. *FKM* 4: 357 (1815); möjl. till 2. Nordensköld .. har medfört .. en art stilbit i 4-sidiga prismer. BERZELIUS *Brev* 9: 142 (1816). Stilbit, desmin .. förekommer bl. a. i Skottland, Frankrike och på Island. Det används vid avhärdning av hårt vatten. *BraBöckLex.* (1979). 2) [oeg. anv. av 1] (numera mindre br.) ett till zeoliterna (se 1) hörande mineral som kristalliserar monoklint o. mimetiskt i tunna, tavelformiga kristaller (anvuxna l. i druser) o. uppvisar stark pärlemorglans på den tydligaste genomgångsytan, heulandit (förr äv. benämnt: bladzeolit). Stilbit (:) $CS^3 + 3 AS^3 + 6 Aq$. BERZELIUS *Blåsr.* 249 (1820); möjl. till 1. Stilbit .. Äger en mycket fullkomlig genomgångsyta .. Sammansättningen: $3 CaSi + 4 AlSi^3 + 18 H$. *ASScF* 1: 678 (1842); möjl. till 1. De vigtigaste af dessa s. k. Zeolither äro .. (*bl. a.*) Desmin, Stilbit, Apophyllit. LINDSTRÖM *Kobell* 115 (1862). Stilbit .. (*l.*) Heulandit, Bladzeolith. ASJÖGREN *Min.* 169 (1865). Heulandit .. ibland också kallad stilbit. *3NF* 20: 1157 (1934).

STILE, se stil, sbst.

STILETT *stilät*[4], förr äv. STYLETT, r. l. m.; best. -en; pl. -er (SUNDÉN (1891) osv.) ((†) -s MEYERSON *SerafimInstr.* 87 (*i handl. fr.* 1755)). (-stildet 1723 (: silfwer stildet; *sannol. felaktigt för* silfwer stiledt). stilet 1669—1847 (: stiletformigt, *n.*). stilett 1824 osv. stilette 1795. stiletto 1927. stillet 1800—1810. stillett 1788. stilletto 1776. stylet 1667. stylett c. 1700—1787) [liksom d. *stilet*, nor. o. t. *stilett* (a. t. äv.: *stileet, stielet, stillet*), eng. *stylet* (ä. eng. äv. *stil(l)et, stillette*) av fr. *stylet* (a. fr. äv. *stilet*), dolk, kirurgiskt instrument, av it. *stiletto*, dolk (i formen stil(l)etto direkt lån av det it. ordet), avledn. av *stilo*, griffel, dolk, av lat. *stilus* (se STIL, sbst.)]

1) (†) stylus (se STIL, sbst. I 1). (*Ceyloneserna*) rijta in vthi (*palm-*)Bladen Bookstäfwerna medh een Stylet aff Järn eller een Hwaszsticka aff hårdt Träå. KIÖPING *Resa* 84 (1667).

2) (ss. stickvapen använd) (kort) dolk (se d. o. 1); i sht om dolk med (tunn o.) ytterst vass l. spetsig (tre- l. fyrkantig l. sylformad) klinga; äv. om stickvapen bestående av en (spatser)käpp l. dyl. l. ett skaft vari en vass l. spetsig klinga (av ovan angivet slag) finns anbragt på sådant sätt att den gm en (liten osynlig) fingerrörelse kan bringas att springa fram (äv. enbart om själva klingan). BARCKHUSEN *Cotossichin* 3 (1669). Stilet, (*dvs.*) en kiepp med en klinga uti. BIURMAN *Brefst.* 177 (1729). Stilett, (*dvs.*) en kort dolk. PFEIFFER (1837). Här (*dvs. i Italien*) är stiletten kyssens nära frände. SNOILSKY 2: 45 (1881). Vapen .. Till dessa nummer höra även stiletter, som i regel hava treeggad eller sylformig klinga. *VaruhbTulltaxa* 1: 553 (1931). Ibland såg .. (*käppen*) bara ut som en käpp, men tryckte man på en knapp, sprang där fram en skarp stilett. ZETTERSTRÖM *Dag* 38 (1946). När ynglingen skulle anhållas för fylleri drog han fram en stilett och riktade den mot polisen. *DN(A)* 1957, nr 294, s. 9. Kungl. Maj:ts förordning om förbud mot innehav av vissa stiletter. *SFS* 1959, s. 781. — jfr SPRING-STILETT. — särsk. oeg. l. bildl., om ngt som i ett l. annat avseende liknar l. erinrar om en stilett (jfr 4); särsk. dels om författares penna, med tanke på att den är "vass" l. "bitande", dels ss. förled i vissa ssgr. I gallsicktige Sckalder .. Förvandlen ej lengre eder penna till en stilletto. KELLGREN (*SVS*) 1: 162 (1776); jfr *Dars.* 5: 279 (1795: stilette). (*Tärnan*) dansar .. kring kråkan, huggande efter henne med sin eleganta stilett till näbb. ROSENIUS *Naturst.* 20 (1897). (jfr: Min causeurstilett är slö. SMITH *Kväll.* 41 (1908).)

3) [eg. specialfall av 2] *med.* (ytterst) kort o. spetsigt (treeggat) kirurgiskt skärinstrument för upptagande av hål (sår) i hud l. annan fast kroppsvävnad (för uttömning av gaser l. vätskor l. införande av sond l. rör); särsk. om sådant treeggat skärinstrument utgörande del av troakar l. sond l. blodprovsinstrument. Honom (*gavs*) anledning, att han med en Stilet såret Sonderade. *CollMedP* 1704, s. 265. M Hanels seringue (*dvs. spruta*) för ögonen bestående af 2:ne små tuyaux (*dvs. rör*) af guld för puncta lacrimalia, samt 2 stilets. MEYERSON *SerafimInstr.* 87 (*i handl. fr.* 1755). (*Paracentes*) verkställdes .. mellan 5 – 6 refbenen på sidan: den förrättades med en så kallad sonde explorative, hvars stilett ej var tjockare än en vanlig stoppnål. *Hygiea* 1842, s. 12. Stilett, ett litet läkarinstrument som brukas när man skall ta blodprov. ÖSTERGREN *Ant.* 6/2 1920. Trokaren sticks in på en speciell punkt på kons (*som lider av trumsjuka*) sida, stiletten dras ut och gaserna kan avgå genom hylsan. *BraBöckLex.* 23: 245 (1982; *med bild av stilett*). — jfr SILVER-STILETT.

4) [eg. specialfall av 2 slutet] (†) om visare i solur; jfr STIL, sbst. I 2. Skuggan, som formeras af den mot Meridianen lodrätta styletten (*på ett med kompass kombinerat solur*), wisar Solens werkliga tima. *GT* 1787, nr 60, s. 3.

Ssgr (i allm. till 2): (2 slutet) STILETT-BEN. *veter.* o. *zool.* om vartdera av de båda tunna ben som sitter fästade på baksidan av tredje tåns förlängda mellanfotsben på hästdjur, florettben, griffelben. LILLJEBORG *Däggdj.* 733 (1874). — -FORMIG. som har form(en) av en stilett. NILSSON *Fauna* 1: 35 (1847; *om ben hos fladdermus*). TRÄGÅRDH *Skogsins.* 418 (1939; *om spinnkvalstrens mundelar*). — (2 slutet) -KLACK. [jfr eng. *stiletto heel*] om extremt hög, smal o. spetsig klack på damsko. *ST* 2/7 1960, s. 7. — -KÄPP. (spatser)käpp med en i änden dold stilett som (gm en liten (osynlig) fingerrörelse) kan bringas att springa fram. ÖSTERGREN (1946). — -STÖT. stöt (mot ngn l. ngt) med en stilett. *SAOL* (1900). — -VASS. vass ss. en stilett; äv. (jfr stilett 2 slutet) bildl. LINDER *Sällsk.* 11 (1918; *bildl., om repliker*).

Avledn. (till 2): STILETTERA, v. -ing. (numera bl. mera tillf.) hugga l. döda (ngn) med stilett. REMMER *Turk.* 43 (1824).

STILIG *sti*[3]*lig*[2], adj. -are. adv. -T. [jfr dan. o. nor. (från sv. lånat) *stilig;* avledn. av STIL, sbst.]

I. ss. senare led i ssgr., motsv. STIL, sbst. II 1: som har l. kännetecknas av l. är skriven l. tryckt med sådan l. sådan stil angiven l. antydd i förleden, -stilt; jfr STOR-STILIG. (jfr: *(I en ny tysk språklära)* borde alla regler, om ock aldrig så finstiliga, vara numrerade. *PedT* 1893, s. 413).

II. [ä. sv. slang *stilig*, vacker, elegant, fin, sprättig, snobbig, bra, trevlig] motsv. STIL, sbst. III 1—4. *Anm.* Med avs. på brukligheten i ä. tid jfr nedan anförda språkprov. Ordet stilig gläder sig som bekant åt en ärad plats i skolgossens och skolflickans knappa ordförråd. *MeddSlöjdF* 1892, s. 5; jfr 1, 2. Man *(kan)* omöjligen få höra en nittiåring, men väl en nittonåring finna något vara väldigt stiligt. KOCK *SpråkFörändr.* 7 (1896); jfr 1. När professor Dietrichson *(som var norrman men utövat skriftställarverksamhet på svenska)* uti sin föreläsning i stället för det svenska, stilren, stilriktig, gång på gång använde ordet "stilig" rätt och slätt, ruskade Scholander sitt maktiga hufvud och sade: "Brrr! Fult och osnyggt är det, men användbart." AHRENBERG *Mann.* 2: 263 (1907); jfr 1. Ord som "stilig", "väldigt", "pampigt" funnos icke i överstinnans vokabulär, om de också börjat tränga in i hennes barns. KRUSENSTJERNA *Fatt.* 2: 443 (1936); jfr 1, 2.

1) motsv. STIL, sbst. III 1—3, om ngt sakligt (se dock *b*; jfr vidare 2 *a* (slutet)): som är i överensstämmelse med l. är riktig med hänsyn till rådande l. ngns personliga stil l. den l. den stilen l. som har l. representerar l. kännetecknas av ren l. oblandad l. oförfalskad stil, stilenlig, stilriktig, stilren; äv. (o. numera bl., ngt vard.) motsv. STIL, sbst. III (3 ,) 4, dels: som har l. kännetecknas av stil l. är i överensstämmelse med (uppfattningen om) rätt l. god stil l. smak l. som det är stil l. klass på (o. därför uppskattas l. gillas), särsk. liktydigt med: stilfull, dels (o. i sht) övergående i allmännare bet.: utomordentlig l. ståtlig l. pampig l. präktig l. utmärkt o. dyl. l. flott l. elegant l. snygg l. snobbig l. snofsig l. snitsig l. chick l. (verkligen) fin l. bra o. d. (stundom äv. närmande sig l. övergående i bet.: gentil l. frikostig); äv. ss. adv. (se särsk. *a*). *Anm.* till här nedan anförda språkprov. Se äv. de ovan under II redovisade språkproven. Tycker inte fröken, att min nya käpp är "stilig"? – Jo, den harmonierar med er sjelf; den är vriden. *SöndN* 1875, s. 162. *(Jag)* skall .. se på en ny façon på krinoliner, som skall stå ut så stiligt baktill. DE GEER *Lillie* 31 (1880). Skulle du icke behöfva köpa dig en stilig vårkappa? STRINDBERG *Brev* 3: 19 (1882). Vi ska lemna droskan här och gå resten af vägen, föreslog Vahlin .. Det är mycket stiligare än att åka upp *(till konsulns villa)*. TAVASTSTJERNA *Inföd.* 60 (1887). Från Almqvist & Wiksells boktryckeri överlämnades en stilig bukett nejlikor. *UNT(A)* 1943, nr 67, s. 1. Till majorskan fru Stjernström. Samtliga trotjänare i firman A. J. Burn, tackar hjärtligt för den stiliga gratifikationen och det angenäma samkvämet. *SDS* 1946, nr 120, s. 5. År 1899 öppnades .. *(Dala-Hälsinglands järnväg)* för trafik med invigning och högtidligheter. Vi ynglingar begapade de stiligt uniformerade konduktörerna och lokförarna. *Järnvägsminn.* 62 (1952). — jfr O-, UR-STILIG. — särsk. *a)* ss. adv., i vissa anv. *α)* bestämmande ett rörelseverb (särsk. *dansa*), betecknande att person rör sig (särsk. dansar) på ett stilfullt l. ståtligt l. flott l. elegant sätt. *Hon tyckte, att truppen marscherade så stiligt.* Jag ser på ditt danskort, att du dansade två danser med kapten Lagerskiöld. Han dansar väl vådligt stiligt, du? EDGREN *Lifv.* 1: 82 (1883). *β)* (ngt vard.) ss. bestämning till *låta* (se d. o. II 6 *b*), i opers. uttr. (jfr *b*, *c*) betecknande att ngt hörs l. tycks l. verkar (vara) förträffligt l. gott o. väl l. (utomordenligt) bra. Det där låter ju stiligt men går det att utföra? *SvOrdb.* (1986). *b)* närmande sig l. övergående i bet.: storsint l. ädel l. nobel (stundom äv.: (ytterst) snäll l. vänlig l. bussig); äv. närmande sig osv. bet.: (ytterst) duktig l. oförskräckt l. modig l. (ytterst) aktningsbjudande l. beundransvärd l. berömvärd; dels om ngns agerande l. uppträdande o. d., dels i det opers. uttr. (jfr *a β*, c) *vara stiligt (gjort) (av ngn)*, dels i utvidgad anv., om person (jfr 2), i uttr. *vara stilig som* (gör det l. det o. d.). Var inte det har *(dvs. att en engelsman imiterade polsk brytning så att omgivningen blev duperad)* stiligt gjordt? BRUNIUS *Chesterton MannTorsd.* 64 (1908). Jag tycker Dagmar är stilig, som reser i alla fall, fast nog blir det konstigt här hemma. JENNINGS *Solstr.* 15 (1919). Det *(dvs. att efter 40 år utomlands alltjämt tala god svenska)* tycker jag är stiligt av en man, som levat halva sitt liv i sådan isolering. FUNCH o. WETTERGREN *Hawaii* 122 (1934). Det var ju snällt att du delade med dig, men det hade varit ändå stiligare, om du genast upplyst mig om misstaget. PALMBORG *SvårhBarn* 95 (1935). Utomordentligt! Det *(dvs. att ha kunnat låta bli att dricka sprit)* är verkligen stiligt gjort. HAMMARLING *Wodehouse Åska* 111 (1936). Det var stiligt gjort av dig att ta skulden på dig. *SvHandordb.* (1966). *c)* (vard. l. slangfärgat) ss. predikativ till *vara*, i uttr. (med opers. (jfr *a β*, *b*), i sht formellt, subj.) betecknande att ngt (särsk. i egenskap av att representera l. vara uttryck för en frejdig l. orädd l. självsäker o. d. inställning l. attityd) är (i) ngns stil (se STIL, sbst. III 3 c, 5 *i γ*); äv. i uttr. (av ovan angivet slag) närmande sig l. övergående i att enbart beteckna ngns (höga) uppskattning l. gillande av ngt (i sådana uttr. särsk. liktydigt med: fint l. storartat l. "toppen"). Jag tycker det skulle vara så stiligt att ha dammen här! ropade hon. SIWERTZ *Varuh.* 74 (1926). Först ville jag bli revolutionär, därför att jag tyckte det var stiligt, någonting à la Robin Hood. HELLSTRÖM *Kärlek* 360 (1942). Varför ville Maj så gärna, att han skulle vara rik? Det var nog inte bara för presenternas skull. Hon tyckte också att det var stiligt med mycket pengar. HEDBERG *VackrTand.* 169 (1943). Tänk dig att bo i en lägenhet som ingen annan har bott i, det är stiligt. CLAESSON *Sann.* 95 (1970).

2) motsv. STIL, sbst. III 4, om person (se dock *a* (slutet); jfr vidare 1 *b*), dels (se *a*) i fråga om yttre stil, dels (se *b*) i fråga om inre stil. *a)* som har l. kännetecknas av ett (intagande l. imponerande) stilfullt yttre, i sht använt om person (i sht man) vars yttre präglas av hög växt, stilfull kroppshållning o. ett estetiskt tilltalande ansikte (särsk. liktydigt med: ståtlig, flott, om kvinna äv.: parant); stundom äv. dels allmännare, närmande sig l. övergående i bet.: snygg l. vacker, dels i överförd anv., om ngns figur l. utseende o.

d. *Anm.* till här nedan anförda språkprov. Se äv. de ovan sp. 11765 under II redovisade språkproven. Nu är flickan rik och "stilig", mannen har god samhällsställning .. och så är saken afgjord *(osv.)*. *Idun* 1888, s. 96. Lövenhjelm .. har i alla fall en stilig figur. KARLFELDT *Bang Tine* 136 (1902). Han var som man brukar säga en stilig karl. Många ansågo honom till och med vacker. WESTER *Aksakov Fam.* 42 (1911). Den begåvade .. och mycket, som damerna då sade, "stilige" Hjalmar Bennich. LAURIN *Minn.* 3: 131 (1931). Naturligtvis var hjältinnan *(i teaterpjäsen)* i hemlighet fortfarande kär i sin förste man, han var eller var åtminstone avsedd att vara mycket stiligare *(än den andre)*. HEDBERG *Räkn.* 162 (1932). En sådan stilig kvinna – och nu en slav under sitt spritbegär. TROLLE *O'Neill LjuvUngd.* 95 (1936). Den unge Gustaf Mannerheim framträder som en trevlig, stilig, charmant karl. *DN(A)* 27/11 1964, s. 4. jfr O-, UR-STILIG. särsk. i utvidgad anv., om (utseende o. d. hos) djur, särsk. liktydigt med: ståtlig, grann. Hela utseendet stiligt och rörelserna goda *(ger 10 poäng vid bedömning av ayrshireboskap)*. NATHORST *Husdj.* 2: 146 (1893). *(Snöskatungen)* var en riktigt stilig fågel med sin rostgula, svartfläckiga strupe, sin hvita mage och sina svarta vingar. BESKOW *Greta* 62 (1901). *b)* (vard.) som har stil, som det är stil på (se STIL, sbst. III 4 *c*); numera bl. attributivt (i sht med huvudord betecknande ungdomar), o. i denna anv. närmande sig l. övergående i bet.: (verkligt) fin l. bra l. präktig l. trevlig (förr äv. i bet.: som det är ruter i (se RUTER, sbst.[2] 2), duktig, flink l. dyl.); i attributiv anv. förr äv. (anträffat bl. om skolelev): som är i överensstämmelse med vad som är populärt l. i ropet l. högsta mode; förr äv. i predikativ anv. (anträffat bl. i uttr. *bliva stilig*, få stil l. pli l. hyfs på sig). *Anm.* till här nedan redovisade språkprov. Se äv. de ovan sp. 11765 under II redovisade språkproven. *Nog finns det, trots allt klank, mycket stilig ungdom nu för tiden.* Nog behöfver hon ut i verlden för att blifva stilig. LAGERLÖF *Brev* 1: 17 (1885). *(Mannen som just förlovat sig kommer att få)* en söt liten hustru, som går och gör det trevligt. Och små barn! Ja, de får en stilig mamma! NORDENSVAN *Lek* 174 (1887); möjl. till *a*. Stilig .. *(dvs.)* treflig. WoJ (1891). Hvarje passabelt stilig skolaris bar i fickan en liten dosa fylld med dubletter *(av sigill)*, afsedda att tuskas *(dvs. bytas)* bort mot andra. LAGUS *Pojk.* 143 (1904). *(Sv.)* En riktigt stilig flicka *(t.)* ein Blitzmädel. KLINT (1906). Stiliga ungdomar. *SvHandordb.* (1966). jfr O-STILIG.

Avledn.: STILIGHET, r. l. f. till II 1, 2; med bruklighet i överensstämmelse med huvudordets. *NF* 3: 288 (1878; *angivet ss. vulgärt*).

STILISATION *stil[1]isaʃω[4]n* l. *sti[1]-*, r. l. f.; best. -en; pl. -er. [jfr t. *stilisation*, eng. *stylization*, fr. *stylisation*; bildat till STILISERA efter mönster av (till verb på -era bildade) vbalsbst. på -ation (t. ex. KOLONISATION, ORGANISATION)] stilisering. 1) (†) motsv. STILISERA 1. Desza korta anmärkningar skulle lätt kunnat ökas, om Ref. *(av förslag till kyrkoordning af J. H. Thomander)* welat sträcka dem till alla specialiteter eller till den i allmänhet ganska förtjenstfulla stilisationen. *SvLittFT* 1838, sp. 299. 2) (i fackspr., mera tillf.) motsv. STILISERA 2. Operadiktningen var ju först och sist präglad av stilisation, det är intet fel – dit syftar innerst all konst .. Ingen skall .. neka att Gustaf III:s och Kellgrens libretto till "Gustaf Vasa" uppbär denna stilisation med smak och skönhet. *SvScenk.* 317 (1941).

STILISATÖR, m.//(ig.). (-eur) [under påverkan av STILISATION bildat till STILISERA efter mönster av sbst. på -atör (t. ex. KOLONISATÖR, ORGANISATÖR) avledda av verb som vid sin sida har ett vbalsbst. på -ation (jfr KOLONISATION, ORGANISATION)] (†) stilist (se d. o. 1); jfr STILISATION 2, STILISERA 2. Jag har ej varit annat än en temmeligt frimodig sjelftänkare i Philosophien och en passabel stilisateur i Witterheten. LEOPOLD *(SVS)* II. 4: 260 (1810).

STILISERA *stil[1]ise[4]ra* l. *sti[1]-*; förr äv. STYLISERA, v. -ade (AOXENSTIERNA 4: 65 (1628: stylizeredhe), *RP* 8: 290 (1640: stilizerar, *pr. sg.*), STIERNMAN *Riksd.* 982 (1641: styliserade, *p. pf. pl.*) osv.) ((†) pr. ind. sg. -er *RP* 6: 543 (1636). — p. pf. -t LIND 2: 887 (1749)). vbalsbst. -ANDE, -ING; jfr STILISATION. (stijl- 1658—1696. stil- 1639 osv. styl- 1628—1867. -isera (-ic-) 1637 osv. -izera 1628—1696) [liksom dan. o. nor. *stilisere*, eng. *stylize* av t. *stilisieren* (ä. t. äv.: *stylisieren*) l. (ytterst) it. *stilizzare*; avledn. av STIL, sbst. — Jfr STILISATION, STILISATÖR, STILIST]

1) (numera bl. i vitter stil l. med fackspråklig prägel) motsv. STIL, sbst. III 1: (på lämpligt l. passande l. korrekt sätt) utforma ordalydelsen i o. därigm ge (ngt utgörande ämne för skriftlig behandling (jfr 2)) en (viss) språklig stil(prägel); äv. allmännare, liktydigt med: forma till ord o. meningar l. avfatta l. formulera, stundom äv.: nedteckna l. nedskriva; äv. abs.; ss. vbalsbst. *-ing* äv. konkret(are), om ngt stiliserat (i ovan angivna betydelser). AOXENSTIERNA 4: 65 (1628; *med avs. på fullmakt*). R. Cantzleren förmante och Syndicum, att han mitius *(dvs. mildare)* stylizerer och förer pennan i sine inlagor. *RP* 6: 543 (1636). Vi .. uppgjorde förslag till nytt fattigvårdsreglemente för socknen, hvilket förslag jag på qvällen ensam stiliserade. JOHANSSON *Dagb.* 1: 229 (1877). Du märker .. att jag inte försöker stilisera mitt bref litterärt. AENGSTROM (1906) i *MestAEngström* 167. En dag skickade hon henne .. en kvinnlig journalist på halsen som skrev en liten artikel i en veckotidning om kolonin, full av fritt stiliserade fakta. ARONSON *Medalj.* 236 (1935). De största bidragen *(när det gäller bibelcitat i predikningar)* lämnas .. *(vid 1800-talets början)* icke av Paulus eller av vishetsböckerna utan av de mer högpoetiska skrifterna och det högtidligt stiliserade Johannesevangeliet. WIFSTRAND *AndlTal.* 76 (1943). "Anmältes att Philosophiæ Adjuncten Herr Sjöborg till Academien förärat .. *(tre)* skrifter .. Academien updrog åt Secreteraren att härföre muntligen förklara Herr Sjöborg Hennes tacksamhet." Denna tacksamhet var, av stiliseringen att döma, den minsta möjliga. SCHÜCK *VittA* 7: 33 (1943). — jfr HÖGT-STILISERAD samt OMSTILISERA. — särsk. i vissa numera obrukliga anv.

a) i uttr. *stilisera ngt grekiskt och italianiskt*, avfatta l. formulera ngt på grekiska o. italienska. Titulen *(hade,)* henne *(dvs. drottning Kristina)* til behagh, Grekiskt och Italianiskt most stylicerat wara. *NAv.* 17/7 1656, s. 8.

b) i fråga om avfattande l. formulerande l. skrivande vid räkenskapers l. räkenskaps- l.

handelsböckers förande l. vid angivande av ekonomisk fordran l. utfärdande av räkningar o. d. Cammar fiskalen hade begiärat att få inqvirera huru bokerna styliceras. *ConsAcAboP* 4: 212 (1674). *(Det är att hoppas, att konungen måtte,)* om något feel kan wara i räkningarne, som .. *(vederbörande)* intet så wettat effter Bookhållare konsten Stijlizera, som en Nådig Konung öfwersee. *ÅbSvUndH* 10: 23 (1696). Räkningarne *(till medicinalfonden böra)* inrättas särskilt för hwart och et .. behof, på det sättet, at hwad N:o 1 angår, räkningen stiliseras: Medicaments räkning för de til en farsot uti N Sokn .. åtgångne medicamenter. *PH* 10: 384 (1774). Huru vill du stilisera din fordran. MEURMAN (1847).

c) med avs. på utanskrift på l. ingress till brev: utforma, formulera. *(Det förekommer)* Regeringen underligit .. att .. *(den danske prinsen)* kommer med sådane breef och insinuerer för oss med sådane titler, der doch hans Her fader annorledes stilizerar. *RP* 8: 290 (1640). Utanskriften på brefwen måste sålunda styliseras *(osv.)*. LAGERSTRÖM *Holberg Jean* 91 (1794).

d) övergående i vissa speciellare bet. *α)* i uttr. *stilisera ngt till ngn*, adressera (se d. o. 1) l. rikta ngt till ngn. Uplästes församblingens i Nummis ledamöters til Consistorium Ecclesiasticum stylicerad supplique .., hwarutinnan *(osv.)*. *ConsAcAboP* 12: 17 (1726). En til honom sielf som præsident rätteligen styliserad besvärsskrifft. *2RA* 3: 619 (1734). En röd Taskbok .. är borttappad .. med .. några stycken Brefwer, stiliserade til Maria Schöström. *DA* 1793. nr 194, s. 4. Man såg för få år tillbaka en ordentligt *(dvs. på allvar?)* styliserad förskrifning till djefvulen. LEOPOLD 3: 181 (1798, 1816); möjl. till huvudmom. MEURMAN (1847). *β)* med avs. på sedel (se d. o. 2): (gm sedeltext ange o. därmed) utlova l. försäkra (sedelns) inlöslighet (i det l. det valutaslaget); anträffat bl. i förb. med prep.-adverbial inlett med *i*, angivande valutaslag vari inlösen sker l. kan ske. Skada! att desse Små-sedlar icke styliserades i Slantar. BLIX *SvFinance* 47 (1797). Banco-sedlarne, som med slantar fingo inlösas, .. woro *(icke)* i Slantar styliserade, utan woro alle, indeterminatim *(dvs. obegränsat)* ställde på Kopparmynt. *Dārs.* 58. *γ)* i uttr. *vara väl stiliserad*, om person: vara väl skickad att stilisera, vara duktig att föra pennan, ha god förmåga att uttrycka sig (skriftligt). Landshöfd. i Viborgs Län Carl Stjernvall .. berömmer sig mycket af Prästerne – som skola var oändel. väl styliserade. *UrFinlH* 204 (1812). *δ)* [med avs. på bet.-utvecklingen jfr SKRIVA, v. 6] i uttr. *stilisera ngn så l. så*, (i skrift) beteckna l. benämna l. kalla ngn så l. så. Fast den Catholische Liga .. nu flatterar Holland, lær den doch ændtligen uthbryta på dem som de förste .. och opportuneste kættare och rebeller som Papisterne dem ibland sig altid stilisera. *HSH* 28: 216 (1659).

2) (i fackspr., särsk. *stilist.* o. *litt.-vet.*) motsv. STIL, sbst. III 1: ge (ngt utgörande ämne för skönlitterär behandling) en viss (markant) stil l. stilprägel (äv. i uttr. *stilisera ngt till ngt*, med prep.-adverbialet angivande stil osv.); numera företrädesvis i fråga om att ge ngt en av förenkling l. knapphet (i uttryckssättet o. d.) l. av schematisering l. normalisering kännetecknad stil(prägel), o. i denna anv. stundom äv. med klandrande l. nedsättande bibet.; ofta i p. pf. (i mer l. mindre adjektivisk anv.), särsk. (i sht med klandrande osv. bibet.) liktydigt med: schematisk l. schablonmässig l. stel; äv. abs.; ss. vbalsbst. *-ing* äv. konkret(are), om ngt stiliserat (i ovan angivna betydelser); jfr STILISATION 2, STILISATÖR, STILISTIK 1. CGLEOPOLD (1794) i *2Saml.* 8: 100 *(i p. pf., om liktal)*. För .. *(Svenska litteraturföreningens tidning)* har jag skrifvit en liten anmälan af Tit. *(dvs. adressatens, C. Molbechs)* arbeten, öfverlemnande åt Redaktionen, att, i enlighet med tidningens plan, stilisera den korta uppsatsen. JERYDQUIST (1833) i *Molbech-Brevveksl.* 2: 48. Det vilda och påtagliga, det skarpkantade och karakteristiska, som bilda hafdernas verklighet .. *(ha i G. III:s skådespel)* stiliserats till en sorts historisk gobelinstil med paradaktigt och förnämt majestät. LEVERTIN *G3* 260 (1894). Från en viss stilisering kan dikten *(Graven i Perho)* .. icke frikallas: man ihågkomme de tre tvillingparen, deras hela dagen utan mat och hvila fortsatta arbete på åkern, deras vandring, en om en, till fadern. SODERHJELM *Runebg* 1: 376 (1904). Man förstår .. mycket väl orsaken till denna anklagelse *(för stelhet o. kyla hos den fransk-klassiska tragedien)*; den ligger i den stränga stiliseringen och i denna stiliserings art. SYLWAN (o. *Bing*) 1: 329 (1910). Folksagomotiven bestå till en mycket stor del av forntro i diktens fastslagna och stiliserade former. *SagSed* 1935, s. 47. *(Strindberg)* kan stilisera sin dialog, göra den fåordig och lakonisk. LAMM i *3SAH* LIII. 2: 24 (1942). *(C. A. Ehrensvärd)* hade med sitt livliga ingenium fallenhet att vara mycket detaljrik: sakliga iakttagelser och djärva hugskott strömmade ohejdat på honom. Men han hade också nedärvt anlag för en sammanträngd ordknapp stilisering. JOSEPHSON *Dårs.* LXX. 2: 48 (1961). — särsk. *a)* i förb. med prep.-adverbial inlett med *efter* vars huvudord betecknar det som ngn vid viss stilisering har som förebild o. efterbildar l. låter sig vägledas av. Man bör ej förundra sig öfver, att landskapslagarna förete en så enkel, talspråket närstående form, och att den skriftlärde så sällan stiliserat dem efter sina latinska böcker. CEDERSCHIÖLD *Skriftspr.* 27 (1897). *b)* i p. pr.: som leder tanke l. föreställning till en viss (schablonmässig) stil(form). Dessa namn *(dvs. ros o. lilja)* äro ju så stiliserande, att de knappt kunna tagas som artnamn i vanlig bemärkelse. HEDVALL *RunebgStil* 74 (1915).

3) (i fackspr.) motsv. STIL, sbst. III 2: bibringa gestaltningen av (ngt utgörande motiv l. ämne för konstnärligt l. konstfärdigt skapande l. bearbetande) en ingripande o. enhetlig (renad l. förädlad) stilkaraktär; i sht i fråga om att (gm bortseende från individuella l. tillfälliga l. naturalistiska o. d. drag o. gm koncentration till l. framhävande l. renodling av ett visst l. vissa grunddrag l. gm betonande av det allmänna l. lagbundna o. d.) låta gestalta ngt på ett (starkt) förenklat l. typiserat l. schematiserat (icke sällan överdrivet) sätt; ofta i p. pf. (i mer l. mindre adjektivisk anv.); äv. abs.; ss. vbalsbst. *-ing* äv. konkret(are), dels om förfaringssätt l. metod som innebär stilisering (i ovan angivna betydelser; stundom äv. närmande sig l. övergående i bet.: stiliseringskonst), dels om resultat (särsk. konstverk l. -alster) av stilisering.

a) i sht *konstvet.* i fråga om bildande konst l.

konsthantverk o. d. Lotus- och papyrusplantorna stiliserades i hög grad och förvrängdes på många sätt *(i ornamentiken i det forntida Egypten)*. SCHOLANDER 3: 19 (c. 1870). UPMARK *Lübke* 386 (1872; *i p. pf., om draperier på stenreliefer*). Hvarje häfte börjar med en färgad naturstudie *(av en växt)*, medan de efterföljande planscherna utgöras af stiliseringar. *MeddSlöjdF* 1896, s. 138. *(Den franske målaren Meissonier)* stiliserar aldrig, använder inga gamla målare som förmedlare mellan sin iakttagelse och sitt arbete. NORDENSVAN *KonstH* 214 (1900). Expressionismens stilisering. *2NF* 19: 197 (1913). En folklig stilisering existerade redan *(på 1600-talet)*. *2SvKulturb.* 1—2: 215 (1934). I porträtten som ännu långt in på .. *(1600-talet)* så gott som undantagslöst framställa medlemmar av kungahuset och högadeln, frapperar det, att en konsekvent stilisering genomgående gör sig gällande. *SvFolket* 3: 290 (1938). — särsk. (numera bl. mera tillf.) ss. vbalsbst. *-ing*, i pregnant anv., om dekorationsmåleri (marmorering) som kännetecknas av att dekoren utförs medelst en genomgående likformig metod som ger en betonad stilkaraktär. Stilisering, som ibland benämnes fantasimarmorering, är uteslutande dekorationsmåleri. Det gäller i detta fall att komponera både färg och form. *HantvB* I. 1. 182 (1934). *TNCPubl.* 42: 66 (1969).

b) i sht *mus.* i fråga om musik. Man går *(inom musiken)* alltmer mot en stilisering av uttrycket .. En finare stilisering, som dock småningom skulle leda till konventionalitet och yttre formalism, banar sig väg i Italien. JEANSON (o. RABE) 1: 138 (1927). Som stiliserad konstmusikalisk form introducerades menuetten av Lully inom operan i slutet av 1650-t*(alet)*. *2SohlmanMusiklex.* 4: 504 (1977).

c) i sht *teat.* i fråga om skådespelar- l. teater- l. filmkonst; ofta i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv., särsk. dels om rollgestaltning l. rollframställning: som betonar l. framhäver l. renodlar det ideala l. allmängiltiga l. enkla o. rätliniga (i st. f. det realistiska l. naturalistiska l. individuella l. mångfaldiga o. variabla), dels i överförd l. utvidgad anv., om teaterkonst l. -verksamhet l. -föreställning o. d.: inriktad på scenisk framställning som betonar osv. det ideala osv. En utmärkt stiliserad framställning gaf .. *(skådespelaren I. Nilsson)* som officeren i "Ett drömspel". *2NF* 37: 765 (1925). Man talar särskilt i våra dagar mycket om "stiliserad teater", tydligen dock utan att närmare eftertänka vad som i teaterns verksamhet kan stiliseras. PETERSON-BERGER *Musik* 238 (1928, 1942). Operans konstart är och har alltid varit den egentliga "stiliserade teatern", på en gång overklig, konstnärligt lagbunden och i högre mening verklighetstrogen. *Dens.* Det är möjligt att temat skulle få större bärkraft i en helt och hållet stiliserad föreställning. Men Lagerkvist var i detta drama på väg mot en mera realistisk teaterstil. *BonnierLM* 1954, s. 317. Där kvinnoslaveriet *(i Widerbergs film)* .. utspelas i en karg och platt norrländsk obygd har Lökkeberg förlagt sin *(film-)*berättelse till en vild och dramatisk fjordnatur, som regissören utnyttjar maximalt för retoriska och symboliska syften. Taggiga klippsilhuetter i motljus, stormsvepta fjordväggar och dånande brottsjöar bildar pittoreska fingervisningar om vilka konflikter och lidelser som rasar i människornas bröst och är samtidigt till för att ge handlingen karaktären av ett antikt och ett mytiskt drama. .. Själv föredrar jag Widerbergs mer lågmälda och realistiska ton framför denna yviga stilisering. *SDS* 12/5 1987, s. 47.

4) (numera bl. i vitter stil l. med fackspråklig prägel) motsv. STIL, sbst. III 3, 4: ge l. bibringa (ngt) en viss (passande l. lämplig o. d.) stil l. karaktär l. ordning o. dyl. l. stilen l. karaktären (av det l. det); äv.: (gm abstraktion l. eliminering l. framhävning l. renodling av vissa drag l. element) bringa (ngt) att föreligga i en viss (från det individuella l. tillfälliga l. variabla l. reella l. vardagliga o. d. befriad) förenklad l. ren l. ideal l. typisk l. normaliserad l. schematisk o. d. form l. gestalt (särsk. i p. pf., närmande sig l. övergående i adjektivisk anv., liktydigt med: förenklad osv.); stundom äv. med direkt obj. betecknande människotyp l. person o. d. *(Vid beräkning av formen på en konsolfjäder)* fås för fjädern den å .. *(figuren)* prickade grundformen, som sedan kan stiliseras något till den med dragna konturer antydda formen. *TT* 1879, s. 61. Det var lundarnas och hagarnas resliga, nätta poppel, som nordan och stenmark, drifis och salt tuktat och stiliserat till en oigenkännelig varietet. STRINDBERG *Hafsb.* 87 (1890). Från den söta, bild- och tvålsköna flickan .. har man nu tagit steget fullt ut till en strängt stiliserad mannekängtyp *(som skyltdocka)*. *SvD* 5/12 1925, Bil. s. 3. Det tjänar ingenting till att *(i Delsbogården på Skansen)* hopa detaljer så att den ena skymmer den andra. Man tvingas .. att något stilisera den naturliga oredan i klädkammaren, för att över huvud taget någonting skall bli uppfattbart för besökaren. *Fatab.* 1941, s. 172. *(Ärkebiskop Eskil o. den heliga Birgitta)* stiliserade sitt liv efter legendens och kyrkofädernas mönster, med stark viljeanspänning. ANDERSSON *SkånH* 1: 390 (1947). En stor humanistisk forskares verk speglar i vetenskapens stiliserade form hans väsen. DENS. i *3SAH* LXI. 1: 26 (1950). Bakom erotiken i filmen ligger förljugna och abstrakta idéer om sexualitet, flott presenterad i ett starkt självmedvetet bildspråk som stiliserar exhibitionismen och samlagen för att lura i publiken att förhållandet mellan hjälten och hjältinnan .. går djupare än producenternas och regissörens masturberingsfantasier. *SDS* 12/2 1984, s. 5; jfr 3 c. — särsk. i p. pf., om uttal, liktydigt med: normaliserad, standardiserad. *(Det tyska scenuttalet)* är i själfva verket ett artificiellt, stiliseradt uttal af det högtyska skriftspråket. *2NF* 30: 607 (1920).

Särsk. förb.: STILISERA OM[1010 4]. (numera bl. i fackspr. l. vitter stil) till 1—4: stilisera (ngt, äv. ngn) på nytt (ännu en gång) l. på annat l. förändrat sätt; jfr om, prep. o. adv. III 7, o. omstilisera. särsk. 1) till 2. SCHULTHESS (1885). 2) till 4; särsk. med avs. på person, i fråga om att (i beskrivning l. diktning) förändra dennes person l. personlighet (till en annan än den som föreligger l. förelåg i verkligheten). *(Ingjald Illrådes dotter)* Åsa har *(i Adlerbeths tragedi)* stiliserats om till en vanlig prinsessa, som fått låna namnet Hilma ur "Ossian". BLANCK *NordRenäss.* 356 (1911).

Ssgr (till 1—4; i fackspr.): STILISERINGS-KONST. om konsten att stilisera. *TSvLärov.* 1952, s. 458 *(om formuleringskonst)*. — -PRODUKT. jfr produkt 5, 7. *Fatab.* 1932, s. 18 *(till 3 a)*. — -ÖVNING. övning i

att stilisera. *SFS* 1906, nr 10, s. 44 (*till* 3 *a*).

STILISK, STILISM, se stil, sbst. *avledn.*

STILIST *stilis⁴t,* förr äv. STYLIST, m.//ig.; best. -en; pl. -er. (stil- 1824 osv. styl- 1810—1857) [jfr dan. o. nor. samt t. *stilist* (ä. dan. o. t. äv. *stylist*), eng. *stylist*, fr. *styliste;* till STILISERA (o. STIL, sbst.)]

1) motsv. STILISERA 1, STIL, sbst. III 1: person som vid skrivande stiliserar (l. äger förmågan att stilisera) korrekt l. väl; äv. motsv. STILISERA 2, STIL, sbst. III 1: (skönlitterär) skribent l. författare som representerar en viss stil l. (o. i sht) vars stil är högklassig l. utmärkt l. (överlägset) bra; äv. allmännare, dels om person som vid skrivning bemödar l. vårdar sig om sin stil, dels om person som (utan att vara skribent l. författare) har säker l. god l. uppdriven stilkänsla l. är (l. anser sig vara) kännare av l. expert på litterär stil; i allmännare anv. förr äv. liktydigt med: skribent, författare. *(Författarens)* flödande språk närmar sig till meter, och denna rigtning .. lemnar anledningar till klander åt alla stylister af den stränga observansen. *Phosph.* 1810, s. 109; jfr OBSERVANS 3 *a* slutet. Hwad .. angår Gr*(eve)* Axel Oxenstjerna såsom stylist, torde wäl denna wara den minsta bland hans förtjenster. *SvLitTidn.* 1819, sp. 162. Våra generaler äro i allmänhet inga stilister med den moderation som denna skrift *(om unionsfrågan)* antyder. JGRICHERT (1861) hos WARBURG *Richert* 2: 364. *(V. Rydberg)* var en .. man med .. en stor blyghet. Denna .. hindrar honom att tala. Han, den store stilisten, lärer hafva hemma skrifvit och lärt sig utantill de tre tal, som han höll på kyrkomötet. *KyrkohÅ 1941,* s. 204 (1868). Den nyinvalde *(akademiledamoten hade)* .. visat sig vara en stilist af första rangen. STRINDBERG *NRik.* 187 (1882). *(Svenska Akademiens ordlista)* har .. mycket fåtaliga uppgifter om konstruktioner och fraser, varför villrådiga stilister härvidlag lämnas så gott som utan handledning. *FinT* 1955, s. 455. Driven stilist sökes som andreredaktör för Det Bästas Bokval och vissa specialböcker .. *(Arbets-)*uppgiften kommer .. att i första rummet omfatta manuskriptgranskning. *DN(A)* 11/9 1964, s. 30. — jfr PROSA-STILIST. — särsk. (numera knappast br.) klandrande l. nedsättande, om skribent l. författare som arbetar schematiskt l. schablonmässigt l. är bunden av ett snävt stilideal; anträffat bl. ss. förled i ssgn STILIST-POET.

2) (tillf.) i utvidgad anv. av 1, om stilforskare, stilistiker. *IllSvOrdb.* (1955).

3) *konstvet.* motsv. STILISERA 3 *a*, STIL, sbst. III 2, om bildkonstnär l. (o. numera nästan bl., tillf.) konsthantverkare l. konstnärlig formgivare som i sitt skapande stiliserar l. har god l. uppdriven stilkänsla inom den stil (i sht schematiserande sådan) som han l. hon representerar. I uppfattningen *(av motivet)* är det en friskhet, som man ej skulle tro dessa gamle stilister och ateliermålare om. *GHT* 1898, nr 85 B, s. 1. Constantin Meunier .. den främste bland de moderna arbetartypernas införare i den plastiska konsten, nyskapare som stilist ej minst på reliefens område. *2NF* 3: 371 (1904).

4) *mus.* motsv. STILISERA 3 *b*, om jazzmusiker med god l. uppdriven stilkänsla inom den jazzstil som han l. hon representerar. *SAOBArkSakkSvar* (1986).

5) [utvidgad anv. av 1, 3] (tillf.) motsv. STIL, sbst. III 3 *b*, om idrottsman med fin l. utpräglad stil inom sin sport(gren). En av slalomåkningens stora stilister. DUNÅS *AntSAOB* 28/1 1977 (*efter muntlig källa i teve*).

Ssg (till 1 slutet): STILIST-POET. (numera knappast br.) klandrande l. nedsättande, om poet som arbetar schematiskt l. schablonmässigt l. är bunden av ett snävt stilideal. SÖDERHJELM *ItRenäss.* 188 (1907).

STILISTIK *stil¹isti⁴k* l. *sti¹-*, r. l. f.; best. -en; pl. -er. [jfr dan. o. nor. samt t. *stilistik*, fr. *stylistique;* till STIL, sbst. o. STILISTISK. — jfr STILISTIKER] 1) (numera föga br.) motsv. STIL, sbst. III 1, STILISTISK 1, om stilkonst (se d. o. 2). Stilistik, *(dvs.)* konst, som består uti ett förträffligt skrifsätt. ANDERSSON (1845). Man gick än ett steg längre i elegant stilistik och versification. ATTERBOM *PoesH* 4: 177 (1848). Det är .. väsentligen på Wossidlos samling som Robert Petsch bygger i sin studie över gåtornas stilistik. *FoF* 1915, s. 67. *(Sv.)* Stilistik .. *(eng.)* composition. HARLOCK (1944). 2) [bet.-utveckling ur 1] om lära l. vetenskap vars ämne är (litterär) stil(konst), stillära (äv. ss. disciplin l. undervisningsämne vid läroanstalt); äv. dels om metodiskt l. vetenskapligt sysselsättande l. forskande i ngns l. ngts stil (särsk. liktydigt med: stilforskning), dels övergående i konkret anv., om lärobok l. dyl. i stilistik (i ovan angiven bet.). *Teoretisk, normativ stilistik.* Anslutande sig å ena sidan till Literaturläsningen och å den andra till Stilistiken förekomma .. äfven s. k. rhetoriska öfningar. *PedT* 1865, s. 151. Svensk stilistik. SVANBERG (1936; *boktitel*). Undervisning i stilistik har igångsatts i Köpenhamn av Ulla Albeck. *NFMånKr.* 1938, s. 216. *(Docent)* i nordiska språk o. svensk stilistik. *SvStatskal.* 1939, s. 689. Grundvalen för all språkbetraktelse blir .. stilistiken. *VetenskI-Dag* 72 (1940). Ruben Berg, stilistikens föregångsman i Sverige. ÖSTERGREN (1946). Stilistik är en för torr benämning på Hallströms metod att tolka innehållet i den metriska formen. JOSEPHSON i *3SAH* LXIX. 1: 58 (1960).

Ssg (till (1,) 2; tillf.): STILISTIK-FORSKARE. stilforskare, stilistiker. Den fine och lågmälde stilistikforskaren Nils Svanberg. *Schück* o. *Warburg 3LittH* 8: 467 (1949).

STILISTIKER *stilis⁴tiker,* äv. ⁰³⁰², m.//ig.; best. -n; pl. =. [jfr dan. o. nor. samt t. *stilistiker;* avledn. av STILISTIK (efter mönster av sådana ordpar som GRAMMATIK: GRAMMATIKER, SEMANTIK: SEMANTIKER)] motsv. STILISTIK 2: person som studerar l. ägnar sig åt l. är fackkunnig i l. forskar i stilistik, särsk. liktydigt med: stilistisk vetenskapsman l. forskare, stilforskare. Vad stilistikern har att försöka tolka, är den konstnärliga individualiteten. SVANBERG *HeidenstFröd.* VI (1934). *(Helge Gullberg står i sin tolkning av begreppet stil)* i en medveten motsättning mot många andra stilistiker, som med "stil" åsyftar vad han själv kallar "stilen i inskränkt mening, som sysslar med mera avgränsade stildrag." *ANF* 60: 129 (1946).

STILISTISK *stilis⁴tisk,* förr äv. STYLISTISK, adj.; adv. -T. (stil- 1823 osv. styl- 1811—1871) [jfr dan. o. nor. *stilistisk*, t. *stilistisch* (ä. t. äv. *stylistisch*), eng. *stylistic*, fr. *stylistique;* till STILIST o. STILISTIK (o. STIL, sbst.)]

1) motsv. STILIST 1, STILISTIK 1, STIL, sbst. III

1: som är en stilists l. stilisters l. som rör l. avser l. hänför sig till o. dyl. l. som kommer av l. beror på o. d. (den litterära) stilen l. stilkonsten (se STIL-KONST 2) l. som faller inom l. tillhör (den litterära) stilens osv. sfär; äv. ss. adv., särsk. liktydigt med: i fråga om stil(en) l. stilkonst(en) l. vad stil(en) osv. beträffar. *I stilistiskt avseende* l. *hanseende*. Hela det Leopoldiska Resonements-systemet, in nuce, naket och afklädt det stylistiska glittret och alla främmande bisaker. *Phosph.* 1811, s. 45. All Våltalighet *(är)*, som äfven blotta namnet tillkännager, egenteligen stylistisk. TEGNÉR i *2SAH* 9: 97 (1819). *(Konungastyrelsen är)* ett i alla tider erkändt stilistiskt mästerverk. RYDQVIST *SSL* 1: XXXVI (1850). Med .. rodnad och förlägenhet visade mig Greta profvet *(dvs. ett brev)* på sin stilistiska talang. JOLIN *Ber.* 1: 124 (1872). Detta nådiga reskript, så utomordentligt ryskt i sin stilistiska byggnad, fattas bast *(osv.)*. HAMMARSTRÖM *Gyckelm.* 118 (1919). Onekligen gav detta versskrivande en stilistisk träning av ganska speciellt slag. FEHRMAN *Gullberg* 66 (1958). Stilistiskt hade Jacobsen inte mycket att lära Lidforss. Lidforss' prosa är, alltifrån början, av helt annat slag än Jacobsens. *SvLittTidskr.* 1963, s. 130.

2) motsv. STILIST 1, STILISTIK 2: som rör l. gäller l. sysslar med stilistik l. företeelser l. fenomen l. problem o. d. inom stilistikens fält; äv.: som används l. praktiseras l. tillämpas inom stilistiken l. som är stilistikens; äv. ss. adv.: på sätt som ansluter till l. är i överensstämmelse med (sätt l. metod inom) stilistiken. *Användning av stilistisk metod inom språkvetenskapen. Stilistiska föreläsningar vid universitetet.* Mjöberg .. kommenterar stilistiskt V. Rydbergs Längtan. ÖSTERGREN *StilSpråkv.* 103 (1908). Arbetet förtecknar en mängd stilistisk litteratur. SVANBERG *SvStil.* 153 (1936). Stilistisk behandling, forskning. ÖSTERGREN (1946). *IllSvOrdb.* (1955).

3) [anv. sannol. uppkommen under påverkan av 1] (numera bl. tillf.) motsv. STILIST 3, STIL, sbst III 2: som rör l. gäller l. avser l. hänför sig till o. d. (den konstnärliga) stilen l. stilkonsten (se STIL-KONST 2) l. som faller inom l. tillhör (den konstnärliga) stilens osv. sfär, stilmässig (se d. o. 2); äv. ss. adv., särsk. liktydigt med: i fråga om stil(en) l. stilkonst(en) l. vad stil(en) osv. beträffar, stilmässigt. Mycken kostnad har .. *(Pius IX)* nedlagt på restaurationer af kyrkor, kapeller, m. m., hvarom synnerligen i stylistiskt hänseende vore åtskilligt att säga. LJUNGGREN *Resa* 263 (1871). Författaren uppvisar .., på stilistiska grunder, att den *(dvs. en forngrekisk vas)* härstammar från Böotien. *SD* 20/2 1898, s. 2. Såsom förf. själv framhåller, är det icke en stilistisk granskning av de nämnda kyrkorna det här gäller. *UpplFmT* 33: 127 (1918). Det italienska måleriet vid sjuttonhundratalets början kännetecknas av livaktighet och en hög nivå av kunnande, men knappast av någon stilistisk egenart. LINDBLOM *Rokokon* 53 (1929). Idén till .. tornavslutningar *(på kyrkor)* .. hade .. Hårleman huvudsakligen fått från Italien .. Det stilistiska ursprunget går emellertid långt tillbaka, ända till den hellenistiska och romerska antikens rundtempel. *KyrkohÅ* 1940, s. 116. Denna kvartett [av Berwald], som skrevs 1818, är märklig både formellt och stilistiskt. ÖSTERGREN *(cit. fr.* 1942). En attribution i denna riktning *(dvs. mot kinesiskt ursprung)* vinner i styrka, om man jämför några stilistiska detaljer *(på en pärlemordosa)* med motsvarande sådana på det kinesiska "revolutionsporslinet". *Rig* 1949, s. 106.

STILJT, se stillt, sbst.

STILL *stil'*[4], adv. o. adj. obojl. (stell 1716. stil 1743. still c. 1580 osv.) [jfr ä. d. *still*, d. *stil*, nl. *stil*, mht. *still* (t. *still*), biform till STILLA, adj. o. adv. — Jfr STILLT, sbst. resp. adj. o. adv.] ss. adv. o. predikativt adj.: stilla (se STILLA, adj. o. adv.).

1) = STILLA, adj. o. adv. 1; numera i sht i *c—f*. Nu skall Frithiof lofva / bli här i vinter still. TEGNÉR *(TegnS)* 4: 81 (1825). Hundra år och hundra år / och hundrade år därtill! / Kungalund, fast tiden går, / du ståndar stolt och still. KARLFELDT *FridLustg.* 37 (1901). GRANQVIST *Od.* 100 (1910). — särsk.

a) = STILLA, adj. o. adv. 1 *a*, *b*. Mildt Vestan öfver månskenstaflan andas, / Än yr och rusig, än förrädiskt still. NICANDER *Hesp.* 146 (1835). Oceanen var still, endast krusad af den lätta brisen. *SDS* 1896, nr 550, s. 3. Det blef med ett så / andlöst still, / en gren blott svängde / af och till. EKELUND *Syn.* 106 (1901). Här var lä, och här var luften still. ASPLUND *Harl.* 85 (1915). Natten faller vindlöst still och tät utöver byarna. JANSSON o. VENNBERG *Dikt.* 15 (1920).

b) = STILLA, adj. o. adv. 1 *c*. Kom*(mando-)*ordet Still! *(hejdar rörelsen)*. LING *Regl.* 29 (1836). Still, pudel, ränn ej fram och till baka! RYDBERG *Faust* 36 (1876). Still, säger ja! ÖSTERGREN (1946).

c) = STILLA, adj. o. adv. 1 *f*; numera i sht i anv. motsv. STILLA, adj. o. adv. 1 *f β* o. *γ*; äv. bildl.; förr äv. i uttr. *hålla still med ngt*, = STILLA, adj. o. adv. 1 *f γ α'*. PALMCHRON *SundhSp.* 404 (1642). Den som då *(trots upprepade frestelser)* wandra will / Uthi Gudsfrucktans wägar / Han håller sig helt still / Ej länge dröja plägar. LAGERSTRÖM *Bunyan* 1: 109 (1727). Är mars trogen vid plogen, håller april honom åter still. *AntT* VII. 2: 29 (1883; *enligt Sibyllæ Spådom*). Bussen .. skulle just starta. Då skrek jag till och hejdade den .. Busschauffören höll still och frågade vad det var. OLSSON *Källa* 179 (1971).

d) = STILLA, adj. o. adv. 1 *g*, i uttr. *ligga still*; äv. bildl. Doch han *(dvs. friaren)* förplichtad blifr' att liggia still still still, / och aldrig röra sig förn Jungfrwn sielfwer will. *CupVen.* B 3 b (1669). Ligg still, Ellida, / ty Frithiof är fredlig, han vill ej strida. TEGNÉR *(TegnS)* 4: 29 (1825). Täm det grymma krigets wilda ande / Att det, ett lejon likt ur handen matadt, / Må ligga still i ro wid fridens fot. HAGBERG *Shaksp.* 2: 327 (1847). ALVING *HemBast* 19 (1948).

e) = STILLA, adj. o. adv. 1 *h*, i uttr. *sitta still*. Jägaren ropte: "Min flicka, sitt still, / Fågeln af handen nu skjuta jag vill." ATTERBOM *LÖ* 1: 34 (1824). Sitt still på stolen! *SvHandordb.* (1966).

f) = STILLA, adj. o. adv. 1 *i*, i uttr. *stå still*. Ej lärer Gud, som är så blid, / Sin dörr i dag tilsluta. / Nej: kallar han så stat ej stil. *SionSång.* 1: 16 (1743). Hvad som står still förruttnar. TEGNÉR *(WB)* 7: 169 (1834). Hennes händer famlade upp mot bröstet, hejdade sig som alltid, darrade, stodo still. HALLSTRÖM *El.* 50 (1906). Staden *(Falköping)* stod still i utvecklingen. *HT* 1946, s. 319. Bandet *(i fabriken)* stod still. KARNSTEDT *Slamf.* 199 (1977); jfr STILLA, adj. o. adv. 1 *i γ*. — särsk. *α)* =

STILLA, adj. o. adv. 1 *i δ*; äv. opers.; äv. bildl. Det står still i luften, och sekelslutet går in: man väntar nytt! STRINDBERG *GötR* 6 (1904; *bildl.*). (*Älvan*) sjöng en visa så skön, att den strida strömmen stod still. STENRING *Otyg* 52 (1931). *β*) bildl., = STILLA, adj. *o.* adv. 1 *i ε* slutet. Mitt förstånd står stilla (still). BJÖRKMAN (1889). Ett ögonblick stod det still i hjärnan på mig. SÖRENSEN *Hollywood* 123 (1932). Tanker han på den väg han gått, står tanken still. FORSSELL *Röst.* 28 (1964).

g) (†) i uttr. *still verk*, betecknande att ngt står stilla; jfr STILLA, adj. o. adv. 1 *k*. Hijtt wtt (*till Kexholm*) för tidender höres ike anned ahn still wark, gud Lathe så Lenge ware. *UrkFinlO* 1. 2: 96 (1597; *i handl. rörande klubbekriget*); möjl. ssg.

2) = STILLA, adj. o. adv. 2; numera nästan bl. i uttr. *tiga still*, = STILLA, adj. o. adv. 2 *a*. Ty giffuer nu liudh och warer still / Och hören huadh Konungen seye will! *Holof.* 2 (*c.* 1580). Sextusen år har Döden tegat still. LEOPOLD 2: 167 (1794, 1815; *bildl.*). För tonernas lek tiger ulfven still, / jag tämjer den skygga hjort. MELIN *Prins.* 35 (1885). MOBERG *Rask.* 121 (1927). — särsk. i uttr. (*var plåga har sitt skri för sig,*) *men hälsan tiger still* o. i härtill bildade uttr. Hvar plåga har sitt skri för sig, / Men helsan tiger still. GEIJER *Skald.* 13 (1811, 1835). Var smärta har sitt skrik, blott lyckan tiger still. *HågkLivsintr.* 12: 53 (1931). Den friske igenkänner ju sin sunda kropp på att den tiger still. HEDBERG *VackrTänd.* 46 (1943).

3) = STILLA, adj. o. adv. 3 *a*—*c*. Få tu man Drängen Yxen i hand, / Martius wijsar Skogar och Land, / Hwilke han rödia lijder rätt still. ARVIDI 161 (1651). Min slummer du stör ju: / Var sedig, var still du! ATTERBOM *LÖ* 1: 318 (1824). I källarn saktas larmet, / Det blir helt still; / Den hand, som knifven höjde / Till dråp, ej stöter till. BÅÅTH *GrStig.* 43 (1889). Förbi är dagen, kvällen still. HEDBERG *HemSång.* 60 (1922). Min hustru och min pojke / som sova gott och still. SELANDER *Stad.* 28 (1926). Att bedja, det är kraften att försaka, / Att mitt i stormen vara trygg och still. *Ps.* 1937, 340: 3.

4) (†) i uttr. *allt still*, alltjämt, fortfarande; jfr STILLA, adj. o. adv. 4. Uthij dessa (*spanska*) lantschapper holla de alt still medh kriegs vessendet. *OxBr.* 11: 562 (1628).

5) [sannol. utlöst ur sv. dial. (Norrl.) *stillmolallen, stilmodallen, stillmolanne allen* m. m. (se STILL-MOL); det är ovisst hur denna anv. uppstått] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) ss. förstärkningsord: alldeles l. helt; i uttr. *still allena*, helt allena, mol allena. Jag minns, då Lass drog timmer en hel vinter still allena i Kölen. CARLSSON *GlestGård.* 198 (1943).

Ssg (jfr **stilla**, adj. o. adv. *ssgr*): (5) STILL-MOL l. -MOR. [jfr sv. dial. (Norrl.) *stillmolallen, stilmodallen, stillmolanne allen, stillmolene ensam* (IHRE *DialLex.* (1766; *från Medelpad*)) o. d.; se vidare **still** 5] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) i uttr. *still-mol* l. *still-mor allena*, alldeles l. fullständigt allena, mol allena. LIND 1: 1166 (1749).

STILLA *stil³a²*, sbst.¹, r. l. f.; best. -an; pl. (i ssgn VIND-STILLA, numera föga br.) -or (PALMBLAD *LbGeogr.* 59 (1851), *2NF* 13: 935 (1910)) (-a *c.* 1755 osv. -e, efter prep. 1607—1757. -o 1658 (*efter prep.*)—1929 (*efter prep.*). -one, sg. best., efter prep. 1766—1771) [liksom dan. o. nor. *stille* sannol. delvis av t. *stille*, avledn. av *still*, stilla (se STILLA, adj.o. adv.), delvis substantivering av STILLA, adj. o. adv.] om förhållandet l. egenskapen att vara stilla (se STILLA, adj. *o.* adv.), stillhet.

1) († utom i slutet) motsv. STILLA, adj. o. adv. 1; utom i slutet o. ss. senare led i ssgr anträffat bl. motsv. STILLA, adj. o. adv. 1 *m*, om förhållandet att ingen l. svag omsättning råder i affärslivet. JUNGBERG (1873). — jfr SJÖ-, STRÖM-STILLA. — särsk. (utom i ssgn VIND-STILLA numera bl. mera tillf.) motsv. STILLA, adj. o. adv 1 *a*, om förhållandet att ingen l. blott svag vind blåser, vindstilla; äv. bildl.; numera nästan bl. ss. senare led i ssgn VIND-STILLA. An sij, the Adle fem (*dvs. förmyndarregeringen 1632—1644*), som här-til med stor snille, / Haf' stät til Rools, och bracht wårt Skep i lugn, och stille. STIERNHIELM *Jub.* 122 (1644, 1668). BJÖRKMAN (1889). jfr HAVS-STILLA.

2) motsv. STILLA, adj. *o.* adv. 3: stillhet (se d. o. 3) l. frid; numera bl. ngn gg, arkaiserande, i uttr. *i stillo* (förr äv. *i stillone*), i stillhet. (*Konung Kasimir IV har*) vthi Sweriges Rijke insatt (*den forjagade Karl Knutsson*), och således vthaf then oroligheet ther han vthi stadder war, til stille, fridh och roo insatt. CHESNECOPHERUS *Skal* Ff 3 a (1607). Månen i stillo går och achtar eij Hundgläffs. CELSIUS *Ordspr.* 12: 206 (1714). Bid och troliga bed, och lid i stillone tåligt. NICANDER *GSann.* 57 (1766). LUNDSTRÖM *Sjöfr.* 105 (1929: i still*o*). — jfr NATT-STILLA.

Ssg (till 2; †): STILLA-KAR. om havsdjur: som älskar stillhet. BROMAN *Glys.* 3: 707 (*c.* 1740).

STILLA *stil³a²*, sbst.², r. l. f.; best. -an. [bildat till STILL-FRÖ] (numera föga br.) *trädg.* (individ l. art av) växtsläktet Sisymbrium Lin. Sisymbrium (*dvs.*) Stilla. *NormFört.* 27 (1894); jfr: (*Har*) har valts ordet stilla, som med lätthet framgår af folkspråkets stillfrö. *Dars.* 57. *2SvUppslB* (1953). — jfr HÖG-STILLA.

STILLA *stil³a²*, sbst.³, r. l. f.; best. -an. (-a 1631 (*efter prep.*) osv. -e 1528 (*ss. obj.*)—1622 (*efter prep.*). -o 1638 (*efter prep.*)—1643 (*efter prep.*)) [sv. dial. *stilla*; till STILLA, v.¹, o. etymologiskt identiskt med -STILLA]

1) (†) motsv. STILLA, v.¹ I 3 *b*, om en godvilligt l. frivilligt given (vänskaps)gåva som ges utöver den egentliga ekonomiska ersättningen vid köp l. byte (avsedd att stilla ev. missnöje med den ekonomiska uppgörelsen); i sht i uttr. *i* l. *till* (*en*) *stilla*, ss. sådan gåva. *GävleTb.* 9 (1574: j). Nu förräten förlicktes, fadheren och modhren medh oluff Larss .. och gaff han Modhren – 5 daller i willegodha och stilla. *ÅngermDomb.* 22/8 1631, fol. 46. *Därs.* 1640, fol. 41 (: vthi en stilla). Erich Nilsson i Sundh lofwadhe sin sal: hustros, hustro Sares erfwinger .. 70 (*riksdale*)r koppm(*yn*)tt till en ewerdeligh oklandrat stilla af alla s. h. Sares arfwingar. *Därs.* 1647, s. 114.

2) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) motsv. STILLA, v.¹ 1 4: foder (se FODER, sbst.¹ 1). *G1R* 5: 82 (1528). Han som alltid varit den förste att få sitt hö bärgat och stillan under tak för vintern, blev det här året den siste. *Vi* 1954, nr 26—27, s. 6.

Ssgr: A (till 2; i vissa trakter, bygdemålsfärgat; jfr **stilla**, v.¹ *ssgr*): STILL-BOD. bod (se **bod**, sbst.¹ 2) för förvaring av foder; jfr -rum. *SvT* 1852, nr 193, s. 2 (*från Falun*). — -RUM. (om ä. förh. i Dalarna) om den avdelning av ett stall där ut-

fodringen skedde. *PT* 1902, nr 88 A, s. 1 (*från Sala*).

B (till 1; †): STILLE-PENNINGAR, pl. pengar givna ss. "stilla". *UpplDomb.* 1: 22 (1618).

STILLA *stil³a²*, adj. oböjl. o. adv. -**are** ((†) komp. -**ere** AOXENSTIERNA 6: 277 (1631); superl. -**est** *G1R* 17: 382 (1545), *SvOrds.* B 3 b (1604); -**st** LUNDH *LjusMoln.* 64 (1909)). *Anm.* 1:o Stundom förekommer i m. sg. best., föregången av best. art., formen **stille** (i bet. 3 *a*), som är analogiskt bildad efter regelbundet böjda adj., i sht efter STILLSAM. Den stille och fredlige Patrioten Scipio. DALIN *Arg.* 2: 300 (1754). Den stille och kloke vetenskapsmannen. *STSD(A)* 1935, nr 267, s. 22. *Anm.* 2:o Den i *SvOrds.* B 4 b (1604) förekommande formen **stillon** är felaktig för **stillom**. **stillon** har i sin tur ombildats till **stillan** i språkprovet hos CELSIUS nedan. Lugnet är stillon bäst. *SvOrds.* B 4 b (1604). Lugnet är stillan bäst. CELSIUS *Ordspr.* 11: 417 (*c.* 1710). (**stell-** 1716—1725. **stiill-** (-**ij-**) 1583—1699. **stil-** 1526 (: stilheet)—1778 (: stilhet). **still-** 1526 osv. -**a** 1526 osv. -**o** 1528—*c.* 1618) [fsv. *stilla*, liksom fd. *stillæ* (d. *stille*), nor. *stille* sannol. av mlt. *stille* (lt. *still*), av fsax. *stilli*, motsv. mnl. *stille* (nl. *stil*), fht. *stilli* (mht. *stille*, t. *still*), feng. *stille* (eng. *still*); avledn. av den rot som av. föreligger i STALL. — Jfr STILL, STILLA, sbst [1], STILLA, v [1—3], STILLEBEN, STILLESTÅND, STILLKIS, STILLNA, STILLSAM, STILLT, sbst. resp. adj. o. adv., STILTJE.]

1) som är i vila l. inte är i rörelse l. som är i obetydlig l. långsam (o. lugn l. jämn) l. mer l. mindre omärklig (o. lugn l. jämn) rörelse; äv. dels: som präglas av frånvaro av rörelse l. verksamhet, dels: som inte är i verksamhet l. i arbete, overksam l. sysslolös; i sht predikativt; äv. ss. adv.; jfr STILL 1. *Det var tyst och stilla på gatan. Tvååringen kunde inte vara stilla en minut. Fästets stilla stjärnor. Det stilla skenet från lampan.* Men om sabbatz daghen woro the stilla som budhit war j laghen. *Luk.* 23: 56 (*NT* 1526; *äv. i Bib.* 1917; *NT 1981*: i stillhet). Een stilla hand gör fatigan, men een ijdkelig hand gör rikan. *SalOrdspr.* 10: 4 (*öv.* 1536; *Bib. 1917:* lat hand). M. Lenæus .. later gå ordet, att han vill settia sigh stilla på Waxala prestegård, settia sin generum (*dvs. måg*) M. Brunium till att halla prælectiones (*dvs. predika*) i sitt stelle. *OxBr.* 12: 59 (1637). Wåra tankar äro aldrig stilla. DALIN *Arg.* 1: 38 (1733, 1754). Stilla skuggor breda sig i qvällen, / Solen släckes i svala sjön. BÖTTIGER 2: 53 (1833, 1857). Betänksam hon satt sig på stolen ner, / Längs siffrorna drar sig pennan stilla. / Hon ser upp. Den mörkblå blicken ler: / Det går ju ihop – du räknar illa! BÅÅTH *GrStig.* 67 (1889). BERGHOLM *Fys.* 4: 53 (1957). — jfr DÖDS-, MOL-, MUS-, REKORD-, SABBATS-, SKYMNINGS-, SOMMAR-, STOCK-, SÖNDAGS-, VINTER-STILLA m. fl. — särsk.

a) om väder l. om dag o. dyl. l. om luft l. land o. d.: som kännetecknas av vindstilla l. av svag vind; äv. om vind: som inte blåser l. som blåser blott svagt; äv. i opers. uttr. betecknande att vindstilla l. svag vind råder; äv. bildl.; jfr STILL 1 *a*. (*Jesus*) nepste wädhrit och watnens wågh, Och så wende thet igen och bleeff stilla. *Luk.* 8: 24 (*NT* 1526; *Bib. 1917:* stillades; *NT 1981:* det blev lugnt); jfr *b*. Tijn klädher warm äro, tå landet är stilla aff Sönnan wädher. *Job* 37: 17 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* landet domna). Följande dagar var aldeles stilla lugnt (*på redden utanför Macao*). BRELIN *Resa* 15 (1758). Slutligen kallade man mig rentut för en feg och försagd landkrabba, som .. fruktade att i det stillaste väder göra en promenad ett par tusen famnar ut i sjön. PALMBLAD *Nov.* 3: 73 (1841). Medan lidelserna sorla runt omkring, var och en med sin högröstade ensidighet, önskar man i vetenskapens värld en stillare och klarare atmosfär. LEVERTIN (1905) hos BOOK *Levertin* 147. Det var blidväder med stilla luft och mulen himmel. LAGERLÖF *Holg.* 2: 276 (1907). Det är den stillaste sommardag, / i vassen slå gäddorna slag på slag. GRANSTRÖM *Vis.* 43 (1913). Framför mig böljade präriens oändliga hav för en stilla bris. *NSvSkamtl.* 67: 56 (1916). — jfr KAV-, KVÄLLS-, MORGON-, NATT-, PLATT-, SOL-, VIND-STILLA m. fl. — särsk. *α*) i ordspr. *i stilla väder är alla goda sjömän* (l. *styrmän*), alla klarar sig bra under goda förhållanden o. d. I stilla wäder äre alla gode Siöomän. GRUBB 401 (1665). GRANLUND *Ordspr.* (*c.* 1880: styrmän). *β*) *sjöt.* i uttr. *stilla bältet* l. *ekvatorns stilla bälte*, om det område strax norr om ekvatorn där det är blott svaga vindar (sammanfallande med det område där nordost- o. sydostpassaderna möts); jfr STILTJE-BÄLTE o. EKVATORIAL-KALMER(NA), KALM-BÄLTE. Equatorns stilla bälte ligger något norr om equatorn och utmärker sig för vindstilla, mulen himmel, häftiga regn och åskväder. RUBENSON *Meteor.* 120 (1880). *SohlmanSjölex.* 163 (1955: stilla bältet).

b) om (vatten(yta) i) vattensamling (sjö l. hav o. d.) l. om (normalt) strömmande vatten (bäck l. flod o. d.): som inte har någon vågrörelse l. som inte rör sig l. strömmar, stillastående (se STILLA-STÅENDE, p. adj. *a*), l. som rör sig l. strömmar blott obetydligt l. mer l. mindre omärkligt; äv. överfört l. mer l. mindre bildl.; jfr STILL 1 *a*. *Flodens vatten rann stilla fram. Det är lugnt, havets yta är alldeles stilla.* *G1R* 4: 145 (1527; *om vatten i gruva*). Stilla watn warder lätteligen wermt aff solenes heeta. MURÆUS *Arndt* 2: 259 (1648). När i Siön är stilla lugn. HIÄRNE *2Anl.* 291 (1706). Nu Solundarö / står ur våg som går hvit, / der är stillare sjö, / der är hamn, styr dit. TEGNÉR (*TegnS*) 4: 65 (1825). Klockan sju var det full dag. Den härligaste blåa himmel; det stillaste blåa hav. *GHT* 1924, nr 54, s. 3. LUNDKVIST *Blixen AfrPast.* 80 (1937; *om vik, i bild*). Just när vi trodde att vi skulle dö, la vågorna sig ner och blev stilla. LINDGREN *Mio* 139 (1954). — jfr BLEK-, KVÄLLS-, MORGON-, NATT-, SJÖ-STILLA m. fl. — särsk. *α*) i ordspr.; särsk. i ordspr. *i stillaste vattnet går de största fiskarna* o. d., i det lugnaste vattnet går de största fiskarna. Stilla watn äro gemenligh diwpa. BALCK *Es.* 229 (1603). I stilla Watn gå stoora Fiskar. GRUBB 401 (1665); jfr: I stillaste vatten gå största fiskar. WESTE *FörslSAOB* (*c.* 1817); jfr äv.: De största fiskar gå i stilla watten. HAGBERG *Shaksp.* 4: 307 (1848). I stillaste vattnen är styggast bottnen. GRANLUND *Ordspr.* (*c.* 1880). *β*) [liksom t. *das stille meer, der stille ozean* efter port. *mar pacifico* (varefter äv. eng. *the pacific ocean*, fr. *l'océan pacifique*); namnet givet av den portugisiske jordenruntfararen F. DE MAGALHÃES († 1521), som vid sin överfärd 1520—21 hade lugnt väder] i uttr. *Stilla havet* (äv. *Stilla oceanen*), namn på den största av jordens oceaner, som i stort begränsas av Amerika i ö., Antarktis i s., Australien o. Indonesien i sydv. o. Asien i v.,

Stora oceanen, Söderhavet; äv. bildl. Stilla havet. MÖLLER (1790). Hvar äro de? De flesta packat / Sitt lätta gods och gett sig af / Och hafva raskt ur sigte sackat / På evighetens Stilla haf. CVASTRANDBERG 1: 273 (1876). STENFELT (1920: Stilla oceanen). Man har liknat den mogne Goethe vid Stilla havet, ändlöst, lugnt och – kantat med vulkaner. SIWERTZ i 3SAH LX. 1: 14 (1949). γ) (i fackspr.) i utvidgad anv., om vin: icke mousserande (se MUSSERA 1). BraBockLex. (1979).

c) imperativiskt; jfr STILL 1 *b*. Stilla manskap! Hau! BELLMAN (BellmS) 1: 127 (c. 1771, 1790). Prrro stilla, gamla krake! CAVALLIN *Kipling Gadsby* 61 (1897). Förklara, förklara, ropade Bolle skrämd och ställde sig upp i båten. – Stilla i båt! varnade Karon. MARTINSON *VägKlockrike* 361 (1948).

d) om tår vid gråt l. om regn l. droppande vatten: som rinner l. faller l. fälls sakta l. i långsam takt (resp. en o. en o. d.); motsatt: strid. Ack för hennes *(dvs. den döda modern)* skull flyta så många stilla tårar! EURÉN *Kotzebue Cora* 67 (1794). De tårar, hvilka likt ett stilla majregn, nedduggade på *(koffert-)*locket. CFDAHLGREN 4: 122 (1830). Tårarne började rinna stillare och upphörde slutligen. SUNDBLAD *Land-Strand* 52 (1891). Det droppade ännu stilla från fruktträden *(efter åskregnet)*. FRIDEGÅRD *Somm.* 15 (1954).

e) (numera föga br.) i uttr. *ngt är stilla*, äv. *det blir stilla med ngt*, ngt gör inga framsteg l. ngt står stilla (se *i*) l. inget händer i fråga om ngt l. ngt har upphört o. d. Der m*(ed)* hafuer thetta ährendet sädenn warit stilla. *3SthmTb.* 2: 176 (1597). Om pestilenzien *(i Sv.)* säger .. *(skepparen)* sig inted haffua hörtt, uthan att den var stilla. AOXENSTIERNA 2: 490 (1622). Then Högste skee Tack At Krijget är stilla. ARVIDI 180 (1651). Bleff medh denne saken så länge stilla och dilationerat till 8 dagar för juhl. *VDAkt.* 1685, nr 74.

f) i förb. med *hålla* (äv. *förhålla;* jfr 3 *a* γ). α) tr., i uttr. *hålla ngt stilla*, inte röra på ngt, hålla ngt i vila; äv. med personobj. (l. obj. betecknande djur): tillse l. orsaka att ngn inte rör sig l. inte ger sig i väg l. inte företar sig ngt l. förhåller sig passiv o. d.; jfr STILL 1 *c*. Sielfwegräs, ty dett skielfwer altid, så att om man dett aldrig så stella håller, kan man eij hållat med mindre dett sielfwer. LINNE *Örtabok* 116 (1725). Detta *(dvs. högre lön)* hölt väl .. *(gesällen)* något litet stilla, men omsider måste jag likafullt .. gifva honom afsked. POLHEM *Test.* 32 (c. 1745). Hufvudet höll .. *(lejonet)* stolt stilla. HALLSTRÖM *Than.* 34 (1900). Han kan aldrig hålla händerna stilla. ÖSTERGREN (1946). β) refl., i uttr. *hålla* (äv. *förhålla*) *sig stilla*, vara stilla l. inte röra sig l. stanna kvar på sin plats l. vänta o. dyl. l. vara overksam l. inte företa sig ngt o. d.; om ngt sakligt äv.: inte förändra sig, kvarstå i sitt tidigare läge o. d. *Den lille kunde inte hålla sig stilla en minut.* *(Daljunkern)* Badh så them honom gillade, holla sigh stilla och wara tilfridz .. han wille wehll komma igen. SVART *G1* 106 (1561). Hwij skulle wij Svenske wara så tokota, at .. wij .. släppa .. *(ryssen)* lijka som in uthi wår förstugu uti Lijfland och Finland, allenast för try eller fyra åhrs stillhet skull, effter han mästedeels icke länger plägar sig stilla hålla? *RA* II. 2: 104 (1617). Fiänden håller sig stilla i lägret. SCHULTZE *Ordb.* 5054 (c. 1755). Lefnadskostnaderna .. stiga, under det inkomsterna hållit sig tämligen stilla. BERGER *SvAmMed.* 31 (1916). Påskkäringen håller sig dyr stilla, hur nära vi än kommer. LAGERLÖF *BarnM* 179 (1930). γ) intr., i uttr. *hålla*, äv. (i Finl.) dep. *hållas stilla*, hålla sig stilla (se β); numera företrädesvis: upphöra med sin rörelse, stanna, göra halt l. uppehåll l. vänta (i sht om vagn o. dyl. l. om person på färd). lach .. moste halla stillo och wenta til thes Christus kommer igen, han bliffuer en liten tijdh borta. OPETRI 2: 120 (1528). Sedan man .. *(hållit morgonbön)* kan man .. makeligen gaa til Brunnen, och hålla ther först litet stilla, til thes Blodet sätter sigh i sin rätta Puls igen. HIARNE *Suurbr.* 41 (1679). På det nu din tro måtte blifwa ren, så gjör intet annat, än håll stilla, och låt Christum gjöra wäl, anamma du hans gjerning. BORG *Luther* 1: 90 (1753). En liten stund derefter höll han stilla vid en kyrkogård och bad henne stiga af. WIGSTRÖM *Folkd.* 2: 100 (1881). Han hålls inte stilla. BERGROTH *FinlSv.* 217 (1917). HARLOCK (1944). — särsk. α') (numera bl. tillf.) i uttr. *hålla stilla med ngt*, få ngt att hålla sig stilla (se β), få ngt att upphöra med sin rörelse; förr äv.: upphöra med ngt l. uppskjuta ngt l. vänta med ngt. *HB* 2: 43 (1590). Jag skulle .. holla stilla med Wigzlan till Michaelis. *VDAkt.* 1678, nr 390. Hålla stilla med vagn. SCHULTZE *Ordb.* 5053 (c. 1755). Sara höll stilla med sina händer. ALMQVIST *Går an* 105 (1839). β') (†) i uttr. *hålla stilla att göra ngt*, underlåta l. låta bli l. uppskjuta l. vänta med att göra ngt. Hr Rålamb gaf till förstå, att man på förre Rijkzdagar altid plägat hålla stilla att röra om medlen, för än man först hade förnummit Allmogens tanckar ther om. *RARP* 9: 97 (1664). Hahr iag hålt stilla at inkomma medh nogon påminnelse wijdare *(om en viss sak)*. *VDAkt.* 1691, nr 50.

g) i uttr. *ligga stilla*, vara l. förbli orörlig i sitt (liggande) läge; ligga kvar; inte röra sig l. förflytta sig; vara overksam; om fartyg l. sjöfarande liktydigt med: ligga bi l. för ankar; om ngt sakligt äv.: inte göra framsteg l. ingen förändring ske med l. bli obeaktad o. d.; i sht förr ofta om militärt förband: inte förflytta sig (förr äv. med subjektsväxling, i p. pr., om krigsläger: i vilket förbandet ligger stilla); jfr STILL 1 *d*. *Ligg stilla i sängen! Bli stilla liggande* (äv. *liggande stilla*). OPETRI 2: 34 (1528). Hvadh her elliest ahnlangar, är medh fienden alt stille värck, och ligger heromkring uthi garnizonerne stille. *OxBr.* 9: 417 (1629); jfr *k*. Månge negotier som nu anten stilla liggia, eller ju icke rätt excolerade blifwa *(tagas)* medh större frucht och nytta *(gm utrikeshandeln)* wid handen och drifne warda. STIERNMAN *Com.* 2: 202 (1638). Lade .. *(Sigismund)* med de lättare Farkostarne in uti hamnen, och blef der öfwer en hel wecka stilla liggande. WERWING *Hist.* 1: 68 (c. 1690). *FörsäkrHafveristadga* 1750, s. 15 (*om skepp*). EKBLAD 378 (1764; *i p. pr., om krigsläger*). Albert Grenander låg dyr stilla med ryggen åt Tom. ESSÉN *HExc.* 188 (1916). *(Valutamarknaden i Sthm 6/3 1924)* Riksmark lågo stilla i 0,84 och 0,85 pr. billion. *SDS* 1924, nr 66, s. 11. När .. *(de vid lottkastningen använda pinnarna)* stannat och låg stilla lade .. *(prästen)* sig på knä för att se hur gudarnas vilja utfallit. FRIDEGÅRD *Offerrök* 23 (1949). SUNDMAN *AndréeLuftf.* 319 (1967).

h) i uttr. *sitta stilla*, se SITTA, v. 1 *u* ζ; förr äv.: kvarstå i sin tjänst, stanna kvar; jfr STILL 1 *e*. *Hon hade som myror i kroppen, kunde inte*

sitta stilla. War facultatis betänkiande sådanne *(man till professorer)* föreslåå som stilla en tijdh sittia. *UUKonsP* 7: 96 (1664).

i) i uttr. *stå stilla*, stå orörlig l. utan att röra sig; kvarbli orörlig på sin plats; ofta: vara overksam, inte företa sig ngt; om ngt sakligt äv.: inte utvecklas, inte göra framsteg, vara oförändrad; jfr STILL 1 *f*. Her Niels Sture drog vp i Dalanar, och thet skedde om hösten, och bleeff sedhan så stilla ståndandes naghon liten tijdh. OPETRI *Kr*. 255 (*c*. 1540). Herren warder stridhande för idher, och j skole stå stille ther til. *2Mos*. 14: 14 (*Bib*. 1541; *Bib. 1917:* vara stilla). Skålen står förlänge stilla, / Broder see den torstig ann. *CupVen*. A 2 b (1669). Midt uti dansen står han helt stilla, / Rätt som han står, dansar han om en stund. BELLMAN (*BellmS*) 1: 254 (*c* 1771, 1790). *(Lejonet)* stod stilla med benen lutade bakåt till språng. HALLSTRÖM *Than*. 38 (1900). *(Omkr. år 9000 f. Kr.)* inträffade en klimatförsämring, som orsakade att isranden under minst 800 år stod stilla och tidvis t. o. m. ryckte framåt. SELANDER *LevLandsk*. 36 (1955). Jag stod stilla och betraktade henne utan att säga någonting. EVANDER *Härl*. 12 (1975). — särsk. *α)* i ordspr. Stilla stå är tillbaka gå. GRANLUND *Ordspr*. (*c* 1880). I brytningstider som dessa, gäller det framför allt att kunna följa med; att stå stilla är detsamma som att gå tillbaka. HEDBERG *SvSkådesp*. 181 (1884). *β)* (ngt vard.) om mun, liktydigt med: inte tala, vara tyst; särsk. i uttr. *munnen står aldrig stilla på ngn*, ngn kan aldrig hålla tyst l. hålla mun. Min angels haren recommendera sigh ödmiuklig hos deras kiäre papa och äro dij rätt såm papegågor, mun står aldrig stila på däm. (STENBOCK o.) OXENSTIERNA *Brefv*. 1: 244 (1701). *(Den mexikanske kaptenens)* våltalighet är .. tämligen sydländsk, det vill säga munnen står aldrig stilla på honom. LARSSON *Borring Uppr*. 68 (1930). *γ)* om företag l. fabrik o. d.: inte vara i gång l. i verksamhet; äv. om affärsverksamhet l. handel o. d.: kännetecknas av ingen l. blygsam omsättning l. verksamhet, ligga nere, vara flau; jfr *m*. Låta Grufwan stå stilla. *PrivBergsbr*. 1649, 4 mom. 10. Handeln står stilla. MEURMAN (1847). Reparationsyrken i en fabriksort förtjäna ingenting om självfva fabrikerna stå stilla. *EkonS* 1: 218 (1891). Sågverket har stått stilla en tid. ÖSTERGREN (1946). Affärerna står stilla. *SvHandordb*. (1966). *δ)* motsv. *a*, *b*, om vatten(drag) l. luft o. d.; jfr STILL 1 *f α*. Samma åår *(1291)* stoodh Motala åå stilla i noghro daghar. OPETRI *Kr*. 99 (*c*. 1540). Dagen var obeskrivligt het. Luften stod stilla. NILSSON *HistFärs* 118 (1940). *ε)* om ngt abstr.; ofta mer l. mindre bildl. (jfr *q*). *RP* 8: 155 (1640). Lifvet utan död står stilla, det är blott i striden mot denna sin fiende det utvecklar sin heliga makt. RUNEBERG *ESkr*. 1: 248 (1839). Språkets uttal står aldrig stilla. LoW 30 (1911). Här i Nya Guineas bergsdalar stod tiden stilla. LILLIEHÖÖK *Bernatzik Söderh*. 99 (1935). SIWERTZ *Tråd*. 37 (1957). särsk. i uttr. betecknande att ngns tankeverksamhet inte kan följa med l. är förlamad o. d.; jfr STILL 1 *f β*. *Det står totalt stilla för mig!* Här står förnuftet stilla. LINDFORS (1824). Vi se oändlighet i tid och rum, / Men "evighet" – där står vår tanke stilla. WIRSÉN *Vis*. 83 (1899). Det står stilla i mitt huvud *(dvs.)* jag kan inte tänka. *IllSvOrdb*. (1955).

j) (†) i uttr. *skjutning på stilla håll*, skjutning från håll (se HÅLL, sbst.[1] III 3) där skytten står stilla (se *i*). *NTIdr*. 1899, julnr s. 38.

k) (†) i uttr. *(allt är) stilla verk*, betecknande (att allt är) stillastående (se STILLA-STÅENDE, sbst. resp. adj.); äv. i uttr. *ngt står i stilla verk*, ngt står stilla (se *i*); jfr STILL 1 *g*. Men så ähr altt ähnnu stilla verk. AOXENSTIERNA 2: 52 (1612). I denne staden ähr nu lijthen handell, mott ded som varitt haffuer, och stilla värck. *Dars*. 462 (1622). Nytt ähr här inthet, som aff någon importantz, uthan allt stille värck. *OxBr* 9: 649 (1645). *TT 1896*, Byggn. s. 3 (: ståår; *cit fr*. 1660). *Anm*. till 1 *k*. Hithörande språkprov kan möjl. alla vara ssgr; jfr STILLA-VERK.

l) (†) om kompanjon l. delägare o. d.: passiv (se PASSIV, adj. 4 *d*), inte arbetande. NORDSTRÖM *Cred*. 121 (1853). *(Till)* icke-arbetande företagare .. höra sådana som deltaga blott med sin förmögenhet, såsom aktieegare, "stilla" bolagsmän, kommanditärer, godsegare hvilka ej sjelfva förvalta sina gods o. a. *EkonS* 1: 231 (1891). Duglig Köpman önskar Kapitalist med 10000 kr. såsom stilla delegare i nybörjad agenturaffär. *SD* 9/10 1906, s. 12.

m) i sht *ekon*. om marknaden (se MARKNAD 2) l. om affärerna (se AFFÄR 4) l. affärslivet l. om börs (se BÖRS, sbst.[2]) l. om vara på affärsmarknaden l. om tidsperiod med tanke på affärslivet: som kännetecknas av ingen l. svag omsättning, flau; jfr *i γ*. JUNGBERG (1873; *om marknaden*). Kaffe stilla. BJÖRKMAN (1889). Handeln, affärerna äro stilla. SUNDÉN (1891). Onsdagsbörsen stilla och avvaktande. ÖSTERGREN (1946).

n) (†) i uttr. *vara stilla med en sidvyrdning*, finna sig i en vanvördnad l. ett förakt gm att inte vidta åtgärder häremot. REENHIELM *OTryggv*. 197 (1691).

o) (†) i uttr. *bli stilla*, bli kvar l. stanna kvar (ngnstädes l. i sin tjänst o. d.). ANNERSTEDT *UUH* Bih. 1: 291 (*i handl. fr*. 1627). Penningen är kommande och gångande. i. e. Han blijr intet länge stilla på ett ställe. GRUBB 665 (1665). Dräng och pigan her på gården säga wilja blifwa stilla om nådige herren är nögd mäd them. *ÅgerupArk*. Brev 8/7 1754.

p) (†) i uttr. *stilla läger*, läger (se d. o. 7) l. fast förläggning där trupp ligger stilla (se *g*) längre tid (motsatt: läger under marsch). *KrigVAH* 1827, s. 3.

q) (knappast br.) i det bildl. uttr. *stilla i backarna*, sakta i backarna (se SAKTA, adj. II 5 *d*). CANNELIN (1921, 1939).

2) i fråga om frånvaro av ljud (särsk. ljud frambringat med röstorgan) l. i fråga om svagt sådant ljud; om person: som inte talar l. som talar med låg l. svag röst, tyst l. lågmäld o. d.; om ljud (äv. om röst l. gm tal frambringat ljud o. d.): som inte hörs l. som hörs blott svagt, tyst l. lågmäld l. svag o. d.; äv. i fråga om att hemlighålla ngt l. undvika att nämna ngt (se särsk. c; jfr 3 *b*, 3 *b δ*); ofta med bibet. av 1 l. 3; äv. ss. adv.; jfr 3; jfr STILL 2. *Det gick ett stilla sus genom salen. En stilla viskning bröt tystnaden*. Jach haffuer tystnat och är stilla worden. *Psalt*. 39: 3 (öv. 1536; *Bib. 1917:* teg i min sorg). Viill thu war stille och for jngen thz seie dhå wiill jag giffue tiig ena skedh mz.

2SthmTb. 1: 56 (1545). Stilla! Nymphen sjunger och Zephiren följer hännes stämma. BELLMAN (*BellmS*) 1: 94 (c. 1771, 1790); jfr 1 *c*. Jag hör en stilla röst, / Som lange hviskat sitt "gif akt" / I djupet af mitt bröst. CVASTRANDBERG 1: 321 (1877). Tonerna från mandolinen hördes alltmera stilla och blevo till sist borta. ÖSTERGREN (1946). — jfr DÖDS-STILLA. — särsk.

a) i (det mer l. mindre tautologiska) uttr. *tiga stilla*, ungefär liktydigt med: tiga helt, vara tyst; ofta med bibet. av undergivet l. ödmjukt tigande; äv. oeg l. bildl. Aaron tyghde stilla. *3Mos.* 10: 3 (*Bib.* 1541; *äv. i Bib.* 1917). Hadhe Collatinus teghat stilla, och icke så högt och myckit berömdt sijn Hustru Lucretiam .. så (*osv.*). LEUCHOWIUS *Zader* 210 (1620). Wi (*Clemens XI*) kunne icke tiga stilla, då Wår Faderliga kärlek för Ed. Maj: t (*dvs. August II av Polen*) befaller osz at med Apostolisk frihet tala salighetenes ord. NORDBERG *C12* 1: 179 (1740). I flera fall ansåg jag, då Hans Excellens var ganska kolerisk, det bäst att tiga stilla. RYDING *Carlyle Sart.* 95 (1903). Tig stilla, hjärta, slå sakta! SÖDERMAN *FrämLyr.* 14 (1925). *SvHandordb.* (1966).

b) (om ä. romersk-katolska förh.) i uttr. *stilla mässa* (jfr 3 *c* *α*), om den med låg stämma lästa kanon (se KANON, sbst.[1] 7) l. mässkanon. *SvUppslB* (1935). *2SvUppslB* (1953).

c) i vissa numera obrukliga uttr. betecknande att ngt hemlighålles l. sker i all tysthet l. att man undviker att nämna l. omtala ngt o. d.; särsk. i uttr. *i stilla vis*, i hemlighet, i tysthet. Dog må j haffwe thenne farlige tidender aldeles hemlige och stille jnne mett ider szaa att the icke koma j hwars mandz mun. *G1R* 10: 280 (1535). (*Ett sändebud skall avsändas för att*) honum till thet stilleste oförsummeligen vpspörie, j Lybke. *Dars.* 17: 382 (1545). (*Tisbe*) Låter ingen man förståå, / Wthan håller thz så stilla och tyst: / Hon bäär hans (*dvs. Pyramus'*) bref emillan sin bryst. ASTEROPHERUS 70 (1609; *uppl.* 1909). *RARP* V. 2: 295 (1655: i stilla wÿs). (*Judarna*) drifwa här (*i Konstantinopel*) dhen största handelen, och finnas hoos dhem stoora capitalister, men hålla sig mycket stilla därmed. *KKD* 5: 151 (1710).

3) i fråga om frånvaro av ngt störande l. oroande (buller l. stoj l. stridighet l. affekt l. oro o. d.); stundom med bibet. av 2, med tanke på frånvaro av störande tal l. skrik o. d.; jfr STILL 3.

a) om person (äv. om djur): som inte för oväsen l. stojar l. bråkar l. åstadkommer uppträden l. tvister l. stridigheter o. d., (tystlåten o.) stillsam (se d. o. 2); äv. (med inbegrepp av bet.): som inte (lätt) brusar upp l. hetsar upp sig l. grips av oro l. ångest l. (annan) affekt, som kännetecknas av sinneslugn; lugn; äv.: som låter sig nöja (med förhållandena l. med vad han får), närmande sig bet.: anspråkslös l. blygsam. *En tyst och stilla karl. En stilla och from man.* En mundstijff quinna är enom stillom manne såsom en sandug wegh vp åt för enom gamlom manne. *Syr.* 25: 20 (*ov.* 1536; *Apokr.* 1986: för en stillsam man). BULLERNÆSIUS *Lögn.* 447 (1619; *om hund*). (*Jenisejostjakerna*) äro ett godt, stilla, fridsamt, fattigt och förnöjdt folk. CASTRÉN *Res.* 2: 247 (1846). Den stillaste och beskedligaste hyresgäst hon någonsin haft. *Thackeray Pend.* 2: 511 (1851). Var stilla, låt ej fruktan taga öfverhand! ALEXANDERSON *Sept.* 17 (1868). Konstnär äfven i musikaliskt afseende, genialisk till hela sitt skaplynne, snarare stilla än uppbrusande. *PT* 1904, nr 116 A, s. 3. (*K. F. Söderwall*) var (*året före sin död*) blidare, tunnare och stillare än någonsin. *LundagKron.* 4: 23 (1957). — särsk.

α) i ordspr. Dhet stillaste folket haar skalken baak örat. GRUBB 760 (1665). Stilla och from kommer sällan för dom. GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880).

β) i uttr. *de stilla i landet* (urspr. i *Psalt.* 35: 20) o. i härur härledda uttr.; i sht förr äv. i uttr. *de stilla*, de saktmodiga l. de fridsamma o. d. The wijsas ord gella meer när the stilla, än Herranars roop när the dårar. *Pred.* 9: 17 (*Bib.* 1541; *Bib.* 1917: höras helt stilla). The stilla j landena. *Psalt.* 35: 20 (*Dars.*; *äv. i Bib.* 1917). Förf. vill tydligen leda ljuset från vetenskapens höjder ned i dalarne, der de stilla i landen bo i en djup skugga. KLOCKHOFF *ESkr.* 229 (1886). (*Hädelse o. gudsförnekelse*) göra många menniskor bekymmer såsom fruktansvärda och fasaväckande, icke minst hos de stilla i bygderna. SANDER i *3SAH* 6: 11 (1891). HELLSTRÖM *Dars.* LVIII. 2: 198 (1947: i landet).

γ) (†) i uttr. *förhålla sig stilla*, förr äv. *hålla stilla* (jfr 1 *f* *γ*) l. *hava sig stilla*, (för)hålla sig lugn l. stillsam l. saktmodig (o. tyst), inte uppträda störande o. d. Synnerliga ther tigh mykit är skeedt til förtreet, skalt tu än tå hålla stillo, och icke giffua tinom harm tygelen. LPETRI *2Post.* 301 a (1555). (*Till nödvändiga kyrkostadgar hör*) at huar och een Christen menniskia .. haffuer sigh stilla (*vid gudtjänsten*). DENS. *Kyrkiost.* 18 a (1566). *RA* I. 3: 179 (1593: förholled). *VRP* 1694, s. 90 (: hålla stilla).

b) om ngt sakligt (jfr *c*—*f*): fri från störande oväsen l. stoj l. bråk l. tvist(er) l. upphetsning l. oro l. affekt(er) l. starka l. våldsamma växlingar l. förändringar o. d., präglad av lugn (se LUGN, sbst. 3, 4), lugn (se LUGN, adj. 3, 4) l. stillsam (se d. o. 3); äv. övergående i dels bet.: inte iögonfallande l. uppseendeväckande, obemärkt, dels bet.: som inte är synlig l. inte sker öppet l. offentligt, som sker i tysthet l. med undvikande av uppmärksamhet (jfr 2). *En stilla död. Ha ett stilla väsen, sinne, lynne. Han levde ett stilla och behagligt liv. Leva i stilla lugn på landet. En stilla aftonstund. Bedriva en stilla kurtis. Med ett stilla leende säga ngt. Spela stilla musik.* Ty tå alt war stilla, och rett midnatt war kom titt almectugha ord nedher aff himlenom. *SalWijsh.* 18: 14 (*ov.* 1536; *Apokr.* 1986: djup tystnad behärskade allt). *1Tim.* 2: 2 (*Bib.* 1541; *äv. i NT* 1981; *om liv*). När Gudz ordh predikes i Kyrkione, skole ther al tingh wara stilla. *KOF* 1: 34 (1571); jfr 1. Jag (*Oden*) hvälft, från längre tid, det djerfva företag, / Att .. / .. lyfta våra (*dvs. asarnas*) tält / .. Till stillare klimat och säten mera trygga. LEOPOLD 1: 29 (1790, 1814). Hvilken oräknelig skara af vittnen betäcker det rum som .. tre århundraden uppfylla .. vittnen af .. de stillaste lidanden. THOMANDER 3: 28 (1857). Hon tackade med stilla vänlighet sin Filip för besöket. CEDERSCHIÖLD *Riehl* 2: 19 (1878). STRINDBERG *NRik.* 120 (1882; *om kyrka*). SIWERTZ *Lat.* 69 (1924; *om ceremoni*). Under sömnens långa, stilla timmar, stördes Bo under en och annan minut av dunkla, lasciva drömmar. HEDBERG *VackrTänd.* 282 (1943). — jfr DÖDS-, JUL-, SABBATS-, SKYMNINGS-, SOMMAR-, SÖNDAGS-, VINTER-STILLA m. fl. — särsk. *α)* (utom ss. förled i ssgn STILL-DRINK numera

föga br.) i fråga om fysikaliska l. kemiska förlopp; särsk. i uttr. *stilla urladdning*, om elektrisk urladdning med lugnt förlopp. Nu kan wal urinosum och acidum, så länge de äro slutna i något ting, frucht, skaal, fettma &c. förlikas och wara stilla, så länge de få wara frije för den vthwertes luften; men när den infaller, .. då vpeggias de til en inwärtes strijd, som wij kalla Fermentation eller jäsning. HIARNE *Forb*. 14 (1706). STARCK *Kemi* 13 (1931: urladdning). *β*) [jfr t. *stiller zug*] *spelt*. i uttr. *stilla drag*, i schack: inte direkt schackande (men för motspelaren hotande) drag (se d. o. 9); äv. i uttr. *stilla hot*, om hotfull ställning gm stilla drag. GEIJERSTAM *96 Schackprobl*. 24 (1908: hot). Ett stilla drag, som hotar damvinst genom Dc7 jämte Sf4. *BokSchack* 86 (1948). *γ*) [jfr motsv. uttr. i t.] (†) i uttr. *stilla koller* l. *vattuskrack*, koller (se KOLLER, sbst.[1] 1) kännetecknad av dåsighet l. slöhet hos djuret. *SFS* 1863, nr 32, s. 20 (: koller). LUNDBERG *HusdjSj* 621 (1868: vattuskräck). *δ*) (numera föga br.) i uttr. *stilla reserv*, dold reserv (se d. o. 2 *a*). RAMSTEDT *BokforGr*. 114 (1915). *ε*) (ngt vard.) med förbleknad bet. (jfr *f*), övergående till att beteckna att ngt som sker i avskildhet l. obemärkthet också är kortvarigt l. obetydligt l. blygsamt l. av harmlös l. oskyldig karaktär l. omfattning (o. sålunda inte behöver räknas, närmande sig bet.: liten (se d. o. 2, 3 *a ζ*) l. oskyldig (se d. o. 5 *c*)). Ta sig en stilla slumrare. BJÖRKMAN (1889). Min vän blef allt mer och mer generad öfver sin egen oginhet så att när grosshandlarn (*som ville låna pengar*) kom ned till en stilla femma, så kunde han inte motstå längre. *SD(L)* 1897, nr 528, s. 5. Ibland kan det smaka gott att tjuvstarta (*middagen*) med en stilla konjak. GUSTAF-JANSON *Myl*. 132 (1965). Vad sägs om en stilla spader? *SvHandordb*. (1966).

c) (i religiöst spr.) i speciellare anv. av *a* o. *b*: som kännetecknas l. präglas av (upphöjd) religiös sinnesfrid l. ro. *Stilla natt, heliga natt*, inledningen till känd julpsalm (*Ps*. 52: 1; jfr 2). (*Kvinnors*) prydning ware .. then fördolde menniskian .. om så är ath hon haffuer ingen wank, så ath anden är sactmodugh och stilla. *1Petr*. 3: 4 (*NT* 1526; *NT 1986*: ett milt och stilla sinnelag). Guds rike .. samlar .. sina stilla medborgare af alla folk. WALLIN *1Pred*. 2: 223 (c. 1830). Stilla andakt, helig frid! RUNEBERG 5: 32 (1860). Låt ingen dag förgå utan en stilla stund vid Guds ord. BOOS *Betr*. 15 (1903). Skänk i dag de stilla timmar, / Då vårt hjärta hugnad får. *NPs*. 1921, 559: 3. — särsk. *α*) [jfr t. (*die*) *stille messe*] (i sht om romersk-katolska förh.) i uttr. *stilla mässa* (jfr 2 *b*), av präst läst (inte sjungen) mässa varvid församling inte behöver närvara, privatmässa. *PT* 1900, nr 152 A, s. 3. Den stilla mässan .. kan läsas till förmån för en sjuk, som själamässa eller för andra ändamål; den läses ofta på enskild begäran. ÖSTERGREN (1946). *β*) [jfr t. (*die*) *stille woche*] *teol*. i uttr. *(den) stilla veckan*, om påskveckan (se PÅSK-VECKA 2; då enl. gammal sedvänja inget bullrande arbete fick utföras o. under vilken en inre samling o. koncentration kring Kristi lidande o. död avsågs skola äga rum), dymmelveckan. *NF* (1891: Stilla veckan). Kristi pinas historia .. En passionsbok för stilla veckan och andra veckor. SÖDERBLOM (1928; *i titel*). Man var nu inne i stilla veckan. *Samarbete* 8/4 1981, s. 8. *γ*) *teol*. i uttr. *stilla dag(ar)*, om sammankomst för präster m. fl. under en l. flera dagar avsedd(a) att användas för religiös inre samling o. koncentration. Ledare för de stilla dagarna blir pastor Otto Centerwall. *Upsala(A)* 5/2 1927, s. 4.

d) [jfr *b*] (numera bl. mera tillf.) om land l. ort o. dyl. l. om tid l. om förhållanden i allmänhet: som kännetecknas av fred (se d. o. 2) l. samhällslugn, som inte har krig l. (synbar l. påtaglig) samhällelig oro (med uppror l. upplopp l. (stora l. våldsamma) demonstrationer o. d.), lugn (se LUGN, adj. 3) l. fredlig. Så bleff landet stilla j fyratiyo åår. *Dom*. 3: 11 (*Bib*. 1541; *Bib. 1917*: hade .. ro). Widh Nyjen skall Ryssen låta see sig ibland här och der; Opå denna Orten, är ännu alt genom Gudz Nådhe roligit och stilla. *BraheBrevvaxl*. II. 1: 104 (1658). Konungen i Preussen har .. icke hindrat utflyttningar under stillaste fredstiden. *Fennia* XVI. 3: 68 (1761). Det var tyst och stilla el. stilla och lugnt i landet. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Alcimus beskyllde .. "de så kallade Asideerna" .. att det var de, som .. åstadkommo upproret och tillåto icke riket att vara stilla. AGARDH *ThSkr*. 1: 26 (1842, 1855).

e) [jfr *b*] om ort l. plats o. d.: som (ligger vid sidan av allfarvägen o. följaktligen) kännetecknas av (tystnad o.) ro l. frid l. lugn, rofylld (o. undanskymd l. avskild). En stilla ort. SCHULTZE *Ordb*. 5053 (c. 1755). Uppå en stilla och enfallig landsbygd, förefalla wäl sällan sådana ärender, som göra någon särdeles upmärksamhet. *NorrlS* 1—6: 58 (c. 1770). Verldsalltets ordning jag (*Ceres*) inskärpte hos dem (*dvs. människorna*), / Och byggde deras fäders stilla tjäll. COLLAN *Dikt*. 32 (1864). Hans privatliv i hemmets stilla vrå. *MinnHbgSkola* 21: 26 (1954).

f) [specialanv. av *b*] med ngt förbleknad anv., om undran l. tvivel l. hopp o. d.: inte så stor l. stark l. betydande; viss l. försiktig (o. inre l. tyst); äv. (om bön o. d.): inre l. tyst; äv. i uttr. *stilla sinne*, se SINNE, sbst.[2] 13 c *α*; äv.: som inte erhåller starkt uttryck, som blott antydes o. d. *Hysa ett stilla tvivel* (l. *hopp*). (*Dåren*) Misskänner alt, – sin syn tillsluter; / Förståndet intet så sin stilla undran njuter. BELLMAN *Gell*. 104 (1793). Artikelns förf. slutar med en stilla önskan, att filosofien skall påskynda dessa förbättringar (*av religiösa läroböcker*). *KyrkohÅ* 1926, s. 19. Till sist uppstiger ett stilla tvivel, huruvida .. någon teori .. är i stånd att fånga in det historiska skeendets hela verklighet. NYBERG i *3SAH* LXI. 1: 19 (1950). Jag bad en stilla bön att plånboken skulle vara kvar där jag lagt den. *SvHandordb*. (1966).

g) (i högre stil) i n. sg. substantiverat, i uttr. *det stilla*, motsv. *b*, c, *e*, om stillhet (se d. o. 3 *h*) l. stillsamhet o. d.; särsk. i sådana uttr. som *nederfara* l. *nedgå i det stilla*, nederfara osv. i dödsriket l. i graven, avlida, dö; jfr TYST, adj. The dödha kunna tigh Herre intet loffua, ey heller the som nedherfara j thet stilla. *Psalt*. 115: 17 (*Bib*. 1541; *Bib. 1917*: det tysta). I det stilla vill jag bo, / jag vill ha ro, jag vill ha ro. GEIJER (1836) hos MARCUS *GeijerL* 363. Ett gammalt originellt, i Jämtland bosatt äkta par, som för länge sedan nedgick i det stilla. ARBMAN *Silv*. 55 (c. 1890). Inne i bukten ligger den lilla staden Kjöge, som likaledes hör till det stillas och undangömdas kategori.

ÖSTERLING *SkånUtfl.* 200 (1934). Dövheten underströk det stilla i hennes väsen. HEDBERG *VackrTand.* 24 (1943).

h) ss. adv., motsv. *a—f. Han avsomnade tyst och stilla på morgonen. Leva lugnt och stilla. Hon sade helt stilla: Du gör som du vill. Hon grät stilla* (jfr 1 *d*, 2). Wår Rijksdag här gåår efter sedwanan stilla och fort. AOXENSTIERNA *Bref* 4: 362 (1647). Stilla jag mitt kall må sköta / Med all trohet, flit och fröjd. *Ps.* 1819, 275: 2. För Blåsrör smälter *(natrolit)* stilla till ett vattenklart glas. *ASScF* 1: 676 (1842). Fru Stråle, som .. hoppats kunna taga saken stilla, kände allt blodet stiga mot hufvudet. LEVERTIN *Magistr.* 175 (1900). Var karlfolket i gården hemma, foro *(de väldgästande)* resenärerna stillare fram. SLOTTE *Solskensf.* 198 (1923). "Filmen borde i demokratins namn ha förbjudits stilla och fint," deklarerade social- och kulturministern. ÖDMANN *Munk* 20 (1968). — särsk. i uttr. *en nåd att stilla bedja om.* Att dö – / Att sofwa – intet widare .. – / det wore / En nåd att stilla bedja om. HAGBERG *Shaksp.* 1: 345 (1847; *eng. orig.*: a consummation devoutly to be wish'd). Den egna döden vore en nåd att stilla bedja om. HEDBERG *Upp* 74 (1968).

4) [utgående från 1 med bet.-utvecklingen: i orörlighet > oförändrat, hela tiden på samma sätt, oavbrutet; jfr motsv. bet.-utveckling hos *stille* resp. *still* i dan. o. eng.; jfr äv. ä. d., d. dial. *alt stille*] (†) ss. adv. (jfr 1, 2, 3 *h*), i uttr. *allt stilla* (äv. sammanskrivet), fortlöpande (se FORT-LÖPA 2 *c*), oavbrutet, alltjämt, hela tiden, fortfarande; äv. närmande sig bet.: trots allt, ändå, i alla fall; jfr STILL 4 o. ALLT, adv. 3 *e* γ. *NAv.* 31/10 1657. Sedan sitt tillträde till regementet hafver .. *(Polens konung)* alt stilla varit inveklat medh krigh emoot Turken och Tattaren. *RARP* 12: 159 (1675). Vthi skrifsättet har jagh alt stilla betiant mig af thet maneret, som vthi förflutne Seculi första hälften war gängse. HIARNE *2Anl.* Föret. 4 (1702). Frukt-träna stå der *(i San Domingo)* alt stilla gröna. KÖNIG *LärdÖfn.* 5: 69 (1747). På kappelandet *(hade)* 9 kappar *(potatis)* blifwit producerade. – Alt stilla en Product – låt wara att den ej betalde arbetet. *VexiöBl.* 1818, nr 2, s. 4. ÖoL (1852: alltstilla).

Ssgr (*Anm.* Vissa av de nedan anförda ssgrna kan äv. hänföras till still): A: (1) STILL-BILD. [jfr eng. *still photograph*; med tanke på att bilden inte ingår i ett filmband som skall visa rörliga bilder] *fotogr.* enstaka fotografi (se d. o. 2) l. foto (motsatt: foto ingående i filmband); äv. om (kopia av) vart o. ett av de enskilda foton som ingår i ett filmband, då de visas vart o. ett för sig; jfr -foto. *SvD* 10/11 1946, s. 10. Filmremsor med stillbilder, som visas i bildbandsapparater eller i något omgjorda skioptikonapparater. *Form* 1952, s. 149. *SvD* 2/8 1969, s. 18. Ssgr (*fotogr.*): stillbilds-arkiv. jfr arkiv 1. *TSvLärov.* 1955, s. 96. -bakgrund. särsk. i överförd l. bildl. anv., om litterär skildring som har en effekt påminnande om en stillbild. LIDMAN *Vildåsn.* 236 (1968). -fotograf. fotograf som tar l. brukar ta stillbilder. *DN(A)* 16/7 1964, s. 7. -fotografering. tagande av stillbilder. *DN(A)* 19/12 1964, s. 13. -kamera. kamera för stillbildsfotografering; motsatt: filmkamera. *SvSlöjdFT* 1927, s. 14. -projektor. projektor (se d. o. 2) för visning av stillbilder; jfr skioptikon 1. *Bildordb.* 345 (1949). — (1 *a*) -BÄLTE. *sjöt.* stiltjebälte; särsk. i sg. best., om stilla bältet (se stilla, adj. o. adv. 1 *a* β). Mellan dessa begge passader finnes ett stillbälte, hvilket vi ångade öfver. *SDS* 7/2 1895, s. 3. Stillbältet kallas "the horses' latitudes" *(dvs. hästlatituderna)*. *Dars.* SMITH (1918). — (1, 3 *b* α) -DRINK. *Anm.* Ofta förekommer den eng. pl.-ändelsen -s. *DN* 4/7 1968, s. 9. *Dars.* 14/12 1973, s. 17. [av eng. *still drink*] (i sht i fackspr.) icke kolsyrehaltig färdigblandad läskedryck; äv. särskrivet, i uttr. *still drink*[4 4]. *SvD(A)* 6/10 1961, s. 13 (*särskrivet*). Äkta juice till lägre pris än stilldrink! *SDS* 26/6 1980, s. 9 (*i annons*). — (1) -FILM. (filmband bestående av) band av stillbilder (bildband), ofta synkroniserat med ett tonband (ljudband) med beledsagande ljud (tal m. m.) o. signaler för bildväxling; äv. koll.; förr. äv. om bildband med annat beledsagande ljud. "Stillfilm" kallas en kombination av bildbandsskioptikon och grammofon med högtalare. FORBERG *SäljFilm* 14 (1946). Som inledning fick man *(vid föräldra- o. elevmötet)* se en stillfilm med ljudband om studieteknik. *SvD(A)* 1962, nr 23, s. 9. Ssgr (i sht i fackspr.): stillfilms-apparat. FORBERG *SäljFilm* 212 (1946). -producent. *SvD* 5/3 1970, s. 7. — (1) -FLYTA, -ning. (numera bl. tillf.) flyta (se flyta, v.[1] I 1 *a*) helt utan att röra lemmarna; jfr stilla-liggande, p. adj. slutet. *TIdr.* 1897, s. 277. *Landsm.* XVIII. 10: 24 (1901: stillflytning). — (1) -FOTO. [efter eng. *still photograph*] *fotogr.* stillbild; särsk. om stillbild (ur film) använd ss. reklambild. GUSTAF-JANSON *DödlKär* 133 (1953). Ssg: stillfoto-, äv. stillfotos-fotograf. (mera tillf.) stillfotograf. *Idun* 1948, nr 19, s. 21. — (1) -FOTOGRAF. [efter eng. *still photographer*] *fotogr.* stillbildsfotograf. FORBERG *SäljFilm* 126 (1946). — -FÄRDIG. [jfr d. *stilfærdig*] (i sht i vitter stil) 1) (mera tillf.) till 1: saktfärdig (se d. o. 3). Vara stillfärdig i ett arbete. *IllSvOrdb.* (1955). särsk. motsv. stilla, adj. o. adv. 1 *m*, i fråga om industriell verksamhet: kännetecknad av liten l. ingen rörelse l. utveckling o. d.; i avledn. stillfärdighet. 2) till 3: stilla (se stilla, adj. o. adv. 3) l. stillsam (se d. o. 2, 3) l. saktmodig l. sansad l. lugn (se lugn, adj. 4) o. d.; stundom äv. med bibet. av långsamhet l. med tanke på obenägenhet att tala mycket l. högljutt (jfr 1 o. stilla, adj. o. adv. 1, 2); lågmäld o. d.; utom i *a—c* i sht motsv. stilla, adj. o. adv. 3 *b*. *Hon har ett stillfärdigt väsen (sinne).* Stockholms fettisdag är .. mycket stillfärdig och stadig. STURZEN-BECKER *Krita* 214 (1841). STRINDBERG *Brev* 10: 157 (1894; *om personers upptradande*). Stillfärdigt och osammansatt var också det barndomslif jag förde. *PT* 1907, nr 299, s. 3. En sval och stillfärdig vind drog genom allén. OLSON *JanP* 37 (1918); jfr stilla, adj. o. adv. 1 *a*. MUNSTERHJELM *Od.* 52 (1935; *om stämma*). I novellen Kalonymos hade .. *(Levertin)* funnit en form, som .. var .. stillfärdig och innerlig. BOOK i *3SAH* LIV. 2: 216 (1943). WERIN *Ekelund* 2: 322 (1961). särsk. *a)* om person: stilla (se stilla, adj. o. adv. 3 *a*) l. stillsam (se d. o. 2). *(Han är)* den stillfärdigaste och tålmodigaste sällskapare med de äldre. STURZEN-BECKER *Sthm* 80 (1844). Han talade långsamt, nästan hviskande. Sorgen hade gjort honom mera stillfärdig. LUNDQUIST *Daudet Niv.* 53 (1890); jfr stilla, adj. o. adv. 2. Stillfärdig smet han in i stugan och kröp bort till spiseln, käringen fick gorma bäst hon gitte. DAHLLÖF *Skumr.* 59 (1917). Genom att sitta och höra på, då de gamla talade om gåtor,

blevo barnen lydiga och stillfärdiga. *FoF 1932*, s. 157 (1925). Måhända har hon (*med åren*) blivit .. litet stillfärdigare i gången. BLOMBERG *Bab*. 103 (1928). KARLZÉN *BlaNov*. 12 (1951). särsk. i pl., substantiverat, föregånget av best. art.; särsk. i uttr. *de stillfärdiga i landet* l. *länderna*, de stilla i landet (se **stilla**, adj. o. adv. 3 *a β*) resp. länderna. LEVERTIN 10: 222 (1920). Det fanns i ett af hörnen ett litet krypin under en almbuskes utsparrade grenar så godt som orördt. Dit togo de båda stillfärdiga sin tillflykt. *PT* 1908, nr 34, s. 3. Till och med de stillfärdiga i landet började att betänksamt skaka på hufvudet. HEIDENSTAM i *3SAH* 25: 71 (1912). *b*) (mera tillf.) om ort l. plats, = **stilla**, adj. o. adv. 3 *e*. Ensamma, stillfärdiga ställen som Linnés Hammarby eller Geijers Ransäter. *TurÅ* 1945, s. 46. *c*) ss. adv.: stilla (se **stilla**, adj. o. adv. 3 *h*); äv. motsv. *a*. *Bazaren* 1841, s. 226. (*Bok-*)floden är vorden en liten rännil, som sipprar fram ytterst stillfärdigt. *SvD* 12/4 1921, s. 3; jfr **stilla**, adj. o. adv. **1**. Mössen gnaga stillfärdigt i panelningen. KURCK *MargA* 25 (1925). När Gunhild var död och gravsatt påminde Halvar honom stillfärdigt om löftet att segla honom hem till Östergötland. EDQVIST *MannHem* 173 (1969). Avledn.: **stillfärdighet**, r. l. f. om egenskapen att vara stillfärdig. **1**) till -**färdig 1** slutet; om egenskapen att icke l. föga utvecklas l. gå framåt i industriellt avseende. Denna epok av teknisk stillfärdighet. LINDROTH *Gruvbrytn*. 1: 280 (1955). **2**) till -**färdig 2**: stillhet (se d. o. 3) l. lugn l. saktmod o. d.; ofta med inbegrepp av tanke på långsamhet i rörelser (jfr **still-färdig 1**) l. på obemärkthet l. tysthet i rörelser o. d. STURZEN-BECKER *Cooper Skarpr*. 75 (1835). Ingen, som ej sett det, kan göra sig en föreställning om den noggrannhet, precision och stillfärdighet, med vilken .. (*termiterna*) utföra sitt arbete. ANDERSSON *Austr*. 91 (1915). Karl IX misstrodde .. (*A. Oxenstiernas svåger*) starkt, trots hans stillfärdighet. AHNLUND *AOxenstierna* 57 (1940). Den stillfärdighet, med vilken hon utförde sina dagliga sysslor. ÖSTERGREN (1946). — -**LEBEN**, se d. o. — ((**1** o.) **3**) -**LIV**. (**still- 1837—1881. stilla- 1853—1973**) **1**) [sannol. (väsentligen) efter motsv. anv. av t. *stilleben*] (numera föga br.) stilla liv (se d. o. **I 3**), liv tillbringat i stillhet (se d. o. 3) l. lugn (o. relativ overksamhet l. i verksamhet utanför det offentliga livet) l. liv som kännetecknas av inga l. små förändringar l. växlingar; idylliskt (hem)liv o. d.; äv. i fråga om naturens liv. Genom desza (*nämnda*) skuggor förhöjes den annars alltför bländande ljusglansen i detta Still-lif (*i F. Bremers roman Grannarne*); i Idyllen blandar sig ett tragiskt element. *SvLittFT* 1837, sp. 170. Landtfolkets och naturens gemensamma still-lif. *Dars*. 1838, sp. 77. BREMER *Brev* 4: 189 (1862; *om livet i Holl*.). **2**) [efter t. *stilleben*] (†) stilleben. EICHHORN *Stud*. 3: 200 (1881). Ssgr (numera föga br.): **stillivs-folk**. (**stilla- 1973**) till -**liv 1**: folk (se d. o. 3 *b*) som lever ett stilla (o. undanskymt) liv. *SvLittTidskr*. 1973, nr 4, s. 36. -**seen**. till -**liv 1**: scen (se d. o. 1 *i*) ur ett stilla liv. BREMER *GVerld*. 3: 117 (1861). -**styeke**. (†) till -**liv 2**: stilleben. Ett stillifsstycke med russin, apelsiner, en butelj o. s. v. EICHHORN *Stud*. 3: 186 (1881). *Dars*. 198. — (**2** *b*) -**MÄSSA**. [jfr t. *stillmesse*] (†) om stilla mässa (se **stilla**, adj. o. adv. 2 *b*). Stilmessa eller Tiyande messa. LPETRI *DialMess*. 11 a (1542). DIJKMAN *AntEccl*. 195 (1678, 1703). — (**3**) -**SINT**, p. adj. (†) stillfärdig (se d. o. 2), stillsam (se d. o. 3). SYLVIUS *Curtius* 272 (1682). — -**SITTANDE**, sbst., -**SITTNING**, -**STAENDE**, p. adj., se **B**. — -**STÅND**, se **stillestånd**. — (**1**) -**SUGARE**. (†) fisk tillhörande familjen Echeneidae, sugfisk, remora. LINNÉ *MusReg*. 75 (1754). — (**3** *b α*) -**SYRA**. *konstvet*. etsvätska bestående av l. innehållande en syra som reagerar stilla (utan våldsamt förlopp). *2NF* 7: 1011 (1907). — -**TIGA**, -**TIGANDE**, sbst. o. p. adj., se **B**. — (**1** *b*) -**VATTEN**. (**still- 1780** osv. **stille- 1554**) [jfr t. *stillwasser*, eng. *still water*] (i fackspr., i sht *sjöt*.) **1**) stilla vatten, vatten som saknar l. har liten strömning l. vågrörelse; stillastående vatten; jfr **lugn-**, **spakvatten**. Sågequarner i Stillewatn. JOHANSSON *Noraskog* 2: 174 (*i handl. fr*. 1554). Stillwattnet widtager åter (*efter Gustav Adolf-slussen i Göta älv*) och går circa 1 mil längre ned till lilla Edet. PALMSTEDT *Res*. 186 (1780). Rundsvängning i strömfarvatten kan .. ofta ske genom att utnyttja ev. förefintligt stillvatten eller bakström utefter stränderna. WEINBERG *Sjömansk*. 225 (1954). **2**) = **slackvatten**; jfr **ström-**, **tid-kantring**. ROSWALL *Skeppsm*. 1: 166 (1803). Vattnets höjning och sänkning åtföljas af strömningar, kallade tidsströmmar. Då dessa vända riktning, säges stillvatten l. tidkantring ega rum. *2NF* 6: 1267 (1907). HOLMBERG *Farson Bak*. 141 (1941). Ssg (till -**vatten 2**; i fackspr., i sht *sjöt*.): **stillvatten-period**. period (se d. o. 3) då stillvatten råder. *TT* 1899, Allm. s. 257. — (**1**) -**VIDEO**. Helt nya bildmöjligheter är på väg. Stillvideo. Dvs. stillbilder på magnetskiva i stället för på film. *GbgP* 13/7 1986, s. 27.

B: (**1**) **STILLA-BLIVANDE**, n. (numera bl. mera tillf.) om förhållandet att stanna l. att stanna kvar. *Linc*. Xx 3 b (1640). *TurÅ* 1937, s. 304. — (**1**) -**BLIVANDE**, p. adj. (numera bl. tillf.) som stannar l. står stilla (se **stilla**, adj. o. adv. **1** *i*) l. stannar kvar; förr särsk. i uttr. *stillablivande stjärnor*, fixstjärnor. HERLICIUS *Alm*. 1641, s. 2 a. — (**1** *f α*, *γ*) -**HÅLLANDE**. (numera bl. mera tillf.) om det att hålla stilla l. hålla ngt stilla; uppehåll l. avstannande l. orörlighet o. d. SYLVIUS *Curtius* 610 (1682; *om vapenvila*). Immobiliseringen (stillahållandet) av den (*tuberkulos-*)sjuka kroppsdelen. NYSTRÖM *Kir*. 1: 239 (1926). — (**1** *f α*, *γ*) -**HÅLLNING**. (**stilla- 1755. stille- 1640**) (numera föga br.) stillahållande. *Linc*. Z 6 b (1640). SCHULTZE *Ordb*. 1774 (*c*. 1755). — (**3** *b γ*) -**KOLLER**. (†) = **stilla**, adj. o. adv. 3 *b γ*. FLORMAN *Hushållsdj*. 79 (1834). — (**1** *g*) -**LIGGANDE**, n. om förhållandet att ligga stilla; jfr -**liggning**. *HSH* 6: 165 (1658; *i fråga om skepp*). SERENIUS *EngÅkerm*. 159 (1727; *om förhållandet att åkerjord ligger i träda*). (*Wallensteins*) långa stillaliggande vid Nürnberg. FRYXELL *Ber*. 6: 412 (1833). De viktigaste botemedlen mot peritonit äro stillaliggande, kalla omslag och opiat. *2NF* 4. 547 (1905). — (**1** *g*) -**LIGGANDE**, p. adj. som ligger stilla; äv. bildl. SERENIUS *EngÅkerm*. 99 (1727). (*Flottan*) blef för motvind i sex dagar stillaliggande. FRYXELL *Ber*. 12: 92 (1843). Småningom banade .. (*smältvattnet*) sig en ny väg i en båge in under den stillaliggande isen. *SvGeogrÅb*. 1947, s. 65. särsk. (numera mindre br.) i uttr. *stillaliggande flytning*, i fråga om simsport: flytning varvid lemmarna inte rörs; jfr **still-flyta**. *Landsm*. XVIII. 10: 24 (1901). *IdrB* 7: 113 (1910). — (**1** *g*) -**LIGGARE**. (mera tillf.) särsk.: fartyg l. båt som ligger stilla (i

hamn). AP 1953, nr 39, s. 3. — (1 g) -LIGGNING. (numera bl. mera tillf.) stillaliggande (se -liggande, sbst.). Stillaliggning, i horisontelt läge på ryggen. CEDERSCHIOLD *QvSlägtl.* 1: 215 (1836). — -LIV, se A. — (1) -LÄGE. (i sht i fackspr.) om förhållandet att vara stilla; jfr -liggande, sbst., -sittande, sbst., -stående, sbst. Svårt ryggskott fordrar stillaläge för att gå öfver. *2NF* 23: 1342 (1916). De utländska börserna synes ha ryckt loss från sitt tidigare relativa stilläläge och uppvisat stora kursstegringar. *DN* 10/8 1963, s. 12. — (3) -MODIGHET, r. l. f. [senare leden är avledn. av -modig, adj.[1]] (†) saktmodighet, stillsamhet, fridsamhet; jfr -modig, adj.[1] (se sp. M 1257). BROMS *AGyllenstierna* 15 (1715). — (1) -RINNANDE, p. adj. som rinner långsamt. HÜLPHERS *Norrl.* 1. 69 (1771). — (1 h) -SITTANDE, n. (still- c. 1700. stilla- 1669 osv. stille- 1556) om förhållandet att sitta stilla; ofta i överförd l. bildl. anv., om förhållandet att icke företaga sig ngt, overksamhet o. d. (i sht förr särsk. om förhållandet att icke vidta militära l. krigiska åtgärder o. d.). *G1R* 26: 469 (1556; *i fråga om militär verksamhet*). Han är ofärdig i en foot och dherföre till stillasittiande såsom (*skapad av naturen*). SCHÜCK *VittA* 3: 229 (*i handl. fr.* 1669). En del af Nationen har burit Oket, med suckan och klagan, dock med stillasittande, ej wetande hwar räddningen wore at finnas .. I en wrå af Riket, har man blifwit bragt i förtwiflan, och gripit til wapn. *TalRSt.* 21/8 1772, s. 2 b. Om vi bara kom ifrån stillasittandet och uträkningarna i ett halft års tid och fick vara på landet, så skulle vi bli som nya allihop. ÖBERG *Kont.* 334 (1909). Ryggen, blodcirkulationen och andningen är känsligast för stillasittandet. Regelbunden motion är det enda som kan ge motvikt. *DN(A)* 21/11 1964, s. 14. — (1 h) -SITTANDE, p. adj. om person (l. djur): som sitter stilla; overksam l. passiv (äv. substantiverat); äv. om liv l. levnad(ssätt) l. arbete o. d.: som präglas av l. utföres under stillasittande (se -sittande, sbst.); om ngt sakligt ngn gg äv.: som är l. avses vara fast placerad. The som ett stillasittiande leffwarne föra, skole hålla sig ifrån Frwkost, och Afftonwardh. SCHRODERUS *Comenius* 568 (1639). *Fennia* XVI. 3: 82 (1761; *om arbeten*). Medan Puken hade underlagt norra orterna, hade ej heller Engelbrekt warit stilla sittande. LAGERBRING *1Hist.* 4: 81 (1783); möjl. icke ssg. Möjligen hafva .. (*yxorna*) varit bestämda till stillasittande prydnader, kanske i något tempel. *IllSvH* 1: 136 (1876). Skomakarne, som genom sitt stillasittande lefnadssätt alltid brukat vara spekulativa och mystiska. STRINDBERG *SvFolk.* 2: 333 (1882). REUTERSVÄRD *Minn.* 39 (1922; *om lekar*). Så småningom fick han en ny kropp: kontorsmannens, den stillasittandes, kropp. MOBERG *Sedebetyg* 49 (1935). *FoFl.* 1950, s. 10 (*om insekter*). — (1 h) -SITTARE. person (man) som sitter l. brukar sitta stilla (t. ex. i sitt arbete), stillasittande person; äv.: som icke flyttar omkring. *UpsLäkF* 1867—68, s. 406. Den ene var fet och den andre mager, den ene stillasittare, den andre en passionerad vandringsman. NORLING *Manskl.* 160 (1930). Amerikanen är ingen stillasittare. Man flyttar från en bostad till en annan. *Form* 1953, s. 216. — (1 h) -SITTNING. (still- 1717. stilla- 1746—1872) (numera föga br.) stillasittande (se -sittande, sbst.); äv. bildl. SWEDENBORG *RebNat.* 1: 268 (1717). Hastig Omwäxling ifrån ett arbetsamt Lefwerne til goda Dagar och stilla-sittning. AKEN *Reseap.* 191 (1746). Jag tror att en viss tröghet och stillasittning äfven i afseende på själen hör till min nations lynne. BREMER *Brev* 2: 20 (1839). THOLANDER *Ordl.* (1872). — (1 i) -STÅ. (numera föga br.) stå stilla l. stanna (kvar); äv. bildl. (förr äv.: hejdas i sitt tal, stappla på orden o. d.). Stilla-stå .. (*dvs.*) stapla, komma af sig i talande. SCHULTZE *Ordb.* 4947 (c. 1755). En enda / Jag valt, och trycker till mitt bröst så fast, / Att i min famn hon evigt stillastår. ATTERBOM *LÖ* 2: 369 (1854). — (1 i) -STÅENDE, n. om förhållandet att ngn l. ngt står stilla; ofta i överförd l. mer l. mindre bildl. anv., särsk. om förhållandet att ngt icke utvecklas l. går framåt l. är i verksamhet o. d., stagnerande l. stagnation (ofta i fråga om det ekonomiska livet; jfr stilla, adj. o. adv. 1 i γ). Twenne ting förolämpa Grufworna mycket, Watnet och Wädret, det ena med förmycket tillflytelse, och det andra med stillastående. HIARNE *Berghl.* 443 (1687); jfr stilla, adj. o. adv. 1 i δ. Om Wäderqwarnars stillastående. *Kungör.* 18/6 1751 (*i titel*). Allt stillastående är och blir omöjligt inom vetenskapens område. TEGNÉR (*WB*) 7: 197 (1835). CASSEL *TeorSocEkon.* 256 (1934; *i fråga om ekonomi*). Själsligt stillastående och improduktivitet. *SvLittTidskr.* 1960, s. 189. särsk. i ordspr. *stillastående är tillbakagång* o. i härtill bildade uttr. Stillastående är tillbakagång. AHNFELT *Statsk.* 32 (1855); jfr HOLM *Ordspr.* 312 (1964). Stillastående på en förut godkänd ståndpunkt, under det andra gå framåt, är tillbakagång. WIESELGREN *Bild.* 479 (1882, 1889). Ingenting står stilla; stillastående inom konsten är detsamma som död. LUNDEGÅRD *Prom.* 1: 197 (1893). — (1 i) -STÅENDE, p. adj. (still- 1642. stilla- 1720 osv.) som står stilla, orörlig; som icke förändras l. utvecklas l. går framåt o. d., oföränderlig; ofta i överförd l. mer l. mindre bildl. anv. (jfr stilla, adj. o. adv. 1 i ε). *Folkmängden har de senaste åren varit nästan stillastående. En stillastående guldmarknad* (jfr stilla, adj. o. adv. 1 i γ). *Ordn.* 6/7 1720, s. 5. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817; *om kvarn*); jfr stilla, adj. o. adv. 1 i γ. Solens observerade årliga rörelse .. kan förklaras genom att antaga solen stillastående och jorden stadd i rörelse omkring henne. LINDHAGEN *Astr.* 314 (1860). I psykologiskt afseende är .. konung Birgers karakter tämligen stillastående från början till slutet (*i en tragedi av B. v. Beskow*). WIRSÉN i *3SAH* 11: 205 (1896). Så stillastående, folkglesa och tysta nejder som vår hemorts. GELLERSTEDT *Glänt.* 71 (1909). *DN(A)* 3/10 1964, s. 19 (*om bilar*). Över aktern på domarfartyget låg en fiskmås i en stillastående planflykt. HESSLIND *Sista* 178 (1974). särsk. *a)* motsv. stilla, adj. o. adv. 1 i δ, om vatten: som står stilla, som inte strömmar, som saknar (tillflöde o.) avlopp (jfr still-vatten 1); äv. om luft: som inte röres av vind l. luftdrag (äv. i överförd anv., om dag med sådan luft); äv. mer l. mindre bildl. Vthi Italien, intet långt ifrån Neapolis, är .. ett stillstående Watn eller Kärr .. nu Lago d'averno kallat. PALMCHRON *SundhSp.* 23 (1642). När en för nöd skul måste betjäna sig af stillastående watten til kokning, bör det först (*osv.*). BRUNO *Gumm.* 205 (1762). Stillastående vatten blir snart stinkande. GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880). Samma kvava och stillastående luft. SÖDERBERG *ResRom* 232 (1929). LO-JOHANSSON *Stat.* 1: 129 (1936; *om dag*). En stillastående

liten flod, som knappast skiljer sig från den stillastående lilla kanal, med vilken den ibland flyter samman. OLZON *Nevinson Vittne* 5 (1936). BOOK i *3SAH* LIV. 2: 22 (1943; *bildl., om atmosfär*). *(Filosofen W. James var)* ett jäsämne som rörde upp i de något stillastående nykantianska vattnen. WIGFORSS *Minn.* 1: 239 (1950). GYLLENSTEN *Grott.* 64 (1973; *om vatten i sumpmark*). *b)* (mera tillf.) om satellit (se d. o. 4): som i konstant läge i förhållande till jordytan följer jorden i dess rotation, geostationär. *SvD(A)* 1962, nr 23, s. 24. *c) sport.* i överförd anv., om kast med diskus l. spjut o. d.: som man utför utan ansats. *IdrB* 3: 90 (1907). HJERTBERG *HbIdr* 2: 98 (1920; *med spjut*). — **-STAND**, se **stillestånd.** — (1 *i*) **-STÅNDANDE**, p. adj. (†) stillastående (se **-stående**, p. adj.); äv. motsv. **-stående**, p. adj. *a.* Altförmycken Heta och Torcko, Ther igenom Kärr, Dyer Siögar och Stillaståndande watn fördarffwas. L. PAULINUS GOTHUS *Pest.* 42 b (1623). SERENIUS *Eng-Åkerm.* 125 (1727). — (2 *a*) **-TIGA.** (**still-** 1621. **stilla-** 1697. **stille-** 1640) (†) tiga stilla. The som icke kunde hoos sigh hålla, thet man them förtrodt hade at stilltija. FORSIUS *Fosz.* 79 (1621). *Weise* 360 (1697). — (2 *a*) **-TIGANDE**, n. (**still-** 1630. **stilla-** 1635 osv. **stille-** 1553—1687) [jfr t. *stillschweigen*] om förhållandet att ngn tiger stilla, (fullständig) tystnad; äv. i fråga om att ngn låter ngt ske utan att protestera l. göra invändningar o. d.; ofta [jfr t. *etwas mit stillschweigen vorübergehen* o. d.] i uttr. *med stillatigande förbigå ngt* o. d., förbigå ngt o. inte nämna l. beröra det o. d.; äv. dels i oeg. l. överförd anv., i fråga om att förtiga ngt i skrift o. d., dels bildl.; jfr **stille-svigande.** *RA* 1. 622 (1553). I medler tijdh gå .. *(interimisterna)* medh stilletijghande then Påfweske Läran om Messan förbij. SCHRODERUS *Os.* III. 1: 333 (1635). På det sättet måste jag ligga och med stillatigande höra et bedröfligit eko ur vagnen af de andras löje. WALLENBERG *(SVS)* 1: 251 (1770). Fruktlöst påkallas här *(vid fasan för döden)* både den kalla wishetens röst och den döfwade känslans stillatigande. ROGBERG *Pred.* 2: 91 (1821). Gå med stillatigande förbi något. DALIN (1854). Hela saken fick under stillatigande förfalla. BOOK *ResSchw.* 95 (1932). särsk. i ordspr. Medh stillatijgande kan mycket förswaras. GRUBB 521 (1665). — (2 *a*) **-TIGANDE**, äv. **-TIGANDES**, p. adj. (**still-** 1665. **stilla-** 1635 osv. **stille-** 1630—*c.* 1715) [jfr t. *stillschweigend*] som tiger stilla, (absolut) tyst; äv.: som icke protesterar l. gör invändningar o. d.; ofta i uttr. *stillatigande förbigå ngt* o. d., förbigå ngt o. inte nämna l. beröra det o. d.; äv. i oeg. l. överförd anv., i fråga om att i skrift förbigå ngt; ofta i adverbiell anv.: tyst, under tystnad, utan att yttra ngt l. ge ljud ifrån sig o. d.; äv. övergående till att innebära ett tyst godkännande l. accepterande av ngt o. d. (jfr *b β*); äv. bildl. *Rektorn kunde inte stillatigande förbigå incidenten.* AOXENSTIERNA 5: 336 (1630: stilletigandhe gåå förbij). Stilletigande Kattor, draga gierna köttet uthur grytan. HIARNE *2Hskr.* 194 (c. 1715). Märkeligt är, at K*(onung)* Ælfred *(i den honom tillskrivna övers. av Orosius' historia)* ej omtalar Oderströmmen, .. äfvensom at han stillatigandes förbigår Esterne, hvilka dock .. voro et så betydligt folk? PORTHAN 5: 59 (c. 1790). Utskottet afhörde stillatigande denna framställning *(av innehållet i K. X G:s testamente)*. CARLSON *Hist.* 2: 117 (1856). Jag *(har)* icke längre kunnat stillatigande se det slöseri med tid och penningar, som bedrifves vid denna stambanebyggnad. ADELSKÖLD *Dagsv.* 3: 67 (*i handl. fr.* 1888). Ingen accepterar väl stillatigande att tjänstgöringen *(för ämneslärare vid yrkesskolor)* ökar från 24 till 36 veckotimmar, en ökning med 50 procent, medan timlönen sänks med 11 kronor. *DN(A)* 18/1 1964, s. 17. särsk. *a)* (†) i det adverbiella uttr. *stillatigandes med ngt,* för att icke nämna ngt, utan att nämna ngt. LINDH *Huuszapot.* 88 (1675). *b)* i utvidgad anv. *α)* (†) som saknar talförmåga, stum. BÆLTER *JesuH* 1: 65 (1755). *β)* som uttryckes l. tillkännages gm tystnad; i sht om samtycke l. bifall o. d. *(I ett arvrike tillträder tronarvingen)* utan at han dertil behöfwer den aflednes hwarken uttryckelige eller stillatigande samtycke eller Disposition. SILVIUS *Succ.* A 3 b (1719). Du *(dvs. kvinnokönet)* anser .. med stillatigande föragt deras dårskap, som resa sig emot dig. KELLGREN *(SVS)* 4: 112 (1780). Fördraget *(varpå statsrätten grundas)* kan vara antingen uttryckligt .. eller ock kan det vara, som man säger, ett stillatigande fördrag. BIBERG 1: 185 (c. 1820). Med regeringens stillatigande samtycke. LILLIEHÖÖK *Nohara JapAns.* 26 (1936). — **-VARANDE**, n. (numera bl. tillf.) om förhållandet att vara stilla. 1) till 1; jfr **-varelse, -varo.** Stillawarandet giör ganska mycket til sårens helande. BROMAN *Glys.* 1: 741 (c. 1740). THOLANDER *Ordl.* (1872). 2) till 3. Redan i trons stillawarande begynner ett inre werkande. RUDIN *1Evigh.* 1: 244 (1872, 1878). — (1) **-VARANDE**, p. adj. (numera bl. tillf.) som är l. förhåller sig stilla. ATTERBOM *Minnest.* 2: 282 (1842). — (1) **-VARELSE.** (†) = **-varande**, sbst. 1. *VDAkt. 1791,* nr 2 (1792). — (1) **-VARO.** (†) = **-varande**, sbst. 1. CVASTRANDBERG 3: 283 (1854).

C († utom i **stille-stånd**): (3 *c β*) **STILLE-DAG.** [jfr t. *stiller freitag,* om långfredagen] i sg. best., om långfredagen. DIJKMAN *AntEccl.* 120 (1678, 1703). — **-HÅLLNING, -SITTANDE**, sbst., se **B.** — **-STÅND**, se d. o. — (2 *a*) **-SVIGANDE.** (**-suigende**) [efter t. *stillschweigen*] stillatigande (se **stillatigande**, sbst.). *3SthmTb.* 4: 149 (1601). — **-TIGA, -TIGANDE**, sbst. o. p. adj., se **B.** — **-VATTEN**, se **A.** — (3 *c β*) **-VECKA.** i sg. best.: stilla veckan. DIJKMAN *AntEccl.* 120 (1678, 1703). — (1 *k*) **-VERK.** i uttr. *höres intet annat än stilleverk,* inget uppseendeväckande l. viktigt inträffar, allt är lugnt o. stilla. *UrkFinlO* I. 2: 107 (1579; *i handl. rör. klubbekriget*); möjl. icke ssg.

Avledn.: **STILLAKTIG**, adj. (†) till 1 *a.* om väder: stilla. LINNÉ *Ungd.* 2: 89 (1732). — **STILLELIGEN**, adv. (†) till 3, = **stilla**, adj. o. adv. 3 *h.* VERELIUS 244 (1681). — **STILLHET**, r. l. f. [jfr d. *stilhed,* nor. *stillhet,* mlt. *stilheit,* t. *stillheit*] om förhållandet l. egenskapen att vara stilla. jfr **döds-, morgon-, natt-, sabbats-, skymnings-, söndags-, vinter-stillhet** m. fl. 1) till 1: orörlighet l. vila l. vilotillstånd l. overksamhet; äv.: viloperiod, uppehåll. AWOLLIMHAUS (c. 1669) i *2Saml.* 1: 113. På 1 del fint pulveriserad indigo slås 8 *(delar)* klar och väl concentrerad vitriolsyra, lämnas i stillhet 24 timar, blandas sedan. SCHEFFER *ChemFörel.* 431 (c. 1750). Den öfverdrifna stillheten, Esseerna ålade sig under sabbathen. AGARDH *ThSkr.* 1: 18 (1842, 1855). Vid denne timme hade en stillhet inträdt i striden. RYDBERG *Ath.* 180 (1876). I regel råder inom djuphavet en nästan absolut stillhet. PETTERSSON *Oce-*

anogr. 55 (1939). *DN(A)* 24/10 1964, s. 12. särsk. *a)* motsv. **1** *a*, *b*, i fråga om väder, om frånvaro av vind, stiltje (se d. o. **1**) l. vindstilla, l. i fråga om vatten, om frånvaro av l. långsamhet i vågrörelse l. strömning; äv. bildl. Vädhrit saktadhe sich och wort en stoor stilheet. *Mark.* 4: 39 (*NT* 1526; *NT 1981:* lugnt). *(Lera)* befinnes ymnigast vid stranderne, där vattuorterna förorsaka mera stillhet i vatnet. LINNÉ *Skr.* 2: 15 (1750). Det akademiska lifvet flot fram med den högtidliga stillheten hos en mäktig flod, som ej vidare oroas af sin tidigare strömnings forsar och fall. WENNERBERG 2: XVIII (1882). Tystnaden rörande dessa *(tull-)*frågor uti 1884 års riksdag är stillheten före stormen. FAHLBECK *HandPol.* 32 (1892). Antligen önskeväder, vindlös stillhet, blå himmel, strålande sol. SIWERTZ *Jord.* 296 (1936). *b)* i fråga om ekonomisk (l. industriell o. d.) verksamhet, om förhållandet att verksamhet står stilla (se **stilla**, adj. o. adv. **1** *i* *γ*) l. att ingen l. mycket svag omsättning råder i affärsverksamhet l. på en marknad o. d.; jfr **stiltje 2** slutet. RUNEBERG *ÅmVetA* 1798, s. 8. I Caffe-handeln råder mycken stillhet. WESTEE (1842). På grund av de ogynnsamma rapporterna från Berlin har det inträtt stor stillhet i marknaden. AUERBACH (1913). Den för tillfället rådande stillheten i affärerna. ÖSTERGREN (1946). **2)** till **2**, om förhållandet att ingen talar, tystnad; äv., o. numera vanl., i utvidgad anv., närmande sig **3**, om förhållandet att inga l. blott svaga ljud hörs, tystnad l. tysthet. SCHRODERUS *Comenius* 332 (1639). Så ofta .. *(soldaterna)* kasta ögonen på sin myckenhet, uppstår ett larm af hemska rop .. nu ett tvetydigt sorl, nu ett vildt skri, och plötsligen stillhet. KOLMODIN *TacAnn.* 1: 37 (1833). När de första sorlande hälsningarna lagt sig, blev det moltyst i församlingen. Alla iakttogo varandra, och stillheten tycktes laddad av spänning. ENCKELL *KlagVindÖ* 213 (1937). **3)** till **3**: lugn (se **lugn**, sbst. **3**) l. ro (se **ro**, sbst.[1] **2**) l. frid (se **fred 6** *b*); ofta med inbegrepp av tanke på frånvaro av (talat) ljud l. rörelse (varigm störande ljud åstadkommes; jfr **1**, **2**); äv. i (mer l. mindre tautologisk) förb. med *ro* l. *lugn* o. d. *I (all) stillhet* (jfr *f*, *g* o. **2**), i (fullständigt) lugn l. (fullständig) ro l. i tysthet l. oförmärkt o. d. *Leva i stillhet*, leva i lugn o. ro l. i avskildhet o. d. (jfr *d*). *Gråta i stillhet*, gråta lugnt l. tyst l. oförmärkt o. d. (jfr *f*, *g*, **2**). *Han lämnade huset i all stillhet efter grälet. Sitta hemma i stillhet och ro* (l. *lugn och stillhet*). *Gravens stillhet* (jfr **1**, **2**). *Stillhetens hav* [efter lat. *mare serenitatis*] (*astr.*), benämning på stor slätt på månen (jfr **hav 1** *j*). Wij .. förmanom .. *(dem som slå dank)* ath the arbeta medh stilheet, och äta sitt eghit brödh. *2Tess.* 3: 12 (*NT* 1526; *Dars. 1981:* lugnt och stilla). Man .. håller sigh j Församblingenne tyst oc j stilheet, när Guddomliga saker haffuas ther förhender. FALCK *Und.* 155 b (1558). När .. *(en pojke)* gick mitt ärende i stillheet och roo, möter honom wacktmestaren, slåår honom en örefijl, och stöter honom till marken. *UUKonsP* 6: 274 (1663). När jag *(dvs. enstöringen)* sitter hemma i min stillhet, så ser, hörer, talar och giör jag icke så mycket ondt. SCHERPING *Cober* 2: 1 (1737). Ett oförgätligt intryck lemnar Upsala genom den stillhet, som råder trots folksamling och trängsel. Man hör ej något oljud. *Stridsropet* 1884, nr 4, s. 4. FÖRBERG *SäljFilm* 10 (1946). jfr **sinnesstillhet**. särsk. *a)* om lugn l. ro som råder vid viss tid (i sht nattetid) l. präglar l. inges av naturen. *Det låg en djup stillhet över nejden.* *(Sv.)* Nattens stillhet, *(lat.)* Noctis silentium. SCHULTZE *Ordb.* 5055 (c. 1755); äv. att hänföra till huvudmom. Stillheten, friden, tystnan intaga luften! *LBA* 14—15: 1 (1798). Den tidiga morgonens högtidliga stillhet. MELIN *JesuL* 2: 238 (1843). Urskogens stora, tusenåriga stillhet. SELANDER *LevLandsk.* 113 (1955). *b)* (numera föga br.) om frånvaro av samhällelig oro l. samhälleliga störningar o. d., samhällslugn, samhällelig ro; jfr **stilla**, adj. o. adv. **3** *d*. Allmän wälfärd .. är den rätta Stillheten. DALIN *Montesquieu* 76 (1755). At frid och stilhet uti Riket må bibehållas. *PH* 8: 7414 (1766). Ett lyckligt regeringssätt, en orubbad borgerlig stillhet och beqvämlighet *(bidrager till språkets föradling)*. MURBERG i *1SAH* 2: 22 (1787, 1802). Den stillhet som råder i hela landet. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). *c)* (numera föga br.) om frånvaro av krigshandlingar, närmande sig l. övergående i bet.: fred (se d. o. **2**) l. fredliga förhållanden o. d.; jfr **stilla**, adj. o. adv. **3** *d*. Thetta besluut .. går mästedeels uth på fäderneslandsens wällfärdh och stillheet. GUSTAF II ADOLF 110 (1614). Ar här hoos Rijkzens Rådz mening, effter stillheet och roo medh Ryssen är högnödigh, att man .. motte ingå ett .. stillestånd *RA* II. 2: 9 (1616). I Sverige, Lijffland och Pryssen ähr altt stilla och väl. Ifrån Danmark höres inted annadt ähn stilhett. AOXENSTIERNA 7: 522 (1632). Fred och stillhet återställdes i Norden *(år 1809)*. LAGERBJELKE i *2SAH* 9: 24 (1819). *d)* motsv. **3** *e*, om förhållandet att vara stilla l. om egenskapen hos en plats l. ort l. trakt att vara stilla. Jag ändtlig' hemåt for och i min stillhet trädde, / Mit lilla ungkarls-rum, min enslighet mig glädde. GFGYLLENBORG *Vitt.* 1: 109 (1795). I hemmets stillhet öppnade sig för .. *(T. Wisén)* en fristad, där han fick hemta ro och vederqvickelse. SODERWALL i *3SAH* 7: 51 (1892). I den lilla stadens stillhet. LO-JOHANSSON *Förf.* 38 (1957). *e)* övergående till att beteckna förhållandet (l. egenskapen hos ngn) att icke säga emot l. protestera utan undergivet l. fogligt ge efter l. foga sig o. d. Een qwinna läre j stilheet medh al vndirdånogheet. *1Tim.* 2: 11 (*NT* 1526; *äv. Dars.* 1981). *(De gudfruktiga)* lidho bedröffuelse .. I stilheet och tolamodh. *TobCom.* G 1 a (1550). Slår eller illa handterar Wakt honom som i fängelse är, och i stillhet med godo Wakten åtlyder; böte *(osv.)*. *PH* 6: 3726 (1755). SCHÖNBERG *Bref* 3: 60 (1778). *f)* övergående till att beteckna förhållandet att ngn avsiktligt hemlighåller ngt l. att ngt sker förstulet l. i hemlighet; numera nästan bl. i uttr. *i (all) stillhet* (jfr huvudmom. o. *g*), i (all) tysthet; jfr **stilla**, adj. o. adv. **3** *f*. Måge bisperne .. sampt andre .. af presterskapet .. rådhslå .. huruledes thesse för:ne ceremonier medh tiden, dogh uthan någon förargelse och buller, i stillhet kunne afläggies. *RA* I. 3: 88 (1593). *(En frankisk adelsman)* samlade medh en Snarheet och Stillheet itt Taal Ryttare, ther medh han .. trängde sigh in igenom Stadzporten i Würtzburg. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 129 (1635). Slutel. taktes Eder M[t] tilsaja Ståndet att de .. i stillhet söka att så hopjemka Bevillningen med de andre Stånden, att summan må gå ut. *HT 1919*, s. 26 (1789); möjl. att hänföra till *g*. *(Topelius)* hade märkt att man i all stillhet gjorde sig lustig på hans bekostnad. LAGERLÖF *Top.* 193 (1920). *HågkLivsintr.* 15:

359 (1934). *g)* övergående till att beteckna att ngn gör ngt l. att ngt sker oförmärkt l. utan offentlighet l. i avskildhet l. ensamhet o. d.; ofta betecknande ett undandragande l. en frånvaro från det offentliga livet; i sht i uttr. *i (all) stillhet* (jfr huvudmom. o. *f*; äv. övergående i bet.: i sitt stilla sinne; se **stilla**, adj. o. adv 3 *f*); jfr **stilla**, adj. o. adv. 3 *b*. *Vigseln sker i stillhet. Han sköter sina studier i all stillhet. Jag undrar nog i all stillhet om hon talar sanning.* Gvdh man loffuar tigh j stillheet j Zion. *Psalt.* 65: 2 (*Bib.* 1541; *äv. i Bib.* 1917). Om någon .. wil i Fastan gifta sig, bör sådant icke wägras, allenast thet skeer i stillheet, och utan alt Brudebång. *Kyrkol.* 14. 2 (1686). *(Jesus)* gick uti sin stillhet, och hade ingen del uti axplockningen *(på sabbaten)*. BÆLTER *JesuH* 4: 46 (1757). Då en lugn och tillbakadragen menniska en gång väl trädt ut ur sin vanliga stillhet, utöfvar hon ett starkt inflytande på en annan. BACKMAN *Reuter Lifv.* 1: 67 (1870). I fredags frigavs .. *(en östtysk politisk fånge)* plötsligt i all stillhet. *DN(A)* 21/12 1964, s. 7. särsk. i fråga om begravning (jordfästning); i fråga om förh. fram till c. 1908 särsk. i speciellare anv., i fråga om neslig (se d. o. 1 *c β*) begravning av (avrättad) grov brottsling l. dödfött barn l. självspilling, betecknande att jordfästningen skedde med stark inskränkning i ritualen (utan klockringning, tal, procession o. dyl. o. i närvaro av få personer); jfr **tysthet**. *(I fängelse avlidna dråpares, desertörers l. tjuvars)* Kroppar skola .. i Kyrckiogården uti stilhet och utan the wanlige ceremonier begrafwas. SCHMEDEMAN *Just.* 1519 (1698). Bisattning eller Begrafning som skal skie i Stilhet, förrättas utan all Process och Bekostnad, och at inga flere följa än de som bära och eljest nödwändigt der wid kunna hafwa at beställa. *FörordnBegrafn* 27/10 1725, s. 2. Den nya Kyrkogården .. *(har)* blott afsatt en liten del til begrafningar i stillhet och afsides. *WexioStiftsT* 1796, nr 43, s. 3. Enligt nu gällande bestämmelser föreskrifves jordfästning i stillhet utom för själfspillingar allenast för dem, som blifvit afrättade eller ljutit döden under föröfvande af groft brott. *BtRiksdP* 1903, I 1: nr 12, s. 5. Jordfästningen äger rum i stillhet i Lilla kapellet .. i Köpenhamn. *SDS* 6/8 1935, s. 2 (*i dödsannons*). Enligt den avlidnes önskan har jordfästningen ägt rum i all stillhet. *DN* 10/6 1939, s. 2 (*i dödsannons*). Jordfästning i stillhet. PLEIJEL (1983; *boktitel*). *h)* om psykisk l. själslig ro (se **ro**, sbst.[1] 3) l. jämvikt (se d. o. 3 *b*) l. psykiskt osv. lugn (se **lugn**, sbst. 4), sinnesro l. sinneslugn o. d. *Han äger en ovanlig sinnets stillhet.* Genom stilheet och hopp worde j *(dvs. Israels barn)* starke. *Jes.* 30: 15 (*Bib.* 1541; *äv. i Bib.* 1917). Stadighett och stilhett, Blygdsamhett är tig fast när. *Visb.* 1: 296 (c. 1640). Hwita Hästar .. öfwergå alla andra i sedighet och stillhet. ORRELIUS *Diurr.* 32: 8 (1750). Lyckoförnimmelsen som följer med resignation och inre stillhet. ENCKELL *KlagVindO* 197 (1937). *(Den helige Antonius i öknen)* kunde logera hos sig enstaka gäster, som sökte honom för samtal, samvaro och stillhet. GYLLENSTEN *Grott.* 50 (1973); jfr 2. Ssgr (numera bl. mera tillf.): **stillhets-larv.** (†) till **stillhet 3**: mask (se **mask**, sbst.[2] 7) av stillhet; jfr **larv**, sbst.[3] 5. *LBA* 23—24. 87 (1799). **-liv.** till **stillhet 3**: liv (se d. o. I 3) tillbragt i stillhet. LO-JOHANSSON *Stat.* 1: 321 (1936). **-period.** till **stillhet 1, 3**: period (se d. o. 3) av stillhet; särsk. till **stillhet 1**. GISLÉN *UppgSolL* 109 (1933; *i fråga om vulkanisk aktivitet*). **-tid.** till **stillhet 1, 3**: tid av stillhet; särsk. till **stillhet 3 *h***. *Oldendorp* 2: 299 (1788; *t. orig.*: eine Zeit der Ruhe). **-värld.** till **stillhet 3 *h***: värld med (psykisk) stillhet. DAHLQUIST *LivLängt.* 10 (1925). — **STILLSAM**, se d. o.

STILLA *stil³a²*, v.[1] **-ade** (pr. sg. **-ar** *Psalt.* 65: 8 (öv. 1536) osv. **-er** *RARP* 1: 191 (1632), *NorrlS* 1—6: 77 (c. 1770). — ipf. **stillade** (**-ede**) *Mark.* 6: 51 (*NT* 1526) osv. **stillde** LÆSTADIUS *2Journ.* 128 (1833). **stillte** (**stelthe, stilte, -the, -tte**) *PolitVis.* 158 (c. 1550), TEGEL *G1* 1. 66 (1622: stiltes, *pass.*), SWEDBERG *Lefw.* 546 (1729: stiltes, *pass.*). — imper. 2 p. sg. **still** WIVALLIUS *Dikt.* 105 (c. 1642). **-a** *Bedlegr.* 22 (1647) osv. — imper. 2 p. pl. **stillen** KELLGREN *(SVS)* 2: 26 (1779, 1796), SMITH *Hägr.* 64 (1902). **stiller** BALCK *Es.* 139 (1603). — imper. 2 p. sg. o. pl. **stilla** KELLGREN *(SVS)* 3: 252 (1785) osv. — sup. **stillat** (**-et**) *Psalt.* 46: 10 (öv. 1536) osv. **still't** TESSIN *Skr.* 125 (1764; *i vers*). **stillt** RUDBECKIUS *KonReg.* 348 (1618), *ArkNorrlHembygdsf.* 1924—25, s. 92 (*om förh. i Jämtl. på 1800-talet*). **stilt** (**-dt**) *G1R* 14: 169 (1542), *SionSang.* 1: 68 (1743). — p. pf. **stild** STIERNHIELM *Herc.* 63 (1648, 1668), *Amman* 83 (1756: matstild). **stillad** (**-adt, -at, -et**) *SvTr.* 4: 11 (1521: forstülleth, *n. sg.*), *1Mack.* 11: 50 (*Bib.* 1541: stilladhe, *pl.*) osv. **stilld** SCHULTZE *Ordb.* 5054 (c. 1755). **stillt** SCHRODERUS *Os.* III. 2: 118 (1635), RUDBECK *Atl.* 3: 708 (1698: stillte, *pl.*). **stilt** (**-th**) *JonkTb.* 109 (1524), SCHERPING *Cober* 1: 70 (1734: stilter, *m.*)). vbalsbst. **-AN** (†, ss. senare led i ssgn **BLOD-STILLAN** (*HdlCollMed.* 24/11 1741)), **-ANDE, -NING**; **-ARE, -ERSKA**, se *avledn.* (**stell-** (**stel-**) 1559—1709, **stiill-** 1521 (: forstiilleth, *p. pf.*). **stijl-** 1543 (: stijlt, *p. pf.*). **stijll-** 1629—c. 1630 (: stijllar, *pr. sg.*). **stil-** (**stjl-**) 1524, c. 1550 (: stiltte, *ipf.*)—1758 (: stilning). **still-** 1524 osv. **styll-** 1690 (: styllat, *sup.*)) [fsv. *stilla*, jfr fd. *stillæ* (i bet. 1; d. *stille*), fvn. *stilla* (nor. dial. *stilla*), mlt. *stillen* (lt. *stillen*), mnl. *stillen* (nl. *stillen*), fht. *stillen* (mht., t. *stillen*), feng. *stillan* (eng. *still*); till **STILLA**, adj. o. adv. — Jfr **STILLA**, sbst.[3], **STILLA**, v.[2—3], **-STILLA, STILLNA**]

I. tr.

1) med mer l. mindre konkret sakobj. som (normalt) befinner sig (l. tänkes befinna sig) i rörelse: bringa att (av)stanna l. hejdas l. hämmas i sin rörelse l. aktivitet, stoppa l. hejda l. hämma; äv. bildl. (förr särsk., utan obj., i uttr. *stilla i bäcken*, stämma i bäcken); numera nästan bl. i *a*, *b*. Dherföre wåre rådh, att bliffwe än nu stijlt j bäcken, för än ther kommer mere schade och fördärff vtaff. *G1R* 15: 364 (1543). Till sverdh och vapen kunne vi letteligen komma igen, men om de sedhen oter så snartt kunne stilless, vett jagh inte. *OxBr.* 5: 316 (1625). När K. Fridtiof begärade frid, stilte K. Vikar, sin här *(som kämpade mot Fritiofs)*. VERELIUS *Gothr.* 30 (1664; *fisl. orig.*: stodvadi Vikar K. her sin). *(Lat.)* Futare .. *(Sv.)* Stilla, dämpa sjudande watten, medelst annat wattens päösning. EKBLAD 140 (1764). Det höjde sig så mången hvirfvel i min själ, som Religionens strängaste öfningar under veckors tid knapt kunde stilla. FAHLCRANTZ *Lessing Gal.* 122 (1821). Rigtningen af fårorne bör *(vid plöjning av flygsandsfält)* vara vinkelrät emot den rådande vinden, hvarigenom dessa .. bidraga att stilla sanden. BJÖRKMAN *Skogssk.* 152 (1868). — jfr **AV-STILLA**. — särsk.

a) med avs. på vind l. regn l. väder l. våg o. d.: göra stilla (se STILLA, adj. o. adv. 1 *a*, *b*); äv. mer l. mindre bildl. Tu stillar .. *(havets)* wågh tå the vphäffua sich. *Psalt.* 89: 10 (*öv.* 1536; *av. i Bib.* 1917). Regnet aff himmelen wardt stillat. *1Mos.* 8: 2 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* upphörde). Tå the vpwackte Jesum, stilte han medh sitt taal Stormen. SCHRODERUS *Os.* 1: 10 (1635). Under sin resa til Swerige, skal .. *(arkebiskop Rimbert)* åtskilliga gånger hafwa på et underbart satt stillat wädret. LAGERBRING *1Hist.* 1: 515 (1769). Hans vredes svallvåg hade nog sin stillande olja i hans känsla för Kate. BARCKLIND *GladAnk.* 139 (1929). Diskussionens våldigaste vågor skall ha stillats av Blanche med .. ett papekande av att toddyn kallnade. HELLSTRÖM i *3SAH* LVIII. 2: 151 (1947).

b) med avs. på (ur sår o. d. strömmande) blod l. blodflöde: stoppa l. hejda l. hämma (se d. o. *b*) l. stämma; äv. med objektsväxling, med avs. på sår: stilla blodflödet från; äv. med avs. på tårar. Een quinna .. fick tagha på Jesu clädhefäll, och strax stilladhes hennes blodgång. *Luk.* 8: 44 (*NT* 1526; *Därs. 1981:* upphörde). Een Salwa medh thet hwijta aff Agget giordt aff Terra Lemnia *(dvs. lera från Lemnos)*, och strukin på Amnet och Tinningarna, stillar Näseblodh. FORSIUS *Min.* 3 (c. 1613). Kölden, igenom sin sammandragande kraft, tiente osz *(sårade)* at stilla bloden, och förhindrade thes vtflytande. HUMBLA *Landcr.* 558 (1740). Stilla dina tårar; du *(dvs. mänskligheten)* känner dina egenskaper; och du tror en Gud. LEHNBERG *Pred.* 1: 150 (c. 1800). Helge bad dig *(dvs. konungadottern Sigrun)*, att drypande såren / du stilla skulle. AFZELIUS *SæmE* 161 (1818). Hon hittade daggkåpan, som stillade blodflöde. MOBERG *Rid* 56 (1941). Många .. hade unika gåvor: någon kunde .. stilla blod med ramsor, mossa, spindelnät *(osv.)*. JERSILD *CalvVärld.* 7 (1965). — jfr BLOD-STILLANDE, sbst. o. adj., o. BLOD-STILLNING.

c) (†) stoppa irritation i (öga). SWEDBERG *Dödst.* 336 (1711).

d) (†) med avs. på eld l. eldsvåda o. d.: (stoppa gm att) släcka. *2SthmTb.* 2: 79 (1554). Åhr altså Elden ther stilladt sedan han från klåkan 12 om natten intill klåkan 10 om söndagen brunnit haffuer. EKEBLAD *Bref* 1: 168 (1652; *rättat efter hskr.*). LINDFORS (1824).

e) (†) med avs. på sekt (se SEKT, sbst.[2] *a*): kväsa l. kuva l. slå ned. SCHRODERUS *Os.* 1: 181 (1635).

2) med avs. på ngt (mer l. mindre) abstr. som är l. tänkes vara i verksamhet l. fortgång l. utveckling: få att (av)stanna l. minska styrkan l. våldsamheten l. livligheten o. d. hos, hejda l. stoppa l. hämma (se d. o. c) l. dämpa (se DÄMPA, v.[2] 3) l. tygla o. d.; äv. abs.; numera i sht i *a*, *b* slutet, *f*. Tå gick Pineas fram och forlijkte sakena, så wart plåghan stillat. *Psalt.* 106: 30 (*öv.* 1536; *Bib. 1917:* så upphörde hemsökelsen). Då stilte .. *(kungen)* det hoot medh höfligheet. ACHRELIUS *Vtt.* 424 (c. 1690). Sedan sorgens första anfall var stilladt, föll hon till Drottningens fötter. ALMQVIST *Parj.* 56 (1817). Stilla din gråt, du svarte bror. / Gud han hjälper och Gud är stor. FERLIN *Goggl.* 74 (1938). — jfr AV-STILLA o. O-STILLAD. — särsk.

a) med avs. på sjukdom l. sjukdomssmitta l. smärta o. d.: hejda l. hämma l. stävja l. hindra l. mildra l. lindra o. d. Tu *(dvs. Klas Horn)* lather förstå, att then siukdom, eblandh vårt krigzfolk haffver vancket, ähr nu stillet. *G1R* 26: 413 (1556). Qweäpplen .. *(dvs. kvitten)* stilla Vpkastningh. PALMCHRON *SundhSp.* 61 (1642). WALLQUIST *EcclSaml.* 1—4: 191 (1711; *i p. pf., om smitta*). *(Lat.)* Reseda .. *(Sv.)* Ört som stillar swulnad. EKBLAD 344 (1764). Stilla smärtan, *(dvs.)* lindra smärtan. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Värk var hon styv att stilla. Hon hade en slags barkgröt som man fick lägga på det onda stället. BERG *Sjul* 78 (1936). — särsk. i p. pr. i adjektivisk anv., om läkemedel: som stillar sjukdom l. värk l. smärta l. oro o. d. (särsk.: som stillar diarré); äv. i överförd anv., om kraft o. d.: som har stillande verkan; äv.: som stillar oönskad aktivitet hos ngt (i ssgrna HJÄRT-, NERV-STILLANDE). DARELLI *Sockenapot.* 55 (1760; *om dryck mot diarré*). *(Flugblomster)* .. anses såsom något giftig, och äger en stillande, sömngifwande kraft. LINDERHOLM 2: 53 (1803). Såsom stillande medel *(mot kolik)* har man .. brukat Dyfwelsträck, Kummin och Brännvin. FLORMAN *Hushållsdj.* 113 (1834). *(Sv.)* Stillande pulver *(t.)* niederschlagendes Pulver. KLINT (1906). HARLOCK (1944: medel). — jfr FEBER-, HOST-, KRAMP-, ORO-, SMÄRT-STILLANDE.

b) med avs. på (fysiologiskt) behov l. (sinnligt) begär o. d.: hejda l. få slut på l. dämpa l. minska (dels gm att tygla det, dels, o. i sht, gm att tillfredsställa det). *Barnet kunde aldrig stilla sin lystnad (sitt begär) efter godsaker.* Kong Erich .. med egen hond först mörde .. her Nils Sture .. och icke kunde late sin blodgirughet ändhå ther medh blifve stilt. *RA* I. 2: 289 (1569); jfr slutet. Jag hörer tin siäl är vpfylter, tin begärelse stilter *(då du lärt dig älska Gud mer än guld)*. SCHERPING *Cober* 1: 70 (1734). Stilla ett begär *(dvs.)* tillfredsställa el. ock quäfva ett begär. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Det ideella behof, som gör sig gällande så snart de materiella blifvit någorlunda stillade, är .. skönhetslängtan. PERSON *SvenskAmerikanskStud.* 157 (1912). Kan jag rå för, att jag är road? Att det stillar ett begär djupt i mej? ISAKSSON *KvHuset* 21 (1952). — särsk. i fråga om att tillfredsställa hunger l. törst; företrädesvis med avs. på hunger l. törst: få att upphöra l. göra slut på l. minska gm att äta resp. dricka (med avs. på törst liktydigt med: släcka); äv. mer l. mindre bildl., i sht i fråga om att tillfredsställa bildningshunger. Hunger är snart stillad. GRUBB 334 (1665). *(Våra synder)* vpwäckia i osz en brinnande heeta, hunger och törst, then ingen Menniskias medel och konst släckia och stilla kan. EMPORAGRIUS *Cat.* R 8 b (1669). Skänk mig en penning blott min törst att kunna stilla! BELLMAN *Gell.* 41 (1793). Ack att de stilla fått sin hetaste aptit! FAHLCRANTZ 7: 81 (c. 1835, 1866). Kosthållet var .. så klent, att det icke fullkomligt stillade min hunger. DE GEER *Minn.* 1: 28 (1892). Det var i .. *(farmors)* bibliotek vi stillade vår läshunger under somrarna. SÖDERHJELM *MVärld* 1: 61 (1929). ASPENSTRÖM *Bäck.* 33 (1958; *i p. pf., om hunger*). — jfr O-STILLAD.

c) med avs. på tvist l. oenighet o. d. som inte tar sig uttryck i fysisk strid; äv. med avs. på sak l. fråga varom tvistas l. ordväxling l. avvikande tro o. d. LPETRI *Kr.* 72 (1559; *i pass., om träta*). Tå sadhe Mattz till Eskell: Hält tu tin mun till, och der medh bleeff

thet *(dvs. ordbytet)* stillat. *BtHforsH* 1: 150 (1625). Docentes skola .. Stilla i tidh, om nogon splijt yppar sigh. BOTVIDI *Gymn.* 17 (1633). SCHRODERUS *Os.* III. 1: 143 (1635; *med avs. på katten*). Denna saaken gåår migh icke eenskylt ahn, vthan alla Sahl. Jöns Bossons arfwingar, ey heller kan dhet vthan på tinget stillas. *VDAkt.* 1663, nr 342. NORDFORSS (1805; *med avs. på oenighet*). Alla ville sitta närmast prästen, som dock till slut lyckades stilla bråket. *SvFolksag.* 1. 24 (1939). — jfr FÖR-STILLA.

d) med avs. på inrikes samhällelig oro (uppror l. upplopp l. strejk o. d.): få att upphöra, stoppa l. göra slut på l. kväsa l. kväva o. d.; äv. med avs. på slagsmål o. d., förr äv. med avs. på land: stoppa l. hejda samhällsoron i. Thå nw vplopet war stillat, kalladhe Paulus läryungana till sigh. *Apg.* 20: 1 (*NT* 1526; *Bib.* 1917: oroligheterna voro stillade). Ded wore till at önska at Frankrike wore stilladt. AOXENSTIERNA *Bref* 4: 556 (1649). I Frankrike ähr mäst alt stilladt igenom Cardinalen mazarin, hwilken tillförene bleeff hållen för uprorisk. EKEBLAD *Bref* 1: 261 (1653; *rättat efter hskr.*). *ReglBrandvSthm* 1729. § 20 (*med avs. på slagsmål*). Dessa gatuoroligheter *(i Sthm 1864)* blefvo stillade utan ingripande af militär. DE GEER *Minn.* 1: 258 (1892). Till upplopps stillande må krigsmanskap användas. *SFS* 1948, s. 1038. — jfr FÖR-STILLA. — särsk. (†) i uttr. *stilla till godo*, se GOD 1 *h β*. OPETRI *Kr.* 230 (c. 1540).

e) (utom i *α* numera föga br.) med avs. på krig: göra slut på, stoppa, hejda. Herremöte om ena dagtingan och friidh, som .. göris skulle, ath thz longlige örlig .. matthe bliffue stilth och affsath. *JönkTb.* 109 (1524). Man hoppas att medh Dannemark lårer altt stillas. STENBOCK (o. OXENSTIERNA) *Brefv.* 1: 145 (1700). Gif honom *(dvs. K. XII)* lycka snart få långa kriget stilla. *Fänge* 24 (c. 1710). — särsk. *α)* (i sht i vitter stil, fullt br.) bildl., med avs. på svärd (l. vapen o. d.) ss. symbol för krig l. strid o. d. *(När blodet rann i floder i striden)* då kom Kungen till mig *(dvs. den fabulerande skräddaren)* och sa': Tinnerholm, Tinnerholm, stilla ditt blodiga svärd, ja! *SvAnekd.* 1: 57 (1837). LJUNGLUND *Frest.* 60 (1936). *β)* (†) i överförd anv., med avs. på land: befria från krig, göra slut på krig(et) i, pacificera; äv. i uttr. *stilla (land) från ngra*, i l. gm krig befria (land) ur ngras våld. Sedan Carthago war stillat .. wordo .. *(romarna)* mäcktige. SCHRODERUS *Sleid.* 38 (1610; *lat. orig.*: Carthagine pacata). *(J. III)* Swerige effter sitt förmågh / Från Danske och Ryssar stilte; / Och sin Son til Pålandh hylte. *PolitVis.* 338 (1649). *HC11H* 6: 66 (c. 1700; *i p. pf.*).

f) med avs. på känsla l. sinne l. sinnesförfattning l. egenskap hos ngn: lugna (se LUGNA, v. II 3) l. dämpa (se DAMPA, v.[2] 4) l. hämma (se d. o. *d*) l. mildra o. d.; äv. övergående i bet.: avlägsna l. undanröja (ngt); äv. i fråga om att lugna osv. ngt gm att tillfredsställa det. *Stilla sitt sinne*, lugna sig. *Stilla nu din otålighet! Aldrig kan vår längtan stillas. Stilla sin nyfikenhet, sin sensationslystnad. Uttalandet stillade tills vidare allmänhetens farhågor. Nå, så är den sorgen stillad!* Synderne äre fleere än the godha gerningana .. ther medh lychtas thet at wij aldrigh kunna stilla samwetet mz wora gerningar. OPETRI *Hb.* D 3 b (1529). *(Jesus)* hafwer stillet sin himmelske Fadhers wredhe medh sitt eigit dyrbare blodh. CARL IX *Cat.* H 1 b (1604). Min twekan är stild, / Min frihet förspild. RUNIUS *(SVS)* 2: 264 (c. 1710). Ej någon fruktans plåga / Kan hos oss wäxa opp; / En helig gudoms låga / Har stillat alt wårt hopp. NORDENFLYCHT *(SVS)* 1: 10 (c. 1740). H o r a t i o. O Stilla för ett ögonblick er häpnad / Och låna mig ert öra. HAGBERG *Shaksp.* 1: 287 (1847). Det artade sig till nytt buller. Danjel manade de sina att stilla sina sinnen. MOBERG *Utvandr.* 189 (1949). — jfr O-STILLAD o. ORO-, SINNES-STILLANDE. — särsk. i ordspr. Itt togligit swar stillar wredena, men itt hart ord kommer harm åstadh. *Sal-Ordspr.* 15: 1 (öv. 1536; *äv.* i *Bib.* 1917). jfr: Sachtmod stillar wreede. GRUBB 706 (1665). jfr äv.: Ett mjukt svar stillar vrede. GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880). Det är ett gammalt ordstäf .. att den större sorgen stillar den mindre. BÅÅTH *Grette* 159 (1901). Hårda ord stilla ingen vrede. ÖSTERGREN (1946).

g) (mera tillf.) med avs. på färgnyans o. d.: dämpa (se DAMPA, v.[2] 5 *b*). Ljuset *(från fönstren)* .. stillar vägghonadernas, öfverdragens bjärtare toner. HAHR *ArkitH* 301 (1902).

h) (†) med avs. på gissning: göra slut på gm att bekräfta l. vederlägga. ROSENSTEIN 3: 274 (1787).

3) med personobj.; äv. dels med obj. betecknande djur (jfr 4), dels med obj. betecknande ngns hjärta l. själ o. d. (jfr 2, särsk. 2 *f*).

a) (utom i slutet numera föga br.) (väsentligen) med tvångsmedel (fysiskt våld) hejda l. stoppa l. hindra l. stävja (ngn) i hans aktivitet l. verksamhet, hejda l. stoppa l. kuva l. kväsa (ngn); förr äv. i uttr. *stilla ngn från ngt*, hindra ngn från ngt; jfr STILLA, adj. o. adv. 1. Saa widerfars allom lag oc ret oc skalca stilles met theris olidne oc vpstotningh *(dvs. olydnad och uppror)*. *G1R* 1: 263 (1524). Hoffwitzmannen wille förwara Paulum och stilte them *(dvs. knektarna som avsåg att döda honom)* frå thet rådhet. *Apg.* 27: 43 (*NT* 1526; *Dars.* 1981: hindrade dem). Stracs fördis til h. f. N. härtig Karl tidender, att wi wässgiötter skule wara oproriske, och .. hade h. f. N. för ten skuldh welet drage här nedh medh en hop och fålk til att stile os oproriske. *RA* I. 4: 666 (1598). När gambla Moor böriar skumpa, så är hon intet at stilla. GRUBB 595 (1665). *GT* 1787, nr 138, s. 2 (*med avs. på soldater som gjort myteri*). — jfr BE-STILLA. — särsk. (fullt br.) med avs. på djur: bringa att stanna, stoppa, hejda. Wildåsznen .. löper, at ingen kan stilla honom. *Jer.* 2: 24 (*Bib.* 1541; *Bib.* 1917: stävja). *BL* 18: 276 (1850; *med avs. på skenande hast*).

b) (väsentligen) i fråga om att med psykiska medel (i sht gm tal l. övertalning) göra ngn stilla (se STILLA, adj. o. adv. 3 *a*) l. lugna (se LUGNA, v. II 3) ngn l. få slut på l. minska l. dämpa ngns oro o. d.; förr äv. övergående i bet.: göra (ngn) tillfreds gm att ge honom det han vill ha, tillfredsställa (ngn); jfr 2 *f*. Thå stilladhe canceleren folkit och sadhe *(osv.)*. *Apg.* 19: 35 (*NT* 1526; *Bib.* 1917: lugnade). OPETRI 2: 65 (1528; *med avs. på hjärta*). Hwilken som wille stilla .. *(bråkmakaren)* den samma skiöt han sin koos. *UUKonsP* 14: 16 (1680). Eld ej släcker en eld; hårdt ord ej stillar en argsint. NICANDER *GSann.* 64 (1766). Stilla sina kreditorer. NORDFORSS (1805). *Polyfem* II. 11: 3 (1810; *med avs. på hungrig o. tjutande hund*).

Barnen gråto högt *(skrämda av slädens höga fart)*, och modern / Sökte dem förgäfves stilla. ELMBLAD *SDikt.* 206 (1886). BENGTSSON *Silv.* 94 (1931). — särsk. göra ngn lugn (se LUGN, adj. 4), lugna (se LUGNA, v. II 3); i sht i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.; äv. speciellare: som fått sin hunger i viss grad stillad (se 2 *b* slutet), tämligen mätt l. halvmätt (äv. i uttr. *stillad i sin hunger*); jfr 4. WIDEKINDI *KrijgH* 625 (1671). Nu är *(floden)* "La Meuse" en lugn och stillad matrona, hvars breda barm icke mera häfver sig i lidelsefullt uppror. *GHT* 1897, nr 252 B, s. 2. Snabbt stillade i sin hunger sjönko *(fågel-)*ungarna med en matt rörelse samman vid hvarandra. SEGERSTRÅLE *Tusch* 94 (1916). Räven *(är efter en måltid på myror)* i sin helhet någorlunda mätt eller åtminstone stillad. MARTINSON *Midsomm.* 72 (1938).

4) [eg.: stilla hungern hos (se 2 *b* slutet), lugna (se LUGNA, v. II 3) gm att fodra; jfr 3, 5, 6] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) med obj. betecknande (hus)djur: fodra (se FODRA, v.[1] 1) l. utfodra; äv. utan obj.; äv. dels i oeg. l. överförd anv. (särsk. ss. senare led i ssgn PÅ-STILLA: förse (ngt) med behövligt material). En dräng har dagligen "stilt" hästarne. JOHANSSON *Noraskog* 2: 281 (*cit. fr.* 1557). En Piga, som stillar boskapen eller desz wederlike, bör hafwa i ett för alt till lön om året 30 Dal. STIERNMAN *Com.* 4: 1002 (1687). *(Ek-)*löfven tjena till kreaturs stillning, om de tagas i Juli eller Augusti månader. STRÖM *Skogsh.* 40 (1830); jfr slutet. Kanske Johan fick tid hjälpa henne att stilla? SJÖDIN *StHjärt.* 280 (1911). En gris som vägde under 100 kilo var *(enligt ä. tiders uppfattning)* dåligt stillad. *ÖgCorr.* 26/10 1966, s. 10. — jfr MAT-, UPP-STILLA o. O-STILLAD. särsk. ss. vbalsbst. *-ning* i konkret(are) anv., dels om enskild gång då utfodring sker, dels konkret: foder (se FODER, sbst.[1] 1) l. foderportion (jfr FODER, sbst.[1] 3). Till stillning skall . . *(gåsen)* hafwa 2 Måhl om Dagen en Näfwa Sädh hwar gång. RÅLAMB 13: 70 (1690). Wi redom på en betning eller stillning ända til Hamburg. LIND 1: 767 (1749). Kgl. Gardets Stall, der Hafra, som bekant är, användes till stillning åt hästarne. *BotN* 1842, s. 136.

5) med avs. på ljud frambringat medelst talorgan (l. ngt som yttras o. d.): hejda l. minska, få att upphöra l. avta, tysta l. tysta ned; äv. allmännare, med avs. på ljud överhuvud; äv. (med anslutning till 1) med avs. på mun l. tunga ss. talorgan: stoppa, få att tystna, tysta (ned); äv. bildl.; jfr STILLA, adj. o. adv. 2. *Läraren lyckades inte stilla stimmet i klassen.* *(Peder Sunnanväder må ställas inför rätta)* tiil ath stilla thet rycthe, szom elless motthe föras kringh om landit .. Ath wppe hoss edher *(dalkarlar)* beskyddas .. en sliigh stemplare. *G1R* 1: 277 (1524). En stor dygd är thet säger iagh försant, / Att en quinna sin mun stilla kan. *DrSimon* 5 (1627). Sådan Sup, väl bränd och sjunken, / Stillar magens buller och dön. BELLMAN *(BellmS)* 1: 195 (c. 1775, 1790); jfr 2 *b* slutet. COLLINDER *Kalev.* 63 (1948; *med avs. på jämmer*).

6) [jfr 2 *b* slutet, *f*, 3 *b*, 4, 5] (numera föga br.) med avs. på ammat barn (dibarn): trösta l. lugna (se LUGNA, v. II 3) l. få tyst gm amning (gm att det får dia), övergående i bet.: ge mat l. mätta o. d.; äv. om sugga: dägga (smågris), låta (smågris) dia sig. *(Sv.)* Stilla ett barn *(t.)* einem Kinde die Brust reichen. HEINRICH (1814). Stilla ett barn, *(dvs.)* gifva det bröstet. DALIN (1854). MÖLLER *Jordbr.* 36 (1881; *om vildsvinssugga*). — jfr MAT-STILLA.

II. refl.

1) motsv. I 1; företrädesvis motsv. I 1 *a*, om vind l. hav o. d.; lägga sig (se LÄGGA, v. II 1 *b* γ α'). *(Jesus)* steegh vp til them j skipit, och wädhrit stilladhe sigh. *Mark.* 6: 51 (*NT* 1526; *Dars. 1981:* vinden lade sig). När han *(dvs. Jesus)* man påkallar / Så moste Haafwet stilla sig. VULTEJUS *Post.* C 2 a (1686). *(Konungen)* lät .. med blåsande gifwa tekn, at härarne skulle stilla sig. PERINGSKIÖLD *Sogubr.* 31 (1719). Om färska sår skulle blöda hefftigt, och blodet intet wille stilla sig, så *(osv.)*. ROBERG *Beynon* 59 (1727). Nu tystne de klagande ljuden / Och stille sig tårarnas flöden! WALLIN *ForslPs.* 324 (1816). SCHRÖDER *Timmermärk.* 133 (1893; *om oväder*). Lilla Anna kunde .. stilla sig någon timme på dagen, hon kunde leka i dockskåpet .. Men se Greta, hon flängde omkring som en annan vildkatt. BESKOW *Greta* 54 (1901).

2) motsv. I 2; om ngns samvete o. d.: bli stilla (se STILLA, adj. o. adv. 3 *b*) l. lugn, lugna sig; om vrede o. d. liktydigt med: lägga sig (se LÄGGA, v. II 1 *b* γ α'). Samwetet kan aldrigh stilla sich, och wara til fridz medh .. *(goda)* gerningar *(ss. syndabot)*. OPETRI 1: 89 (1526). Skole Dommarenar, tå the äre vptände aff Wrede, icke dömma eller slijta nogon Saak, för än theras Wredhe haffuer stillat sigh, och är förswunnen. SCHRODERUS *Waldt* 13 (1616). Dock stillade sig omsider mine förvirrade tankar, och mit sinne feck lugn. BRELIN *Resa* 71 (1758). FAHLCRANTZ *Lessing Samps.* 46 (1822; *om ngns längtan efter ngn*). Förmodligen blir det stämning till tinget, försåvitt icke det heta blodet stillat sig till dess. *VästerbK* 1927, nr 155, s. 4. — särsk. *a)* motsv. I 2 *a*, om grasserande sjukdom l. värk o. d.: upphöra l. minska (i häftighet l. omfattning o. d.). Hvar siukdomen uthi Upsale icke vill stille sich, achter Hans N. skicke tijt *(till Arboga)* någre aff the kunstenärer ther *(i Uppsala)* äre. *G1R* 26: 779 (1556). LINDH *Huuszapot.* 6 (1675; *om huvudvärk*). Så ofta febern stillade sig, fortsatte jag .. oförtöfvadt min resa. CASTRÉN *Res.* 2: 418 (1848). När Hedin kom fram till den världsberömde specialisten, hade hans nervsmärtor redan stillat sig. *OoB* 1936, s. 141. *b)* (numera föga br.) motsv. I 2 *d*, om uppror l. om oro i folkmassa o. d. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 255 (1635). Oron *(bland folkmassan)* stillade sig. STJERNSTEDT *Minnesbl.* 83 (1912).

3) motsv. I 3, om person (äv. om djur l. om ngns hjärta o. d.): bli stilla (se STILLA, adj. o. adv. 3 *a*) l. lugn, lugna sig; återfå sitt (normala) sinneslugn o. dyl. l. (för)hålla sig stilla (se STILLA, adj. o. adv. 3 *a* γ) l. lugn l. ta sig samman; äv. närmande sig bet.: låta sig nöja; ngn gg äv.: bli stilla (se STILLA, adj. o. adv. 3 *c*). Så mosten j stilla idher, och intit orådhelighit företagha. *Apg.* 19: 36 (*NT* 1526; *Därs. 1981:* hålla er lugna). En aff Hararna *(vilka alla tänkt dränka sig)* .. sadhe: Stiller edher käre Brödher, och görer edher icke siälffue nogen skadha til liffuet. BALCK *Es.* 139 (1603). *(A. Oxenstierna till Kristina:)* Min Drottning! stilla er: förqväf ert raseri. KELLGREN *(SVS)* 3: 252 (1785). På landet ville *(de mot Kristian II upproriska)* bönderna alldeles icke stilla sig. FRYXELL *Ber.* 2: 258 (1826). Stilla dig, gamla hjärta! Det dröjer ej så länge, förrän du får svar på alla varför. HCOUCHTERLONY (1909) hos PETRI *Ouch-*

terlony 468. Efter . predikan stillade sig motet en stund i bön. *VästerbK* 1927, nr 151, s. 5. *SvD* 13/8 1957, s. 9.

4) (numera mindre br.) motsv. I 5, om ljud: upphöra l. tystna. Upsteg ofwer hela Riddarehuset et starkt gny och murmel, som åter stillade sig. TILAS *Ant.* 3: 291 (1770). Stillen er, J klagande suckar! WALLIN *Rel.* 4: 549 (1838).

III. intr.

1) motsv. I 1, betecknande att ngt hejdas l. stoppas l. hämmas i sin rörelse l. aktivitet; numera nästan bl. om vind (äv. om regn): avta l. minska i styrka l. häftighet, lägga sig, bedarra. Den bullrande bröllopsskaran har aftroppat, vinden har stillat, alla foglar hafva tystnat utom den ensliga ängknarren. SANTESSON *Nat.* 65 (1880). Regnet hade för ögonblicket stillat, men några tecken på att vädret skulle klarna upp funnos likväl ej. ROSBERG *Granö Altai* 1: 223 (1919). Äntligen stillade stormen, så att roddarna kunde fortsätta färden. AHNLUND i *3SAH* LXV. 2: 147 (1955). — särsk. (i vissa trakter) i det (äv. med betoningen på partikeln uttalade) opers. uttr. *det stillar på*, vinden avtar l. bedarrar, det mojnar. Om det stillar på. BJÖRKMAN (1889).

2) motsv. I 3 *b*, betecknande att ngn l. ngt åstadkommer lugn l. frid l. stillhet ngnstädes l. hos ngn l. mellan ngra o. d. (förr äv. i uttr. *stilla till rätta*); förr äv.: stilla sig (se II 3); numera bl. (mera tillf.) i p. pr.: som åstadkommer lugn, lugnande. Ibland när the drucke och någon wille träta, så slog *(vårdshus-)*werden medh sin pryl i bordet it slagh; then som icke tå stillede måste gifwa 5 snuben, thet är 5 groschen. BOLINUS *Dagb.* 32 (1668). ROMAN *Holbg* 124 (1746: til rätta). I sängen där de låg blev mörkret stillande skönt och gott. MOBERG *Sedebetyg* 413 (1935).

3) (mera tillf.) motsv. I 5, II 4, om ljud, = II 4. BERG *Krig.* 110 (1915; *om buller*).

Särsk. förb.: STILLA AV[10 4], förr äv. UTAV. jfr avstilla. 1) (†) till I 1 *a*: få (vind) att dämpas, stilla. Herren . . stilte stormen af. ROSENFELDT *Vitt.* 145 (c. 1690). 2) [möjl. eg. närmast samhörigt med stilla, v.[2] (jfr etymologisk parentes vid avstilla)] (†) till I 2: hejda l. stoppa l. hämma l. dämpa (ngt). Æhra och loff alswoldigh Gudh, / som gerna hielper j nödhe / han stiltte wthaff hans *(dvs. Christian II)* hetzskelige trwg *(dvs. hot)*. *PolitVis.* 158 (c. 1550). 3) (†) till I 3 *a*: kuva l. kväsa (upproriska personer). *UrkFinlO* 1. 2: 31 (1597; *i handl. rör. klubbekriget*). 4) till III 1, om vind, = stilla, v.[1] III 1; äv. bildl., om munterhet o. d. *SvFlH* 1: 520 (*i handl. fr.* 1644). Nu hade munterheten småningom stillat av. NYLANDER *Sjöfolk* 4: 168 (1921). — STILLA OPP, se stilla upp. — STILLA PÅ[10 4], se stilla, v.[1] III 1 slutet. — STILLA UPP[10 4], äv. OPP[4]. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) jfr uppstilla. till I 4. 1) med avs. på boskap: ge riklig utfodring ge gott hull, göda (upp); jfr fodra upp 1. *KKD* 3: 88 (c. 1740). AUERBACH (1913). 2) med avs. på foder: gm utfodring förbruka l. göra slut på. En försigtig hushållare, som wid gården stillar up all halmen, som af plogland wankas . . hinner . . der af få *(osv.)*. BRAUNER *Åker* 134 (1752). Saken är den, att man alltid får gödsel i förhållande till det foder som stillas upp. LANGLET *Husm.* 766 (1884). *SvKulturb.* 3: 96 (1930). — STILLA UT[10 4]. *sjöt.* till III 1, om vind: avta, bedarra, dö ut (se dö ut 3 *e*), mojna; äv. med opers. subj. Under dagens lopp hade det nära nog stillat ut. *GHT* 1896, nr 225, s. 1. *TurÅ* 1899, s. 97. — STILLA UTAV, se stilla av.

Ssgr (utom i ssgn still-frö numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat. *Anm.* Vissa av nedan anförda ssgr kan äv. hänföras till stilla, sbst.[3]): A: (I 4) STILL-BORD. foderbord. *PT* 1913, nr 231 A, s. 4. WASSING *GropSkog.* 256 (1965). — (I 2 *a*) -FRÖ. (still- 1755 osv. stille- 1736) [växternas frön har i sht förr använts ss. medel mot rödsot hos boskap o. mot diarré] *bot.* (frö från) växten Descurainia sophia (Lin.) Prantl. (Sisymbrium sophia Lin.), dillsenap; äv. om bockhornsfrö; i sht förr äv. om (frö från) växterna Lepidium campestre (Lin.) R. Br. (Thlaspi campestre Lin.), fältkrassing, l. Turritis glabra Lin., rockentrav, l. Epilobium montanum Lin., bergdunört; förr äv. om (frö från) växt tillhörande släktet Thalictrum Lin. (jfr ruta, sbst.[1] 2 *c*). Gif . *(boskap som har utsot)* i miöldrick af kornmiöl ny sönderstött tegelsten och stillefrö. BROOCMAN *Hush.* 3: 15 (1736). LINNÉ *Fl.* nr 575 (1755; *om L. campestre; från Östergötl.*). *Därs.* nr 595 (*om D. sophia; från Närke*). *Därs.* nr 606 (*om T. glabra; från Smål.*). Sisymbrium Sophia . . *(dvs.)* Hunddill, stillfrö . . Br*(ukas)* i diarrhee och stenpaszion. AKEN *MedApothVäxt.* 25 (1764). *VetAH* 1767, s. 282 (*om frön från E. montanum; ss. medel mot "utsot" hos kreatur*). LILJEBLAD *Fl.* 241 (1792; *om frön från T. glabra, från Smål.*). *(Sv.)* Stillfrö, *(fr.)* Thalictron des boutiques. WESTE *Tillägg* (1807). I Småland strödde man, när liket utburits, 'stillfrö', (frö av Turritis glabra) utanför dörren. *Fornv.* 1928, s. 348. KROOK *Handköpsben.* 137 (1951; *om bockhornsfrö*). WEIMARCK *SkånFl.* 355 (1963; *om D. sophia*). Ssgr (†): stillfrö-gräs. växten Descuriainia sophia (Lin.) Prantl. (Sisymbrium sophia Lin.), dillsenap. THUNBERG *FlStrengn.* 39 (1791). -ört. = -frögräs. *SvBot.* 203 (1804). — (I 4) -GÅNG. fodergång. BARCHÆUS *LandthHall.* 33 (1773). — (I 4) -KRUBBA. krubba (se d. o. 1). *UNT(L)* 1/11 1918, s. 6. — (I 4) -KVINNA. (still- 1600. stilla- 1599. stille- 1601—1621) (†) kvinna med uppgift (bl. a.) att fodra kreatur; ladugårdspiga l. dyl.; jfr -piga. *VästerasDP* 15/3 1599. RUDBECKIUS *MemPubl.* 85 a (1621). — (I 4) -PIGA. (still- 1928. stille- 1747) (om ä. förh.) piga (se d. o. 3) med uppgift (bl. a.) att fodra kreatur, ladugårdspiga; jfr -kvinna. BODING *ÅngermHush.* 29 (1747). ENSTRÖM *Järnv.* 25 (1928). — (I 1 *b*) -ÖRT. [växten användes förr för att stilla blodflöde] (†) växten Lathraea squamaria Lin., vätteros. RUDBECK *HortBot.* 8 (1685).

B (†): STILLA-KVINNA, se A.

C (†): STILLE-FRÖ, se A. — -GRÄS. 1) till I 1 *b*; i ssgn blod-stille-gräs (jfr *anm.* 3:o sp. B 3327). 2) till I 1 *b*, 2 *a*, om växten Thlaspi arvense Lin., penningört. IERICI *Colerus* 2: 46 (c. 1645). — -KVINNA, -PIGA, se A.

Avledn.: STILLAN, r. l. f. (†) till I 1 *b*; om handlingen att stilla blod o. d.; dels i ssgn blodstillan (*HdlCollMed.* 24/11 1741), dels, i utvidgad anv., ss. förled i ssgn stillans-gröna. Ssg (†): stillans-gröna. [senare leden syftar sannol. på växtens gröna holkblad] växten Allium sativum Lin. (som förr använts ss. diarréstillande medel), vitlök. FRANCKENIUS *Spec.* A 2 b (1638). SERENIUS Iiii 4 a (1757). —

STILLARE, om person m.//(ig.), om djur m. l. r., om sak r. l. m. 1) (†) till I 1, om djur som "stillar" ngt i dess rörelse; i ssgn skepps-stillare. 2) till I 4; person (man) som fodrar (hus)djur; i ssgrna boskaps-, ko-, ox-stillare; jfr stillerska. — -STILLBAR, adj. till I 1 b, I 2 b slutet, I 2 f: som går att stilla; i ssgn o-stillbar. — STILLERSKA, f. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till I 4: kvinnlig "stillare" (se d. o. 2). *NorrlArbL* 44 (1764).

STILLA *stil³a²*, v.² -ade. [sv. dial. (Finl.) *stilla*, inställa (i uttr. *stilla kvarnen*, ställa i ordning kvarnen), motsv. fvn. *stilla*, ordna, inställa (nyisl. *stilla*, stämma (instrument)); möjl. av mlt. *stellen* (l. fornsax. *stellian;* se STÄLLA), sannol. med anslutning till STILLA, v.¹; i bet. 2—5 sannol. (delvis) av d. *stille*, ställa (bl. a. i uttr. *stille til freds*). — Jfr STILLRA] 1) inställa (ngt; se INSTÄLLA 2 *a*), ställa; i ssgrna STILL-BAST, -TRÅD. 2) (†) i uttr. *stilla ngn* l. *ngt till freds*, ställa ngn l. ngt till freds, tillfredsställa ngn l. ngt; äv. ss. senare led i ssgn AV-STILLA. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 340 (1635). Mången *(sökte)* .. med en onaturlig spis .. att stilla den utswultne magen tillfredz ock således där wid eländigt afsomnade. *KKD* 2: 61 (1708). Denna skikliga .. Advocaten *(går)* til Fru Mellasin .. smikrar hänne .. gifver hänne ock något pengar .. Denna finhet .. stillade Fru Mellasin tilfrids. CHENON *Heywood* 3: 156 (1773). 3) (†) i uttr. *stilla ngn inför regementet*, ställa ngn inför "regementet" (se REGEMENTE 6 *a*). *HSH* 29: 136 (1542). 4) (†) i uttr. *stilla växel på ngn*, ställa växel på ngn. *(Köpmannen anser att)* dhe förnemste uthaf Ryssarna, som äro Prints Dolgeroko och Prints Wiliti äro fuller dhe säkraste at stilla Wexel på. *HC12H* 2: 37 (1710). 5) (†) betecknande att fullmakt l. kontrakt på syssla l. tjänst utställes; i ssgn STILLE-BREV.

Ssgr: A (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat): STILL-BAST. i ryssja, om vart o. ett av de spända snören (urspr. bestående av bast) som förenar varje inre ingångs (struts) inre, smala ända med närmast innanför befintlig ring l. båge; äv. om mjärdtråd; jfr bast, sbst.¹ 1, 2, o. stillra. SCHULTZE *Fisk.* 129 (1778; *i mjärde*). Å mjärden *(från Sveal.)* märkes spitor eller sprötar, ingång och spänntrådar (= stillbast), vilka senare ej gå till spetsen utan till sidorna av mjärden. *MeddLantbrStyr.* 1924, 6: 23. — -TRÅD. jfr -bast. *SvFiskelex.* (1955). jfr: *LandsmFrågel.* 37: 29 (1935).

B (†): STILLE-BREV. [av mlt. *stelbref* l. ä. t. *stellbrief*] om fullmakt l. kontrakt på syssla l. tjänst; äv. allmännare: kontrakt. Några gamble stille breff lydendis på then räntte, vår almoge vdi helssingelandt theris sokneprester i förlijden tijdt årliga giffuit haffuer. *G1R* 5: 60 (1528). Effter thet samma stille breff eij draga offuer eens i alla puncter medt then recess och skickelsse som .. samtykt vartt .. Seijom vij the breff ogil. *Därs.*

STILLA *stil³a²*, v.³ -ade. vbalsbst. -ANDE. [sv. slang *stilla;* av sv. zigenarspr. *stilla*, motsv. nor. zigenarspr. *stilla, stila*, fin. zigenarspr. *stilla*, stjäla, gripa, arrestera, dan. zigenarspr. *stildo*, arresterad, av zigenarspr. *stilavan*, gripa, arrestera, av ovisst urspr.; i de nord. spr. har ordet associerats med STILLA, adj. o. adv., o. STILLA, v.¹ — Jfr STILLO, sbst.] (vard., i vissa kretsar) arrestera; placera i fängelse (särsk. i uttr. *vara* l. *bli stillad*, sitta resp. bli satt i fängelse). De små tjuvligorna hade skingrats efter några polisrazzior, en del av pojkarna hade blivit stillade, som det hette på tjuvspråket, de hade blivit omhändertagna av polisen. KOCH *GudVV* 1: 165 (1916). Av böckerna, d. v. s. polisunderrättelserna framgår att mannen nyss fått en travarlapp (varning för lösdriveri) samt att han även varit stillad (suttit inne ett år), på tavor eller torpet (straffängelset). *NysvSt.* 1943, s. 124.

-STILLA⁻²⁰, r. l. f., best. -an; pl. -or. [sv. dial. *-stilla* (i ssgn *rännskit-stilla*); till STILLA, v.¹ (jfr STILLA, sbst.²⁻³)] 1) motsv. STILLA, v.¹ I 1 *b*, I 2 *a*, om växt använd för att stilla blodflöde l. hejda sjukdom(s-tillstånd) o. d.; ss. senare led i ssgrna BLOD-, DURK-LOPPS-, HJÄRT-, RÄNNSKIT-, SMÄRT-STILLA. 2) motsv. STILLA, v.¹ I 4, betecknande växt vilkens frukt ansetts lämplig ss. föda för fåglar; ss. senare led i ssgrna DUV-, SPARV-STILLA.

STILLAHAVS- *stil¹ahaf³s*~, äv. *-ha³vs*~ l. *-hav³s*~ [till STILLA HAVET (se STILLA, adj. o. adv. 1 *b β*)] ss. förled i ssgr: som tillhör l. finns i l. på l. kring l. som avser l. berör Stilla havet (se STILLA, adj. o. adv. 1 *b β*).

Ssgr: STILLAHAVS-FLOTTA. i Stilla havet förlagd flotta (se flotta, sbst.¹ 1). Anfallet företogs med övervattensfartyg och flygstyrkor ur USA:s stillahavsflotta. *UNT* 2/2 1942, s. 1. — -FLYGNING. tvärs över Stilla havet utförd flygning (se flyga 2). Den första Stillahavsflygningen utfördes över Aleuterna 15–17 maj 1924. *3NF* (1937). — -FÖRDRAG. särsk. i sg. best., om det vid en konferens i Washington 1921—22 slutna fördraget mellan USA, Storbritannien, Frankrike o. Japan, rörande öarna i Stilla havet, fyrmaktsfördraget. Stillahafsfördraget l. Fyrmaktsfördraget. *2NF* 38: 1181 (1926). — -KUST. kust vid Stilla havet. KRANCK *SlocknEldL* 40 (1930). — -LAND. land beläget vid Stilla havet. SIWERTZ *Lat.* 82 (1924). — -LAX. *zool.* lax tillhörande släktet Oncorhynchus Suckley (vars arter finns vid Stillahavskusterna); i pl. äv. om släktet. *DjurVärld* 6: 97 (1962; *i pl. best., om släktet*). — -LJUNGPIPARE⁻⁰²⁰⁰. *zool.* fågeln Charadrius dominica fulva Gmelin (av vilka de i Sibirien häckande populationerna varje år flyger ut över Stilla havet för att övervintra på öarna där). *FoFl.* 1918, s. 151. — -OMRÅDE⁻⁰²⁰. särsk. i sg. best., om det område som Stilla havet o. dess kustländer utgör. *NaturvForsknRådÅb.* 1949—50, s. 49. — -PAKT. om var o. en av de tre försvarspakter som 1951 slöts mellan dels USA o. Filippinerna, dels USA, Australien o. Nya Zeeland, dels USA o. Japan; i sg. best. äv. enbart om den andra av dessa pakter. *2SvUppslB* (1955). *BonnierLex.* (1966).

STILLAKTIG, se stilla, adj. o. adv. *avledn.* — STILLAN, STILLARE, se stilla, v.¹ *avledn.* — STILLASTAND, STILLASTÅND, se stillestånd. — -STILLBAR, se stilla, v.¹ *avledn.*

STILLEBEN *stil⁴*~*le¹ben* l. *stile⁴ben*, äv. *stil³*~*le²ben* l. med mer l. mindre genuint tyskt uttal, n.; best. -et, i best. anv. äv. utan slutart.; pl. =; pl. best. -en, äv. -a. (stilleben 1854 osv. still-leben 1837—1871) [liksom dan. o. nor. *stilleben* sannol. av t. *stilleben*, liksom eng. *still life* sannol. efter nl. *stilleven*, av *stil*, stilla (se STILLA, adj. o. adv.), o. *leven*, liv (se LEVEN, o. jfr LEBEN,

LIV); jfr äv. fr. *nature morte* (eg.: död natur), om stilleben] 1) (numera bl. mera tillf.) stilla (se STILLA, adj. o. adv. 1) liv (se LIV I 3) l. stillsamt l. stillasittande l. overksamt liv; numera bl. med mer l. mindre klar anslutning till 2 (o. uppfattat ss. oeg. anv. av 2). I går (Söndag) rådde på Bjurslätt fullt Stilleben, till följd af regnet. SAHEDLUND (1866) hos RYDBERG *Brev* 1: 34. *(K. XV)* trifdes väl *(ss. konvalescent)* under de härliga vårdagarna i relativt stilleben på landet. *SD(L)* 1902, nr 431, s. 1. ECKERT-SYLWAN *Bismarck Brev* 140 (1918). 2) i sht *konstvet.* målat (l. tecknat l. i relief l. mosaik o. d. framställt) konstverk (tavla) föreställande livlöst l. livlösa föremål (äv. livlöst l. livlösa l. orörligt l. orörliga djur); i sht om tavla föreställande frukter, blommor, kärl l. matvaror o. d., arrangerade på ett bord; äv. oeg., om litterär skildring av utsnitt ur livet o. dyl. l. om anblick som ngt stillastående l. ett stilla liv (jfr 1) erbjuder o. d. BREMER *Grann.* 1: 90 (1837; *om anblick som ett stilla liv i en familj erbjuder*). Min första tafla, ett stilleben med punschbutelj, cigarrlåda och brinnande .. cigarr. ENGSTRÖM *Lif* 27 (1903, 1907). Den tunga, snidade ekbyffén flankerades av två svartnande holländska stilleben. SIWERTZ *Förtr.* 8 (1945). *(Författaren S. Minkoff)* ger eleganta litterära stilleben ur instrumentens och retortrarnas värld. RUIN *SjunknH* 113 (1956). jfr äv. (med syftning på de föremål som utgör ett stillebens motiv): Jag måste väl erkänna, att jag hellre plockar ihop stilleben på taveldukar än på borddukar. ROOTZÉN *Vård.* 115 (1930).

Ssgr (till 2; i sht *konstvet.*): A: STILLEBEN- l. STILLEBENS-ARTAD, p. adj. jfr arta, v. V 3. LAMM *UpplRom.* 1: 408 (1918; *om naturdiktning*). — -BILD. stilleben; jfr -tavla. *NF* 15: 553 (1891). — -GRUPP. grupp (se grupp, sbst.[1] 1) av stilleben; äv.: grupp (se grupp, sbst.[1] 1 *a*) i ett stilleben. HINTZE *KEJansson* 41 (1926). *Form* 1949, s. 32. — -KONST. konst (se d. o. 4) bestående i stillebensmåleri; jfr -måleri. LAMM *Oxenst.* 344 (1911). — -KONSTNÄR. stillebensmålare. ÖSTERGREN (1946). — -MOTIV. motiv (se d. o. 3) för ett stilleben; äv.: stilleben. *(Värdinnans son)* hade målat de stillebenmotiv som prydde väggarna. DAHL *Forbes Kvinn.* 70 (1935). — -MÅLARE. målare (se målare, sbst.[2] 3) som ägnar sig åt stillebensmåleri; jfr -konstnär. LAURIN *Konsth.* 320 (1900). — -MÅLERI[410101] l. [030-102] l. [300-102]. måleri (se d. o. 2) som producerar stilleben; äv. bildl. (jfr stilleben 2); jfr -konst, -målning 1. EICHHORN *KonstH* 103 (1881). Den Gjörwellska brefväxlingen är en lång följd af .. stillebensmålerier. *MoB* 2: X (1900). — -MÅLNING. 1) stillebensmåleri; jfr målning, sbst.[1] 1 *b*. LJUNGGREN *Est.* 2: 286 (1860). 2) konkret: målning (se målning, sbst.[1] *c β*) utgörande stilleben, stilleben; jfr -tavla. LJUNGGREN i *2SAH* 29: 73 (1856). — -STYCKE. stilleben, stillebensmålning (se d. o. 2), stillebenstavla. LUNDEGÅRD *Tit.* 219 (1892). — -TAVLA. tavla utgörande stilleben, stilleben; jfr -bild, -målning 2, -stycke. *PedT* 1899, s. 14.

STILLELIGEN, se stilla, adj. o. adv. *avledn.* — STILLERSKA, se stilla, v.[1] *avledn.*

STILLESTÅND *stil³e~ston²d*, äv. (numera bl. mera tillf., i bet. 1) STILLASTÅND *stil³a~*, n.; best. -et; pl. =. (stil- *c.* 1585—1712. still- 1556—1848 (: stillståndsorder). stilla- *c.* 1595—1929, 1972 (: stillaståndstid). stille- 1549 osv. -stand 1558—1706. -stånd (-ston-, -dh) 1549 osv. -ståndt *c.* 1585—1614) [liksom d. *stilstand* (i ä. d. äv. *stillestand*), nor. *stillstand* av t. *stillstand*, vbalsbst. till *stillstehen*, ssg av *still*, stilla (se STILLA, adj. o. adv.), o. *stehen*, stå (se STÅ, v.)]

1) om förhållandet att ngt står stilla (se STILLA, adj. o. adv. 1 *i*) l. att ngt vilar l. (av)stannar l. upphör (tillfälligt) o. d., stillastående (se STILLA-STÅENDE, sbst.) l. avbrott l. uppehåll l. avstannande (i resp. av verksamhet l. utveckling o. d.) l. stagnation l. stagnerande o. d.; äv. om tillståndet l. den tid då ngt står stilla osv. l. en verksamhet osv. (tillfälligt) upphör. Trettijo åhr går mans krafft an, / Fyratijo en fuller Man. / Femtije åhr gör stillestånd, / Sextije föör åldren tilhånd. FORSIUS *Spec.* A 4 a (1620). Då Luten ymnigt .. tillslås, märker man efter stark omsqwallpning och några timmars stillestånd, huru järnet .. sätter sig till bottnen. RINMAN *JärnH* 547 (1782). Det, som inom andans verld ej går framåt, det går tillbaka; ty stillestånd kan ej finnas der. DAHM *Skolm.* 25 (1846). Ett stillestånd *(i auktionen)* hade egt rum, under det herr Siversen tog sig en liten rastetid att äta middag. CARLÉN *Köpm.* 2: 319 (1860). Detta folk *(dvs. kineserna)*, som nu för längesedan passerat sin andliga blomstringstid och inträdt i ett stillastånd, som envist motsätter sig all vidare utveckling. *Idun* 1894, s. 5. Det var stillestånd på den politiska fronten, intet hände i världen. MARTINSON *OsynlAlsk.* 129 (1943). — särsk. *a)* (†) i uttr. *hålla stillestånd*, om sjukdom: stanna kvar, bli kvar, finnas kvar. CAROLSTADIUS *Pest.* D 1 a (1620). *b)* i fråga om ekonomisk verksamhet, betecknande att en verksamhet l. rörelse ligger nere, driftsavbrott l. driftstopp o. dyl., l. att ingen omsättning råder på en marknad o. d.; äv. om förhållandet att fordon l. transportmedel o. d. står stilla; förr äv. i uttr. *stå i stillestånd*, stå stilla (se STILLA, adj. o. adv. 1 *i γ*), ligga nere. Commercierne .. stå i stillestondh emellan köpare och seliare. AOXENSTIERNA 6: 343 (1631). Under krigsåren 1807 till 1814 befann sig handeln i en märkvärdigt oregelbunden oscillation, tidtals omvexlande med nästan fullkomligt stillestånd. PALMBLAD *Norige* 158 (1847). Driftsinställelse vid Iggesund. Anledningen till stilleståndet är dels timmerbrist, dels minskad ordertillgång. *Upsala(A)* 3/1 1931, s. 1. Stillestånd i produktionen, i affärerna. *SvHandordb.* (1966). *c)* (†) = STATION I 1; äv. konkretare, = STATION II 2; äv. om solens tänkta stillastående på himlen. FORSIUS *Phys.* 108 (1611). *(Gud)* vtförer .. sins .. Försyns wärck .. På Tweggehanda sett .. II. Öffwernaturligha, och emot skapelsens Ordning, såsom vthi: 1. Himmelen medh Solennes stillestånd och åthergång *(osv.)*. L. PAULINUS GOTHUS *ThesCat.* 173 (1631). Solens stillestånd hos Josua bör ej förklaras efter bokstafwen. *SvMerc.* IV. 3: 168 (1759); jfr *Jos.* 10: 12—13 (*Bib.* 1917). Med station eller stillastånd betecknar man sjelfva det läge, i hvilket planeten förändrar riktningen. LINDHAGEN *Astr.* 472 (1861). jfr SOL-STILLSTÅND. *d)* (†) om mässfall. *VDAkt.* 1689, nr 1227. *Därs.* 1784, nr 86. *e)* om förhållandet att ngn vistas l. uppehåller sig l. bor ngnstädes (tillfälligt l. varaktigt), vistelse l. boende. Jag haar .. mäst mitt stille stånd wid Byiarum. *VDAkt.* 1689, nr 867. *Därs.* 1714, nr 352. *f)*

(numera bl. tillf.) uppskov; bordläggning; äv. i uttr. *bliva uti stillestånd*, uppskjutas l. (t. v.) icke behandlas o. d. *SvTr.* V. 1: 145 (1603: blifue). Adelen påstog få nya stohlar, men gemmene man begärte stillaståndh till des Gudh gifr oss frijdh och rooligheet. *VDAkt.* 27/7 1706. LINDFORS (1824). *g)* (†) bildl.: (tillstånd av) psykisk ro l. balans l. psykiskt lugn l. psykisk stillhet (se d. o. 3). MURÆUS *Arndt* 2: 272 (1648). När han får något hvila ut, och komma i stilstånd, så lärer han väl en tid kunna hänga med. BARK *Bref* 1: 119 (1703).

2) mellan parter i krig l. krigsliknande tillstånd överenskommet inställande av krigshandlingarna under viss tid (ofta för underhandlingar om fred); numera bl. om ett gm formligt fördrag o. d. på högsta nivå överenskommet sådant inställande av fientligheterna, vapenstillestånd (i denna bet. motsatt: vapenvila); äv. med inbegrepp av l. om den tid under vilken fientligheterna är l. avses vara inställda; äv. i överförd l. mer l. mindre bildl. anv. *Sluta* l. *ingå* l. *avsluta*, förr äv. *göra* l. *lägga* l. *(beleva och) besluta stillestånd. Tre veckors stillestånd för fredsunderhandlingar. Stillestånd i* (förr äv. *på*) *krig. Bryta stilleståndet. Stilleståndet är ute* l. *tilländalupet* o. d. *Begära, bevilja stillestånd.* *(Kunde)* man icke genom nogro midel .. beueka Rysserne til eth stille stondh. *HFinlH* 2: 282 (1549). *(1584)* lades 3 åra stillastand emellan kong Johan och rysse förston. *HH* 20: 221 (c. 1595). GUSTAF II ADOLF 177 (1615: belefwat och beslutit). *Linc.* Oo 6 a (1640: på). Göra stillstånd med fiänden på trettio dagar. SCHULTZE *Ordb.* 4948 (c. 1755). Stilleståndet var nu till ända lupet. KOLMODIN *Liv.* 1: 104 (1831). Efter ett mångårigt stillestånd har Vännen Atterbom åter öpnat kriget emellan vår Vitterhets äldre och yngre heroer. JÄRTA (1834) i *3SAH* XL. 2: 202. REUTER *LägrDjSjälsl.* 2: 61 (1888; *om förhållanden bland myror*). I början av 1807 hade franska trupper .. inträngt i Pommern .. Armfelt blev snart tillbakadriven, och stillestånd slöts med fransmännen. *VFl.* 1934, s. 45. GRIMBERG *VärldH* 7: 156 (1936: ingick). *Almquist VärldH* 8: 107 (1938: avslöts). Stilleståndet i Altmark 1629, då Livland tills vidare avträddes till Sverige. *SvFolket* 4: 391 (1939). — jfr VAPENSTILLESTÅND. — särsk. *a)* (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) i uttr. betecknande att stillestånd tillkännages medelst slående på trumma l. blåsning i blåsinstrument o. d. *(Lat.)* Canere receptui. *(Sv.)* Slåå stillestand. *VarRevV* 10 a (1579). *(Lat.)* Receptui canere .. *(Sv.)* Blåsa stillestånd. *Linc.* Rrr 1 a (1640). SCHÜTZERCRANTZ *Olyksöden* 105 (1775). *b)* (†) i uttr. *komma till* l. *uti (ett) stillestånd*, med subj. betecknande krig l. krigförande part o. d., betecknande att stillestånd slutes l. att ngn sluter stillestånd (med ngn). Till Jacob Bagge, att han .. så lager, att thenne feegde motte komme till stillstond. *G1R* 26: 780 (1556). *Därs.* 28: 479 (1558: ett). Tå nuu detta möttett *(mellan N. Dacke och G. I:s sändebud)* så hållet war, kom saken wdj stilleståndt. BRAHE *Kr.* 45 (c. 1585). Ryssen .. är ännu eij kommen till stilstånd med Turken. *KKD* 8: 141 (1700).

Ssgr (i allm. till 2): STILLESTÅNDS-ACKORD. (†) stilleståndsavtal. WIDEKINDI *KrijgH* 112 (1671). — (1) -ANORDNING^{-020}. anordning varigm ngt bringas till stillastående. ENGLUND *EngSvFotogrLex.* 93 (1955; *på filmprojektor*). — -AVHANDLING. (†) stilleståndsförhandling; äv.: stilleståndsavtal (se d. o. 3), stilleståndsfördrag. *PH* 1: 150 (1720). *Gustaf III* 6: 35 (1812; *om avtal*). — -AVTAL^{-02} l. $^{-20}$. jfr avtal 1 *a*. 1) (i fackspr.) till 1 *b*: avtal om tillfälligt upphörande av verksamhet. *GbgP* 19/3 1985, s. 27. 2) (tillf.) till I *f*: avtal om moratorium. *Almquist VärldH* 9: 194 (1934). 3) till 2: avtal om stillestånd; jfr -ackord, -avhandling, -förbund, -fördrag, -konvention, -pakt, -slut, -traktat, -överenskommelse. *HT* 1949, s. 32. — -BREV. (numera bl. i skildring av ä. förh.) stilleståndshandling. *SvTr.* V. 1: 36 (1583). *HT* 1952, s. 127. — -BROTT. brott (se d. o. II) mot stilleståndsavtal. *RP* 3: 137 (1633). — -BRYTARE. (numera föga br.) i pl., om folk som begår l. begått stilleståndsbrott. KOLMODIN *Liv.* 2: 81 (1832). — -DAG. 1) (numera bl. tillf.) till 1: dag då ngt blir stillastående l. då ngt står stilla. LINDESTOLPE *Fross.* 33 (1717; *i fråga om sjukdom*). *SFS* 1977, s. 999 (*i fråga om fiskefartyg*). 2) till 2: dag då stillestånd träder i kraft (l. stillestånd råder); i sht [jfr eng. *armistice day*] om dagen den 11 nov. 1918 (då första världskriget slutade gm stillestånd) l. om årsdag av denna dag ss. åminnelsedag; äv. i utvidgad anv., i skildring av medeltida förh., om dag då gudsfrid (se d. o. 2) skulle råda. GLOXENSTJERNA i *1SAH* 3: 271 (1790, 1802). STRINNHOLM *Hist.* 3: 593 (1848; *i utvidgad anv.*). Stilleståndsdagen besökte jag det kejserliga slottet *(i Berlin)*. CLAËSON *Lockhart Farväl* 341 (1934). — (1 *b*) -ERSÄTTNING^{-020}. *försäkr.* ersättning utgående till fordonsägare för stilleståndskostnad för fordon. *1NJA* 1939, s. 481 (*i fråga om buss*). — -FLAGGA, äv. -FLAGG. (i sht förr) (vit) flagga höjd (av parlamentär o. d.) för att ange att man önskar fientligheternas upphörande; jfr parlamentär-flagg. *SP* 1809, nr 48, s. 3. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* 1836, s. 272. — -FRED. (†) under stillestånd rådande fred (se d. o. 2). STRINNHOLM *Hist.* 5: 220 (1854). — -FÖRBUND. (†) stilleståndsavtal (se d. o. 3), stilleståndsfördrag (jfr förbund 4 *d*). *RARP* 3: 141 (1640). LAGERBRING *1Hist.* 3: 690 (1776). — -FÖRDRAG. fördrag (se fördrag, sbst.[2] 5) angående stillestånd; jfr -avtal 3. *HSH* 7: 109 (1637). Stilleståndsfördraget publiceradt. *SvD* 18/12 1917, s. 3. Stilleståndsfördraget i Moss *(1814)*. *2NF* 27: 1485 (1918). — -FÖRHANDLING. förhandling (se d. o. I 2) rörande (tänkt) stillestånd; i sht i pl.; jfr -avhandling, -underhandling. *2VittAH* 27: 143 (1873, 1876). *SvD(A)* 26/10 1918, s. 3 (*i pl.*). — -HANDLING. handling (se d. o. 10) rörande stillestånd; jfr -brev, -instrument. *CivInstr.* 328 (1661). — -INSTRUMENT. (numera föga br.) stilleståndshandling; jfr instrument 4. *RARP* 2: 187 (1635). — -KONDITION. (†) stilleståndsvillkor. AOXENSTIERNA 4: 313 (1629). WIDEKINDI *KrijgH* 803 (1671). — -KONVENTION. konvention (se d. o. 2 *a*) rörande stillestånd, stilleståndsavtal (se d. o. 3) l. stilleståndsfördrag; jfr -pakt. TEGNÉR *Armfelt* 1: 276 (1883). — (1 *b*) -KOSTNAD. kostnad som stillestånd innebär; i sht i pl. *IngHb.* 7: 523 (1951). — (1) -MAN. (numera föga br.) man som vill behålla det bestående, konservativ (se konservativ, adj. 1 slutet). RYDBERG *Brev* 2: 213 (1877). — (1) -MÅNAD. (†) månad

då vindstilla råder. THUNBERG *Resa* 1: 255 (1788; *om färh. i Kapprovinsen*). — -PAKT. jfr **pakt 1** *a* o. **-fördrag, -konvention.** AOXENSTIERNA 8: 218 (1633). — -PERIOD. period (se d. o. 3) varunder stillestånd råder; jfr **-tid. 1)** till **1.** *MasskT* 1888, s. 117 (*i fråga om växtlighet*). Tiden närmast efter Karl XII:s död blev även för textilindustrien en stilleståndsperiod. HAGBERG o. ASKLUND *Textilind.* 5 (1924); jfr **stillestånd 1** *b*. *Rig* 1960, s. 56. **2)** till **2.** *HT* 1952, s. 147. — -PUNKT. **1)** till **1,** bildl.: punkt (se d. o. 8) där stillastående råder. *LBÄ* 23—24: 25 (1799). De reformerta kyrkorna, som ha kommit till en stilleståndspunkt i religionsläran. BREMER *NVerld.* 1: 215 (1853). **2)** (†) till **1** *c:* punkt (se d. o. 7) i en planets bana, där den synes vara stationär; jfr **station II 2.** GYLDÉN *Astr.* 62 (1874). — (1) -SKOV. (numera föga br.) i fråga om sjukdom: skov (se **skov,** *sbst.*[2] **4** *a*) av stillastående. RUNEBERG *BrWalter* 84 (1864). — -SLUT. (†) stilleståndsavtal (se d. o. 3) l. stilleståndsfördrag; jfr **slut,** *sbst.*[1] **I 13.** *RP* 5: 189 (1635). *HC11H* 7: 27 (1697). — (1) -STADIUM. (i fackspr.) stadium (se **stadium,** *sbst.*[3] **2**) präglat av stillastående. *2NF* 19: 1384 (1913; *i fråga om inlandsis*). — -TERMIN. (numera föga br.) termin under vilken stillestånd råder l. skall råda, avtalad stilleståndstid (se d. o. 2). *RP* 3: 296 (1633). HILDEBRAND *Medelt.* 2: 921 (1898). — -TID. jfr **-dag, -period. 1)** till **1, 1** *b:* tid under vilken ngt står l. stått stilla. *LärovKomBet.* 1884—85, III. 1: 571 (*i fråga om skolbarns viktökning*). Kostnaden för *(flygplans)* stillaståndstid i verkstad. *NTeknik* 1972, nr 31, s. 6. **2)** till **2:** tid under vilken stillestånd råder l. skall råda (enl. avtal); jfr **-termin, -år.** *RA* II. 2: 6 (1616). — -TILLBUD. (†) erbjudande om stillestånd. *RA* II. 2: 108 (1617). — -TRAKTAT. jfr **-avtal 3, -fördrag.** DRYSELIUS *Monarchsp.* 459 (1691). — -UNDERHANDLING[-1020]. underhandling rörande stillestånd l. stilleståndsvillkor o. d.; i sht i pl; jfr **-förhandling.** Stilleståndsunderhandlingen med Polen 1635 leddes främst af Per Brahe. FRYXELL *Ber.* 8: 116 (1838). FORSSELL i *3SAH* 3: 332 (1888; *i pl.*). — -VILLKOR[-02] l. [-20]. villkor för stillestånd; jfr **-kondition.** LAGERBRING *1Hist.* 2: 665 (1773). — -ÅR. jfr **-tid 2.** AOXENSTIERNA 6: 401 (1631). — -ÖVERENSKOMMELSE[-100200]. jfr **-avtal 3.** *SvD(B)* 29/10 1967, s. 8.

STILLET(T), se **stilett, stillt,** adj. o. adv. — STILLHET, se **stilla,** adj. o. adv. *avledn.*

STILLKIS, adv. [av lt. *still(e)kes,* motsv. t. dial. *stillichens, stellches* m. m., sidoform med -*s* till lt. *stilleken* resp. t. dial. *stillichen,* mlt. *stillken, stilken* resp. mht. *stillichen,* alla med bet.: stilla l. hemligen o. d., avledn. (diminutiv) av *still* (se STILLA, adj. o. adv.)] (†) hemlighetsfullt; jfr STILLA, adj. o. adv. **3** *b*. Här går mycket stillkis til i Cantzliet. BARK *Bref* 2: 57 (1705).

STILLNA *stil³na²*, v. **-ade.** vbalsbst. **-AD** (se *avledn.*), **-ANDE.** [till STILLA, adj. o. adv. (möjl. äv. till STILLA, v.[1])]

1) motsv. STILLA, adj. o. adv. **1:** bli stilla l. stillare, upphöra med l. avta i l. minska sin rörelse; äv. bildl., särsk.: dämpas; företrädesvis i *a* o. *b*. Eftermiddagen / med stillnadt ljus / lyser på öde stränder. EKELUND *InCand.* 29 (1905). Där vågskålarna lyftas, stannar araben eller hukar sig ned för att följa visarens svängning tills den stillnat. LUNDH *FörfResa* 1: 55 (1924). En rund pumppaviljong, med utsprång och färger liknande en evigt stillnad karusell. MARTINSON *Kap* 128 (1933). När solen lyste in virvlade tygstoff i ljusstrimmorna; stora och små korn i en aldrig stillnande färd. SANDGREN *Förklar.* 29 (1960). TROTZIG *Sjukd.* 165 (1972; *bildl., opers.*). — särsk.

a) motsv. STILLA, adj. o. adv. **1** *a*, om vind (i sht storm): mojna l. avta l. bedarra l. lägga sig; äv. om vinds fart o. d. BLADH (o. HORNSTEDT) 170 (1785; *om storm*). I opålitlighet den *(dvs. folkets röst)* liknar vindens fart, / Som blåser hastigt up och stillnar lika snart. ADLERBETH *Poet* 2: 204 (1803). Nu stillnar vindarnas gång / vid mörk och slumrande ström. ÖSTERLING *Fränd.* 2: 26 (1916). *DN(A)* 1959, nr 86, s. 4 (*om vind*). — särsk. opers., betecknande att vinden stillnar (i vissa trakter äv. i uttr. *det stillnar med vind*); ngn gg äv. med inbegrepp av tanke på nederbörd l. sjögång (jfr *b*). *(De ryska skeppen)* styrde genom Hamnen wester om Koutsalö, men som det stillnade måste de ankra. *BerSegerRySkärgFl.* 1790, s. 2 a. Den 21 *(juni 1788)* stillnade det något så att refven åter kunde stickas ut. *TSjöv.* 1905, s. 248. En morgon då temperaturen syntes mig lämplig .. och det stillnat i luften efter några föregående dagars yrväder, tog jag *(osv.)*. MODIN *NorrlSkogVatt.* 35 (1920). Det *(är)* bättre att gå in till Marstrand, så är *(fiske-)*laget ombord i fall det skulle stillna med vind. HASSLÖF *SvVästkustf.* 528 (1949).

b) motsv. STILLA, adj. o. adv. **1** *b*, om vatten l. vattenyta l. våg l. om nederbörd; äv. i utvidgad anv., om blod som strömmar fram; äv. bildl. Hafvet stillnade. WESTE *FärslSAOB* (c. 1817). Stillnade vågor / våta halka / öfver spolade, glatta stenar. HANSSON *Nott.* 28 (1885). Och ur mun kom blod. / Och när blodet frusat länge / och det se'n begynte stillna, / var hon hvit som kalk i synen. FRÖDING *Stänk* 84 (1896). Regnet stillnar omsider. HENNING *Spegl.* 53 (1915). När slätten dallrade i morgonfriden / .. flöt ån så stillnat blank bland gröna viden. MALM *Ank.* 12 (1941). Den franska vågen *(inom filmen)* har stillnat eller hamnat i villrådighet. *DN(A)* 5/6 1964, s. 4.

c) om plats, med inbegrepp av tanke på att oro l. jäkt l. störande ljud försvinner, betecknande att det blir stilla (se STILLA, adj. o. adv. **2, 3**) där. Afton blir det, gästerna fara. Huset stillnar. BERGMAN *Kerrm.* 310 (1927). Huset och natten stillnade. JOHNSON *DrömRosEld* 57 (1949); jfr **4.**

d) (i vitter stil) i uttr. *stillna i ngt,* dämpas l. mildras o. övergå i ngt. JÄNDEL *HavKlock.* 50 (1923).

2) motsv. STILLA, adj. o. adv. **2,** om ljud: försvinna l. upphöra l. bli svagare; tystna. Redan i början av juli börjar sången *(hos gulbröstade sångaren)* stillna. ROSENIUS *SvFågl.* 1: 86 (1914). I ebbande dyningar stillnar sorlet av stadens mångahanda stämmor. MÖRNE *AltBränn.* 59 (1937). LINDSTRÖM *Österhus* 25 (1952).

3) motsv. STILLA, adj. o. adv. **3** *a*, om person (l. djur, äv. om ngns själ o. d.): bli stilla, upphöra med l. minska sitt l. sina (störande) ljud l. rörelser (oväsen l. oro o. d.) l. (vanl.) bli lugn (se LUGN, adj. **4**) l. lugnare. *(En beundrare av Stagnelius)* kan föreställa sig att hans själ före slutet stillnade och blef klar. BÖÖK *Stridsm.* 252 (1910). Prästen vågade sig inte in förrän vi *(stojande konfirmander)* stillnat. BERGMAN *Jag* 103 (1923). *(Resumé av en roman:)* En stridbar

man stillnar, blidkas, besinnar sig. *IdrBl.* 1935, nr 61, s. 9. Hon stillnade och stillades och behövde inte göra så mycket oroliga frågor. EDQVIST *Skugg.* 162 (1958); jfr STILLA, v.[1] II 3.

4) med (mer l. mindre) abstr. subj.: bli stilla (se STILLA, adj. o. adv. 3 *b*) l. stillare l. uppnå (fullständig) ro l. frid l. ett större mått av ro l. frid o. d.; äv.: minska (i styrka l. häftighet o. d.) l. avta l. dämpas l. upphöra (särsk. om sinnesrörelse o. d.). *Hennes gråt stillnade så småningom. Trafiken stillnade mot kvällen.* Värken, smärtan har stillnat. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). När han (*dvs.* Gud) befaller frid, / då stillna storm och strid. TOPELIUS IV. 1: 239 (1880); jfr 1 *a*. Hjärtats oro hade domnat, sinnenas begärelse stillnat. OLSSON *Kanaanexpr.* 108 (1929). Ett aldrig stillnande intresse för människoöden och typer. BROWALLIUS *Plats* 76 (1936). Det blev en brydsam tid för nybyggarna, när handeln stillnade: De kunde ingenting sälja. MOBERG *Nybygg.* 527 (1956). EDQVIST *MännÖ* 63 (1971; *om vrede*).

Särsk. förb.: STILLNA AV[10 4]. 1) till 1, 4: (så småningom) stillna; i sht i slutet. Jag hade köpt skogar och träet sjönk, jag hade köpt hafre, och marknaden stillnade af. HEDENSTIERNA *Jönsson* 76 (1894); jfr stilla, adj. o. adv. 1 *m*. (*Då Svensk Månadsskrift upphörde*) så stillnade detta författarskap (*dvs.* Rydbergs *bidrag*) af. WARBURG *Rydbg* 1: 575 (1900). Det drog om till tolvtiden, innan det stillnade av i (*femtioårsdags-*)uppvaktningarna. MOBERG *Rosell* 369 (1932). Hatet stillnade av. Bekymren och ångesten för morgondagen kom åter. MARTINSON *ArméHor.* 88 (1942). Varför stillnar .. (*blodflödet*) inte av, varför stillnar det inte av? jämrade sig Yngves mamma. *GbgP* 1951, nr 38, s. 2. särsk. motsv. stillna 1 *a*, om vind: (så småningom) stillna; äv. med *det* ss. formellt subj., motsv. stillna 1 *a* slutet; äv. bildl. Efter middagen blef winden föränderlig och stillnade af. OSBECK *Resa* 302 (1752, 1757). Mot midnatt stillnade det af, och en svag nordvind förmärktes. *LVetA* IV. 3: 32 (1837, 1903). TOPELIUS *Vint.* I. 2: 122 (1867, 1880; *bildl.*). Vädret hade stillnat av, himlen var frostigt klar och fjället gnistrande vitt. BOBERG o. MALJSTRÖM *3000ManFjäll.* 136 (1944). 2) (i vitter stil) i utvidgad anv. av 1, med inbegrepp av tanke på ljud (jfr 3); om dag: (så småningom) (närma sig sitt slut o.) bli stilla (se STILLA, adj. o. adv. 3 *b*) l. fri från jäkt o. störande ljud l. oro o. d. FREDRIKSSON *Arv* 53 (1923). 3) till 2, om ljud: (så småningom) avta l. minska l. tystna l. dö bort. Då går en susning lång och klar, / men stillnar af omsider. ÖSTERLING *Offerkr.* 28 (1905). Då stillnade larmet plötsligt av. *RödRyssl.* 1919, s. 42. 4) (numera bl. mera tillf.) till 3, om person: (så småningom) stillna l. bli lugn (se lugn, adj. 4) l. lugnare; lugna sig. (*Den nykomne väckte oro, men*) herrarna stillnade snart av. Damerna lugnade sig. FRÖDING *ESkr.* 2: 28 (1891). STENBERG *Rapport* 32 (1969). — STILLNA UT[10 4]. till 1 *a*, om vind (äv. om väder med tanke på vind): så småningom stillna, stillna av; äv. opers. (jfr stillna 1 *a* slutet). Mot afton i solnedgången började det stillna ut. TERSMEDEN *Mem.* 3: 181 (c. 1790). Någongång uteblir sjöbrisen alldeles, och stillnar alltid ut strax efter solnedgången. SKOGMAN *Eug.* 1: 32 (1854). BARTHEL *Skärg.* 56 (1952; *om blåsigt väder*).

Avledn.: STILLNAD, r. l. m. l. f. (numera i sht i vitter stil) till 1, 2, 4: stillhet (se d. o. 1—3). Alt detta most wij lijda / Och ena dag från dagh, den stundh medh ängzlan bijda / På hwilken wij en gångh kan ringsta stillnad sij / Uppå det wijda haff. NOREEN *FörfLejonk.* 111 (*i handl. fr.* c. 1685); jfr stillhet 1 *a*. GRANQVIST *KroppRumm.* 8 (1974).

STILLO *stil*[4]*ω*, n. (THESLEFF *Förbrytarspr.* 95 (1912) osv.) ((†) r. l. m. *Landsm.* 1910, s. 85); best. -ot; pl. -on. (stillo 1851 osv. stillå 1910) [sv. slang *stillo;* jfr nor. slang *stillo;* av sv. zigenarspr. *stillo*, samhörigt med sv. zigenarspr. *stillopa*, nor. zigenarspr. *stilliba*, *stilpa*, m. m., fin. zigenarspr. *stilliba*, dan. zigenarspr. *stillepen*, o. sannol. till zigenarspr. *stilavan*, gripa, arrestera (se STILLA, v.[3])] (vard., i vissa kretsar) fängelse (i sg. best. särsk. om fängelset på Långholmen i Sthm); äv.: arrestlokal. RIDDERSTAD *Samv.* 1: 436 (1851; *om arrestlokal*). Stillot (*dvs.*) Långholmen. THESLEFF *Förbrytarspr.* 95 (1912). I det här stillot mår man som en prins! KOCH *GudVV* 1: 261 (1916). Den där törnen på stillot fick jag för att jag skulle ha slagit ner två poliser i Valdemarsvik. *ÖgCorr.* 6/7 1968, s. 11.

Ssg (vard., i vissa kretsar): STILLO-FARARE. [sv. slang *stillofarare*] person som ofta varit l. brukar vara i fängelse, fängelsekund, återfallsförbrytare. KOCK *GudVV* 2: 202 (1916).

STILLO, adj. o. adv., se stilla, adj. o. adv.

STILLRA *stil*[3]*ra*[2], r. l. f.; best. -an; pl. -or. [sv. dial. (Närke) *stillra;* till STILLA, v.[2]] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stillbast. ARWIDSSON o. OHLSON 7 (1911; *från Närke*).

STILLSAM *stil*[3]*~sam*[2], adj. -samme, -samma; -sammare. adv. -T. [jfr ä. t. *stillsam;* avledn. av STILLA, adj. o. adv.]

1) motsv. STILLA, adj. o. adv. 1: som inte röres l. (vanl.) som röres l. rör sig blott långsamt (o. utan stora l. våldsamma växlingar i aktiviteten o. d.); stilla; äv. motsv. STILLA, adj. o. adv. 1 *b*, om vatten o. d.; ngn gg äv. om väder: stilla (se STILLA, adj. o. adv. 1 *a*); jfr 3. Dyiga strandängar vid Sundets stillsamma vatten. *TurÅ* 1906, s. 5. I stillsamt väder. CANNELIN (1921). Ebba .. gjorde ibland en antydan till gest med sina stillsamma händer. EDQVIST *Kamr.* 143 (1932). — särsk. om barn: som kännetecknas av liten rörelseaktivitet l. av långsamhet l. (med bibet. av 2) försiktighet l. förtänksamhet i sina rörelser l. sin framfart (t. ex. i lekar) o. d.; äv. ss. adv. Om .. föräldrar i sitt oförstånd anstränga sig att få barnen så stillsamma som möjligt, så begå de häruti ett stort missgrepp. *LärovKomBet.* 1884—85, III. 1: 67. *Därs.* (ss. *adv.*). Sture fick beröm av far och mor för att han var stillsam och lydig. MOBERG *Sedebetyg* 99 (1935).

2) motsv. STILLA, adj. o. adv. 3 *a*, om person: benägen för att vara stilla l. förhålla sig stilla; stilla l. lugn l. saktmodig l. fridsam l. behärskad o. d.; äv. med inbegrepp av långsamhet l. försiktighet o. d. i rörelser (jfr 1 slutet, 4, STILLA, adj. o. adv. 1); ngn gg äv. om djur; äv. bildl. *Han är mycket stillsam av sig. En stillsam yngling, som inte gör något väsen av sig.* Du vet att fast jag är stillsam till sinnes, så har jag allt näfvar, som duger. CARLÉN *Köpm.* 2: 30 (1860). (*Näktergalen*) visar sig lugnare och stillsammare än .. (*andra småfåglar*). *LbFolksk.* 173 (1890). Husen stodo som trötta och stillsamma åld-

ringar. ASPLUND *Stud.* 12 (1912). *(Gubben)* Fjällmark och Nils-Teodor äro lika fåmälda, lika stillsamma under sömnen som i vaket tillstånd. BOBERG *FjällmF* 108 (1930). GULLBERG *Terzin.* 62 (1958; *bildl., om matta av ormbunkar på en sten).*

3) motsv. STILLA, adj. o. adv. 3 *b*, om ngt sakligt: stilla; ofta närmande sig l. övergående i bet.: som inte märks så mycket (vid ytligt betraktande), inte påfallande l. framträdande l. påträngande o. d. *En stillsam humor, ironi, stillsam skepsis.* AHLMAN (1872). "Då jag öppet tillfrågas, säger jag lika öppet nej," svarade hon på sitt vanliga stillsamma sätt. *Idun* 1888, s. 265. Ett förargelsens tecken genom den stillsamma hänsynslösheten emot konventioner och bud, var .. *(C. J. L. Almquist)* och är alltjämt den .. häftigast angripne av våra stora .. författare. *2SvBL* 1: 490 (1918). Till och med Borenius blev litet på snusen, ett .. stillsamt rus. SIWERTZ *JoDr.* 57 (1928). Efter lunch hade .. *(storstadsbarnen på utflykt)* någorlunda lugnat sig och kunde leka litet stillsammare lekar. LUNDBERG-NYBLOM *Barn* 51 (1933). Det är mot sådana i all sin ljudlöshet bullrande spektakel som *(mimartisten)* Marceau låter stillsammare nummer .. verkningsfullt kontrastera. RUIN *SjunknH* 31 (1956). Han svarade i tämligen stillsam ton: – Vem din herre är begriper jag inte. GYLLENSTEN *Grott.* 205 (1973). — särsk.

a) (föga br.) motsv. STILLA, adj. o. adv. 3 *d:* som kännetecknas av fred l. fredliga förhållanden, fredlig (se d. o. 2). *KKD* 10: XXV (1914).

b) motsv. STILLA, adj. o. adv. 3 *e*, om ort l. plats o. dyl. l. om orts osv. läge o. d.: stilla. *(Ateljen har)* förträfflig lägenhet, ypperlig dager, stillsamt läge midt i tjocka staden. SCHOLANDER I. 2: 8 (c. 1870). Det tysta och stillsamma Wittenberg. *NordRevy* 1895, s. 7. En gammal flandrisk stad, vid vars stillsamma torg hans *(dvs. M. de Ghelderode)* stamkrog .. ligger. *BonnierLM* 1954, s. 118.

c) om ceremoni (begravning l. vigsel o. d.): som sker i stillhet (se d. o. 3 *g*). Det blef ett stillsamt bröllop. Endast de närboende voro inbjudna. *TurÅ* 1910, s. 109. Det blev en stillsam begravning. WIDDING *1812* 363 (1970).

d) (i sht i fackspr.) i fråga om estetisk verkan: som icke har en iögonfallande l. påfallande l. påträngande l. häftig l. våldsam karaktär; lugn (se LUGN, adj. 5 slutet) l. diskret (se d. o. 4 *b*). Djur- och fågelvärlden visar .. det mest .. vackra, vare sig det gäller det lysande eller de mera stillsamma *(färg)*sammansättningarna. ARSENIUS *MannKläd.* 66 (1902). Detta porträtt, såväl som andra Troilis, skulle säkerligen vinna på en stillsammare, helt oval inramning. KJELLIN *Troili* 2: 155 (1917). Vid Lilla Trädgårdsgatan .. låg med sin stillsamma fasad den teater, där *(osv.).* SIWERTZ i *3SAH* LXXIV. 2: 13 (1966).

4) ss. adv. (jfr 1 slutet), motsv. 2 o. 3; äv. med inbegrepp av tanke på långsamhet l. försiktighet i rörelser (jfr 1, 2, o. STILLA, adj. o. adv. 1) l. på lågmäld röst (jfr STILLA, adj. o. adv. 2). *Hon frågade stillsamt vad han menade. Hon gick och pysslade helt stillsamt.* Den genialiskt häftige Luther, den stillsamt lärde Melanchton. HAMMARSKÖLD *SvVitt.* 1: 56 (1818). Tine steg sakta upp, tände stillsamt lampan och satte sig igen. KARLFELDT *Bang Tine* 222 (1902). Stillsamt kan man undra, om nutida debutanter har lika täta överläggningar med sig själva, lika många kasserade manuskript bakom sina första böcker *(som H. Gullberg). SvLittTidskr.* 1961, s. 154; jfr STILLA, adj. o. adv. 3 *f*. Strax innan han kom till en höjdpunkt *(i sin historia)* kluckade han stillsamt för sig själv och det var de enda skratt som i kväll bestods hans berättarkonst. EKMAN *Dödsklock.* 33 (1963). WIDDING *1812* 353 (1970).

Avledn.: STILLSAMHET, r. l. f. till 2, 3, om egenskapen l. förhållandet att vara stillsam. SCHULTHESS (1885). Klassicism och romantik förenade snart nog sina böljor i en gemensam fåra *(i franskt måleri)*, och den stillsamhet, som efterträdde vapenslamret, kom entusiasten att tala ringaktande om 1840-talets måleri. NORDENSVAN *SvK* 202 (1892). *(Sv.)* Stillsamhet .. (ett ställes) *(t.)* Stille. KLINT (1906); jfr stillsam 3 *b*. *(A. Branting)* ägde en yster kvickhet och en bizarr humor medan .. *(H. Brantings)* skämt bar godmodighetens och stillsamhetens prägel. HÖGLUND *Branting* 1: 173 (1928). EKELÖF *Prom.* 126 (1941). särsk. (numera föga br.) om stillhet (se d. o. 3 *a*) i naturen. Ljuv är nattens stillsamhet. DIKTONIUS *JordÖmh.* 88 (1938).

STILLT *stil⁴t*, sbst. oböjl. (stiljt 1731. stillt (stilt) 1711 osv.) [av lt. *stillte* (varav äv. t. *stillte*) l. nl. *stilte*, stillhet, vindstilla, avledn. av *stille* resp. *stil*, *still* (se STILL, STILLA, adj. o. adv.; jfr TAMM *GransknSvOrd* 26 (1901))] i sht *sjöt.* om vindstilla (jfr STILLA, sbst.[1] 1 slutet), stiltje (se d. o. 1). *(Den 12 nov.)* varierade wind med stillt. *KKD* 10: 184 (1711). "Tack för sednaste samvaro! Ni fick stillt?" STRINDBERG *Brev* 3: 44 (1882). *(Prästen som skulle fara med en ostindienseglare)* bad i sin kyrka innan han reste, att han skulle få stillt på sjön. ENGSTRÖM *Hemsp.* 126 (1921). — särsk. (†) i uttr. *falla i stillt*, hamna i stilla vatten. SERENIUS Hhhh 4 b (1757).

STILLT *stil⁴t*, adj. n., o. adv. (förr äv. stillet, stilt) [sv. dial. *stillt;* till STILL o. STILLA, adj. o. adv., under påverkan av böjda adj., sannol. i sht LUGN. — Jfr STILLT, sbst.]

1) (utom i slutet i sht i vitter stil) stilla (se STILLA, adj. o. adv. 1), still (se d. o. 1); äv. motsv. STILLA, adj. o. adv. 1 *i*, i sht i slutet. Om sedan .. *(myntverket)* stode stillet på någre år eller och myntes småt mynt *(osv.). RA* I. 3: 14 (1593); jfr STILLA, adj. o. adv. 1, särsk. 1 *i γ*. Ibland hör jag mig sjunga, hör det riktigt och ligger och sträcker ut armarna, och mörkret är inte stillt längre, inte svart, det är som röda hvirflar bara. HALLSTRÖM *VilsnF* 146 (1894). En flöjel pekar stillt mot nord / i middagshettans rus. *OoB* 1894, s. 224. Stillt står mitt hufvud. Om blott jag fick fred! HALLSTRÖM *Sagodr.* 11 (1910); jfr STILLA, adj. o. adv. 1 *i*. De många vattenhjulen vid Upplands strömmar har stannat .. och det är stillt i smedjorna, där de ligger ingrävda i backen nedan Dammbrösten. *TurÅ* 1943, s. 234; jfr STILLA, adj. o. adv. 1 *i γ*. — särsk. (fullt br.) motsv. STILLA, adj. o. adv. 1 *a*, *b*, om väder l. vind l. (ytan av) sjö l. hav; ofta predikativt, i sådana uttr. som *det är* l. *blir stillt* (äv. *vädret är stillt, vattnet ligger* l. *blir stillt*). Itt skönt stilt wädher. FORSIUS *Phys.* 153 (1611). LIND 1: 286 (1738; *om vatten*). Här är stilt öwer alt, knapt rör's en fiäder å watnet. PALMFELT *Ecl.* 38 (1740). Man har nu *(vid Tjörn)* bättre hopp om Fisket, så snart wattnet blifwer stilt. *GT* 1786, nr 100, s. 3. Aldrig en våg uppväxte derinom *(hamnen)*, / .. stillt skimrade vattnet. JOHANS-

SON *HomOd.* 10: 94 (1844). Vädret var stillt. TOPELIUS *Fält.* 1: 275 (1853). Stillt vatten .. våghöjd i m. 0—1. SMITH 336 (1917). En kväll, när solen sjönk och havet låg stillt. REUTER 2: 19 (1922). Det är så stillt i kväll – och har varit så stillt hela dagen – att man kunnat höra vattenfallen i trakten. EKELÖF *Självbiogr.* 143 (1937); möjl. till **2.** En gång, när vi skulle segla ut mellan Godö och Giske, blev det alldeles stillt. HASSLÖF *SvVästkustf.* 44 (1949). — jfr BLEK-, SJÖ-STILL.

2) (i sht i vitter stil) stilla (se STILLA, adj. o. adv. **2**, **3** *b*). Sedan bleff thet fridsamt och stilt vthi Hispanien. SCHRODERUS *Liv.* 357 (1626); jfr STILLA, adj. o. adv. **3** *b*. När allting som längst hade ramlat och dundrat ifrån sig allt nergenom och utomkring, så blev det ändå så tyst och stillt som en liten suck på slutet. HÖGBERG *Utböl.* 1: 34 (1912); jfr STILLA, adj. o. adv. **2.** Här *(i döden)* ser jag alltet hvila stillt i Gud, / här kan jag helt mig själf förglömma – / och därför är här ro. HEUMAN *EkSyn.* 62 (1913). De somnade så stillt. HEDBERG *HemSång* 95 (1922); jfr STILLA, adj. o. adv. **3** *b*. Ännu i sömnen kom då och då en snyftning, men slutligen susade hennes andhämtning stillt och regelbundet. SANDEL *Dropp.* 69 (1924); jfr STILLA, adj. o. adv. **2**, **3.**

STILLTE, se **stiltje.** — STILSTÅND, se **stillestånd.**

STILT, r. l. m.; anträffat bl. i pl. **-er.** [av ovisst urspr.; möjl. dock av eng. *stilt*, stylta, stöd (se STYLTA, sbst.), möjl. med tanke på ev. stöd uppbärande bordläggningen] (†) skvättbord; jfr SÄTT-BORD. *(Sv.)* Stilter eller sätt-bord, på små fartyg, *(eng.)* Waste-boards. SERENIUS (1741).

STILT, adj., se **stillt,** adj. o. adv. — -STILT, se **stil,** sbst. *avledn.*

STILTA *stil*³*ta*² l. STYLTA *styl*³*ta*², r. l. f.; best. **-an;** pl. **-or.** (**stil-** 1955. **styl-** 1955). [sv. dial. (Smål.) *stylta;* sannol. avledn. av STILLA, adj. o. adv.] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) = STINTA, sbst.²; jfr SPINA, sbst.², SPINJA. *SvFiskelex.* (1955); jfr *LandsmFrågel.* 37: 39 (1935).

STILTJE *stil*³*tje*² (sti'ltje WESTE), r. l. m. ((BLADH o.) HORNSTEDT 172 (1785) osv.), äv. (numera föga br.) n. (CRUSENSTOLPE *Tess.* 2: 120 (1847), *FoFl.* **1909**, s. 24); best. **-en** (ss. n. **-et**); pl. **-en** (ANDERSSON *Verldsoms.* 2: 72 (1854)). (**stilte** (**-ill-**) 1784—1798. **stiltin** 1786 (*sannol. felaktigt för* stiltie *l. möjl. sg. best.*). **stiltje** (**-ill-**, **-ie**) 1785 (: stilje; *felaktigt*), 1788 osv.) [av nl. *stilte* l. lt. *stillte* (varav t. *stillte*), avledn. av *stil*, stilla (se STILLA, adj. o. adv.); j-inskottet torde bero på inflytande från KULTJE]

1) om vindstillhet l. vindstilla på hav l. sjö o. d.; i fackspr. ofta speciellare, om förhållandet att vindhastigheten är 0—0,2 m/s; äv. dels om vindstillhet till lands, dels om spegelblank vattenyta vid rådande vindstillhet; äv. om period av vindstillhet; jfr BLEKE, sbst.³, KALM, sbst.² **1**, STILLA, sbst.¹ **1**, STILLT, sbst. *Död* (äv. *blek* l. *absolut* l. *blank*) *stiltje*, fullkomlig l. fullständig stiltje. *Nästan stiltje* (*sjöt.*), då vindhastighet av 0,3—1,5 m/s råder. *Få, råka ut för stiltje. Komma* (i sht förr äv. *falla*) *i stiltje. Ligga i stiltje. Stiltjen före stormen* (äv. bildl.; jfr 2). BJÖRKEGREN 325 (1784). Den 23 *(april)* fingo vi en stilje *(felaktigt för* stiltje*)* utanför Dover. (BLADH o.) HORNSTEDT 172 (1785). Under de trenne vintermånaderna herrska .. *(i Polynesien)* sydliga och vestliga vindar med långvariga stiltjen. ANDERSSON *Verldsoms.* 2: 72 (1854). En officer sändes till .. klipperskeppet Tornado, som på vägen ut till sjös fallit i stiltje. SKOGMAN *Eug.* 1: 242 (1854). *Fennia* X. 3: 60 (1895; *om vindstillhet till lands*). SPARRE *PlåtM* 38 (1914: blek). Svanar ute på stiltjet. *BokÖstergötl.* 389 (1915; *text till bild*). SMITH (1918: absolut). Fastän det var stiltje uppe på terrassen rörde sig havet .. inte så lite. HEDBERG *BleknBrud.* 191 (1951). — jfr SOMMAR-STILTJE.

2) i (överförd l.) mer l. mindre bildl. anv. av 1, om förhållandet att ingen l. blott obetydlig verksamhet råder l. att ngt står stilla (se STILLA, adj. o. adv. **1** *i*) l. att uppehåll i verksamhet råder, stillastående (se STILLA-STÅENDE, sbst.) l. stillhet (se d. o. 1); äv. om period av stillastående osv.; ngn gg äv. om rådande jämvikt l. harmoni mellan olika delar i ngt. *Politisk, litterär stiltje.* För mannens själ / .. blef lifvets stiltje tröttsam. TEGNÉR *(TegnS)* 4: 56 (1824). Det var stiltje i bådas inre, aningsfullt lugn, drömmande skymning. LUNDEGÅRD *Tannh.* 1: 135 (1895). *(I slutet av juli)* inträder ett egendomligt stiltje inom fågelvärlden. Fåglar, som man hittills ofta sett och hört, voro nu alldeles som försvunna. *FoFl.* **1909**, s. 24. En formens och rörelsens osvikliga balans och stiltje. JOSEPHSON *Romant.* 33 (1926; *i fråga om skulptur*). Festen gick raskt framåt utan någon dödsjö eller stiltje. LINDSTRÖM *Blåst.* 58 (1928). Det är utomordentligt viktigt att någonting sker, för det har ju nu rätt länge rått en stiltje i poesins värld. *OoB* **1963**, s. 285. — jfr SOMMAR-STILTJE. — särsk. (i sht i fackspr.) om stillastående i fråga om det ekonomiska livet; i sht i fråga om aktie- l. börsverksamhet. Stiltje i affärslivet. *SJ* 1: 121 (1906). Dåliga konjunkturer med stiltje och arbetslöshet i de praktiska yrkena. *DN(A)* **1933**, nr 108, s. 2. På tisdagen rådde stiltje på Londonbörsen. *Därs.* 11/12 **1963**, s. 21.

Ssgr (till 1; i sht *sjöt.*): STILTJE-BLANK. om (yta på) hav l. sjö: blank (se **blank,** adj. **3** *f*) p. g. a. stiltje. HÄSTESKO *Sol* 48 (1938; *om vikar*). — -BÄLTE. på hav: bälte (se d. o. 2) l. område l. zon där stiltje råder l. brukar råda; i sht om stilla bältet (se **bälte 2** *b*) l. om vart o. ett av de två områden kring ekvatorn som bildar detta bälte; jfr **-område, -region, -zon.** De hetaste delarna af *(Stilla)* hafvet tillhöra stiltjebältet. *Verd.* **1886**, s. 41. Kommer segelfartyget .. in i ett stiltjebälte, komma gifvetvis resorna att betydligt förlängas. *VFl.* **1917**, s. 122. Skall .. *(fartyget)* Ionopolis genomhinna stiltjebältena innan någon cyklon hinner anfalla från väster? MARTINSON *Kap* 27 (1933). Det ekvatoriella stiltjebältet. PETTERSSON *DjuphGåt.* 144 (1943). — -DAG. dag då stiltje råder. BLOMBERG *SkeppSkulda* 18 (1923). *SvGeogrÅb.* 1927, s. 78. — -OMRÅDE^{-020}. jfr **-bälte;** äv. bildl. (jfr **stiltje 2**). Samtalet .. hade nu .. plötsligt råkat in på stiltjeområde. BERGER *DärUte* 134 (1901). CARELL o. EDELSTAM 145 (1916). — -PASSAGE. *sjöt.* särsk.: passage (se d. o. 2) över stilla bältet (se **bälte 2** *b*). *VFl.* **1926**, s. 7. — -PERIOD. period (se d. o. 3) av stiltje; äv. bildl. (jfr **stiltje 2**). HORNBORG *Antip.* 132 (1915). ÖSTERGREN (1946; *äv. bildl.*). — -REGION. jfr **region 1** o. **-bälte.** *NF* 15: 554 (1891). Ekvatorialbältet, som .. kallas stiltjeregionen, stilla bältet eller kalmzonen. HAGMAN *FysGeogr.* 165 (1903). — -STRIMMA. på hav o. d.: strimma

vattenyta med stiltje. MÖRNE *SkärgVår* 113 (1913). — -TID. jfr -dag. HALLSTRÖM *Bruun VanZant*. 35 (1921). — -VÄDER. väder med stiltje. *GHT* 12/4 1920, s. 11. — -ZON. jfr -bälte. ENGSTRÖM *KaapAfr*. 30 (1937).

STILTON *stil⁴ton* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, r. [jfr eng. *stilton*; elliptiskt för STILTON-OST] stiltonost. EKENBERG o. LANDIN 692 (1894). Vid tillverkning av engelsk stilton användes förr alltid, numera sällan en tillsats av grädde. KJELLIN 819 (1927). I går kom jag åter över en (Stockkumla) stilton och bar förtjust hem den höga miniatyrtunnan. ÖSTERGREN (1946).

Ssg: STILTON-FORM. om (formen hos en stiltonost erinrande) hög cylindrisk form (se d. o. I 1). *LAHT* 1910, s. 503.

STILTONOST *stil³ton~ωs²t* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal av förleden; r. l. m.; best. -en; pl. -ar. [ssg med OST, sbst.[1]; efter eng. *stilton cheese* (se nedan). — Jfr STILTON] om ett slags halvfast, mild grönmögelost med vitgul massa, ådrigt genomvuxen av mögel o. av hög cylindrisk form (som urspr. bereddes o. såldes i ett värdshus i byn Stilton i grevskapet Huntingdonshire i ö. Engl., numera mest tillverkad i Leicestershire); äv. om sådan l. liknande ost tillverkad annorstädes; jfr STILTON. ALMSTRÖM *Handelsv*. 543 (1845). *HandHantv*. Hand. 7: 51 (1939).

STILUS, se stil, sbst.

STIM *stim⁴*, sbst.[1], n. (SCHRODERUS *Os*. III. 1: 6 (1635) osv.), äv. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) r. l. m. (FERRNER *ResEur*. 8 (1758: Sillstimmen, *sg. best.*); möjl. att hänföra till sg. **stimme**; se nedan, *SAOL* (1923)); best. -et resp. -en; pl. = resp. -ar (förr äv. att hänföra till sg. **stimme**, WESTE (1807), *SAOL* (1923)); förr äv. STIMMA, r. l. f.; best. -an; pl. -or (*VetAH* 1817, s. 33); l. STIMME (stiˈmme WESTE), r. l. m.; best. -en (se ovan); pl. -ar (se ovan). (**stijm** 1561—1742. **stim** (**stjm**) *c*. 1655 osv. **stima** 1780 (: Fisk stima). **stimet**, sg. best. 1636 (: kyrckjostimet)—1744. **stimm** 1635—1915. **stimma** 1817 (: Sillstimman, *sg. best.*)—1826. **stimme** 1798 (: fisk-stimme)—1852 (: sillstimme). **stimmen**, sg. best. 1758—1923. **stimmet**, sg. best. 1753 osv. **stimor**, pl. 1786 (: Sill-stimor). **stym** 1540. **stÿmmet**, sg. best. 1696) [fsv. *stim*, *stiim*, n. (i bet. I *a*, II); jfr fd. *stiim* (ä. d., d. dial. *stim*), n., d. *stime* (best. *-en*), fiskstim, skara o. d., nor. *stim*, n., fvn. *stím*, n., larm, besvär (nor. dial. *stim*, n., lek, oro, tummel, *stim*, m., fiskstim), mlt. *stīm(e)*, m., larm, stoj (lt. *stim*, *stiim*), mht. *stīm*, m., tumult, trängsel (t. dial. *steim*, snöyra); till den rot (med bet.: vara l. bli tät l. styv) som äv. föreligger i STEN. — Jfr STIMMA, v.[1], STIMMIG]

I. (i sht *fisk.*) enhet av en större mängd fiskar (l. sälar o. d.) som står ungefär parallellt o. med tämligen regelbundna avstånd samt i ungefär samma riktning o. följs åt i sina rörelser (i regel äv. tillhörande samma art o. av ungefär samma ålder); äv. allmännare, om mera tillfällig l. oregelbunden svärm l. flock av (lekande) fiskar (äv. av valar o. sälar). ENHOLM *Anm*. 1: 30 (1753; *om strömmingsstim*). Sillen är en sällskaplig fisk, som alltid, då hon närmar sig kusten, eller uppstiger från djupet, träffas i större stim. EKSTRÖM *AfhFiska* 6 (1845). LILLJEBORG *Fisk*. 1: 234 (1884; *av makrill*). Abborrar ock mörtar (*gå*) i stora stim. FORSSLUND *StorgBl*. 102 (1901). Det kom ett stim gli simmande utmed vattenytan. CARLSSON *4711* 73 (1921). Rönnerdahl styr genom stim av delfiner. TAUBE *Svärmerier* 69 (1946). Braxen gick i stim och lekte i sjövikarna. MOBERG *SistBr*. 328 (1959). — jfr ABBORR-, FISK-, GLI-, LEK-, LÖJ-, MAKRILL-, SARDIN-, SILL-, SILVER-, SIMP-, SPIGG-, STRÖMMINGS-, SÄL-STIM m. fl. — särsk. *a)* i utvidgad l. mer l. mindre bildl. anv.; särsk. dels om flock l. grupp av simmande landdjur, dels om fågelflock, dels (o. i sht) om grupp l. flock l. anhopning av människor (i sht i tumult l. trängsel), dels om mängd l. anhopning av föremål av samma slag. Tanken leker i hans (*dvs. dårens*) själ, men går ej i stimm. WETTERBERGH *Penning*. 581 (1847). Det (*dvs. ett par handskar*) gaf han mig, och utomdesz en stim / Af tusen sinom tusen kärleksrim. HAGBERG *Shaksp*. 6: 242 (1849). Dessa (*strömmingsfiskarens*) färder långt ut till de aflägsnaste, ödsligaste klippor så tidigt om våren, att stimmen af isstyckena ännu visa sig talrikare än de af den lockande fångsten. CYGNÆUS 5: 426 (1860). Ett svart stim af korpar. LUNDQUIST *Zola Grus* 384 (1892). På gatan rör sig ett stim av människor, alla i samma riktning. WESTERMARCK *Minn*. 210 (1927). Ett helt stim av simmande råttor. *FoFl*. 1936, s. 166. *DN(A)* 2/1 1949, s. 7 (*om anhopning av människor*). jfr RAK-STIM. *b)* (mera tillf.) elliptiskt för: stimfiske. *HågkLivsintr*. 5: 113 (1924).

II. [av modern språkkänsla ofta uppfattat ss. vbalsbst. till STIMMA, v.[1]] om förhållandet att fisk stimmar o. i härur utvecklad anv.

1) *fisk*. om förhållandet att fisk stimmar (se STIMMA, v.[1] I), stimmande; förr äv. i utvidgad anv., i fråga om insekters parning o. äggläggning (jfr LEKA, v. 8). Ej .. kan then slags mask, som wårtiden fiärilas och blifwer flog (hwarförinnan then icke kan wärpa) komma fort hwarken med stim och lekning eller med wärp och kläckning. SALANDER *Gårdsf*. 214 (1758). — särsk.

a) fisk. om fiskars lek under lektiden. DÄHNERT (1784). DALIN (1854). jfr: (*Sv.*) Fisk stima, (*sam.*) qwele kådho. LINDAHL o. ÖHRLING (1780).

b) [jfr *a*] i utvidgad anv. om djurs brunst (med tanke på rörelserna l. de därvid frambringade ljuden?); i ssgn SO-STIM.

2) (ngt vard.) stoj l. larm l. sorl l. oväsen (uppkommet gm prat l. skrik l. rörelser l. förehavanden av en grupp l. en stor mängd människor samtidigt), stimmande; särsk. om stoj osv. av lekande l. bråkande (skol)barn (l. ungdomar); äv. med tanke på trängsel l. tumult rådande i en sådan grupp osv., stundom närmande sig bet.: tumult l. trängsel o. d. *Barnen höll* (l. *förde*) *ett väldigt stim i barnkammaren*. LPETRI *KO* 88a (1561, 1571; *i fråga om barn i skolklass*). (*En person hade*) sedt een student i sängh medh .. (*kvinnan*), och ther medh henne rijffwits, och nogh stijm hållit. *UUKonsP* 3: 17 (1641). Den Ungdom som i kyrckian giör Stim och Buller, skall straxt sättias i Ståcken. *VDAkt*. 1712, ProstebUppv. City .. är Londons hjärta, centrum för dess feberaktigt pulserande kommersiella lif .. mera än en million människor trängas dagligen i detta stim. TORPSON *Eur*. 1: 59 (1895). När vi kom upp på torget, var där ett farligt stim kring en häst, som stod ensam mitt på körbanan. GÖTH *Bondeh*. 18 (1923). *SkogsarbMinn*. 184 (1950; *i fullpackad utskänkningslokal*). — jfr BIKUPS-, KYRKO-STIM. —

särsk.

a) (i vitter stil) om buller l. larm som kännetecknar en viss aktivitet l. (i sht) utmärker denna världens ävlan l. det mänskliga livet o. dess oro (ss. motsats till ensamhetens frid l. sinnets ro l. oberördhet av livets larm o. d.). När Frigga satt bedröfwat / För Odens stora grymm / Then han mångstädes öfwat / Mäd Krijg och örligs Stimm. LUCIDOR *(SVS)* 384 (1674). *(Djävulen)* slamrar för örat med thenna werldenes fåfängelighets stimm och buller. SCHERPING *Cober* 1: 139 (1734). I stunder, då kring den äldre menniskan allt det sladder och stim tystnat, som utgör dess vanliga öfverläggningsämnen med andra äldre menniskor, hör hon *(osv.).* ALMQVIST *Fattigd.* 60 (1838). Ju stillare och friare från världens vanliga stim och vräkighet, dess bättre. CEDERSTRÖM *NFund.* 66 (1917).

b) om larm l. oljud (l. allmännare, om ljud överhuvudtaget) frambringat av djur; äv. i utvidgad anv. (jfr *c*), om behagligt sådant ljud. Cherubim och Seraphim, / Siunga tigh medh höga stim. *Ps.* 1616, s. 5 a; jfr *Ps.* 1695, 7: 1. Under skuggiga trän .. / .. skola näroge bij'n .. / .. med liufliga stim til sömnen låcka tig oftast. PALMFELT *Ecl.* 3 (1740). Några råttors stim. KELLGREN *(SVS)* 4: 247 (1781). Det överväldigande, outtröttliga stimmet av hundratusentals fågelstämmor. BARTHEL *Atl.* 78 (1931).

c) om buller l. oljud (l. allmännare, om ljud överhuvudtaget) frambringat (enbart) av ngt sakligt, i sht i naturen; äv. i utvidgad anv. (jfr *b*), om klingande (behagligt) ljud av musikinstrument o. d. Dig, som härlig sitter / Öfwer Cherubim, / Prisar luftens qwitter, / Prisar böljans stim. (CHORÆUS o.) WALLIN *KyrkoPs.* 114 (1812); jfr *Ps.* 1937, 10: 2. *MarkallN* 2: 23 (1821; *om sus i löv*). Hvad stim och väsen, när det *(vid ångbåtsbryggan)* lägges till, / Maskinen oupphörligt strejka vill. GELLERSTEDT *GVis.* 17 (1900). Harpors glada stim. HEIDENSTAM *NDikt.* 166 (1915).

d) (†) om (de snabbt skiftande l. tumultuariska l. orediga) synerna i en dröm (möjl. äv. med tanke på ljud). KOLMODIN *QvSp.* 1: 511 (1732). *Därs.* 2: 371 (1750).

3) [jfr **2** *c*] (†) i uttr. *med en stim,* enstämmigt (se ENSTÄMMIG 4), samstämmigt (se SAMSTÄMMIG 2). *RA* I. 1: 259 (1540).

Ssgr (i allm. till I o. i denna anv. i sht *fisk.;* jfr äv. **stimma,** v.[1] *ssgr*): STIM-BILDANDE, n. stimbildning. *SvUppslB* 26: 112 (1935). — -BILDANDE, p. adj. om fisk: som bildar stim. ÖSTERGREN (1946). — -BILDNING. jfr **bildning 4** *a*. *SvFiskelex.* 546 (1955). — (II 2) -BULT. (†) om skolpojke som stimmar (se **stimma,** v.[1] II *a*); jfr **bult,** sbst.[1] **6.** ÖMAN *Ungd.* 109, 148 (1889). — -FISK. fisk som uppträder l. brukar uppträda i stim. MEURMAN (1847). Typiska stimfiskar, ss. sill o. makrill. *SvFiskelex.* 546 (1955). — -FISKE. abborrfiske utövat (vanl. i båt o. med stimspö samt med stimlapp ss. bete) vid tid då abborren går i stim (i sht på eftersommaren). *Balck Idr.* 2: 317 (1887). — -KROK. krok på l. till stimspö. SCHRÖDER *Fiske* 24 (1900). — -LAPP. vid stimfiske ss. bete använt stycke av ett fiskskinn l. dyl. *SkandFisk.* 7 (1836). *SvFiskelex.* (1955). — -METE. mete (se d. o. 1) efter stimfisk; jfr **-fiske.** SCHRÖDER *Fiske* 25 (1900). — -SILLFISKE[-020]. fiske efter sill som går i stim. *SAOL* (1950). *Därs.* (1973). — (II 1 *a*) -SPETS. vid fiske efter lekande fisk använd spets på l. för fiskespö. *TurÅ* 1897, s. 291. — -SPÖ. kort (upp till c. en meter långt) metspö använt bl. a. vid stimfiske; förr äv. övergående i bet.: stimfiske. Stimspö .. är ett lika lönande, som föga kändt och begagnadt metningssätt. *SkandFisk.* 7 (1836). *SvFiskelex.* (1955). — -VIS. i stim. Den sill, som stimwis på wisza årstider besöker kusterna. *HSillfBohusl.* 4 (1826). särsk. (mera tillf.) i utvidgad anv. (motsv. **stim,** sbst.[1] I *a*), i fråga om människor: i hopar l. flockar o. d. Vår ö är förtrollande. Jag säger inte dess namn, ty då komma stockholmarne hit stimvis. BERGMAN *Lappk.* 137 (1904).

Avledn.: STIMAKTIG, se **stimma,** v.[1] *avledn.* — STIMMA, v.[1], se d. o. — STIMMIG, se d. o. — STIMSAM, se **stimma,** v.[1] *avledn.*

STIM, sbst.[2], n. (stimm) [sv. dial. *stim;* jfr sv. dial. *stimba, stimma,* ånga, andedräkt, imma, töcken; i avljudsförh. till sv. dial. *stamm,* lukt, o. möjl. besläktat med eng. *steam,* ånga (se STIM, sbst.[3])] (†) dimma l. imma l. töcken. Herr Olle rider ut om ottemål, / Fallande dagg och drifvande stimm! *SvForns.* 2: 304.

STIM *sti⁴m* l. *stim⁴*, sbst.[3], n. (SERENIUS Zz 1 a (1734) osv.) l. r. (TAUBE *UltraMarin* 30 (1936) osv.); best. **stimet** l. **stimmet** resp. **stimen.** (stim 1734 osv. stimm- i ssg 1926 (: stimmbåt). stimmet, sg. best. 1927 osv.) [av eng. *steam,* av meng. *steem,* ånga, flamma, motsv. fsax. *stēam,* ånga, lukt, rök (nl. *stoom,* ånga), av ovisst urspr. — Jfr STIM, sbst.[2], STIMA, v.[1], STIMMA, v.[2]] (numera i sht i skildring av ä. förh.) *sjöt.* om ånga ss. drivkraft i ångbåt. SERENIUS Zz 1 a (1734). Skepparn höll på att "stimmet" – ångan – kunde hållas fullt med den usla walesiska stybben. HOLMSTRÖM *Däck* 32 (1927). Om en timme har vi fullt stim igen. DENS. *Benj.* 247 (1932).

Ssg (numera i sht i skildring av ä. förh., *sjöt.*): STIM-BÅT. [av eng. *steam-boat*] ångbåt. *VFl.* 1926, s. 86. Stimbåt. PERSSON (1981; *boktitel*).

STIMA, v.[1] [till STIM, sbst.[3]] (†) avge ånga l. dunst o. d. SERENIUS (1741). När vatnet kommit til kokning, eller ångorna börjat stima, slutes .. *(ventilen i kärlet)* aldeles igen. *VetAH* 1773, s. 15. — jfr UT-STIMA.

STIMA, v.[2–3], se **stimma,** v.[1–2] — STIMAKTIG, se **stimma,** v.[1] *avledn.* — STIMMA, sbst., se **stim,** sbst.[1]

STIMMA *stim³a²*, v.[1] -ade. vbalsbst. -ANDE, -NING; -ARE, se *avledn.* (stijm- 1579—1710. stim- (stjm-) c. 1602—1780. stimm- 1640 osv.) [fsv. *stima* (i bet. I); jfr ä. d. *stiime* (i bet. I; d. *stime,* förr äv. *stimme*), nor. *stime,* fvn. *stīma,* kämpa, anstränga sig med (nor. dial. *stima,* leka, stoja, arbeta hårt m. m.), mlt. *stīmen* (i bet. I), ä. t. *stūmen,* vara orolig, larma, blåsa; avledn. av STIM, sbst.[1] — Jfr STIMMENMÖRK, STIMMIG]

I. motsv. STIM, sbst.[1] **I,** om fisk: uppträda i stim (äv.: samla l. röra sig i stim); i sht förr ofta [många fiskarter, t. ex. sill, uppträder under lektiden i stora stim] liktydigt med: leka (se LEKA, v. 8); äv. med tanken (delvis) riktad på fiskens l. stimmens livliga, sprittande rörelser i vattnet, närmande sig l. övergående i bet.: med sprittande rörelser fara hit o. dit o. d. När Watnet står heel lungt, och Fisken liufligt stimmar. ACHRELIUS *Dan.* C 3 a (c. 1690). *(Den landnot)* som är utan kihl är af gamla fiskare hållen för bäst, brukas när braxen leker, stimmar eller går i solbad. GYLLENBORG *Insjöfisket* 13 (1770). Den

täta not mot stranden redan simmar, / Och i dess kil en fängslad skara stimmar. JGOXENSTIERNA 1: 73 (1805). De mångfärgade skimrande spiggarne stimmade öfver hafsskogens kronor. LÖNNBERG *BlSkär.* 191 (1876). Några fiskmåsar och tärnor flyger på snabba vingar förbi, lystet spejande efter småsillen som stimmar inne vid skäret. WIELAND *UttAnd.* 10 (1942). — jfr SILL-STIMNING. — särsk. oeg. l. bildl. (motsv. STIM, sbst.[1] I *a*). GELLERSTEDT *2Dikt.* 150 (1881; *bildl., om tankar*). Fiskarbåtarne, som stimmade utanför ångbåten *(som ankrat utanför Sorrento).* ROSENIUS *Himmelstr.* 207 (1903).

II. (ngt vard.) motsv. STIM, sbst.[1] **II 2:** åstadkomma stim, stoja l. larma l. väsnas l. föra oväsen o. d.; i sht med subj. betecknande mängd av individer, oftast med inbegrepp av tanke på tumultuarisk rörelse (o. därav följande ljud); äv. tr. (se *e γ*). *VarRerV* 14 a (1579). SCHRODERUS *Dict.* 253 (c. 1635).

a) om person l. (vanl.) om grupp av personer (jfr *b*): högljutt (o. ivrigt) prata l. ropa l. skrika l. utstöta högljudda läten o. d. (äv. med tanke på att ljudet är störande); i sht i fråga om större mängd av personer ofta äv. med inbegrepp av tanke på övriga ljud (av steg l. rörelser l. klirr av glas vid måltid o. d.) i en folkmassa, i sht en folkmassa i oregelbunden l. tumultuarisk rörelse; äv. med tanken väsentligen l. enbart riktad på folkmängd o. trängsel, närmande sig l. övergående i bet.: trängas l. vimla o. d.; äv. i fråga om att irriterat l. i kommenderande ton högljutt prata l. ropa om ngt: gorma l. väsnas l. "härja" o. d. HALL *KultInt.* 59 (*i handl. fr.* 1633). Nu komma vagnar och chaisar och tråss, / Herrskaper stimma vid lycktor och blåss, / Och kuskarna slåss. BELLMAN *(BellmS)* 1: 30 (c. 1770, 1790). Gubbens soupéer stå högt i rop / Och äfven det äkta porslinet, / Der stimmar en sorlande, hungrig hop, / Gör heder åt maten och vinet. ÖDMAN *UngdM* 2: 98 (1875, 1881). *(Det dåliga vädret)* oaktadt stimmade på bulevarderna täta folkskaror. RAMSAY *Barnaår* 5: 70 (1905). Jag .. nojsade och stimmade och sade små lustigheter. BERGMAN *Urs.* 133 (1912). Hon har nu engång vant sig vid att gorma och stimmar också när det inte behövs. WESTER *Reymont Bönd.* 2: 13 (1924). Runtomkring oss *(på krogen)* stimmar ett gäng studenter. SIWERTZ *Ung* 180 (1949).

b) om barn (jfr *a*); särsk. dels i fråga om lek, dels (o. numera i sht) i fråga om (skol)barns störande prat l. uppträdande i skola l. kyrka (särsk. under pågående undervisning l. gudstjänst). *(Exempel på imperativiska fraser i sv.:)* ut och stima, fram och läs, in och ät *(osv.).* JBUREUS (c. 1602) hos LINDROTH *Bureus* 70. *(Rektorn)* Låter sina diekna*(r)* stima i kyrkian. HALL *KultInt.* 74 (*i handl. fr.* 1637). Mån det är något annat at wara gåsze, än stimma, rasa, galnas och wara oförsiktig? LUNDBERG PAULSON *Erasmus* 20 (1728). De gymnasister, som .. "stimmade" för lektorn i teologi. ÅSLUND *TokbrMem.* 1: 37 (1880). Ensam står hon vid fönstret tyst, / när syskonkretsen stimmar. GRANLUND *Skärfv.* 117 (1907). Hela klassen hade anmälts för stimning – kollegieprotokollets uttryck för bråk i klassen. *NärGickSkol.* 249 (1934). *DN(A)* 21/6 1964, s. 6.

c) med innehållsobj. betecknande yttrande. Han va dum, förstår u, han stimma, at han skulle klappa till mej! KOCH *Arb.* 246 (1912). Se, det är onkel! stimmade de små. ÖSTERLING *Fränd.* 2: 53 (1916).

d) om djur; äv. i utvidgad anv., betecknande att djur frambringar ett behagligt l. fint (t. ex. surrande l. vinande) ljud. På Blomster och Löff låt stimma the Bij, / Som dragha Honungen söta. WIVALLIUS *Dikt.* 106 (c. 1642). Dufwor kunna ju tilhopa kiärligt stijma. GRANATENFLYCHT *Ord.* 23 (1710). Likasom ofta man ser, hur myggornas hvinande flockar / Stimma, vid solens slocknande brand, ur det dyiga träsket. *MarkallN* 1: 45 (1820). Det har väckt uppmärksamhet att den lilla stimmande skrattmåsen blivit stockholmare i så stor utsträckning. *SvD(A)* 29/4 1933, s. 8.

e) med sakligt subj.; ofta om ljud l. människoröst(er); äv. med tanken väsentligen l. enbart fäst vid att subj. består av många individer i rörelse om varandra, närmande sig l. övergående i bet.: vimla l. trängas; jfr *a*, *b*. Ey .. *(är)* alt Gull som glimmar / .. alt Lijf ey hafwer som stimmar. WIVALLIUS *Dikt.* 100 (c. 1643). Stilla sömn, kom, rå hårinne! / .. När bekymren kring mig stimma, / Tysta deras vilda krig. JGOXENSTIERNA 2: 397 (1806). Rundt kring muddrarn glada röster stimma. BJÖRCK *Dikt.* 136 (1866). Tankarna stimmade i hans hjärna som mygg i fuktig luft. LUNDEGÅRD *Tannh.* 1: 70 (1895); jfr *d*. Mot den stora himlen stimma .. *(roskarlens)* vingar. ROSENIUS *SvFågl.* 4: 114 (1931). GEHLIN *Gränstr.* 92 (1953; *i p. pr., om surr*). — särsk. *α)* med subjektsväxling: vara kännetecknad l. fylld av stim (äv. i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.: kännetecknad l. fylld av stim); ofta om plats; om plats äv. liktydigt med: vimla (av ngra). *(Svennen)* fann .. *(Maglesten vid Trolle-Ljungby)* upplyft och trollen i stimmande hwimmel dansande derunder. AFZELIUS *Sag.* 2: 159 (1840). TIGERSCHIÖLD *Dikt.* 1: 80 (1888; *om torg*). Nürnberg stimmar av hakkorsmän. *SvD(A)* 1933, nr 235, s. 13. En surrande och stimmande arbetsplats, kulturverkstaden radion. *SvLittTidskr.* 1961, s. 198. *β)* i p. pr. i adverbiell anv., närmande sig l. övergående i anv. ss. förstärkningsord: väldigt l. precis l. alldeles. Bröderna hade haft ett stimmande gladt möte och försvunnit arm i arm i en gränd på väg till en krog. MOLIN *SSkr.* 273 (1894). På hållplatsen var stimmande fullt med åkdon. HANSSON *Res.* 2: 58 (1895). *γ)* (†) tr., i uttr. *stimma ngn uti vägen*, stimmande komma i vägen för ngn; anträffat bl. bildl. Här fordras frija Daar och Sorge-löse Timmar, / At ingen Tryck el' Trång osz vthi Wägen stimmar. WEXIONIUS *Sinn.* 3: A 4 a (1684).

III. [utgående från **II** *d*] (numera bl. mera tillf.) vara i brunst (o. följaktligen vara orolig l. bråkig l. avge brunstiga skrin o. d.); utom ss. förled i ssgr bl. (om samiska förh.) om ren; äv. i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv.: brunstig. October *(månad heter bland samer)* Rakat, efter Renarna då stimma. HÖGSTRÖM *Lapm.* 169 (1747). *ArkNorrlHembygdsf.* *1921*, s. 14 (c. 1830; *i p. pr.*). *(Ren-)*korna gå och äta under brunsttiden, men tjurarna blott stimma. *Därs.* 33.

IV. [eg. specialanv. av **II** *e*; jfr ä. t. *stümen*, om vind: blåsa] (†) om luft (i storm) l. om storm: (vina l. bullra o.) rasa (se RASA, v. **II 1**), storma; äv. bildl. Högt upp öfwer Månen, ey Lufften ther Stimmar, / Ey Haglar, ey Dundrar, ey Liung-Eld ther glimmar. TÖRNEWALL C 7 a (1694). BRENNER *Dikt.* 2: 67 (1720; *om*

storm, bildl.).

V. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) bedriva stimfiske; äv. tr.: fånga (fisk) medelst stimfiske. *TIdr.* 1883, s. 8. Än hängde man över metspöet och stimmade aborre eller narrade idpluggar att nappa, än *(osv.)*. SAMZELIUS *HarBrush.* 9 (1895, 1919).

Särsk. förb.: STIMMA KRING, se **stimma omkring.** — STIMMA MED$^{10\ 4}$. (numera bl. tillf.) till **II:** delta i stimmande, vara med o. stimma. EKBLAD 380 (1764). — STIMMA OM. (†) till **II** *a:* åstadkomma stimmande. *HSH* 4: 103 (c. 1568). — STIMMA OMKRING$^{10\ 04}$, äv. KRING^{4}. till **II:** fara l. rusa omkring o. stimma; äv.: vimlande fara omkring. EKBLAD 380 (1764). Fjär'lar stimmade bland blomstren kring. *MarkallN* 2: 43 (1821). — STIMMA OPP, se **stimma upp.** — STIMMA SAMMAN$^{10\ 32}$ l. ^{40} l. TILLSAMMAN(S)^{040}, äv. ^{032}. till **I** (o. **II**): samla sig i stim; särsk. oeg., om personer: samlas i tät(a) (o. stojande) flock(ar). *(Studenterna)* stimmade .. från alla håll tillsammans i den nya "palestran". WEIBULL *LundLundag.* 61 (1884). Ute på körkbacken stimmade de samman om Ida. WÄGNER *ÅsaH* 318 (1918). — STIMMA TILL$^{10\ 4}$. till **I,** om fisk: komma l. samlas i stim. LINDFORS (1824). STRINDBERG *Hafsb.* 131 (1890; *om strömming*). — STIMMA TILLSAMMAN(S), se **stimma samman.** — STIMMA UPP$^{10\ 4}$, äv. OPP^{4}. (mera tillf.) **1)** till **I:** samlas i stim, stimma samman; särsk. oeg. (motsv. **stimma,** v.^{1} **I** slutet), om mygg. EKELUND *Syn.* 79 (1901). **2)** till **II:** börja stimma. NILSSON *Bokh.* 334 (1937; *om barn*). — STIMMA UT$^{10\ 4}$. till **I** (o. **II**): komma l. bege sig ut i stim l. stimmande bege sig ut. Vi voro som små fiskar, hvilka från skoltvångets trånga sump stimmade ut i studentglädjens rosenfärgade vågor. BÄCKSTRÖM *Sång.* 133 (1876). Se hur .. *(valarna)* stimma ut till hafs! LUNDEGÅRD *DrMarg.* 2: 20 (1906). En hoper barn och hundar stimmade ut genom grinden. BERGMAN *Hancken* 35 (1920).

Ssgr: **A** (*Anm.* Nedan anförda ssgr kan äv. hänföras till **stim,** sbst.^{1} *ssgr*): (**II**) STIM-STOCK. (förr) skamstock avsedd för (skol)barn som stimmat under gudstjänst o. d. BRUNIUS *Metr.* 254 (*cit. fr.* 1739). — -TID. **1)** *fisk.* till **I:** tid då fisk (av viss art l. i visst område) stimmar l. brukar stimma, stimningstid. LÆSTADIUS *UppodlLappm.* 55 (1824). LILLJEBORG *Fisk.* 2: 718 (1888). **2)** (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till **III:** brunsttid; äv. i överförd anv., i fråga om personer. Stimtid för små boskap. JUSLENIUS 341 (1745). *(Offerdansen)* skulle wara likasom en försoning för de synder och dårskaper folket begått i yran under stimm-tiden. AFZELIUS *Sag.* VIII. 2: 335 (1857). BERG *Sjöf.* 159 (1910; *i fråga om varg*).

B: STIMNINGS-TID. *fisk.* till **I:** stimtid (se d. o. **1**). DÜBEN *Lappl.* 17 (1873); jfr LÆSTADIUS *UppodlLappm.* 55 (1824).

Avledn.: STIMAKTIG, adj. [äv. att hänföra till **stim,** sbst.^{1}] (numera mindre br.) till **II,** om person: benägen för att stimma, stimmig; jfr **stimsam.** The Goszar som *(i skolan)* late, och stjmachtige woro. BROMAN *Glys.* 2: 188 (c. 1730); jfr **stimma,** v.^{1} **II** *b.* — STIMMARE, om person m.//ig., om djur m. l. r. **1)** (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till **I,** om hane av vikare l. gråsäl (vilka arter ofta uppträder i stim). *2SvKulturb.* 1—2: 251 (1934). **2)** (ngt vard.) till **II:** person som stimmar l. brukar stimma, bråkstake l. dyl. *KulturbVg.* 2: 25 (1716; *om person som stimmar i kyrka*). *PedT* 1865, s. 362. — STIMMIG, se d. o. — STIMSAM, adj. [äv. att hänföra till **stim,** sbst.^{1}] (numera föga br.) till **II:** benägen för att stimma, stimmig; jfr **stimaktig.** LIND (1738). MÖLLER (1755).

STIMMA *stim*^{3}*a*^{2}, v.^{2}, l. STIMA *sti*^{3}*ma*^{2}, v.^{3} **-ade.** vbalsbst. -ANDE, -NING. (**stim- 1984** osv. **stimm- 1949** osv.) [av eng. *steam,* till *steam,* ånga (se STIM, sbst.^{3})] *sjöt.* rengöra l. värma (ngt) med ånga. Tankarna *(på en båt)* hade spolats och stimmats. *Vi* 1949, nr 42, s. 18. ALLANSSON (o. LINDBERG) *Sjömän* 67 (1984; *med avs. på kallvatten*).

Särsk. förb. (*sjöt.*): STIMMA UPP$^{10\ 4}$ l. OPP^{4}. värma upp (vatten o. d.) med ånga. ALLANSSON (o. LINDBERG) *Sjömän* 67 (1984).

STIMMA, v.^{3}, se **stämma,** v. — STIMMARE, se **stimma,** v.^{1} *avledn.* — STIMME, se **stim,** sbst.^{1}

STIMMENMÖRK, adj.; anträffat bl. i n. sg. **-t.** [jfr sv. dial. *stim(m)an(d)e, stimmene,* äv. *stämmande,* ss. förstärkande bestämning till *mörk;* möjl. utvidgning med -ANDE av det adj. som föreligger i sv. dial. (Finl.) *stimma(ste) mörk* l. *mörker* l. *mörkne,* kolmörk resp. kolmörker, ä. d. *stemme mørck,* kolmörk, möjl. ombildning av det adj. som föreligger i fvn. *dimmr,* mörk, nor. dial. *dimm,* dunkel, oklar (jfr nor. dial. *dim* (kortstavigt), n., kolmörker, mörkaste delen av natten), samhörigt med DIMMA, sbst. o. v.] (†) kolmörk, beckmörk; jfr STIMMA, v.^{1} **II** *e β.* LIND (1738, 1748; *under* stick-finster).

STIMMIG *stim*^{3}*ig*^{2}, adj. **-are.** adv. **-T.** [till STIMMA, v.^{1}, o. STIM, sbst.^{1}] (ngt vard.) om person (l. skolklass o. d.): benägen för att stimma (se STIMMA, v.^{1} **II**), som (gärna l. ofta) stimmar, stojig l. bråkig l. bullersam; om ngt sakligt, i sht plats l. lokal: kännetecknad l. full av stim (se STIM, sbst.^{1} **II 2**), stojig l. bullrande l. bullersam o. d. TAMM *AvlÄndAdj.* 35 (1899; *om skolklass*). Det var en julidag i den numera stimmiga kuststaden Luleå. SAMZELIUS *SkogFjäll.* 138 (1905). När sorlet blir för högt och stimmigt, ser han bistert på de närvarande. MARTINSON *BakSvenskv.* 77 (1944). MALMQVIST *BerTräskmark.* 1: 91 (1976; *om marknadsort*).

Avledn.: STIMMIGHET, r. l. f. egenskapen att vara stimmig. *SDS* 21/3 1988, s. 8.

STIMPARE, se **stympare.** — STIMSAM, se **stimma,** v.^{1} *avledn.*

STIMULANS *stim*^{1}*ulan*^{4}*s* l. *sti*^{1}*m-,* l. *-ul-,* l. *-aŋ*^{4}*s,* ss. n. (i konkret anv.) äv. *sti*^{4}*mulans,* r. l. m. (EDGREN *Kovalevsky* 80 (1892) osv.) l. (i sht konkret o. i pl.) n. (*Hygiea* 1843, s. 514 osv.); best. **-en** resp. **-et;** pl. **-anser** (*SD(L)* 1904, nr 331, s. 2, osv.) l. **-antia** *-an*^{4}*tsia* (*TLäk.* 1832, s. 43, osv.) l. **-antier** *-an*^{4}*tsier* (BERG *Fröding* 29 (1910) osv.); ss. n. nästan bl. (o. med akut accent alltid) **-antier** (se ovan) l. **-antia** (se ovan); äv. (föga br.) STIMULANTIA *stim*^{1}*ulan*^{4}*tsia* l. *sti*^{1}*m-,* r.; best. **-an.** (**stimulans 1843** osv. **stimulantia,** sg. **1911** osv. **stimulantia,** pl. **1832** osv.) [jfr dan. o. nor. *stimulans,* t. *stimulanz,* eng. o. fr. *stimulant;* substantivering av lat. *stimulans* (gen. *-antis,* n. pl. *-antia*), p. pr. av *stimulare,* stimulera (se STIMULERA); uttalet med betoning på första stavelsen torde bero på anslutning dels till lat., dels till uttalet av STIMULUS; med avs. på formen **-antia,** sg., jfr sg.-formen **rekvisita,** ss. biform till REKVISITUM] om ngt

som stimulerar (jfr STIMULUS), stimulerande medel (se MEDEL, sbst. 13, o. jfr STIMULERA *b*); utom i slutet särsk. om ngt abstr. som utgör en drivkraft l. en sporre l. en eggelse l. ett retmedel o. d. för åstadkommande l. ökning av aktiviteten hos ngn l. ngt; stundom närmande sig (anv. av ett vbalsbst. o.) bet.: stimulering l. stimulerande l. eggelse. *Uppmuntran och stöd från läraren innebär stimulans för skoleleven. Ackordsarbetet utgjorde en stimulans för ökade insatser. Det kulturella livet fick många stimulanser utifrån.* Endast i de stora europeiska hufvudstäderna kunde hon trifvas, endast där fann hon den andliga stimulans, hon behöfde. EDGREN *Kovalevsky* 80 (1892). Arbetet var .. *(F. W. Scholanders)* narkos och stimulans, någon annan begagnade han ej. AHRENBERG *Männ.* 2: 260 (1907). För att ytterligare sporra köplusten utlovade biskopen *(i sitt stift på 1400-talet)* vanligen fyrtio dagars avlat åt köparen *(av handböcker för gudstjänstbruk)* – en stimulans, som vår tids förläggare tyvärr ej hava till sitt förfogande. SCHÜCK *SvFörlBokhH* 1: 22 (1923). Madame de Staël, som .. icke kunde undvara salongernas och konversationernas stimulantia och i detta avseende var typiskt fransk. *Bonnier-LittH* 4: 18 (1930). I vår tid innebär stimulansen av landskapskänslan, t. ex. genom hembygdsrörelsen, vanligen en utpräglad stimulans av känslan för hela landet. BESKOW *Eur.* 9 (1937). Soppa, serverad i form av klar buljong, innehåller ej mycket näring, men ger god stimulans. *StKokb.* 245 (1940). *SvD* 13/7 1978, s. 2. — jfr SPARSTIMULANS. — särsk. konkret: stimulerande medel (se MEDEL, sbst. 13 *b* α, o. jfr STIMULERA *b*), retmedel (se d. o. 1 *a*) l. njutningsmedel o. d., stimulus (se d. o. *a*), stimulansmedel; oftast (i sht i formen **stimulantia**) i pl., om olika sådana medel; excitantia, exciterande medel (se EXCITERA 2). Så väl af de sjukes yttrade önskan, som af liköppnings-phænomenerna, slöt .. *(man)* att stimulantia icke passade *(att ges åt kolerasjuka). TLäk.* 1832, s. 43. Ett stimulans .. *(kan)* ingå i planen för .. *(en viss sjukdoms)* behandling. *Hygiea* 1843, s. 514. Haschisch eller någon annan kraftig stimulans. *Ashton-Wolfe OndTjusn.* 275 (1931). Kalmus .. var, innan den år 1547 kom till Österrike .. känd och prisad av araberna och perserna .. som ett kraftigt stimulans för könsdriften. HEWE *VälsignVäxt.* 82 (1939). Jag har avsvurit kulturens giftiga stimulanser, kaffe, tobak och sprit, endast en kopp svagt te unnar jag mig om morgnarna. SIWERTZ *Pagoden* 9 (1954). Dopingen *(inom idrotten)* har ökat kraftigt de senaste 30 åren i takt med ökningen av tillgängliga stimulantia och idrottens kommersialisering. *NordMed.* 1975, s. 227.

Ssgr: A: STIMULANS-BEHOV. jfr **behov** 2. *SvRödK* 1927, s. 346. — -BIDRAG^{-02} l. $^{-20}$. bidrag (se d. o. *b*) givet ss. stimulans l. för att stimulera. *GHT* 24/4 1954, s. 4. Utbildningsbidrag består av dagpenning, stimulansbidrag och särskilt bidrag. *SFS* 1976, s. 442. — -MEDEL. stimulerande medel (se **medel**, sbst. 13, särsk. 13 *b* α o. jfr **stimulera** *b*), stimulans (se **stimulans** slutet). KNÖPPEL *Morg.* 207 (1913; *om snus använt ss. mullbänk*). SERNER *CollinAffLond.* 177 (1914; *om sätt att motverka livsleda*). *Upsala(A)* 2/7 1925, s. 1 (*om kokain*). — -MISSBRUK^{-02} l. $^{-20}$. missbruk (se d. o. 1 *c*) av stimulantier (se **stimulans** slutet). ÖSTERGREN (1946). — -PAKET. bildl., om ett antal av samhöriga l. på en gång vidtagna stimulansåtgärder. *GHT* 10/12 1971, s. 10 (*om regeringsåtgärder*). — -PROGRAM. program (se d. o. 3) som avser att åstadkomma stimulans. *SvD* 13/1 1974, s. 18. — -ÅTGÄRD^{-02} l. $^{-20}$. åtgärd avseende att åstadkomma stimulans. Vissa statliga stimulansåtgärder för exporten föreslås. *FrDepartNämnd.* 1972, s. 84.

B (till slutet; mera tillf.): STIMULANTIA-ANVÄNDNING^{-020}. användning av stimulantia. *NordMed.* 1975, s. 229. — -BRUK. bruk av stimulantia. *Motion i 2kam.* 1968, nr 83, s. 6.

STIMULANT *stim*¹*ulan*⁴*t* l. *sti*¹*m-*, sbst. o. adj.; ss. sbst. r.; best. -en; pl. -er. [jfr eng. *stimulant*, sbst. o. adj., fr. *stimulant*, adj.; av lat. *stimulans* (gen. *-antis*), p. pr. av *stimulare*, stimulera (se STIMULERA)]

I. (†) adj.: stimulerande. PFEIFFER (1837). GYNTHER *ConvHlex.* (1848).

II. (mera tillf.) sbst.: stimulerande medel, drivkraft l. sporre o. d. Kruppbokslut stimulant i Berlin. *DN(A)* 1934, nr 25, s. 12 (*rubrik*). LORÉN *Finnk.* 114 (1975).

STIMULANTIA, se **stimulans.**

STIMULATION *stim*¹*ulaſω*⁴*n* l. *sti*¹*m-*, l. *-ul-*, äv. *-atſ-*, r. l. f.; best. -en; pl. -er. [jfr t., eng. o. fr. *stimulation;* av lat. *stimulatio* (gen. *-ōnis*), vbalsbst. till *stimulare*, stimulera (se STIMULERA)] (i sht i fackspr.) om handlingen att stimulera, stimulering; stimulans. *RARP* 6: 43 (1657). *(Man)* tillför kroppen ett främmande ämne af ägghvitenatur .. för att därigenom framkalla en reaktion hos eller stimulation af kroppens egna läkekrafter. *2NF* 38: 823 (1926). Betydelsefull *(vad gäller arbetsinsatsen)* är den förstärkning av intresset, som äger rum genom ekonomisk stimulation. *HandInd.* 891 (1927). Stark stimulation torde Thorsten Rudenschöld ha fått på det musikaliska området under Uppsalaåren. *PedT* 1964, s. 83.

Ssgr (i sht i fackspr.): STIMULATIONS-EFFEKT. stimuleringseffekt. *LAHT* 1929, s. 208. — -MEDEL. stimuleringsmedel. *HandInd.* 884 (1927). — -SALT. salt (se **salt**, sbst. 3) med stimulerande effekt. *LAHT* 1928, s. 96.

STIMULATOR *stim*¹*ula*³*tor*² l. *sti*¹*m-*, l. *-ul-*, äv. ^{1040}, om person m.//ig., om sak r.; best. -n; pl. -er *-atω*⁴*rer* l. $^{01-}$. [jfr t. o. eng. *stimulator;* av lat. *stimulator*, eggare, uppviglare, till *stimulare*, stimulera (se STIMULERA)] 1) person som stimulerar, stimulerande person. Musikalisk stimulator sedan några år tillbaka är israeliske radiodirigenten Heinz Freudenthal. *SvD(A)* 1959, nr 199, s. 12. *Därs.* 2/2 1973, s. 11. 2) (i fackspr.) apparat med uppgift att stimulera; särsk. (*med.*) om apparat med uppgift att stimulera hjärtats funktion, hjärtstimulator. Stimulatorerna löser alla tömningsproblem, såväl vid trä-, plåt- som betongfickor. *SvD(A)* 8/12 1963, s. 1. Det visade sig i många fall att patienterna snabbt lärde sig att använda stimulatorn och att många t o m kunde gå bättre utan den än tidigare. *ÖgCorr.* 12/6 1970, s. 5. *SvD* 12/9 1970, s. 12 (*om hjärtstimulator*). 3) (i fackspr.) om ämne med stimulerande effekt. BERGSTRAND *SvLäkS* 309 (1958).

STIMULERA *stim*¹*ule*⁴*ra* l. *sti*¹*m-*, l. *-ul-*, v. -ade. vbalsbst. -ANDE, -ING. [jfr t. *stimulieren*, eng. *stimulate*, fr. *stimuler;* av lat. *stimulare*, driva på (oxe o. d.) med stickande redskap, egga, sporra o. d., till *stimulus*, (käpp

med) pigg, retmedel o. d. (se STIMULUS). — Jfr STIMULANS, STIMULANT, STIMULATION, STIMULATOR] med personbetecknande l. sakligt subj.: påverka (ngn l. ngt) så att hans resp. dess lust att handla l. bete sig på ett visst sätt väckes l. ökas, driva på (se DRIVA PÅ 6, 7) l. egga l. (upp)liva l. pigga upp o. d.; i sht: driva på osv. l. väcka l. öka (den fysiska l. psykiska) aktiviteten l. verksamheten l. verksamhetslusten (i något avseende) hos (ngn l. ngt); äv. utan obj. *Hans undervisning stimulerade elevernas intresse för ämnet. Han kände sig stimulerad av den uppmuntran han rönte. Positiv kritik har en stimulerande verkan. Företagsamheten stimulerades genom minskade skatter.* Skarpa saker, som äro nog fina, att ingå uti de finaste rör, *(måste)* stimulera de smala fibrer och reta dem till en starck sammandragning. Af denna egenskap äro .. aromata eller krydder. WESTERDAHL *Häls.* 189 (1764). Det stimulerade min själ *(att höra Adlersparres proklomation i mars 1809)* – och på lofstunderna sökte jag .. få reda på ställningar och förhållanden. HLILLJEBJÖRN *Hågk.* 1: 44 (1865). Luften är sval och stimulerande. MELANDER *Långtur* 12 (1896). Ombyte av arbete stimulerar i stället för att trötta. HAMMAR *Minn.* 1: 166 (1937). Som den forskarnatur .. *(B. Hesselman)* var han omedelbart stimulerats av den vetenskapligt mättade luften *(i Uppsala).* OLSSON i *3SAH* LXIII. 1: 39 (1952). Det *(var)* Böklin som stimulerade Fredrika Bremer i hennes Goethe-studium. *SvLittTidskr.* 1960, s. 126. Elektrisk stimulering av urinblåsor vid paraplegi. *SvD(A)* 9/12 1964, s. 13. *Kulturen* 1972, s. 38 *(i p. pr., om problem).* — jfr RÖRLIGHETS-, SEKRETIONS-, SPAR-STIMULERANDE o. ÖVERSTIMULERAD. — särsk.

a) i uttr. *stimulera ngn* l. *ngt till ngt* l. *(till) att göra ngt;* äv. utan obj. *(Österrike)* hafwer .. inthet underlåtit att traverzera oss på alla sätt .. stimulerat Muskouwiten till att brytha löst emot oss. *RARP* 6: 42 (1657). Genom kroppsrörelserna stimuleras hjärtat till en mera energisk verksamhet. *LärovKomBet.* 1884—85, III. 1: 72. Vännerna i Florens, som på allt sätt stimulerat honom *(dvs. humanisten Poggio Bracciolini)* att använda sin vistelse i utlandet till upptäcktsfärder *(i biblioteken).* SÖDERHJELM *ItRenäss.* 113 (1907). Man satte *(i östra Närke)* ut ett brännvinskrus eller en matsäckskorg i ändan på byns .. *(äng som skulle slås)* för att stimulera till ett gott arbete. *RisebergaB* 132 (1931). Arbetsmarknadens och näringslivets växande behov av kvalificerad arbetskraft måste stimulera allt fler till ökade studieinsatser. *DN(A)* 5/10 1964, s. 2.

b) i fråga om intagande l. ingivande av (upp)livande l. uppiggande näringsämne l. läkemedel o. d., med tanken (väsentligen l. enbart) fäst vid att intagandet osv. befordrar den fysiska l. psykiska aktiviteten hos personen; särsk. (i sht *med.*) i p. pr., särsk. i uttr. *stimulerande medel,* medel (se MEDEL, sbst. 13, särsk. 13 *b* α) för stimulering, i sht i pl.: stimulantia (se STIMULANS slutet). Till Kroppens Vidmagthållande under strängt Arbete fordras, att dageligen äta flera mätteliga Mål af stimulerande solid Föda. *LittT* 1795, s. 319. Stimulerande medel: alkohol, kaffe, te, opium, morfin m. m. WRETLIND *Läk.* 5: 64 (1897). Det är märkvärdigt hur tobaken förmår stimulera både kropp och själ. ARMFELT *VildmPar.* 80 (1920). Patienten fick syrgas till inandning, stimulerades kraftigt. *SvLäkT* 1935, s. 4. Den stimulerande effekten av dessa droger *(dvs. kaffe, kakao, te)* beror på deras innehåll av koffein och theobromin. FÅHRÆUS *LäkH* 1: 37 (1944). En giftig drog, som verkar stimulerande i små doser. SELANDER *LevLandsk.* 182 (1955).

c) (numera bl. mera tillf.) refl., om person; äv. motsv. *a, b.* Jag stimulerar mig med kaffe hvar kväll på kaféet, men det hjälper ju inte i längden. (BERGMAN o.) SÖDERBERG *KHjalleBo* 121 (1892). KOCH *GudVV* 2: 282 (1916).

d) fys. i speciellare anv., med avs. på atom l. molekyl: förmå att övergå från ett högre till ett lägre energitillstånd gm att utsätta den för ett strålningsfält. *SvD(B)* 1936, nr 14, s. 9. *Kosmas* 1977, s. 29 *(kommentar till bild).*

Särsk. förb. (mera tillf.): STIMULERA FRAM^{1010} ^{4}. få fram l. åstadkomma (ngt) gm att stimulera. *DN* 19/5 1972, s. 31. — STIMULERA UPP^{1010} ^{4}. (mera tillf.) gm stimulerande åtgärder höja l. öka (ngt). *SDS* 1901, nr 176, s. 2.

Ssgr: STIMULERINGS-EFFEKT. stimulerande effekt (se d. o. 2, 3). *LAHT* 1930, s. 628. — -MEDEL. medel (se medel, sbst. 13) som stimulerar, stimulerande medel (se stimulera *b*); uppiggande l. (upp)livande medel. *Verd.* 1890, s. 157 *(om sällskapslivet).* *2NF* 26: 142 (1917; *om snuset*).

STIMULUS *sti^{4}mulus,* l. *-ul-,* r. l. m. (*VetHLäk.* III. 1: 22 (1795) osv.), äv. (föga br.) n. (*Ergo* 1962, nr 16, s. 5, SIGURD *Ord* 66 (1972)); best. (tillf.) -en; pl. -muli (*VetHLäk.* III. 1: 11 (1795) osv.), äv. (föga br.) = (*TT* 1964, s. 777); ngn gg äv. STIMULUM *sti^{4}mulum,* l. *-ul-,* n.; best. -mulet. (stimulum 1927. stimulus 1687 osv.) [jfr t., eng. o. fr. *stimulus;* av lat. *stimulus,* tagg, pigg, käpp med pigg, retmedel, styng o. d., utvidgning av roten i *stilus,* spetsig pinne, griffel, stil (se STILUS). — Jfr STIMULERA] (i sht i fackspr.) om ngt som stimulerar l. avser att stimulera ngn l. ngt; utom i *a—c* företrädesvis dels (*fysiol.* o. *psykol.*) om retmedel (se d. o. 1) som framkallar en reaktion i en organism, dels (*psykol.*) om varje påverkan som åstadkommer en reaktion (en psykisk upplevelse l. en verbal utsaga l. en motorisk l. fysiologisk reaktion). Det gifves en positiv och en negativ irritabilité, så väl som positive och negative stimuli. *VetHLäk.* III. 1: 11 (1795). De starkaste kemiska och mekaniska stimuli kunna icke bringa .. *(pulsådrornas trådiga hinna)* i rörelse hos ett lefvande djur. *1SvLäkSH* I. 3: 92 (1813). Sådana orsaker *(till muskelsammandragning som inte sker under inflytande av viljan)* kallas retmedel (stimuli). LOVÉN *Huxley* 8 (1871). *(Psykologerna)* påstår, att varje psykisk reaktion kallas estetisk, som har ett konstverk till stimulus. *OoB* 1963, s. 71. Visuella och auditiva stimuli såsom att se på bilder och höra musik; sociala stimuli såsom att någon lyssnar uppmärksamt då man talar och någon gillar det man gjort. *DN* 5/5 1970, s. 4. — särsk.

a) konkret: stimulans (se d. o. slutet), retmedel (se d. o. 1 *a*), stimulerande medel; särsk. om njutningsmedel. SCOTT *SvRelTillst.* 29 (1841; *i fråga om alkohol*). I glädjen öfver att slippa vara ensam en så kulen natt lät Koppan kaffekokarens stimulus flöda. TÖRNBLOM *Rall.* 10 (1909). Vanilj är .. ett svagt stimulum, som förr ansetts ha afrodisiska egenskaper. SÖRLIN

Växtt. 133 (1927). Nackdelen med en stimulus är att den ofta har skadliga efterverkningar. *StHandordb.* (1966).

b) i allmännare o. abstrakt(are) anv., om ngt som påverkar ngn att handla på visst sätt, pådrivande medel, sporre l. eggelse l. retning o. d. En gudomlig stimulus dref honom (*dvs. en präst som sökte tjänstledighet*) uthi den åstundan att .. (*gm studier*) wilja .. göra sig capable samma ämbete .. att förestå. CAVALLIN *Herdam.* 5: 7 (*cit. fr.* 1687). Tron på och sökandet efter ett alla svåra frågor lösande universalmedel är en god stimulus i arbetet. WELLANDER *BetydLagb.* 19 (1916). Studiet av Schelling blev en stimulus för hans fortsatta författarskap. *StHandordb.* (1966).

c) i utvidgad anv.; särsk. dels om stimulerande person, dels om stimulerande effekt som ngt har, dels om lust l. åtrå l. vilja att handla l. vara aktiv o. d. *LittT* 1795, s. 319 (*om stimulerande effekt*). I .. (*ett visst*) ändamål sökte jag och vann en närmare bekantskap med general Adlercreutz, hvilken såsom en stimulus på sin slägtinge Lagerbring kunde vid detta tillfälle vara nyttig. TROLLE-WACHTMEISTER *Ant.* 1: 166 (1809). Goethefilologin arbetar under ringa stimulus och nästan som om den började förefalla sig själv överflödig. JOHANSON *SpeglL* 62 (1922, 1926).

Ssgr (i sht *psykol.*): STIMULUS-BILD. bild utgörande stimulus. *PedT* 1958, s. 132. — -INTENSITET. HUSÉN *Psyk.* 29 (1954). — -ORD. HUSÉN *Psyk.* 87 (1954).

STIN, se **stinn**. — STIN-, se äv. **sten, stinna**.

STINA *sti³na²*, sbst.¹, i bet. *a* f., i bet. *b* f. l. r., i bet. *c* r. l. f.; best. -**an**; pl. -**or**. [av kvinnonamnet STINA] kvinnligt personnamn. — särsk. [jfr HJELMQVIST *Förnamn* 145 ff. (1903)] i appellativisk anv., ss. senare led i ssgr. *a)* ss. skämts. l. nedsättande beteckning på kvinna av viss karaktär; i ssgrna SLADDER-, SLAMMER-, TOK-STINA. *b)* ss. beteckning på vissa fåglar; i ssgn REGN-STINA. *c)* ss. beteckning på spelkort av viss valör i visst kortspel; i ssgrna LILL-, STOR-STINA.

STINA, sbst.², f.; pl. -**or** (*ArkliR* 1555, avd. 6, *Därs.* 1559, avd. 3) l. -**er** (*ArkliR* 1564, avd. 20). (**stijn-** 1555—1564. **styn-** 1559) [sannol. av (mlt. motsvarighet till) lt. *stiner*, upprättstående balk l. stötta osv. (se STINNARE)] (†) sannol. om upprättstående balk l. stötta anbragt antingen ss. stödbalk (av järn) som förstärkning på lavettstock l. ss. stötta för direkt på marken stående mörsare l. för s. k. petard (för att motverka rekyl vid skottlossning); möjligen äv. om stötbalk i eldrörets stötbotten på större 1400-talskanon, s. k. stenbössa; jfr STINNARE. Gamaltt Jarnn till stijnor på håpar och espingar — 3 lb. *ArkliR* 1555, avd. 6. Skållor vpå Stijnonor vttij en hap som lopp till Calmarna – 6 wogh – 1 lb. *Därs.* 1558, avd. 3. Till 16 Rijngar att beslå stijner m(*edh*) som skytten skolle liggie Opå Osm: Jern – 4 lb 8 ℔. *Därs.* 1564, avd. 20.

STIND, se **stinn**. — STINDA, se **stinna**.

STING *stiŋ⁴*, sbst.¹, n.; best. -**et**; pl. = (*TbLödöse* 224 (1590) osv.) ((†) -**er** BERCHELT *PestOrs.* G 8 a (1589: stingerne, *best.*)). (**stign 1723** (: hiertstign)—**1838. stijng(h) 1557** (: holstijngh)—**1673** (: Stijng pulver). **sting** (**stingh, stinng(h)**) **1536** osv. **stingn 1799** (: nålstingn)) [fsv. *sting*, n.; jfr fsv. *stinger*, m., *stingi*, m. (i bet. **4**), samt fd. *sting*, n. (d., d. dial. *sting*, d. dial. äv. best. *-en*), fvn. *stingr, stingi* (i bet. **4**; nor. dial. *sting*, m.); delvis sannol. gm ny anslutning till STINGA uppkomna biformer till STYNG o. STIUNG (se STYNG); jfr äv. feng. *sting*, *styng* (eng. *sting*); formen **stign** är (liksom **stygn**) hyperkorrekt bildning (jfr sv. dial. o. vard. spr. **vangen** vid sidan av **vagnen**, sg. best. av VAGN). — Jfr STING, sbst.²]

1) om stick (se STICK, sbst.¹ I 1) l. stöt med stickvapen l. med spetsigt verktyg o. d.; äv. om sår erhållet av sådant stick; numera företrädesvis dels ss. senare led i ssgr, dels i bildl. anv. (se **6**). *JönkTb.* 132 (1536). (*G. IV A.*) drog .. armen tillbaka för att med eftertryck stöta värjan i honom, men Greiff parerade med vänstra handen undan stinget. *För hundra år sen* 1: 23 (1838). Endast en gång lyckades (*matadoren*) Mazzantini i ett enda sting genom nacken träffa tjuren midt i hjärtat. *PT* 1898, nr 83 A, s. 3. Öppna blåsan med sting. CANNELIN (1921). De slog mej för en visa – den skar dem som ett sting. / att högre än de byggde flög svalorna i ring. FERLIN *Goggl.* 50 (1938). — jfr BAJONETT-, HJÄRTE-, HÅL-, KNAPPNÅLS-, KNIV-, MORD-, NÅL-, SID-, VÄRJ-STING. — särsk.

a) i vissa numera obrukliga uttr. *α)* *bära hugg och sting på ngn*, tillfoga ngn hugg o. stick, *bära sting emot ngn*, tillfoga ngn stick. Ty sökte the .. strax till honom, bärandes på honom bådhe hugg och stingh. LPETRI *Kr.* 27 (1559). Då Peer sågh, att de droge sýne wärier och begýnthe bäre stingh emoth .. (*mannen*) togh hann (*osv.*). *2SthmTb.* 8: 41 (1589). *β)* *föra sting åt bröstet*, rikta stick l. stötar mot bröstet. PRYTZ *OS* C 2 b (1620).

b) (numera föga br.) i utvidgad anv., om förhållandet att ngn får ett spetsigt kastvapen i sig o. därigm tillfogas sår. LÖNNBERG *FnordSag.* 1: 67 (1870).

2) motsv. STINGA I 5: stick (se STICK, sbst.¹ I 2); förr äv. dels om ormbett, dels om insekts gadd (se GADD, sbst.¹ 1 *a*, o. jfr STING, sbst.²). *Få ett sting av en geting (en insekt, ett bi).* Då lijk en liufwan Blomma / Som i sin fägring ok i bästa wexten står, / Ock skiuter i sitt Frö, Lått utaff Maskar fåår / Ett sting, som hennes Färg ok söte Luft bort tager. LUCIDOR (*SVS*) 330 (1673). Såsom man ock märker, at bromsar och flugor tillijka med sitt stickande lemna sina egg qwar i stinget, hwar af sedan Matkar wexa under huden på oxar och koor, som (*osv.*). LINDESTOLPE *Matk.* 46 (1714). SCHULTZE *Ordb.* 5056 (*c.* 1755; *om gadd*). Straxt rusade Ormen fram och gaf .. (*mannen*) et dödligt sting. LIDNER (*SVS*) 2: 185 (1784). (*Tsetseflugornas*) sting är som nålstick. DAHLIN *SvartL* 281 (1934). Genom .. (*rosenstritens*) sting och sugningar får bladskivorna gula fläckar, som småningom flyter samman. EKBRANT *VVRumsväxt.* 42 (1955). Det finns personer, som inte har känning av vägglössens angrepp och som inte får märken efter deras sting. *DjurVärld* 3: 141 (1963). — jfr BI-, BROMS-, GETING-, INSEKT-, LOPP-, MASK-, MYGG-, SKORPION-STING.

3) motsv. STINGA I 6, om förhållandet att spetsig växt l. växtdel sticker ngn l. ngt (se STICKA, v.¹ I 6); äv. dels konkret, om sår tillfogat av tagg o. d. Ett riktigt sting av .. (*en nässelväxt*) förorsakar häftiga smärtor under flera timmar. FRIDNER *Idriess AustrDjung.* 26 (1938). Tusen och åter tusen sting efter taggarna i buskskogen. ÖSTERGREN (1946).

4) (numera mindre br.) motsv. STINGA I 12, = STICK, sbst.¹ II 13; särsk. om smärta i sidan, särsk.

i samband med håll (se HÅLL, sbst.[1] VI) l. övergående till att beteckna håll (ofta i uttr. *håll och sting*); förr äv. (särsk. i uttr. *håll och sting*) speciellare, om lunginflammation l. lungsäcksinflammation (med tanke på det håll l. den andnöd som vanl. åtföljer dessa sjukdomar); jfr STYNG. Um värken begynnes i bröstedt medt stingh, som förhindrar att man icke andas kan .. så skall man *(osv.)*. *GlR* 25: 633 (1555). *(De pestsjuka)* Bekomma Sting i Sidhorna, och åth Hiertat. L. PAULINUS GOTHUS *Pest.* 89 b (1623). Håll och sting (Pleuritis). *VetAH* 1755, s. 247. Det var som när det oväntade, plötsliga stinget i en tand ger den första varningen: Pass upp, här är någonting ihåligt! HELLSTRÖM *Malmros* 31 (1931). Måste avbryta loppet på grund av starkt håll och sting. ÖSTERGREN (1946). — jfr HJÄRTE-, SID-, ÖRNE-STING.

5) motsv. STINGA I 12 slutet, om förhållandet att solen bränner (till) l. att man träffas av (starkt l. bländande) sol- l. dagsljus (i ssgn SOL-STING äv. om sjukdom(stillstånd) uppkommen l. uppkommet härav); äv. bildl., förr särsk. i uttr. *ge ngn ett sting uti ögonen*, sticka ngn i ögonen (se STICKA, v.[1] I 20 slutet). BRASK *Pufendorf Hist.* 235 (1680: gaff). Likt sagans jude skall du gå och gå, / hur än af dagens heta sting du bländas. PROCOPÉ *Vers* 61 (1909). — jfr SOL-STING.

6) i mer l. mindre bildl. anv. av 1, 2, 4, = STICK, sbst.[1] I 7; i sht i sådana uttr. som *(känna* o. d.*) ett sting av avund* l. *ånger* l. *svartsjuka* o. d. *Känna ett sting i sitt samvete. Ett sting av saknad gick genom henne.* MESSENIUS *Blanck.* 29 (1614). Han tigger döden om et sting genom sit redan genombårade hierta. DALIN *Arg.* 2: 236 (1734, 1754). Minnenas ljufva sting! HANSSON *Nott.* 74 (1885). Jag kände ett sting av svartsjuka, som jag inte längre hade rättighet till. HEERBERGER *NVard.* 167 (1936). Man gläds med ett litet sting varje gång man får fisk ombord över hur vackra, vackra dessa varelser är. JÖNSSON *ÅnSjung.* 160 (1945, 1954). Åter kände Kåre det skarpa stinget av förlust. EDQVIST *Skugg.* 14 (1958). — jfr HJÄRTE-, KNAPPNÅLS-, KNIV-, MORD-, NÅL-, SAMVETS-, SKORPION-STING. — särsk.

a) i förb. med *hjärta* (äv. *barm* l. *bröst* o. d.), i sådana uttr. som *känna ett sting i hjärtat, ngt är* l. *ger ngn ett sting i hjärtat*, betecknande att ngn känner själslig smärta (stundom förenad med upplevelse av kroppslig smärta); äv. i jämförelse. Det är honom en frätande grämelse och ett sting uti hiertat, at se *(osv.)*. MÖRK *Ad.* 1: 23 (1742). Märck den Prestinnan, hon med myrtenprydda lockar – / .. Dess ögon gnistra nåd och gifva hiertan sting. BELLMAN *(BellmS)* 4: 113 (1770). Hvarje gång jag hör bjällror sjunga / och ser, hur hästarnes manar gunga / .. då känner jag som ett sting i barmen. FRÖDING *Guit.* 64 (1891). Holme kände åter det gamla stinget i bröstet när han tänkte på trälarnas elände. FRIDEGÅRD *Offerrök* 179 (1949).

b) i fråga om att reta l. irritera l. såra ngn med ord, = STICK, sbst.[1] I 7 slutet. Ack! hwart och et af desza ord woro dödliga sting för mig. EKELUND *Fielding* 315 (1765). De talade blott halfhögt .. men därvid flögo de giftigaste sting och de skarpaste hugg helt tyst från den ena till den andra. CEDERSCHIÖLD *Riehl* 2: 31 (1878). Det ligger knappast ens kritik i omdömet, möjligen ett sting av avund. *DN(A)* 29/12 1963, s. 11.

c) (mera tillf.) om stickande karaktär hos l. skärpa i blick (se STICKA, v.[1] I 21 c slutet). HEDBERG *StorkSev.* 144 (1957).

d) (mera tillf.) om pådrivande kraft som ligger i ngt. Den som håller öga på sina känslor och .. motiv, han är vänd mot solen, äfven om han tror sig icke kunna undvara för sin handlingslust stingen af brutalt egoistiska drifter. EKELUND *SakSken* 85 (1922).

e) (†) om (hastigt påkommen) känsla som driver ngn till ngt l. åstadkommer ngt hos ngn, i uttr. *modigt sting*, ryck l. anfall av (hastigt påkommet) mod. JRUDHELIUS (1662) i *2Saml.* 35: 216.

f) (vard., i sht *sport.*) om en med viljans koncentration parad kraft, raskhet o. träffsäkerhet i inriktningen på målet när det gäller att utföra l. åstadkomma ngt, fart (se d. o. 8 *c*) l. kläm (se KLÄM, sbst.[1] 4) l. ruter (se RUTER, sbst.[2] 2) l. fläkt (se FLÄKT, sbst.[1] II 2 *a*) l. snärt l. sprätt o. d.; äv. i fråga om sådan fart osv. hos ngt sakligt (särsk. om väckande o. träffande effekt av musik l. litteratur o. d.). *Boxaren hade sting i högern. Kedjan var helt utan sting i första halvlek. Det är inget riktigt sting i motorn.* Trion till vänster *(i Nässjös bandylag)* saknade "sting". *IdrBl.* 1935, nr 3, s. 1. Ja tycker inte att de e de rätta stinget i tidningen, sa han. FOGELSTRÖM *Vakna* 186 (1949). Förvånansvärt är .. att musiken *(i tredje satsen i Béla Bartóks pianokonsert nr 3)* har så mycket sting och kraft .. trots att Bartok så sällan drar fram det tunga artilleriet. *LD* 1957, nr 257, s. 8. Känslan *(för barndomstiden)* har här *(dvs. i V. Ekelunds dikt "På resa" från 1911)* inte det sting som den sedan skulle få. WERIN *Ekelund* 1: 26 (1960). Bo Giertz, en biskop med sting. *DN(A)* 11/4 1965, s. 13. Mat med lite sting. *DN* 20/11 1985, s. 31.

7) (numera föga br.) i fråga om sömnad: stygn; jfr STICK, sbst.[2] Det står osz *(dvs. oss kvinnor)* äfwen an med lärda nålen spela, / Och stingen, efter konst, på lärft och ylle dela. KOLMODIN *QvSp.* 2: 469 (1750). Olika sting som användas vid hvitbroderi. BERG *Handarb.* 39 (1873). Taga långa sting. *Cannelin* (1939). — jfr DIAMANT-, DURK-, EFTER-, FÖR-, HJÄLP-, KAST-, KLO-, KONTUR-, NÅL-, PLATT-STING.

Ssgr: A: (4) STING-BLOMMA. (†) växten Gentianella campestris (Lin.) Börner (förr använd ss. drog mot stickande smärta), fältgentiana; jfr **-gräs** o. **stick-blomma.** NYMAN *VäxtNatH* 1: 149 (1867; *från Bohusl.*). — (4) -FRÖ. (†) (frö av) växten Silybum marianum (Lin.) Gaertn. (förr (använt l.) använd ss. drog mot (håll o.) stickande smärtor), mariatistel. FRANCKENIUS *Spec.* A 4 b (1638; *om växten*). STEINMEJER *Palmberg* 189 (1733). — (6 *f*) -FYLLD, p. adj. (vard.) fylld (se **fylla**, v. 2 *d*) av sting. Han sjunger blues med stingfylld inlevelse. *GHT* 1959, nr 46, s. 9. — (7) -GRUPP. (†) grupp (se **grupp**, sbst.[1] 1) av samhörande stygn. BERG *Handarb.* 150 (1874). — (4) -GRÄS. (†) i uttr. *sting- och hållgräs*, = **-blomma.** NYMAN *VäxtNatH* 1: 149 (1867; *från Norrl.*). — (2) -KNÖL. av insektssting orsakad knöl (se d. o. 1 *a*). *LfF* 1901, s. 47. — (6 *f*) -LÖS. (vard.) som saknar sting. *ÖgCorr.* 31/12 1965, s. 18 (*om framförande av musikalisk operett*). — -PLÅT. (†) 1) till 1: parerplåt; jfr **stick-plåt.** CEDERSTRÖM o. MALMBORG *ÄLivrustk.* 40 (*i handl. fr.* 1671). 2) till 7, på symaskin: stygnplåt.

UB 6: 485 (1874). *ArbB* 58 (1887). — (4) -PULVER. (sting- 1673. stings- 1711) (†) mot stickande smärta använt pulver (se d. o. 2). *BoupptSthm* 1673, s. 517 a, Bil. *VDAkt.* 1711, nr 232. — (4) -SJUKA. (sting- 1713—1714. stinge- 1626) (†) om "sting" (sannol. om lung- l. lungsäcksinflammation) ss. sjukdom; jfr -sot. TIDERUS *GrLat.* 35 (1626; *lat.*: Pleurisin). LINDESTOLPE *Matk.* 20 (1714). — (4) -SOT. (sting- 1758. stinge- 1578—1590) (†) = -sjuka. BOLAVI 42 a (1578). *SvMerc.* IV. 1: 404 (1758). — (4) -SPIRITUS. (†) om salmiak använd i lösning (ss. slemlösande medel) mot andnöd (i samband med lungsäcks- l. lunginflammation o. d.) l. ss. luktsalt vid svimning o. d.; jfr stinge-kryddor o. stink-spiritus. *Linné Stenr.* 38 (c. 1747). *(Om ett nyfött barn ej börjar andas, kan man)* hålla stingspiritus eller sönderskuren rödlök under näsan. CEDERSCHIÖLD *HbBarnm.* 240 (1822). THOLANDER *Ordl.* (1872).

B (†): (4) STINGE-KRYDDOR, pl. drog (med aromatisk lukt) använd mot "sting"; jfr sting-spiritus o. krydda, sbst. 5. *KryddRSthm* 1556, s. 9. — -SJUKA, -SOT, se A.

C (†): (4) STINGS-PULVER, se A.

STING *stiŋ*⁴, sbst.², n.; best. -et; pl. =. [biform (med anslutning till STINGA) av STYNG, broms, fästyng o. d.; jfr äv. sv. dial. *sting*, m., styng, fästing, *stinge*, m., broms, styng] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om var o. en av de insekter som sticker (se STICKA, v.¹ I 5) däggdjur o. suger deras blod l. parasiterar på däggdjur (särsk. boskap) gm att stinga dem o. lägga ägg i deras hud (där larverna sedan utvecklas), styng; äv. om larven; förr äv. speciellare, om insekt tillhörande (den i ä. systematik mera omfattande) familjen Oestridae; i sht i pl. l. koll.; jfr STINGA I 5 o. STICK-FLUGA. Åth och Stinng. RÅLAMB Reg. 222 (1690); möjl. felaktigt för stiung, se STYNG. Tjufbijen .. likna mycket i sin flygt de flugor som kallas sting. LINNÆUS *Bijskjöts.* 64 (1768). Hwimlande ohyra plågade soldaterna, likasom bromsar och sting hästarna. FRYXELL *Ber.* 6: 449 (1833). Sting .. *(dvs.)* Insektslägtet Oestrus, hvars honor lägga sina ägg på åtskilliga djur, af hvilkas vätskor larverna sedan lefva. DALIN (1854). *Cannelin* (1939; *äv. om larven*). — jfr FÄ-, MYGG-STING.

Ssg: STING-FLUGA, se stinga *ssgr.*

STINGA *stiŋ*³*a*², v. -er⁴⁰, stack *stak*⁴ (stucko *stuk*³*ω*²), äv. (numera nästan bl. i vitter stil) stang *staŋ*⁴ (stungo *stuŋ*³*ω*²), stungit *stuŋ*³*it*², stungen *stuŋ*³*en*²; l. STINGAS *stiŋ*³*as*², v. dep. stings *stiŋ*⁴*s* l. stinges *stiŋ*³*es*², stacks *stak*³*s*, stuckits *stuk*³*it*²*s*. *Anm.* Den ljudlagsenliga formen i ipf. sg. akt. stack har i allm. (åtminstone av modern språkkänsla) uppfattats ss. hörande till STICKA, v.¹, o. alla osäkra fall har hänförts till detta verb (jfr *anm.* sp. 11557). (pr. sg. akt. -ar *VLitt.* 3: 243 (1902; *rimmande med* tvingar). -er *G1R* 1: 63 (1523) osv. — pr. sg. pass. -es MELIN *Pred.* 2: 104 (1847) osv. -is *G1R* 2: 137 (1525). — pr. pl. pass. *G1R* 6: 107 (1529: Wnderstingis). — ipf. sg. akt. stack AURIVILLIUS *Gr.* 142 (1684) osv. stang SCHULTZE *Ordb.* 5055 (c. 1755), LUNDELL *Jack* 121 (1976). stingade ATTERBOM *SDikt.* 1: 203 (1837), JOHANSSON *HomIl.* 12: 204 (1846). stång TIÄLLMANN *Gr.* 214 (1696). — ipf. pl. akt. stungo (-e) OPETRI 1: 511 (1528) osv. — sup. stingedt *G1R* 25: 365 (1555: stingedt undan). stungit (-nghit, -et). *Joh.* 19: 37 (*NT* 1526) osv. — p. pf. stungen (-in, -nggen, -nghienn) *G1R* 1: 202 (1524: forstunget, *n.*) osv. stången NJACOBI *BOxenstierna* B 2 a (1622)). vbalsbst. -ANDE, -NING; -ARE. (sting- (-ingh-) 1523 osv. styng- 1614—1619 (: styngo swerdh). -a 1523 osv. -as, dep. 1805 osv. -ia 1691 (: genomstingias, *inf. pass.*)) [fsv. *stinga;* jfr fd. *stinge, stynge* (d. *stinge*), nor. *stinge*, fvn. *stinga* (nor. dial. *stinga*), feng. *stingan* (eng. *sting*), got. *usstagg*, imper.: stick; till den nasalerade rot (med bet.: sticka o. d.) som äv. föreligger i STÅNG (sannol. äv. i gr. *στάχυς*, ax) o. (utan nasal) i STAGG, sbst.² — Jfr ANSTINGA, STICKA, v.¹, STING, sbst.¹⁻², STINGEL, STINGSEL, STINGSLIG, STYGN, STYNG]

I. tr. o. intr.

1) (numera nästan bl. i högre stil l. med vitter prägel) = STICKA, v.¹ I 2 o. 3; äv. med obj.-bestämning betecknande resultatet. *(Fyra munkar gav en lekbroder)* en dwala dryk och stunge så honom genom hender och föter och jtt holl j sidhona. OPETRI 1: 511 (1528). *(En blodåder i huvudet)* kan .. vplåtas för klådigh Ögon, och när såsom thet stinger vthi them såsom man stunge medh nåålar. MÅNSSON *Åderlåt.* 7 (1642); jfr 12. Eftersom .. *(mannen)* war liten, stungo .. *(fienderna)* miste. *Weise* 2: 30 (1771). Se'n .. / Blåser Jehova / I domsbasunen, / Och ljudet far, / Som ett stingande spjut / In i verldarnas öron. PALMÆR *Eldbr.* 52 (1819). Och upp med honom sprungo / hans bistra kämpar tolf, / på förhand luften stungo, / och svängde svärd och kolf. TEGNÉR *(TegnS)* 4: 74 (1825). Thisbe ses en dolk i hjertat stinga. HAGBERG *Shaksp.* 1: 83 (1847). Som plöjaren stinger sin oxe med spetsig pik, / så stinger var *(sol-)*stråle min rygg som en broddad stav. LINDSTRÖM *Besegr.* 22 (1927); jfr 12. — jfr GENOM-, GORR-, IHJÄL-, IN-, NAGEL-, SVÄRD-, SÖNDER-, UPP-, UT-STINGA o. HÅL-, O-, ROT-, RUN-STUNGEN. — särsk.

a) i jämförelse. Serafime for hastigt upp som stungen och sade i upprörd ton: "Men *(osv.)*. HÖGBERG *Frib.* 119 (1910). DENS. *Utböl.* 1: 66 (1912).

b) (†) i fråga om att sticka ned störar l. käppar o. d. i marken för att markera rågång o. d., i uttr. *störd och stungen*, om mark: inhägnad med nedstuckna störar. JOHANSSON *Noraskog* 2: 238 (*i handl. fr.* 1550). *Därs.* 241.

c) i fråga om tatuering (jfr STICKA, v.¹ I 2 *j*); i ssgn IN-STINGA.

d) mer l. mindre bildl., = STICKA, v.¹ I 2 *m*. Tienarens dåårskap stinger bondans bodskap. *SvOrds.* C 6 a (1604). Hvad skrål och skrattfullt gap! / Nej Colombine! Du mer min svåra sorg bör vörda, / Än at med sådan galenskap / Mit redan stungna hjärta mörda. ENVALLSSON *TalTafl.* 4 (1782). Sålunda stingades den ömtålige Publicisten *(G. Lagerbjelke)* långsamt till döds af tryckfriheten, hvilken han fordom sjelf så ofta hägnat och lofordat. *BL* 7: 225 (1841). Den högspändt förnäma själfkänsla som, af olyckan förgiftad till sjuk retlighet, stang honom till blods och till döds. KARLFELDT i *3SAH* 24: 44 (1909). — jfr SKÖN-STINGA. — särsk. i (det från *Sak.* 12: 10, *Joh.* 19: 37 utgående) uttr. *ngn skall få se vem han stungit haver* o. d., betecknande att ngn skall få umgälla att han förtretat l. sårat l. förorättat ngn o. d. *KKD* 7: 92 (1705). Försmädaren tyckes böra se hwem han stungit hafwer. *VDAkt.* 1776, nr 543. Anfäkta

så sant, de skulle komma att minnas vem de stungit hade! TÖRNBLOM *Murvl.* 133 (1918). MOBERG *SistBr.* 285 (1959).

2) [specialanv. av 1] med avs. på tyg: sticka (se STICKA, v.[2] 3), förse med stickningar; i ssgn UT-STUNGEN.

3) [specialanv. av 1] *språkv.* med avs. på runa: (i avsikt att få e t t runtecken för varje språkljud l. ansluta till det latinska alfabetets teckensystem) förse med (i sten l. trä o. d. inhuggen resp. inhugget l. inskuren resp. inskuret) punkt l. kort streck (äv. med två punkter l. streck) på resp. över den långa staven för att ge den annat ljudvärde (varvid i sht i-runan kommer att beteckna e (l. ä l. ö l. y), u-runan y (l. ö) o. runorna för b, t, k kommer att beteckna resp. p, d, g), punktera; företrädesvis i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv., om runa: punkterad (äv. i utvidgad anv., dels om runalfabet: som innehåller sådana runor, dels i uttr. *stunget d*, om det i sht i forngerm. spr. förekommande tecknet ð för det tonande läspljudet). Stungen Fyr *(dvs. f-runa).* OPETRI (c. 1535) i *2Saml.* 9: 11. Om Stungne runor. BUREUS *Runaräfst* 155 (1602); möjl. att läsa ss. ssg. *Därs.* 156. Det asspirerade eller stungna d i fornnordiska ord är .. betecknadt med en särskild bokstaf. AHLQVIST *Kult.* V (1871). *AntT* 5: 162 (1878; *om runalfabet*). Stingning av några få *(run-)*tecken hade sparsamt praktiserats redan under vikingatiden. *Rig* 1972, s. 80. — jfr GENOM-STINGA.

4) (†) gravera (ngt); i ssgrna IN-STINGA o. UT-STUNGEN; jfr STICKA, v.[1] I 4.

5) = STICKA, v.[1] I 5; äv. (numera nästan bl. i bibeln o. i bibelpåverkat språk) om orm: bita l. hugga; utom i *a β, γ, b* o. i högre stil numera bl. i p. pf. (ofta i mer l. mindre adjektivisk anv.). *(De ogudaktiga människornas)* quaal war så som scorpions quaall then tidh han haffuer stungit menniskiona. *Upp.* 9: 5 (*NT* 1526). Tu *(dvs. ormen)* skalt stinga honom *(dvs. människan)* j hans hääl. *1Mos.* 3: 15 (*Bib.* 1541). När loppan stinger någon ofwan knä, så ståår hennes pels i faara. TÖRNING 116 (1677). *(Apan)* blef stungen af biet. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 1: 114 (1851). På bron möter visionären en bitsk hund, en stingande orm och en stångande stut. *Arv* 1946, s. 37. — jfr BI-, BROMS-, MYGG-, ORM-STUNGEN. — särsk. *a)* i utvidgad anv. *α)* (†) om sår: åstadkommet gm ormbett. ACREL *Sår* 52 (1745). *β)* om nässeldjur l. om deras nässeltrådar l. om eldfluga: bränna (se BRÄNNA, v. I 5 *h δ*). När en .. arm *(hos polyp av släktet Hydra)* griper sitt rof, sättas hundratals nässeltrådar i frihet för att stinga och döda offret. KRUHS *UndrV* 660 (1884). Små sting bli till spjut, små vassa ögonkast till runda röda maneter som stinga. KRUSENSTJERNA *Fatt.* 1: 48 (1935); jfr 14 *b. γ)* (numera i sht ngt vard.) om mask (se MASK, sbst.[1] *b β)* l. mal (se MAL, sbst.[2] 1): äta av l. borra sig igenom o. sålunda göra hål l. gång(ar) i (ngt, i sht trä l. frukt); ss. senare led i ssgn MASK-STUNGEN äv. i fråga om sjukdomsangrepp av bakterier o. d.; i sht i p. pf. (i sht i mer l. mindre adjektivisk anv.); jfr STICKA, v.[1] I 5 *a*. Stungna äplen fås också på bästa stammar. KOLMODIN *QvSp.* 1: 629 (1732). Det war mycken twist .. om maskarne stungit trädet, medan det stått på sin stam och wäxt .. eller om *(osv.).* LINNÉ *Vg.* 153 (1747). *(Björnhuden)* var ej af mal försåtligt stungen. RUNEBERG *(SVS)* 3: 59 (1832). Frukten är i år illa stungen av mask. ÖSTERGREN (1946). jfr MASK-STINGA o. MAL-, MASK-, ROT-STUNGEN. *b)* mer l. mindre bildl.; jfr STICKA, v.[1] I 5 *b*. På sidstonne bijter thet *(dvs. vinet)* såsom en orm, och stinger såsom en huggorm. *Ordspr.* 23: 32 (*Bib.* 1541; *Bib.* 1917: stinger det ju såsom ormen, och likt basilisken sprutar det gift). Ty Musa, som en Bij, när som hon blifwer skadd; / Hon Stinger, och i Såret lefver quar en gadd. STIERNHIELM *Parn.* 2: 7 (1651, 1668). Ormen stinger i min häl. *Ps.* 1937, 573: 2; jfr *Ps.* 1986, 622: 2 (: hugger mot). jfr ORM-STINGANDE.

6) (i vitter stil) om vass (växt)del o. d., med avs. på (kroppsdel hos) person: sticka (se STICKA, v.[1] I 6); äv. dels med obj. ersatt av prep.-uttr., dels utan obj.; äv. bildl. Itt taal vthi en dåras mund, är lijka som tå itt torne vti ens druckens hand stinger. *SalOrdspr.* 26: 9 (öv. 1536; *Bib. 1917:* kommer i). Modren sade: / Hvaraf rodna dina händer, flicka? / Flickan sade: jag har plockat rosor, / Och på törnen stungit mina händer. RUNEBERG *(SVS)* 1: 105 (1830). *Därs.* 3: 239 (1841; *bildl.*). Hvarje barr jag känner stinga. COLLAN *Kalev.* 1: 90 (1864). FRIDNER *Idriess AustrDjung.* 26 (1938; *om nässelträdets blad, utan obj.*).

7) (numera bl. i vitter stil, mera tillf.) om spetsigt l. vasst föremål (l. i utvidgad anv., om skärpa hos sådant föremål): sticka (ngn l. kroppsdel hos ngn; se STICKA, v.[1] I 7); äv. bildl. *2RARP* 14: 242 (1743). Stenens skärpa stang min fot. MALMBERG *Atl.* 35 (1916).

8) (†) i fråga om att föra l. skjuta l. sätta (in) l. placera ngt på en (härför avsedd l. avpassad) plats (i sht en öppning), sticka (se STICKA, v.[1] I 9) l. stoppa (ngt ngnstädes); äv. bildl. (jfr *b*); förr äv. med indirekt personobj. Utan iach seer holen effter spikana j hans händer, och stingher mitt finger j holet effter spikana, och sticker min hand j hans sijdho troor iach thet icke. *Joh.* 20: 25 (*NT* 1526; *Bib. 1917:* sticker). Wij wete icke hoo som haffuer stungit oss wora peningar j wora secker. *1Mos.* 43: 22 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* lagt). Man skal ey stinga handen emellan barcken och trädh. *SvOrds.* B 5 b (1604). *(Han)* hade skriften med sig att stinga henne under papperen och dölja henne. *KalmDP* 1758, s. 122. — jfr I-, IN-STINGA. — särsk. *a)* i numera obrukliga uttr. betecknande att ngn har mycket litet l. ingenting ätbart att stoppa i munnen (äta). Iönss åått då han hemm kom til siith huarken matth öl heller brödh han en gångh kunne stinge i sin mvn. *UpplDomb.* 7: 95 (1557). *(Bönderna i den eldhärjade byn)* hava ej heller en "beta" mat att stinga under sina tänder, utan det de av kristet folk tiggia. *NorrlS* 14. 65 (1583). *b)* (†) i vissa bildl. uttr. *α) stinga sin pipa i säcken,* sticka pipan i säcken (se STICKA, v.[1] I 9 *k ε*). LPETRI *Œc.* 39 (1559). *β) stinga ngn i sin säck,* = STICKA, v.[1] I 9 *q γ*. OPETRI *Tb.* 295 (1529). *γ) stinga ngt under (någon) stol,* sticka under stol med ngt (se STICKA, v.[1] I 9 *q ε*). *GIR* 1: 63 (1523: noghen). PERICI *Musæus* 5: 105 b (1582). *δ) stinga handen i barmen,* betecknande att ngn är overksam l. lättjefull. Then late stinger handena j barmen. *SalOrdspr.* 26: 15 (öv. 1536; *Bib. 1917:* sticker sin hand i

fatet).

9) föra l. skjuta (ngt ngnstädes hän), sticka (se STICKA, v.[1] I 10); i särsk. förb.

10) (†) = STICKA, v.[1] I 14. *(Tiggare)* läta sigh nöya, medh een liten hielp, som man stinger them j handena. LPETRI *1Post.* T 8 a (1555).

11) (†) i hemlighet föra (ngn l. ngt) ngnstädes (för att gömma honom l. det); utom i särsk. förb. anträffat bl. i vissa uttr.; i uttr. *stinga ngn* l. *ngt av vägen* l. *av landet* l. *riket*, (i hemlighet) föra bort ngn l. ngt l. föra ngn l. ngt ur vägen l. ur landet l. undansnilla ngt, *stinga ngt under ngt*, hemligen inmänga l. insmussla ngt bland ngt; äv. intr., i uttr. *stinga av landet*, i hemlighet bege sig ur landet; äv. (ss. senare led i ssgr): gömma l. dölja (ngn l. ngt) l. undertrycka (ngt) o. d.; jfr STICKA, v.[1] I 15, 16. Maa tw .. ranszaka j hans gömer om ther finnes inthit silffuer som .. lönliga stingis wtaff landit nær han faar tilfelle. *G1R* 2: 137 (1525). Så att thu icke stinger the bäste *(av pärlorna)* aff wägenn, och sänder oss the ringeste. *Därs.* 16: 211 (1544). *Därs.* 29: 74 (1559; *intr.*). *PrivSvStäd.* 3: 454 (1583: stungett .. vdaff riikett; *med avs. på spannmål*). Så denne handell icke kan ware vthen någon mistanka at der vnder skall ware fremmande godz och blifwe stunget, eller *(osv.)*. STIERNMAN *Com.* 1: 344 (1586). *(Uppviglarens)* Medhållare .. stungo honom aff wägen öfwer Grentzen in vthi Norige. GIRS *G1* 90 (c. 1630). — jfr BORT-, FÖR-, IN-, NED-, UND-, UNDAN-, UNDER-STINGA.

12) = STICKA, v.[1] I 18; utom i slutet i sht i fråga om kroppslig smärta utan yttre orsak (betingad av förhållanden i kroppen). Werck medh stingande. BOLAVI 44 a (1578). *(En blodåder i huvudet)* kan .. vplåtas för klådigh Ögon, och när såsom thet stinger vthi them såsom man stunge medh nåålar. MÅNSSON *Åderlåt.* 7 (1642); jfr 1. *KarlstT* 1895, nr 1719, s. 3 (*om tandvärk*). Snön ryker likt ett vitt töcken i den rasande stormen, den förblindar mig och stinger som eld i ansiktet. MACFIE o. WESTERLUND *Wasaw.* 226 (1935). Källvattnet var kallt, det skulle stinga hennes skinn som ispilar. MOBERG *Rid* 319 (1941). Jag hällde upp en mörk och stingande konjak. EDLUND *Chandler Syst.* 229 (1950). Känna en stingande smärta i ryggen. *SvHandordb.* (1966). — jfr LEVRE-STINGANDE o. VÄRK-STUNGEN. — särsk. motsv. STICKA, v.[1] I 18 *a*, om solen l. om (starkt) ljus o. d., med obj. betecknande person l. ngns ögon o. d.; äv. utan obj. Herren är tin skugge offuer tina höghra hand / At solen icke scal stinga tich om daghen, eller månen om nattena. *Psalt.* 121: 6 (öv. 1536; *Bib. 1917:* skada). Den kalkslagna, hvitmenade kammarväggen .. hvarpå .. solen starkt och obarmhertigt kastade strålar, som stungo den sjukes febersvaga ögon. ALMQVIST *Mål.* 50 (1840). Är hans hjerna väl af solen stungen? JOLIN *UHansDr* 92 (1860). Jag är så trött, / och ljuset stinger mig så skoningslöst / igenom dok och sänkta ögonlock. HALLSTRÖM *LegDr.* 69 (1908). BJÖRCK *K12Stövl.* 128 (1954; *om strålkastarljus, i bild*). jfr SOL-STUNGEN.

13) (numera bl. tillf.) i överförd anv., i fråga om smak- l. luktförnimmelse, = STICKA, v.[1] I 19 (särsk. om lukt, med avs. på näsa); äv. i fråga om hörselförnimmelse (särsk. i p. pr., om skri o. d.: skärande; se SKÄRA, v.[2] 30 *b ε*). Den lukt .. hvaraf sig stungen / Hvar näsa känner, den som bocken har. KULLBERG *Ariosto* 2: 84 (1865). Åsnan gav upp ett stingande skri mot månen och skyn. GYLLENSTEN *Grott.* 61 (1973).

14) i mer l. mindre bildl. anv. av 12 o. 13, = STICKA, v.[1] I 21. Stoor ångest och Smärta, / Migh stinger i Bröst, och Hierteroot. DALIUS *Valet* A 7 b (1681). Sanningens starcke strålar lysa och stinga them för starckt i ögonen. SWEDBERG *Lefw.* 577 (1729). Jag vill känna / hat bränna, / afund stinga. FRÖDING *NyttGam.* 22 (1897). En stingande oro grep oss alla. GRIPENBERG *Folkvilj.* 9 (1918). GYLLENSTEN *Grott.* 65 (1973). — särsk. *a)* = STICKA, v.[1] I 21 *b;* förr äv. i uttr. *stinga på ngn*, med ord sticka ngn (jfr STICKA, v.[1] I 21 *b α*). Then som hwastalugh är, han stinger såsom itt swerd, men the wises tunga är helsosam. *SalOrdspr.* 12: 18 (öv. 1536). BRENNER *Dikt.* 2: 104 (1696: på). Nog kunde min Herr Censor, tycks mig, låta stå något litet spitsigt ord här och där, oftare än han giör, och låta dem dundra länge nog, som deraf finna sig stungne. DALIN *Arg.* 2: 146 (1734, 1754). Det var stingande ord om "arbetarnes slafveri" *(i tidningsartikeln)*. VIRÉN *Skizz.* 85 (1890). Hans *(dvs. Prometheus')* och Hermes' samtal *(i Aischylos' drama "Den fjättrade Prometheus")* är en följd av vassa vårjstötar, varenda en avsedd att stinga och såra. HEDÉN 3: 240 (1925). OLSSON i *3SAH* LXXIV. 1: 58 (1966; *i p. pr., om satir*). *b)* motsv. STICKA, v.[1] I 21 *c*. Blicken hade redan stungit Josef. Han höjde förmanande pekfingret. KRUSENSTJERNA *Pahlen* 6: 225 (1935). *c)* om lättja l. galenskap l. annan ss. negativ betraktad inställning l. sinnesförfattning o. d.: anfäkta l. ansätta l. gripa (ngn); jfr STICKA, v.[1] I 21 *d*. Låtthien begynner allreede stinge them *(dvs. de nyvärvade knektarna)*. *G1R* 16: 73 (1544). Surrogat för Jean-Paul? För den galenskap som stang mig i Frankrike. OLOFSSON *Möte* 81 (1966).

II. refl.

1) (tillf.) = STICKA, v.[1] II 2; särsk. i uttr. *stinga sig på ngt.* Åkermen, som sigh .. medh misznöie på tisteltaggarna stungit hafva. SCHÜCK *VittA* 3: 374 (*i handl. fr.* 1685; *i bild*).

2) (†) betecknande att ngn sticker ett stickvapen i l. genom (del av) sin egen kropp (o. på så sätt begår självmord); äv. i uttr. *stinga sig själv ihjäl* l. *till döds;* jfr STICKA, v.[1] II 3. Samma dagh*(e)*n han skulle gåå til dødh*(e)*n hade han stungit sich genom bådha hend*(er)*ne och bådha føt*(er)*ne och jtt holl j sidhona m*(edh)* en stoor knijff. OPETRI *Tb.* 154 (1527). Kan så illa hända, att någor .. dränker eller stinger sigh sielff i hiäl. *Lagförsl.* 476 (c. 1606). MURÆUS *Arndt* 1: 239 (1647: til dödz).

3) (†) komma fram l. visa sig; dels i den särsk. förb. STINGA SIG FRAM, dels i uttr. *stinga sig ur marken*, om växt: sticka upp ur marken; jfr STICKA, v.[1] II 5. BRENNER *Dikt.* 2: 81 (1723).

4) (†) i uttr. betecknande att ngn (snabbt o. förstulet) beger sig iväg l. beger sig ngnstädes (för att gömma sig l. hålla sig undan); i uttr. *stinga sig (ut)av vägen (sin kos)* l. *utav landet* l. *riket* l. *tjänsten* l. *stinga sig över en sida* (jfr SIDA, sbst. 16 *b*); jfr STICKA, v.[1] II 6, 7. Han achter att stinge sich aff wägen för ånn mann weet ther ett ord aff. *G1R* 16: 205 (1544). LPETRI *2Post.* 178 a (1555: offuer een sijdho). *G1R* 28: 491 (1558: stinge sig utaff vägenn sijnn kos). *HH* XIII. 1: 275 (1566: vdaff tiänistenn). *(De)* stunge sigh

hemligen vtaff Landet. TEGEL *G1* 2: 346 (1622). *Därs.* (: vtaff Rijkedh). — jfr BORT-, FÖR-, UND-STINGA. — särsk. (†) i vissa uttr. *a) stinga sig ibland ngra*, = STICKA, v.[1] II 7 *b*. *RA* II. 2: 87 (1617). *b) stinga sig till havsbottnen*, dyka o. sålunda komma ned till havsbottnen; jfr STICKA, v.[1] II 7 *d*. DALIN *Hist.* 1: 259 (1747). *c) stinga sig i skalken*, bildl., se SKALK, sbst.[1] 2 *d γ*.

III. dep.

1) (i sht i vitter stil) (ha för vana att) sticka (se STICKA, v.[1] I 2, 3) l. stickas (se STICKA, v.[1] III 1); numera nästan bl. mer l. mindre bildl., i fråga om att sticka med ord (se STICKA, v.[1] I 21 *b*); jfr I 14 *a*. Stingas .. t. ex. med knifwar. NORDFORSS (1805). Det är min önskan att pennan i min hand måtte forma sig till en pensel för lifvets färger, icke till ett småsinthetens vapen att stingas med. VBENEDICTSSON (1886) hos LUNDEGÅRD *Benedictsson* 364. Han skulle alls inget kaffe ha .. Nej, du drack väl kaffe, innan du gick hemifrån, stingades Gabriel dumgrovt. ROSENDAHL *Lojäg.* 50 (1956).

2) (numera i sht i vitter stil) = STICKA, v.[1] III 2; äv. bildl. Biet *(dvs. tidningen Svenska biet)* har mycket tagit upp sig, sänder ut den ena svärmen efter den andra, surrar och stinges. BESKOW i *3SAH* XLVIII. 2: 75 (1840). Myrorna hafwa ingen gadd och kunna icke stingas. BERLIN *Lsb.* 132 (1852). Skorpioner hafva dålig reputation, och denne tycktes verkligen ega så god vilja att få stingas med sin krokiga stjert, att *(osv.)*. LUNDGREN *MålAnt.* 1: 312 (1870). *(Indianerna)* lärde oss .. var vi skulle leta vildbinas honung, vilka som stungos och icke stungos. ARMFELT *VildmPar.* 198 (1920).

3) (i sht i vitter stil) = STICKA, v.[1] III 3. Törnet stings i rosenkransen. FGRAFSTRÖM *Dikt.* 118 (1853). HEIDENSTAM *NDikt.* 173 (1899, 1915; *om enar*).

Särsk. förb.: STINGA AV. (†) till I 9: stöta l. driva bort l. iväg (ngn). LPETRI *Sir.* 12: 12 (1561; *Apokr. 1921:* stöta omkull). — STINGA GENOM, se **stinga igenom**. — STINGA IFRÅN SIG[10 04 0]. (numera bl. tillf.) till I 1: försvara sig gm att stinga; särsk. bildl. (motsv. **stinga I 1** *d*). Om än Diefwulen och hans Partij biuda til at stinga ifrån sig .. som Tistel och Törne, at *(osv.)*. RUDBECKIUS *KonReg.* 456 (1619); jfr **stinga I 6**. — STINGA IGENOM[10 040] l. [032], äv. GENOM[40] l. [32]. 1) [fsv. *stinga igenom*] (numera bl. tillf.) till I 1: genomborra (ngn l. ngt, med stickvapen o. d.); äv. bildl.; jfr **sticka igenom I 3**. Dragh titt swerd vth och sting migh igenom ther medh. *1Sam.* 31: 4 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* genomborra). De andra fåglarna bryta tystnaden, denne *(dvs. svarthättan)* stinger midt igenom den. GELLERSTEDT *Hult* 169 (1906); jfr **stinga I 13**. jfr **genomstinga**. 2) (†) till I 12 slutet, om solen: med stickande ljus o. värme komma igenom (hindrande moln o. d.); anträffat bl. bildl., om Guds nåd o. godhet. LPETRI *1Post.* Förspr. 3 b (1555). — STINGA IN. (†) jfr **instinga**. 1) [fsv. *stinga in* (svärd i skida)] till I 8: sticka in (ngt ngnstädes; se **sticka in I 2**). Vppå the fyra hörnen .. hardt vnder listonne skola ringana wara, at man må stinga stenger ther in och bära bordet. *2Mos.* 25: 27 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* skjutas in). LIND (1749). 2) till I 11: i hemlighet föra in (ngn l. ngt ngnstädes), smyga in; äv. bildl. Ssom wij fförnummith haffwa Aff noger breff Som oss tiil handa kompne ære Taa war teras act j Danmark At stinga hertogen *(som senare blev konung Fredrik I i Danmark)* her in [i] Swerige, ffor herre och kung. *G1R* 1: 120 (1523). Någre Mandater skole ware förhanden, som ifrå Polend komne äre och the afwekne förrädhere sampt med then Papisthiske hopen achte att stinge hijt in i rijket. *SUFinlH* 2: 19 (1603). 3) till II 4, refl., i uttr. *stinga sig in* (ngnstädes), smyga sig in (ngnstädes); jfr **sticka in II 3**. *G1R* 15: 133 (1543). *HH* 20: 105 (c. 1580). — STINGA OPP, se **stinga upp**. — STINGA SIG BORT. (†) till II 4: (snabbt o. förstulet) bege sig bort (för att gömma sig l. hålla sig undan). *2Mack.* 6: 11 (*Bib.* 1541). SCHRODERUS *Os.* 2: 194 (1635). jfr **bortstinga**. — STINGA SIG EMELLAN. (†) till II 4: smyga l. lista sig in emellan (ngra l. olika saker); äv. bildl. Saa ath iak motte faa Skaane qwiit och frii in, för æn hertoghen *(av Holstein)* eller nogre andre stinga siigh ther i mellom. *G1R* 1: 59 (1523). Lijka som dieflanar .. medh theras lögn stinga sigh emellan Lärare och åhörare, och *(osv.)*. PERICI *Musæus* 3: 151 a (1582). — STINGA SIG FRAM. (†) till II 3: (förstulet) komma fram l. visa sig (i en öppning); jfr **sticka fram II**. CELSIUS *G1* 2: 102 (1753). — STINGA SIG FÖRBI. (†) till II 4, intr.: i hemlighet ta sig förbi, smyga sig förbi. STIERNMAN *Com.* 1: 508 (1606). — STINGA TILL[10 4]. 1) (i sht i vitter stil) till I 1: sticka till (se **sticka till I 1**); särsk. bildl. (motsv. **stinga I 14**). Svartsjukan / Kanhända stinger till ett ögonblick. RIDDERSTAD *SDikt.* 2: 40 (1858). Det stang till i hjärtat att se henne hålla en annan i handen. LUNDELL *Jack* 121 (1976). 2) till I 5, om bi l. mygga o. d.: sticka till (se **sticka till I 3**). GOSSELMAN *Col.* 1: 128 (1828; *i bild*). — STINGA TILLHOPA. (†) till I 9, bildl., i uttr. *stinga sina huvud tillhopa*, slå sina huvud ihop (se **huvud 2** *a α*); jfr **sticka ihop 5**. *LfF* 1879, s. 11. — STINGA UNDAN. (†) 1) till I 11: sticka undan (ngt; se **sticka undan I 1**). *G1R* 25: 365 (1555). LIND (1749). jfr **undanstinga**. 2) till II 4, refl. i uttr. *stinga sig undan*, (i avsikt att gömma sig l. hålla sig dold) bege sig undan (ngnstädes); äv. dels: gömma sig l. hålla sig undan, dels: (i hemlighet) bege sig bort ifrån (ngt l. ngn), dels: undanhålla sig ifrån (ngt som utgör en plikt); jfr **sticka undan I 2, II**. Then ene stinger sig vndan hijt, och then andre tijt *(för att undgå värvning till örlogsflottan)*. *G1R* 15: 226 (1543). *(I Sthm)* vill alle man stinge sigh undan stadzens tunge. *Därs.* 24: 417 (1554). *(En del av knektarna från Smål.)* haffve stungedt sigh undan hopen oc hem igen. *Därs.* 26: 540 (1556). NOHRBORG 975 (c. 1765). — STINGA UPP[10 4] l. OPP[4]. [fsv. *stinga up*] (numera bl. tillf.) till I 1: med spetsigt verktyg åstadkomma (hål i ngt); jfr **sticka upp I 2**. BROMAN *Glys.* 3: 72 (c. 1730). jfr **uppstinga**. — STINGA UT[10 4]. [fsv. *stinga ut*] (i sht i högre stil) till I 1, med avs. på öga: sticka ut (se **sticka ut I 1**); särsk. i uttr. *stinga ut ögonen* (förr äv. *ögonen ut*) *på ngn* l. *stinga ut ngns ögon* (förr äv. *stinga ngn ögonen ut* l. *ut ögonen*); äv. bildl. *(De)* stungo honom öghonen vth. *Dom.* 16: 21 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* stucko ut). *(Kejsar Konstantin VI)* leet .. stinga ögonen vth på sin Fadherbroder. SCHRODERUS *Sleid.* 123 (1610). *(Då man förespråkar sparsamhet)* knorra somlige, som wille man stinga dem ut ögonen. *SedolärMercur.* 2: nr 13, s. 3 (1731). HAGBERG *Shaksp.* 2: 299 (1847; *bildl.*). Stinga ut ngns ögon. AUERBACH (1913). jfr **utstinga**.

Ssgr: A (*Anm.* Ssgn **sting-fluga** kan möjl. äv. hänföras till **sting**, sbst.[2]): (I 5) STING-FLUGA. (numera i sht i vissa trakter) stickfluga; äv. om styng (jfr **sting**, sbst.[2]). Stugu-flugor, Sting-flugor och Spyflugor. LENÆUS *Delsbo* 158 (1736, 1764). MÖLLER (1790; *om oxstynget*). DALIN (1854; *om flugan Stomoxys calcitrans Lin.*). *(Kvigan)* lade iväg .. bort genom skogen, alldeles som då kor råkar ut för stingflugor. *ArkNorrlHembygdsf.* 1923, s. 59. ÖSTERGREN (1946; *med hänv. till* **stickfluga**). — (I 1) -HACKA. (†) oxhackare. MÖLLER (1790). HEINRICH (1828). — (I 1) -PINNE. (inregistrerad varubeteckning för en) av en pinne (vanl. av plast, vanl. med en i ytterändan fäst liten flagga l. dyl.) bestående skyddsanordning för cyklist, avsedd att fästas vid cykeln så att den sticker ut i körbanan för att tvinga bilar att hålla väl ut från cyklisten. *ÖgCorr.* 1/6 1968, Bil. s. 4. — (I 5, 7) -ROCKA. [jfr t. *stechroche*, eng. *sting ray*] *zool.* rocka (se **rocka**, sbst.[1] 1) tillhörande (den i sht i tropiska hav förekommande) familjen Trygonidae (vilkas arter kännetecknas av en ss. vapen använd pisksnärtliknande stjärt med gifttagg l. gifttaggar); särsk. om den i Europa förekommande arten Dasyatis (Trygon) pastinaca Lin. (äv. kallad *europeisk stingrocka*). LÖNNBERG *AnfDjurr.* 24 (1901). *DjurVärld* 5: 361 (1961: Den europeiska). — (I 1) -SVÄRD. (**sting-** 1650. **stingo-** 1619) (†) sticksvärd (se d. o. 1). BULLERNÆSIUS *Lögn.* 153 (1619). *BoupptSthm* 20/4 1650. — (I 12 slutet) -VIT. (i sht i vitter stil) om ljusstråle o. d.: stickande vit. *GbgP* 1957, nr 179, s. 20. — (I 1) -VÄRJA. (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) stickvärja. *BoupptSthm* 15/9 1659. STRINDBERG *SvFolk.* 1: 314 (1882; *om medeltida förh.*).

B (†): STINGE-SÅG. till **I 8**: sticksåg. *HSH* 37: 4 (1529).

C (†): STINGO-SVÄRD, se A.

Avledn.: STINGLIG, adj. (†) till **I 14 *a***: stingslig (se d. o. 1). Altså skal een huusmoder icke wara bitter, hwasz, kräszligh och stingligh emot sin man. ALAURENTII *Fischer* 282 (1618). — STINGSLIG, se d. o.

STINGEL *stiŋ^{3}el^2*, m. l. r.; best. **-n**; pl. **stinglar**. [sv. dial. (Hälsingl.) *stingel*, gadd; till STINGA] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) = **STING**, sbst.[2] *(Eros)* Spände den *(dvs. bågen)*: och midt i hjertat / Stack mig, såsom stingeln hjorden. TRANÉR *Anakr.* 4 (1825, 1833).

STINGFJÄDER (stiˈngfjäder WESTE), r. l. m.; best. **-n**; pl. **-drar** (SAHLSTEDT (1773)). (förr äv. **-fiä-**) [sannol. ombildning (med anslutning till STINGA) av t. *stingelfeder*, av *stingel*, biform till *stengel*, stängel (se STÄNGEL), o. *feder*, fjäder (se FJÄDER)] (†) till regel l. lås o. d. avsedd l. använd fjäder (se d. o. II 1). POLHEM *ESkr.* 3: 207 (c. 1715). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817; *angivet ss. "mindre vanligt ord"*).

STINGLIG, *se* **stinga** *avledn.*

STINGSEL *stiŋ^{4}sel*, r. l. m. l. f.; best. **-n**. [sv. dial. (Dal.) *stingsel;* till STINGA] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) tistel; jfr **STINGA I 6**. *AfhNaturv.* 2: 121 (1831; *från Dalarna*). *(Lat.)* Carduus *(sv.)* Stingsel. *Norm-Fört.* 11 (1894). Stingsel, bot., namn på arter av släktet Carduus. *2SvUppslB* (1953). — jfr KRUS-, NICK-, PIGG-, SLOK-STINGSEL.

Ssg: STINGSEL-SLÄKTE(T). (†) om tistelsläktet Carduus Lin. *ArkBot.* II. 1: 6 (1904).

STINGSLA *stiŋ^{3}sla^2*, v. **-ade**, l. STINGSLAS *-as^2*, v. dep. **-ades**. vbalsbst. **-ANDE**. [till STINGSLIG] **1)** (mera tillf.) vara retsam mot l. irritera (ngn l. ngt). *(Eleven)* har under sina tre år *(i skolan)* "stingslat" sin omgivning. *ST(A)* 7/2 1964, s. 28. **2)** (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) dep.: vara stingslig. THOLANDER *1Ordl.* (1850). DENS. *Ordl.* (1872).

STINGSLIG *stiŋ^{3}slig^2*, adj. **-are**. adv. **-T**. [avledn. av (dep. av) STINGA (jfr STINGLIG). — Jfr STINGSLA] **1)** (ngt vard.) om person: lättstucken l. lättretad l. snarstucken l. retlig (jfr **STINGA I 14 *a***, **STICKA**, v.[1] **I 21 *b***, **STICKEN I 1**); i sht förr äv.: benägen för att retas, retsam, stickande (se **STICKA**, v.[1] **I 21 *b* γ**); äv. i utvidgad l. bildl. anv., om ngt sakligt; jfr STINGLIG. Albert, jag skulle bli stingslig af mig *(om du skötte min ekonomi)*. Du skulle finna mig retsam, först någon gång, sedan oftare. Deraf skulle du sjelf bli stingslig. ALMQVIST *Går an* 132 (1839). Man blir *(i stark värme)* öfvervägande slö, men på samma gång också stingslig och lättretad. *SthmBl.* 1905, nr 59, s. 2. Ett flertal stingsliga insändare i tidningarna vittna om att man kände sig illa berörd *(av debatten)*. ANDRÆ *Söderblom* 147 (1931). Man var stingsligt nogräknad om sin ära. NÄSSTRÖM *FornDSv.* 1: 70 (1941). Brådmogenhet, viktighetsmakeri, stingsliga nerver. SIWERTZ *Fribilj.* 226 (1943). Var inte så stingslig av dig, Robert! EVANDER *Månd.* 122 (1974). *DN* 8/1 1985, s. 55. **2)** (†) om växt: benägen för att sticka l. stickas (se **STICKA**, v.[1] **I 6, III 3**, o. jfr **STINGA I 6, III 3**). Den stingsliga växt. CJLALMQVIST (c. 1860) i *SoS 1905*, s. 195.

Avledn.: STINGSLIGHET, r. l. f. (ngt vard.) till **1**: om egenskapen att vara stingslig. *(Officer till uppasserska:)* Nånå, kors: var icke stucken. Hvad är det för en stingslighet? ALMQVIST *Törn.* 3: 139 (1850). GYLLENSTEN *Grott.* 89 (1973).

STINK *stiŋ^{4}k*, n.; best. **-et**; pl. =. [sv. dial. *stink;* till STINKA, v.[2]] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om (liten) fallande l. stänkande vattendroppe (särsk. regndroppe) l., koll., om små fallande l. stänkande regndroppar, stänk; jfr **STINKA**, v.[2] **I 3**. *SvTyHlex.* (1851). Stink .. *(dvs.)* Fallande droppe eller droppar. DALIN (1854). *(Erik Lindorm)* hör ej till dem som falla i extas, så fort de känna stinket från en motorbåt eller höra stånket från en motorcykel. HEDÉN 5: 255 (1922). — jfr REGN-STINK.

STINKA, r. l. f.; anträffat bl. i best. **-an**. [till STINKA, v.[2]] (†) i sg. best., om (sjukdom bestående i uppträdande av) stinkande (se **STINKA**, v.[2] **II**) sår l. rötsår (se d. o. **2**); jfr STINK-SÅR. HAARTMAN *SciagrMorb.* 466 (1781); jfr THOLANDER *Ordl.* (1872). THOLANDER *1Ordl.* (1847).

STINKA, v.[1], *se* **stenka**, v.

STINKA *stiŋ^{3}ka^2*, v.[2] **-er** *stiŋ^{4}ker*, **stank** *staŋ^{4}k* (**stunko** *stuŋ^{3}kω^2*), **stunkit** *stuŋ^{3}kit^2*, äv. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) **-ar, -ade, -at** l. **-te, -t** (ipf. sg. (o. pl.) **stank** FORSIUS *Fosz* 516 (1621) osv.; **stinkade** SCHRODERUS *Os.* 2: 473 (1635), HÖGBERG *JesuBr.* 1: 209 (1915); **stinkte** *HdlCollMed.* 20/2 1685, BERGER *Ysaïl* 90 (1905). — sup. **stinkit** SCHILLER *SvSpr.* 108 (1855); **stunkit (-et)** *3SthmTb.* I: 241 (1594), *Idun* 1951, nr 19, s. 20. — p. pf. n. sg. **stunckit** ASIMONIS *SiälÖrt.* L 9 a (1586: bortstunckit)). vbalsbst. **-ANDE**,

-NING; -ARE (se *avledn.*). (förr äv. -inck-) [fsv. *stinka*, hoppa, studsa, frusa, stänka, *stiunka*, fara ur sitt läge, studsa, stänka, sv. dial. *stinka* (i bet. I 1—3, II); jfr fgutn. *stinqua*, fara ur sitt läge, ä. d. *stynke*, fara i väg, fara samman av skräck, dan. o. nor. *stinke*, fvn. *støkkva*, fara ur sitt läge, fara i väg, brista, skvätta (nor. dial. *støkka*, brista, ränna i väg, fara upp av skräck), fsax. *stinkan*, lukta, känna lukt, stinka (mlt., lt., mnl., nl. *stinken*), fht. *stinkan*, lukta, känna lukt, stinka (mht., t. *stinken*), feng. *stincan*, damma, ryka, lukta, stinka (eng. *stink*), got. *stigqan*, stöta; i avljudsförh. till STANK, sbst.²; jfr äv. nor. dial. *stokka*, stinka, i avljudsförh. till *støkka* osv. (se ovan); av ovisst urspr., möjl. dock besläktat med sv. dial. *stäka*, stinka (se STÄKRA); i bet. II är ordet lån från (m)lt. l. t. — Jfr STINK, STINKA, sbst., STÄNKA]

I. hoppa l. fara (i väg) l. spruta ut l. stänka o. i härur utvecklade bet.

1) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) (slå emot ngt o.) studsa l. hoppa l. sprätta (i väg); äv.: hoppa l. fara l. flyga i väg (till l. från en plats) l. komma farande l. spruta ut l. i väg o. d. (äv. i uttr. *stinka emot ngt*, slå emot ngt o. studsa bort); i sht med pluralt l. koll. subj., betecknande att ngra l. olika saker l. ett finfördelat material far l. flyger l. sprätter i väg åt olika håll l. att många djur far omkring om varandra (i ett vimmel). En saltt tÿnna, som lodet *(från en bössa)* hade först drabbet oppå, och stuncket aff tÿnnen, och Hans Greiff genom huffuudet. *3SthmTb.* 1: 241 (1594); möjl. särsk. förb. När man slåår på ett glödande Jern, så stincka gnijstorna ther ifrå medh hoopom. PJGOTHUS *Pollio EwLijff* A 2 a (1602). Dee kastadhe strax terningh uppå tafuellzbordh, / deras terningar stunncke så widha. *Visb.* 1: 407 (1622). Han kastade Runor till Lÿten Cerstin. / dee Stuncko Strax vnder Stålss Adelinss skinn. *Dårs.* 379 (c. 1660). Mannen .. kom in hel drucken: och begynte olåtas, swerja och bannas. Barnen stuncko hit och tit. SWEDBERG *Cat.* 780 (1709). Haglen stunko emot stenarna. BOTIN *SvSpr.* 135 (1777). *(Den ena uttern)* skulle va liksom storgubbe för di andra, för di stank som ostmaskar omkring'en, när han gaf sej in i högen. ENGSTRÖM *Glasög.* 2 (1911). — jfr BORT-STINKA.

2) brista l. brytas l. gå av; i den särsk. förb. STINKA AV.

3) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om vatten l. ngt vätskeformigt l. finfördelat: falla l. fara omkring i spridda droppar, stänka; särsk. opers.: småregna (äv.: börja regna så smått). *(Huset)* stogh *(på en fisksump)* vthe på fårssen mitt vthi een stinkande dijma. SCHÜCK *Wivallius* 1: 200 (*i handl. fr.* 1637). Så slog han till den kiällare Swen, / att hiernan han stanck uppå wägg. *Visb.* 3: 498 (c. 1700). *(Sv.)* Det stinker .. *(l.)* Det regnstinker, *(lat.)* Pluere incipit. SAHLSTEDT (1773). Det stinker, *(dvs.)* spridda regndroppar falla. DALIN (1854). MAGNUSSON *SprKalmar* 107 (1978). — jfr REGN-STINKA.

4) [sv. dial. (Gotl.) *stinkande storm*; jfr ä. nl. *stinkende storm*, t. *stinkender sturm*] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) i uttr. *stinkande storm*, rykande storm (se RYKA, v.² 9), våldsam storm; jfr STICKANDE I. IHRE (1769); jfr SAHLSTEDT *Obs.* 17 (1773).

II. avge en stark l. skarp o. oangenäm l. motbjudande l. vidrig lukt (äv. i sådana uttr. som *stinka illa* l. *vedervärdigt*), lukta illa l. oangenämt o. d. (jfr OSA 1); ofta i uttr. *stinka av ngt;* äv. opers.; äv. tr. (se *c*). *Det stinker vitlök om dig. Det stinker ur soptunnan. Stinka som en bock. Han stinker av brännvin. Hennes andedräkt stinker. Det stank av inpyrd smuts.* Intet Aasz stincker och luchtar så illa som een menniskios lijk, när thet hafuer warit en tijdh lång obegrafwet. PHRYGIUS *HimLif.* 105 (1615). Stachys Maxima .. stinkte wid gärdesgårdarna. LINNÉ *Vg.* 27 (1747). *(Får som fått inälvsmask o. vattusot)* stinka en del illa ur halsen. *PH* 6: 4411 (1756). Detta stinker lång väg, stinker värre än ruttna ägg, stinker vedervärdigt, fasligt, odrägligt. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Åh, om hon ändå hållit sig nykter, inte stunkit! HÜLPHERS *Timmer* 5 (1906). Kattlukten kom från trappuppgången, som stank så man måste hålla för näsan. HÖIJER *Solv.* 143 (1954). — jfr AS-, ILLA-, NIKOTIN-, SPRIT-, TOBAKS-, VODKA-STINKANDE. — särsk.

a) i ordspr.; särsk. (jfr *f*) i ordspr. *eget ros* (l. *beröm*) *stinker* (jfr LUKTA 1 *a* α). Eget roos stincker. CELSIUS *Ordspr.* 3: 96 (1711). Eget beröm stinker. NORDFORSS (1805). Brukad plog blänker, stående vatten stinker. *LbFolksk.* 40 (1890). Man kan aldrig förgylla lort så väl, att den icke stinker. ÖSTERGREN (1946).

b) (numera bl. tillf.) fisa. LUNDBLAD *Shakespeare Lear* 29 (1818; *om hund*). *(Gossen)* var smutsig och dåligt klädd .. kunde tillåta sig att stinka frivilligt och bullersamt. STRINDBERG *TjqvS* 2: 49 (1886).

c) tr., med obj. betecknande det som avger lukten som kommer från ngn l. ngt: stinka av (ngt). Usch, du stinker lök. *VLitt.* 1: 263 (1896). En rosenmun som stinker nikotin och extemporerar rännstensslang. ESSÉN *HExc.* 11 (1916). Det stinker sprit ur halsen på dig. BEIJER *BritaGrossh.* 190 (1940). Längan med tätt hoppackat folk – i burar, i burar – stank svett och trötthet. TROTZIG *Sjukd.* 76 (1972).

d) i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv. (jfr *f* β). *RA* I. 2: 333 (1569; *om fängelse*). Oljan har sur stinkande luckt. SCHEFFER *ChemFörel.* 89 (c. 1750). Man .. finner många omtycka Deszmans lukten, hwilken andra dömma illa stinkande. RETZIUS *FlVirg.* 19 (1809). Stinkande stålgjuterier och oljefabriker. ELGSTRÖM o. TALLQVIST *Mencken SamlFörd.* 21 (1931). En stor lastbil dundrade förbi och svepte oss i ett moln av damm och stinkande rök. SIWERTZ *Pagoden* 104 (1954). — särsk. α) i vissa uttr. utgörande namn på växter. α') (numera bl. tillf.) *stinkande nässla*, stinknässla. WIKFORSS 2: 684 (1804). β') (numera bl. tillf.) *stinkande träd*, = STINK-TRÄD; förr äv. om stinkträ. MÖLLER 1: 1230 (1782; *om stinkträ*). WIKFORSS 2: 684 (1804; *om stinkträd*). HEINRICH (1828; *äv. om stinkträ*). γ') (†) *stinkande lievarg med purpurblomma* l. *stinkande stallört*, växten Ononis arvensis Lin., stallört; jfr STINK-STALLÖRT. LINDESTOLPE *FlWiksb.* 26 (1716: Lijewarg). THEDENIUS *FlUplSöderm.* 324 (1871: Stallört). δ') (†) *stinkande kamillblomma*, se KAMOMILL-BLOMMA 2 *b*. ε') (†) *stinkande storknäv*, stinknäva. TORÉN *Rebau* o. *Hochstetter* 122 (1851). ζ') (†) *stinkande kremla*, stinkkremla. SMITT *Svamp.* 41 (1863). η') *bot. stinkande slidskivling*, slidskivlingen Volvariella speciosa (Fr.) Sing., vit slidskivling. ROMELL *Lindblad* 33 (1901). CORTIN

SvampHb. 103 (1937). *ϑ'*) *stinkande prustrot(en)*, se PRUSTROT 1 *c*. *β*) *med.* i uttr. *stinkande näsa*, stinknäsa. WIKFORSS 2: 684 (1804). HEINRICH (1828).

e) (mera tillf.) i utvidgad anv., i uttr. *stinka gott*, lukta (starkt o.) gott. Lukten går in i skymningen, det stinker gott, som man säger. JOHNSON *Här* 94 (1935).

f) mer l. mindre bildl.; i sht betecknande att ngt (i sht av moraliska skäl) är ägnat att väcka motvilja l. avsky l. äckel o. dyl. l. att ngt ger (starkt) intryck av l. (starkt) präglas av ngt. Thet stincker Antichristiskt, at .. Breefflapparen föregifwer then Romerske Församlingen wara een Moder för alle andre Församlingar. SCHRODERUS *Os.* 1: 209 (1635). Såsom ett as stincker, så stincka ock the gudlöse. SWEDBERG *Dödst.* 167 (1711). För länge var af armods ve jag krank; / så full af smädelse jag var, att anden stank. BÅÅTH *Vogelw.* 15 (1897). En moralisk ruttenhet som stinker i himlens höjd. *SvHandordb.* (1966). — särsk.

α) i uttr. *stinka av ngt*, ss. starkt nedsättande l. klandrande beteckning för att ngt ger en stark förnimmelse av ngt l. starkt präglas av ngt (i sht ngt som uppfattas ss. (starkt) omoraliskt l. klandervärt). (*Biskoparnas stadgar*) stincka vtaf äregirigheet. SCHRODERUS *Sleid.* 84 (1610). (*Guldet*) hopade sina skatter i Rom, och cesarerne funno det icke stinka af folkens tårar. TOPELIUS *Vint.* I. 2: 395 (1860, 1880). Jag (*dvs. advokaten*) kan aldrig ha kläder mer än några dagar, ty de stinka af andras brott. STRINDBERG *Drömsp.* 201 (1902). Det riktigt stank av rutten uppriktighet från brevet. MARTINSON *BakSvenskv.* 207 (1944).

β) i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv. (jfr *d*); i sht: som (oftast av moraliska skäl) väcker l. är ägnad att väcka motvilja l. avsky l. äckel o. d.; äv. motsv. *α*. (*Att skämmas för sina föräldrar*) är en stinkande högfärd. RUDBECKIUS *KonReg.* 447 (1619). Förmätenhet är een wågh som kastar intet annat up än stinckande watn. HIÄRNE *2Hskr.* 195 (c. 1715). Denna ton eller carakter af skrifsättet, är den vild, rå, obetänksam, ovettig, stinkande af egenkärlek, hvad gör man? KELLGREN (*SVS*) 5: 570 (1792). Stackars slavar ha smugit omkring (*i den polska staden Skierniewice*), tryckta av det stinkande ryska oket. KNÖPPEL *Öd.* 139 (1918). SJÖGREN *TaStjärn.* 87 (1957).

Särsk. förb.: STINKA AV[10 4]. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till **I 2:** gå av, brytas av, brista. LUNDELL (1893). Linan .. slog krök om en skarp sten och höll inne .. (*den snarade björnen*) i farten .. Tålde ej spänning i så tvär krök utan stank af. BERG *Sjöf.* 197 (1910). jfr [sannol. missförstånd med anslutning till **stinka,** v.² **I 3**]: (*Sv.*) stinka af. (*Eng.*) go away in a mist; mizzle. BJÖRKMAN (1889). — STINKA BORT[10 4]. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till **I 1** (o. 3): häftigt fara l. flyga bort. En ragou .. hwilken H:r Lectoren med ena handen fattade i på fatet, och slog den i tallriken han hade för sig, så at det stank bort andra sidan om bordet. *VRP* 30/6 1736. — STINKA IKRING, se **stinka omkring.** — STINKA NED[10 4] l. NER[4]. (numera bl. tillf.) särsk. till **II:** stinka så att man fyller (ngt) med sin stank. STRINDBERG *GVasa* 113 (1899). — STINKA OMKRING[10 04], äv. IKRING[04] l. KRING[4]. **1)** (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till **I 1:** fara omkring hit o. dit (i sht i vimlande mängd). (*Han*) kastade penninga på bordet så de stuncko kring på gålfwet. *VDAkt.* 1717, nr 245. Ohyran stank omkring. WESTE (1807). SCHULTHESS (1885). **2)** (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till **I 1** o. **3,** om vätska l. ngt finfördelat l. av många delar bestående: stänka omkring. Watnet ur sprutan stinker omkring. SAHLSTEDT (1773). *Landsm.* VIII. 3: 422 (c. 1900; *om saltkorn lagda i eld; från Uppl.*). **3)** (numera bl. tillf.) till **II:** fara omkring o. stinka. STRINDBERG *Folkung.* 116 (1899). — STINKA UNDAN[10 32], äv. [40]. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till **I 1:** (häftigt) fara i väg l. kastas undan. (*Mannen sporrade sina hästar*) ridandes så hårdt .. at alt hwad som i wägen war, stank undan för them. BJÖRNER *Hrolf* 94 (1737). Folkhopen stank undan för honom. SCHULTHESS (1885). — STINKA UT[10 4]. (numera föga br.) till **I 1:** (häftigt l. med fart) fara ut l. i väg l. bort l. kastas ut. STRINDBERG *Folkung.* 38 (1899).

Ssgr (utom i ssgn **stink-fjäder** till **II**): **A:** STINK-ASANT, r. l. f. [av t. *stinkasant;* senare leden sannol. ombildning av gr. *ἄση*, äckel, l. pers. *assa*, stam, rör] (numera föga br.) växten Ferula assafoetida Lin. (vilken har en stark o. obehaglig lukt o. ur vilkens mjölksaft det till dyvelsträck använda gummihartset förr framställdes); äv. om gummihartset. BERLIN *Farm.* 1: 115 (1849). SIMMONS *Jönsson* 430 (1935; *om gummihartset*). *Ekbohrn* (1936). — -BI. *entomol.* bi tillhörande släktet (Prosopis) Hylaeus Fabr. (vilket utmärkes av att dess arter vid beröring avger ett illaluktande ämne), urbi. *2NF* 25: 1433 (1917). *DjurVärld* 3: 540 (1963). — -BO. (numera föga br.) växten Senecio viscosus Lin. (som har en oangenäm doft), klibbkorsört. *NormFört.* 12 (1894). *2SvUppslB* (1953). — -BOLL. [av eng. *stink-ball*] (förr) stinkbomb. SKOGMAN *Eug.* 2: 83 (1855). — -BOMB. (i sht förr) bomb innehållande ett illaluktande ämne; äv. (tillf.) oeg., om omgång av det sekret som en bombarderbagge avger; förr äv. om gasbomb; jfr **-boll, -pott, -potta.** JANSON *Gast.* 90 (1902; *använd av pirater*). (*Bombarderbaggen*) vände baken till och sköt skott på skott. Hans stinkbomber exploderade i luften med en liten rökpuff. BLOMBERG *Överg.* 111 (1915). Hösten har icke varit enformig .. Först fingo vi socialiststyre och sedan kastades stinkbomber och ruttna tomater på Erik Wettergrens skådespelare. LAURIN *LivKonst* 354 (1932). Ssgr (i sht förr): **stinkbombs-,** äv. **stinkbomb-eld.** eld (se d. o. **9** *b*) avgiven med stinkbomber; särsk. bildl. RYDBERG *Brev* 2: 69 (1870). **-kastare.** särsk. om person som kastar l. kastat stinkbomber. *UNT* 6/4 1934, s. 1. — -BRAND. [jfr t. *stinkbrand*, eng. *stink brand*] (numera mindre br.) stinksot. JUHLIN-DANNFELT 371 (1886). *BraBöckLex.* (1979). Ssg: **stinkbrands-,** äv. **stinkbrand-spor.** *lant.* spor från stinkbrand. *LAHT* 1909, s. 187. — -DJUR. [jfr t. *stinktier*] *zool.* skunk (se **skunk,** sbst.[1]). SYNNERBERG 2: 192 (1815). Skunkarna eller amerikanska stinkdjuren. *DjurVärld* 12: 510 (1960). särsk. (vard.) i bildl. anv.; särsk. ss. nedsättande benämning på person som väcker motvilja l. avsky. LIDFORSS *DQ* 2: 533 (1892; *om person*). BELLANDER *Bild.* 108 (1914; *om automobil*). APPELBERG *Michajlovič Storf.* 65 (1934). Ssgr: **stinkdjurs-,** äv. **stinkdjur-skinn.** KJELLIN (1927). **-släkte(t).** *zool.* om släktet Mephitis

Geoffr. & Cuv., skunkdjurssläktet. HOLMGREN *Däggdj.* 181 (1865). — -**DOLOMIT.** (†) orsten; jfr -sten. *JernkA* 1828, Bih. 2: 10. — -**ELIXIR.** (†) elixir (se d. o. 2) med stinkande lukt. LINDERHOLM 1: 506 (1802). — (I 1) -**FJÄDER.** (†) om fjäder (se d. o. II 1). IHRE (1769). — -**FLUGA.** [jfr t. *stinkfliege*, eng. *stinkfly*] (numera föga br.) stinkslända (äv. i uttr. *vanliga stinkflugan*, om stinksländan Chrysopa carnea Steph.); förr äv. om praktbaggen Buprestis splendens Fabr. (som har körtlar som antagits vara doftorgan). LINNÉ *SystNat.* 62 (1748). *Oldendorp* 1: 110 (1786; *om Buprestis*). *Rebau NatH* 1: 656 (1879: vanliga). *(Jag hör)* deras vitsar som stora, tunga stinkflugor susa omkring utan att veta hvar de skola slå ned. AHRENBERG *Infall* 45 (1908). — -**FLY.** *entomol.* insekt tillhörande ordningen Heteroptera (av överordningen halvvingar, av vars arter många medlemmar, då de blir irriterade, från stinkkörtlar avsöndrar ett illaluktande sekret), skinnbagge; i sht om sådan insekt tillhörande familjen Pentatomidae, bärfis (äv. kallad *egentligt stinkfly*); i pl. särsk. om ordningen resp. familjen. *Rödbent stinkfly*, insekten Pentatoma rufipes Lin. THORELL *Zool.* 2: 378 (1865; *i pl., om familjen*). *1Brehm* III. 2: 179 (1876: Rödbenta). TRÄGÅRDH *Skogsins.* 211 (1914; *i pl., om ordningen*). Bland våra rotfrukters fiender intaga de s. k. stinkflyna en ganska framskjuten plats genom sin representant Rapssugaren. *LAHT* 1916, s. 19. Till de egentliga stinkflyna (Pentatomidæ) höra bl. a. bärfisar och vägglöss. ÖSTERGREN (1946). jfr **rov-, skrid-, ängs-stinkfly.** Ssgr (*entomol.*): **stinkfly-art.** jfr art 8 *a α*. *LAHT* 1919, s. 299. -**släkte.** släkte tillhörande stinkflyna; förr äv. i sg. best., om det i ä. systematik förekommande släktet Cimex Lin. (omfattande en del av de egentliga stinkflyna). DAHLBOM *Insekt.* 126 (1837). — -**FÅGEL.** 1) [jfr t. *stinkvogel*, eng. *stink-bird, stinking bird*] (numera föga br.) (den sydamerikanska) fågeln Opisthocomus hoazin Müller (som ansetts kännetecknas av en stark o. vidrig lukt), hoatsi, zigenarfågel. *1Brehm* 2: 411 (1875). SEFVE *UtdDj.* 97 (1924). 2) [jfr t. *stinkvogel*] (föga br.) fågeln Upupa epops Lin. (som avsöndrar ett stinkande sekret (från en gumpkörtel) mot fridstörare), härfågel. *FoFl.* 1913, s. 8. — -**GAS.** (i sht förr) stridsgas med stinkande lukt. *(Kompaniet)* flydde från skyttegraven för stinkgasen. CEDERSCHIÖLD *Krig* 106 (1916). — -**GIPS.** [jfr t. *stinkgips*] (†) bituminöst gips (som vid rivning l. slag avger stinkande lukt); jfr -**sten.** KEYSER *Kemien* 2: 216 (1871). — -**GRÄVLING.** [jfr t. *stinkdachs*, eng. *stinking badger*] *zool.* (den i sht på Java o. Sumatra förekommande) grävlingen Mydaus meliceps Cuv. (som till sitt försvar utsprutar ett stinkande sekret från analkörtlar). *1Brehm* 1: 221 (1874). Ssg: **stinkgrävling-släkte(t).** *zool.* om släktet Mydaus Geoffr. & Cuv. *NF* (1891). — -**KALK.** [jfr t. *stinkkalk*] *miner.* orsten; jfr -**sten.** *JernkA* 1828, Bih. 2: 10. *TurÅ* 1956, s. 272. — -**KRASSE.** [jfr t. *stinkkresse*] (†) (den illaluktande) växten Lepidium ruderale Lin., gatkrassing. NEUMAN o. AHLFVENGREN *Fl.* 462 (1901). KINDBERG *SvNamn* 24 (1905). — -**KREMLA.** [jfr t. *stinkender täubling*] *bot.* (den illaluktande) kremlan Russula foetens (Pers.) Fr.; jfr **stinka,** v.² II *d α ζ'*. ROMELL *Lindblad* 66 (1901). — -**KÖRTEL.** [jfr t. *stinkdrüse*] *zool.* hos vissa djur (t. ex. stinkdjur o. stinkflyn): (ofta i anus belägen) körtel som producerar ett illaluktande sekret (som vid fara o. d. gm muskelsammandragning avsöndras l. sprutas ut). Stinkkörtlar vid sidorna af anus *(på mårddjuren)*. NILSSON *Fauna* 1: 102 (1847). HOLMGREN *Däggdj.* 182 (1865; *hos stinkdjur*). *4Brehm* 14: 553 (1931; *hos gisselskorpion*). — -**KÖTT.** (**stinke-** 1960) (mera tillf.) (gammalt o.) stinkande kött. SANDGREN *Förklar.* 86 (1960). — -**MOLLA,** se -**målla.** — -**MURKLA.** [jfr t. *stinkmorchel*] (numera föga br.) stinksvampen Phallus impudicus Lin., liksvamp. FRIES *SystBot.* 389 (1897). *VäxtLiv* 2: 584 (1934). — -**MYNTA.** (†) växten Ballota nigra Lin., (Ballota ruderalis Sw.) (som har en obehaglig lukt), bosyska. *SvBot.* nr 389 (1810). NYMAN *VäxtNatH* 1: 129 (1867). — -**MYRA.** *entomol.* myra tillhörande familjen Dolichoderidae (vilkens arter kännetecknas av analkörtlar i bakkroppen, vilka avger ett speciellt luktande sekret); äv. i pl., om familjen. *4Brehm* 13: 168, 169 (1930). *DjurVärld* 3: 516 (1963). — -**MÅLLA** l. -**MOLLA.** *bot.* (den starkt illaluktande) växten Chenopodium vulvaria Lin.; jfr -**mäll** o. **stägga(n).** FISCHERSTRÖM 4: 360 (c. 1795). WEIMARCK *SkånFl.* 246 (1963). — -**MÄLL.** (†) stinkmålla. *Liljeblad Fl.* 150 (1816). KLINT (1906). — -**NÄBB.** (†) stinknäva. NYMAN *HbBot.* 308 (1858). — -**NÄBBA.** (†) stinknäva. NYMAN *VäxtNatH* 1: 366 (1867). ANDERSSON *AfbildnVäxt.* 1: 38 (1870). — -**NÄSA.** [jfr t. *stinknase*] *med.* om olika former av kronisk snuva bl. a. kännetecknade av stinkande slemavsöndringar (äv. i uttr. *genuin stinknäsa*); jfr -**snuva** o. **stinka,** v.² II *d β*. THOLANDER *Ordl.* (1872). *LbKir.* 2: 174 (1922: genuina). LINDSKOG o. ZETTERBERG 413 (1981). — -**NÄSSLA.** [jfr t. *stinknessel*; släktet Stachys är nässellikande] (numera föga br.) stinksyska; äv. dels om den ss. kantväxt odlade växten Stachys byzantina C. Koch, lammöron, dels allmännare, om släktet Stachys Lin.; äv. bildl.; jfr **stinka,** v.² II *d α α'*. SAMZELIUS *Blomst.* 49 (1760). Stachys, *(dvs.)* Stinknässla. *Liljeblad Fl.* 326 (1816). Nu kastade du en stinknässla i min mun! STRINDBERG *Svanehvit* 152 (1902; *bildl.*). *Sonesson HbTrädg.* 760 (1919; *om S. byzantina*). *SAOL* (1923). jfr **svin-, träsk-, åker-stinknässla.** — -**NÄVA.** *bot.* (den illaluktande) växten Geranium robertianum Lin.; jfr -**näbb,** -**näbba,** -**nävört,** -**storknäbb,** -**storknäv,** o. **stinka,** v.² II *d α ε'*. GOSSELMAN *BlekFl.* 73 (1865). Stinknävans underliga lukt slår emot oss. JÄNDEL *Blmr* 118 (1937). — -**NÄVÖRT.** (†) stinknäva. LILJA *SkånFl.* 496 (1870). — -**OLJA.** (numera mindre br.) om det i en stinkkörtel alstrade stinkande sekretet; jfr -**vätska,** -**ämne.** BERZELIUS *Kemi* 6: 751 (1830). DALIN (1854). — -**PADDA.** *zool.* paddan Bufo calamita Laur. (vars hudkörtlar producerar ett stinkande sekret). NILSSON *Fauna* 3: 104 (1842). Den grönfläckiga paddan .. och stinkpaddan .. förekommer i vårt land endast i de sydsvenska kusttrakterna. *BraBöckLex.* 18: 74 (1978). — -**PINNE.** [jfr d. *stinkpind*] (vard.) stinkande (dålig) cigarett l. cigarr (jfr **stinkador**); äv. (skämts.) allmännare: cigarett l. cigarr. ANDERSSON *KinPingv.* 16 (1933). — -**POTT.** (-**pot**) [av t. *stinkpott*] (†) stinkbomb; jfr -**potta.** RÖDING 2: 730 (1796). DENS. *SD* 90 (1798). — -**POTTA.** [jfr t.

stinkpott, eng. *stink-pot*, fr. *pot à feu*] (om ä. förh., numera föga br.) stinkbomb; jfr -**pott**. SPEGEL *Dagb.* 87 (1680). *(I strid mot fiender)* valde han aldrig det ädla riddarsvärdet, utan nyttjade mest .. de .. mephitiska stinkpottorna. *MarkallN* 1: 4 (1820). REINIUS *Hagenbeck Sydas.* 207 (1927). — -RISKA. *bot.* (den illaluktande) svampen Lactarius cimicarius (Batsch) Gill. KROK o. ALMQUIST 2: 239 (1907). RYMAN o. HOLMÅSEN *Svampar* 578 (1984). — -RUTTEN. (mera tillf.) rutten o. stinkande; särsk. bildl. STRINDBERG *HMin.* 1: 151 (1905). — -RÖTA. (numera mindre br.) bipest, yngelröta; särsk. om en art av bipest orsakad av bakterien Bacillus larvae White, varvid larven dödas o. förvandlas till en ruttet stinkande massa, amerikansk bipest, nymfpest, klibbröta; äv. om en av bakterien Streptococcus pluton White orsakad bipest, larvpest, europeisk bipest. Viktigare än den europeiska bipesten är den amerikanska, som här upptages under benämningarna stink- och klibbröta samt kombinerad röta. *LAHT* 1924, s. 397. Stinkröta, *(dvs.)* annan benämning på yngelrötan. *2NF* 38: 518 (1926). *2SvUppslB* (1953). — -SKIFFER. [jfr t. *stinkschiefer*] (†) om ett slags bituminös lerskiffer (som vid rivning l. slag avger stinkande lukt); jfr -**sten**. RINMAN 2: 661 (1789). STIERNSTOLPE *Cuv.* 149 (1821). Ssg: **stinkskiffer-kalk**. (†) orsten. *JernkA* 1828, Bih. 2: 33. — -SKUNK. (numera föga br.) stinkdjuret Mephitis mephitis Schreb., strimmig skunk. HARTMAN *Naturk.* 167 (1836). BJÖRKMAN (1889). — -SLÄNDA. *entomol.* slända tillhörande familjen Chrysopidae (vilkens arter kännetecknas av stinkkörtlar belägna vid halssköldens sidor) av underordningen florsländor; i sht om slända tillhörande släktet Chrysopa Leach; i pl. äv. om släktet l. familjen; jfr -**fluga**. TRÄGÅRDH *Skogsins.* 229 (1914; *i pl., om släktet*). Arten Boriomyia nervosa .. en liten vacker stinkslända. *LAHT* 1926, s. 166. *DjurVärld* 3: 279 (1963; *i pl., om familjen*). *SvD(A)* 2/2 1968, s. 14. — -SNUVA. *med.* om stinknäsa med slemavsöndring. *GHT* 1897, nr 288 D, s. 3. *Hygiea* 1924, s. 663. — -SOT. *lant.* sotsvampen Tilletia tritici (Bjerk.) Wint. (som angriper vetekornen o. förvandlar dem till en brunsvart stoftmassa med lukt av sillake); äv. om den av denna svamp orsakade sjukdomen; jfr **sot**, sbst.³ 2 *a*, o. -**brand**. *LAHT* 1884, s. 310. Att vi i dag kan uppvisa utsäden fria från t. ex. stinksot, stråsot .. är helt betningens förtjänst. *JordbrFörenBl(C)* 1962, nr 6, s. 11. Ssgr (*lant.*): **stinksots-** l. **stinksotangrepp**. jfr **angrepp** I 4 *a*. *LAHT* 1931, s. 271. -**skada**. skada tillfogad gm stinksotsangrepp. *LAHT* 1907, s. 380. -**spor**. *LAHT* 1929, s. 875. — -SPIRITUS. [ammoniak har en skarp, stickande lukt] (numera bl. dels i vissa trakter, bygdemålsfärgat, dels i skildring av ä. förh.) om en (bl. a. ss. upplivande medel inandad) lösning bestående av ammoniak(gas) löst i vätska (vatten l. sprit o. d.); särsk. om en blandning av bärnstensolja, ammoniaklösning o. sprit, eau de Luce; jfr **spiritus** IV 1 *a*. HIÄRNE *Suurbr.* 106 (1680). En salva *(mot ormbett)* beredd af en del stinkspiritus och 4 delar olja. LOVÉN *Anv.* 93 (1838). BERLIN *Farm.* 2: 449 (1851; *om eau de Luce*). Kvinnorna styrkte sig *(under predikan)* med stinkspiritus. Små ammoniakflaskor gingo längs bänkraderna. SELIN *GUtskärssläkt.* 32 (1937). KROOK *Handköpsben.* 137 (1951). — -STALLÖRT $^{-02}$ l. $^{-20}$. (†) (den illaluktande) växten Ononis arvensis Lin., stallört; jfr -**tjörne** o. **stinka**, v.² II *d α γ'*. GOSSELMAN *BlekFl.* 124 (1865). FRIES *Ordb.* 118 (c. 1870). — -STEN. [liksom eng. *stinkstone* efter t. *stinkstein*; stenen avger gm sin halt av bitumen vid rivning l. stöt en obehaglig lukt] *miner.* orsten; jfr -**dolomit**, -**gips**, -**kalk**. RINMAN 2: 839 (1789). *TurÅ* 1970, s. 112. — -STORKNABB. (†) stinknäva. DALIN 2: 771 (1855). THOLANDER *Ordl.* (1872). — -STORKNÄV. (†) stinknäva; jfr **stinka**, v.² II *d α ε'*. LILJEBLAD *Fl.* 135 (1792). *Därs.* 213 (1816). — -STÅNK. (vard., numera föga br.) = -**stånka**. *Landsm.* 1911, s. 354. — -STÅNKA. (stink- 1905 osv. stinke- 1910) (vard., föga br.) skämts. benämning på automobil; jfr -**stånk**. *SöndN* 1905, nr 48, s. 3. *SvD(A)* 7/5 1967, s. 14. — -SVAMP. [jfr t. *stinkschwamm*] *bot.* buksvampen Phallus impudicus Lin. (äv. kallad *gröntoppig stinksvamp*), vars sporlager sprider en vidrig, asliknande lukt, liksvamp; äv. i uttr. *liten stinksvamp*, om svampen Mutinus caninus Fr. (vilken har en äcklig lukt); äv. allmännare, om svamp tillhörande släktet Phallus Lin. l. familjen Phallaceae (i sht i pl., om släktet resp. familjen). GADD *Landtsk.* 2: 171 (1775). FRIES *BotUtfl.* 3: 350 (1864; *i pl., om familjen*). ROMELL *Lindblad* 96 (1901; *äv. i pl., om släktet*). URSING *SvVäxt.* Krypt. 223 (1949: Liten). *BonnierLex.* (1966; *äv.*: gröntoppig). — -SYSKA. *bot.* (den illaluktande) växten Stachys sylvatica Lin.; jfr -**nässla**. GOSSELMAN *BlekFl.* 104 (1865). — -SÅR. (numera bl. i icke fackmässigt spr.) om illaluktande rötsår (se d. o. 2); jfr **stinka**, sbst. HAARTMAN *SciagrMorb.* 466 (1781). *Cannelin* (1939). — -TJÖRNE. (numera föga br.) = -**stallört**. *NormFört.* 24 (1894). *Därs.* 25 (1932). — -TRÄ. [jfr t. *stinkholz*, eng. *stinkwood*, *stinking wood*] *snick.* ved l. virke av stinkträd; jfr **stinka**, v.² II *d α β'*. JÖNSSON *Gagnv.* 458 (1910). *2SvUppslB* 12: 389 (1949). — -TRÄD. [jfr t. *stinkbaum*, eng. *stinkwood*, *stinking wood*] *bot.* ss. namn på olika illaluktande träd l. träd med illaluktande ved; särsk. dels om träd tillhörande släktet Gustavia Lin., dels om det sydafrikanska trädet Ocatea bullata (Burchell) Baill.; jfr **stinka**, v.² II *d α β'*. *Oldendorp* 1: 107 (1786; *om trädet G. augusta Lin.*). *KrigVAH* 1830, s. 297 (*om O. bullata*). — -VÄTSKA. i sht *zool.* o. *entomol.* vätska producerad i stinkkörtel. *FoFl.* 1910, s. 66. — -ÄMNE. stinkande ämne; särsk. om stinkvätska. FRISK *Čapek Trädg.* 83 (1934). Skunkens stinkämne. *FoFl.* 1964, s. 219. — -ÖRA. (†) i fråga om husdjur: öroninflammation (otit) åtföljd av ansamling av illaluktande var. *SFS* 1863, nr 32, s. 20. — -ÖRT. (numera föga br.) (ört tillhörande) släktet Ferula Lin. (till vilket stinkasanten hör). *HbTrädg.* 6: 96 (1876). SVENSSON *Kulturv.* 271 (1893).

B: STINKE-KÖTT, -STÅNKA, se **A.**

Avledn. (till **II**): STINKARE, i bet. **1** m. l. r., i bet. **2** r. l. m. [jfr t. o. eng. *stinker* (i bet. **1**, **2**), d. *stinker* (i bet. **1**)] (mera tillf.) **1)** om djur som stinker l. sprider stank. Den allbekanta illern, som är en otäck stinkare. *4Brehm* 3: 352 (1922). **2)** om sak som stinker l. sprider stank. *Landsm.* 1911, s. 354 (*om automobil*). — STINKIG, adj. [jfr t. *stinkig*] (numera bl. mera

tillf.) som stinker, kännetecknad av stank. NYBLÆUS *Pharm.* 409 (1846; *om brännvin*).

STINKADOR *stiŋ¹kadå⁴r*, r.; best. -en; pl. -er (ÖSTERGREN (1946) osv.), äv. -es *-es* (AUERBACH (1913), ÖSTERGREN (1946)); äv. STINKADORO *-då⁴ro*, r.; best. -n; pl. -s. (-dor 1913 (: stinkadores, *pl.*) osv. -doras, pl. 1925. -doro 1890—1901. -doros, sg. 1906. -doros, pl. 1898—1946. -duros, pl. 1934—1946) [liksom nl. *stinkadorus, stinkedorus*, m., sannol. av t. *stinkadores*, f., sg. o. pl., skämts. bildning av *stinken*, stinka (se STINKA, v.²), o. den i sp. vanliga ändelsen *-dor* (pl. *-dores;* se. t. ex. MATADOR)] (vard.) om dålig, stinkande (se STINKA, v.² II) cigarr; jfr STINK-PINNE. Det *(dvs. en ny sorts cigarr)* lär vara en den sämsta "stinkadoro". *SondN* 1890, s. 108. *(Ni kunde)* gärna släcka den där stinkadoren till cigarr innan vi blir ihjälosade allihop. HALLÉN *MacLean StyrkNav.* 82 (1968).

STINKAKA, se **stenkaka**. — STINKARE, STINKIG, se **stinka**, v.² *avledn.*

STINN *stin⁴*, adj. -are; n. o. adv. STINT *stin⁴t*. (stind (-dh) 1648 (: stindare, *komp.*)—1900. stinn (stin) 1593 osv. stint (-ndt, -nnt), n. o. adv. 1635 osv.) [fsv. *stinder*, styv, hård, fast, spänd, sv. dial. *stinn*, fd. *stin, stind* (d. *stind*), fvn. *stinnr, stiðr*, styv, stark, kraftig, bra, utmärkt (nor. dial. *stinn*), mlt., mnl. *stîde*, ffris. *stîth*, feng. *stīþ* (eng. dial. *stithe*); av omstritt urspr., möjl. rotbesläktat antingen med STEN l. med *στενός*, sammanträngd]

A.

1) (ut)spänd (se SPÄND, p. adj. 1 *a*) l. (upp)svälld l. svällande o. styv; helt l. hårt l. till bristningsgränsen (ut)spänd; äv. (numera i sht i vissa trakter, bygdemålsfärgat) mer l. mindre liktydigt med: styv (i fråga om ngt icke ledat som är böjbart). *Stinna segel*, av vinden (hårt) utspända segel, svällande l. (väl)fyllda segel. *Med fickorna stinna av äpplen och kassarna stinna av paket.* När strengen är stinnast, så brister han snarast. *SvOrds.* B 7 a (1604). Hans *(dvs. Heraclius')* manlige Instrument stodh alltijdh stint och öfwer enda, at så offta han slogh ifrån sigh sitt Watn, sprutade thet honom i Ansichtet. SCHRODERUS *Os.* 2: 211 (1635). Om man .. legger .. *(en ox-)*Blåsa för en Spis Eld, lär man snart förspörja at den inneslutne Luften utwidgar och utpösar sig så, at Blåsan blir deraf heel stinn. TRIEWALD *Eldmachin* 22 (1734). Snufwa, Coryza, mandlarnas och tungspäns inflammationer, hwarest delarna i början äro upswulna, stinda, torra och liksom heta. ACREL *Sår* 196 (1745). Wäfwen spännes hel stinn *(på torkållan)*, så at han intet ligger på ärl-stenarne uti ugnen, när något tungt lägges derpå at tårcka. WARG 404 (1755). BACK *ÅmVetA* 1778, s. 76 (*om blodådror*). Vi funno *(vid obduktionen)* .. Magen stind och uppöst. SCHÜTZERCRANTZ *1Förlossn.* 54 (1785). Djuren stå med stinna juver, spretande med spända spenar. COLLINDER *Kalev.* 263 (1948). — jfr BLOD-, BUK-, FULL-, FÖL-, GRIS-, KRÄV-, MAG-, MAT-, MJÖLK-, PROPP-, ROM-, SEGEL-, SKROV-, UNG-, VÄDER-STINN m. fl.

a) om (person l. djur i fråga om) mage l. buk: (av mycken mat l. dryck l. av gas) spänd l. utspänd l. uppspänd (så att det är svårt att böja l. röra sig). The fylla theras buuk och vthtänia honom så stinnan att han ther öffuer må brista. PJGOTHUS *Savonarola SyndSp.* H 1 b (1593). Han skal icke läggia sigh medh godha Brödhers vthi Ööl och Wijnhws, och fylla sigh så stinn, at man må löpa op Dören medh honom. LEUCHOWIUS *Zader* 451 (1620). Kommer Hästen icke at purgera, utan i stället blifwer stinn och upblåst, så *(osv.)*. *PH* 5: 3116 (1751). Såväl hos barn, som fullväxta, hvilka lida af stinn buk .. bör man före bruket af ollonkaffe föreskrifva först lösande, sedan uttömmande medel, samt en noggrann diét. *Hygiea* 1840, s. 321. Efter måltiderna hos föräldrarna voro de vanligen stilla och stinna som Boa constrictorn, som svalt en oxe. LEWENHAUPT *Sjuttiot.* 152 (1937).

b) (numera i sht i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om person l. djur: som har en av fetma utstående l. utspänd mage; välfödd o. välgödd (så att skinnet verkar spänt); äv. mer l. mindre bildl. Jämt henne *(Flätja)*, kom där ock wältande fram en stinner en Sälle. STIERNHIELM *Herc.* 39 (c. 1652, 1668). Sådant tractament *(dvs. hackelse o. havre)* får .. *(hästen)* 3 gånger om dagen, men är stin och feet och skiner som en spegel. *BrinkmArch.* 1: 178 (1713). Nu fingo vi en stinn fågel på spöet! Vi äro värfvare, vi, munsjör. HEIDENSTAM *Karol.* 2: 273 (1898). *(Handlaren)* blir tjockare och stinnare för var dag som går. *SvD* 28/11 1925, Bil., s. 4.

c) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) i det oeg. l. bildl. uttr. *stinn i krävan*, uppblåst, högfärdig, pösig; förr äv. i uttr. *ta krävan stinn av väder*, skrävlande l. uppblåst ge sken av att kunna genomföra mer än som är utförbart l. dyl.; jfr 3 o. KRÄVA, sbst. 2 *b*. Var det .. blott af väder hon *(dvs. den nya ministären)* tagit kräfvan stinn, visste man åtminstone med säkerhet, att så snart bublan sprucke, skulle man bli qvitt hela sällskapet. CRUSENSTOLPE *Ställn.* 13: 68 (1848). BONDESON *NAllmogBer.* 9 (1888: stinn i kräfvan). — jfr KRÄV-STINN.

d) om penningpung l. plånbok o. d.: stinn på grund av att den är välfylld med pengar; äv. i mer l. mindre oeg. l. bildl. anv., särsk. i uttr. betecknande att ngn är försedd med l. har mycket pengar l. är förmögen; äv. (i överförd anv.) om person: penningstark l. förmögen (äv. i uttr. *stinn av pengar*). Tänk hur' han *(dvs. penningpungen)* tyner utaff, som förr war sprängder och stinner *(när man skall gifta sig)*. *CupVen.* C 5 b (1669). Så mener mongen, at den som wil winna ära / Kan med en stinder pung långt lätter hinna dit. LINDAHL *Tanckef.* 72 (1740). Kanske (som mången gjort sitt val) / Jag borde uppbörden förpakta, / Att blifva stind af Statens gods? WALLIN *(SVS)* 1: 452 (1806). CRUSENSTOLPE *Tess.* 3: 216 (1847; *oeg., om krigskassa*). Många gånger var .. *(sedelboken)* fullkomligt tom på sedlar, men papper och dylikt kunde utfylla sedlarnas plats, så att den såg stinn och välmående ut. *Jämten* 1927, s. 61. En dumbom kom, av pengar stinn. / Så miste jag allra kärasten min. KRUUSE *VinKv.* 70 (1933); jfr 3. — jfr PENNING-STINN.

e) i oeg. l. bildl. anv. (jfr c, *d*), betecknande att ngt föreställs ss. hårt utspänt (o. sprängfullt); särsk. om nederbördsfyllda moln; jfr 4. Sen Väderguden trött, sin kalla lystnad mättat, / Och sig de stinna moln ifrån sin börda lättat, / Blir jorden *(osv.)*. *SvMag.* 1766, s. 228. Det digra Lindbloms lexikon i sina två stinna qvartband. TROLLE-WACHTMEISTER *Ant.* 1: 15 (c. 1822). Tjocka medvurstar, feta skinkor och stinna ostar hängde som skylt. SVENSON-GRANER *YDom.* 35 (1910).

Molnen gled tunga ovanför honom, de var vita och stinna som om de var dräktiga. HUSÁHR *Jeriko* 147 (1958).

B. i vissa specialanv. l. bildl. l. oeg. anv. av **1.**

2) om ögon l. i fråga om sätt att se.

a) om ögon: (uppspärrade o.) spända l. spänt (o. orubbligt) blickande; uppspärrade, stirrande; äv. om blick o. d.: spänd (o. orubblig) l. stirrande. Gapa / Med stinne Ögon djt som Koo på Wäderqwarnen. SPEGEL *GW* 170 (1685). *(Hästen fruktar så litet faran, att han ej går)* medh nederbögdt hufwud; såsom Oxen; vthan medh raak halsz, och stinda ögon. ISOGÆUS *Segersk.* 614 (c. 1700). Ögonen stå så stinda. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Jan plirar litet med högra ögat mot en sommargästfru, som känner otrevnad av den stinna blicken. Då drar det litet i Jans mungipor, ty högra ögat är av emalj och gubbens stolthet. *SvD(A)* 1932, nr 212, s. 9. Den, som hade inlett *(inträdes-)*prövningen, d:r T-d, var en grovvuxen, rödbrusig, borstmustaschig herre med stinna bruna ögon och grovt mullrande röst. *ÅbSvUndH* LIX. 2: 169 (1940).

b) ss. adv.: med spänd l. stadig (o. oförfärad l. bestämd l. sträng) l. orörlig blick; (storögt) stirrande. *Se* l. *titta stint på ngn* l. *ngt* (jfr SE I 2 *h* β η'). *Se* l. *titta* l. *stirra ngn stint i ögonen* l. *ansiktet* l. (vard.) *synen* (jfr SE I 2 *l* α μ', ν'). *Se stint framför sig* (jfr SE I 2 *f* slutet). Tu bljr blinder, / Om tu wilt alt förstindt thet Liusetz Strjmor tellia / Som intet synes kan. SPEGEL *GW* 42 (1685); jfr **6** *b*. Konungen såg .. med en grym oppsyn på .. *(den unge Harald)*: men pilten såg stint på honom igen. PERINGSKIÖLD *Hkr.* 1: 475 (1697). Den, som ser för stint i solen / Måste derfrån stelögd gå. HOLMSTRÖM *Vitt.* 208 (c. 1700); jfr SE I 2 c. Då nårsen får se elden, står han och sturar så stint derpå, at man, om lyckan är god, kan på en liten stund med norshofwet ösa op hela tunnan. HALLMAN *Blacksta* 30 (1748). *(Djuret)* satte sig utan ringaste fruktan neder, seendes mig stint an, lika som det länge warit bekant med mig. *DeFoe RobCr.* 55 (1752). Nog ter sig flickan som sig bör, / Ser stint på sysslan, stackars liten, / Och föga på alt fjäset hör / Af den välborne herrn med pliten. LENNGREN *(SVS)* 2: 284 (c. 1815). En stigare skulle gå före mig på stegarne och yttrade, då han gick: "Se sig nu inte omkring, allraminst ner åt botten, utan håll ögonen stinnt på stegen." ADELSKÖLD *Dagsv.* 2: 17 (1900). STARFELT *Nödh.* 13 (1968). — särsk. α) i uttr. *se stint ut*, se SE UT **4.** SPEGEL 56 (1712). β) (i Finl., numera föga br.) i oeg. l. överförd anv. i uttr. *skåda stint*, liktydigt med: se mycket förvånad l. mycket eftertänksam ut. Att "skåda stinnt" betyder att se antingen mycket förvånad eller mycket eftertänkande ut. TOPELIUS *Fält.* 4: 583 (1864).

3) [jfr **1** *b*] (numera nästan bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om person: dryg l. stursk l. högfärdig l. pösig l. uppblåst; jfr **1** *c*. En hop Bokhållare bli icke stinne nog, om de icke få heta Camererare. DALIN *Arg.* 1: 119 (1733, 1754). Sen blef jag bränvinsInspector, / Kom dagligt mer och mer i flor, / Och satte summor in på Banken; / Var stinn och dryg och förde stat. LENNGREN *(SVS)* 2: 135 (1795). — jfr HÖGFÄRDS-STINN (ANDERSSON *MickelR* 213 (1900)).

4) (numera bl. i vitter stil) proppfull l. sprängfylld l. till brädden full l. fylld; äv. (om saft l. buljong o. d.): (över)fylld av must l. näring o. d.; nästan bl. i uttr. *stinn av ngt* o. med bevarad karaktär av oeg. l. bildl. anv. av (samt utan klar avgränsning från) **1** (*e*). *Floden står stinn av lax. Ladan är stinn av kärvar.* Jag såg .. / Hans bröst så stint af gråt, rätt som det ville spricka. HOLMSTRÖM *Vitt.* 193 (c. 1700). Beckar som om wåhren rinna; Och å stinna. WARNMARK *Sångt.* 7 (1701). En .. BröllopsSång .. / Där Versen .. / Ei wore stinn af Ord, som föga ting betydde. BRENNER *Dikt.* 2: 35 (1726). Där satt kortvaruhandlanden, stinn av hemligheter från sällskapsordnar. HALLSTRÖM *UngdNov.* 53 (1894, 1923). Barnets somrar är ju så mycket mäktigare än den vuxnes. Åtminstone minns jag somrarna från mina tidigaste fjärilsamlarår som så oerhört stinna. ROSENDAHL *Fjäril* 7 (1945). Den härliga, den farliga buljongen, så stinn av kalorier, så ljuvlig att sörpla. *OoB* 1963, s. 369. — jfr GLOS-STINN. — särsk. i fråga om atmosfär l. luft o. d.: som är tjock o. fylld med utdunstning o. dyl. l. (bildl.) med ngt abstrakt, t. ex. liv l. förväntan l. handling o. d.; äv. i fråga om tjock o. fet offerrök. *(Biograf-)*salongen .. flämtar i en atmosfär som är stinn av utdunstningar. ROGBERG *Två* 44 (1929). I en jättering, som ständigt ökar / .. uppstiga tusen stinna offerrökar. HEMMER *Helg* 47 (1929). Luften stod stinn av dofter. ALVING *DamKlubb.* 375 (1931). Rymden stod av liv och handling stinn. BOHMAN *OndEld.* 52 (1935). För några veckor sedan var luften stinn av .. förväntan. *GHT* 1943, nr 214, s. 8.

5) [eg. specialfall av **4**] (†) om längdmått l. viktenhet: som är (ngt) längre resp. tyngre än normen för vedertagen måttsenhet; dryg. *(Han)* hadhe .. opburit gärden af them och hafft et betzman som är stinnare till twå marcker på Pundet. *UpplDomb.* 1: 42 (1622). Erich Biörson i rogstadh hafuer föruit fierdingzmahn Nilss helgeson i Lindum, at han skulle hafua, sagdt at din wijcht åhr stinare, åhn min åhr. *ÅngermDomb.* 16/10 1638, fol. 141. Stinna mil = dryga mil. SAMZELIUS *Ordl.* (1902; *från Överkalix*).

6) orubblig; envis; ihärdig o. d.

a) (†) om hopp l. förhoppning: fast; orubblig. Thioralfr siuknade och döden skilde honom från den Krona, den han redan i sin stinda förhoppning upslukat. MÖRK *Ad.* 1: 188 (1743). De gingo upfylta med ett stindt hopp om Segren, och sågo redan i tanckarne de mästa Fienderna slagna för sina fötter. *Därs.* 2: 444 (1744).

b) [utvecklat ur **2** *b*] (tillf., i vitter stil) ss. adv.: envist; ihärdigt, stadigt. Fötterna sökte den andras blint / och glömde sin plikt, är jag rädd. / Mina åtminstone vägrade stint / att stiga upp ur din bädd. GIEROW *Ödl.* 41 (1937).

7) [jfr motsv. anv. i sv. dial. (Finl.)] (i Finl., vard. l. bygdemålsfärgat) ss. adv.: svårt (motsatt: lätt (se LÄTT, adj.[2] **9** *b*)); i uttr. *ha stint att fatta*, ha svårt att fatta. Men fast man inte kan några vitsar så är man ändå tvungen att lyssna till dem – och låtsas förstå. Det har visat sig att det inte alltid är så lätt för den som har stint att fatta. *JakobstadT* 25/5 1982, s. 8.

Ssgr: (**1** *a*) STINN-BUKAD. med stinn buk. HOORN *Jordg.* 1: 282 (1697). — (**1, 4**) -FULL. så full att innehållet väller ut l. svämmar över, fylld till bristningsgränsen, stinn o. full. Pulpeten kunde .. vara så stinnfull med pengar, att klaffen inte gick igen.

ADELSKÖLD *Dagsv.* 1: 286 (1899). — -KAKA, se stenkaka. — (1 *a*) -MÄTT. så mätt att magen är stinn, stinn o. mätt. VÅRING *RangKatt.* 90 (1924). — -RIK, se d. o. — (1 *e*) -SNÄCKA. (†) (snäcka av) släktet Buccinum Lin. (av arten Buccinum undatum Lin., valthornssnäcka, som tillhör de största snäckorna i sv. farvatten o. har jämförelsevis bukigt o. i viss mån trumpetlikt skal). Buccinum (Stindsnäcka). *VetAH* 1793, s. 107. — (2 *a*) -ÖGD, p. adj. om person: som har stinna ögon; äv.: som har uppspärrade o. överraskade l. nyfikna ögon; äv. i överförd anv., om känslotillstånd i sådana uttr. som *stinnögd förvåning* o. d. LUNDBERG PAULSON *Erasmus* 187 (1728). Stindögd .. Som stindar ut ögonen el. ser stindt ut. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). "Hvad är det för ett dumt rabbel", utlät sig rektorn, när han *(en gång under konfirmationsläsningen)* stinnögd åhört mitt föredrag till slut. ÖMAN *Ungd.* 143 (1889). "Nä hör du", ropade .. *(redaktionssekreteraren)* stinnögd, "va är meningen?" TÖRNBLOM *Murvl.* 258 (1918).

Avledn.: STINNA, v., se d. o. — STINNHET, r. l. f. [fd., d. *stindhed*] egenskapen att vara stinn; särsk. till 1, i sht till 1 *a*: egenskapen att vara l. känna sig stinn l. (ut)spänd. En sådan uti rättan Tid brukad Åderlåtning, tömer ey allena någorlunda Ådrorna, som med desz Stindhet förhindra Fostrets Framgång, utan *(osv.)*. HOORN *Jordg.* 1: 258 (1697). Modersiuka *(dvs. hysteri)* .. yttrar sig med .. *(bl. a.)* stinnhet, stopp i halsen, band öfwer bröstet. DARELLI *Sockenapot.* 196 (1760). *(Jag)* kan .. icke med visshet angifva, huru denna svulnad blifvit förorsakad, hvad det var och hvart det gick, som här giorde stindheten. ACREL *Chir.* 32 (1775). Uppswällning, Stinnhet. När Swinen föräta sig, eller dricka för snålt, eller ock drifwas mycket häftigt mot winden, uppswälla de. WAHRMAN *Manski* o. *Wolstein* 222 (1807). Den dästhet och stinnhet, som alltför ofta infinner sig efter ett mäktigare julfirande. ÖSTERGREN (1946). jfr blod-, väder-stinnhet. särsk. i mer l. mindre bildl. anv. Ett lärdt munväder, hvarmed hvarje litet försök till spekulation måste uppblåsas ända till stinnhet. LEOPOLD 4: 46 (c. 1820).

STINNA *stin³a²*, v. -ade (NORDBERG *C12* 2: 669 (1740)), äv. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) -er, stinde, äv. stann *stan⁴*, stint, stind. (pr. sg. -ar PALMCHRON *SundhSp.* 308 (1642) osv. -er *VetAH* 1804, s. 3 osv. — ipf. -ade NORDBERG *C12* 2: 669 (1740) osv. stann CARLSSON *Oxnäset* 280 (1947: stann upp), DENS. *Hel.* 241 (1953) osv. — p. pf. -ad HIÄRNE *Suurbr.* 178 (1680) osv.). (stin- 1563 (: Stinfiäder)—1660 (: stinfiädran; *sg. best.*). stind- 1642—1847. stinn- 1563 (: Stinnfiädrar) osv.) [fsv. *stinnas*, bli styv l. fast, sv. dial. *stinna* (sv. v. efter 1:a o. 2:a konj. samt (i Nederkalix) st. v.), fd. *stinde* (d. *stinde*), nor. dial. *stinnast*, bli styv, ävensom mlt. *stīden*, belasta magen, ligga tungt (jfr *stīde*, tyngande, tung), mnl. *stīden*, göra styv l. stark, styvna, bli stark, fast l. styv; avledn. av STINN] (numera i sht i vissa trakter, bygdemålsfärgat).

1) göra stinn (se d. o. 1), (ut)spänna l. (ut)sträcka (o. göra styv); i sht förr äv. med objektet ersatt av prep.-uttr. inlett av *på;* i fråga om utspännande av ngt ihåligt (l. välvt) särsk. med saksubj., o. i denna anv. äv. abs. (se särsk. *a*) l. i uttr. *stinna i ngt,* spänna i ngt l. göra ngt stinnt. När .. *(blodet)* hafwer öfwer sitt mått förmyckit tiltaghet, tääner thet och stindar på Ådrarne .. så at the aff ringa tilfallande orsak brista kunna. PALMCHRON *SundhSp.* 308 (1642). Brita Pädersdotter .. wardt .. så stinnad aff Watusoot, så at hon kröp på Jorden som en vpblåst Läder-säck. HIÄRNE *Suurbr.* 178 (1680). En önskligh drifwand' Wind som Seglen maklin stinnar. WEXIONIUS *Sinn.* 3: G 4 b (1684). Mjölken stindar i brösten. SAHLSTEDT (1773). Då väga-skjel möta, och man vill till höger, stinner man på tömmen. *VetAH* 1804, s. 3. Mjölken stindar brösten, juret. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). *(Jag)* har .. känt mjältsjukan .. bulna upp i mitt inre, liksom en avstannad och nästan läkt böld plötsligt kan stinnas av ett nytt frätande gift. SÖDERSTRÖM *Högkv.* 81 (1968). — jfr UPP-, UT-STINNA. — särsk.

a) motsv. STINN 1 *a;* särsk. abs.: göra magen l. buken stinn l. uppspänd, ge stinn mage l. buk. Tager man een Tunna *(öl)* effter Tunnan, så blijr dhet mustigt, rusar och föder; Men 6 Tunnor effter Tunnan, uppehåller Lijfwet, stinnar Buken, och lemnar den som sin Styrcka där af hafwa borde wanmächtig och swag. RÅLAMB 13: 12 (1690). Drack öl om afton fast det ej var godt, derpå åts til afton en rätt fisk och två tallrikar choclad som stinnade. CFGEIJER (c. 1773) hos DAHLGREN *Carl* 94. *(Patienten)* klagade at Chinan stinnade magen. *VetAH* 1802, s. 139.

b) (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) i uttr.: *stinna med fötterna,* gå (med ansträngda steg o.) med spända (o. stela) fötter. Nummer tio *(av de provgående luciakandidaterna)* stann med fötterna som man gör då man går i jäslera. CARLSSON *Hel* 241 (1953).

c) (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) i utvidgad anv.: sträcka på o. tänja (ngt). Han sjönk ner på soffan och satt där .. Tänkande. Stinnande kindköttet upp och ner med nävarna. CARLSSON *ÄlvTimm.* 188 (1949). Han synade den härvan. Han stann kindköttet upp och ner och bara skådade golvet. *Därs.* 190.

2) (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) med avs. på ögon: spärra (upp); i de särsk. förb. STINNA UPP, UT; jfr STINN 2 *a*.

3) (†) i särsk. förb. med bet.: bli stinn l. spänd o. d.; se STINNA PÅ, UPP.

Särsk. förb. (numera i sht i vissa trakter, bygdemålsfärgat): STINNA OPP, se stinna upp. — STINNA PÅ. (†) till 3: bli l. kännas stinn l. spänd, spänna på (se spänna på 2). *(Sv.)* Stinna på .. *(t.)* strotzen. LIND (1738). *(Sv.)* Brösten stinna på, *(t.)* die Brüste strotzen. DENS. (1749). Senan stinnar på. DENS. — STINNA UPP¹⁰ ⁴, äv. OPP⁴. jfr uppstinna. 1) till 1, liktydigt med: göda upp (djur). *(Sv.)* Stinda upp. *(Fr.)* Engraisser en donnant à manger. NORDFORSS (1805). 2) till 2: spärra upp (ögonen). Det är så, att jag ska .. ligga här på sanatoriet! Klas stann upp ögonen. Jag hade sagt hela saken ganska lågt, men han stann ändå upp ögonen. CARLSSON *Oxnäset* 280 (1947). 3) (†) till 3: få spänd (o. hård) buk. Det ena med det andra *(dvs. både vattnet i sjön o. gräset däromkring)* war giftigt, at hästarne som drucko eller åto, stinnade i hastighet op. NORDBERG *C12* 2: 669 (1740). — STINNA UT¹⁰ ⁴. jfr utstinna. 1) (numera föga br.) till 1: sträcka l. spänna ut o. göra stinn l. stinnare; särsk. refl., i uttr. *stinna ut sig,* (ytterligare) spänna ut sig o. bli stinn l. stinnare. Säcken bör *(vid kimröksbrän-*

ning) .. ej så hårdt spännas, at han icke må hafva liten mon til at kunna stinna ut sig. *VetAH* 1754, s. 106. **2)** (†) till 2: spärra upp (ögonen l. sina ögon); äv. i uttr. *stinna ut ögonen på ngn*, se stort på ngn. I Trones saker må förnuftet ei få råda: / Man bör Guds hemlighet med slutna ögon skåda. / Så mycket gagnar tig theri förståndets slut, / Som tu tin ögon wil på solen stinna vt. *Kolmodin QvSp.* 1: 174 (c. 1710, 1732). Stinda ut ögonen, *(dvs.)* starkt uppspänna ögonen. Detta sista uttryck är famil. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Stinda ut ögonen på ngn. MEURMAN (1847). ÖoL (1852).

Ssg (†): (1) STINN-FJÄDER. drivfjäder, spännfjäder. *ArkliR* 1563, avd. 14. Thet Tridie slaghet *(av rörelse)* kallas Motus Violentus .., ther itt ting icke löper af sigh sielft, wthan drijfz af itt annat till att löpa: Såsom att .. en häst .. eller lodh, eller stinnfieder, drijfuer itt hiwl omkring. FORSIUS *Phys.* 45 (1611). Stinnfiädrar på Uhrer eller låås, hwilka då de ihooptryckes, slå sigh tilbaka igen. HIÄRNE *2Anl.* 228 (1706).

STINNARE *stin³are²*, r. l. m.; best. **-en,** äv. **-n;** pl. =. (**sten-** 1691 (: Slagstenarna). **stijn(n)-** (**-ÿ-**) **1544—1547. stind-** 1691 (: slag stindare). **stinn-** 1639—1942 (: slagstinnare). **stynn-** 1541—1942. **-are** 1639 (: stinnaren, *sg. best.*)—1942. **-ere** 1542. **-erna,** pl. best. 1544. **-erne** l. **-eren,** pl. best. 1544—1547) [sannol. (med anslutning till STINNA, v.) av (mlt. motsvarighet till) lt. *stinner, stiner*, biformer till lt. *stender, stander, stänner* (jfr STÄNDER, STÄNDARE o. STÄNDEL-), upprättstående stock l. stötta l. balk i korsvirkeskonstruktion, äv. om stock l. balk i ladugård vid vilken kreaturen binds, av mlt. *stender* (äv. *stendel*), upprättstående balk, stötta, motsv. mnl. *stender* (nl. *stender*), mht. *stender* (t. *ständer*), omljudd biform till det ord som föreligger i fht. *stanter* osv. (se STÅNDARE); jfr dock äv. nl. *steunder*, grovt, stående, förstärkande innerspant, stötta i kvarn, stående träbalk i korsvirkeskonstruktion, motsv. lt. *stünner, stönner*, (med inskott av *d* kombinerad) avledn. av det verb som föreligger i mlt. *stönen*, stötta, mnl. *stonen* (äv. *steunen*), nl. *steunen*, stödja, möjl. rotbesläktat med STÖDJA; jfr STINA, sbst.²]

1) (förr) *skeppsb.* i fartygs skrovsida: i extra tvärskeppsförstärkning (på ä. fartyg) ingående kraftigt, stående timmer, innerspant; äv. om annat grovt förstärkande stående timmer. *SkeppsgR* 1541 Jttem viij Junij kom til Gripens Rösthöltther .., som stÿnneren slogos faste medh Tijo Öre Spick – xx kasth. *Därs.* 1547. Stinnare i botten-kryssförbindningen. UGGLA *Skeppsb.* SvEngLex. (1856). Stynnare .. *(dvs.)* grovt innerspant. *SvFlH* 1: 97 (1942). — jfr DIAGONAL-, PORT-, SLAG-STINNARE.

2) (numera mindre br.) *skeppsb.* spännare (se SPÄNNARE, sbst.¹ II 4 *a*). UGGLA *Skeppsb.* SvEngLex. (1856). Timmer, som kallas stinnare eller spännare .. hindra fartygets nedsackning i slädan och slädans stjelpning. WITT *Skeppsb.* 294 (1863). FRICK o. TROLLE 114 (1872).

3) (†) årtull, årfäste. Vthi stilla fahrwatnet går seglatzet icke foort, med mindre än Roderfolcket, på robänken widh Tullen (stinnaren) sittia och roo. SCHRODERUS *Comenius* 464 (1639). JUSLENIUS 390 (1745).

4) (†) koffernagel. DD. är 4 Kåppfernaglar aff Trädh, eller stinnare, som sättes in i Suden och till at biläggia wid. RÅLAMB 10: 21 (1691).

Ssgr: (1) STINNAR-, äv. STINNARE-BULT. (numera mindre br.) *skeppsb.* genomgående bult (se bult, sbst.¹ 11) varmed stinnare fästes i fartygsskrov. FRICK o. TROLLE 116 (1872). — (1) -VERKE. (†) virke till stinnare. *BoupptSthm 1680*, s. 48 a, Bil. (1673; *i fartygsräkning*).

STINNHET, se stinn *avledn.* — STINNKAKA, se stenkaka.

STINNRIK l. STINRIK, adj. (**stin-** 1730—1762. **stind-** 1807—c. 1817. **stinn-** 1730) [möjl. ombildning av STEN-RIK (med anslutning av förleden till STINN 1 *d* l. 3)] (†) mycket l. ytterst rik; jfr STEN-RIK. Somlige som woro utfattige blefwo förmögne män, andre twärt om stinrike fingo knapt behålla så mycket som de nödwändigt behöfde at lefwa utaf. *SedolärMercur.* 1: nr 3, s. 6 (1730). Jag har .. sedt .. offta, at stora och stinnrika männers Arfwingar måst .. wittna om Guds ords sanning i denna saken *(dvs. att Gud är en stark hämnare)*. *Därs.* nr 19, s. 8. *(Hansaförbundets)* magt wäxte .. til den högd, at från år 1340 til 1428 wågade desse stinrike Köpmän, at förklara de mägtigaste Konungar krig. *GbgMag.* 1762, s. 90. Stindrik, se Stenrik. WESTE (1807). DENS. *FörslSAOB* (c. 1817).

STINS *stin⁴s*, m.//ig.; best. **-en;** pl. **-ar** (WoJ 898 (1891) osv.) ((†) **-er** *DN* 20/7 1896, s. 2) [av *st. ins.*, (i telegramspråk använd) förkortning för STATIONS-INSPEKTOR] stationsinspektor. TEGNÉR *EllipttOrd* 15 (1882). Den vid olyckstillfället tjänstgörande stinsen, stationsskrifvaren A. *SD* 31/3 1915, s. 7. Kvinnliga stinsar på Lyckselebanan. *UNT* 4/12 1930, s. 5. Farsgubben ville ha mig till präst, men jag blev stins i Molanda. SIWERTZ *Pagoden* 201 (1954).

Ssgr: STINS-BAND. *järnv.* rött band angivande tjänstgöring som stins. *SoS* 1915, s. 101. — -EXPEDITION. expedition för stins, stationsinspektorsexpedition. *SD(L)* 1901, nr 133, s. 3. — -FRU. hustru till stins. KÅLL *KlKrylbo* 105 (1939). — -MÖSSA. jfr -uniform. SJÖBERG *Kvart.* 159 (1924). — -UNIFORM. uniform för stins, stationsinspektorsuniform. ÖSTERGREN (1946).

Avledn.: STINSA, v. (skämts.) tjänstgöra ss. stins (l. i stins ställe). DIDRING *Malm* 2: 68 (1915). Två minuter senare utbytte han signal med stationskarlen, som stinsade och viftade med sin flagga. OLSON *Crofts Tåg* 48 (1947). Hon *(dvs. en kvinnlig stationsinspektor)* har stinsat i 25 år. *DN* 9/6 1970, s. 8.

STINT *stint⁴*, m. l. r.; best. **-en;** pl. **-ar.** (förr äv. **stintt**) [sv. dial. *stint*, m., siklöja, möjl. äv.: nors; jfr fd. *stinth*, om flera små fiskar (d. *stint*, nors, smånors, tidigare äv. om art av släktet Ammodytes, tobis, o. Mallotus villosus Müller, lodda), nor. dial. *stint*, Coregonus albula Lin., siklöja o. blågylta, berggylta o. stensnultra; motsv. l. lån av mlt. *stint*, nors o. smörbult (lt. *stint*, nors), motsv. mnl. *stint* (nl. *stint*), mht. *stinz* (t. *stint*), båda: nors, t. äv.: smörbult; sannol. nära besläktat med STINTA, sbst.¹; jfr STINTA, sbst.³] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om småfisk; särsk. om fisken Coregonus albula Lin., siklöja; möjligen äv. om Osmerus eperlanus Lin., nors; jfr STINTA, sbst.³ At man then söta Karp, Lampreter, Rudor hafwer / .. i Sumpar, Dammar, Grafwer, / Brax, Abbor, Röding, Stint, Ijd, Lakar och Foreller / .. som meera geller / Än .. Nors och Mört, Sijk, Simpor, Geddor, Löijor. SPEGEL *GW* 197

(1685; *sannol. om siklöja*). Sjk-löjor eller Småsik; Stint. BROMAN *Glys.* 3: 630 (c. 1740). Gobii minimi. små nors stintt. JUSLENIUS 64 (1745). Stint, siklöja, Cavegorus albula. CEDERSTRÖM *Fiskodl.* 263 (1857). I Fredrika .. kallas .. *(siklöjan)* "hutssjen" eller "rabboxe"; det sista namnet förekommer äfven i Ångermanland jämte "stint". EKMAN *NorrlJakt* 308 (1910).

STINTA *stin³ta²*, sbst.[1], f.; best. -an; pl. -or (*NorrlS* 14: 27 (1689) osv.), äv. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) -er (NORDSTRÖM *Luleåkult.* 68 (1925)). (stenta c. 1750. stinta (-tt-) 1669 osv.) [sv. dial. *stinta;* sannol. samhörigt med STINT o. STINTA, sbst.[3], o. i avljudsförh. dels till STUNT (vartill sv. dial. *stunta*, flicka), dels till d. dial. *stanting*, halvvuxen person (äv. till sv. dial. *stänta*, flicka, såvitt detta innehåller ett *stant-* med i-omljud); möjl. till den urspr. pr.-stam, som föreligger i lat. *tondere*, skära av, gr. *τένδω*, gnager, till den rot som outvidgad föreligger i gr. *τέμει*, skär, *τόμος*, avsnitt] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat)

1) (halvvuxet) barn av kvinnligt kön, flicka; (ung ogift) kvinna, person av kvinnligt kön som står på gränsen mellan barn o. vuxen, flicka; äv. dels: fäbodjänta (äv. om kvinna som varit fäbodjänta), dels liktydigt med: käresta (se slutet). *CupVen.* A 5 b (1669). Kom, drängar, kom, pigor, kom, gåssar, kom, flickor, kom, stintor! HOLMSTRÖM *Vitt.* 210 (c. 1700). Stintorna voro väl i början så der – litet blyga, men låto mig snart höra hvad det vill säga att sjunga ut. Själen i vallsången är styrka. DYBECK *Runa 1849*, s. 44 (*i handl. fr.* 1847). Stintor som ännu ej lärt snytkonsten. NORDIN *Vägsk.* 81 (1907). Gud nåde den utböling, som .. vågade bliga åt en stinta på dansbanor, logar och vägar! *SvD(A)* 1931, nr 44, s. 7. När ja va tjue år, sa folk, att ja va den grannaste stinta, som fanns i bygden. GÖTH *RaskZenob.* 163 (1931). *(Jag)* går .. över till rödstugans kvinna som visar sig vara en stinta från den gamla valltiden. WASSING *Dödgr.* 217 (1958). — jfr FÄBOD-, SMÅ-STINTA. — särsk. mer l. mindre liktydigt med: käresta. Han snoker i hwar Wrå, hwaräst han får en Stinta. WARNMARK *Epigr.* K 3 a (1688). Må jagh intet har ett hufwud starckt som flinta, / Som lefwer fyrtj' Åhr båd' vtan tienst och Stinta. RUNIUS *(SVS)* 2: 91 (1711).

2) [eg. specialanv. av 1] (†) tjänsteflicka, piga. *(Lat.)* Officiorum muliebrium nomina, .. *(sv.)* kona, däija, stinta, fänta. AURIVILLIUS *Gr.* 29 (1684).

3) om kvinna som ej gift sig, ungmö; i ssgn GAM(MAL)-STINTA.

STINTA *stin³ta²*, sbst.[2], r. l. f.; best. -an; pl. -or. [sv. dial. *stinta*, möjl. delabialiserad form av *stynta*, dets., sannol. samhörigt med STYNTA, v., avkorta (jfr STINTA, v.)] (i vissa trakter) *fisk.* på drivgarn l. fast garn l. sköte: grovt kort snöre l. rep som förenar en i överkanten av själva garnet löpande teln o. redskapets grövre överteln; äv. ögla bildad då en c. 2 mm grov lina fastgjord vid översta raden nätmaskor i drivgarnslänk vid var nionde maska går upp runt flarntelnen o. sedan ner igen till nätöglorna bredvid den uppgående parten; jfr SPINA, sbst.[2], STILTA. Öglor *(mellan nättelnen o. övertelnen)* .. bildas .. efter var 9:de maska; en sådan ögla kallas med ett från Landsort (Södertörn) hämtat uttryck för stinta. ARWIDSSON *Strömm.* 44 (1913). *SvFiskelex.* (1955).

STINTA *stin³ta²*, sbst.[3], r. l. f.; best. -an; pl. -or. [sv. dial. *stinta*; jfr fd. *stinte* (d. *stinte*), nor. dial. *stinte*, m., fd., dan. o. nor. dial. alla bl. a.: siklöja, nor. dial. *stinta*, f., berggylta; nära besläktat med STINT (o. möjl. eg. samma ord som STINTA, sbst.[1])] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) fisken Coregonus albula Lin., siklöja. Lik Sickling är et slag som kallas Stinta, och uti Wermelen särdeles wid Wermeskog ymnigt finnes med not och nät. HOFSTEN *Wermel.* 1: 64 (c. 1716). *(Sv.)* Stinta .. *(lat.)* Salmo eperlanus, albula. MÖLLER (1807). Stinta, lokal benämning på siklöja (Värmland). *SvFiskelex.* (1955).

STINTA, v. -ade (PERICI *Musæus* 5: 30 a (1582: stintar vp)). [sv. dial. *stinta* i förb. *stinta upp;* delabialiserad (l. möjl. på annat sätt ombildad) form av STYNTA, avkorta] (†) skörta l. binda (upp); i särsk. förb.

Särsk. förb. (†): STINTA UPP. eg.: skörta upp sina kläder (ss. förberedelse för uppbrott); anträffat bl. bildl.: förbereda sig för uppbrott, bryta upp. Månger wil riffua sigh sönder, stintar vp, och öffuergiffuer sitt förordnade stelle, byter altijd om, til thes han finner thet folk, som honom ingen orätt gör, oc thet går alt effter hans sinne. PERICI *Musæus* 5: 30 a (1582).

STIORT-, se **skjorta**, sbst. — STIP, se **stipendium** *anm.* 2:o.

STIPEL *sti⁴pel*, äv. *stip⁴el* (sti'pel WESTE, sti'pp'l DALIN), sbst.[1], r. l. m.; best. -n; pl. -pler (EUPHRASÉN *Linné TermBot.* 31 (1792) osv.) ((†) -plar LINNÉ *Öl.* 1 (1745), MEURMAN (1847)). *Anm.* Hos WAHLBOM *SponsPlant.* 9 (1750) o. BRANDER *NatH* 48 (1785) förekommer formen **stipla** vilken sannol. är en felaktig konstruktion ur pl. **stipler** l. utgår från lat. *stipula*. [jfr t. *stipel*, ävensom eng., fr. *stipule;* av lat. *stipula*, i avljudsförh. till *stīpes* (gen. *-itis*), påle, stam, o. till mht., feng. *stīf* (se STYV, adj.). — Jfr STIPELL, ävensom STIPPEL]

1) *bot.* om var o. en av de mer l. mindre bladlika (i regel parvis sittande) bildningar som utgår från bladfot l. bladskaft, biblad; i sht i pl. LINNÉ *Sk.* 46 (1751). Bladskärmar, stipler, stipulæ, äro delar, bladen liknande i sin byggnad, och sitta vid bladets bas, ofta med bladet i en ring omkring stammen. MARKLIN *Illiger* 385 (1818). Stundom har slidan form af tvenne små bladlika delar, de s. k. stiplerna, hvilka sitta en på hvardera sida vid bladskaftets bas i synnerhet hos de växter, som gro med två hjertblad. *Rebau NatH* 2: 11 (1879). Pisum (Ärt). Stipler större än småbladen. KROK o. ALMQUIST *Fl.* 1: 102 (1883). — jfr BLAD-, BLADSKAFTS-, BLAD-VECKS-, RYGG-STIPEL o. SMÅ-BLAD-STIPLER.

2) (†) knoppfjäll? Alens stiplar woro nyligen utbrustne. LINNÉ *Öl.* 1 (1745).

Ssgr (till 1; *bot.*): STIPEL-BILDNING. särsk. konkret: bildning (se d. o. 4 *b β*) i form av stipel l. stipler l. stipelartad bildning. ARRHENIUS *Term.* 86 (1842). jfr **blad-stipel-bildning**. — -BÄRANDE, p. adj. om växt l. växtdel: försedd med stipler. HARTMAN *Fl.* XI (1820). — -FÄSTE. fäste (se d. o. 5 *a α*) för stipel. *UtsädT* 1899, s. 149. — -KRETS. krets (se **krets**, sbst.[1] 8 *b*) av stipler. *BotN* 1844, LitBih. s. 21. — -LÖS, adj. som saknar stipler. HARTMAN *Fl.* XXXVI (1832). — -SLIDA. slida (se **slida**, sbst.[2] 3 *b α*) bildad av sammanväxta stipler. HARTMAN *Fl.* XXXI (1838). — -TORN. av stipler bildat vasst o. spetsigt utskott på växt l. växtdel. Mimosaceæ: .. Några arters mycket

stora, förvedade stipeltornar äro ypperliga försvarsvapen. FRIES *SystBot.* 91 (1891).

Avledn.: STIPLAD, se d. o.

STIPEL, sbst.², se **stippel.**

STIPELL *stipäl*⁴, r. l. f., best. **-en;** pl. **-er.** [liksom eng. *stipel*, ä. eng. äv. *stipelle*, av fr. *stipelle*, av nylat. *stipella*, dimin.-bildning till *stipula* (se STIPEL, sbst.¹)] (numera knappast br.) stipelliknande bildning från bladskaft l. vid bladskivas bas. S(*alix*) Russeliana Smith, som ock finnes i Sverge, är en mycket frodig form af S. fragilis var. decipiens, med glandlerne på bladskaften utvexande till stipeller. *BotN* 1844, s. 25. *Ekbohrn* (1936).

STIPENDIARIE *sti*¹*pendia*³*rie*² l. *stipän*¹-, l. -*a*⁴*rie*, m.//ig.; best. **-en;** pl. **-er;** äv. STIPENDIARIUS *sti*¹-*pendia*³*rius*² l. *stipän*¹-, l. -*a*⁴*rius*, m.//(ig.); i best. anv. utan slutart.; pl. = l. (med lat. böjning) **-arii.** (**stipendiarie** 1680 osv. **stipendiarius** 1628—1904) [liksom d. *stipendiar*, *stipendiarius*, t. *stipendiarius*, eng. *stipendiary* o. fr. *stipendiaire*, av lat. *stipendiarius*, besoldad krigsman, skattebetalare, till *stipendium* (se STIPENDIUM)] (numera bl. arkaiserande, i skildring av ä. förh.) = STIPENDIAT **1.** För tvenne dagar sedan ähr din gambla stipendiarius Johannes Nicodemij tillika medh Stiernskiölds sonn, Carll, hijtt kommin. *OxBr.* 3: 164 (1628). Trollorum Stipendium, hwilket nu förmedelst de förra Stipendiariers afträdande, löst blifwit ähr. *VDAkt.* 10/1 1680, nr 37. (*Professor*) Haartman (*i Åbo*) är snarare friskare än förut, och låter trycka en disp. på Svenska, at ventileras af Stipendiarierne, hvars inspector han åter är. PORTHAN *BrSamt.* 1: 73 (1783). Stipendiarius ell. Stipendiat, (*dvs.*) person, som innehar ett stipendium. *Ekbohrn* (1904). *Anm.* I *VDAkt.* 1772, nr 183 används ordet sannol. felaktigt i bet.: stipendiedonator.

STIPENDIAT *sti*¹*pendia*⁴*t* l. *stipän*¹-, i bet. **1** m.//ig., i bet. **3** r. l. m., i bet. **2** n.; best. (ss. m.//ig. o. r. l. m.) **-en;** pl. (ss. m.//ig.) **-er.** [liksom d., mlt. o. t. *stipendiat* av nylat. *stipendiatus*, av lat. *stipendiatus*, p. pf. av *stipendiari*, avledn. av *stipendium* (se STIPENDIUM)]

1) person som innehar l. åtnjuter stipendium (se d. o. 2), stipendierad person; förr äv. om studerande som fick underhåll av privatperson. I för:de höga schola eller academia äger konunger hundrade studenter eller Stipendiater holla å sin egen kost. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 1: 49 (*i handl. fr.* 1604). Här hoos gifwe (*vi*) eder (*dvs. räntmästaren vid Åbo akademi*) tilkänna, att edert bref är Oss inhändigat, hwar utj i förmähle om Spannmåls dehlningen emellan Stipendiaterna. *BraheBrevvaxl.* 1: 38 (1653). Som .. iagh inga medel af mina fattige föräldrar hafwer, uthan måst nu wara den enes nu den andres stipendiat. *VDAkt.* 1689, nr 629. Studenten Monsr Daniel Lindewall, hwilken .. blef inskrifwen till Stipendiat uthi Östra härad. *Dårs.* 1719, nr 208. Inge unge Stipendiater måga fritt disponera sina undfångna Stipendie-medel, utan af deras Inspector tilhållas, at efter hans förslag, köpa .. nödiga böcker och instrumenter. RUDER *Anl.* 24 (1749). (*Tyska arkeologiska institutet i Rom*) lemnar åt ett visst antal yngre tyska stipendiater handledning vid deras studier af Italiens och Greklands forntid. *NF* 19: 370 (1895). (*A. Norlind*) kvarstannade .. som docent vid universitetet, och höll som stipendiat föreläsningar i historisk geografi. *SvGeogrÅb.* 1929, s. 213. På skolan samlades idel elitfolk. Stipendiater från fabriker från olika städer i hela Sverige. MARTINSON *MötDikt.* 334 (1950). *DN(A)* 6/7 1964, s. 5. — jfr ARBETAR-, KOMMUNITETS-, RESE-, STATS-STIPENDIAT m. fl. — särsk. (i sht förr) motsv. STIPENDIUM **2** slutet. Auscultanten Anders Svab .. (*har*) giordt vackra framsteg uti the till bergväsendet hörande stycken .. ty anser (*Bergs-*)Deputation skäligt .. att bemälte Auscultant Svab må förordnas till stipendiat med then vanlige årlige 300 dal. smts lönen. *2RARP* 16: 426 (1747). Kongl. Bärgs-Collegium .. Assessorer. Hr Johan Gottl. Gahn, Stipendiat. *Hofcal.* 1803, s. 41. (*1836*) infördes bruket att såsom biträden åt lärarne tillsätta stipendiater, derigenom att stipendier tilldelades de utmärktaste eleverna icke blott såsom en belöning för visade framsteg utan äfven såsom ett arvode för arbete vid skolan. *TT* 1879, s. 136. Medicinalstyrelsen antager stipendiat (*dvs. veterinärstipendiat*). *SFS* 1886, nr 106, s. 6. (*Folkminnesarkivet*) har tidigare ordnat den väsentligaste delen av sitt insamlingsarbete så, att varje år vissa områden genomforskats av utsända upptecknare, s. k. stipendiater. *FoF* 1939, s. 110. jfr BERGS-, FISKERI-, FÄLT-LÄKAR-, FÄLT-VETERINÄR-, LANTBRUKS-, LÄKAR-, MARININGENJÖRS-, MILITÄRLÄKAR-STIPENDIAT.

2) (†) stipendium (ss. en institution) l. stipendiefond. Vi skulle .. vilja föreslå, .. att den .. samlade fonden öfverlemnades till Lunds Universitet för att derstädes grundlägga ett Tegnérskt Stipendiat. *Figaro* 1846, s. 375.

3) [elliptiskt för *stipendiatexamen*] (†) stipendiatexamen. De tråkiga ämnena, som måste inpluggas för stipendiaten. SÖDERHJELM *Runebg* 1: 112 (1904).

Ssgr: A (till 1): (1 slutet) STIPENDIAT-BEFATTNING. (förr) tjänst som (veterinär)stipendiat. Härvid erinras, att civil veterinärstipendiat .. äger vid befordran på veterinärbanan åtnjuta tjänstårsberäkning för hela den tid han innehaft stipendiatbefattningen. *PT* 1909, nr 82 B, s. 1. — -BERÄTTELSE. (numera i sht i skildring av ä. förh.) stipendiats redogörelse för hur stipendietiden tillbringats. *BtRiksdP* 1894, 3Hufvudtit. s. 20. (*Stats-*)Stipendiat skulle senast fyra månader efter resan i ecklesiastikdepartementet inlämna en redogörelse för sina erfarenheter .. Följande stipendiatberättelser föreligga i tryck (*osv.*). *Publicistklubb.* 239 (1924). — (1 slutet) -BESTÄLLNING. (förr) beställning (se d. o. **1** *a* β γ') ss. stipendiat. *BtRiksdP* 1902, 5Hufvudtit. s. 25. — -BOK. förteckning över personer som innehaft (visst) stipendium, stipendiebok. *UUKonsP* 21: 326 (1696). — -BONDE. (i sht förr) landbo å stipendiehemman; jfr **akademi-bonde.** *UUKonsP* 14: 185 (1680). — -DISPUTATION. (förr) om disputationsövning (se d. o.) ordnad av stipendieinspektorer o. vari stipendiater fick lov att deltaga. (*Jag*) förordnades .. at såsom ordinarius 2:do loco opponera vid den vanliga stipendiat-disputationen. WALLQUIST *Själfbiogr.* 4 (1789). — -EXAMEN. (om ä. förh., i sht i Finl.) examen berättigande att söka o. ta emot medel ur universitetets stipendiefonder; jfr **stipendiat 3.** TOPELIUS *Dagb.* 2: 66 (1835). Ansöker Stipendium – med åberopande "så väl af förut aflagd Stipendiat- som sedermera undergången Phil. Candidatexamen." *Dårs.* 4: 457 (1840). *FinSvStorordb.* 686 (1968). — -FÖRHÖR. (om ä. förh.) i stipendie- l. stipendiatexamen ingående förhör l. förhör ss.

kontroll över att stipendiat bedrivit studier vid universitetet. *ASScF* 11: Minnestal 1: 6 (1880). *ConsAcAboP* 13: 663 (1952). — -HEM. (i sht förr) inrättning där stipendiat som stipendium erhåller husrum, ibland äv. mat; jfr **hem I 2** *e* β α'; nästan bl. i uttr. *Akademiska Föreningens stipendiathem. GbgNatLd 1682—1932* 157 (1933). — -INSTITUTION. (förr) särsk.: institution (se d. o. 3 *b*) bestående i författningsenlig möjlighet att anställa stipendiat. En .. stipendiatinstitution, afsedd för manskapets sjukvård vid arméen och flottan, funnes sedan längre tid tillbaka. *BtRiksdP* 1879, 1. 1: nr 1, Bil. 3 a, s. 6. — -LISTA. jfr **stipendie-lista.** Then äldste hade förut fått Stipendium. Then medlerste kom på Stipendiat-Listan, om jag rätt mins, åhr 1729. *VDAkt.* 1731, nr 633. — -MULKTA, r. l. f.; best. **-an.** [senare leden av lat. *mul(c)ta* (sannol. med sekundärt c), böter, med oviss grundbetydelse o. ovisst urspr.] (†) = **stipendie-böter.** *UUKonsP* 21: 379 (1696). — -REGISTER. register (se d. o. I 1 *c*) över (tilltänkta) innehavare av stipendium (l. stipendier); jfr **-lista.** *UUKonsP* 14: 208 (1680). — -RUM. (**stipendiat-** 1912 osv. **stipendiats-** 1688) **1)** (numera i sht i skildring av ä. förh.) stipendierum (se d. o. 1); jfr **rum,** sbst.^{3} 18 *b.* RUDBECK *Bref* 325 (1688). **2)** bostad för stipendiat l. stipendium i form av bostad; jfr **rum,** sbst.^{3} **9** *c;* särsk. (i sht förr): rum (för stipendiat) på Akademiska föreningens stipendiathem (i Lund), stipendierum. *2NF* 16: 1428 (1912). — -TES. (förr) tes vid stipendiatdisputation; jfr **-disputation.** *FoU* 20: 122 (1843). — -UPPROP. (förr) vid universitetet: upprop av innehavare av de kungliga stipendierna ss. närvarokontroll, upprop av stipendiater, stipendieupprop. SVEDELIUS *Lif* 434 (1887).

B: STIPENDIATS-RUM, se A.

STIPENDIATOR, m.//ig.; pl. -er (*VDAkt.* 1694, nr 1189). [till STIPENDIERA (l. STIPENDIUM l. STIPENDIAT) efter mönster av sådana ord som ARRENDATOR, EXAMINATOR, KONSERVATOR] (†) = STIPENDIAT (se d. o. 1). Såsom tijden reda för handen är, på hwilken stipendiatorerne sina stipendia uthbekomma pläga. *VDAkt.* 1694, nr 1189.

STIPENDIE, se **stipendium** *anm.* **1:o.**

STIPENDIERA *sti^{1}pendie^{4}ra* l. *stipän^1-*, i Sveal. äv. *-e^{3}ra^2*, v. **-ade.** vbalsbst. -ANDE, -ING. [jfr fr. *stipendier*, it. *stipendiare*, sp. *estipendiar*, ävensom mlat. *stipendiare*, besolda, underhålla; avledn. av STIPENDIUM; jfr lat. *stipendiari* (se STIPENDIAT)] tilldela (ngn) stipendium (se d. o. 2) (l. stipendier); äv. i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv.: som tilldelats l. som innehar stipendium (l. stipendier); i sht förr äv. abs.: tilldela stipendier l. stipendiemedel. Effter thet .. att .. så här ved Wexsiö som andra domkyrkior .. är uprättat itt gymnasium regium, och dher hooss aff H. K. M:ttz .. merkeligen stipendierat, och *(osv.). OxBr.* 12: 479 (1642). *(Sv.)* Stipendiera .. *(Fr.)* Donner une pension alimentaire. WESTE (1807). *(Svenska Akademien)* hade intet ansvar i afseende å de stipendierade. WARBURG *Rydbg* 2: 62 (1900). Då stipendierad docent under hel lästermin .. uppehåller hela den tjänstgöringsskyldighet, som är förenad med befattningen, skall .. erforderlig fyllnad i vikariatsarvodet icke tagas av docentstipendiet. *SFS* 1942, s. 878. — jfr O-STIPENDIERAD.

STIPENDIUM *stipän^{4}dium* l. ^{0302}, n.; best. **-iet** (*SFS* 1852, nr 20, s. 46 osv.), stundom äv. **-iumet** l. **-iummet** (THYSELIUS *HdlLärov.* 1: 34 (1620)), i best. anv. förr äv. utan slutart. (EUPHRASÉN *Barthelemi* 1 (1795), BERZELIUS *Självbiogr.* 18 (c. 1845)); pl. **-ier** (STIERNMAN *Riksd.* 1414 (1662) osv.), äv. (med lat. böjning; numera föga br.) **-ia** (*Lagförsl.* 76 (c. 1609), *Ekbohrn* (1904)) ((†) = (*SvLitTidn.* 1817, Bih. sp. 62)) *Anm.* **1:o** Ngn gg förekommer i mindre övertänkt spr. (den ur pl.- l. förledsformen av **stipendium** uppkomna) formen **stipendie** (jfr GBERGMAN i *VModersm.* 1958, s. 30). *GbgP* 27/12 1961, s. 11, *SmålP* 28/7 1972, s. 12. **2:o** Ngn gg används äv. (i vard. spr.) kortformen **stip,** n. Evald fick stip i samma månad .. det enda stip som han fått. ARNÉR *Verkl.* 128 (1965). [jfr dan. o. t. *stipendium*, ävensom eng. *stipend*, ffr. *stipende, stipendie*, av lat. *stipendium*, tribut, skatt, inkomst, lön, underhåll, sold, bildning till *stips* (gen. *stipis*), penningbidrag, gåva (möjl. besläktat dels med *stipulari* (se STIPULERA), dels med *stipula* (se STIPEL, sbst.^{1}) o. *pendere*, väga, betala (se PENSUM)). — Jfr STIPENDIARIE, STIPENDIAT, STIPENDIERA]

1) (†) (årligt) understöd l. underhåll; årligt arvode, lön (jfr **2** slutet). *(Sändebuden)* hade creditive och befalning .. ath handle medh osz um åhrligit stipendium på hans *(dvs. Hertig Frans)* eijens persons vegne. *G1R* 28: 250 (1558). Rectoris Stipendium skall wara .. 400 daler. THYSELIUS *HdlLärov.* 1: 29 (1620). H. K. M. *(kan)* sigh .. låthe *(det föreslagna antalet professorer)* .. behaga, så att *(vid Uppsala universitet)* blifue Tretton Professores och at deras stipendia blifuer som följer .. Den förnembste Theologus .. hafuer til underhåldh .. 600 daler. *Därs.* 33. Sedan samma werck *(dvs. uret i Uppsala domkyrka)* efter tu åhrs tijd med egne händers arbete wart färdigt, feck jag ett åhrs Stipendium af 60 Daler kopp:m til discretion. POLHEM *Invent.* 10 (1729); jfr **2.**

2) [eg. specialanv. av **1**] om tidsbegränsat l. årligt l. för visst ändamål (särsk. resa i studiesyfte) givet understöd l. given ekonomisk hjälp åt studerande l. student l. forskare l. konstnär l. annan yrkesutövare (för förkovran i yrket) o. d. från fond o. dyl. l. från särskilt anslag för sådana understöd osv. (l. ss. tillfälligt givet understöd osv.); äv. om stipendium (i ovan angiven bet.) använt som lön l. arvode l. lönetillägg åt anställd vid universitet l. akademi (jfr **1**); äv. om stipendium (i ovan angiven bet.) ss. en institution, i sht förr äv.: stipendiefond l. stipendiestiftelse. *Söka, få, lyfta, utdela, instifta, erhålla, uppbära, inneha stipendium.* Will .. *(stipendiaten)* länger der *(dvs. i kommunitetet)* wara, då gifwi å nyo fyretijo mark, och hafwi än try åhr Konungens stipendia. *Lagförsl.* 76 (c. 1609). The Stipendier som af Sweriges Chrono eller Privatis till *(skol-)*ungdomen förunte wara, blifwa *(osv.). Skolordn.* 1724, s. 9. Sedan jag .. hade fått löfte om fri bort- och hem-resa med et .. Fartyg, som skulle gå til .. St. Barthelemi; hände mig .. den lyckan .. at af det Sahlgrenska Stipendium bekomma 300 R:dal. Sp. til resepenningar. EUPHRASÉN *Barthelemi* 1 (1795). Stipendier har Gefle Schola 2:ne .. Intresset .. *(på det ena)* utdelas till Discentes .. wid Examen anniversarium .. i upköpte Böcker. *ÅbSvUndH* 68—69: 72 (1800). Uppgift å de stipendier, hvilka utgå som arfvoden. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 2: 401 (1910); jfr **1.** Vid läsårets slut måste

alla, som erhållit stipendium eller premium i kontanter, infinna sig på rektorsrummet för att med rektor "överlägga" om bästa sättet att använda penningarna. *MinnSvLärov.* 1: 260 (1926). Exportstipendier utdelas till personer, som vilja .. i främmande .. länder verka för avsättning av svenska exportartiklar .. Exportstipendiat, som söker fortsatt stipendium, skall *(osv.)*. *SFS* 1932, s. 943. *GbgP* 27/12 1961, s. 11. — jfr ELEV-, HANDELS-, JUBEL-, KOLLEKT-, MAGNAT-, MAT-, NATIONS-, RESE-, RIDDARHUS-, SKOL-RESE-, SKÖTERSKE-, STATS-, UNIVERSITETS-STIPENDIUM m. fl. — särsk. (i sht förr) i mer l. mindre utvidgad anv., om kombination av avlöning o. (penning)understöd för utbildning l. forskning; jfr 1 o. STIPENDIAT 1 slutet. *2RARP* 16: 426 (1747). Ändamålet med veterinärstipendierna är att .. bereda tillgång på lämpliga personer att, vid förfall för arméns ordinarie veterinärer, biträda uti extra veterinärbefattningar vid arméns hästsjukvård .. Antalet stipendier är fem, hvart och ett om 400 kronor årligen, som qvartalsvis af Medicinalstyrelsen utbetalas. *SFS* 1886, nr 106, s. 6. Ledigt stipendium kungöres i post- och inrikes tidningar till ansökning. *Dars.* 1906, nr 61, s. 1. Till Falun återbördades .. *(S. Sohlberg)* 1743 ..; han utnämndes till eo. konststigare .. men innehade samtidigt stipendium. LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 645 (1955). jfr DOCENT-, VETERINÄR-STIPENDIUM.

Ssgr: A (i allm. till 2): STIPENDIE-ANSLAG^{-02}, äv. $^{-20}$. (stipendie- 1888 osv. stipendii- 1824—1874) anslag (se d. o. 17) till stipendier l. stipendium. *BerRevElLärov.* 1824, Bil. D. *TSvLärov.* 1953, s. 663 *(om statsanslag till naturastipendier)*. — -ANSÖKAN^{-020}. abstr. o. konkret: ansökan om stipendium. *LUKatal.* 1936, h.-t. s. 227 *(konkret)*. *IllSvOrdb.* (1955; *abstr.*). — -ANSÖKNING^{-020}. stipendieansökan; särsk. konkret. ANNERSTEDT *UUH* II. 2: 421 (1909). — -BELOPP. (stipendie- 1884 osv. stipendii- 1889—1892) belopp till vilket stipendium uppgår; äv.: belopp i form av stipendium l. stipendier. *LärovKomBet.* 1884—85, 2: Bil. B, s. 169. ANNERSTEDT *UUH* II. 2: 376 (1909; *i form av stipendiemedel*). *SFS* 1917, s. 1068. — -BOK. (förr) särsk.: bok för bokföring av stipendiemedel samt för registrering av utdelning o. fördelning av (universitets)stipendier; äv.: stipendiatbok. ANNERSTEDT *UUH* II. 2: 432 (1909). *UUKatal.* 1951, v.-t. s. 320. — -BREV. (förr) till 2 slutet: intyg om att ngn antagits som stipendiat; jfr brev 2. *SFS* 1886, nr 106, s. 6. — -BÖTER. (förr) särsk. om böter för uteblivande från stipendieupprop utan giltigt förfall. *BtRiksdP* 1900, 8Hufvudtit. s. 172. — -DONATION. (stipendie- 1942 osv. stipendii- 1839—1895) donation till stipendium l. stipendier. *ÅbSvUndH* 68—69: 273 (1839). — -EXAMEN^{-020}. (stipendie- *c.* 1845 osv. stipendii- 1777—1893) (om ä. förh.) kunskapsprov för rangordning sinsemellan av dem som ansökt om stipendium samt för kontroll av flit o. duglighet hos stipendiat. BJÖRNSTÅHL *Resa* 3: 33 (1777). Stipendie-examen var för kort för att gifva begrepp om företräde å någondera sidan. BERZELIUS *Självbiogr.* 18 (*c.* 1845). ESTLANDER II. 3: 66 (1893). — -FOND. (stipendie- 1848 osv. stipendii- 1848—1901) fond vars avkastning går till utdelning av stipendium l. stipendier. *ÅbSvUndH* 34: 56 (1848). — -FRÅGA^{-20}. (stipendie- 1947 osv. stipendii- 1887—1898) fråga (se d. o. 3) rörande stipendium l. stipendier. SVEDELIUS *Lif* 555 (1887). *PedT* 1947, s. 82. — -GÅVA. (stipendii- 1792) = -donation; jfr gåva 1. *VDAkt.* 1792, nr 346. — -HANDBOK^{-02} l. $^{-20}$. handbok med uppgifter om förefintliga stipendier. *SAOL* (1950). — -HANDLING. (stipendie- 1912 osv. stipendii- 1892) skriftlig urkund innehållande avtal om stipendiefond, stipendiestiftelse o. dyl. l. om särskilt anslag för stipendium. *SFS* 1892, nr 80, s. 17. — -HEMMAN. (stipendie- 1895 osv. stipendii- 1905) (i sht förr) i stipendiefond ingående hemman (se d. o. 2) vars avkastning används till stipendier. *EkonS* 2: 122 (1895). — -INNEHAVARE^{-10200}. ANNERSTEDT *UUH* II. 2: 422 (1909). — -INRÄTTNING^{-020}. (stipendie- 1895 osv. stipendii- 1800—1847) inrättning (se inrättning, sbst.[2] 1 *c*) för förvaltande av stipendiemedel l. stipendiedonationer, stipendiestiftelse. *Hvitfeldtska* l. (i officiellt språk) *Kungliga och Hvitfeldtska stipendieinrättningen*, stipendiefond av medel donerade dels av fru Margaretha Hvitfeldt 1664, dels av konung Carl XI 1694. *AdP* 1800, 2: 1088. Innehafvare af ett reserum i Stjerncrantzska stipendieinrättningen. *AB* 1895, nr 11, s. 2. — -INSPEKTOR. (stipendie- 1908 osv. stipendii- 1918) inspektor (se inspektor, sbst.[2] 1) för stipendiefond. *SFS* 1908, nr 135, s. 31. — -KASSA. (stipendie- 1805 osv. stipendii- 1817—1874) kassa (se kassa, sbst.[1] 3) innehållande stipendiemedel. NORDFORSS (1805). — -KURATOR. (stipendie- 1950 osv. stipendii- 1699—1800) person som utsetts att förvalta stipendiefond o. fördela fondens medel; jfr kurator 1. RUNIUS *(SVS)* 2: 20 (1699). — -LISTA. särsk.: förteckning över (innehavare av l. kandidater till) stipendier; jfr stipendiat-lista. Som det kan vara möjligt, at iag intet kommer til Lund för än stipendie listan är reglerad, anhåller iag, at min Bror låter upföra på min lista pastor Tulins son från Södra Åsbo härad. LAGERBRING *Skr.* 139 (1770). SWENSSON *Willén* 197 (1937; *over skolelever som tilldelats stipendium*). — -MEDEL. (stipendie- *c.* 1817 osv. stipendii- 1775—1895) (fonderade) medel (se medel, sbst. 14) avsedda för l. utdelade ss. stipendier (l. stipendium). JJBJÖRNSTÅHL (1775) hos LINNÉ *Bref* I. 3: 267. Upsala universitets stipendiimedel. *DN* 1895, nr 9149, s. 2. ANNERSTEDT *UUH* II. 2: 102 (1909). Ssg: stipendiemedels-belopp. *LärovKomBet.* 1884—85, 2: Bil. D, s. 4. — -NÄMND. (stipendie- 1915 osv. stipendii- 1875) nämnd (se d. o. 2 *b*) som handlägger stipendiefrågor. *FörslStadgNorrlN* 1875, s. 1. — (1, 2) -PENGAR, förr äv. -PENNINGAR, pl. (stipendie- 1920 osv. stipendii- 1776. stipendium- 1620) pengar avsedda för l. utdelade ss. stipendier, stipendiemedel. THYSELIUS *HdlLärov.* 1: 33 (1620). (BERGMAN o.) SÖDERBERG *KHjalleBo* 200 (1920). — -REGISTER. register (se d. o. I 1 *c*) över stipendier. *LUKatal.* 1917, h.-t. s. 142. — -RESA. studieresa utgörande stipendium l. bekostad med stipendiemedel. STRINDBERG *Brev* 4: 323 (1884). — -RUM. (stipendie- *c.* 1845 osv. stipendii- 1875—1918) 1) (numera i sht i skildring av ä. förh.) om var särskild av de olika, för olika stipendiater avsedda delar vari ett stipendium är uppdelat l. om vart särskilt av en grupp samhörande stipendier (jfr rum, sbst.[3] 18 *b*). BERZELIUS *Självbiogr.* 18 (*c.* 1845). 2) stipendium i form av bostad; särsk. (i sht förr)

rum (se **rum**, sbst.[3] 9 *c*) på Akademiska föreningens stipendiathem (i Lund), stipendiatrum. *LundagKron.* 1: 132 (1918). — **-RÄNTA.** (**stipendii-** 1895) ränta på stipendiefond l. stipendiemedel. *DN* 1895, nr 9149, s. 2. — **-SPANNMÅL**$^{-20}$, äv. $^{-02}$. (**stipendii-** 1843—1844) (förr) spannmål (se d. o. 2) använd till stipendium l. stipendier. I Ystads Skola blef en Duplikant .. aflönad med besparad Stipendii-spanmål. *BerRevElLärov.* 1843, s. 34. — **-STIFTELSE.** (**stipendie-** 1872 osv. **stipendii-** 1847—1895) stiftelse (se d. o. 5) med uppgift att förvalta stipendiefond(er) o. fördela stipendiemedel, stipendieinrättning. Mål, angående Helmfeldtska Stipendii-Stiftelsen. BACKMAN *Lags.* 3—5: 453 (1847). Danmark, där en betydande stipendiestiftelse, det s. k. Kommunitetet, år 1539 upprättades av konung Kristian III för utspisning av fattiga studenter. *NFMånKr.* 1938, s. 136. — **-SÖKANDE,** p. adj. som söker (visst) stipendium (l. vissa stipendier); särsk. i substantivisk anv. Upplysningar för Stipendiesökande. *LUKatal.* 1874, h.-t. s. 57. — **-TID.** (**stipendie-** 1861 osv. **stipendii-** 1904) tid under vilken ngn uppbär stipendium; tid som stipendium avser. LJUNGGREN *SAHist.* 2: 367 (*i handl. fr.* 1861). — **-TILLSÄTTNING**$^{-020}$. (**stipendie-** 1909 osv. **stipendii-** 1879—1882) (i fackspr.) tillsättning av stipendieinnehavare. SCHOTTE *NyköpElLärovH* 1: 6 (1879). — **-UNDERSTÖD**$^{-102}$ l. $^{-200}$. (**stipendie-** 1908 osv. **stipendii-** 1867) understöd bestående av stipendium l. stipendier. *SFS* 1867, nr 35, s. 13. — **-UPPROP**$^{-02}$ l. $^{-20}$. (**stipendie-** 1784 osv. **stipendii-** 1857) (förr) stipendiatupprop. LEOPOLD *(SVS)* II. 1: 193 (1784). — **-UTDELNING**$^{-020}$. utdelning av stipendium l. stipendier. *TSvLärov.* 1949, s. 231. — **-VILLKOR**$^{-02}$ l. $^{-20}$. villkor för utdelande l. erhållande av stipendium l. stipendier. LJUNGGREN *SAHist.* 2: 366 (1886). — **-VÄSENDE.** (**stipendie-** 1897 osv. **stipendii-** 1846) sammanfattande, om alla stipendier o. stipendieinrättningar inom ett geografiskt l. administrativt område l. inom en administrativ l. ämnesavgränsad enhet, t. ex. ett universitet. *Stipendieväsendet vid Uppsala universitet. Frey* 1846, s. 227. Stipendieväsendet för handelns främjande. *SFS* 1921, s. 2497. *TSvLärov.* 1949, s. 71. — **-ÅR.** år l. vart o. ett av de år varunder ngn innehar l. innehaft stipendium l. som stipendium avser; jfr **-tid.** BERZELIUS *Självbiogr.* 27 (c. 1845). *TSvLärov.* 1952, s. 70. — **-ÄRENDE.** *SFS* 1908, nr 135, s. 6.

B [till den lat. gen.-formen *stipendii*] (†): **STIPENDII-ANSLAG, -BELOPP, -DONATION, -EXAMEN, -FOND, -FRÅGA, -GÅVA, -HANDLING, -HEMMAN, -INRÄTTNING, -INSPEKTOR, -KASSA, -KURATOR, -MEDEL, -NÄMND, -PENGAR, -RUM, -RÄNTA, -SPANNMÅL, -STIFTELSE, -TID, -TILLSÄTTNING, -UNDERSTÖD, -UPPROP, -VÄSENDE,** se **A.**

C: STIPENDIUM-PENGAR, se **A.**

STIPLA, se **stipel,** sbst.[1] *anm.*

STIPLAD, p. adj. [till **STIPEL,** sbst.[1] (under påverkan av nylat. *stipulatus*, till *stipula*)] (†) som är försedd med stipler. Stiplad (stipulatus) har små Fjäll eller Blader wid fästet af de riktige bladens skaft, s. s. de mästa af Årt-Slägtet. EUPHRASÉN *LinnéTermBot.* 9 (1792). Geraniaceæ .. Bladen enkla eller parbladiga, stiplade. NYMAN *VäxtNatH* 1: 359 (1867).

STIPPA, v. **-ade.** (**stijpp-** 1553. **stipp-** 1553) [mht., t. *stippen*, sticka (in), i mht. o. ä. t. äv.: nåtla l. brodera, av (m)lt. *stippen*, beröra med vass spets, punktera, biform till det v. som föreligger i fsax. *steppon*, märka, mht. *steppen*, sticka punktvis, sy gm att sticka nålen upp o. ner, brodera med sticksöm (t. *steppen*); avledn. av (m)lt. *stip*, (m)nl. *stip*, punkt, prick (se **STIPPEL**)] (†) sticka l. brodera; anträffat bl. i ssgn **UT-STIPPA.**

STIPPEL *stip*[4]*el*, r. l. m.; best. **-n**; pl. **-pplar** (*Form* 1941, s. 6 osv.) l. **-ppler** (*HantvB* I. 1: 254 (1934) osv.). (**stipel** 1934 (: stipler, *pl.*). **stippel** 1858 (: stippelformar) osv.) [i bet. 1 av nl. *stippel*, prick, punkt, gravyr, med pensel l. dyl. målad prick l. punkt i tavla (varav sannol. äv. eng. *stipple*); till (m)nl. *stip*, (m)lt. *stip*, punkt, prick; sannol. expressiv bildning till stammen i fris. *stipe*, påle, sannol. rotbesläktat med lat. *stīpes*, påle, o. *stipula* (se **STIPEL,** sbst.[1]); i bet. 2 sannol. av t. *stippel*, sannol. till *stippen* (se **STIPPA**); i bet. 3 utvecklat ur 1 l. möjl. till **STIPPLA.** — Jfr **STIPPA, STIPPIG, STIPPLA**]

1) i sht *konst.* i punktmaner: punkt (i ssgrna **STIPPEL-FORM, -GRAVYR**); äv. (om ä. förh.) i kant på tapet vid flerfärgstryck: passpunkt (efter stift i tryckstock) för exakt förnyad inpassning av tapet på tryckstock (l. tryckstock på tapet). *(Tryck-)*Plattan *(med tapetmönstret)* doppades .. åter i färg och nästa tryck gjordes i god anslutning till det första o.s.v. För att möjliggöra detta fanns i kanten särskilda passpunkter, s. k. stipler. *HantvB* I. 1: 254 (1934).

2) (förr) om vart o. ett av de stift som slogs in i tryckform för att åstadkomma träsnitt i punktmaner (i ssgn **STIPPEL-FORM**); äv. om vart o. ett av de stift på tryckstock vilka möjliggjorde exakt inpassning av tapet på stocken vid tryckning av flerfärgstryck. Genom små stift i stockarnas hörn, s. k. stipplar, vilka åstadkom punkter i tapetens kant, kunde exakt inpassning ske även för flerfärgstryck. *Form* 1941, s. 6.

3) (förr) punktmaner, punktermaner (då med stippel (i bet. 4) utförd metallgravyr åsyftas). BJÖRKMAN (1889). TALLBERG *Etsn.* 24 (1912).

4) om vid metallgravyr använd gravstickel med uppåt krumböjt järn, varmed man åstadkommer rad av triangelformade punkter, krumstickel. *SAOBArkSakkSvar* (1986).

Ssgr: (1, 2) **STIPPEL-FORM.** [t. *stippelform*] för tryckning av träsnitt använd tryckform, som i bildytan har inslagna metallstift, varigm man åstadkommer bild i punktmaner. ENEBERG *Karmarsch* 1: 251 (1858). — (1, 4) **-GRAVYR.** (i fackspr.) särsk. till 1: punktgravyr. TALLBERG *Etsn.* 36 (1912). — (2) **-JÄRN.** om puns av metall för att slå in metallstift i stippelform. ENEBERG *Karmarsch* 1: 251 (1858).

Anm. till **STIPPEL.** Ngn gg används eng. **stipple** ss. ssgsförled. Stipplegravyr eller punktgravyr är en metod som huvudsakligen brukats i reproducerande syfte. SCHANTZ *Grafik* 58 (1966). Små streck och punkter graverades *(vid stippelgravyr)* i plåtytan med en speciell stickel, en s. k. stipple-graver. *Därs.* 59.

STIPPIG *stip*[3]*ig*[2], adj. **-are.** [sannol. av lt. *stippig*, motsv. mnl. *stippich*, fläckig, prickig, spräcklig; till (m)lt., (m)nl. *stip*, punkt, prick (se **STIPPEL**)] (i fackspr.) (inom kvarnindustrin) om mjöl: prickig, spräck-

lig. *(Mjölet)* var "stippigt" d. v. s. små skaldelar i mjölet ger den specifika sädessmaken. *SvD* 9/6 **1979**, s. 20.

STIPPLA, v.; anträffat bl. ss. vbalsbst. -ING. **(stipl-)** [av t. *stippeln*, liksom eng. *stipple* av nl. *stipeln* l. av lt. *stipeln;* avledn. av STIPPEL] *konst.* slå in punkter i stippelform l. gravyrplåt för stippelgravyr; jfr STIPPEL **1**, **2**. Till metallstifternas inslående eller stipling .. tjenar, så att de icke må böja sig, en puns af jern eller messing som kallas stippeljern. ENEBERG *Karmarsch* 1: 251 (**1858**).

STIPPLE, se **stippel** *anm.*

STIPULATION *stip*[1]*ulaʃω*[4]*n* l. *sti*[1]-, äv. *-atʃ-*, r. l. f.; best. **-en**; pl. **-er**. [liksom d., t., eng., fr. *stipulation*, av lat. *stipulatio* (gen. *-önis*), f., vbalsbst. till *stipulari* (se STIPULERA)]

1) ngt som stipulerats (se STIPULERA **1**), bestämmelse l. stadgande l. överenskommelse l. punkt (i rättsligt l. juridiskt bindande aktstycke); äv.: överordnad bestämmelse l. villkor (i traktat o. d.). *PH* 12: 575 (**1783**). Med Konungen af Swerige wore Hans Maj:st förbunden genom den närmaste Alliance och genom stipulationer som förenade Deras rådslag så wäl i afseende på fred som krig. *SP* **1809**, nr 52, s. 3. Aftalets stipulationer fordra uttydning. SNELLMAN *Stat.* 6 (**1842**). En afdelning om konungens edsöre med åtföljande straffrättsliga stipulationer saknas icke i något landskaps lag. WISÉN i *3SAH* 4: 226 (**1890**). Man *(har)* i praxis ansett, att så *(dvs. att överflytta behörighet att företräda huvudmannen)* kan ske, därest *(rättegångs-)*fullmakten innehåller stipulationen in blanco. KALLENBERG *CivPr.* 1: 762 (**1922**). Dessa stipulationer infördes .. icke i ett fredsfördrag, utan endast i ett avtal om vapenvila. GRIPENBERG *HHGripenbg* 149 (**1937**). Efter min *(dvs. Marika Stiernstedts)* tid ska *(korrespondensen)* .. överlämnas till Uppsala Universitets Bibliotek. Stipulationen *(i skilsmässoavtalet)* godkändes utan vidare av L*(udvig)* N*(ordström)*. *BonnierLM* **1954**, s. 356. (CARLSSON o.) ROSÉN *SvH* 1. 451 (**1962**).

2) *log.* (mera tillf.) i l. ss. stipulativ definition, om fastställande av innebörd hos viss använd term. För att undvika besvärande mångtydighet i ordet "demokrati" gör man en stipulation om hur man tänker använda det. WALTON *MångtydSpråk.* 28 (**1969**). En stipulation är ett förslag att använda ett ord eller uttryck på ett mera precist sätt. *Dars.* 31.

Ssgr (i sht förr, *sport.*): (**1**) STIPULATIONS-MEDALJ. medalj utdelad till person som presterat stipulerat resultat (i en idrottsgren). *NFSportlex.* (**1946**). — -TÄVLING. *sport.* (i sht förr) tävling som innebär att ett stipulerat resultat uppnås l. tävling vars deltagare inte tidigare fått uppnå ett bättre resultat än det som stipulerats för vederbörande tävling. *(Cykelklubben anordnar)* Stipulationstävling å 50 km. i kväll. *Upsala* 29/7 **1926**, s. 6. Göteborgs stipulationstävlingar började på måndagen. *IdrBl.* 29/5 **1935**, s. 3.

STIPULATIV *sti*[1]*pulati*[4]*v* l. *stip*[1]-, l. [4001], adj. [av eng. *stipulative;* till p. pf.-stammen av lat. *stipulari* (se STIPULERA)] i sht *filos.* o. *log.* om definition: som (av praktiska skäl) bestäms l. fastställs gm föreskrift l. regel för hur ett ord kommer att, bör l. skall användas med avseende på betydelseinnehållet (ofta för att klargöra betydelsen av ny term o. dyl. l. för att klargöra eget bruk av ett oklart uttryck l. som förslag till användning av ett uttryck); jfr STIPULATION **2**; äv. om utgångspunkt för (vetenskaplig) debatt o. d.: som fastställts (i stipulativ definition l. på annat sätt). *Stipulativ definition.* BERG *Næss EmpirSemant.* 31 (**1961**; *nor. orig.*: stipulativ). William James ägnar .. nästan ett helt föredrag åt en utsträckt stipulativ definition av det föränderliga ordet religion. SANDBLAD *Salomon Semant.* 68 (**1967**). En stipulativ definition *(är)* att uppfatta som en föreskrift eller regel för hur ett ord kommer att, bör eller skall användas. WALTON *ABCArgument.* 21 (**1970**). *(Ett par arbeten från senare delen av 1950-talet om slaveriet)* är typiska för den senare debatten då de innebar en anknytning till nya stipulativa utgångspunkter. *HT* **1977**, s. 40.

STIPULERA *sti*[1]*pule*[4]*ra* l. *stip*[1]-, v. **-ade**. vbalsbst. -ANDE, -ING; jfr STIPULATION. [jfr t. *stipulieren*, fr. *stipuler;* av lat. *stipulari*, gm kontrakt betinga sig l. låta ngn förbinda sig till ngt, möjl. besläktat dels med *stips*, pengar, gåva, stipendium, dels *stipula* (se STIPEL, sbst.[1]); jfr eng. *stipulate*, stipulera o. d., till p. pf.-stammen av lat. *stipulari* (se ovan)]

1) (i l. gm kontrakt l. fördrag l. lag l. förordning l. testamente o. d.) fastställa l. bestämma l. stadga ngt; äv.: (i l. gm fördrag l. förordning o. d.) avtala l. överenskomma (ngt l. att osv.). Ingen .. skal .. sig fördrista at taga högre Interesse än Åtta pro Cento .. Doch at thetta, om the uthi Förskrifningen stipulerade och nämbde Interesser förstås således, at alle Interesser til hwilka man sig specifice förplichtat hafwer och öfwer åtta pro Cento stijga, til .. bemälte Moderation skulle reduceras. SCHMEDEMAN *Just.* 467 (**1666**). Som vid H. K. Maj:ts tillträde af regeringen landet var upfylt .. af Adel .. så hafva Riksens Ständer uti Regeringsformen stipulerat med H. Maj:t, at inga flere Adelsmän måtte giöras, än allenast några få vid des kröning. *2RARP* 15: 315 (**1746**). Regenten .. tillsände *(Schröderheim)* .. den hugneliga tidningen, att han i nåder täckts förunna honom en viss stipulerad årlig livstidspension. *3SAH* LII. 2: 684 (*cit. fr.* **1795**). Endast de gåfvor, hvilka .. vid fästninga-aftalet och äktenskapets fullbordan stipulerades, hade full kraft och verkan. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 167 (**1840**). Det torde vara svårt och äfven olämpligt att stipulera annat straff för vårdslösadt feriearbete än det stadgade. *PedT* **1900**, s. 437. Donator har endast stipulerat ett villkor för erhållandet av detta stipendium. BERGMAN *Mark.* 29 (**1919**). Allt hade naturligt stipulerats och diskuterats väldeligen förut mellan familjernas juridiska rådgivare och behandlats i palatsens räkenskapskontor. LAGERGREN *Minn.* 8: 215 (**1929**). JERSILD *BabH* 247 (**1978**).

2) allmännare: bestämma l. fastställa (ngt l. att osv.); överenskomma om (ngt l. att osv.). LIVIN *Kyrk.* 128 (**1781**). Allt hwad man kan uttryckligen stipulera, är att den som predikar, bör sjelf wara religiös, ty huru skall han annars frambringa Religiositet i åhörarnas sinnen! *Polyfem* IV. 10: 3 (**1811**). *(Konungen)* visste, att .. *(baron Nordenfalk)* önskade stipulera vilkor för sitt inträde i konseljen. LILJECRONA *RiksdKul.* 308 (**1840**). Det blev aldrig hos oss stipulerat några bestämda timmar för sov- eller uppstigningsdags. SÖDERHJELM *MVärld* 1: 110 (**1929**). Utöver det stipulerade programmet kunde fackmännen var och en på sitt håll uppsöka det som mest

intresserade dem. *Form* 1951, s. 110.

3) (†) bestämma o. ordna l. ansvara (för ngn l. ngt); jfr 2. Til Witnen öfwer Barnsens Doop, admitteras inga som äro aff en annan Religion, ty de måste stipulera för Barnet och des Vptuchtelse. GEZELIUS *PerbrCom.* B 4 a (1673).

STIRA, se **stirra**, v.[1–2] — STIRDNA, se **stelna**.

STIRLINGMOTOR *stœ³rliŋ~mω²tor*, äv. *-ωr* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, r. l. m.; best. **-n**; pl. **stirlingmotorer** *stœ¹rliŋmωtω⁴rer*. [liksom t. *stirling(s)-motor* o. fr. *moteur stirling* ssg med MOTOR; med avs. på förleden jfr eng. *stirling engine*; av eng. personnamnet STIRLING; de första proven med en stirlingmotor gjordes 1816 av den skotske prästen R. STIRLING] om förbränningsmotor med extern kontinuerlig förbränning, uppfunnen 1816, senare utvecklad bl. a. av United Stirling i Malmö. Som kylaggregat är Stirlingmotorn redan mycket använd, men inte förrän nu har man kommit så långt att den är praktisk även som drivmotor. *SvD(A)* 24/9 1968, s. 19. Kortfattat kan stirlingmotorn beskrivas som en energiomvandlare med extern, kontinuerlig förbränning. *PropRiksd.* 1972, nr 85, s. 48.

STIRMAN, se **styrman**.

STIRR *stir⁴*, sbst.[1], m. l. r.; best. **-en**; pl. **-ar**. [sv. dial. *stirr*, m., laxunge, småmakrill; sannol. till STIRRA, v.[1] (i bet. 4)] *zool.* o. *fisk.* icke utvandringsfärdig laxunge (som lämnat det tidigaste yngelstadiet o. bär en färgteckning utmärkt av tvärgående mörka fläckar); förr äv. uppfattad ss. en laxart (Salmo salmulus Raij); äv. koll. Om Stirren, Salmo Salmulus Raij. *VetAH* 1837, s. 1. Några månader efter bröllopet äro .. *(laxens romkorn)* förvandlade till ett lifligt yngel, som kallas stirr och stannar på födelseorten till dess den, ett- eller tvååårig, flyttar till hafvet och hastigt växer till forell. MOLIN *FrÅdal* 100 (1894). När blanklaxynglet nått en längd af omkring 70 mm, kallar man det .. stirr. STUXBERG *Fisk.* 542 (1895). *(Namnda)* icke utvandringsfärdiga unge kallas stirr och stannar .. i sötvatten 1–5 år (oftast 2–3 år), varvid den blir 12–18 cm lång. Utvandringsfärdig kallas ungen smolt. *BonnierLex.* 9: 16 (1965). — jfr BLANK-LAX-STIRR.

Ssgr (*zool.* o. *fisk.*): STIRR-FLÄCK. om var o. en av de mörka tvärgående fläckar som karakteriserar stirr. HAMMARSTRÖM *Sportfiske* 280 (1925). — -STADIUM. LILLJEBORG *Fisk.* 2: 527 (1888).

STIRR *stir⁴*, sbst.[2], m.//(ig.); best. **-en**; pl. **-ar**. [sv. dial. *stirr;* till STIRRA, v.[1] (i bet. 5)] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) virrig l. vimsig person; förr äv. om visst slags spel i uttr. *spela stirr.* Andra spel *(i Kalmar län)* voro: .. svälta räf, spela stirr, dumpelle och många flere. STOLT *Minn.* 81 (1880). Folk i bygden vet, att han är en stirr, de som ofta åker med tåget har märkt, att vid hans station kan allt möjligt inträffa, de tittar ut, ser honom stå där, svart och lurvig, ivrig och tafatt, drar nån historia om honom. *Vi* 1947, nr 39, s. 5.

STIRR *stir⁴*, sbst.[3], n.; best. **-et**; pl. =. [sv. dial. *stirr*, m., n.; vbalsbst. till STIRRA, v.[1]] (mera tillf.) 1) motsv. STIRRA, v.[1] 2: stirrande. Vad båtar väl mitt trägna stirr / mot denna punkt i fjärran. VIKSTEN *Idyll* 19 (1927). Billyktornas vita stirr genom de tallriksstora glasen. *Vi* 1947, nr 25—26, s. 27. 2) (på grund av överansträngning) krampaktigt stirrande blick. Han läser så han får stirr i ögena. MOBERG *Sedebetyg* 254 (1935).

STIRR *stir⁴*, adv. [till STIRR-BLIGA efter mönster av växling mellan ssg o. särsk. förb. hos verb, t. ex. INKOMMA: KOMMA IN, UT-KASTA: KASTA UT] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) i förb. *bliga stirr*, om två personer: utföra lek l. ett slags uthållighetsprov som består i att stirra varandra stint i ögonen utan att vika undan med blicken l. skratta; äv. ss. namn på leken l. uthållighetsprovet. *LandsmFrågel.* 28: 15 (1930). Bliga stirr .. bestod i att två personer stirrade varandra i ögonen, tills endera gav sig eller skrattade. *NordKult.* 24: 21 (1933).

STIRRA *stir³a²*, v.[1], förr äv. STIRA, v.[1] **-ade**. ((†) pr. sg. **-er** PERICI *Musæus* 1. 98 a (1582: stirer; *i bet.* 7)). vbalsbst. **-AN** (i sht i vitter stil, mera tillf., HEMMER *RågR* 33 (1922), HÖIJER *Se* 410 (1946: navelstirran; *i bet.* 2)), **-ANDE**, **-ING** (†, FRANZÉN *Skald.* 3: 133 (1829; *i bet.* 2)), **-NING**; **-ARE** (se *avledn.*). (stir- 1582 (*i bet.* 7). stirr- 1635 (*i bet.* 7), 1708 (*i bet.* 7) osv.) [fsv. *stira* (i bet. 1—2), sv. dial. *stira, stirra* (i bet. 1—6); jfr fdan. *stirre* (i bet. 1—2), dan. *stirre*, fvn. *stíra* (i bet. 1—2), nor. dial. *stira* (i bet. 1—2), *stirra*, spjärna l. streta (emot), östfris. *stiren*, bli stel l. hård; sannol. avledn. av det ord (l. den nominalstam) som föreligger i östfris. *stir*, stelnad, hård; jfr lat. *stīria*, stelnad droppe, istapp; till den rot som föreligger i sanskr. *styāyate*, hårdna, o. STEN; formen med **rr** möjl. ombildning av den långvokaliska formen (möjl. gm påverkan av sådana bet.-besläktade ord som STARRA, VIRRA, SPÄRRA); bet. 1—2 (o. 6) möjl. uppkomna gm påverkan av det verb som förekommer i fsv. o. sv. dial. *stara*, stirra (se STARRA); jfr ENVALL *DalBergslMål.* 201 f. (1930). — Jfr STERRA, STIRR, sbst.[1–3], STIRRA, v.[2]]

A. hålla (ögonen) stelt riktade (på ngt); titta stint o. d.

1) (†) i uttr. *stirra ögonen*, fästa (ögonen) stelt l. stint (på ngt), stirra (se 2). Thesze närwarande tider enkannerliga öfwerflöda af slika widt utseande förrättningar öfwer hela Europa, och icke mindre i wårt Fädernesland, och ther wid angräntzande riken och länder än annorstädes, stirrandes alle tilsammans ögonen besynnerliga uppå wår Allernådigste Konung Carl then Tolftes .. oförlikneliga Hielte-Bedrifter. BLOCK *Progn.* 5 (1708). BJÖRN *Pap.* 69 (1794).

2) med (uppspärrade ögon o.) stel l. spänd l. (stickande) intensiv (o. orörlig) blick (ofta häpet l. nyfiket l. närgånget) titta, titta stint, "glo", starrbliga; (mer l. mindre själsfrånvarande) hålla ögonen stelt l. spänt riktade rakt fram (l. mot l. på ngt); äv. i uttr. *stirra med ögonen* (i sht förr äv. *ögon;* se *a*); äv. om ögon (l. blick); jfr 1. *Stirra på ngn l. ngt. Stirra inte på mannen med protesen! Han stirrade som förhäxad mot buskarna där han sett skymten av en björn.* STIERNHIELM *EvUlf.* Gloss. 14 (1670). Stirra .. *(dvs.)* see stindt ut och stå lika som orörlig. SPEGEL 488 (1712). SAHLSTEDT (1773: med ögonen). En *(av min lärda hustrus tjänare)* stirrar i en bok, så steken blir till aska, / En annan kryster vers när jag begär en flaska. CVASTRANDBERG 2: 332 (1865). Jag kan stirra på de gamla freskomålningarna, till dess jag nästan tycker mig hafva varit med, när de först tecknades på väggen. LUNDGREN *MålAnt.* 3: 87 (1873). Hon höll fortfarande armlederna i kors och stirra-

de framför sig, utan att se. HALLSTRÖM *VilsnF* 144 (1894). JENSEN *BöhmDiktn.* 26 (1894; *om blick*). Han bara stirrade på Eva, som var mycket näpen, som alltid, med sin lilla mjuka figur och sin rosenhladshy. WÄGNER *Norrt.* 72 (1908). De stirrar med vidöppna ögon in i den ljusnande himlen. JOHNSON *Nu* 68 (1934). Herrn i *(dock-)*huset ligger så tillbakavräkt i sin stol att hans skägg pekar rakt uppåt och ögonen stirrar i taket. HEDBERG *DockDans.* 34 (1955). — jfr AN-, BE-, FÅN-, FÖR-, MOL-, NED-, NID-, UPP-STIRRA m. fl. — särsk.

a) om (ögon hos) djur; i sht i fråga om bestående karaktär hos blicken l. ögonen. *(Korna som ätit av de giftiga rotterna)* begynte först stånka, sedan stirra med ögon, draga sig tilbaka i båsen, stinna på halsbandet *(osv.)*. OJBROMAN (1740) hos LINNÉ *Bref* I. 3: 323. ROSENIUS *SvFågl.* 3: 9 (1927; *om ögon hos uggla*).

b) i resultativa uttr. (äv. oeg. l. bildl., motsv. *f α*); särsk. i uttr. *stirra sig blind på ngt*, särsk. dels: stirra på ngt så att man blir bländad l. tillfälligt (nästan) ingenting ser, dels: ägna ngt en sådan ensidig uppmärksamhet l. ensidigt hänsynstagande att man inte (tillräckligt) beaktar andra relevanta ting l. omständigheter. Munnen är sluten, trött på att tala, / blicken stirrat sig matt och skum. LEVERTIN *Leg.* 31 (1891). Lotterikommitténs utredande arbete .. *(har gått)* fram efter samma förbudsprinciper, som våra nykterister stirrat sig blinda på. *NDA* 1912, nr 316, s. 2. Kapten H. stirrade sina ögon nästan blinda i kikaren för att upptäcka uppflammande ljusskensglimtar, då haubitserna sträckte ut sina eldtungor. KNÖPPEL *Barb.* 153 (1916). Stirra i kapp, stirra sig till seger, det gör ingen prinsessa. Å nej. Detta kände Göta Nilsson igen: Det var modern, fräck ungdom. HEDBERG *VackrTänd.* 214 (1943). Det gäller att inte stirra sig blind på nuet och bli låst vid en enda nattsvart linje för hur framtiden kan tänkas bli. *SDS* 19/12 1986, s. 12.

c) i uttr. *stirra ngn* l. *ngt i ögonen* o. d., äv. *ansiktet*, (stint) se ngt l. ngn rakt i ögonen resp. ansiktet; äv. bildl. (jfr *f*). Här *(i en kommitté angående nykterhetsfrågan)* stirrade viskydestillatören och ölbryggaren förbudsmannen i vitögat. HELLSTRÖM *RedKav.* 211 (1933). Han sitter framåtböjd på sin stol och stirrar mig stint i ögonen. MUNSTERHJELM *Vildm.* 35 (1936). De fick gå hem och stirra eländet i ansiktet. LARSSON I BY *GGodTid.* 133 (1941). Vi ha stirrat världen i synen en dag, / då vi borde lekt dockteater. / Vi ha spottat på livets rockuppslag, / vi brådmogna frontsoldater. *DiktTanke* 3: 268 (1956).

d) (i sht i vitter stil) om blick: vara stirrande (se *e*). Hennes *(dvs. den kärlekskranka flickans)* blick, som stirrar, är rigtad mot jorden. ELGSTRÖM *Frunt.* 25 (1809).

e) i p. pr. i mer l. mindre adjektivisk anv. (äv. motsv. *a*); i sht om ögon l. blick: som stirrar stel o. spänd; äv. i överförd anv., särsk. dels om ansiktsuttryck: som präglas l. framhävs av ett stirrande l. stirrande ögon, dels om stund: som präglas l. uppfylls av ett stirrande. Then som them *(dvs. spolmask)* har, .. har lysande och stirrande ögon. LINDESTOLPE *Matk.* 18 (1714). Turnus, bestört af en bild, som så många förfärelser parar, / Står förstummad med stirrande blick. ADLERBETH *Æn.* 337 (1804). WALLIN *1Pred.* 1: 247 (c. 1830; *om häpenhet*). Ögonen *(på krokodilen)* äro små och stirrande. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 3: 11 (1852). Hans ansikte hade ett stirrande vildt uttryck, som skrämde dem, så att *(osv.)*. MÖRNER *SöderhSag.* 28 (1910). Hon kunde dröja där *(dvs. i tavelgalleriet)* långa, stirrande stunder. SIWERTZ *Sel.* 2: 74 (1920). Charlie Rivels var akrobatikens sömngångare, de stirrande ögonen sågo utan liv och rörlighet ut i rymden. RUIN *Gyckl.* 82 (1934).

f) oeg. l. bildl. (jfr *b*, *c*); äv. motsv. *e*.

α) jfr BETRAKTA 4 o. *b*. Tanken stirrar, försagd och yr, / på hela det sällsamma äfventyr. STURZEN-BECKER 4: 138 (1862). *(Tegnér)* är i själ och hjärta mindre akademisk vid denna tid *(dvs. 1811)*, än en och annan, som stirrat allt för mycket på förra delen av Svea, velat erkänna. MJÖBERG *Stilstud.* 201 (1911). Det var .. *(de fattiga ungdomsåren)* som Lindorm, kåsören, kvickhuvudet, dramatikern på modet .. skulle stirra så långt efter. FORSSELL i *3SAH* LXXXIII. 1: 142 (1975).

β) med subj. betecknande känsla som kan utläsas ur l. intryck man får av ett stirrande med ögonen; jfr *γ*. Ödsligheten af min tid, som stundom öfverfaller mig, stirrade på mig liksom ur håliga, slocknade ögon i denna musik *(dvs. operan Hugenotterna)*. GEIJER I. 8: 548 (1842); jfr *γ*. I hans ögon stirrade vreden. CRUSENSTOLPE *CJ* 1: 13 (1845). Den surmulna reservationen har säte och stämma i Kristi församling. Den har inte lagt märke till något att klä sig fin för, och tomheten stirrar ur blicken. HARTMAN *NattLys.* 78 (1951).

γ) i klart bildl. anv. särsk. dels om måne l. sol, dels om (ögonhålelik) öppning. På jorden stirrar månen blodröd ned. THOMANDER *Shakespeare Rich.* 75 (1825). De välkända böckerna .. lågo uppslagna på skrifbordet, men .. de tankedigra orden .. stirrade nu meningslösa upp emot mig. WENNERBERG 2: XXXXVII (1882). En fyrkantig väldig kub med lodräta väggar, översållad av grotta vid grotta, som stirra på mig med sina hundrade svarta öppningar. SCHOULTZ *Ut* 8 (1931). Det stilla, jämna septembersolskenet hade redan fått en nyans av förgänglighet, solen började få det där envisa stirrandet som den får när den lackar mot eftermiddag. EKELÖF *Utflykt.* 26 (1947). — särsk. motsv. *β*. Tomhet stirrar ur fönstren; kring bågar och tak / Klättrar murgrön djärft. VRYDBERG (1863) hos WARBURG *Rydbg* 1: 462. Ut ur fönstren stirrar hålögd tomhet / Ned på stigen. WENNERBERG 1: 109 (1881).

3) (†) göra bestört l. förskräckt stirrande (se 2 *e*) l. dyl.; anträffat bl. i p. pf. i adjektivisk anv., om ansiktsuttryck: bestört l. förskräckt stirrande. Straxt Skurken helt förskräckt en stirrad upsyn gaf *(när han fick höra, vad som väntade honom)*. BELLMAN *Gell.* 118 (1793).

B. virra omkring; darra o. d.

4) (i sht i vissa trakter, vard. l. bygdemålsfärgat) stirrigt (se STIRRIG 2) l. vimsigt fara omkring l. röra sig; vara stirrig. Stirra .. *(dvs.)* fara omkring. LUNDELL (1893). Stirra .. *(dvs.)* vimsa hit och dit. LÖNNERHOLM *SprJönk.* 116 (1972).

5) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) darra (se DARRA, v.[1] 3), rycka (se RYCKA, v.[1] 3 *c*); äv. (om ljus): flämta, darra. Under det han sofver på en Soffa .. faller han oförmodel. i golfvet, med stirrningar i händer och fötter samt någon efterföljande svindel. *VeckoskrLäk.* 3: 394 (1782). Tåggarn dugde icke *(till*

ljusvekar), ty det stirrade. STOLT *Minn.* 26 (1879). BJÖRSETH *Gbgsspr.* 42 (1958).

C.

6) (†) spärra l. spreta (ut); i ssgn UT-STIRRA o. särsk. förb. STIRRA UT.

D.

7) (†) om vätska: (ut)spruta (i fina strålar) l. strila kraftigt l. stå ut i en stråle l. i (fina) strålar; äv. med obj., om källa: (genom jorden) frampressa l. framvirvla (ngt), anträffat bl. bildl. Vnder sigh stirer och sprutar synden *(liknad vid en bottenlös brunn)* emoot oss, dieffuulen, döden och heluitit. PERICI *Musæus* 1: 98 a (1582). Tå tilskrijade hon *(dvs. en kvinna som torterades av arianerna)*, i medhler tijdh Blodhet stirrade vthur hennes Kropp *(osv.)*. SCHRODERUS *Os.* 1: 820 (1635). Thet watn som ännu war ofruset, kunde genom thesse .. kantiga ypningar *(i kravisen)* silas och stirra, som genom ett såll eller rissel. BLOCK *MotalaStr.* 8 (1708).

Särsk. förb.: STIRRA AN. (i vitter stil, föga br.) till 2: stirra mot (ngn l. ngt); jfr **anstirra.** Nu .. stirrar ögongropen *(i Cartesius' huvudskål)* dåren an. NYBERG 2: 204 (1828, 1832). — STIRRA FRAM[10 4]. till 2. Dessa stela gestalter, som stirra fram mot åskådaren från de gamla byzantinska målningarnas enformiga guldgrund. *PedT* 1899, s. 5. Ögonen stirrade fram tårfyllda och nästan utslocknade till följd af plågor och mattighet. LAGERLÖF *KristLeg.* 148 (1904). — STIRRA IN[10 4]. till 2: stirrande titta l. se in (i ngt); äv. oeg. l. bildl. (jfr **stirra,** v.[1] **2** *f*). *(Neoplatonismen)* föddes i Egypten, det land, som så länge hade stirrat in i dödens anlete. WIKNER *Vitt.* 185 (1879). HALLSTRÖM *Händ.* 310 (1927); möjl. inte särsk. förb. — STIRRA NED[10 4] l. NER[4], äv. (ålderdomligt) NEDER[40]. till 2 (bl. tillf.): stirrande se l. titta ned (på ngn l. ngt); äv. utan förb. med prep.-uttr.; äv. bildl. Än stirrar jag ned i den strömmande å. BÖTTIGER 2: 15 (1857); möjl. inte särsk. förb. De mörkgråa husen .. stirrade ned på hvarann i trumpet högmod. HALLSTRÖM *Purpur* 5 (1895). Hon vande sig att klaga, hata och stirra ner. LO-JOHANSSON *Stat.* 1: 16 (1936). — STIRRA OPP, se **stirra upp.** — STIRRA TILL[10 4]. (i sht i vissa trakter, vard. l. bygdemålsfärgat) till 4: göra ngt på ett stirrigt l. vimsigt sätt (o. därigm åstadkomma ett dåligt resultat). TV-kommentatorn som stirrar till det hela så till den milda grad att det är svårt att följa med vad som händer. *SmålP* 9/2 1976, s. 14. — STIRRA UPP[10 4], äv. OPP[4]. till 2: stirrande se l. titta upp. Till taffeln nalkas han; hvart öga stirrar opp, / Att skåda främlingen, som här så djerft sig ställer. STIERNSTOLPE *Wieland Ob.* 77 (1816). Zeyton *(satt)* mången gång .. grubblande ensam, stirrade upp, såg sig omkring förvånad. ALMQVIST *TreFr.* 2: 195 (1842). Då stirra han opp i servitrisens ansikte. SJÖMAN *Lekt.* 366 (1948). — STIRRA UT[10 4]. 1) till 2. Med ett kort, klanglöst skratt stirrade han åter ut i rymden. ALMKVIST *Turgenjef* 9: 97 (1887); möjl. inte särsk. förb. 2) (†) till 6: sträcka l. spärra ut. SCHENBERG (1739). Stirra ut fingren. SAHLSTEDT (1773).

Ssgr: A (till 2): STIRR-BLIGA. bliga med stirrande ögon. WENNERBERG *Bref* 1: 47 (1837). — -ÖGD, p. adj. som har stirrande ögon. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Avledn.: **stirrögdhet,** r. l. f. egenskapen att vara stirrögd. NÄSSTRÖM *FornDSv.* 1: 123 (1941).

B: (5) STIRRE-SJUKA. (†) sjuka som yttrar sig i darrningar (i händer o. fötter o. huvud?) Fången hade legat sjuk fem dagar, men eljest har han continuerligen haft en stirresjuka som skulle han fallit i bråt. *LidkopRP* 31/10 1691; jfr **brott I 11** *c*.

Avledn.: STIRRARE, m. (ig. (mera tillf) till 2: person som stirrar; särsk. i ssgn **navel-stirrare** (THULIN *Heinesen Gryn.* 368 (1935)). — STIRRIG, se d. o.

STIRRA, v.[2] l. STIRA, v.[2] **-ade.** (**stir-** c. 1730. **stirr-** c. 1730) [sannol. av ljudhärmande urspr., möjl. med anslutning till STIRRA, v.[1]] (†) om fågel: avge sitt läte som ligger högt på tonskalan o. ljuder darrande o. skarpt l. hårt l. vasst (likt ett "stirr" l. "strr" l. dyl.); äv. p. pr. i adjektivisk anv., om fågelstämma l. fågelljud; anträffat (i fråga) om stare, trast o. tärna. Staren .. skriker och stirar. BROMAN *Glys.* 3: 290 (c. 1730). *(Trasten)* stirar och skorrar som gråsiskan. *Dars.* 296. Tärnan, som och af somligom och Kuxan nämnes, af hennes stirrande röst och liud, när hon flyger, Kix, kux. *Dars.* 311.

STIRRARE, se **stirra,** v.[1] *avledn.*

STIRRIG *stir*[3]*ig*[2], adj. **-are.** adv. **-T.** [jfr sv. dial. *stirret, stirrog*, ävensom *stirug*, i bet. **1** o. **2** samt: darrande, envis, tjurig; till STIRRA, v.[1]]

1) motsv. STIRRA, v.[1] **2**: stirrande (se STIRRA, v.[1] **2** *e*); äv. om ansiktsuttryck o. d.: som präglas av stirrande ögon. Damporträtten, något stirriga i uttrycket och platta, modebildsartade, har jag svårt att förlika mig med. *SvD(A)* 1916, nr 163 B, s. 3. Hermann ryckte till, stirrig och vild i blicken. DELBLANC *Prästk.* 16 (1963). Så ful han är, .. med ansikte karvat ur en huggkubbe, snaggat ljust hår, höga kindknotor, stirriga ögon långt inne. DENS. *Nattresa* 25 (1967). Hans släpiga röst och stirriga ljusblå blick avslöjade ofta hjälplöshet och förvirring. EKMAN *Haxring.* 129 (1974). — särsk. (tillf.) oeg. l. bildl., om enfald. Det hör den stirriga enfalden till att glömma att varje sak har två sidor. *GHT* 10/2 1926, s. 12.

2) motsv. STIRRA, v.[1] **4**: som nervöst l. uppjagat far hit o. dit (på grund av nervositet l. upphetsning o. d.) l. som är virrig l. okoncentrerad; förr möjl. äv. utan tanke på nervositet: planlöst röra sig hit o. dit. Ensemblescenerna, serdeles folkfesten i första akten, med dess stirriga, rörliga lif, dess brokiga hvimmel .. gingo förträffligt. *SthmFig.* 1845, s. 71. *(Prinsen)* sprang omkring nervös och stirrig som vanligt. TAMM *TjänstNegus* 307 (1936). Vid det laget började vi känna oss stirriga inför välståndets problematik och avbröt diskussionen för dagen. LINDSTRÖM *RegKvar* 316 (*i dagboksant. fr.* 1966). Inte hade han märkt att Sten haft dåliga nerver. På arbetet verkade han inte mer stirrig än de andra tjänstemännen. ÖDMANN *Munk* 173 (1968). — särsk. med sakligt huvudord: som präglas av sådan sinnesstämning, uppträdande l. dyl. — särsk. i det opers. uttr. *vara stirrigt.* Det var stirrigt i går morse i den svenska förläggningen. *SvD* 13/2 1987, s. 23.

Avledn.: STIRRIGHET, r. l. f. (i sht i vissa trakter) till 2: egenskapen att vara stirrig. *PsykPedUppslB* 2168 (1946). Tanter i trafiken anklagas ofta för virrighet, villrådighet och stirrighet. *SDS* 1981, nr 162, s. 39.

STITS *stit*[4]*s*, r. l. m.; best. **-en;** pl. **-ar.** [av t. *stütz* l.

stütze, (l. t. dial. *stitz* l. *stitze*, delabialisering av *stütz(e)*), se STÖTTA, sbst.] *repslag*. mick. Stits. Sejlarens namn på repslagarens "Mick". *Rig* 1937, s. 142.

STIU-, se styv-. — STIUF-, se styv. — STIUFF-, STIUG-, se styv-. — STIUNG(H), se styng. — STIUS-, se styv-. — STIUSSA, se skjutsa, v.[1] — STIUTTZNEMNAR, se skjutsnämnare. — STIV, se styv. — STIX, se sticks, sbst.[1] — STIÄL, se stel, adj.[1–2] — stiälk, se stjälk, sälg. — STIÖR-, se stör. — STJED, se sked, sbst.[1] — STJEL, se stel, adj.[1] — STJELNA, se stelna. — STJUF, se stuv, sbst.[1] — STJUF- se styv. — STJÄL, se stel, adj.[1]

STJÄLA *ʃä³la²*, v. stjäl l. (numera i sht i s. Sv.) **-er, stal** *sta⁴l* (**stulo** *stɯ³lω²*), **stulit** *stɯ³lit²* (ngn gg äv., vard., **stjälit** *ʃä³lit²*), **stulen** *stɯ³len²* (inf. o. pr. pl. **-a** *Mat*. 6: 19 (*NT* 1526) osv. dep. **-as** SCHRODERUS *Dict*. 267 (c. 1635), MÖLLER (1745). — pr. sg. **stjäl** *Rom*. 2: 21 (*NT* 1526) osv. **stjäll (sti-, -e-)** *G1R* 10: 134 (1535), LUCIDOR *(SVS)* 250 (1672). **-ar** BERGROTH *FinlSv*. 73 (1916; *i Finl., "i mindre vårdat tal"*). **-er** *SUFinlH* 5: 300 (1618), *SmålP* 25/5 1974, s. 13 osv. pass. o. dep. **stjäles (sti-)** LUCIDOR *(SVS)* 221 (1672) osv. **stjäls (sti-, -e-)** *G1R* 10: 300 (1535) osv. — ipf. sg. **stal (-aa-, -ae-, -hl, -ll)** *BtFinlH* 2: 3 (1537) osv. **ståål** *3SthmTb*. 23/7 1593 (: stååls bort). — ipf. pl. **stale** *JönkTb*. 114 (1526). **stalo** *VadstKlUppbB* 89 (1557). **stolle** *TbLödose* 232 (1591). **stolo (-e)** *BtÅboH* I. 1: 89 (1618), SCHULTZE *Ordb*. 4993 (c. 1755). **stulo (-e)** TEGEL *E14* 110 (1612) osv. **stålle** *UpplDomb*. 7: 13 (1546). **stålo** *G1R* 1: 87 (1523). — ipf. konj. **stole** COLUMBUS *MålRoo* 64 (c. 1678). **stule** GRUBB 761 (1665) osv. **ståle** OPETRI 1: 506 (1528), LPETRI *1Post*. M 1 a (1555). — sup. **stjälat** BERGROTH *FinlSv*. 74 (1916; *i Finl.; angivet ss. sällsynt*). **stjälit** *AB* 1/4 1969, s. 14. **stolit (-et, -tt)** *Ef*. 4: 28 (*NT* 1526), *TbLödose* 6 (1586). **stollit** *HSH* 29: 137 (1542). **stuli** RUNIUS *(SVS)* 2: 207 (c. 1710). **stulit (-idt, -ith, -itt, -ijdh, -et, -edtt)** OPETRI *Tb*. 37 (1524), SCHULTZE *Ordb*. 4993 (c. 1755). **stullit (-itt, -id, -et, -edt, -eth)** *RA* I. 1: 536 (1547), EKEBLAD *Bref* 1: 223 (1653: *rättat efter hskr*.). **stullz**, pass. *BtÅboH* I. 13: 252 (1638). **ståles**, pass. *VinkällRSthm* (1604). **stålit** *JönkTb*. 159 (1548). **ståle** *ÅA-Räfst* 145 (1596). — p. pf. **stolden** *G1R* 26: 666 (1556: ifrå stoldne, *pl*.). **stolen (-in)** OPETRI *Tb*. 37 (1524), EKBLAD 139 (1764). **stulen (-enn, -in)** OPETRI *Tb*. 12 (1524) osv. **stulldhen** *TbLödöse* 140 (1589: stulldhnne, *pl*.). **stullen (-in)** *UpplDomb*. 3: 122 (1553), *KKD* 4: 62 (1711)). vbalsbst. **-ANDE, -NING** (numera föga br., *Linc*. (1640: Bortstiälning; *under* subreptio), SCHULTZE *Ordb*. 4994 (c. 1755)); **-ARE** (se *avledn*.). (**siel-** 1732. **själ** 1818. **skiäl-** c. 1747. **stel-** 1637. **stiäll-** 1619. **stjel- (sti-)** 1526—1790. **stjäl- (sti-, -hl-)** 1526 osv.) [fsv. *stiäla, stäla, stiälas*, dep., motsv. fd. *stælæ, stialæ, stiælæ* (d. *stjæle*), fvn., nor. dial. *stela*, got. *stilan*, fsax. *stelan* (mlt. *stelen*), ffris. *stela*, mnl. *stelen* (nl. *stelen*), fht. *stelan* (t. *stehlen*), feng. *stelan* (eng. *steal*); av ovisst urspr. — Jfr FÖR-STULEN, STÖLD]

A. i hemlighet o. mot lagen beröva ngn ngt samt i anv. som närmast ansluter sig härtill.

1) (begå brott bestående i att) (oförmärkt) tillägna sig ngt som utgör annans egendom, ta (ngt); äv. utan obj.: (begå brott bestående i att) tillägna sig (viss) annans egendom (oförmärkt), begå stöld(er); ofta i uttr. *stjäla (ngt) från* (äv. *ifrån* l. *av*) *ngn;* äv. (se *f*) ngt allmännare (l. oeg.); jfr SNATTA. *Stjäla pengar. Rymlingarna stal en bil. Stjäla från de rika och ge åt de fattiga. Dyrbar kamerautrustning stals ur en parkerad bil.* *G1R* 1: 87 (1523). Tv skalt icke stiäla. *2Mos*. 20: 15 (*Bib*. 1541; *äv. i Bib*. 1917). Dett lååsz bran sijn koosz och järnedt stals sijn koosz. *BtÅboH* I. 1: 59 (c. 1600). SWEDBERG *Gr*. 85 (1722: ifrån). Kongl. Maj: t *(har)* förnummit, huru löse och wanartige Personer .. på listigt sätt, utur fickor stjäla penningar och andre persedlar *(i folksamlingar);* Hwarföre *(osv.)*. *PH* 8: 7427 (1766). Hvarföre gifter man sig? Jo, för att få en menniska .. som kan ha nycklarne utan att stjäla ögonen ur en. WETTERBERGH *SamhKärna* 1: 198 (1857). Stjäla. *(Dvs.)* Olofligen taga eller tillegna sig annans tillhörighet af högre värde än 5 rdr. rmt. *KonvLex*. (1864). Att stjäla af en tjuf, kan aldrig vara förbjudet i tio Guds bud. TOPELIUS *Vint*. I. 2: 91 (1867, 1880). Den, som förhåller andras egendom .. han stjäl. WIKNER *Pred*. 74 (1872). Käringen hans *(dvs. den gamle vallackarens)*, som är sjuklig och skral / och hisklig att titta uppå, / gick ännu i höstas och tiggde och stal, / fast knappast hon orkade gå. FRÖDING 2: 40 (1917). *DN(A)* 6/2 1964, s. 2. — jfr AV-, BORT-, FRÅN-, SAMMAN-, SMÅ-, UT-STJÄLA. — särsk.

a) i ett flertal ordspr. l. ordspråksliknande uttr. (jfr *b*), t. ex.: The stolna watn äre sött, och thet fördolda bröd är lustigt. *SalOrdspr*. 9: 17 (öv. 1536; *Bib*. 1917: Stulet). Skam är stiela, wärre åtherbära. *SvOrds*. C 1 b (1604). Then är så godh som döl som then ther stiell. *Dars*. C 5 a. Stiäl min Broor, så hänger en tiuff. GRUBB 445 (1665); jfr HOLM *Ordspr*. 312 (1964). Stulen maath smakar bäst. GRUBB 769 (1665). Den som stjäl en nål, stjäl ock en skål. NORDFORSS (1805). Den, som en gång stulit, får alltid heta tjuf. WENSELL *Ordspr*. 17 (1863). Det gamla ordstäfvet: "Du skall icke stjäla, mer än du orkar bära". *HandtvLBl*. 1905, s. 28.

b) i uttr. *stjäla som en korp* (jfr *f α*), stundom äv. *som en tattare,* förr äv. *som en skräddare*, ss. beteckning för att ngn stjäl mycket l. är mycket tjuvaktig. SCHULTZE *Ordb*. 4994 (c. 1755). WIDEGREN (1788: skräddare). *(Kocken)* ljög som en skeppare och stal som en tattare och han hade en infernalisk talang att bedöma, hur långt han vågade fresta mitt tålamod. SÖRLIN *Ind*. 131 (1927). Aktarej – håll ögona öppna bara, för i den här stan stjäl dom som korpar. NILSSON *Bar*. 44 (1934).

c) i uttr. betecknande (utförandet av) vissa (numera obrukliga l. föga brukliga) lekar. *α) stjäla fläsk*. Stjäla Fläsk .. Ett tåg fästes, med begge ändarne, vid en sparre .. och öfningen består deruti, att äntra upp på händerna (med ett tåg i hvardera handen), till dess man kan bita i trädet. *SvForns*. 3: 451. TILLHAGEN o. DENCKER *SvFolklek*. 1: 70 (1949). *β) stjäla hö*. Stjäla Hö .. Sällskapet sitter parvis och har hvar sin make. Den som anför leken går omkring och frågar: "Har du stulit hö?" – Maken svarar: "Icke jag, utan N. N." .. Hos den angifne förnyas samma fråga, hvilken besvaras på lika sätt. – Svarar någon för sig sjelf, eller försummar att göra det för sin make, erlägger han pant. *SvForns*. 3: 395. *SKL* (1850). *γ) stjäla bönder*. Stjäla bönder. En person smyger sig obemärkt bakom en annan, fattar honom i rockskörten och gör en hastig vändning i det han tar rockskörten över axeln. Han har då kamraten helt i sitt våld och kan bära honom vart han vill utan svårighet. (Mjöbäck, Västergötland). TILLHAGEN o. DENCKER *SvFolklek*. 1: 149 (1949).

d) (†) i uttr. *stjäla ngt undan ngn*, stjäla ngt från ngn. *UpplDomb.* 5: 113 (1585).

e) med refl. indirekt obj.; jfr 5. Tiwffuar om nattena skola komma offuer tigh, the skola stiela sigh noogh. *Jer.* 49: 9 (*Bib.* 1541; *Vulg.*: rapuissent quod sufficeret sibi). Ibland lyckades han stjäla sig ett skrovmål och svalt dessemellan dygn i sträck. *SkrSamfSvIsl.* 2: 37 (1932).

f) i vissa allmännare (l. oeg.) anv. (jfr 2). *α)* om djur. Är det egen *(bi-)*kupa som stulit *(honung i annan kupa)*, så bäres hon bort ¼ a ½ mihl, då hon på 14 dagar glömmer sitt okynne och kan hembäras. LINNÆUS *Biskjöts.* 67 (1768). Att vissa bland våra svenska andfåglar lägga ägg i andra andarters bon, stjäla ägg från varandra o. s.v. är sedan länge ett känt faktum. *FoFl.* 1940, s. 118. *β)* på ohederligt (men icke straffbart) sätt lägga beslag på (ngt l. ngn) l. dyl.; äv. abs. Märker man att alla, nästan alla, rätt många, är ute för att stjäla så blir man snål. HEDBERG *DockDans.* 173 (1955). Naturligtvis uppstod tvister mellan *(murar-)*mästarna. Vanligen beskyllde någon en annan för att ha stulit gesäller eller arbetstillfällen .. Sakerna slutade med förlikning, böter enligt skråordningen eller i svårare fall hänvisning till domstol. *Kulturen* 1972, s. 56; jfr 2. *γ)* i fråga om otillåtet tagande av ngt konkret av ytterst ringa l. inget värde: olovligt ta (ngt), "knycka" (ngt). När han gick hem efter en enslig kvällspromenad på tomma gator, stal han en kvist från stadens julgran på Stortorget. LINDSTRÖM *Vindsröjn.* 109 (1939).

2) i mer l. mindre oeg. l. bildl. anv. av 1, i fråga om ngt som icke gäller egendom (i eg. bemärkelse); särsk.: (på sätt som för tanken till stöld) ta l. "knycka" (ngt l. ngn); äv. i uttr. *stjäla ngt från* (äv. *ifrån* l. *av*) *ngn* l. *ngt*, (på ett sätt som för tanken till stöld) ta l. "knycka" ngt från ngn l. ngt, beröva ngn ngt l. beröva ngt ngt, äv. *stjäla ngn från ngn*, ta ngn från ngn. *Du har stulit min fästman från mig med dina konster;* jfr 1 *f*. *(Det)* bleff .. *(Samuel Huber)* tillåtit at vndfå en DoctorTitel, then han igenom sin List och Illsnedigheet staal ifrån then loflige Academien. SCHRODERUS *Os.* III. 2: 334 (1635). Ingen telning skal yppa sigh aff Roten eller annorstädes vthaff Träd, ty thessa stiäla Safften och Fetman ifrån the andra nyttige Grenar. IERICI *Colerus* 1: 52 (c. 1645). Strax stal jag en kyss af de läppar, som förkunnat mit öde. LIDNER *(SVS)* 2: 36 (1783). Tjuf och tjuf det skall du heta, du som stal min lilla vän. *Nu ar det jul igen* 1: 15 (1865). *(Nilfartyget)* "Victoria" hade alla sina klutar uppe och försökte, när vi *(dvs. ett annat fartyg med sin besättning)* voro nära att gå om henne, att stjäla vinden från oss, och det lyckades. LAGERGREN *Minn.* 9: 59 (1888, 1930). Se, hela landskapet stjäl reflexer / af himmelens rodnande aftonsky. LYBECK *Dikt.* 1: 112 (1890). Den fria kärleken .. aldrig har den haft en fast plats i något samhälle, den har alltid fått stjäla sig till rätta. LUNDEGÅRD *Benedictsson* 343 (1908); jfr 1 *e* o. RÄTTA, sbst.[2] 1 *e*. Aldrig kom han i tid till repetitionerna och han sökte metodiskt stjäla Pauls repliker och scener ifrån honom. SIWERTZ *Fribilj.* 43 (1943). Hjälp mig, så att han *(dvs. den frånskilde maken som tilldömts barnet)* inte stjäl mitt barn! EDQVIST *Eldfl.* 139 (1964).

a) (numera bl. mera tillf.) i uttr. *stjäla ngn undan ngn*, "stjäla" ngn så att han kommer ifrån l. undan ngn; jfr *l α* o. 1 *d*. Vi bjude och kalle .. Den fru *(dvs. professorskan Murray)* .. som hör oss till, men måste stjälas undan sin make. SCHRÖDERHEIM (1792) i *3SAH* LII. 2: 595.

b) i uttr. *stjäla ord* l. *orden ur ngns mun* o. d. *α)* i uttr. *stjäla orden ur ngns mun* l. *ur munnen på ngn*, (avbryta o.) säga vad ngn redan står i begrepp l. är i färd med att säga, (ivrigt) ta ordet ur munnen på ngn. Sten nickade. "Du formligen stal orden ur min mun." DUNCKER *Sysk.* 168 (1940). *β)* (†) i uttr. *stjäla orden ur ngns mun*, otillåtet l. otillständigt stå o. lyssna på o. snappa upp vad ngn säger; förr äv. *stjäla ord*, tjuvlyssna. LAGERBRING *HistLit.* 290 (1748: ord). Förvägne yngling! stod du här och stal / Med fikna öron orden ur vår mun? FRANZÉN *Skald.* 5: 207 (1836).

c) med avs. på föreställning (se d. o. 3 *a*), om birollsinnehavare: från huvudrollsinnehavaren l. -innehavarna dra till sig det mesta av uppmärksamheten l. all uppmärksamhet; äv. oeg. l. bildl. (särsk. i fråga om offentligt framträdande o. d.); äv. med avs. på intresse l. uppmärksamhet vid föreställning osv.: dra till sig från huvudrollsinnehavaren l. -innehavarna. Ett mindre vackert teateruttryck brukar tala om skådespelare som "stjäla" pjäserna, respektive filmerna från de medverkande stjärnorna, d. v. s. sådana som äro så bra att de i en eller ett par korta scener göra lika stort eller större intryck än huvudrollsinnehavarna. *SvD* 10/10 1943, Söndagsbil. s. 3. Troligen kommer hela invigningsföreställningen *(vid museiinvigningen)* att stjälas av en 19-årig anonym studentska .. *(Hon)* har fått hedersuppdraget att mura fast grundsten nr 2. *KvällsP* 15/10 1957, s. 8. Kungen stal intresset då Stenungsund invigdes. *SDS* 1964, nr 162, s. 32.

d) i fråga om att ngn på ett falskt sätt anför ngns ord l. på ett ohederligt sätt l. utan att redovisa källan l. prunkande med lånta fjädrar anammar l. efterapar (ngt, särsk. idé, litterär framställning o. d.); jfr *e*. Iagh wil til the Propheter, sägher Herren, som mijn ord stiela. *Jer.* 23: 30 (*Bib.* 1541; *äv. i Bib.* 1917: Därför skall jag komma över profeterna .. dessa som stjäla mina ord). (Stiela) Thet är, falskeligha vthtydha, ther med the bortstiela folckena thet retta ordet. *GlJer.* 23: 30 (*Därs.*). Ett tvunget och ojemnt skrifsätt röjer, att författaren stulit. LIDBECK *Anm.* 318 (1798). Han prunkar med stulna tankar. WESTE (1807). Den versen är stulen hos Ovidius. *Därs.* Uppslaget var mitt men A stal det. *SvHandordb.* (1966). — särsk. (†) i uttr. *stjäla namnet av ngn* l. *ngt*, utan (l. med tvivelaktig) rätt kalla sig l. bli kallad ngt. SVEDELIUS i *2SAH* 51: 97 (1875). *Därs.* 309.

e) (†) i p. pf. i adjektivisk anv., övergående i l. med fullt utvecklad bet.: falsk; jfr *d*. *(Skalderna)* förställt' i annan Hamn sig laga / Och med en stulin Mijn Gudinnan sin bedraga. DAHLSTIERNA *(SVS)* 194 (c. 1696). Du täncker än med dine stulne Tårar / Då du mång dicktad Orsak skarfwar / Dig utur mine Händer fiska: / Troo fritt att deras Wåld mit Sinn ey mera sårar. *Därs.* 269.

f) [jfr t. *einem eine kunst abstehlen*] (numera mindre br.) i uttr. *stjäla konsten* l. *en konst av*

ngn l. *stjäla ngns konst*, i hemlighet l. gm förstulet iakttagande lära sig ngns konst (se KONST 3 *e*, *f*) resp. en konst av ngn; jfr *d*. Först war jag hos en urmakare .. nu hos en instrument-mästare i messing, hwarest jag stieler theras konst. SWEDENBORG *RebNat*. 1: 210 (1711). ÖoL (1852: en konst). Stjäla konsten av ngn. ÖSTERGREN (1946).

g) kortsp. ta spel l. (högt) kort med trumfkort, äv. i uttr. *stjäla med trumf*. *HandlednBridge* 52 (1904: med .. trumf). Har man ett antal små trumf .. kan det mycket väl anbefallas att spela ut ett singelkort i hopp om att få tillfälle att senare stjäla i färgen. LUNDGREN *KoppelAuktBr*. 102 (1923). WERNER o. SANDGREN *Kortox*. 28 (1949: med trumf).

h) med person- l. saksubj.: ta (tid l. så l. så lång tid) från ngn, förslösa (tid osv.) för ngn l. åstadkomma att (tid osv.) förslösas för ngn; äv. i uttr. *stjäla tid från* (äv. *av*) *ngn;* förr äv. i uttr. *stjäla sin tid sin kos*, stjäla tid från sig själv, förslösa sin tid. PALMCHRON *SundhSp*. 289 (1642: sin koos). Då du ej hört af mig på 3/4 år kan jag wäl få stjäla några ögonblick från Dig, för att sladdra efter gammal wana. BESKOW (1844) i *3SAH* XLVIII. 2: 272. De filosofiske författarna äro skyldiga .. att icke genom onödig mångordighet stjäla den läsandes tid och förslöa hans intresse. *MinnCJBoström* 382 (1897). Allmosa gör ingen utfattig, kyrkogång stjäl ingen tid. STRÖM *SvenskOrdspr*. 191 (1926). JOHANSSON *SmedBrukspatr*. 160 (1933: av). Det händer .. att man *(dvs. kvinnan)* skyller på att man stjäler tid från man och barn om man ägnar sej åt annat än hushållsarbetet. *Hertha* 1955, julnr s. 28.

i) (i sht mer l. mindre omärkligt l. oberäknat) ta utrymme l. göra ngt odrygare l. mindre (äv. i uttr. *stjäla av* l. *från ngt*); äv. med obj., särsk. i uttr. *stjäla ngt från ngt*, (mer l. mindre omärkligt osv.) ta ngt från ngt. Minuteringen, krympningen stjäl. WESTE (1807). Den stylen bör ej nyttjas när man vill spara papper, han stjäl. DENS *FörslSAOB* (c. 1817). Det är antagligt, att den som ritar perspektivet *(till en byggnad)* ej sällan "stjäl" i måtten för att få det hela tilltalande. *TT* 1902, Ark. s. 92. Duschen stjäl naturligen mycket mera värme från kroppen än afrifningen. *VerdS* 111: 26 (1903). *(Skid-)*Backen var tyvärr inte topptrimmad. Övergången till stupet var för låg och stal i dagens moddiga före alltför mycket av fart. *IdrBl*. 1946, nr 30, s. 5.

j) i fråga om att ngn berövas viss förmåga l. egenskap l. tillfredsställande själstillstånd o. dyl. l. (se *β*, *γ*) att ngns sinne l. förmåga till kärlek o. d. helt upptas l. tas i anspråk av ngt l. ngn; särsk. i uttr. *stjäla ngt (i)från* (äv. *av*) *ngn* (l. *ngt*), l. med obj. föregånget av refl. poss. pron. *(Sv.)* Stjäla äran af en flicka. *(Fr.)* Violer (Abuser d') une fille, lui dérober son honneur. NORDFORSS (1805). Från mången vin själ vettet. AFZELIUS *SæmE* 193 (1818). Om kval, som ur sinnet stjäla / Kraften bit för bit / Vid nätters kalla vaka / Och ensliga dagars slit. BÅÅTH *GrStig*. 63 (1889). Guldet fick makt att förtrycka, / rikmännens kast, en förnäm myriad, / stal millionernas lycka, / åt och drack och var glad. FRÖDING *NDikt*. 144 (1894). Shakebag. Hvad nu, kamrat, är du en puritan? / Låt oss då gå till sängs, om tomma skrämskott / och gastar kunna stjäla modet af oss. *VLitt*. 3: 472 (1902). — särsk. *α*) (†) i uttr. *stjäla livet av ngn*, gm försåt l. bakhåll l. i lönn ta livet av ngn. Hann hafver lathet stullet lifvet utaf flere ko: e Ma: tz tienare. *RA* I. 1: 536 (1547). AFZELIUS *Sag*. X. 1: 167 (1864). jfr LIV-STULEN. *β*) (i högre stil) i uttr. *stjäla ngns hjärta* (jfr *δ*), äv. *ett hjärta*, göra ngn (fullständigt) betagen l. förälskad i sig; jfr HJÄRTA II 2 *f*. Edra wackra ögon ha stulit mitt hjerta. NORDFORSS (1805). Minns du den gången – / Vacker du stod i höganlofts sal – / Då jag blef fången, / Då du mitt hjerta stal? WENNERBERG 4: 46 (c. 1847, 1885). Stjäla ett hjerta. DALIN (1854). ÖSTERGREN 3: 270 (1927). *γ*) (numera föga br.) i uttr. *stjäla ngns sinnen*, helt uppfylla (o. därigm från annat (värdefullare) avleda) ngns sinnen. All rijkdom och all pracht, som våra sinnen stulit Och rentat immerfort. ROSENFELDT *Vitt*. 222 (1685). *δ*) (†) i uttr. *stjäla ngns hjärta* (jfr *β*), = 3 slutet. Hwadh haffuer tu giordt at tu haffuer stolit mitt hierta. *1Mos*. 31: 26 (*Bib*. 1541; LUTHER. mein hertz gestolen hast).

k) liktydigt med: snålt (se SNÅL 3) l. "girigt" tillvarata l. utnyttja (ngt). Girigt stjälande hvarje kåra, / han *(dvs. kaparkaptenen)* kryssade upp med litet nog. STURZEN-BECKER 4: 53 (1862).

l) med, äv. utan, indirekt refl. obj.: (liksom) stjälande tid (se 2 *h*) från annat l. (jfr 4—7) i smyg l. olovligt bereda l. skaffa sig l. åtnjuta ngt l. möjlighet (att göra ngt); äv. (o. numera företrädesvis) i de särsk. förb. STJÄLA SIG TILL (l. TILL SIG), STJÄLA ÅT SIG. Min Herre, i hafue nogh länge stulit H. Sacramentet *(dvs. ovärdigt begått nattvarden)*. *VDAkt*. 1664, s. 577. De gamla mente at qwicksilfwer war gifftigt, men den tankan har man ej derom nu för tiden. Ty wid grufworna skiäl arbetsfolket sig at taga en god sup deraf, då det sedermera i krafft af sin egen wikt går per posteriora, utan att giöra ringaste skada. *Linné Stenr*. 59 (c. 1747). Stundom vil jag stjäla mig någon gunst. NORDENFLYCHT *(SVS)* 3: 143 (1759). I linnets svala drägt och spridda hår och slöja, / Der ögat stjäl behag dem vädren stundom röja, / Är han af flickor följd som på det gröna fält / Med räfsan vända kring de strängar jernet fällt. JGOXENSTIERNA 2: 28 (1796, 1806); jfr *β*. Den enda plats där hon kunde stjäla en stunds ro var i skräpkammaren. BEIJER *BritaGrossh*. 192 (1940). — särsk. *α*) (numera bl. mera tillf.) i uttr. *stjäla en stund* o. d. *undan ngt*, stjäla undan (se STJÄLA UNDAN 2) en stund osv. från ngt. De visste likväl att berätta, huru *(drottning Fredrika)* .. förstod att vara älskvärdt glad och oskyldigt yr och att sprida glädjen omkring sig, de personer af begge könen, som nalkades henne de stunder hon stal undan etikettens tvång. CRUSENSTOLPE *Mor*. 5: 343 (1843). *GHT* 1895, nr 233 B, s. 1. *β*) (numera mindre br.) i uttr. *stjäla (sig) en blick* l. *ett öga*, förstulet l. i smyg kasta en blick (på ngn l. ngt l. i ngt o. d.), förstulet l. i smyg titta. KLING *Spect*. Ff 1 a (1735: öga). Ve Er, när hon sin späda arm / Förtroligt kring hans skullra sluter, / Och när han, säll af eder harm, / En suck i hennes öra gjuter, / Och stjäl en blick i hennes barm! LEOPOLD 2: 54 (1801, 1815). Jag stal en blick in i rummet. NICANDER *Minn*. 1: 48 (1831). Jag kryper upp / bakom gardinen på en stol och lyssnar; / en blick på dem *(dvs. de besvikna arvtagarna)* jag stjäl mig då och då / att se, hur blodet lämnar deras ansikt. *VLitt*. 3: 818 (1902). *γ*) i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk

anv.: som man stjäl l. stulit sig (till); särsk. (i sht motsv. *α*) övergående i bet.: hemlig l. förstulen. DÄHNERT 315 (1746). Du som med ärbarhetens slöja / I Herrans Tempel träda plär, / Men dina slafvar äfven där, / Med stulna blickar vet förnöja! LENNGREN *(SVS)* 1: 339 (1781); jfr *β*. Ur detta rum *(dvs. ett kabinett)* äger man under lummiga Bokar en nära, men likasom stulen utsigt åt Carlscrona. LINNERHIELM *1Br.* 117 (1797). Stulna möten. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Gossarnas stulna fiske på söndagen med mycket litet utbyte i kassen och traktering av hasselkäppen, när de till slut visa sig hemma, var och förblev för honom en oförglömlig fest i naturens skönhet. HALLSTRÖM *LevDikt* 155 (1914). Skrev gjorde jag dock, men endast på stulna stunder. LINDHÉ *MinnUpplev.* 284 (1918).

m) (numera mindre br.) *ridk.* i uttr. *stjäla steg*, om travande häst: (visa tecken till galopp gm att) trava ojämnt så att stegen delvis förlorar takten; äv. i liktydig abs. anv. Alla ojemnheter i stegen, som tillika vittna om ett bemödande att komma fortare än förmågan medgifver .., benämnes stjäla och utgjör motsatsen af ett rent lopp. EHRENGRANAT *Häst-Rör.* 61 (1818). Loppet bör .. vara rent och får alltså pris icke tilldelas häst som "stjäl" eller flera gånger fattar galopp utan att hastigt låta sig rättas af körsvennen. WRANGEL *HbHästv.* 1298 (1887). *(Hästen)* stal smått steg att börja med, men ryttaren förtjenar en eloge för skolorna. *SD(L)* 20/4 1901, s. 5.

3) (i ssg med bet.:) stjäla (i bet. 1, 2) från (ngn).

a) i ssgn BE-STJÄLA.

b) (numera mindre br.) ss. enkelt ord: stjäla (i bet. 1) från (ngn), bestjäla (ngn); äv. i uttr. *stjäla ngn ngt*, stjäla ngt från ngn, bestjäla ngn på ngt; äv. (se särsk. slutet) oeg. l. bildl. (jfr 2). Sa(m)ma dag gaffwe borgarmeste(re) och radt, H(e)r larens en ffinsk p(re)st saa hetend(es), løøss aff hechtelsen ffor naagot tiwffrij ho(nom) wart ffo(re) kastat at han skulle haffwa stulit kørkiona. OPETRI *Tb.* 37 (1524). Hann hade stullet sin egenn herre saligh grefue Peer siw par oxer. *3SthmTb.* 1: 91 (1592). Fröja med hennes Son, äre farlige, skadlige gäster: / .. Hälsa, med mod, och blod, godz, penningar, heder och ähran / Stiäla de sinom wärd. STIERNHIELM *Herc.* 325 (1648, 1668). Oft' har tu låtz mig göra Säl; / Men, när iag tillsåg, war mijn Siäl / Mig stulin; fans i annars bröst. DENS. *Harm.* 77 (1668). Vill du stjäla mig? – Du har ingenting att stjäla, och jag behöfver icke något. STRINDBERG *NSvÖ* 1: 71 (1906); jfr 1. Du begrep inte hur .. illa du gjorde när du stal en människa på hennes lögner. Vilken katastrof det är att oförberedd förlora marken under fötterna. *BonnierLM* 1978, s. 256. — särsk. (†) i det bildl. uttr. *stjäla ngn hjärtat*, se HJÄRTA II 2 *f;* jfr 2 *j δ*. — jfr KRING-, SKAM-STJÄLA o. O-STULEN.

4) [eg. specialfall av 2] i hemlighet l. oförmärkt avlägsna (ngn l. ngt) l. (in)föra l. placera (ngn l. ngt någonstädes) o. d.

a) i hemlighet l. oförmärkt (o. olovligt) avlägsna l. bortföra l. gömma undan (ngn l. ngt); äv.: (i hemlighet osv.) rycka l. snappa åt sig l. rycka l. snappa bort l. undan (ngt); äv. i uttr. *stjäla ngt* l. *ngn undan ngt;* numera bl. med bevarad karaktär av bildl. anv. av 1. Hwj haffua wåre brödher Juda män stolit tigh. *2Sam.* 19: 41 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917*: fått hemligen bemäktiga sig dig). När professen gifvit honom de första 3 par *(spö)*, springer .. en båtsman i fylleri fram vid namn Hvithår och stjäl spöna utur hand på professen. TERSMEDEN *Mem.* 4: 29 (c. 1790). Än hit, än dit Gascognarn smidigt kränger / Och undan huggen sina lemmar stjäl. KULLBERG *Tasso* 1: 162 (1860). Blott konungen som sömnlös tyngde båren, / blott stulet majestät från dödens läppar. LINDEGREN *Svit.* 5 (1947).

b) (numera föga br.) smyga (se SMYGA, v.[1] 3) l. smyga in (ngt i ngt o. d.); äv. (i ssg o. särsk. förb.): (in)smussla l. (in)smuggla l. i hemlighet (in)föra (ngt till en plats o. d.); förr äv. liktydigt med: lura (ngn från ngt). Denne Johan / : som quinnan wetnade: / hade stäle henne af wegen, när hon skulle kom(m)a till städz i mötedh. *AARäfst* 145 (1596). Altså är thet sant, att gööken icke ligger sielff sina äggh, uthan stiäl them i andre foglarss boo. GYLLENIUS *Diar.* 297 (c. 1670). Han stjäl i hennes öra / En suck. WIDSTRÖM *Vitt.* 19 (1799). Han stal några styfwer i min hand. NORDFORSS (1805). — jfr IN-STJÄLA.

5) refl.: smyga sig; i hemlighet (o. olovligt) l. utan att upptäckas l. väcka uppmärksamhet fara (till en plats o. d.); äv. dels (med saksubj.): (försiktigt l. förstulet) söka sig; dels: smita (se SMITA, v.[2] I (1 o.) 2) l. smita iväg (äv. i uttr. *stjäla sig ifrån ngn*); i sht förr äv. i uttr. med poss. refl. pron. (se *b*); jfr 6. *(Vallmästaren)* haffver tagitt sig ene andre *(hustru)* och tileffventyrs achter *(han)* nu stiäle sig aff landeth med thänn deel, han her haffver .. försambleth. *G1R* 28: 479 (1558). Anders Bokabinderes hustru hafwer legat i hiäll sitt barn .. och wart klagat, att hon om morgonen därefter staal sigh i kyrckio allom owetterligit. *ÄARäfst* 21 (1596). När man får höra giöken, skal man stiäla sig til det trä han sitter i, taga det i famn och önska hwad man wil, så skal man få det. TÖRNER *Vidsk.* 122 (1747). Om du ej i dessa dar kommer in *(till Stockholm)*, skulle jag nog ha lust att stjäla mig som hastigast till Drottningholm någon eftermiddag. KELLGREN *(SVS)* 6: 133 (1784). Genom gubben Brostedts vänskapliga biträde lyckades det mig att stundom få stjäla mig ifrån mina göromål. CARLÉN *Rosen* 218 (1842). Hans *(dvs. N. Tessin den yngres)* tjusta blickar .. stulo sig från Enke-Drottningen *(Hedvig Eleonora)* till hennes uppvaktande Kammarfröken. CRUSENSTOLPE *Tess.* 1: 41 (1847). Genom rutan stal sig en sparsam dager in. KRUSENSTJERNA *Fatt.* 3: 15 (1937). — jfr BORT-, IN-STJÄLA. — särsk. *a)* (†) i uttr. *stjäla sig sin kos*, smyga (sig) bort. En hel hop Ryttare och knecktar stulo sig i mörkret sin kos. TEGEL *E14* 110 (1612). *3SthmTb.* 10: 200 (1618). *b)* (numera mindre br.) i anv. med icke refl. obj. föregånget av poss. refl. pron., i sådana uttr. som *stjäla sin ingång*, stjäla sig in. Kristna från Antiochia / synda i hemliga kamrar, / medan i hjärtana hamrar / ånger, som tvärt genom låsta / dörrar sin ingång stal. FRÖDING *Stänk* 143 (1896).

6) (†) dep., = 5. Medhan slaget .. står ännu vppå, så falla the som i försååt äre stälte .. vthur baakhållet, och rusa (stiälas) baak på, skingra .. så Slachtordningen *(osv.)*. SCHRODERUS *Comenius* 715 (1639). Du ler, och glädjens eldsfärg stjäls på kinden. ELGSTRÖM (o. INGELGREN) 33 (1860).

7) (numera bl. i Finl., bygdemålsfärgat) i p.

pr. *stjälandes*, i adjektivisk l. adverbiell anv.: smygande; i smyg l. i hemlighet l. oförmärkt (o. olovligt); jfr (2 *l* o.) 4—6. *G1R* 29: 74 (1559). Sedan skulle Hadingh alt heemliga hållit sigh i markene, och lurat efter Konungh Uffr, så länge han ock stjälandes kom på honom och drapen. LPETRI *Kr.* 18 (1559). D*(eka)*n Matth. *(har)* öffuer måltijdh sagt att D*(eka)*n Martinus är kommen till rectoratett stiälandes, giort wålsswerkan för nogra åhr sedan i en borgares gårdh *(osv.)*. *ConsEcclAboP* 262 (1659). Thetta *(dvs. innehållet i en skrift)* vthi största skyndsamheet och nästan som stiälandes, ifrån andra förrättningar affhållen, är stält och sammanfattat. HIARNE *Suurbr.* 4 b (1680). Kom intet stiälandes / In uppå laget, Kom intet fählandes / Just uppå slaget / När som man äta wil. RUNIUS *(SVS)* 2: 268 (c. 1710). Vi tyckte, att det skulle vara så innerligt roligt att få kaffe en gång om dagen .. Men det skulle gå stjälandes för Karl Fredrik. BENGTS *Vargt.* 109 (1915).

Särsk. förb.: STJÄLA AV$^{10\ 4}$. (numera mindre br.) jfr **avstjäla. 1)** till **1**, = **stjäla från 1**; särsk. oeg. l. bildl. (jfr **stjäla 2**). *(Om en skiltvakt röjer sig, kan fienden lätt)* medh ett oförtänckt Skott stiäla honom Lijfwet aff. SÖDERMAN *ExBook* 170 (1679); jfr **stjäla 2** *j α*. Du har stulit af mig heder åkk ära. SCHULTZE *Ordb.* 4995 (c. 1755). **2)** till **5**; refl., i uttr. *stjäla sig av*. Worcester har stulit sig af nattetid. HAGBERG *Shaksp.* 3: 174 (1848). Campejus har / Sig stulit af till Rom. *Därs.* 5: 371. — STJÄLA BORT$^{10\ 4}$. jfr **bortstjäla. 1)** till **1**: stjäla (ngt) o. därigenom vålla att det försvinner; i sht förr äv. helt liktydigt med: stjäla (ngt); äv. i uttr. *stjäla bort ngt från ngn;* förr äv. med indir. obj.: stjäla (ngt) från (ngn). *G1R* 10: 300 (1535). Tu *(dvs. hertig Erik)* vilt .. säije *(Jöns Persson)* till, att han hafver fördrag medh then store bryttning, elliest stiele the oss all then beste malm bortt. *Därs.* 24: 437 (1554). I haffue Stulit een Silffuerskål bort, / Och wilie så dragha hädhan fort. GEVALIENSIS *Jos.* 41 (1601). En gång stals den klenoden *(dvs. en armring av guld)* .. bort af röfvaren Sote, / svärmande kring på de Nordiska haf, sen fans han ej åter. TEGNÉR *Frith.* 24 (1825). Stjäla bort ngt från ngn. *SvHandordb.* (1966). **2)** i oeg. l. bildl. anv. av **1** (motsv. **stjäla 2**): liksom stjälande få (ngt) att försvinna l. gå till spillo; i sht förr äv. liktydigt med: stjäla (se **stjäla 2**); jfr **3.** Och staal altså *(Absalom)* bortt männernars hierta aff Israel. *2Sam.* 15: 6 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* förledde). Kärleeken stiäla intet tiufwar bortt. GRUBB 438 (1665). *CupVen* B 3 b (1669; *med avs. på kyss*). Du *(dvs. penningen)* stiäler bort hans *(dvs. den giriges)* sömn. GRANATENFLYCHT *Penn.* 11 (1698). Annen stulen ägendom kan man möjligen återfå eller få ersatt; men en tid, som man stulit bort från sig själf eller andra, kommer aldrig åter och är oersättlig. FEHR *Und.* 127 (1894). **3)** (numera mindre br.) till **4** *a*: röva bort l. i hemlighet (o. olovligt) föra bort (ngn); oförmärkt snappa bort (ngt); numera bl. med bevarad karaktär av oeg. l. bildl. anv. av **1**; jfr **2.** Säyen ath hans läryungar kommo om nattena och stålo honom bort mädhan j soffuen. *Mat.* 28: 13 (*NT* 1526; *Bib.* 1917: stulo). *(Sv.)* Stiäla bårt spiutet från väktaren, *(lat.)* Custodi hastam surripere. SCHULTZE *Ordb.* 4996 (c. 1755). Det är nu visst och sant, at jag håller mit intåg här i sta'n på et utmärkt sätt. Knapt har jag stigit ur vagnen, innan jag hjälper til at stjäla bort en flicka. ALTÉN *Fästm.* 30 (1796). Det passade icke konungen af Sverige *(dvs. J. III)* att likasom stjäla bort ur ett annat land *(dvs. Polen)* dess regerande konung. SVEDELIUS i *2SAH* 46: 155 (1870). **4)** till **5**; refl., i uttr. *stjäla sig bort;* i sht förr äv. om ngt sakligt: sakta (o. omärkligt l. oavsiktligt) försvinna. Hwilken *(präst)* som öffuergiffuer, förlöper eller stiäl sigh bort ifrå sitt Geld *(osv.)*. LPETRI *KO* 69 a (1561, 1571). Ehuru varsamt *(vaskningen)* .. verkställes så förloras altid någon malm, som stjäl sig bort med bergarten. SCHEFFER *ChemFörel.* 327 (c. 1750). Sedan *(den engelske biskopen)* .. riktat sig af Biskopsdömet *(i Skara)*, stal han sig åter bort igen til Engeland. LAGERBRING *1Hist.* 2: 59 (1773). Exeter. Här kommer drottningen med wreda blickar; / Jag stjäl mig bort. HAGBERG *Shaksp.* 5: 14 (1848). Han stal sig bort från sällskapet då ingen såg honom. *SvHandordb.* (1966). — STJÄLA FRAM$^{10\ 4}$, förr äv. (i bet. **2**) STJÄLAS FRAM. **1)** (numera föga br.) till **4** *b*: smyga l. smussla l. smuggla fram (ngt); äv. med avs. på ögonkast, liktydigt med: förstulet göra l. sända. WESTE (1807). Hon åt sidan, der han står, i hast / Stjäl fram ett genast nedfäldt ögonkast. FRANZÉN *Skald.* 3: 421 (1829). *(Förf. C. E. Fahlcrantz var)* redobogen .. att yttra det ogillande ordet, vare sig att det gälde flärdens yrsel eller .. löshet i grundsatser, som vill stjäla fram sig sjelf eller tränga tillbaka en annans flärdlösa förtjenst. SVEDELIUS *SmSkr.* II. 2: 84 (1866, 1888); jfr **2. 2)** till **5** (refl., i uttr. *stjäla sig fram*), förr äv. (ss. dep.) till **6**: smyga sig fram l. ta sig fram obemärkt. *(Svenska krigsskepp)* bestryka .. watnet emillan Marstrandh och Heiligland så, att icke dhet minsta farhtygh kan stiähla sigh fram. *KKD* 5: 146 (1710). När vi frågade *(statsrådet)* .. huru han kände oss, fingo vi til svars, at sådant folk kunde icke stjäla sig fram igenom så upmärksamme orter. BJÖRNSTÅHL *Resa* 2: 94 (1773). Sin gråt med hennes gråt han mängde / Och vällust vid dess läppar drack, / Från hvilka blott stals fram ett "Ack!". ELGSTRÖM (o. INGELGREN) 68 (1810). Ett småleende stal sig fram på hennes läppar. BLANCHE *Tafl.* 546 (1845). En månstrimma .. stal sig fram och blänkte *(över havet)*. LAGERGREN *Minn.* 2: 144 (1923). — STJÄLA FRÅN, se **stjäla ifrån**. — STJÄLA HOP, se **stjäla ihop**. — STJÄLA I$^{10\ 4}$, äv. UTI^{04}. (numera föga br.) till **4** *b:* förstulet l. oförmärkt (o. olovligt) få (ngn) att förtära (ngt), förstulet osv. ge (ngn ngt); äv. refl., i uttr. *stjäla i sig*, förstulet osv. äta l. dricka (ngt). *Alm(Sthm)* 1755, s. 29. Under tiden passade skräddarn på .. och stal i sig mer brännvin. HÖGBERG *Storf.* 204 (1915). — STJÄLA IFRÅN$^{10\ 04}$, äv. FRÅN^{4}, förr äv. IFRÅ. **1)** till **1**, i uttr. *stjäla ifrån ngn ngt*, förr äv. *ngn ngt ifrån*, stjäla ngt från (ngn), äv. oeg. l. bildl. (jfr **stjäla 2**). Huadh thett godz tilkommer, som vpstädhers borgerne lathe före vthöffuer widh Tälie och dermedh försnälle och stiäle oss tullen ifrån *(osv.)*. *PrivSvStäd.* 3: 500 (1584). Han stal ifrån mig min näsduk. NORDFORSS (1805). Livslyckan hade sorgen stulit ifrån honom, men skaldegåvan hade dock rövaren som en ersättning lämnat kvar i hans hus. LAGERLÖF *Top.* 134 (1920). jfr **frånstjäla. 2)** till **5**, refl., i uttr. *stjäla sig ifrån ngn* l. *ngt*. Hwarföre haffuer tu thet fördolt at tu skulle flyy, och haffuer stolit tigh jfrå migh. *1Mos.* 31: 27 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* stal dig undan). *(Flera soldater)* stulo sig .. ifrån osz *(dvs. vaktstyrkan)* af Posten. *HC11H* 7: 137 (1676). HAGBERG *Shaksp.* 2: 65 (1847). —

STJÄLA IHOP[10 04], äv. **HOP**[4]. samla l. få ihop (penningsumma l. dyl.) gm att stjäla; äv. utan obj., i uttr. *stjäla ihop till ngt;* äv. oeg. l. bildl. (jfr **stjäla 2**). WESTE (1807). HEDENSTIERNA *Marie* 237 (1896; *med avs. på idé*). Denna inkomst *(dvs. inträdesavgifter till zigenarlägret)*, tillsammans med hvad kvinnorna med hot eller pock lyckades spå ihop och ungdomen stjäla ihop, gjorde höfdingens pung ganska stinn. WALLBECK-HALLGREN *VandrEl.* 59 (1910). Fjortonåring stjäler ihop till en radio. *SDS* 1934, nr 142, s. 3. — **STJÄLA IN**[10 4]. jfr **instjäla**. 1) (tillf.) till 1: gm att stjäla inskaffa (ngt i ett hus) l. dyl. Den något stiäl utur en ärlig Danmans hus, / Han .. hängs förutan något krus; / Men stiäl han något in, han lämnas otillkalter. IHOLMSTRÖM i *2Saml.* 2: 98 (c. 1700). 2) (numera föga br.) till 4 (*a* o.) *b:* i hemlighet l. oförmärkt (o. olovligt) föra l. smuggla in (ngt till en plats l. i ett land o. d.). Dhe danska *(soldaterna)* lijda stoor mangel på proviant uti Skåne, och bethala till bönder som stiähla inn något uti dheras läger, stoora penningar. *KKD* 5: 83 (1710). SAHLSTEDT *SagTupp.* 13 (1758; *genom tullen*). Man behöfver ej *(vid viss bärgningsmetod för säd)*, som annars, liksom stjäla in några halftorra lass mellan regnskurarna. ARRHENIUS *Jordbr.* 2: 26 (1860). Jag såg en stråle nyss, / Som genom grenars galler / Stal in till dig en kyss. GELLERSTEDT *2Dikt.* 30 (1881). 3) till 5, refl., i uttr. *stjäla sig in,* i sht förr äv.: lista l. lisma l. nästla sig in (i ngns hjärta o. dyl. l. hos ngn); äv. ngt sakligt (särsk. blick): smyga sig l. (i smyg l. oförmärkt) leta l. söka sig in (ngnstädes). Hvar och så hender, ath någre köpmen eller andre stiäle sig hemeligen in i landet *(osv.)*. *RA* I. 1: 277 (1540). Hwad heder lärer en sådan hafwa, som til hälften stulit sig in i et Ämbete? *Weise* 2: 81 (1771). Jag *(måste)* vänta tils gubben larmat ut, och gått in i sina rum. Kanske jag då kan stjäla mig in i huset. ALTÉN *Fästm.* 35 (1796). Öppet står / Ett fönster, och mitt öga stjäl sig in / Uti ett rum, med rosiga tapeter. NICANDER *Hesp.* 203 (1835). Helge (ser efter Amy) .. Huru blef hon så mycket för mig? Huru stal hon sig in i mitt hjerta? LUNDQUIST *Nepas* 10 (1875). Stjäla sig in i ngns förtroende. ÖSTERGREN (1946). — **STJÄLA MED SIG**[10 4 0]. 1) (numera bl. mera tillf.) till 1: stjäla o. ta med sig (ngt). Öfwer 2000. gyllens wärde, hwilcket han utan twifwel stulit med sig. SÅFSTRÖM *Banquer.* H 4 a (1753). 2) till 4 *a:* i hemlighet (o. olovligt) föra med sig (ngn); numera bl. (mera tillf.) med karaktär av bildl. l. oeg. anv. av 1. Han .. lockad ock stal her folk aff landet med sig tiill Suerige. *BtFinlH* 2: 3 (1537). — **STJÄLA SIG IGENOM**[10 0 040] l. [032], äv. **GENOM**[40] l. [32]. till 5; i sht förr äv. med saksubj.: (liksom) oförmärkt l. utan att upptäckas ta sig igenom (ngt). De .. sig igenom bysche och morass igenom stiäla. *OxBr.* 5: 456 (1628). Jag delar brefven i åtskillige små pacqueter, på det de så mycket bättre kunna stiäla sig igenom *(landgränserna)*. BARK *Bref* 1: 27 (1703). Måtte .. intet grus stjäla sig igenom de bedrägliga halfsulorna och hälarna. THOMANDER *TankLöj.* 99 (1830). — **STJÄLA SIG NED**[10 0 4] l. **NER**[4]. till 5; i sht förr äv. med saksubj.: liksom oförmärkt l. olovligt ta sig l. söka sig ned. Barnpigan .. stal sig ned till portvakten på några ögonblick, för att snappa upp nyheter från kröningstiden. CRUSENSTOLPE *Tess.* 2: 211 (1847). I dunklet under sommargröna bokar, .. dit solglittret endast sparsamt stal sig ned till markens gräs. ROSENIUS *Himmelstr.* 176 (1903). — **STJÄLA SIG OPP**, se **stjäla sig upp**. — **STJÄLA SIG PÅ**[10 0 4], förr äv. **STJÄLAS PÅ**. (numera föga br.) till 5, förr äv. (ss. dep.) till 6: smyga sig på ngn; äv. med saksubj. SCHRODERUS *Dict.* 267 (c. 1635: Stielas). Bätre *(är)*, at hafwa *(varg- l. räv-)*Groperna närmare wid Byen, hwarest Odjuren måste likasom stjäla sig på them, och vti en hast taga af Gildret. AKEN *Reseap.* 350 (1746). De suckar, som stjäla sig på honom *(då han tänker på den tillbedda)*. ZEDRITZ 3: 172 (c. 1855). Stjäla sig på ngn bakifrån. *SvHandordb.* (1966). — **STJÄLA SIG TILL**[10 0 4] l. **TILL SIG**[4 0]. 1) till 1: gm att stjäla skaffa sig (ngt); äv. allmännare l. oeg. l. bildl. (jfr **stjäla 2**); förr äv. *stjäla sig ngt till. HH* XIII. 1: 193 (1565: Stiäle sigh eenn hop penninger till). HAGBERG *Shaksp.* 2: 19 (1847; *med avs. på kärlek*). En man af sten och jern, i stånd att .. flera dagar gå utan föda eller hvila, utom hvad han tillfälligtvis kunde stjäla sig till. *Frey* 1850, s. 520. Precis som tjuvar ha ni stulit till er vad vi sagt till varandra, när vi trodde oss vara ensamma. KRUSENSTJERNA *Pahlen* 2: 233 (1930). 2) till 2 *l;* i uttr. *stjäla sig till ngt,* gm att ta tid från det man egentligen skall göra l. i strid mot vad omständigheterna egentligen tillåter l. (liksom) i smyg bereda l. skaffa l. ta sig ngt l. göra (l. bereda sig möjlighet att göra) ngt; äv. *stjäla sig till att göra ngt,* gm att ta tid osv. (bereda sig möjlighet) att göra ngt. Dödhen *(kommer)* offta ganska oförmodeligen .. och nästan som stiäler sig til at skadha. WALLIUS *KPedersson* C 1 a (1622). Sjukdom hindrar honom att, så ofta som förr komma till mig, då jag nog sällan kan stjäla mig till en stund att besöka honom. JGOXENSTIERNA *Dagb.* 193 (1771). Erik mindes så väl många, många år efteråt hur hon såg ut, hvad hon hade på sig denna aftonstund, under hvilken han stod der olycklig och förskjuten och stal sig till att betrakta henne. ROOS *Strejk.* 63 (1892). Kanske barnen har vaknat medan föräldrarna stal sig till ett biobesök eller en kopp kaffe hos några vänner inne i stan. *TurÅ* 1956, s. 57. — **STJÄLA SIG UPP**[10 0 4], äv. **OPP**[4]. till 5; äv. bildl.; äv. med saksubj. Jag hade stulit mig upp på ena isbacken *(på Isaksplatsen i S:t Petersburg)*. WALLIN *Bref* 9 (1840). Men se, .. vid snögränsen .. den prydliga Antherium serotinum ur snövattnet stjälande sig upp med sina .. trådsmala blad. *BL* 19: 184 (1852). Från de utländska furstar, som nu började hoppas att kunna stjäla sig upp på Sveriges tron, var .. en skrivelse på väg, som utnämnde .. Dacke till adelsman. HEIDENSTAM *Svensk.* 2: 44 (1910). Enda sättet *(att ta sig fram på fjällsjön)* var att falla undan för *(stört-)*sjöarna och stjäla sig upp mellan dem. *TurÅ* 1942, s. 366. — **STJÄLA TILL SIG**, se **stjäla sig till**. — **STJÄLA UNDAN**[10 40]. 1) (numera föga br.) till 1: stjäla bort (ngt), stjäla l. snatta (ngt); äv. abs.; förr äv. dels med indirekt obj., i uttr. *stjäla undan ngn ngt,* stjäla ngt från ngn, dels i uttr. *stjäla ngt undan för ngn,* stjäla ngt från ngn. *2SthmTb.* 7: 208 (1586: för). Pigan .. som elskar stöld, när hon hafwer något som tienar i hennes kram, om hender, och matmodren intet går bredo wid henne; så skal hon .. gerna något snatta och stiäla vndan. SWEDBERG *Cat.* 104 (1709). De .. böra anses för de största tiufvar, som .. stiäla undan cronan des inkomster. *2RARP* 15: 360 (1747). AUERBACH (1913). 2) till 2 *l α:* (för ngt angeläget) avsätta (kortare) tid gm att liksom

stjäla den från annan sysselsättning. Jag har den vanan / Sofva efter middag, / .. Godt det smakar alltid / .. bäst dock, / När på gamla soffan / I det egna hemmet / Jag får stjäla undan / Någon .. timme / Ifrån dagens möda. WENNERBERG 4: 281 (1846, 1885). WIGFORSS *Minn.* 1: 155 (1950). **3)** till **4** *a, b:* i hemlighet l. i smyg (o. olovligt) föra undan l. (undan)gömma (ngn l. ngt); numera bl. (mera tillf). med prägel av oeg. l. bildl. anv. av **1.** Josabeath .. toogh Joas Ahasia son, och staal honom vndan ibland Konungs barnen. *2Krön.* 22: 11 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* skaffade honom hemligen undan). Didrik såg sig .. om efter hvar mor kunde hafva stulit undan nyckeln till hänglåset. ALMQVIST *Mål.* 28 (1840). **4)** till **5;** refl., i uttr. *stjäla sig undan,* smyga sig undan (ngt); smita l. omärkligt l. i smyg komma undan (ngt); ofta abs. *(Hon)* staal .. sig vndan som en tiuff. MURENIUS *AV* 106 (c. 1643). Täncker man råka Fienden, böre Wägwisarne jemwäl bindas, medan ganska troligt är, at fruktan för faran skal komma them at söka alla utwägar til at stiäla sig undan. RICHARDSON *Krigsv.* 2: 226 (1741). Han berättade mig .. huru mycket han är upptagen med bruket och alltihop; så att han måste stjäla sig undan på en stund. ALMQVIST *TreFr.* 2: 157 (1842). Kvinnfolket .. sade, att jag rymt undan durkmarschen .. och att man inte skall stjäla sig undan sådant, som lag och öfverhet påbjudit. BENGTS *Vargt.* 44 (1915). särsk. med saksubj., betecknande att ngt (liksom) undgår uppmärksamhet l. omärkligt förflyter l. upphör att synas. Så snart .. detta e *(i t. ex. fiskarena)* .. förkortas .. stjäl det sig med lätthet undan örat och gör nästan alldeles ingen tjenst. LEOPOLD i *2SAH* I. 2: 199 (1801). Proteus. Om en enda timma stjäl sig undan, / På hwilken jag för Julia ej suckar, / Må nästa timma med en gräslig ofärd / För sådan kärleksglömska mig bestraffa! HAGBERG *Shaksp.* 2: 156 (1847). Vår stege räcker ända dit *(dvs. till himlen),* och därför / stjäl den så där sig undan ur din åsyn. BRING *Dante* 478 (1913). — STJÄLA UT[10 4]. jfr **utstjäla. 1)** (†) till **1:** stjäla (i byggnad o. d.) o. ta ut (ngt), stjäla. OPETRI *Tb.* 106 (1526). Kom konnann .. om nattenn, och brått vp låset och staal vth enn hoop medh tygh. *3SthmTb.* 5: 48 (1603). **2)** till **4** *a, b:* i hemlighet l. oförmärkt (o. olovligt l. olagligt) föra ut (ngn l. ngt ur landet l. dyl.); äv. bildl.; numera bl. med bevarad karaktär av oeg. l. bildl. anv. av **1.** *(Uppsyningsmännen över handelsordningen anmodas att)* hafwe någre Karlar ute med små Båter uti Skuteleden, och eljest wid de Hamner, som Kopper och Järn gemenligen pläger stiäles ut. STIERNMAN *Com.* 1: 616 (1614). Stjäla ut redbarheten ur landet. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Några dagar derefter kom till mig öfversten baron Posse .. och berättade hurusom en plan vore gjord att stjäla ut prins Gustaf från Gripsholm. TROLLE-WACHTMEISTER *Ant.* 1: 235 (c. 1840). **3)** till **5,** refl., i uttr. *stjäla sig ut.* Man berättar att *(allmogens barn)* .. springa barfotade i snön .. Det kan väl hända att någon liten ostyring stjäl sig ut i lättaste drägt, men vanligen saknas han då genast och återföres in i stugan innan han hunnit förkyla sig. LANGLET *Husm.* 916 (1884). *SvHandordb.* (1966). — STJÄLA UTI, se **stjäla i.** — STJÄLA ÅT SIG[10 4 0]. till **1:** gm stöld skaffa l. bemäktiga sig l. lägga beslag på (ngt); särsk. bildl. (jfr **stjäla 2, 2** *l*). Johan Dauensberg schule hafua stulet åth sigh een dom aff rådstugun. *BtÅboH* I. 7: 86 (1635). *(Jesuiterna)* vptuchta Vngdomen nästan för intet, medh hwilken sin flijt the dragha Föräldrarnas Hierta, och thet nästan åt sigh stiäla och sigh tilbinda. SCHRODERUS *Os.* III. 1: 177 (1635). Napoleon, under dess lysande bana, for fram, som om han stulit åt sig sjelfva lyckans hjul; men det blef ock till sluts hans stegel och hjul. TÖRNEROS *(SVS)* 4: 178 (c. 1827). Gustaf Nyström överlät ronden på underläkaren för att stjäla åt sig litet forskningstid. JERSILD *BabH* 52 (1978). — STJÄLA ÖVER[10 40]. **1)** *kortsp.* till **2** *g.* Syd hade markerat för ett jämnt antal klöver. Öst ansåg det troligt att Syd bara hade två klöver. Men ändå fortsatte han med låg klöver och satte på hj*(ärter)* Kn*(ekt)*. – Jag ville ju att Syd skulle stjäla över. Och det gjorde Syd. *SDS* 1979, nr 250, s. 20. **2)** till **5,** refl., i uttr. *stjäla sig över;* äv. med saksubj. (särsk. betecknande känsla o. d.). *(Sv.)* Han stal sig öfver bryggan, *(eng.)* He stole over the bridge. WIDEGREN (1788); möjl. icke särsk. förb. Han kände hur en stor svaghet stal sig över honom. LAGERLÖF *Kejs.* 245 (1914). — STJÄLAS FRAM, se **stjäla fram.** — STJÄLAS PÅ, se **stjäla sig på.**

Ssgr: A: (1) STJÄL-SJUKA. (tillf.) sjuklig benägenhet för att l. mani på att stjäla; jfr **kleptomani.** *FoF* 1914, s. 169.

B (till **1, 2, 7;** †): STJÄLANDE- l. STJÄLANDES-VIS, adv. som en tjuv; i hemlighet (o. olovligt). Sammadag vtfäste V. Erland Nilsson een 12 manna Eedh, at han aldrig stiälandes vijss, hafuer taget tvenne gråå galtar, ifrån Gijsse Jönsson. *VRP* 1635, s. 590. Färdas nu någon med Wahrur Tollhusen stiälande wijs förbij, fram eller tilbakar, och warder på någon bijwäg befunnen och tagen, han skal det Godset han således hos sig förer, hafwa förbrutit under Osz och Cronan. STIERNMAN *Com.* 2: 158 (1638).

Avledn.: STJÄLARE, m.//ig. person som stjäl l. stulit (ngt), tjuv. **1)** till **1;** särsk. (o. utom tillf. numera bl., ålderdomligt) i ordspråket *stjälaren och döljaren båda lika goda* l. *stjälaren är så god som hälaren* o. d. (samt i anv. som anknyter till detta ordspr.). Stiälaren och dölliaren, båda lijka goda. GRUBB 760 (1665). Straffades hälare skarpt, så skulle ej stjälare finnas. NICANDER *GSann.* 30 (1766). Hälaren är så god som stjälaren. ÖSTERGREN (1946). **2)** (mera tillf.) i bildl. anv. av **1** (motsv. **stjäla 2**) l. till **stjäla 2.** De lärdas grund .. gror och blomstrar af Scriblerer, det är, af lånare, stjälare, prålare, gycklare. THORILD *(SVS)* 3: 228 (1792). jfr: Glädje-, lyckostjälare. ÖSTERGREN (1946). jfr **tids-stjälare.**

STJÄLK *fäl⁴k,* förr äv. STJÄLKE, r. l. m.; best. **-en;** pl. **-ar** (i ä. språkprov möjl. äv. att hänföra till sg. **stjälka,** *Jos.* 2: 6 (*Bib.* 1541: lijnstielkar) osv.) ((†) **-er,** möjl. äv. att hänföra till sg. **stjälka,** *Syr.* 24: 14 (*Bib.* 1541: rosenstielker), HIÄRNE *2Anl.* 31 (1702)); förr äv. STJÄLKA, r. l. m. l. f.; best. -an; pl. -er? l. -ar? (se ovan). **(stelckie- i ssg 1659 (: Stelckiegräs). stelk 1541 (: kurbisstelk). stjelk (sj-, -ie-, -ck) 1541—1891 (: Fröklöfverstjelk). stjelk- (-ie-) i ssgr 1785 (: stielkrika)—1905 (: stjelkstygn). stjelka (-ie-) 1614—1702. stjelke (-ie-, -ck-) c. 1580—1814. stjelken (-ie-),** sg. best. **1538—1736 (: ryggstielken). stjälk (-iä-, -ck) 1645 (: Hampstiälck) osv. stjälka (-iä-, -ck-) 1588—1771. stjälke (-iä-, -ck-) 1588—1824)** [fsv. *stiälker, stiälke,* fgutn. *stelkr,* sv. dial. *stjälk, stälk, stjälka,* m.; jfr ä. d. *stielke,* d. dial. *stjælk,* nor. dial. *stelk,*

stjelk; sannol. till den utvidgning av roten i bl. a. gr. *στελεά*, yxskaft, o. fvn. *stjǫlr*, stjärt, feng. *stela*, stjälk, stöd, som äv. föreligger i feng. *stealc*, adj., hög, brant, o. lit. *stel̃gti*, stirra stelt, l. möjl. **k**-avledn. av (stammen i) fvn. *stjǫlr*, stjärt, osv. (se ovan); samhörigt med **STJÄLK** är sannol. fsv. *stilker*, d. *stilk*, fvn. *stilkr*, nor. dial. *stilk*, alla: stjälk o. d.]

A. hos växt: örtartad stam; skaft; gren o. d.

1) hos växt: örtartad l. örtlik (i sht upprätt) luftstam (*bot.* äv. i speciellare anv.: örtartad stam som bär blad, motsatt: stängel), äv. dels om örtartad l. örtlik (upprättstående) gren av jordstam l. krypande stam (särsk. hos halvbuske l. örtlik buske) l. knölstam, dels (se *e*) om örtstamsliknande blad med bladskaft hos rotfrukt l. annan stamlös växt (l. om annan stjälklik del av växt); jfr STÄNGEL. *VarRerV* 57 (1538). *(I Arabien)* wäxer .. Mirrha, hwilkes Stiälcke wäxer fem Armbogar höght. LÆLIUS *Bünting Res.* 1: 141 (**1588**). *(Björnmossan)* tyckz omögeligen hänga tillsamans, medan hwar stielke är simplex, men roten däremot är så hopweltat, som woro hon wäfwen. LINNÉ *Bref* I. 1: 339 (**1733**). Mästendels kryper *(vial)* .. ned vid släta backen, slåendes från samma rot ut ganska många stjelkar, som löpa hit och dit långs efter marken. KALM *VgBah.* 36 (**1746**). Lätt har hans *(dvs. träsnidarens)* jern kring bägarne svängt Lyéiska rankan, / Flätad med stjelkar och löf kring blek fruktbärande murgrön. ADLERBETH *Buc.* 18 (**1807**). Stjelk .. kallas den vanligen enåriga, oftast till byggnaden mer eller mindre mjuka eller föga träaktiga, stammen af en vext, då den bär blad och slutligen blommor. HARTMAN *Fl.* XIV (**1838**). Blommor *(ss. hårprydnad)* ordnas i spetsiga buketter, hvars stjelkar döljas under en rik hårknut. *Idun* **1888**, Bih. s. 6. *Varulex.* Beklädn. 15 (**1945**; *hos spånadsväxt*). Lavendel. Halvbuske; stjälk 2–4 dm, med talrika, uppstigande – upprätta grenar. WEIMARCK *SkånFl.* 540 (**1963**). — jfr ANGELIKA-, BLOM-, BLOMSTER-, BÖN-, DILL-, DVÄRG-, FRÖ-, HAMP-, LAKTUK-, LIN-, NÄCKROS-, NÄSSEL-, POTATIS-, REMTÅNGS-, SALVIA-, SIDO-, ÖRTSTJÄLK m. fl. — särsk.

a) om stam hos gräs (se d. o. **1**) l. säd l. annat stråfoder: strå; utom ss. förled i vissa ssgr numera bl. mera tillf.; förr äv. i uttr. *gå i stjälk*, få strå, skjuta sig. Han sompnadhe åter, och åter drömde honom och sågh at siw ax full och tiock wexte på enom stielk. *1Mos.* 41: 5 (*Bib.* **1541**; *Bib. 1917:* strå). War Rågen endast gången i stiälk. *NVedboDomb.* Sommart. **1786**, § 159. De trånande djuren / Smakade ej en droppe ur älfven, en stjelke af gräset. ADLERBETH *Poët.* 2: 326 (**1803**). Stjälkålen eller den nematodart, som lever i klöverplantornas stjälkar .. förorsakar stor skada. *LAHT* **1916**, s. 518. — jfr MILIEGRÄS-, RÅG-, SÄDES-STJÄLK.

b) (numera föga br.) i uttr. *växa på stjälk*, liktydigt med: ha stjälk(ar) l. sitta (direkt) på stjälken; förr äv. *växa i stjälk*, liktydigt med: ha stjälk(ar); äv. motsv. *a*. Gräset, som wäxer på Stielka, (Basilika, Gurckur .. Pompor, the ther wäxa swåra hastigt) förwijsna åhrlighen. SCHRODERUS *Comenius* 125 (**1639**). Wäxa i stiälke. *Linc.* (**1640**; *under* caulesco). *(Sv.)* växande på stjelk *(fr.)* caulinaire. SCHULTHESS (**1885**).

c) (i sht i fackspr.) koll.; särsk. av (l. hos) foderväxt o. d.: (foder l. massa i form av) stjälkar. Detta Angelicæ gräås bruka och Lapparna, således; the afskiära den stiälcken som begynner att uthspricka till fröö *(osv.)*. *Landsm.* XVII. 1: 21 (**1671**). Skörden *(av åkerbönor)* uppgår till 20–40 hl. kärna .. samt 1,6–3,2 ton stjälk pr hektar. JUHLIN-DANNFELT 438 (**1886**). — jfr BÖN-, NÄSSEL-, RAPS-STJÄLK.

d) (†) i utvidgad anv. (jfr *e*), hos hattsvamp: fot (se d. o. 4 *b* *β*); jfr STAM, sbst.[3] **I 1** *g* *α*. Alla *(hattmurklor)* äro två-formige eller bestå af tvänne delar, nämligen stjälk och hatt. *VetAH* **1783**, s. 302.

e) i utvidgad anv. (jfr *d*), hos rotfrukt l. annan, stamlös växt: blad med bladskaft (som liknar en örtstjälk); äv. (jfr 3) om var o. en av de långa, örtstjälksliknande bladskaften (med fastsittande blad) hos rabarber (o. liknande växter). Stielkarne *(på en aloe)* woro in alles 6. NORDBERG *C12* 1: 867 (**1740**). Ifrån Spenaten rensas alla grofwa stielkar. WARG 362 (**1755**). Numera ätas endast stjälkarna på rabarbern. BOLIN *VFöda* 301 (**1934**). — jfr MANGOLD-, RABARBER-, ROV-, RÄDIS-, RÖDBETS-, SPARRISSTJÄLK.

f) mer l. mindre bildl.; jfr **5**. Offren .. leffuande Gudh idra vngdoms blomster, at han ider ålderdoms rutne stielkar icke förkastar. BOTVIDI *24Lijkpr.* x 2 a (**1620**, **1628**). Du Thronens enda lif, / Du ros af ädel stielk, som blommat sidst af alla. MURBERG *Racine Ath.* 64 (**1776**). Hans ljuvliga blomster! Kysst av en annan? Än sen! Hon var ett blomster. En lilja på stjälk. Hon var fullkomlig, hennes knän också. MARTINSON *KärlekKr.* 11 (**1947**). ELGSTRÖM o. RUNNQUIST *SvMordb.* 58 (**1957**).

2) (numera mindre br.) i sg. l. pl., närmande sig l. övergående i bet.: (uppskjutande l. uppväxande) ört l. buske; förr äv. helt liktydigt med: (uppskjutande) skott, stamskott, telning; buske; äv. bildl. (om person). Alt så är himmel och iord tilkommen, tå the skapadhe wordo, på then tijdh, tå Herren Gudh giorde himmel och iord, förra än noghor stielck war på markenne, och förra än noghor ört wexte på iordenne. *1Mos.* 2: 5 (*Bib.* **1541**; LUTHER: streuchlin, *Vulg.:* virgultum; *Bib. 1917:* buske). *(Sv.)* Stielka. *(t.)* Stamm. Strauch. *(lat.)* Stirps. Frutex. Caulis. SCHRODERUS *Dict.* 14 (c. **1635**); jfr huvudmom. I lijka måtto *(som världen är skapad av en enda gud)* opgå Vegetalia, Nembl. alla Träå, örther och gräås, och all wäxt ifrån een sin Roth och stiälke. SYLVIUS *Mornay* 27 (**1674**). *(Lat.)* Frutex .. *(sv.)* Litet Trä, en Stielcke. *(t.)* Die Staude. FLORINUS *Voc.* 144 (**1695**). Långa gräs och stiälker wäxa där i strömen. HIÄRNE *2Anl.* 31 (**1702**). En liten planta, liten stjelke / Rann up en gång på denna dag, / Som blef en oförliklig Bjelke. DALIN *Vitt.* II. 4: 211 (**1760**). Det eggade jernet / Äger ej kraft, från stammen att lossa den bräckliga stjelken. ADLERBETH *Æn.* 140 (**1804**).

3) till frukt l. blomma (o. blomställning) l. (numera mindre br.) blad: skaft; jfr **1** *e*. BALCK *Es.* 70 (**1603**; *hos körsbär*). *(Aspens)* löf darrar stedse, emedan thet hänger på en lång smal stielcke. BROOCMAN *Hush.* 5: 44 (**1736**). Blommorna *(hos silkesbomull)* växa i Klasor gemenligen 4–5 i hvardera med långa och böjeliga stjelkar. *VetAH* **1790**, s. 221. ÖSTERGREN (**1946**). — jfr BLAD-, BLOM-, DRUV-, FRUKT-, KÅL-, KÖRSBÄRS-, ÄPPLE-STJÄLK.

4) (numera föga br.) hos tobaksblad: (bladskaft med) ryggnerv (som stripas l. rivs av från bladet o. används till piptobak l. snus l. cigaret-

ter; i sht koll. (jfr 1 c). (AGARDH o.) LJUNGBERG III. 3: 274 (1859; *koll.*). Tobak i stjelk. SCHULTHESS (1885). *(Till röktobak)* användas i ganska stor utsträckning svensk tobak och stjälk, som i cigarrfabrikerna stripats från olika sorter, men icke vidare där kan användas. *2NF* 29: 244 (1919). — jfr RYGG-, TOBAKS-STJÄLK.

B. om ngt som till formen (o. placeringen) liknar l. anse(tt)s likna växtdelen i fråga.

5) [eg. bildl. anv. av 1 (jfr 1 *f*) l. 3] (i sht i fackspr., numera mindre br.; se dock *a*) om ngt som liknar en stjälk (i bet. 1 l. 3); särsk. om (jämförelsevis) smalt (o. långt) mellanparti l. förbindande l. utskjutande parti l. del av ngt (i sht metallföremål): skaft (se SKAFT, sbst.[1] 5); (smalt) liv; utskjutande (liten) ten; hals (t. ex. hos sporre). *(Fin.)* Tywi .. *(Lat.)* crassior pars trunci: extremitas scapi, manubrii. *(Sv.)* storändan af trä: ändan på skafftet, stiälken. JUSLENIUS 399 (1745). Stå Nothufwuden öfwer den medlersta linien, så wändas stjelkarne nederåt; stå de djupare, sättas stjelkarne uppåt. *Taubel Boktr.* 1: 164 (1823). Sporrar med stora stjelkar. *2VittAH* 13: 171 (1830). BRUNIUS *Resa 1838* 104 (1839; *om liv på dopfunt*). En skruf .. indelas i hufvud .., skåra .., uti hvilken skrufmejseln sättes då skrufven skall ut- eller inskrufvas, stjelk .. och gängor. JOCHNICK *Handgev.* 25 (1854). Kornet *(till en kanon)* .. består utaf 4 delar: den gängade delen, foten, stjelken och spetsen. DE RON o. VIRGIN I. 1—3: 39 (1886). Kramlornas "stjälk" är vanligen 15–17 cm. lång och omkr. 12 mm. tjock; "klorna" 7–9 cm. långa. ZETHELIUS *Fältarb.* 87 (1892). Det stod en bucklig volvo skåpvagn på gården och två herrar klev ur, en i korta golfbyxor och stickad basker med stjälk. HAMMARLUND *OnkelEnHus* 57 (1975). — jfr BORR-, FIL-, PELAR-STJÄLK. — särsk.

a) (fullt br.) i sht *zool.* om (påfallande) stjälklik, på havsbotten l. föremål l. värddjur fäst nedre del av primitivt ryggradslöst vattendjur (särsk. hårstjärna l. långhals); jfr *b*. Stjelken *(hos korallen)* liknar aldeles en liten ört, är merendels helt ofördelt, ibland utskjuter den en sides-gren, som i alt liknar stjelken. *VetAH* 1752, s. 115. THORELL *Zool.* 2: 416 (1865; *hos långhalsar*). Hos de nu lefvande ganska sällsynta krinoideerna .. kan man skilja mellan kronan och den densamma uppbärande stjelken. NATHORST *JordH* 606 (1892). — jfr ENKRINIT-STJÄLK.

b) (i sht i fackspr., numera i sht *med.*) på (liten) svulst, i sht förr äv. insektsöga o. d.: skaft; i sht förr äv. om annan smal förbindande anatomisk del l. central huvuddel av ngt; jfr c. *(Lungblåsorna)* hänga klastals tilhopa .. och *(varje klase)* är större eller mindre, altsom desz Stiälk är kortare eller längre til, eller gifwer från sig flere eller mindre små grenar. ROSENSTEIN *Comp.* 285 (1738). Oculi, ögonen *(hos flygfän)*, sitta ofta på en ledig stjelk, petiolus. BRANDER *NatH* 6 (1785). Deras *(dvs. venösa tumörers)* basis kan förlänga och sammandraga sig, så att de slutligen synas försedda med stjelk. *Hygiea* 1843, s. 46. Hornen *(hos älgen)* .. sitta på korta trinda, åt sidorna rigtade stjelkar. NILSSON *Fauna* 1: 487 (1847). Ögonen *(hos skalkräftorna)* äro sammansatta och sitta ofta på rörliga stjälkar. *SvUppslB* 24: 1078 (1935). — särsk. (numera föga br.) hjärnskänkel. FLORMAN *Anat.* 2: 69 (1830). — jfr HJÄRN-STJÄLK.

c) [eg. bildl. anv. av *b*] (numera mindre br.) i uttr. *ögon på stjälk*, i fråga om person: ögon på skaft. Svartingarna satte ögonen på stjälk och tålde visst inte riktigt vid så mycket vitt skinn på en gång. LILLIEHÖÖK *MaryAnne* 80 (1933).

d) (numera föga br.) om (förbindande) stycke rep l. tåg (fäst i ngt); särsk. (*sjöt.*) i uttr. *stjälkar med syögon*, hanfot med två sydda ögon. En Korstöm af hampa, med läder omkring 3 alnar långt å yttre och inre stjelkarne. *VexjoBl.* 23/3 1838, Bih. s. 2. Stjelkar med syögon. RAMSTEN 26 (1866). Stag och stjelk äro lika svåra. FRICK o. TROLLE 61 (1872). Stjälkar med syögon. STENFELT (1920).

e) (numera mindre br.) om ngt fram- l. utskjutande, med tanke bl. (l. huvudsakligen) på placeringen l. formen; förr särsk.: (kort) gren (se GREN, sbst.[1] 3). Norre stielcken af Gierdesgården. *NVedboDomb.* Höstt. 1746, § 154. Stångdiken, tillsammans 196 famnar, förekomma endast i kortare stjelkar i några mer wattensjuka tegar. *MosskT* 1887, s. 272. Spanien .. skjuter ned från *(europeiska)* världsdelen på en visserligen bred, men för samfärdseln högst obekväm stjälk. KJELLÉN *Stormakt.* 1: 36 (1905). jfr: En gärdes gård Stielk är så brist fällig på löckan, at här måste aldeles omgärdas. *VDAkt.* 1775, nr 528.

f) (vard.) om smala (o. påfallande vita l. omuskulösa) armar l. ben; särsk. (starkt vard.) i speciellare anv., liktydigt med: ben. Den rundnätte gubbens stjälkar till armar var påfallande bleka. JANSSON *Fysionomier* (1983). 1976 drabbades Arthur Österwall av hjärnblödning och efter det blev aldrig "stjälkarna", det vill säga benen på Arthurs mustiga språk, vad de hade varit. *DN* 8/9 1984, s. 47.

6) [eg. bildl. anv. av 1, 3] (†) i fjäder: skaft (se SKAFT, sbst.[1] 5 *j γ*) l. om spole (se SPOLE, sbst.[3] 5) o. skaft ss. en enhet. RETZIUS *Djurr.* 144 (1772; *om skaft*). Foglarnes beklädning i allmänhet äro fjädrar, Pennæ, bestående af en stjelk, Rachis, hwarpå fjunet sitter, och dun, Plumæ, som icke hafwa någon stjelk. BRANDER *NatH* 8 (1785). Stjelk .. *(dvs.)* den vid basen rörartade vid spetsen täte hufvudstammen af fjädern. MARKLIN *Illiger* 218 (1818). De tvenne längst bakut liggande skulderfjädrarne *(hos praktejderhannen)* .. äro breda, hastigt tillspetsade, och hafva en något utåt böjd stjelk. *ASScF* 2: 754 (1843). — jfr FJÄDER-STJÄLK.

7) (†) om upphöjt parti mellan två räfflor (på pelare) l. om valvribba. *(Sv.)* stjelk .. *(fr.)* côte. SCHULTHESS (1885; ss. *teknisk term*).

Ssgr (i allm. till 1): **A:** STJÄLK-ANLAG $^{-02}$ l. $^{-20}$. *bot.* jfr **anlag** 4 *a*. LINDMAN *NordFl.* 3: 256 (1904). — -BAKTERIOS. (i fackspr.) av bakterier orsakad potatissjukdom (som vid tidigt angrepp vållar att plantan dör innan den bildat utvecklade knölar o. vid sent angrepp att stjälkarna ruttnar); jfr -röta. *LAHT* 1908, s. 270. — -BAS, förr äv. -BASIS. *bot.* jfr **bas**, sbst.[1] 2. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* 1838, s. 66. — -BLAD. (numera mindre br.) *bot.* om blad fästa på en växts stjälk l. stjälk o. grenar (i sht motsatt: rotblad); jordblad, rosettblad. LINNÉ *Öl.* 98 (1745). De blad, som sitta på sjelfva stammen, kallas stam- eller stjelkblad (caulina). HARTMAN *Fl.* XIX (1838). BERLIN *Lrb.* 66 (1880; *motsatt: rotblad*). *SAOL* (1986). — -BORRE. (numera föga br.) växten Marrubium vulgare Lin., kransborre; förr äv. allmännare:

(växt av) släktet Marrubium Lin. (anträffat bl. i pl., om släktet). LILJEBLAD *Fl.* 222 (1792; *i pl., om släktet*). BJÖRKMAN (1889). KROOK *Handköpsben.* 137 (1951). — (1, 1 *a* (o. 3)) -BRAND. (i fackspr.) av en svamp orsakad sjukdom som angriper stjälkar (o. bladskaft) hos foderväxt o. strå hos gräsväxt (o. yttrar sig i gula l. ljusbruna fläckar med svart bård samt ofta medför att stjälkdelen osv. ovanför vissnar); jfr **brand**, sbst.[1] 4 *d*. LINDFORS *SjOdlVäxt.* 17 (1927). — -BRODERI. (numera mindre br.) *sömn.* broderi av stjälkar l. broderi i l. med stjälksöm. *JournD* 1853, s. 6. — -DYNA. (†) = **bladdyna**; jfr **skaft-dyna** o. **dyna**, sbst.[1] 2. AGARDH *Bot.* 1: 219 (1830). HARTMAN *Fl.* XXX (1838). — (3) -EK. *bot.* trädet Quercus robur Lin. (som har skaftad frukt), skogsek, sommarek, (vanlig) ek. STRÖM *Skogsh.* 36 (1830). — -FATTANDE, p. adj. (†) stjälkomfattande. *PhysSH* 51 (1776). MEURMAN (1847). — (1, 3) -FORMIG. (numera bl. mera tillf.) MARKLIN *Illiger* 304 (1818; *om kropp hos larv*). HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 4: 15 (1852; *om insektskropp*). — -FRI. fri från stjälk(ar). **1)** till **3**, om bär l. russin o. d. *LdVBl.* 1843, nr 47, s. 3 (*om russin*). *Dagen* 1915, nr 217, s. 6 (*om körsbär*). **2)** (i fackspr.) till **4**. WoL (1889). — -FÄST, p. adj. (numera bl. mera tillf.) om blad: fäst direkt på stjälken (dvs. utan skaft); äv. (o. numera nästan bl.) om bladskaft l. blomskaft l. -stängel: som är fäst l. sitter på stjälken. MÖLLER *PrincBot.* 29 (1755; *om blomskaft*). FISCHERSTRÖM 1: 184 (1779; *om blad*). BJÖRKMAN (1889). — -FÄSTE. **1)** *bot.* o. *trädg.* till **1**, **3**: fäste (särsk. hos frukt) för stjälk l. skaft. *LfF* 1838, s. 164. Plattrunda frukter (*av tomat*) med s. k. bassäng och nedsänkt stjälkfäste. *SvVäxtförädl.* 2: 229 (1951). **2)** *zool.* till **5** *a*, om fästet för stjälken i själva kroppen hos djuret. HISINGER *Ant.* 4: 197 (1828). — -GREN. HARTMAN *Fl.* LXXXVII (1832). — (5 *b* slutet) -GROP. (†) Fossa triangularis s. intercruralis (Stjelkgropen) är det mellanrum, som finnes emellan stjelkarne ifrån deras sammankomst wid bryggan ända till klothögarne. FLORMAN *Anat.* 2: 69 (1830). — -KNÖL. (numera mindre br.) *bot.* stamknöl till växt med stjälk, stamknöl. ARRHENIUS *Bot.* 73 (1845). *SAOL* (1950). — (1, 1 *a*) -KROSS. *lant.* maskin för krossning av stråna l. stjälkarna hos vallgröda o. d. (o. därigm åstadkommande av snabbare torkning), stjälkkrossare; jfr **slåtter-kross**. *SvD(A)* 20/7 1962, s. 5 (*till hö*). — (1, 1 *a*) -KROSSARE. stjälkkross. *SFS* 1975, s. 2063. — -LED. **1)** till **1**: led (se **led**, sbst.[1] 5) på stjälk. *BotN* 1857, s. 9. *VäxtLiv* 1: 77 (1932). **2)** (†) till **5** *b*, om den andra (ovanför antennskaftet belägna) leden på insekts antenn. DAHLBOM *Insekt.* VII (1837). THOMSON *Insect.* II (1862). — -LIKNANDE, p. adj. *VäxtLiv* 1: 55 (1932; *om bladskaft hos sjönöt*). — -LUDD. *bot.* jfr **ludd**, sbst.[1] 1 *b*. *BotN* 1872, s. 70. — -LÖS. som saknar stjälk(ar); särsk. **1)** till **1**, om växt; äv. om blomma, särsk. liktydigt med: som skilts från stjälken. FISCHERSTRÖM 4: 298 (c. 1795). Tusse och Ia har för länge sedan satt de allra stjälklösaste små hästhovarna i vatten och hört den första lärkan. CEDERBLAD *BjörnSp.* 115 (1934). **2)** (†) till **1** *d*: som saknar fot, fotlös. *VetAH* 1783, s. 301. **3)** (numera föga br.) till **3**, om blad: skaftlös. AGARDH *Bot.* 1: 221 (1830). **3)** till **5**; särsk. (numera föga br.) till **5** *b*. LÖWEGREN *Ogonsj.* 528 (1891). Avledn.: **stjälklöshet**, r. l. f. till -lös 1—3. *SAOL* (1950). — (1, 1 *a*) -NEMATOD. *zool.* o. *lant.* = -ål. SONESSON *BondB* 335 (1955). — -OMFATTANDE^{-0200}, p. adj. *bot.* om blad (l. bladhinna l. bladsnärp l. bladfot): som omsluter stjälken. Till förhållandet mot stammen eller grenarna är bladet: .. Stjelk-omfattande, amplexicaule, som med sin bladhinna sjelf omgifver (den gemensamma) stjelken, dock så att den åtminstone på den bladet motsatta sidan är fri. MARKLIN *Illiger* 382 (1818). FRIES *BotUtfl.* 1: 277 (1843; *om bladslidor*). — -OMSLUTANDE^{-0200}, p. adj. (numera föga br.) *bot.* stjälkomfattande. NYMAN *FanerogFl.* 44 (1873). — (4) -RYGG. (numera mindre br.) om rygg (se d. o. 3 *k*) på stjälk l. om den rygg på blad som stjälk bildar, stjälk. SALANDER *Gårdzf.* 384 (1758). — (1, 1 *a*) -RÖTA. i sht *lant.* röta (se **röta**, sbst.[1] 1 *b*) som (främst) uppträder på stjälken l. strået; särsk.: stjälkbakterios. Stjelkröta, .. (*dvs.*) den röta eller förruttnelse .. som kan inträda i en skadad stjelk, sannolikt genom bakteriers inverkan. *NF* (1891). Sjukdomen (*dvs. klöverröta*) synes liksom potatisens stjelkröta, med hvilken den har stor likhet, vara böjd att uppträda på begränsade sträckor, men icke utprägladt epidemiskt. *MosskT* 1892, s. 154. Någon av de svampar, som äro bekanta som orsak till stjälkröta eller vissnesjuka hos gurkväxter, såsom Sclerotinia, Botrytis, Fusarium och Verticillium (*osv.*). *LAHT* 1919, s. 424. — -SELLERI. (†) bladselleri. SVENSSON *Kulturv.* 268 (1893). — -SKAL. GRIMBERG *SvFolk.* 2: 185 (1914; *hos hampa*). — (1 *a*) -SKJUTNING. (†) handlingen att skjuta (se **skjuta**, v.[1] I 21 *a α α'*) l. utveckla skott l. strå l. att skott l. strå utvecklas. ARRHENIUS *Jordbr.* 1: 202 (1859). — -SKOTT. jfr **skott**, sbst.[2] 23 *a β*. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* 1829, s. 66. — -SMINKBÄR. (†) växten Chenopodium foliosum Aschs., bärmålla. *Liljeblad Fl.* 146 (1816). — -SPETS. spets av stjälk. **1)** till **1**. ROSENDAHL *Farm.* 157 (1895). **2)** till **3**. ENEROTH *Pom.* 1: 138 (1864). — -SPÅNADSVÄXT^{-002}, äv. $^{-200}$. (i sht i fackspr.) spånadsväxt vars stjälk lämnar materialet till spånad (hampa, jute, lin o. d.). JÖNSSON *Gagnv.* 385 (1910). — -STING, se -stygn. — -STYCKE. stycke av stjälk; äv. (mera tillf.): mellanled, led. ROSENDAHL *Farm.* 95 (1895). *2NF* (1917; *om mellanled*). — -STYGN, äv. (numera föga br.) -STYNG, förr äv. -STING. *sömn.* stygn i stjälksöm; i pl. ofta övergående i bet.: stjälksöm; stundom äv. (i annat fackspr.) om (söm med) fästande l. sammanhållande sådana stygn. *JournD* 1853, s. 48. Den söm, som kommit till användning vid .. (*sammanfogningen av spånändar på svepaskar*), nämner jag efter stygnens utseende: släta stygn, kedjestygn, stjälkstygn, snärjstygn och läggstygn. GRANLUND *Träkärl* 55 (1940). Olserödstäcket är gjort av svart tuskaftsylle med vita lingarnsbroderier, utförda i kedjestygn, stjälkstygn, plattsöm, knutsöm, schattersöm och bottensöm. *Kulturen* 1970, s. 82. Ssg (*sömn.*): **stjälkstygns-söm.** söm med stjälkstygn, stjälksöm. *2NF* 28: 220 (1918). **-teknik.** *Fornv.* 1921, s. 215. — -SÖM. *sömn.* om lineär (i sht till framställning av stjälkar, rankor o. andra stående l. konturerade delar av broderi använd) prydnadssöm med efterstygn som tas på snedden o. vart o. ett hälften omlott med det föregående; stundom äv. (i annat fackspr.) om fästande l. sammanhållande

söm med sådana stygn. *JournD* 1853, s. 6. Broderiet är utfört av blekrosafärgat linnegarn i plattsöm, stjälksöm och bottensöm. *Fredr1Tid* 31 (1924). Gavlarnas svaga och delvis öppna partier *(på en dopkasse)* stärktes med ett eller två lager näver .. *(Dessa)* äro .. fästade med gemensam stjälksöm, en alldeles vid kassens ände och en mot näverstyckets ändar. *Gruddbo* 560 (1938). Ssg (*sömn.*): **stjälksöms-teknik.** *TextBildv.* 7 (1925). — -TOPP. topp av l. på stjälk, stjälkspets. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* 1837, s. 102. — -TUNN. tunn (l. smal) som en stjälk. Läppen den krökte sig stjälktunn och fin, / och vackert var vecket i hakan kluvet. OSSIANNILSSON *Lärk.* 106 (1913). — (1, 1 *a*) -ÅL. *zool.* o. *lant.* rundmasken Ditylenchus dipsaci Kühn (som angriper stjälkarna av ett flertal växter, bl. a. klöver), klöverål, stjälknematod. *UtsädT* 1895, s. 119. — -ÄMNE. (stielke- 1777) *bot.* ämne l. anlag till stjälk. GADD *Landtsk.* 3: 490 (1777). — -ÖGA. 1) (numera mindre br.) *zool.* till 5 *b*: skaftögon. *SvUppslB* 15: 1169 (1933; *hos krabba*). 2) (numera mindre br.) *sjöt.* till 5 *d*: (splitsat l. sytt l. gm bändsel format) öga på hanfot. EKBOHRN *NautOrdb.* 243 (1840). *2NF* 38: 519 (1926).

B (†): STJÄLKE-GRÄS. om ett slags l. olika slags krypande gräs. Gramen repens. Stelckie gräs. FRANCKENIUS *Spec.* C 1 b (1659). — -ROT. kvickrot? Tag siälkerrott och bint häne under din högra tå. *ArkNorrlHembygdsf. 1918*, s. 66 (c. 1780). — -ÄMNE, se A.

Avledn.: STJÄLKA, v., -ning. [jfr stjälkad] (numera bl. mera tillf.) 1) till 1, 5: förse (ngt) med stjälk (l. stjälkar); särsk. (till 5 *b*), i pass. övergående i deponentiell anv.: (delvis avskiljas gm att) få stjälk(artad förbindning), l. ss. härtill svarande vbalsbst. *-ning.* I den veckningsprocess, som betingar denna fostrets stjälkning från omgifvande delar af ägget, deltaga alla tre fruktbladen. HAMMAR *FostUtv.* 56 (1900). *(Höns)*fostret .. stjälkas *(alltmera)* från omgivningen, så att det slutligen blott medelst navelsträngen .. sammanhänger med den övriga delen av ägget. DENS. *Kyckl.* 37 (1909). 2) till 1: skära av stjälk(ar) på l. skära bort stjälk(ar) från (ngt) o. d. MEURMAN (1847). — STJÄLKAD, p. adj. [jfr stjälka] 1) (numera bl. mera tillf.) till 3: som har stjälk(ar) l. skaft; skaftad; i sht förr äv. om blad: skaftad; jfr 2 *a*. MÖLLER *PrincBot.* 38 (1755; *om blad*). Apeln, ruskad för sin fot / Fäller månget stjelkadt klot. INGELMAN 22 (1836, 1843). Stjelkeken, sommareken, har stjelkade frukter. AGARDH (o. LJUNGBERG) III. 1: 148 (1857). AUERBACH (1913). jfr: Stjelkeken .. har .. nästan ostjelkade .. blad. AGARDH (o. LJUNGBERG) III. 1: 148 (1857). jfr lång-stjälkad. 2) (utom i *b* numera föga br.) till 5. *a)* om botaniskt organ (av annat slag än blad l. blomma l. fruktblad): skaftad; jfr 1. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* 1831, s. 194 (*om glandler*). De så kallade sporerna hos de högre svamp-formerna .. sitta *(ej)* i rör, utan .. de stå stjelkade på ett cylindriskt underlag. *Därs.* 1837, s. 20. *b)* i sht *zool.* till 5 *a*: som har l. är fäst med stjälk; jfr *c*. Echinodermer skilja sig .. från Asteroidea hufvudsakligen deri, att de i ungdomen eller under hela lifvet äro stjelkade. LOVÉN *ÅrsbVetA* 1840—42, s. 294. *2NF* 12: 69 (1909; *om hårstjärnor*). *c)* i sht *zool.* o. *med.* till 5 *b*: försedd med stjälk, skaftad; jfr *b*. Rör-Sjöpenna (Pennatula Arundinacea): Stammen fyrsidig smal och långsträkt; Strålarne, bestående af ensamme och kafvelrunde djurbägare, tätt stälde och stjelkade. *VetAH* 1786, s. 297. MARKLIN *Illiger* 274 (1818; *om bakkropp hos insekt*). BOHM *Husdj.* 122 (1902; *om vårtor*). *2NF* 21: 1119 (1914; *om ögon hos kräftdjur*). *(Lambåplastik)* utföres .. genom vridning eller fullständig omstjälpning av en längre, stjälkad hudlambå. *LbKir.* 1: 528 (1920). 34-årig kvinna med ett yttre stjälkat myom. *SvLäkT* 1935, s. 752. ÖSTERGREN (1946). Stjälkade myom *(dvs.)* en typ av ytligt belägna myom .. i uterus .. vilka buktar ut så kraftigt från sitt ursprungsställe att de till sist hänger på stjälkar. LINDSKOG o. ZETTERBERG (1981). jfr bestjälkad. — STJÄLKIG, förr äv. STJÄLKOT, adj. (-ig 1749 osv. -ott c. 1635) till 1 (*a*), 3; ss. senare led i ssgr: som har (sådan l. sådan) stjälk l. (sådana l. sådana) stjälkar (se kort-, lång-, röd-stjälkig); i sht förr äv. ss. enkelt ord: som har väl utvecklad(e) l. framträdande stjälk(ar) l. väl utvecklat osv. strå l. väl utvecklade osv. strån; förr äv.: buskig l. skottrik l. dyl. *(Sv.)* Stielkott. *(t.)* Staudechtig. *(lat.)* Fruticosus. SCHRODERUS *Dict.* 179 (c. 1635). *(T.)* stengelicht, *(sv.)* stjälkig, bewäxt med stjälk. LIND 1: 1473 (1749). Stjelkigt gräs, klöfwer och thimotei torkar bättre när det ligger i lieslag, än när det bredes. *SvLitTidn.* 1814, sp. 102.

STJÄLP *fäl⁴p* l. STÄLP *stäl⁴p*, i bet. 1, 2 n. (HERMELIN *DuFour* D 6 b (1683) osv.), i bet. 3 r. l. m. (*SvD(B)* 1951, nr 340, s. 12, osv.). (stjelp (-ie-) 1674—1797. stjälp (-iä-) 1683 osv. stälp 1953) [fsv. *stiälp* (i *nidherstiälp*), sv. dial. *stjälp, stiälp* (äv. i bet. 2); vbalsbst. till STJÄLPA, v.] 1) motsv. STJÄLPA, v. I 1 *a*, *b*, 3 *a*: (kull- l. ned)störtande, särsk. bildl. (jfr 3); äv. konkretare, om ngt kullstörtat (se ROT-STJÄLP). Dy wil han sigh beflijta / At få en Boije-hielp / Aff Jungfru Bruden Brijta / Til vnderstödh för stielp. LUCIDOR *(SVS)* 399 (1674). Dät myckna bekymmer at högt kliwa, bereder honom allenast et hiskeligare stiälp. HERMELIN *DuFour* D 6 b (1683). Han stod och längtade sig arbete. Hungrade efter att få visa sig själv och andra att han förmådde något .. Men kom man dit ut i tuvorna så vart det väl stälp direkt. PARLING *NödLust.* 216 (1953). 2) (†) motsv. STJÄLPA, v. I 3 *b*: ras. Storgrufrymningen 1666, beswärad af fall och stjelp, *(blev)* ödlagd 1669. HÜLPHERS *Norrl.* V. 3: 158 (1797). jfr: Presten *(hade)* lofwat Gud et löfte, då et stort jordstjelp skedde wid Trollehätta, at *(osv.)*. FERNOW *Värmel.* 582 (1779). 3) motsv. STJÄLPA, v. II 4: stjälpande (motsatt: hjälp). Stackare, det blef stjälp i stället för hjälp af. *TurÅ* 1911, s. 268. Hjälp, den! fnös majorskan. Jo, just en snygg hjälp. En stjälp, det är vad det är. Jag har aldrig haft annat än obehag av den människan. *SvD(B)* 1951, nr 340, s. 12.

STJÄLPA *fäl³pa²*, äv. STÄLPA *stäl³pa²*, r. l. f.; best. -an; pl. -or. (stjelpa 1889 (*i bet.* 2)—1893 (: rotstjelpor, *pl.*). stjälpa 1965 (: rotstjälpa) osv. stälpa 1854 osv.) [sv. dial. *stjälpa, stälpa;* till STJÄLPA, v.] 1) (i vissa trakter) i ssgn ROT-STJÄLPA; jfr STJÄLPA, v. I 1 *a*. 2) (i formen stjälpa) (numera mindre br.) på väg: grop (l. gropigt ställe) där man lätt stjälper (se STJÄLPA, v. I 6). Sakta farten, öfverste. Vi köra i galopp utför backen, och här är en stjelpa. TOPELIUS *Planet.* 3: 41 (1889). 3) (i formen stälpa) (i vissa trakter) brant stupande sluttning l. bergssida. Den branta stälpa, hvarmed .. *(kustlandet i södra Argentina)* stupar mot stranden, liknar till utseendet mycket Englands kritkust. SKOGMAN *Eug.* 1: 85 (1854). Stälpan är rödaktig till

färgen, men derofvanför är sluttningen öfverväxt af träd och buskar. *Dars.* 2: 34 (1855).

STJÄLPA *fäl³pa²*, v. **-er, -te** l. (numera bl. ålderdoml. l. bygdemålsfärgat) **stalp** *stal⁴p*, **-t, -t.** (ipf. sg. **stalp** *G1R* 28: 230 (1558), PARLING *NödLust.* 129 (1953; *i bet.* **1** *a*); pl. **stulpo (stulpe)** LPETRI *Kr.* 23 (1559), TOPELIUS II. 2: 272 (1866); sg. o. pl. **stjälpte (stälpte)** HUND *E14* 144 (1605) osv. — sup. **stjulpit** *VDAkt.* **1750**, nr 424. **stjälpt (-f(f)t)** *VDP* 1/4 **1601** osv. **stolpit** *TobCom.* G 1 b (**1550**). **stulpit (stulpi, stulpet)** *3SthmTb.* 5: 375 (1604), REUTER *NattSång.* 104 (1911). **stålpat 1620.** — p. pf. **stjälpt (-ft)** SCHRODERUS *Dict.* 211 (c. 1635) osv. **stolpen** LPETRI *3Post.* 77 a (1555). **stulpen (-in)** JOHANSSON *Noraskog* 5: 122 (1621), *Landsm.* II. 3: 82 (1887)). vbalsbst. **-ANDE, -NING; -ARE** (se *avledn.*); jfr **STJÄLP.** (stjelp- (sti-, sj-, ski-, sk-) c. **1540—1903. stjälp- (sti-, sj-, sk-) 1561** osv. **stälp-** c. **1740—1816, 1928** (: stälphugg), **1932** (: "stälpa"; *vid malmtransport*)) [fsv. *stiälpa* (st. o. sv. v.); jfr ä. d. *stelpe* (sv. v.), fvn. *stelpa* (sv. v.), hindra, bringa att upphöra, nor. dial. *stelpa* (sv. v.), hindra, skada, ävensom fsax. *stelpön*, hindra, stoppa, mlt. o. mnl. *stelpen*, dets.; sannol. besläktat med **STOLPE;** i bet. **II** (**3** o.) **4** möjl. delvis lån från mlt. — Jfr **STALP, STJÄLPA,** sbst.]

I. intr.

1) (nästan bl. ngt ålderdomligt) falla omkull, fällas; stupa o. d.

a) om sak (numera i sht ngt långt, t. ex. träd l. mast): (våldsamt) falla l. störta omkull. Af det hans *(dvs. Tors)* klubba råkade Hrugners hufwud, föl han och stalp öfwer Thor. RUDBECK *Atl.* 1: 746 (1679). Et lius hade stulpit mot taflan och bränt bort bokstafven Æ i ordet Æternum. *BtVLand* 5: 141 (1764). Förnuftet i des brist, han *(dvs. Gud)* i des blindhet hielpte, / Och med osynlig hand stod i des svaghet bi, / At fröet ej gick ut, fast plantan vissnad stielpte, / At roten bibehölls, fast frugt ej kunde bli. *UrFinlH* 619 (1767). På öppen fjärd låg skeppet redlöst quar / Att multna: masten föll i stumpar ned, / Och som den stalp, så hvilade den tryggt / På grundlöst djup. TÖRNEROS *(SVS)* 2: 294 (1828). Sågarna väste och slångerskog stalp. PARLING *NödLust.* 129 (1953). — jfr **KULL-, NED-STJÄLPA.**

b) om person l. djur: (sårad l. avsvimmad l. helt utmattad) störta l. handlöst falla till marken l. i golvet o. d. (o. bli liggande), stupa; (träffad av skott l. hugg l. med brustet hjärta l. dyl.) död l. döende falla till marken l. i golvet, stupa l. falla (äv. liktydigt med: dödas i strid), störta; äv. allmännare: falla (huvudstupa); äv. i uttr. *stjälpa över ända* l. *på huvudet* l. *näsan.* Vidh han stalp, högg han i dödslene till sin baneman Hadingh. LPETRI *Kr.* 17 (1559). För edher *(dvs. tyskarnas)* Fridh och Wälfärdh skuld, / Åhr stulpen Swenskas Konung *(dvs. G. II A.)* huld! *PolitVis.* 300 (1634). Stielpa än hans stallbröder som gräs på bägge sijdor om honom; så gifwer .. *(en gudfruktig soldat)* sigh ther litet wijdh. ISOGÆUS *Segersk.* 1193 (c. 1700). De minst sjuka creaturens kött må .. föryttras, .. de åter, som befinnas så sjuka att de snart skola stjelpa och dö, må blifva med kött och allt utförda till nedgräfning. HJELT *Medicinalv.* 2: 548 (*i handl. fr.* 1750); jfr **2.** *VDAkt.* **1750**, nr 424 (: öfwerända). Hästarne stulpo af trötthet. BOTIN *SvSpr.* 134 (1777). En *(av vandringsmännen)* stod på sina ben, en stalp i backen, / En svingade omkring i dans på klacken. *MarkallN* 2: 45 (1821). CFDAHLGREN 1: 241 (1827: på hufvu't; *bildl.*). Kanske har det icke kommit till Ers Exellens' kännedom, att en drabant sjuknat .. och dött straxt derefter, samt att en gardeskarl stalp på trappan .. och dagen derpå afled. CRUSENSTOLPE *Tess.* 4: 187 (1849). ÅSLUND *TokbrMem.* 1: 43 (1880: på näsan). Som rände / lansen igenom hans liv, att han stalp baklänges till marken. ÖSTERGREN (1946). — jfr **NED-STJÄLPA.** — särsk. *α)* med inbegrepp av ett fallande (se **FALLA I 1**) ned från (l. till) ngt; jfr **3** *a;* äv. bildl. (jfr **4**). *(En grupp förrädare)* indslog strax enn hell hop hagelskoth egenom bischopenn, så ath hann strax stalp dödh utaff hästenn. *G1R* 28: 230 (1558). Ther Gudh icke hade räckt Menniskian sin milda hand, tå hade hon .. stulpit vthi samma Ewiga fördärff och skräckelige fördömmelse *(osv.).* SYLVIUS *Mornay* 298 (1674). När Phaëton .. / .. sin töm förlät och stalp åt Eridon. TRUDEEN *Vitt.* 248 (1686); jfr **3** *a.* Ur sin vagn han stalp, omhvärfd af förfärande mörker. JOHANSSON *HomIl.* 5: 47 (1846). *β)* i vissa mer l. mindre oeg. anv. *α')* liktydigt med: bli liggande i barnsäng. *(Den gravida torparhustrun)* gick och ängslades för att stjälpa i otid. PARLING *NödLust.* 88 (1953). *β')* (†) i uttr. *stjälpa åt graven,* liktydigt med: dö; äv. *stjälpa i avgrundsputten,* liktydigt med: hamna i fördärvet l. dyl.; jfr **3** *a* o. **4.** Tu måst' åth grafven stiälpa. TRUDEEN *Vitt.* 307 (1697). Had' jag, med mina råd, Er derifrån *(dvs. från att råka i fördärvet)* ej hulpit / Så haden I burdus .. i afgrunds putten .. stulpit. PALMFELT *Molière* 39 (1738).

2) (ålderdomligt) i fråga om avlidande, med endast svag, förr äv. utan, tanke på fallande till marken l. golvet: dö. Så hände sig en gång, at Renarna begynte myckit döö för .. *(lappen)*, hwarföre han då .. anropade Seitan, men det halp intet, Renarna stulpe immerfort. *Landsm.* XVII. 3: 37 (1672). *(Vi måste)* honom medh stora undsäyelser förmana *(att avhålla sig från dryckenskap)*, eliest seer iag han ligger endera dagen och stiälper. SCHÜCK *VittA* 3: 118 (*i handl. fr.* 1693). Hvar skulle jag få den *(dvs. en flaska brännvin)* i en öde verld, der folket stjälper som flugor i bränvinsbrist? CIHALLMAN 142 (1776). År 1733 utdogo .. *(socknens)* alla hästar på 3 när, och år 1752 stulpo 36 Hästar, 86 Kor, 508 Får och 2 Svin. *VetAH* **1795**, s. 149. Han avvann ödemarken nya skördar och han visste att när han själv en gång stalp, så skulle pojken taga vid och gården skulle åtminstone ge brödfödan åt barn och barnbarn. *SvD(A)* 1932, nr 11, s. 10.

3) falla (se d. o. **I 1**); rasa o. d.

a) (numera föga br.) falla (se d. o. **I 1**); särsk. om huvud vid halshuggning; jfr **1** *b α.* Hwaraf *(dvs. på grund av att solen miste sitt sken vid Kristi död)* ock the förstått, som elljest hedniskt-sinte, / At anten werlden stalp uti sit förra inte, / Ell' sielfwa Skaparen led något oerhördt. BRENNER *Pijn.* 118 (1727). Den arme Bagarn *(som skulle avrättas)* gret och skrek; men intet halp. / Rättvisan måste ha sin gång – hans hufvud stalp. KELLGREN *(SVS)* 2: 360 (1793). Ordet var än i hans mun, då hufvudet stjälpte i stoftet. LAGERLÖF *HomOd.* 274 (1908).

b) (numera bl. ngn gg i anslutning till ä. källa) *bergv.* rasa (ned); äv. om gruva: ha l. kännetecknas av ras. *(Stora Dalkarlsgruvan)* ähr een grufwa, till at mächta stiällpa. JOHANSSON *Noraskog* 3: 122 (*i handl. fr.* 1637). Eftersökia dee falne Pelareband och fästen som Malm är utj, och om hwart annat stulpit,

hwar af dee allaredan mycket funnit. CLETSCHER *RelSt-Kopparbg* 46 (1696). Här en berg-art är som ouphörligt stielper. GEISLER *BergzmLyckönsk.* 7 (1719). LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 233 (1955; *i skildring av förh. på 1600-talet, efter ä. källa*). — jfr IGEN-, IN-, NED-STJÄLPA.

4) (†) i vissa bildl. anv. av **1** (o. **3**).

a) om land: falla (i krig), gå under. Ptolemæus. Hur hade Cæsars Hämbd .. / .. grymt förraskat oss om Wij hans fiende *(dvs. Pompejus)* hulpit? / Förn man fått sanssa sig had' att Egypten stulpit. *ÖB* 94 (*c.* 1712).

b) om kassa, liktydigt med: ta slut. Jag beklagade och hjelpte, / Och fick vänner, – det är klart; / Men hvad hände? kassan stjelpte, / Pank blef ömma själen snart. BRAUN *Dikt.* 1: 22 (1837).

c) om liv: ta slut. *(Jag)* wille .. sielf arbeta, in till dess lifwet stulpo på ämbetzrummet. *VDAkt.* 1779, nr 459.

5) (falla omkull o.) lägga sig på sidan, välta; jfr **1** *a* o. **4.** Gatstenen får där *(dvs. vid vägrenen)* under trafikens påverkan alltid en tendens att stjälpa mot dikena. ERIKSON *HbSmågatst.* 21 (1928). Vilken är *(i övningsuppgiften)* den största vikt, som kan placeras vid bordskanten mitt emellan två av benen, utan att bordet stjälper? BERGHOLM *Fys.* 5: 19 (1939). — jfr OM-STJÄLPA.

6) [eg. specialanv. av **5**] om fordon l. lass l. båt o. d.: välta l. köra omkull resp. kantra; äv. om person i fordon osv.; i sht förr äv. (om l. i fråga om fordon l. lass) i sådana uttr. som *stjälpa i diket* l. *utför stupet,* stjälpa o. fara i diket osv. På Wäghen stalp Wagnen. LÆLIUS *Bünting Res.* 1: 226 (1588). När ett Lasz stiälper, så faller dher altijdh smulor aff. GRUBB 581 (1665). Blodig och illa tilltygad steg .. *(Armfelt)* ur sin släde: han hade stjelpt och slagit hufvudet mot en trädstam. TEGNÉR *Armfelt* 3: 198 (1887). AUERBACH (1913: i diket). Det var ett glittrande slädföre och eftermiddagen härlig, men ett tu tre körde de upp i en snödriva, och släden stjälpte, så de lågo i den mjuka snön och kunde icke komma upp ur den. LAGERGREN *Minn.* 1: 436 (1922). Lasset stjälpte utför stupet. LO-JOHANSSON *Stat.* 1: 76 (1936). Båten stjälpte för en plötslig vindstöt. ÖSTERGREN (1946). — jfr KULL-, OM-STJÄLPA.

7) utan bibet. av oönskat skeende: (fallande) lägga sig (på sidan); välva l. lägga sig (över ngt). För djupare plöjning .. bör plogbillen vara bredare till en à två tum, om plogfåran skall stjelpa och lägga sig uti den ordning, som den af sig sjelf bör göra. *LBÄ* 44—50: 251 (1801). Mastgölingarne hissas .. tills märsrutan kommer så högt att dess förkant visar fritt öfver toppen, då främsta afhållsgölingen firas, hvarigenom märsen stjelper öfver toppen. FRICK o. TROLLE 140 (1872). RAMSTEN o. STENFELT (1917).

8) om behållare o. d.: tippa l. vicka o. d.

a) om behållare o. d.: vicka så att del av innehållet rinner ut l. skvalpar över; i den särsk. förb. STJÄLPA ÖVER.

b) (numera föga br.) om (kärra med tanke på) kärrkorg o. d.: tippa. En skodd ler-kärra, som drages af en häst och på wanligit sätt stjelper på axeln. WIJNBLAD *Tegelbr.* 75 (1761). ROTHSTEIN *Byggn.* 335 (1857).

9) (†) i fråga om linjer l. ytterkontur: stupa, gå in tvärt l. dyl. Om spisarne skola wäl draga röken, bör ryggmuren luta undan ifrån båljärnet, bröstet bör ej stjälpa för twårt in ofwantil, ock rökpipan ej giöras för liten. KÖNIG *Mec.* 88 (1752).

II. tr.

1) fälla, störta omkull o. d.; jfr **I 1.** *(Sv.)* Stielpa. *(t.)* Umbstoszen. *(lat.)* Subvertere. SCHRODERUS *Dict.* 253 (c. 1635); äv. till **5.** *(Sv.)* Stiälpt .. *(dvs.)* Omkullstött, öfwer ända slagen, *(lat.)* Prostratus, eversus. SCHULTZE *Ordb.* 4998 (c. 1755); jfr **5** *d.* — jfr KULL-, NED-, OM-STJÄLPA.

a) med avs. på sak: slå l. störta omkull; fälla (se FÄLLA, v. **17, 23** *a*); numera bl. med anslutning till (o. svårt att skilja från) **5**; särsk. i uttr. *stjälpa över ända.* *(Sv.)* Stjelpa öfver ända; *(t.)* über den Haufen werfen. MÖLLER (1790). I dessa hjulhus *(på en ångbåt)* hvilket väsen! / Sugvattnet stjälpte vassen, gräsen. GELLERSTEDT *SDikt.* 2: 178 (1914). Fingrarna om bindkaveln få påpassligt jälpa till ock stjälpa .. vid behov knuten *(vid nätbindning).* *Landsm.* 1926, s. 16. jfr: Störta stång (Stjälpa stång), att lyfta upp och på visst sätt kasta .. en stång, så att den gör överslag i kastriktningen. *LandsmFrågel.* 28: 38 (1930). — särsk. med avs. på byggnadsverk o. d.: störta omkull; få att rasa ihop gm att störta omkull väggarna o. d. (stundom svårt att skilja från **5**); särsk. bildl. (se **3** *a, b*).

b) med avs. på person: fälla (se FÄLLA, v. **19**); äv. (o. numera bl., mindre br.): komma att förlora balansen o. falla omkull (särsk. med saksubj.). *(Sv.)* Stielpt. *(t.)* Zu boden geworffen *(lat.)* Prostratus. SCHRODERUS *Dict.* 211 (c. 1635). Om tu een Lykta bär i Mörkret, thet ej hielper / Så framt tu ej haar Lius itendt, ty elliest stielper / Tig hwar een Stock och Steen. SPEGEL *GW* 35 (1685). Tu *(dvs. oceanen)* kan uppå tit Fält the största Kungar stielpa. *Dars.* 98. Jag honom med min påk strax död till marken stjelper. *JournLTh.* 1812, nr 300, s. 4. — särsk. med bibet. av ett fallande från ngt (l. ned till ngt); särsk. bildl. (se **3**).

2) motsv. **I 3** *b;* dels (mera tillf.), med saksubj.: avskilja från sig (någon del) o. låta den störta ned, dels (†): låta (gruva) rasa (igen; se IGEN-STJÄLPA). Der isberg stjelpa under brak / sin norrskenskrönta kam, / såg eskimå'n i sin kajak / det seglet stryka fram. RYDBERG *Dikt.* 1: 127 (1876, 1882).

3) (numera bl. i vitter l. högre stil) i mer l. mindre bildl. anv. av **1** (äv. motsv. **1** *b* slutet): tillintetgöra (ngn l. ngt); bringa l. störta (ngn) i fördärvet l. i elände l. nöd l. bringa (ngn) på fall; omintetgöra (ngt); äv. dels: rasera (ngt) o. d. (se *a*), dels (i sht med saksubj.): bli (ngns) fördärv l. olycka l. fall; ofta i förb. med o. motsatt *hjälpa;* äv. i uttr. *stjälpa på huvudet;* jfr **4.** Att edz och lyfftes stadhfästningh them samme, som dem öfverträde, till en evig fördömmelse stielper *(osv.).* *RA* 1. 1: 375 (1544). En skiön hielp giorde *(Eva i paradiset)* .. sinom man, tå hon stielpten. SWEDBERG *Dödst.* 65 (1711). En fattig wis förmår the rikas dårskap stielpa. KOLMODIN *QvSp.* 1: 470 (1732). Kunne H:r Baron Hårleman stielpas af så ringa sak *(dvs. en vetenskaplig dispyt),* som likwähl af allmänheten är kiänd för den fastaste, hwad skall då icke andra swagare swikta? LINNÉ *Bref* I. 2: 166 (1750). När Satan mig wil stjelpa, / Tilfoga mehn och sorg; / Är du tilreds at hjelpa, / Och är min fasta borg. *Rutström SionN-Sång.* 124 (1778). Jag under satan fången låg, / Och kunde mig ej hjelpa; / Den synd, som rådde i min håg, / I grund

mig wille stjelpa. *Ps.* 1819, 46: 2; jfr *Ps.* 1937, 37: 2. Nu will mig sorgen stjelpa: / Guds ord blott kan mig hjelpa, / .. Må jag anamma det! *Ps.* 1819, 373: 3; jfr *Ps.* 1937, 271: 3. HEIDENSTAM *Tank.* 98 (1899: på hufvudet). — särsk.

a) motsv. 1 *a* slutet (jfr *b*); med avs. på borg (se BORG, sbst.[1] 1) l. byggnad (i bildl. bemärkelse): jämna med marken, rasera. I spetsen ställd för sina Argers Här, / Hon *(dvs. Juno)* stjelpte Trojas borg. WALLIN 1: 468 (1808). Det minsta lilla, säkert fastslagna faktum kunde stjälpa den vackraste teoretiska byggnad. *HågkLivsintr.* 17: 174 (1936). Försöka stjälpa vad andra har byggt upp. *SvHandordb.* (1966).

b) delvis motsv. 1 *a* slutet (jfr *a*); med avs. på tron l. välde l. härskare l. regim o. d.: (kull)störta; krossa; fälla. Fienden wil thet *(dvs. fosterlandet)* stiälpa / Stormandes medh sin Häär. RUDBECKIUS *Starcke* A 5 b (1624). Horn hjelpte således, genom Hertigens *(av Holstein)* stjelpande, till Drottningens uppkomst. *HSH* 7: 281 (c. 1750). BESKOW *AgnFolkvL* 136 (1933; *med avs. på ministär*). Var jag förde mina legioner, / fördrevos härskare och stjälptes troner. BOHMAN *OndEld.* 79 (1935).

c) (†) med avs. på anklagad person, liktydigt med: fälla (se FÄLLA, v. 20). Wij haffue udij Domare Regelen, Bätre är att hielpa, thenn schyllige, än stielpe thenn Oschyldige. *UrkFinlÖ* I. 1: 39 (c. 1600; *i handl. rörande Klubbekriget*).

d) i ekonomiskt avseende: komma (ngn) att ruineras l. gå överstyr l. komma på ohjälpligt obestånd. Skål för Mälar-Banken, / Som hjelper tu och stjelper sju. WENNERBERG 2: 48 (1847, 1882). En manipulation i fråga om .. betalningar som räddade oss *(dvs. en industri)* för stunden men som kanske kunde ha stjälpt oss definitivt. DE GEER *Bergsl.* 167 (1951).

e) med avs. på förslag, överenskommelse, plan, o. d.: omintetgöra; kullkasta. Sökiendes .. att stiälpe .. *(ett)* förhaffuende gifftermåll. *HH* XXXIII. 1: 198 (1561). I konsistoriet hade tre äldre professorer stjälpt ett förslag av de yngre. AGRELL *Tolstoj Kar.* 2: 337 (1925). Stjälpa en plan. HARLOCK (1944).

f) (numera bl. mera tillf.) *stjälpa ngt över ända,* kasta ngt över ända, kullkasta ngt. *(Ateisten)* yrkade på den onda werkan, som hans Böcker skulle äga, hwilka endast i den ackt och mening woro författade, at stiälpa all Religion öfwer ända. KLING *Spect.* Rr 2 b (1735).

4) i ngt förbleknad l. allmännare anv. av 3 (huvudmomentet), övergående i bet.: skada l. hindra (ngn l. ngt); äv. abs.; nästan bl. i förb. med o. motsatt *hjälpa.*

a) med obj. Bisperne .. hade misbruckat theras macht och wäloe mera til at stielpa rijket än hielpadt. BRAHE *Kr.* XI (*i handl. fr. c.* 1585). Öfwer mig i wäl rådhen, / Hur godh min saak dock wara må, / I kunnen göra bådhen, / At hielpa eller stielpa migh. FORSIUS *Fosz* 147 (1621). At man wil så gärna hafwa werlden til wän, är en orsak, hwarföre .. domare så obilligen wränga thens fattigas sak, och stielpa then oskyldiga, hwilken the borde upresa. SPEGEL *Pass.* 278 (c. 1680); jfr 3 *c.* Jag tilstår, at wäderleken om wåhren när Träen blomstras, mycket kan hielpa eller och stielpa frucktwäxten, men sannerlig kommer det ock mycket ann på naturen af hwart slagz Trä och desz frukt. ROSENSTEN *Skog.* 52 (1737). Hvad som hjelper skräddaren, stjelper skomakaren. *FrSkog.* 221 (1892). I praktiken befinner sig *(Kongos premiärminister)* Tshombe långt ute på ett politiskt gungfly – med risk att snarare stjälpas än hjälpas av den amerikanska räddningsplankan. *DN(A)* 20/8 1964, s. 2.

b) abs. *DomRegl.* mom. 26 (c. 1540). Nu står thet til högwelborne H:r Baron och Præsidenten at hielpa eller stielpa. Jag är för min Gud vrsechtad. SWEDBERG *Lefw.* 343 (1729). All åtföljande premiärnervositet och spänning, som ibland ger inspiration och hjälper men ibland förlamar och stjälper. *HågkLivsintr.* 22: 179 (1941).

5) få (ngt) att stjälpa (i bet. I 5), vålla att (ngt) stjälper, välta; jfr 1 *a* (slutet) o. 7. När Herr Olof .. fick weta åt hwem han wisat denna höflighet *(dvs. tagit av sig hatten)*, låter han hämta henne tilbaka, stjelpte wagnen öfweränd a, slår henne tre slag med sit swärd *(osv.)*. LAGERBRING *1Hist.* 4: 179 (1783). Han .. stjelpte bläckhornet öfver första sidan af det aldeles färdiga brefvet. CHORÆUS *Bref* 35 (1799). Vintren, kall och hård .. stjelper stenen öfver naturens graf. WALLIN *Rel.* 1: 111 (1813, 1825). Stabilitets- och sättningsproblem .. Sättes det stjälpande momentet kring glidytans medelpunkt Q (a–d) = det mothållande momentet fås $k \cdot 2\alpha \cdot r^2 = k\ \frac{2\alpha a^2}{\sin^2 \alpha}$. *MeddGeoteknInst.* 1: 41 (1946). — jfr MAG-, NED-STJÄLPA. — särsk.

a) (i vissa trakter) Leken *(slå kullerbytta)* har också andra namn, som troligen är äldre än nyssnämnda. I Lappland kallas den Stulvända, i Hälsingland Stjälpa kråka, i Sörmland Vända pannkaka. TILLHAGEN (o. DENCKER) *SvFolklek.* 1: 93 (1949).

b) *sjöt.* Stjälpning i talja uppstår, då ett av blocken kommer under en av parterna, så att taljan blir oklar. STENFELT (1920).

c) (numera mindre br.) i uttr. *stjälpa upp och ned på ngt,* välta o. vända upp o. ned på ngt; utan klar avgränsning från 7; särsk. bildl. (jfr 3). Stielpa up och neder på hela staten. *RP* 8: 111 (1640).

d) i uttr. *stjälpa över ända;* utan klar avgränsning från 1 *a.* *(Sv.)* Stjelpa öfver ända; *(t.)* über den Haufen werfen. MÖLLER (1790). ÖSTERGREN (1946).

6) få (fordon l. lass o. dyl. l. båt) att stjälpa (i bet. I 6); köra omkull l. köra omkull med (fordon l. lass o. d.); kantra l. kantra med (båt); jfr 5; äv. med avs. på person(er) i fordon osv. Då *(grenadjärerna)* .. wille rädda sig i båtarna, stielpte de dem, som förr woro fulle med Soldater. NORDBERG *C12* 1: 661 (1740). Kör varsamt, så att ni ej stjelper oss. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Stjelpa en vagn i diket. DALIN (1854). *(Vi)* använde .. en båt som kallas jolle: .. klumpig till utseendet men lättrodd och nästan omöjlig att stjälpa, även om man ställer sig på relingen. MALM *Roberts Arund.* 204 (1939). I kurvan blev hästen skrämd, gjorde ett sidosprång och stjälpte hela lasset i diket. ÖSTERGREN (1946). — särsk. i ordspr.; numera bl. *liten tuva stjälper ofta stort lass* (samt i anspelningar på l. variationer av detta ordspr.). Wärre hiul stielper lasset. *SvOrds.* C 7 a (1604). Lijten tufwa, stiälper offta stoort lasz. GRUBB 459 (1665); jfr WENSELL *Ordspr.* 49 (1863). Liten sup stjälper ofta stor bil. *UNT* 27/2 1936, s. 6. Ingenting skulle behövt ske eller synas utifrån .. Om hennes lass fått rulla fram på vägen utan att komma i beröring med en stjälpande tuva. BEIJER *BritaGrossh.* 326 (1940).

7) vända upp o. ned på (ngt, i sht ngt kupigt l. välvt) l. vända på (ngt) så att baksidan l. nedersidan kommer upp; ofta i uttr. *stjälpa ngt över ngt*, vända (upp o. ned) på ngt o. placera det över ngt, äv. utan (närmare) tanke på objektets vändande: med en vridrörelse l. vickning placera ngt över ngt; äv. dels allmännare: vända på (ngt) l. lägga (ngt) på sidan l. (sned)ställa (ngt) på kant, dels (se *d*): välva (ögon), dels (se *e*) liktydigt med: vältra (ngt); jfr 5 o. 7 *a*. När .. luthen .. ähr lächt och tillagatt, så låth henne uthi en annan starck och reen gryta, stielp en annan lijka stoor gryta uppå then andre *(osv.)*. OMARTINI *Lak*. 49 (c. 1600). *(På runstaven markeras)* Juleaffton på den 20 *(december)* med uprätta Furuträn, och på dhen 21 ett uprätt Horn, då deras gemena åhr ingick, hwilket det sluter på den 27 med ett stulpit horn. RUDBECK *Atl*. 2: 221 (1689). D. Quijote .. stjälpte *(hjälmen)* .. hastigt öfver hufvudet. LIDFORSS *DQ* 2: 178 (1892). Så stjälpte hon pannring över elden, skurade en aluminiumkittel med färskt gräs, slog i vatten och satte den på pannringen. LARSSON I BY *Vår* 9 (1927). *(De)* buro upp vår kanot till en tom hydda och stjälpte den över våra packningar. MALM *Roberts Arund*. 85 (1939). Större bröd brukar man *(för att pröva om de är färdiggräddade)* försiktigt stjälpa på sidan och lätt slå med handen i botten, då det skall låta ihåligt. *StKokb*. 13 (1940). EKBRANT *VVRumsväxt*. 36 (1955). — jfr MAG-, NED-, OM-STJÄLPA. — särsk.

a) boktr. i fråga om vändning av papper mellan skön- och vidertryck. ELGE *BoktrK* 94 (1915). Stjälpning av ett tryckark kallas den vändning av papperet som måste företagas mellan skön- och vidertrycket om griparkanten samtidigt måste bytas. *GrafUppslB* (1951).

b) (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.). Stjelpa betyder vid koppargarningen at, med försigtighet och med tilhjelp af stjelpbrädet, upsätta de tunga kopparstyckerne på garhärden. RINMAN 2: 837 (1789). LINDROTH *Gruvbrytn*. 2: 351 (1955).

c) (numera mindre br.) med avs. på fåra: lägga, vända upp. Den plog som brukas på wår bygd, skall .. stjelpa goda och jämna fåror. *NorrlS* 2: 39 (1769). Många och djupa gräsrötter .. förorsaka mycken seghet, så väl vid fårans lösskärning, som dess stjelpning eller läggning. *LBA* 44—50: 319 (1801).

d) med avs. på ögon: vända ut och in; välva. I vrede fnysa .. *(renarna)* och stjälpa vitögonen. *ArkNorrlHembygdsf*. *1922*, s. 11 (c. 1830). Just som *(tuppen)* .. döende stjelpte sina ögon uppåt pinnarna *(säg han)* Sipp, Tipp och Tripp, som putsade sina hvita vingar. FITINGHOFF *Tafl*. 67 (1886). Efraim uppgav en rossling och sjönk tillbaka med stjälpta ögon .. Han hade fått en blodutgjutning i hjärnan. HÖGBERG *Frib*. 376 (1910).

e) (i utvidgad anv.) i fråga om handling motsatt den att stjälpa ngt över ngt; vältra (ngt i rätt läge o. d.); i sht förr särsk. i uttr. *stjälpa ngt av sitt huvud* (l., vard., *sin skalle*) l. *huvudet*, liktydigt med: ta ngt av sitt huvud osv., ta av sig ngt. Norström stjelper sin peruk / Af sin röda skalle. BELLMAN *(BellmS)* 1: 162 (c. 1771, 1790). Följden *(av motorbåtarnas framfart)* blef .. en del kantrade båtar .. det var ju *(emellertid)* endast att stjälpa båten rätt igen. WILHELM *SolLys*. 94 (1913).

f) (mera tillf.) i fråga om vändande av l. vickande på ngt i förening med förflyttning; särsk. dels: vicka på (ngt) o. låta det glida l. fara (ned i ngt), dels liktydigt med: (lyfta o.) häva (ned) l. vältra (ngt). Hwar snafwe-sten Han *(dvs. Gud)* vtur wägen stielper. KOLMODIN *Dufv*. 86 (1734). De stjälpte försiktigt lådorna ner i jollen. Mannen .. låg på knä och stuvade dem under sittbrädena. GEHLIN *Gränstr*. 122 (1953).

8) i fråga om vändning upp o. ned l. (kraftigt) lutande av behållare för tömning.

a) [eg. specialanv. av 7] enbart l. med huvudsaklig tanke på lägesförändring av behållare vid l. för tömning; särsk.: tippa (ngt); jfr I 8 *a*, *b*. *VetAH* 1803, s. 25. Glasen ä' för små. Det hjelper / Ej att smutta, märker jag. / Nej, i slika fall man stjelper. WENNERBERG 2: 90 (1848, 1882). Korgen *(till en transportvagn för slakterier m. m.)* tömmes genom stjälpning. *HufvudkatalSonesson* 1920, 7: 88. Det effektivaste medlet för lossning av *(godsvagnar)* .. är s. k. vagntippare, medelst vilka vagnarna, med eller utan förutgången upphissning, stjälpas så mycket, att godset rinner ur vagnen antingen åt gaveln eller sidan. DAVIDSSON *Omlastn*. 21 (1927).

b) med avs. på innehåll i behållare (t. ex. spann, kärra, tunna): tömma ur gm att vända upp o. ned på l. (kraftigt) luta l. tippa behållaren; tippa; hälla ur l. upp; äv. (jfr *a*) med avs. på fylld behållare: tömma gm vändning upp o. ned osv.; tippa; hälla ur. *NoraSkogArk*. 4: 75 (1677). HOORN *Jordg*. 1: 139 (1697; *med avs. på fyllt ämbar*). Hälften af penningarne *(för sålt timmer)* betales i Wräknings-platzen, när Timbret skielpes i Watnet, och den andra hälften i Lefwererings-platzen. *PH* 1: 786 (1729). Stjelpa et lasz sand på wägen. SAHLSTEDT (1773). Snålas inte så förhannadt med sockret utan stjälp mans hela struten öfver pannkakan! HEIDENSTAM *Karol*. 2: 178 (1898). Han stjälper en grogg i ett glas. OSSIANNILSSON *Tidsdikt*. 41 (1916). Vid transport av träkol i skrov avses lastningen ske genom stjälpning av kolet från brygga i automobilen eller genom utbyte av skrov medelst travers. *SFS* 1942, s. 266. — jfr AV-, I-, IN-, PÅ-, UR-, UT-STJÄLPA o. SNÖ-STJÄLPNING. — särsk. *α)* med avs. på maträtt o. d. i form (se d. o. II 1): lägga upp (på fat o. d.) gm att vända formen upp o. ned. Torfwen *(var)* .. så ordentliga skurin, som en ost stulpen uthur ett ostkaar. HIÄRNE *2Anl*. 177 (1706). Då omeletten är gräddad, stjälpas den .. på en tallrik. MONTELL *Frun* 28 (1898). *β)* ss. beteckning för ett (omåttligt o.) häftigt drickande l. ätande; dels i den särsk. förb. STJÄLPA I, dels (numera bl. mera tillf.) i uttr. *stjälpa (ut)i magen*. Enteligen när han *(dvs. en resande)* någre glasz wijn hade stielpt vti magen, gaf han sig blåt, at han en bielke mindre, änsom en förmycket hafwa måtte. *Weise* 34 (1697). Stjelpa öl eller win i sig. LIND (1749). *γ)* i utvidgad anv., i fråga om urlastning av ngt, som sker på annat sätt än gm vändande osv. av behållare. Alla de brokiga lustfararskarorna, alla de korgar och dragspel och flaskor, som ångbåten stjälpte i land. LAGERLÖF *Länk*. 213 (1894). *δ)* (i fackspr.; numera i sht om ä. förh.) i p. pf. i adjektivisk anv., motsatt: travad l. packad o. d. *α')* om småved, torv, kol o. d.: som stjälpts l. (i utvidgad anv.) på annat sätt tömts l. som kastats i hög l. bur l. säck o. d. (o. mät(t)s i denna

form). ÅKERMAN *Stångj.* 62 (1839; *om kol*). Vigten af en kubikfamn staplad torf befanns .. vara 28–29 c:r .. och vigten af en kubikfamn stjelpt torf 24 à 27 c:r. *TT* 1874, s. 182. Sammansatta milor förekomma vanligast med rest ved, någon gång med både rest och liggande ved samt någon enstaka gång med liggande eller stjälpt ved. *HbSkogstekn.* 651 (1922). *β'*) i överförd anv., i uttr. *stjälpt mått*, äv. *volym*, om löst mått (se MÅTT, sbst.[4] 1 *b γ*) resp. volym som avser veden osv. ss. stjälpt (se *α'*); i fråga om kol särsk. i speciellare anv., motsatt: vagnkuberad; äv. om visst kubik- l. rymdmått, särsk. (i fråga om kol) i uttr. *stjälpt läst* l. *stig* l. *tunna*. (AGARDH o.) LJUNGBERG 4: 159 (1863: stjelpta t: r). *NordT* 1878, s. 319 (*i fråga om träkol*). Kolen levereras endera i kolryssar om en volym af ett visst antal hl. eller också pr kuberad järnvägsvagn (s. k. stjälpt stig). EKMAN *SkogstHb.* 269 (1908). *SkogsvT* 1909, s. 308 (: läst). Vid transport av träkol i burar förstås med stjälpt mått rymdinnehållet, mätt i burarna, och med vagnkuberat mått rymdinnehållet, mätt i järnvägsvagnen. *SFS* 1943, s. 125. Stjälpt mått (*dvs.*) totalvolym .. för i hög, skäppa e. d. stjälpt virke; de enskilda virkesstyckenas volym som regel ringa, t. ex. sågspån, flis. *TNCPubl.* 43: 358 (1969). Stjälpt volym (*dvs.*) totalvolym (virke plus mellanrum) för i hög, skäppa e. d. stjälpt virke. *Dårs.* 71: 499 (1978).

9) i fråga om lägesförändring l. formförändring hos ngt med (l. i) elastiskt hölje o. d.: (med buktande l. "böljande" rörelser) välva om l. vända ut o. in l. (säcklikt) bukta in l. ut o. d.

a) i de särsk. förb. STJÄLPA FRAM, IN, UT o. ssgrna IN-, OM-, UT-STJÄLPA o. BAK-, FRAM-STJÄLPNING.

b) i annan anv. (särsk. med prägel av kortform för ssg l. särsk. förb.; se *a*); särsk. (*obstetr.*) ss. vbalsbst. *-ning*, om sjuklig förändring av livmoderns läge. Stjälpning af lifmodern kan förekomma under form af fram-, bak- eller sidostjälpning. I dessa fall ändrar icke lifmodern sin form utan blott sin ställning och plats, så att dess axel får en annan riktning. WRETLIND *Läk.* 8: 133 (1900).

III. refl.

1) motsv. II (1 o.) 7.

a) om person, dels: (vända sig upp o. ned o.) ställa sig (på huvudet), dels (o. numera företrädesvis, vard.): (i hela sin längd l. raklång) kasta l. störta sig (i vattnet l. dyl.) l. (i sht) vältra sig l. kasta sig (på l. i bädd o. d.), äv. dels utan förb. med prep.-uttr., dels (vard.) i uttr. *stjälpa sig på kant*, kasta sig i säng, "koja"; äv. om djur (se slutet); äv. bildl. I floden han sig .. stjelpte, / At simma öfwer med en hast; / Men detta strek alsintet hjelpte, / Han togs af Charon genast fast. STRAND *Tidsfördr.* 1: 104 (1763). Med tankar och böjelser vänd åt mullen, stjelper menniskan sig på hufvud, blir förvillad om sin egen ställning (*osv.*). TÖRNEROS (*SVS*) 3: 138 (1834). Nöden den har ingen lag, minsan, / Och derför här (*dvs. på fönsterpallen*) jag ganska nöjd mig stjelper. / Om bara filosof man vara kan, / Med litet nog man ofta lätt sig hjelper. SAFSTRÖM *Skymn.* 53 (1853). JANSON *Gast.* 67 (1902: på kant). (*Han*) stjälpte sig på andra soffan vis-à-vis (*en sovande herre*), och lade ryggen utåt. STRINDBERG *GötR* 33 (1904). När vakten är över så stjälper sig andre maskinisten .. i sin koj, om också ångpannan håller på att springa. SIWERTZ *Jord.* 85 (1936). — särsk. (mera tillf.) om djur, särsk. dels: kasta sig (i vattnet), dels: vältra sig in (i ngt). (*Valarna*) stielpa sigh öfuer enda i siön, och resa sin stiert up af watnet lijka som en högh skepsmast. FORSIUS *Phys.* 153 (1611). Hwart Creatur Naturen gifwit / Hwarmed det sig förswara må. / .. I pannan Tjuren wapnen bär. / Och Muszlan sig i skalet stjelper. STRAND *Tidsfördr.* 2: 12 (1763).

b) [åtm. delvis bildl. anv. av *a*] (mera tillf.) om sak: lägga sig l. dyl. Nå ja, den hermafroditiske månen är det sällan någon reda med, han brukar stjälpa sig på sned var som helst i rymderna. MARTINSON *Armé-Hor.* 280 (1942).

2) i fråga om ngts (ut)sträckning; jfr I 9.

a) stupa l. tvärt luta. Uthi Maakalösen vanckar ståtelig malm, der man och .. förmodar malmgången och strecket blifva ståndachtight .. emedan malmen och strekedt stielper sigh ådt Långfärss-dammen. *OxBr.* 11: 234 (1645).

b) välva sig; äv., om hinna o. d.: bukta långt (in i ngt) l. dyl. (se STJÄLPA IN SIG). Öfver det hela (*dvs. över jord och hav*) stjälper sig den blå himlen som en ofantlig kupa. RYDBERG *FilosFörel.* 1: 14 (1876). (*I gällpungen hos bävern*) stjälper sig (*ett fjällbesatt membran*) långt in i säckens hålighet. ROSENDAHL *Farm.* 467 (1897).

Särsk. förb.: STJÄLPA AV[10 4], äv. UTAV[0 4]. jfr avstjälpa. I. till I; särsk. (†) till I 1 *b α*: (träffad av skott) störta av (häst). Så skute bönderna .. entå fort på förtrafwet, så att fem Ryttare stulpo af hesterna till döds. *UrkFinlÖ* I. 1: 8 (c. 1600); möjl. icke särsk. förb. II. till II. 1) (numera mindre br.) till II 5: få (ngn l. ngt) att falla av gm att köra så att fordonet kränger kraftigt o. d.; särsk. med obj. ersatt av prep.-uttr. inlett med *med*. Stjelp af med henne i närmsta skog. CFDAHLGREN 1: 93 (1824). 2) till II 8 *a*, *b*: lasta av l. tömma ur (ngt) gm stjälpning, tippa av (ngt). *Stjälpa av gruset* l. *lasset med grus*. BECKMAN *Amer.* 1: 18 (1883; *med avs. på kärra*). Sönerna äro oftast med (*vid malmtransporterna från gruvan*), Erik Axel (*Karlfeldt*) dock mest som femte hjulet under vagnen, fast han är den äldste. Medan de andra "stjälpa" av malmen, går han i skogen och plockar linnea. *DN* 1932, julnr s. 4. 3) [utvidgad anv. av 2; i *a* möjl. dock (delvis) till stjälpa, v. II 7 *f*] *a*) med avs. på börda o. d.: lasta l. välta l. vältra av; särsk. refl., i uttr. *stjälpa av sig ngt*, lasta l. välta av sig ngt (särsk. bildl.). Hon hade bara vräkt sej där (*dvs. på soffan*) för att stjälpa av sej besvikelsen över att stället .. var så nedrigt trist! SJÖMAN *Lekt.* 94 (1948). *b*) (vard.) med avs. på passagerare: "lämpa" l. kasta av. Afgiften (*på spårvagn*) skulle erläggas, eller ynglingen stjälpas utaf. BERGDAHL *Antip.* 144 (1906). III. till III 1 *a*, refl.: med delvis vältrande rörelse l. dyl. snabbt l. handlöst ta sig av (häst). Framkommen till källan stjälpte jag mig handlöst af hästen och trodde jag skulle förfrysa innan elden blef färdig. HEDIN *Transhim.* 1: 245 (1909). — STJÄLPA FRAM[10 4]. till II 9. Det lilla tydligt afsatta hufvudet (*hos lössen*) bär korta pannspröt och små ofasetterade ögon samt afsmalnar framåt till en kort, med hakar beväpnad snabel, ur hvilken ett slags sugrör kan stjälpas fram. *2NF* 17: 298 (1912). —

STJÄLPA HOP, se stjälpa ihop. — STJÄLPA I[10 4]. jfr istjälpa. till II 8; särsk. till II 8 *b β*: hälla l. (med avs. på mat) ösa i (ngn ngt); i sht refl., i uttr. *stjälpa i sig ngt*, äv. mer l. mindre oeg., övergående till att avse stor l. omåttlig konsumtion. SCHULTHESS (1885: i sig). Stjelp i henne en cognak, så qvicknar hon till! STRINDBERG *Giftas* 2: 250 (1886). Bönderna stjälpte i sig varm mjölk skoptals. LINDQVIST *Dagsl.* 2: 15 (1900). Folk går inte längre på restaurang och allra minst på Berns för att bara "stjälpa i sig" en massa sprit och komma i stämning. *NDA(A)* 1933, nr 251, s. 7. Martin Beck och Kollberg hade redan stjälpt i sig kaffet och reste sig. SJÖWALL o. WAHLÖÖ *MannBalk.* 172 (1967). — STJÄLPA IHOP[10 04], äv. HOP[4] l. (ålderdomligt) TILLHOPA[040]. särsk. (numera mindre br.) till II 7: fälla ihop (ngt). 1. lijten Rundh bordskifwa at Stielpa til hoopa. *BouppțSthm* 1673, s. 319 a. — STJÄLPA IKULL, se stjälpa omkull. — STJÄLPA IN[10 4]. jfr instjälpa. I. till I; särsk. 1) (ngt ålderdomligt) till I 1 *a* (o. med motsvarande bruklighet): störta in. *(På gården)* äre elake huus .. somblige tak och nederfallne, sampt en gafwel stulpen in på glasmästare enkians huus. *UUKonsP* 15: 185 (1682). 2) (†) till I 3 *b*: rasa in. När .. bergzfall stiälper in hindrar det icke allenast ded vanliga arbetet med malmens upfodring *(osv.)*. POLHEM *ESkr.* 1: 31 (*c.* 1723). II. till II; särsk. 1) till II 8 *b*; särsk. dels bildl.: ösa l. vräka in (ngt ngnstädes) o. d., dels oeg., om våg(or): kasta in (en skvätt i ett utrymme l. dyl.). Sjön var grof, brotten jagade hvarandra, rullade hväsande förbi och passade då och då på att stjälpa in en skvätt i sittrummet. ENGSTRÖM *2Bok* 145 (1909). Är det TV som stjälpt in världen i varje vardagsrum? RYNELL *VetaHut* 65 (1979). 2) till II 9: bilda en (säcklik) inbuktning (i ngt) o. d.; äv. refl., i uttr. *stjälpa in sig i ngt*, bilda en säcklik inbuktning i ngt o. d.; jfr III. Hinder i tarmkanalen kunna uppstå på många sätt, såsom .. då tarmen stjelper in sig i sin egen fortsättning (invagination). *NF* 5: 728 (1882). Vanligen uppträder det första ämnet till tänderna .. under form af en epitellist (tand- l. emaljlist), hvilken längs käkkanten stjälpes in i det underliggande mesodermet. *2NF* 30: 752 (1920). III. till III 2 *b*: djupt l. säcklikt bukta in; jfr II 2. En del af väggen till denna håla *(dvs. groddblåsan hos ägg av lansettfisken)* stjälper sig in, så att hålan i det närmaste försvinner. *2NF* 33: 1168 (1922). — STJÄLPA KULL, se stjälpa omkull. — STJÄLPA NED[10 4] l. NER[4]. jfr nedstjälpa. I. till I; särsk. 1) (†) till I 1 *b*: stupa. Titt Folk aff Hunger i graffuen falla, / Någhre Tusen ibland alla, / Thet stielper nedh såsom man hugger kåål. MESSENIUS *Disa* 9 (1611). Tå hwarcken Järn eller Stål bet på honom .. skiöt en af Muren til honom med en Eeke-Pijl, som war härdad i Elden ock skarp i then ene ändan, then bet på honom, så at han stalp ned som en Hund. ŒDMAN *Bahusl.* 93 (1746). 2) (numera föga br.) till I 3 *a*: störta ned. Såsom ett spån vräkte vårt skepp på det upprörda elementet; än från vågens höjd ner i ett djup, än åter upp på branten af en ny våg, för att ånyo stjelpa ner i afgrunden. BÖTTIGER 6: 261 (1836). II. till II; särsk. 1) (†) till II 1 *b*: fälla; särsk. oeg. l. bildl. (jfr stjälpa, v. II 3). För migh sielf bedh, / At Döden gill, wil hugga til, / Och stiälpa neer migh, som nw meer / Lijfwet ledt är. WIVALLIUS *Dikt.* 111 (1641). O Herre, hielp! / Wäck up tin stora magt, och ned wår fiend' stielp. KOLMODIN *QvSp.* 2: 59 (1750). 2) till II 8; särsk. ngt oeg., med avs. på djur. Greta .. bar på armen en grå katt .. När Greta stjelpt ned katten på golfwet .. neg hon för ungmor. ALMQVIST *Grimst.* 17 (1839). — STJÄLPA OM[10 4]. jfr omstjälpa. I. till I; i sht förr särsk. till I 6: stjälpa. Wagnen stjelpte om. CAVALLIN (1876). II. till II (5 o.) 7: vända upp o. ned på (ngt), stjälpa (ngt). Se, här är ingen droppa qvar (han stjelper om bouteillen.). BJÖRN *Okände* 80 (1791). För att stjelpa om en stor sköldpadda .. fordras sex man med starka handspakar. BERLIN *Lsb.* 109 (1852). BACKMAN *Reuter Lifv.* 1: 15 (1870; *med avs. på blomkruka*). Jag bor i en tall / Vid forsarnas fall. / Idag kom en slaf / Att hugga den af. / Men karlen jag fattade, / Stjälpte om benen, / Slog yxan i stenen, / Och skatorna skrattade. TOPELIUS *Läsn.* 8: 125 (1896). särsk. *a) boktr.* = stjälpa, v. II 7 *a*. NORDIN *Boktr.* 252 (1881). *(Papperet)* tryckes .. först på den ena sidan, schöntryck, och därefter på den andra sidan, vidertryck. Papperet slås om eller stjälpes om. ELGE *BoktrK* 94 (1915). Stjälpa om (boktr.). CANNELIN (1921). *GrafForum* 1948, s. 128. *b)* i bildl. l. utvidgad anv., med avs. på ngt yttrat. Den förste. Jag talar det rätta. Den andre. Jag stjelper det om / Med min vederläggning och visar dig klart, / Att det fins ingen rätt. THOMANDER 3: 290 (1826). — STJÄLPA OMKULL[10 04], äv. IKULL[04] l. KULL[4]. jfr kullstjälpa. I. till I. 1) till I 1. *a)* till I 1 *a*: störta omkull, fällas; numera nästan bl. (mindre br.) med anslutning till 2. Det var fasligt att se huru som *(strömmen av regnvatten)* .. kunde gräfva under marken och 4 a 5 Trän själpte altid omkull i Sänder. CAEHRENSVÄRD *Brev* 1: 14 (1780). *(Man)* kan .. hoppas på en regeneration af stiftet .. när alla tre de murkna pelarne *(dvs. tre äldre ledamöter)* i Consistorium stjelpt omkull. TÖRNEROS *(SVS)* 2: 270 (1827); jfr *b*. särsk. bildl. (jfr stjälpa, v. I 4): rasa l. störta samman l. gå omstyr. När Olyckan som störst, ok wij som offtast tänckia, / Alt skall nu stielpa kull, Ney, Ney, Hans Fader Hand, / Är ey förkortad. LUCIDOR *(SVS)* 327 (1673). *b)* till I 1 *b*: (träffad av skott l. hugg l. slag) störta omkull, stupa; äv. (o. numera bl., mindre br.) allmännare, i fråga om förlorad balans: falla raklång l. handlöst, störta omkull. Anders Hanszon *(drog)* ut sin knijff och slog dänn andre ett slag i bröstet och thet andra uti axeln, så at han stalp omkull. *3SthmTb.* 10: 6 (1618). Den ene *(av dansarna)* skar Capreoler; den andre gjorde Floretter; den tredje stalp omkull öfwer sina höga klackar. *Weise* 1: 204 (1769). Den ärlige Belise .. lät då bränna eller distillera åtskilliga slags watten, när hon just stalp omkull i sit Laboratorio. *Därs.* 2: 88 (1771). En karl kom rusande efter *(mig)*, och som han kom tre steg ifrån mig, stalp han omkull. TOPELIUS *Fält.* 4: 523 (1864). LARSSON I BY *GGodTid.* 115 (1941). 2) till I 5: falla omkull (o. lägga sig på sidan l. upp o. ned), stjälpa. Transporten *(av explosiva varor)* sker i sluten vagn .. Godset stuvas så, att däri ingående kollin icke kunna förskjuta sig, stjälpa omkull eller falla ned. *SFS* 1935, s. 524. Tallrikshögen stjälpte omkull. *SvHandordb.* (1966). särsk. *sjöt.* Vid fartygets rörelse böra *(kantringsblocken)* .. stjelpa omkull (kantra) och äro för detta ändamål afrundade på de kanter, som glida emot både upptill och nedtill. *NF* 2: 689 (1877). 3) till I 6: köra l. gå omkull (äv. bildl.), stjälpa, i sht förr äv.: kantra (särsk. bildl.). Om tu Jesu ey migh

hulpit / Medh tin allmachts högra hand, / Seglat hade iagh på sand / Eller alldels omkull stulpet / Uthi det förflutne åhr. RENNER *Vitt.* 288 (c. 1690). *(Sv.)* Stjelpa om kull *(lat.)* dicitur de curru, qui sursum deorsum vertitur. IHRE (1769). Ack, vi alla på den färden *(genom livet)* skulle stjelpa kull ibland, / Toge ej .. i tömmen oförmarkt en fadershand. WIRSÉN *LifvVår* 27 (1888). **II.** till **II.** *(Sv.)* Stjelpa omkull .. *(fr.)* renverser. bouleverser. DAHNERT (1784). **1)** till **II 1.** *a)* till **II 1** *a:* störta omkull (ngt); numera bl. (mindre br.) med anslutning till **2;** äv. bildl. (särsk. motsv. **stjälpa,** v. **II 3** *b*). Ja *(Satan)* understår sig än Gudz Allmacht at förswaga, / At stielpa kull hans Thron och Kronan til sig draga. SPEGEL *GW* 44 (1685). *b)* till **II 1** *b;* särsk. (o. numera nästan bl.) i fråga om förlorad balans (särsk. bildl.). Huru öfverflödigt det ändock var, att menniskohänder vildsint utsträcktes till att stjelpa omkull dem *(dvs. det finska folket)*, hvilka hade så oändligt svårt att stå upprätt. CYGNÆUS 2: 309 (1863). **2)** till **II 5:** välta omkull (ngt), stjälpa. Stjelp ej kull vårt Våffelfat, / Bär Smörbyttan under armen / Brynt i varmen / Som succat. BELLMAN *(BellmS)* 1: 166 (c. 1773, 1790). *(Elin)* stjälpte .. omkull en stol, på hvilken katten låg och sof. *LbFolksk.* 15 (1890). Lillpojken stjälpte omkull gräddkannan *SvHandordb.* (1966). **3)** (numera mindre br.) till **II 6:** stjälpa (ngt l. ngn); äv. i pass. närmande sig deponentiell anv. På fria Fältet håller jag sådant *(dvs. slädåkning)* för godt: der kan jag käppas efter behag .. jag må ock stiälpas omkull så ofta jag wil; så är dock ej någon tilstädes, som begabbar mig. *Weise* 1: 250 (1769). ALMQVIST *GMim.* 1: 160 (1841). **4)** (numera mindre br.) i ngt förbleknad anv. av **2** (motsv. **stjälpa,** v. **II 7**): lägga omkull, stjälpa (se **stjälpa,** v. **II 7**). Stjelpa omkull kökskärlen at torkas. SAHLSTEDT (1773). AHLMAN (1872). **5)** (numera mindre br.) med avs. på kärra: tippa, stjälpa (se **stjälpa II 8** *a*). Stjelpa el. stjelpa omkull en kärra. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). AUERBACH (1913). **III.** till **III 1** *a,* refl., i uttr. *stjälpa sig omkull* l. *ikull,* vältra l. kasta sig omkull. KELLGREN *(SVS)* 6: 88 (1779). *(Han)* ämnade stjälpa sig omkull på den goda, doftande löfbädden. ALMQVIST *TreFr.* 3: 131 (1843). — STJÄLPA OPP, se **stjälpa upp.** — STJÄLPA PÅ SIG[10 4 0]. till **II 5:** välta (ngt) på l. över sig; särsk. med avs. på fyllt kärl o. d. Een lithen flicka hadhe stiälpt på sigh een bytta m(edh) siud heet wattn. *VDP* 1/4 1601. — STJÄLPA TILLHOPA, se **stjälpa ihop.** — STJÄLPA UPP[10 4], äv. OPP[4]. **1)** (numera mindre br.) till **II 7:** vända upp (ngt); stjälpa o. ställa upp (ngt mot ngt), stjälpa; i sht förr äv. med ngt oeg. l. försvagad bet., liktydigt med: sätta upp l. sätta (ngt i ngt). Man tager en Järngryta halff medh watn, och en Leerpotta glaserat, och fyller medh Erter, och binder til medh ett Linneklädhe, och stielper vp i Järngrytan, doch måste Pottan pasza rätt i Grytan, och låter så siudha *(ärtorna)*. *Kockeb.* A 8 a (1650). I hörnet till förstukvisten .. stod .. en långrefslåda stjälpt upp emot väggen. HÜLPHERS *Ångermanl.* 200 (1900). *(Roddarna)* lägrade sig i strandskogen och stjälpte upp båten till skydd mot vinden. BERG *Sjöf.* 200 (1910). **2)** till **II 8** *b* α. *Stjälpa upp sockerkakan på ett fat.* *(Degen)* stjälpes upp på det mjölade bordet. GRAFSTRÖM *Kond.* 206 (1892). — STJÄLPA UR[10 4], förr äv. **UTUR.** jfr **urstjälpa.** *a)* till **II 8** *a, b:* stjälpa o. tömma ur (behållare o. d.); gm att stjälpa behållare o. d. tömma ur (innehållet), stjälpa l. tippa o. tömma; äv. i uttr. *stjälpa ur ngt* (dvs. behållare o. d.) *ngt.* När man stielper uhr henne *(dvs. en typ av kärra)*, hwad som där i är, lyffter man bara opp fram Åndan. RÅLAMB 13: 115 (1690). Stjälpa ur ett lass sand. SUNDÉN (1891). Under skifskärningsmaskinen *(för äpplen)* placerades en frukttunna .. som, när den blifvit fylld, bars in och stjälptes ur på spjälgolfvet i torkrummet. *LAHT* 1912, s. 249. *b)* (numera mindre br.) till **II 8** *b,* refl. (i uttr. *stjälpa ur sig*), bildl.: häva ur sig (ngt). Det kan ej falla mig in att taga detta förvildade snille *(dvs. Strindberg)* i försvar för de oskickligheter han stjälper ur sig. *SnoilskyVänn.* 2: 154 (1884). — STJÄLPA UT[10 4]. jfr **utstjälpa.** särsk. **1)** till **II 6;** med avs. på lass o. d.: stjälpa så att det l. dess innehåll far ut. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). **2)** till **II 8.** *a)* (numera föga br.) till **II 8** *a:* stjälpa ur (ngt). Stjälpa ut .. kärror o. d. AUERBACH (1913). *b)* till **II 8** *b:* tömma l. tömma ut (ngt) gm stjälpning, stjälpa, stjälpa ur. Anordningen *(av lagerföljden i en rullstensås)* är sådan, att man får ett lifligt intryck af, huru detta grus skikt efter skikt stjelpts ut i vattnet. *Fennia* I. 7: 21 (1889). BERGDAHL *Antip.* 13 (1906; *abs.*). De rullande vagnarna med landsvägens kringdragande upptågsmakare spänna från och stjälpa ut sin brokiga last på marknadsplatser och torg. RUIN *Gyckl.* 89 (1935); jfr **stjälpa,** v. **II 8** *b* γ. särsk. α) till **II 8** *b* α. Biskötaren har .. skirat vaxet färdigt och låtit det svalna i en träbytta, vars form hela smältan antagit, då den stelnat. Tack vare att kärlet var vidare upptill kunde han sedan kakan stelnat med lätthet stjälpa ut den. *Kulturen* 1946, s. 47. β) i utvidgad anv.: tömma (ngt). Uti en jordbäfning, har det *(dvs. ett berg)* om en natt komit opp och själpt ut en hel sjö. CAEHRENSVÄRD *Brev* 1: 29 (1781). γ) (mera tillf.) med anslutning till **stjälpa,** v. **I 6.** Slutligen tog *(skutan)* .. törn på en sten, vickade åt sidan och stjälpte ut sex man. STRINDBERG *NSvÖ* 1: 91 (1906). — STJÄLPA UTAV, se **stjälpa av.** — STJÄLPA UTUR, se **stjälpa ur.** — STJÄLPA ÖVER[10 40]. **I.** till **I. 1)** till **I 5, 8** *a:* (stjälpa o.) lägga l. falla (över) på sidan. Då hjärtat är öfverfullt är det som då man bara vill slå ut några droppar vatten och hela ämbaret stjälper öfver. *Solnedg.* 1: 266 (1910); jfr **stjälpa I 8** *a.* *LfF* 1912, s. 40. **2)** till **I 8** *b:* vippa l. tippa över. *SD(L)* 1900, nr 307, s. 2 *(om planka på byggnadsställning)*. **II.** till **II. 1)** till **II 5, 7:** stjälpa l. fälla l. lägga över (ngt); jfr **2.** Vi hafva sett, att vid hvarje stygn *(i maskinsöm)* den öfre trådens ögla fattas af griparen och stjelpes öfver spolen. WOLTER *Symask.* 27 (1866). *(Sv.)* Stjelpa öfver, *(eng.)* turn over; cover up. BJÖRKMAN (1889). Mot slutet av silurtiden satte *(bergskedje-)*veckningen in med full kraft, så att hela geosynklinalen lyftes upp och berglagren i den stjälptes över åt öster. SELANDER *LevLandsk.* 23 (1955). särsk. refl., i uttr. *stjälpa sig över.* Då *(sanddynens krusningar)* .. nått kamlinien, stjälpa de sig öfver mot läsidan. HEDIN *GmAs.* 2: 117 (1898). **2)** till **II 8;** särsk. till **II 8** *b:* gm stjälpning tömma (ngt) över (ngt l. ngn); särsk. allmännare l. bildl.: tömma l. vräka l. ösa (ngt över ngt l. ngn). Molnen, som de sista dagarna gått och drumlat på himmelen, för att ändtligen stjälpa öfver oss denna orimliga massa snö. LARSSON *Solsid.* 15 (1910). Efter istiden tömde sig Saimens vatten mot v(äster) .. Men då landhöj-

ningen är större i n. v. än i s. ö. .. "stjälptes" *(vattenmassan)* öfver passpunkten i s. ö. .. hvarvid Saimen fick ett nytt aflopp. *2NF* 32: 1217 (1921). Skulle Britta .. få hela denna röra av gammalt tarvligt slarv stjälpt över sin friska, rättframma person. Det var hon verkligen för god för. SIWERTZ *Pagoden* 104 (1954). särsk. refl. i uttr. *stjälpa över sig ngt.* Han var den gängligaste man jag sett .. när han drack lade han hufvudet tillbaka och stjälpte så öfver sig glaset. BERG *Krig.* 55 (1915).

Ssgr: A: (II 7 *b*) STJÄLP-BRÄDE. (förr) Stjelpbräde är et stadigt brädstycke, som lägges vid hårdranden på garhärden, då kopparstyckerne skola stjelpas, eller därpå upsättas. RINMAN 2: 837 (1789). — (II 7) -DUK. om ett (i sht förr använt) iordninggjort stycke grövre tyg varpå disken stjälpes efter sköljningen. KEY *Hemv.* 121 (1939). — (II 8 *a*) -FAT. (förr) tvättfat så upphängt att det kunde tömmas utan att lyftas. SVFRIESEN *Inbj.* 1891. s. 28. — (II 7) -FLASKA. (förr) till lampa: flaskliknande oljehus (med samma öppning för påfyllning o. avrinning) som kan omstjälpas o. som lämnar ifrån sig oljan med öppningen vänd nedåt; äv. om motsvarande anordning ss. lös insats i oljehus. *Dædalus* 1931, s. 30. — (II 7 *a*) -HAKE. (förr) hak- l. krokliknande redskap använt vid stjälpning av koppar, stjälpkrok. HOLMKVIST *BergslHyttspr.* (i *handl. fr.* 1669). — (II 7) -HANDDUK^{-02} l. $^{-20}$. (i sht förr) = -duk. *STSD(A)* 1933, nr 274 B, s. 14. — (II 1 *a*) -HUGG. *skogsv.* vid trädfällning; om inhugg på den sida dit trädet skall fällas, fällhugg. *SvSkog.* 801 (1928). *TNCPubl.* 43: 154 (1969). — (II 7 *b*) -KLABB. (förr) om trästycke utgörande underlag för de stjälpta kopparstyckena; jfr -bräde. RINMAN 1: 581 (1788). — (II 7 *b*) -KROK. (förr) stjälphake. SWEDENBORG *PhilMin.* 2: 34 (1734). — ((I 8 *b* o.) II 8 *a*) -KÄRRA. (stjälp- 1854 osv. stjälpe- 1757) (hästdragen) kärra med tippbart skrov, tippkärra, vippkärra. En stälpe kiärra utan hiul. *ÅgerupArk.* Bouppt. 1757. De hos oss *(i Sv.)* oftast använda stjälpkärrorna ha skaklarna ledbart förenade med skrofvet, så att detta vid urlastning kan stjälpas bakåt. *LB* 4: 461 (1907). — (II 7) -LAMPA. (förr) lampa med stjälpflaska. *2UB* 1: 575 (1898). *SErikÅb.* 1954, s. 77. — (II 7) -MATTA. (i sht förr använd) gummimatta varpå den sköljda disken stjälpes. *STSD(A)* 1933, nr 274 B, s. 14. — (I 6) -MED l. -MEDE. om var o. en av ett slags extramedar som (en på vardera sidan) anbringa(t)s på timmerkälke l. släde o. d. i syfte att öka stabiliteten (o. därigm hindra stjälpning) l. ge större bäryta, uteliggare. Winterfordonen *(för transport av nitroglycerin)* böra wara breda i gången och hafwa stjelpmedar. *SFS* 1870, nr 62, s. 5. *TNCPubl.* 43: 221 (1969). — (II 8 *b*) -MILA. (förr) *skogsv.* mila med stjälpt (små)ved (se stjälpa, v. II 8 *b δ α'*). *HbSkogstekn.* 651 (1922). *3UB* 4: 519 (1928). — (II 8 *b*) -MÅTT. (i fackspr.; numera mindre br.) stjälpt mått (se stjälpa II 8 *b δ β'*). *AB(L)* 1895, nr 272, s. 8 *(i fråga om kol).* *SAOL* (1950). — (II 8 *a*) -SKÅL. (förr) stjälpfat. TEGNÉR *LundUniv.* 275 (1897). — (II 8 *a*) -STIG. (förr) stig i stjälpt (se stjälpa, v. II 8 *b δ β'*) mått. *JernkA* 1901, s. 409. — (I 6 (o. II 6)) -STÄLLE. särsk. (mera tillf.) till I 6 (o. II 6): (förrädiskt) ställe där fordon lätt stjälper. JUSLENIUS 187 (1745). — (II 8 *a*) -SUGGA. (förr) *bergv.* på rälsbana: anordning för tippning av vagn, som bestod av en i två tappar upphängd plattform. *JernkA* 1879, s. 558. — (II 8 *a*) -TRALLA. (förr) tralla (för malmtransport) med tippanordning. *BorsT* 1892, s. 76. — (II 8 *a*) -UGN. *metall.* stjälpbar (schakt)ugn; i sht: stjälpbar kupolugn; konverter (se d. o. I). *VetAH* 1803, s. 25. Schachtugnarne äro antingen stjelpugnar, eller kupolugnar. ALMROTH *Karmarsch* 85 (1838). *(Skärstenen)* tappas i smält tillstånd i en stjälpugn (konverter). *BokNat.* Mater. 179 (1953). — -VAGN. (i sht förr) (skjuten för hand l. hästdragen) lastvagn med tippanordning; i sht om sådan vagn (vid gruvor) gående på räls. *JernkA* 1884, s. 227. De inom jordbruket använda stjälpvagnarna skjutas vanligen för hand eller dragas af en häst. *LB* 4: 472 (1907). Stjälpvagnar. *Verkstad.* 1915, nr 1, s. XXIII. — (II 8 *b*) -VED. (förr) *skogsv.* stjälpt (se stjälpa, v. II 8 *b δ α'*) ved. *HbSkogstekn.* 651 (1922).

B (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat): STJÄLPE-KÄRRA, se A.

C: (II 8 *a*) STJÄLPNINGS-ANORDNING^{-020}. ÖSTERGREN (1946). — (II 8 *a*) -MEKANIK. jfr mekanik 3. *LAHT* 1887, s. 378. — (II 8 *b*) -PLATS. *Dædalus* 1931, s. 59 *(för slagg).*

Avledn.: STJÄLPARE, om person m.//ig., om sak r. l. m. till II. 1) om person; särsk. till II 3, 4: person (l., bildl. l. oeg., företeelse) som stjälper; äv. i uttr. *ngts stjälpare* l. *stjälpare av ngt,* person (l. företeelse) som stjälper ngt; särsk. motsatt: hjälpare. Så andres hielpare, at ey sin egen stielpare. COLUMBUS *Ordesk.* 24 (1678; *uppl. 1963*). Idag har .. herr Sullivan, med tillhjälp af sin vän och stjälpare buteljen, ej ett öre kvar af sina 2,000,000 kronor. *GHT* 10/4 1897, s. 2. För det ovanför *(Bergslagen)* liggande Dalarna blev både koppar- och järnbergslaget en stjälpare och hjälpare. *SvGeogrÅb.* 1958, s. 97. 2) stjälpningsanordning; särsk. i ssgn vagn-stjälpare. — STJÄLPBAR, adj. till II 8 *a:* som kan stjälpas (om) l. tippas. Stjelpbar eldstad för kakelugnar. *AB* 1890, nr 1, s. 1. Stjelpbar kokpanna för kokning af kreaturfoder och dylikt. *PT* 1895, nr 123, s. 1. *BtRiksdP* 1904, 8Hufvudtit. s. 182 *(om tvattfat).* *Motorför.* 1928, nr 11, s. 8 *(om tippvagn).* *(Bessermerprocessen)* sker i en stjälpbar ugn (konverter), i vilken tackjärnet införes flytande. *SvIndustri* 146 (1935). — STJÄLPIG. (numera mindre br.) 1) *bergv.* till I 3 *b;* om gruva: som kännetecknas av (talrika) ras. *(Lappgruvan)* öfvergafs, enligt berättelse af en 70 års man, för något öfver 50 år sedan, emedan den var vattensjuk och stjelpig. *JernkA* 1823, s. 91. 2) till I 6; särsk. i överförd anv., om väg o. d.: på vilken man lätt stjälper. Kuska af i det vackraste väder på något stjelpiga vägar. TOPELIUS *Dagb.* 4: 44 (1839). Under denna skramlande färd öfver gropar, stenar och stjelpiga vägtrummor uppstod *(osv.).* DENS. *Vint.* II. 2: 191 (1882).

STJÄRN *fæ⁴rn* l. *fä⁴rn,* r. l. m. (WESTE (1807) osv.) ((†) n., LUNDELL (1893)); best. -en. (förr äv. stiern, stjern) [sv. dial. *stjärn,* stjärn; jfr fd. *styørn* (d. *stjern*), panna, stjärn, nor. dial. *stjern,* n., stjärn; sannol. av mlt. *stērn,* f. o. n. (lt. *stiern, steern,* f.), panna (med anslutning till STJÄRNA, sbst.[1]); jfr mnl. *sterne, stern,* (m. l.) f., panna, fht. *stirna* (mht. *stirne, stirn,* t. *stirn*), f., panna, pannhud, pannskydd för stridshäst, truppfront; jfr äv. feng. *steornede,* som har stor panna; sannol. besläktat med gr.

σιέρνον, bröst, o. ry. storoná, landsträcka, trakt, till den rot som föreligger i lat. sternere, utbreda, sanskr. strnāti, strör ut, o. i STRÖ, v. — Jfr STJÄRNA, sbst.[2]] (numera bl. i fackspr. o. i vissa trakter) hos häst (äv. hos nötkreatur, förr äv. hos hund): vit, oregelbunden fläck i pannan, stjärna (se STJÄRNA, sbst.[1] 2 *l*); förr äv. om bläs (se d. o. 1); jfr HJÄLM, sbst.[2] 1, LYKTA, sbst.[2] 6, SNOPP, sbst.[1] *Skjuten stjärn*, stjärn med utåtgående spetsar l., vanl., med en nedåtgående spets. En Brun Hest medh Långh stiern i Pannan. *GenMRulla* 1684, nr 1522, s. 155. LAGERBRING *HistLit.* 112 (1748; *hos den heliga tjuren Apis*). En mycket stor bruntigrig Rapphönshund, med stora bruna öron .. samt en hwit stjern uti pannan. *LdVbl.* 1834, nr 2, s. 3. DALIN 1: 207 (1851; *om bläs*). *(Stoet)* hette Sally, hon var brun med stjärn. SVENSSON *Hemmavid* 12 (1966). — jfr BLÄS-, RING-STJÄRN.

Ssgr (numera bl. i fackspr. o. i vissa trakter): STJÄRN-KO. (mera tillf.) ko med stjärn. LEVERTIN *Dikt.* 130 (1901). — -KOPP. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) häst med stjärn; jfr kopp, sbst.[2] 2. WESTE (1807). SCHULTHESS (1885). — -STRIMMA. stjärn i form av en strimma. GROTENFELT *LandtbrFinl.* 137 (1896). — -ÄMNE, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11971). stjärn utgörande en mycket liten fläck. *LB* V. 2: 60 (1908). *Hästen* 12 (1938).

STJÄRNA *ʃæ³rna²* l. *ʃä³r-*, sbst.[1], r. l. f.; best. -an; pl. -or (*Mark.* 13: 25 (*NT* 1526) osv.) ((†) -er *GripshInvent.* 26/5 1547, *Visb.* 1: 141 (c. 1640); pl. best. -omen *SalWijsh.* 17: 5 (öv. 1536); -ona *SalWijsh.* 7: 19 (öv. 1536), FRESE *AndelD* 74 (1726: Morgonstiernona); -onar *1Kor.* 15: 41 (*NT* 1526), *SvOrds.* A 8 a (1604); -one LUCIDOR *(SVS)* 246 (1672: Stiernones, *gen.*); -ornar *SvOrdspr.* A 8 a (1636)). (stjärn i vers 1604 (: Morgonstiern)—1695 (: Morgonstiern). stjärna (sjern-, skern-, stiern-, stiärn-, stjern-) 1526 osv. -a (-e) 1526 osv. -o 1526 (: stiernona, *sg. best., ss. obj.*)—1575 (: stiernon, *sg. best.*)) [fsv. *stiärna;* motsv. fd. *stiærnæ* (d. *stjerne*), nor. *stjerne*, fvn. *stjarna* (nor. dial. *stjerna*), got. *stairne*, mlt. *sterne* (äv. m.) (lt. *stern*, m.), fht. *sterno* (mht. *sterne, stern*, t. *stern*); -n-avledn. till den stam som äv. (med -rr-) föreligger i eng. *star*, stjärna (se STAR, sbst.[1]) o. (med -l- avledn.) i lat. *stella*, stjärna (se STELLAR), samt i gr. ἀστήρ, stjärna (jfr ASTER), kelt. *ster-*, sanskr. *star-;* möjl. till roten i STRÖ, v. (jfr STJÄRN), l. lån från semitiska spr. (jfr akkadisk-sumeriska *istar*, stjärnan Venus)]

1) om vart o. ett av de (urspr. väsentligen av väte bestående) enorma gasklot (på mellan 1/10 solmassa o. c. 100 solmassor), vilka gm s. k. fusion (dvs. nukleära processer varvid väte omvandlas till helium, senare helium till tyngre grundämnen) producerar energi som utstrålas gm elektromagnetisk strålning, vilkens för människan synliga del gör att de närmaste av dessa gasklot på grund av väldiga avstånd uppfattas ss. vid mörker synliga lysande punkter på himlavalvet; stundom äv. om (l., i pl., med inbegrepp av) annan himlakropp som framträder ss. en lysande punkt (resp. ss. lysande punkter) på himlavalvet (numera bl. om planet l., i fråga om stjärnfall, om meteorit, i sht förr bl. a. äv. om komet; se särsk. *c*); jfr FIXSTJÄRNA, SOL, sbst.[1] 1. *Stjärnorna strålar (blinkar, tindrar, gnistrar). Karlavagnens sju stjärnor. Ljusstarka, ljussvaga stjärnor. Variabla (föränderliga) stjärnor (astron.). En stjärna faller. Sova under stjärnorna*, dvs. ute. *Segla efter stjärnorna. Vid god sikt kan man se upp till 3000 stjärnor på himlen. Sirius är den klarast lysande stjärnan på himlen. Mark.* 13: 25 (*NT* 1526). At thenna Stierna haffuer een synnerligh art, och är en Comet, bewises ther aff, at hon skijn om dagen. *Busch Com.* A 3 b (1573). Som solen öff*(uer)* går, / the andre stierner små, / så *(osv.)*. *Visb.* 1: 141 (c. 1640). Det finnes ännu 5 andre Kroppar, förutan Jorden, som äfven vandra kring Solen .. Dessa kallas Planeter. Alla andra Stjärnor vi se, utom Cometer, kallas Fix-Stjärnor och äro oändligen längre bort än Solen. DE ROGIER *Euler* 1: 3 (1786). Midvinternattens köld är hård, / stjernorna gnistra och glimma. RYDBERG *Dikt.* 1: 139 (1882). Det syntes inga stjärnor mer — de båda stora *(dvs. planeterna Venus o. Mars)* hade gått ned, och de små hade redan slocknat i den bleknande gryningen. SÖDERBERG *AllvLek.* 276 (1912). Kolaren tar märke av solen och månen och de andra stjärnorna på himlafästet. GYLLENSTEN *Grott.* 159 (1973). Stjärnorna lär sannolikt vara världsalltets viktigaste komponenter. *Astronomi* 23 (1979). — jfr AFTON-, CENTRAL-, DUBBEL-, FIX-, HELIUM-, HUND-, HUVUD-, JÄTTE-, KOMET-, KRIGS-, KVÄLLS-, LED-, MORGON-, NEBULOS-, NORD-, POL-, RADIO-, SATELLIT-, SILVER-, SJU-, SVANS-, SÖDER-, TVILLING-, TÖCKEN-, VANDRINGS-, VINTER-, ÄLSKOGS-, ÖSTER-STJÄRNA m. fl. — särsk.

a) i ordspr. Haff heller wenskap medh månan en med stiernonar. *SvOrds.* A 8 a (1604). Den som skall raka åt sig en stjärna skall ha en lång räfsa. ÖSTERGREN (1946). Stjärnorna ser man inte när solen skiner. HOLM *Ordspr.* 313 (1964).

b) astron. i fråga om den indelning av stjärnorna i (urspr. sex) klasser efter fallande luminositet (ljusstyrka) som infördes av den grekiske astronomen Hipparchos († c. 125 f. Kr.). *En stjärna av första magnituden* (l. *storleken*, i sht förr äv. *ordningen*), förr äv. *av första rangen*. En stierna af första rangen. SERENIUS Kk 3 b (1734). Stjernor af första, andra storleken. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Stjerna af första ordningen. BJÖRKMAN (1889). De starkast lysande stjärnorna fördes .. *(av Hipparchos)* till första magnituden och de svagaste till den sjätte. *Astronomi* 27 (1979).

c) i uttr. betecknande visst slag av stjärna l. betecknande planet l. komet. *α*) *fast* l. *orörlig stjärna*, fixstjärna, stjärna; i uttr. *orörlig stjärna* äv. (o. numera bl., tillf.) om polstjärnan (med tanke på att den icke synes delta i stjärnhimlens dagliga rörelse). Uti then Ottonde *(sfären)* stå alla fasta Stiernor. SPEGEL *GW* 62 (1685). BLOCK *Progn.* 125 (1708: Orörlig). *SvGeogrÅb.* 1933, s. 60 (*om polstjärnan; i skildring av förh. bland primitiva folk*). *β*) (†) *stjärna med svans* l. *stjärt*, komet. *Herlicius Alm.* 1641, Prognost. s. 6 b (: medh Stiert). BROOCMAN *SvSpr.* 51 (1810: med svans). *γ*) (†) *vandrande* l. *rörlig stjärna*, planet. Planeterne eller the Rörlighe Stiernor. FORSIUS *Phys.* 104 (1611). RYDBERG *Magi* 83 (1865: vandrande). *δ*) (tillf.) i uttr. *jordens stjärna*, om planeten jorden. HEIDENSTAM *NDikt.* 56 (1915).

d) [jfr *c*] (i vitter stil) om solen; företrädesvis i uttr. *dagens stjärna;* äv. om månen (i uttr.

nattens stjärna). CREUTZ *Vitt.* 51 (1755: dagens stjerna). Stjernan, som i dagens panna / Satt så skön, ej ville stanna / Öfver jorden mer. FRANZÉN *Skald.* 1: 7 (1793, 1824). Skyarne, i hvilka den stora stjärnan nu segnar mot synranden. RYDBERG *Vap.* 297 (1891). Månen lyste med bländande glans .. Men snart försvann åter nattens stjärna bland molnen. HEDIN *GmAs.* 2: 282 (1898). — jfr DAG-STJÄRNA.

e) (i sht i bibeln o. i religiöst spr.) om den stjärna som enl. bibeln (*Matt.* 2) vägledde de tre vise männen till Betlehem vid Jesu födelse där. Wij haffuom seet hans (*dvs. Kristi*) stierna j österlanden. *Mat.* 2: 2 (*NT* 1526). En stjerna gick på himlen fram, / Halleluja, / För Österns Wise, undersam. / Halleluja! Halleluja! *Ps.* 1819, 67: 1. Och se, stjärnan som de hade sett i östern gick framför dem, till dess att den kom över det ställe där barnet var. *Matt.* 2. 9 (*Bib.* 1917). — jfr JUL-, ÖSTERLANDS-STJÄRNA.

f) i jämförelser. (*Avkomlingar*) j så stoort taal som stiernonar äro på himmelen. *Ebr.* 11: 12 (*NT* 1526). (*Visheten*) är herligare än solen och alla stiernor. *SalWijsh.* 7: 29 (*öv.* 1536). Tree dussin förgylte tallricker som Stiärnor giorde. KARLSON *EBraheHem* 228 (*i handl. fr.* 1668). Munnen log och ögonen strålade som två stjärnor. ÖSTERGREN (1946).

g) (i sht om ä. förh.) i fråga om l. ytterst utgående från de astrologiska föreställningarna att stjärnornas l. planeternas ställning l. konstellationer vid en persons födelse är avgörande för hans livsöde o. att dessa konstellationer i varje ögonblick avgör en samtidig handlings framgång l. misslyckande o. d. *Vara född under en lycklig (olycklig) stjärna*, vara född l. förutbestämd att ha tur l. lycka (resp. otur l. olycka) med sig i livet. *Tacka du din lyckliga stjärna att det gick som det gick! Det stod skrivet i stjärnorna att vi skulle mötas*, dvs.: det var förutbestämt (av ödet). *Ngns stjärna är i* l. *på uppgående (i nedgående* l. *sjunkande)*, ngn har framgång l. ngns popularitet ökar l. dyl. (l. ngn röner motgång(ar) l. dyl.). *Förtrösta på sin goda* l. *lyckliga stjärna*, lita på sin tur. *Läsa ngt i stjärnorna*, av stjärnornas ställning på himlen l. inbördes förutsäga ngt. *Svika sin stjärna*, svika sin bestämmelse. *Ngns stjärna står högt*, ngn åtnjuter stor gunst l. popularitet l. framgång. Junius .. 14 .. The Prælaters och andelige Herrars Stierna wil skijna mörkt. *Herlicius Alm.* 1640, s. 14. Det wet Hin under hwad stjerna somliga ä födda: Under nattmöszan, tror jag. DALIN *Vitt.* II. 5: 55 (1738). Ju högre Seleucias, Ktesifons och Bagdads stjärnor hvar i sin ordning stego, dess lägre sjönk Babylons. TEGNÉR *Niniv.* 94 (1875). Vad läkemedel beträffar ansågs deras sammansättning vara av underordnad betydelse. Det väsentliga var att beredningen skedde under en gynnsam stjärna. FÅHRÆUS *LäkH* 1: 247 (1944). SALLERT *Astrol.* 9 (1974). — jfr FÖDELSE-, LYCKO-, OLYCKS-, SEGER-STJÄRNA. — särsk. (förr) i uttr. *lyckans stjärna*, benämning på en sorts marknadsnöje varvid marknadsbesökare mot avgift blev spådda av en spåkvinna l. -man med hjälp av en figur som rörde sig i en med vätska fylld flaska (o. som ansågs representera den planet l. stjärnbild, under vilken den som spåddes var född). (LUNDIN o.) STRINDBERG *GSthm* 136 (1880). Jean (*sager*) näsvist, artigt (:) .. Är det någon trollsoppa på midsommarnatten som damerna koka? Någonting att spå med i lyckans stjerna, der man får se den tillkommande! STRINDBERG *Julie* 8 (1888). *SvarFrågelMarknNöj.* 172 (c. 1945).

h) (i sht i vitter stil) i mer l. mindre klar personifikation. Loffuer .. (*Herren*) sool och måne, loffuer honom alla stiernor och liws. *Psalt.* 148: 3 (*öv.* 1536). Migh (*dvs. Josef*) tychte at solen och månen och elleffua stiernor bughadhe sigh för migh. *1Mos.* 37: 9 (*Bib.* 1541). Så småningom slutade snöstormen, det klarnade, stjärnorna började titta fram här och där mellan de söndertrasade molnen. *Järnvägsminn.* 120 (1952).

i) om en i stjärnformigt mönster utlagd samling av spelkort, dels i patiens, dels använd för att utifrån kortens färger, valör o. ställningar spå ngns framtid; vanl. i uttr. *lägga* (äv. *lägga ut en stjärna*, ngn gg äv. *slå*) *stjärna*, lägga (se LÄGGA, v. I 11) kort på sådant sätt; jfr *g* o. 2. Stjernans uppläggning. *SvartKabinettSthm* 13 (1871). Vår väninna kunde aldrig gå och lägga sig utan att ha lagt sin "stjärna" för att se, huru den kommande dagen skulle te sig. FASTBOM *LivLek.* 22 (1916). Hon lade en stjärna åt dem, som kom dem att skälva av förskräckelse. WÄGNER *Silv.* 176 (1924). LINDER *Tid.* 101 (1924: ut). JOHNSON *Se* 84 (1936: slå). Vad diktar du mej i stjärna, / i stjärna och kaffesump, / du vackra zigenarfröken, / till tack för min vita slant? FERLIN *Goggl.* 52 (1938). Påpekas bör, att en stjärna läggs och tolkas på olika sätt av olika profeter. WERNER o. SANDGREN *Kortox.* 252 (1949). Lyckans stjärna i kort. *AB* 1954, nr 5, s. 14 (*i annons*); jfr *g* slutet. CRONSJÖ *100Pat.* 20 (1968). — jfr SJU-STJÄRNA.

j) (i sht i vitter stil) i hyperboliska uttr.; i sht dels i uttr. betecknande att ngn i mycket hög grad berömmer l. rosar ngn o. d., särsk. dels i uttr. *höja* l. *upphöja ngn till stjärnorna*, höja ngn till skyarna (se SKY, sbst.[1] 1 *f* β), dels i uttr. betecknande att ngn strävar att nå mycket högt (t. ex. i socialt avseende). (*Mången klåpare*) Will stora Herrars Nampn långt öfwer Stiärnor föra, / Och theras höga Lof med ringa ord fullgiöra; / Men sielf förlorar sigh i början och i slut. OBROMS hos RUNIUS *Dud.* 2: 3 (1715). Konung Swen war fiende af Olof Trygwason, hwilken af Munkarna uphöjes til stjernorna. LAGERBRING *1Hist.* 1: 201 (1769). Om för att ditt rykte höja / Dig min arm än är af nöden, / Vet då .. / Att förgäfves hädanefter / Väntar du på denna vägen / Höja dig till stjernorna. OSCAR II 1. 2: 140 (1859, 1886). Sikta mot stjärnorna. *SvHandordb.* (1966).

k) [efter amerik. eng. *star war*] i uttr. *stjärnornas krig*, om tänkt krig i l. fört från den yttre rymden. *GbgP* 27/3 1985, s. 19.

l) mer l. mindre bildl.; äv. motsv. *e*, om ngt som är ngns ledstjärna. Een stierna skal vpgå vthaff Jacob, och een Spira vpkomma aff Israel. *4Mos.* 24: 17 (*Bib.* 1541). (*Cæsar till Cleopatra:*) På Kosan Ögat Ehrt min klarste Stierna war. *ÖB* 117 (c. 1712). Till flydda tider återgår / Min tanke än så gerna, / Mig vinkar från förflutna år / Så mången vänlig stjerna. RUNEBERG 2: 7 (1847). (*Lorenzo*) är icke .. i sin poetiska alstring genombrottsman, utan hans ideal är lugnet, harmonin under konstens stilla stjärnor. SÖDERHJELM *ItRenäss.* 152

(1907). *(Under Bergslagens storhetstid var)* det .. ingen som gitte tänka på sådant *(dvs. en förbättring av kopparhanteringen)* när man .. vadade i råkopparstycken till knäna. Först under knapphetens kalla stjärna blev man omtänksammare. LINDROTH *Gruvbrytn.* 2: 170 (1955). — jfr LÖFTES-STJÄRNA. — särsk. [sannol. efter t. *kern und stern*] i uttr. *ngts kärna och stjärna*, om det innersta l. viktigaste av ngt; jfr KÄRNA, sbst.[1] 3 *a*, *c*. Kristus är bibelns "kärna och stjärna". FEHR *Und.* 16 (1894). Nyhumanismen lade den största vikt på detta ämne *(dvs. grekiska)* såsom den humana bildningens kärna och stjärna. BERGQVIST o. KJEDERQVIST *Ziegler* 312 (1900).

2) om ngt som liknar l. påminner om en stjärna (i bet. 1); i sht om föremål l. figur (se d. o. 5) l. mönster (se MÖNSTER, sbst.[3] 5) i form av en stjärna, företrädesvis en på något sätt stiliserad stjärna, i sht [gm atmosfärens ljusbrytande verkan o. turbulens synes en stjärna stundom vara omgiven av utgående uddar av ljus] om ett föremål osv. med (symmetriskt ställda,) utåtgående spetsar l. uddar, som liknar l. är avsedd att efterlikna en (tindrande) stjärna. *Sexuddig stjärna. Dekor i form av slipade stjärnor. Sätta en stjärna i toppen av julgranen.* *Apg.* 7: 43 (*NT* 1526; *om bild av stjärna ss. avgud*). De sexstråliga stjernorne *(utgörande snökristaller)*. *VetAH* 1761, s. 9. BRUNIUS *Metr.* 234 (1836; *om cymbelstjärna*). Förenta Staternas fana med dess tretiotre stjernor. BREMER *NVerld.* 2: 48 (1853). Man fann svalka i en stor sexarmad stjerna af humle, som klängde sig uppför sina spjelor af trävirke. TOPELIUS *Fält.* 2: 284 (1856). *TIdr.* 1883, s. 50 (*om figurer i konståkning på skridskor*). Svenska lifräddningssällskapet uppvisar *(i Paris)* flytning i stjerna och i bokstäverna R. F. *NordIdrL* 1900, s. 254. Stjärnan. Namn på ett ställbart hjul på "Utdrivningsvagnen" *(på repslagarbanan)*. *Rig* 1937, s. 142. Den gula stjärna som judarna tvangs att bära under nazistväldet. *DN(B)* 1960, nr 10, s. 4. — jfr BLAD-, GULDPAPPERS-, JORD-, JUL-, ORSTENS-, PUMP-, RIDDAR-, RULL-, SHERIFF-, SILVER-, SJÖ-, SNÖ-, SOVJET-STJÄRNA m. fl.

a) [jfr 1 *e*] (i sht om ä. förh.) föremål i form av en lysande stjärna l. en lykta med stjärnbilder o. d. (symboliserande Betlehems stjärna) som annandag jul l. trettondag jul bars omkring (under sång) från hus till hus av gossar l. män (stjärngossar), trettondagsstjärna; äv. i uttr. *ljusa stjärnan* o. d. Förargerlige spökerij och lopp ifrå och till huus, som sombligestädes öfwes, för Juul, medh barnet Jesu, och om Trettonde dagen, the tree Konungars och stiernans företeende *(skall avskaffas)*. *KOF* II. 2: 123 (c. 1655). *(Oseden)* at en hop Gåssar sällat sig tillsammans, för att .. gå omkring .. på Gatorne .. med oskickeliga uptåg af Stjernan och den så kallade Juhlebåcken. KARLSON *ÖrebroSkolH* 1: XXXVIII (*i handl. fr.* 1777). Ett par sagesmän i 70- och 80-årsåldern berättade .. om dansgille annandagen, julbocken och om kringgång med ljusa stjärnan trettondagen o. s. v. *Fatab.* 1927, s. 3. — jfr JUL-STJÄRNA.

b) (i sht om ä. l. utländska förh.) om ordenstecken i stjärnform, ordensstjärna; ofta i uttr. *stjärnor och band*, om ordensstjärnor med därtill hörande ordensband (äv. övergående till att beteckna personer med sådana ordnar). Stierno munkar, bära kappo och ena stierno for theres bryst. OPETRI 1: 480 (1528). Skal den, som til Riddare *(av Serafimerorden)* wald hlifwit, imedlertid och til desz han til Riddare dubbad warder, allenast bära Stiärnan på bröstet, men ei bandet med Ordens-Korset. *PH* 4: 2621 (1748). Jag förestälde mig, att vi om tre veckor skulle bland dessa der *(dvs. hos överhovmästarinnan)* församlade stjernor och band se de norska deputerade komma och göra sin kur. TROLLE-WACHTMEISTER *Ant.* 2: 42 (1814). Fullständig frimurareuniform, med många stjernor och högfärgade band. HELLBERG *Samtida* 1: 14 (1870). Det dröjde ännu några år till dess *(skådespelaren C. F.)* Lagerqvist ändtligen hugnades med den efterlängtade stjärnan *(dvs. Vasaorden)*. HELLANDER *Teaterorig.* 34 (1900). — jfr KOMMENDÖRS-, NORD-, ORDENS-, RIDDAR-, SERAFIMER-, SVÄRDS-STJÄRNA m. fl.

c) i sht *mil.* stjärnformad gradbeteckning i textilt material l. av metall (i Sv. numera vanl. buren på axelklaff l. rockuppslag, äv. på ärm l. bröstficka). TOPELIUS *Vint.* I. 1: 198 (1859, 1880). Det var bestämdt icke någon utveckling *(för löjtnanten)* att få flera stjernor på kragen, bli befordrad, få löneförhöjning och pension. STRINDBERG *NRik.* 56 (1882). *(Fänriken)* ställde sig så att den ensliga stjärnan på hans axelklaff skulle tindra så klart som möjligt. CEDELL *Manöv.* 189 (1965). — jfr GRADBETECKNINGS-STJÄRNA.

d) *urmak.* i repeterur: tandhjul med uppgift att reglera slagverkets gång. KIELLBERG *Konstn-Handtv.* Urm. 4 (1753).

e) *ridk.* stjärnformig sporrklinga, sporrtrissa. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). DALIN (1854). — jfr SPORR-STJÄRNA.

f) *kok.* om stjärnformigt spritsmått l. om kakform i form av en stjärna. 1 Spritz med 2 stiernor. *HovförtärSthm* 1689 A, s. 898. Lägg .. *(degen)* i spritsspruta med ganska grov stjärna och kläm ut den i långa längder (på skärbräde). *StKokb.* 48 (1940). — jfr OST-, ÄGG-STJÄRNA.

g) (numera bl. tillf.) om maträtt l. kaka formad likt en stjärna gm att tillagas i en stjärnform (se d. o. 3). Lägg .. *(hachisen)* sedan som en stierna eller i et hierta på en Saladier. WARG 95 (1755). KNORRING *Förh.* 1: 166 (1843; *i pl.*, *om kakor*). Strömmingen lägges .. *(på ett papper)* i en stjärna. MONTELL *Frun* 37 (1898). — jfr MANDEL-, OST-, ÄGG-STJÄRNA.

h) *bot.* o. *trädg.* om blomkrona l. blomkorg med stjärnformigt utbredda kronblad; äv. om vissa växter med sådan blomkrona l. blomkorg, särsk. dels om växt tillhörande släktet Trientalis Lin., dels om prydnadsväxten Callistephus chinensis (Lin.) Nees, trädgårdsaster; utom ss. förled i ssgr numera bl. om prydnadsväxten Xanthisma texanum DC (i uttr. *Texas stjärna*). Aster chinensis, Stjernor, sås i drifbänk och sedan utplanteras. *JönkHushSällskH* 1828, s. 136. *(Lat.)* Trientalis *(Sv.)* Stjärna. *NormFört.* 18 (1894). Hur förvånade bli vi inte att *(högt uppe på fjället)* känna igen de vita stjärnorna av duvkullan, som växer överallt i våra skogstrakter. SANDSTRÖM *NatArb.* 2: 86 (1910). Texas' stjärna. HYLANDER *PrydnV* 72 (1948). — jfr AFTON-, BLÅ-, JUL-, LUND-, MJÖLK-, RIDDAR-, SJU-, SKOGS-, ÄNGE-STJÄRNA.

i) (numera föga br.) hos vissa kransalger av släktet Chara Lin.: stjälkled med därifrån utgå-

ende strålformiga bildningar. På nedre delen af stjelken *(hos växten Chara stelligera Bauer)* äro kransarne förvandlade till hvita, 5–6-stråliga, stärkelsefyllda stjernor. *BotN* 1866, s. 114. *Därs.* 115.

j) zool. hos vissa tagghudingar o. hos stjärnkorall: stjärnformigt ordnade kalkväggar (som hos stjärnkorallen bildar skalet för ett korralldjur); förr äv. om sjöstjärna. *Linné FörelDjurr.* 357 (1752). Stjerna, Stella, kallas öpningen för djuret på Korallen. RETZIUS *Djurr.* 225 (1772). *VetAH* 1783, s. 238 *(om sjöstjärna)*. Stjernorna, stellæ, hos stjernlika koraller. MARKLIN *Illiger* 344 (1818). — jfr HAVS-, HÅR-, KAM-, LILJE-, MEDUSA-, ORM-, PURPUR-STJÄRNA.

k) i sht *sömn.* o. *textil.* på l. av textilt material framställt föremål l. framställd figur i form av en uddig stjärna; äv. om en på klädedräkt l. betsel o. d. buren stjärnformig prydnad. 3 flogels dynor medt Röde stierner. *GripshInvent.* 26/5 1547. Betzell med Pucklorne monga beprydt, sampt blänckiande stiernor. *BröllBesv.* 100 (c. 1660; *uppl. 1970*). Några klädda hattars kullar äro öfverst prydda med en stjerna af sidensars hvaraf spetsarne gå ned på skärmen och öpningarne äro fyllda med blonder och tyll. *MagKonst* 1825, s. 47. Portvakterskan *(i Strindbergs Ett drömspel)*, som sedan 27 år virkar stjärnor till det stora täcket. LAMM i *3SAH* LIII. 2: 151 (1942). Broderiet *(på en duk)* består av nio fält med stjärnor. *ICAKurir.* 1981, nr 12, s. 49. — jfr FRIVOLITETS-, PURPUR-STJÄRNA. — särsk. [medlemmarna bär emblem bestående av en blå (förr röd) stjärna på föreningsdräkten] i utvidgad anv., i uttr. *Svenska blå stjärnan*, sedan 1/7 1941 benämning på en år 1917 (då med namnet *Sveriges röda stjärna* l. *Svenska röda stjärnan*) bildad förening för djursjukvård i fred o. krig; i uttr. *Röda stjärnan* äv. om en år 1914 bildad motsv. internationell organisation; jfr STJÄRN-SYSTER 2. Sveriges röda stjärna. *Upsala* 24/3 1917, s. 5. Stadgar för Svenska Röda Stjärnan. *SFS* 1917, s. 445. Med Röda stjärnan i Tammerfors. *SvD(A)* 1918, nr 118 B, s. 3. Svenska blå stjärnan. *SFS* 1941, s. 731.

l) (i fackspr., i sht *hippol.*) stjärn. *GripshR* 1555, s. 34 b *(hos häst)*. Oxe med hwijt Stierna i pannan. VERELIUS 118 (1681). En rödbrun katta, med grå stjerna i pannan. CRUSENSTOLPE *Mor.* 4: 120 (1841). En fux, lätt igenkännlig på sin vita stjärna i pannan. OLZON *Markham Västv.* 43 (1943).

m) veter. hos häst (ngn gg äv. hos nötkreatur): på slitytan av framtand uppträdande figur som utgör snittplanet för en nerver o. kärl för näringstillförsel innehållande kanal (pulpahålan). WRANGEL *HbHästv.* 636 (1885). *Hästen* 194 (1938).

n) fyrverk. om (del av) fyrverkeripjäs som vid avbränningen visar ett stjärnformigt sken; äv. om skenet. Raket med stjernor. HEINRICH (1814). Mot .. natthimmelen *(lyste)* ett briljant fyrverkeri i solar, stjernor och bländande raketer. TOPELIUS *Fält.* 2: 293 (1856). Romerska ljus .. Med 10 kulörta stjärnor och träspets. *RiktprislHanssonPyrotekn.* 1968, s. 2. — jfr SALONGS-STJÄRNA.

o) om asterisk; ofta om sådant tecken l. om vart o. ett av flera sådana tecken angivande ngt ss. speciellt värdefullt l. av hög kvalité l. angivande steg på en värdeskala (t. ex. i resehandbok l. på svampkarta). *Med stjärna betecknar etymologerna ordformer som är konstruerade, ej belagda.* *(Den studerande)* skal icke befläckia *(böckerna)* .. medh streck: Men at vndsättia minnet medh små Stiärnors tecknande i bredden, thet förbiwder ingen. SCHRODERUS *Comenius* 741 (1639). Asterisk eller stjerna .. hänvisar till anmärkningar (noter) vanligen under ett streck nedanför det egentliga innehållet eller den s. k. texten. PIPON *SvSpr.* 228 (1878). En dag kom jag in i skafferiet och öfverraskade .. *(pigan)* med en fyra stjärnors konjaksbutelj för munnen. ENGSTRÖM *1Bok* 140 (1905). Han bläddrar .. i en hotellförteckning .. för att se hur hotellet är klassat. Det har en stjärna mer än hans eget. HEDBERG *ÖppnFågelb.* 134 (1967). *ViLarADB* 96 (1973; *betecknande multiplikation*). — jfr FÖDELSE-STJÄRNA.

p) herald. om heraldiskt tecken i form av femuddig (stundom med flera än fem uddar försedd) stjärna. Ett leijen fördelt i swart och gållt med 2 försölffuerede stierner. *MeddRiksheraldAmb.* 9: 94 (1561). SCHLEGEL o. KLINGSPOR *Herald.* 58 (1874). — jfr NORD-STJÄRNA.

q) [jfr motsv. anv. av t. *stern*] om punkt där många vägar mer l. mindre stjärnformigt korsar varandra. HEDIN *Pol.* 2: 291 (1911). Den åttauddiga stjärna av vägar, vilka utgingo från platsen för den gamla rotundan *(osv.)*. SERNANDER *SthmNat.* 98 (1926).

r) (†) om fästningsverk i form av en stiliserad stjärna. DAHLBERG *Dagb.* 251 (1687; *uppl. 1912*).

s) i uttr. *stöpa stjärnor*, överraskningslek vid vilken deltagarna står kring ett kärl med vatten o. en av deltagarna slår med handen i vattnet, varvid den med leken obekante avses bli nedstänkt. *SvForns.* 3: 445 (1842). *NordKult.* 24: 58 (1933).

t) (i vitter stil) om lysande öga; äv. om glans l. sken i lysande öga, stjärnglans o. d.; förr äv. om ögas pupill. IERICI *Colerus* 1: 172 (c. 1645; *om pupill*). Ingen pannas hvälfda himmel ägde / Två milda stjernor för hans hjertas natt. RUNEBERG *(SVS)* 1: 134 (1830). Jag kan aldrig glömma / din dunkla blick, / stilla, med stjärnor i. BERGMAN *TrAllt* 47 (1931).

u) i pl., i uttr. betecknande att man vid kraftig stöt i huvudet l. vid stor ansträngning tycker sig se stjärnor; jfr SOL, sbst.[1] 1 *g* κ. Jag råkade stöta hufvudet emot dörren, och såg tusende stjernor. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Hon *(sluter)* ögonen så hårt, att det dansar vita stjärnor innanför ögonlocken. OTERDAHL *Borgarh.* 13 (1913). Få ett slag i huvudet så man ser solar och stjärnor. *SvHandordb.* (1966).

3) mer l. mindre bildl. (jfr 1 *l*), om person som för tanken till en stjärna, i sht gm att lysa (se LYSA, v.[2] 5) l. glänsa l. starkt framträda l. dra till sig uppmärksamheten på något område (t. ex. inom vetenskap l. konst l. litteratur); äv. om l. (hyperboliskt; jfr 1 *j*) i tilltal till person som ngn älskar l. dyrkar l. ser upp till o. d.; äv. motsv. 1 *e*, om ngn som utgör ledstjärna för ngn; stundom i utvidgad anv., dels om djur, dels om tidning l. litterärt verk o. d. *Han är klassens stjärna i engelska. Hon är säsongens mest firade stjärna i societeten.* Min Stierna, min Planet, mitt Alt

måst han'na *(dvs. den som giljar till flickan)* nämpna An sätta mehr ther til, ey något Roosz bortlemna. LUCIDOR *(SVS)* 125 (1669). Ibland upgående Stjernor på vår Lärdoms- eller Vitterhets-Himmel är .. ofelbart .. Hr Leopoldt. CCGJÖRWELL (1786) i *2Saml.* 8: 48. Denne oförgänglige Leszing, den ypperste wi kunna wälja till wår ledande stjerna. *Polyfem* III. 44: 2 (1811). Grefve Ax. Fersen .. blef en stjerna af första storleken på riksdagshimlen. WIESELGREN *SvSkL* 4: 57 (1847). På vitterhetens himmel stråla sådana stjernor som Goethe, Oelenschläger, Byron, Scott, Moore och många andra. WISÉN i *2SAH* 54: 60 (1878). Aftonen förflöt festligt, Britta var dess stjerna, föremål för en viss beundran. *Idun* 1888, s. 202. MUNSTERHJELM *Ravjakt.* 82 (1923; *i pl., om jakthundar*). *(Restaurangen)* Pax var författarskola. Vi arbetarförfattare skaffade stället nya. inhemska stjärnor. LO-JOHANSSON *Förf.* 49 (1957). — särsk. [(väsentligen) efter motsv. anv. av eng. *star*] om framstående l. lysande (o. ryktbar) scenartist (inom teaterns l. revyns l. sångens värld o. d.; i sht om filmstjärna) l. idrottsutövare (inom en idrottsgren l. ett område o. d.); särsk. om sådan person som är (l. lanseras starkt i avsikt att vara) publikdragande l. som är den främste l. en av de främsta i en teatergrupp l. ett lag o. d. *Morgan FloraM* 4: 91 (1828; *eng. orig.*: star). Ett par nya stjärnor vid teatern. GEIJERSTAM *Tillsvid.* 117 (1884, 1887). Det gavs en film med någon världsberömd stjärna. HELLSTRÖM *Malmros* 267 (1931). Mahalia Jackson kommer snart att bli stjärna i sin egen radioshow. *Estrad* 1954, nr 8, s. 9. Amerikanska stjärnor deltar i tävlingarna. *SvHandordb.* (1966). — jfr FILM-, OPERA-, RACER-, RADIO-, REVY-, RING-, SCEN-, SIMMAR-, SKID-, SKRIDSKO-, TEATER-, TENNIS-STJÄRNA m. fl.

Ssgr: A: (2 o) STJÄRN-ABONNEMANG. (förr) telefonabonnemang vars innehavare mot en fast avgift åtnjöt till obegränsat antal rikssamtal utan periodavgift till vissa taxeområden; jfr **-abonnent, -telefon.** *RTKatal.* 1924, 1: XVIII. — (2 o) -ABONNENT. (förr) telefonabonnent som innehade stjärnabonnemang. *EkonT* 1915, s. 60. — (3) -ADVOKAT. mycket känd l. ryktbar l. framstående advokat, advokat som är en stjärna. *SvD(A)* 30/10 1962, s. 9. — (2) -AGAT. (numera föga br.) agat med stjärnlika teckningar. RETZIUS *Min.* 269 (1795). ÖoL (1852). — (3 slutet) -AKTÖR. aktör (se d. o. 1 slutet) som är en stjärna. NERMAN *Service Bluffm.* 133 (1925). — -ANDE. (stjärn- 1834 osv. stjärne- 1749—1889) *rel.-hist.* i hermetisk l. gnostisk l. teosofisk åskådning beteckning på ande (se d. o. IV) som tänkes ha sitt hemvist i l. bland stjärnorna (l. planeterna l. stjärnbilderna); fattat l. modifierat på olika sätt i olika läror o. olika tider; jfr **astralande.** LIND (1749). De utwaldas själar måste *(enl. en urkristen sekt)* .. efter sin död för att komma i ljusriket, paszera igenom de sju werlds- och de sju stjernandarne. RYDBERG o. TEGNÉR *Engelhardt* 1: 119 (1834). Stjärnanden, vår eteriska och osynliga kropp, är *(enl. paracelsisten O. Crollius)* ett med firmamentet, vars krafter den genom en särskild magnetisk förmåga drager till sig. JNORDSTRÖM (1924) hos STIERNHIELM *(SVS)* II. 1: 91. *Ekbohrn* 135 (1936). — (1, 2, 2 *h*) -ANEMON. [växten har stjärnformiga blommor] *trädg.* hybrid av prydnadsväxten Anemone fulgens J. Gay in DC. *HbTrädg.* 6: 20 (1876). — (1) -ANHOPNING[-020]. konkret: anhopning av stjärnor. *Arrhenius Värld.* 2: 80 (1929). BOLIN *VFöda* 165 (1933; *om Vintergatans galax*). — (1, 2) -ANIS. [jfr t. *sternanis*, eng. *star-anise;* fruktkapslarna sitter stjärnformigt på fruktfästet] *bot.* o. *farm.* växten Illicium verum Lin., vars frukter innehåller en om anis påminnande aromatisk olja (anetol) o. vilka används ss. krydda i bröd, alkohol o. i (hostlindrande o. slemlösande) mediciner; oftast om frukten l. om härur framställd drog (äv. i uttr. *äkta stjärnanis*); äv. i uttr. *falsk stjärnanis*, om (frukten av) växten Illicium religiosum Sieb. & Zucc. (vars frukt är giftig o. använts ss. förfalskning av äkta stjärnanis). *ApotT* 1739, s. 2. BERZELIUS *Kemi* 4: 404 (1827; *om växten*). *FörhLäkS* 1881, s. 292 (: falska). *HbTrädg.* 7: 175 (1883: äkta). HEWE *VälsignVäxt.* 216 (1939; *ingående i drog*). *SFS* 1977, s. 2094. Ssgr: **stjärnanis-olja.** [jfr t. *sternanisöl*, eng. *star-anise oil*] olja (i l.) utvunnen ur stjärnaniskapslar. BERLIN *Vextchem.* 83 (1835). **-träd.** [jfr t. *sternanisbaum*] *bot.* trädet Illicium verum Lin. HARTMAN *Naturk.* 119 (1836). — (2 *j*) -ARM. (†) om var o. en av de armar (se **arm,** sbst. III) som radiellt utgår från en sjöstjärnas centrala del, sjöstjärnearm. SUNDEVALL *Zool.* 130 (1835). — (3 slutet) -ARTIST. artist (se d. o. 1 *b* α) som är en stjärna. BERGMAN *ClownJ* 101 (1930). — (1, 2, 2 *h*) -ARV. (numera föga br.) växten Stellaria graminea Lin., gråsstjärnblomma, (vanlig) stjärnblomma (se **-blomma 3** *d*). *PrisförtAlnarpTrädg.* 1892, s. 72. *2NF* 38: 519 (1926). *2SvUppslB* (1953). jfr **skogs-, spröd-stjärnarv.** — (1, 2) -ASKIDIE. [djuren bildar stjärnformiga kolonier] (numera föga br.) askidie (se d. o. I) tillhörande släktet Botryllus Gärtn. THORELL *Zool.* 2: 322 (1865). *2NF* (1917). Ssg (numera föga br., *zool.*): **stjärnaskidie-koloni.** jfr **koloni 6** *d*. THORELL *Zool.* 2: 322 (1865). — (1) -ASSOCIATION. [jfr t. *sternassoziation*] *astron.* instabil grupp av löst förbundna stjärnor utan speciell struktur o. med ringa stjärntäthet. *BonnierLex.* (1966). — (1) -ATLAS. *astron.* atlas innehållande stjärnkartor. CRONSTRAND *ÅrsbVetA* 1834, s. 5. — (1) -ATMOSFÄR. [jfr eng. *stellar atmosphere*] *astron.* atmosfär (se d. o. 1) kring en stjärna; jfr **sol-atmosfär** o. **foto-sfär.** LUNDMARK *Stjärnrymd.* 223 (1927). — (1) -AVSTÅND[-02] l. [-20]. [jfr t. *sternentfernung*, eng. *star distance*] *astron.* avstånd (från jorden) till en stjärna; förr äv. om en avståndsenhet: parsek. NATHORST *JordH* 86 (1888). Redan Herschel sökte bestämma stjärnavstånden på indirekt väg. *Arrhenius Värld.* 2: 22 (1929). — (2 *g*) -BAKELSE. (förr) bakelse i form av en stjärna. HAGDAHL *Kok.* 23 (*i handl. fr.* 1793). Ssg: **stjärnbakelse-form.** (förr) jfr **form II 1.** *BoupptVäxjö* 1843. — (1) -BANA. (stjärn- 1858 osv. stjärne- 1820) *astron.* om stjärnas skenbara l. verkliga bana (se **bana,** sbst.[1] 1 *e* β slutet) på himlavalvet; äv. dels om den tid en stjärna existerar l. om dess utvecklingsbana, dels bildl. SJÖBERG *(SVS)* 1: 174 (1820; *bildl.*). Hvarje skenbar stjernbanas fullkomligen lika gestalt och läge å ömse sidor om meridian-planet. LINDHAGEN *Astr.* 140 (1858). *(En dvärgstjärna är)* cirka 10.000 gånger ljussvagare, än när hon som ung sol började sin stjärnbana. LUNDMARK *Världsallt.* 89 (1941). — (1, 2) -BAND, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11975) [efter motsv. anv. av

fr. *étailé*, eg.: stjärnformig] (†) vid armbrott o. d. använt bandage vars ändar var korsade; jfr **-bindel.** DALIN *FrSvLex.* 1: 429 (1842). WoJ (1891). — **-BANER. 1)** (i vitter stil) till **1**; bildl., om stjärnorna på himlen. Nu Söderns himmel sitt stjernbanér / För qvällens vindar utrullar. SNOILSKY 1: 158 (1864, 1869). **2)** [efter amerik. eng. *the starspangled banner*] till **2**, om USA:s flagga (där varje delstat representeras av en stjärna i det blå övre inre hörnet); äv. ss. symbol för USA; företrädesvis i sg. best.; jfr **-flagg, -krans 3.** *AB* 1865, nr 99, s. 2 (*i sg. best., ss. symbol för USA*). *(I hamnen i Hamburg)* svajar Nordamerikas stjärnbaner bredvid Englands blodröda flagga. *LbFolksk.* 728 (1893). *SvFl.* 1941, s. 68 (*i sg. best.*). — (**1**) **-BEGLANST,** p. adj. (i vitter stil) jfr **-belyst.** *PoetK* 1822, 1: 285. — (**1**) **-BEKRANSAD,** p. adj. (i vitter stil) bekransad med stjärnor. Den stjernbekransade Jungfrun. STAGNELIUS *(SVS)* 3: 83 (1817). — (**1**) **-BEKRÖNT,** p. adj. (i vitter stil) bekrönt (se **bekröna 2, 3**) med stjärnor. Du ljusomstrålade, stjernbekrönte Herre och Monark, vid hvars blotta anblick solen blygsamt sänker sina strålar. STIERNSTOLPE *ESkr.* 108 (c. 1820). — (**1**) **-BELYST,** p. adj. (i sht i vitter stil) belyst av stjärnorna l. stjärnljuset. BRAUN *Dikt.* 2: 9 (1838). I den stjärnbelysta kvällen. GRIPENBERG *Powell SällsHemv.* 170 (1930). — (**1, 2** *b*) **-BEPRYDD,** p. adj. beprydd med stjärnor l. stjärnljus l. med ordensstjärnor. Än ser han *(dvs. tyrannen)* .. / .. lasten stjernbeprydd vid Thronen offer njuta. LIDNER *(SVS)* 3: 107 (1788). Gudars och menniskors far i det stjernbeprydda palatset / Samlar sitt Råd. ADLERBETH *Æn.* 251 (1804). Den amerikanska flaggan, stjärnbeprydd och randad. MOBERG *Invandr.* 59 (1952). — **-BERG.** (**stjärn-** 1747 osv. **stjärne-** 1687) **1)** (numera bl. tillf.) till **1**: berg på stjärna. WARNMARK (1687). **2)** (numera föga br.) till **2**, om ett slags asbest vars trådar bildar stjärnlika aggregat, strålstensasbest; jfr **-slag 1.** WALLERIUS *Min.* 145 (1747). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). — (**1, 2** *n*) **-BESATT,** p. adj. särsk. (†) till **2** *n*, om raket: besatt (se **besätta III 1**) med stjärnor. *LBA* 11—13: 28 (1798). — (**1**) **-BESTRÅLAD,** p. adj. (i vitter stil) bestrålad av stjärnor l. stjärnljus. SATHERBERG *Dikt.* 1: 216 (1862; *om lund*). — (**1, 2**) **-BESTRÖ.** [jfr **-beströdd**] (i sht i vitter stil) beströ (ngt) med stjärnor; jfr **-strö.** GEIJER *Skald.* (1811, 1835). Västerbottens vapen, vars fält stjärnbeströs. *MeddRiksheraldAmb.* 9: 115 (1941); jfr **stjärna,** sbst.[1] **2** *p*. — **-BESTRÖDD,** p. adj. beströdd med stjärnor, stjärnströdd (se d. o. **1**). **1)** (i sht i vitter stil) till **1**, om himlen l. (i överförd anv.) om natt o. d.; äv. oeg. l. bildl. *(Ögat)* hvimlar / Från blomster-krönta fält til stjern-beströdda himlar. LIDNER *(SVS)* 2: 356 (1784). O! Du som mildt vid korsets stam / Ditt stjärnbeströdda hufvud hvilar. STAGNELIUS *(SVS)* 1: 240 (1813). Du ryktets stjernbeströdda väg beträder. NICANDER 2: 279 (c. 1825). Vinternatten, stjernbeströdd och kall. WIRSÉN i *2SAH* 58: 92 (1882). RUIN *Rumm.* 84 (1940; *om himlen*). **2)** till **2**; särsk. till **2** *b*: tätt beprydd med ordensstjärnor. Hans barm var stjernbeströdd. RUNEBERG 5: 10 (1860). En stjärnbeströdd tapet. *Form* 1952, s. 127. — **-BESÅDD,** p. adj. (i vitter stil) bildl.: besådd med stjärnor. **1)** till **1**, om himlavalvet: stjärnbeströdd (se d. o. **1**); äv. om klädedräkt hos himlasänd person; jfr **-sådd.** *Phosph.* 1810, s. 7 (*om klädedräkt*). På det stjernbesådda fästet. WALLIN *2Pred.* 3: 69 (1815). **2)** till **2**; särsk. till **2** *b*; jfr **-beströdd 2.** PALMÆR *Eldbr.* 78 (1834; *om likvagn*). CRUSENSTOLPE *Stalln.* 12: 19 (1848; *om land som kännetecknas av många ordnar*). — (**1**) **-BESÅLLAD,** p. adj. (i vitter stil) om himlavalvet: beströdd l. översållad med stjärnor. BJÖRCK *Dikt.* 184 (1864). — **-BETECKNING. 1)** till **1**: beteckning (se d. o. **1** *b*) på stjärna l. stjärnbild; jfr **-namn 1.** Stjärnbeteckningar sådana som Polstjärnan, Karlavagnen, Lyran, Svanen. EHVTEGNÉR i *3SAH* 6: 277 (1891). **2)** (mera tillf.) till **2** *o*: beteckning (se d. o. **1** *a*) med asterisk. CORTIN *SvampHb.* 94 (1951; *ss. beteckning för svamps kvalitet*). — (**3**, särsk. **3** slutet) **-BETONAD,** p. adj. i sht *sport.* som kännetecknas av stort inslag av stjärnor. Det stjärnbetonade *(fotbollslaget från)* Manchester. *IdrBl.* 1935, nr 8, s. 10. — (**1**) **-BETÄCKNING.** [jfr t. *sternbedeckung*] *astron.* ockultation; jfr **-bortskymning, -förmörkelse, -ockultation.** *VetAH* 1815, s. 40. WALLENQUIST *AstrLex.* 206 (1973). — (**1**) **-BILD.** (**stjärn-** 1745 osv. **stjärne-** 1827) [jfr t. *sternbild*] om var o. en av de (88) för ögat synliga stjärngrupper som sedan forntiden tänkts ss. (gm tänkta räta linjer förenade) geometriska figurer (föreställande föremål, djur l. människor o. d.); jfr **konstellation 2, -flock, -krets 2** o. **stjärne-ordning.** *Zodiakens (djurkretsens) tolv stjärnbilder.* Den lilla stiern-bilden Flugan eller Biet. *VetAH* 1745, s. 86. Vi befinna oss excentriskt i *(vintergat-)*systemet, vars centrala del är beläget i stjärnbilden Skorpionen, på ett avstånd av cirka 40,000 ljusår. *RöstRadio* 1933, s. 419. särsk. *a)* i jämförelser. *(G. II A.)* står med sina närmaste vänner och omgifningar lik en stjernbild, sträckande sin glans ännu till de aflägsnaste åldrar. FRYXELL i *2SAH* 14: 302 (1831). ARONSON *SångPolstj.* 30 (1948). *b)* till **1** *g*, i fråga om astrologiska föreställningar. Under gynnande stjernbilder bröto de uti natten upp. BERGSTEDT *Öfv.* 6 (1845). SALLERT *Astrol.* 10 (1974). *c)* oeg. l. mer l. mindre bildl.; äv. motsv. *b*. Före .. *(Jesus)* hade otaliga stjernbilder uppgått och åter slocknat i mensklighetens natt. ROGBERG *Pred.* 1: 76 (1829). *(Våra vanliga tapeter)* kommer en att misstänka, att dessinatören tagit sina inspirationer direkt från kaleidoskopets oorganiska stjernbilder. *MeddSläjdF* 1892, s. 72. Även Vanja är född i "Saknadens stjärnbild". *OoB* 1963, s. 353. Ssgr: **stjärnbilds-indelning.** *2NF* 26: 1425 (1917). **-prakt.** ASPLUND *Or.* 67 (1934). — (**1, 2**) **-BINDEL.** [jfr t. *sternbinde*] (†) = **-band,** sbst.[1] HOLMBERG 1: 793 (1795). SCHULTHESS (1885). — (**1, 2**) **-BJÖRK.** [i ytan av snitt på björken framträder stjärnliknande figurer] (†) (den asiatiska, bl. a. i Kamtschatka förekommande) björken Betula ermanii Cham., kamtschatkabjörk. SYNNERBERG (1815). — (**1**) **-BLANK.** (**stjärn-** 1725 osv. **stjärne-** c. 1645—1838) **1)** blank (se **blank,** adj. **3**) likt en stjärna. ATTERBOM *SDikt.* 2: 239 (1815, 1838; *om harpa*). **2)** (i sht i Sveal. o. Norrl.) om natt l. om väder: så klar (se d. o. **3** *a, b*) att stjärnorna syns, stjärnklar; jfr **blank,** adj. **3** *i, j*. IERICI *Calerus* 1: 47 (c. 1645; *om väder*). KOCH *GudVV* 1: 50 (1916; *om natt*). — (**1**) **-BLICK.** (**stjärn-** 1820 osv. **stjärne-** 1837—1903) **1)** (i vitter stil) blick (se **blick,** sbst.[1] **1** *b*) från en stjärna; numera bl. uppfattat ss. bildl. (jfr **2**). Skåder bällens son, / Fram med dån / Qvälld, en stjernblick lik! *PoetK* 1820, 2: 40. Stjernblicken förekom henne sträng och

kall, den påminte om Edlas genomträngande öga. BREMER *Nina* 303 (1835). 2) stjärnklar blick (se **blick,** sbst.[1] 2), strålande blick. Ditt öga, min Mor! glänste med stjernblick fram / Ur löfskuggorna. ATTERBOM *SDikt.* 1: 267 (1837). Ett barns stjärnblick. FOGELQVIST *Minn.* 167 (1930). — (1) -BLID. (**stjärne-** 1882 osv.) (i vitter stil) särsk. om natt: blid (se d. o. 1 *e,* 3) *o.* stjärnklar. VETTERLUND *StDikt.* 132 (1882, 1901). — (1) **-BLINK.** (**stjärne-** 1860 osv.) (i vitter stil) blink (se **blink,** sbst.[1] 1) av stjärnljus, stjärnglimt. TOPELIUS *Dram.* 275 (1860). — (1, 2, 2 *h*) -BLOM. koll.: blom (se d. o. 1 *b*) utgörande stjärnblommor (se **-blomma** 2); äv. bildl. SJÖBERG *Kris.* 114 (1926; *bildl.*). GULLBERG *Terzin.* 39 (1958). — -BLOMMA. (**stjärn-** 1701 osv. **stjärne-** 1685—1731) [jfr t. *sternblume* (i bet. 2, 3)] 1) (†) till 1, fiktivt: stjärnkrans. STAGNELIUS (*SVS*) 3: 70 (1817). 2) till 1, 2, 2 *h:* stjärnformig blomma (se **blomma,** sbst. 1); äv. om figur föreställande sådan blomma; jfr **-blomster 2.** RUDBECK *CampElys.* 2: 52 (1701). (*Gräsliljan har*) långa blomstänglar med oansenliga vita stjärnblommor. LAURENT-TÄCKHOLM o. STENLID *HemBlom.* 50 (1944). ÅMARK *SvMedeltKyrkklock.* 136 (1960; *om figur*). 3) om olika växter som bär stjärnblommor (i bet. 2); jfr **-blomster 3.** jfr **spire-stjärneblomma.** *a)* (†) växten Trientalis europaea Lin. (äv. i uttr. *svensk stjärneblomma*), skogsstjärna; jfr **-blomster 3** *a,* **-ros 2** *a,* **-ört** *a.* RUDBECK *HortBot.* 8 (1685: svensk). PARTEDI (1729) hos LÖNNBERG *Artedi* 47. PUGLA *PraefNaesg.* 27 (1734). *b)* (†) växten Gagea minima (Lin.) Ker-G., dvärgvårlök; äv. dels i uttr. *smalbladig* l. *liten gul stjärneblomma,* om växten Ornithogalum pyrenaicum Lin., spansk stjärnlök, dels i uttr. *större stjärneblomma,* om en icke närmare känd växt, dels i uttr. *gemen stjärneblomma,* om växten Ornithogalum umbellatum Lin., morgonstjärna, dels i uttr. *neapolitanisk stjärneblomma,* om växten Ornithogalum nutans Lin., aftonstjärna, dels i uttr. *alexandrisk stjärneblomma,* om växten Ornithogalum arabicum Lin., arabisk stjärnlök. RUDBECK *HortBot.* 82 (1685: Smal-bladig). *Därs.* (: gemen ..; Större). Neapolitanisk Stierneblomma. *Därs.* 84. Alexandrisk Stierneblomma. *Därs.* DENS. *CampElys.* 2: 139 (1701: Liten gul). jfr **skogs-stjärnblomma.** *c)* (†) växt tillhörande släktet Aster Lin., aster; jfr **-blomster 3** *b,* **-ört** *b.* NORDFORSS (1805). FRIES *Ordb.* 120 (c. 1870; *klandrat*). *d) bot.* växt tillhörande släktet Stellaria Lin., särsk. dels om växten S. graminea Lin., grässtjärnblomma (äv. kallad *vanlig stjärnblomma*), dels om växten S. media (Lin.) Vill., våtarv; jfr **-arv, -ört** *c. Liljeblad Fl.* 245 (1816). ZETTERSTEDT *SvLappm.* 2: 53 (1822; *äv. om S. graminea*). THEDENIUS *Skolherb.* 41 (1868: Vanlig). Så gick Karin framåt med dansande steg, fogande guldgula smörblomster till mångfärgade styfmorsvioler, blåa ängsklockor till fina stjernblommor. LÖNNBERG *BlSkär.* 171 (1876). Det af åtskilliga författare (E. Fries m. fl.) brukade namnet stjärnblomma (*på S.*). *NormFört.* 60 (1894). Kring husen blommar den fattiga marken efter bästa förmåga med stjärnblommor, styvmorsvioler, renfana och gräslök. *TurÅ* 1942, s. 305. SELANDER *LevLandsk.* 95 (1955). jfr **busk-, gräs-, käll-, kärr-, lund-, narv-, skogs-stjärnblomma.** 4) till 2; om blomliknande figur l. mönster; i ssgn **stjärnbloms-mönstrad.** Ssgr: **stjärnbloms-** l. **stjärnblom-mönstrad,** p. adj. till **-blomma 4;** jfr **mönstra,** v.[1] ISAKSSON *KvHuset* 25 (1952; *om möbeltyger*). **-släkte(t).** (numera föga br.) till **-blomma 3** *d,* om växtsläktet Stellaria Lin. *ArkBot.* 11. 1: 60 (1904). *2SvUppslB* (1953). — -BLOMSTER. (**stjärn-** 1751 osv. **stjärne-** 1824) 1) (i vitter stil, numera bl. tillf.) till 1, om stjärna (föreställd ss. en blomma på en äng). ATTERBOM *LO* 1: 60 (1824; *i bild*). 2) till 1, 2, 2 *h,* = **-blomma 2.** LINNÉ *Sk.* 39 (1751). 3) = **-blomma 3.** *a)* (föga br.) = **-blomma 3** *a.* LAGERGREN *Minn.* 8: 54 (1929). *b)* (†) = **-blomma 3** *c. HbTrädg.* 6: 27 (1876). SVENSSON *Kulturv.* 544 (1893). — (1, 2, 2 *h*) -BLOMSTRIG. (numera föga br.) *trädg.* som har stjärnblomster (se d. o. 2); särsk. i uttr. *stjärnblomstriga växter,* om växter tillhörande underfamiljen Alsinoideae. *NF* (1891). *SAOL* (1950). — (1) -BLOSS. (**stjärn-** 1817 osv. **stjärne-** 1689 osv.) (i vitter stil) om stjärna l. om stjärnljus; äv. mer l. mindre bildl.; jfr **bloss 1** *b. LykkoPris* F 1 b (1689; *i bild, om person*). (*Gossen*) ser upp emot de klara stjärneblossen, / som öfver fästet gå sitt lugna tåg. SÖDERBERG *Dikt.* 123 (1901). — (1) -BLÅ. (**stjärn-** 1835 osv. **stjärne-** 1923 osv.) (i sht i vitter stil) blå som himlen en stjärnklar natt; äv. om natt o. d.: med stjärnklar o. (djup)blå himmel; äv. i n. sg. substantiverat. ALMQVIST *Luna* 38 (1835; *om nätter*). Dammens stjärnblå bölja. LEVERTIN *NDikt.* 16 (1894). En tankens lek, en dröm i stjärneblått. HENNING *Stjärnskymn.* 52 (1923). — (1, 2) -BLÄNDARE. *fotogr.* bländare (se d. o. 3) med stjärnformigt hål (använd vid rasterreproduktion). *HantvB* I. 7: 81 (1939). — (1) -BLÄNK. (**stjärn-** 1948 osv. **stjärne-** 1885 osv.) (i vitter stil) om (plötsligt o. kortvarigt framlysande) stjärnljus, stjärnglimt; äv. bildl. HANSSON *Nott.* 7 (1885). NYBERG i *3SAH* LIX. 1: 48 (1948; *bildl.*). — (1) -BLÄNKANDE, p. adj. (**stjärn-** 1756 osv. **stjärne-** 1918 osv.) (i sht i vitter stil) blänkande av stjärnor; särsk. om himlavalvet. *SvMerc.* 1: 632 (1756). KARLFELDT *FlBell.* 65 (1918; *om turban hos "världssultanen"*). — (1) -BOKSTAV^{-02} l. $^{-20}$. (i vitter stil) jfr **-skrift.** Elementren lyda, liksom andarne, / Det ord, som har i stjernbokstäfver tecknat sig. ATTERBOM *LÖ* 2: 156 (1827). Barn, när kring jordens drag qvällen sin slöja väfver, / Guds majestät i skyn strålar med stjernbokstäfver. WIRSÉN *Sång.* 4 (1884). — (1, 2) -BOLSTER. *textil.* bolstervar med stjärnmönster; äv. om mönstret; jfr **-var.** ÖSTERGREN (1946). *Textilbok.* 428 (1956; *om mönstret*). — (2 *n*) -BOMB. *fyrverk.* bomb (se d. o. 2) i form av fyrverkeripjäs som åstadkommer l. består av stjärnor. *RiktprislHanssonPyrotekn.* 1968, s. 2. — (1) -BONING. (**stjärne-** 1818 osv.) (i vitter stil) särsk. om stjärnhimlen ss. Guds boning. *PoetK* 1818, 1: 32. — (1) -BOREN. (**stjärn-** 1818 osv. **stjärne-** 1932 osv.) (i vitter stil) fiktivt: född på l. av en stjärna l. bland stjärnorna o. d.; jfr **-buren.** ADLERBETH *Ov.* 289 (1818). Astralis, den stjärneborna. ALVING *SvLittH* 3: 33 (1932). — (1) -BORG. (**stjärne-** 1685 osv.) (i vitter stil) om stjärnhimlen; äv. om stjärnhimlen tänkt ss. Guds l. de dödas hemvist o. d. SPEGEL *GW* 59 (1685). Sofva, sofva, liten sven! / Mor och far till stjerneborgen / rest. LING *As.* 290 (1833). — (1) -BORTSKYMNING^{-020}. (numera föga br.) stjärnbetäckning. *VetAH* 1816, s. 12. *FinBiogrHb.* 2310 (1903). — (3 slu-

tet) -BOXARE. *sport.* boxare som är en stjärna. *Swing* 1921, nr 35, s. 14. — (1) -BRO. (stjärne- 1852 osv.) (i vitter stil) bildl., om stjärnhimlen l. om Vintergatan tänkt ss. en bro; jfr **bro 3** *g*. I tusen år så byggde de *(dvs. Salami* o. *Zulamith)* med omotståndlig tro, / Och så blef Vintergatan byggd, en strålig stjernebro. TOPELIUS *Ljungbl.* 56 (1852, 1860). — -BRODER. (stjärn- 1880 osv. stjärne- 1880. stjärno- 1528) **1)** (numera bl. tillf.) till **1** *g*, om person som är född under samma stjärna (l. på samma gång) som ngn annan (o. bär samma namn l. får samma öde o. d.); i sht i pl.; äv. bildl.; jfr **-syskon 2, -syster 1.** WETTERGRUND *VBer.* II. 1: 5 (1880). *(Djävulen sade:)* Gud och jag har så många intressen gemensamma. Vi äro stjärnbröder: ingen af oss kommer att öfverlefva den andra. SÖDERBERG *Hjärt.* 10 (1909). TINGSTEN *Liv* 1: 309 (1961; *bildl.*). **2)** [jfr t. *sternbruder*] (om ä. l. utländska förh.) till **2** *b:* person tillhörande orden vars medlemmar bär en stjärna ss. ordenstecken; äv. ss. tilltalsord mellan medlemmar av sådan orden; jfr **stjärnomunk.** OPETRI 1: 480 (1528). *(Sorlet)* avbröts, när Ordförande-Befallaren *(i logen Adelstjarnan)* .. tog till orda och .. yttrade: – Stjärnbroder! SJÖBERG *Kvart.* 429 (1924). Vill broder Planertz låta stjärnbroder Kumlin yttra sig? *Dars.* 431. jfr **kors-stjärnebroder.** — (1, 2, 2 *h*) -BRÄCKA. [växten har stjärnformiga blommor] *bot.* växten Saxifraga stellaris Lin.; jfr **-stenbräcka.** NYMAN *VäxtNatH* 2: 12 (1868). — (1) -BUREN, p. adj. (†) stjärnboren. Stjernburna! blicka opp till detta fästes rund. ATTERBOM *LÖ* 2: 162 (1827). — (1, 2, 2 *h*) -BUSKE. [växterna har stjärnhår på bladen] *trädg.* buske tillhörande släktet Deutzia Thunb. LAURENT-TÄCKHOLM o. STENLID *BlomstLex.* 120 (1946). *VåraKulturvN* 274 (1977). — -BÅGE. (stjärn- 1768 osv. stjärne- 1819 osv.) **1)** (i vitter stil) till **1**, om den stjärnbeströdda himlen. SJÖBERG *(SVS)* 1: 103 (1819). **2)** (i sht förr) till **2:** båge (se **båge,** sbst.[1] **2, 3**) ingående i ngt stjärnformigt; särsk. dels: valvbåge (jfr **båge,** sbst.[1] **3**) ingående i stjärnvalv, dels om ett förr på Öland använt broderimönster kännetecknat av stjärnliknande stygn i bågform. *Åhstrand Öl.* 77 (1768; *i fråga om broderi*). BRUNIUS *Metr.* 72 (1854; *om valvbåge*). Ssg (till **-båge 2**; föga br.): **stjärnbågs-fält.** fält (se d. o. **6**) utgörande båge (se **båge,** sbst.[1] **2**) på tårtas stjärnformiga dekor. GRAFSTRÖM *Kond.* 234 (1892). — (1, 2) -BÅLMOSSA[-020]. [mossan bildar stjärnlika kolonier] *bot.* mossan Blasia pusilla Lin. KROK o. ALMQUIST *Fl.* 2: 81 (1907). — (2) -BÅT. **1)** [båten har ss. klassbeteckning en (blå) stjärna i seglet] *sjöt.* (av J. Jacobson 1913 konstruerad) oruffad, med kapp försedd kappseglingsbåt för juniorer. *NFSportlex.* 6: 85 (1946). **2)** (†) i vapensköld: vapentecken i form av en båt o. stjärnor. *BL* 11: 398 (1845). — -BÄGARE. **1)** (†) till **1, 2:** bägare (se d. o. **2**) vars övre kant är stjärnformig. HISINGER *Ant.* 5: 130 (1831). **2)** (numera bl. tillf.) till **2** *n:* bägare (se d. o. **2** slutet) innehållande en hylsa med stjärnor. *JournLTh.* 1811, s. 55. — (2 *a*) -BÄRARE. om den av stjärngossarna som bar trettondagsstjärnan; jfr **-förare 1, -konung 2.** *Hembygden(Hfors)* 1914, s. 35. — (1, 2) -CELL. **1)** (i fackspr.) om vart o. ett av de utrymmen som bildas mellan flera (minst fyra) intill varandra placerade silos. *SDS* 20/2 1965, s. 24. **2)** *anat.* stjärnformig cell (se d. o. **6**). *Hygiea* 1919, s. 66. — (3 slutet) -CYKLIST. *sport.* tävlingscyklist som är en stjärna. *IdrBl.* 1935, nr 64, s. 6. — (1) -DAG. [jfr t. *sterntag*] (numera föga br.) stjärndygn; jfr **dag I 4, 4** *c*. *GT* 1788, nr 53, s. 3. STENFELT (1920). — (1) -DAMM. (†) om stor mängd av stjärnor (sedda genom ett teleskop ss. en dammsky); jfr **-dimma, -töcken.** *1NordUnivT* 1. 2: 29, 30 (1855). — -DANS. (stjärn- 1833 osv. stjärne- 1827 osv.) **1)** (i vitter stil) till **1**, om stjärnornas dans (se **dans 7** *a β* slutet); äv. bildl., om ett angenämt l. bekymmerfritt o. upphöjt liv (jfr **dans 1** *h α*). RUNEBERG *(SVS)* 2: 92 (1827). Och blef vårt lif en stjernedans, / Der tår ej gjöts, der suck ej fanns, / Till detta arma land ändå / Vår längtan skulle stå. DENS 2: 5 (1846). RUIN *VälMött* 33 (1938). **2)** (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) till **2** *a:* danstillställning ordnad i samband med stjärngossespel. CELANDER *NordJul* 1: 336 (1928; *från Värml.*). — (3) -DETEKTIV. detektiv (i sht i detektivroman) som är en stjärna. ELGSTRÖM o. (RUNNQUIST) *SvMordb.* 43 (1957). — (1) -DIADEM. (stjärn- 1960 osv. stjärne- 1893) (i vitter stil) bildl.: diadem av stjärnor. FORSMAN *SprBl.* 21 (1893). OLSSON i *3SAH* LXIX. 1: 12 (1960). — (1) -DIMMA. (†) om kosmiskt stoftmoln (ur vilket stjärnor uppstår); nebulosa; jfr **-damm, -töcken.** JJNERVANDER 1: 18 (1847). HEDIN *Pol* 2: 444 (1911). — (3, 3 slutet) -DIRIGENT. dirigent som är en stjärna. *SvD(A)* 20/1 1964, s. 9. — (1) -DISK. (†) om stjärna sedd ss. en skiva genom ett teleskop; jfr **disk,** sbst.[1] **I 1.** *VetAÅb.* 1905, s. 183. — (1) -DISTANS. särsk. (†) om avståndet från solen till de närmaste stjärnorna (c. fem ljusår) ss. ett astronomiskt mått; jfr **-avstånd.** *Frey* 1847, s. 281. QUENNERSTEDT *StrSkr.* 1: 352 (1907, 1919). — (1) -DOK. (i vitter stil) bildl., om den stjärnbeströdda (natt)himlen; jfr **dok 6** (*d*). STAGNELIUS *(SVS)* 4: 141 (c. 1821). — (2 *a*) -DRAGARE. (föga br.) om stjärnbärare. *Hembygden(Hfors)* 1914, s. 4. — (1) -DRIFT. [efter eng. *star-drift;* termen tidigast använd 1870 av den engelske astronomen R. A. PROCTOR († 1888)] *astron.* stjärngrupp vars medlemmar rör sig i parallella banor; jfr **-ström.** *NordT* 1911, s. 325. — (2 *k*) -DRÄLL. (stjärn- 1668 (: Stiern dräls dukar) osv. stjärne- 1673) (förr) dräll med stjärnmönster. *BoupptSthm* 1673, s. 373 b. Ssgr (förr): **stjärndrälls-duk.** jfr **duk 4.** *BoupptSthm 1671*, s. 77 (1668). **-servett.** jfr **servett 1** *a*. *BoupptSthm 1671*, s. 77 (1668). — (1) -DRÖM. (stjärn- 1931 osv. stjärne- 1905 osv.) (i vitter stil) bildl.: (romantisk) dröm (se **dröm,** sbst.[1] **2** *b*) om stjärnorna l. som siktar mot stjärnorna (jfr **stjärna,** sbst.[1] **1** *j*) o. d. BERGMAN *TrAllt* 225 (1931). BÖÖK i *3SAH* LIV. 2: 293 (1943). — -DUK. (stjärn- 1743. stjärne- 1882 osv.) **1)** (i vitter stil) till **1**, bildl., om (stjärn)himlen. ALMQVIST *Törnr.* 1: 113 (1839). **2)** (numera bl. tillf.) till **2** *k:* duk (se d. o. **2, 4**) sydd av l. med mönster bestående av stjärnor. Linne 3 stjerndukar med 24 servietter. *BoupptVäxjö* 1883. Ssg (till **-duk 2**; †): **stjärnduks-mönstersduk.** duk med stjärnmönster. *ÅgerupArk.* Bouppt. 1743. — (1) -DYGN. *astron.* stjärntidsdygn; jfr **-dag, -tid.** KJELLIN *Astr.* 14 (1822). Året har ett stjärndygn mer än soldygn, och ett soldygn är 1 och 1/365 rotation. *NordKult.* 21: 1 (1934). — -DYRKAN. **1)** *relig.* till **1:** dyrkan (se d. o. **II 1**) av stjärnorna

(i sht planeterna); jfr -kult 1. SCHULTHESS (1885). *SvUppslB* (1935). 2) till 3 slutet: dyrkan (se d. o. II 2) av stjärnor (t. ex. idrotts- l. filmstjärnor); jfr -kult 2. *Swing* 1920, julnr s. 3 (*i fråga om filmstjärnor*). — -DYRKARE. person som ägnar sig åt stjärndyrkan. 1) i sht *relig.* till 1, motsv. -dyrkan 1; äv. om astrolog. TAMMELIN *Alm.* 1723, s. 32 (*om astrologer*). *SAOL* (1950). 2) (mera tillf.) till 3 slutet, motsv. -dyrkan 2. *TSvLärov.* 1943, s. 377. — -ELD. 1) (i vitter stil) till 1, om stjärnornas ljus tänkt ss. en eld. EKSTRÖM *VisVall* 86 (1910). 2) [efter motsv. anv. av eng. *starfire*] till 1, 2, i fråga om scouting (se d. o. 2): lägereld bildad av flera (vanl. tre) stjärnformigt lagda stockar; äv. om förtjänsttecken med bild av sådan eld. *SvScoutförbBibl.* 9: 88 (1928; *bildunderskrift*). *GbgP* 1952, nr 316, s. 8 (*om förtjänsttecken*). 2) *fyrverk.* till 2 *n*, om fyrverkerisats l. -pjäs som avger stjärnor. *JournManuf.* 2: 283 (1827). — (1, 2) -FACETT. [jfr t. *sternfacette*, eng. *star facet*] (numera föga br.) på briljants krona: facett som gränsar mot bordet. *JournManuf.* 4: 111 (1834). — (1) -FACKLA. (stjärne- 1685) (i vitter stil) bildl., om stjärna liknad vid en fackla; jfr fackla 1 *b* α; jfr stjärnekerte. SPEGEL *GW* 35 (1685). — (1) -FAGER. (i vitter stil) fager på grund av stjärnljus. Öfver bygden låg tindrande stjärnfager natten. FRÖDING *Guit.* 43 (1891). — (1) -FALL. 1) om det ljusfenomen (den ljusstrimma) som bildas av en genom atmosfären fallande stoftpartikel l. liten sten (meteorid), meteor, meteorfall, stjärnskott; förr äv. om de ljusfenomen som bildas av en meteorsvärm; ofta i jämförelser; ngn gg äv. om annat, liknande ljusfenomen. *Sporadiskt stjärnfall,* enstaka stjärnfall (motsatt: stjärnfallsregn). LIND (1738). När ett hjertas eldklot brister, / likt ett stjernfall i det blå. TEGNÉR *(TegnS)* 2: 174 (1816). Ett grannt stjernfall bröt med sin stråle genom himlarnes stillhet och spann sin lysande tråd fram öfver vandrarnes hufvuden. BREMER *Nina* 623 (1835). Bessemerblåsningen med sitt gnistrande stjärnfall. LEWENHAUPT *MinnV* 207 (1936). Augusti är stjärnfallens månad. Nätterna omkring den 12 augusti brukar vi få uppleva årets rikligaste stjärnfallsregn. *DN(A)* 31/7 1964, s. 8. jfr augusti-, november-stjärnfall. 2) i bildl. anv. av 1; företrädesvis i slutet. Ett stjernfall af bländande hugskott. GEIJER I. 2: 318 (1846). BÖRJESSON *E14Son* 86 (1847). särsk. (om ä. l. utländska förh.) om ordensförläning l. (vanl.; med tanke på stjärnfallsregn) om ordensregn (jfr stjärna, sbst.[1] 2 *b*). AHNFELT *HofvLif* 3: 260 (*i handl. fr.* 1801). Denna sommar har varit ovanligt rik på stjernfall, ty nästan alla de utländska officerare, som varit i beröring med H. M., ha erhållit dekorationer. *SöndN* 1862, nr 33, s. 1. Gustavsdagens stora stjärnfall. *IllSvOrdb.* (1955). 3) (†) konkret, = sky-fall 2. CAEHRENSVÄRD *Brev* 2: 84 (1795). Ssgr (till -fall 1): stjärnfalls-grupp. (numera föga br.) stjärnfallssvärm. FORSSMAN *Stjernf.* 13 (1874). -kropp. (numera bl. tillf.) typisk kropp som bildar l. kan bilda en meteor (se d. o. 2). BJÖRLING *Meteor.* 25 (1874). -meteor. (numera föga br.) meteor (se d. o. 2). FORSSMAN *Stjernf.* 34 (1874). -natt. natt då stjärnfall är mycket vanliga. Så gick sommaren, och stjärnfallsnätterna lågo redan bakom dem. LUNDQUIST *Fontane EBr.* 332 (1902). -radiant. *astron.* *2NF* 22: 850 (1915). -regn. *astron.* sammanfattande, om de många stjärnfall som bildas då jorden passerar en tät meteorsvärm (stjärnfallssvärm); jfr stjärnregn 1. *LfF* 1872, s. 385. STRÖMGREN *AstrMin.* 1: 22 (1921). Ett antal meteorer tillhörande meteorsvärmen Leoniderna fotograferade under stjärnfallsregnet den 17 november 1966. *Astronomi* 244 (1979; *bildkommentar*). -svärm. *astron.* meteorsvärm. BJÖRLING *Meteor.* 26 (1874). -tid. jfr -natt. SELANDER *ÅrsbVetA* 1837—41, s. 94. — (1) -FATTIG. fattig (se d. o. 2) på stjärnor; motsatt: stjärnrik. I den stjernfattigaste trakten *(av stjärnhimlen)*. GYLDÉN *Astr.* 285 (1874). TISELIUS *Larsson LivNödtorft.* 400 (1934; *om natt*). — (1, 2) -FIGUR. figur (se d. o. 5) som liknar l. bildar en stjärna. HEINRICH (1814). Snö har vanligen formen af sex-sidiga stjernfigurer. RUBENSON *Meteor.* 46 (1880). Spegelskivorna hade spräckts i besynnerliga stjärnfigurer. HEDIN *Front.* 552 (1915). — (1, 2) -FISK. (stjärn- 1734—1897. stjärne- 1611) [jfr t. *sternfisch*] (†) 1) sjöstjärna (se d. o. 1). FORSIUS *Phys.* 159, 160 (1611). SERENIUS Ggg 1 a (1734). *Dagen* 6/8 1897, s. 3. 2) om ett slags sjöborre? BERGIUS *PVetA* 1780, 2: 185. — (2) -FLAGG. (numera föga br.) stjärnbaner (se d. o. 2). Det fria Amerikas fladdrande stjernflagg. CALLERHOLM *Stowe* 145 (1852). — (1) -FLAMMA. (stjärne- 1851 osv.) (i vitter stil) oeg. l. mer l. mindre bildl.; jfr flamma, sbst. 1 *b*, c. QVANTEN *Dikt.* 3 (1851, 1880). LEVERTIN *Salomo* 83 (1905). — -FLICKA. (stjärn- 1926 osv. stjärne- 1839 osv.) 1) (i vitter stil) till 1, 2: flicka som påminner om (l. liknas vid) en stjärna l. minner om stjärnvärlden l. dyl.; jfr stjärne-mö. ALMQVIST *Amor.* 98 (1839). 2) (numera föga br.) till 2 *k* slutet, = -syster 2. *SvD(A)* 27/9 1926, s. 6. — (1) -FLOCK. (numera föga br.) stjärngrupp; äv.: stjärnbild; äv. mer l. mindre bildl. LANTINGSHAUSEN *Young* 2: 153 (1790; *om stjärnbild*). Ännu *(gives)* på diktens himmel mången okänd stjernflock, som snillets fjerrglas en dag skall upptäcka. GRAFSTRÖM i *2SAH* 25: 389 (1850). Stjernflocken Plejaderna. LINDHAGEN *Astr.* 132 (1858). BJÖRKMAN (1889). — (1, 2) -FLOCKA, förr äv. -FLOKA. [växtens svepeblad är stjärnformigt ordnade] *bot.* (växt tillhörande) det till umbellaterna hörande växtsläktet Astrantia Lin.; särsk. om växten Astrantia major Lin. (äv. kallad *vanlig stjärnflocka*); jfr flock, sbst.[4], floka, sbst.[2] Astrantia, *(dvs.)* stjernfloka, mästerrot. *HbTrädg.* 6: 29 (1876). HYLANDER *PrydnV* 33 (1948: stjärnflocka; *om släktet*). Astrantia helleborifolia *(dvs.)* kaukasisk stjärnflocka. *Dars. Därs.* (: vanlig). WEIMARCK *SkånFl.* 480 (1963; *om A. major*). — (1) -FLOD. (stjärn- 1924 osv. stjärne- 1689) 1) (†) om stjärnbilden Floden (Eridanus). RUDBECK *Atl.* 2: 315 (1689). 2) (mera tillf.) bildl., om de i universum framrusande stjärnorna tänkta ss. en flod. KEY *Allsegr.* 2: 222 (1924). — -FLOKA, se -flocka. — (1) -FLOR. (i vitter stil) jfr flor, sbst.[1] 2 *b*. Öfver himlens hvalf sitt stjernflor natten drog. STAGNELIUS *(SVS)* 3: 192 (1822). — (1, 2, 2 *h*) -FLOX. [jfr eng. *star phlox;* växten är stjärnblomstrig] *trädg.* prydnadsväxten Phlox lilacina Hort. LAURENT-TÄCKHOLM o. STENLID *BlomstLex.* 367 (1947). — -FLYGARE. 1) (i fackspr.) till 2: deltagare i stjärnflygning. ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1936). *IllSvOrdb.* (1955). 2) till 3: flygare (se d. o. 2 *a*) som är en stjärna. *GHT* 1944, nr 24, s. 10. *IllSvOrdb.* (1955).

— (2) -FLYGNING. [jfr t. *sternflug*] (om ä. l. utländska förh.) av duvor l. flygare (se d. o. 2 *a*) utförd tävlingsflygning, varvid deltagarna från olika startpunkter skall flyga mot ett gemensamt centrerat mål; jfr -tävling 1. HANSTRÖM *SådDjur* 144 (1935; *i fråga om duvor*). ÖSTERGREN (*cit. fr.* 1936; *med flygplan*). — (1) -FLYKT. (i sht i vitter stil) bildl.: flykt (se flykt, sbst.[2] 7 *b*) upp mot stjärnorna; jfr stjärna, sbst.[1] 1 *j*. HASSELROTH *Campe* 125 (1794). — (1, 2) -FLÄCK. (stjärn- 1836. stjärne- 1685) [äv. att hänföra till stjärn] stjärnformig fläck (se fläck, sbst.[1] 1 *b*); särsk. (*hippol.*) om stjärna (se stjärna, sbst.[1] 2 *l*). (*Taranteln*) är it ljtet Diur beprydt med Stierne-flecker. SPEGEL *GW* 242 (1685). BILLING *Hipp.* 127 (1836; *på häst*). — (1) -FOLK. (stjärne- 1847) (i vitter stil) om stjärnorna (ss. personifierade). RUNEBERG (*SVS*) 2: 242 (1847). — -FORM. 1) till 1, 2: form (se d. o. I 1) som liknar en stjärna(s) l. bildar en stjärna; ofta i uttr. *i stjärnform*, stjärnformig(t); ngn gg äv. konkret, om föremål av sådan form. MÖLLER (1790). Breda avenyer, som utgå i stjärnform från Place de France. CEDERSCHIÖLD *Maghreb* 81 (1918). (*I trädgården finns bl. a.*) ett prydnadskvarter med ett renässansmönster av fyr- och åttkantiga stjärnformer, i vilka (*bl. a.*) röda rosor .. planterats. NÄSSTRÖM *FornDSv.* 2: 201 (1948). *StSyHandarbB* 91 (1972; *konkret*). särsk. (numera bl. tillf.) om form hos stjärnvalv (takvalv l. valvbåge). BRUNIUS *Metr.* 148 (1854). Korhvalfvet (*i Odensala kyrka*) har stjärnform. *AntT* XIV. 1: 123 (1899). *2NF* 16: 1417 (1912). 2) till 2 o: med asterisk betecknad (konstruerad) språkform; jfr form I 3 *b*. ÖSTERGREN (1946). 3) konkret: form (se d. o. II 1) i stjärnform (i bet. 1). *HovförtarSthm* 1692 A, s. 2934 (*sannol. om spritsmått*). — (1, 2) -FORMAD, p. adj. som har stjärnform (se d. o. 1), stjärnformig. Medelst rund eller stjärnformad utstickare urtages en rad hål. GRAFSTRÖM *Kond.* 272 (1892). HOLZHAUSEN *Lilj.* 45 (1927; *om blommor*). — (1, 2) -FORMIG. som har stjärnform (se d. o. 1), stjärnformad; äv. ss. adv.; jfr -lik, -liknande. FISCHERSTRÖM 3: 50 (1782; *om blommor*). *2UB* 10: 379 (1907; *om snökristaller*). *TurÅ* 1950, s. 122 (*ss. adv.*). — (1) -FORSKARE. person som sysslar med stjärnforskning; astronom. LEOPOLD 4: 306 (*c.* 1820). Den store stjärnforskaren Ptolemaios. ASPELIN *TankVäg.* 1: 59 (1958). — (1) -FORSKNING. forskning rörande stjärnorna; astronomi. (ÅNGSTRÖM *o.*) LUNDMARK *Varldsr.* 2: 5 (1927). — (1) -FOTOGRAFI. [jfr t. *sternphotographie*] *astron.* 1) abstr. stellarfotografi, astrofotografi; jfr fotografi 1. *SvUppslB* (1935). 2) fotografi (se d. o. 2) taget av en stjärna l. en del av stjärnhimlen. *BtRiksdP* 1890, 8Hufvudtit. s. 41. — (1) -FOTOMETRI. [jfr t. *sternphotometrie*] *astron.* fotometri (gren av astronomien) med uppgift att mäta stjärnornas ljusstyrka, astrofotometri. BERGSTRAND *Astr.* 548 (1925). — (1, 2) -FRAKTUR. *med.* fraktur varvid det skadade benet splittras i flera bitar (stjärnformigt). (*Broman o.*) HJORTSJÖ *MännRör.* 267 (1952). — (1) -FRID. (stjärne- 1837 osv.) (i vitter stil) i (stjärn)himlen l. stjärnvärlden rådande frid (se fred 6 *b*). ATTERBOM *SDikt.* 1: 287 (1837). — (1) -FULL. (stjärn- 1698 osv. stjärne- 1749 osv.) (i sht i vitter stil) om himlen: full av stjärnor, stjärnbeströdd l. stjärnbesållad o. d.; äv. om natt o. d.: kännetecknad av stjärnbeströdd himmel. RUDBECK *Atl.* 3: 217 (1698). REUTERDAHL *SKH* 1: 421 (1838; *om natt*). — (1) -FYLLD, p. adj. (stjärn- 1920 osv. stjärne- 1895 osv.) (i sht i vitter stil) om himlen: fylld av stjärnor, stjärnfull; jfr -uppfylld 1. JENSEN *NDikt.* 138 (1895). — (3 slutet) -FYND. om stjärna som ngn upptäckt o. gjort känd l. dyl. *Orkesterjourn.* 1937, nr 2, s. 22. — (2 *h*) -FÅGEL-MJÖLKE. [växtens vita saft troddes förr ätas av fåglar] (†) = -gårdlök. TORÉN *Rebau o. Hochstetter* 86 (1851). — (1) -FÄLT. (stjärn- 1754 osv. stjärne- 1733 osv.) (i vitter stil) eg.: fält av stjärnor; särsk.: (stjärn)himmel; äv. i pl., motsv. himmel 3. (*Satyren*) reste (*på sin väg från himlen till jorden*) genom det stora stiern-fältet. DALIN *Arg.* 1: 64 (1733, 1754). Från sälla stjernefälten .. / Oss skyddar en osynlig hand. *PoetK* 1820, 2: 9. — (1) -FÄRG. [jfr eng. *star colour*] om färgen hos ljuset från en stjärna l. stjärngrupp o. d. *BtRiksdP* 1890, 8Hufvudtit. s. 42. — -FÄSTE. (stjärn- 1790 osv. stjärne- *c.* 1685 osv.) 1) (i vitter stil) till 1, om stjärnhimlen; jfr fäste 2. *SkrVSocLd* 22: 104 (*c.* 1685). BRAUN *Dikt.* 1: 39 (1837; *i bild*). MOBERG *Nybygg.* 406 (1956). 2) (om ä. förh., numera föga br.) till 2: stjärnformigt fäste (se d. o. 3). AHRENBERG *Hem.* 214 (1887). — (1, 2) -FÖNSTER. (i sht förr) stjärnformigt fönster. (FORSSELL *o.*) GRAFSTRÖM 120 (1833). *Rig* 1942, s. 61. — -FÖRARE. 1) (i sht förr) till 2 *a*: stjärnbärare. *Hembygden(Hfors)* 1913, s. 147. 2) *sport.* till 3 slutet: tävlingsförare som är en stjärna. *IdrBl.* 1935, nr 59, s. 3 (*i fråga om motorcykelförare*). — (1) -FÖRDELNING. om fördelningen (se fördelning 3) av stjärnorna över himlavalvet. *2NF* 26: 1424 (1917). — (1) -FÖRFAREN. (numera bl. tillf.) förfaren (se d. o. III 2) i fråga om stjärnorna, stjärnkunnig. TAMMELIN *Alm.* 1723, s. 31 (*i pl., substantiverat*). — (3) -FÖRFATTARE. författare som är en stjärna. LAGERCRANTZ *Stone Sjöm.* 185 (1939). — (1) -FÖRMÖRKELSE. (†) stjärnbetäckning. JJNERVANDER 1: 24 (1847). — (3) -FÖRSÄLJARE. försäljare som är en stjärna inom sin bransch. FÖRBERG *SäljFilm* 184 (1946). — (1) -FÖRTECKNING. [jfr t. *sternverzeichnis*] (numera föga br.) förteckning över (observerade) stjärnor, stjärnkatalog. CRONSTRAND *ÅrsbVetA* 1821, s. 195. — (3 slutet) -GAGE. gage för stjärnartist. *NDA(A)* 1933, nr 64, s. 1. — (1, 2) -GANGLION. *anat.* Stjärngangliet .. (*dvs.*) stjärnformat ganglion, uppkommet genom sammansmältning av nedersta hals- och översta bröstgangliet i sympatiska gränssträngen. *BonnierLex.* (1966). — (1) -GATA. (stjärne- 1839 osv.) (i vitter stil) bildl., om (stjärn)himlen (l. om Vintergatan); jfr gata 3 *g*. WALLIN (*SVS*) 2: 282 (1839). — (1) -GEMAK. (i bibeln) bildl.: om det stjärnbeströdda himlavalvet; jfr gemak, sbst.[2] *Job* 37: 9 (*Bib.* 1917). — -GLANS. (stjärn- 1837 osv. stjärne- 1715 osv.) 1) (i sht i vitter stil) till 1: glans (se d. o. 2, 3) utstrålad l. spridd av (en stjärna l.) stjärnorna (l. påminnande om denna glans); äv. bildl., särsk. om ögons glans. BROMS *AGyllenstierna* 15 (1715; *bildl.*). Du blickar – ur en kyrkas fönster så / En stjernglans tindrar, ensligt återspeglad. ATTERBOM *SDikt.* 1: 191 (1837). Vi (*kunde*) länge .. sitta qvar på däck i nymånskenet och stjernglansen. KRÆMER *Orient.* 94 (1866). Snillets eller viljekraftens ofta nog kyliga stjernglans. NYBLOM i *2SAH* 61: 16 (1884). En

stjärneblick, hvars stjärneglans / af intet jordiskt skymmas hanns. EDGREN *BrustnÅterlj.* 76 (1903). 2) till 3 slutet, bildl. (jfr 1): glans (se d. o. 3) spridd av en stjärna l. stjärnor. Två dansöser med kontinental stjärnglans kring sina namn. *Skådebonan* 1934, s. 126. — (1) -GLES. (i sht i vitter stil) om himmel l. natt o. d.: kännetecknad av att det är glest mellan stjärnorna. AGRELL *Kam.* 20 (1912; *om natt*). JOHANSSON *RödaHuv.* 1: 185 (1917; *om himlen*). — (1) -GLIMMER. jfr **glimmer,** sbst.[1], o. **-glans 1, -ljus,** sbst. **1.** HEIDENSTAM *Svensk.* 1: 285 (1908). — (1) -GLIMT. (**stjärn-** 1837 osv. **stjärne-** 1880—1919) (i sht i vitter stil) glimt av stjärnljus; äv. bildl. BREMER *Grann.* 2: 103 (1837). WIRSÉN i *3SAH* 2: 870 (1887; *bildl.*). — (1) -GLITTER. (**stjärne-** *c.* 1835 osv.) (i sht i vitter stil) jfr **glitter 1** o. **-glans 1.** Hvilket herrligt stjerneglitter / Öfver isens spegelhäll! ZEDRITZ 1: 112 (*c.* 1835). — (1) -GLITTRANDE, p. adj. (**stjärne-** 1946 osv.) (i sht i vitter stil) som glittrar av stjärnor. SPONG *Tavl.* 195 (1946; *om natt*). — (1) -GLOB. (**stjärn-** 1812 osv. **stjärne-** 1897) 1) om stjärnas glob (se **glob 1** *a*). TEGNÉR *(TegnS)* 2: 112 (1812). 2) glob (se d. o. 2) varpå den skenbara himmelssfären är framställd med (de klarast lysande) stjärnorna markerade, himmelsglob (se d. o. 2). SNOILSKY 5: 112 (1897). — (1) -GLORIA. (**stjärn-** 1951 osv. **stjärne-** 1884) gloria (se **gloria,** sbst.[1] 2) bildad av stjärnor ss. bakgrund l. med glans ss. av stjärnor. WIRSÉN *Sång.* 94 (1884). HAMMENHÖG *Torken* 333 (1951). — (1) -GNISTRANDE, p. adj. (**stjärn-** 1925 osv. **stjärne-** 1861 osv.) (i sht i vitter stil) om himmel l. natt o. d.: gnistrande (se **gnistra,** v.[1] 3) av stjärnljus. Den klara, stjernegnistrande natten. STURZEN-BECKER 1: 163 (1861). Tropikernas stjärngnistrande natthimmel. SPARRE *Ön* 7 (1925). — -GOSSE. 1) till 2 *a,* om var o. en av de (urspr. vanl. 5—6) manliga deltagarna i ett (urspr. på trettondagsaftonen uppfört, i senare tid med staffanssjungning o. luciaspel sammanblandat) spel (trettondagsspelet, stjärngossespelet), urspr. symboliserande de tre vise männens uppvaktning av den nyfödde Jesus enl. *Matt.* 2, varvid deltagarna, i det en av dem (stjärnkungen, stjärnbäraren) bar en stjärna, sjungande gick runt i husen (o. fick gåvor l. traktering); i senare tid vanl. om var o. en av deltagarna i sjungande procession l. tåg (ofta luciatåg) där de manliga deltagarna vanl. bär stjärnor, toppiga pappershattar o. fotsida skjortor; jfr **-gångare, -man** o. **stjärne-gåare.** *2VittAH* 19: 80 (1836, 1850). Jultiden med Lucias ljuskrans kring håret och stjärngossarna med julsånger och staffansvisa. HOLMGREN *Hazelius* 53 (1928). Det smällde köld i alla knutar och stjärngossarnas baner framskred i mörkret från gård till gård, i täten helga tre kungar, i eftertroppen Judas med pungen. FOGELQVIST *Minns* 39 (1935). Stjärngossarna. Deras visor och julspel. CELANDER (1950; *boktitel*). Stjärngossarnas toppmössor och ankellånga nattskjortor. ASPENSTRÖM *Bäck.* 94 (1958). 2) [korpralen bar en stjärna ss. distinktionstecken] (om ä. förh., vard.) till 2 c: korpral med underofficers lön, tillhörande flottans ekonomiavdelning. *SvFlH* 3: 503 (1945). Ssgr (till **-gosse 1**): **stjärngosse-gång.** jfr **gång I 2** o. **stjärn-gång 3.** *Rig* 1932, s. 15. **-spel.** trettondagsspel. *Upsala* 22/1 1927, s. 7. *FoF* 1940, s. 138. **-sång.** om sjungandet l. om var o. en av de sånger som sjungs vid stjärngossespel (t. ex. staffansvisan). Stjärngossesångerna eller de s. k. Staffansvisorna. *Rig* 1921, s. 97. *FoF* 1922, s. 159. **-tåg.** Det stjärngossetåg som trettondagsafton drar genom Gamla stan har hävd från mitten av 1600-talet. *DN(B)* 1958, nr 4, s. 1. **-vandring.** jfr **-gosse-sång.** *FoF* 1922, s. 159. **-visa.** jfr **-gosse-sång, stjärn-visa.** *FoF* 1922, s. 159. — (1) -GRUPP. *astron.* grupp av varandra närbelägna stjärnor (som bildar en stjärnbild l. en stjärnhop l. dyl.); jfr **-flock, -hop, -komplex, -krets 2.** Den stjerngrupp, som kallas .. Sjustjernorna, .. *(visar sig)* såsom en nebulosa för kortsyntare personer. LINDHAGEN *Astr.* 634 (1861). Sterope är en av systrarna i Plejadernas stjärngrupp. OLSSON i *3SAH* LXXXVII. 2: 199 (1979). — (1, 2) -GRYN. (numera föga br.) i pl. l. koll.: stjärnmakaroner. SCHULTHESS (1885). *LAHT* 1929, s. 1140 (*innehållande preparat*). — (1, 2, 2 *h*) -GRÄS. (**stjärn-** 1685—1848. **stjärne-** 1694) [växterna har stjärnformiga blommor] (†) 1) om växt av släktet Stellaria Lin., särsk. om växten Stellaria holostea Lin., buskstjärnblomma; äv. i uttr. *vitblommat stjärnegräs det större, större stjärngräs.* RUDBECK *HortBot.* 48 (1685). Hwijtblommat Stiernegräs det större. BROMELIUS *Chl.* 43 (1694). Stiärngräs, .. större. BROMAN *Glys.* 3: 759 (1724). En liten gul kista med en krans af blåbärsblad och stjerngräs på locket. WETTERBERGH *Altart.* 96 (1848; *exakt bet. oviss*). 2) i uttr. *lilla vit stjärnegräs, mindre stjärngräs,* om växten Stellaria graminea Lin., grässtjärnblomma. BROMELIUS *Chl.* 43 (1694: Lilla). BROMAN *Glys.* 3: 759 (1724: mindre). 3) växten Epilobium angustifolium Lin., mjölke. GADD *Landtsk.* 2: 188 (1775). — (1, 2) -GUD. [jfr t. *sterngott,* eng. *star-god*] (numera bl. tillf.) särsk.: gud som antas bo i (l. förkroppsligas av en bild av) en stjärna (l. planet). REUTERDAHL *SKH* 1: 90 (1838). *Am.* 5: 26 (*Bib.* 1917). — -GÅNG. (**stjärn-** 1862 osv. **stjärne-** 1674—1820) 1) till 1, om stjärnornas gång (se d. o. **I 3** *e*); äv. bildl. SYLVIUS *Mornay* 293 (1674). *PoetK* 1820, 2: 15 (*bildl.*). 2) till **1, 2,** konkret: gång (se d. o. **III 1** *d*) som stjärnformigt delar sig. THOMSON *Insect.* 77 (1862). 3) till 2 *a:* stjärngossegång. NORLIND *SvFolkl.* 273 (1911). — (2 *a*) -GÅNGARE. (**stjärn-** 1911 osv. **stjärne-** 1889) (numera bl. mera tillf.) person som går stjärngång (se d. o. 3), stjärngosse. HENRIKSSON *PlägsDalsl.* 10 (1889). — (1, 2, 2 *h*) -GÅRDLÖK. [växten har stjärnformiga blommor] (†) växten Ornithogalum umbellatum Lin., morgonstjärna; jfr **-fågel-mjölke, -lilja 1, -lök, -vårlök.** LILJEBLAD *Fl.* 121 (1792). *JönkHushSällskH* 1828, s. 127. — (1) -GÖRDEL. (i sht i vitter stil) bildl.: gördel av stjärnor. LING *As.* 20 (1833). — (1, 2) -HARV. (förr) harv med harvpinnarna sittande i stjärnformiga rörliga klot, klotharv; förr äv. om harv med stjärnformigt förenade växeltänder (med 4 tänder i varje enhet, som vid utnötning ersätter varandra); jfr **-vält.** *TT* 1899, M. s. 40. SONESSON *BöndB* 92 (1955). — -HIMLA-SFÄR. (†) om himlavalvet. MELANDERHJELM *Astr.* 1: 30 (1795). — (1) -HIMMEL. (**stjärn-** 1740 osv. **stjärne-** 1685 osv.) 1) om den stjärnbeströdda himlen l. om himlen med dess (vid mörker synliga) stjärnor; ofta övergående till en samlande beteckning för himlens (alla l. synliga) stjärnor; äv. dels om den del av

denna himmel som befinner sig över l. kan ses från en viss punkt l. ett visst område o. d. (jfr **himmel 2**), dels om denna himmel vid var o. en av olika tidpunkter; jfr **-krets 1, -kupol, -loft, -mantel, -tält, -väg 1, -väv 1** o. **stjärne-tjäll**. *Södra, norra stjärnhimlen. Orion, en framträdande stjärnbild på vår stjärnhimmel.* Blir då *(dvs. när planeten Jupiter förmörkas)* klart wäder, wisar sig stiern-himmelen behagelig med 3 andra Planeters lysande, då de äro nästan i sitt bästa skien. HIORTER *Alm.* 1740, s. 34. Under sin genommönstring af stjernhimmelen har Herschel påträffat flere stjernor, hvilkas föränderlighet icke förut varit känd. SELANDER *ÅrsbVetA* 1837—41, s. 33. Undersköna kvällar med vackra solnedgångar, klara stjärnhimlar, stjärnfall *(osv.)*. DAHLGREN *Lyr.* 133 (*cit. fr.* c. 1885). Under Österlandets tindrande stjärnhimmel. LAURIN *Konsth.* 99 (1900). Oktobers stjärnhimmel. MARTINSON *BakSvenskv.* 294 (1944). Stjärnhimmeln i all sin prakt skrämmer oss med sin mörka likgiltighet. RUIN *SjunknH* 11 (1956). särsk. *a)* i fråga om ä. föreställningar, dels motsv. **stjärna**, sbst.[1] 1 *g*, dels om den himmelssfär (se d. o. 1) på vilken stjärnorna förr ansågs vara fästa. Then samma klara Kreetz wj Stierne-Himlen kalla, / Blant Elementerna then renaste för alla. SPEGEL *GW* 60 (1685). Huru illa göre vi icke emot oss sjelfve, .. om vi försumme, at rådfråga Stjernhimmeln. LANTINGSHAUSEN *Young* 2: 169 (1790). *b)* mer l. mindre bildl. (jfr 2). GEIJER I. 3: 391 (1817). För dig var kärleken en ny religion, en ny stjärnhimmel i stället för din gamla, som börjat spricka i taket. HELLSTRÖM *Malmros* 210 (1931). 2) (numera bl. tillf.) bildl. (jfr 1 *b*), om stor mängd av ordensstjärnor på klädesplagg; jfr **stjärna**, sbst.[1] 2 *b*. TÖRNEROS 1: 253 (1825; *uppl. 1925*). Ssg (till **-himmel 1**): **stjärnhimmels-glob**. stjärnglob (se d. o. 2). *HöstkatalPUBergstrom* 1934, s. 2. — **-HJUL.** (stjärn- 1735 osv. stjärne- 1788) 1) (tillf.) till 1, bildl., i stjärnbilden Karlavagnen, om var o. en av de stjärnor som bildar "vagnens" hjul (se d. o. 1). BREMER *GVerld.* 2: 81 (1861). 2) till 1, 2, om stjärnformigt hjul (se d. o. 2); särsk. om vart o. ett av de stjärnformiga (taggade) hjul som utgör ringar i viss ringvält (i ssgn **stjärnhjuls-vält**). NORMAN *GossLek.* 240 (1878). 3) [jfr t. *sternrad*, eng. *star-wheel*] *tekn.* till 1, 2: kugghjul med stjärnformigt, radiellt i hjulets plan utgående kuggar; motsatt: tappkugghjul, malteserkors. TRIEWALD *Förel.* 1: 246 (1735). På fjäderhustappen *(i ett ur)* sitter sparrhjulet .. hvilket medelst sparrhaken .. medtager stjernhjulet .. i den ena riktningen. *UB* 6: 222 (1874). NILSSON *BombiNick* 203 (1946; *i vattenkvarn*). Ssgr: **stjärnhjuls-**, äv. **stjärnhjul-mekanism.** till **-hjul 3**. *TT* 1900, M. s. 126. **-stock.** (i sht förr) till **-hjul 3**: stock utgörande axel för stjärnhjul. LO-JOHANSSON *Stat.* 2: 49 (1937; *i ä. tröskverk*). **-vält.** (förr) till **-hjul 2**: ringvält med stjärnhjul; jfr **stjärn-vält**. *TT* 1899, M. s. 53. Stjärnhjulvälten .. liknar ringvälten, men har alla ringarna med tandad kant. *LmUppslB* 1195 (1923). — (1) **-HOP.** (stjärn- 1672 osv. stjärne- 1734—1744) [jfr t. *sternhaufe*, eng. *star cluster*] hop (se **hop**, sbst.[3] I 2) av stjärnor; numera i sht (*astron.*): hop av med varandra gm gravitation förbundna stjärnor; ngn gg äv. oeg., om stjärna med dess omgivande planeter; i sht förr äv. dels om alla stjärnor på himlen, dels om stjärnbild. *Klotformig stjärnhop,* tät hop av mycket stort antal stjärnor (upp till flera miljoner) av hög ålder (tillhörande stjärnpopulation II), främst förekommande i Vintergatans halo. *Öppen stjärnhop,* oregelbunden yngre stjärnhop (hörande till stjärnpopulation I) med upp till flera tusen medlemmar, förekommande i Vintergatans spiralarmar. Om Daen i Stiernhopen skijnlös står, / För Solens stora glans. LUCIDOR *(SVS)* 218 (1672). SERENIUS K 1 b (1734; *om stjärnbild*). Den intressanta stjärnhopen h Persei. *ASScF* 23: Minnestal 8: 11 (1897). BERGSTRAND *Astr.* 639 (1925; *om solen o. dess planeter*). Med det nya jätteteleskopet .. fotograferar *(astronomerna)* .. stjärnor och stjärnhopar, som ligger ända till ettusen miljoner ljusår borta. *Dædalus* 1951, Ann. s. 33. Ca två dussin öppna stjärnhopar kan ses med blotta ögat. *Astronomi* 46 (1979). De äldre .. *(stjärnorna)* påträffas i de klotformiga stjärnhoparna och i galaxcentrum. *Därs.* Ssgr: **stjärnhops-**, äv. **stjärnhop-system.** särsk.: stjärnsystem utgörande en stjärnhop. *VetenskIDag* 292 (1940; *om Vintergatans galax*). **-undersökning.** *NaturvForsknRådÅb.* 1948—49, s. 139. — **-HUS.** (stjärn- 1833 osv. stjärne- c. 1685 osv.) 1) (i vitter stil) bildl., om himlavalvet. Dhet höga stierne huus. LEYONCRONA *Vitt.* 160 (c. 1685). 2) i astrologisk föreställning, = **hus 11** *a*; jfr **stjärna**, sbst.[1] 1 *g*. När glada Valhalla / och stjernhusen alla / med Magterna falla, / och jordlifvet flytt; / då *(osv.)*. LING *As.* 492 (1833). Om sol och måne röja med sin ställning / i stjärnehusen, då en mänska födes, / de dolda krafter, som *(osv.)*. RUNDT *Öd.* 68 (1912). 3) [jfr t. *sternhaus*] *byggn.* till 2: stjärnformigt bostadshus med tre l. flera huskroppar utgående från ett gemensamt trapphus. *DN(B)* 1947, nr 143, s. 10. Ssgr (till **-hus 3**; *byggn.*): **stjärnhus-område.** område bebyggt med stjärnhus. *TurÅ* 1975, s. 35. **-stad.** stadsdel utgörande stjärnhusområde. *SvD(A)* 12/5 1945, s. 10. — (1, 2, 2 *h*) **-HYACINT.** [växten har stjärnformiga blommor] 1) [jfr t. *sternhyasinthe*] (†) växt tillhörande släktet Scilla Lin., blåstjärna; särsk. dels om växten Scilla amoena Lin., dels om växten S. bifolia Lin. (äv. i uttr. *tvåbladig stjärnhyacint blå*). Twåbladig stiern-Hyacint blå. RUDBECK *HortBot.* 53 (1685). MÖLLER (1790; *om S. amoena*). LILJA *FlOdlVext.* 42 (1839; *sannol. om klockhyacint*). Stjernhyacint .. *(dvs.)* En art af örtslägtet Scilla. DALIN (1854). jfr FRIES *Ordb.* 120 (c. 1870). 2) *bot.* o. *trädg.* växt av släktet Camassia Lindl. HYLANDER *PrydnV* 36 (1948). — **-HÅR.** (stjärn- 1866 osv. stjärne- 1852 osv.) [jfr t. *sternhaar* (i bet. 2)] 1) (i vitter stil) till 1: stjärngnistrande hår (se **hår**, sbst. 1). SÅFSTRÖM *Amul.* 6 (1852). 2) *bot.* till 1, 2: stjärnformigt förgrenat hår (se **hår**, sbst. 4); jfr **-ludd.** *UpsLäkF* 1865—66, s. 220. Stjärnhår, 3-flergrenigt hår med grenarna utgående från 1 punkt. WEIMARCK *SkånFl.* XXI (1963). — (1, 2) **-HÅRIG.** [jfr t. *sternhaarig*] *bot.* om växt(del): som har stjärnhår (se d. o. 2). *BotN* 1846, s. 175. WEIMARCK *SkånFl.* 255 (1963; *om örter*). — (1) **-HÄR.** (stjärn- 1833 osv. stjärne- 1683 osv.) (i vitter stil) bildl., om himlavalvets stjärnor uppfattade ss. en härskara; äv. i utvidgad anv., om otalig skara människor; jfr **-skara.** Himmelen ock thesz Stierne-Häär. *Voigt Alm.* 1683, s. 6. En strålande Olymp jag *(dvs. Jupiter)* i det låga skapar. / Bekrönt af Minnets Sol / Och häfdens stjernehär

den magiskt efterapar / Odödlighetens pol. STAGNELIUS *(SVS)* 2: 92 (c. 1820). När vintergatans stjärnehär / i snön kristaller strör. *500Schlagervis.* 316 (1952). — -HÖG. (i vitter stil) 1) till 1 (*j*): (så) hög (se hög, adj. 3, 10 *a*, *d*) att man l. det når upp till l. befinner sig bland stjärnorna. Han är intet så Stiernhög heller, sa Bonden om Länsman. CELSIUS *Ordspr.* 12: 169 (1714). Betänk, att hur / Stjernhögt mål man än med konst kan hinna, / Man likwäl *(osv.)*. *JournLTh.* 1812, nr 42, s. 3. Fru Stjernstedts alltför stjärnhöga tro på människornas godhet. HEDÉN 5: 67 (1921). Det som vi ha gemensamt / är stjärnhögt över oss. / .. Det som vi ha gemensamt / är ljuset över oss. EDENHOLM *Snäck.* 85 (1952). 2) till 1, om natt l. kväll o. d.: stjärnklar; jfr hög, adj. 3 *h*. LEVERTIN *NDikt.* 31 (1894; *om vinternatt*). AHLMAN *HändSpel.* 28 (1917; *om kväll*). — (1) -HÖJD. (stjärn- 1875 osv. stjärne- 1819 osv.) 1) *astron.* o. *sjöt.* om en stjärnas höjd (se d. o. 2 slutet). *UB* 7: 469 (1875). 2) (i vitter stil) om den höjd (se d. o. 3) där stjärnorna är belägna. Hans ansigte låg vändt mot stjernehöjden. *PoetK* 1819, 1: 67. — (3 slutet) -IDROTT^{-02} l. $^{-20}$. *sport.* idrott för stjärnor l. där stjärnor får det uteslutande l. huvudsakliga intresset. *SvD(L)* 1925, nr 296, s. 11. — (3 slutet) -IDROTTSMAN^{-002}, äv. $^{-200}$. *sport.* idrottsman som är en stjärna. *IdrBl.* 1924, nr 32, s. 7. — -JUVEL. (i vitter stil) bildl., om stjärna; jfr juvel 2 *b*. BÖTTIGER 1: 261 (1837, 1856). — (1, 2) -KAKTUS. [jfr t. *sternkaktus*, eng. *star cactus*] *trädg.* kaktusen Astrophytum myriostigma Lin., biskopsmössa; äv. allmännare, om kaktus tillhörande släktet Astrophytum Lin. *SvUppslB* Tilläggsb. 106 (1937). HYLANDER *PrydnV* 33 (1948; *allmännare*). — (1) -KALL. (stjärn- 1895 osv. stjärne- 1915 osv.) (i sht i vitter stil) särsk.: kall o. stjärnbelyst; äv. bildl. HEIDENSTAM *Dikt.* 201 (1895; *om nätter*). Filosofiens stjärnekalla höjder. *VFl.* 1915, s. 137. — -KAMMARE. (stjärn- 1672 osv. stjärne- 1848 osv.) 1) (i vitter stil) till 1; särsk. i pl., bildl., om stjärnhimlen tänkt ss. gudarnas hemvist. CVASTRANDBERG 1: 79 (1848). 2) till 2: stjärnprydd kammare (se kammare, sbst.[2] 2 *a*); jfr 3. Blå Stiern Cammaren Åhr klädd omkring medh Gyllenläder aff allehanda fergor. KARLSON *EBraheHem* 96 (*i handl. fr.* 1672). 3) [efter eng. *star-chamber;* sessionsrummet tros ha haft stjärnprytt tak; jfr 2] *hist.* till 2: fr. o. m. 1500-talet (l. tidigare) till 1641 verksam kunglig engelsk överdomstol med utomordentliga befogenheter, bestående av bl. a. medlemmarna (l. vissa medlemmar) av kungens råd; ngn gg äv. i utvidgad anv., om rådsförsamling med stora befogenheter; jfr kammare, sbst.[2] 10. *BrinkmArch.* 2: 389 (1824; *om supponerad församling av kritiker i Uppsala*). Bjud icke till att öfwertala mig .. saken måste inför Stjernkammaren. HAGBERG *Shaksp.* 11: 161 (1851). *Almquist VärldH* 5: 331 (1933). — (1) -KARTA. 1) [jfr t. *sternkarte*, eng. *star-map*] karta (se karta, sbst.[2] V) över (en del av) stjärnhimlen; ngn gg äv. oeg., dels om stjärnhimlens stjärnor, dels om uppräkning av himlens stjärnbilder. 1782 utkom .. *(den tyske astronomen J. E. Bodes)* Stjernchartor på 34 graverade blad. KJELLIN *Astr.* 70 (1822). Jag .. följde henne hem. Tryckte hennes arm på Skeppsholmsbron och förklarade hela stjernkartan. STRINDBERG *Giftas* 1: 278 (1884). Stjärnkartorna öfver hela norra himlahvalfvet. *ASScF* 23: Minnestal 8: 7 (1897). LAMM *Oxenst.* 286 (1911; *om uppräkning av stjärnbilder*). 2) (tillf., skämts.) bildl., om samling av ordensstjärnor som pryder ngns bröst; jfr stjärna, sbst.[1] 2 *b*. GGUMÆLIUS (1909) hos LAGERLÖF *Brev* 2: 89. — (1) -KATALOG. [jfr t. *sternkatalog*, eng. *star-catalogue*] *astron.* katalog över (synliga l. på annat sätt observerade) stjärnor på (en del av) himlavalvet, med angivande av vissa data (t. ex. positioner, magnituder, avstånd); jfr -förteckning, -lista, -tabell 1, stjärne-tavla. Michael Lalande's Stjern-Catalog. *VetAH* 1811, s. 291. LUNDMARK *Varldsallt.* 104 (1941). — (3 slutet) -KATEGORI. kategori (se d. o. 3) av personer utgörande stjärnor. *SvD(A)* 3/7 1928, s. 10. — -KEDJA. [jfr t. *sternkette* (i bet. 1)] 1) *astron.* till 1: kedjeliknande stjärngrupp. WALLENQUIST *AstrLex.* 208 (1973). 2) *sport.* till 3 slutet: kedja (se kedja, sbst. 3 *a δ*) av stjärnspelare. *IdrBl.* 1935, nr 25, s. 8 (*i bandylag*). — (1) -KIKANDE, p. adj. (stjärn- 1820. stjärne- 1821) (numera bl. tillf.) om näsa: som pekar mot stjärnorna, som är en uppnäsa. *MarkallN* 1: 23 (1820). *Därs.* 2: 159 (1821). — -KIKARE, sbst.[1] (stjärn- 1619 osv. stjärna- 1631. stjärne- 1587—1844. stjärno- 1541—1748) [jfr t. *sterngucker*, eng. *star-gazer* (båda i bet. 1, 2 *b*)] 1) till 1: person som ägnar sig åt stjärnobservation; i fråga om ä. förh. l. föreställningar i sht om sådan person som (väsentligen) är astrolog l. spåman o. d. (förr äv. med mer l. mindre nedsättande bibet.); i fråga om moderna förh. numera bl. (skämts. o. vard.) om astronom; äv. bildl. Tå lät han tilhopa komma alla stiernokijkare och wijsa, och trollkarlar, och Chaldeer, at the skulle säya Konungenom sin dröm. *Dan.* 2: 2 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* spåmän). Dieffwulen, eller Dieffwulsk Partij, såsom äro: Spåmän, Stiernekikare *(m. fl.)*. L. PAULINUS GOTHUS *Pest.* 71 b (1623). *SvMerc.* 1763, s. 722 (*bildl.*). På Rhodos .. levde astronomen Hipparchos, som i antiken räknades som den störste av alla stjärnkikare. HENRIKSON *AntikHist.* 1: 201 (1958). 2) till 1, om djur. *a) hippol.* om häst som sticker med nosen (se sticka, v.[1] I 10 *d*). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). BILLING *Hipp.* 183 (1836). *b)* [fiskens ögon sitter ovanpå huvudet] *zool.* strupfenig fisk tillhörande familjen Uranoscopidae; särsk. om medelhavsfisken Uranoscopus scaber Lin.; i pl. äv. om familjen. *SvSaml.* 3—6: 120 (1765; *om U. scaber*). *(Lat.)* Jugulares, *(sv.)* Strupfisk .. *(lat.)* Uranoscopus, *(sv.)* Stjernkikare. BRANDER *NatH* 31 (1785). *DjurVärld* 6: 461 (1962; *i pl., om familjen*). 3) (numera bl. om ä. l. utländska förh., skämts.) till 2 *b*, om person som fikar efter ordnar. *AB* 27/11 1889, s. 2. Ssgr (till -kikare, sbst.[1] 1): stjärnkikar-, äv. stjärnkikare-hus. (†) astronomiskt observatorium. SERENIUS Oo 4 b (1734). HEINRICH (1828). -instrument. (numera bl. tillf.) astronomiskt instrument. *Dædalus 1951*, s. 45 (*cit. fr.* 1763). -koja. (†) astronomiskt observatorium. LIND 1: 1474 (1749). -konst. (numera bl. tillf.) om (den observerande) astronomien; jfr stjärn-kik-konst. SWEDBERG *SabbRo* 542 (1701, 1710). DALIN (1854). -redskap. (†) = -kikar-instrument. SERENIUS Oo 2 a (1734). -torn. (numera bl. tillf.) torn ss. astronomisk observationsplats. LIND 1: 1474 (1749). -vetenskap. (†) = -kikar-konst. EKBLAD 26 (1764). — (1) -KIKARE, sbst.[2] (astronomisk) kikare (använd) för stjärnobserva-

tioner; refraktor l. reflektor (spegelteleskop) o. d.; ngn gg äv. oeg., om föremål använt att sikta in sig mot en stjärna med vid stjärnobservation; jfr **-tub, stjärne-glas.** BJÖRKMAN (1889). *(Skorstenen)* var tämligen vid och var under klara vinterkvällar, en utmärkt stjärnkikare, men med begränsat område. *Järnvägsminn.* 12 (1952). *BonnierLM* 1954, s. 734. — (1) -KIKERI^{1004} l. ^{0104}, äv. $^{3-002}$. (**stjärn-** 1734 osv. **stjärne-** 1678—1749) 1) (numera bl. tillf.) stjärnobservation; astronomisk(a) observation(er); äv.: astronomi. De Chaldéer hafwe ok icke lijte lagdt sig på studier, i synnerhet Astronomien, eller Stjernekijkerij. COLUMBUS *Ordesk.* 47 (1678; *uppl. 1963*). ALVING *FamS* 17 (1919). 2) (vard.) konkret: astronomiskt observatorium. *DA* 1771, nr 109, s. 3. ALMQVIST *DrJ* 447 (1834). *(Observatoriet)* blev en .. *(Sthms)* kära tillhörighet och benämndes helt enkelt stjärnkikeriet. *Ymer* 1934, s. 225. — (1) -KIK-KONST. (†) om astronomien; jfr **-kikar-konst.** LIND 1: 1411 (1749). — (1) -KIKNING. (tillf.) stjärnobservation; jfr **-kikeri 1.** SÖDERBERG *ResRom* 187 (1929). — (1) -KLAR. (**stjärn-** 1639 osv. **stjärne-** 1821 osv.) 1) (i vitter stil) stjärnbelyst o. klar (se d. o. 1) l. lysande l. glänsande. Till Oden sjelf i stjernklar sal uppstiger hennes ättartal. TEGNÉR *(WB)* 5: 11 (1822). 2) om öga l. blick o. d.: klar (se d. o. 1) likt en stjärna l. en stjärnas ljus; äv. dels ss. adv., dels bildl. BREMER *GVerld.* 2: 360 (1860; *om blickar*). KEY *SjalNeutr.* 25 (1916; *bildl.*). Hennes ögon glänste så stjärnklart. SANDGREN *Hav.* 94 (1930). 3) om himlen: klar (se d. o. 3 *b*) så att stjärnorna syns; äv. om natt l. kväll o. d.: kännetecknad av sådan himmel; ofta i n. sg., i sådana uttr. som *det är stjärnklart*, betecknande att himlen l. natten o. d. är stjärnklar. SCHRODERUS *Comenius* e 2 a (1639). Bort verldsligt Regemente, / Verlden blir mera bitter, / Stjernklara firmamente, / Mig nu öfverhvälf. BELLMAN *(BellmS)* 1: 263 (c. 1785, 1790). Promenerande, som njöto af den svala, stjernklara nattens klarhet. RYDBERG *Ath.* 202 (1859). STRÖMGREN *AstrMin.* 1: 68 (1921; *om kväll*). Det var stjärnklart ute och nästan fullmåne. GUSTAF-JANSON *Ång.* 70 (1967). 4) (tillf.) bildl.: fullständigt klar (se d. o. 10); jfr **sol-klar 3.** SJÖBERG *Syntaxuppr.* 26 (1925; *om bevis*). — (1) -KLASE. (**stjärn-** 1781 osv. **stjärne-** 1775) (numera nästan bl. i vitter stil) oeg. l. bildl.: klase (se **klase,** sbst.[1] 3) av stjärnor; förr äv.: stjärngrupp l. stjärnhop l. stjärnbild o. d. Den Stjerne-klasen, samlingen af flera Himla-ljus, den man kallar: Orion. CARLSSON *JCDeGeer* 4 (1775). Medan julis lilafärgade himmel mörknade och augustis stjärnklasar tändes över byn. LUNDKVIST *FlodHav.* 35 (1934). — -KLASS. 1) (†) till 1: klass (se d. o. 6) vartill stjärna l. stjärnor hänförs med avseende på sin ljusstyrka, storleksklass, magnitud; äv.: stjärnbild. WASSENIUS *Alm.* 1742, s. 31 (*om stjärnbild*). *NF* (1891). 2) (numera mindre br.) till 2 o, om var o. en av de tre (med en till tre stjärnor i stigande skala betecknade) klasser (se **klass 5** *c*) vari ätliga svampar indelas. CORTIN *SvampHb.* 198 (1942). 3) till (3,) 3 slutet: klass (se d. o. 5 *c*) bestående av stjärnor; äv. i utvidgad anv., i fråga om saker av hög kvalité o. d. *Stå i stjärnklass,* tillhöra eliten l. det bästa o. d., stå i särklass. *Swing* 1921, nr 36, s. 4 (*i fråga om sport*). Man behöver ju inte stå i stjärnklass för att ha ett och annat att viska åt en stammande amatör. *Ergo* 1925, s. 59. Detta idealskepp, som stod bland de främsta svenska i stjärnklass. PALMQVIST *Oceaner* 109 (1942). *(Matematikläraren var)* respekterad och vördad av alla, även av dem som inte stod i någon matematisk stjärnklass. *LundagKron.* 3: 137 (1955). — (3, 3 slutet) -KLASSARE. (mera tillf.) person som står i stjärnklass (se d. o. 3). *IdrBl.* 1935, nr 60, s. 12 (*i pl., om tävlingscyklister*). — (1) -KLOK. (**stjärn-** 1753—1946. **stjärne-** 1743) [jfr ä. t. *sternklug*] (numera föga br.) klok (se d. o. 3) i fråga om stjärnor, stjärnkunnig; i sht i fråga om kunskap i astrologi (jfr **stjärna,** sbst.[1] 1 *g*); särsk. substantiverat (särsk. liktydigt med: astrolog). NORDENFLYCHT *(SVS)* 1: 195 (1743). Ingen stjärnkloker *(skall)* wåga sig säja, at himmelens lopp har förebådat det förfärliga djuret, som Tiberströmmen för några år sedan, uti Rom, dödt upkastade. BORG *Luther* 1: 58 (1753). ÖSTERGREN (1946; *av. ss. sbst., om astrolog*). — (1) -KLOT. (**stjärn-** 1853 osv. **stjärne-** 1871 osv.) [jfr t. *sternkugel*] (i sht i vitter stil) om stjärna; jfr **klot,** sbst.[1] 2 *h*. BREMER *NVerld.* 2: 158 (1853). — (3 slutet) -KLUBB. *sport.* idrottsklubb med många stjärnor ss. medlemmar l. som fostrat stjärnor. *IdrBl.* 1924, nr 60, s. 9. — (1, 2) -KLUBBA. *kulturhist.* stridsklubba med klubbhuvud bestående av en med taggar stjärnformigt besatt kula; jfr **morgon-stjärna 3.** *Ymer* 1922, s. 117 (*i fråga om a. förh. i Peru*). — (1) -KLÄDD, p. adj. (i vitter stil) bildl., om himlen: klädd (se **kläda 4**) med stjärnor, stjärnbeströdd l. dyl. ALMQVIST *Herm.* 43 (1833). — (2 *k*) -KNAPP. på l. till klädesplagg: (prydnads)knapp i form av en stjärna l. försedd med stjärnformigt mönster. *Fatab.* 1938, s. 114. — (1, 2) -KNOP. [efter eng. *star knot*] *sjöt.* knop (se **knop,** sbst.[1] 1) lagd av tre till sex (vanl. fem) kardeler (se **kardel,** sbst.[1] 3) i form av en tre- till sexuddig stjärna. MARTINSON *Nassl.* 299 (1935). — (1) -KOMPLEX. (numera bl. mera tillf.) komplex (se **komplex,** sbst. 2) av stjärnor, stjärngrupp. *Frey* 1849, s. 467. — (1) -KONST. (**stjärn-** 1746—1872. **stjärne-** 1635—1942) [jfr t. *sternkunst*] (numera bl. tillf.) stjärnkunskap l. stjärnvetenskap; särsk. med syftning på dels astrologi, dels astronomi; jfr **-kikar-konst, -tydar-konst** o. **konst 2, 3** *e*. Om någen menar, at man skal troo Stiernekonsten eller thet som ther vtaff spås: Han wari förbannat. SCHRODERUS *Os.* 1: 580 (1635). DENS. *Modersch.* 34 (1642; *om astronomi*). Mycket älskade de gamle Stjern-konsten. *IVittAH* 1: 17 (1755). Detta *(människopar)* vars framtid ingen stjärnekonst hade kunnat spå. THORÉN *Herre* 163 (1942). — -KONSTELLATION. 1) till 1, 1 *g*, i fråga om (ä.) astrologiska föreställningar: konstellation (se d. o. 1) av (stjärnor l.) planeter; äv. konkret: stjärnbild, konstellation (se d. o. 2); jfr **-ställning** o. **stjärne-stånd.** TAUBE *Ellinor* 82 (1923; *i bild*). *IllSvOrdb.* (1955; *om stjärnbild*). *Kulturen* 1956, s. 58 (*i fråga om föreställningar på 1400-talet*). 2) i bildl. anv. av 1. *a)* om samling av ordensstjärnor som ngn bär; jfr **stjärna,** sbst.[1] 2 *b*. GRANQVIST *Grev.* 1: 230 (1931). *b)* om samling av personer som utgör stjärnor (se **stjärna,** sbst.[1] 3, särsk. 3 slutet). *IdrBl.* 1924, nr 55, s. 3 (*i fråga om löpare*). Orkestern var .. en stjärnkonstellation. *Orkesterjourn.* 1937, nr 7, s. 17. — (3 slutet)

-KONSTNÄR^{-02} l. $^{-20}$. konstnär (se d. o. 2) som är en stjärna. *SvD(A)* 1933, nr 277, s. 15. — **-KONUNG** l. (i bet. 2 enbart) **-KUNG.** (**stjärn-** 1817 osv. **stjärne-** 1685—1844) 1) (i vitter stil, numera mindre br.) till 1, om solen (tänkt ss. stjärnornas konung). SPEGEL *GW* 176 (1685). RUNEBERG *(SVS)* 3: 303 (1844). 2) (i vissa trakter, bygdemålsfärgat, o. *kulturhist.*) till 2 *a*, om stjärnbärare. *2VittAH* 19: 80 (1836, 1850). — (1, 2) **-KOPPLA.** *el.-tekn.* med avs. på elektrisk(t) ledning, fassystem l. transformator o. d.: koppla medelst stjärnkoppling; i sht i p. pf. i mer l. mindre adjektivisk anv. Stjärnkopplad trefaslindning. *TT* 1897, M. s. 102. 15 st. stjärnkopplade enfastransformatorer. *Därs.* 1904, V. s. 32. Nu kunna .. de tre lindningarna *(i en växelströmsmaskin)* antingen stjärnkopplas, hvilket *(osv.)*. ELFVING *Starkstr.* 78 (1909). *IngHb.* 1: 831 (1947; *i p. pf., om fassystem*). — (1, 2) **-KOPPLING.** [jfr t. *sternschattung*] *el.-tekn.* vid system för elektrisk flerfasström: elektrisk koppling (jfr **koppla** 1 *f*) varvid fasströmmarna sammanförs i en nollpunkt (se d. o. *d*); Y-koppling; motsatt: deltakoppling, triangelkoppling. *2UB* 3: 353 (1897). *(Vissa växelströmsmotorer görs)* omkopplingsbara för start i s. k. stjärnkoppling och för normal gång i s. k. triangelkoppling. *HantvB* I. 2: 156 (1934). *BraBöckLex.* (1979). — (1) **-KOR.** (**stjärne-** 1692 osv.) [jfr t. *stern(en)chor*] (i högre stil) i sg., bildl., om stjärnorna tänkta ss. en kor (se **kor**, sbst.[1] 3). ACHRELIUS *Jos.* B 1 a (1692). — (1, 2) **-KORALL.** [jfr t. *sternkoralle*, eng. *star-coral;* korallens grenar har stjärnformigt ordnade rum för polyperna] (numera mindre br.) koralldjur tillhörande underklassen Madreporaria, egentlig korall, stenkorall. LINNÉ *Gothl.* 281 (1745). *2SvUppslB* (1953). — **-KORN.** 1) (tillf.) till 1: av stjärna bildad punkt på himlavalvet; jfr **korn 6.** SANDGREN *Furst.* 40 (1962). 2) [genomskärningen av axet bildar en likformig, sexuddig stjärna] *lant.* till 1, 2: kornslaget Hordeum vulgare Lin. (emend. lam.), (äkta) sexradskorn (med seg axspindel). LUNDEQVIST *Landtbr.* 325 (1845). — **-KORS.** [jfr t. *sternkreuz* (i bet. 2)] 1) till 1: stjärnkonstellation i form av ett kors (se d. o. I 6). Den södra polens gnistrande stjernkors. BÖTTIGER 4: 85 (1847, 1869). 2) till 1, 2: stjärnformigt kors (se d. o. I 7). HIÄRNE *2Anl.* 186 (1706; *om märke på kroppen åstadkommet av blixtnedslag*). — **-KRANS.** (**stjärn-** 1812 osv. **stjärne-** 1672 osv.) 1) (i vitter stil) till 1, om krans (se d. o. 4) av stjärnor (särsk. i pl., om himlavalvets alla stjärnor); i fråga om ä. naturvetenskapliga föreställningar äv. om stjärnsfär. Han *(dvs. den högsta sfären)* löper rund omkring the nedra Stierne-Krantzar. SPEGEL *GW* 61 (1685). Månen såg jag träda / Upp bland stjernekransar. HEDBORN *Minne* 18 (1835). 2) (i vitter stil) till 1, bildl., motsv. **krans** 2; jfr 1. Then wärden här så titt medh Seger-Cronor krönt, / Blijr mädh en Stierne-Krans nu aff Gudh sielfuan lönt. LUCIDOR *(SVS)* 197 (1672). Agardhs namn tillhör stjernkransen af våra mest strålande snillen. BÖTTIGER 4: 146 (1861, 1869). *SthmSlH* 2: 262 (1940). 3) till 2, om krans av stjärnformade figurer; särsk. (numera föga br.) om stjärnbaneret. CRUSENSTOLPE *Mor.* 2: 87 (1840). — (1) **-KRANSAD,** p. adj. (i vitter stil) särsk. om kväll: omkransad av stjärnklar himmel. STAGNELIUS *(SVS)* 3: 346 (c. 1820). — (1) **-KRETS.** (**stjärn-** c. 1710 osv. **stjärne-** 1706 osv.) [jfr t. *sternkreis* (i bet. 1)] 1) (i sht i vitter stil) stjärnhimmel (se d. o. 1 o. jfr **krets,** sbst.[1] 4); äv. dels motsv. **krets,** sbst.[1] 4 slutet, dels hyperboliskt (motsv. **stjärna,** sbst.[1] 1 *j*); i sht förr äv. om planet- l. solsystem. Så komme wij til Stierne-Kretzens och wårt Christelige Lopps Ändemåhl, nemliga thet Himmelske Wäsendet. LACANDER *Gyllenstierna* 46 (1706). Om Gud och Hans försyn de *(dvs. kvinnorna)* kunna wackert skrifwa, / De kunna dygders pris til stiärnekretsen drifwa. KOLMODIN *QvSp.* 2: 436 (1750). Du hörde / Stjernkretsarna och alla sferer ljuda; / Och såg planeterna med lyssning stanna / Att se Hans *(dvs. Guds)* uppfarts jubeltåg. JGOXENSTIERNA 4: 252 (1815). *(Sv.)* Stjernkrets .. *(fr.)* système planétaire ell. solaire. SCHULTHESS (1885). *Fatab.* 1938, s. 96. 2) (numera föga br.) stjärngrupp l. stjärnkonstellation (se d. o. 1; äv. i fråga om astrologi, motsv. **stjärna,** sbst.[1] 1 *g*); äv.: stjärnbild. *(Sv.)* Stjern-krets, *(t.)* das Gestirn. LIND (1738). Lejonets stjern-krets. DENS. (1749). Således borde alla, som hafwa et melancholiskt temperament och woro födde under samma stiernekrets eller constellation, kunna prophetera. ALMQUIST *InlHelSkr.* 516 (1775). Framför .. *(Wallenstein)* låg en med stjärnkretsar överritad tavla. HEIDENSTAM *Svensk.* 2: 96 (1910). — (1) **-KRONA.** (**stjärn-** 1810 osv. **stjärne-** 1673 osv.) (i högre stil) mer l. mindre bildl.; särsk. dels om stjärnhimlen (jfr **krona,** sbst. 4), dels om krona (se **krona,** sbst. 3 *c* α) av stjärnor l. lysande liksom av stjärnor o. tänkt ss. given åt var o. en av de saliga i himlen. LUCIDOR *(SVS)* 333 (1673; *given åt en död i himlen*). Och Svea sitter å sin thron på fjellen, / med stjernekronan omkring gullgult hår. TEGNÉR *(TegnS)* 2: 57 (1811). Än i stjernekrona / Jag sett dig *(dvs. sången)* stråla, än förutan prakt / I blåklintskrans du sväfvade på gräset. WIRSÉN *NDikt.* 252 (1880). — (1, 2) **-KRUT.** [efter t. *sternkraut;* växtens blommor är stjärnformiga] (†) växten Galium verum Lin.?, gulmåra?; jfr **krut,** sbst.[1] IERICI *Colerus* 2: 123 (c. 1645). — (1) **-KRÖNT,** p. adj. (**stjärn-** 1827 osv. **stjärne-** 1829 osv.) (i vitter stil) krönt (se **kröna** 1 *c*) med stjärnor. Stjernkrönta Nyx! ATTERBOM *LÖ* 2: 154 (1827). — (2 *n*) **-KULA.** (förr) ss. lysraket använd ihålig kula (se **kula,** sbst.[3] 1) innehållande stjärnor. *KrigVAH* 1825, s. 148. — **-KULT.** 1) [jfr t. *sternenkult*] *rel.-hist.* till 1: kult (se **kult,** sbst.[2]) av en stjärna l. stjärnorna (ss. gudom resp. gudomliga väsen); jfr **-dyrkan 1.** *UpplFmT* 30: 174 (1915). 2) till 3 slutet, bildl.: kult (se **kult,** sbst.[2] slutet) av en stjärna l. stjärnor; jfr **-dyrkan 2.** *Swing* 1923, nr 7, s. 2. — **-KUNG,** se **-konung.** — (1) **-KUNNIG.** (**stjärn-** c. 1680 osv. **stjärne-** 1723) kunnig (se d. o. II 2) i fråga om stjärnorna; i sht substantiverat, oftast liktydigt med: astronom (l. astrolog); jfr **-klok, -vis.** En Stiernkunnig kan för ut se och weta, när förmörkelse skal ske. SPEGEL *Pass.* 292 (c. 1680). De stjernkunnige eller astronomerna. *Alm(Sthm)* 1842, s. 42. I speglade stjernorna spåddes / kommande glädje och ve af djupt stjernkunniga kvinnor. HEIDENSTAM *Vallf.* 40 (1888). Babyloniernas stjärnkunniga präster hade kommit långt i den astronomiska observationens konst. ASPELIN *TankVäg.* 1: 34 (1958). Avledn.: **stjärnkunnighet,** r. l. f. om förhållandet att vara stjärnkunnig, kunnighet (se d. o. 3) i fråga om stjärnorna; vanl. konkretare: stjärnvetenskap l. astronomi (l. astrologi); jfr

-kunskap. SERENIUS Gg 2 a (1734). BERGKLINT *MSam.* 1: 151 (1781; *om astronomien*). *(Sv.)* Stjernkunnighet .. *(lat.)* astrologia .. astronomia. CAVALLIN (1876). ÖSTERGREN (1946). — (1) **-KUNSKAP**$^{-02}$ l. $^{-20}$. (**stjärn-** 1780 osv. **stjärne-** 1775—1886) [jfr t. *sternkunde*] kunskap (se d. o. 1) om stjärnorna, stjärnkunnighet; oftast om astronomi (l. astrologi; jfr **kunskap 3**); jfr **-konst, -kännande, -vetenskap.** De Chaldeer, som mer, än något annat folkslag på denna tiden, woro öfwade i stierne-kunskapen. ALMQUIST *InlHelSkr.* 538 (1775). Otaliga gånger har jag senare stått på samma plats, där far invigde mig i stjärnkunskapens elementer. RUIN *Rumm.* 86 (1940). — (1) **-KUPOL.** (i vitter stil) om stjärnhimlen; jfr **kupol 2** *a.* RYDBERG *Ath.* 240 (1859). — (1, 2) **-KURVA.** [jfr t. *sternkurve*] *mat.* stjärnlinje. *2SvUppslB* 13: 1084 (1949). — (1) **-KVÄLL.** (**stjärn-** 1816 osv. **stjärne-** 1816 osv.) (i vitter stil) stjärnljus l. stjärnklar kväll. ATTERBOM *SDikt.* 2: 301 (1816, 1838). "Djupt i hafvet på demantehällen" / Melodiskt ljöd i klara stjärneqvällen. WIRSÉN *Vint.* 168 (1890). — (1) **-KÄNNANDE,** n. (†) stjärnkunskap, astronomi; jfr **känna 3.** *VetAH* 1745, s. 85. — (2 o) **-KÖTT.** (numera mindre br.) stjärnstämplat ungnötkött (tillhörande endera av de två l. tre finaste kvalitéerna). *ST(A)* 9/5 1952, s. 1. *SvD* 8/1 1977, s. 16. — **-LAG.** 1) (†) till **1, 2:** stjärnformigt bjälklag; särsk. i takresning för torn l. klockstapel o. d.: bjälklag som går från taksparrarna o. ansluter mot hjärtstocken. SUNDELIUS *NorrkopMinne* 566 (1798). Dess *(dvs. Västerås domkyrkotorns)* säkra grundmurning .. och den .. konstrika sammanfogningen af dess stjernlag och bjelkresning .. hindra det från att falla. BÖTTIGER 6: 8 (c. 1875). 2) *sport.* till 3 slutet: lag (se **lag,** sbst.³ 14 c γ) som (väsentligen) består av (l. kännetecknas av många) stjärnor. *IdrBl.* 1924, nr 53, s. 1 *(i fråga om löpning)*. — (1) **-LAMPA.** (**stjärn-** 1851 osv. **stjärne-** 1841 osv.) (i vitter stil) bildl., om stjärna. CRUSENSTOLPE *Mor.* 4: 148 (1841). — (1) **-LAND.** (**stjärne-** 1830 osv.) (i högre stil) bildl., om stjärnvärlden (jfr **land 3** *k*); särsk. om stjärnvärlden tänkt ss. Guds l. de saligas hemvist (jfr **land 3** *k* slutet); i sht i pl. Då ögat ser i stilla qvällen glimma / Ur fjerran blå de klara stjernelanden, / Då *(osv.)*. BÖTTIGER 2: 285 (1830, 1857). Der, i klara stjernelanden, / Skall en gång den villsna anden / Finna fridens hamn. SÅFSTRÖM *Skymn.* 18 (1853). — (1, 2) **-LAV.** 1) [laven har stjärnformigt flikad bål] *bot.* laven Physcia stellaris (Lin.) Nyl. KROK o. ALMQUIST *Fl.* 2: 114 (1907). 2) [laven är täckt av små fläckar som kommer den att likna stjärnhimlen] (†) laven Opegrapha rufescens Pers. ACHARIUS *Lich.* 24 (1798). — (1, 2, 2 *h*) **-LEVERGRÄS.** [jfr t. *sternleberkraut;* växten har stjärnformigt ordnade blad] (†) växten Galium odoratum (Lin.) Scop. (Asperula odorata Lin.), myskmadra. FRANCKENIUS *Spec.* A 4 a (1638). SERENIUS Kkkk 3 b (1757). — (1) **-LIK.** (**stjärn-** 1772 osv. **stjärne-** 1673. **stjärno-** 1830) som liknar en stjärna(s), stjärnliknande; stjärnformig; äv. ss. adv. Fruu Fröja satte sig, på Demantliuse Stolen, / Som glittra Stierne-lijk. LUCIDOR *(SVS)* 304 (1673). Aldrig hade hennes ögon tindrat så stjernlikt klara. ROOS *Strejk.* 64 (1892). Jordstjärnorna .. igenkännas på det tjocka yttre hyllet eller skalet, vilket som äldre delar sig från toppen och nedåt i fyra eller flera flikar, så att svampen får ett

stjärnlikt utseende. CORTIN *SvampHb.* 238 (1942). — (1) **-LIKNANDE,** p. adj. som liknar en stjärna(s), stjärnlik; stjärnformig. *2NF* 19: 666 (1913). — (1, 2, 2 *h*) **-LILJA.** 1) (†) = **-gårdlök.** THOLANDER *Ordl.* (1872). WoJ (1891). 2) *trädg.* prydnadsväxten Lilium concolor Salisb. HYLANDER *PrydnV* 52 (1948). — (1, 2, 2 *h*) **-LIND.** [bladens undersida har vita stjärnhår] *bot.* prydnadsträdet Tilia Moltkei Spaeth. HYLANDER *PrydnV* 70 (1948). — (1, 2) **-LINJE.** *mat.* stjärnformig linje (se d. o. 1 *b*) l. kurva (hypocykloid) alstrad på en punkt av en cirkel som rullar utan glidning på insidan av en fast cirkel o. varvid den inre cirkelns radie förhåller sig till den yttre som 1:4, stjärnkurva. *BonnierLex.* 7: 165 (1964). — (1) **-LINS.** (mera tillf.) linsformig anhopning av stjärnor. *2NF* 33: 124 (1921). — (1) **-LISTA.** (**stjärne-** 1746) (numera föga br.) jfr **lista,** sbst.², o. **-katalog.** ROMAN *Holbg* 11 (1746). — (1) **-LJUS,** sbst. (**stjärn-** 1697 osv. **stjärne-** c. 1685 osv.) 1) av stjärnorna (l. av en stjärna) utstrålat ljus (se **ljus,** sbst. 1 *a*); äv. bildl. Seglade the hela natten wid stiernlius. PERINGSKIÖLD *Hkr.* 1: 176 (1697). Ditt svarta ögas trollska natt / Tändt stjernljus i mitt sinne. ÖSTERGREN *Dikt.* 109 (1871). 2) (i vitter stil) om lysande stjärna; jfr **ljus,** sbst. 4 *a.* Fly bort, I stierneliuus. LEYONCRONA *Vitt.* 160 (c. 1685). — (1) **-LJUS,** adj. (**stjärn-** c. 1600 osv. **stjärne-** 1880 osv.) ljus (se **ljus,** adj. 2) l. upplyst gm stjärnljus (se **-ljus,** sbst. 1); i sht om natt l. kväll o. d.; äv. om himlen: kännetecknad av stjärnljus (se **-ljus,** sbst. 1), stjärnklar; äv. bildl. När thet [var] omykit stiärnliust en mårgon sadhe M. Jacob innan dager blijr få vij snjö. BUREUS *Suml.* 41 (c. 1600). Nu ynglingen rågar pokalen / Åt gudar i stjernljusa salen. *PoetK* 1819, 1: 58. Friden vinkar dig stjerneljus / I San Paolos tempelhus. WIRSÉN *NDikt.* 57 (1880). STENELID *KlarStjärn.* 329 (1949; *om kväll*). — **-LODNING.** 1) [efter eng. *star gauge*] *astron.* till 1, om den av den engelske astronomen W. Herschel († 1822) använda metoden att söka fastställa Vintergatans form o. utsträckning gm att i olika riktningar räkna antalet stjärnor synliga i teleskopets synfält; jfr **loda,** v.¹ 1. WALLENQUIST *AstrLex.* 208 (1973). 2) (förr) till **1, 2:** lodning (se **loda,** v.¹ 1) med utgångspunkt från bestämda punkter (ofta uddar) varifrån vattendjupet mättes stjärnformigt (radiellt) i olika riktningar; motsatt: parallellodning. *TSjöv.* 1905, s. 500. Ssg (i fackspr.): **stjärnlodnings-metod.** till **-lodning 1, 2.** BERGSTRAND *Astr.* 736 (1925). *SvFlH* 3: 242 (1945). — (1) **-LOFT.** (**stjärn-** 1946 osv. **stjärne-** 1817 osv.) (i vitter stil) om stjärnhimlen; äv. om stjärnhimlen ss. Guds hemvist (jfr **himmel 3**). *PoetK* 1817, 1: 93. BJÖRNBERG *RimmTank.* 16 (1891). — (1) **-LOPP.** (numera föga br.) om stjärnornas rörelser; jfr **lopp 3** *c* o. **-rörelse.** BLIBERG *Acerra* 25 (1737). NORDFORSS (1805). — (1, 2) **-LUDD.** (numera bl. mera tillf.) jfr **ludd,** sbst.¹ 1 *b,* o. **-hår 2.** *BotN* 1841, s. 102. WEIMARCK *SkånFl.* 669 (1963). Ssg: **stjärnludds-rand.** (mera tillf.) jfr **rand 4.** WEIMARCK *SkånFl.* 682 (1963). — (1, 2) **-LUDEN.** *bot.* besatt med stjärnludd; äv. ss. adv. WIKSTRÖM *ÅrsbVetA* 1846—49, s. 814 (ss. *adv.*). WEIMARCK *SkånFl.* 682 (1963). — (2 *a*) **-LYKTA.** (i sht förr) lykta utgörande trettondagsstjärna. *MeddNordM* 1893—94, s. 23. — (1) **-LYST,** p. adj. (**stjärn-** 1901

osv. stjärne- 1938 osv.) (i vitter stil) stjärnbelyst; om natt l. föremål l. plats o. d.; äv. oeg. l. bildl., om tystnad o. d.; jfr -upplyst. I stjärnlyst vinternatt går kungafärden. SÖDERBERG *Dikt.* 123 (1901). I var doftande, stjärnlyst dunge / stormar vårpsalmens övermod. JOHANSSON *Jäg.* 17 (1913). Nätternas stjärnlysta tystnad. *TurÅ* 1939, s. 162. — (1) -LÅGA. (stjärn- 1841 osv. stjärne- 1820 osv.) (i vitter stil) bildl., om lysande stjärna; jfr låga, sbst.[1] 2 *a*. SJÖBERG (*SVS*) 1: 173 (1820). — (1) -LÄRA. (numera föga br.) om astronomin. *KrigsmSH* 1803, s. 54. — (1 *g*) -LÄSARE. (mera tillf.) om astrolog. Spåmän och stjärnläsare. HEIDENSTAM *Alienus* 2: 111 (1892). — (1, 2, 2 *h*) -LÖK. [växten har stjärnlika blommor] *bot.* växt tillhörande släktet Ornithogalum Lin.; numera i sht i uttr. *spansk, arabisk stjärnlök,* om O. pyrenaicum Lin. resp. arabicum Lin.; i sht förr äv. om växten O. umbellatum Lin., morgonstjärna; jfr -fågelmjölke, -gårdlök, -lilja 1, -vårlök. FRIES *BotUtfl.* 3: 233 (1864). *Ekbohrn* 966 (1936; *om morgonstjärna*). *VåraKulturvN* 274 (1977: arabisk .. spansk). Ssg: stjärnlök-släkte(t). *bot.* om släktet Ornithogalum Lin. *ArkBot.* II. 1: 72 (1904). — (3 slutet) -LÖPARE. *sport.* löpare som är en stjärna. Vi ha ej några stjärnlöpare. *SvD(A)* 4/5 1921, s. 3. — (1) -LÖS. (stjärn- 1815 osv. stjärne- 1879) som saknar stjärnor l. stjärnljus; i sht om natt l. kväll l. om (del av) himlen o. d.; äv. dels ss. adv., dels mer l. mindre bildl.; jfr -tom. JGOXENSTIERNA 4: 97 (1815). Vingarna bära mig väl ännu, men för det mesta i stjernlösa rymder. TEGNÉR *Brev* 8: 52 (1836). MELIN *JesuL* 1: 240 (1842; *om del av himlen*). WIRSÉN *NDikt.* 310 (1880; ss. *adv.*). Grafvens natt, om mörk den är, / Är derför icke stjernlös. DENS. *LifvVår* 35 (1888). LUNDEGÅRD *LaMouche* 182 (1891; *om himlen*). Kvällen är stjärnlös och svart. ENGSTRÖM *KaapAfr.* 150 (1937). Avledn.: stjärnlöshet, r. l. f. ÖSTERGREN (1946). — (1, 2, 2 *h*) -MAGNOLIA. [jfr t. *sternmagnolie;* växten är stjärnblommig] *trädg.* (den i Japan inhemska) prydnadsbusken Magnolia stellata (Sieb. & Zucc.) Maxim. LAURENT-TÄCKHOLM o. STENLID *BlomstLex.* 281 (1947). — (1, 2) -MAKARONER. *handel.* makaroner i form av små stjärnor; jfr -gryn. *HemKokb.* 10 (1903: stjärnmakaroni). — (1) -MAKT. (stjärne- 1818) (i vitter stil, numera bl. tillf.) makt (se d. o. 12 *b*) inneboende i en stjärna l. stjärnorna. ATTERBOM *Minn.* 473 (1818). — (2 *a*) -MAN. (stjärn- 1880. stjärne- 1916) (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stjärngosse (se d. o. 1). *Landsm.* VIII. 2: 87 (1880, 1891; *från Rönnebergs härad i Skåne*). — (3) -MANNEKÄNG. mannekäng (dvs. person, i sht kvinna, som yrkesmässigt demonstrerar kläder) som är en stjärna. *GHT* 1957, nr 220, s. 1. — (1) -MANTEL. (stjärn- 1816 osv. stjärne- 1794 osv.) (i vitter stil) mer l. mindre bildl., motsv. mantel 1 *c* (α); särsk. om stjärnhimlen (l. stjärnorna). STENHAMMAR 78 (1794). På nytt bredde natten sin stjernemantel öfver den slumrande jorden. ÖSTERGREN *Timme Elfv.* 1: 10 (1875). — (1, 2) -MASK. 1) [jfr t. *sternwurm*, eng. *star worm;* djurets yta är täckt av papiller] *zool.* ledmask tillhörande klassen Sipunculoidea (i pl. äv. om klassen); förr äv. om l. med inbegrepp av mask tillhörande klassen Echiuroidea (anträffat bl. i pl., om maskgrupp bestående av de båda klasserna). Stjernmaskar (Gephyrea). THORELL *Zool.* 2: 429 (1865). En .. maskgrupp, som nu uppdelats, men som i sin förra omfattning benämndes gephyreer eller stjärnmaskar kan (*osv.*). *Uppl.* 1: 147 (1901). *DjurVärld* 1: 498 (1960; *i pl., om klassen*). 2) (†) om sjögurka (som ofta är mer l. mindre maskformig o. vilkens yta är beströdd med små skelettplattor). *Rebau NatH* 1: 728 (1879). — (1, 2) -MASK-LILJA. [infusorien bildar stjärnformiga, skaftade kolonier] (†) om koloni av klockdjur av en icke närmare känd art. *VetAH* 1791, s. 22. — (1) -MASSA. [jfr eng. *stellar mass*] *astron.* massa (se massa, sbst.[2] 2) hos en stjärna; äv.: massa (se massa, sbst.[2] 4) l. mängd av stjärnor, stjärnsystem l. dyl. KJELLIN *Astr.* 41 (1822; *om stjärnsystem*). Den minsta stjärnmassa man känner uppgår till cirka två tiondelar av solens massa. (ÅNGSTRÖM o.) LUNDMARK *Världsr.* 2: 247 (1927). WALLENQUIST *AstrLex.* 133 (1973). — (1) -MINUT. (numera föga br.) stjärntidsminut. LINDHAGEN *Astr.* 144 (1858). — (1) -MOLN. (stjärn- 1846 osv. stjärne- 1901) [jfr t. *sternwolke*, eng. *star cloud*] *astron.* om mycket ljusstark, stor (o. avlägsen), molnliknande anhopning av stjärnor; numera bl. om sådan anhopning inom Vintergatan l. annan galax; förr äv. om nebulosa l. nebulositet (se d. o. 2); jfr -töcken. *Frey* 1846, s. 124 (*om nebulosa*). Vintergatan, som alltigenom är ett stjernmoln. SCHEUTZ *Jord.* 53 (1856). De s. k. Kapmolnen, ett par på södra himlen utanför Vintergatan belägna "stjärnmoln". BERGSTRAND *Astr.* 672 (1925). De stora stjärnmolnen i Skyttens stjärnbild. *SvNaturv.* 1966, s. 102. — (1, 2) -MOSSA. [jfr t. *sternmoose;* hanskotten bildar en stjärnliknande bladrosett] *bot.* bladmossa tillhörande släktet Mnium Lin. (i pl. äv. om släktet); i sht om mossan Mnium cuspidatum Hedw. LILJEBLAD *Fl.* 310 (1792). (*Lat.*) Funaria Hygrometrica .. (*Sv.*) Hygrometrisk Stjernmossa. *SvBot.* nr 228 (1805). KROK o. ALMQUIST *Fl.* 2: 38 (1907; *i pl., om släktet*). (*Lat.*) Mnium cuspidatum. (*Sv.*) Stjärnmossa. URSING *SvVäxt.* Krypt. 84 (1949). Ssg: stjärnmoss-art. *bot.* jfr art 8 *a* α. *TurÅ* 1959, s. 168. — (1, 2) -MOTIV. jfr motiv 3 *a*. STERNER (o. KINCH) *OrientMatt.* 88 (1929). — (1, 2) -MOTOR. [jfr t. *sternmotor*] *tekn.* förbränningsmotor (i sht flygmotor) med cylindrarna radiellt (stjärnformigt) ordnade kring vevhuset; äv. om ett slags förbränningsmotor vars rotors kammar successivt rör sig mellan fem arbetskammare åtskilda av radiellt gående tätningar. NERÉN (1930). Den moderna flygmotorn utföres antingen såsom stjärnmotor eller såsom radmotor. *SvTeknUppslB* 3: 495 (1944). *BonnierLex.* (1966; *äv. om motor med rörliga rotorkammar*). — (1, 2) -MULLVAD^{-02} l. $^{-20}$. [jfr t. *sternmull, sternmaulwarf;* efter amerik. eng. *star-nosed mole;* mullvaden har stjärnformigt ordnade känselorgan kring näsöppningen] *zool.* (den nordamerikanska) mullvaden Condylura cristata Lin.; i pl. äv. om den underfamilj vars enda släkte o. art denna mullvad utgör; jfr -nos 1. *1Brehm* 1: 305 (1874). *DjurVärld* 11: 321 (1960; *äv. i pl.; om underfamiljen*). Ssg: stjärnmullvad-släkte(t). *zool.* om släktet Condylura Illiger, mullvadssläktet. *SvUppslB* (1935). — (1, 2) -MUSSLA. [jfr t. *sternmuschel;* skalet är stjärnformigt randat] *zool.* mussla tillhörande släktet Donax Lin. *NF* (1891). *2NF* (1917). — (3 slutet) -MÅLVAKT^{-02} l. $^{-20}$. *sport.* målvakt som är en

stjärna. *IdrBl.* 1935, nr 114, s. 11. — (1) **-MÅNAD.** *kronol.* månad (se d. o. 1) under vilken månen fullbordar ett varv runt jorden i förhållande till stjärnhimlen, siderisk månad; äv. (*kulturhist.*) om månad (se d. o. 1, 2) räknad med utgångspunkt från vissa stjärnbilders ställning. BERGSTRAND *Astr.* 69 (1925). Det är i papuanernas sjunde stjärnmånad Sengerai (under Orion). MARTINSON *Kap.* 181 (1933). WALLENQUIST *AstrLex.* 208 (1973). — **-MÅTT.** 1) [efter t. *sternmass*] (†) till **1:** astrolabium (se astrolab). SCHULTZE *Ordb.* 2937 (c. 1755). 2) *kok.* till **1, 2:** stjärnformigt mått (se mått, sbst.[4] 1 *c β*); jfr stjärna, sbst.[1] 2 *f*, o. -form 3. *StKokb.* 51 (1940). — (2 *o*) **-MÄRKT,** p. adj. märkt (se märka 2) med stjärna l. stjärnor (för att ange hög kvalité). Stjärnmärkt kött. *SvD(A)* 29/8 1950, s. 9. Herr Lundström .. gjorde sej lustig över jakten på stjärnmärkta sevärdheter. HEDBERG *VarfLek.* 11 (1970). — (1, 2) **-MÖNSTER.** (stjärn- 1694 osv. stjärne- 1750—1786) i sht *sömn.* o. *textil.* stjärnformigt mönster (se mönster, sbst.[3] 5); förr äv. i uttr. motsv. mönster, sbst.[3] 5 *a.* 1 .. (*drällsduk*) om 3 1/2 al(*nar*) och 2:ne bredder af smått Stiernmönster. *BoupptSthm* 25/5 1694. *Form* 1951, Ann. s. 48 (*på glasservis*). *TurÅ* 1955, s. 149 (*hos snökristaller*). ”Stjärnrymd” har Borås Hemslöjd kallat den här lilla duken med nio rutor stjärnmönster. *ICAKurir.* 1981, nr 12, s. 49. Ssg: **stjärnmönsters-duk.** duk (se d. o. 4) med stjärnmönster. *ÅgerupArk.* Bouppt. 1749. — (1, 2) **-MÖNSTRAD,** p. adj. försedd med stjärnmönster. STIERNSTEDT *Mitt* 1: 249 (1928; *om tapeter*). — **-NAMN.** 1) till **1:** namn (se d. o. 1) på stjärna (l. stjärnbild o. d.); jfr -beteckning 1. EHVTEGNÉR i *3SAH* 6: 277 (1891). 2) till **3** slutet: namn på stjärna; särsk. liktydigt med: stjärna. *Form* 1940, s. 29. Pablo Picasso, medlem av franska kommunistpartiet och dettas märkliga stjärnnamn på konstens område. *SvD(A)* 24/4 1952, s. 3. — (1) **-NATT.** (stjärn- 1881 osv. stjärne- 1824 osv.) (i sht i vitter stil) natt med lysande stjärnor, stjärnljus natt. TEGNÉR (*WB*) 5: 49 (1824; *i personifikation*). Vi älska våra strömmars brus / Och våra bäckars språng, / Den mörka skogens dystra sus, / Vår stjernenatt, vårt sommarljus. RUNEBERG 2: 4 (1846). TROTZIG *Sjukd.* 207 (1972). — **-NOS.** 1) [jfr eng. *star-nose*] (numera föga br.) till **1, 2:** stjärnmullvad; jfr nos 3 *a*. HOLMSTRÖM *Ström NatLb.* 1: 36 (1851). 2) (numera bl. tillf.) till **2** *l*, hos häst: nos med stjärna l. bläs (se d. o. 1). *GenMRulla* 8/10 1711. — (1, 2) **-NÄTVALV**[-02] l. [-20]. (i fackspr.) stjärnvalv (se d. o. 2) utgörande nätvalv. *UpplFmT* 5: 18 (1876). — (1) **-OBSERVATION.** (stjärn- 1861 osv. stjärne- 1847) jfr observation 1 *a*. *KrigVAH* 1847, s. 135. — (1) **-OCKULTATION.** *astron.* stjärnbetäckning. *VetAH* 1817, s. 1. — (3 slutet) **-ORKESTER.** om orkester som (väsentligen) består av stjärnor l. om mycket framstående orkester. *Orkesterjourn.* 1935, nr 7, s. 2. — (1, 2) **-ORNAMENT.** [jfr t. *sternornament*] i sht *arkeol.* stjärnformigt ornament (se d. o. 2); jfr -ornamentik. STRÅLE *RörstrH* Bil. 16 (1879). — (1, 2) **-ORNAMENTIK.** i sht *arkeol.* (om en under 300- o. 400-talen e. Kr. förekommande germansk) ornamentik kännetecknad av stjärnformiga mönster instämplade i metall; jfr -ornament. *AntT* XXI. 3: 1 (1919). — (1) **-ORT.** [jfr t. *sternort*] *astron.* ort (se ort, sbst.[1] 7 *a*). *ÖfversVetA-Förh.* 1900, s. 406. — (1) **-PAR.** (stjärn- 1833 osv. stjärne- 1734—1857) [jfr t. *sternpaar*] *astron.* par (se par, sbst.[1] 1) av (skenbart l. fysiskt samhöriga) stjärnor, dubbelstjärna; äv. mer l. mindre bildl., särsk. om ögonpar (jfr stjärna, sbst.[1] 2 *t*). HIORTER *Alm.* 1734, s. 23. BRAUN *Dikt.* 1: 39 (1837; *bildl., om ögon*). BÖTTIGER 2: 235 (1857; *bildl., om två avlidna*). Före Herschel kände man endast ett ringa antal stjernpar. GYLDÉN *Astr.* 281 (1874). — (1) **-PARALLAX.** [jfr eng. *stellar parallax*] *astron.* parallax (se d. o. *a*) för en stjärna. *Frey* 1849, s. 466. — (1) **-PASSAGE.** *astron.* passage (se d. o. 2 *b*) av en stjärna; i sht i fråga om stjärnas meridianpassage; jfr -transit. *JernkA* 1839, s. 211. *NaturvForsknRådÅb.* 1950—51, s. 227. — (1, 2) **-PATELL.** (†) skålsnäckan Patella Lin. (vars skål bildar radiära linjer). HOLMBERG 1: 793 (1795). MEURMAN (1847). — (3) **-PEDAGOG.** pedagog som är en stjärna; äv. mer l. mindre ironiskt. SÖ:s stjärnpedagoger. *Skolvärld.* 1968, nr 1, s. 7 (*ironiskt*). — (1, 2) **-PELARE.** [efter t. *sternsäulenstein*] (†) om stamdelar av fossila hårstjärnor (vilkas stamleder vanl. har pentagonalt tvärsnitt o. stjärnformig hålighet). WALLERIUS *SystMin.* 2: 458 (1775). HEINRICH (1828). — (1, 2) **-PIPMASK.** (†) fossil (tabulat) korall (hos vilken den förkalkade vävnad, som omger korallrören, är radiärt strierad). *VetAH* 1788, s. 230. *Dars.* 1797, s. 55. — (1, 2, 2 *q*) **-PLATS.** [jfr t. *sternplatz*] plats (torg l. annan öppen plats) med därifrån stjärnformigt (radiellt) utgående gator l. gångar o. d. *SvTrädgK* 1: 16 (1930; *i fråga om 1600-talets herrgårdsträdgård*). *SvGeogrÅb.* 1961, s. 58. — (1) **-POPULATION.** [jfr eng. *stellar population*, t. *sternpopulation*] *astron.* om var o. en av de olika (urspr. två) åldersgrupper varav en galax består, population. *2SvUppslB* (1953). Baade upptäcker två stjärnpopulationer. EDBERG *Ernst o. De Vries Världsr.* 88 (1966). *Astronomi* 46 (1979). — **-POSITION.** [jfr eng. *star position*] 1) *astron.* till **1:** position (se d. o. I 6 *a*) för en stjärna. CRONSTRAND *ÅrsbVetA* 1834, s. 4. 2) till **3** slutet: position (se d. o. I 9) som stjärna intar. *SvD(A)* 1934, nr 20, s. 9 (*i fråga om film*). — (1) **-PRAKT.** (stjärn- 1874 osv. stjärne- 1869 osv.) (i sht i vitter stil) prakt (se prakt, sbst.[1] 2) hos l. utmärkande (stjärnorna på) stjärnhimlen. SNOILSKY 1: 125 (1869). — (3 slutet) **-PRESTATION.** i sht *sport.* prestation (se d. o. 2) utförd av en stjärna l. likvärdig med vad en stjärna förmår prestera, toppprestation; jfr -resultat. *IdrBl.* 1924, nr 83, s. 1 (*i diskuskastning*). — (1) **-PRICK.** (stjärn- 1874 osv. stjärne- 1876 osv.) (i sht i vitter stil) lysande prick som stjärna synes utgöra på himlen l. sådan prick liknande en stjärna. BÖTTIGER i *2SAH* 50: 423 (1874). — (1 *g*) **-PROFET.** (numera föga br.) nedsättande, om astrolog. LAGERBRING *HistLit.* 153 (1748). — **-PRYDD,** p. adj. (stjärn- c. 1815 osv. stjärne- 1921) 1) till **1,** om himlen: prydd med stjärnor; äv. om natt o. d.: kännetecknad av sådan himmel. STAGNELIUS (*SVS*) 1: 77 (c. 1815; *om natt*). LAURÉN *Stenvall Dikt.* 134 (1937; *om himlen*). 2) till **2** *b*, om person l. persons bröst l. samling av personer: prydd med ordensstjärnor l. ordensprydd. LEIJONHUFVUD *Minnesant.* 346 (1842; *om person*). LUNDEGÅRD *Prom.* 1: 209 (1893; *om grupp av personer*). JACOBSON *Sång.* 28 (1899; *om*

bröst). 3) till 2 *k*, om klädesplagg (l. annat föremål): prydd med bilder l. mönster av stjärnor. NORRMANN *Eschenbg* 2: 31 (1818; *om klädesplagg*). Panamas stjärnprydda flagg. OLROG *Rosenbl.* 4: 6 (1947). — (1, 2) -PUNS. (numera föga br.) puns (se **puns**, sbst.[3] 2) med plan, stjärnformig ban. ENEBERG *Karmarsch* 2: 476 (1861). — (1) -PÄLL. (**stjärn-** *c.* 1818 osv. **stjärne-** 1827 osv.) (i vitter stil) om stjärnhimlen; jfr **päll 3**. STAGNELIUS *(SVS)* 4: 98 (*c.* 1818). — (1) -RAD. (**stjärne-** 1838 osv.) (i sht i vitter stil) rad (se **rad**, sbst.[1] 1, 2, 4) av stjärnor; äv. oeg. l. bildl., om rad av ljus påminnande om stjärnor. BRAUN *Dikt.* 2: 20 (1838). FAHLCRANTZ 1: 84 (1846, 1863; *om fackelrad*). — (2 *n*) -RAKET. [jfr t. *sternrakete*] *fyrverk.* raket (fyrverkeripjäs) som kastar ut stjärnor; äv. bildl. NORDFORSS (1805). SNOILSKY 1: 220 (1864, 1878; *bildl.*). *RiktprislHanssonPyrotekn.* 1968, s. 2. — (1, 2, 2 *h*) -RAMS. [blommorna är stjärnlikt utbredda hos Smilacina] *bot.* växten Polygonatum verticillatum (Lin.) All., kransrams; numera i sht om växten Smilacina stellata (Lin.) Desf. *Västerb.* 1926, s. 263 (*om P. verticillatum*). *VåraKulturvN* 161 (1977). — (1) -REGION. region (se d. o. 2) av stjärnhimlen. *2UB* 10: 358 (1907). — -REGN. (**stjärn-** 1844 osv. **stjärne-** 1887) [jfr t. *sternregen* (i bet. **1, 2**)] **1**) till **1**: stjärnfallsregn; äv. bildl. (jfr 3). HILDEBRANDSSON *Buchan* 234 (1874). *(Tegnér)* älskade att lägga fram sina tankar i blixtrande, paradoxala infall; han strör i sina dikter, tal och brev omkring sig ett stjärnregn av idéer. ANILSSON (1913) hos TEGNÉR *FilosEstetSkr.* 141. WASSING *GropSkog.* 349 (1965). **2**) om ngt som liknar ett stjärnregn (i bet. **1**); särsk. dels om gnistregn, dels om regn av stjärnor (se **stjärna**, sbst.[1] 2 *n*) från fyrverkeripjäs l. om fyrverkeripjäs som avger sådana stjärnor. ALMSTRÖM *KemTekn.* 1: 635 (1844; *om fyrverkeripjäs*). ADELSKÖLD *Dagsv.* 4: 299 (1901; *från fyrverkeripjäs*). Stjärnregn .. *(dvs.)* gnistregn. *IllSvOrdb.* (1955). **3**) (om ä. l. utländska förh.) i bildl. anv. av **1**, om ordensregn; jfr **stjärna**, sbst.[1] 2 *b*. *KarlstT* 1895, nr 1718, s. 2. — (3) -REPORTER. reporter som är en stjärna. TISELIUS *Larsson LivNödtorft* 319 (1934). — (3 slutet) -RESULTAT. *sport.* resultat (se d. o. 1 *c*) åstadkommet av en stjärna l. likvärdigt med vad en stjärna kan åstadkomma, toppresultat; jfr **-prestation**. *IdrBl.* 1925, nr 22, s. 8. — (1) -RIK. (**stjärn-** 1785 osv. **stjärne-** 1882 osv.) om himlen l. om del av himlen o. d.: rik (se **rik**, adj. 4 *a* *δ*) på stjärnor; äv. om natt o. d.: kännetecknad av stjärnrik himmel. GYLLENBORG *Bält* 71 (1785; *om himmel*). ATTERBOM *Lyr.* 2: 120 (1825; *om afton, i bild*). Oxen är en stjärnrik konstellation, som omfattar ett parti av Vintergatan. *3NF* 15: 468 (1931). I allhelgonanatten stjärnerik *(osv.)*. ARBMAN *StämdSträng.* 60 (1933). — (1) -RIKE. (**stjärn-** 1834. **stjärne-** 1685 osv.) (i sht i vitter stil) mer l. mindre bildl., om det rike (se d. o. 5 *c*) som bildas av stjärnhimlen (l. av en stjärnhimmel för en annan värld än vår); äv. (*rel.-hist.*) om ett av viss gnostisk sekt (ofiterna) tänkt andligt rike bland stjärnorna. SPEGEL *GW* 159 (1685; *i sg. best. om stjärnhimlen*). RYDBERG (o. TEGNÉR) *Engelhardt* 1: 119 (1834; *i fråga om ofiterna*). Himlarymders fjärran eter, / där än stjärneriken bida namn. SÖDERBERG *Dikt.* 88 (1901). — (1) -RIKEDOM^{-002}, äv. $^{-200}$. rikedom (se d. o. 2 *a* *γ*) på stjärnor. GYLDÉN *Astr.* 285 (1874). — -RING. (**stjärn-** 1883 osv. **stjärne-** 1813—1870) [jfr t. *sternring* (i bet. **1**)] **1**) till **1**, om (mer l. mindre) ringformig stjärngrupp l. stjärnassociation (särsk. dels om stjärnhimlen tänkt ss. en ring, dels om Vintergatans spiralgalax); äv. i fråga om den ptolemeiska (geocentriska) världsbilden, dels om den stjärnsfär varpå (fix)stjärnorna tänktes fästa, dels om var o. en av de åtta sfärer varpå månen, solen, (de fem då kända) planeterna o. (fix)stjärnorna tänktes fästa; äv. bildl. Ack! bor en Moder ej i stjerneringen, / Hvad vore Gud, och menniskan, och tingen? *Phosph.* 1813, s. 387. Åtta hvarf sig sluta / Utaf ljusa stjerneringar. THOMANDER 2: 612 (1828). Den dubbla stjernering, som kallas wintergatan. MELIN *Pred.* 3: 145 (1852). RUNDGREN *Minn.* 1: 143 (1855, 1870; *bildl.*). WALLENQUIST *AstrLex.* 209 (1973). **2**) till **1, 2**, om stjärnformig ring (se **ring**, sbst.[1] 2) l. om ring- o. stjärnformig figur som bildas av ngt. *PoetK* 1821, 1: 27 (*om figur*). 8-spetsade stjernringar af gjutjern. HOLMBERG *Artill.* 3: 136 (1883). GRAFSTRÖM *Kond.* 232 (1892; *om stjärnformig tårtform*). — (1) -ROCK. (i vitter stil) om tänkt spinnten l. spinnrock bildad av stjärnorna i stjärnbilden Orion l. i Orions bälte; jfr **frigg** slutet, **frigge-rock(en)**. STAGNELIUS *(SVS)* 4: 118 (*c.* 1818). — (1, 2) -ROCKA. [jfr t. *sternrocke*] (†) rockan Raja radiata Donovan (som har ryggen täckt av ljusa fläckar), klorocka. NORDFORSS (1805). ÖoL (1852). — (3 slutet) -ROLL. roll (se **roll**, sbst.[1] 2, 3 *a*) spelad av l. lämplig för en stjärna; ledande roll. *(Hycklaren)* medger att människans högsta plikt är att spela stjärnroller inför applåderande salonger. TISELIUS *Huxley Fyrv.* 52 (1931). Hon hade fått stjärnrollen i en ny och modern film, Kvinnans seger. RENNER *Buck Mandala* 239 (1971). — (1, 2, 2 *h*) -ROS. (**stjärn-** *c.* 1820 osv. **stjärne-** 1685—1716) **1**) (i vitter stil) bildl.: stjärna som är en ros (se **ros**, sbst.[1] 1). STAGNELIUS *(SVS)* 2: 198 (*c.* 1820). **2**) (†) om vissa växter med stjärnformiga, mer l. mindre rosliknande blommor; jfr **ros**, sbst.[1] 1 *d*. *a*) = **-blomma 3** *a*. RUDBECK *HortBot.* 52 (1685). NYMAN *HbBot.* 288 (1858). *b*) växten Callistephus chinensis (Lin.) Nees, (trädgårds)aster. FRIES *Ordb.* 120 (*c.* 1870). CANNELIN (1921). — (1) -RYMD. (**stjärn-** 1930 osv. **stjärne-** 1822 osv.) (i sht i vitter stil) om den stjärnfyllda rymden (se **rymd I** 3). *PoetK* 1822, 1: 152. — (1, 2) -RÅG. [jfr **-korn 2**] *lant.* om en i Sv. gm förädling framställd rågsort (kännetecknad av korta o. täta ax samt rödaktig kornfärg). *2NF* 24: 17 (1916). MARTINSON *Nässl.* 103 (1935). — (1, 2) -RÄFFLA. [jfr t. *sternzug;* räfflorna gav loppet en stjärnformig genomskärning] (förr) rak räffla (se **räffla**, sbst.[1] 1 *a*). *KrigVAT* 1846, s. 560. — (1) -RÄKNING. [jfr eng. *star count*] i sht *astron.* räkning av antalet stjärnor på (del av) stjärnhimlen. *2NF* 33: 123 (1921). Ssgr (i sht *astron.*): **stjärnräknings-arbete.** (tillf.) jfr **arbete 5** (*d*). BERGSTRAND *Astr.* 544 (1925). **-funktion.** Stjärnräkningsfunktion *(dvs.)* den funktion som anger hur antalet stjärnor per apparent storleksklass (magnitud) varierar med magnituden. WALLENQUIST *AstrLex.* 209 (1973). — -RÖRELSE. *astron.* om en stjärnas l. stjärnornas (skenbara l. verkliga) rörelse. GYLDÉN *Astr.* 289 (1874). *Arrhenius Värld.* 2: 69 (1929). — (1, 2) -SAFIR. [jfr t. *sternsaphir,*

eng. *star sapphire;* safiren åstadkommer asterism] *guldsm.* om ett slags safir. *ConvLex.* 3: 587 (1825). Bland drottningens presenter märktes en vacker ring med stjärnsafir och juveler. *LD* 1959, nr 159, s. 7. — (1) -SAL. (stjärn- 1829 osv. stjärne- 1700 osv.) (i vitter stil) om stjärnrymden l. stjärnhimlen (jfr sal, sbst.[2] 3 *e*); äv. om stjärnhimlen ss. Guds l. gudarnas l. de saligas hemvist (äv. i pl.); äv. bildl. BRENNER *Dikt.* 1: 146 (1700, 1713; *tänkt ss. de saligas hemvist*). Det nattliga Intet, hvarur Förgängelsens stjernsal Fordom så prunkande steg. ATTERBOM *SDikt.* 1: 174 (1837). BERGMAN *MedeltPoesi* 99 (1899; *i pl.*). — -SAMLING. 1) till 1: samling (se samla I *h δ*) l. anhopning av stjärnor, stjärnanhopning l. stjärngrupp o. d. WAHLIN *Bastholm* 5 (1791; *om stjärngrupp utgörande stjärnbild*). *BokNat.* Mater. 426 (1953). 2) (mera tillf., vard.) till 3 slutet, om grupp l. skara av stjärnor som bildar ett helt l. som ngn samlat omkring sig; jfr samla 2 *h β*. *Orkesterjourn.* 1936, nr 11, s. 13. — (2 *n*) -SATS. *fyrverk.* fyrverkerisats med stjärnor. TÖRNER *Fyrv.* 39 (1885). — (1) -SATT, p. adj. (numera föga br.) besatt med stjärnor, stjärnbeströdd (se d. o. 1). LEYONCRONA *Vitt.* 176 (1679). Then stjernsatte himmeln. LIND 2: 867 (1749). — (1) -SEKUND. (numera föga br.) stjärntidssekund. LINDHAGEN *Astr.* 144 (1858). — (3) -SEMINARIUM. (i fackspr.) seminarium (se d. o. 5) lett av l. för stjärnor (inom ett visst område). *GrafForum* 1956, s. 89. — (1) -SFÄR. (stjärn- 1745 osv. stjärne- 1891—1926) om den sfär som stjärnhimlen synes bilda; i fråga om den ptolemeiska världsbilden äv. dels om den sfär på vilken fixstjärnorna tänktes fästa, dels om var o. en av de åtta sfärer på vilka himlakropparna tänktes fästa (jfr -krans 1). *VetAH* 1745, s. 287 (: Stiernsphæran, *sg. best.; om stjärnhimlen*). Under stjärnsferen är *(enl. Kopernikus)* Saturnus' .. bana. BOHLIN *JordSolsyst.* 23 (1889). RYDBERG *Vap.* 144 (1891; *i pl., i fråga om den ptolemeiska världsbilden*). *(Kepler)* ansåg sig .. kunna beräkna stjärnsfärens tjocklek till två tyska mil. LUNDMARK *Världsallt.* 53 (1941). — (1) -SIARE. (stjärn- c. 1635 osv. stjärne- 1639) [jfr (ä.) t. *sternseher*] (numera bl. i skildring av ä. förh.) stjärnskådare. SCHRODERUS *Dict.* 54 (c. 1635). STRINDBERG *MOlof* 79 (1878; *om Kopernikus*). — (3 slutet) -SIMMARE. *sport.* simmare som är en stjärna. *IdrBl.* 1925, nr 34, s. 10. — (3 slutet) -SIMMERSKA. *sport.* kvinnlig stjärnsimmare. *IdrBl.* 1935, nr 3, s. 7. — (1, 2, 2 *h*) -SIPPA. (†) stjärnanemon. LILJA *SkånFl.* 864 (1870). — (1, 2) -SJÖPENNA. [korallkolonin sitter stjärnformigt ordnad] (†) sjöpennan (se sjö-penna 1) Kophobelemnon stelliferum O. F. Müller. *VetAH* 1786, s. 301. — (1, 2) -SKANS. [jfr t. *sternschanze*] (förr) stjärnformig skans (se skans, sbst.[1] 1); äv. om karttecken för sådan skans; jfr -verk. En lithen ottahörnigh stierNskantz. *HSH* 35: 356 (1659). *Fatab.* 1938, s. 114 (*om karttecken*). *Dars.* 1963, s. 19 (*om förh. år 1701*). — (1) -SKARA. (stjärne- 1685 osv.) (i vitter stil) jfr skara, sbst.[1] *b*, o. -här. SPEGEL *GW* 60 (1685). — (1) -SKEN. (stjärn- 1805 osv. stjärne- 1871 osv.) (i sht i vitter stil) jfr sken, sbst.[1] 1, o. -ljus, sbst. 1; förr äv. motsv. stjärna, sbst.[1] 1 *g*, i fråga om astrologiska föreställningar; äv. bildl. (särsk. i fråga om lysande blick). NORDFORSS (1805; *i astrologi*). Det bleka stjernsken, som inföll genom ett litet fönster nära taklisten. CARLÉN *Bull.* 3: 108 (1847). En blick med fuktigt stjärnesken. WIRSÉN *Ton.* 56 (1893). — (1) -SKIMMER. (stjärn- 1894 osv. stjärne- 1865 osv.) (i sht i vitter stil) skimrande stjärnljus (se -ljus, sbst. 1); äv. bildl. DUFVA *Sulitelm.* 36 (1865; *bildl.*). ANCKER *Haslund Zaj.* 94 (1934). — (1) -SKIMRANDE, p. adj. (stjärne- 1879 osv.) (i vitter stil) skimrande av stjärnor. ÖSTERGREN *NDikt.* 35 (1879; *om nätter*). — (1, 2) -SKJUTNING. [jfr t. *sternschiessen*] (förr) tävlingsskjutning mot mål bestående av ett antal radiellt (stjärnformigt) ställda små skivor. *Tiden* 1848, nr 216, s. 4. — (1) -SKOCK. (stjärne- 1685) (numera bl. tillf.) jfr skock, sbst.[1] 1 *e*, o. -grupp. SPEGEL *GW* 158 (1685). — -SKOTT. (stjärn- 1707 osv. stjärne- 1587—1894) [jfr t. *sternschuss*] 1) till 1: stjärnfall (se d. o. 1); jfr skott, sbst.[2] 17 *d*. RINGIUS *Progn.* F 3 a (1587). särsk. i jämförelser. *HH* XXXIV. 2: 57 (c. 1715). *(Frans G. Bengtsson)* blänkte rentav till som ett överraskande stjärnskott i en schackturnering Stockholm–Skåne i april 1916. HARRIE *LegBengtsson* 42 (1971); möjl. till 2 *a*. 2) i bildl. anv. av 1; i sht om ngn l. ngt som dyker upp l. framträder plötsligt o. oväntat. *a)* om plötsligt o. oväntat framträdande stjärna (se stjärna, sbst.[1] 3, särsk. o. numera nästan bl. 3 slutet). Han *(dvs. arvprinsen Kristian Fredrik)*, hjelten i en dramatisk dikt, ett stjernskott på konungarnes himmel, försvann .. såsom ett irrbloss. CARLÉN *Skuggsp.* 2: 242 (1865). Det är många stjärnskott på filmens himmel – snabbt uppflammande ljus som åter uppslukas av mörkret. *GHT* 1947, nr 63, s. 12. Torsten Samuelsson är vinterns svenska stjärnskott på skidor. *DN(A)* 27/1 1964, s. 17. *b)* om ngt sakligt; i sht om plötsligt hugskott l. plötslig (o. lysande) idé l. "snilleblixt" o. d. Att utspöka en hvardagshandling i blommor och stjernskott, vore icke mindre löjligt, än att kläda en stor och förvånande händelse i torftighetens skrud. RYDQVIST i *2SAH* 12: 432 (1827). Geijers snilleblixtar blev i verkligheten snabbt förflyktigade stjärnskott. *ÅbKristHum.* 1964, s. 26. 3) (i skildring av ä. folktro) om plötsligt påkommande sjukdom som troddes bero på stjärnornas inflytande; jfr stjärna, sbst.[1] 1 *g*, o. skott, sbst.[2] 3 *a*. HAMMARSTEDT *SvForntro* 41 (*cit. fr.* 1878; *från Nye socken i Smål.*). 4) *fyrverk.* o. *mil.* till 2 *n*, om explosion av lysraket varvid stjärnor sprids; jfr skott, sbst.[2] 2 *a*. CAVALLIN *Kipling Wi* 170 (1897). Ssgr: stjärnskotts-, äv. stjärnskott-bana. (numera bl. tillf.) till -skott 2 *a*: kort o. lysande bana (se bana, sbst.[1] 1 *g γ*) ss. stjärna. ATTERBOM *C12* 47 (1845). -dimma. (†) till -skott 1, bildl.: stjärnfallsregn, meteorsvärm. *LfF* 1866, s. 135. -regn. till -skott 1: stjärnfallsregn. *GHT* 6/11 1899, s. 6. -svärm. till -skott 1: stjärnfallssvärm, meteorsvärm. GYLDÉN *Astr.* 277 (1874). — (3) -SKRIBENT. jfr skribent 1 o. -reporter. RÖNBLOM *DödGryt.* 111 (1957). — (1) -SKRIFT. (stjärn- 1824 osv. stjärne- 1825 osv.) (i vitter stil) om skrift (se skrift, sbst.[1] 2) l. text som (tänkes) bildas av stjärnorna på himlen (jfr stjärna, sbst.[1] 1 *g*) l. om skrift osv. som (gm sin helighet o. d.) framträder med stjärneglans för sinnet o. d.; i sht oeg. l. mer l. mindre bildl. I evigt ljus dess *(dvs. löftesordets)* mening / På hjertats rymd med stjernskrift ristad är. ATTERBOM *LÖ* 1: 237 (1824). Stjerneskriften i det blåa höga, / Ar hon helig ej och tröstefull? DUFVA *Sulitelm.* 40 (1865). I

stjärneskrift står all vår vandring skriven, allt som oss dödliga än förestår. TOPELIUS Lövf. 5 (1936). — (1) -SKRUD. (stjärne- 1916 osv.) (i högre stil) jfr skrud d o. -prakt. LAGERKVIST Ångest 71 (1916). — (1, 2) -SKRUV. (i sht i fackspr.) skruv med kryssformigt spår i huvudet, krysspårsskruv. NERÉN (1930). — (1) -SKYMNING. (i sht i vitter stil) skymning med stjärnljus (se -ljus, sbst. 1). Stjärnskymning. HENNING (1923; boktitel). — (1) -SKÅDANDE. betraktande av stjärnorna, stjärnobservation; särsk. om sådant betraktande i astrologiskt syfte (jfr stjärna, sbst.[1] 1 g). KyrkohÅ 1930, s. 43. — -SKÅDARE. person som ägnar sig åt stjärnskådande l. stjärnobservationer; astronom l. astrolog (jfr stjärna, sbst.[1] 1 g). MÖLLER (1790). LAGERKVIST Dvärg. 19 (1944). TurÅ 1950, s. 333 (om astronom). — (1, 2) -SKÅL. [växten har rosettställda blad] bot. växten Alchemilla alpina Lin., fjällkåpa. 2NF 38: 520 (1926). — (1, 2) -SKÖLDPADDA^{-020}. [jfr t. sternschildkröte, eng. star tortoise; ryggplattorna har radiellt (stjärnformigt) gående strimmor] zool. landsköldpaddan Testudo elegans Schoeopff. STUXBERG (o. FLODERUS) 2: 213 (1901). — (1, 2) -SLAG l. -SLAGG. (†) 1) = -berg 2 (jfr slag, sbst.[2] 1 h slutet). LINNÉ SystNat. 2 (1735). SCHULTHESS (1885). 2) mineral bestående av stavformiga turmalinkristaller i strålformiga aggregat. MÖLLER (1790, 1807). RETZIUS Min. 211 (1795). — (1) -SLÖJA. (stjärn- 1817 osv. stjärne- 1836 osv.) (i vitter stil) bildl.: slöja av stjärnor. När snön som en stjernslöja glimmar. PoetK 1817, 1: 131. Sin stjerneslöja tog natten uppå. LING Tirf. 1: 57 (1836). — -SMYCKAD, p. adj. (stjärn- 1848 osv. stjärne- 1911 osv.) (i vitter stil) smyckad med stjärnor. 1) till 1, om himlen l. om natt o. d. JOHANSSON HomIl. 15: 371 (1848; om himlen). Talrike lustvandrande, som njöto den svala, stjernsmyckade nattens klarhet. RYDBERG Ath. 253 (1876). 2) till 2 k. HILLMAN SpNov. 4 (1896; om sammet). — (1) -SMYCKE. (stjärn- 1817 osv. stjärne- 1887 osv.) (i vitter stil) bildl., om stjärna l. stjärnbild l. om stjärnhimlen. ATTERBOM SDikt. 2: 316 (1817, 1838). SNOILSKY 4: 35 (1887). — -SMÄLL, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 11975). [med (skämts.) anslutning till stjärnsmäll, sbst.[2]] 1) (mera tillf.) till 1: (explosion vid) sammanstötning mellan två stjärnor. ARRHENIUS Värld. 127 (1906). 2) till 2 n: om avfyrande l. explosion av fyrverkeripjäs med stjärnor. WILHELM BerByn 259 (1929). — (1, 2) -SNIGEL. [efter t. sternschnecke] (†) stjärnsnäcka. 2Brehm 4: 330 (1888). 2SvUppslB (1953). — (1, 2) -SNITT. 1) [gm snittet åstadkommes stjärnformiga mönster] konstvet. karvsnitt. ADLER Meyer 604 (1895). MeddTeknSkSthm 1895, s. 54. 2) [jfr t. sternschnitt; ovanifrån sett blir slipningen stjärnformig] (numera föga br.) briljantslipning varvid rundisten görs cirkelformad, stenens krona o. paviljong ligger högre än annars o. stenen ges vackert färgspel. 2NF 33: 1155 (1922). Ssg: stjärnsnitts-mönster. tekn. o. konstvet. till -snitt 1; jfr mönster, sbst.[3] 5. MeddSlöjdF 1891, s. 90. — (1, 2) -SNÄCKA. [jfr t. sternschnecke; djuret har stjärnformigt ordnade luktorgan på ryggen] (†) nakensnäcka tillhörande släktet Doris Lin.; äv. om släktet (äv. i pl.); jfr -snigel. 1Brehm III. 2: 304 (1876; om släktet). Rebau NatH 1: 712 (1879). Ssg: stjärnsnäck-släkte(t). (†) zool. släktet Doris Lin. NF 3: 1397 (1880). 2NF (1917). — (1, 2) -SNÖ. (numera bl. tillf.) snö i form av stjärnformiga kristaller. VetAH 1763, s. 10. — (3 slutet) -SOLIST. solist (se d. o. 1) som är en stjärna. SvD(A) 1933, nr 277, s. 15. — (1) -SPEGLANDE, p. adj. som speglar stjärnorna; särsk. om vatten. LEVERTIN Diktare 36 (1898). — (1) -SPEKTROGRAFI^{-1002}. astron. jfr -spektroskopi. SvUppslB (1935). 2SvUppslB (1953). — (1) -SPEKTROSKOPI. [jfr eng. stellar spectroscopy] astron. spektroskopi med uppgift att undersöka stjärnornas spektra. BonnierLex. (1966). — (1) -SPEKTRUM. [jfr t. sternspektrum, eng. stellar spectrum] astron. spektrum erhållet av ljus från en stjärna. NF 19: 431 (1895). BokNat. Mater. 305 (1953). — -SPEL. 1) (i sht förr) till 2 a: dramatisk framställning av Jesu födelse o. de tre vise männens uppvaktning av honom enl. Matt. 2, trettondagsspel, trettondagsstjärna, trekonungaspel. ANDERSSON Verldsoms. 1: 85 (1853). STENBERG KyrkSkrud 295 (1950). 2) i sht sport. o. teat. till 3 slutet, om ett av en stjärna l. stjärnor presterat spel (se spel, sbst.[1] 6, 7) l. om spel av sådan kvalité. Hvar8Dag 22: 7 (1920). UNT 6/3 1937, s. 8. Ssg (till -spel 2; mera tillf.): stjärnspels-konst. jfr konst 4; särsk. i fråga om teaterkonst. 3NF 13: 1122 (1930). — (3 slutet) -SPELARE. sport. spelare (se spelare, sbst.[1] 4) som är en stjärna; äv. bildl. HUSÉN Fotb. 70 (1918). GIEROW i 3SAH LXXXI. 2: 304 (1973; bildl.). DN 20/3 1973, s. 22 (om ishockeyspelare). — (2) -SPETS, sbst.[1] 1) spets (se spets, sbst.[2] 1 a, b) l. udd på stjärna, stjärnudd. GRAFSTRÖM Kond. 233 (1892). Rig 1962, s. 89. 2) (numera föga br.) spetsigt stjärnformigt spritsmått, tyll, garneringstratt. GRAFSTRÖM Kond. 288 (1892). — (1, 2, 2 k) -SPETS, sbst.[2] textil. i pl.: spetsar (se spets, sbst.[4]) i stjärnformigt mönster. KNORRING Axel 3: 75 (1836). — (1, 2) -SPETSAD, p. adj. stjärnformigt l. stjärnlikt spetsad. NYMAN VäxtNatH 2: 114 (1868). — (3 slutet) -SPRINTER. sport. sprinter som är en stjärna. IdrBl. 1924, nr 71, s. 8. — (1) -SPRÅK. (i vitter stil) bildl.: av stjärnorna talat språk (se d. o. 7 b). ALMQVIST Amor. 157 (1822, 1839). — (1 g) -SPÅDOM^{-02} l. $^{-20}$. (stjärn- 1766—1946. stjärne- 1623) (numera föga br.) spående med utgångspunkt från stjärnornas (planeternas) inbördes ställning o. d., stjärntydning; äv. konkretare, om enskild förutsägelse grundad på stjärntydning. Astrologi och Andra, som til Stiernespådom .. hafwa behagh. L. PAULINUS GOTHUS Pest. 41 b (1623). (E. XIV) tänkte alltid med förskräckelse på sin stjernspådom: Det hwita hufwudet, sade han, bringar mig till slutet i olyckan. FRYXELL Ber. 3: 283 (1828). ÖSTERGREN (1946; betecknat ss. "mindre vanl."). — (1 g) -SPÅMAN^{-02} l. $^{-20}$. (stjärn- 1748—1946. stjärne- 1738—1749) (numera föga br.) stjärntydare; astrolog. LIND 1: 285 (1738). (Astrologer) eller Stiernspåmän. LAGERBRING HistLit. 12 (1748). ÖSTERGREN (1946; betecknat ss. "mindre vanl."). — (1) -SPÅR. astron. "spår" efter stjärna åstadkommet gm lång exponering med fast kamera, varvid (gm jordrotationen) en linje bildas på filmen l. plåten av stjärnans skenbara rörelse. VetAÅb. 1914, s. 289. — -SPÄCKAD, p. adj. späckad av l. med stjärnor. 1) till 1. BLOMBERG MännHav. 99 (1926; om Vintergatan). 2) i sht sport. till 3 slutet. IdrBl. 1935, nr 4, s. 8 (om

kvintett av bandyspelare). *BonnierLM* 1954, s. 762 (*om film*). *DN(A)* 23/1 1964, s. 19 (*om fotbollslag*). — (1, 2) -STARR. [frukten är stjärnformigt utspärrad] *bot.* starrarten Carex echinata Murr. SAHLÉN *VenersbFl.* 167 (1854). — (1) -STATISTIK. *astron.* stellarstatistik. *SvUppslB* (1935). *2SvUppslB* (1953). — -STATISTISK. *astron.* jfr -statistik. *2NF* 26: 1427 (1917). — (1, 2) -STEN. (stjärn- c. 1672—1891. stjärne- 1611—1729) [jfr (ä) t. *sternstein*, eng. *star-stone*, stjärnsafir] (†) om sten l. stenliknande bildning, stjärnformad l. gnistrande likt en stjärna; utom i *a*, *b* särsk. om stjärnsafir l. stjärnrubin. FORSIUS *Min.* 110 (c. 1613; *om stjärnsafir l. stjärnrubin*). Från stenriket hämtade voro *(bl. a.)* .. "en stiernesten fyrkantig poreux". FRIES *2Linné* 2: 129 (*cit. fr.* 1729). Ett litet brunt Schatull, hwaruti ligger .. 2 hwita figurerade Stierstenar. WRANGEL *Tess-Pal.* 33 (*i handl. fr.* 1735). WoJ (1891). särsk. *a)* = segelsten. FORSIUS *Phys.* 186 (1611). *b)* om (fossil) korallkoloni (där septa i de enskilda korallrören på ytan l. i tvärsnitt har stjärnform); äv. om stamled av fossil hårstjärna. BROMELL *Berg.* 47 (1730). Jordmånen wid stranden *(på Java)* består af en fin, hwitacktig eller nästan grå sand, hwaruti finnes Coraller, som Orgelwerk och stjärnstenar. OSBECK *Resa* 269 (1752, 1757). Stjernsten, Stellaris Lapis, är det samma som Astroites .. eller ock förstås stundom därmed Stjerncoraller. RINMAN 2: 837 (1789). BJÖRKMAN (1889). — (1, 2, 2 *h*) -STENBRÄCKA. (†) stjärnbräcka. LILJEBLAD *Fl.* 142 (1792). *Därs.* 226 (1816). — (1) -STICKAD, p. adj. (i vitter stil) fiktivt, om klädedräkt: stickad av stjärnor. ATTERBOM *LÖ* 2: 149 (1827; *om skrud, buren av Nyx, nattens gudinna*). — (1) -STILLA. (i vitter stil) präglad av den (absoluta) stillhet som kännetecknar stjärnhimlen (ovanför). MARTINSON *Nässl.* 208 (1935; *om skog*). — -STING, se -stygn. — (1) -STRÅLANDE, p. adj. (stjärn- 1672—1878. stjärne- 1902 osv.) (i sht i vitter stil) strålande av stjärnor l. stjärnljus. Guds Stiernstråland Stohl. LUCIDOR *(SVS)* 280 (1672). GOSSELMAN *SAmer.* 267 (1842; *om himlen över Pampas*). — -STRÅLE. (stjärn- 1805 osv. stjärne- 1926 osv.) 1) (i sht i vitter stil) till 1: stråle av stjärnljus (se -ljus, sbst. 1); äv. bildl. NORDFORSS (1805). SJÖBERG *Kris.* 85 (1926; *bildl.*). KRUSENSTJERNA *Pahlen* 7: 358 (1935). 2) (mera tillf.) till 2, om var o. en av spetsarna l. uddarna på en snökristall. *TurÅ* 1955, s. 140. — (1, 2) -STRÅLIG. (†) om malm: kännetecknad av strålformig uppbyggnad (som påminner om stjärnor). WALLERIUS *Min.* 238 (1747). — -STRÖ. (stjärn- 1833 osv. stjärne- 1915 osv.) [jfr -strödd] (i vitter stil) beströ med stjärnor. 1) till 1; äv. dels oeg.: beströ med ljus liknande stjärnornas, dels bildl. Natten snart stjernströdde himmelens rund. LING *As.* 656 (1833). Bildningsgåfvan .. stjernströr himlen under okunnighetens natt. WIESELGREN *SvSkL* 2: 124 (1834). Vid skenet af lyktorna, som allena stjärnströdde natten, kunde *(osv.)*. *SD(L)* 1905, nr 137, s. 2. När kvällen stjärneströr / tyst och ensligt vatten. HENNING *Spegl.* 16 (1915). 2) till 2; särsk. till 2 *h*. Där sedums blommor stjärnströ ensamheten. ÖSTERLING *Hälsn.* 25 (1907). — -STRÖDD, p. adj. (stjärn- 1783 osv. stjärne- 1890 osv.) 1) (i vitter stil) till 1: stjärnbeströdd (se d. o. 1). KELLGREN *(SVS)* 4: 305 (1783; *om himlavalvet*). TAUBE *PepitaDans.* 54 (1950; *om natt*). 2) till 2, särsk. till 2 *b*: stjärnbeströdd (se d. o. 2). INGELMAN 141 (1843; *om ordensprydd person*). Förenta Staternas stjernströdda fana. BREMER *NVerld.* 2: 91 (1853). Yttre borggårdsportens valv är .. stjärnstrött. *SörmlH* 14: 302 (1949). — (1) -STRÖM. [efter eng. *star stream;* termen tidigast använd 1905 av den holländske astronomen J. C. KAPTEYN († 1922)] *astron.* ström av stjärnor i rörelse; särsk. om var o. en av de två huvudströmmar vari Vintergatans stjärnor enl. ä. teori ansågs röra sig. NORDENMARK *Världsr.* 832 (1910). WALLENQUIST *AstrLex.* 209 (1973). Ssg (*astron.*): stjärnströms-fenomen. BERGSTRAND *Astr.* 615 (1925). — (1) -STRÖMNING. [efter eng. *star streaming;* termen tidigast använd 1904 av J. C. KAPTEYN (se -ström)] om det i ä. teori antagna förhållandet att stjärnorna i Vintergatans galax rör sig i två stjärnströmmar. *PopAstrT* 1925, s. 92. — (1, 2, 2 *k*) -STYGN, förr äv. -STING. (numera bl. mera tillf.) stygn som bildar en stjärna. BERG *Handarb.* 143 (1874). — (1, 1 *g*) -STÄLLNING. (stjärn- 1747—1889. stjärne- 1734—1769) (†) konstellation (se d. o. 1); äv.: stjärnbild; jfr -konstellation 1. *(Eng.)* Orion .. *(sv.)* en stierne-ställning af 39 stiernor. SERENIUS Pp 3 b (1734). *(Om man av gudlös nyfikenhet tar råd av astrologer)* blifwer Guds löfte alt för ringa at förtrösta på; man måste erhålla större försäkran af Stjerneställningarna. *Weise* 1: 182 (1769). BJÖRKMAN (1889). — (2 o) -STAMPLA, v. -ing. stämpla (ngt) med stjärna för att markera hög kvalité; i sht i p. pf.; jfr -kött. *SvD(A)* 9/10 1917, s. 7 (*i p. pf., om ost*). *DN(B)* 1958, nr 350, s. 2 (: stjärnstämpling; *i fråga om kött*). — (1) -STÄNK. 1) (i vitter stil) till 1; bildl.: stänk av stjärnljus; jfr -prick. ERIKSSON *OmhHung.* 28 (1948). 2) (tillf.) till 2 *b*, bildl., om utdelning av ett fåtal ordensstjärnor. *UNT* 5/10 1935, s. 5. — (1) -STÄNKT, p. adj. (i vitter stil) bildl.: beständkt med stjärnor, (glest) stjärnbeströdd. Stjernstänkt natten prålar. JOSEPHSON *SvRos.* 23 (1888). Vårnattens stjärnstänkta himmel. LUNDEGÅRD *Stormf.* 96 (1893). — (1, 2) -STÖR. [jfr t. *sternstör*] *zool.* stören Acipenser stellatus Pallas (som har stjärnformiga fläckar på sidorna), sevruga. DALIN (1854). *DjurVärld* 5: 412 (1961). — (1, 2) -SVAMP. [jfr t. *sternpilz;* svamparnas överhud spricker i flikar som stjärnformigt viker sig mot marken] (numera föga br.) (individ l. art av det till röksvamparna hörande) släktet Geaster Mich., jordstjärna. STRÖMBOM *Svamp.* 77 (1896; *i pl. best., om släktet*). *2NF* 38: 520 (1926; *i pl., om släktet*). — -SYSKON. (stjärn- 1936 osv. stjärne- 1824) 1) (i vitter stil) till 1, bildl.: syskon bestående av stjärnor. ATTERBOM *LÖ* 1: 317 (1824). 2) (i vissa trakter) till 1 *g*, om personer som är födda under samma stjärna, dvs. samma år o. samma dag (o. stundom bär samma namn samt därför av obekanta betraktas ss. tvillingar). Båda sågo dagens ljus den 1 april 1876; de äkta makarna äro sålunda hvad man kallar Stjärnsyskon. *SödermLT* 7/11 1904, s. 3. Kalle Nyberg, Valters "stjärnsyskon" och klasskamrat. HEDBERG *Prins* 73 (1936). Ssg: stjärnsyskon-krets. (†) till 1, bildl.: krets av stjärnsyskon. ATTERBOM *LÖ* 1: 81 (1824). — -SYSTEM. (stjärn- 1795 osv. stjärne- 1899) [jfr t. *sternsystem*, eng. *star system*, *stellar system*] 1) till 1: system av med varandra fysiskt förbundna stjärnor; särsk. dels om dubbelstjärna (l. trippelstjärna o. d.),

dels (o. i sht) om galax (företrädesvis om galaxen Vintergatan); i icke fackmässigt spr. äv. om planetsystem (kring en stjärna ss. centralkropp). MELANDERHJELM *Astr.* 1: 150 (1795; *om planetsystem*). SELANDER *ÅrsbVetA* 1837—41, s. 20 (*i pl., om dubbelstjärnor*). Flera af dessa stjärnsystem (*dvs. dubbelstjärnor*) bestå .. af tre eller flera stjärnor. NORDENMARK *Världsr.* 785 (1910). *VetensklDag* 273 (1940; *om Vintergatan*). (*Man fick så småningom*) klart för sig att solen bland sina miljarder av stjärnsystem ej ens intar någon särskilt bemärkt plats. *TT* 1945, s. 866. WALLENQUIST *AstrLex.* 233 (1973). 2) (förr) till 1, 2: stjärnformigt system av strömkretsar. ELFVING *Starkstr.* 40 (1909). 3) till 3 slutet: system som gynnar l. tar mycken (l. alltför stor) hänsyn till stjärnorna; elitsystem. Stjärnsystem och primadonnelater. *SvD* 3/4 1927, Bil. s. 1. Den vanliga idrottens "stjärnsystem". *IdrBl.* 1935, nr 27, s. 12. Ssg (till -system 1; numera föga br.): **stjärnsystemhop.** hop (se **hop**, sbst.[3] I 2) av fysiskt samhöriga galaxer. *SvUppslB* 19: 864 (1934). *2SvUppslB* (1953). — **-SYSTER.** 1) (tillf.) till 1 *g*, om var o. en av två kvinnor som är stjärnsyskon (se d. o. 2); i sht i pl. *Ekbohrn* (1936). 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 2 *k* slutet: medlem av svenska blå stjärnan (l. dess föregångare); jfr **-flicka 2** o. **röda-stjärn-syster.** *SvD(A)* 1919, nr 152 A, s. 13. *LD* 1959, nr 27, s. 3. — (1) **-SÅDD,** p. adj. (i vitter stil) bildl.: stjärnbeströdd (se d. o. 1), stjärnbesådd. (*Guden Hermods häst*) som frustande flög genom stjernsådda fälten. LING *As.* 68 (1816). Den stjärnsådda oktobernatten. ROOS *Helgsm.* 1: 361 (1896). — (1) **-SÅNG.** (stjärn- 1852 osv. stjärne- 1813 osv.) (i vitter stil) sång om l. emanerande från l. påminnande om stjärnorna (särsk. om sång utgörande stjärnsfärens l. (en av) stjärnsfärernas harmoni; jfr **sfär** 2 *a* *β*). *Phosph.* 1813, s. 382 (*i fråga om stjärnsfär*). Stjernsången, (*tonsatt*) af Sjögren. *SvT* 1852, nr 14, s. 1. L a u r a. .. Sjungom samfäldt! T h e a n o. Ett klokt förslag! men denna gång, min Laura, / Ej en af dina höga stjernesånger. ATTERBOM *LÖ* 1: 250 (1854). Stjärnesång, som evigt dallrar / genom djupblå etervåg. *Vinterg.* 1894, s. 13. — (1, 2 *k*) **-SÖM.** (†) om broderi med stjärnmönster. *Åhstrand Öl.* 77 (1768). — **-TABELL.** 1) (numera föga br.) till 1: tabell över stjärnor(na) (ordnade efter viss synpunkt, t. ex. ljusstyrka l. ort); jfr **-katalog.** *UB* 7: 463 (1875). 2) *oftalm.* till 1, 2: oftalmiatriskt hjälpmedel för undersökning av astigmatism bestående av en tavla med en stjärnformig figur. *Löwegren Oftalm.* 30 (1923). — **-TAK.** (stjärne- 1672) (i vitter stil) bildl., om stjärnhimlen. LUCIDOR (*SVS*) 244 (1672). — (1) **-TECKEN.** (stjärn- 1854 osv. stjärne- *c.* 1700—1880) [jfr t. *sternzeichen*] om himmelstecken bildat av konstellation av stjärnor; i sht till 1 *g*, om sådant tecken ss. utgångspunkt för astrologisk tolkning; äv.: stjärnbild. ISOGÆUS *Segersk.* 1087 (*c.* 1700; *i fråga om astrologi*). Den underfulla skrift / Af gåtlikt sammanställda stjernetecken. ATTERBOM *LÖ* 2: 46 (1827). Skyttens och Skorpionens stjärntecken. (CAVALLIN o.) LYSANDER 35 (1854). SALLERT *Astrol.* 10 (1974). — **-TECKNAD,** p. adj. 1) (tillf.) till 1 (o. 2), om öga: kännetecknad av från pupillens centrum radiellt utgående streck. NILSSON *TreTerm.* 174 (1943). 2) (mera tillf.) till 1, 2, om nötkreatur: som har stjärnteckningar. *LB* V. 2: 53 (1908). — (1, 2) **-TECKNING.** (mera tillf.) hos nötkreatur l. häst: stjärnformig färgteckning. *LB* V. 2: 53 (1908). — (2 o) **-TELEFON.** (förr) telefonapparat med stjärnabonnemang. *BtRiksdP* 1902, l. 1: nr 64, s. 46. — (1) **-TEMPERATUR.** *astron.* temperatur hos stjärna (vanl. avseende de skikt varifrån synlig strålning når jorden direkt). *Stjärntemperaturerna ligger oftast mellan 3000 o. 40000 grader. 19Årh.* V. 1: 226 (1922). — (1) **-TIARA,** förr äv. **-TIAR.** (i vitter stil) tiara bestående av stjärnor. STAGNELIUS (*SVS*) 2: 385 (1821). — (1) **-TID.** [jfr t. *sternzeit*, eng. *star time*] *kronol.* o. *astron.* lokal tid baserad på jordens rotation i förhållande till stjärnorna (svarande mot vårdagjämningspunktens timvinkel); jfr **-år** o. **sol-tid.** *VetAH* 1817, s. 4. Tabell att förvandla stjerntid i medel-tid och medel-tid i stjerntid. CRONSTRAND *ÅrsbVetA* 1823, s. 280. Den tid, som i ett visst ögonblick har förflutit sedan stjärndygnets början, .. kallas för stjärntiden. BERGSTRAND *Astr.* 58 (1925). WALLENQUIST *AstrLex.* (1973). Ssgr (*kronol.* o. *astron.*): **stjärntids-dygn.** om den tid som förflyter mellan två successiva övre kulminationer för en stjärna, sideriskt dygn, stjärndygn. JÄDERIN o. CHARLIER Reg. (1888). **-klocka.** jfr **-ur.** *SvD* 19/5 1976, s. 31. **-kronometer.** jfr **-ur.** CRONSTRAND *ÅrsbVetA* 1836, s. 7. **-middag.** om den tidpunkt då vårdagjämningspunkten passerar genom en orts meridian. *SvUppslB* (1935). **-minut.** om 1/60 av en stjärntidstimme; jfr **stjärn-minut.** *3NF* 6: 169 (1926). **-sekund.** sekund utgörande 1/60 av en stjärntidsminut. TALLQVIST (1898). **-timme,** äv. **-timma.** timme utgörande 1/24 av ett stjärntidsdygn. *3NF* 6: 169 (1926). **-ur.** ur som visar stjärntid, stjärnur. LINDHAGEN *Astr.* 255 (1860). — (1) **-TIMME.** 1) (i vitter stil) om var o. en av de timmar då det är stjärnljust. FOGELQVIST *SöderkRom* 219 (1924). 2) *kronol.* o. *astron.* stjärntidstimme. MELANDERHJELM *Astr.* 2: 131 (1795). — (1) **-TINDER.** (stjärn- 1932 osv. stjärne- 1837 osv.) (i vitter stil) stjärnglitter; äv. bildl. ATTERBOM *SDikt.* 1: 142 (1837; *bildl.*). HEIDENSTAM *TankUtk.* 219 (1919). — (1) **-TINDRANDE,** p. adj. (stjärn- 1827 osv. stjärne- *c.* 1870 osv.) (i vitter stil) om himlen: fylld av tindrande stjärnor; äv. om natt o. d.: kännetecknad av tindrande stjärnor; äv. om öga l. blomma o. d.: tindrande likt en stjärna; äv. bildl. Det dunkelblå, stjerntindrande fästet. RYDQVIST i *2SAH* 12: 369 (1827). SCHOLANDER l. 2: 17 (*c.* 1870; *om ögon*). MALMBERG *Värd.* 79 (1937; *bildl., om vila*). Vi få ej glömma den stjärntindrande lilla Silene rupestris, som (*osv.*). *TurÅ* 1939, s. 333. OLSSON *Fröding* 329 (1950; *om natt*). — (1, 2) **-TISTEL.** [jfr t. *sterndistel*, eng. *star-thistle*] 1) [de torra inre holkfjällen är stjärnformigt utbredda] *bot.* tisteln Carlina vulgaris Lin., spåtistel; förr möjl. äv. allmännare: tistel. DALIN (1854; *möjl. allmännare*). FRIES *BotUtfl.* 3: 212 (1864). WEIMARCK *SkånFl.* 639 (1963). 2) (†) (den tistelliknande) växten Centaurea calcitrapa Lin. (vilkens yttre holkfjäll har utskjutande tornar). FRANCKENIUS *Spec.* D 4 a (1659). TORÉN *Rebau o. Hochstetter* 140 (1851). Ssg: **stjärntistel-rot.** rot på l. från stjärntistel; särsk. (förr, *farm.*) ss. drog. KROOK *Handköpsben.* 137 (1951). *VaruhbTulltaxa* 3: 276 (1953). — (1) **-TOM.**

(stjärn- 1885 osv. stjärne- 1905 osv.) (i sht i vitter stil) om (del av) himlen: tom på stjärnor, stjärnlös; äv. om mörker l. natt o. d.: kännetecknad av stjärnlös himmel. OLEVERTIN (1885) hos SÖDERHJELM *Levertin* 1: 200 (*om himlen*). Ej eld i själen spritter. / Men stjärntomt mörker allt. VETTERLUND *StDikt.* 156 (1901). *2NF* 19: 667 (1913; *om delar av himlen*). Du räddes ej natten och döden, / fast stjärntom och kall för din blick. LUNDBERG *SvPens.* 57 (1922). — (1) **-TRAKT.** (stjärne- 1831 osv.) (i vitter stil) om (del av) stjärnhimlen. VALERIUS 1: 69 (1831). RYDBERG *Faust* 275 (1878). — (1) **-TRANSIT.** (†) om stjärnas meridianpassage; jfr **-passage.** *VetAH* 1815, s. 39. — (1, 2) **-TRIANGELKOPPLARE**$^{-010200}$. *el.-tekn.* stjärntriangelomkopplare. *HufvudkatalSonesson* 1920, 5: 57. — (1, 2) **-TRIANGELKOPPLING**$^{-01020}$. *el.-tekn.* i fråga om kortsluten asynkronmotor: omkoppling av statorlindningen från stjärn- till triangelkoppling; jfr **-triangelstart.** *HufvudkatalSonesson* 1920, 1: 563. — (1, 2) **-TRIANGELOMKOPPLARE**$^{-0100200}$. [jfr t. *sterndreieckschalter*] *el.-tekn.* hos kortsluten asynkronmotor: anordning för stjärntriangelkoppling; jfr **-triangelkopplare.** *HantvB* 1. 2: 156 (1934). — **-TRIANGELSTART**$^{-0102}$. *el.-tekn.* start medelst stjärntriangelkoppling. *IngHb.* 3: 536 (1949). — (1) **-TRON.** (stjärn- *c.* 1927 osv. stjärne- 1672) (i vitter stil) bland stjärnorna belägen tron. LUCIDOR *(SVS)* 193 (1672). — **-TRUPP.** (stjärn- 1924 osv. stjärne- 1685) samling av stjärnor. 1) (i vitter stil, numera bl. tillf.) till 1; oeg. l. bildl. Then Stierne-Trouppen som ståår under Jovis Fana / Är Lius-klädd som han sielf. SPEGEL *GW* 164 (1685). 2) till 3 slutet. Amerikansk stjärntrupp till *(stadionspelen i)* Stockholm. *IdrBl.* 1924, nr 81, s. 2. — (1) **-TUB.** i sht *sjöt.* tub för stjärnobservationer; jfr **-kikare,** sbst.[2] *SvFlH* 3: 233 (1945). — (1, 2) **-TULPAN.** [jfr eng. *star tulip*] *bot.* o. *trädg.* liljeväxt (prydnadsväxt) tillhörande släktet Calochortus Pursh; förr äv. om tulpanen Tulipa tarda Stapf., flocktulpan. *SvUppslB* (1935). HYLANDER *PrydnV* 101 (1948; *om flocktulpan*). Ssg: **stjärntulpan-släkte(t).** *bot.* o. *trädg.* släktet Calochortus Pursh. *2SvUppslB* (1953). — (1) **-TUNG.** (i vitter stil, mera tillf.) bildl.: full av stjärnor, stjärntät. BLOMBERG *Bab.* 336 (1928; *om rymden*). DENS. *Stad.* 175 (1931; *om natt*). — (1, 2) **-TUPPA;** anträffat bl. i pl. **-tuppor.** [växten har stjärnformiga blommor] (†) i pl.: växten Maianthemum bifolium (Lin.) F. W. Schm., ekorrbär. *AfhNaturv.* 2: 76 (1831). — (3 slutet) **-TURNÉ.** i sht *teat.* turné gjord av ett sällskap (i sht en teatergrupp l. ett idrottslag o. d.) med en l. flera stjärnor ss. dragplåster. *GHT* 1895, nr 304 A, s. 3 (*i fråga om teater*). *IdrBl.* 1924, nr 158, s. 6 (*av simmare*). — (1 *g*) **-TYDARE.** (stjärn- 1746 osv. stjärne- 1910) [jfr t. *sterndeuter*] person som ägnar sig åt stjärntydning, astrolog. DÄHNERT 317 (1746). Ssgr: **stjärntydar-,** äv. **stjärntydare-bok.** (numera föga br.) astrologisk bok. AFZELIUS *Sag.* 7: 129 (1853). **-konst.** (numera i sht i skildring av ä. förh.) astrologi; jfr **konst 2** o. **stjärn-konst.** DÄHNERT 317 (1746). BESKOW i *2SAH* 32: 39 (1859). **-märke.** (numera föga br.) astrologiskt märke (se **märke,** sbst.[1] 12). BÖTTIGER i *2SAH* 39: 160 (1865). **-tabell.** (numera föga br.) astrologisk tabell. ÖoL (1852). — (1 *g*) **-TYDERI**^{1004} l. ^{0104}, äv. $^{3\text{-}002}$. (stjärn- 1790 osv. stjärne- 1785) [jfr t. *sterndeuterei*] (numera i sht i skildring av ä. förh.) stjärntydning, astrologi. MÖLLER 2: 1000 (1785). — (1 *g*) **-TYDNING.** [jfr t. *sterndeutung*] (numera i sht i skildring av ä. förh.) astrologi; jfr **-tyderi.** NORDFORSS (1805). Tron att genom stjärntydning kunna förutsäga framtiden och sitt eget öde framskymtar vid skilda tillfällen i .. *(E. XIV:s)* uttalanden. (CARLSSON o.) ROSÉN *SvH* 1: 460 (1962). — **-TYP.** 1) *astron.* till 1: typ av stjärna l. stjärnor (med hänsyn till viss egenskap); särsk.: typ av stjärna l. stjärnor med hänsyn till dess l. deras spektrum, spektraltyp. *NF* (1891; *om spektraltyp*). En del stjärntyper torde vara betydligt yngre *(än 2—3 milliarder år)*. *NaturvForsknRådRed.* 1947—48, s. 30. 2) till 1, 2; särsk. (mera tillf.) om typ av kronblad som bildar stjärnblommor (se **-blomma 2**). *SvVäxtförädl.* 1: 530 (1951). — (1, 2) **-TÄCKE.** (stjärn- 1880—1902. stjärne- 1928) (i vissa trakter) täcke vävt i stjärnmönster (i sht i krabbasnår l. opphämta). *HemslöjdsutstSthm* 1880, s. 245. Ett vanligt namn i Skåne var stjärnetäcken för upphämta- och krabbasnårs-vävar. COLLIN *GVävn.* 132 (1928). — (1) **-TÄCKT,** p. adj. (i vitter stil) täckt av stjärnor. LING *As.* 343 (1833). — (1) **-TÄLT.** (stjärn- 1824 osv. stjärne- 1821 osv.) [jfr t. *sternzelt*] (i vitter stil) bildl., om stjärnhimlen. TEGNÉR *(WB)* 5: 147 (1821). DELBLANC *Åminne* 20 (1970). — (1) **-TÄNDNING.** (stjärn- 1890 osv. stjärne- 1917 osv.) (i vitter stil) oeg., om förhållandet att l. tidpunkten (vid mörkrets inbrott) då stjärnorna börjar bli synliga, skymning; förr äv. om stjärnskott (se d. o. 1). ÅKERBLOM *Dikt.* 35 (1890; *om stjärnskott*). I stjärntändningen låg en mula död vid lägerelden. HEDIN *ErövrTibet* 250 (1934). *LD* 1958, nr 68, s. 4. — (1) **-TÄT.** (stjärne- 1963) (mera tillf.) om himlen: kännetecknad av att stjärnorna ligger tätt, stjärnrik o. d.; jfr **-tung.** *OoB* 1963, s. 323. — (1) **-TÄTHET**$^{-02}$ l. $^{-20}$. [jfr eng. *star density*] *astron.* om antal stjärnor per volymenhet i rymden. *Framtiden* 1877, s. 197. — **-TÄVLING.** 1) [banorna för samtliga deltagare bildar en stjärnformig figur] (i sht förr) till 1, 2, om viss typ av rally(tävling); äv. om stjärnflygning. *3NF* (1933). *SvDÅb.* 14: 248 (1937; *om stjärnflygning*). *NFSportlex.* 5: 1053 (1943). 2) till 3 slutet: tävling för l. med deltagande av stjärnor (ss. dragplåster). *Swing* 1921, nr 45, s. 12. — (1) **-TÖCKEN.** (stjärn- 1807 osv. stjärne- 1888—1941) för ögat ss. ett töcken framträdande stjärna l. (o. numera bl.) ansamling av stoft l. gas l. stjärnor i rymden, nebulosa (jfr **-moln**); numera bl. i icke fackmässigt spr. WESTE (1807). Stjerntöcken .. *(dvs.)* Stjerna som synes likt ett töcken. DENS. *FörslSAOB* (*c.* 1817). De bekanta mörka "hålen" i Vintergatans stjärnetöcken, de s. k. kolsäckarna. PETTERSSON *AtomExplUniv.* 132 (1941). — (2) **-UDD.** udd på stjärna; jfr **-spets,** sbst.[1] BERG *Handarb.* 131 (1874). — (2) **-UDDIG.** som har stjärnuddar. HEIDENSTAM *Folkung.* 1: 145 (1905; *om födelsemärke*). — **-UPPFYLLD**$^{-02}$ l. $^{-20}$, p. adj. uppfylld av stjärnor, stjärnfylld. 1) till 1. *2NF* 19: 667 (1913). 2) till 3 slutet. *Swing* 1921, nr 37, s. 5 (*om tävlingar*). — (1) **-UPPLYST**$^{-02}$ l. $^{-20}$, p. adj. upplyst av stjärnljus (se **-ljus,** sbst. 1); jfr **-lyst.** *PoetK* 1820, 2: 35 (*om natt*). — (1) **-UR.** (stjärn- 1795 osv. stjärne- 1824) [jfr t. *sternuhr*] *astron.* o. *kronol.* stjärntidsur. ME-

LANDERHJELM *Astr.* 2: 131 (1795). *Kulturen* 1954, s. 32. — (1) -UTVECKLING^{-020}. [jfr t. *sternentwicklung*, eng. *stellar evolution*] *astron.* om den (generella) utveckling som en stjärna enl. teorierna måste genomlöpa. BERGSTRAND *Astr.* 636 (1925). — (1) -VAGN. (stjärn- 1814 osv. stjärne- 1811 osv.) (i vitter stil) bildl., om stjärnhimlen tänkt ss. en vagn; äv. om stjärnbilden Karlavagnen. TEGNÉR *(TegnS)* 2: 59 (1811; *om Karlavagnen*). Då nattens stjernvagn sig i runden svingar. *PoetK* 1814, 1: 60. — (1) -VAKT. (stjärn- 1850 osv. stjärne- 1847 osv.) (i vitter stil) bildl., om stjärna l. om stjärnorna tänkt l. tänkta ss. en vakt(post). RUNEBERG *(SVS)* 2: 242 (1847; *i pl.*). HAGBERG *Shaksp.* 10: 299 (1850). — -VALV. (stjärn- 1773 osv. stjärne- (numera bl. i bet. 1) 1674 (*i bet.* 1) osv.) [jfr t. *sterngewölbe* (i bet. 1 o. 2); i bet. 2 sannol. av eng. *stellar vault* l. *star vault*] 1) (i sht i vitter stil) till 1, om stjärnhimlen l. om himlavalvet (med dess stjärnor); äv. dels i hyperboliska uttr. (motsv. stjärna, sbst.[1] 1 *j*); äv. dels om himlavalvet tänkt ss. de saligas hemvist (jfr himmel 3), dels om var o. en av de himmelssfärer varav himlen förr tänktes bestå, dels bildl. För'n något Stiernehwalf thet stoora Runda täckte. COLUMBUS *BiblW* A 1 a (1674). Hans många dygder uphögdes til stjernhwalfwet. LAGERBRING *1Hist.* 2: 637 (1773). Barn! du ler mot minnets stjernehvalf. CYGNÆUS 7: 175 (1836). Kommer jag åter, väl, så kommer jag, om icke skall mitt öga vaka öfver dig från stjärnehvalfvet. STRINDBERG *Svanehvit* 119 (1902). Jag gör en gyllne måne, skall en sol av silver smida / till att sätta högt på himlen, över sjätte stjärnevalvet. COLLINDER *Kalev.* 362 (1948). 2) [kryssbågarna o. ribborna i valvet bildar en stjärnformig figur] *byggn.* till 1, 2: korsvalv (kryssvalv) uppdelat stjärnformigt medelst ribbor (se ribba, sbst.[1] 3) l. valvstrålar insatta i valvkuporna mellan kryssbågarna; jfr -nätvalv. BRUNIUS *Metr.* 75 (1836). *(Valven i Spelviks kyrka)* äro tre, hvaraf 2 fyruddiga stjernhvalf. *SörmlH* 1: 62 (1889). *PiteåT* 30/5 1986, Turisten s. 18. Ssgr: stjärnvalvs-krets. (i vitter stil, numera föga br.) till -valv 1, om var o. en av de himmelssfärer varpå himlakropparna enl. den ptolemeiska världsbilden var fästa. JGOXENSTIERNA 4: 65 (1815). -typ. *byggn.* till -valv 2. *Fornv.* 1948, s. 62. — -VALVD, se -välvd. — (1, 2) -VALVIG. [till -valv] (numera föga br.) om valvkupa: som består av ett stjärnvalv (se d. o. 2). *VästmFmÅ* 7: 70 (c. 1875). — (1, 2) -VAR. stjärnbolster; äv. om tyg med samma mönster som stjärnbolster. *Varulex.* Beklädn. 279 (1945). *Form* 1952, Ann. s. 197 (*om tyg*). — (1) -VARV. (stjärn- 1855 osv. stjärne- 1750) 1) (i vitter stil, numera bl. tillf.) om skenbart varv som stjärnorna gör runt jorden under ett dygn; äv. om dygn. HAMMENHÖG *Torken* 21 (1951). 2) (numera bl. tillf.) om ring av stjärnor i en galax. *1NordUnivT* I. 2: 13 (1855). 3) (†) konkret, om stjärnhimlen; anträffat bl. motsv. stjärna, sbst.[1] 1 *j*, i hyperboliskt uttr. Jag skall göra Edert namn stort och sätta det öfwer stjernehwarfwet. LINNÉ *Bref* I. 7: 35 (1750). — (1, 2) -VENTIL. (förr) sfärisk tallriksventil vars tallrik o. tätningsyta var delade i radiella sektioner. *TT* 1895, Byggn. s. 45 (*i skorstenspipa*). — (1, 2) -VERK. (förr) fästningsverk i stjärnform l. med stjärnformig front; jfr -skans. RÅLAMB 8: 138 (1691). På Montauer spitz anlade Gustaf II Adolf i sept. 1626 ett stjärnverk och slog där en bro öfver Weichsel. *2NF* 18: 977 (1913). — (1) -VETENSKAP^{-002}, äv. $^{-200}$. (stjärn- 1775 osv. stjärne- 1744—1769) (numera i sht i skildring av ä. förh.) astronomi; jfr -kunnighet, -kunskap. *VetAH* 1744, s. 136. HOLMBERG *Leopold* 1: 103 (1953). — (1) -VIDD. [jfr t. *sternweite*] om ett i ä. astronomi använt mått vid mätning av stjärnavstånd (motsv. en parsek). *1NordUnivT* I. 2: 13 (1855). AUERBACH (1913). — (1, 2) -VIDE. [bladen bär stjärnhår] *bot.* o. *trädg.* (växt av) släktet Elaeagnus Lin., silverbuske; särsk. om växten E. argentea (commutata) Pursh (äv. kallad *silverbladigt stjärnvide*). *PriskurBergTrädg.* 1891—92, s. 7 (: silfverbladigt). HYLANDER *PrydnV* 101 (1948). — (1) -VIMMEL. (stjärn- 1929 osv. stjärne- 1825 osv.) (i sht i vitter stil) vimmel av stjärnor. TEGNÉR *(WB)* 5: 109 (1825). — (2 *k*) -VIRKNING. *sömn.* virkning av stjärnor (t. ex. till sängöverkast). LANGLET *Husm.* 893 (1884). *StSyHandarbB* 267 (1972). — (1) -VIS. [jfr t. *sternweise*] (numera föga br.) stjärnkunnig; särsk. substantiverat, om astronom. En solförmörkelse, som nu af de stjernwise kan förutsägas. FRANZÉN *Pred.* 3: 11 (1843). — (2 *a*) -VISA. (i sht förr) stjärngossevisa. NORLIND *SvFolkl.* 272 (1911). — (1) -VISDOM^{-02} l. $^{-20}$. (stjärne- 1886) (numera mindre br.) stjärnkunskap. RYDBERG *KultFörel.* 3: 218 (1886). — (1) -VIT. (stjärn- 1902 osv. stjärne- 1909 osv.) (i sht i vitter stil) vit av stjärnljus (se -ljus, sbst.[1]); äv.: (fläckvis) vit (som stjärnhimlen). *LAHT* 1902, s. 388 (*om fötter hos kor*). Sommardrömmens stjärnehvita blomma *(dvs. nattviolen)*. RUNEBERG *Dikt.* 67 (1909). Den stjärnvita septembernatten. *TurÅ* 1918, s. 241. — (1, 2, 2 *h*) -VÅRLÖK. (†) = -gårdlök. *Liljeblad Fl.* 187 (1816). — (1, 2) -VÄDD. [växterna har stjärnstrållika högblad] (numera föga br.) om växt av släktet Scabiosa Lin.; äv. om växten Scabiosa columbaria Lin., fältvädd. FRIES *BotUtfl.* 3: 241 (1864; *om släktet*). *NF* 14: 584 (1890; *om fältvädd*). TÖRJE *Växtfört.* 2: 186 (1938). — (1) -VÄDER. (mera tillf.) i uttr. *klart stjärnväder*, stjärnklart väder. HEIDENSTAM *Folkung.* 1: 41 (1905). — -VÄG. 1) (i vitter stil) till 1, om stjärnhimlen l. djurkretsen l. Vintergatan tänkt ss. en väg. LING *As.* 228 (1833). NORDENMARK *Världsr.* 826 (1910; *om Vintergatan*). 2) till 3 slutet, i uttr. *i stjärnväg*, i fråga om stjärnor. *IdrBl.* 1935, nr 94, s. 2. — (1, 2) -VÄLT. (förr) stjärnhjulsvält. *LB* 4: 263 (1905). — -VÄLVD, förr äv. -VALVD, p. adj. (stjärn- 1845 osv. stjärne- 1687) bestående av (ett) stjärnvalv. 1) (†) till 1, motsv. -valv 1. Lät .. / Rättfärdighet se ner af Stiärne-hwalfda Rjke. WARNMARK *Sinnew.* 33 (1687). 2) (i fackspr.) till 1, 2, motsv. -valv 2. HOLMBERG *Bohusl.* 3: 275 (1845). — (1) -VÄRLD. (stjärn- 1748 osv. stjärne- 1871 osv.) värld bestående av stjärnor; i sht (i sg., förr äv. i pl.) om den för oss synliga l. av oss kända världen (med vår stjärnhimmel l. stjärnorna i vår galax); äv. bildl. (jfr -land). LAGERBRING *HistLit.* 171 (1748; *i pl., om måne o. stjärnor, tänkta ss. bebodda*). Stjärnvärldar i milliontal. RUDIN *TillvProbl.* 14 (1905). SAMUELSSON *HALarovUpps.* 317 (1952; *bildl.*). ASPELIN *TankVäg.* 1: 112 (1958; *om stjärnorna i vår galax*). — (3 slutet) -VÄSEN. (numera bl. mera tillf.) om förhållandet att stjärnorna (inom ett fackom-

råde o. d.) har en utåt dominerande ställning. STRINDBERG *TjqvS* 2: 113 (1886). — -VÄV. (stjärn- 1925. stjärne- (i bet. 1) 1910) 1) (i vitter stil) till 1, bildl., om den väv som stjärnorna på stjärnhimlen bildar. HALLSTRÖM *Sagodr.* 163 (1910). 2) (†) till 1, 2: opphämtavävnad med stjärnmönster. *TextBildv.* 47 (1925; *efter ä. handl.*). — (3 slutet) -ÅKARE. *sport.* skidåkare l. skridskoåkare o. d. som är en stjärna. *IdrBl.* 1925, nr 26, s. 4. — (1) -ÅR. [jfr t. *sternjahr*] (numera bl. mera tillf.) om jordens omloppstid kring solen i förhållande till en fixstjärna, sideriskt år; jfr **platonisk** 1 c o. **-tid** samt **sol-år.** LIEDBECK *Alm.* 1746, s. 33. Stjernåret enligt dess rätta längd antages at vara 365 dagar 6 timar 9 *(minuter)* .. 11 *(sekunder).* *2VittAH* 5: 6 (1789, 1796). *NordKult.* 21. 1 (1934). — (3 slutet) -ÄMNE, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11921) i sht *sport.* om person: ämne till en stjärna. MOBERG *Rosell* 180 (1932; *om skådespelerska*). *UNT* 26/2 1937, s. 10 (*om skridskoåkerska*). — (1, 2) -ÄPPLE. [jfr t. *sternapfel*, eng. *star-apple;* när den äpplelika frukten skärs, visar den ett stjärnformigt snitt] *bot.* frukt från (det i tropikerna växande) trädet Chrysophyllum cainito Lin.; äv. om trädet. BBERGIUS *PVetA* 1780, 1: 133. SÖRLIN *Växtv.* 116 (1927; *om trädet*). SIMMONS *Jonsson* 80 (1935). Ssg: **stjärnäppel-** l. **stjärnäpple-träd.** [jfr t. *sternapfelbaum*, eng. *star-apple tree*] *bot.* trädet Chrysophyllum cainito Lin. ÖoL (1852). — (1) -Ö. (stjärn- 1846 osv. stjärne- 1868 osv.) 1) (i vitter stil) om stjärna tänkt ss. en ö. WIRSÉN *NDikt.* 149 (1880). 2) [jfr eng. *island universe*] om stjärnsystem (galax o. d.) tänkt ss. en ö i universum. *Frey* 1846, s. 124. — -ÖGA. (stjärn- 1833 osv. stjärne- c. 1710 osv.) 1) (i sht i vitter stil) till 1, 2, 2 *t:* likt en stjärna lysande l. glittrande öga (i sht i pl.); äv. dels om stjärna tänkt ss. ett lysande öga, dels metaforiskt, ss. smeknamn på person med lysande ögon; äv. bildl. (jfr 2). Hans silfwerblänkand' hår och stierne-ögon klara. *Kolmodin QvSp.* 1: 15 (c. 1710, 1732). Vår jordiska sol lånar ljus åt alla himmelens stjerneögon. BÖTTIGER i *2SAH* 50: 434 (1874). Minnets klara stjärneöga lyser / På gångna dar. WIRSÉN *Vis.* 241 (1899). ÖSTERGREN (1946; *äv. ss. smeknamn*). 2) [växterna har stjärnformiga blommor l. blomkorgar] *bot.* till 2 *h*, bildl. (jfr 1), om växten Ranunculus platanifolius Lin., vitsippsranunkel; äv. om växten Osteospermum ecklonis (DC.) Norlindh. KROK o. ALMQUIST *Fl.* 1: 89 (1905; *om vitsippsranunkel*). *VåraKulturvN* 129 (1977; *om O. ecklonis*). — (1, 2, 2 *t*) -ÖGD, p. adj. (i sht i vitter stil) som har stjärnögon (se **-öga** 1); äv. bildl. SJÖBERG *Kris.* 160 (1926; *bildl.*). FORSS *TropTramp* 184 (1936; *i pl., om flickor*). — (1, 2, 2 *h*) -ÖRT. [jfr t. *sternwurz*, eng. *starwort* (i bet. *b*, c)] (†) om olika växter med stjärnblommor (se **-blomma** 2); jfr **-blomma** 3. HEINRICH (1814). BJÖRKMAN (1889). särsk. *a)* = **-blomma** 3 *a* (äv. i uttr. *vit stjärnört*). TILLANDZ C 2 a (1683: Hwijt). AUERBACH (1913). *b)* = **-blomma** 3 c. BRANDER *NatH* 102 (1785). BERNDTSON (1880). *c)* släktet Stellaria Lin.; jfr **-blomma** 3 *d*. *2LinkBiblH* 4: 73 (c. 1550). EKBLAD 374 (1764; *om släktet*). *NF* (1891). jfr **gräs-, kärr-, nejlik-, skogs-stjärnört.** *d)* i uttr. *lilla stjärnört*, om växt av släktet Galium Lin., måra. Lille Stiernört. TILLANDZ C 8 a (1683). *e)* växten Alchemilla vulgaris Lin., daggkåpa. PALMBERG *Ört.* 134 (1684). WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). *f)* i uttr. *blå stjärnört*, om äkta förgätmigej (se d. o. 1). BROMELIUS *Chl.* 24 (1694). *g)* växten Inula salicina Lin., krissla; i uttr. *virginisk stjärnört buskaktig* äv. dels om okänd amerikansk asterart; dels om strandaster. *(Lat.)* Aster Atticus, Bubonium, Ingvinalis. *(Sv.)* Stiernört, Kriszlogräs, Skreppogräs. FRANCKENIUS *Spec.* A 4 a (1638). *(Lat.)* Aster .. conyzoides Gesneri. *(Sv.)* Stiernört trullört lijk. RUDBECK *HortBot.* 14 (1685); möjl. okänd art. *(Lat.)* Aster .. Virginianus fruticescens. *(Sv.)* Wirginisk stiärnört buskachtigh. *Därs.* LINDERHOLM 1: 86 (1802; *om strandaster*). WESTE (1807). Ssg: **stjärnörts-blomma.** (†) till **-ört** c ?, om blomma från växten Trientalis europaea Lin.? l. från växt av släktet Stellaria Lin.? ALMQVIST *DrJ* 476 (1834). — -ÖVERSÅLLAD[-0020], p. adj. 1) (i sht i vitter stil) till 1, om himlen: översållad av stjärnor; äv. om natt o. d.: kännetecknad av sådan himmel. MOHN *Afghan.* 53 (1930; *om himmel*). *BonnierLM* 1937, s. 429 (*i pl., om nätter*). 2) (om ä. l. utländska förh.) till 2 *b*, om person: översållad av ordensstjärnor. HELLSTRÖM *Malmros* 286 (1931).

B (†): **STJÄRNA-KIKARE,** se A.

C (numera bl. i högre stil l. i vissa trakter, bygdemålsfärgat): STJÄRNE-ANDE, -BANA, -BERG, -BILD, se A. — (1) -BJÖRN. (†) i sg. best., om stjärnbilden Stora björnen (Ursus major) l. om den däri ingående Karlavagnen. BRENNER *Dikt.* 1: 21 (1693, 1713). — -BLANK, -BLICK, -BLID, -BLINK, -BLOMMA, -BLOMSTER, -BLOSS, -BLÅ, -BLÄNK, -BLÄNKANDE, -BONING, -BOREN, -BORG, -BRO, -BRODER, -BÅGE, se A. — (1) -CIRKEL. (†) om vändkrets (ss. belägen i viss stjärnbild); jfr **cirkel** I 2 *a*. Men när som Siöman plä then Stierne-Circul nalkas / Ther Soolen heetar mest, .. / Som är i Kreftans Punct, tå kan thet ofta henda / At någon Skruuf går löös så Hiernan må sig wenda. SPEGEL *GW* 95 (1685). — -DANS, -DIADEM, -DRÅLL, -DRÖM, -DUK, -FACKLA, -FISK, -FLAMMA, -FLICKA, -FLOD, -FLÄCK, -FOLK, -FRID, se A. — (1, 2) -FRÖ. i ssgn **stjärnefrö-smörblomster.** Ssg: **stjärnefrö-smörblomster.** (†) om en växt av icke närmare känd art. *(Lat.)* Ranunculus .. fl. lut. sem. stellato. *(Sv.)* Stiernefrö smörblomster. RUDBECK *HortBot.* 98 (1685). — -FULL, -FYLLD, -FÄLT, -FÄSTE, se A. — (1 *g*) -GAP. (†) = **-gapare;** jfr **gaper.** SPEGEL *GW* 173 (1685). — (1 *g*) -GAPARE. (†) om astrolog; jfr **-gap.** SPEGEL *GW* 41 (1685). — -GATA, -GLANS, se A. — (1) -GLAS. (†) stjärnkikare (se **stjärn-kikare,** sbst.[2]). *RelCur.* 11 (1682). *Därs.* 16. — -GLIMT, -GLITTER, -GLITTRANDE, -GLOB, -GLORIA, se A. — (1) -GNISTA. (†) ljusglimt l. ljusblänk av det slag som en tindrande stjärna utstrålar; jfr **gnista,** sbst. 1 c. Carbuncler röya sig med sine Stierne-Gnjster. SPEGEL *GW* 137 (1685). — -GNISTRANDE, -GRÅS, se A. — (2 *a*) -GÅARE. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stjärngosse. HENRIKSSON *PlågsDalsl.* 10 (1889). NORLIND *AllmogL* 516 (1912). — -GÅNG, -GÅNGARE, -HIMMEL, -HJUL, -HOP, -HUS, -HÅR, se A. — (1, 2) -HÄGER. [efter t. *sternreiher;* namnet kan bero på fågelns teckningar på fjädrarna l. på att den, då den ropar, kastar huvudet bakåt (ser mot stjärnorna)] (†) rördrom. IERICI *Colerus* 1: 116 (c. 1645). — -HÄR, -HÖJD, -KALL, -KAMMARE, se A. — (1) -KERTE l. -KERTA. (†) bildl.: stjärnfackla. SPEGEL *GW* 170 (1685). —

-KIKANDE, -KIKARE, -KIKERI, -KLAR, -KLASE, -KLOK, -KLOT, -KONST, -KONUNG, -KOR, se A. — (1 *g*) -KRANKHET. [jfr t. *sternkrankheit*] (†) hästsjukdom tillskriven stjärnornas inflytande? IERICI *Colerus* 2: 255 (c. 1645). — -KRANS, -KRETS, -KRONA, -KRÖNT, -KUNNIG, -KUNSKAP, -KVÄLL, -LAMPA, -LAND, -LIK, -LISTA, -LJUS, sbst., -LJUS, adj., -LOFT, -LYST, -LÅGA, -LÖS, -MAKT, -MAN, -MANTEL, -MOLN, se A. — (2 *o*) -MÄRKE. (†) märke (se **märke**, sbst.[1] 1 *b*) bestående av en asterisk. LIND 1: 1474 (1749). — (1) -MÖ. (i vitter stil) = **stjärn-flicka 1**. ALMQVIST *Amor.* 106 (1822). — -MÖNSTER, -NATT, -OBSERVATION, se A. — (1) -ORDNING. (†) stjärnbild; jfr **ordning 11** *b*. EHRENADLER *Tel.* 610 (1723). — (1, 2) -PAPPER. [jfr t. *sternpapier*] (†) lotteripapper med vattenmärken i form av stjärnor. AMBROSIANI *DokumPprsbr.* 169 (1921). — -PAR, se A. — (1) -PERSPEKTIV. (†) stjärnkikare (se **stjärn-kikare**, sbst.[2]); jfr **perspektiv**, sbst. **4.** *KunstHaandv.* 31 (*cit. fr.* 1772). — (1) -POL. (†) om den stjärnbeströdda himmelspolen. LOHMAN *Vitt.* 385 (c. 1720). — -PRAKT, -PRICK, -PRYDD, se A. — (1, 2) -PRYDNAD. (†) konkret(are): prydnad (se d. o. 3) i form av stjärnor. SPEGEL *GW* 29 (1685). — (1) -PRÄNT. (i vitter stil) bildl.: stjärnskrift; jfr **pränt 4**. KARLFELDT *FlBell.* 153 (1918). — -PÄLL, -RAD, se A. — (1 *g*) -REGENT. (†) om planet ss. regent (se d. o. 3). *Voigt Alm.* 1683, s. 35. — -REGN, -RIK, -RIKE, -RING, -ROS, -RYMD, -SAL, -SFÄR, -SIARE, -SKARA, -SKEN, -SKIMMER, -SKIMRANDE, -SKOCK, -SKOTT, -SKRIFT, -SKRUD, se A. — (1) -SKÖRD. (i vitter stil) bildl.: skörd (se **skörd**, sbst. 7 *b*) av stjärnor (som går under l. försvinner). RYDBERG *Dikt.* 1: 7 (1877, 1882). — -SLÄTT. (i vitter stil) bildl., om stjärnhimlen. HALLSTRÖM *Sagodr.* 129 (1910). — -SLÖJA, -SMYCKAD, -SMYCKE, -SPÅDOM, -SPÅMAN, -STEN, -STRÅLANDE, -STRÅLE, -STRÖ, -STRÖDD, se A. — (1, 1 *g*) -STÅND. (†) stjärnkonstellation (se d. o. 1). LILLIENSTEDT *Vitt.* 275 (1681). — -STÄLLNING, -SYSKON, -SYSTEM, -SÅNG, -TAK, se A. — (1) -TAVLA. (†) stjärnkatalog. ROSENFELDT *Nav.* 55 (1693). — -TECKEN, -TINDER, -TINDRANDE, se A. — (1) -TJÄLL. (†) om stjärnhimlen (tänkt ss. stjärnornas boningar l. ss. ett tält); äv. om stjärnhimlen ss. de saligas boning. WARNMARK *UtwSiälGlädie* 7 (1686). ATTERBOM *Lyr.* 3: 170 (1825). — -TOM, -TRAKT, -TRON, -TRUPP, -TYDARE, -TYDERI, -TÄCKE, -TÄLT, -TÄNDNING, -TÄT, -TÖCKEN, -UR, -VAGN, -VAKT, -VALV, -VARV, -VETENSKAP, -VIMMEL, -VIT, -VÄLVD, -VÄRLD, -VÄV, se A. — (1) -ÄLSKARE. (†) om person som är hängiven stjärnforskningen. TAMMELIN *Alm.* 1723, s. 36. — (1) -ÄNGEL. (i fråga om ä. föreställningar) om var o. en av de änglar som tänktes föra stjärnorna i deras banor. *KultFörel.* 4: 151 (1887). — -Ö, -ÖGA, se A.

D (†): STJÄRNO-BRODER, -KIKARE, -LIK, se A. — (2 *b*) -MUNK. [efter t. *sternmonch*] stjärnbroder (se d. o. 2). OPETRI 1: 480 (1528). — (1) -SKARPSYNT, p. adj. som har skarp syn när det gäller att upptäcka förhållanden på stjärnorna (l. planeterna). Ei någor Stierno-Skarpsynt än / I Jove kunnat diur vpteckia. WASSENIUS *Alm.* 1740, s. 31.

Avledn.: STJÄRNA, v. 1) (†) till 1; i den särsk. förb. **stjärna upp** [jfr **sola upp**], opers.: bli stjärnklart. *Linc.* B b 1 a (1640). 2) (mera tillf.) till 2, refl., i uttr. *stjärna sig*, om is: splittras i stjärnor. Isen, som .. var så svag, att den stjärnade sig under fötterna. HAGG *LotsFyrm.* 387 (1930). — STJÄRNAD, p. adj. [jfr t. *gesternt;* jfr äv. dan. o. nor. *stjernet*] (i vitter stil, numera föga br.) stjärnbeströdd. Himlens stjernade hvalf. NICANDER *GSann.* 28 (1766). — STJÄRNAKTIG, adj. [jfr d. *sterneagtig*, nor. *stjerneaktig*] (mera tillf.) till 1: som liknar l. påminner om en stjärna l. stjärnorna (l. stjärnhimlen). HALLSTRÖM *Skepn.* 329 (1910). — STJÄRNIG, förr äv. STJÄRNOT, adj. (-et 1701—1764. -ig 1640 osv. -ot (-ott) 1611— c. 1755. -ug 1685 (: stjärnugt, *n.*)) [jfr fd. *stiærnæth*, dan. o. nor. *stjernet*, t. *sternig, sternicht*] 1) (i vitter stil) till 1, om himmel: (rikligt) besatt l. försedd med stjärnor, full av stjärnor, stjärnbeströdd o. d.; äv. om natt o. d.: kännetecknad av sådan himmel, stjärnklar; äv. dels: stjärnbelyst, dels: stjärnliknande; äv. ss. adv.; äv. i överförd l. mer l. mindre bildl. anv. FORSIUS *Phys.* 87 (1611; *om himlen*). Natten öfver oss i stjärnig mantel står. EGGEIJER (1846) hos MARCUS *GeijerL* 380. Men bygden *(dvs. en slättbygd)*, med skimmer från stuguknut, / Då breder sin stjerniga karta ut *(för en enslig vandrare)*. SNOILSKY 2: 83 (1881). Öfver allt låg majnatt stjärnigt blå. LUNDH *LjusMoln.* 7 (1909). Aftonens stjärniga sken kring bergens konturer i fjärran. EKELUND *Väg.* 84 (1919). Helgon och änglar .. / ut från bebodda / molnhus i stjärniga gränderna! SJÖBERG *Kris.* 111 (1926). *OoB* 1932, s. 64 (*om vinternatt*). 2) (i sht i fackspr.) till 2: försedd med l. kännetecknad av stjärnor l. stjärnformiga figurer; äv.: som har stjärnform; stjärnformad; äv. i överförd anv., om ngts utseende o. d.; äv. ss. adv. FORSIUS *Min.* 126 (c. 1613: then stiernote; *om lazursten*). RINMAN *JärnH* 1008 (1782; *om utseende hos tackjärn*). ÖSTERLING *Hälsn.* 49 (1907; *ss. adv.*). I skrud av stjärnig snö. OSSIANNILSSON *Flygsk.* 161 (1910). LUNDGREN *GHus.* 75 (1922; *om slädnät*). jfr **små-, spegel-stjärnig**. särsk. *a)* om sköld l. hjälm l. tyg o. d.: prydd med stjärnor l. stjärnmönster, stjärnbeströdd (se d. o. 2); jfr **stjärna**, sbst.[1] 2 *k*. CFDAHLGREN 1: 181 (1812; *om hjälm*). Honom svarade då .. Asteriscus med stjerniga skölden. *MarkallN* 1: 63 (1820). *BoupptVäxjö* 1879 (*om duktyg*). *b)* [möjl. äv. avlett av **stjärn**] (i fackspr.) motsv. **stjärna**, sbst.[1] 2 *l*, om (huvud l. panna hos) häst l. ko o. d.: försedd med stjärn. EKEBLAD *Bref* 2: 22 (1657; *om häst*). En swart stiernet Oxe. *NVedboDomb.* Vårt. 1764, § 43. *SDS* 1900, nr 566, s. 2 (*i pl., om kohuvuden*). *IllSvOrdb.* (1955; *om ko*). — STJÄRNSKAP, n. (tillf.) till 3 slutet: egenskap l. förhållande att vara en stjärna. *IdrBl.* 1935, nr 6, s. 1. Järegård är en av de överlevande svenska stjärnorna. Stjärnskapet tycks inte tynga honom. *DN* 22/12 1972, s. 1.

STJÄRNA *fæ³rna²* l. *fä³r-*, sbst.[2]; best. **-an**; pl. **-or.** (förr äv. **stiärn-, stjern-**) [fsv. *stiärna*, pannhud, sv. dial. *stjärna*, panna, pannhud; av mlt. *sterne*, panna, pannhud (se STJÄRN). — Jfr STJÄRNSMÄLL, sbst.[2]] 1) (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) om panna (se **PANNA**, sbst.[2]) hos person l. djur; äv. dels i uttr. *slå* l. *skjuta ngn för stjärnan*, dels i uttr. *se ngn i stjärnan*, se ngn rakt o. stint i ögonen; äv. metonymiskt: huvud. *HH* 2: 19 (1548). *(Storfursten)* lät .. sticka .. *(elefanten)* fram i stiernan med itt skarpt spiut. PETREIUS *Beskr.* 2: 97 (1614). Hafwer tu ondt vthi tin Hierna, / Tå skal tu tigh låta *(dvs.*

åderlåta) fram i tin Stierna. *Bondepract.* C 4 a (1662). *(Vi)* förlorade .. 5 soldater, som .. *(ryssarna)* med sina reffelbyssor slog för stiernan, der de stod på sijna poster. *KKD* 1: 261 (c. 1710). *Mont-Louis FrSpr.* 272 (1739: ser). LANDELL *Bligh* 61 (1795: sköt). Han träffade mig midt i stjernan. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). *MarkallN* 2: 173 (1821; *metonymiskt*). *(Pojkens)* uppbragte fiende högg honom med knytnäfven för stjernan, så att han såg tusende gnistor. GUMÆLIUS *Bonde* 110 (1828). **2)** (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) pannskydd av stål för stridshäst (jfr SKILT 8, SKYLT, sbst. **I 1** *a*); förr äv. om skyddsplåt för stridshästs bröst. HULT *KarlskrGrenadjRegH* 1: 15 (*i handl. fr.* 1561); jfr ALM *BlVap.* 226 (1932). Hästarne hafva goda ryggbarssar och säkra stjernor för bröstet. MELLIN *Nov.* 1: 413 (1829, 1865; *om förh. 1590*). **3)** bildl. om front (se d. o. 2). Effther fiennderne icke hade mere ähnn 2 faner, och Kong:e M:ttz wåre fäm faner, dy kundhe icke theris stärne tillrächkie att drabbe in vpå all wår stiärne, vthenn draffte allenest in vpå Johann Byntinghz .. och halff Anundh Stenssons faner. HH XIII. 1: 212 (1565). jfr HAST-, STÅL-STJÄRNA.

Ssgr (till 1): **A:** STJÄRN-BAND, sbst.[2] (sbst.[1] se sp. 11930) **(stjärn- 1814 osv. stjärne- 1635)** [jfr t. *stirnband*] *hippol.* till huvudlag hörande pannband; förr äv. om pannband utgörande prydnad för person; jfr **-rem.** SCHRODERUS *Os.* III. 2: 56 (1635; *för person*). Hufvudlag och tyglar af svart läder, med förgyldt beslag, genomhrutit stjernband med Leijonhufvuden. *InventVagnHovstall.* 1814, s. 138. — **-REM. (stjärn- 1885 osv. stjärne- 1654 osv.)** [jfr t. *stirnriemen*] (i fackspr. o. i vissa trakter) pannrem; jfr **-band.** CEDERSTRÖM o. MALMBORG *ÄLivrustk* 9 (*i handl. fr* 1654: stiernerenderne, *pl. best., felaktigt för* stiernerernmerne). *(Sv.)* stjernrem, *(fr.)* frontal. SCHULTHESS (1885). — **-ÅDRA. (stjärn- c. 1645—1755. stjärne- 1642)** [jfr t. *stirnader*] (†) pannåder. PALMCHRON *SundhSp.* 310 (1642; *i fråga om personer*). *HushBibl.* **1755**, s. 201 (*hos kreatur*).

B (†): STJÄRNA-BINDEL. binda (se **binda**, sbst. I *a*) för pannsår o. d. *Linc.* I i 6 b (1640).

C (†): STJÄRNE-BAND, -REM, -ÅDRA, se **A.**

STJÄRNA, v., STJÄRNAD, STJÄRNAKTIG, STJÄRNIG, STJÄRNOT, STJÄRNSKAP, se **stjärna**, sbst.[1] *avledn.* — STJÄRNSMÄLL, sbst.[1], se **stjärna**, sbst.[1] *ssgr.*

STJÄRNSMÄLL *fæ³rn-smäl²* l. *fä³rn-*, sbst.[2], r. l. m.; best. **-en**; pl. **-ar.** [sv. dial. *stjärnsmäll;* ssg med SMÄLL; förra leden är STJÄRNA, sbst.[2]] (vard.) kraftigt slag i l. kraftig stöt mot (pannan l.) huvudet (så att man tycker sig se stjärnor; se STJÄRNA, sbst.[1] **2** *u*); ofta allmännare: kraftig stöt l. kraftigt slag (mot vilken kroppsdel som helst); äv. bildl. (med anslutning till STJÄRNA, sbst.[1]). Få en stjernsmäll i pannan, i hufvudet. THOLANDER *Ordl.* (1872). De' här satans tjuvsamhället ska snart få sej en stjärnsmäll så att det rämnar i limningen. VINBERG *GudBästB* 91 (1924). Hon hann knappt opp på benen, förr än *(baggen)* Pelle kom med en ny stjärnsmäll, denna gång från framsidan. GÖTH *5Stånd.* 280 (1936). Fadern reste sig och stod med lyftad åra .. *(Sälen)* kom upp på andra sidan och fick en stjärnsmäll så *(osv.)*. AHLIN *GillGång* 89 (1958). *DN* 8/7 1985, s. 23 (*bildl.*).

STJÄRNUG, se **stjärna**, sbst.[1] *avledn.*

STJÄRT *fær⁴t*, r. l. m., äv. (i vissa trakter, starkt bygdemålsfärgat) STÄRT *stær⁴t;* best. **-en**; pl. **-ar** (*Upp.* 9: 10 (*NT* 1526) osv.) ((†) **-er** *Upp.* 9: 19 (*NT* 1526), ROSENFELDT *Tourville* 39 (1698)). **(stert (-tt) 1554—1712, 1747** (: stertgods). **stirt 1526** (: stirterna, *pl. best.; möjl. felaktigt för* stierterna). **stjert (sie-, sje-, skje-, stie-, -th, -tt) 1526—1902. stjärt (skiä-, skä-, stiä-) 1587 osv. stärt 1642, 1937** (*i bet.* **7**)**—1954** (*i bet.* **6** *a* γ α')) [fsv. *stiarter, stärter, sterter*, sv. dial. *stjärt, stärt, stert;* motsv. fd. *stiært, stært* (d. *stjært*), fvn. *stertr*, nor. dial. *stert*, mlt. *ste(e)rt, start*, mnl. *ste(e)rt, stært, start* (nl. *staart*), ffris. *stert, stirt*, feng. *steort* (eng. *start*); samhörigt med fvn. *sterta*, sträcka (ut), o. i avljudsförh. till STÖRTA; till en utvidgning av den rot (med bet.: vara styv) som bl. a. föreligger i STARRA; med avseende på bet.-utvecklingen jfr STYVE, stjärt (till STYV), o. fvn. *stjǫlr*, stjärt (se STJÄLK). — Jfr RÖDSTJÄRT, STJÄRTA, sbst.[1, 2], STJÄRTAMENT o. STARTING]

1) hos vissa djur: mer l. mindre avsmalnande l. spetsig(t utskjutande) bakre l. bakersta del l. bakkropp; dels hos insekt l. mask l. larv o. d., dels (o. i sht) om kroppspartiet bakom ändtarmens öppning hos fisk (oftast dock med inbegrepp av l. huvudsaklig tanke på stjärtfena), dels hos fågel: gump (oftast dock, i utvidgad anv., med huvudsaklig tanke på l. enbart om samlingen av stjärtfjädrar), dels hos kräldjur l. amfibie; förr äv. ss. gemensam beteckning för stjärt (i ovan angivna bet.) o. svans. *Upp.* 9: 19 (*NT* 1526; *på häst*). Huru vnderliga kan han *(dvs. ormen)* krökia sin stiert. BALCK *Ridd.* E 6 a (1599). Siöbeester .. äre store Siödiur, af kött, blodh, fetme, och fullkomlighe ledamoter, och föhra sigh fram i watnet, somlighe medh fötter eller skröflar, somlighe medh fenor, börster och stiertar. FORSIUS *Phys.* 151 (1611). *(Lat.)* cauda .. *(sv.)* stiert. CELLARIUS 27 (1699; *sannol. om såväl svans som stjärt*). Stjerten *(på ett svenskt får)* räcker knapt til knän. THUNBERG *BeskrSvDjur* 63 (1798). Stjerten .. *(hos fåglar)* är egentligen en fet körtelaktig fortsättning vid ändan af bålen, men vanligen kallar man blott de der på fästade styfva fjädrarna Stjert. MARKLIN *Illiger* 202 (1818). *(Han)* drog *(ur korgen)* fram en ofantligt stor romhummer, som slog med den breda stjerten. *Kielland GarmWorse* 21 (*Hfors* 1880). MOHN *Afghan.* 26 (1930; *hos mygga*). En storvuxen man med sönderriven rock .. drog upp ett ägg ur fickan, som han troligen stulit under stjärten på nån höna. KJELLGREN *Smar.* 184 (1939). En rödstjärt kom gång på gång till sin holk, satte sig ett stycke ifrån och darrade med stjärten innan den dök in till ungarna med de insekter den höll i näbben. FRIDEGÅRD *Somm.* 121 (1954). — jfr BÄVER-, DRAK-, FISK-, FÅGEL-, HUMMER-, KRÄFT-, ORM-, PÅFÅGEL-, RULL-, RÄK-, RÅVA-, SILL-, SIM-, SKORPION-, SÄL-, VAL-, ÖDLE-STJÄRT m. fl. — särsk. *a)* i ordspr. Ehuart hegren flyger iw haffuer han stierten med sigh. *SvOrds.* A 5 a (1604); jfr HOLM *Ordspr.* 313 (1964). Dhen som grijper Ålen wed stiärten, han håller honom intet fast .. *(dvs.)* Dhen som wil twinga skalken, han måste grijpan rätt ann. GRUBB 142 (1665). Så lenge som apan sitter på gumpen, så mercker man intet at stierten felasz henne. HIÄRNE *2Hskr.* 194 (c. 1715). *b)* [jfr t. *salz auf den schwanz streuen*, urspr. använt ss. skämtsamt råd till barn om hur man skall fånga fåglar] i nedanstående bildl. uttr. (jfr 4). *(Ryska)* Själfhärskardömet .. är icke, såsom mången så gärna vill inbilla sig, bara ett spel bakom tronen af en ful reaktionsliga, som

lätteligen kan fångas och kväsas med en nypa af "upplysningens" och "liberalismens" salt på stjärten. *NDA* 1915, nr 218, s. 2.

2) metonymiskt, om stjärtförsett djur. *a)* (vard.) ss. enkelt ord: fisk (l., speciellare, abborre osv.); stundom äv.: kräfta; jfr SILL-STJÄRT. Jag har ej fått en stjert. LIND (1749). *(Nykomlingen)*, som icke kunnat öfva sig i kräftfångst i Österbotten, där inga kräftor trifvas, skrämde bort hvarenda stjärt, när han vitjade käpparna. TAVASTSTJERNA *HårdT* 119 (1891). Var den här sjön fiskrik? .. Inte var det som förr. Många gånger fick man ro hem utan minsta stjärt på botten av båten. SALJE *Låg.* 147 (1971). *b)* ss. senare led i djurbeteckningar, (urspr.) med tanke på att djuret har en så l. så beskaffad stjärt l. använder sin stjärt så l. så. α) om fiskar; se LÅNG-, SLÖJ-STJÄRT. β) om insekter l. kräldjur; se GÅL-, HOPP-, LÅNG-, SEGEL-, SMAL-, TVE-, VIT-STJÄRT. γ) om fåglar; se KRUM-, KVICK-, RÖD-, SAX-, STUBB-, VIPP-STJÄRT.

3) [eg. specialanv. av **1** med anslutning till **5**] (numera mindre br.) om den rudimentära motsvarigheten hos människa till däggdjurens svans; ss. förled i ssgr (se -BEN, -KOTA).

4) (†) i bildl. anv. av **1**; särsk. dels om ngt mer l. mindre oönskat som vidhänger ngt l. är en följd av ngt, dels [jfr motsv. anv. av lat. *cauda*, t. *sterz*, o. SVANS] ss. beteckning för den oansenliga l. betydelselösa (o. föraktliga) delen av ngt (sammanslutning l. samhälle o. d.): svans; jfr **1** *b*, **6**, **7**. Herren skal göra tigh til hoffuudh och icke til stiert, och skalt altijdh sweffua offuan vppå, och icke vnderliggia. *5Mos.* 28: 13 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* svans). Herren *(skall)* affhugga aff Israel bådhe hoffuudh och stiert, bådhe quist och stubba. *Jes.* 9: 14 (*Därs.; Bib. 1917:* svans). Wanart haffuer en long stiert. *SvOrds.* C 7 a (1604). Mylen skall få audience på nestkommendhe Måndag, at .. förklara det ärended *(angående en viss traktat)*, och så få resolution. Mig tycker där sticker en stjert efter, doch moste man så lata gäedt till sin tijdh. AOXENSTIERNA *Bref* 4: 25 (1642). Desza *(franska)* Romanskrifware, när de få fast i en ända på et Historiskt factum, så binda de ihop med densamma en lång stjert af reflexioner och raisonementer, uti hwilka de änteligen förlora sig sjelfwa. *SvMerc.* 2: 165 (1756).

5) hos person: bakdel, ända, "stuss", "gump", "rumpa"; i fråga om vuxen person numera i sht mer l. mindre skämts. *Få dask* l. *smisk i stjärten.* Så länge .. twå *(av vittnena)* icke följas på en wäg, så skadar, effter all god lagh och domarreglor, deras eldbrand i stierten mig intet. ANNERSTEDT *UUH* Bih. 2: 142 (*i handl. fr.* 1670). En af de Skönheterne som trippa med nedslagna ögon och vrida på stjärten. PILGREN *FigBröll.* 77 (1785). Och då kommer mor och säger, att hon skall basa honom i stjerten, om han inte genast går in och klär på sig. STRINDBERG *SvÖ* 2: 155 (1883). Sätt sig, han, Harpolin, på sin magra stjärt och var lugn! NORDSTRÖM *Landsortsb.* 64 (1911). *(Blöjan sätts på)* så att stjärtlappen och den tjockaste delen av blöjan kommer under barnets stjärt. *SvD(A)* 8/4 1928, Bil. s. 3. Att bli tvättad i stjärten, att i rätt tid erhålla sitt lavemang, att bli vänd när liggsår hotar *(osv.)*. GYLLENSTEN *Grott.* 276 (1973). — jfr BAR-STJÄRT. — särsk. *a)* (ngt vard., skämts.) i uttr. *springa* (l. dyl.) *som om man hade* l. *hade haft* (äv. *som hade man haft*) *eld i stjärten*, springa med stor l. våldsam fart, springa som om man "hade (haft) eld i rumpan"; stundom äv. i uttr. *ha eld i stjärten*, ha mycket bråttom l. dyl. Generalen hade nästan slutat sin rond *(bland äppleträden)*, då trädgårdsmästarens pojke kom springande som hade han haft eld i stjärten. SCHILDT *Eros* 49 (1913). LILLIEHÖÖK *MaryAnne* 89 (1933). jfr: *(Ångbåten)* lopp som elden hade setat honom i stjerten (ehuru den satt midskeps). TÖRNEROS *(SVS)* 1: 180 (1824); jfr **1**. *b)* i överförd anv., om den del av klädesplagg som täcker bakdelen l. ändan. Jag var utan krage, hade ett stort hål i stjärten på mina byxor och lodade gatan fram i ett par gamla skor jag köpt i en lumpaffär. *DN(A)* 1928, nr 316, Söndagsbil. s. 3. *DN(B)* 1961, nr 72, s. 17. *c)* ss. senare led i ssgr utgörande metonymiska beteckningar för person; se BAR-, BECK-STJÄRT.

6) [eg. bildl. anv. av **1** (jfr **4**, **7**)] om del av anordning l. av föremål l. formation o. d., som på grund av sin form l. placering l. (vanl.) bådadera liknar l. för(t) tanken till en stjärt (i bet. **1**, l. en svans). Mit Hierta ser vth som en förwisten Moroth, Ther Moszen sig vtöfwer Sierten förbarmat. *Weise* 310 (1697). Sjelfva bilderna *(hos vädersolar o. vädermånar)* likna .. hufvudkroppen, ibland äro de dock oredige, med stjertar begåfvade, och altid svagare uti sken. BERGMAN *Jordkl.* 272 (1766). Den mäst öpna dalen *(i Härjedalen)* .. sträcker sig .. ifrån Helsing-lands Rået up til Långå Skants; men sedan tränges belägenheten ihop af de på alla sidor tilstötande Fjäll högders ändar och stjertar .. lika som långa skaft til en stor klubba. HÜLPHERS *Norrl.* 3: 4 (1777). *(Lat.)* Cauda, *(sv.)* Stjert, en fintrådig, hårfull, eller luden, eller fjäderlik tilsats, t. e. på Fårpungar. BRANDER *NatH* 56 (1785). Röken *(från ångbåten)* låg som en svart ringlande orm akterut och försvann med stjärten i det täta grådiset. BLOMBERG *Pass.* 162 (1934). — särsk.

a) om (fisk- l. fågelstjärtliknande) bakparti l. utskjutande del av l. detalj på redskap l. mekanisk anordning o. d. *VetAH* 1749, s. 194 (*på mjärdar*). Den nedersta Sågblads-stjärten *(i en sågram)* kan naglas fast .. Några bruka ock öfra stjärtarne så smidde, som *(osv.)*. *Därs.* 1769, s. 20. Till denna plog har man lediga .. så väl enbets- som tvåbets-skaklar, som äro utan stjertar bakom slån. *LBÄ* 44—50: 251 (1801). Sommartid nyttja .. *(kvinnorna i Stora Mellösa socken i Närke)* den lilla, för socknen egna, så kallade stjerthatten af flätad halm med sin uppstående skärm, runda kull och sin stjert. DYBECK *Runa* 1842—43, 4: 81. "Stjerten" *(på en snösko)* bör vid hvarje steg släpa efter i snön. BALCK *Idr.* 3: 123 (1888). Ventilens aflösning .. *(på ångmaskinen)* verkställes därigenom, att stjärten D af uppkopplingshaken E träffar och åker upp på klacken F å ringen G. *TT* 1894, M. s. 5. *(I Husaby kyrka i Västergötl.)* äro .. murhörnen ganska väl lagda i förband med stenarna skiftevis längre åt ena och andra sidan (stjärtar). *SvFmT* 10: 331 (1899). På hufvudet bar .. *(pojken)* gardeskårens helt med metall beklädda kask, som i en lång stjärt slutar nere på ryggen. HENRIKSSON *Tyskl.* 117 (1901). — jfr GALIPP-, PANN-STJÄRT. — särsk. α) om bakparti l. annan anordning som ger stadga l. styr ngt. α′) på flygplan l. torped o. d.: (mer l. mindre fisk- l. fågelstjärtlikt) bakparti; äv. om parti på ä. kanonjolle, som sköt ut i vattenlinjen från aktern l.

(på de största kanonjollarna) fören (med uppgift att öka bärigheten). W. S. Henson i London har uttagit patent på en flygmachin eller egentligen ett luftfartyg, hvilket består af en vagn, försedd på båda sidor med horizontela vingar, och baktill med en stjert, hvarigenom det hela får ett .. utseende af en fogel. PASCH *ÅrsbVetA* 1844, s. 6. WRANGEL *SvFlBok* 60 (1897; *på kanonjolle*). *KrigVAH* 1922, s. 21 (*på torped*). Vanligen pressas stjärten nedåt av propellerluften, varigenom flygplanet blir baktungt. SÖDERBERG *PrFlygl.* 1: 27 (1935). *β'*) (i sht i fackspr.) på väderkvarn: vridstång l. svans; äv. om liknande anordning på ä. fläktanordning. Tratten *(till ett "väderväxlingsrör" för fartyg)* vrider sig omkring, förmedelst en gent emot vidhäftad vinge eller stjärt, at han altid står med öpningen emot vinden. *VetAH* 1757, s. 6. Dessa *(väder-)*qvarnar *(för vattenuppfordring)* kunna och böra så inrättas, att vingställningen, med taket eller hufven .. rörlig på trissor .. omkring hjulet .. såsom en medelpunkt, genom en så kallad stjert .. sjelf ställer sig emot vädret. *LAA* 1813, s. 174. Stjert på en väderquarn .. *(dvs.)* Utstående stock el. träd, hvarmed quarnen vrides. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). jfr VRID-STJÄRT. *β*) i fråga om träförbindning. *α'*) tapp l. utsprång som liknar en fiskstjärt l. har trapetsform; numera nästan bl. i ssgn LAX-STJÄRT. ENEBERG *Karmarsch* 1: 182 (1858; *till förbindning på langden*). Hopplattning med stjert *(vid förbindning i vinkel)*. *Dars.* 190. *β'*) *sjöt.* om laskläpp; i ssgn LASK-STJÄRT. *γ*) om (ända av ngt utgörande) handtag. *α'*) (numera bl. mera tillf.) om plogstjärt (se d. o. 1) l. motsvarigheten härtill på årder. Stjert på en plog. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). MÖLLER *Jordbr.* 126 (1881; *på årder*). Förmodligen förhistoriskt är även ramårdret med stärt och vise i ett stycke, det som sedermera lever kvar i norra Skåne. *SkånHembFÅb.* 1954, s. 23. *β'*) om handtag på (i sht förr i vissa trakter använt) lieorv, bestående av orvets översta tillplattade del. *Gruddbo* 298 (1938). *δ*) lavettsvans l. lavett; numera bl. ss. förled i vissa ssgr (se -BULT, -STOCK, -TALJA, -TÅG). Falckuner aff Jærn m*(ed)* stierth – 6 st:r Falckuner aff Jærn m*(ed)* stock och michor – 5 st:r. *ArkliR* 1553, avd. 4. Falknether aff jern medt stjerther. ADLERSPARRE *HSaml.* 1: 7 (*i handl. fr.* 1556). 12 mickor och 12 stertt*(er)* (till Falckuner). *ArkliR* 1564, avd. 20. *ε*) (numera mindre br.; förr) på svansskruv: avsmalnande, något nedåtböjd bakre del (varmed gevärets pipa sammanhölls med kolven); äv.: svansskruv; äv. hos bössa utan svansskruv: avsmalnande del bakom fänghålet varmed pipa o. stock l. kolv sammanhölls. MEYERSON *VapArboga* 106 (*i handl. fr.* 1587). Stjerten *(på bösspipan)* utgöres af den bakåtgående, något nedböjda delen, hvilken genom .. Korsskrufven, som går genom stocken och har sin skrufmor vanligen i tryckblecket, hufvudsakligen sammanfäster pipa och stock. KÄLLSTRÖM *Jagt* 108 (1850). *(Ett eldvapen från 1400-talet är)* 1,21 m. långt, har en förstärkningsring vid mynningen, en hake samt en stjärt, hvilken tydligen varit instucken i ett träskaft. *2UB* 6: 333 (1904). jfr PANN-, SVANSSKRUVS-STJÄRT. *ζ*) (numera föga br.) = PLOG-STJÄRT 2. Silfverplogar / Med både rist och bill och stjert. SANDER *Ar.* 19 (1877). *3NF* 15: 1094 (1931). *η*) liktydigt med: ända; särsk. *α'*) (om ä. förh.) på knipphammare: del av hammarskaftet som sitter bakom hylsten (o. gm vars nedtryckning hammaren höjs), svans; i sht i ssgn STJÄRT-HAMMARE. Kniphammare Nyttjas väl i synnerhet för Knip- och Bultjern, men är tillika en nodvändig hjelp för alt slags svartsmide .. Drifves igenom tryckning med kuggar och stjert. TILAS *Ordalag* 3 (1767). Stjert .. *(dvs.)* Hammarskaftets förlängning bakom hylsten, på knipphamrar. DALIN (1854). *β'*) i annan anv. *(Vägaren ålades)* om lodett opå pundaren, att han icke falskeligen der medh före skulle och icke begynnendess före lodett vthi wägande ifrå stierten, vthan ifrå hufwudett. *BtÅboH* I. 4: 12 (1626).

b) (†) hos komet: svans. L. PAULINUS GOTHUS *Com.* 89 (1613). SEHLSTEDT 5: 140 (1873).

c) (i fackspr., numera bl. *sjöt.*) om kort, vanl. smäcker (o. smidlagd) tågstump som fästes vid tåg l. kätting l. riggdetalj o. d. för att underlätta hanteringen av l. fastsurra l. i visst läge fixera tåget osv. Hwad åthskilnad är emellan Seysz-Reep med Stierter, eller de med Skillt-Knoop. Man har Seyszreep till Skepps medh Stierter flätade, som kallas Swackenhals, så och Seyszreep med Knoop på ändana. ROSENFELDT *Tourville* 39 (1698). *(Förråd av)* Rulle-bly, Slag-lappar, Kopparbussar, Gryn-säckar med goda stiertar *(osv.)*. *Sjöregl.* 1741, 5: B 5 a. En nybörjare i kanot bör alltid hafva sin paddel försäkrad med en liten "stjert" eller ett snöre långt nog för att likväl medgifva obehindrad rörelse. *Balck Idr.* 1: 382 (1886). Stjärt (Tail of a rope) .. kallar man en ungefär meterlång sladd af tågvirke, i synnerhet om den är afspetsad eller smidlagd. SMITH (1918). Stjärt (tail), *(dvs.)* kort, ibland spetsad tågända som avslutar och förlänger kättingsurrning, penterlina, rustlina o. d. eller användes för att tillfälligt fasthålla riggdetaljer under segelmanöver. *SohlmanSjölex.* (1955). Stjärt *(dvs.)* kort lina, fäst i ett föremål så att detta lättare kan hanteras och göras fast, t. ex. en pyts, en fender, ett block. RYDHOLM (1967). — jfr AVKRÄNGNINGS-, BOJ-, BROK-, HALS-, SPIR-, TÅG-STJÄRT.

d) (†) på skrivet bokstavstecken: släng l. svans. Här *(dvs. i ordet Jahr)* är *(bokstaven)* I icke allenast en Consonans, vtan warder ock med en längre stiert skrifwit. GIESE *Sprachm.* 1—3: 12 (1730).

e) (†) om var o. en av de båda blå tungorna på örlogsflagga. De rätta benämningarna på spetsarna *(på örlogsflaggan)* äro "stjärtar" för de båda blå och "tunga" för den gula; men vanligen kallas alla tre "tungor". WRANGEL *SvFlBok* 224 (1898).

f) (†) om släp (se d. o. 12). Ha en lång stjert, *(sägs)* famil. och skämtvis för: ett långt släp. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). BJÖRKMAN (1889).

g) (numera föga br.) *bergv.* på malmlins: (spetsig) ända l. spets; särsk. i uttr. *ligga* (l. *förekomma* o. d.) *stjärt om stjärt*, om malmlinser: (i strykningsriktningen) ligga (l. förekomma osv.) med ändarna l. spetsarna något vid sidan om varandra. Bergarten *(kan)* uti det öfra stenlagret .. yppa sig genom sin skate, eller Stjert, med Brånad. RINMAN 1: 737 (1788). Malmen i dessa senare *(södra gruvöppningarna)* utgöres af kvartsrandad blodsten, vid stjärtarne omvandlad till svartmalm. *JernkA* 1898, s. 120. *Ymer* 1913, s. 290 (: stjärt om stjärt).

h) (numera bl. tillf.) om ngt fristående; särsk. i ssgn KROK-STJÄRT. *LandsmFrågel.* 37: 25 (1935).

7) [eg. specialanv. av 4] (stärt) (i vissa trakter, starkt bygdemålsfärgat) eftergille, efterkalas. I Hägerstad och Baldringe .. *(i Skåne)* brukade soldaten, som hjälpt till med något arbete och spånkvinnan och andra, som gjort några tjänster *(i samband med gravöl)*, bli bjudna "på stärt", d. v. s. "eftergille". Stärten var i det hela taget lika som själva gillet. HAGBERG *DödGäst.* 453 (1937).

Ssgr (i allm. till 1): A: **STJÄRT-AMFIBIE.** (numera föga br.) *zool.* stjärtgroddjur. SCHULTHESS (1885). *2NF* 38: 446 (1926). — **-AND.** *zool.* andfågeln Anas acuta Lin. (varav hannen har en påfallande lång stjärt). RETZIUS *FaunSuec.* 123 (1800; *uppgivet ss. skånsk benämning*). Ssgr (*zool.*): **stjärtands-**, äv. **stjärtand-bo.** ROSENIUS *SvFågl.* 5: 114 (1936). **-hane** l. **-hanne.** KOLTHOFF *DjurL* 260 (1899). **-hona.** *FoFl.* 1931, s. 102. — **-BATRACKIE.** (†) stjärtgroddjur. THORELL *Zool.* 2: 243 (1861). *FoFl.* 1907, s. 185. — **-BEN. 1)** (†) till **1**; om ryggradens sista kota, vartill stjärtfenstrålarnas plattor är anslutna; äv.: svansben (jfr 3). MARKLIN *Illiger* 134 (1818; *om svansben*). *2GbgVSH* 4: 43 (1821; *hos sandflundra*). SUNDEVALL *ÅrsbVetA* 1840—42, s. 315 (*hos fossil saurie*). **2)** *zool.* stjärtfot. *SAOBArkSakkSvar* (1987). **3)** (numera mindre br.) *anat.* till **3**: svansben. SCHÜTZERCRANTZ *1Förlossn.* 141 (1785). ESSEN-MÖLLER *KvinnlUnderl.* 23 (1932). *SAOL* (1973). — (**6** *a* α β′) **-BJÄLKE.** (numera mindre br.) till väderkvarn: vridstång. *2UB* 2: 471 (1901). — (**6** *c*) **-BLOCK.** [jfr lt. *stertblock*, t. *steertblock*] *sjöt.* block med en i den fria ändan smidlagd förlängning (om 1—2 m) av tågvirkesstropp (varmed blocket kan fastgöras). DALMAN 6 (1765). LAVÉN *Sjöv.* 20 (1853). — (**6** *a*) **-BOGGI.** *järnv.* boggi med (vridpunkten i ändan av) ett baktill spetsvinkligt parti (bestående av de sammanlöpande ramplåtarna), boggi med (vridpunkten i spetsen av en) stjärt. LUNDBERG *Lok.* 108 (1902). — (**1, 6** *a*) **-BORR.** (†) bergborr med kluven (fågelstjärtlik) egg. RINMAN 2: 837 (1789). — (**6** *a* δ) **-BULT.** (om ä. förh.; numera föga br.) ringbult (i däcket) för stjärttalja (se d. o. 1). CHAPMAN *Dimens.* D 2 b (1796). WoJ (1891). — **-BÄRANDE,** p. adj. i sht *zool.* Stjärtlösa och stjärtbärande groddjur. *NaturvForsknRådÅb.* 1949—50, s. 150. — (**1, 6**) **-DEL.** särsk. till **1**: del (av ryggrad l. bål) som utgörs av stjärt. NILSSON *Fauna* 4: 130 (1852; *på makrill*). — (**6** *a* α α′) **-DÄCK.** (förr) på kanonjolle: däck till l. däck utgörande stjärt. *KrigVAH* 1860, s. 37. — **-FENA. 1)** till **1**, hos fisk: vid ändan av ryggraden sittande fena (se d. o. 3), i stjärten sittande l. en del av stjärten (l. vad som betraktas ss. hela stjärten) utgörande fena; äv. dels om motsv. (sekundärt utbildade) fena hos val, dels om motsv. fena hos utdöd art av fisködla. *VetAH* 1740, s. 405. *2NF* 12: 326 (1909; *hos fisködla*). *VetAÅb.* 1910, s. 220 (*hos val*). Hajarna förmå välta en båt med bara ett slag av stjärtfenan. ERIKSSON *Ritter KvPol.* 58 (1939). **2)** *zool.* till **1**, hos kräftdjur: tillplattat o. utvidgat slutparti. *SFS* 1900, nr 78, s. 2 (*hos hummer*). Den näst sista *(stjärt)*-ledens bihang *(på kräftan)* äro .. tillplattade och riktade bakåt samt bilda tillsammans med den yttersta stjärtleden .. den stora stjärtfenan. *LfF* 1908, s. 59. **3)** i sht *flygv.* till **6** *a* α α′; på flygplan: i stjärten l. bakpartiet sittande fena (se d. o. 5). *SvD* 14/5 1975, s. 25. Ssgr: **stjärtfens-** l. **stjärtfen-flik.** om var o. en av flikarna hos (i ändan V-formad) stjärtfena. *a)* till **-fena 1.** NILSSON *Fauna* 4: 19 (1852). *b)* till **-fena 2.** *StKokb.* 321 (1940). **-rot.** *zool.* till **-fena 1.** jfr **rot**, sbst.[1] 4 *a*. *SkandFisk.* 99 (1838). **-spets.** särsk. till **-fena 1.** NILSSON *Fauna* 4: 6 (1852). **-stråle.** till **-fena 1**: benstråle i stjärtfena. NILSSON *Fauna* 4: 55 (1852). — **-FJÄDER.** om var o. en av de fjädrar (fjäderpennor) som sitter fästa på o. skjuter ut från gumpen på fågel, fjäder som ingår i l. tillsammans med andra fjädrar bildar stjärt; jfr **svans-fjäder.** *Linc.* Oooo 5 b (1640). — **-FJÄLL.** hos kräldjur (l. drake l. annan liknande fantasifigur): fjäll på stjärt. LINNÉ *MusReg.* 27 (1754; *hos huggorm*). Och söndagslat Neptunus / med springvattenkonster / jonglerar ibland stjärtfjäll / på drakar och monster. PROCOPÉ *Vers* 15 (1909). ERIKSSON *Afr.* 254 (1932; *hos krokodil*). — **-FLUGA.** (†) äkta parasitstekel (med lång l. framträdande äggläggare?). Naturens Mästare .. låter Ichneumones eller Stjertflugor förminska denna ohyra *(dvs. antalet kålmaskar)*. *GT* 1787, nr 40, s. 2. *(Sv.)* Stjertfluga. *(T.)* Schwanzfliege .. Schlupfwespe. HEINRICH (1828). — **-FOT.** i pl., om pariga, rörelseorgan utgörande bihang (abdominalfötter) på kräftdjurs stjärt, abdominalfötter på stjärten, stjärtben (se d. o. 2). THORELL *Zool.* 2: 396 (1865). *StKokb.* 321 (1940). — (**6**) **-GALT.** (†) om avsmalnande ända av galt (se **galt**, sbst.[2] 1), som vid utslaget kommer sist ur stället; jfr **-gös.** RINMAN 2: 837 (1789). GARNEY *MasMäst.* 420 (1791). — (**6** *a*?) **-GODS.** [sannol. med tanke på att kittelkroppen ännu inte har helt rundad form] (†) om mässingskittlar som under tillverkningen lämnat kittelslagaren för att fullbordas av "beredaren". KÖNIG *LärdÖfn.* 6: 58 (1747). — (**5**) **-GOSSE.** [sv. slang *stjärtgosse*] (starkt vard.) om (ung) man i förhållande till ngn som (beskyddar l. underhåller o.) har homosexuellt umgänge med honom; äv. allmännare: (ung) homosexuell man. Jaså, det är ni som är Johnnys stjärtgosse? AHLGREN *Aymé Barber.* 114 (1952). Är det så du är, en liten inställsam stjärtgosse och passopp och provokatör? GYLLENSTEN *Senat.* 69 (1958). — **-GRODDJUR**[-02] l. [-20]. *zool.* groddjur tillhörande (den bl. a. av stjärt kännetecknade) ordningen Urodela (inom underklassen Lepospondyli, salamanderdjur), urodel; särsk. i pl. (best.) om nämnda ordning; jfr **svans-groddjur.** *1Brehm* III. 1: 162 (1876). — (**6** *a*) **-GÅT.** (i fackspr.). Stjärtgåt .. *(dvs.)* gåt med not eller ränna i den ände som är dold av timret, vilket har en tillpassad rygg. ARNSTBERG *KnuttimrHus* 300 (1976). — (**6**) **-GÖS.** (†) = **-galt.** RINMAN 2: 837 (1789). — (**6** *a*) **-HAKE. 1)** (numera föga br.) *byggn.* om liten hake (se **hake**, sbst.[2] 1 *b*) till fönster o. d. med ett (svängt) stöd bakåt (vars yttersta del löper parallellt med dörrposten osv.); i sht om hake till fönsterhasp; jfr **styts-hake.** För att gifva .. *(hakar som fästas i trä)* mera styrka, anbringar man likasom en liten stytsa under den fritt stående delen af haken, och kallar dem då stytshakar, eller, om de äro små, stjerthakar. ROTHSTEIN *Byggn.* 501 (1859). Stjärthake *(dvs.)* en slags fönsterhake på vilken haspen lägges. ÖSTERGREN *Ant.* 7/8 1934. **2)** (numera bl. ngn gg) *vapenh.* om variant av hakebössa av stångbössetyp (använd under 1400- o. 1500-talet), där skaftet var av järn o.

slutade i ett handtag. Nye stiert hakar m(ed) michor. *ArkliR* 1553, avd. 4. ALM *ArmEldhandv.* 27 (1953). — (5) -HALVA. om var o. en av de båda delarna av en människas bakdel, klinka, skinka. ALFVÉN *Dotter* 59 (1977). — (6 *a η α'*) -HAMMARE. (förr) fallhammare hos vilken hammarens höjning åstadkoms gm nedtryckning av skaftdelen bakom hylsten ("stjärten"), svanshammare, särsk. liktydigt med: knipphammare. "En liten stjerthammar" till utsmidande af spik och "andra små manufakturer". *NoraskogArk.* 4: 123 (*cit. fr.* 1671). Kniphammare Nyttjas väl i synnerhet för Knip- och Bultjern, men är tillika en nödvändig hjelp för alt slags svartsmide .. De kallas vanligen Svants eller Stjerthammare. TILAS *Ordalag* 3 (1767). DÆDALUS 1940, s. 68. — (6 *a*) -HATT. (†) kvinnohatt med ett stjärtlikt, bakåt-uppåt utskjutande parti (o. åt sidorna nedhängande band). DYBECK *Runa* 1842—43, 4: 81. HOLMBERG *Skand.* 26 (1849). — (5) -HYGIEN. Stjärthygien är .. viktig för män. *TorpFritidsh.* 1979, nr 1, s. 15. — -KITTA -*kit²a*, f. l. r.; best. -an; pl. -or. [senare leden av gr. (attisk dial.) κίττα (jonisk dial. χίττα), nötskrika, skata, av ljudhärmande urspr.; jfr nylat. släktnamnet *Urocissa*] (mindre br.) *zool.* (den i Kina förekommande) fågeln Urocissa erythrorhyncha Boddaert (som har en mycket lång stjärt). *2Brehm* 2: 131 (1884). *Fatab.* 1957, s. 207. — (5) -KNULLARE -*knul²are*, m.; best. -en l. -n; pl. =. [senare ledet avledn. av **knulla**, v.² (varom se etymologisk parentes till **knulle**)] (starkt vard.) om homosexuell man; jfr -gosse. STRINDBERG *Brev* 3: 350 (1883). — (6 *a α α'*) -KON. *flygv.* hos flygplan: konformigt stjärtparti. *SDS* 1979, nr 255, s. 19. — -KOTA. 1) till 1, hos fisk: kota i stjärten l. stjärtpartiet. THORELL *Zool.* 2: 48 (1861). LILLJEBORG *Fisk.* 1: 28 (1881). 2) till 1, 3: svanskota; särsk. (o. numera bl., mindre br.) till 3, om var o. en av de sammanvuxna kotorna i stjärtben hos människa. BERLIN *Lsb.* 5 (1852). *SAOL* (1973). — -KRÅS. (mera tillf.) bildl., om den anblick som de vita täckfjädrarna hos orrtupps uppslagna stjärt företer (o. som kan föra tanken till ett halskrås). Med utslagna "lyror" och det vita stjärtkråset blänkande på långt håll. *NatLiv* 1: 170 (1927). — (5) -LAPP. (i sht förr) mindre (för uppsamling av urin o. avföring avsett) tygstycke till spädbarns (med blöja klädda) stjärt. *VHem* 1921, nr 27, s. 17. — (6 c) -LINA. (†) om kortare lina varmed ngt styres l. manövreras o. d. STRÖM *MinnB* 20 (c. 1865). — (6 *a α α'*) -LUCKA. i sht *flygv.* hos passagerarplan: lucka i bakdelen av planet för utsläpp av passagerare. *SvD(A)* 1/4 1965, s. 15. — -LYRA. (mera tillf.) hos orrtupp (l. annan fågel): (utspänd) lyrformig stjärt. MUNSTERHJELM *TavSkog.* 45 (1932). — (1, 6) -LÖS. som är utan stjärt; särsk. till 1, särsk. (*zool.*) i uttr. *stjärtlöst groddjur*, äv. *stjärtlös amfibie*, groddjur tillhörande ordningen Anura (vars genomgående kännetecken är avsaknaden av stjärt), anur (i sht i pl. (best.), om denna ordning). *(Lat.)* Colymbus auritus L. (Podiceps cornutus Lath.) hab. vernali .. *(sv.)* mindre, stjertlös Lom. ORUDBECK D. Y. (c. 1700) i *3ASScUps.* VIII. 7: 14. *2NF* 30: 315 (1920: de stjärtlösa amfibierna). Bondtuppen var illa däran *(efter tuppfäktningen)*. Han var fullkomligt stjärtlös, alla de mörkblå fjädrarna som svajat så vackert voro borta. MÖRNE *Ekv.* 149 (1932). De stjärtlösa groddjuren (Anura). *FoFl.* 1965, s. 15. — (6 *a*) -MALM. (†) (av malmarbetare använd benämning på) malm som drar södra ändan ("stjärten") av magneten. RINMAN *JärnH* 132 (1782). DENS. 2: 838 (1789). — -MES. *zool.* fågeln Aegithalos caudatus Lin. (som har lång stjärt); äv. allmännare, dels: (fågel tillhörande) släktet Aegithalos Herm., dels: fågel tillhörande familjen Aegithalidae (i sht i pl., om denna familj). LEIJONFLYCHT (1827). En liten stjärtmes Ægithalos glaucogularis Moore. *FoFl.* 1920, s. 258. Stjärtmesar, Aegithalidae. *DjurVärld* 10: 383 (1963). Ssgr (*zool.*): stjärtmes-bo. GELLERSTEDT *Hult* 45 (1897, 1906). -hane l. -hanne. ROSENIUS *SvFågl.* 1: 174 (1916). -släkte(t). släktet Aegithalos Herm. SCHULTHESS (1885). -ägg. ROSENIUS *SvFågl.* 1: 177 (1916). — (5) -MÖRDARE. [sannol. efter mönster av **fader-mördare**] (starkt vard.) korsett, korselett. ÖSTERGREN *Ant.* 5/5 1928. *VeckoJ* 1949, nr 9, s. 22. — (6 *a γ β'*) -ORV. (i vissa trakter i sht förr använt) lieorv med utskjutande (ofta svängt) platt l. bladformigt ändparti (som vilar mot vänster arm vid användningen), bladorv. *Fatab.* 1930, s. 134. — -PARTI. parti (av ngt) som utgöres l. upptas av stjärt; särsk. 1) till 1. *FoFl.* 1910, s. 14 (*på fisk*). 2) till 6 *a α α'*; särsk. på flygplan. *TLev.* 1908, nr 15 A, s. 4 (*på torpeder*). Planet .. slog stjärtpartiet i en vägbank och bröts i tre delar. *SvD* 21/11 1974, s. 1. — -PENNA. stjärtfjäder. *VetAH* 1740, s. 371. — (6 *a α α'*) -PLAN. *flygv.* plan (se **plan**, sbst.¹ I 4 *f*) i flygplans bakre del, plan utgörande stjärt. HERMODSSON *Flygk.* 1: 15 (1910). — -PORTION. (numera föga br.) särsk. (†) ss. sammanfattande beteckning för stjärtdel o. svansdel; jfr **portion** I *a* o. **svans-portion**. THORELL *Zool.* 2: 49 (1861). — (5) -PUDER. för pudrande av stjärt. BALDERSON *Harps.* 86 (1969). — (5) -PUTA. (förr) Fruntimren .. hade klätt sig i plymer och fjädrar och hattar och stjärtputor. MOBERG *SistBr.* 270 (1959). — -RING. 1) (numera föga br.) till 1: segment l. led på stjärt; jfr **ring**, sbst.¹ 7 c. HEDIN *Pol* 1: 158 (1911). 2) (förr) *sjöt.* till 6 *a ð*: förtöjningsring för stjärttalja (se d. o. 1). GRUNDELL *AnlArtill.* 1: 13 (c. 1695). — (5) -RIS. (mera tillf.) jfr **ris**, sbst.¹ 6. När någon av pojkarna gjort något sattyg, måste han själv klättra upp i en björk nere vid Sandkrogen och skära stjärtris. ENGSTRÖM *Adel* 210 (1923). — -ROT. (i sht i fackspr.) om (regionen närmast) den del hos stjärt l. stjärtfena l. (i sht) samlingen av stjärtfjädrar som är fäst i bakkroppen, rot (se **rot**, sbst.¹ 4 *a*) hos stjärt. *SkandFisk.* 141 (1842; *hos fisk*). *2NF* 1: 503 (1903; *hos fågel*). ERIKSSON *Afr.* 254 (1932; *hos krokodil*). — (6 *a α α'*) -ROTOR. *tekn.* I helikopterns bakre del finnes en mindre stjärtrotor. WEINBERG *Sjömansk.* 484 (1954). — (5) -RUM. (stjärt- 1940 osv. stjärte- 1943 osv.) (skämts.) plats för stjärten, plats att sitta på; i sht i ordspr. *finns det hjärterum* l. *hjärtrum (så) finns det stjärterum* l. *stjärtrum* (samt i variationer av l. anv. utgående från detta ordspr.). Det blir litet trångt, men finns det hjärtrum finns det alltid stjärtrum, skriker Ina, som (*osv.*). WIDEGREN *Släkt.* 353 (1940). Där det är hjärtrum, där är det stjärtrum. *GHT* 1941, nr 130, s. 7; jfr HOLM *Ordspr.* 141 (1964). Dra åt dig dina artificiella extremiteter, så herrskapet får stjärterum. DELBLANC *Nattresa* 230 (1967). —

-SKÖLD. 1) (mindre br.) bildl., om orrtupps utspända, uppåtriktade stjärt; jfr **sköld**, sbst.[2] 3, o. **-krås, -lyra.** KNÖPPEL *SvRidd.* 18, 35 (1912). 2) i sht *zool.* sköld (se **sköld**, sbst.[2] 3 *f*) på stjärt. *VetAH* 1752, s. 310 (*hos skallerorm*). *StKokb.* 321 (1940; *hos hummer*). — -SLAG. slag med stjärt(en). HÖGBERG *Storf.* 174 (1915; *i fråga om val*). — (6) -SLAGG. (†) (små järnkorn l. små järnstycken innehållande) slagg som vid utslaget kommer ut sist (tillsammans med "stjärten" av järnet). RINMAN 2: 838 (1789). *JernkA* 1848, s. 33. — (5) -SLICKARE. (vard.) rövslickare. En stjärtochtallriksslickares utveckling till blåsgroda. HEDBERG *DockDans.* 25 (1955). LUNDKVIST *Vindingev.* 255 (1956). — -SPETS. 1) till 1: spets av l. på stjärt. *VetAH* 1798, s. 293. 2) (mera tillf., i sht skämts.) till 5, om yttersta delen av (utskjutande) bakdel. BERGSTRÖM *Värml.* 124 (1937). — -SPOLE. *zool.* hos fisk: avsmalnande bakre del (framför stjärtfenan). LÖNNBERG *AnfDjurr.* 24 (1901). — (6 *a α α'*) -SPORRE. *flygv.* jfr **sporre**, sbst.[1] 3 *j*. FORSSLUND *ManVing.* 17 (1932). — (6 *a*) -STAKE. *fisk.* stake (se d. o. 2) till stjärt på nätkrok. BROMAN *Glys.* 3: 605 (c. 1740). — (6 *a δ*) -STOCK. (†) om tjockare plankgång som upptar trycket av lavett. *ExFlott.* § 35 (c. 1740). SCHULTHESS (1885). — (6 *c*) -STOPPARE. [jfr t. *steertstopper*] (numera mindre br.) *sjöt.* om stoppare till tåg (som utgör en (smidlagd) stjärt), (smidlagd) tågstjärt. ROSWALL *Skeppsm.* 1: 72 (1803). SMITH (1918). — (6 *c*) -STROPP. (numera mindre br.) *sjöt.* blockstropp med stjärt, stropp till stjärtblock. FRICK o. TROLLE 36 (1872). *2NF* 27: 359 (1918). — -STRÅLE. (numera mindre br.) stjärtfenstråle. SUNDEVALL *ÅrsbVetA* 1845—50, s. 331. HAMMARSTRÖM *Sportfiske* 283 (1925). — -STUMP. (mycket) kort stjärt, stump till stjärt, stumpaktig stjärt. *FoFl.* 1910, s. 42 (*hos huggormsart*). *TurÅ* 1958, s. 257 (*hos sparvuggla*). — -STYCKE. (*Sv.*) Stjertstycke .. (*t.*) Schwanzstück. *SvTyHlex.* (1851, 1872). 1) till 1. särsk. *a*) om lösskuren, till föda avsedd stjärtdel av fisk. SCHULTZE *Ordb.* 5040 (c. 1755). *Landsm.* VIII. 2: 7 (1891). *b*) (mera tillf.) om stjärtsköld (se d. o. 2). HISINGER *Ant.* 5: 12 (1831). 2) (skämts., tillf.) till 5: bakdel. Bång stod dubbelviken med ett stjärtstycke som ett mindre bord stickande i vädret och pysslade med sin motor. VICTORIN *Örnung.* 25 (1932). 3) till 6 *a*; särsk. till 6 *a α α'*: (del av flygplan osv. utgörande) stjärt. *2UB* 9: 666 (1906; *på torped*). *Dædalus* 1950, s. 125 (*på flygplan*). — -TALJA. *sjöt.* 1) [jfr eng. *train-tackle*] (förr) till 6 *a δ*: (för inhalning av kanon använd) talja som hakades i lavettsvans. CHAPMAN *Dimens.* E 3 b (1796). HÄGG *TretungFl.* 59 (1941). 2) [jfr t. *steerttalje*] till 6 *c*: löstalja vars ena (l. bägge) block har stjärtstropp. RAJALIN *Skiepzb.* 233 (1730). — -TIPP. (mindre br.) yttersta del av stjärt. HULTENBERG *Holmboe Ökn.* 19 (1932). — -TITA. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stjärtmes. ERIKSON *Djurnamn* 16 (1905). — (6 *a δ*) -TÅG. [jfr t. *steerttau*] (†) tåg varmed lavettsvans surrades fast; äv. om tåg utgörande surrning till ledsegelspira. GRUNDELL *AnlArtill.* 1: 24 (c. 1695). ÖoL (1852; *till ledsegelspira*). — -TÄCKARE. *zool.* om var o. en av de konturfjädrar som på ryggsidan täcker stjärtpennornas bas. STRÖM *SvFogl.* 17 (1839). — -TÄCKFJÄDER$^{\smile 020}$. (mindre br.) i sht *zool.* stjärttäckare. SUNDEVALL *Zool.* 80 (1858). AUERBACH (1913). — -VIPPANDE, p. adj. som vippar på l. med stjärten. RICKSON *GVänn.* 16 (1930; *om sädesärla*). — -ÄNDA l. -ÄNDE. 1) till 1; särsk.: av stjärt bestående ända l. ändstycke (av fisk osv.). Jag mätte .. (*en trumpetfisk*) och fann hans längd, utom stjertändarne, wara twå och tjugu tum. *Oldendorp* 1: 104 (1786). Hajen var 12 ½ meter från huvudet till stjärtändan. MICHANEK o. KRUSENSTIERNA *Beebe Fiske* 112 (1939). 2) till 6; särsk. *a*) till 6 huvudmom.: ända där stjärten är belägen l. ända som utgöres av stjärt. KOCH *Timmerd.* 280 (1913; *på spolformig kokare i sulfatfabrik*). *b*) (numera föga br.) till 6 *c*: stjärt. ROTHSTEIN *Byggn.* 343 (1857). CANNELIN (1921).

B: (5) STJÄRTA-VINK. (med skämts. o. vard. prägel, tillf.) vickning med stjärten. ENGSTRÖM *Aftongl.* 153 (1910, 1932).

C: STJÄRTE-RUM, se A.

Avledn.: STJÄRTA, v.[1] 1) (vard., tillf.) till 5; i särsk. förb.; jfr **stjärta**, v.[2] 2) (numera föga br.) *sjöt.* till 6 *a δ*: styvhala (kanon) mellan lavett o. ringbult i däcket. Inom vår flotta användes den (*dvs. stjärttaljan*) vanligen styvhalad mellan lavetten och sin ringbult i däck midskepps. Detta kallades att "stjärta" kanonen. HÄGG *TretungFl.* 59 (1941). 3) (numera föga br.) *sjöt.* till 6 *c*: förse (block) med stjärtstropp; särsk. i p. pf. i adjektivisk anv. Storehalsupphalaren bör ni skära in på följande sätt: i halslödran hugger ni ett stjertadt block, genom hvilket ni skär upphalaren, hvars fasta part bändes i en bult på underkant af klon. OXENSTIERNA *Vanderdecken* 32 (1865). Särsk. förb. (till **stjärta**, v.[1] 1): **stjärta sig fram.** gm att sitta på sin stjärt o. läsa nå fram till (visst avsnitt l. tentamen o. d.). THORÉN *VingBly* 127 (1937). **stjärta ut.** vickande på stjärten gå ut. *SvD(B)* 1953, nr 238, s. 6. — STJÄRTA, v.[2], se d. o. — -STJÄRTAD, p. pf. ss. senare led i ssgr: som har (sådan l. sådan) stjärt; särsk. 1) till 1; se **kort-, lång-, rät-, röd-, spets-stjärtad** m. fl. 2) till 5; se **skön-stjärtad.** — -STJÄRTIG, adj. (numera mindre br.) till 1: -stjärtad (se d. o. 1); se **lång-, röd-stjärtig.**

STJÄRTA, sbst.[1], r. l. f.; pl. **-or** (RÅLAMB). (**stiert-** (**-tth-**)) [sv. dial. *stjärta*, stjärt på årder; till **STJÄRT**] (†) 1) stjärt (se d. o. 1). Fötterne (*på de kokta kräftorna*) tagz à part medh Stiertorne. RÅLAMB 14: 120 (1690). 2) om mantellöpare; i ssgn MANTEL-STJÄRTA (*SkeppsgR* 1543).

STJÄRTA *fær³ta²*, sbst.[2], f. l. r.; best. **-an**; pl. **-or.** [sannol. ombildning av **KÄRTA** med anslutning till **STJÄRT**] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) fisken Abramis blicca Bloch, björkna. LILLJEBORG *Fisk.* 3: 314 (1889; *angivet ss. namn vid Västerås*). *SvFiskelex.* (1955).

STJÄRTA, v.[1], se **stjärt** *avledn.*

STJÄRTA, v.[2], förr äv. **SKÄRTA.** (**skeert-** 1665. **skert-** 1665. **skiert-** 1662 (: skierta omkring). **stiärt-** c. 1755) [sv. dial. *stjärta*, planlöst l. beskäftigt l. fjäskande l. narraktigt fara omkring, så smått uppträda ss. friare (äv. ss. dep.); jfr d. *stjærte*, (om kreatur:) hålla svansen i vädret (o. rusa omkring l. i väg), svänga på svansen, (om person:) planlöst l. inställsamt fara l. svansa omkring, ävensom nl. *staarten, steerten*, svänga l. vispa med svansen, planlöst driva omkring, mht. *sterzen*, ströva l. driva omkring; av-

ledn. av STJÄRT (jfr STJÄRTA, v.[1])] (†) om kreatur: sätta l. hålla svansen i vädret (o. rusa omkring l. i väg) l. rusa omkring l. i väg med svansen i vädret; äv. om person: lekfullt l. uppsluppet (o. narraktigt) springa l. "skumpa" omkring (äv. bildl. l. oeg.: tokas l. dyl.). När gambla Moor böriar skumpa, så är hon intet at stilla .. (dvs.) När gammalt folck begynner skeerta, så är dher intet återhåld. GRUBB 595 (1665). Skumpar altijd Koo medh första Kalff .. Man förbråår .. här medh vnga och nygiffta Qwinnespersoner, som intet mycket achta första Barnet: Vthan springa och skerta dher medh. DENS. 727. Stiärta .. (dvs.) Slå stiärten i wädret, hoppa, springa, (lat.) Saltare. SCHULTZE Ordb. 5001 (c. 1755).

Särsk. förb. (†): STJÄRTA OMKRING. Min fru med swägerskan, som löpa här och skierta omkring, låta .. hälsa min k(iäre) F(ar)k(iar). EKEBLAD Bref 2: 333 (1662; *rättat efter hskr.*).

-STJÄRTAD, se stjärt *avledn.*

STJÄRTAMENT *ſær[1]tamän[4]t*, n.; best. -et; pl. =. [till STJÄRT, sannol. efter mönster av SYNAMENT] (vard., mera tillf.) bakdel, stjärt, gump. Svenska Teaterförbundet jubilerade .. på Grand Hotell. Så gör Lili Ziedner entré i Vinterträdgården där Pauline Brunius står inbegripen i livligt samtal med spetsarna för råd och rike .. och när hon passerade gruppen gav hon Pauline Brunius en klatschig smäll i stjärtamentet. Pauline .. vände sig förvånad om, varpå Lili Ziedner utbrast: – Åh, förlåt mig, jag trodde det var kronprinsessan! SvD 11/5 1975, s. 14.

-STJÄRTIG, se stjärt *avledn.*

STO *stω[4]*, sbst.[1], r. l. f.; best. -en l. -n. [sv. dial. *sto, stod;* i avljudsförh. till STAD, sbst.[1]] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat, om ä. förh.) om det understa varvet kärvar i ett "lad" (se LAD, sbst.[3]), varvid kärvarna lades l. ställdes snett så att axänden på den senast lagda kärven vilade på den närmast föregående kärven. I ladugolfwet sättes stoen eller första hwarfwet wäl tätt, och tages wid tröskningen warsamt up, så sker derwid ingen spillning. SamlRonLandtbr. 2: 172 (1777). Fatab. 1925, s. 106 (*i skildring av förh. i Uppl. vid 1800-talets mitt*).

Ssg: STO-GUBBE. [se närmare HCELANDER i VästsvHembSt. 153 ff (1928)] (i vissa trakter, bygdemålsfärgat, om ä. förh.) om den första i stoen satta (o. sist tröskade) kärven (vari inlades en brännvinskutting l. en ost l. dyl. för att påskynda arbetet vid tröskningen); äv. om kuttingen osv. FoF 1926, s. 99 (1868). VästsvHembSt. 156 (1928; *om kuttingen osv.*).

STO *stω[4]*, sbst.[2], n. (GripshR 1601, s. 66 osv.) ((†) f. l. r. GRUBB 454 (1665), GRANLUND Carlé OdågAv. 75 (1914)); best. -et, äv. -t (ss. f. l. r. -n); pl. -n (UpplDomb. 1: 41 (1622) osv.) ((†) = G1R 17: 228 (1545), LINNÉ Vg. 38 (1747); -en CARL XI AlmAnt. 373 (1696), BRAUNER Bosk. 43 (1756); -er UpplDomb. 3: 150 (1593: Werkeståer), MANDERSTRÖM Rimlex. 189 (1779); -r NorrlS 14: 102 (1636), JGOXENSTIERNA 5: 216 (c. 1817)); pl. best. -na (CARL XI AlmAnt. 209 (1691: gulstona) osv.), äv. (numera föga br.) -en (BROMAN Glys. 3: 161 (c. 1730), ÖSTERGREN (1946; *angivet ss. "sällsynt"*)) ((†) -erna HushBibl. 1755, s. 303; -n ADLERBETH Buc. 98 (1807); -nen SAHLSTEDT (1773), WIDEGREN (1788); -rna SPARRMAN Resa 1: 233 (1783)); äv. (numera bl. i Finl., föga br.) STOD, sbst.[1], n. (BtFinlH 3: 234 (1549), HILDEBRAND Medelt. 1: 194 (1880; *om ä. förh.*)) l. f. l. m. l. r. (G1R 25: 232 (1555), BoupptRasbo 1826); best. -et resp. -en; pl. = (G1R 3: 40 (1526)) l. -ar (EkenäsDomb. 1: 94 (1645)); ((†) -e STÅHLE VersVasat. 95 (*i handl. fr.* 1569); -er (StallRSthm 1600, s. 9, CELSIUS HushAlm. 1740, s. 9); -r RÅLAMB 13: 100 (1690); stöder G1R 16: 174 (1544: bondestöder), SUFinlH 4: 12 (1615)). (sto (stoo) 1545 osv. stod (-oo-, -dh) 1521 (: stod-hesta)—1913 (: stodföl). stode, sg. c. 1640. stodt (-dtt) 1544 (pl.)—1555. stord 1597. -stådzs-, i gen. i ssg 1546 (: hestestådzs peninger). -ståer, pl. 1593 (: Werkeståer). stöder (-dh-), pl. 1544 (: bondestöder)—1615) [fsv. *stōþ*, flock av ston med hingst(ar), motsv. fd. *stoth*, hästflock (d. *stod*, flock av ston (med hingst l. hingstar), i ä. d. äv.: sto), nor. *sto*, flock av ston (med hingst l. hingstar), fvn. *stóð*, hästflock (nor. dial. *stod*, sto), mlt. *stôt*, f., inhägnad för hästar (lt. *stuut*, sto), fht. *stuota*, hästflock (mht. *stuot*, hästflock, t. *stute*, sto), feng. *stōd*, n., hästflock (eng. *stud*, stuteri); nära besläktat med lit. *stódas*, hästflock, fslav. *stado* (ry. *stado*), häst(flock), till roten i STÅ, v. (med grundbet.: ställe där hästar står); jfr med avs. på bet.-utveckling FRUNTIMMER, STALL] **1)** om flock l. bestånd av hästar som ngn äger; anträffat bl. dels ss. senare led i ssgn HÄSTE-STOD, dels ss. förled i ssgr (se STO-GÅNG, -MÄRR m. fl.). *Anm.* Vissa av dessa ssgr brukas fortfarande (om ä. förh.) i det att förleden anslutits till bet. **2.** **2)** häst (se d. o. **1**) av honkön, hona av hästdjur; företrädesvis om vuxen sådan hona utgörande tamhäst; stundom äv. om (fullvuxen) hona av sebra l. kvagga o. d.; jfr HORS, sbst.[1], MÄRR **1.** *Hingstar, valacker, ston och föl.* Att han far weell med the stodh oc fööll som han haffuer .. hoss sigh. G1R 3: 40 (1526). Siöröfware .. hafwe stullitt en stodhest, twå stycken stodh och en bruun walach. BtÅboH I. 4: 26 (1627). En Sto utan föhl är beqwämare än en hingst / Emedan de äro sachtmodige och intet odygdige. BIURMAN FrSpr. 199 (1729). Honorna eller Storna af hvardera slaget (*dvs. kvaggor o. sebror*), äro lika tecknade med deras Hingstar. SPARRMAN Resa 1: 233 (1783). Vid ett sto i Faraos spann förliknar jag dig, min älskade. HögaV 1: 9 (Bib. 1917). SIWERTZ Tråd. 31 (1957). jfr ARBETS-, ARDENNER-, AVELS-, BOND-, FRIS-, FUX-, FÖL-, GALL-, GUL-, HÄST-, KALMUCK-, KVAGG-, MODER-, MULÅSNE-, NUMMER-, RAS-, REMONT-, RID-, RUSS-, RYTTAR-, SEBRA-, SKIMMEL-, SKJUT-, UNG-, VAGNS-, VERK-STO m. fl. särsk. i ordspr. o. ordspråksartade uttr. Di wärsta sto bärar di skönasta fålarna. HORN Beskr. 75 (c. 1657). Hästen bekommer man igen, men för Stodet får man Fölet med tilbaka. VALLERIUS Alm. 1714, s. 36.

Ssgr (i allm. till **2**): **A:** STO-BETE. bete (se bete, sbst.[1] **2, 3**) för ston. 2SvKulturb. 1—2: 33 (1642). — -BETÄCKNING. jfr betäcka **5.** KrigVAH 1822, s. 31. — -DJUR. särsk. (†) bildl., om kvinna liknad vid ett sto. KLING Spect. Ddd 2 b (1735). — -FÅLE. (numera bl. tillf.) jfr -föl. G1R 16: 174 (1544). — -FÖL. (sto- 1563 osv. stoe- 1658) föl (se d. o. **I**) som är ett sto, föl av honkön; jfr -fåle, -fölunge. BtFinlH 4: 108 (1563). Hingstfölen böra i tredje året afskiljas från stofölen. TIDÉN Bosk. 10 (1841). jfr års-stoföl. Ssg: stoföls-lån. lån för inköp av stoföl. UNT 1/7 1933, s. 2. — -FÖLUNGE[-020]. (numera bl. tillf.) stoföl. BoupptRas-

bo 1761. — -FÖRENING. förening (se d. o. 7 *c*) av stoägare. *TLandtm.* 1897, s. 371. — -GALEN. (i fackspr.) om hingst: brunstig. LIND (1749; *under* Stutig). — (1, 2) -GÅNG. 1) (†) (mark för) betesgång för flock av ston med tillhörande hingst (l. hingstar). *G1R* 18: 423 (1547). *GripshR* 1573, s. 2. 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) flock av ston med tillhörande hingst (l. hingstar); särsk. om sådan flock l. flera samhöriga sådana flockar för avel; äv. dels om institution för hästavel med en l. flera sådana flockar, stuteri, dels övergående i bet.: hästavel; förr äv. allmännare: bestånd av ston; jfr **hors-gång**. Ther man kunde spörie några gode Stodt eller stodgonger, på thedt något bättre art aff Häster motthe komma i Riikidt, änn här nu är. *G1R* 16: 35 (1544). *(Det)* är nödigt, att Ständerne .. äro omtänckte, huru och på hvad sätt .. *(kavalleriet)* med goda hästar må kunna här inrijkes vijd hvariehanda tillfällen försees, effterssom största dehlen af stoodgången här inrijkes är uthgången. *RARP* 15: 388 (1689). Uplästes .. Project til .. stoordningens lämpande .. efter närvarande tiders omständighet, på det stogången i synnerhet i provincien Skåne på alt sätt må uphielpas. *2RARP* 8: 175 (1734). Vasatidens stogångar inrättades i renodlat militärt syfte. *TurÅ* 1967, s. 287. *Anm.* Bet. betäckning (se **betäcka** 5) l. beskällning, som anges hos DÄHNERT (1784) o. flera följande ordboksförf., fram till DALIN (1854), torde bero på missuppfattning. — -GÖDSEL. jfr **gödsel 3**. IERICI *Colerus* 1: 93 (c. 1645). — (1, 2) -HAGE. särsk. (numera bl. i skildring av ä. förh.) hage (se d. o. 2 *a*) använd l. avsedd ss. betesmark för (flock av) ston med tillhörande hingst(ar). SUNDELIUS *NorrköpMinne* 673 (1789; *efter handl. fr. 1593*). WERIN *Ekelund* 1: 15 (1960). Ssgr (numera bl. i skildring av ä. förh.): **stohags-gärde.** jfr **gärde 3**. SUNDELIUS *NorrköpMinne* 69 (1798). **-jord.** jfr **jord 5 *b***. HÜLPHERS *SvStäd.* 1: 15 (1778). — -HAVRE. (numera bl. tillf.) för ston avsedd l. använd havre. *LMil.* 2: 92 (1687). — (1) -HORSA. [jfr fsv. *stodhhors*] (†) sto; jfr **-märr**. VERELIUS 124 (1681). — -HUD. hud (se **hud,** sbst.[1] 1, 2) på l. från sto. *GripshR* 1595, s. 53. — -HÅLLARE. (förr) person som för stohållning (se d. o. 2) höll (se **hålla**, v.[1] 24) ston. *LdVBl.* 1827, nr 30, s. 4. — -HÅLLNING. 1) om hållning (se d. o. 1 *c*) av ston. WRANGEL *HbHästv.* 1094 (1886). 2) konkret, i sg. l. pl.; 1824—1838 i Skåne förefintlig organisation l. institution för hästavel kännetecknad av att stoägare (stohållare) mot ersättning lät de statliga stuteriernas hingstar betäcka sina ston. *LdVBl.* 1827, nr 30, s. 4. De så kallade sto-hållningarna i Skåne. *KrigVAT* 1845, s. 179. 1824 anbefaldes inrättandet af stohållningen i Skåne. *TLandtm.* 1900, s. 350. — (1, 2) -HÄST. [fsv. *stodhhäster*] (numera bl. om ä. förh.) häst av hankön (hingst; jfr **häst 1 *a***) som gick l. var avsedd att gå med flock av ston (stogång) ss. beskällare; äv. ss. okvädinsord; jfr **hors-häst**. *G1R* 1: 7 (1521). Hwar och en wrenskas effter sin nästas hustru såsom welfodradhe stoodhestar. *Jer.* 5: 8 (*Bib.* 1541; *Bib.* 1917: hästar). *(Några)* siöröfware .. hafwe stullitt en stodhest, twå stycken stodh och en bruun walach. *BtÅboH* I. 4: 26 (1627). När Traanan går i dantz medh Stodhästen, så får hon brutna Been. GRUBB 586 (1665). *NVedboDomb.* Vårt. 1739, § 73 (ss. *okvädinsord*). *Uppl.* 2: 49 (1903). — -HÖ. hö för sto(n); förr särsk. om skattehö avsett för kunglig stogång (se d. o. 2). *GripshR* 1619, s. 110. *UpplDomb.* 1: 41 (1622; *om skatteho*). — -KREATUR^{-002}, äv. $^{-200}$. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) sto; jfr **kreatur** 2 *a*. HULPHERS *Dal.* 241 (1762). LUNDELL (1893). — -LINJE. (i fackspr.) linje (se d. o. 7 *a*) bestående av ston ss. anmödrar. WRANGEL *HbHästv.* 1193 (1886). *SvGeogrÅb.* 1945, s. 130. — -MATERIAL. (i fackspr.) avelsmaterial bestående av (ett sto l.) ston. WRANGEL *HbHästv.* 1051 (1886). *UNT* 7/12 1938, s. 4. — -MJÖLK. (sto- 1750 osv. stoe- 1697) mjölk från sto(n). ROBERG *Beynon* 42 (1697). Kirgisernas jästa stomjölk kumys. BOLINDER *NaturfKult.* 44 (1922). — -MJÖLKNING. jfr **mjölka**, v.[2] 1. ROSBERG *Granö Altai* 2: 193 (1921). — -MÄRR. (†) 1) till 1, om sto l. om märr (se d. o. 1) tillhörande en stogång (se d. o. 2); äv. med tanke på sådan(t) sto osv. ss. halvvilt l. förvildat; jfr **-horsa, -kreatur, -skjut**. *GripshR* 1555, s. 33 a. Jag såg allestädes om wägen stomärarna gå i bet med sina små unga föhl. LINNÉ *Skr.* 5: 6 (1732). särsk. i ordspr. Staffuen kommer stodmären til gångs. *SvOrds.* C 2 b (1604). När gåsen går j danz medh stoodh merren, så får hon brutit been. *Därs.* B 7 b; jfr CELSIUS *Ordspr.* 11: 426 (c. 1710). 2) [jfr sv. dial. *stomärr*, brunstig märr, kättjefull kvinna; möjl. till **stoa**, v.] (†) till 1, 2; sannol. eg.: brunstig märr (i stogång); anträffat bl. ss. okvädinsord, om kvinna. Tå sadhe Sig*(ur)*d til henne: Skall tu, din stodhmär, slåå migh? *BtHforsH* 1: 199 (1634; *ur dombok*). — -MÖNSTRING. (förr) jfr **mönstring 1 *e***. WRANGEL *HbHästv.* 1229 (1886). — -ORDNING. (förr) om var o. en av de ordningar (se **ordning 3 *b***) som fr. o. m. 1680 t. o. m. 1774 utfärdades angående stohållning (se d. o. 1). STIERNMAN *Com.* 4: 252 (1680). WRANGEL *HbHästv.* 1360 (1887). — -PREMIERING. (i fackspr.) jfr **premiera 1 *b***. *SAOL* (1950). *Därs.* (1973). — -REKORD. *sport.* av sto satt rekord i travtävling. *IdrFinl.* 3: 64 (1906). *Därs.* 66. — (2) -SKJUT. (†) sto; jfr **-märr** o. **skjut**, sbst.[1] 1. *GöstringDomb.* 14/3 1603. *HammarkDomb.* 20/2 1611. — -STALL. jfr **stall**, sbst.[2] 6. CELSIUS *Ordspr.* 1: 544 (1708). — -STAM. (i fackspr.) stam (se **stam**, sbst.[3] II 7) av ston. WRANGEL *HbHästv.* 1006 (1886). SCHULZE *BondSvFinl.* 70 (1935). — (1, 2) -VAKTARE. vaktare av (kunglig) stogång (se d. o. 2) l. stogångar; numera bl. (i fackspr.) vid stuteri: person med uppgift att bl. a. övervaka stonas fölning; jfr **-väktare**. *GripshR* 1573, s. 45. Chefen för Stuteri-Öfwer-Styrelsen .. äger sjelf antaga Stowaktare, Stalldrängar, Hagwaktare. *SFS* 1837, nr 25, s. 6. *SvD(A)* 1960, nr 24, s. 5 (*om ä. förh.*). — (1, 2) -VÄKTARE. (†) stovaktare. *KlädkamRSthm* 1610 A, s. 60 b. *BtFinlH* 2: 401 (1640). — -ÄGARE. ägare av ett sto l. ston. WRANGEL *HbHästv.* 1072 (1886).

B (†): STOE-FÖL, -MJÖLK, se A.

Avledn. (till 2): STOA, v. [jfr nor. dial. *stoa, stoda, stoya*, om häst: springa med ston, springa muntert omkring *o. d.* — Jfr STOJA] 1) (i fackspr.) om sto: vara l. bli brunstig. Är stoet betäckt, skulle jag råda, att, om hon icke stoar, ej låta probera förr än på 14:de dagen derefter. *THästv.* 1870, s. 6. 2) (†) i uttr. *stoa med märr*, ha tidelag med märr. Jag har inte stoat med någon märr som du har gjordt. *NVedboDomb.* Höstt. 1748, § 183.

STO, sbst.³, se **stod**, sbst.² — STO, v., se **stå**, v. — STO-, se äv. **stot-**. — -STO, se **-stod**, sbst.¹, **-stol**, sbst.¹

STOA *stå⁴a*, r. l. f.; best. -an; pl. (mera tillf.) -er. [jfr t. o. eng. *stoa;* av gr. *στοά*, pelare, pelargång, i avljudsförh. till STOD, sbst.² — Jfr STOICISM, STOIKER] (om förh. i det antika Grekl.). 1) pelargång, portik; i sht om den målade pelargång [gr. *στοά ποικίλη*] i Aten där filosofen ZENON († 430 f. Kr.) undervisade (o. grundlade den stoiska skolan). *ConvLex.* 4: 82 (1826). *(Jag)* begaf mig åter ut *(från Omar-moskén i Jerusalem).* Här spatserade jag litet omkring på den upphöjda marmorstenlaggda stoan. WALLIN *Bref* 77 (1847). Sitt namn har stoicismen av Stoa, pelarhallen i Aten, där dess stiftare Zeno församlade sina lärjungar. AHLBERG *FilH* 2: 120 (1926). *TurÅ* 1956, s. 29. 2) om den av filosofen Zenon i Atens målade stoa (se 1) grundlagda stoiska filosofskolan (stoicismen); äv. allmännare, om filosofisk skola av stoicismens karaktär. BIBERG 2: 376 (c. 1820). Uti alla sjunkande tidehvarf uppkommer en förnuftslära, en lära af försakelse, en Stoa, hvartill det återstående af vett och seder sig sluter. LFRAAF hos AHNFELT *Rääf* 191 (*i handl. fr.* 1840). Epikurismen *(var)* en mera säreget grekisk riktning, medan stoan från början framstod som en typisk hellenistisk förening av öster och väster med starka inslag från den semitiska värld, Zenon tillhörde. *Almquist VärldH* II. 1: 544 (1931).

STOA, v., se **sto**, sbst.² *avledn.*

STOBAKOFF, m.//ig. [makaronisk bildning av sv. dial. (Finl.) *stobak* (med kort o; se *FoU* 15: 74 (1902)), o. den ry. ändelsen *-ak*, vartill ytterligare lagts den ry. ändelsen *-ov*] (i Finl., vard.) drummel l. tölp l. stolle o. d. Det är sängdags för dej, du ska till skolan i morron, säger jag. – Vilken stobakoff du är Kalle, pyser hon då KIHLMAN *Se* 215 (1960).

STOBB-, se **stubb**. — STOBIN, se **stubin**. — STOCCATUR, se **stuckatur**. — STOCHOLMESK, se **stockholmsk**.

STOCK *stok⁴*, sbst.¹, r. l. m. (i bet. 1 *g β* m.//ig.); best. -en; pl. -ar (*SthmSkotteb.* 3: 242 (1524) osv.), efter räkneord i pl. stundom äv. = (*SvD(B)* 1927, nr 1, s. 5 (i bet. 3)) ((†) -a ALMQUIST *CivLokalförv.* 3: 185 (*i handl. fr.* 1544), MÅNSSON *Ört.* 196 (1628: Kåålstocka); -e *KyrkohÅ* 1911, MoA. s. 100 (1585: laathstocke); -er ALMQUIST *CivLokalförv.* 3: 157 (*i handl. fr.* 1540), *Fatab.* 1913, s. 172 (1714: Röste ståcker)); pl. best. -arna (*VRP* 1686, s. 271 (: Tiggestockarna) osv.) ((†) -anar MEYERSON *VapArboga* 219 (*i handl. fr.* 1550: Hiwll stockanar); -arnar *HovförtärSthm* 1686, s. 1140; -erna (-e) *NorrlS* 10: 111 (1644: muskwete ståckerna), SCHÜCK *VittA* 2: 451 (*i handl. fr.* 1667)); förr äv. STOCKA, r. l. f.; best. -an; pl. -or (ALMQUIST *CivLokalförv.* 3: 156 (*i handl. fr.* 1540), *Weise* 273 (1697)). (stock (-å-, -ch, -chk, -kk) 1522 (: stochoffuer), 1524 osv. stocka 1562 (: trästocka)—1594 (: schole stockan, *best.*). stocke, efter prep. 1562. stocker 1528 (i bet. 1 *g β*). stog c. 1575 (: plogstog)—c. 1675. stohk- i ssg 1558 (: Stohkekneckten). stok 1526 (: winstok)—1837 (: stokhus). -ståckier, pl. 1632 (: Mutståckier). ståg 1538. ståk 1571 (: Sågeståker, *pl.*)—1702 (: ståkhuset)) [fsv. *stokker;* motsv. fd. *stok* (d. *stok*), nor. *stokk*, fvn. *stokkr* (nor. dial. *stokk*), fsax. *stok* (mlt. *stok*, lt. *stock*), fht. *stock*, *stoc* (mht. *stoc, stock*, t. *stock*), feng. *stoc*, *stocc* (eng. *stock*); liksom STOCKA, v.² i avljudsförh. till STUKA, trycka till o. d., sannol. till den rot (med bet.: vara styv o. d.) som föreligger i flit. *stauginėti*, släntra omkring (eg.: gå styvbent; lit. *stùkti*, resa sig i höjden), o. (med annan utvidgning) i STÖTA. — Jfr EKSTOCK, KINSTYCKE, KULLERSTOCK, LADDSTOCK, PERUKSTOCK, RORSTOCK, sbst.², RÖJSTOCK, STOCKANISTA, STOCKFISK, STOCKHÅL, sbst.², STOCKIG, adj.¹, STOCKMÄTT, STYCKE]

1) (nedersta parti l. grenlöst parti av) trädstam; stubbe; avkapad trädstam l. avkapat stycke av trädstam; äv. om (gm bilning l. skrädning o. d.) grovt bearbetad sådan stam osv.: bjälke o. d.; äv. (i sht i Finl.) koll.; jfr 2. *Kapa trädet till stockar. Murkna stockar låg överallt i urskogen. 14 fots stockar. Skrädda, obilade stockar. Syll kallas den understa stocken i ett trähus. En spång av några kluvna stockar. Förr användes urholkade stockar som båtar. SthmSkotteb.* 3: 242 (1524). Staden skall vttföre af huartt qwarteer fyro stocker till spettalss kyrkiegården. *BtÅboH* I. 4: 3 (1626). En sågqwarn *(har)* twenne *(rörelseeffekter)* i det sågen och stockens framflyttning fordra hwar sin serskilte invention och combination. POLHEM *Invent.* 4 (1729). Han stod på tomten, afqwistade stockarne och .. med bilan skapade dem till fyrkantigt timmer *(till ett nytt boningshus)*. ALMQVIST *Grimst.* 36 (1839). ÖoL (1852; *om kubb ss. underlag för städ*). Det är ett tungt slit att hugga stock. MOBERG *Sedebetyg* 408 (1935). *(På)* trähusområdet finns det 71 tvåvåningshus i stock, byggda 1910–1927. *Hufvudstadsbl.* 15/1 1980, s. 9. — jfr ALM-, ANKAR-, ASP-, BI-, BJÖRK-, BOK-, BRO-, DRIV-, GRAN-, LÅNG-, NYINGS-, PLANK-, PÅL-, RUND-, RÖT-, SKATTE-, STUBB-, SÅG-, TAK-, TALL-, TIMMER-, TOPP-, TORR-, TRÄ-, TRÄD-, VED-, VÄLTERSTOCK m. fl. — särsk.

a) i ordspr. Han lyder hwarken stock eller stork .. *(dvs.)* Han är geenwördig, och medh ingen tilfredz: Han taar Betzlet medh Tänderna. GRUBB 300 (1665); jfr STORK, sbst.² 1 *a*. Det räcker hvarken till stock eller vägg. GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880).

b) i jämförelser; i sht med tanke på stockens orörlighet l. livlöshet l. avsaknad av tankar l. känslor o. d. (jfr *c β*, *g β*); numera företrädesvis i uttr. *sova som en stock.* Hennes krop ligger orörligh, såsom en stock. LPETRI *3Post.* 68 a (1555). Det finnes et .. slags railleurer, dumma som stockar, hwilka aldrig äro capable til at säya något som smakar af quickhet. *Sedolär-Mercur.* 2: nr 24, s. 6 (1731). Han är lat som en stock. WESTE (1807). *(Slaget)* träffade honom över tinningen, och han föll som en stock. ERIKSSON *Afr.* 171 (1932). *(I måndags natt)* sov jag som en stock. LUNDQUIST *SannMCl.* 275 (1965).

c) i sg. l. pl., i förb. med *sten(ar)*, i uttr. *stock och sten* l. *stockar och stenar* (äv. *stock eller sten*). Hon bedriffuer horerij medh stock och steen. *Jer.* 3: 9 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* sten och trä). At förbanna sig under stockar och stenar *(dvs. svära vid stockar o. stenar)*. IHRE *DissJurForm.* 15 (1746). *(Svinet sprang)* ned mot bryggan där det fanns ett tomrum under stockar och stenar. FRIDEGÅRD *Offerrök* 30 (1949). — särsk. *α)* om l. med tanke på nedfallna trädstammar i oländig l. obanad terräng; i sht [jfr t. *über stock und stein*] i uttr. *över stock(ar) och sten(ar)*, betecknande att ngn (i hög fart) färdas fram l. att ngt rör sig i oländig l. obanad terräng; äv. mer l. mindre bildl. (jfr *g*).

Wagn och hästar gå .. öffuer stock och steen. PERICI *Musæus* 4: 59 b (1582). Wår Vngdom brusar fram såsom en större bäck, / Then öfwer stock och steen faar genom dy och träck. SPEGEL *ÅPar.* 24 (1711). De poetiska markerne woro icke *(på 1700-talet)* så odlade som nu för tiden; det geck öfwer backar och berg, öfwer stock och sten, och det war redan en förtjenst att icke stjelpa med Phoebi karét. *SKN* 1841, s. 201. Det var ras, det var lek öfver stockar och stenar. FRÖDING *Guit.* 43 (1891). Det bar i väg över stock[ar] och sten[ar]. *SvHandordb.* (1966). *β)* med tanken riktad på stockens livlöshet l. orörlighet l. avsaknad av tankar l. känslor (jfr *b*); särsk. i hyperboliska uttr.; äv. motsv. *b;* förr äv. i det bildl. uttr. *predika för* l. *tala till stockar och stenar* (jfr *g*), predika för l. tala till döva öron. Thet nu så vppenbarlighit är, at stock och steen må thet .. begripa. LPETRI *DialMess.* 139 a (1542). Ey tu grofwe Tylpel, tu äst oförståndigere än stock och steen, efter tu stöter tigh på thesse ord *(i evangeliet).* CARL IX *Bew.* E 2 a (1604). Thet förtröt honom .. at han så skulle stå och predika för Stockar och Steenar. *Lindner Tijdhfördr.* 1 (1641). Det kan ju förarga både stockar och stenar, at se et sådant lefverne, som nu går i svang. ENVALLSSON *Niugg* 4 (1784). Ack, onkels barm är ej af sten och stock, / Han skulle göra allt, det kan jag finna. RUNEBERG *(SVS)* 6: 42 (1862). Tala till stockar och stenar. BJÖRKMAN (1889). *γ)* motsv. *d,* om l. med syftning på stock (l. träbeläte o. d.) ss. bild av l. symbol för avgud l. helgon o. dyl. o. utgörande föremål för dyrkan l. tillbedjan; ofta övergående i **2.** OPETRI 3: 369 (1530). Meenige man öfver heela rijket .. effter hednisk villo dyrkadhe stock och steen *(vid templet i Uppsala).* LPETRI *Kr.* 37 (1559). *(Arkebiskopen)* wijer klåckor, / Stenar, altare, och stockor, / Sälier aflatzbreff *(osv.).* PRYTZ *Gl* G 2 a (1621). KARSTEN *NaturfRel.* 63 (1923).

d) (i sht i bibeln) om bearbetad stock l. träbeläte föreställande gudomlighet (avgud); ofta övergående i **2;** jfr *c γ*. Hedhninganars hieltar .. bära theras affgudhars stockar, och bidhia then Gudh som them intet hielpa kan. *Jes.* 45: 20 (*Bib.* 1541; *Bib. 1917:* föra sina träbeläten omkring). Mitt folk frågar sin stock till råds och vill hämta besked av sin stav. *Hos.* 4: 12 (*Bib.* 1917).

e) i namn på lekar; särsk. i uttr. *klyva stocken,* idrottslek varvid en deltagare ligger på magen, en står på alla fyra med huvudet i den liggandes ryggslut o. två fattar en femte i händer o. fötter på var sin sida samt med honom slår till den på alla fyra stående så han stupar över ända. Det lektes friskt i denna *(jul-)*halm. Man smusslade läst, tog julbock, kastade kråka, drog rot, klöv stocken och rodde i Tyskland. FOGELQVIST *Minn.* 20 (1930). *(Leken)* Rulla stock *(består i att)* Man lägger sig raklång och rullar i sidled utför en slänt. TILLHAGEN (o. DENCKER) *SvFolklek.* 1: 94 (1949).

f) i utvidgad anv. *α)* om ngt som liknar l. påminner om en stock; i ssgrna DJUR-, ETTER-, ROM-, ROSEN-, ÄGG-STOCK. *β)* [efter fvn. *fyrir innan stokk*] (i skildring av fornnord. förh.) i uttr. *inom stock,* inom huset, i allt som rörde hushållet. HILDEBRAND *Isl.* 298 (1883).

g) bildl. (jfr *c α, β*); särsk. = BJÄLKE, sbst.[1] 1 *a* slutet. Försth tagha stocken aff theres egit ögha och sidhan grandit aff hans grannes. *G1R* 3: 101 (1526). Om Siön *(vid en översvämning i jan. 1682)* brutit där igenom *(dvs. vid Katwijk),* wore hwarken Stubb eller Ståck aff hela Holland qwarblifwit. *RelCur.* 132 (1682). När i Jerusalem thet *(dvs. Urias')* dödzfall blef berättadt, / Wardt Davids hierta strax af sit bekymmer lättadt: / Ty nu han vtwäg fann, at giöra saken god, / Tå stocken war vr wägg *(dvs. ur väggen),* som för i wägen stod. KOLMODIN *QvSp.* 1: 429 (1732). — särsk. *α)* (†) heraldisk bjälke (se BJÄLKE, sbst.[1] 1 *d*); äv. speciellare, om diagonalställt sådant tecken, bastardsträng. RÅLAMB 4: 86 (1690). Tree goola Liljor i blååt Fäldt, ther ibland een röd Stock, icke aldeles uprätt ståendes .. *(betyder)* Hertigedömmet Bourbon, Valois och de Dombes. *Därs.* 93. *β)* [jfr *b*] (ngt vard.) ss. nedsättande beteckning på person för att beteckna honom ss. lat l. trög l. dum l. okänslig l. i avsaknad av intellektuell rörlighet o. fantasi l. anpassningsförmåga o. d. O herre iach är en arm syndare och en later stocker til thet gott är. OPETRI 2: 43 (1528). *(Du)* liuger .. tin gamble stock. MESSENIUS *Disa* 37 (1611). Up, I stockar! I isklumpar, I tröga, känslolösa sofvare. Up! Vill ingen vakna? RUTSTRÖM *Schiller Röfvarb.* 113 (1799). Han är en stock, – utan känsla eller hjerta. KNORRING *Ståndsp.* 3: 92 (1838). *VLitt.* 1: 510 (1902). jfr FLOTT-, GAP-, KÅL-, LAT-, LÖGN-, MUT-STOCK.

2) del (l. stubbe) av (grov) trädstam (l. annat kortare stamstycke) med viss användning (o. vanl. formad resp. format l. behandlad resp. behandlat för denna användning); äv. allmännare, om bastant stycke trä med viss användning; äv. om timmerstock med speciellare användning (se *a, g—m*); äv. i utvidgad anv., dels om anordning med sådan träddel ss. dominerande l. viktig (huvud)del, dels om föremål l. anordning av material som ersätter sådan trädel; ofta elliptiskt för ssgr med ordet ss. senare led. MURENIUS *AV* 291 (1654). Til Watnkonsten *(dvs. vattenledningen)* äro 80 *(urborrade)* ståckar färdighe. RUDBECK *Bref* 5 (1662). BARCHÆUS *LandthHall.* 14 (1773; *om pumpstock*). Stocken hvaromkring ett vindspel drejas. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Lavettens hufvuddelar *(på den franska kanonen)* äro: stocken, de begge sidplankorna, axel och hjul, samt rigtmachin. Så väl stock som plankor äro af ek. *KrigVAT* 1843, s. 350. Manglingen tillgår så, att på den lösa "stocken" eller rullen lindas så hårdt och tätt, som möjligt, antingen ett eller två af de förut hoplagda plaggen. LANGLET *Husm.* 612 (1884). WISTRAND *NordMAllmog.* 23 (1909; *om sängstock*). — jfr ANKAR-, AXEL-, BAND-, BILL-, BIND-, BOLSTER-, BOTTEN-, BRO-, BÅDD-, BÄNK-, DRILL-, DRIV-, DYNG-, DÖRR-, FLO-, FLÖJEL-, FOT-, FÄRG-, GARVAR-, GIST-, GRAN-, GRUND-, HAMMAR-, HAMMEL-, HASPEL-, HJUL-, HJÄRT-, HOV-, HUGG-, KARV-, KIL-, KITT-, KRAN-, KRON-, KVARN-, LAMP-, LAVETT-, LÅNG-, MANGEL-, MIL-, MULL-, NÅL-, ORO-, OX-, PIP-, PLANK-, PLOG-, PRESS-, PUMP-, PÅL-, RAM-, RODER-, RULL-, RÅLS-, RÅT-, RÖST-, RÖT-, SKIFT-, SKIV-, SKJUT-, SKRUV-, SKÄR-, SLAG-, SLIP-, SMED-, SNED-, SNO-, SPEL-, SPRING-, STUP-, SYLL-, SÄNG-, TAK-, TIMMER-, TRÅ-, TRÄD-, TVÄR-, VIND-, VÄGG-, VÄND-STOCK m. fl. — särsk.

a) om ankarstock (se d. o. 1). *VetAH* 1796, s. 3. När stockankaret nått bottnen, lägger sig stocken utmed

denna, varvid genom fartygets dragning ena armen tvingas ned i sjöbottnen. *NFSportlex.* 1: 208 (1938).

b) i sht *snick.* om hyvelstock. *BaupptVäxjö* 1781. Små amerikanska hyflar med stock af järn. *HandlednPedSnick.* 48 (1904). *HantvB* I. 2: 108 (1934). — jfr HYVEL-, OX-HYVEL-STOCK.

c) (förr) på l. till armborst l. pilbåge: långsträckt trästycke (med ränna l. dyl. vari pilen lades o.) vari bågen var fäst. COLLAN *Kalev.* 1: 78 (1864). Armborstet består av båge, stock, sträng, lås och på många armborst fotbygel. ALM *VapnH* 21 (1927). — jfr ARMBORST-, PILBÅGS-STOCK.

d) (i sht i fackspr.) om den av trä förfärdigade huvuddel av ett gevär l. en pistol (l. annat handeldvapen) varpå pipan o. övriga huvuddelar av vapnet är fästa. *ArkliR 1545*, avd. 1 (1551). Skilrer med Musqueten. Säncker högra Handen uth på Ståcken, så långt neder, som j kunnen utan at röra Pijpan och utan att bocka eller luta eder *(asv.)*. *ExInf.* 1693, s. 3. Haka, Enkelhaka eller Hakebössa, var mindre och lättare *(än dubbelhaken)*, försedd med Stock och Lunta. TÖRNGREN *Artill.* 2: 4 (1795). Glad i sitt sinne beság han den nyss svartmålade stocken *(på bössan)*. RUNEBERG *(SVS)* 3: 38 (1832). SCHREBER v. SCHREEB *Lifskvadr.* 19 (1942; *på pistol*). — jfr BAK-, BÖSS-, FRAM-, GEVÄRS-, HALV-, JÄRN-, KARBIN-, MUSKÖT-, PISTOL-, SNAPPRÖRS-, SVAMPRÖRS-STOCK m. fl.

e) (i sht i fackspr.) form (se d. o. II 3) av trä (äv. av metall); i sht om hatt- l. möss- l. perukstock. IERICI *Colerus* 1: 33 (c. 1645; *om hattstock*). 1 *(gammal)* .. Peruk medh Stock. *BoupptSthm* 1668, s. 1130. 1. st. Bordtäcke sydt på stäck. *BoupptVäxjö* 1744. BERG *Handarb.* 100 (1874; *om masstock*). *Varulex.* Beklädn. 250 (1945; *om hattstock*). — jfr FORM-, HATT-, KALOTT-, KARDUS-, MUFFEL-, MÖSS-STOCK. — särsk. (tillf., vard.) om manslem. Det fordras båd styrka och vighet i kroppen / att sätta den lilla peruken på stocken. *3SAH* XLVII. 2: 142 (1837; *i ett citat från en skabros 1700-talsvisa, sannol. av Bellman*).

f) (i sht i fackspr.) noggrant planslipad skiva av hårt träslag varpå träsnitt l. trästick anbringas medelst inskärning l. gravering för mångfaldigande gm tryckningsförfarande; i pl. äv. allmännare, med inbegrepp av kliché(er); äv. i utvidgad anv., dels om det som ingraverats på stämpel, dels om vinjett framställd medelst träsnitt (i ssgn FINAL-STOCK); förr äv. om den utskurna bilden, träsnitt. Three Stocker .. vthskar *(Valentin kapparstickare)*, till at tryckia medh vdi Biblietittlerne. *AntecknSaml.* 146 (1623). Stock kalla Sättarne ofta rent utaf en i träd utskuren teckning, Finalstock, Vignette, Lista o. s. w. *Täubel Boktr.* 2: 53 (1823). *BokbOrdl.* (c. 1847; *om stämpel, äv. av metall*). Träsnitt eller klichéer, gemensamt kallade stockar. NORDIN *Boktr.* 156 (1881). Larsson har redan afsändt tre stockar till vår Sveaartikel. STRINDBERG *Brev* 3: 315 (1883). Tapettryckaren klistrade samman *(pappers-)*arken till våder och tryckte sedan för hand med lösa stockar, en stock för varje färgnyans *(på empiretapeterna)*. *KarlJahStil.* 55 (1924). Såna där ansikten som kunde vara stocken till ett träsnitt. EKMAN *Mened.* 11 (1970). — jfr RUN-, SNITT-, TRÄSNITTS-STOCK.

g) (†) = MYNT-STOCK 1. *G1R* 4: 332 (1527). — jfr MYNT-, PRÄGE-, PRÄGEL-, PRÄGLINGS-STOCK.

h) (i fackspr.) om det städ varpå en bleck- l. plåtslagare formar plåten. Een Stycken Ståck *(efter guldsmed)*. *BaupptSthm* 1676, s. 1424 b, Bil. Underlagen *(hos bleckslagaren)*, hvarpå hammararbetet försiggår, kallas dels stockar (poler-, spann- och driftstock), dels horn och dornar. *UB* 6: 197 (1874). Som underlag har *(bleckslagaren)* .. städ, s. k. stockar (poler-, spann- och driftstockar m. fl.), med olika formade kanter och horn. HECTOR *Husg.* 105 (1904). — jfr DRIV-, POLER-, RÖR-, SCHVEIF-, SICK-, SPANN-STOCK.

i) (i sht förr) om giller för djurfångst bestående av l. innehållande en l. flera stockar, fallstock l. stockfälla o. d.; jfr LÄM 2. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär.* 2: 59 *(i handl. fr.* 1626). Mård fånges dels med skjutande och dels med stockar. NORDHOLM *Djurf.* 41 (1749). SVEDERUS *Jagt* 191 (1831; *fär fångst av tjäder*). Stock eller läm *(fär bjärnjakt)* består i ett vid gångstig upptimradt giller, täckt med granris och bärande 30 punds tyngd. KALLSTRÖM *Jagt* 204 (1850). *SFS* 1938, s. 543 — jfr BÄVER-, FALL-, FÅGEL-, FÄLL-, GILLER-, GRÄVLINGA-, HAR-, MÅRD-, RÄV-, SKOGS-FÅGEL-STOCK m. fl. o. LEKATT-STOCKAR.

j) fisk. fiskeredskap (mjärde, tina) förfärdigat av en urholkad stock l. (o. numera bl.), i utvidgad anv., av bräder l. flätade vidjor o. d. Ho som tager annans mans krabbe eller hanckesten eller stock *(vid ett fiskeläge)*, böte 3 Marcker. SCHMEDEMAN *Just.* 587 (1669). *(Tinar och mjärdar fär nättingfångst)* förfärdigas ofta af videkvistar .. och denna variant förekommer åtminstone från Ume älf, där den kallas "kasse" till skillnad från "stocken", som göres af bräder, upp till Kalix (Torne?) älf i norr. EKMAN *NorrlJakt* 396 (1910). Stock, benämning på nättingtina. *SvFiskelex.* (1955). — jfr NÄTTING-STOCK.

k) (förr) om bistock (se d. o. 2); äv. dels om bikupa av annat material (jfr HALM-STOCK), dels om bisvärm hemmahörande i en stock (l. kupa). *VarRerV* 28 (1538). Stundom skeer at när en Stock hafwer swärmat, tå *(asv.)*. IERICI *Colerus* 2: 103 (c. 1645). Den första möda och förrättning en Swärm sig företager, sedan de blifwit satte uti en ny stock, består der uti at bygga sina boo. TRIEWALD *Bij* 27 (1728). Bien drogo ut på härnadståg bland blommor och gräs och kommo åter till stocken, lastade med byte. LÖNNBERG *Ragnf.* 144 (1873). HAGBERG *DödGäst.* 152 (1937). — jfr AVEL-, BI-, HALM-, LIGG-, MAGASIN-, MODER-, SKÖNJE-STOCK.

l) (förr) om offerstock; äv. om kassa använd till understöd åt fattiga. Then hielp som .. förwerffues på the fattigas wägna, skal leggias vthi een .. stock .. j Sacristian. LPETRI *KO* 92 a (1561, 1571). Stocken i sakristian var .. ett slags kassaskåp, där de åt de fattiga insamlade penningmedlen förvarades. LEVANDER *FattFolk* 186 (1934). — jfr FATTIG-, HAMN-, HOSPITALS-, KYRK-, OFFER-, SOCKEN-STOCK.

m) (förr) om straffredskap bestående av en (kluven) stock l. två plankor o. använd för att hålla ngn fängslad, straffstock; i sht om (kluven) stock l. två plankor (vilkens delar resp. vilka lades mot varandra på längden), förenade medelst gångjärn i ena änden o. med en låsanordning i den andra, i anliggningsytorna försedda med tvärgående, runda hål i vilka delinkventens l. delinkventernas ben (ngn gg äv. armar) fast-

låstes i sittande (äv. i stående) ställning; oftast om sådant redskap placerat i l. utanför kyrka för exekvering av kyrkligt l. världsligt skamstraff, gapstock, kyrkstock, skamstock. *Sitta* (äv. *ligga* l. *stå*) *i stocken. Sätta* (äv. *kasta*) *ngn i stocken. Syr.* 33: 27 (öv. 1536). Stock .. *(dvs.)* en träästock på foten som i fängelsen och til straf brukas. WALLENIUS *Proj.* C 7 a (1682). The som .. förhärdeligen förtörna Gud *(med eder* o. *svordomar)* .. skola .. med fem Daler Sölfwermyntz Böter plickta, eller sittia twå Söndagar i Stocken. *StadgEed.* 1687, 1: 3. Swär öfwermage; then skal .. med ris agas .. Sker thet oftare; sättes i stocken wid Kyrkiodören. *MB* 3: 2 (*Lag* 1734). DALIN *Hist.* 2: 414 (1750: kastades). SCHULTZE *Ordb.* 5028 (c. 1755: ligger). Christer Schärbeck .. lät sätta Härtigarna *(Erik* o. *Valdemar)* med händer och fötter i stockar. LAGERBRING *1Hist.* 3: 121 (1776). Vid skolorna fanns *(på medeltiden)* gemenligen .. ett fängelse samt en stock för att deri innesluta de uppstudsiges fötter. RIETZ *SkolvH* 46 (1848). Lars i Mossen ska' sitta i stocken för han sköt på galten. STRINDBERG *SvÖ* 2: 250 (1883). FRÖDING *Eftersk.* 2: 103 (1892, 1910: stod). MOBERG *Rid* 277 (1941). I stocken. THOMSON (1972; *boktitel*). — jfr FOT-, FÅNG-, GAP-, KYRK-, PLIKT-, SKAM-, SKOL-, STRAFF-STOCK. — särsk.

α) (numera mindre br.) i mer l. mindre tautologisk förb. med *block* l. *järn. HH* XIII. 1: 39 (1562: stocke och blocke). Lyd, eller smidas / skall du, min son, i jern och stock! HEIDENSTAM *Vallf.* 132 (1888).

β) i utvidgad anv. *α'*) om skampåle l. spöpåle. Brita. Min bror skall bära ditt skarn till jorden .. Men jag skall följa dig till stocken, när du får ris. STRINDBERG *Kronbr.* 87 (1902). *β'*) om stockstraffet. När någon diechne bedrifwer nogon skalkhet .. må thet warda straffat med scholanepst, som är proban, stocken, rijs eller ferla. RUDBECKIUS *Kyrkiost.* 47 (c. 1635). På sockenstämman .. *(dömdes)* till böter och stock, till skampall och nattvardens förlust. *RöstRadio* 1933, s. 296.

γ) mer l. mindre bildl. *(Gud)* haffuer satt min foot j stocken, och förwarat alla mina wäghar. *Job* 33: 11 (*Bib.* 1541; *Bib.* 1917: sätter mina fötter i stocken). I verkligheten stod hon i den djävulska gamla stocken. ARONSON *Medalj.* 99 (1935).

n) om stupstock. Kånnan *(som bedrivit otukt)* skall denne resonn wijsas af bÿ medh mästermannen, kommer hon ähnn ene rese igenn, då schall honn stupas widh stockenn mista öhronn och föruisas stadhenn. *3SthmTb.* 6: 97 (1605). *(Missdådaren, som skall avrättas, säger:)* Jag måste nu på Stundene räckia min Hals på Stocken. FERNANDER *Theatr.* 118 (1695). HEIDENSTAM *NDikt.* 158 (1915).

o) i utvidgad anv.

α) (†) i svarv: patron (se PATRON, sbst.[2] 2), spännhylsa. DALIN (1854).

β) (†) om den inre huvudbyggnaden (manbyggnaden) i en befästning l. ett befäst slott o. d.; äv. om stor (slottsliknande) byggnad i allmänhet. Nähr .. polackarna hade på slottett .. vältradh stycken neder i slottzgraffvan, begoffvo the sigh inn på stocken och bollvärkade portten igen. *HH* 20: 340 (c. 1640). *(Lantmarskalken ville veta)* hwad ett sådant huss eller stock *(dvs. nya riddarhuset)* skulle komma till att kosta. *RARP* 3: 234 (1642). Besättningen tände .. själf eld på porten och rundelen och drog sig in i Stocken. HALLENBERG *Hist.* 5: 371 (1796).

3) i sht *bot.* o. *trädg.* hos vissa örter o. d.: grov (o. förvedad) stam (särsk. jordstam) l. stjälk l. stängel (särsk. dels om kålstock, dels om det stora ax med bananer i klase som bäres av en bananplanta, bananstock); äv. om rotstock; ss. senare led i ssgrna FRÖ-, NEJLIKE-, VIN-STOCK äv. om individ l. planta l. stånd av växt. Spansk Kerfwel .. desz Ståck .. skiuter sigh opp om Wåhren .. är godh till Sallat. RÅLAMB 14: 14 (1690). Effter Michaelis gräfwas the unga stockarna *(av artskockorna)* vp. AHLICH 113 (1722). Utaf kål-hufwuden skrädes bort alla de gröna yttersta bladen och ståcken. WARG 343 (1755). På våren borttages .. jorden *(i humlegården)* från stockarne, som starkt beskäras, så att *(osv.)*. JUHLIN-DANNFELT 152 (1886). *Ymer* 1952, s. 173 (*om bananstock*). — jfr FRÖ-, HUMLE-, KÅL-, LÖK-, ROSEN-, ROT-, TULPAN-, VIN-STOCK m. fl. o. DUN-STOCKAR. — särsk.

a) *trädg.* o. *lant.* i uttr. *skjuta stock* l. *gå* l. *löpa i stock*, utveckla blombärande stjälk. Då *(tobaks-)*plantorna börja skjuta stock, bör du kupa dem. *LfF* 1838, s. 369. Större eller mindre benägenhet *(hos rotfrukter)* att gå upp i stock redan första året. *UtsadT* 1896, s. 19. Mer eller mindre allmänt förekommer, att de tvååriga rotfrukterna redan första året skjuta blombärande stjälk, "löpa i stock", och sätta frö. *LB* 2: 408 (1901).

b) (tillf.) i uttr. *växa på stock*, växa i stamform. Han .. stannade framför en rabatt praktfulla fuksior, som växte på stock. HELLSTRÖM *Kusk.* 144 (1910).

4) om smäckrare (o. kortare) trästycke, stake l. käpp l. pinne l. kavel o. d. 1. Siööbok medh siöökort stock och Kors. *BoupptSthm* 1676, s. 101 b (*om gradstock; se d. o. b*). En hwit fahna utan stock. CEDERSTRÖM o. MALMBORG *ALivrustk.* 85 (*i handl. fr.* 1748). LINDFORS (1824; *om laddstock*). — jfr FOT-, KARV-, KNYPPEL-, LUNT-, LÄSKE-, PACK-, PATRON-, PLANT-, PLUNDER-, PUK-, PUTS-, SKRUV-, SKÄR-, SLAG-, TÄLT-STOCK m. fl. — särsk.

a) [jfr motsv. anv. av t. *stock*] käpp (ss. redskap); spatserkäpp o. d.; äv. (o. numera bl.) *mus.* om trumpinne. Ett flamsktt täken ther wppå en Man szom haffuer en Jungfru i fampnen, och en stock wdi wenstra Handen. *GripshInvent.* 2/5 1548. *(Herden)* fattade sig een stock och slåår ormen i 100 stycken sönder. UHIÄRNE *Vitt.* 43 (1668). Stödia sig på ståkken. SCHULTZE *Ordb.* 5027 (c. 1755). NORDSTRÖM *Samh.* 2: 259 (1840; *använd ss. vapen*). *SAOBArkSakkSvar* (1986).

b) (†; utom ss. senare led i ssgr) om måttstock (se d. o. 1); särsk. om ett slags alnmått (se d. o. 2) för mätning av tyg; i ssgrna MIL-, MÅTT-STOCK äv. om skala. RÅLAMB 1: 41 (1690). Högstangelägit är at *(täck-)*Diket efter stock och vattupass göres väl lutande mot öpna Flodiket. *PhysSH* 89 (1776). — jfr GRAD-, KALIBER-, METER-, MÅTT-, MÄT-, PEJL-, RUM-, TUM-STOCK.

c) [urspr. om karvstock med anteckning] (förr) om kvitto på ett för färgning i färgeri inlämnat gods. SAHLIN *SkånFärg.* 117 (1928). *Därs.* 210 (*betecknat ss.* "skånsk benämning").

d) (†) ss. måttsord, betecknande en (likt en käpp o. d. formad) knippa (se KNIPPA, sbst.[1] 1 *a*) l. dyl. 1. Stock Snöreremar *(betingar i gränstull)* 18 P*(enningar)*. STIERNMAN *Com.* 2: 234 (1639). 19 Stockar

Skiort Knappar, 8 p(a)r på stocken. *BoupptSthm* 1689, s. 1059 a. 10 stockar Violin strängar. *BouppvVaxjo* 1773.

5) i vissa bildl. anv. av 1 (o. 2).

a) ss. förled i ssgr [ofta med motsvarigheter (l. förebilder) i d., nor. (, mlt.) o. t.] vilkas senare led är ett adjektiviskt, ngn gg ett substantiviskt ord (urspr. i jämförelse, med bet.: sådan l. sådan som en stock), övergående i adverbiell, allmänt förstärkande bet.: alldeles l. helt (igenom) l. fullständigt o. d.; jfr STOCK-BLIND, -DUM, -LAT m. fl. samt STOCKE-BEST.

b) (numera bl. mera tillf.) intrusion av eruptiv bergart, vars yta i markplanet understiger 100 km^2 (o. vanl. är diskordant gentemot sidobergarten); äv. i fråga om malmkroppar o. d.; jfr GÅNG III 2, LAGER, sbst.[3] 1 *a*. Jagh .. förmodar, Gudh hafva här uppenbarat een heel stock af malm. *OxBr.* 11: 169 (1646). En mäktig aflång Stock af Cristallskärfvig och anskuten Qvarts om någre hundra alnars bredd. TILAS *PVetA* 1765, s. 78. I utlandet är numera inom grufvebrytningens idkare vanligt att skilja mellan 3:ne slags förekomstsätt hos malmdeposita nemligen gångar, lager och stockar. *JernkA* 1859, s. 43. *(Granitbildningar)* kunna .. uppträda .. såväl i form af lagergranit .. som ock .. i form af stockar eller gångar. *Fennia* XII. 2: 2 (1895). Blötmalmen *(i Falu gruva)* bildar tillsammans med svavelkis ett antal stora stockar. LINDROTH *Gruvbrytn.* 1: 17 (1955). — jfr APATIT-, GRANIT-, LAGER-, MALM-, SALT-STOCK m. fl.

c) kortsp. om den hög av på spelbordet (hos en av deltagarna) liggande kort varifrån spelaren under spelet drar kort l. varpå han lägger de kort som (t. v.) utgår ur spelet; jfr TALONG. Det öfversta kortet .. lägges öppet under de öfrige (Stocken eller Talon). *ReglKortsp.* 2: 39 (1809). *(Varje spelare)* gifver sig .. nedifrån af sin talon 7 kort, osedda, och det öfversta af dessa uppvändes och bildar med de 6 andra den så kallade stocken, hvilken man lägger bredvid sig på bordet. LUNDEQUIST *KonstSpel.* 3: 76 (1849). CRONSJÖ *100Pat.* 182 (1968).

d) (förr) i fråga om beredning av sulfitmassa, om det långsträckta, vertikalt o. centralt placerade valvet i ett slags kisugn (etageugn), kungsaxel. *TNCPubl.* 29: 37 (1958).

e) (†) om människas bål. SCHRODERUS *Os.* 1: 614 (1635).

f) (†) om vart o. ett av de distrikt vari en stads kvarter i administrativt l. judiciellt avseende var indelade, rote (se ROTE, sbst.[1] 2). HÜLPHERS *SvStäd.* 2: 4 (1783).

g) om bergknalle; i ssgn BERG-STOCK.

h) (mera tillf.) om murad skorsten; i ssgrna MUR-, RÖK-, SKORSTENS-STOCK o. elliptiskt för dessa. *HbSkorstFej.* 4: 7 (1949).

i) (numera föga br.) om trappspindel. *2NF* 8: 1312 (1908). — jfr TRAPP-STOCK.

6) [sannol. av motsv. anv. av t. *stock*] (†) i hus: våning, etage; äv. om lokal använd för visst ändamål (i ssgn BRYGG-STOCK). Lätteligheen skola *(de)* lära kenna .. sin Granna, effter som dhe vthi een Stock, och såsom Wegg wedh Wegg medh hwar andra ähre boendes. *SthmStadsord.* 1: 162 (1661).

7) (föga br.) elliptiskt för: stocknota. *2NF* 28: 36 (1918).

8) [sannol. väsentligen av motsv. anv. av eng. *stock* l. (i pl.) *stocks*] i sht *ekon.* o. *handel.* om hela l. det huvudsakliga l. väsentliga l. grundläggande (l. ursprungliga) beståndet l. om hela osv. mängden av ngt (l. ngra; se *b*, *c*) som finnes ngnstädes (t. ex. inom ett land l. i en bransch l. ett företag) vid en viss tidpunkt o. betraktat (betraktad) ss. en fond l. ett förråd varav man kan ta o. använda (i sht köpa o. sälja); i sht om den i omlopp på marknaden varande mängden av ngt; äv. i uttr. *i stock*, i lager. Den allmänna ståcken af pensioner. *2RARP* 15: 692 (1747). I de kyrkliga hemmanen fick hon *(dvs. kronan på G. I:s tid)* .. ett skatteobjekt lika användbart som den gamla stocken af skatte- och kronogods. FORSSELL *Hist.* 1: 229 (1869). Nationalgalleriet *(i London)* är jämförelsevis ungt. År 1823 inköptes den första stocken af 38 målningar. *NordT* 1886, s. 350. Förfrågningar förekomma på särskilda specifikationer *(av trävaror)* .. men mera sällan på vanliga i stock förekommande partier. *SD(L)* 1895, nr 244, s. 14. Stocken av obetalda räkningar var .. betydande. SAXON *Handelsb.* 120 (1932). *SvAffärslex.* (1948). — jfr MODELL-, ORDER-, TIDSKRIFTS-STOCK. — särsk.

a) i sht *bankv.* om hela mängden l. summan av de (i ett land l. i en juridisk persons ägo befintliga,) i omlopp varande penningmedlen l. sedlarna l. aktierna l. statsobligationerna o. d.; i sht ss. senare led i ssgr; förr äv. ss. beteckning på bokföringskonto för bestånd av ngt. WIDEGREN (1788; *äv. om penningstock*). Huru stor skall då den ståcken af godt mynt bli, som mäktar sätta oss i bättre försvars-stånd, än wi fordom ägde af vårt ymniga folk. BLIX *SvFinance* 145 (1797). *JernkA* 1835, s. 148 (*om konto*). Hos oss betyder stock eller penningestock hela massan af utelöpande papperspenningar. GYNTHER *ConvHlex.* (1848). Stock, *(dvs.)* summan af en stats utelöpande statsobligationer. SMEDMAN *Kont.* 7: 81 (1874). Han fick hela stocken till ett pris under pari. *SvHandordb.* (1966). — jfr AKTIE-, PENNING-, RÖRELSE-, SEDEL-, SILVER-, SPEL-STOCK.

b) i fråga om personer. *(Lehnberg)* hade uti sin konversation all gravité af Akademiens gamla stock af oss Rosensteinianer. SCHRÖDERHEIM (1790) hos SYLWAN *Kellgren* 163. *VetAH* 20: 254 (1799; *om folkstock*). Ätternas ständigt växlande stock. FAHLBECK *Ad.* 2: IV (1902). Vår fasta stock *(av medlemmar i S:t Knuts Gille)*, de besutna Lundaborgarna. FLENSBURG (o. COLLIN) 63 (1907, 1915). — jfr ARBETAR-, ARBETS-, FOLK-, PRENUMERANT-STOCK.

c) (i fackspr.) i fråga om djur; i fråga om husdjur: besättning (se d. o. 2 *b* β slutet) l. stam (se STAM, sbst.[3] II 10). I skogen hade en gång till och med funnits en stock vildsvin, som nu var utdöd. LINDSTRÖM *Blåst.* 117 (1928). Ännu 1907 höll man *(i Norge)* .. 23 % av landets hela stock av mjölkkor vid säträrne. *SvGeogrÅb.* 1929, s. 178. Gårdens hela stock av nötboskap. *SvHandordb.* (1966). — jfr BOSKAPS-, DJUR-, FISK-, FÅR-, HÄST-, KORALL-, KREATURS-, NÖTKREATURS-, POLYP-, REN-STOCK.

d) om fullständig samling av uppgifter rörande ngt; i ssgn HANDELS-STOCK.

Ssgr: A: STOCK-AL, se -årder. — (1, 2) -AM-

BOLT. [jfr ä. d. *stokambolt*, t. *stockamboss*, eng. *stock-anvil*] (†) städ bestående av en stock l. med rund yta (liknande en stocks), använt vid drivning (se **driva**, v.[2] 21 *a*); jfr **-bänk 2** o. **stock**, sbst.[1] 2 *h*. *BoupptSthm* 1677, s. 490 a, Bil. (*efter kopparslagare*). *Därs*. 1679, s. 388 a, Bil. (*efter kopparslagare*). — (1) -AND. [sv. dial. *stockand*; jfr d. *stokand*, t. *stockente*; sannol. beror benämningen på att änderna lever på småkräftor o. d. på stockar o. dyl. o. att änderna i folktron trotts uppkomma ur dessa djur] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) anden Anas platyrhynchos Lin., gräsand (se d. o. 1). ŒDMAN *Bahusl*. 41 (1746). ERICSON *Fågelkås*. 1: 169 (1906; *från Skåne*). — (2 *a*) -ANKARE. [jfr t. *stockanker*] *sjöt*. ankare (se **ankare**, sbst.[2] I 1) med stock (förr av trä, numera av järn); jfr **patent-ankare**. *SFS* 1916, s. 1086. *BonnierLex*. (1966; *betecknat ss*. "en äldre typ av ankare"). — (1) -ARBETARE^{-0200}. (i Finl., numera föga br.) flottningsarbetare; jfr **-flottare**. *GHT* 10/10 1895, s. 3 (*efter finlandssvenska tidningen Hufvudstadsbladet*). Ssg (föga br.): **stockarbetar-strejk**. av flottningsarbetare utlyst l. genomförd strejk. ACKTÉ *Jalander* 99 (*cit. fr*. 1907). — (1) -AVRULLARE^{-0200}. *skogsv*. i ramsågverk: anordning för avrullning av stockar från timmerspelbana till stockvagn. *SvIndLex*. 1: 432 (1948). — (1) -BANA. *skogsv*. i ramsåg: bana (se **bana**, sbst.[1] 1 c) på vilken stockvagnarna (se **-vagn 2**) går. *PT* 1892, nr 72 A, s. 1. *HbSkogstekn*. 458 (1922). — (1 *g*) -BAS. (†) om entonig (, primitiv) basstämma. Fagottens oviga stockbas. BAUCK *1Musikl*. 2: 177 (1871). — (1) -BINDSLE. *skogsv*. jfr **bindsle 1**. *SvIndKal*. 1948, TillverknReg. s. 33. — (1, 2) -BIT. jfr **bit 3** o. **-stump**. LEVANDER *DalBondek*. 1: 13 (1943). — (5 *a*) -BLIND. (*Anm*. Ssgn uttalas stundom emfatiskt ss. två ord: [4 4] (**stå'ck bli'nd** DALIN)). (ngt vard.) helt l. fullständigt l. totalt blind; förr äv.: stockmörk; äv. oeg. l. mer l. mindre bildl.; jfr **starr-blind**, **sten-blind** o. **stock**, adv. GYLDENHIELM *Psalt*. 446 (c. 1605, 1650). Dhen blinda Studenten .. war så stockblind, at han icke kände nogot Skeen aff dhe liusaste och starckaste Soolstrimmor. *RelCur*. 228 (1682). BORG *Luther* 1: 156 (1753; *om förnuftet*). Ryska regeringen är naturligtvis stockdöf och stockblind. TOPELIUS *Vint*. II. 1: 38 (1850, 1881). Fru Envalls absolut stockblinda föräiskelse. ALVING *DamKlubb*. 358 (1931). SIWERTZ *Förtr*. 155 (1945). Avledn.: **stockblindhet**, r. l. f. fullständig l. total blindhet; äv. bildl. SILVIUS *Öfvercons*. 58 (1726, 1730; *bildl*.). — (1) -BLÅNAD, r. l. m. *skogsv*. blånad (se **blånad**, sbst.[2] 2) i splintveden hos rundvirke. Virke, som ej fullständigt hinner uttorka före rötmånaden, erhåller stockblånad. *HandtvLBl*. 1905, s. 27; äv. i *SkogsvT* 1905, s. 24. *TNCPubl*. 60: 52 (1975). — (1) -BLÅNAD, p. adj. *skogsv*. om rundvirke: som erhållit stockblånad. *HbSkogstekn*. 69 (1922). — (1) -BOLAG^{-02} l. $^{-20}$. (i Finl., numera föga br.) skogsbolag (som driver timmeravverkning). RAMSAY *VägvFinl*. 382 (1905). ACKTÉ *Jalander* 100 (*i handl. fr*. 1907). — (1) -BOM. bom (se **bom**, sbst.[1]) bestående av en stock. 1) (i sht förr) motsv. **bom**, sbst.[1] 2 *a β*. NORDSTRÖM o. DAHLANDER *ÖrebroSl*. 82 (*efter handl. fr*. 1695). *MeddNordM* 1899—1900, s. 50. 2) *skogsv*. motsv. **bom**, sbst.[1] 2 *a ε*. *LdVBl*. 1888, nr 88, s. 3. — (1, 2) -BORR. (numera föga br.) grov borr (se **borr**, sbst.[1] 1), navare l. timmerborr l. dyl. STRINDBERG *Hafsb*. 76 (1890). — (2 *d*) -BOTTEN. (numera föga br.) om den bakre ytan av stock. BERGSTRÖM *HbJagtv*. 80 (1872). — (1) -BRAND. ofullständigt förbrunnet trästycke från stock; jfr **brand**, sbst.[1] I 6. *IT* 1791, nr 51, s. 2. — (1) -BRASA. brasa (se **brasa**, sbst.[1] 1) åstadkommen av en brinnande stock l. brinnande stockar; stockvedsbrasa; jfr **-eld**. DYBECK *Runa* 1847, s. 33. Visa, som gnolas vid stockbrasans sken om kvällen, när rockhjulen svinga. NORDLING *BergBuda* 60 (1921). *SAOL* (1973). — (1) -BRO. 1) av en på längden lagd stock l. två l. flera på längden l. bredden lagda stockar bestående (gång)bro; äv. om kavelbro; jfr **bro 3**. *VetAH* 1773, s. 196 (*om kavelbro*). En på uppstaplade stenar lagd bjälkspång eller stockbro. *UpplFmT* I. 3: 26 (1873). Gå på kullriga stockbroar över kärr och moras. *MinnGPrastg-Skara* 209 (1928). 2) (†) bro (se d. o. 6 *a*) av stockar utgörande slussbotten i slusskista. *VetAH* 1811, s. 89. — (1) -BRYGGA. brygga (se **brygga**, sbst.[1]) av stockar. 1) motsv. **brygga**, sbst.[1] 1. FAHLCRANTZ *Kyrkoh*. 9 (1907). 2) (tillf.) motsv. **brygga**, sbst.[1] 5. LANDSTRÖM *SeglSkepp* 153 (1969). 3) (föga br.) kerattbana; jfr **brygga**, sbst.[1] 5. *PT* 1901, nr 98 B, s. 3. — (1) -BRYN. (†) ytterkant på stock; jfr **bryn 2**. MURENIUS *AV* 498 (1661). — (1 *f α*) -BRÖD. [jfr mlt. *stokbröt*, ä. t. *stockbrot*] (†) långt, tunt, hårdbakat bröd. HJELT *Medicinalv*. 3: 264 (*i handl. fr*. 1773). — (1) -BUR. (**stock-** 1870 osv. **stocka-** 1883. **stocke-** 1836—1854) [efter fvn. *stokkabúr*] (i skildring av ä. förh. i Norden) förrådshus vilande på stolpar (stundom äv. innehållande sovrum). STRINNHOLM *Hist*. 2: 584 (1836). — (1) -BYGGD, p. adj. byggd av (en stock l.) stockar. LOMAN *Öd*. 37 (1920; *om fäbodstuga*). — (1) -BÅT. (förr) av en stock gm urholkning framställd båt; jfr **-eka**, **-kanot**. *Gruddbo* 519 (1938). *ForsknFramst*. 1987, nr 4, s. 17. — (1, 2) -BÄDD. (i sht i fackspr.) bädd (se d. o. 5) av stockar. *JernkA* 1896, s. 259 (*till valsverk*). (*Stenåldersbosättningen låg på*) en stockbädd på pålar ute i träsket. *Fornv*. 1954, s. 45. — (2 *m*) -BÄNGEL. (**stock-** 1567—1681. **stocke-** 1569—1901) (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) (mer l. mindre nedsättande benämning på) fångknekt l. bödelsdräng, stockknekt; äv. oeg. l. bildl.; jfr **bängel 2**. *HSH* 4: 130 (1567). Nw hadhe Dieffwlen Menniskian fångna, icke såsom en Herre, vtan såsom Gvdz Tienare och stockebengel. L. PAULINUS GOTHUS *ThesCat*. 197 (1631). Karin Månsdotter, dotter till en fångknekt, en stockebengel. *VgFmT* II. 1: 53 (1901). — -BÄNK. särsk. 1) till 1: av (bilad) stock l. (bilade) stockar framställd bänk (se d. o. II). SUNDBLAD *GBruk* 62 (1881). 2) (i vissa trakter) till 1; i cirkelsågverk: sågbänk; (förr) till 2 *h*: bänk (se d. o. IV, V) bestående av en stock; jfr **-ambolt**. RINMAN 1: 226 (1788). — (1) -DAGSVERKE^{-020}. (förr) dagsverke (se d. o. 3) bestående i leverans av (visst kvantum) stockar. *Bergv*. 1: 512 (1697; *utgörande gruvhjälp*). — (1) -DAMM. damm (se **damm**, sbst.[1] I 1) av stockar. STIERNSTOLPE *Arndt* 3: 79 (1808). — (1, 2) -DIAMETER. (i sht i fackspr.) jfr **diameter 1** *b*. EDBERG *TråB* 15 (1929). — (1, 2) -DIMENSION. dimension av l. hos stock; särsk. (*skogsv*.) till 1: dimension (se d. o. 2 *a β*) hos timmerstock. FREDENBERG *Sågtimm*. 16 (1892). Värdet af sågutbytet ur olika stockdimensioner beräknas. EKMAN

SkogstHb. 53 (1908). — (1) -DRAG. (stock- 1926 osv. stocke- 1585) (förr) vid timring av stockhus använt redskap brukat för att markera den ränna vari drev l. dyl. skulle täta mellan stockarna o. i vars ena ända fanns två uppböjda klor, varav den ena vid dragning längs två mot varandra liggande stockar gjorde en ritsa i överstocken medan den andra fördes längs understocken; äv. om rännan i stocken. *GripshR* 1585, s. 179. *Rig* 1933, s. 75. *Fatab.* 1983, s. 114 (*om rännan*). — (1) -DRAGNING. (stocke- 1691) (numera bl. tillf.) dragning (se d. o. 1) av stock(ar). *NoraskogArk.* 4. 113 (1691). — (1) -DRÖG. (stock- 1937 osv. stocke- 1607) jfr **drög**, sbst.[1] 1, o. **-kälke 1.** *GripshR* 1607, s. 81. — (5 *a*) -DUM. (*Anm.* Ssgn uttalas stundom emfatiskt ss. två ord [4 4] (DALIN)). (ngt vard.) mycket l. väldigt dum, heldum l. helt korkad o. d.; äv. oeg. l. bildl., om ngt sakligt. ÖDMANN *Hågk.* 29 (1801; *om drängar*). RADEMINE *Knigge* 3: 78 (1804; *om småstäder*). Huru kan man .. komma med någonting så .. stockdumt? LILJECRONA *RiksdKul.* 501 (1841). BERG *Almquist* 517 (*i handl. fr.* 1855; *om plan för krigföring*). Jag tror att jag missräknat mig på min nation – de äro så stock-dumma och konservativa. STRINDBERG *Brev* 2: 283 (1881). HESSELMAN *SkråhantvByggnInd.* 53 (1945). — (5 *a*) -DÖD. (mera tillf., ngt vard.) helt l. alldeles l. fullständigt död. BLOMBERG *Overg.* 195 (1915). — (1, 2) -DÖRR. (stocka- 1941) (i sht förr) (primitiv) dörr av stockar. MOBERG *Rid* 146 (1941). — (5 *a*) -DÖV. (*Anm.* Ssgn uttalas stundom emfatiskt ss. två ord: [4 4] (DALIN)). (ngt vard.) helt l. fullständigt l. totalt döv, stendöv; äv. oeg. l. mer l. mindre bildl. Ryska regeringen är naturligtvis stockdöf och stockblind. TOPELIUS *Vint.* II. 1: 38 (1850, 1881). LINDSTRÖM *Österhus* 210 (1952). — (1) -EKA. (förr) eka (se **eka**, sbst.[1] 1) bestående av en urholkad stock (urspr. ekstock) l. av två urholkade o. sammanfogade stockar; jfr **-båt**. *PT* 1901, nr 275, s. 2. I en del sjöar i mellersta och södra Hälsingland .. finns en kanotliknande båttyp ("stockek"), som består af en urhålkad trädstam. EKMAN *NorrlJakt* 325 (1910). *Fornv.* 1956, s. 238. — (1) -ELD. [fsv. *stokelder*] eld (se d. o. (5 o.) 6) med en stock l. stockar (l. annan mycket grov ved) ss. bränsle; äv. bildl.; jfr **-brasa**. GYLLENIUS *Diar.* 179 (1652). TÖRNEROS *(SVS)* 4: 45 (1825; *bildl.*). Stockelden i stugan .. är själva härden för den folkliga berättelsekonsten. *3SAH* 51: 31 (1940). LINDROTH *Gruvbrytn.* 2: 21 (1955). Ssgr: **stockelds-brasa.** jfr **stockbrasa, -veds-brasa.** ADELSKÖLD *Dagsv.* 1: 13 (1899). **-flamma.** RYDBERG *Faust* 113 (1876). **-sken.** SUNDSTRÖM *InteDo* 85 (1940). — (1) -ELDA. [till **-eld**] (mera tillf.) elda stockeld(ar). RARBMAN (1914) hos ARBMAN *Silv.* 26. — (1) -ELEVATOR. (föga br.) stockhiss. EDBERG *TräB* III (1929). — (4) -FIDEL. [av t. *stockfiedel;* senare leden är biform till **fidla**] (†) = **-fiol** slutet. Jag skal wisa dig annat, din gamla ståck-fidel. MODÉE *Dår.* 21 (1741). — (4) -FIOL. [efter t. *stockfiedel*] (förr) liten, smal, rak, i fickan transportabel fiol (liknande en stock), pochette, dansmästarfiol; jfr **-violin.** *BoupptSthm* 1668, s. 829. LIDFORSS *DQ* 1: 95 (1888). särsk. (†) bildl., ss. nedsättande personbeteckning (med anslutning till **stock**, sbst.[1] 1 *g β*); jfr **-fidel.** Jag (*måste*) gifwa Coquetter namn af Stock-Fioler, som äro roligare än andra Violer, men spela dock aldrig offtare än til dantz. *SedolärMercur.* 1: nr 17, s. 5 (1730). CIHALLMAN *SSkr.* 181 (1778: stockviol). — **-FISK,** se d. o. — (1) -FISKARE. (numera bl. tillf.) person som fiskar upp (samlar) drivved (i form av stockar o. d.) vid strand. BREMER *GVerld.* 2: 11 (1860). — (4) -FISKE, sbst.[1] [jfr **stockfisk**] (numera föga br.) fiske av torsk o. annan fisk använd till stockfisk. PALMBLAD *LbGeogr.* 269 (1835). — (1) -FISKE, sbst.[2] (numera bl. tillf.) uppfiskande (uppsamling) av drivved (i form av stockar o. d.) vid strand. BREMER *GVerld.* 2: 9 (1860). — (1) -FLOTTA, se **-flotte.** — (1) -FLOTTARE. (i sht i Finl.) timmerflottare; jfr **-flötare.** *NordT* 1928, s. 530. Ssg (i Finl.): **stockflottar-gäng.** (vard.) jfr **gäng**, sbst.[2] 1. EKELUND *Haanpää Hemf.* 131 (1927). — (1) -FLOTTE, äv. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat, o. i Finl.) -FLOTTA. (stock- 1827 osv. stocke- 1708) flotte (se **flotte**, sbst.[2]) bestående av stockar. 1) motsv. **flotte**, sbst.[2] 1; i sht förr särsk. om sådan flotte utgörande stöd för krigsbrygga. *KKD* 1: 190 (1708). Bryggor på stockflottor utgöra ett bland de lämpligaste medel att öfvergå floder. HAZELIUS *Bef.* 206 (1864). *DN* 25/4 1967, s. 38. 2) (i Finl.) motsv. **flotte**, sbst.[2] 2: timmerflotte. SNELLMAN *Tyskl.* 81 (1842). För bogserad stockflotta erlägges lotsningsavgift sålunda, att (*osv.*). *FFS* 1922, nr 152, s. 604. Ssg (till **-flotte** 1; i sht förr): **stockflott-brygga.** av en stockflotte l. stockflottar uppburen l. stödd brygga (se **brygga**, sbst.[1] 2). TIGERHIELM 69 (1867). — (1) -FLOTTNING. (i Finl.) flottning (se **flotta**, v.[2] 1) av timmerstockar, timmerflottning; jfr **-flötning.** *HforsD* 1875, nr 4, s. 1. *Hufvudstadsbl.* 10/5 1983, s. 11. Ssg: **stockflottnings-ränna.** (i Finl., tillf.) flottningsränna, timmerränna. *AtlFinl.* 27: 20 (1899). — (4 *a*) -FLÖJT. [efter t. *stockflöte*] (förr) flöjt bestående av en urholkad, med tonhål o. munstycke försedd spatserkäpp l. av en sådan käpps form. HÖIJER (1864). — (1) -FLÖTARE. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat, i Finl.) timmerflottare; jfr **-flottare.** TAVASTSTJERNA *Aho Folkl.* 183 (1886). *FinT* 1955, s. 350. Ssg: **stockflötar-romantik.** (tillf.) timmerflottarromantik. *OoB* 1930, s. 49. — (1) -FLÖTNING. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat, i Finl.) timmerflottning (jfr **-flottning**). WETTERHOFF *Skog* 1: 206 (1883). RAMSAY *VägvFinl.* 153 (1895). Ssgr (i vissa trakter, bygdemålsfärgat, i Finl.): **stockflötnings-affär.** jfr **affär 4.** AHRENBERG *Hih.* 168 (1889). **-arbete.** jfr **arbete 5 *b*.** *HforsD* 1875, nr 133, s. 3. — (1, 5) -FORM. form hos l. av en stock; särsk. motsv. dels **stock**, sbst.[1] 2 *d*, i fråga om gevärsstock o. d., dels (numera föga br.) **stock**, sbst.[1] 5 *b*, i fråga om malmstock o. d. *JernkA* 1900, s. 573 (*i fråga om malmstock*). JAKOBSSON *BevBeklädn.* 9 (1938; *i fråga om musköt*). — (1, 5) -FORMAD, p. adj. som har stockform, stockformig; särsk. (numera föga br.) motsv. **stock**, sbst.[1] 5 *b*. Stockformade kolmassor af betydligt större mägtighet än någon egentlig flöts. WETTERDAL *Grufbr.* 44 (1878). — (1, 5) -FORMIG. som har stockform, stockformad; särsk. (*miner.* o. *bergv.*) motsv. **stock**, sbst.[1] 5 *b;* äv. ss. adv. HISINGER *Ant.* 4: 22 (1828; *om lager av gnejs*). Det stockformigt uppsvällda malmlagret. *JernkA* 1870, s. 56. *Därs.* 1909, s. 373 (*om malmkroppar*). — -FÅNGST. 1) till 1: utvinning av (såg)timmer ur skog som upplåtits mot avgift; i

sht (*rättshist.* o. *kam.*) om sådan utvinning från kronoskog l. allmänning för privat sågverk under 1600-, 1700- o. 1800-talen (slutgiltigt avvecklad 1918) mot stubböresavgift. *SPF* 1816, s. 261 (*från kronoskog*). K. Br. d. 2 Maji 1826 .. angående rättighet till stockfångst från Kronans skogar för Sågwerks anläggningar i Rikets Norra provincer. BACKMAN *Lags.* 1—2: 246 (1826). Vid sågen .. bedrifves en större sågverksrörelse med stockfångst ur egna skogar. HÖJER *Sv.* 3: 171 (1882). Virkesbehovet vid storsågarna gav .. upphov till en stort upplagd, olaga stockfångst, som (*osv.*). *TurÅ* 1969, s. 271. 2) (förr) till 2 *i*: fångst (se d. o. I *a*) medelst stock(fälla). EKMAN *NorrlJakt* 253 (1910). Ssgr (till -fångst 1; *rättshist.*): **stockfångst-berättigad**, p. adj. om sågverk: berättigad till stockfångst på stockfångstskog. *2NF* 34: 36 (1922). **-mark.** jfr **mark**, sbst.[1] 3 c, o. **-fångst-område.** *BtRiksdP* 1874, I. 1: nr 52, s. 17. **-område.** område (se d. o. 2) avsett för stockfångst (innehållande stockfångstskog); jfr **-fångst-mark.** *SFS* 1883, Bih. nr 2, s. 30. **-privilegium.** åt sågverk givet privilegium för stockfångst. *AB* 30/10 1889, s. 2. *HT* 1969, s. 257. **-skog.** kronan tillhörig skog upplåten åt sågverk för stockfångst; äv. om skog upplåten ss. ersättning för förlorat stockfångstprivilegium. *BtRiksdP* 1874, I. 1: nr 52, s. 19. CNATTINGIUS (1878; *om skog utgörande ersättning*). *TurÅ* 1980, s. 26. **-träd.** träd från stockfångstskog; särsk. bildl. OSCAR II (1883) i *SnoilskyVänn.* 2: 8 (*bildl.*). — (2 *i*) **-FÄLLA.** (i sht förr) fälla (se **fälla**, sbst.[1] 1) vars viktigaste del(ar) består av en l. två stockar, stock (se **stock**, sbst.[1] 2 *i*), fallstock; särsk. om fälla bestående av en på marken liggande stock o. en däröver uppgillrad stock som avses vid djurets beröring falla ned o. döda l. fängsla det; jfr **-giller.** *StadgJagt* 13/4 1808, s. 29. *TJäg.* 1834, s. 951 (*av två stockar*). Stockfällor för fångst av hermelin (*hos samerna*). *Fatab.* 1965, s. 131. — (1) **-FÄRG.** [jfr ä. d. *stokfarve*] (†) om ett slags kitt för tätning av fogar mellan stockar o. d. *PH* 6: 4190 (1756). *VetAH* 1795, s. 89. — (2 *i*, 4) **-GARN.** [jfr t. *stockgarn*] (†) om orrnät vari en l. flera stockar l. käppar ingick ss. väsentlig del. TROLLE-BONDE *Hesselby* 131 (*i handl. fr.* 1770). — (2 *i*) **-GILLER.** (stock- 1834 osv. stocke- 1655) (i sht förr) jfr **giller 1** o. **-fälla.** *RP* 16: 299 (1655). Mård och ekorre togos i stockgiller och fällor eller skötos. MODIN *GTåsjö* 206 (1916). *ÖgCorr.* 17/8 1967, s. 4 (*om ä. förh.*). — (1) **-GLAS.** [av ä. t. *stockglas*] (†) högt, jämnbrett dricksglas? *ConsAcAboP* 3: 46 (1665). — (1) **-GOLV.** (i sht förr) i enklare hus: golv av (obehandlade) stockar. ELENNQVIST (1764) i *BtVLand* 5: 89 (*i ä. slottsstall*). — (5 *b*) **-GRANIT.** (†) granit som (gärna) bildar stockar l. förekommer i stockform, stockformig granit. *Fennia* VIII. 3: 22 (1892). *Därs.* XII. 2: 2 (1895). — (1, 2) **-GUD.** (numera föga br.) ur en stock utskuren (av)gudabild l. (av)gudabild av trä. GUSTAF II ADOLF 164 (1617). SPEGEL *GW* 45 (1685). — (1) **-GÄRDE.** (i sht förr) jfr **-gärdsgård.** *Fatab.* 1926, s. 177 (*från Jokkmokk*). — (1) **-GÄRDSGÅRD.** (i sht förr) gärdsgård vilkens liggande virke består av stockar; jfr **-gärde, -hägnad.** ERIXON *SkansenKultH* 29 (1925). — (1) **-HAG.** (i sht förr, i vissa trakter, bygdemålsfärgat) jfr **hag 1** o. **-gärdsgård;** äv. med inbegrepp av bet.: hage (se d. o. 2 *a* o. jfr **hag 2** *a*). BACKMAN *Lags.* 1—2: 209 (1820). Ett nu förfallet stockhag, där "sytlappar" fordom indrifvit renarna för mjölkning. HEMBERG *ObanStig.* 43 (1896). — (1) **-HAKE.** (stock- 1585 osv. stocke- 1573—1650) (i fackspr.) hake (se **hake**, sbst.[2] 1) använd för hantering (fasthållande) av stockar; särsk. dels om hållhake (se särsk. d. o. *a*), dels om flottningshake; jfr **-hållare.** *GripshR* 1573, s. 134. 11. Maij fått Måns timberkaren Stock hake .. jtem Knosteret. RUDBECKIUS *Dagb.* 117 (1632). (*Stocken*) hålles (*i ramsågverket*) stilla förmedelst i densamma inhuggna stockhakar. ENEBERG *Karmarsch* 1: 58 (1858). *SAOBArkSakkSvar* (1986; *om flottningshake*). Ssg: **stockhaks-kedja.** (i vissa trakter bygdemålsfärgat) stockkedja med stockhake l. -hakar. *UpplFmT* 7: 26 (1913). — (2 *d*) **-HALS.** (i sht *mil.*) på gevär o. d., om den smalare del mitt på stocken, om vilken den hand som åstadkommer avfyringen håller, kolvhals. BERGSTRÖM *HbJaktv.* 85 (1872). — (1) **-HAMMARE.** [liksom d. *stokhammer* av t. *stockhammer*] *stenhugg.* stenhuggarhammare med kraftigt (stockliknande) skaft, vilkens pen har en grovt räfflad slagyta varmed stenytan krusas (se **krusa**, v. 2). *BoupptVäxjö* 1893. *2NF* 26: 1202 (1917). — (3) **-HAMPA.** (i fackspr.) honväxt av hampa (som kan skjuta stock), fröhampa. *LAHT* 1923, s. 732. — (1) **-HANDLARE.** (†) timmerhandlare. *Finland* 59 (1893). — (1, 2) **-HARV.** (förr) harv vars ram bestod av stockar (med därpå fästa klor l. pinnar); äv. om harv med stockliknande draganordning. CRÆLIUS *TunaL* 363 (1774); jfr *LandsmFrågel.* 27: 14 (1930). — (1) **-HERRE.** (†) stor timmerhandlare, "träpatron". *Larin Dikt.* 29 (1908). — (1) **-HINDER.** hinder (se d. o. 3, särsk. 3 *a*, *b*) bestående av l. vari ingår (en stock l.) stockar. *SD(L)* 1892, nr 182, s. 8 (*vid kappritt*). Fasta bilhinder kunna utföras såsom förhuggning, stockhinder .. eller minering. *SoldIInf.* 1944, s. 229. — (1) **-HISS.** (förr) vid sågverk: hiss (se **hiss**, sbst.[2]) för upplyftning av stockar (från timmermagasin); jfr **-elevator.** *TT* 1878, s. 107. *PT* 1904, nr 117 A, s. 4. Ssg (förr): **stockhiss-brygga.** plattform för ilastning i l. urlastning ur stockhiss; jfr **brygga**, sbst.[1] 1. *TT* 1878, s. 106. — **-HUGGARE.** 1) (i Finl., numera föga br.) till 1: timmerhuggare. TOPELIUS *Lb.* 2: 91 (1875). 2) (numera bl. i skildring av ä. förh.) till 2 *d*, vid gevärsfaktori: snickeriarbetare som utförde (den grövre) utformningen av stockar till handeldvapen; jfr **-makare.** Ståckhuggare wid Cronones Gewärs Factorier. *PH* 3: 2038 (1743). *Dædalus* 1937, s. 99. — (1) **-HUGGNING.** (i Finl., numera föga br.) timmerhuggning; jfr **-hygge.** *AHB* 97: 30 (1879). — **-HUS.** (stock- 1569 osv. stocke- 1564) [jfr mlt. *stokhūs*, mht. *stochus* (t. *stockhaus*), alla i bet. 1, 2] 1) till 1: (primitivt l. enkelt) hus med väggar (o. golv) av (i allm. horisontalt liggande) obilade l. skrädda stockar, blockhus (se d. o. 2) l. timrat hus; jfr **-stuga, -villa** o. **timmer-hus.** *Cook 3Resa* 583 (1787; *om förh. i Kamtjatka*). (*Staden Birka har*) bestått af två slags boningar, dels timrade och i sina fogar med omsorg tätade stockhus .. dels simplare och mindre varaktiga lerboningar. *Samtiden* 1873, s. 762. *SvLittTidskr.* 1969, 1: 35. 2) (förr) till 1: blockhus (se d. o. 1). WESTE (1807). Stockhus .. (*dvs.*) Fäste, bygdt af trä. DALIN (1854). 3) (numera bl. i skildring av ä. förh.)

till 2, om fängelse med blackar (se **black**, sbst.[1] **1**; i sht för soldater l. grövre förbrytare); ofta allmännare: fängelse; äv. bildl.; jfr **stock**, sbst.[1] 2 *m*. *HH* XIII. 1: 167 (1564; *om soldatfängelse*). Stocholms stadz stockhwss. *BtFinlH* 4: 376 (1569). *(Att)* Scholorna icke meera warit .. Vngdomens Leek eller Tijdfördreef, vtan fast meera theras Marter och Stockhuus. SCHRODERUS *Modersch*. 23 (1642). BJÖRKMAN (1889). Ssgr (till **-hus 3**): **stockhus-mästare**. (†) = **stock-mästare**. MÖLLER (1755; *under cataractaires*). **-predikant**. (förr) predikant vid stockhus. HRABERG (1898) i *FinKyrkohSP* 2: 48. — (2) **-HUV**. (förr) takhuv bestående av en upp- och nervänd, lätt urgröpt stockhalva. *Fatab*. 1938, s. 118. — (1) **-HYDDA**. (i sht förr) jfr **hydda**, sbst. **1**, o. **-hus 1**. BECKMAN *Amer*. 1: 109 (1883). — (1) **-HYGGE**. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) timmerhuggning (jfr **-huggning** o. **hygge**, sbst.[2] **1**); äv. övergående till att beteckna område för timmerhuggning (jfr **hygge**, sbst.[2] **3**). NYGÅRD *Paivärinta Bild*. 4: 179 (1887). Budbäraren hade återvant från Ahmajärvi direkt till stockhygget. MUNSTERHJELM *Gård* 199 (1927). Han fick arbete vid stockhygget. MOBERG *Sold*. 419 (1944). — (2 *k*) **-HÅL**, sbst.[1] (sbst.[2] se sp. 12035). (förr) i bistock: hål (se **hål**, sbst. **4**) utgörande in- o. utgång för bina. *Hildebrand MagNat* 180 (1650). — (1) **-HÅLLARE**. *skogsv*. vid ramsågverk: redskap att fasthålla stocken med; jfr **-hake**. ENEBERG *Karmarsch* 1: 58 (1858). — (1) **-HÄGNAD**. (i sht förr) jfr **hagnad 1** *b* o. **-gärdesgård**. *PT* 1909, nr 255 A, s. 2. — (2) **-HÄLLA**. (förr) av en träkloss (träblock) bestående hälla (se **hälla**, sbst.[2] **1**). Har någor otamt Fä, så skal han det håpta; Häst, eller Skiut med Hofstock, Knästock eller Stockhäldu. ABRAHAMSSON 439 (1726). — (1) **-HÖG**. hög (se **hög**, sbst.[1] **2**) av stockar. HYLTÉN-CAVALLIUS *Vär*. 2: 463 (1868). — (1) **-INDELNING**[⁻⁰²⁰]. vid timmerapteringsindelning av trädstam i stockar. *Skogvakt*. 1891, s. 175. — (1) **-JUNKARE**. (i Finl., om ä. förh.) mer l. mindre nedsättande benämning på person som gör affärer med timmer (o. andra trävaror), trävaruhandlare, "träpatron"; äv. om timmerflottare. WoJ (1891). *FoU* 15: 74 (1902; *äv. om timmerflottare*). LAMPÉN *TLandsFinl*. 171 (1918). Ssgr (i Finl., om ä. förh.): **stockjunkar-näve**. SCHILDT *Ronnbr*. 74 (1917). **-tid**. tid då stockjunkarna var i sitt flor. *FinT* 1886. 20: 79. — (1, 2) **-JÄRNS-RAKA**. (†) järnraka med skaft bestående av en kraftig stång? Sielffue Hammarn .. 2 Tång haakar, 1 Stockiärns raaka (*i inventarium för Husaby bruk*). *Rig* 1932, s. 2. — (1) **-KANOT**. jfr **kanot 1** o. **-båt**. ALMQUIST *VärldH* II. 2: 28 (1931). — (1) **-KANTVERK**[⁻⁰²] l. [⁻²⁰]. *skogsv*. kantverk för kantning av klenare stockar till sparrar o. d. *SvIndLex*. 1: 463 (1948). — (2) **-KARDA**. (förr) skrubbstol. *BoupptToftnäs* 1768. *2NF* 13: 922 (1910). — (1) **-KARM**. karm (se d. o. 1) av grovt virke l. av skrädda stockar. ROTHSTEIN *Byggn*. 441 (1859). *Dars*. 505 (*i pl., i portar*). — (1) **-KEDJA**. [fsv. *stokka kadhia*] kedja med mycket grova länkar; särsk. [jfr motsv. anv. av t. *stockkette*] (förr) om sådan (med en bom l. bommar förbunden) kedja använd för avspärrning av floder, vägar o. d. *DA* 1825, nr 130, s. 2. *NerAlleh*. 1896, nr 35, s. 1 (*i förteckning över kor- o. åkerbruksredskap*). De två kastalerna vid Hedeby och den mellan dem lagda stockkedjan. *Fornv*. 1932, s. 292. *SErikÅb*. 1969, s. 47 (*i pl., för att avspärra Sthms sund mot anfall på Birger Jarls tid*). — (1, 2) **-KISTA**. (förr) kista framställd gm urholkning av en stock; jfr **-skåp**. ERIXON *Möbl*. 2: LV (1926). — (2 *d*) **-KNAPP**. (†) på stock på pistol: bultliknande del avsedd att fasthålla pipan vid stocken. CEDERSTRÖM o. MALMBORG *ALivrustk*. 67 (*i handl. fr*. 1696). — (2 *m*) **-KNEKT**. (**stock-** 1562 osv. **stocka-** 1587—1594. **stocke-** 1535—1948) [jfr ä. d. *stokknægt*, t. *stockknecht*] (förr) medhjälpare l. dräng åt bödel l. profoss l. fängelseföreståndare o. d. (bl. a. med uppgift att fästa fångar i stocken); fångknekt l. fångvaktare o. d.; äv. ss. okvädinsord; jfr **-bängel**. Skole knecterne forplicthet vere, at giffue Prophoss ther han nogon vdi jern slår, ij march och Stockeкneckten en ort. *G1R* 10: 50 (1535). *(Petrus)* war aff sexton Konung Herodes Agrippae Stockeknechter bewaken. PHRYGIUS *HimLif*. 100 (1615). D. Rector hafuer .. despecterat Stadzens KemmeNär och byfougde, kallandes them stokeknechter. KARLSON *OrebroSkolH* 3: 11 (*i handl. fr*. 1638). En mordisk stockknekt skall på hjul och stegel häfva *(Den Brunken (dvs. hovmarskalken J. Brunke)* .. du nu ser .. stå här och bäfva. JGHALLMAN *Vitt*. 142 (*c*. 1756). EKMAN *NorrlJakt* 343 (1910; *om ä. förh. i Ångermanl*.). En åldrig kvinna *(dvs. Karin Månsdotter)*, som burit en drottnings krona, fastän hon var en fattig stockekneckts dotter. AHNLUND *GA* 58 (1932). Ssg: **stockknekt-dotter**. (förr) dotter till stockknekt. *2SthmTb*. 7: 31 (1584). — (3) **-KNIV**. **1)** [jfr t. *stockmesser*, krum kniv använd för beskärning av vinstockar] (förr) (bl. a. av tunnbindare o. vindragare använd) yxliknande kniv använd t. ex. vid öppnande av sprunden på vinfat. *BoupptSthm* 1685, s. 1078 (*efter vinhandlare*). Stockknif .. hvarmed stundom haken göras på tunnband då dexel ej är till hands. ENEBERG *Karmarsch* 1: 92 (1858). **2)** (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) stor, icke hopfällbar kniv (använd för slöjd, slakt o. d.). En gång när hans mor skulle skära fläsk i karet uppe på vinden, hade hon skurit sig i tumgreppet med stockkniven. MOBERG *Sedebetyg* 108 (1935). DENS. *Utvandr*. 355 (1949). — (2) **-KROK**. (förr) krok (se d. o. 2) vars ås bestod av en ned mot billen böjd stång; jfr **-plog**, **-årder**. GROTENFELT *JordbrMet*. 328 (1899). — (1) **-KÄLKE**. (**stock-** 1753 osv. **stocke-** 1756) **1)** (*skogsv*.) o. i Finl. timmerkälke; jfr **-drög**, **-släpa**. *ÅgerupArk*. Bouppt. 1753. *LfF* 1898, s. 47. **2)** (förr) i ä. sågverk, om var o. en av de två l. flera kälkliknande redskap varpå stock vid sågning fördes mot klingan; jfr **-vagn 2**. ENEBERG *Karmarsch* 1: 54 (1858). *SvKulturb*. 11—12: 178 (1932; *på husbehovssåg*). — (1) **-KÖRARE**. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) timmerkörare. MOBERG *Sedebetyg* 406 (1935). — (1) **-KÖRNING**. (**stocke-** 1555) (i sht i vissa trakter) körning (se **köra**, v. **9**) av stock(ar), timmerkörning. *G1R* 25: 57 (1555). — (1) **-KÖRSLA**. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) = **-körning**; i sht i pl. *Hembygden(Hfors)* 1913, s. 134. — (1) **-LACK**. [jfr t. *stocklack*] (i sht förr) rålack till gummilacka i form av stycken av grenar l. kvistar l. bark med vidsittande harts l. i form av avslagna hartsskorpor, stånglack; äv. dels enbart om det på grenarna sittande ämnet, dels om gummilacka; jfr **korn-lack**. NEMNICH *Waarenlex*. 108 (1797). Man kokar 1 skålpund stocklack så länge i en kanna watten,

tills allt färgämnet är utdraget. *AHB* 8: 34 (1862). Hartset *(dvs. gummilacka)* inhöljer insekten och dess ägg samt bildar på grenarna tjocka brunröda skorpor, s. k. stocklack. CLEVE *KemHlex.* 152 (1883). Avplockas hartsmassan med hela kvisten, benämnes den stång- eller stocklack, avskrapas den får den namn av kornlack. SIMMONS *Jönsson* 419 (1935). *TNCPubl.* 38: 151 (1967). — (1) -LAG. 1) (numera bl. mera tillf.) lag (se **lag**, sbst.[3] 4 c) av stockar, stocklager l. stockvarv. *AdP* 1800, 2: 740. Ladorna *(i nordsvenska finnmarken)* hade fordom mycket svängda väggar .. och då liksom nu glest stocklag. *TurA* 1904, s. 146. 2) [jfr **stock**, sbst.[1] 1 *b*, c *β*] (†) ss. beteckning på det "livlösa" genus l. genus neutrum. I Lydorden (adjectiva) har man .. *(i svenska språket)* låtet bœgelse-mærket fœr ståkk-laget eller neutrum *(dvs. -t)* æta bårt något av ordet. LAUREL *Inl.* 11 (1750). — (1) -LAGER. lager (se **lager**, sbst.[3] 1) av stockar, stocklag (se d. o. 1) l. stockvarv. BERGMAN *GotlVisby* 16 (1858). — (1) -LASS. jfr **lass**, sbst.[2] 1. MODIN *NorrlSkogVatt.* 99 (1920). — (1) -LASTARE. *skogsv.* apparat för lastning (se **lasta**, v.[2] 1) av stockar, timmerlastare. *JordbrFörenBl.(C)* 1958, nr 1, s. 19. — (5 *a*) -LAT. (*Anm.* Ssgn uttalas stundom emfatiskt ss. två ord: [4 4] (stå'ck la't DALIN)). (ngt vard.) mycket l. väldigt l. oerhört lat, i högsta grad lat; äv. om djur. COLUMBUS *Ordesk.* 39 (1678; *uppl. 1963*). Hoo länge stocklater will sofwa på Bädden, / Han lijten Maat fånger att äta för Näbben. TÖRNEWALL E 2 b (1694). Gammal var Jonte / och gammal var Brunte / och stocklat för resten. FRÖDING *Guit.* 31 (1891). PALMBORG *SvårhBarn* 20 (1935). — (1) -LAV. *bot.* laven Parmeliopsis ambigua (Wulfen) Nyl., som växer på barklöst l. multnande trä (t. ex. gamla stockar). KROK o. ALMQUIST *Fl.* 2: 113 (1907). URSING *SvVäxt.* Krypt. 194 (1949). — (1, 2) -LAVETT. (förr) lavett med sidorna av plankor o. svansstycket (av en hel stock) fäst mellan lavettsidorna. *KrigVAH* 1827, s. 53. *KonvLex.* (1864). Ssgr (om ä. förh.): **stocklavett-material.** jfr **material 1** *a*. *KrigVAH* 1833, s. 100. **-system(et).** system(et) att använda stocklavetter. Det Engelska stock-lavett-systemet. *KrigVAH* 1839, s. 12. — (2) -LEDNING. (i sht förr) vattenledning bestående av urborrade sammankopplade stockar. *PT* 1900, nr 84 A, s. 4. 1820 ersattes alla stockledningar *(i London)* med gjutjärnsrör för en kostnad af 5,4 mill. kr. *2NF* 31: 867 (1920). — (1) -LIK. jfr **-liknande.** Med en gammal dalgubbes stocklika envishet. ÖSTERGREN (1946). — (1) -LIKNANDE, p. adj. som liknar en stock(s). *Västk.* 68 (1905; *om mammuts ben*). — (1) -LINA. (numera bl. tillf.) jfr **lina**, sbst.[1], o. **-kedja.** *NerAlleh.* 1886, nr 58, s. 1. — (8) -LISTA. i sht *handel.* stocknota. *SvSkog.* 1022 (1928). — (3 *a*) -LUPEN, p. adj. (†) som "löpt i stock". LUNDBERG *Trag.* 19 (1754). — (2) -LÅS. (stock- c. 1611 osv. stocka- 1529—1904. stocke- 1549—1901) [fsv. *stokka las*] (i sht förr) lås vilkets mekanism är innesluten i en urholkad träklump l. vilket helt består av trä. *GripshInvent.* 1529. 25 Ståklååss med långa Ståckar 7 st. små Ståklååss. *BouppłSthm* 19/5 1655. Dörren til kyrkan har en stark Ståck-lås med fälle bom. *VDAkt.* 1790, nr 524. VÅRING *Vint.* 14 (1927; *i bild*). *EtnolKällskr.* 3: 83 (1946; *om ä. förh.*). Ssg (i sht förr): **stocklås-dörr.** dörr med stocklås. *AllmogHemsl.* 98 (*i handl. fr.* 1692). — (1, 2) -LÄNGD. 1) längd (se d. o. 6) hos stock, stocks längd; särsk. till 1; äv. övergående till att vara ett måttsord. *MennanderBr.* 3: 237 (1749). Timmerhuggarna hava endast att avsåga de uppmätta stocklängderna. BUCHT *NorrlSkogsl.* 2: 9 (1913). De hus .. vilkas väggar äro längre än en stocklängd. WERNER *Korsvirk.* 8 (1924). 2) längd (se d. o. 7) av sammanfogade stockar. En ståck-längd .. af 5 timmerståckar. *VetAH* 1743, s. 58. *Dædalus* 1933, s. 111. — (1) -LÄNK. (stock- 1763 osv. stocke- 1763) (i vissa trakter) länk (se d. o. 6) för att sammanhålla stockar (vid transport); särsk. om sådan länk bestående av en (kort) kedja med en dubb i ena ändan o. en ring i den andra. *BouppłVäxjö* 1763. CNATTINGIUS (1878; *med ring o. dubb*). *SkånD(B)* 1958, nr 47, s. 13. — (1) -LÄNS. *skogsv.* läns (se **läns**, sbst.[3]) av stockar. *SvD(A)* 1931, nr 183, s. 5. — (3 *a*) -LÖPANDE, p. adj. *lant.* o. *trädg.* om tvåårig (köks)växt: som är en stocklöpare; jfr **-skjutande.** *SvVäxtförädl.* 1: 336 (1951; *om betor*). — (3 *a*) -LÖPARE. *trädg.* o. *lant.* tvåårig (köks)växt som skjuter stjälk o. redan första året bildar blommor o. frukter. *LB* 2: 408 (1901; *om fröbetor*). Under förra hösten fick jag en del stocklöpare i mina rödbetor. *AllmSvTrädgT* 1931, s. 252. *SAOL* (1973). Ssg: **stocklöpar-**, äv. **stocklöpare-beta.** *lant.* beta (se **beta**, sbst.[3] 1) som är en stocklöpare. *SvVäxtförädl.* 1: 382 (1951). — (3 *a*) -LÖPNING. *lant.* o. *trädg.* om förhållandet att tvåårig(a) (köks)växt(er) redan första året skjuter stjälk o. bildar blommor o. frukter. *LB* 2: 408 (1901). Ssgr (i fackspr.): **stocklöpnings-anlag.** jfr **anlag 5.** *SvVäxtförädl.* 2: 336 (1951). **-tendens.** *LAHT* 1933, s. 712. — (1, 2) -LÖS. som saknar stock l. stockar; särsk. (*sjöt.*) till 2 *a*, om ankare: som saknar ankarstock. *SFS* 1916, s. 1086. — (2 *d*) -MAKARE. (stock- 1564—1966. stocke- 1577—1686) (numera bl. om ä. l. utländska förh.) person som yrkesmässigt tillverkar (o. monterar) stockar. *ArkliR* 1564, avd. 22. Severin, utbrast Krakow, de heter en stockmakare på dragonerna som ja känner. NILSSON *Bokh.* 134 (1937). Ssgr (numera bl. om ä. l. utländska förh.): **stockmakar-**, äv. **stockmakare-arbete.** abstr. o. konkret, motsv. **arbete 5** (*b*) resp. **11** *b*. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). *JournManuf.* 1: 138 (1825; *konkret*). Jonas Schertiger d. ä. utförde stockmakararbete för kronans räkning. *Rig* 1935, s. 155. **-boställe.** (förr) jfr **boställe 3.** NILSSON *HistFärs* 217 (1940). **-gesällskap.** (förr) jfr **gesällskap 2.** *MeddNordM* 1901, s. 294. **-hantverk.** *GenMRulla* 5/10 1711. **-hustru.** WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). **-mästare.** (förr) jfr **mästare 10.** *SPF* 1858, s. 119. **-verkstad.** WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). **-verktyg.** WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). **-yrke.** ÖSTERGREN (1946). **-ämbete.** (förr) *MeddNordM* 1901, s. 294. — (2 *d*) -MAKERI[1004] l. [0104], äv. [3 - 002]. [jfr **-makare**] (numera bl. om ä. l. utländska förh.) om stockmakares arbete l. yrke l. hantverk. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). *SFS* 1837, nr 42, s. 2. Ssgr (om ä. l. utländska förh.): **stockmakeri-arbete.** stockmakararbete. MEYERSON *VapArboga* 103 (1939). *Livrustk.* 1943—45, s. 31 (*konkret*). **-avdelning.** jfr **avdelning 3** *a*. *SDS* 1898, nr 51, s. 2. — -MAN. (stock- 1654—1928. stocke- 1937) 1) [jfr ä. d. *stokkemand;* jfr äv. fd. *medstokkesmand*, man som sitter på samma tingsbänk] (om förh. i Hall. på 1600-talet) till 1, 2; om var o. en av de åtta män som (sam-

man med fogde o. skrivare satt på de ss. sittbänkar fungerande stockarna o.) deltog i tingen ss. bisittare l. vittnen; jfr **nämnde-man.** En part *(av tomterna)* med ägandens samt Ståckmannens ja och samtyckio skattlagde *(osv.).* *HSH* 29: 384 (**1654**). *SvJuristT* **1937**, s. 6. **2)** [efter eng. *stockman*] (om förh. i Australien) till **8** *c:* man med uppgift att ta hand om boskap, cowboy l. dyl. HULTMAN *SvDiam.* 165 (**1909**). BENGTSSON *Austr.* 151 (**1928**). — (**2** *h*) **-MEJSEL.** (förr) av spiksmed använd, på städet monterad mejsel. ALMROTH *Karmarsch* 536 (**1839**). — (**1**) **-MUSSLA.** [jfr ä. t. *stockmuschel;* namnet syftar på djurets om en mussla påminnande två skal] (†) kräftdjur tillhörande släktet Lepas Lin., långhals (se d. o. **1**). *VetAH* **1792**, s. 15. — (**1**) **-MYRA.** [jfr t. *stockameise*] *entomol.* den egentliga myran Camponotus Herculeanus Lin. (som bygger bon o. gör gångar i stubbar l. ihåliga träd l. multnande stockar o. d.). *Rebau NatH* 1: 630 (**1879**). *TNCPubl.* 60: 164 (**1975**). — (**2** *m*) **-MÄSTARE,** sbst.[1] (sbst.[2–3] se sp. 12020 o. **stok-mästare**). [jfr mlt. *stokmēster,* mht. *stocmeister* (ä. t. *stockmeister*)] (förr) uppsyningsman över (l. fångvaktare vid) stockhus (se d. o. **3**); äv. bildl.; jfr **-hus-mästare.** Domaren antwardhar tigh stokmestaren, och stockmestaren kastar tigh j fengelsen. *Luk.* 12: 58 (*NT* **1526**; *Bib. 1917:* rättstjänaren). *(För syndens skull)* moste *(vi)* natt och dag och hwar stund wenta, at stockmestaren diefwulen skulle komma och fordra osz til döden. SWEDBERG *Dödst.* 161 (**1711**). Stockmästare .. *(dvs.)* Fångvaktare. WESTE *Försl-SAOB* (c. **1817**). SPARRE *Frisegl.* 3: 56 (**1832**). Ssg (i skildring av ä. förh.): **stockmästar-**, äv. **stockmästare-syssla.** LAGERBRING *1Hist.* 3: 123 (**1776**; *i skildring av förh. i 1300-talets Sthm*). — (**1** *b*) **-NARR.** [av mlt. *stoknarre* l. t. *stocknarr,* urspr. om kort, klumpig o. narraktig person] (†) om en ytterst narraktig person, ärkenarr (jfr **narr 1**); äv. om narr (se d. o. **3**) som uppträder ytterst löjeväckande; jfr **stock-.** PERICI *Musæus* 2: 144 b (**1582**). En Stocknarr och Dåre. SCHRODERUS *HelsBegSkattk.* 129 (**1638**). Mången .. låter, för en fet Soppa skull, göra sig til Stock-narr. *Weise* 2: 39 (**1771**). NORDFORSS (**1805**). — (**2** *a*) **-NOCK.** (tillf.) ända på ankarstock. FRICK o. TROLLE 209 (**1872**). — (**1**) **-NOTA.** *handel.* o. *skogsv.* nota (se **nota,** sbst. **3**) l. förteckning över de virkessortiment o. kvantiteter därav som en virkesförsäljare (ett trävarubolag o. d.) beräknar kunna tillhandahålla sina kunder l. agenter under följande försäljningssäsong; äv. (o. numera nästan bl.) om sådan förteckning över antal stockar av olika sortiment; jfr **-lista** o. **stock,** sbst.[1] **7.** CNATTINGIUS (**1878, 1894**). När det engelska intresset nu .. börjat riktas till svenska och finska *(trä)-*varor, ha köparna funnit stocknotorna väl utnyttjade av importörerna på kontinenten. *SvD* **1929**, nr 94, s. 14. Stocknota .. *(dvs.)* förteckning över antal stockar av olika dimensioner. *TNCPubl.* 43: 358 (**1969**). — (**2**) **-NÅL.** (†) om sprint i kranstock; jfr **nål 2** *e.* PALMSTEDT *Res.* 76 (**1779**). — (**2** *l*) **-OFFER.** (**stock- 1522. stocka- 1539. stocke- 1528**) [fsv. *stokka offer, stokoffer*] (†) offer (se d. o. **2**) som nedlägges i en stock. *ArkNorrlHembygdsf. 1918,* s. 108 (**1522**). *VadstKlUppbB* 2 (**1539**). — (**1**) **-PANEL.** väggpanel bestående av bräder med stockliknande utsida. *DN(A)* **1957**, nr 310, s. 12. — (**1**) **-PATA,** r. l. f. (i Finl., numera knappast br.) bröt (se d. o. **1**) av stockar, timmerbröt. HANNIKAINEN (**1893**). *Cannelin* (**1939**). — (**1**) **-PATA,** v. (i Finl., numera knappast br.) om stockar vid flottning: bilda en bröt l. brötar; jfr **pata,** v. **2.** *FinT* **1904**, 56: 304. — (**1**) **-PATRON.** (i Finl., numera föga br.) patron (se d. o. **7** *a*) som gör stockaffärer; stor trävaruhandlare l. sågverksägare o. d. LANGE *Ödeb.* 131 (**1884**). PROCOPÉ *Insp.* 101 (**1915**). — **-PENNINGAR** l. **-PENGAR,** pl. (**stock- 1659—1795. stocke- 1553—1908**) [fsv. *stokka pänningar* (i bet. **1**)] **1)** (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) till **2** *l:* i stock (offerstock) insamlade pengar. FORSSELL *Hist.* II. 1: 77 (*i handl. fr.* **1553**). *KyrkohÅ* **1908**, s. 101 (*om förh. på 1600-talet*). **2)** (†) avgift erlagd (till rättstjänare) av den som sattes i straffstock. *HSH* 27: 28 (**1563**). *Därs.* 93 (**1565**). — (**1**) **-PLANK.** (numera bl. tillf.) plank (se d. o. **2**) av stockar. *VDAkt.* **1735**, Syneprot. F III 7. — (**2** *m*) **-PLIKT.** (förr) stockstraff; jfr **plikt,** sbst.[1] **6.** WALLQUIST *EcclSaml.* 1—4: 356 (**1767**). — (**1, 2**) **-PLOG.** om en förr använd, enklare plog vars ås bestod av en lång (stundom tvådelad) stång varvid dragdjurets l. dragdjurens ok l. sele (selar) direkt fästes, stångplog; jfr **-al, -krok, -årder.** *VetAH* **1759**, s. 204. GADD *Landtsk.* 3: 103 (**1777**). — (**1, 2**) **-PRESS.** [jfr t. *stockpresse;* möjl. beror benämningen på det kraftiga, stående stativet] (förr) stående bokbindarpress utgörande skruvpress. FAHLGRÉN *Boktr.* 129 (**1853**). — (**2** *g*) **-PROV.** (**stock- 1635** osv. **stocke- 1638**) (förr) myntprov taget direkt vid prägelstocken; äv. konkret. STIERNMAN *Com.* 2: 30 (**1635**: Stock-prober, *pl., konkret*). Stockprof är vid Kongl. Myntet det prof, som mynt-proberaren förrättar, för at utröna finheten af et mynt både för och sedan det är hvitsjudit, innan det får präglas och utgifvas. RINMAN (**1789**). BJÖRKMAN (**1889**). — (**3**) **-ROS.** [jfr d. *stokrose,* t. *stockrose* (båda i bet. **2**)] om vissa malvaväxter med kraftig o. lång stjälk. **1)** (†) i sg. (äv. i pl.): växt tillhörande släktet Lavatera Lin.; särsk. dels om sommarmalva (poppelros; äv. i uttr. *vanlig stockros;* jfr **2**), dels om gråmalva (äv. i uttr. *vild stockros*), dels om växten L. arborea Lin., jättemalva. *VetAH* **1741**, s. 90 (*om L. arborea; i pl.*). *(Lat.)* Lavatera (Linné), *(sv.)* Stockros. LILJA *FlOdlVext.* 104 (**1839**). *Därs.* 105 (: Vanlig). NYMAN *VäxtNatH* 1: 355 (**1867**: Vilda). *BotN* **1896**, s. 3 (*om gråmalva*). KLINT (**1906**; *om poppelros*). AUERBACH (**1913**; *om gråmalva*). **2)** *bot.* o. *trädg.* växten Althaea rosea (Lin.) Cav. (äv. kallad *vanlig stockros;* jfr **1**); äv. allmännare, om växt tillhörande släktet Althaea Lin.; i pl. äv. om släktet. UTTERMAN *Ertmann* D 3 b (**1672**). LILJEBLAD *Fl.* 249 (**1792**; *i pl., om släktet*). Purpurfärgade stockrosen (alcea purpurea). SCHEFFER *ChemFörel.* 505 (**1796**). Stockrosor böra stå i grupper och äro då utomordentligt vackra. LANGLET *Husm.* 748 (**1884**). NEUMAN o. AHLFVENGREN *Fl.* 285 (**1901**; ss. *släktnamn*). TÖRJE *Växtfört.* 2: 29 (**1938**: Vanlig). *VåraKulturvN* 43 (**1977**: flerårig stockros; *om växten Althaea ficifolia (Lin.) Cav.*). jfr **stång-stockros.** Ssgr (till **-ros 2**): **stockros-blått,** n. sg. (förr) gm rötning av stockrosor framställt blått färgämne. Ett stycke med Stockrosblått färgadt lärft. *JournManuf.* 1: 149 (**1825**). **-famil(en).** (†) om familjen Malvaceae (till vilken stockrosen hör). HARTMAN *Naturk.* 114 (**1836**). FRIES *Växtr.* 184 (**1884**). **-frö.** frö (på l.) från stockros.

LAHT 1912, s. 189. **-planta.** jfr **planta,** sbst.[1] I. *HbTrädg.* 8: 4 (1884). **-rost.** [jfr t. *stockroserost*] *bot.* sjukdom orsakad av stockrosrostsvampen. *LAHT* 1912, s. 188. **-rostsvamp.** [till **-ros-rost**] *bot.* rostsvampen Puccinia malvacearum Mont. som orsakar stockrosrost. *LAHT* 1890, s. 222. **-släkte(t).** (numera föga br.) växtsläktet Althaea Lin. *ArkBot.* II. 1: 37 (1904). **-spaljé.** spaljé av l. med stockrosor. DIEDRICHS *Nichols Trädg.* 29 (1934). **-svart.** rödaktigt svart (som den svarta varieteten av stockrosen Althaea rosea (Lin.) Cav.). MARKLIN *Illiger* 78 (1818). — (1) **-RUGGA.** (i vissa trakter) hög l. trave av stockar. *2SvUppslB* 30: 272 Pl. (1954). — (1, 2) **-RÄL,** äv. **-RÄLS.** (i sht förr) av (en stock l.) stockar bildad räl. *TT* 1898, Allm. s. 24. *HbSkogstekn.* 292 (1922). — **-RÄNNA.** **1)** (i vissa trakter) särsk. till **1:** flottningsränna, timmerränna. RAMSAY *Barnaår* 7: 151 (1906). **2)** till **2:** ränna (se **ränna,** sbst.[1] **1)**) i l. bestående av en urgröpt l. urholkad l. urborrad stock. RINMAN 2: 467 (1789). — (2) **-RÖR.** (i sht förr) rör (se **rör,** sbst.[3] **3)**) bildat av en urborrad l. urholkad stock. *VetAH* 1743, s. 137. — (3) **-RÖTA.** [jfr t. *stockfäule*] (†) potatissjuka; särsk. i uttr. *den torra stockrötan,* om art av potatissjukan varvid potatisen bibehålles relativt torr (motsatt: blöt- l. våtröta). *LAHT* 1884, s. 259. *2NF* (1917). — **-SAX. 1)** *skogsv.* till **1:** sax (se **sax,** sbst.[1] **II 2** *a* γ) för lyftning l. hantering av stockar, timmersax. *JernkA* 1833, s. 650. **2)** *tekn.* till **2** *h:* kraftig plåtsax, fäst i stock l. bänk o. d., bänksax; jfr **-skära.** *ArkliR* 1554, avd. 3. Vid gröfre *(plåtslageri-)*arbeten, då den vanliga lilla handsaxen är för klen, användes s. k. stock- eller bänksax. *2UB* 6: 119 (1904). *HufvudkatalSonesson* 1920, 3: 115. — (2 *m*) **-SITTANDE,** n. (förr) sittande i stock(en). *KulturbVg.* 1: 62 (1755). — (1) **-SKATT.** (förr) skatt som utgjordes i stockar. ALMQUIST *CivLokalförv.* 1: 277 (1917). — (1) **-SKIVLING.** (numera föga br.) svamp tillhörande släktet Pleurotus Fr. (vilkets individer växer på gamla stockar l. trädstammar), mussling (se d. o. 2); i pl. äv. om släktet. Runda Stockskiflingen (Agar. (Pleurotus) ulmarius Bull.). SMITT *Svamp.* 31 (1863). Allmän Stockskifling (Agaricus (Pleurotus) ostreatus Jacq). HARTMAN *Svamp.* 29 (1874). CORTIN *SvampHb.* 121 (1951; *i pl. best., om släktet*). — (3 *a*) **-SKJUTANDE,** p. adj. *lant.* o. *trädg.* om tvåårig växt: stocklöpande. *SvVäxtförädl.* 2: 366 (1951). — (2 *a*) **-SKJUTEN,** p. adj. *sjöt.* om ankare: vars kätting oklarat sig kring ankarstocken. EKELÖF *Ordl.* 189 (1898). — (1) **-SKOG.** (i vissa trakter, bygdemålsfärgat, o. i Finl.) timmerskog; äv. i uttr. *gå i stockskogen,* gå i timmerskogen (dvs. arbeta med timmeravverkning). *SPF* 1816, s. 263. Far min .. gick en dag om vintern i stockskogen och bröt axeln ur led. BENGTS *Vargt.* 89 (1915). *Ymer* 1940, s. 192. Ssg (i vissa trakter, bygdemålsfärgat, o. i Finl.): **stockskogsköp.** *Skogvakt.* 1894, s. 66. — (1) **-SKOTT.** (numera föga br.) från stubbe efter avhugget träd uppkommet skott (se **skott,** sbst.[2] **23** *a* β), stubbskott. AGARDH o. LJUNGBERG III. 1: 351 (1857). — (1, 2) **-SKRIFT.** (†) skrift (se **skrift,** sbst.[1] **2)** kännetecknad av att bokstäverna har raka (tryckliknande) former o. är fristående från varandra, blockskrift, textad skrift, skrift med textade bokstäver (blockbokstäver); motsatt: rundskrift (se d. o. 1). *SFS* 1889, Bih., nr 74, s. 2. *DN* 11/1 1894, s. 4. — (2) **-SKRUV.** [jfr t. *stockschraute*] (†) skruvspindel på l. till skruvstycke? Åhn Huusgeråd i Källaren .. 1 Stockskruf 1 par Tuntågh. *BoupptSthm* 1669, s. 1496 (*efter vinhandlare*). — (1, 2) **-SKÅP.** (förr) jfr **-kista.** *MeddNordM* 1902, s. 17. — (2 *h*) **-SKÄR.** (†) stocksax (se d. o. 2); jfr **skär,** sbst.[6] **1,** o. **-skära.** Stookskär. *BoupptSthm* 1672, s. 421 b (*efter senkelmakare*). — (2 *h*) **-SKÄRA.** [jfr t. *stockscheere*] (förr) stocksax (se d. o. 2); jfr **skära,** sbst.[6] **2** *a,* o. **-skär.** MEYERSON *VapArboga* 157 (1939). — (1, 2) **-SLADD.** (förr) sladd (se **sladd,** sbst.[1] **1)** vars verkande del bestod av en l. flera stockar. GROTENFELT *JordbrMet.* 343 (1899). — (2) **-SLAGG.** (förr) slagg (se **slagg,** sbst.[3] *a*) som föll vid hammarstäds stock l. underlag av stock(ar). RINMAN *JärnH* 417 (1782). DALIN (1854). — (1) **-SLÄDE.** (**stock-** 1896 osv. **stocka-** 1595) (i vissa trakter, bygdemålsfärgat, o. i Finl.) timmersläde. GRANANDER *SidSkaraDomk.* 22 (*i handl. fr.* 1595). MUNSTERHJELM *TavSkog.* 42 (1932). — (4 *a*) **-SLÄNG.** (†) = **käpp-släng.** MÖLLER (1745; *under bastonner*). — (1) **-SLÄPA.** (**stock-** c. 1755—1878. **stocke-** 1576) (förr) släpa (se **släpa,** sbst. **1)** för framforsling av timmer; jfr **-kälke 1.** *InventLeksand* 1576. — (1) **-SLÄPNING.** framsläpning av timmerstockar. *Landsm.* XI. 3: 225 (1897). Ssg (i sht i Finl.): **stocksläpnings-kedja.** vid sågverk: kedja för framsläpning av timmerstockar. *FFS* 1924, nr 352, s. 1360. — (1 *b, f* α) **-SOVA.** (numera bl. mera tillf., ngt vard.) sova som en stock (se **stock,** sbst.[1] **1** *b*), sova mycket l. väldigt djupt. *(Hon)* stocksofver. *Svea* 1883, s. 33. (SCHÜCK *o.*) WARBURG *2LittH* IV. 2: 167 (1916). — (1) **-SPEKULANT.** (numera bl. tillf.) person som spekulerar i timmeraffärer. *Finland* 144 (1893). — (2) **-SPILLA.** (†) om svarvspindel av trä. *BouppiSthm* 19/7 1653. — (1, 2) **-SPJÄLL.** (i vissa trakter, förr) spjäll för eldstad, bestående av en med tyg omvirad o. på en stör fäst brädlapp. *2SvKulturb.* 9—10: 38 (1937). — (4?) **-SPRÅNGNING.** (**stock-** 1547. **stocke-** 1548—1907) [fsv. *stocksprangning*] (numera bl. ngn gg i skildring av ä. förh.) språngning (se **språnga,** v.[2] **2)**; jfr **-söm.** *GripshR* 1547—48. *Fatab.* 1907, s. 93. — (1) **-SPÅNG.** *Fennia* XIV. 7: 9 (1897). — (1) **-STAPEL.** (numera bl. mera tillf.) stockvälta, timmervälta. HANNIKAINEN (1893). CLEVE *Locknät* 103 (1981). — (1) **-STEGE.** (i sht förr) stege vars ståndare består av stockar l. stänger. RINMAN 1: 482 (1788). — (1 *b, f* α) **-STELNAD,** p. adj. (i vitter stil, numera föga br.) stelnad ss. en stock; anträffat bl. ss. adv. i uttr. *stockstelnat styv och död* (jfr **-stelnad-styver**). Morgon ähr Kaller i mun, stock-steelnad, stÿfuer och döder. STIERNHIELM *Herc.* 30 (1648; *1668:* stock-steelnad-styfwer). — (1 *b, f* α) **-STELNAD-STYVER,** äv. **-STELNADS-STYVER.** (numera bl. ngn gg i vitter stil) stelnad o. styv ss. en stock; jfr **-stelnad.** Heel, i Dagh, och sund; frisk, lustigh, fager, och röder; / Morgon är kaller i Munn, stocksteelnad-styfwer, och döder. STIERNHJELM *Herc.* 66 (1658, 1668). I stilla stunder, då ens gamla kropp är alldeles stockstelnadsstyver av det trägna luftandet *(vid solbad).* *GbgP* 1957, nr 194, s. 8. — (5 *a*) **-STILLA.** (*Anm.* Ssgn uttalas stundom emfatiskt ss. två ord: [4] [32]). (**stock-** c. 1755 osv. **stocke-** 1685) (ngt vard.) helt l.

alldeles l. fullständigt stilla, absolut orörlig; äv. ss. adv. (äv.: helt l. fullständigt). SPEGEL *GW* 170 (1685). Tiga stockstilla. NORDFORSS (1805). — (2 *m*) -STRAFF. (stock- 1714 osv. stocke- 1737—1777) (förr) (för brott mot kyrklig l. världslig lag utdömt) straff bestående i stocksittande (i Sv. officiellt avskaffat gm kungliga brev 1831 o. 1841); jfr -**plikt.** Med kyrkoplikt bör det så kallade stockstraff, icke förblandas. FLINTBERG *Lagf.* 3: 376 (*i handl. fr.* 1714). Then, som gör åwerkan å annors mans planterade lefwande Gärdes-gårdar och prydande träd, skal förutan thet, som Lagen i förberörde måtto innehåller, undergå en Söndags Stockestraff *Förordn.* 30/4 1777, s. 3. Wi Carl Johan .. göre weterligt, det Wi .. funnit godt, med upphäfwande af alla angående stockstraff utfärdade föreskrifter, i Nåder förordna: att sådant straff icke widare skall äga rum. *SFS* 1841, nr 18, s. 2. I vissa trakter av Peru praktiseras ännu stockstraffet. MARTINSON *Kap* 73 (1933). NÄSSTRÖM *FornDSv.* 2: 76 (1948; *om förh. på 1500-talet*). — (1) -STUGA. (stock- 1933 osv. stocka- 1899) stuga vars väggstomme består av (utvändigt synliga, liggande) stockar, timmerstuga, timrad stuga; jfr -**hus 1,** -**villa.** *SDS* 1899, nr 351, s. 2. Bondbyarna ligga i klunga med grå och röda stockstugor, täckta med halm- eller spåntak. LINDSTRÖM *Landk.* 128 (1941). MOBERG *Nybygg.* 30 (1956). — (1, 2) -STUMP. särsk. till 1. STRINDBERG *TrOtr.* 2: 91 (1890). — (1) -STYRNING. *skogsv.* vid sågverk (ramsåg): anordning för styrning av sågstockarna (så att de ligger stilla o. kommer i rätt läge mot sågbladet l. sågbladen). *HantvB* I. 2: 37 (1934). — (1 *b*, *f α*) -STYV. (*Anm.* Stundom uttalas ordet emfatiskt ss. två ord: $^{4\ 4}$) (ngt vard.) helt l. fullständigt l. absolut styv; äv. oeg. l. mer l. mindre bildl. NORDFORSS (1805). (*Staden*) Philadelphias stockstyva enformighet. BERG *Almquist* 303 (1928). — (1, 2) -STÖD. stöd av l. för stock; särsk. (i fackspr.) till 3: stöd för vinstock. JÖNSSON *Gagnv.* 254 (1910). — (1) -SUMP. *fisk.* stockformad fisksump bestående av en långsmal låda av bräder. Nejonögon fångas om höstarna och förvaras öfver vintern lefvande i stocksumpar till kommande vår. *LAHT* 1886, s. 42. *Fatab.* 1914, s. 46 (*från Uppl., för ålfångst*). — (2 *a*) -SURRNING. (†) konkret: surrning åstadkommen vid fastsurrning av ankarstock på ankare. När Ankaret är i ordning lagt, börjas med stocksurrningen, som pålägges i kryss slag efter slag. PIHLSTRÖM *SkeppAflöpn.* 1: 151 (1796). — (1) -SYN. (förr) synförrättning varvid uttaget av stockar i skog kontrollerades. *NoraskogArk.* 5: 515 (1792). — (1) -SÅG. (stock- 1539 osv. stocka- 1544—1551. stocke- 1591—1671. stocks- 1775) **1)** (i sht förr) handsåg för två man bestående av ett långt, brett sågblad utan båge o. med handtag i båda ändar (använd för trädfällning, äv. för kapning av grövre träd, förr äv. för sågning av bräder o. d.); äv. om timmersvans för samma ändamål; jfr **kransåg, timmer-såg.** *GripshR* 1539, s. 15. Med ståcksåg itusågat en Tolft grofva furuplankor til fönster lufter. *VGR* 1813, Verif. s. 127. Stock- eller tversågen .. till virkets afskärning på tveren, hvarvid den föres horizontelt (med tandraden nedåt). ENEBERG *Karmarsch* 1: 98 (1858). Så drar (*skogshuggarna*) .. den långa stocksågen genom stammen. De ligger på knä på var sin sida om den tjocka granstammen och drar. MOBERG *Sedebetyg* 406 (1935). För att få omkull skogen måste min far ha en stocksåg, en bågsåg, en yxa och ett barkjärn. WASSING *Dödgr.* 289 (1958). **2)** (numera föga br.) cirkelsåg (se d. o. 2) l. ramsåg (se d. o. 1) för sågning av stockar på längden (till bräder l. plank o. d.). *TT* 1873, s. 244. *PT* 1901, nr 5 B, s. 2. Ssgr (i sht förr): **stocksågs-,** äv. **stocksåg-blad,** se nedan. **-fason.** (mera tillf.) särsk. till **-såg 1;** jfr **fason 2.** Vedsågar .. s. k. stocksågsfason. *KatalÅhlén-Holm* 1911—12, s. 250. **-plåt.** till **-såg 1.** Stock- och handsågplåtar JOHANSSON *Noraskog* 2: 178 (1882). **-tandning.** särsk. till **-såg 1.** *HbSkogstekn.* 225 (1922). **-typ.** till **-såg 1:** typ (av ngt) utmärkande för stocksågar. *HbSkogstekn.* 225 (1922). — (1) -SÅG-BLAD, förr äv. -SÅGE-BLAD. (-såg- 1896—1931. -såge- 1686) (i sht förr) sågblad till l. på stocksåg (se d. o. 1). ROTH *Kågleh.* 38 (*i handl. fr.* 1686). — (1) -SÅG-FIL. (i sht förr) (såg)fil till stocksåg (se d. o. 1). *Varulex.* Byggn. 2: 33 (1955). — (2 *m*) -SATTA. (förr) sätta (ngn) i stocken. *VDAkt.* 1767, nr 48. — (1) -SATTNING. (numera bl. tillf.) konkret: stockvarv. RETZIUS *FinKran.* 151 (1878). — (4?) -SÖM. (†) konkret: med språngning (pinnbandsteknik) utfört sömmat arbete?; jfr **-språngning.** 1 p(a)r Dito (*dvs. örngottsvar*) m(ed) Öfwersöm oferd(iga). 1 p(a)r Dito m(ed) Stock Söm. *BouppptSthm* 1668, s. 874. — (1, 2) -TAK. ENGSTRÖM *Lif* 58 (1907; *i timmerkoja*). — (1) -TAND. [efter t. *stockzahn;* tänderna har ansetts likna klossar] (†) hos boskapsdjur: (äkta) kindtand. CELSIUS *HushAlm.* 1741, s. 13. FISCHERSTRÖM 2: 420 (1780). — (1) -TILJA. av en stock tillverkad tilja (golvplanka). *BtVLand* 5: 90 (1764). — (1) -TIMRA. **1)** (förr) konkret: förbyggning av stockar för att förhindra jordras i gruvas dagöppning. *Teknikern* 1905, s. 252 (1767). **2)** (mera tillf.) av stockar uppbyggd ställning; äv.: stockhus (se d. o. 1). *SD(L)* 1896, nr 433, s. 3. *Vasabl.* 5/5 1979, s. 8. — (1 *b*, 5 *a*) -TJOCK. (†) (eg.: tjock som en stock); anträffat bl. i utvidgad l. bildl. anv.: fullständig l. total. Den stocktjocka blindhet och mörker samt jämmerfulla fåkunnighet om vägen till saligheten, som de alltför usla lapparne äro invefvade uti. *KyrkohÅ* 1903, s. 195. — (4 *a*) -TRAKTAMENTE; anträffat bl. i pl. -er. (†) "traktering" med käpp, stryk med käpp. MÖLLER (1745; *under* bastonnade). — (4 *a*) -TRUMSLAGARE^{-0200}. *mus.* trumslagare som slår med trumpinnar (icke t. ex. stålvispar). *Estrad* 1954, nr 12, s. 11. — (5 *a*) -TYST. (mera tillf., ngt vard.) absolut l. fullständigt tyst. *ÖgCorr.* 26/4 1966, s. 11. — (1) -UPPFORDRING^{-020}. (mera tillf.) vid sågverk: uppfordring av timmerstockar från upplag till sågningsplatsen. *TT* 1878, s. 106. Ssgr (mera tillf.): **stockuppfordrings-bana.** jfr **bana,** sbst.[1] **1** *c. SvSkog.* 946 (1928). **-verk.** teknisk anordning för stockuppfordring. CANNELIN (1904). — (1) -UPPLAG^{-02} l. $^{-20}$. (i sht i vissa trakter) upplag av stockar; timmerupplag. WETTERHOFF *Skog* 1: 178 (1883). SANDGREN *Furst.* 107 (1962). — (1) -VAGN. **1)** (förr) grov (stundom handdragen) vagn för transport av stockar. *GHT* 1896, nr 95 A, s. 3. *GbgAB* 1905, nr 188, s. 1. **2)** *skogsv.* vid ramsåg, om var o. en av de (på räls l. upphängda balkar gående) vagnar varpå stockarna förs fram mot sågbladet; äv. om sågbänk vid cirkel-

såg. jfr **-kälke 2.** *TT* **1879**, s. 40. En sågram består af stativet, lösramen och matarverket med stockvagnarna. EKMAN *SkogstHb.* 159 **(1908)**. NASLUND *Sågar* 103 **(1937**; *om sågbänk***)**. Ssgr (till -vagn 2; *skogsv.*): **stockvagns-bana.** jfr **bana,** sbst.[1] **1** *c*. *SvSkog.* 954 **(1928)**. **-räl** l. **-räls.** räl (se d. o. 1) i l. utgörande stockvagnsbana. EDBERG *TråB* 69 **(1929)**. **-spar.** jfr **-vagns-hana.** *HbSkogstekn.* 456 **(1922)**. — (1) **-VARV.** (**stock-** 1752 osv. **stocke-** 1685) varv av stockar, stocklag l. stocklager; företrädesvis om varv av stockar i byggnad (stockhus l. stockstuga o. d.). *NoraskogArk.* 4: 133 **(1685**; *i hyttedamm***)**. Alla boningshus (*i översta Alvdalen*) äro .. endast en våning höga: väggarna endast 6 à 8 stockhvarf höga. BORGSTRÖM *ResVerml.* 97 **(1845)**. *HbSkogstekn.* 258 **(1922**; *om lager av stockar i timmerlass***)**. *Fatab.* **1960**, s. 122 (*i en bod*). — (1) **-VED.** (grov, okluven) ved bestående av l. erhållen från (en stock l.) stockar (som delats i kortare bitar). *PH* 3: 1799 **(1741)**. Stockved till kolning. WESTE *FörslSAOB* (c. **1817)**. THORBORG *DaltChic.* 68 **(1932**; *för eldning inomhus***)**. Ssgr: **stockveds-brasa.** brasa (se **brasa,** sbst.[1] 1) av stockved; stockbrasa. FORSSLUND *Storg.* 13 **(1900)**. **-eld.** eld med stockved ss. bränsle; stockeld. I spiseln flammade en väldig stockvedseld. LUNDEGÅRD *DrMarg.* 2: 42 **(1906)**. **-klabb.** jfr **klabb,** sbst.[2] **1.** FORSSLUND *Storg.* 193 **(1900)**. — **-VERK.** [jfr t. *stockwerk*] SCHULTZE *Ordb.* 5028 (c. **1755)**. **1)** (numera i sht om ä. förh.) till **1:** av (i sht liggande) lager av stockar bestående (del av) byggnadsverk; bjälklag l. dyl. (jfr **-lag 1**); i sht om de stockar som bildar en (hus)vägg l. väggarna i ett hus l. annat byggnadsverk. (*Nebukadnessars stod*) var förmodeligen endast af träd (sannolikt innantil bestående af idel stockverk med tomheter). *LittT* **1795**, s. 188. För Nord-Europa är korsvirkesbyggnaden karakteristisk (stockverk, korsadt å de större väggytorna, med fyllning af oftast mönstradt tegel). WRANGEL *Konststil.* 31 **(1897)**. Det doftade av den gamla bodens åldriga stockverk. BROWALLIUS *SyndSkruke* 261 **(1937)**. särsk. *a)* (förr) (husliknande) befästningsverk uppfört av liggande stockar. HAZELIUS *Bef.* 87 **(1857)**. *KonvLex.* **(1864)**. *b)* (†) våning, etage; jfr **stock,** sbst.[1] **6.** DAHNERT 319 **(1746)**. STRINDBERG *Folkung.* 91 **(1899)**. **2)** *miner.* till **5** *b:* bergart tätt genomsatt av fina malmgångar (som gör bergarten ss. helhet brytvärd ss. malm). HIARNE *Berghl.* 435 **(1687)**. Ådren (*i Falu koppargruva*) är mest stockwärk, som fordom warit långt rikare än nu. LINNÉ *Dal.* 149 **(1734)**. Nätformiga och korssande Malmgångar eller Stockverk i stratifierade och i massformiga Bildningar. *JernkA* **1828**, Bih. 2: 3. *BonnierLex.* **(1966)**. jfr **tenn-stockverk.** Ssgr: **stockverks-brytning.** (om ä. förh.) till **-verk 2:** brytning (se **bryta 9**) av stockverk. *UB* 3: 117 **(1873)**. **-hus.** (numera bl. tillf.) till **-verk 1:** stockhus (se d. o. 1). *SDS* **1894**, nr 316, s. 1. — **(1, 2) -VILLA.** (i Finl.) större, timrat fritidshus (sommarhus); jfr **-hus 1, -stuga.** *Hufvudstadsbl.* **1911**, nr 82, s. 14. — **(4) -VIOLIN.** (**-fiolin**) [efter t. *stockfidel*] (numera föga br.) stockfiol. LIND **(1749**; *under* stock-fidel**)**. — **-VIRKE. 1)** (i sht i fackspr.) till **1:** (byggnads)virke bestående av stockar, timmer. MÖLLER **(1790)**. Verner hade tagit itu med att .. köra med stockvirke till sågen i Sävsjö. GUSTAF-JANSON *Myl.* 190 **(1965)**. **2)** (numera bl. mera tillf.) till **2** *d:* virke till gevärs- l. pistolstock(ar) o. d. (*Gevärsfaktorn andrager*) att uti hela landsorten ej någon sådan biörk finnes, som till stäckvärke är tienlig. *2RA* 3: 880 **(1734)**. WoJ **(1891)**. Ssgr (till **-virke 1**): **stockvirkes-hus.** LJUNGQUIST *HerrLPlant.* 8 **(1936)**. **-paviljong.** jfr **paviljong 4** (*a*). ARSENIUS *MannKlad.* 394 **(1902)**. **-vägg.** LJUNGQUIST *HerrLPlant.* 88 **(1936)**. — (1) **-VÄGG.** vägg av stockar; i sht: husvägg av stockar. *KKD* 6: 149 **(1708)**. Dyningen kan (*för att underlätta vattenståndsobservationer*) .. utestängas medelst kistor byggda med dubbla stockväggar och mellanrummet fyldt med små knapperstenar, såsom det är gjordt i Hangö. *Fennia* XV, 1: 7 **(1897)**. Nattstuva (*i Kila by i Östergötl.*). Har spisel och innertak men nakna stockväggar och tak. *EtnolKallskr.* 3: 75 **(1912)**. — **(1, 2) -VÄLT.** (förr) slätvält vilkens cylinder bestod av en stock, trävält. BODING *ÅngermHush.* 46 **(1747)**. *TurÅ* **1937**, s. 104. — (1) **-VÄLTA.** *skogsv.* välta av stockar, timmervälta; jfr **-hög, -stapel, -upplag.** CNATTINGIUS **(1878, 1894)**. — (1) **-YMPA.** (förr) ympa gm att om våren l. hösten sätta ympkvistar i borrade hål i en pil- l. videstock (o. följande år omplantera dem i jord). ROSENHANE *Oec.* 106 **(1662)**. — **(1, 2) -ÄRDER,** äv. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) **-AL.** (förr) jfr **-plog.** *BouppiVäxjö* **1896**. GROTENFELT *JordbrMet.* 101 **(1899)**. — (2) **-ÄMNE.** ämne till stock; företrädesvis till **2** *d:* ämne till stock för handeldvapen (gevär l. pistol o. d.). WESTE **(1807)**. *EldhandvSkjutsk.* 2: 28 **(1877)**. — **(1, 2) -ÄNDA** l. **-ÄNDE.** [fsv. *stokka ände*] **1)** om endera av de två yttersta delarna av en stock; äv. om endera av de snittytor där stock slutar. *Man ansätter stockändan mot stenen.* KÖNIG *Mec.* 94 **(1752)**. Barktaget börjas inte längre in på stocken än att det utan att arbetsställningen ändras når ut till stockändan. SONESSON *BondB* 1010 **(1955)**. **2)** från en stock avskuret kort stycke, stockstump l. dyl. *ConsAcAboP* 2: 132 **(1658)**. En gammal fattigbössa, som utgöres af en fyrkantig stockända. BRUNIUS *GotlK* 2: 141 **(1865)**. MACFIE o. WESTERLUND *Wasaw.* 88 **(1935)**. — (2) **-ÖPPNING.** särsk. (†) om den öppning i hjulringens mitt, vari hjulstocken satt på ett vattenhjul. RINMAN 2: 1128 **(1789)**. — (3) **-ÖRTS-ROT.** [jfr t. *stockwurz*, stockros (i bet. 2)] (†) rot från stockros (se d. o. 2). Ståckörtz root. BOLAVI 123 b **(1578)**.

B (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat, o. i skildring av ä. förh.): **STOCKA-BUR, -DORR, -KNEKT, -LÅS, -OFFER,** se **A.** — **(1, 2) -REP.** (**stocka-** 1674. **stocke-** 1561) (†) rep avsett l. använt för att hissa upp stockar vid byggande o. d. *GripshR* **1561**, s. 204. — **-SLÄDE, -STUGA, -SÅG,** se **A.**

C (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat, o. i skildring av ä. förh.): (5 *a*?) **STOCKE-BEST.** ss. nedsättande benämning på person som är "en riktig best"? (*Den anklagade*) Despecterar Stadzens embitzmän .. kallandes them Stocke-beestar. KARLSON *ÖrebroSkolH* 2: LXXX (*i handl. fr.* **1638)**. — **-BUR, -BÅNGEL, -DRAG, -DRAGNING, -DRÖG,** se **A.** — **-FISK,** se d. o. — **-FLOTTE, -GILLER,** se **A.** — (6) **-GRANNE.** [jfr t. *stocknachbar*] (†) om person som bor på samma våning som ngn annan, våningsgranne. *VDAkt.* **1664**, nr 145. — **-HAKE, -HUS, -KNEKT, -KÄLKE, -KÖRNING, -LÅS, -LÄNK, -MAKARE-, -MAN, -OFFER, -PENNING, -PROV,** se

A. — -REP, se B. — -SLAPA, -SPRANGNING, -STILLA, -STRAFF, -SAG, -VARV, se A. — (1) -ÅKNING. stockkörning. *HB* 2: 172 (1582).

D (†): (8 *a*) STOCKS-INNEHAVARE. innehavare av statsobligationer l. aktier (l. andra dylika värdepapper). *LittT* 1797, s. 277. — -SAG, se A.

Avledn.: STOCKA, v.[1], se d. o. — STOCKIG, adj.[1], förr äv. STOCKET, adj. (-et 1597. -ig 1782 osv.) [jfr t. *stockig*] (numera bl. mera tillf.) till 1 (o. 2): full av l. beströdd med stockar; äv.: stockliknande, hård o. grov (särsk. om rot på ört o. d.; jfr stock, sbst[1] 3). GRANANDER *SidSkaraDomk.* 58 (*i handl. fr.* 1597; *om bjälkar*). FISCHERSTRÖM 3: 80 (1782; *om rot hos kålrötter*). CARLSSON *AlvTimm.* 209 (1949; *om strand*).

STOCK *ståk*[4], sbst.[2], n.; best. -et. [vbalsbst. till STOCKA, v.[2]] (mera tillf.) om förhållandet att det stockar sig i halsen (se STOCKA, v.[2] III 2 *c*), stockning (se STOCKA, v.[2] V 2 *c*). Han fick stock i halsen och lomade i väg ut på bron. CARLSSON *Oxnäset* 46 (1947).

STOCK *ståk*[4], adv. o. adj. oböjl. [utlöst ur sådana ssgr som STOCK-BLIND, -DUM, -LAT (se STOCK, sbst.[1] *ssgr*) l. ur sådana ssgr som STOCK-KONSERVATIV, -MÖRK (se STOCK- *ssgr*), där ssgrna emfatiskt uttalas ss. två ord; jfr SHAST i *MeijerbArk.* 16: 63 f (1980)] (ngt vard.) ss. förstärkningsord till efterställt adj.: mycket l. väldigt l. oerhört l. synnerligen o. d., förr äv. till sbst.: fullständig l. absolut o. d. Han är stock blind. CELSIUS *Ordspr.* 1: 74 (1708). (*Sv.*) Stock mörker, (*Lat.*) Spissæ tenebræ. SAHLSTEDT (1773). Det är stock mörkt. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Jag stod stock still och bara stirrade. NORDSTRÖM *Amer.* 199 (1923). Stock blind, döv, stum, lat. *SvHandordb.* (1966). jfr (elliptiskt för: stockkonservativ): En så ung man så stock! *Andersson Brevväxl.* 2: 181 (1854).

STOCK- *ståk*[3]-. [jfr motsv. anv. av d. *stok-*, nor. *stokk-*, t. *stock*; förleden är utvecklad ur sådana ssgr till STOCK, sbst.[1], som STOCK-BLIND, -DUM, -LAT i deras allmänt förstärkande bet.; jfr med avs. på bildn. SPLITTER-, SPRITT- samt SHAST i *MeijerbArk.* 16: 21 ff (1980). — Jfr STOCKMATT] ssgsförled med förstärkande bet.: mycket l. väldigt l. oerhört l. helt (igenom) o. dyl. l. (stelt l. orörligt o.) envist l. inbitet l. halsstarrigt l. förstockat o. d.; ss. förled i ssgr med sbst. ss. senare led: som helt igenom är det som huvudordet utsäger, fullständig o. dyl. l. (stel l. orörlig o.) envis l. inbiten l. halsstarrig o. d.; förstockad.

Ssgr (vard.; i allm. med motsvarigheter i d., nor. o. t. *Anm.* Vissa nedan anförda ssgr, t. ex. stock-mörk, uttalas stundom emfatiskt ss. två ord, t. ex. *ståk*[4] *mör*[4]*k*): STOCK-ARISTOKRAT. (numera bl. mera tillf.) fullständig l. inbiten l. halsstarrig aristokrat, förstockad aristokrat. STRINDBERG *NRik.* 9 (1882). — -ARISTOKRATISK. (numera bl. mera tillf.) fullständigt l. halsstarrigt aristokratisk. KNORRING *Ståndsp.* 3: 70 (1838). — -BRITT. (numera föga br.) fullständig l. hundraprocentig britt; förstockad britt. En stock-britt anser sin egen konstitution som den enda saliggörande. *SvT* 1852, nr 27, s. 4. — -ENGELSMAN. (tillf.) jfr -britt. Denne torre, nyktre stockengelsman. *Silberer EngStatsm.* 27 (1917). — -FILISTER. (numera föga br.) fullständig l. förstockad filister (se filisté 2). SCHOLANDER 3: 100 (1861). — -FRAMMANDE. (numera bl. tillf.) fullständigt främmande (se d. o. 7, särsk. 7 *a*). En stockfrämmande menniskia. *AsiatB* 1: 98 (1741). — -FULL. (mera tillf.) fullständigt berusad, stupfull. STRANDBERG *Trolleb.* 64 (1917). — -INNERLIGT, adv. (mera tillf.) i uttr. *stockinnerligt dum*, stockdum; jfr innerlig 5. ENGSTRÖM *Milst.* 161 (1929). — -ISTADIG. (i fackspr.) om häst: fullständigt l. halsstarrigt l. förstockat istadig. *KrigVAT* 1839, s. 288. Avledn.: stockistadighet, r. l. f. (i fackspr.). *KrigVAT* 1839, s. 288. — -KATOLICISM. (numera bl. tillf.) jfr -konservatism. ATTERBOM *Minn.* 551 (1819: stock-catholicism). — -KONSERVATISM. konservatism kännetecknad av stockkonservativa idéer l. åsikter, fullständig l. förstockad konservatism. *Andersson Brevväxl.* 2: 129 (1850). — -KONSERVATIV. helt l. fullständigt konservativ l. förstockat konservativ; ultrakonservativ. Adeln anses vara till pluraliteten stock-conservativ. STENHAMMAR *Riksd.* 3: 329 (1850). Till sina idéer om kultur var arbetarpressen oftast stockkonservativ. LO-JOHANSSON *Förf.* 97 (1957). — -KRISTEN. (numera bl. tillf.) helt l. fullständigt l. förstockat kristen (se d. o. I 2). TEGNÉR *Brev* 10: 146 (1842). — -LIBERAL. (mera tillf.) jfr liberal I 4 *a*, *b* o. -konservativ. *SvD* 4/3 1973, s. 5. — -LÄRD. (numera bl. tillf.) mycket l. väldigt lärd, genomlärd, sprängIärd; särsk. substantiverat. *PedT* 1891, s. 282. — -MINT. (†) som har mycket l. synnerligen gott minne. Han är stockmint, som .. hästen. CELSIUS *Ordspr.* 2: 566 b (1709). — -MÄSTARE, sbst.[2] (sbst.[1, 3] se sp. 12011 o. stok-mästare). (†) i uttr. *konservativ stockmästare*, om ledande l. framträdande person bland de stockkonservativa; jfr mästare 7. AHNFELT *StudM* 1: 150 (1857). — -MÄTT, se d. o. — -MÖRK. [jfr t. *stockfinster*, möjl. delvis: mörk som ett fängelse (jfr stock, sbst.[1] 2 *m*)] (ngt vard.) helt l. fullständigt l. totalt mörk (se mörk, adj. 2 *a*, *b*), nedmörk, kolmörk, beckmörk; äv. bildl. (särsk. motsv. mörk, adj. 12). ISOGÆUS *Segersk.* 972 (c. 1700; *om natt*). Fylleris lasten, som afwen hörer til de stockmörka gärningar. *2BargP* 3: 553 (1726). TORNEROS (*SVS*) 1: 90 (1823; *om farstu*). Ännu då det blivit stockmörkt valsade haren runt våra pass. KNOPPEL *VitDöd.* 170 (1922). — -MÖRKER. (ngt vard.) fullständigt l. totalt mörker, beckmörker; äv. bildl., motsv. mörker 4, särsk. 4 *e*. NORDFORSS (1805). TEGNÉR *Brev* 1: 290 (1816; *bildl.*). I stockmörkret i lagårdsgången snavade han över ett ämbar. ÖSTERGREN (1946). — -NAKEN. [jfr mlt. *stoknaket*, t. *stocknackt*] (†) fullständigt naken, spritt naken. *3SthmTb.* 2: 4 (1596). — -NEKA. (föga br.) helt o. hållet neka (se neka, v.[2] 1), blankt neka, blåneka. *SvD* 14/2 1930, s. 18. — -ORTODOX. helt l. fullständigt ortodox (se ortodox, adj. 1—3); särsk. motsv. ortodox, adj. 1. Där vandrade Petrus Lombardus, .. de stockortodoxes profet. FRÖDING *Eftersk.* 1: 98 (c. 1890, 1910). — -PRÄST. (numera föga br.) om person som helt igenom är präst (o. inget annat) l. helt är präglad av sitt prästerliga yrke. TEGNÉR *Brev* 3: 61 (1824). — -REAKTIONÄR. fullständigt l. förstockat reaktionär (se d. o. I 2). *NordRevy* 1895, s. 101. — -RIK. (ngt vard.) mycket l. väldigt rik, stenrik, rik som ett troll. LIND (1749; *under* stein-reich). Den stockrika Vänersborgsfabrikören. TÖRNBLOM *Svartb.* 149 (1914). — -ROJALIST. fullstän-

dig l. förstockad rojalist. TOPELIUS *Vint.* I. 1: 49 (1863, 1880). — -SVENSK, m. ig. (numera föga br.) person som är fullständigt l. helt igenom l. oinskränkt l. rent svensk (jfr -svensk, adj.). WINGÅRD *Minn.* 12: 10 (1850). — -SVENSK, adj. (numera föga br.) fullständigt l. helt igenom l. oinskränkt l. rent svensk. ATTERBOM *PhilH* 294 (1835; *om fordom*). Det är i .. (*A. M. Lenngren*) bra mycket af en stock-svensk borgarfru. ATTERBOM (1855) i *3SAH* XXXVIII. 2: 288. — -SÄKER. (ngt vard., mera tillf.) helt l. alldeles l. fullständigt säker, spiksäker. BERGMAN *Boksl.* 16 (1942). — -UNGRARE. (numera föga br.) person som helt (igenom) är ungrare; jfr -svensk, sbst. JGRICHERT (1849) hos WARBURG *Richert* 2: 318.

-STOCK, se äv. stuck. — STOCKA, sbst., se stock, sbst.[1]

STOCKA *stok³a²*, v.[1] -ade (pr. sg. -ar LYBECKER 95 (c. 1715: förståckar) osv.; -er BULLERNÆSIUS *Lögn.* 67 (1619: förstocker). — imper. -er *Psolt.* 95: 8 (*Bib.* 1541: förstocker). — p. pf. -ad *Tideb.* 45 (c. 1525: forstokkade, *pl.*) osv.; -t LYBECKER 119 (c. 1715: förstockta, *sg. best.*)). vbalsbst. -ANDE, -ELSE (ss. senare led i ssgn FÖR-STOCKELSE, se FÖRSTOCKA), -NING; -ARE, -ERSKA, se *avledn.* (stock- (-ä-, -ch-, -kk-) c. 1525 (: forstokkade, *p. pf. pl.*), 1526 osv. ståk- 1628. stöck- 1619 (: förstöcker, *pr. sg.*). -a c. 1525 (: forstokkade, *p. pf. pl.*) osv. -ia 1684 (: Ståckias om)) [fsv. *stokko* (i bet. 3 *e*); motsv. fd. *stokke* (i bet. 3 *c*; d. *stokke*), nor. *stokke* (i bet. 3), fvn. *stokka* (i bet. 3 *e*; nor. dial. *stokka*, binda samman hästs fötter med fängsel), mlt. *stökken* (i bet. 3 *c*, *e*), t. *stocken*, *stöcken*, eng. *stock* (i bet. 3 *a*, *e*); avledn. av STOCK, sbst.[1] — Jfr BESTOCKA]

1) motsv. STOCK, sbst.[1] 1: placera stockar (på visst sätt); i den särsk. förb. STOCKA SAMMAN.

2) (†; se dock STOCKA IN) motsv. STOCK, sbst.[1] 1 (o. 2): innestänga (ngn) medelst stock(ar) l. bom(mar); utom ss. senare led i ssgr o. i särsk. förb. anträffat bl. refl., i uttr. *stocka sig inne*, stänga sig inne (gm att sätta stock(ar) l. bom(mar) för dörren l. dörrarna). *VRP* 1628, s. 291. — jfr IN-, INNE-STOCKA.

3) motsv. STOCK, sbst.[1] 2: förse (ngt) med stock l. placera (ngn l. ngt) på l. i en stock l. bearbeta (ngt) med stock o. d.; utom i *a—e* i sht (*sjöt.*) motsv. STOCK, sbst.[1] 2 *a*: påsätta ankarstock på (ankare); ss. vbalsbst. *-ning* äv. (*sjöt.*) konkretare, om det varmed ankare är stockat; i p. pf. (i mer l. mindre adjektivisk anv.) äv. (*sjöt.*) i utvidgad anv., om ankare: vilkets kätting är oklar (se d. o. 8). Leanens Anckare .. stockades. *SkeppsgR* 1544, s. 38 a. Befinnes vid Uptaklingens början at Ankarne ej äro ombord, stockade och rörade (*osv.*). PIHLSTRÖM *SkeppAflöpn.* I: 149 (1796). Stockningen på ett ankar. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). SCHULTHESS (1885; *äv. med avs. på verktyg*). Han kröp ner i vartenda hål (*på jakt efter en silvergruva*), stockade så gott han begrep med sitt sjuka förnuft, kände med sin käpp om berget var sönderfrätt. KOCH *GudVV* 1: 280 (1916). Stockat ankare, (*dvs.*) skeppsankare med stocken påsatt. *SohlmanSjölex.* (1955). Med stockat ankare kan även avses att kättingen är oklar under stocken. *Dörs.* — jfr O-STOCKAD. — särsk.

a) (i sht i fackspr.) motsv. STOCK, sbst.[1] 2 *d*, med avs. på handeldvapen (i sht gevär l. pistol) l. pipa l. lås på l. till sådant: förse med stock, ofta i p. pf. (äv. i mer l. mindre adjektivisk anv.), om gevär osv.; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkret(are), dels om sätt varpå gevär är stockat, dels om stocken. STIERNFLYCHT *HuushAnn.* Specif. 18/11 1665. Een Reffelbössa medh flinthlåhs, refflatt och ståckat af Sahl: Rikz Admiralen Gref G: Oxenstierna. *Livrustk.* 1943—45, s. 15 (1678). *VetAH* 1742, s. 59 (*i p. pf.; om gevärspipor*). Dessa pistoler äro stockade med el. i valnötträd. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Noga räknadt behöfver hvarje skytt en stockning som svarar emot hans kropps ställning – en lång eller kort hals, ett bredt eller smalt hufvud m. m. SVEDERUS *Jagt* 23 (1831). Jonas Rundberg som .. 1775 blev gesäll och 1781 mästare, båda gångerna på att stocka en hagelbössa. *SvVapSÅ* 1926, s. 13. Utformningen av kolven, stockningen, som man säger, är av allra största vikt. *Jakten* 358 (1951). — jfr OM-STOCKA o. HALV-, HEL-, NY-, O-STOCKAD samt GEVÄRS-STOCKNING.

b) (i sht i fackspr.) motsv. STOCK, sbst.[1] 2 *e*: sätta (ngt) på en stock (o. forma l. behandla det därpå); i sht med avs. på hatt. *ConsAcAboP* 8: 426 (1704; *med avs. på hatt*). Så hjälpte mor och barn varandra att för hand trycka tyget till och stocka luvorna (*till Delsbodräkten*). *SvSlöjdFT* 1930, s. 50. Jag behövde få min gamla filthatt stockad och pressad. ÖSTERGREN (1946). — jfr OM-, UPP-STOCKA.

c) *biodl.* motsv. STOCK, sbst.[1] 2 *k*, med avs. på svärmande bin l. bisvärm: infånga o. (preliminärt) placera i bistock l. (o. numera bl.) i bikupa; äv. refl., om svärmande bin: samlas i en stock osv. IERICI *Colerus* 2: 98 (c. 1645). TRIEWALD *Bij* 87 (1728; *refl.*). Hafwer biswerm satt sig i bärande och fridlyst trä; tå skal then stockas. *BB* 21: 1 (*Lag* 1734). DAHM *Biet* 94 (1878; *i p. pf., om bisvärm*). I bigården stockade han svärmen på vanligt sätt. NILSSON *HistFörs* 201 (1940). *BraBöckLex.* (1979; *under* stock). — jfr IN-STOCKA. — särsk. i ordspr. *stocka flugorna och låta bina fara*, ungefär liktydigt med: sila mygg och svälja kameler (se KAMEL 1 *a*). *G1R* 16: 242 (1544). Stocka flugor, och låta bien fara. GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880).

d) (†) motsv. STOCK, sbst.[1] 2 *k?* l. *l?*, i uttr. *stocka ord*, samla ord l. lägga ord på minnet för att använda dem i klandrande syfte, märka ord (se MÄRKA 11 *a*). CAVALLIN (1876).

e) (i skildring av ä. förh.) motsv. STOCK, sbst.[1] 2 *m*: sätta (ngn) i straffstock (l. i fängsligt förvar); äv. bildl.; förr äv. i uttr. *stocka och blocka ngn* (äv. utan obj.; se BLOCKA 3). *HSH* 16: 13 (1526). (*Synden, döden och djävulen*) äro alla menniskiors dödz fiendar, som oss stocka, fiättra och binda. LPETRI *2Post.* 80 b (1555). Den som stockade någon så at fötterne ruttnade af honom, bötte (*enl. Östgötalagen*) 40 marker. SCHRODERHEIM *PVetA* 1787, s. 20. NORDSTRÖM *Samh.* 2: 339 (1840).

f) i utvidgad anv., i fråga om att avlägsna stock(ar) från ngt; i den särsk. förb. STOCKA AV.

4) (förr) motsv. STOCK, sbst.[1] 3, med avs. på trädtelning l. -planta: ympa in på rotstock; äv. utan obj.; äv. refl., om växt: skjuta (rikligt med) skott l. stänglar. At stocka eller vnder jorden ympa

träd. BROOCMAN *Hush.* 4: 47 (1736). STRÅLENHIELM *Ymp.* 13 (1751; *utan obj.*). Genom dess busklika vext lämpar arren sig äfven till häckar. Inga uppvexa hastigare, inga tåla bättre klippning, inga stocka sig bättre. AGARDH (o. LJUNGBERG) Ill. 1: 171 (1857).

5) *byggn.* motsv. STOCK, sbst.[1] 4 *a*, med avs. på putsad (se PUTSA, v.[3]) yta l. vägg o. d.: med putsbräda l. murarkäpp l. dyl. utjämna putsbruket på; ss. vbalsbst. *-ning* äv. konkret, om putsbruk som (skall) stockas l. är stockat. *UB* 1: 450 (1898). Sedan grundningen (*på den rorade träytan*) vittorkat, utföres stockning och övrigt putsarbete. BILDMARK *Entrepr.* 132 (1921). Stockning, d. v. s. ett första påslag av grövre putsbruk, som får torka innan den slutgiltiga putsen, finbruket, slås på. *HantvB* I. 4: 250 (1936). *TNCPubl* 42: 102 (1969).

Särsk. förb.: STOCKA AV[10 4]. *sjöt.* till 3 *f*: fälla ner stocken på (ankare) o. lägga den utmed läggen. STENFELT (1920). — STOCKA IN[10 4]. jfr **instocka. 1)** (numera föga br.) till **2:** stänga l. bomma in (ngn, t. ex. gm att sätta stock l. bom för dörren l. dörrarna); förr äv. refl., i uttr. *stocka sig in*, (på sådant sätt) stänga in sig. (*Han*) slåår och hugger i wägger och dorar, så at alt huussfolket måste stocka sig in om lyckta dörer. *VDAkt.* 1677, nr 8. SVEDENFORS *Gransb.* 1: 94 (1949). **2)** (numera föga br.) till **3** *c*: ta l. föra in (bin l. bisvärm) i stock; äv. refl., om bisvärm: stocka sig. PALMBLAD *Nov.* 4: 75 (1851). KLINT (1906). — STOCKA OM[10 4]. jfr **omstocka.** (i sht i fackspr.) på nytt stocka (ngt); äv. bildl. **1)** till **3** *a*. Pistohlerne Ståckas om. *GenMRulla* 1684, s. 306. **2)** till **3** *b*. WESTE (1807). Det är med hans wanskap som med fasonen på hans hatt; han stockar om den jemt och samt. HAGBERG *Shaksp.* 2: 6 (1847). — STOCKA OPP, se **stocka upp.** — STOCKA SAMMAN[10 32] l. [40]. (mera tillf.) till **1:** foga samman stockar till (ngt). CARLSSON *GlestGård.* 176 (1943; *med avs. på vindskydd*). — STOCKA UPP[10 4], äv. OPP[4]. (i sht i fackspr.) till **3** *b*: fräscha upp l. förbättra (hatt o. d.) gm (om)stockning. SAHLSTEDT (1773). jfr **uppstocka.** — STOCKA UT[10 4]. (i sht i fackspr.) till **3** *b*: gm (om)stockning utvidga (hatt o. d.). HALLSTÉN o. LILIUS (1896). Skulle ni vilja stocka ut hatten lite åt mig! ÖSTERGREN (1946).

Avledn.: STOCKARE, sbst.[1], m.; ig. (i sht i fackspr.) till **3** *b*: person som yrkesmässigt stockar hattar o. d. *YrkesförtArbFörmedl.* 14 (1952). — STOCKERSKA, f. [jfr **stockare**] (i sht i fackspr.) till **3** *b*: kvinnlig stockare. *YrkesförtArbFörmedl.* 20 (1936).

STOCKA *stok*[3]*a*[2], v.[2] -ade; l. **STOCKAS** *stok*[3]*as*[2], v. dep. -ades ((†) ipf. dep. -tes UHIÄRNE *Vitt.* 166 (1665)); vbalsbst. -ANDE, -ELSE (se *avledn.*), -NING; jfr STOCK, sbst.[2] (-a 1642 (: ståckat, *p. pf. n.*), 1711 osv. -as *c.* 1645 osv.) [fsv. *stokka*, svullna, motsv. nor. dial. *stokka*, styvna, svullna, mht. *stocken*, göra styv, äv.: *verstocken*, stocka sig (t. *stocken*, stocka sig); nära besläktat med STOCK, sbst.[1] (l. möjl. ytterst till STOCK, sbst.[1]); ordet är sannol. i nysv. (helt l. delvis) liksom ä. d. *stokke*, om blod o. d.: stocka sig, nl. *stokken*, stocka sig, lån av t. *stocken* (se ovan). — Jfr FÖRSTOCKA, STOCKEN, STOCKMATT, STOCKNA]

I. (†) intr.

1) = **III 1.** ACREL *Sår* 12 (1745). Blodet stockar. HEINRICH (1814).

2) om ord: stocka sig (se **III 2** *c*). BREMER *Sysk.* 1: 68 (1848).

3) i överförd l. bildl. anv. av **1,** = **III 3.** Ut i verlden / Från ensliga härden, / Der sinnen och safter stocka, / Vilja de (*dvs. Mefistofeles andar*) dig (*dvs. Faust*) locka. RYDBERG *Faust* 46 (1876).

II. tr.: åstadkomma att ngt stockar sig (se III); hämma l. hejda (ngt) l. komma (ngt) att avstanna o. d.; äv. i opers. konstruktion; äv.: åstadkomma att flödet i ngt hämmas l. hejdas o. d.; äv. oeg. l. bildl. (jfr **III 3**). Om man ofta öpnar barmen och blåttar brösten, ståckas lätteligen miölken af then tilkommande luften. HOORN *Jordg.* 2: 21 (1723). Kriget har stockat handeln. DALIN (1854). Stocka en qvarn. AHLMAN (1872). När (*jägaren med sitt jakthorn*) .. riktigt brassar på, såsom t. ex. vid alls-todt-signalens afgifvande, drager han ut på sista tonen så det stockar en i halsen. LINDHOLM *Sibbo* 1: 59 (1890). Bad voro ytterst farliga i denna feber (*dvs. malaria*), ty de bidraga till förkylning och stocka blodet i njurarna. *DagbrKongo* 370 (1911). En skål .. som framlockade tårar ur Wennerbergs ögon och stockade hans stamma, då han svarade på skålen. DAHLGREN *Lyr.* 76 (1913). Den (*för stöld av en rapport*) misstänkte officeren hävdar att pappren som stockat hans (*toalettstols-*)rör endast är sådana som naturligt hör hemma i WC. *SDS* 4/5 1976, s. 1. — jfr TILL-STOCKA.

III. refl.

1) om blod l. annan kroppsvätska: hämmas l. hejdas i l. upphöra med sitt flöde. För all Ting skal man wäl wachta at Miölken ey stockar sig (*hos den nyblivna modern*). HOORN *Jordg.* 1: 305 (1697). Den starcka hettan (*dvs. febern hos en pestsjuk*) är Lungan odrägelig, och blodet stockar sig. LINDESTOLPE *Pest.* 18 (1711). Plågorna tillkännagifwa .. att blodet stockar sig i lungorna. LOVÉN *Anv.* 22 (1838). LUNDKVIST *Vindingev.* 194 (1956; *om blod*).

2) (urspr.) i allmännare (l. överförd) anv. av **1.**

a) om ngt flytande l. om finfördelad massa l. stycken o. d. som flyter l. skall flyta fram ngnstädes l. om snö o. d.: samla sig i sådan mängd l. sådana klumpar o. d. (i sht i en öppning l. trång passage) att det fria flödet l. den fria rörelsen (gm öppningen osv.) hämmas l. avstannar l. upphör; äv. om ngt ångformigt (ånga l. moln): samlas i sådan koncentration att vätskedroppar bildas (o. regn uppstår); äv. i opers. konstruktion. (*Vattnet i en flod*) kan föra med sig lös botn, som kan stocka sig på wissa ställen. DALIN *Hist.* 2: Föret. 11 (1750). Dagarna (*i Ecuador*) äro gemenligen klara ända till kl. 1 eller 2 e. m.; men då ståcka sig ångorna, starka rägn nedfalla och (*osv.*). BERGMAN *Jordkl.* 311 (1766). Innan Sud-ost(*vinden*) börjar, ser man gärna molnen ståcka sig åfvan på bergen. THUNBERG *Resa* 1: 254 (1788). Snön sig stockar uti mun och öra. SEHLSTEDT 3: 86 (1857, 1867). Emedan forsen var brant och våldsam, kunde isstyckena ej ofta stocka sig der och bringa vattnet att stiga. HERTZBERG *Päivärinta* 2: 49 (1884). Det har faktiskt stockat sig här för oss med ansökningar (*om körtillstånd*) .. förklarar landskanslist Mattsson på länsstyrelsen. *GHT* 1947, nr 83, s. 13; jfr **3.** — jfr SAMMAN-STOCKA. —

särsk. (numera knappast br.) om kvarn: upphöra att gå l. fungera, stanna. AHLMAN (1872). *Cannelin* (1939).

b) i fråga om personer l. fordon i rörelse, i sht i fråga om trafik l. köbildning o. d., om personer l. fordon: samla sig i så stor mängd att rörelsen hämmas l. avstannar l. upphör; äv. utan tanke på hämmad rörelse, om personer: samla sig i stor mängd, skocka sig, skockas; äv. i opers. konstruktion. Folket stockade sig vid ingången. DALIN (1854). *(Vi)* Måste stanna här och hvar *(på den öfverfulla vägen till Derbykapplöpningen)*, då det stockade sig. ENGSTRÖM *Brevbok* 130 (1895). Vid utgången *(från kyrkan)* stockade sig folket för att beskåda prinsessorna. GRIP *Tobbernobb.* 78 (1915). Bilarna stockade sig vid olycksplatsen. *SvHandordb.* (1966).

c) i fråga om ngt som rör sig l. avses skola röra sig genom (ned i, äv. upp från) persons hals l. strupe; dels i fråga om sväljande av föda l. i fråga om andning, dels o. i sht i fråga om tal (äv. gråt o. d.), betecknande att det fria flödet (mat l. luft l. tal osv.) hämmas l. hejdas l. avstannar av fysiska l. (vanl.) psykiska orsaker (t. ex. starka känslor). O! brister ej min barm, då ordet stockar sig? LING *Eylif* 37 (1814). Ruth kände, hur gråten började stocka sig uppåt halsen. *Idun* 1888, s. 365. Andedräkten stockade sig i hans strupe. FAHLCRANTZ *Kyrkoh.* 217 (1907). Så långt flöt talet lugnt men stockade sig plötsligt. BERGMAN *LBrenn.* 180 (1928). Gud, helga min sal .. började Adèle, men så stockade sig rösten i hennes hals. KRUSENSTJERNA *Pahlen* 3: 102 (1931). Veronika försökte svälja, men bitarna stockade sig i halsen på henne. ÖLLER o. BOHMAN *LitNov.* 159 (1940). Lin Chong var så ursinnig att svaret stockade sig i halsen på honom. MALMQVIST *BerTräskmark.* 1: 243 (1976). — särsk. i opers. uttr. (särsk. i sådana uttr. som *det stockar sig i halsen (på ngn)* l. *i ngns hals* l. *strupe*), betecknande att ngn blir ur stånd att tala l. att orden liksom fastnar i halsen på ngn l. att ngns andning försvåras o. d. Så, tala nu ut .. Ah, det stockar sig i din organ! .. låt bli att tala. ALMQVIST *Tornr.* 3: 184 (1850). Han försöker att börja tala, men det stockar sig i halsen. STRINDBERG *TjqvS* 1: 70 (1886). Det stockade sig av gråt och uselt elände i Frasses röst. KOCH *GudVV* 2: 205 (1916). Det stockade sig i min strupe. ISBERG *Locke Vagab.* 9 (1917). Iskall luft, som kom det att stocka sig i luftrören. BERG *Sjul* 156 (1936). FRIDEGÅRD *Offerrök* 113 (1949: i hans hals).

3) i oeg. l. mer l. mindre bildl. anv. av 1 o. 2. De framströmmande sommarminnena, hvilka, gynnade af tystnaden omkring mig, nästan stockade sig till en half verklighet. TÖRNEROS *(SVS)* 1: 270 (1825). Handeln har stockat sig, *(dvs.)* afstannat. SUNDÉN (1891). Det stockar sig, när man vill ha fram minnen. Allt kommer på en gång, vilket är detsamma som att intet kommer. LARSSON *Hemmab.* 17 (1916). Sådana nyheter .. som inkommo till Skåne *(på 1600-talet)*, stockade sig där av brist på samfärdsleder uppåt Sverige. *Rig* 1918, s. 16. Hennes osäkerhet ökades när hon medgav den och stockade sig under bröstet som en vånda. ARONSON *FjärdeVäg.* 82 (1950).

IV. dep. l. i pass. övergående i deponentiell anv.

1) = III 1. Sönderstött Mynta .. lagd på Qwinnobröst, när Miolken begynner stockas, och Brösten swulna, hiälper them. IERICI *Colerus* I: 149 (c. 1645). Då såret *(efter blåsstensoperationen)* mycket Suppurerar måste den Sjuke sitta då Tarmarna trycka bättre ut alt Vahr, att intet måtte stockas invärtes. MEYERSON *SerafimInstr.* 67 (i *handl. fr.* c. 1782). Isadt Arkadernas blod kring hjertat stockas af fruktan. ADLERBETH *Æn.* 267 (1804).

2) = III 2. *a)* motsv. III 2 *a*. *(Vatten)* uplöses till ångor, desse stäckas till måln, som gifva nederbörd. BERGMAN *Jordkl.* V (1766). Vid bron över Härjeån hände det i morse, att isblock och timmerbråtar staplade upp sig och stockades, så *(osv.)*. ARONSON *Byar* 46 (1937). jfr SAMMAN-STOCKA. *b)* motsv. III 2 *c*; äv. med subjektsväxling, om strupe. Jag kände andedrägten stockas i halsen på mig. STURZEN-BECKER 2: 125 (1841, 1861). Sinnesrörelsen kom hans röst att stockas. ROOS *Strejk.* 72 (1892). KOCH *GudVV* 1: 91 (1916; *om strupar*). Herr Jan, mitt ingenium är svagt, är jag rädd. Jag ser nog, men för skäl finner jag blott föga ord, eller de stockas för mig. HALLSTRÖM *K11* 71 (1918). Han hade råkat i en så häftig andning, att det stockades i bröstet. ROSENDAHL *Lojag.* 54 (1956).

3) = III 3. Fördjupa er i edra grubblerier .. låt edra safter genom ett sådant lefnadssätt stockas, och .. denna kris skall .. göra er till en olycklig menniska. RYDBERG *Frib.* 217 (1857). Det stockades litet i bröstet på .. *(prästgårdsfröken)*, när Hanna utan att ana det gav ifrån sig en hemlighet, om vilken man förstod, att hon var rädd om den, som om livet. WAGNER *ÅsaH* 338 (1918).

V. ss. vbalsbst. *-ning*, motsv. I—IV, om förhållandet att ngt stockar sig (se III); avstannande l. stillastående l. stagnation l. "stopp" o. d.; äv. dels konkretare, om enskilt tillfälle då ngt (l. ngra) stockar sig, dels konkret, om den åstadkomna anhopningen av ngt l. ngra; äv. i uttr. *råka* (äv. *komma*) *i stockning*, (börja) stocka sig.

1) motsv. I 1 (, II), III 1, IV 1. En stockning märkes öfver ögonen, som sedermera snart förvandlas til hufvudvärk fram i pannan. *VetAH* 1754, s. 308. Svaflet löser Stockningar, särdeles af slemmig art. *VetHLäk.* V. 4: 37 (1798). Kronisk stockning av galla i levern. SVARTZ *MatsmältnSj.* 206 (1932). — jfr BLOD-, MJÖLK-, SLEM-, TRÄCK-STOCKNING.

2) motsv. I 2 (, II), III 2 (, IV 2).

a) motsv. III 2 *a*, IV 2 *a*. Öfversvämningar af isens stockning i åar och bäckar. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). ENGSTRÖM *5Bok* 181 (1910; *konkret, om anhopning av isstycken*). Stockningar i grundvattensströmmen. *SvGeogrÅb.* 1943, s. 2. — jfr IS-, SAFT-, SAV-STOCKNING.

b) motsv. III 2 *b*; särsk. dels i fråga om anhopning vid marsch i stora förband, dels (o. i sht) i fråga om trafikstockning. *KrigVAH* 1806, s. 189 (*vid marsch med militärt förband*). Vid ett bokhandelsfönster var nästan oupphörligt en stockning af människor. ROOS *Skugg.* 135 (1891). Det blev stockning i kön. SIWERTZ *Storm* 56 (1918). Stockningar längs järnvägslinjerna. STIERNSTEDT *Ryskt* 111 (1935). Maten var uppdukad på ett långbord och det blev genast stockning på den sidan där soppan stod. LAGERCRANTZ *SkildVärld.* 41 (1944). *DN* 28/6 1971, s. 1 (*om trafikstockning*). — jfr TRAFIK-STOCKNING.

c) motsv. I 2, III 2 c, IV 2 *b*. NOREEN *VS* 1: 34 (1903; *i fråga om tal*). En man .. med astmatiska stock-

ningar i strupen. HALLSTRÖM *Hand.* 103 (1927). Vid långvarigt kramptillstånd (*i matstrupens muskulatur*) fås ofta genom födans stockning en utvidgning av matstrupen. SVARTZ *MatsmaltnSj.* 15 (1932). (*Sv.*) En stockning i halsen (*eng.*) a lump in one's throat. HARLOCK (1944).

3) motsv. I 3 (, II), III 3, IV 3, i oeg. l. mer l. mindre bildl. anv. av 1 o. 2. En stockning, ett stillestånd i vår tanke. TEGNÉR *FilosEstetSkr.* 284 (1808). Stockningen i conversationen. BREMER *FamH* 2: 59 (1831). ANNERSTEDT *UUH* 1: 72 (1877: kommit i stockning). Inträder en stockning i jäsningen, så (*osv.*) LINDBERG *Olbr.* 122 (1885). Spänningar och stockningar i föreställningsloppet eller i den fysiska känsloapparaten. LARSSON *Spinoza* 156 (1931). 1767 blev ett våldsamt krisår (*i Sv.*). Hela näringslivet råkade i stockning. *SvFolket* 6: 42 (1938). *SFS* 1945, s. 1052.

VI. i p. pf., motsv. I—IV: som stockat sig (se III), hämmad l. hejdad l. avstannad l. stagnerad l. stoppad o. d.

1) motsv. I 1 (, II), III 1, IV 1, om blod (l. kroppsvätska o. d.); äv. med subj.-växling. Aff Köld hwad stäckat är, om Wären blifwer löst, | Mång Kranckheet reetes vpp aff een ostadigh Höst. PALMCHRON *SundhSp.* 7 (1642); jfr 2. På fruntimmer, som ha stäckade bröst, läggs olja eller färskt osaltadt smör, och det hjelper. LINNÉ *Diet.* 2: 155 (c. 1750). Stockade excrementer i mage och tarmar. LUND *SvarVetA* 8 (1774). HAARTMAN *SciagrMorb.* 365 (1781; *om näsblod*). Sjelfva mörkret blef rödt som stockadt blod. HULPHERS *Timmer* 60 (1906). *SAOL* (1973; *om blod*). — jfr NY-, UPP-STOCKAD.

2) motsv. (I 2, II,) III 2 (, IV 2).

a) motsv. (II,) III 2 *a* (, IV 2 *a*); äv. dels i överförd anv., om ngt vilkets flöde hämmats osv., dels om hål: tilltäppt, igentäppt (av där ansamlade fasta partiklar o. d.). Stäkkad .. (*dvs.*) Tiäck, sammanlupen, (*lat.*) Spissus, coagulatus. SCHULTZE *Ordb.* 5032 (c. 1755); möjl. äv. till 1. En stockad utdunstning. MÖLLER (1790). *Dars.* (*om luft*). Stockad issörja. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). Så röken plär sänka sig tungt, | när molnet är stockadt, och icke kan gråta. LING *As.* 463 (1833). Orsaken (*till cylinderfel på loket hade*) varit att alla hål i oljesilen varit stockade. EKMAN *Springkall.* 146 (1976).

b) motsv. III 2 *b*, om trafik o. d.; äv. om djur som ansamlats i så stor mängd att deras fria rörelse hämmats. Den stockade sillen dog. CARLÉN *Skuggsp.* 1. 205 (1861, 1865). Den nu hopplöst stockade trafiken. *SvD* 11/12 1957, s. 6.

c) motsv. I 2, III 2 *c*, IV 2 *b*. Som stockad suck | Svärdshugg dog. BÅÅTH *NDikt.* 160 (1881). Vi döda honom, taga hans dotter och hans egendom, – sade han med stockad röst. AHRENBERG *StRätt* 66 (1899). Tårar | trängde i ögonen fram, och det flytande talet var stockadt. LAGERLÖF *HomOd.* 241 (1908). Döda män, som sågo denna syn (*av hemlandet*) | med tårskum blick och stockad andedräkt. (ASPLUND o.) SILFVERSTOLPE *Vers* 2: 61 (1924). Med strupen full av stockad gråt. SILFVERSTOLPE *Heml.* 76 (1940).

3) motsv. I 3 (, II), III 3, IV 3; i oeg. l. mer l. mindre bildl. anv. av 1 o. 2. När (*Tacitus*) .. får tala utan fara, blifva hans ord afmatte och få, men digre af ståckade tankar. *2VittAH* 3: 488 (1787, 1793). Talgåfwans stockade åder flöt i samma ögonblick klar som watten. UNGE *Rappe* 62 (1835). Stockad handel. SUNDÉN (1891). Skogen står med stockad andhämtning, det hörs inte ett fågelkvitter. ROSENDAHL *Fjaril* 69 (1945).

VII. i p. pr.; särsk. motsv. I 1, III 1, IV 1; äv. i överförd anv. (särsk. om blodåder); äv. bildl. (jfr VI 3). Nu tanke vid tanke i hjernan tränges, | nu fattas det föga att hjertat ej spränges | af stockande blod. LING *As.* 615 (1833). (*Trafikkonstapeln*) som bara genom att lyfta sin handskheklädda hand kunde .. lösa den stockande ådern (*av fordon*) på nytt. RUIN *Dromsk.* 43 (1951).

Särsk. förb.: STOCKA NER. (†) till IV 2 *b*, ss. dep., om andning: hämmas så att den minskar l. går ner. KULLBERG *Tasso* 1: 131 (1860). — STOCKA OPP, se stocka upp. — STOCKA SIG SAMMAN[10 0 32] l. [40] l. TILLSAMMAN(S)[040], äv. [032]. (numera bl. tillf.) till III 1: hejdas i sin rörelse o. ansamlas. *Hygiea* 1839, s. 390. — STOCKA UPP[10 4], äv. OPP[4]. till III 2 *b*, refl.: stocka sig; särsk. om trafik. *GHT* 1943, nr 93, s. 5.

Ssgr: A: (I 1) STOCK-FEBER. (†) feber som antogs bero på att blodet stockade sig i ådrorna? (*Hans*) siukdom .. haffuer warit en hefftigh heet stäck Febris. MHARALDI *Klingspor* I 2 b (1637). — -MATT, se d. o. — (I 1, III 1, IV 1) -SNUVA. (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) (kronisk) snuva varvid (näs)slemmet stockar sig o. täpper till näsan (o. halsen). DALIN (1854). Kronisk näskatarr, den s. k. kroniska snufvan eller stocksnufvan. *SD(L)* 1895, nr 303, s. 5. CARLSSON *Hel* 273 (1953).

B: (V 1) STOCKNINGS-LEVER. (mindre br.) sjukdomstillstånd i levern, orsakat av blodstockning, staslever. *BonnierLex.* (1966). — (V 1) -PAPILL. (numera föga br.) staspapill. *Finland* 257 (1893). *Hygiea* Reg. 1899—1908, s. 256 (1912). — (V 2 *c*) -PAUS. (mera tillf.) talpaus orsakad av att rösten stockar sig. SVAHN *LbMuntlFöredr.* 176 (1903).

Avledn.: STOCKELSE, r. l. f. (tillf.) till III 3, IV 3, om förhållandet att ngt stockar sig, stockning. *SvTMusF 1920*, s. 86 (1850).

STOCKA, v.[3], se **stoka**. — STOCKAD(H), se äv. **stukat**.

STOCKANDE *ståk³ande²*, p. adj. (förr äv. **stakk-, -ende**) [sv. dial. *stockande*, motsv. d. dial. *stockende(s)*; till STOCK, adv. o. adj. med anslutning till sådana ord som BLIXTRANDE, GLANSANDE, SPRITTANDE i förstärkande anv. (se SHAST i *MeijerbArk.* 16: 60 ff., särsk. 63 f. (1980))] (numera bl. i vissa trakter, bygdemålsfärgat) ss. förstärkningsord: mycket l. väldigt l. oerhört o. dyl. l. helt l. fullständigt l. totalt l. spritt o. d. I Bondans Kammar .. lågh Hustrun .. och war stockande naken. *Lindner Tijdhfordr.* 87 (1641). Stockende laat. COLUMBUS *Ordesk.* 39 (1678; *uppl. 1963*). Stakkende mörk. SCHULTZE *Ordb.* 5033 (c. 1755). Stockande blind. AURELL *NBer.* 58 (1949).

STOCKANISTA, f. [förra leden är sannol. STOCKA-, ssgsform till STOCK, sbst.[1] (det är rotstocken som lämnar växtens drog; jfr STOCK, sbst.[1] 3); senare leden av ovisst urspr., möjl. dock en bildning till NYSA] (†) växten Veratrum album Lin., vit prustrot; jfr NYSROT. *2LinkBiblH* 4: 69 (c. 1550).

STOCKARE, se **stocka**, v.[1] *avledn.*, **stoka**, *avledn.* — STOCKAS, se **stocka**, v.[2] — STOCKAT, se **stukat**. — STOCKATEUR, se **stuckatör**.

STOCKCAR *stok*[3]*-ka*[2]*r* l. med mer l. mindre genuint engelskt uttal, r. *Anm.* Ordet särskrivs ofta **stock car** l. **stock-car.** [av amer. eng. *stock car*, av *stock*, stock (se STOCK, sbst.[1] 8), o. *car*, bil, av meng. *carre*, vagn, av ffr. *carre*, av mlat. *carra*, vagn (se KARRA, sbst.)] *sport.* ss. tävlingsbil i speciella tävlingar på korta rundbanor använd skrotad l. skrotfärdig personbil av standardmodell med vissa delar borttagna o. försedd med säkerhetsutrustning; särsk. om tävling(sverksamhet) med sådana bilar l. (o. numera bl.) i utvidgad anv., med trimmade standardbilar. Världsflugan stock-car kommer till sommaren till Göteborg. *AP* 1955, nr 49, s. 1. *BonnierLex.* (1966).

Ssgr (*sport.*): STOCKCAR-BANA. tävlingsbana för stockcartävlingar. *SDS* 11/8 1983, s. 27. — -TAVLING. [efter amer. eng. *stock-car-racing*] *Motorför.* 1955, nr 9, s. 15 (: stock car-tävling).

STOCKEFISK, se **stockfisk.**

STOCKEKARE *stok*[3]*-e*[2]*kare*, m. ig.; best. -en; pl. =. [sv. slang *stockekare;* till sv. slang *stockeken* (THESLEFF *Förbrytarspr.* 95 (1912)), biform till *stockhacken*, Stockholm, ombildningar av STOCKHOLM (se STOCKHOLMARE)] (vard., i Sthm) stockholmare. Du är väl inte mas? undrade han sedan. Nej. Men du är inte stockekare heller. FOGELSTRÖM *DromStad* 30 (1960). jfr: Sotarna sade i början av 1900-talet stockekare om stockholmare. BERGMAN *Slang* 55 (1964).

STOCKELSE, se **stocka,** v.[2] *avledn.*

STOCKEN, adj.; anträffat bl. i pl. **stockne.** [retrograd bildning till STOCKNA; möjl. dock till STOCKA, v.[2], efter mönster av sådana p. pf. som BITEN, DRUCKEN, HUGGEN] (†) om kroppsvätska: som stockat sig (se STOCKA, v.[2] III 1), stockad. När een haffuer lathit ådro, finnes iblandh blodet, åtskillielige wätzsker: somblige watuachtige, somblige sleemachtige och tiocke, somblige stockne. BERCHELT *PestBeg.* A 7 a (1588).

STOCKER, se **stock,** sbst.[1] — STOCKERSKA, se **stocka,** v.[1] *avledn.* — STOCKET. se **stock,** sbst.[1] *avledn.*

STOCKFISK *stok*[3]*-fisk*[2], m. l. r.; best. -en; pl. -ar. (**stockefisk** (**stäcke-**) 1669—1675. **stockfisk** (**stack-**) 1578 osv. **stoffisk** *c.* 1630. **stafisk** 1592 (*felaktigt för* **ståk-**)) [fsv. *stokfisker* (äv. *stoffisch*); liksom fd. *stokfisk* (d. *stokfisk*) o. nor. *stokkfisk* sannol. av mlt. *stokvisch* av *stok*, käpp o. d. (se STOCK, sbst.[1]), o. *visch*, fisk (se FISK, sbst.[1]), motsv. t. *stockfisch*, eng. *stock-fish*] i sht *fisk.* o. *handel.* uppfläkt, på stänger soltorkad torsk l. gråsej (l. kolja l. labb l. långa l. vitling); ofta koll. l. ss. ämnesnamn; äv. ss. maträtt; ngn gg äv. ss. fisknamn: torsk osv.; jfr TORR-FISK. BOLAVI 105 a (1578). Om icke stockfisk blifwer wäl klappat, så kan man icke ätan. SCHRODERUS *Comenius* 170 (1639). Bulta en Stackfisk wäl och lät honom ligga 2 dygn uti watten. WARG 29 (1755). (*Öster*) om on (*Newfoundland*) ligger den stora sandbanken .. , på hvilken stockfiskar i otrolig mängd .. samla sig. (STENHAMMAR o.) PALMBLAD II. 2: 417 (1826). Stufvad stockfisk. HAGDAHL *Kok.* 313 (1879). I Sverige användes ibland namnet stockfisk (*på torkad fisk*). *SvFiskelex.* 598 (1955). — särsk. *a)* i ordspr. Mång slaag giör Stockfisken week. GRUBB 556 (1665). Ju mer man bultar stockfisken, ju bättre blifver han. GRANLUND *Ordspr.* (c. 1880). *b)* i jämförelser. HIRSCHFELDT *Grimmelshausen* C 7 b (1690). Med stockfisk bönder likhet ha; | De först af bultning blifva bra. BRAUN *Dikt.* 1: 208 (1837); jfr *a.* Stum, som en stockfisk. DENS *Z* 245 (1858). *c)* (†) heraldiskt tecken med form av en (stiliserad) stockfisk. (*En*) Stockfisk .. (*betyder*) Finland eller then Swenske Arméen. RÅLAMB 4: 98 (1690). *d)* mer l. mindre bildl.; i sht ss. nedsättande benämning på person (med syftning på STOCK, sbst.[1] 1 *g β*), förr särsk. [liksom motsv. anv. av a. d. *stokfisk* efter motsv. anv. av t. *stockfisch*, anledningen till benämningen oviss] i uttr. *politisk stockfisk*, om politiker. Den Politiske Stockfisk, den tycker jag om, allenast jag hade Senap och Smör dertil. LAGERSTRÖM *PolKannstöp.* 49 (1729). De bägge stockfiskar till Westgothar, som förde chäsen. TORNEROS (*SVS*) 2: 346 (1828). HALLSTRÖM *Händ.* 99 (1927; *om "liten, stram o. förtorkad" person*).

Ssgr (i sht *fisk.* o. *handel.*): STOCKFISK-BEREDNING. jfr **beredning 1.** PALMBLAD *Norige* 102 (1846). — -FÅNGST. [jfr t. *stockfischfang*] jfr **fångst 1.** WIKFORSS 2: 686 (1804). PALMBLAD *LbGeogr.* 165 (1835). — -LEVERTRAN. (†) levertran framställd ur lever från stockfisk, torskleverolja. BERLIN *Farm.* 1: 455 (1849). THOLANDER *Ordl.* (1872). — -PASTEJ. (förr) *Oec. Reg.* (1730). — -PUDDING. (förr) WARG Bih. 76 (1765). — -SOPPA. (förr) WARG 29 (1755). — -SORT. sort l. slag av stockfisk. STIERNMAN *Com.* 5: 168 (1690). — -TRAN. *fisk.* tran framställd ur sådana fiskar som brukas till stockfisk. ALMSTRÖM *Handelsv.* 422 (1845).

STOCKHOLMARE *stok*[3]*-hol*[3]*mare*, om person m.//(ig.), om sak r. l. m.; best. -en; pl. =; pl. best. -arna (WESTE *FörslSAOB* (c. 1817) osv.) ((†) -arena TOPELIUS *Dagb.* 1: 244 (1834)). [avledn. av STOCKHOLM, namn på Sv:s huvudstad. — Jfr STOCKEKARE, STOCKHOLMIENSER, STOCKHOLMINNA, STOCKHOLMISERAD, STOCKHOLMIT, STOCKHOLMS-, STOCKHOLMSK] person (man) bosatt l. född i l. härstammande från Sthm, stockholmsbo (jfr STOCKEKARE, STOCKHOLMIENSER, STOCKHOLMIT); i sht förr äv. om ngt sakligt som kommer från l. finns i l. är typiskt för Sthm. Det skeppet, den vagnen är en stockholmare. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). En stockholmare .. säger (*aldrig*) "gelet" för gärdet. STRINDBERG *NRik.* 14 (1882). Jönköpings högre lärdomsskola gästades ett par terminer af en stockholmare, Åbrandsson. RYDBERG *Varia* 261 (1891, 1894). De infödda stockholmarnas antal är försvinnande litet. *SvD(A)* 1962, nr 144, s. 5. JERSILD *BabH* 292 (1978).

Avledn.: STOCKHOLMARINNA[01032], äv. [3-2010], f. (numera bl. tillf.) kvinnlig stockholmare, stockholmska. *SöndN* 1862, nr 22, s. 2.

STOCKHOLMIENSER, m. /ig.; anträffat bl. i pl. =. [efter mönster av sådana ord som CISTERCIENSER bildat till STOCKHOLM (se STOCKHOLMARE)] (†) stockholmare, stockholmsbo. Jag vet ganska väl, att jag hvarken är älskad af Upsalienser eller Stockholmienser (nemligen de s. k. liberale). ALMQUIST (1834) i *2Saml.* 24: 81.

STOCKHOLMINNA *stok*[1]*holmin*[3]*a*[2], f.; best. -an; pl. -or. [till STOCKHOLM (se STOCKHOLMARE)] (numera föga br.) kvinnlig stockholmare, stockholmska. *SthmFig.* 1846, s. 276.

STOCKHOLMISERAD *stok*[1]*holmise*[4]*rad* l. [01-], p. adj. [till STOCKHOLM (se STOCKHOLMARE) efter

mönster av sådana ord som ANGLISERA, DANISERA, GALLISERA] (numera bl. mera tillf.) gjord stockholmsk. HULTIN *VSkr.* 308 (1869). När man tillhört Stockholm .. i nära tretio år .. må man väl med rätta anses vara stockholmiserad. *AB(L)* 1899, nr 253, s. 7.

STOCKHOLMISK, se **stockholmsk.**

STOCKHOLMIT *stok¹holmi⁴t*, m. ig.; best. **-en**; pl. **-er.** [till STOCKHOLM (se STOCKHOLMARE) medelst den i namn på inbyggare vanliga ändelsen **-it** (jfr KALMARIT, KARLSKRONIT m. fl.)] (numera bl. tillf.) stockholmare, stockholmsbo. LUNDIN o. STRINDBERG *GSthm* 179 (1880).

STOCKHOLMS- *stok³holms-* (förr äv. **stoc-, stok-, stack-, -hollms-**) [ssgsform till STOCKHOLM (se STOCKHOLMARE)] ss. förled i ssgr betecknande ngn l. ngt som tillhör l. kännetecknar l. kommer från l. avser l. rör Sthm.

Ssgr: **A** (†): STOCKHOLM-BO, se **B.**

B: STOCKHOLMS-ALN. (förr) i Sthm gällande l. från Sthm emanerande aln (se d. o. 1); äv. konkret, om aln (se d. o. 3) av denna längd. Hans storlich war thil en passelig mandz längdt wid pass 3 Stocholms alnar 1 12 quarther BRAHE *Kr.* 3 (c. 1585). Stockholmsalnen var en kopia af Rydaholmsalnen. FALKMAN *Matt* 2: 6 (1885). *Rig* 1949, s. 186. — -ANSIKTE^-020. ansikte (se d. o. 2, 3) hos stockholmare. DALIN *Arg.* 2: 455 (1734, 1754). — -AVDELNING^-020. avdelning (se d. o. 3 *d*) avsedd för Sthm l. stockholmare l. bestående av stockholmare; jfr **-krets 2.** BESKOW (1852) i *3SAH* XXXVIII. 2: 128 (*om de i Sthm bosatta ledamöterna i Svenska Akademien*). Stockholmsavdelningen av Kamratföreningen Norrlandsartillerister. *SvD(A)* 18/4 1964, s. 14. — -BARN. barn fött l. hemmahörande i Sthm. FRYXELL *Ber.* 12: 153 (1843). — -BESÖK. särsk.: besök i Sthm. SVEDELIUS *Lif* 122 (1887). — -BILD. bild (se **bild,** sbst.[1] 1 *c*) med motiv från Sthm. WRANGEL *TessPal* 18 (1912). — -BLAD. stockholmstidning. WIESELGREN *Samt.* 97 (1873, 1880). särsk. i sg. best., om var o. en av två i Sthm åren 1838—39 resp. 1901—06 utgivna tidningar. *SvH* IX. 1: 341 (1910; *om förh. 1839*). *2NF* (1917). — -BO. (-holm- 1615. -holms- 1561 osv.) [fsv. *stokholmsboar*, pl.] person bosatt l. född i l. härstammande från Sthm, stockholmare; jfr **-inbyggare, -invånare.** SVART *G1* 22 (1561). Stockholmsboerna, särdeles de som beflita sig om något nättare uttal, wilja ej giärna på att bruka (*tjockt l*). HOF *Skrifs.* 82 (1753). — -BOD. jfr **bod,** sbst.[1] **3.** Alla sina Franska moden / Slår han upp i Stockholms boden: / Flytter hit med alt sit skrä. NORDENFLYCHT (*SVS*) 1: 72 (c. 1740). — -BORGARE. [fsv. *stokholms borgghare*] jfr **borgare 2.** *TullbSthm* 25/8 1578. *Rig* 1949, s. 108. — -BÄNK. riksdagsbänk med l. för ledamöter från Sthm; i fråga om nutida förh. bl. oeg. l. bildl., om riksdagsgrupp bestående av ledamöter från Sthm. Första platsen på Stockholmsbänken intages af kommerserådet Johan Sjöberg. BERGSTRAND *PolitSilh.* 1: 179 (1880). *SvD(A)* 16/9 1968, s. 13. — -BÖRS(EN). om den i Sthm befintliga fondbörsen. *SvD(A)* 1962, nr 145, s. 3. — -DIALEKT. i Sthm förekommande l. för stockholmare kännetecknande dialekt; jfr **-jargong, -munart, -mål,** sbst.[1], **-språk** o. **stockholmska 2.** *VetAH* 1855—56, s. 55. HEDBERG *StorkSev.* 77 (1957). — -FAMN. (förr) i Sthm gällande l. från Sthm emanerande famnmått (på 3,77 m^3). *TT* 1884, s. 36. — -FLICKA. flicka som är stockholmare. ALMQVIST *AMay* 14 (1838). — -FORSKARE. särsk.: forskare som ägnar sig åt stockholmsforskning. *Fatab.* 1957, s. 77. — -FORSKNING. forskning rörande Sthm (i sht dess historia). *SErikÅb.* 1950, s. 69. — -FOT. (förr) i Sthm gällande l. från Sthm kommande fotmått. *Dædalus* 1933, s. 100 (*om förh. 1667*). — -FARD. jfr **-resa.** CRUSENSTOLPE *Mor.* 6: 200 (1844). — -GATA. HALLSTRÖM *Hand* 268 (1927). Ssg: **stockholmsgat-dialekt.** (numera bl. tillf.) med mer l. mindre nedsättande bibet.: (grov) dialekt som brukar höras på stockholmsgatorna; jfr **stockholms-dialekt.** "Du ser nervös ut, gamle!" sade Ansjovisen med sin prononcerade Stockholms-gatdialekt. LUNDEGÅRD *Prins.* 104 (1889). — -GIFTA. (tillf.) refl.: gifta sig på stockholmska (se **stockholmska 3**). *DN(A)* 1935, nr 251, s. 18. — -GRABB. (ngt vard.) jfr **-flicka.** *UrDNHist* 1: 249 (1952). — -GRANIT. i sht *geol.* om ett slags i stockholmstrakten förekommande grå, finkornig granit (som genomsätter berggrunden). HÖJER *Sv.* 1: 341 (1873). GELLERSTEDT *Glant.* 63 (1909). — -GRÖN. (†) i n. sg. substantiverat, om (urspr. i Sthm använt) grönt färgämne; jfr **grön,** adj. **1** *j*. Stockholmsgrönt 5 prof. *ExposSlöjdprodSthm* 1847, s. 64. — -GÄNGA. *tekn.* (urspr. sannol. i Sthm brukad) grov gänga (se **gänga,** sbst. **2**). *HufvudkatalSonesson* 1920, 5: 125. — -HISTORIA. särsk. motsv. **historia 3.** Nils Ahnlunds Stockholmshistoria fram till 1523. *Rig* 1961, s. 18. — -HISTORISK. som tillhör l. rör l. avser Sthms historia (se d. o. **II 1**). *Lychnos* 1950—51, s. 13. — -INBYGGARE^-0200. (numera bl. tillf.) stockholmsbo. *TullbSthm* 25/8 1578. — -INVÅNARE^-0200. stockholmsbo. *TullbSthm* 22/8 1578. — -JARGONG. jfr **-slang.** TEGNÉR i *3SAH* 6: 382 (1891). — -JUNGFRU. (förr) jfr **jungfru 5** *b*. ALMQVIST *Grimst.* 4 (1839). — -KANNA. (förr) i Sthm gällande l. bruklig kanna (se **kanna,** sbst.[2] **2**). Hin, war ett WijnMått hoos the Hebreer, så stoort som 2 Stockholms Kanner, och ½ Stoop, effter wårt Mått. AJGOTHUS *ThesArithm.* 129 (1621). Den öfver hela riket (*enl. 1638 års riksdagsbeslut*) gällande Stockholms-kannan .. = 102,0 nuvarande kubikdec(*imal*)-*t*(*um*). *ÖfversVetAForh.* 1854, s. 93. — -KAPPE. (förr) jfr **kappe,** sbst.[3] **2,** o. **-kanna.** ALMQUIST *CivLokalförv.* 2: 489 (1921). — -KILLE. (vard.) jfr **kille,** sbst.[1] **2,** o. **-kis.** HEDBERG *VackrTand* 123 (1943). — -KIS ~*ki²s*, m.; best. **-en**; pl. **-ar.** [senare leden av sv. slang (mansing) *kis*, äldre man, husfader, av ovisst urspr.] (vard.) stockholmsgrabb; jfr **-kille.** *SvD* 26/11 1970, s. 13. — -KISIG ~*ki²sig*, adj. (vard.) adj. till **-kis.** *DN* 14/10 1969, s. 2. — -KONFERENS. i Sthm avhållen konferens (se d. o. **1** *a*). *SvD(A)* 7/9 1962, s. 9 (*rubrik*). — -KOSA. (numera föga br.) kosa (se **kosa,** sbst.[2] **I 2** *b*) som leder till Sthm. FRYXELL *Ber.* 4: 306 (1830). — -KRETS. **1**) krets (se **krets,** sbst.[1] **9** *a*, *b*) av stockholmare. *SErikÅb.* 1959, s. 11. **2**) om stockholmsavdelning av större organisation; jfr **krets,** sbst.[1] **9** *c*. — -KRIMINAL. (ngt vard.) i sg. best.; jfr **kriminal II 2.** Stockholmskriminalen fick 82 500 anmälningar 1963. *SvD(A)* 4/1 1964, s. 11 (*rubrik*). — -KVARTER. särsk. (förr) motsv. **kvarter 3;** jfr **-kanna.** Log, Sextarius, war ett Wijnmått hoos the Hebreer, som hölt 1 ½ Stockholms Qwarter.

AJGOTHUS *ThesArithm.* 129 (1621). — -LED(EN). om den (tänkta) farled som från Östersjön leder till Sthm; jfr **led**, sbst.[2] 1 *b*. *RA* I. 1: 402 (1544). — -LIV. 1) om (del av) ngns liv (se d. o. I 2) tillbringat i Sthm. WIESELGREN *Bild.* 290 (1885, 1889). 2) liv (se d. o. I 3) sådant det ter sig i Sthm; för Sthm typiskt l. kännetecknande liv; i sht i sg. best. TEGNÉR *Brev* 5: 56 (1828). Fritz von Dardels minnen från stockholmslivet. *Fatab.* 1957, s. 77. — -MOD. i Sthm gällande l. från Sthm kommande mod (se **mod**, sbst.[3] 2 *a*). *VeckoskrFrunt.* 1824, s. 144. — -MUNART[-02] l. [-20]. (numera föga br.) stockholmsdialekt. TEGNÉR i *3SAH* 6: 383 (1891). — -MYNT. [fsv. *stokholms mynt*] (numera bl. om ä. förh.) i Sthm präglat mynt; jfr **-pengar**. *(Tomten)* war .. såldt for LXXX m*(ark)* stocholms mynt. OPETRI *Tb.* 125 (1526). BOTIN *PVetA* 1771, s. 27. — -MÅL, sbst.[1] stockholmsdialekt; jfr **mål**, sbst.[1] 4 *a*. EKELÖF *Prom.* 46 (1941). — -MÅL, sbst.[2] (numera bl. om ä. förh.) i Sthm gällande l. från Sthm kommande mål (se **mål**, sbst.[3] 1 *c*). 115 t*(unno)*r ½ span Stockholmsmål. JOHANSSON *Noraskog* 2: 144 (*i handl. fr.* 1546). — -MÅTT. särsk. (numera bl. om ä. förh.) = **-mål**, sbst.[2]; jfr **mått**, sbst.[4] 1 *b*. *(Han kunde)* vthi een Dryck .. vthdricka tres Congios Vini, thet är, effter Stockholms Mått, 3 Kanner och 3 Qwarter. AJGOTHUS *ThesArithm.* 129 (1621). — -MÄSTARE. särsk.: i Sthm verksam mästare (se d. o. 10). *Rig* 1949, s. 131. — -NATUR. jfr **natur 10**. FEILITZEN *Real.* 1: 61 (1885). — -NOVELL. (†) nyhet från Sthm. *ÅgerupArk.* Brev 2/9 1721. — -PENGAR, pl. 1) [fsv. *stokholms panningar*] (i skildring av ä. förh.) stockholmsmynt. LUNDIN o. STRINDBERG *GSthm* 565 (1882; *om förh. 1481*). 2) särsk. (mera tillf.) pengar (se **penning I 5**) avsedda att användas för l. vid stockholmsresa l. stockholmsvistelse o. d. EKELÖF *Prom.* 152 (1941). — -POLIS. särsk. om Sthms polis (se d. o. 2) l. poliskår. Stockholmspolisens IF. *NFSportlex.* (1946). Stockholmspolisen behöver ca 300 nya polismanstjänster. *SvD(A)* 12/5 1966, s. 12. — -POST. särsk. i sg. best., ss. namn på en i Sthm 1778–1833 utgiven tidning (först utgiven två ggr i veckan, från 1779 daglig tidning). Stockholms Posten. (1778; *titel*). — -PRESS. i Sthm utgiven press (se **press**, sbst.[1] 5); i sht i sg. best.; jfr **-tidning**. AUERBACH 928 (1913). *Rig* 1950, s. 120 (*i sg. best.*). — -PUBLIK. i Sthm befintlig (av stockholmare bestående) publik (se **publik**, sbst. 3). GEIJER *Brev* 266 (1833). — -RESA. resa (se **resa**, sbst. I 2) till Sthm; jfr **-färd**. TEGNÉR *Brev* 4: 293 (1827). — -RIM. *metr.* rim (se **rim**, sbst.[2] 2) i vilket ē rimmar med ā̈- (i enlighet med uttalet i bl. a. Sthm, där ē- o. ā̈-ljuden sammanfallit). Heidenstam är icke stor genom sina stockholmsrim. *PedT* 1898, s. 672. — -RIMMA. [till **-rim**] (mera tillf.) rimma (se **rimma**, v.[2] 2) med stockholmsrim; särsk. ss. vbalsbst. **-rimmande**. *PedT* 1898, s. 672. — -RIMMARE. [till **-rim** o. **-rimma**] (mera tillf.) person som stockholmsrimmar. *PedT* 1898, s. 672. — -SKILDRARE. skildrare (se d. o. 2) av Sthm (dess natur l. miljöer l. människor o. d.). Siwertz i god form som stilist, resonär och Stockholmsskildrare. *TSvLärov.* 1945, s. 384. — -SKILDRING. jfr **skildring 3** o. **-skildrare**. ELGSTRÖM-RUNNQUIST *SvMordb.* 123 (1957). — -SKOLA. särsk. [av eng. *the Stockholm school;* termen tidigast använd 1937 av B. OHLIN († 1979)] *nat.-ekon.* i sg. best., om en skola (se **skola**, sbst.[2] 7) av svenska (i Sthm verksamma) nationalekonomer (med t. ex. E. Lindahl, E. Lundberg, G. Myrdal, B. Ohlin) med vissa samstämmiga åsikter (i sht i fråga om konstruktionen av en dynamisk teori) i fråga om makroekonomiska problem. *EkonT* 1954, s. 139. — -SKÄR. utanför Sthm (befintligt skär l.) befintliga skär (se **skär**, sbst.[4] 2, 3). AOXENSTIERNA 5: 322 (1630). — -SLANG. i Sthm brukad l. från Sthm kommande slang (se **slang**, sbst.[2]); jfr **-jargong**. HÖGBERG *Vred.* 3: 208 (1906). — -SPANN. (förr) spann (se **spann**, sbst.[4] 1) utgörande stockholmsmål (se **-mål**, sbst.[2]). 1 hvar tunna 2 ½ Stockholms-spän. JOHANSSON *Noraskog* 2: 144 (*i handl. fr.* 1546). Stockholmsspannen var så mycket mindre än Arboga-spannen. *Dars.* (1882). — -SPRÅK. jfr **språk 6** *a* o. **-dialekt**. EHV-TEGNÉR i *3SAH* 6: 381 (1891). — -STOP. (förr) stop (rymdmått för våta varor) utgörande stockholmsmål (se **-mål**, sbst.[2]). *VarRerV* 44 (1538). — -SYNDROM(ET). [syndromet har bl. a. konstaterats vid ett internationellt uppmärksammat rån med tagande av gisslan den 23—28/8 1973 i en bank i Sthm] om förhållandet att person(er) som tagits ss. gisslan av t. ex. rånare l. terrorister ofta efter en tid (ss. ett utslag av självbevarelsedrift) känner lojalitet med rånarna osv. *SvD* 21/11 1979, s. 4. — -SYSTEM(ET). 1) om det år 1913 av dr I. Bratt († 1956) grundade systemaktiebolag som fr. o. m. 1914 handhaft utminuteringen av spritdrycker i Sthm (o. som bl. a. införde motboken i febr. 1914). *2NF* (1917). 2) om det (från 1/1 1919 till 1/10 1955 i Sv. gällande) restriktionssystem (se d. o. slutet) som byggde på stockholmssystemets (se 1) principer om individuell kontroll (gm motbok) av rusdrycksinköp, Brattsystem(et); jfr **göteborgs-system**, **motboks-system**. *2NF* (1917). — -TIDNING. i Sthm utgiven tidning; jfr **-blad**, **-press**. STRINDBERG *NRik.* 81 (1882). Så har dags har väl stockholmstidningarna kommit, sa han ivrigt. LINDGREN *MästBlomkv.* 25 (1946). särsk. i sg. best., ss. benämning på en i Stockholm 1889—1966 utgiven tidning. *ST* 2/12 1889, s.1. — -TRAKT. i sg. best., om trakten kring Sthm. CORTIN *SvampHb.* 20 (1937). — -TUNNA. (förr) tunna (om 54—56 kannor) utgörande stockholmsmål (se **-mål**, sbst.[2]). *JernkA* 1: 315 (1826). — -VIKT. (förr) stapelstadsvikt; äv. konkret, om viktlod för vägning enl. detta viktsystem. *ArkliR* 1562, avd. 21 (*konkret*). Raakåpparen Räcknas à 18 bessmanspund effter Öhrebroowicht, och gåår kåpparen à 16 bessmanspundh som 1 skeppund Stockholms wicht är. *BlBergshV* 18: 141 (1687). JANSSON 82 (1950). — -VISTELSE. *SErikÅb.* 1950, s. 135. — -VÅG. (†) i Sthm använd viktenhet (om c. 17 kg). *ArkliR* 1556, avd. 9 (: Stocholms wåge). — -VÄN. särsk.: i Sthm bosatt vän; äv. bildl., om ngt sakligt som finns i Sthm. GEIJER *Brev* 118 (1811). LUNDIN o. STRINDBERG *GSthm* 43 (1880; *om ett träd*). — -ÄKTENSKAP[-002], äv. [-200]. (numera nästan bl. i skildring av ä. förh.) (urspr. i sht i Sthm förekommande) samboende (se **sambo**, v. 1) l. sammanboende (se **samman-bo 1**) under äktenskapliga former utan att äktenskap ingåtts; jfr **samvets-äktenskap**, **stockholmska 3**.

SthmFolkskBer. 1917—18, s. 120. "Stockholmsäktenskapen" var kända redan vid mitten av 1800-talet och de herörde alls inte bara städerna. *Rig* 1978, s. 31 — -OL. [fsv. *stokholms öl*] (förr) öl bryggt i Sthm l. på ett i Sthm brukligt sätt. *SthmSkotteb.* 3: 188 (1521). *SvKock.* 211 (1837).

STOCKHOLMSK *stok³-hol²msk*, förr äv. STOCKHOLMISK, adj.; adv. -T. (förr äv. **stoc-**, **-holmesk** 1529, **-holmisk** 1668—1805, **-holmsk** 1525 osv.) [fsv. *stokholmsker*; till STOCKHOLM (se STOCKHOLMARE)] som tillhör l. finns l. förekommer l. bor i l. kommer från l. tillverka(t)s i l. är typisk för l. avser l. rör Sthm (l. dess invånare); stockholms-. Huilki(n) tompt han he(n)ne redelige saaldt haffde ffor CXL m(ark) Stocholmske peni(n)ge. OPETRI *Tb.* 58 (1525); jfr STOCKHOLMS-PENGAR. Ordinarie Stockholmiske Posttijdingar. *OSPT* 1686, nr 1, s. 1. Ett förnämt Stockholmiskt par. RUNIUS (*SVS*) 1: 279 (1713). Det stockholmska vagnmakeriet. *1MinnNordM* VIII. 3: 5 (1884). De stockholmska vokalljuden som endast kunna tolereras på Folkteatern. *SvD(L)* 1907, nr 113, s. 6. En omisskännligt stockholmsk frigjordhet. GUSTAF-JANSON *Toffl.* 292 (1964).

Avledn.: STOCKHOLMSKA, om person f., om sak r. l. f. **1)** kvinnlig stockholmare l. stockholmsbo; jfr **stockholminna**. WESTE *FörslSAOB* (c. 1817). En stockholmska klär sig i de flesta fall lika smakfullt, för sig lika bra och ser ofta mycket bättre ut, fastän hon inte är hertiginna eller ens markisinna. LUNDIN *NSthm* 17 (1887). *SvD(A)* 1962, nr 76, s. 11. **2)** stockholmsspråk; jfr **stockholms-dialekt**; förr äv. i uttr. *predika stockholmska*, predika på stockholmsspråk. Wi förstå det ej .. Han predikar Stockholmska. *BtLdStHerdam.* 10 (1846). Han pratade stockholmska, det kunde jag höra. RUNEBORG *Koltr.* 44 (1963). **3)** (ngt vard.) sätt l. vis utmärkande för Sthm l. stockholmare, stockholmskt sätt; i uttr. *(göra ngt) på stockholmska*, (göra ngt) på stockholmskt sätt; företrädesvis (numera bl. i fråga om ä. förh.) i uttr. *vara gift* l. *gifta sig på stockholmska*, sambo med ngn i resp. ingå stockholmsäktenskap. Det generade .. icke (*Josse Eriksson*) det minsta att .. tutta eld på gårdarne och sedan låta sina knektar "rädda" på stockholmska. *SondN* 1865, nr 43, s. 1. När ungdomar i min barndom flyttade ihop utan att ingå äktenskap, kallades det för att "gifta sej på stockholmska". *SvD* 24/2 1974, s. 10. **4)** [möjl. emanerar patiensen från Sthm] (mera tillf.) beteckning på ett slags patiens där de fyra färgernas ess o. kungar läggs ut först i två rader o. de övriga korten efter dessa i stigande l. fallande ordning enl. vissa regler. CRONSJÖ *100Pat.* 184 (1968). — STOCKHOLMSKHET, r. l. f. (mera tillf.) om egenskapen att vara stockholmsk. *SD(L)* 1904, nr 351, s. 1.

STOCKHAL *stok³-ha²l*, sbst.² (shst.¹ se STOCK, sbst.¹ *ssgr*), n.; best. -et; pl. =. [ombildning (med anslutning till HAL, sbst.¹) av eng. *stokehold*] *sjöt.* i ångfartyg: eldrum, pannrum. HOLMSTRÖM *Däck* 36 (1927). WASSING *GropSkog.* 477 (1965).

STOCKIA, se **stocka**, v.¹ — STOCKIG, adj.¹, se **stock**, sbst.¹ *avledn.*

STOCKIG *stak³ig²*, adj.² [jfr t. *stockig*, *stockicht*; till STOCK, sbst.¹, o. STOCKA, v.²] (numera föga br.) förstockad (se FÖR-STOCKA 2 *b*) l. halsstarrig o. d. Sårad af denna stockiga envishet. *SödermLT* 1894, nr 20, s. 4.

STOCKMÄTT *ståk³-mät²*, adj. -are. [ssg med MÄTT, adj.; förra leden är sannol. (väsentligen) STOCKA, v.², möjl. dock (delvis) STOCK-] (ngt vard.) alldeles l. fullständigt mätt, proppmätt, stoppmätt; äv. bildl. HÖGDAHL *Fleuron Kattung.* 66 (1920). Jag var .. så stockmätt på tavlor, statyer och palats att (*osv.*). SIWERTZ *Ung* 216 (1949).

STOCKNA *stok³na²*, v. -ade. vbalsbst. -ANDE. [jfr d. *stokne*, om (kropps)vätska, stocka sig; till STOCKA, v.², sannol. efter mönster av inkoativa verb som TJOCKNA, STORKNA] stocka sig (se STOCKA, v.² III); särsk. (numera bl. tillf.) om röst l. andedräkt: stocka sig (se STOCKA, v.² III 2 *c*). Slockna stockna tiockna. ARVIDI 67 (1651; *i rimlista*). Det ryckte kring munnen, rösten stocknade, och tårarne kommo i den starke mannens ögon. ODMAN *UngdM* 2: 233 (1881). BJERNE *Eld.* 24 (1930; *om andedräkt*).

I detta band har nedanstående medarbetare i Svenska Akademiens ordboksredaktion medverkat:

Ordbokschef

HANS JONSSON
fil. dr, professor

Ordboksredaktörer

ULRIK ERIKSSON, fil. dr, docent
BIRGIT FALCK-KJÄLLQUIST, fil. dr, docent
STURE HAST, fil. dr
BO RUTHSTRÖM, fil. lic.
ANDERS SUNDQVIST, fil. dr, docent (†)
LARS SVENSSON, fil. dr, docent

Ordboksassistenter

EVA ANDERSSON, fil. kand.
AINA BREMLE, fil. mag.
BIRGITTA BRUNK-BERGGREN, fil. mag.
MARIE-LOUISE ENCKELL, fil. mag.
GUNVOR GREIFF
INGRID HANSSON
BOEL HAZELIUS, fil. kand.
ULLA HOLMGREN
BARBRO LUNSJÖ, fil. mag.
RAGNHILD MALMER, fil. mag.
BODIL MARTINSSON
CHRISTINA PERSSON, fil. kand.
GUNILLA SWIETLICKI
GUNILLA TJEBBES, fil. kand.

Artiklarna i detta band är utarbetade av nedan angivna redaktörer:

spår, sbst.[3]	U. ERIKSSON
spår, sbst.[4]—**spår-**	H. JONSSON
spåra, v.[2]—**spåra**, v.[4]	U. ERIKSSON
spåra, v.[5]	H. JONSSON
spårhake	U. ERIKSSON
spårling	L. SVENSSON
spårr, sbst.[3]—**spåsig**	U. ERIKSSON
späck—späkt	S. HAST
spän, sbst.[4]—**spänta**, v.[2]	H. JONSSON
spärgel—spärgel-	L. SVENSSON
spärling, sbst.[1]—**spärling**, sbst.[2]	[A. SUNDQVIST]
spärr—spättig	L. SVENSSON
spö—spökelse	B. RUTHSTRÖM
spörja—sta, adj.	[A. SUNDQVIST]
sta, adv.	B. RUTHSTRÖM
stab—stack, sbst.[2]	[A. SUNDQVIST]
stack, sbst.[3]	H. JONSSON
stack, sbst.[4]—**stackra**	[A. SUNDQVIST]
stad, sbst.[1]—**-stad**	B. RUTHSTRÖM
stada, sbst.[2]—**stadig**	H. JONSSON
stadion, sbst.[1]—**stadium**	S. HAST
stadsinnig—stadthaupt	B. RUTHSTRÖM
staduflur—stalinsk	S. HAST
stall, sbst.[1]—**stalsten**	L. SVENSSON
stam, sbst.[1]—**stamn**, sbst.[4]	U. ERIKSSON
stamp, sbst.[1]—**stamra**	B. RUTHSTRÖM
stamsill	U. ERIKSSON
standar—stanning	H. JONSSON
stanniol—starjets	S. HAST
stark—starovjerts	H. JONSSON
starr, sbst.[1]—**stassfurtit**	S. HAST
stat, sbst.[3]—**statarisk**	U. ERIKSSON
statera	S. HAST
staterska	U. ERIKSSON
statie—stativ	S. HAST
statlig, adj.[1]—**statlig**, adj.[3]	U. ERIKSSON
stato-—stator, sbst.[2]	S. HAST
statsborgare—statsråd	U. ERIKSSON
statt upp och gack	S. HAST
statua	L. SVENSSON
statuarie—statuär	S. HAST
staty—stavning	L. SVENSSON
stavnsbunden	U. ERIKSSON
stayer	L. SVENSSON
steapsin—steinbrass	S. HAST
stek, sbst.[1]—**stemma**	B. FALCK-KJÄLLQUIST
sten—stenborgare	B. RUTHSTRÖM
stencil—steni	S. HAST
stenka, v.—**stenkaka**	B. RUTHSTRÖM
steno-—sticksel	S. HAST
stiffig—stiftung	B. FALCK-KJÄLLQUIST
stig, sbst.[3]—**stigrem**	S. HAST
stikisk—stiktelse	B. FALCK-KJÄLLQUIST
stil—stilistisk	U. ERIKSSON
still—stina, sbst.[1]	S. HAST
stina, sbst.[2]	B. FALCK-KJÄLLQUIST
sting—stinkador	S. HAST
stinn—stits	B. FALCK-KJÄLLQUIST
stjäla—stjälpa, v.	H. JONSSON
stjärn—stjärnsmäll	S. HAST
stjärt—stjärtament	H. JONSSON
sto, sbst.[1]—**stockna**	S. HAST

LIBRARY
OCT 12
UNIVERSITY OF TORONTO

BERLINGS, ARLÖV 1989